శ్రీరామరాయగ్రంథమాల

ఓం

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

శ్రీ భగవద్గీతా

భాష్యార్కప్రకాశికానువాదము

(మొదటి సంపుటము - ప్రథమ ద్వితీయషట్కములు)

ఇది

శ్రీ గుంటూరుమండల, నరసరావుపేట సమీపస్థ

పమిడిపాడు అగ్రహార నివాసులగు

శ్రీ బెల్లంకొండ రామరాయకవి విరచిత

భాష్యార్కప్రకాశిక యను వ్యాఖ్యకు తెనుగు అనువాదము.

అనువాదకులు :

అద్వైత వేదాన్తశిరోమణి

శ్రీ మల్లావజ్ఝల సుబ్బరామశాస్త్రిగారు

వైస్ ప్రిన్సిపాల్, విశ్వేశ్వర సంస్కృతకళాశాల,

వరంగల్ (దక్కన్)

సంపాదకులు :

కీ॥ శే॥ శ్రీ కవితా వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

నరసరావుపేట (గుంటూరు జిల్లా)

సర్వస్వామ్య సంకలితము]

[వెల రు 40-00

శ్రీరామరాయగ్రంథమాల

ఓం

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

శ్రీ భగవద్గీతా

భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదము

(మొదటి సంపుటము—ప్రథమ ద్వితీయషట్కములు)

ఇది

శ్రీ గుంటూరుమండల, నరసరావుపేట సమీపస్థ

పమిడిపాడు అగ్రహార నివాసులగు

శ్రీ బెల్లంకొండ రామరాయకవి విరచిత

భాష్యార్కప్రకాశిక యను వ్యాఖ్యకు తెనుగు అనువాదము.

అనువాదకులు:

అద్వైత వేదాన్తశిరోమణి

శ్రీ మల్లావఝ్ఝల సుబ్బరామశాస్త్రిగారు

వైస్ ప్రిన్సిపాల్, విశ్వేశ్వర సంస్కృతకళాశాల,

వరంగల్ (దక్కన్)

సంపాదకులు:

కీ॥ శే॥ శ్రీ కవితా వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

నరసరావుపేట (గుంటూరు జిల్లా)

సర్వస్వామ్య సంకలితము]

[వెల రు 40-00

★

గ్రంథములు దొరకు స్థలములు :

1. కవితా వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు,
నరసారావుపేట – గుంటూరు జిల్లా.

2. కె. యల్. నరసయ్యగారు,
గాంధీనగరం – విజయవాడ – 2.

3. వేంకట్రామ అండ్ కో., విజయవాడ,
అని వ్రాసిన బడయగలరు.

★

లీలా ప్రెస్, గవర్నరుపేట, విజయవాడ–2.
1956

శ్రీ

ఉపోద్ఘాతము

మహాశయులారా!

మహామాయా విలాసమగు నీ ప్రపంచములో నెల్ల మానవులు నిస్సార మగు సంసారమున మునిగి, నిఖిలానర్థముల నొందుటకు శోకమోహములు కారణములు. ఇందు మోహము 'సాధారణము, అసాధారణము' అని రెండు విధములు. మిథ్యయగు సంసారము సత్యమనియు, ఆత్మధర్మమనియు దలంచుట సర్వప్రాణి సాధారణమయిన మోహము. తాను జేయఁదగిన పని చెడుగాకున్నను చెడు అని తలంచుట తనకుమాత్రము అసాధారణమయిన మోహము. ఇది యొక్కొక వ్యక్తియం దొక్కొక రకముగ నుండును. ఒకానొక బ్రాహ్మణునకు బ్రాహ్మణధర్మము నింద్య మనియు, పరధర్మము మంచిదనియుఁ దోచవచ్చును. శూద్రునకు స్వధర్మము చెడ్డ దనియుఁ, దనకు బ్రాహ్మణధర్మము పరిగ్రాహ్యమనియును దోచవచ్చును. ఇది యా వ్యక్తులకు నసాధారణమయిన మోహము. ఈ రెండువిధములయిన మోహమును అవివేకమని యందురు. ఇదియే శోకమునకుఁ గారణమగుచున్నది. అర్జునుడంతటివాడు నిట్టి మోహమునకు పరతంత్రుఁడై, స్వధర్మమగు యుద్ధమునందు ప్రవర్తించియు విముఖుఁడయ్యెను. క్షత్రియజాతికి విహితమయిన యుద్ధము స్వధర్మమయినందున సద్ధర్మముగాకున్నను అది యధర్మమను మోహము (అవివేకము) అర్జునునకుఁ గలిగె ననుటలో సందియములేదు. కనుకనే శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు పార్థుని నిమిత్తముగ జేసికొని సకల ప్రాణులకుగల యవివేకమును రూపుమాపనెంచి యర్జునునకు గీతాశాస్త్ర ముపదేశించెను. దీని కాదిశంకరులు అద్వైతపరముగను, రామానుజులు విశిష్టాద్వైతపరముగను, మధ్వాచార్యులు ద్వైతపరముగను భాష్యముల రచియించిరి. ఇందు శంకరభాష్యమున కనుకూలముగ, ఆనందగిరి పండితులు-భాష్యకర్తల భావ మతిసుబోధము, సుస్పష్టము నగునటుల నమూల్యమయిన వ్యాఖ్యను రచించిరి.

మఱియు నీ గీతాశాస్త్రమునకు

నీలకంఠ దీక్షితులు "గీతాప్రకాశ" మనువ్యాఖ్యయు,
మధుసూదన సరస్వతి "గూఢార్థ దీపిక" యనువ్యాఖ్యయు,
ధనపతికుమారులు "భాష్యోత్కర్ష దీపిక" యనువ్యాఖ్యయు,
శ్రీధరస్వామి "గీతాసుబోధిని" అనువ్యాఖ్యయు,
అభినవ గుప్తాచార్యులు "గీతార్థ సంగ్రహ" మనువ్యాఖ్యయు,

ఇట్లే యనేకులగు మహాత్ములనేక వ్యాఖ్యలను వేర్వేరుగ రచించిరి. ఇందు మధుసూదనసరస్వతీవిరచితమయిన గూఢార్థదీపిక యనువ్యాఖ్య ఆయా స్థలముల

యందు స్వతంత్ర వ్యాఖ్యగఁ గన్పట్టుచున్నను అద్వైత సిద్ధాంతమున కనుకూలమనుటకు సందియములేదు. ధనపతిసూరివిరచితమయిన భాష్యోత్కర్ష దీపిక యనువ్యాఖ్య యితర వ్యాఖ్యాత లేమాత్రమయినను శంకరుల భావమును దప్పి నడచినచో వారల విమర్శించుటయే వ్రతముగ నవలంబించినదని పాఠకులకు సువిదితము. మిగిలిన వ్యాఖ్యలన్నియు, యథోచితముగ నారి వారి భావముల వివరించుచు, శాంకరసిద్ధాంతము ననుసరించినవి.

ఇవి యిట్లుండ, నీ గీతాశాస్త్రమునకు గర్తపురీ (గుంటూరు) మండలము నందలి "పమిడిపాడు" అను నగ్రహారము నలంకరించిన శ్రీ "బెల్లంకొండోపనామక రామరాయ కవీంద్రులు ఇప్పటికి నలుబది సంవత్సరములకు పై కాలమున భాష్యార్కప్రకాశిక యనుపేరిట నొక యమూల్యమయిన వ్యాఖ్యను గీర్వాణమున రచించిరి. ఈయది భాషయం దతిసరళము. యుక్తి ప్రయుక్తుల కాకరము. విమర్శనల కాటపట్టు. అద్వైత సిద్ధాంతస్థాపన కాలవాలము. భేదవాదమునకు వజ్రాయుధము. ప్రాచీన వ్యాఖ్యల కసాధారణము; విశిష్టాద్వైతమునను. ఖండనము.

గీతలలో తత్త్వోపదేశ సమయమున లోకవ్యవహారము ననుసరించి శ్రీకృష్ణులు చెప్పిన గొన్ని శ్లోకములను పారమార్థిక భేదబుద్ధితో జెప్పినట్లు గ్రహించి రామానుజులు తమ వాదమును బోషించుకొనసాగిరి.

ఉదాహరణము :—

"నత్వేవాహం జాతునాసం న త్వం నేమే జనాధిపాః
నచైవ న భవిష్యామ స్సర్వే వయ మతః పరమ్"

అనునది రెండవ యధ్యాయమున పదిరెండవ శ్లోకము. ఇందు "ఓయి అర్జునా! నీవు, ఈ భీష్మద్రోణాదిరాజులు, నేను, మన మందరము వెనుకటికాలములో నున్నాము. ఇపు డుంటిమి. ఇక ముం దుండగలము" అని శ్రీకృష్ణు డర్జునునకు ఆత్మ నిత్యుడని యుపదేశించదలచి చెప్పెను. భీష్మద్రోణాదు లనిత్యులని యెంచి దుఃఖింపసాగిన పార్థుని దుఃఖమును వాపుటకు వారు నిత్యులని చెప్పుటయే శ్రీకృష్ణున కుచితముగాని, యాత్మభేదము నుపదేశించు టుచితముగాదు, సందర్భమున కనుకూలింపదుకూడ. అర్జునునకు మాత్రము ఆత్మ లనేకు లను జ్ఞానముండవచ్చును. అతని దృష్టి ననుసరించి యాత్మభేదము ననువదించి వారు నిత్యులని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పెను. నిజముగ ఆత్మ లనేకులని చెప్పుటలో శ్రీకృష్ణున కిచట దాత్పర్యములేదు. శ్రీకృష్ణుడు ముందు "అవినాశితు తద్విద్ధి" అను పదునేడవ శ్లోకముచే ఆత్మాభేదము నుపదేశింపబోవుచున్నాడు.

ఇది యిట్లుండ అజ్ఞానావృతుడయిన పార్థునకు మోహమును దొలగింప సమకట్టి, పారమార్థికాత్మతత్త్వము నుపదేశించుసమయమున శ్రీకృష్ణుడు "నీవు" "వీరందరు" "నేను" అని యాత్మభేదము నుపదేశించుటచే జీవాత్మపరమాత్మలకు

భేదము నిజమనుటకు భగవంతుడే ప్రబలసాక్ష్యమని రామానుజులు నిర్ణయించి తమ భేదవాదమును సాధించుకొనుట కిది మొదలుగ నారంభించిరి. పైపెచ్చు తత్త్వోపదేశసమయమున, అతాత్త్వికమగు నౌపాధికభేదము నుపదేశించుట తగదనిగూడ నాక్షేపించిరి. ఇందలి సంగతి నాలోచింతము. అజ్ఞానికి తత్త్వోపదేశమును జేయుటలో క్రమక్రమముగ వానిబుద్ధి మరల్చుట యుచితమా? లేక యొకేమాటలో నున్న విషయమంతయు జెప్పివిడచుట యుచితమా? మోహనివృత్తిని చేయుటకదా, తత్త్వోపదేశమునకు బరమతాత్పర్యము. దాని కనువుగ నుపదేశించుటయే ప్రకృతసందర్భమునకు హితమగును. కనుకనే శ్రీకృష్ణుడిచట ఆత్మనిత్యత్వమును ప్రతిజ్ఞ చేసి పైశ్లోకమున "బాల్య, యౌవన, కౌమారాద్యవస్థలు మారినను ఆత్మ మారనట్లు దేహము లెన్ని మారినను, ఆత్మమారదని వివరించి యటుపైని 'సత్పదార్థ'మయిన యాత్మకనిత్యత్వము అసత్పదార్థములయిన భూత భౌతికములకు నిత్యత్వము నుండదని నిరూపించి, ఆ పైన "అవినాశితు తద్విద్ధి" అను శ్లోకమున ఆత్మనిత్యత్వము నుపసంహరించుచు ఆత్మైకత్వమును సిద్ధాంతము చేసెను. ఋజుభావముతో నాలోచించి చూడ నీ ప్రకరణ మిదే సారముగ నుండ, రామానుజులు స్వమతాభిమానమున దీనిని వక్రభాష్యముతో వ్యాఖ్యానించి తమ వాదమును పోషించుకొనజూచిరని పాఠకులకు విదితము కాఁగలదు.

మరియు "నాసతో విద్యతే భావో నాభావో విద్యతే సతః" అను శ్లోకమున శ్రీకృష్ణుడు త్రికాలాబాధితమయిన వస్తువు సద్వస్తువనియు, తదితరము లసద్వస్తువులనియును బోధించెను. ఆచార్యస్వామియు నట్లే వ్యాఖ్యానించుచు, ఆత్మయొక్కడే సత్పదార్థమనియు, మిగిలిన వికారజాతమంతయు నసత్పదార్థము లనియు నిరూపించిరి. "ప్రపంచము సత్యము అయినను నిత్యముగాదు" అని రామానుజుల మతము. వీరి మతమున ప్రపంచాంతర్గతములయిన దేహములుగూడ సత్యములే యగును. సత్యవస్తువులు సద్రూపము లనుట యుచితము. ఇట్టితఱి వీరి మతమున దేహము సద్రూపమని యనవలసియుండ, వారు తమ మతప్రక్రియగూడ గమనింపక దేహము అసద్రూపమని నిర్ణయించి దానికి సద్భావము లేదనియు, సద్రూపుడయిన ఆత్మకు నసద్భావము లేదనియును వ్యాఖ్యానించి, యీ శ్లోకము అనుభూయమానములయిన దేహాత్మలయొక్క నిత్యానిత్యత్వములను మాత్రమే నిరూపించుచున్నట్లు రామానుజులు నిర్ణయించిరి. దేహముతోబాటు ప్రపంచములోని మిగిలిన వస్తువులన్నియు, అసద్రూపము లగుచుండ, వానియెడల నీ శ్లోకము సద్భావమును గాని, యసద్భావమునుగాని నిరూపింపకుండుటకు గారణమును వారు చూపరు; పాఠకులకును దోచదు.

రామానుజులు "అవినాశితు తద్విద్ధి యేన సర్వ మిదం తతమ్" అను శ్లోకమునందు ఆత్మైకత్వమును జెప్పునట్టి 'యేన' అను యచ్ఛబ్దమును, జాత్యేకవచనాంతముగ నిర్ణయించిరి. లేనిచో తమ భేదవాదమునకు దెబ్బయని వీరి భయము.

"నత్వేవాహం జాతు నాసమ్" అను శ్లోకమున శ్రీకృష్ణుడు "వయం" అను పదమును నిజముగ భేదదృష్టితో బ్రయోగించెనని రామానుజులనిరి. ఇచటమాత్రము 'యేన' అనుపదము నిజముగ ఆత్మైకత్వబుద్ధితో బ్రయోగించెనని యనరు. జాత్యేకవచనమును బుద్ధితో బ్రయోగించెనందురు. మతమును బోషించుకొనుట కీయవిత్రోవలు. ఇట్టిఘట్టములయందు "భాష్యార్క-ప్రకాశికా"కారులగు శ్రీరామరాయలు నిశితముగ విమర్శించి యుక్తివాదముతో, ప్రమాణవాదముతో, విషయనిరూపణను జేసిరి.

మతముల సారాసారములను గ్రహించుటకును, విమర్శకుల బుద్ధిప్రతిభను జూచిగొని యానందించుటకును నిట్టి విమర్శనారూపములయిన గ్రంథములఁ దిలకించుట యత్యావశ్యకము.

మఱియు త్రయోదశాధ్యాయమున "క్షేత్రజ్ఞంచాపి మాం విద్ధి సర్వక్షేత్రేషు భారత" అను శ్లోకమునందు "శరీరమును దెలిసికొనునట్టి జీవునికూడ సంసారసంబంధములేని పరమేశ్వరునిగఁ దెలియుము" అని జీవపరమాత్మల కభేదమును జెప్పిన ట్లగుచున్నది. ఇచట రామానుజులు "మామ్" అను పదమును "మదాత్మకమ్" (నా శరీరమయినవానినిగ) అని వ్యాఖ్యానించి, "అపి" శబ్దమునకు క్షేత్రమునుగూడ అని యర్థము జెప్పి, "క్షేత్రజ్ఞం మాం మదాత్మకం విద్ధి, క్షేత్రమపి మదాత్మకం విద్ధి" (జీవుని నాదురూపముగ దెలిసికొనుము. శరీరమునుగూడ నారూపముగ దెలియుము.) అని వ్యాఖ్యానించిరి. వీరి మతమున ప్రపంచము భగవంతునకు జడరూపమయిన శరీరమనియు, జీవులు చిద్రూపమయిన శరీరమనియు నంగీకరింతురు. ఈయది జీవబ్రహ్మల భేదాభేదవాదములకు పట్టయిన ఘట్టము. శ్రీ రామరాయ లీ శ్లోకమున నతి విస్తృతముగఁ దమ విమర్శనాశక్తిని జూపిరి. ఇంతటి విపులమైన వ్యాఖ్య గీతావ్యాఖ్యలలో నేదియు గనిపించదు. ఈ ప్రకరణమున భేదవాదులు సాధారణముగ జూపెడి శ్రుతి, స్మృతి, యుక్తుల నన్నింటిని నొక్కొకటిగ లెక్కించి, విమర్శించి నిరాకరించిరి. ఇందు విషయోపపాదనము మిగుల సరసముగను, ప్రమాణబద్ధముగను, యుక్తియుక్తముగను నున్నదనుటకు సందియము లేదు. ఆ ఘట్టమునంతయును మేము తెనిగించి చూపితిమి. భేదవాదఖండన మింత విపులముగఁ దక్కిన వ్యాఖ్యలయందు దెచ్చటను గనుపింపదు, కాని విషయము నుపపాదించుటలో నచ్చటచ్చట పునరుక్తి దోష ముండవచ్చును. అది కావ్యములకు దోషమగునుగాని, దురవగాహమయిన ఆత్మతత్త్వోపదేశము విషయమున దోషము కానేరదు. కాన నీ "భాష్యార్క-ప్రకాశిక" యనువ్యాఖ్య భేదవాదమును ఖండించుచు, నద్వైతవాదమును నిరూపించినందున కేవల మద్వైతవాదము ననుసరించుచు నడచిన యితర వ్యాఖ్యలకంటె భిన్నయనియు, విలక్షణమనియు నెన్నదగును.

రామరాయ లొక్కొకచోట పూర్వవ్యాఖ్యాతలగూడ నుల్లంఘించి, విషయనిరూపణమును జేసిరి. అయ్యది శాస్త్రసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధము గానందున,

[illegible] యనుసరించితిమి. అనువాదగ్రంథమున మూలకర్తల [illegible] యుచితము కాదను నియమమునకు కట్టుబడితిమి. అంత [illegible] సల్లంఘించిన స్థలములయందు పూర్వవ్యాఖ్యాతల భావమును [illegible] సల్లంఘింప సాహసించము. సాహసించినట్లు భావింపవలదు.

ఉదాహరణము:- ద్వితీయాధ్యాయము నందలి "నాసతో విద్యతే భావః" అను శ్లోకభాష్యమునందు "సర్వత్ర ద్వే బుద్ధీ సర్వై రుపలభ్యేతే, సామానాధికరణ్యేన నీలోత్పలాదివత్" అను పంక్తి కనిపించుచున్నది. ఆనందగిరి పండితు లీ పంక్తిని "సమానాధికరణ్యేన నీలోత్పలాదివత్" అని మార్చి వ్యాఖ్యానించిరి.

రామరాయలు "సామానాధికరణ్యేన" అనుపాఠమును సాధింపదలచి యానందగిరిపండితుల విమర్శించిరి. భాష్యకర్తలభావమును గుర్తెరుంగుటలో నానందగిరి పండితులు ప్రప్రథములనియు, భాష్యమునందు ప్రవేశమునకు వారుచూపిన త్రోవయే మన కీనాటివఱ కాదర్శప్రాయమయినదనియును మా నమ్మకము. అది భాష్యకర్తల పాఠమో, అచ్చు పొరపాటో నిర్ణయింప వారికే చెల్లును. అద్వైతసిద్ధాంతమునకు భంగము లేనపుడు, వారు సూపిన పాఠమును త్రోసిపుచ్చుటకు సాహసించము. కాని "రామరాయలు" "సామానాధికరణ్యేన" అను మొదటిపాఠమును సాధించుటకు జూపిన యుక్తులనుబట్టి వారి బుద్ధిప్రతిభ నానందింతుము. రామరాయలును, పాఠకుల బుద్ధిని వికసింపజేయుటకు యుక్తిజాలమును నిరూపింపదలచి పూర్వపాఠమును సాధింప విమర్శించిరిగాని, యానందగిరి పండితులయం దాదరాభిమానములు లేక కాదని మా యాశయము.

ఇట్లే తృతీయాధ్యాయమునందు "జ్యాయసీ చేత్కర్మణస్తే మతా బుద్ధిః" అను శ్లోకమునందున్న "తథాచ కారకం శాస్త్రం న జ్ఞాపకమి త్యనుపపన్నార్థం స్యాత్" అను భాష్యపంక్తిని వ్యాఖ్యానించుటలో గూడ శ్రీ రామరాయలు, ఆనందగిరి పండితులకు భిన్నముగ నన్వయక్రమమును జూపిరి. అదియును సిద్ధాంతమునకు విరుద్ధము గాదుగాని, కొద్ది యర్థభేదమును సూచించును. కాన నం దెవ్విధమగు నన్వయము నంగీకరించినను గ్రంథార్థమునకు భంగము లేదు. సాధారణముగ ప్రతిభాశాలురగు పండితులు తగుచోటుల తమప్రతిభను జూపుచుందురుగాని, "ఓకంట నారాయణ" అను న్యాయ మవలంబించరు. రామరాయలును, నదేవిధముగ నట్టిచోట్ల తమ ప్రతిభను జూపిరనవలెగాని, ప్రాచీనవ్యాఖ్యాతల దృణీకరించి రని యనదగదు.

గీర్వాణభాషయందున్న నీ వ్యాఖ్య యింతకు మున్నొకతూరి శ్రీ [illegible]నాథుని నాగేశ్వరరావు[illegible]రిచే ముద్రింపబడి పండితలోకమున కందజేయబడినది. [illegible] లలభ్యమగుటచే మరల నరసరావుపేట వాస్తవ్యులయిన "శ్రీ [illegible] వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిచే నాంధ్రదేశమునందలి ద్రవ్యదాతల సాయమున తూర్పుగోదావరి మండల వాస్తవ్యులయిన బ్రహ్మశ్రీ బులుసు అప్పన్న

శాస్త్రులవారి శారదా ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రాపితమై పండితలోకమున కంద జేయ సిద్ధముగనున్నది. కాని ప్రకృతము దేశమంతయు హూణభాషచే నిండి నిబిడీకృతమై, గీర్వాణభాషాభిజ్ఞు లతివిరళమగుటచే శ్రీ రామరాయల వ్యాఖ్యయందలి విశేషాంశముల నాంధ్రలోకమునకు సుబోధము గావింపనెంచి శ్రీ కవితా వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు యీ వ్యాఖ్యను దెనుగున ననువదింప నన్ను ప్రోత్సహించిరి. ఈయది దుర్ఘటమయినను యథాశక్తి ననువదింప సాహసించితిని. ఇప్పటికి పదిరెం డధ్యాయములు గ్రంథ మనువదింపబడి ముద్రితమైనది. పద్దెమును రసానుగుణమయిన రాగముతో బాడి యొప్పింపదగిన రసమును, పాడిమాటలతో జెప్పి యొప్పించుట దుస్సాధము. అట్లే గీర్వాణభాషలో గ్రహింపదగిన శాస్త్రార్థమును తెలుగుమాటలలో వింపుటవలన నంతటి మాధుర్య ముండకున్నను, విషయమును గ్రహించుట కుపయోగ పడుననుటలో సందియముండదు. గీర్వాణభాషాపరిచయము సన్నగిలిన యీ రోజులలో గ్రంథార్థమును మానవలోకమున కందజేయుటయే యనువాదగ్రంథములకు పరమతాత్పర్యము. అనువాదగ్రంథములు విషయప్రధానములు. భాషాప్రధానములు కావు. కాన సహృదయులు భాషాసంబంధమయిన పొరపొచ్చెము లిట నెన్నరని మా నమ్మకము. విషయముగూడ నతిదురవగాహమగుటచే నెచ్చటనయినను "గచ్ఛత స్ఖలనం క్వాపి" అను న్యాయమున పొరబాటు లుండవచ్చును. వానిని పండితలోకము సౌహార్దముతో సరిచూచుకొనుట వారి సౌశీల్యమునకు వన్నె. విమర్శింపసాగుట యసూయ కాటపట్టు. దీనిని నేను వ్రాసిపంపిన తరువాత శ్రీ కుందా లక్ష్మీనరసయ్యగారు కొన్నిసారులుచూచి యక్షర స్ఖాలిత్యముల దిద్ది ముద్రణమున కందించిరి. అయినను కూర్పరుల కీ విషయ మలవాటులోనిది కాకుండుటచే నింకను అక్షరదోషము లచ్చటచ్చట గలవు. వీలయినంతవఱకు వానిని శుద్ధాశుద్ధపత్రికయందు జూపుదుము. కాన చదువరు లక్షర స్ఖాలిత్యముల సరిదిద్దుకొని విషయమును గ్రహింపగోరెదను.

ఈ యనువాదమునకు నన్ను ప్రోత్సహించిన బ్ర. శ్రీ. కవితా వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారికిని, శ్రమకోర్చి ప్రూఫుల సరిజూచి ముద్రణమునకు గడు శ్రద్ధతో మనసార సాయపడిన బ్ర. శ్రీ. కుందా లక్ష్మీనరసయ్యగారికిని, నా కృతజ్ఞతను దెలుపుచు, వారల శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు చిరాయు రారోగ్యైశ్వర్యములతోఁ దులఁదూగఁ జేయుగాత యని భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నాను.

ఇట్లు
అనువాదకుఁడు,
అద్వైత వేదాన్త శిరోమణి,
వరంగల్,
21-9-56.
మల్లావఝల వేంకటసుబ్బరామశాస్త్రి.
శ్రీ విశ్వేశ్వర సంస్కృత కళాశాలా వైస్ ప్రిన్సిపాల్.

AUTHOR.

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

శ్రీ బెల్లంకొండ రామరాయ కవీంద్రుల జీవితసంగ్రహము

ఆంధ్రదేశమున మిక్కిలి ప్రసిద్ధిజెందిన వదాన్యసంపత్కుటుంబములలో బెల్లంకొండవారి వంశ మొకటి. వీరు ఆరువేల నియోగితెగకు జెందినవారు. అనాది కాలమునుండి గుంటూరుజిల్లాలోని నరసరావుపేటకు సమీపముననున్న పమిడిపాడు అగ్రహారము ఈ వంశమువారందఱకు నివాసస్థానము. ఈ వంశములోనివా రందఱు లౌకిక వైదిక విద్యాపారంగతులు - సంపన్నులు - దైవభక్తి శోభితులు- ఉదార బుద్ధులును. ఈ వంశమువారు అనేక గ్రామముల(అగ్రహారముల) తిక్కనలో నన్నట్లు తమ విద్యావిర్యాతిరేకముల ప్రభువుల మన్ననల నందికొని నిరతాన్నదానాది నిరతిమై దొరలనిపించుకొనుచు నుండుటయేగాక విద్యాన్నదానాదులతో సుతనిర్విశేషముగ విద్యార్థుల నధికసంఖ్యాకుల బోషించుచు కులపతులుగ నెన్నబడుచు భూమండలమున తమ వంశవిఖ్యాతిని ప్రధానస్థానమున నిల్పికొనిరి.

శ్రీ మోహనరావుగారు ఈ గ్రంథకర్తయగు శ్రీ రామరాయ కవిచంద్రుల తండ్రిగారు. వీ రతిమేధావులు. అనేకమంది విద్యార్థులకు వీరు విద్యను బోధించిరి. వీరిబోధనాకౌశలమునకును, సంస్కృతభాషాసాహితీప్రౌఢిమకును ఆనాటివారందఱు చాల అచ్చెరు వందుచుండెడివారు. పాపము ఈయనగా రతిస్వల్పవయసుననే తమ 25 వ ఏట కాలగతి నొందిరి.

శ్రీ రామరాయ కవిచంద్రులు శాలివాహన శకము ౧౭౯౭ కు సరియగు యువనామ సం॥ మాఘ బహుళామావాస్యా సోమవారము (27-12-1875) రాత్రి కర్కాటక లగ్నమున జన్మించిరి. వీరి తల్లిగారు హనుమాంబగారు. వీరిది ఋక్శాఖ. భారద్వాజసగోత్రము. వీరికి ఐదారువత్సరముల ప్రాయము రాగానే పితృపాదులనియోగము ప్రాప్తించెను.

"గర్భాష్టమేషు బ్రాహ్మణ ముపనయీత" అను శాస్త్రానుసారము శ్రీ కవిచంద్రులకు యథాశాస్త్రముగ నుచితకాలమున నుపనయనసంస్కారము జరిగెను. బడిచదువు ఆరంభమైనది మొదలు రామరావుగారి లక్షణము అసాధారణముగ గన్పట్టుచు వచ్చెను. గురువు లెంతెంత చెప్పగల్గిన నతంత గ్రహించుచు నత్యల్పకాలములోనే బడిచదువు పూర్తిగావించెను. బంధుగులందఱు సంతసించి యీ పిల్లవానిని గొప్పవానిని చేయనెంచి అప్పుడే నూతనముగ కలిదేవతాప్రేరణమున మన భరత భూమి నాక్రమించుకొన్న హూణవిద్యాసక్తి తద్బంధువులు శ్రీరామరావుగారిని బస్తీ యగు గుంటూరులోని యాంగ్లవిద్యాశాలలో ప్రవేశపెట్టి ఇంగ్లీషు చదివింపబూనిరి. మానవుల ఇచ్ఛలును తదనుకూలప్రయత్నములును కాలవశమున సమానముగనే యున్నను పూర్వపుణ్యవిశేషములు మాత్రము జీవాదృష్టాయత్తములై జీవానాదిత్వమును

లోకయాత్రయొక్క కర్మనియంత్రితతత్వమును స్పష్టపరచుచుండును. రామరావుగారు ఏరోజు స్కూలుకు వెళ్ళినను జబ్బుచేసి అస్వాస్థ్యముతో నింటికి జేరుటయు, స్కూలుకు వెళ్ళనిరోజులలో స్వాస్థ్యము కల్గియుండుటయు తటస్థించుచువచ్చెను. ఎట్లనో మూడవ ఫారమువరకు ఇంగ్లీషుచదువు సాగెను. శరీరారోగ్యము మాత్రము కుదుటపడలేదు. ఇక చేయునది లేక బంధువులు రామరావుగారిని ఇంటికి జేర్చిరి. దైవాయత్తము గదా, జీవయాత్ర!

ఇప్పటికి మెల్లగ వీరికి 14 సంవత్సరముల ప్రాయము వచ్చెను. ఇంటియొద్దనే నివసించుచు శ్రీ రామరావుగారు తమజ్ఞాతులగు శ్రీ బెల్లంకొండ సీతారామయ్య గారివద్ద సంస్కృతము చదువుచు, ఆ గ్రామముననేయున్న మరియొక వేదవిద్యానిధి యొద్ద కొంత కొంత వేదభాగము నధ్యయనముచేయుచు అనాదికాలమునుండి తమ వంశమువారిచే నారాధింపబడుచు నింటనున్న హయగ్రీవసాలగ్రామమును ప్రత్యహము ను భక్తిశ్రద్ధల నర్చించుచు కాలము గడుపుచుండెను. ఒకనాటిరాత్రి శ్రీరామ రావుగారు శయనించియుండ స్వప్నమున నొక వృద్ధబ్రాహ్మణుడు గోచరించి శ్రీ హయగ్రీవమంత్రమును సాంగముగనుపదేశించి తన్మంత్ర సంబంధి పంచాంగకలాపముల గ్రంథము నొకమహాసీయునింట నున్నట్లు బోధించి యదృశ్యుడయ్యెను. అంత మేల్కాంచి పరమానందభరితుడై యాయన తద్వాక్యానుసార మా మహాసీయు నింటి కటిగి విషయమెరిగించి యడుగ నక్కజమంది వారు తమయింట నన్యు లెరుగకుండ రహస్యముగ దాచియుంచిన ఆ గ్రంథమును రామరావుగారి కొసంగిరి. అంత శ్రీ రామరావుగారు శ్రీ హయగ్రీవ మంత్రరాజమును పంచాంగసహితముగ ననన్య సాధారణదీక్షతో పురశ్చరణము నొనరింపసాగిరి. "న్లో దేవతాసు జడిమా జడిమా మనుష్యే" యన్నట్లు వెంటనే సత్ఫలప్రదాతయగు శ్రీ హయగ్రీవభగవానుని యనుగ్రహము శ్రీ రామరావుగారియందు ప్రసరింపసాగెను. గంగాలహరింబోలు అప్రతిహతముగ స్వచ్ఛాతిస్వచ్ఛకవితాపరిపాటి తనంత దా నాతని కబ్బెను. అప్పటికి కాళిదాసత్రయము పూర్తికాలేదు. కవిచంద్రులు ప్రప్రథమమున తమగ్రామము నధివసించిన రమాపల్లభరాజస్వామి నుద్దేశించి యొకశతకమును సంస్కృతభాష యందు రచించెను. స్వీయప్రతిభ నాధారముచేసికొని స్వయముగ నాటక అలం కారగ్రంథసంతతినంతను గ్రహించి ధారణచేసికొని రుక్మిణీపరిణయచంపు - రమా పరిణయచంపు - కందర్పదర్పవిలాసభాణము మున్నగు గ్రంథముల రచించుటయేగాక శ్రీ రామరావుగారు స్కంధత్రయాత్మకజ్యోతిశ్శాస్త్రమును కరతలామలకము జేసికొనగల్గిరి. వారు తమ జ్యోతిర్విద్యాప్రతిభచే నా చిన్న వయసున నెన్నియో జాతకముల పరిశీలించి నూలువాసియు దప్పనివిధమున ఫలితాంశముల జెప్పసాగిరి.

శ్రీ రామరావుగారు 16 సంవత్సరముల ప్రాయముహారైరి. వయసున పిన్న వాడైనను కవిత్వప్రౌఢిని, ప్రజ్ఞావిశేషమునను, సకల విద్యాప్రసక్తిని రామరావుగారి

ఖ్యాతి నలుదిశల విశేషవ్యాప్తిగాంచెను. ఇంతలో శ్రీ రామరావుగారికి వివాహ మంగళము మహావైభవముతో జరిగెను. నెల్లూరు వాస్తవ్యులు సింగరాజు వెంకట రమణయ్య పంతులుగారి కుమార్తె ఆదిలక్ష్మీదేవి మన కవిచంద్రుల ధర్మపత్ని యయ్యెను. తరువాత రామరావుగారు తర్క-వ్యాకరణాది శాస్త్రముల పరిచయము సంపాదింపవలయునన్న సంకల్పము కల్గి శ్రీ పురిఘళ్ళ రామశాస్త్రి, సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రియను సోదరపండితులనొద్ద వ్యాకరణశాస్త్రమును-తర్కశాస్త్రమును ఎడనెడ ఇతర సర్వశాస్త్రమర్యాదలను గ్రహించుచు స్మృతీతిహాసపురాణాది సర్వగ్రంథ పరిశీలనములతో కొన్ని నెలలుమాత్ర మధ్యయనమొనరించి సర్వవ్యాఖ్యానసహిత సర్వగ్రంథసారముల ధారణజేసికొనిరి. ఇప్పుడు తర్క-వ్యాకరణాదిసర్వశాస్త్రజ్ఞాన సమన్వితమై శ్రీరామరావుగారిసరస్వతిసర్వాలంకారశోభితయగు శ్రీ మహాలక్ష్మియో యన్నట్లు భాసింపజొచ్చెను. అంతట శ్రీ రామరావుగారికవితాప్రతిభ శాస్త్రగ్రంథ ములవైపునకు సాగెను. గురువుల కాశ్చర్యానందములు కలుగునట్లు వ్యాకరణసిద్ధాన్త కౌముదీగ్రంథమునకు శరద్రాత్రి యను వ్యాఖ్యానమును వ్రాసిరి. భాగవతచంపూ గ్రంథమునకు వ్యాఖ్యానముగావించిరి.గురుకులక్లిష్టుడగు మురారిభట్టుని నాటకమునకు వ్యాఖ్య రచించిరి.ఇంక నెన్నియో సముద్రమథన-కృష్ణలీలాతరంగిణి మొదలగు గ్రంథ ముల స్వతంత్రముగ రచించి, యనేకుల విద్యార్థుల అలంకార-తర్క - వ్యాకరణాది శాస్త్రములయందు అప్రతిమమగు తమ బోధనాపాటవమున బండితులజేయుచు కులపతియో యన్నట్లు నిరంతర హయగ్రీవపరమగు నంతరంగమున మెలగుచుండిరి.

శ్రీ హయగ్రీవు కరుణావశమున నప్పుడప్పుడు సంభవించు విద్వద్గోష్ఠుల సాహాయ్యమున అద్వైత విశిష్టాద్వైత గ్రంథపరిశీలనకు గడంగినది శ్రీ రామరావుగారి ధిషణ. ప్రజ్ఞాబలమున బృహస్పతికి నుద్దియా రామరాయకవిచంద్రులబుద్ధికి సత్య తత్త్వములు భాసించినవి. మొట్టమొదట అద్వైతమతప్రతిపాదకమగు పంచదశిని శ్రీ రామరావుగారు చూచుట తటస్థించెను. ఇంతకుపూర్వమే తమ వంశక్రమాగత మైన విశిష్టాద్వైతమతగ్రంథములను శ్రద్ధగ పరిశీలించిన కవిచంద్రులమనసు పంచ దశిజూచిన తరువాత కలవరపడెను. యుక్తిగాఢత్వము, శ్రుతిసమ్మతి విశిష్టాద్వైత మతముపట్ల నాతనికి గోచరించలేదు. అంతట తృప్తిచెందనేరక శ్రీమద్భగవద్గీతా గ్రంథముతోలూరు శ్రీ భాష్య - శంకరభాష్యముల నవలోకించెను. తనకు గల్గిన భావములు స్థిరపడెను. ఉభయమతములయందలి సమస్తవేదాన్తగ్రంథముల ననతి కాలములో నవలోకించి యవగాహన మొనర్చికొని శాంకరాశాంకరభాష్యవిమర్శ నము మొదలగు గ్రంథముల రచించెను. శ్రీహయగ్రీవానుగ్రహమున అద్వైతమతము నందు గాఢమగు నభిరుచి గల్గెను. విశిష్టాద్వైతమతమునందలి నిస్సారత సుస్పష్టముగ నాయనకు వ్యక్తమయ్యెను.

ఇంతలో వారి కులగురువులగు శ్రీ విశిష్టాద్వైతశాస్త్రనిష్ణాతులు, శ్రీ తిరుమల క్షేత్రనివాసులు శ్రీ ప్రతివాదిభయంకర రంగాచార్యులవారా గ్రామమునకు దయచేసి తమ శిష్యులగు బెల్లంకొండవంశమువారందఱిని తప్తచక్రాంకన సంస్కారమున పునీతులజేసి శ్రీమన్నారాయణాష్టాక్షరీ మంత్రమునుపదేశింపనెంచినపట్టున మన కవిచంద్రులు తప్తచక్రాంకనము శూద్రధర్మముగాని వైదికసంస్కారసంస్కృతులగు ద్విజుల కవసరములేదని సప్రమాణముగ నిరూపించి, యాచార్యులవారిని నిరుత్తరుల జేసి, శూద్రధర్మదర్పణమను ధర్మశాస్త్రక్రోడీకరణగ్రంథము నొకదానిని రచించిరి. శ్రీ రామరాయ కవీంద్రుల వేదాన్తశాస్త్రపరిచయమునకు ప్రథమమున తమ శిష్యులై కావ్యనాటకాది గ్రంథాధ్యయనమున సుశిక్షితులై శ్రీ పండిత మల్లాది రామకృష్ణ మహాగ్నిచిద్యజ్వగారి సన్నిధిని పంచదశి మొదలగు నద్వైత వేదాన్త సద్గ్రంథాధ్యయనముచేసిన శ్రీ రాళ్ళభండి నరసింహశాస్త్రిగారి సాహచర్యము సహకారి యయ్యెను. విశిష్టాద్వైత గురువులతో గలిగిన వాదప్రసక్తితో రామరావు గారి అద్వైతవాసనలు మరింత దృఢభూమి నొందినవి. మరల శ్రీ రాళ్ళభండివారు, వీరును కలసి మూడుమాసములు గీతాభాష్యములను శ్రీ శంకరకృతమును విశిష్టాద్వైతభాష్యమును ప్రతిపదవిమర్శ గావించి శ్రీ శంకరుల కైలాసగమనానంతరము వెలువడిన ఈ రామానుజమతమును సహేతుకముగ విమర్శించి ఖండించుట యవసరమనియెంచి శ్రీ గీతాభాష్యార్కప్రకాశిక యను నీ మహాగ్రంథమును బహుళ తర్కన్యాయసమన్వితముగ ననన్యసాధారణముగ రచించిరి. "హేమ్నః సంలక్ష్యతే హ్యగ్నౌ విశుద్ధిః శ్యామికాపివా" అను సూక్తిని మనసున నిడికొని తమ గ్రంథము [illegible] స్తమున విద్వదగ్రేసరులముందట గదా తేలవలయును అని యెంచి, [illegible] అపరగౌతము లని ఖ్యాతిజెందిన మూర్తీభవ [illegible] శ్రీమద్దాదిభట్ల రామమూర్తిశాస్త్రిపాదుల సన్నిధిని [illegible] స్వయముగ వినిపించిరి. శ్రీ శాస్త్రులవారాగ్రంథమును విని [illegible] శ్రుతిస్మృతి ప్రమాణ ప్రదర్శనపూర్వక వ్యాఖ్యాచాతురీ [illegible] బహువిధముల గ్రంథమును, గ్రంథకర్తలను బ్రశంసించిరి. తరువాత శ్రీ శాస్త్రులవారి యాశీస్సుల నంది శ్రీరామరావుగారు స్వగృహమున కేతెంచి [illegible] మొదలగు ననేక గ్రంథముల వ్రాసిరి. శ్రీ కవిచంద్రుల ప్రతిభ యమేయము, అమానుషము. శ్రీ హయగ్రీవ భగవానుని యనుగ్రహము మూర్తీభవించినమూర్తి శ్రీ రామరాయ కవిచంద్రులు. వేదాంతముక్తావళి యను గ్రంథమునుకూడ రచించిరి. శ్రీభగవత్పాదులు భాష్యము [illegible] ఈశకేనాద్యాది ద్వాదశోపనిషత్తులను మృదుమధురమగు సుదాత్తకవితా [illegible] ద్రాక్షాపాకమున చక్కనివృత్తములతో శ్లోకరూపమున వెలయింపజేసిరి. ఇందు 783 శ్లోకములు గలవు. ఇయ్యది ఆరంభింపబడిన 29 రోజులకే పూర్తిగావింప

బడినది. దీన శ్రీ రామరాయ కవిచంద్రుల యసమానప్రజ్ఞాశాలిత్వము సువ్యక్తము కాగలదు. ఇట్లు చిన్నవిగాని పెద్దవిగాని వీరిచే రచింపబడిన గ్రంథములమొత్తము148.

శ్రీ పండితకవిచక్రవర్తియగు శ్రీ రామరాయ కవీంద్రులు ఆనందనామ సంవత్సర కార్తిక శుక్ల ౯ (27-10-1914) రోజున రాచకురుపు అను నెపముతో ప్రారబ్ధకర్మము నిశ్శేషముకాగా సారబ్ధాయత్తమగు దేహమును వీడి యానంద మూర్తియై వెలసిరి. వారిజీవద్దశయం దెందరో మిత్రులు శిష్యులు మొదలగువారు కవిచంద్రులతో గ్రంథముద్రణమునుగూర్చి ప్రసంగించగా కాళిదాసుడు తమ గ్రంథముల ముద్రణ కేమి యత్నించెను? శ్రీహర్షు డేమి యత్నించెను? గ్రంథముల జీవమున్న నవియే చిరకాలము మనగలవు. అట్ల సారమున్న నవియే బహుముఖవ్యాప్తి నొందగలవని యనుచుండెడివారు.

వారి కృతులలో మొదటగ ముద్రణము నొందిన పెద్దగ్రంథము ఈ శ్రీ గీతా భాష్యార్క-ప్రకాశిక. ఎందరెందరో శ్రీ విశ్వదాత కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారు, శ్రీ ఏకా దండయ్య పంతులుగారు మొదలగు వదాన్యశేఖరులకు శ్రీ రామరాయ కవిచంద్రులగ్రంథముల ప్రకటించుటయం దత్యంతాదరము కలిగినది. కొలదికాలములో శ్రీవారి గ్రంథములన్నియు ప్రకటితములై వెలువడగలవు. శ్రీ హయగ్రీవ కరుణా ఫలరూపములగు నా గ్రంథములయందు జీవ మున్నది. అవి సారవంతములు.

శ్రీ కవితా సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులవారు యుక్తతములు. శ్రీవారిగ్రంథముల ప్రకటనముపట్ల వీరు చేయుకృషి యెన్నదగినది. శ్రీ హయవదనుని ప్రసాదమున వదాన్యశేఖరులసహాయమున నత్యల్పకాలముననే వీరికృషి సంపూర్ణఫలవంతము కాగలదు.

శ్రీ శంకరుల యనంతరము తత్కృతభాష్యవిరుద్ధముగ శ్రీ రామానుజులు రచించిన శ్రీమ ద్భగవద్గీతా వ్యాఖ్యానమును ఖండించుచు శ్రుతిసమ్మతమైన తత్త్వార్థముల వెల్లడించుచు శ్రీ రామరాయ కవిచంద్రులు నిర్మించిన యీ భాష్యార్క-ప్రకాశికను సుస్పష్టముగ మనయాంధ్రులకు బోధపడుటకునై శ్రీ కవితా వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి ప్రేరణమున శ్రీ మల్లావజ్ఝల సుబ్బరామశాస్త్రిగా రాంధ్రీకరించిరి. శాస్త్రగ్రంథముల నాంధ్రీకరించుట సామాన్యమైన పని గాదు, శ్రీ శాస్త్రిగారు పూర్వోత్తర మీమాంసలయందేగాక ననేకశాస్త్రములయందందెవేసిన చేయి యగుటచే నీ యాంధ్రీకరణము స్వతంత్రగ్రంథమో యన్నట్లు సర్వాంగ సుందరముగ విరాజిల్లుచున్నది.

ఇట్లు,

కుప్పా లక్ష్మావధాని

అచ్చు పూర్తిఅయిన గ్రంథములు

—♦ దేవనాగరలిపిలో ♦—

భగవద్గీతాభాష్యార్క ప్రకాశికా	100-0-0
వేదాంత ముక్తావళీ	40-0-0
శంకరాశాంకర భాష్యవిమర్శః	40-0-0
లోకాయతాదిమతఖండనమ్	4-0-0
శారీరకచతుస్సూత్రీవిచారః	3-0-0
అద్వైతాన్యమతఖండనమ్ - అద్వైతామృతమ్	3-0-0
అద్వైతవిజయః	3-0-0
వేదాంత తత్త్వామృతమ్	1-8-0
వేదాంతకౌస్తుభం - భాగవత చతుఃశ్లోకీ	1-4-0
వేదాంత సంగ్రహమ్	0-8-0
హయవదనశతకమ్	1-0-0

—♦ తెలుగులిపిలో ♦—

భగవద్గీతాభాష్యార్క ప్రకాశికా (తెలుగు అనువాదము) ప్రథమ ద్వితీయషట్కములు (600 పేజీలు) 40.00	10-0-0
డిటో తృతీయ షట్కము ,,	10-0-0
హకారాదిహయగ్రీవసహస్రమ్ (వ్యాఖ్యతో)	2-0-0
వికారాదివిష్ణుసహస్రనామమ్ (వ్యాఖ్యతో)	2-0-0
దశావతారాష్టోత్తరమ్	3-0-0
పరమాత్మసహస్రనామావళిః	0-12-0
ధర్మమంజరి (ఆంధ్రానువాదముతో)	
1 వ భాగము	1-0-0
2 వ భాగము	1-0-0
జీవితసంగ్రహమ్	1-0-0
మోక్షప్రాసాదః	2-8-0
వేదాంతసంగ్రహమ్ (తెలుగు)	0-8-0

ఈ గ్రంథములన్నియు వేంకట్రామ అండ్ కో., విజయవాడలో దొరకును.

శ్రీ మచ్ఛఙ్కరాచార్య విరచిత

శ్రీ దక్షిణామూర్తి స్తోత్రమ్

—o—

శ్లో॥ మౌనవ్యాఖ్యాప్రకటిత పరబ్రహ్మతత్త్వం యువానం
వర్షిష్ఠాంతేవసదృషిగణై రావృతం బ్రహ్మనిష్ఠైః
ఆచార్యేంద్రం కరకలిత చిన్ముద్ర మానందమూర్తిం
స్వాత్మారామం ముదితవదనం దక్షిణామూర్తి మీడే.

శ్లో॥ విశ్వం దర్పణదృశ్యమాన నగరీతుల్యం నిజాంతర్గతం
పశ్యన్నాత్మని మాయయా బహిరివోద్భూతం యథా నిద్రయా
యః సాక్షాత్కురుతే ప్రబోధసమయే స్వాత్మాన మేవాద్వయం
తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ బీజస్యాంతరివాఙ్కురో జగదిదం ప్రాఙ్నిర్వికల్పం పున
ర్మాయాకల్పితదేశకాలకలనా వైచిత్ర్యచిత్రీకృతం
మాయావీవ విజృంభయత్యపి మహాయోగీవ యః స్వేచ్ఛయా
తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ యస్యైవ స్ఫురణం సదాత్మక మసత్కల్పార్థగం భాసతే
సాక్షాత్తత్త్వమసీతి వేదవచసా యో బోధయ త్యాశ్రితాన్
యత్సాక్షాత్కరణా ద్భవే న్న పునరావృత్తి ర్భవాంభోనిధౌ
తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ నానాచ్ఛిద్రఘటోదరస్థిత మహాదీప ప్రభాభాస్వరం
జ్ఞానం యస్యతు చక్షురాదికరణద్వారా బహిస్స్పందతే
జానామీతి తమేవ భాంత మనుభాత్యేతత్సమస్తం జగత్
తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ దేహం ప్రాణమపీంద్రియాణ్యపి చలాం బుద్ధించ శూన్యం విదుః
స్త్రీబాలాంధజడోపమా స్త్వహ మితి భ్రాంతా భృశం వాదినః
మాయాశక్తివిలాసకల్పితమహావ్యామోహసంహారిణే
తస్మై శ్రీగురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ రాహుగ్రస్తదివాకరేందుసదృశో మాయా సమాచ్ఛాదనా
త్సన్మాత్రః కరణోపసంహరణతో యో భూ త్సుషుప్తః పుమాన్
ప్రాగస్వాప్సమితి ప్రబోధసమయే యః ప్రత్యభిజ్ఞాయతే
తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ బాల్యాదిష్వపి జాగ్రదాదిషు తథా సర్వా స్వవస్థా స్వపి
వ్యావృత్తా స్వనువర్తమాన మహ మిత్యంతస్స్ఫురంతం సదా
స్వాత్మానం ప్రకటీకరోతి భజతాం యో ముద్రయా భద్రయా
తస్మై శ్రీగురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీదక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ విశ్వం పశ్యతి కార్యకారణతయా స్వస్వామిసంబంధత
శ్శిష్యాచార్యతయా తథైవ పితృపుత్రాద్యాత్మనా భేదతః
స్వప్నే జాగ్రతి వా య ఏష పురుషో మాయాపరిభ్రామితః
తస్మై శ్రీగురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ భూరంభాంస్యనలోఽనిలోంబర మహర్నాథో హిమాంశుః పుమా
నిత్యాభాతి చరాచరాత్మక మిదం యస్యైవ మూర్త్యష్టకం
నాన్యత్కించన విద్యతే విమృశతాం యస్మా త్పరస్మా ద్విభో
స్తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీదక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ సర్వాత్మత్వ మితి స్ఫుటీకృత మిదం యస్మా దముష్మిం స్తవే
తేనాస్య శ్రవణా త్తదర్థమననా ద్ధ్యానాచ్చ సంకీర్తనాత్
సర్వాత్మత్వ మహావిభూతిసహితం స్యా దీశ్వరత్వం స్వత
స్సిద్ధ్యే త్తత్పునరష్టధా పరిణతం చైశ్వర్య మవ్యాహతమ్.

—o—

శ్రీ గురుభ్యో నమః.

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదము.

ప్రథమాధ్యాయము.

ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ:

శ్లో. ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే సమవేతా యుయుత్సవః
మామకాః పాణ్డవాశ్చైవ కిమకుర్వత సంజయ ॥౧॥

అ. గ్రుడ్డివాఁడగు ధృతరాష్ట్రుఁడు, తనకు భారతయుద్ధ చరితముఁ జెప్పుటకు వ్యాసమహర్షిచే నాజ్ఞాపింపబడి వారిచే నొసగబడిన శక్తిగలసంజయునితో ప్రశ్నోత్తర రూపముగా వ్యవహరించెనని వ్యాసులు చెప్పుచున్నారు. "ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ" అని. ఇచట ధృతరాష్ట్ర పదమువలన నేరిచే జగద్రూపమగు రాజ్యము ధరింపబడినదో, అట్టి యీశ్వరుఁడు అని భగవత్స్మరణ రూపమగు మంగళమును, బాదరాయణులు వ్యంజనావృత్తిచే గ్రన్థాదియందుఁ గూర్చిరని గ్రహింపవలయును. లేనిచో, గీతాశాస్త్రము భారత గ్రంథమునందుఁ జేరినదగుటచే, భారత గ్రన్థాదియం దొనర్చిన మంగళమే, గీతాశాస్త్రమునకుగూడ మంగళాచరణ మగును కాన నిచట మంగళాచరణముతోఁ బనిలేదని యూహింపవలయును. వస్తుతః గీతాశాస్త్రము ద్వితీయాధ్యాయమునందలి "అశోచ్యానన్వశోచస్త్వమ్" అను శ్లోకముతో నారంభమగుచున్నందున నచట "భగవా నువాచ" అని భగవత్స్మరణాత్మకమగు మంగళాచరణము కలదని గ్రహించుట యుక్తము. ఇచట "ఉవాచ" యనగా అడిగెనని యర్థము. సంజయునిగూర్చి యడిగెనని యధ్యాహారముఁ జేసికొనవలయును.

ఓయి సంజయుఁడా! పుణ్యభూమియగు కురుక్షేత్రమునందు యుద్ధముఁ జేయఁ దలంపుతోఁ గూడిన మావారు, పాణ్డురాజువారలును యేమి యొనర్చిరి? (అని యన్వయము) శ్రుతి స్మృతులచే విధింపబడి, స్వర్గాది పుణ్యలోకములకుఁ గారణమగు యజ్ఞము, యుద్ధము, మున్నగునది ధర్మమనంబడు. అద్దాని ననుష్ఠించుటకు విహితమగు స్థలమును ధర్మక్షేత్ర మందురు. పుణ్యభూమి యగుటచే నీకురుక్షేత్రమునం దనుష్ఠించిన కొలఁది ధర్మము, గొప్పఫలము నొసంగునని యీ విశేషణమువలన స్పష్టమగుచున్నది. కావున కురురాజులచేఁ బాలింపఁబడు నీ పుణ్యభూమియందు యుద్ధముఁ జేయఁ దలంపుతోఁ గూడిన నాకుమారులగు దుర్యోధనాదులు, పాణ్డురాజ సంతానమగు ధర్మరాజాదులు, చకారమువలన వారి సహాయులు, ఏవకారమువలన నుభయుల చతురఙ్గ సైన్యములు యేమి యొనర్చిరి? యుద్ధమును సలిపిరా?

లేక సంధి యొనర్చిరా ? అని ధృతరాష్ట్రుని ప్రశ్నకు అర్థము. ఇచట యుద్ధకర్మము యొక్క- ఫలమగు జయము ఆత్మగామి యగుటవలన, (తనకు చెందుటవలన) నాత్మనేపదము ప్రయోగింప బడినది. ౧

సంజయ ఉవాచ :

శ్లో. దృష్ట్వాతు పాండవానీకం వ్యూఢం దుర్యోధన స్తదా
ఆచార్య ముపసంగమ్య రాజా వచన మబ్రవీత్ ॥౨॥

అ. సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో నిట్లు బదులు చెప్పెను.

దుర్యోధన మహారాజు అప్పుడు వ్యూహాకారముగానున్న పాండవసేననుఁ జూచి, గురువగు ద్రోణునిఁ సమీపించి, యిట్లు ముందుఁజెప్పబోవు వాక్యమును చెప్పెను. ఇచట "వచనము" అనుపదము జాతివివక్షచే నేకవచనాన్తముగా బ్రయోగింపబడినది కాన వచనములని యర్థము, (వచన మబ్రవీత్) అను ప్రయోగము పాకంపచతి. (వంటను వండుచున్నాడు) అను ప్రయోగములవంటిది. ఇట్టి ప్రయోగములను పెక్క-మంది కవులు వాడుచుండుటచే బునరుక్తదోషము లేదు. ౨

శ్లో. పశ్యైతాం పాండుపుత్రాణా మాచార్య మహతీం చమూం
వ్యూఢాం ద్రుపదపుత్రేణ తవ శిష్యేణ ధీమతా. ॥3॥

అ. ఓయి ఆచార్యుడా ? బుద్ధిమంతుడు, శిష్యుడు, సేనానాయకుడును అగు ధృష్టద్యుమ్నునిచే వ్యూహాకారముగా నేర్పరుపబడిన, పాణ్డుపుత్రుల సేనను చూడుము. 3

శ్లో. అత్ర శూరా మహేష్వాసా భీమార్జునసమా యుధి
యుయుధానో విరాటశ్చ ద్రుపదశ్చ మహారథః ॥౪॥

అ. ఈ పాణ్డవసేనయందు యుద్ధములో భీమార్జునులతో సమానులగు శూరులు కలరు. వా రెవ్వ రన ? సాత్యకి, విరాటరాజు, ద్రుపదుడు, మున్నగు మహారథులు. తనను, తనసారథిని, దనయశ్వములను, కాపాడుకొనుచు యుద్ధముజేయు వీరుడు మహారథుఁ డనంబడు. ౪

శ్లో. ధృష్టకేతు శ్చేకితానః కాశిరాజశ్చ వీర్యవాన్ ।
పురుజి త్కు-ంతిభోజశ్చ శైబ్యశ్చ నరపుంగవః ॥౫॥

అ. మఱియు- ధృష్టకేతువు, చేకితానుడు, పరాక్రమవంతుడగు కాశిరాజు, పురుజిత్తు, కుంతిభోజుడు, నరపుఙ్గవుడగు శైబ్యుడు. ౫

శ్లో. యుధామన్యుశ్చ విక్రాన్త ఉత్తమౌజాశ్చ వీర్యవాన్
సౌభద్రో ద్రౌపదేయాశ్చ సర్వ ఏవ మహారథాః ॥౬॥

అ. మఱియు, పరాక్రమవంతుడగు యుధామన్యుడును, పరాక్రమశాలియగు ఉత్తమౌజుడును, అభిమన్యుడును, ద్రౌపదిసంతానమగు నుపపాండవులును వీరందఱును మహారథులే. ౬

శ్లో. అస్మాకం తు విశిష్టాయే తాన్నిబోధ ద్విజోత్తమ
నాయకా మమ సైన్యస్య సంజ్ఞార్థం తాన్ బ్రవీమి తే ॥౭॥

అ. మనసేనయందు గొప్పవారును, మహారథులుగఁ బరిగణింపదగినవారును, మనసేనకు నాయకులగువారిని నీకు గుర్తుకొఱకుఁ జెప్పుచున్నాను. ఓ బ్రాహ్మణోత్తముఁడా! వారలఁ దెలిసికొనుము. ౭

శ్లో. భవాన్ భీష్మశ్చ కర్ణశ్చ కృపశ్చ సమితిఞ్జయః
అశ్వత్థామా వికర్ణశ్చ సౌమదత్తి ర్జయద్రథః ॥౮॥

అ. మీరును, (ద్రోణాచార్యులు) భీష్ములును, కర్ణుడును, యుద్ధమున జయించునట్టి కృపాచార్యులును, అశ్వత్థామయు, వికర్ణుడును, సోమదత్తుని సంతానమగు జయద్రథుడును, ౮

శ్లో. అన్యే చ బహవ శ్శూరాః మదర్థే త్యక్తజీవితాః
నానాశస్త్రప్రహరణా స్సర్వే యుద్ధవిశారదాః ॥౯॥

అ. మఱియు ననేకులు నాకొఱకు ప్రాణముల నర్పింప సమకట్టిన శూరులు కలరు. అనగా ప్రాణముల చేతనైనను నాకుపకార మొనర్చుటలో స్థిరమతులని యభిప్రాయము. దీనిచే దైవయోగమువలన దుర్యోధనునకు అపజయము కలదని సూచింపబడినది. అంతమాత్రముచే నపజయమునందు దుర్యోధనునకుఁ దాత్పర్యము కలదని కల్పింపదగదు. వీరందరు అనేక విధములయిన శస్త్రాస్త్ర సంపత్తి కలవారు. యుద్ధమునందు నేర్పరులు. ౯

శ్లో. అపర్యాప్తం తదస్మాకం బలం భీష్మాభిరక్షితం
పర్యాప్తం త్విదమేతేషాం బలం భీమాభిరక్షితం ॥౧౦॥

అ. ఆ కారణమున ముదుసలియగు భీష్మునిచేఁ గాపాడబడు మనసేన శత్రుసేనను జయింప నసమర్థమయినది. ఈవాక్యము భీష్ముని సామర్థ్యమును గుర్తెఱుంగక దుర్యోధనునిచేఁ జెప్పబడినది. లేక ధర్మబద్ధుడగు భీష్ముడు పాండవపక్షపాతి యగుటవలనను చెప్పబడియుండవచ్చును. ఎదుట గనుపడుచున్నట్టి, భీమునిచేఁ గాపాడబడు నీపాండవసేన శత్రుసేనను సంహరింప సమర్థమయినది. ఏలయన భీముడు యువకుడగుటవలనను, సకల ధార్తరాష్ట్రులను వధింప దీక్షబూనినవాడగుట వలనను, బాల్యమునుండి దుర్యోధనుడు తన తమ్ములతోఁగూడ భీము-

నిచే ననేకమారులు అవమానింప బడుటవలనను దుర్యోధనునకు భీము డత్యంత భయకారణ మగుచున్నాడని భావము. ౧౦

శ్లో. అయనేషు చ సర్వేషు యథాభాగ మవస్థితాః
భీష్మ మేవాభిరక్షంతు భవన్త స్సర్వ ఏవ హి ॥౧౧॥

అ. కనుక మీరందరు మీ మీస్థానముల యథోచితముగనుండి భీష్ముని గాచుకొనుడు. సేనాపతియగు నాతడు గాపాడబడినచో సేనయంతయు సురక్షిత ముగా నుండును. ౧౧

శ్లో. తస్య సంజనయన్ హర్షం కురువృద్ధః పితామహః
సింహనాదం వినద్యోచ్చైః శంఖం దధ్మౌ ప్రతాపవాన్ ॥౧౨॥

అ. కురురాజులలోఁ బెద్దవాడగు భీష్ముడు దుర్యోధనునకు సంతోషమును బుట్టించుచు బిగ్గరగా సింహగర్జనముచేసి శంఖమును పూరించెను. ఇయ్యది అందరిలోఁ దనకుగల సామర్థ్యాతిశయమును చూపగలందుల కని భావము. ౧౨

శ్లో. తతః శంఖాశ్చ భేర్యశ్చ పణవానక గోముఖాః।
సహ సైవాభ్యహన్యంత స శబ్ద స్తుములోఽభవత్ ॥౧౩॥

అ. అంతట సైనికులచే శంఖము మున్నగు వాద్యవిశేషములు వెంటనే ప్రయోగింపబడినవి. ఆధ్వని యతి సంకులమాయెను. ౧౩

శ్లో. తత శ్శ్వేతై ర్హయై ర్యుక్తే మహతి స్యందనే స్థితౌ।
మాధవః పాణ్డవశ్చైవ దివ్యౌ శంఖౌ ప్రదధ్మతుః ॥౧౪॥

అ. అంతటఁ దెల్లగుర్రములతోఁ గూడిన గొప్పరథమందున్న కృష్ణార్జునులు దివ్యశంఖములను పూరించిరి. ౧౪

శ్లో. పాంచజన్యం హృషీకేశో దేవదత్తం ధనంజయః!
పౌణ్డ్రం దధ్మౌ మహాశంఖం భీమకర్మా వృకోదరః ॥౧౫॥

అ. శ్రీకృష్ణుడు పాంచజన్యమను శంఖమును, అర్జునుడు దేవదత్తమను శంఖమును, భీముడు పౌణ్డ్రమను మహాశంఖమును పూరించిరి. ౧౫

శ్లో. అనన్తవిజయం రాజా కున్తీపుత్రో యుధిష్ఠిరః!
నకుల స్సహదేవశ్చ సుఘోష మణిపుష్పకౌ ॥౧౬॥

అ. జనరంజకుడు, కుంతికుమారుడు నగు ధర్మరాజు అనన్త విజయమను శంఖమును, నకులుడు సుఘోషమను శంఖమును, సహదేవుడు మణిపుష్పకమను శంఖమును పూరించిరి.౧౬

శ్లో. కాశ్యశ్చ పరమేష్వాసః శిఖండీచ మహారథః
ధృష్టద్యుమ్నో విరాటశ్చ సాత్యకిశ్చాపరాజితః ॥౧౭॥
ద్రుపదో ద్రౌపదేయాశ్చ సర్వశః పృథివీపతే,
సౌభద్రశ్చ మహాబాహు శ్శంఖాన్ దధ్ముః పృథక్ పృథక్ ॥౧౮॥

అ. గొప్ప ధనుర్ధరుడగు కాశిరాజు, మహారథుడగు శిఖణ్డి, ధృష్టద్యుమ్నుడు, విరాటరాజు, సాత్యకి, ద్రుపదుడు, ఉపపాండవులు, గొప్ప భుజబలముగల అభిమన్యుడు, వీరందరును నలుగెడల వేర్వేరుగ శంఖములఁ బూరించిరి.౧౮

శ్లో. స ఘోషో ధార్తరాష్ట్రాణాం హృదయాని వ్యదారయత్
నభశ్చ పృథివీం చైవ తుములో వ్యనునాదయన్ ॥౧౯॥

అ. మిక్కిలి పెద్దదగు నాధ్వని భూమ్యాకాశములఁ బ్రతిధ్వనింపజేయుచు దుర్యోధనాదుల హృదయములను బ్రద్దలు చేసెను. ౧౯

శ్లో. అథ వ్యవస్థితాన్ దృష్ట్వా ధార్తరాష్ట్రాన్ కపిధ్వజః
ప్రవృత్తే శస్త్రసంపాతే ధను రుద్యమ్య పాణ్డవః ॥౨౦॥
హృషీకేశం తదా వాక్య మిద మాహ మహీపతే

అర్జున ఉవాచ:

సేనయో రుభయో ర్మధ్యే రథం స్థాపయ మేఽచ్యుత ॥౨౧॥

అ. హనుమంతుడు టెక్కెముగాగల యర్జునుడు యుద్ధసన్నద్ధులగు దుర్యోధనాదుల జూచి బాణప్రయోగము జరుగనుండగా ధృతరాష్ట్రమహారాజ! ఈ రెండుసేనల మధ్య రథమును నిలుపు మని కృష్ణునితో ననెను. ౨౧

శ్లో. యావ దేతా న్నిరీక్షేఽహం యోద్ధుకామా నవస్థితాన్
కైర్మయా సహ యోద్ధవ్య మస్మిన్ రణసముద్యమే ॥౨౨॥

అ. ఈ యుద్ధ కృత్యమునందు నే నేరితో యుద్ధము జేయవలయునో వారల నేను చూచునంతవరకు రథమును నిలుపుమని యర్జునుని యాశయము. ౨౨

శ్లో. యోత్స్యమానా నవేక్షేఽహం య ఏతేఽత్ర సమాగతాః
ధార్తరాష్ట్రస్య దుర్బుద్ధే ర్యుద్ధే ప్రియచికీర్షవః ॥౨౩॥

అ. దుర్బుద్ధిగల దుర్యోధనుని కోరిక నెరవేర్పఁదలంపుతో నెవ రిచట కూడిరో వారల నేను చూతును. ౨౩

శ్లో. ఏవ ముక్తో హృషీకేశో గుడాకేశేన భారత
సేనయో రుభయోర్మధ్యే స్థాపయిత్వా రథోత్తమమ్ ॥౨౪॥

భీష్మద్రోణప్రముఖత స్సర్వేషాం చ మహీక్షితామ్
ఉవాచ పార్థ పశ్యైతాన్ సమవేతాన్ కురూ నితి ॥౨౫॥

అ. ఓయి ధృతరాష్ట్ర! పిదప కృష్ణుడిరుసేనలనడుమ, భీష్మద్రోణుల యెదుట సమస్తరాజుల సమక్షమున రథమును నిలిపి, ఓయి యర్జునుడా! యుద్ధసన్నద్ధులగు నీ కురురాజులఁ జూడుమని పలికెను. ౨౫

శ్లో. తత్రాపశ్యత్ స్థితాన్ పార్థః పితౄ నథ పితామహాన్
ఆచార్యాన్ మాతులాన్ భ్రాతౄన్ పుత్రాన్ పౌత్రాన్ సఖీం స్తథా,
శ్వశురాన్ సుహృదశ్చైవ సేనయో రుభయో రపి ॥౨౬॥

అ. పిదప అర్జునుడు రణరంగమున రెండుసేనలయందును నిలచియున్న తండ్రులను, తాతలను, గురువులను, మేనమామలను, అన్నలను, కుమారులను, మనుమలను, చెలికాండ్రగు అశ్వత్థామ మున్నగువారలను, మామలను, మిత్రులగు కృతవర్మ మొదలగు వారలను చూచెను. ౨౬

శ్లో. తాన్ సమీక్ష్య సకౌంతేయ స్సర్వా న్బంధూ నవస్థితాన్
కృపయా పరయాఽఽవిష్టో విషీద న్నిద మబ్రవీత్ ॥౨౭॥

అ. అర్జునుడు యుద్ధసన్నద్ధులగు బంధువుల నందరను చూచి అత్యధికమగు దయతో నేడ్చుచు నీవాక్యమును చెప్పెను. ౨౭

అర్జున ఉవాచ :

శ్లో. దృష్ట్వేమం స్వజనం కృష్ణ యుయుత్సుం సముపస్థితం
సీదన్తి మమ గాత్రాణి ముఖం చ పరిశుష్యతి
వేపథుశ్చ శరీరే మే రోమహర్షశ్చ జాయతే ॥౨౮॥

అ. ఓయి కృష్ణ! యుద్ధముఁజేయ నిచ్ఛతో వచ్చియున్న నీ బంధుజాలమును జూచిన, నా యవయవములు బాధ చెందుచున్నవి. నోరెండుచున్నది. శరీరము వణకుచున్నది. గగుర్పాటు కలుగుచున్నది. ౨౮

శ్లో. గాండీవం స్రంసతే హస్తాత్ త్వక్చైవ పరిదహ్యతే।
న చ శక్నో మ్యవస్థాతుం భ్రమతీవ చ మే మనః ॥౩౦॥

అ. నాచేతినుండి గాండీవము జారిపోవుచున్నది. ఒడలు మండుచున్నది. నేను నిలువలేకున్నాను. నా మతి తిరిగిపోవుచున్నది. ౩౦

శ్లో. నిమిత్తాని చ పశ్యామి విపరీతాని కేశవ
న చ శ్రేయోఽనుపశ్యామి హత్వా స్వజన మాహవే ॥౩౧॥

అ. ఓయి కృష్ణ! నేను దుశ్శకునములం జూచుచున్నాను. యుద్ధమునందు బంధువర్గమును చంపిన శ్రేయస్సు కలదని నేను తలచను. ౩౧

శ్లో. న కాంక్షే విజయం కృష్ణ! న చ రాజ్యం సుఖాని చ
కింనో రాజ్యేన గోవింద! కిం భోగై ర్జీవితేన వా ॥౩౨॥

అ. ఓయి కృష్ణ! నేను యుద్ధమునందు జయమును కోరను, రాజ్యమును కోరను, సుఖముల నిచ్ఛయింపను. ఓయి గోవింద! మాకు రాజ్యముతోగాని యీ భోగములతోగాని, జీవితముతోగాని యేమి ప్రయోజనము? ౩౨

శ్లో. ఏషా మర్థే కాంక్షితం నో రాజ్యం భోగా స్సుఖాని చ
త ఇమేఽవస్థితా యుద్ధే ప్రాణాం స్త్యక్త్వా ధనాని చ ॥౩౩॥

అ. ఓయి కృష్ణ! మేము ఈ రాజ్యమును, భోగములను, సుఖములను, యెవరి కొరకుం గావలయు ననుకొంటిమో అట్టి యీ ప్తబంధువులు ప్రాణధనములను వీడి యుద్ధభూమియందు నిలువబడిరి. ౩౩

శ్లో. ఆచార్యాః పితరః పుత్రా స్తథైవ చ పితామహాః
మాతులా శ్శ్వశురః పౌత్రా శ్శ్యాలా స్సంబంధిన స్తథా ॥౩౪॥

అ. గురువులు, తండ్రులు, కుమారులు, తాతలు, మేనమామలు, మామలు మనుమలు, బావమరదులు, మరి యితరబంధువులు వీరందరును ప్రాణములను వీడ సిద్ధపడిరి. ౩౪

శ్లో. ఏతా న్న హంతు మిచ్ఛామి ఘ్నతోఽపి మధుసూదన
అపి త్రైలోక్య రాజ్యస్య హేతోః కిన్ను మహీకృతే ॥౩౫॥

అ. ఓయి కృష్ణ! నన్ను వీరుచంపినను నే నీబంధువులం జంపం దలంపను. నాకు ముల్లోకములం బాలింపునధికార మొసగెద మన్నను యీపనిని నేను చేయంజాలను. కేవలము ఈ మహీమండలము నేలుట కింతటి యకార్యమొనర్తునా ?౩౫

శ్లో. నిహత్య ధార్తరాష్ట్రా న్నః కా ప్రీతి స్స్యా జ్జనార్దన
పాప మేవాశ్రయే దస్మా న్హ త్వైతా నాతతాయినః ॥౩౬॥

అ. ఓయి జనార్దన! దుర్యోధనాదులం జంపి నిలిచియున్న మాకు యేమి సంతోషమగును? ఇచట మధుసూదన జనార్దన అనురెండు సంబోధనలచేం గృష్ణునకుగూడ దుష్టులం జంపుటయే సమ్మతముగాని గురువులు మున్నగు బంధుజనులం జంపుట సమ్మతముగాదని సూచింప బడుచున్నది. ఈ యాతతాయులం జంపిన మాకు పాపమే చుట్టుకొనును. 1. కొంపకు నిప్పుబెట్టువాడు, 2. అన్నమున

విషము బెట్టువాడు, 3. చేతగ త్రిబూని చంపువాడు, 4.పరధనము నపహరించువాడు, 5. పరక్షేత్రము నపహరించువాడు 6. పరదారల నపహరించువాడు, వీరలు ఆతతాయు లనబడుదురు.

" ఆతతాయిన మాయాంతం హన్యా దేవాఽవిచారయన్ " ఆతతాయులు యెదురు వచ్చుచో విచారింపకయే చంపవలయు ననుధర్మ శాస్త్రముచే నాతతాయి వధ ధర్మరూపమయినను, ధర్మమునందుగూడ నధర్మ భ్రమవలననే అర్జును డిట్లు చెప్పెనని గ్రహింపవలయును. ౩౬

శ్లో. తస్మా న్నార్హా వయం హంతుం ధార్తరాష్ట్రాన్ సబాన్ధవాన్
స్వజనం హి కథం హత్వా సుఖిన స్స్యామ మాధవ ॥౩౭॥

అ. అందువలన బంధువర్గముతోఁ గూడియున్న దుర్యోధనాదులఁ జంప మేము నర్హులము కాము. ఓయికృష్ణ! బంధువుల జంపుకొని మే మెట్లు సుఖింతుము? ౩౭

శ్లో. యద్య ప్యేతే న పశ్యంతి లోభోపహతచేతసః
కులక్షయకృతం దోషం మిత్రద్రోహేచ పాతకం ॥౩౮.

అ. కాని లుబ్ధులగు నీ దుర్యోధనాదులు వంశనాశమువలనఁ కలుగు దోషమును, మిత్రద్రోహమువలన వచ్చు పాతకమును గుర్తెఱుంగరు.౩౮

శ్లో. కథం న జ్ఞేయ మస్మాభిః పాపా దస్మా న్నివర్తితుం
కులక్షయ కృతం దోషం ప్రపశ్యద్భి ర్జనార్దన॥౩౯॥

అ. అయినను వంశనాశ మొనర్చినందున గలుగు దోషమును గుర్తెఱింగిన మేము యీ పాతకమునుండి యేల నివర్తింప దగదు? ౩౯

శ్లో. కులక్షయే ప్రణశ్యన్తి కులధర్మా స్సనాతనాః
ధర్మే నష్టే కులం కృత్స్న మధర్మోఽభిభవత్యుత ॥౪౦॥

అ. కులము క్షీణించినచోఁ బ్రాచీనములగు వంశాచారములు నశించును. ధర్మము నశించినచో నధర్మము కులమునంతయును తిరస్కరించును. ౪౦

శ్లో. అధర్మాభిభవా త్కృష్ణ ప్రదుష్యన్తి కులస్త్రియః।
స్త్రీషు దుష్టాసు వార్ష్ణేయ జాయతే వర్ణసంకరః ॥౪౧॥

అ. ఓయి కృష్ణ! అధర్మ మాక్రమించినందున కులాంగనలు చెడుదురు. ఓయి యదుకులోద్భవ! స్త్రీలు చెడినచో వర్ణసాంకర్య మేర్పడును. ౪౧

శ్లో. సంకరో నరకాయైవ కులఘ్నానాం కులస్య చ
పతన్తి పితరో హ్యేషాం లుప్తపిణ్డోదక క్రియాః ॥౪౨॥

అ. వర్ణసాంకర్యము, వంశనాశకులకు వంశమునకును నరకము నిచ్చును. వీరల పితృదేవతలు పిండోదకములు లేనివారయి నరకకూపమున బడుదురు. ౪౨

శ్లో. దోషైరేతైః కులఘ్నానాం వర్ణసంకరకారకైః
ఉత్సాద్యంతే జాతిధర్మాః కులధర్మాశ్చ శాశ్వతాః ॥౪౩॥

అ. వర్ణసాంకర్యమును చేయు నీదోషములచే వంశనాశకులయొక్క శాశ్వతమగు జాతి కుల ధర్మములు నశించును. ౪౩

శ్లో. అహో బత మహత్పాపం కర్తుం వ్యవసితా వయం
యద్రాజ్యసుఖలోభేన హన్తుం స్వజనముద్యతాః ॥౪౪॥

అ. ఎంతకష్టము. రాజ్యసుఖమునందలి యాశచే బంధుజాలమును హింసింప సమకట్టిన మేము గొప్ప పాపకృత్యమును జేయ నిశ్చయించితిమికదా? ౪౪

శ్లో. యది మా మప్రతీకారం అశస్త్రం శస్త్రపాణయః
ధార్తరాష్ట్రా రణే హన్యుః తన్మే క్షేమతరం భవేత్ ॥౪౫॥

అ. చేత శస్త్రము పూనక, శత్రువుల బాణప్రహారమునకు ప్రతిక్రియ యొనర్పక నున్న నన్ను దుర్యోధనాదులు ధనుస్సు చేతంబూని యుద్ధమునందుం జంపినచో జంపనిమ్ము, అదియే నాకు క్షేమకరమగును.

సంజయుడు చెప్పెను.

శ్లో. ఏవముక్త్వార్జునస్సంఖ్యే రథోపస్థ ఉపావిశత్
విసృజ్య సశరం చాపం శోకసంవిగ్నమానసః ॥౪౬॥

అ. రణరంగమున కౌంతేయు డిట్లుచెప్పి, ధనుర్బాణముల విడచి, శోకవ్యాకుల చిత్తుడగుచు, రథమధ్యమున గూర్చుండెను. ౪౬

(ఇతి శ్రీ భగవద్గీతాసూపనిషత్సు; బ్రహ్మవిద్యాయాం; యోగశాస్త్రే, శ్రీ కృష్ణార్జునసంవాదే అర్జునవిషాదయోగో నామ ప్రథమోఽధ్యాయ స్సమాప్తః ॥)

అ. ఇందు ఇతి శబ్దము సమాప్తిని బోధించును. షడ్గుణైశ్వర్యములు కలవాడు భగవంతుడు. అట్టి భగవంతుడు లక్ష్మీయుక్తుడగుటచే శ్రీభగవంతు డనబడును. లక్ష్మి యనునది భగశబ్దార్థములలో చేరియే యున్నది. అయినను అందు (భగశబ్దార్థములలో) లక్ష్మి యనునది ప్రధానమని తెలియుటకు శ్రీభగవంతుడని మరల చెప్పబడినది. శ్రీ భగవంతునిచేఁ జెప్పబడినందున నీయవి శ్రీ భగవద్గీత లనబడుచున్నవి. (వీటిని శ్రీ భగవంతునిచేఁ జెప్పబడినందునగాని, లక్ష్మీయుక్తము లగుట వలనగాని శ్రీ భగవద్గీత లని యనవచ్చును). వేదాన్తార్థమును ప్రతిపాదించుట వలనను, సంసారబంధమును విడగొట్టునట్టి గుణములుండుటవలనను, ఈయవి

యుపనిషత్తులని యనఁదగును. మరియు నుపనిషత్తులు జీవబ్రహ్మాభేదమును బోధించుచున్నవి. గీతలుకూడ జీవబ్రహ్మలకభేదమును బోధించుటచే నుపనిషత్తు లనఁదగును. ఈ పక్షమున నుపనిషచ్ఛబ్దము యోగరూఢిచే వేదాన్తపరమనియు, నవయవార్థముచే గీతాపరమనియు గ్రహింపవలయును. దీనిచే నిచట నుపనిషత్తులనగా బ్రహ్మవిద్యను బోధించున వని స్పష్టమగుచున్నది. బ్రహ్మజ్ఞానము నొసగుటచే బ్రహ్మవిద్యయనియు, కర్మ, జ్ఞాన, భక్తి, యోగములను శాసించుటచే యోగశాస్త్రమనియు నీయవి చెప్పబడుచున్నవి. మరియు నిందు (కృష్ణార్జునులయొక్క ఉక్తిప్రత్యుక్తి రూపమగు (అడుగుట చెప్పుట రూపమగు) సంవాదముండుటచే నీయది కృష్ణార్జున సంవాద మనఁదగు. అందు మొదటి దగు నీ యధ్యాయమున నర్జునునియొక్క దుఃఖ సాంగత్య ముండుటచే నీ యధ్యాయము అర్జున విషాదయోగ మను పేరును బడసెను.

నిజముగ విచారించినచో “అశోచ్యానన్వశోచస్త్వమ్” అను ద్వితీయాధ్యాయమునందలి పదునొకండవ శ్లోకము మొదలుకొనియుండు గ్రంథమునకే యోగశాస్త్రమను వ్యవహారము ముఖ్యమగును. అయినను యోగశాస్త్రమున కుపోద్ఘాతరూపమగుటవలన నీ యధ్యాయమును గూడ యోగశాస్త్రమునందు జేర్చిరి.

దీనిచే సంసారమునందలి దోషములను దెలిసికొని విషాదము నొందినవానికి యోగశాస్త్రమునందు బ్రవృత్తి కలుగును గాన ముముక్షువు తప్పక సాంసారిక విషయములయందలి దోషములను విమర్శింపవలయునని శాసింపబడుచున్నది. ఇట్లు శాసించుటవలననే, యీ యధ్యాయము యోగశాస్త్ర మనదగుచున్నది.

ఇట్లు వేదాన్తార్థ ప్రతిపాదకంబును, బ్రహ్మవిద్యాత్మకంబును,
యోగశాస్త్రంబును, శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదంబును
నగు శ్రీ భగవద్గీతలయం దర్జునవిషాద నిరూపకంబగు,
మొదటి యధ్యాయము ముగిసెను.

ప్రథమాధ్యాయము – సమాప్తము.

ద్వితీయాధ్యాయము

సంజయ ఉవాచ :

శ్లో. తం తథా కృపయావిష్ట మశ్రుపూర్ణాకులేక్షణం
విషీదన్త మిదం వాక్య మువాచ మధుసూదనః ॥౧॥

అ. సంజయుడు చెప్పుచున్నాడు: దయాపూరితాన్తరంగుడగుచు, కన్నీటితో నిండి, నేత్రములు తిరిగిపోవుచు, దుఃఖింపుచున్న నర్జుననిగూర్చి శ్రీకృష్ణుడు యీ చెప్పబోవు వాక్యమును చెప్పెను. ౧

శ్రీ భగవానువాచ :

శ్లో. కుతస్త్వా కశ్మల మిదం విషమే సముపస్థితం
అనార్యజుష్ట మస్వర్గ్య మకీర్తికర మర్జున ॥౨॥

అ. కృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడు: ఓయి యర్జున! నీచుల నాశ్రయించి, స్వర్గసుఖము నడ్డపరచుచు, అపకీర్తిని వ్యాపింపజేయు, నీచిత్తవ్యాకులత నిపుడేల నీకు సంప్రాప్తమయ్యె? ౨

శ్లో. క్లైబ్యం మాస్మగమః పార్థ నైతత్త్వయ్యుపపద్యతే
క్షుద్రం హృదయదౌర్బల్యం త్యక్త్వోత్తిష్ఠ పరంతప! ॥౩॥

అ. ఓయి పృథాతనయ! నీవు పిఱికితనమును బొందకుము. ఖాండవ దహనము మున్నగు పౌరుష కృత్యముల నెరవేర్చిన నీకిట్టి పిరికితనము తగదు. ఓయి శత్రుసంతాపకుడా! నీచమగు పిఱికితనమును విడచి లెమ్ము, యుద్ధమునకుఁ గడంగుము.

అర్జున ఉవాచ :

శ్లో. కథం భీష్మ మహం సంఖ్యే ద్రోణంచ మధుసూదన
ఇషుభిః ప్రతియోత్స్యామి పూజార్హా వరిసూదన! ॥౪॥

అ. అర్జును డడుగుచున్నాడు: ఓయి మధుసూదనుడా! శత్రుమారకుడా! పూజింపఁదగిన భీష్మద్రోణులను యుద్ధమునందు బాణములచే నేనెట్లు కొట్టగలను? ఇచటఁ గృష్ణుని సంబోధించిన విశేషణద్వయముచే, గృష్ణుడుకూడ, గురువులగాని బంధువులఁగాని చంపినవాడు కాడని సూచింపబడుచున్నది. ౪

శ్లో. గురూనహత్వా హి మహానుభావాన్, శ్రేయో భోక్తుం భైక్షమపీహ లోకే
హత్వార్థకామాం స్తు గురూ నిహైవ భుంజీయ భోగాన్ రుధిర ప్రదిగ్ధాన్ ॥

అ. మహానుభావులగు గురువులఁ జంపక నీలోకమున భిక్షాన్నమునైనను భుజించి జీవించుట యుక్తమా? లేక ధనాభిలాషులగు గురువులఁ జంపి రక్తపూరిత

ములగు సంసారభోగముల ననుభవించుట యుక్తమా? గురువులఁజంపి నెత్తురుతోఁ గూడిన అర్థ కామరూపములయిన భోగముల ననుభవించుట యుక్తమా? అని యును చెప్పవచ్చును. ౫

శ్లో. నచైత ద్విద్మః కతరన్నో గరీయో యద్వా జయేమ యదివా నో జయేయుః
యా నేవ హత్వా న జిజీవిషామః తేఽవస్థితాః ప్రముఖే ధార్తరాష్ట్రాః ॥౬॥

అ. ఈ రెంటిలో నేది మాకుశ్రేష్ఠమో మేము తెలియకున్నాము. మేము శత్రువులను జయింతుమో! మమ్ము శత్రువులు జయింతురో, మేము నెవరినిజంపి జీవింప లేకుంటిమో, యట్టి ధార్తరాష్ట్రులు రణరంగమున మా యెదుట నిలబడిరి.

శ్లో. కార్పణ్య దోషోపహత స్వభావః పృచ్ఛామి త్వాం ధర్మ సంమూఢ చేతాః,
యచ్ఛ్రేయ స్స్యాన్నిశ్చితం బ్రూహి త న్మే శిష్య స్తేఽహం శాధి మాం
త్వాం ప్రపన్నం ॥౭॥

అ. వివేక రహితుడనగునేను ధర్మాధర్మముల నిర్ణయింపఁ జాలక నిన్నడుగుచున్నాను. మాకెద్ది శ్రేయస్కరమని నీకు దోచునో దానిని మాకుజెప్పుము. నీకంటె మాకు వేరు ధర్మనిర్ణాయకులు లేరు. నేను నీ శిష్యుడను. నిన్ను శరణుజొచ్చితిని. నన్ను శిక్షింపుము. దీనిచే శిష్యుడు గురువు నొద్దకు వెళ్ళు పద్ధతి యుపదేశింపబడినది.

శ్లో. న హి ప్రపశ్యామి మమాపనుద్యా ద్యచ్ఛోక ముచ్ఛోషణ మింద్రియాణాం
అవాప్య భూమా వసపత్న మృద్ధం రాజ్యం సురాణామపి చాధిపత్యం ॥౮॥

అ. యుద్ధము జేయుటయే శ్రేయస్కరమని నీకు దోచినచో దుఃఖసముద్రమున మునిగియున్న నేను యుద్ధముఁ జేయుట సంభవింపదు. కావున దుఃఖమును పోగొట్టు నుపాయము నాకు చెప్పుమని యర్జునుడు కోరుచున్నాడు. ఓయి కృష్ణా! నా యింద్రియములను శుష్కింప జేయు నీదుఃఖసాగరమునుఁ దరింప నుపాయము గుర్తెరుగకున్నాను. యుద్ధమున జయమునొంది రాజ్యము నేలినను యీదుఃఖము పోవునని యూహింప నలవి కాకున్నది. నాకు నిష్కంటకమగు రాజ్యము సంప్రాప్తమయినను, ఇంద్రపదవి లభించినను యీ దుఃఖమును తరింపలేను. ౮

సంజయ ఉవాచ :

శ్లో. ఏవ ముక్త్వా హృషీకేశం గుడాకేశః పరంతపః
నయోత్స్య ఇతి గోవింద ముక్త్వా తూష్ణీం బభూవ హ ॥౯॥

అ. శత్రు సంతాపకుడగు నర్జునుడు కృష్ణునితో నిట్లు చెప్పి నేను యుద్ధమును జేయనని యూరకుండెను.

ఇందు హ అనునవ్యయము ఆశ్చర్యార్థకము. దీనిచే "అహింసా పరమో ధర్మః" అను శాస్త్రము వలన గురువులు మున్నగు బ్రాహ్మణోత్తముల వధించుట బ్రహ్మహత్యాపాతకమునకు హేతువనియు, క్షణికసుఖము నాసించి, యిట్టి ఘోరయుద్ధమాచరించుట మిక్కిలి యధర్మమేననియు సన్యాసివలె భిక్షాన్నమును భుజించి బ్రతుకుటయే ధర్మమనియును పార్థుని యాశయము స్పష్టమగుచున్నది. ౯

శ్లో. త మువాచ హృషీకేశః ప్రహస న్నివ భారత
సేనయో రుభయో ర్మధ్యే విషీద న్త మిదం వచః ॥౧౦॥

అ. ఓయి ధృతరాష్ట్రా! ఈ రెండుసేనలమధ్య దుఃఖింపుచున్న నర్జునినిగూర్చి శ్రీకృష్ణపరమాత్మ నవ్వుచున్నవాడువలె (పరిహసింపువాడునవలె) ముందుజెప్పబోవు వాక్యమును జెప్పెను. అనగా "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అనుశ్లోకము మొదలు "అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాశుచః" అను శ్లోకమువరకు నుండు గీతాశాస్త్రమును జెప్పెనని భావము. ౧౦

ఇట్లు ద్వితీయాధ్యాయమందు ఉపోద్ఘాత ప్రకరణము ముగిసెను.

* అథ భాష్యార్థ ప్రకాశికానువాదము *

శ్లో. నత్వా లక్ష్మీహయగ్రీవౌ, వాసుదేవపృథాసుతౌ
వ్యాసార్య శంకరాచార్యౌ, భాష్యార్థం విశృణోమ్యహం ॥

అ. లక్ష్మీహయగ్రీవులను, శ్రీకృష్ణార్జులను, వ్యాస శంకరులను నమస్కరించి భాష్యార్థమును వివరింపుచుంటి నని గ్రంధకారులు ప్రతిజ్ఞఁ జేయుచున్నారు.

భాష్యమ్ : శ్లో. నారాయణః పరోఽవ్యక్తా దణ్డమవ్యక్త సమ్భవమ్
అణ్డస్యాన్త స్త్విమే లోకాస్సప్తద్వీపాచ మేదినీ ॥

అ. దీనియర్థము వేదాన్తశాస్త్రమునందు దృక్, దృశ్యము, అను రెండు పదార్థములు. వీనినే శ్రీ శంకరాచార్యులవారు, దృగ్దృశ్య వివేకమను గ్రన్థమునందు, దృక్పదార్థము బ్రహ్మమనియు, దృశ్యము మాయయనియును నిర్వచించిరి. ఈ రెండును పరస్పర విలక్షణములు. లోకమునందుగూడ ఘటమునకు, ఘటమునుఁ జూచువానికిని భేదము ప్రసిద్ధమైయున్నది. ఈ విషయమునే పై శ్లోకముచే వివరించుచున్నారు.

అవ్యాకృతము, ప్రకృతి, శక్తి, మాయ మున్నగు నామములుగల యీశ్వరోపాధియే అవ్యక్త మనబడును. దానికి విలక్షణుఁడు నారాయణుడు. 'న రీయతే' నశించువాడుకాడు కావున నరు డనబడును. అనగా బరమాత్మయని యర్థము. వాని సంబంధమయినది నారము. అనగా ప్రపంచము. దానిని (ఏతి జానాతీతి) తెలిసి

కొనుచున్నారు గాన నారాయణుడు అనగా దృగ్రూపుడనియు ప్రత్యగభిన్నమగుఁ బరమాత్మయనియు నర్థము. ప్రత్యగాత్మకుసాక్షిత్వమును ద్వైతులుకూడ నంగీకరించిరి. "నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టా" అను శ్రుతియు ప్రత్యగాత్మకంటె వేరుద్రష్ట లేదని నిషేధించుచుఁ బ్రత్యగాత్మ పరమాత్మల కభేదమును బోధించుచున్నది.

జగత్తున దృగ్దృశ్యములు రెండే పదార్థములయి దృశ్యమంతయు నవ్యక్తమగుచో స్పష్టముగా గన్పట్టు నీ ప్రపంచ మెందుఁ జేరుననగాఁ జెప్పుచున్నారు: "అణ్డ మవ్యక్తా సంభవం" అని అవ్యక్తమువలన బుట్టిన నీప్రపంచము అవ్యక్తాసంభవ మనబడుచున్నది. మృత్తువలన బుట్టిన ఘటము మృద్రూపమయినట్లు అవ్యక్తము వలన బుట్టిన నీ బ్రహ్మాండము అవ్యక్తరూపమే యగును గాన నీ బ్రహ్మాండము అవ్యక్తమునందే చేరును.

అవ్యక్తమువలన బ్రహ్మాండము పుట్టునని యొప్పినచో నచేతనమగు ప్రధానము ప్రపంచమునకుఁ గారణమని చెప్పు సాంఖ్యులవాద మంగీకరించినట్లగుఁ గదా ? కాదు. ఈశ్వరుడు, అదృష్టము - మున్నగు సహకారి కారణసామగ్రితోఁ గూడిన యవ్యక్తముగాని, అవ్యక్తముతోఁగూడిన నీశ్వరుడుకాని ప్రపంచకారణమని యద్వైత వాదము స్వతంత్రమయిన నవ్యక్తము జగత్కారణమని సాంఖ్యుల వాదము. కావున నిందు సాంఖ్యవాద ప్రసక్తి లేదు. ఇందు ఈ రహస్యమును గ్రహింపవలయును. దృశ్యమగు నీయవ్యక్తము దృక్పదార్థమువలె స్వతన్త్రముకాదు. మరేమనిన దృక్పదార్థమునందుఁ గల్పింపబడినది. అట్లుకానిచో నయ్యది నిత్యమగును. అట్లే దృశ్యమునందు దృక్పదార్థమునకుఁగూడ ననిర్వచనీయమగు నధ్యాస కలదు. ఇట్లు దృగ్దృశ్యములకుఁ బరస్పరాధ్యాసవలన దృశ్యము చేతనమును, దృక్పదార్థము ప్రపంచ కారణమును అగుచున్నవి. లోకమునందుగూడ జీవ దేహములకుఁ బరస్పరాధ్యాసవలననే దేహమునకు చేతనత్వము, జీవునకు మనుష్యత్వాదికమును కలుగుచున్నది. కనుకనే "యతో వా ఇమానిభూతాని జాయంతే" అనుశ్రుతి బ్రహ్మకు జగత్కారణత్వమునుఁ జెప్పుచున్నది మాయతోఁ గూడిన బ్రహ్మయే జగత్కారణమగుచున్నాడు, అయినను బ్రహ్మము ప్రపంచమున కుపాదాన కారణముగాదు. చిద్రూపుడగు నిర్గుణ పరమాత్మ కుపాదాన కారణత్వము సంభవింపదు. పరమాత్మకు నుపాధియగు మాయయే అసత్యమును, జడరూపమును, దుఃఖాత్మకమును అగు ప్రపంచమున కుపాదాన కారణమగుచున్నది. కనుకనే కొందరు జగదాకారముగఁ బరిణమించిన మాయకు నధిష్ఠాన మగుటవలన బ్రహ్మము జగత్కారణమని యనుచున్నారు. కావున నీశ్వరుడు జగత్కారణమను పక్షమునగాని, బ్రహ్మము జగత్కారణ మను పక్షమునగాని, మాయాంశయే జగత్తున కుపాదానమగుచున్నందున "అణ్డమవ్యక్త సమ్భవమ్" అను మూలకార వచనము పొసగుచున్నది.

ఇచట నవ్యక్త శబ్దమున కీశ్వరాధిష్ఠితమగు బ్రకృతియే యర్థము కావున సాంఖ్య వాదాపత్తి యను దోషము లేదు.

ఓయి! బ్రహ్మాండము అవ్యక్తమువలన బుట్టినందున నవ్యక్త రూపమగుగాక. లోకముల స్థితియేమి? యనగాఁ జెప్పుచున్నారు. "అండస్యాన్త స్త్విమే లోకాః" అని భూరాది సప్తలోకములును, జంబూ, ప్లక్ష, కుశ, క్రౌంచ, శాక, శాల్మలీ, పుష్కలములను నేడు ద్వీపములుగల భూమియు నీ బ్రహ్మాండమునందే కలవు. లోకములు, భూమియు, బ్రహ్మాండములోనివగుట వలన బ్రహ్మాండమువలె నీయవి కూడ నవ్యక్తములే యని భావము. దీనివలన నాకాశము మున్నగు నమూర్త పదార్థము, పృథివి మొదలగు మూర్త పదార్థము, యీ మూర్తామూర్తములకుఁ గారణమగు నవ్యక్తము యీమూడును దృశ్యములని స్పష్టమయినది.

ఇచట నీరహస్యము గ్రహింపవలయును. సచ్చిదానంద రూపుడు సర్వదృశ్య విలక్షణుడు, అద్వితీయుడు, నగుఁ బరమాత్మ యొక్కడే మాయ యుపాధిగా కలవాడయి నీశ్వరుడనియు, బ్రహ్మాండము ఉపాధిగా కలవాడయి హిరణ్యగర్భుడనియు, లోకము లుపాధిగా కలవాడగుచు విరాట్టనియు, జెప్పబడు చున్నాడు. అందు మాయ అనాది యగుటచే నీశ్వరున కుపాధిసంబంధమయిన పుట్టుకగూడ లేనందున నీశ్వరుడు అజుడని చెప్పబడుచున్నాడు. విరాట్ హిరణ్యగర్భు లిరువురు ఉపాధిప్రయుక్తమగు జన్మము కలవారగుట వలన నజులనికాని, యీశ్వరులనికాని చెప్పబడుదురు. వారు పుట్టుకగల జీవులనియే వ్యవహరింప బడుచున్నారు. వారలలో హిరణ్యగర్భుడు మొదటి జీవుడు. విరాట్పురుషుడు తరువాత జీవుడు. ఇట్టి జీవేశ్వర విభాగమునే "కార్యోపాధిరయం జీవః కారణోపాధి రీశ్వరః" అను శ్రుతికూడఁ జెప్పుచున్నది. కావున కార్యకారణోపాధి ద్వయరహితుడగు చిద్రూపుడే పరమాత్మ యని శ్లోకమునకుఁ బరమార్థము. దీనివలన బ్రహ్మభిన్నమగు ప్రపంచమంతయు మాయామయమగుటవలన మిథ్యయనియు, ఇట్టి మాయకూడ సత్తనికాని యసత్తని కాని నిర్వచింప సాధ్యముకానందునను, తత్వజ్ఞానముచే బాధ్యమగుటవలనను, మిథ్య యనియు, అద్వితీయమగు బ్రహ్మపదార్థము మాయామయము కానందున సత్యమనియు స్పష్టమగుచున్నందున నద్వైతము సిద్ధించుచున్నది. ఇట్టి యద్వైతమే గీతాశాస్త్రమున ప్రధానముగా ప్రతిపాదింప దగిన విషయము.

ఇట్లు తత్వమును వివరించి ప్రకృతవిషయమును చెప్పుటకు మాయావైభవమును జెప్పుచున్నారు. "భగవాన్" అని. సంపూర్ణములగు ఐశ్వర్య, పరాక్రమ, కీర్తి, ధన, జ్ఞాన, వైరాగ్యము లారును భగశబ్దార్థములు. ఇవి కలవాడు భగవంతుడు. లేక, భూతములయొక్క చావుపుట్టుకలను, రాకపోకలను, జ్ఞానాజ్ఞానములను తెలుసుకొనినవాడు భగవంతుడు. భగములుకలవాడు కాన భగవంతుడు. (మత్తు శ్రీకృష్ణుడు) వీనియందు జగములుకలవు కాన "వాసుః" అనబడును. లేక ప్రపం

చముననుండువాడు కావున వాసు వనబడును. (దీవ్యతి) భూతములను బాలించుట మున్నగు క్రియలతో గ్రీడించువాడు కావున దేవు డనబడును. లేక, స్వయముగా ప్రకాశించువాడుగాన దేవు డనబడును. పరమాత్మ, వాసువు, దేవుడునుగాన వాసుదేవు డనబడుచున్నాడు. కావున పరమాత్మయే (నారాయణుడే) తన యుపాధియగు మాయచే భగవంతుడును, వాసుదేవుడును అగుచున్నాడని భావము. ఇట్టి భగవంతు డగు వాసుదేవుడు తన సంకల్పమాత్రమున ప్రపంచమును సృష్టించెను. దీనివలన ప్రధాన జగత్కారణవాదము, పరమాణు జగత్కారణవాదము మున్నగు వాదములు నిరాకరింపబడుచున్నవి. ఏలయన "త దైక్షత" అను శ్రుతివలన సంకల్ప పూర్వక ముగా సృష్టి జరిగెనని తెలియబడుచున్నది. లోకమునందు గూడ కుమ్మరి సంకల్ప పూర్వకముగనే ఘటశరావాది పదార్థములను నిర్మించుచున్నాడు. అచేతనములగు ప్రధాన పరమాణ్వాదులకు సంకల్పము సంభవింపదు. కనుక సంకల్ప పూర్వకసృష్టి ప్రధాన పరమాణు జగత్కారణ వాదములయందు పొసగనేరదు.

భగవంతుడు సంకల్ప పూర్వకముగ ప్రపంచమును సృష్టించి యద్దానిని పరిపాలింప గోరువాడయి, హిరణ్యగర్భుని రూపముద్వారా మరీచి మున్నగు ప్రజాపతులను మొదటసృష్టించి వారలకు వేదోక్తమగు ప్రవృత్తి ధర్మమును దెలిపెను. పిదప సనకసనందనాదుల సృష్టించి వారికి నివృత్తిధర్మమును బోధించెను. ఇచట ప్రపంచమును పరిపాలింపగోరిన యీశ్వరుడు మరీచ్యాది ప్రజాపతులకు ప్రవృత్తి ధర్మమును, సనకాదులకు నివృత్తిధర్మమును బోధించుటలో కారణమేమి? యని ప్రశ్న యుదయించుచున్నది. వేదోక్తములగు నా రెండు ధర్మములు ప్రపంచ రక్షణ మునకు గారణములు కాన భగవంతుడు ప్రపంచరక్షణమునకు సృష్టించిన నా యిరు వురకు నా రెండు ధర్మములను యథాక్రమముగ బోధించెనని సమాధానము.

ఇచట "ప్రాణినా" మిత్యాది వాక్యముచే ధర్మలక్షణమును చెప్పుచున్నారు. బ్రాహ్మణాది వర్ణములవారిచేతను, బ్రహ్మచారిమున్నగు ఆశ్రములచేతను అను ష్ఠింపబడుచు, స్వర్గమోక్షములకు సాధనమయినది ధర్మ మనంబడును. ఆది పదము వలన క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులు గూడ గ్రహింపబడుదురు. వర్ణముగలవారు వర్ణులు. అనగా బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులు. ఆశ్రమముగలవారు ఆశ్రములు. అనగా బ్రహ్మచారి, గృహస్థ, వానప్రస్థ, సన్యాసులు. కావున బ్రహ్మచారి మున్నగు వారిచే ననుష్ఠింపబడుచు స్వర్గమోక్షములలో నేదియో యొక దానికి గారణమయినది ధర్మమని ముఖ్యలక్షణము. ఒకే ధర్మము స్వర్గ మోక్షముల రెంటికి గారణము కానేరదు. అందువల్ల ధర్మలక్షణమందు (యేదియో యొక దానికి) అని తప్పక జేర్పవలయును. స్వర్గమోక్షములకు గారణమయినది ధర్మ మన్నచో ఈశ్వరుడు గూడ స్వర్గమోక్షములకు కారణమగుచున్నందున ధర్మలక్ష ణము ఈశ్వరుని యందతివ్యాప్తమగును. అందువలన బ్రహ్మచారి మొదలగువారిచే

ననుష్ఠింపబడునది; అని ధర్మలక్షణమును జెప్పవలయును. అట్లు చెప్పినచో నాస్తికులు బ్రాహ్మణాది వర్ణములవారిచే ననుష్ఠింపబడునది కాదు గాన ధర్మలక్షణమునకవ్యాప్తిదోషము సంభవించును. ఇక బ్రాహ్మణాది వర్ణములవారిచే ననుష్ఠింపబడునది ధర్మము, అని మాత్రము ధర్మమునకు లక్షణమును చెప్పినచో బ్రాహ్మణాది వర్ణములవారిచే నధర్మముకూడ ననుష్ఠింప బడుచున్నందున ధర్మలక్షణము అధర్మమునందతివ్యాప్తమగును. కావున స్వర్గమోక్షములలో నేదియో నొకదానికి కారణమగునది అనికూడ చెప్పవలయును, అట్లు చెప్పినచో అధర్మము స్వర్గమునకుగాని, మోక్షమునకుగాని కారణము కానందున ధర్మలక్షణము అధర్మమునందు సంక్రమింపదు (అతివ్యాప్తముకాదు). కర్మనిష్ఠా శబ్దముచే జెప్పబడు ప్రవృత్తిధర్మము స్వర్గాదిరూపమగు అభ్యుదయమునకుగాని, చిత్తశుద్ధి రూపమగు అభ్యుదయమునకుగాని కారణమగును. జ్ఞాననిష్ఠా శబ్దముచే జెప్పబోవు నివృత్తి ధర్మము మోక్షమునకు కారణమగును అని తెలియవలయును. ఈ రెండు తెఱంగులగు ధర్మము ననుష్ఠించు బ్రాహ్మణాది వర్ణములవారికి క్రమక్రమముగా కామోద్రేకత పెరిగి, యందువలన విజ్ఞానసంపద నశించి, దాన నధర్మ మభివృద్ధిజెంది, యద్దానివలన ధర్మము తిరస్కృతముకాగా ప్రపంచపరిపాలనమును గోరు ఆదికర్తయగు శ్రీమన్నారాయణమూర్తి భూలోకమునందలి వేదమును, బ్రాహ్మణధర్మమును రక్షించుటకొరకు దేవకీదేవియందు వసుదేవునివలన నంశచే బుట్టెను.

(హీయమానేతి=హీయమాన విజ్ఞానహేతుకే నాధర్మేణ) నశించుచున్న విజ్ఞానమే కారణముగా కలదికావున అధర్మము హీయమాన విజ్ఞానహేతుక మన బడును. "శేషాద్విభాషా" అను సూత్రమువలన కప్రత్యయము. అధర్మమునకు విజ్ఞాన నాశమేకారణమని అర్థము. లేక హేతుశబ్దమునకే హేతుకమని స్వార్థమునందు కప్రత్యయము. నశించుచున్న విజ్ఞాన మను కారణమున అనగా విజ్ఞాననాశమను కారణము వలన అనిభావము. (పరిపిపాలయిషుః ఆదికర్తా) పరిపాలింపగోరు ఆదికర్త యనగా ప్రపంచమున కుపాదానకారణమును, నిమిత్తకారణమును అగువాడు అని యర్థము. లేక ఆదికర్త యనగా ప్రధానకర్తయని యర్థము. అప్రధానకర్త యగు హిరణ్యగర్భుడు వేరుగా నుండుట వలన నిట్లుచెప్పెను. ఈ యభిన్ననిమిత్తోపాదాన కారణవాదముచే అనగా బ్రహ్మయొక్కడే ప్రపంచమునకు ఉపాదానకారణమును నిమిత్తకారణమును అను వాదముచే ప్రధానకారణవాదులగు సాంఖ్యులు, ఈశ్వరుడు నిమిత్తకారణమని యొప్పెడు తార్కికులు నిరాకరింపబడుచున్నారు.

ఒకేకారణపదార్థము నిమిత్తకారణమును ఉపాదానకారణమును ఉభయము నెట్లగునని ప్రశ్నింపరాదు. అఘటనఘటనాపటీయమగు మాయ (ఘటింపని వస్తువులను ఘటింపజేయు సామర్థ్యముగల మాయ) వలన సర్వము సంభవించును.

"యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే" "తత్ సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్" ఈ మొదలగు శ్రుతులు పరమేశ్వరు డొక్కడే ప్రపంచమున కభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణమని చెప్పుచున్నవి. ప్రబలప్రమాణమగు శ్రుతిచేఁ జెప్పబడిన యర్థమును దుర్బల ప్రమాణమగు యుక్తి బాధింపనేరదు.

లోకమునందుగూడ సాలెపురుగు తానల్లు దారమునకుఁ దానొక్కటియే యుపాదానకారణమును, నిమిత్తకారణమును అగుటఁ జూచుచుంటిమి. కావున పరమేశ్వరుడొక్కడే మాయచే ప్రపంచమునకుపాదానకారణమును, నిమిత్తకారణమును నగుచున్నాడు. విష్ణు వన వ్యాపకుడగు పరమాత్మ. అనగా సత్వగుణ ప్రధానమగు మాయతోఁగూడిన చైతన్యమని యర్థము.

అట్టి విష్ణువు భూలోకమందున్న వేదమును, బ్రాహ్మణత్వమును రక్షించుటకొరకు దేవకియందు వసుదేవునివలన అంశచే జన్మించెనట.

ఇచట అంశయనగా మాయయని యర్థము. కావున మాయచే జన్మించెనని గ్రహింపవలయును. లేనిచో నిరవయవుడగు పరమాత్మకు అవయవభేదము సంభవింపదు. కావున అంశయనుపదమునకు అవయవమని యర్థమును చెప్పదగదు. ఇచట కిల అను పదమునకు అబద్ధము అనిగాని వాడుక అని కాని యర్థమును చెప్పవలయును. ఎటులయినను కృష్ణావతారము మిథ్యాభూతమని ఫలితార్థము.

ఇచట "యదా యదాహి ధర్మస్య గ్లాని ర్భవతి భారత"
అభ్యుత్థాన మ ధర్మస్య తదా త్మానం సృజామ్యహం."

అను గీతా వచనమును అనుసంధానము చేసికొనవలెను. ఇయ్యది ప్రపంచమున ధర్మము నశించినప్పుడును, అధర్మ మభివృద్ధి జెందినపుడును, భగవంతు డవతరించునని చెప్పుచున్నది. కావున నశించిన ధర్మమే భగవంతునిచే రక్షింపదగియున్నది. అట్టితరి ధర్మమును రక్షించుటకొరకు భగవంతు డవతరించెనని భాష్యకారులు చెప్పుట యుచితము. ఏల బ్రాహ్మణత్వమును రక్షించుకొరకు భగవంతు డవతరించెనని చెప్పిరి ? అనుప్రశ్న యుదయించును.

వర్ణాశ్రమ ధర్మములన్నియు బ్రాహ్మణ ధర్మముమీద నాధారపడి యున్నందున నట్టి బ్రాహ్మణధర్మమును రక్షించినచో వైదికధర్మమంతయు రక్షింపబడిన దగును. అందువలన భాష్యకారులు బ్రాహ్మణత్వమును రక్షించుటకొరకు భగవంతు డవతరించెనని చెప్పియుండిరి.

బ్రాహ్మణధర్మమును రక్షించుట యన బ్రాహ్మణులు బ్రాహ్మణధర్మములను విడచి, బ్రాహ్మణేతర ధర్మములను స్వీకరించుట మున్నగు నుపద్రవములనుండి కాపాడుట. అట్లు వారు స్వధర్మమున నిలచిననేగాని, వర్ణాశ్రమ ధర్మములు ప్రపంచమున

నిలువ నేరవు. ఏవర్ణస్థునిచే నేయాశ్రమస్థునిచే నేయేకర్మ యెట్లాచరింపవలెనో స్వధర్మనిష్ఠుడును, విద్వాంసుడును అగు బ్రాహ్మణుడు వారివారిచే నట్లాచరింప జేయును. అందువలన నిఖిల వైదిక ధర్మరక్షణమునకు బ్రాహ్మణ ధర్మరక్షణ మావశ్యకమని యాశయము.

ఓయి! పుట్టుకలేని భగవంతుడు ధర్మసంస్థాపన రూపమగు లోకానుగ్రహము కొరకయినను యేల జనించె ననగా జెప్పుచున్నారు, "సచ భగవాన్" ఇత్యాది గ్రంథముచే భగవంతుడు జ్ఞానైశ్వర్య శక్తి బల వీర్య తేజస్సులతో నెల్లపుడు నిండినవాడని భాష్యకారులు నిర్వచించిరి. వసిష్ఠుడు మున్నగు వారికిగూడ జ్ఞానబలాదిశక్తులుకలవు. కాని వారల కయ్యవి యీశ్వరానుగ్రహాయత్తములు. ఈశ్వరునకు మాత్రము స్వతస్సిద్ధములు. ఇందుకు "పరాస్యశక్తి ర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియాచ" యను శ్రుతి ప్రమాణమగుచున్నది. ఈశ్వరునకు భగశబ్ద వాచ్యములగు నీయారు శక్తులును ప్రకృతియగు మాయను స్వాధీన పరచుకొని యున్నందున సహజములగుచున్నవి. జీవులు ప్రకృతి పరతన్త్రులు. కనుకనే " మాయినం తు మహేశ్వరం" అను శ్రుతి యీశ్వరుడు మాయ కలవాడని చెప్పుచున్నది. లోకములోని వస్తుజాలమంతయు సత్త్వ రజ స్తమోగుణముల నాశ్రయించినదే కాని వేరుకాదు. అందువలన సత్త్వ రజ స్తమోగుణాత్మకమగు నా ప్రకృతి సర్వవ్యాపకుడగు పరమేశ్వరున కుపాధి యగుచున్నది.

ఇందువలన సత్త్వాదిగుణము లుపాధిగాగల విష్ణు బ్రహ్మ రుద్రులకు పరస్పరము భేదము లేదని తేలుచున్నది. ఈ మూడుగుణములు మాయారూపము లయినందున యిం దేగుణము ఉపాధిగా గలవాడయినను, మాయ యుపాధిగా గలవాడే యగుచున్నాడు. కావున మాయోపాధికులగు నీమువ్వురకు భేదములేదు. ఈశ్వరుడు ప్రకృతి పరతంత్రుడు కానందున వానికి కర్మసంబంధ ప్రయుక్త జన్మములేదు. జన్మ లేనందున నాశనమును లేదు.

శ్లో. జాయతే మరణాద్యైవ మ్రియతే జన్మనే పునః
జాతస్య హి ధ్రువో మృత్యుః ధ్రువం జన్మమృతస్యచ॥

పుట్టినవాడు మరణించుచున్నాడు. మరణించినవాడు పుట్టుచున్నాడు. పుట్టినవానికి మరణము, మరణించినవానికి పుట్టుక నీరెండును నియతములనిచెప్పు పైస్మృతి వాక్యములవలన జన్మ మరణములలో నొకటియున్నతావున మరియొకటి తప్పకయుండు నని స్పష్టమగుచున్నది.

ఈశ్వరుడు దన నియమించు స్వభావము కలవాడు; ఆతడు సత్యస్వరూపుడు, ఉపాధి సంబంధము లేనందున పరిశుద్ధుడు, జ్ఞానరూపుడును నగుచున్నాడు. ఇందుకు

"నిత్యోనిత్యానాం" "తత్సత్యం స ఆత్మా" "సచ్చిదానన్దమ్ బ్రహ్మ" అను శ్రుతులు ప్రమాణము లగుచున్నవి. నిత్యుడనగా సత్యస్వరూపుడని యర్థము. ఈశ్వరుడు పరిశుద్ధుడయినందున నిత్యుడగుచున్నాడు. ఉపాధిసంబంధమున మలినుడగు జీవుడు ఉపాధివశమున ననిత్యుడగుచున్నాడు. ఈశ్వరుని యొక్క నిజరూపము జ్ఞానము. కావున బుద్ధుడనగా జ్ఞానస్వరూపుడని యర్థము. తెలుసుకొనువానియొక్క స్వరూపము తెలివి. తెలిసికొనుట యనునది ఈశ్వరునకు "య స్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్" అను శ్రుతి వలన సిద్ధమగుచున్నది. సర్వజ్ఞత్వమనగా సర్వవస్తువులను ప్రకాశింపజేయుట. అయ్యది మాయయొక్క ధర్మముకానేరదు. మాయ స్వతః జడమయి తానే యీశ్వరునిచే భాసింపజేయదగియుండ నట్టి మాయకు నితరపదార్థములను ప్రకాశింపజేయుట సంభవింపదు. కనుకనే ఈశ్వరుడెల్లపుడు ముక్తుడుకాని జీవునివలె బద్ధుడు కానేరడు. అజ్ఞానముచే తిరస్కరింపబడినవానికే బంధము. ఈశ్వరుడు అజ్ఞానమును వశపరచుకొనినవాడుగాని యజ్ఞానాభిభూతుడుగాడు.

పరమేశ్వరుడు నిజముగా శరీరముగలవాడుకాని, పుట్టుకకలవాడుకాని, లోకోపకారముచేయువాడుగాని గాడు. మాయవలన నీమూడును గలవానివలె భాసించును. నిష్కాముడగు పరమేశ్వరునకు యథార్థముగా లోకానుగ్రహవాంఛ కూడ కలుగదు. (లేక) పరమార్థముగా పరమాత్మకు కోరికలేకున్నను వ్యవహారదశవలన నీశ్వరునకు లోకానుగ్రహేచ్ఛ సంభవింపవచ్చును. కాని జన్మదేహములు మాత్రము వ్యవహారమువలన గూడ పరమేశ్వరునకు సంభవింపవు. కావుననే భాష్యకారులు ఇవకారమును "కుర్వన్" అను పదముతో నన్వయింపలేదు.

ఈశ్వరుడు వ్యవహారదశయందుగూడ కారణోపాధిగలవాడు కావున నాతనికి కార్యోపాధియగు జీవునకువలె జన్మ శరీరములు సంభవింపవు. మూఢులు మాత్రము ఈశ్వరుడు పుట్టుక కలవాడనియు, దేహముకలవాడనియు భావించెదరు. వివేకులు ఈశ్వరుని బుట్టినవానినిగా దెలుసుకొనరు. తనకు ఫలములేకున్నను భూతకోటి ననుగ్రహింపగోరికచే భగవంతు డర్జునుని కొరకు వేదోక్తమగు ధర్మద్వయము నుపదేశించెనని భావము.

పూర్ణకాముడగు భగవన్తుడు శిష్యుడగు అర్జునునకు ధర్మమునుపదేశించుటలో భూతానుగ్రహవాంఛయే కారణము.

[illegible]

వృద్ధిజెందునని భగవంతుని యాశయము. అనగా అర్జునుడు నావలన ధర్మమును తెలిసికొని యనుష్ఠించినచో "యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ స్తత్తదేవేతరోజనః" (పెద్దలు దేని నాచరింతురో పిన్నలుకూడ దానినే యాచరింతురు) అను న్యాయమున నితరులుగూడ దాని ననుష్ఠింతురు. వారిని జూచి మరికొందర నుష్ఠింతురు. క్రమముగ నిట్లు నేను జెప్పిన ధర్మమార్గము అభివృద్ధిజెందునని భగవంతుడు అర్జునిని కొఱకు ధర్మద్వయము నుపదేశించెనని భావము ఇందువలన వివేకియగు గురువు యోగ్యుడగు శిష్యుని కొఱకు ధర్మమును బోధింపవలెనని సూచింపబడుచున్నది. ఇట్లుగాక కృతకృత్యుడగు గురువు లోకానుగ్రహఫలమును తానపేక్షింపనిచో క్రమక్రమముగ ధర్మాచరణ సంప్రదాయము నశించునని భావము.

"యథోపదిష్టం" ఉపదిష్టమనగా ఉపదేశము. ధాత్వర్థమాత్రమున క్తప్రత్యయము, ఉపదేశము నతిక్రమింపక యని భావము. లేక ప్రవృత్తి నివృత్తిరూపమగు ధర్మద్వయమును, భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణు డెట్లుపదేశించెనో సర్వజ్ఞులగు వేదవ్యాసులుగూడ నేడునూరుల శ్లోకములచే నాధర్మద్వయము నట్లే కూర్చిరనియు గ్రహింపనగు. సంగ్రహాత్మకమగు నీగీతాశాస్త్ర మెల్లరకు సులభముగా దెలియనందున, వృత్తికారులు మున్నగు ననేకమంది విద్వాంసులు పద పదార్థ వాక్య వాక్యార్థ న్యాయములచే నిద్దాని వివరించినను లౌకికులు విరుద్ధముగా గ్రహించినందున శ్రీశంకరులు భాష్యగ్రంథముచే సుస్పష్టముగా వివరింపదలచి ప్రతిజ్ఞ యొనర్చిరి. శంకరుల భాష్యరచనా ప్రవృత్తి లోకానుగ్రహార్థమగుటచే నద్దాని ఫలం బాతనికి లేమింజేసి పరస్మైపదమును ప్రయోగించెను. అట్లుగాక నాత్మనేపదం బుపయోగించినచో భాష్యరచనా ప్రవృత్తిఫలంబగు సుకృతంబున దానుంగూడ బద్ధుండగు నని భావము.

సంసారోపరతి రూపమగు మోక్షసుఖము గీతాశాస్త్రమునకు పరమ ప్రయోజనము. కర్మజ్ఞానాదు లవాంతరఫలములు. అట్టిపరమఫలము సర్వకర్మ సన్న్యాసరూపమగు జ్ఞాననిష్ఠవలన కలుగును. "సహిధర్మ స్సుపర్యాప్తః బ్రహ్మణః పదవేదనే" అను ప్రమాణము ఆత్మజ్ఞాన నిష్ఠారూపమగు నివృత్తిధర్మము పరమాత్మసాక్షాత్కారమున కుత్తమ సాధనమని జెప్పుచున్నది. "హిశబ్దము" ఇందలి శాస్త్రప్రసిద్ధిని పండిత ప్రవాద ప్రసిద్ధిని సూచించుచున్నది.

ఓయి! "చోదనాలక్షణోఽర్థో ధర్మః" అను జైమిని సూత్రమువలన కర్మానుష్ఠాన ప్రవృత్తి ధర్మరూపమగునను అనుష్ఠానరూపముగాని నివృత్తిధర్మ [illegible] యెట్లగును? అని [illegible]

[illegible]

గాని, యధార్మికుడనిగాని, సుకృతియనిగాని, దుష్కృతియనిగాని యనబడడు. అను నీ ప్రమాణమువలన నివృత్తిమార్గమునకు ధర్మత్వము గౌణముగాని ముఖ్యము గాదని గ్రహింపనగును. నివృత్తినిష్ఠ ధర్మరూపము గాకున్నను, అయ్యది జ్ఞానరూప మని యంగీకరింపక దప్పదు. "జ్ఞానం సన్న్యాస లక్షణం" అను ప్రమాణము సర్వకర్మ సన్న్యాసరూపమగు నివృత్తియే ఆత్మజ్ఞాననిష్ఠ యని నిర్వచించుచున్నది. గీతాశాస్త్ర మునగూడ "సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ" అను ప్రమాణము ప్రవృత్తిరూపమగు సర్వధర్మములను విడచి, ప్రత్యగభిన్నబ్రహ్మమును శరణమునొం దుమని నుడువుచు నివృత్తిధర్మమే జ్ఞాననిష్ఠ యనియు, నయ్యది యవశ్య కర్తవ్య మనియు నుపదేశించుచున్నది. ఇచట సర్వధర్మపదము ప్రవృత్తి ధర్మపరముగాని నివృత్తి ధర్మపరముగాదు. ఏలయన ప్రవృత్తిధర్మమే యనుష్ఠించుటకుగాని, త్యజించు టకుగాని వీలగును. నివృత్తిధర్మమునకు పరిత్యాగము సంభవింపదు. కనుక ఆత్మ జ్ఞాననిష్ఠయే నివృత్తిధర్మము. భాష్యకారులు మోక్షసాధనమగు నివృత్తిధర్మము నుపదేశించి ప్రవృత్తిధర్మమును ప్రతిపాదించుచున్నారు.

విధివాక్యములవలన సిద్ధముగుచు స్వర్గాదిసుఖములకు సాధనమగు జ్యోతిష్టో మాదికము ధర్మమనంబడు. అయ్యది నిత్యము, నైమిత్తికము, కామ్యము, ప్రాయశ్చి త్తము అను భేదముచే నాల్గు తెఱంగులు. ఇయ్యది వర్ణాశ్రమాద్యభిమానుల నుద్దే శించివిధింపబడి ఇన్ద్రాదిపదవుల నొందుటకుఁ గారణమయినను, ఈశ్వరార్పణ బుద్ధిచే ననుష్ఠింపబడుచు చిత్తశుద్ధి వైరాగ్యములకు హేతువగును. ఫలాభిసంధి రహితమగు నిష్కామధర్మము శుద్ధచిత్తునకు జ్ఞాననిష్ఠయం దర్హతను కలుగజేయుచు జ్ఞానో త్పత్తికి గారణమగుటచే మోక్షహేతువుగూడ నగుచున్నది. "యోగినః కర్మ కుర్వంతి సంగం త్యక్త్వాఽత్మ శుద్ధయే" అను గీతావాక్య మిందుకు ప్రమాణమగు చున్నది. ఆత్మశుద్ధియన చిత్తశుద్ధియని యర్థము

శాస్త్రమునకు విషయము, సంబంధము, అధికారి, ప్రయోజనము అను యనుబంధ చతుష్టయ మావశ్యకము. అందు మోక్షశాస్త్రమున ముముక్షు వధికారియని స్పష్టమగుటచే మిగిలిన మూడింటిని జెప్పుచున్నారు. గీతాశాస్త్రము నకు ప్రయోజనము మోక్షము. ప్రవృత్తి నివృత్తిధర్మములు రెండు, వాసుదేవ తత్త్వము యీమూడును విషయములు. వ్యంగ్యవ్యంజక భావము (తెలియుట తెలియ పరచుట) సంబంధము. అధికారి ముముక్షు వని యింతకుమున్నె సూచింపబడినది. ఇట్లు సర్వోత్కృష్టమగు ననుబంధ చతుష్టయముతో నొప్పు గీతాశాస్త్రమునఁ బ్రతిపాదింపబడు ప్రవృత్తి, నివృత్తి ధర్మద్వయమును, వాసుదేవతత్త్వమును తెలిసి కొనినచో సకల పురుషార్థములు సిద్ధించును. కావున భాష్యకారులు గీతాశాస్త్రార్థ మును వివరించుటకు ప్రయత్నించుచున్నారు.

గీతాశాస్త్రమునందు "దృష్ట్వాతు పాండవానీకమ్" అను శ్లోకము మొదలు "నయోత్స్యఇతి గోవిన్దముక్త్వా" అను వరకునుండు గ్రంథము ప్రాణులయొక్క సంసార బంధమునకు హేతువగు శోకమోహాదులు కలుగుటకు గారణములను జూపుచున్నది. భీష్మ ద్రోణాదుల నేనెట్లు జంపుదు ననుటచే దనకుగల శోకమోహము లర్జునునిచే బ్రకటింపబడినది. నేను వీరివాడను, వీరు నావారు- అనుజ్ఞానము స్నేహమునకు గారణము. అట్టి స్నేహము చెడిపోవుట శోకమోహములకుఁ గారణము. తనవికాని వాటి యందు తనవి యను భ్రాంతియు ఇతరులవాడుకాని తనయందు తా నితరులవాడ నను భ్రాంతియు, నీ రెండును పుత్రమిత్రాదులయందు స్నేహమును బుట్టించి, యవి నశించుటచే శోకమోహములను కలుగజేయుచున్నది. ఈ రెండుభ్రాంతులే ప్రపంచమున సర్వప్రాణులను శోక మోహములను బుట్టించి సంసారబద్ధుల గావించుచున్నవి. అర్జునుడుగూడ నిట్టి శోకమోహములచే వివేకజ్ఞానమును బోగొట్టుకొని స్వయముగ క్షత్రధర్మమగు యుద్ధమునందు బ్రవర్తించినవాడయ్యును యుద్ధము నుండి విరమించెను. బ్రాహ్మణధర్మమగు భిక్షాటనము మొదలగు వానిచే జీవింప నెంచెను. కావున సర్వప్రాణులు స్వధర్మమును బరిత్యజించుటకు, నిషిద్ధములగు బరధర్మముల నాచరించుటకు, నీ శోకమోహములే కారణములని గ్రహింపవలయును. స్వధర్మమునందు ప్రవర్తించినను, అట్టివారల శరీరవాఙ్మనశ్చేష్టలు ఫలాభిసంధితోను, అహంకారముతోను గూడియుండును. అది యట్లుండ పుణ్యకర్మానుష్ఠానమున దేవతలుగ బుట్టి సుఖము ననుభవించుట, పాపకర్మముల నాచరించి పశుపక్ష్యాదులయందు బుట్టి దుఃఖముల ననుభవించుట, పుణ్యపాపముల నాచరించి మానవులయి బుట్టి సుఖదుఃఖముల నొందుట, ఇట్లు కర్మసమృద్ధిచే సంసారబంధ మెన్నటికిని బెరుగుచుండును గాని సమసింపనేరదు. సంసారబీజములగు శోకమోహములు సర్వకర్మ సన్న్యాసపూర్వకమగు నాత్మజ్ఞానమువలననే నివర్తించునుగాని, యన్యమున నశింప నేరవు. కావున నట్టి యాత్మజ్ఞానము నుపదేశింపగోరి శ్రీకృష్ణపరమాత్మ సర్వప్రాణుల ననుగ్రహింపనెంచి యర్జునుని యాధారముగా జేసికొని "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అనుశ్లోకము మొదలుగాగల గీతాశాస్త్రము నుపదేశించుచున్నాడు.

ఇచట గొందరు కర్మజ్ఞానసముచ్చయవాదులు సర్వకర్మ సన్న్యాసపూర్వకమగు కేవలాత్మ జ్ఞాననిష్ఠవలన మోక్షము సంభవింపదనియు, అయ్యది యగ్నిహోత్రాది శ్రౌతస్మార్తకర్మ సముచ్చిత జ్ఞానమువలననే లభించుననియు, గీతలయందంతట నిట్లే నిర్ణయింపబడినదనియును జెప్పుచు నిందుల కాధారముగ "అథ చేత్త్వమిమం ధర్మ్యం సంగ్రామం నకరిష్యసి। తత స్స్వధర్మం కీర్తిం చ హిత్వా పాపమవాప్స్యసి" "కర్మణ్యే వాధికార స్తే" "కురు కర్మైవ తస్మాత్త్వమ్" ఈ మొదలగు ప్రమాణములను జూపుచున్నారు.

మరియు క్షత్రియాతి విహితమగు యుద్ధము భ్రాతృపుత్రాది హింసారూపమగుటయు నంతయు నత్యంత క్రూరమయినను స్వధర్మమగుటచే నధర్మము కానేరదని, యుద్ధాని నాచరింపకపోయిన పాపమును బొందుదువని కృష్ణు డుపదేశించుటచే, ప్రతిషిద్ధము లగు పరహింసారూపకర్మ లన్నియు ధర్మరూపములని శ్రీకృష్ణునిచే నిర్ణయింపబడి నట్లుగు జెప్పుచున్నారు. "మధ్వాన్నం మధు సంయుక్తం మధు చాక్షీర సంయుతం। ఏకం తపశ్చ విద్యా చ సంయుక్తం భేషజం మహత్॥" అను హారీతస్మృతి యుండు జెప్పినట్లు, కర్మవిద్యలు రెండును కలసియుండిననే ఫలసాధకములగునని వీరి యాశయము. కర్మసముచ్చిత జ్ఞానము మోక్షసాధన మను వాదము పొసగదు. కర్మ జ్ఞానములకు పరస్పర భేదమును గీతాగ్రంథము నిరూపించియున్నది. సాంఖ్యబుద్ధి విషయక మగు నిష్ఠ జ్ఞాననిష్ఠయనియు, యోగబుద్ధి విషయకమగు నిష్ఠ కర్మనిష్ఠయనియు గీతా నిర్వచనము. గీతయందలి ద్వితీయాధ్యాయమున "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అను పదునొకండవ శ్లోకము మొదలు "దేహీ నిత్య మవధ్యోఽయం" అను ముప్పదవ శ్లోకాంతమువరకు నుండు నిరువది శ్లోకముల చే జ్ఞాననిష్ఠ కాధారమగు సాంఖ్యబుద్ధి నిరూపింపబడినది. (సమ్యక్ ఖ్యాయతే ప్రకాశ్యతే తత్త్వ మనయా) అను వ్యుత్పత్తిచే నాత్మతత్త్వమును ప్రకాశింప జేయునది సాంఖ్య మని యర్థము. అనగా వైదికమగు సమ్యగ్బుద్ధియని భావము. ఇట్టి బుద్ధిచే ప్రకా శింపబడు నాత్మతత్త్వము సాంఖ్యమగును. ఇట్టి యాత్మవిషయమగు బుద్ధికూడ నౌపచారికముగ సాంఖ్యమనబడుచున్నది. సంఖ్యాబుద్ధి యన నంతఃకరణమనియు, సాంఖ్యబుద్ధియన నంతఃకరణ వృత్తియనియు భేద మంగీకరింపవలెను. ఇట్టి భేద నిర్వ చనమును నాచార్యస్వాములవారి భాష్యమునందలి "జాయతే" అనుపదము సూచక మగుచున్నది. అంతఃకరణ వృత్తియే ప్రకరణార్థ నిరూపణమున బుట్టుచుగాని, పంచ భూతముల సత్త్వాంశ సమష్టి రూపమగు బుద్ధి (అంతఃకరణము) యింతకుమున్నే పుట్టియున్నందున నిపుడు నూతనముగా బుట్టనేరదు. ఆత్మ జన్మాది షడ్భావ వికార రహితము, కర్తృత్వ భోక్తృత్వశూన్యము, అనుజ్ఞానము సాంఖ్యబుద్ధి. ఇట్టిబుద్ధిని యాధారముగాగొన్న నిష్ఠ జ్ఞాననిష్ఠ. దీనియందు దాటితేజినవారు సాంఖ్యులు. జ్ఞాన నిష్ఠ యబ్బుకపూర్వము. శరీరాదులకంటె నాత్మభిన్నుడనియు, కర్తృత్వ భోక్తృత్వా దులు కలవాడనియు జ్ఞానముండి ధర్మాధర్మ వివేక పూర్వకముగ జ్ఞానసాధనము లగు నిష్కామకర్మల ననుష్ఠించుట యోగమనబడును. తద్విషయకబుద్ధి యోగ బుద్ధి. ఇయ్యది యెవరికి దృఢమగునో వారు యోగు లనబడుదురు. ఈ రెండుబుద్ధులు భిన్నమని "ఏషా తేఽభిహితా సాంఖ్యే బుద్ధిర్యోగేత్విమాం శృణు" అను గీతాస్మృతి ఋజువు చేయుచున్నది. కర్మమార్గము అనేకత్వ కర్తృత్వాది బుద్ధుల నాశ్రయించి యుండును. జ్ఞానయోగము ఏకత్వ, అకర్తృత్వాది బుద్ధుల నాశ్రయించి యుండును. ఈ రెంటికి నేక పురుషాశ్రయత్వము సంభవింపదు. కనుకనే భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు సాంఖ్యబుద్ధిని యాశ్రయించి సాంఖ్యులకు జ్ఞాననిష్ఠయు, యోగబుద్ధిని

యాశ్రయించి యోగులకు కర్మనిష్ఠయు నిరూపించెను. "ఏతమేవ లోక మిచ్ఛంతః ప్రవ్రాజినః ప్రవ్రజంతి" అను బ్రాహ్మణముకూడ ఆత్మలోకమునుగోరియే సన్న్యాసులు సన్యసించుచున్నారనిచెప్పి "కిం ప్రజయా కరిష్యామో యేషాం నోఽయమాత్మాఽయం లోకః" ఏమాకు ఆత్మలోకముకంటె భిన్నలోకములేదో అట్టి మేము సంతానార్థమగు గృహస్థాశ్రమముతో నేమిచేయుదుము? అని శిష్టగ్రంథముచే జెప్పుచు ఆత్మకాములకు సన్న్యాసమనియు, సన్తానకాములకు గృహస్థాశ్రమ స్వీకారద్వారా కర్మానుష్ఠాన మనియును జ్ఞానకర్మలను వేరుపరచియున్నది.

మరియు "సోఽకామయత జాయా మే స్యాత్" అను శ్రుతి గృహస్థాశ్రమ స్వీకారమునకు పూర్వము తత్త్వజ్ఞానము లేని బ్రహ్మచారి గురువునొద్ద వేదవేదాంగములం జదివి, తదర్థవిచారణను జేసి, యటుపిమ్మట యవిద్యా కామముల వలన మానుషలోక ప్రాప్తిసాధన మగు పుత్రసంపదను, పితృలోకప్రాప్తి హేతువగు కర్మరూపమయిన మానుషవిత్తమును, దేవలోకప్రాప్తి హేతువగు విద్యారూపమయిన దైవవిత్తమును కోరెనని చెప్పుచున్నది. "తేభ్యో వ్యుత్థాయ ప్రవ్రజంతి"అను శ్రుతి కళత్ర పుత్ర విత్తాదుల నుండి విరక్తి జెందినవారు సన్యసించెదరని నుడువుచు నవిద్యా కామములు లేనివానికి నాత్మలోకమును విధించినది. కావున కర్మ జ్ఞానములకు సముచ్చయమే శ్రుతి సమ్మతమయినచో నిట్లు కర్మలయందు సకాము డధికారి యనియు, జ్ఞానమునందు నిష్కాముడధికారి యనియు విభాగమును జెప్పుట పొసగ నేరదు. కావున సముచ్చయ వాదము శ్రుతి సమ్మతము కానేరదు.

కర్మ జ్ఞాన సముచ్చయము శ్రీకృష్ణున కిష్టమయినచో తృతీయాధ్యాయమున "జ్యాయసీ చేత్కర్మణస్తే మతా బుద్ధి ర్జనార్దన"అను శ్లోకముచే జ్ఞానము యొక్క గొప్పతనమును గురించి యర్జునుడు ప్రశ్నించుట పొసగనేరదు. కర్మజ్ఞానములు రెండు కలసి మోక్షమును సాధించుచుండ నందు కర్మకంటె జ్ఞానము యొక్క గొప్పదన మేమి? కర్మజ్ఞానములు రెండును ఏకాధికారిచే నేక కాలమున ననుష్ఠింప దగిన వగుచుండ కృష్ణు డేల కేవల కర్మమునం దర్జునుని నియమించును? సముచ్చయవాదిమతమున కేవలజ్ఞానమువలన మోక్ష మెట్లు లేదో అట్లే కేవల కర్మల వలనగూడ మోక్షము సంభవింపదు కదా? జ్ఞానకర్మల రెంటిని కలపి యనుష్ఠింపు మని భగవంతుడు ప్రేరేపించినచో "తత్కిం కర్మణి ఘోరే మాం నియోజయసి కేశవ"అను శ్లోకముచే అర్జునుడు హింసారూపమగు నీ ఘోరయుద్ధమునందు నన్నేల నియోగింపుచుంటి వని కృష్ణుని నిందించు టెట్లు పొసగును? మరియు జ్ఞానకర్మలు రెండు ఏక కాలమున నేకాధికారిచే ననుష్ఠింప దగవని కాని, అందు కర్మయోగముకంటె జ్ఞానయోగము గొప్పదనికాని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పనపుడు యీ

రెండు విషయములను అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునియం దేల మిథ్యగా నారోపించును? మరియు జ్ఞానకర్మల సముచ్చయమును శ్రీకృష్ణు డందరకు జెప్పియున్నచో నయ్యది పార్థునకుఁ గూడ జెప్పినట్లే కావున నద్దానిని విని యర్జునుడు "యచ్ఛ్రేయ ఏతయో రేకం తన్మేఽబ్రూహి సునిశ్చితం" అను శ్లోకముచే జ్ఞానకర్మల రెంటిలో నాకు నెయ్యది శ్రేయస్కరమో దానిని నిశ్చయించి చెప్పుమని ప్రశ్నించుట పొసగ నేరదు. వైద్యుడు పిత్త శాంతికి తియ్యని వస్తువును, చల్లని వస్తువును భుజింపుమని చెప్పగా విని, రోగి యీ రెంటిలో పిత్తశాంతికి కారణమగు నొకదానిని నిర్ణయించి చెప్పుమని యడుగుట యసంభవము. ఇక నర్జునుడు స్పష్టముగా గ్రహింపలేక నిట్లడిగెనని యనుకొన్నను భగవంతు డయినను నేను జ్ఞానకర్మల సముచ్చయమును చెప్పియుండగా నీవు యిట్లేల భ్రాంతిజెందితివి? అని బదులు చెప్పవలయును. కృష్ణుడట్లు చెప్పియుండలేదు. పైగా నేను పూర్వము జ్ఞాననిష్ఠ, కర్మనిష్ఠ అను రెండునిష్ఠలను చెప్పితినని పార్థుని ప్రశ్నకు ప్రతికూలముగా బదులు చెప్పెను. కావున కృష్ణుడు జ్ఞానకర్మలసముచ్చయమును చెప్పియున్నా డనునది యసంభవము

కర్మజ్ఞానములు రెండును ఒకరిచే నొకేసమయమున ననుష్ఠింపదగినవి కానందున వాటికి సముచ్చయము లేనిచో నపుడు ఆత్మ కర్తృత్వ భోక్తృత్వాది ధర్మములు కలవాడను విపరీతజ్ఞానముగలవానికే కర్మలయందు ప్రవృత్తి కలుగ వలసి వచ్చును. ఆత్మ కర్తృత్వ భోక్తృత్వాది ధర్మములు లేనివాడను సమ్యజ్ఞానము కల వానికి కర్మమార్గమున ప్రవృత్తి కలుగకుండును. లోకమున నట్టి నియమము కని విని యెరుంగము. సమ్యజ్ఞానము కల జనకాదులకు గూడ కర్మలయందు ప్రవృత్తి గన్పట్టుచున్నది. కావున జనకాదులయందు జ్ఞానకర్మ సముచ్చయము గన్పట్టుటచే జ్ఞానకర్మ సముచ్చయముననే మోక్షముకాని కేవల జ్ఞానమువలన ముక్తి సంభవింపనేరదని ప్రశ్నింపరాదు.

మానవు డవిద్యాకామములవలన మొదట కర్మలయందు ప్రవర్తించి పిదప గొంతకాలమునకు ఫలాభిసంధిరహితముగ యజ్ఞాదుల నాచరించి చిత్తశుద్ధిని బొందును. తదుపరి బ్రహ్మ కర్తృత్వ భోక్తృత్వాది ధర్మములు లేనిదనియు, నద్వితీయమనియును సమ్యగ్జ్ఞానము నొందును. సమ్యగ్జ్ఞానము కలిగినపిదపగూడ నేరికయినను జనకాదులకువలె యజ్ఞాది కర్మలయందు ప్రవృత్తికలిగినను అయ్యది వారలకు కర్మరూపము కానేరదు. సమ్యగ్జ్ఞానముకల శ్రీకృష్ణుడు కేవల జ్ఞానమువలన పురుషార్థసిద్ధి లేదని తలచి, పురుషార్థసిద్ధికొరకు క్షత్రధర్మము నాచరించుచుండెనా? లేదు. లోకసంగ్రహముకొరకే శ్రీకృష్ణుడు క్షత్రధర్మము నాచరించుచున్నాడు. అట్లే సమ్యగ్జ్ఞానముగల జనకాదులుకూడ లోకసంగ్రహార్థమే కర్మల నాచరించిరి. కాని కేవల సమ్యగ్జ్ఞానమువలన పురుషార్థసిద్ధి లేదనిగాదు. ఫలాభిసంధితోను, కర్తృ

త్వాభిమానముతోను జేసిన కర్మయే కర్మయగును. భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణునకు కర్తృత్వాభిమాన ఫలాభిసంధు లెట్లు లేవో జ్ఞానులగు జనకాదులకుగూడ నట్లే ఫలాభిసంధి కర్తృత్వాభిమానములు లేవు. అందువలన వారాచరించినకర్మ కర్మరూపము కానేరదు. స్వర్గాదిఫలములయందు గోరికచే కామ్యాగ్నిహోత్రముల ననుష్ఠించు మానవుడు హఠాత్తుగా నడుమ జ్ఞానమునందు కోరికకలిగి స్వర్గకామనను విడచి యాకామ్యాగ్నిహోత్రమును ముగింపుచున్నను, అందు నెంతవరకు స్వర్గకామన కలదో అంతవరకే నా కర్మయందు కామ్యత్వ ముండునుగాని ఫలకామన నశించినపిదప తత్సాధనమగు కర్మయందు కామ్యత్వ ముండనేరదు. కావున కామ్యకర్మ యనుష్ఠింపబడుచున్నను ఫలకామన నశించినందున కర్మయందలి కామ్యత్వ మెట్లు నశించునో అట్లే జ్ఞానిచే గర్మ యాచరింపబడుచున్నను ఆతనికి కర్మఫలమం దాసక్తి కర్తృత్వాభిమానము లేనందున కర్మయందలి కర్మత్వముగూడ నశించును. కనుకనే 'కుర్వన్నపి న కరోతి' చేయుచున్నను చేయుటలేదు. అను వృద్ధప్రవాదము పొసగుచున్నది. లేనిచో చేయువానికి చేయకుండుట సంభవింపదు. ఈ రెండుధర్మములు పరస్పర విరుద్ధములు గనుక కర్తృత్వము సాధారణముగా అహంకార పూరితమయినందున అహంకార రహితుడగు పురుషుడు చేయుచున్నను చేయనివాడనియే జెప్పవలయును.

కావున జనకాదులు ప్రవృత్తిమార్గము నందున్నను. వేదాన్త శ్రవణాదులచే పరమార్థ తత్త్వజ్ఞానమును సంపాదించి, నివృత్తిమార్గమగు సన్న్యాసమును స్వీకరింపకయే అహంకార రహితముగ కర్మల నాచరించుచునే ముక్తి నొందిరనియు, నివృత్తిమార్గమందున్న సనకాదులు సన్న్యాసాశ్రమమును స్వీకరించి వేదాన్తశ్రవణాదులచే నాత్మతత్త్వజ్ఞానమును సంపాదించి కర్మల నాచరింపకయే కేవల జ్ఞానమున ముక్తి నొందిరనియును భేదమును గ్రహింపవలయును. కనుక మోక్షము కేవల జ్ఞానము వలననేగాని, కర్మసముచ్చిత జ్ఞానమువలన కలుగదనియే గీతాశాస్త్ర నిర్ణయము.

కావున ధర్మాధర్మ వివేకము లేక దుఃఖసముద్రమున మునిగియున్న పార్థుని యుద్ధరింప నాత్మజ్ఞానముకంటే వేరుపాయము లేదని తలంచి శ్రీకృష్ణుడాతని యుద్ధరింప దలచి "అశోచ్యా నన్వ శోచస్త్వమ్" ఇత్యాది గ్రన్థముచే నాత్మజ్ఞానము నుపదేశించు చున్నాడు.

ఇచట రామానుజులు గీతాశాస్త్రారంభ శ్లోకమును "నత్వేవాహం జాతు నాసమ్" అను దానినిగా నిర్ణయించి "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అను శ్లోకమును గీతాశాస్త్రముకంటె వేరు పరచిరి. అదియుక్తము గాదు. ప్రసిద్ధులగు భీష్మాదులు పరమార్థముగా నిత్యులనియు, వారలగురించి దుఃఖింప దగదనియు, పండితులు

మరణించినవారల గురించిగాని, జీవించినవారల గురించిగాని దుఃఖింప రనియు, అర్జునా ! నీవును పండితుడవు కావున వీరల గురించి దుఃఖింపకు మనియును హితోపదేశమును చేయు నీ శ్లోకమును గీతాశాస్త్రమునకు వేరుజేయుట యుచితముగాదు.

మరియు వేదాన్తదేశికులు "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అను శ్లోకము గీతాశాస్త్రము నుపదేశింపబోవు శ్రీకృష్ణునిచే నుపదేశింప నున్న విషయమును పార్థుడు సావధానముగా వినగలందులకు పరిహాస భావముతో చెప్పబడినది గాని, ఉపదేశరూపము గాదనియు, నందువలన నయ్యది గీతాశాస్త్రమున కవతారిక యగునుగాని సాక్షాచ్ఛాస్త్రరూపము గాదనిరి. అయ్యది సమంజసముగలేదు. అపార దుఃఖసాగరమున మునిగియుండి భగవంతుని చరణముల శరణుజొచ్చిన పార్థునియందు కృష్ణపరమాత్మకు పరిహాసభావ ముదయించుట యెంతమాత్రము సంగతముకాదు.

మరియు వేదాన్తదేశికు లిట్లనుచున్నారు. "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అను శ్లోకమునకు పూర్వము "త మువాచ హృషీకేశః ప్రహసన్నివ భారత । సేనయోరుభయో ర్మధ్యే విషీదన్త మిదం వచః॥" అను శ్లోకము కలదు. అందు రెండు సేనల నడుమ దుఃఖించుచున్న పార్థుని పరిహసించువాడువలె శ్రీకృష్ణుడు ముందుజెప్పబోవు మాటను చెప్పెనని యర్థమగుచున్నది. దీనిపైన కృష్ణుడు చేసిన పరిహాసమేమియను ప్రశ్నరాగా అందుకు "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అను శ్లోకమునే సమాధానముగాఁ జెప్పవలయును. కావున అర్జునా ! నీవు దుఃఖింప దగని భీష్మాదుల గురించి దుఃఖించుచు, వివేకవంతుల ప్రగల్భవాక్యముల బల్కుచుంటివి. పండితులెవ్వరు యిట్లు దుఃఖింపరు అని చెప్పుటయే కృష్ణుని పరిహాస మని నిర్ణయ మగుచున్నది. కనుక "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అనుశ్లోకము పూర్వశ్లోకము నందు సూచింపబడిన పరిహాసమును వివరించుచున్నది."నత్వే వాహమ్" అను శ్లోకము ఇదం శబ్దమునకు విషయమగుచు శాస్త్రారంభరూప మగుచున్నది అనిన ఇదియును పొసగనేరదు. ఏలయన ఇదం శబ్దము వెంటనే చెప్పబోవు విషయమును పరామృశించుటచే వెంటనే జెప్పిన "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అను శ్లోకార్థమే ఇదం పదార్థమగుచుండ, తదనన్తర శ్లోకమగు "నత్వే వాహమ్" అను శ్లోకార్థమును ఇదం శబ్దవిషయమునుగా కల్పించుట న్యాయము కాదు. కాక "అశోచ్యాన్" అను శ్లోకమునకు 'ప్రహసన్నివ' అను శ్లోకముతో నన్వయముకూడ కుదరనేరదు. ఇతి శబ్దమును అధ్యాహారము జేసి "ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే ఇతి, ప్రహసన్నివ" (వివేకవంతుల ప్రగల్భ వచనముల బలుకుచుంటి వని పరిహసించువాడువలె) అని యన్వయించినచో సమాప్తమయిన "ప్రహసన్" అను పదమును మరల గ్రహింపవలసి వచ్చును. కాన సమాప్తపునరాదాన దోషము సంభవించును. ఇతి శబ్దాధ్యాహార దోషముకూడ గలుగును. మరియు "గతాసూ నగతాసూంశ్చ నానుశోచంతి" అను ఉత్తరార్థము పరిహాస

వాక్యమునందును, శాస్త్రారంభమునందును జేరకుండుటచే వ్యర్థవాక్య మగును. పూర్వశ్లోకమునందు "ప్రహసన్నివ" అని యుండుటచే ఇవ శబ్దముచేత కృష్ణుడు నిజముగా పరిహాసింపలేదని తేలుచున్నది. అందువలన భగవంతుడు పరిహాసము చేయనందున పరిహాసరూపమగు "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అను శ్లోకము భగవంతునిచే జెప్పబడినదే గాకపోవలసి వచ్చును. కావున గీతాశాస్త్రమునకు "అశోచ్యాన్" అను శ్లోకమే ప్రారంభముగాని "నత్వేవాహమ్" అను శ్లోకముగానేరదు.

శ్రీ భగవాన్:

> శ్లో. అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వం ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే
> గతాసూ నగతాసూంశ్చ నానుశోచంతి పండితాః॥ ॥౧౧॥

అ. భీష్మ ద్రోణాదులు మంచినడత గలవారు. పరమార్థముగా నిత్యులు. కనుక వారలగురించి దుఃఖింప దగదు. లోకములో చెడ్డనడత గల పుత్రాదుల గురించి తలిదండ్రులు దుఃఖింతురు. అశ్లీ యనిత్యములయిన గృహసంపదల గురించియు దుఃఖింతురు. అంతియకాని నిత్యులయిన ఆత్మల గురించి దుఃఖింపరు. ఓయి యర్జునా! నీవు నిత్యులయిన భీష్మాదుల గురించి, "నాకొరకు వీరు మరణింపనున్నారు. వీరల విడచి నేనీ రాజ్యసంపదతో నేమిచేయుదును?" అని దుఃఖింపుచుంటివి. పైగా ప్రాజ్ఞుల పలుకుల బలుకుచుంటివి. పండితులు మృతులనుగురించిగాని, జీవించి యున్నవారల గురించిగాని దుఃఖింపరు. జీవించి యున్నవారుగూడ దుర్నడత కలవారుగాని, దుష్టవ్యాధి గలవారుగాని యయినచో దుఃఖప్రసక్తి యుండును. ॥౧౧॥

ఓయి! పండితులయిన తార్కికాదులు మృతులయిన బంధుజనమునుగూర్చి దుఃఖించుటలేదా? యని యనరాదు. పండా యన ఆత్మజ్ఞానము. ఆత్మజ్ఞానము కలవారే పండితులు. తార్కికులు పండితులు కారు. ఇందుకు. "పాండిత్యం నిర్విద్య" (ఆత్మజ్ఞానమును సంపాదించి) అను శ్రుతి ప్రమాణ మగుచున్నది. కావున ఆత్మజ్ఞానము గల పండితులు పరమార్థముగా నిత్యులయిన ఆత్మలగురించి దుఃఖింపరని తెలిసికొనుము.

ఇచట గతాసువులన దేహములనియు, అగతాసువులన ఆత్మలనియును రామానుజు లనుచున్నారు. ఇయ్యది యుక్తముగాదు:మరణించినవారల దేహములు గతాసువులయినను, జీవించియున్నవారల దేహములు అగతాసువు లగుటచే అగతాసు పదమువలన జీవించియున్నవారి దేహములని యర్థము లభించునుగాని యాత్మలను నర్థము లభింపదు. లోకములో గతాసు శబ్దము మృతులయినవారిని బోధించు

టయందును, అగతాసు శబ్దము జీవించియున్నవారిని బోధించుటయందును శక్తమయి యున్నది. ఓ స్నేహితుడా! మన యూరిలో మన స్నేహితులగు దేవదత్త యజ్ఞదత్తులు సుఖముగనుండిరా? యని విష్ణుమిత్రు డడుగ కృష్ణశర్మ దేవదత్తుడు గతాసువనియు, యజ్ఞదత్తుడు మాత్రము అగతాసు వనియు బదులుచెప్పెను. ఇచట విష్ణుమిత్రుడు దేవదత్త దేహము గతాసువనియు, యజ్ఞదత్తజీవుడు అగతాసువనియు గ్రహించుటలేదు. దేవదత్తుడు మృతిజెందెననియు, యజ్ఞదత్తుడు జీవించియుండె ననియు గ్రహించుచున్నాడు. మరియు శరీరములవలె ప్రాణములు కోశరూపములున్న, ఆత్మకు ఉపాధులున్న అగుచున్నవి. ఆత్మ యథార్థముగా కోశసంబంధ రహితుడగు టచే గతాసువే యగునుకాని యగతాసువు కానేరదు.

మరియు నెవరు సచ్చిదానందరూపమగు నాత్మను, అన్నమయకోశముతో గూడియుండుటచే మనుష్యునిగాను, వృద్ధునిగాను, కృశించినవానినిగాను, ప్రాణమయ కోశముతోఁ గూడియుండుటచే నాకలిదప్పికలు కలవానినిగాను దలచుచున్నారో అట్టిమూఢులు దుఃఖింప తగినవారే కావున నగతాసువులగు ఆత్మలు దుఃఖింప దగనివారు కానేరరు.

మరియు పండితులు గతాసువులగు దేహములగూర్చి దుఃఖింపరనగా మూర్ఖులు వాటిని గూర్చి దుఃఖింతురని తేలును. ఇయ్యది లోకవిరుద్ధము. ఎంత మూఢులయి నను గతాసువులగు దేహములగూర్చి దేహములు తగులబెట్టబడినవనిగాని, శున కాదులచే భక్షింపబడినవనిగాని దుఃఖింపరు. దేహధారులగు పుత్రాదులు మృతి చెందిరని మాత్రము దుఃఖింపుచున్నారు. కావున రామానుజుల యర్థము పొసగ నేరదు.

శ్లో. న త్వేవాహం జాతు నాసం న త్వం నేమే జనాధిపాః
న చైవ న భవిష్యామః సర్వే వయ మతః పరమ్ ‖ ‖ ౧౨ ‖

అ. భీష్మ ద్రోణాదు లేల దుఃఖింప దగనివా రనుప్రశ్నకు నిత్యులుకావున దుఃఖింప దగదని పూర్వశ్లోకమున సమాధాన మొసగబడినది. ఇపుడు వారేల నిత్యు లను ప్రశ్నకు సమాధాన మొసగబడుచున్నది. "నత్వేవాహం" అను శ్లోకముచే భీష్మ ద్రోణాదులు నిత్యులగుచో దుఃఖింప దగరు. వారును మరణించుచున్నందున నిత్యులుకారు. కావున ననిత్యులగు భీష్మ ద్రోణాదులగూర్చి నేను దుఃఖింపు చున్నాను. అను పార్థుని యాశయమును గుర్తించి భగవంతుడు సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు. అర్జునా! నేను, నీవు, ఈ రాజులు మనమందరము యెప్పుడును లేకపోలేదు. ఎల్లపుడు నుంటిమి. అనేకములగు దేహములు గడచిన కాలమునందు బుట్టి నశించినను ఆత్మమాత్రము ఉత్పత్తి నాశములు లేక నిత్యుడుగా నుండెను.

ఆత్మ యద్వితీయమయినను తదుపాధులగు దేహము లనేకములగుటచే దేహభేదము నుద్దేశించి శ్రీకృష్ణునిచే "వయమ్" అని నిర్దేశింప బడినది. కాని యాత్మభేదము నుద్దేశించిగాదని గ్రహింపవలయును. ఇయ్యది యుక్తము. వాసుదేవత్వ, అర్జునత్వ, జనాధిపత్వాదులు దేహ ధర్మములుగాని యాత్మధర్మములుగావు. అవచ్ఛేదకములగు (భేదకములగు) ఘట, మఠ, కరకాదులు భిన్నము లగుటచే ఘటాకాశము, మఠాకాశము, కరకాకాశము అను భేదవ్యవహారము కలుగుచున్నను, ఆకాశ మొక్కటియే యని యెట్లంగీకరింపబడెనో యట్లే భేదకములగు దేహాద్యుపాధులు భిన్నములయినందున వాసుదేవుడు, అర్జునుడు, నరాధిపులు అను భేదవ్యవహారము కలుగుచున్నను ఆత్మ యొక్కడనియే యంగీకరింపవలయును. ౧౨.

ఈ శ్లోకమున సర్వేశ్వరుడగు శ్రీకృష్ణుడు నిత్యుడని స్పష్టపడినట్లు రామానుజులు వ్రాసిరి. అది యుక్తముగానేరదు. పార్థుడు శ్రీకృష్ణుని సర్వేశ్వరు డనిగాని, నిత్యాత్మరూపు డనిగాని తలచుట లేదు. అట్లు తలచినచో "అపరం భవతో జన్మ పరంజన్మ వివస్వతః। కథ మేత ద్విజానీయాం త్వ మాదౌ ప్రోక్తవా నితి "కృష్ణా! నీవిటీవల బుట్టితివి. సూర్యు డెన్నడో పుట్టెను. ఇట్టితరి నీవెట్లు యోగమును సూర్యున కుపదేశించితివి?" అని చెప్పియే యుండడు. కుంతివలన బుట్టిన అర్జునునకు తాననిత్యుడనను భావ మెట్లు కలదో, దేవకివలన బుట్టిన కృష్ణుడుకూడ నట్లే యనిత్యుడనియే తలంచునుగాని నిత్యుడని దలపడు. తనకు దనయందెట్లు జన్మ బాల్య యౌవన కౌమారాది ధర్మములు కన్పట్టుచున్నవో, కృష్ణునియందుగూడ నట్లే యా ధర్మములు కన్పట్టుచుండెను. కావున కృష్ణుడు సర్వేశ్వరు డని యర్జును డనుకొనుట యసంగతము.

ఇక కృష్ణునకుగూడ నీ శ్లోకమువలన దాను సర్వేశ్వరుడని బ్రకటింప తాత్పర్యము లేదు. అట్టి తాత్పర్యము ప్రకృతమున కసంగతము కాని తాను నిత్యుడనని ప్రకటింప తాత్పర్యము కలదు. అంతమాత్రమున నిత్యత్వమును ప్రకటించుటను నీశ్వరత్వమునుకూడ ప్రకటింపవలె నను నియమము లేదు. రామానుజమతమున ప్రకృతి, పురుషుడు, ఈశ్వరుడు మువ్వురు నిత్యు లయినను, అందు నీశ్వరునకుమాత్రమే ఈశ్వరత్వ మంగీకరించిరికాని; నిత్యులయినను ప్రకృతి, పురుషుల కీశ్వరత్వము నంగీకరింప లేదు. మరియు శ్లోకమునందలి "అహమ్" అను పదమునకు వక్తృత్వాది ధర్మవిశిష్టమయిన వ్యక్తిమాత్రమును బోధింప శక్తికలదు కాని సర్వేశ్వరత్వాది ధర్మవిశిష్టవ్యక్తిని బోధించు శక్తి లేదు. కనుక నిచట కృష్ణునకు సర్వేశ్వరత్వ ధర్మమును చెప్పుట యసంగతము. కవి కా తాత్పర్యమును లేదు.

మరియు రామానుజులు "సర్వేశ్వరుడును, పరమాత్మరూపుడును అగు నేను నిత్యుడననుట కెట్లు సందేహములేదో, అట్లే జీవాత్మలగు మీరును నిత్యులనుటలో సందేహములేదని యూహింపుడు" అని శ్లోకార్థమును వివరించిరి. అదియు యుక్తము కాదు. అట్టితరి శ్లోకమునందలి "న త్వేవాహం జాతు నాసమ్" అను భాగము దృష్టాంత మనియు, మిగిలిన భాగమంతయు దార్ష్టాంతికమనియు విభజింపవలయును. శ్లోకమునందు దృష్టాంతవాచకమగుయథాతథాశబ్దములు లేనందున అట్టి విభాగకల్పన మప్రమాణ మగును, కాక పార్థునకు కృష్ణునియందు నిత్యత్వ నిశ్చయమే లేనందున "న త్వే వాహం జాతు నాసం" అను భాగము దృష్టాంత మగుటయే సంభవింపదు.

మరియు ఆస్తిక్యబుద్ధిగల యర్జునుడు నిత్యుడయిన నీశ్వరు డొకడు కలడని తలచినచో దలచుగాక కృష్ణుని మాత్రము నిత్యేశ్వరునిగా దలంచలేదు. అట్లు తలచినచో కృష్ణుని రథమునుతోలు పనియందు నియమించుటయే సంభవించదు.

మరియు రామానుజులు చెప్పిన యర్థమునందే కృష్ణునకు దాత్పర్యమున్నచో "ఈశ్వరోఽహం యథా నిత్యః జీవాయూయం తథైవహి" అనియే చెప్పియుండును. "ఈశ్వరుడగు నే నెట్లు నిత్యుడనో అట్లే మీరును నిత్యులు" అని దీని యర్థము. "న త్వేవాహం జాతు నాసమ్"అని చెప్పియుండడు. కాక ఈశ్వరుడు పరమాత్మ యనియు, జీవులు ఆత్మలనియు, చెప్పుట తగదు. "య ఆత్మా అపహత పాప్మా" "సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్మా" "ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వం" "స ఆత్మా తత్వమసి" "అయమాత్మా బ్రహ్మ" ఇత్యాది శ్రుతులయం దీశ్వరుడు ఆత్మ శబ్దముచేతనే గ్రహింపబడెను గాని పరమాత్మపదముచే గ్రహింపబడలేదు. ఇదియును గాక జీవేశ్వరులకు శ్రుతులయం దభేద ముపదేశింపబడినది.

మరియు అజ్ఞానమోహితుడగు పార్థునకు మోహనివృత్తి చేయదలచి శ్రీకృష్ణుడు పారమార్థిక నిత్యాత్మ తత్వము నుపదేశించు సమయమున నేను, నీవు, వీరందరు అని యాత్మభేదము నుపదేశించుటచే భగవంతుడే జీవాత్మ పరమాత్మలకు భేదము పారమార్థికమని చెప్పినట్లు తేలుచున్నది, ఉపాధి సిద్ధమగు నాత్మభేదము నుపదేశించె నన్నచో నయ్యది మిథ్యకావున తత్వోపదేశ సమయమున అతాత్వికమగు నౌపాధికభేదము నుపదేశించుట యనుచిత మగును. కావున నిచట జీవేశ్వరులకు పారమార్థిక భేదమునే కృష్ణు డుపదేశించెనని రామానుజు లనుచున్నారు.

ఇయ్యది యసదర్థము. భీష్మ ద్రోణాదులు।అనిత్యులని తలచి దుఃఖింపుచున్న యర్జునునకు వారు నిత్యులుగావున వారలగూర్చి దుఃఖింప వలదని యుపదేశించుటయే కృష్ణున కుచితముకాని ఆత్మభేదము నుపదేశించుట ప్రసక్తముకాదు.

"అవినాశి తు త ద్విద్ధి యేన సర్వ మిదం తతం" అను శ్లోకముచే ముందు ఆత్మా భేదమును శ్రీకృష్ణు డుపదేశింపబోవుచున్నాడు. అచ్చట రామానుజులు గతిలేక "యేన" అను పదము జాత్యేకవచనమని తృప్తి జెందిరి. కృష్ణపరమాత్మకు వాస్తవ ముగా ఆత్మభేదమును చెప్పుటయందే తాత్పర్యమున్నచో "అనాశినస్తు తా న్విద్ధి యై స్సర్వ మిద మావృతం" అని చెప్పియుండును.

మరియు ఆత్మభేద మంగీకరించినచో వారు ఆ యా దేహములతోఁ గూడి యుండుటచే సర్వవ్యాపకులు కానేరరు. చైత్రాత్మ మైత్రాత్మయొక్క దేహమును వ్యాపింప నేరదు. అట్లయినచో మైత్రాత్మయొక్క దేహమునందలి సుఖదుఃఖములు చైత్రాత్మ కనుభవ గోచరములు కావలసివచ్చును. లోకమునం దట్లగుటలేదు. ఆ యా దేహములతోఁ గూడని యాత్మ యద్వితీయుడు కావున సర్వవ్యాపకు డగును. ఇంక "అవినాశితు తద్విద్ధి" అను శ్లోకము పరమాత్మను చెప్పుచున్నదని రామానుజు లంగీకరించినచో పరమాత్మయే నాశరహితుడగును. జీవాత్మలు పరిచ్ఛిన్నులగు టచే ఘటాదులవలె ననిత్యులగుదురు. ఇయ్యది రామానుజుల కనిష్టము. కావున "నత్వేవాహం" అను శ్లోకమునందు ఆత్మభేదమును "అవినాశితు తద్విద్ధి" అను శ్లోకమునం దాత్మాభేదమును ప్రతిపాదించుటలో భేదము ఔపాధిక మనియు,అభేదము పారమార్థికమనియు శ్రీకృష్ణుని యాశయ మయినట్లు పండితులకు సుస్పష్టము.

తత్త్వము నుపదేశించు సమయమునగూడ నుపాధిసిద్ధభేద మనువదించియే పారమార్థికా భేదమును బోధింపవలెనుగాన భేదము ననువదించినంతమాత్రమున నయ్యది పారమార్థికము కానేరదు. కృష్ణుడు, అర్జునుడు, భూపతులు అను మనమంద రము సర్వప్రపంచవ్యాపియై నాశ రహితమగు బ్రహ్మస్వరూపులమే అని "నత్వే వాహం, అవినాశితు తద్విద్ధి" అను రెండు శ్లోకముల కేకవాక్యత జెప్పవలయును. సర్వవ్యాపకమగు పరబ్రహ్మమును భేదింపజేయునట్టి శరీరాది సంబన్ధములు వాస్తవ ముగ లేనందున నాత్మభేదము పారమార్థికము కాదు. ఆత్మను వేరుబరచునట్టి శరీ రాదు లాత్మస్వరూపముచేతనే వ్యాప్తములైనవి. ఆకాశాదులకువలె నాత్మకుగూడ వ్యవహారదశలో గల్పింపబడిన భేదము కలదు.

రామానుజాశంక :_ మరియు రామానుజులు శంకర సిద్ధాన్తమునందు శాస్త్రారంభమే సంభవించ దనియు, పరమార్థ దృష్టిగల కృష్ణపరమాత్మ నిర్గుణకూటస్థ నిత్య చైతన్యాత్మ సాక్షాత్కారమువలన నజ్ఞాన తత్కార్యములను వీడియు, నజ్ఞాన కల్పితమగు నాత్మభేదమును గనుట, తన్నిమిత్తకమగు శిష్యోప దేశాది వ్యవహారములు జరుగుట యున్నగునవి పొసగనేర వని యాక్షేపించిరి.

వారి యాక్షేపణ నిస్సారమైనది. వారి మతమున మాత్రము అవాప్త సర్వకాముడును, పరిపూర్ణుడును, ఆనందమయుడును, పరమపురుషుడు నగు కృష్ణపరమాత్మ యర్జునునియొక్క దుఃఖమును నిరీక్షించుట కాని, వానికి హిత ముపదేశించుట కాని యెట్లు పొసగును? వారు లీలచే నా వ్యవహారమంతయు బొసగునన్నచో శాంకరమతమున మాయచే నా వ్యవహారము పొసగు నని యేల జెప్పరాదు? జన్మనాశములు లేక భూతములకు నీశ్వరుడగు భగవంతుడు మాయావశమున బుట్టినవానివలె, నశించినవానివలె, నుగ్రసేనునిచే బరిపాలింపదగినవానివలె గనుబడుచున్నట్లు అర్జునున కుపదేశించుచున్నవాడువలె నేల కనుపడకూడదు? పరమార్థదృష్టిచే విచారించినచో గృష్ణుడు లేడు, అర్జునుడు లేడు, ఉపదేశము లేదు. అద్వితీయమగు బ్రహ్మమొక్కటియే కలదు. వ్యవహారమునందు సర్వద్వైతము సంభవించుచున్నది. శాంకరమతమున గురుశిష్యోపదేశము పొసగుట కెట్టి యాక్షేపమును లేదు. లోకములో బాలుడు అజ్ఞానియు, సకాముడును కనుక నాతనికి లీలాచేష్ట లుదయింపవచ్చు. కాని పరిపూర్ణుడు, నిష్కాముడు నగు గృష్ణునియందు లీలాచేష్ట లుదయించు టెట్లు? ప్రభువు బంతితో నాటలాడు చందమున భగవంతుడు ప్రపంచముతోఁ గ్రీడించుచున్నా డన్నచో నదియు సమంజసము గాదు. రాజుకు గందుకవిహారమునందు సుఖేచ్ఛ కలదు. కావున నందు బ్రవృత్తి సంభవింపవచ్చు. నిష్కాముడగు గృష్ణునకు ప్రపంచవ్యవహారమునం దిచ్ఛ యసంభవ మగుటచే బ్రపంచవ్యవహారమునందు ప్రవృత్తి సంభవింపదు. నిష్కాముడగు భగవన్తుడుకూడ లోకానుగ్రహముకొరకు వ్యవహరించుచున్నా డన్నచో లోకానుగ్రహరూపమగు ఫలము మిగిలియుండ భగవంతుడు పూర్ణకాము డెట్లగును? కావున భగవంతుడు ప్రపంచవ్యవహారమునందు నిమగ్నుడగుటకుఁ గారణము మాయయే యని రామానుజులు గూడ ననివార్యముగ నంగీకరింపవలయును. మాయచేమాత్రము కుదరని విషయ మెట్లు కుదురునని ప్రశ్నింపరాదు. మాయచే సర్వము సంభవించును.

ఓయి! పరమపురుషుడగు గృష్ణపరమాత్మ మాయచే బార్థునకు శాస్త్రము నుపదేశించుగాక. ఇప్పటి యాచార్య పరంపర శిష్యపరంపరకు శాస్త్రోపదేశ మొనర్చు టెట్లు? గురుపరంపరకు ద్వైతభావమున్నచో సమ్యగ్జ్ఞానము నశించును. ద్వైతదృష్టిలేనిచో వాగ్వ్యవహారము సంభవింపదు కదా అనినచో నట్లుకాదు.

ఆత్మ తత్త్వసాక్షాత్కారమొందిన గురువులకుఁ గూడ బాధితాను వృత్తిచే వ్యవహారప్రవృత్తి యుండును. ఆత్మ దేహముకంటె వేరను జ్ఞానమున్న రామానుజులు గూడ నేను మనుష్యుడను, వైష్ణవుడను, రామానుజుడను అని చెప్పుచునే యున్నారు. అట్లే శాంకరమతమున నద్వైతదృష్టి యున్నను బాధితాను వృత్తిచే ద్వైతవ్యవహారము సంభవించును.

ఆత్మజ్ఞానముచే బాధింపబడి మరల యనువర్తమానమగు దేహాత్మభ్రాంతి భోజనాది ప్రవృత్తికి గారణమయినట్లు, బాధితానువృత్తమగు భేదజ్ఞానముకూడ గురుశిష్యోపదేశాది భేదవ్యవహారమునకు గారణమగును. దేహముకంటె నాత్మ వేరను జ్ఞానముగల రామానుజీయు లెవరును భోజనాది వ్యాపార రహితులుగ నుండుటలేదు. భోజనాది వ్యాపారము దేహాత్మభ్రాంతిమూలకముకాని, యాత్మజ్ఞానము గాదు. నేను దేహముకాదను యథార్థజ్ఞానము కలవాడెవ్వడును నోటితో నే పదార్థమును భుజింపదలచడు.

మరియు రామానుజులు బిమ్బరూపుడగు నీశ్వరుడు ప్రతిబిమ్బ స్వరూపుడగు బార్థునకు తత్వ మెట్లుపదేశించును? లోకములో నున్మత్తుడు కానివా డెవ్వడు అద్దమునందలి తనప్రతిబింబముతో మాటాడదలంచడు కదా? అని యనుచున్నారు.

ఇయ్యది యుక్తము కాదు. లోకమునం దేపురుషుడు తన ప్రతిబింబముతో నేమియు జెప్పడని యాక్షేపించు రామానుజుల యాశయ మేమి? బింబ ప్రతిబింబములు రెండు నత్యంతాభిన్నములనియా? ప్రతిబింబము మిథ్యాభూతమనియా? లేక ప్రతిబిమ్బమునకు చైతన్యము లేదనియా? ఇందు మొదటి పక్షము నిలువనేరదు. బిమ్బ ప్రతిబిమ్బముల కత్యంతాభేద మొప్పినచో బిమ్బ ప్రతిబింబ వ్యవహారమే నశించును. ఇది బిమ్బము, ఇతి ప్రతిబింబము అను వ్యవహారమునకు నారెంటియొక్క భేదము ప్రధాన కారణము. ఇది ఘటము, ఇయ్యది పటము అను వ్యవహారమునకు ఘటపటములకుగల భేదమే మూలకారణము.

మరియు నత్యంత భిన్నమగు దర్పణమునందలి పరప్రతిబింబమునకు నేపురుషుడు నేమియు నుపదేశింపడు.

ఇంక రెండవ పక్షముకూడ పొసగదు. రజ్జుసర్పము రజ్జుజ్ఞానముచే బాధింపబడినట్లు దర్పణమునందలి ప్రతిబింబము యేజ్ఞానముచేతను బాధింపపడదు. జ్ఞానముచే బాధింపబడని పదార్థమునకు మిథ్యాత్వము పొసగదు. లోకమునం దేపురుషుడును అద్దమునందలి తన ప్రతిబింబమును మిథ్యయని తలంచడు. కనుక మూడవ పక్షమే గ్రహింపదగియున్నది. అజ్ఞానమునందలి చిత్ప్రతిబింబములు చిద్రూపములు కావున నద్దమునందలి జడ ప్రతిబింబతుల్యములు గావు. కనుక దన ప్రతిబింబములు తనకంటె భిన్నమగుటచేతను, అయ్యవి చిత్ప్రతిబింబములగుటచే చైతన్యముకలవి యగుటవలనను బింబరూపుడగు శ్రీకృష్ణుడు ప్రతిబింబరూపుడగు నర్జునున కుపదేశించుట యుక్తమే యగుచున్నది.

ఇంతమాత్రమున బింబ ప్రతిబింబములగు జీవేశ్వరులకు భేద మంగీకరించినచో నద్వైత మెట్లు సిద్ధించు నని యనరాదు. అవిద్య యుండునంతవరకు బింబప్రతిబింబాది భేదము గోచరించుచున్నను, పరమార్థదశలో నవిద్యయే లేదుగావున బింబ ప్రతిబింబాది భేదదృష్టి యుండ నేరదు. అందువలన నద్వైతహాని లేదు. దీనిచే "నిత్యో నిత్యానాం చేతన శ్చేతనానాం" అను మంత్రమువలన జీవేశ్వర భేదము సిద్ధించుచున్న దను రామానుజ వాదమునకు సమాధాన మొసగబడినది. "ఏకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్" అను మంత్రము వ్యావహారిక జీవేశ్వర భేదమును, వ్యావహారిక రక్ష్య రక్షక భావమును పురస్కరించుకొని ప్రవర్తించినదిగాని, పారమార్థిక భేదమును బోధించునది గాదు.

మరియు నిచట చైతన్యమాత్ర ముపదేశించుట లేదు. చైతన్యమాత్రము వినుటయు లేదు. మరేమనిన కృష్ణునియొక్క శరీరేంద్రియాకారముగా బరిణమించిన మాయావచ్ఛిన్న చైతన్య ముపదేశించుచున్నది. పార్థునియొక్క శరీరేంద్రియాకారముగా బరిణమించిన మాయావచ్ఛిన్నచైతన్యము వినుచున్నది. ఇచట విశేష్యాంశములగు చైతన్యములకు భేదము లేకున్నను, విశేషణాంశములగు శరీరేంద్రియాదులకు పరస్పరము భేదము కలదు. కనుకనే "తత్త్వమసి" అను వాక్యమునందు విరుద్ధమగు విశేషణాంశమును విడచి యవిరుద్ధమగు విశేష్యాంశమునందే లక్షణ యంగీకరింపబడినది. కావున శరీరేంద్రియాదులతో గూడియున్న కృష్ణార్జునులకు భేదముండుటచే నుపదేశము కుదురుచున్నది.

మరియు రామానుజులు గురువులకుగల యద్వితీయాత్మ విజ్ఞానమువలననే యజ్ఞాన తత్కార్యములు నశించియుండ నజ్ఞానతత్కార్య నాశముకొరకు శిష్యులకాత్మోపదేశ మొనర్చుట నిష్ప్రయోజన మని యాక్షేపించిరి.

ఇదియు నయుక్తమే యగుచున్నది. దేహముండునంతవరకు నాత్మజ్ఞానముగల గురువులకుగూడ దేహేన్ద్రియాది ప్రపంచ ప్రతీతికలుగు నని నింతకుమున్నే చెప్పబడినది. ఐన్ద్రజాలికు డాకసమున గంధర్వనగరమును నిర్మించియుండ నిది యాకసముగాని గంధర్వనగరము గాదని దెలిసినవారలకుగూడ ఇన్ద్రజాలము భాసించునంతవరకు గంధర్వనగరము తోచుచునే యుండును.

పరిదృశ్యమానమగు ప్రపంచము యే మహనీయుని యద్వితీ యాత్మజ్ఞానముచే బాధింపబడుచున్నదో ఆ మహనీయునికే నయ్యది దగ్ధపటమువలె (కాలిన వస్త్రమువలె) నుండుచు బంధప్రాపకము కాదు. ఇతరులకుమాత్రము బంధప్రాపకమగును. గురువుల యద్వితీయాత్మజ్ఞానముచే శిష్యుల యజ్ఞానము నశింప నేరదు.

అజ్ఞానము, అజ్ఞానకార్యమగు ప్రపంచము పురుషభేదముచే భిన్నము. కంటికి సమీపమున చేతి నడ్డముగా జేసికొని గగనమండలమును జూచువా రద్వితీయమగు సూర్యుని జూడరు. కంటియెదుట చేతి నడ్డముగా జేసికొనని నేర్పరు లా సూర్యుని జూతురు. ఇట్టితరి నేర్పరులయందలి యద్వితీయ సూర్యజ్ఞానము మూఢులయందుగల యద్వితీయ సూర్యాజ్ఞానమును బోగొట్టుచున్నదా? లేదు. అట్లే గురువుల యొక్క యాత్మజ్ఞానము శిష్యుల యజ్ఞానమును బోగొట్టనేరదు. ఒకరి జ్ఞానమున మఱియొకరి యజ్ఞానము నశించుట లోకవిరుద్ధము. చైత్రునియొక్క రజ్జు యథార్థజ్ఞానమువలన మైత్రునియందలి రజ్జు సర్పభ్రాంతి నివర్తించుట లోకమున కని విని యెఱుంగము.

నిజముగ విచారించినచో రామానుజమతమునందే గురుశిష్యభావము, ఉపదేశమున్ను కుదురదు. పైగా వారి మతమున నుపదేశము వ్యర్థముకూడ నగుచున్నది. పరమాత్మ చిదచిచ్ఛరీరకు డని రామానుజమతము. కావున చిదచిత్పదార్థములలో నుండు పరమాత్మరూపుడగు శ్రీకృష్ణుడు చిద్రూపుడగు పార్థుని యెదుట శాస్త్రోపదేశ మొనర్చుటకు గురువుగ వెలుపల నెట్లుండును. ఎల్లపుడు లోపలనుండు వస్తువునకు వెలుపల నునికి యసంభవముగదా? చిదచిత్పదార్థములకు వెలుపలగూడ కృష్ణపరమాత్మ యుండుచో నపుడు గృష్ణుడే చిదచిత్తులకు శరీరమగును. చిదచిత్పదార్థములచే వ్యాపింపబడినవాడును అగును. వ్యాపకములగు శస్త్రాదులచే వ్యాప్యములగు దేహములు నాశమొందినట్లు వ్యాపకములగు చిదచిత్తులచే గృష్ణునకు నాశమును కలుగును.

మరియు చిదచిత్తులు రెండును యీశ్వరునకు అపృథక్సిద్ధ విశేషణములు విడచియుండని ధర్మములగుటచే పృథివిని విడిచియుండని ధర్మమగు గంధమును విడిచి పృథివి యుండనట్లు చిదచిత్తులను విడిచి యీశ్వరునకుగూడ పృథగవస్థానము సంభవింపదు. కావున వేర్వేరు వస్తువులయందుండు గురు శిష్యభావము వేరుగా నుండని చిదీశ్వరులగు కృష్ణార్జునుల కెట్లు పొసగును? అపృథక్సిద్ధ విశేషణముల కెట్లు పృథగవస్థాన ముండదో, విశేష్యములకుగూడ నట్లే వేరుగా నునికి సంభవింపదు గదా?

మరియు నర్జునపదార్థముగూడ చిదచిద్విశిష్టమగు నీశ్వరుడే కావున కృష్ణుడు పార్థున కుపదేశించుటయు కుదురదు, సర్వవ్యాపియు, సర్వశరీరుడును, సర్వాంతర్యామియు నగు నీశ్వరునకు కృష్ణునియొక్క శరీరేంద్రియాదులయందు అహంమమాభిమాన ముదయించినట్లు పార్థుని దేహేంద్రియాదులయందు గూడ నయ్యది యుచితముకావున, నేను కృష్ణుడను, నీ వర్జునుడవు, వీరు భూపతులు అని 'త్వ మిదం'

పద నిర్దేశము ఉపపన్నము కాదు. నేను కృష్ణుడను, నే నర్జునుడను, నే నీ రాజులు అనియే చెప్పవలయును. లేక కృష్ణుడు నావాడు, అర్జునుడు నావాడు, యీ రాజులు నావారు అని యయినను చెప్పవలయును.

మరియు చిజ్జడాత్మకమగు నిఖిల ప్రపంచమునకు పరమకారణుడును, యీశ్వరుడునూ, అగు శ్రీకృష్ణుడు తనవలన బుట్టి తనతో నభిన్నమగు అర్జునాదులయం దెట్లు భేదబుద్ధిని పొందును? మృత్తువలన బుట్టిన ఘటము మృత్తుకంటె భిన్నముకాదు గదా? తనతో నభిన్నమగు అర్జునునకు తాను శాస్త్రము నెట్లుపదేశించును? ఉపదేశము భేదమూలకము కదా? కృష్ణుని తరువాతవారగు గురువులుగూడ తమవలె నితర జీవులుగూడ పరమేశ్వరాభిన్నులని తెలిసియు భేదమూలకమగు గురుశిష్యోపదేశవ్యవహారమునం దెట్లు ప్రవర్తించిరి.

ఇంక పరమేశ్వరునివలన జీవులు పుట్టుచున్నారనగా, నచ్చోట జీవుల కుపాధి సంబంధమయిన జన్మయే యంగీకరింపబడుచున్నదనియు, జ్ఞానస్వరూపులు, నిత్యులు నగు జీవులకు స్వరూపతః జన్మ సంభవింపనేరదనియు జెప్పినచో నపుడు రామానుజ మతమున జ్ఞానాకారునగు నాత్మపదార్థమును భేదింపజేయు పదార్థమే లేనందున యద్వైతమే సిద్ధించుచున్నది. కావున నిందు స్వమత ప్రచ్యుతి, పరమత ప్రవేశము అను రెండు దోషములు రామానుజులకు ప్రసక్తించును.

ఆత్మకు స్వరూపతః భేదము లేకపోయినను, ధర్మమువలన మాత్రము భేదము కలదని యనరాదు. ఆధర్మముకూడ నుపాధి సంబంధమయినదికాని స్వరూపగతము కాదు. ఆత్మ స్వరూపతః నిత్యుడని శాస్త్రము చెప్పినదికాని ఉపాధివశమునగూడ నిత్యుడని చెప్పియుండలేదు.

మరియు నిట్లు జ్ఞానకారుడగు నాత్మయందు గురూపదేశమువలన సంపాదింపదగిన గుణములుకాని, దాన నివారింపదగిన దోషములుకాని లేనందున నుపదేశము నిరర్థకమగును. నీచోపాధిని పరిత్యజించి యుత్కృష్టోపాధిని పొందుటయే యుపదేశమునకు ఫలమన్నచో, మృద్రూపమగు ఘటోపాధియందున్న యాకాశము, దానిం బరిత్యజించి బంగారువికారమగు ఘటోపాధియందు ప్రవేశించుటచే నెట్లధిక లాభమును బొందలేదో, అట్లే నిర్వికారుడగు నాత్మగూడ మనుష్యోపాధిని పరిత్యజించి దేవతోపాధిని స్వీకరించినందున నధిక లాభమును బొందనేరదు. దేహాత్మభ్రాంతి యున్నపుడే నేను దేవుడను నేను యక్షుడను, అని పురుషుడు సంతోషించును. ప్రకృతమున గురూపదేశముచే దేహాత్మభ్రాంతి నశించి దేహాతిరిక్తాత్మజ్ఞానము కలిగినందున నట్టివానికి దేవతాదేహముతో నేమి ప్రయోజనము?

దేవదేహము తనదను జ్ఞానమున పురుషుడు సంతోషించుచున్నాడన్నచో నదియు పొసగదు. "అసంగో హ్యయం పురుషః" అను శ్రుతి యాత్మకు దేనితోను సంబంధములేదని చెప్పుచుండ శ్రుత్యర్థమును తెలిసినపురుషుడు దేవదేహమును తన దని (ఆత్మీయ మని) యెట్లు తలచును.

ఓయి! "అసంగో హ్యయం పురుషః" అను శ్రుతికి యర్థము వేరు. పురుషు డెల్లపుడు సూక్ష్మదేహముతో గూడినవాడగుటచే ససంగుడే యగుచున్నాడు. పురుషుడు జ్ఞానమాత్రాకారుడయినను, సూక్ష్మదేహము లనెడి యుపాధి భేదముచే భిన్నుడే యగుచున్నాడు. ఈ యుపాధి ప్రళయమునందును, ముక్తియందునుగూడ నశింపదు. కనుక జీవులెల్లపుడు భిన్నులే. గురూపదేశమునను, యీశ్వరోపాసన వలనను జీవులకు జ్ఞానైశ్వర్యాదులు, యప్రాకృత దివ్యమంగళ విగ్రహాదులు సిద్ధించుచున్నవి అనినచో నయ్యది యుపపన్నముకాదు. ఎల్లప్పుడు లింగదేహముతో గూడిన పురుషుడు లింగాకారుడగునుగాని జ్ఞానైకాకారుడు గాడు. అపంచీకృత పంచ మహాభూతకార్యమగు లిఙ్గశరీరము అనాదిసిద్ధుడగు పురుషునకు నిత్యోపాధి కానేరదు. రామానుజ మతమున ప్రకృతిపురుషేశ్వరుల మువ్వురకు అనాదిత్వ మంగీకరింపబడినది. లింగదేహము ప్రకృతికార్యమగుటచే సాదిపదార్థముకాని, యనాదికాదు.

మరియు ముక్తియందుగూడ సూక్ష్మశరీర ముండునని యంగీకరించినచో తదంతర్గతమగు మనస్సుకూడ నపు డుండవలసివచ్చును. అట్టితరి సంసార దశయందు తా ననుభవించిన సుఖదుఃఖములను ముక్తిదశయందుగూడ మనసుచే స్మరించుట ప్రసక్తించును. కాన నొకానొకపుడు ముక్తిదశలో దుఃఖప్రాప్తిగూడ కలుగును. కావున లింగశరీర భంగమే మోక్షమని యంగీకరింపవలయును. రామానుజ మతమున నుపాసనచే సగుణముక్తిస్థానము లభించుచో కేవల తత్త్వోపదేశమున నయ్యది లభించ నందున రామానుజమతమున తత్త్వోపదేశము వ్యర్థమగును.

మరియు లోకమునం దాస్తికులగు లౌకికులును, శాస్త్రజ్ఞులలో తార్కికులును వేదముచేతను, అనుమానప్రమాణముచేతను ఈశ్వరుని తనకంటె భిన్నునిగా తెలిసికొనుచు భయపడుచున్నారు. "భీషాఽస్మా ద్వాతః పవతే" ఇత్యాది శ్రుతులుగూడ వాయు సూర్యాదు లీశ్వరునివలన భయపడుచున్నట్లు చెప్పుచున్నవి. [illegible] భయరాహిత్యము నొందుటకు శరణుజొచ్చిన శిష్యునికొరకు గురువు భయ [illegible] జీవేశ్వరభేదము నుపదేశించినచో శిష్యుడేమి ఫలము నొందును. భయ [illegible]కాకపోగా భయాధిక్యమును పొందును. "య ఉదరమంతరం కురుతే । అథ తస్య భయం భవతి" అను శ్రుతి యాత్మస్వరూపమునందు లేశమాత్రమయి

నను భేదదృష్టిగలవానికి సంసార భీతి తప్పదని చెప్పుచున్నది. కనుక శిష్యుడు తత్త్వోప దేశముకొరకు భేదవాదియగు గురువు దరిజేరుట వ్యర్థమే యగును.

శ్లో. దేహినోఽస్మిన్యథా దేహే కౌమారం యౌవనం జరా।
తథా దేహాన్తర ప్రాప్తి ర్ధీర స్తత్ర న ముహ్యతి ॥౧౩॥

అ. అవిక్రియుడును, అద్వితీయుడును నగు ఆత్మకు వర్తమానదేహమునందు బాల్య యౌవన జరావస్థ లెవ్విధమగు వికారము లేకుండగనే కలుగుచున్నవి. అందు మొదటి యవస్థ నశించినను ఆత్మ నశించుటలేదు. రెండవ యవస్థ కలిగినందున రెండవయాత్మ పుట్టుటలేదు. అట్లే వర్తమానదేహమును విడచి దేహాన్తరము నొందుటకూడ వికారరహితుడగు నాత్మకే సంభవించుచున్నది. ఈ పరిస్థితిలో బుద్ధిమంతుడగువాడు మోహమును జెందడు. ౧౩

శ్లో. మాత్రాస్పర్శాస్తు కౌన్తేయ శీతోష్ణ సుఖ దుఃఖదాః।
ఆగమాపాయినోఽనిత్యా స్తాం స్తితిక్షస్వ భారత ॥౧౪॥

అ. (మీయన్తే గృహ్యన్త ఇతి.) గ్రహింపబడుచున్నవిగాన మాత్ర లనబడును. అనగా జ్ఞానేన్ద్రియ పంచకమునకు విషయములగు శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధములని యభిప్రాయము. ఈయవి ఇష్టవిషయములనియు, అనిష్టవిషయములనియును రెండు తెఱంగులు. అందు ఆత్మకు సుఖదాయకములగునవిఇష్టవిషయములు. దుఃఖకరములగు నవి యనిష్టవిషయములు. గ్రీష్మకాలమునందు శీతస్పర్శ సుఖము నిచ్చునట్టిది గాన ఇష్టము. అదియే శిశిరకాలమునందు దుఃఖము నిచ్చుచున్నందున అనిష్టమగును. శిశిర కాలమునందు ఉష్ణస్పర్శసుఖము నిచ్చునుగాన ఇష్టమగును. అదియేగ్రీష్మకాలమునందు దుఃఖము నిచ్చుచు ననిష్టమగును. ఇట్లే సురభిగంధము సంయోగదశయందు ఇష్టము. అదియే విరహ దశయందు అనిష్టమగును. జ్వరపడినవానికి మధురరసము అనిష్టము. అదియే స్వస్థునకు సుఖకరమగుచు నిష్టమగును. ఈప్రకారము శ్రావ్యమగు శబ్దాదులు గూడ సుఖకరము లగునపుడు ఇష్టము లనియు, దుఃఖము నిచ్చునపుడు అనిష్టము లనియుగ్రహింపవలయును. ఇట్లుండమాత్రాస్పర్శలు సుఖ దుఃఖములనిచ్చుచున్న వను విషయమే ఇచట వివక్షితము. శీతోష్ణపదము దృష్టాంతముకొరకు గ్రహింపబడినది. ఎట్లు శీతస్పర్శ సుఖదము, ఉష్ణస్పర్శ దుఃఖదము అగుచున్నదో అట్లే మాత్రాస్పర్శలు కాలానుగుణముగ సుఖదుఃఖముల నిచ్చునవియని యాశయము. అట్లు గానిచో శీతోష్ణపదములు శ్రోత్రాది విషయములగు శబ్దాదులతోటిగూడ సంబంధించును. అయ్యది యనిష్టము. శీతశబ్దము, ఉష్ణశబ్దము, శీతగంధము, ఉష్ణగంధము, శీతరూపము, ఉష్ణరూపము అనునవి యప్రసిద్ధములు. ఈయర్థమునందు 'శీతోష్ణ

ఇవ సుఖదుఃఖదాః శీతోష్ణ సుఖదుఃఖదాః" శీతోష్ణములవలె సుఖదుఃఖములుగాన శీతోష్ణ సుఖదుఃఖదములు అని సమాసము చెప్పవలయును. లేనిచో మాత్రా స్పర్శలు సుఖదుఃఖముల నిచ్చుచున్నవనియు, స్పర్శద్రవ్యముతో సంబంధించిన త్వగింద్రియము శీతోష్ణస్పర్శల నిచ్చుననియు జెప్పవలయును.

ఇచట మాత్రా పదమునకు ఇంద్రియములని యర్థమును జెప్పి స్పర్శపదమునకు సంయోగమని యర్థమును జెప్పినచో (శబ్దాదిభిః) "శబ్దాదులతో" అను పదమును అధ్యాహారమును జేసికొనవలయును. అందు అరుచిచే పక్షాంతర మవలంబింపబడినది.

శీత మొకానొకపుడు సుఖదము మరియొకపుడు దుఃఖదము. ఉష్ణ మొకానొకపుడు సుఖదము, మరియొకపుడు దుఃఖదము అగుచున్నవి అందువలన శీతోష్ణములు నియతరూపములుకావు. సుఖదుఃఖములు మాత్రము యెల్లపుడు నియతరూపములు. సుఖ మొకానొకపుడు సుఖరూపము మరియొకపుడు దుఃఖరూపము గానేరదు. కనుక విషయేంద్రియ సంబంధమువలన కలుగు శీతోష్ణరూప ద్వంద్వము సుఖదుఃఖరూప ద్వంద్వమున్ను అవర్జ నీయమగుటవలనను, రాకపోకలు గలదగుటవలనను అనిత్యమగుటవలనను, సహింపదగినదని శ్లోకమునకు ఫలితార్థము. ఈ శ్లోకమునందు తితిక్షయను అధికారిధర్మ ముపదేశింపబడినది.

రామానుజ మతము.- ఇచట రామానుజులు శబ్దస్పర్శాదులు తన్మాత్రలు గావనియు, అయ్యవి సాశ్రయములయి తన్మాత్రాకార్యము లగుటవలన తన్మాత్రలనబడుచున్నవనియు సూక్ష్మభూతములే తన్మాత్రలనియును జెప్పిరి.

అయ్యది అయుక్తము. శబ్దస్పర్శాదులే తన్మాత్రలు. సూక్ష్మభూతములు తన్మాత్ర లన్నను, తన్మాత్రలగు సూక్ష్మభూతములు సాశ్రయ శబ్దస్పర్శాదులే గాని వానికంటె వేరుగాదు. సాశ్రయ శబ్దాదులన మృదఙ్గ కుసుమాదులని యనదగదు మృదఙ్గ కుసుమాదులు మహాభూతకార్యములుగాని తన్మాత్రాకార్యములు గావు. ఇక మహాభూతములే సాశ్రయ శబ్దాదులని యభిప్రాయ మయినచో నపుడు మహాభూతములనియే జెప్పవలెను. గాని సాశ్రయ శబ్దస్పర్శాదులని జెప్పుట వక్రోక్తియు, వ్యర్థవచనమును యగును. ఇంద్రియాదులుగూడ తన్మాత్రాకార్యము లగుచుండ తన్మాత్రాకార్యములను గ్రహించుటలో భూతములను మాత్రమే గ్రహించుటకు నియామకము ముండనేరదు.

మరియు శబ్దస్పర్శాదులను గ్రహించునట్టి యింద్రియములే శబ్దాదుల కాశ్రయము లన్నచో నపుడు (మీయన్తే ఇతి) గ్రహింపబడుచున్నవి గాన మాత్రలు అని

ముఖ్యవృత్తియగు నభిధచేతనే నీయర్థమును జెప్పవచ్చును. లక్షణాశ్రయణము వ్యర్థమగును. (తన్మాత్రాకార్యములుగాన తన్మాత్రలు) అని.

మరియు 'శీతోష్ణ సుఖదుఃఖదాః' అనుచోట శీతోష్ణరూపమయిన సుఖదుఃఖములను యిచ్చునట్టివి యని రామానుజులు అర్థమును జెప్పిరి. అదియును పొసగదు. శీతోష్ణములయొక్క కార్యములగు సుఖదుఃఖములు శీతోష్ణరూపములగుట యసంభవము. గాక యథాక్రమంబుగ శీతోష్ణములు సుఖదుఃఖములకు హేతువగుటకూడ పొసగనేరదు. శీతము హేమన్తకాలమున దుఃఖహేతువును, ఉష్ణము సుఖహేతువును అగుచున్నవి.

శ్లో. యం హి న వ్యథయన్త్యేతే పురుషం పురుషర్షభ।
సమదుఃఖసుఖం ధీరం సోఽమృతత్వాయ కల్పతే ॥౧౫॥

అ. సుఖ దుఃఖముల యందు సమబుద్ధిగల యేపురుషుని, శీతోష్ణాది ద్వంద్వపదార్థములు నిత్యాత్మజ్ఞానమునుండి చలింపజేయవో, ఆ పురుషుడు (అనగా నిత్యాత్మదర్శననిష్ఠుడు ద్వంద్వసహిష్ణువు) ముక్తినొందుటకు సమర్థుడగును. ఇచట వ్యథధాతువు చలనార్థకము. చలనమునకు అపాదానము నిత్యాత్మదర్శనము. ఇందుచే శీతోష్ణాది ద్వంద్వములను సహించినంతమాత్రమున మోక్షము లేదనియు, నిత్యాత్మదర్శనముకూడ నుండిననే ముక్తి లభించుననియు దెలుచున్నది. అట్లుగానిచో శీతోష్ణాది ద్వంద్వములను సహించునట్టి మూఢులగు శూద్రాదులుగూడ ముక్తులు గావలసివచ్చును. ఆత్మజ్ఞానమునందు స్థైర్యముగలవాడే నిత్యాత్మదర్శన నిష్ఠుడగును. ద్వంద్వములను సహించలేక, సుఖదుఃఖములచే బుద్ధి విక్షిప్తమగుచుండ, నాత్మసాక్షాత్కారమునందు (ఆత్మజ్ఞానమునందు) నిష్ఠ నితరాంస్థితి, పురుషునకు దుర్లభమగును. పురుషర్షభ యను సంబోధనమువలన పురుష శ్రేష్ఠుడనగు నీకు పురుషాధమునకు వలె నిత్యాత్మదర్శననిష్ఠ నుండి భ్రంశముగాని, ద్వన్ద్వ సహనములేకుండుట గాని యుచితముగాదని వ్యంగ్యమగుచున్నది.

రామానుజ మతము: ఈ శ్లోకమునకు రామానుజు లిట్లర్థమును జెప్పిరి. స్థైర్యముగలిగియుండి, పోగొట్టుకొన శక్యముగాని దుఃఖమును సుఖమునుగా దలచుచు తమ జాతి కుచితమగు యుద్ధాది కర్మలయందు ఫలేచ్ఛతోనుండక యున్న నేపురుషుని యుద్ధమధ్యమున (యుద్ధమునందు) జరుగు బాణప్రహారాదులు బాధనొందింపవో అట్టిపురుషుడుడే అమృతత్వమును (మోక్షమును) సాధించును. దుఃఖమును సహింపలేని నీబోటివాడు మోక్షమును సాధింపలేడు. అని.

అయ్యది అసమంజసము. అట్టి పురుషుడు (రామానుజుల వ్యాఖ్యానమున జేర్కొనబడిన విశేషణములు గల పురుషుడు) యుద్ధమునందు మృతి జెందినచో వీరస్వర్గమును సాధించును. జయము నొందినచో పరరాజ్యమును సంపాదించును. లేనిచో నిత్యకర్మ ననుష్ఠించినందున చిత్తశుద్ధిని బొందును, ఇంతియకాని మోక్షమును మాత్రము బొంద నేరడు. మోక్షము జ్ఞానముచే లభించునుగాని కర్మలచే లభింపనేరదు.మరియు సాంఖ్యప్రకరణమగు నిద్దానియందు కర్మస్వరూపమును జెప్పుట యనుచితము. గాక "పురుషర్షభ" యను పదము కాకుస్వరముచే పురుషాథమ యను నర్థమునందు ప్రయోగింపబడినట్లు కల్పింపవలయును. పరమార్థము నుపదేశింప దలంచిన భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణునకు కాకుస్వరసహితమగు సంబోధనమును జేయుట యెంతమాత్రము యుచితముకాదు. అర్జునుడు నిజముగ పురుషాథముడే యయినచో వానిని గురించి శాస్త్రోపదేశమే యుక్తముగాదు. గనుకరామానుజుల యర్థము అసంజసమగుచున్నది.

శ్లో. నాసతో విద్యతేభావో నాఽభావో విద్యతే సతః
ఉభయోరపి దృష్టోన్త స్త్వనయో స్తత్వదర్శిభిః ॥౧౬

అ. "అస" భువి, "భూ" సత్తాయాం, అను ధాతువులు రెండును సమానార్థకములు. అందు "అస" ధాతువుకంటె శతృప్రత్యయమును జేయగా సన్ అని రూపము. భూ ధాతువుకంటె ఘఞ్ ప్రత్యయమును జేర్చగా భావః అని రూపము. సన్ అను పులింగ రూపమును నపుంసకలింగమును జేయగా సత్ అను రూపమగును. సత్ కానిది అసత్ అనబడును. (సతః) సత్తు యొక్క ధర్మము సత్తా (సత్వము) భావముకానిది అభావము. గనుక భావమనగా సత్తయనియు (సత్వమనియు) అభావమన అసత్త యనియు (అసత్వమనియు) భేదము. ఇట్లుండ సత్ పదార్థమునందు సత్వ మను ధర్మముండును. ఏపదార్థముయొక్క ధర్మము ఆ పదార్థము నందుండుట సహజము సత్వమను ధర్మముకలదియే సత్ పదార్థముకావున, అసత్ పదార్థమునందుమాత్రము సత్వముండ నేరదు, అసత్వమే యుండును. సత్తా రహితమగు పదార్థమే అసత్ పదార్థమని లోకప్రసిద్ధి. ఇది యంతయును లోకమునకు సులభముగా దెలియు విషయము. కావున అసత్ పదార్థమునందు సత్వములేదనియు, సత్ పదార్థమునందు అసత్వములేదనియును కృష్ణు డుపదేశించుట వ్యర్థము. లోకమునం దెవ్వడును సత్ పదార్థమునందు అసత్వమను ధర్మముండుననిగాని అసత్ పదార్థమునందు సత్వమను ధర్మముండుననిగాని దలచుటలేదు. అట్లుదలంచువారల పట్ల కృష్ణుని యుపదేశము సఫలమయ్యెడిని. ఏ పురుషుడును లేని కుందేటి కొమ్మును ఉన్నటులను, ఉన్న ఆవుకొమ్మును లేనటులను దలచుటలేదు. కావున నీశ్లోకమున నర్జుననకు జేసిన కృష్ణోపదేశము వ్యర్థమనుశంక రాగా భాష్యకారులు సమాధాన

మును జెప్పుచున్నారు. "అసతః అవిద్యమానస్య" అను గ్రంథముచే, లేనటువంటి శీతోష్ణాది ద్వంద్వ పదార్థములకు సత్త్వము మూడుకాలములయందును లేదు. యేపదార్థమునకు కాలత్రయమునందును అసత్త్వముండదో అదియే సత్ పదార్థ మనిపించుకొనును. యే పదార్థమునకు ప్రతీతిసమయమునందు (గ్రహించుసమయమునందు) మాత్రము సత్త్వముండి యట్టి సత్త్వము కాలత్రయమునం దుండదో అయ్యది యసత్ పదార్థ మనబడును. సద్వస్తువునం దెన్నడును అసత్త్వముండుట యుచితముగాదు. అట్లుగాక ప్రతీతి సమయమునందు గనుపడు పదార్థముగూడ సద్రూపమనినచో ప్రతీతి సమయమునందుండు రజ్జు సర్పముగూడ సద్రూపము గావలసివచ్చును. కావున కాలత్రయమునందున్న పదార్థమే సత్పదార్థమనియు, కాలత్రయమునందు లేని పదార్థము అసత్పదార్థమనియును గ్రహింపవలయును. లోకమిట్లు తెలిసికొనుటలేదు. ప్రతీతమగు వస్తువును సద్రూపముగాను, ప్రతీతముగాని వస్తువును అసద్రూపముగాను లోకము తెలిసికొనుచున్నది, కావున కృష్ణుని యుపదేశము సఫలముగాని విఫలముగా నేరదు.

అసతః = అవిద్యమానమగు, శీతోష్ణాది ద్వంద్వపదార్థములకు, భావః = సత్త్వము, న = లేదు అని సమన్వయము.

కారణములగు జలాగ్న్యాదు లుండగా తత్కార్యములగు శీతోష్ణాది ద్వంద్వములు లేకుండు టెట్లు? అని యనరాదు. శీతోష్ణాది ద్వంద్వములకు కారణములగు జలాగ్న్యాదులుగూడ అవిద్యమానములు (అసత్తులు) గాని సద్రూపములుగావు. ఇట్లే సుఖదుఃఖాదులుగూడ అవిద్యమానములని గ్రహింపవలయును.

అసద్రూపము (అవిద్యమానము)లగు శశశృంగాదులు ప్రతీతిగోచరములగుట లేదు. శీతోష్ణాది ద్వంద్వములుకాని తత్కారకములగు జలాగ్న్యాదులుగాని, ప్రతీతివిషయములగుచున్నవి. అందువలన నయ్యవి సద్రూపములుగాని యసద్రూపములు గానేరవు అనినచో నది యుక్తముగాదు. కారణసహితమగు శీతోష్ణాది పదార్థజాతము శ్రుతిప్రమాణములచేతను, శ్రుత్యనుగృహీతములయిన తర్కములచేతను విచారింపగా సత్యమయినదిగాదని సిద్ధించుచున్నది. (లేక) త్వగాదీంద్రియప్రమాణములచే నిరూపింప బడుచున్న (గ్రహింపబడుచున్న) శీతోష్ణాదికము యదార్థముగాదని తేలుచున్నది.

ఏలయన శీతోష్ణాది పదార్థజాతము కార్యరూపమయినది. అనగా వికారమును జెందునది కార్యపదార్థ మెప్పుడును వ్యభిచరించునది. ఇచట వ్యభిచారమనగా కార్యము కారణస్వరూపముకంటె భిన్నముగా లేకుండుట

అ. చక్షురాదీన్ద్రియములచే గ్రహింపబడుచున్న ఘటశరావాద్యాకార సన్నివేశమును మనము సూక్ష్మబుద్ధిచే పరిశీలించినచో గారణమగు మృత్స్వరూపము కంటె భిన్నరూపముతో గనుపించకుండుటవలన ఘటశరావాది వికారములు కార్యరూపముతో నవిద్యమానము (నసద్రూపము) లనియే జెప్పవలయును. ఇట్లే వికారములన్నియు కారణరూపముతో గన్పట్టుచున్నవే గాని తద్భిన్నరూపముతో గనుపడనందున కార్యరూపముచే నయ్యవి యసద్రూపములే యగుచున్నవి. శీతోష్ణాది కార్యపదార్థము ఉత్పత్తికి పూర్వకాలమునందు నాశోత్తరకాలమునందును గనుపడనందున నా రెండుకాలముల యందును. అసద్రూపము లయినను వర్తమానకాలమునందు మాత్రము గనుపడుచుండుట వలన సద్రూపములనియే యంగీకరింపవలయునని యన దగదు. కార్యము వర్తమానకాలమునందుగూడ కారణ స్వరూపముతో గనుపడుచున్నది గాని తద్భిన్నరూపముతో గనుపడుటలేదు అందువలన నయ్యది వర్తమానకాలమందును అసద్రూపమే యగుచున్నది. అట్లే ఘటాదులకు కారణమగు మృదాదికము, తత్కారణముగూడ స్వకారణమగు జలాదులకంటె భిన్నరూపముతో వర్తమానకాలమునందు గనుపడకుండుటవలనను, ఉత్పత్తికి పూర్వకాలమునందు, నాశోత్తరకాలమునందును లేకుండుట వలనను అవియును అసద్రూపములనియే నిర్ణయము.

ఇట్లు పృథివ్యాది భూతపంచకము వికారమగుటచే (కార్యమగుటచే) అసద్రూప మనినచో లోకమునందు సద్రూపమగు వస్తువే లేనందున శూన్యవాదము ప్రసక్తించు నను ఆక్షేపము రాగా భాష్యకారులు సమాధానమును జెప్పుచున్నారు. 'సర్వత్రబుద్ధి ద్వయో పలబ్ధేః' అను గ్రన్థముచే కార్యసహితమగు మృదాది కారణ సామగ్రి యసద్రూపమయినను ఘటపటాది సర్వవ్యవహారములయందును సద్బుద్ధి యసద్బుద్ధి యను రెండు బుద్ధులు ఉపలభ్యమానములగుటవలన శూన్యవాదము ప్రసక్తించదు. సత్ పదార్థము విషయముగాగలబుద్ధి సద్బుద్ధి అసత్ పదార్థము విషయముగాగల బుద్ధి అసద్బుద్ధి బుద్ధి యనగా అంతఃకరణ వృత్త్యాత్మకమగు జ్ఞానము. విషయములేనిదే విషయియే యుండదు. కావున విషయి యగు సద్బుద్ధిచే విషయమగు సత్పదార్థ మున్నటుల ఊహించబడుచున్నందున శూన్యవాద ప్రసక్తి లేదు. ఏ పదార్థము విషయమగు బుద్ధి యెన్నటికిని మార్పును చెందదో ఆ పదార్థము సత్పదార్థము. ఏ పదార్థము విషయమగుబుద్ధి యొకా నొకపుడు నశించునో (మార్పును చెందునో) ఆ పదార్థము అసత్పదార్థము. యెట్లన ఘటమునందు ఘటబుద్ధి కలుగుచున్నది. అయ్యది ఘటము నశించినతోడనే నశించి అందు కపాలబుద్ధి యుదయించుచున్నది కావున ఘటవిషయమగు బుద్ధి నశించినందున ఘటము అసత్పదార్థ మనబడుచున్నది. ఇట్లు అదే ఘటమునందు ఘటస్సన్ అను వ్యవహారమువలన కలుగు సద్బుద్ధి యెన్నటికిని నశించుటలేదు. ఘటము

నశించినను పటమునాశ్రయించి సద్బుద్ధి యుదయించుచునే యున్నది. కావున సద్బుద్ధి నశించనందున తద్గోచరమగు సత్పదార్థము సద్రూపముగాని యసద్రూపముగాదు. కావున బుద్ధులు మార్పును జెందుట. మార్పును జెందకుండుటను బట్టి పదార్థములయొక్క సద్రూపత్వాసద్రూపత్వములు నిర్ణయమగుచున్నందున సదసద్విభాగము బుద్ధి తన్త్రమని యాచార్య పాదులు నిర్వచించిరి. "నీల ముత్పలమ్" అను వ్యవహారమువలన ఒకే పదార్థమునందు నీలబుద్ధి, యుత్పల బుద్ధి కలిగినట్లు "సన్ఘటః, సన్పటః" ఇత్యాది వ్యవహారమువలన ఒకే ఘటపటాది పదార్థములయందు సద్బుద్ధి, ఘటబుద్ధి అను రెండుబుద్ధులు కలుగుచున్నవి "నీలముత్పలం" అను ప్రయోగమువలె సామానాధికరణ్య సంబంధముచే సన్ఘటః, సన్పటః, సన్హస్తీ ఇత్యాది వ్యవహారములయందంతటను రెండుబుద్ధులు తెలియబడుచున్నవని భాష్యాన్వయము. సామానాధికారణ్యమన అభేద సమ్బన్ధమని యర్థము నీలముత్పల మనుచోట నీలత్వోత్పలత్వములకు సామానాధికరణ్యమువలన నీలాభిన్నమగు ఉత్పల మనిశాబ్దబోధ చెప్పినట్లు 'సన్ ట' ఇత్యాదులయందుగూడ సత్వఘటత్వములకు సామానాధికరణ్య ముండుటవలన సదభిన్నమగు ఘటము అని శాబ్దబోధ చెప్పవలయును. నీలోత్పలములకువలె సద్ఘటములకు సామానాధికరణ్యము కలుగుచుండగా తద్బుద్ధులకుగూడ సామానాధికరణ్యము సంభవించును. ఒకే నిలోత్పలపదార్థమునందు నీలబుద్ధియు, ఉత్పలబుద్ధియు పుట్టినట్లు, ఒకేఘటమునందు సద్బుద్ధి ఘటబుద్ధులు కలిగినందున నీ బుద్ధులకుగూడ సామానాధికరణ్యము యుక్తము.

అ. ఇట్లుండ సద్బుద్ధి, ఘటబుద్ధులలో ఘటబుద్ధి వ్యభిచరించుచున్నది. సద్బుద్ధి పటబుద్ధులలో పటబుద్ధి వ్యభిచరించుచున్నది.

సద్బుద్ధి హస్తిబుద్ధులలో హస్తిబుద్ధి వ్యభిచరించుచున్నది. (వ్యభిచరించుట యనగా నాశమునుచెందుట లేక మార్పును జెందుట అని యర్థము) ఈ బుద్ధుల యందు విషయములగు ఘట పటాదులు వ్యభిచరించినందున బుద్ధులుకూడ వ్యభిచరించినవని తత్వము. ఘట పటాదులు కాలత్రయమునందు లేనందున తద్విషయకమగు బుద్ధులుగూడ కాలత్రయమున లేవు. అందువలన బుద్ధులకు వ్యభిచారమని యాశయము.

ఘటము ఉత్పత్తికంటె పూర్వము మృద్రూప మగుటవలన మృద్బుద్ధి విషయమును నాశానన్తరము చూర్ణరూపమగుటవలన చూర్ణబుద్ధివిషయమును అగుచున్నది. వర్తమానకాలమునందు ఘటరూపముగా (కంబుగ్రీవాద్యాకారము కలదిగా) నుండుటవలన ఘటబుద్ధివిషయ మగుచున్నది. ఇట్లు ఘట తద్బుద్ధులు అనియత

విషయములయి అనియత రూపములుగా నున్నందున వ్యభిచరించుచున్నవని యాశయము.

ఏ వస్తువు యెల్లప్పుడును యేకరూపముగా నుండునో నయ్యది వ్యభిచారము లేనిది (నాశము లేనిది). ఎయ్యది అనియతరూపముగా నుండునో అది వ్యభిచరించును అని సిద్ధాంతము.

సద్బుద్ధి యెల్లపుడును నియతమగు సత్పదార్థమే విషయముగా గలదగుట వలన నియతరూప మయినది గనుక వ్యభిచారిగాదు.

ఘటపటాది బుద్ధులు వ్యభిచరించుచున్నందున తద్విషయములగు ఘటపటాదులు అసద్రూపములు. సద్బుద్ధి వ్యభిచరించనందున తద్విషయమగు సత్పదార్థము అసత్ గాదు సద్రూపమే యగును.

కావున అసద్బుద్ధివిషయమగు ఘటాదికార్యజాతము, మృదాదికారణజాతము అసద్రూపములయినను, సద్బుద్ధివిషయమగు పరమకారణమయిన బ్రహ్మపదార్థము సద్రూపమగుటవలన శూన్యవాదము ప్రసక్తించ దని తేలినది. ఇచట నీయది గ్రహింపవలయును. కారణధర్మములు కార్యమునందు సంక్రమించును. మృద్ధర్మ మగు కాఠిన్యనైల్యాదికము ఘటమునందు సంక్రమించుచున్నది. "ఇట్లేఆత్మ న ఆకాశస్సమ్భూతః" ఇత్యాది శ్రుతి ప్రమాణమువలన సర్వజగత్కారణమును సచ్చిదానంద రూపుడును అగు ఆత్మయొక్క ధర్మములగు సత్తాచైతన్యానందములు కార్యమగు జగత్తు యందుగూడ సంక్రమించుచున్నవి. గనుకనే ఘటముకలదు. ఘటము ప్రకాశించుచున్నది. ఘటము ప్రియమయినది. అను వ్యవహారము పొసగుచున్నది. ఈ వ్యవహార బలమువలన ఘటాది కార్యజాతమునందు వినబడుచున్న సత్తాభానానందములను ఆత్మధర్మములు ఆత్మభిన్నమగు కార్యజాతమునందు ఉన్నవివలె తోచుచున్నవి కాని నిజముగ విచారించినచో కార్యజాతమునందు లేవు. మృద్ధర్మములగు కాఠిన్యాదులు ఘటాకారముగ పరిణమించిన మృత్తుయందే యున్నవిగాని కంబుగ్రీవత్వాద్యాకారమునందు లేవు. అట్లే ఘటాదులయందు ప్రతీయమానము లగుచున్న సత్తాచైతన్యానందములు, ఘటాద్యవచ్ఛిన్నచైతన్యమగు నాత్మయందే కలవు. కావున ఘటస్సన్ అని ఘటమునందు తెలియబడుచున్న సత్త ఆత్మసత్తయేగాని ఘటసత్తగాదు. ఆ సత్తకంటె ఘటమును వేరుపరచినచో నసద్రూపమగు ఘటమే మిగిలియుండును. ఇట్లే జగత్తంతయును కారణమగు చైతన్యసత్తచేతనే సత్ అని చెప్పబడుచున్నది. చైతన్యసత్తలేనిచో జగత్తు అసద్రూపమే యగును. మరియు మృద్ఘటః అనుప్రయోగము వలె "స్వర్ణఘటః" అను ప్రయోగముకూడ కార్యకారణముల యొక్క అభేద ప్రయుక్తమయినది. గనుకనే నిచట సచ్ఛబ్దము ఘటా

భిన్నమగు ఆత్మనే బోధించుచున్నది. 'మృద్ఘటః' అనుచోట మృచ్ఛబ్దము ఘట భిన్నమగు మృత్తునే యెట్లుబోధించుచున్నదో అట్లే, తత్త్వదృష్టి లేనివారలు మాత్రము ఇచట భ్రాంతిజెంది ఘటమునే సద్రూపమయినదానినిగా తలచుచున్నారు.

అ. విద్యమానమగు ఘటమునందు సత్ఘట అను వ్యవహారమువలన సద్బుద్ధి ఘటబుద్ధి యను బుద్ధిద్వయము కలుగుచున్నది. అందు ఘటమునశించినతోడనే ఘటబుద్ధి నశించినట్లు ఘటమునందుకలిగిన సద్బుద్ధి కూడ నశించుచునే యున్నది. ఘట ధ్వంసానన్తరము ఘటస్సన్ అనుబుద్ధి యేరికిని యుదయింపదు. కావున ఘటబుద్ధివలె సద్బుద్ధికూడ వ్యభిచరించుచున్నందున ఘటబుద్ధివిషయమగు ఘటము అసద్రూపమనినట్లు సద్బుద్ధివిషయమగు సత్ పదార్థముకూడ అసద్రూపమే కావలసియుండును అని శంకరాగా భాష్యకారులు "న పటాదావపి సద్బుద్ధి దర్శనాత్" అని సమాధానమును జెప్పుచున్నారు. పటాదులయందుగూడ సద్బుద్ధి కనుపించుచుండుటవలన సద్బుద్ధి వ్యభిచరింపదు అని యన్వయము. ఘటనాశమువలననే ఘటబుద్ధి నశించినట్లు ఘటమునందు కలిగిన సద్బుద్ధికూడ నశించినచో "పటస్సన్" అని పటబుద్ధి సామానాధికరణ్యముచే సద్బుద్ధి యుదయింపనేరదు. "పటాదా"వను భాష్యపంక్తికి పటబుద్ధి సామానాధికరణ్యముచే నని యర్థము జెప్పవలయును. యథాశ్రుతార్థమును అంగీకరించినచో పటము సద్బుద్ధియందువిషయము కావలసివచ్చును. అయ్యది యనిష్టమగును. ఘటనాశమువలన సద్బుద్ధి నశించకుండుటలో కారణాంతరముగూడ గలదు. "సత్ఘట" ఇత్యాది ప్రయోగములయందు సచ్ఛబ్దార్థము విశేషణము ఘటాదులు విశేష్యములు కావున సద్బుద్ధి విశేషణ విషయమని యంగీకరింపవలయును. "నీలోత్పలం" "నీలాంబరం" మున్నగు ప్రయోగములయందు విశేష్యవిషయమగు ఉత్పలాదిబుద్ధి నశించినను, విశేషణ విషయమగు నీలాదిబుద్ధులు యెట్లు నశించుటలేదో అట్లే "సత్ఘట" ఇత్యాదులయందు విశేష్యవిషయకమగు ఘటాదిబుద్ధులు నశించినను విశేషణవిషయకమగు సద్బుద్ధి మాత్రము నశింపదు.

ఘటనాశానన్తరము సద్బుద్ధి పటాదులయందు గనుపడినట్లు ఘటబుద్ధికూడ ఘటాన్తరమునందు గనుపించుచున్నందున ఘటబుద్ధి మాత్రము వ్యభిచరించినట్లేల యని శంకింపరాదు. ఘటబుద్ధి ఘటాంతరములందు గలుగుచున్నను సద్బుద్ధివలె పటాదులయందు కనుపడుటలేదు. సద్బుద్ధిమాత్రము ఘటాన్తరముల యందును పటాదుల యందునుగూడ నుపలభ్యమానమగుచున్నది. అందువలన ఘటబుద్ధికి సద్బుద్ధి సామ్యములేదు. అందువలన ఘటబుద్ధి వ్యభిచరించినదనియే నిర్ణయమని భావము.

అ. ఓయి! విద్యమానఘటమునందు "సన్ ఘటః" అని సద్బుద్ధి ఘటబుద్ధులు కలుగుచున్నవి. ఘటనాశానన్తరము "నష్టో ఘటః" అని నష్టఘటబుద్ధి మాత్రమే కలుగుచున్నది, గాని యచట సద్బుద్ధి కలుగుటలేదు. అట్లు కలుగుచో "సన్నష్టః ఘటః" అని వ్యవహారముండవలెను. అట్టి వ్యవహార మెచ్చటను లేదు. కావున సద్బుద్ధికి నష్టఘటబుద్ధి సామానాధికరణ్యము లేనందున సద్బుద్ధికూడ నష్టఘట బుద్ధితో వ్యభిచరించినట్లేకదా యని యాక్షేపము సమాధానము. సద్బుద్ధి విశేషణ విషయకమని యింతకుమున్నే చెప్పబడినది. విశేషణము యెప్పుడును విశేష్య మున్నపుడుగాని ప్రసక్తించదు. నష్టఘటస్థలమున విశేష్యమగు ఘటమే నశించినందున విశేషణమునకు ప్రసక్తియే లేదు. కావున నచట విశేషణవిషయకమగు సద్బుద్ధి పుట్టుటలేదు. ఇంతియె గాని విశేష్యమగు ఘటమువలె విశేషణమగు సత్పదార్థము కూడ నశించినందునమాత్రము గాదు. సద్బుద్ధికి విషయమగు సద్వస్తువు బ్రహ్మమే. అయ్యది నిత్యము, యెప్పుడును నశించునదిగాదు. గనుక సద్బుద్ధికి వ్యభిచారమును శంకించుట యుచితముగాదు. నిత్యమగు సద్వస్తు మస్వతన్త్రమయినను అజ్ఞాన ప్రయుక్తమగు లోకవ్యవహారమువలన ఘటపటాదులకు విశేషణ మగుచున్నది.

అ. ఓయి! "నాసతో విద్యతే భావః" అను న్యాయమువలన అసద్రూపము లగు ఘటాదులకు సత్వములేనిచో నట్టి యసద్రూపములగు ఘటాదులతో సద్రూపుడగు బ్రహ్మకు "సన్ ఘటః, సన్ పటః, సన్ హస్తి" ఇత్యాది ప్రయోగములవలనదెలియబడు సామానాధికరణ్యము యెట్లుపపన్నమగును? అని యనరాదు. (అనగా విశేష్యములగు ఘటాదులు లేనపుడు విశేషణ విశేష్యములగు సద్ఘటములకు సామానాధికరణ్య మయుక్తమని శంకాశయము) "ఇద ముదకం, ఇదం రజతం, అయం సర్పః" ఇత్యాదులయందు అన్యతరమగు ఉదక రజత సర్పాదులు లేకున్నను అధిష్ఠానమగు ఇదమంశముతో సామానాధికరణ్యము దృష్టమగుచున్నది. అనగా "మరీచికోదకం" "శుక్తిరజతం", "రజ్జుసర్పః" అను ప్రతీతి యెచ్చటను లేదు. అధిష్ఠానవిశేష జ్ఞానముచే ఆరోప్యవిశేషజ్ఞానము బాధింపబడును. మరేమనిన "ఇదం రజతం," "ఇద ముదకం", "అయంసర్పః" అనియే ప్రతీతి కలదు, అధిష్ఠానసామాన్యజ్ఞానము ఆరోప్యవిశేషజ్ఞానమును బాధింపజాలదు. గనుక పైప్రతీతులయందు అధిష్ఠానమగు ఇద మంశమాత్రమే కలదు. ఆరోప్యములగు ఉదకాద్యంశములులేవు. సర్పాదిప్రతీతికి ప్రాప్యము సర్పాదిబాధానన్తరమున్న రజ్జ్వాదులే యుండుటవలన, సర్పాది ప్రతీతి కాలమునందు గూడ యథార్థముగ రజ్జ్వాదులే యున్నందున కాలత్రయమునందును స్వాధకులు లేనందునను, సర్పాదులు వ్యభిచరితములు. రజ్జ్వాదులు కాలత్రయమున నుండుటవలన అవ్యభిచరితములు. కావున వ్యభిచరించునట్టి సర్పాదులతో వ్యభిచరించనట్టి ఇదమంశమగు అధిష్ఠాన సామాన్యాంశమునకు సామానాధికరణ్యము

"అయం సర్పః" ఇత్యాది ప్రతీతులవలన తెలియబడుచున్నది. అట్లే "బ్రహ్మఘటః", "బ్రహ్మపటః", "బ్రహ్మహస్తి" అను ప్రతీతి యెచ్చటను లేదు. "సద్ఘటః", "సన్ పటః," "సన్ హస్తి" అనియే ప్రతీతి కలదు. ఇందు విశేషణమగు సదంశము మాత్రమే సద్రూపము. విశేష్యములగు ఘటాద్యంశములు అసద్రూపములు. విశేషణమగు సద్రూపపదార్థమునందు విశేష్యములగు ఘటపటాదులు కల్పింపబడినందున అధిష్ఠానమగు సద్రూపవిశేషణాంశము ఘటాదివిశేష్యాంశములను బాధింపజాలదు. గనుక నారెంటికిని సామానాధికరణ్య ముపపన్నమగును. శ్లోకముయొక్క ప్రథమ పాదార్థమును ముగింపుచున్నారు. "తస్మాద్దేహాదేః" అను వాక్యమువలన కార్యజాతమంతయు అసద్బుద్ధివిషయమగుచు వ్యభిచరించుటవలన, కారణసహితమగు శీతోష్ణాది ద్వంద్వ పదార్థమునకు, కారణసహితమగు దేహేంద్రియ మన ఆదికమునకును సత్త్వములేదని భావము. ఘటాదికము ఉత్పత్తికి పూర్వము నాశానన్తరమున్ను, అసద్రూపమగుచు మధ్యకాలమునందుగూడ కారణమగు మృదాదులకంటె భిన్న రూపముతో లేనందున యెట్లు అసద్రూపమగుచున్నదో, అట్లే దేహాదికము గూడ, జన్మకంటె పూర్వము, మరణానన్తరమున్ను అసద్రూపమగుచు, మధ్యకాలమునందు గూడ కారణభూతమగు పృథివ్యాదులకంటె భిన్నరూపముతో లేనందున దేహాదులు గూడ వ్యభిచరించునవి, యని గ్రహింపవలయును.

అ. శ్లోకముయొక్క ద్వితీయపాదమునకు అర్థమును చెప్పుచున్నారు. తథేత్యాది గ్రంథముచే తథా శబ్దము పూర్వవాక్యార్థసమాప్తిని తెలుపును. అథవా అసత్పదార్థమునకు సత్త్వము యెట్లులేదో అట్లు అస దృష్టాంతమును బోధించును. ఆత్మ సచ్చిదానందరూపు డగుటవలన సత్పదార్థ మని భావము. సర్వత్ర అవ్యభిచారమనగా సర్వకాలములయందు, సర్వదేశములయందు, సర్వవస్తువులయందు ఉండుట యని యర్థము. ఇట్టి యాత్మకు అభావము లేదని "యద్విషయాబుద్ధి ర్న వ్యభిచరతి తత్సత్" అను వాక్యముచే భాష్యకారు లింతకు మున్నే చెప్పియుండిరని భావము.

అ. శ్లోకముయొక్క తృతీయ చతుర్థ పాదముల కర్థమును జెప్పుచున్నారు. "ఏవ మాత్మా నాత్మానోః" అను భాష్యగ్రంథముచే యిట్లు సదసద్రూపములగు ఆత్మానాత్మ పదార్థముల రెండింటియొక్కయు నిర్ణయము తత్త్వవేత్తలచే దెలియబడినది, అని నిశ్చయార్థము సత్పదార్థమేననియు, అసత్పదార్థము అసత్పదార్థమే ననియును, తత్త్వవేత్తలు తెలిసికొనిరి. సదసత్పదార్థములకు సామానాధికరణ్య జ్ఞానము మాత్రము అజ్ఞానవిలసితమని భావము. "సద్ఘటః, సత్పటః, సద్ధస్తీ." ఇత్యాదికము సామానాధికరణ్య జ్ఞానాకారమని గ్రహింపవలయును.

శ్లోకమునందలి "అనయోః" అను శబ్దమునకు భాష్యకారులు "యథోక్తయోః" అను పదముచే నర్థమును చెప్పిరి. అనగా అభావరహితమయిన దనియు, భావరహితమయిన దనియు, శ్లోకముయొక్క ద్వితీయ ప్రథమ పాదములచే ప్రతిపాదింపబడిన సదసత్పదార్థములయొక్క "అని యర్థము" "తత్త్వదర్శి" శబ్దమున కర్థమును చెప్పుచున్నారు. "తదితి సర్వనామ" ఇత్యాది గ్రంథముచే తచ్ఛబ్దముచే పరామర్శింపదగిన యోగ్యతగల ప్రకృతమగు నియతవస్తువు లేనందున తచ్ఛబ్దము సర్వనామ యని చెప్పబడినది. సర్వనామ శబ్దమున కర్థమును జెప్పుచున్నారు. "సర్వంచ బ్రహ్మ" ఇత్యాది వాక్యముచే = (సర్వస్య+నామ) సర్వము యొక్క నామము గాన సర్వనామ అని షష్ఠీ సమాసము. "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" అను శ్రుతివలన సర్వము బ్రహ్మకార్యమగుటచే కారణమగు బ్రహ్మతో నభిన్నమగుటవలన సర్వము బ్రహ్మమే. అథవా సర్వము బ్రహ్మయందు కల్పింపబడుటచే కల్పితమగు జగత్తు అధిష్ఠానమగు బ్రహ్మతో నభిన్నమగుటవలన సర్వము బ్రహ్మమే.

ఇట్లైనచో తచ్ఛబ్దము సర్వనామమగుటచే బ్రహ్మనామమయిన యెడల (బ్రహ్మను చెప్పునెడల) ఉభ, ఉభయ, కతర, కతమాది శబ్దములు గూడ సర్వనామములగుటచే బ్రహ్మవాచకము లేల గాకూడదు? ఇష్టాపత్తి యనినచో ఉభ, ఉభయాది శబ్దములను యెచ్చటను బ్రహ్మయందు బ్రయోగింప నందున నది యుచితము గాదు, అని యాక్షేపమురాగా సమాధానము జెప్పబడుచున్నది. "సర్వాదీని సర్వనామాని" అను వ్యాకరణపరిభాష నాశ్రయించి తచ్ఛబ్దమునకు యిచట సర్వనామత్వమును నొప్పి యందువలన తచ్ఛబ్దమునకు బ్రహ్మవాచకత్వమును జెప్పినచో నపుడు పై దోష మాపాదించవచ్చును. కాని యిచట సామాన్యముగా సర్వవస్తువులను జెప్పునట్టి దగుటవలననే నేర్పడిన సర్వనామత్వమును పురస్కరించుకొని తచ్ఛబ్దమునకు బ్రహ్మవాచకత్వము చెప్పబడినందున పైదోష మాపాదింపదు. "తస్యభావః తత్త్వం" అని భాష్యపంక్తి = ఓయి! బ్రహ్మ నిర్ధర్మకమగుచుండగా బ్రహ్మవాచకమగు తచ్ఛబ్దముకంటె ధర్మార్థమునందు (భావార్థమునందు) త్వప్రత్యయము నెట్లు నొప్పిరి. అను ప్రశ్నకు సమాధానము "బ్రహ్మణో యాథాత్మ్యం" అని, ఇచట భావార్థకమగు త్వప్రత్యయముచే బ్రహ్మయొక్క యథార్థ స్వరూపము చెప్పబడుచున్నది. అయ్యది బ్రహ్మాతిరిక్తమగు ధర్మము గాదు. యాథాత్మ్య మనగా యథార్థస్వరూపము. అయ్యది బ్రహ్మయొక్క సచ్చిదానందరూపము. నిర్ధర్మకమగు బ్రహ్మయందు సచ్చిదానంద రూపత్వమను ధర్మము మాత్రము యెట్లుండును? అని యనరాదు. "ఆనందో విషయానుభవో నిత్యత్వంచేతి తద్ధర్మాః అపృథక్త్వేఽపి చైతన్యాత్ పృథగివ ఆభాన్తి" అను ప్రమాణమువలన "ఆనందము, విషయముల ననుభవించుట నిత్యత్వము" అను ధర్మములు ఆత్మయందు గలవు. కాని యయ్యవి

చైతన్యముతో నభిన్నము లయినను భిన్నములవలె గోచరించును అని చెప్పబడుచున్నది. కావున సత్, చిత్ ఆనందము లను ధర్మత్రయము బ్రహ్మకంటె వేరుగాకున్నను మాయవలన వేరుగా భాసించును. గనుక నిర్ధర్మకత్వమునకు భంగములేదు.

ఓయి! బ్రహ్మ సచ్చిదానందరూప మగు గాక. బ్రహ్మధర్మములగు సత్త, చిత్త, ఆనందములు బ్రహ్మాఽభిన్నములగుగాక. కాని సచ్చిదానందరూపుడగు బ్రహ్మమునందు సచ్చిదానందరూపత్వ మను ధర్మముండగా బ్రహ్మ నిర్ధర్మక మెట్లగునని? మేమడుగుచుంటిమి- అనినచో అట్లుగాదు. బ్రహ్మధర్మములగు సత్తాచిత్త్వానందములెట్లు బ్రహ్మాఽభిన్నములో, సచ్చిదానందరూపత్వధర్మము గూడ నట్లె బ్రహ్మాభిన్నమగుచున్నది. సచ్చిదానందరూపత్వమను ధర్మము సత్తాచిత్త్వానందములకంటె వేరు గాదు. కావున సచ్చిదానందరూపత్వమున్నను నిర్ధర్మకత్వమునకు భంగములేదు. ఈ శ్లోకమునందు బ్రహ్మయొక్క సద్రూపత్వమే విస్తరింపబడినది. (విపులముగా జెప్పబడినది.) చిద్రూపత్వానందరూపత్వము లింకను జెప్పబడలేదు. ఆ రెండును ముందు గ్రంథమునందు విపులముగా చెప్పబడగలవని గ్రహింపవలయును. "తత్త్వదర్శినాం దృష్టి మాశ్రిత్య" భా॥పం॥ యిచట దృష్టియన మతమని యర్థము. అనగా జ్ఞానమని నిశ్చయార్థము. బ్రహ్మాతిరిక్తమగు ప్రపంచమంతయు ప్రత్యగభిన్నమనియు బ్రహ్మమొక్కడే సద్రూపమనియును జ్ఞానమును దెచ్చుకొని శోకమోహములను విడువుమని భావము.

ఆనందగిరిమతము: ఈ శ్లోకముయొక్క ప్రథమ పాదార్థవివరణప్రకరణమున శ్రీశాఙ్కరభాష్యమునందు "సర్వత్ర ద్వే బుద్ధీ సర్వైరుపలభ్యేతే సామానాధికరణ్యేన నీలోత్పలవత్" అను పంక్తి కలదు. అందు ఆనందగిరిపండితులు "సామానాధికరణ్యేన" అను చోట 'సమానాధికరణేన' అను పాఠము నాశ్రయించి "సమానాధికరణేన" అని పదవిభాగమునుజేసి అందు సమానాధికరణే అను పదమును "బుద్ధీ" అను ద్వివచనాంతపదమునకు విశేషణ మొనర్చి "సన్ ఘటః సన్ పటః సన్ హస్తీ" అని ఈ ప్రకారము వ్యవహారభూమియందంతటను సమానాధికరణములగు ఏకవస్తు బోధకములగు రెండు బుద్ధులు అందరిచేతను దెలియబడుచున్నవి. "ననీలోత్పలాదివత్" నీలోత్పలాది బుద్ధులవలె గాదు, అని యన్వయమును కల్పించిరి. మరియు పదములయందలి సామానాధికరణ్యము బుద్ధులయం దారోపింపబడుచున్నది. "సోఽయం దేవదత్త" ఇత్యాది సామానాధికరణ్యము వలె 'ఘటస్సన్' ఇత్యాది సామానాధికరణ్యము ఏకవస్తు బోధకము. వస్తుభేదమున్నపుడు సామానాధికరణ్యము పొసగదు. పరస్పరము భిన్నవస్తువులగు ఘటపటములకు సామానాధికరణ్యము సంభవించుట లేదు. మరియు "నీలముత్పల"మను సామానాధికరణ్యము నీలోత్పలములకు గల ధర్మ ధర్మిభావమును బోధించు

నట్లు "సన్ ఘటః" ఇత్యాది సామానాధికరణ్యములుగూడ ధర్మ ధర్మి భావబోధకములుగ చరితార్థములగుచుండ, "సోయం దేవదత్తః" ఇత్యాదులవలె ఏకవస్తు బోధకములని యననేల? యని శంకింపరాదు. సామాన్యవిశేషముల కత్యంత భేదమున్నను, అత్యంతాభేదమున్నను, సామాన్యవిశేషభావము పొసగదు. విరుద్ధములగు భేదాభేదము లొకచోట నుండనేరవు. కావున జాతివ్యక్తులకు సామానాధికరణ్యము నీలోత్పలములకువలె గౌణము కాదు. మరేమనిన వ్యావృత్తములు అనువృత్తపదార్థమునందు కల్పింపబడినవను న్యాయముచే నిచ్చోట సామానాధికరణ్యము ఏకవస్తు నిష్ఠమే యగును. సామాన్యవిశేషములకు జెప్పిన న్యాయమును గుణగుణ్యాదులయందు గూడ భాష్యకర్త లుపదేశించుచున్నారు. 'ఏవ' మనుపదము వలన అని యానందగిరిపండితులు వ్యాఖ్యానమును జేసిరి. ఈ వ్యాఖ్యానమునందలి యుక్తాయుక్తములు విచారింపబడుచున్నవి.

"సమానం అధికరణం యయోః తయోర్భావః సామానాధికరణ్యమ్" అను వ్యుత్పత్తి వలన ఏపదార్థములకు అధికరణము ఒక్కటియో ఆ పదార్థములు సమానాధికరణము లనబడుచున్నవి వాటియొక్క ధర్మము సామానాధికరణ్యము. ఈ వ్యుత్పత్తివలన సామానాధికరణ్యము యెప్పుడును వస్తుద్వయమునందే యుండును. అయ్యది రెండుపదములకు గల విశేషణ విశేష్యభావసంబంధముచే అభేదాన్వయమునకు గారణ మగుచున్నది. "నీలముత్పల" మను చోట 'నీలాభిన్నమ్ ఉత్పలమ్' అను శాబ్దబోధ కలుగుటవలన, నీలత్వ ఉత్పలత్వములు ఏకాధికరణమునం దుండుటచే వాటి సామానాధికరణ్యము నీలోత్పల పదార్థద్వయమునం దుండినట్లు. పదార్థములకు నేకాశ్రయత్వ మున్నపుడు గాని పదములకు యేకాశ్రయత్వము సంభవింపదు. పదములకు సామానాధికరణ్యము పదార్థము లత్యంత భిన్నములయినను అత్యంతాభిన్నములయినను సంభవింపదు. కనుకనే "ఘటః పటః" అని గాని "ఘటో ఘటః" అని గాని లోకమునం దెచ్చటను ప్రయోగము లేదు. అట్లైనచో గుణగుణులగు నీలోత్పలములకు పరస్పర భేదముండుటవలన "నీలముత్పలమ్" అని సామానాధికరణ్య ప్రయోగమెట్లు కలిగినది? అని ప్రశ్నింపరాదు. ఇచట నీల పదము నీలగుణముగల ద్రవ్యమును బోధించుచున్నది. "అథ త్రిషు ద్రవ్యే" అను నమరకోశము గూడ నీలాదిపదములు ద్రవ్యవాచకము లయినపుడు మూడు లింగములయందుండు నని శాసించుచు గుణవాచకమగు నీలాది పదములకు ద్రవ్యవాచిత్వమును గూడ నొప్పినది. లేక లక్షణావృత్తిచే నయినను నీల పదము నీల గుణము గల ద్రవ్యమును బోధింపవచ్చును. అందువలన నీలగుణముగల ద్రవ్యముతో నభిన్నమయినది యుత్పలము అను శాబ్దబోధ సిద్ధించుచున్నది. కావున పదార్థముల

యొక్క సామానాధికరణ్యము అంతటను సామాన్యవిశేషభావాధీనమేగాని వస్తువు యొక్క అభేదాధీనము గాదని స్పష్టము.

అదెట్లన "నీలముత్పల" మను చోట నీలపదము నీలగుణముగల ద్రవ్యసామాన్యమును జెప్పును. ఉత్పలపదము ద్రవ్యవిశేషమును జెప్పును. ఈ రెంటికిని సామానాధికరణ్యము "గౌస్సుణ్డః" అనుచోట గోపదము గోత్వమను సామాన్యధర్మము గల వ్యక్తి మాత్రమును జెప్పును. ముణ్డపదము వ్యక్తి విశేషమును జెప్పుచున్నది. ఇట్లే "మృద్ఘటః" అనుచోట మృత్పదము మృత్సామాన్యమును జెప్పును. ఘట పదము కంబుగ్రీవాద్యాకారవిశేషముగల మృద్విశేషమును జెప్పుచున్నది. "అయం సర్పః" అను చోట ఇదమ్శబ్దము యెదుటనున్న వస్తుసామాన్యమును జెప్పును. సర్పశబ్దము వస్తువిశేషమును జెప్పుచున్నది. "సన్ఘటః" అనుచోట సచ్ఛబ్దము సత్తా గల వస్తుమాత్రమును జెప్పును. ఘటశబ్దము తద్విశేషమును జెప్పుచున్నది.

అథవా "మృద్ఘటః" ఇత్యాదులయందు మృత్తు కారణము, ఘటము, కార్యము గాన నీ రెంటికిని కార్యకారణభావము వలన సామానాధికరణ్యమనియు, ఇతర స్థలములయందు మాత్రము సామాన్య విశేషభావమువలననే సామానాధికరణ్యమనియును యనినచో గావచ్చు కాని ధర్మధర్మిభావమువలనగాని గుణగుణిభావము వలన గాని సామానాధికరణ మెచ్చటను యుండదు. గుణగుణులు ధర్మధర్ములు అత్యంతము పరస్పర భిన్నము లగుటవలన. అట్లైనచో కార్యకారణములనుగాని సామాన్యవిశేషములను గాని మిక్కిలి భేదమేనని యనరాదు. మృదాదులతో ఘటాదుల కత్యంతభేదము గన్పట్టుటలేదు. అత్యన్తాభేదమును గనుపించుటలేదు. అట్లత్యన్తాభేదమున్నచో కార్యము కారణము అను భేదవ్యవహారమే నశించును. గనుక భిన్నములని గాని యభిన్నములని గాని నిరూపింప నలవిగాని పదార్థములకే సామానాధికరణ్యము. ఇట్టి సామానాధికరణ్యము "సన్ఘటః" అను చోటవలె నీల ముత్పల మనుచోట గూడ సమానమే గావున నానందగిరిపండితులు "ననీలోత్పల వత్" అని నీలోత్పల సామానాధికరణ్యమును వ్యతిరేకదృష్టాన్తమునుగా యెట్లు జెప్పిరో తెలియకున్నది.

"సోఽయం దేవదత్తః" అను సామానాధికరణ్య మెట్లు సామాన్య విశేష భావ మును బోధింపక వస్త్వభేదమును బోధించుచున్నదో అట్లే "సన్ఘటః" అను సామానాధికరణ్యముగూడ సామాన్యవిశేషభావమును బోధింపక వస్త్వభేదమును బోధించున దేల గాకూడదని యనరాదు. 'సోఽయందేవదత్తః' అనుచోట సామానాధికరణ్యమే సంభవింపదు. అందువలననే అచ్చోట భాగత్యాగలక్షణ యంగీక రింపబడినది. "సోఽయం దేవదత్తః" అనుచోట "ఆ దేవదత్తునితో నభిన్నుడు

దేవదత్తుడు" అని వాక్యార్థమును జెప్పుటలేదు. మరేమనిన దేవదత్తుడనియే వాక్యార్థము జెప్పబడుచున్నది. "సద్ఘట" అనుచోట నట్లు సన్మాత్రమని వాక్యార్థ మంగీకరింపబడుటలేదు. మరేమనిన "సదభిన్నముఘట"మనియే వాక్యార్థ మంగీకరింపబడుచున్నది. తచ్ఛబ్దార్థ ఇదమ్ శబ్దార్థములకువలె సత్వఘటత్వములకు పరస్పరవిరోధము లేదు. విరోధమున్నపుడు గదా లక్షణ నాశ్రయించుట ? బ్రహ్మఘటమని జెప్పినచో విరోధము స్ఫురించును. కావున "నీలముత్పలమ్" అను స్థలమునందు వలెనే "సద్ఘట"అను చోటగూడ సామానాధికరణ్య మంగీకరింపవలయును. అంతియెగాని "సోయం దేవదత్తః" అను స్థలమునందువలె సామానాధికరణ్య మంగీకరింపదగదు. "సోఽయం దేవదత్తః" అనుచోట సామానాధికరణ్యమే బాధింపబడినది.

ఓయి! అనువృత్తమగు సత్పదార్థమునందు వ్యావృత్తమగు ఘటము కల్పింపబడుటచే "సన్ఘటః" అనుచోట అనువృత్త వ్యావృత్త భావము నాశ్రయించి సామానాధికరణ్య మంగీకరింపబడినది. "నీలోత్పలమనుచోట నట్లు అనువృత్త వ్యావృత్త భావము గోచరించుటలేదు గదా. అట్టితరి "సద్ఘటః" అను స్థలమునందలి సామానాధికరణ్యము "నీలోత్పల" మను స్థలమునందలి సామానాధికరణ్యము వంటిదని జెప్పుట యేల పొసగునని ప్రశ్నింపరాదు. లోకమునం దెవడును సత్పదార్థమునందు ఘటము కల్పింపబడినదను నభిప్రాయముతో "సన్ఘటః" అని ప్రయోగించుటలేదు. అట్లైనచో నాఘటము చిత్పదార్థమునందుగూడ కల్పింపబడినదే కావున 'చిద్ఘటః' అని కూడ ప్రయోగింపవలసివచ్చును. శబ్దప్రవృత్తి యెప్పుడును తాత్పర్యాధీనమయినది. మరేమనిన ఘటము విద్యమానమగుటచే "ఘటస్సన్" అని యందరు వ్యవహరించుచున్నారు. అట్టి విద్యమానత్వము (ఉనికి) పటాదులయందు గూడ నున్నందున నీ సత్వము పటాదులయందు గూడ ననుగత మగుచున్నది. అట్లే నీలత్వము రత్నాదులయందుగూడ కలదుగాన రత్నాదులయందుగూడ ననుగత మగుచున్నది. కావున నిట్లనువృత్త వ్యావృత్త భావము నీలోత్పలాది స్థలమునందుగూడ నుండగా "సన్ఘటః" ఇత్యాది స్థలమునందలి సామానాధికరణ్యము నీలోత్పలాది స్థలమునందలి సామానాధికరణ్యమువంటిదిగాదని యానందగిరి యేలజెప్పిరో దెలియకున్నది.

"గౌర్ముణ్డః = సద్ఘటః = మృద్ఘటః" ఇత్యాది స్థలములయందు గోరూపమగు వస్తువుగాని, సద్రూపమగు వస్తువుగాని, మృద్రూపమగు వస్తువుగాని ఏకరూపమగుట వలన నచ్చోట సామానాధికరణ్యమే కనిష్ఠమగుగాక. నీలోత్పలాది స్థలములయందు నీలరూపమగు వస్తువు ఏకరూపముగానందున నచ్చోట సామానాధికరణ్యము ఏకనిష్ఠముగాదని యనరాదు. నీలోత్పల స్థలమునందుగూడ నీలగుణముగల ద్రవ్యము ఏకరూపమని సిద్ధాంతపరచుటవలన నైదోషమున కవకాశమేలేదు.

మరియు "సన్ఘటః" అనుచోట సామానాధికరణ్యము సత్యమిథ్యారూపమగు వస్తుద్వయగతమనియు, నీలోత్పలమను స్థలమునందలి సామానాధికరణ్యము మిథ్యాభూతమగు వస్తుద్వయగత మనియు, గావున నీ రెంటికి భేదమున్నందున "సన్ఘటః" అను స్థలమునందలి సామానాధికరణ్యము "నీలోత్పలాది స్థలమునందలి సామానాధికరణ్యమువంటిదిగాదని ప్రశ్నింపరాదు. "బ్రహ్మఘటః" అనుచోట సామానాధికరణ్యము సత్యమిథ్యావస్తునిష్ఠమయినను, "సన్ఘటః" అను స్థలమునందలి సామానాధికరణ్యము మాత్రము సత్య మిథ్యావస్తునిష్ఠముగాదు. మరియు లోకమునందేపురుషుడైనను "సన్ఘటః" అను స్థలమునందు సచ్ఛబ్దము సత్యమగు బ్రహ్మమును బోధించుననియు, ఘటశబ్దము మిథ్యాభూతమగు ఘటమును బోధించుననియును దెలిసికొనినయెడల, సత్యమిథ్యావస్తువులకు సామానాధికరణ్యము సంభవించనందున "సన్ఘటః" అని సామానాధికరణ శబ్దమును బ్రయోగింపడు. సత్య మిథ్యా వస్తువులగు నీలనభస్సులకు సామానాధికరణ్యము నభిప్రాయపడి "నీలం నభః" అని సమానాధికరణ శబ్దమును బ్రయోగించినట్లు "సన్ఘటః" అనుచోట కూడ నట్లే సామానాధికరణ్య ప్రయోగ ముపపన్నమగుగాక యని శంకింపరాదు. "నీలం నభః" అను ప్రతీతి భ్రమాత్మకము. "సన్ఘటః" అను ప్రతీతి వ్యవహారమునందు నంతవరకు ప్రమాత్మకను. అందువలన నీ రెంటికిని సామ్యము పొసగదు. లోకమునం దెవ్వరును సర్పమునందు సర్పబుద్ధియు, రజ్జువునందు సర్పబుద్ధియు నీ రెండును తుల్యములని దలంచరు. కావున "సామానాధికరణ్యేన" అను పాఠమే సాధువును అన్వయక్లేశ రహితమును అయియున్నది. గాని, ఆనందగిరి పణ్డితు లభిప్రాయపడిన "సమానాధికరణేన" అను పాఠము సమీచీనముగాదు.

రామానుజమతము :- ఈశ్లోకమునకు రామానుజులీ క్రింది విధముగ నర్థమును జెప్పిరి అసద్రూపమగు దేహమునకు సద్భావములేదు. సద్రూపుడగు నాత్మకు అసద్భావము (అభావము)న్నూ లేదు. అనుభవింపబడుచున్న దేహాత్మల రెండింటియొక్క నిర్ణయము తత్త్వవేత్తలచే అనుభవానుసారముగ గ్రహింపబడినది. నిరూపణమునకు నిర్ణయము పర్యవసాన మగుటవలన నిచట అన్తశబ్దము నిర్ణయార్థక మని గ్రహింపవలయును. అచిద్వస్తువగు దేహమునకు అభావమే (అసత్త్వమే) స్వరూపమనియు, చేతనుడగు ఆత్మకు సత్త్వమే స్వరూపమనియును, తత్త్వవేత్తలచే నిర్ణయింప బడినదని భావము. నశించుస్వభావము అసత్త్వమనియు, నశించనిస్వభావము సత్త్వమనియును వివేకము. అని ఇందలి దోషాదోషములను విచారింతము. సద్రూపుడగు నీశ్వరుని వలన బుట్టిన నీపరిదృశ్యమాన మగు ప్రపంచము సద్రూపమే యను సత్కార్యవాది యగు రామానుజులు "అసద్రూపమగు దేహమునకు సద్భావముండ నేరదని యర్థమును వర్ణించుట", తమ మతమును

దాము వీడుటయు పరమతమునందు ప్రవేశించుటయు నను దోషములను బొందు చున్నారు. మరియు అసద్రూపములగు శీతోష్ణాది ద్వంద్వ పదార్థములుండగ, దేహము మాత్రమే అసద్రూపముగ పరిగణించుట రామానుజుల కయుక్తమగుచున్నది. మూలమునందు "నాసతో విద్యతే భావః" అని వినబడుచున్న భావపదమునకు సద్భావ మని యర్థమును వర్ణించుటయు అయుక్తము. అట్లే "అభావః" అను పదమునకు అసద్భావమని యర్థవర్ణనము జేయుటకూడ ననుచితమే యగును. మరియు భావాభావపదములకు సద్భావాసద్భావములని యర్థమును జెప్పినచో యోగ్యత్వ అయోగ్యత్వములను అర్థాన్తరము గూడ ప్రతీయమాన మగును. అయ్యది యప్రకృతము గాన నసంగతమగును. సద్భావ మనగా సత్త యనియు, అసద్భావ మనగా అసత్త యనియు అర్థమును గ్రహించుట అతిక్లేశము. మరియు రామానుజ మతమునందు ప్రకృతిపురుషేశ్వరులు ముువ్వురు సత్యస్వరూపులు, నిత్యులు నగుచుండ "సతః" అను పదమునకు ఆత్మ యనియర్థమును జెప్పుట అసమీచీన మగును- మరియు వారి మతమునం దాత్మలనేకులని సిద్ధాంతముండ ఆత్మకు నేకత్వమును జెప్పుటయు నసంగతము. మరియు "దేహాత్మనో రుపలభ్యమానయోః" అని దేహాత్మలురెండును అనుభవింపబడుచున్న వని జెప్పుట కూడ అనుచితము. దేహ ముపలభ్యమాన మయినను (అనుభవింపబడుచున్నను) ఆత్మ ప్రమాత యయినందున నుపలబ్ధ గాని యుపలభ్యమానుడు గానేరడు. ఆత్మగూడ నుపలభ్యమానుడే యయినచో దేహాదులవలె నాత్మగూడ జడపదార్థమే యగును. "తత్త్వదర్శిభిః" అను పదమునకు "యథోపలబ్ధి" అను పదమును శేషపూర్ణము జేయుట అయుక్తము. అట్టి శేషపూర్ణము లేకుండగనే ప్రకృతార్థము లభించుచున్నది. ప్రత్యుత శేషపూర్ణము మూలకారులకు సమ్మతము గాదు. అచిద్వస్తువగు దేహమునకు అసత్త్వమే స్వరూపమనుటయు దగదు. అసత్త్వమెప్పుడును గుణముగాని స్వరూపము గానేరదు. "అసత్త్వమేవ" అను ఏ వకారము వలన స్వరూపాన్తర నిషేధము గూడ దోచుచున్నది, అయ్యది యనిష్టము. అచిద్వస్తువులకు అచిత్స్వరూపత్వము గూడ నుండును. అయ్యది నిషేధింప నలవిగాదు. అట్లే ఆత్మకు సత్త్వమే స్వరూపమనుటయు దగదు. ఆత్మజ్ఞానైకాకారుడగుట వలన వినాశస్వభావము అసత్త్వమని జెప్పుటయు నుచితముగాదు.

రామానుజమతము : నందు సత్యత్వ నిత్యత్వములు రెండు భిన్నములని యంగీకరింపబడినవి పరిదృశ్యమాన మగు నీ ప్రపంచము సత్య మనియు, అనిత్యమనియు వారి సిద్ధాంతము. గనుక నే నశించని స్వభావము సత్త్వమనుటయు సమంజసముకాదు. కావున రామానుజుల వ్యాఖ్యాన మనేక దోషదూషిత మగుటచే పరిగ్రాహ్యము గాదని యాశయము.

శ్లో. అవినాశితు తద్విద్ధి యేన సర్వ మిదం తతమ్
వినాశ మవ్యయస్యాస్య న కశ్చి త్కర్తు మర్హతి ॥౧౭॥

అ. భాష్యకారులు శ్లోకమునకు ప్రసక్తిని కల్పించుచున్నారు "కిమ్పునః" అనుగ్రంథముచే యేపదార్థ విషయక మగు బుద్ధి యెప్పటికిని వ్యభిచరింపదో ఆపదార్థము సత్పదార్థమని భావము. "అవినాశి వినష్టుం శీలంఅస్య" అనువ్యుత్పత్తిచే తచ్ఛీలార్థమునందు వచ్చిన ణిని ప్రత్యయాన్తము తు శబ్దము సత్పదార్థమునకు విశేషణార్థము— అనగా భేదార్థమని భావము. అనగా అసత్పదార్థముకంటె సత్పదార్థమును భేదింప జేయు విశేషణ మని నిశ్చయార్థము. అసత్పదార్థము లగు ఘటాదులకంటె భిన్నమయినది యీ సత్పదార్థము. ఇయ్యది నాశరహితమని తెలియుము అని పదాన్వయము. అసత్పదార్థములకంటె భిన్నమయిన వస్తువు నాశరహితమయిన దని యర్థము "విష్ణావ్యేన" విశ్వమును వ్యాపించువాడని విష్ణుశబ్దమునకు నిర్వచనము. "సాకాశ" మను పదము జగత్పదమునకు విశేషణము. కావున ఆకాశముతో గూడిన ప్రపంచము బ్రహ్మచే వ్యాపింపబడినదని యర్థము. బ్రహ్మ జగత్తును వ్యాపించుటలో దృష్టాన్తము ఆకాశము ఘటాదులను వ్యాపించినట్లు అని. "అన్త ర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణఃస్థితః" అను శ్రుతి ప్రమాణము వలన పై యర్థము నిర్ధారణ మగుచున్నది. కావున సర్వవ్యాపకుడును, నారాయణుడును ఆత్మస్వరూపుడును, అగు బ్రహ్మ యెప్పటికిని నశింపని వాడగుట వలన సత్పదార్థమని తెలిసికొనుము. అని ఫలితార్థము. లేనిచో "అవినాశి" యను పదము సచ్ఛబ్దమునకు పర్యాయ పదము కావున సర్వవ్యాపక మగుట వలన బ్రహ్మసత్పదార్థమని తెలియుము— అని యర్థము. అథవా బ్రహ్మపదార్థము నాశరహితమగుటకు నిచట కారణము నిర్దేశింప బడలేదు. ఏది సర్వవ్యాపకమో ఆ బ్రహ్మపదార్థమును నీవు నాశము లేని దానినిగా తెలియుము. బ్రహ్మపదార్థమునకు నాశము లేకపోవుట యెందువలన ననగా భాష్యకారులు సమాధానమును జెప్పుచున్నారు. "వినాశమ్" అను గ్రంథముచే వినాశమనగా కనుపింపకుండుట అనగా (లేకుండుట) అని నిశ్చయార్థము. బ్రహ్మపదార్థమునకు అవ్యయత్వమును నిరూపించుచున్నారు. "నైతదిత్యాది గ్రంథముచే" నవ్యేతి మార్పును జెందనిది గాన నవ్యయము అని, యవ్యయ శబ్దమునకు నిర్వచనము ప్రసిద్ధమయినది. "సదృశం త్రిషు లిఙ్గేషు సర్వాసుచ విభక్తిషు వచనేషుచ సర్వేషు యన్నవ్యేతి తదవ్యయం" అను అమరకోశమువలన అన్ని లిఙ్గములయందు, అన్ని విభక్తులయందు, అన్ని వచనములయందును మార్పు జెందనిది యవ్యయము అని దీని యర్థము "వ్యేతి" అనగా వికారమును చెందునది అనియర్థము. ఈ సచ్ఛబ్దవాచ్యమగు బ్రహ్మ తనరూపముచే వికారమును జెందదు. ఏలయన, నిరవయవ మగుట వలన వ్యతిరేక దృష్టాన్తమును చూపుచున్నారు. "దేహాదులవలె" అని దేహాదులెట్లు తమ యవయవముల యొక్క వృద్ధి, క్షయముల వలన స్వరూప వికారమును బొందుచున్నవో, అట్లు బ్రహ్మపదార్థము నిరవయవు డగుటచే స్వరూప వికారమును

కలుగజేయు సామగ్రి లేకుండుట వలన వికారమును జెందదు. స్వరూప వికార మనగా రూపభేదము, అనగా మరియొక రూపము. ఎట్లు దేహసంబంధములయిన స్థౌల్య కార్శ్యాదులు వికారమును జెందుచున్నవో అట్లు బ్రహ్మసంబంధములయిన పదార్థములు గూడ మార్పును జెందవు. అసఙ్గుడగు ఆత్మకు సంబంధించిన పదార్థమే లేనందున, వ్యతిరేక దృష్టాంతమును జెప్పుచున్నారు. "దేవదత్తో ధనహాన్యా" అని దేవదత్తునకు ధనమునందు మమతాబుద్ధి యుండుట వలన నాధనము దేవదత్తున కాత్మీయ మగును. ఇట్లాత్మీయ మగు ధనము దైవయోగమున నశింపగా ధనస్వామి యగు నా దేవదత్తుడు దుఃఖరూప మగు వికారమును జెందుచున్నాడు. విషయము దృఢపడ గలందులకు దార్ష్టాన్తికమును మరల చెప్పుచున్నారు. "నత్వేవం బ్రహ్మ వ్యేతి" బ్రహ్మమాత్ర మిట్లు వికారమును జెందదు. బ్రహ్మకంటె వేరువస్తువే లేనందువలన ఒకవేళ మాయామయమగు వస్తువున్నను నిష్కాముడగు బ్రహ్మకు మాయామయమగు వస్తువునందు (నాదియనుబుద్ధి) మమతాబుద్ధియే లేనందువలనను, బ్రహ్మను స్వీయమగు వస్తువేదియు లోకమున లేదు. అట్లున్నచో నావస్తువు నశించి నందున బ్రహ్మవికారమును జెందును. కావున బ్రహ్మ నిర్వికార మని యర్థము. "అవ్యయస్య" అనగా వికార రహితునకు అని యర్థము. కావున బ్రహ్మ అవినాశి యగుటలో నిర్వికారత్వము హేతువని జెప్పబడిన దగు చున్నది. మరియొక హేతు వును చెప్పుచున్నారు. "నకశ్చిత్" అని బ్రహ్మను నశింపజేయునట్టివాడు మరియొకడు లేనందున బ్రహ్మ అవినాశి యని యర్థము.

ఓయి! బ్రహ్మకంటె భిన్నమగు అచేతన పదార్థము బ్రహ్మను నశింప జేయు టకు సమర్థమయినది గాకుండు గాక. చేతనుడగు ఆత్మమాత్రము బ్రహ్మను నశింప జేయ సర్వుడే యగును. అనినచో నట్లుగాదు. చేతనుడగు ఆత్మయే బ్రహ్మ యగుట వలన నట్టి యాత్మ స్వనాశమును తానెట్లు చేసికొనును? తాను (ఆత్మ) అగ్నిహో త్రమున ప్రవేశించిగాని, జలమున మునిగిగాని తనను నశింప జేసికొనుట సులభ సాధ్యమని తలచినచో నదియును పొసగదు. ఆత్మ అగ్నిపతనముచే గాని, జలప్రవే శముచేగాని, దేహమునే నశింప జేసికొనుచున్నాడు. గాని ఆత్మను నశింపజేయుట లేదు. గనుక నాశ్యనాశక భావములు రెండు నొకచోట నుండుట యసంభవము. నాశ్యము నాశక మగుట గాని, నాశకము నాశ్యమగుట గాని యెన్నటికిని సంభ వింపదు.

ఓయి! ఆత్మ బ్రహ్మను నశింపజేయ లేకపోవుగాక, ఈశ్వరుడు మాత్రము సర్వేశ్వరు డగుటవలన బ్రహ్మను నశింపజేయుననినచో నదియును పొసగదు. ఏల యన బ్రహ్మము ఈశ్వరునకు గూడ ఆత్మస్వరూపుడే యగుట వలన (యద్వా)

లేనిచో నెందువలన ఈశ్వరుడు బ్రహ్మ మగుచున్నాడో అందువలన ఈశ్వరుడు ఆత్మయే యగుచున్నాడు. కావున ఈశ్వరుడు ఆత్మాఽభిన్నమగు బ్రహ్మము. ఆత్మ ఈశ్వరాభిన్నమగు బ్రహ్మయే. బ్రహ్మయు ఈశ్వరాభిన్నమగు ఆత్మయే గనుక నీశ్వరబ్రహ్మాత్మలు మువ్వురకు శబ్దములలో పరస్పర భేదమే దప్ప అర్థభేదము లేదు. అట్టి ఈశ్వర,బ్రహ్మాత్మ శబ్దముల కర్థమగు చైతన్యము మాత్రమొక్కటియే గావున బ్రహ్మ నాశకమగు వస్త్వన్తరము లేదని భావము లేక అసమర్థుడగువాడు బ్రహ్మను నశింపజేయలేక పోవుగాక. సమర్థుడు మాత్రము నశింపజేయును అని శంకించినచో సమాధానమును జెప్పుచున్నారు. "సహి" అని ఈశ్వరుడు సమర్థుడయినను బ్రహ్మను నశింపచేయ జాలడని యన్వయము. అందులకు కారణమును జెప్పుచున్నారు. "ఆత్మాహి" అని యెందువలన నీశ్వరునకు గూడ బ్రహ్మయే ఆత్మస్వరూపుడో అందువలన నీశ్వరుడు గూడ బ్రహ్మను నశింప జేయజాలడు. ఈశ్వరుడే బ్రహ్మయగుటవలన అని భావము.

ఓయి! ఆత్మ తనను తాను జంపుగొను గాక, అందు దోషమేమి అని యనరాదు. తనయందు తనకు వ్యాపారముండ నేరదు. అయ్యది విరుద్ధము, అసంభవము నగుచున్నది. అందు దృష్టాన్త మేమనగా కంటి సంబంధమగు చూచుట అనుక్రియ కంటికంటె భిన్నమగు ఘటాదులయం దుపయోగించును గాని కంటియందు మాత్ర ముపయోగింపదు. కంటియందలి నలుపు, యెరుపు, తెలుపు రేఖలను కన్ను చూడలేదు. ఇట్లు స్వస్వరూపమునందు స్వవ్యాపారము విరుద్ధమగుచో "ఆత్మవా అరేద్రష్టవ్యః" అనుశ్రుతి ఆత్మయందు దర్శనక్రియను యెట్లు విధించినది? అనినచో నయ్యది దోషముకాదు. దర్శన మనునది జ్ఞానముగాని క్రియగాదు. ఒక వేళ క్రియయయినను మానసికమగు క్రియగాని ఆత్మసంబంధమయిన క్రియగాదు. ఇక మనస్సు తనయందలి కామాదివికారములను తాను దెలిసికొనుచునే యున్నది అనినచో నట్లుగాదు. అచ్చటను మనోగతములగు కామాదివికారములను విజ్ఞానాత్మయే చూచుచున్నాడు గాని మనస్సు జూచుటలేదు. కావున నాత్మ నిర్వికారమగుటవలనను, ఆత్మను నశింపజేయునట్టి పదార్థాన్తరములేనందువలనను సర్వవ్యాపకమగు బ్రహ్మ చైతన్యమొక్కటియే నాశరహితమును, సత్పదవాచ్యమును అగు వస్తువని తెలిసికొనుము. అని నిష్కృష్టమగు అర్థము.

రామానుజ మతము: ఈ శ్లోకమునకు రామానుజు లిట్లర్థమును జెప్పుచున్నారు. చేతనమగు నే యాత్మతత్త్వముచే తద్భిన్నమగు నీ యచేతన మంతయు వ్యాప్తమయినదో, అట్టి యాత్మతత్త్వమును నాశరహిత మయిన దానినిగా దెలిసికొనుము. ఎవ్విధమగు వికారములు లేని యాత్మతత్త్వము, సర్వవ్యాపకము, అత్యన్త

సూక్ష్మము నగుటచే తద్భిన్నమగు నేపదార్థము అట్టి యాత్మతత్త్వమును నశింపఁ జేయజాలదు. ఆత్మభిన్నమగు పదార్థజాత మంతయు నాత్మతత్త్వముచే వ్యాపింప దగినదగుటచే నాత్మతత్త్వముకంటె నతిస్థూలమగుచున్నది. అందువలన నయ్యది యతి సూక్ష్మమగు నాత్మతత్త్వమును నశింపజేయ జాలదు. కావున ఆత్మతత్త్వము "అవినాశి" అని రామానుజులున్ను ఆత్మకంటె గూడ నతిసూక్ష్మమగు పదార్థము మరియొకటి యున్నచో నయ్యది యాత్మను నశింపజేయు శక్తిగలది యయ్యెడిది. అట్టి పదార్థమే లోకమునందు లేనందునను ఈశ్వరునకు ఆత్మను నశింపజేయు సంకల్పము లేనందునను ఆత్మకు నాశములేదని వేదాన్తదేశికులున్ను జెప్పుచున్నారు.

ఇయ్యది విచారింతము "అవినాశి తు తద్విద్ధి" అని మూలమునందు నపుంసక లింగముగా గనుపడుచున్న తచ్ఛబ్దము సద్రూపమగు బ్రహ్మ అర్థమునందు స్పష్ట మగుచుండ దానిని విడచి అస్పష్టమగు నాత్మతత్త్వమను అర్థమును గల్పించుట అప్రమాణ మగుచున్నది. ఆత్మను అని యర్థమును జెప్పినందుననే రామానుజుల యభీష్టము నెరవేరుచుండ నద్దానికి తత్త్వపదమును జేర్చుట వ్యర్థము. మరియు "యేన సర్వ మిదం తతం" అను ద్వితీయపాదమునందలి "ఇదం" అను పదమునకు "అచేతన తత్త్వం సర్వం" (అచేతన పదార్థజాత మంతయును) అని యర్థమును జెప్పిరి రామానుజులు ఇచట "సర్వం" అనుపదమునకు జీవేశ్వర వ్యతిరిక్త మగు పదార్థ జాత మంతయు ననిగదా రామానుజాభిమతార్థము. అట్టి జగత్తును వ్యాపించుట సూక్ష్మ మగుటచే పరిచ్ఛిన్నుడగు జీవున కెట్లు పొసగును? లోకమునం దెచ్చటను పరిచ్ఛిన్న మగు పదార్థమునకు వ్యాప్తికనుబడుట లేదుగదా? పరిచ్ఛిన్నములగు ఘటపటాదులు లోకమునందు వ్యాపకములగుట లేదుగదా? సర్వవ్యాపకత్వ మనగా అంతటనుం డుటగదా? పరిచ్ఛిన్నుడగు జీవుడు అంతట నెట్లుండును? పరిచ్ఛిన్నుడగు జీవుడు కొయ్య, రాయి, మట్టి మొదలగు నచేతన పదార్థయులయం దున్నటుల గనుపడదు గదా? అట్లున్నచో నయ్యవిగూడ సచేతనములే యగును. అచేతనములు కానేరవు. బుద్ధిపరిచ్ఛిన్నుడయి మనోమయ కోశముకంటె లోపలివాడగు విజ్ఞానమయాత్మ యను జీవుడు మనోమయకోశమును వ్యాపించినచో, వ్యాపించుగాక, అంతియేగాని తనదేహము నంతయును యెట్లు వ్యాపించును? తనదేహమునే వ్యాపింపజాలనివాడు అన్యదేహముల నెట్లు వ్యాపించును? ఒకవేళ సర్వదేహములను వ్యాపించునన్నచో జీవుడొక్కడే సర్వదేహములను వ్యాపించియున్నందున, (నొకడే జీవు డనువాదము) ప్రసక్తించును.

అట్లుగాక ఆత్మ లనేకులని యొప్పినచో ఆత్మ యంతట నిండియున్నాడను వాదమునకు భంగము కలుగును. ఆ దోషమును బోగొట్టుకొనుటకు ఆత్మలకు

జాత్యేకత్వమును అంగీకరించి ఆత్మసముదాయముచే కనుపడుచున్న నీ యచేతన పదార్థజాతమంతయు వ్యాప్తమయినదని జెప్పినను అపుడు మూలము నందలి సర్వపదమునకు అర్థము కుదరదు. ఆత్మసముదాయ మంతయు పాషాణము మొదలగు నచేతన పదార్థముల నన్నిటిని వ్యాపింపజాలదు. మనుష్యాది దేహములను మాత్రమె వ్యాపింప సమర్థమగును. అందువలన సర్వపదమునకు మనుష్యాది దేహములన్నియు అని యర్థ సంకోచమును జేసినచో మూలకారుల యాశయమునకు విరోధము వాటిల్లును. మరియు జాత్యేకత్వమును జెందిన యాత్మలలో ఒక్కొక్క ఆత్మ ఒక్కొక్క దేహమును వ్యాపించి యున్నందున ఆత్మకు వ్యాపకత్వము సిద్ధించునని తలంచుట గూడ సమంజసము గాదు. ఒక్కొక్క దేహమునకు లోపల నున్న ఆత్మ పెట్టెలో నున్న గుడ్డవలె, వ్యాపకమగుట యసంభవము. ఆకాశమువలె లోపల వెలుపల నున్న వస్తువే వ్యాపక మనబడును. ధూమములేని అయోగోళకమునందు వహ్ని యుండుటచే వహ్ని ధూమము కంటె, వ్యాపక మగుచున్నది. అట్లు దేహములేని గగనాదులయందు చేతనమగు నాత్మ లేకుండుటవలన ఆత్మ దేహముకంటె వ్యాపకు డెట్లగును? పైగా జీవుడులేని శయ్యాదులయందు దేహముండుట వలన దేహమే జీవునికంటె వ్యాపకమగును. మరియు యేది లోపలనుండునో అది వ్యాపకమని జెప్పశక్యముగాదు. అట్లు జెప్పినచో యింటిలోపలనుండు ఘటము గూడ వ్యాపకము గావలసివచ్చును. మరియు జీవుడు అణువయినను స్వధర్మమగు జ్ఞానముచే వ్యాపకు డగుచున్నాడనినచో నదియును యుక్తముగాదు. ధర్మభూతమగు జ్ఞానముగూడ నచేతన పదార్థములయందు లేదు. ఇక సిద్ధాంతమున జ్ఞానస్వరూపుడగు జీవునియందు ధర్మభూతమగు జ్ఞానమే లేదు. జ్ఞానమునందు జ్ఞానముండుట యసంభవము. జీవునియందు ధర్మభూతమగు జ్ఞానమున్నచో జీవుడు జ్ఞానియగును గాని జ్ఞానస్వరూపుడు గానేరడు. తార్కిక మతమున జీవుడు ద్రవ్యముగాన ద్రవ్యమునందు గుణములుండుట యుచితముగాన జీవుడు ధర్మభూతమగు జ్ఞానగుణముగలవాడగుట యుపపన్నమగుచున్నది.

రామానుజమతమునందు జీవుడు జ్ఞానాకారుడని యొప్పియున్నందున అట్టి జీవుడు జ్ఞానగుణముగలవా డెట్లగును? ఒకే జ్ఞానము ఒకేయాశ్రయమునందు స్వరూపభూతము, ధర్మభూతము కానేరదుగదా! ఒకవేళ జీవునియందలి ధర్మభూతమగు జ్ఞానము వృత్తిజ్ఞానమని యంగీకరించినచో నపుడు ఆ వృత్తజ్ఞానము అంతఃకరణము యొక్క ధర్మముముగాని ఆత్మధర్మముగాదని తెలిసికొనవలయును. కావున సూక్ష్మమగు నాత్మ వ్యాపకముగానందున ఆత్మతత్వముచే అచేతనపదార్థజాత మంతయు వ్యాపింప బడినదనుట అయుక్తము.

మరియు, అచేతన పదార్థము ఆత్మభిన్నమని జెప్పనలవిగాదు. "ఆత్మాన ఆకాశస్సంభూతః" అను శ్రుతి ఆకాశాది ప్రపంచము, ఆత్మకార్యమని చెప్పు చున్నది. కార్యకారణములకు అభేదము (అనన్యత్వము) లోకసిద్ధము. కావున ఆత్మకార్యమగు అచేతన పదార్థము ఆత్మభిన్నము కానేరదు. ఆత్మకు నిరతిశయ సూక్ష్మత్వముగూడ పొసగదు. నిరతిశయ సూక్ష్మపదార్థము వ్యాపకము గానేరదు. ఆత్మ శరీరములోపల నంతట వ్యాపించియుండనిచో దేహమునంతను వ్యాపించి యుండు చల్లదనము మున్నగువాని వలన కలుగు సుఖదుఃఖాదులు అనుభవ గోచరములు కావు. అట్టి సుఖదుఃఖాదులు ఆత్మవలన అనుభవగోచరములు గాకు న్నను, త్వగాది యింద్రియములచే అనుభవగోచరములగునని యనరాదు. అతి సూక్ష్మమగు ఆత్మకు త్వగాది యింద్రియములతో సంబంధముకూడ సంభవింపదు. "అణోరణీయాన్ మహతో మహీయాన్" అను శ్రుతి ఆత్మకు మహత్పదార్థముల కంటె గూడ మహత్వమును ప్రతిపాదించుచున్నది. ఇందు ఆత్మ అణువుకంటె గూడ నణువని చెప్పుటకు మిక్కిలి దెలియశక్యము గాదని భావము. కావున ఆత్మ అణు స్వరూపుడనుట యుక్తముగాదు.

ఆత్మ వ్యాపకుడనియు, సూక్ష్మరూపుడనియు, ఆత్మకంటె భిన్నములగు ప్రాపంచిక పదార్థములన్నియు వ్యాప్యములు స్థూలములనియు అంగీకరించి, స్థూలము లగు నచేతన పదార్థములు సూక్ష్మమగు ఆత్మను నశింపజేయుననుటగూడ యుక్తము గాదు. అణువగు నాత్మపదార్థము వ్యాపకమని సిద్ధించినచో అచేతనపదార్థములకు తద్వ్యాప్యత్వము సిద్ధించును. ఆత్మకు వ్యాపకత్వమే సిద్ధింపదని నింతకుమున్ను నిరూపింపబడినది. "తుష్యతు దుర్జనః" అను న్యాయముచే వ్యాపకత్వ మనగా నన్ని పదార్థములలో నుండుట యని యంగీకరించి యాత్మకు వ్యాపకత్వము (అంతట నుండుట) దేహమునకు వ్యాప్యత్వమున్ను, (కొంత ప్రదేశమునందుమాత్రమే యుం డుట) అంగీకరించినను స్థూలమగు వ్యాప్యవస్తువు సూక్ష్మమగు తనలోపలి వస్తువును నశింప జేయజాలదుగాన నభీష్టము నెరవేరదు. ఈ యంశమునందు వ్యతిరేక దృష్టాం తములను జూడుడు. స్థూలమగు అజగరము సూక్ష్మమగు మేకను జంపుచున్నది. స్థూలమగు గట్టిపిడికిలి ఆ పిడికిలిలో నున్న చిన్నపురుగులను నశింపజేయుచున్నది. తగులబడుచున్న పెద్దయిల్లు ఆ యింటిలోనున్న కొద్దిజంతువులను నశింపజేయుచున్నది.

సూక్ష్మమగు (చిన్నదగు) నల్లి దానికంటె స్థూలమగు మనుష్యుని జంపుట లేదు. అట్లే సూక్ష్మమగు ఉదకము స్థూలమగు అగ్నిని చల్లార్చుటలేదు. కావున స్థౌల్యముగాని, సౌక్ష్మ్యముగాని నాశహేతువని నిర్ణయించుట పొసగదు.

ఆత్మ సూక్ష్మపదార్థమనియు ఈశ్వరుడు సూక్ష్మతర (మిక్కిలిసూక్ష్మ) పదార్థమనియు ననుటగూడ నుచితముగాదు. ఈశ్వరు డాత్మకంటె సూక్ష్మమయి నచో నొకయాత్మయందున్న ఈశ్వరుడు మరియొక ఆత్మయందుండుట సంభవింపదు. ఈశ్వరుడు సర్వభూతాన్తర్యామియని మీరును అంగీకరించుచునేయున్నారు. ఎన్ని దేహములలో నందరాత్మలు అనినట్లు, యందరాత్మలలో అంతమంది యీశ్వరులు అని జెప్పనలవిగాదు. ఈశ్వరైకత్వమును మీరుగూడ అంగీకరించుటవలన, కావున చేతనా చేతనాత్మకమగు ప్రపంచమునంతయు లోపల వెలుపల వ్యాపించియున్న ఈశ్వరుడు సూక్ష్మతమ పదార్థమని స్వప్నమునందుగూడ నూహింప శక్యముగాదు. "మహాన్తం విభుమాత్మానం మత్వాధీరో నశోచతి" ఇత్యాది శ్రుతుల నేకములు ఆత్మ మహత్పదార్థమనియు సర్వవ్యాపకపదార్థమనియును చెప్పుచున్నవి. కాని శ్రుతులయందచ్చటచ్చట ఆత్మసూక్ష్మతమ (మిక్కిలిసూక్ష్మ) పదార్థమని చెప్పబడుచున్నది. దాని కర్థము దుర్విజ్ఞేయుడనిగాని (తెలియదగినవాడుకాడనిగాని) సూక్ష్మమని గాదు. ఇయ్యది యింతకుమున్నే చెప్పబడినది.

మరియు జీవుడు ఈశ్వరునికంటె భిన్నుడగుచో నీశ్వరునివలన జీవునియొక్క ఉత్పత్తిస్థితిలయములు కలుగును. "యతోవా ఇమాని భూతాని జాయన్తే" అను ప్రమాణమువలన అభిన్నుడయిన యెడల అయ్యవి సంభవింపవు. కావున ఈశ్వరాభిన్నుడగుటవలననే జీవునకు జన్మనాశములు లేకపోవుట సంభవించుచున్నవి. అంతియ కాని యీశ్వరునికి సంకల్పము లేకుండుట వలనగాదు. జీవుడు ఈశ్వరునికంటె భిన్నుడయినచో "సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్, ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ" అని యద్వితీయమగు బ్రహ్మను ఉపక్రమించి "తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయ" అని యా బ్రహ్మయే అనేకపదార్థములుగా నగుటకు సంకల్పించెనని జెప్పి "తత్సృష్ట్వా తదేవాను ప్రావిశత్, తదనుప్రవిశ్య సచ్చత్యచ్చాభవత్" అని జగన్నిర్మాణమును బ్రహ్మను దానియందనుప్రవేశమును శ్రుతిచెప్పుచున్నదిగదా! అందు ఈశ్వరసంకల్పమువలన జీవుడు పుట్టెనందురా? పుట్టలేదని యనెదరా? మొదటి పక్షమవలంబించినచో "జాతస్య హి ధ్రువోర్మృత్యుః" అను గీతావచనమువలన వానికి నాశము స్వతస్సిద్ధము. రెండవపక్షమున ఈశ్వరునికంటె భిన్నుడగు జీవు డెట్లు సిద్ధించును? "ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ" అను శ్రుతినిబట్టిచూడ సృష్టికంటె పూర్వము జీవుడు లేడుగదా? కావున ఈశ్వరాభిన్నుడే జీవుడు; గనుక ఈశ్వరుడు తనను నశింపజేసికొనుట కెట్లు సంకల్పించును? ఈశ్వరున కట్టి సంకల్పమే సంభవింపదని గ్రహింపవలయును. మరియు సృష్టికంటె పూర్వము చిదచిద్విశిష్టమగు బ్రహ్మయే కలదు. శుద్ధబ్రహ్మ లేదు, అనినచో ఈశ్వరునివలె చిత్తుగూడ స్వతస్సిద్ధముగా నిత్యమగుచుండ ఈశ్వర సంకల్పము లేనందున జీవుడు నిత్యుడగుచున్నాడని మీచే నెట్లు చెప్పబడినది.

నిజమును విచారించినచో బ్రహ్మ చిదచిద్విశిష్టుడయినయెడల సవికారుడగును. విశేషణములగు చిదచిత్తులయందలి స్థూలసూక్ష్మవికారములు విశిష్టమగు బ్రహ్మకు నంటక మానవు. చిదచిత్తులు రెండును బ్రహ్మతోటికూడ సిద్ధమయిన ధర్మములు గదా! ఆధర్మముల సంబంధమయిన వికారములు ధర్మియగు బ్రహ్మకు చెందుట సహజము. కావున నిట్లు బ్రహ్మము సవికారముకాగా బ్రహ్మయే అనిత్యమగును. అయ్యది రామానుజమతమునకు గొప్ప అనిష్టము. కావున రామానుజులు చెప్పిన యర్థము అసమంజస మగుచున్నది.

శ్లో. అన్తవన్త ఇమే దేహాః నిత్యస్యోక్తా శ్శరీరిణః
అనాశినోఽప్రమేయస్య తస్మా ద్యుధ్యస్వ భారత ॥౧౮॥

అ. పూర్వశ్లోకముచే సద్వస్తువగు ఆత్మను నిరూపించి అసద్వస్తువులను నిరూపించుచున్నారు. "అన్తవన్తః" అను శ్లోకముచే అన్తమనగా స్వసత్తానాశము. తనయొక్క యునికి నశించుట అనియర్థము. తనయొక్క యునికి మారిపోవుటయే స్వసత్తానాశమని నిర్ణయము. ఏవస్తువునకు నెల్లపుడు ఉనికిలేదో ప్రతీతికాలమందు మాత్రమే యునికి యుండునో ఆవస్తువు అసద్వస్తువనబడును. అసద్వస్తువులు ప్రతీతికాలమునందు గూడ కారణస్వరూపముకంటె వేరురూపముతో నుండనందున ప్రతీతికాలమునందు గూడ వానియునికికి మార్పుగలదని నింతకుమున్నె జెప్పబడినది. నాశములేనివాడును, నిత్యుడును, అప్రమేయుడును, శరీరధారియు నగు ఆత్మకు సంబంధించిన నీదేహములు నాశము గలవని వివేకవంతులచే జెప్పబడినది- అని పదాన్వయము. ప్రపంచ సంబంధములేని ఆత్మకు శరీరముతో ఆధారాధేయ భావరూపమగు కల్పితసంబంధము కలదు గాన "శరీరిణః" అనుచోట సంబంధ సామాన్యమునందలి షష్ఠీవిభక్తి యుపపన్న మగుచున్నది. ఈ గ్రంథముచే నాశముగల దేహములు అసత్పదార్థములని స్పష్టమయినది.

దేహములకు నాశమనగా దేహములయందు గల సద్బుద్ధి నశించుట. అయ్యది ప్రమాణ నిరూపణమువలన కలుగును. దీనిచే దేహములు ప్రాణములు పోయినందున నశించుట సర్వజనులకు సుస్పష్ట మగుచుండ భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు "అన్తవన్త ఇమేదేహాః" (ఈ దేహములు నాశముగలవి) అని నూతనముగ నుపదేశించుట వ్యర్థమను ప్రశ్న సమాహితమగుచున్నది. ఓయి! యిట్టి సద్బుద్ధి విచ్ఛేదరూపమగు నాశము ఎచట చూడబడుచున్నది? అనగా మరీచ్యుదకమునందు చూడబడుచున్నది. అదెట్లనిన మరుమరీచికలను (ఎండమావులను) జూచి యొకానొకడు భ్రాంతివలన ఇచట నుదకము కలదని మరీచ్యుదకమునందు సద్బుద్ధిని జెందుచున్నాడు. పిదప నచటకు జేరి ప్రత్యక్షప్రమాణముచే జూచి

యుదకమును గానక నియ్యది యుదకముగాదు, మరీచికలే (ఎండమావులే) గాననిచట నుదకము లేదని తెలిసికొనుచున్నాడు. ఇచట మరీచ్యుదకమునకు నాశమనగా మొదట మరీచ్యుదకమునందు కలిగిన సద్బుద్ధి ప్రమాణ నిరూపణము వలన (కంటితో స్వయముగ జూచి పరిశీలించుటవలన) విచ్ఛేదమును జెందుటయే గాని వేరొండు గాదు. మరీచికోదకము కలదనుకొనుటయే ఉదకముండుట. మరీచ్యుదకము లేదనుకొనుటయే ఉదకము లేకుండుట. గాని ఉదకమున కచట వేరుగా సత్త్వాసత్త్వములు లేవు. అట్లే ఈదేహములు గూడ నాశముగలవి. అదెట్లనిన, “దేహాస్సన్తి” దేహములు కలవు- అని దేహములయందు మొదట సద్బుద్ధి కలుగుచున్నది. తరువాత ప్రమాణ నిరూపణము వలన ఈయవి దేహములు గావు, పృథివి మొదలగు భూతములే. వీటియందు భూతపంచకముకంటె భిన్నమగు నంశము కనుపించుటలేదు అనిగాని, ఇవి దేహములుగాదు. మరేమనిన నీయవి బ్రహ్మస్వరూపమే. బ్రహ్మస్వరూపముకంటె భిన్నమగు నంశము వీటియందు గనుపించుటలేదు అనిగాని, బుద్ధిగలుగుచు, మొదట కలిగిన దేహముల యందలి సద్బుద్ధి విచ్ఛిన్నమగుచున్నది. కావున నీ సద్బుద్ధి నాశమే దేహనాశము.

ఓయి! నీటిని త్రాగుట మొదలగు ప్రయోజనము లేని మరీచికోదకము అసద్రూపమగు గాక, గమనాగమనాది క్రియలతో నొప్పుచున్న యీదేహము లెట్లసద్రూపము లగునని శంకింపరాదు. స్వప్నమునందు నిద్రయను మాయచే గల్పింపబడిన దేహ రథాది పదార్థములు పనులను నెరవేర్చుచున్నను, అసత్పదార్థములని యెట్లు అందరిచేతను అంగీకరింప బడుచున్నవో అట్లే ఈ దేహాదులు గూడ కార్యకారులయినను అసత్పదార్థములనియే యంగీకరింపవలయును. స్వాప్నికపదార్థముల వలన ప్రయోజనములేదని శంకింపరాదు. స్వప్నమునందుగూడ రథారోహణము, దేశాన్తరగమనము, సంభాషణము మొదలగు పనులు నెరవేరుచునే యున్నవి. దేహమును ధరించువాడు ఆత్మ ఆత్మచే ధరింపదగినది దేహము. కావున దేహాత్మల రెంటికిని ధార్యధారకభావ సమ్బన్ధము కలదని మూలమునందలి “శరీరిణః” అను పదమువలన తెలియుచున్నది. “శరీరిణః” శరీరము వీనికి కలదు గాన శరీరీ అను వ్యుత్పత్తిచే శరీరశబ్దముకంటె మతుప్ ప్రత్యయము యొక్క అర్థమునందు “అతఇనిఠనౌ” అను సూత్రమువలన ఇని ప్రత్యయము రాగా, శరీరి అని యయినది. దానికి షష్ఠీవిభక్తిని జేర్చగా “శరీరిణః” అని యయినది. మతుప్ప్రత్యయమే జేర్చినచో “శరీరవాన్” అని ప్రథమాంతమున నుండి షష్ఠ్యన్తమున “శరీరవతః” అని యయ్యెడిది. “శరీరీ” అనగా లోపల ప్రవేశించి శరీరమును ధరించువాడని యర్థము.

లోకమునందు నాశమనునది రెండువిధములు. అందువలన తదభావరూపమగు నిత్యత్వము గూడ రెండువిధము లగుచున్నది. పుట్టిన పదార్థము స్వరూపశూన్య

మయి కనుపింపక పోవుట ఒకవిధమగు నాశము. పదార్థము స్వరూపముతోనున్నను ఉపయోగము లేకుండుట మరియొక విధమగు నాశము. అదెట్లనిన దేహాదులు దహన సంస్కారముచే భస్మమయి కనుపింపక పోగా నశించినవని జెప్పబడుచున్నవి. అట్లే దేహమున్నను వయస్సుచే పరిణామ అపక్షయాది వికారముల జెంది దానివలన కలుగు వ్యాధ్యాదులతో గూడియుండగా దేహము నష్టమయిన దని జెప్ప బడుచున్నది. ఇచట రక్తము క్షీణించినందున కలిగిన శరీరముయొక్క కృశత్వమే నాశ శబ్దమున కర్థము. గనుక నీరెండు విధములయిన నాశములు ఆత్మకు లేవని జెప్పుటకు గాను మూలశ్లోకమునందు "నిత్యస్య, అనాశినః" అని చెప్పబడినది. కావున నిచట పౌనరుక్త్య దోషము లేదు. అట్లు గానిచో (యద్వా) ప్రళయకాలమున నశించు పృథివ్యాది భూతములు గూడ ప్రళయపర్యన్తము నిత్యములు గాన నట్లే ఆత్మగూడ ప్రళయపర్యన్తము మాత్రమే నిత్యుడని యనుకొనెదరేమో యని మూలమున "అనాశినః" అని చెప్పబడినది. అనగా ఘటాదులకు వలె నాత్మకు గూడ ప్రసక్తించు అనిత్యత్వమును వారించుటకు "అనాశినః" (నాశములేనివానికి) అని చెప్పబడిన దని నిర్ణయము.

"అప్రమేయస్య" అనుచోట నప్రమేయస్య అని నఞ్ తత్పురుషసమాసము గాని "నవిద్యతే ప్రమేయం యస్య" అని బహువ్రీహి సమాసము గాదు. తెలిసికొనుటకు శక్యమయినవాడుగాని, యోగ్యమయినవాడుగాని ప్రమేయుడగును. తద్భిన్నుడు అప్రమేయుడు. ఇట్టివాడని ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములచే నిరూపించుటకు శక్యముగానివాడని యర్థము.

ఓయి! "శాస్త్రయోనిత్వాత్" అను వ్యాససూత్రము ఆత్మను దెలిసికొనుటకు శాస్త్రము ప్రమాణమని జెప్పుచున్నది. "సర్వే వేదా యత్పద మామనంతి" అను వేదవాక్యమున్ను "వేదైశ్చ సర్వై రహమేవ వేద్యః" అను భగవద్గీతయు ఆత్మ వేదముచే తెలియదగినవాడని జెప్పుచున్నది.

మరియు సుఖదుఃఖాదులు మనోవేద్యములయినట్లు ఆత్మగూడ మనస్సుచే దెలియదగినవాడని "మనసైవానుద్రష్టవ్యమ్" అను శ్రుతి జెప్పుచున్నది. అట్లే ఆత్మ ప్రపంచముయొక్క ఉత్పత్తిస్థితిలయములకు గారణమగుటచే నాహేతువువలన నాత్మ యనుమానగమ్యుడని దెలియుచున్నది. ఇట్లు శ్రుతి, స్మృతి, సూత్రములు ఆత్మ ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములచే పరిచ్ఛేద్యుడని జెప్పుచుండ "అప్రమేయస్య"అని యాత్మ ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములకు పరిచ్ఛేద్యుడుగాడని జెప్పుటయెట్లు? అని యాక్షేపింపరాదు. ప్రత్యక్షాగమాది వ్యవహారములకు పూర్వమే ఆత్మ స్వతస్సిద్ధముగా నున్నందున ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములచే పరిచ్ఛేద్యుడుగాడు. ఘట పటాది పదార్థములు చక్షురాది ప్రమాణములు ప్రవర్తించిన పిదప "ఘటము కలదు" "పటము కలదు" అను

వ్యవహారమువలన సిద్ధించుచున్నవి. ప్రమాతయగు నాత్మ ఆగమాది ప్రమాణములు ప్రవర్తింపక పూర్వమే సిద్ధించియున్నాడు. ప్రమాతయనగా కర్త. ప్రమాణములనకరణములు (సాధనములు). కత్తి, గొడ్డలి మొదలగు సాధనములయొక్క వ్యాపారములగు భేదనాదులు కర్త్రధీనములయినట్లు ఆగమాది ప్రమాణ వ్యాపారములు గూడ ఆత్మాధీనము లయినందున, ప్రమాణవ్యాపారముల కంటె పూర్వమే ప్రమాతయగు నాత్మ సిద్ధమయి యుండవలయును. అందువలన ఆత్మ ప్రత్యక్షాది ప్రమాణపరిచ్ఛేద్యు డగుట సంభవింపదు. తెలిసికొనువాడు ముందుండిననే వానికి తెలిసికొన కోరిక గలిగి తెలిసికొనుటకు సాధనములగు నింద్రియాదులను వెదకికొనును. ప్రమాత యనగా తెలిసికొనువాడు. ప్రమేయమనగా తెలిసికొనదగిన విషయము. ప్రమిత్స యనగా తెలిసికొనగోరిక. ఈ మూడింటియందును ప్రమాత యనువాడు మొదట సిద్ధమయి యుండిననే మిగతరెండును సిద్ధించును. ప్రమాతయనువాడు రూపమును దెలిసికొనగోరి తత్సాధనమగు చక్షురింద్రియమును ప్రవర్తింపజేయుచున్నాడు. అట్లే శబ్దమును తెలిసికొనగోరి తత్సాధనమగు శ్రోత్రేంద్రియమును వెదకుచున్నాడు. గంధమును తెలిసికొనగోరి తత్సాధనమగు ఘ్రాణేంద్రియమును వెదకుచున్నాడు. కావున ప్రమాతయగు నాత్మ ప్రమాణవ్యాపారము వలన సిద్ధించుట యసంభవము. గాన ప్రమాత ప్రమాణపరిచ్ఛేద్యుడు గానేరడు.

ఓయి! తెలిసికొనగోరువాడు ముందు ఆత్మను తెలిసికొని, పిదప రూపాదులను తెలిసికొనుచున్నా డనుకొని యాత్మగూడ ప్రమేయమే నని యేల యనగూడదు? అని శంకింపరాదు. ఘటాది ప్రమేయములను దెలిసికొనగోరిన పురుషుడు మొదట తాను వికారరహితుడగు నిత్యాత్మస్వరూపుడనని తెలిసికొని పిదప ఘటాది ప్రమేయములను తెలిసికొనుటను ప్రవర్తించుటలేదు. తానే ఆత్మయగుట వలన తనకు దానే ఎట్లు అప్రసిద్ధుడగును? లోకములో అసిద్ధములగు పదార్థములను తెలిసికొనుట కొరకుగదా ప్రమాణవ్యాపారము కోరబడుచున్నది.

కంటితో జూడక పూర్వమే ప్రమాత యింటిలో ఘటమును దెలిసికొనినచో నింటియందు ఘటమున్నదా, లేదా? యని యేల సందేహించును? సందేహమే లేనపుడు సందేహమును బోగొట్టుకొనుటకు కంటితో ఘటమును జూచుటకెట్లు ప్రవర్తించును? ప్రవర్తించడు. గనుక ప్రమాణవ్యాపారముకంటె పూర్వమే ప్రమాత సిద్ధమయి యుండవలయును. అట్లే ఆత్మవిషయమై యెవరును నేనుంటినా? లేనా? యని సందేహింపరు. అట్టి సందేహమున్నచో తన్నివృత్తికొరకు ఆత్మయందు గూడ ప్రమాణవ్యాపార మావశ్యక మయ్యెడిది. సందేహమే లేనందున ఆత్మయందు ప్రమాణవ్యాపారము అసంభవము గనుక ఆత్మ ప్రమేయముకాజాలడు. మరేమనిన ప్రమా-

తయే వానియందు ప్రమాణవ్యాపారము సంభవించదు. గనుక ఆత్మ ప్రమాణ పరిచ్ఛేద్యుడుగాడు.

ఓయి! ఇట్లయినచో వేదాన్తశాస్త్రము వ్యర్థముగాన అప్రమాణమగును. ఆత్మజ్ఞానముగదా వేదాన్తశాస్త్రమునకు ఫలము. ఆత్మ శాస్త్రప్రమాణము ప్రవర్తించక పూర్వమే స్వయముగ సిద్ధించియున్నందున, ఆత్మజ్ఞానముగూడ ఆగమ ప్రమాణవ్యాపారమునకు పూర్వమే సిద్ధించును. ఇక వేదాన్తశాస్త్రము జేయునదేమి? గనుక వ్యర్థమగును. అని యాక్షేపము. ఇందుకు సమాధానము వేదాన్తశాస్త్రము అప్రమాణముగాదు. అయ్యది యత్యన్తము ప్రమాణము. అదెట్లనిన ప్రమాణఫలము రెండువిధములు అజ్ఞాతార్థజ్ఞాపకత్వరూపమనియు, అధ్యారోపనివర్తకత్వరూపమనియును, అందు అజ్ఞాతార్థజ్ఞాపకత్వమనగా తెలియని వస్తువును తెలియపరచుట. అధ్యారోపనివర్తకత్వమనగా ఆరోపింపబడిన ధర్మములను నిషేధింపుచు నివర్తింపజేయుట. ఇందు వేదాన్తశాస్త్రమునకు తెలియని వస్తువును తెలియపరచుట (అజ్ఞాతార్థజ్ఞాపకత్వము) అను ప్రయోజనములేకున్నను ఆరోపింపబడిన ధర్మములను నివర్తింపజేయుట (అధ్యారోపనివర్తకత్వము) అను ప్రయోజనము మాత్రము గలదు. అదెట్లనగా లోకములో అజ్ఞానమువలన నాత్మయందు మనుష్యత్వ, స్థూలత్వ, కాణత్వాది ధర్మములారోపింపబడుచున్నట్లు నేను మనుష్యుడను, నేను లావైనవాడను, నేను గ్రుడ్డివాడను, (మనుష్యోఽహం, స్థూలోఽహం, కాణోఽహం) అను ప్రతీతివలన స్పష్టమగుచున్నది. అట్టితరి వేదాన్తశాస్త్రము ఆత్మయందు మనుష్యత్వాదిధర్మములు లేవని నిషేధించుచు అవిద్యారోపితములగు ధర్మములను నివర్తింపజేయుచున్నది గాన సఫలమగుచున్నది. తానే ఆత్మయగుటచే నాత్మపదార్థము అందరికిని దెలిసినదిగాని దెలియనిదిగాదు. అందువలన వేదాన్తశాస్త్రమునకు తెలియని వస్తువును దెలియపరచుట అను ప్రయోజనము మాత్రములేదు. ఆత్మస్వతస్సిద్ధముగా దెలిసినవస్తువనుటలో "యత్సాక్షాదపరోక్షం బ్రహ్మ" "య ఆత్మా సర్వాన్తరః" అను శ్రుతులు ప్రమాణమగుచున్నవి. అపరోక్షాత్ అనగా అపరోక్షం అని యర్థము. ఎవడు సర్వాన్తర్యామియగు నాత్మయో, ఏది స్వయముగ ప్రత్యక్షమయినదియో నదియే బ్రహ్మమని శ్రుత్యర్థము. ఈ శ్రుతిచే ప్రత్యగభిన్నమగు బ్రహ్మము ప్రమాణవ్యాపారము లేకుండగనే ప్రత్యక్షమగుచున్నాడని జెప్పబడుటచే నాత్మ తెలిసిన పదార్థమనియు (జ్ఞాతార్థమనియు) స్వతస్సిద్ధుడనియును భావము.

ఎందువలన ఆత్మ నిత్యుడును, వికారరహితుడును అగుచున్నాడో అందువలన యుద్ధమును మానకుము. ప్రమేయములగు ఘటాదులు వికారముగలవగుటవలన నప్రమేయుడగు ఆత్మ నిర్వికారుడని యర్థము. "యుధ్యస్వ" యుద్ధమునుంచి మానకుము

మని యర్థము, అర్జునుడు చేయబూనుకొనిన యుద్ధమును కృష్ణు డనువదించి జెప్పుటయే గాని యిచట క్రొత్తగా యుద్ధమును చేయుమని విధించుటలేదు. సంసారకారణములగు శోకమోహములను నివర్తింప జేయుటయే గీతాశాస్త్రమునకు ప్రయోజనముగాని యొకానొక దానియందు ప్రవృత్తిని కలుగజేయుట గీతాశాస్త్రముయొక్క తాత్పర్యము గాదు. కావున మూలమునందలి "యుధ్యస్వ" అనునది అనువాదమాత్రము గాని విధి గా నేరదు.

రామానుజమతము : ఈ శ్లోకమునకు రామానుజులు యిట్లు అర్థమును జెప్పిరి "దిహ=ఉపచయే" అనుధాతువువలన వృద్ధిని జెందునట్టి యీదేహములు నాశస్వభావము కలవి. ఉపచయరూపములగు ఘటాదులు నాశముగలవిగా లోకమున చూడబడుచున్నవి. నిత్యుడును శరీరధారియు నగు నాత్మను కర్మఫలమును అనుభవింపగలందులకు భూతసముదాయరూపములగు దేహములు "పుణ్యః పుణ్యేన కర్మణో భవతి పాపః పాపేన" అను శాస్త్రముచే జెప్పబడినవి. ఈయవి కర్మావసానమునందు నశించుస్వభావము గలవి అని. ఇయ్యది యుక్తముగాదు. ఏలయన "దిహ=ఉపచయే" అనుధాతువువలన దేహములకు కలుగు ఉపచయరూపత్వము దేహములయొక్క వృద్ధికి కారణముగాని నాశమునకు గారణము కాదు. ఉపచయ మనగా వృద్ధి, అయ్యది ఘటాదులయందు గనుపింపదు కుమ్మరి యెంతపరిమాణము గల ఘటమును నిర్మించెనో నంతపరిమాణము గలఘటమే మనగృహములయందు గనుపడుచున్నది గాని యంతకంటె వృద్ధినొందుట లేదు.

ఈ దోషమును బోగొట్టుకొనుటకే వేదాన్తదేశికులు "ఉపచయరూపాః" అను రామానుజ భాష్యము నందలి పదమునకు (సావయవాః) అవయవములతో గూడినవి అని యర్థమును జెప్పిరనినచో నదియును పొసగదు. దేహశబ్దమువలన అవయవములు గలదను అర్థము లభింపదు. లోకములో అవయవములు గలదానికే వృద్ధి గన్పట్టుచున్నదనియు, నిరవయవమగు పదార్థమునకు వృద్ధి గన్పట్టుట లేదనియు, నందువలన, దేహములు నిరవయవములన్నచో వానికి వృద్ధియే సంభవింపదు. గావున దేహశబ్దమువలన సావయవములను నర్థము లభించునన్నచో నదియును యుక్తము గాదు. ఘటపటాదులు సావయవము లయినను వృద్ధినిఁ జెందనందున అవయవము లుండిననే వృద్ధియుండు నను నియమము గనుపించుటలేదు. అందువలన దేహశబ్దము వలన సావయవములను అర్థము లభింపదు. మరియు రామానుజమతమున నిరవయవ మగు మహాకాశమునకు గూడ మఠముయొక్క వైశాల్యముచే వృద్ధి గలుగుచున్నందున నిరవయవ పదార్థమునకు వృద్ధిలేదని నియమింపశక్యముగాదు.

అదియును గాక దేహమునకు ఉపచయముగూడ నిరూపింపశక్యము గాదు. ఎన్నియవయవములచే దేహ మారంభింపబడినదో అంతకంటె పెచ్చు అవయవములు దేహమునం దొకానొకప్పుడును గనుపించుటలేదు. అట్లు గనుపించినచో దేహము వృద్ధిజెందిన దని యనవచ్చు. ఇక దేహము బాల్యమునందు కంటె యౌవనమునందు వృద్ధిగా కనుపించుటవలన యౌవనదశయందు మరికొన్ని యవయవములు సంక్రమించినవని కల్పించెద మనినచో నట్టి కల్పన యప్రమాణమగును. (ప్రామాణికము గానేరదు.) మనకు యౌవనమునందు గనుపించు దేహాభివృద్ధి మాయామయమయి నదియే గాని వాస్తవికముగాదు.

మరియు లోకములో ఘటపటాదులెట్లు నాశము గలవిగా కనుపడుచున్నవో, అట్లే దేహములు గూడ నాశముకలవిగా గనుపడుచున్నందున దేహముల యందు సిద్ధమయిన నాశమును సావయవత్వాదిహేతువులచే రామానుజులు సాధింపనెంచుట సిద్ధసాధనము కావున వ్యర్థమగును.

మరియు శరీరియగు నాత్మకు దేహములు కర్మఫలానుభవముకొరకని శాస్త్రముచేఁ జెప్పబడినవనుట గూడ నుచితము గాదు. కర్మఫలానుభవముకొరకు అను పదము మూలశ్లోకమునందు లేనందున.

మరియు ప్రమాణములన్నిటిలో ప్రత్యక్షప్రమాణము బలవత్తర మయినది. దేహములుగాని దేహములయందలి వినాశ స్వభావముగాని ప్రబల ప్రమాణమగు ప్రత్యక్షముచే సిద్ధమగుచుండ నీవిషయము శాస్త్రముచేఁ జెప్పబడిన దని రామానుజులు వ్రాసికొనుట వ్యర్థముగాన నసమంజసము.

శ్లో. య ఏనం వేత్తి హంతారం యశ్చైనం మన్యతే హతమ్
ఉభౌ తౌ నవిజానీతః నాయం హన్తి నహన్యతే ॥౧౯॥

ఆత్మ నిర్వికారుడు, నిత్యుడు అను నర్థమునందు ప్రమాణములగు.

"హన్తాచే న్మన్యతే హన్తుం హతశ్చే న్మన్యతే హతం"

"నజాయతే మ్రియతేవా విపశ్చిన్నాయం కుతశ్చి న్నబభూవ కశ్చిత్" అను ఋఙ్మన్త్రములయొక్క అర్థమును భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు అర్జునున కుపదేశించుచున్నాడు. అందు "య ఏనం వేత్తి"అను శ్లోకముచే ప్రథమమంత్రార్థము వివరింపబడుచున్నది. ఎవడు ఈ యాత్మను జంపువానినిగా దెలిసికొనుచున్నాడో యెవ డీయాత్మను చంపబడువానినిగా తెలిసికొనుచున్నాడో వారిద్దఱు తెలియని వారలే. ఆత్మ యొకరిని జంపదు, మరియొకరిచే దాను చంపబడదు. అని శ్లోకమున కన్వయము. ఇంద్రియ విషయమగు దేహమునకు చావు (నాశము) కలుగగా

దేహాత్మలకు భేదము తెలియకుండుటచే అహమ్ప్రత్యయ విషయమగు నాత్మను గురించి ఆత్మ చంపువాడనియు, ఆత్మ చంపబడువాడనియును యెవరు దెలిసికొను చున్నారో వారిద్దరు యేమియు తెలియనివార లని యర్థము. ఆత్మ హననక్రియకు కర్తగాని, కర్మగాని కాదు. (ఆత్మ చంపుటకు కర్తగాని, కర్మగాని కాదు) తానొకరిని చంపుట, మరియొకరిచే దాను చంపబడుట అను వికారములు నిర్వికారు డగు నాత్మయం దుండ నేరవు. చేత గత్తి బూనిన బలముగల దేహమే దుర్బలమగు మరియొక దేహమును జంపుచున్నది. దుర్బలమగు నాదేహమె బలముగల మరియొక దేహముచే జంపబడుచున్నది. కావున చంపుట చంపబడుట యనునవి దేహ ధర్మములుగాని, యాత్మధర్మములు గావు. అజ్ఞానులు దేహధర్మములను ఆత్మయం దారోపించి వ్యవహరించుచున్నారు. అదెట్లనగా వ్యాధిగ్రస్తుడగు పురుషుడు తన శరీరముయొక్క ధర్మమగు కృశత్వమును (చిక్కిపోవుటను) ఆత్మయం దారోపించుకొని (అహం కృశః) నేను చిక్కిపోతి నని వ్యవహరించుచున్నాడు. అటువలెనే యని భావము.

రామానుజ మతము:—ఇచట రామానుజు లిట్లనిరి. నిత్యుడు నిర్వికారుడు నగు నాత్మను గురించి హననహేతువగు (చంపుటకు కారణమగు) మరియొకనిని యెవడు తెలిసికొనుచున్నాడో, యెవడు యేదియో యొక కారణముచే నీ యాత్మను హతుడయినవానినిగా దెలిసికొనుచున్నాడో వారిరువురు దెలియని వారలు అని.

ఇయ్యది అసమంజసము. మూలశ్లోకమునందు "ప్రతి, కమ్, అపి" అను మూడు పదములు లేవు. రామానుజులు జెప్పిన యర్థమునందు యీ మూడుపదములును అధ్యాహారము జేసికొనవలయును. ఇది యొక దోషము. "ఏనం హన్తారం" అని స్వరసముగా గనబడుచున్న సామానాధికరణ్యమునకు "ఏన మ్ప్రతిహన్తారం" అని జెప్పినచో భంగము గలుగును. ఇది యొక దోషము. మరియు రామానుజులు "హన్తారం" అనగా "హననహేతుం" (చంపుటకు కారణము) అని జెప్పిరి. ఇయ్యది యత్యన్తాసంగతము. హనధాతువుకంటె కర్త్రర్థమునందు విధింపబడిన తృప్రత్యయము వలన హననహేతు వను అర్థము లభింపదు. హననహేతువను పదమునకు హనన కర్త యని యర్థమును జెప్పినచో నయ్యది నక్రమార్గమగును. అట్లే "కేనాపి హేతునా హతం" యేదియో యొక కారణముచేహతుడు అని జెప్పుట గూడ నుచితముగాదు. హనధాతువుకంటె కర్మార్థమునందు విధింపబడిన క్తప్రత్యయమునకు కర్త్రాకాంక్షయే గలుగుచుండగా తన్నివృత్తికొరకు "కేనాపి కర్త్రా" (ఒకానొక కర్తచే) ననియే జెప్పవలయును గాని "కేనాపి హేతునా" (ఏదియో యొకకారణముచే) అని జెప్పుట సమంజసము గాదు. కారణరూపార్థమును, ఫలరూ

పార్థమును జెప్పునటువంటి హేతు శబ్దమునకు కర్తృరూపార్థమును జెప్పుట అప్ర మాణమగును.

మరియును అట్లే రామానుజులు మూలశ్లోకము యొక్క తురీయ పాదము నందలి "నాయంహన్తి" అను వాక్యమునకు- "అయ మాత్మా హ ననహేతు ర్నభవతి" ఈ యాత్మ చంపుటకు కారణముగాడు అని యర్థమును జెప్పిరి. ఇదియును అసంగతమే యగుచున్నది. తిబన్తమగు "హన్తి" యను పదము హననక్రియా కర్తనుఁ జెప్పునుగాని హననహేతువును జెప్పదు. హననకర్త యనగా హననక్రియా శ్రయు డని యర్థము. ఆఖ్యాతము ఆశ్రయత్వ మర్థమని సిద్ధాన్తము. "రామో బాణేన రావణం జఘాన భార్యాపహారిత్వాత్" (రాముడు భార్య నపహరించి నందువలన రావణుని బాణముతోఁ జంపెను) అను వాక్యము కలదు. హనన మను నది (చంపుట యనునది) క్రియ, రాముడు కర్త, బాణము కరణము (సాధ నము), భార్యాపహరణము హేతువు. రావణుడు కర్మ యనునది లోకప్రసిద్ధము. ఇట్టి వాక్యములయందు కర్త వేరు, హేతువు (కారణము) వేరనునది సుస్పష్టము. గనుక "హన్తి" యను పదమునకు హనన కర్తయనియే జెప్పవలయును గాని, హనన హేతువని జెప్పుట యుచితము గాదు. అందువలన "నాయం హన్తి" యను వాక్యము కర్త్రర్థమునందు విధింపబడిన తిప్ప్రత్యయము వలన ఆత్మకు హననకర్తృ త్వమునే నిషేధించును గాని హననహేతుత్వమును నిషేధింపదు. ఇట్టితరి "నాయం హన్తి" అను వాక్యముచే రామానుజులు ఆత్మకు హననహేతుత్వమును ఎట్లు నిషే ధించిరో తెలియకున్నది.

మరియు రామానుజ భాష్యమునకు వ్యాఖ్యానమును రచించుటలో వేదాన్త దేశికులు ఇచ్చోట "అత్ర ప్రత్యయస్య హేతుమాత్ర వివక్షా" తిప్ప్రత్యయము హేతు త్వార్థమును జెప్పదలంపుతో ప్రయోగింపబడినది. అని వ్రాసిరి. అదియును అయు క్తము. ఏల యన వ్యాసున కట్టి వివక్ష గల దని కల్పించుటలో ప్రమాణము లేనందు వలనను, తిప్ప్రత్యయమునకు ప్రసిద్ధమగు కర్త్రర్థమును విడచి, అప్రసిద్ధా ర్థమును కల్పించుటలో ప్రమాణము లేకుండుట వలనను, లోకమునం దేమూఢు డును తాను హనన హేతువని తలచడు. తాను హననక్రియకు (అనగా చంపుటకు) కర్త యనియే తలచును. గనుకనే, 'నేను శత్రువును జంపితిని' అని లోక వ్యవహా రము. హననహేతువులు మాత్రము ధనరాజ్యాదులు. ధనకాంక్షచేతనో, రాజ్య కాంక్షచేతనో లోకమునం దొకరి నొకరు జంపుకొనుట ప్రసిద్ధము. గనుక ఆత్మ హననహేతువు గాడని యుపదేశించుటగూడ వ్యర్థము.

ఓయి! "ఆత్మార్థం రిపూన్ హన్తి" అని లోకములో ప్రయోగము కలదు. అచట రిపుహననమునకు, అనగా శత్రునాశమునకు ఆత్మ కారణమని తెలియుచున్నది. గనుక ఆత్మ హననహేతువు గావచ్చు నన్నచో నది యుక్తముగాదు. అచట ఆత్మార్థ మనగా తనయొక్క సుఖాదిప్రాప్తికొఱకని యర్థము. అట్లు గానిచో హనన క్రియాశ్రయ మగు ఆత్మయందు హననహేతుత్వమే సంభవింపదు. ఒకవేళ "ఆత్మార్థే పృథివీం త్యజేత్" (తనకొఱకు పృథివినయినను విడువవలయును) అను ప్రయోగములవలన ఫలత్వరూపమగు హేతుత్వము (కారణత్వము) ఆత్మను నతికష్టముచే లభించినను, కారణత్వరూపమగు హేతుత్వము మాత్రము ఆత్మను యెచ్చటను సంభవింపదు. మీరు (రామానుజులు) "నాయం హన్తి" అను వాక్యముచే కారణత్వరూపమగు హేతుత్వమునే నిషేధించుచున్నారు. నిషేధ మెప్పుడును ప్రసక్తిపూర్వకము. కర్తృత్వాశ్రయ మగు నాత్మయందు హేతుత్వ మెన్నటికి ప్రసక్తించదు గాన నిషేధము వ్యర్థమగును. "ఆత్మనా పుత్ర ముత్పాదయతి" (తనచే కుమారుని పుట్టించుచున్నాడు) ఇత్యాది ప్రయోగముల యందు పుత్రోత్పాదన హేతుత్వము ఆత్మను గనుపడుచున్నందున ఆత్మను కారణత్వరూపమగు హేతుత్వము సంభవింపవచ్చునని యనరాదు. అచట ఆత్మశబ్దమునకు దేహము అర్థము గాని యాత్మగాదు. తృతీయావిభక్తికి కరణత్వ మర్థము గాని, హేతుత్వము అర్థము గాదు. గనుక కర్తయగు ఆత్మను హేతుత్వము యెంత మాత్రము పొసగ నేరదు.

మరియు "హన్తాచే న్మన్యతే హన్తుం హతశ్చే న్మన్యతే హతమ్" అను కఠవల్లీవాక్యము యీ శ్లోకముతో నన్వయించిన దని రామానుజులుగూడ నంగీకరించిరి. ఆ యుపనిషద్వాక్యమునందలి "హన్తా" అను పదమునకు హనన కర్తయని యర్థమా? లేక హనన హేతువని యర్థమా? (హనన కర్త యనగా చంపువాడని యర్థము. హనన హేతువనగా చంపుటకు గారణ మని యర్థము.) అందు రెండవ పక్షము పొసగదు. ఏల యన, లోకములో చంపువానికి చంపుద మను బుద్ధి యుదయించును గాని చంపుటకు కారణమగు దానికి చంపుదమను బుద్ధి పుట్ట ప్రసక్తియే యుండదు. (అనగా హననకర్తకు హననబుద్ధి యుదయించును. గాని హనన హేతువునకు హననబుద్ధి పుట్ట ప్రసంగమే లేదు.) ఉపనిషత్తునందు "హంతుం మన్యతే" అని హననబుద్ధి పుట్టునట్లు చెప్పబడినది. ఆ హననబుద్ధి నేను వీనిని జంపుదునని హననకర్తకు బుట్టుట యుచితముగాని, హననహేతువునకు బుట్టుట ఉచితముగాదు. గనుక మొదటి పక్షమే యాశ్రయింపవలయును. అనగా శ్రుతిగతమగు "హన్తా" అను పదమునకు హనన కర్త యనియే యర్థమును జెప్పవలయును. గనుక మూలభూతమగు శ్రుతి యందలి హన్తృశబ్దమున కేది యర్థమో ఆ యర్థమే గీతాశ్లోకము

నందలి హన్తృశబ్దమునకు గూడ జెప్పవలయును గాని వేరు అర్థమును జెప్ప వీలు లేదు. ఆ శ్రుత్యర్థమే యీ గీతాశ్లోకమునందు కూర్చ బడుటవలన గనుక హన్త యను పదమునకు హనన హేతువని యర్థమును జెప్పుట శ్రుతివిరుద్ధ మగుచున్నది.

మరియు, రామానుజులు "హన్తి" యను పదమునకు జెప్పిన హననహేతు వను అర్థము పాణిన్యనుశాసనమునకు విరుద్ధమగుచున్నది. "లః కర్మణిచ భావేచా కర్మకేభ్యః" అని పాణిన్యనుశాసనము. సకర్మకధాతువులకంటె కర్మార్థమునందు, కర్త్రర్థమునందును, అకర్మకధాతువులకంటె కర్మార్థమునందు, భావార్థమునందును లకార ప్రత్యయములు వచ్చునని దీని యర్థము. గనుక లాదేశములగు తిబాది ప్రత్యయములు, కర్త్రర్థమును, కర్మార్థమును, భావార్థమును బోధించుటయందు విధింపబడినవిగాని హేత్వర్థమునందు విధింపబడుటలేదు. గనుక "హన్తి" యను పదమునందు తిప్ప్రత్యయము వలన హననహేతు వను అర్థము లభించుచున్న దనుట యసంగతము. అట్లే 'తృన్, తృచ్' ప్రత్యయములు కర్త్రర్థమువందు విధింపబడినవి గాని హేత్వర్థమునందు విధింపబడలేదు. అందువలన "హన్తారం" అను పదమునకు తృచ్ ప్రత్యయమువలన హననహేతువని యర్థమును జెప్పుటగూడ పొసగదు. మరియు వ్యుత్పత్తివాదమునందు ఆఖ్యాతకు ఆశ్రయత్వము అర్థమని నిర్ణయింపబడినది గాని హేతుత్వము అర్థమని జెప్పలేదు. గనుక ఆత్మ హననహేతువని యర్థమును జెప్పుట వ్యుత్పత్తివాద సిద్ధాన్తమునకు విరుద్ధమగును. గాక ప్రస్తుత సందర్భమున ఆత్మ హననకర్త గాడని కృష్ణుడు ఉపదేశించుట యుచితముగాని హననహేతువు గాడని యుపదేశించుట యుచితముగాదు, ప్రత్యుతవ్యర్థము. కావున నీ పై హేతువులచే నిచట రామానుజ భాష్య మత్యంతాసమంజసము. దాని తోక నంటి నడచిన వేదాన్త దేశికుల తాత్పర్య చన్ద్రికావ్యాఖ్యానము నట్లే. ౧౯

శ్లో. న జాయతే మ్రియతేవా కదాచి న్నాయం భూత్వా భవితావా న భూయః।
అజో నిత్య శ్శాశ్వతోఽయం పురాణో న హన్యతే హన్యమానే శరీరే॥ ౨౦॥

అ. ఆత్మ యెవ్విధముగా నిర్వికారుడు? అను శంక కలుగగా అందుకు సమాధానముగ ద్వితీయ మన్త్రమును ఉపన్యసించుచున్నారు. "నజాయతే మ్రియతేవా" అను శ్లోకముచే—

(జాయతే, అస్తి, వర్థతే, విపరిణమతే, అపక్షీయతే, నశ్యతి) పుట్టుట, ఉండుట, వృద్ధినొందుట, విపరిణామమును జెందుట, కృశించుట, నశించుట అను నారును భావపదార్థములయొక్క వికారములు. దృష్టాంతము :— దేహము పుట్టుచున్నది. పుట్టినతరువాత అస్తితి కలదని సత్తను పొందుచున్నది. పిదప వృద్ధి

నొందుచున్నది. తరువాత నొడలు ముడుతలు పడుట, వెండ్రుకలు నెరయుట, అను పరిణామ దశను బొందుచున్నది. తరువాత కృశించుచున్నది. తదుపరి కనుపింపకుండ పోవుచున్నది (నశించుచున్నది). ఈ వికారములు ఆరున్ను ఆత్మయందు లేవు. గాన ఆత్మ వికారరహితుడని ఫలితార్థము.

"న జాయతే" అను పదమువలన జన్మలక్షణమగు మొదటి వికారము ఆత్మకు లేదని నిషేధింపబడినది. "న మ్రియతే" అను పదముచే నాశ మను ఆరవ వికారము ఆత్మ యందు లేదని నిషేధింపబడినది ఈ యాత్మ కొంతకాలముండి తరువాత కొంతకాలమునకు తిరిగి ఉండకపోవువాడు గానందున ఆత్మయందు నాశవికారము లేదని యర్థము. పుట్టి కొంతకాలమునకు నాశమును జెందువాడు గాడని భావము. లోకములో దేహాది పదార్థములు పుట్టి కొంతకాలమునకు నాశమును జెందుచున్నవి. అందువలన అయ్యవి మరణించుచున్నవని లోకులచే జెప్పబడుచున్నవి. శశశృఙ్గము (కుందేటి కొమ్ము), ఆకాశ పుష్పము మొదలగునవి మొదట పుట్టి తరువాత కొంతకాలమునకు కనుపింపకుండ పోవునవి (నాశమును జెందునవి) గావు. గాన వాటికి నశించినవను వ్యవహారము లేదు. (గగనకుసుమాదులు చనిపోయినవి అను వాడుక లోకములో లేదని భావము).

ఓయి! "న జాయతే మ్రియతేవా కదాచిత్" అను మొదటి పాదమునందు వినబడుచున్న ఒకే నఞ్ను...జాయతే, మ్రియతే అను రెండు క్రియలతో ప్రత్యేకముగా అన్వయించినచో వివక్షితార్థము సిద్ధించుచున్నది. "నాయం భూత్వా భవితా భూయః" అను వాక్యమంత్రముచే ద్వితీయపాదమున యొక్క వివక్షితార్థము లభించుచున్నది. ఇట్లుండ రెండవపాదమునందు "వా, న" అను రెండు శబ్దములు వ్యర్థములు గదా యని యాక్షేపము. ఇందుకు సమాధానము రెండవ పాదమునందలి "వా, న" అను శబ్దద్వయముచే "అయమ్ న భూత్వా భూయః భవితాచ న" ఈ యాత్మ ముందు ఉండక, తిరిగి కొంతకాలమునకు ఉండగలవాడు కాడు అని మరియొక అన్వయము లభించును. ఈ శబ్దద్వయము లేనిచో నీ రెండవ అన్వయము లభింపదు. గనుక ద్వితీయపాదమునకు రెండువిధముల అన్వయము. "అయమాత్మా భూత్వా భూయః అభవితా న" అనియు, "అయమాత్మా అభూత్వా భూయః భవితాచన" అనియును. ఈ యాత్మ ఉండి తిరిగి కొంతకాలమునకుఉండనివాడు గాడు అని మొదటి యన్వయమునకు అర్థము. ఈ యాత్మ ముందు ఉండక కొంతకాలమునకు ఉండగలవాడు గాడు అని రెండవ యన్వయమునకు అర్థము. ఈ రెండువిధములగు అన్వయములకు దేహాదులే వ్యతిరేక దృష్టాన్తములు. అందు మొదటి యన్వయమునకు దృష్టాన్తము యింతకు మున్ను వివరింపబడినది. రెండవ యన్వయమునకు దృష్టాన్తము చూపబడుచున్నది. ఘటాది పదార్థములు

ముందు ఉండక తిరిగి కొంతకాలమునకు ఉనికిని పొందుచున్నవి. గనుక ఘటాదులకు ప్రాగభావము గలదు. అందువలన ఘటాదులు పుట్టుచున్న వని చెప్పబడు చున్నవి. ఆత్మకు ప్రాగభావము లేదు. కావున ఆత్మ పుట్టుట లేదు. పుట్టనందున ఆత్మ అజు డనబడుచున్నాడు. మరణము లేనందున ఆత్మ నిత్యు డనబడుచున్నాడు.

ఇట్లు ఆద్యన్తములగు జన్మ నాశ వికారములు రెండు నిషేధింపబడినందున మధ్యస్థములగు నాల్గు వికారములుగూడ నిషేధింపబడినట్లే. అయినను వాటినిగూడ శబ్దతః నిషేధింపవలె నను తాత్పర్యముతో జెప్పుచున్నాడు. శాశ్వతోఽయం పురాణః" అని "యద్వా" షడ్భావ వికారములకంటె భిన్నములగు యౌవనాది వికారములు గూడ ఆత్మకు లేవని నిషేధించుచున్నారు. "శాశ్వతోఽయం పురాణః" అని.

మధ్యనుండు నాలుగు వికారములలో శాశ్వత పదముచే, నే వికారము నిషేధింపబడు చున్నదనగా, చెప్పుచున్నారు "శాశ్వతః" అని. శశ్వత్ భవః శాశ్వతః అను వ్యుత్పత్తిచే నెల్లపుడు ఒకే రూపముతో నుండువాడు శాశ్వతుడు. ఆత్మ శాశ్వతుడుగాన (యెల్లపుడు నేకరూపముతో నుండువాడు గాన) అపక్షయ వికారము లేదు. లోకములో అపక్షయము రెండువిధములు. స్వరూప ప్రయుక్తము, గుణ ప్రయుక్తము అని. అందు శరీరమునకు ముసలితనమువలన గలుగు నపక్షయము స్వరూప ప్రయుక్తము. అనేక రంగులుగల వస్త్రమునకు సంభవించు నపక్షయము నీల పీతాది గుణక్షయము వలన కలుగును గాన గుణప్రయుక్తము. ఆ రెండు విధములగు నపక్షయమున్ను ఆత్మయందు లేదు. ఆత్మ నిరవయవుడగుటవలన స్వరూప ప్రయుక్తమగు, నపక్షయము లేదు. నిర్గుణుడగుటవలన గుణక్షయమువలన కలుగు అపక్షయము లేదు. అపక్షయముకంటె విపరీతమగు వృద్ధి రూపమయిన వికారము నిషేధింప బడుచున్నది. "పురాణః" అను పదమువలన మొదటనున్న అవయవములకంటె క్రొత్తయవయవములు చేరినందున ఎవడు ఉపచితుడగుచున్నాడో వాడు వృద్ధి నొందుచున్నాడనియు క్రొత్తవాడనియు, లోకులచే జెప్పబడుచున్నాడు. ఇట్టివాడు వృద్ధినొందుచున్నాడని చెప్పబడును గాని క్రొత్తవాడని చెప్పబడకని యందురేమో? అట్లుగాదు. దేవదత్తుడు చిన్నతనమున జూచిన యజ్ఞదత్తుని యౌవన దశయందు మరల జూచి యెవడు వీడు? క్రొత్తగా నున్నాడే? అని యనుకొనుట లోకప్రసిద్ధము. గనుక ఈ ఆత్మ "పురాపి+నవ ఏవ" - పూర్వముగూడ క్రొత్తవాడే. పూర్వము కంటె యిప్పుడు ఆత్మకు నూతనత్వము లేనందున, ఆత్మకు వృద్ధి వికారము లేదని భావము. ఇందుకుగూడ నిరవయవత్వమే హేతువు. అవయవములు లేని యాత్మకు, మరికొన్ని యవయవములు చేరినందున గలుగు వృద్ధి యసంభవమని భావము.

ఇట్లు మూడు పాదములను వివరించి నాల్గవ పాదము వ్యాఖ్యానము జేయ బడుచున్నది. "నహన్యతే" అని ఇచట "హన్యతే" అను పదమునకు "మ్రియతే" (మరణించుచున్నాడు) అని యర్థమును జెప్పినచో, మొదటి పాదమునందలి "మ్రియతే" అను పదముతో పునరుక్తమగును. తద్దోష పరిహారము కొరకు నిచట హనధాతువు విపరిణామార్థమని గ్రహింపవలయును. ధాతువుల కనేకార్థము లుండు టచే నయ్యది యుక్తము. కావున "న హన్యతే" అనగా "న విపరిణమ్యతే" అని యర్థము. అనగా "న విపరిణమతే" అని నిశ్చయార్థము. (చావడు అనగా విపరిణామమును జెందడని భావము.) "న హన్యతే" అనుచోట గాని "న విపరిణమ్యతే" అనుచోటగాని యక్ప్రత్యయము కర్త్రర్థకము గాని కర్మార్థకము గాదు. కర్మార్థము యిచట నిష్ఫలము, ప్రకృతాసంగతమును. అందువలన కర్త్రర్థమునందే యక్ప్రత్యయము ఆర్షప్రయోగ మగుటవలన సాధువగుచున్నది.

ఓయి! "న జాయతే" "న మ్రియతే" "శాశ్వతః" "పురాణః" "న హన్యతే" అను పదములవలన జన్మము, నాశము, అపక్షయము, వృద్ధి, విపరిణామము లను అయిదు వికారములే నిషేధింప బడినవి. గాని "అస్తిత్వ" మను ఆరవ వికారము నిషేధింపబడలేదు గదా. షడ్భావ వికారములు ఆత్మకు లేవని యీ శ్లోకము నిషేధించుచున్న దని జెప్పు టెట్లు?" అని యాక్షేపము.

సమాధానము: "అయమాత్మా భూత్వా అభవితా న" అను వాక్యముచే గాని, "అభూత్వా భవితాన" అను వాక్యముచే గాని అస్తిత్వ వికారము నిషేధింపబడుచున్నది. భవన మనగా సత్త - అనగా అస్తిత్వము. గనుక షడ్భావవికారము లని లోకములో ప్రసిద్ధి జెందిన వస్తువికారము లెవ్వియు ఆత్మకు లేవు. గాన ఆత్మ అవిక్రియు డని యర్థము. ౨౦

శ్లో. వేదాఽవినాశినం నిత్యం య ఏన మజ మవ్యయమ్!
కథం స పురుషః పార్థ కం ఘాతయతి హన్తి కమ్ ॥ ౨౧

అ. "య ఏనం వేత్తి హన్తారమ్" అను శ్లోకముచే ఆత్మ నిర్వికారు డని ప్రతిజ్ఞ జేసి, "న జాయతే మ్రియతేవా" అను శ్లోకముచే నాత్మ నిర్వికారు డగుటకు జన్మాది షడ్భావ వికారములు లేకుండుట కారణమని వివరించి ప్రకృత విషయమును ముగింపుచున్నారు. "వేదాఽవినాశినమ్" అను శ్లోకముచే-

ఇందు అవినాశు డనగా నాశ మను వికారము లేనివాడని యర్థము, నిత్యు డన విపరిణామ వికారము లేనివాడని యర్థము. గనుక అవినాశి నిత్య పదములకు పౌనరుక్త్యము లేదు. అజు డన జన్మవికారము లేనివాడు. అవ్యయు డన నపక్షయ

వికార రహితుడు. కావున నీ శ్లోకమున "అవినాశి, నిత్య, అజ, అవ్యయ, శబ్దములచే నాశ, విపరిణామ, జన్మ, పక్షయము లను నాలుగు వికారములు నిషేధింపబడుచున్నవి. దీనిచే జన్మపూర్వకమగు అస్తిత్వ వికారము, నాశమే ఫలముగా గల వృద్ధివికారమున్ను నిషేధింపబడి నట్లగుచున్నది. కావున నిట్లాత్మ షడ్భావ వికారములు లేనివాడని దెలిసికొనిన పురుషుడు యెవనిని జంపును? యెవనిని జంప ప్రేరేపింపును? ఎవనినిఁ జంపడు ఎవనిని జంప ప్రేరేపింపడు. "హన్తి" యనుచోట హనధాతువునకు హననక్రియ యర్థము. దానిపైనుండు తిప్ప్రత్యయమునకు కర్తృత్వ మర్థము. కావున "హన్తి" యనగా హననకర్త (చంపువాడు) యని యర్థము. "ఘాతయతి" హనధాతువుకంటె ప్రేరణార్థమునందు ణిచ్ప్రత్యయము చంపువానిని ప్రేరేపింపువాడు అని యర్థము. "కం హన్తి" "కం ఘాతయతి" అను రెండువాక్యముల యందును కిం శబ్దము ఆక్షేపార్థకము. అందువలన నెవ్వనిఁ జంపడు. యెవనినిఁ జంప ప్రేరేపింపడు అని యర్థము లభించును. ఈ రెండు వాక్యములయందును కిం శబ్దము ప్రశ్నార్థకము గాని హేత్వర్థకము గాని; యేల గాకూడదు? ఆక్షేపార్థక మని యేలఁ జెప్పవలెను- అని యనరాదు. ఆత్మజ్ఞాని యే ప్రాణినిఁ జంపుట సంభవింపదు - గాన ప్రశ్నార్థకము గాదు. ఏ హేతువుచే జంపుచున్నాడు "కేన హేతునా హన్తి" అని హేత్వర్థము నాశ్రయించినను హేతువును గురించి ప్రశ్నించినట్లయినందున ప్రశ్నార్థకముతో సమానమగును గాన నదియును పొసగదు. "కం హన్తి, కం ఘాతయతి" యను వాక్యములచే హననక్రియ ప్రేరణ క్రియలు మాత్రమే నిషేధింపబడినందున నాత్మజ్ఞానికి తదరిక్తములగు స్తుతి నిన్దాది క్రియలన్నియు గలవని యనుకొనరాదు. హనన, ప్రేరణ క్రియానిషేధము దృష్టాన్తముకొరకు జెప్పబడినది. కావున నీ రెండు క్రియలు లేనట్లు ఆత్మజ్ఞానియందు సర్వకర్మములు లేవనియే ప్రకరణార్థము.

ఓయి! విద్వాంసునకు సర్వకర్మములు లేవని నిషేధింపుటలో కృష్ణు డభిప్రాయపడిన కారణ మేమి? ఆత్మ అవిక్రియు డను కారణమువలన నాత్మజ్ఞానికి సర్వకర్మములు నిషేధించె ననినచో నయ్యది పొసగదు. అవిక్రియత్వ మనునది యాత్మధర్మము, విద్వాంసుని ధర్మము గాదు. ఆత్మ వేరు, ఆత్మజ్ఞాని వేరు. అవిక్రియమగు స్థాణువును దెలిసికొనిన వానికి యేకర్మము సంభవింపక నుండుటలేదు. కావున నాత్మజ్ఞానికి సర్వకర్మ నిషేధము యుక్తమని యాక్షేపము- సమాధానము:- ఆత్మను దెలిసికొనినవాడు ఆత్మస్వరూపుడే కాని స్థాణువును దెలిసికొనినవాడు స్థాణురూపుడు గాడు. కావున నాత్మ నిర్వికారు డయినందున నాత్మజ్ఞానిగూడ నిర్వికారుడే యగును. గనుక దృష్టాన్త దార్ష్టాన్తికములకు సామ్యము లేదు. లోకమునందు ఆత్మానాత్మ లను పదార్థములు రెండు. అందు అనాత్మపదార్థము జడమగుట వలన,

దాని కెవ్విధమగు జ్ఞానమున్ను లేదు. ఇక పరిశేషన్యాయమున ఆత్మపదార్థ మొక్కటియే చేతనమగుటవలన జ్ఞానము కలదగుచున్నది. కావున నాత్మకు నాత్మజ్ఞానికిని భేదము లేదు. ఆత్మస్వరూపుడగు నాత్మజ్ఞాని నిర్వికారు డగుటవలన నతనికి సర్వ కర్మాసంభవము యుక్తము; గనుకనే శ్రీ కృష్ణుడు "కథం స పురుషః పార్థ" యని సర్వకర్మములను ఆక్షేపించి యున్నాడు.

నిర్వికారు డగు నాత్మయందు విద్వత్తారూప మగు వికారమెట్లు సంభవించు నని యనరాదు. శబ్దస్పర్శ రూపరసగన్ధము లను విషయములను తదాశ్రయము లగు ఘటాది పదార్థములను, చక్షురాది బాహ్యేన్ద్రియములద్వారా బహిర్గతమగు నంతః కరణవృత్తిచే దెలిసికొని నిర్వికారు డగు ఆత్మ (దాను వేరు, బుద్ధివృత్తి వేరు) అను జ్ఞానము లేకున్నను, అజ్ఞానముచే (దానే దెలిసికొనినవాడని ప్రమాతయని లోకులచే నెట్లు గల్పింపబడుచున్నాడో నట్లే అసత్యరూపమయినట్టియు, విద్యాత్మకమగు "నేను బ్రహ్మను" అను బుద్ధివృత్తిచే పరమార్థముగ నిర్వికారుడగు నాత్మ బ్రహ్మా కారముగా పరిణమించిన బుద్ధివృత్తి వేరు తాను వేరు అను జ్ఞానము లేవందువలన విద్వాంసు డని గల్పింప బడుచున్నాడు. శబ్దస్పర్శాది విషయములను గ్రహించు బుద్ధివృత్తితో తాదాత్మ్యాఽధ్యాసము వలన నాత్మకు విషయములను గ్రహించుట యను ప్రమాతృత్వ మెట్లు సంప్రాప్త మయ్యెనో నట్లే 'నేను బ్రహ్మను' అను విద్యా రూప మగు బుద్ధివృత్తితో తాదాత్మ్యాధ్యాసముచే నాత్మకు విద్వత్త్వము ప్రాప్తించె నని ఫలితార్థము. ఆధ్యాసిక మగు నిట్టి బుద్ధివృత్తిసంబంధముచే నాత్మకు నెట్టి వికారమున్ను కలుగదు.

విద్వాంసునకు సర్వకర్మలు సంభవింప వని జెప్పినందున "జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత" ఇత్యాది శాస్త్రవిహితములగు కర్మలు విద్వాంసునకే నని కృష్ణుని యభిప్రాయ మయినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. అట్లే "ఆత్మావాఽరే ద్రష్టవ్యః" ఇత్యాది శాస్త్రముచే విధింపబడిన విద్యగూడ కర్మలవలె నవిద్వాంసునకే విధింపబడిన దని యనరాదు. అవిద్వాంసునకు అనుష్ఠింప దగిన కర్మ లుండుట వలన శాస్త్రము అవిద్వాంసునకు కర్మలను విధించినది. విద్వాంసునకు అనుష్ఠింప దగిన కర్మలు లేవందున శాస్త్రము విద్వాంసునకు విద్యను విధించినది. కావున శాస్త్ర విహితములగు కర్మలన్నియు నవిద్వాంసున కనియు, శాస్త్రవిహితమగు విద్య విద్వాం సున కనియును నియమ మంగీకరింప వలయును. గనుకనే భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు "జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం" అని విద్వాంసునకు విద్యను విధించియున్నాడు.

నేను కర్తను, నేను భోక్తను, నాకీపని చేయదగినది, అను జ్ఞానము గల యవిద్వాంసునకు "అగ్నిహోత్రం జుహోతి" ఇత్యాది వాక్యార్థ జ్ఞానము గలిగిన

వెంటనే అనేక పరికరములను సంపాదించుకొని యనుష్ఠింప దగిన అగ్నిహోత్రము మొదలగు కర్మ గలదను జ్ఞానము కలుగుచున్నది. అట్టి జ్ఞానముచే నవిద్వాంసుడా కర్మలయందు ప్రవర్తించుచున్నాడు. ఆత్మస్వరూప ప్రతిపాదకములగు "నజాయతే మ్రియతేవా" ఇత్యాది వాక్యముల యొక్క యర్థమును దెలిసికొనిన విద్వాంసునకు అకర్తృత్వ అభోక్తృత్వజ్ఞానముమాత్రము కలుగుచున్నది కాని యంతకంటె వేరు జ్ఞానము కలుగుట లేదు. కనుక విద్వాంసునకు అనుష్ఠింప దగిన కర్మలు లేవు. కర్మలయం దధికారమున్న లేదు. ఆత్మస్వరూపదర్శమునందు మాత్రమే అధికారము కలదు. ఆత్మస్వరూపజ్ఞానము గల విద్వాంసునకు "ఆత్మావాఽరేద్రష్టవ్యః" ఇత్యాది వాక్యములచే ఆత్మజ్ఞానమును విధింపనేల? యని ప్రశ్నింపరాదు. నేను ఆత్మను. దేహాదు లనాత్మపదార్థములు అను వివేక విజ్ఞానమే ఆత్మవిద్య. దీనియందు నేను కర్త ననుకొను యవిద్వాంసు డధికారి గానేరడు. మరేమనిన "నజాయతే" ఇత్యాది శ్రుతులచే జెప్పబడిన ఆత్మస్వరూపమును దెలిసికొనిన విద్వాంసుడే యధికారి. కావున ఆత్మస్వరూపజ్ఞానము గలవానికే ఆత్మానాత్మ వివేకవిజ్ఞానరూప మగు విద్యయం దధికారము గాన విద్వాంసునకు విద్యను విధించుట పిష్టపేషణ మని యనరాదు.

ఎవడు నేను కర్త నని యనుకొనుచున్నాడో వానికి, నాకు యీ పని చేయ దగినది యను బుద్ధి తప్పక గలుగును. వాడా బుద్ధిచే గర్మలయం దధికృతు డగుచున్నాడు. ఆత్మ యెవ్విధమగు వికారములు లేనివా డను జ్ఞానముగల విద్వాంసునకు "కథం స పురుషః పార్థ కం ఘాతయతి హన్తికమ్" అని సర్వకర్మలు నిషేధింపబడినందున యే కర్మయు సంభవింపదు. కావున విద్వాంసునకు, ముముక్షువునకును, సర్వకర్మసన్యాసము నందే యధికారము. విద్వాంసునకు గూడ ప్రారబ్ధవశమునగాని, లోకానుగ్రహముకొరకు గాని జనక వామదేవాదులకువలె కర్మలయందు ప్రవృత్తి కలుగునని శంకింపరాదు. జనకాదులు ముక్తులగుటవలన వానికి దేనియందును అధికారము లేదు. అథవా (లేక) అవిద్వాంసుడయినను ముముక్షువగువానికి కర్మసన్యాసమునందే యధికారము. సన్యాసము విద్యాసన్యాసమనియు, వివిదిషా సన్యాసమనియు రెండు విధము లని శాస్త్రము చెప్పుచున్నది. గృహస్థుడయి కర్మయందు ప్రవర్తించి, దారాపుత్రాదులం బోషించుటతో బాధనొందుచున్న వానికి వేదాన్త శ్రవణమననాదులు సంభవింపవు. వేదాన్త శ్రవణము లేనిదే ఆత్మజ్ఞానము లభింపదు. కనుక ఆత్మను దెలిసికొనగోరిన పురుషుడు సంసారమునుంచి భీతిం జెందినవాడగుచు తీవ్రమగు మోక్షేచ్ఛగలవాడయినవో, వెంటనే సన్యసింపవలయును. "యదహరేవ విరజే త్తదహరేవ ప్రవ్రజేత్" అను శ్రుతి యేరోజున విరక్తి గలుగునో నారోజుననే సన్యసింపవలెనని చెప్పుచున్నది.

ఈయర్థమును ప్రకటింప దలచియే భాష్యకర్తలు ముముక్షువునకు కర్మసన్న్యాసమునందే యధికారమని జెప్పిరి. కావున దీనిచే, నవిద్వాంసుడయినను ముముక్షువు గానివానికే కర్మలయం దధికారమని సిద్ధించుచున్నది.

పై యర్థమునందు "లోకేస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా పురా ప్రోక్తా మయానఘ। జ్ఞానయోగేన సాఙ్ఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్॥" అను శ్లోకముచే విద్వాంసులకు జ్ఞానయోగమనియు, అవిద్వాంసులకు కర్మయోగమనియును విభజించిఁ జెప్పిన భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడే ప్రమాణ మగుచున్నాడు. ఇట్లే తృతీయాధ్యాయమునందు గూడ శ్రీకృష్ణుడు "ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కర్మాణి సర్వశః। అహంకార విమూఢాత్మా కర్తాఽహ మితి మన్యతే॥" అను శ్లోకము వలన అతత్త్వవేత్తలకు కర్మయోగమనియు,॥ "తత్త్వవిత్తు మహాబాహో గుణకర్మవిభాగయోః, గుణాగుణేషు వర్తన్త ఇతి మత్వా న సజ్జతే" అను శ్లోకమువలన తత్త్వవేత్తలకు జ్ఞానయోగమనియును పై విభాగమునే స్పష్టపరచి యున్నాడు. ఇందు రెండవశ్లోకమునందలి " తత్త్వవిత్తు " అను తుకారమువలన పూర్వశ్లోకమగు "ప్రకృతేః క్రియమాణాని" యనునది, యతత్త్వవేత్త విషయమని స్పష్టమగుచున్నది. "అహంకార విమూఢాత్మా కర్తాహ మితిమన్యతే" అని యనుట వలన తత్త్వవేత్త, నేను కర్తనని యనుకొనడని సిద్ధించుచున్నది. అట్లే పంచమాధ్యాయమునందు గూడ 'సర్వకర్మాణి మనసా సన్న్యస్యాస్తే సుఖం వశీ। నవద్వారే పురే దేహీ నైవకుర్వన్ నకారయన్" అను శ్లోకముచే శ్రీకృష్ణులు విద్వాంసునకు కర్మాధికారము లేదనియే జెప్పిరి.

విద్వాంసునకు కర్మాధికారము లేదను విషయమున గొందరు పణ్డితమ్మన్యు లిట్లు చెప్పుచున్నారు. " లోకమునం దెవ్వరికిని, నేను జన్మాది వికార రహితుడను, నిర్వికారుడను, కర్తృత్వము లేనివాడను, అద్వితీయుడను, అను జ్ఞానమే కలుగదు. ఇట్టి జ్ఞానము కలుగుచో సర్వకర్మసన్న్యాస మువపన్న మగును. జ్ఞానమే కలుగదు గాన కర్మసన్న్యాసము కుదరనేరదు" అని. పండితంమన్యు లనగా తమను తాము పండితుల మని యనుకొనువారు. వారిని లోకులు పండితులని యనరని భావము. అపండితులని నిశ్చయార్థము.

సమాధానము. అది యుక్తము గాదు. 'నజాయతే మ్రియతేవా " అను శాస్త్రమువలన ఆత్మ నిర్వికారుడు, కర్తృత్వరహితుడు ; అను జ్ఞానమే కలుగనిచో నింక శాస్త్రమువలన ప్రయోజన మేమి? శాస్త్రము వ్యర్థము గావలసి వచ్చును. పారలౌకిక కర్మలను బోధించు శాస్త్రమువలన, ధర్మాధర్మములు కలవను జ్ఞానము,

కర్మానుష్ఠాతకు దేహాన్తర సంబంధము గలదను జ్ఞానమున్ను యెట్లు కలుగుచున్నదో, అట్లే జ్ఞానకాండవలనగూడ ఆత్మ నిర్వికారుడు, కర్తృత్వరహితుడు, అద్వితీయుడు అను జ్ఞాన మేల కలుగగూడదు? కనుక లోకములో నేరికిని వేదాంతశాస్త్రము వలన నాత్మతత్వజ్ఞానము కలుగ దను వాదము నిస్సారము.

ఓయి! సర్వకర్మసన్యాసముకంటె పూర్వము యేరికిని వేదాంతశాస్త్రశ్రవణ మునం దధికారము లేదు. ఏలనన శాస్త్రశ్రవణమునకు సాధనచతుష్టయసంపత్తి యావశ్యకము. సాధనచతుష్టయ మనగా నిత్యానిత్యవస్తువివేకము, ఇహాముత్రార్థ ఫలభోగవిరాగము, శమాదిషట్కసంపత్తి, ముముక్షుత్వమును. ఇందు శమాదిషట్క మునందు 'శాంతో దాంత ఉపరతః' అను శ్రుతివలన 'ఉపరత' మనునది యొకటి వినబడుచున్నది. ఉపరత శబ్దమునకు సన్యాస మని యర్థము. గీతలయందు ప్రతి యధ్యాయాంతమునందును 'భగవద్గీతాసూపనిషత్సు' అని యుండుటచే గీతాశా స్త్రము వేదాంతశాస్త్ర మనియే జెప్పవలయును. కావున వేదాంతశాస్త్రమగు గీతాశాస్త్రము శ్రవణము జేయుటకు, ఆవశ్యకమగు సాధనచతుష్టయ ములో సన్యాసముగూడ సాధనముగా జెప్పబడి యున్నందున సన్యాసము కంటె పూర్వము గీతాశాస్త్రశ్రవణమున నధికారములేదని తేలుచున్నది. ఇక గీతల యందు 'నజాయతే మ్రియతేవా' ఇత్యాదులచే ఆత్మతత్వమును దెలిసికొనినవానికే కర్మసన్యాసము నం దధికారము జెప్పుచున్నాడు భగవంతుడు. కావున నిచట సన్యా సానన్తరము శాస్త్రోపదేశ మనియు, శాస్త్రోపదేశానంతరము సన్యాసమనియును పరస్పరాశ్రయదోషము సంభవించుచున్నది. అనినచో నది యుక్తము గాదు. గృహస్థులగు జనకాదులయందు గూడ వేదాంతశ్రవణము కనుపించుచుండుటవలన శ్రుతి వేదాంతశ్రవణమునందు సన్యాసులకు ముఖ్యాధికారమును జెప్పుచున్నది. అందుచే ఆశ్రమాంతరములయం దున్నవారికి గౌణాధికారము కలదు. యద్వా (లేనిచో) సన్యాసులకు వేదాంతశ్రవణాదులయందే యధికారము గాని, మరి యితర ములయం దధికారము లేదని నియమించుటకు సాధనచతుష్టయములో 'ఉపరత' పదము చేర్చబడినది. అథవా (లేనిచో) ఉపరతి పదమునకు సన్యాస మర్థము గాదు. మరేమనిన చిత్తవిక్షేపము లేకుండుట. అయ్యది జనకాదులకువలె గృహస్థులకు గూడ సంభవించును. నిజముగ విచారించినచో సాఙ్గాధ్యయనమును జేసి శమద మాదిసంస్కారములు గలవానికి వేదాంతశాస్త్రమునం దధికారమని. 'అథాతో ధర్మజిజ్ఞాసా' అను సూత్రముచే ప్రతిపాదింపబడినది. స్వాధ్యాయ మనగా వేదము. ఉపనిషత్తులుగూడ వేదమునందే గలవు గాన బ్రాహ్మణునకు బ్రహ్మచర్యాశ్రమము నందే వేదాంతశ్రవణము సంపన్న మగుచున్నది.

వ్యాకరణాదులవలన వేదాన్తములయొక్క యర్థమును ఆపాతతః తెలిసికొనుచున్నాడు. తరువాత ఆత్మ అవిక్రియుడను జ్ఞానము వానికి గలుగుచున్నది అట్టి యాపాత బ్రహ్మాత్మ జ్ఞానమును దృఢపరచుకొనుటకు; బ్రహ్మాత్మ సాక్షాత్కార పర్యన్తము వేదాన్తశ్రవణమననాదికము కర్తవ్య మగుటవలనను, ఆశ్రమాన్తరముల యందు కర్మబాహుల్యముచే శ్రవణాదులు సంభవించనందునను, ముముక్షువగు విద్వాంసుడు సన్యసించి బ్రహ్మనిష్ఠుడగు గురువును దరిజేరి, వేదాన్తశ్రవణమననాదికమునుం జేయుచున్నాడనునది ఘంటాపథము. కనుక సన్యాస, వేదాన్తశ్రవణములకు అన్యోన్యాశ్రయదోషము లేదు. సామాన్యముగా వేదాన్తశ్రవణము జేసిన తరువాత ప్రధానముగా వేదాన్తశ్రవణమును జేయవలయునని జెప్పియుండుటవలన వేదాన్త శ్రవణమునందు గృహస్థులకు గూడ నధికారమనియు, సన్యాసులకే యధికార మనియును రెండుపక్షములు గలవు. ఈయవి వేదాన్తశ్రవణముయొక్క సామాన్య విశేష రూపములచేతనే ప్రవర్తించినవి. ఏ మహానుభావులు ప్రారబ్ధపుణ్యపుంజమువలన ఒక్కమారు వేదాన్తశ్రవణమువలననే బ్రహ్మసాక్షాత్కారమును పొందుచున్నారో శుక జనక వామదేవాదులవలె; అట్టివారల కెందును అధికారము లేదు. ఆత్మయం దధికారము సంభవింపనందున అని గ్రహింపవలయును.

శాస్త్రమువలనమాత్ర మప్రసిద్ధార్థ మెట్లంగీకరింపవగునని ప్రశ్నింపరాదు. ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములకు ప్రసిద్ధముగాని ధర్మాధర్మాదికము, తత్ప్రయుక్తమగు శరీర విశేషపరిగ్రహము మున్నగునవి యెట్లాగమప్రామాణ్యము వలన ఆస్తికులచే నంగీకరింపబడుచున్నవో అట్లే శాస్త్రప్రామాణ్యమువలన ఆత్మగతమగు అవిక్రియత్వాదికముగూడ నంగీకరింపనగునని యింతకుమున్నే వివరింపబడినది.

ఓయి! ధర్మాధర్మస్వర్గనరకాదులు ప్రత్యక్షప్రమాణమునకు విషయములు గాకున్నను మనస్సుచే సంకల్పించుటకు, వాక్కుచే జెప్పుటకు సాధ్యమగుచుండుట వలన మనోవిషయములును, వాగ్విషయములున్ను అగుచున్నవి. అందువలన వాటి యందు శాస్త్రము ప్రమాణమగు గాక. "యతో వాచో నివర్తన్తే । అప్రాప్య మనసా సహ" అను శ్రుతిచే వాఙ్మనస్సులకు గోచరుడుగాని బ్రహ్మమునందు శాస్త్ర మెట్లు ప్రమాణమగును? అని శంక గలుగుచున్నది అనగా విషయములను గ్రహించుటకు సాధనములగు మనస్సు మొదలగు ఇన్ద్రియములకు ఆత్మ గోచరుడు గాని కారణమున శాస్త్రోపదేశముచే ఆత్మ కర్తృత్వాది రహితుడను జ్ఞానము కలుగ దని పూర్వపక్షమున కర్థము.

సమాధానము "మనసైవానుద్రష్టవ్యమ్" అను శ్రుతి ఆత్మదర్శనమునందు మనస్సు సాధనమనిం జెప్పుచున్నది. కనుక శాస్త్రోపదేశమువలన అవిక్రియత్వాద్వితీ

యత్వాకర్తృత్వాది జ్ఞానము కలుగవచ్చును "అప్రాప్య మనసాసహ" అను శ్రుతి శమదమాది సంస్కార రహితమగు మనస్సున కాత్మ గోచరుడు గాడని జెప్పుచున్నది. మన సైవానుద్రష్టవ్యమ్" అను శ్రుతి శాస్త్రాచార్యోపదేశ శమదమాది సంస్కార సహితమగు మనస్సునకాత్మగోచరు డగునని చెప్పుచున్నది. కనుక నీ రెండు శ్రుతులకును విషయభేదమున్నందున పరస్పర విరోధము లేదు. ఆత్మ సంస్కారవిశిష్ట మగు మనస్సుచే దెలియదగినవాడని యంగీకరించినచో ఆత్మ స్వతస్సిద్ధుడు, నిత్యాపరోక్షుడు (యెల్లపుడు ప్రత్యక్షమగువాడు) అను సిద్ధాంతమునకు భంగము గలుగునని శంకింపదగదు. ఆత్మ నిత్యాపరోక్షుడు, స్వతస్సిద్ధుడు నయినను అవిద్యచే పరోక్షుడు వలె (ఎచ్చటనో నుండువాడువలె) సాధ్యుడువలెను (ఇంద్రియవ్యాపారముచే సాధింపదగినవాడువలెను) ప్రతిభాసించుచున్నాడు. అట్టి యవిద్యను బోగొట్టుటయందు సంస్కార విశిష్టమగు మనస్సు సాధనము. 'అహంబ్రహ్మ' అను ఆకారము గల విద్యాత్మకమగు సంస్కారవిశిష్టమనోవృత్తిచే అవిద్య నశించగా నవిక్రియుడగు ఆత్మ స్వయంప్రకాశమానుడగుచున్నాడు.

ఓయి! ఆత్మకు యెందును కర్తృత్వము లేదుగదా, మనస్సు సాధనముగాని కర్త గానేరదుగదా! అట్టితరి సాధనమగు మనస్సునకు వ్యాపార మెట్లు సిద్ధించును? కర్తయుండిననే సాధనములు వ్యాపారముగలవగును గాని కర్త లేనిచో కరణములకు వ్యాపారము సిద్ధింపనేరదుగదా! యనినచో జెప్పబడుచున్నది. మనోవ్యాపారములకు బుద్ధ్యవచ్ఛిన్నచైతన్యలక్షణుడును, అవిద్యాకల్పితుడును అగు ప్రమాత కర్తయగుచున్నాడు. అట్టి ప్రమాతయగు కర్తయే మనస్సుచే నేను బుద్ధ్యాదులతో గూడినవాడను కాను, పరిపూర్ణుడను, నిర్వికారుడను అని తనను తెలిసికొనుచున్నాడు. జ్ఞానఘనుడనయి, అసంగుడనగు నాయందు అవిద్యగాని, అవిద్యాకార్యములగు బుద్ధ్యాదులు గాని యుండనేరవు. కనుక ఆత్మ అవిక్రియుడు, అద్వితీయుడు అని తెలిసికొనగలందులకు "ఆత్మ అవిక్రియుడు- నిరవయవుడగుటవలన - వ్యతిరేకముచే ఘటాదులవలె" అను ననుమాన ప్రమాణమున్ను "నజాయతే మ్రియతేవా" అను శాస్త్రప్రమాణమున్ను ఉండగా అవిక్రియత్వాది జ్ఞానము కలుగదనుట యతి సాహస మగుచున్నది. కారణముండగా కార్యము పుట్టకుండు టెట్లు? అని భావము.

నేను అవిక్రియుడను, అద్వితీయుడను, కర్తృత్వము లేనివాడను అనునది జ్ఞానము. నేను కర్తను, భిన్నుడను, భోక్తను అని యనుకొనుట యజ్ఞానము. ఇట్టి యజ్ఞానము "య ఏనం వేత్తి హంతారం యశ్చైనం మన్యతే హతం, ఉభౌ తౌ న విజానీతః" అను శ్లోకముచే ప్రదర్శింపబడినది. ఆత్మకు హననక్రియా కర్తృత్వము అవిద్యాకల్పితము. ఆత్మకు కర్తృత్వము అవిద్యాకల్పిత మనునది గమనాగమనాది సర్వక్రియల యందును సమానమగుచున్నది. అందుకు కారణము నిర్వికారుడగు

టయే. ఆత్మ నిర్వికారుడగుటవలన సర్వక్రియానిరూపితవికారమును అతనికి లేదని యర్థము. కనుకనే భగవంతుడగు వాసుదేవుడు విద్వాంసునకు సర్వక్రియలయం దును ప్రయోజ్య కర్తృత్వమును, ప్రయోజక కర్తృత్వమును నిషేధించి యున్నాడు. "కథం సపురుషః పార్థ, కం ఘాతయతి హన్తి కమ్" అని. ఇందువలన విద్వాంసునకు కర్మాధికారము లేదని స్పష్టమగుచున్నది. కనుకనే విద్వాంసునకు సర్వకర్మసన్యాస మును భగవంతుడు జెప్పియున్నాడు. "సర్వకర్మాణి మనసా సన్యస్యాస్తే సుఖం వశీ" ఇత్యాది శ్లోకములచే.

ఓయి! పై శ్లోకమునందు "మనసా సన్యస్య"అని యుండుటచే మానసిక కర్మలకు మాత్రమే సన్యాస మావశ్యకమని తెలియుచున్నది. కాయిక వాచిక కర్మలను సన్యసించుటలో ప్రమాణము లేదు. అనినచో నట్లుకాదు. "సర్వకర్మాణి" యని కర్మశబ్దమునకు సర్వశబ్దము విశేషణ మయినందున కాయిక వాచికములగు కర్మలకు గూడ నిషేధము (సన్యాసము) ప్రాప్తమగును. అట్లయినను, మానసికములగు సర్వ కర్మలకే నిషేధము ప్రాప్తించునుగాని, కాయికవాచికములకు ప్రతిషేధము ప్రాప్తించ దని యన దగదు. వాక్కాయ వ్యాపారము లన్నియు, మనోవ్యాపారపూర్వకము లయి నందున మనోవ్యాపారములేనిదే యేపనియు నెరవేరదు గనుక "సర్వకర్మాణి మనసా సన్యస్య" యనగా మనోవ్యాపారపూర్వకములగు సర్వకర్మములను సన్య సించి యనియే, యర్థము లభించును. మానసికకర్మలనగా సంకల్పరూపములగు మనోవ్యాపారములు. లోకములో అందరును నేను వెళ్లుదును, నేను మాటాడుదును, నేను చంపుదును, అను నపుడు మనస్సుతో సంకల్పించియే కాయిక వాచికములగు గమన, భాషణ, హననాదిక్రియలను జేయుచున్నారు గాని సంకల్పములేనిదే జేయుట లేదు. "తదైక్షత । బహుస్యామ్ ప్రజాయేయేతి" అను శ్రుత్యుక్తమగు ఈశ్వరుని యొక్క జగత్సృష్ట్యాదివ్యాపారము గూడ సంకల్పపూర్వక మనియే తెలియబడు చున్నది. కావున "సర్వకర్మాణి" యనగా కాయిక వాచికములగు కర్మలన్నియు ననియే గ్రహింపవలయును.

పూర్వవాది మరల శంకించుచున్నాడు - శాస్త్రీయములగు వేదపాఠ జ్యోతి ష్టోమాదికర్మలకు కారణములగు మనోవ్యాపారములను విడచి మిగిలిన అశాస్త్రీ యములగు మానసికకర్మ లన్నింటిని సన్యసించి యుంటున్నాడని యేల జెప్పకూడదు?

సమాధానము - ఇట్లు అశాస్త్రీయములగు సమస్త మానసికకర్మలను విడచి యుంటున్నాడని జెప్పినచో "నైవకుర్వన్న కారయన్" అను నది వ్యర్థమగును. "మనసా సన్యస్య" (మనస్సుతో సన్యసించి) యని జెప్పుటచేతనే మనోవ్యాపారపూర్వకము లగు వాచిక కాయిక కర్మలనుఁ జేయకుండుట సిద్ధించుచుండగా "నైవకుర్వన్న కార యన్" ఏమియుఁ జేయకయు చేయింపకయు, నుంటున్నాడని మరలచెప్పుట వ్యర్థ

మగునని యర్థము సిద్ధాన్తపక్షమునందయితే 'మనసా' వివేకబుద్ధిచే అనగా కర్మాదులయందకర్మజ్ఞానముచే సన్యసించి యని యర్థము.

'నైవ కుర్వన్నకారయన్' అనునది కర్తృత్వ కారయితృత్వములు ఆత్మ సమవేతములు గావని జెప్పుటకని ముందు భగవంతుడే చెప్పబోవుచున్నాడు. భగవంతుడు చెప్పిన సర్వకర్మసన్యాసము మరణమాసన్నమయినవానికిగాని జీవించియున్నవానికిగాదు. జీవించియున్నవానికి భోజనాది క్రియలు అపరిహార్యములు అని యనరాదు. ఈశ్లోకముయొక్క ఉత్తరార్థమునందు 'నవద్వారే పురే దేహే' 'ఆస్తే' అని కలదు. అనగా తొమ్మిది ద్వారములు గల దేహమునందుండుచున్నాడని యర్థము. ఆస్తే యనగా "ఆస ఉపవేశనే" అను ధాతువుకంటె వర్తమానార్థమునందు లట్ లకారము. ఇట్టి ధాత్వర్థము జీంచియున్నవానికి యన్వయించునుగాని మరణింపబోవువానికి సిద్ధింపదు.

అనగా మరణించినవాడు సర్వకర్మలను సన్యసించి దేహమునందెట్లుండును? ఉండడని యర్థము. ఓయి! (సర్వకర్మాణి మనసా నవద్వారపురే దేహే సన్న్యస్య నిక్షిప్య నైవకుర్వన్నకారయన్ వశీ సుఖమాస్తే) సర్వకర్మములను మనస్సుచే నవద్వారములుగల దేహమునందుంచి, తానేమియు చేయకయు, జేయింపకయు సుఖముగా నుంటున్నాడు అని శ్లోకమునకు అన్వయము. అనగా ఆత్మకు సర్వకర్మలను దేహమునందుంచుటతో సంబంధముగాని దేహమునందుండుటతో సంబంధముకాదు. దేహము సర్వకర్మసన్యాసక్రియకు అధికరణముగాని,ఆత్మకర్తృకమగు నుపవేశక్రియకు నధికరణము గాదని పరమార్థము. దేహముచే సర్వకర్మలు చేయబడుచున్నవి, చేయించబడుచున్నవి గాని, నాచేత జేయబడుట లేదు, చేయించబడుటలేదు అను ననుసంధానముతో విద్వాంసుడు సర్వకర్మల నాచరింపవలయునని శంకాతాత్పర్యము. పరిహారము – నిర్వికారుడయి యెవ్విధమగు క్రియలయందును కర్తృత్వములేని యాత్మకు దేహమునందు సర్వకర్మలను ఉంచుటయను క్రియకు కర్తృత్వముగూడ నుపపన్నముగాదని సమాధానము. అయితే ఆత్మకు సర్వకర్మ సన్యాసరూపమగు క్రియకు మాత్రము కర్తృత్వమెట్లుండును? అని యనరాదు. సర్వకర్మసన్యాస మనునది నివృత్తిరూప మగుటవలన నయ్యది క్రియయే గానేరదు. అందువలన నద్దానికి కర్త్రపేక్షయే లేదు. సర్వకర్మలను దేహమునందుంచుట యనునది క్రియగాన దానికి కర్త్రపేక్ష గలదు.

మరియు 'ఆస్తే' అను ధాతువు వలన ఆసనక్రియ వ్యక్తమగుచున్నది. అయ్యది ఆధేయమునందుండునది యగుటవలన దన కధికరణమగు నాధారమున్న

గోరుచున్నది (ఆస్తే = ఉన్నాడు) అని చెప్పగా యెక్కడ నున్నాడు అను ప్రశ్న పుట్టుచుండుటవలన 'దేహీ, ఆస్తే' అను పదములకు పరస్పరాకాంక్ష గలదుగాని 'దేహీ సన్న్యస్య' అను పదములకు పరస్పరాకాంక్ష లేదు. 'ఘటం భువి నిక్షిప్య' ఘటమును భూమియందుంచి అనుప్రయోగమునందు 'నిక్షేప' (ఉంచుట) అను క్రియకుగూడ అధికరణాపేక్ష యున్నటుల స్పష్టమగుచున్నది గదా? యనినచో నిజమే ; రూపవంతములగు ఘటాదుల నుంచుటకు ఆధారము ఆవశ్యకమయినందున అధికరణాపేక్షయున్నను, రూపరహితములగు కర్మల నుంచుటకు నాధారము ఆవశ్యకము గానందున నధికరణాపేక్ష పొసగదు. 'గగనం నిక్షిప్య' (ఆకాశమును ఉంచి) యనగా యెచటనుంచి యను యాకాంక్ష కలుగుటలేదు. గనుక 'దేహీ' అను పదమునకు 'ఆస్తే' యను నాసనక్రియతో నన్వయమే యుచితముగాని 'సన్న్యస్య' యను క్రియతో నన్వయము ఉచితముగాదు.

మరియు న్యాసశబ్దము నిక్షేపార్థకమయినను సన్న్యాసశబ్దము మాత్రము త్యాగార్థకముగాని నిక్షేపార్థకముగాదు. ఉపసర్గలవలన ధాతువుల కర్థము భేదించును. "అత స్సన్న్యస్య కర్మాణి సర్వా ణ్యాత్మావబోధతః" అను ప్రయోగములయందు సన్న్యాసశబ్దమునకు త్యాగమర్థముగాని నిక్షేపదమర్థముగాదు. గనుకనే 'సర్వ కర్మాణి మనసా' ఇత్యాది శ్లోకములచే నాత్మజ్ఞానము గలవారలకు సర్వకర్మ సన్న్యాసమునందే యధికారముగాని కర్మలయం దధికారము లేదని భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు ముందు జెప్పబోవుచున్నాడు. ఆత్మజ్ఞానికి బ్రతికియుండగా భోజనాదికర్మలు అపరిహార్యము లయినందున సర్వకర్మసన్న్యాసము పొసగనేర దనినచో నట్లుగాదు. శాస్త్రముచే నేకర్మలు విధింపబడినవో, యేకర్మలు నిషేధింపబడినవో వాటియందు అవిద్వాంసుడే యధికారిగాని విద్వాంసుడు అధికారి గాడు అనియే నిచట భగవంతుడు జెప్పదలచెను. భోజనాదికర్మలు విహితములు గావు, నిషిద్ధములును గావు. అవిద్వాంసుడు భోజనాది క్రియలయందు శాస్త్రము వలన నియోగింపబడినచో నందు విద్వాంసున కధికార ముండెడిది కాదు. అట్లు అవిద్వాంసుడు భోజనాదులయందు శాస్త్రమువలన నియోగింపబడుట లేదు. అందు వలన నయ్యవి కర్మలుగావు, వాటియందు ప్రవర్తింపువాడు అధికృతుడును గాడు అని సంక్షేపము.

ఇచట రామానుజు లిట్లనిరి. ఆత్మ నిత్యుడని తెలిసికొనిన పురుషుడు దేవ మనుష్య తిర్యక్స్థావర శరీరములయందు గల యాత్మలలో (నెవనినో యొకనిని) నే యాత్మనయినను యెట్లు చంపించును? యెట్లు చంపును? అని.

ఇయ్యది అయుక్తము. శ్లో॥ అవినాశితు త ద్విద్ధి యేన సర్వ మిదం తతమ్- య వేత్తి హంతారం - అజో నిత్య శ్శాశ్వతో౽యం పురాణః - వేదావినాశినం

"నిత్యం యః ఏన మజ మవ్యయమ్" "అన్తవన్త ఇమే దేహా నిత్యస్యోక్తా శ్శరీరిణః" "నవాని దేహీ" "నైనం ఛిందంతి శస్త్రాణి" "అచ్ఛేద్యోయమ్" "ఆశ్చర్యవ త్పశ్యతి కశ్చి దేనమ్" ఇత్యాది శ్లోకములయం దంతటను ఆత్మ యొక్కడే నని నిర్దేశింపుట వలనను ఆత్మలు అనేకు లయినచో పరిచ్ఛిన్నత్వము, అందువలన ననిత్యమును ప్రసక్తించుట వలనను ఆత్మ లనేకులని చెప్పరాదు.

అవయవములు లేకుండుటవలన పరమాణుపుంజమువలె, నాత్మసముదాయము అనిత్యముగాదని యనరాదు. అవయవరహితమగు పరమాణుసముదాయమే యంగీకరింప దగదు. అవయవములు లేని ప ర మా ణు వు ల కు సముదాయత్వము కలుగదు. అవయవములు గల వస్తువులకు అవయవసంయోగమువలన సముదాయత్వము సంభవించును. అవయవములు గల వస్తువునకే వృద్ధిగాని, నిరవయవవస్తువునకు వృద్ధిలేదని రామానుజులే యంగీకరించియుండిరి. సముదాయత్వము లేకున్నను నిరవయవములగు పరమాణువులు నిత్యములుగా నున్నటుల ఆత్మలుగూడ నుండుగాక యని ప్రశ్నింపరాదు. అవయవములు లేని పరమాణువులే యప్రమాణములు. మృ ద్రేణువులసముదాయమే ఘటాదికార్యములకుఁ గారణ మగుచున్నది. మరియు పరమాణుకారణవాదమే వేదాన్త మీమాంసాశాస్త్రమునందు నిరాకరింపబడినది.

అవయవములు లేని పరమాణువులతో సమానమగు నాత్మకు సర్వవస్తువులతో సంబంధము లేనందున సర్వమును ప్రకాశింపఁజేయుటయే సంభవింపదు. "తస్యభాసా సర్వమిదం విభాతి" అను శ్రుతిచే నాత్మకు సర్వావభాసకత్వము జెప్పబడినది. శ్రుతి యందు యాత్మ పదమునకు ఈశ్వరు డని యర్థ మంగీకరించినను ఈశ్వరుడుగూడ జీవునికంటె సూక్ష్ము డని మీ రంగీకరించినందున సుతరాం సర్వావభాసకత్వము సంభవింపదు.

మరియు దేవమనుష్య తిర్యక్స్థావర శరీరములయం దున్న ఆత్మలలో అని మూలముకంటె వేరుగా పదపరంపరను గల్పించుట యప్రమాణ మగుచున్నది. "య ఆత్మానం నిత్యం వేద స కథ మాత్మానం హన్తి" ఎవడు ఆత్మను నిత్యుడని తెలిసికొనుచున్నాడో వాడాత్మను యెట్లుచంపును! అని జెప్పినచో నెవడు ఆత్మ యనిత్యుడని తెలిసికొనుచున్నాడో వాడాత్మనుఁజంపుచున్నాడు అని యర్థము ఆపాదించును అయ్యది యనిష్టము. తెలిసికొనినవానికిగాని తెలియనివానికిగాని యాత్మ నిత్యుడే యగును; తెలిసికొనినంతమాత్రముచే నాత్మకు పూర్వములేని నిత్యత్వము సంభవించ నేరదు. గనుక నెవడు తెలిసికొనుచున్నాడో వాడు జంపడని జెప్పుటయుపార్థము. **మూలకర్త కిట్టి వివక్షయే యున్నచో నప్పుడు, "కః కథం నిత్య మాత్మానం హన్తి కం ఘాతయత్యపి" అనియే జెప్పియుండును.**

మరియు జ్ఞానాకారుడగు నాత్మ యొక్కడేనని రామానుజులుగూడ నంగీకరించి నందున మూలమునందు "కం" అని జెప్పుటగూడ వ్యర్థమగును. «కః కథం నిత్యమాత్మానం హన్తివా ఘాతయత్యపి" అనియే జెప్పియుండవలెను,

మరియు నిత్యాత్మజ్ఞానికి నిత్యాత్మహననమును ఆక్షేపించినచో అనిత్యానాత్మ హననము నిరాక్షేపమని ప్రాప్తించును. మరియు నిత్యాత్మకు హననేతరక్రియా కర్తృత్వమున్ను సంప్రాప్తమగును. "మాహింస్యాత్సర్వాభూతాని" అను స్మృతిచే విద్వాంసునకు, అవిద్వాంసునకును సాధారణముగా నిషేధింపబడిన హింస ఆత్మజ్ఞానముగల విద్వాంసునియందు ప్రసక్తించుటవలన నీ రెండును అనిష్టములు. పశ్వాది ప్రాణిహింసయందు గూడ (నాత్మకు హింసలేదు) అనాత్మయగు దేహమునకే హింస కావున అనాత్మహననము విద్వాంసునకు నిరాక్షేపమగును. అట్లే నిత్యాత్మను దెలిసికొనిన విద్వాంసుడు చంపడు, "చంపింపడు, కాని స్తుతింపుచున్నాడు, నిందించుచున్నాడు, తిరస్కరించుచున్నాడు" అని యిట్లు విద్వాంసునకు ఆత్మదూషణాదికము నరకము నిచ్చును. కావున నాత్మజ్ఞానికి సర్వకర్మాధికారాసంభవమునే యీ శ్లోకము జెప్పుచున్నది. ౨౧

శ్లో॥ వాసాంసి జీర్ణాని యథా విహాయ నవాని గృహ్ణాతి నరోఽపరాణి
తథాశరీరాణి విహాయ జీర్ణాన్యన్యాని సంయాతి నవాని దేహీ. ౨౨

అ॥ జీర్ణములగు వస్త్రములను విడచుటవలనను, నూతనవస్త్రములను ధరించుటవలనను దేహమునకు వృద్ధి క్షయాదిరూపమగు వికారముగాని, జన్మనాశరూపమగు వికారముగాని, లేదో అట్లే జీర్ణశరీరములను విడచుటవలనను, నూతనశరీరములను స్వీకరించుటవలనను ఆత్మకు నెవ్విధమగు వికారమున్ను లేదని యర్థము. ౨౨

శ్లో॥ నైనం ఛిన్దంతి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః
నచైనం క్లేదయంత్యాపో నశోషయతి మారుతః. ౨౩

శ్లో॥ అచ్ఛేద్యోఽయ మదాహ్యోఽయ మక్లేద్యోఽశోష్య ఏవచ।
నిత్యస్సర్వగతస్థాణు రచలోఽయం సనాతనః.

అ॥ ఆత్మ అచ్ఛేద్యుడును, అదాహ్యుడును, అక్లేద్యుడును, అశోష్యుడును, నిత్యుడును, సర్వవ్యాపకుడును, స్థాణువు, అచలుడు, సనాతనుడున్ను అగుచున్నాడు.

ఆత్మ నిత్యుడగుటవలన సర్వగతుడగుచున్నాడు. (అంతటను ఉంటున్నాడు) అనిత్యములగు ఘటపటాదులు సర్వగతములు(అంతటనుండునవి) గావని భావము. సర్వగతత్వమనగా సర్వదేశములయందును, సర్వకాలములయందును, సర్వవస్తువులయందును ఉండుట-అట్టిది పరిచ్ఛిన్నము, అనిత్యమునగు పదార్థమునకు సంభవింపదని తెలియు

వలెను. అచలుడనగా చలనరహితుడు. అనగా పరిపూర్ణుడని యర్థము. (సనాతనః)సనా అనునది- సదా (యెల్లపుడు)అను నర్థమునందు అవ్యయము. కొందరు చిదార్థము నందు (చాలకాలమను నర్థమునందు) అవ్యయమని యనుచున్నారు. "సాయఞ్చిర" మను సూత్రమునందు అవ్యయమును గ్రహించుటవలన, సనాశబ్దముకంటె భవార్థము నందు ట్యుప్రత్యయముగాని ట్యుల్ప్రత్యయముగాని జేర్చి, తుడాగమమున్ను జేర్చి నచో సనాతనః అను రూపమేర్పడును. "నజాయతే మ్రియతేవా" అను శ్లోకముచే నాత్మ నిర్వికారుడని జెప్పబడినది. మరల యీ శ్లోకములచే నావిషయమే జెప్పబడు చున్నది. గాన పౌనరుక్త్యాదోషముగలదని శంకింపరాదు. ఆత్మవస్తువు దుర్బోధ మగుటవలన మాటిమాటికి ప్రసక్తిని కల్పించుకొని సాంసారికులకు బుద్ధిగోచర మగుటకు నట్లు చెప్పబడుచున్నందున పౌనరుక్త్యాదోషము లేదు. ౨౪

శ్లో॥ అవ్యక్తోఽయ మచిన్త్యోఽయ మవికార్యోఽయ ముచ్యతే
తస్మాదేవం విదిత్వైనం నానుశోచితు మర్హసి॥ ౨౫

ప్ర॥ అయమ్ - ఈయాత్మ అవ్యక్తః - ఇంద్రియములచే వ్యక్తమగువాడు కాడు. అయమ్ - ఈ యాత్మ - అచిన్త్యః ఊహింపదగినవాడు కాడు. అయమ్ - ఈయాత్మ అవికార్యః - వికారమును జెందువాడు కాడు. అని శాస్త్రముచే జెప్ప బడుచున్నది. తస్మాత్ అందువలన ఏనామ్ - ఈయాత్మను ఏవమ్ - ఈప్రకా రము విదిత్వా = తెలిసికొని, త్వమ్ నీవు, అనుశోచితుం = దుఃఖించుటకొరకు నార్హసితగవు.

అ॥ ఆత్మ వ్యక్తముగా దెలియబడువాడుగాడు గాన, అవ్యక్తు డనబడు చున్నాడు. ఓయి, ఆత్మ సర్వేంద్రియములకు గోచరుడు గాడనుట పొసగదు. "మనసై వానుద్రష్టవ్యమ్" అను శ్రుతి శమదమాది సంస్కార సహితమగు మనస్సు. ఆత్మ సాక్షాత్కారమునందు సాధనమని జెప్పుచున్నది. అనినచో - నిజమే. అట్టి సంస్కార సహితమగు మనస్సుకంటె వ్యతిరిక్తమగు నింద్రియములకు ఆత్మ గోచరుడు గాడనియే యిచ్చట శ్రుతి జెప్పదలచినది.

మనస్సు మొదలగు సర్వేంద్రియములకు ఆత్మవిషయము గాకుండుటవలన సర్వ పదమునకు సంకోచముగూడ లేదు.

యద్వా. ఆత్మ స్వయంప్రకాశమాను డగుటవలన నింద్రియ గోచరుడుగాడు. యన్మనసా నమనుతే, "యేనాహుర్మనోమతమ్" అను శ్రుతి మనస్సునే ఆత్మ తెలిసి కొనుచున్నాడని జెప్పుచున్నది. మరియు "సాక్షీచేతా నిర్గుణః" అను శ్రుతిగూడ నాత్మకు సర్వసాక్షిత్వమును జెప్పుచున్నది. సాక్షిత్వమనగా స్వయముగాదెలిసికొనుట. ఇంద్రియములయొక్క అపేక్షలేకుండగనే స్వతహాగా తెలిసికొనుట యని

యర్థము. గనుకనే "అపాణి పాదో జవనో గ్రహీతాః" అను శ్రుతి సంగత మగు చున్నది. ఆత్మ తనను, తనకంటె భిన్నమగు నన్నిపదార్థములను స్వయముగా ప్రకాశింపజేయుటయే ఆత్మకు స్వయంప్రకాశమానత్వము. గనుక శమాదిసంస్కార సహితమగు మనస్సు ఆత్మస్వరూపమును గప్పివేయునట్టి యవిద్యను బోగొట్టుట యందే సాధనమని తెలియవలెను. సూర్యుని యంధకారమువలె; ఆత్మను అవిద్య యెట్లు కప్పివేయును? అని ప్రశ్నింపరాదు. సూర్యునకు చీకటికివలె ఆత్మావిద్యలకు బాధ్యబాధకభావము లేదు. పైగా ఆత్మయే యవిద్యను భాసింపజేయును. అవిద్య జడమయినందున స్వయముగా ప్రకాశింప సమర్థముగాదు. గనుక "అహంబ్రహ్మ" అని యాకారముగల సంస్కారవిశిష్టమగు మనోవృత్తిరూపమగు జ్ఞానమే అవిద్యకు విరోధి. గాన నట్టి మనోవృత్తియే యవిద్యను బోగొట్టును. గనుక ఆత్మకు సర్వేంద్రియాఽవిషయత్వము యుక్తము.

వికార్యుడనగా వికారమును బొందుటకు అర్హుడు. తద్భిన్నుడు, అవికార్యుడు వికారమనగా పరిణామము. ఆత్మనిరవయవుడగుటవలన అవిక్రియుడు. వికారమనగా కార్యము సావయవపదార్థమే కార్యమగును. కార్యపదార్థమే వికారముగలది యగు నని భావము. ఆత్మకు హాననక్రియాకర్తృత్వముగాని కర్మత్వముగాని యెవ్విధమగు వికారములు లేనందున దుఃఖింపవలదని భావము॥ —25

శ్లో॥ అథచైనం నిత్యజాతం నిత్యంవా మన్యసే మృతమ్.
తథాపి త్వం మహాబాహో నైవం శోచితు మర్హసి॥ —26

అ॥ మూలమునందలి అథచ అను పదమునకు ఆత్మకు అనిత్యత్వము అంగీకరించినను అని యర్థము. లోకప్రసిద్ధిచే ఆత్మనుగురించి క్రుద్ధుడయినాడు. తృప్తుడయినాడు. హృష్టుడయినాడు - అని యంతఃకరణ వికారము ననుసరించి యాత్మ వికారమును జెందుచున్నటుల తలచినచో, అని యన్వయము.

యద్వా - క్రుద్ధుడయినాడు, తృప్తుడయినాడు, హృష్టుడయినాడు, అను లోకప్రసిద్ధిచే అని యన్వయము. మిగిలినదంతయు సమానము. అనేక శరీరములయొక్క ఉత్పత్తి ననుసరించి ఆత్మ పుట్టినవాడని తలచినట్లు అనేక శరీరముల మృతి ననుసరించి యాత్మ మృతుడు మృతుడు, అని తలచినచో నని యన్వయము.

నిత్యుడయినను పుట్టుచున్నాడు గాన నిత్యజాతుడు. నిత్యుడయినను మరణించు చున్నాడు గాన నిత్యమృతు డనియును అర్థము. ఇచట నియ్యది గ్రహింప వలయును. క్రోధము, తృప్తి, హర్షము, మున్నగునవి యన్తఃకరణధర్మము లగుటవలన, నన్తఃకరణవికారము లనబడుచున్నవి. లోకము ఆత్మాన్తఃకరణముల కభేదమును ఆరోపించుకొని, అన్తఃకరణము క్రోధమును జెందుచుండగా, ఆత్మ క్రుద్ధుడయినా

డనియు, అన్తఃకరణము తృప్తిని జెందుచుండగా ఆత్మ తృప్తిని జెందినాడనియు, అన్తఃకరణము హర్షమునొందు ఆత్మ హర్షము నొందెననియును, ఆత్మనే వికారము నొందినవానినిగా తలచుచున్నది. అట్లే క్రోధ, తృప్తి, హర్షాది ప్రత్యయములు నశింపగా, క్రుద్ధాత్మ నశించెననియు, హృష్టాత్మ నశించెననియు, తృప్తాత్మ నశించెననియును, ఆత్మనే నశించినవానినిగా లోకము తలంచుచున్నది. దీనిచే నన్తఃకరణవికారములగు క్రోధ, తృప్తి, హర్షముల యొక్క ఉత్పత్తినాశముల వలన ఆత్మయొక్క ఉత్పత్తి వినాశములు లౌకికులచే నంగీకరింపబడుచున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. అట్లే శరీరధర్మములగు జన్మనాశములు లౌకికులచే నాత్మయందు ఆరోపింపబడుచున్నట్లు గనుబడుచున్నది. శరీరములు పుట్టుచుండ నాత్మ పుట్టెననియు, శరీరములు మరణించుచుండ నాత్మ మరణించెననియును లోకమునందు గల ప్రసిద్ధియే నిందులకు దార్కాణమగుచున్నది.

ఓయి! అన్తఃకరణధర్మము లగు క్రోధాదులయొక్క ఉత్పత్తి వినాశములవలన, అన్తఃకరణమునకే ఉత్పత్తి వినాశవ్యవహారము లేదు. లోకమునం దెవ్వడును అన్తఃకరణము క్రోధమును జెందుచుండగా. అన్తఃకరణము పుట్టినదనియు, యన్తఃకరణము శాంతమగుచుండగా అన్తఃకరణము నశించినదనియును దలంచుటలేదు. అట్టితరి ఆత్మకు నట్టి వ్యవహార మెట్లు సంభవించును? కావున దృష్టాన్తము పొసగనేరదనినచో సమాధాన మొసంగబడుచున్నది. క్రోధము చల్లారిన దేవదత్తుని గురించి, 'యింతకు ముందు కోపించిన దేవదత్తు డిప్పుడెచ్చట?' అని యజ్ఞదత్తుడడుగగా – వానికి నా దేవదత్తుడు, 'కోపించిన దేవదత్తుడు పోయినాడు' 'శాంతుడగు దేవదత్తుడు పుట్టినాడు' అని సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు. అట్లే యతియు – గృహస్థుడు పోయినాడు. 'యతి పుట్టినాడు' అని జెప్పుచున్నాడు. కావున ధర్మముయొక్క ఉత్పత్తినాశముల వలన ధర్మికి ఉత్పత్తినాశములు ఉపచరితములగుచున్నవి. గనుక లోకప్రసిద్ధికి బాధలేదు.

తథ్యవాద మవలంబించినచో భాష్యకారులు ప్రౌఢివాదముచే నీయర్థమును జెప్పిరిగాని, దీనియందు భాష్యకారుల కభినివేశములేదు, పట్టుదలలేదు. మరేమనిన అన్తఃకరణ ధర్మములగు క్రోధాదులనువలె దేహధర్మములగు జన్మనాశములను ఆత్మయందధ్యసించుటవలన లోకమునందు–'ఆత్మ క్రుద్ధుడు, ఆత్మ హృష్టుడు' అనినట్లు 'ఆత్మ పుట్టినవాడు' 'ఆత్మ మరణించినవాడు' అను వ్యవహారమనియు, అట్టి లోకవ్యవహార బలమువలననే అర్జునునకుగూడ ఆత్మ నిత్యజాతుడు, నిత్యమృతుడను మతి కలిగినదనియును జెప్పుటయందే భాష్యకర్తలకు అభినివేశము.

ఆత్మని అను పదము విషయసప్తమ్యంతము "మహాబాహో" అను సంబోధనము ధైర్యమును ప్రకటించుట కొరకు ప్రయోగింపబడినది. కావున ధీరుడవగు నీకి శోక ముచితము గాదని భావము.

ఇచట రామానుజు లిట్లర్థమును జెప్పిరి, " అథ నిత్యజాతం నిత్య మృతం దేహ మే వైన మాత్మానం మనుషే ఇతి" అట్లుగాక యెల్లపుడు పుట్టుచు, యెల్లపుడు నశించు చున్న దేహమునే ఆత్మ యని తలచుచో అని – అది అయుక్తము. మూలమునందు దేహపదము లేకుండుటవలనను, ఆస్తికు డగు నర్జునునకు, నాస్తికు లగు బౌద్ధాదులకు వలె దేహమునం దాత్మబుద్ధి సంభవించకుండుటవలనను, మరేమనిన–ఆత్మ దేహాతి రిక్తుడైకాని, వాడు దేహోత్పత్తి ననుసరించి పుట్టుచుండుటవలనను, దేహనాశము ననుసరించి నశించుటవలనను, జన్మాది వికారరహితుడు గాడు. అనియే అర్జునుని యాశయము. 'పుత్రుడు పుట్టెను, పుత్రుడు నశించెను' అని లోకవ్యవహారము కలదు. పుత్రశరీరము నశించుట జూచుచును తలిదండ్రులు 'పుత్రుడు నశించెనని' దుఃఖింపు చున్నారు. కావున, నర్జునుడు గూడ దేహమును ఆత్మ యని దలచుటలేదు. మరే మనిన దేహమువలె నాత్మ గూడ జన్మనాశములు గలవాడనియె తలచుచున్నాడు. గనుక రామానుజభాష్య మయుక్తము.

శ్లో॥ జాతస్య హి ధ్రువో మృత్యుః ధ్రువం జన్మమృతస్య చ
తస్మాదపరిహార్యేఽర్థే న త్వం శోచితు మర్హసి. ౨౭

అ॥ జనిక్రియాశ్రయునకు మరణము తప్పదు. యెవడు పుట్టునో వాడు మృతిం జెందునను వ్యాప్తి (నియమమున) కెందును భంగము లేదు. విభీషణుడు, హనుమంతుడు, మార్కండేయుడు, మున్నగువారియందు యీ నియమమునకు భంగము కలదని శంకింపరాదు. ప్రళయకాలమునందు వారలకుగూడ నాశము గలదు.

అగ్నికి వేడిమి, నీటికి చల్లదనము – యెట్లు స్వతస్సిద్ధమగు ధర్మమో, అట్లే పుట్టినవానికి మరణము, మరణించినవానికి పుట్టుక – నీ రెండును స్వాభావికము లని తాత్పర్యము.

ఓయి ! పుట్టినవానికి నాశనమనునది యందరికి దెలిసిన విషయమే. పుట్టిన తలి దండ్రులు మరణించుట సర్వజనప్రత్యక్ష మగు విషయముగదా, మరణించినవానికి పునర్జన్మ (మరల పుట్టుటే) కలదను విషయము మాత్రము అప్రత్యక్షము. కావున నయ్యది నంగీకరించు టెట్లు? అనినచో సమాధానము జెప్పబడుచున్నది. భూమి యందు మొలవబెట్టిన వి త్తనము నశించియే మొలకను పుట్టించుచున్నది. వి త్తనము యొక్క స్వరూపము నశించనిదే మొలక పుట్టుటలేదు. నీయంశమున శాస్త్రప్రమా ణము గూడ గలదు. కావున నశించినదానికి మరల పుట్టుక గలదని యంగీకరింప నగును.

ఇచట రామానుజులు నశించినదానికి మరల పుట్టుక నెట్లు కలుగునని యాక్షేపించి సత్కార్యవాదమును ప్రవేశపెట్టిరి. దీనిని విచారింతము. సద్రూపమగు

మృద్ద్రవ్యము (మట్టి) ఘటాదిరూపమున వికారము నొందుచున్నది గనుక సద్రూపమగు మృద్ద్రవ్యముయొక్క అవస్థావిశేషములే ఘటసర్పాదుల యొక్క జన్మనాశములు- అని వీరల ప్రఘోషము (గోల). ఇయ్యది యాపాతరమణీయము. అదెట్లనిన ఏది వికారమును జెందునో నయ్యది సద్రూపము గాదు. ఘటాదులవలె ఏది వికారమును జెందదో అయ్యది సద్రూపము. ఇందుకును ఘటాదులే వ్యతిరేక దృష్టాంతము. కావున వికారమును జెందుచున్న మృద్ద్రవ్యము సద్రూపమగు టెట్లు పొసగును? 'నాసతో విద్యతే భావో నాభావో విద్యతే సతః' అను ప్రమాణమువలన కాలత్రయమునందును లేకుండుట నసత్పదార్థముల లక్షణ మగుటవలనను మృద్ద్రవ్యము భూతములు పుట్టకపూర్వము భూతప్రళయానంతరము. లేకుండుటచే నసద్రూపమగుటవలనను 'మృత్తికేత్యేవ సత్యమ్' అను శ్రుతి ప్రపంచముండు నంతవరకే మృత్తికకు సత్యత్వమును చెప్పుచుండుటవలనను మృత్తికకు సద్రూపత్వము సంభవింపనేరదు.

మరియు ననిత్యమయినను మృద్ద్రవ్యము రజ్జుసర్పాదులవలె నసద్రూపము గాదు. మరేమనిన సద్రూపమే యగునని యనదగదు. నశించుస్వభావము అసత్యమనియు, నశించిన స్వభావము సత్యమనియును రామానుజులే సత్యమనగా నిత్యత్వమని వర్ణించియుండిరి. నిత్యవస్తువునందు అసత్యమున్ను అనిత్యవస్తువునందు సత్యమున్ను యెచ్చటను గనుపింపదు. "అవినాశితు తద్విద్ధి" అను గీతాస్మృతి ; తుశబ్దముచే నాత్మభిన్నమగు పదార్థజాతమంతయు నశించు స్వభావము గలదని ప్రతిపాదించియున్నది. మృదాదులు నశించనివగుచో మృదాదివైలక్షణ్యమును ప్రతిపాదించునట్టి తుశబ్దప్రయోగ మువపన్నమగును. 'ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః' అనుశ్రుతిచే నాత్మవలన నాకాశాదులకు నుత్పత్తి వినవచ్చుటవలనను "పృథివ్యప్సు ప్రవిలీయతే" అనుదానిచే పృథివ్యాదులకు లయము వినబడుటవలనను, పృథివ్యాది భూతములు సద్ద్రవ్యములగు టెట్లు? పృథివ్యాదులు సద్ద్రవ్యము లయినపుడుగదా, తత్కార్యములగు ఘటాదులు సత్కార్యములగును.

మరియు ప్రకృతి సద్రూపము, ప్రకృతియొక్కవికారము లగు పృథివ్యాదులు ప్రకృతికార్యము లగుటవలన సద్రూపము లగుచున్నవి. ఘటాదుల అట్టి పృథివ్యాదులయొక్క వికారము లగుటవలన పరంపరగా సత్కార్యములగు చున్నవని యనరాదు. ప్రకృతి ఈశ్వరునికంటె వేరుగా లేనందున నద్దానికి స్వతంత్రమగు సత్తాయే లేదు. కావున ప్రకృతి సద్రూపమనిగాని యసద్రూపమని గాని నిర్వచింపవీలులేదు.

ప్రకృతి యనగా సాఙ్ఖ్యాభిమతమగు ప్రధానముగాదు. అట్టి ప్రధానము కలదనుటలో శబ్దప్రమాణము లేదు. ప్రకృతియనగా మాయయే. మాయయన నీశ్వర

శక్తియే. అయ్యది యగ్నిశక్తివంటిది. అగ్నియొక్క శక్తి యగ్నికంటె యెట్లు వేరుగాదో, అట్లే ఈశ్వరశక్తియగు మాయకూడ నీశ్వరునికంటె వేరుగాదు. ఇయ్యది కార్యమువలన దెలియదగినదియే. ప్రకృతియొక్క కార్యము ప్రపంచము. అయ్యది ప్రళయమునందు నశించుచున్నందున మహాభూత ప్రళయమునందు ప్రకృతి యున్నదని యెట్లూహింపనగును? "పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివి" అను శ్రుతివలన ముక్తులు చేరునట్టి బ్రహ్మమునందు, మాయగాని తత్కార్యములు గాని లేవని దెలియబడుచున్నందున, ముక్తియందు ప్రకృతి లేదనుటను స్పష్టము. కావున ప్రకృతిగూడ సద్ద్రవ్యము గానేరదు.

దీనిచే జీవుడు ఈశ్వరునకు అపృథక్సిద్ధవిశేషణమను వాదముగూడ నిరాకరింపబడినది. (అపృథక్సిద్ధ విశేషణమనగా వేరుగా నుండని ధర్మమని యర్థము). అట్లైచో జీవుడుగూడ నీశ్వరసత్తాధీనసత్తాగలవాడగుటచే, స్వతంత్రమగు సత్త్వము లేనందున జీవునకు అసత్త్వము ప్రాప్తించును. అయ్యది యనిష్టము. జీవునకు సత్యత్వము రామానుజులచే గూడ నంగీకరింపబడినది. కావున నాత్మభిన్నమగు పదార్థము అసద్రూపమగుటవలనను, సద్రూపమగు నాత్మ అవిక్రియుడగుటవలనను సత్కార్యవాదము సిద్ధించనేరదు.

మరియు, సద్రూపమగు ద్రవ్యము, అవస్థాంతరము నొందుటయే ఉత్పత్తియని యంగీకరించినను, అట్టి యవస్థాంతరము పూర్వము లేనిదయియే కారకవ్యాపారానంతరము పుట్టుచున్నదిగాని, సద్రూపముగా నుండి పుట్టుటలేదు. ఉన్నదానికి పుట్టుక యనునది యసంభవము. గనుక నసత్కార్యవాదమే సిద్ధించుచున్నది. మీరును మృత్తియందు పూర్వములేనట్టి యే ఘటాద్యాకారమునకు కారకవ్యాపారము వలన నుత్పత్తి నంగీకరించుచున్నారు. కారకవ్యాపారమునకుఁ బూర్వము ఘటాద్యాకారము లేకుండుట వలననే ఘటాద్యాకారమును తయారుచేయునట్టి కారకవ్యాపారమునకు పై యర్థ్యదోషము సంభవించుటలేదు. అట్లుగానిచో గారక వ్యాపారము వ్యర్థమయ్యెడిది.

కావున సత్కార్యవాదము పొసగదు. అసత్కార్యవాదమున్ను పొసగదు. మిథ్యాకార్యవాదమే నిర్దుష్టమయినది. ఉన్నదానికి ఉత్పత్త్యాత్యాది వికారములు అసంభవము గనుకను లేనటువంటిదానికి శశశృంగాదులవలె ప్రతీతి సంభవించకుండుటవలనను తెలియబడుచు వికారమును జెందుచున్న నీ కార్యజాత మంతయు మిథ్యయే. శుక్తికయందు గనుపడుచు నాశరూపమగు వికారమును జెందుచున్న రజతమెట్లు మిథ్యయో, నట్లే ప్రత్యక్షముగా దెలియబడుచు నాశమును జెందుచున్న నీ ప్రపంచముగూడ మిథ్యయే యగుచున్నది.

శ్లో॥ అవ్యక్తాదీని భూతాని వ్యక్తమధ్యాని భారత!
అవ్యక్త నిధనాన్యేవ తత్రి కా పరిదేవనా॥ ౨౮

అ॥ భూతములు దేహేంద్రియ సముదాయరూపములు. అనగా ఆత్మాతిరిక్తమగు చతుర్వింశతి తత్వరూపము లని యర్థము. అట్టి భూతములు అవ్యక్తాదులును, వ్యక్తమధ్యములును, అవ్యక్తనిధనములును అగుచున్నవి. ఓయి యర్జునా! అందు విలపింపనేల? అవ్యక్తమనగా కనుపించకుండుట - అనగా లేకుండుట అని నిశ్చయము. పుత్రమిత్రాది భూతములు పుట్టుకకు పూర్వము కనుపించకుండుటవలన నవ్యక్తాదు లగుచున్నవి. ఇట్టి యవ్యక్తమునే నైయాయికులు ప్రాగభావమని జెప్పిరి. మధ్యకాలమున కనుపించునవి. వ్యక్తమధ్యములు. జన్మనాశముల యొక్క మధ్యకాలమునందు కనుపించునవి. అని యర్థము. అవ్యక్త నిధనాని, నిధనమనగా నాశము - లేకపోవుటయే నాశముగా గలవి యని యర్థము. ఇట్టి యవ్యక్తమునే నైయాయికులు ప్రధ్వంసాభావమని జెప్పుచున్నారు. అవ్యక్తమరణములకు సమానార్థకత్వమును శంకింపదగదు. మరణానంతరము కలుగునదే యవ్యక్తదశ కావున ఏకార్థకత్వ దోషము లేదు,

ఓయి! ఏ ఇంద్రియమునకు గోచరింపకుండుట రూపమగు నవ్యక్తత్వము ఆత్మధర్మ మగుటవలనను, "అవ్యక్తోఽయ మచిన్త్యోఽయ" మని గీతలయందుగూడ నట్లే జెప్పబడుటవలనను, ఏది దేనివలన పుట్టునో నది దానికి యాదియను సిద్ధాంతమువలనను, "యతోవా ఇమాని భూతాని జాయన్తే" అను శ్రుతిచే బ్రహ్మకు సర్వభూతకారణత్వము చెప్పబడుటవలనను అవ్యక్తమగు ఆత్మయే భూతములకు ఆదియో, నాభూతములు అవ్యక్తాదులనియు అట్లే కార్యము కారణమునందు లయించుటవలనను "యత్ప్రయన్త్యభిసంవిశంతి" అను శ్రుతి భూతములకు బ్రహ్మయందు లయమును జెప్పుటవలనను, అవ్యక్తమగు బ్రహ్మయే భూతముల యొక్క నాశస్వరూపమో నయ్యెవి అవ్యక్తనిధనము లనియును అర్థమును జెప్పవలయును. లేనిచో ప్రపంచము మాయాకార్యమగుటవలన ప్రపంచాంతర్గతములగు భూతములు మాయయే ఆదిగాగలవియు, మాయయే అంతముగాగలవియు నగుచున్నవి. అనియయినను అర్థమును జెప్పవలయును యాదవ ప్రకాశాదులు గూడ నిట్లే వ్యాఖ్యానమును జేసిరి. అనినచో-

సత్యమే; ఇచట ఆది శబ్దమునకు కారణమనియు, నిధనశబ్దమునకు నాశావధియనియును అర్థమగుచో నవ్యక్తశబ్దమునకు బ్రహ్మమే అర్థమయ్యెడిది. మరేమనిన ఆదిశబ్దమునకు జన్మయనియు నిధనశబ్దమునకు మరణమనియును అర్థము. బ్రహ్మముగాని, మాయగాని, భూతములయొక్క జన్మ మరణములు కానేరవు.

ఇట్లైనచో అవ్యక్తశబ్దమునకు అదర్శనమను (కనుపింపకుండుట యను) అర్థమును అంగీకరించినను యీ దోషము సమానమే యగును. కనుపింపకుండుట జన్మగానేరదుగదా యని యనరాదు. భూతములయొక్క పుట్టుకకుపూర్వము మరణానంతరమును భూతములు కనుపింపకుండుటవలన అదర్శనమునకు అన్తత్వము, ఆదిత్వము చెప్పుట సమంజసమే యగుచున్నది.

ఓయి ! ఇట్లు 'అదర్శనా దాపతితాః పునశ్చాదర్శనంగతాః' అను శ్లోక సంవాదము వలన గూడ ఆది నిధనశబ్దములకు కారణ, నాశావధి, రూపములగు అర్థములే సంప్రాప్తము లగుచున్నవి. జన్మకంటె పూర్వము, మరణముకంటె అనంతరమున్ను అదర్శనమే (భూతములు కనుపించకుండుటయే) కలదనుటచేతను అదే అర్థము సిద్ధమగుచున్నది గనుక అసత్కార్యవాదమున్ను ప్రపంచనాశానంతరము శూన్యవాద ప్రసంగమున్ను కలుగు ననినచో—

అట్లుగాదు. భూతములు తాము పుట్టకపూర్వము నశించినతరువాతను భూతస్వరూపముతో గనపడుట లేదు. గనుక లోకదృష్టి ననుసరించి భూతములకు అవ్యక్తాదిత్వము, అవ్యక్తనిధనత్వము జెప్పబడినది. శాస్త్రదృష్టితోనయితే భూతములు స్వోత్పత్తికి పూర్వము స్వనాశానంతరమున్ను బ్రహ్మస్వరూపముతో కనుపడుచున్నవి. గనుక బ్రహ్మాదిత్వము, బ్రహ్మనిధనత్వమును భూతములకు యుక్తమగుచున్నది,

ఓయి ! ఈ గీతాశాస్త్రమునందు శాస్త్రదృష్టియే ఆశ్రయింపవలసియుండగా లోకదృష్టి నాశ్రయించి యవ్యక్త శబ్దమునకు అదర్శనమను అర్థమును వర్ణించుటెట్లు ? అనినచో సమాధానము – 'వ్యక్తమధ్యాని' అను హేతువువలన ఇచట శాస్త్రదృష్టి పరిగ్రహింప వీలులేదు.

శాస్త్రదృష్టిచే మధ్యకాలమునందు గూడ భూతములు బ్రహ్మస్వరూపములు గాకపోవు. మధ్యకాలమున బ్రహ్మస్వరూపములు గాకున్నచో భూతములు వ్యక్తమధ్యము లయ్యెడివి. అవ్యక్తము బ్రహ్మ; వ్యక్త మనగా ఇంద్రియవిషయమగు బ్రహ్మ భిన్న పదార్థము. ఘటముయొక్క తత్త్వమును దెలిసికొను పురుషుడు ఘట ప్రతీతి కాలమునందు గూడ ఘటమును మృద్రూపమునుగానే తెలిసికొనుచున్నాడు.

దీనిచే "అవ్యక్తాదీని, వ్యక్తమధ్యాని, అవ్యక్తనిధనాని, అను పదములకు భూతములు జన్మకు పూర్వము కనబడుట లేదనియు, మధ్యకాలమున కనుపడుచున్నవనియు, మరణానంతరము కనుపడుటలేదనియును అర్థము సిద్ధించినది. ఇంతమాత్రముచే అసత్కార్యవాద శూన్యవాదములకు ప్రసక్తిలేదు. భూతములు అభావమువలన పుట్టుచున్నవనియు, అభావమునందు లయించుచున్నవనియును జెప్పనందువలన –

ఓంబు! "అదర్శనా దాపతితాః పునశ్చాదర్శనంగతాః" అను ప్రమాణ శ్లోకము నందు గూడ నిట్లె చెప్పబడినది. అచట అసత్కార్యవాద శూన్యవాదములు ప్రసక్తించగా నిచట మాత్ర మేల నావాదములు ప్రసక్తించవు? - సమాధానము: - భూతములు ఉత్పత్తికి పూర్వము కనుపించకుండుటవలన «అదర్శనా దాపతితాః» అని చెప్పబడినది గాని, అదర్శనమువలన, పుట్టుటవలన గాదు. ఇట్లె మరణానంతరము కనుపడకుండుటవలన «అదర్శనంగతాః» అని చెప్పబడినది గాని అదర్శనమునందస్తమించుటవలన గాదు. "అదర్శనాత్" అనుచోట అవధిత్వరూపమును జూపుటయందు పంచమీ విభక్తిగాని, జనికర్తయొక్క ప్రకృతిత్వరూపమును ఆపాదించుటయందుగాదు, అని తెలియనలయును.

"అదృష్టదృష్ట నష్టభ్రాంతి భూతేషుభూతేషు కోవా ప్రలాపః" అని భాష్య పంక్తి - మొదట కనుపింపనట్టియు, మధ్య కనుపించునట్టియు, తుదకు నశించునట్టియు. ఇట్లు భ్రాంతిరూపములగు భూతములగురించి విలపింపనేల యని యర్థము -

ఇచట రామానుజు లిట్లు చెప్పుచున్నారు. « మనుష్యాది భూతములు సద్రూపములగు ద్రవ్యములే. వాటియొక్క పూర్వావస్థ కనుపించదు. మనుష్యత్వాది రూపమగు మధ్యమావస్థ కనుపించును. మరణానంతరము "ఉత్తరావస్థ కనుపించదు" అని. ఇయ్యది తుచ్ఛము. జన్మనాశాది వికారములుగల మనుష్యాది భూతములకు సద్రూపత్వము అసంభవము. నిర్వికారమగు వస్తువుగాని సద్రూపము గానేరదు; అట్టి నిర్వికారమగు వస్తువు బ్రహ్మ యొక్కటియేయని «అవినాశితు తద్విద్ధి» అను శ్లోకముచే నింతకుమున్నే నిరూపింపబడినది. మనుష్యాది భూతములు, తెలియబడని పూర్వావస్థ గలవియని చెప్పుటగూడ సమంజసముగాదు. వీర్యరక్తాన్నాది రూపమగు పూర్వావస్థ కనుపించుచునే యున్నది. అట్లె తెలియబడన్ని యుత్తరావస్థగలవి యనుట కూడ పొసగదు. భస్మమృత్తికాది రూపమగు ఉత్తరావస్థ తెలియుచునేయున్నది. గనుక రామానుజీయ మసమంజసమగుచున్నది. ౨౮

శ్లో॥ ఆశ్చర్యవ త్పశ్యతి కశ్చిదేనం ఆశ్చర్యవ ద్వదతి తథైవచాన్యః
ఆశ్చర్యవచ్చైన మన్యశ్శృణోతి శ్రుత్వాప్యేనం వేద నచైవ కశ్చిత్. ౨౯

అ॥ ప్రకృతమగు నాత్మ యెల్లరకు దుర్విజ్ఞేయుడు. భ్రాంతినిమిత్తమగు అజ్ఞానము సర్వలోక సాధారణమగుచుండగా నిన్నొకనినే నిందింపనేల!-; భూతములు మొదట కనిపింపకుండుట, మధ్య కనుపించుట, తుదను నశించుట - ఇది యంతయు భ్రాంతి. దీనికి కారణము అజ్ఞానము. అయ్యది యందరకును గలదు. దానిమహిమవలన నేరికిని ఆత్మ తెలియబడుటలేదు. అందు నీ వొక్కడవే నిందింపదగవు. అహో

వీరలకు కొంచమయినను ఆత్మజ్ఞానము లేదే యని యందరును నిందింపదగినవారే; అందరనుగురించియు దుఃఖింపదగినదియే. ఆశ్చర్యముతో సమానముగాన ఆశ్చర్యవత్, "తేన తుల్యంకి యాచేద్వతిః" అను సూత్రమువలన ఆశ్చర్యశబ్దముకంటె వతి ప్రత్యయము చేయగా ఆశ్చర్యవత్ అనురూప మేర్పడును. అనేకజన్మలయందు తాను జేసిన నిష్కామకర్మాదులచే నిర్మలమయిన నంతఃకరణముగల యొకానొక ధన్య పురుషుడు ఆత్మను సాక్షాత్కరింప జేసికొనుచున్నాడు. ఆత్మయందు చక్షురింద్రియ వ్యాపారము సంభవించదు. గాన నిచట "పశ్యతి" అను ధాతువు ప్రేక్షణార్థకము గాదు. "దృశోఽనాలోచనే" అను లింగమువలన జ్ఞానార్థకము. మరియొకడు తాను దెలిసికొనిన "నజాయత" ఇత్యాది శ్రుత్యుక్తమగు నాత్మస్వరూపమును ఇతరులకు జెప్పుచున్నాడు. మరియొకడు తెలిసికొనియును జెప్పడు. మరియొక వ్యాఖ్యానమునందు ఆశ్చర్యవత్ అను పదమునకు ఆశ్చర్యతుల్యు డని యర్థము. కావున ఆశ్చర్యతుల్యుడగు నొకానొకడు ఈ యాత్మను దెలిసికొనుచున్నాడు. అట్లే ఆశ్చర్యతుల్యుడగు మరియొకడు ఈ యాత్మను చెప్పుచున్నాడు. ఆశ్చర్యతుల్యుడగు మరియొకడు ఈ యాత్మను వినుచున్నాడు అని యన్వయము. "మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతిసిద్ధయే, యతతామపి సిద్ధానాం కశ్చి న్మాం వేత్తి తత్వతః" అను ప్రమాణమువలన ననేకవేల మానవులలో నొకడే తెలిసికొనుచున్నా డని చెప్పబడినది. ఆత్మను తెలిసికొనువాడు, ఆత్మనుగురించి చెప్పువాడు, ఆత్మను వినువాడు – ఈ ముప్పురును దుర్లభు లగుటవలన నాత్మ దుర్విజ్ఞేయు డని యర్థము. ఇచట "శ్రవణాయాపి బహుభి ర్యో నలభ్యః శృణ్వన్తోపి బహవోయం న విద్యుః। ఆశ్చర్యో వక్తా కుశలోఽస్యలబ్ధా ఆశ్చర్యో జ్ఞాతా కుశలానుశిష్టః" అను మంత్రము ననుసంధానము చేసికొనవలయును.

శ్లో॥ దేహీ నిత్య మవధ్యోఽయం దేహే సర్వస్య భారత
తస్మా త్సర్వాణి భూతాని న త్వం శోచితు మర్హసి. ౩౦

అ॥ ఆత్మయందు అవధ్యత్వము యెన్నటికిని మారదు, ఇయ్యది నిజము. కార్యకారణసంఘాత రూపమగు శరీరము అనిత్యమయినను తదంతర్గత మగు ఆత్మ నిత్యుడు కావున నీవు సర్వభూతముల నుద్దేశించి దుఃఖింప తగవు. భీష్మాది శరీరముల యందలి యనిత్యత్వము తప్పింప శక్యముగాకుండుటవలనను, భీష్మాద్యాత్మల యందలి నిత్యత్వము శోకమునకు విరోధియగుటవలనను, అని భావము.

శ్లో॥ స్వధర్మ మపి చావేక్ష్య నవికమ్పితు మర్హసి
ధర్మ్యాద్ధి యుద్ధాచ్ఛ్రేయోఽన్యత్ క్షత్రియస్య నవిద్యతే. ౩౧

అ॥ ధర్మపథి " అర్థన్యాయాదనపేతే " అను సూత్రమువలన యత్ ప్రత్యయమును చేయగా 'ధర్మ్యమ్' అని యగును. శ్రేయః అను పదము శ్రేయస్సునకు కారణమగు దానియందు ఔపచారిక ప్రయోగము శ్రేయస్కర మని యర్థము. 'స్వధర్మం' స్వః - అనగా స్వీయము. అనగా క్షత్రియజాతికి విహితమగు యుద్ధమని యర్థము. 'యుద్ధమును జూచికూడ నీవు భయపడదగదు' అని శ్లోకముయొక్క పూర్వార్థమునకు అర్థము. క్షత్రియుడవగు నీకు యుద్ధము స్వధర్మమగుటయే అందులకు కారణము. "క్షత్రియస్య విజితం" అని శాస్త్రప్రమాణ ముండుటవలన అని భావము.

ఇచట రామానుజులు "ఇదం యుద్ధం" అను రెండు పదములను మూలముకంటె బహిర్భూతముగా కల్పించి "ఈ యుద్ధమును స్వధర్మమని తలచియు" అని వ్యాఖ్యానమును చేసిరి. అయ్యది మందము. మూలముకంటె వేరుగా కల్పించుటలో ప్ర...నము లేదు. 30

శ్లో॥ యదృచ్ఛయా చోపపన్నం స్వర్గద్వార మపావృతమ్
సుఖినః క్షత్రియాః పార్థ ! లభన్తే యుద్ధ మీదృశమ్ ॥ 32

అ॥ ఓయి అర్జునా ! సుఖవంతులగు క్షత్రియులు, దైవికముగా సంప్రాప్తమయినట్టియు, తెరవబడిన ద్వారములు గల స్వర్గమగు నిట్టి యుద్ధమును పొందుచున్నారు.

శ్లో॥ అథచేత్త్వ మిమం ధర్మ్యం సంగ్రామం నకరిష్యసి।
తతస్స్వధర్మం కీర్తించ హిత్వా పాప మవాప్స్యసి ॥ 33

అ॥ అట్లుగాక, ధర్మబద్ధమగు నీ యుద్ధమును, నీవు చేయకున్నచో నీవు యీశ్వరాదులతో పోరాడి తెచ్చుకున్న కీర్తిని, నీ స్వధర్మమును పోగొట్టుకొని పాపము నొందెదవు. 33

శ్లో॥ అకీర్తించాపి భూతాని కథయిష్యంతి తేఽవ్యయామ్
సంభావితస్య చాకీర్తి ర్మరణా దతిరిచ్యతే ॥ 34

అ॥ అర్జునుడు యుద్ధమునుండి భయపడెను - అను ఆకారము గల అపకీర్తిని ప్రాణులు చెప్పెదరు. చెప్పుకొనుగాక. దాన నాకేమి యని యనరాదు. ధర్మాత్మత్వము, శౌర్యము, ధైర్యము నున్నగు గుణములచే గొప్పవాడవగు నీకు అయ్యది మరణముకంటె గొప్పది యగును. 34

శ్లో॥ భయాద్రణా దుపరతం మంస్యన్తే త్వాం మహారథాః
యేషాంచ త్వం బహుమతో భూత్వా యాస్యసి లాఘవమ్॥ 35

అ॥ ఓయి, బంధుజనమునందు స్నేహముచే గాని దయచే గాని యుద్ధమునుంచి మరలినటువంటి నాకు అపకీర్తి యేమి? అనగా చెప్పుచున్నాడు. "భయాద్రణాత్" అని. కాకమునకు, ఉలూకమునకు (గ్రుడ్లగూబకు) వలె కర్ణాద్యులకు స్వతస్సిద్ధమగు విరోధ ముండుటవలన, కర్ణ శబ్దశ్రవణముచే నర్జునకు కోపమును వృద్ధిచేయదలచి భాష్యమునందు కర్ణశబ్దము గ్రహింపబడినది. మహారథులగు ఆ కర్ణాదులు తమవలన భయపడి యుద్ధమునుంచి వెరుదీసినవానినిగా నిన్ను తలచుదురు అని యన్వయము ౩౫

శ్లో॥ అవాచ్యవాదాంశ్చ బహూన్ వదిష్యన్తి తవాహితాః
నిన్దన్తస్తవ సామర్థ్యం తతో దుఃఖతరం ను కిమ్॥ ౩౬

శ్లో॥ హతో వా ప్రాప్స్యసే స్వర్గం జిత్వా వా భోక్ష్యసే మహీమ్
తస్మాదుత్తిష్ఠ కౌన్తేయ యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః॥ ౩౭

అ॥ హతః అనునది హనధాతువు కంటె కర్మార్థమునందుక్త ప్రత్యయము "భోక్ష్యసే" అనుభవించగలవు. ౩౭

శ్లో॥ సుఖదుఃఖే సమే కృత్వా లాభాలాభౌ జయాజయౌ
తతో యుద్ధాయ యుజ్యస్వ నైవం పాప మవాప్స్యసి. ౩౮

అ॥ సుఖదుఃఖములను సమానముగా జేయుట యనగా, సుఖమునందు రాగము నుంచకుండుట, దుఃఖమునందు ద్వేషము నుంచకుండుట, ఇట్లే లాభాలాభములయందును, జయాపజయములయందును ఊహింపవలయును. ఇట్లు యుద్ధమును జేయు నీవు పాపమును బొందవు. ౩౮

అవతారికాభాష్యమ్.

అ॥ "స్వధర్మమపి చావేక్ష్య" అను శ్లోకము మొదలు ఏడు శ్లోకములచే శోకమోహములను బోగొట్టుటకు లౌకికన్యాయము చెప్పబడినది. ఇయ్యది ప్రసంగ వశమున జేసిన యుపదేశము. ఇందు కృష్ణునకు తాత్పర్యము లేదు. ఇచట పరమార్థ జ్ఞానమే చెప్పదలచబడినది గాని, లౌకికన్యాయము చెప్పదలచబడలేదు. అట్టి పరమార్థజ్ఞానము "అశోచ్యానన్వశోచస్త్వమ్" అను శ్లోకము మొదలు, "న త్వం శోచితుమర్హసి" అనునంతవరకు నుండు గ్రంథముచే చెప్పబడియే యున్నది. అని భావము.

శ్లో॥ ఏషా తేఽభిహితా సాంఖ్యే బుద్ధిర్యోగే త్విమాం శృణు
బుద్ధ్యా యుక్తో యయా పార్థ! కర్మబంధం ప్రహాస్యసి॥ ౩౯

అ॥ నీకు చెప్పబడిన ఈ జ్ఞానము సాంఖ్యవిషయమయినది అని యర్థము. లేనిచో నీ సాంఖ్యవిషయమగు జ్ఞానము నీకు చెప్పబడినది; అని యయినను అన్వయింప

వలయును. ఇంతవరకు నుండు గ్రంథసందర్భముచే నీకు సాఙ్ఖ్యబుద్ధి యుపదేశింపఁబడినది. అని నిష్కృష్టార్థము. (సాఙ్ఖ్యబుద్ధిః) సాఙ్ఖ్యవిషయమగు బుద్ధి యనగా, పరమార్థ వస్తువివేకజ్ఞానము. ఇట్టి జ్ఞానము సంసారహేతువగు శోకమోహాదిరూప దోషమును బోగొట్టుటకు కారణమని యర్థము. జ్ఞానముచే అజ్ఞానము నశించిననే అజ్ఞానకార్యములను శోకమోహాదులు నశించునని భావము. యోగశబ్దార్థమును చెప్పుచున్నారు. (యోగేతు : తత్ప్రాప్త్యుపాయే) అని భాష్యకారులు. సాఙ్ఖ్యబుద్ధి నొందుటకు సాధనము యోగమని యభిప్రాయము. యోగమనగా ఫలాభిసంధిని విడిచి, శీతోష్ణాది ద్వంద్వములను సహించి ఈశ్వర ప్రీత్యర్థమను సంకల్పముతో, ఈశ్వరానుగ్రహము కొరకు అనుష్ఠించు కర్మమార్గము, యమనియమాది అష్టాంగ యోగమును, అని యర్థము. వీనిచే "యోగేతు" అను మూలశ్లోకము నందలి పదమునకు కర్మానుష్ఠాన యోగానుష్ఠాన రూపమగు కర్మ యోగవిషయమగు బుద్ధియని యర్థము సిద్ధమగుచున్నది. భాష్యమునందలి యోగపదమునకు విశేషణమగు "తత్ప్రాప్త్యుపాయే" అనుదానిచే ఉత్తమాధికారి విషయమగు సాఙ్ఖ్య యోగముకంటె కర్మయోగమునకు అపకర్షము సూచింపబడుచున్నది. సంసార హేతువగు అజ్ఞానమును పోగొట్టుటకు ముఖ్యసాధనమగు సాఙ్ఖ్య యోగముతో పరమ్పరా సాధనమగు కర్మయోగము సమాన మెన్నటికిని కానేరదు. ఇంతమాత్రముచే కర్మయోగము వ్యర్థమనరాదు. సాఙ్ఖ్యయోగమునకు కర్మయోగము కొంత దూర మాధారపడును. గనుకనే మూలశ్లోకమునందలి యుత్తరార్థము ముముక్షువునకు కర్మమార్గమునందలి రుచిని పుట్టించుటకు (యవాగూం పిబ శిఖా తే వర్ధిష్యతే) గంజి త్రాగుము, నీ వెండ్రుకలు పెరుగగలవు) అను వాక్యమువలె ప్రవర్తించినదని గ్రహింపవలయును. కర్మయోగమువలన కర్మబన్ధము విడిపోవుననగా కర్మానుష్ఠానము వలన ఈశ్వరానుగ్రహము, చిత్తశుద్ధి మున్నగునవి కలుగుననియు, వాటి వలన జ్ఞానము లభించుననియు తద్ద్వారా కర్మబంధముగు సంసారము నివర్తించునని యునుగ్రహింపవలయును. ఇంతియే కాని కర్మయోగమువలన సాక్షాత్ సంసార నివృత్తి యసంభవము.

ఇచట రామానుజు లిట్లు చెప్పుచున్నారు. సఙ్ఖ్యయనగా బుద్ధి, దానిచే నిర్ధారణ చేయదగిన ఆత్మతత్వము, సాఙ్ఖ్య మనబడును. తెలిసికొనదగిన ఆత్మ తత్వమును దెలిసికొనుట కొరకు యే బుద్ధిచెప్పదగినదియో అట్టి బుద్ధి "నత్వేవాఽహం" అను శ్లోకము మొదలుకొని, "తస్మాత్సర్వాణి భూతాని నత్వం శోచితుమర్హసి" అను శ్లోకమువరకు నుండు గ్రంథముచే నీకు చెప్పబడినది. ఆత్మజ్ఞాన పూర్వకముగా మోక్షసాధనమగు కర్మానుష్ఠానమునందు యే బుద్ధియోగ మావశ్యకమో, అట్టి బుద్ధియోగము ఇచట యోగశబ్దముచే జెప్పబడుచున్నది. అని

ఇయ్యాది యయుక్తము, యా - అభిధేయా, సా = అను మూడుపదములు, మూలమునందు వెలుపల కల్పించుటలో ప్రమాణములేదు. మూలకర్త కట్టి వివక్ష యున్నచో "నైషా త్రేతేభిహితా" అనియే చెప్పియుండవలయును. మరియు "తజ్జ్ఞానాయ యాబుద్ధిః"అను రామానుజ భాష్యపంక్తియు అసంబద్ధార్థకమగుచున్నది. జ్ఞానమే బుద్ధి యగుచుండగా, బుద్ధి శబ్దమునకు జ్ఞానమర్థమని చెప్పుట అసంభవమగుచున్నది. లోకమునందేదియు తనకు తా నర్థముకానేరదు.

అట్లే కర్మలకు మోక్షసాధనత్వము శ్రుతివిరుద్ధము "నాస్త్యకృతః కృతేన" "నాన్యః పన్థా విద్యతేఽయనాయ" ఇత్యాది శ్రుతులు కర్మలవలన మోక్షము లభింపదని జెప్పుచున్నవి. "తరతి శోకమాత్మవిత్" "బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతి" ఇత్యాది శ్రుతులు ఆత్మజ్ఞానమే మోక్షహేతువని చెప్పుచున్నవి.

మరియు ఆత్మజ్ఞానము గలవారికి కర్మలయందు ప్రవృత్తియే సంభవించదు. "నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతం" "సాక్షీ చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చ" అను శ్రుతులచే ఆత్మ అకర్తయనియు, అభోక్తయనియు, అవిక్రియుడనియు సర్వసాక్షియనియు, చిద్రూపుడనియు, తెలిసికొనిన విద్వాంసునకు కర్మలయందు ప్రవృత్తి యెట్లు కలుగును? కర్మలు, కర్త్రాది వ్యాపారమువలన సాధింపదగినవికదా!

అట్లే "కర్మానుష్ఠానమునందు యేబుద్ధి చెప్పదగినదియో, ఆ యీ బుద్ధిని వినుము" అని చెప్పినచో వివక్షితార్థము లభించుచుండ కర్మానుష్ఠానమునందు యే బుద్ధియోగము చెప్పదగినదియో ఆబుద్ధియోగమువిషయమై యేబుద్ధి యావశ్యకమో, అందు యేబుద్ధి చెప్పనావశ్యకమో ఆ యీ బుద్ధిని వినుము. అని యీవక్ర మార్గమేమి? కర్మానుష్ఠాన విషయమగు బుద్ధికి, కర్మానుష్ఠానవిషయ, బుద్ధియోగ విషయమగు బుద్ధికి భేదముచెప్ప నశక్యముగదా? కావున నిందు రామానుజభాష్యము అసంగతార్థమగుచున్నది. ౩౯

శ్లో॥ నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో నవిద్యతే।
స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాత్॥ ౪౦

అ॥ కర్మయోగము కూడ పరమ్పరామోక్షహేతువగుట వలన మోక్ష మార్గ మనబడుచున్నది. వ్యవసాయము మున్నగు పనులయొక్క ప్రారంభమునకు యెట్లు నాశనములేదో అట్లే కర్మానుష్ఠానము యొక్క ప్రారంభమునకు గూడ నాశములేదు. ఓయి! ప్రారంభమునకు నాశ మెట్లు కలుగును? ప్రారంభించిన పనికి గదా నాశము సంభవించును. అనినచో చెప్పబడుచున్నది. ప్రారంభమునకు ఫలవ్యాభి

చారిత్వమే నాశము. ఫలవ్యభిచారిత్వ మనగా ఫలము ఒకప్పు డుండుట, ఒకప్పుడు లేకుండుట. వ్యవసాయాది ప్రారంభమునకు ఫలము నియతము కాదు. వర్షాభావము వలన గాని, వర్షాధిక్యమువలన గాని, వ్యవసాయము నిష్ఫలమగుచున్నది. కర్మయోగ విషయమగు ప్రారంభ మట్లుగాదు. అర్థానికి ఫలము నియతము.

ఓయి! కర్మయోగమును ప్రారంభించి సమాప్తమును చేయనిచో నద్దానికి ఫలము యెట్లు తప్పక కలుగును? అనినచో అట్లుగాదు. కర్మయోగమును ఆరంభించినంతమాత్రముననే సంసారభయము నివర్తించును. అట్టి యోగమును పూర్తి చేసినచో యేమి చెప్పవలయును అని ద్యోతనచేయుటకు స్వల్పమపి అను పదము మూలమునందు ప్రయోగింపబడినది.

ఓయి! రోగనివృత్తికొరకు చేయబడుచున్న చికిత్సారూపమగు కర్మానుష్ఠానము సమాప్తముగానిచో పూర్వముకంటె వ్యాధి అధికమగుటవలన ప్రత్యవాయము కనుపించుచున్నది. అట్లే సంసారనివృత్తికొరకు చేయబడుచున్న కర్మయోగము సమాప్తము గానియెడల, పూర్వముకంటె అధికముగా సంసారభయవిజృంభణరూపమగు ప్రత్యవాయము కలుగు ననినచో చెప్పబడుచున్నది "ప్రత్యవాయో న విద్యతే" అని. అనగా కర్మయోగము సమాప్తముగానిచో దోషము లేదు. మరేమనిన సంసారము వెనుకటివలె నుండును అని యర్థము.

యథాశాస్త్రము లేక చికిత్సచేయనిచో రోగమునకు వృద్ధిరూపమగు ప్రత్యవాయమెట్లు కలుగునో అట్లే కర్మయోగమును అనుష్ఠింపనిచో దోషము కలదా యేమి! అనగా చెప్పుచున్నారు "ప్రత్యవాయో నవిద్యతే" అని. ఏపనియైనను చేయవలసిందానిని చేయకున్నచో కలుగుదోషము ప్రత్యవాయమని శాస్త్రజ్ఞులసిద్ధాంతము. సంధ్యావందనాదులవలె నట్టి కర్మయోగమును అనుష్ఠింపనిచో ప్రత్యవాయము లేదని మతము.

సంధ్యావందనాది నిత్యకర్మ విధానమే కర్మయోగ మగుచుండగా, సంధ్యావందనాదులవలె అని కర్మయోగమునకు సంధ్యావందనాదికమును దృష్టాంత పరచుట యెట్లు పొసగును? అని యనరాదు. ఈశ్వరారాధనబుద్ధితో కర్మల ననుష్ఠించుటయే కర్మయోగ మనబడుచున్నది. నిత్యకర్మానుష్ఠానము ఫలాభిసంధిపూర్వకము. అనగా నిత్యకర్మలు ఫలేచ్ఛతో ననుష్ఠింప బడుచున్నవి. ఫలాభిసంధిరహితమగు నిత్యకర్మానుష్ఠానమే కర్మయోగమని చెప్పబడుచున్నది. అని భావము

అథవా; రోగనివృత్తి కొరకు చేయబడుచున్న చికిత్సయందు రసవస్తువులను, క్రిములను చంపుట రూపమయిన జీవహింస యుండుటచే నరకపాత రూపమగు ప్రత్యవాయ మెట్లు కలదో అనుష్ఠాతకు, అట్లు కర్మయోగమునందు హింస లేకుండుట వలన కర్మయోగము ననుష్ఠించువానికి ప్రత్యవాయము లేదు.

కర్మయోగమునందుగూడ పశుహింస మొదలగు దోషము కలదని యన రాదు. "అగ్నీషోమీయం పశు మాలభేత" అను శాస్త్రము వలన విధింపబడిన పశ్వాలంభనాదికము హింస గానేరదు. "మాహింస్యాత్సర్వాభూతాని" అను స్మృతి వలన హింస నిషేధింపబడినదని యనరాదు. ఇయ్యది సామాన్య విధియగుటచే. "అగ్నీషోమీయం పశుమాలభేత" అను విశేషవిధిచే బాధింపబడుచున్నది. పశ్వా లంభనము పశుదుఃఖమునకు హేతువగుచుండగా యెట్లు హింస కానేరదు? అని యనరాదు. యజ్ఞాదులయందు హింసింపబడిన పశువు స్వర్గము నొందుటవలన నియ్యది హింస గానేరదు.

యద్వా; చికిత్స చేసినచో వ్యాధి తప్పక, నివర్తించునని జెప్ప వీలులేదు. ప్రాణులయొక్క కర్మవిపాకము విచిత్రరూపమగుచున్నది; పైగా వ్యాధి పెరుగుట గాని, మరణము గాని కలుగవచ్చును. కాన చికిత్సను చేయుటలో దోషము కలదు. ఇట్లు కర్మయోగము ననుష్ఠించుటలో యెవ్విధమగు దోషమున్ను లేదు. కర్మయో గము నియతఫలమగుటవలన చికిత్సను చేయకున్నచో వ్యాధి పెరుగుటగాని, మృతి జెందుటగాని, యీరెండును కలుగవచ్చును. చికిత్సచేసినను యీరెండు కలుగు చున్నందున, చికిత్సాకరణము (చికిత్సను చేయుట) దోషయుక్తమని తెలియవలయును.

యథార్థముగా విచారించినచో రోగికి చికిత్స చేయుటవలన గలుగు ప్రత్య వాయము వైద్యునిదే. తానుచేసిన చికిత్సవలన రోగికి రోగము వృద్ధిజెందుగాక, లేక మరణించుగాక; యెటులయినను వైద్యునకు నరకపాతలక్షణమగు ప్రత్యవాయమే కలుగును. వైద్యులకు వారివృత్తియందిట్టి ప్రత్యవాయ ముండుటవలననే వైద్యులు అపాంక్తేయులని స్మృతులు చెప్పుచున్నవి.

రోగమును పోగొట్టుటవలన వైద్యునకు పుణ్యముగూడ కలుగునని యనరాదు. అట్టి సుకృతప్రాప్తి వైద్యునకు ప్రాసంగికముగాని, నియతము గానేరదు. మరియు వైద్యు నకు ప్రాసంగికముగా కూడ సుకృతము యెంతమాత్రములేదు వైద్యుడు ధనాశచే వైద్య మును (చికిత్సను) చేయుచుండుటవలన వానికి సుకృతము (పుణ్యము) కలుగనేరదు. పైగా మందు తయారగుటకు రసఓషధులను వైద్యుడు హింసించుటవలన నరకపాతము సంభవించును.

ఇట్లయినచో వైద్యులే లేకున్నచో చికిత్సగూడ నుండదు. కావున రోగులకు రోగనివృత్తి యెట్లు కలుగును? అని ప్రశ్నింపరాదు. ప్రారబ్ధమగు పాపకర్మమునకు ఫలమగు వ్యాధి ప్రారబ్ధము నశించినప్పుడనే తప్పక నశించుటవలన నట్టి ప్రశ్న యే పొసగదు.

మరియు వైద్యుడు తాను చేయు చికిత్సవలన వ్యాధిని అడ్డగించినచో రోగి జన్మాంతరమునందైనను తిరిగి యావ్యాధిని అనుభవించియే తీరును. అనుభవములేనిదే చేసిన కర్మము నశించుట యసంభవము.

కావున చికిత్స అన్వయవ్యతిరేకముల వలన రోగనివృత్తికి కారణము గాకుండుట వలనను, ప్రతికూలచికిత్స రోగవృద్ధికి, మరణమునకు హేతువగుటవలనను, రసఓషధులను నశింపచేయుట రూపమగు హింసకలదగుట వలనను, వైద్యునకు ప్రత్యవాయము కలదని స్పష్టమగుచున్నది.

చికిత్సచేయు వైద్యునకువలె, కర్మయోగము ననుష్ఠించువానికి యెట్టివిధమగు ప్రత్యవాయము లేదు. కర్మయోగమునం దెట్టివిధమగు హింస లేకుండుటవలన. “చికిత్సావత్” అను పదమునందు “తత్ర తస్యేవ” అనుసూత్రముచే వతిప్రత్యయము. కావున, చికిత్సయందువలె అని యర్థము.

చికిత్సయం దెట్లు ప్రత్యవాయము కలదో అట్లు కర్మయోగమునందును, ప్రత్యవాయము లేదని వ్యతిరేకదృష్టాంతము. ౪౦

శ్లో॥ వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిరేకేఽహ కురునందన
బహుశాఖా హ్యనంతాశ్చ బుద్ధయోఽవ్యవసాయినాం ॥ ౪౧

అ॥ ఓయి యర్జునా! ఇందు నిశ్చయాత్మకమగు బుద్ధి యొకటె కలదు. ప్రమాణజన్యమగు వివేకజ్ఞానహీనులకు అనేకభేదములు గల బుద్ధులు కలుగుచున్నవి.

సాఙ్ఖ్యవిషయము, యోగవిషయము లగు బుద్ధియే వ్యవసాయాత్మకమగు (నిశ్చయాత్మకమగు) బుద్ధి.

ఓయి! సాఙ్ఖ్యబుద్ధి యోగబుద్ధియు పరస్పరము భిన్నమగుటవలన నీ రెండును కలసి యొకేబుద్ధి యగుటెట్లు? అనినచో చెప్పబడుచున్నది.

ఇచట రెండు బుద్ధులకు ఏకత్వమును చెప్పలేదు. మరేమనిన, సాఙ్ఖ్యమునందు అనేకబుద్ధులు లేవనియు, అట్లే యోగమునందును అనేకబుద్ధులు లేవనియు, సాఙ్ఖ్యమునందును, యోగమునందును ప్రత్యేకము నిశ్చయాత్మకమగు బుద్ధియొకటే యనియు చెప్పబడినది.

ఇట్టి వ్యవసాయాత్మకమగు బుద్ధి, నిర్దుష్టమగు శాస్త్రప్రమాణమువలన పుట్టుటచే, అనేక శాఖలచే భిన్నములగు ఇతర విపరీతబుద్ధులకు నాశకమగుచున్నది. మూలమునందలి ఇహ అను పదమునకు సాఙ్ఖ్యయోగ కర్మయోగములయొక్క సాధారణముకొరకు శ్రేయోమార్గమను అర్థమును నిర్వచించిరి.

ఆత్మ నిర్వికారుడు, సర్వవ్యాపకుడు, నిత్యుడు, అద్వితీయుడు, స్వయంప్రకాశస్వరూపుడు, అప్రమేయుడు, అనునట్టి నిశ్చయజ్ఞానమే సాఙ్ఖ్యబుద్ధి. ఫలేచ్ఛను వీడి,

ఈశ్వరారాధనకొరకు ఫలసిద్ధ్య సిద్ధులయందు సమానభావముతో శాస్త్రవిహితము లగు కర్మలను చేయవలెనను నిశ్చయస్వభావము యోగబుద్ధి.

ఆత్మ కర్త, భోక్త; ఆత్మచే ధర్మము, అర్థము మున్నగు పురుషార్థములు సంపాదింపదగినవి; జ్యోతిష్టోమముచే స్వర్గమును సంపాదింపవలయును; కారీర్యిష్టిచే పశుసంపదను పొందవలయును – ఈ మొదలగునవి విపరీతబుద్ధు లని వివేకము.

ఇచట రామానుజు లిట్లు చెప్పుచున్నారు. "ఆత్మ యాథాత్మ్య నిశ్చయపూర్వక మగు నీ వ్యవసాయాత్మకమగు బుద్ధి. ఒకే ఫలము, ఒకేసాధనను విషయముగా గలదగుటచే ఏకరూపమే యగుచున్నది. ఒక్క మోక్షఫలముకొరకే కర్మలు విధింపబడుచున్నవి." అని.

ఇయ్యది యసమంజసము « నిత్యత్వ, స్వయంప్రకాశత్వ, ఆనన్దత్వ, అపహతపాప్మత్వాదికము ఆత్మయొక్క యథార్థస్వరూప మనునది యుభయపక్ష సమ్మతము. " కాని ఇట్టి నిశ్చయముగలవానికి కర్మలయం దెట్లు ప్రవృత్తి కలుగును? కర్మలవలన సంపాదింపదగిన యుత్కర్ష గాని, కర్మలవలన నివారింపదగిన యపకర్ష గాని, యీజ్ఞానము కలవానికి లేనందున నిట్టివానికి, కర్మలయందు ప్రవృత్తి సుతరాం కలుగనేరదు. మరియు ఆనందరూపుడగు ఆత్మయందు అనేక కారక సామగ్రితో నెరవేర్చదగిన కర్మానుష్ఠానమువలన కలుగు దుఃఖము యెంతమాత్రము సంభవింపదు; గాక మోక్షము కర్మసాధ్యమగుచో ఘటాదులవలె ననిత్యమగును. మరియు కోరికగలవారలకు స్వర్గాది ఫలసిద్ధికొరకున్ను, కోరికలేనివారలకు చిత్తశుద్ధికొరకున్ను కర్మలు విధింపబడినవి గాని, మోక్షముకొరకు కర్మలు విధింపబడియుండ లేదు. ఎచటనయినను, "జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత" "తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణావివిదిషన్తి యజ్ఞేన దానేన తపసాఽనాశకేన" స్వర్గముకొరకు జ్యోతిష్టోమమును చేయుడు, వివిదిషా సిద్ధికొరకు యజ్ఞాదుల ననుష్ఠింపుడు; అని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి కాని, "మోక్షకామ ఇదం కుర్యాత్" "మోక్షమును గోరువాడు ఈకర్మను చేయవలెను" అని యేశ్రుతియు చెప్పుటలేదు. మరియు నిత్యుడగు ఆత్మయందు క్రియయను వికారము సంభవింపదు. మరియు, 'వ్యవసాయాత్మికా' అను పదమువలన "నిశ్చయపూర్వికా" అను అర్థముకూడ లభింపదు. కావున రామానుజభాష్యము అసంగతార్థమగుచున్నది.

శ్లో॥ యామిమాం పుష్పితాం వాచం ప్రవదన్త్యవిపశ్చితః ।
వేదవాదరతాః పార్థ! నాన్యదస్తీతివాదినః ॥ ४२

కామాత్మానః స్వర్గపరాః జన్మకర్మఫలప్రదాం ।
క్రియావిశేషబహులాం భోగైశ్వర్యగతింప్రతి ॥ ४३

అ॥ పుష్పములు దీనికి కలవుగాన పుష్పిత యనబడును. "తదస్య సఞ్జాత" అను సూత్రమువలన తారకాదిగణమునందు చేరుటచే, "ఇతచ్" ప్రత్యయము. వృక్షధర్మ

మగు పుష్పవత్త్వము వాక్కులకెట్లు లభించు ననియనగా భాష్యకారులు సమాధానము చెప్పిరి. "పుష్పించిన వృక్షమువలె" అని. గనుక ఔపచారిక ప్రయోగమని భావము. అందువలన ఫలితార్థమేమన పుష్పించిన వృక్షము చూచుట కెట్లు రమణీయముగా నుండునో అట్లే అవివేకులచే జెప్పబడు నీ వాక్యముగూడ వినుటకు రమణీయముగానుండును. అవసానమునందు సంసారదుఃఖము అనివార్యమని భావము. వాక్యము లక్షణముగాగలది గాన "వాక్యలక్షణ" అని యనబడును. వాక్యరూపమయినదని యర్థము. వాక్యమని నిశ్చయార్థము. ఆకాంక్షాయోగ్యతాసన్నిధులు గల పదసముదాయము వాక్యమని తెలియవలయును. "విశేషేణ పశ్యన్తి జానన్తి" (విశేషముగా తెలిసినవారు గాన) విపశ్చితః విద్వాంసు లనబడుదురు. వారుకానివారు అవిపశ్చితః అవిద్వాంసులు, అని యర్థము.

యజ్ఞము మొదలగు విహితకర్మలకు ఫలము స్వర్గానుభవము. అయ్యది దేవతగా బుట్టిన వానిచే అనుభవింపదగిన దగుచున్నది. హింస మొదలగు నిషిద్ధకర్మలకు నరకము ఫలము. అయ్యది నారకి పురుషుడుగా పుట్టినవానిచే అనుభవింపదగినది. మిశ్రకర్మలకు ఫలము మనుష్యలోకము. అద్దానిని మనుష్యజాతి యందు పుట్టినవాడనుభవింపవలయును. ఈ ప్రకారము దేవాది జన్మల నెత్తియే కర్మఫల మనుభవింపవలయును గాన కర్మలకు ఫలము జన్మమని చెప్పబడినది. జన్మవలన మరణము, మరణమువలన జన్మము యీ ప్రకారము మూఢులగు జీవులు అవిచ్ఛిన్నముగా సంసారము నొందుచున్నా రని యర్థము. ౪౪

శ్లో॥ భోగైశ్వర్యప్రసక్తానాం తయాపహృతచేతసాం
వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధి స్సమాధౌ నవిధీయతే॥ ౪౫

అ॥ "భోగైశ్వర్య ప్రసక్తానాం" భోగైశ్వర్యములయం దభినివిష్టమగు అంతఃకరణముతో తాదాత్మ్యాధ్యాసగల బహిర్ముఖుల కని యర్థము. (సమాధీయతే నిక్షిప్యతే ఈశ్వరేణ అస్మిన్ పురుషోపభోగాయ సర్వ మితి సమాధిః – అంతఃకరణం పురుషులయొక్క సుఖదుఃఖానుభావముకొరకు నీశ్వరునిచే దీనియందు సర్వము ఉంచబడినది గాన సమాధి యనగా అంతఃకరణ మనబడుచున్నది. పురుషుడు అభోక్త యగుటచే స్వతః సుఖదుఃఖానుభవము లేదు. విజ్ఞానము, బుద్ధి – అను పర్యాయపదములు గల భోక్తయగు అన్తఃకరణము యొక్క తాదాత్మ్యాధ్యాసము చేతనే పురుషునకు భోగము సిద్ధించుచున్నది. గనుకనే మాఘకవి తనకావ్యమునం దిట్లు చెప్పియున్నాడు. – "సమీక్ష్యోక్తే బుద్ధేర్భోగ ఇవాత్మని" సాఙ్ఖ్యశాస్త్రమునందు చెప్పబడిన ఆత్మయందు బుద్ధివలన సుఖదుఃఖానుభవమువలె. అని యర్థము. కావున పురుషుల సుఖదుఃఖానుభవము కొరకు, అంతఃకరణమునం దీశ్వరునిచే కామాది పదార్థజాతమంతయు సృష్టింపబడినదిగాన సమాధియనగా అంతఃకరణ మగుచున్నది.

ఓయి ! సమాధిశబ్దమునకు, అంతఃకరణమని యర్థము చెప్పినచో అంతఃకరణమునందు, సాంఖ్యబుద్ధిగాని, యోగబుద్ధిగాని కలుగదని శ్లోకమున కర్థము సిద్ధమగుచున్నది. అట్టితరి బుద్ధియందు బుద్ధి కలుగు టెట్లు? అని ప్రశ్నింపరాదు. సమాధిశబ్దమునకు అంతఃకరణ మర్థము, బుద్ధిశబ్దమునకు జ్ఞానమర్థము. గనుక అంతఃకరణమునందు జ్ఞానము కలుగుటలో దోషములేదు. ఇచట "న విధీయతే" అనునది కర్మకర్త్రర్థమునందు లకారము. గనుక నే (నభవతి) కలుగుటలేదా? అని యర్థము. అనగా పుట్టుటలేదు అని నిశ్చయార్థము.

నిజముగ విచారించినచో (నవిధీయతే ఈశ్వరేణ) అని యధ్యాహారము. ఈశ్వరునిచే కలుగజేయబడుటలేదు అని యర్థము.

"మత్తః స్మృతిః జ్ఞానమ్ అపోహనఞ్చ" అని ముందు చెప్పబోవుటవలన నా వలననే స్మృతి, జ్ఞానము మొదలగునవి కలుగుచున్నవి. ౪౪

శ్లో॥ త్రైగుణ్యవిషయా వేదా నిస్త్రైగుణ్యో భవార్జున,
నిర్ద్వన్ద్వో నిత్యసత్త్వస్థో నిర్యోగక్షేమ ఆత్మవాన్॥ ౪౫

అ॥ సుఖదుఃఖాదిరూపమగు సంసారము, సత్త్వరజస్తమోగుణములవలన పుట్టుటచే త్రైగుణ్యమని చెప్పబడుచున్నది. ఇట్టి సంసారబంధము, కామాత్ములకు కలుగుచున్నది. గనుక ఓయి యర్జునా ! నీవుమాత్రము సంసారరాహిత్యము నొందుటకు నిష్కాముడ వగుము. మరియు నీవు నిర్ద్వన్ద్వుడవగుము. శీతోష్ణములు సుఖదుఃఖములు రాగద్వేషములు మున్నగునవి, ద్వంద్వశబ్దవాచ్యములు. ఇవి అన్యోన్యవిరుద్ధములు. నీవు వీటినుండి నిర్గతుడవగుము (వీటిని అతిక్రమింపుము). "నిరాదయః క్రాన్తాద్యర్థే పంచమ్యా" అను సూత్రముచే సమాసము. ద్వంద్వములను సహించుమని యర్థము. మరియు నీవు యోగక్షేమములయం దాసక్తుడవు కాకుము. సంప్రాప్తముగాని ధనధాన్యాదులను సంపాదించుటయందును, సంప్రాప్తములయిన వాటిని కాపాడుకొనుటయందును, అత్యంతాసక్తిగలవానికి మోక్షమార్గమునందు ప్రవృత్తి యసంభవము. కావున నీ వీ రెంటియందును వ్యగ్రత జెందకుము.

మూలమునందలి "ఆత్మవాన్" అను వాక్యమునందలి ఆత్మశబ్దమునకు దేహము, మనస్సు, బుద్ధి పురుషుడు అను అర్థములలో నేదియో యొక అర్థమును చెప్పుట సంభవింపదు. ఆత్మరాహిత్యము ప్రసక్తమయినచో ఆత్మగలవాడ వగుమని విధించుట యుక్తమగును. అదియె సంభవించదు. దేహాదిరూపమగు ఆత్మలు విధింపకపూర్వమే సిద్ధమయి యుండుటవలన. కనుక "ఆత్మవాన్" అను పదమునకు భాష్యకారులు (అప్రమత్తః) అవధానుడ వగుము. అని యర్థమును చెప్పిరి. మనస్సును, బుద్ధిని చెప్పునట్టి యాత్మశబ్దమునకు తద్ధర్మమగు అవధానమునందు లక్షణ యనిభావము. స్వధర్మము

ననుష్ఠింపుచున్న నీకు "నిస్త్రైగుణ్యః" "నిర్ద్వన్ద్వః" అని మొదలగునవి యుపదేశ మని భావము. ౪౫

శ్లో॥ యావానర్థ ఉదపానే సర్వతస్సంప్లుతోదకే
తావాన్ సర్వేషు వేదేషు బ్రాహ్మణస్య విజానతః॥ ౪౬

అ॥ "సర్వేషు వేదోక్తేషు" అను అవతారికాభాష్యముచే యావానర్థః అను శ్లోకమును ప్రవేశపెట్టుచున్నారు భాష్యకారులు. ఫలము లేనందువలన నిష్కామ కర్మయోగము వ్యర్థమని పృచ్ఛకుని యాశయము. భాష్యకారులు ఆక్షేపమునకు సమాధానమును ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నారు "ఉచ్యతే తత్" అను పంక్తిచే. ఇచట "తత్" అను శబ్దమునకు నిష్కామకర్మానుష్ఠానముయొక్క ఫలము యని యర్థము. పృచ్ఛకునిచే కర్మయోగముయొక్క ఫలము ఆక్షేపింపబడుటవలన భాష్యకారులచే కర్మయోగము యొక్క ఫలము చెప్పబడుచున్నదని ప్రతిజ్ఞ చేయబడినది అని భావము. వినువారలను సావధానపరచుచున్నారు "శృణు" అను పదముచే. ఈశృ ధాత్వర్థమునకు ముందు చెప్పబోవువాక్యార్థము కర్మ.

(యావానితి) ఈ శ్లోకమునందు యావచ్ఛబ్దము, తావచ్ఛబ్దము, అర్థ శబ్దములను ఆవృత్తి చేయవలెను. అట్లు చేసినచో (కొలది నీరుగల బావి, చెరువు, మొదలగు వాటియందు ఎంతటి స్నానపానరూపమగు ప్రయోజనమో, అంతట ప్రవహించు నీరు గల నద్యాదుల యందును, అంతే స్నాన పాన రూపమగు ప్రయోజనము. వేదోక్త సర్వకర్మల యందు ఎంత ఫలమో ఆత్మజ్ఞానముగల బ్రాహ్మణునకు ఆత్మజ్ఞానము వలన అంతియే ఫలము! అని యన్వయ ముపపన్నము.

ఇందు పూర్వార్థము దృష్టాంతము గనుకనే భాష్యకారులు పూర్వార్థమును యథాశబ్దముతో వివరింప నారంభించిరి. దృష్టాంతార్థము లోకసిద్ధ మగుటవలన భాష్యకారులు వివరణ ప్రారంభములో (లోకే) లోకమునందు అనివ్రాసిరి. (ఉదపానే) ఉదకము దీనియందు త్రాగబడుచున్నదను వ్యుత్పత్తిచేగాని, ఉదకమును త్రాగుట దీనియందు కలదను వ్యుత్పత్తిచేగాని "ఉదకస్య ఉదస్సంజ్ఞాయామ్" అను సూత్రము వలన "ఉద" అను ఆదేశము రాగా ఉదపానం అను రూపము సిద్ధించుచున్నది. ఉదపానమనగా బావి, చెరువు, దిగుడుబావి మున్నగునవి. ఉదపానము అనేకములుగా నున్నందున భాష్యకర్తలు – అనేకస్మిన్నుదపానే – అని చెప్పిరి. ఉదపానములన్నియు పరిచ్ఛిన్నమగు ఉదకముగల వగుటవలనను (కొలదినీరు కలవగుటవలన) పరిచ్ఛిన్నత్వము భేదమునకు కారణమగుటవలనను ఉదపానము లనేకము లని భాష్యకారులు నిర్వచించిరి.

యావాన్ = యచ్ఛబ్దముకంటె పరిమాణార్థమునందు డవతు ప్రత్యయమును చేయగా, "యావాన్" అను రూప మేర్పడును. 'ఎంత పరిమాణము కల' అని

యర్థము. స్నాన పాన రూపమగు ఫలము అర్థశబ్దమున కర్థము. ప్రయోజన మని నిష్కృష్టార్థము కావున ఉదపానము లగు వాపీకూపతటాకాదులయందు ఎంత పరిమాణముగల స్నానపానరూపమగు ప్రయోజనము కలుగునో ఆప్రయోజనమంతయు నదులయందు కలుగుచున్నది అని యర్థము. తచ్ఛబ్ద యచ్ఛబ్దాధ్యాహారముల వలన సిద్ధించు చున్నదని గ్రహింపవలయును.

"సర్వతస్సంప్లుతోదకే" సర్వతః సంప్లుతం (వ్యాప్తం ఉదకం యస్య తస్మిన్) అంతట వ్యాపించియున్న ఉదకము దేనికో అయ్యది సర్వతస్సంప్లుతోదక మనబడును. అపరిచ్ఛిన్నమగు ఉదకముగల సముద్రమునందు అని యర్థము. మూలమునందు క్రియాపదము లేనందువలన భాష్యకారులు "సమ్పద్యతే" అను క్రియాపదమును అధ్యాహారమును చేసి యన్వయించిరి. "సమ్పద్యతే" అనగా (జాయతే) కలుగు చున్నది. అని యర్థము.

ఓయి! కొలది నీరుగల వాపీకూప తటాకాదులయం దెంతటి యుపయోగమో, యెక్కువ నీరుగల సముద్రాదులయందు గూడ నంతే ఉపయోగ మని చెప్పుటెట్లు? అనగా చెప్పబడుచున్నది: పరిచ్ఛిన్నోదకము గల కూపతటాకాదుల యందుగల ప్రయోజనము అపరిచ్ఛిన్నోదకముగల సముద్రాదులయందలి ప్రయోజనమం దిముడు చున్నవని యర్థము. ఘటాకాశములు మహాకాశముయొక్క అంశము లయినట్లు పరిచ్ఛిన్నోదకములు గల కూపాదులు అపరిచ్ఛిన్నోదకము గల సముద్రాదుల యొక్క అంశములగుచున్నవి. అందువలన కూపాదులయందలి ఫలము సముద్రాదులయందలి ఫలమునం దిముడుట ఉపపన్నమగుచున్నదని భావము.

సముద్రమున కెంతయో దూరమున నుండు కూపాదులు, సముద్రాంశములగు టెట్లని యనరాదు. సముద్రమధ్యనుండు భూమి యీశ్వరునిచే స్థాపింపబడుటవలనను, సముద్రోదకమే భూతలమునందలి వాపీకూపములయందును గతమగుటవలనను, నదీ తటాకాదులయందు మేఘవర్షము ద్వారా సముద్రజలమే యుండుటవలనను కూపాదులు సముద్రాంశము లగుచున్నవి. కావున లోకమునం దెవరు మేము కూపతటాకాదులయందు స్నానము చేసితిమనిగాని, అందలి నీరును త్రాగితిమనిగాని తలంచు చున్నారో, వారు నిజముగ సముద్రజలమునందు స్నానము చేసినవారున్ను సముద్రజలమును త్రాగినవారున్ను అగుచున్నారని భావము.

ఉత్తరార్థము దార్ష్టాన్తికమగుటవలన భాష్యకారులు ఉత్తరార్థమును వివరించుటలో "ఏవం తావాన్ తావత్పరిమాణ ఏవ సమ్పద్యతే" అన్చే అంతట పరిమాణము గల ప్రయోజనమే కలుగుచున్నది అని వ్రాసిరి.

మూలశ్లోకమునందు "వేదేషు" అని యున్నను కేవల వేదములయందు ఫలము లేనందున వేదోక్తములగు యజ్ఞాది కర్మలయందలి యర్థము గ్రహింపవలయును. పూర్వార్ధమునందలి "యావాన్" అను పదమును ఉత్తరార్ధమునందు గూడ అన్వయించుకొనవలయును. ఇచట కర్మఫలము స్వర్గాదికము. ఉత్తరార్ధమునందు గూడ అన్వయ సౌష్టవముకొరకు పూర్వార్ధమునందువలె యత్తచ్ఛబ్దము లధ్యాహారము చేయబడినవి భాష్యకర్తలచే.

మూలమునందు "బ్రాహ్మణస్య" అను పదము కలదు. అందుకు భాష్యకారులు "బ్రాహ్మణస్య - సన్న్యాసినః" అని వివరణమును చేసిరి. అందువలన మూలమునందలి బ్రాహ్మణశబ్దము జాతిమాత్రమును చెప్పునట్టి అముఖ్య (గౌణ) శబ్దము గాదనియు, ముఖ్యబ్రాహ్మణులని చెప్పునట్టి శబ్దమే యనియు గ్రహింపవలయును. "జన్మనా జాయతే శూద్రః, కర్మణా జాయతే ద్విజః, వేదపాఠేన విప్రస్స్యాత్, బ్రహ్మజ్ఞానేన బ్రాహ్మణః" అని వచనముండుటవలనను, బ్రహ్మజ్ఞానము వేదాంతశ్రవణమననాది సాధ్యమగుట వలనను, "శాన్తోదాన్త ఉపరతః" అను ప్రమాణముచే వేదాంతశ్రవణాదులయందు సన్న్యాసమునొందినవానికే అధికారముండుట వలనను, "బ్రాహ్మణో నిర్వేదమాయాత్" అను శ్రుతివలన బ్రాహ్మణజాతియందుత్పన్నమయినవానికే సన్న్యాసమునం దధికారముండుటవలనను, బ్రహ్మజ్ఞానముగల బ్రాహ్మణసన్న్యాసిపరమగు ముఖ్యశబ్దమే గాని జాతిబ్రాహ్మణుని చెప్పునట్టి అముఖ్య శబ్దము మాత్రము గాదని భావము. "బ్రాహ్మణోఽయం బ్రాహ్మణః" అని సమాసము. ఇందు షష్ఠీవిభక్తికి వేద్యవేదిత్వరూప సంబంధమర్థము "తస్యేదం" అను సూత్రమువలన అణ్ ప్రత్యయము చేయగా 'బ్రాహ్మణః' అను రూపము సిద్ధమగుచున్నది. బ్రహ్మజ్ఞాని యని యర్థము.

"బ్రాహ్మోఽజాతౌ" అను పాణిని సూత్రమువలన జాతివాచకము గానపుడు బ్రాహ్మః అని యుండవలయునని యనరాదు. పాణిని సూత్రమునందు హిరణ్యగర్భార్థకమగు పుంలింగ బ్రహ్మశబ్దము గ్రహింపబడినది. ప్రకృతమునందు బ్రహ్మశబ్దము పరబ్రహ్మమును చెప్పుచున్నది. గనుకనే అచట "అజాతౌ కిమ్" అని శంకించుకొని 'బ్రాహ్మోనారదః' అని ప్రత్యుదాహరణము నిచ్చిరి. "ఉత్సఙ్గాన్నారదో జజ్ఞే" అను ప్రమాణమువలన నారదుడు హిరణ్యగర్భునియొక్క అవయవమువలన పుట్టుటచే ప్రత్యుదాహరణ ముపపన్నమగుచున్నది. మరియు "బ్రాహ్మణోఽస్యముఖమాసీత్" అను శ్రుతిగూడ బ్రాహ్మణాది జాతియందు పుట్టిన ఆకార విశిష్టమగు పురుషునే నిర్దేశించుచున్నది. కాని నిరాకారమగు బ్రహ్మమని నిర్దేశించుట లేదు. నిరాకారమగు బ్రహ్మకు ముఖాద్యవయవములు లేనందున అట్టిది యుపపన్నమును గానేరదు.

బ్రాహ్మణశబ్దము బ్రహ్మజ్ఞానిని చెప్పుగాక కాని సన్న్యాసినిమాత్రము చెప్పదు అని యనరాదు. సన్న్యాసిగానివాడు బ్రహ్మజ్ఞానియే గానేరడు, గృహస్థులగు జనకాదులు బ్రహ్మజ్ఞానులుగాలేరా అని ప్రశ్నింపరాదు. జనకాదులు బ్రహ్మజ్ఞానము కలవారగుటచే బ్రాహ్మణులయినచో, అపుడు కర్మలయందలి ఫలేచ్ఛను కర్తృత్వమును విడచుటచే సన్న్యాసులుకూడ నగుదురు. జనకాదులు చేసిన కర్మ కర్మయే కాదని చెప్పియుండుటవలనను "కర్మణ్యభిప్రవృత్తోఽపి నైవ కించిత్కరోతి సః" బ్రహ్మజ్ఞాని కర్మలయందు ప్రవర్తించినను కర్మల నాచరించినట్లు కాదని ముందు శ్రీకృష్ణుచే చెప్పబోవుటవలనను కర్మలయందు కర్తృత్వము లేకుండుటయే సన్న్యాసము. కావున బ్రహ్మజ్ఞానము గలవాడే బ్రాహ్మణుడు. అట్టి బ్రాహ్మణుడే సన్న్యాసి యనబడుచున్నాడు.

లేనిచో పాణిని సూత్రమునందలి బ్రహ్మశబ్దము పరబ్రహ్మమును చెప్పుగాక. అయినను ఇచట అనుపపత్తిలేదు. బ్రాహ్మణజాతియందు పుట్టినవానికే సన్న్యాసమని చెప్పబడినది ఇట్లైనచో " బ్రాహ్మణస్య " అను పదమువలన బ్రాహ్మణజాతియందు పుట్టిన గృహస్థాదులు గూడ అని యర్థమగునని యనరాదు. " విజానతః " అను విశేషణమువలన సన్న్యాసి యనియే అర్థము లభించును. విజానత్వ మనగా బ్రహ్మనిత్యము. బ్రహ్మమును తెలిసికొనుట. ఇది సన్న్యాసికే సంభవించునుగాని యితరులకు సంభవింపనేరదు.

ఇచట రామానుజులు " బ్రాహ్మణస్య " అనగా వైదికుడగు బ్రాహ్మణునకు అని యర్థమునుజేసిరి. అయ్యది పరాస్తమగుచున్నది. వైదికుడగు బ్రాహ్మణుడు తత్త్వజ్ఞానము కలవాడు గాకుండుటచే " విజానతః " అను విశేషణము రామానుజులు చెప్పిన యర్థమునందు సంగతము కానేరదు. వేదవేత్తలగు వైదికులే బ్రహ్మవేత్తలని యనరాదు. "వేదవాదరతాః పార్థ నాన్యదస్తీతివాదినః " " త్రైగుణ్యవిషయా వేదాః " అను ప్రమాణములచే వేదవేత్తలు బ్రహ్మజ్ఞానులు కారనియు, వేదములు త్రైగుణ్యవిషయములనియు భగవంతుడే చెప్పియున్నాడు.

మరియు వేదాంతదేశికులు " బ్రహ్మ అనితి " అను నిరుక్తిచే బ్రాహ్మణశబ్దము నిష్పన్నమయినదనియు, " శకన్ధ్వాదిషు పరరూపవక్తవ్యమ్ " అను వార్తికముచే పరరూపమును, ప్రజ్ఞాదిగణమునందు చేరుటవలన, అణ్ ప్రత్యయమును చేయగా " బ్రాహ్మణ " అను రూప మగుచున్నదనియు, బ్రహ్మశబ్దమున కిచట వేదమర్థమనియును జెప్పిరి.

అయ్యది తుచ్ఛమగుచున్నది. ఏలయన (1) ప్రజ్ఞాదులయందు బ్రహ్మణః అను పదము లేకుండుటవలనను, (2) " బ్రహ్మణః " అని యెచటను ప్రథమాన్త ప్రథమాన్తమగు పదమునకు ప్రయోగములేకుండుటచే ప్రజ్ఞాదులయందుగాని, శకన్ధ్వాదులయందుగాని ఆకృతిగణము గ్రహించుట యసంభవ మగుటవలనను, ప్రసిద్ధ

మగు పదముయొక్క ప్రయోగమును కుదుర్చుటకుగాను, ఆకృతిగణము స్వీకరింప బడినది. అప్రసిద్ధ పద ప్రయోగమును సాధించుటకుగాదు. మరియు బ్రహ్మ+అనితి అను వ్యుత్పత్తియందు - కర్మార్థమునందు అణ్ ప్రత్యయము వచ్చును. తరువాత వృద్ధిని చేయగా "బ్రాహ్మణః" అని యగునుగాని "బాహ్మణః" అని గానేరదు.

మూలముయొక్క నాల్గవపాదమునందు "బ్రాహ్మణస్య విజానతః" అని కలదు. అనగా తెలిసికొనిన బ్రాహ్మణుని కని యర్థము. అందుపై ఏమి తెలిసికొనిన బ్రాహ్మ ణుని కని ప్రశ్న రాగా - వివరించుచున్నారు భాష్యకారులు : పరమార్థ తత్వమును తెలిసికొనిన బ్రాహ్మణునకని. అనగా బ్రహ్మను తెలిసికొనిన వానికని యర్థము. ఇట్టివానికి (యోర్థః) ఏమిఫలమో విజ్ఞానఫల మని భావము. ఈ విజ్ఞానఫలమునకు పూర్వార్థమునందలి సర్వతస్సంప్లుతోదక ఫలము దృష్టాన్తము. ఏలనన విజ్ఞానము సర్వతస్సంప్లుతోదక తుల్యమగుటవలన నని భావము. పరిచ్ఛిన్నమగు స్వర్గాదివిషయాను భవజన్యములగు ఆనన్దములన్నియు అపరిచ్ఛిన్నమగు బ్రహ్మానన్దముయొక్క అంశము లగుటవలన, విజ్ఞానఫలమగు అపరిచ్ఛిన్న బ్రహ్మానన్దమునందు, కర్మఫలానన్దములు అన్తర్భావము జెందుచున్నవని భావము.

ఓయి! కర్మఫలము జ్ఞానఫలమునందంతర్భావమును చెందుననుటలో ప్రమాణ మేమి యనగా చెప్పబడుచున్నది. "సర్వంతబిసమేతి యత్కించ ప్రజాస్సాధు కుర్వన్తి - యస్తద్వేద, యత్సవేద" అను శ్రుతివలన.

"ప్రజాః యత్కించ సాధుకర్మ కుర్వన్తి." ప్రజలు యేకొద్ది సత్కర్మ మును అనుష్ఠించుచున్నారో "తత్సర్వం" దానినంతయును "సః" అని యధ్యా హారము. "వాడు" అభిసమేతి పొందుచున్నాడు. వాడెవడనగా "యస్తద్వేద" యత్సవేద "సః" ఆరైక్వుడు - "యత్" ఏ బ్రహ్మను "వేద" తెలిసికొను చున్నాడో, "తత్" ఆ బ్రహ్మను "యః" ఎవడు "వేద" తెలిసికొనుచున్నాడో, వాడని యర్థము. అనగా ప్రజలాచరించిన సమస్త సత్కర్మల ఫలమును, తత్వవేత్త పొందుచున్నాడని యర్థము. ఏలయన, ప్రజలయొక్క సత్కర్మఫలమగు ఆనన్దము. తత్వవేత్తచే పొందబడిన బ్రహ్మానందముయొక్క అంశయగుటవలననని భావము.

ఈ యర్థమునందు "సర్వం కర్మాఖిలం పార్థ! జ్ఞానే పరిసమాప్యతే" అను గీతా శ్లోకముకూడ ప్రమాణ మగుచున్నది. జ్ఞానఫలమునందు కర్మఫలమన్త ర్భావమును చెందుటవలన జ్ఞానమునందు కర్మపరి సమాప్తిని చెందుచున్నదని యర్థము.

ఇచట భాష్యపదములను ఇట్లు సమన్వయము చేసికొనవలయును. వాపీకూప తటాకాదులయందు, ఏ ఫలము యెంతటిదో, ఆ ఫలమంతయు, అంతట వ్యాపించి యున్న నీరుగల సముద్రాదులయందు ఏ ఫలమో, అంతటిదే యెట్లగుచున్నదో,

అట్లే సమస్త వేదోక్త కర్మలయందు ఏ ఫలము యెంతటిదో, బ్రహ్మజ్ఞానముగల బ్రాహ్మణునకు యే ఫలమో, అంతటిదే యగుచున్నది. అని.

కావున కూపతటాకాదుల ఫలము సముద్రఫలమునందువలె, కర్మఫలము, విజ్ఞానఫలమునం దంతర్భావము చెందుటవలన కర్మలయం దధికృతుడగు వానిచే, జ్ఞాననిష్ఠాప్రాప్తి పర్యంతము. వాపీకూపతటాకాదివస్తు స్థానీయమగు కర్మ ఆచరించియే తీరవలయును. జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారము కలిగిన పిదప మాత్రము కర్మచేయదగిన పనిలేదని భావము. ఇచట భాష్యమునందు (కూపతటాకాద్యర్థ స్థానీయమపి కర్మ) అని కలదు. ఇందు అపిశబ్దమునకు సారస్యమేమనగా విజ్ఞానముకంటె తక్కువదగుటచే యుక్తముగాని దయినను, కర్మ, విజ్ఞానమునం దధికారము లేనందున ఆచరించియే తీరవలయును. అని.

ఓయి ! ఈ కర్మయోగానుష్ఠాన మెందులకు ? ఇయ్యది మొదటనే యాక్షేపింపబడినదికదా. అందుకు సమాధానమేమి వచ్చినది. అనినచో చెప్పబడుచున్నది. మోక్షమునిచ్చునట్టి జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారములేనందున అట్టి యధికారము సిద్ధించుటకొరకు కర్మయోగానుష్ఠానము అని ఇట్టి సమాధానము నిచ్చునట్టి యర్థము మూలమువలన సిద్ధించుటలేదని యనరాదు. అర్థమువలన సమాధానము సిద్ధించుచున్నది.

ఇయ్యది యుపపాదింపబడుచున్నది. అందరిచేతను సంపాదింపదగినది ఆత్మజ్ఞానమే. సముద్రఫలమునందు కూపఫలమువలె విజ్ఞానఫలమగు బ్రహ్మానందమునందే సర్వకర్మఫలములగు విషయానందము అంతర్భావమును చెందుటవలన, అట్టి విజ్ఞానము కర్మయోగానుష్ఠానము లేనిదే సంపాదింప నలవిగానందున ముముక్షువులకు విజ్ఞానసిద్ధికొరకు కర్మయోగ మనుష్ఠింప దగినదగుచున్నది. కావున ఇట్లు కర్మయోగానుష్ఠానము జ్ఞానప్రాప్తిద్వారా అపరిచ్ఛిన్నమగు బ్రహ్మానందమునకు కారణమగుటవలన, ఆయా క్షుద్ర (నీచ) ఫలముల నపేక్షింపక, అధికృతునిచే విహితములగు కర్మలు చేయదగినవని పరమార్థము.

ఇచట భాష్యమునందలి కర్మఫలమను పదమునకు ఫలేచ్ఛను విడచి యనుష్ఠించు కర్మలయొక్క ఫలము. అనగా చిత్తశుద్ధియని యర్థము – అట్లే, "కూపతటాకాద్యర్థ స్థానీయం" అను పదమునకు కూపతటాకాదులయందు స్నానపానాది క్రియారూపమగు నేయుపయోగమో తత్తుల్యమని యర్థము. కావున, సముద్రమునందు స్నానము చేయగోరిన పురుషుడు, సముద్రస్నానమునం దధికారము సిద్ధించుటకు, సముద్రస్నానమునకు పూర్వము, కూపతటాకాదులయందు, స్నానాచమనాది క్రియలను యెట్లు చేయుచున్నాడో, అట్లే ముముక్షువగు పురుషుడుకూడ, మోక్షసాధనమగు జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారము కలుగుటకొరకు, జ్ఞాననిష్ఠాప్రాప్తికి పూర్వము ఫలేచ్ఛను విడచి, విహితములగు కర్మలను చేయవలయును. ఎట్లు సముద్రమునందు స్నానము చేయ

గోరినవాడు, కూపాదులయందు స్నానాచమనాది క్రియల నొనర్చినపిదప, దేహము శుద్ధమగుటచే సముద్రమునందు స్నానముచేయుచున్నాడో, అట్లే ముముక్షువుకూడ కర్మయోగానుష్ఠానానన్తరము చిత్తము పరిశుద్ధమగుటవలన జ్ఞాననిష్ఠను పొందును.

ఎట్లు: వానికి కూపాదిస్నానమువలన కలుగుఫలము, సముద్రస్నాన ఫలమునందిముడచున్నదో, సముద్రస్నానముకంటె అతిరిక్తమను కూపాదిస్నానజన్యమగు ఫలము లేనందువలన, అట్లే ముముక్షువుయొక్క కర్మఫలముకూడ విజ్ఞానఫలమునందంతర్భావమును చెందుచున్నది. కనుక కూపస్నాన సముద్రస్నానములకువలె కర్మయోగ జ్ఞానయోగములకు ఉపజీవ్య ఉపజీవక భావసంబన్ధముగలదు. సముద్రస్నానము కూపస్నాన సాధ్యమగుటవలనను, జ్ఞానయోగము, కర్మయోగ సాధ్యమగుటవలనను, ఈరెంటికి ఫలవిషయమునందు హస్తిమశకాన్తరము కలదు. (ఏనుగకు దోమకున్నంత భేదముకలదు) కూపస్నానము దేహమలమును పోగొట్టుటమాత్రమే ఫలము కలదగుటవలనను, సముద్రస్నానము సమస్తనదీనదములయందలి స్నానమువలన కలుగు ఫలము నిచ్చుటవలనను, అట్లే కర్మయోగమువలన చిత్తశుద్ధి మాత్రమే ఫలము కలుగుటవలనను, విజ్ఞానము నిరతిశయానన్దరూపమగు పరమ పురుషార్థమను ఫలము గలదగుటవలనను, అని కొందరు వర్ణించుచున్నారు. ఈపక్షమునందు సముద్రస్నానాధికార సిద్ధికొరకు, కూపాదిస్నానమువలె, జ్ఞాననిష్ఠయందధికార సిద్ధికొరకు కర్మయోగానుష్ఠానమని సమాధానము కంఠోక్తమే యగుచున్నది.

ఓయి! "కూపే వశ్యపయోనిధా వపి ఘటో గృహ్ణాతి తుల్యం జలం" (బావియందును సముద్రమునందును కుండ సమానముగానే ఉదకమును గ్రహించుచున్నది) అను న్యాయముచే, దాహముగలవాడు బావియందు యెంతపరిమాణముగల నీరును త్రాగుచున్నాడో, సముద్రాదులయందుకూడ నంతటి పరిమాణముగల నీటినే త్రాగుచున్నాడు. సముద్రజలము పానీయముకాదని యనరాదు. బాష్పరూపమగు సముద్రోదకము పానీయమే యగుచున్నది. అనియీ శ్లోకముచే చెప్పబడుచున్న దనినచో అట్లుకాదు: ఇట్టి యర్థము దార్ష్టాన్తికమున కనుకూలించదు. దార్ష్టాంతికమునందు గూడ సమస్త వేదోక్త కర్మలయందు యెంతటి ఫలమును కర్మి పొందుచున్నాడో, సన్న్యాసి విజ్ఞానమునం దంతటి ఫలమునే పొందుచున్నాడని యర్థము చెప్పవలయునని యనరాదు. కర్మఫలములగు అనిత్యస్వర్గాదులకంటె విజ్ఞానఫలమగు నిత్యమోక్షము పరమోత్కృష్టమగుచున్నందున నట్టి యర్థమును చెప్పుట పొసగదు.

గనుకనే "యదహరేవ విరజేత్తదహరేవ ప్రవ్రజేత్" అను శ్రుతి కర్మఫలములగు స్వర్గపశుపుత్రాదులు, నశించునవి, న్యూనాధిక భావరూపమగు (ఎచ్చుతగ్గు) దోషము కలవియు, నగుటచే నేపురుషునకు యేరోజున వాటియందు విరాగము కలుగుచున్నదో, ఆరోజుననే సన్న్యసింపవలయు నని చెప్పుచున్నది. అటుగాక విజ్ఞాన

ఫలము కర్మఫలతుల్యమగుచో, కర్మానుష్ఠానమువలననే స్వర్గాదిఫలములు లభించు చుండ కర్మశాస్త్రముకంటె వేరుగా "అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా" అని వేదాంత శాస్త్రము నారంభించుట వ్యర్థమగును.

వ్యర్థమగుగాక - దోషమేమి యనినచో "తరతి శోక మాత్మవిత్" బ్రహ్మవిద్ బ్రహ్మైవభవతి "ఆత్మావా అరేద్రష్టవ్యః" అని జ్ఞానమును, జ్ఞానఫలమును విధించునట్టి యనేక శ్రుతులు విరోధించును.

అట్టి శ్రుతి విరోధమును గూడ సంగీకరించుటకు, బలవత్తరమగు సంసార విరోధము ప్రతిబంధక మగుచున్నది. ఏలయన కర్మలకు ఒకనాటికిని దుఃఖాత్మక మగు సంసారము ఉపరతి చెందకుండుటవలనను, విజ్ఞానము గల సన్యాసులకు సంసార దుఃఖములు సడలి నిరతిశయమగు ఆత్మానందము అనుభవ గోచరమగుటవలనను,

కావున జ్ఞానఫల, కర్మఫలములకు, ఏనుగునకు దోమకు ఉన్నంత తేడా కలదు. ఫలేచ్ఛను కోరక అనుష్ఠించు కర్మలకు మోక్షము ఫలమని యనరాదు. అట్టికర్మలకు చిత్తశుద్ధియే ఫలము గాని మోక్షము ఫలముగాదు.

ఇచట గొందరు గంగ, యమున మొదలగు ఆయా నదీ స్నానములవలన గలుగు ఆయాఫలములు ఒక్క సముద్రస్నానము వలననే పురుషున కెట్లు కలుగు చున్నవో, అట్లే ఆయాకర్మలవలన కలుగు హిరణ్యగర్భలోకప్రాప్తి రూపమగు ఆనందములు ఒక బ్రహ్మజ్ఞానమువలననే విద్వాంసునకు కలుగుచున్నవి. అని వర్ణించు చున్నారు.

ఇచట రామానుజు లిట్లనుచున్నారు. వేదమునందు చెప్పబడిన కర్మలన్నియు, అందరికి ననుష్ఠేయములు గావు. మరేమనిన, ఎట్లు దాహముగలవాడు (పిపాసువు) అన్నివిధములగు ప్రయోజనములకు ఆకరమగు కూపాదులయందు యెంతట పానీయ రూపమగు ప్రయోజనము మాత్రము నభిలషించుచున్నాడో అట్లే ముముక్షువగు బ్రాహ్మణుడు కూడా వేదోక్తమగు నుపాయముల న్నిటిలోను మోక్షసాధనమగు నుపాయమునే స్వీకరింపవలయును గాని వేరొండు నుపాయము స్వీకరింపదగదు." అని.

అయ్యది యుక్తిసహముగాదు. ఏలయన (1) "సర్వతస్సంప్లుతోదకే" అను మూలమునందలి పదమునకు "సర్వార్థ పరికల్పితే" అన్నివిధములగు ప్రయోజనముల కూడియున్న అను అర్థము లభించనందువలనను (2) స్నానము, పానము మున్నగు కొద్ది ప్రయోజనములతో కూడియున్న కూపాదులు సర్వార్థపరికల్పితములు (అన్ని ప్రయోజనములతో కూడినవి) కానందువలనను, స్త్రీపశ్వాదులను కోరినవానికి కూపాదులవలన కలుగు నుపయోగ మినుమంతయును లేదు.

మరియు, "ఎంతటిఫలమో, అంతటి ఫలమే వానిచే స్వీకరింపబడుచున్నది. (యావత్ప్రయోజనం తావత్తేనోపాదీయతే) అని రామానుజులు వ్రాసిరి. అది

యుక్తము. జలము స్వీకరింపబడుచున్నది గాని ఫలము స్వీకరింపబడుటలేదు. ప్రత్యుత ఫలము స్వీకరింప శక్యమున్ను గాదు. ప్రయోజన వాచియగు అర్థశబ్దమునకు జలమని యర్థమును జెప్పుట పొసగదు.

అట్టితరి యెంతటి జలముతో ప్రయోజనమో, అంతటి జలమునే స్వీకరించుచున్నాడు. అని చెప్పదగియుండును. మూలమునందు "యావాన్" అని ప్రథమాన్తమగు పదముండుటవలన, నిపుడట్లే చెప్పెదమని యనుటకును వీలులేదు. మరియు నీ యర్థమునందు "తేన" అను కర్తృవాచకపదమున్ను, "ఉపాదీయతే" అను క్రియాపదమున్ను, మూలమునందు లేనందున కల్పింపబడవలసి వచ్చును.

మరియు, రామానుజులు, (పిపాసోః) పానేచ్ఛగలవానికి అని నియమించుట కూడ యుక్తముగాదు. కూపాదులయందు స్నానముచేయ కోరిక గలవారు కూడ కలరు. పానేచ్ఛగలవారను పదము ఉదాహరణముకొరకు స్వీకరింపబడిన దనినచో అపుడు తోటను తడుప కోరికగలవారు కూడ గ్రహింపవలసియుండును. అందు క్షిప్తాపత్తి యనరాదు (ఆరామసేచనేచ్ఛునకు) తోటలను తడుప కోరికగలవానికి కూపమునందలి జలమంతటితోను ప్రయోజనముండుటవలన, కొలది జలమే వానిచే స్వీకరింపబడుచున్నది గాని, సర్వము స్వీకరింపబడుటలేదని చెప్పుట సంభవింపదు.

అట్లే బ్రాహ్మణ శబ్దమునకు వైదికుడగు బ్రాహ్మణునికని యర్థము చెప్పుట పొసగనేరదని యింతకుమున్నే నిరాకరింపబడినది. "విజానతః" అను పదమునకు ముముక్షువుని యర్థము చెప్పుట కూడ పొసగదు. వేదవాదరతులగు అనేకమంది వైదికబ్రాహ్మణులు, ఫలాసక్తిగలవారలే యగుచున్నారు. వైదికుడగువాడు "అథాతో ధర్మజిజ్ఞాసా" అను సూత్రమువలన కర్మలయందే ప్రవర్తించునుగాని, ముముక్షువు గానేరడు. "త్రైగుణ్యవిషయా వేదాః నిస్త్రైగుణ్యోభవార్జున" అని భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడే కామదూషితుడని నిందించియున్నాడు. ముముక్షువనగా నిష్కాముడు, నిష్కాముడు వైదికుడు గానేరడు, వేదాన్తి యగుచున్నాడు. ఇయ్యది సిద్ధాంతము.

మరియు ఎవడు విశేషించి యాత్మతత్వమును దెలిసికొనుచున్నాడో వాడు "విజానన్" అని చెప్పబడుచున్నాడు. అట్టివాడు ముక్తుడుకాని, ముముక్షువుగాడు. రామానుజులుకూడ నిత్యముక్తులగు అనన్తుడు, గరుడుడు మున్నగువారును ఈశ్వరుడున్ను, విజ్ఞానముకలవారని యంగీకరించియున్నారు. మరియు ముముక్షువునకే జ్ఞానమునందధికారము. ముముక్షువు వేదాన్తశ్రవణాదికమును చేసి యాత్మతత్వమును విశేషముగా తెలిసికొనుచున్నాడు. అట్టితరి విజ్ఞానత్వమే ముముక్షుత్వ మెట్లగును ! మోక్షేచ్ఛగలిగినపిదపగదా విజ్ఞానము కలుగును. ఈస్థితిలో విజ్ఞానమే మోక్షేచ్ఛ యెట్లగును ?

మరియు "యదేవమోక్షసాధనం తదేవోపాదేయం" (ఏది మోక్షసాధనమో అదియే స్వీకరింపదగినది) అను నీవాక్యమంతయు మూలముకంటె వేరుగా కల్పింపబడినందున అప్రమాణముగుచున్నది.

మరియు వేదాంతములయందే మోక్షసాధనమగు జ్ఞానము వినబడుచున్నందున వేదములయందు మోక్షసాధనమగుదానినే గ్రహింపవలయునని చెప్పుటకూడ యుక్తముగాదు.

వేదములయందు ధర్మమునకు సాధనములగు యజ్ఞాదులవలె మోక్షసాధనములుగూడ శ్రుతమగుచో వేదాంతశ్రవణాదులు వ్యర్థములగును. మరియు పూర్వమీమాంసా, ఉత్తరమీమాంసా యను భేదకల్పనముకూడ అయుక్తమగును.

"సర్వేవేదా యత్పదమామనన్తి" అను శ్రుతియందలి సర్వశబ్దస్వారస్యము వలన ఉపనిషత్తులుగూడ వేదములేయని యనరాదు. "త్రైగుణ్యవిషయావేదాః" అని భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడే వేదములు గుణత్రయబద్ధమగు సంసారవిషయములని వక్కాణించి యుండుటవలనను, ఉపనిషత్తులు గుణత్రయాతీతమగు బ్రహ్మాత్మతత్త్వమును ప్రతిపాదించుచుండుట వలనను - ౪౬

శ్లో॥ కర్మణ్యేవాధికారస్తే మాఫలేషు కదాచన
మాకర్మఫలహేతుర్భూర్మాతే సఙ్గోస్త్వకర్మణి॥ ౪౭

అ॥ "బ్రాహ్మణో నిర్వేదమాయాత్" "బ్రాహ్మణః ప్రవ్రజేత్" అను శ్రుతి ప్రమాణముల వలన బ్రాహ్మణునకే సన్న్యాసాశ్రమమునం దధికార ముండుటచే, "కర్మణ్యేవ" అను ఏవకారమువలన క్షత్రియుడగు అర్జునునకు జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారము లేదని యర్థమగుచున్నది. యద్వా మూలమునందలి "తే" అను పదమునకు వివేకవైరాగ్యాది గుణములు లేని నీకు అని యర్థము. కావున వివేకాది రహితుడవగు నీకు సన్న్యాసమునం దధికారము లేనందున, సర్వకర్మ సన్న్యాసపూర్వకమగు జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారము లేదని భావము.

కర్మఫలములయందు కోరిక స్వప్నాద్యవస్థలయందును నీకు లేకుండుగాక అని ద్వితీయపాదమున కర్థము.

మాఫలేషు కదాచన అను "ద్వితీయపాదముచే" మాకర్మఫలహేతుర్భూః అను తృతీయ పాదమునకు పౌనరుక్త్యదోషమును శంకింపరాదు "ఫలేషు" అనునపుడు స్వర్గాదిఫలములయం దని యర్థము. "కర్మఫలహేతుః" అనునపుడు కర్మఫలమగు జన్మమునకు కారణుడని యర్థము. (అనగా కర్మఫలశబ్దమునకు జన్మయని యర్థము) కావున నీకు స్వర్గాదిఫలములయందు కోరికయున్నచో స్వర్గఫలమును అనుభవించుటకు నీకు జన్మయుండును. గనుక నీవు ఫలహేతువు, జన్మహేతువున్ను

కాకుము. అని చెప్పుటకు రెండు వాక్యములు ఆవశ్యకమయినందున పౌనరుక్త్యము లేదు.

కర్మఫల హేతుత్వమనగా కర్మఫలరూపమగు జన్మము ననుభవించుట. ఫలములయం దధికార మనగా ఫలవిషయకమగు స్పృహ యని భేదము.

కర్మఫలమునందు కోరిక లేనిచో దుఃఖరూపమగు కర్మతో నేమి ప్రయోజన మను శంకకు సమాధానమును చెప్పుచున్నారు. "మా తే సంగో స్త్వకర్మణి" అను నాల్గవపాదముచే కర్మశబ్దము క్రియయందును (అనగా చేయుట అను నర్థమునందును) యజ్ఞాది కర్మలయందును ప్రసిద్ధమగుటచే నిచట "అకర్మణి" అనగా చేయకుండుట అను నర్థమును గ్రహింపవలయును.

ఫలేచ్ఛను విడచి నీవు కర్మలనే యాచరింపవలయును గాని కర్మసన్న్యాసమును జేయు నధికారము నీకు లేదని శ్లోకమునకు ఫలితార్థము.

ఇచట రామానుజులు కర్మఫల పదమునకు క్షున్నివృత్త్యాదికము (ఆకలి దప్పికలను దీర్చుకొనుట) అని యర్థమును జెప్పి అందుకు నీవు కారణుడవు గా వను అనుసంధానముతో నుండవలయునని చెప్పిరి.

ఇయ్యది తుచ్ఛము. భోజనాది కర్మలు కర్మలుగావు. ఆకలి దప్పికలను దీర్చు కొనుట కర్మఫలమున్ను గాదు.

ఏ శాస్త్రమున్నూ భోజనాదికర్మలయం దెవనిని నియమించుట లేదు. అట్లున్నచో నిచట శ్రీకృష్ణుడు గూడ నర్జునుని 'నీకు భోజనాది కర్మలయందే అధికార' మని నియ మించి యుండెడివాడు.

రాత్రిపూట భుజించుట, ఉపవాసమును జేయుట, మున్నగునవి నిత్యనైమిత్తి కాది కర్మల కంగములేగాని వాటియందు వేరుగా విధిలేదు.

మరియు క్షున్నివృత్త్యాదికము (ఆకలి దప్పికలను దీర్చుకొనుట) కర్మఫల మగుచో భోక్తకు దానియందు సంగమెట్లు లేకుండును? యజ్ఞాదికర్మలకు ఫలమగు స్వర్గాదికము కాలాంతరమునందు కలుగునది గాన, దానియందలి సంగము పురు షునిచే విడువశక్య మగును. మరియు స్వర్గాదిఫలములను కోరక యజ్ఞాదికర్మలు చేయ వలవియగునుగాని, క్షున్నివృత్తిని కోరక క్షుద్బాధ గలవాడు భోజనాదులయందు ప్రవర్తించు టెట్లు? అయ్యది సంభవమగుచో ఆకలి లేనివానికి గూడ భోజనమునందు ప్రవృత్తి కలుగునుకదా?

మరియు ఆకలిదప్పికలు ప్రాణధర్మము లనియు, భోజనాదులు శరీరధర్మము లనియు, అనుసంధానమును జేయుట జ్ఞాననిష్ఠయే యగును. ఇట్టి యనుసంధానము అవిక్రియాత్మ జ్ఞానమునకు కారణమగుటవలన,

మరియు రామానుజులు ‘ కర్మఫలయో హేతుర్మాభూః ’ నీవు కర్మలయం దును, ఫలములయందును కారణుడవు కాకుమని చెప్పుటకూడ నుచితముగాదు, ‘ కర్మణ్యేవాధికారః ’ అని కర్మహేతుత్వము చెప్పబడినందువలన.

ఇక వేదాంతదేశికులు కర్తృత్వాభిమానము లేకుండుటయే కర్మహేతుత్వ మని వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి. అదియును అయుక్తమే యగుచున్నది. కర్తృత్వాభి మానము లేనిచో ఫలహేతువు గానేరదు. ఎవడు నేను కర్తనని యనుసంధానమును చేయుచున్నాడో వాడే ఫలమును అనుసంధానము చేయుచున్నాడు. కర్మకు కారణము కాకున్నచో కర్మయే నుండనేరదు. ఫలహేతువు కానపుడు, ఫలముయొక్క స్వరూప మెట్లు నిష్పన్నముకాదో అట్లే కర్మహేతువు కానిచో కర్మస్వరూపముకూడ నిష్ప న్నము కానేరదు. ४८

శ్లో॥ యోగస్థః కురు కర్మాణి సఙ్గం త్యక్త్వా ధనఞ్జయ
సిద్ధ్యసిద్ధ్యోస్సమోభూత్వా సమత్వం యోగ ఉచ్యతే.

అ॥ ఓయి యర్జునా ! ఫలేచ్ఛను విడచి సిద్ధ్యసిద్ధులయందు సమానుడవుగా నుండి యోగమునందున్నవాడ వగుచూ కర్మల ననుష్ఠింపుము అని యన్వయము. “ ఫలపరియుక్తేన ” అని భాష్యపదము. ఫలాభిసంధిలేనివానిచే నని యర్థము. అథవా పరియుక్తశబ్దమునకు పరియోగము అర్థము. భావార్థమునందుక్తపరిత్యాగము పరిసఙ్గ మని నిశ్చయార్థము. ఇచట ‘‘ పుంసా ” అని యధ్యాహారము చేసికొనవలయును. పురుషునిచే ఫలపరిసంగముతో కర్మ చేయదగదు. అనగా వివేకముగలవాడు ఫలమును కోరి కర్మ చేయకూడదని నిశ్చయార్థము.

‘‘ కర్మాణికురు ” (కర్మలను చేయుము) అనుచోట యెందుకొరకు కర్మలను చేయవలయు నను శంక రాగా ఈశ్వరారాధనకొరకు కర్మలను చేయవలెనని సమా ధాన మొసగబడినది. ఈశ్వరప్రీతియందును గూడ ఆశ యుండదగదు. అందు ఆశ యున్నను ఈశ్వరానుగ్రహము సిద్ధించునా ? సిద్ధింపదా ? అను సందేహముచే చిత్తచాంచల్యము కలుగును.

“ సిద్ధ్యసిద్ధ్యోస్సమోభూత్వా ” సిద్ధి యనగా జ్ఞానప్రాప్తి, అసిద్ధి యనగా తద ప్రాప్తి - యీ రెంటియందును సమానముగా నుండవలెనన్నచో జ్ఞానము ప్రాప్తించి నచో అనురాగముగాని జ్ఞానము ప్రాప్తించనిచో ద్వేషముగాని యుండదగ దని భావము.

యోగశబ్దార్థమును భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడే వివరించియున్నాడు. నాల్గవ పాదముచే “ సమత్వం యోగఉచ్యతే ” అని ఇచట శాస్త్రజ్ఞైః అను పదమును అధ్యా హారమును చేసికొని శాస్త్రజ్ఞులచే చెప్పబడుచున్నదని యన్వయించుకొనవలయును.

ఇచట రామానుజులు: ' రాజ్యము, బంధుగులు, మున్నగువాటియందు ఆశను విడచి విజయముయొక్క సిద్ధ్యసిద్ధులయందు సమానుడవుగా నుండి కర్మలను ఆచరింపుము ' అని చెప్పిరి.

అయ్యది తుచ్ఛము. " మాఫలేషు కదాచన " అను దానిచేతనే రాజ్యాదిఫలములయం దాశయుండరాదని చెప్పబడుటవలనను, బంధువులు మున్నగువానియందు (స్నేహము) సంగము పనికిరాదని " అశోచ్యాన్ " అను శ్లోకము మొదలు " నత్వం శోచితుమర్హసి " అనునంతవరకు నుండు గ్రంథముచే ప్రతిపాదింపబడుటవలనను, ప్రధాన ఫలముయొక్క సిద్ధ్యసిద్ధులయందు సమత్వము నుపేక్షించి, దానిలో నంతర్భూతమగు విజయముయొక్క సిద్ధ్యసిద్ధులయందు సమత్వమును చెప్పుట అనుచిత మగుట వలనను, ఇంతకు పూర్వ మెచటను ప్రధానఫలముయొక్క సిద్ధ్యసిద్ధులయందు సమత్వమును చెప్పియుండనందువలనను, " సుఖదుఃఖే సమే కృత్వా " అను శ్లోకమునందు జయాజయ సమత్వము చెప్పియుండుట వలనను రామానుజుల భాష్యము అసంగత మగుచున్నది. ౪౮

శ్లో॥ దూరేణహ్యవరం కర్మ బుద్ధియోగా ద్ధనంజయ
బుద్ధౌ శరణ మన్విచ్ఛ కృపణాః ఫలహేతవః ॥ ౪౯

అ॥ ఫలాపేక్షతో చేయబడు కర్మ, జన్మమరణాదులకు కారణమగుటవలన సమత్వబుద్ధితో చేయబడు కర్మకంటె చాల తక్కువదగుచున్నది. గనుక సమత్వబుద్ధియోగమునందుగాని, దాని పరిపాకమువలన కలుగు సాంఖ్యబుద్ధియందుగాని రక్షకత్వము నొందుము. అనగా పరమార్థజ్ఞానమే రక్షకమని తలంచుము. ఫలహేతువు లగుచు నికృష్టమగు కర్మను చేయువారలు నీచులగుచున్నారు. ఏకరూపమగు కర్మకు, అనుష్ఠించువాని యొక్క బుద్ధియందలి ఫలసంగ, తదభావములచే ఉత్కర్షాపకర్షములు కలుగుచున్నవి. ఇంతియెగాని స్వాభావికములు గావు. దీనిచే అవివేకులగు రాగులచే చేయబడు కర్మలకే అపకర్ష వచ్చినది గాన వారలయొక్క నిందగూడ సూచింపబడుచున్నది.

ఫలహేతువులు నీచులగుటలో శ్రుతిని ప్రమాణపరచుచున్నాడు. ' యోవా ఏత దక్షరం గార్గి అవిదిత్వాఽస్మాల్లోకాత్ ప్రైతి సకృపణః ' అని. అనగా ఏ పురుషుడు నాశరహితమగు నీ బ్రహ్మమును దెలిసికొనక యీ మనుష్యలోకమును విడచి తాను ఫలాభిసంధితో చేసిన కర్మలఫలము ననుభవించుట కొరకు, స్వర్గాదిలోకములను పొందుచున్నాడో, ఆ పురుషుడు దుఃఖింపదగినవాడు. ' అస్మాల్లోకాత్ ' అను చోట ' ల్యబ్లోపే పంచమీ ' అను సూత్రమువలన పంచమీవిభక్తిః ' యద్వా ' లోకశబ్దమునకు దేహమని యర్థమును చెప్పుకొని, ఈ దేహమునుండి చ్యుతిజెందుచున్నాడో అని యన్వయించుకొనవచ్చును.

తత్త్వజ్ఞానికి దేహమునుండి యుత్క్రాన్తి యనునది లేదు గావున యీ యర్థమునందు దోషములేదు.

ఇచట రామానుజులు 'బుద్ధియోగాత్' అను పదమునకు బుద్ధియోగముతో కూడికొనిన కర్మకంటె - అని యర్థమును జెప్పిరి. వేదాంతదేశికులు, జహల్లక్షణచే నీ యర్థము సిద్ధించుచున్నదని యుక్తిని చూపిరి. ఈ రెండును తుచ్ఛమగుచున్నవి. ఏలయన (1) లక్షణాశ్రయణము దుష్టమగుటవలనను, (2) 'బుద్ధి యుక్తాత్' (బుద్ధి యుక్తమగు కర్మకంటె) అని చెప్పిననే ఇష్టసిద్ధి కలుగుచుండగా 'బుద్ధి యోగ యుక్తాత్' బుద్ధి యోగముతోగూడిన కర్మకంటె అని చెప్పుట వ్యర్థమగుటవలనను.

శ్లో॥ బుద్ధియుక్తో జహాతీహ ఉభే సుకృత దుష్కృతే
తస్మాద్యోగాయ యుజ్యస్వ యోగః కర్మసు కౌశలమ్॥ ౫౦

అ॥ కర్మలయందు సమత్వమనగా, కర్మలవలన కలుగు ఫలాఫలములయందు సమతాబుద్ధి; అదియే ఇచట ప్రకృతము. అథవా ఫలమును పరిత్యజించుటవలన నిత్య నైమిత్తిక కామ్యములయందు సమతాబుద్ధియని చెప్పవచ్చును. ఫలేచ్ఛను విడచి చేయునట్టి యీ మూడు కర్మలున్ను చిత్తశుద్ధి రూపమగు నొకే ఫలము నిచ్చుటచే సమానము లగుటవలన.

ఓయీ! 'తద్విద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూయ నిరఞ్జనం పరమం సామ్యము పైతి' (ఆత్మను తెలిసికొనినవాడు పుణ్యపాపములను విడచి నిర్లిప్తుడగుచు పరమపదము నొందుచున్నాడు) అను శ్రుతి ఆత్మజ్ఞాని పుణ్యపాపములను విడచునని చెప్పుచుండ కర్మయోగి పుణ్యపాపములను విడచు టెట్లు పొసగును? అనగా సమాధానము సత్త్వ శుద్ధి జ్ఞానప్రాప్తిద్వారా, యని. అనగా కర్మలవలన మొదట చిత్తశుద్ధి కలుగును, పిదప జ్ఞాన ముదయించును; తదుపరి పుణ్యపాపములను విడచును. అని భావము.

కర్మలు సహజముగా బంధప్రాపకములయినను సమతాబుద్ధివలన స్వభావ మును విడచుచున్నవి. అనగా సంసారబన్ధము నీయక, చిత్తశుద్ధిద్వారా జ్ఞానము నిచ్చి ముక్తి నొసగుచున్నవని భావము.

ఇచట రామానుజులు మూలమునందలి కొన్ని పదములకు ఇట్లర్థమును చెప్పిరి. "బుద్ధియుక్తః" బుద్ధియోగముతో కూడినవాడు. యోగః బుద్ధియోగము "కౌశలం" అతి సామర్థ్యము" అనగా మిక్కిలి సామర్థ్యముచే సాధింపదగినది బుద్ధి యోగమని.

ఇయ్యది తుచ్ఛము యేలనన (1) బుద్ధిశబ్దమువలన బుద్ధియోగమను అర్థము లభించకుండుటవలనను, (2) ప్రకృతయోగము కర్మయోగమగుటచే నయ్యది బుద్ధి యోగ శబ్దముచే వచింప వీలులేనందువలనను (3) బుద్ధి, జ్ఞాన, పదములు పర్యాయ పదము లగుటచే బుద్ధియోగ మనగా జ్ఞానయోగమను అర్థము అనివార్యమగుట

వలనను, శ్లోకమునందలి "బుద్ధియోగాద్ధనంజయ" అను బుద్ధియోగ పదమువలన నిచట బుద్ధి శబ్దమునకు బుద్ధి యోగమని యర్థము చెప్పబడుచున్నను పూర్వశ్లోకము నందలి "బుద్ధి యోగాత్' అను పదమునకు కూడ సమత్వబుద్ధితో కూడిన కర్మ యోగమనియే అర్థమును నిర్ణయించుటవలన నదియును పొసగనందునను, 'యోగః కౌశలం' అను స్వారసికమగు సామానాధికరణ్యమును చెరచి కౌశలసాధ్యము అని లాక్షణికార్థమును స్వీకరించుటలో ప్రమాణము లేకుండుటవలనను రామానుజోక్తమగు అర్థము దుష్టమగుచున్నది. ౫౦

ఇయ్యది తుచ్ఛము, బుద్ధి శబ్దమువలన బుద్ధియోగమను అర్థము లభింపదు. ప్రకృతము కర్మయోగము గనుక నద్దానిని బుద్ధియోగశబ్దముచే వచింప వీలులేదు. బుద్ధిజ్ఞానపదములు పర్యాయపదము లయినందున బుద్ధియోగమనగా జ్ఞానయోగమని తప్పక యర్థమగును. 'బుద్ధియోగా ద్ధనంజయ' అను పూర్వశ్లోకము నందలి బుద్ధి యోగపదము వలన బుద్ధిశబ్దమునకు బుద్ధియోగమని యర్థమును చెప్పుటకూడ పొసగ నేరదు. అచట బుద్ధియోగపదమునకు కూడ సమత్వబుద్ధితో కూడిన కర్మయోగ మనియే నిర్ణయింపబడినది. యోగః కౌశలం అను స్వారసిక మగు సామానాధికరణ్యమును చెడగొట్టి 'కౌశలసాధ్యము' అని లాక్షణికార్థమును స్వీకరించుటలో ప్రమాణము కనుపింపదు. గనుక రామానుజోక్తమగు అర్థము దుష్టమగుచున్నది.

'శ్లో॥ కర్మజం బుద్ధి యుక్తాహి ఫలం త్యక్త్వా మనీషిణః
జన్మబంధ వినిర్ముక్తాః పదం గచ్ఛ న్త్యనామయం.

అ॥ సమత్వబుద్ధితో గూడిన పురుషులు, కర్మజన్యమగు ఫలమును విడచి, జ్ఞానమును పొందినవా రగుచు, జన్మ యను సంసారబంధమును విడచి యుపద్రవ రహితమగు మోక్షపదవిని పొందుచున్నారని యన్వయము. కర్మఫలత్యాగులు జ్ఞానము నొందిరనగా చిత్తశుద్ధిద్వారా జ్ఞాననిష్ఠను పొందిరని యర్థము. ఇట్టివారు ముక్తి స్థానమును, 'గచ్ఛన్తి' పొందుచున్నారు. అని వర్తమాన లకారమును నిర్దేశించి నందువలన జీవించియున్నవా రగుచునే ముక్తినొందుచున్నారని యర్థమగుచున్నది. అట్లు గానిచో 'గమిష్యన్తి' పొందగలరు - అని చెప్పియుండవలసినది. ముక్తిస్థానము సచ్చిదానందరూప మయినదని గ్రహింపవలయును. ఆత్మయందు అనాత్మపదార్థము లను ఆరోపించుటకు కారణమగు నవిద్య, విద్యచే - వెలుతురుచే చీకటి నశించినట్లు నశించగా సచ్చిదానంద బ్రహ్మాత్మసాక్షాత్కారము కలుగును. అదియే మోక్షమని చెప్పబడుచున్నది. అయ్యది జీవించియున్న యవస్థయందే సులభమగును. జ్ఞానము శమదమాది సంస్కారవిశిష్టమగు మనస్సుచే సాధింపదగినది యగుటవలనను, 'బ్రహ్మవి ద్బ్రహ్మైవ భవతి' అను ప్రమాణమువలన విద్య(జ్ఞానము) వెంటనే మోక్షమునిచ్చుట

వలనను విదేహకైవల్య మగు మోక్షము జీవద్దశయం దెట్లు లభించునని యనరాదు. "నిష్కలం నిష్క్రియం శాన్తం" "అశబ్ద మస్పర్శ మరూప మవ్యయం" ఇత్యాది ప్రమాణములచే నాత్మ యెల్లప్పుడు విదేహు డనియే చెప్పబడుచున్నాడు. ఆత్మ యొకానొక దేహముతో కూడియుండుట అజ్ఞానమువలన కలుగుచున్నది. ఆత్మకు నేను దేహసంబంధముగలవాడ నను భ్రాంతి విద్యచే నివర్తించిన చాలును. ఆప్తునియొక్క యుపదేశము వలన రజ్జుసర్పభ్రాన్తి నివర్తించినట్లు కావున నిర్వికారుడును స్వయంప్రకాశమానుడగు ఆత్మయందు సంసారబంధముగాని, అవిద్యాసంసర్గము గాని లేనందున నాత్మజ్ఞానముగలవానికి జీవన్ముక్తి సిద్ధమగుచున్నది.

ఓయి! బుద్ధియోగముగలవాడు పుణ్యపాపములను విడచుచున్నాడు. నిరుపద్రవ మగు ముక్తిస్థానమును పొందుచున్నాడు, అని జ్ఞానఫలమగు పుణ్యపాపములను విడచుట పరమపదమును పొందుట, అనునవి చెప్పబడుటచే నిందు కర్మయోగమునకు ప్రసక్తి యెంతమాత్రము ఉచితముగాదని శంక కలుగగా భాష్యకారులు "అథవా" అని మొదలగు భాష్యగ్రంథముచే సమాధానమును చెప్పుచున్నారు.

దూరేణ హ్యవరం కర్మ బుద్ధియోగాద్ధనంజయ' అను శ్లోకము మొదలు నింత వరకు నుండు మూడు శ్లోకములయందును పరతత్వజ్ఞానమే స్వరూపముగా గలిగినట్టియు కర్మయోగమువలన కలుగు చిత్తశుద్ధిచే బుట్టినట్టియు సాంఖ్యబుద్ధియే భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణునిచే నిరూపింపబడినది. ఏలననగా కారణమును చూపిరి ; యేమన, కర్మ యోగము పుణ్యపాపములను క్రమముగా పోగొట్టును. జ్ఞానయోగము స్వయముగా ఇతరాపేక్ష లేకుండగా పుణ్యపాపములను పోగొట్టును. పై మూడుశ్లోకములయందును పుణ్యపాప ప్రమాణమునకు సాక్షాద్ధేతుత్వమే వినబడుచున్నది. అట్టి సాక్షాత్కార ణత్వము సాంఖ్యయోగమునందే కలదని యిందుగూడ చెప్పబడియున్నది. గనుక పై మూడుశ్లోకములయందును శ్రీకృష్ణునిచే నిరూపింపబడినది జ్ఞానయోగమే గాని కర్మ యోగము గాదు. ఈ యర్థమునందు పై మూడుశ్లోకముల నిట్లు సమన్వయించుకొన వలయును.

'శ్లో॥ దూరేణ హ్యవరం కర్మ బుద్ధియోగా ద్ధనంజయ
బుద్ధౌ శరణమన్విచ్ఛ కృపణాః ఫలహేతవః ॥

అ॥ ఓయి యర్జునా! (బుద్ధి యోగాత్) జ్ఞానయోగముకంటె కర్మయోగము చాల తక్కువది. కిం-ఆ కారణము వలన, బుద్ధౌ-సాంఖ్యయోగమునందు రక్షణమును పొందుము. కర్మఫలహేతువులు మిక్కిలి నీచులు. కర్మయోగనిష్ఠులు ఫలమును కోర నందున అంతటి నీచులు గారు.

శ్లో॥ 'బుద్ధియుక్తో జహాతీహ ఉభౌ సుకృతదుష్కృతే
తస్మాద్యోగాయ యుజ్యస్వయోగః కర్మసు కౌశలం॥'

సాంఖ్యబుద్ధిగలవాడు (జ్ఞానము గలవాడు) పుణ్యపాపముల నిచటనే విడచును. 'తద్విద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూయ' అను శ్రుతిప్రమాణము కలదు. (ఆత్మను దెలిసికొనినవాడు పుణ్యపాపములను విడచి ముక్తి నొందునని దీని యర్థము) కావున నీవు సాంఖ్యబుద్ధిని పుట్టించు కర్మయోగముకొరకు ప్రయత్నించుము. తురీయపాదము నందు అర్థభేదము లేదు. ౪౯

శ్లో॥ కర్మజం బుద్ధి యుక్తావా ఫలంత్యక్త్వా మనీషిణః
జన్మబంధ వినిర్ముక్తాః పదం గచ్ఛన్త్యనామయం. ౫౦

సాంఖ్యజ్ఞానము గల విద్వాంసులు కర్మలను తత్ఫలమును విడచి సంసారబంధ వినిర్ముక్తులగుచు, నిరుపద్రవమగు మోక్షస్థానమును పొందుచున్నారు. ౫౧

శ్లో॥ యదా తే మోహకలిలం బుద్ధి వ్యతి తరిష్యతి
తదా గన్తాసి నిర్వేదం శ్రోతవ్యస్య శ్రుతస్య చ. ౫౨

అ॥ నీ బుద్ధియందలి యవివేక మెప్పుడు దొలగిపోవునో, నీ వపుడు కని విని యెరింగిన పదార్థములయందు విరాగము నొందుదువు

ఆత్మానాత్మ వివేకరూపమగు జ్ఞానమును బోగొట్టి శబ్దస్పర్శాదివిషయజాతమును గురించి, యన్తఃకరణ మెద్దానిచే బంపబడుచున్నదో నయ్యది కాలుష్య మనబడుచున్నది. వివేక మను జలమును, మలినపరచుటవలన నవివేకము పరాగము వలె కలిలశబ్దముచే వ్యవహరింపబడుచున్నదని భావము.

వినినదానితో నేమి ఫలము? వినదగినదానితో నేమి ప్రయోజనము? అని విరాగము నొందుదువని యర్థము. ఆత్మకంటె భిన్నమగు ధర్మశాస్త్రేతిహాసపురాణాదికము శ్రుతము (వినినది), శ్రోతవ్యము (వినదగినది) నగుచున్నది.

ఆత్మమాత్రము సాక్షాత్కారపర్యంత మెల్లపుడు, శ్రోతవ్యుడే (వినదగినవాడే) యగుచున్నాడు. అందువలన నాత్మయందు విరాగము (నిర్వేదము) ఉచితము గాదు, 'ఆత్మావాఽరే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యః' అను శ్రుతియు, 'ఆసుప్తేరామృతేః కాలం నయేద్వేదాంతచింతయా' అను స్మృతియు నిందు బ్రమాణము లగుచున్నవి. (ఆత్మ వినదగినవాడు, దెలిసికొనదగినవాడు అని పై శ్రుతికి యర్థము) (నిదురబోవు నంతవరకు, మృతినొందు నంతవరకు వేదాంతవ్యాసంగముతో కాలము గడుపుమని పై స్మృతికి యర్థము.)

శ్లో॥ శ్రుతి విప్రతిపన్నా తే యదా స్థాస్యతి నిశ్చలా
సమాధా వచలాబుద్ధి స్తదా యోగమవాప్స్యసి. ౫౩

అ॥ ఆత్మానాత్మ వివేకమును గప్పివేయునట్టి యజ్ఞానమును గల్మషద్రవ్యము నశింప నాత్మానాత్మ వివేకరూపమగు జ్ఞానము పురుషునకు లభించును. అట్టి పురు

షుడు కర్మయోగమువలన గలుగు సాంఖ్యయోగము (జ్ఞానయోగము) నెప్పుడు బొందునో జెప్పెద వినుము.

ప్రవృత్తి నివృత్తి రూపములగు కర్మలను బోధించు వేదవాక్యములచే భేదభావము నొందిన నీ బుద్ధి యెప్పుడు నిశ్చలతను జెంది సమాధియందు స్థిరపడునో, నపుడు నీవు సాంఖ్యయోగమును (జ్ఞానమును) పొందగలవు. అని యన్వయము. (శ్రుతి విప్రతిపన్నా) అనేకములగు సాధ్యములను (ఫలములను) ఫలసాధనములను; నా రెంటికి గల సంబంధములను, బ్రకాశింపజేయునట్టి వేదవాక్యములచే పలువిధములగు భేదభావమును బొందినదని యర్థము. ప్రవృత్తి ధర్మములను, నివృత్తి ధర్మములను, ప్రతిపాదించునట్టి వేదవాక్యములను వినుటంబట్టి కర్మల ననుష్ఠింతునా? సన్యసింతునా! వనమును జేరుదునా? లేక కామ్యకర్మలయందైనను, నిత్యకర్మల నాచరింతునా? కామ్యకర్మల నాచరింతునా? అను పలువిధములగు సంకల్పములను బొందిన బుద్ధి యని భావము.

బుద్ధి విశేషణములగు నిశ్చలాచలపదములకు పౌనరుక్త్యమును శంకింపవలదు, నిశ్చలత్వమనగా బుద్ధికి విక్షేపము లేకుండుట. విక్షేపమన బుద్ధి యాత్మస్వరూపము నుండి తొలగుట, అనగా విషయచిన్తనతో నుండుట, అని నిశ్చయార్థము. కావున విషయచింతన లేకుండుటయే బుద్ధికి నిశ్చలత్వ మని గ్రహింపవలయును.

అచలత్వ మన బుద్ధికి వికల్పములు లేకుండుట. వికల్పమనగా వీడు ఆత్మ, ఈయవి యనాత్మపదార్థములు. అను వివేకజ్ఞానరూపమగు బుద్ధి వృత్తి, అట్టి వృత్తి బుద్ధికి లేకుండుట, అచలత్వ మనబడును. అనగా నిర్వికల్పసమాధి యని నిశ్చయార్థము.

అంతఃకరణము, సుషుప్తిదశయందువలె లయమును జెందక జాగ్రత్స్వప్నముల యందువలె, విక్షేపమును (వృత్తిబాహుళ్యమును) జెందక, నేను బ్రహ్మ నను నాకారముగల వృత్తి లేనిదగుచు, కేవల మాత్మస్వరూపానుసంధానమును జేయుచు నుండునదియే నిర్వికల్పసమాధియని తేలినది.

గనుక నో యర్జునా! నీ యంతఃకరణ మెప్పుడు వికల్పములు, విక్షేపములు లేనిదగుచు నాత్మయందు స్థిరపడునో, అపుడు నేను నిర్వికల్పసమాధి నిష్ఠుడనని యనుకొనుమని శ్లోకమునకు నిష్కృష్టార్థము.

నిర్వికల్పసమాధియం దాత్మస్వరూపము సాక్షాత్కారమగుచుండ, వీడాత్మ, నీయవి యనాత్మ లను వివేకము, మానవునకు సుఖముగ గలుగునని భావము. దీనిచే జ్ఞానయోగమునకు సమాధియే పరమావధి యని సూచింపబడినది.

యమము నియమము మున్నగు నెనిమిది యుగములతో గూడిన యోగమునకే సమాధి పరమావధి యని యనరాదు. మనోనిగ్రహముచే సాధింపదగిన సమాధి సాంఖ్యయోగముల రెంటికిని పరమావధియే యగు మన్నది.

మనోనిగ్రహము గొందరకు ప్రాణాయామాది యోగసాధ్యమగును. కొందరకు నాత్మానాత్మ వివేచనరూపమగు జ్ఞానసాధ్యమగునని భేదము. గనుకనే, ' ఏకం సాఙ్ఖ్యంచ యోగంచ యఃపశ్యతి సపశ్యతి ' (సాఙ్ఖ్యయోగముల రెంటిని నొకటిగా దెలిసికొనినవాడే దెలిసినవాడు) అని శ్రీకృష్ణుడు ముందు చెప్పబోవుచున్నాడు.

ఓయి ! అంతఃకరణ మెపుడు సమాధియందు వికల్పరహితముగా నుండునో (సమాధావచలాబుద్ధి స్తాస్యతి) అని చెప్పినంతనే నిర్వికల్పసమాధి చెప్పబడుచుండ మరల (సమాధి ప్రాప్స్యసి) సమాధిని పొందగలవని చెప్పుట యనుచితముగదా ? సమాధిగలవానికి సమాధి గలుగునని జెప్పుట పునరుక్తమగునుగదా ? యనినచో, గనుకనే శ్లోకమునకు నిష్కృష్టార్థ మిట్లు నిర్వచింపబడిన దని సమాధానపరచుకొనవలెను.

యద్వా - ' కర్మానుష్ఠానమువలన చిత్తశుద్ధి ' చిత్తశుద్ధి కలుగగా, నిర్వికల్ప సమాధి ప్రాప్తి. తదుపరి ఆత్మానాత్మ వివేకరూపమగు జ్ఞానయోగమను సమాధిసిద్ధి యని వివేకము. చిత్తశుద్ధికి కర్మానుష్ఠానము కారణమయినట్లు, యమనియమాదులు గూడ కారణములగుచున్నవి ; గనుకనే, నిర్వికల్పసమాధి యోగమునకు పరమావధి యని జెప్పబడినది. ఇందుచే యోగము లన్నియు జ్ఞానయోగమునకు సాధకములనియు, జ్ఞానయోగముచే సాధింపదగిన యోగము మరియొకటి లేదనియు జ్ఞానయోగము సర్వ యోగములకు ప ర మా వధి యనియు సూచింపబడుచున్నది (సూచిత మగుచున్నది).

జ్ఞానయోగమునకు బ్రహ్మాత్మ సాక్షాత్కారము పరమావధి. అదియే నిర్వికల్ప సమాధి యనబడుచున్నది గనుక నా రెంటికిని భేదము లేదు. కాని నిర్వికల్ప సమాధియందాత్మానుభవము నొందుచున్నను యోగులు ఆత్మను బ్రహ్మాభిన్నమగు వానినిగా దెలిసికొనజాలరు. జ్ఞానయోగ నిష్ఠులుమాత్ర మట్లాత్మను బ్రహ్మాకొనబిన్నమగు వానినిగా దెలిసికొనుచున్నారు. ఈ కారణమువలననే యోగసాధ్యమగు నిర్వికల్ప సమాధికంటె, జ్ఞానయోగ ముత్కృష్టమని చెప్పబడుచున్నది.

ఏదియో నొక యుపాయముచే నీ యంతఃకరణ మెపుడు నిర్వికల్పసమాధిని బొందునో, అపుడే నీకు ' వీడాత్మ, ఇయ్యది యనాత్మ ' యను వివేక ముదయించును. నిర్వికల్పసమాధియందాత్మస్వరూపసాక్షాత్కారము కలుగుటవలన నియ్యది సముచిత మగుచున్న దని శ్లోకతాత్పర్యము.

ఇట్లయినచో నిర్వికల్పసమాధివలననే ఆత్మస్వరూపసాక్షాత్కారము కలుగుచున్నందున నిర్వికల్పసమాధియే చాలును. అయ్యది ప్రాణాయామాదులచే నభ్యసింప నలవియగును. ఇంక నాత్మజ్ఞానముతో నేమిప్రయోజన మని యనరాదు.

ఆత్మ సచ్చిదానందరూపుడు, సర్వాంతర్యామి, స్వయంప్రకాశరూపుడు - అను జ్ఞాన ముండిననే నిర్వికల్పసమాధియం దనుభవింపబడుచున్న వస్తువునందు బ్రహ్మాత్మ జ్ఞానము కలుగును. లేనిచో నిట్టి జ్ఞానము సమాధియందు మానవునకు కలుగనేరదు. గనుక నీ జ్ఞానము సిద్ధించుటకు జ్ఞానయోగ మావశ్యకము. సుషుప్తికాలమునం దను భవింపబడు నాత్మానందము మోక్షస్వరూపము గానేరదు. ఆత్మజ్ఞానము లేకుండుట వలననే సుషుప్తియందలి యానందానుభవము మోక్షమగుటలేదు. గనుక నాత్మ జ్ఞానసిద్ధి కొరకు జ్ఞానయోగ మావశ్యకమగును.

అథవా విక్షేపమనగా విపర్యయజ్ఞాన మనియు, వికల్పమన సంశయజ్ఞాన మనియు నర్థము నంగీకరించినచో నీ శ్లోకమునందలి పూర్వవాక్యముచే నిర్వికల్ప సమాధి చెప్పబడదు గావున బూర్వోక్తము లగు దోషము లెవ్వియు బ్రసక్తించవు. నీ బుద్ధి యెపుడు 'వీడాత్మగాడు. వీడాత్మయగునా ? ' కాడా ? యను విక్షేప, వికల్ప ములు లేనిదగుచు నాత్మయందు స్థిరముగనుండగలదో 'వీడేయాత్మ ' యని అపుడు నీవు యోగమును బొందగల వని భావము. ఇచట యోగమనగా నాత్మసాక్షా త్కార మని మధుసూదనుల యాశయము.

ఇచట రామానుజులు సమాధిశబ్దమునకు మనస్సు అని యర్థమును జెప్పి మనస్సునందు బుద్ధి యెపుడు నిశ్చలముగా నుండగలదో యని యన్వయించిరి. అది యయుక్తము. మనోబుద్ధులు రెండు నొకటే యయినందున నా రెంటిలో నొకదాని యం దొకటి యుండుట తటస్థించదు. ఒకే యంతఃకరణము, సంకల్ప వికల్ప దశలో మనస్సనియు, నిశ్చయావస్థలో బుద్ధియనియు వ్యవహరింపబడుచున్నది.

మరియు 'విప్రతిపన్నా ' అను పదమునకు (విశేషతః ప్రతిపన్నా) విశేష ముగా ప్రతిపత్తి (భక్త్యాతిశయము) గలది యని యర్థమును జెప్పిరి. అదియును నయుక్తమగుచున్నది. ఏలనన, విప్రతిపత్తి శబ్దమునకు, విరుద్ధజ్ఞాన మని యర్థ ముండుటచే విప్రతిపన్న శబ్దమునకు గూడ నా యర్థమును జెప్పుటయే యుచితము. అప్రసిద్ధమగు నర్థమును గల్పించుట యనుచితముగాన రామానుజుల యాశయ మసంగత మగుచున్నది.

అర్జునః -

శ్లో॥ స్థితప్రజ్ఞస్య కా భాషా సమాధిస్థస్య కేశవ ।
స్థితధీః కిం ప్రభాషేత కిమాసీత వ్రజేత కిమ్ ? ॥౫౪

అ॥ సమాధియందు నీ బుద్ధి వికల్పరహితముగా నెపుడు స్థిరపడునో నీవు జ్ఞాన యోగమునందు బొందగల వను కృష్ణుని వాక్యమును వినినతోడనే యర్జునునకు

ప్రశ్నావకాశము లభించి యడుగుచున్నాడు. గనుకనే యర్జునుడు తన ప్రశ్న వచనమునందు మొదట 'సమాధి స్థస్య' అని చెప్పెను. భాష్యకారులు గూడ నిర్వికల్ప సమాధినివేకములను బొందినవానియొక్క లక్షణమును తెలియగోరి యర్జును డడుగుచున్నా డని వివరించిరి.

ఓయి యర్జునా! నిర్వికల్పసమాధియందు గాని, యాత్మయందు గాని, నేను పరబ్రహ్మము నను బుద్ధివృత్తిరూపమగు జ్ఞాన మెవనికి దృఢపడునో యట్టి స్థితప్రజ్ఞుని గురించిన భాషణ మేమి? అనగా వీడు స్థితప్రజ్ఞుడని వరులచే నెట్లు చెప్పబడుచున్నది? ఏయే లక్షణములవలన వీడు స్థితప్రజ్ఞుడని యొరులు నిర్ణయించుదురు? అని నిష్కృష్టార్థము. ఓయి కేశవా! ఇట్టి స్థితప్రజ్ఞుడు స్వయముగ నెట్లు సంభాషించును? నెట్లుండును? ఎట్లు కూర్చుండును? (ఎట్లు నడచును?) ఇందు కిం శబ్దముల కంతటను కథంశబ్దార్థమును గ్రహింపవలెను. దీనివలన బ్రహ్మాత్మనిష్ఠయందున్న స్థితప్రజ్ఞునకు భాషణాదు లసంభవములని యర్జునుని యాశయము గాదు. మరేమనిన ఆరూఢజ్ఞాను డగు స్థితప్రజ్ఞుని యొక్క భాషణాదుల రూపమేమి? యని యడిగి దెలిసికొనగోరు టయే యర్జునునియొక్క యాశయము. కావున బ్రహ్మచర్యమునుండియే సర్వకర్మలను సన్యసించి జ్ఞానయోగముచే నాత్మ సాక్షాత్కార నిష్ఠయందున్న స్థితప్రజ్ఞుని యొక్కయు. కర్మయోగముచే గ్రమముగ జ్ఞానయోగము నొంది, యొద్దానివలన నాత్మ సాక్షాత్కారము నొందియున్న స్థితప్రజ్ఞునియొక్కయు, లక్షణ మేమి యని నీ శ్లోకముచే నర్జును డడిగె ననుచున్నాడు. స్థితప్రజ్ఞ శబ్ద వాచ్యులగు నిద్దరియొక్క లక్షణము నడచుచున్నాడని గ్రహింపవలయును.

ఓయి! శ్లోకమునందు 'స్థితప్రజ్ఞస్య' (స్థితప్రజ్ఞునియొక్క) అని ఏకవచన మున్నది గాని, స్థితప్రజ్ఞయోః) అని ద్వివచనము లేదు. ఇట్టితరి యర్జునుడు స్థితప్రజ్ఞులగు నిద్దరి యొక్క లక్షణము నడిగెనని గ్రహించు టెట్లు? అని ప్రశ్నింపరాదు.

జ్ఞాననిష్ఠను పొందుటకు పూర్వము ఉభయులకు భేదమున్నను, జ్ఞాననిష్ఠను బొందిన పిదప నా యిరువుర కెంతమాత్రమును భేదములేదు. అందువలననే శ్లోకము నందలి యేకవచన ముపపన్నమగుచున్నది. గనుక నా యిరువుర లక్షణమును నేకవచనాంత పదముతో నర్జును డడిగెనని గ్రహింపవలెను.

కావున సన్న్యాసముద్వారా గాని, కర్మయోగముద్వారా గాని, నిర్వికల్ప సమాధిని బొంది నేను బ్రహ్మము నను దృఢమగు జ్ఞానము నెవడు పొందునో వాడు స్థితప్రజ్ఞు డని పరమార్థము.

ఎట్టివానిని లోకులు స్థితప్రజ్ఞు డని తలంచుచున్నారు? ఎట్టివాడు స్వయముగ దాను స్థితప్రజ్ఞుడ నని తెలిసికొనుచున్నాడు?

స్థితప్రజ్ఞునియొక్క మనోవ్యాపార మెట్లుండును? వాని శరీరవ్యాపార మెలాగంటిది? వాగ్వ్యాపార మెట్టిది? యని యర్జునుడు స్థితప్రజ్ఞ లక్షణము నడిగెనని పరమార్థము.

ఇచట రామానుజులు: స్థితప్రజ్ఞుని చెప్పునట్టి పదమేది? వాని మాట యెట్లుండును? అని యర్థమును జెప్పిరి. అయ్యది పొసగదు. 'స్థితప్రజ్ఞః' అను పదమే స్థితప్రజ్ఞుని జెప్పునట్టి పదమగుటచే తిరిగి మరియొక వాచకపదమును గురించి ప్రశ్న యుదయించుట అసంభవము. గనుక రామానుజుల నిర్వచన మనుచితమని గ్రహింపనగును.

అ॥ 'ప్రజహాతి యదా కామాన్' అను శ్లోకము మొదలుకొని అధ్యాయము చివరవరకు స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణము, సాధనమున్ను చెప్పబడుచున్నది. ఓయి! అర్జునుడు స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణమును మాత్రమే యడిగియుండగా శ్రీకృష్ణుడు సాధనముల గూడ నుపదేశించు టెందుల కని ప్రశ్నింపరాదు. వేదాంతశాస్త్రమునందు గృతకృత్యు డగు స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణములే కృతకృత్యతకు సాధనములు గూడ నగుచున్నవి. గనుక నర్జునుడు ప్రశ్నింపకున్నను లక్షణములే సాధనము లని యుపదేశింపబడుచున్నది. కృతకృత్యు డగు పురుషునియందు గృతకృత్యతకు సూచకములుగా గనుపించునట్టి కోరికలను విడచుట, ఆత్మతృప్తి, సుఖస్వభావము మొన్నగు చిహ్నములు గలవో నవియే మనోనియమన రూపమగు ప్రయత్నముచే సాధింపదగిన కృతకృత్యతాసాధనము లని యర్థము.

ఓయి! సాధనములు, లక్షణములు నొకటేయగుట యుక్తము గాదు. లక్షణములు సాధనముచే సాధింపదగినవి యనినచో నిజమే. ఇతరత్ర అట్లయినను వేదాన్తశాస్త్రమునందుమాత్ర మట్లుగాదు. ఇచట సాధనములకు లక్షణములకు నభేదమే స్పష్టమగుచున్నది. ఏలనన కామనాపరిత్యాగము (కోరికలను విడచుట) మొదలగు సాధనములచే గృతకృత్యత సిద్ధించుచున్నది. కృతకృత్యు డగు పురుషునియందు కోరికలు లేకుండుట మొదలగునవి లక్షణములుగా గన్పట్టుచున్నవి. (లక్షయంతి) గుర్తింప జేయుచున్నందున లక్షణములన్నియు, (సాధయన్తి) సాధించుచున్నందున సాధనములనియు నీ రెండు పదములకు నిర్వచనము. కనుక నెయ్యవి కృతకృత్యతను గుర్తింపజేయుచున్నవో నవియే కృతకృత్యతను సాధించుచున్నవి అట్లుగానిచో గృతకృత్యతాసాధకములకు కృతకృత్యత్వమును గుర్తింపజేయు టెట్లు

పోసగును ? ధూమముచే వహ్ని దెలియబడినట్లు సాధనముచే సాధ్యము దెలియ బడునుగదా ? ఇచట కృతకృత్యత్వము సాధ్యము. దీని సాధనమునకు కృతకృత్యత్వ సూచకత్వము (కృతకృత్యత్వమును గుర్తింపజేయుట) గూడ గలదు. కావున నిచట సాధన లక్షణములకు భేదము కలదని భావము.

కృష్ణుడు చెప్ప చున్నాడు :

శ్లో॥ ప్రజహాతి యదా కామాన్ సర్వాన్ పార్థ మనోగతాన్
ఆత్మన్యేవాత్మనా తుష్టః స్థితప్రజ్ఞ స్తదోచ్యతే॥ ౫౫

అ॥ ఓయి ! యర్జునా మానవు డెపుడు మనస్సునందలి సమస్త కోరికలను పూర్తిగ విడచునో, ఆత్మస్వరూపమునందే ఆత్మస్వరూపముచే తుష్టి జెందునో, నపుడు స్థితప్రజ్ఞుడని జెప్పబడుచున్నాడు.

పుత్రాదులయందు గోరికయున్నపుడు పుత్రాదులు లభించినచో బురుషునకు సంతోషము కలుగును. బొత్తుగా కోరికయే లేనపుడు సంతోషమే యుండనేరదు. సంతోష కారణమగు సంతోషమునకు కారణము – కోరిన వస్తువు లభించుట. కోరికయే లేనిచో కోరిన వస్తువు లభించుట అనునది లేదు కావున సంతోషమే యుండనేరదు. కామితార్థప్రాప్తి లేనందు వలన మరియు సర్వకోరికలను విడచినచో భోజనమునందలి కోరికను గూడ విడచిన ట్లగును. భోజనమునందు కోరిక లేకున్నచో భోజనముకూడ లేదు. కావున నాత్మజ్ఞానికి యాకస్మికముగా బలాత్కారమరణము వాటిల్లును. అందు దోషముండుటచే నయ్యది యయుక్తమగుచున్నది.

ఆకస్మిక మరణభీతివలన విద్వాంసునకుగూడ శరీరమును నిలుపుకొనుటకు కారణమగు భోజనాదులయందు గోరిక యుండునని యనదగదు. విద్వాంసునకు భోజనాదులయందు ప్రవృత్తి యున్మత్త ప్రమత్తులకు వలె సంభవించును; పిచ్చివా డున్మత్తుడు. కల్లుదాగి మత్తెక్కినవాడు ప్రమత్తుడు; ఉన్మత్తు డే పదార్థమును గోరడు. దేనికొరకును ప్రయత్నింపడు. ఆకలిదప్పికల గొనినపుడు వాటిని బోగొట్టు కొనుటకు యేదియో కొంచెము నిందితాన్నమును గాని, నిందితజలమును గాని తాత్కాలికముగ ననుభవించును. అట్లే విద్వాంసుడుగూడ ప్రవర్తించును. ఇంతియె గాని విద్వాంసుడు శరీరమును నిలుపుకొనుటకు కామనాపూర్వకముగ ప్రవర్తించు నని యారోపింప దగదని యనినచో సమాధాన మొసగుచున్నాడు యుత్తరార్థమున.

విద్వాంసుడు ఆత్మస్వరూపానందము చేతనే తృప్తిజెందును. బాహ్యవస్తు లాభము నపేక్షింపడు. అమృతము నొందినవానికి యన్నాదులయందె ట్లలంబుద్ధి

యుండునో (చాలునను బుద్ధి) అట్లే ఆత్మస్వరూపానందము ననుభవించు విద్వాంసున కితర బాహ్యపదార్థములయం దలంబుద్ధి యుండునని యర్థము.

ఇందువలన విద్వాంసునకు శరీరమును నిలుపుకొనుద మను గోరిక యుండదు. అట్టి కోరికయుండుచో విద్వాంసు దున్మత్తప్రమత్తాదుల వలె భోజనాది కర్మల యందు ప్రవర్తించెడివాడు. ఆత్మానందానుభవమున మునిగియుండుటచే ఆకలి దప్పికల బాధగూడ నుండదు. ప్రారబ్ధముండునంతవరకు శరీరము పడిపోవుట యసంభవము. గనుక విద్వాంసుడు భోజనాదులయందు ప్రవర్తించనంతమాత్రమున శరీరము పతనము నొందదు, అని స్పష్టమగుచున్నది.

దారాపుత్రాదుల యందు, ధనద్రవ్యాదుల యందు, స్వర్గాదిలోకములయందును గోరికలను విడచి, సర్వకర్మలను సన్యసించి, ఆత్మస్వరూపమునందు విహరించుచు, ఆత్మస్వరూపమునందే ప్రేమనొందిన బురుషుడు స్థితప్రజ్ఞు డనబడుచున్నా డని శ్లోకమునకు ఫలితార్థము.

ఓయి! ఈ శ్లోకము యొక్క పూర్వభాగము వలన నీమణత్రియ రహితుడను నర్థము లభించుచున్నది. ఉత్తరార్థమువలన నాత్మారాముడు, ఆత్మతృప్తుడు అను నర్థము ప్రాప్తించుచున్నది. ఇం దేపదమువలనను సర్వకర్మసన్యాసి యను నర్థము లభించుట లేదు ఇట్టితరి భాష్యకర్తలు స్థితప్రజ్ఞలక్షణమును నిర్వర్తించి చెప్పుటలో సర్వకర్మసన్యాసము నెట్లు చేర్చిరి - అని ప్రశ్నింపరాదు. సర్వకర్మసన్యాసము లేని దే ఆత్మనిష్ఠగాని, ఆత్మస్వరూపమునందు ప్రేమగాని యుండనేరదు. కావున భాష్యకర్త యర్థతః సిద్ధమగు నర్థమును చెప్పదలంచి స్థితప్రజ్ఞలక్షణమునందు సర్వకర్మసన్యాసమును జేర్చిరి. అందువలన నయ్యది యప్రమాణము గానేరదు.

ఇంతమాత్రమున సన్యాసమును స్వీకరింపని జనక వసిష్ఠాదులు స్థితప్రజ్ఞులు గారని శంకింపవలదు. వారి చరితము లోకాతిక్రాంతము. అట్టివారు చేసిన కర్మలు కర్మలు గావు. ఆ కర్మలను సన్యసించుట సన్యాసమును గాదు. ఇద్దానిని శ్రీ శంకరుడు తొలుత గ్రంథారంభమునందే జెప్పిరి. కాక నిప్పటివారు వాసుదేవాదులను దృష్టాంత పరచుకొని సన్యాసము స్వీకరింపమన్నచో వారు శంకరాదులను పోల్చుకొని గృహస్థాశ్రమము నేల విడువరు? మీకేమి సన్యాసమునం దింతటి పక్షపాత మనియెద రేమి, మీకు మాత్రము సన్యాసమునం దింతటి ద్వేష మెందులకు? గృహస్థాశ్రమమునందలి యనురాగమేకదా మీ ద్వేషమునకు కారణము. మీకీ యనురాగ మున్నంతవరకు నాత్మస్వరూపమునందు ప్రేమ కుదరదు. గనుక గృహస్థాశ్రమమునం

దనురాగమును తగ్గించుకొనుట కొరకు గార్హస్థ్యమునం దున్న ముముక్షువులు తప్పక సన్న్యాస మవలంబింపవలయును అప్పుడుగాని స్థితప్రజ్ఞ లక్షణము వారల కలవడ నేరదు.

సన్న్యాసముకూడ భిక్షావందనాదులయం దనురాగమువలననే స్వీకరింపబడు చున్నదని యనరాదు. 'యదహరేవ విరజేత్తదహరేవ ప్రవ్రజేత్' అను శ్రుతి సన్న్యాసము వైరాగ్యపూర్వకమనియే జెప్పుచున్నది. మోక్షకాముడు సకాముడగుచో సన్న్యాసమునం దనురాగము గలవాడు రాగి యగును.

ఓయి! జన్మాంతరమునందు జేసికొనిన సన్న్యాస స్వీకారము మున్నగు పుణ్య విశేషము వలన నొక నొకడు బ్రహ్మచర్యముకంటె పూర్వముగాని, బ్రహ్మచర్యము నందుగాని, గార్హస్థ్యమునందుగాని జడభరతాదులవలె స్థితప్రజ్ఞు డగుచున్నాడు. గనుక సన్న్యాసమునకు తగినంత యావశ్యకత లేదని యనరాదు.

అట్టివాడు జనకాదులవలె లోకాతీతమగు చరిత్రగలవారలలో నొకడుగ లెక్కింప (నెన్న) దగినవాడు గాని సామాన్య మానవులలో నొకడుగ నెన్నదగిన వాడు కాడు. ఆదశ సర్వమానవులకు సాధ్యము గాదు (సంభవము గాదు).

యద్వా - (లేక) వర్తమాన జన్మమునందలి సన్న్యాస మట్లువలె, జన్మాంతరము నందలి సన్న్యాసము గూడ స్థితప్రజ్ఞు డగుటకు గారణమగుననియు జనకుడు, భరతుడు మున్నగువారు వెనుకటి జన్మములయందు సన్న్యాసము నవలంబించినందువలననే నీ జన్మమున స్థితప్రజ్ఞులయి రనియు గ్రహింపవలయును. ౫౫

శ్లో॥ దుఃఖే ష్వనుద్విగ్నమనాః సుఖేషు విగతస్పృహః
వీతరాగ భయక్రోధః స్థితధీ ర్మునిరుచ్యతే. ౫౬

అ॥ దుఃఖేషు అను మూలమునందలి పదమునకు దుఃఖహేతువు లగు తాపము లని యర్థము జెప్పుకొనవలయును. అవ్వవి యాధ్యాత్మిక తాపము లనియు, నాధి దైవిక తాపము లనియు, నాధిభౌతిక తాపము లనియు మూడు విధములు.

అందు జ్వరాదివ్యాధులవలన గలుగు తాపము లాధ్యాత్మికములు, వ్యాఘ్ర సర్పాది క్రూరమృగముల వలన గలుగు తాపము లాధిభౌతికములు, చలి, యెండ, గాలి మున్నగు వాటివలన గలుగు తాపము లాధిదైవికములు. ఇట్టి తాపములవలన గలుగు దుఃఖము ప్రాప్తించినపుడు మనస్సంక్షోభము లేనివాడు స్థితప్రజ్ఞు డని యర్థము.

ఓయి! మూలమునందలి దుఃఖేషు అను పదమునకు దుఃఖము లను నర్థము జెప్పక, నాధ్యాత్మికాది తాపము లను నర్థమును జెప్పి, మరల యట్టి తాపమువలన దుఃఖము ప్రాప్తించినపుడు అను నన్వయము క్లిష్టయోజనగదా యని శంకింపవలదు.

మూలమునందలి దుఃఖ పదము "దుఃఖేషు" అని బహువచనాంతముగా నుండుటచే సాక్షాత్ దుఃఖార్థక మని గ్రహింప వీలులేదు. అందువలన దుఃఖహేతువు లగు తాపము లను నర్థమును జెప్పుటయే యుక్తము.

అట్లే సుఖములు సంప్రాప్తము లయినపుడు వాటియం దాస లేనివాడు స్థిత ప్రజ్ఞుడని యర్థము.

ఓయి ! ప్రాప్యములయిన (పొందదగిన) సుఖములయందు బురుషున కిచ్ఛ యుదయించును గాని, ప్రాప్తములయిన (పొందబడిన) సుఖములయందే మానవు నకు నాస బుట్టనేరదు గదా. కోరికకు (ఇచ్ఛకు) ఫలప్రాప్తి పర్యవసాన మనునది లోకసిద్ధము గదా ? యని శంకింపవచ్చు. సమాధానము: అగ్నిహోత్రమునందు కట్టెల నునిచినపుడు గాని, యాజ్యము నునిచినపుడు గాని, యగ్ని జ్వాలలతో వృద్ధినొందు నట్లు ప్రాప్తించిన సుఖము ననుసరించి యెరికి సుఖములు వృద్ధిజెందవో వారు విగత స్పృహులని యర్థము.

పురుషున కన్నము సంప్రాప్త మగుచో నన్నమునందలి గోరిక యెట్లు నివర్తించునో, ధనము సంప్రాప్తమయినపుడు ధనేచ్ఛ యట్లు నివర్తింపదు. అట్లే సుఖము లభించినను, సుఖేచ్ఛ నివర్తింపదు. పైగా సింతకంటె 'యెక్కువ సుఖము నాకగు గాక' యని సుఖేచ్ఛ వృద్ధియే జెందును. అగ్నిహోత్రమునం దెన్ని కట్టెల నుంచినను యెంత నేయి బోసినను వీతిహోత్రునకు కాష్ఠాదులయం దాస తీరదు. మరియు నా యాశ వృద్ధియే జెందును. "నాగ్నిస్తృప్యతి కాష్ఠానాం" కట్టెలవలన నగ్ని దృప్తి జెందదని లోకన్యాయము గాక కట్టెలవలన నగ్నిహోత్రుడు దృప్తిజెందుచో నం దునిచిన గట్టెల నా యగ్నిహోత్రుడు దహింపజేయకనే యుండును. లోకమునం దట్లు గనుపించుట లేదు మరియు నత్యధికమగు జ్వాలలతో నా కట్టెలను గోరుచునే యుండును. కావున సుఖప్రాప్తివలన సుఖేచ్ఛ నివర్తింపక వృద్ధిజెందుట సహజము.

గాన (సుఖేషు ప్రాప్తేషు) సంప్రాప్తములయిన సుఖములయందు గోరిక లేనివాడు స్థితప్రజ్ఞుడని భాష్యకర్తలు చేసిన నిర్వచనము యుక్తమగును.

పూర్వశ్లోకమునుండి యదా, తదా, అను శబ్దముల రెంటిని నీ శ్లోకమునం దనువృత్తి జేసికొనవలయును అపుడు ఆత్మజ్ఞానమును మననము జేసికొనువా డెపు డిట్టివాడగునో నపుడు స్థితప్రజ్ఞు డనబడుచున్నాడని యన్వయము.

యద్వా 'పురుషః' అను పదమును అధ్యాహారము జేసికొనవలయును. అందువలన ఎపుడు పురుషు డిట్టి మునియగునో నపుడు స్థితప్రజ్ఞు డనబడుచున్నా డని యన్వయము లభించును.

ఇచట మునిశబ్దము సన్న్యాసి యను నర్థమును బోధించునా? బోధింపదా? యని శంకింపవలదు. ముని యనగా నెల్లపుడు మననముజేసికొను స్వభావముగలవాడని యర్థము. ఇట్టి మననశీలత (మననముజేసికొను స్వభావము). సర్వకర్మసన్న్యాసునకే నేపనియు లేనందున సంభవించును గాని గృహస్థునకు సంభవింపనేరదు, కావున ముని శబ్దము సన్న్యాస్యర్థకమనియే గ్రహింపవలయును.

ఇట్లయినచో సన్న్యాసమును స్వీకరింపని వసిష్ఠాదులు మును లెట్లయిరి? అని ప్రశ్నింపరాదు. వసిష్ఠాదులు గృహిణులతోగూడిన వారయినను, సర్వకర్మలను త్యజించి, వనమునుజేరి, యెల్లపు డాత్మమననమును జేయుచునే యున్నారు, గావున నట్టివారు సర్వకర్మలను సన్న్యసించిన మునులే యగుదురు.

శ్లో. య స్సర్వత్రానభిస్నేహ స్తత్తత్ప్రాప్య శుభాశుభమ్
నాభినన్దతి నద్వేష్టి తస్యప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥౫౭॥

అ. ఏ మానవుడు దేహమునందును, జీవితమునందును స్నేహమునువదలి, శుభము (మంచిఫలము) సంప్రాప్తమయినపు డానందింపక, అశుభము (చెడుఫలము) సంప్రాప్తమయినపుడు ద్వేషింపక స్థిరమనస్కుడుగానుండునో వాడు స్థితప్రజ్ఞు డనబడును. ౫౭

శ్లో. యదా సంహరతే చాయం కూర్మోఙ్గానీవ సర్వశః।
ఇన్ద్రియా ణీన్ద్రియార్థేభ్య స్తస్యప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥౫౮॥

అ. తాబేలు, తన అవయవములను తన శరీరములోనికి భయపడి లాగికొనునట్లు ముముక్షువు తన యింద్రియములను విషయములనుంచి సర్వవిధముల, నెపుడు మరల్చుకొనునో అపుడు స్థితప్రజ్ఞు డనబడుచున్నాడు. ౫౮

శ్లో. విషయా వినివర్తన్తే నిరాహారస్య దేహినః।
రసవర్జం రసోప్యస్య పరం దృష్ట్వా నివర్తతే ॥౫౯॥

అ. విషయములను గ్రహింపనివాని ఇన్ద్రియములు విషయములనుండి మరలును; తపసుచే గృశించినవాని యొక్క ఇన్ద్రియములును విషయములనుండి మరలును. ఇట్టితెరి స్థితప్రజ్ఞుడగు యతియొక్క ఇన్ద్రియములే విషయములనుండి నివర్తించుచున్నవని జెప్పు టెట్లు? అని ప్రశ్నించగా సమాధానము జెప్పబడుచున్నది.

మూలమునందలి 'విషయాః' అను పదమునకు లక్షణావృత్తిచే నిన్ద్రియములని యర్థము. ఆహారమనగా స్వీకరించుట. నిరాహారమనగా స్వీకరింపకుండుట, కావున 'నిరాహారస్య' అనగా విషయములను స్వీకరింపకున్నవానియొక్క అని

యర్థము. అనగా కాష్ఠతపమునందున్నవాని కని భావము. ఏ పురుషుడు కట్టెవలెః చలింపక తపమునందుండునో వాడు కాష్ఠతపసి- కండ్లు, చెవులు మున్నగువాటిని మూసికొని, కట్టెవలె చలింపక నున్నవానికి విషయములను గ్రహించుట సంభవించదని భావము.

ఇచట (నిరాహారస్య) నిరాహారుడనగా, భోజనము లేనివాడు, అనగా లంఘనములను జేసినాడని శంకింపవలదు. ఆహారము లేనంత మాత్రమున నన్ని యిన్ద్రియములు పనిచేయకపోవు. ఆహారములేకున్నను చక్షురాదీన్ద్రియములు రూపస్పర్శాదుల గ్రహింపవచ్చు. కావున నిచట నాహారశబ్దమునకు భోజన మనునర్థమును జెప్ప వీలులేదు.

కావున దేహాది సజ్ఘాతమునం దహం మమాభిమానముగల జ్ఞానహీనుడయినను, కాష్ఠతపమునందుండి విషయములను గ్రహింపకున్నపుడు వాని యిన్ద్రియములు విషయములనుండి నివర్తించియే తీరును. కాని యట్టి మూర్ఖునియొక్క-(యజ్ఞానియొక్క-) నంతఃకరణమునందలి యనురాగము మాత్రము నివర్తింపదు.

ఇచట రస శబ్దమునకు చేదు, ఉప్పు, పులుసు మొదలగు రసములుగాని, శృఙ్గారాది రసములుగాని యర్థముగాదు. "రసికః" "రసజ్ఞః" ఇత్యాది ప్రయోగములను బట్టి రస శబ్దమునకు రాగమనియే యర్థమును జెప్పవలయును.

స్థితప్రజ్ఞుడగు యతికి నారాగముగూడ, నేనే పరమార్థతత్త్వమగు బ్రహ్మమునని యాత్మతత్త్వమును సాక్షాత్కారమును జేసికొనినందున నివర్తించుచున్నది. అనగా విషయవిజ్ఞానము నిర్బీజ మగుచున్నదని యర్థము. ఏలనన విషయములను దెలిసికొనుటకు రాగమే ముఖ్యకారణము. రాగరహితునకు విషయములయందు ప్రవృత్తియే లేదు. కావున రాగముకూడ నివర్తించుటవలన, విషయజ్ఞానము నిర్బీజమగుచున్నదని భావము. కాష్ఠతపసునందున్న మూర్ఖున కాత్మసాక్షాత్కారము లేనందున రాగము నివర్తింపదు. గనుక నట్టివాని విషయమున విషయపరిజ్ఞానమునకు బీజము నశింపదు. గనుక నే కాష్ఠతపసికి తపోనివృత్త్యనన్తరము బీజముండుట వలన మరలి విషయవిజ్ఞానము ప్రసక్తించుచున్నది. కావున బరమార్థ జ్ఞానములేని శుష్కతపస్సుచే నెవడును స్థితప్రజ్ఞుని దశనుపొందనేరడని భావము.

పరమార్థతత్త్వజ్ఞానములేనిదే రాగము నశించదు గాన రాగోచ్ఛేదము కొరకు యతి సమ్యగ్దర్శనరూపమగు ప్రజ్ఞను స్థిరపరచుకొనవలయు నని భావము. శ్రీ

శ్లో. యతతో హ్యపి కౌన్తేయ పురుషస్య విపశ్చితః।
ఇన్ద్రియాణి ప్రమాథీని హరన్తి ప్రసభం మనః ॥౬౦॥

అ. ఓయి అర్జునా ? వివేకప్రజ్ఞాస్థైర్యముకొఱకు ప్రయత్నించుచున్న విద్వాంసుడగు బురుషునియొక్క, మనస్సును గూడ, కలవరపరచు స్వభావముగల ఇన్ద్రియములు బలాత్కారముగా లాగుచున్నవి. ఇక మూర్ఖుని యొక్క మనస్సును చెరచుటలో నాశ్చర్యమేమి ? విషయాభిముఖునగు మనస్సుగల పురుషుని క్షోభపెట్టు స్వభావము గలవి గనుకనే, ఇన్ద్రియములు, ప్రమాథులని, యనబడుచున్నవి. గనుక నాత్మయొకడే దోషరహితుడనియు, విషయములన్నియు, దోషయుక్తములే ననియు దెలిసికొనిన బురుషునియొక్క మనస్సును గూడ నిన్ద్రియములు విషయములకభిముఖమగు దానినిగా జేసి వ్యాకులపరచి వివేకరహితమయినదానినిగా జేయుచున్నవని యర్థము. ౬౦

శ్లో. తాని సర్వాణి సంయమ్య యుక్త ఆసీత మత్పరః ।
వశే హి యస్యేన్ద్రియాణి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥౬౧॥

అ. ఎందువలన నీ యిన్ద్రియములు, విద్వాంసుని మనస్సునుగూడ క్షోభపెట్టి బలాత్కారముగా చెడగొట్టుచున్నవో అందువలన సర్వేన్ద్రియములను వశపరచుకొని చిత్తైకాగ్ర్యము నొందినవాడగుచు, సమస్తభూతముల యొక్క హృదయముల యందు, చిద్రూపముతో నున్న పరమాత్మరూపుడగు నేనే పొందదగినవాడనను అనుసన్ధానముతో నుండవలయును. నీ యనుసన్ధానమును దప్ప మరేమియు నాచరింపకూడదు. ఎల్లప్పుడు నిట్టి యనుసన్ధానమునం దాసక్తుడగు యతికి నిన్ద్రియములు స్వాధీనమునందుండును. వానియొక్క ప్రజ్ఞయే స్థిరపడును. ఇట్టిదశ అభ్యాసబలమున నేర్పడును. అదెట్లన: ఇన్ద్రియములకు స్వభావసిద్ధమగు విషయాభిముఖ్యమును మరల్చి, మనస్సును ఆత్మయం దేకాగ్రపరచి నేనే బ్రహ్మము నని యెల్లపుడెవ్వ డనుసన్ధానము జేయునో అట్టి యతికి, క్రమముగ నిన్ద్రియజయము కలుగును. ఇన్ద్రియజయము కలుగ నావల స్థితప్రజ్ఞడగును.

ఇందు అధికారి విశేషణములగు శమ, దమ, ఉపరతి సమాధానములు జెప్పబడినవి.

ఇచట రామానుజులు “ ఆసీతమత్పరః ” అను నపుడు చిత్తమునకు శుభాశ్రయమగు నాయందు మనస్సు నిలుపదగినది.అనియన్వయించిరి. అయ్యది యుక్తము గాదు. ఏలయన స్థితప్రజ్ఞడగు సాఙ్ఖ్యునకు యోగికివలె ధ్యానధారణములతో బనిలేదు. సచ్చిదానన్ద-బ్రహ్మాత్మ తత్వమును దెలిసికొనిన స్థితప్రజ్ఞుడు తన యన్తఃకరణమునం దొకానొక నాకారమును గల్పించుకొని ధ్యానింపడు. కల్పితపదార్థ మెప్పుడును మిథ్య యగును. మిథ్యాపదార్థము చిరకాల ముండ నేరదు. క్షణములో నశించును. అందువలన నయ్యది కడు దుఃఖమునకు గారణమగును. కావున నీ కల్పన స్థితప్రజ్ఞునకు

కష్టము నిచ్చును గాని సుఖ మొసంగ నేరదు. మరియు స్థితప్రజ్ఞుడగు సాంఖ్యుడు పరమాత్మను తనకంటె నన్యునిగా దలంచడు. అట్టి తలం పతనికి భయ హేతువగును. "ద్వితీయాద్వై భయం భవతి" అను శ్రుతి రెండవపదార్థము కలదనుకొనువానికి భయము కలుగునని జెప్పుచున్నది.

"తత్త్వమస్యాది శ్రుతులు జీవబ్రహ్మల కభేదమును బ్రతిపాదించుచున్నవి. ఏకాగ్రత నొందిన మనస్సునందు, సచ్చిదానన్దరూపమగు నాత్మస్వరూపముకంటె భిన్నమగు పరమాత్మస్వరూపము స్ఫురింపనేరదు. పరమాత్మగూడ సచ్చిదానన్ద రూపుడగుటచే, నాత్మస్వరూపుడేగాని యంతకంటె వేరుగాదు. కావున రామానుజులు చెప్పిన యర్థము యుక్తముగాదు. ౬౧

శ్లో. ధ్యాయతో విషయాన్ పుంస స్సఙ్గస్తేషూపజాయతే।
సఙ్గాత్సఞ్జాయతే కామః కామాత్ క్రోధోభిజాయతే ॥ ౬౨ ॥

అ. బాహ్యేన్ద్రియముల నిగ్రహించుకున్నను మనోనిగ్రహము లేనిచో సర్వానర్థములు సంభవించుననియు, నట్టి యనర్థములకు విషయచిన్తనమే ముఖ్య కారణమనియును జెప్పబడుచున్నది. మనసుతో నెల్లపుడు విషయముల నాలోచించు వానికి నావిషయములయందు బ్రీతి కలుగును, అద్దానివలన నాస మొండగును. అయ్యది ప్రతిహతమగుచో గ్రోధమేర్పడును. ౬౨

శ్లో. క్రోధాద్భవతి సమ్మోహః సమ్మోహాత్స్మృతివిభ్రమః।
స్మృతి భ్రంశా ద్బుద్ధినాశః బుద్ధినాశా త్ప్రణశ్యతి ॥ ౬౩ ॥

అ. క్రోధముగలవానికి నీ కర్మ చేయదగును, ఈ కర్మ జేయదగదు అను వివేక ముండదు. క్రోధము గలవాడు గురువునుగూడ నిందించును. ఇట్టి యవివేకమే సంమోహమనబడును. దీనివలన స్మృతిచెడును. అదెట్లన అనుభవమువలన గలుగునది సంస్కారము, సంస్కారమువలన కలుగునది స్మృతి. కావున శాస్త్రాధ్యయనము వలనను, గురూపదేశమువలనను కలుగు నాత్మజ్ఞానవాసన (సంస్కారము) వలన బుట్టు నాత్మ సచ్చిదానన్దరూపుడను స్మృతి యవివేకమువలన జెడునని భావము. అనగా నిట్టి స్మృతి పుట్టుటకు గారణమున్నను పుట్టకుండుటయే స్మృతి భ్రంశమని యర్థము. (స్మృతి చెడుటయని యర్థము). స్మృతి చెడినపిదప బుద్ధి నశించును. అనగా కార్యాకార్యవిషయమగు వివేకము లేకుండుటయే బుద్ధినాశము. ఇంతియె గాని బుద్ధికి స్వరూపనాశము సంభవింపదు. ముక్తినొందువరకు నన్తఃకరణము స్వరూపముతోనుండునుగాని నశింపనేరదని భావము.

బుద్ధినాశమువలన బురుషుడు నశించును. అనగా నేపురుషుని యన్తఃకరణము నందు, మంచి చెడ్డలను వివరించి దెలిసికొను యోగ్యత నెంతవరకుండునో అంతవరకే వా బురుషుడు పురుషు డనబడుచున్నాడు. ఆయోగ్యత నశించినచో వాడు పురుషుడే కానేరడు. మరేమనిన, పిచ్చివాడో, స్థాణువో, పశువో యగుచున్నాడు. కావున పురుషునకు నాశమనగా మంచిచెడ్డలను వివరించి తెలుసుకొను యోగ్యత యన్తఃకరణమునందు లేకుండుటయేగాని వేరుగాదు. అట్టియోగ్యతలేని యన్తఃకరణముగల పురుషుడు నశించినవా డగుచున్నాడు. ఆ పురుషునియందు పురుషకారమగు వివేకము లేనందున బురుషుడు గాడనియు పశ్వాదులవలె నేవిధమగు బురుషార్థమును సంపాదించుటకు యోగ్యుడు గాడనియును భావము. ౬౩

శ్లో. రాగద్వేషవియుక్తైస్తు విషయా నిన్ద్రియైశ్చరన్ ।
ఆత్మవశ్యైర్విధేయాత్మా ప్రసాద మధిగచ్ఛతి ॥౬౪॥

అ. రాగద్వేషములు లేని యిన్ద్రియములతో దేహము, నిలచుటకు గారణములగు నన్నపానీయముల ననుభవించుచూ తన స్వాధీనములో నున్న నిన్ద్రియములచే, దన యిచ్ఛానుసారముగా నన్తఃకరణమును నడపుకొను ముముక్షువు మనశ్శాన్తి నొందునని భావము.

సహజముగా నిన్ద్రియములకు ప్రవృత్తి రాగద్వేషములవలన కలుగును గాన, ముముక్షువు తప్పక రాగద్వేషముల జంపుకొనవలయును. "చరగతిభక్షణయోః" అను పాణిన్యనుశాసనమువలన చరధాతువునకు గమనము, భక్షణమున్ను అర్థము. ఏవి గత్యర్థములగు ధాతువులో అయ్యవి జ్ఞానార్థము లను న్యాయమువలన, నిచట చరధాతువు జ్ఞానార్థక మగుచున్నది. కావున "చరన్" అనగా అనుభవించుచు నని యర్థము. రామానుజులు "చరన్" అను పదమునకు (తిరస్కృత్య వర్తమానః) తిరస్కరించి యుండువాడని యర్థమును జెప్పిరి. చరధాతువునకు తిరస్కారరూపమగు నర్థము లభింపదు గాన నయ్యది పొసగనేరదు.

మరియు వేదాన్తదేశికులు చరధాతువునకు ఆక్రమణరూపమగు గమనముగాని, భక్షణరూపమగు సంహారముగాని యర్థమగుటచే, నందువలన తిరస్కారార్థము లభించునని వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి.

అదియును పొసగనేరదు. ఏలనన-ప్రాప్తి, యాక్రమణము నీరెండు నొకటిగా వచ్చును గాని గమన, ఆక్రమణములు రెండు నొకటి గానేరవు. గమన ఆక్రమణముల కత్యన్త భేదముకలదు. అయినను ఆక్రమణార్థమువలన దిరస్కారమను నర్థము లభింపదు.

అట్లే భక్షణ సంహారములు గూడ పరస్పరము వేరగుచున్నవి. సంహారము హింసాత్మకము; భక్షణము హింసాత్మకముగా నేరదు. (వ్యాఘ్రః పురుషం భక్షయతి) అను ప్రయోగములయందు భక్షణము హింసారూపమయినను తిరస్కారరూపము మాత్రము గా నేరదు. భక్షణమనగా ననుభవించుట. తిరస్కారమన నొకదానియం దనాదరము. అయ్యది యనుభవింపకున్నను సంభవించుచున్నది.

(అన్నం తిరస్కృత్య భక్ష్యాణ్భక్షయతి) యనుచోట నన్నము ననుభవింపకున్నను నద్దానియం దనాదరము ప్రసిద్ధమగుచున్నది. కావున చరధాతువునకు తిరస్కారమను నర్థమును జెప్పుట కేవల మప్రమాణమగును.

శ్లో. ప్రసాదే సర్వదుఃఖానాం హాని రస్యోపజాయతే।
ప్రసన్నచేతసో హ్యాశు బుద్ధిః పర్యవతిష్ఠతి ॥ ౬౫ ॥

అ. ముముక్షువగు యతికి చిత్తము నిర్మలమగుచో, నెల్ల దుఃఖములు దొలగిపోవుచు. నిర్మలాన్తఃకరణుయొక్క బుద్ధి వెంటనే ఆత్మాకారముగా నిలచిపోవును. కావున చిత్తశుద్ధిద్వారా, జ్ఞాననిష్ఠ నభ్యసింపవలెనని యర్థము.

(బుద్ధిఃపర్యవతిష్ఠతి) అనుచోట బుద్ధిశబ్దమునకు జ్ఞానార్థము నాశ్రయించినచో, "తస్యప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా" అను దానితో నేకవాక్యతగూడ ధ్వనించును.

ఓయి! చిత్తనైర్మల్యముగలవానియొక్క బుద్ధి యాత్మరూపముతో నిశ్చలముగా నుండుట యుపపన్నము గానేరదు. అంతకరణమను బుద్ధికి గాని, "అహం బ్రహ్మ" అను బుద్ధివృత్తికి గాని సచ్చిదానందరూపత్వము సంభవింపనందువలన, సమాధానము : నిరన్తరము విష్ణుమూర్తిధ్యానమువలన మనసునకు విష్ణురూపత్వము ప్రాప్తించినట్లు, సచ్చిదానందరూపుడగు నాత్మయొక్క తాదాత్మ్యధ్యాసవలన నన్తఃకరణమునకు నాత్మస్వరూపము లభించును. బుద్ధివృత్తికిమాత్ర మాత్మరూపత్వము లభింపదు. బుద్ధివృత్తికి నాత్మస్వరూపము విషయమగుచుండును. కావున నాత్మస్వరూపము విషయముగాగల బుద్ధివృత్తి నిశ్చలముగా (స్థిరముగా) నుండుటయే నిచ్చోట వివక్షింపబడినది. కావున నిందు దోషములేదు. ౬౫

శ్లో. నాస్తి బుద్ధి రయుక్తస్య నచాయుక్తస్య భావనా।
నచాభావయత శ్శాన్తి రశాన్తస్య కుత స్సుఖమ్ ॥ ౬౬ ॥

అ. ఇన్ద్రియములు శబ్దస్పర్శాది విషయములను సేవించుటయం దాసవిడచి మరలుటయే సుఖము. విషయలోలత యేమాత్రము సుఖముగానేరదు. విషయములయం దాశ యంతయు దుఃఖరూపమేయగును. విషయములయం దాశ యున్నంతవరకు సుఖము లవమాత్రమయినను కలుగదు.

ఓయి! విషయతృష్ణవలన విషయము లభించినచో నయ్యది సుఖమే యగును. అనగా కోరినవస్తువు లభింపనపుడు ఆ కోరిక దుఃఖరూపమయినను వస్తువు లభించినపుడు మాత్రము ఆవస్తువునందలి ఆకోరిక సుఖమే యగు ననిచో నట్లుకాదు. వస్తువు లభించినంతమాత్రమున నా వస్తువునందలి కోరిక నివర్తించుచో నయ్యది సుఖమే యగును. అట్లు కోరిక నివర్తించుట (మరలుట) లేదు. పైగా తృష్ణ వృద్ధినొందుచున్నది. లోకమునందు ధనము లభించినవానికి ధనాశ మరలినట్లు చూచిగాని, వినిగాని యెరుగము. అట్లే స్త్రీతో సంభోగసుఖము నొందినవానికి స్త్రీవాంఛ తొలగినట్లు కని విని యెరుంగము. తృష్ణ మరలి మనస్సు బాహ్యప్రవృత్తిని విడచి యన్తర్ముఖమగుచో నట్టి యన్తఃకరణమునందు ఆత్మసుఖము ప్రతిబింబించుటవలన సుఖప్రాప్తి కలుగును. కావున తృష్ణ (ఆశ) సుఖమునకు ప్రతికూలమగుటవలనను, దుఃఖమునకు కారణమగుటవలనను దుఃఖమే యగుచున్నది. ౬౬

శ్లో. ఇన్ద్రియాణాం హి చరతాం యన్మనోఽనువిధీయతే ।
తదస్య హరతి ప్రజ్ఞాం వాయుర్నావమివామ్భసి ॥ ౬౭ ॥

శ్లో. తస్మాద్యస్య మహాబాహో నిగృహీతాని సర్వశః ।
ఇన్ద్రియాణీన్ద్రియార్థేభ్యస్తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥ ౬౮ ॥

అ. భుజబలముగల ఓ యర్జునా! ఇన్ద్రియములకు విషయప్రవృత్తి దోషపూరితమగుటవలన ఎవ్వని యిన్ద్రియములు సమస్త విషయములనుండి నిగ్రహింపబడుచున్నవో వాని ప్రజ్ఞ స్థిరపడినదని యన్వయము. జితేంద్రియుడు స్థితప్రజ్ఞుడని యర్థము. ౬౯

శ్లో. యా నిశా సర్వభూతానాం తస్యాం జాగర్తి సంయమీ
యస్యాం జాగ్రతి భూతాని సా నిశా పశ్యతో మునేః ॥ ౬౯ ॥

అ. మనోవాక్కాయములచే నెరవేరదగిన లౌకికములగు భోజనాది క్రియలుగాని వైదికములగు యజ్ఞాది క్రియలుగాని యవిద్యాకార్యము లగుటచే, వివేకవిజ్ఞానముగల స్థితప్రజ్ఞున కవిద్యానివృత్తిద్వారా నివర్తించుచున్నవి. అవిద్యయనగా "అహమజ్ఞః" (నే నజ్ఞానిని)యను అనుభవమువలన నేర్పడునదియు, జ్ఞానముచే నివర్తించునదియు, అజ్ఞానము, శక్తి, యవిద్య, మాయ యను మారుపేరులుగలదియు నగు ననాదిభావపదార్థము. ఇయ్యది విద్యవలననే నివర్తించునుగాని మరియితరమువలన నివర్తింపదని జెప్పుచున్నారు. "యానిశా" అను శ్లోకముచే స్థితప్రజ్ఞునకు జ్ఞానముచే నజ్ఞానము నివర్తింపగా, తత్కార్యములగు లౌకిక వైదికవ్యవహారము లన్నియు నివర్తించుచున్నవని యర్థము.

ఘటపటాది పదార్థములను వేర్వేరుగ దెలియకుండ జేయునది, నిశ (రాత్రి) యనబడుచున్నది. రాత్రికాలమునందు దీపాదులయొక్క వెలుతురు లేనపుడు ఇది ఘటము, ఇది పటము అను భేదజ్ఞాన మెవ్వరికిని కలుగదు. రాత్రి తమస్స్వభావమగుటయే (యంధకారమయమగుటయే) నందుకు కారణము.

ఆత్మజ్ఞానమును బోధించు నీ ప్రకరణమున, రాత్రికాలమును వర్ణించుట యప్రకృతముగదా యని ప్రశ్నింపరాదు. ఇచట నిశాశబ్దమునకు, రాత్రికాలమను నర్థముగాదు. మరేమనిన పరమార్థ సత్యమగు నాత్మతత్త్వ మర్థము. ఇయ్యది యజ్ఞానులకు రాత్రికాల ప్రాయముగాన నౌపచారికముగ నిశాశబ్దముచే జెప్పబడినది; ఇట్టి యాత్మతత్త్వము స్థితప్రజ్ఞుల యొక్క బుద్ధికి గోచరమగును.

ఓయి! సమస్త ప్రాణులకు నవివేకమును కలుగజేయు రాత్రి స్థితప్రజ్ఞునకు గూడ నవివేకమును కలుగజేయు రాత్రియే యగును. కావున నారాత్రి స్థితప్రజ్ఞునియొక్క బుద్ధికి గోచరమగునని జెప్పుటెట్లు? సమాధానమును వినుము. మనబోటివారలకు పగలుగానున్న కాలము నక్తంచరులకు రాత్రికాలమెట్లగుచున్నదో అట్లే అజ్ఞానులగు సర్వప్రాణులకు రాత్రియయినను స్థితప్రజ్ఞునకు మాత్రము పరమార్థతత్త్వము బుద్ధిగోచరమగుచునే యుండును. రాత్రికాలమునందు దిరుగునట్టి భూతపిశాచోలూకాదులు నక్తంచరము లనబడుచున్నవి.

ఓయి! ఇట్టిపరమార్థతత్త్వమగు నాత్మతత్త్వమును నిశాశబ్దముతో జెప్పుటెట్లని శంకింపరాదు. (నిశేవనిశా) రాత్రివంటిదిగాన రాత్రియని పరమార్థతత్త్వమునందు నిశాశబ్దము ఔపచారికముగ బ్రయోగింపబడినది. రాత్రికాలము మనబోటివారల చక్షురిన్ద్రియవ్యాపారమునకు గోచరము గానట్లు, ఆత్మతత్త్వము అజ్ఞానులయొక్క బుద్ధివృత్తికి గోచరముగాదు గావున నిన్ద్రియవ్యాపారమునకు గోచరముగాకుండుట యను సామ్యముండుటచే గౌణప్రయోగ ముపపన్న మగుచున్నది.

రాత్రికాలము కంటికి కనుపింపదనుట పొసగదు. రాత్రి సంబంధమగు చీకటి కంటితో గ్రహింపబడుచున్నదిగదా? యని యనరాదు: చక్షురిన్ద్రియముయొక్క వ్యాపారము నడ్డుపరచుటయే-చీకటియొక్క స్వభావము. నేత్రగోళకమునకు సంబంధించిన అంధకారమునందు చక్షురిన్ద్రియవ్యాపార మవసరములేదు. (నేత్రగోళకమునకు సంబంధించిన చీకటి చక్షురిన్ద్రియవ్యాపారము నపేక్షింపదు.) అట్టిచీకటిని గ్రహించుటకు చక్షురిన్ద్రియ వ్యాపారము బయలువెడలనేరదు. కండ్లుమూసికొన్నను లోపలచీకటి గ్రహింపబడుచునేయున్నది. కావున చక్షురిన్ద్రియవ్యాపారము నడ్డుపరచునట్టి యన్ధకారము మనస్సుచేతనే తెలియబడుచున్నదని గ్రహింపవలయును.

పరమార్థతత్త్వమగు (ఆత్మతత్త్వమగు) నిశ జాగ్రదాద్యవస్థలలో చేరదు. ఇందు జాగ్రత్స్వప్నములయందు వలె వ్యావహారిక ప్రాతిభాసికజ్ఞానములు లేవు. సుషుప్తియందువలె నిద్రారూపమగు తమస్సులేదు. కావున, నియ్యది (ఈ నిశ) జాగ్రదాద్యవస్థాత్రయమున నన్తర్భావము జెందదు. (అజ్ఞానా నిద్రాయామ్ నిశాయామ్) అను భాష్యపాఠ మవలంబించినచో సచ్చిదానందరూపుడగు నాత్మయం దంతఃకరణము లేనందున వృత్తిజ్ఞానములు లేవనియు, అజ్ఞానము లేనందున, నిద్రలేదనియు నర్థము గ్రహింపవలయును.

అజ్ఞానము ఉపాధిగాగల ఆత్మయం దజ్ఞానము లేదని జెప్పు టెట్లని శంకింపరాదు. ఉపాధిరహితుడగు నాత్మయం దజ్ఞాన మను నుపాధి కల్పింపబడినది. కల్పిత మెన్నటికిని తాత్త్వికము గానేరదు. పరమార్థదశలో నాత్మయం దజ్ఞానములేదు. వ్యవహారదశ యుండునంతవరకు నజ్ఞానములేనిదే లోకవ్యవహారము కుదరదు. కావున నాత్మయం దజ్ఞానము కల్పింపబడినది.

మరియు "నాహం ఘటం జానామి" (నేను ఘటమును దెలియకున్నాను) అను ప్రతీతిచే నెంతవరకు ఘటాజ్ఞానము అనుభవములో నుండునో, అంతవరకు నజ్ఞానముండును. చక్షురిన్ద్రియ వ్యాపారముచే ఘటాజ్ఞానము నశించగా, ఘటము ప్రత్యక్షమగును. ఘటము ప్రత్యక్షముకాగా ఘటాజ్ఞానము నివర్తించును.

అట్లే "నాహం బ్రహ్మ జానామి" (నేను బ్రహ్మము నెరుగను) అనుప్రతీతిచే నెంతవరకు నాత్మాజ్ఞాన మనుభవములో నుండునో అంతవరకు నాత్మాజ్ఞానముండును. "అహంబ్రహ్మ" (నేను బ్రహ్మను) అను బుద్ధివృత్తిచే నాత్మాజ్ఞానము నశించగా, ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగును. ఆత్మసాక్షాత్కారము కలిగినపిదప నాత్మాజ్ఞానానుభవ ముండ నేరదు. అనుభవమునుబట్టిగదా ఆత్మయం దజ్ఞానము కల్పింపబడినది? అనుభవమే లేనపుడు అజ్ఞానకల్పన మెట్లు పొసగును. పారమార్థికముగా ప్రపంచములేనందున కార్యలింగకానుమానముచే నజ్ఞానమును గల్పించుట కూడ నుపపన్నముగాదు. కావున పరమార్థతత్త్వమగు నాత్మపదార్థమునందు అజ్ఞానముగాని, బుద్ధివృత్త్యాత్మకమగు వ్యావహారిక ప్రాతిభాసిక జ్ఞానద్వంద్వముగాని లేదని స్పష్టము.

ఇట్టి నిశయందు (అజ్ఞాన నిద్ర యందు) జితేంద్రియుడగు స్థితప్రజ్ఞుడు మేలుకొనుచున్నాడు. దీనిచే సర్వప్రాణులకు గోచరముగాని యాత్మతత్త్వమును స్థితప్రజ్ఞుడొకడే నెల్లపు డనుసన్ధానము జేయుచుండునని స్పష్టమయినది.

ఆత్మస్వరూపము ననుభవించుటయే విద్వాంసున కాత్మతత్త్వమునందు జాగరణము. ఆత్మస్వరూపసాక్షాత్కారము లేకుండుటయే అజ్ఞానులకు ఆత్మతత్త్వమునందు నిద్ర యని భావము. ఇంక నుత్తరార్థము వివరింపబడుచున్నది.

విషయేంద్రియములయొక్క భేదమే స్వరూపముగాగల అజ్ఞానాత్మకమగు నిద్రయందు నిదురించియున్న సర్వప్రాణులు నిదురించియుండి కలగాంచుచున్న వారలవలె నవివేకులచే మేలుకొనినవారని జెప్పబడుచున్నారు.

ఇచట నిశాకార్యమగు నిద్రయందు నిశాత్వ మౌపచారికము. నిద్రయందున్నవారలు కలగాంచుటను బట్టి యవివేకులు మేలుకొన్నవారని భావించినట్లు అవిద్యాకార్యమగు విషయప్రపంచమునందు మునిగియున్న మూఢులను గురించి యవివేకులు వివేకవంతు లని భావించెదరని భావము.

యద్వా : ఇయ్యది వ్యతిరేక దృష్టాన్తముగాగూడ నన్వయింపవచ్చును. నిద్రయందు కలగాంచువారలు, మేలుకొనిన ట్లుండినను నిదురించియున్నవారలనియే నెట్లు జెప్పబడుచున్నారో అట్లే అవిద్యాకార్యమగు విషయజాలమును వేర్వేరుగ ననుభవించుచు వివేకులవలె గనుపించుచున్నను ఆత్మతత్వమును దెలియనందున నజ్ఞానమను నిద్రయందు నిదురించినవారనియే జెప్పవలయును. అని అజ్ఞానులగు సర్వప్రాణులు అవిద్యాకార్యమగు లౌకిక వైదిక వ్యవహారమునం దెల్లపుడు ప్రవర్తించి యుందురు.

నిత్యము ఆత్మానుసన్ధానముతోనుండు స్థితప్రజ్ఞుడు లౌకిక వైదిక వ్యవహారములయందు ప్రవర్తింపడు. వీనికి నాత్మజ్ఞానముచే నజ్ఞానము అజ్ఞానప్రయుక్తమగు కార్యప్రపంచము నశించినందున విషయప్రవృత్తి యసంభవమని తాత్పర్యము.

ఇయ్యది నిష్కృష్టార్థము. సర్వభూతములకు నాత్మ యనుభవగోచరుడు కానందువలన నిశారూపుడు. అట్టి యాత్మస్థితప్రజ్ఞున కనుభవములో నున్నందున దివారూపుడు (పగటిరూపుడు). అవిద్యాకల్పితమగు ప్రాపంచిక వ్యవహారము సమస్త ప్రాణుల కనుభవములో నున్నందున (అనుభవ విషయమగుటవలన) దివారూపము (పగటిరూపము). అట్టి ప్రాపంచిక వ్యవహారము స్థితప్రజ్ఞున కనుభవములో లేనందున నిశారూపము. నక్తంచరులయొక్క రాత్రి మనబోటివారలకు, పగలు మనబోటివారలయొక్క రాత్రి నక్తంచరులకు పగలు, విద్వదవిద్వాంసుల వ్యవహారముగూడ నిట్లెయని గ్రహింపవలయును.

యద్వా (లేక) ఏ బ్రహ్మస్వరూపమునందు సమస్త భూతములు సుషుప్తియందు లయమును జెందుచున్నవో, ఆ బ్రహ్మము సర్వభూతములకు రాత్రియగుచున్నాడు. ఆ బ్రహ్మస్వరూపమగు రాత్రియందు బ్రహ్మస్వరూపము ననుభవించుచున్న స్థితప్రజ్ఞుడు మేలుకొనుచున్నాడు. ఏ యవిద్యాత్మకమగు రాత్రియందు సమస్తభూతములు వ్యవహరించుచున్నవో ఆ యవిద్యాత్మకమగు రాత్రి సర్వభూతములకు పగ లనబడుచున్నది. అవిద్యాకల్పితమగు వ్యవహారము

స్థితప్రజ్ఞున కనుభవములో లేనందున అవిద్యాత్మకమగు రాత్రియందు స్థితప్రజ్ఞుడు మేలుకొనడు. అదెట్లన మనకు పగలగు రాత్రియందు నక్తంచరులు మేలుకొనుట లేదు. మనము మేలుకొనుచున్నాము. మనకు రాత్రిరూపమగు పగటియందు నక్తంచరులు మేలుకొనుచున్నారు. మనముమాత్రము మేలుకొనము. అట్లే యని గ్రహింపవలయును.

భూతములకు బ్రహ్మయే రాత్రి, అవిద్యయే పగలు. స్థితప్రజ్ఞునకు బ్రహ్మమే పగలు, అవిద్యయే రాత్రి యని సంక్షేపము.

వ్యవహారకాండను వదలి యెల్లప్పు డాత్మానుసన్ధానమునం దుండువాడు స్థితప్రజ్ఞుడనియు, వ్యవహారకాండయందు మునిగియుండి, యాత్మజ్ఞాన మించుకంతయు లేనివారలు సర్వప్రాణులనియును భావార్థము.

ఇట్లు శ్లోకమును వ్యాఖ్యానమొనర్చి భాష్యకర్తలు ఫలితార్థమును జెప్పుచున్నారు. అవిద్వాంసులకు బ్రహ్మజ్ఞానము లేనందునను, విద్వాంసులకు లోక వ్యవహారము లేనందునను శ్రౌతస్మార్తములగు కర్మలన్నియు నవిద్యావస్థయందే శాస్త్రముచే విధింపబడుచున్నవి గాని, విద్యావస్థయందు విధింపబడుటలేదు. సూర్యు డుదయించినతోడనే రాత్రిసంబంధమగు చీకటి నశించినట్లు జ్ఞానము గలిగిన వెంటనే అజ్ఞానము నశించును. "అహం బ్రహ్మాస్మి" (నేను బ్రహ్మను) "తత్సత్యం" (ఆ బ్రహ్మము సత్యము) "సఆత్మా" (బ్రహ్మమే ఆత్మ) "సభూమా" (బ్రహ్మ సర్వవ్యాపకము) "అతోన్యదార్తం" (బ్రహ్మకంటె భిన్నమగు ప్రపంచమంతయు నశించునట్టిది) ఇత్యాదికము జ్ఞానము. నేనజ్ఞానిని, నేను కర్తను, భోక్తను, బ్రాహ్మణుడను, యజ్ఞము చేయదగినవాడను, దానముచేయదగినవాడను అని యనుకొనుట యవిద్య. అవిద్యాపరిణామమగుటవలన ప్రపంచమంతయు నవిద్య యనబడుచున్నది.

ఇట్టి యవిద్య విద్యకలుగక పూర్వము ప్రమాణముగా తోచును. తత్వమును దెలియని ఆస్తికపురుషులందరు వేదశాస్త్ర పురాణాదులను, యజ్ఞయాగాది క్రియలను, తత్త్క్రియాసాధనములను, స్వర్గాది ఫలములను, బ్రాహ్మణాది జాతులను, బ్రహ్మచర్యము మొదలగు నాశ్రమములను, ఇంద్రాది దేవతలను, గనుపించునట్టి ప్రపంచమునంతయు సత్యమని తలంచుచున్నారు.

బ్రహ్మపదార్థము సత్యము, ప్రపంచము మిథ్య యను జ్ఞానము గలిగిన తోడనే ప్రపంచమంతయు నసత్యము గాన, అప్రమాణ మనియే తలంచుచున్నారు.

ఆత్మజ్ఞానము కలుగక పూర్వము, క్రియాకారకఫలభేదరూపమగు నవిద్య ప్రమాణబుద్ధితో గ్రహింపబడుచు కర్మహేతు వగుచున్నది. అప్రమాణబుద్ధితో గ్రహింపబడు నవిద్య కర్మహేతువు గానేరదు. కర్మలనాచరించు పురుషుడు ప్రమాణ

భూతమగు వేదముచే విధింపబడిన కర్మనే ఆచరింపవలె నని దలంచి కర్మల యందు ప్రవర్తించుచున్నాడు. ప్రపంచ మంతయు రాత్రి వలె, అవిద్యామాత్రమే నని దెలిసికొనిన విద్వాంసుడు కర్మలయందు ప్రవర్తించడు. విద్యాదశయందు వేదమే ప్రమాణము కానందున, నట్టి వేదముచే విధింపబడిన కర్మలు ప్రమాణములగుట నెంతమాత్రము పొసగదు. (ఇచట భాష్యమునందలి నిశాపదమునకు నిద్ర యని యర్థము). కావున నెవ్వనికి పరిదృశ్యమానమగు భేదప్రపంచ మంతయు (నిశేవ) నిద్రవలె నవిద్యామాత్రమే యను బుద్ధి యుదయించునో అట్టి జ్ఞానికి సర్వకర్మ సన్న్యాసమునందే యధికారమని భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు పంచమాధ్యాయము నందలి "తద్బుద్ధయ స్తదాత్మా న స్తన్నిష్ఠా స్తత్పరాయణాః। గచ్ఛ న్త్య పునరావృత్తిం జ్ఞాననిర్ధూత కల్మషాః" అను శ్లోకముచే నిరూపించి యున్నారు.

ఓయి! ఆత్మజ్ఞానము కలిగినతరువాత, వేదమే యప్రమాణ మగుటచే, వేదచోదితమగు ప్రవృత్తి ధర్మముగూడ నప్రమాణ మయినట్లు వేదచోదితమగు నివృత్తి ధర్మముగూడ నప్రమాణమే యగును గాన, విద్వాంసునకు నివృత్తి ధర్మమగు సన్న్యాసమునం (జ్ఞాననిష్ఠయం) దధికారము కలుగు టెట్లని శంకింపరాదు.

జ్ఞాననిష్ఠయనగా నాత్మజ్ఞానము, ఆత్మజ్ఞానమునం దాత్మయే విషయమగును కావున దనకు తనయందు ప్రవృత్తికలుగుటకు మరియొక ప్రమాణము నపేక్షింప బనిలేదు.

ఉదాహరణము : దేహమునం దాత్మాభిమానము గల పురుషునకు దనదేహమును జూచుకొనుటకు బ్రవర్తకమగు మరియొక ప్రమాణములేదు. అట్టి ప్రమాణము లేకున్నను దేహాభిమాని తనదేహమును జూచుకొనుటయందు ప్రవర్తించుచునేయున్నాడు అట్లే. అని భావము.

ఆత్మ సాక్షాత్కారము కలుగునంతవరకు, శాస్త్రాదులు ప్రమాణములగును. ఆత్మసాక్షాత్కారము కలిగిన వెంటనే, ప్రపంచ సంబంధరహితుడును స్వయం ప్రకాశ రూపుడును, నిర్వికారుడును, అద్వితీయుడును, సచ్చిదానంద రూపుడును, అగు బ్రహ్మమునందు ద్వైతపదార్థము కనుపించనందువలనను, నవిద్యా కల్పితమగు ద్వైత జాలము మిథ్యయగుట వలనను, అప్రమాణమే యను నిశ్చయము విద్వాంసునకు కలుగును. ఇట్టి నిశ్చయము కల విద్వాంసునకు ప్రమాణ ప్రమేయాది వ్యవహారము సుతరాం సంభవించదు

ఓయి! ప్రమాతయగు నాత్మయుండగా ప్రమాణప్రమేయాది వ్యవహారము సంభవించకుండ నెట్లుండునని శంకింపరాదు. తుట్టతుది ప్రమాణమగు శాస్త్రము 'నేను బ్రహ్మము' నను అ[illegible]వృత్తిని బుట్టించుచు, నాత్మను ప్రమాతృత్వమును

బోగొట్టుచున్నది. ప్రమాతృత్వ మనునది ప్రమేయాధీనమయి యుండును. అప్రమేయుడగు నాత్మయందు ప్రమేయమగు ద్వైతమే లేనందున ఆత్మకు ప్రమాతృత్వము పారమార్థికము గాదని భావము. ఈ యర్థమునందు "ఏకమేవాద్వితీయ" మను శాస్త్రము, విద్వాంసుల యనుభవమున్ను ప్రమాణ మని తెలియవలయును.

ఓయి! ఆత్మ భిన్నమగు ప్రపంచమంతయు నవిద్యాకల్పితమని గదా సిద్ధాన్తము. శాస్త్రముగూడ నందు జేరుటచే నవిద్యాకల్పితమే యగుచున్నది. అవిద్యాకల్పితములు విద్వాంసున కప్రమాణములగునని నింతకుమున్నే జెప్పబడినది. కావున నప్రమాణమగు శాస్త్రము ఆత్మకు ప్రమాతృత్వమును బోగొట్టుటయందుమాత్రము ప్రమాణ మెట్లగును?

వినుము సమాధానమును. ఆత్మకు ప్రమాతృత్వ మెంతవరకుండునో అంతవరకు శాస్త్రము ప్రమాణమగును. శాస్త్రము, ఆత్మకు ప్రమాతృత్వము నెపుడు నివర్తింపజేయునో అపుడే శాస్త్ర మప్రమాణమగును. కతక రజస్సు. (ఇండుప గింజయొక్క పొడి) ఉదకమునం దుంచబడుచు, నుదకమునందలి మాలిన్యమును బోగొట్టుచు దానుగూడ నశించున ట్లని భావము. కావున నాత్మకు ప్రమాతృత్వమును బోగొట్టుచునే శాస్త్ర మప్రమాణమగుచున్నది గాన, నిందేమియు దోషము లేదు. ఈ సంశయమునందు స్వప్నకాలప్రమాణము దృష్టాన్తమగును. స్వప్నద్రష్ట (కలగాంచునట్టి పురుషుడు) స్వప్నకాలమునందు, విషయమును (పట్టణమును) దీనిని జూచుటకు సాధనమగు చక్షురిన్ద్రియరూప ప్రమాణమును రెంటిని కల్పించుకొని స్వప్నము ననుభవించును. కాని జాగ్రదవస్థలోకి రాగానే విషయముతో పాటు ప్రమాణమగు నిన్ద్రియము గూడ నప్రమాణమే యగును. కలలో కాశీపట్టనమును జూచువాడు, కాశీపట్టనమును జూచుటకు సాధనముగా నిద్రచే గల్పించుకొనబడిన మిథ్యాభూతమగు చక్షురిన్ద్రియమునే ప్రమాణముగా దలచుచున్నాడు. మేలుకొనినవెంటనే, నేను కలలో కాశీపట్టనమును జూచుట మిథ్యయే యని యనుకొనుచు అప్పటి చక్షురిన్ద్రియముగూడ నప్రమాణమనియే నిశ్చయించుకొనుచున్నాడు. ఇట్లే అవిద్యావస్థయందు ప్రమాణమగు శాస్త్రము, విద్యావస్థయం దప్రమాణమేయగును.

ఇంతమాత్రముచే, ప్రవృత్తిధర్మమును బోధించుట కప్రమాణమగు శాస్త్రము నివృత్తి ధర్మమును బోధించుటకుమాత్రము ప్రమాణ మెట్లగు నను ప్రశ్నకు సమాధాన మేమి లభించిన దనినచో వినుము.

ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగునంతవరకు శాస్త్రము ప్రమాణమే గనుక పరోక్షముగా నాత్మతత్త్వమును దెలిసికొనిన విద్వాంసుని శాస్త్రము జ్ఞాననిష్ఠయందు

ప్రవర్తింపజేయుచున్నది అని. అయితే, ప్రవర్తకమగు శాస్త్రాది ప్రమాణములతో పనిలేకుండగనే విద్వాంసుడు, తనంతట తానే జ్ఞాననిష్ఠయందు ప్రవర్తించుననిని ఇంతకుముందు జెప్పిన విషయము ప్రౌఢోక్తియని గ్రహింపవలయును.

మరియు ప్రవర్తకమగు ప్రమాణము లేకున్నను ప్రవృత్తి కలుగుట కేవల మాత్మయందు మాత్రమే గాదు. అయ్యది లోకమునందు గూడ సంభవమగు చున్నది. లోకములో ఘటాదివస్తువులను దెలిసికొనుటయందు పురుషుని, చక్షురాది ప్రమాణము, ప్రవర్తింపజేయుటలేదు. (లోకములో ఘటాది వస్తువులను దెలిసికొనుటకు పురుషునకు గలుగు ప్రవృత్తి చక్షురాదీంద్రియ ప్రమాణమువలన గాదు.) ఘటాది వస్తువుల యందలి యిచ్ఛయే ప్రవృత్తిని కలుగజేయుచున్నది. కాని ఘటమును దెలిసికొనుటకు ప్రవర్తించిన పురుషుడు అందుకు సాధనమగు చక్షురాది ప్రమాణమును మాత్ర మపేక్షించుచున్నాడు. కావున ప్రమాణము, ప్రమాతకు ప్రమేయమును దెలిసికొనుటకు సాధనమాత్రమే గాని ప్రవర్తకము గాదని యర్థము.

దీనిచే ఘటమును చూడగోరిన పురుషుడు, ఘటమునుచూచుట యందలి కోరికచే, ఘటమును చూచుటయందు ప్రమాణమగు చక్షురింద్రియమును ఘటసాక్షాత్కారపర్యన్తము నెట్లపేక్షించుచున్నాడో, అట్లే ఆత్మజిజ్ఞాసువగు పురుషుడు, ఆత్మను దెలిసికొనుట యందలి కోరికచే, నాత్మజ్ఞానమునందు ప్రమాణమగు వేదాన్తశాస్త్రమున ఆత్మసాక్షాత్కార పర్యన్త మపేక్షించుచున్నాడనియు, ఆత్మసాక్షాత్కారానన్తరము వానికి శాస్త్రప్రమాణముతో బనియే లేనందున వేదాన్తశాస్త్రమపుడు వానికి వ్యర్థమగుటవలన నప్రమాణమే యగుననియు దేలినది.

లోకములో బావిని త్రవ్వించునట్టి పురుషుడు బావియందు సమర్థమగు జలము ప్రాప్తించినపిదప త్రవ్వుటకు సాధనమగు ఖనిత్రాదికమును (పలుగు పార మొదలగువాటిని) నెట్లు పరిత్యజించుచున్నాడో, అట్లె ముముక్షువగువాడు ఆత్మసాక్షాత్కారము కలిగినపిదప, తత్సాధనమగు వేదాంతశాస్త్రమును విడచును. గనుక నాత్మతత్త్వమును దెలిసికొనినపిదప పండితునకు ప్రమాణములతో బనిలేదు. అపుడు శాస్త్రమునకు ప్రామాణ్యమును యుండదు. అని తెలియవలయును.

కావున, శాస్త్రములచే కర్మలు అవిద్యావస్థయందే విధింపబడుటవలనను, విద్యావస్థయందు కర్మలతో బనిలేకుండుటవలనను, ఆత్మజ్ఞానికి కర్మలయం దధికారములేదు, జ్ఞాననిష్ఠయందే యధికారము. అదియును ఆత్మ సాక్షాత్కారముకలుగునంతవరకే. అపల నధికార్యముగాని, యధికారముగాని లేనందున నధికారమేయుండదు. నిర్వికారుడును, సర్వశేషియునగు (సర్వమునకు ప్రధానమగు) నాత్మ యొకనిచే

నొకానొక పనియందు నియోగింపబడడు. అధికారకమగు (నియోగించునట్టి) శాస్త్రమున్ను అద్వితీయుడగు నాత్మయందు లేనేలేదు. కావున విద్వాంసున కింక నధికారమెట్లు సిద్ధించును ? ఎట్లును సిద్ధింపదని భావము. ౬౯

శ్లో. ఆపూర్యమాణ మచలప్రతిష్ఠం సముద్రమాపః ప్రవిశన్తి యద్వత్ ।
తద్వత్కామా యం ప్రవిశన్తి సర్వే సశాన్తి మాప్నోతి నకామకామీ॥

అ. (ఆపూర్యమాణం "ఆ" సమంతాత్ పూర్యమాణం) అంతట ఉదకములచే నిండింపచేయబడుచున్నదిగాన ఆపూర్యమాణ మనబడును. లేక భగవంతుడగు కర్తచే నుదకములను సాధనములచే నిండింపచేయబడినదిగాన ఆపూర్యమణ మనబడును. ("అచలప్రతిష్ఠం") ఆవలియొడ్డు లేనందువలన చలనములేనిదిగాన అచలము, శాశ్వతమగు నునికి కలదిగాన ప్రతిష్ఠము. ఇయ్యది అర్శ ఆదిగణమునకు జెప్పిన నచ్ప్రత్యయ మంతమందుగల పదము. ప్రతిష్ఠ = శాశ్వతమగునునికి, అస్యాః = దీనికి కలదుగాన, ప్రతిష్ఠః = అని విగ్రహము. అథవా "ప్రతిష్ఠతి" "ప్రకర్షేణశాశ్వతంతిష్ఠతి" గొప్పగా స్థిరముగానుండునదిగాన "ప్రతిష్ఠ" యని పచాదిగణమునకు విధించిన అజంతముగా నయినను జెప్పవచ్చును.

(అచలశ్చాసౌప్రతిష్ఠశ్చ అచలప్రతిష్ఠః) అని కర్మధారయ సమాసము. ఇందు అచలపదము హేతుగర్భ విశేషణము. ఎందువలన చలనరహితమో అందువలన శాశ్వతమగు నునికి గలదని యర్థము "అచలా ప్రతిష్ఠా యస్య" అని వ్యాఖ్యానము జేసినచో మూలముకంటె వేరుగా "అపారత్వాత్" అను హేతుపదము కల్పింపవలసివచ్చును. ఇపుడయితే అచలశబ్దము వలన నపారత్వమను నర్థము అర్థతః సిద్ధించును.

నలుదిశలనుండి ప్రాప్తములయిన గంగాది నదీజలములు స్వస్వరూపములతో నుండి యేమాత్రము వికారమును జెందకనున్న సముద్రమును ప్రవేశించుచున్నవి. అనగా నదీజల ప్రవేశమువలన సముద్రమునకు వృద్ధిగాని, నదీజలప్రవేశము లేనందున సముద్రమునకు హ్రాసము (కొఱత) గాని యుండదని భావము.

అట్లే సమస్తకోరికలు ఏ యతిని విషయసన్నిధానమునందుగూడ నేమాత్రము వికారపరుపక ప్రవేశించుచున్నవో వాడు ముక్తినొందును. అనగా కొందరు ధీరులు యువతులు సన్నిధానమునందు లేనపుడు కామవికారము లేనివారుగ నుందురు. అంగనాసాన్నిధ్యమునందు గామ వికారము నొందుదురు. అట్లుగాక విషయసాన్నిధ్యమునందుగూడ మనోవికారమును బొందనివాడే ముక్తినొందునని భావము.

కామములు యతిని బొందుటయనగా కామములు, మనస్సుయందుగాని కూటస్థుడగు నాత్మయందుగాని లయమునుజెందుట. అనగా కామములకు యతి

పరతన్త్రుడు గాకుండుట; కామపరతన్త్రుడు గాని యతియే మోక్షమును బొందునని నిశ్చయార్థము.

ఇచట శాన్తి శబ్దమునకు బ్రహ్మమనిగాని, అజ్ఞాన నివృత్తియని గాని యర్థము. బ్రహ్మస్వరూపము నొందినవానికి సర్వప్రపంచము ఉపశమించును. కార్యసహితాజ్ఞాన నివృత్తి గలవానికి సర్వదుఃఖములు నివర్తించును. సర్వదుఃఖ నివృత్తియే మోక్షము. కాన నీ రెండర్థము లుపపన్నము లగుచున్నవి.

శ్లో. విహాయకామాన్ యస్సర్వాన్ పుమాంశ్చరతి నిస్పృహః ।
నిర్మమో నిరహంకార స్స శాన్తి మధిగచ్ఛతి ॥ ౭౧ ॥

అ. ఎందువలన నిష్కాముడే మోక్షము నొందునో విషయేచ్ఛువునకు మోక్షము లేదో, అందువలన సర్వకామములను విడచిన సన్యాసి, బ్రతికియుండుట కాధారమగు క్రియలు మాత్రమే గలవాడగుచూ, అనగా ప్రాణధారణ కనువగు భిక్షాటనాది వ్యాపారములుమాత్రము గలవాడగుచు, నేదియో నొక యుపాయముచే దప్పక శరీరమును బ్రతికించుకొనవలెనని గోరికలేక, మాధుకరాన్నముచే గాని, నదీజలపానముచేగాని యాకలి దప్పికలను మాత్రము దీర్చుకొనవలెనని దలంచుచు శరీరమును బ్రతికించుకొనుటకు గావలసిన భిక్షాన్నము, కపాలము కమండలము, శాటి మొదలగు వస్తువులయందుగూడ పట్టుదల వదిలి, నేనాత్మ జ్ఞానము గలవాడనను గర్వములేక, గ్రామైకరాత్రివాసిగ, నన్నిగ్రామములను దిరుగునో ముముక్షువగునట్టి యతి బ్రహ్మభావమును బొందును.

ఓయి! "స్థితప్రజ్ఞస్యకాభాషా సమాధిస్థస్య కేశవ । స్థితధీః కిం ప్రభాషేత కిమాసీత వ్రజేత కిమ్" అను నర్జునుని ప్రశ్నకు నింతటితో సమాధాన మేమి దేలిన దనినచో వినుము.

(1) సమస్తకోరికలను విడచుట. (2) ఆత్మను ప్రేమించుట. (3) దుఃఖముల వలన భయపడకుండుట. (4) సుఖములయందు కోరికలేకుండుట. (5) రాగ, భయ, క్రోధములు లేకుండుట. (6) దేనియందును స్నేహము లేకుండుట. (7) మంచి చేకూరినపు డానన్దింపకుండుట. (8) చెడు చేకూరినపుడు ద్వేషింపకుండుట. (9) ఇన్ద్రియముల జయించుట. (10) జీవబ్రహ్మైక్యానుసన్ధానమునం దాసక్తి. (11) చిత్తైకాగ్రత. (12) ప్రాపంచిక వ్యవహారములు లేకుండుట. (13) శరీరజీవనము నందుగూడ నిచ్ఛలేకుండుట. (14) శరీర జీవమునకు గావలసిన వస్తువులయందు గూడ పట్టుదల లేకుండుట. (15) ఆత్మశ్లాఘ లేకుండుట. - నీ పదునైదును స్థిత ప్రజ్ఞునియొక్క లక్షణములు. ఇవియే స్థితప్రజ్ఞు డగుటకును సాధనములు గూడ నగుచున్నవి. ఈయవి నెవనియందు గన్పట్టునో వాడు స్థితప్రజ్ఞుడని యొరులు జెప్పుదురు.

ఈ లక్షణము లున్నపుడే తానుగూడ దనను స్థితప్రజ్ఞుడ నని దెలుసుకొనును– అని. ఇట్టివానికి భిక్షను యాచించు సమయమున దప్ప మరయొక సమయమున వాక్సంభాషణ ముండదు.

మంచి శిష్యుడు లభించినచో వానికి తత్త్వము నుపదేశించుట మాత్ర ముండును. ఇయ్యది నిచట జెప్పకున్నను శాస్త్రాన్తరమువలన గ్రహింపవలయును. లేనిచో తత్త్వోపదేశ సమ్ప్రదాయము విచ్ఛిన్నమగును.

ఇన్ద్రియములను తమ విషయములనుండి మరల్చి తన స్వాధీనమునం దుంచుకొనుట, ఆత్మస్వరూపము ననుసన్ధానముజేయుట–నీ రెంటియందే మనోవ్యాపారము.

కాయవ్యాపారము భిక్షకొరకు దిరుగుటయే. అదియే నిచట "చరతి" అను పదముచే జెప్పబడినది.

మరియు, ప్రశ్న శ్లోకమునందలి "వ్రజేత కిమ్" అను ప్రశ్నవలన దేనిని బొందు నను నర్థముగూడ వచ్చును. అందుకు సమాధానముగ నీ శ్లోకమునందు "స శాన్తి మధిగచ్ఛతి" (వాడు మోక్షము నొందుచున్నాడు) అని జెప్పబడినది. దీనిచే స్థితప్రజ్ఞునకు మోక్షమే ఫలమని దేలినది.

విద్యవలన నవిద్య నశింపగా అవిద్యాప్రయుక్తమగు సర్వప్రపంచోపరతి రూప మోక్షము స్థితప్రజ్ఞునకు యుక్తము నగును. కావున కర్మనిష్ఠులకు మోక్షము లేదని స్పష్టమగుచున్నది. కనుక నే "నాస్త్యకృతః కృతేన" "తమేవ విదిత్వా అతి మృత్యుమేతి" "నాన్యః పన్థా విద్యతేఽయనాయ" అనుశ్రుతు లుపన్నములగుచున్నవి.

సర్వ కామములను విడచుట, ఇన్ద్రియములను జయించుట, లోక వ్యవహారము నంటకుండుట, నీయవి గృహస్థునియందు సంభవింపనందున నీయవి సంభవించునట్టి సన్యాసియే స్థితప్రజ్ఞుడని సఙ్క్షేపము. ॥ ౭౧ ॥

శ్లో. ఏషా బ్రాహ్మీస్థితిః పార్థ! నైనాం ప్రాప్య విముహ్యతి
స్థిత్వాఽస్యా మన్తకాలేపి బ్రహ్మనిర్వాణ మృచ్ఛతి ॥ ౭౨ ॥

అ. బ్రాహ్మీ=బ్రహ్మయందుండునట్టిది అని యర్థము. ఇచట "తత్రభవః" అను సూత్రమువలన భవార్థమునం దణ్ప్రత్యయము. అన్ అను టిభాగమునకు లోపమార్షము. "బ్రాహ్మః" అని నిపతించుటవలన "బ్రాహ్మీ" యనురూపము సిద్ధించినదని యనరాదు. నిపాతసూత్రమునదంలి బ్రహ్మశబ్దము చతుర్ముఖ బ్రహ్మవాచిగాని పరబ్రహ్మమును జెప్పదు. రెండర్థములయందును వర్తించునని యంగీకరించినచో, ననేకార్థత్వదోష మాపాదించును. ఏతద్దోష పరిహారము కొఱకు నిపాతసూత్రమునందలి బ్రహ్మశబ్దము తత్త్వమగు పరబ్రహ్మమునే జెప్పునని

యనరాదు. ఇట్లన్నచో "బ్రాహ్మం హవిః" ఇత్యాది ప్రయోగములు సిద్ధింపవు. ఈ ప్రయోగమునందు బ్రహ్మదేవతాకమగు హవిస్సు "బ్రహ్మం" అని జెప్పబడు చున్నది. ఇట్టి బ్రహ్మమగు హవిస్సు చతుర్ముఖబ్రహ్మ నుద్దేశించి యగ్నిహోత్రము నం దుంచబడుచున్నది. కావున నిపాతసూత్రమువలన "బ్రాహ్మీ" యను రూపము సిద్ధింపనేరదు. యద్వా (లేక) ఈ శ్లోకమునందలి బ్రహ్మశబ్దముగూడ చతుర్ముఖ బ్రహ్మనే చెప్పుననియు నట్టి బ్రహ్మశబ్దము లక్షణావృత్తిచే శుద్ధబ్రహ్మమును బోధించుననియు "బ్రాహ్మః" అని నిపతించుటవలన టి లోపము ప్రాప్తించిన దనియు జెప్పుకొనవలయును.

"బ్రాహ్మీస్థితిః" అనగా బ్రహ్మస్వరూపముతో నుండుట. అనగా నేనే బ్రహ్మము నను నిశ్చయముతో నుండుట యని యర్థము. బ్రహ్మనిర్వృతి యనగా బ్రహ్మానందమని యర్థము. "అన్తకాలేపి" అను పదమునందలి అపిశబ్దమువలన చివర వయసునందు బ్రహ్మానుసన్ధానముతో నుండునట్టి వాడే బ్రహ్మానన్దము నొందునని జెప్పగా, బ్రహ్మచర్యమునుండియే సన్యసించి యావజ్జీవము నెవడు బ్రహ్మాత్మాను సన్ధానముతో నుండునో అట్టివాడు బ్రహ్మానన్దము నొందునని జెప్పనేల? యని సూచింపబడుచున్నది.

దీనిచే బ్రహ్మచర్యము మొదలుకొని, దేహము పడిపోవులోపల నెపుడయినను బ్రాహ్మణుడు సన్యసింపవలెననియు, సన్యసించి, సర్వకామములను విడచి స్థితప్రజ్ఞుడు గావలయుననియు హితోపదేశము సూచింపబడినది.

అధికారములేని యర్జునునకు సన్యాసము నుపదేశించుట యెట్లని ప్రశ్నింప రాదు; తనకు జ్ఞాననిష్ఠయందు అధికారము లేదని యర్జునునకు దెలియక నర్జునుడు స్థితప్రజ్ఞ లక్షణము నడుగుటవలన నతనికి సన్యాసము నుపదేశించుట యుపపన్న మగుచున్నది.

"కర్మణ్యేవాధికారస్తే" అని శ్రీకృష్ణుడు నీకు కర్మయందే యధికారమని జెప్పియుండగా అర్జునునకు దనయధికారము దెలియకుండు టెట్లని ప్రశ్నింపరాదు. శ్రీకృష్ణుడు జెప్పినను అర్జునుడు తనకు కర్మాధికారమును సామాన్యదృష్టితో దెలిసి కొని యున్నాడు. దాని సహేతుకముగా, నిస్సంశయముగా దెలిసికొనలేదు. నిస్సం దిగ్ధముగా దెలిసికొనియున్నచో వెంటనే "జ్యాయసీచేత్కర్మణస్తే" కర్మకంటె జ్ఞానము శ్రేష్ఠమగుచో నని యడిగియుండడు. గనుక నాపాతజ్ఞానము గల వాసని నిష్కృష్టముగా దనకు గల యధికారమును దెలియక నడుగుటయు, నాతని యుద్దే శించి శ్రీకృష్ణు డుపదేశించుటయు యుపపన్నమగుచున్నది. ౭౨

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే
శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదే సాఙ్ఖ్యయోగోనామ
ద్వితీయోధ్యాయః

అ. సాఙ్ఖ్యముతో సంబంధముగలది గాన సాఙ్ఖ్యయోగ మనబడును - అనగా జ్ఞానయోగమని యర్థము. సాఙ్ఖ్యయోగముగలది గాన నీయధ్యాయము సాఙ్ఖ్యయోగాధ్యాయమని అర్శాది గణమునకు జెప్పిన నచ్ ప్రత్యయాంతముగా గ్రహింపవలయును. లేక ప్రతిపాద్యమగు సాఙ్ఖ్యయోగమునకు, ప్రతిపాదకమగు నధ్యాయమునకు నభేద సంబంధమును జేసికొని, సాఙ్ఖ్యయోగమును బ్రతిపాదించునట్టి యధ్యాయమును సాఙ్ఖ్యయోగ మను పదముతో జెప్పు టౌపచారిక మని గ్రహింపవలయును. ఈ యధ్యాయమునం దచ్చటచ్చట కర్మయోగముగూడ జెప్పబడినది. అయినను తరచుగా సాఙ్ఖ్యయోగముచే జెప్పుటవలన సాఙ్ఖ్యయోగ మను వ్యవహార ముపపన్నమగుచున్నది.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య గోవిన్ద భగవత్పూజ్యపాద శిష్య
శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పాదకృతౌ శ్రీభగవద్గీతాభాష్యే
ద్వితీయోఽధ్యాయ స్సమాప్తః.

అ. కుటీచక, బహూదక, హంస, పరమహంస లని యతులు నలుగురు. అందు కుటీచకుల కంటె బహూదకులు, బహూదకుల కంటె, హంసలు, హంసల కంటె, పరమహంసలు, జ్ఞానవైరాగ్యాదిగుణములచే గొప్పవారు (పరిత్యజ్య వ్రజతీతి) సంసారమును విడచివెళ్లువాడు గాన పరివ్రాజకు డనబడును, అనగా సన్యాసి యని యర్థము, పరమహంసయగు పరివ్రాజకుడుగాన పరమహంస పరివ్రాజకు డనబడుచున్నాడు. శాస్త్రోక్తమగు నివృత్తి ధర్మమును దా నాచరించుచు నితరులగు పద్మపాదాది శిష్యులకొరకు నుపదేశించువాడుగాన నాచార్యు డనబడును. (ఆచారమాచారయతీ త్యాచార్యః) అని వ్యుత్పత్తి.

పూజింపదగిన పాదములు గలవాడు గాన పూజ్యపాదుడు, అనగా గురువు. భగవన్తుడనగా, షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుడు. భగవన్తుడగు పూజ్యపాదుడు గాన భగవత్పూజ్యపాదుడు. గోవిన్దు డను (పేరుగల) భగవత్పూజ్యపాదులు గాన గోవింద భగవత్పూజ్యపాదులు. వానియొక్క శిష్యుడు-

శ్రీమాన్ అనగా జ్ఞానవైరాగ్యాది గుణములతో గూడినవాడు (భగవన్తౌ పాదౌ) షడ్గుణైశ్వర్య సమ్పన్నములగు పాదములు యెవ్వనికో వాడు భగవత్పాదుడు. ఆత్మగుణములను పాదములయం దారోపించి యిట్లు చెప్పబడినది. లేక (పద్యతే-గమ్యతే సేవ్యత ఇతి) సేవింపబడుచున్నాడుగాన పాదుడు.(1) భగవన్తులగు పద్మపాదాదులచేగూడ సేవింపదగినవాడు గాన భగవత్పాదుడనిగాని, (2)శంకరుడు శివావతారమగుటవలన భగవన్తు డగు శఙ్కరుని యొక్క (పాదము) యంశముగాన

భగవత్పాదు డనిగాని, (3) (పద్యతే-జానాతి) అను వ్యుత్పత్తిచే భగవన్తుడగు పరమాత్మను దెలిసికొనుచున్నాడు గాన భగవత్పాదుడనిగాని, (4) (పాదయతి - బోధయతి) అను వ్యుత్పత్తిచే భగవన్తుడగు పరమాత్మను నితరులకు బోధించుచున్నాడు గాన భగవత్పాదు డనిగాని జెప్పవచ్చును. శఙ్కరు డను భగవత్పాదుడు గాన శఙ్కరభగవత్పాదుడు- ఇయ్యది విశేష్యపదము. వెనుకటి ప్రథమాన్త పదము లన్నియు విశేషణములు. ఆ విశేషణ పదములకు "శఙ్కర భగవత్పాద" అను విశేష్యపదముతో నభేదసమ్బన్ధముచే సమాసము. "విశేషణం విశేష్యేణ" అను సూత్రమునందు బహుళగ్రహణమును జేయుటచే విశేషణములకు గూడ పరస్పర మభేదసమ్బన్ధముతో సమాసము సిద్ధింపవచ్చును. లేక గొన్ని విశేషణములయందు విశేష్యత్వము నారోపించి యయినను సమసింపజేయవచ్చును.

(క్రియత ఇతి కృతిః) చేయబడుచున్నదిగాన కృతియనబడును. భగవత్పాదుని యొక్క కృతిగాన, భగవత్పాద కృతియనబడును. దానియందు అనగా భగవత్పాదులచే చేయబడినదానియం దని యర్థము. (శ్రీయుక్తః) లక్ష్మీయుక్తుడగు భగవన్తుడు గాన శ్రీభగవన్తుడు. భగశబ్దార్థములలో జేరిన లక్ష్మిని వేరుగా గ్రహించుట ప్రాశస్త్యముకొరకుగాని ప్రాధాన్యముకొరకుగాని అని గ్రహింపవలయును. లేక లక్ష్మీదేవిగలవాడని గాని జెప్పవచ్చును. వానియొక్క గీతలుగాన, శ్రీభగవద్గీత లనబడును. కర్త్రర్థమునందు షష్ఠీసమాసము గాన భగవత్కర్తృకములగు గీతలని యర్థము. (గీయన్త ఇతి) చెప్పబడుచున్నవి గాన గీత లనబడును. అనగా శ్లోకములని యర్థము. ఆ శ్లోకములయొక్క భాష్యగ్రంథమునందు ద్వితీయాధ్యాయము సమాప్తి జెందినది.

ద్వితీయాధ్యాయము సమాప్తము.

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదము

తృతీయాధ్యాయము

[ప్రథమ శ్లోకావతరణ గ్రంథము]

భగవంతుడగు కృష్ణపరమాత్మ, ద్వితీయాధ్యాయమునందు, శాస్త్రముచే ప్రతిపాదింపదగిన ప్రవృత్తి మార్గమునకు విషయమగు కర్మయోగమును శాస్త్రముచే ప్రతిపాదింపదగిన నివృత్తిమార్గమునకు విషయమగు సాఙ్ఖ్యయోగమును ఉపదేశించియున్నాడు.

(లేక) శాస్త్రము ప్రవర్తించుటకు విషయమగు ప్రవృత్తిమార్గమునందలి (కర్మమార్గమునందలి) బుద్ధియు, శాస్త్రము, నివర్తించుటకు విషయమగు నివృత్తి మార్గము (జ్ఞానమార్గము) నందలి బుద్ధియు నుపదేశించియున్నాడు.

(ప్రవృత్తిమార్గమునం దున్నవానికే శాస్త్రముతోటి యపేక్షగాని నివృత్తి మార్గమునం దున్నవానికి శాస్త్రముతో బనిలేదు. గావున నివృత్తిమార్గము (జ్ఞానమార్గము) నందు శాస్త్రముగూడ నివర్తించునని యర్థము).

అందు "ప్రజహాతి యదాకామాన్" అను 55 వ శ్లోకము మొదలుకొని ద్వితీయాధ్యాయము ముగియువరకు సాఙ్ఖ్యబుద్ధిని (జ్ఞానయోగమును) ఆశ్రయించినవారలకు నాశ్రమస్వీకారము (సన్యాసము) అవశ్యకర్తవ్యమని జెప్పి "ఏషా బ్రాహ్మీస్థితిః పార్థ, నైనాం ప్రాప్య విముహ్యతి" అను తుదిశ్లోకముచే నట్టి వారలకు సర్వకర్మసన్యాసపూర్వకమగు జ్ఞాననిష్ఠచే గృతకృత్యతనుగూడ సూచించియుండిరి.

అర్జునునికొరకు మాత్రము "కర్మణ్యేవాధికారస్తే" "మా తే సంగోఽస్త్వకర్మణి" అను దానిచే యోగబుద్ధిని యాధారపరచుకొని, కర్మయే అవశ్యకర్తవ్యమని జెప్పిరి. కాని యట్టి కర్మయోగము వలన మోక్షప్రాప్తి కలదని చెప్పలేదు. దీనినంతయు బరిశీలించి యర్జునుడు, భక్తుడను, శ్రేయఃకాముడను అగు నాకు కృష్ణుడు సాఙ్ఖ్యనిష్ఠను వినిపించి యనేకార్థములతో గూడి యుండి, యెప్పటికిని దప్పక మోక్షము నియ్యగను నియమములేని యాఘోరకర్మమునం దేలనన్ను నియోగించెను? అని చిత్తమున వ్యాకులతజెంది కృష్ణుని యడుగుచున్నాడు. "జ్యాయసీచేత్" అని-

శ్రేయఃకాముడయినను, భక్తిలేనిచో నట్టివానికి తత్త్వ ముపదేశింప తగదు. భక్తియున్నను విషయలోలుడగుచో నట్టివానికిని తత్త్వ ముపదేశింప దగదు. కావున భక్తి, శ్రేయోభిలాషలు రెండును గలిగి యర్హుడ నగు నన్నేల కృష్ణుడు తత్త్వమార్గమున నియమింపలేదు? అని యర్జునుని నియాకూతము - (గూఢాశయము)-

'లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా పురా ప్రోక్తా మయానఘ!
జ్ఞానయోగేన సాఙ్ఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్'', అను

కృష్ణుని సమాధాన వచనమునందలి విషయ విభాగము గూడ నర్జునుని ప్రశ్న ననుసరించ నగుచున్నది.

ఇచట వృత్తికారులు అర్జునునియొక్క ప్రశ్నకు, ఇతరార్థమును కల్పించి అందుకు ప్రతికూలముగా భగవంతుని సమాధాన వచనమును వర్ణించుచున్నారు. అదెట్లన, ఓయికృష్ణ! జ్ఞానకర్మలయొక్క సముచ్చయమువలన మోక్షము కలుగునని నీయొక్క మతమయి, అందునుగూడ కర్మకంటె జ్ఞానమే గొప్పదని నీయభిప్రాయ మైనచో, నన్ను మాత్రము కేవల కర్మమార్గమునం దేల నియోగించుచుంటివి? అని పార్థుని ప్రశ్నకు అర్థమును కల్పించి, అందుకు ప్రతికూలముగా, నేను సాఙ్ఖ్యులకు జ్ఞానయోగమును, యోగులకు కర్మయోగమును జెప్పియుంటిని. అని భగవంతుని సమాధాన వచనమును వర్ణించిరి. వృత్తికారులు జేసిన నీయర్థకల్పనమునందు నర నారాయణుల ప్రశ్న ప్రతివచనములకు పరస్పర విరోధము సుస్పష్టమగుచున్నది.

ఇంతియె గాక వృత్తికారుల గ్రంథమునందలి పూర్వాపరవిరోధము గూడ తేటతెల్ల మగుచున్నది. ఎట్లన, వృత్తికారులు, తమ గీతాశాస్త్రారంభోపోద్ఘాత గ్రంథమునందు బ్రహ్మచారి మున్నగు నలుగురు ఆశ్రమస్థులకు, జ్ఞానకర్మలయొక్క సముచ్చయము, గీతాశాస్త్ర ప్రతిపాద్య మని జెప్పి, దానిని బలపరచుటకు "యావ జ్జీవ మగ్నిహోత్రం జుహుయాత్" ఇత్యాది శ్రుతులచే విధింపబడిన కర్మలను పరి త్యజించి కేవల జ్ఞానమువలననే మోక్షముకలుగు నను విషయము గీతాశాస్త్రముచే నిషేధింపబడిన దని జెప్పిరి.

ఆ వృత్తికారులే తృతీయాధ్యాయ ప్రారంభమున "జ్ఞానయోగేన సాఙ్ఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినాం" అను శ్లోకమునందు సన్యాసులకు శ్రుతిచే బ్రతికియుండు నంతవరకు విధింపబడిన కర్మలతో వని యావజ్జీవ శ్రుతివిహితకర్మరహితమగు జ్ఞానము వలననే మోక్షమనియు, గృహస్థులకు కర్మయోగమువలన మోక్షమనియు నంగీకరించిరి.

అనగా వృత్తికారులు మొదట నుపోద్ఘాతగ్రంథమునందు జ్ఞానకర్మసముచ్చ యము గీతాశాస్త్రప్రతిపాద్య మని ప్రతిజ్ఞచేసి, శ్రౌతకర్మలను విడచుట (సన్యసిం చుట) శ్రుతివిరుద్ధమగుటవలన యుక్తము గాదని జెప్పి మరల తృతీయాధ్యాయా రంభమునందు సన్యాసులకు జ్ఞాననిష్ఠయనియు, యోగులకు కర్మనిష్ఠయనియు, ఆశ్రమవిభాగమును జూపుచు, మొదట నిషేధించిన కర్మపరిత్యాగమును మరల నంగీకరించిరి.

ఇయ్యది వారి గ్రంథమునందు పూర్వాపరవిరోధ మనక తప్పదు. ఒకవేళ భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడుప్రతిపాదించినట్లు వృత్తికారులు వ్యాఖ్యానమొనర్చిరి. అందు వృత్తికారుల తప్పేమి? అని యందురేమో. అట్లనదగదు. సర్వజ్ఞుడును, పార్థునకు

పరమాప్తుడు నగు శ్రీకృష్ణుడు మాత్రము ఇంతటి విరుద్ధార్థము నుపదేశించునా? ఉపదేశింపడు. ఇంక అర్జునుడు విరుద్ధముగా గ్రహించుటవలన వాని యభిప్రాయము ననుసరించి వ్యాఖ్యానమునుజేయు వృత్తికారు లపరాధులు గారని సమాధానపర చుదమన్న నదియును పొసగనేరదు. భగవంతుడగు కృష్ణపరమాత్మయొక్క కృపా పాత్రుడగు నర్జునుడు మాత్రము యింతటి యవివేకి యెట్లగును? అతడును శ్రీకృష్ణు డుపదేశించినట్లే గ్రహించునుగాని విరుద్ధముగా గ్రహింపనేరడు. కావున వృత్తికారులే విరుద్ధార్థవాదులని యనవలయును.

ఇక నీ విరోధమును బోగొట్టుకొనుటకు ఉపోద్ఘాతగ్రంథమునందు తాము జెప్పిన సర్వకర్మ పరిత్యాగ నిషేధము, అన్తఃకరణ పరిపాకములేక అపాతాత్మ జ్ఞానమువలన మోక్షము నపేక్షించు గృహస్థుల విషయముగాని, యితరాశ్రమస్థుల విషయముగాదని జెప్పినను విరోధము పరిహృతము గానేరదు. ఏలయన ఉపోద్ఘాత మునందు (సర్వేషా మాశ్రమిణాం) ఆశ్రమస్థులందరికి జ్ఞానకర్మసముచ్చయమే మోక్షము నిచ్చునని జెప్పి, అందును విరుద్ధముగా తృతీయాధ్యాయమునందు సర్వ కర్మపరిత్యాగపూర్వక కేవలాత్మజ్ఞానమువలననే సన్న్యాసులకు మోక్షమని జెప్పిన వృత్తికారులకు పూర్వాపరగ్రంథవిరోధ మెట్లు దొలగును?

ఇక "జ్ఞానయోగేన సాఙ్ఖ్యానాం" అనుచోట సన్న్యాసులకు కేవల జ్ఞానము వలన మోక్షమనగా నిచట కేవలశబ్దమునకు శ్రౌతకర్మమాత్రరహితమగు జ్ఞానమని యర్థమును జెప్పవలయును. అందువలన సన్న్యాసులకు శ్రౌతకర్మరహితజ్ఞానమువలన ముక్తియనియు, గృహస్థులకు మాత్ర మట్లుగాదనియు దేలును. ఈమతమున సర్వాశ్ర మస్థులకు జ్ఞానకర్మసముచ్చయమువలననే ముక్తియనువచనమునకు విరోధముండదు. ఏలయన స్మార్తకర్మసముచ్చితమగు జ్ఞానమువలన సన్న్యాసులకు మోక్షమనియు, శ్రౌతస్మార్తోభయకర్మ సముచ్చితమగు జ్ఞానమువలన గృహస్థులకు మోక్షమనియును స్పష్టమగుచున్నందున సర్వాశ్రమములకు కర్మసముచ్చయము సిద్ధించుచునే యున్నదని శంకించుచో నదియును విరుద్ధమే యగుచున్నది.

గృహస్థులకే శ్రౌతకర్మసముచ్చయ మనియు మిగిలిన యాశ్రమస్థులకు స్మార్తకర్మమాత్ర సముచ్చయమనియు పక్షపాత మవలంబించుటలో కారణము కనుపించదు. ఉపోద్ఘాతగ్రంథమునందు కర్మపరిత్యాగపూర్వక కేవలజ్ఞానమువలన మోక్ష మను విషయమును నిషేధించుటలో గృహస్థులకే స్మార్తకర్మసముచ్చిత జ్ఞానము వలన మోక్షము నిషేధింపబడివదనియు, మిగిలిన యాశ్రమస్థులవిషయమున నట్లుగాదనియు భేదమును గ్రహింపవీలులేదు. అందువలన వృత్తికారుల క్లిష్టకల్పనా సమర్థనము యర్థమే యగుచున్నది.

మరియు నేజ్ఞానము స్మార్తకర్మ సముచ్చితమగుచు సన్యాసులకు మోక్షము నిచ్చుచున్నదో, అట్టి జ్ఞానమే గృహస్థులకుగూడ మోక్షము నిచ్చునని యంగీకరించిన నేమి? గృహస్థుల జ్ఞానమునందు మాత్రము శ్రౌతకర్మ సముచ్చయమును అధికముగా జేర్పనేల?

ఇక అగ్నిహోత్రాది శ్రౌతకర్మలను సన్యసించుటయే సన్యాస లక్షణమగుటవలనను, సన్యాసులకు శ్రౌతకర్మ సన్యాసము విధింపబడుటవలనను, సన్యాసికి కేవల స్మార్తకర్మ సముచ్చితజ్ఞానమువలననే ముక్తియనియు గృహస్థులకు శ్రౌతస్మార్తోభయకర్మ సముచ్చిత జ్ఞానమువలన మోక్షమనియు భేద మంగీకరింపవలెనన్నచో అట్లైతరి యధిక ప్రయాసతోగూడి యత్యన్త దుఃఖరూపమగు శ్రౌతస్మార్తోభయవిధమగు కర్మభారమును గృహస్థుని నెత్తిన బెట్టినట్లగును. అయ్యది యుక్తముగాదు.

మరియు నాయాసబహుళమగు కర్మభారమును మోయుటవలన గృహస్థులే మోక్షము నొందుదురుగాని, శ్రౌత నిత్యకర్మలతో శూన్యులగు యతులు ముక్తి నొందరన్నచో నదియును యుక్తము గాదు. (అనగా వృత్తికారులు స్మార్తకర్మ సముచ్చితమగు జ్ఞానమువలన యతులకు మోక్షము కలదని మొదట నంగీకరించి, ఆ యంగీకారముతో కొంతదూరము వ్యవహరించి, తుద కా మతమును గూడ పరిత్యజించి, తమ కత్యన్తాభీష్టమగు సముచ్చయ వాదమును నిలువబెట్టుకొనుటకు కేవల జ్ఞానమువలన సన్యాసులకు మోక్షమే లేదను త్రోవను దొక్కుచున్నారని భావము)

అట్లైతరి సన్యాసాశ్రమవిధానమే వ్యర్థమగును. శ్రుతి స్మృతీతిహాస పురాణాదులయందు ముముక్షువు నుద్దేశించి జ్ఞానాంగముగా సన్యాసము విధింపబడి యున్నది. జ్ఞానము మోక్షసాధనమే గానిచో నిట్టి విధానము వ్యర్థమగును. కావున సన్యాసులకే జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారము, జ్ఞానమువలననే కైవల్యసిద్ధియు కలుగును. కనుకనే "బ్రహ్మచర్యం సమాప్య గృహీ భవేత్; గృహీభూత్వా వనీ భవేత్, వనీభూత్వా ప్రవ్రజేత్" అను శ్రుతి సకామునకు యథాక్రమంబుగ బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమ సముచ్చయమును నిష్కామునకు "యదివా ఇతరథా బ్రహ్మచర్యాదేవ ప్రవ్రజేత్, గృహాద్వా, వనాద్వా" అను శ్రుతి, "తస్యాశ్రమ వికల్పమేకే" "యమిచ్ఛేత్త మావసేత్" అను స్మృతియు వైరాగ్యముయొక్క తరతమ భావము ననుసరించి యాశ్రమ వికల్పమును విధించియున్నది. గనుక జ్ఞానమువలన సన్యాసులకు మోక్షమే లేదను వాదము చెల్లనేరదు.

ఓయి! ఆశ్రమము లన్నియు శ్రుతి, స్మృతులవలన సిద్ధములయిన వగుచో నాయా యాశ్రమములయందలి కర్మలుగూడ శ్రుతిస్మృతులచే విధింపబడినవే కావున నట్టి కర్తలకు జ్ఞానముతో సముచ్చయము గూడ శ్రుతిసిద్ధమే యగుచున్నది."

అని శంకింపరాదు. ముముక్షువగువాడు జ్ఞానసిద్ధికొరకు శ్రౌతస్మార్తాది సర్వకర్మలను విడువవలయుననియే శ్రుతిజెప్పుచున్నది. అదెట్లన: శ్రు॥ "వ్యుత్థాయాథ భిక్షాచర్యం చరంతి" (గృహస్థాశ్రమమునుండి లేచి భిక్షాటనముతో జీవించుట నాచరింపవలయును). గృహస్థాశ్రమమునుండి లేచుటయనగా గృహస్థాశ్రమము కర్మమయమగుట వలన అందలి కర్మలను విడచుట (సన్యసించుట యనియే యర్థము.)

శ్రు॥ "తస్మాన్న్యాస మేషాంతపసామతిరిక్త మాహుః" (సత్యమమున్నగు తపస్సు లన్నిటిలోను (న్యాసం) సన్యాసమనునది గొప్ప తపస్సు అని విద్వాంసులు చెప్పుచున్నారు).

శ్రు॥ "న్యాసఏవాత్య రేచయత్" (సన్యాసమే అన్ని యాశ్రమములను అతిక్రమించుచున్నది. అన్నిటిలోను గొప్పదగుచున్నదని యర్థము).

శ్రు॥ "నకర్మణా న ప్రజయాధనేన త్యాగేనైకేఽమృతత్వమానశుః"(లోకులు కర్మవలన మోక్షమును బొందరు, సంతానముచే మోక్షము నొందరు, ధనముచే మోక్షము నొందరు. నేర్పరులగు కొందరు సర్వకర్మ పరిత్యాగముచే మోక్షము నొందుచున్నారు).

శ్రు "బ్రహ్మచర్యాదేవ ప్రవ్రజేత్" (వైరాగ్యమున్నచో బ్రహ్మచర్యాశ్రమము నుండియే సన్యసింపవలయును).

శ్రు. "ఆత్మానమేవ లోకమిచ్ఛన్తః ప్రవ్రజంతి" (ఆత్మ లోకమును పొంద గోరువారు సన్యసింపవలయును) ఇత్యాది శ్రుతులు ముముక్షువునకు సర్వకర్మ సన్యాసమును విధించుచున్నవి.

ఇట్లే "శ్లో. త్యజధర్మమధర్మంచ ఉభే సత్యానృతే త్యజ।
ఉభేసత్యానృతే త్యక్త్వా యేన త్యజసి తత్త్యజ॥"

అ. యజ్ఞయాగాది ధర్మమును విడువుము. హింస మొదలగు నధర్మమును విడువుము. సత్యానృతము లను రెంటిని విడువుము. సత్యానృతములను రెంటిని విడచి, యేమనసుచే వీటినన్నిటిని విడచితివో ఆ మనసును గూడ విడువుము. అనగా మనస్సుయందలి అహంతా మమతలను విడచుటయే మనసును విడచుట. ధర్మాధర్మత్యాగముగూడ కర్మాధికారియగు గృహస్థునకు సంభవించదు. అయ్యది సన్యాసికే సంభవించును. కావున నీస్మృతి సన్యాసమునే విధించుచున్నదని భావము.

శ్లో. సంసారమేవం నిస్సారం దృష్ట్వా సార దిదృక్షయా।
ప్రవ్రజన్త్యకృతోద్వాహాః పరం వైరాగ్య మాశ్రితాః॥

అ. ఇట్లు వివేకులు సంసారమును సారములేని దానినిగా నిశ్చయించుకొని వివాహమాడక, పరవైరాగ్యమునొంది, సారమగు నాత్మను దెలిసికొనుగోరికచేసన్యసించుచున్నారు. అని బృహస్పతిగూడ సర్వకర్మసన్యాసమును విధించియున్నాడు.

"శ్లో. కర్మణా బధ్యతే జన్తుః విద్యయాచ విముచ్యతే
తస్మాత్కర్మ నకుర్వన్తి యతయః పారదర్శినః ॥"

అ. ప్రాణులు పుణ్యపాపరూపమగు కర్మచే సంసారబన్ధమును బొందు చున్నారు. జ్ఞానముచే సంసారబన్ధమునుండి విముక్తులగుచున్నారు. కావున తత్త్వ వేత్తలగు యతులు కర్మల నాచిరింపరు. ఇట్లు శుకస్మృతిగూడ సంసారబన్ధవిముక్తి కొరకు సర్వకర్మసన్న్యాస మావశ్యకమని జెప్పుచున్నది.

ఇట్లే "శ్లో. సర్వకర్మాణి మనసా సన్న్యస్యాస్తే సుఖంవశీ
నవద్వారేపురే దేహే నైవ కుర్వన్న కారయన్ ॥" అను

గీతాస్మృతిగూడ, నీ యర్థమునందు ప్రమాణమగుచున్నది. కావున అన్ని యాశ్రమముల యందును జ్ఞానకర్మసముచ్చయము శ్రుతిసిద్ధమనువాదము నిరాధార మగుచున్నది. మరియు మోక్షము అకార్యమగుటవలన (కార్యము కాకుండుటవలన) ముముక్షువునకు కర్మలతో బనిలేదు. కర్మజన్యమగునది కార్యమగును. లోకములో దణ్డచక్రభ్రమణాది క్రియాజన్యమగు ఘటము, యజ్ఞాది కర్మజన్యములగు స్వర్గాది ఫలములు కార్యము లనబడుచున్నవి. మోక్ష మట్లు కార్యముగాదు. అందువలన కర్మ జన్యముగాదు. మోక్షము కార్యము గాదనుటలో "నాస్త్యకృతఃకృతేన" అను శ్రుతి ప్రమాణమగుచున్నది.

మరియు మోక్షము కార్యమగుచో ఘటాదులవలె, స్వర్గాదులవలెను అనిత్య మగును. మోక్షము నిత్యమని అన్ని మతములవారును అంగీకరించిరి. కావున ముముక్షువునకు కర్మఫలములగు స్వర్గాదులయందుగాని, ప్రత్యవాయ పరిహారా దులయందుగాని కోరికలేనందునను, మోక్షము కర్మజన్యము కానందునను ముము క్షువునకు కర్మలతో బనిలేదనియు, కావున ముముక్షువునకు సర్వకర్మసన్న్యాసమును విధించుట యుక్తమనియు సుస్పష్టము.

ఓయి! ముముక్షువునకుగూడ నిత్యకర్మలు ప్రత్యవాయమును బోగొట్టు కొనుటకు అవశ్య కర్తవ్యములు. వాటి ననుష్ఠింపనిచో నవ్వాని యతులకుగూడ పాపమును దెచ్చిపెట్టును. అనినచో నట్లుగాదు. ఎవరు శాస్త్రోక్తమగు సర్వకర్మ సన్న్యాసము నాచరింపరో; వారలకే, నిత్యకర్మల ననుష్ఠింపనందున ప్రత్యవాయము కలుగునని శాస్త్రము చెప్పియున్నది. శాస్త్రము విధించిన దానిని చేయకుండుట శాస్త్రము నిషేధించిన దానినిచేయుట నీరెండును దోషహేతువులు. పురుషునకు సన్న్యాసమునకు పూర్వము కర్మలు విధింపబడినవి. సన్న్యాసానన్తరము కర్మలను విధిం చుట పొసగదు ఒకే పురుషునియందు ఒకే సమయమున సర్వకర్మసన్న్యాసమును సర్మకర్మలను శాస్త్రము విధింపనేరదు. ఈశ్వరుడయినను అట్లు విధింపశక్తుండు గాడు. కావున సర్వకర్మసన్న్యాసులకు తమకు విధింపని నిత్యకర్మల ననుష్ఠించు

టయే దోషహేతువగును. కావున నిత్యకర్మానాచరణము అసన్న్యాసులకు ప్రత్యవాయము నిచ్చును గాని, సన్న్యాసులకు ప్రత్యవాయ మీయజాలదు.

అగ్నిహోత్రము పాణిగ్రహణసమయకాలమునందు ప్రాప్తమగుటచే సన్న్యాసులు గాకున్నను అగ్నిహోత్రవిధి బ్రహ్మచారులనుగూడ బద్ధపఱుపజాలదు. వారల యెడ నావిధి ప్రవర్తించదు. గనుకనే వారు (బ్రహ్మచారులు) అగ్నిహోత్రము ననుష్ఠింపకున్నను వారికి (బ్రహ్మచారులకు) ప్రత్యవాయము లేదు. అట్లే సన్న్యాసుల యెడ గూడ నిత్యకర్మల ననుష్ఠింపవలెనను విధిలేనందున వారు నిత్యకర్మల ననుష్ఠింపకున్నను ప్రత్యవాయము లేదు.

ఇంతవఱకు నిత్యకర్మలను చేయనందువలన ప్రత్యవాయము కలుగునను మతము నంగీకరించి అయ్యది సన్న్యాసుల విషయముగాదని సమాధానము చెప్పబడినది. ఇపుడు నిత్యకర్మాచరణమువలన ప్రత్యవాయము కలుగుటకే వీలులేదని ప్రతిపాదింపబడుచున్నది.

నిత్యకర్మాచరణము (నిత్యకర్మలను చేయకుండుట) అనగా కరణాభావమని యర్థము. అకరణశబ్దమునందలి నఞ్ నకు అభావ మర్థము. ప్రత్యవాయమనగా దోషమని యర్థము. అయ్యది భావరూపము గనుక భావరూపమగు దోషము, అభావరూపమగు "అకరణము" వలన బుట్టనేరదు. అట్లు పుట్టుట యుక్తమునుగాదు. "కథ మసతస్సజ్జాయేత" అను శ్రుతిగూడ పైయర్థమును ఋజువుచేయుచున్నది. (అసతః = అసత్పదార్థమువలన, సత్ = సత్పదార్థము, కథం ఎట్లు, జాయేత = పుట్టును ? ఎట్లును పుట్టనేరదని యర్థము.) దీనిచే ఘటప్రాగభావమువలన ఘటము పుట్టునని చెప్పు తార్కికుల మతము ప్రత్యుక్తమగుచున్నది. లోకమునందు అభావరూపమగు కుందేటికొమ్మువలన నేవస్తువయినను పుట్టినట్లు వినిగాని కనిగాని యెఱుంగము. కావున అభావమువలన భావోత్పత్తి లోకవిరుద్ధము, అసంభవమును అగుచున్నది.

ఓయి! "అస దేవేదమగ్ర ఆసీత్ తతో వై సదజాయత" దీనియర్థము: ఇదం = ఈ కనుపడుచున్న ప్రపంచము, అగ్రే = సృష్టికిపూర్వము, అసదేవ = అసద్రూపమే, తతో వై = ఆయసత్తువలననే, సత్ = సద్రూపమగు నీఘటపటాది ప్రపంచము, అజాయత = పుట్టెను- అను నీ శ్రుతిచే అభావమువలన భావము పుట్టునని చెప్పబడుచున్నదిగదాయని శంకింపదగదు. "సదేవ సోమ్యేద మగ్ర ఆసీత్" "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే" "తద్బ్రహ్మ" "ఆనన్దాద్ధ్యేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయన్తే" "సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః" ఇవి మొదలగు ననేక శ్రుతులు సద్రూపుడగు పరమాత్మవలననే సద్రూపమగు ప్రపంచము పుట్టెనని చెప్పుచున్నవి. కావున పై శ్రుతియందలి "అసత్" శబ్దముచే గూడ నట్టిపరమాత్మయే గ్రహింపబడవలెను. సద్రూపుడగు పరమాత్మ యసచ్ఛబ్దవాచ్య మెట్లగునని శంకింపవలదు.

లోకములో సద్వస్తువులు రెండువిధములు. జన్మాధీనమయిన సత్వముగలవి కొన్ని, జన్మాధీనముగాని సత్వముగలవి కొన్ని. అనగా పుట్టియునికిగలవియనియు, పుట్టక నే యునికిగలవియనియు భేదము. గనుక పరమాత్మ పుట్టుకలేనివాడగుటచే పరమాత్మ యందు జన్మప్రయుక్తమయిన సత్వములేనందున "అసదేవేదమగ్రఆసీత్" అను శ్రుతి పరమాత్మను అసచ్ఛబ్దముచే వ్యవహరించినదని గ్రహించవలయును. లేక ప్రమాణప్రమేయాది వ్యవహారము లేకుండుటచే నసత్కల్పుడగుటవలన సదూప మగు బ్రహ్మగూడ "అసత్" అని చెప్పబడుచున్నాడు. గనుకనే 'శ్లో. మేనే సన్త మివాత్మానాం సుప్తశక్తిర సుప్తదృక్" అను భాగవతవచనము ఉపపన్నమగుచున్నది.

మరియు నిజముగ అభావమే జగత్కారణమగుచో "తదైక్షత బహు స్యాం ప్రజాయేయ" అను శ్రుతియందు జెప్పబడిన ఈక్షణ సంకల్పాదులు అభావ మున కెట్లు పొసగును? అభావము చేతనముగాదుగదా, చైతన్యము భావధర్మము గదా, ఈక్షణ సంకల్పాదులుగూడ చేతనధర్మములుగాని యచేతనధర్మములుగావని సర్వలోక విదితముగదా! కావున, "అసదేవేదమగ్రఆసీత్" "తతోవైసదజాయత" అను శ్రుతిని యాధారపరచుకొని, అభావమువలన భావము పుట్టునని యనుకొనుట అసంగతమగుచున్నది.

ఓయి! అభావమువలన భావపదార్థము పుట్టుట యుచితము కాకపోవుగాక, అయినను, ఇన్ద్రియగోచరముకాని విషయమునందు వేదమే ప్రమాణమగుట వలనను, నిత్యకర్మను విధించునట్టి వేదము, నిత్యకర్మల నాచరింపనందున ప్రత్య వాయము కలుగునని చెప్పుటవలనను, నిత్యకర్మాచరణము (నిత్యకర్మలను చేయకుం డుట) వలన ప్రత్యవాయము కలదనియే జెప్పవలెనన్నచో నపుడు నిత్యకర్మలను విధించునట్టి వేదము అనర్థకమగుటచే నప్రమాణ మనవలసివచ్చును. ఏలనన విహితములగు నిత్యకర్మల నాచరించినచో పితృలోకప్రాప్తి రూపమగు ఫలము కలదని వేదము చెప్పుటలేదు. నిత్యకర్మ నాచరించు పక్షములో పరికరములను సంపాదించుకొనుటయందలి ప్రయాస, అనుష్ఠాన సమయమున ధూమాదులచే నేత్రబాధ యీరెండును దుఃఖప్రాయులని ప్రత్యక్షమే యగుచున్నది.

అకరణమునందుగూడ ప్రత్యవాయముండుచో, నిత్యకర్మలు ఆచరించినపుడు, ఆచరించనపుడును దుఃఖము నిచ్చుచున్నందున అనర్థకరములనియు, అట్టికర్మలను విధించు వేదము అప్రమాణమనియు, దప్పక నొప్పుకొనవలయును. ఇట్టితెరి కర్మ ప్రవర్తకమగు వేదము ప్రమాణము కాకపోగా, అయుక్తార్థమును బోధించునట్టిది (పొసగని విషయమును చెప్పునట్టిది) యగును. భగవదాజ్ఞారూపమగు వేదము కూడని విషయమును బోధించుటగాని, దుఃఖకరములగు వాటిని విధించుటగాని

సమ్మతింపదగినది కాదు. స్వతః ప్రమాణమయి, సకలపురుషార్థములను బోధించు నట్టి వేదము (జ్ఞాపకము) ప్రమాణము గాదనుట యనుచితము.

ఇచట నీ రహస్యము గ్రహింపవలయును. నిత్యకర్మలకు ప్రత్యవాయమును బోగొట్టుటయే ఫలమని యనదగదు. వెనుక జేసిన పాపములను పోగొట్టుట, ప్రాజాపత్యలోకమును పొందించుట, చిత్తశుద్ధి, మున్నగు గొప్పఫలములు నిత్యకర్మల వలన కలుగును. 'శ్లో. సన్ధ్యాయేన నవిజ్ఞాతా సన్ధ్యాయేనానుపాసితా। జీవమానో భవేచ్ఛూద్రోమృత శ్శ్వానోఽభిజాయతే॥' అను స్మృతులవలన దెలియబడు ప్రత్యవాయము మానవుడు నిత్యకర్మల నాచరించి, చిత్తశుద్ధినిబొంది, జ్ఞానము నార్జించి, మోక్షమునొందదగు బ్రాహ్మణదేహమును పొందియు, అట్లాచరింపక ఆత్మనాశమును చేసికొనువాడు ఘోరనరకములపాలగు నను అభిప్రాయముతో ప్రవర్తించినదిగాని వేరుగాదు. లేక, ఎవడు నిత్యకర్మలచే బాపమును పోగొట్టుకొనడో, పుణ్యమును సంపాదించుకొనడో, అట్టివాడు ఇంతకంటె నతినీచమగు కుక్కజన్మను పొందునని ఆ స్మృతియంశము.

ఎటులయినను, నిత్యకర్మాకరణము (నిత్యకర్మలను చేయకుండుట) వలన ప్రత్యవాయము పుట్టదు. మరేమనిన నిత్యకర్మలను చేయనిచో లోగడ పాపములు పోవు. దానికితోడు ముందార్జించిన పుణ్యముకూడ లేనియెడల కుక్కజన్మ మున్నగు దోషములు తప్పవు అని.

ఇచట భాష్యమునందిట్లొకానొక వాక్యముకలదు. "తథాచ కారకం శాస్త్రం నజ్ఞాపకమితి అనుపపన్నార్థం కల్పితంస్యాత్" అని దీని యర్థమును వివరించుటలో ఆనందగిరి పండితులొక త్రోవనుద్రొక్కిరి. బెల్లంకొండవారు వేరొకత్రోవ ను నడచిరి. ఈ రెంటికిని గల భేదమును వివరించెదను. పైనుదహరించిన భాష్యపంక్తికి ఆనందగిరిపండితు లిట్లవతారికనుచూపిరి: "నిత్యకర్మలను విధించునట్టి వేదమే వాటినాచరింపనందువలన ప్రత్యవాయముపుట్టునని చెప్పుచూ, అభావమునకు భావపదార్థమును పుట్టించునట్టి సామర్థ్యమును గూడ సంపాదింపగలదు. కావున నిత్యకర్మల నాచరింపనందున గలుగు ప్రత్యవాయము నిత్యకర్మలనాచరించినందున పరిహృతము కాగలదు (పోగలదు) అందువలన నిత్యకర్మాచరణమునకు ప్రత్యవాయపరిహారము ఫలమనునది సిద్ధించునన్నచో నట్లు కాదని చెప్పుచున్నారు భాష్యకర్తలు. "తథాచ కారకం శాస్త్రం నజ్ఞాపకమిత్యనుపపన్నార్థం కల్పితంస్యాత్" అని. పై యాక్షేపమునకు ఆనన్దగిరిపండితులు భాష్యపంక్తి వలన జెప్పిన సమాధానమిది.

వేదము అభావమునకు భావపదార్థమును పుట్టించునట్టి సామర్థ్యమును కల్పించుచో, శాస్త్రమగు వేదము కారకమగును గాని, జ్ఞాపకము గానేరదు. పదార్థములకు నూతనశక్తిని కలుగుజేయునట్టిది కారకము, లోకసిద్ధమగు పదార్థశక్తిని

ఆశ్రయించి ప్రవర్తింపజేయునది జ్ఞాపకము అని నీరెంటికిభేదము. శాస్త్రమునకు కారకత్వము అయుక్తము, అనుపపన్నముప్రత్యక్ష విరుద్ధమునగును. లోకమునం దగ్నికి గల దాహకత్వమును పురస్కరించుకొనియే "అగ్నిహోత్రం జుహోతి" యను శాస్త్రము హోమమును విధించునదిగాని, అగ్న్యాదిపదార్థములకు క్రొత్తగా దాహకత్వాది శక్తులను శాస్త్రము కల్పింపనేరదు. అయ్యది ప్రత్యక్షవిరుద్ధము.

చక్షురాది ప్రమాణములవలన బాధింపబడక తాత్పర్యవిషయమగు సంబంధమును బోధించునట్టి వాక్యము ప్రమాణ మగును. (మానాన్తరాబాధిత తాత్పర్య విషయసంసర్గ బోధకంహి వాక్యం ప్రమాణమ్) గనుక నే"అగ్నినాసిఞ్చ్" (నిప్పుతో తడుపుము) అనువాక్యము ప్రత్యక్ష విరుద్ధార్థమును బోధించుటచే నప్రమాణమగుచున్నది. అట్లే అభావమువలన, భావపదార్థముపుట్టుట ప్రత్యక్షాది ప్రమాణ విరుద్ధమగుటచే (నిత్యాకరణమువలన)నిత్యకర్మలను చేయనందువలన ప్రత్యవాయము బుట్టునను వాక్యముగూడ ప్రమాణము గానేరదు.

పదార్థములయొక్క సంసర్గము ప్రమాణాన్తరసిద్ధము కావలెనని నియమించుచో, నట్టిసంసర్గమును బోధించునట్టి వాక్యము వ్యర్థమగునని యనరాదు. "గామానయ" గోవును తీసుకొనిరమ్ము-అని పెద్దలు చెప్పినమాటవలన పిల్లవానికి ఆవును తీసికొని వచ్చుటయందు ప్రవృత్తి కలుగుచుండుటచే, నట్టివాక్యములు వ్యర్థములు గానేరవు.

ఇక "జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత" ఇత్యాది వేదవాక్యములు జ్యోతిష్టోమాదికర్మలకు, స్వర్గాది ఫలములకు గల (ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తరాసిద్ధి) కంటితో చూచుటకుగాని, చెవితో వినుటకుగాని వీలులేని సంబంధమును బోధించుటచే, నట్టివాక్యములు వ్యర్థములని శంకించుటకే తావులేదు.

కావున వాక్యములచే, జెప్పబడు పదపదార్థములయొక్క సంబంధము ప్రమాణాన్తరసిద్ధమగుగాక, కాకపోవుగాక, అందు నిర్బంధములేదు. కాని వాక్యములచే జెప్పబడు పదపదార్థములయొక్క సంబంధము ప్రత్యక్షాది ప్రమాణాన్తరమువలన బాధింపబడకూడదు. ఇందుమాత్రము నిర్బంధముకలదు.

కావున శాస్త్రము పదార్థములయందున్న సామర్థ్యము ననుసరించియే అగ్నిహోత్రమునందు ఇంద్రాదిదేవతల నుద్దేశించి, ఆజ్యాది హవిస్సులనిచ్చి, యజమానునకు, స్వర్గాది ఫలము కలుగునని అజ్ఞాతార్థమును (తెలియని విషయమును) తెలుపుటచే జ్ఞాపకమగు ప్రమాణమగుచున్నది. అట్లుగాక లోకవిరుద్ధమగు నర్థమును విధించుచో శాస్త్రము కారకమగునుగాన అప్రమాణమే యగును. అని యానందగిరి పండితులు చెప్పిన సమాధానము.

కావున, నిత్యకర్మాకరణము వలన ప్రత్యవాయము కలుగునని వేదము చెప్పుచో, వేదము కారకమగునుగాని జ్ఞాపకము గానేరదు. కారకమగుటవలన వేదము అప్రమాణమగును, గనుక వేదవాక్యము లోకవిరుద్ధమగు నర్థమును బోధించునట్టిదని కల్పించి నట్లగును. అని భావము.

ఇక రామరాయల వ్యాఖ్యానము వివరింపబడుచున్నది.

“ తథాచ కారకం శాస్త్రం నజ్ఞాపకమితి అనుపపన్నార్థం కల్పితం స్యాత్ ” అని భాష్యపంక్తి.

రామరాయులుచెప్పిన అర్థము: నిత్యకర్మలను చేయనందువలన ప్రత్యవాయములు పుట్టినని వేదముచెప్పినచో నపుడు నిత్యకర్మలను చేయునపుడు ధూమాదులచే నేత్రబాధ, పరికరములనుసంపాదించు కొనుటయందలి ప్రయాస రూపమగుప్రత్యక్షదుఃఖము చేయనిచో ప్రత్యవాయప్రయుక్తమగు దుఃఖము. ఉభయథా నిత్యకర్మలు దుఃఖకరములగుటవలన (కారకం) నిత్యకర్మలను విధించునట్టి శాస్త్రము (నజ్ఞాపకం) ప్రమాణము కానేరదు గాన శాస్త్రము కూడని యర్థమును చెప్పునట్టిదియనిగాని, అసంభవమగు విషయమును చెప్పునటువంటిదని గాని భగవన్తునిచే కల్పింపబడిన దగును. అని.

రామరాయుల మతమున (కారకంశాస్త్రం జ్ఞాపకం నభవతి) అని యన్వయము అనగా కర్మవిధాయకమగు శాస్త్రము ప్రమాణము కానేరదు అని యర్థము.

ఆనన్దగిరి పండితులమతమునందు :- (శాస్త్రం కారకం భవతి నతు జ్ఞాపకమ్) అని అన్వయము.

అనగా వేదము (శాస్త్రము) పదార్థములకు లేని శక్తిని కలుగజేయునట్టిది యగునుగాని, తెలియనివిషయమును తెలుపునట్టిది గానేరదు అనియర్థము.

వీరుభయుల మతమునందును పదములకుగల యర్థభేదము చూపబడుచున్నది.

రామరాయుల మతమున	ఆనన్దగిరి పండితుల మతమున
కారకం = (విధాయకం) విధించునట్టి	శాస్త్రమ్ = శాస్త్రము
శాస్త్రం = శాస్త్రము	కారకం = కలుగజేయునట్టిది (అగును)
జ్ఞాపకం = ప్రమాణము	జ్ఞాపకం = తెలియపరచునట్టిది
న = కాదు (అని)	న = కాదు.

ఇచట జ్ఞాపక, కారకపదములకే అర్థభేదముగాని యితర పదములకు అర్థభేదము లేదు.

భాష్యమునందలి పూర్వాపరవాక్య సందర్భమును పరిశీలించిచూడ ఆనందగిరి పండితుల వ్యాఖ్యానమే యుక్తముగా కనుపించుచున్నది. ఇచట రామరాయులు భిన్నమార్గము నేల త్రొక్కిరో తెలియుటలేదు. పండితోత్తము లిందలి యుక్తాయుక్తముల బరిశీలింతురుగాక.

ఏ మతమునందయినను వేదము (అనుపపన్నార్థమని) యుక్తముగానివిషయమును చెప్పునట్టి దనుట యిష్టముగాదు.

కావున నిత్యకర్మాకరణము వలన ప్రత్యవాయము పుట్టను. అందువలన తత్పరిహారముకొరకు సన్యాసులు నిత్యకర్మల నాచరింప బనిలేదు. గనుక జ్ఞానకర్మలకు సముచ్చయమనునది పొసగదు.

మరియు గీతాశాస్త్రము జ్ఞానకర్మ సముచ్చయమే మోక్షసాధనమని మొదట ప్రతిపాదించియున్నచో తృతీయాధ్యాయమునందు " జ్యాయసీచే త్కర్మణస్తే మతా బుద్ధిర్జనార్దన " అను శ్లోకముచే నర్జునుడుచేసిన ప్రశ్నయే కుదరనేరదు. ఏలనన ద్వితీయాధ్యాయమునందు శ్రీకృష్ణుడు జ్ఞానకర్మలరెంటిని యనుష్ఠింపుమని యర్జునున కుపదేశించియున్న, కర్మకంటె గొప్పదగు జ్ఞానముగూడచెప్పబడినట్లే కావున "నన్ను ఘోరకర్మయం దేల నియోగించుచుంటి"వని యర్జును డడుగుట యెట్లు పొసగును ?

ఇక కృష్ణుడు సర్వసాధారణముగా జ్ఞానకర్మల రెంటిని యనుష్ఠింపవలయునని చెప్పి, అర్జునునకుమాత్రము శ్రేష్ఠమగు జ్ఞానమార్గమును అవలంబింపవలదని చెప్పెననియు, అందువలన తృతీయాధ్యాయమునం దర్జును డిట్లడుగవలసి వచ్చెననియు కల్పించుటగూడ నుచితముగాదు. అతిభక్తుడు శ్రేయఃకాముడు, హితోపదేశ యోగ్యుడు నగు అర్జునునియందు హితవగు జ్ఞానమార్గము నుపదేశింపనంతటి యసూయ కృష్ణునకు కలదని యారోపించుట మిక్కిలి యసంగతము.

కావున పరస్పర విరుద్ధములగు జ్ఞానకర్మలను ఒకే అధికారి అనుష్ఠించుట కుదరనందున భిన్నపురుషులచే ననుష్ఠింపదగినవని శ్రీకృష్ణుడుచెప్పినట్లంగీకరించుచో తృతీయాధ్యాయమునందు పార్థుడు " జ్యాయసీచేత్ " అను శ్లోకముచే జేసిన ప్రశ్న ఉపపన్నమగును.

అట్లుగాక శ్రీకృష్ణుడు ద్వితీయాధ్యాయమునందు జ్ఞానకర్మసముచ్చయమును చెప్పియున్నను, పార్థుడు దానిని గ్రహించలేక నవివేకమువలన జ్ఞానయోగమునందు కొందర కధికారమనియు, తనకుమాత్రము కర్మయందధికారమనియే శ్రీకృష్ణుడు చెప్పియుండెననియు గ్రహించి యిట్లు ప్రశ్నించెనని యనుకున్నను, భగవంతుడు తన జవాబునందయినను నిజమును విప్పిచెప్పక నేను సాఙ్ఖ్యులకు జ్ఞానయోగమును, యోగులకు కర్మయోగమును చెప్పియుంటి ననుట ఉచితముగాదు.

ఇక భగవన్తుడుగూడ దాను మొదటచెప్పిన జ్ఞానకర్మసముచ్చయమును అజ్ఞానముచే మరచి భిన్నపురుషానుష్ఠేయమగు నిష్ఠాద్వయమును చెప్పియుంటినని సమాధానమును జెప్పెననిన, సర్వజ్ఞుడును భ్రమప్రమాదాది దోషరహితుడును అగు శ్రీకృష్ణునియందు అజ్ఞానమును కల్పించుట యెంత అందముగానుండును ?

కావున భగవన్తుడగు శ్రీకృష్ణునియొక్క జబాబువలన, జ్ఞానకర్మనిష్ఠలు భిన్నపురుషానుష్ఠేయములని దేలుటచే జ్ఞానకర్మలకు సముచ్చయము పొసగ నేరదు. కేవల జ్ఞానమువలన మోక్షమనియే గీతయందలి నిశ్చితార్థము.

మరియును అట్లుగాక సముచ్చయమే భగవన్తున కభిమతమయి పార్థున కట్లే చెప్పియున్నచో "తదేకం వద నిశ్చిత్య యేన శ్రేయోఽహ మాప్నుయామ్" అని తృతీయాధ్యాయమునందలి రెండవశ్లోకముచే జ్ఞానకర్మలరెంటిలో నాకు శ్రేయస్కరమగు నొకదానిని నిర్ణయించి చెప్పుమని యర్జునుడడుగుటయే పొసగదు. శ్రీకృష్ణుడును "నేను నీకు సముచ్చయమును చెప్పియుంటిని. నీవు తెలియక భ్రాంతి చెందుచుంటివి. జ్ఞానకర్మల రెంటిలో నొకదానివలన శ్రేయఃప్రాప్తి కలుగనేరదు. కావున జ్ఞానకర్మల రెంటిని నీ వనుష్ఠింపుము" అనియే చతుర్థాధ్యాయమునందు చెప్పియుండవలయును. అట్లుచెప్పక "కురు కర్మైవ తస్మాత్త్వమ్" నీవు "కర్మనే యాచరింపుము" అని చెప్పెను. గనుక జ్ఞానకర్మ సముచ్చయము గీతాశాస్త్రప్రతిపాద్య మెంత మాత్రముగాదు.

దీనిచే ఆత్మతత్త్వజ్ఞానపూర్వకముగా, కర్మ నాచరింపవలయునను రామానుజ మతము నిరాకరింపబడిన దగుచున్నది. ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానము సాఙ్ఖ్యవిషయము, కర్మయోగివిషయము కర్తృత్వాద్యభిమానపూర్వకము కర్మ. తదభిమానత్యాగము వలన కలుగునది జ్ఞానము. కనుక నీరెంటికి సామానాధికరణ్యము అసంభవము.

శ్లో. జ్యాయసీచే త్కర్మణ స్తే మతా బుద్ధి ర్జనార్దన।
తత్కిం కర్మణి ఘోరే మాం నియోజయసి కేశవ ॥౧॥

అ. (జనం= అర్దతి= గచ్ఛతి) అన్తర్యామిరూపముతో మానవలోకమును పొందువాడుగాన, జనార్దను డనబడుచున్నాడు. (అనగా సర్వాన్తర్యామి యని యర్థము) లేక గత్యర్థకధాతువులన్నియు జ్ఞానార్థకము లను నియమముండుటచే జనార్దన శబ్దమునకు సర్వజ్ఞుడని గూడను అర్థమును చెప్పవచ్చును. లేక (జనైరర్ద్యతే) పురుషార్థసిద్ధికొరకు జనులచే యాచింపబడువాడు కావున జనార్దను డనబడును.

కావున సర్వజ్ఞుడవు, సర్వాన్తర్యామియు, సర్వప్రార్థనీయుడవు నగు నీకు నేదియిష్టమో అదియే సర్వసమ్మతమగుననియు, సకలపురుషార్థముల నిచ్చు నీ వెద్దానిని యాజ్ఞాపింతువో, అదియే సర్వుల కనుష్ఠేయమనియు సూచింపబడుచున్నది.

జ్ఞానకర్మల రెంటిని కలిపి యనుష్ఠింపుమని కృష్ణుని యభిప్రాయమయినచో పార్థుడు తనప్రశ్నయందు జ్ఞానకర్మల రెంటిలో నొకటి శ్రేయస్సాధనమని గాని, కర్మకంటె జ్ఞానము గొప్పదనిగాని వేరుగా నిర్వచించుట యుక్తముగాదు. "తదేకం వద నిశ్చిత్య యేన శ్రేయోఽహ మాప్నుయాం" అని పలుకుట అర్జునుడు జ్ఞానకర్మల రెంటిలో నొకటి శ్రేయస్సాధనమనియు "జ్యాయసీ చేత్కర్మణస్తే మతా బుద్ధిర్జనార్దన" ఇచ్చోట కర్మకంటె జ్ఞానము గొప్పదనియు నిర్వచించియున్నాడు.

సముచ్చయము సంప్రతిపన్నమయినను బుద్ధి కర్మకంటె వేరయినదిగాని, గొప్పదిగాని యగుగాక, తప్పేమి? అని యనరాదు.

ఒకే వస్తువు తనకంటె తాను ఫలరూపమున అతిరిక్తము గానేరదు. కర్మజ్ఞానసముచ్చయము, కర్మజ్ఞానోభయరూపము. ఒకే సముదాయరూపములగుట వలన రెండును ఏకరూపమేయగును కావున ఏకరూపములగు జ్ఞానకర్మలకు భేదముగాని, హెచ్చుతగ్గులుగాని యుండనేరవు.

తల, చేతులు, కాళ్లు మొదలగు అవయవసముదాయరూపమగు శరీరమునందు చేతులు, కాళ్లు మొదలగు వాటికంటె శిరస్సు ప్రధానమని యెట్లు చెప్పబడుచున్నదో, అట్లే కర్మజ్ఞానములయొక్క రెంటి స్వరూపమగు సముచ్చయమునందు కర్మకంటె జ్ఞానము శ్రేష్ఠమగుచున్నది యనుగాక, అని యనదగదు. శరీరము శిరఃపాణ్యాదులకంటె వేరుగాదు. కర్మజ్ఞాన సముచ్చయము కర్మజ్ఞానముల రెంటికంటె వేరుగాదు. అవయవాతిరిక్తమగు అవయవి సంభవింపనేరదు.

శిరఃపాణ్యాదులకంటె వేరగు శరీరమను అవయవి మరియొకటి లేదు. అట్లు అవయవాతిరిక్తమగు నవయవి యుండుచో శిరఃపాదాద్యవయవములలో నొకదానికంటె మరియొక దానికి యుత్కర్షగాని, అపకర్షగాని జెప్పవచ్చు. అట్లే జ్ఞానకర్మలకంటె వేరుగా జ్ఞానకర్మసముచ్చయమను నవయవి లేదు. అందువలన నా సముచ్చయముయొక్క అవయవములగు జ్ఞానకర్మలలో నొకదానికి గొప్పతనముగాని, మరియొక దానికి కొద్దితనము గాని జెప్పవీలులేదు. కావున శిర ఆద్యవయవములకే శరీరమను పేరు. అట్లే జ్ఞానకర్మల రెంటికే సముచ్చయమని పేరు. కావున శిరస్సు శరీరమే యనిపించుకొనును, పాదము శరీరమే యనిపించుకొనును; అట్లే కర్మయు సముచ్చయమే యగును, జ్ఞానమున్ను సముచ్చయమే యగును. ఇట్టితరి కర్మకంటె జ్ఞానము గొప్పదనినచో సముచ్చయముకంటె సముచ్చయము గొప్పదనిన ట్లగును. అయ్యది అయుక్తమగును కనుకనే "నహి తదేవ తస్మాత్ ఫలతోఽతిరిక్తం స్యాత్" అని భాష్యకారులు చెప్పియున్నారు.

ఓయి! ఇట్లైనచో "శరీర మంతటికి శిరస్సు ప్రధాన" మను లోకోక్తి యెట్లు పొసగుచున్నచో? వినుము. అజ్ఞానమే యందుకు కారణము. లోకులు తెలియకనే శరీరమంతటికి తల ప్రధానమని యనుచున్నారు. అవయవములకంటె నవయవి వేరని కల్పించుట అవివేకమువలననే జరుగుచున్నది. అవయవములకంటె వేరుగా నవయవి లేదను సిద్ధాన్తమును అవలంబించినచో; అవయవములు ఏకరూపములు కానందు వలన వేర్వేరగు అవయవములగు శిరఃపాదములకు ఉత్కర్షాపకర్షలు సంభవించును. అట్లే ప్రకృతమునందు జ్ఞానకర్మసముచ్చయమును నంగీకరింపనిచో వేర్వేరగు జ్ఞానకర్మలకు ఉత్కర్షాపకర్షలు లెస్సగా కుదురును. కనుక దీనివలన జ్ఞానకర్మ సముచ్చయమను పదార్థమే నిరూపింప నలవికాదని తేటతెల్లమగుచున్నది. జ్ఞానకర్మలకు సముచ్చయము కుదరదుగనుకనే

ఓయి కృష్ణా! భగవన్తుడవగు నీవు కర్మకంటె బుద్ధి శ్రేయస్కరమయినదని చెప్పి నన్నుమాత్రము శ్రేయోదాయకముగాని కర్మను చేయుమని ప్రతిపాదించు చుంటివి? ఏమికారణము? అని భగవన్తుని నిందించుచున్నవాడువలె నర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు. "తత్కిం కర్మణి ఘోరేమాం నియోజయసి కేశవ" ఓయి కేశవ! హింసారూపమగు నీ ఘోరయుద్ధకర్మమునందు నన్నేల నియమించుచుంటివి? అని.

ఇచట కేశవ శబ్దమువలన కృష్ణపరమాత్మ బ్రహ్మరుద్రులకు గారణమని గ్రహింపవలయును. ఇందుకు ప్రమాణము శ్లో. క ఇతి బ్రహ్మణోనామ ఈశోఽహం సర్వదేహినాం, ఆవాంతవాఙ్గేయసమ్భూతౌతస్మాత్కేశవనామ తే॥ అని దీనియర్థము. కకారమునకు బ్రహ్మ అర్థము. సర్వప్రాణులకు నియన్తనగు నేను ఈశశబ్దవాచ్యుడను బ్రహ్మరుద్రులమగు మేమిద్దరము నీ అవయవమువలనబుట్టితిమి గాన నీకు "కేశవ" అను పేరు కలిగెను. అని_

దీనివలన సర్వజగత్కర్తవును, సర్వేశ్వరుడవు నగు నీకు నన్ను కర్మలయందు నియమించుట తగదని తోచుచున్నది.

(లేక) బ్రహ్మరుద్రుల కధిపతివగు నీవు ఏదియో యొక నిమిత్తముచే నన్ను కర్మలయందు నియమించుచుంటివి కాని, వ్యర్థముగా నియమింపవు. కోపముచేతను నియమింపవు. కాని నేనుమాత్రము ఆ కారణమును తెలుసుకొనలేకున్నాను. నాకే గాదు బ్రహ్మరుద్రులకుగూడ నయ్యది తెలియ శక్యముకాదు. గనుకనే నేను నిన్నడుగుచుంటిని. ఏ కారణమున నన్ను కర్మయందు నియమించుచుంటివి? అని ఈ యభిప్రాయమును మదియం దిడుకొనియే భాష్యకారులు తమ భాష్యమునందు "ఉపాలంభమివ కుర్వన్" అని "ఇవ" కారమును ప్రయోగించిరి. దీనివలన అర్జునుడు నిజముగా నిందింపలేదని యర్థమగుచున్నది.

ఈ గ్రన్థసందర్భముచే శ్రౌతస్మార్తకర్మసముచ్చిత జ్ఞానమువలన గృహస్థు

నకు ముక్తి యనియు, స్మార్తకర్మసముచ్చిత జ్ఞానమువలన సన్న్యాసులకు ముక్తి యనియు, ఇంతకుమున్ను వృత్తికారులుచేసిన పూర్వపక్షమున్ను, దానియందు ప్రసంగవశమున వచ్చిన అవాన్తరవిషయములున్ను ఖణ్డితము లగుచున్నవి.

మరల భాష్యకారులు వృత్తికారుల పూర్వపక్షమునం దొకానొక భాగమును బయల్పరచి ఖండించుచున్నారు. "అథస్మార్తేనైవ కర్మణా" ఇత్యాది గ్రంథముచే ఇచట ఘోరకర్మ యనగా యుద్ధము. అయ్యది స్మృతివిహితమగుటచే స్మార్తకర్మ యనిపించుకొనును. జ్ఞానమార్గము నుపదేశించు ప్రకరణమున భగవన్తుడు అర్జునిని యుద్ధమును జేయుమని చెప్పియుండెను. కావున స్మార్తకర్మసముచ్చితమగు జ్ఞానమును నీ వనుష్ఠింపుమని భగవన్తుడు చెప్పియుండగా "నన్ను ఘోరకర్మయం దేల నియమించుచుంటివి?" అని యర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని యేలయడుగును? "జ్యాయసీ చేత్కర్మణస్తే మతా బుద్ధి ర్జనార్దన" అని కర్మద్వారా జ్ఞానము శ్రేష్ఠమని యెట్లు చెప్పును? "తదేకం వద నిశ్చిత్య యేన శ్రేయోఽహ మాప్నుయామ్" అని మాత్రము యెట్లడుగును?

ఇక నర్జునుడు శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిన విషయమును నిర్ణయించుకొనజాలక యిట్లడిగె నని యనుకొన్నను భగవన్తుడయినను "నేను నీకు స్మార్తకర్మజ్ఞానసముచ్చయమును చెప్పియుంటిని, నీవు తెలిసికొనలేకపోతివి" అని చెప్పవలెను. అట్లు చెప్పియుండలేదు. పైగా "లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా" అని కర్మజ్ఞానములు రెండు భిన్నపురుషానుష్ఠేయము లని చెప్పియుండెను.

కావున కేవల జ్ఞానమువలన మోక్షమనియే గీతాశాస్త్రమునందును ఉపనిషత్తులయందును నిర్ణయింపబడిన దని స్పష్టమగుచున్నది. ౧

శ్లో. వ్యామిశ్రేణేవ వాక్యేన బుద్ధిం మోహయసీవ మే
తదేకం వద నిశ్చిత్య యేన శ్రేయోఽహమాప్నుయామ్ ॥౨॥

అ. ఇవ శబ్దమువలన భగవద్వాక్యము నిజముగా సంకీర్ణమైనది గాదని తెలియుచున్నది. భగవన్తుడు స్పష్టముగా విషయము నుపదేశింపువాడయినను బుద్ధిమాంద్యముగల నాకుమాత్రము భగవద్వాక్యము సంకీర్ణముగా దోచుచున్నదని యర్థము. కర్మజ్ఞానములయొక్క పరస్పర భేదము గోచరించుటలేదు పరమార్థము. గనుక నాబుద్ధిని వ్యామోహపరచువానివలె నుంటివి. ఇచటగూడ ఇవ శబ్దమువలన భగవన్తుడు నిజముగ వ్యామోహపరచువాడు గాడని తేలుచున్నది. కావున వ్యవహారభూమియందు భిన్నకర్తృకములగు జ్ఞానకర్మలు రెండును ఏకపురుషానుష్ఠేయములు కావని నీ కభిప్రాయమైనచో, నారెంటిలో కర్మమార్గముగాని, జ్ఞానమార్గముగాని యేదియో నొకటియే యర్జునునకు తగినదని నా బుద్ధిశక్తి కనుకూలముగా నిశ్చ

యించి నా కుపదేశింపుము. అద్దాని ననుష్ఠించి నేను శ్రేయస్సును పొందుదును.

అ. మరల సముచ్చయవాదమును నిరాకరింపుచున్నారు. జ్ఞానముతోకూడిన కర్మమార్గమును నీ వనుష్ఠింపుమని కృష్ణుడు అర్జునున కుపదేశించి యున్నచో అర్జునుడు జ్ఞానకర్మల రెంటిలో నొకదానిని నాకు జెప్పుమని యెట్లడుగును ? (అడుగుట యెట్లు పొసగును ?)

ఓయి ! భగవన్తుడు సముచ్చయమునే యుపదేశించియున్నాడు. కాని అయ్యది వివేకముగల పురుషశ్రేష్ఠునిచే ననుష్ఠింపదగినది. అర్జునునకు అందుప్రవేశింప శక్తి లేదు. అందువలన భగవన్తుడగు శ్రీకృష్ణుడు జ్ఞానకర్మల రెంటిలో నొకదానినే యర్జునున కుపదేశించెనని యన్నచో నదియును పొసగనేరదు. ఏలయన, ఇంతకు ముం దెచటను కృష్ణుడు జ్ఞానకర్మల రెంటిలో 'నొకదానినే నేను నీకు జెప్పెదను, రెంటిని నీకు జెప్పను' అని యనలేదు. కృష్ణుడట్లనియన్నచో సముచ్చయానుష్ఠానము తనకు సంభవింపదని యెంచి యర్జునుడు యొకదానినే నాకు జెప్పుమని యడిగెనని యనవచ్చును. మరియు "జ్ఞానయోగేన సాఙ్ఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్" అను శ్లోకముచే భగవన్తుడు నిష్ఠాద్వయమునే జెప్పెను. వివేకముగల పురుషధౌరేయునిచే ననుష్ఠింపదగిన సముచ్చయరూపమగు నిష్ఠను చెప్పియుండలేదు. కావున నిచట సముచ్చయవాదమున కెంతమాత్రము అవకాశము లేదు.

ఓయి! "కర్మణ్యేవాధికారస్తే" అను శ్లోకముచే భగవన్తుడు అర్జునునికొరకు కర్మమార్గమే శ్రేయస్కరమని నిర్ణయించి చెప్పియుండ, మరల యర్జును డడుగు టెట్లు పొసగును ? నిజమే కనుకనే "తత్కిం కర్మణి ఘోరే మాం నియోజయసి" అని యర్జునుడు భగవన్తుని నిందించెను. గాక భగవన్తుడు ద్వితీయాధ్యాయమునందు సామాన్యరూపముగ కర్మయోగమును, విస్తారముగ జ్ఞానయోగమును ప్రతిపాదించి యుండెను. అర్జునుడు మాత్రము బంధుప్రేమవలన భీతిజెంది యుద్ధకర్మనుండి మరలినవాడగుచు జ్ఞానయోగము నవలంబించి, భిక్షాటనమే తనకు శ్రేయస్కరమను నిశ్చయముతో నున్నటుల "గురూనహత్వాహి మహానుభావాన్ శ్రేయో భోక్తుం భైక్షమపీహలోకే" అను శ్లోకముచే సూచితమగుచున్నది. గనుక సన్న్యాసాశ్రమమును ప్రేమించియుండి సన్న్యాసమే సాక్షాన్మోక్షసాధనమని భగవదుపదేశముచే నిశ్చయించుకొనియున్న నర్జునునకు "కర్మణ్యేవాధికారస్తే" (నీకు కర్మయందే యధికారము) అని యుపదేశించినంతమాత్రమున కర్మలయందు ప్రవర్తించుటకుగాని, సన్న్యాసమునుండి నివర్తించుటకుగాని కోరిక బుట్టలేదు. అందువలన "తదేకం వద నిశ్చిత్య" (ఆ రెంటిలో నొకదానిని నిశ్చయించి చెప్పుమని) యడిగెను.

ఇదియునుగాక అర్జునునకు కర్మమార్గమే శ్రేయస్కరమని కృష్ణుడు చెప్పగలడని యింతకుముందే యర్జునునకు తెలుసును. అయినను 'చే నెందువలన జ్ఞాన

యోగము నందు నియోగింపబడలేదు ? ఎందువలన కర్మయోగమునందు నియోగింపబడితిని ? సాక్షాచ్ఛ్రేయస్సాధనమగు జ్ఞానయోగముండ కర్మయోగమేల శాస్త్రముచే జెప్పబడినది?' ఇత్యాది సందేహములను దీర్చుకొనగోరి కర్మయోగము యొక్క మాహాత్మ్యమును వినుటకు అర్జును డిట్లడిగెను.

లేక "కర్మణ్యేవాధికారస్తే" అను దానిచే అర్జునునకు కర్మ యుపదేశింపబడినది. "బుద్ధౌ శరణమన్విచ్ఛ" అనుదానిచే ద్వితీయాధ్యాయమునందు జ్ఞాన ముపదేశింపబడినది. అందువలన నర్జునుడు ఆ రెంటిలో నొకదానిని జెప్పుమని యడిగెను.

ఇక నిందలి నిజమేమన కృష్ణుడు విషయమును సుస్పష్టముగానే చెప్పెను. మొదట కర్మయోగము ననుష్ఠించి చిత్తశుద్ధికలిగినపిదప జ్ఞానయోగ మనుష్ఠింపుమని చెప్పినట్లు "శ్రుతివిప్రతిపన్నా తే యదా స్థాస్యతి నిశ్చలా సమాధావచలాబుద్ధిస్తదా యోగ మవాప్స్యసి" అను దానివలననే స్పష్టపడుచున్నది. కాని యర్జును డద్దానిని గ్రహింపక నిట్లడిగెనని తెలియవలెను.

ఇచట రామానుజులు ఆత్మసాక్షాత్కారమునొందుటకు నిన్ద్రియవ్యాపారోపరతిరూపమగు జ్ఞాననిష్ఠసాధనమనియు నిట్టి జ్ఞాననిష్ఠను పొందుటకు తద్విరుద్ధమగు కర్మయోగము సాధనమనియును గృష్ణు డుపదేశించెననియు, నియ్యది వ్యామిశ్రమగు వాక్యమనియు గనుకనే అర్జునుడు అవిరుద్ధమగు వాక్యమును నాకుపదేశింపుమని యడిగెననియును వ్రాసిరి.

ఇయ్యది అసమంజసము. జ్ఞానయోగము కర్మయోగమువలన గలుగునని చెప్పుటలో వాక్యవిరోధ మేమియు లేదు. ఒకవేళ కృష్ణుడు కర్మయోగమే జ్ఞానయోగమని చెప్పియున్నచో అప్పుడు ఇన్ద్రియవ్యాపారరూపమగునది కర్మయోగమున్ను, తదుపరతిరూపమగునది జ్ఞానయోగమున్ను కాన నీ రెంటికి విరోధమున్నందున కృష్ణుని వాక్యమునందు విరోధముండెడిది.

ఇన్ద్రియవ్యాపారోపరమరూపమగు జ్ఞానమును ఇన్ద్రియవ్యాపారరూపమగు కర్మచే సాధించుటయే విరుద్ధమని యనదగదు. "తదుదితస్సహి యో యదనన్తరః" (ఏది దేని తరువాత కలిగినదో యది దానివలన బుట్టినది) అను న్యాయముచే (ఇన్ద్రియవ్యాపారోపరతి రూపమగు) ఏ యింద్రియము పనిచేయనట్టి దశయగు నిద్ర సర్వేన్ద్రియములు పనిచేయునట్టి దశయగు జాగ్రదవస్థానంతరము కలుగుట చేతను మనస్సునకు నెవ్విధమగు వృత్తులు లేకుండుటయును ఇన్ద్రియనిగ్రహము మనోవృత్తిచే సాధింపబడుచుండుటవలనను పూర్వోక్తమగు విరోధము పొసగదు.

అట్లే "వ్యామిశ్ర" మను పదమునకు "విరుద్ధ" మని వ్యాఖ్యాన మొన ర్చుటయు "ఏక" మను పదమునకు "అవిరుద్ధ" మని వ్యాఖ్యాన మొనర్చుటయు యుక్తముగాదు. ఆ రెండు పదములవలన నాయర్థము లభింపనేరదు.

మరియు కర్మయోగమువలన కలుగు బుద్ధి (జ్ఞానయోగము) గొప్పదని నీ యభిప్రాయమయినచో నన్ను కర్మయం దేల నియోగించుచుంటివని నిందించుటగూడ అర్జునున కుచితము గాదు.

కర్మయోగమందు నియోగించబడిన అర్జునుడు కర్మయోగమును సాధించి నచో, నందువలన కలుగు జ్ఞానము శుభముగా లభించుచుండ నీదు నిందింప జనిలేదు.

మరియు ప్రకృతములగు బుద్ధి కర్మల రెంటిని యనువదించి అం దొకదానిని జెప్పుమని యడుగ "నా రెంటిలో నొకదానిని" యని సులభముగ స్వరసముగ నర్థ మగును. (వద) చెప్పుమని యనినంతమాత్రముననే యర్జునుని యభిప్రాయము నెరవేరుచుండ (వాక్యం వద) "వాక్యమును చెప్పుము"అని రామానుజులు వ్యాఖ్యాన మొనర్చుట పునరుక్తమగును.

మరియు ("యేనవాక్యేన అహమనుష్ఠేయ రూపం నిశ్చిత్య శ్రేయఃప్రాప్నుయామ్") అని రామానుజులు వ్రాసిరి. ఇందు "నిశ్చిత్య" అను పదమునకు ఉత్తర వాక్యముతో సంబంధము అనుచితము. భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిన యర్థము నందు అర్జునుని నిశ్చయముతో బనిలేదు. భగవం తెట్లుచెప్పెనో అట్లే యాచరింప వలయును. (నిశ్చిత్య వద) నిశ్చయించి చెప్పుమని యన్వయించినచో భగవంతుని యొక్క సర్వజ్ఞత్వము చెడునని యనరాదు. 'నాకు వాక్యార్థ మెట్లు నిర్ణీతమగునో అట్లు చెప్పుము' అని యర్జునుని యాశయమగుటచే నందు భగవంతునియొక్క సర్వ జ్ఞత్వమునకు భంగము వాటిల్లదు.

మరియు రామానుజుల వ్యాఖ్యానమునందు మూలశ్లోకమునందలి "యేన" అను పదమునకు "వాక్యముచే" అని యభిప్రాయ పడినట్లుఅర్థమగుచున్నది. అది యుచితముగాదు. శ్రేయఃప్రాప్తికి యెయ్యది సాధనమో దానినే యర్జునుడు తెలిసి కొనగోరినాడు. కేవల వాక్యము వలన శ్రేయఃప్రాప్తికలుగదు.అందువలన వాక్యము శ్రేయస్సునకు సాధనము గానేరదు. "నీవు కర్మయే చేయుము" అనువాక్యమే నిశ్చయరూపమగుటచే "వాక్యముచే నిశ్చయించి" యని చెప్పుటయు యుచితము కాదు. కావున రామానుజ భాష్యము పొసగనేరదు. ౨

శ్రీభగవాన్ :

శ్లో. లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా పురా ప్రోక్తా మయానఘ।
జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్ ॥3॥

అ. పూర్వశ్లోకమున పార్థు డడిగిన ప్రశ్న కనుకూలముగానే శ్రీకృష్ణుడు బదులు చెప్పుచున్నాడు. వృత్తికారాదులు సూచించినట్లు వ్యతిరేక జబాబునకు గడంగలేదు. లోకమున శాస్త్రార్థానుష్ఠానమునకు బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్యులు మువ్వురే యధికారులు. శూద్రుల కట్టి యధికారములేదు. ఇచట యోగమనగా పురుషార్థ ప్రాప్తికి సాధనమగు నుపాయము. అయ్యది జ్ఞానమనియు, కర్మయనియు రెండు తెఱంగులు. అందు ఇయ్యది యాత్మపదార్థము, ఇయ్యది యనాత్మపదార్థ మను వివేకము జ్ఞానము, దీని నే సాంఖ్యమందురు. వేదాన్త శాస్త్రశ్రవణాదులగాని యిట్టి జ్ఞాన మలవడదు. కావున నోయి యర్జునా? బ్రహ్మచర్యమునుండియే సన్యసించి వేదాన్త శాస్త్రశ్రవణాదులచే నాత్మతత్త్వనిశ్చయమునొందిన పరమహంసలకు పురుషార్థ ప్రాప్త్యుపాయము జ్ఞానయోగమనియు, కర్మాధికారులగు నితరుల కయ్యది కర్మయోగమనియు నేను వెనుక జెప్పియుంటిని- అని.

ఇచట ఒకే పురుషుడు ఒకే పురుషార్థముకొరకు జ్ఞాన కర్మల రెంటిని కలిపి యనుష్ఠించుట భగవన్తుని కిష్టమైనచో గీతలయం దట్లే నిరూపింపదలచినచో, వేదములయం దట్లు చెప్పియున్నచో విశిష్టగుణములు గలిగియుండి ప్రపన్నుడగు పార్థునకు జ్ఞానకర్మలు భిన్నపురుషకర్తృకము లని భగవన్తుడు చెప్పడు. 'నా ప్రియశిష్యుడగు అర్జునుడు జ్ఞానకర్మసముచ్చయమును అనుష్ఠించి ముక్తినొందవలెను మరి ఇతరులు మాత్రము యీ రెంటిలో నేదియో యొకదాని ననుష్ఠించి ముక్తినిబొందకుండుగాక' అని తలచి భగవంతుడు కపటముగా నిట్లు చెప్పెనన్నచో నపుడు భగవన్తుడగు శ్రీకృష్ణుడుగూడ ప్రాకృతజీవునివలె గొందరియెడల ననురాగముకలవాడును మరి కొందరియెడల ద్వేషముకలవాడును కావలసివచ్చును. అట్టివానిమాటలు పాటింపదగవు. సర్వసముడును, పాపరహితుడు నగు భగవంతునియందు రాగద్వేషాదు లుండరాదు. కావున జ్ఞానకర్మలకు సముచ్చయము ఘటింపదు. కర్మయోగముకంటె జ్ఞానయోగమునకు గొప్పదనము సిద్ధాంతము. కర్ములగు గృహస్థులకు జ్ఞానయోగమున కధికారము లేదు. దీని ననుష్ఠింపుటకు సన్యాసులే యర్హులు. ఇయ్యది భగవన్తునకు పరమసమ్మతమగు సిద్ధాంతము. 3

అ. ప్రియభక్తుడనగు నన్ను భగవన్తుడు బంధహేతువగు కర్మమార్గమున నియమించుచున్నాడని దుఃఖించుచు కర్మమార్గమునకు విముఖుడుగానున్న పార్థుని కర్మమార్గమున నియోగింపదలచి శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడు.

(లేక) పరస్పరవిరుద్ధములగు జ్ఞానకర్మనిష్ఠలు ఒకే యజమానిచే ఒకేమారు అనుష్ఠింప నలవికానందున నయ్యవి స్వతంత్రపురుషార్థము లను శంక రాగా భగవంతుడు కర్మనిష్ఠచిత్తశుద్ధిద్వారా జ్ఞాననిష్ఠాప్రాప్తికి హేతువుకాని స్వతన్త్రముగా పురుషార్థహేతువు కాదని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో. న కర్మణా మనారంభా న్నైష్కర్మ్యం పురుషోఽశ్నుతే।
న చ సన్న్యసనాదేవ సిద్ధిం సమధిగచ్ఛతి ॥౪॥

అ. ఈ జన్మమునగాని, జన్మాంతరమునందుగాని, యనుష్ఠించిన యజ్ఞాది కర్మలు వెనుకటి పాపములను పారద్రోలి చిత్తశుద్ధిని కలుగజేసి జ్ఞానమును బుట్టించుచున్నవి. అతిస్వచ్ఛమగు నద్దమునందు దన ప్రతిబింబమును తాను జూచినట్లు పాపరహితమగు నన్తఃకరణమునందు మానవు డాత్మను సాక్షాత్కరింపజేసికొనును. ఈ జన్మయందుగాని, జన్మాంతరమునందుగాని చేసిన నిష్కామకర్మలు దురితక్షయ మొనర్చును. దురితక్షయమున చిత్తశుద్ధి యేర్పడును. దానివలన జ్ఞానము కలుగును. జ్ఞానమువలన జ్ఞాననిష్ఠ సిద్ధించును. ఇయ్యది క్రమము. శుకవామదేవాదులయందు నిప్పటి కర్మయోగము గనుపించకున్నను క్రమముగా జ్ఞానప్రాప్తికి హేతువగు జన్మాన్తరీయ కర్మానుష్ఠానమున్నటుల నూహింపవలయును. ఐహికసంపదవలన మానవునియందు జన్మాన్తరీయ శివపూజ నూహించుట ఐహికమగు క్షయరోగాదులవలన జన్మాన్తరీయములగు బ్రహ్మహత్యాది పాతకముల నూహించుట లోకానుభవసిద్ధము. కారణములేని దే కార్యము పుట్టనేరదు. కావున మానవులు కర్మల ననుష్ఠింపనంత మాత్రమున కర్మరాహిత్యమును, అనగా ఆత్మస్వరూపముతో నుండుటను పొందనేరరు. జ్ఞానముచేతనే జ్ఞాననిష్ఠను బొందుదురు. జ్ఞానమనగా ఆత్మానాత్మవివేకము. జ్ఞాననిష్ఠయనగా ఆత్మతత్త్వసాక్షాత్కారము. ఇట్టిజ్ఞాననిష్ఠ కర్మానుష్ఠానముననే క్రమముగా బుట్టునని తెలియవలయును. నైష్కర్మ్యలక్షణమగు జ్ఞానయోగమునకు కర్మయోగ ముపాయము. ఉపాయమాచరింపనిదే యుపేయము సిద్ధింపదు. ఆత్మజ్ఞానమునకు కర్మలు సాధనమని "తమేతం వేదానువచనేన" అను శ్రుతియందు ప్రతిపాదింపబడినది. గీతలయందుగూడ భగవంతుడు కర్మానుష్ఠానము లేక సన్న్యాస మలవడనేరదని ముందు చెప్పబోవుచున్నాడు. యోగులు చిత్తశుద్ధి కొరకు కర్మలను చేయుచున్నారనియు, యజ్ఞము, దానము, తపస్సు మున్నగునవి మానవులను పవిత్రకరములనియును శ్రీకృష్ణుడు చెప్పబోవుచున్నాడు.

ఓయి! "భూతాభయప్రదానస్య కలాం నార్హంతి షోడశీం" అను శాస్త్రమును బట్టి కర్మసన్న్యాసమువలనగూడ నైష్కర్మ్యము కనుపించుచున్నది. లోకానుభవమునగూడ, కర్మల నాచరింపనందుననే కర్మరాహిత్య మేర్పడుచున్నది. ఇట్టితరి నైష్కర్మ్యమునుగోరువాడు కర్మల నారంభించుట, దారిద్ర్యమును గోరువాడు వ్యవసాయాదులజేయుటవలె పరిహాసాస్పదముకదా యని యనరాదు. జ్ఞానరహితముగా కర్మలను విడచినంతమాత్రమున నైష్కర్మ్యలక్షణమగు జ్ఞాననిష్ఠ ప్రాప్తించదు. జ్ఞానసహితమగు కర్మసన్న్యాసమువలననే మానవుడు నైష్కర్మ్యమును బొందును. అట్టి జ్ఞానము చిత్తశుద్ధిద్వారా కర్మయోగసాధ్యము. కావున కర్మానుష్ఠానమువలననే

చిత్తశుద్ధిద్వారా జ్ఞానసహితమగు కర్మసన్న్యాసమును చేసినవానికి నైష్కర్మ్యము ప్రాప్తించును.

ఇచట రామానుజులు "అనారంభాత్" అను పదమునకు (అనుపక్రమాత్) మొదలు పెట్టనందువలన అనియు, "సన్న్యసనాత్" అను పదమునకు మొదలిడిన దానిని మధ్య విడచినందువలన అనియు అర్థమును రచించిరి. అయ్యది పొసగదు. ఏలయన పూర్వార్థమున కర్మల నాచరింపకున్నందున నైష్కర్మ్యము సిద్ధింపదని చెప్పుటవలననే మొదలిడిన కర్మలను విడచినందున మానవుడు ఫలసిద్ధిని బొందనేరడని తెలుచుండ, నుత్తరార్థమున మరల యావిషయమును జెప్పుట వ్యర్థమగును. సమాప్తిచెందని కర్మము ఫలము నిచ్చునని యెవ్వడు తలంచడు. సమాప్తిచెందని వ్యవసాయమువలన సస్యసంపద కలుగుటలేదు. మరియు రామానుజమతమున "సన్న్యసనాదేవ" అను ఏవకారము వ్యర్థమగును. కావున రామానుజులయర్థము యుక్తముకాదు.

శ్లో. నహి కశ్చిత్క్షణమపి జాతు తిష్ఠత్యకర్మకృత్
కార్యతే హ్యవశః కర్మ సర్వః ప్రకృతిజైః గుణైః ॥౫॥

అజ్ఞానియగువా డెవ్వడు యేపనిని చేయక క్షణకాలమయిన నుండనేరడు. అజ్ఞానులందరు ప్రకృతిపరతన్త్రులగుచు సత్త్వాదిగుణప్రేరణచే నేదియో నొకపనిని చేయుచునే యుందురు. జ్ఞానులు గుణములచే చలింపరు కాన, నిచట సర్వశబ్దమునకు నజ్ఞానులు గ్రహింపదగరు. అజ్ఞానిపరముగనే సర్వశబ్దమును సంకోచపరచవలయును. ఇందువలన నజ్ఞునకు కర్మసన్న్యాసమే పొసగదు. కావున నాతనికి నైష్కర్మ్యము అసంభవమని స్పష్టమగుచున్నది.

ఓయి! అజ్ఞానికి సన్న్యాసమే సిద్ధింపనిచో జ్ఞానరహితమగు కేవల సన్న్యాసమువలన జ్ఞాననిష్ఠ సిద్ధింప దను వెనుకటి గ్రంథమునుబట్టి జ్ఞానరహిత సన్న్యాసమొకటి యున్నటుల స్పష్టమగుచున్నది కదా! లోకములో జ్ఞానరహితులగు సన్న్యాసు లనేకులు యిప్పటికిని కనుపడుచున్నారుకదా! ఇట్టితరి యజ్ఞానికి సన్న్యాసములేదను టెట్లు? అని యనరాదు.

శిఖాయజ్ఞోపవీతములను, అగ్నిహోత్రాది కర్మలను విడనాడి, కాషాయ వస్త్రములను ధరించి, జ్ఞానరహితులై తిరుగు సన్న్యాసు లనేకులు లోకమున జూడబడుచున్నారు. కాని వారు నిజమయిన సన్న్యాసులు కారు. వారు క్షణకాలమయినను యేపనిని చేయక నుండజాలరు. ఎప్పుడు నేదియో యొకపనిని చేయుచునే యుందురు. అందువలన వారికి కర్మసన్న్యాసము దుర్ఘటము. శిఖా యజ్ఞోపవీతములను విసర్జించినంతమాత్రమున ఫలము లేదు. ఇట్టి సన్న్యాసము శాస్త్రసిద్ధముకాదు. జ్ఞాన-

పూర్వకసన్న్యాసమే శాస్త్రసిద్ధము. శాస్త్రసిద్ధసన్న్యాస మవలంబించిననే ఫలసిద్ధి కలుగును.

ఓయి! జ్ఞానరహితసన్న్యాసి యగ్నిహోత్రాది కర్మల నాచరించుట లేదు. జ్ఞాని యగు సన్న్యాసికూడ వాటి నాచరింపడు. జ్ఞానియగు సన్న్యాసి భిక్షాటనమును చేయు చున్నాడు. అజ్ఞానియగు సన్న్యాసికూడ భిక్షాటనమునే చేయుచున్నాడు. ఇట్లుండ అజ్ఞానియగు సన్న్యాసియే క్షణమయినను యేపనిని చేయక నుండనేర డనుటెట్లు? అనినచో నిజమే. జ్యోతిష్టోమాదికర్మ సకాములకు స్వర్గాదిఫలము నిచ్చును. అట్టి జ్యోతిష్టోమాదికర్మయే నిష్కాములకు స్వర్గము నీయ నేరదు. అట్లే అజ్ఞసన్న్యాసులకే భిక్షాటనాదులు కర్మరూపము లగును. విద్వత్సన్న్యాసులకు కర్తృత్వాభిమానము లేనందున భిక్షాటనాదులు కర్మరూపములు కావు. ఆత్మ నిర్వికారమగు సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మస్వరూపమని తెలిసినవాడు తాను భిక్షాటకుడ ననియు కపాలధారి ననియు, కాషాయవస్త్రధారి ననియు, శిఖాయజ్ఞోపవీతశూన్యుడ ననియు నను కొనడు. కావున నిర్వికారాత్మజ్ఞానికి కర్మలయందు కర్తృత్వాభిమాన ముండదు. అజ్ఞానియగు సన్న్యాసికి దేహాత్మాభిమానము పోనందున కర్తృత్వాభిమాన ముండును. కావున భాష్యకారులు మూలమునందలి "సర్వ" పదమును అజ్ఞానిపరముగా సంకోచ పరచుట యుక్తము.

ఇచట నుత్తరార్థమునందలి సర్వపదము అనేకవిధములుగా నన్వయింప వీలగును.

(1) అందరు పరవశులగుచునే ప్రకృతిగుణములచే కర్మనుగూర్చి ప్రవర్తింప జేయబడుచున్నారు. (2) పరతంత్రులగు నందరు అని (3) గుణములచే నందరు కర్మ చేయింపబడుచున్నారు. అని ద్వికర్మక కర్మణి ప్రయోగము.

ఎట్లయినను ప్రకృతియొక్క గుణములచే ప్రేరితులై యందరు పరతంత్రు లయియే కర్మల నాచరింపుచున్నారని ఫలితార్థము. ౫

శ్లో. కర్మేంద్రియాణి సంయమ్య య ఆస్తే మనసా స్మరన్
ఇంద్రియార్థాన్ విమూఢాత్మా మిథ్యాచార స్సఉచ్యతే ॥౬॥

అ. ఏ మూఢుడు కర్మేంద్రియములను నియమించుకొని శబ్దాదివిషయములను మనసుతో స్మరించుచుండునో వాడు మిథ్యాచారు డని చెప్పబడుచున్నాడు. మాటా డుట, గ్రహించుట, నడచుట, విడచుట, సంగమమొనర్చుట (మైథునము) యను నవి యయిదు కర్మలు. ఈ పనులకు సాధనములగు వాక్పాణి పాదపాయూపస్థ లను నయిదును కర్మేంద్రియములు. శబ్దాదివిషయములను మనసా స్మరించుచు అని చెప్పు టచే స్మరణదశయందు కండ్లను, చెవులను మూసికొనినట్లు తోచును. లేక కంటితో రూపమును, చెవితో శబ్దమును గ్రహించుచుండగా మనస్సుచే శబ్దరూపములను

స్మరించుట కుదరదు. అనుభవస్మరణము లేక కాలీనములు కానేరవు. అనుభవము వలన సంస్కారము పుట్టును. ఈయది శాస్త్రసిద్ధాంతము.

లేక దేవాలయము మొదలగు విజనప్రదేశమునందుండి కంటికి కనుపించని పట్టణమునందలి భోగముదాని రూపమును, చెవికి వినిపించని పట్టనము నందలి భోగము దాని పాటను మనసా స్మరించుచున్నటుల చెప్పినచో, కంటిని చెవిని మూసికొనన వవసరము లేదు.

ప్రాజ్ఞుడు కర్మేంద్రియములను నిగ్రహించుకొని, విషయములను స్మరింపక నుండును. అజ్ఞాని విషయములను మనసా స్మరించుచు కర్మేంద్రియముల నణచుకొని యుండును. వీరిరువురి యాచారము వ్యవహారదశలో సత్యమే అయినను, విద్వాంసుల యాచారమే గ్రహింపదగును కాని అజ్ఞానుల యాచారము గ్రహింపదగదు.

ఇచట రామానుజులు "ఒకరీతిగా సంకల్పించి మరియొకరీతిని ప్రవర్తించుట మిథ్యాచారమని యనిరి. అది తుచ్ఛము. నేను కర్మను చేయనని సంకల్పించి యెవడును కర్మచేయడు. కావున నిట్టి మిథ్యాచారత్వము ఎట్టి యవివేకియందును పొసగదు. విషయములను మనసుతో స్మరించుట కర్మ కానేరదు. అట్లగుచో సంకల్పమునకు విపరీతము ఆచారమగును.

అజ్ఞాని జ్ఞానయోగము ననుష్ఠింతునని సంకల్పించి, మనసా విషయములను స్మరించుచుండును. కావున వీనిది మిథ్యాచార మని యనరాదు. అజ్ఞానికి జ్ఞానయోగ సంకల్పమే యసంభవము. జ్ఞానయోగ మెప్పుడును జ్ఞానపూర్వకముగనే కలుగును. మరియు "నహికశ్చిత్ క్షణమపి" అను శ్లోకము మొదలుకొని యిచట కర్మయోగమే చెప్పబడుటచే జ్ఞానయోగ సంకల్ప మిచట యసంగతము. "యస్త్వింద్రియాణి మనసా" అను ముందు శ్లోకమునగూడ కర్మయోగమే విస్తరించి చెప్పబడుచున్నది. కావున రామానుజుల యర్థము అసంగతము. ౬.

శ్లో. యస్త్వింద్రియాణి మనసా నియమ్యారభతేఽర్జున।
కర్మేన్ద్రియైః కర్మయోగ మసక్తస్సవిశిష్యతే ॥౭॥

అ. ఓయి అర్జున! కర్మలయందధికారముగల యే యవివేకి జ్ఞానేంద్రియములను మనసుతో నిరోధించుకొని ఫలాపేక్ష లేనివాడగుచు కర్మేంద్రియములతో కర్మయోగ మాచరించునో వాడు పూర్వము చెప్పబడిన మిథ్యాచారునికంటె గొప్పవాడు. జ్ఞానేంద్రియము లనగా త్వక్చక్షుశ్శ్రోత్రజిహ్వాఘ్రాణములు. వీటిని నిరోధించుకొనుట యనగా చేతితో కంటిని మూసికొనుట, చెవులను గుడ్డల నడ్డముపెట్టుట మొదలగునదికాదు. మనస్సునందు చూడవలెనని సంకల్పము లేకుండుట, వినవలెనని సంకల్పము లేకుండుట మున్నగునది. మనస్సునందు కోరికలు నశించినచో,

జ్ఞానేంద్రియములు తమంతట తామే విషయములనుండి నివర్తించును. దీనివలన నన్తరింద్రియ నిగ్రహమే బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహమునకు సాధనమని తేలుచున్నది.

ఇచట మిథ్యాచారుడగు కర్మయోగికంటె నితడు గొప్పవాడని భావము. కాని జ్ఞానయోగికంటె కర్మయోగి గొప్పవాడని కాదు. దీనిచే జ్ఞాననిష్ఠకంటె కర్మనిష్ఠుడు గొప్పవాడను రామానుజమతము నిరాకృతమగుచున్నది. కర్మనిష్ఠచే సాధింపదగిన జ్ఞాననిష్ఠకంటె కర్మనిష్ఠ తక్కువ దని యెల్లరెరుంగుదురు. స్వర్గఫలమును అనుభవించువానికంటె యజ్ఞము చేయువాడు విశిష్టుడుకాడు. ముక్తునికంటె జ్ఞాననిష్ఠు డెట్లు గొప్పవాడగును?

మరియు రామానుజులు, జ్ఞానయోగమునందు గొన్ని ప్రమాదములు సంభవింపవచ్చుననియు కర్మయోగమునం దట్లు సంభవింప వనియు, అందువలన కర్మయోగము గొప్పదని యనుచున్నారు. అదియును పొసగదు. ఏలయన, జ్ఞానయోగము పుట్టుటకు కర్మయోగాపేక్ష కలదు. కర్మయోగము జ్ఞానయోగముద్వారా మోక్షము నిచ్చును. జ్ఞానయోగము కర్మయోగమున గలుగుననియు, అయ్యది యాత్మసాక్షాత్కారమునకు గారణమనియు రామానుజులుగూడ నంగీకరించిరి.

కావున జ్ఞానయోగము పుట్టుటకు కర్మయోగాపేక్ష యుండుటవలనను, కర్మయోగము, జ్ఞానయోగముద్వారా మోక్షమునిచ్చుటవలనను, జ్ఞానయోగము కర్మయోగమువలన బుట్టుననియు, నయ్యది యాత్మసాక్షాత్కారమునకు సాధనమనియును, రామానుజు లంగీకరించుటవలనను, రామానుజమత మసంగతము.

కర్మయోగి యాత్మసాక్షాత్కారము చేసికొనవలసినచో, జ్ఞానయోగమునందు ప్రవర్తింపఁబనిలేదనియు, ముక్తిని సాధింపనెంచినమానవుడు యావజ్జీవము కర్మమార్గమునందే యుండవలెననియు, వానికి కర్మయోగముననె ముక్తిలభించుననియు ననరాదు. అట్లయినచో బహుప్రమాదభూయిష్ఠమయి సులభసాధ్యముగాని నిరర్థక జ్ఞానయోగమును విధించిన శాస్త్ర మప్రమాణ మనవలసివచ్చును. ఇట్టి శాస్త్రమును ప్రవర్తకుడగు భగవంతుడు కూడ అప్రమాణు డగును. కాక రామానుజమతమున కేవల మాత్మావలోకనము పురుషార్థముకాదు. ఆత్మభిన్నపరమాత్మసాక్షాత్కారమువలన తత్సారూప్యాదుల బొందుట ముక్తియందురు. కావున నిట్టియెడ జ్ఞానయోగ విధానమే వ్యర్థమగును. ఆత్మావలోకనమును ఫలముండుటచే జ్ఞానయోగము వ్యర్థము కాదనరాదు. మోక్షరూపము (పురుషార్థరూపము) గాని యాత్మావలోకనము స్వంకుచమర్దనతుల్యమగును. ఇట్టి యాత్మావలోకనము మీామతమున ముక్తిదశలో కేవల కర్మయోగమునగూడ కలుగునని యొప్పుటచే జ్ఞానయోగము వ్యర్థము కాకమానదు. ముక్తియం దాత్మావలోకనము కలుగదనుటయు పొసగదు. అపహత

పాప్మత్వ సర్వజ్ఞత్వాది గుణములుగల ముక్త జీవులు ఆత్మజ్ఞులు కారనుట విరుద్ధమగును. కావున సర్వథా రామానుజ మతమున జ్ఞానయోగము రిత్తపోవును.

ఇంకమా సిద్ధాంత మవలంబించినచో నాత్మసాక్షాత్కారమే మోక్షము కావునను, అయ్యది జ్ఞానయోగసాధ్యమగుటవలనను, ముముక్షువగు కర్మయోగి తప్పక జ్ఞానయోగమును సంపాదింపవలయును. ఇట్టి యెడ జ్ఞానకర్మయోగముల రెంటిలో నేదియు వ్యర్థముకాదు. ఈ రెండును సమప్రధానములున్ను కావు. కర్మయోగముచే చిత్తశుద్ధిని సంపాదించి దాన నేకాదశేంద్రియముల జయించియుండ నావల జ్ఞానయోగమునందు ప్రమాదము సంభవించునని యూహించుట వెఱ్ఱితనము.

కనుక మిథ్యాచారునికంటె కర్మయోగియే గొప్పవాడు. కాని జ్ఞాననిష్ఠుని కంటె కర్మయోగి గొప్పవాడు కానేరడు. అయ్యది శ్రీకృష్ణునకు సమ్మతమునుకాదు.

శ్లో. నియతం కురు కర్మ త్వం కర్మజ్యాయో హ్యకర్మణః ।
శరీరయాత్రాపి చ తే న ప్రసిద్ధ్యే దకర్మణః ॥ ౮ ॥

అ. అర్జునా! నీవు క్షత్రియుడవు. కర్మాధికారివి. నీకు యుద్ధకర్మ నిత్యము. కావున నీవు దాని నాచరింపుము. కర్మను చేయకుండుటకంటె చేయుట మేలు. ఏ కర్మను ఆచరింపనిదే నీకుజీవయాత్రకూడ జరగనేరదు. జ్ఞానముకంటె కర్మ తక్కువదయినను, చేయకుండుట కంటె చేసిన కర్మ గొప్పదే యగుచున్నది. లోకమునందు సంధ్యావందన మొనర్పనివానికంటె దానినొనర్చువాడు శ్రేష్ఠుడు. వైశ్వదేవము చేయనివానికంటె దానింజేయువాడు గొప్పవాడు. యాగాదుల నాచరింపని వానికంటె వాటి నాచరింపువాడు ఉత్కృష్టుడు. ఇట్టి లోకప్రసిద్ధిని గమనించి యయినను నీవు నీ నియతకర్మ నాచరింపుట మేలు. కర్మాకర్మలకు గల యీ విశేషమునే భాష్యకర్తలు భాష్యమునందు సూచించిరి. ఇయ్యది అజ్ఞానివిషయముగాని వివేకి విషయముకాదు. వివేకికి కర్మయే సంభవింపదు. కావున విహితకర్మల నాచరింపని యజ్ఞానికంటె జ్ఞానియే గొప్పవాడనియు సిద్ధించుచున్నది.

ఇచట శరీరయాత్ర యనగా శరీరస్థితి అనగా ప్రాణధారణమని నిశ్చయము. ఏదియో యొక కృషి చేసిననేకాని అన్నమబ్బదు. అన్నముండిననేకాని శరీరము నిలువనేరదు. కావున శరీరస్థితికొరకు కర్మాచరణ మావశ్యకమని భావము.

(లేక) లోకమునందు నీచమానవుల బ్రతుకును గురించికాని, పశ్వాది జంతువుల జీవితమునుగురించికాని యెవరును మెచ్చుకొనరు. యజ్ఞాది క్రియలనుగాని, యుద్ధాదులనుగాని విహితకృత్యముల నాచరించువారలకు గొప్పఖ్యాతి కలదు. ఎవడైతే నిత్యము పొట్టనింపుకొనువాడై చేయదగిన పనులను చేయడో వానికేసుమంతయు లోకప్రతిష్ఠ లేదు. పైగా వానిని పశుతుల్యునిగా జూతురు. వాని జీవ

నము వ్యర్థము. కావున నర్జునా ? నీవు విహితకర్మయగు యుద్ధమును చేయనిచో నీకు లోకఖ్యాతి యేమాత్రము నుండదు. పైగా నీవను నొకడవుండినటులనే లోకము తెలియనేరదు.

ఇచట రామానుజులు అకర్మశబ్దమునకు జ్ఞానయోగమని యర్థమును చెప్పిరి. జ్ఞానయోగముకంటె కర్మయే గొప్పదనియు, జ్ఞానయోగికూడ కర్మల నాచరింపనిచో జీవయాత్రను గడుపనేరడనియు, కావున జ్ఞాననిష్ఠునకుగూడ యజ్ఞాది కర్మలవశ్యకర్తవ్యము లనియు, కర్మయోగమునందుగూడ ఆత్మయాథాత్మ్యానుసంధాన మిమిడియుండుననియు జెప్పుచున్నారు. ఇది అసమంజసము. ఏలయన పూర్వము గీతయందు "స్థిత్వాఽస్యామంతకాలేఽపి బ్రహ్మనిర్వాణ మృచ్ఛతి" అనుశ్లోకముచే అంతకాలమునందు బ్రహ్మనిష్ఠయందున్నవాడు బ్రహ్మానందము నొందునని భగవంతుడు చెప్పెను. ముందుగూడ చతుర్థాధ్యాయమునందు 'శ్లో. నహిజ్ఞానేన సదృశం పవిత్ర మిహ విద్యతే, తత్స్వయం యోగసంసిద్ధః కాలేనాత్మని విందతి" అను శ్లోకముచే జ్ఞానయోగముతో సమానమయిన పవిత్రకరసాధన మెద్దియు లేదనియు, అట్టి జ్ఞానమును కర్మయోగమువలన చిత్తశుద్ధినొందినవాడు చాలకాలమునకు బొందుననియును శ్రీకృష్ణుడు చెప్పబోవుచున్నాడు కావున నిచట జ్ఞానయోగముకంటె కర్మయోగము గొప్పదనిచెప్పి, చతుర్థాధ్యాయమున జ్ఞానయోగముతో సమానమయిన సాధనములేదని చెప్పు భగవంతుడు, విరుద్ధార్థమును జెప్పువాడు కావున భగవంతుడప్రమాణుడగును. కావున గీతాప్రవర్తకుడగు శ్రీకృష్ణుని యప్రమాణునిగా జేయుటకు గీతావ్యాఖ్యానమొనర్ప సమకట్టిన రామానుజుల పాండిత్యమహిమ యేమని వర్ణింపవలయును ?

మరియు, శ్రీకృష్ణుడు చతుర్థాధ్యాయమున, అన్నికోరికలను చంపుకొని, శరీరేంద్రియాదుల నిగ్రహించి, సర్వపరికరములను విడచి, శరీరము నిలచియుండుటకు వీలగు కర్మమాత్రము నాచరించువాడు పాపము బొందడనియు, జ్ఞానాగ్ని సర్వకర్మలను భస్మము చేయుననియు, జ్ఞాని జ్ఞానమను నావచే సమస్తపాపమును తరింప వీలగుననియును చెప్పబోవుచున్నాడు. కావున యజ్ఞశిష్టాన్నమును భుజింపని జ్ఞానియగు యతికి పాపము సంభవింపదు. సర్వపాపములను పొగొట్టునట్టి జ్ఞానాస్త్రము చేతిలోనుండ యజ్ఞశిష్టాన్నమును భుజింపనందున జ్ఞానికి కిల్బిషము ప్రాప్తించుననుట యవివేకము. గనుక జ్ఞానికి యజ్ఞాదికర్మాచరణము ఆవశ్యకము కాదు.

మరియు జ్ఞానయోగి భిక్షాటనమొనర్పుచుండ నాతనికి దేహయాత్ర యెట్లు సిద్ధింపదు ? నివృత్తిమార్గమందున్న జ్ఞానికి యజ్ఞాదులయందు ప్రవృత్తి యెట్లు ? ప్రవృత్తి నివృత్తులు రెండును ఒకనికి యాచరింప సాధ్యములు కావుకదా ? ఆత్మ

యాథాత్మ్యానుసంధాన మనగా "ఆత్మ సచ్చిదానందరూపుడు, అవిక్రియుడు, అకర్త, అభోక్త అని తెలియుట." ఇట్లు తెలిసికొని యనుసంధానము చేయువాడు కర్మలయందు ప్రవర్తించి, తాను కర్తనని యెట్లనుకొనును ? కావున సూర్యుడు అంధకారములో నిలిచి యుండనటుల ఆత్మజ్ఞానము కర్మయోగము నంతర్భావము చెందదు. కాక చిత్తవిక్షేపరహితునకు సాధ్యమగు ఆత్మయాథాత్మ్యానుసంధానము కర్మలచే విక్షిప్తచిత్తున కెట్లబ్బును? జ్ఞాననిష్ఠుడు కూడ వ్యవహారసంబంధములేనపుడే, ఆత్మతత్త్వమును అనుసంధానము చేయుచున్నాడు. కావున రామానుజభాష్య మీ యెడల అసమంజసమగును.

శ్లో. యజ్ఞార్థాత్కర్మణోఽన్యత్ర లోకోఽయం కర్మబన్ధనః
తదర్థం కర్మ కౌంతేయ! ముక్తసంగ స్సమాచర ॥ ౯ ॥

అ. ఈశ్వరార్థమయిన కర్మలకంటె నితరకర్మలయం దధికృతులై కర్మల నాచరించు మానవులు కర్మబంధము నొందుచున్నారు. కావున నోయి కౌన్తేయ! నీవు ఫలేచ్ఛను విడచి యీశ్వరార్థమగు కర్మ నాచరింపుము. మానవులకు యీశ్వరాజ్ఞాపరిపాలన మావశ్యకము. అయ్యది యీశ్వరార్థమగు కర్మల నాచరించియే నెరవేర్పదగును. వర్ణాశ్రమ విహితములగు కర్మలు ఈశ్వరార్థము లని దెలియవలెను. వీటి నాచరించిన మానవుడు జన్మమరణరూపమగు బంధము నొందనేరడు. ఇతరములగు సకామకర్మల నాచరించినవారు జన్మమరణరూపబంధము నొందెదరు.

ఇచట రామానుజులు యజ్ఞార్థకర్మ లనగా శాస్త్రీయములగు యాగాదులకు సాధనమయిన ద్రవ్యార్జనాదికర్మ లనియు (డబ్బుసంపాదించుట మొదలయిన పనియు) తద్భిన్నకర్మలనగా, తన స్వంత యుపయోగార్థమయి ద్రవ్యార్జనచేయుట మున్నగు కర్మలనియును వ్యాఖ్యానమొనర్చిరి. అయ్యది అసమంజసము. ఏలయన, నిఖిల శాస్త్రీయకర్మలను నిచట జేర్చుటకు సూచకమగు "ఆది" అను పదము మూలమున లేదు. యజ్ఞపదమే యందు కుపలక్షణమనుట యుచితముకాదు. ప్రధానకర్మ బంధప్రదము కాదని చెప్పుటవలననే తదంగభూతమగు కర్మకూడ బంధకము కాదని స్పష్టమగుచుండ, తిరిగి చెప్పుట వ్యర్థమగును. యజ్ఞార్థకర్మకంటె నితరమగుకర్మ యజ్ఞముకూడ కావున యజ్ఞముకూడ బన్ధకమగును. కాక యుద్ధముకొరకు తయారయి దానినుంచి మరలిన అర్జుననకు యుద్ధము చేయుమని చెప్పుటయే యుచితము కాని, యుద్ధముకొరకు ద్రవ్యార్జన మొనర్పుమని యుపదేశించుట యుచితముకాదు. ఇంతకుముందే యర్జునుడు యుద్ధసంభారములనుసంపాదించియుండ నిపు డీయుపదేశము క్లిష్టపేషణమగును.

శ్లో. సహయజ్ఞాః ప్రజా స్సృష్ట్వా పురోవాచ ప్రజాపతిః
అనేన ప్రసవిష్యధ్వం ఏష వోఽస్త్విష్టకామధుక్ ॥ ౧౦ ॥

అ. పూర్వము సృష్ట్యాదియందు బ్రహ్మదేవుడు కర్మలతోఁగూడిన ప్రజలను పుట్టించి, మీరీ కర్మమార్గముచే సుకృతమును సంపాదించుకొనుడు. (లేక వృద్ధి జేసికొనుడు) ఈ కర్మమార్గమే మీ కోర్కెల దీర్చుటకు కామధేనువగు గాక అని చెప్పెను. ఇందు సుకృతపదము నధ్యాహారముచేసికొనవలయును. ఇచట ప్రసవ శబ్దమునకు ఉత్పత్తి యని కాని, వృద్ధియని కాని యర్థము గ్రహింపవలెను. దేవతలకు మనుష్యులకు యజ్ఞములద్వారానే ఉపకారోపకారభావముకలదు. దేవతల బూజింపనివారు చోరులు. యజ్ఞశిష్టముగానియన్నము భుజించుట పాపహేతువు. యజ్ఞశిష్టాన్నభోజనము పాపమును బోగొట్టును. కావున యజ్ఞాచరణము మానవుల కావశ్యకము.

ఇచట రామానుజులు "ప్రసవిష్యధ్వమ్" అను పదవ్యాఖ్యాన సందర్భమున, యజ్ఞానుష్ఠానముచే నాత్మను వృద్ధిపరచుకొను డని వివరించిరి. అయ్యది యుక్తము గాదు. ఆత్మను వృద్ధిక్షయాదివికారములు లేనందున నాత్మను వృద్ధిపరచుకొనుట యసంభవము. ౧౦

శ్లో. దేవాన్ భావయతానేన తే దేవా భావయన్తు వః।
పరస్పరం భావయంతః శ్రేయః పరమవాప్స్యథ ॥ ౧౧ ॥

అ. ఈయజ్ఞముచే దేవతలను వృద్ధిపరచుడు. ఆ దేవతలు వర్షము, పశువులు పుత్రులు మొదలగు సంపదతో మిమ్ము వృద్ధినొందింతురుగాన మీరిరువురు యిట్లొకరి నొకరు వృద్ధినొందించుకొనుచు చిత్తశుద్ధి, విజ్ఞానప్రాప్తిద్వారా, మోక్షరూపమగు పరశ్రేయస్సును పొందుడు. మీరు సకాములగుచో స్వర్గరూపమగు పరశ్రేయస్సును పొందుడు. యజ్ఞానుష్ఠానముచే దేవత లెట్లు వృద్ధినొందుదురని యడుగరాదు. దేవతలు అమృతమును భక్షించువారు "అమృతం వై ఘృతం" అను శ్రుతి అమృత మనగా నెయ్యి యని చెప్పుచున్నది. యజ్ఞమునందు దేవతలకు అగ్నిహోత్రము ద్వారా నెయ్యి యియ్యబడుచున్నది. కావున దాన దేవతలు వృద్ధినొందుట సంభవించును.

శ్లో. ఇష్టాన్ భోగాన్హి వో దేవా దాస్యంతే యజ్ఞభావితాః
తైర్దత్తా నప్రదాయైభ్యో యో భుంక్తే స్తేన ఏవ సః ॥ ౧౨ ॥

అ. ఓ మానవులారా! యజ్ఞములచే సంతోషపరుపబడిన దేవతలు మీరు కోరిన స్త్రీ పశుపుత్రాది భోగముల నిత్తురు. వారిచ్చిన స్త్రీపశుపుత్రాదులను వారికియ్యక ననుభవించువాడు దొంగ యగును. దేవత లిచ్చిన స్త్రీపశుపుత్రాదులను దేవతలకిచ్చుట యెట్లు సంభవించునని శంకింపరాదు. భార్యతోఁగూడియగ్నియందాజ్యాహుతుల నిచ్చుటచేగాని, తనకుశక్తి లేనిచో కుమారులచే నాపని చేయించుటగాని దేవతలిచ్చిన భోగములను దేవతలకిచ్చుట యను ఋణవిముక్తి సంభవించును.

యజమాని పురోడాశము నిచ్చుటచే ధాన్యరూపమయిన భోగమును తిరిగియిచ్చుటా యగును. ఇట్లు ఋణనివృత్తిని చేసికొనుటయే ప్రత్యర్పణమని గ్రహింపవలయును.

ఇచట, మానవుల కిష్టమగు భోగము లనగా స్త్రీ, పశు, పుత్ర, ధాన్యాది భోగములే గ్రహింపవలెను. ఇవియే దేవతల కుపయోగపడును. భార్యలేనివాడు, పుత్రుడులేనివాడు యజ్ఞమున కధికారి కాడు, క్షీరము, ఆజ్యము లేనిదే హోమము సంభవించదు కాన, పశువులు లేనివాడు యజ్ఞమునాచరింపలేడు. ఇచట పశు శబ్దముచే పవిత్రమయిన గోవునే గ్రహింపవలయును. అపవిత్రమయిన మహిష్యాదుల గ్రహింపదగదు. 'ఓ ద్విజులారా మేమిచ్చిన స్త్రీని, పుత్రుని, గోవును, ధాన్యాదులను తీసికొని, యజ్ఞాదులతో మమ్ము తృప్తిపరచుడు' అని ద్విజులకీ సంపదలను దేవత లిచ్చుచున్నారు. ఏ ద్విజుడు వాటిని గైకొని వారిని యజ్ఞములచే దృప్తిపరచునో వాడు బుద్ధిమంతుడు, లేక నా భోగములను తాను మాత్రమే యనుభవించువాడు— దొంగవాడని భావము. స్త్రీపశ్వాదిభోగములచే దన దేహేంద్రియాదుల తృప్తిపరచుకొనుటయే, వాటిని కేవలము తా ననుభవించుట దేవద్రవ్యము నపహరించినవాడుకావున వీడు చోరుడగును. లోకములో నొకరి వస్తువును మరియొకడనుభవించుట దొంగతన మనబడుచున్నది. ఇచటకూడ దమను పూజించుటకు దేవత లిచ్చిన స్త్రీపుత్రపశ్వాదిభోగములు దేవతల సొత్తు; అట్టి సొత్తును కేవలము తనదిగా భావించి తా నుపయోగించుకొనుట దొంగతనమే యగును.

ఓయి! లోకమున యేవస్తువునందైనను తనకుగల యధికారమును పూర్తిగా వదలుకొని, యితరులకు దానియందు పూర్ణాధికారము కలుగచేయబడునో, అపుడే అయ్యది దాన మనబడును. కావున దేవతలు ద్విజులకెప్పుడు స్త్రీపశుపుత్రాదిభోగముల నిచ్చిరో, అప్పుడే వారికి వాటితో సంబంధము తీరినది. ఇట్టితరి వాటిని యుపయోగించుకున్న వారెట్లు దొంగలగుదురు? అని యడుగరాదు. పుత్రులు లేనివాడు కన్యాదానముచేయునపుడు " అస్యాంయోజాయతే పుత్రస్సమే పుత్రో భవిష్యతి " ఈ చిన్నదానియందు కలిగిన కుమారుడు నాకు కొమరుడు కాగలడని సంకల్పపూర్వముగా కన్యను దానమిచ్చుచున్నను, వాని కాకన్యయందు కలిగిన పుత్రుని యందు స్వామిత్వము (ఆధిపత్యము అనగా అధికారము) కలుగుచునే యున్నది. అట్లే దేవతలుకూడ యజ్ఞములకొరకు మీకీ భోగముల నిచ్చుచుంటిమి, అని సంకల్పపూర్వకముగా ద్విజులకు స్త్ర్యాదిభోగముల నిచ్చుచున్నందున దేవతలాభోగములయం దధికారమును వదలనేరరు. సంకల్పముల ననుసరించి దానమున వైచిత్ర్య మేర్పడును. ౧౨

శ్లో. యజ్ఞశిష్టాశిన స్సంతో ముచ్యంతేతేఽపి కిల్బిషైః
భుఞ్జతే తేత్వఘం పాపాః యే పచంత్యాత్మకారణాత్ ॥ ౧౩ ॥

అ. యజ్ఞశిష్టాన్నమును భుజించు సత్పురుషులు సర్వపాప విముక్తులగుదురు. ఇచట యజ్ఞశబ్దమునకు బ్రహ్మయజ్ఞము, దేవయజ్ఞము, పితృయజ్ఞము, మనుష్య యజ్ఞము, భూతయజ్ఞము అను నయిదు యజ్ఞములర్థము. వీటి ననుష్ఠించినచో కండనీ, పేషణీ, చుల్లీ, ఉదకుంభీ, మార్జనీ, అను నయిదు విధములయిన పాపములు పోవును. మూలమునందలి సర్వశబ్దమువలన, పౌరపాటున జేసిన నితరపాపములు కూడ నీయజ్ఞములచే దొలగునని గ్రహింపవలయును. గృహస్థు కండనీ మొదలగు నయిదు హింసలచే స్వర్గము నొందనేరడు. రోటిలో ధాన్యమును పోసి రోకలితో దంపునపుడు సాధారాణముగా పురుగులుపడి చచ్చుట సంభవించును. దానివలన కలిగిన పాపము కండనీ యనబడును. తిరగంటిరాళ్ళలో ధాన్యమును విసరునపుడు పురుగులు చచ్చుటవల్ల కలిగెడు పాపము పేషణీ యనబడును. పొయిలో కట్టెలనుంచి నిప్పుచేసి అన్నమును వండునపుడు చచ్చెడు పురుగులవలన కలుగు పాపము చుల్లీ యనబడును. కుండలతో నీరు తెచ్చునపుడు నీటిలో కాలుపెట్టుటవలనగాని కడవ నుంచుటవలనగాని స్వల్పజంతువులు చచ్చుటవలన కలుగు పాపము ఉదకుంభీ యన బడును. చీపురుతో గృహభూమిని (ఇంటిప్రదేశమును) చిమ్మునపుడు చీపురుక్రింద పడి పురుగులు చచ్చుటవలన కలుగు పాపము మార్జనీ యనబడును, ఈ యయిదు రకములయిన పాపములు గృహస్థు అగు యజమానిచే చేయబడుటలేదు. ఆయన భార్యయే యీ పాపము లాచరించుచున్నది. అయినను ఆమెచేయు పాకమునందు సంక్రమించిన నీ పాపములు ఆ యన్నమును భుజించిన గృహస్థునియందుకూడ సంక్రమించుచున్నవి. లేక భర్తప్రేరణచే భార్య యీ పాపముల జేయుచున్నది కాన ప్రేరకుడగు భర్తకు సంక్రమించుచున్నవి. లేక భార్యాభర్తలు యేకరూపులగుటచే భార్యచేయు పాపములు భర్తకంటును. నిజముగ విచారించినచో భర్తకొరకే భార్య వంటచేయుచున్నది. కావున నీ పాపములు భర్తకే చెందును. భర్తభుజింపగా, మిగిలిన పదార్థమును భార్య భుజించుటచే భార్యకు దోషమంటదు. కావున వైశ్వమును నిత్యకర్మవలన నీయయిదు పాపములు నివర్తించునని ధర్మశాస్త్రము.

ఓయీ! అయిదు రకములగు పాపములచే తయారయిన అన్నము యజ్ఞశేషము చేసినంతమాత్రమున పాపముల నెట్లు పోగొట్టును? అని యనరాదు. ప్రతిరోజున దేవతానివేదనకొరకే పాకముచేయవలెనని విధికలదు. ఆత్మార్థము పాకముచేయుమని విధిలేదు. దేవతానివేదనకు పాకమును చేయనిచో దోషముకలదు. కావున హింసాత్మక మాయినను వేదవిహితమగుటచే నగ్నిష్టోమము యెట్లవశ్యకర్తవ్యమో అట్లే హింసా ప్రాయమయినను పాకము దేవతలకొరకు తప్పక చేయవలయును. ఆత్మార్థమగు పశుహింసలో దోషముకలదు. ఆత్మార్థమయిన పాకమునందును దోషము కలదు. కావున వేదవిహితమగుటచే యజ్ఞమునందు హింసించిన పశుమాంసము పుణ్యమయి నటుల అయిదు పాపములచే తయారయినను దేవార్థమయిన పాకము పుణ్యమే

యగును. కావున పాకసంబంధమయిన దోషములు యజమానుని యంట నేరవు.

ఇక దన యుదరపూరణమున కెవరు పాకమును చేయుదురో వారు అన్నమును భుజించుచున్నను పాపమునే భుజింపుచున్నారు. మానవుల కేదియో యొక అన్నముచే నుదరపూరణ మగును. కాని యజ్ఞశిష్టాన్నముచే పాపనివృత్తి కలుగును. ఆత్మార్థ మగు అన్నముచే పాపము సంభవించును. ఇదియే యీ రెంటికి భేదము. కనుక ఇహలోకమున కడుపు నిండుటయు, పరలోకమున పుణ్యము కలుగుటయు దేనివలన కలుగునో అదియే యజ్ఞశిష్టాన్నము. పాపభీరువు లగు ద్విజులు తప్పక నిట్టి యన్నమునే భుజింపవలయును. కావున యజ్ఞము అవశ్య మాచరింపవలయును. ౧౩

శ్లో. అన్నా ద్భవంతి భూతాని పర్జన్యాదన్న సంభవః ।
యజ్ఞా ద్భవతి పర్జన్యో యజ్ఞః కర్మసముద్భవః ॥ ౧౪ ॥

అ. జగచ్చక్రప్రవృత్తికి కారణమగుటచే తప్పక కర్మయాచరింపవలెనని చెప్పబడుచున్నది. స్త్రీ పురుషులచే ననుభవింపబడిన యన్నము లోహితరూపముగను, శ్వేతరూపముగను పరిణమించును. ఆ శుక్లశోణితములు స్త్రీ పురుష సంయోగము వలన మిశ్రితములు కాగా జరాయుజాండజాది భూతములు బుట్టును. ఇంతియేకాని పాత్రాదులయందున్న అన్నమువలన భూతములు పుట్టనేరవు. ఇచట పర్జన్యపదమునకు లక్షణచే వర్షము అర్థము. కావున వ్రీహ్యాదిరూపమగు అన్నము వర్షము వలన కలుగునని యర్థము. వర్షము లేకున్నను నదీజలమువలన అన్నము సంభవించకూడదా ? యని ప్రశ్నింపరాదు. నదీజలముకూడ వర్షాధీనమే కావున వర్షములేనిదే అన్నము పుట్టుట యసంభవము. యజ్ఞమువలన యజ్ఞానుష్ఠానమున వర్షము కలుగును. ఋత్విగ్యజమానులయొక్క హోమాది వ్యాపారరూపమగు కర్మవలన యజ్ఞము పుట్టును. ఇందుకు ప్రమాణము "శ్లో. అగ్నౌ ప్రాస్తాహుతిస్సమ్యగాదిత్య ముపతిష్ఠతే, ఆదిత్యాజ్జాయతే వృష్టిః వృష్టేరన్నం తతః ప్రజాః" అని. ఇందలి ప్రాస్తా అను పదమునకు 'ఉంచబడిన' అని యర్థము. ప్రపూర్వకమగు అను "గతిక్షేపణయోః" అను ధాతువునకు కర్మార్థమునందు క్తప్రత్యయము చేర్చగా 'ప్రాస్తా' అను రూప మేర్పడును. ఇచట యజ్ఞశబ్దమునకు స్వర్గాదిఫలప్రాప్తికి హేతువగు అపూర్వము అర్థముకాని, క్రియారూపమగు యాగమాత్రము అర్థముకాదు. అపూర్వ మనగా సుకృతవిశేష మని యర్థము. ఇయ్యది కర్మనిష్ఠమగు ధర్మము. ఇద్దాని నంగీకరింపనిచో సమాప్తి కాలమునందే నశించిన యాగ మను క్రియ యజమానునకు జన్మాంతరమందు స్వర్గ ఫలము నొసగ నేరదు. ౧౪

శ్లో. కర్మ బ్రహ్మోద్భవం విద్ధి బ్రహ్మాక్షరసముద్భవం ।
తస్మా త్సర్వగతం బ్రహ్మ నిత్యం యజ్ఞే ప్రతిష్ఠితం ॥ ౧౫ ॥

అ. వేదము వలన కర్మ ప్రకాశింపచేయబడును. వేదము అక్షరరూపుడగు

పరమాత్మవలన బుట్టెను. మృద్ఘటములకు, బ్రహ్మజగత్తులకువలె వేదకర్మలకు కార్యకారణభావసంబంధము లేదు. ప్రకాశ్యప్రకాశకభావసంబంధము మాత్రమే కలదు. కావున బ్రహ్మోద్భవ మనుచోట నుద్భవపదమునకు ప్రకాశక మనియే యర్థమును చెప్పుట యుచితము. ప్రకాశకమనగా ఇది యిట్లు చేయవలెనని ప్రతిపాదించునది అని యర్థము. "తస్యమహతో భూతస్య నిశ్వసిత మేతద్య దృగ్వేద" ఇత్యాది శ్రుతిప్రమాణమును బట్టి వేదములు బ్రహ్మనుంచి యప్రయత్నముగా బుట్టినవని గ్రహింప వలయును. కావున వేదము సర్వార్థప్రకాశమగుటచే సర్వవ్యాపకమయినను యెల్లపుడు యజ్ఞవిధియందే స్థిరముగ నున్నది. కర్మవిధానమునే ప్రధానముగా ప్రతిపాదించుచున్నదని యర్థము.

ఇచట రామానుజు లిట్లు అర్థమును చెప్పుచున్నారు. "యజ్ఞః కర్మ సముద్భవః" అనుచోట కర్మశబ్దమునకు (ద్రవ్యార్జనక్రియ) డబ్బును సంపాదించుట మొదలగు పని అని యర్థము చెప్పి ద్రవ్యార్జనముచే యజ్ఞము నెరవేరుచున్న దనిరి. "కర్మబ్రహ్మోద్భవం" అనుచోట బ్రహ్మపదమును శరీరపరముగా వాడి శరీరము వలన కర్మపుట్టు ననిరి. "బ్రహ్మాక్షరసముద్భవం" అనుచోట, అక్షరశబ్దమునకు జీవుడను యర్థము నంగీకరించి శరీరము జీవునివలన బుట్టు ననిరి. మరియు అన్నపానాదులచే తృప్తిచెందిన జీవునిచే నధిష్ఠింపబడిన శరీరము కర్మాచరణకు సమర్థ మగుచున్న దనిరి. కావున సర్వాధికారులయందలి, బ్రహ్మ(శరీరము) యెల్లపుడు యజ్ఞమునందు స్థిరపడియున్నది. అనగా యజ్ఞమూలము అని వ్యాఖ్యానమొనర్చిరి. వీరి వ్యాఖ్యాన మెంతమాత్రము పొసగనేరదు. ఏలయన క్రియారూపమయిన యజ్ఞము క్రియచే సాధ్యమగుట యసంభవము. క్రియచే ఫలమును సాధింప వగును కాని క్రియచే క్రియ సాధింప నలవికాదు. మరియు, యజ్ఞశబ్దమునకు అపూర్వము అర్థము చెప్పినచో నయ్యది ఋత్విగ్యజమానుల వ్యాపారముచే సాధ్యమగును. కాని ద్రవ్యార్జనముచే సాధ్యము కానేరదు.

మరియు శరీర మను అర్థమునందు బ్రహ్మపదప్రయోగము అప్రసిద్ధము. "మమయోని ర్మహద్బ్రహ్మ" ఇత్యాది ప్రయోగములయందు ప్రకృతి యందు బ్రహ్మపదము వాడబడినది. శరీరమునందు ప్రయోగింప బడలేదు. ప్రకృతిని చెప్పునట్టి బ్రహ్మపదము ప్రకృతికార్యమగు శరీరమును కూడ నౌపచారికముగా చెప్పునన్నచో నయ్యది లాక్షణికార్థమగుటచే నంగీకరింప దగదు. బ్రహ్మపదమునకు ప్రకృతియను నర్థమే లక్షణచే సిద్ధించుచుండ ప్రకృతికార్య మగు శరీరమను నర్థము లాక్షణికమని వేరుచెప్ప నేల? మరియు "శరీరవాఙ్మనోభిర్యత్కర్మ ప్రారభతే నరః" మానవుడు శరీరవాఙ్మనస్సులచే నేకర్మను మొదలు పెట్టుచున్నాడో అని ముందు చెప్పబోవుచుండ నిచట శరీరమాత్రమున కర్మపుట్టునని చెప్పు టెట్లు పొసగును?

జీవుడు అన్నపానాదులచే దృప్తి జెందు ననుటకూడ నుచితము కాదు. అన్నపానాదులచే ప్రాణము మొదలగు నింద్రియములు తృప్తిచెందును కాని భోక్తృత్వము లేనిజీవుడు తృప్తి చెందనేరడు. అన్నపానాదులచే జీవునకు తృప్తి యంగీకరించినచో నవి లేనపుడు శోకముకూడ నంగీకరింపవలెను. వికారరహితుడగు జీవునకు శోకవికార మంగీకరించుట యుక్తముకాదు.

ఇక జీవుడు కర్తయు, భోక్తయు, విజ్ఞానాత్మయు కాని సచ్చిదానందరూపుడు కాడన్నచో కర్తృత్వాది వికారములచే ననిత్యుడగు జీవుడు క్షురు డగును. కాని యక్షురుడు కానేరడు. లోకమునం దెచ్చటను వికారము చెందు వస్తువు నిత్యముగా నుండుటలేదు. ఘటాదిరూపముగా వికారమును చెందు మట్టి కూడ ప్రళయకాలమున నశించుచునే యున్నది.

మరియు "సర్వగతం" అను మూలపదమునను "సర్వాధికారుల యందలి" అని యర్థసంకోచమును చేయుట కూడ పొసగదు. యజ్ఞానధికారు లగు శూద్ర పశ్వాదుల శరీరములు కూడ యజ్ఞమూలము లగుచుండ అధికారిశరీరములే యజ్ఞమూలములనుట హాస్యాస్పదము. ఈదోషమును పోగొట్టుకొనుటకు "సర్వగతం" అను పదమునకు "సర్వజీవగతం" అని చెప్పినచో మత్స్యాది జీవశరీరములు కూడ యజ్ఞమూలములు లనవలసి వచ్చును. సముద్రమునందలి మత్స్యాదులు వర్షమువల్ల పండిన ధాన్యాదుల దిని బ్రతుకుటలేదు. కావున సర్వథా రామానుజవ్యాఖ్యానము అయుక్తము.

శ్లో. ఏవం ప్రవర్తితం చక్రం నానువర్తయతీహ యః
అఘాయు రిన్ద్రియారామో మోఘం పార్థ స జీవతి ॥ ౧౬ ॥

అ. ఇట్లు ఈశ్వరునిచే వేదయజ్ఞములతో గూడ సృజింపబడిన జగచ్చక్రమును యెవ్వ డనుసరింపడో వాడు పాపజీవనుడు, ఇంద్రియములతో గ్రీడించువాడు. అట్టివాని బ్రతుకు వ్యర్థము. కావున నధికారి తప్పక కర్మమార్గ మాచరింపవలయును.

ఆయు వనగా శరీరమునందు ప్రాణవాయువు సంచరించుట; ఎవ్వనిశరీరమునందు ప్రాణవాయుసంచారము కేవలము పాపముకొరకగుచున్నదో, వాడు అఘాయు వనబడును. గుఱ్ఱము మున్నగు వాహనములతో ఉద్యానాదులయందుసంచరించినట్లు ఇంద్రియములతో శబ్దాది విషయములయందు విహరించువాడు ఇంద్రియారాము డనబడుచున్నాడు.

ఇచట రామానుజులు, అన్నమువలన భూతశబ్దముచే నిర్దేశింపబడు జీవవిశిష్ట శరీరములు పుట్టుననియు మేఘుని వలన అన్నము పుట్టుననియు, యజ్ఞమువలన మేఘుడు బుట్టుననియు, యజ్ఞము కర్తృవ్యాపారరూపమగు కర్మవలన పుట్టుననియు,

కర్మ జీవవిశిష్టశరీరమువలన పుట్టుననియు, జీవవిశిష్టశరీరము తిరిగి అన్నమువలన బుట్టుననియు, ఇట్లు పరస్పర కార్యకారణభావముచే ప్రపంచము చక్రమువలె తిరుగుచున్నదని చెప్పిరి. మరియు జీవునకు ఇంద్రియములే యుద్యానములు. కావున జ్ఞానయోగాదులయందు ప్రయత్నించుచున్నను ఇంద్రియారాముడగు జీవుడు ఫలము నొందలేకుండుటచే వ్యర్థముగానే జీవించుచున్నా డనియును చెప్పిరి.

ఇయ్యది అవిచారిత రమణీయము. ఏలయన "కర్మబ్రహ్మోద్భవం విద్ధి బ్రహ్మాక్షర సముద్భవం" అనుచోట రామానుజులు శరీరమువలన కర్మపుట్టుననియు, జీవునివలన శరీరము పుట్టుననియును చెప్పి మరల యిప్పుడు జీవవిశిష్టశరీరమువలన కర్మ పుట్టుననియు, జీవవిశిష్టశరీరము అన్నమువలన పుట్టుననియు జెప్పుట పరస్పర వ్యాఘాతమగును. మరియు భూతశబ్దమువలె బ్రహ్మశబ్దము సజీవశరీరమును చెప్పుచో "బ్రహ్మాక్షరసముద్భవం" అనుచోట అక్షరశబ్దవాచ్యమగు సజీవశరీరమువలన సజీవశరీరము పుట్టునని చెప్పవలసివచ్చును. ఇయ్యది అనుచితము. కార్యకారణములకు అత్యంతైక్యము లోకవిరుద్ధము. ఇక అక్షరశబ్దము కేవల జీవవాచియన్నచో కేవల జీవునివలన జీవవిశిష్టశరీరము పుట్టుననుటకూడ కారణజీవునికంటె కార్యజీవునకు భేదము లేకుండుటచే వ్యాఘాతమే యగును. బ్రహ్మశబ్దము జీవరహిత శరీరమును చెప్పు నన్నచో దానివలన కర్మపుట్టనేరదు. లోకమున జీవసహితమగు శరీరమువలన కర్మ పుట్టుచున్నది. కాని శవశరీరమువలన కర్మ పుట్టుటలేదు.

మరియు, సజీవశరీరము పుట్టునన్నచో శరీరముతోపాటు జీవునకుకూడ జన్మ సిద్ధించును. "అజోనిత్యః" ఇత్యాది శ్రుతులు జీవుడు నిత్యుడని చెప్పుచుండ, జీవునకు పుట్టుక నంగీకరించుట శ్రుతి విరుద్ధమగును. కనుకనే అక్షరుడగు జీవున కుత్పత్తి లేకుండుటచే చక్రత్వము కూడ పొసగనేరదు. ఉత్పత్తి యొప్పినచో నాశముకూడ సంభవించును. కాన నాశరాహిత్యరూపమగు అక్షరత్వము సంభవింపనేరదు. "బ్రహ్మాక్షరసముద్భవం" అను పదము లేకున్నచో భూతబ్రహ్మశబ్దములు ఒకే యర్థమును చెప్పుటచే అన్నమువలన భూతములు పుట్టుననియు, బ్రహ్మ మరల యన్నమువలన పుట్టుననియు చక్రత్వము కుదురును. అట్లె యంగీకరింతు మన్నచో మూలమునందు అట్లు లేకుండుటచే రామానుజుల పాండిత్యము మూలమును చెరచిన దగును.

ఓయి! భూత, బ్రహ్మ, అక్షర శబ్దములు మూడును జీవవిశిష్టశరీరమునే చెప్పును. అందు బ్రహ్మశబ్దవాచ్యమగు సజీవశరీరము పుత్రుడు. అక్షరశబ్దవాచ్యమగు సజీవశరీరము తండ్రి. తండ్రివలన కుమారుడు పుట్టును అని యన్నచో అదియును పొసగనేరదు. లోకములో తండ్రియొక్క శరీరమువలన కుమారుని శరీరము పుటుచున్నది. తండ్రిశరీరము తాతశరీరము వలన పుట్టుచున్నది. కాని పుత్రశరీరమువలన పుట్టుట

లేదు. అట్లే బ్రహ్మశబ్దవాచ్యమగు సజీవశరీరము అక్షరశబ్దవాచ్యమగు పితృదేహము వలనపుట్టినను అక్షరశబ్దవాచ్యమగు పితృదేహము తిరిగి యన్నమువలన పుట్టనేరదు.

"అన్నాద్భూతానిభవంతి" అనుచోట అన్నమయమగు పితృదేహము వలన భూతములు (అనగాపుత్రదేహములు) పుట్టుచున్న వని యర్థమన్నచో అపుడు "బ్రహ్మాక్షరసముద్భవం" అను దానితో సమానార్థకము గాన, పునరుక్తమగును. పునరుక్తమయినను చక్రత్వమును ప్రతిపాదించుటకు అంగీకరింపబడినదని యన రాదు. కర్మ భూతములవలన పుట్టుననియు భూతములు అన్నమువలన పుట్టుననియు, స్వపదముచేతనే చక్రత్వమును ప్రతిపాదింపవలెను. స్వపదముకాని పర్యాయపదము కాని లేకున్నను "అన్నాద్భూతాని భవంతి" "కర్మ భూతోద్భవం" అను జెప్పుట చేతనే చక్రత్వము స్ఫుటముగా ప్రతీయమానముగుచుండ భూత, బ్రహ్మ, అక్షర శబ్ద ములకు ఏకార్థత్వమును చెప్పుట యుచితముకాదు. భిన్నార్థమును చెప్పినచో మీ మతప్రకారము మీ యభీష్టము సిద్ధింప నేరదు.

అట్లే "ఇంద్రియారామః" అనుచోట సాధనములగు ఇంద్రియములయందు ఆరామత్వమును ఆరోపించుట విరుద్ధము. ఆరామమునగా విహారస్థానము. కావున శబ్దస్పర్శాది విషయములే విహారస్థానములు. కావున శబ్దాదులయందే ఆరామత్వ మును నిరూపించుట యుచితము కాని, విహారకరణములగు ఇంద్రియములయందు ఆరామత్వమును ఆరోపించుట యుచితముకాదు. విషయభోగాసక్తుడను ఫలితార్థ మును చెప్పుటలో మాకు తాత్పర్యము కాని విహారసాధనములగు ఇంద్రియములే విహారస్థానములని చెప్పుటలో మాకు తాత్పర్యము లేదన్నచో ఋజుమార్గమును విడచి వక్రమార్గమును అవలంబించుట యగును.

మరియు జ్ఞానయోగాదులయందు ప్రవర్తించియు ప్రయత్నము ఫలించనందున వ్యర్థముగా బ్రతుకుచున్నాడనుట కూడ యుచితముకాదు. జ్ఞానయోగమునందు ప్రవ ర్తించిన సన్న్యాసికి యజ్ఞానుష్ఠానమునం దధికారములేదు. ఎవని కేది విహితమో వాడు దాని ననుష్ఠింపనిచో వ్యర్థముగా బ్రతుకువాడగును. జ్ఞానయోగికి జ్ఞానము విహితము కాని కర్మవిహితముకాదు. కర్మనాచరింపనందున జ్ఞానయోగి వ్యర్థజీవనుడుకా నేరడు.

సన్న్యాసి ఇంద్రియారాముడగుట వ్యర్థపు బ్రతుకని యనదగదు. ఈ ప్రకరణము అజ్ఞానివిషయముకాని, జ్ఞానియగు సన్న్యాసి విషయముకాదు. "యస్త్వాత్మరతిరేవ స్యాత్" అను ముందు శ్లోకముచే జ్ఞానియగు సన్న్యాసియొక్క విషయమును చెప్ప బోవుచున్నాడు. కావున రామానుజభాష్యము సర్వథా అనుచితము. ౧౬

శ్లో. యస్త్వాత్మరతిరేవ స్యా దాత్మతృప్తశ్చ మానవః
ఆత్మన్యేవ చ సంతుష్ట స్తస్య కార్యం న విద్యతే ॥ ౧౭ ॥

అ. ఆత్మజ్ఞాననిష్ఠుడగు నేమానవుడు విషయాదులయం దాసక్తి జెందక ఆత్మయందే ఆసక్తి కలవాడగునో, అన్నరసాదులతో తృప్తిజెందక ఆత్మతోనే తృప్తి చెందునో బాహ్యార్థలాభమువలని సంతోషము నపేక్షింపక ఆత్మయందే సంతోషముచెందునో, అట్టి మానవునకు చేయదగిన పని యేమియులేదు. జ్ఞానమార్గమునందు దేవతల కధికారమున్నను కర్మసన్యాసమునందు దేవతలకధికారములేకుండుటచే శ్రీకృష్ణుడు కర్మసన్యాసపూర్వక జ్ఞానయోగమునందు మానవులకే అధికార మని సూచింపదలచి మూలమున మానవపదమును ప్రయోగించెను.

ఇచట రామానుజులు : ఈ శ్లోకము ముందు చెప్పబోవు " నైవ తస్య కృతేనార్థో " అనుశ్లోకము యీ రెండును ముక్తుని విషయము కాని సన్యాసాశ్రమ విషయము కాదనిరి. వేదాన్తదేశికులు కూడ నట్లే వ్యాఖ్యానించిరి. ఈ భాష్య వ్యాఖ్యానములు రెండును నిస్సారములు. గీతాశాస్త్రము ముముక్షువును గురించి ప్రవర్తించియుండుటచే ముక్తున కిచట ప్రసక్తియే లేదు. వేదాన్తశాస్త్రమునందు ముముక్షువే అధికారికాని ముక్తుడు అధికారికాడు. ఆత్మతుష్టి స్థితప్రజ్ఞలక్షణము. స్థితప్రజ్ఞుడు జ్ఞానయోగికాని ముక్తుడు కాడు. దుఃఖములు ప్రసక్తించినపుడు ఉద్వేగము లేకుండుట ముముక్షుధర్మ మగును కాని ముక్తుని ధర్మముకాదు.

మరియు మూలము నందలి " మానవః " అను పదము ముముక్షువును బోధించును కాని ముక్తుని బోధింపనేరదు. ముముక్షువునకు మానవత్వాది దేహధర్మములంటి యుండునుకాని ముక్తుల కుండనేరవు. ముక్తులలో మానవులు, అసురులు, దేవతలు అను విభాగము లేదు.

మరియు ' ఆత్మరతిరేవ ' అను పదమునందలి విషయరతిని నిషేధించునట్టి ఏవకారము రామానుజమతమునందు కుదరదు. ముక్తిదశలో విషయముల ప్రసక్తియే లేనపుడు తన్నివృత్తికొరకు ఏవకారము వ్యర్థమగును. ఇక ముక్తియనగా వికుంఠ లోకమనియు అందు అప్రాకృతవిషయములు కలవనియు ననినచో అపుడు అప్రాకృత విషయములచే నింద్రియములు లాగబడుచుండ ముక్తుడు విషయరతుడే యగును కాని, ఆత్మరతుడు కానేరడు. వికుంఠలోకమునందు ముక్తులకు అప్రాకృత విషయభోగము లేనిచో భోగ్యములుకాని యా విషయములను పరమేశ్వరుడు సృజించుట వ్యర్థమగును. పైగా, నిరర్థకవస్తువులను సృజించు విష్ణువు అప్రమాణుడగును.

మరియు వేదాన్తదేశికులు యీ శ్లోకమునకు భాష్యవ్యాఖ్యాన మొనర్చుటలో సన్యాసులకుకూడ వర్ణాశ్రమ ధర్మములు కల వనిరి. అది అయుక్తము. కుటీచకాదులకు దండతర్పణాది ధర్మములున్నను పరమహంసల కట్టి ధర్మములులేవు. పరమహంసలు తరుతలవాస కరతలభిక్షాదులతో కాలమును గడపు నివృత్తినిష్ఠులు.

నివృత్తికూడ ధర్మమే యని యనరాదు. ఇట్టి నివృత్తిధర్మము ముక్తులయందుగూడ సంభవించును. కావున వేదాంతదేశికుల వ్యాఖ్యానము నిస్సారము.

శ్లో. నైవ తస్య కృతేనార్థో నాకృతే నేహ కశ్చన
నచాస్య సర్వభూతేషు కశ్చి దర్థవ్యపాశ్రయః ॥ ౧౮ ॥

అ. ఆత్మరతుడగు సన్యాసికి కర్మల ననుష్ఠించి సాధింపదగిన ఫల మేమియు లేదు. కర్మలను మానినందున వచ్చెడు ప్రత్యవాయమున్ను లేదు. మరియు బ్రహ్మాదిస్థావరాంతభూతములలో నేభూతమును ఆశ్రయించియు ఆత్మనిష్ఠుడు పొందదగిన ప్రయోజనము లేదు. అనగా బ్రహ్మరుద్రాదులను ధ్యానించి పొందదగిన సత్యలోక కైలాసాది రూపఫలముకాని, రాజును, ధనికులను ఆశ్రయించి పొందదగిన భూమి, ధనము మొదలగు ఫలముకాని, సాగరయాత్ర చేసి సంపాదింపదగిన పుణ్యముకాని, అశ్వత్థప్రదక్షిణాదులతో పుత్రసంతానాదుల నొందుటకాని యెద్దియు నాత్మజ్ఞాని కుండనేరదని భావము.

శ్లో. తస్మా దసక్త స్సతతం కార్యం కర్మ సమాచర
అసక్తో హ్యాచరన్ కర్మ పరమాప్నోతి పూరుషః ॥ ౧౯ ॥

అ. ఓయి అర్జునా? నీకు జ్ఞానయోగమునం దధికారము లేకుంటచే నీవు సంగరహితుడ వగుచు నెల్లపుడు నిత్యకర్మను ఆచరింపుము. బంధప్రాపకములగు కామ్యకర్మల నాచరింపకుము. సంగరహితుడై ఈశ్వరార్పణబుద్ధితో కర్మల నాచరించు పురుషుడు చిత్తశుద్ధిద్వారా పరబ్రహ్మను పొందును.

ఇచట రామానుజులు పరశబ్దమునకు జీవుడని యర్థమును రచించిరి. అయ్యది యనుచితము. వారిమతమున జీవుడు బ్రహ్మస్వరూపుడు కాకుండుటచే. కర్మల నాచరించు జీవుడు పరశబ్దవాచ్యుడగు జీవుని పొందుట నిష్ఫలమగును. ౧౯

శ్లో. కర్మణైవ హి సంసిద్ధి మాస్థితా జనకాదయః
లోకసంగ్రహమేవాఽపి సంపశ్యన్ కర్తు మర్హసి ॥ ౨౦ ॥

అ. "అసక్తో హ్యాచరన్ కర్మ పరమాప్నోతి పూరుషః" — (ఫలమునందాసక్తిలేక కర్మల నాచరించువాడు ముక్తినొందునని) పూర్వశ్లోకమున చెప్పబడినది. అందు ప్రమాణ మేమియని శంకరాగా జనకాదులే ప్రమాణ మని భగవానుడు చెప్పుచున్నాడు.

జనకాదులు చిత్తశుద్ధిద్వారా కర్మతోనే ముక్తిచెందిరి. కాని కర్మసన్యాసము వలన కాదు. అని యొక యర్థము.

భాష్యకారులు "కర్మణాసహైవ" (కర్మలతోడనే) అని చెప్పుటచే కర్మయోగమువలన జ్ఞానయోగము, జ్ఞానయోగమువలన ముక్తి అనుక్రమమున్నను

జనకాదులు జన్మాన్తరమునం దనుష్ఠించిన జ్ఞానయోగముయొక్క మాహాత్మ్యముచే పైక్రమము ననుసరింపకయే ముక్తినొందిరని స్పష్టమగుచున్నది.

ఇయ్యది రహస్యము. వేదాన్తశ్రవణాదులచే పరోక్షముగా బ్రహ్మను తెలిసికొని విద్వాంసులు జ్ఞానయోగమునందు ప్రవర్తించుచున్నారు. జ్ఞానయోగము సిద్ధించినచో బ్రహ్మాపరోక్షజ్ఞానము కలిగి ముక్తి నొందుదురు. అయ్యది సిద్ధింపనిచో నపక్వజ్ఞానులగుచు ముక్తినొందక మరియొక జన్మమును పొందుచున్నారు. ఆ జన్మమునందు జ్ఞానయోగము లేకుండగను కొందరు కర్మయోగముకూడ లేకుండగను వేదాన్తశ్రవణమాత్రము చేతనే ముక్తి నొందుదురు. కావున నిట్టి వారలకు కర్మసన్యాసము లేకయే ముక్తి లభించును.

శుకుడు మొదలగు కొందరు జ్ఞానులు ప్రారబ్ధకర్మబలమున కర్మమార్గమునందు ప్రవర్తింపకున్నను కొందరు మాత్రము లోకసంగ్రహార్థమై కర్మల నాచరించెదరు. ప్రారబ్ధకర్మానుసరణము జ్ఞానులకు కూడ అనివార్యము. కావున జ్ఞానులలో కొందరు కర్మయోగమునందు, మరికొందరు తపోయోగమునందు, కొందరు గ్రంథరచనయందు, కొందరు వ్యవహారమునందు, కొందరు వ్యాపారమునందును ప్రారబ్ధవశమున ప్రవర్తించుచుందురు. అంతమాత్రమున వారు బంధమునొందరని గ్రహింపనగును.

మూలమున "కర్మణాసహైవ" కర్మలతోకూడనే జనకాదులు ముక్తినొందిరని చెప్పియుండుటచే కర్మకుకూడ ముక్తియందు ప్రవేశము లభించును. నిష్క్రియబ్రహ్మరూపమగు ముక్తిలో కర్మచేరుట అనిష్టము కనుక జనకాదులు కర్మలతోకూడ ముక్తిని పొందుటకు ప్రవర్తించిరని చెప్పవలయును. ఇయ్యది రెండవ యర్థము.

మరియు "కర్మణాసహైవ" కర్మలతోడనే అని చెప్పుటచే కర్మలను సన్యసింపకయే అను నర్థము లభించుటచే జనకాదులు సన్యాసమును స్వీకరింపక కర్మయోగమునందుండియే జన్మాన్తరీయమగు ప్రారబ్ధభాగ్యవశమున అపరోక్ష బ్రహ్మసాక్షాత్కారము కలిగి ముక్తినొందిరని యర్థమగుచున్నది. ఇయ్యది మూడవయర్థము.

ఇక "సంసిద్ధి మాస్థితాః" అనుచోట సంసిద్ధి పదమునకు చిత్తశుద్ధి యనునర్థమును యొప్పి చిత్తశుద్ధిని పొందిరని నాల్గవయర్థము. పరబుద్ధి అప్రత్యక్షమగుటచే జనకాదులు సమ్యగ్జ్ఞానమునుపొంది రని నిశ్చయింప నలవికానందున పక్షాంతరము నంగీకరించి భాష్యకారు లీ తుదియర్థమును ప్రతిపాదించిరి.

ఓయి! జనకాదులు సమ్యగ్జ్ఞానమును పొందిరనుటలో ప్రమాణము లేదు. జనక యాజ్ఞవల్క్యుల ప్రశ్న ప్రతివచనములు పరోక్షజ్ఞానమును సాధించుటయందే పర్యవసన్నము లగుచున్నవి. పైగా అజ్ఞానివిషయములగు కర్మల నాచరించుటచే

జనకాదులు సమ్యగ్జ్ఞానమును పొందలేదనుటకే బలవంతమగు ప్రమాణము కలదు. 'నాకు మాత్రము యింతకుముందు సమ్యగ్జ్ఞానము లేకున్నను, నీ యుపదేశమాహాత్మ్యముచే నిపుడు తత్వజ్ఞానమును పొందితిని. కావున నేను యుద్ధమును కాని మరియొక కర్మనుగాని చేయను' అను పార్థుని మతమును ఆశంకించుకొని శ్రీకృష్ణుడు "లోకసంగ్రహ మేవాపి" అను ఉత్తరార్థమును చెప్పెను.

ఓయి అర్జునా! జనకులు మొదలగు ప్రాచీనులు అజ్ఞానులయి తత్వజ్ఞానములేక కర్మలు చేసిరి. నేను జ్ఞానిని, కృతకృత్యుని కనుక నాకు కర్మలతో పనిలేదని నీవు తలచెదవేమో అట్లు తలంచకుము. ప్రారబ్ధకర్మాయత్తుడవగు నీవుకూడ లోకులు అధర్మమార్గమున ప్రవర్తించకుండ నుండవలెనని యాలోచించి యయినను యుద్ధమాచరింపవలెను. ౨౦

శ్లో. యద్య దాచరతి శ్రేష్ఠ స్తత్తదే వేతరో జనః
స య త్ప్రమాణం కురుతే లోక స్తదనువర్తతే ॥ ౨౧ ॥

అ. విద్యావృద్ధులు వయోవృద్ధులు అగు పెద్దలు దేని నాచరింతురో ఇతరులు కూడ దానినే ఆచరింతురు. అట్టి పెద్దలు ఏ శాస్త్రము ప్రమాణముగా స్వీకరింతురో మిగిలినవారుకూడ దానినే ప్రమాణముగా గైకొందురు. ౨౧

శ్లో. న మే పార్థాస్తి కర్తవ్యం త్రిషు లోకేషు కించన
నానవాప్త మవాప్తవ్యం వర్త ఏవచ కర్మణి ॥ ౨౨ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! నన్ను దృష్టాంతముగా జూచుకొని లోకోపకారము కొరకు కర్మల నాచరించుటలో నీకుగల సంశయము బాపుకొనుము. (విప్రతిపత్తిని పోగొట్టుకొనుము). పొందబడని ఫలమును పొందుటకు కర్మను చేయుట లోకములో ప్రసిద్ధముకదా? పొందబడని స్వర్గాదులను పొందుటకుకదా మానవులు జ్యోతిష్టోమాదుల నాచరించుచుండిరి? సమస్త కోరికలను పొందియుండి పరిపూర్ణుడ నగు నేను దేని నుద్దేశించి కర్మమార్గము నవలంబించుచుంటిని? ఏదియో యొక యవతారమునెత్తి అందొకానొక కర్మను ఆచరించుచుంటినిగదా? ఇందుకు లోకసంగ్రహమే ఫలముకాని వేరొండులేదు. అట్లే నీకును కర్మానుష్ఠానము తప్పదని భావము.

శ్లో. యది హ్యహం న వర్తేయం జాతు కర్మ ణ్యతంద్రితః
మమ వర్త్మానువర్తంతే మనుష్యాః పార్థ సర్వశః ॥ ౨౩ ॥

అ. భగవంతుడు కర్మమార్గమున ప్రవర్తించనందున కలిగెడి యనర్థమును జెప్పుచున్నాడు.

ఓయి అర్జునా! నేను అలసుడనై కర్మమార్గము నవలంబింపనిచో మనుష్యులందరు నామార్గమునే అనుసరింతురు. ౨౩

శ్లో. ఉత్సీదేయు రిమే లోకాః నకుర్యాం కర్మచే దహం
సంకరస్య కర్తా స్యా ముపహన్యా మిమాః ప్రజాః ॥ ౨౪ ॥

ఓయి అర్జునా! నేను కర్మను చేయకున్నచో లోకులు నరకమును పొందుదురు. యజ్ఞముచేయుట బ్రాహ్మణధర్మము, యుద్ధము క్షత్రియధర్మము; గోరక్షము వైశ్యధర్మము; సేవ శూద్ర ధర్మము; గురుకులవాసము బ్రహ్మచారి ధర్మము; వైశ్వదేవాదులు గృహస్థాశ్రమధర్మములు; వనవాస తపోనుష్ఠానములు వనప్రస్థ ధర్మము. భిక్షాటనాదులు యతిధర్మములు. ఇట్టి వర్ణాశ్రమ ధర్మములు కూడ లోపించును. ఇట్లు మానవులకు నరకపాతాది దుఃఖములను కలుగచేసినవాడ నగుదును. కనుక నేను పరమాత్మను, సర్వజ్ఞుడను అయినను క్షత్రియజాతికి గృహస్థాశ్రమమునకు దగిన కర్మల నెట్లు లోకసంగ్రహముకొరకు చేయుచుంటినో, అట్లే నీవుకూడ నీజాతికి విహితమగు యుద్ధమును చేయుము. ౨౪

శ్లో. సక్తాః కర్మణ్యవిద్వాంసో యథా కుర్వంతి భారత
కుర్యా ద్విద్వాం స్తథాసక్తః చికీర్షు ర్లోకసంగ్రహమ్ ॥ ౨౫ ॥

అ. నేను కృతార్థుడను అను బుద్ధిగలవాడు కృతార్థబుద్ధి యనబడును. లేక పరమార్థమగు ఆత్మతత్వమును బుద్ధితో సాక్షాత్కారము చేసికొనినవాడు, లేక కృతకృత్యమయిన బుద్ధిగలవాడు అనియు చెప్పవచ్చును. కృతకృత్యుడనగు నేనెట్లు లోకానుగ్రహముకొరకు కర్మల నాచరించుచుంటినో కృతార్థుడవయినను నీవుకాని నీవలె ఇతరుడుకాని లోకానుగ్రహముకొరకు కర్మను ఆచరించియే తీరవలయును. కావున ఓయి అర్జునా! అజ్ఞానులు కర్మఫలములయం దాసక్తిగలవారై యెట్లు కర్మల నాచరించుచున్నారో అట్లే ఆత్మజ్ఞానులుకూడ కర్మఫలమునం దాసక్తిని విడచి లోకసంగ్రహబుద్ధితో కర్మను చేయవలయునని తాత్పర్యము. ౨౫

శ్లో. న బుద్ధిభేదం జనయే దజ్ఞానాం కర్మసంగినాం
జోషయే త్సర్వకర్మాణి విద్వాన్ యుక్తస్సమాచరన్ ॥ ౨౬ ॥

అ. విద్వాంసుడు కర్మఫలమునం దాసక్తిగల అజ్ఞానులయొక్క బుద్ధిని చలింప చేయకూడదు. తాను పట్టుదలతో కర్మల నాచరించుచూ అజ్ఞానులచే కూడ కర్మను చేయింపవలెను. ఆత్మవేత్తలగు వారికి లోకసంగ్రహముకంటె వేరు ప్రయోజనము లేదు. వారు లోకసంగ్రహార్థమే కర్మల నాచరించుచుందురు. కనుక అర్జునా! నీవును ఆత్మవేత్తవయినప్పటికి లోకసంగ్రహార్థము కర్మ నాచరింపవలయునని నా యుపదేశము. పురుషులకు మొట్టమొదటనే జ్ఞానయోగమునం దధికారము లేకుండుటచే మొదట కర్మలయందు ప్రవృత్తి కలుగును. జ్ఞాని కర్మలను నిందించివచో అజ్ఞాని కర్మలనుండి స్వాయముగానే నివర్తించును. కాని జ్ఞానయోగమునందు

ప్రవర్తింప సమర్థుడు కానేరడు. అందుచే నుభయ భ్రష్టు డగును. కావున కర్మలను నిందించి యజ్ఞానుల బుద్ధిని చెడగొట్టకూడదు. ౨౬

శ్లో. ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కర్మాణి సర్వశః,
అహంకార విమూఢాత్మా కర్తాఽహ మితి మన్యతే ॥ ౨౭ ॥

అ. ప్రకృతియొక్క గుణములచే చేయబడుచున్న కర్మలను అన్నివిధముల దేహేంద్రియాదులయందు అహం మమాభిమానముగల మూఢుడు నేనే కర్తనని తలంచును.

"ఈక్షతే ర్నాశబ్దం" అను సూత్రమునందు వ్యాసులు సాంఖ్యశాస్త్రప్రసిద్ధమగు ప్రధానమను తత్త్వమును శ్రుతిసమ్మతము కాదని నిరాకరించిరి. ఈ శ్లోకమునందు చెప్పబడిన ప్రకృతి యా ప్రధానమను తత్త్వము కాదు. ఈయది మాయ. ఇదియును సత్వరజస్తమోగుణములు కలదియే. ప్రళయకాలమునందు యీ మూడు గుణములు దీనియందు లీనమయి సమానముగా నుండును. అప్పుడు దీనికి ప్రకృతి యని పేరు. సృష్టిప్రారంభమున నీ ప్రకృతి యొక్క గుణము కదలిక చెందును. అదియే గుణగుణ క్షోభమనియు సత్వాదిగుణములయొక్క ఉత్పత్తియు చెప్పబడును.

దేహేంద్రియాదులయం దాత్మబుద్ధి యహంకార మనుటచే బ్రహ్మాయం దాత్మబుద్ధి అహంకారము కాదని తేలుచున్నది. మానవు లిట్టి యహంకారముచే నేను స్థూలుడను, నేను గ్రుడ్డివాడను, రోగిని, బాధపడువాడను అని అనేకవిధముల వ్యామోహమును చెందుచున్నారు.

అహంకారముచే దేహేంద్రియాదులయందు అహంమమాభిమానముకలవాడు భ్రాంతిచే ఆత్మయందు కర్మలు కలవని తలంచుచూ దేహేంద్రియాదులచే చేయబడు కర్మలయందు తాను కర్తనని యనుకొనును. దేహము నడచుచుండగా తాను నడచుచున్నాననియు, కన్నుచూచుచుండ తాను చూచుచున్నాననియు, మనసు దుఃఖించు చుండ తాను దుఃఖించుచున్నాననియు దేహాది తాదాత్మ్యాధ్యాసవలన పురుషుడు తలచుచున్నా డని తాత్పర్యము. ౨౭

శ్లో. తత్త్వవిత్తు మహాబాహో గుణకర్మ విభాగయోః
గుణాగుణేషు వర్తంత ఇతి మత్వా న సజ్జతే ॥ ౨౮ ॥

అ. ఓయి! బాహుపరాక్రమముకల అర్జునా! గుణవిభాగముయొక్కయు, కర్మవిభాగముయొక్కయు, యథార్థస్థితిని తెలిసినవాడు ఇంద్రియములు విషయాత్మకములగు గుణములయందు (అనగా శబ్దస్పర్శాది విషయములయందు) ఉంటున్నవని తలచి వాటియం దాసక్తిని పొందడు. భగవంతు డగు శ్రీకృష్ణుడు పదునాల్గవ యధ్యాయమునందు "సత్వా త్సంజాయతే జ్ఞానం" అను మొదలగు శ్లోకములచే

గుణకర్మలవిభాగమును, యీ విభాగమును గుర్తెరింగినవాడు తాను కర్తననుకొనక ముక్తినొందుననియును చెప్పబోవుచున్నాడు. ఆ విషయమే ఇచటకూడ చెప్పబడినది. ఇంద్రియరూపముగా పరిణమించిన సత్వాది గుణములు శబ్దస్పర్శాది విషయరూపముగా పరిణమించిన సత్వాదిగుణముల యందున్నవని తాత్పర్యము.

లేక "గుణాస్త్వావృత్తి శబ్దాద్యేన్ద్రియాముఖ్యతంతుషు" అను అమరకోశము వలన గుణశబ్దమునకు ఇంద్రియములు అర్థము, కర్మశబ్దమునకు ఇంద్రియవ్యాపారములు అర్థము. ఈ ఇంద్రియమునకు ఇయ్యది పని అని విభాగమును తెలుసుకొనినవాడు అని యర్థము. శ్రీధరాచార్యులవారు గుణకర్మలనుండి యాత్మకు గల విభాగములను తెలిసినవాడని యభిప్రాయపడిరి. ఎట్లయినను గుణకర్మవిభాగమును దెలిసినవాడు తాను కర్తనని యనుకొనడు. ౨౮

శ్లో. ప్రకృతే ర్గుణసంమూఢా సజ్జన్తే గుణకర్మసు తా॥
అకృత్స్నవిదో మందా॥ కృత్స్నవి న్నవిచాలయేత్ ॥ ౨౯ ॥

అ. ప్రకృతియొక్క సత్వాదిగుణములచే మోహముచెందిన మానవులు గుణకార్యములగు యజ్ఞాదులందు సంగము నొందుచున్నారు. ఆత్మవేత్త లట్టి మూఢుల చిత్తములను చలింపచేయకూడదు. అట్లైతరి వారు జ్ఞానకర్మల రెంటికి దూరులగుదు రని భావము. ౨౯

శ్లో. మయి సర్వాణి కర్మాణి సన్యస్యాధ్యాత్మచేతసా
నిరాశీ ర్నిర్మమో భూత్వా యుధ్యస్వ విగతజ్వరః ॥ ౩౦ ॥

అ. ఓయి యర్జునా ! స్వయంప్రకాశరూపుడను, పరమేశ్వరుడను, సర్వజ్ఞుడను, సమస్త భూతములకు ప్రత్యగ్రూపముతో నాత్మభూతుడను అగు నాయందు అధ్యాత్మజ్ఞానముతో సర్వకర్మలను యుంచి పరమేశ్వరుని కొరకు నేను భృత్యుడనై కర్మల జేయుచుంటి నని తలచి యహంకార మమకారములను విడచి యుద్ధము చేయుము.

తత్వదృష్టిలో ఆత్మనిష్ఠులుడు, నిష్క్రియుడు, శాన్తుడు, పరిపూర్ణానన్దరూపుడు అయినను స్వర్గాదులకొరకు కర్మలచేయువానికంటె ఈశ్వరుడొకండు కలడనియు వేదరూపమగు వాని యాజ్ఞచే మనము కర్మలు చేయవలెననియు కోరువాడు వివేకియే యగును. వీనిబుద్ధి వివేకబుద్ధియే యగును. దీని నే యధ్యాత్మచేతస్సు అని భాష్యకారులు వాడిరి. అధ్యాత్మచేతస్సు అనగా పరమాత్మవిషయకజ్ఞానమని యర్థము. ౩౦

శ్లో. యే మే మత మిదం నిత్య మనుతిష్ఠంతి మానవాః
శ్రద్ధావంతోఽనసూయంతో ముచ్యంతే తేఽపి కర్మభిః ॥ ౩౧ ॥

అ. ఏ మానవులు శ్రద్ధగలవారై అసూయభావమును విడచి కర్మ చేయవలె నను నామతమును అనువర్తింపుచున్నారో వారుకూడ పుణ్యాపుణ్యములతో విముక్తు లగుచున్నారు. పుణ్యాపుణ్యముల వలన కలుగు సంసారబంధమును వదలి మోక్షమును పొందుచున్నారని భావము. 31

శ్లో. యే త్వేత దభ్యసూయంతో నానుతిష్ఠంతి మే మతమ్
సర్వజ్ఞాన విమూఢాం స్తాన్ విద్ధి నష్టా నచేతసః ॥ 32 ॥

అ. ఓయి యర్జునా! ఎవరు నాయం దసూయాభావము నొంది యీ కర్మమార్గమును అనుష్ఠింపరో వారెవ్విధమగు జ్ఞానమును లేక నశించిన యవివేకు లని గ్రహింపుము. 32

శ్లో. సదృశం చేష్టతే స్వస్యాః ప్రకృతేర్జ్ఞానవా నపి
ప్రకృతిం యాంతి భూతాని నిగ్రహః కిం కరిష్యతి ॥ 33 ॥

అ. ఎంతటి వివేకశాలి యయినను జన్మాంతరీయమగు తన ప్రకృతికి అనుకూలముగానే ప్రవర్తించుచున్నాడు. సమస్తభూతములు ప్రకృతిని పొందియే యున్నవి. అందు జీవునియొక్కగాని యీశ్వరునియొక్కగాని నిగ్రహ మెంతమాత్రము పనికిరాదు.

పూర్వజన్మమునందు పురుషులు సంపాదించిన పుణ్యాపుణ్యములు వారి యాత్మయందు సంస్కారరూపముగా నుండును. ఉత్తరజన్మమునందలి యుద్బుద్ధములగుచు పురుషునియొక్క సంసారమున కనుగుణముగా మంచిపనియందుగాని, చెడుపనియందుగాని ప్రవర్తింపచేయును. ఈశ్వరుడే యిట్టిసామర్థ్యమును యీసంస్కారమున కిచ్చినందున దీనిని నిగ్రహింప మరలి యీశ్వరునకు గాని మరియొకరికి గాని సామర్థ్యము లేదు. 33

శ్లో. ఇంద్రియ స్యేంద్రియస్యార్థే రాగద్వేషౌ వ్యవస్థితౌ
తయోర్న వశ మాగచ్ఛే త్తౌ హ్యస్య పరిపంథినౌ ॥ 34 ॥

అ. సర్వజనులు తమతమ ప్రకృతి కనుకూలముగనే ప్రవర్తించుచుండ పురుషప్రయత్నమున కవకాశమే లేనందున శాస్త్రము వ్యర్థమను శంక రాగా సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు.

ఇంద్రియగోచరములగు శబ్దాది విషయములలో ప్రతిదానియందును రాగద్వేషములు తప్పక కలవు. అట్టి రాగద్వేషములకు స్వాధీనము కాకూడదు. రాగద్వేషములే పురుషులకు శ్రేయోవిఘాతకములు. ధర్మాధర్మసంస్కారరూపమగు ప్రకృతి వ్యవహారదశలో నశింపనేరదు. ముక్తిపర్యంతము నిల్చియుండును. పురుషప్రయత్నము ప్రకృతిని నిగ్రహింపలేనందున పురుషుడు తన ప్రకృతికనుకూలముగనే

ప్రవర్తించుచుండును. శాస్త్రమును చదివియు శాస్త్రమునందు చెప్పినట్లు నడువజాలడు. కావున శాస్త్రము వ్యర్థమని భావము.

ఇయ్యది సమాధానము. పురుషుడు తనయొక్క ధర్మాధర్మసంస్కారముల కనుగుణముగా సత్కర్మయందుగాని దుష్కర్మయందుగాని, రాగద్వేష పూర్వకముగానే ప్రవర్తించును. ఎవ్వడనురాగములేకుండ పాపసంస్కారమాత్రముచే పరదారాగమనమునందు ప్రవర్తింపడు. ద్వేషములేకుండ తన భార్యను విడువడు. అట్లే అనురాగములేక కేవల పుణ్యసంస్కారమాత్రముచే తనభార్యను పొందుటకు ప్రవర్తించడు. ద్వేషములేకుండ పాపసంస్కారమాత్రముచే పరస్త్రీగమనమును విడువడు. కావున నట్టిరాగద్వేషములకు స్వాధీనము కాకుండుటయే పురుషకారమునకు ఫలము. ఇట్టి పురుషప్రయత్నము శాస్త్రాధీనమగుటచే శాస్త్రము వ్యర్థముకానేరదు.

ఓయి! పురుషునకు పుణ్యసంస్కారము వలన మంచివిషయమునం దనురాగము, పాపసంస్కారమువలన చెడుపనియందు ద్వేషమున్ను కలుగుచున్నది. రాగద్వేషములు కలిగిన తరువాతనే వాడు వాటియందు ప్రవర్తించుచున్నాడు. కనుక రాగద్వేషములు పుట్టుటకు కారణ మగు ధర్మాధర్మ సంస్కారముండగా పురుషప్రయత్నముచే రాగద్వేషములు పుట్టకుండుట సంభవింపదని ప్రశ్నింపరాదు. మేము రాగద్వేషములయొక్క ఉత్పత్తిని నివారించుటలేదు. పుట్టిన రాగద్వేషములను పురుషకారముచే నడగించుటనే చెప్పుచున్నాము. కట్టెనుంచి పుట్టిన నిప్పువలన మంట బయలుదేరకుండ మణిమంత్రాదు లెట్లు నిప్పును అడగించుచున్నవో, అట్లే ప్రకృతివలన పుట్టిన రాగద్వేషములు ప్రవృత్తిని కలుగచేయకుండ వాటిని యడగించుటయే పురుషకారమునకు ఫలము. మరియు రాగద్వేషములను పుట్టించునట్టి ప్రకృతియే ప్రవృత్తినికూడ కలుగచేయు ననియు, అట్టి ప్రకృతిని నిగ్రహింప శక్యము కాదనియు, కనుక పురుషకారమునకు విషయమే లేదనినచో నదియు సమంజసము కాదు. ధర్మాధర్మసంస్కారరూపమగు ప్రకృతి, శబ్దాది విషయములయందు రాగద్వేషములను మాత్రమే పుట్టించునుకాని; కార్యమునందు ప్రవృత్తిని కలుగజేయనేరదు. ప్రకృతికి నట్టి సామర్థ్యము కూడ నున్నచో, నీచునకుగూడ రాజకుమార్తెయం దనురాగముండుటచే నామెను పొందుటకు ప్రవృత్తిగూడ యనురాగమువలన నాతనికి కలుగవలసి వచ్చును. అట్లు కలుగుటలేదు. పైగా రాజకన్యను చూచి యనురాగమును పొందికూడ, నేనెక్కడ? రాచకూతురెక్కడ? అని విమర్శించుకుని ఆ యనురాగమును కూడ విడచుచున్నాడు. అంతియెకాని రాజకన్యనుపొందుట కెంతమాత్రము ప్రయత్నింపడు. కావున నిట్టియెడ, ప్రకృతివలన బుట్టిన యనురాగము పురుషప్రయత్నరూపమగు విమర్శనాజ్ఞానముచే నివృర్తించుచున్నది. ఇట్టి విమర్శనరూపమగు పురుషకారములేనివాడు ప్రవర్తించుచూ రాజభటులచే కొట్టబడు

చున్నాడు. కావున పురుషకారము స్వభావజన్యమగు అనురాగమును పుట్టకుండ చేయలేదు. పుట్టిన అనురాగమునుమాత్రము పురుషకారము మరల్చును. పురుష కారముచే ననురాగమును మరల్చుకొన్నచో ప్రవృత్తి కలుగదు. మరల్చుకొననేర నిచో కార్యాకార్యములయందు ప్రవృత్తి కలుగును. కనుక పురుషకారమునకు రాగ ద్వేషములను వశపరచుకొనుట యను ప్రయోజనము కలదు.

పాపసంస్కారమువలన పురుషునకు పరధర్మమునందు అనురాగము, స్వధర్మ మునందు ద్వేషము ఎప్పుడు ఉదయించునో అపుడు స్వధర్మత్యాగము, పరధర్మాను ష్ఠానము పురుషునకు కలుగును.

పుణ్యసంస్కారమువలన స్వధర్మమునం దనురాగము, పరధర్మమునందు ద్వేషము ఎప్పుడు కలుగునో అపుడు పురుషునకు స్వధర్మానుష్ఠానము, పరధర్మ త్యాగమున్ను కలుగును.

ఓయి! పురుషుడు పురుషప్రయత్నమువలన పుణ్యసంస్కారముచే కలిగెడి రాగద్వేషములను నియమించుకొనినచో స్వధర్మమునందు ప్రవృత్తియు, పరధర్మము నందు నివృత్తియు నాతనికి కలుగనేర దనినచో నట్లుకాదు. పుణ్యసంస్కారమువలన స్వధర్మమునందు రాగము, పరధర్మమునందు ద్వేషము కలుగగా విద్వాంసుడు పురుషకారముచే నారాగద్వేషములను నియమించుకొనియే స్వధర్మమునందు ప్రవ ర్తించుచున్నాడు. పరధర్మమునుంచి నివర్తించుచునూ యున్నాడు.

అట్లుగాక రాగద్వేషపూర్వకముగా ప్రవర్తించినచో కర్మఫలము అవశ్యము అనుభవించవలసివచ్చును. లేక పుణ్యాపుణ్య సంస్కారములవలన కలిగెడు అనుకూల విషయమునందలి రాగముచేతను, ప్రతికూలవిషయమునందలి ద్వేషముచేతను పురు షునకు స్వధర్మ పరిత్యాగము, పరధర్మానుష్ఠానము కలుగుచున్నది.

అదెట్లన బ్రాహ్మణులకు యజ్ఞమును చేయుట, చేయించుట మున్నగునవి స్వధర్మము. రాజ్యపరిపాలనాదులు పరధర్మము లయినను ఇయ్యవి యిష్టములు. వీనియం దనురాగముచే బ్రాహ్మణుడు పరధర్మమగు యుద్ధమునందు ప్రవర్తించు చున్నాడు. అట్లే ఉపవాసాదులు అనిష్టములు (ప్రతికూలములు). వీటి యందలి ద్వేషముచే బ్రాహ్మణుడు స్వధర్మమును విడచుచున్నాడు. క్షత్రియునకు యుద్ధము స్వధర్మము. భిక్షాన్నభోజనాదులు సులభము లగుటచేతను వెనుకటి జన్మమునందలి పాపసంస్కార బలమువలనను అనుకూలము లగును. వీటియం దనురాగముచే క్షత్రి యుడు పరధర్మమగు (బ్రాహ్మణధర్మమగు) భిక్షాటనాదులయందు ప్రవర్తించు చున్నాడు. రాజ్యభోగము ప్రతికూల విషయము. ఇందు ద్వేషముచే స్వధర్మమగు రాజ్యపాలనమును విడచుచున్నాడు.

శ్లో. శ్రేయాన్ స్వధర్మో విగుణః పరధర్మా త్స్వనుష్ఠితాత్
స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః ॥ 3౫ ॥

అ. గుణవంతమయినను పరధర్మము ననుష్ఠించుట కంటె గుణరహిత మయినను స్వధర్మము ననుష్ఠించుట ప్రశస్తము. పరధర్మము నవలంబించి జీవించుట కంటె స్వధర్మము నాచరించి మరణించుట మేలు. కావున ఓయి అర్జునా! నీవు గుణవంతమయినను భిక్షాన్నమును భుజించి జీవించుటకంటె స్వధర్మమగు యుద్ధమునందు ప్రవర్తించి మరణించుట యయినను మేలు. అట్టితరి స్వధర్మమగు యుద్ధమునందు ప్రవర్తించి జయమునొందుట మేలని వేరుగ చెప్పనేల? అని కృష్ణోపదేశము సూచితమగుచున్నది.

శ్లో. అథ కేన ప్రయుక్తోఽయం పాపం చరతి పూరుషః
అనిచ్ఛన్నపి వార్ష్ణేయ బలాదివ నియోజితః ॥ 3౬ ॥

అ. శబ్దస్పర్శాది విషయములను ధ్యానించుటయే సర్వానర్థములకు మూలమని లోగడ కృష్ణుడు చెప్పియున్నను మరల అదే విషయమును అడిగి నిర్ణయించుకొనదలచి యర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని ప్రశ్నించుచున్నాడు: ఓయి కృష్ణ! మానవుడు ఎవనిచే ప్రేరేపింపబడుచూ తన కిష్టములేకున్నను బలాత్కారముగా పాపము నాచరించుచున్నాడు?

శ్రీభగవానువాచ:
శ్లో. కామ ఏష క్రోధ ఏష రజోగుణ సముద్భవః
మహాశనో మహాపాప్మా విద్ధ్యేన మిహ వైరిణమ్ ॥ 3౭ ॥

అ. భగవన్తుడగు శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని ప్రశ్నకు సమాధాన మొసంగుచున్నాడు:

ఐశ్వర్యము, పరాక్రమము, కీర్తి, లక్ష్మి (ధనము), జ్ఞానము, వైరాగ్యము యీ యారును పూర్తిగా కలవాడు భగవన్తుడు (లేక) భూతములయొక్క పుట్టుకను, నాశమును, రాకను, పోకను, జ్ఞానమును, అజ్ఞానమును యీయారింటిని తెలిసినవాడు భగవన్తుడు.

ఓయి యర్జునా! రజోగుణమువలన బుట్టిన ఈ కామము, ఈ క్రోధమున్ను యెంత ఆహారమునయినను భుజించునదియు నెంతటి మహాపాపమునయినను చేయునవియు నగుచున్నవి. కావున సంసారమునందీ కామమే మహాశత్రువని తలంపుము. కామముయొక్క పరిణామమే క్రోధము గాన నీ రెండు నిచట నభేదముగా చెప్పబడినవి.

ఇచట భాష్యకారులు "రజోగుణ సముద్భవః" అను పదమునకు నందలి సమాసమును నిరూపించుటలో (రజశ్చ+తద్గుణశ్చ) అని కర్మధారయ సమాసమునే నిరూపించిరి కాని (రజఏవ గుణః) అని యవధారణపూర్వపదకర్మధారయ సమాసమును నిరూపింపలేదు. అవధారణాపూర్వపదకర్మధారయసమాస మనునది వ్యాకరణశాస్త్రమునందు లేదని భాష్యకర్తల యాశయము.

రజోగుణమువలన కామము పుట్టుననియు కామమువలన రజోగుణము పుట్టుననియు చెప్పవచ్చును.

రాజసేవాదులయందు ప్రవర్తించి దుఃఖించువారలు 'ఆశచే నే నిట్లు చేసితి' నని ప్రలపించుట లోకమునందు చూచుచున్నాము. తృష్ణ, ఆశ, కామము అనునవి సమానార్థములు. కావున కామమువలన రజఃకార్యములందు ప్రవృత్తి లోకసిద్ధము. కామమున కాహారము శబ్దస్పర్శాది విషయానుభవము. ఎంతకాలము విషయముల ననుభవించినను కామమునకు ఇంక చాలునను బుద్ధి యుదయింపదు. పైగా బహుచాకచక్యముతో నింక ననేక విషయముల ననుభవింప ప్రయత్నించును. కావుననే కామము మహాశన మనబడుచున్నది. కనుకనే ఆజ్యాది హవిస్సుతో నగ్నిహోత్రుడు వృద్ధిచెందినట్లు విషయానుభవముతో కామము మరింత వృద్ధిచెందు నని పెద్ద లందురు. ఆశకు మేరలేదని లోకవాడుక కలదు. చూడుడు:
శ్లో. నిస్స్వో హ్యేకశతం శతీ దశశతం లక్షం సహస్రాధిపో, లక్షేశః క్షితిపాలతాం క్షితిపతి శ్చక్రేశ వత్సం పదం, చక్రేశః పునరింద్రతాం సురపతిః బ్రహ్మాస్పదం వాంఛతి, బ్రహ్మా విష్ణుపదం హరి శ్శివపదం తృష్ణావధిం కో గతః॥ అని యందురు. దీనియర్థము. దరిద్రుడు నూరురూపాయల నపేక్షించును. నూరుగలవాడు వేయి నపేక్షించును. లక్షాధికారి రాజ్యపదవిని కోరును. క్షితిపాలకుడు సార్వభౌముడు కాగోరును. సార్వభౌముడు ఇంద్రపదము నపేక్షించును. ఇంద్రుడు బ్రహ్మపదమును కాంక్షించును. బ్రహ్మ విష్ణుస్థానమును కోరును. విష్ణువు రుద్రపదమును కోరును. కావున ఆశయొక్క పరమావధిని యెవ్వడు పొందును? అని.

మరికొందరు "అత్యాశ కామవికారము కాదనియు లోభవికారమేననియు మానవుడు ఆకలి దప్పికలతో కామముయొక్క అంతమును పొందును. ఫలోత్పత్తి వలన క్రోధముయొక్క అంతమును పొందును. కాని దిక్కులను జయించియు, భూమండలము నేలియు లోభముయొక్క అంతమును పొందనేరడని భాగవతప్రమాణము కలదనియు నందురు." ఆ మతమున క్రోధమువలె లోభముకూడ కామవికారమే కావున లోభముద్వారా కామము మహాశనమని గ్రహింప నగును. నిజస్థితిలో ఏమాత్రము దాతృత్వగుణము లేనివానియందు 'లుబ్ధ' డను పదము వాడుకలో నుండుటచే లోభ మనగా 'ఉన్న వస్తువును విడువకుండుట' యని చెప్పవల

యును. తృష్ణ యనగా కామమే కావున మహాశనత్వము (అత్యాహారము) కామమునకు స్వాభావికమే నని తెలియవలయును. మహాపాపమునకు కారణమగుటచే కామము మహాపాప్మ యని చెప్పబడినది. కావున పాపాచరణమునకు కామక్రోధములే మూలకారణము లని గ్రహింపవలయును. ॥ 32 ॥

శ్లో. ధూమే నావ్రియతే వహ్ని ర్యథాఽదర్శో మలేన చ
యథోల్బేనావృతో గర్భః తథా తేనేద మావృతమ్ ॥ 38 ॥

అ. ప్రకాశరూపమగు వహ్ని అప్రకాశరూపమగు ధూమము (పొగ)చే గప్పబడినట్లు, మాలిన్యముచే నద్దము కప్పబడినట్లు, జరాయువు (మాయ) చే గర్భము కప్పబడినట్లు కామముచే జ్ఞానము కప్పబడియుండును. అందువలన కామము నిత్యవైరి యగుచున్నది. ॥ 38 ॥

శ్లో. ఆవృతం జ్ఞాన మేతేన జ్ఞానినో నిత్యవైరిణా
కామరూపేణ కౌంతేయ దుష్పూరేణానలేన చ ॥ 39 ॥

అ. ఓయి యర్జునా! జ్ఞానికి నిత్యశత్రువయినట్టియు, దుఃఖముతో నిండియున్నట్టియు, తృప్తిలేనట్టియు కామముచే మానవుని జ్ఞానము కప్పబడి యుండును. మానవుడు పాపకర్మ నాచరించుటకు పూర్వముకూడ తనకుగల కామము తనకు శత్రువని తెలిసియు కామబలమువలన తా నా పనియందు ప్రవర్తించుచున్నాడు. అజీర్ణరోగముకలవాడు అరటిపండును తినదలచి తనకు కోరిక గలిగినప్పుడే దీనివలన మనకు అనర్థము కలుగునని తెలుసుకొనుచున్నాడు. అట్లే కామము నిత్యశత్రువని తెలిసియుండియే మానవుడు కామబద్ధుడై పాపకృత్యమునందు ప్రవర్తించుచున్నాడు.

శ్లో. ఇంద్రియాణి మనోబుద్ధి రస్యాధిష్ఠాన ముచ్యతే
ఏతై ర్విమోహయత్యేష జ్ఞానమావృత్య దేహినమ్ ॥ 40 ॥

అ. కామమునకు జ్ఞానకర్మేంద్రియములు, మనోబుద్ధులు అధిష్ఠానము లగుచున్నవి. ఇంద్రియమనోబుద్ధుల నాశ్రయించియుండు కామము పురుషున కాత్మానాత్మవివేకము (జ్ఞానము)ను కృత్యాకృత్యజ్ఞానమును అణచివైచి పురుషుని శబ్దస్పర్శాదివిషయములయందును సుఖదుఃఖాదులయందును ప్రవర్తింపచేసి వాటియందనేక విధములైన వ్యామోహమును పుట్టించుచున్నది. 40

శ్లో. తస్మాత్త్వ మింద్రియా ణ్యాదౌ నియమ్య భరతర్షభ
పాప్మానం ప్రజహి హ్యేనం జ్ఞానవిజ్ఞాననాశనమ్ ॥ 41 ॥

అ. కావున నోయి అర్జునా! నీవు మొదట ఇంద్రియములను నిగ్రహించుకొని పిదప శ్రేయఃప్రాప్తికి హేతువులగు జ్ఞానవిజ్ఞానములను రూపుమాపునట్టి కామ

మును ఛేదించుము. గురువువలనను, శాస్త్రమువలనను సంపాదించుకొనిన ఆత్మజ్ఞానము జ్ఞానమనబడును. అపరోక్షాత్మ సాక్షాత్కారము విజ్ఞాన మనబడును. ఈ రెంటికిని కామము ప్రబలశత్రువు. దీనిని చంపుకొననిదే మానవు డెవ్విధమగు శాంతిని పొంద నేరడు.

శ్లో. ఇంద్రియాణి పరాణ్యాహు రిన్ద్రియేభ్యః పరం మనః
మనసస్తు పరా బుద్ధి ర్యో బుద్ధేః పరతస్తు సః ॥ ౪౨ ॥

అ. పూర్వశ్లోకమునందు ఇంద్రియములను నిగ్రహించుకొని కామ మను శత్రువును జయింపు మని చెప్పబడినది. ఎవరిని యాశ్రయించుకొని శత్రుజయమును చేయువలెను? అను శంకరాగా సమాధానము యీ శ్లోకమున చెప్పబడుచున్నది. దేహము స్థూలము, బాహ్యము, పరిచ్ఛిన్నమును అగుచున్నది. ఇంద్రియములు దేహముకంటె సూక్ష్మములు, అంతస్థితములు, వ్యాపకములును అగుచున్నవి. కావున దేహముకంటె నింద్రియములు గొప్పవగుచున్నవి. మనోవశ్యములగు ఇంద్రియములకంటె మనస్సు గొప్పది. సంకల్పవికల్పాత్మక మగు మనసుకంటె నిశ్చయాత్మక మగు బుద్ధి గొప్పది. దేహము మొదలు బుద్ధివరకు నుండు తత్వము లన్నిటికంటె లోపలవాడును దృశ్యపదార్థముల నన్నిటిని చూచునట్టి యాత్మ బుద్ధికంటె గొప్పవాడు. ఈ శ్లోకముచే ఆత్మ సర్వాన్తర్యామి యనియు, సర్వద్రష్ట యనియు, సర్వాధిప డనియు, సర్వవ్యాపకు డనియు, సర్వసూక్ష్మ డనియును చెప్పబడుచున్నాడు.

ఇచట రామానుజులు: బుద్ధికంటె గొప్పది కామమని వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి. అయ్యది అసమంజసము. "శ్లో. ఇంద్రియేభ్యః పరాహ్యర్థా హ్యర్థేభ్యశ్చ పరంమనః। మనసస్తు పరాబుద్ధి ర్బుద్ధేరాత్మా మహా౯ పరః। మహతః పర మవ్యక్తం అవ్యక్తాత్పురుషః పరః। పురుషాన్న పరం కించి త్సా కాష్ఠా సా పరాగతిః॥" అను కఠవల్లి యొక్క అర్థమే ఇచట చెప్పబడినది. కాని కామముయొక్క ప్రసక్తి యొంతమాత్రము లేదు. కఠవల్లియందు పేర్కొనబడిన శబ్దాద్యర్థములు, మహత్తత్వము, అవ్యక్తము యిచట గ్రహింపబడనందున ప్రకృతశ్లోకమునకు కఠవల్లీశ్రుతికిని సంబంధము లేదన రాదు. ఉపలక్షణచే అర్థమహదవ్యక్తములుయిచటగూడగ్రహింపబడినట్లే తలంచవలయును. గాక, గ్రాహ్యము లగు అర్థములకంటె (శబ్దాదివిషయములకంటె) గ్రాహకములగు (తెలిసికొనునట్టి) ఇంద్రియములే గొప్పవి. కావున శ్రీకృష్ణు డిచట అర్థములకంటె ఇంద్రియములే గొప్పవని చెప్పెను. సూత్రభాష్యమునందు మహత్తత్వము నిరాకరింపబడుచు బుద్ధియే మహత్తత్వమని చెప్పబడినది. అవ్యక్తమనగా అజ్ఞానము- అనగా మాయ యని యర్థము. సర్వబుద్ధిసమిష్టియే మాయ కాన అవ్యక్త రూపమగు మాయ బుద్ధియందే అంతర్భావ మగుచున్నది. కావున గీతాశ్లోకమున

బుద్ధి చెప్పబడుటచే మహదవ్యక్తములను వేరుగ జెప్ప నవసరము లేనందున జెప్ప బడలేదు.

మరియు "కామ స్సంకల్పో విచికిత్సా శ్రద్ధా" ఇత్యాది శ్రుతిప్రమాణము వలన కామము మనోధర్మ మని స్పష్టమగుచున్నది. మనోధర్మమగు కామము ధర్మిరూపమగు బుద్ధికంటె గొప్పది కానేరదు. ఇచట ధర్ములే పూర్వపూర్వము కంటె ఉత్తరోత్తరము గొప్పవని నిర్ణయింపబడినవి. ఆ గొప్పతనము ధర్మపూర్వకము. సూక్ష్మత్వ వ్యాపిత్వాది ధర్మములచే దేహముకంటె ఇంద్రియములకుత్కర్ష చెప్పబడినది. ఇట్టితరి కామమే గొప్పదగుచో బుద్ధికంటె కామము ధర్మముగా గల మనసే గొప్పదని చెప్పబడి యుండెడిది. అట్లు చెప్పబడలేదు.

మరియు ధర్మికి స్వాధీనమగు ధర్మరూపమగు కామము స్వతన్త్రపదార్థము కానపుడు ధర్మరూపమగు పదార్థములయొక్క తారతమ్యమును వివేచించి చెప్పు ప్రకరణమునందు ధర్మరూపమగు కామము గొప్పదని చెప్పుట యెట్లు పొసగును?

మరియు బుద్ధిపర్యంతములగు పదార్థము లన్నియు వ్యాపారమును కట్టిపెట్టి యున్నను ఇచ్ఛాపర్యాయమగు కామమున్నచో నదియే యింద్రియములను స్వవిషయములయందు ప్రవర్తింపచేసి యాత్మజ్ఞానమును నిరోధించుచున్నది. కావున కామము బుద్ధికంటె గొప్పదని రామానుజులు కామముయొక్క గొప్పదనమునకు కారణమును నిరూపించిరి. అయ్యది మిక్కిలి హాస్యాస్పద మగుచున్నది. బుద్ధి యుపరమించినపుడుకూడ కామ ముదయించునని చెప్పుట యసమంజసము. అట్టితరి బుద్ధి లయముచెందిన నిర్వికల్పసమాధియందుగూడ కామ ముండు నని చెప్పవలసి వచ్చును. అపుడు నిర్వికల్పసమాధియే చెడిపోవును. వ్యాసులవారు శ్రీమద్భాగవతమునందు మనస్సు ఉపరతి చెందగా ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగునని "యదోపరామో మనసో నామరూప రూపస్య దృష్టస్మృతిసంప్రమోషాత్ । య ఈయతే కేవలయా స్వసంస్థయా హంసాయ తస్మై శుచిషద్మ నే నమః" అను శ్లోకమున నుడివిరి. మనసు ఉపరతి చెందినను కామముండునని చెప్పినచో వ్యాసవచన ముపపన్నము కానేరదు.

మరియు ధర్మియగు మనస్సే ఉపరతిని చెందగా తద్ధర్మ మగు కామ ముండు టెట్లు? ఎచట నయినను నిప్పు చల్లారిన తరువాత మంట కనిపించునా? రామానుజులకు మనోబుద్ధులయొక్క యుపరతిరూపమగు నిద్రావస్థయం దేమయినను కోరికలు కలుగుచున్నవా? లేనిచో నిట్లు వ్యాఖ్యాన మొనర్పరు.

ఇంక వేదాన్తదేశికుల వ్యాఖ్యానమును పరిశీలించినను వారి సిద్ధాంతము హాస్యాస్పదమే యగుచున్నది. ఏలయన వేదాంతదేశికులు "ఇంద్రియాణి మనోబుద్ధి

రస్యాధిష్ఠాన ముచ్యతే। ఏతైర్విమోహయత్యేష జ్ఞాన మావృత్య దేహినమ్" అను శ్లోకమున ఇంద్రియమనోబుద్ధికామములు నాలుగు ఆత్మను వ్యామోహపరచుచున్న వని చెప్పుటచే "ఇంద్రియాణి పరాణ్యాహు రిన్ద్రియేభ్యః పరం మనః మనసస్తు పరా బుద్ధి ర్యోబుద్ధేః పరతస్తు సః" అను శ్లోకమునగూడ ఇంద్రియ మనోబుద్ధికామములను నాల్గింటినే గ్రహింపవలయు నని చెప్పిరి. ఇయ్యది యెంతమాత్రము పొసగనేరదు. "ఇంద్రియాణి మనోబుద్ధి రస్యాధిష్ఠాన ముచ్యతే" అను శ్లోకమునందు కామ మొక్కటియే ఆత్మను వ్యామోహపరచుననియు ఇంద్రియమనోబుద్ధులు కామమున కధిష్ఠానము లనియు చెప్పబడినది. ఇంద్రియాదుల నాశ్రయించనిదే కామము స్వయముగా జీవుని వ్యామోహపరుపలేదు. కామముచే నాశ్రయింపబడని యింద్రియ మనోబుద్ధులుగూడ ఆత్మను వ్యామోహపెట్టజాలవు. స్వతంత్రముగా కామముగాని ఇంద్రియాదులుగాని పురుషుని వ్యామోహపరుపజాలినపుడు ఇంద్రియమనోబుద్ధి కామములు నాలుగు ఆత్మసమ్మోహకము లని చెప్పుట పొసగును. అదియే యసంభవ మయినందున వేదాన్తదేశికుల వివరణము నిస్సారము.

కావున "ఏతైర్విమోహయత్యేష" అను మూలమువలన ఇంద్రియమనోబుద్ధుల నాశ్రయించిన కామ మొక్కటియే పురుషుని వ్యామోహపరచు ననియు, అందు ఇంద్రియాదులు సాధనమాత్రములనియు స్పష్టమగుచున్నది. మనోధర్మమగు కామమునకు మనసు సాధన మెట్లగునని యనదగదు. మనోధర్మమగు కామమునందు కర్తృత్వము నారోపింపగా కామము వ్యామోహపరచుటలో కర్తయు, మనసు కరణమున్ను (సాధనమున్ను) అగుచున్నవి.

వస్తుతః ఇంద్రియాదులు కామమున కాశ్రయములే కాని సాధనములు (కరణములు) కానేరవు. భాష్యకారులు కూడ నిట్లే నిరూపించిరి. ధర్మమునకు ధర్మి యాశ్రయమగును. కాని కరణము కానేరదు. మనోధర్మ మగు కామము ఇంద్రియముల నెట్లాశ్రయించునని యనరాదు. మనసు ఇంద్రియముల కభిముఖమగుచుండగా తద్ద్వారా కామముకూడ నింద్రియముల నాశ్రయించిన దగును. మనోబుద్ధులు రెండును ఒక్క అంతఃకరణస్వరూపములే కావున మనోధర్మమగు కామము బుద్ధిని యాశ్రయించుట యుచితమే యగుచున్నది.

శ్లో. ఏవం బుద్ధేః పరం బుద్ధ్వా సంస్తభ్యాత్మాన మాత్మనా
జహి శత్రుం మహాబాహో కామరూపం దురాసదం ॥ ౪౩ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! ఇట్లు బుద్ధికంటె గొప్పవాడగు ఆత్మను తెలిసికొని, మనసును బుద్ధితో నేకాగ్రపరచి నిశ్చలమయిన మనస్సుకలవాడవయి దుర్విజ్ఞేయమగు కామ మను శత్రువును జయింపుము. గత్యర్థమగు సద్ ధాతువు జ్ఞానార్థకమగుటచే దురాసద మనగా దుర్విజ్ఞేయమని చెప్పనగును.

ఇచట (దుఃఖేన ఆసదః ఆసదనం ప్రాప్తిః యస్య తం దురాసదం) అను భాష్యకారుల వివరణము. ఫలితార్థమును చెప్పుట సమాసముమాత్రము. (దుఃఖేన ఆసత్తుం శక్యో దురాసదః) అనియే చెప్పవలయును. ఇందు "ఈషద్దుస్సుషు కృచ్ఛ్రాకృచ్ఛ్రార్థేషు ఖల్" అను సూత్రమువలన ఖల్ ప్రత్యయము. దుష్ప్రజా– ఇత్యాది పదములయందువలె బహువ్రీహిసమాస మేల చెప్పరాదని యనదగదు. "ప్రాదిభ్యోధాతుజస్యవాచ్యో వాచోత్తర పదలోపః" అను వార్తికమునుబట్టి ప్రాద్యుపసర్గలకంటె ధాతూత్పన్నమయిన శబ్దముండిననే గాని బహువ్రీహి పుట్ట నేరదు. (దుష్ఠా+ప్రజాయస్య) అనుచోట "ష్ఠా గతినివృత్తౌ" అను ధాతువు వలన బుట్టిన స్థాశబ్దము కలదు. అదియు ప్రాదులలో చేరిన దుర్ అను ఉపసర్గ కంటె పరమందు కలదు. ఇచట దుఃఖార్థకమగు దుర్ ఉపసర్గకంటె పరమగు ఖల్ శబ్దము ధాతూత్పన్నముకాదు. కావున బహువ్రీహిసమాసము చెప్పుట తగదు. ఇక ఇచ్చటగూడ బహువ్రీహిసమాసమే చెప్పవలయునని పట్టుదలయున్నచో (దుస్థః + ఆసదః యస్య తం దురాసదం) అని విగ్రహము చెప్పవలయును. కామము తెలియ సాధ్యముగాని యనేకభేధములు కలదగుటచే దుర్విజ్ఞేయ మగుచున్నది. విషయము లనంతములగుటచే కామ మనంతమగుచున్నది. మరియు సద్ ధాతువునకు నాశము కూడ అర్థముండుటచే దురాసద మనగా దుర్జయమని కూడచెప్పనగును.

ఇచట (బుద్ధేః పరం కామం) బుద్ధికంటె ప్రకృష్టమగు కామమును అను రామానుజవ్యాఖ్య పూర్వశ్లోకమునందే నిరాకరింపబడినది. కామమును జయించు టకు కామము బుద్ధికంటె గొప్పదని తెలిసికొనుట యావశ్యకము కానేరదు. కావున అనావశ్యకమగు విషయము నుపదేశించుటగూడ వ్యర్థమేయగును. కాక భగవంతుడు అప్రమాణమగు అర్థము నుపదేశించెనను దోషముకూడ భగవంతునియందు ప్రస క్తించును. కావున రామానుజమత మంగీకరింపతగదు. ౪౩

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశమునందు
తృతీయాధ్యాయానువాదము
సమాప్తము.

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్థ ప్రకాశికానువాదము

చతుర్థాధ్యాయము

వేదార్థము ప్రవృత్తిరూపమనియు, నివృత్తిరూపమనియు రెండు తెఱంగులు. అందు ప్రవృత్తిమార్గ మన కర్మయోగము. నివృత్తిమార్గ మన జ్ఞాననిష్ఠారూపమగు సన్యాసయోగము, ఈ రెండుతెఱంగులగు యోగమునే గీతలయందు భగవంతు డుపదేశింపదలచెను. ఈ రెండుయోగములను ద్వితీయ తృతీయాధ్యాయములలో భగవంతుడు చెప్పియుండెను. కావున సమస్త వేదార్థమును చెప్పిన ట్లెంచి శ్రీకృష్ణుడు వంశక్రమాగతమగు సంప్రదాయమును చెప్పుచూ యోగమును స్తుతింపుచున్నాడు.

శ్రీ భగవా నువాచ:

శ్లో. ఇమం వివస్వతే యోగం ప్రోక్తవా నహ మవ్యయం
వివస్వాన్మనవే ప్రాహ మనురిక్ష్వాకవేఽబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥

అ. శ్రేయఃప్రాప్తికి నుపాయమగు, కర్మజ్ఞానరూపమగు యోగమును నేను బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ జాతులయొక్క బలమును వృద్ధిపరుప దలచి సూర్యున కుపదేశించితిని. ఆ సూర్యుడు మనువున కుపదేశించెను. ఆ మనువు ఇక్ష్వాకున కుపదేశించెను. అవిక్రియబ్రహ్మరూపమగు మోక్షఫలము నొసంగునట్టి యీయోగము అవ్యయ మనబడును. ౧

శ్లో. ఏవం పరంపరాప్రాప్త మిమం రాజర్షయో విదుః
స కాలేనేహ మహతా యోగో నష్టః పరంతప ॥ ౨ ॥

అ. ఇట్లు గురుశిష్య సంప్రదాయముగా వచ్చిన నీయోగమును రాజర్షులు తెలిసికొనిరి. ఓయి యర్జునా? ఇట్లు చాలకాలము గడువగా సంప్రదాయము విచ్ఛిన్నమగుటవలన నయ్యది నశించెను. ౨

శ్లో. స ఏవాయం మయా తేద్య యోగః ప్రోక్తః పురాతనః
భక్తోసి మే సఖాచేతి రహస్యం హ్యేత దుత్తమమ్ ॥ ౩ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! ఇంద్రియ నిగ్రహము లేని దుర్బలుల నాశ్రయించి జ్ఞానకర్మరూపమగు నీ యోగము నశించిన దనియు, లోకము పురుషార్థరహితమయిన దనియును గ్రహించి నీవు నాకు భక్తుడవు, మిత్రుడవు ననుభావముతో నేను నీకీ యోగమును చెప్పితిని. ౩

అర్జున ఉవాచ :

శ్లో. అపరం భవతో జన్మ పరం జన్మ వివస్వతః
కథ మేత ద్విజానీయాం త్వ మాదౌ ప్రోక్తవానితి ॥ ౪ ॥

అ. ఓయి కృష్ణ! నీవు వసుదేవుని యింటిలో నిటీవల పుట్టితివి. సూర్యుడు సృష్టిప్రారంభమున నీకంటె ముందెన్నడో బుట్టియుండెను. కావున నాకు జెప్పిన నీ యోగమును నీవు సూర్యునకు చెప్పియుంటివని నే నెట్లు గ్రహింతును? ఇయ్యది నాకు విరుద్ధముగా దోచుచున్నది. ४

శ్రీ భగవానువాచ :

శ్లో. బహూని మే వ్యతీతాని జన్మాని తవ చార్జున
తాన్యహం వేద సర్వాణి న త్వం వేత్థ పరన్తప ॥ ५ ॥

అ. పార్థునకు శ్రీకృష్ణుని తత్త్వము తెలుసును. అయినను మూఢులకు నమ్మిక పుట్టగలందులకు అర్జును డిట్లు ప్రశ్నించెను. అందుకు భగవంతుడు బదులు చెప్పుచున్నాడు. ఓయి అర్జునా! నాకు అనేకజన్మలు గడచినవి. నేను ప్రకృతి పరతంత్రుడను కాను. నిత్యబోధరూపుడను, సర్వజ్ఞుడను, ముక్తుడను, ఆవరణములేని జ్ఞానశక్తి కలవాడను కావున నే నెరుంగుదును. నీవు ప్రకృతిపరతంత్రుడవు. ప్రతిబద్ధమగు జ్ఞానశక్తి కలవాడవు. కించిత్ జ్ఞుడవు. కావున నీవెరుంగవు. ५

శ్లో. అజోఽపి స న్నవ్యయాత్మా భూతానా మీశ్వరోఽపి సన్
ప్రకృతిం స్వా మధిష్ఠాయ సమ్భవా మ్యాత్మమాయయా ॥ ౬ ॥

అ. పుణ్యపాపములవలన కలిగెడు శరీరసంయోగ వియోగ రూపములగు జన్మమరణములు పుణ్యపాపసంస్కారవశమున స్వతస్సిద్ధముగా పుట్టుకలేని జీవునకు గూడ కలుగుగాక. నిత్యముక్తుడయి పుణ్యపాపసంబంధములేని యీశ్వరునకు జన్మ మరణము లెట్లు సంభవించు నను ప్రశ్నకు సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు.

ఓయి అర్జునా! నేను కర్మాధీనమగు జన్మమరణములు లేనివాడ నయినను, తరగని జ్ఞానశక్తిస్వభావము కలవాడ నయినను, సర్వభూతములను నియమించునట్టి వాడ నయినను, త్రిగుణాత్మకమగు ప్రకృతిని యాశ్రయించి నా మాయచే నేను పుట్టుచున్నాను.

ఇచట ప్రకృతి, మాయ సమానార్థకము గాన ప్రకృతిని అధిష్ఠించి మాయతో బుట్టితి నని మూలకారులు చెప్పుట కాని, పరమార్థమగు లోకమే లేనందున లోకమువలె పరమార్థముగా పుట్టె నని భాష్యకర్తలు వివరించుటగాని యనుచితమని యందురు. అది యుక్తము కాదు. మాయాప్రకృతులకు భేదము కలదు. అవిద్యామాత్రము ప్రకృతి, దోషముతో గూడిన యవిద్య మాయ యనబడును.

అవిద్యోపాదానకమగు కార్యము వ్యావహారిక మగుటవలన పరమార్థముగా బుట్టినదని చెప్పబడుచున్నది. మాయోపాదానమగు కార్యము ప్రాతిభాసిక మగుటచే నపారమార్థ మనబడుచున్నది. దృష్టాంతము: అవిద్యవలన బుట్టిన సర్పము,

నిజమయిన సర్పము. మాయామయమగు రజ్జుసర్పము మిథ్యాసర్పము. అవిద్యాజన్యమగు జాగ్రత్ప్రపంచము సత్యము. మాయామయమగు స్వాప్నప్రపంచము మిథ్యాప్రపంచము. అట్లే జీవులయొక్క శరీరసంయోగము అవిద్యాజన్యము. ఈశ్వరునకు శరీరసంయోగము మాయామయము. కావున మూలమునందుగాని భాష్యమునందుగాని దోషము లేదు.

ఈశ్వరపరతంత్రమగు నవిద్య యీశ్వరునకు శరీరము నీయలేదు. జీవులను మాత్రము తాను వశపరచుకొని వారికి శరీరసంయోగము నిచ్చును. కావున జీవుల శరీరమే అవిద్యామయము. ఇచట జీవుడనగా చిదాభాసుడు గాని కూటస్థాత్మకాదు. కూటస్థాత్మయనగా నీశ్వరుడు. జీవునకు వాస్తవస్వరూపము కూటస్థాత్మ యనియు వ్యావహారికరూపము చిదాభాసతోగూడిన బుద్ధియనియు భేదముగ్రహింపవలయును.

(లేక) త్రిగుణాత్మకమగు మాయ ప్రకృతి యనియు, ఇన్ద్రజాలశక్తితో సమానమగు మాయ మాయ యనియు భేదము. కావున ప్రకృతికార్యమగు జీవులయొక్క దేహేన్ద్రియాదికము వ్యావహారికము. మాయాకార్యమగు ఈశ్వరుని దేహేన్ద్రియాదికము ఐన్ద్రజాలిక గన్ధర్వ నగరాదులవలె ప్రాతిభాసికములుకనుకనే (న పరమార్థతో లోకవత్) యథార్థముగా లోకమువలె కాదు, అని యాచార్యులనిరి. పరమార్థమనగా వ్యవహారదశ యని యర్థము.

ఇచట నియ్యది రహస్యము: పదార్థములు వ్యావహారిక సత్తులనియు, పారమార్థిక సత్తులనియు, ప్రాతిభాసిక సత్తులనియు, కేవల అసత్తులనియు, నాలుగు రకములు.

అందు జాగ్రదవస్థతో నిర్దుష్టము లయిన నింద్రియములతో గ్రహింప బడు మనుష్య పశు పక్ష్యాది ప్రపంచము వ్యావహారిక సత్తు. అద్వితీయమగు బ్రహ్మము పారమార్థికసత్తు. దోషయుక్తమగు నింద్రియములచే గ్రహింపబడు స్వాప్నమింద్రజాల రజ్జుసర్పాదికము, ప్రతిభాసకాలమునందుమాత్రమే యుండుటచే ప్రాతిభాసిక మన బడును. గొడ్డురాలి బిడ్డ, కుందేటి కొమ్ములు; ఆకాశ కుసుమము మున్నగునవి అత్యన్తాసత్తులు (బొత్తుగా లేనివి). కనుకనే "వంధ్యా పుత్రో న తత్త్వే న మాయయా వాపి జాయతే" (గొడ్డురాలిబిడ్డ నిజముగా పుట్టదు, మాయచేతను పుట్టదు) అని పెద్ద లందురు.

ఇట్లుండ రామకృష్ణాద్యవతారములు ప్రతీతిసిద్ధములయినందున అత్యంతాసత్తులు కావు. (బొత్తుగా లేనివి కావు.) పరమార్థదశలో లేకుండుటచే పారమార్థికములును కావు. అట్లే యవతారపురుషులు జన్మమరణాదు లూహింప నలవి కానందున వ్యావహారికములును కావు. మరేమనిన గంధర్వనగరాదుల వలె ప్రాతిభాసికములే యగుచున్నవి. శంఖచక్రాదులతో గూడిన నాలుగు భుజములు గలవాడును, కిరీటాదు-

లతో నలంకృతుడును, సర్వజ్ఞుడు నగు పిల్లవా డొకఁడెను కలిగెనని చెప్పినచో లోకమునం దెవ్వడును యిది నిజమని నమ్మడు. అట్లే భయంకరాకారముగల నరసింహుడగు పురుషుడు స్తంభమునుండి పుట్టెనన్నచో లోకము విశ్వసింపదు. యుక్తికి సరిపోవు విషయమునే లోకము నమ్మును. యుక్తికి నచ్చని విషయమును ఇంద్రజాలమువలె మిథ్య యని తలంచును. యద్యపి సిద్ధాంతమునందు- వ్యావహారిక ప్రపంచముకూడ. పురుషుని రేతస్సు, వి త్తనములు, మట్టి, మున్నగునవి శరీర వృక్ష ఘటాదుల నెట్లు పుట్టించును? అను విచారణను నిలువనేరదు. అయినను పురుషవీర్యమువలన శరీరము, బీజములవలన చెట్లు, మట్టివలన కుండలు పుట్టుట లోకమునం దనుభవ సిద్ధమగుటచే నందాశ్చర్యమేమియు లేదు. అప్రమాణబుద్ధియు లేదు. అందువలన నయ్యది విచారక్షమమే యగుచున్నది. కావున లౌకికుల యుక్తికి నిలువక నాశ్చర్యవిషయమగు వస్తువు గంధర్వనగరాదులవలె మిథ్యయనియు, యుక్తికి నచ్చి యాశ్చర్యవిషయము కాని వస్తువు వ్యావహారిక మనియు గ్రహింప నగును. అందువలన నింద్రజాలమువలె విచిత్రహేతువగు యీశ్వరశక్తి మాయ యనియు, సర్వసాధారణమగు నీశ్వరశక్తి ప్రకృతి యనియు భేదము.

(లేక) ప్రకృతి, మాయ యీ రెండును ఒకఁటియే. ప్రకృతిని స్వాధీనపరచుకొనిన శ్రీకృష్ణుడు "నేను ప్రకృతివలననే పుట్టితినిగాని, పుణ్యాపుణ్యసంస్కారమువలన బుట్టలేదు." అను నభిప్రాయముతో "ఆత్మమాయయా" అని నుడివెను.

పుణ్యాపాప సంస్కారములతోఁగూడిన ప్రకృతివలన బుట్టిన మనుష్యాదులు పరమార్థముగా బుట్టరని చెప్పబడుచున్నది. కేవల మాయవలన బుట్టిన రామకృష్ణాదులు పరమార్థముగా పుట్టినవారు కానందున పుట్టినవారువలె అని చెప్పబడుచున్నారు. అజ్ఞాని యొనర్చు సకామకర్మ నిజముగా కర్మయే యగుచున్నది. వివేకి యొనర్చు నిష్కామకర్మ కర్మరూపమయినను బన్ధప్రాపకము కానందున కర్మవలె తోచును. గాని నిజముగా కర్మ కానేరదు. అట్లే సర్వజ్ఞుడగు నీశ్వరునకు రామకృష్ణాది దేహధారణరూపమగు జన్మబన్ధప్రాపకము కానందున జన్మవలె తోచును గాని నిజముగా జన్మకానేరదు. అజ్ఞాని యగు జీవునకు గల మనుష్యశరీరధారణరూపమగు జన్మ బన్ధము నిచ్చుటచే నిజముగా జన్మయే యగుచున్నది.

ద్వైతులు ఈశ్వరునియొక్క జన్మ కర్మాధీనము కాదనియు, లీలామాత్రమేననియు చెప్పుదురు. ఆ లీలకూడ మాయారూపమే కాని మాయకంటె వేరు కానేరదు. కేవల నిర్విశేషుడగు నీశ్వరునియందు మాయకంటె వేరగు లీల సంభవింపదు. దీనిచే జీవపదవాచ్యుడగు చిదాభాసుడు ప్రకృతి పరతంత్రుడగుటచే నాతనికి ప్రకృతివలన జన్మ యనియు, ఈశ్వరుడు ప్రకృతి పరతంత్రుడు కానందున నీశ్వరుని జన్మ మాయామయ మనియు నిష్కృష్టార్థము తేలుచున్నది.

ఓయి! ఈశ్వరశరీరము ప్రతిభాసకాలమునందు మాత్రమే యుండుటచే మాయామయ మనియు, జీవశరీరములు వ్యవహార దశయందుండుటచే వ్యావహారికము లనియును భేదము చెప్పుట దుష్కరము. అర్జునశరీరమువలె శ్రీకష్ణశరీరము కూడ వ్యవహారదశయం దుండియేయున్నది. అన్నచో నట్లుకాదు. శ్రీకృష్ణశరీరము అనేకరకములుగా కనబడును. ఒకప్పుడు కనుపడదు. కావున మాయామయము. రజ్జుసర్పము ఒకప్పుడు దండరూపముగా కనుపడును. ఒకప్పుడు నీటిచారవలె కనుపడును. ఒకప్పుడు పూలమాలవలె కనుపడును. మరియొకప్పుడు కనుపించదు. కావున నియ్యది మాయామయమగుచున్నది. అట్లే శ్రీకష్ణశరీరముకూడ. కావున, అర్జునునకువలె శ్రీకృష్ణునకు పరమార్థముగా జన్మలేదనియు, శ్రీకృష్ణుడు నిత్యుడు, అజుడు, ఈశ్వరు డనియు స్పష్టము.

ఇచట రామానుజులు శ్రీకృష్ణుని జన్మ మిథ్యకాదనియు, సత్యమేననియు, శ్రీకృష్ణుడు తన ప్రకృతిని విడువకయే సత్యసంకల్పజ్ఞానముచే పుట్టె ననియు, ఈశ్వరుని స్వరూపము సగుణమని శ్రుతిచెప్పుచున్నదనియు ప్రతిపాదించిరి.

అయ్యది తుచ్ఛము. సచ్చిదానందమగు బ్రహ్మ "నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనం" ఇత్యాది శ్రుతిచే నీరూపుడని చెప్పబడుచున్నది. బ్రహ్మను హిరణ్యవర్ణత్వాది రూపములు ఉపాసనకొరకు కల్పింపబడినవి; కాని వాస్తవములు కావు. ఈశ్వరుడు శరీరవిశిష్టుడగుచో నాతనికి సర్వాన్తరత్వము, సాక్షిత్వము మున్నగునవి పొసగవు. శరీరవిశిష్టుడగు ఈశ్వరుడు దృశ్యుడగును. అందువలన ఘటాదులవలె యనిత్యుడగును. అజుడగు నీశ్వరునకు జన్మయనునది సంకల్పముచే గూడ సంభవింపదు. అసంగుడగువానికి శరీరసంగ మసంభవము. కావున కృష్ణాద్యవతారములు మిథ్యకాని యథార్థములు కావు. ౬

శ్లో. యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లాని ర్భవతి భారత!
అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం సృజా మ్యహం ॥ ౭ ॥

అ. ఓయి భారతా! లోకమున ఎప్పుడెప్పుడు ధర్మమణంగునో, అధర్మ మభివృద్ధి చెందునో అప్పుడప్పుడు మాయచే నన్ను నేను సృజించెదను. ౭

శ్లో. పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే ॥ ౮ ॥

అ. సన్మార్గమునందున్న దేవతలను, ఋషులను, మానవులను కాపాడుటకు దుర్మార్గులగు రక్షసాదుల మదమణంచుటకు, ప్రపంచమున ధర్మమును నిలబెట్టుటకును ప్రతియుగమునందు నేను పుట్టుచుందును.

ఇచట రామానుజులు (విష్ణువిరహాసహానాం వైష్ణవాగ్రేసరాణాం) విష్ణువియోగమును సహింపజాలని వైష్ణవాగ్రేసరులను కాపాడుటకు ఈశ్వరావతారము

అని వివరించిరి. అయ్యది తుచ్ఛము. వారి మతమున వైష్ణవాగ్రేసరులు జ్ఞానులనియా? అజ్ఞానులనియా? అందు మొదటి పక్ష మవలంబించినచో "శ్లో॥ వాసుదేవ స్సర్వమితి సమహాత్మా సుదుర్లభః" అని కృష్ణుడు చెప్పినట్లును, "శ్లో. సర్వగత్వాదనంతస్య సఏవాహ మవస్థితః! మత్తస్సర్వ మహం సర్వం మయిసర్వం సనాతనః" అని ప్రహ్లాదులు చెప్పినట్లును. (సర్వంబ్రహ్మ) అంతయు బ్రహ్మమే. (బ్రహ్మోహమస్మి) నేనే బ్రహ్మమునగుచుంటిని అను జ్ఞానము యెవరికి కలదో అట్టి యద్వైతాత్మజ్ఞానులే వైష్ణవాగ్రేసరులు. అట్టివారికి విష్ణువే ఆత్మయగుటచే విష్ణువియోగ మెట్లు ప్రసక్తించును?

రెండవమతమవలంబించినచో విష్ణువును తెలియనివారలు వైష్ణవు లెట్లగుదురు? ఎవరు విష్ణువును దెలిసికొని ఆయనయందు భక్తిభావము కలిగియుందురో వారు కదా వైష్ణవులు "శ్లో॥ విష్ణ్వర్పితాఖిలాచారః సహి వైష్ణవ ఉచ్యతే॥" అని కదా శాస్త్రము.

"శ్లో. నచలతి నిజవర్ణ ధర్మతో యః స్థిరమనసం త మవేహి విష్ణుభక్తం" అను ప్రమాణమును బట్టి వర్ణాశ్రమ ధర్మమునుండి తొలగక స్థిరచిత్తుడగువాడు వైష్ణవుడుకాని యితరుడు కాడని యనదగదు. ఇట్టివాడు యోగికాని, జ్ఞాని కానేరడు. వైష్ణవుడన్న యోగియన్నచో జ్ఞాని వైష్ణవుడు కాకపోవలసివచ్చును. అట్లంగీకరించినచో "ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థం అహం సచ మమప్రియః" అను ముందు గీతావచనము విరోధించును. విష్ణుప్రియుడగు జ్ఞాని వైష్ణవుడు కాడనుట హాస్యాస్పదము. పోనిండు. జ్ఞానశూన్యుడగు యోగియే వైష్ణవుడగుగాక, అయినను అట్టి వైష్ణవునకు భగవత్స్వరూపస్వభావజ్ఞానమే లేకపోవుచుండగా వాడు భగవద్వియోగము నెట్లు సహింపలేకపోవును?

తప్తశంఖచక్రచిహ్నములను ధరించువారలును, ఊర్ధ్వపుండ్రధారులును, అర్చకులు నగు ద్విజులు వైష్ణవులని యనదగదు. శరీరతాపాదులు వేదవిరుద్ధమగు నాచారము లగుటచే, నిట్టి దురాచారపరులగు దుర్మార్గులను నశింపజేయుటకే భగవంతు డవతరించునని చెప్పవలయును. కావున వీరు వైష్ణవులు కానేరరు. శరీరతాపాదులు, ద్విజేతరులకు కాదని మేము రచించిన శూద్రధర్మదర్పణ మను గ్రంథమున వివరింపబడినది. కావున మూలమునందలి సాధుపదమును మాత్రము చూచి వైష్ణవులు తమయాడంబరము నంతయు వెల్లడించుట తగదు.

శ్లో. జన్మ కర్మ చ మే దివ్య మేవం యో వేత్తి తత్త్వతః
త్యక్త్వా దేహం పునర్జన్మ నైతి మామేతి సోఽర్జున ॥౯॥

అ. ఓయి యర్జునా! నా పుట్టుకను దివ్యమగు నా కర్మను ఎవ్వడు నిజముగా గుర్తెరుంగునో వాడు దేహమును విడచి మరలపుట్టడు. ముక్తినొందును.

ఈశ్వరుడు జన్మరహితుడనియు, నిత్యుడనియు, శుద్ధుడనియు, బుద్ధుడనియు, ముక్తుడనియు, ఇట్టివాడు మాయచే బుట్టుననియు, వాని పని ప్రాకృతము కాదనియు, లోకాతీతమనియు నెవ్వడెఱుంగునో వాడు ముక్తి నొందునని యర్థము.

ఇచట రామానుజులు: నాజన్మకర్మలు తెలిసికొని పాపరహితుడయి నన్నాశ్రయించి, నన్నేముఖ్యముగా ప్రేమించి, నాయందె చిత్తము నుంచినవాడు నన్నే పొందును- అని వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి. ఇందు మూలములో లేని పదముల ననేకములను కల్పింపవలసినందున నియ్యది యప్రమాణ మగుచున్నది. ౯

శ్లో. వీతరాగభయక్రోధాః మన్మయా మా ముపాశ్రితాః
బహవో జ్ఞానతపసా పూతా మద్భావ మాగతాః ॥ ౧౦ ॥

అ. రాగ, భయ, క్రోధముల వీడి పరమేశ్వరు నాశ్రయించి జ్ఞాననిష్ఠచే బరిపూతులగు ననేకులు బ్రహ్మవేత్తలు మోక్షము నొందిరి. ఇచట మోక్షము నొందుటకు నితర తపస్సులతో పని లేదనియు కేవల జ్ఞానమొక్కటియే సాధనమనియు; "జ్ఞానతపసా" అను మూలముచే సూచింప బడుచున్నది.

జ్ఞానమునందు తపోధర్మము నారోపించుటవలన నితర తపస్సులకు ముక్తితో బనిలేదని స్పష్టపడుచున్నది. ఇతరతపస్సు లున్నను నిజముగా జ్ఞానము తపస్సు కాదని చెప్పుటకు జ్ఞానమునందు తపోధర్మ మారోపింపబడినది. ౧౦

శ్లో. యే యథా మాం ప్రపద్యంతే తాంస్తథైవ భజామ్యహం
మమ వర్త్మానువర్తంతే మనుష్యాః పార్థ సర్వశః ॥ ౧౧ ॥

అ. ఎవరెవరు యే యే ఫలమును గోరి నన్నారాధించుచుందురో వారి వారికా యా ఫలముల నొసంగుచు నేను వారల ననుగ్రహింతును. ఫలమును కోరువారికి ఫలము నిచ్చుచు, ఫలము నపేక్షింపని ముముక్షువులకు జ్ఞానము నొసంగుచును, జ్ఞానులగు సన్యాసులకు మోక్షము నిచ్చుచును, ఆర్తులగు వారల బాధల తొలగించుచును అనుగ్రహింతు నని భావము.

ఇందుకు శ్రుతిప్రమాణము "తం యథా యథోపాసతే తం తామేవ ఫలం లభతే" అని - దీని యర్థము. పరమేశ్వరుని యే యే ఫలము నుద్దేశించి మానవు లుపాసింతురో వారు ఆ యా ఫలమును బొందుదురు. కావున నోయి పార్థా! సర్వ విధముల మానవులు నామార్గము నే యనుసరించుచున్నారు.

ఇచట రామానుజులు: "మమవర్త్మ" అను పదమునకు "మత్స్వభావం" నా స్వభావమును అని యర్థమును వివరించి, నా స్వభావము ననుభవించి యనువర్తింపుచున్నారను భావమును ప్రకటించిరి. అయ్యది యుక్తముగాదు. వర్త్మ అను పదము

నకు స్వభావ మను యర్థము లేదు. భగవత్స్వభావము ననుభవించుట మానవులకు దుష్కరము. కావున రామానుజవ్యాఖ్యాన మసంగతము.

శ్లో. కాంక్షంతః కర్మాణాం సిద్ధిం యజంత ఇహ దేవతాః
క్షిప్రంహి మానుషే లోకే సిద్ధిర్భవతి కర్మజా ॥ ౧౨ ॥

అ. లోకమునందు మానవులు కర్మఫలమును గోరుచు ఇంద్రాగ్న్యాది దేవతలను పూజించుచున్నారు. ఫలమును గోరి భిన్నభిన్న దేవతలను బూజించు దేవతలకు మనుష్యలోకమునందు ఫలము త్వరగా సిద్ధించును. ఎవడు కర్మఫలము నిచ్చు నింద్రుడు వేరు, ఫలము ననుభవించు నేను వేరు, అను భేదబుద్ధితో నుపాసన చేయునో వాడు అజ్ఞాని. దేవతలకు పశువు.

సర్వాత్మకుడగు వాసుదేవు డొక్కడే యభిన్న దేవత. ఇంద్రాదులు వివిధలింగ దేహాభిమానులగుటవలన భిన్న దేవతలు. ఇందుకు భాగవతమునందు ప్రమాణము కలదు. "శ్లో. ఏవం గజేంద్ర ముపవర్ణిత నిర్విశేషం బ్రహ్మాదయో వివిధలింగభిదాభిమానాః। నైతే యదా ఉపసస్రుపు ర్నిఖిలాత్మకత్వా త్తత్రాఖిలామరమయో హరిరావిరాసీత్॥" అని.

వాసుదేవుడన దేహేంద్రియాది సముదాయమునం దభిమానముగల పురుషుడు కాడు. నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తుడగు నాత్మ కావున వాసుదేవుడు భిన్నదేవత కాడు.

మూలమునందు "క్షిప్రం హి మానుషే లోకే" మనుష్యలోకమున కర్మసిద్ధి త్వరగా జరుగు ననుటచే, నితరలోకములయం దాలస్యముగా జరుగునని సూచింపబడుచున్నది. ఇతరలోకములయందు కర్మాధికారమే లేనపుడు అచట కర్మఫలము సిద్ధించు టెట్లని యనదగదు. మనుష్యలోకమునందు చేసిన కర్మలయొక్క ఫలములు అనేకరూపములు. అందు పశుపుత్రాది రూపమగు నైహికఫలము యీ లోకమున త్వరగా సిద్ధించును. స్వర్గాదిరూపమగు నాముష్మికఫలము పరలోకమున చాలకాలమునకు సిద్ధించును. కావున స్వర్గాది లోకములయందు కర్మాధికారము లేకున్నను కర్మఫలములుమాత్రము కలవని గ్రహింపవలయును. ౧౨

శ్లో. చాతుర్వర్ణ్యం మయా సృష్టం గుణకర్మవిభాగశః
తస్య కర్తార మపి మాం విద్ధ్యకర్తార మవ్యయమ్. ॥ ౧౩ ॥

అ. నేను, గుణకర్మ విభాగపూర్వకముగ నాలుగు జాతులవారిని సృష్టించితిని. అందువలన మనుష్యులు వారి వారి వర్ణాశ్రమ ధర్మానుష్ఠానముద్వారా నన్నే సేవింపుచున్నారు. వర్ణాశ్రమ ధర్మసృష్టికి నేను కర్తనయినను నిజముగా నేను కర్తృత్వాది వికారములు లేని యవినాశస్వరూపుడను. లోకములో నెవ డేపనిని చేయునో వాడు తత్ఫలితముతో గూడుకొనును. వ్యవసాయకుడు వ్యవసాయఫల

మగు సస్యముతో గూడుకొనుచున్నాడు. చాతుర్వర్ణ్యాది సృష్టికర్తయగు నీశ్వరుడుకూడ సృష్టిక్రియాఫలముతో గూడుకొనుచుండ నిత్యముక్తు డెట్లగునని ప్రశ్నింపదగదు. ఈశ్వరుడు మాయతో సృష్ట్యాది క్రియలను చేయుచున్నాడు. ఈశ్వర రూపముతో సృష్ట్యాదుల జేయుటలేదు. మాయాతాదాత్మ్యము నీశ్వరునియం దధ్యసించి యజ్ఞానులు యీశ్వరుడు కర్తయని యనుచున్నారు. దీనినే విశ్వామిత్రులు అధ్యాత్మరామాయణమునందు జెప్పిరి. "శ్లో. రామో నగచ్ఛతి, న తిష్ఠతి, నానుశోచత్యాకాంక్షతే త్యజతినో న కరోతి కించిత్। ఆనందమూర్తి రచలః పరిణామహీనో మాయాగుణానను గతోహి తథా విభాతి" అని. దీనియర్థము (శ్రీరాముడు యెచటకు వెళ్ళడు, ఉండడు, దుఃఖింపడు, దేనిని కోరడు. దేనిని విడువడు, ఏపనిని చేయడు, ఆనందరూపుడు, స్థిరుడు, వికారరహితుడు, అయినను మాయాగుణముల ననుసరించి ఆయాపనులను చేయువానివలె తోచును.)

మాయచే కర్తృత్వము వహించిన వానికి పరమార్థముగా అకర్తృత్వము సిద్ధించును. కనుకనే శ్రీకృష్ణుడు "కర్తారమపి, అకర్తారమ్" చేయుచున్నను చేయని వానినిగా అని నుడివెను. ౧౩

శ్లో. న మాం కర్మాణి లింపంతి న మే కర్మఫలే స్పృహా
ఇతి మాం యోఽభిజానాతి కర్మభిర్న స బధ్యతే ॥ ౧౪ ॥

అ. ఓయి యర్జునా! నేనుచేయు కర్మలయందు నా కహంకారము లేకుండుటచే నాకవి దేహేంద్రియాదుల నిచ్చుచు నంటజాలవు. నాకు కర్మఫలమునందు కోరికగూడలేదు. అందుచే జన్మవృద్ధ్యాదిరూపమగు సంసారలేపము నాకు లేదు. నన్నిట్టివానినిగా నెరింగినవాడుగూడ కర్మబద్ధుడుకాడు. ఫలేచ్ఛ, అహంకారము యుండిననే కర్మలు బంధము నిచ్చును. అయ్యవి లేనపుడు కర్మలు బంధప్రదములు కానేరవు. ౧౪

శ్లో. ఏవం జ్ఞాత్వా కృతం కర్మ పూర్వైరపి ముముక్షుభిః
కురు కర్మైవ తస్మాత్త్వం పూర్వైః పూర్వతరం కృతమ్ ॥ ౧౫ ॥

అ. పూర్వులగు ముముక్షువులుగూడ కర్మతత్వము నిట్లెఱింగియే కర్మనాచరించిరి. కావున నీవుగూడ ప్రాచీనులగు జనకాదులచే నాచరింపబడిన కర్మను చిత్తశుద్ధికొరకుగాని, లోకసంగ్రహముకొరకుగాని యాచరింపుము. ౧౫

శ్లో. కిం కర్మ కిమకర్మేతి కవయోఽప్యత్ర మోహితాః
తత్తే కర్మ ప్రవక్ష్యామి యద్జ్ఞాత్వా మోక్ష్యసేఽశుభాత్ ॥ ౧౬ ॥

అ. ఏది కర్మ? ఏయ్యది యకర్మ? అని వివేకసంపన్నులు గూడ స్వబుద్ధిచే దెలియజాలకున్నారు. వారును పూర్వులాచరించినది కర్మ యనియు

వా రాచరించని దానిని యకర్మయనియు దెలిసికొనిరి. సర్వజ్ఞుడ నగు నేను నీకు ప్రాచీన మగు కర్మాకర్మవిభాగమును చెప్పెదను. దానిని తెలిసికొని యాచరించినచో నీవు సంసారమోక్షము నొందెదవు. ౧౬

శ్లో. కర్మణోహ్యపి బోద్ధవ్యం బోద్ధవ్యంచ వికర్మణః
అకర్మణశ్చ బోద్ధవ్యం గహనా కర్మణో గతిః. ॥ ౧౭ ॥

అ. కర్మయన దేహేన్ద్రియాదులచేష్ట. అకర్మయన నూరకుండుట. కావున నిందేమి తెలియవలయును? అని యనరాదు. శాస్త్రవిహితమగు కర్మయొక్క తత్త్వము గుర్తింపవలయును. శాస్త్ర నిషిద్ధమగు వికర్మయొక్క తత్త్వము తెలియవలయును. అట్లే అకర్మయగు తూష్ణీంభావముయొక్క రహస్యమునుగూడ గ్రహించవలయును.

ఇచట కర్మాకర్మ వికర్మలస్వరూపమును రామానుజు లిట్లుపపాదించిరి. మోక్షసాధనమగునది కర్మయనియు, నిత్య నైమిత్తిక కామ్యాది వివిధరూపమయిన కర్మ వికర్మయనియు, అకర్మయన జ్ఞానమనియు వా రనిరి.

అయ్యది తుచ్ఛము. ఫలాభిసంధిలేక యాచరించిన నిత్యనైమిత్తికాది వివిధ కర్మలు పరంపరగా మోక్షసాధన మగుచున్నందున రామానుజ మతమున కర్మ వికర్మలకు భేదము దుర్వచమగును. ఇక అకర్మయనుచోటకూడ "అహననమ్" ఇత్యాది పదములయందువలె నఞ్ నకు స్వప్రతియోగ్య భావమును (తాను దేనితో చేరియుండునో దానియొక్క అభావమును) భోధించు స్వభావముండుటచే, కర్మాభావరూపార్థమే లభించునుగాని జ్ఞానరూపార్థము లభింపనేరదు. నఞ్ నకు స్వప్రతియోగి విరుద్ధార్థము లాక్షణికముగాని ముఖ్యము కానేరదు. ముఖ్యార్థము సంభవించుచుండగా లాక్షణికార్థము స్వీకరించుట న్యాయముకాదు.

మరియు, కర్మకు విరోధిగనుక జ్ఞానము అకర్మయని వాదించుట రామానుజులకు శక్యముకాదు. వారిమతమున జ్ఞానకర్మలకు విరోధమును వా రంగీకరింపరు. జ్ఞానపూర్వకముగా కర్మ యనుష్ఠింపవలెనని రామానుజు లనేకపర్యాయములు వక్కాణించిరి. నఞ్ నకు సాదృశ్యార్థమును గూడ నంగీకరింప నలవికాదు. కర్మజ్ఞానములకు సాదృశ్య మసంభవము. అకర్మయను పదమునకు కర్మభిన్నమను అర్థముకూడ పొసగదు. అట్లైతేరి కర్మభిన్నములయిన ద్రవ్యాదులుండ జ్ఞానమే కర్మభిన్నమని చెప్పుట యుచితము కాదు. మరియు అకర్మయన కర్మకంటె తక్కువది అని చెప్పుట గూడ సమంజసముగాదు. కర్మకంటె గొప్పదగు జ్ఞానము కర్మకంటె నల్పము కానేరదు. ఇంక ప్రకరణమువలన "అకర్మ" యను పదమునకు జ్ఞానమను అర్థము చెప్పుదమన్న నదియు పొసగదు. ఇయ్యది కర్మప్రకరణముగాని జ్ఞానప్రకరణముకాదు. కావున రామానుజులమతము పొసగదు.

శ్లో. కర్మణ్యకర్మ యఃపశ్యే దకర్మణి చ కర్మ యః
స బుద్ధిమాన్ మనుష్యేషు సయుక్తః కృత్స్నకర్మకృత్ ॥ ౧౮ ॥

అ. ఎవడు కర్మయందు కర్త్రాభావమును చూచునో, కర్త్రాభావమునందు కర్మను చూచునో వాడు మనుష్యులలో బుద్ధిశాలి, యోగయుక్తుడు, సమస్త కర్మలను ఆచరించినవాడు అని యన్వయము.

ఇచట కొంత విమర్శింప దగిన విషయముకలదు. "సప్తమ్యధికరణేచ" అను పాణిని సూత్రముచే నధికరణార్థమునందు సప్తమీవిభక్తి విధింపబడినది. "ఆధారోఽధికరణమ్" అను సూత్రము వలన ఆధారమున కధికరణమను పేరు విధింపబడినది. ఔపశ్లేషికము, వైషయికము, అభివ్యాపకము అని యాధారము మూడు విధములు. క్రమముగా వీటికి యుదాహరణములు_ 1. చాపమీద గలదు; 2. మోక్షవిషయకమగు నిచ్ఛకలదు; 3. అన్నిటిని వ్యాపించి యాత్మ కలదు అని (కట్యామాస్తే, మోక్షే, ఇచ్ఛాస్తి సర్వస్మిన్నాత్మాఽస్తి).

ఇట్లుండ నీ శ్లోకమున "కర్మణి" "అకర్మణి" అని కర్త్రాకర్మలయందు విధింపబడిన సప్తమీవిభక్తి వైషయికాధారమని కొందరు, అభివ్యాపకాధారమని మరికొందరును అందురు. ఇందు మొదటి పక్షమున శ్లోకార్థము వ్రాయబడుచున్నది. 'కర్మణి' దేహేన్ద్రియాదిచేష్టావిషయమై "అకర్మ" కర్త్రాభావరూపమగు ఆత్మను "అకర్మణి" దేహేన్ద్రియాదివ్యాపారోపరమము విషయమై కర్మను ఎవడు తెలిసికొనునో వాడు మనుష్యులలో బుద్ధిమంతుడు, యోగి, కృతకృత్యుడును అగుచున్నాడు. అని.

లోకములో తిమిర దోషముగల పురుషుడు కటికిచీకటిలో నున్న త్రాడును పాముగాను, అట్టి పామును త్రాడునుగాను గ్రహించినట్లు లోకము ఆత్మను కర్మరూపునిగాను, దేహాదివ్యాపారాభావమును కర్త్రాభావరూపముగాను భ్రాంతిచే గ్రహించుచున్నది. ఇట్లుండ త్రాటిని త్రాడుగాను, పామును పాముగాను తెలిసికొనినట్లు ఆత్మను ఆత్మగాను, దేహాదివ్యాపారోపరమమును కర్మరూపముగాను తెలిసికొనినవాడు బుద్ధిమంతుడు. కర్త్రాభావము ఆత్మరూప మెట్లగునని యనదగదు. కల్పిత పదార్థముయొక్క అభావము అధిష్ఠానరూపము గనుక కర్మ ఆత్మయందు కల్పింపబడుటచే కర్త్రాభావ మాత్మరూపమగును. త్రాటియందు కల్పింపబడిన సర్పముయొక్క అభావము త్రాడురూపమే అగుచున్నది. కావున నజ్ఞానుల కభిమతమగు కర్మ అకర్త యనియు, అకర్త కర్తయనియు వివేకి తెలియవలెను.

ఈపక్షమున రెండవ యర్థము కలదు. ఎట్లన "కర్మణి" కర్మాశ్రయు డగుట వలన కర్తగా భావింపబడు జీవునివిషయమై "అకర్మ" కర్మరహితమగు బ్రహ్మము నెవడు చూచునో "అకర్మణి" బ్రహ్మవిషయమై "కర్మ" జీవుని; యెవడు

గ్రహించునో వాడు బుద్ధిమంతుడు, యోగి, నిఖిలకర్మల నాచరించినవాడు; అని- అవివేకి ఏ జీవుని కర్తనుగాను, సంసారిగాను తలచుచున్నాడో "అయ మాత్మా బ్రహ్మ" అను శ్రుతి ప్రమాణమువలన వివేకి అట్టి జీవుని కర్తృత్వ సంసార సంబంధ రహితమగు బ్రహ్మమునుగా దెలిసికొనును. అట్లే అజ్ఞాని బ్రహ్మను తనకంటె భిన్నుని గాను, పరోక్షునిగాను, ఈశ్వరునిగాను తెలిసికొనును. జ్ఞాని అట్టి బ్రహ్మను తనతో నభిన్నునిగాను, ప్రత్యక్షునిగాను, ప్రత్యక్స్వరూపునిగాను "తత్త్వమసి" అను శ్రుతి ప్రమాణమువలన దెలిసికొనును. ఇట్లు జీవబ్రహ్మలకు బ్రహ్మజీవులకు అత్యంతాభేద మును గ్రహించువాడు బుద్ధిమంతుడని భావము. జీవుడు కర్మాశ్రయుడు. ఈశ్వరుడు కర్మానాశ్రయుడు. జీవుడు కర్మప్రయుక్తమయిన సుఖదుఃఖాది భోగముల ననుభవించును. ఈశ్వరుడు తద్వ్యతిరిక్తుడు. ఇట్లు జీవేశ్వరులకు పరస్పరభేదము కలదు. కాని యియ్యది వ్యావహారికముకాని పారమార్థికము కాదు. "ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ" అను శ్రుతినిబట్టి పరమార్థముగా కర్మతత్ఫలములు లేవు. వ్యవహారదశ యందుగూడ కర్మతత్ఫలములు జీవునకు ఉపాధిగతములుకాని, స్వరూపసిద్ధములు కావు. స్వతస్సిద్ధముగా చిదేకరసుడగు జీవునకు సుఖదుఃఖాదులు స్వరూపగతములు కానేరవు. కావున నిష్క్రియము, నిర్వికారము నగు బ్రహ్మయే జీవుడని రహస్యము.

కర్మాకర్మలయొక్క స్వరూపమును చెప్పు నీ ప్రకరణమునందు జీవబ్రహ్మల కభేదమును ప్రతిపాదించుట యసందర్భ మని యనదగదు. కర్మ యనాత్మగతమేకాని నిష్క్రియబ్రహ్మరూపమగు నాత్మగతము కాదని చెప్పుట ప్రకృతసందర్భమున కుచితమే యగుచున్నది. ఇచట కర్మశబ్దమువలన కర్మాశ్రయుడగు జీవుడు లక్షణచే చెప్పబడుచున్నాడు.

ఈ శ్లోకమునకు మూడవయర్థముకూడ స్ఫురించుచున్నది. "కర్మణి" కర్మాశ్రయమగు దేహాది సంఘాతమునందు, "అకర్మ" బ్రహ్మను ఎవడు చూచునో అని. అనగా దేహేన్ద్రియాది సంఘాతము బ్రహ్మయందు కల్పింపబడుటచే అట్టి దేహాది సంఘాతము బ్రహ్మాభిన్నమని యెవడు తలంచునో- యని అర్థము. కల్పితవస్తువు అధిష్ఠానముకంటె వేరు కానందున నిట్టి దృష్టి పొసగును. కనుకనే "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" అనువది పొసగుచున్నది. అట్లే "అకర్మణి" ఉపరతవ్యాపారమగు సంఘాతము విషయమై, "కర్మ" తూష్ణీమాసన రూపమగు (ఊరక నుండుట రూపమగు) కర్మాశ్రయమునుగా నెవ్వడు తలంచునో వాడు బుద్ధిశాలి అని మూడవ యర్థము.

రెండవ పక్షమున శ్లోకమున కిట్లర్థము గ్రహింపవలెను. ఎవడు కర్మాశ్రయుడగు కర్తయందు కర్మరాహిత్యమును గ్రహించునో అట్లే కర్మాభావరూపమగు దేహాదిచేష్టోపరమమందు యెవడు కర్మత్వమును తెలిసికొనునో. అని.

ఆత్మ కర్మసమవేతుడుగా నుండుటచే లోకము ఆత్మను కర్తనుగా తలచుచున్నది. కర్తయని లోకాభిమతమగు నాత్మయందు ప్రాజ్ఞుడు కర్మరాహిత్యమును గ్రహించును. అవిక్రియత్వాది యుక్తుల వలన నాత్మ కర్తగాడని విద్వాంసుడు తెలుసుకొనును. కర్మ దేహాదిసంఘాతమునం దున్నదికాని యాత్మయందు లేదని తెలుసుకొనును. అట్లే ప్రాజ్ఞులు వ్యాపారమువలె వ్యాపారోపరమముకూడ కర్మయే కావున లోకమునందు అకర్మగా నభిమతమయిన వ్యాపారోపరమమును కర్మనుగానే తెలియుదురు. అని భావము-

ఇట్టితరి అనగా కర్మశబ్దమునకు కర్మాశ్రయము అనియు, అకర్మ శబ్దమునకు తదనాశ్రయమనియు అర్థము నంగీకరించినచో వ్యాసులు "కర్తర్యకర్మ యః పశ్యే దకర్తరిచ కర్మ యః" అని శ్లోకము నెందుకు రచింపలేదు? అని ప్రశ్న యుదయించును. లోకులు యెచ్చట కర్మను జూచెదరో అచ్చట వివేకి కర్మరాహిత్యమును గ్రహించునని బోధింపదలచి వ్యాసు లట్లు శ్లోకమును రచియింపలేదు.

కావున ప్రవృత్తి నివృత్తులు రెండును కర్మరూపము లనియు, నా రెండును అనాత్మనగు దేహాది సంఘాతమునం దుండు ననియు నీయవి యవిద్యచే నాత్మయం దధ్యస్తములు కాన ఆత్మ నిష్క్రియుడు, అవికారి యనియు పక్షద్వయమునందును పండితార్థము.

ఓయి! కర్మయం దకర్మను గ్రహించుట, అకర్మయందు కర్మను గ్రహించుట లోకవిరుద్ధము. ఇట్లు గ్రహించినవాడు బుద్ధిమంతు డనుటకూడ లోకవిరుద్ధము. కావున నియ్యది యెట్లు పొసగును? అనినచో నట్లు కాదు. మూఢదృష్టిగల లోకమునకు నిజముగా అకర్మ కర్మవలె తోచును. అట్లే కర్మ అకర్మవలె తోచును. ఇట్టితరి యథార్థజ్ఞానముకొరకు భగవంతుడు "కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యేత్" అని చెప్పెను. కనుకనే యిట్టి యథార్థజ్ఞానముకలవాడు బుద్ధిమంతు డనుట కూడ లోక విరుద్ధము కాదు. ఇయ్యది యథార్థజ్ఞానము కనుకనే దీనివలన సంసార మోక్ష ముపపన్నమగుచున్నది.

కుండలో రేగుపండ్లు యుండినట్లుకర్మయందు అకర్మగాని, అకర్మయందు కర్మగాని లేదు. కర్మ అకర్మకుగాని, అకర్మ కర్మకుగాని రేగుపండ్లకు కుండవలె నధికరణము కానేరదు. ఎండమావులయం దుదకమును, ముత్యపుచిప్పయందు రజతమును గ్రహించినట్లు లౌకికులు కర్మాకర్మలను భ్రాంతిచే విపరీతముగానే గ్రహించిరి. ఏది నిజముగా అకర్మయో దానిని లౌకికులు కర్మరూపముగా గ్రహించిరి. అట్టి కర్మ విషయమై బుద్ధిమంతునకు కర్మరాహిత్యజ్ఞానము కలదు. ఏది వస్తుతః కర్మయో దానిని లౌకికులు అకర్మనుగా గ్రహించిరి. అట్టి అకర్మవిషయమై బుద్ధిమంతునకు కర్మజ్ఞానము

కలదు. కావున కర్మాకర్మలయెడల లౌకికుల జ్ఞానము భ్రమరూపమును వివేకవంతుల జ్ఞానము ప్రమాత్మకము నగుచున్నది.

ఓయి! వివేకులకు నవివేకులకు నందరకును కర్మ కర్మగానే తోచును. అకర్మయు అకర్మగానే తోచును. కర్మ అకర్మయు, అకర్మ కర్మయు కానేరదు. ఘటము యెల్లరకు ఘటముగానే కనుపడును, పటముగా కనుబడనేరదు. పటముకూడ నందరకు పటముగానే తోచునుగాని ఘటముగా స్ఫురింపదు. కావున కర్మాకర్మలయెడల అజ్ఞులకు విపరీత జ్ఞానమున్ను బుద్ధిమంతులకు యథార్థజ్ఞానమున్ను కలదనుట యెట్లు పొసగును? సమాధానము: పడవలోనున్న పురుషులు పడవ నడచుచుండగా కదలక నున్న యొడ్డున గల చెట్లను నడచువాటినిగా గ్రహింతురు. కంటికి నతిదూరముగా నున్న జనసంఘము నిజముగా నడచుచున్నను దూరమున నున్నవారికి నడువనివారు వలె కనుపింతురు. అట్లే లౌకికులకు (అజ్ఞులకు) గూడ కర్మరహితుడగు నాత్మ యందు కర్మజ్ఞానమున్ను దేహేన్ద్రియాది వ్యాపారోపరమరూపమగు కర్మయందు కర్మాభావజ్ఞానమున్ను విపరీతదర్శనమై విరాజిల్లుచున్నది– ఇట్టి విపరీతజ్ఞానమును పోగొట్టదలచి భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు "కర్మణ్యకర్మ యఃపశ్యేత్" ఇత్యాది వచనము నుపదేశించెను.

ఆత్మకు ప్రవృత్తి నివృత్తులు లేకుండుటచే, ఆత్మ నిష్క్రియుడనియు; నిర్వికారుడనియు జెప్పదలచియే భగవంతునిచే నీ శ్లోకము చెప్పబడినదని భావము.

ఆత్మ అవిక్రియుడని నింతకుమున్ను "అవ్యక్తోఽయ మచింత్యోఽయం" "నజాయతే మ్రియతే వా కదాచిత్" ఇత్యాది శ్లోకములచే పలుమారు చెప్పియున్నను, ఆత్మతత్త్వము దుర్విజ్ఞేయమని గుర్తించి భగవంతుడు మాటమాటకి, అవివేకుల ప్రశ్నలకు సమాధాన మొసంగదలచి యీ శ్లోకమును చెప్పెనని నిశ్చయార్థము.

ఆత్మయందు కర్మాభావము శ్రుతిస్మృతి న్యాయములచే ప్రసిద్ధము. ఈవిషయ మింతకుమున్ను శ్రీకృష్ణులు"అవ్యక్తోఽయ మచింత్యోఽయ మవికార్యోఽయముచ్యతే" ఇత్యాది శ్లోకములచేఁజెప్పియుండిరి. "సర్వకర్మాణి మనసా సన్న్యస్యాస్తే సుఖంవశీ" అను మొదలగు ప్రమాణములచే ముందుఁ జెప్పబోవుచుండిరి. "నజాయతే మ్రియతేవా విపశ్చిత్" "అవినాశీవా అరేఽయమాత్మా" అను శ్రుతులు "రామో నగచ్ఛతి నతిష్ఠతి నానుశోచతి" ఇత్యాది స్మృతులు, (ఆత్మ, కర్తృత్వాది వికారములు లేనివాడు, నిస్సంగుడగుటవలన, వ్యాపకుడగుట వలనను ఆకాశమువలె.) అను యుక్తియు; ఆత్మయందు కర్మరాహిత్యమును చాటుచున్నవి. అయినను నిష్క్రియుడగు నాత్మయందు విపరీతమగు కర్మజ్ఞానము లోకమున నత్యంత నిరూఢమయియున్నది. కనుకనే "కిం కర్మ కిమకర్మేతి కవయోప్యత్ర

మోహితాః" అని శ్రీకృష్ణభగవాను లనిరి. విద్వాంసులకే యిట్టి భ్రాంతి గలుగుచుండ నవిద్వాంసుల స్థితి యేమనదగును? కావున నిట్టి భ్రాంతికి లోనయిన మానవులు దేహేన్ద్రియాదులయందలి కర్మను ఆత్మయం దారోపించి నేను కర్తను యీ పని నాది, నే నీఫలము ననుభవింపవలెను, నేను యూరకనుంటిని, నేను నిరాయాసుడను, సుఖముగానుంటిని– అని తలంచుచున్నారు. అట్లే దేహేన్ద్రియాది గతమగు వ్యాపారోపరతిని, దానివలన కలుగు సుఖమును ఆత్మయం దారోపించి, నేనేమియు చేయుటలేదు, ఊరకయుంటిని, సుఖముగానుంటిని, అని లోకము తలంచుచున్నది. లోకమున కీ రెండు జ్ఞానములు విపరీతములే యగుచున్నవి. ఈ విపరీతజ్ఞానమును రూపుమాపుటకే భగవంతు డీ శ్లోకము నుపదేశించెను.

కావున ఆత్మ సమవేతమని సర్వజన ప్రసిద్ధమగు కర్మవిషయమై కర్మాభావమునే మానవుడు గ్రహించునో, ఆత్మాధ్యస్తమగు దేహేన్ద్రియ వ్యాపారోపరమము నందు కర్మజ్ఞాన మెవ్వని కుదయించునో వాడు కర్మాకర్మల విభాగములఁ దెలిసిన బుద్ధిమంతుడు, వాడే పండితుడు, వాడే కృతకృత్యుడు అని శ్లోకార్థము. పడవలో నున్నవారి కందరకు నదియొడ్డునగల చెట్లు కదలుచున్నట్లు కన్పించుచున్నను యెవ్వని "కాచెట్లు కదలుటలేదు, పడవయే కదలుచున్నది" అని జ్ఞానముండునో వాడే బుద్ధిమంతుడు, కాని మిగిలినవారు కారు. అట్లే దేహాత్మలయందుగూడ గ్రహింపనగును.

కార్యకరణవ్యాపారోపరమ (దేహేన్ద్రియ వ్యాపారోపరమ) రూపమగు అకర్మయందు పండితునకు కర్మబుద్ధి యెట్లు కలుగును? కలిగినను అయ్యది నెట్లు పోసగును? అని యనదగదు. కర్మాచరణమునందు "నేను యీ ఫలముకొరకు యీపనిని చేయుచున్నాను" అని కర్తృత్వాభిమానము, ఫలేచ్ఛయు నెట్లుకలుగుచున్నవో, అట్లే "నేను సుఖముకొరకు నూరకుండెదను" అని కర్మాభావము (అకర్మ) నందుగూడ అహంకారము, ఫలేచ్ఛయు, కలుగుచునే యున్నవి. ఎయ్యది కర్తృత్వాభిమాన ఫలేచ్ఛాపూర్వకమో అయ్యది కర్మ అని శాస్త్రసిద్ధాన్తము.

ఇట్టి కర్మాభావము (అకర్మ) దేహేన్ద్రియాది గతముకాని ఆత్మగతము కాదు. ఎచట కర్మయుండునో, అచటనే తదుపరతియు, (కర్మాభావమున్న) పొసగును. ఉః– చెట్టుయందు చలనము కలదు. చలనాభావముకూడ చెట్టుయందే కలుగును. కావున ఆత్మయందు వ్యాపారము (కర్మ) లేదు కనుక వ్యాపారభావముకూడ ఆత్మయం దుండనేరదు. వ్యాపార, వ్యాపారాభావములు రెండును, దేహాద్యాశ్రయములేకాని యాత్మాశ్రయములుకావు. ఎవ్వనియందు వ్యాపారోపరమ ముండునో వాడు ఉపరత వ్యాపారుడని పిలువబడును. నిలచియున్న పురుషునియందు గమన క్రియోపరతి(నడువకుండుట)కలదుగాన వాడు పరతగమనుడు (నడచుట మానిన వాడు

అని చెప్పబడుచున్నాడు. అట్లే అకర్మ (కర్త్రాభావము) ఆత్మయం దుండుచో అకర్మాత్మ ఉపరతక్రియుడు (పనులు చాలించినవాడు) అని యనవలసివచ్చును. అయ్యది శక్యముగాదు. క్రియోపరతికి పూర్వము ఆత్మయందు అవశ్యము క్రియ యుండి తీరవలయును. అక్రియుడగు నాత్మయందు కాలత్రియమునగూడ క్రియ యూహింపశక్యముగాదు. ఈ యుద్దేశముతోనే శ్రుత్యాదులు ఆత్మయందు కర్మ రాహిత్యమును ప్రతిపాదించినవి. నిషేధము ప్రసక్తిపూర్వక మగుచుండ, ఆత్మ యందు కర్మప్రసక్తియే లేనపుడు కర్మనిషేధ మెట్లుపొసగును? శ్రుత్యాదు లెట్లాత్మ యందు కర్మను నిషేధించినవి? అని ప్రశ్నింపరాదు. శ్రుత్యాది వచనములు భ్రాంతిప్రసక్తకర్మనిషేధ పరములుకాని వాస్తవిక కర్మనిషేధపరములు కావు. (అనగా మానవు లున్నవనుకొను కర్మలను శ్రుతులు నిషేధించుచున్నవి కాని, నిజముగా ఆత్మయందు కర్మలు కలవని నిషేధించుట లేదు. అని యర్థము.)

కావున కాలత్రయమందును, ఆత్మయందు కర్మలేకుండుటచే ఆత్మయే యకర్మ, అజ్ఞాని దేహాదులయందలి (దేహవ్యాశ్రయమగు) కర్మను ఆత్మయం దున్నటుల తలచుచున్నాడు. దేహేన్ద్రియాది వ్యాపారోపరమరూపమగు కర్మను దేహాదులయందలి కర్త్రాభావమునుగా తలంచుచు నద్దాని నాత్మయం దున్నటుల గ్రహించుచున్నాడు. అవివేకి జనాభిమతములగు నీ కర్మాకర్మలు రెండును ఆత్మ యందు కాలత్రయమునను లేవు. కనుకనే ఆత్మ అకర్మయనబడుచున్నాడు. ఇట్లు కర్మాకర్మ విభాగముల నెవ్వడు గ్రహించుచున్నాడో వాడు అశుభమునుండి (సంసారమునుండి) విడిపింపబడినవాడై కృతకృత్యు డగుచున్నాడు.

ఎవడు ఆత్మను అకర్మనుగా తెలిసికొనుచున్నాడో, దేహాది వ్యాపారమును తదుపరతిని కర్మనుగా తెలిసికొనుచున్నాడో వానికి దేహాది వ్యాపారరూపకర్మగాని తూష్ణీమాసనరూప (ఊరకనుండుటరూపమగు కర్తగాని లేకుండుటవలన వాడు కృతకృత్యుడని భావము.

దీనిచే నెవ్వడు ఊరక నుండెనో, ఎవడు వ్యాపారవంతుడుగానుండెనో, వాడు ఆత్మ గాడనియు, అయ్యది దేహాదిసంఘాతమే ననియు తేలుచున్నది. ఇందువలన వ్యాపారరూపములగు జాగ్రత్స్వప్నావస్థలును, నిర్వ్యాపారాత్మకమగు నిద్రావస్థయు నీయవస్థాత్రయము ఆత్మకు లేకుండుటచే నాత్మయవస్థాత్రయసాక్షియనియు, కూటస్థుడనియు సిద్ధమగుచున్నది. ఇట్లాత్మతత్త్వమును తెలిసిన మనుజుడు "తరతి శోక మాత్మవిత్" "బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతి" అను శ్రుతిప్రమాణము ననుసరించి ముక్తుడే యగును.

ఈ శ్లోకమును కొంద రన్యథా వ్యాఖ్యానించిరి. ఈశ్వరప్రీతికొరకు అనుష్ఠించు నిత్యకర్మలకు ఫలము లేకుండుటచే లక్షణావృత్తిచే నయ్యవి యకర్మ లని

చెప్పబడుచున్నవి. వాటి ననుష్ఠింపకుండుట అకర్మ. దీనివలన ప్రత్యవాయ మను ఫలముండుటచే నియ్యది (నిత్యకర్మాకరణము) లక్షణచే కర్మ యని చెప్పబడుచున్నది. ఇట్టితరి ఫలము లేకుండుటచే నిత్యకర్మలయందు అకర్మ యను బుద్ధియు, ప్రత్యవాయరూప ఫలముండుటచే నిత్యకర్మాకరణమునందు కర్మ యను బుద్ధియు నెవ్వనికి కలుగునో వాడు బుద్ధిమంతుడు అని. ఇయ్యది తత్త్వము. నిత్యకర్మ కర్మ యనియు, నిత్యకర్మానాచరణము అకర్మయనియు మూఢు లనుకొనుచున్నారు. ఇయ్యది యుక్తముకాదు. ఎద్దానికి ఫలముండునో అయ్యదియే కర్మ. ఫలము లేకుండుటచే నిత్యకర్మ కర్మ కానేరదు. ప్రత్యవాయరూపఫలముండుటచే నిత్యాకరణము (నిత్యకర్మల ననుష్ఠింపకుండుట) అకర్మ గాదు. మరేమనిన నిత్యకర్మ అకర్మయనియు నిత్యకర్మాకరణము కర్మయనియు నెవ్వడెఱుంగునో వాడు బుద్ధిమంతుడు అని. వారి వ్యాఖ్యానము యుక్తముగాదు. నిత్యకర్మలకు ఫలము లేదని తెలిసినందునను, నిత్యానుష్ఠానమువలన ఫలముకలదని తెలిసినందునను, సంసారమోక్షమను ఫలము సంభవింపదు. "యత్ జ్ఞాత్వా మోక్ష్యసేఽశుభాత్" అను భగవద్వచనము బాధితమగును. మరియు భగవంతుడు జ్ఞానమువలన మోక్షము కలుగునని చెప్పియుండెనుకాని, తెలిసికొని నిత్యకర్మల నాచరించినచో మోక్షము కలుగు నని చెప్పియుండలేదు. కాక అనుష్ఠింపబడిన నిత్యకర్మ పాపనివృత్తిరూపమయిన నశుభమోక్షమునకు హేతువగును కాని, తెలుసుకొన్నంతమాత్రమున పాపనివృత్తికి హేతువు కానేరదు అట్లయినచో నిత్యకర్మలు చేయనందున ప్రత్యవాయము పుట్టకపోవలసివచ్చును. వేదాధ్యయనమాత్రముచే సమస్తనిత్యకర్మలు తెలిసినవి కాన, యజ్ఞయాగాదు లనుష్ఠింప బనిలేకపోవును. కావున నిత్యకర్మానుష్ఠానమేమానవులకు పాపమోచకముకాని, తత్ జ్ఞానమాత్రము కాదు. కామ్యకర్మానుష్ఠానమే స్వర్గము నిచ్చునుగాని కామ్యకర్మజ్ఞానము స్వర్గమునొసంగనేరదు. వ్యవసాయకృత్యమువలన సస్యాదిఫలము లభించునుగాని, వ్యవసాయజ్ఞానమాత్రమున సస్యము లభింపదు.

మరియు "తరతి శోక మాత్మవిత్" ఇత్యాది శ్రుతులు శోకతరణమున కాత్మజ్ఞానము సాధన మని విధించినట్లు నిత్యకర్మలయొక్క ఫలాభావజ్ఞానముకాని, నిత్యకర్మ జ్ఞానము కాని, యశుభముక్తికి (పాపమోచనమునకు) సాధన మని వేదము విధించి యుండలేదు. భగవంతుడు గూడ గీతలయం దెచ్చటను అట్లు చెప్పియుండలేదు. కావున పరోక్తమగు (నితరులచే జెప్పబడిన) నీవ్యాఖ్యానము నిరాకరింపబడుచున్నది.

మరియు నిచట శ్రీకృష్ణుడు నిత్యాకరణమును, కర్మగా దెలిసికొనుమని విధించుటలేదు. "కురుకర్మైవ తస్మాత్త్వమ్" ఇత్యాది వచనములచే నిత్యకర్మలను చేయమనియే విధించియున్నాడు. నిత్యకర్మల ననుష్ఠింపనిచో ప్రత్యవాయము కలు

దను జ్ఞానమువలన నేమియు ఫలములేదు. "కర్మ యకర్మ" అను మిథ్యాజ్ఞానము వలన పాపమోక్షము పొసగదు. మిథ్యాజ్ఞానమే పాపరూపము. కాన నయ్యది పాపమును పోగొట్టనేరదు. చీకటి చీకటిని పారద్రోలుట యసంభవము, లోకవిరుద్ధము నగుచున్నది. ఇక నిత్యాకరణమునలన ప్రత్యవాయము కలదని తెలిసికొని, నిత్యకర్మ నాచరించిన మానవుడు పాపనివృత్తి నొందుచున్నాడనినచో నప్పటికి నిత్యకర్మానుష్ఠానమున పాపనివృత్తి కలుగుచున్నది. కాని ప్రత్యవాయజ్ఞానమువలన పాపనివృత్తి కలుగుటలేదు. ప్రత్యవాయజ్ఞానము నిత్యకర్మలయందు ప్రవృత్తికి గారణమగుచున్న దనినచో నదియును పొసగదు. ప్రత్యవాయమును తెలిసికొనినవారుకూడ ననేకులు ప్రారబ్ధవశమున నిత్యకర్మల నాచరించుట లేదు. ప్రత్యవాయదోషమును తెలియని మూఢులు అనేకు లాచరించుచున్నారు.

తత్త్వజ్ఞానమువలన ముక్తి కలిగినట్లు, కర్మాకర్మజ్ఞానమువలనకూడ ముక్తియేల కలుగగూడదు? అని ప్రశ్నింపరాదు. తత్త్వజ్ఞానమువలన ముక్తి కలుగుట పొసగును. కాని మిథ్యాజ్ఞానము (కర్మ, అకర్మయను జ్ఞానము) వలన ముక్తి కలుగుట పొసగదు. కర్మ అకర్మయను జ్ఞానము మిథ్యాజ్ఞానమగును. కాని తత్త్వజ్ఞానము కానేరదు. కర్మయందు అకర్మ యను జ్ఞానము, అకర్మయందు కర్మ యను జ్ఞానము "అతస్మిం తద్బుద్ధి" రూపమగుటచే మిథ్యాజ్ఞానమే యగును. ఇట్టి మిథ్యాజ్ఞానము వలన (అశుభమోక్షణము) పాపవిమోచనము విప్రతిషిద్ధము (విరుద్ధము). మిథ్యాజ్ఞానరూపమగు రజ్జుసర్పజ్ఞానమువలన భయకంపాదులు ప్రసక్తించును గాని నివర్తింప నేరవు. కావున నిట్టి మిథ్యాజ్ఞానము కలవాడు బుద్ధిమంతుడు, కృతకృత్యుడును అగుట నెంతమాత్రము పొసగదు.

ఇక కర్మయందకర్మజ్ఞానము కాని, అకర్మయందు కర్మజ్ఞానముకాని మిథ్యాజ్ఞానము కాదనియు, ఫలాభావమును నిమిత్తముగా జేసికొని ప్రవర్తించిన గౌణజ్ఞానమనియు ననినచో నదియు యుక్తముగాదు. గౌణమగు కర్మాకర్మజ్ఞానమువలన గూడ నశుభమోక్షణమను ఫల ముపపన్నముగాదు. మరియు నిత్యకర్మలకు ఫలము లేదనియు, నిత్యకర్మల ననుష్ఠింపనందున నరకపాతమను ప్రత్యవాయము కలదనియు, ఋజుమార్గముచే జెప్పనలవియగుచుండ భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు "నిత్యకర్మలను అకర్మలనియు, నిత్యాకరణమును కర్మయనియు తెలిసికొమ్మని" పరవంచనారూపముతో జెప్పుటలో ఫలమేమి? నిజముగా శ్రీకృష్ణునకీ యాశయ మున్నచో వ్యాసులు శ్లో॥ "ననిత్యకర్మణోఽర్థోఽస్తి ప్రత్యవాయో విధానతః" అనియే శ్లోకమును రచించెడువారు.

భగవంతుడు రహస్యమగు విషయమును శిష్యుడయిన అర్జునునకు వెల్లడించుటకు ప్రవర్తించెనుకాని, రహస్యార్థమును దాచ ప్రవర్తింపలేదు. అట్లు దాచి

చెప్పదలచినచో నిట్టి ఛద్మవాక్యమును ప్రయోగించుట యుచితమగును.

ఓయి! ఆత్మతత్త్వ మతి దుర్బోధ మగుటవలన భగవంతుడు మాటమాటకి "అవ్యక్తోఽయ మచింత్యోఽయ మవికార్యోఽయ ముచ్యతే! నిత్యస్సర్వగతస్థాణు రచలోఽయం సనాతనః" ఇత్యాది వచనాంతరములచే నెట్లుపదేశించెనో, అట్లే నిత్యకర్మాకర్మలయొక్క తత్త్వమును సుబోధపరచుటకు, పూర్వము "కర్మణ్యేవాధికారస్తే" ఇత్యాది వచనములచే జెప్పియున్నను, మరల యిప్పుడు "కర్మణ్యకర్మ యఃపశ్యేత్" ఇత్యాదివచనముచే మార్గాంతరమున చెప్పుచున్నాడు. అనినచో నదియు యుక్తముగాదు. ఏలయన నిత్యకర్మలకు, ఫలము లేదనియు తదకరణమునకు ప్రత్యవాయము కలదనియు దెలిసికొనుట ఆత్మతత్త్వమువలె దుర్బోధముగాదు. అట్లయినచో మాటమాటకి చెప్పుట పొసగును.

మరియు నెయ్యది ఫలవంతమో అదియే తెలియ దగినదియు, చేయదగినదియు, నన్నిటికంటె ప్రశస్తమయినదియు నగును. నిష్ప్రయోజనమగు నిత్యకర్మను తెలిసికొని లాభము లేదు. అనుష్ఠించియు లాభము లేదు. కాన దానిని సులభముగా తెలుపుటకు భగవంతు డేల యింత ప్రయాసపడవలెను? ఇక భగవంతుడు నిత్యకర్మను తెలిసికొనమని బోధించుట లేదని, నిత్యకర్మ అకర్మయని తెలిసికొనుమని బోధించుచున్నాడని, అనినచో అపుడు కర్మణి అకర్మజ్ఞానము రజ్జుసర్ప జ్ఞానమువలె మిథ్యాజ్ఞానము కావున నదియు మిథ్యాజ్ఞాన విషయమగు వస్తువుయు రెండును తెలియ దగినవి కానేరవు.

ఇంతవరకు నిత్యకర్మల నాచరింపనిచో ప్రత్యవాయము కలదను మతము నంగీకరించి, యీశ్లోకమునకు పరులు చెప్పిన యర్థము నిరాకరింపబడినది.

ఇకమీదట నిత్యాకరణమువలన ప్రత్యవాయమే లేదని భాష్యకారు లంగీకరించి పరవ్యాఖ్యానమును నిరాకరించుచున్నారు. నిత్యాకరణమువలన ప్రత్యవాయమను భావపదార్థము పుట్టనేరదు. అకరణమనగా అభావము, ప్రత్యవాయము, భావపదార్థము. అభావమువలన భావపదార్థము పుట్టనేరదు. "నాసతో విద్యతే భావః" అభావమువలన భావపదార్థము పుట్టదని భగవద్వచనము కలదు. "కథమసతస్సజ్జాయేత" అను శ్రుతిగూడ అభావమువలన భావోత్పత్తిని నిషేధించుచున్నది. ఇదియును గాక అభావమువలన భావము పుట్టునని యొప్పినచో కారణము కార్యరూపముగా పరిణమించును కాన, కారణమగు అసత్తు కార్యమగు సద్రూపము కావలయును. అట్లే కార్యమునకు కారణస్వరూపముకూడ లోకసిద్ధముకాన కార్యమగు సత్పదార్థము (కారణమగు) అసద్రూపము కావలయును. ఈ రెండును ప్రత్యక్షాది సర్వప్రమాణ విరుద్ధములగుటచే నొప్పదగినవి కావు.

ఇక పరాభిప్రాయ ప్రకారము నిత్యకర్మకు ఫలము లేదను మత మంగీకరించి విచారింతము. నిజముగా నిత్యకర్మ నిష్ఫలమే యగుచో లోకానుగ్రహముకొరకు ప్రవర్తించిన శాస్త్రము ఫలరహితమగు నిత్యకర్మను విధింపదు. నిష్ఫలమగు నిత్యకర్మానుష్ఠానము దుఃఖరూపమగును కాని సుఖరూపము కానేరదు. దుఃఖరూపమయిన నిత్యకర్మయందు లోకమునకు బుద్ధిపూర్వకముగా ప్రవృత్తి కలుగదు. పోనిండు, నిత్యకర్మ నిష్ఫలము; దుఃఖరూపము నయినందున ననుష్ఠింపకుండ మన్నను అకరణమునందు ప్రత్యవాయము వినబడుటవలన నివృత్తియు (అనుష్ఠింపకుండుటయు) దుఃఖరూపమే యగును. గనుక నిత్యకర్మలను చేయుటకుగాని, చేయకుండుడుటకుగాని యెవ్వడును బుద్ధిపూర్వకముగా సమకట్టడు. ప్రవృత్తినివృత్తులు రెండును శాస్త్రబలముననే తటస్థించును. నిత్యకర్మానుష్ఠానాననుష్ఠానములు రెండును దుఃఖరూపము లగుటచే నవ్వానియందు ప్రవర్తింపజేయు శాస్త్రమును భగవంతుడు అనర్థము కొరకే కల్పించినట్లగును. ఇట్లు లోకమున కనర్థకరమును, నిష్ఫలమున్ను అగు శాస్త్రము ప్రమాణము కానేరదు. ఆహా! యేమి నీ పాండిత్యము. వేదమూలమగు గీతాశాస్త్రమును వ్యాఖ్యాన మొనర్చుటకు ప్రవర్తించిన నీవు గీతాశాస్త్రమునే యప్రమాణ మొనర్చితివి కదా ?

ఇదియునుగాక, "కర్మణైవహి సంసిద్ధిమాస్థితా జనకాదయః" అను శ్లోకమును వ్యాఖ్యానించుటలో, నిత్యకర్మానుష్ఠానమునకు మోక్షము ఫలమని యంగీకరించి, జనకాదులు నిత్యానుష్ఠానమువలన మోక్షమొందిరని వ్రాగుచ్చి యిపుడు నిత్యకర్మలకు ఫలములేదని చెప్పుటలో స్వాభ్యుపగమవిరోధ మను దోషముకూడ ప్రసక్తించును. కర్మసముచ్చితజ్ఞానమువలన మోక్షము కలుగునని గ్రంథారంభమున చెప్పినమాటకూడ పాటియై చెల్లకపోవును.

కావున నీశ్లోకమునకు వ్యాకరణాది ప్రమాణముల వలన శబ్దశక్తిచే సిద్ధించునట్టి యథాశ్రుతార్థమే యుక్తముకాని గౌణవృత్తి నాశ్రయించికాని లక్షణావృత్తి నాశ్రయించికాని, పరులుచెప్పిన యర్థము యథాశ్రుతము కానేరదు. అయ్యది యంగీకరింప దగదు.

రామానుజ మతము :

ఇచట రామానుజులు ఆత్మయాథాత్మ్యానుసంధానముతో జేయుకర్మను జ్ఞానాకారమయిన కర్మనుగాను అట్టి జ్ఞానము కర్మయం దంతర్భావము నొందుటచే కర్మాకారమగు జ్ఞానమునుగాను ఎవ్వడు తెలిసికొనునో వాడు బుద్ధిమంతుడు, కృతకృత్యుడు; యోగి అని వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి.

ఇయ్యది తుచ్ఛము. పరస్పరము భిన్నము లగు కర్మజ్ఞానములలో నొకదానియందు మరియొక దానియొక్క యాకారమును తెలిసికొనుట యసంభవము. అట్లు

తెలిసికొనినచో నయ్యది మిథ్యాజ్ఞాన మగును. ఆత్మతత్త్వానుసంధాన మున్నంత మాత్రమున కర్మను జ్ఞానాకారముగ్నా, జ్ఞానమునకు కర్మాకారముగ్నా రా నేరదు. ఒకవస్తువునకు మరియొక వస్తువుయొక్క యాకారము భ్రాంతివలన నేర్పడును గాని మరి యే యితర కారణములవలనను యేర్పడదు. తత్త్వానుసంధానమున ఆత్మను నిష్క్రియత్వ మేర్పడును గాని దేహాశ్రయమగు కర్మను జ్ఞానాకారత్వ మేర్పడదు. మనోవృత్తి విశేషరూపమగు "అయం ఘటః" అను జ్ఞానమునకు కర్మాకారత్వము సిద్ధింపదు. జ్ఞానశక్తి బుద్ధినిష్ఠము, క్రియాశక్తి ప్రాణనిష్ఠము. బుద్ధి ప్రాణములు రెండు పరస్పరము భిన్నములు. ఈ రెంటికి అభేదమును యెంతటి పండితుడైనను కుదర్చలేడు.

ఫలమును కోరక జేయు కర్మ జ్ఞానరూపమగు నన్నచో నదియు పొసగదు. ఫలమును కోరి చేయు కర్మ బంధము నిచ్చును. ఫలమును కోరక జేయు కర్మ బంధము నివ్వదు. ఇంతియే భేదముగాని ఫలాభిసంధి అనభిసంధులకు ఒకదానికి మరియొకదాని యాకారము భ్రాంతిమూలమున తప్ప మరి యితర కారణమున దుర్ఘటము. నిష్కామకర్మ బంధకము కానందున నయ్యది జ్ఞానాకార మను జ్ఞానమొకానొకనికి కలిగినను అయ్యది గౌణజ్ఞానమగునుగాని, వాస్తవము కాదు. ఇట్టి గౌణజ్ఞానమువలన భగవంతుడు ప్రతిజ్ఞచేసిన, యశుభ మోక్షణ మను ఫలము సంభవింపదు.

ఇక తత్త్వానుసంధానమువలన కలుగు జ్ఞానము కర్మాన్తర్గతమగుటచే కర్మాకారమను విషయము విద్వాంసులకు మిక్కిలి పరిహాసాస్పద మగుచున్నది. దేహాంతర్గతమగు నాత్మ దేహాకారు డగుచుండెనా? పైగా దేహాంతర్గతమగు నాత్మయందు దేహాకారజ్ఞానము మిథ్యాజ్ఞానమని ప్రసిద్ధము. అట్లే కర్మాంతర్గతమగు జ్ఞానమునందు కర్మాకారజ్ఞానముకూడ మిథ్యయే యగును. కాక కుండలో రేగుపండ్లు యిమిడి యున్నట్లు కర్మలో జ్ఞానము యిమిడి యుండనేరదు. మనోనిష్ఠమగు జ్ఞానమునకు దేహాశ్రయమగు కర్మకు ఆధారాధేయభావము అసంభవము, లోకవిరుద్ధము. కర్మజ్ఞానములు రెండు నొకే పర్యాయము అనుష్ఠింప నలవికాదు.

"అహం కర్తా" నేను కర్తను— అను జ్ఞానమునకు, కర్మకు విరోధము లేకున్నను, నేను క్రియుడను అను జ్ఞానమునకు, కర్మకు విరోధము కలదు. కావున విరుద్ధములగు నీ రెండును ఒకే కాలమున ననుష్ఠింప నలవికావు.

దీనిచే జ్ఞానికూడ కర్మను అనుష్ఠింపవలయు ననునది నిరాకృత మగుచున్నది. ఆత్మాపరోక్షజ్ఞానమునకు కర్మలకు విరోధమున్నను పరోక్షజ్ఞానమునకు కర్మలకు విరోధములేదని యనదగదు.

ఆత్మ నిత్యాపరోక్షు డగుచుండ, ఆత్మవిషయమైన జ్ఞానము పరోక్ష మెన్నటికిని కానేరదు. ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగనంతవరకు మానవుడు అనాత్మ వేత్తయే యగును. అనాత్మవేత్తకు కర్మ లంగీకరింపబడియే యున్నవి. ఆత్మయాథాత్మ్యాను సంధానము కలవాడు ఆత్మవేత్తకాని యనాత్మవేత్తకాడు. ఇట్టివానికి కర్మాచరణము శాస్త్రవిరుద్ధము.

మరియు ఏకాగ్రచిత్తునకు గాని యాత్మానుసంధానము సాధ్యము కాదు. విక్షిప్తచిత్తుడుకాని కర్మల నాచరింపనేరడు. మనసు ఆత్మయందుండగా దేహేన్ద్రియములు కర్మలయం దెట్లు వ్యాపారము నొందును? అట్లగుచో సమాధియందున్న వానికిగూడ కర్మాచరణము ప్రసక్తించును. ఇయ్యది లోకసిద్ధముకాదు. దేహేన్ద్రియ వ్యాపారము మనోవ్యాపారపూర్వకము. మనస్సు అన్యాక్రాంతమగుచుండగా చక్షురాదీంద్రియములకు ఘటాదులు కనుపింపనేరవు. కావున నొకే పర్యాయము ఒక్కమనస్సు ఆత్మతత్త్వమును అనుసంధానమొనర్చుట, దేహాదులతో సంయోగము చెంది కర్మను చేయించుట నీరెండును ఉపపన్నముకాదు. కనుక కర్మకు జ్ఞానాకారము గాని, జ్ఞానమునకు కర్మాకారముగాని స్వప్నమునందుగూడ నూహింపశక్యముగాదు. కావున రామానుజభాష్యము సావద్యము. ౧౮

శ్లో. యస్య సర్వే సమారంభాః కామసంకల్పవర్జితాః
జ్ఞానాగ్ని దగ్ధకర్మాణం త మాహుః పండితం బుధాః ॥ ౧౯ ॥

అ. కర్మాకర్మల యాథాత్మ్యమును (రహస్యమును) గుర్తెఱింగిన నేమహానుభావుడు స్వర్గాది ఫలములయం దాసవిడచి, స్వర్గము నాకు కలుగుగాక అని సంకల్పింపక, లోకసంగ్రహముకొఱకుగాని, నివృత్తిమార్గమునందున్నచో జీవనార్థము గాని కర్మల నాచరింపుచున్నాడో అట్టివానిని పండితుడని యందురు. పండితు డనగా తర్కాదిశాస్త్రముల జదివినవాడుమాత్రము కాదు ఆత్మజ్ఞానము కలవాడని యర్థము. ఇట్టి జ్ఞాని యాచరించిన శుభాశుభకర్మలు పుణ్యమునిచ్చికాని, పాపమునిచ్చికాని బంధప్రదములు కానేరవు. జ్ఞానమువలన నీ కర్మలయందలి ఫలమును బుట్టించు శక్తి నశించును. కావున నీయవి సంసారబంధము నీయజాలవు.

ఇచట రామానుజులు కర్మకు జ్ఞానాకార మెట్లు కుదురు నను శంకకు నీ శ్లోకము సమాధానము చెప్పుచున్నదనియు, సంకల్పమనగా ప్రకృతితోను, ప్రకృతి యొక్క గుణములతోను ఆత్మను నేకీభావ మొనర్చి వ్యవహరించుట యనియు వ్యాఖ్యానించిరి.

ఇయ్యది సరిగాదు. ఈ శ్లోకము కర్మకు జ్ఞానాకారతను ప్రతిపాదించుట లేదు. జ్ఞానియొక్క కర్మారంభములు కామసంకల్పరహితము లని చెప్పినంతమాత్రమున

కర్మ జ్ఞానాకారము కానేరదు. పైగా "జ్ఞానాగ్ని దగ్ధకర్మాణం" అను శ్లోకము జ్ఞానకర్మలకు విరోధమును చెప్పుచుండ తనను దహింపజేయు జ్ఞానముయొక్క యాకారమును కర్మ ధరించుట స్వప్నావస్థయందుగూడ పొసగదు. దూది నిప్పు యొక్క యాకారమును చెందుట యెచటనయిన పొసగునా?

ఇక కర్మజ్ఞానముచే దగ్ధమగుచూ జ్ఞానాకారము నొందుననన్న నదియు పొసగదు. కర్మ తానున్నదశలోనే, జ్ఞానాకారమునొంద నర్హము గానపుడు తాను నశించినపిదప జ్ఞానస్వరూపము నెట్లుపొందును? నశించిన కర్మయనగా కర్మాభావము కాని కర్మకాదు. అపుడు కర్మాభావము జ్ఞానరూపమయినను కర్మకు మాత్రము జ్ఞానాకారము సిద్ధింపదు.

ఇంక రామానుజులు చేయబడుచున్న (వర్తమానమగు) కర్మ జ్ఞానాగ్నిచే దగ్ధముకాదనియు, పుణ్యాపుణ్యరూపమగు ప్రాచీన కర్మయే జ్ఞానాగ్నిచే దగ్ధమగు ననియు జెప్పినచో నిచట మాత్రము క్రియమాణమగు (చేయబడుచున్న) కర్మకు జ్ఞానాకారతను యీ శ్లోకముచే నెట్లు చెప్పిరి?

కావున కామసంకల్పరహితమగు సర్వకర్మారంభణము జ్ఞానమునకు చిహ్నము కాని జ్ఞానమేకాదు. ఆత్మయాథాత్మ్యానుసంధానమే జ్ఞాన మనియు భయవాదిసమ్మతము. ఆత్మయాథాత్మ్యమును తెలిసికొని యెవడు కామసంకల్పరహితకర్మల నాచరించునో వాడు సంసారబంధమును పొందడు. ఆత్మయాథాత్మ్యమును తెలియని వాడు కామసంకల్పముతోగూడి కర్మల నాచరించును. వాడు బంధము నొందును.

అ. కర్మారంభమునకు పూర్వమే ఆత్మానాత్మవివేకమువలన నెవడు సన్యాసమునందు ప్రవర్తించునో అట్టి విద్వత్సంన్యాసి తిరిగి కర్మమార్గమున ప్రవర్తించడు. ఇంక నెవడు యజ్ఞాదుల నారంభించి వాటిని ముగించకపూర్వమే ఆత్మజ్ఞానమును పొందుచున్నాడో అట్టివాడు కూడ మొదలిడిన కర్మను పరిత్యజించి సన్యాసియే యగును; కాని కర్మమార్గమున ప్రవర్తించడు. కావున వీరిద్దరు "త్యక్త్వాకర్మఫలాసంగం" అను శ్లోకమున కధికారులు కారు. మరేమనిన నెవడు కర్మను ప్రారంభించిన పిదప నాత్మజ్ఞానము కలిగి కూడ నేదియో యొక ప్రతిబంధకమువలన కర్మలను విడనాడజాలడో అట్టివాని నుద్దేశించి యీ శ్లోకము ప్రవర్తించుచున్నది.

ఇట్టివాడు తాను మొదలిడిన కర్మలతోను వాటి ఫలముతోను తనకెట్టి ప్రయోజనము లేకున్నను నిస్సంగుడుగానుండి లోకసంగ్రహముకొరకు జ్ఞానము కలుగక పూర్వమువలె జ్ఞానము కలిగిన తరువాతగూడ కర్మయందు ప్రవర్తించును. ఆత్మవేత్త కర్మయందు ప్రవర్తించినను కర్మలేపము నొందదు. వానికి యాకర్మ బంధకము కానేరదు. ప్రత్యుత అయ్యది కర్మాభావరూపమే యగును. ఈ విషయము నంతయు ముందుశ్లోకముచే భగవంతుడు చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో. త్యక్త్వా కర్మఫలాసంగం నిత్యతృప్తో నిరాశ్రయః
కర్మణ్యభిప్రవృత్తోఽపి నైవ కించిత్కరోతి సః ॥ ౨౦ ॥

నేను యీ కర్మను చేయువాడను, యీపని నాది అను నభిమానమును విడచి ఫలేచ్ఛనుగూడ వదలి నిష్కియాత్మజ్ఞానముచే విషయములయందు గోరిక లేనివాడై దృష్టాదృష్టఫలములయం దాసలేమిచే కర్మను పరిత్యజింపదగిన స్థితిలో నున్నను లోకసంగ్రహముకొరకుగాని, పెద్దలు నిందింతురను భీతిచేగాని కర్మమార్గమున ప్రవర్తించిన ఆత్మజ్ఞాని యేపనియు చేయనివాడే యగును. కర్మ దేహాదుల నాశ్రయించి యుండునుగాని యాత్మను ఆశ్రయించి యుండనేరదని తెలియు జ్ఞాని యాత్మను అకర్తనుగా తలచును కాన, నట్టి యాత్మజ్ఞాని యేపనిని చేయువాడు కానేరడని భావము.

ఇచట రామానుజులు "నైవ కించిత్కరోతి" అను పదమునకు కర్మవ్యాజముచే జ్ఞానాభ్యాసమునే చేయుచున్నాడని వ్యాఖ్యానము చేసిరి. శబ్దస్పర్శాది-ప్రతికూలవిషయములయందు ప్రవర్తించుటచే జ్ఞానాభ్యాసమునకు విరుద్ధములగు ఇంద్రియములను అనుకూల విషయములయందు ప్రవర్తింపఁజేయుట కర్మయోగమని వేదాన్తదేశికులు కర్మయోగశబ్దమునకు నిర్వచన మొనర్చిరి.

వీరిద్దరి వ్యాఖ్యానము సరియయినది కాదు. రామానుజాశయమును వ్యాసులు చెప్పదలచినచో "నైవ కించిత్కరోతి సః" అను పాదమును "జ్ఞానమేవ కరోతిసః" అను పాదముతో పూర్తిచేసి యుండెడివాడు. జ్ఞానాభ్యాసమనగా యింద్రియ వ్యాపారములను కట్టిబెట్టుట. అట్టితరి ఇంద్రియములు ప్రతికూలవిషయములయందు ప్రవర్తించుట జ్ఞానాభ్యాసమున కెట్టి విరోధమో, అనుకూలవిషయములయందు ఇంద్రియములు ప్రవర్తించుటకూడ అట్లె జ్ఞానాభ్యాసమునకు విరుద్ధమగును. అంతర్ముఖమగు మనస్సుచే సాధింపదగినది జ్ఞానాభ్యాసము. బహిర్ముఖమగు మనస్సుచే తెలియదగినవి సర్వవిషయములు. ఇయ్యవి ప్రతికూలములయినను, అనుకూలములయినను, మనోవేద్యము లగుటలో భేదములేదు. కావున అనుకూలవిషయములు మాత్రము జ్ఞానాభ్యాసమునకు అవిరుద్ధము లెట్లగును? కావున నెవడు నిస్సంగముగా కర్మను చేయునో వాడు కర్మయోగమునం దున్నవాడే యగును. జ్ఞానయోగము నభ్యసించువాడు కానేరడు. కర్మయోగ సాధ్యమగు జ్ఞానయోగమునందు కర్మయోగముయొక్క ఆకారము సంభవింపదు. కావున రామానుజ, వేదాన్తదేశికుల వివరణము పొసగనేరదు. ౨౦

అ. ఎవడు బ్రహ్మచర్యమునుండియే సన్యసించి యాత్మజ్ఞానమును పొంది జ్ఞాననిష్ఠుడగునో వాడు శుకవామదేవాదులవలె ముక్తి నొందునని చెప్పుచున్నారు.

శ్లో. నిరాశీ ర్యతచిత్తాత్మా త్యక్త సర్వపరిగ్రహః
శారీరం కేవలం కర్మ కుర్వ న్నాప్నోతి కిల్బిషమ్ ॥ ౨౧ ॥

అ. కోరికలను విడచి, మనోదేహములను నిగ్రహించుకొని, గృహాదిపరికరములను వదలి శరీరము నిలచుట కుపయోగపడు భిక్షాటనాది కర్మను మాత్రము చేయు యతి తన కనిష్టములగు పుణ్యపాపములనొందడు. దేవాదిజన్మము నిచ్చు పుణ్యముకూడ ముముక్షువునకు నిష్టమే కావున నిచట కిల్బిష మను పదమువలన ధర్మము (పుణ్యము) కూడ గ్రహింపబడుచున్నది.

ఇచట " శారీరం కేవలం కర్మ " అను వాక్యమువలన శరీరముచే చేయదగిన పని యనియు, శరీరము నిలచియుండుటకు దగిన పని యనియు రెండు విధముల యర్థము లభించుచున్నది. ఇందు మొదటిపక్షమున యజ్ఞయాగాది విహితకర్మలవలె పరదారాగమనాది నిషిద్ధకర్మలుకూడ శరీరముచే చేయతగినవే కావున నిషిద్ధకర్మలు కూడ అనివార్యముగా శారీరము లగును. ఇట్టితరి (శారీరకమగు కర్మను చేయువాడు పాపము నొందడను) " శారీరం కేవలం కర్మ కుర్వ న్నాప్నోతి కిల్బిషమ్ " అను శ్లోకమునకు శరీరముచే చేయదగిన పరదారాగమనాది నిషిద్ధకర్మలను చేయువాడు పాపమును బొందడని చెప్పినచో నిషిద్ధకర్మాచరణమువలన పాపము సంభవించునని ఘోషించు శాస్త్రములు వ్యాహతము లగును.

ఇక శారీరము లగు విహితకర్మల నాచరించువాడు పాపము నొందడని చెప్పినచో అప్రసక్తప్రతిషేధమను దోషము వాటిల్లును. నిషేధమునకు ప్రసక్తి యావశ్యకము. విహితము లగు యాగాదుల ననుష్ఠించినందున పాపము వాటిల్లునని యెచటనయినను చెప్పబడి యున్నచో నిచట నట్టి పాపనిషేధము పొసగును. యాగాద్యనుష్ఠానమువలన పాపప్రసంగము వచ్చుటను కాన్పింపదు. కావున పాపనిషేధము అప్రసక్తప్రతిషేధ మగును.

మరియు " కర్మ కుర్వ న్నాప్నోతి కిల్బిషమ్ " అని చెప్పక " శారీరమ్ కేవలం కర్మ కుర్వన్నాప్నోతి కిల్బిషమ్ " అని చెప్పుటచే అనగా జ్ఞాననిష్ఠుడగు యతి కర్మ చేసినను పాపము నొందడని చెప్పక శారీరకకర్మను చేసియు పాపమును బొందడని చెప్పుటచేతను, తత్రాపి కేవల శారీరకకర్మ అని కేవలశబ్దమును విశేషణ మొనర్చుట చేతను వాచిక మానసిక కర్మలను చేయువాడు పాపమును పొందు నని సిద్ధించుచున్నది. ఇందు కనుకూలముగ పదవిభాగముకూడ నుపపన్న మగును. శారీరం, కేవలం, కర్మ, కుర్వన్, ఆప్నోతి, కిల్బిషమ్ అని. ఇచట జ ముడాగమముచే " కుర్వాన్నాప్నోతి " అని సంధి యగును. మూలమునందుమాత్రము కుర్వన్-న-ఆప్నోతి అని పదవిభాగ మని గ్రహింపనగును.

సమాధానము. ఈ వ్యాఖ్యానమునందుగూడ వెనుకటి దోషములే ప్రసక్తించును. ఎట్లన- వాచిక, మానసిక కర్మలు విహితములా? లేక నిషిద్ధములా? అని ప్రశ్నింపవలెను. విహితములన్నచో విహితములగు వాచిక, మానసిక కర్మల నాచరించిన పాపము వచ్చుననుట శాస్త్ర విరుద్ధమగును. నిషిద్ధములన్నచో నిషిద్ధములగు వాచిక, మానసిక కర్మల ననుష్ఠించిన పాపము ప్రసక్తించు ననునది సిద్ధమే కావున దానిని మరల చెప్పుట వ్యర్థమగును.

కావున "శారీరం కర్మ" అను పదమునకు శరీరము నిలచియుండుట కనుకూలమగు కర్మ అనియే యర్థమును గ్రహింపవలెను. లోకములో కర్మలు విహితములనియు, నిషిద్ధములనియు రెండు తెఱంగులు. ఈ రెండును దృష్టఫలకములనియు, అదృష్టఫలకము లనియు ప్రత్యేకముగా మరి రెండు తెఱంగులు. విహిత కర్మలకు దృష్టఫలము పశుపుత్రాన్నాదులు అదృష్టఫలము స్వర్గాదులు. నిషిద్ధకర్మలకు దృష్టఫలము రోగము, రాజశిక్షాదులును, అదృష్టఫలము నరకము. కావున ముముక్షువు యిరదేదియు ననుష్ఠింపక శరీరము నిలచియుండుటకు నాధారమగు భిక్షాటనాదులను మాత్రము కర్తృత్వాభిమానమును వదలి యాచరించుచుండును. అందువలన నాతడు పాపము నొందడు.

అయితే ఇట్టి యతికి పాపప్రాప్తియే అసంభవ మగుచుండ అప్రాప్తమగు కిల్బిషమును నిషేధించుట యనవసరము కదా? యని ప్రశ్నింపరాదు. అజ్ఞానులగు లోకులు భిక్షాటనాదుల నాచరించు యతులకు గూడ సంసారప్రాప్తి కలదని భ్రాంతిచే తలచెదరు. కావున భ్రాంతి ప్రాప్తమగు సంసారసంబంధమును నిషేధించుట భగవంతున కుచితమగును కావున "శారీరం కేవలం కర్మ" అను పదమునకు 'శరీరస్థితి మాత్రప్రయోజనమగు కర్మ' అను నర్థమే యుక్తము.

ఇచట రామానుజులు "శారీరం కేవలం కర్మ కుర్వన్" అను వాక్యమునకు జ్ఞాననిష్ఠతో వ్యవధానములేని కర్మయోగ మాచరించుచు సంసారమును పొందడని వివరించిరి. ఇయ్యది సరిగాదు. వాచికమానసికము లగు జపధ్యానాదుల ననుష్ఠించిన సంసారప్రాప్తి యనివార్యమగును. కాక కేవల పదమునకు అవ్యవధానమను అర్థము చెప్పుట అప్రమాణమగును. కావున వారి వివరణము ఉచితముకాదు. ౨౧

శ్లో. యదృచ్ఛాలాభ సంతుష్టో ద్వంద్వాతీతో విమత్సరః
సమ స్సిద్ధావసిద్ధౌ చ కృత్వాపి న నిబధ్యతే ॥౨౨॥

అ. "అయాచిత మసంక్లృప్తం ఉపపన్నం యదృచ్ఛయా" ఇత్యాది వచనముల ననుసరించి యతికి శరీరమును నిలబెట్టుకొనుటకు యెవ్వరిని యాచింపక, సంకల్పరహితముగా అయిదు యిండ్లనుంచికాని ఏడు యిండ్లనుంచికాని, భిక్షాటనచే సంపాదించుకొనబడిన యన్నముకాని, భక్తజనులచే స్వయముగా తీసికొని రాబడిన

సిద్ధాన్నముకాని ముఖ్యమని యీ శ్లోకముచే భగవంతుడు ప్రకటించుచున్నాడు.

తాను కోరక వచ్చువానితో సంతోషించుచు, శీతోష్ణాదులచే బాధపడుచును మనోవికారము నొందక, నేభూతమును విరోధింపక, దైవికముగా పదార్థములు లభించినను లభింపకున్నను సమభావముతో నుండు యతి ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానము కలవాడగుచు శరీరము నిలచియుండుట కుపయోగపడు భిక్షాటనాదులయందు "నేనేమియు చేయుటలేదు. గుణములు గుణములయందు ప్రవర్తించుచున్నవి." అని యెల్లపుడు తలచుచు భిక్షాటనము మున్నగు కర్మలనుగూడ జేయును. ఒకవేళ భిక్షాటనాదులయందు ప్రవర్తించినను, కర్తృత్వాభిమానము లేమిం జేసి యయ్యవి యాతనిం బంధింపజాలవు. ౨౨

శ్లో. గతసంగస్య ముక్తస్య జ్ఞానావస్థితచేతసః
యజ్ఞాయాచరతః కర్మ సమగ్రం ప్రవిలీయతే. ॥ ౨౩ ॥

అ. ప్రపంచసంగమును వదలి, పుణ్యాపుణ్యాది బంధమునుండి మరలి జ్ఞానమాత్రమునందు చిత్తమును నిలిపి, మొదలిడిన యజ్ఞమును పూర్తిచేయుటకు, ప్రవర్తించిన యతియొక్క కర్మఫలమునీయక నశించును. ఇచట యతిశబ్దమునకు "యతతే ప్రయత్నం కరోతి" అను వ్యుత్పత్తిచే మోక్షము కొరకు ప్రయత్నించువాడు అని యర్థము. కాని సన్యాసి యనికాదు. మరియు "యజ్ఞాయ" అను పదమునకు నీశ్వర ప్రీతికొరకు అని యర్థము చెప్పదగదు. ఆత్మజ్ఞానికి యీశ్వర ప్రీత్యర్థకమగు సంకల్పముండ నేరదు. ఆత్మజ్ఞాని యనగా తానే యీశ్వరుడని తెలుసుకొనువాడు. ఇట్టితరి యీశ్వరప్రీతియనగా ఆత్మప్రీతియే యగును. ఇయ్యది యనిష్టము. ఆత్మజ్ఞానికి తనప్రీతిరూపమగు ఫలమునందుకోరిక యుచితముకాదు. లోకసంగ్రహము కొరకు ప్రారబ్ధమగు యజ్ఞమును నెరవేర్చుట ఆత్మజ్ఞానికిగూడ నుచితమే యగును.

కావున ఆత్మజ్ఞానిచే ననుష్ఠింపబడిన కర్మఫలముతో సహా నశించును. ఫలాభిసంధి అహంకారాదులు లేనందున ఆత్మజ్ఞాని చేసిన యజ్ఞము స్వర్గాది ఫలమునీయజాలదు.

శ్లో. బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మహవిర్బ్రహ్మాగ్నౌ బ్రహ్మణా హుతం
బ్రహ్మైవ తేన గంతవ్యం బ్రహ్మకర్మసమాధినా ॥ ౨౪ ॥

అ. అర్పణము (హోమసాధనమగు స్రుగాదులు) బ్రహ్మము, ఆజ్యాది హవిస్సు బ్రహ్మము, అగ్నిహోత్రము బ్రహ్మము, యజమాని బ్రహ్మము, హోమము బ్రహ్మము, పొందదగిన స్వర్గాదిఫలము బ్రహ్మము అని యన్వయము. జ్ఞేయములగు స్రుగాదులు జ్ఞాతయగు సాక్షి బ్రహ్మరూపము లెట్లగునని యనదగదు. లోకములో కారణముకంటె భిన్నముగా కార్యము లుండనేరవు. మట్టికంటె భిన్నముగా ఘటా

దులు కన్పించుటలేదు. "ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః" "యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే" అను శ్రుతులు నిఖిలప్రపంచమునకు ఆత్మకారణమని చెప్పుచున్నవి. కావున ప్రపంచాంతర్గతములగు స్రుగాదులుకూడ ప్రపంచకారణమగు ఆత్మకంటె భిన్నరూపములుగా నుండనేరవు. గనుక స్రుగాదులు సాక్షిబ్రహ్మరూపములగు చున్నవి.

ముత్తెపుచిప్పయందు రజతము కల్పింపబడినట్లు ఆత్మయందు జగత్తు కల్పింపబడిన దని సిద్ధాంతము. కావున ముత్తెపుచిప్పకంటె భిన్నముగా రజతము లేనట్లు ఆత్మకంటె వేరుగా స్రుగాది వస్తుజాలము లేదు. శుక్తికయొక్క నిజరూపమును గుర్తెఱింగినవాడు, శుక్తికయందు రజతములేదని తెలుసుకొనినట్లు ఆత్మతత్త్వమును దెలిసికొనినవాడు ఆత్మయందు స్రుగాదివస్తుజాలము లేదని తెలిసికొనును.

అజ్ఞానికిమాత్రము శుక్తియందు రజతము గోచరించినట్లు, బ్రహ్మయందు ప్రపంచము భాసించుచుండును. కంటిలోని దోషమువలన శుక్తికయే రజతాకారముగా భాసించినట్లు అవిద్యావశమువలన అజ్ఞానులకు ఆత్మయే ప్రపంచాకారముగా దోచును. విద్వాంసులకు శుక్తిక శుక్తికగా దోచినట్లు, బ్రహ్మ బ్రహ్మగానే భాసించు నని భావము.

ఓయి! ఇట్టితరి బ్రహ్మ బ్రహ్మయేకాని స్రుగాదిపదార్థజాలముకాదు- అని చెప్ప దగియుండగా, ఏది స్రుగాదివస్తుజాలమో అయ్యది బ్రహ్మమే యని చెప్పనేల? అని యనరాదు. లోకములో భ్రాంతిచే నెయ్యది రజతాకారముగా దోచుచున్నదో అయ్యది రజతముకాదు. మరేమనిన నిజముగా నయ్యది శుక్తికయే అని పురుషుడు రజతభ్రాంతి దొలగిన పిదప తెలిసికొనినట్లు, ఎయ్యది స్రుగాదివస్తురూపముగా దోచుచున్నదో అయ్యది స్రుగాదికము కాదు. మరేమనిన అయ్యది నిజముగా బ్రహ్మమే అని భ్రాంతిదొలగిన పిదప విద్వాంసుడు తెలుసుకొనును. అవిద్వాంసుడు మాత్రము శుక్తికయందు భాసించిన రజతమును రజతమునుగానే గుర్తెరింగినట్లు ఆత్మయందు భాసించిన స్రుగాది వస్తుజాలమును స్రుగాదిరూపముగానే దెలిసికొనును.

ఇచట బ్రహ్మకును స్రుగాదివస్తుజాలమునకును భాష్యకారులు శుక్తికారజత దృష్టాంతమును చూపినందున బ్రహ్మజగత్తులకు వివర్తవాదము కాని, మృద్ఘటాదులకువలె పరిణామవాదము కాదని సూచిత మగుచున్నది. కార్యకారణములు సమసత్తాకములయినచో పరిణామవాద మనియు అయ్యవి విషమసత్తాకము లయినచో వివర్త వాదమనియు భేదము తెలియవలెను.

బ్రహ్మవేత్తకు స్రుగాదివస్తుజాలము బ్రహ్మరూపమని చెప్పినట్లు స్వర్గమను ఫలముకూడ బ్రహ్మరూపమే యని చెప్పదగియుండగా మూలమునం దట్లు చెప్పక

"బ్రహ్మైవ తేన గంతవ్యమ్" అని బ్రహ్మవేత్తచే పొందదగిన ఫలము బ్రహ్మమే యని చెప్పుట యెట్లు పొసగునని శంకింపరాదు. అజ్ఞాని యజ్ఞానుష్ఠానమువలన పొందు స్వర్గాదిఫలమును జ్ఞాని బ్రహ్మరూపముగా చూచునని దాని భావము. ఎవడు స్రుగాదివస్తుజాలమును బ్రహ్మముగా తెలిసికొనునో వాడు బ్రహ్మమునే పొందును. అని గ్రహింపవలెను. ఇట్లు లోకసంగ్రహముకొరకు బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మబుద్ధితో చేయునట్టి కర్మ పరమార్థముగా అకర్మరూపమే యగును. కారకముల స్వరూపము బ్రహ్మబుద్ధితో నుపమృదితమయినందున అట్టి కారకములచే నెరవేర్చినకర్మ కర్మ రూపము కానేరదు. ప్రత్యుత బ్రహ్మరూపమే యగును. యజ్ఞమునందు ఏస్రుగాదులు ప్రసిద్ధముగా నున్నవో పరమార్థజ్ఞానము కలవానికి అయ్యవి అధ్యాత్మమునందు బ్రహ్మరూపముగానే తోచును. సర్వప్రపంచమునందు వానికి బ్రహ్మబుద్ధియుండుటచే నట్టి భావము బ్రహ్మవేత్తకు సహజము.

లోకములో యజ్ఞాది కర్మలు దేవతా విశేష సంప్రదానాదికారకబుద్ధితోను, కర్తృత్వాభిమాన ఫలాభిసంధులతోను కూడియున్నవి. అందుచే నయ్యవి కర్మరూపములగును. బ్రహ్మవేత్తచే లోకసంగ్రహార్థ మనుష్ఠించు యజ్ఞాదులయందు బ్రహ్మవేత్తకు సంప్రదానాదికారకబుద్ధికాని, కర్తృత్వాభిమానముకాని, ఫలాభిసంధికాని యుండదు. అందువలన నయ్యవి కర్మరూపములు కానేరవు. బ్రహ్మరూపములే యగును.

బుద్ధిభేదముచే కర్మలయందు స్వరూపభేదము, ఫలభేదము, లోకశాస్త్ర సిద్ధము, కామ్యాగ్నిహోత్రము కామన లేమింజేసి కామ్యము కానేరదు. (అకామ్యమగును). బుద్ధిపూర్వకకృతమగు ప్రాణిహింస రౌరవాదినరకము నిచ్చును. అదియే అబుద్ధిపూర్వకమగుచో రోగాదులమాత్రమే కలుగజేయును. కావున బ్రహ్మవేత్తచే జేయబడు యజ్ఞాదులు బ్రహ్మరూపములుకాని కర్మరూపములు కావు.

ఈ శ్లోకమును కొందర రన్యథా వ్యాఖ్యానించుచున్నారు. ప్రతిమాదులయందు విష్ణుబుద్ధియు, నామాదులయందు బ్రహ్మబుద్ధియు నుంచినట్లు ఈ శ్లోకముచే అర్పణాదులయందు (స్రుగాదులయందు) బ్రహ్మబుద్ధి యుంచబడుచున్నదని యభిప్రాయపడి, ఏది బ్రహ్మమో అది స్రుగాదికము, బ్రహ్మమే హవిస్సు, బ్రహ్మమే అగ్నిహోత్రము, బ్రహ్మమే యజమానుడు, బ్రహ్మమే హోమము, బ్రహ్మమే స్వర్గము అని యన్వయించిరి. బ్రహ్మయే కరణకారక, కర్మకారక, అధికరణకారక, కర్తృకారక, సమ్ప్రదానకారకములను పంచవిధకారక రూపముగా పరిణమించి యుండెనని వీరి యాశయము.

పూర్వ వ్యాఖ్యానమువలన అర్పణాదులయందు అర్పణాదిబుద్ధి పోయి బ్రహ్మబుద్ధి యుదయించు ననియు, యీ వ్యాఖ్యానమువలన అర్పణాదులయందు బ్రహ్మ

బుద్ధి యుదయించుననియు భేదము గ్రహింపవలెను. పూర్వమతమున అర్పణాదుల యందు అర్పణాదిబుద్ధి నశించును. ఈ మతమున నయ్యది నశింపనేరదని భావము.

ఓయి ! ప్రతిమాదులయందు ప్రతిమాదిబుద్ధి యుండగా విష్ణ్వాదిబుద్ధి యెట్లు కలుగును ? అని యనరాదు. ప్రతిమాదులయందు ప్రతిమాదిబుద్ధి నిజమయినది. విష్ణ్వాదిబుద్ధి కల్పితము. కావున విషయభేదమువలన రెండుబుద్ధు లొకచోట నుండ వచ్చును. రెండుబుద్ధులు నిజములయినను, లేక రెండును కల్పితములయినను విరోధ ముండును. ఇచట యొకబుద్ధి కల్పితము రెండవది వాస్తవికము అయినందున విరోధములేదు.

అయితే ప్రతిమాదులయందు విష్ణ్వాదిబుద్ధి కల్పితమయినను, బ్రహ్మజన్యము లగు అర్పణాదుల (స్రుగాదుల) యందు బ్రహ్మబుద్ధి కల్పిత మెట్లగును? మృజ్జన్య మగు ఘటమునందు మృద్బుద్ధి కల్పితము కానేరదు కదా ? అని యనరాదు. అట్టి తరి మృజ్జన్యమగు ఘటాదులయందు, మృద్బుద్ధి ఘటబుద్ధులు రెండును విరోధము లేకుండ యుండినట్లు బ్రహ్మజన్యములగు అర్పణాదులయందు బ్రహ్మబుద్ధి, అర్పణాది బుద్ధులు రెండును యుండుటకు విరోధముండ నేరదు.

అయితే అర్పణాదులయందు బుద్ధిద్వయమును యొప్పినచో, బ్రహ్మవేత్తకు అర్పణాదులయందు అర్పణాదిబుద్ధి యెట్లు నశించునని యనదగదు. ఆత్మసాక్షాత్కా రము కలవానికి సర్వము బ్రహ్మముగానే తోచును. అల్పున కట్లు తోచదు. వీనికిసర్వ మునందు బ్రహ్మదృష్టి ప్రతిమాదులయందు విష్ణుబుద్ధివలె నాధేయమగును. కావున నిజముగా స్రుగాదులు బ్రహ్మరూపములయినను అది గుర్తెఱుంగని కించిత్ జ్ఞునిచే స్రుగాదులయం దుంచబడిన బ్రహ్మబుద్ధి కల్పితమే యగును. కావున బ్రహ్మవేత్త దృష్ట్యా స్రుగాదులయందు (అర్పణాదులయందు) బుద్ధిద్వయముండ నేరదు. బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మాత్మకంటె భిన్నముగా నేదియు లేదనియే తెలుసుకొనును. అజ్ఞానికే అర్పణా దులయందు బుద్ధిద్వయ ముదయించును. ఇందు యొకటి కల్పితము, రెండవది తాత్త్వి కము అయినందున నీ రెంటికి విరోధము లేదు.

కావున నీశ్లోకము బ్రహ్మయందు అర్పణాదిబుద్ధిని విధించుటకు ప్రవర్తించు చున్నదని పూర్వపక్షము.

సమాధానము :— ఈ ప్రకరణము జ్ఞానయజ్ఞమును స్తుతించుటకు ప్రవర్తించి నదా ? లేక స్రుగాదికారకములతోఁ గూడిన యజ్ఞమును స్తుతింపవచ్చినదా ? యని ప్రశ్నింపవలెను. ఇందు రెండవది నిజమయినచో పూర్వపక్షము కుదిరెడిది. అట్లు కాదు. ఈ ప్రకరణము యజ్ఞస్తుతికొరకారంభముకాలేదు. "కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యేత్ " ఇత్యాదివచనములతో జ్ఞానయజ్ఞమును స్తుతింపుచు నీ ప్రకరణ మారంభ మయినది. కావున నిందు ప్రతిమాదులయందు విష్ణుబుద్ధివలె అర్పణాదులయందు

బ్రహ్మబుద్ధి కర్తవ్యమని (యుంచదగినదని) చెప్పుట యుచితముకాదు. అట్లు చెప్పినను అద్దానివలన (అర్పణాదులయందు బ్రహ్మదృష్టిసంపాదన జ్ఞానమాత్రమున) బ్రహ్మప్రాప్తిరూపమగు మోక్షఫల ముపపన్నము కానేరదు. "బ్రహ్మైవ తేన గంతవ్యమ్" అని మోక్షఫలము యిచట సూచింపబడినది.

మరియు "కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యేత్" అని సమ్యగ్దర్శనము నుపక్రమించి "శ్రేయాన్ ద్రవ్యమయాత్ యజ్ఞాత్ జ్ఞానయజ్ఞః పరంతప" అని జ్ఞానయజ్ఞమును స్తుతింపుచు నీ యధ్యాయము ముగిసినది. ఇట్టిస్థితిలో మధ్య నీ శ్లోకమున అప్రసక్తముగా అర్పణాదులయందు బ్రహ్మదృష్టిని విధించినచో ప్రకరణవిరోధము వాటిల్లును. కావున మొదటి వ్యాఖ్యానమునందలి యర్థమే సమంజసము. ద్వితీయ వ్యాఖానము సమంజసముకాదు.

రామానుజ మతము:

బ్రహ్మ స్రుగాదికము, బ్రహ్మ హవిస్సు, బ్రహ్మ అగ్ని, బ్రహ్మ యజమానుడు, బ్రహ్మ హోమము, ఇట్లు కర్మయంతయు బ్రహ్మాత్మకమగుటచే బ్రహ్మమయమే నని యెవ డనుసన్ధానము చేయుచున్నాడో (యెవడు సమాధాన పరచుచున్నాడో) వాడు బ్రహ్మకర్మసమాధి, వాడు బ్రహ్మమునే పొందును. ముముక్షువుచే చేయబడు కర్మ పరబ్రహ్మస్వరూపమే నని యనుసంధానముతో కూడియుండుటచే జ్ఞానాకారమగుచు. అదియే సాక్షాదాత్మసాక్షాత్కారమునకు సాధన మగును. కర్మ జ్ఞాననిష్ఠను కలుగజేసి మోక్షము నిచ్చు నను నది యుక్తముగాదు. జ్ఞానయుక్తమగు కర్మయే నేరుగా మోక్షసాధనమగును. అని రామానుజు లనుచున్నారు.

వేదాన్తదేశికులు కర్మయోగముచే ప్రత్యక్షముచేసికొనదగిన యాత్మ స్వరూపమే యిచట స్రుక్కు, హవిస్సు, అగ్న్యాదులవలె బ్రహ్మశబ్దముచే చెప్పబడుచున్నదని యనిరి.

వీ రుభయుల వ్యాఖ్యానము సరిగాదు (యుక్తముగాదు). కర్మ బ్రహ్మమయమని తెలియువాడు ఆత్మసాక్షాత్కారము నొందుననుట యుక్తముగాదు. ఆత్మసాక్షాత్కారమునకును కర్మ బ్రహ్మమయమను జ్ఞానమునకును కార్యకారణభావము లేదు. ఆత్మ బ్రహ్మకంటె భిన్న మను రామానుజమతమున, కర్మ బ్రహ్మ జ్ఞానము వలన బ్రహ్మసాక్షాత్కారము కలిగినను ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగనేరదు.

మరియు ఇన్ద్రియవ్యాపారోపరమరూపమగు జ్ఞాననిష్ఠ లేనిదే అన్తస్థితమగు ఆత్మవస్తువు ప్రత్యక్షముకానేరదు. కర్మానుష్ఠానపరుడు బహిర్ముఖ మనస్కుడుగా నుండును. వానికి కావలసిన కారకములన్నియు బాహ్యములుకాని ఆంతరములు కావు. ఆత్మ ఆంతరుడు (లోపలనుండువాడు). వానిని తెలిసికొనుటకు లోపలనుండు

మనస్సుయే కారణముకాని బాహ్యకారకములతోఁ గూడిన కర్మ కారణము కానేరదు. కర్త, బ్రహ్మ అను జ్ఞానమువలన ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగునన్నచో "ఘటో బ్రహ్మ" ఘటము బ్రహ్మము అను జ్ఞానమువలనగూడ ఆత్మసాక్షాత్కారము గలుగు ననవలసివచ్చును. ఇయ్యది లోకవిరుద్ధము కాన నంగీకరింప దగదు. ఇక ఆత్మహవి రాదులవలె బ్రహ్మాత్మకు డను వేదాన్తదేశికుల మతము పరిశీలింతము. ఆత్మ బ్రహ్మకార్యమగుటవలన బ్రహ్మరూపుడా? లేక బ్రహ్మకు జ్ఞేయమగుట వలన బ్రహ్మరూపుడా? అని ప్రశ్నింపవలెను. "అజో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురాణః" ఇత్యాది శ్రుతులు ఆత్మ నిత్యుడని చెప్పుచున్నందున ప్రథమవికల్పము పొసగదు. కాక వేదాన్తదేశికులుకూడ ప్రకృతి, పురుషుడు, కాలము – ఈయవి యనాదిపదా ర్థములని యంగీకరించిరి. బ్రహ్మవలె, ఆత్మకూడ దృగ్రూపుడగుటచే జ్ఞేయుడు కానందున రెండవ వికల్పముకూడ పొసగదు. ఆత్మ జ్ఞేయమగుచో జడ మగును. "చేతనశ్చేతనానామ్" అను శ్రుతియందు జీవులు చేతనులని రామానుజీయులు కూడ నంగీకరించిరి.

ఇక ఆత్మ బ్రహ్మకు జ్ఞేయమగుటవలన బ్రహ్మాత్మక మన్నచో బ్రహ్మకూడ "దృశ్యతేత్వగ్ర్య యాబుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః" అను శ్రుతి ప్రమా ణమువలన ఆత్మకు జ్ఞేయ మగుచున్నందున బ్రహ్మ ఆత్మరూపుడు కావలసివచ్చును. అపుడు బ్రహ్మకు జడత్వ పరిచ్ఛిన్నత్వ, అనిత్యత్వాది దోషములు ప్రాప్తించును. కావున ఆత్మయందు బ్రహ్మాత్మకత్వము బ్రహ్మభిన్నత్వమేకాని వేరుకాదు. ౨౪

శ్లో. దైవమేవాపరే యజ్ఞం యోగినః పర్యుపాసతే
బ్రహ్మాగ్నావపరే యజ్ఞం యజ్ఞేనైవోపజుహ్వతి ॥౨౫॥

అ. కొందరు కర్మయోగులు దేవతలను పూజించెడి కర్మయజ్ఞము ననుష్ఠిం చుచున్నారు. మరికొందరు బ్రహ్మవేత్తలు బ్రహ్మ మను అగ్నిహోత్రమునందు ఆత్మను ఆత్మరూపముతో హోమము చేయుచున్నారు. బుద్ధ్యాద్యుపాధిధర్మము లతోఁగూడిన జీవాత్మను నిరుపాధికమగు పరమాత్మస్వరూపునిగా తెలిసికొనుటయే బ్రహ్మాగ్నియం దాత్మను హోమముచేయుట.

శ్లో. శ్రోత్రాదీనీన్ద్రియాణ్యన్యే సంయమాగ్నిషు జుహ్వతి
శబ్దాదీ న్విషయా నన్యఇన్ద్రియాగ్నిషు జుహ్వతి ॥౨౬॥

అ. మరికొందరు శ్రోత్రాది యింద్రియములను, ఇంద్రియ నిగ్రహములను అగ్నులయందు హోమము చేయుచున్నారు. మరికొందరు శబ్దస్పర్శాది విషయము లను ఇన్ద్రియాగ్నులయందు హోమము చేయుచున్నారు. ఇంద్రియావిరుద్ధము లగు విషయములను ఇంద్రియములతో గ్రహించుచున్నారని భావము. ౨౬

శ్లో. సర్వాణీన్ద్రియకర్మాణి ప్రాణకర్మాణి చాపరే
ఆత్మసంయమ యోగాగ్నౌ జుహ్వతి జ్ఞానదీపితే ॥౨౭॥

అ. మరికొందరు శబ్దస్పర్శాది విషయగ్రహణరూపమగు జ్ఞానేంద్రియ వ్యాపారములను, గమనము, సంభాషణము(నడచుట, మాటాడుట)మున్నగు కర్మేంద్రియవ్యాపారములను, ముడుచుట, చాచుట మొదలగు ప్రాణవాయువ్యాపారములను వివేకజ్ఞానముచే వెలుగొందుచున్న ఆత్మసంయోగమను అగ్నియందు హోమముచేయుచున్నారు.

ఆత్మయందు మనస్సును నియమించుట (కట్టివేయుట) ఆత్మసంయమ మనబడును. అదియే యోగమను అగ్నికాన ఆత్మసంయమయోగాగ్ని అనగా నిర్బీజసమాధి (నిర్వికల్పసమాధి) యని భావము.

శ్లో. ద్రవ్యయజ్ఞా స్తపోయజ్ఞాః యోగయజ్ఞా స్తథాఽపరే
స్వాధ్యాయ జ్ఞానయజ్ఞాశ్చ యతయ స్సంశితవ్రతాః ॥౨౮॥

అ. పుణ్యతీర్థములయందు ద్రవ్యమును దానముచేయువారు గొందరు, తపస్సును ఆచరించువారు గొందరు, ప్రాణాయామ ప్రత్యాహారాది యోగము ననుష్ఠించువారు కొందరు, వేదము నభ్యసించువారు కొందరు, వేదార్థమును తెలుసుకొనువారు కొందరు, శరీరముకృశించునట్టి కృఛ్రవ్రతముల నాచరించువారు కొందరు, వీరందరు ఆయారూపములతో యజ్ఞముల నాచరించువారే యగుచున్నారు. ౨౮

శ్లో. అపానే జుహ్వతి ప్రాణం ప్రాణేఽపానం తథాఽపరే
ప్రాణాపానగతీ రుద్ధ్వా ప్రాణాయామపరాయణాః ॥౨౯॥

అ. కొందరు అపానవృత్తియందు ప్రాణవృత్తిని హోమము చేయుచున్నారు. అనగా పూరకమను ప్రాణాయామమును చేయుచున్నారని యర్థము. మరికొందరు ప్రాణవృత్తియందు అపానవృత్తిని వుంచుచున్నారు. అనగా రేచకమను ప్రాణాయామమును చేయుచున్నారు. ముఖనాసికలచే వాయువును బయటికివిడచుట ప్రాణగతియనబడును పృష్ఠభాగముచే వాయువును క్రిందికివిడచుట అపానగతి యనబడును. కావున కొందరు ప్రాణాయామ పరాయణులు ప్రాణాపానగతులను నిరోధించి కుంభకమను ప్రాణాయామమును చేయుచున్నారు. ౨౯

శ్లో. అపరే నియతాహారాః ప్రాణా న్ప్రాణేషు జుహ్వతి
సర్వేఽప్యేతే యజ్ఞవిదో యజ్ఞక్షపితకల్మషాః ॥౩౦॥

అ. మరికొందరు పరిమితముగా నాహారమును తీసికొనుచు ప్రాణవాయువులను ప్రాణవాయువులందు హోమముచేయుచున్నారు. అనగా ప్రాణాది పంచవాయువులలో నేయేవాయువు స్వాధీనమగుచున్నదో ఆ యా వాయువునందు, ఇతర

వాయువులను ప్రవేశపెట్టుటయే నిచట హోమము. కావున యజ్ఞవేత్తలగు వీరందరు యజ్ఞములచే తమపాపముల పారద్రోలుకొనుచున్నారు. 30

శ్లో. యజ్ఞశిష్టామృతభుజో యాన్తి బ్రహ్మసనాతనమ్
నాయం లోకోఽస్త్యయజ్ఞస్య కుతోఽన్యః కురుసత్తమ ॥ 31 ॥

అ. వెనుకటి యజ్ఞముల నాచరించి యజ్ఞములయందు మిగిలిన అమృతమును భుజించువారలు బ్రహ్మను పొందుదురు. ఇందు జ్ఞాననిష్ఠులు శీఘ్రముగా బ్రహ్మను పొందుదురు. మిగిలినవారు చిత్తశుద్ధిని పొంది పిదప జ్ఞానముకలిగి క్రమముగా బ్రహ్మను పొందుదురని భావము. ఇందు యేయజ్ఞమును అనుష్ఠించనివారలకు మనుష్యలోకములో ననుభవింపదగిన పశుపుత్రకళత్రాన్నాదిభోగములే నుండవు: ఇంక విశిష్టసాధనసాధ్యమగు స్వర్గాదిలోకముండదని వేరుగ చెప్పనేల ?

ఓయి ! ఆజ్యాది హవిస్సులతో దేవతలను పూజించెడి దైవయజ్ఞమునందు ఆజ్యముకాని, అన్నముకాని, మాంసముకాని భుజింపదగిన పదార్థము మిగిలి యుండును. వారు దానిని భుజింతురు. యోగ, స్వాధ్యాయ, జ్ఞానాది యజ్ఞముల యందట్లు భుజింపదగిన పదార్థము లేనందున స్వాధ్యాయాది యజ్ఞముల నాచరించినవారలకు యజ్ఞములందు మిగిలిన పదార్థములను భుజించు టెట్లు సంభవించును ?

సమాధానము : దైవయజ్ఞములయందు యజ్ఞశిష్టమగు అన్నాదులను భుజింతురనియు, మిగిలిన యోగాది యజ్ఞములయందు యజ్ఞముల నాచరించగా మిగిలిన కాలమునందు విధిచోదితమగు అన్నమును భుజించెదరనియు అర్థభేదమును అంగీకరింపవలెను. 31

శ్లో. ఏవం బహువిధా యజ్ఞాః వితతా బ్రహ్మణో ముఖే
కర్మజాన్ విద్ధి తాన్ సర్వా నేవం జ్ఞాత్వా విమోక్ష్యసే ॥ 32 ॥

అ. ఇట్లు నానాకరములయిన యజ్ఞములు "వాచిహిప్రాణం జుహుమ ప్రాణేవాచం యేహ్యేవప్రభవః స ఏవాప్యయః" ఇత్యాది వేదవాక్యముల ద్వారా విస్తరించి చెప్పబడినవి. ఇవి యన్నియు కాయిక, వాచిక, మానసిక, వ్యాపారము వలన కలిగినవని గ్రహింపుము. దీనిచే ఆత్మ నిర్వ్యాపారుడను జ్ఞాన ముదయించును. ఇట్టి యాత్మ తత్వజ్ఞానముచే మోక్షము ప్రాప్తించును. 32

శ్లో. శ్రేయాన్ ద్రవ్యమయాత్ యజ్ఞాత్ జ్ఞానయజ్ఞః పరంతప !
సర్వం కర్మాఖిలం పార్థ ! జ్ఞానే పరిసమాప్యతే ॥ 33 ॥

అ. "బ్రహ్మార్పణం" ఇత్యాది శ్లోకముచే ఆత్మజ్ఞానమునకు యజ్ఞరూపమును చెప్పి వివిధములగు యజ్ఞముల నుపదేశించి, సిద్ధపురుషార్థములగు నా యజ్ఞములచే జ్ఞానమును స్తుతింపుచున్నాడు.

దైవయజ్ఞము, ద్రవ్యయజ్ఞము, తపోయజ్ఞములు కాయికములు. స్వాధ్యాయ యజ్ఞము వాచికము. ఆత్మసంయమయోగ యజ్ఞము, శాస్త్రీయజ్ఞాన యజ్ఞము ఈరెండును మానసికములు. వీటియన్నిటికంటె జ్ఞానయజ్ఞము గొప్పది. ద్రవ్యాది యజ్ఞములు ఫలమును పుట్టించును. జ్ఞానయజ్ఞము ఫలమును పుట్టింపదు. జ్ఞానయజ్ఞమువలన కలుగు మోక్షము సిద్ధరూపమగుటచే నయ్యది పుట్టనేరదు. మోక్షసిద్ధికి ప్రతిబంధకముగానున్న యవిద్యను నశింపజేయుటకు మాత్రమే జ్ఞానయజ్ఞముపయోగపడును. నాలుగు అంకములుగల కృత మను పేరుగల జూదమును జయించినవానికి మూడు, రెండు, ఒకటి యంకములుగల త్రేతా, ద్వాపర, కలియను పేరుగల జూదములు జయింపబడిన వగుచున్నవి. కృతమునందు త్రేతాదులు యిమిడియున్నట్లు, కర్మయంతయు జ్ఞానమునం దిమిడియుండును. ఆత్మజ్ఞానము కలిగినచో సర్వకర్మలు ఫలించినట్లే యగునని భావము.

ఇచట రామానుజులు కర్మ రెండంశలు కలదనియు, అందు కర్త్రాకారమగు అంశకంటె జ్ఞానాకారమగు నంశము గొప్పదని వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి. ఇయ్యది సరిగాదు. కర్మకు నుభయాకారత్వము అసంభవము. కర్మ కర్త్రాకారమే యగును. జ్ఞానము జ్ఞానాకారమే యగును. ఇందొకదానికి మరియొకదాని యాకారము లభింపదు. అట్లు లభించినచో నయ్యది యుభయమే యగునుకాని కర్మ కానేరదు. 33

శ్లో. తద్విద్ధి ప్రణిపాతేన పరిప్రశ్నేన సేవయా
ఉపదేక్ష్యంతి తే జ్ఞానం జ్ఞానిన స్తత్త్వదర్శినః ॥34॥

అ. సాష్టాంగ నమస్కారముచేతను, బంధమోక్ష విద్యాఽవిద్యలగురించిన ప్రశ్నచేతను, గురుశుశ్రూషచేతను స్వాధీనపరచుకొనబడిన గురువులు తత్త్వవేత్తలుకనుక తత్త్వము నుపదేశింతురు. బ్రహ్మజ్ఞానము నొందుట కుపాయమును అట్టి గురువుల నడిగి తెలుసుకొనుము.

ఇచట రామానుజులు "సాష్టాంగనమస్కారాదులచే బ్రహ్మజ్ఞానమును తెలిసికొనుము" అని వివరించిరి. ఇయ్యది సరిగాదు. ప్రణిపాతాదులు ఆత్మజ్ఞానమునకు సాధనములు కావు. ఆత్మజ్ఞానము శాస్త్రముచే ప్రతిపాదించబడుచున్నది కాని ప్రణిపాతాదులచే ప్రతిపాదింపబడుట లేదు. కావున రామానుజాన్వయము పొసగదు. యద్యపి "విద్ధి" అను క్రియాపదమునకు లాభార్థము నాశ్రయించినచో రామానుజాన్వయముకూడ పొసగును. కాని, విద్ ధాతువునకు పొందుట అను అర్థమే అయుక్త మగును.

భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునకు సాక్షాత్ ఆత్మజ్ఞానమునే యుపదేశించి యున్నందున పార్థునకు ఆత్మజ్ఞానము నొందుట కుపాయ మెద్దియా? యను జిజ్ఞాసయే యుదయింపదు. అయినను లోకానుగ్రహము కొరకు అర్జునుని నిమిత్త

ముగా జేసికొని భగవంతుడు జ్ఞానప్రాప్త్యుపాయముల నుపదేశించె నని గ్రహింపవలెను. ఇందువలన గురూపదేశము లేకుండా స్వయముగా శాస్త్రవిచారముచే సంపాదించుకొన్న జ్ఞానము మోక్షసాధనము కానేరదని స్పష్టమగుచున్నది.

భగవంతుడు యెట్లు భక్తిచే భక్తపరవశుడగుచూ భక్తులకు ఫలమునొసగుచున్నాడో, అట్లే విద్వాంసులుగూడ సాష్టాంగ నమస్కారాదులచే శిష్యులకు స్వాధీనులయి శాస్త్రార్థము నుపదేశింతురు. ఇంతియేకాని తత్వవేత్తలగు గురువులు ధనాదులచే లొంగరు.

కావున తత్వవేత్తలకుగూడ శిష్యానుగ్రహము కొరకు శాస్త్రపాఠము భాష్యరచనయు ఆవశ్యకమగుచున్నది. అట్లుకానిచో శాస్త్రార్థసంప్రదాయమే నశించును. భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడవాప్తసర్వకాముడు కనుక "ఏది యెట్లుజరిగిన నాకేమి" అని యూరకున్నచో గీతాశాస్త్రమే ప్రవర్తించెడిది కాదుకదా? కనుక గురువు ననుగ్రహింప జేసికొనుట శిష్యునకు, శిష్యుని యనుగ్రహించుట గురువునకును ఆవశ్యకము. 34

శ్లో. యద్జ్ఞాత్వా న పునర్మోహ మేవం యాస్యసి పాండవ
యేన భూతా న్యశేషేణ ద్రక్ష్యస్యాత్మన్యథో మయి ॥ 35 ॥

అ. ఓయి యర్జునా! తత్వవేత్తలచే నుపదేశింపబడు నేజ్ఞానమును పొంది నీవు మరల యిట్లవివేకమునకు పాల్పడవో, ఏజ్ఞానముచే బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంతములయిన భూతములను ప్రత్యగాత్మయందు, నాయందును జూతువో అట్టి జ్ఞానమును తెలిసికొనుము. అని పూర్వశ్లోకముతో నన్వయము.

ఓయి! ఒకప్పుడు ఒకానొక మందువలన ఒకానొక రోగము నివర్తింపగా మరల యారోగము ఆమందువలన నివృత్తి చెందునని యెల్లమానవులకు సాధారణముగా దెలియును. అట్లే ఒకప్పు డాత్మజ్ఞానమువలన యవివేకము నశింపగా మరల యింకొకపు డట్టి యవివేక ముదయించిన నయ్యది ఆత్మజ్ఞానముచే నశించునని సులభముగా అర్జునుడు తెలిసికొనును. ఇద్దానిని భగవంతు డీశ్లోకముచే జెప్పనేల? అని యనదగదు. మహానుభావుడగు శ్రీకృష్ణు డుపదేశించిన యాత్మజ్ఞానమువలన నిపుడు అవివేకము నశించినను, యీ జ్ఞానము మరచిపోయి మరల యిట్టియవివేక ముదయించిన, అపుడు శ్రీకృష్ణుని యంతటివారు లేనందున అర్వాచీనులగు గురువులచే నుపదేశింపబడిన యాత్మజ్ఞానమువలన నజ్ఞానము నివర్తించునా? నివర్తింపదా? యనుశంక పార్థునకు కలుగవచ్చును. అట్టిశంకను బాపుటకు శ్రీకృష్ణుడు తత్వవేత్తలగు గురువులుకూడ నావంటివారే యనియు కావున వార లుపదేశించిన ఆత్మజ్ఞానమువలన గూడ మోహనివృత్తి కలుగుననియు, భగవంతు డీ శ్లోకముచే నుపదేశించుట నుచితమే యగుచున్నది.

లేక నేను అవకాశము లేనందున నీకు సంగ్రహముగా నాత్మజ్ఞానము నుప దేశించితిని. దీనివలన నీకు తాత్కాలికముగా మోహము నశించునుకాని శాశ్వత ముగా నశింపదు. నీకు శాశ్వతనివృత్తి కావలయు నన్నచో, అర్జునా! నీవు యుద్ధా నన్తరము తత్త్వవేత్తల కడకేగి వారలవలన విస్తరించి యాత్మజ్ఞానమును దెలిసి కొనుము. అని శ్లోకప్రవృత్తికి కారణ మూహింపవచ్చును.

ఇచట జీవేశ్వరులయందు సమస్తభూతములను చూడగలవని చెప్పుటవలన జీవేశ్వరుల కభేదము సూచితమగుచున్నది. జీవేశ్వరులకు భేదము ఉపాధిప్రయుక్తము. మాయోపహితుడు యీశ్వరుడు. అంతఃకరణోపహితుడు జీవుడు అని భేదము.

ఇచట రామానుజులు ప్రకృతి వినిర్ముక్తులగు ఆత్మలందరు పరస్పరము సమా నులనియు, సర్వేశ్వరులతో సములనియును యీ శ్లోకమునకుపిండితార్థమని చెప్పిరి. మరియు దృష్టాంతభూతమగు ఆత్మయందు స్థాలీపులాకన్యాయముగ సర్వ భూతములను చూడగలవని వివరించిరి.

ఇయ్యది సరిగాదు. ఆత్మ దృష్టాంతమగుచో తనవలె సర్వభూతములను చూతు వని చెప్పవలెను. "ఆత్మని" అనుసప్తమి అధికరణార్థమునందు విధింపబడినది. కర్త్రా ర్థమునందు సంభవింపదు. భావలక్షణాసప్తమియు కూడ నుచితముకాదు. సర్వభూత దర్శనమునకు ఆత్మనిదర్శనత్వము భావలక్షణము కానేరదు. పైగా "నిదర్శనభూతే" అను పదము మూలములో లేనందున కల్పింపవలసి వచ్చును. దేహేన్ద్రియాది సంఘాతమును చెప్పునట్టి భూతపదమును ఆత్మయందు ప్రయోగించుట కుదరదు.

ప్రకృతి రహితులగు ఆత్మలకు భేదకారణమే లేనందున "సర్వమాత్మవస్తు" వని చెప్పుటకూడ యుక్తముకాదు.

నియామ్య నియామకాది భేదముగల ఆత్మేశ్వరులకు సామ్యము అయుక్తము. ప్రకృతి రహితమగు చైతన్యము ఏకరూపమే కావున ఆత్మాభేదమే సిద్ధించును. కాని ఆత్మభేదము సిద్ధింపదు. "ఆత్మవస్తువు ప్రకృతి వినిర్ముక్తము" అని యొప్పిన రామా నుజమతమున నిరుపాధికాత్మవాదము బలాత్కారముగా ప్రసక్తించును. కావున వారి వివరణము యుక్తముకాదు. ౩౫

శ్లో. అపిచేదసి పాపేభ్యః సర్వేభ్యః పాపకృత్తమః
సర్వం జ్ఞానప్లవేనైవ వృజినం సన్తరిష్యసి ॥ ౩౬ ॥

అ. పాపమొనర్చిన వారందరికంటె నీవు మిక్కిలి పాపమొనర్చిన వాడవయి నను, ఆ పాపమునంతయును జ్ఞాన మను తెప్పచే తరింపగలవు. ఇచట పాపశబ్దము "శస్తంచాథ త్రిషుద్రవ్యే పాపపుణ్య సుఖానిచ" అను అమరకోశమువలన పాపము చేసినవానియందు వర్తించును. ఉత్తరార్థము నందలి వృజినశబ్దమునకు "పాపపుణ్యా త్మకమగు సంసార సముద్రము" అని యర్థము.

శ్లో. యథైధాంసి సమిద్ధోఽగ్ని ర్భస్మసాత్కురుతేఽర్జున
జ్ఞానాగ్ని స్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతే తథా ॥ ౩౭ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! మండుచున్న అగ్ని కట్టెల నెట్లు భస్మముచేయునో అట్లే జ్ఞానమను అగ్ని సర్వకర్మలను భస్మముచేయును. అనగా బీజశక్తిలేని వాటినిగా చేయు నని యర్థము. "తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యే అథసంపత్స్యే" అను శ్రుతి, జ్ఞానికి ప్రారబ్ధాధీనమగు శరీరము పడిపోవునంతవరకు మోక్షము సిద్ధింపదని చెప్పుటచే, జ్ఞానమునకు ప్రారబ్ధకర్మను భస్మముచేయు సామర్థ్యములేదని తేలుచున్నది. అందువలన "సర్వకర్మాణి" అను పదమునకు "ప్రారబ్ధవ్యతిరిక్త కర్మలను" అని చెప్పవలెను. అనగా ఆగామిసంచితములను మాత్రమే జ్ఞానాగ్ని భస్మముచేయు నని యర్థము. ప్రారబ్ధకర్మమాత్రము "ప్రారబ్ధం భోగతో నశ్యేత్" అను శ్రుతి వలన అనుభవించియే నశింపజేసికొనవలయును. ౩౭

శ్లో. నహి జ్ఞానేన సదృశం పవిత్ర మిహ విద్యతే
తత్స్వయం యోగసంసిద్ధః కాలేనాత్మని విందతి ॥ ౩౮ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! జ్ఞానముతో సమానమయిన పవిత్రవస్తువు యీ లోకమున లేదు. అట్టి జ్ఞానమును కర్మయోగముచేగాని, సమాధియోగముచేగాని, చిత్తసంస్కారమును సంపాదించుకొనిన ముముక్షువు చాలకాలమునకు పొందును. ౩౮

శ్లో. శ్రద్ధావాన్ లభతే జ్ఞానం తత్పర స్సంయతేంద్రియః
జ్ఞానం లబ్ధ్వా పరాం శాంతి మచిరేణాధిగచ్ఛతి ॥ ౩౯ ॥

అ. శ్రద్ధ కలవాడును, గురూపసత్తియందు (గురువు దరిజేరుటయందు) ఆసక్తి కలవాడును, ఇంద్రియనిగ్రహము కలవాడును జ్ఞానమును పొందును. అనగా శ్రద్ధా గురూపసదన, ఇంద్రియనిగ్రహములు జ్ఞానప్రాప్తికి యుపాయము లని స్పష్టమగుచున్నది. అయితే లోగడ ప్రణిపాత, పరిప్రశ్న, గురుశుశ్రూష లను నుపాయములు చెప్పబడియుండగా మరల యిచట శ్రద్ధా, ఆసక్తి ఇంద్రియనిగ్రహము లను నుపాయముల జెప్ప నేల? అని యనరాదు. అయ్యవి బాహ్యములు, అనైకాన్తికములును. వాటివలన తప్పక జ్ఞానము కలుగు నను నియమము లేదు. ప్రణిపాతాదులను కృత్రిమముగా కూడ గొందరు కపటులు ఆచరింపవచ్చును. అట్టి కపటులు నియమముగా జ్ఞానమును పొందరు. ఈ శ్లోకమున చెప్పిన శ్రద్ధాద్యుపాయములు ఆంతరంగికములు, ఏకాంతికములు. (తప్పక ఫలమునిచ్చునట్టివి) శ్రద్ధాదులు కపటముగా నాచరింప వీలులేదు. కావున శ్రద్ధా, అసక్తి, ఇంద్రియనిగ్రహములు తప్పక ఫలమునిచ్చునట్టి వయినందున వెనుకటి యుపాయములకంటె వేరుగా జెప్పుట పొసగుచున్నది. ఇట్టి జ్ఞానమును పొందినవాడు వెంటనే మోక్ష మను శాంతిని పొందును. కర్మయోగాదులు విలంబముగా మోక్షము నిచ్చుననియు, జ్ఞానయోగము వెంటనే మోక్షము నిచ్చు

ననియు " అచిరేణ" అను పదమునవలన స్పష్టమగుచున్నది. " తరతిశోక మాత్మవిత్ " "బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతి" ఇత్యాది శాస్త్రములిందు ప్రమాణములగుచున్నవి.

శ్లో. అజ్ఞశ్చ అశ్రద్దధానశ్చ సంశయాత్మా వినశ్యతి
నాయం లోకోఽస్తి న పరో న సుఖం సంశయాత్మనః ॥ ౪౦ ॥

అ. బొత్తుగా ఆత్మజ్ఞానములేనివాడు, అజ్ఞుడు, గురువు ఆత్మతత్త్వమును గురించిచెప్పినను అందు విశ్వాసములేనివాడు, అశ్రద్ధధానుడు, ఆత్మశాస్త్రముచెప్పి నట్లు బ్రహ్మాభిన్నుడా? లేక తార్కికాదులుచెప్పినట్లు ఈశ్వరునికంటె భిన్నుడా? బౌద్ధులు చెప్పినట్లు దేహాదిరూపుడా? అను సంశయములుగలవాడు, సంశయాత్మ, ఈ ముగ్గురు చెడిపోవుదురు. ఇందు మూడవవానికి అనగా సంశయాత్మకు ఇహ లోక సుఖము, పరలోకసుఖము రెండును లేవు. సంశయాత్మకు ఆత్మయం దెట్లు సందేహమో అన్నిటియందును అట్లే సంశయ ముదయించును. పుత్రేష్టిజేసిన పుత్రులు పుట్టెదరో లేదో అని సంశయముండును. జ్యోతిష్టోమముచేసిన స్వర్గము కలుగునో కలుగదో అను సంశయముండును. స్రక్చందనవనితాదుల వలన నాకు సుఖముండునో లేదో అను సంశయముండును. ఇట్లు అన్నిటియందు సంశయపడు వాడుదేనిని యాచరింప నేరడు. కావున వానికి నేవిధమగు సుఖము నుండదనిభావము.

శ్లో. యోగసన్న్యస్తకర్మాణం జ్ఞాన సఞ్ఛిన్న సంశయం
ఆత్మవన్తం న కర్మాణి నిబధ్నంతి ధనంజయ ॥ ౪౧ ॥

అ. పరమార్థదర్శన రూపమగు యోగముచే సర్వకర్మలను వదలుకొని, ఆత్మైకత్వజ్ఞానముచే సర్వసంశయములను వీడి, మనోనిగ్రహముగల ముముక్షువును యేకర్మలు సంసారబంధము సేయజాలవు. జ్ఞానికి మనశ్చాంచల్యరూపమగు ప్రమా దము తగదు. దానివలన జ్ఞానిసర్వానర్థములను పొందు నని "ధ్యాయతో విషయాన్ పుంసః" "బలవా నిన్ద్రియగ్రామో విద్వాంస మపికర్షతి" అను శ్లోకములచే పూర్వము యీయధ్యాయమున చెప్పబడినది. కావున ముముక్షువగు విద్వాంసుడు జితేన్ద్రియుడయి అన్తర్ముఖమగు మనస్సుతో నెల్లపుడు ఆత్మస్వరూపమును సాక్షా త్కారమును చేసికొనుచుండ ముక్తినొందునని భావము. ౪౧

శ్లో. తస్మా దజ్ఞానసంభూతం హృత్స్థం జ్ఞానాసినాత్మనః
ఛిత్త్వైనం సంశయం యోగ మాతిష్ఠోత్తిష్ఠ భారత ॥ ౪౨ ॥

అ. ఓయి యర్జునా? అవివేకమువలనబుట్టిన, మనోగతమగు సంశయమును జ్ఞానమను కత్తితో ఛేదించి, సమ్యగ్జ్ఞానమునకు సాధనభూతమగు కర్మయోగ మాచరింపుము.

ఇట్లు శ్రీభగవద్గీతాభాష్యార్క ప్రకాశికానువాదమున
చతుర్థాధ్యాయము ముగిసినది.

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదము

పంచమాధ్యాయము

శ్రీకృష్ణుడు ద్వితీయాధ్యాయమున కర్మ, జ్ఞాన, యోగముల, ప్రతిపాదించి అందు కర్మయోగముకంటె జ్ఞానయోగము గొప్పదని నిరూపించి, యర్జునుడు జ్ఞానయోగమున కర్హుడుకానందున నతనికి కర్మయోగమే కర్తవ్యమని తృతీయాధ్యాయమున వివరించెను. మరల చతుర్థాధ్యాయమున "కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యేత్" అను వాక్యము మొదలు "జ్ఞానాగ్ని దగ్ధకర్మాణం" 'శారీరం కేవలం కర్మకుర్వన్' "బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మహవిః" "కర్మజాన్ విద్ధితాన్ సర్వాన్" "జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణి" ఇత్యాది వచనములచే సర్వకర్మసన్యాసపూర్వక జ్ఞానయోగమునే ప్రశంసించి, అధ్యాయాన్తమునందు "ఛిత్త్వైనం సంశయం యోగమాతిష్ఠోత్తిష్ఠ భారత" అను వచనముచే నర్జునునికొరకు కర్మయోగము నుపదేశించెను.

కర్మసన్యాసము రెండువిధములు, విద్వత్సన్యాసము, వివిదిషాసన్యాసము అని. విద్వత్సన్యాసమునం దధికారిజ్ఞాని, వివిదిషాసన్యాసమునందు అజ్ఞాని యధికారి. విద్వత్సన్యాసము సాక్షాన్మోక్షహేతువగుటచే ప్రధానము. వివిదిషాసన్యాసము చిత్తశుద్ధిద్వారా జ్ఞానమాత్రమునకు హేతువగుటచే నప్రధానము. ఇట్టిస్థితిలో అజ్ఞానికి కర్మయోగమునందువలె కర్మసన్యాసమునందుకూడ నధికారముండుటచే, నజ్ఞానికి కర్మయోగము శ్రేయస్కరమా? లేక కర్మసన్యాసము శ్రేయస్కరమా? అని యారెంటిలోని విశేషమును తెలియగోరి యర్జును డడుగుచున్నాడు. "సన్యాసం కర్మణాం కృష్ణ" అను శ్లోకముచే, "సన్యాసః కర్మయోగశ్చ నిశ్శ్రేయసకరావుభౌ, తయోస్తు కర్మసన్యాసాత్కర్మయోగో విశిష్యతే" అని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిన సమాధానమును బట్టికూడ పార్థుని ప్రశ్నాభిప్రాయ మిదియే యని స్పష్టమగుచున్నది.

శ్రీకృష్ణుని సమాధానవాక్యార్థ మిసుమంత విచారింతము. శ్రీకృష్ణుడు కర్మయోగ, కర్మసన్యాసముల రెంటికి నిశ్శ్రేయసకరత్వము (మోక్షమును కలుగజేయుట) ఫలమని యొప్పి ఆ రెంటిలో నేదియో యొక విశేషమువలన కర్మసన్యాసముకంటె కర్మయోగము గొప్పదని చెప్పెను.

ఇచట శ్రీకృష్ణుడు ఆత్మజ్ఞాని యాచరించెడి కర్మసన్యాస కర్మయోగములకు మోక్షఫలము నంగీకరించి, అందు సన్యాసముకంటె కర్మయోగము గొప్పదని

చెప్పెనా? లేక అజ్ఞాని యాచరించెడి సన్యాసకర్మయోగములకు మోక్షప్రదత్వ మంగీకరించి అందు కర్మసన్యాసముకంటె కర్మయోగము గొప్పదని చెప్పెనా? అని విచారింపవలెను. ఇందు మొదటి పక్ష ముపపన్నముకాదు. ఏలయన జన్మాది సర్వవికారరహితమగు నిర్వికారాత్మను తానుగా తెలిసికొను నట్టి యాత్మవేత్తకు మిథ్యాజ్ఞానము పూర్తిగా నశించినందున నిష్క్రియాత్మస్వరూపముతో నుండుట యను సర్వకర్మసన్యాసమే సంభవించునుగాని మిథ్యాజ్ఞానమూలకమగు కర్మయోగము సంభవింపనేరదు. తత్వవేత్తయగు జనకాదులకు కర్మలయందు ప్రవృత్తి, ఆత్మవేత్తయగు సన్యాసికి భిక్షాటనాదులయందువలె, వాసుదేవునకు సృష్ట్యాదుల యందువలెయు నెంచవలె గాని యయ్యది కర్మరూప మనదగదు. కావున మిథ్యాజ్ఞానము నశించిన యాత్మవేత్తకు మిథ్యాజ్ఞానమూలకమగు కర్మయోగము సంభవింపదు. అందువలన ఆత్మవిత్కర్తృకములగు, సన్యాస కర్మయోగములే సంభవము కానందున వాటికి నిశ్రేయసకరత్వము చెప్పుటకాని అందు సన్యాసయోగముకంటె, కర్మయోగమే గొప్పదనుటకాని యెంతమాత్రము పొసగదు.

గీతాశాస్త్రమునం దచ్చటచ్చట "య ఏనం వేత్తి హంతారం య శ్చైనం మన్యతే హతం, ఉభౌతౌ నవిజానీతః నాయం హంతి నహన్యతే" "వేదావినాశినం నిత్యం య ఏన మజమవ్యయం, కథం సపురుషః పార్థ కం ఘాతయతి హన్తి కం" ఇత్యాది స్థలముల యందు ఆత్మవేత్తకు కర్మాభావము ప్రతిపాదింపబడినది.

అయితే గీతాశాస్త్రమునందు ఆత్మస్వరూపమును నిరూపించు ప్రకరణమున "స్వధర్మ మపి చావేక్ష్య నవికంపితు మర్హసి, ధర్మ్యాద్ధి యుద్ధాచ్ఛ్రేయోన్యత్ క్షత్రియస్యనవిద్యతే" "తస్మాదుత్తిష్ఠ కౌన్తేయ యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః" "తతోయుద్ధాయ యుజ్యస్వ నైవం పాప మవాప్స్యసి" "తస్మాద్యుధ్యస్వ భారత" "కర్మణ్యేవాధికార స్తే మా ఫలేషు కదాచన" ఇత్యాదివచనములచే కర్మయోగము ప్రతిపాదింపబడి యుండుటవలన ఆత్మవేత్తకు కర్మయోగము సంభవమే యని శంక కలుగును.

సమాధానము: 1. సమ్యగ్జ్ఞానముకలవాడు ఆత్మవేత్త, మిథ్యాజ్ఞానముగల వాడు కర్మయోగి. మిథ్యాజ్ఞాన సమ్యగ్జ్ఞానములకు పరస్పరవిరోధము కలదు. కావున సమ్యగ్జ్ఞానముకల యాత్మవేత్తకు మిథ్యాజ్ఞానమూలకమగు కర్మయోగము సంభవింపదు. 2. శ్రీకృష్ణుడు తృతీయాధ్యాయమున ఆత్మవేత్తలకు జ్ఞానయోగమనియు, యోగులకు (అనాత్మవేత్తలకు) కర్మయోగమనియు వేరుపరచి యుపదేశించి యుండెను. 3. కృతకృత్యుడగు నాత్మవేత్తకు కర్మలవలన పొందదగినఫలము లేదు. 4. "తస్యకార్యం న విద్యతే" (ఆత్మజ్ఞానికి చేయదగిన పనిలేదు) అని శ్రీకృష్ణుడు జ్ఞానికి కర్మలతో బనిలేదని స్పష్టముగా చెప్పెను. 5. గీతలయందు కర్మయోగము

ఆత్మజ్ఞానాంగముగా విధింపబడినది. 6. "యోగారూఢస్య తస్యైవ శమః కారణ ముచ్యతే" అని జ్ఞానయోగము నొందినవానికి కర్మయోగముతో బనిలేదని శ్రీకృష్ణుడు వివరించెను. 7. ఆత్మజ్ఞానికి శరీరము నిలచియుండుటకు తగిన కర్మల కంటె మిగిలిన పనులు పనికిరావని నివారించెను. 8. "నైవ కించిత్కరోమీతి యుక్తోమన్యేత తత్త్వవిత్" అను వచనముచే కేవల దర్శనశ్రవణాది పనులయందు కూడ జ్ఞానికి కర్తృత్వాభిమాన ముండకూడదని భగవాను డుపదేశించెను. కావున ఆత్మవేత్తకు సమ్యగ్జ్ఞానవిరుద్ధమగు కర్మయోగము స్వప్నమునందుగూడ నూహింప శక్యముకాదు.

కావున అజ్ఞాని యాచరించెడి సన్న్యాసకర్మయోగములకే నిశ్శ్రేయసకరత్వ మును (మోక్షము నిచ్చుటను) శ్రీకృష్ణుడు చెప్పెననియు, అజ్ఞానియాచరించెడి సన్న్యాసముకంటె వానికి కర్మయోగమే ప్రశస్తమని భగవాను లుపదేశించెననియు శ్రీకృష్ణుని సమాధానవాక్యమువలన గ్రహింపనగును.

ఆత్మవేత్తయొక్క సన్న్యాసము, జ్ఞానసహితము. అనాత్మవేత్తయొక్క సన్న్యాసము జ్ఞానరహితము. అనాత్మవేత్తకు సన్న్యాసమునందు 'నేను కర్తను, నేను భిక్ష నాచరింపుచున్నాను' ఇత్యాద్యభిమానముండును. తత్త్వవేత్తకు "నాహం కరోమి" 'నేనేమియు చేయుటలేదు' అను తత్త్వనిశ్చయముండును. ఇంతియేకాని కర్తృత్వాభి మాన ముండదు- కనుక అనాత్మవేత్తయొక్క సన్న్యాసము ఆత్మవేత్తయొక్క సన్న్యాసముకంటె విలక్షణమగుచున్నది. అజ్ఞుడు కర్మజాతములో కొంతభాగమునే విడచును. దండతర్పణస్నానభిక్షాటనాది కర్మలు అనాత్మవేత్తయగు సన్న్యాసికిగూడ కలవు. అనాత్మవేత్తయగు సన్న్యాసికి ఆనృశంస్యము, క్షమ, సత్యము, అహింస, దమము, ఆర్జవము, ప్రీతి, ప్రసాదము, మాధుర్యము, క్రోధరాహిత్యము మున్నగు నియమములు కలవు. కావున యిన్నినియమములతోగూడిన సన్న్యాసముకంటె యనాత్మవేత్తకు కర్మయోగమే ప్రశస్తమని భావము-

ఓయి! ఆత్మవిత్కర్తృకమగు (ఆత్మజ్ఞాని యాచరించెడి) సన్న్యాసముకంటె, అనాత్మవేత్త యాచరించెడి కర్మయోగమే గొప్పదని భగవన్తుని సమాధానవాక్య మున కర్థమేల చెప్పరాదు? అనినచో నట్లుకాదు. సాక్షాన్మోక్షహేతువగు విద్వత్స న్న్యాసముకంటె పరంపరామోక్షసాధనమగు అవిద్వాంసుడాచరించెడి కర్మయోగము గొప్పదని కలలోగూడ నూహింప శక్యముకాదు. ఇక నాత్మవేత్తకు కర్మయోగము ప్రశస్తతర మెన్నడును కానేరదు. ఆత్మవేత్తను మిథ్యాజ్ఞానము నశించినందున కర్మ యోగము ననుష్ఠింపడు. తప్పక సన్న్యసించును. కావున ఆత్మవేత్త విషయమై తెలియ దగిన యంశమేమియు లేదు. అనాత్మవేత్తయగు ముముక్షువు విషయమై తెలుసు కొనదగిన యంశము కలదు. అనాత్మవేత్త కర్మయోగము నాచరింపవలెనా? లేక

సన్న్యాస మాచరింపవలెనా ? ఈ రెంటిలో నేది ప్రశస్తము ? అని తెలుసుకొనగోరి యర్జును డడుగుచున్నాడని భావము.

ఓయి ! "కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యే దకర్మణి చ కర్మయః" అను గ్రంథముచే శ్రీకృష్ణుడు కర్మసన్న్యాసమును ప్రతిపాదించియుండెను. కర్మసన్న్యాసము జ్ఞానమార్గమగుటవలన నందు ఆత్మవేత్తయే కర్తగాని యనాత్మవేత్త కర్త కానేరడు. ఇట్టితరి యర్జునుడు అనాత్మవేత్తకు కర్మసన్న్యాస కర్మయోగములలో నెయ్యది ప్రశస్త మని యెట్లడిగెను ? వినుము సమాధానము.

కర్మసన్న్యాసమునందు సమ్యగ్జ్ఞాన మను హేతువువలన ఆత్మవేత్తకు కర్తృత్వమెట్లు సంప్రాప్తమయ్యెనో అట్లే అనాత్మవేత్తకుగూడ కర్మఫల మనిత్యమని తెలుసుకున్నందువలనను, వైరాగ్యము కలిగినందునను కర్మసన్న్యాసమునందు కర్తృత్వము ప్రాప్తించును.

"జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్" అను వచనముచే శ్రీకృష్ణుడు ఆత్మవేత్తకు సన్న్యాసయోగము, అనాత్మవేత్తకు కర్మయోగము అని నియమించెనుకదా ? యని యనరాదు. శ్రీకృష్ణుడు ఆత్మవేత్తకు సన్న్యాసమే కర్తవ్యమని నియమించెను కాని ఆత్మవేత్తయే సన్న్యసింపవలెనని నియమించియుండలేదు. కావున సన్న్యాసమునందు ఆత్మవేత్తయే కర్తయనుటకు వీలులేదు.

అయితే యిట్లే కర్మయోగముకూడ అనాత్మవేత్తయే యాచరింపవలెనని నియమింపబడలేదు కనుక, ఆత్మవేత్తకుగూడ కర్మయోగము సంభవముకదా ? అని యనదగదు. కర్మయోగమునకు కారణమగు మిథ్యాజ్ఞానమునకు, ఆత్మవేత్తయందలి సమ్యగ్జ్ఞానమునకును పరస్పర విరోధముండుటచే, నాత్మవేత్తకు కర్మయోగము సంభవింపదు.

అయితే యిట్లు సమ్యగ్జ్ఞాన మిథ్యాజ్ఞానములకు పరస్పర విరోధముండుచో సమ్యగ్జ్ఞానమూలకమగు కర్మసన్న్యాసము మాత్రము మిథ్యాజ్ఞానముగల యనాత్మవేత్తకెట్లు సంభవమగును ? అని శంకింపరాదు. సర్వకర్మసన్న్యాసము, సమ్యగ్జ్ఞానమువలన కలిగినను, కర్మైకదేశసన్న్యాసము (కొన్నికర్మలనుమాత్రమే విడచుట) సమ్యగ్జ్ఞానమూలకము కాదు. కావున, నయ్యది మిథ్యాజ్ఞానముకల అనాత్మవేత్తలకుగూడ సంభవింపవచ్చును.

ఓయీ! యిట్లు సర్వకర్మసన్న్యాసము, కర్మైకదేశసన్న్యాసముఅని రెండురకముల సన్న్యాసము కలదనుటకు ప్రమాణమేమి? వినుము. ఇందు భాష్యకారవచనమే ప్రమాణము. మరియు సన్న్యాసులలో కుటీచకాదులకు కొన్నికర్మలుండు ననియు, అవధూతలగు పరమహంసలకు నేకర్మయు లేదనియు శాస్త్రమే చెప్పుచున్నది.

మరియు, జ్ఞానసహితమగునది సర్వకర్మసన్న్యాస మనియు, జ్ఞానరహితమగునది కర్మైకదేశసన్న్యాసమనియు యుక్తికూడ కలదు.

కావున జ్ఞానసహితమగు సర్వకర్మసన్న్యాసమునందు ఆత్మవేత్త కర్తయనియు, జ్ఞానరహితమగు కర్మైకదేశసన్న్యాసమునందు అనాత్మవేత్త కర్తయనియు గ్రహింపవలెను.

అనాత్మజ్ఞునకు కర్మయోగమే అవశ్యకర్తవ్యమని శ్రీకృష్ణుడు "కర్మయోగేన యోగినామ్" అను వచనము నియమించి యున్నను, యమనియమాది పూర్వక ధ్యానయోగాత్మక కర్మయోగమునందు యోగ్యతను సంపాదించెడి కర్మైకదేశ సన్న్యాసముకూడ కర్మయోగమే యగునుకాని అతిరిక్తము కానేరదు.

కావున అనాత్మవేత్తయగు పురుషుడు సన్న్యసించి ధ్యానయోగ మభ్యసింపవలెను. సన్న్యసింపక పూర్వము యజ్ఞాది కర్మల ననుష్ఠింపవలెను. అని యిట్లు అనాత్మజ్ఞునకు సన్న్యాసమునందు పాక్షికప్రవృత్తి కలదు. అనాత్మజ్ఞునకు సన్న్యాసముకలదనుటలో "నచ సన్న్యసనాదేవ సిద్ధిం సమధిగచ్ఛతి" అను భగవద్వచనమే ప్రమాణము.

రామానుజమతము:

"కర్మణ్యకర్మ యఃపశ్యే దకర్మణిచ కర్మయః" అనుగ్రంథముచే శ్రీకృష్ణభగవానులు ప్రతిపాదించిన జ్ఞానము కర్మయోగమున కుపకరించు జ్ఞానముకాని సన్న్యాసమున కుపకరించు జ్ఞానముకాదు.

"తస్మా దజ్ఞాన సంభూతం హృత్స్థం జ్ఞానాసి నాత్మనః

ఛిత్త్వైనం సంశయం యోగ మాతిష్ఠోత్తిష్ఠ భారత" అని చతుర్థాధ్యాయాంతమందు కర్మానుష్ఠానమునగూడ సంశయ నిరాసముకొరకు జ్ఞాన మావశ్యక మని శ్రీకృష్ణభగవానులు ప్రతిపాదించిరి.

"నమాం కర్మాణి లింపంతి నమే కర్మఫలే స్పృహా, ఇతిమాం యోఽభిజానాతి కర్మభి ర్నసబధ్యతే" "ఏవం జ్ఞాత్వా కృతం కర్మ పూర్వైరపి ముముక్షుభిః" "కురు కర్మైవ తస్మాత్త్వం పూర్వైః పూర్వతరం కృతం" అని ప్రారంభమునందుగూడ జ్ఞానపూర్వకముగ కర్మ యనుష్ఠింపదగిన దని నిరూపింపబడినది.

యస్య సర్వే సమారంభాః కామసంకల్ప వర్జితాః
జ్ఞానాగ్ని దగ్ధకర్మాణం త మాహుః పండితం బుధాః॥
త్యక్త్వా కర్మఫలాసంగం నిత్యతృప్తో నిరాశ్రయః
కర్మణ్యభి ప్రవృత్తోఽపి నైవకాచి త్కరోతి సః ॥
యజ్ఞాయాచరతః కర్మసమగ్రం ప్రవిలీయతే
జ్ఞానాగ్ని స్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతేఽర్జున॥ అని మధ్యమునగూడ జ్ఞాన

పూర్వక కర్మానుష్ఠానము పరామర్శింపబడినది. కావున ఆత్మవేత్తకుగూడ కర్మయో
గము సంభవించును.

"తస్య కార్యం న విద్యతే" "సర్వకర్మాణి మనసా సన్న్యస్య" ఇత్యాదివాక్యాం
తరములచే నాత్మవేత్తకు కర్మసన్న్యాసముగూడ విధింపబడినది. కావున అర్జునుడు
"సన్న్యాసం కర్మణాం కృష్ణ పునర్యోగంచ శంససి, యచ్ఛ్రేయ ఏతయో రేకం తన్మే
బ్రూహి సునిశ్చితం" అని ఆత్మవిత్కర్తృకములగు సన్న్యాసకర్మయోగములలో తార
తమ్యమును తెలియగోరియే యర్జునుడు ప్రశ్నించెనని రామానుజులు వ్యాఖ్యాన
మొనర్చిరి.

మరియు ఫలేచ్ఛతో జేసెడి కర్మ సాధారణమగు కర్మ. ఫలేచ్ఛను విడచి
చేయునట్టి కర్మ విశిష్టమగు కర్మయోగ మనబడును. అజ్ఞునకు ఫలాభిసంధిపూర్వక
మగు సాధారణకర్మ సంభవించినను, ఫలాభిసంధి రహితమగు విశేషకర్మయోగము
సంభవింపదు. ఆత్మజ్ఞానములేనిదే ఫలపరిత్యాగము కుదరదు. కనుకనే "త్యక్త్వా కర్మ
ఫలాసంగం నిత్యతృప్తో నిరాశ్రయః, కర్మణ్యభిప్రవృత్తోఽపి నైవ కించిత్కరోతి సః"
అను శ్లోకము ప్రవృత్తిమార్గమందున్న యాత్మవేత్తవిషయ మని భాష్యకారు లనిరి.

"జ్ఞేయ స్స నిత్యసన్న్యాసీ యో న ద్వేష్టి న కాంక్షతి
నిర్ద్వంద్వో హి మహాబాహో సుఖం బంధా త్ప్రముచ్యతే" అని చెప్ప
బోవు భగవంతుని సమాధాన వచనమునుబట్టికూడ కర్మయోగము ఆత్మవిత్కర్తృక
మని (ఆత్మవేత్త యాచరించునని) నిర్ణయమగుచున్నది. రాగద్వేషములు జ్ఞానము
లేనిదే యెవ్వనికిని నశింపవు. కావున ఆత్మవేత్తకు విశేషకర్మయోగము సంభవించును
గనుక ఆత్మవేత్త యాచరించెడి కర్మయోగ కర్మసన్న్యాసములలో తారతమ్యమును
తెలుసుకొనగోరియే యర్జునుడు ప్రశ్నించెనని రామానుజీయుల యభిప్రాయము.

ఇయ్యది యుక్తముకాదు. కర్మయోగమున కెట్టి జ్ఞాన మావశ్యకమో, కర్మ
సన్న్యాసమున కెట్టిజ్ఞాన మావశ్యకమో-యీ భేదము రామానుజీయులకు బొత్తుగా
తెలియదు. తెలిసినచో వారిట్టి వ్యాఖ్యానమునకు తారసిల్లెడువారు కారు. ఆత్మ
నిత్యుడు, ఈశ్వరునికొరకు నేను కర్మ చేయుచున్నాను, నశించునట్టి స్వర్గాది ఫలము
నాకు వలదు. ఇంద్రియముల విషయాభిముఖ్యమును నేను నివారించుకొనవలెను,
మనస్సును నాస్వాధీనములో నుంచుకొనవలెను, శీతోష్ణాది ద్వంద్వములను సహిం
చుకొనవలయును, కర్మఫలము సిద్ధించినను సిద్ధింపకున్నను సమచిత్తతతో నుండ
వలెను అనుజ్ఞానము కర్మయోగమున కావశ్యకము.

"ఆత్మ నిర్వికారుడు, కర్తృత్వ భోక్తృత్వరహితుడు, సచ్చిదానందబ్రహ్మ
రూపుడు, కర్మలు దేహేన్ద్రియాదుల నాశ్రయించి యుండును" అను జ్ఞానము కర్మ

సన్న్యాసమున కావశ్యకము. ఇదియే సమ్యగ్జ్ఞానమని చెప్పబడును. ఇట్టి జ్ఞానముకల వాఁడే యాత్మవేత్త. కావున ఆత్మవేత్తయందలి సమ్యగ్జ్ఞానమునకు కర్మయోగమున కుపయుక్తమగు జ్ఞానమునకును అత్యంత విరోధముండుటచే నాత్మవేత్తకు కర్మయోగము సంభవింపదు.

"త్యక్త్వా కర్మఫలాసంగమ్" అను శ్లోకముచే రామానుజీయులు చూపిన కర్మయోగము కర్మయోగముకాదు. అయ్యది లోకసంగ్రహార్థ మగుటవలనను నిరభిమానపూర్వక మగుటవలనను అకర్మరూపమే యని గీతాశాస్త్రము నందు అనేక మారులు ప్రతిపాదింపబడినది.

సంశయ నిరాశకొరకు కావలసినది శోకమోహాదిదోషజ్ఞానమే కాని సమ్యగ్జ్ఞానముకాదు. లేక "తత్త్వవేత్తయగు నేను లోకసంగ్రహార్థము కర్మ యాచరింపవలెనా? లేదా? అను సంశయమునుపోగొట్టుకొని జనకాదుల దృష్టాంతముచేసికొని కర్మ నాచరింపుము" అనియే. "ఛిత్త్వైనం సంశయం యోగమాతిష్ఠోత్తిష్ఠ భారత" అను శ్లోకమున కర్థము. ఎట్లైనను కృతకృత్యుఁడయి నిర్వికారబ్రహ్మరూపముతో నుండునట్టి తత్త్వవేత్తకు కర్మయోగాసంభవము సుస్థిరము. బ్రహ్మరూపముతో నుండుటయను సర్వకర్మసన్న్యాసమే యతనికి స్థిరము.

ఇక శ్రీకృష్ణుఁడు "కర్మణ్యకర్మ యఃపశ్యేత్" అను శ్లోకముచే జ్ఞాని యాచరించెడి సన్న్యాసమునే చెప్పెను. కాని యర్జునుఁడు మాత్రము దానిని తెలుసుకొనలేక అజ్ఞానికర్తృకమగు సన్న్యాసముగా నభిప్రాయపడి యిట్లడిగె నని యనరాదు. అట్లగుచో శ్రీకృష్ణుఁడయినను "నేను విద్వత్సన్న్యాసమే చెప్పియుంటిని, అవిద్వత్సన్న్యాసమును చెప్పలేదు. విద్వత్సన్న్యాసము కర్మయోగముకంటె గొప్పది. అవిద్వత్సన్న్యాసము కర్మయోగముకంటె తక్కువది" అని బదులుచెప్పియుండవలెను. శ్రీకృష్ణుఁడట్లు బదులుచెప్పలేదు. కావున రామానుజీయుల వ్యాఖ్యానము యుక్తముగాదు. శాంకరసిద్ధాంతమే నిర్దుష్టము.

శ్లో. సన్న్యాసం కర్మణాం కృష్ణ పునర్యోగం చ శంససి
యచ్ఛ్రేయ ఏతయో రేకం తన్మే బ్రూహి సునిశ్చితం ॥ ౧ ॥

అ. ఓయి కృష్ణ! నీవు శాస్త్రవిహితములగు నిత్యనైమిత్తిక కర్మలను విడువుమని "కర్మణ్యకర్మ యఃపశ్యే" దిత్యాది గ్రంథముచేఁ జెప్పుచుంటివి. మరలి "ఛిత్త్వైనం సంశయం యోగమాతిష్ఠోత్తిష్ఠ భారత" అను వచనముచేనిత్యనైమిత్తిక కర్మల ననుష్ఠింపు మనుచుంటివి. ఇవి రెండును ఒకనిచే నొకేమారు అనుష్ఠించుటకు శక్యముకావు. అందువలన నేనేమిచేయవలెనను సంశయము నాకు కలిగినది. కావున నీరెంటిలో నేది శ్రేయస్కరమో (ప్రశస్తమో) దానిని నీవు నిర్ణయించి చెప్పుము.

ప్రాశస్త్యమును తెలిసికొనినగాని యనుష్ఠింప ప్రవృత్తి కలుగదు. సర్వజ్ఞుడవగు నీకు నెయ్యది యభిప్రేతమో అయ్యది మాబోటివారల కనుష్ఠేయము. కావున కర్మ సన్న్యాస కర్మయోగములలో నేది ప్రశస్తమో దానిని నిర్వచించి చెప్పుము. ౧

శ్రీభగవా నువాచ:

శ్లో. సన్న్యాసః కర్మయోగశ్చ నిశ్శ్రేయసకరావుభౌ
తయోస్తు కర్మసన్న్యాసా త్కర్మయోగో విశిష్యతే ॥ ౨ ॥

శ్రీకృష్ణుడు సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

అ. కర్మసన్న్యాసము, కర్మానుష్ఠానము యీ రెండును జ్ఞానోత్పత్తి ద్వారమున మోక్షము నిచ్చును. అయినను జ్ఞానరహితమగు కర్మసన్న్యాసముకంటె కర్మ యోగము గొప్పది. ౨

శ్లో. జ్ఞేయ స్స నిత్యసన్న్యాసీ యో న ద్వేష్టి న కాంక్షతి
నిర్ద్వంద్వో హి మహాబాహో సుఖం బన్ధా త్ప్రముచ్యతే ॥ ౩ ॥

అ. ఎవడు దుఃఖమును గాని, దుఃఖహేతువునుగాని ద్వేషింపడో యెవ్వడు సుఖముకాని, సుఖహేతువునుగాని కోరడో వాడు నిత్యసన్న్యాసి. ప్రసిద్ధుడగు యతి ఆశ్రమస్వీకారానన్తరమే సన్న్యాసి యనబడును. రాగద్వేషములు లేని కర్మయోగి యెల్లపుడు సన్న్యాసి యనబడును. ఓయి అర్జునా! శీతోష్ణ రాగద్వేషాది, ద్వంద్వ ములను సహించిన పురుషుడు అనాయాసముగా సంసారబంధమునుండి విముక్తు డగును. ఇచట కర్మయోగికికూడ సన్న్యాసివలె రాగద్వేషాదులు పనికిరావని యుప దేశము సూచితమగుచున్నది. కర్మయోగి సుఖముగా విముక్తుడగునని చెప్పుటచే, కర్మసన్న్యాసికి దుష్కరములగు యమనియమాదు లుండుటచే ముక్తి నొందుటలో గొంత క్లేశము కలదనియు, అందువలన కర్మసన్న్యాసముకంటే కర్మయోగము విశిష్ట మనియు స్పష్టమగుచున్నది. ౩

శ్లో. సాంఖ్యయోగౌ పృథగ్బాలాః ప్రవదంతి న పండితాః
ఏకమప్యాస్థిత స్సమ్య గుభయో ర్విందతే ఫలం ॥ ౪ ॥

అ. సాంఖ్యము, యోగము యీరెండును పరస్పరము వేరనియు, విరుద్ధము లనియు, భిన్నఫలము కలవనియు, నజ్ఞానులందురు. జ్ఞాను లట్లనరు. సాంఖ్యయోగ ముల రెంటిలో నేయొక్కటియయినను చక్కగ ననుష్ఠించినవాడు రెంటియొక్క ఫలమును పొందును. కావున నీ రెంటికి ఫలమునందు విరోధములేదు.

ఓయి! అర్జునుడు అవిద్వత్కర్తృకములగు కర్మసన్న్యాస కర్మయోగములను గురించి ప్రశ్నించగా శ్రీకృష్ణుడు సమాధానగ్రంథములో జ్ఞాన కర్మయోగముల నుద్దే శించి బదులు చెప్పుట అప్రకృతముకదా? కాదు. భగవంతుడు అర్జును డడిగిన

విషయమును విడువకయే స్వాభిప్రేతవిశేషమునుకూడ చేర్చి మాటభేదముచే సమాధానమును చెప్పెను. అర్జును డడిగిన ప్రకృతసన్న్యాసమే జ్ఞానయుక్తమగుచో సాంఖ్యమనబడును. సమత్వబుద్ధితో కూడినపుడు కర్మానుష్ఠానమే యోగమనబడును. కావున పార్థుని ప్రశ్న విషయములగు సన్న్యాస కర్మయోగములు, శ్రీకృష్ణుని సమాధానమునందలి సాంఖ్యయోగములలో నిమిడియే యున్నవి. కనుక కృష్ణుని సమాధానము అప్రకృతముకాదు.

శ్లో. యత్సాంఖ్యైః ప్రాప్యతే స్థానం తద్యోగై రపి గమ్యతే
ఏకం సాంఖ్యంచ యోగం చ యః పశ్యతి సపశ్యతి ॥ ౫ ॥

అ. సాంఖ్యమనగా ఆత్మతత్త్వజ్ఞానము. అది కలవారు సాంఖ్యులు. అనగా జ్ఞానులని యర్థము. సమత్వబుద్ధితో నాచరించెడు కర్మయోగము యోగమనబడును. అదికలవారు యోగులనబడుదురు. సాంఖ్యులు పొందు మోక్షపదవిని యోగులు కూడ పొందుదురు. సాంఖ్యులు సాక్షాత్ మోక్షమునొందుదురు. యోగులు పరమార్థజ్ఞాన సన్న్యాసప్రాప్తిద్వారా మోక్షము నొందుదురు. కావున సాంఖ్యయోగములు రెండును ఒకే ఫలమును యిచ్చునని తెలిసికొనినవాడు తెలివిగలవా డనబడును. సాక్షాన్మోక్షసాధనమగు సాంఖ్యయోగముకంటె పరంపరామోక్షసాధనమగు కర్మయోగము గొప్పది కాకున్నను, జ్ఞానరహితమగు సన్న్యాసయోగముకంటె కర్మయోగముమాత్రము సుకరమగుటచే నుత్కృష్టమగును. "తయోస్తు కర్మసన్న్యాసాత్కర్మయోగో విశిష్యతే" అను శ్లోకమున కర్మసన్న్యాస, కర్మయోగ పదములు జ్ఞానరహిత సన్న్యాస కర్మయోగపదములు. ప్రకృత శ్లోకమునందలి సాంఖ్యయోగ పదములు మాత్రము జ్ఞానసహితమయిన సన్న్యాస కర్మయోగపదములు. యీ రెంటిని గురించిన తారతమ్యమును పార్థు డడుగలేదు. అయినను శ్రీకృష్ణుడు ప్రియశిష్యుడయిన పార్థునకు అడిగినదానికంటె నధికముగా జెప్పదలచి యీ రెంటిని ముచ్చటించెను.

ఇచ్చట నియ్యది తత్త్వము. సన్న్యాస, యోగములు పారమార్థికములు, అపారమార్థికములు అని రెండు రకములు. ఆత్మవేత్త యాచరించెడి సన్న్యాసము పారమార్థికము. అనాత్మవేత్త యాచరించెడి సన్న్యాసము అపారమార్థికము. ఆత్మవేత్త యాచరించెడి లోకసంగ్రహార్థమయిన కర్మయోగము పారమార్థికము. అనాత్మవేత్త యాచరించెడి చిత్తశుద్ధ్యర్థమయిన కర్మయోగము అపారమార్థికము. ఇందు పారమార్థికమయిన సన్న్యాసము. పారమార్థికమయిన కర్మయోగముకంటె భిన్నముకాదు. అచ్చట సన్న్యాసికివలె కర్మయోగికికూడ కర్తృత్వాద్యభిమానము లేకుండుటచే కర్మయోగి యాచరించెడికర్మ కర్మ కానేరదు. అకర్మయే యగును. అట్లే అనాత్మవేత్త యాచరించెడి కర్మసన్న్యాస కర్మయోగములున్ను

భిన్నములు కావు. ఇరువురకు కర్తృత్వాద్యభిమానము సమానముగా నుండుటవలనను యోగికి యజ్ఞాదులవలె సన్న్యాసికి యమనియమాదులు కర్మరూపములగుట వలనను, యీ రెంటికి భేదములేదు. కనుకనే అనాత్మవేత్తయొక్క కర్మయోగము "జ్ఞేయస్స నిత్య సన్న్యాసీ యో న ద్వేష్టి న కాంక్షతి" అను వచనముచే నౌపచారికముగా సన్న్యాసమునందు చేర్చబడినది. అనాత్మవేత్తయొక్క సమాధియోగముకూడ నట్లే కర్మయోగమునం దన్తర్భూతమగుచున్నది. లేక సన్న్యాసము పారమార్థికమనియు, జానహీనమనియు రెండు విధములు. అట్లే కర్మయోగముకూడ సమతాబుద్ధియుక్త కర్మయోగమనియు, కేవల కర్మయోగమనియు రెండు విధములు. అందు పారమార్థిక సన్న్యాసము సాంఖ్యమనబడును. సమత్వబుద్ధితో గూడిన కర్మయోగము పరమార్థయోగమనబడును.

శ్లో. సన్న్యాసస్తు మహాబాహో దుఃఖమాప్తుమయోగతః
యోగయుక్తో మునిర్బ్రహ్మ న చిరేణాధిగచ్ఛతి ॥ ౬ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! సన్న్యాసము కర్మయోగము లేనిదే పొందసులభము కాదు. కర్మయోగముతో గూడిన ముని (బ్రహ్మ) పరమాత్మజ్ఞాననిష్ఠాలక్షణమగు సన్న్యాసమును శీఘ్రముగా బొందును. ఇచట పరమాత్మజ్ఞానలక్షణమగు సన్న్యాసమునందు పరమాత్మను చెప్పునట్టి బ్రహ్మశబ్దమును ప్రయోగించుట ఔపచారికమగుచున్నది. సన్న్యాసమను యర్థమునందు బ్రహ్మశబ్దమును ప్రయోగించుటలో శ్రుతి ప్రమాణము కలదు. "న్యాస ఇతి బ్రహ్మ బ్రహ్మహి పరః పరోహి బ్రహ్మ" అని శ్రుతి. బ్రహ్మ= బ్రహ్మశబ్దవాచ్యమగు, న్యాసః= సన్న్యాసము, పరః= సత్య శమదమాది తపస్సులకంటె గొప్పది, హి= ఏకారణమువలన, బ్రహ్మ= హిరణ్యగర్భుడు, ఆహ= (అనియధ్యాహారము) చెప్పెనో, హి= ఏకారణమువలన, బ్రహ్మ= హిరణ్యగర్భుడు, పరః= ఆదిపురుషుడగుటవలన సందరికంటె గొప్పవాడు, "తస్మాన్న్యాస ఏవాపరాణి తపాంస్యత్యరేచయత్" అని తరువాత వాక్యము. కావున సన్న్యాసమే అల్పములగు సత్యశమదమాది తపస్సులను మిగులుచున్నది. అని వాక్యశేషమున కర్థము. సత్యాది స్వల్పతపస్సులకంటె సన్న్యాసమే గొప్పదని వాక్యశేషముయొక్క భావము.

ఈ శ్రుతి తైత్తిరీయక విద్యారణ్యభాష్యమునందు "న్యాస ఇతి బ్రహ్మహి పరః పరోహి బ్రహ్మ" అని మాత్రమే యుదాహరింపబడినది. అచ్చట విద్యారణ్యులు "సన్న్యాసమే యుత్తమమగు మోక్షసాధనమని హిరణ్యగర్భుడు తలచెను" అని వ్యాఖ్యానము చేసిరి. దీనినిబట్టిచూడ, సన్న్యాసమునందు బ్రహ్మశబ్దము ప్రయోగించుటకు శ్రుతి ప్రమాణముగా నుదాహరింపదగదు. సన్న్యాసము మోక్షహేతువగుటచే నుత్తమమని భాష్యమును పూర్తి చేయవలెను.

ఓయి! జ్ఞానరహితమగు సన్న్యాసము పారమార్థికసన్న్యాసమున కుపాయమగు

చున్నది. కర్మయోగముకూడ చిత్తశుద్ధిద్వారా పారమార్థికసన్న్యాసమున కుపాయమే యగుచున్నది. ఇట్టిస్థితిలో సన్న్యాసముకంటె కర్మయోగము గొప్ప దెట్లగును? వినుము. కర్మయోగికి పారమార్థికసన్న్యాసము శీఘ్రముగా కలుగును. జ్ఞానరహిత (కేవల) సన్న్యాసికి చాలకాలమునకు కలుగును. కేవల సన్న్యాసికి ప్రాణాయామాదులతో మనస్సును స్వాధీనపరచుకొనుట చిరకాలమున కగును. రాగద్వేషాది రహితుడగు కర్మయోగికి మనోనిగ్రహము చిత్తశుద్ధిద్వారా సులభము. కావున కేవల సన్న్యాసముకంటె కర్మయోగము గొప్పదని రహస్యము.

ఈ శ్లోకమునకు యోగయుక్తుడగు పురుషుడు శీఘ్రముగా సన్న్యాసియయి బ్రహ్మపదమును పొందును; అని యన్వయము చెప్పవచ్చును. కర్మయోగమున పారమార్థికసన్న్యాసప్రాప్తి, దానివలన బ్రహ్మవ్యాప్తి అని యర్థము.

రామానుజమతము :

ఇచట రామానుజులు కర్మయోగయుక్తునకు ఆత్మప్రాప్తి సులభమనియు, జ్ఞానయోగముతోఁగూడినవానికి ఆత్మప్రాప్తి కష్టసాధ్యమనియు వ్యాఖ్యానమొనర్చిరి.

ఇయ్యది యుక్తముగాదు. ఇచట ఆత్మప్రాప్తియనగా ముక్తియా? లేక జ్ఞానమా? అని యడుగనలెను. ఇందు మొదటి పక్షము కుదరదు. కర్మలవలన ముక్తి సంభవింపదు. ఆత్మప్రాప్తి ముక్తియని రామానుజు లంగీకరింపరు. ఇక రెండవ పక్ష మంగీకరించినచో, నదియు పొసగదు. కర్మయోగమువలన ఆత్మజ్ఞానము సులభముగా ప్రాప్తింప జ్ఞానయోగమువలనమాత్ర మట్టి జ్ఞానమేల ప్రాప్తింపదు? ఇక జ్ఞానయోగమునందలి జ్ఞానము పరోక్షమనియు, కర్మయోగమువలన లభించు జ్ఞానము అపరోక్ష మనియు, నన్నచో పరోక్షజ్ఞానము లేనిదే యపరోక్షజ్ఞానము కుదరదు. కావున పరోక్షజ్ఞానరూపమయిన జ్ఞానయోగమువలన అపరోక్షజ్ఞానము సులభముగా ప్రాప్తించును. పైగా కర్మయోగమే పరోక్షజ్ఞానమును పుట్టించి పిదప నపరోక్షజ్ఞానమును పుట్టింపవలెను. కావున కర్మయోగమే ఆత్మప్రాప్తికి బహిరంగ సాధనమగును. కావున రామానుజుల వ్యాఖ్యానము పొసగదు.

శ్లో. యోగయుక్తో విశుద్ధాత్మా విజితాత్మా జితేన్ద్రియః
సర్వభూతాత్మ భూతాత్మా కుర్వన్నపి న లిప్యతే ॥ 2 ॥

అ. కర్మయోగముతోఁగూడిన మానవుడు చిత్తశుద్ధి నొంది, దేహేన్ద్రియాదుల జయించుకొని, సమ్యగ్జ్ఞానము కలవాడయి, కర్మలు చేయుచున్నను కర్మఫల మంటడు. తనలోనున్న చిదాత్మయే యెల్లభూతములకు ఆత్మయని తలచువాడు సర్వభూతాత్మభూతాత్మ యనబడుచున్నాడు. ఇట్టి జ్ఞానము జీవబ్రహ్మాభేదజ్ఞానము వలన కాని కలుగదు. కావున "సర్వభూతాత్మభూతాత్మ" యనగా సమ్యగ్జ్ఞానమని యర్థము.

ఇచట రామానుజులు "సర్వభూతాత్మభూతాత్మా" అను పదమునకు జ్ఞానాకారులగుటచే, సర్వాత్మలు సమాను లను జ్ఞానముకలవాడు అనివ్యాఖ్యానముచేసిరి.

ఇయ్యది సరిగాదు. మూలకర్తయగు శ్రీకృష్ణున కీ యర్థ మభిప్రేతము కాదు. అట్లగుచో శ్రీకృష్ణుడు "సర్వభూతాత్మతుల్యాత్మ" అనియే చెప్పియుండెడివాడు. మరియు సర్వదేహములు భౌతికము లని సామ్యము చెప్పిన నెంతప్రయోజనమో సర్వాత్మలకు స్వరూపసామ్యము చెప్పుటవలన గూడ నంతే ఫలముండును. అత్యన్త సామ్యముచెప్పినచో భేదమే కుదరదు. ఉపాధిభేదముచే భేద మంగీకరించినచో నానాత్మైకత్వము సిద్ధించును. మరియు ఆత్మస్వరూపమగు జ్ఞానము వృత్త్యాత్మకమా? లేక చైతన్యాత్మకమా? మొదటి పక్షము కుదరదు. వృత్తిజ్ఞానము మనోజన్యమగును. కాని యాత్మస్వరూపము కానేరదు. మొదటిపక్ష మంగీకరించినచో, సుషుప్త్యాద్యవస్థలయం దనుభవసిద్ధమగు నిర్విశేషచైతన్యమునకు భేదము కుదరదు. కావున అద్వైతము సుస్థిరమగును. ౭

శ్లో. నైవ కించిత్కరోమీతి యుక్తో మన్యేత తత్త్వవిత్
పశ్యన్ శృణ్వన్ స్పృశన్ జిఘ్రన్ అశ్నన్ గచ్ఛన్ స్వపన్ శ్వసన్ ॥ ౮ ॥

శ్లో. ప్రలపన్ విసృజన్ గృహ్ణన్ ఉన్మిష న్నిమిషన్నపి
ఇన్ద్రియాణీన్ద్రియార్థేషు వర్తంత ఇతి ధారయన్ ॥ ౯ ॥

అ. పరమార్థజ్ఞానము కల మానవుడు సమాహిత చిత్తుడగుచూ చూచుచును, వినుచును, తాకుచును, వాసనచూచుచును, తినుచును, వెళ్లుచును, నిదురించుచును, ఊపిరి పీల్చుచును, మాటాడుచును, విడచుచును, తీసికొనుచును, కను తెఱచుచును, కనుమూత వేయుచును, ఇంద్రియములు విషయములందు ప్రవర్తించు చున్నవికాని 'నే నేమిచేయుట లేదు' అని తలచును.

ఎండమావులయం దుదకబుద్ధివలె, ఆత్మయం దజ్ఞానవశమున కర్మ తోచును. అందువలన అజ్ఞాని ప్రవర్తించుచున్నాడు. అజ్ఞానము నశించుచో, ఆత్మయందు కర్మాభావమే తోచును. అపుడు తత్త్వవేత్తకు విషయాదులయందు ప్రవృత్తి సంభవింపదు.

ఓయి! దర్శనాదిక్రియల నొనర్చువాడు నే. నేమియు చేయుట లేదనుకొనుట మిథ్యాజ్ఞానము కాదా? అని యనదగదు. ఆత్మకు కర్మలేదు. కర్మచేయునట్టి దేహేన్ద్రియాదు లాత్మలుకావు. కావున తత్త్వవేత్త యదార్థదృష్టి కలవాడేకాని, మిథ్యాజ్ఞానికాదు.

ఓయి! తత్త్వవేత్తకు కర్మలయందు ప్రవృత్తి సంభవింపనిచో శ్రీకృష్ణుడు దర్శనాదిక్రియల నెట్లు వర్ణించెను? అనియెదరేమో- వినుడు సమాధానము :-

తత్త్వవేత్త లోకదృష్టిచే కర్మలను చేయుచున్నట్లు కనుబడుచున్నను నిజముగా చేయువాడు కాడని యర్థము. అధ్యాత్మరామాయణమునందు విశ్వామిత్రుడుకూడ నిట్లే చెప్పెను. “రామో నగచ్ఛతి, నతిష్ఠతి నానుశోచత్యాకాంక్షతే త్యజతినో నకరోతి కించిత్, ఆనందమూర్తి రచలః పరిణామహీనః మయాగుణా ననుగతోహి తథా విభాతి” అని. శ్రీరామచంద్రునకు గమనాగమనాది క్రియ లెవ్వియు లేవు. అతడు ఆనందరూపుడు, అచలుడు, నిర్వికారుడు, మాయాకార్యముల ననుసరించు వానివలె కనుబడును. అని భావము.

శ్లో. బ్రహ్మణ్యాధాయ కర్మాణి సంగం త్యక్త్వా కరోతి యః
లిప్యతే న స పాపేన పద్మపత్రమివామ్భసా ॥ ౧౦ ॥

అ. కర్మాధికారియగు అజ్ఞాని యీశ్వరునియందు కర్మల నుంచి కర్మఫలము తా నపేక్షింపక కర్మలజేయుచో అట్టిమానవుడు తామరాకు నీటిని యంటనట్లు పాపము నంటడు.

ఇచట రామానుజులు బ్రహ్మశబ్దమునకు “నింద్రియాకారముగా నున్న ప్రకృతి యని” అని యర్థమును చెప్పిరి. వెనుకటి శ్లోకముతో పౌనరుక్త్య మేర్పడును గాన అయ్యది యుక్తముగాదు.

శ్లో. కాయేన మనసా బుధ్యా కేవలై రిన్ద్రియైరపి
యోగినః కర్మ కుర్వంతి సంగం త్యక్త్వాఽత్మశుద్ధయే ॥ ౧౧ ॥

అ. కర్మయోగులు చిత్తశుద్ధికొరకు ఫలేచ్ఛను వదలి దేహముతోను మనసుతోను, బుద్ధితోను, ఇంద్రియములతోను ఈశ్వరార్పణబుద్ధితో కర్మల నాచరింతురు. వైదికులు సంధ్యావందనాంతమునందు పఠించునట్టి “కాయేన వాచా మనసేన్ద్రియైర్వా” అను శ్లోకమున కియ్యది మూలభూతము. సంశయాత్మకము మనస్సు, నిశ్చయాత్మకమయినది బుద్ధి. అని భేదము.

శ్లో. యుక్తః కర్మఫలం త్యక్త్వా శాన్తి మాప్నోతి నైష్ఠికీం
అయుక్తః కామకారేణ ఫలే సక్తో నిబధ్యతే ॥ ౧౨ ॥

అ. కర్మలు యీశ్వరునికొరకుకాని. నాకు ఫలముకొరకు కాదు— అను నిశ్చయముకలవాడు కర్మఫలమును విడచి కర్మ నాచరింపుచు చిత్తశుద్ధి, జ్ఞానప్రాప్తి, సర్వకర్మసన్యాసపూర్వక జ్ఞాననిష్ఠద్వారా మోక్ష మను శాన్తిని బొందును. అట్టి నిశ్చయములేనివాడు ఫలాశతో గూడినవాడయి, ఫలేచ్ఛతో కర్మల నాచరించుచూ జన్మమరణరూపమగు సంసారము నొందును. కావున అర్జునా! నీవుమాత్రము ఫలాసక్తుడవు కాకుము.

శ్లో॥ సర్వకర్మాణి మనసా సన్న్యస్యాస్తే సుఖం వశీ
నవద్వారే పురే దేహే నైవ కుర్వ న్నకారయన్ ॥ ౧౩ ॥

అ. పరమార్థజ్ఞానముకల సన్న్యాసి- నిత్యనైమిత్తిక, కామ్య,ప్రతిషిద్ధ కర్మలను వివేకబుద్ధితో వదలి, ఇంద్రియనిగ్రహము కలవాడగుచు, నేపనిని చేయక, చేయింపకయు, తొమ్మిదిద్వారములుకల పట్టణమగు దేహమునందు సుఖముగా నుండును. రెండు చెవులు, రెండు నేత్రములు, రెండు ముక్కులు, నోరు, యీ యేడు తల నుండు ద్వారములు. క్రిందిభాగమున మూత్ర పురీషములను విడచు ద్వారములు రెండు. మొత్తము శరీరమునకు తొమ్మిది ద్వారములు. ఈ శరీరమునకు పత్తన సామ్యముండుటచే నియ్యది పురమని పోల్చబడినది. ఇందు ఆత్మ ప్రభువు. ఇంద్రియములు, మనసు, బుద్ధి, శబ్దాది పంచవిషయములు, ఇవియన్నియు స్వామికార్యమును నెరవేర్చునట్టి ప్రజలు.

ఓయి! జీవులందరు దేహమునందుండుట లోకసిద్ధమగుచుండ సన్న్యాసిమాత్రమే దేహమునందుండునని చెప్పుటలో విశేషమేమి ? సమాధానము : దేహేన్ద్రియసంఘాతమునందాత్మజ్ఞానముకల యజ్ఞాని "నేను దేహమునందుంటినని" తలచడు. ఇంటిలోనో, లేక నేలమీదనో, లేక కుర్చీమీదనో, యుంటినని తలచును. దేహేన్ద్రియాది సంఘాతము వేరు, ఆత్మవేరు అను జ్ఞానముకల యతికిమాత్రము, నేను దేహమునందుంటి నను ప్రత్యయము (జ్ఞానము)డును. నిష్క్రియుడగు నాత్మయందు కర్మల యొక్క ప్రసక్తి లేకున్నను, అజ్ఞానముచే దేహేన్ద్రియాదులయొక్క కర్మలను ఆత్మయందారోపించుకొనుటచే నాత్మయందు కర్మలు ప్రసక్తించుచున్నవి. సన్న్యాసి యట్టి యారోపిత కర్మలను విద్యచే (జ్ఞానముచే) విడచుచున్నాడు. ఇట్టి వివేకజ్ఞానసంపన్నుడగు యతికి కూడ ప్రారబ్ధఫలకర్మశేషపర్యంతము దేహమునందునికి సంభవించును. కావున ("దేహే ఆస్తే") అను విశేషణము సన్న్యాసికిమాత్రమే యుక్తము. మిగిలినవారికి పొసగదు.

ఆత్మవేత్తయగు సన్న్యాసి నిత్యనైమిత్తికాది కర్మలను సన్న్యసించుట యనగా ఆత్మయందున్న కర్మలను పరిత్యజించుటకాదు. మరేమనిన "నిజముగా ఆత్మయందు కర్మలు లేవు. దేహాదిసంఘాతమునందే కర్మలు కలవు" అను అనుసంధానమే సన్న్యాసము. ఇట్టి సన్న్యాసము కనుకనే విద్యవలన పొసగుచున్నది.

కావున నిర్వికారుడగు ఆత్మ స్వయముగా కర్మల నాచరించుటకాని, దేహేన్ద్రియాదులచే జేయించుటకాని పొసగదు. బుద్ధి ధ్యానించుచుండ ధ్యానించువాడువలెను, బుద్ధి చలించుచుండ చలించువాడువలెయు ఆత్మ తోచును. ౧౩

శ్లో॥ నకర్తృత్వం నకర్మాణి లోకస్య సృజతి ప్రభుః
నకర్మఫలసంయోగం స్వభావస్తు ప్రవర్తతే ॥ ౧౪ ॥

అ. ఈశ్వరుడు నీ వీ కర్మలను చేయుమని లోకమును ప్రవర్తింపచేయడు. లోకమునకు రథ, ఘట, ప్రాసాదాది కర్మలను సృజింపడు. కర్మఫల సంబంధమును సృజింపడు. అవిద్యారూపమయిన ప్రకృతియే యీపనులను చేయుచున్నది.

ఇచట రామానుజులు స్వభావ శబ్దమునకు వాసన యని యర్థమును చెప్పిరి. అది యుక్తముకాదు. నిస్సంగుడగు ఆత్మకు ప్రకృతి సంబంధమే దుర్ఘటముకాగా, ప్రకృతివలన బుట్టిన దేహేన్ద్రియాదులయం దాత్మాభిమానమువలన కలుగు వాసన ఆత్మయందుండుట దూరాపాస్త మగుచున్నది. ౧౪

శ్లో. నాదత్తే కస్యచిత్పాపం నచైవ సుకృతం విభుః
అజ్ఞానే నావృతం జ్ఞానం తేన ముహ్యంతి జన్తవః ॥ ౧౫ ॥

అ. ఏ మానవుడైనను జన్మాన్తరీయములగు బ్రహ్మహత్యాదిపాతకములఁ బాపుకొనుటకు భగవన్తునియందు భక్తిభావముతో నుండినను, యీశ్వరు డాతని పాపమును పరిగ్రహింపడు. పరమేశ్వరార్పణ బుద్ధితో యజ్ఞ, దాన, జపాది కర్మల నాచరించినను వాని సుకృతమును స్వీకరింపడు. నిస్సంగుడగు పరమేశ్వరునకు పుణ్యపాపసంబంధము లేదు పుణ్యపాపసంబంధ ముండుచో నీశ్వరుడు ధర్మాధర్మములకు పరతంత్రుడగును. అపుడు యీశ్వరున కీశ్వరత్వమే నశించును.

భక్తులు శివవిష్ణ్వాది దేవతలకు సుకృతమును అర్పించుచున్నారు. కాని ఆత్మ కర్పించుట లేదని యనరాదు. శివవిష్ణ్వాది దేవతల కర్పించినను, శివవిష్ణ్వాది దేహములయందు అంతర్యామిరూపముగానున్న ఆత్మకే చెందును కాని అనాత్మభూతములగు దేహములకు జెందదు. కనుకనే "ఆకాశాత్పతితం తోయం యథాగచ్ఛతి సాగరం, సర్వదేవ నమస్కారః కేశవం ప్రతిగచ్ఛతి" అను స్మృతి యుపపన్నమగుచున్నది- ఇచట కేశవపదము ఆత్మపరముకాని నాలుగుభుజములతో గూడిన శరీరపరముకాదు. కావున కేశవపదమున కర్థమగు పరమాత్మ సర్వదేవతలయందు ఆత్మరూపముతో నుండుటచే నేదేవతకు నమస్కరించినను కేశవుని చెందును.

ఓయి! ఈశ్వరుడు భక్తుల పుణ్యపాపములను గ్రహింపనిచో భక్తులు తాము చేసిన యాగాదులయొక్క పుణ్యమును భగవన్తున కర్పింపనేల? అని యనరాదు. మానవులు అజ్ఞానముచే, జ్ఞానసంస్కారము నశించి "తనకంటె యీశ్వరుడు వేరనియు, వాడు తమ పాపమును బోగొట్టు ననియు, తాముచేసిన స్వల్పసుకృతమును గ్రహించి యెక్కువ ఫలము నిచ్చుననియు వ్యామోహమును జెంది, యీశ్వరుని కొరకు కర్మల నాచరించుచూ సుకృతమును యీశ్వరున కర్పించుచు, జన్మమరణాత్మకమగు సంసారమును పొందుచున్నారు. ఇయ్యది యాత్మానాత్మ వివేకము లేమిం జేసి కలుగునది కాని యాతకంటె వేరుకాదు.

రామానుజమతము : ఇచట రామానుజులు "నాదత్తే" అను పదమునకు (నాపనుదతి) పోగొట్టడు. అని యర్థమును చెప్పిరి. "అజ్ఞానేన" అను పదమునకు (ప్రాచీనకర్మణా) వెనుకటి కర్మచే అని యర్థమును చెప్పిరి. "ఆవృతం" అను పదమునకు (సంకుచితం) సంకోచమును చెందినది. అని యర్థమును చెప్పిరి-

ఇయ్యది యుక్తముగాదు. ఆదానము, అపనోదనము యీరెండును వేర్వేరు క్రియలు. ఈ రెంటికి యభేదము చెప్పదగదు. అట్లు భేదము చెప్పుట వ్యాకరణ కోశాదులకు విరుద్ధము. ఆత్మజ్ఞానము సమస్తపుణ్యాపాపములను భస్మముచేయునని "జ్ఞానాగ్నిః సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతేర్జున" అని శ్లోకముచే నిదివరకే చెప్పబడి యున్నది. పుణ్యాపాపములను భస్మముచేయునట్టి యాత్మజ్ఞానమునకు పుణ్యాపాపఫలమగు సుఖదుఃఖములను పోగొట్టుట సంభవమే కాని యసంభవము కాదు.

మరియు రామానుజులు "పుత్రాదేః పాపం దుఃఖంచ నాదత్తే" ఆత్మ (పుత్రాదులయొక్క పాపమును, దుఃఖమున్ను పోగొట్టడు) అని వ్యాఖ్యానమొనర్చిరి. అది యుక్తముకాదు. పుత్రాది శబ్దమునకు ఆత్మలు అర్థమా? లేక దేహాది సంఘాతము అర్థమా? మొదటిపక్ష మంగీకరించినచో, ఆత్మయందు పాపసంబంధమే పొసగదు. దేహాదిసంఘాత మర్థమన్నచో, దేహాదిసంఘాతముతో ఆత్మకు సంబంధము లేనందున పుత్రాదులు ఆత్మసంబద్ధు లని చెప్పుట పొసగనేరదు.

ఓయి! దేహాదిసంఘాతముతో ఆత్మకు సంబంధము లేకున్నను ఆత్మమాత్రము సంబంధ మున్నట్లభిమానించుచున్నచో నదియు యుచితము కాదు. స్వయంప్రకాశుడగు నిర్విశేషాత్మయం దభిమానము కూడ నుండదు. ఎవడు "నాకు వీడు పుత్రుడు, నేను వానికంటె వేరు, తండ్రిని" అని యభిమానించునో వాడు సంఘాతమేకాని, కేవ లాత్మ కాడు. సంఘాతము అచేతనమయినను అందు చిదాభాస యుండుటచే నభిమానము పొసగుచున్నది. లేనిచో జడమయిన నన్తఃకరణమునకు సంకల్పాది వ్యాపార మెట్లు కలుగును? కావున నెవడు పుత్రాదులు తమవారని యభిమానించునో వాడు తనశక్తికొలది పుత్రాదుల దుఃఖమును పోగొట్టుచునే యున్నాడు. పోగొట్టడని రామానుజులు చెప్పుట లోకవిరుద్ధమగును.

అట్లే రావణాదులయొక్క దేహేన్ద్రియసముదాయము, తనకు శత్రువగు రామాది శరీరముయొక్క సుఖమును భార్యాపహరణముచే బోగొట్టెను. ఇట్టితరి ఆత్మ తనకు ప్రతికూలమని యభిమానించినవానియొక్క సుఖమును పోగొట్టడని రామానుజులు చెప్పుటగూడ తగదు.

మరియు రామానుజులు అజ్ఞాన శబ్దమునకు కర్మ యని యర్థమును చెప్పుటకూడ సమంజసముకాదు. కర్మ అజ్ఞానకార్యముగాని యజ్ఞానరూపము కాదు. మరియు కర్మ జ్ఞానము నావరించుట సంభవించదు. ద్రవ్యముకాని మరియొకదానిని

యావరింపజాలదు. కర్మవలన జ్ఞానమునకు సంకోచమేర్పడునన్నచో జ్ఞానమును సంకోచపరచుట కర్మయొక్క గుణమగును కాని, స్వరూపము కానేరదు. కర్మ కూడ గుణమన్నచో, గుణకర్మలకు భేదము లేకపోవును. పుణ్యాపుణ్య సంస్కార రూపమగు నీ కర్మ గుణమే యని యంగీకరించినను అయ్యది జ్ఞానావరణరూపము కానేరదు. కేవల సంస్కారరూపమే యగును. కావున అజ్ఞాన శబ్దమునకు జ్ఞాన విరోధియగు మాయ యను నర్థము స్వరసముగా నుండ, దానిని విడచి యన్యార్థమును కల్పించుట అయుక్తమగును. కావున అజ్ఞానశబ్దమునకు జ్ఞానవిరోధి యగు మాయయే యర్థముకాని మరి యితరము అర్థము కానేరదు. ౧౫

శ్లో. జ్ఞానేన తు తదజ్ఞానం యేషాం నాశిత మాత్మనః
తేషా మాదిత్యవత్ జ్ఞానం ప్రకాశయతి తత్పరమ్ ॥ ౧౬ ॥

అ. ఇచట ఆత్మశబ్దముయొక్క ఆవృత్తిచే పూర్వార్థమునకు మూడు విధముల అన్వయము కలుగుచున్నది.

(1) ఏషాంతు తదాత్మనో; అజ్ఞానం జ్ఞానేన నాశితం.

ఎవరియొక్క ఆత్మస్వరూపమును ఆవరించునట్టి యజ్ఞానము ఆత్మవిషయక జ్ఞానముచే నాశము జెందునో,

(2) ఏషాంతు తదజ్ఞానం ఆత్మనః జ్ఞానేన నాశితం.

ఎవరియొక్క అయితే, వెనుకటిశ్లోకముచేఁ జెప్పబడిన, జ్ఞానావరకమగు అజ్ఞానము బ్రహ్మాస్మీత్యాకారక స్వస్వరూపజ్ఞానముచే నాశమొందెనో,

(3) ఏషాంతు తదాత్మనో అజ్ఞానం ఆత్మనః జ్ఞానేన నాశితం.

ఎవరియొక్క ఆత్మస్వరూపావరకాజ్ఞానము ఆత్మస్వరూపజ్ఞానముచే నాశమొందునో, లేక ఆత్మవిషయక అజ్ఞానము ఆత్మవిషయక జ్ఞానముచే నాశము చెందెనో అనియర్థము.

అట్టి జీవులయొక్క జ్ఞానము సూర్యుడు సర్వవస్తువులను ప్రకాశింప చేసినట్లు పరమార్థతత్త్వమును ప్రకాశింపఁ జేయును. ప్రకాశస్వరూపమగు జ్ఞానము ప్రకాశక మెట్లగునని యనరాదు. ఇచట జ్ఞానశబ్దముచే బుద్ధివృత్తి రూపమగు జ్ఞానము వివక్షితము. ఇయ్యది ప్రకాశరూపము కాదు, ప్రకాశకరణము. బుద్ధివృత్తిరూపమగు జ్ఞానము ఆత్మావరకమగు అవిద్యను నశింపజేయుచు ఆత్మను ప్రకాశింపజేయును. కావున విద్యకు (జ్ఞానమునకు) బ్రహ్మవస్తుప్రకాశత్వము చెప్పబడినది. ఘటజ్ఞానముచే ఘటావరకాజ్ఞానము నశించి, ఘటము ప్రకాశితమయినట్లు, బుద్ధివృత్తిరూపజ్ఞానముచే ఆత్మావరకాజ్ఞానమును నాశమొనర్చుచూ ఆత్మ ప్రకాశింపజేయబడుచున్నాడు. కావున బుద్ధివృత్తిరూపజ్ఞానము ప్రకాశాత్మకముకాదు, ప్రకాశసాధనమే

యగును. చైతన్యమే ప్రకాశాత్మకము అని సిద్ధమయినది.

రామానుజమతము :

ఇచట నుత్తరార్థమున అజ్ఞాననాశము కలిగిన జీవులను నిర్దేశించి చెప్పుటలో "తేషాం" (వారలయొక్క) అని బహువచనమున నిర్దేశించుటచే ఆత్మలు స్వరూపతః అనేకులనియు, వారియొక్క జ్ఞానమునకు సూర్యుని దృష్టాంతపరచుటచే, శక్తిశక్తిమంతులకువలె, ప్రభాప్రభావంతులకువలెయు, జ్ఞాత్మజ్ఞానములకు అభేదముగానునికి సిద్ధించుచున్నదనియు, ఆత్మలు జ్ఞానమను ధర్మము కలవారనియును, రామానుజులు ప్రతిపాదించిరి.

ఇయ్యది యుక్తముకాదు. ఇచట "తేషామ్" అను పదముచే పూర్వశ్లోకమున చెప్పబడిన జంతువులు పరామృశింపబడిరి. జంతుశబ్దమునకు ప్రాణిమాత్రమర్థముకాని, ఆత్మ యర్థముకాదు. పుట్టుకలేనివాడు ఆత్మ, (జాయత ఇతి) అను వ్యుత్పత్తిచే జన్మకలది జంతువు. జంతుశబ్దముచే లక్షణవలన ఆత్మలే వివక్షితము లన్నచో స్వయంప్రకాశుడగు ఆత్మకు "తేన ముహ్యన్తి జంతవః" అని పూర్వశ్లోకముచే జెప్పబడిన మోహము సంభవింపదు. ఇక ఆత్మలకు స్వయముగా మోహము లేకున్నను, అంతఃకరణ తాదాత్మ్యాభిమానము వలన మోహము కుదురు నన్నచో, అపుడు జంతువు లనగా నిరుపాధికాత్మలు కారనియు, సోపాధికాత్మలనియుఁ దేలును. అట్టితరి అంతకరణాద్యుపాధిప్రయుక్తమగు ఆత్మానేకత్వము అద్వైతుల కిష్టమే యగును. కావున ఉపాధిభేదముచేతనే ఆత్మల కనేకత్వము సిద్ధించుచుండ, ఆత్మబహుత్వమును కల్పించుట గౌరవమున్ను అప్రమాణమున్ను అగును.

మరియు నిర్ధర్మకుడగు ఆత్మయందు జ్ఞానమను ధర్మమును కల్పించుట యుక్తముగాదు. వృత్తిరూపమగు నీ జ్ఞానము అంతఃకరణధర్మముకాని, ఆత్మధర్మము కానేరదు. అంతఃకరణము నాశముచెందినపుడు వృత్తి కనుపింపదు. "తస్యభాసా" అను శ్రుతియందలి షష్ఠీనిర్దేశముచే జ్ఞాన మాత్మధర్మమని తేలుచున్నదనరాదు. అయ్యది "రాహోశ్శిరః" అను ప్రయోగమువలె నౌపచారిక భేదమును పురస్కరించుకొని ప్రవర్తించినదికాని వేరుకాదు. కావున "తస్యభాసా" అను శ్రుతికి ఆత్మస్వరూపభూతజ్ఞానముచే అని యర్థమును చెప్పవలెను.

మరియు ఆత్మజ్ఞానముకలవాడగుచో జ్ఞానము ఆత్మకంటె లోపలిది కావలసివచ్చును. అయ్యది యనిష్టము. ఆత్మ సర్వాంతరు డని శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

"య ఆత్మని తిష్ఠ న్నాత్మానమంతరోయమయతి" అను శ్రుతివలన, ఆత్మకంటె పరమాత్మయే లోపలివాడనియు, ఆత్మ సర్వాంతరుడు కాడనియు ననినచో నదియు పొసగదు. అచట ఆత్మశబ్దమునకు ప్రమాత యర్థముకాని సాక్షి యర్థము కాదు.

ప్రమాతా త్మను కూటస్థాత్మ నియమించుచున్నాడని ఆ శ్రుతి కర్థము. కావున "సాక్షీ చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చ" ఇత్యాది శ్రుతులను బట్టి పరమాత్మయే సాక్షి రూపుడు కాని ఆత్మకంటె పరమాత్మ వేరుకాదని స్పష్టమగుచున్నది.

ఇక జ్ఞాతయగు ఆత్మజ్ఞానరూపు డెట్లగునని యనరాదు. ఆత్మ జ్ఞాతయని యంగీకరించిన నీవు కూడ, ఆత్మకు జ్ఞానరూపత్వ మంగీకరించుచుంటివి. కావున నీ దోష ముభయులకు సమానమగును. ౧౬

శ్లో. తద్బుద్ధయ స్తదాత్మాన స్తన్నిష్ఠా స్తత్పరాయణాః
గచ్ఛంత్యపునరావృత్తిం జ్ఞాననిర్ధూతకల్మషాః ॥ ౧౭ ॥

అ. బ్రహ్మయందు బుద్ధిగలవారు, బ్రహ్మయే ఆత్మ అను జ్ఞానముకలవారు, బ్రహ్మయుందు తాత్పర్యము కలవారు, బ్రహ్మయే పరమమగు గమ్యస్థానమని తలచువారును జ్ఞానముచే పాపమును పోగొట్టుకొని పునరావృత్తి రహితమగు మోక్షమును పొందుచున్నారు.

ఇచట విశేషణముల కర్థభేదము లేదని శంకింపరాదు. "తద్బుద్ధయః" అను పదముచే పరోక్షబ్రహ్మజ్ఞానము గ్రహింపవలయును. 'తదాత్మానః' అను పదమునకు బ్రహ్మాత్మాపరోక్షజ్ఞాన మర్థము. "తన్నిష్ఠాః" అను పదమునకు నిరంతర బ్రహ్మస్వరూపానుసంధాన మర్థము. "తత్పరాయణాః" అను పదమునకు ఆత్మరతి యర్థము.

శ్లో. విద్యా వినయసంపన్నే బ్రాహ్మణే గవి హస్తిని
శుని చైవ శ్వపాకే చ పండితా స్సమదర్శినః ॥ ౧౮ ॥

అ. ఉత్తముడును సంస్కారవిశిష్టుడును అగు సాత్త్వికబ్రాహ్మణుని యందును, మధ్యమమును సంస్కార రహితమగు రాజసగోవునందును, అధమమును కేవల తామసమునగు హస్త్యాదులయందును, సర్వసముడును, అవిక్రియుడును అగు బ్రహ్మమును గుర్తెఱింగిన పండితులు సమదృష్టితో నుందురు. ౧౮

శ్లో. ఇహైవ తైర్జిత స్సర్గో యేషాం సామ్యే స్థితం మనః
నిర్దోషం హి సమం బ్రహ్మ తస్మా ద్బ్రహ్మణి తే స్థితాః ॥ ౧౯ ॥

అ. ఓయి! బ్రాహ్మణాదులయం దాత్మ యేకరూపముగా నుండుటచే పండితునకు గోబ్రాహ్మణ శునకాదుల యెడ సమబుద్ధి యుండుచో బ్రాహ్మణాదులవలె గోవు మున్నగునవికూడ సమానముగా పూజింపదగినవగును. అట్లు పూజించినవాని యన్నము భుజింపరాదని ధర్మశాస్త్రము కలదు. అని యాక్షేపము రాగా సమాధానము చెప్పబడుచున్నది.

"సమా సమాభ్యాం విషమ సమే పూజాతః" అని గౌతమ ధర్మసూత్రము. కులశీలవిద్యాదులతో సమానప్రతిపత్తి కలవారిని పూజించునపుడు పరస్పరము

విషమముగాను, విషమముగా(హెచ్చుతగ్గుగా) పూజింపదగినవారిని సమానముగాను పూజించువాని యన్నము భుజింపరాదని దీనియర్థము. ఇయ్యది గౌతమ ధర్మసూత్ర మను గ్రంథములో అభోజ్యాన్నప్రకరణము (భుజింపదగని యన్నము కలవారిని నిరూపించు ప్రకరణము) నందున్నది.

యజ్ఞాదులయందు విద్వాంసులను బూజించు సమయమున యజమానుడు వేదవేత్తలను వేదవేత్తలతో సమానముగాను, షడంగవేత్తలను షడంగవేత్తలతో సమానముగాను, బ్రహ్మవేత్తలను బ్రహ్మవేత్తలతో సమానముగాను, శాస్త్రజ్ఞులను శాస్త్రజ్ఞులతో సమానముగాను బూజింపవలెను. అట్లుకాక వేదవేత్తలను షడంగ వేత్తలతో సమానముగాను, షడంగవేత్తలను బ్రహ్మవేత్తలతో సమానముగాను, బ్రహ్మవేత్తలను శాస్త్రజ్ఞులతో సమానముగాను పూజించినచో, నట్టి యజమానుని యజ్ఞాన్నము భుజింపరాదని దీని భావము.

సమాధానము : సమస్తభూతములయందును ఒకే బ్రహ్మము కలదని యెవరు తెలిసికొందురో వారు జీవించియుండగనే జన్మమరణాత్మకమగు సంసారమును జయించుకొనిరి. బ్రహ్మము స్వతస్సిద్ధముగాగాని, గుణభేదమునగాని దోషముకలవాడు కాడు. ప్రకృతి సత్త్వాదిగుణభేదమువలన ననేక విధములుగ మారును. కాని బ్రహ్మ మాత్రము నిర్గుణమగుటచే నట్లు మారదు. కావున నిర్దోషమగు బ్రహ్మమును సర్వసమునిగా గుర్తెఱింగిన నాత్మజ్ఞానుల కెట్టి దోషమున్ను అంటదు. పరమాణ్వాదులను భేదపరచునట్టి విశేషములవలన బ్రహ్మభేదము సిద్ధించునని కూడ శంకింపరాదు. నిర్విశేషుడగు బ్రహ్మయందు నెట్టి విశేషములున్ను యుండనేరవు. శరీరము లనిత్యములగుటచే నిత్యద్రవ్యములయందుండెడి విశేషములు శరీరములయం దుండనేరవు. ఒక వేళ విశేషములు (శరీరములయం దుండునని) శరీరాశ్రయములని యంగీకరించినను, శరీరములకు పరస్పరభేదము సిద్ధించునుకాని యాత్మభేదము సిద్ధింపదు.

కావున వెనుకజెప్పబడిన "సమాసమాభ్యాం విషమసమే పూజాతః" అను సూత్రము, శరీరమునం దాత్మాభిమానము కలవారి విషయముకాని యాత్మజ్ఞానుల విషయముకాదు. సూత్రమునందు "పూజాయాం" అని యుండుటచే నియ్యది కర్మవిషయమగునుకాని జ్ఞానవిషయము కానేరదు. దేహాభిమానముకల మానవులకు పూజాసత్కారాదులు ప్రసక్తించినపుడు వీడు బ్రహ్మవేత్త, వీడు షడంగవేత్త, వీడు చతుర్వేదవేత్త, వీడు శాస్త్రజ్ఞుడు అని గుణవిశేషమును పురస్కరించుకొని తారతమ్యము పొడసూపును. వారు అట్టి తారతమ్యమును గ్రహించి వారి వారిని యథాక్రమముగ బూజింతురు.

బ్రహ్మనిష్ఠున కట్టి పూజాప్రసక్తియే లేదు. వీనికి సర్వము బ్రహ్మమయముగానే తోచును. కావున గౌతమస్మృతి కర్మాధికారి విషయమనియు, గీతాశ్లోకము

ఆత్మజ్ఞానివిషయమనియు, కావున నీ రెంటికి విరోధములేదనియు గ్రహింపవలెను. కనుకనే జనకాదులకుగూడ గోబ్రాహ్మణశునకాదులయందు సమత్వబుద్ధి జ్ఞానవిషయమేకాని కర్మవిషయముకాదు. మూలమునందుగూడ "పండితాః సమదర్శినః" అని చెప్పబడినదికాని, "పండితాస్సమపూజకాః" అని మూలమునందు చెప్పలేదు. కావున స్మృతివిరోధములేశముగూడ లేదని సుస్పష్టము. ౧౯

శ్లో. న ప్రహృష్యేత్ప్రియం ప్రాప్య నోద్విజేత్ప్రాప్య చాప్రియం
స్థిరబుద్ధిరసంమూఢో బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మణి స్థితః ॥ ౨౦ ॥

అ. ఆత్మ సర్వభూతములయందు నొక్కడే యనియు, సమానుడనియు (సముడనియు), దోష రహితుడనియును, నిర్ణయజ్ఞానము కలిగి సమ్మోహము లేక, సర్వకర్మసన్యాసియగు బ్రహ్మనిష్ఠుడు ఇష్టవస్తువు లభించినపుడు సంతసింపడు, అనిష్టవస్తువు సంప్రాప్తమయినపుడు దుఃఖింపడు. ఇష్టానిష్టములు శరీరసంబంధముకలవానికిగాని యంటవు. ఆత్మ వాస్తవముగ శరీరసంబంధముకలవాడు కాడు. కావున ఇష్టానిష్టము లాత్మకంటవు. ౨౦

శ్లో. బాహ్యస్పర్శేష్వసక్తాత్మా విందత్యాత్మని యత్సుఖం
సబ్రహ్మయోగయుక్తాత్మా సుఖమక్షయ్యమశ్నుతే ॥ ౨౧ ॥

అ. బాహ్యవిషయములయందాసక్తిలేని వాడెట్టి యాత్మానందము నొందునో బ్రహ్మజ్ఞానియగువాడట్టి నాశరహితమగు నాత్మానందము నొందును. కావున క్షణిక సుఖము నిచ్చునట్టి బాహ్యవిషయములను ప్రేమింపకూడదు. ఆత్మస్వరూపానుసంధానమునందే యింద్రియములను ప్రవేశపెట్టవలెను. ఆత్మయే సుఖరూపుడగుచుండ నాత్మయందలి సుఖమును (ఆత్మని యత్సుఖం) అని మూలమునం దెట్లు చెప్పిరని ప్రశ్నింపరాదు. "ఆనన్దం బ్రహ్మణో విద్వాన్" ఇత్యాది శ్రుతులయందువలె కల్పిత భేదమును పురస్కరించుకొని యట్లు చెప్పిరి. మరియు "ఆనన్దో విషయానుభవో నిత్యత్వం చేతి సంతి తద్ధర్మాః అపృథక్త్వేఽపి చైతన్యాత్పృథగివావభాసంతే" అను శ్రుతి ఆనన్దము, విషయానుభవము, నిత్యత్వము అను ధర్మములు ఆత్మయందు కలవనియు, నయ్యవి యాత్మస్వరూపముకంటె వేరుగ లేకున్నను, వేరుగనున్నట్లు భాసించు ననియును చెప్పుచున్నది. కావున మూలకారులు (ఆత్మని యత్సుఖం) సుఖమాత్మధర్మమని చెప్పుట పొసగుచున్నది. మరియు ఆత్మయే సుఖరూపుడగుచుండ, నాత్మ సుఖమును బొందుటెట్లు? అను శంక కలుగును. ఆత్మ సుఖస్వరూపముతో నుండుటయే ఆత్మ సుఖమును పొందుట అని సమాధానము చెప్పుకొనవలెను. ఆత్మ నిత్యుడుకాన ఆత్మసుఖము నిత్యము. విషయములు క్షణికములుకాన విషయసుఖ మనిత్యము. కావున నిత్యసుఖముకొరకు ప్రయత్నించుట యుచితమని భావము.

శ్లో. యే హి సంస్పర్శజా భోగా దుఃఖయోనయ ఏవ తే
ఆద్యన్తవన్తః కౌన్తేయ న తేషు రమతే బుధః ॥ ౨౨ ॥

అ. బాహ్యవిషయములనుండి యింద్రియములను మరల్చుకొనుటకు కారణాంతరమును చెప్పుచున్నారు.

ఓయి పార్థ! ఏ భోగములు విషయేన్ద్రియసంబంధము వలన కలుగునో, అయ్యవి దుఃఖహేతువులే గాని సుఖమును లేశమాత్రము నీయవు. ఇహలోక భోగములయందు సుఖమెట్లు లేదో పరలోక భోగములయందు గూడ నట్లే సుఖము లేదని యూహింపవలెను. అనాత్మవస్తువులయం దాత్మాభిమానము అవిద్య యనబడును. ఇట్టి యవిద్యవలననే “నేను శబ్దమును వినుచున్నాను” “నేను రూపమును చూచుచుంటిని” ఇత్యాది భ్రాంతులకు లోనయి మానవులు సుఖదుఃఖముల ననుభవించుచున్నారు. మరియు నీయవి చావు పుట్టుకలు కలవి. కావున వివేకి యిట్టి భోగములను ప్రేమింపడు. ఏ క్షణమున నింద్రియములకు పదార్థములతో సంబంధముండునో ఆక్షణముననే సుఖముండును. దానికి పూర్వక్షణమందుకాని, తదుత్తర క్షణమందుకాని సుఖదుఃఖము లుండనేరవు. కావున నీయవి క్షణికములు. వివేకియగువాడు యిట్టి క్షణికభోగముల నాసింపడు. వీటినుండి యింద్రియముల మరల్చి యాత్మానుసంధానముతో మెలంగుట యుచితము. ౨౨

శ్లో. శక్నోతీహైవ యః సోఢుం ప్రాక్శరీర విమోక్షణాత్
కామక్రోధోద్భవం వేగం స యుక్తః స సుఖీ నరః ॥ ౨౩ ॥

అ. ఎవడు బ్రతికియుండగనే శరీరము పడిపోకపూర్వము కామక్రోధముల వలన బుట్టు వేగమును సహింపఁజాలునో వాడు యోగియగును. వాడే ఇహలోక సుఖము ననుభవించును.

ఇష్టవస్తువు కంటికి కనుపించినను, ఇష్టమగు శబ్దము చెవికి వినిపించినను, ఇష్టమగు విషయము మనసుకు తలపుకొచ్చినను వాటియందు మానవునకు కలుగు తృష్ణ (ఆశ) కామ మనబడును.

ప్రతికూల పదార్థములు కనుపించినను, వినిపించినను, స్మరించినను కలుగు ద్వేషము క్రోధమనబడును.

శరీరమున గగుర్పాటు (వెంట్రుకలు నిక్కబొడుచుట), నేత్రములు విప్పారుట, ముఖమున హర్షమొదవుట మున్నగువాటివలన నూహింపదగిన మనఃక్షోభము కామవేగ మనబడును.

శరీర మదురుట, శరీరము చెమటపట్టుట, పెదవులు కొరకుట, కండ్లు యెఱ్ఱపడుట మున్నగు వికారములచే గుర్తింపదగిన మనఃక్షోభము క్రోధవేగ మనబడును. ఈ రెంటిని సహించుటయే మానవునకు సుఖదాయకము.

విషయములు : 1. శ్రూయమాణములు (వినబడునవి), 2. స్మర్యమాణములు (తలచబడునవి), 3. అనుభూతములు—అని మూడు విధములు.

పురుషుడు దేశాన్తరమందున్న అందమైన స్త్రీని విని కామించును. ఆమెనే మాటిమాటికి తలచుకొని ప్రేమించును. ఆమెయే దగ్గరనున్నపుడు అనుభవించియే కాముకుడగును.

కావున కామము శ్రూయమాణవస్తువిషయకము, స్మర్యమాణవస్తువిషయకము, అనుభూయమానవస్తువిషయకము అని మూడు విధములు.

అట్లే క్రోధము కూడ దృశ్యమానవస్తువిషయము, శ్రూయమాణవస్తువిషయము, స్మర్యమాణవస్తువిషయము అని మూడువిధములు. కావున నిట్టి కామక్రోధముల జయించిన మానవుడే చిత్తైకాగ్ర్యము నొందును. వాడే ఇహ పర సుఖముల బొందును. ౨౩

శ్లో. యోఽన్తస్సుఖోఽన్తరారామ స్తథా న్తర్జ్యోతిరేవ యః
స యోగీ బ్రహ్మనిర్వాణం బ్రహ్మభూతోఽధిగచ్ఛతి ॥ ౨౪ ॥

అ. ఎవడు అంతరాత్మయందే సుఖము నొందునో, అంతరాత్మయందే విహరించునో, అంతరాత్మనే జూచుచుండునో, బ్రహ్మభూతుడగు నా యోగి బ్రహ్మానన్దము నొందును.

శ్లో. లభంతే బ్రహ్మనిర్వాణం ఋషయః క్షీణకల్మషాః
ఛిన్నద్వైధా యతాత్మానః సర్వభూతహితే రతాః ॥ ౨౫ ॥

అ. పాపరహితులు, నిశ్చయాత్ములు, జితేన్ద్రియులు, సర్వభూతదయాళువులు నగు యతులు బ్రహ్మానందము నొందెదరు. ౨౫

శ్లో. కామక్రోధవియుక్తానాం యతీనాం యతచేతసామ్
అభితో బ్రహ్మ నిర్వాణం వర్తతే విదితాత్మనామ్ ॥ ౨౬ ॥

అ. కామక్రోధరహితులు, జితేన్ద్రియులు, తత్వవేత్తలు నగు యతులకు జీవించియున్నను, మరణించినను బ్రహ్మసుఖము కలదు.

శ్లో. స్పర్శాన్కృత్వా బహిర్బాహ్యాం శ్చక్షుశ్చైవాన్తరే భ్రువోః
ప్రాణాపానౌ సమౌ కృత్వా నాసాభ్యంతరచారిణౌ ॥ ౨౭ ॥

అ. శ్రీకృష్ణభగవానులు తత్వజ్ఞానమునకు/అంతరంగసాధనమగు ధ్యానయోగమును చెప్పదలచి అందుకు సూత్రస్థానములగు శ్లోకములను అధ్యాయాంతమున నుపదేశించుచున్నారు.

శ్రోత్రాదింద్రియములద్వారా బుద్ధియందు ప్రవేశించియున్న శబ్దాది విషయములను బయటికి నెట్టి భ్రూమధ్యభాగమున దృష్టి నిలిపి నాసికామధ్యభాగమున సంచరించెడి యుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసరూపములయిన ప్రాణాపానవాయువులను సమానములనుగాజేసి, ఇంద్రియమనోబుద్ధుల నియమించుకొని మోక్షమునం దాసక్తికలిగి, ఇచ్ఛాభయక్రోధముల విడనాడుకొని యెవడు యెల్లపుడు నుండునో వాడు ముక్తుడగును. బాహ్యములగు శబ్దస్పర్శాది విషయములు మనస్సుచే సంకల్పింపబడుచూ శ్రోత్రాది యింద్రియములద్వారా మనస్సునందు ప్రవేశించును. అట్టివాటిని తలచకుండుటయే వాటిని బాహ్యములనుగా జేయుట యని యర్థము. అనగా బాహ్యవస్తువులు స్వస్వరూపముతో లోపల ప్రవేశింప నేరవు. మనస్సు విషయాకారమును చెందుటయే విషయములకు అంతఃప్రవేశము కనుకనే కంటితో నొకమారు చూపబడిన స్త్రీ కన్నుమూసికొన్నను కాముకుని హృదయమునందు స్ఫురించును, కంటితో చూడనిచో కాముకుని హృదయమునందు కామిని యగు స్త్రీ స్ఫురింపదు. కావున బాహ్యవిషయములు యింద్రియములద్వారా బుద్ధియందు ప్రవేశించు ననుట యుక్తమగుచున్నది.

మనస్సునకు విషయచింతన లేనిచో విషయములు మదియందు ప్రవేశింపవు. విషయచింతన లేకుండుటయే విషయములను బయటనుంచుట యని గ్రహింపవలయును.

ఇచట భాష్యకర్తలు ధ్యానయోగము సమ్యగ్జ్ఞానమున కంతరంగసాధనమని చెప్పుటచే, కర్మయోగము బాహ్యసాధనమని స్పష్టమగుచున్నది. కావుననే శంకరులు "ధ్యానయోగమును బొంద శక్తిలేని గృహస్థులు అంతవరకు కర్మల నాచరింపవలెనని ముందు చెప్పబోవుచున్నారు.

శ్లో. యతేన్ద్రియమనోబుద్ధి ర్ముని ర్మోక్షపరాయణః
విగతేచ్ఛాభయక్రోధో య స్సదా ముక్తఏవ సః ॥ ౨౮ ॥

అ. ఏ యతి మనోబుద్ధుల నియమించుకొని మోక్షమునం దత్యంతాసక్తుడై ఇచ్ఛాభయక్రోధముల విడనాడుకొని యెల్లపుడు భగవద్ధ్యానముతో నుండునో వాడు ముక్తుడే యగును. ధ్యానయోగికి జ్ఞానము లభించును. జ్ఞానమువలన మోక్షము వచ్చును. కావున ధ్యానయోగికి యనుష్ఠింపదగిన మోక్షోపాయము వేరు లేదు. ఇంతమాత్రమున ధ్యాన జ్ఞానయోగములు రెండును ఏకమే నని యనరాదు. ఏవస్తువునందు చిత్తము యేకాగ్రత చెందునో ఆ వస్తువు బ్రహ్మమే యను జ్ఞానము ధ్యాతకుండదు. జ్ఞానికి ఆ వస్తువుకూడ బ్రహ్మమే యను జ్ఞానముండును. చిత్తైకాగ్రతయం దుభయులకు సామ్యమున్నను యీ విషయమునందు మాత్రము యీ ఉభయులకు భేదము కలదు. ౨౮

శ్లో. భోక్తారం యజ్ఞతపసాం సర్వలోకమహేశ్వరం
సుహృదం సర్వభూతానాం జ్ఞాత్వా మాం శాంతిమృచ్ఛతి ॥ ౨౯ ॥

అ. ఎవడు యేపనిని చేయునో వా డాపనియొక్క ఫల మనుభవించును. ఏ దేవత ఆజ్యాది హవిస్సులతోఁ బూజింపబడునో ఆ దేవత ఆ యాజ్యాది హవిస్సును భుజించును. పరమేశ్వరుడు సర్వయజ్ఞములయందు, సర్వతపస్సులయందును, కర్తగాను, దేవతగాను యుండును. అందువలన శ్రీమన్నారాయణమూర్తి సర్వయజ్ఞములయొక్కయు, సర్వతపంబులయొక్కయు ఫల మనుభవించును. పరమేశ్వరుడు సర్వజనులకంటె గొప్పవాడు, సర్వప్రాణులను నియమించు స్వభావము కలవాడు, సర్వజీవులకు కర్మానుగుణముగ ఫలము నిచ్చువాడు, సర్వజీవులయంతఃకరణమునందు బుద్ధివృత్తులకు సాక్షిరూపముతో నుండువాడు. ఇట్టి నారాయణరూపమగు శ్రీకృష్ణతత్త్వమును తెలిసికొనినవాడు మోక్షము నొందును. అయ్యాది స్థానముగా కలవాడు నారాయణుడు. (దేహేంద్రియసంఘాతరూపమయిన జంతువుల సమూహము స్థానముగా కలవాడు నారాయణుడు అనగా) భూతముల హృదయమునం దుండువాడని యర్థము.

లేక జీవులయొక్క కర్మఫలములు నారములు. వాటిని పొందించువాడు నారాయణుడు అనగా సర్వమానవుల కర్మఫలమున కధ్యక్షుడని యర్థము.

లేక జీవులయొక్క బుద్ధివృత్తులు నారములు. వాటిని తెలిసికొనువాడు కావున నారాయణుడుఅనగా సర్వాంతఃకరణసాక్షి యనియర్థము.

లేక నారమనగా జీవసమూహము. జీవసమూహమును తెలిసికొనువాడు నారాయణుడు జీవసాక్షియని యర్థము. ఆత్మయే నారాయణుడు. కావున నారాయణ కృష్ణులకు భేదము లేదు. కనుకనే భాష్యకర్తలు “నారాయణరూపుడగు నన్ను తెలిసికొనినచో” నని చెప్పిరి. అట్లుకాక నారాయణుడు ఆత్మభిన్నుడగుచో నారాయణజ్ఞానముచే మానవులకు సంసారోపరతి కలుగనేరదు. అన్యజ్ఞానముచే నన్యునకు సంసారనివృత్తి యసంభవము. పైగా భేదజ్ఞానముచే సంసారభయ మేర్పడును. కావున ధ్యానయోగికికూడ బ్రహ్మాత్మజ్ఞానము వలననే మోక్షమని స్పష్టమయినది.

రామానుజ మతము: “జ్ఞాత్వా మాం శాంతిమృచ్ఛతి” అనుచోట శ్రీకృష్ణపరమాత్మను తెలిసికొనుట యనగా కృష్ణపరమాత్మను ఆరాధించుటయే కర్మయోగమని తెలిసికొనుట అనియు, ఇట్లు తెలిసికొనినవాడు సుఖముగా కర్మయోగమునందు ప్రవర్తించు ననియు రామానుజులు వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి. ఇయ్యది సరిగాదు. జ్ఞాన, శాంతి ప్రాప్తులకు మధ్య క్రియాంతర వ్యవధానము

లేదు. క్రియాంతరవ్యవధానమును కల్పించుట అప్రమాణము, శ్రుతివిరోధము నగును. "సర్వకర్మాణి మనసా" అను శ్లోకముచే సర్వకర్మసన్యాస ముపక్రమింపబడియుండ నిచట కర్మయోగమును జెప్పుట యప్రస్తుతమగును. మరియు "స్పర్శాన్ కృత్వా" అను శ్లోకముచే ధ్యానయోగము చెప్పబడినందున కర్మయోగమున కవకాశము లేదు. కర్మయోగమువలన కలుగు చిత్తశుద్ధిని బొంది, దానివలన కలుగు జ్ఞాన ముదయించినపిదప మరల కర్మయోగ మాచరించుటకు ప్రసక్తియే యుండదు. కావున రామానుజవ్యాఖ్యానము సరికాదు.

ఇట్లు శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదమున

పంచమాధ్యాయము ముగిసినది.

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్థ ప్రకాశికానువాదము

షష్ఠోఽధ్యాయము

అ. పంచమాధ్యాయముయొక్క తుదిభాగమున "స్పర్శాన్ కృత్వా బహిర్బాహ్యాన్" "యతేన్ద్రియ మనోబుద్ధిః" "భోక్తారం యజ్ఞతపసాం" అని మూడు శ్లోకములు శ్రీకృష్ణునిచే నుపదేశింపబడినవి. ఈ మూడుశ్లోకములును ఆత్మతత్త్వజ్ఞానమున కంతరంగసాధనమగు ధ్యానయోగమును సూత్రప్రాయముగా సూచించుచున్నవి. అట్టి ధ్యానయోగమును వివరించిచెప్పుటకే నీ యారవయధ్యాయ మారంభమగుచున్నది. ధ్యానయోగము లభించువరకు నధికారియగు గృహస్థు కర్మయోగమును తప్పక నాచరించితీరవలయును కావునను, అందు ధ్యానయోగమునకు కర్మయోగము సాధనము కావునను, శ్రీకృష్ణుడు ముందు రెండుశ్లోకములచే కర్మయోగమును స్తుతింపుచున్నాడు.

ఓయి! "యావజ్జీవ మగ్నిహోత్రం జుహుయాత్" అను శ్రుతి బ్రతికియున్నంతవరకు నధికారియగు గృహస్థు విహితకర్మను ఆచరించి తీరవలయు నని చెప్పుచుండ, ధ్యానయోగము లభించునంతవరకే కర్మాచరణమని హద్దును యేర్పరచుటెట్లు పొసగును? వినుము. కళత్రవియోగాది ప్రతిబంధములవలన యావజ్జీవశ్రుతిచే విధింపబడిన కర్మానుష్ఠానమున కెట్లు భంగము కలుగునో అట్లె వైరాగ్యాది ప్రతిబంధములవలనకూడ యావజ్జీవకర్మానుష్ఠానమునకు భంగము కలుగును. మరియు, శ్రీకృష్ణుడు "ఆరురుక్షోర్మునే ర్యోగం కర్మకారణ ముచ్యతే। యోగారూఢస్య తస్యైవ శమఃకారణ ముచ్యతే" అను శ్లోకమున, ధ్యానయోగమును అవలంబించ దలచినవానికి కర్మ సాధనమనియు, ధ్యానయోగమును (జ్ఞానయోగము)ను అవలంబించినవానికి యా యోగఫలమును బొందుటకు కర్మసన్న్యాసము సాధనమనియు విభాగము నేర్పరచెను. యావజ్జీవశ్రుతికి హద్దును యేర్పరచనిచో నీ విభాగము వ్యర్థమగును. కావున ధ్యానయోగమును బొందునంతవరకే కర్మాచరణము. ఆపైన కర్మలతోఁ బనిలేదు.

ఇక ఆరురుక్షువునకు, నారూఢునకు, వీరుభయులకు శమ, కర్మలు రెండును ఆచరణీయములని యభిప్రాయపడినచో, నదియు పొసగదు. ఏలనన మునికి శమము కర్మయు, కర్తవ్యమని చెప్పినంతమాత్రముననే ఆరురుక్ష్వారూఢుల కిద్దరకు శమ

కర్మలు రెండు నాచరణీయము లని సిద్ధించును. అట్టితరి ఆరురుక్షువునకు కర్మ ఆరూఢునకు శమము అని విషయవిభాగముచే నారోహణమును వేర్వేరుగా విశేషణ మొనర్చుట వ్యర్థమగును. కావున కర్మ, శమము (కర్మసన్యాసము)లకు హద్దు నేర్పరచుట యుక్తము.

ఓయి! ప్రపంచములో గొందరు యోగమును అధిష్ఠింపదలచినవారు, కొందరు యోగము నధిష్ఠించినవారు, మరికొందరు యోగము నధిష్ఠింపక నధిష్ఠింప దలచక నున్నవారు. అని యిట్లు అధికారులు మూడు రకముల నుండిరి. ఇందు మూడవరకములోనున్న యధికారుల నుద్దేశించి, శ్రీకృష్ణుడు ఆరురుక్షువునకు నారూఢునకు అని విశేషణమొనర్చుట కర్మ, శమ భేదముచే విభాగమును జేయుటయు కుదురుచున్నది. కావున యావజ్జీవశ్రుతికి హద్దును యేర్పరచుట తగదన్నచో నది పొసగదు. "యోగారూఢస్య తస్యైవ" అని యుత్తరార్థమునందలి తచ్ఛబ్దముచే పూర్వార్థమున జెప్పబడిన యారురుక్షువునే పరామర్శించినందున యెవడు పూర్వము యోగమును పొందదలచెనో వాడే యిప్పుడు యోగమును బొందినవాడని స్పష్టమగుచున్నది. కావున యోగమును పొందదలచుట, యోగమును బొందుట నీ రెండుధర్మములు కాలభేదముచే నొకేపురుషునియం దున్నటుల స్పష్టమగును. ఇట్టితరి పురుషభేదమును వర్ణించి (అనగా నారురుక్షువు వేరు, ఆరూఢుడు వేరు అని వర్ణించి) శ్లోకమును అన్వయించుట యుక్తముకాదు.

మరియు పూర్వార్థమునందు ("ఆరురుక్షోర్మునేర్యోగం") అని యోగ శబ్దము కలదు. దానిని యుత్తరార్థమునం దనువృత్తి చేసికొన్నచో "ఆరూఢస్య" అను పదమాత్రమువలన కావలసిన యర్థము లభించును. అయినను యుత్తరార్థము నందు "యోగారూఢస్య" అని మరల యోగపదమును గ్రహించుటచే పూర్వ మెవ్వడు యోగము నవలంబించదలచెనో, వాడే మరల యీయోగమును బొందిన పిదప వానికి యోగఫలమును పొందుటకు కర్మసన్యాసము (శమము) కర్తవ్యమని స్పష్టమగుచున్నది. అందువలన నారురుక్ష్వారూఢులకు భేదము తోచుచున్నది. కావున వారిరువురకు భేదమును శంకింపవీలులేదు. కనుక నేకర్మకును యావజ్జీవ కర్తవ్యత్వము ప్రాప్తించదు.

మరియు గీతలయందు "కచ్చిన్నోభయవిభ్రష్టః ఛిన్నాభ్రమివ నశ్యతి" "శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టోఽభిజాయతే" అను శ్లోకములచే యోగభ్రష్టుడు చెప్పబడెను. ఉభయవిభ్రష్టుడనగా కర్మలను సన్యసించి, ధ్యానయోగము నవలంబించి యందు చిత్తైకాగ్ర్యము నొందనేరనివాడని యర్థము. ఇట్టివాడు (సన్యాసియగు యోగభ్రష్టుడు) చెడిపోవునేమో నని శంకించి యర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని యడిగెను. మానవునకు కర్మాచరణము యావజ్జీవకర్తవ్యమగుచో, కర్మసన్యాసియే దొర

కడు కావున నుభయవిభ్రష్టుడు సంభవించడు. వానికి వినాశమును పార్థుడు శంకించి యడుగుటయు పొసగదు. కావున కర్మ యావజ్జీవము కర్తవ్యమని యనదగదు.

ఇక నారవయధ్యాయమునందు ధ్యానయోగము గృహస్థునకే విధింపబడినచో గృహస్థు ధ్యానయోగమునందు నిలువలేకున్నను కర్మమార్గము నవలంబించి యందలి ఫలమును బొందునుగాన వాడు చెడిపోవునేమో నను శంకయే కుదరదు. ఆచరింపబడిన నిత్యకర్మకాని, కామ్యకర్మకాని, తప్పక ఫలము నిచ్చును. లేకున్న కర్మలను విధించునట్టి వేదవాక్యములు వ్యర్థమగును. ధ్యానయోగమునుండి భ్రష్టుడగు గృహస్థునకు ఫలమునిచ్చునట్టి కర్మయోగముండగా, యోగభ్రష్టుడు విడిపోయిన మేఘములవలె చెడిపోవునను ఆశంక యర్జునున కుచితముకాదు.

ఉభయవిభ్రష్టుడనగా కర్మయోగ ధ్యానయోగముల రెంటినుంచి భ్రష్టుడు కర్మమార్గముండుటచే గృహస్థునకట్టి యుభయభ్రంశము సంభవింపదు. గృహస్థు కర్మలను సన్యసింపకయే ధ్యానయోగమునందు ప్రవర్తించినందున నెప్పుడు ధ్యానయోగమునుండి జారునో యప్పుడు కర్మయోగమునందు ప్రవర్తించియే తీరును. కావున గృహస్థునకు కర్మయోగమునుండి భ్రంశ మెన్నటికిని సంభవింపదు. గృహస్థు యాచరించిన కర్మలయొక్క ఫలమును యీశ్వరార్పణ చేయుటచే, గృహస్థునకు గూడ కర్మభ్రంశము సంభవించు నన్నచో నదియు పొసగదు. ఈశ్వరార్పితములగు కర్మలు మెక్కువగా ఫలమునిచ్చునుకాని యెన్నటికి వ్యర్థములు కావు.

ఇక కర్మయోగి తా నాచరించెడి కర్మలను మోక్షాపేక్షతో నీశ్వరున కర్పించుచున్నాడనియు, నయ్యవి మోక్షఫలమునే యిచ్చునుకాని తదితరఫలము నీయజాలవనియు మోక్షము పరిపక్వమగు కర్మయోగముచే సాధ్యమగుననియు, కర్మయోగముయొక్క పరిపాకము బ్రతికియున్నంతవరకు ఫలేచ్ఛను వదలి కర్మల నాచరించుటచేఁ గలుగునుకాని మధ్యకాలమున కర్మలను వదలినచో కలుగదనియు, కావున నెవడు కర్మల ననుష్ఠింపుచు కర్మయోగమును వదలి ధ్యానయోగము నవలంబించి దానిని పూర్తిచేయలేక మధ్య మృతుడగునో, అట్టిగృహస్థు కర్మయోగ ధ్యానయోగముల రెంటినుంచి భ్రష్టుడుకాన వాడు యుభయభ్రష్టుడనియు, కావున గృహస్థు నుద్దేశించి యర్జునుని యాశంక యుక్తమే నన్నచో నది సరిగాదు.

"యోగీయుంజీత సతతమాత్మానం రహసి స్థితః
ఏకాకీ యతచిత్తాత్మా నిరాశీ రపరిగ్రహః"
"ప్రశాంతాత్మా విగతభీః బ్రహ్మచారివ్రతే స్థితః
మనస్సంయమ్య మచ్చిత్తో యుక్తఆసీత మత్పరః" అని.

యీయధ్యాయమున శ్రీకృష్ణుడు చెప్పబోవుచున్నాడు, ఇందుచెప్పబడిన ఏకాకిత్వము

(ఒంటరిగానుండుట) యేవస్తువును కోరకుండుట, దేనిని పరిగ్రహింపకుండుట, బ్రహ్మచర్యము, మున్నగుధర్మములు సన్న్యాసియందే సంభవించునుకాని గృహస్థునందు సంభవింపవు కావున నీ ధ్యానయోగము సన్న్యాసినిగురించి చెప్పబడినది కాని గృహస్థునుద్దేశించి చెప్పబడినదికాదు.

గృహస్థు రెండవవ్యక్తితోఁ గూడినవాడైనను (భార్యాసహితుడయినను) ధ్యానకాలమునందు భార్యనువిడచి యొంటరిగా నుండునుగనుక గృహస్థునకుగూడ నేకాకిత్వము (ఒంటరిగా నుండుట) సంభవించును. అందువలనఁ బైశ్లోకములయందలి "ఏకాకి" అనుపదముచే సన్న్యాసి చెప్పబడడనియు, గృహస్థువే చెప్పబడునవియు, నన్నచో నదియుక్తము కాదు. గృహస్థు కర్మాచరణసమయమునందువలె, ధ్యానకాలమందు స్త్రీసహాయుడుగా నుండవలెనను నియమములేదు. కావున నేకాకి యనుశబ్దమునకు స్త్రీసహాయములేనివాడని యర్థముకాదు, సన్న్యాసియనియే చెప్పవలెను.

"ఏకాదాకిచ్చాసహాయే" అను పాణినిసూత్రమువలన నేకశబ్దముకంటె, యసహాయార్థమందు ఆకిచ్ప్రత్యయము రాగా ఏకాకీ అనుపదము సిద్ధించినది కావున నియ్యది సహాయములేనివాడను నర్థమును చెప్పును. ఇట్టి యసహాయత్వము ధ్యానకాలమందు గృహస్థునకుఁగూడ నావశ్యకము. కనుక గృహస్థునకుగూడ నేదియో యొక మార్గమున నసహాయత్వనియమము కలదని యొప్పినను, మిగిలిన నిష్కామత్వము (దేని కోరకుండుట), అపరిగ్రహత్వము (దేనిని స్వీకరింపకుండుట), బ్రహ్మచర్యము మున్నగుధర్మములు గృహస్థునందు సంభవించనందున, నాధర్మములలోఁ జేర్చి చెప్పబడిన నేకాకిత్వముకూడ సన్న్యాసివిషయమేకాని గృహస్థువిషయముకాదు.

మరియు కర్మమార్గమునందున్న గృహస్థునకు నుభయభ్రంశము సంభవింపదు. సన్న్యాసి కర్మలనువిడచి, ధ్యానయోగమునందు ప్రవర్తించును. అందు చిత్తపరిపాకము నొందనిచో ధ్యానయోగమునుంచి భ్రష్టుడగును. కర్మసన్న్యాసము చేసినందున కర్మయోగమునుంచియు భ్రష్టుడగును. కనుక నుభయభ్రష్టుడు సన్న్యాసియగునుకాని గృహస్థుకాడు.

సన్న్యాసికికూడ జన్మాన్తరీయకర్మఫల మున్నందున నుభయభ్రంశ మెట్లు కుదురునని యనదగదు. జన్మాంతరకర్మఫలమగు స్వర్గాదులయందుఁ గోరికలేనివానికే సన్న్యాసమునం దధికారముండును. ఇహాముత్రఫలభోగవిరాగము సన్న్యాసమునకు గారణము, అనగా ఐహికఫలములందును ఆముష్మికఫలములయందును వైరాగ్యముకలవాడే సన్న్యాసియగును. కావున సన్న్యాసికి వెనుకటి కర్మఫలానుభవముండునని చెప్పగూడదు. కనుక పార్థుని ప్రశ్న యుభయభ్రష్టుడగు సన్న్యాసివిషయముకాని గృహస్థువిషయ మెంతమాత్రముకాదు. దీనివలన ధ్యానయోగమునుబొందు సామర్థ్యము

కలుగునంతవరకు గృహస్థు కర్మల నాచరింపవలెననియు, నట్టి సామర్థ్యము కలిగిన తరువాత కర్మలను సన్న్యసించి, ధ్యానయోగ మధిష్ఠింపవలెననియు, జ్ఞానయోగము నందువలె ధ్యానయోగమునందుగూడ కర్మసన్న్యాసికే యధికారముకాని, కర్మాధికారియగు గృహస్థున కధికారము లేదనియును స్పష్టమయినది.

ఓయి! శ్రీకృష్ణుడు "అనాశ్రితః కర్మఫలం కార్యం కర్మ కరోతియః, స సన్న్యాసీచ యోగీ చ" అనుశ్లోకముచే కర్మాధికారియగు గృహస్థుయే సన్న్యాసియనియు, యోగియనియు జెప్పిరి. "ననిరగ్ని ర్నచాక్రియః" అను తురీయపాదముచే, నగ్నిహోత్రాదులను విడచినవాడు సన్న్యాసికాడనియు, తపోదానాది క్రియలను విడచినవాడు యోగి కాడనియును చెప్పిరి. కావున కర్మయోగి యగు గృహస్థుడే సన్న్యాసి, ధ్యానయోగి యగునుకాని కర్మసన్న్యాసమును చేసినవాడు సన్న్యాసికాని యోగికాని కానేరడు గృహస్థుడగు కర్మాధికారికే ధ్యానయోగమునం దధికారము. కాని సన్న్యాసికి ధ్యానయోగమునం దధికారము లేదు. ఇదియే శ్రీకృష్ణుని యాశయము కానిచో సన్న్యాసమను నాశ్రమమే లేదు. కర్మఫలమును విడచిన గృహస్థుడే సన్న్యాసియని శ్రీకృష్ణుని మత మనినచో నది యుక్తముగాదు. "అనాశ్రితః కర్మఫలమ్" అనుశ్లోకముచే కేవల మగ్నిహోత్రాదులను తపోదానాది క్రియలను, విడచినవాడే సన్న్యాసియు, యోగియు కాడు. కర్మాధికారియయినను కర్మఫలమునందు కోరికనువిడచి, చిత్తశుద్ధికొరకు కర్మల ననుష్ఠించువాడుకూడ సన్న్యాసియు యోగియు నగును" అని కర్మఫలాకాంక్షాపరిత్యాగమును స్తుతింపుచున్నదికాని, ప్రసిద్ధసన్న్యాసాశ్రమమును నిషేధించుటలేదు. ఒకేవాక్యమునకు కర్మఫలాసంగపరిత్యాగమును స్తుతించుట, తురీయాశ్రమమును నిషేధించుట కుదరదు. గాక భగవంతుడగు శ్రీకష్ణుడు "సర్వకర్మాణి మనసా సన్న్యస్యాస్తే సుఖంవశీ"

"నవద్వారేపురే దేహే నైవకుర్వ న్నకారయన్"

"..................సంతుష్టో యేనకేనచిత్"

"అనికేతస్థిరమతిః"

"విహాయ కామాన్ యస్సర్వాన్ పుమాంశ్చరతి నిస్పృహః"

"సర్వారంభపరిత్యాగీ యస్సదా ముక్తఏవ సః" ఇత్యాదివచనములచే శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణయోగశాస్త్రసిద్ధమయిన సన్న్యాసయోగములను అనువదించి చెప్పి మరల తానే యిచట "అనాశ్రితః కర్మఫలమ్" అను శ్లోకమునందు "ననిరగ్ని ర్నచాక్రియః" అను వాక్యముచే సన్న్యాసయోగములను నిషేధింపడు. అట్లు శ్రీకృష్ణుడు నిషేధించుచో స్వవచనవ్యాఘాతమను దోషము వాటిల్లును. సర్వజ్ఞుడును, స్వతంత్రస్వతంత్రుడును అగు భగవంతునియం దట్టిదోష మాపాదింపజేయుట యుక్తముగాదు.

మరియు "కర్మయోగిసన్యాసి" అను వచనము "సింహోమాణవకః" (పిల్లవాడు సింహము) అను వాక్యమువలె గౌణమనియు స్తుతిపరమనియు ననక తప్పదు అట్టిస్తుతియు ప్రసిద్ధమగు సన్యాస మొకటియుండినచే కుదురునుకాని లేనిచో కుదరదు. ప్రసిద్ధమగు సింహమున్నపుడే దానియందుగల శౌర్యధైర్యాదిగుణములు పిల్లవానియం దుండుటంబట్టి "సింహోమాణవకః" అనుమాట కుదురుచున్నది. ప్రసిద్ధసింహమే లేనిచో నీమాటయే కుదరదు.

మరియు నాలంకారికులు "నాయం సుధాంశుః కిం తర్హి సుధాంశుః ప్రేయసీ ముఖం" అనుచోట ప్రసిద్ధమగు చంద్రుని కప్పిపుచ్చి కామినీముఖమునందు చంద్రత్వము నారోపించుచున్నారు. అచ్చట గూడ ప్రసిద్ధచంద్రుడొకడుండినచే ఆ యపహ్నవారోపణములు సంభవించునుకాని నిజముగా చంద్రుడే లేనిచో నయ్యది పొసగదు. అట్లే యిచటగూడ ప్రసిద్ధసన్యాసి యున్నపుడే వానియందలి సన్యాసిత్వము కప్పిపుచ్చి కర్మయోగియందు సన్యాసిత్వ మారోపింపబడును. లేనిచో నీయపహ్నవారోపణలు కుదరవు. కావున దీనివలన ప్రసిద్ధసన్యాసి యున్నటుల స్పష్టమగుచున్నది.

మరియు నిషేధము ప్రసక్తిపూర్వకముగా నుండును. అప్రసక్తమగుదానిని నిషేధించుట కుదరదు. కావున తురీయాశ్రమము గొత్తుగా లేనిచో నిచట తన్నిషేధము యుపపన్నముకాదు. కావున నిచట చతుర్థాశ్రమప్రతిషేధము శ్రీకృష్ణున కభిప్రేతమని చెప్పుట బ్రహ్మనుగూడ సాధ్యముకాదు.

కావున ధ్యానయోగ మధిష్ఠింపదలచెడి గృహస్థుచే ఫలాపేక్షరహితముగా నాచరింపబడు కర్మయోగము చిత్తశుద్ధిద్వారా ధ్యానయోగము నెక్కుటకు సాధనమగుచున్నదికాన నట్టి గృహస్థు సన్యాసియనియు, యోగియనియు స్తుతింపబడుచున్నాడు.

శ్రీ భగవాన్ ఉవాచ:

శ్లో. అనాశ్రితః కర్మఫలం కార్యం కర్మ కరోతి యః
సన్యాసీచ యోగీచ ననిరగ్ని ర్నచాక్రియః ॥ ౧ ॥

అ. ఎవ్వనికి కర్మఫలమునం దాసయుండునో వాడు కర్మఫలము నాశ్రయించినవాడగును. ఎవ్వనికి కర్మఫలమునం దాసయుండదో వాడు కర్మఫలమును ఆశ్రయింపనివాడగును కాలాన్తరమందును, జన్మాంతరమందును కలుగు కర్మఫలమును ఆశ్రయించుట యనగా దానియం దాసక్తితో నుండుట, ఆశ్రయింపకుండుటయనగా దానియం దాసక్తి లేకుండుట. ఓయి యర్జునా! కర్మఫలము నాశ్రయింపక (అనగా కర్మఫలము నపేక్షింపక) విహితమగు నిత్యాగ్నిహోత్రాది కర్మను యెవ్వడు నెరవేర్చునో వాడు ఫలాపేక్షతో కర్మల నాచరించువారలకంటె గొప్ప

వాడు. ఇంతియేకాని పరమార్థసన్న్యాసి ధ్యానయోగులకంటె గొప్పవాడనదగదు. ఉపాయమగు కర్మయోగము ఉపేయములగు ధ్యానయోగ, సన్న్యాసయోగముల కంటె గొప్పది కానేరదు. అయినను ప్రసిద్ధసన్న్యాసియందుండెడి పరిత్యాగ (విడచుట) మను గుణసంబంధమునుబట్టి సన్న్యాసియనియు, ప్రసిద్ధ ధ్యానయోగియందుండెడి చిత్తైకాగ్రత యను గుణమునుబట్టి ధ్యానయోగియనియు నిట్టివాడు చెప్పబడును. ప్రసిద్ధసింహమునందలి శౌర్య ధైర్యాది గుణసంబంధమునుబట్టి పిల్లవాడు సింహమని చెప్పినట్లు నిష్కామకర్మయోగి సన్న్యాసి, యోగి యని చెప్పుటగూడ గౌణమని గ్రహింపవలయును.

ప్రసిద్ధసన్న్యాసి కర్మలను విడచును. నిష్కామకర్మయోగి కర్మఫలములను విడచును. వీరిరువురకు పరిత్యాగ (విడచుట) విషయమునందు పోలిక కలదు. అట్లే ప్రసిద్ధయోగి బ్రహ్మయందు చిత్తము నేకాగ్రపరచినట్లు నిష్కామకర్మయోగి కర్మయందు చిత్తము నేకాగ్రపరచును. వీరిరువురకును చిత్తసమాధానమునందు సాదృశ్యము కలదు. ఈ సాదృశ్యమునుబట్టి నిష్కామకర్మయోగియందు సన్న్యాసిత్వ యోగిత్వములు గౌణములుకాని ముఖ్యములు కావు.

ఎవ్వడు కర్మసన్న్యాసముఁ జేయునో వాఁడు ధ్యానయోగమునం దధికారము కలవాడగును. ఎవ్వడు ధ్యానయోగమునం దుండునో వాడు సన్న్యాసి యగును. కావున నిచట సన్న్యాసియని చెప్పినంతమాత్రమున యోగియనికూడ సిద్ధించును. మరల "యోగీచ" యోగియు అని జెప్పబనిలేదు. అయినను జ్ఞాననిష్ఠుడగు సన్న్యాసి సన్న్యాసిశబ్దమువలనను ధ్యానయోగనిష్ఠుడగు సన్న్యాసి యోగిశబ్దమువలనను చెప్పబడుచున్నాడుకాన నీరెండుశబ్దములకు అర్థభేదమును గ్రహింపవలెను.

ఇచట నిష్కామకర్మయోగియందు ముఖ్యసన్న్యాసిత్వము విధింపదలచినచో సన్న్యాసి, యోగి శబ్దములలో నేదియో యొకటియే చాలును. కాని ఇచట గౌణ సన్న్యాసిత్వమును విధింపదలచెను. సన్న్యాసియందు పరిత్యాగము, చిత్తసమాధానము అను రెండుగుణములు కలవు. ఆరెండుగుణములను నిమిత్తముగా జేసికొని సన్న్యాసియందు సన్న్యాసియను శబ్దము, యోగియనుశబ్దము ప్రవర్తించుచున్నవి. ఆరెండుగుణములు నిష్కామకర్మయోగియందుగూడ నేదియో యొకవిధముగ నుండునుకాన నిష్కామకర్మయోగియందుగూడ సన్న్యాసిశబ్దము, యోగిశబ్దము ప్రయోగింపబడినది. కావున రెండుశబ్దములు ప్రయోగించుట సార్థకమని గ్రహింపవలెను. కావున నగ్నిహోత్రాది క్రియలను విడచినవాడే సన్న్యాసియనికాని, తపోదానాదిక్రియలను విడచినవాడే యోగియనికాని యనదగదు. నిష్కామకర్మయోగికూడ సన్న్యాసియనియు, యోగియనియు స్తుతికొరకు గౌణముగా జెప్పబడుచున్నాడని భావము.

ఈ శ్లోకమునకు శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణప్రసిద్ధమగు యథార్థసన్న్యాసి సన్న్యాసికాడని నిషేధించుటయందు తాత్పర్యముకాదు. మరేమనిన, సన్న్యాసి యోగులయందలి గుణసాదృశ్య మీ నిష్కామకర్మయోగియం దుండుటచే నితడు గూడ సన్న్యాసియనియు, యోగియనియు స్తుతించుటయందే తాత్పర్యము. కావున శ్రుతిస్మృతివిరోధము లేదు.

రామానుజమతము:

కర్మఫలమునుకోరకుండ విహితకర్మను యెవడుచేయునో వాడు జ్ఞానయోగ నిష్ఠుడును, కర్మయోగనిష్ఠుడును అగును. వాడు (ననిరగ్నిః) కర్మలయందు ప్రవర్తించనివాడు కాడు. (నచాక్రియః) కేవలజ్ఞాననిష్ఠుడునుకాడు. జ్ఞానయోగనిష్ఠునకు కేవల జ్ఞానమార్గమే తటస్థించును. నిష్కామకర్మయోగికి జ్ఞానకర్మలు రెండును సంప్రాప్తమగును. అని రామానుజు లనిరి.

ఇయ్యది యుక్తముకాదు. వీరిమతమున సన్న్యాసియనగా జ్ఞానయోగియనియు యోగి యనగా కర్మయోగియనియు నర్థము. ఎవడు కర్మయోగియో వాడు సన్న్యాసియు, యోగియు నగునని మూలమునందు చెప్పబడినది. మరల వాడే నిరగ్నియు, అక్రియుడును కాడని యెట్లుచెప్పవీలగును ? ఒకే నిష్కామకర్మయోగి సన్న్యాసియని చెప్పుట, సన్న్యాసికాడనిచెప్పుట రెండును యెట్లు పొసగును ? తపోదానాదిక్రియలు కాని, అగ్నిసాధ్యకర్మలుకాని సన్న్యాసికుండవు. కనుక " నిరగ్ని " " అక్రియ " శబ్దములు సన్న్యాసినే బోధించును.

" నిరగ్ని " " అక్రియ " శబ్దములు కర్మలయందు ప్రవృత్తిలేని జ్ఞాననిష్ఠుని చెప్పునుకాని, సన్న్యాసిని బోధింపనేరవని యనరాదు. కర్మప్రవృత్తిలేని జ్ఞాననిష్ఠుడు సన్న్యాసియే యగును. గృహస్థునకు కర్మలయందు ప్రవృత్తిలేకుండుట, జ్ఞాననిష్ఠలో నుండుట యీరెండును పొసగవు. కర్మలయందు ప్రవృత్తిలేకుండుటయనగా కర్మసన్న్యాసము. అదియే జ్ఞాననిష్ఠయగును. ఈ రెండును సన్న్యాసికి యుచితములుకాని, గృహస్థునకు తగవు. నాస్తికు డగు గృహస్థునకు నీ రెండు సంభవములు కాన వాని నుద్దేశించి చెప్పెనన్నచో నదియు పొసగదు. శాస్త్రమెప్పుడును ఆస్తికుని గురించి చెప్పునుకాని, నాస్తికునిగురించి యుపదేశింపదు.

మరియు నిష్కామకర్మయోగియందు సన్న్యాసిత్వ, యోగిత్వము లను ధర్మములు (సన్న్యాసీచ యోగీచ) అను తృతీయ పాదమువలననే సిద్ధించుచుండ మరల (ననిరగ్నిర్నచాక్రియః) అని చెప్పుట రామానుజమతమున పునరుక్తమగును.

మరియు సన్న్యాసిశబ్దమునకు జ్ఞాననిష్ఠయను నర్థమును యొప్పినను కర్మాచరణ కర్మప్రవృత్తులకు కర్మయోగనిష్ఠ జ్ఞానయోగనిష్ఠలకును విరోధము స్పష్టము.

గాక ఎవడు కర్మలనుచేయుచున్నాడో వాడు కర్మయోగియనునది సర్వవిదితము. మరల వాడు "యోగి" అని చెప్పుట వ్యర్థము. అట్లే కర్మలను చేయువాడు నిరగ్నికాడనియు, అక్రియుడుకాడనియు స్పష్టమగుచుండ మరల "నచనిరగ్నిర్నచాక్రియః" అని చెప్పుట పునరుక్తమగును. కర్మయోగనిష్ఠునకు జ్ఞాననిష్ఠ, కర్మనిష్ఠలు రెండును సంభవించుననుటకూడ పరస్పర విరుద్ధమగును. ఇట్టి విరుద్ధార్థమును భగవంతు డుపదేశింపడు. ఉపదేశించుచో భగవంతు డప్రమాణు డగును. కావున భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణునియందుగూడ నప్రామాణ్యబుద్ధిని యాపాదింపజేయునటుల వ్యాఖ్యానమొనర్చిన రామానుజుల వ్యాఖ్యానము చాలా మెచ్చదగును. ౧

అ. ఓయి! గార్హపత్యాహవనీయాన్వాహార్య పచనాద్యగ్నులతో నెరవేరు కర్మలను మానినవాడు సన్యాసి యనియు, తపోదానాదిక్రియల పరిత్యజించినవాడు యోగియనియు శ్రుతిస్మృతిపురాణములయందు బ్రసిద్ధము. ఇట్లుండ నీ శ్లోకమునందు అగ్నిసాధ్యకర్మలను జేయువాడు సన్యాసి యనియు, తపోదానాదిక్రియలను జేయువాడు యోగియనియు నెట్లు చెప్పబడినది? అనినచో కర్మఫలమును విడచినందున సన్యాసి యనియు చిత్తవిక్షేపమునకు గారణమగు కర్మఫలసంకల్పమును విడచినందున యోగియనియు, గౌణముగా చెప్పబడినదికాని యియ్యది ముఖ్యసన్యాసవిషయము కాదని చెప్పుచున్నారు.

శ్లో. యం సన్యాసమితి ప్రాహు ర్యోగం తం విద్ధి పాండవ!
న హ్యసన్యస్త సంకల్పో యోగీ భవతి కశ్చన ‖ ౨ ‖

అ. ఓయి! అర్జునా శ్రుతిస్మృతిపురాణములు సర్వకర్మలను తత్ఫలమును పరిత్యజించుట నిజమయిన సన్యాసమని చెప్పుచున్నవి. ఫలమును పరమేశ్వరున కర్పించి నిష్కామముతో కర్మల నాచరించుటయే పరమార్థసన్యాసమని నీవు తెలిసికొనుము.

ఓయి! కర్మయోగము ప్రవృత్తిరూపము; సన్యాసము నివృత్తిరూపము; ఈ రెంటికి నత్యంత భేదము కలదు. కావున కర్మయోగము తనకంటె విపరీతమగు సన్యాసరూప మెట్లగును? అని యనరాదు. వినుము, పరమార్థసన్యాసి సర్వకర్మలను సర్వకర్మ సాధనములను విడచును. మరియు కర్మలయందు ప్రవృత్తికారణమగు ఫలవిషయక సంకల్పమునుగూడ విడచును. నిష్కామకర్మయోగి కర్మలను జేయుచునే ఫలమును గురించిన సంకల్పమును విడచుచున్నాడు. కావున ఫలసంకల్ప పరిత్యాగమునందు వీరిరువురకు సామ్యమున్నందున నిష్కామకర్మయోగము గౌణముగా సన్యాసమని యనదగును.

అట్లే చిత్తవిక్షేప హేతువగు ఫలసంకల్పమును విడచి, సమాహిత చిత్తుడగు వాడుకాని యోగి కానేరడు. నిష్కామకర్మయోగికూడ ఫలసంకల్పమును విడచు

చున్నాడు. కావున కర్మయోగులకు చిత్తవిక్షేప హేతుపరిత్యాగమునందు సామ్య ముండుటచే, కర్మానుష్ఠాతకూడ యోగి యనదగుచున్నాడు.

ఇచట నీ విశేషమును గ్రహింపవలయును. సన్న్యాసి కర్మనుగురించిన సంకల్పమును ఫలమునుగురించిన సంకల్పమును విడచును. యోగి కర్మనుగురించిన సంకల్పమును విడువడు. కర్మసంకల్పమును విడచినచో వానికి కర్మానుష్ఠానమునందు ప్రవృత్తి కలుగదు. కావున కర్మయోగి ఫలసంకల్పమును మాత్రమే విడచును.

కర్మసంకల్పమువలన కర్మలయందు గోరిక యేర్పడును. దానివలన కర్మలయందు ప్రవృత్తియేర్పడును. సన్న్యాసికి కర్మసంకల్పములేనందున కర్మలయందు గోరికలేదు. అందువలన కర్మలయందు ప్రవృత్తియులేదు. యోగికి సంకల్పము లేనందున ఫలమునందు గోరికలేకున్నను కర్మసంకల్పమున్నందున కర్మలయందు గోరిక కలిగి తద్వారా కర్మానుష్ఠానము కలుగును.

అయితే యోగికి ఫలసంకల్పములేనిచో కర్మసంకల్పము మాత్ర మెందుకని యనరాదు. ఫలసంకల్పములేకున్నను, ఈశ్వరానుగ్రహమునందుకాని చిత్తశుద్ధియందు కాని, పాపక్షయమందుకాని, యోగికి కోరకుండుటచే కర్మసంకల్పము పొసగును. దానివలన కర్మానుష్ఠానము కలుగును. ఇయ్యవి పుణ్యాపాపములలోఁ జేరవు. అందువలన దేవతిర్యగాది జన్మల నిచ్చి బంధకములు కానేరవు.

(లేక) ఎవ్విధమగు ఫలసంకల్పము కర్మయోగికిలేకున్నను గృహస్థుడనగు నేను కర్మాధికారినగుటచే నీశ్వరాజ్ఞారూపములగుకర్మల ననుష్ఠింపవలెనను బుద్ధితో కర్మలయందు ప్రవర్తించును. కావున నిష్కామకర్మయోగికి ఫలసంకల్ప మవసరము లేదు. ఫలసంకల్పమును పరిత్యజింపక నెవ్వడు కర్మయోగి కానేరడు.

రామానుజమతము:

రామానుజులు సన్న్యాసశబ్దమునకు జ్ఞానయోగమని, యోగశబ్దమునకు కర్మయోగమని యర్థముచెప్పి "ఓయిఅర్జునా? ఏది జ్ఞానయోగమో అది కర్మయోగమని తెలియుము. ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానము కర్మయోగమునందు జేరుటచే నియ్యది యుక్తము. అనాత్మపదార్థమందు ఆత్మతాదాత్మ్యాభిమాన మను సంకల్పమును విడువనివాడు కర్మయోగి కానేరడు." అని శ్లోకమునకు వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి.

ఇయ్యది యుక్తముగాదు. కర్మయోగాంతర్గతమగు జ్ఞానయోగము యోగశబ్దమునకు వాచ్యము (అర్థము) కానేరదు. అట్లగుచో పెట్టెలో నున్న గుడ్డకూడ పెట్టెయనుపేరుతో పిలువబడవలసివచ్చును. లక్షణచే నాయర్థము చెప్పవచ్చునన్నచో నదియు పొసగదు. ముఖ్యార్థమును విడచుటకు కారణము లేనందున లక్షణా ప్రసక్తించదు.

మరియు కర్మయోగసాధ్యమయిన జ్ఞానయోగము కర్మయోగమునం దంతర్గత మగుటకూడ కుదరదు. అనాత్మపదార్థమందు ఆత్మాభిమానము యధ్యాస యగును కాని సంకల్పము కానేరదు. అనాత్మపదార్థమునందు ఆత్మాభిమానము పూర్తిగా వదలినచో యజమానికి కర్తృత్వాభిమానమే లేనందున కర్మయోగస్వరూపమే సిద్ధింపదు. జడములయిన అనాత్మపదార్థములకు కర్తృత్వము అసంభవము. లోకమునందు జడములయిన ఘటాదులకు కర్తృత్వము కని విని యెరుంగము.

మరియు "అహం కర్మ కుర్యామ్" నేను పనిని చేయుదును. అని సంకల్పమూలమునకాని కర్మలయందు ప్రవృత్తి కలుగదు. ఇయ్యది యందరంగీకరించిన విషయము. ఇట్టి సంకల్పము అహంకారమను అనాత్మపదార్థమందు ఆత్మాభిమానమున్నపుడే కలుగును. అహంకారము కర్త, ఆత్మ యకర్మ కావున నట్టి యభిమానమును పరిత్యజించినచో కర్మయోగ మెట్లు సిద్ధించును? కర్మయోగికి యధ్యాసనివృత్తి యవసరము లేదు. ఆత్మ దేహాదులకంటె భిన్నుడు. నిత్యుడు అనుబుద్ధి చాలు.

ఆత్మ కర్తగానిచో విధినిషేధశాస్త్రములు వ్యర్థమగును. కాన ఆత్మకు కర్తృత్వ మంగీకరింపవలె నన్నచో నదియు పొసగదు. విధినిషేధశాస్త్రములు అజ్ఞానిని గురించి ప్రవర్తించినవికాని జ్ఞానినిగురించి ప్రవర్తింపలేదు. దేహాద్యనాత్మపదార్థసంఘాతమునందు ఆత్మాభిమానముగల యజ్ఞాని కర్తగా నుండుటచే శాస్త్రవైయర్థ్యము లేదు. "కర్తా శాస్త్రార్థవత్వాత్" అను అధికరణవిరోధమున్ను లేదు.

"నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనమ్" ఇత్యాది శ్రుతులను బట్టి ఆత్మ వాస్తవముగా అకర్తయనియే యంగీకరింపవలెను. అట్లుగాక ఆత్మను కర్తృత్వమంగీకరించినచో భోక్తృత్వము ఆపాదించును. ఈ రెండు నున్నచో వికారిత్వము కలుగును. వికారిత్వ మంగీకరించినచో అనిత్యత్వ మేర్పడును. అప్పుడు "అజో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురాణః" "అవికార్యోఽయ ముచ్యతే" ఇత్యాది గీతాశాస్త్ర మప్రమాణమగును. కావున ఆత్మను కర్తృత్వము లేదనియు అహంకారము కర్తయనియు సిద్ధాంతము.

ఇట్టితరి ఎవడు ఆత్మను అకర్తనుగా దెలిసికొనునో వాడికి నేను కర్మచేయుదునని సంకల్ప మెట్లు కలుగును? కర్మలయందు ప్రవృత్తి యెట్లు కలుగును? కావున అజ్ఞానియే కర్మయోగి యగును. వాడే జ్ఞానముకొరకు కర్మలయందు ప్రవర్తించును. మొదలే జ్ఞానియగుచో వాడికి నింక కర్మలతోఁ బనియేమి? కావున జ్ఞానయోగమునకు కర్మయోగమునం దంతర్భావము కుదరదు. ఈ విషయ మింతకు మున్ను పలుసారులు చెప్పబడినను తెలిసికొనువారికి సులభముగా దెలియుటకు నిట్లు మాటిమాటికి చెప్పబడుచున్నది. ౨

శ్లో. ఆరురుక్షో ర్మునే ర్యోగం కర్మ కారణ ముచ్యతే
యోగారూఢస్య తస్యైవ శమః కారణ ముచ్యతే ॥ 3 ॥

అ. నిష్కామకర్మయోగము ధ్యానయోగమునకు బహిరంగసాధనమగుటచే దానిని సన్యాసమని స్తుతించి యిపుడు కర్మయోగము ధ్యానయోగమున కంగమని చెప్పుచున్నారు. కని విని యున్న విషయములనుండి మనస్సును మరల్చుకొని భగవత్తత్త్వమునందు మనస్సును నిలుపుట ధ్యానయోగ మనబడును. మనోనిగ్రహము లేనివానికి నిది సాధ్యముకాదు. ఇట్టివాడు మనోనిగ్రహము కలుగుటకు ఫలనిరపేక్షుడై కర్మల నాచరింపవలెను. నిష్కామకర్మానుష్ఠానమున మనస్సు పరిశుద్ధమై యేకాగ్రత జెందును. అపుడు ధ్యానయోగమును బొందు శక్తి యేర్పడును. కావున ధ్యానయోగమును పొందదలచినవాడు కర్మల నాచరింపవలె నని భావము. ఫలాపేక్షను వదలి కర్మల నాచరించువాడుకూడ ఫలసన్యాసమును జేసినందున గౌణవృత్తిచే సన్యాసి యనియు, ముని యనియు జెప్పబడుచున్నాడు. నిచ్చెన యను సాధనముచే మేడను యెక్కినట్లు ముముక్షువు నిష్కామకర్మయోగమును సాధనచే ధ్యానయోగము నధిష్ఠించును. మునికి నిష్కామకర్మయోగము ధ్యానయోగము నధిష్ఠించుటకు తగు సామర్థ్యమును మాత్రమే యిచ్చును. ధ్యానయోగము నెక్కినపిదప నందు నిలచియుండుటకు, తుదకు ముక్తిఫలము బొందుటకును కర్మసన్యాసమునే యాచరింపవలెను. పురుషునకు నిచ్చెన మేడ నెక్కుటకే సాధనమగును. మేడనెక్కిన పిదప మేడమీద స్థిరముగా గొంతకాల ముండుటకు నిచ్చెనతో బనిలేదు. అందు స్థిరముగా నుండుటకు మేడమీద సిద్ధమయిన ఆసనాదుల నేర్పరచుకొనవలెను. అట్లే ధ్యానయోగమునందు స్థిరముగా నుండుటకు కర్మసన్యాసమే యవసరముగాని కర్మయోగమవసరములేదు. ఎంతగా ముముక్షువు కర్మలనుండి యుపరమించునో అంతగా నిరాయాసముగా జితేంద్రియుడగును. చిత్తము యేకాగ్రత జెందును. అపుడు యేకాగ్రారూఢుడగును.

ఇందు ఇయ్యది రహస్యము నిష్కామకర్మయోగి ఫలసంకల్పము విడచుటచే చిత్తవిక్షేపములేనివాడయినను కర్మాచరణమునకు కావలసిన పరికరములను సంపాదించుకొనుట యందలి పరిశ్రమాదులచే మనోజయమును బొందనేరడు. గావున కర్మి ధ్యానయోగారూఢుడు కానేరడు. కర్మసన్యాసికి యెవ్విధమగు నాయాసము లేకుండుటచే నిరాయాసముగా మనోజయమును చిత్తైకాగ్రతను బొంది యోగారూఢుడగును. కావున కర్మసన్యాసికే ధ్యానయోగమునం దధికారము. కర్మికి ధ్యానయోగమును బొందుటకు తగు సామర్థ్యము కలుగుటకై కర్మయోగమునందే యధికారము కావుననే బ్రాహ్మణునకు సర్వత్ర సమత్వబుద్ధి, బ్రహ్మాయే సత్యమనుబుద్ధి, సత్స్వభావము, బ్రహ్మనిష్ఠ, మనోవాక్కాయ నియమనము, అంతట ఋజుబుద్ధి, సర్వకర్మల

నుండి నివర్తించుట యిదియే ధన మనియు దీనితో సమానమయిన ధనము మరి యొకటి లేదనియును స్మృతులు చాటుచున్నవి.

ఇచట మధుసూధనసరస్వతీస్వామి ఈ శ్లోకమునందలి యోగశబ్దమునకు వైరాగ్యమని యర్థముచెప్పి, వైరాగ్యము పుట్టునంతవరకు భగవదర్పణబుద్ధితో కర్మాచరణ మవసరమనియు వైరాగ్యముకలిగినపిదప సర్వకర్మసన్యాస మావశ్యక మనియు, సర్వకర్మసన్యాసమే జ్ఞానపరిపాకమునకు సాధనమనియును చెప్పిరి.

శ్రీధరాచార్యులవారు మూలమునందలి యోగపదమునకు జ్ఞానయోగమని యర్థమును చెప్పి జ్ఞానయోగమును పొందదలచినవానికి కర్మకారణమనియు, జ్ఞాన యోగమును పొందినవానికి జ్ఞానము పరిపాకమును చెందుటకు శమము (అనగా సమాధి) కారణమనియు శ్లోకమును వ్యాఖ్యానించిరి. వీరిమతమునందు యోగ శబ్దమునకు జ్ఞానయోగమనియు, శమశబ్దమునకు సమాధియనియు నర్థమును గ్రహింపవలెను.

రామానుజమతము :

రామానుజులు యోగమనగా ఆత్మసాక్షాత్కారరూప మోక్షమని చెప్పి యట్టి మోక్షము కలుగునంతవరకు కర్మ కర్తవ్యమని చెప్పిరి. వేదాన్తదేశికులు శమమనగా కర్మనివృత్తియేకాని పారివ్రాజ్యము (సన్యాసము) కాదని నిర్వచించిరి.

ఈ రెండును యుక్తముగాదు. రామానుజమతమునందు ఆత్మావలోకనము (ఆత్మసాక్షాత్కారము) మోక్షమని యంగీకరించరు. కర్మలవలన నాత్మావలోక నము సంభవింపదు. ఆత్మావలోకనము (ఆత్మసాక్షాత్కారము) వేదాన్తవిచా రమువలనకాని, సమాధియోగమువలనకాని సాధ్యమగును. కర్మలవలన సంభవిం చుట దుర్ఘటము.

శమమనగా కర్మనివృత్తియేకాని పారివ్రాజ్యము కాదనుట పొసగదు. కర్మాధికారియగు గృహస్థునకు కర్మనివృత్తి యసంభవము. ఒక్క సన్యాసికే కర్మ నివృత్తి సంభవము. కావున కర్మనివృత్తియే పారివ్రాజ్యము (సన్యాసము). ఈ రెంటికిని భేదములేదు. ధ్యానయోగము నధిష్ఠించిన గృహస్థునకుగూడ కర్మనివృత్తి కలుగుచున్నదని యనరాదు. గృహస్థునకు ధ్యానయోగారోహణమే సంభవింపదు. కావున కర్మసన్యాసములేనిదే కర్మనివృత్తి సంభవింపదుకాన శమమనగా పారి వ్రాజ్యమేకాని వేరుకాదు.

శ్లో. యదా హి నేంద్రియార్థేషు న కర్మ స్వనుషజ్జతే
సర్వసంకల్పసన్యాసీ యోగారూఢ స్తదోచ్యతే ॥ ४ ॥

అ. సంసారులచే గోరబడుచున్నందున అర్థములనగా శబ్దస్పర్శాది విషయములు. ఈయవి యింద్రియములచే గ్రహింపబడుచుండును. కర్మలు నాలుగువిధములు– నిత్యములు, నైమిత్తికములు, కామ్యములు, నిషిద్ధములు అని. అగ్నిహోత్రాదులు నిత్యములు, దర్శాదులు నైమిత్తికములు, కారీర్యాదులు కామ్యములు, హింసాదులు నిషిద్ధములు. వివేకవంతునకు శబ్దాది విషయములతోగాని, కర్మలతోగాని ప్రయోజనములేదు. విషయానుభవమువలన కలుగు సుఖమున్ను, కర్మఫలమున్ను అత్యల్పము, అస్థిరము, సాతిశయము, తుదకు దుఃఖము నిచ్చునట్టిదిన్ని అగును. కావున వివేకి విషయసుఖమునందు కర్మఫలమునందును గల దోషమును విమర్శించుకొని విషయములతోను, కర్మలతోను సంబంధమును వదలుకొనుట యుక్తము. ఘటాదులవలె స్వరూపసహితములగు కర్మలతో సంబంధమును వదలుకొనుట యనగా కర్మల నాచరింపకూడ దనుబుద్ధి యుండుటయేయని గ్రహింపవలయును. నేనీకర్మలను చేయవలెనను బుద్ధియే కర్మలతో సంగము. అట్టిబుద్ధిలేకుండుటయే కర్మలతో సంబంధమును వదలుకొనుట. స్వరూపసహితములగు శబ్దాది విషయములతో పురుషునకు సాక్షాత్సంబంధమే యుండును.

వసుపుత్రా ద్యైహికవిషయములయందు స్వర్గాద్యాముష్మికవిషయములయందును సంకల్పమును విడచినవాడు యోగారూఢు డగును. కర్మలయందు ప్రవృత్తికి కామము కారణము. కామమునకు సంకల్పము కారణము. అట్టి సంకల్పమును విడచినచో కామముండదు. కామములేనిచో కర్మలయందు ప్రవృత్తి కలుగదు. అపుడు యోగనిష్ఠ స్థిరపడునని భావము. శ్లో॥ సంకల్పమూలాః కామోవై యజ్ఞాః సంకల్పసంభవాః కామజానామితే మూలం సంకల్పా త్కిలజాయతే॥ అను స్మృతి గూడ సర్వకామములు సంకల్పమూలములని చాటుచున్నది.

"యథా కామో భవతి తత్క్రతుర్భవతి యత్క్రతుర్భవతి తత్కర్మ కురుతే" (దీనియర్థము ఎవడు యేపురుషార్థమును కోరునో వాడు ఆ పురుషార్థసాధనములను అనుష్ఠింప దృఢనిశ్చయము కలవాడగును. ఎవడు దేని ననుష్ఠింప దృఢనిశ్చయుడగునో వాపడానిని చేయును.) అనుశ్రుతియు పైయర్థమునే స్పష్టపరచుచున్నది.

"ఎవడు దేనిని కోరునో వాడు దానిని సాధించుపనిని చేయును. "యోయత్కామః సతత్సాధకం కర్మకురుతే తత్తత్కామహేతుత్వాత్ తత్తత్కర్మణః యథా జలకామః కూపం గచ్ఛతి" ఆకోరిక ఆపనిని చేయుటకు సాధనమగుటవలన (ఉదా) నీటియందుకోరికగలవాడు బావియొద్దకు వెళ్ళినట్లు" అను న్యాయము (అనుమానము) వలనకూడ కామము కర్మప్రవృత్తికి కారణమని స్పష్టపడుచున్నది.

కావున సంకల్పములేనిదే మానవుడు కదలుటకుగూడ సమర్థుడు కానేరడు. దీనివలన "సంకల్పసత్త్వే కర్మసత్త్వం" (సంకల్పమున్నచో కర్మయుండును) అను నన్వయవ్యాప్తియు "సంకల్పాభావే కర్మాభావః" (సంకల్పములేనిచో కర్మయుండదు) అను వ్యతిరేకవ్యాప్తియు చూపబడినట్లయినది. దీనివలన సంకల్పములు కర్మానుష్ఠానమునకు గారణమనియు, సంకల్పములను సన్యసించినగాని కర్మలను సన్యసింపనేరడనియు, సర్వకర్మసన్యాసియయినగాని యోగారూఢుడు గాడనియు, గృహస్థునకు యోగమునం దధికారము లేదనియు సిద్ధాంతమగుచున్నది. ౪

శ్లో. ఉద్ధరే దాత్మనాత్మానం నాత్మాన మవసాదయేత్
ఆత్మైవ హ్యాత్మనో బంధురాత్మైవ రిపురాత్మనః ॥ ౫ ॥

అ. ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగునంతవరకు నవిద్యావస్థయందు వీడు బద్ధుడు, వీడు ముక్తుడు అనువ్యవహారము కలదు. నీరు కదలుచుండగా నీటిలో ప్రతిఫలించిన సూర్యబింబము కదలుచున్నట్లు కనుపించును. అట్లే బుద్ధి సంసారమును పొందుచుండ బుద్ధి ప్రతిఫలిత చిదాభాసుడగు జీవుడు అజ్ఞానమువలన సంసారసంబంధము కలవాడువలె దోచును. "ధ్యాయతీవ లేలాయతీవ" అనుశ్రుతి యీయర్థమునందు ప్రమాణమగుచున్నది.

నీరు నిశ్చలముగా నున్నపుడు నిశ్చలనుయిన సూర్యప్రతిబింబము కనుపించినట్లు యోగసంస్కారముచే బుద్ధిని స్థిరపరచినయెడల నాత్మస్వరూపసాక్షాత్కారము కలుగును. కావున పురుషుడు యోగముచే బుద్ధిని స్థిరపరచుకొని యోగారూఢుడు కావలయును. అపుడు సంసారసాగరమునుండి యుత్తీర్ణుడగును.

కావున సంసారసాగరమునందు మునిగియున్న జీవాత్మను తాను స్వయముగా పైకి లేవదీసికొనవలయును. ఇంతియెకాని క్రిందకు అణగద్రొక్కకూడదు. ఆత్మకు ఆత్మయే బంధువుకాని యితరులు బంధువులుకారు. ఇతరబంధువులు స్నేహాదిబంధనములను కలుగజేయుచు మోక్షమునకు ప్రతికూలు లగుదురు. పురుషార్థమును అడ్డుపరచువారు లోకములో బంధువు లనబడరు. ధనమును దొంగిలించువానినికాని, ధనార్జనకు ప్రతికూలులగువారినికాని లోకములో బంధువులని తలంచరు. ఇట్టివారిని శత్రువులుగానే తలంతురు. ఇట్టితెరి సకలాస్తికజనమునకు సమ్మతమయి పరమపురుషార్థమగు మోక్షమునకు ప్రతికూలురగు తండ్రి, తల్లులు మున్నగు బంధువులు శత్రువులనుటలో వింతలేదు. సాధారణముగా లోకములో జీవులు "నాయం దింతటి యనురాగముగల తండ్రిని నే నెట్లు విడతును?" "నాయం దింతప్రేమగల నా తల్లిని విడచి నే నెచట కేతెంతును?" "నాముద్దుగున్నయగు నీబిడ్డ నెడబాసి నేనెట్లు జీవింతును?" "నాప్రాణసమానురాలగు యర్థాంగిని విడచి నేనెట్లు బ్రతుకుదును?" అని స్నేహపాశములకు బద్ధులగుచుందురు. కావున స్నేహపాశబంధములను కలుగ

జేయు పితృపుత్రాదులు బంధువులుకారు. ఆత్మకు ఆత్మయే బంధువు. యోగారూఢుడుకాని యాత్మయే ఆత్మకు శత్రువు.

పితృపుత్రాది బంధువులయందుగాని, క్షేత్రవిత్తాదుల నపహరించునట్టి శత్రువులయందుగాని స్వతస్సిద్ధముగా బంధుత్వ శత్రుత్వములు లేవు. శత్రుత్వమిత్రత్వములు ఆత్మప్రయుక్తములే యగును. "నాకు వీడు కుమారుడు, ఇది నాయిల్లు, ఇది నాధనము" అను మమకారము లేనిచో నేను వీనిచే వృద్ధిబొందితిని, నేను వీనివలన చెడిపోతిని" అను యహంకారము లేనిచో ఎవ్వడు యెవ్వనికి బంధువుకాని, శత్రువుకాని కానేరడు. బంధుత్వశత్రుత్వములు అహంకార మమకారరూపమయిన ఆత్మాభిమానమువలననే యేర్పడును. కావున నాత్మయే యాత్మకు బంధువు. ఆత్మయేఆత్మకుశత్రువు. ఇతరులు బంధువులుకాని, శత్రువులుకాని కానేరరు.

పితృపుత్రాదులుగూడ నాత్మరూపులేకాన వారేల బంధువులుకారని యనదగదు. లోకములో మానవులు ఆత్మను పితృపుత్రాదులను (తండ్రికుమారులనుగా) తలంచుటలేదు. దేహేన్ద్రియాది సముదాయమునే పిత్రాదులనుగా తలంచుచున్నారు. దేహాదిసంఘాతము ఆత్మకానేరదు. ఆత్మయందు నిజముగా తల్లి తండ్రియనుభేదము లేదు. అట్టిభేదము దేహాది సంఘాతమునందే కలదు. దేహేన్ద్రియాది సముదాయమునందలి యాకారభేదమునుబట్టి "వీడు నాతండ్రి" "యీమె నాతల్లి" "వీడు నాయన్న" అని లోకము తలంచుచున్నది. కావున పితృపుత్రాదులు బంధువులు కారనియు, ఆత్మకు నాత్మయే బంధువనియు, నాత్మయె శత్రువనియును సిద్ధాంతము.

ఓయి! బావిలో మునిగి లేచుటకు శక్తిలేనివానిని గ్రొడ్డునయున్న మరియొకడు త్రాడు మొదలగు సాధనములతో పైకి లేవదీయును. అట్లే సంసారసాగరమందు మునిగియున్న నాత్మను గురువుకాని, యీశ్వరుడుకాని యుద్ధరింపవలెకాని స్వయముగా తనను తానే యుద్ధరించుకొను టెట్లని యనరాదు.

గురువు మహావాక్యమునుమాత్ర ముపదేశించును. ఈశ్వరుడు చిత్తశుద్ధి కలుగునటుల యనుగ్రహించును. పురుషుడు మహావాక్యార్థమననమును నిదిధ్యాసమును తానే జేసికొనును. ఇట్టివిచారముచే నాత్మసాక్షాత్కారము కలుగనిచో గురువు చెప్పినరీతిగ ప్రాణాయామాదియోగమును స్వయముగా తా నభ్యసించును. శబ్దాది విషయమునుండి యింద్రియములను తానే మరల్చుకొనును. కూటస్థాత్మను స్వయముగా సాక్షాత్కారము చేసికొనును. ఇందు యితరసాయ మిసుమంతయును లేదు. మానవుడు తనంతట తాను నిదురించినట్లు తనంతట తానె సమాధిని చెందును. కావున నాత్మను ఆత్మయే యుద్ధరించునుకాని యితరు లుద్ధరింపనేరరు. కనుక నాత్మకు నాత్మయే బంధువు. ఆత్మయే శత్రువు. ౫౬

శ్లో. బంధురాత్మాత్మన స్తస్య యేనాత్మై వాత్మనా జితః
అనాత్మనస్తు శత్రుత్వే వర్తే తాత్మైవ శత్రువత్ ॥ ౬ ॥

అ. దేహేన్ద్రియాది సముదాయమును వశపరచుకొన్న వానికి (జితేన్ద్రియునకు) యాత్మయే బంధువగును. ఇంద్రియనిగ్రహము లేనివానికి యాత్మయే శత్రువగును. అనగా ఇంద్రియనిగ్రహము కలిగియున్నచో వానికి వాడే బంధువు, వానికి యితర బంధువులతోఁ బనిలేదు. ఇంద్రియనిగ్రహము లేనపుడు వాడికి వాడే శత్రువు, ఇతర శత్రువులతోఁ బనిలేదు. జితేన్ద్రియుడుకాని యాత్మ తనకుతానేయపకార మొనర్చుకొనును. తనను తానే సంసార సాగరమునందు పడవేసికొనును. కావున మానవులు అజితేన్ద్రియులై యాత్మను నశింపఁ జేసికొనదగదు, జితేన్ద్రియులై సంసారబంధవిముక్తులగుట యుక్తము. ౬

శ్లో. జితాత్మనః ప్రశాంతస్య పరమాత్మా సమాహితః
శీతోష్ణ సుఖదుఃఖేషు తథా మానావమానయోః ॥ ౭ ॥

అ. ఇంద్రియ నిగ్రహముకలిగి, వాచిక, మానసిక, కాయిక వ్యాపారములను మానినవానికి పరమాత్మసాక్షాత్కారము కలుగును. ఇంద్రియనిగ్రహము లేనివాడు తనను కూటస్థాత్మనుగా తెలిసికొనలేడు. తాను ప్రమాతయని యనుకొని కూటస్థుడగు నీశ్వరుడు తనకంటె వేరనియు, పరోక్షమం దుండెననియును తలంచును. కావున వీనికి జీవాత్మయే పరమాత్మ యను భావముండదు. జితేన్ద్రియుడు తానే కూటస్థాత్మ యని తెలుసుకొనును. గాన వానికి పరమాత్మయే జీవాత్మయని భావముండును.

ఇచట జితేన్ద్రియుడును, ప్రశాంతుడు నగువానియొక్క హృదయమునందు పరమాత్మ యాత్మరూపముగా స్ఫురించుననికూడ నన్వయము జెప్పవచ్చును. శమదమాది సంస్కారసహితమయిన మనస్సు యాత్మసాక్షాత్కారమునకు సాధనము కాన నీయన్వయముకూడ నుచితమగును.

వ్యాసులవారు భాగవతమునం దిట్లుచెప్పిరి. "యదోపరామో మనసోనామరూపరూపస్య దృష్టస్మృత సమ్ప్రమోషాత్, య ఈయతే కేవలయా స్వసంస్థయా హంసాయ తస్మైశుచిషద్మనే నమః" అని జితేంద్రియునకు మనస్సు యుపరమింపగా హంసయను పేరుగల యాత్మ తనంతట తానే స్ఫురించునని దీనియర్థము.

అయితే "ఈశ్వర స్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి" అనుప్రమాణమువలన నెల్లమానవుల హృదయమందు బరమాత్మ సమాహితుడేయని (యుండియున్నాడని) స్పష్టమగుచున్నది. అయినను అందరట్లు తెలియుటలేదు. వివేకి మాత్రమే తనహృదయమునం దున్నవాడు పరమాత్మయని గుర్తెరుంగుచున్నాడు.

కావున నెవ్వనికి పరమాత్మ తనహృదయమునం దున్నట్లు జ్ఞానములేదో వానికి పరమాత్మ పరోక్షముగా నెచటనో నున్నవాడే యగును. ఎవ్వని కట్టిజ్ఞానముకలదో వానికే పరమాత్మ హృదయమునందు సాక్షాత్ స్ఫురించును. ఇదియే యభిప్రాయముతో వ్యాసులు "జితాత్మనః ప్రశాంతస్య పరమాత్మా సమాహితః" అని శ్లోకమును రచించిరి. శంకరులును యిట్లే భాష్యమును చేసిరి. కాని "సమాహితః" అనుపదమునకు "సాక్షాదాత్మత్వేన ప్రతిభాతి" సాక్షాత్ జీవాత్మగా దోచును, అనియర్థమును జెప్పినచో(బైశంకాసమాధానముల కవకాశమే యుండదు. ౭

శ్లో. జ్ఞానవిజ్ఞానతృప్తాత్మా కూటస్థో విజితేన్ద్రియః
యుక్త ఇత్యుచ్యతే యోగీ సమలోష్టాశ్మకాంచనః ॥ ౮ ॥

అ. శాస్త్రమునందు జెప్పబడినపదార్థములను దెలిసికొనుట జ్ఞానమనబడును. శాస్త్రమువలన దెలిసికొనినవాటిని యనుభవమునకు దెచ్చికొనుట విజ్ఞానమందురు. ఇట్టి జ్ఞానవిజ్ఞానములచే(దృప్తిజెందినవాడై, నిర్వికారుడై, జితేన్ద్రియు డగువాడు యోగియని శాస్త్రజ్ఞులందురు. యోగియగువాడు మట్టిగడ్డ, రాయి. బంగారముల యందు సమభావము కలవాడగును. ౮

శ్లో. సుహృన్మిత్రార్యుదాసీనమధ్యస్థ ద్వేష్యబంధుషు
సాధుష్వపిచ పాపేషు సమబుద్ధి ర్విశిష్యతే ॥ ౯ ॥

అ. ప్రత్యుపకారమును కోరకయే నుపకారము జేయువాడు సుహృత్ (స్నేహితుడు) స్నేహముగలవాడు మిత్రుడు. అపకారమొనర్చువాడు శత్రువు. ఏపార్టీ యందును జేరనివాడు ఉదాసీనుడు. వివాదపడు నిద్దఱకు హితమునుకోరువాడు మధ్యస్థుడు. తన కయిష్టుడు, ద్వేషుడు, సంబంధముకలవాడు బంధువు. శాస్త్రానుకూలముగా నడచువాడు సాధువు, నిషిద్ధకార్యములను జేయువాడు పాపి. వీరందరి యందును మట్టిగడ్డ, రాయి, బంగారములయందును సమభావముకలయోగి సర్వోత్తముడు. యోగికి మట్టిముద్దను పారవేయుదమను బుద్ధియు, బంగారమును స్వీకరింతమను బుద్ధియు నుండ నేరదు. మట్టిముద్దనువలె బంగారమునుగూడ యోగి స్వీకరింపడు. సృష్టిసిద్ధమయిన కాంతాకనకములయందలి భ్రమను యోగియగువాడు లొంగడు.

లోష్టాదులయందు సమబుద్ధియనగా న్యూనాధికములగు వస్తువులనుజూచి వికారముచెందని బుద్ధిగలవా డనియర్థము. ఆత్మ నిర్వికారుడగుటవలనను, అనాత్మపదార్థము చేతనమగుటవలనను కర్తృత్వవికారములేదు. ఆత్మభిన్నమగు పదార్థము మిధ్యయగుటచే(గర్మత్వవికారమున్ను లేదు. అందువలన యోగికి నిర్వికారబుద్ధి యేర్పడుననిభావము.

సుహృన్మిత్రాదులయందు సమభావము కలవాడు సర్వోత్తముఁ డనగా జ్ఞానయోగులకంటె గొప్పవాడని యర్థముకాదు. జ్ఞానయోగులే యందరికంటె గొప్పవారు. సమబుద్ధికలయోగి కర్మయోగులకంటె గొప్పవాడనుటయు సమంజసముకాదు. ధ్యానయోగికి కర్మయోగులకంటె గొప్పదనము స్వతస్సిద్ధమైయుండున నయ్యది మరల జెప్పఁబనిలేదు. కావున సమబుద్ధిగల ధ్యానయోగి ఇతరధ్యానయోగులకంటె నుత్తముఁడనియే జెప్పవలయును. ౯

శ్లో. యోగీ యుంజీత సతత మాత్మానం రహసి స్థితః
ఏకాకీ యతచిత్తాత్మా నిరాశీ రపరిగ్రహః ॥ ౧౦ ॥

అ. ధ్యానయోగి యేకాంతమయిన గిరిగుహాదులయందు నివసించుచూ, నొంటరిగానుండి, మనోదేహముల నిగ్రహించుకొని, యాసను విడచి (దేనిని కోరక), యెవరు దేని నిచ్చినను తీసికొనక, ఆత్మను యెల్లపుడు ధ్యానింపవలెను.

ఇచట "ఏకాకీ" "రహసిస్థితః" అనురెండూ విశేషణములవలన ధ్యానయోగికి భార్యాదులసహాయము కూడదనియు, సన్యాసిగా నుండవలయుననియు స్పష్టమగుచున్నది. "ఋతౌ భార్యా ముపేయాత్" (ఋతుకాలమునందు భార్యను కలియవలెను) అని దీనియర్థము. అను శాస్త్రమువలన గృహస్థునకు భార్యాపరిత్యాగము కూడదని తేలుచున్నది. మరియు గృహస్థు గృహమునం దుండునుగాని గిరిగుహాదులయం దుండడు. కావున ధ్యానయోగి సన్యాసియనియే గ్రహింపవలెను.

భార్యాపరిత్యాగము (భార్యను విడచుట) గృహస్థునకువలె సన్యాసికిగూడ నుచితముకాదని యనరాదు. "ఋతౌ భార్యాముపేయాత్" అను శాస్త్రము ఋతుకాలమున భార్యాగమనమును విధించుచున్నది. ఇయ్యది పరిసంఖ్యావిధి. ఇది సర్వకాలములయందును భార్యాగమనము ప్రాప్తమయిన గృహస్థును మాత్రమే యుద్దేశించి యితరకాలములయందు భార్యాగమనమును నివర్తింపజేయుచు గృహస్థునకు ఋతుకాలమునందే భార్యాగమనమును విధింపుచున్నది. సన్యాసికి భార్యయే లేనందున భార్యాగమనమే ప్రసక్తించదు. కావున నీశాస్త్రము సన్యాసివిషయము కానేరదు. సన్యాసికి భార్యాపరిత్యాగము దోషముకాదు.

"ఋతౌ భార్యాముపేయాత్" అనుశాస్త్ర మపూర్వవిధియనియు,, అందువలన సన్యాసికిగూడ ఋతుకాలమున భార్యాగమన మనివార్యమనియు, గావున సన్యాసికిగూడ భార్యాపరిత్యాగము కూడదనియు ననరాదు. గృహస్థునకు భార్యాగమనము యెల్లపుడు ప్రాప్తించియుండుటచే నియ్యది యపూర్వవిధి కానేరదు. "యదహరేవ విరజే త్తదహరేవ ప్రవ్రజేత్" అనుశాస్త్రము. విరాగముగల సన్యా

సికి సర్వసంగపరిత్యాగమును విధించుచున్నందున సన్యాసికి భార్యాపరిత్యాగము దోషముకాదు.

కావున "నొంటరిగానుండుట, రహస్యప్రదేశమునం దుండుట" నీరెండును సన్యాసికే సంభవించునుగాని గృహస్థునకు సంభవింపవు. గృహస్థుయనగా గృహమునం దుండువాడనిగాని, గృహశబ్దమునకు భార్యయనియర్థమును చెప్పి భార్యతోగూడినవాడనికాని వ్యుత్పత్తి చెప్పవలెను. యతచిత్తాత్మా యనగా ఆహారవిహారాదులను స్వాధీనపరచుకొనినవాడని యర్థము.

లోకములో గొందరు సన్యాసులు ఆశ్రమస్వీకారమును జేసికూడ, దేవాలయనిర్మాణాది ధర్మకార్యములకొరకు ధనాదులను పరిగ్రహింతురు. ముముక్షువులగు సన్యాసులకు ధర్మకార్యములతోగాని యధర్మకార్యములతోగాని పనిలేనందున వారికి ధనాదులను పరిగ్రహించుట తగదు. పరిగ్రహాదులయందు నిమగ్నుడయిన యోగికి (సన్యాసికి) బ్రహ్మయందు చిత్తసమాధానము కుదరదు. కావున సన్యాసికి పరిగ్రహము పనికిరాదు.

రామానుజ మతము :

ఇచట రామానుజులు మూలమునందలి "యోగి" యను పదమునకు కర్మయోగనిష్ఠు డనియు "యతచిత్తాత్మా" యనుపదమునకు (యతచిత్తమనస్కః) నిగ్రహించుకొనబడిన చిత్తమనస్సులుకలవాడనియు నర్థమునుజెప్పిరి. అదియుక్తము గాదు. కర్మయోగికి విజనప్రదేశమునం దునికి యసంభవము. కారకసామగ్రితోగూడినవాడుగాని కర్మయోగము నాచరింపలేడు. అట్టివానికి విజనప్రదేశమునం దునికి యసంభవము. మరియు యతచిత్తు డనిచెప్పుటచేగాని యతమనస్కుడని చెప్పుటచే గాని కావలసిన మనోజయమను నర్థము లభించుచుండ యతచిత్తమనస్కుడని చెప్పుట పునరుక్తమగును. కావున రామానుజవ్యాఖ్యాన ముచితము కాదు. ౧౦

శ్లో. శుచౌ దేశే ప్రతిష్ఠాప్య స్థిర మాసన మాత్మనః
నాత్యుచ్ఛ్రితం నాతినీచం చైలాజిన కుశోత్తరం ॥ ౧౧ ॥

అ. ఇకముందు ధ్యానయోగి కవసరమగు నాహారవిహారాసనాదుల నియమమును చెప్పుచున్నారు. ధ్యానయోగి పరిశుద్ధమయిన ప్రదేశమునందు యెక్కువ యెత్తు 'మిక్కిలి లోతులేని స్థిరమయిన (కదలని) నాసనమును (అనగా కొయ్యతో చేయబడినపీటను) వేసికొని, దానిమీద దర్భాసనమును, అందుపైన కృష్ణాజినమును, దానిపైన వస్త్రమును పరచుకొని. ౧౧

శ్లో. తత్రైకాగ్రం మనఃకృత్వా యతచిత్తేంద్రియక్రియః
ఉపవిశ్యాసనే యుంజ్యా ద్యోగ మాత్మవిశుద్ధయే ॥ ౧౨ ॥

అ. ఆయాసనముమీద కూర్చొని, మనోవ్యాపారమును బాహ్యేంద్రియ వ్యాపారములను కట్టిపెట్టుకొని మనస్సును ఏకాగ్రము జేసికొని (సావధానముజేసికొని) యంతఃకరణశుద్ధికొరకు యోగమును చేయవలెను. ౧౨

శ్లో. సమం కాయ శిరోగ్రీవం ధారయ న్నచలం స్థిరః
సంప్రేక్ష్య నాసికాగ్రం స్వం దిశశ్చా నవలోకయన్ ॥ ౧౩ ॥

శ్లో. ప్రశాంతాత్మా విగతభీః బ్రహ్మచారివ్రతే స్థితః
మనస్సంయమ్య మచ్చిత్తో యుక్త ఆసీత మత్పరః. ॥ ౧౪ ॥

అ. శరీరమును, తలను, మెడను, సమానముగా కలదలకుండా ధరించుచు, తాను స్థిరముగానుండి తన నాసికాగ్రమునుమాత్రమే చూచుచు, దిక్కులను దిలకింపక నిర్మలాన్తఃకరణతోనుండి విజనప్రదేశమునం దుంటినను భయములేక, గురుశుశ్రూషాభైక్షాశనాది బ్రహ్మచారిధర్మముల నాచరించుచూ, మనస్సును కామాదివృత్తులు లేనిదానినిగాజేసికొని, పరమేశ్వరునియందు చిత్తముంచి వాసుదేవుడే పరతత్త్వమను భావనతో సమాహితుడగుచూ, ఆసనమందు కూర్చుండవలెను. ౧౪

శ్లో. యుంజ న్నేవం సదాత్మానం యోగీ నియతమానసః
శాంతిం నిర్వాణపరమాం మత్సంస్థా మధిగచ్ఛతి ॥ ౧౫ ॥

అ. మనోనిగ్రహముగల ధ్యానయోగి వెనుక జెప్పినవిధానప్రకారముగా నెల్లపుడు ఆత్మను ధ్యానించుచూ, ఆత్మస్వభావ భూతమయిన మోక్షశాంతి నొందును. అనగా నెల్లపుడు యేకాగ్రమనస్సుతో నాత్మసాక్షాత్కారము జేసికొనుచుండునని భావము. ౧౫

శ్లో. నాత్యశ్నతస్తు యోగో౽స్తి నచైకాంత మనశ్నతః
నచాతిస్వప్నశీలస్య జాగ్రతో నైవ చార్జున ॥ ౧౬ ॥

అ. యోగికి మిక్కిలి యాహారము పనికిరాదు. కేవలము నిరాహారమున్నూ యుక్తముకాదు అట్లే యెప్పుడు నిద్రించుటకాని, యెల్లపుడు మేలుకొని యుండుటకాని యోగమునకు భంగకరములు. ఈ విషయమునందు శ్రుతి యిట్లు చెప్పుచున్నది. "యదుహవా ఆత్మసంమితమన్నం తదవతి తన్నహినస్తి, యద్భూయో హినస్తి తద్యత్కనీయో నతదవతి" అనిశ్రుతి. దీనియర్థము మితమయిన యన్నము భుజించువానిని రక్షించును. అయ్యది భుజించువానిని చెరచదు. (యద్భూయః) మిక్కిలియాహారము భుజించువానికి రోగాదులను కలుగజేసి చెడగొట్టును. (యత్కనీయః) జఠరకోశమునకు యేమాత్రము చాలని యతిస్వల్పాన్నము భుజించినవానిని రక్షింపదు. పైగా భోక్తను నింద్రియపుష్టిలేకుండజేసి చెడగొట్టును.

మరియు యోగశాస్త్రమునందు యోగికి యాహారపరిమాణము యిట్లు చెప్పు

బడినది. శ్లో. అర్థం సవ్యంజనాన్నస్య తృతీయముదకస్యచ, వాయోస్సంచరణార్థంతు చతుర్థ మవశేషయేత్ " అని జఠరకోశములో రెండుభాగములు వ్యంజనముతో గూడినయన్నముతో నింపవలెననియు, మూడవభాగ ముదకముతో నింపవలెననియు, నాల్గవభాగము వాయుసంచారమునకు (ఖాళీగా) మిగిల్చియుంచవలెననియు దీని యర్థము. ౧౬

శ్లో. యుక్తాహార విహారస్య యుక్త చేష్టస్య కర్మసు
యుక్తస్వప్నావబోధస్య యోగో భవతి దుఃఖహా ॥ ౧౭ ॥

అ. తగుమాత్రము యాహారము తీసికొనువానికి, తగుమాత్రముగా నడచు వానికిని, నియతమయిన పనులుచేయువానికిని నిద్రాజాగృతులు తగుమాత్రముగా ననుభవించువానికిని యోగము సుఖము నిచ్చును. లేనిచో యోగము దుఃఖము నిచ్చును. ౧౭

శ్లో. యదా వినియతం చిత్తం ఆత్మన్యేవావతిష్ఠతే
నిస్పృహః స్సర్వకామేభ్యో యుక్త ఇత్యుచ్యతే తదా ॥ ౧౮ ॥

అ. మనస్సు బాహ్యవిషయములయందు వ్యాపించియున్నపుడు ఏకాగ్రతను బొందదు. ఏకాగ్రతలేనిదే తత్త్వానుసంధానము కలుగదు. కావున నెప్పుడు మనస్సు సర్వకామములయందును విరక్తిచెంది, యేకాగ్రతను బొందియుండునో అపుడు ఆత్మానుభవమునందు నిలచియుండును. అప్పుడే సాధకుడు యోగి యనబడును. ౧౮

శ్లో. యథాదీపో నివాతస్థో నేంగతే సోపమా స్మృతా
యోగినో యతచిత్తస్య యుంజతో యోగ మాత్మనః ॥ ౧౯ ॥

అ. మనస్సును నిగ్రహించుకొని యాత్మసమాధిని యనుష్ఠించునట్టియోగికి గాలిలేనిచోట కదలకుండ (నిశ్చలముగా) వెలుగునట్టి దీప ముపమానమని యోగ శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పిరి.

"ఆత్మనో యోగం యుంజతః" అనుచోట నాత్మశబ్దమునకు మనస్సు అని కాని, బుద్ధియనికాని యర్థము ప్రత్యక్చైతన్యమని యర్థముకాదు. మనస్సు సమాధేయమగునుకాని చైతన్యమెన్నటికి సమాధేయము కానేరదు.

(లేక) ఆత్మశబ్దమునకు చైతన్యమే యర్థము. షష్ఠీవిభక్తికి విషయ విషయి భావసంబంధ మర్థము. "ఆత్మనః యోగః" అనగా నాత్మవిషయకమగు యోగము (చిత్తసమాధానము) అని యర్థము లభించును. ఆత్మయందు చిత్తమును సమాధాన పరచుట యునిభావము. గాలిలేనిచోటనున్న దీపమెట్లుకదలదో, అట్లె ఆత్మయోగ మందు యోగి చలింపడని పరమార్థము.

యోగియనగా ఆత్మకాని యనాత్మ కాదు. ఆత్మ యచలుడుకాని చంచలుడు కాదు. ఆత్మకు చాంచల్యప్రసక్తియే లేదు. కావున దీపదృష్టాంతముతో యోగికి చాంచల్యమును నిషేధించుట పొసగదని యాక్షేపము. ఆత్మ స్వతస్సిద్ధముగా చలనరహితుడయినను బుద్ధియందలి చాంచల్యము నాతనియం దారోపించుకొనుటచే చలనము ప్రసక్తించుచున్నదికాన చలననిషేధము పొసగునని సమాధానము.

(లేక) ఆత్మయోగము ననుష్ఠించునట్టి యోగియొక్క చిత్తమునకు గాలిలేని చోట నున్నదీపము యుపమానమని యన్వయము చెప్పవలెను. అపుడు గాలిలేని చోటనున్న దీపమెట్లు కదలదో అట్లే యాత్మయందున్న యోగియొక్క చిత్తముకూడ కదలదని యర్థము లభించును. ఇదియే నిర్వికల్పసమాధి. మనస్సు వృత్తిరహితమయి యాత్మస్వరూపమునందు లీనమయియుండుటయే నిర్వికల్పసమాధి యనియందురు.

(లేక) మరియొకవిధముగాకూడ నన్వయము జెప్పవచ్చును. "(యథా నివాతస్థో దీపో నేఙ్గతే తథా యోగినః ఆత్మస్థం చిత్తం నేఙ్గతే)" "గాలిలేనిచోట నున్న దీపమెట్లు కదలదో యోగియొక్క ఆత్మయందున్న చిత్తమట్లు కదలదు" అని రెండువాక్యార్థములకు దృష్టాంతదార్ష్టాంతికభావము చెప్పవచ్చును. ఈయన్వయమునందును ఆత్మయందున్న యోగిచిత్తము గాలిలేనిచోటనున్న దీపమువలె కదలదనియే యర్థము పర్యవసించును. ౧౯

(అ) శ్లో. యత్రోపరమతే చిత్తం నిరుద్ధం యోగసేవయా
యత్ర చైవాత్మనాత్మానం పశ్యన్నాత్మని తుష్యతి ॥ ౨౦ ॥

(ఆ) శ్లో. సుఖమాత్యంతికం యత్తద్బుద్ధిగ్రాహ్య మతీంద్రియమ్
వేత్తి యత్ర న చైవాయం స్థిత శ్చలతి తత్వతః ॥ ౨౧ ॥

(ఇ) "యం లబ్ధ్వా చాపరం లాభం మన్యతే నాధికం తతః
యస్మిన్ స్థితో నదుఃఖేన గురుణాపి విచాల్యతే ॥ ౨౨ ॥

(ఈ) "తం విద్యాద్దుఃఖసంయోగ వియోగం యోగసంజ్ఞితం
స నిశ్చయేన యోక్తవ్యో యోగో నిర్విణ్ణచేతసా ॥ ౨౩ ॥

(అ) అ. యోగాభ్యాసబలమువలన సర్వవిషయములనుండి నివారింపచేయబడిన చిత్తము యెప్పు డుపరతిచెందునో, సమాధిపరిపాకమువలన పరిశుద్ధమయిన నంతఃకరణమునందు చిద్రూపుడగు బరమాత్మను ప్రత్యక్షముజేసికొనుచు నెపుడు యోగి తృప్తిఁజెందునో,

(ఆ) యోగి బాహ్యేన్ద్రియముల సహాయములేని సూక్ష్మబుద్ధితో ననంతమగు నాత్మసుఖము నెప్పు డనుభవించునో, ఆత్మస్వరూపమునందున్న యోగి యెప్పుడు తత్వానుసంధానమునుండి దిగజారడో,

(ఇ) యోగి యేయాత్మలాభమునుబొంది యంతకంటె నధికమయినవస్తువు మరియొకటి కలదని తలంచడో, ఏయాత్మతత్త్వమునందుండి యెంతటి గొప్పదుఃఖము వాటిల్లినను యోగి చలింపడో,

(ఈ) దానిని దుఃఖసంబంధ మిసుమంతయులేని యోగమునుగా గ్రహింప వలయును. ఇచట యోగమను పేరుగల వియోగమునుగా గ్రహింపవలెనని యర్థమగు చున్నది. యోగమును వియోగమునుగా గ్రహించుట విరుద్ధము. కనుక విరుద్ధలక్షణాచే గ్రహింపవలెనని భాష్యకర్త లనిరి. ఇట్టియోగమును నిశ్చయజ్ఞానముతో నిర్వేదపడక తప్పక యాచరింపవలెను.

ఓయి! శాస్త్రమునందు యత్తచ్ఛబ్దార్థముల కనుకూలత నుండవలయును. "యత్రోపరమతే చిత్తం" "యత్ర చైవాత్మ నాత్మానం" "వేత్తియత్ర నచైవాయం" అను శ్లోకములయందలి యచ్ఛబ్దములకు కాలము అర్థమని చెప్పిరి. "యం లబ్ధ్వాచాపరం లాభం" "యస్మిన్ స్థితో న దుఃఖేన" అనుచోట్ల యచ్ఛబ్దమునకు ఆత్మ యర్థమని చెప్పిరి. "తం విద్యాద్దుఃఖసంయోగవియోగం యోగ సంజ్ఞితామ్" అనుచోట తచ్ఛబ్దమునకు యోగము అర్థమని చెప్పిరి. కావున యత్తచ్ఛబ్దములయొక్క యర్థభేద మెట్లంగీకరింపనగును? అనినచో వినుము. "తం విద్యాత్" అను శ్లోకమునందలి తచ్ఛబ్దమునకు తత్కాలోపలక్షితయోగ మనియు తదాత్మవిషయకమగు యోగమనియు నర్థమును చెప్పినచో విరోధ ముండదు.

రామానుజభాష్యమునందు యచ్ఛబ్దములన్నిటికి యోగమనియే యర్థమును జెప్పిరి. అప్పుడు "తంయోగం" అనుశ్లోకమునందలి తచ్ఛబ్దముతో నర్థము సరి పోవును. అట్లుకాక కాలోపలక్షితయోగమనియు ఆత్మవిషయకయోగమనియు అర్థము చెప్పినచో లక్షణ యాశ్రయింపవలసివచ్చును. అయ్యది దోషము అనినచో నది యుక్తముగాదు. "యత్రోపరమతే చిత్తం నిరుద్ధం యోగసేవయా" అను శ్లోకమునందలి యచ్ఛబ్దమునకు యోగమనియర్థముచెప్పినచో "యత్ర= ఏయోగమునందు; యోగసేవయా= యోగానుష్ఠానముచే" అని యర్థము చెప్పవలసివచ్చును. అట్లైతేరి పునరుక్తదోషము వాటిల్లును. పతంజలి నిర్వచించిన "చిత్తవృత్తినిరోధాత్మకమగు యోగమే యిచట "యోగసేవయా చిత్తం నిరుద్ధమ్" అను వాక్యముచేం జెప్పబడినది. "యత్ర" అను త్రలంతావ్యయమునకుగూడ నదే యర్థ మంగీకరించి నచో పునరుక్తదోషము సుస్పష్టము.

మరియు చిత్తనిరోధరూపమగు యోగమునకు చిత్తనిరోధ మధికరణమగుట యసంభవము. యోగమునందు యోగసేవచే చిత్తము నిరోధింపబడినది అను నర్థమునందు ఒకేయోగమునకు అధికరణత్వము హేతుత్వము, యీరెండునువిరుద్ధమగును.

కావున రామానుజభాష్యపద్ధతి నవలంబించినచో చిత్తనిరోధమునందు, చిత్తనిరోధ సేవచే, చిత్తనిరోధము కలిగినదని వాక్యార్థ మేర్పడును. ఇట్టివాక్యార్థము అతిదుష్ట మని సర్వవిదితము.

అట్లే అదేశ్లోకమునందలి "యత్రచైవాత్మ నాత్మానం పశ్యన్నాత్మని తుష్యతి" అను నుత్తరార్థమున 'ఏయోగమునందు ఆత్మను ఆత్మచే జూచుచూ' అని యర్థము లభించును. మనసుతో నాత్మను జూచుటయే యోగము (యోగోహి ఆత్మని చిత్తసమాధానమ్) ఆత్మయందు చిత్తమును యేకాగ్రపరచుట యోగము అని శాస్త్రజ్ఞు లందురు. కావున నిచటగూడ యోగమునకు యోగ మధికరణమను దోషము తటస్థించును.

మరియు "యం లబ్ధ్వా చాపరం లాభం" అనుశ్లోకమునగూడ యచ్ఛబ్దము నకు యోగమని యర్థము చెప్పినచో యోగమునుబొంది యంతకంటె గొప్పది మరియొకటి లేదని తలచుచున్నాడని చెప్పవలసివచ్చును. యోగముకంటె గొప్ప దగు మోక్షలాభముండగా మరియొకటి లేదని తలంచుట పొసగదు. అద్వైతమత మున యచ్ఛబ్దమునకు ఆత్మార్థము చెప్పినచో మోక్షము ఆత్మస్వరూపమేకనుక మోక్షము నాత్మకంటె గొప్పదికాని, యాత్మకంటె నితరమయినదికాని కానేరదు. కావున నద్వైతమతమున నంతయు పొసగును.

మరియు "యస్మిన్‌స్థితో నదుఃఖేన గురుణాపి విచాల్యతే" అనుశ్లోకమునం దలి యచ్ఛబ్దమునకు"యోగము"అనునర్థమును చెప్పినచో క్రియారూపమగు యోగ మునందు సాధకుడగు పురుషుడుండుట సంభవింపదు. లేక "స్థితః" అను పదమునకు ఉన్నటువంటివా డను నర్థమును చెప్పక వ్యాపించినవా డను నర్థమును చెప్పినచో వాచ్యార్థమును విడచి లక్ష్యార్థము నంగీకరించినట్లగును.

మరియు "యత్రోపరమతే చిత్తం నిరుద్ధం యోగసేవయా" అనుశ్లోకము నందలి "ఉపరమతే" అను పదములో "ఉప" అను నుపసర్గకు అతిశయార్థమును జెప్పి మిక్కిలి క్రీడించుచున్నది యని రామానుజులు భాష్యమును రచించిరి. అది యును యుక్తముగాదు. ఉపయను నుపసర్గతోగూడిన రమధాతువునకు నుపరతియే (విరమించుట) యర్థముకాని మిగిలిన యర్థము వర్ణింప నలవికాదు. "ఉపరమేత్" "ఉపరతః" "ఉపరమ్య" ఇత్యాదిపదములయందు లోగడ రామానుజులుగూడ విరమించుట (చాలించుట) అను నర్థమునే యంగీకరించి యుండిరి. కావున "ఉపర మతే" అనుపదమునకు రామానుజులు చెప్పినయర్థము పొసగదు.

ఇచట ఆత్మసుఖానుభవము, ఆత్మతుష్టి, యాత్మలాభము, దుఃఖసంయోగ వియోగము అను యోగఫలమునంతయును జెప్పి ముగించినపిమ్మట మరల శ్రీకృష్ణుడు యోగము కర్తవ్యమని చెప్పుటలో తాత్పర్యమేమి? యని ప్రశ్న కలుగు

చున్నది. సమాధానము నిశ్చయ నిర్వేదములు రెండును యోగమునకు సాధనము లనియు, వాటిని తప్పక యోగారంభమునం దాచరింపవలెననియు జెప్పదలచి యన్వారంభముచే మరల యోగము నాచరింపమని శ్రీకృష్ణులు జెప్పిరి. అన్వారంభ మనగా నొకమారు ఒకపనిని చేయమని జెప్పి మరల మరియొకవిధానముచే నాపనినే చేయమని చెప్పుట యనియర్థము. కావున నాత్మసుఖమున్నగు ఫలములు గల యోగము నిశ్చయజ్ఞానముతో నాచరింపవలెనని భావము.

ఇట్టి యోగము నాచరించుటకు నిర్వేదరహితమయిన చిత్తము. (విసుగులేని చిత్తము) (విరక్తిలేని చిత్తము) సాధనమని, కర్మధారయ సమాస గర్భితమగు "అనిర్విణ్ణచేతసా" అను పదమువలన లభించుచున్నది. "అనిర్విణ్ణం+ చేతః యస్య సః తేన అనిర్విణ్ణచేతసా" అను బహువ్రీహిసమాసముచే, నిర్వేదములేని చిత్తము కలవాడు అని కర్త్రర్థముకూడ లభించును. అయినను యిచట సాధనము ప్రధానము కాని, కర్త ప్రధానముకాదు. కర్త వాక్యములేకున్నను అర్థాత్సిద్ధించును. సాధనమట్లు సిద్ధింపదు. కావున సాధనార్థము నొసంగునట్టి కర్మధారయసమాసమునే యంగీకరింపవలెను. కావున యోగసిద్ధ్యాదులయందు సంశయమున్నను, నిర్వేదమున్నను యోగము సిద్ధింపదు. కనుక నిశ్చయ నిర్వేదములను ముఖ్యముగా బాటింప వలెనని ఫలితార్థము. ౨౩

శ్లో. సంకల్ప ప్రభవాన్ కామాన్ త్యక్త్వా సర్వా నశేషతః
మనసై వేంద్రియగ్రామం వినియమ్య సమంతతః ॥ ౨౪ ॥

అ. సంకల్పమువలన బుట్టునట్టి శబ్దస్పర్శాది విషయముల యందలి కోరికలను పూర్తిగా వదలుకొని, బాహ్యేంద్రియ సముదాయమును సర్వవిషయముల నుండి మనసుచే మరల్చుకొని.

రామానుజ మతము :

రామానుజులు యీ శ్లోకమునందలి కామ శబ్దమునకు (కామ్యంతఇతి) కోరబడుచున్నవను కర్మణివ్యుత్పత్తిచే విషయములని యర్థముం జెప్పి యవి స్పర్శజములని, సంకల్పజములని రెండు తెఱంగు లనిరి. (అనగా స్పర్శవలన బుట్టినవి, సంకల్పమువలన బుట్టినవి యని యర్థము.) అందు స్పర్శవలన బుట్టినవి శీతోష్ణాదులనియు, నయ్యవి స్వరూపముతో విడువశక్యముగావనియు, సంకల్పమువలనబుట్టు విషయములు పుత్ర మిత్రాదు లనియు వీరు మాత్రము స్వరూపముతో విడువశక్యముగుదురనియు, గనుకనే సంకల్పమువలన బుట్టునట్టి కామములను నిశ్శేషముగా విడువమని శ్రీకృష్ణులు జెప్పిరనియును రామానుజులు వారిభాష్యమున జెప్పిరి.

ఇదియంతయు నిస్సారము. వారిమతమున స్పర్శ యనగా త్వగింద్రియముచే గ్రహింపదగినగుణమా? లేక విషయేంద్రియములకుగల సంబంధమా? అవి యడుగ

వలయును. మొదటిపక్షమున శీతోష్ణాదులకంటె భిన్నమగు స్పర్శయే త్వగింద్రియమునకు విషయమగుచుండ, శీతోష్ణాదులు స్పర్శవలన బుట్టుననుట సంభవింపదు. మరియు సంకల్పమువలన బుట్టని స్పర్శ యను విషయ మెట్లుకలదో, అట్లే సంకల్పమువలన బుట్టని శబ్దాదివిషయముకూడ కలదుకాన విషయములు రెండువిధములు కావలసివచ్చును. కొండగుహాలో నున్న యోగి శీతస్పర్శను, నీటిలోనున్న యోగి యుష్ణస్పర్శను స్వరూపతః విడచుట సంభవించుచుండ శీతోష్ణాదులు స్వరూపముతో విడువశక్యముగావనుట యుచితముగాదు.

ఇక రెండవపక్ష మవలంబించినచో విషయములు విషయేన్ద్రియసంబంధరూపమయిన స్పర్శమువలన బుట్టునవి అని చెప్పినట్లగును. ఇది యుక్తముగాదు. ఏలయన, విషయములు బుట్టకపూర్వమే విషయేన్ద్రియసంబంధములు కారణముగా నుండుటచే, విషయములు పుట్టకపూర్వమే విషయములు సిద్ధించునట్లగును. మరియు నింద్రియములతో సంబంధించిన విషయములవలన విషయములు బుట్టినట్లు చెప్పుట తటస్థించినది. కనుక తనవలన తాను బుట్టునను దోషము ప్రసక్తించును. మరియు విషయములు పుట్టకపూర్వము విషయేన్ద్రియసంబంధము అసంభవము. కావున స్పర్శవలన బుట్టినవి భోగములేకాని విషయములుకావు. (స్పృశ్యన్తే ఇతి స్పర్శాః) స్పృశింపబడుచున్నవి కాన స్పర్శలు అను వ్యుత్పత్తిచే స్పర్శలనగా విషయములనియే యర్థము. "మాత్రా స్పర్శాస్తు కౌన్తేయ" అను శ్లోకమునందు శ్రీకృష్ణులు స్పర్శశబ్దమును విషయము లను నర్థమునందే నిర్వచించిరి.

అట్లే పుత్రమిత్రక్షేత్రాది విషయములుగూడ నీశ్వర సంకల్పమువలన బుట్టునుకాని తన (జీవ) సంకల్పమున బుట్టవు. ఈశ్వరుడు తాను అనేకరూపములుగా బుట్టుదునని సంకల్పించి ప్రపంచము నంతయును బుట్టించి అందు తాను ప్రవేశించి చరాచరరూపమును దాల్చెనని "తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయ" "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్" "సచ్చత్యచ్చాభవత్" ఇత్యాది శ్రుతులు ఘోషించుచున్నవి.

ఈశ్వరసంకల్పమువలన బుట్టు విషయములుకూడ నన్నియు స్వరూపముతో విడువశక్యములుకావు. సమస్తభూమి తనదే యయినందున సార్వభౌముడగు రాజు భూరూపమయిన విషయమును విడువలేడు. కాని ఆభూమియందు తనకున్న యభిమానమును మాత్రము విడువగలడు. ప్రతివస్తువునందును యిది నాది యను నభిమానమే జీవసంకల్పముచే సృష్టింపబడిన ప్రపంచము. ఇదియే జీవునకు బంధకమగుచున్నది. స్త్ర్యాకారరూపమయిన శరీరమునందు యీమె నా భార్య, యీమెతో నేను సుఖ మనుభవింపవలెను. అను బుద్ధిలేకున్నను మృద్రూపమయిన క్షేత్రమునందు 'యిది నాది' యను బుద్ధిలేకున్నను యీ రెండును పురుషుని బంధింపవు.

కావున జీవసంకల్పమువలన బుట్టిన నభిమానరూపమగు కామమయప్రపంచమును యోగి పూర్తిగా విడువవలయును. లేకున్న యోగము సిద్ధింపదు.

ఈశ్వరసంకల్పముచే సృష్టింపబడిన విషయప్రపంచము వస్త్రము, చర్మము, బర్హిస్సు, ఆసనము మొదలయినవి. ఇయ్యది యోగమునకు సాధనమే కావున దీనిని యోగి విడువవలసిన పనిలేదు. కావున నిచట కామములనగా విషయముల యందలి కోరికలేకాని రామానుజులు చెప్పినట్లు విషయములుమాత్రము కావు. ౨౪

శ్లో. శనై శ్శనై రుపరమే ద్బుద్ధ్యా ధృతిగృహీతయా
ఆత్మసంస్థం మనః కృత్వా నకించి దపి చిన్తయేత్ ॥ ౨౫ ॥

అ. స్థైర్యముగలబుద్ధితో మనస్సును ఆత్మయందుంచి, మెల్లమెల్లగా వృత్తి రాహిత్య మొనర్పవలయును. మనస్సుతో దేనిని ధ్యానింపగూడదు. ఇందు మొదటి పాదమునందలి "ఉపరమేత్" అను పదమునకు నాల్గవపాదము వ్యాఖ్యానరూపము.

ఓయి! మనస్సు ఆత్మయందుండుట యెట్లుపొసగును? "యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతి నాన్యద్విజానతి సభూమా" అను శ్రుతి భూమాత్మయగు నిర్విశేష చిన్మాత్రాద్వితీయ బ్రహ్మయందు వ్యావహారికసత్యము, జడము, ద్వితీయ వస్తువు నగు మనస్సుయుండనేరదని చెప్పుచున్నది. లేక ఆత్మయందు మనస్సు యుండుచో మనసుతో బ్రహ్మకు సద్వితీయత్వ మేర్పడును. మరియు నాత్మ సద్వితీయుడగును. జడప్రపంచముతో సంబంధముకలవాడగును. కనుకనే "యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసాసహ" అను శ్రుతి ఆత్మ మనోవాక్కులకు గోచరుడుకాడని చెప్పుచున్నది. కావున మనస్సును ఆత్మయందుంచుట పొసగదు. అని యాక్షేపము.

"సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతానిచాత్మని" అను శ్లోకముచే సకల భూతములు ఆత్మయందుండునని శ్రీకృష్ణులు ముందు చెప్పబోవుచున్నారు. అట్టితరి మనస్సుమాత్ర మాత్మయందుండుటకు నాక్షేపమేమి? అని యనఁదగదు. సర్వభూతములు అవిద్యాకల్పితములుకాని పరమార్థములుకావు. భూతములు పరమార్థములగుచో బ్రహ్మకు నద్వితీయత్వముండదు. కావున బ్రహ్మయందు సర్వభూతము లుండుట యవిద్యాకల్పితముకాని పరమార్థముకాదు.

అయితే ఆత్మయందు మనస్సుయుండుటగూడ నవిద్యాకల్పితమేయని యన దగదు. అట్టియభిప్రాయమును యిచట వర్ణించుటలో ప్రయోజనములేదు. త్రాటి యందు సర్పమున్నట్లు ఆత్మయందు మనస్సు అవిద్యచే గల్పింపబడియున్నదని చెప్పుట యుచితముగాదు. అట్లగుచో "ఆత్మసంస్థంమనః కృత్వా" అని కృత్వా అనుపదము వ్యర్థమగును. యోగిమనస్సును ఆత్మయందున్నదానినిగా చేయక

పూర్వముగూడ మనస్సు అవిద్యచే నాత్మయందుండియే యున్నది. ఇచట విషయములనుండి మనస్సును మరల్చి యాత్మయందుంచమని చెప్పబడినది. ఇయ్యది అవిద్యాకార్యముకాదు. విద్యాకార్యమేయగును. కావున యోగికాని, విద్వాంసుడుకాని యాత్మయందు మనస్సునుంచుట యెట్లు పొసగును? అని యవాంతరాక్షేపము.

సమాధానము: ఇచట మనస్సును ఆత్మయందుంచుట యనగా పెట్టెలో గుడ్డనుంచినట్లని యర్థముకాదు. ఆత్మతత్త్వమును మనసా అనుసంధానము చేయుటయే మనస్సును ఆత్మయం దుంచుట. సర్వప్రపంచము ఆత్మయే యనియు నాత్మకంటె వేరేమియు లేదనియు నను జ్ఞానమే ఆత్మతత్త్వము.

ఓయి! "నతతో౽న్య త్కించి దస్తి" అను శ్రుతివలన సర్వాభావత్వము (ఏమియులేకుండుట) చెప్పబడుటచే నాత్మకు నద్వితీయత్వము సిద్ధించుగాక, అయినను సర్వప్రపంచము అనృతము, జడము, దుఃఖరూపము నగుటచే సచ్చిదానందస్వరూపుడగు పరమాత్మకు సర్వాత్మకత్వము యుక్తముగాదు. కావున సర్వము ఆత్మయే యను జ్ఞాన మెట్లు యథార్థమగును? అని యాక్షేపము.

సమాధానము: రజ్జువునందు సర్పము కల్పింపబడినట్లు సర్వప్రపంచము మాయచే నాత్మయందు గల్పింపబడినది. కాన భ్రాంతిచేఁ దోచబడుచున్న ప్రపంచమంతయు నిజముగా నాత్మయే యగును. త్రాటియందు భ్రాంతిచేఁ దోచుచున్న సర్పము నిజముగా త్రాడే యగుచున్నది. కావున రజ్జువు సర్పాత్మకమయినట్లు స్థాణువు పురుషాత్మక మయినట్లును ఆత్మ సర్వప్రపంచాత్మకమగుట యుక్తమగును.

ఆత్మభిన్నవస్తువేమియు లేనందున నితరచింతనము గూడదు. ఆత్మచింతనమే అవశ్యకర్తవ్యము. సర్వవ్యాపారములు చాలించుట రూపమయినందున ఆత్మచింతనమే యుపరతి యనబడును. ౨౫

శ్లో. యతో యతో నిశ్చరతి మన శ్చంచల మస్థిరమ్
తత స్తతో నియమ్యైత దాత్మన్యేవ వశం నయేత్ ‖ ౨౬ ‖

అ. మనస్సు సంకల్పవికల్పాత్మకము. దానికి సదా ప్రవృత్తియే స్వభావము. కావున నెప్పుడు నొకచోట నుండ నేరదు. అగ్నికి నౌష్ణ్యమువలె మనస్సుకు సదా ప్రవృత్తి (చాంచల్యము) స్వాభావికదోషము. కావున సహజచాంచల్యముగల మనస్సు శబ్దస్పర్శాది విషయములలో వేనికొరకు బయలువెడలుచున్నదో వాటియొక్క యథార్థరూపమును వివేకజ్ఞానముచే విమర్శించుకొని యవియన్నియు మిథ్యారూపము లగుటచే వాటినుండి మనస్సును మరల్చి యాత్మయందు లయపరచవలెను. విషయములు నాశసహితములు, సాతిశయములు తుదకు దుఃఖము నిచ్చునవియు యగుచున్నవి. యోగికి వాటియం దనురాగము తగదు. వైరాగ్య ముచితము

కావున విరాగియై యోగి మనస్సును విషయములకు స్వాధీనముగాకుండ జేసి తనకు వశపరచుకొనవలెను. అప్పుడుగాని యోగము నిరూఢమై సిద్ధింపదు. ౨౬

శ్లో. ప్రశాంతమనసం హ్యేనం యోగినం సుఖ ముత్తమం
ఉపైతి శాంతరజసం బ్రహ్మభూత మకల్మషం ॥ ౨౭ ॥

అ. ఇట్లు ఆత్మయందు మనస్సును లయపరచి, రజోగుణకార్యములగు మోహాది క్లేశములను రూపుమాపుకొని, పుణ్యాపాపాదికల్మషములతో నంటకయుండి జీవన్ముక్తుడగు యోగిని ఆత్మానందము స్వయముగా వచ్చి పొందును. మనోలయము నందు, సుషుప్తియందును స్వరూపసుఖానుభవము ప్రసిద్ధము.

భూపరాగము ఆకాశమునావరించి ఆకసమును కనుపించకుండజేసినట్లు మోహాదిక్లేశములు ఆత్మను ఆవరించి యాత్మప్రకాశను భంగపరచును. కావున గౌణవృత్తిచే మోహాదిక్లేశములయందు రజశ్శబ్దము ప్రయోగింపబడినది.

జ్ఞానికి అధర్మమువలె ధర్మముకూడ బంధకమయినందున ధర్మాధర్మములు రెండును కల్మషములే యగుచున్నవి. కావున స్వరూపానందము నొందదలచిన యోగికి ధర్మాధర్మసంస్కారములను రూపుమాపుకొనుట యుక్తము. ౨౭

శ్లో. యుంజన్నేవం సదాత్మానం యోగీ విగతకల్మషః
సుఖేన బ్రహ్మసంస్పర్శం అత్యంతం సుఖ మశ్నుతే ॥ ౨౮ ॥

అ. యోగి యీ ప్రకారము నిర్విఘ్నముగా మనస్సును బ్రహ్మయందు సమాధానపరచుచు, పుణ్యాపాపములను విడనాడుకొని యనాయాసముగా నిరతిశయమగు బ్రహ్మానందము నొందుచున్నాడు. మోక్షము నొందదలచిన యోగికి పుణ్యముకూడ పాపరూపమే కనుక పుణ్యసంస్కారమునుగూడ బంధకముగాకుండ నశింపజేసికొనవలయును.

పూర్వశ్లోకమునందు సుఖము యోగిని బొందునని చెప్పబడినది. ఇచట యోగి సుఖమును బొందునని చెప్పబడినది. కావున పూర్వశ్లోకార్థమే యిచట ప్రకారాంతరముచే జెప్పబడిన దని గ్రహింపవలయును. లేక పూర్వశ్లోకమున జీవన్ముక్తిదశలో ననుభవింపదగిన సుఖము చెప్పబడిన దనియు నిచట విదేహముక్తిదశలోని సుఖము చెప్పబడినదనియు భేదము గ్రహింపవలెను.

లేక పూర్వశ్లోకములో యోగదశయందుఁ బొందదగిన నాత్మానందము చెప్పబడినదనియు, ఇచట బ్రహ్మానందము చెప్పబడినదనియు భేదమును గ్రహింపవలెను.

ధ్యానయోగమువలన మోక్షసుఖ మెట్లుప్రాప్తించునని ప్రశ్నింపదగదు. జ్ఞానయోగప్రాప్తిద్వారా మోక్షసుఖమును బొందునని సమాధానము చెప్పుకొనవలెను.

లేక నీ రెండుశ్లోకములును జీవన్ముక్తిసుఖపరములే యని యంగీకరించినచో పైప్రశ్నకే యవకాశముండదు. ౨౮.

శ్లో. సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని
ఈక్షతే యోగయుక్తాత్మా సర్వత్ర సమదర్శనః ॥ ౨౯ ॥

అ. ఇప్పుడు యోగమునకు జీవబ్రహ్మాభేదజ్ఞానము నిరతిశయమగు (గొప్ప) ఫలమని శ్రీకృష్ణులు చెప్పుచున్నారు. సమాహితాన్తఃకరణుడగు యోగి బ్రహ్మాది స్థావరాన్తభూతములయందు సమభావము గలవాడయి, ఆత్మ సర్వభూతములయందు గలడనియు, సకలభూతములు ఆత్మయందు గలవనియును దెలిసికొనును. జీవబ్రహ్మా భేదజ్ఞానము కలుగునని భావము. ఆత్మానన్దము ననుభవించు యోగికిగూడ తత్త్వ జ్ఞానములేనిచో పునర్జన్మము సంభవించును. యోగి తా ననుభవించు నాత్మానన్దము పరమాత్మస్వరూపమని తెలిసికొననంతవరకు కృతకృత్యుడు కానేరడు. కావున మైధునమునకు తాత్కాలిక సుఖలాభము అవాంతరఫలమున్ను పుత్రోత్పత్తిప్రధాన ఫలమున్ను యెట్లో, అట్లే యోగమునకుగూడ నాత్మానన్దము అవాంతరఫలమనియు, తత్త్వజ్ఞానము ప్రధానఫలమనియు గ్రహింపవలయును.

అజ్ఞానకల్పితమగు సంసారము సమ్యగ్జ్ఞానములేనిదే నివర్తించదు. అజ్ఞాన కల్పితమయిన ఆత్మానాత్మ తాదాత్మ్యాధ్యాసమువలననే నేను లావయినవాడను, నేను గ్రుడ్డివాడను, నేను సుఖిని, నేను దుఃఖిని- అను భ్రాంతిజ్ఞానము కలుగుచున్నది. అజ్ఞానమువలననే నేను యీశ్వరునికంటె వేరు, నన్ను యీశ్వరుడు శిక్షించువాడు అను బుద్ధియు కలుగుచున్నది. "నేను దేహాది సంఘాత స్వరూపుడనుకాను, సచ్చిదా నందస్వరూపుడగు ఆత్మను, నేనే బ్రహ్మను, నాకును బ్రహ్మమునకును భేదములేదు. ఈశ్వరుడుగూడ బ్రహ్మస్వరూపుడేకాని బ్రహ్మకంటె భిన్నుడుగాడు. నేను చిద్రూపుడను, బ్రహ్మ చిద్రూపుడు, ఈశ్వరుడు చిద్రూపుడు కావున చిద్రూపులమగు మామువ్వురులో పరస్పరభేదములేదు." అను జీవబ్రహ్మాభేదజ్ఞానము లేనిదే సంసా రము నివర్తించదు. త్రాటియం దారోపింపబడిన సర్పము త్రాడుయొక్క జ్ఞానము లేనిదే నివర్తించదు, అట్లే ఆత్మయందు ఆరోపింపబడిన సంసారము ఆత్మజ్ఞానము లేనిదే నివర్తించదు. కావున బ్రహ్మాత్మైక్యజ్ఞానమే సంసారనాశమునకు గారణము. కర్మగాని, జ్ఞానకర్మసముచ్చయముకాని సంసారనాశమునకు కారణము కానేరదు. ఇట్టి బ్రహ్మాత్మైక్యజ్ఞానము కలుగునంతవరకు యోగికిగూడ సంసారనివృత్తి కలుగదు. సంసారనివృత్తికలుగనిదే యోగి కృతకృత్యుడుకాడు. కావున సంసారనాశకారణ మగు జీవబ్రహ్మాభేదజ్ఞానమే యోగమునకు ముఖ్యఫలమని భావము.

"సర్వభూతాని చాత్మని" బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంత సర్వభూతములు ఆత్మయం

దున్నవనగా ఆత్మయందు సర్వభూతములు, రజ్జువుయందు సర్పమువలె నభేదమును బొందినవని యభిప్రాయము. "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే" "యేన జాతాని జీవంతి" "యత్ప్రయం త్యభిసంవిశంతి" అను శ్రుతి సర్వభూతములకు స్వోపాదానకారణమునందు లయమును చెప్పుచున్నది. లోకములో కార్యములగు ఘటాదులకు కారణమగు మృగాదులయందు లయము సర్వానుభవసిద్ధము. కార్యము కారణమునందు లయమును చెందుట యనగా కారణాభేదముతో నుండుట సర్వభూతలయ మన సర్వభూతములు ఆత్మయం దభేదమును చెందుటనియే సిద్ధాంతము. ప్రళయమునందు సర్వభూతలయము సంభవింపదు. అందు సూక్ష్మభూతములుండును. ప్రళయమునందుగూడ సర్వభూతములు లయముఁజెందుచో జ్ఞానములేకయే సర్వులు ముక్తి చెందవలసివచ్చును. కావున పరమార్థదశలో మోక్షరూపమగు నాత్యంతిక ప్రళయమునందే సర్వభూతలయము.

ప్రళయము నాలుగువిధములు. నిత్యప్రళయము, నైమిత్తికప్రళయము, మహాప్రళయము, ఆత్యంతిక ప్రళయము అని. ఇందు ప్రతిరోజున జరుగు సుషుప్తి నిత్యప్రళయము, చతుర్ముఖబ్రహ్మయొక్క రాత్రికాలము నైమిత్తిక ప్రళయము, బ్రహ్మయొక్క ఆయుఃకాలము రెండుపరార్థములుపూర్తి కాగా జరుగునది మహాప్రళయము, మోక్షము ఆత్యంతికప్రళయము. కావున మోక్షమనగా ఆత్మస్వరూపమేకనుక ఆత్మస్వరూపమునందు సర్వభూతలయము యుచితము.

దీనివలన సమదర్శియగు విద్వాంసుడు సర్వభూతములయందున్న ఆత్మ తానే యనియు, తనయందు మూడుకాలములయందును నిజముగా సర్వభూతములు లేవనియును తెలిసికొను నని సిద్ధమగుచున్నది.

రామానుజమతము :

రామానుజులు "సర్వభూతస్థ మాత్మానం" అను ప్రథమపాదమునకు "సర్వభూతములతో సమానమయిన ఆకారముగల ఆత్మను" అనియు "సర్వభూతాని చాత్మని" అను ద్వితీయపాదమునకు "ఆత్మతో సమానాకారముగల సర్వభూతములను" అనియు వ్యాఖ్యానము రచించిరి.

ఇయ్యది అయుక్తము. "సర్వభూతస్థం" అను వాక్యమునందలి భూతశబ్దము సప్తమ్యంతము "ఆత్మని" అనుపదముగూడ నట్లే సప్తమ్యంతమని సుస్పష్టము. ఈ రెండు పదములయందు సప్తమీ విభక్తివలన నధికరణత్వము స్పష్టమగుచుండగా ఆయర్థమును విడచి, సమానాకార మను నర్థమును చెప్పుట అప్రమాణమగును.

అయితే మీమతమందుమాత్రము ఆత్మకు ఆధారత్వము, ఆధేయత్వము—ఈ రెండును యెట్లు ఘటించునని యనరాదు. ఆకాశమందు ఘటము, ఘటమునం

దాకాశము యుండినట్లు, భూతములయందు ఆత్మ, ఆత్మయందు భూతములు నుండుట యుక్తమే యగును. ఆత్మ సర్వాంతరుడనియు, సర్వాధారుడనియు శాస్త్రము కలదు. సర్వాంతరుడనగా నన్నిటియందుండువాడు. సర్వాధారుడన నన్నిటికి నాధారభూతుడు. కాక జాగ్రద్దశలో దేహములయందు ఆత్మయు, స్వప్నదశలో నాత్మయందు రథాదిప్రపంచమున్ను యుండుట సర్వానుభవసిద్ధము- కావున "సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని" అను శ్లోకమునకు రామానుజులు వ్రాసిన యర్థము. దుర్మతాభినివేశముతో కల్పించిన మూలవిరుద్ధార్థ మనుటలో సందియములేదు.

మరియు భూతశబ్దమునకు ఆత్మ యను అర్థము యెవ్విధముగను కుదరదు. ఒకవేళ భూతశబ్దము ఆత్మవాచియైనను ఆత్మయం దాత్మయుండుట పొసగదు. భూతశబ్దము దేహాదిసంఘాతవాచి యగుచో జడమయిన దేహాదులతో సమానాకారము చేతనుడగు ఆత్మకు సంభవింపదు. కావున రామానుజుల వ్యాఖ్యానము దుష్టము.

శ్లో. యో మాం పశ్యతి సర్వత్ర సర్వం చ మయి పశ్యతి
తస్యాఽహం నప్రణశ్యామి సచ మే న ప్రణశ్యతి ॥ ౩౦ ॥

అ. "సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని ఈక్షతే" అను పూర్వశ్లోకముయొక్క పూర్వార్థమునకు నీ శ్లోకమునందలి పూర్వార్థ మనువాదమాత్ర మగుచున్నది. ఆ రెంటియందును ఆత్మైకత్వజ్ఞానము స్పష్టపరుపబడినది. అందుకు ఫలముమాత్రము యుత్తరార్థముచే జెప్పబడుచున్నది. ఆత్మైకత్వజ్ఞానముకలవానికి యీశ్వరుడు పరోక్షుడుకాడు. ఈశ్వరునకు ప్రత్యగభిన్నబ్రహ్మసాక్షాత్కారము కలవాడును పరోక్షుడుకాడు. రాజభృత్యన్యాయమునందు రాజునకు భృత్యుడు, భృత్యునకు రాజు పరస్పరము అపరోక్షత్వము నెట్లు కోరుదురో, కామినీకాముకులలో నొకరికొకరు పరస్పరాపరోక్షత్వము నెట్లుకోరుదురో అట్లే విద్వాంసుడుకూడ తనకు నీశ్వరాపరోక్షత్వమున్ను, ఈశ్వరునకు స్వాపరోక్షత్వమున్ను కోరును. ఆత్మైకత్వదర్శికి ఆరెండును సిద్ధించును. విద్వాంసుడు, యీశ్వరుడు ఒకే యాత్మ స్వరూపులగుటవలన వీరిరువురకు పరస్పరము పారోక్ష్యాభావము సిద్ధించునని భావము.

ఓయి! "తస్యాఽహం న ప్రణశ్యామి సచమే న ప్రణశ్యతి" వాడికి నేను పరోక్షుడనుకాను, నాకు వాడు పరోక్షుడుకాడు అని శ్రీకృష్ణులు చెప్పుటచే, జీవపరమాత్మలకు భేదము చెప్పినట్లే యగునుకదా? తచ్ఛబ్దార్థము, అహంశబ్దార్థము-యీరెండును యెన్నటికి నేకము కానేరవుకదా అనినచో నట్లు కాదు. "సర్వభూతస్థ

మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని" అను శ్లోకముచే నాత్మకు సర్వభూతములయం దుండుట, సర్వభూతములు తనలోనుండుట అను యే ధర్మము చెప్పబడినదో యోమాం పశ్యతి సర్వత్ర సర్వంచ మయి పశ్యతి" అను శ్లోకమువలన నదేధర్మము పరమాత్మకుగూడ చెప్పబడినది. ధర్మభేదములేనిదే ధర్మిభేదము సంభవింపదు కనుక "సర్వభూతస్థ మాత్మానం" "యోమాం పశ్యతి సర్వత్ర" అను వాక్యద్వయముచే జీవపరమాత్మల కభేదమును ప్రతిపాదించి "తస్యాఽహం నప్రణశ్యామి సచమే న ప్రణశ్యతి" అను వాక్యద్వయముచే సర్వజ్ఞుడగు భగవంతుడు జీవపరభేదము నెట్లు ప్రతిపాదించును ?

ఇంక సర్వభూతములయందు ఆత్మ యుండుననియు, అట్టి ఆత్మయందు పరమాత్మ యుండుననియు, సర్వభూతములకు నాత్మయాధారమనియు, అట్టి ఆత్మకు పరమాత్మ ఆధారమనియు కావున పరమాత్మయందు సర్వభూతములుండుట, సర్వభూతముల యందు పరమాత్మయుండుట పొసగుచున్నదని యనరాదు. వ్యాసమహామునికి ఆత్మ యందు పరమాత్మకలడనియు, పరమాత్మయందు ఆత్మకలడనియును చెప్ప నభిప్రాయమున్నచో,

శ్లో. "సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని
ఈక్షతే మయి చాత్మానం త మాత్మనిచ మామపి ॥ అనియే

ఋజుమార్గముచే శ్లోకమును రచియించియుండెడివారు. అట్లు రచియించియుండక పోవుటచే వ్యాసులకట్టి యభిప్రాయము లేదని గ్రహింపవలయును.

మరియు నిరవయవుడగు నాత్మయందు పరమాత్మయుండుట కవకాశముండదు. ఆత్మకు నిరవయవత్వము సర్వసమ్ప్రతిపన్నము. అట్టిచో నిరవయవమగు బ్రహ్మ యందుగూడ జగత్తుయుండుట కవకాశముండదుకదా? అని యనరాదు. అది మాకు సమ్మతము. అద్వైతులెన్నడును బ్రహ్మ సద్వితీయమని యొప్పరు. రజ్జువునందు సర్పము వలె బ్రహ్మయందు ప్రపంచము మాయచే దోచునని యద్వైతులవాదము.

దీనివలన నిరవయవుడు నిరవకాశుడు నగు పరమాత్మయం దాత్మయుండుట గూడ నిరాకరింపబడినది. పరమాత్మయందాత్మయుండుచో పరమాత్మకంటె జీవాత్మ అంతరుడగును (లోపలవాడగును) అపుడు రామానుజులుచెప్పిన అంతర్యామి బ్రాహ్మణమునకు విరోధము తటస్థించును. అందు పరమాత్మయే సర్వాంతరుడని చెప్పబడినది. ఇప్పుడు పరమాత్మయందు జీవాత్మయుండుచో జీవాత్మయే సర్వాంతరు డగును. ఇయ్యది అంతర్యామి బ్రాహ్మణమునకు విరుద్ధము.

ఇక పరమాత్మయందుగూడ నాత్మ మాయచే గలడని యనదగదు. నిత్యశుద్ధ బుద్ధముక్తస్వభావుడయిన ఆత్మకు మాయాసంబంధమును వాస్తవముగా నంగీకరింప

లేదు. మాయికములయిన దేహాదులు అసత్తులనియు, అమాయికమయిన ఆత్మ సత్పదార్థమనియు "నాసతో విద్యతేభావః" అను శ్లోకముచే నిర్ణయింపబడినది. మాయికమగు వస్తువు తప్పక నశించును. నశించనిస్వభావమే సత్యము. నశించుస్వభావమే అసత్యము. కావున సద్రూపుడగు ఆత్మ మాయికుడుకాడు. జగత్తు మాయచే పరమాత్మయం దుండినట్లు ఆత్మ మాయచే పరమాత్మయం దుండుట పొసగదు.

కావున ఆత్మయందు పరమాత్మకు, పరమాత్మయం దాత్మకు నునికి సంభవించనందున "సర్వభూతస్థ మాత్మానం" "యోమాం పశ్యతి సర్వత్ర" అను శ్లోకద్వయముచే పరమాత్మాభిన్నమయిన నాత్మకు, ఆత్మాభిన్నమయిన పరమాత్మకును అంతట యునికి చెప్పబడినది. ఇంతియే కాని ఆత్మభేదముచే చెప్పబడలేదు. కావున "తస్యాఽహం" "సచమే" అను రెండుపదములచే శ్రీకృష్ణుడు ఆత్మభేదమును చెప్పె ననుట యనుచితము.

"తస్యాహం" "సచమే" వాడికి నేను, నాకు వాడు అని భేదోపదేశము లోకసిద్ధమయిన జీవేశ్వరభేదము ననువదించికాని, తత్వనిర్ణయము కొరకుగాదు. జీవేశ్వరులు ఏకాత్మస్వరూపులగుటచే ఒకరికొకరు పరోక్షులు (అగపడనివారు) కారని భాష్యకారు లనిరి. జీవేశ్వరు లుభయులు చైతన్యస్వరూపులేకనుక నొకరికొకరు పరోక్షులుకారనికూడ చెప్పవచ్చును.

ఇచట రామానుజులు "యోమాం పశ్యతి సర్వత్ర" అను పాదమునకు "యః సర్వత్ర ఆత్మవస్తునిచ మాం పశ్యతి" ఎవడు అంతట ఆత్మవస్తువుయందు నన్ను జూచునో అని యన్వయమును కల్పించిరి. "సర్వంచ మయి పశ్యతి" "మయి సర్వం ఆత్మవస్తు చ పశ్యతి" నాయందు సమస్తమయిన ఆత్మవస్తువును జూచునో అని యన్వయమును కల్పించిరి. ఇది అయుక్తము. ఏలయన రెండుపాదములయందును మూలముకంటె వ్యతిరిక్తముగా "ఆత్మవస్తువు" అను పదమును కల్పించుట అప్రమాణము. పదమును కల్పించినను అర్థము కుదరదని యిదివరకే నిరూపింపబడినది.

30

శ్లో. సర్వభూతస్థితం యో మాం భజ త్యేకత్వ మాస్థితః
సర్వదా వర్తమానోఽపి స యోగీ మయి వర్తతే ॥ ౩౦ ॥

ఆ అభేదభావమునుబొందినవాడై సర్వభూతములయం దిమిడియున్న పరమాత్మను తెలిసికొనునో, వాడు ప్రారబ్ధవశమున యథేచ్ఛగా సంచరించుచున్నను, సర్వవ్యాపకుడగు పరమాత్మయొక్క సచ్చిదానందస్వరూపమందున్న వాడేయగును.

తనయొక్క స్వరూపము తనకంటెభిన్నము కానేరదు. పరమపద మనిపించుకొనదగిన విష్ణుసంబంధమయిన స్వరూపము సాక్షాద్విష్ణువే యగును. నిర్ధర్మక పర

నానందబోధస్వరూపుడగు పరమాత్మయందు ధర్మధర్మిభావము కల్పింపగూడదు. విద్వాంసుడు స్వస్వరూపమునందుండుటయనగా స్వస్వరూపముతో నిలచిపోవుటయే కాని, ఆధారాధేయభావముతోఁగూడిన యునికిగాదు. జ్ఞాని స్వస్వరూపముతో నుండుటయే ముక్తి. సమ్యగ్జ్ఞానము కలవాడు ముక్తినొందుటలో దేహాదులు ప్రతిబంధకములు కానేరవు. అయ్యవి బ్రహ్మాత్మైకజ్ఞానమువలన సూర్యునివల్ల అంధకారము నశించినట్లు నశించిపోవును. విద్వాంసునకుగూడ ప్రారబ్ధముండునంత వరకు దేహాదులున్నను, అయ్యవి కాలిపోయి గుడ్డవలె (దగ్ధపటవత్) బంధకములు కానేరవు. పుణ్యపాపాదిసంస్కారములు ఆత్మతత్త్వజ్ఞానముచే నశించినందున నవి గూడ ప్రతిబంధకములుకావు. కావున బ్రహ్మాత్మైకత్వజ్ఞానముకలవానికి మోక్షము ప్రతిబంధరహితముగా సిద్ధించునని భావము.

“ సర్వభూతస్థ మాత్మానం ” “ యోమాం పశ్యతి సర్వత్ర ” అను రెండు శ్లోకములచేఁ జెప్పబడిన సమ్యగ్జ్ఞానమును (తత్త్వజ్ఞానమును) అనువదించి యీ శ్లోకమునందలి యుత్తరార్థముచే మోక్షఫలము విధింపబడినది.

రామానుజమతము :

ఇచట రామానుజులు “ సయోగీ మయి వర్తతే ” అను పాదమునకు “ మత్సామ్యమేవ పశ్యతి ” నాతోటిసామ్యమునే తెలిసికొనును. అని భాష్యమును రచించిరి. అది యుక్తముకాదు. సమాధియందుకాని, మరి యే ఇతరావస్థయందుకాని ఆత్మ పరమాత్మల నిద్దరను చూచుట సంభవించదు. ఇద్దరను ఒకేపర్యాయము చూచుట సంభవించుచో వారిద్దరకుగల సామ్యము (పోలిక) బోధపడును. ఆత్మ అనుభవ (జ్ఞాన) రూపుడుకాన సమాధియందు అనుభవమాత్రమే మిగులును.

నాలుగుభుజములతోగూడిన దేహముగలవాడు, పరమాత్మయనియు, రెండు భుజములతోగూడిన శరీరముకలవాడు జీవుడనియు సిద్ధాంతమగుచో నపుడు వీడు పరమాత్మ, వీడు జీవాత్మ యను బుద్ధి యుదయించును. అప్పుడు కూడ వారిరువురకు పోలిక కవకాశము లేదు. ఒకరు అప్రాకృతదివ్యశరీరులు, రెండవవారు (జీవులు) ప్రాకృతశరీరులు, వీరుభయులకు పోలికయే అసంభవము.

మరియు తనకంటె వేరుగా పరమాత్మ తనచే (జూడబడుచో) పరమాత్మ జ్ఞేయ (తెలియదగినవాడు) మగును. పరమాత్మకు జ్ఞేయత్వమును శ్రుతి యంగీకరింపదు. “ నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టా ” అను శ్రుతి పరమాత్మ జ్ఞాతయనియే చెప్పుచున్నదికాని, జ్ఞేయమని చెప్పుటలేదు. పరమాత్మ జ్ఞేయమగుచో జడు డగును. అంతట యనిత్యత్వముగూడ సంప్రాప్తమగును కావున, జీవాత్మ పరమాత్మ అను

వస్తుద్వయముయొక్క జ్ఞానము వాస్తవముగా కుదరనందున వారిరువురి సామ్యమున కెంతమాత్ర మవకాశములేదు. కనుక రామానుజవ్యాఖ్యానము పొసగదు. 30

శ్లో. ఆత్మౌపమ్యేన సర్వత్ర సమంపశ్యతి యోఽర్జున
సుఖంవా యదివా దుఃఖం స యోగీ పరమోమతః ॥ 32 ॥

అ. ఓయి అర్జునా! ఏ యోగి పరులసుఖదుఃఖములను తనసుఖదుఃఖములతో సమానముగా జూచుకొనునో ఆ యోగి సర్వోత్తముడు. ఆత్మజ్ఞానికి మోక్షముకలుగుటలో నేదియు ప్రతిబంధము కానేరదనియు, వానికి విధిప్రతిషేధ శాస్త్రనిర్బంధముతో నిమిత్తములేదనియును వెనుకటిశ్లోకమున చెప్పబడినది. అందుపైన ఆత్మజ్ఞాని శాస్త్రమర్యాద నుల్లంఘించి హింసాకాండయందు ప్రవర్తించినను తప్పులేదు కదా? అట్లు ప్రవర్తించవచ్చుకదా? అని ప్రశ్న కలుగుచున్నది. దానికి సమాధానముకొరకు నీ శ్లోకము ప్రవర్తించినది తనకు సుఖమెట్లు అనుకూలమో పరులకు గూడ నట్లే సుఖము అనుకూలమని యోగి తలంచును. తనకు దుఃఖము ప్రతికూలమయినట్లు ఒరులకుగూడ నట్లే దుఃఖము ప్రతికూలమని తలంచును. ఇట్టి జ్ఞానము కలవాడు పరుల కపకారమును జేయడు. తనకు తనభార్యతో కలియుట సుఖము, తనభార్యను పరు లపహరించుట దుఃఖము. అట్లె పరులకుగూడ స్వభార్యాగమనము సుఖమనియు, భార్యాపహరణము దుఃఖమనియు తలంచినవాడు పరస్త్రీహరణ రూపమగు పాపమునకు పాల్పడడు. కావున యోగికి (అహింసకత్వము) అపకారమొనర్చకుండుట పరమసాధనమని సూచితమగుచున్నది.

అజ్ఞానులుకూడ గొందరహింసాస్వభావులుందురు. అంతమాత్రమున వారు అత్యుత్తములనదగరు. కావున అహింసాస్వభావముతోబాటు ఆత్మతత్త్వజ్ఞానముకూడ ఆవశ్యకము. బ్రహ్మాత్మైకత్వజ్ఞానము కలవానికి భూతదయ యావశ్యకమని సూచితమగుచున్నది.

రామానుజమతము :

ఇచట రామానుజులు శత్రువుయొక్క పుత్రజన్మ పుత్రమరణాదులతో సమానముగా తనయొక్క పుత్రజన్మ పుత్రమరణాదులను యెవడు గ్రహించునో ఆయోగి సర్వోత్తము డని యర్థముచు చెప్పిరి.

ఇది యుక్తముకాదు. అర్థము కొంతబాగున్నను ఈ యర్థమును బోధించు పదములు మూలమునందు లేవు. మూలమున సమభావమునకు తానే యుపమానమని గ్రహింపబడినది. శత్రువు ఉపమానమని చెప్పలేదు.

శత్రువుయొక్క పుత్రోత్పత్తి, పుత్రవియోగములతో తన కేలాటి సంబంధముండదని చెప్పవీలులేదు. శత్రువునకు పుత్రసంపదకలిగిన తనకు వైమనస్యము

కలుగుట, శత్రువునకు పుత్రవియోగముకలిగిన తనకు సంతోషముకలుగుట—లోకసిద్ధము యియున్నది. అట్లే మిత్రునకు పుత్రోత్పత్తికలిగిన తన మనస్సుకు సుఖవికారమున్ను, పుత్రమరణము తటస్థించిన తనకు దుఃఖవికారమున్ను లోకమునందు జూచుచున్నాము. అట్టికార్యములపట్ల తనకిట్టి వికారములు కలుగుటనుబట్టి శత్రుమిత్రులయొక్క పుత్రోత్పత్తి పుత్రమరణములతో తనకుగూడ గొంతసంబంధ మున్నటుల నూహింపవగును. సంబంధములేనిదే సుఖదుఃఖవికారరూపమయిన కార్యము పుట్టదు.

శత్రువుయొక్క పుత్రజన్మమరణాదులవలె తనయొక్క పుత్రజన్మమరణాదులుగూడ గ్రహింపవలెనన్నచో శత్రువునకు కుమారుడు గలుగగా, విరోధమను నిమిత్తమువలన తనకు దుఃఖముకలుగును. కాన తనకు పుత్రుడు కలిగినను తాను దుఃఖింపవలెనని యాపత్తి కలుగును (యర్థమగును). ఈ యాపత్తిని తప్పించుకొనుటకు తనయొక్క పుత్రజన్మమరణములను తనయొక్క బంధువుల పుత్రజన్మమరణములవలె జూచుకొనవలెనన్నచో నట్టియుపదేశమే వ్యర్థమగును. ఎంతటి అజ్ఞానియయినను తనకు పుత్రోదయము కలిగినపుడు, తనబంధువులకు పుత్రోదయము కలిగినప్పుడువలె సుఖాధికమును బొందుచునే యుండును. ఇట్టివిషయమును శాస్త్రకర్త యుపదేశింపబడలేదు. ఇయ్యది లోకమునకు సహజము.

ఇక రామానుజభాష్యమునందలి "పర" శబ్దమునకు శత్రువనికాని మిత్రుడనికాని యర్థము కాదనియు, ఉదాసీనుడని యర్థమనియు, ఉదాసీనునకు పుత్రోత్పత్తి కలిగిన తనకు సుఖవికారముకాని, దుఃఖవికారముకాని కలుగదనియు, అట్లే సమభావముగలవాడు తనయొక్క పుత్రజన్మమరణాదులయందుగూడ నుండవలెననియు జెప్పుచో సరియు పొసగదు. సర్వసముడై భూతదయగల పురుషునకు, ఉదాసీనుని పుత్రమరణముగూడ దుఃఖావహమే యగును. అట్లుకానిచో నతడు నిర్దయుడనిపించుకొనును.

కావున తనకు పుత్రజన్మమెట్లు సుఖమో పుత్రవియోగమెట్లు తనకు దుఃఖకరమో అట్లే యితరునకును అని తెలిసికొని ఇతరులకు పుత్రద్రోహము మున్నగు నపకారములను చేయనివా డుత్తముడనియే శ్లోకమునకు ఋజువగు అర్థము. 32

అర్జునః :

శ్లో. యోఽయం యోగ స్త్వయా ప్రోక్తః సామ్యేన మధుసూదన
ఏతస్యాఽహం నపశ్యామి చంచలత్వాత్ స్థితిం స్థిరామ్ ॥ 33 ॥

అ. అర్జును డడుగుచున్నాడు. ఓయికృష్ణ! మనస్సు అతిచంచలమయినది. ఒకక్షణకాలమయినను నిలచియుండ నేరదు. నీవు సర్వసమతాలక్షణమయిన యోగమును చెప్పియుంటివి. మనస్సు చంచలమయినందున సర్వసమతాయోగము స్థిరపడ నేరదని నాయభిప్రాయము. 33

శ్లో. చంచలం హి మనః కృష్ణ ప్రమాథి బలవ ద్దృఢమ్
తస్యాఽహం నిగ్రహం మన్యే వాయో రివ సుదుష్కరమ్ ॥౩౪॥

అ. భక్తులయొక్క పాపములను ఛేదించుటవలన భగవన్తుడు కృష్ణుడనిపించు కొనును. లేక కృషిధాతువునకు సత్త యర్థము. ణకారమునకు ఆనన్ద మర్థము. ఈ రెంటియొక్క ఐక్యమువలన కృష్ణుడనగా పరమానందస్వరూపుడని యర్థము.

ఓయి కృష్ణ! మనస్సు అతిచంచలము. శరీరమును ఇంద్రియములను క్షోభింప చేయుటయే దాని స్వభావము. ఎవరికిని నిగ్రహింపసాధ్యముకాదు. ఊర్ణనాభము (సాలెపురుగు) అవిచ్ఛిన్నముగా (సందులేకుండగా) దారముల నల్లి అందు యితరపురుగులను బంధింపజేయును. అట్లే మనస్సుకూడ సంకల్పవికల్పాదులను తెంపులేకుండా పుట్టించి వాటిచే పురుషుని కట్టివేయును. ఈ దృష్టాంతమువలన మనస్సు దృఢముగా బాధించుననియే తేలుచున్నది. సాలెపురుగు దృఢమైనది కానందున మనస్సు దృఢమైనదని సిద్ధింపదు. కొన్నిపుస్తకములయందు "తంతునాగ"మని పాఠముకలదు. అపుడు తంతునాగమువలె మనస్సు అతిదృఢమైనదని యర్థమగును. తంతునాగమనగా వరుణపాశ మను పేరుగల నీటిలో దిరుగు జంతువు. అయ్యది అతి దృఢమైనది–ఛేదింపశక్యముగాదు. అట్లే మనస్సుకూడ అతిదృఢమైన దని సిద్ధించును.

ఇట్టి మనస్సును నిగ్రహించుట గాలిని నిగ్రహించుటకంటెగూడ దుస్సాధ్య మని నేను తలచెదను. మూలమునందు (వాయోరివ) అని వాయు వుపమానముగా జేర్కొనబడినది. అది యుచితముకాదు. ఉత్కృష్టమగు మనస్సునకు అపకృష్టమగు (నీచమగు) వాయువును ఉపమానముగా జెప్పుట యనుచితము. లోకములో ఉప మానమగు చంద్రాదులు ఉత్కృష్టములుగా నుండుట అపకృష్టమగు ముఖాదులు ఉపమేయములుగా నుండుట సహజము. వేగమునందు వాయువుకంటె మనస్సు గొప్పదని ప్రసిద్ధము. కావున అవ్యయములకు అనేకార్థము లుండుటచే నిచట "ఇవ" శబ్దము "అపి" శబ్దముయొక్క అర్థమును చెప్పును. కనుకనే భాష్య కారులు (శంకరులు) భాష్యమునందు (తతోఽపి దుష్కరం మన్యే ఇత్యభిప్రాయః) గాలికంటెగూడ దుష్కరమ్మని తలచెదనని యభిప్రాయమనిరి. ॥ ౩౪ ॥

శ్లో. అసంశయం మహాబాహో మనో దుర్నిగ్రహం చలం
అభ్యాసేన తు కౌంతేయ వైరాగ్యేణ చ గృహ్యతే ॥౩౫॥

అ. అర్జునా! మనస్సు చంచలమని, నిగ్రహింప శక్యముగాదని నీవు చెప్పిన దంతయు నిజము. కాని అట్టిమనస్సుకూడ అభ్యాసవైరాగ్యములచే నిగ్రహింప శక్యమగును. అభ్యాసమనగా ఒకానొక చిత్తభూమియందు (చిత్తమునకు విషయ మగు వస్తువునందు) సమానాకారమయిన జ్ఞానములను ఆవృత్తిపరచుట. ఉదాహర ణము:- ప్రణవోపాసకులకు ప్రణవమునందు మనస్సును నిలిపి "ఓం బ్రహ్మ"

"ప్రణవో బ్రహ్మ" "ప్రణవమే బ్రహ్మ" అను జ్ఞానమును ఆవృత్తిపరచుట విష్ణూపాసకులకు విష్ణువుయందు మనస్సు నిలిపి (విష్ణుమూర్తిర్బ్రహ్మ) విష్ణుమూర్తి బ్రహ్మయను జ్ఞానమును ఆవృత్తిపరచుట.

ఆత్మోపాసకులకు ఆత్మయందు మనస్సు నిలిపి (అహం బ్రహ్మాస్మి) నేను బ్రహ్మను అను జ్ఞానమును ఆవృత్తిపరచుట అభ్యాసమనబడును.

ఐహికవిషయము లన్నియు దృష్టవిషయములు. పరలోకవిషయములు అదృష్ట విషయములు. ఈ రెంటియందును నశించుట, హెచ్చుతగ్గులు కలిగియుండుట, తుదకు దుఃఖమునే యిచ్చుట అను దోషములు కలవు. ఈ దోషములను మాటిమాటికి మనసా విమర్శించుకొనుటవలన విషయములయందు వైరాగ్య మేర్పడును. ఇట్టి అభ్యాసవైరాగ్యములను సాధనములచే మనస్సు నిగ్రహించుకొనవలయును. సంకల్ప వికల్పాది వికారములతో గూడియున్న మనస్సును హఠాత్తుగా వృత్తిరహిత మొనర్చుట సాధ్యముకాదు కనుక మొట్టమొదట ఉపాసనాక్రియయందు మనస్సును ప్రవేశపెట్టి అటుపైన విషయములయందలి దోషజ్ఞానముచే విషయచింతనమునుండి మనస్సును మరల్చి మదించిన గుఱ్ఱమును సవారి స్వాధీనపరచుకొనునట్లు మెల్లమెల్లగా మనస్సును స్వాధీనపరచుకొనవలయును. ఇట్లు క్రమక్రమముగా మనస్సును స్వాధీనపరచుకొనుటకు పురుషునకు స్వాతంత్ర్యము కలదు. ౩౫

శ్లో. అసంశయాత్మనా యోగో దుష్ప్రాప ఇతి మే మతిః
వశ్యాత్మనా తు యతతా శక్యోఽవాప్తు ముపాయతః ॥ ౩౬ ॥

అ. ఓయి యర్జునా! అంతఃకరణము స్వాధీనముకానివానికి యోగము పొంద శక్యముగాదని నా యభిప్రాయము.

అభ్యాసవైరాగ్యము లను సాధనములచే అంతఃకరణమును స్వాధీనపరచుకొని మాటిమాటికి ప్రయత్నముచేయువానికి యోగము స్వాధీనమగును. "స నిశ్చయేన యోక్తవ్యో యోగోఽనిర్విణ్ణచేతసా" అని చెప్పుటచే ప్రయత్నావస్థలో నిర్వేదము యెంతమాత్రము కూడదు. "ఉత్సేక ఉదధే ర్యద్వత్కుశాగ్రేణైక బిందునా, మనసో నిగ్రహ స్తద్వద్భవే దపరిఖేదతః" అని యార్యోక్తి కలదు. ఒకానొకపక్షి సముద్రతీరమున గ్రుడ్లనుపెట్టుకొనెను. సముద్రుడు తరంగవేగముచే వాని నపహరించెను. అంతట నా పక్షి సముద్రుని యెండగట్టెదనని తలచి తనముఖముతో దర్భపుల్లను పట్టుకొని దానిచివరభాగముతో ఒక్కొక్కబిందువును గట్టున వేయసాగెను. అప్పు డనేకపక్షులు వచ్చి నివారించినను ఆ పక్షి ఆపనినుండి మరలలేదు. అంతట దైవికముగా నచ్చటకు వచ్చిన నారదుడు విషయము నంతయు విని నివారించినను వినక నారదునితో "యీ జన్మయందుగాని మరియొక జన్మయందుగాని యేదియో యొకనుపాయముతో సముద్రుని ఎండింపజేతు" నని ప్రతిజ్ఞ చేసెను.

తదుపరి దయాళుడగు నారదుడు యీ విషయమంతయు గరుత్మంతునితోఁ జెప్పి సజాతీయమగు పక్షిని సముద్రుడవమానపరచుచున్నాడని చెప్పి ప్రేరేపించి సాయమొనరింప పంపెను. అంతట గరుడుని రెక్కలయొక్క గాలిచే నెండిపోవుచున్న సముద్రుడు భయపడి యా గ్రుడ్లను ఆపక్షికి నిచ్చెను. కావున నీ పక్షివలె ఖేదములేకుండ ప్రయత్నముచేయువానికి యోగము సిద్ధించునని భావము. 36

శ్లో. అయతి శ్శ్రద్ధయోపేతో యోగా చ్చలితమానసః
అప్రాప్య యోగసంసిద్ధిం కాం గతిం కృష్ణ గచ్ఛతి ॥ 37 ॥

అ. ఓయికృష్ణ! ప్రయత్నమును వదలి యోగమార్గమునందు ఆస్తిక్యబుద్ధి మాత్రముండి ప్రాణావసానకాలమునందు చిత్తచాంచల్యముకలుగగా, యోగవిషయమైనస్మృతి తప్పిపోయిన యోగఫలమగు సమ్యగ్జ్ఞానమును పొందలేడుకదా? అట్టి యోగి మరేగతినిబొందును? ఈ ప్రశ్న సన్యాసివిషయముకాని గృహస్థువిషయము కాదు. 37

శ్లో. కచ్చి న్నోభయవిభ్రష్ట శ్ఛిన్నాభ్రమివ నశ్యతి
అప్రతిష్ఠో మహాబాహో విమూఢో బ్రహ్మణః పథి ॥ ॥ 38 ॥

అ. ఓయి కృష్ణ! బ్రహ్మమార్గమందు నిలువలేక కర్మమార్గమునుండియు, యోగమార్గమునుండియు చెడిపోయిన యోగి గాలికి విడిపోయిన మేఘమువలె నశించడుకదా?

రామానుజమతము:

ఇచట రామానుజులు "అప్రతిష్ఠః" అను పదమునకు స్వర్గసాధనమయిన కర్మమార్గమును (సకామకర్మమార్గమును) వదలినవాడు అనియు, "బ్రహ్మణః పథి విమూఢః" మొదలుపెట్టిన బ్రహ్మమార్గమునుండి జారిపోయినవాడనియు అర్థమును చెప్పి యీవిధముగా నుభయభ్రంశమును సాధించిరి. వీరి యాశయ ప్రకారము సకామకర్మను వదలి నిష్కామకర్మను నాచరించుచు బ్రహ్మజ్ఞానమును పొందలేని గృహస్థునుగురించి యీ ప్రశ్న చేయబడినదని తేలుచున్నది.

ఇది యుక్తముగాదు. స్వర్గసాధనమయిన కర్మనుగూడ ఫలేచ్ఛను వదలి యాచరించినచో చిత్తశుద్ధి దురితక్షయము మున్నగు మహాఫలము కలదు కాని చెఱుపులేదు మరియు గృహస్థునకు నిత్యకర్మఫలముండగా యోగమార్గము నాశ్రయించినంతమాత్రమున గృహస్థు కర్మమార్గభ్రష్టుడు కానేరడు. కావున గృహస్థును గురించి యుభయభ్రంశప్రశ్న యుచితముకాదు. ఈవిషయము యింతకుముందు అధ్యాయారంభమునందే శంకరులు ప్రతిపాదించిరి.

శ్లో. ఏతం మే సంశయం కృష్ణ! ఛేత్తు మర్హ స్యశేషతః
త్వదన్య స్సంశయస్యాస్య ఛేత్తా న హ్యుపపద్యతే ॥ ౩౯ ॥

అ. ఓయి కృష్ణ! నాకు కలిగిన యీ సంశయమును నీవే తీర్పగలవు కాని యితరులు బ్రహ్మాదిదేవతలుకాని, వసిష్ఠాది ఋషులు కాని యెవ్వరు తీర్పలేరు. ౩౯

శ్రీ భగవా నువాచ :

శ్లో. పార్థ నై వేహ నాముత్ర వినాశ స్తస్య విద్యతే
న హి కల్యాణకృ త్కశ్చిత్ దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి ॥ ౪౦ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! యోగభ్రష్టునకు యీలోకమునందుగాని, పరలోకము నందుగాని వినాశము లేదు. అనగా యీలోకమునందు పశుపక్ష్యాది నీచజన్మగాని, పరలోకమునందు నరకసంబంధమయిన హీనజన్మకాని రాదని భావము. మంచి చేసినవానికి చెడు యెన్నటికిని రాదని లోకసామెత. యోగము మిక్కిలి మంచిపని కావున యోగాభ్యాసికి దుర్గతి సంభవింపదు. ఇచట శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని తాత అని సంబోధించెను. (తనోత్యాత్మానం పుత్రరూపేణ) అను వ్యుత్పత్తిచే తన స్వరూపమును పుత్రరూపముగా విస్తరింపజేసికొనుచున్నాడు కాన తండ్రియే 'తాత' యనబడును. "అంగాదంగాత్సంభవసి హృదయా దధిజాయతే" అను శ్రుతి యిందుకు ప్రమాణమగుచున్నది. "ఆత్మావై పుత్రనామాసి" అను శ్రుతివలన తండ్రియే కొడుకుకాన తండ్రియందు వర్తించు తాత అను శబ్దము పుత్రునియందు గూడ వర్తించును. శిష్యుడుగూడ కొడుకుతో సమానుడు కావున తాతశబ్దము శిష్యునకుగూడ వర్తించును. అదెట్లన వంశము రెండువిధములు. విద్యాప్రయుక్తము, జన్మప్రయుక్తము అని. జన్మచే తండ్రివలన కుమారుడు కలుగును, విద్యచే గురువు వలన శిష్యుడు కలుగును. విద్యచే జన్యజనకభావసంబంధము గురుశిష్యులకు కలదు గాన గురువు తండ్రియు, శిష్యుడు కొడుకున్ను అగును. కావున కొడుకునందు వర్తించిన తాత శబ్దము యీవిధముగా శిష్యునియందుగూడ వర్తించును.

భాష్యమునందు "శిష్యోపి పుత్రవదితి అపుత్రోఽపి తాత ఉచ్యతే" అని వాక్యము కలదు. అందు అపుత్రోపి అనుచోట నఞ్ నకు (అకారమునకు) సాదృశ్యార్థము. కావున అపుత్రుడనగా పుత్రసదృశుడని యర్థము. పుత్రునికంటె నితరుడు అపుత్రుడని యేల చెప్పరాదని యనదగును. అట్లైనచో పుత్రునికంటె నితరమగు పటాదులుగూడ అపుత్రమగును. అపుడు ఘటముకూడ తాతశబ్దవాచ్యము కావలసి వచ్చును. ఇయ్యది అనిష్టము. కావున నఞ్ నకు సాదృశ్యమే యర్థము చెప్పవలెను. పుత్రసదృశుడనియే యర్థము, పుత్రసదృశుడగు శిష్యునియందు తాతశబ్ద ప్రయోగము యుక్తమగును. ॥ ౪౧ ॥

శ్లో. ప్రాప్య పుణ్యకృతాం లోకా నుషిత్వా శాశ్వతీ స్సమాః
శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టోఽభిజాయతే ॥ ౪౧ ॥

అ. యోగమార్గమునందు ప్రవర్తించిన సన్యాసి అశ్వమేధాది యాగము లొనర్చిన పుణ్యవంతులయొక్క లోకములను జేరి యచ్చట అనేక సంవత్సరము లుండి ఆ పుణ్యభోగము నశించినపిదప వేదవిహితకర్మల నాచరించు నైశ్వర్యవంతుల యింటిలో బుట్టును. ౪౧

శ్లో. అథవా యోగినామేవ కులే భవతి ధీమతాం
ఏతద్ధి దుర్లభతరం లోకే జన్మ య దీదృశమ్ ॥ ౪౨ ॥

అ. లేక బుద్ధిమంతులగు యోగులయొక్క వంశమును బుట్టును. దరిద్రులగు యోగులయొక్క కులమున జన్మ దొరకుట చాలదుర్లభము. యోగులుకాని దరిద్రులయొక్క కులమునందు జన్మ పాపమునకు కారణమగును. యోగులయినను ధనికులయినవారింటి బుట్టుట మదమునకు కారణమగును. కావున దరిద్రులయిన యోగుల యింట బుట్టుట మంచిదని భావము. ౪౨

శ్లో. తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పౌర్వదైహికం
యతతే చ తతో భూయ స్సంసిద్ధౌ కురునందన ॥ ౪౩ ॥

అ. యోగభ్రష్టుడు దరిద్రులయిన యోగులవంశమున బుట్టి పూర్వదేహ సంబంధమయిన యోగజ్ఞానమును పొంది మరల యోగసిద్ధిని బొందుటకు మాటి మాటికి ప్రయత్నించుచుండును. దీనినిబట్టి శ్రీమంతులయిన యోగుల నింట బుట్టిన యోగభ్రష్టునకు పూర్వజన్మజ్ఞానము కలుగదని తేలుచున్నది. కారణమేమన దరిద్ర యోగులనింటబుట్టినవాడు దారిద్ర్యమును అనుభవించుటచే వానిపాపము నశించును. పుణ్యము నశింపదు. దారిద్ర్యము పాపఫలముకాని పుణ్యఫలముకాదు. కావున దారిద్ర్యానుభవముచేత పాపమే నశించును.

కావున నెవరు ఐశ్వర్యమును అనుభవించుచున్నారో వారు పూర్వ జన్మ సుకృతమును నశింపజేసికొనుచున్నారు. ఇందుకు "పూర్వపుణ్యవిభవ వ్యయలబ్ధా స్సమ్పదో విపద ఏవ విమృష్టాః" అను శ్రీహర్షప్రయోగము ప్రమాణము. అందువలన ఐశ్వర్యానుభవముచే పూర్వార్జితమయిన యోగపుణ్యము నశించినందున శ్రీమంతులయిండ్ల బుట్టిన యోగభ్రష్టునకు పూర్వజన్మజ్ఞాన ముండదు. దరిద్ర యోగికులమందు బుట్టినవానికి దారిద్ర్యానుభవముచే యోగపుణ్యము నశించనందున ఆపుణ్యబలముచే పూర్వదేహజ్ఞానముండును.

కావున ఐశ్వర్యానుభవముచే నెవ్వని పూర్వపుణ్యము నశించునో వాడు తక్కువవాడు. దారిద్ర్యానుభవముచే నెవ్వని పూర్వపుణ్యము నశించదో వాడు

ఉత్తమము. కనుక దరిద్రులయిన యోగులనింట జన్మించుట పరమోత్తమమని భావము. ఇచట సంసిద్ధపదమునకు మోక్షమనికాని, సమ్యగ్దర్శనమనికాని యర్థము.

శ్లో. పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హ్రియతే హ్యవశోఽపి సః
జిజ్ఞాసురపి యోగస్య శబ్దబ్రహ్మాతివర్తతే ॥ ౪౪ ॥

అ. యోగాభ్యాసపరుడు యోగాభ్యాస సంస్కారముకంటె బలవత్తరమయిన పుణ్యాపాప కర్మలను పూర్వము చేసియున్నయెడల వాటివల్ల యోగాభ్యాస సంస్కారము అడ్డుపడియుండును. ప్రతిబంధకములయిన పుణ్యాపాపసంస్కారములు నశించినపిదప యోగసంస్కారము యోగభ్రష్టుని మరల యోగమార్గమునందు ప్రవేశపెట్టును. యోగసంస్కార మెంతకాలము నిలవయుండినను నశింపదు. ప్రతిబంధక సంస్కారములు నశించినపిదప తనపనిని తాను నెరవేర్చియే తీరును. ఎవ్విధముగను యోగ సంస్కారము వ్యర్థమనుటకు వీలులేదు. కావున యోగస్వరూపమును పూర్తిగా తెలియక యోగనిష్ఠుడయినవాడు గూడ వేదోక్త కర్మానుష్ఠానమువలన కలుగు ఫలముకంటె గొప్పఫలమునే బొందును. యోగస్వరూపమును పూర్తిగా తెలిసికొని యోగాభ్యాస మొనర్చువాడు గొప్ప ఫలమును పొందునని వేరుగా చెప్ప నక్కరలేదు.

రామానుజమతము :

రామానుజులు మూలమునందలి "శబ్దబ్రహ్మ" అను పదమునకు దేవ మనుష్యాది పదములచే జెప్పదగిన ప్రకృతి యని అర్థమును రచించిరి. ఇది అయుక్తము. బ్రహ్మపదము చేతనే ప్రకృతి యను అర్థము లభించుచుండగా 'శబ్ద' అను పదము వ్యర్థమగును. శబ్ద వ్యవహారయోగ్యమగు బ్రహ్మ ప్రకృతియనియు, శబ్దవ్యవహారమునకు యోగ్యముకాని బ్రహ్మ పరబ్రహ్మయనియు అర్థమన్నచో పరబ్రహ్మరూపశబ్దవ్యవహారయోగ్యుడు పరబ్రహ్మకూడ యగునుకాన, నదియు పొసగదు. దేవమనుష్యాది విశేషశబ్దములు మూలమునందు లేనందున దేవమనుష్యాది శబ్దవ్యవహారయోగ్యమగు బ్రహ్మయనికూడ చెప్ప వీలులేదు.

మరియు శబ్ద అను పదమునకు శబ్దవ్యవహారయోగ్యము అను అర్థము కూడ వాచ్యార్థము కానేరదు. లక్షణ యంగీకరింపక తప్పదు. అప్పుడు లక్షణాంగీకారదోషము శాంకరమతమునందువలె రామానుజమతమునగూడ అనివార్యమగును.

పోనిండు: అతిప్రయాసచే "శబ్దబ్రహ్మ" అను పదమునకు "ప్రకృతి" అను అర్థము నంగీకరింతము. అయినను అన్వయము కుదరనేరదు. యోగజిజ్ఞాసువు ప్రకృతిని యె ట్లతిక్రమించును? మీమతమున ప్రకృతిని యె ట్లతిక్రమించును?

మీమతమున ప్రకృతిని అతిక్రమించినవాడు పరమాత్మ యొక్కడే కదా ? ముక్తులు గూడ భగవదనుగ్రహమువలననే మాయను అతిక్రమింతురుకాని స్వయముగా నతిక్రమింపలేరుకదా ? యోగజిజ్ఞాసువు బద్ధజీవుడుకాని పరమాత్మకాడు, ముక్తుడును కాడు. కావున యోగజిజ్ఞాసువు (యోగమును తెలియగోరినవాడు) యెట్లు ప్రకృతిని అతిక్రమించును ?

ఇంక యోగజిజ్ఞాసువు యోగమును తెలుసుకొని యోగమును అనుష్ఠించి ప్రకృతిని అతిక్రమించును. ఈ యభిప్రాయముతో జిజ్ఞాసువు శబ్దబ్రహ్మను (ప్రకృతిని) అతిక్రమించునని చెప్పబడిన దన్నచో నదియు పొసగదు. "జిజ్ఞాసు రపి" అని మూలమునందలి అపి శబ్దము యోగమును తెలిసికొనినవానికంటె యోగము ననుష్ఠించినవానికంటెకూడ యోగజిజ్ఞాసువు వేరని చెప్పుచున్నది. కావున జిజ్ఞాసువే తెలిసికొని యనుష్ఠించి ప్రకృతిని అతిక్రమించునని యనదగదు.

మరియు యోగానుష్ఠానముచేసినవాడుగూడ యోగానుష్ఠానమాత్రముచే ప్రకృతి నతిక్రమింపనేరడు. మరేమనిన యోగానుష్ఠానమువల్ల సమ్యగ్జ్ఞానమును పొంది దానిచే ప్రకృతి నతిక్రమించును. కావున ప్రకృతిని అతిక్రమించు సామర్థ్యము జ్ఞానికేగాని, యోగికిగూడ లేదని తేలుచుండ, యోగజిజ్ఞాసువునకు ప్రకృతికిని అతిక్రమించు సామర్థ్యము యెట్లేర్పడును ?

వేదాన్తదేశికమతము :

ఈ శ్లోక వ్యాఖ్యానసందర్భములో వేదాంతదేశికులు జ్ఞానానన్దమయుడగు ఆత్మ పరమాత్మకు శేషు (దాసు) డని యనిరి.

ఇదియును యుక్తముగాదు. జ్ఞానానన్దమయు డన్నచోట మయులు ప్రత్యయమునకు ప్రాచుర్య మర్థమా ? వికార మర్థమా ? అని ప్రశ్నింపవలెను. అందు మొదటిపక్షము కుదరదు. ఆనన్దము ప్రచురముగా నున్నదనినచో దుఃఖముకూడ కొద్దిగా నున్నదని తోచును. ఆత్మ నిర్వికారుడు కాన ఆనన్దవికారు డను రెండవ పక్షముకూడ కుదరదు.

ఇంక "జ్ఞానానన్ద మయస్తు" అని వైలక్షణ్యద్యోతకమగు తు శబ్దముగూడ నుచితముకాదు. ఆత్మ పరమాత్మలకు వైలక్షణ్యము లేదు. మీమతమున పరమాత్మకూడ జ్ఞానస్వరూపుడు. ఆనన్దమయుడు అని యంగీకరించియే యుండిరి. శంకరమతమునగూడ జీవ పరమాత్మ లిద్దరు ఆనన్దరూపులయినందున వా రుభయులకు భేదములేదు.

ఇక అనాత్మ పదార్థములద్వారా ఆనన్దమయాత్మకు భేదము కలదుకాన తు శబ్దప్రయోగము ఉచితమగు నన్నచో నదియు పొసగదు. అనాత్మలగు విజ్ఞానానన్ద

మయ కోశములు జ్ఞానానన్దమయుడగు ఆత్మకంటె భిన్నమని ప్రతిపాదింప శక్యము కాదు. విజ్ఞానమయాత్మ ఆనన్దమయాత్మయందు లయమగునని శ్రుతిచెప్పుటచే విజ్ఞానమయుడు జీవుడనియు, ఆనన్దమయుడు యీశ్వరుడనియు భేదము నిర్వచింప శక్యముకాదు. ఆనన్దస్వరూపమును ఆవరించుటచే విజ్ఞానమయ ఆనన్దమయములు కోశములనియు, వాటిలోపల నుండువాడుమాత్రమే ఆత్మయనియు నంగీకరింపక తప్పదు.

కావున విజ్ఞానానన్దమయ కోశములయందుండు జ్ఞానానన్దరూపుడగు ఆత్మ పరమాత్మకు శేషుడని యనదగదు. ఈశ్వరుడుకూడ ఆత్మభిన్నుడగుచో ఆత్మకు శేషుడు కావలసివచ్చును. జ్ఞానానన్దరూపుడగు ఆత్మకంటె నీశ్వరుడు భిన్నుడగుచో జ్ఞానానన్దస్వరూపుడు కానేరడు. జ్ఞానానన్దస్వరూపుడగుచో ఆత్మకంటె భిన్నుడు కానేరడు. స్వరూపభేదము లేనిదే వస్తుభేదము సంభవింపదు.

ఘటములు రెండు మృణ్మయములయినను రెంటికి పరస్పరభేదమున్నటుల జ్ఞానానన్దరూపులగు జీవేశ్వరుల కిద్దరకుగూడ నట్లే భేదముండుగాక యని వచింప రాదు. ఘటములు రెండు మృణ్మయములయినను ఆకారభేదముండుటచే భేదము పొసగుచున్నది. జీవేశ్వరులిద్దరు జ్ఞానాకారులగుటచేతను, ఆకారభేదము లేకుండుట చేతను పరస్పరభేదము పొసగదు.

ఓయి! జీవేశ్వరులకు స్వరూపతః భేదములేకున్నను ధర్మమువలన భేదము సంభవించును. జీవుడు కించిత్ జ్ఞుడు. ఈశ్వరుడు సర్వజ్ఞుడు. కావున నీ ధర్మభేదము వలన జీవపరమాత్మలకు భేదము ఉచితము అన్నచో నది యుక్తముగాదు. కించిత్ జ్ఞత్వ, సర్వజ్ఞత్వములు ఉపాధిధర్మములుకాని ఆత్మధర్మములుకావు. ఔపాధిక భేదము వాస్తవముకానేరదు. కావున జీవపరమాత్మలకు భేదముకాని, శేష శేషీ భావముకాని యసంభవము. ॥౪౪॥

శ్లో. ప్రయత్నాద్యతమానస్తు యోగీ సంశుద్ధకిల్బిషః
అనేకజన్మసంసిద్ధ స్తతో యాతి పరాం గతిమ్ ॥ ౪౫ ॥

అ. యోగమార్గమునందు యెక్కువగా ప్రయత్నించుచునట్టి విద్వాంసుడు పాపములను పారద్రోలుకొని అనేకజన్మలయందు క్రమక్రమముగా సంస్కారమును సంపాదించుకొని, ఆ సంస్కారబలముచే సమ్యగ్జ్ఞానమును పొంది, దానివలన మోక్షము నొందుచున్నాడు. ॥ ౪౫ ॥

శ్లో. తపస్విభ్యోఽధికో యోగీ జ్ఞానిభ్యోఽపి మతోఽధికః
కర్మిభ్య శ్చాధికో యోగీ తస్మా ద్యోగీ భవార్జున ॥ ౪౬ ॥

అ. ఓయి అర్జున! ధ్యానయోగి తపోనుష్ఠానపరులకంటె గొప్పవాడు. శాస్త్రార్థ పాండిత్యముగల విద్వాంసులకంటె గొప్పవాడు. అగ్నిహోత్రాది కర్మానుష్ఠానపరులకంటె గొప్పవాడు. కావున నీవుకూడ ధ్యానయోగివగుము. మూలమునందలి జ్ఞానపదము శాస్త్రార్థజ్ఞానవిషయముకాని సమ్యగ్జ్ఞానము విషయముకాదు. సమ్యగ్జ్ఞానము సాక్షాన్మోక్షసాధనము. ధ్యానయోగము జ్ఞానయోగముద్వారా మోక్షసాధనము. కావున జ్ఞానయోగముకంటె ధ్యానయోగము గొప్పదికానేరదు. కనుక జ్ఞానపదమునకు శాస్త్రార్థజ్ఞానమే యర్థము.

ఓయి! అజ్ఞానియగు క్షత్రియునకు కర్మయోగమునందే యధికారమని శ్రీకృష్ణులు "కురుకర్మైవ తస్మాత్త్వమ్" "కర్మణ్యేవాధికారస్తే" అను ప్రమాణములచే పార్థునిగురించి నిరూపించిరి. ఇప్పుడు "యోగీభవ" ధ్యానయోగివగుమని యర్జునునిగురించి యేలచెప్పిరి? ధ్యానయోగము సన్యాసికే తటస్థించును కాని గృహస్థున కబ్బదని యింతకుమున్నే సిద్ధాంతముచేయబడినదికదా? క్షత్రియునకు సన్యాసాధికారము లేదనికూడ నిదివరకే నిరూపింపబడినదికదా? కావున నిపుడు "అర్జునా! నీవు ధ్యానయోగివగు" మని శ్రీకృష్ణు డేల యుపదేశించెను?

సమాధానము: యుద్ధరూపమయిన కర్మయోగమును అనుష్ఠించి, పిదప సన్యసించి, ధ్యానయోగి వగుమని శ్రీకృష్ణోపదేశమునకు తాత్పర్యము.

క్షత్రియునకు బొత్తుగా సన్యాసమునం దధికారము లేదని యనదగదు. శిఖాయజ్ఞోపవీత పరిత్యాగపూర్వక సమస్త్రిక సన్యాసమునం దధికారము లేకున్నను పుత్ర మిత్ర కళత్రాది పరివారమును విడచుట రూపమయిన అముఖ్యసన్యాసమునం దధికారము కలదు. ముచుకుందుడు మున్నగు క్షత్రియులు తనకున్న పరివారమునంతయు వదలి యొకానొక విజనప్రదేశమున ధ్యానయోగమునం దుండుట పురాణాదులవలన వినుచున్నాము. అట్టి సన్యాసమే క్షత్రియులకు విహితము.

ఓయి! సన్యాసికే ధ్యానయోగమునం దధికారమగుచో సన్యసింపని వసిష్ఠాదులు ధ్యానయోగ మెట్లవలంబించిరి? వినుము. లోకాతీత మహిమగల మహానుభావులు యిట్టి స్థలములయం దుదాహరణకు తగరు. తత్త్వవేత్తలయిన నట్టి మహానుభావులు ప్రారబ్ధానుసారముగా నెట్లెట్లో వర్తింతురు. ఈవిషయ మింతకుమున్నే విపులముగా ప్రతిపాదింపబడి యున్నది. కావున శ్రీకృష్ణోపదేశ ముచితమే యగును.

శ్లో. యోగినా మపి సర్వేషాం మద్గతేనాంతరాత్మనా
శ్రద్ధావాన్ భజతే యోమాం సమే యుక్తతమోమతః ॥౪౭॥

అ. ఓయి అర్జునా! ఎవడు కడుశ్రద్ధతో అంతరాత్మను నాయందుంచి నన్ను సేవించునో వాడు యోగులందరిలోను శ్రేష్ఠుడని నామతము. ధ్యేయవస్తువుయందు

చిత్తము నేకాగ్రముచేయుట యోగమనబడును. ధ్యేయులు, రుద్రుడు, ఆదిత్యుడు, విరాట్, హిరణ్యగర్భుడు, ఇన్ద్రుడు, వరుణుడు అని నానావిధములుగా కలరు. వారి వారి నుపాసించు యోగులుకూడ నానావిధము లగుదురు. కనుకనే మూలమున యోగినాం అని బహువచనము ప్రయోగింపబడినది. వాసుదేవుని సగుణముగాకాని, నిర్గుణముగాకాని ధ్యానింపవచ్చును. ధ్యానమనగా "సోహమస్మి" అని ప్రత్యగభేదముగా చింతనముచేయుట.

రుద్రాదిత్యులు జీవులు. వారికి పరస్పరభేదము కలదు. వారి యుపాసన కూడ భిన్నోపాసన యగును. వాసుదేవుడు జీవుడుకాడు. పరమాత్మ, వాసుదేవోపాసన అభేదోపాసనయగును. కావున రుద్రాదిత్యాద్యుపాసకులకంటె వాసుదేవోపాసకు డుత్తముడని భావము.

ఓయి! అన్తఃకరణావచ్ఛిన్నచైతన్యము ప్రత్యగాత్మ, మాయావచ్ఛిన్నచైతన్యము పరమాత్మ. యీ రెంటికి భేదముండుటచే అభేదచింతనము, అన్నము బ్రహ్మయని యుపాసించినట్లు కాల్పనికమగునుకాని వాస్తవము కానేరదు. అనినచో వినుము. అంతఃకరణము మాయ అను ఉపాధులు వేరయినను తదవచ్ఛిన్న (వాటితోకూడిన) చైతన్యముమాత్రము ఒకటే యగుచున్నది. ఘటమఠాద్యుపాధులు వేరయినను వాటితో కూడిన ఆకాశమునకు వాస్తవముగా భేదము లేనట్లు చైతన్యమునకుగూడ ఉపాధిభేదమువలన నిజముగా భేదములేదు. కావున ప్రత్యగాత్మను "సోఽహమస్మి" అని అభేదముగా నుపాసించుట వాస్తవమె యగుచున్నది.

మరియు ప్రత్యగాత్మ పరిచ్ఛిన్నుడనియు, పరమాత్మ పరిపూర్ణుడనియు విశేషముండుటచే నభేదోపాసన యెట్లు పొసగు నని యనరాదు. పరిచ్ఛేదము, పరిపూర్తి అను ధర్మములు ఉపాధిప్రయుక్తములు. వాస్తవముగ నా ధర్మములు చైత్యమునందు లేవు. "ఏకమేవాద్వితీయం" అను శ్రుతి చైతన్యము అభిన్నమని చెప్పుచున్నది. ప్రత్యగాత్మకు పరిచ్ఛిన్నత్వము అంగీకరించినచో పరిచ్ఛిన్నములయిన ఘటాదులు అనిత్యములు, జడములు అయినట్లు ప్రత్యగాత్మకూడ జడము, అనిత్యము కావలసివచ్చును. అయ్యది అనిష్టము, శాస్త్రవిరుద్ధమున్ను అగును. మరియు ప్రత్యగాత్మ జీవుడు, పరమాత్మ యీశ్వరుడు. వీరుభయులకు ఏనుగదోమలకువలె చాలభేదము కలదు అని యనరాదు. "జీవ ప్రాణధారణె" అను శాసనమునుబట్టి ప్రాణధారులే జీవులని స్పష్టమగుచున్నది. "అప్రాణోహ్యమనాః శుభ్రః" అను శ్రుతి ప్రత్యగాత్మకు ప్రాణసంబంధము లేదని చెప్పుచున్నది. కావున ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మలకు భేదములేదు.

కావున, దేవమనుష్యాది భేదముచే భిన్నభిన్నమయిన శరీరేంద్రియసంఘాతమునందు అహంమమాభిమానము కలవారు జీవులు. వీరు ప్రత్యగాత్మయగు కూటస్థునియందు కల్పింపబడుటచే వాస్తవముగా ప్రత్యగాత్మలే యగుదురు. రజ్జువునందు కల్పింపబడిన సర్పము వాస్తవముగా రజ్జుస్వరూపమే యగునుకాని వేరు కాదు. కనుకనే "తత్త్వమస్యాది" శ్రుతులు జీవేశ్వరులకు అభేదమును చెప్పుచున్నది.

అదెట్లన సంసారి, జీవ అను శబ్దముచే చెప్పదగిన అన్తఃకరణ విశిష్టచైతన్యము త్వాం పదమునకు వాచ్యార్థము. సంసారసంబంధములేని అంతఃకరణోపహిత చైతన్యము లక్ష్యార్థము. జగత్కర్తయగు మాయావిశిష్ట యీశ్వరచైతన్యము తత్పదమునకు వాచ్యార్థము. మాయోపహితమగు పరబ్రహ్మచైతన్యము తత్పద లక్ష్యార్థము. ఏ చైతన్యము మాయోపహితమో, అదియే చైతన్యము. అన్తఃకరణోపహితమగుచున్నది. మాయ, అంతఃకరణము లను ఉపాధులకు భేదమున్నను ఉపహితమగు చైతన్యమునకు భేదములేదు. కనుక "తత్త్వమసి" ఇత్యాది శ్రుతులను అఖండమగు బ్రహ్మయే లక్ష్యార్థము.

ఇట్లు ప్రథమషట్కముచే కూటస్థునియందు గల్పింపబడిన సంసారియగు చిదాభాసునియొక్క స్వస్వరూపము నిర్ధర్మక పరమానన్దప్రత్యక్చైతన్యమే యని శోధిత త్వం పదార్థము నిరూపింపబడినది.

ఇట్లు శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదమున
నారవయధ్యాయము ముగిసినది.

ప్రథమషట్కము సమాప్తము

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదము

సప్తమాధ్యాయము

శ్రీకృష్ణ భగవానులు చెప్పుచున్నారు:

శ్లో. మయ్యాసక్తమనాః పార్థ! యోగం యుంజ న్మదాశ్రయః
అసంశయం సమగ్రం మాం యథా జ్ఞాస్యసి త చ్ఛృణు ॥ ౧ ॥

అ. శ్రీకృష్ణుడు పూర్వాధ్యాయాంతమున, "యోగినా మపి సర్వేషాం మద్గతేనాంతరాత్మనా, శ్రద్ధావా౯ భజతే యో మాం సమే యుక్తతమో మతః" (౬-౪౭) అనుశ్లోకముచే యోగులందరిలోను, నాయం దంతరాత్మయుంచి శ్రద్ధాభక్తులతో నన్ను సేవించువాడు గొప్పవాడు అని పార్థునితోఁ జెప్పెను. దీనివలన పార్థునకు, 'వాసుదేవుడవగు నీయొక్క తత్త్వమెట్టిది? నీయం దంతరాత్మ నుంచు టెట్లు?' అని రెండుప్రశ్న లుదయించవచ్చును. శ్రీ కృష్ణుడు ఆరవయధ్యాయమును "తస్మాద్యోగీ భవార్జున" (౬-౪౬) అను నలుబదియారవ శ్లోకముతోనే ముగించి యున్నయెడల పార్థున కీ రెండుప్రశ్నలు పుట్టుటకు కారణముండదు. కావున శ్రీకృష్ణుడు తానే పార్థున కీ ప్రశ్నబీజమును కలుగజేసినందున, పార్థు డడుగకున్నను, శ్రీకృష్ణుడు తనంతటతానే యీ యధ్యాయమున 'నాదు తత్త్వమిట్టిది. నాయం దంతరాత్మనుంచిన యోగి యిట్లుండును' అని సమాధానము జెప్పదొడంగెను. దీనివలన గీతాశాస్త్రమునందలి సప్తమాధ్యాయము మొదలు పదిరెండవయధ్యాయమువరకు నుండు మధ్యమ షట్కమునకు తత్పదార్థమగు వాసుదేవునియొక్క తత్త్వమును నిర్ణయించుటయే పరమతాత్పర్యమని సూచితమగుచున్నది.

ఓయి అర్జునా! నాయం దాసక్తమగు మనస్సుకలవాడవై నన్నాశ్రయించి యోగమును పూను నీవు నిస్సంశయముగా సంపూర్ణముగా, నన్నెట్లు తెలిసికొందువో చెప్పెద వినుము. అని యన్వయము. శ్లోకమునందలి "మయి" అను పదమునకు 'పరమేశ్వరునియందు' అని యర్థము. ఓయి! లోకమునందిరువురుకలసిమాటాడుకొనునప్పుడు "అహమ్" (నేను) అనుపదము ఇతరునితో మాటనుచెప్పు వక్తయందు ప్రసిద్ధమై యున్నది. ఇచ్చటగూడ నదే న్యాయ మవలంబించుట యుక్తము; ఇచ్చట గీతాశాస్త్ర ముపదేశించు వక్త శ్రీకృష్ణుడు. అతడు దేహేంద్రియ సంఘాతరూపుడు కావున శ్రీకృష్ణు డుచ్చరించిన "మయి" అను పదమునకు దేహేంద్రియ

సముదాయరూపమయిన శ్రీకృష్ణు డను అర్థము లోకమర్యాదవలన లభించుచుండ పరమేశ్వరు డని యర్థమును చెప్పు టెట్లు పొసగును? వినుము. దేహేంద్రియసంఘాతమునందు ఆత్మాభిమానముగల సామాన్యమానవు లుచ్చరించెడి "అహమ్" శబ్దమునకు దేహేంద్రియసంఘాతము అర్థముకావచ్చును. కాని శ్రీకృష్ణునకు దేహేంద్రియ సంఘాతమునందు, అహం మమాభిమానములు లేవు. స్వస్వరూపచైతన్యమగు పరమాత్మయందే అహ మను జ్ఞానముకలదు. కావున నిచ్చట శ్రీకృష్ణు డుచ్చరించిన "అహం" పదము లోకసాధారణమయినదికాదు. అందువలన నియ్యది లక్షణచే చిద్రూపుడగు పరమాత్మనే బోధించును. అయితే మనముగూడ "అహం పరమాత్మ" (నేను పరమాత్మను) అని చెప్పవచ్చుగదా? నిరభ్యంతరముగా చెప్పవచ్చును. "అహం బ్రహ్మాఽస్మి" అనుచోట అహం పదమునకు ప్రత్యగాత్మయందు లక్షణను చెప్పిరికాని పరమాత్మయందు లక్షణను చెప్పలేదు కదా యని అనరాదు. ప్రత్యక్పరమాత్మలకు భేదములేదు. పరమాత్మ పరోక్షుడనియు, ప్రత్యగాత్మ అపరోక్షుడనియు, అనదగదు. "యత్సాక్షా దపరోక్షా ద్బ్రహ్మ" అను శ్రుతి పరమాత్మ అపరోక్షుడనియే చెప్పుచున్నది. మరియు పరమాత్మ పరమాకాశమునందు కలడనియు, ప్రత్యగాత్మ హృదయాకాశమునందు కలడనియు జెప్పదగదు. హృదయాకాశమే పరమాకాశము. ఈ రెంటికిని భేదములేదు. "ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి" (౧౮-౬౧) అను శ్లోకముచే గీతయందు పరమాత్మ హృదయాకాశమునం దుండునని నిర్ణయింపబడినది. బృహదారణ్యకమునందలి అంతర్యామి బ్రాహ్మణముగూడ పరమాత్మ హృదయాకాశాంతర్వర్తి యనియే చెప్పుచున్నది. ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మలకు భేదములేనిచో "భ్రామయన్ సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయా" అని భగవద్గీతబోధించెడి "సంసారచక్రమునందు సకలజీవులను త్రిప్పుట" అనునది పరమాత్మకు పొసగనేరదు కదా? తనను తాను త్రిప్పుకొనుట సంభవింపదుగదా? అని యనరాదు. అనాత్మపదార్థమగు కార్యకారణసంఘాతమునే పరమాత్మ మాయచే సంసారమండలమునందు త్రిప్పుచున్నాడు. అట్లుగాక ప్రత్యగాత్మకుకూడ సంసారచక్రభ్రమణమును అంగీకరించినచో ప్రత్యగాత్మకు వికారిత్వము అనిత్యత్వమున్ను యేర్పడును. నిర్వికారమగు పరమాత్మకు భ్రామణము (భ్రమింపజేయుట- త్రిప్పుట) యను వికారమును అంగీకరించుట యెట్లు? అని ప్రశ్నింపరాదు. నిర్వికారమగు సూదంటురాయి (అయస్కాంతోపలము లోహమును భ్రమింపజేసినట్లు నిర్వికారమయిన పరమాత్మ వికారమును చెందకయే సకలభూతములను భ్రమింపజేయుట (త్రిప్పుట) పొసగును. మరియు కుమ్మరి చక్రమును త్రిప్పునట్లు (భ్రమింపజేయునట్లు) పరమాత్మ అనాత్మపదార్థములను స్వయముగా భ్రమింపజేయుటలేదు. మరేమనిన మాయచే భ్రమింపజేయుచున్నాడు. అఘటిత ఘటనా ధురంధర యగు మాయ తనకాశ్రయమగు పరమా-

త్మకు వికారమును కలుగజేయకయే కార్యమంతయు నెరవేర్చును. ఇంద్రజాలుని యొక్క మాయ ఆకసమునకు వికారమును పుట్టింపకయే ఆకసమునందు గంధర్వ నగరమును నిర్మించుచున్నది. అట్లె మాయచే నెల్లభూతములను సంసారమునందు భ్రమింపజేయు పరమాత్మకు వికారప్రసక్తి లేదు. కావున శ్రీకృష్ణు డుచ్చరించిన అస్మచ్ఛబ్దము, "మయి" అను శబ్దము లక్షణచే పరమాత్మను బోధించుట యుక్త మగుచున్నది.

లేక, రుద్రాదిత్యాదులయొక్క దేహేంద్రియాది సంఘాతములు, జీవు లయి నట్లు కృష్ణునియొక్క దేహేంద్రియ సంఘాతము యీశ్వరుడగుట పొసగును. కావున శ్రీకృష్ణు డుచ్చరించిన అస్మచ్ఛబ్దమునకు పరమేశ్వరు డను అర్థము అభిధ చేతనే చెప్పనగును. కనుక శ్రీకృష్ణు డుచ్చరించిన "మయి" అను పదమునకు పరమేశ్వరు డను అర్థ ముచితమగుచున్నది. దేహేంద్రియసంఘాతవిశేషత్వము సమానమగుచుండ రుద్రాదిత్యులు జీవులనియు, కృష్ణుడుమాత్రము యీశ్వరుడనియు జెప్పు టెట్లని ప్రశ్నింపరాదు. కృష్ణుని శరీరేంద్రియసముదాయము మాయామయము. రుద్రాదిత్యాదుల దేహేంద్రియాదిసంఘాతములు మనబోంట్ల శరీరేంద్రియాదులవలె కర్మాధీనములు. కావున దేవమనుష్యాది శరీరావచ్ఛిన్నచైతన్యము జీవుడనినట్లు శ్రీకృష్ణునియొక్క దేహేంద్రియాద్యాకారముగా పరిణమించిన మాయావచ్ఛిన్న చైతన్యము పరమేశ్వరు డనుట యుచితమగును.

పరాపరప్రకృతులు రెండును కలిగియుండుట, సర్వప్రపంచమునకు కారణ మగుట; సర్వభూతములకు నాత్మరూపుడగుట- మున్నగునవి పరమేశ్వరునియందు (శ్రీకృష్ణునియందు) ముందు జెప్పబోవు విశేషణములు. ఇట్టి విశేషణములుకలవాడు పరమేశ్వరుడు. లోకములో ఒకానొక పురుషార్థమును గోరువాడు, దానికి సాధన మగు దాని నాశ్రయించును. (ఉ) స్వర్గమను పురుషార్థమును గోరువాడు తత్సాధన మగు అగ్నిహోత్రాది కర్మను ఆశ్రయించుచున్నాడు. అట్లే భగవద్భక్తుడు, భగ వంతునే (ఆత్మనే) ఆశ్రయించునుకాని తపోదానాదిక్రియల నాశ్రయింపడని యర్థము. అర్జునా! నీవుకూడ నాయందాసక్తికలవాడవై నన్నాశ్రయించియుండుము. ఎవడు నన్నాశ్రయించియుండునో వానికి నాయం దాసక్తి కలుగును. ఎవనికి నాయందాసక్తి కలుగునో వాడు నన్నాశ్రయించును. ఇయ్యది లోకప్రసిద్ధము కనుక నిట్టిధ్యాన నిష్ఠులవలె నాయందాసక్తుడవై నన్నాశ్రయించిన నీవు విభూతి, బల, శక్త్యై శ్వర్యాది గుణములతోఁ గూడియున్న మాయావియగు నీశ్వరుని (నన్ను) నిస్సం దిగ్ధముగా, సాకల్యముగా నెట్లు దెలిసికొందువో అట్లు చెప్పెద వినుము. (ఇచట బలమనగా శరీరసామర్థ్యము, శక్తియన మనస్సామర్థ్యము. అని భేదము) విభూ-

త్వాదిగుణములు కలవాడు సగుణబ్రహ్మయగును. కాని శుద్ధబ్రహ్మ కానేరడు. కావున నీశ్లోకమున శ్రీకృష్ణుడు సగుణబ్రహ్మనే చెప్పదలచెనని గ్రహింపవలెను.

ఇచట నన్ను (ఈశ్వరుని) దెలిసికొనువిధానమును చెప్పెద వినుమని యొక అన్వయము తెలిసికొను విధానము (రీతి, ప్రకారము) గల ఈశ్వరుని జెప్పెద వినుమని మరియొక అన్వయము.

ఇచట "ఏ జ్ఞానముచే నన్ను దెలిసికొందువో" అని మూలమునందలి "యథా" అను నవ్యయమునకు జ్ఞానమను అర్థమును చెప్పిరి. అది యుచితముకాదు. "ప్రకారవచనే థాల్" అను పాణినీయ శాసనము ప్రకారార్థమునందు థాల్ ప్రత్యయమును విధించినది. అందువలన "యథా" అను పదమునకు ప్రకారార్థమును చెప్పనగును, కాని జ్ఞానార్థము చెప్పదగదు. వ్యాసుల కట్టి వివక్షయే యున్నచో "యే నజ్ఞాస్యసి తచ్ఛృణు" అనియే శ్లోకమును రచించియుండెడివారు. కావున రామానుజునియర్థము సరిగాదు. ౧

శ్లో. జ్ఞానం తేఽహం సవిజ్ఞాన మిదం వక్ష్యా మ్యశేషతః
యజ్జ్ఞాత్వా నేహ భూయోఽన్యత్, జ్ఞాతవ్య మవశిష్యతే ॥ ౨ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! ఏ జ్ఞానమును దెలిసికొనిన నీకు మరల తెలియదగినది యుండదో విజ్ఞానసహితమగు నట్టి జ్ఞానమును నీకు నిశ్శేషముగా జెప్పెద వినుము.

జ్ఞానమనగా శాస్త్రీయజ్ఞానము. విజ్ఞానమనగా దానిని యనుభవమునకు దెచ్చికొనుట. జ్ఞానమునకు అనుభవమే పర్యవసానము. అనుభవసిద్ధమగు జ్ఞానమే ప్రమాణము. ఈ విషయమును సూచించుటకే మూలమున "జ్ఞానం సవిజ్ఞానం" అని చెప్పబడినది. దీనివలన ముందుచెప్పబోవు జ్ఞానము పరమప్రమాణమని స్పష్టమగును. అనుభవానుకూలముగ నీకు శాస్త్రీయజ్ఞానమును జెప్పెదనని శ్రీకృష్ణుని ప్రతిజ్ఞకు పరమార్థము. లేక సవిజ్ఞాన మను పదమును క్రియావిశేషణమును జేయవచ్చును. కావున నేను జెప్పెడి జ్ఞానము నీకెట్లు అనుభవారూఢమగునో అట్లు జ్ఞానమును చెప్పెదనని యర్థము. అనగా నీ కనుభవారూఢమగునట్లుగా జ్ఞానము నుపదేశింతునని భావము. ఈ జ్ఞానము ఈశ్వరవిషయమగుటవలన నీ జ్ఞానముకలవాడు సర్వజ్ఞుడగునని భాష్యకారు లనిరి. ("మత్తత్త్వజ్ఞో యః ససర్వజ్ఞో భవతీత్యర్థః" అని. అనగా నీశ్వరతత్త్వమే ఆత్మయగుటవలనను, ఈశ్వరుడు సర్వజ్ఞుడగుటవలనను, ఆత్మవేత్తయగు పురుషుడు సర్వజ్ఞుడేయగునని భావము. లేక "మత్తత్త్వ" మను పదమునకు "మమ ఈశ్వరస్య" "తత్త్వమ్" అని యర్థముచెప్పవచ్చును. అపుడు ఈశ్వరుని యొక్క తత్త్వము ప్రత్యగభిన్నమగు బ్రహ్మమగును. సర్వము బ్రహ్మయగుటచే బ్రహ్మను దెలిసికొనినవాడు, సర్వజ్ఞుడే యగును. దీనిచే తత్త్వవేత్తకు సర్వప్రపంచ

సాక్షాత్కారము లేదుకాన తత్త్వవేత్త సర్వజ్ఞు డెట్లగునను శంక నివారింపబడినది. బ్రహ్మజ్ఞానమే సర్వజ్ఞానముకాని సర్వప్రపంచజ్ఞానము సర్వజ్ఞానముకాదు. ఇదే యభిప్రాయముతో శ్రుతి- "ఏక విజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానమ్" ను ప్రతిజ్ఞచేసినది. ముముక్షునకు ఘటపటాది సర్వప్రపంచజ్ఞానము నిష్ప్రయోజనము. పైగా నయ్యది ద్వైతజ్ఞానమగుటచే బంధహేతువగును. కావున నీ శ్లోకముచే ఆత్మజ్ఞానమే పరమపురుషార్థ సాధనమనియు అట్టిజ్ఞానము కల ఆత్మయే ఈశ్వరుడనియు సిద్ధించినది.

రామానుజ మతము :

"శ్రీకృష్ణుడనగు నేను నిఖిలహేయగుణప్రత్యనీకుడను, నిరవధికాసంఖ్యేయ కల్యాణగుణములు కలవాడను, అనంతమహావిభూతిశాలిని కావున నాకంటె భిన్నమగు సమస్త చిదచిద్వస్తుసముదాయముకంటె విలక్షణుడను (భిన్నుడను). అట్టి నానావిధములగు నా యాకారములు విషయముగాగల జ్ఞానము విజ్ఞానము. ఇట్టి (వివిక్తవిషయజ్ఞానమగు) విజ్ఞానముతోటికూడ మత్స్వరూపవిషయమగు జ్ఞానమును చెప్పెద వినుము" అని వివరించిరి.

ఇది యుక్తముకాదు. వివిక్తా(భిన్నా)కార విషయకజ్ఞానము విజ్ఞానమగుచో అవివిక్తా(అభిన్నా) కార విషయకజ్ఞానము జ్ఞానము కావలసివచ్చును. స్వరూప విషయకజ్ఞానము జ్ఞానముకాకపోవును. మరియు విశిష్టాద్వైతమతమున ఈశ్వరస్వరూపము వివిక్త(భిన్న)మే, కావున వానినిగురించిన జ్ఞానము వివిక్తవిషయకమే యగును. అందువలన వారు చెప్పినట్లు అది విజ్ఞానమే యగునుకాని, జ్ఞానము కానేరదు.

ఇంక "ఈశ్వరుడు చిదచిద్విలక్షణుడను జ్ఞానము విజ్ఞాన మనియు, "ఈశ్వరుడు సచ్చిదానందరూపుడనుజ్ఞానము జ్ఞానమనియును, జ్ఞాన విజ్ఞానములకు భేదమన్నచో నదియును పొసగదు. అట్టితటి జ్ఞానవిజ్ఞానముల కన్యోన్యాశ్రయదోషమాపాదించును. దాన రెండును సిద్ధింపకుండును. ఈశ్వరుడు ప్రపంచముకంటె భిన్నుడను జ్ఞానములేనిదే సచ్చిదానందమయుడను జ్ఞానము పుట్టదు. సచ్చిదానందమయుడను జ్ఞానము కలుగనిదే ప్రపంచవిలక్షణు (భిన్ను) డను జ్ఞానము పుట్టదు. కావున అన్యోన్యాశ్రయదోషము తటస్థించును. దీనివలన రెండుజ్ఞానములూ సిద్ధింపకుండును.

ఈశ్వరుడు సచ్చిదానందరూపుడు, ప్రపంచము అనృతజడదుఃఖాత్మకము అను జ్ఞానము కలిగినచో నీశ్వరుడు ప్రపంచవిలక్షణుడను వివేకము (భేదజ్ఞానము) ఉపదేశము లేకుండగనే సిద్ధించుచుండ నిందులకు విజ్ఞానసహితమగు జ్ఞానము నుపదేశించుట వ్యర్థమగును.

మరియు అవివేక మనగా అజ్ఞానమని లోకములో ప్రసిద్ధము. ఇట్టితఱి వివేక జ్ఞానరూపమగు విజ్ఞానముకంటె నతిరిక్తమగు జ్ఞానముండుటయే అప్రమాణమగును. మరియు ఘటపటములయొక్క భేదజ్ఞానము కలుగకపూర్వము ఘటముయొక్క గాని పటముయొక్కగాని స్వరూపజ్ఞానము కలుగదు.

ఓయి! ఘటజ్ఞానమునందు ఘటముమాత్రము విషయమగును. "ఘటము పటముకంటె భిన్న" మను జ్ఞానమునందు ఘటపటములయొక్క భేదము విషయమగును. కావున ఘటస్వరూపజ్ఞానముకంటె ఘటము పటభిన్నమను జ్ఞానము తన్వక భిన్నమనియే నంగీకరింపవలయును. అట్లే ఈశ్వరుడనుజ్ఞానముకంటె గాని, యీశ్వరుడు సచ్చిదానందరూపుడనుజ్ఞానముకంటెగాని ఈశ్వరుడు ప్రపంచవిలక్షణు (భిన్ను)డను విజ్ఞానము భిన్నమనియే అంగీకరింపవలయును. అనినచో నట్లుకాదు. ఇట్లంగీకరించుచో ఆకారభేదమువలన జ్ఞానవిజ్ఞానములకు భేదమొప్పినట్లు, ఆకార భేదమున జ్ఞానమున కవాంతరభేద మంగీకరింపవలసివచ్చును. అపుడు, ఘటము, పటము, కుడ్యము, కుసూలము, అను విషయాకారములయొక్క భేదమువలన తత్ జ్ఞానముకూడ భిన్నమనవలయును. ఈయది యిష్టాపత్తిచే పరిహరింపదగినవిషయముకాదు విషయములు భిన్నములయినను, విషయయగు జ్ఞానముమాత్రము అభిన్నమని శాస్త్రసిద్ధాంతము. అట్లుగాక ప్రతివిషయము జ్ఞానము భిన్నమగుచో జ్ఞాత (జ్ఞానముకలవాడు) కూడ భిన్నుడనవలయును. అట్టితఱి ఒక్కశరీరమునందు అనేకమందిజీవులు కలరని యంగీకరించిన ట్లగును. ఈయది యనుభవవిరుద్ధము.

మరియు చైతన్యరూపమయిన జ్ఞానమొక్కటియయినను అంతఃకరణవృత్తి క్షణికమగుటచే వృత్తిరూపజ్ఞానము లనేకములు. కాన వృత్తిజ్ఞానములు స్వతస్సిద్ధముగా భిన్నములని యనదగదు. వృత్తియనగా అంతఃకరణవ్యాపారము. అయ్యది క్రియ కావున జడము, తత్ప్రతిఫలితమగు (వృత్తిఫలితమగు) చైతన్యమే జ్ఞానము, కావున నంకుగూడ మనోవృత్తులు భిన్నములయినను చైతన్యము నిత్యము, స్వయం ప్రకాశము నయినందున, జ్ఞానము అభిన్నమనియే అంగీకరింపవలెను.

ఇట్టి నిత్యమగు జ్ఞానమే (చైతన్యమే) యీశ్వరుడని సిద్ధమయినది.

ఓయి! అంతఃకరణవృత్తియే జ్ఞానమని ఔపచారికముగ జెప్పబడుచున్నది. అదియే జ్ఞానము, విజ్ఞానము అని రెండు తెఱంగులు. సచ్చిదానందరూపుడు ఈశ్వరుడు అనియు, యీశ్వరుడు ప్రపంచవిలక్షణు డనియును, యీశ్వరవిషయమగు మనోవృత్తియే జ్ఞానము, విజ్ఞానము అని చెప్పబడుచున్నది. అనినచో అది యుక్తముగాదు. వృత్తిజ్ఞానము, వృత్తివిజ్ఞానము అని రెండువిధముల వృత్తి లోకమునం దప్రసిద్ధము. ఘటజ్ఞాన మెట్లు వృత్తిజ్ఞానమో అట్లే ఘటము పటముకంటె భిన్నమను జ్ఞానముకూడ వృత్తిజ్ఞానమే యగును, విజ్ఞానము కానేరదు.

ఘటాదిప్రత్యక్షస్థలమున చక్షురింద్రియముద్వారా అన్తఃకరణము విషయదేశమునకేగి విషయాకారమును చెందును. అట్టి యంతఃకరణపరిణామమే వృత్తి యని అనబడుచున్నది. "ఘటము పటముకంటె వేరు" అను జ్ఞానము ఘటపటములు ప్రత్యక్షములుకాకున్నను కలుగును. ఇచ్చట ఘట పటరూపముగా అంతఃకరణ పరిణామములేదు. ఘటపటభేదాకారముగా అంతఃకరణమునకు పరిణామము సంభవింపదు. కనుక "ఘటః పటాద్భిన్నః" ఘటము పటముకంటె వేరు- అను జ్ఞానము వృత్తిరూపము కానందున విజ్ఞానమే యగును అనినచో, కాదు. ఇట్టి తఱి వృత్తి జ్ఞానము, చైతన్యజ్ఞానము, విజ్ఞానము అని మూడురకముల జ్ఞానము నంగీకరింపవలసివచ్చును. ఈయది లోకవిరుద్ధము. ఇట్లు వృత్తిజ్ఞాన, చైతన్యజ్ఞానములకంటె నతిరిక్తముగ విజ్ఞానమును కల్పించుట గౌరవదోషగ్రస్తమగును. మరియు సుఖాద్యాకారముగా అంతఃకరణమునకు పరిణామమున్నటుల ఘటపటభేదాకారముగకూడ నంతఃకరణమునకు పరిణామము సంభవించునుకాన ఘట పట భేదజ్ఞానముకూడ వృత్తిజ్ఞానమే యగును.

ఘటపటజ్ఞానములకువలె జ్ఞాన, విజ్ఞానములకు ఆకారభేదమువలన భేదము కల్పితమగుగాక, అంతమాత్రమున నిచటఁ బ్రయోజనములేదు. ప్రకృతమున నీశ్వరస్వరూపముమాత్రమే చెప్పదలచబడినది ఈశ్వరస్వరూపమును నిర్ణయించినచో ప్రపంచవైలక్షణ్యము (భేదము) చెప్పకుండగనే సిద్ధించును. ప్రపంచవైలక్షణ్యమే యీశ్వరస్వరూపము. యీశ్వరుడు ప్రపంచవిలక్షణుడని యెవ్వడు తెలిసికొనడో, వాడు ఈశ్వరస్వరూపమును తెలియనివాడే యగును. కావున ప్రపంచవిలక్షణ సచ్చిదానందమయేశ్వరస్వరూపజ్ఞానమే జ్ఞానమని చెప్పబడుచున్నది. ఇం దేకదేశమగు ప్రపంచవిలక్షణేశ్వరజ్ఞానము విజ్ఞాన మనదగదు.

ఇంక రామానుజులు చెప్పెడి "ఈశ్వరుడు చిదచిద్విలక్షణు"డను విషయమును విచారింతము. ఈశ్వరునియందు అచిద్వైలక్షణ్యమున్నను చిద్వైలక్షణ్యముండ నేరదు. చిద్రూపుడగు నీశ్వరుడు చిద్విలక్షణుడగుట విరుద్ధము. ఇక చిచ్ఛబ్దము, కించిద్ జ్ఞుడు, సావద్యుడు(దోషి)యగు జీవుని చెప్పుననియు, ఈశ్వరుడు, సర్వజ్ఞుడు, నిరవద్యుడు (నిర్దోషి) యనియు. కావున చిద్వైలక్షణ్యము యీశ్వరుని యందుఁ బొసగునన్నచో నది యుక్తముగాదు. "చిత్" అను శబ్దమునకు చైతన్యమాత్రము అర్థము. కించిత్ జ్ఞత్వాదులు చిచ్ఛబ్దార్థములుకావు. కించిత్ జ్ఞత్వ సర్వజ్ఞత్వాదులు ఉపాధిధర్మములు. ఉపాధులగు ఘటమఠములు భిన్నములయినను ఉపహితమగు ఆకాశము ఏకరూపమయినట్లు మాయావిద్య లను నుపాధులు భిన్నములయినను చైతన్యముమాత్రము ఏకరూపమే యగును. కావున జీవేశ్వరు లిద్దరు

నిజముగా చిన్మాత్రులని యనందగుదురు. కనుక చైతన్యమునందు కించిత్ జ్ఞత్వాది జీవధర్మము లుండ నేరవు.

మరియు చిన్మాత్రుడగు ఈశ్వరునియందు కల్యాణగుణము లుండుటకూడ సంభవింపదు. కల్యాణగుణములు సత్త్వగుణముయొక్క వికారములు, చైతన్యము నిర్గుణము. నిర్గుణచైతన్యమునందు సత్వవికారములగు కల్యాణగుణము లుండుట అసంభవము. అయితే అద్వైతమునందుమాత్రము 'నిర్గుణబ్రహ్మమునందు సత్తాచిత్తి ఆనందాది గుణము లెట్లుండును?' అని యనరాదు. అవి బ్రహ్మమునకు స్వరూప భూతములు, పృథగ్భూతములుకావు. మీమతమున "తదైక్షత" "తత్వం నారాయణఃపరమ్" అను శ్రుతిప్రోక్తమగు తద్రూపత్వము, తత్వరూపత్వము ఈ రెండును నారాయణునియం దెట్లుకలవో అట్లే అద్వైతమతమునగూడ, సద్రూపత్వము, సత్తారూపత్వము ఈ రెండును అద్వితీయబ్రహ్మమునకు సంభవించును. కావున తచ్ఛబ్ద తత్వశబ్దములు బ్రహ్మవాచకములయినట్లు సచ్ఛబ్ద సత్తాశబ్దము లున్ను, చిచ్ఛబ్ద, చిత్వశబ్దములున్నుగూడ బ్రహ్మవాచకములగును. ఇంతియెకాని ఈ శబ్దములకు ధర్మధర్మివాచకత్వముకాదు. నిర్గుణబ్రహ్మయందు నిర్గుణత్వమను ధర్మముండగా బ్రహ్మ నిర్ధర్మకు డెట్లగునని యనరాదు. అట్లైనచో నిర్ధర్మకత్వముగూడ ధర్మరూపమేకావున నిర్ధర్మకత్వాభావమే ధర్మాభావరూప మనందగును. ఇందు యిష్టాపత్తిచూపదగదు. "తదభావాభావస్యతద్రూపత్వ" మను న్యాయముచే నిర్ధర్మకత్వాభావము ధర్మరూపమగుటచే ధర్మాభావరూపము కానేరదు. ఇక నిర్ధర్మకత్వము ధర్మాభావరూపమని సమ్మతమయినచో నిర్గుణత్వముకూడ గుణాభావమని యంగీకరింపుడు. గుణమే ధర్మముకనుక గుణాభావము ధర్మాభావమే యగును.

మరియు నిర్గుణబ్రహ్మయందున్న నిర్గుణత్వము బ్రహ్మరూపము. నిర్గుణత్వ మనగా గుణాభావము. అభావమంతయు బ్రహ్మరూపమయినందున, గుణాభావము గూడ బ్రహ్మరూపమే యగును. కనుకనే (నిష్ప్రపంచం) ప్రపంచాభావరూపము బ్రహ్మయని శ్రుతులు చాటుచున్నవి. భావరూపమయిన బ్రహ్మ,అభావరూపు డెట్లగునని ప్రశ్నింపరాదు. అభావరూపమగు ప్రపంచమంతయు భావరూప మెట్లగుచున్నదో భావరూపమగు బ్రహ్మగూడ అభావరూప మట్లే యగును. లోకము కాలత్రయమునందును లేని (అభావరూపమగు) జగత్తును భావరూపముగా తలచుచున్నది. తద్విలక్షణమగు బ్రహ్మను అభావరూపముగా తలంచుచున్నది.

అట్లు, లోకులచే సర్వప్రపంచభావరూపముగా వ్యవహరింపబడు భావపదార్థమే బ్రహ్మము, సకల ప్రపంచముగా వ్యవహరింపబడు, అభావపదార్థమే ప్రపంచము. కావున భావపదార్థమగు బ్రహ్మ సర్వాభావమగును. అభావరూపుడగు బ్రహ్మ భావరూపు డెట్లగునని ప్రశ్నింపరాదు. ఘటాభావాభావము, ఘటరూప

మయినట్లు అభావరూపమగు సర్వప్రపంచముయొక్క అభావము అభావాభావము కనుక భావమే యగును. కావున బ్రహ్మ అభావరూపుడయినను భావమే యగును. ఇక ప్రసక్తానుప్రసక్తితో జెరిగిన నీగ్రంథ మింతటితో ముగింతము. ౨

శ్లో. మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చి ద్యతతి సిద్ధయే
యతతా మపి సిద్ధానాం కశ్చి న్మాం వేత్తి తత్త్వతః ॥ 3 ॥

ఆత్మతత్త్వజ్ఞానము కలవానికిఁ దెలిసికొనదగిన దేదియు మిగిలియుండదు. సర్వము ఆత్మరూపమగుటచే సర్వము తెలియబడినదగును. ఇట్టి జ్ఞానమే మోక్షము నిచ్చును. మోక్షఫలము సర్వోత్కృష్టము. కావున మోక్షప్రదమగు జ్ఞానము మిక్కిలి దుర్లభమని చెప్పబడుచున్నది. మానవు లనేకులలో నేర్పరియగువా డొక్కడే మోక్షముకొరకు ప్రయత్నమును చేయును. మూలమునందలి "సహస్ర" శబ్దము సంఖ్యావిశేషవాచకముగాదు. అనంతము లను అర్థమును చెప్పును. సిద్ధి శబ్దమునకు మోక్ష మర్థము. అట్లు మోక్షముకొరకు పాటుబడు మానవులలో ధన్యు డగువా డెవ్వడో యొక్కడే యాత్మతత్త్వజ్ఞానము నొందును. మూలము నందు మోక్షముకొరకు ప్రయత్నించువారలు సిద్ధులని "సిద్ధానాం" అను పద ముచేఁ జెప్పబడినది. ఇయ్యది (భావినీం వృత్తిం) ముందువారికి కలుగబోవు ఫల సిద్ధిని యుద్దేశించి చెప్పబడినది. మోక్షమును (సిద్ధిని) పొందుట కర్హులని యర్థము. కావున నీయది యౌపచారికపదమని గ్రహింపవలయును. (లేక) మోక్షముకొరకు ప్రయత్నించు మానవులు నిత్యముక్తాత్మరూపులుకాన వారు సిద్ధులనియే చెప్ప వచ్చును.

మూలమునందలి "కశ్చిత్" అను పదమునకు ఎవ్వడో ఒకానొక ధన్యు డని యర్థము. కాని వేదాంతదేశికులు చెప్పినట్లు ఒక్కడే యని నియమముకాదు. అట్లగుచో "కశ్చిదేవ న ద్వౌ" ఒక్కడే కాని యద్వైతమతమున నిద్దరు ముక్తినొందరని వేదాంతదేశికులు శాంకరమతమును దూషించుట పొసగెడిది. అబద్ధములను ఆరోపించుటలో మొదటి దేశికులకు వేదాంతదేశికులగు నిట్టి యన్వయములు పొడ సూపు టయుక్తము. కావున ఆత్మతత్త్వజ్ఞానము సుకృతవంతునకు సులభమయినను సామాన్యమానవు లందరకు దుర్లభమగుటచే ఆచార్యపాదులు అవతారికయందు ఆత్మజ్ఞానము దుర్లభమని చెప్పిరి.

ఈ శ్లోకమునకు రామానుజభాష్య మిట్లుకలదు—

రామానుజభాష్యము : (మనుష్యాః శాస్త్రాధికారయోగ్యాః తేషాం సహస్రేషు కశ్చిదేవ సిద్ధిపర్యంతం యతతే; సిద్ధిపర్యంతం యతమానానాం సహస్రేషు కశ్చిదేవ మావిదిత్వా మత్తః. సిద్ధయే యతతే మద్విదాం సహస్రేషుకశ్చిదేవతత్త్వతో

యథావస్థితం మాం వేత్తి నకశ్చి దిత్యభిప్రాయః"; "సమహాత్మా సుదుర్లభః"; "మాంతు వేద న కశ్చన" (భగ-౭-౧౯-౨౬) ఇతివక్ష్యత ఇతి-

దీనియర్థము-

మనుష్యులు శాస్త్రమునం దధికారము నొందుటకు యోగ్యతకలవారు. వారలలో వేయికి నొక్కడే సిద్ధి (మోక్షు) పర్యంతము ప్రయత్నించును. సిద్ధిపర్యంతము ప్రయత్నించు మానవులలో వేయిమందిలో నొక్కడే నన్ను తెలిసికొని నావలన ముక్తినొందుటకు ప్రయత్నించును. నన్ను తెలిసికొనువారలలో వేయికి నొక్కడే యథారూపముతో నున్న నన్ను యథార్థముగాఁ దెలిసికొనును. ఈశ్లోకమునందలి "నకశ్చిత్" అను పదముయొక్క అభిప్రాయమే "స మహాత్మా సుదుర్లభః" "మాంతు వేద నకశ్చన" అని యీయధ్యాయమునందలి ౧౯, ౨౬వ శ్లోకములచే చెప్పబడగలదు అని.

ఈయది యనుచితముకాదు. దేవతలకుఁగూడ శాస్త్రమునం దధికారము కలదని వేదవ్యాసులు బ్రహ్మసూత్రములచే నిర్ణయించిరి. "యతతి సిద్ధయే" అను వాక్యమునకు సిద్ధిపర్యంతము ప్రయత్నించు నను అర్థము సిద్ధించుట దుర్లభము. ఈ రెండుపదములను ఆవృత్తిచేసి రెండువాక్యములనుగాఁ జేయుట న్యాయముగాదు. "మాం- విదిత్వా-మత్తః" నన్ను-తెలిసికొని-నావలన అను మూడుపదములను మూలమునందులేని వానిని కల్పించుట ప్రమాణసిద్ధముకాదు. "సిద్ధిపర్యంతము ప్రయత్నించువారలలో నొక్కడే సిద్ధికొరకు ప్రయత్నించుచున్నాడు" అను వాక్యము అన్వయించదు. సిద్ధిపర్యంతము ప్రయత్నించువాడే సిద్ధికొరకు ప్రయత్నించువాడుకూడ నగును. వీరిరువురకు భేదముండదు. "కశ్చిన్మాం వేత్తి" ఒకానొకడు నన్ను తెలిసికొనుచున్నాడు. అను వాక్యమునకు "నకశ్చిన్మాం వేత్తి" 'ఎవ్వడు నన్ను తెలిసికొనలేడు' అని యర్థమును చెప్పుటకూడ యుక్తముకాదు. ఇట్టి అర్థమును చెప్పుటకు విరుద్ధలక్షణను ఆశ్రయింపవలెను. అద్దాని నాశ్రయించుట అప్రమాణము. "మాంతు వేద న కశ్చన" అను శ్లోకమునందు 'నాభక్తుని, నన్ను శరణమునొందినవానిని విడచి యెవ్వడు నన్ను తెలిసికొనలేడు.' అని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పదలచెను. కావున అచ్చట నాయర్థము యుక్తమగును. ఇచ్చటమాత్ర మయ్యది పొసగదు. అట్లుగాక ఈశ్వరతత్త్వము యేరికిఁ దెలియతగని దగుచో నయ్యది (ఈశ్వరతత్త్వము) సంప్రదాయసిద్ధము గాకపోవును. అపుడు ఈశ్వరతత్త్వము నకే లోపము ప్రసక్తించును. కావున నీశ్వరతత్త్వ మెవ్వరికిని తెలియదగినదికాదని అంగీకరింప దగదు. "దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా" అను శ్రుతి యీశ్వరతత్త్వము సూక్ష్మబుద్ధులకు గోచరించునని చెప్పుచున్నది. "తమేవ విదిత్వా అతిమృత్యుమేతి" అను శ్రుతి ఈశ్వరతత్త్వజ్ఞానమువలననే ముక్తికలదని ప్రతిపాదించుచున్నది. అట్టితత్త్వ

యీశ్వరతత్త్వమే ఏరికిఁ దెలియనిచో (గోచరము కానిచో) ముక్తియే అప్రసిద్ధమగును. అప్పుడు ముక్తికొరకు వేదాన్తశాస్త్రమునందు ప్రవృత్తియే సంభవింపదు. అట్టితఱి, గృహస్థుని సన్న్యాసాశ్రమమునందు ప్రవేశపెట్టు వేదాంతశాస్త్రము అనర్థకరమగును- ధర్మార్థకామములను సాధించు గృహస్థాశ్రమమును విడచుటవలనను, సన్న్యాసస్వీకారమువలన మోక్షము లభింపకుండుటవలనను. కావున "నన్నెవ్వఁడో ఒకానొక ధన్యుఁడు తెలిసికొనుచున్నాడు" అనియే "కశ్చిన్మాం వేత్తి" అను వాక్యమున కభిప్రాయము. నన్నెవ్వఁడు తెలిసికొనఁడని కాదు.

మరియు, వేదాంతిదేశికులు, మూలమునందలి మనుష్యశబ్దము జాతివిశేషమును చెప్పునది కాదనియు, మోక్షసిద్ధికొరకు ప్రయత్నించు యోగ్యతకల వ్యక్తిమాత్రమును చెప్పునసియును వ్యాఖ్యానించిరి. అదియును యుక్తము కాదు. మనుష్యశబ్దమునకు ముఖ్యార్థము విడచుటలో కారణములేదు. అర్జునుడు మనుష్యుడు కాన మనుష్యులగు మీకు పరమాత్మతత్త్వజ్ఞానము మిగుల దుర్లభమనియే భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు చెప్పదలచెను. కాక దేవాదులకు పరమాత్మతత్త్వజ్ఞానము సులభమని కాని, దుర్లభమని కాని వినినంతమాత్రమున పార్థునకు కలిగెడు ఫలమేమియు లేదు.

ఇక మోక్షసిద్ధికొరకు ప్రయత్నించుటమాత్రము తరచుగా, సర్వసాధారణము (అందరకు సాధారణము) కావున, సిద్ధిపర్యంతమని తమ వ్యాఖ్యానమున వేదాంతదేశికులు చెప్పితి మన్నచో నదియును పొసగదు. మోక్షసిద్ధికొరకు ప్రయత్నించుట మాత్రముకూడ నెల్లరకు సాధారణము కాదు. లోకములో నందరు సిద్ధికొరకు ప్రయత్నించువారలు కనుపించుట లేదు. సంసారముకొరకు ప్రయత్నించుట ఎల్లరకు సాధారణమయి యున్నది. మరియు నెవ్వఁడు (మోక్ష) సిద్ధికొరకు ప్రయత్నించునో వాడే సిద్ధిపర్యంతము ప్రయత్నించుచున్నాడు. నడుమ నాప్రయత్నమును విడువడు. దైవికముగా మోక్షసిద్ధిలోపల మరణము సంభవించినను జన్మాంతరమందైనను మరల ప్రయత్నించును. లేక సిద్ధికొరకు ప్రయత్నించువార లందరకును సిద్ధిపర్యంతము ప్రయత్నము సంభవింపదు కావున మోక్షసిద్ధికొరకు ప్రయత్నించు వేలకొలది మానవులలో ఒకానొకడే సిద్ధిపర్యంతము ప్రయత్నించునని చెప్పవలయును. అట్లు మూలకర్త చెప్పియుండలేదు. మూలకర్త చెప్పనిదానిని రామానుజులు చెప్పినచో రామానుజవచనము నిర్మూలమగును.

మరియు రామానుజులు: ప్రయత్నించుచున్న సిద్ధులలో ఒకానొకడే నన్ను తెలిసికొనుచున్నాడు అనియు నన్ను తెలిసికొనువారలలో ఒకానొకడే నిజముగా నన్ను తెలిసికొనుచున్నాడనియును రెండువాక్యములు వివక్షితము లని చెప్పిరి. అదియు నుచితము కాదు. మూలమునందు అట్టి వివక్ష కలదని సూచించుపదము లేదు. రామానుజులు సూచించిన ప్రకారము రెండువాక్యములు మూలమున కానము.

మూలమునందు లేని వాక్యద్వయమును రామానుజులు కల్పించుట అప్రమాణమగును.

మరియు రామానుజుల కల్పనము అప్రమాణమగుటయేగాక అసంగతముగూడ నగుచున్నది. అదెట్లన, నన్ను తెలిసికొనువాడు నిజముగా నన్ను తెలిసికొనడు. నన్ను నిజముగా తెలిసికొనువాడు నన్ను తెలిసికొనువానికంటె నితరుడు అని చెప్పినట్లగును. ఈయది యనుచితము. ఈశ్వరుని (తత్త్వత) యథార్థరూపముతో తెలియనివాడు యీశ్వరుని తెలిసినవాడని చెప్పబడడు. అట్లె ఈశ్వరుని యథార్థరూపముతో తెలిసికొనినవాడు ఈశ్వరుని తెలిసికొననివాడని చెప్పబడడు. "మాం వేత్తి" అను వాక్యముచే నీశ్వరునియొక్క సామాన్యజ్ఞానమున్ను "మాం తత్త్వతో వేత్తి" అను వాక్యముచే విశేషాకారముగా నీశ్వరజ్ఞానమున్ను చెప్పబడినదని యనరాదు. నిర్విశేష చిన్మాత్రుడగు నీశ్వరునియందు సామాన్యవిశేషభావకల్పనము అసంభవము. ఈశ్వరునకుగూడ పరోక్షత్వ అపరోక్షత్వములచే సామాన్యవిశేషభావభేదము కలదని యనరాదు. "యత్సాక్షా దపరోక్షా ద్బ్రహ్మ" అను శ్రుతి ఈశ్వరుడు నిత్యాపరోక్షబ్రహ్మరూపుడని చెప్పుటవలన పారోక్ష్యాపారోక్ష్యభేద మంగీకరింపదగదు. ఆత్మయే నీశ్వరుడు, ఆత్మ యెవ్వనికి, అప్రత్యక్షుడుకాడు. మరియు ఈశ్వరస్వరూపజ్ఞానము వేరనియు, ఈశ్వరస్వభావజ్ఞానము వేరనియు, అందువలన ఈశ్వరజ్ఞానమునకు భేద ముపపన్నమని యన్నచో నదియు పొసగదు. ఈశ్వరస్వరూపస్వభావములకు భేదములేదు. ఎవడు ఈశ్వరస్వరూపమును తెలిసికొనునో వాడు ఈశ్వరస్వభావమును తెలిసికొనును. ఈశ్వరస్వరూపముకంటె నితరమగు స్వభావము మాయికము. కాన యసత్యమగును. స్వరూపమునుమాత్రమే సత్యము కావున నెవడు ఈశ్వరుని యథార్థరూపముతో తెలిసికొనునో వాడే ఈశ్వరుని గుర్తెరింగినవాడు. ఎవడు యీశ్వరుని యథార్థముగా తెలిసికొనడో వాడు యీశ్వరుని తెలిసికొనినవాడు కానేకాడు అని సిద్ధమయినది. కావున రామానుజవ్యాఖ్యానము యుచితముకాదు. 3

శ్లో. భూమి రాపోఽనలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధిరేవచ
అహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతి రష్టధా ॥ ౪ ॥

అ. గీతాశాస్త్రమును విను అర్జునుని యభిరుచిపరచి, శ్రీకృష్ణుడీశ్లోకముచే తన నిజరూపమును చెప్పుచున్నాడు. ఈశ్లోకము దీని తరువాతశ్లోకమున్ను ఈశ్వరునియొక్క స్వరూపము, స్వభావమున్ను చెప్పుచున్నవి. ఈశ్వరునియొక్క స్వరూపస్వభావములు తెలియనిదే యీశ్వరజ్ఞానము సిద్ధింపదు. ప్రకృతిశబ్దము స్వరూపమను అర్థమునందు, స్వభావమను అర్థమునందును ప్రయోగింపబడుచున్నది. కావున నీశ్వరునియొక్క స్వరూప మొక ప్రకృతియనియు, స్వభావము మరియొక

ప్రకృతియనియు గ్రహింపవలెను. అందు మొదట అనాత్మపదార్థము తెలియబడినచో ఆవల నాత్మజ్ఞానము కలుగుట సులభమగును. కావున ముందు అనాత్మభూతమగు నీశ్వరస్వభావ మను ప్రకృతిని చెప్పుచున్నాడు.

"అష్టౌ ప్రకృతయః" అను శ్రుతిప్రమాణమువలనను, "మూలప్రకృతిరవికృతి ర్మహదాద్యాః ప్రకృతి వికృతయ స్సప్త షోడశకశ్చ వికారో న ప్రకృతి ర్న వికృతిః పురుషః" అను సాంఖ్యశాస్త్రమును బట్టియు, మూలప్రకృతి, ప్రకృతి వికృతులగుమహదహంకారపంచతన్మాత్ర లను నేడును ప్రకృతిశబ్దార్థములగుచున్నవి. పాణిని "జనికర్తుః ప్రకృతిః" అను సూత్రమున ప్రకృతి యన అపాదాన మని నిర్వచించెను. వికృతి యనగా కార్యము, అనాదియు, సర్వజగదుపాదానమును అగు మాయప్రకృతి, పదునారు వికారములకుఁ గారణమును, మూలప్రకృతియొక్క కార్యమున్ను అగు మహదహంకార పంచతన్మాత్ర లేడును ప్రకృతులు వికృతులున్ను అగుచున్నవి. అందు ప్రకృతిత్వమను అంశమునుబట్టి మహదాదు లేడును ప్రకృతులని వ్యవహరింపబడుచున్నవి. పంచమహాభూతములు, పదియింద్రియములు, (జ్ఞానేంద్రియము లయిదు, కర్మేంద్రియము లయిదు), మనస్సు- ఈపదునారును వికారములనబడుచున్నవి. ఇయ్యవి యెప్పుడును కార్యములేకాని, వేటికిఁ గారణములుకావు. అందువలన నీ పదునారింటికి ప్రకృతు లను వ్యవహారములేదు. భూతవికారములయిన దేహములకు స్థూలభూతములు కారణములగుచున్నవి. కావున పంచమహాభూతములను గూడ ప్రకృతిశబ్దముచే వ్యవహరింపవచ్చును. అయినను దేహములు తత్త్వములలో చేరనందునను, తత్త్వములకే పరస్పరము కార్యకారణభావమును చెప్పదలచుట వలనను, మహాభూతములను కారణకోటిలో పరిగణింపలేదు.

వికారములగు పదునారింటనుండి యేతత్త్వము పుట్టనందున ఈ పదునారింటికి ప్రకృతిత్వములేదు. ప్రళయకాలమునందుఁగూడ నశింపనిపదార్థమే తత్త్వమని సాంఖ్యుల సిద్ధాంతము. ఇట్టి తత్త్వ మీ పదునారింటివలన నేదియు పుట్టదు. లేక, ప్రాణాది వాయుపంచకము, ఇంద్రియదశకము, మనస్సు- ఈ పదునారు వికారములని యనదగును. ఈ విషయమునంతయు నుద్దేశించియే శ్రీ కృష్ణుడు యీ శ్లోకము నుపదేశించెను. "భూమిరాపోఽనలో వాయుః" అని.

ఇందు భూమియనగా పృథివీతన్మాత్రయని అర్థము. అపంచీకృతములయిన సూక్ష్మభూతములకు తన్మాత్రలని వ్యవహారము. ఈ తన్మాత్రలే పంచీకృతములయి, స్థూలభూతములకుఁ గారణమగుచున్నవి. ఇపుడు వ్యవహారదశలో కనబడునవి స్థూలభూతములు. ఈ స్థూలభూతములు పుట్టుటకు పూర్వమున్నవి తన్మాత్రలని యర్థము. శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధములు తన్మాత్రలని కొందరందురు.

ఇచట స్థూలభూతములను విడచి తన్మాత్రలనే గ్రహించు టేల? అని ప్రశ్నింప రాదు. మూలమున "భిన్నా ప్రకృతి రష్టధా" అని కలదు. స్థూలభూతములకు ప్రకృతి యను వ్యవహారము లేదు. అందువలన స్థూలభూతములను విడచుట సంభవించినది. అట్లె మనస్సునకుగూడ ప్రకృతి యను వ్యవహారము లేనందున ఇచట మనశ్శబ్దము లక్షణచే స్వకారణమగు అహంకారమునందు ప్రవర్తించుచున్నది. మనస్సు అన అంతఃకరణము. అహంకారమన అంతఃకరణమునకు కారణమగు తత్వాంతము అని యీ రెంటికి భేదము గ్రహింపవలెను. బుద్ధి యనగా మహత్తత్వము, అహంకారమన మూలప్రకృతి, అవిద్యాఽహంకార వాసనలతోఁగూడిన అవ్యక్తము మూలప్రకృతి యనియు, అహంకారమనియు చెప్పబడుచున్నది. విషముతోఁగూడిన అన్నము విషమని యనినట్లు అహంకారవాసనలతోఁగూడిన యవ్యక్తము అహంకారమని చెప్పబడుచున్న దని భావము.

అవ్యక్తము మానవుని కర్మలయందు ప్రేరేపించును. అహంకారముగూడ నట్లే మానవుల కర్మలయందు ప్రేరేపించుచున్నది. 'నేను' అను అహంకారము లేనిదే యెవ్వనికి దేనియందును ప్రవృత్తి సంభవింపదు.

లోకములో అహంకారమువలన నెల్లరకు ప్రవృత్తి సంభవింపవచ్చును గాని అవ్యక్తమువలన ప్రవృత్తి యెట్లు సంభవించునని ప్రశ్నింపరాదు. అనాత్మయందు ఆత్మాభిమానరూపమగు అహంకారము అజ్ఞానమూలకము. అజ్ఞానమునందు ప్రవర్తకత్వము లేనిదే తత్కార్యమగు అహంకారమునందు ప్రవర్తకత్వ ముండ నేరదు. కారణధర్మములు కార్యమునందు సంక్రమించుట లోకసహజము. కారణమగు అజ్ఞానమునకే ప్రవర్తకత్వము లేనిచో తత్కార్యమగు అహంకారమునకు ప్రవర్తకత్వముండుట అసంభవము. మాయ యనునది ఆత్మస్వరూపమును కప్పిపుచ్చి, అందరను అన్నిటియందును ప్రేరేపించును.

ఓయి! ప్రకృతియనగా నేమి? మాయ. మాయయన నేమి? ఈశ్వరుని యందలి ప్రపంచమును పుట్టించు సామర్థ్యము. ఈయది కారణరూపముతోను, కార్యరూపముతోను యెనిమిది విధములుగా విభజింపబడినది. అందు మహదాదులేడును కార్యప్రకృతులు. మూలప్రకృతి, కారణప్రకృతి ఇట్లు యీశ్వరప్రకృతి యెనిమిదివిధములు గలదని తెలియవలెను.

అయితే శారీరక మీమాంసాశాస్త్రమునందు "ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతానుపరోధాత్" అను సూత్రమున శ్రీబాదరాయణులు సాంఖ్యమతమును నిరాకరించిరి. ఇచట సాంఖ్యమతసిద్ధమగు ప్రకృత్యష్టకమును శ్రీకృష్ణు డుపన్యసించెను. ఈ విరోధ మెట్లు పరిహృతమగును? వినుము. శారీరమీమాంసాశాస్త్రమునందు ప్రకృత్యాదులు బ్రహ్మకంటె వేరుకావనిమాత్రమే నిరాకరింపబడినది. ప్రకృ

త్త్వాదుల స్వరూపమును నిషేధించలేదు. శారీరకశాస్త్రమునందుగూడ మాయా ము న్నగువాటి నంగీకరించిరి. బుద్ధి మహత్తత్త్వమనియు, మనస్సు అహంకారమనియును వేదాంతు లంగీకరించిరి. అంతఃకరణమే మనస్సు అనియు, అహంకారమనియు, వృత్తి భేదముచే రెండువిధములు : "అహంవృత్తి రిదంవృత్తి రిత్యంతఃకరణం ద్విధా" అని విద్యారణ్యులు నుడివిరి. అందు అహంవృత్తి యహంకారమనియు, ఇదంవృత్తి మనస్సనియు విభాగము. ఈ రెండును అంతఃకరణపరిణామము లగుటచే నీరెంటికి మహత్తత్త్వకార్యములని వ్యవహారము. అందు ఇదంవృత్తి అహంవృత్తి పూర్వక మగుటచే మనస్సు అహంకారకార్య మను వ్యవహార ముపపన్నమగుచున్నది.

మరియు, సాంఖ్యమతమున మూలప్రకృతియే జగదుపాదానమని చెప్పిరి. "న ప్రకృతి ర్న వికృతిఃపురుషః" అని యాత్మను జగదుపాదానత్వమును నిషేధించిరి. వేదాంతశాస్త్రమున "జన్మాద్యస్య యతః" (బ్ర॥ సూ॥ ౧-౧) అనుసూత్రముచే మాయాద్వారమున పురుషునకే ప్రపంచోపాదానత్వమును చెప్పిరి. ఇట్లు సాంఖ్యాద్వైతములకు చాల భేదముకలదు. కావున నిచట సాంఖ్యమత ముపన్యసింపబడినదను దోష మాపాదింప వీలులేదు.

లేక "అదుష్ట మన్యతో గ్రాహ్యం" అను న్యాయమున సాంఖ్యశాస్త్రము నందుఁ జెప్పినదయినను దోషరహితమయిన అంశము గ్రహింపదగినదే యగును. సాంఖ్యశాస్త్రమున ప్రకృత్యష్టకము పేర్కొనబడినది. అయ్యది శ్రుతిసిద్ధమగుటచే దుష్టముకాదు. కావున నాయంశముమాత్రమే యిచట గ్రహింపబడినది. శ్రుతి విరుద్ధమగుటచే పురుషుడు ప్రకృతియు, వికృతియు గా డను అంశము గ్రహింప లేదు. అయితే నిజస్థితిలో పురుషునకు ప్రకృతిత్వముకాని, వికృతిత్వముకాని లేదు. మాయాద్వారమున పురుషునకు ప్రకృతిత్వమును శ్రుతి బోధించినదని తెలియవలెను.

రామానుజమతము :

ఇచట రామానుజులు భూమి, ఉదకము మున్నగునవి యథాశ్రుతముగ స్థూలభూతములనే బోధించునని చెప్పిరి. స్థూలభూతములకు ప్రకృతు లను వ్యవహారము లేనందున రామానుజులు చెప్పిన యర్థము యుక్తముకాదు.

ఇక వేదాంతదేశికులు : "ఏషాహి పూర్వమేకా పశ్చాదష్టధా పరిణతా" (ఈప్రకృతి మొదట నేకరూపముగానుండి పిదప నెనిమిదివిధములుగ పరిణమించెను) అనిచెప్పిరి అది యుచితముకాదు. భూతపంచకము, ప్రాణపంచకము, ఇంద్రియదశకము, విషయపంచకము, మనోబుద్ధ్యహంకారత్రయము అను నీ ఇరువదియెనిమిది విధములుగా పరిణమించిన ప్రకృతి మనోబుద్ధ్యహంకారములు, పంచభూతములు అను నెనిమిదివిధములుగ పరిణమించెనని చెప్పుట యుక్తముకాదు. అట్టితరి ప్రకృతి

యిరువదియెనిమిది విధముల పరిణమించినదని చెప్పదగియున్నది. ఘటరూపముగా పరిణమించిన మృత్తుకంటె వేరుగా అట్లు పరిణమించిన మృత్తుయుండినట్లు భూతాదిరూపముగా పరిణమించిన ప్రకృతికంటె వేరుగా అట్లు పరిణమింపని ప్రకృతి లేసందున ప్రకృతి మొదట నొకటియయి పిదప నెనిమిదివిధముల పరిణమించినదని చెప్పుట సమంజసముగాదు. ప్రకృతి కార్యరూపముతో నెనిమిదివిధములుగను, కారణరూపముతో నేకవిధముగను ఉన్నదనియే చెప్పవలయును. మొత్తము 'ప్రకృతియంతయు కార్యరూపముగ పరిణమించినదని యేల చెప్పగూడదు?' అని యనరాదు. అపుడు ఈశ్వరోపాధియగు నవ్యక్తమే లేకపోవును. జీవునకు కారణశరీరమగు అజ్ఞానమున్ను లేకపోవును. ఇందు ఇష్టాపత్తిని చూపదగదు. అట్టితరి సుషుప్తియందు జీవునకు అజ్ఞానానుభవము లేకపోవలసివచ్చును. వ్యవహారకాలమందుఁగూడ "అహమజ్ఞః" (నేను అజ్ఞానిని) అని యనుభవసిద్ధమయిన అజ్ఞానమును త్రోసిపుచ్చుట సాధ్యముకాదు. అజ్ఞానమే లేనిచో లోకానుభవసిద్ధమయిన ఘటజ్ఞానముచేఁ గలిగెడి యజ్ఞాననివృత్తి పొసగ నేరదు.

అజ్ఞానమనగా జ్ఞానాభావమేకాని మాయ గాదని యనరాదు. అనాదిభావపదార్థమయి జ్ఞాననివర్త్యమయినది మాయ యని మాయకు లక్షణమును చెప్పిరి. అజ్ఞానమునకును అదే లక్షణము నంగీకరించిరి. మరియు "అహ మజ్ఞః" (నేను అజ్ఞానిని) అని ప్రతీతి కలదుగాని నేను జ్ఞానాభావముకలవాడ నను ప్రతీతి లేదు. కావున అజ్ఞానము భావరూపమేకాని, అభావరూపముగాదు. కనుక రామానుజవ్యాఖ్య పొసగ నేరదు. ౪

శ్లో. అపరేఽయ మితస్త్వన్యాం ప్రకృతిం విద్ధి మే పరామ్
జీవభూతాం మహాబాహో! యయేదం ధార్యతే జగత్ ॥ ౫ ॥

అ. ఎనిమిదివిధముల భేదముగల, పూర్వశ్లోకముచేఁ జెప్పబడిన ప్రకృతిని అపరప్రకృతి యందురు. దీనికంటె వేరయినట్టియు, పరమాత్మయొక్క స్వరూపమయినట్టియు, జీవభూతమయిన ప్రకృతిని చెప్పెద వినుము. ఈ ప్రకృతిచేతనే ప్రపంచమంతయు ధరింపబడియున్నది. వెనుకటి శ్లోకమునందు చెప్పిన ప్రకృతి యీశ్వరుని యొక్క స్వభావభూతమనియు, ఈ శ్లోకమునందుఁ జెప్పిన ప్రకృతి యీశ్వరుని యొక్క స్వరూపభూతమనియు భేదమును గ్రహించవలెను. ఈశ్వరస్వరూపభూతమయిన ప్రకృతిని జీవప్రకృతియనియు క్షేత్రజ్ఞలక్షణప్రకృతియనియు నందురు. (జీవయతి- చేతయతి- దేహమితి- జీవః) అను వ్యుత్పత్తిచే దేహమును చైతన్యముకలదానినిగా చేయునదికాన జీవప్రకృతియని యనబడుచున్నది. క్షేత్రమనగా దేహేంద్రియాద్యనాత్మపదార్థసంఘాత మని యర్థము. దానిని తెలుసుకొనునట్టిదికాన క్షేత్రజ్ఞప్రకృతి యనియు నందురు. ఈ విషయము త్రయోదశాధ్యాయమునందు

స్పష్టపడగలదు. కావున నీ ప్రకృతి కూటస్థాత్మస్వరూప మస్పష్టమగుచున్నది. దీనిచే ఈశ్వరస్వరూపము జీవుడని వ్యక్తమగుచున్నది. అందువలన జీవేశ్వరుల కభేదము స్పష్టమగుచున్నది. మరియు నీ ప్రకృతి, దేహము ప్రాణమును ధరించుటకు నిమిత్తమని యనదగును. ఇందు "జీవాపేతం వావ కిల శరీరం మ్రియతే" (ఛాం-౬-౧౧-33) అను శ్రుతి ప్రమాణమగుచున్నది. "మృఙ్ - ప్రాణత్యాగే" అను ధాతువు వలన "మ్రియతే" అనగా ప్రాణత్యాగమును చేసికొనుచున్నాడని యర్థము.

ఓయి! జీవుడు శరీరమునుండి వెడలినప్పుడుకదా శరీరమునకు మరణమేర్పడును! (పూర్ణుడు) అంతటనుండు జీవునకు శరీరమునుండి లేచిపోవుట పొసగుటెట్లు? వినుము. జీవుడు నిజరూపముతో పరిపూర్ణుడయినను బుద్ధి మున్నగు నుపాధుల యొక్క సంబంధముచే పరిచ్ఛిన్నుడుకాన శరీరమునుంచి వెడలిపోవుట సంభవించును. ఆకాశము స్వతస్సిద్ధముగా పరిపూర్ణ మయినను ఘటమను ఉపాధివశమున పరిచ్ఛిన్నమై ఘటాకాశమను పేరును బడసి ఘటము దండప్రహారముచే భిన్నము కాగా (బద్దలుకాగా) ఘటాకాశముపోయి, మహాకాశములో చేరుచున్నది. ఇట్లే బుద్ధ్యాద్యుపాధి పరిచ్ఛిన్నుడగు జీవునకు శరీరమునుండి (ఉత్క్రాంతి) లేచిపోవుట తటస్థించును.

ఇందు "ధ్యాయతీవ లేలాయతీవ" అను శ్రుతి ప్రమాణమగుచున్నది. బుద్ధి ధ్యానించుచుండ ఆత్మ ధ్యానించువాడువలె నుండును. బుద్ధి చలించుచుండ ఆత్మ చలించువాడువలె నుండును. అట్లె బుద్ధి (అంతఃకరణము) శరీరమునుండి లేచిపోవుచుండ ఆత్మ లేచిపోవుచున్నవాడువలె నుండును. ఇట్లే చైతన్యము ప్రాణధారణకు నిమిత్తమగుటకూడ బుద్ధ్యవచ్ఛిన్నరూపముతో ననియే గ్రహింపవలయును.

చిదాత్మ (జీవుడు) అంతర్యామి నారాయణాది శబ్దవాచ్యమయిన కూటస్థ సాక్షిచైతన్యరూపముతో జగత్తులో ప్రవేశించి ప్రపంచమును నిలవబెట్టుచున్నాడని భావము. జీవుడు సర్వప్రపంచమును లోపల వెలుపల వ్యాపించియుండెనని "అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణ స్థితః" అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. అయినను వెలుపల వ్యాపించి యున్నవానికి లోపల ప్రపంచమును ధరించియుండు టెట్లను శంకకు సమాధానముగా భాష్యకారు లనిరి. "అంతఃప్రవిష్టయా ప్రకృత్యా" అని. అనగా లోపల వ్యాపించియుండు ప్రకృతిచే ప్రపంచము ధరించబడుచున్నదని భావము. యథాశ్రుతార్థమునందుమాత్రము పరిపూర్ణుడయిన జీవునకు లోపలప్రవేశ మెట్లు సంభవించునని ప్రశ్నపుట్టును. నిజస్థితిలో పరిపూర్ణునకుఁగూడ బుద్ధ్యాద్యుపాధివశమున అంతఃప్రవేశము సంభవింపవచ్చును. "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్" అను శ్రుతిప్రమాణమువలన ఇదియంతయు స్థావరజంగమ దేహాపేక్షయా

చెప్పబడినది. కేవలాచేతనములయందు ఈశ్వరునకు క్రొత్తగా ప్రవేశమనునదియే లేదు.

ఇట్లు లోపల వ్యాపించియున్న చైతన్యము జీవుడనియు, కూటస్థుడనియు, సాక్షియనియు, ఆత్మయనియు వ్యవహరించుచున్నారు. వెలుపల వ్యాపించియున్న వానిని యీశ్వరుడనియు, బ్రహ్మయనియు వ్యవహరించుచున్నారు. లోపల వెలుపల ఉనికియనునది చైతన్యమునందు కల్పింపబడుటవలన వస్తుతః నిరవయవము, ఏకరూపము, అద్వితీయము నగు చైతన్యమునందు జీవేశ్వరభేదములేదని సిద్ధాంతము.

చేతనపదార్థములయందు జీవుడున్నను, అచేతనపదార్థములయందు జీవుడెట్లుండునని యనరాదు. అచేతన పదార్థములయందు చిదాభాసరూపుడయిన జీవుడుండడుకాని, ప్రత్యగాత్మరూపుడయిన జీవుడుండును.

"చేతనాచేతనభిదా కూటస్థాత్మకృతా నహి,

కింతు బుద్ధికృతాభాస కృతైవేత్య వగమ్యతాం" అని ప్రమాణముకలదు. చేతనాచేతన విభాగము కూటస్థాత్మనుబట్టి రాలేదు, చిదాభాసునిబట్టి యేర్పడినది. అనగా చిదాభాసుడు కలవి చేతనములనియు, చిదాభాసుడులేనివి అచేతనములనియు విభాగము.

రామానుజ మతము :

ఈశ్వరునకు అచేతనప్రకృతి, చేతనప్రకృతి అని రెండుప్రకృతులు కలవు. అందు అచేతనప్రకృతి భోగ్యము. ఈయది "భూమి రాపః" అను పూర్వశ్లోకముచే జెప్పబడినది. చేతనప్రకృతి భోక్తృరూపము. అది యీ శ్లోకముచే జెప్పబడుచున్నది, అని రామానుజులు తమ భాష్యమునం దుదహరించిరి.

అది యుక్తముగాదు. "అవికార్యోయ ముచ్యతే" (భగ-౨-౨౫) అను శ్లోకముచే జీవునియందు భోక్తృత్వమను వికారములేదని నిషేధింపబడినది. (2) అహంవృత్తిరూపమగు విజ్ఞానమయకోశరూపమయిన బుద్ధియే భోక్తయని నిరూపించబడినది. బుద్ధి స్వతస్సిద్ధముగా జడము, భోక్తృభోగ్యరూపమయిన ప్రకృతియు జడము. చేతను డగు జీవుడు కర్తకానందున భోక్తగూడ గాడు.

మరియు "ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కర్మాణి సర్వశః

అహంకార విమూఢాత్మా కర్తాఽహ మితి మన్యతే॥ (భగ 3-౨౭) అనియు, "నకరోతి నలిప్యతే" (భగ-౧3-3౨) అనియును జీవునకు కర్తృత్వమే లేదని నిరూపింపబడుచున్నది.

మరియు "నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతం" (శ్వేతా-౬-౧౯) ఇత్యాది శ్రుతి బుద్ధితాదాత్మ్యాధ్యాసమువలన జీవునకు కర్తృత్వ మేర్పడినదనియు, అయ్యది

భ్రమాత్మకమనియును చెప్పుచున్నది. బుద్ధితాదాత్మ్యాధ్యాసలేని సుషుప్తిదశయందు జీవునకు కర్తృత్వములేదు. కర్తృత్వములేనివానికి భోక్తృత్వము పొసగనేరదు. అట్లు పొసగుచో సోమయాగ మనుష్ఠించువాడొకడును, తత్ఫల మనుభవించువాడు మరియొకడును కావలసివచ్చును. మరియు రామానుజమతమున జీవుడు అణురూపుడు గనుక అణురూపుడగు జీవస్వరూపమయిన భోక్తచే మొత్తము ప్రపంచము ధరింపబడ నేరదు. కావున రామానుజవ్యాఖ్యానము సర్వదా అసంగతమగుచున్నది ॥ ౫ ॥

శ్లో. ఏత ద్యోనీని భూతాని సర్వాణీ త్యుపధారయ
అహం కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయ స్తథా ॥ ౬ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞములను (పరాపర) ప్రకృతులు రెండును సమస్త భూతములకు కారణములని తెలిసికొనుము. అందువలననే నీ రెండు ప్రకృతులద్వారమున సర్వప్రపంచముయొక్క ఉత్పత్తి స్థితి లయములకుఁ గారణమగుచున్నాను.

క్షేత్రప్రకృతి యనగా అపరప్రకృతి, క్షేత్రజ్ఞప్రకృతియనగా పరప్రకృతి. ఇదంప్రత్యయ విషయమగు భూమ్యాదులు క్షేత్రము, అహంప్రత్యయవిషయమగు చిదాత్మ క్షేత్రజ్ఞుడు. అని భేదము.

అహంకారముగూడ అహంప్రత్యయవిషయమగుచున్నందున అహంప్రత్యయ విషయుడు ఆత్మయే యని యనదగదు. అని ప్రశ్నించుట యుచితముగాదు. (మమాహంకారః) నాకీ యహంకారము అను ప్రతీతి యుండుటచే అహంకారము కేవలము అహంప్రత్యయవిషయననుకాదు. అయితే ఆత్మకూడ (మమాత్మా) అను ప్రతీతిని బట్టి కేవలము అహంప్రత్యయవిషయుడు గాడని చెప్పవచ్చునుకదా? కాదు, అచ్చట ఆత్మశబ్దము స్వరూపవాచకము కాని ఆత్మవాచకము కాదు. కావున ఆత్మ కేవలాహంప్రత్యయ విషయుడే యగుచున్నాడు. అహంకారము సాక్షికముగా అహంప్రత్యయవిషయమగుచున్నందున సాక్షికముగా ఆత్మయగునుకదా? కాదు. అనాత్మ పదార్థమగు అహంకారమునకు సాక్షికముగాకూడ ఆత్మత్వము సంభవించదు. అహంకారమునకు అహంప్రత్యయవిషయత్వము, ఆత్మతాదాత్మ్యాధ్యాసవలన నేర్పడుచున్నది. (ఆత్మతాదాత్మ్యాధ్యాసచే అహంకారము అహంశబ్దముగాఁ జెప్పబడుచున్నది.)

మూలమునందలి "యోని" అను పదమునకు ఉపాదానకారణము లని యర్థము.

ఓయి! జడమయిన క్షేత్రప్రకృతి జడములయిన భూతములకు ఉపాదానకారణమయిన నగుగాక, చేతనమయిన క్షేత్రజ్ఞప్రకృతి జడములయిన భూతముల

కుపాదానకారణ మెట్లగును ? కార్యకారణములకు సారూప్య ముండవలెకదా ? భూతములు జడములుకదా? క్షేత్రజ్ఞుడు చేతనుడుకదా ? నిజమే. వినుము సమాధానము. పరిణామవాదపక్షమునందు కార్యకారణములకు సాలక్షణ్యము (సమానరూపత్వము కలిగియుండుట)అను నియమముకలదు. కాని వివర్తవాదమునం దట్టి నియమములేదు.

కావున క్షేత్రప్రకృతి భూతముల కుపాదానకారణమయినను క్షేత్రజ్ఞప్రకృతి మాత్రము వివర్తాధిష్ఠానమగును. ప్రపంచమునకు వివర్తోపాదానమగుచున్నందున క్షేత్రజ్ఞుడు ప్రకృతిశబ్ద వాచ్యుడగుచున్నాడు. ప్రకృతి యనగా ఉపాదానమని యర్థము. కావున త్రాడు సర్పమునకువలె జీవుడు సర్వభూతములకు ఉపాదానమని తేలినది. ఉపాదాన మనగా తనతో నభిన్నమయిన కార్యముయొక్క పుట్టుకకు కారణము అని యర్థము. ("స్వాభిన్నకార్యజనిహేతుత్వ ముపాదానత్వమ్" అని లక్షణము). ఈయది వివర్తాధిష్ఠానమునందును పరిణామియందును అనుగతమగు సాధారణ లక్షణము. కావున సర్వభూతములు చేతనవివర్తములగుటచే చేతనయోనులనియు, మాయాపరిణామములగుటవలన మాయాయోనులనియును, చెప్పనగును. పరిణామ వివర్తములకు వేరువేరు లక్షణము ఆవశ్యకమయిన నిట్లు చెప్పుకొనవలయును. (ఉపాదాన సమసత్తాక కార్యాపత్తిః పరిణామః) (ఉపాదానవిషమసత్తాక కార్యాపత్తిః వివర్తః) అని. అనగా ఉపాదానకారణ ముండునంతకాలము నుండు కార్యమును పుట్టించుట పరిణామము. ఉపాదానకారణముండు కాలముకంటె తక్కువకాలముండు కార్యమును పుట్టించుట వివర్తము. అని.

సత్తయనునది మూడువిధములు. పారమార్థికసత్త, వ్యావహారికసత్త, ప్రాతిభాసికసత్త యని. అందు పారమార్థికసత్త బ్రహ్మయందును, క్షేత్రజ్ఞుని (జీవుని) యందును యుండును. వ్యావహారికసత్త జగత్తుయం దుండును. ప్రాతిభాసికసత్త, రజ్జుసర్పాదులయందు, స్వప్నప్రపంచాదులయందు నుండును. పారమార్థికసత్త యన ఎల్లపుడు నుండుట. వ్యావహారికసత్త యన వ్యవహారదశలోమాత్రముండుట. ప్రాతిభాసికసత్తయన, ప్రతీతిసమయమునందుమాత్ర ముండుట. కార్యకారణములగు మృద్ఘటములు రెండును వ్యావహారికసత్తకలవి. కావున నిచట కార్యమగు ఘటము ఉపాదానసమసత్తాకము, పరిణామము నగుచున్నది. అట్లే మాయా, ప్రపంచములు రెండును వ్యావహారికసత్త కలవి. ఇందు కార్యమగు ప్రపంచము ఉపాదానసమసత్తాకము. (ఉపాదానమగు మాయ యుండునంతకాల ముండునది.) కావున పరిణామమగుచున్నది. ఇక రజ్జుసర్ప స్థలమున కారణమగు రజ్జువు (త్రాడు) వ్యావహారిక సత్తకలది. కార్యమగు సర్పము ప్రాతిభాసికసత్త కలది. అట్లే బ్రహ్మ జగత్తులలో బ్రహ్మ పారమార్థికసత్తకలవాడు. జగత్తు వ్యావహారికసత్తకలది. కావున నిచట కార్య-

కారణములు భిన్నసత్తాకములగుటచే సర్పము రజ్జు వివర్తమనియు, జగత్తు బ్రహ్మ వివర్తమనియు గ్రహింపవలెను.

కార్యకరణసంఘాతరూపములయిన పదార్థము లన్నియు భూతవికారములు. పృథివ్యాదిమహాభూతములుగూడ కార్యములు. మహదంహకార పంచతన్మాత్రలను నేడునుకార్యములే యగుచున్నవి. మూలప్రకృతిమాత్రము కార్యముకాదు. అయ్యది అనాది. కావున దానికి మూలప్రకృతి (మూలకారణము) అని వ్యవహారము పొసగుచున్నది. క్షేత్రజ్ఞుడుగూడ అజుడు, నిత్యుడు, శాశ్వతుడును అగుచున్నాడు. అందువలన క్షేత్రజ్ఞుడు అనాది యగును. కావున మూలప్రకృతి, క్షేత్రజ్ఞుడును తప్ప మిగిలిన ప్రపంచమంతయు కార్యరూపమే యని గ్రహింపవలెను.

మూలప్రకృతి అనాది యయినను నైయాయికులు చెప్పెడి ప్రాగభావమువలె అనిత్యమే యగుచున్నది. క్షేత్రజ్ఞునివలె నిత్యముకాదు. ఇట్లు క్షేత్రజ్ఞ మూల ప్రకృతులకు నిత్యత్వానిత్యత్వములతోను, జ్ఞానజాడ్యములతోను మిక్కిలి భేదము గలదు.

ఓయి! క్షేత్ర, క్షేత్రజ్ఞ ప్రకృతులు రెండు సర్వభూతములకుఁ గారణము లని చెప్పినందున సర్వప్రపంచముయొక్క ఉత్పత్తి ప్రళయములకు నా ప్రకృతిద్వయమే కారణమగును. ఈశ్వరుడు కారణముగాడు. ఇట్లుండ "అహం కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయ స్తథా" అని శ్రీకృష్ణుడు సర్వప్రపంచోత్పత్తి ప్రళయములకు తాను (ఈశ్వరుడు) కారణమని యెట్లుచెప్పెను? వినుము. తనయొక్క స్వరూపస్వభావ భూతములగు క్షేత్రజ్ఞ క్షేత్రప్రకృతులు రెండును జగదుపాదానములగుటవలన వాని ద్వారమున తాను సర్వప్రపంచమున కుపాదానకారణ మగుచున్నానని శ్రీకృష్ణుని భావము.

లోకములో ఉపాదానకారణములగు మృదాదులనుండి ఘటాదికార్యములు పుట్టుచున్నవి. మరల నయ్యవి ఉపాదానకారణమునందే లీనమగుచున్నవి. అట్లే ఈశ్వరుడు ప్రకృతిద్వయద్వారమున నెల్లజగము సకలప్రపంచమునకు ఉపాదాన కారణమయినందున ప్రపంచము జగత్తుయొక్క ఉత్పత్తి లయములను స్థానమగుచున్నాడు.

జగమనగా ఉత్పత్తివినాశములుకలది యని అర్థము. (జాయత ఇతిజం గచ్ఛతీతిగం) అని వ్యుత్పత్తినిచెప్పి "హ్రిస్వస్యపితి కృతి" అను సూత్రమున తుగాగమును చేయగా "జగత్' అను రూప మేర్పడును. అనగా "జ" అన పుట్టునది, "గ" యన పోవునది. కావున జగత్ అను శబ్దమునకు ఉత్పత్తి వినాశములు కలది యని అర్థము లభించును. అనిత్య మని నిశ్చయార్థము. మూలమునందలి "ప్రభవః" అను పదమునకు ఉత్పత్తిస్థానమని యర్థము "ప్రలయః" అను పదమునకు వినాశ

స్థానమని యర్థము. అన్వయసౌకర్యముకొరకు "భవామి" (అగుచున్నాను) అను పదమును అధ్యాహారముచేసికొనవలయును. ఇట్లే భాష్యమునందలి ఉత్పత్తి వినాశ శబ్దములుగూడ ఉత్పత్తి వినాశస్థానపరములుగాని ఉత్పత్తి వినాశము లను ధర్మపరములుగావు ఈశ్వరుడు జగత్తుయొక్క జన్మధర్మముగాని, మరణధర్మముగాని కాడు. అందువలన అన్వయము పొసగదు. "యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే" "యేన జాతాని జీవంతి" "యత్ప్రయం త్యభిసంవిశంతి" అను (తై. ఉ. ౯-౧) తైత్తిరీయోపనిషచ్ఛ్రుతివలన ఈశ్వరుడు ప్రపంచోత్పత్తి స్థితి లయములకు గారణమని స్పష్టమగుచున్నది.

ఆత్మశబ్దముయొక్క పరమార్థమున్ను కూటస్థ, సాక్షి, క్షేత్రజ్ఞ, ఈశ్వర, బ్రహ్మ మున్నగు పదములచే బ్రతిపాదింపఁదగిన నేనే (ఈశ్వరుడే) నిఖిలజగదాకారముగా పరిణమించిన మాయాధిష్ఠానచైతన్య మను అర్థము పర్యవసించినది. దీని వలన జీవేశ్వరభేదవాదము మొదలంట తుడిచిపెట్టబడినది.

రామానుజ మతము :

రామానుజులు చేతనాచేతన ప్రకృతులు రెంటికి ఈశ్వరుడు కారణ మని వ్యాఖ్యానించిరి. ఈయది సరిగాదు. "అజో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురాణః" అను శ్రుతి యీశ్వరునినుండి జీవుడు పుట్టడని చెప్పుచున్నది. పుట్టినవానికిగాని మరణము సంభవింపదు. ప్రకృతి పురుషకాలములు అనాదిపదార్థములని రామానుజులుగూడ నంగీకరించిరి. "అజామేకాం లోహిత శుక్ల కృష్ణామ్" అను శ్రుతి ప్రకృతికి (మాయకు) గూడ ఆత్మనుండి జన్మలేదని చెప్పియున్నది. మాయకు జన్మ అంగీకరించుచో, మాయ పుట్టకపూర్వము యీశ్వరు డమాయికుడు గావలసివచ్చును. అపుడు "మాయినం మహేశ్వరం" అను శ్రుతి విరుద్ధమగును. మరియు మాయారహితుడగు నీశ్వరునకు మాయను పుట్టించుసామర్థ్యము లేనందున మాయకు ఉత్పత్తియే సంభవింపదు. మాయ యన, ఈశ్వరునియొక్క సామర్థ్యముగాని వేరుగాదు. ఇదియే ఈశ్వరశక్తి యనిగూడ వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఈశ్వరుడు మాయను పుట్టించుసామర్థ్యరూపమయిన మరియొక మాయను కలిగియున్నాడనినచో ఆ మాయను పుట్టించుటకు మరియొక మాయ, దానికి మరియొక మాయ అని యిట్లు అనేకమాయలు కల్పింపవలసివచ్చినందున అనవస్థాదోష మేర్పడును. వాస్తవస్థితిలో ఈశ్వరసామర్థ్యముకంటె వేరుగ మాయ అను తత్త్వము మరియొకటి లేదు. మాయ ఈశ్వరాతిరిక్తమగు తత్త్వాంతర మని యంగీకరించు సాంఖ్యసిద్ధాంతము అవైదికమగుటచే నప్రమాణము. కావున జీవునివలె మాయగూడ అనాది యని సిద్ధమయినది. ఇట్టితరి జన్మరహితములగు మాయాజీవులకు ఈశ్వరుడెట్లు కారణమగును? కావున చేతనాచేతన ప్రకృతుల రెంటికి ఈశ్వరుడు కారణమని చెప్పు

రామానుజమతము పొసగనేరదు. కనుకనే పరమేశ్వరునివలన జీవులు పుట్టుదు రను దోషముండుటంబట్టి భాగవతమతమును బాదరాయణులు శారీరకమీమాంసా శాస్త్రమున నిరాకరించిరి.

ఉపాధిపరిచ్ఛిన్నత్వరూపముతో జీవునకు జన్మయనియు, తద్భంగ (ఉపాధిభంగ) ముచే జీవునకు జీవత్వనాశమే మోక్ష మనియుఁ జెప్పరాదు. ఉపాధిగతములగు జన్మ నాశములచే ఉపహితునకు జన్మ నాశము లంటనేరవు. అట్లు కానిచో ఘటముయొక్క జన్మనాశమువలన ఆకాశమునకుఁగూడ జన్మనాశములు ప్రసక్తించును. బుద్ధిపరిచ్ఛిన్నుఁడగు జీవునకుగూడ శరీర మను ఉపాధియొక్క జన్మనాశము లచే, జన్మనాశములు ప్రసక్తించును. ఈ రెండుదోషములను ఇష్టాపత్తిచే పరిహరింపఁదగదు. "నహన్యతే హన్యమానే శరీరే" (భగ–౨–౨౦) శరీరము నశించినను జీవుడు నశించడు. అని యిచటనే శ్రీకృష్ణుడు చెప్పియుండెను. మరియు తత్త్వమును చెప్పు నీ ప్రకరణమున ఔపాధికము అతాత్త్వికము అగు జన్మనాశములను చెప్పుట అసంబద్ధమగును. కావున జీవునకుఁగాని మాయకుగాని యీశ్వరుడు కారణముకాడు.

మరియు రామానుజులు: "మహా నవ్యక్తే లీయతే" "అవ్యక్త మక్షరే లీయతే" "అక్షరం తమసి లీయతే" "తమః పరేదేవ ఏకీ భవతి" అను శ్రుతిని తమవాదమున కాధారపరచుకొనిరి. అదియును రామానుజుల యభిప్రాయమున కను కూలించదు. ఇచట అవ్యక్తత్వ అక్షరత్వ తమస్త్వములు ప్రకృతియొక్క అవస్థా విశేషములుకాని ఆత్మధర్మములుకావు. ప్రకృతికి ఆత్మయందు లయమును అద్వైతు లంగీకరించిరి. ఆత్మకార్యముగాని ప్రకృతి యాత్మయం దెట్లు లయమగునని యన రాదు. అకార్యమగు ప్రాగభావమునకు లయము (నాశము) కనిపించుచున్నది. ఆకాశముయొక్క కార్యముగాని మేఘము ఆకాశమునందు లయమగుచున్నది. అగ్నికార్యముగాని పటము అగ్నియందు లయమగుచున్నది. కావున కార్యమే లయముచెందుననియు, కారణమునందే లయమును చెందుననియును నియమములేదు. మరియు నీ శ్రుతి మాయను లయమును చెప్పుటలేదు. మరేమనిన "తమః పరే దేవ ఏకీ భవతి" అని యేకీభావమాత్రమును చెప్పుచున్నది. ఏకీభావ మనగా బ్రహ్మ కంటె వేరుగా కార్యకారణరూపముతో నుండకుండుటయే నని యర్థము.

మరియు "అక్షరశబ్దమునకు జీవు డర్థము. తమశ్శబ్దమునకు మాయ యర్థము. కావున జీవుడు మాయయందును, మాయ పరమాత్మయందును లయము చెందు నని పై శ్రుతివలన అర్థమగుచున్నది." అనినచో నదియును పొసగదు. "కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే" అను ప్రమాణము ననుసరించి పులింగమగు అక్షరశబ్దము జీవవాచకముగాని, నపుంసకలింగమగు అక్షరశబ్దము జీవవాచకముగాదు. "అజో నిత్య శ్శాశ్వతోఽయం పురాణః" అను శ్రుతి జీవుడు నిత్యుడనిచెప్పి, యిచట మరల

జీవుఁడు అనిత్యుఁడని శ్రుతి స్వయముగాఁ జెప్పనేరదు. అట్లు చెప్పినచో సమబలముగల శ్రుతులకు పరస్పర వ్యాఘాతము తటస్థించును.

మరియు "సతి సంపత్స్య న విదుః" "సతి సంపత్స్యామహే" అని శ్రుతి ప్రమాణమువలన సుషుప్తిదశలో జీవుడు అజ్ఞానద్వారమున (అజ్ఞానముద్వారా) బ్రహ్మయందు లయముఁజెందునని తెలియుచున్నది. అనుభవముకూడ నట్లేకలదు. కావున జీవునకు అజ్ఞానమునందు లయమనియు జీవునితోఁగూడిన అజ్ఞానమునకు (తమస్సునకు) పరమాత్మయందు లయమనియును చెప్పదగదు. సుషుప్తిదశలో జీవునకు బ్రహ్మసంపత్తియనగా బ్రహ్మస్వరూపముతోనుండుటయే కాని వేరుకాదు. అయ్యది లయమనిపించుకొనదు. "ప్రాజ్ఞే నాత్మనా సం పరిష్వజ్య" అను శ్రుతి కూడ నట్లే చెప్పుచున్నది.

సుషుప్తిదశలో జీవునకు బ్రహ్మతో సంబంధమేకదా చెప్పబడిన దని యన రాదు. అయినను ఆసంబంధము లయము కానేరదు. నశించిన జీవునకు బ్రహ్మతో సంబంధ ముండనేరదు. లోకములో ఉన్న పదార్థములకే రెండింటికి పరస్పర సంబంధ మగపడుచున్నది. గగనమునకు గగనకుసుమముతో సంబంధము కనుపించుటలేదు. కావున జీవునకు సుషుప్తిదశలో బ్రహ్మసంపత్తి యనగా అజ్ఞాన కల్పితములగు సంసారిత్వాది ధర్మములను విడచి బ్రహ్మస్వరూపముతో నుండుట యనియే గ్రహింపవలెను. "సతిసంపత్స్యామహే ఇతి న విదుః" అని వాక్యశేషముకలదు. అందు జీవులు బ్రహ్మసంపత్తిని చెందినట్లు తెలిసికొనుట లేదని యర్థమగుచున్నది. జీవులు నిజముగా లయమును చెందియున్నచో నశించిన (లయమునుచెందిన) జీవులను తెలిసికొనుటయే అప్రసక్తము. కావున తెలిసికొనరని శ్రుతి చెప్పుట అప్రసక్త ప్రతిషేధ మగును. "నవిదుః" అని జీవులకు సుషుప్తిదశలో గల అజ్ఞానానుభవమును చెప్పుచున్నదని గ్రహించవలయును. "నవిదుః" అను బహుత్వనిర్దేశము ఉపాధ్యభిప్రాయముతోగాని వస్తుదృష్టితో గాదు.

లేక జీవోపాధి యగు అంతఃకరణమునకు అజ్ఞానమునందు లయమనియు, అజ్ఞానమునకు బ్రహ్మయందు లయమనియు, ఉపాధిప్రయుక్తమగు లయమే జీవునకు శ్రుతి చెప్పదలచినదికాని, సాక్షాల్లయమును జీవునకు శ్రుతి చెప్పదలచలేదు. అపరిచ్ఛిన్నుడును, పరిపూర్ణుడును, నిత్యుడును అగు జీవునకు సాక్షాల్లయము (స్వరూపనాశము) అసంభవము. జీవుడే నిజముగా బ్రహ్మమగుటచే నట్టి లయము జీవునకు పొసగదు. ఘటాకాశముకంటె మహాకాశము నిజముగా వేరుగాదు. అట్లె బుద్ధ్యాద్యుపాధికుడగు జీవునికంటె ఈశ్వరుడును భిన్నుడుగాడు. కనుక ఉపాధి నాశమువలననే జీవునకు సుషుప్తియందుఁగాని, ప్రలయమునందుగాని, ముక్తియందు గాని బ్రహ్మస్వరూపముతో నునికి తటస్థించుచున్నది. అందు సుషుప్తిప్రళయము

లలో జీవుడు వాసనారూపముతో నుండుటచే తిరిగిరాక (మరల యుపాధిసంబంధము నొందుట) సంభవించుచున్నది. మోక్షదశలో ఉపాధివాసనారూపముతో నుండక సంపూర్ణముగా లయముచెందినందున జీవునకు పునరావృత్తి లేదు. జీవునకీయుపాధిసంబంధము అజ్ఞానముచే గల్పింపబడినందున జ్ఞానముచే నివర్తించుచున్నది. కనుకనే శ్రుతులు కేవలజ్ఞానమువలననే ముక్తి యని నుడువుచున్నవి.

ఇట్టితరి రామానుజులుగూడ జీవున కుపాధిభంగమే బ్రహ్మమందు లయమని చెప్పదలచినచో సాయుజ్యముక్తి యొప్పని రామానుజుల కపసిద్ధాంత మేర్పడును. అట్లుగాక వాస్తవము లయమును జీవున కంగీకరించినచో జీవునకు నిత్యత్వముచు చెప్పు శ్రుతులతో విరోధ మేర్పడును.

ఇక ప్రళయమునందు జీవులకు లయమనియు, ప్రపంచమునందు మరల క్రొత్త (యితర) జీవులు పుట్టుదు రనియు జెప్పినచో చేసిన పాపపుణ్యములకు నాశము, చేయని పాపపుణ్యములవలన జీవులకు జన్మమనియు దోషము వాటిల్లును. ఇట్టి జీవులను సృజించు యీశ్వరునకు వైషమ్యనైర్ఘృణ్యము లను దోషములు సంభవించును. కర్మసాపేక్షుడయి జీవులను సృజించు నీశ్వరునకు వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాది దోషము లంటవని యనరాదు. కర్తయే లేనపుడు కర్మయెట్లుండును? కర్మ కర్తను కదా యాశ్రయించుకొని యుండును. జీవులయొక్క అదృష్టము కదా కర్మశబ్దమున కర్థము. జీవులే ప్రళయకాలమున నశించగా నిక కర్మయేది? దేని నపేక్షించుకొని యీశ్వరుడు మరల జీవుల సృష్టించును? "న జాయతే మ్రియతేవా విపశ్చిన్నాయం భూత్వా భవితా వా న భూయః" (భగ-౨-౨౦) అని కదా యిచట భగవంతునిచే స్మరింపబడినది. కాఠక శ్రుతిగూడ నిట్లే చెప్పును కదా! మీరు (రామానుజులు) కూడ నా గీతాస్మృతిని వ్యాఖ్యానించుటలో జీవులు నిత్యులనియే వ్యాఖ్యానించిరికదా? కావున నట్టి మీరు (రామానుజులు) ఇపుడు జీవులు బ్రహ్మము నందు లయమును చెందుదురని చెప్పినచో స్వవచనవ్యాఘాతము తటస్థించును. మరియు నీసందర్భమున రామానుజు లుపన్యసించిన స్మృతిని విచారింతము. "ప్రకృతి ర్యా మయాఖ్యాతా వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపిణీ। పురుషశ్చాప్యుభావేతౌ లీయేతే పరమాత్మని" అను స్మృతి ప్రకృతి పురుషులకు పరమాత్మయందు లయమును చెప్పుచున్న దనిరి. ఇదియును యుక్తముగాదు. ఈ స్మృతి ప్రకృతిపురుషులకు వాస్తవ లయమును చెప్పుటలేదు. మరేమనిన, ప్రళయకాలమునందు ప్రకృతి యేకార్యమును పుట్టింపజాలక నసమర్థమయి, లీనమయినదానివలె నున్నదనియు, పురుషుడు (బుద్ధి పరిచ్ఛిన్ను డగు జీవుడు) అజ్ఞానతాదాత్మ్యాధ్యాస నొంది, లీనునివలె నుండెననియును, ఔపచారిక లయమును మాత్రముచెప్పుచున్నది. అట్లుగాక మాయ ప్రళయకాలమున స్వరూపముతో నశించుచో జీవులందరు ప్రయత్నములేకయే ముక్తి

నొందుదురు కాన మోక్షశాస్త్రము వ్యర్థమగును. ఎల్ల జీవులు ముక్తి చెందుచో మరల ప్రపంచమునందు నితరజీవుల బుట్టింపవలసివచ్చును. ఈయది యంగీకరించిన జన్మనాశములులేని జీవులకు జన్మనాశములును, కృతహానాకృతాభ్యాగమ దోషము లున్ను ప్రసక్తించును. ఈశ్వరునకు వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాది దోషముకూడ వాటిల్లును. కావున ప్రళయకాలమున జీవనాశమును ఒప్పిన నీదోషములన్నియు అనివార్యము లగును.

కావున నిదురించిన పురుషుడు బ్రహ్మస్వరూపమునం దెట్లు లయమును చెందునో, అట్లే ప్రళయకాలమునందుగూడ జీవుడు లయముచెందును కాని వాస్తవముగా లయముచెందడు. అట్లుకానిచో, సద్రూపు డగు జీవునకు నాశమున్ను అసద్రూపు డగు జీవునకు పునరుత్పత్తియు ప్రసక్తించు. అట్టితరి "నాసతో విద్యతే భావో నాభావో విద్యతే సతః" (భగ-౨-౧౬) అను గీతావచనము విరోధించును. అసత్పదార్థమునకు సత్తయు (ఉనికియు) సత్పదార్థమునకు అసత్తయు (లేకుండుటయు) అయుక్తమగును. కావున నిట్టి కల్పనము అంగీరింపదగదు.

అయితే సద్రూపమగు (ఉన్న) ప్రపంచమునకు మాత్రము లయ మెట్లు పొసగును? అని యనదగదు. ప్రపంచము అసద్రూపముగాని సద్రూపముగాదు. ప్రపంచము అసద్రూపమగుచో శశశృంగాదులవలె (కుందేటికొమ్ము మున్నగువాటివలె) ప్రతీయమానము కాదుకదా? (కనిపించదుగదా) వినుము. అసద్రూపమగు రజ్జుసర్పము కనిపించినట్లు అసద్రూపమగు ప్రపంచముకూడ కనిపించవచ్చును. లేని (అసద్రూపమగు) ప్రపంచము కనిపించుటవలననే ప్రపంచము శుక్తిరజతాదులవలె మిథ్యయనియే మేము (అద్వైతులు) అనుచుంటిమి. ఏది కనిపించుచు నాశముచెందునో, అయ్యది యింద్రజాలాదులవలె మిథ్యయని అద్వైత సిద్ధాంతము. కావున నిత్యుడయిన జీవునకు ప్రళయమునందుకాని, ముక్తియందుకాని లయము అసంభవము. అట్లే మాయకుగూడ ప్రళయమునందు లయము లేదు. ముక్తియందు మాత్రమే మాయ నశించును. ప్రకృతిపురుషులు ప్రళయమునందు లయముచెందుదు రని చెప్పెడి స్మృతి యౌపచారికస్మృతివిషయముకాని వాస్తవస్మృతివిషయముకాదు. ప్రకృతి పురుషులు ప్రళయమునందు లయముచెందరు. కనుకనే ప్రపంచమునందు మరల నూతనముగా బుట్టరు. కావున ప్రకృతి పురుషులకు ఈశ్వరుడు (యోని) కారణము అను రామానుజవచనము సర్వథా అనుచితము. ౬

శ్లో. మత్తః పరతరం నాన్యత్కించి దస్తి ధనంజయ
మయి సర్వ మిదం ప్రోతం సూత్రే మణిగణా ఇవ ॥ ౭ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! నాకంటె వేరుకారణమేదియు లేదు. లేక నాకంటె వేరేదియు కారణములేదు. దారమునందు మణులుకూర్చబడినట్లునాయం దీ ప్రపంచ

యుంతయు కూర్చబడినది. నేనే నిఖిల ప్రపంచమునకు ఉత్పత్తిస్థానము. నేనే నిఖిల ప్రపంచమునకు ప్రలయస్థానము. శ్లోకమునందు వేరే అన్యశబ్ద ముండుటవలన పర తర శబ్దమునకు నితరము అను అర్థముకాదు. కారణము అని యర్థము. అట్లు కానిచో పౌనరుక్త్యదోషము వాటిల్లును. మట్టివలన బుట్టిన పదార్థము లన్నియు మట్టియం దనుగతములయి యున్నటుల ప్రత్యగభిన్నబ్రహ్మస్వరూపుడనగు నాయందు ప్రమేయజాతమంతయు ననుగతమయి యున్నది ఘటాకారముగా బరిణమించిన మృత్తిక యందు ఘటమువలె ప్రపంచాకారముగా బరిణమించిన మాయయందు ప్రపంచ మనుగతమగుచున్నది. ప్రపంచాకారముగ బరిణమించు మాయకు అధిష్ఠానమయి నందున ఆత్మయందుగూడ ప్రపంచ మనుగతమగుచున్నదను ప్రతీతి పొసగుచున్నది. అని యొకదృష్టాంతము. దారమునందు మణు లెట్లు కూర్చబడునో, అట్లే అంతర్యామి యగు నాత్మయందు ప్రపంచము కూర్చబడినది. ఈ రెండు దృష్టాంతముల ననుస రించియే భాష్యకారులు భాష్యమునందు "ప్రోత" శబ్దమునకు "అనుస్యూతం" (అనుగతము యినది) "అనువిద్ధం" (కూర్చబడినది) అని రెండర్థములను సూచించిరి. దీనివలన లోపలనున్న దారముచే మణులుధరించబడినటుల, లోపలనున్న జీవప్రకృతిచే ప్రపంచము ధరింపబడుచున్న దని సూచిత మగుచున్నది. 7

శ్లో. రసోఽ హ మప్సు కౌంతేయ! ప్రభాస్మి శశిసూర్యయోః
ప్రణవ స్సర్వ వేదేషు శబ్దః ఖే పౌరుషం నృషు ॥ ౮ ॥

అ. ఓయి! నీయందే ప్రపంచమంతయు నేల యనుగతమగుచున్నది? మట్టి యందు ఘటము, దారములయందు పటము అనుగతమయినట్లు ఆయాకార్యములు ఆయాకారణముల యం దనుగత మగునుకదా? అను శంకరాగా సమాధానము చెప్పబడుచున్నది.

శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధ తన్మాత్రలవలన యథాక్రమముగ ఆకాశ, వాయు, అగ్ని, జల, పృథివీ భూతములు పుట్టినవి. కావున పృథివ్యాదిపంచభూత ములు స్వకారణములయిన శబ్దాదిపంచతన్మాత్రలయందు ప్రోతములగుచున్నవి. ఆ శబ్దాదితన్మాత్రలు పరమేశ్వరునివలన బుట్టుటచే పరమేశ్వరస్వరూపములు. మట్టి వలనబుట్టిన ఘటము మట్టిరూపమగుట లోకవిదితము.

ఓయి అర్జునా! నేను ఉదకములయందు రసరూపుడను, ఆకాశమునందు శబ్దస్వరూపుడను, పృథివియందు గంధరూపుడను, అగ్నియందు తేజోరూపుడను, వాయువునందు స్పర్శరూపుడను, పంచభూతములయందుండెడి శబ్దస్పర్శాది పంచ తన్మాత్రలు సారపదార్థములు. సారమనగా స్థిరమయిన భాగమని యర్థము. కార్యమునకు కారణము స్థిరాంశము. (ఉ) ఘటమునకు మృత్తిక, కుండలమునకు

కనకము స్థిరాంశములు. అట్లే ఆకాశాదులకు శబ్దాదులు సారములని గ్రహింప వలయును.

అట్లే చంద్రుని యందుండెడి చంద్రికా రూపమగు తేజస్సు, సూర్యునియం దుండెడి ఆతప (ఎండ) రూపమగు తేజస్సు కూడ నేనే (ఈశ్వరుడే) అని గ్రహించ వలెను.

మరియు నిఖిల వేదములకు ఆదియగు ఓంకారము గూడ నేనే యగు చున్నాను. అట్లె మానవులయందు పౌరుషము (వీర్యము) గూడ నేనే యగు చున్నాను. పౌరుష మనగా పురుషునియొక్క భావము (ధర్మము) అని యర్థము. అయ్యది వీర్యమే యగును. లోకములో నిర్వీర్యుని (వీర్యములేనివానిని) నపుంసకు డని యందురు. కావున పుంస్త్వమునకు కారణము వీర్యమనుట నిర్వివాదము. అందు వలన కారణభూతమయిన వీర్యమునందు పురుషులు (అనగా దేహము లని యర్థము) అనుగతములగుచున్నవి. పురుషశబ్దము యథార్థదృష్టిలో పురుషదేహ మను అర్థ మునే యిచ్చును. కాని యిచట స్త్రీశరీరములుగూడ పురుషవీర్యమువలననే కలు గునుకాన నిచట పురుషశబ్దము దేహమాత్రపరమని గ్రహించవలయును. మూలము నందలి "నృ" శబ్దమునకు పురుషు లని యర్థము. స్త్రీలకుగాని, నపుంసకులకుగాని వీర్యముండదు. కావున వీర్యముగల పురుషులే నృశబ్దమున గ్రహింపవలయునన్న భావము.

శ్లో. పుణ్యో గంధః పృథివ్యాం చ తేజ శ్చాస్మి విభావసౌ
జీవనం సర్వభూతేషు తప శ్చాస్మి తపస్విషు ॥ ౯ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! నేను పృథివియందు పుణ్య (పరిమళ) మయిన గంధ రూపుడను, అగ్నియందు తేజోరూపుడను, సమస్తభూతములయందును జీవనాధార మగు అన్నరూపుడను, తపస్వులయందు తపోరూపుడను, ఈ శ్లోకమునందు గంధము నకుఁ జెప్పిన పుణ్యత్వవిశేషణము రసాది తన్మాత్రలకుగూడ నుపలక్షణమర్యాదచే నన్వయించుకొనవలయును.

పృథివ్యాదులయందుండెడి స్వాభావికములగు గంధాది గుణములు, పుణ్య ములు (మంచివి). ఆగంతుకములగు గంధాదులు, అపుణ్యములు (చెడువి). (ఉ) పృథివికి సుగంధము స్వాభావికము, దుర్గంధము ఆగంతుకము. జలమునందు స్వాదు రసము స్వాభావికము, అస్వాదురసము (అనగా ఉప్పు, చవ్వన, చేదు మున్నగు రసము) ఆగంతుకము. ఇట్లే మిగతవాటియందుగూడ గ్రహించవలెను. పృథివ్యా దులయందు ఆగంతకము లయిన అపుణ్యగంధాదులు, అవిద్యవలనను, అధర్మము వలనను కలిగెడి భూతవిశేషములయొక్క సంబంధమున నేర్పడుచున్నవి. పృథివీ జల సంయోగమువలన పృథివియందు రసమున్ను, జలమునందు గంధమున్ను యేర్పడి

నట్లు ఒకానొకప్పుడు ధర్మవశమున జలచందన సంయోగమువలన ఆగంతుకముగా సుగంధము పుట్టుచున్నది. కాని యీ యది విశేషన్యాయము. భూతములయందు చెడ్డగుణము లేర్పడుటయే ఆగంతుకము, ఈయది సాధారణము. "అన్నాత్ భూతాని జాయంతే" "జాతాన్యన్నేన జీవంతి" "అన్నం ప్రయం త్యభిసం విశంతి" (తై-ఉ) ఇత్యాది శ్రుతి ప్రమాణమును బట్టి జీవనశబ్దమునకు అన్న మర్థమని చెప్పవలయును.

ఓయి! శబ్దస్పర్శరూపరసగంధాదులు పృథివ్యాదిభూతములకుఁ గారణములు. ఈయవి యీశ్వరస్వరూపములు. లోకములో కార్యములు కారణముల యం దను గతమగు ధర్మముకలదు. అందువలన పృథివ్యాది కార్యములు గంధాదికారణరూపు డగు నీశ్వరునియందు ప్రోతము (అనుగతము) లగుఁగాక. అట్లు తపోఽనుష్ఠాతలకు తపస్సు కారణముకాదు కదా? అట్టితరి తపస్వులు తపస్సుయందు అనుగతులని యెట్లుచెప్పబడినది? నిజమే, కాని కార్యములు కారణము నాశ్రయించుకొని యున్నటుల, తపోనుష్ఠాతలు తపస్సును ఆశ్రయించుకొని యుండిరి కాన, వారు తపస్సునందు ప్రోతు (అనుగతు) లని ఔపచారికముగాఁ జెప్పబడినది. ఇదేన్యాయ మును ముందుశ్లోకమునఁ జెప్పబోవు "బుద్ధి ర్బుద్ధిమతాం" అనుచోట అన్వయించు కొనవలయును. లేనిచో తపోనుష్ఠాతలకు తపస్సునకు, నెట్టి యాశ్రయాశ్రయిభావ మున్నదో, రసజలాదులయందుగూడ నట్టి యాశ్రయాశ్రయిభావమేయున్నదని చెప్పు కొనవచ్చును. కావున జలాదులు రసాదులనాశ్రయించుకొనియున్నవి. కాన నయ్యవి రసాదులయందు ప్రోతములు. అని.

అయితే, "గుణముకలవానిని గుణము ఆశ్రయించుకొనియుండును. కాన గుణియే (గుణముకలవాడే) గుణమున కాశ్రయు డగును. కావున గుణము గుణి యందే ప్రోతమగును. ఇంతియేకాని గుణి, గుణమునం దనుగతు డని చెప్పదగదు." అని శంకింపరాదు. గుణి యనగా 'గుణః అస్య అస్తి' అను వ్యుత్పత్తిచే గుణము కలవాడని యర్థము. కావున గుణము లేనిచో గుణి సిద్ధింపనేరడు. కనుక గుణమే గుణికి (గుణముకలవానికి ఆశ్రయ మని యంగీకరింపవలయును.

మరియు గుణియందు గుణము ప్రధానము అప్రధానములు ప్రధానము నాశ్రయించియుండుట లోకసహజము కనుక ప్రధానభూతమగుగుణమే అప్రధాన మయిన గుణికి ఆశ్రయమగును. కనుకనే "అపాం యస్సారః" (ఉదకములలో ప్రధా నాంశ మేదికలదో) "ఆకాశే శబ్దస్సార భూతః" (ఆకాశమునందు శబ్దము సార భూతము) అను భాష్యవచనములు ఉపపన్నములగుచున్నవి. సారమనగా ప్రధాన మని యర్థము. కనుక తపస్సు ప్రధానమగుటవలనను, తపస్సు ఆశ్రయమగుటవలనను తపస్వులు తపస్సుయందు ప్రోతులయిరి (అనుగతులయిరి). అట్లే, బుద్ధి ప్రధాను లగుటవలనను, బుద్ధిని యాశ్రయించియుండుటవలనను, బుద్ధిమంతులు బుద్ధియం

దనుగతులయిరి. అట్లే, బలము ప్రధానమగుటవలనను, బలము నాశ్రయించి యుండుట వలనను బలవంతులు బలమునందు అనుగతులయిరి (ప్రోతులయిరి). అని యూహించవలయును. (లేక) కారణము లేనిదే, కార్యము లేనటుల, విశేషణము లేనిదే విశిష్టముండదు. కాన కారణమునందు కార్యమువలె, విశేషణమునందు విశిష్టము ప్రోతమయినది అని గ్రహింపవలెను. 9

శ్లో. బీజం మాం సర్వభూతానాం విద్ధి పార్థ? సనాతనమ్
బుద్ధి ర్బుద్ధిమతా మస్మి తేజ స్తేజస్వినా మహమ్ ॥ ౧౦ ॥

భా. ఓయి అర్జునా! లోకములో వృక్షములు మొలచుటకు వటాదిబీజములెట్లు కారణములో అట్లే సర్వభూతములు ప్రాదుర్భవించుటకు నేను అనాదిబీజమునుగా తెలిసికొనుము. ఎల్లభూతములకు అనాదికారణమగు నాయందే సర్వభూతములు ప్రోతములయిన (ఇమిడియున్న) వని ఫలితార్థము. ఈయది "జీవనం సర్వభూతేషు" అను పాదముయొక్క అర్థముతో పునరుక్తముగదా యని శంకింపరాదు. పరమేశ్వరుడు ప్రపంచమునకు జీవనభూతుడు, బీజభూతుడును గనుకనే ప్రోతత్వ మనునది అనుగతిరూపముగను, కూర్చబడియుండుట రూపముగను రెండువిధముల చెప్పుట పొసగుచున్నది.

ప్రపంచమునకు పరమేశ్వరుడు మాయారూపముతో బీజమగును కాని, చిద్రూపముతో కానేరడు. స్థూలమగు ప్రపంచము వృక్షమువంటిది. దానికి సూక్ష్మమగు మాయయే బీజమగుచు. చిన్మాత్రుడగు ఈశ్వరునియందు "అస్థూలమ నణు" ఇత్యాది శ్రుతులచే స్థూలత్వ, సూక్ష్మత్వములు నిషేధింపబడినందున, చిద్రూపుడు ప్రపంచబీజము కానేరడు. అవ్యక్తమగు మాయా ప్రతిబింబితచైతన్యమే ప్రపంచ బీజమని సిద్ధించినది.

ఈ యంశము లోగడనే "మయి సర్వ మిదం ప్రోతం" అనుశ్లోకమునందు చెప్పబడినది. కాన మరల యిచ్చట చెప్పుట పునరుక్తము కదా యని శంకింపరాదు. దానికి వివరణభూతమే ఈ శ్లోకమని గ్రహించవలెను. (లేక) "సూత్రే మణిగణా ఇవ" (దారమునందు మణులవలె) అను దృష్టాంతము ననుసరించి "మయి" ప్రత్యగాత్మయగు నాయందు అని, యాశ్లోకమునం దర్థము. మాయారూపుడనగు నేను ప్రపంచకారణుడ నని యిచట చెప్పబడినది. కావున పునరుక్తదోషములేదు. (లేక) "దీర్ఘపట తంతువత్" (పొడవయిన దారమునందు గుడ్డవలె) అను దృష్టాంతము ననుసరించి "మయి" అను పదమునకు జగదాకారముగా పరిణమించిన మాయాధిష్ఠానబ్రహ్మ చైతన్యమునందు" అని యచ్చట జెప్పబడినది. ఇచ్చట మాయారూపుడ నగు నాయందు అని యర్థము కావున పునరుక్తములేదు.

"మయి సర్వ మిదం ప్రోతం" అను శ్లోకమునందు ఈశ్వరుఁడు ప్రత్యగ్రూపముతోను, బ్రహ్మస్వరూపముతోను, సర్వప్రపంచాధిష్ఠానమని చెప్పఁబడినది. "జీవనం సర్వభూతేషు" అను శ్లోకమున అన్నరూపముతో ప్రపంచకారణమని చెప్పబడినది. "బీజంమాం సర్వభూతానాం" అను శ్లోకమునందు మాయారూపముతో ఈశ్వరుడు ప్రపంచాధిష్ఠానమని చెప్పబడినది. ఈమూడు శ్లోకములను భేద మిట్టిదిగా గమనింపనగును.

ఓయి! అన్నము ఈశ్వరవివర్తముకాని యీశ్వరాధిష్ఠిత మాయా పరిణామముకాని యగుచున్నది. కావున నీశ్వరుడు అన్నరూపు డగుఁగాక, మాయ అకార్యమగుటచే (కార్యముకాకుండుటచే) ఈశ్వరవివర్తముకాదు పరిణామరూపము కాదు. కావున ఈశ్వరుడు మాయాస్వరూపు డెట్లగును? వినుము. ఈశ్వరునికంటె భిన్నమయిన వస్తుజాతమంతయు ఈశ్వరునియందు అధ్యస్తమయినది (కల్పింపబడినది). మాయకూడ నీశ్వరాతిరిక్తము కావున ఈశ్వరునియందుఁ గల్పింపబడినదే యగును. అట్లుకానిచో మాయ సత్యముకావలసివచ్చును.

అయితే ఈశ్వరునియందు మాయచే ప్రపంచము కల్పింపబడినది. మాయ ఈశ్వరునియందు దేనిచేఁ గల్పింపబడినది? మాయను కల్పించు పదార్థము మరియొకటి కనిపించదు. మాయను కల్పించునట్టి పదార్థమును మరియొకదాని నంగీకరించుచో దానిని కల్పించు మరియొకపదార్థము, దాని కల్పించు మఱియొకపదార్థము అని యిట్లనవస్థాదోష మేర్పడును. కావున మాయకే అధ్యాస సంభవించదనినచో నట్లు కాదు. మాయ తనంతట తానే యధ్యస్తమగును. మాయను కల్పించుటకు మరియొక పదార్థము అవసరములేదు. "మాయాచ అవిద్యాచ స్వయమేవ భవతి" (మాయావిద్యలు రెండు నస్వయముగానే కలుగును.) అని శ్రుతి ప్రమాణముఁగూడ గలదు. ఇయ్యది యసంభ మనదగదు. శ్రుతి చెప్పుటవలన అసంభవమని శంకించుటకే తావులేదు. యుక్తివలనగూడ జ్ఞానమువలన నివృత్తమగుటచే మాయ అధ్యస్తమనియే అంగీకరింపవలెను.

అధ్యస్తము కాని వస్తువు సత్యమగును. సత్యవస్తువు జ్ఞానముచే నివర్తింపనేరదు. ఎయ్యది నివర్తించునో అయ్యది అధ్యస్తము. ఎయ్యది నివర్తించదో అయ్యది సత్యము అను నియమము లోకసిద్ధము. ధర్మిగ్రాహకప్రమాణముచే అధ్యస్తమాయకు డగు ఈశ్వరుడు సిద్ధించుచున్నాడు. "యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే" అను శ్రుతి సూచితమగు అనుమానముచే (జగజ్జన్మాదిలింగకానుమానముచే) మాయాశ్రయుడగు నీశ్వరుడు సిద్ధించుచున్నాడు. ఇట్లు మాయ స్వయముగా అధ్యస్తమగుటచే అకార్యమనియు, అనాది యనియు జెప్పబడుచున్నది. కనుక ఈశ్వరుడు తనయందుఁ గల్పింపబడిన అన్నరూపుడయినట్లు, తనయందు

గల్పింపబడిన మాయారూపునగుట నిర్వివాదము. మాయ ఈశ్వరరూపము కానిచో మాయాపరిణామమగు అన్నముగూడ నీశ్వరరూపము గాకపోవును. ఇంతట మూలమునందలి బీజశబ్దార్థవిచారణ ముగిసినది.

ఇక బీజశబ్దవిశేషణమగు సనాతనశబ్దార్థము వివరింపబడుచున్నది. సనాతన మనగా అనాది యని అర్థము. వేదాంతమతమున దృక్, దృశ్యము అని రెండే పదార్థములు. అందు దృక్ పదార్థము క్షేత్రజ్ఞుడగు ఆత్మ. దృశ్యము క్షేత్రము. దృశ్యము మూడు విధములు. అవ్యాకృతము, అమూర్తము, మూర్తము అని. ఇందు అవ్యాకృత మను దృశ్యము అవ్యక్తమనియు, అజ్ఞానమనియు, మాయ యనియు, మూలప్రకృతి యనియు, ఈశ్వరోపాధి యనియు వ్యవహరింపబడును. ఇదియే ఆకాశము మున్నగు అమూర్తపదార్థమునకు పృథివ్యాదిప్రపంచమునకున్ను కారణమగుటచే బీజమనిగూడ జెప్పబడుచున్నది. ఈ యవ్యాకృతము దేనికి కార్యముగానందున సనాతన మనబడుచున్నది. ఇయ్యది యేకవిధమే యగును. మూర్తామూర్తములు మాత్రము పృథివ్యాదిప్రపంచరూపముతో అనేకవిధములున్ను, కార్యములున్ను అగుచున్నవి. ఇచట "మాం" మయి" (నన్ను, నాయందు) అని అస్మచ్ఛబ్దముచే బ్రతిపాదింపదగినవాడు దృక్పదార్థమగు ఆత్మ—సనాతన, బీజ, శబ్దములచే బ్రతిపాదింపదగినది అవ్యక్తము. రస, అప్, పృథివీ ఇత్యాది శబ్దములచే బ్రతిపాదింపదగినది మూర్తామూర్తమగు బ్రపంచము అని భేదము. కావున నిట్లు బీజశబ్దమువలననె అవ్యాకృతపదార్థము లభించుచున్నది. అయినను అయ్యది అనాది యని ధ్రువపరచుటకు "సనాతన" మను విశేషణము గ్రహింపబడినది.

(లేక) కారణమాత్రమును చెప్పు బీజశబ్దము పృథివ్యాదులకు గారణములగు జలాదులను, ఘటాదులకు కారణములగు పృథివ్యాదులను, పుత్రాదిశరీరములకు గారణములగు పిత్రాదిదేహములను, వృక్షాదులకు కారణములగు బీజాదులను ఇట్లు అవాంతర కారణ సముదాయమునే చెప్పును. అట్టి భావమును మరల్చ ప్రధాన కారణ మను అర్థమును సూచింపజేయుటకు సనాతనమను పదము విశేషణముగా గ్రహింపబడినది. ఈ విశేషణసామర్థ్యమువలన అవాంతరకారణములగు పృథివ్యాదులుగాని, కారణముకాని నిర్విశేషచిన్మాత్రచైతన్యముకాని బీజశబ్దవాచ్యములు కావు. ఈశ్వరుడు మాయాద్వారమున జగత్కారణమగునుకాని, స్వయముగా జగత్కారణముకాదు. "సనాతనుడగు నన్ను సర్వభూతములకు బీజమునుగా తెలిసికొనుము" అని యన్వయము. ఇచట సర్వభూతము లనగా మూర్తామూర్తప్రపంచ మర్థమగుటచే, తత్కారణమగు అవ్యక్తమే బీజశబ్దార్థమని గ్రహింపవలెను.

రామానుజమతము- ఇచట వేదాంతదేశికులు బీజశబ్దమునకు సకలపరిణామి ద్రవ్యములకు ఉపాదానకారత్వమనియు, లేక నానాయావాంతరోపాదానద్రవ్యమనియు అర్థమును చెప్పిరి. అది యనుచితము. ధర్మివాచియగు బీజశబ్దమునకు ఉపాదానత్వమను ధర్మవాచిత్వము సంభవింపదు. ముఖ్యార్థము సంభవించుచుండగా లక్షణ యంగీకరించుట అన్యాయ్యము. మూలమునందలి "సర్వభూతానామ్" అను పదమున సర్వపదముయొక్క స్వారస్యము చెడిపోవుటవలన బీజశబ్దమునకు అవాంతరోపాదానకారణమను అర్థముగూడ చెప్పుట యుచితముగాదు.

ఇచట బుద్ధిశబ్దమునకు మంచిచెడ్డలను వివేచనచేయు సామర్థ్యము అని యర్థము. ఇంతియెకాని అంతఃకరణమని యర్థముకాదు. అంతఃకరణము ఎల్లరకు కలదుగాన "బుద్ధిమతాం" (బుద్ధిమంతులలో) అని విశేషించిచెప్పుట అనుచితమగును. కావున బుద్ధిమంతులకు ఆశ్రయమయినట్టియు ప్రధానమయినట్టియు, బుద్ధి (సదసద్వస్తు వివేచన సామర్థ్యము) నేను అని యర్థము. ౧౦

శ్లో. బలం బలవతాం చాహం కామరాగవివర్జితమ్
ధర్మావిరుద్ధో భూతేషు కామోఽస్మి భరతర్షభ ॥ ౧౧ ॥

అ. బలమనగా శరీరసామర్థ్యముకాని, యింద్రియసామర్థ్యముకాని లేక నారెండుసామర్థ్యములుకాని యర్థము. కామమన దూరమున నున్న వస్తువులయందాశ. సంప్రాప్తములయిన వస్తువులయందలి ఆసక్తి రాగమనబడును. బలమున్నపుడు స్త్రీ మొదలగు విషయములయందు కామరాగములు కలుగును. కావున తృష్ణారాగములకు బలము కారణము. ఈ రెంటికి పరమకారణము అజ్ఞానము.

బలముకలవారిలో కామరాగములులేని బలము నేనగుచున్నాను అని పూర్వార్థమున కర్థము. భూతములలో ధర్మావిరుద్ధమగు కామము నేనగుదును అని యుత్తరార్థమున కర్థము.

ఓయి! బలముగలవారిలో బలము నారూపమని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పక కామరాగవివర్జితబలము నేనని చెప్పుటకుఁ గారణమేమి? వినుము. పృథివ్యాదులయందు అజ్ఞానమువలనను, అధర్మమువలను, భూతవిశేష సంసర్గవలనను కలుగు అపుణ్యగంధాదులఁ జెప్పలేదు. పుణ్యగంధ పుణ్యరసాదులనే భూతములయందు భగవద్రూపముగాఁ జేర్కొనెను. అట్లే ఇచ్చటగూడ కామరాగములతోగూడిన బలము దుష్టబలమగునుకాని, పుణ్యబలము కానేరదు. కావున దోషరహితమయిన బలమే భగవద్రూపమని చెప్పదలచి యిట్లుచెప్పెను.

అయితే లోకములో దుష్టవస్తువులు, అదుష్టవస్తువులు అన్నియు భగవద్రూపములే అయినను ఈయవి గ్రహింపదగినవని తెలియుటకు అదుష్టవస్తువులనే యిచట

భగవద్రూపములని చెప్పెను. కనుకనే ఉత్తరశ్లోకమున సర్వము భగవత్స్వరూపమని చెప్పబడుచున్నది. ఇకముందుగూడ వృక్షజాతిలో నేను అశ్వత్థవృక్షమనుచు మంచి మంచివస్తువు లన్నియు తనరూపములనిచెప్పి, పిదప "విష్టభ్యాహ మిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగత్" (భగ.౧౧-౪౨) అను శ్లోకముచే సర్వము తనరూపమే యని చెప్పబోవుచున్నాడు.

దీనిచే జలాదులయందున్న పుణ్యరసాదులు భగవద్రూపముగా ఉపాసింపదగినవనియు, తపస్సు, బుద్ధి, తేజస్సు, బలము, కామము ఈయవి ధర్మావిరుద్ధములు తనయందు సంపాదించుకొనవలె ననియు ఉపదేశము సూచింపబడుచున్నది. ౧౧

శ్లో. యే చైవ సాత్త్వికా భావా రాజసా స్తామసాశ్చ యే
మత్త ఏవేతి తా న్విద్ధి న త్వహం తేషు తే మయి ॥ ౧౨ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! సత్త్వగుణమువలన బుట్టిన పదార్థము, రజోగుణమువలన బుట్టిన ప్రాణులు, తమోగుణమున బుట్టిన ప్రాణులు వీరందరు నావల్ల పుట్టిరనియె గ్రహించుము. వాటియందు నేనులేను; అవి నాయందుకలవు.

సాత్త్వికాదిపదార్థములకు అవాంతరకారణములు సత్త్వాదిగుణములు. పరమకారణము పరమేశ్వరుడు. పరమకారణజన్యమగు వస్తువు అవాంతరకారణజన్యము కాకపోవచ్చును. అవాంతరకారణజన్యమగు వస్తువు మాత్రము తప్పక పరమకారణజన్యమగును. (ఉ) ఘట శకలములు మృత్తికామయములగును. కాని ఘటము మాత్రము శకలమయము కానేరదు. మూలమున "మత్తఏవ" అని యవధారణ చేయుటచే, రజతము వస్తుతః శుక్తికయే యయినటుల, సత్త్వాదిగుణములు మూడున్ను నిజముగా నేనే అని యర్థము.

సాత్త్వికభావములు దేవతలనియు, రాజసభావములు మనుష్యాదులనియు, తామసభావములు తిర్యగ్జంతువులనియు భేదము.

ఓయి! సాత్త్వికాదిప్రాణులు ఈశ్వరునివలన బుట్టిరని చెప్పినచో, ఆప్రాణులు మరియొకరివలన బుట్టిరని చెప్పినట్లేకదా? కాదు- క్షిత్యంకురాది యప్రాణి వర్గమునకు కర్త యీశ్వరుడే యని తార్కికు లింతకుమున్నే అంగీకరించి యుండుటచే మరల యావిషయ మిచటఁ జెప్పపనిలేదు.

తండ్రివలన కొమరుడు, కుమారునివలన మనుమడు, యిట్లు ప్రాణులు మరియొక ప్రాణివలన బుట్టుచున్నట్లు లోకప్రతీతియుండుటచే ఆ లోకప్రసిద్ధిని నిరసించుటకే శాస్త్రము ప్రవర్తించినది.

భ్రమప్రమాదాదులతోఁగూడిన లోకదృష్టికంటె శాస్త్రమెప్పుడును బలవత్తరమగును. శాస్త్రవిరుద్ధమయిన లోకదృష్టియే అప్రమాణమగును. అట్లుకానిచోఁ

లోకదృష్టి సిద్ధములగు సూర్యోదయము, సూర్యాస్తమయము, చంద్రక్షయము గ్రహణము, కలంకము, ఆకాశముయొక్క నలుపు ఇవియన్నియు సత్యములగును.

“యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే” అను శాస్త్రము ప్రాణులందరు ఈశ్వరునివలననే పుట్టుచురని చెప్పుచున్నది. అవిక్రియుడును, అద్వితీయుడును, నిత్యుడును అగు ఈశ్వరునకు జన్మలేదు. దేవదత్తాది దేహాకారముగా పరిణమించిన మాయనుండి విష్ణుదత్తాది దేహములు పుట్టుచున్నవి.

మాయాపరిణామమగు దేహమునుండి మరల పరిణామమెట్లు కలుగునని ప్రశ్నింపరాదు. అన్నపరిణామమగు రక్తము క్షీరాకారముగా పరిణమించుచున్నది. మృత్పరిణామమగు ఘటమునుండి కపాలపరిణామ ముదయించుచున్నది. బీజపరిణామ మగు వృక్షమునుండి పుష్పాదులయొక్క పరిణామము కలుగుచున్నది మేఘము యొక్క పరిణామమగు జలమునుండి బుద్బుదముల (బుడగల) యొక్క పరిణామము కలుగుచున్నది, అట్లే యిచ్చటగూడ దేహముచే భుక్తమయిన (అనుభవించిన) అన్నమునకు రక్తరూపముగను, రక్తమునకు వీర్యరూపముగను, వీర్యమునకు పిండ రూపముగను పరిణామము సంభవించును.

ఓయి! “సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని” (భగ-౬-౨౯) అను శ్లోకమున తాను సర్వభూతములయందు కలనని చెప్పి; యిచ్చట మరల “న త్వహం తేషు తే మయి” అని విరుద్ధముగా నేల చెప్పెను? వినుము సమాధానము. ఇచట “అధీన” అను పదమును అధ్యాహారము చేసికొనవలెను. దానిని ద్విరావృత్తిచేయవలెను. ఒకమారు ఏకవచనాంతముగను, మఱియొకమారు బహువచ నాంతముగను మార్చవలెను. అపుడు (అహం తేష్వధీనో న) నేను వారలకు స్వాధీనుడనుగాను. (తే తు మయ్యధీనాః) వారుమాత్రము నాకుస్వాధీనులు అని యర్థము లభించును. కాన పూర్వశ్లోకముతో విరోధములేదు. సర్వప్రాణులు నాకెట్లు స్వాధీనులో, నేనువారల కట్లు స్వాధీనుడను కానని భావము.

ఈశ్వరునకు స్వాధీనములగు భావము (పదార్థము) లెవ్వి యన, భాష్య కారులు చెప్పిరి; “సంసారిణః” సంసారు లని. ఆత్మానాత్మతాదాత్మ్యాధ్యాసగలవారని భావము. కేవలాత్మ పరమేశ్వరాధీనుడుగాడు. కేవలాత్మేశ్వరులు అభిన్నులగుటచే నొకరికొకరు స్వాధీనులగుట పొసగదు. కనుకనే భాష్యకారులు “సంసారి” అను పదమును వాడిరి. కేవ లాత్మ సంసారిగాడు. అంతమాత్రముచే ఆత్మభిన్నమగు జడ పదార్థము సంసారి యెట్లగునని ప్రశ్నింపరాదు. జడమగుబుద్ధియందు ఆత్మయొక్క ఆభాసయుండుటవలన, ఆభాసవిశిష్టమగు బుద్ధి యను జీవుడు సంసారియగును.

ఆభాసమనగా ప్రతిబింబము. అనగా మరియొకచోట మరియొక దానియొక్క ధర్మము ప్రతిఫలించుట. ఈయది అజ్ఞానమువలన కలుగును.

ఓయి! లోకములో తండ్రివలనబుట్టిన కుమారుడు తండ్రికి స్వాధీనుడై ఉంటున్నాడు. తండ్రియు కుమారునకు స్వాధీనుడై యుంటున్నాడు. అట్లే ఈశ్వరుని వలన బుట్టిన భూతములు ఈశ్వరాధీనములయి యుండవలయును. ఈశ్వరుడున్ను భూతములకు స్వాధీనుడయి యుండవలెనుకదా? అట్లేల కలుగుట లేదు. వినుము— భూతములు పరమేశ్వరునివలన బుట్టినను ఈశ్వరుడు సర్వేశ్వరు డగుటచే భూతపరతంత్రుడుగాడు. భూతములుమాత్రము పరతంత్రములగుటచే ఈశ్వరాధీనములగుచున్నవి.

లోకమున అచేతనపదార్థము లన్నియు చేతనపదార్థముయొక్క స్వాధీనములో నుండుచున్నవి. అట్లె చేతనుడగు ఆత్మయొక్క స్వాధీనమునందు అచేతనమగు ప్రాణిజాతమంతయు కలదని గ్రహింపవలయును.

ఓయి! బుద్ధి చేతనమే కదా? బుద్ధియొక్క స్వాధీనమునందు మిగతపదార్థము లన్నియు నేలయుండరాదు? చేతనమయిన బుద్ధి యేల ఆత్మాధీనమగును? అని యనరాదు. బుద్ధియందు చైతన్యము, ఆత్మధర్మము ప్రతిఫలించుటచే కలిగినదికాని స్వతస్సిద్ధముకాదు. స్వతస్సిద్ధముగా బుద్ధి జడము. మాయ జడము కాన మాయాపరిణామమగు బుద్ధిగూడ జడమే యగును. దీనిచే ప్రాణి శబ్దవాచ్యులగు సంసారులు దేహేంద్రియసముదాయరూపులుకాని, ఆత్మ కారనియు, దేహేంద్రియాది విలక్షణుడును, దేహేంద్రియాదుల కుపాదానమును అగు ఈశ్వరుడే ఆత్మయని సిద్ధముయినది. ౧౨

అవ. ఓయి అర్జునా! నేను బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రేంద్రాది యీశ్వరులకు గూడ నీశ్వరుడను, నిత్యుడను, దోషరహితుడను (శుద్ధుడను), సర్వజ్ఞుడను (బుద్ధుడను), ముక్తుడను, సకలభూతములకు ఆత్మను, సత్వాదిగుణత్రయరహితుడను, సంసారబీజములగు అవిద్యాతత్కార్యరాగద్వేషాదులను రూపుమాపుటను కారణభూతుడను అయినను లోకము నన్ను దెలియలేకున్నది. అబ్బా! యేమనవచ్చును! అని యిట్లు భగవానుడు లోకులయెడ దయచూపుచు లోకముయొక్క అజ్ఞానమునకు గారణమును చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో. త్రిభి ర్గుణమయై ర్భావై రేభి స్సర్వ మిదం జగత్
మోహితం నాభిజానాతి మా మేభ్యః పర మవ్యయం॥ ౧౩ ॥

అ. ప్రపంచమంతయు సత్వాదిగుణత్రయపరిణామ భూతములగు భావములచే వ్యామోహము చెందినదై గుణాద్యతిరిక్తుడును, అవ్యయుడును అగు నన్ను తెలియలేకున్నది. గుణత్రయ పరిణామములగు భావములనగా రాగద్వేష మోహాదులు..

రాగము సాత్త్వికము, ద్వేషము రాజసము, మోహము తామసము అని భేదము. ఆదిపదమువలన సుఖదుఃఖాదులుగూడ గ్రహించవచ్చును. మూలమునందలి "సర్వమిదం జగత్" (ఈ ప్రపంచమంతయు) అను పదమునకు ప్రపంచములోని ప్రాణిసమూహముమాత్రమే అర్థముచెప్పవలెను. ప్రపంచాంతర్గతమగు మృదాదికమునకు మోహము సంభవించదు. కావున దేవమనుష్యాది చేతనవర్గమే "సర్వం జగత్" అను పదమున కర్థము.

మోహితంఅనగా ఆత్మానాత్మ వివేకము లేనిదిగా చేయబడినదిఅని యర్థము.

'ఏభ్యః పరం' అనగా స్వరూపమువలనను, స్వభావమువలనను, గుణముల కంటె అత్యంతభిన్నుడని యర్థము.

"అవ్యయం" అనగా వికారరహితుడని యర్థము.

రాగద్వేష మోహాదులచే, ప్రాణుల యంతఃకరణమునకు ఆత్మానాత్మ వివేచన సామర్థ్యము నశించినందున ప్రాణులకు దేహాది విలక్షణాత్మజ్ఞానము సంభవించదని పరమార్థము. ౧౩

శ్లో. దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా
మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయా మేతాం తరంతి తే ॥౧౪॥

అ. సత్త్వాది గుణవికారములయిన రాగద్వేషాదులచే ప్రపంచము వ్యామోహము చెందినను మాయామోహితమనియే జెప్పవలయును. ఏలనన, సత్త్వరజస్తమస్సులు మాయాగుణములు. సత్త్వాది గుణములయొక్క వికారములు రాగద్వేషాదులు కావున పరంపరచే మాయవలననే లోకము వ్యామోహము జెందినదగును. కనుకనే భాష్యకారు లీ శ్లోకముయొక్క అవతారికలో "కథం పునః మాయాం త్రిగుణాత్మికా మేతా మతిక్రామతి" (త్రిగుణాత్మకమగు నీమాయను లోకమెట్లు దాటును?) అని నుడిగిరి. కావున పూర్వశ్లోకమున రాగద్వేషాదులచే ప్రపంచము వ్యామోహమును చెందినదని శ్రీకృష్ణభగవానుడు చెప్పగా భాష్యకారులు యీ శ్లోకావతారికాగ్రంథమున మాయను లోక మెట్లతిక్రమించునని శంకించుకొనుటకాని శ్రీకృష్ణుడు తనను శరణుజొచ్చినవారు మాయను తరింతు రని శ్లోకమున సమాధానమొసంగుటగాని యుపపన్నము కానేరదు. ఈ రెంటినిబట్టి రాగద్వేషాది మోహితమయిన జగత్తు మాయామోహితమనియే స్పష్టమగుచున్నది. కావున పూర్వశ్లోకమున జేర్కొనబడిన త్రిగుణాత్మికయగు మాయను లోకమెట్లు తరించునను శంక రాగా సమాధాన మొసంగబడుచున్నది.

ప్రపంచమును వ్యామోహపరచునట్టియు, ప్రపంచముయొక్క ఉత్పత్తి స్థితి లయములను గారణమగునట్టియు గుణత్రయరూపమగుమాయ స్వయంప్రకాశ

డును, సర్వసమర్థుడును, సర్వవ్యాపకుడును అగు శ్రీమహావిష్ణువుయొక్క- స్వభావమయి యున్నది. ఈమది యేరికిని అతిక్రమింప శక్యముగాదు. నన్ను అనన్యశరణముగా సేవించువారలే యీ మాయను తరింతురు. సర్వధర్మములను విడచి పరమేశ్వరుని సర్వాత్మనా సేవించుటయన పరమేశ్వరసాక్షాత్కా-రమునొందుట యని యర్థము.

ఆరోపింపబడిన సర్పమున కధిష్ఠానమగు రజ్జువు (త్రాడు) యొక్క- స్వరూపము తెలిసినవెంటనే సర్పభ్రాంతి నశించినట్లు కల్పితమయిన దేహాదిప్రపంచమున కధిష్ఠానమయిన ఆత్మతత్త్వమును సాక్షాత్కా-రము చేసికొనినవెంటనే కార్యప్రపంచముతోసహా మాయ నివర్తించునని పరమార్థము. ఆత్మానాత్మవివేకపూర్వకముగ ఆత్మతత్త్వసాక్షాత్కా-రముకలుగగా మరల ఆత్మానాత్మావివేక ముదయించుట కవకాశముండదు. అవివేకము లేనిదే దానిచే నూహింపదగిన మాయ యుండుననుట పొసగదు.

అయితే, ప్రారబ్ధాధీనమయిన దేహము పడిపోవకపూర్వము ఆత్మతత్త్వసాక్షాత్కా-రము కలిగినంతమాత్రమున మాయాకార్యమగు ప్రపంచము నశించనేరదు. అందువలన మాయ యున్నటుల నూహింపదగును. కాని ఆత్మతత్త్వసాక్షాత్కా-రము నొందినవానికి, మాయ "దగ్ధ పటవత్" (కాలిన గుడ్డవలె) నిస్సారముగా నుండునుకాని బంధహేతువు కానేరదు. కనుకనే మూలమునందలి "మాయా మేతాం తరంతి" (యీ మాయను తరింతురు) అను పదమునకు భాష్యకర్తలు "సంసారబంధమునుండి ముక్తులగుదురు" అని యర్థమును చెప్పిరి.

లేక, మాయను ఆవరణశక్తి, విక్షేపశక్తి అని రెండుశక్తులుగలవు. అందు ఆవరణశక్తిచే ఆత్మస్వరూపము కప్పివేయబడును; విక్షేపశక్తిచే సర్వప్రపంచము ఉదయించును. ఇందు ఆత్మసాక్షాత్కా-రముచే ఆవరణశక్తినశించుచున్నది. విక్షేపశక్తి నశించదు. ఆత్మజ్ఞానమునకు విక్షేపశక్తికి విరోధములేదు. ఘటసాక్షాత్కా-రమువలన ఘటస్వరూపమును ఆవరించిన అజ్ఞానమే నశించును. ఈ యావరణశక్తినే యవిద్య యని గొందరందురు. కావున ఆత్మసాక్షాత్కా-రమువలన అవిద్య నశించినను మాయనశించలేదు. కనుక ప్రపంచము కనుపడుచున్నను సంసారముండదు.

కావున అవిద్యవలన ఆత్మానాత్మావివేకమేర్పడును. దానివలన సంసారము కలుగును. ఆత్మసాక్షాత్కా-రరూపమయిన విద్యచే సమూలము సంసారము నివర్తించును. చీకటిలో స్థాణువును చూచి, స్థాణుపురుషభేదమును గమనింపలేక ఈయది స్థాణువా? పురుషుడా? అను సంశయము నొందును. ఆవల దీపమును తీసికొనిరాగా దానికాంతిచే చీకటి నశించిన తోడనే స్థాణు పురుష సంశయము సమూ

లము నశించును. ఇట్లే ఆత్మసాక్షాత్కారముచే సంసారము సమూలము నివర్తించు
నని శ్లోకమునకు పరమార్థము.

దీనివలన పురుషునకు దేహాదిప్రపంచము బంధకారణము గాదనియు, కావున దేహాదులు నశించనిదే పురుషునకు సంసారనివృత్తి కలుగ దను నాపత్తి పొసగదనియు, పురుషునకు దేహాద్యనాత్మతాదాత్మ్యాధ్యాసమే బంధహేతువనియు, ఇట్టి యధ్యాస ఆత్మజ్ఞానముచే నివర్తించుననియు తేలినది. కావున ముముక్షువు గురుశుశ్రూషావేదాంతశ్రవణాదులచే ఆత్మజ్ఞానమే సంపాదించవలెనని సిద్ధించినది.

ఆత్మజ్ఞానముచే ఆత్మయం దారోపింపబడిన అనాత్మతాదాత్మ్యాధ్యాస నివర్తించును. అనాత్మభూతములగు దేహాదులు ప్రారబ్ధము నశించినతోడనే నివర్తించును. కావున ఆత్మజ్ఞానమువలన జీవన్ముక్తి యనియు, దేహతత్త్వాత్మజ్ఞానపూర్వక ఆత్మజ్ఞానమువలన విదేహముక్తియనియు స్పష్టమైనది.

వస్తుతః ఆత్మయందు కాలత్రయమునందును దేహాదిప్రపంచము లేనందున ఎవ్వడాత్మను సాక్షాత్కారముచేసికొనునో, వానిదృష్ట్యా ఆజ్ఞానికమగు అజ్ఞాన ప్రపంచముకాని, మాయికమగు అర్థప్రపంచముకాని లేనందున ఆత్మజ్ఞానమువలన కార్యవిశిష్టమగు మాయ నివర్తించునని తెలియవలయును. అహంకార మమకార రూపమయినది అజ్ఞానప్రపంచము. ఈయది జీవసృష్టము. పృథివ్యాదిరూపమయినది అర్థప్రపంచము. ఈయది యీశ్వరసృష్టము. ఇందు జీవసృష్టప్రపంచమే బంధ హేతువు. ఈశ్వరసృష్టప్రపంచము బంధహేతువు కాదు.

రామానుజమతము :

ఇచట రామానుజీయు లిట్లందురు. రామానుజీయభాష్యపంక్తు లుదాహరించబడుచున్నవి.

త్వదన్య శ్శరణం నాస్తి త్వమేవ శరణం మమ
తస్మా త్కారుణ్యభావేన రక్ష రక్ష జనార్దన ॥

ఇత్యేవం నిశ్చయరూపం ప్రపత్తిమత మిహోపదిశ్యతే భగవతా. తత్ర మామితి విష్ణుః ప్రపత్తవ్య ఇతి-ఏ వేతి న దేవతాన్తరం ప్రపత్తవ్యమితి- ప్రపద్యంత ఇతి భక్తిజ్ఞానాదిభ్యః ప్రపత్తిరేవ గరీయసీ కర్తవ్యా ఇతి- బహువచనేన జీవభేదః- మాంప్రపద్యంత ఇతి ప్రపత్తిక్రియా కర్తృ కర్మణో ర్జీవేశ్వరయో ర్భేదః- మాయామేతాం తరంతి త ఇతి ప్రపన్నానామేవ మోక్షలాభః మాయానివృత్తి పూర్వక ఇతి చ సిద్ధమ్. తదేవం స్వరసతః సిద్ధ మర్థం విహాయ శాంకరీకుకల్పనా అనాదరణీయా ఇతి. వీని యర్థము సంగ్రహముగా వ్రాయబడుచున్నది.

“నీవే నాకు రక్షకుడవు, నాకు నీకంటె వేరు రక్షకుడు లేడు” కావున నోయీ జనార్దనా? నన్ను కరుణతో రక్షింపుము అను నిశ్చయరూపమయిన ప్రపత్తి

మతమును భగవంతు డీ శ్లోకమున నుపదేశింపదలచెను. ఈ శ్లోకమునందు "మామ్" అను పదమువలన విష్ణువే శరణుపొందదగినవాడు. "ఏవ" కారమువలన ఇతరదేవతలు శరణుపొందదగినవారు కారు. "ప్రపద్యంతే" అను పదమువలన భక్తిజ్ఞానములకంటె ప్రపత్తియే గొప్పదనియు, అదియే కర్తవ్యమనియు అర్థమగుచున్నది. బహువచన లకారముచే జీవులకు భేదము స్పష్టమగుచున్నది. "మాం ప్రపద్యంతే" అనుదానివలన ప్రపత్తి క్రియాకర్తయగు జీవుడు వేరుగను, ప్రపత్తి క్రియాకర్మయగు నీశ్వరుడు వేరుగను నిర్దేశింపబడుటచే జీవేశ్వరులకు భేదము స్పష్టమగుచున్నది. "మాయామేతాం తరంతి" అని చెప్పుటచే ప్రపన్నులకే మాయానివృత్తి పూర్వకముగ మోక్షలాభమని సిద్ధించుచున్నది. ఇట్లు స్వరసముగా సిద్ధించుచున్న అర్థమును విడచి శంకరులు చేసిన కుకల్పన యంగీకరింపఁదగదు. అని.

ఈయది నిరాకరింపబడుచున్నది. ఈయది ప్రపత్తిని బోధించు ప్రకరణము గాదు. "జ్ఞానం తేఽహం స విజ్ఞాన మిదం వక్ష్యా మ్యశేషతః" (భగ-౭-౨) అని జ్ఞానము నుపక్రమించి, "తే బ్రహ్మ తద్విదుః కృత్స్నమ్" (భగ-౭-౨౯) అను శ్లోకముచే జ్ఞానయోగమును శ్రీకృష్ణు డుపసంహరింపబోవుచున్నాడు. మరియు "ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థం" (భగ-౭-౧౭) అనియు, "జ్ఞానవాన్ మాం ప్రపద్యతే" (భగ-౭-౧౯) అనియును జ్ఞానమే మధ్యయందు అచ్చటచ్చట పరామర్శింపబడినది. ఇచట జ్ఞానికే ప్రపత్తి యుపదేశింపబడినదని యనరాదు జ్ఞానికి ఈశ్వరుడు ఆత్మయగుటచే ఆత్మాతిరిక్తుడగు ప్రపత్తవ్యమయిన (శరణుబొందదగిన) నీశ్వరుడే లేనందున జ్ఞానికి ప్రపత్తి పొసగనేరదు. "జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతం" అని శ్రీకృష్ణు డిచ్చటనే జ్ఞాని నాకాత్మయని చెప్పియుండెను. ఈశ్వరుడు అంతర్యామి. ఆత్మయే అంతర్యామి యగును కాని ఆత్మవ్యతిరిక్తుడు అంతర్యామి కానేరడు. ఆత్మకు ఈశ్వరునకు భేదమంగీకరించినచో ఈశ్వరుడు సర్వాత్మరూపుడు గాకపోవును. "ప్రపద్యంతే" అను బహువచనముపాధిభేదమును బోధించును కాని ఆత్మభేదమును బోధింపదు. సోపాధికుడగు ఆత్మ (జీవుడు) ప్రపత్త (శరణుపొందువాడు). నిరుపాధికుడగు ఆత్మ ప్రపత్తవ్యుడు. "మామ్" అను అస్మచ్ఛబ్దము స్వతస్సిద్ధముగా ఆత్మపరము. ఆత్మకంటే వేరు దేవత లేదు. నిఖిలదేవశరీరోపహితుడగు ఆత్మయొకడే యగుచున్నాడు. విష్ణువనగా ఆత్మయే యగుచున్నాడు. శరీరము అనాత్మ, అయ్యది విష్ణువు కానేరదు. "మామ్" అను పదముచే ఆత్మను పరిగ్రహించనిచో వసుదేవుని కుమారుడగు కృష్ణశరీరమే పరిగ్రహింపవలయును. అయ్యది యిప్పుడు నశించి యున్నందున ఇప్పటివారలకు గాని, వెనుకటి వారలకు గాని యీ శరీరమునకు ప్రపత్తిచేయుట అసంభావితము, అశక్యము అగును. కాక శరీరమునకు ప్రపన్నుడయినచో అనాత్మోపాసనయగును. అనాత్మోపాసన వలన

మాయాతరణము సంభవించదు. మరియు ఆత్మను ఆశ్రయించుకొనియున్న మాయ ఆత్మసాక్షాత్కారము లేనిదే నివర్తించదు.

మఱియు ఆత్మప్రపదన మనగా "తచ్చింతనం తత్కథనం అన్యోన్యం తత్ప్రబోధనం ఏతదేకపరత్వంచ బ్రహ్మాభ్యాసం విదుర్బుధాః" అను శ్లోకమునందు జెప్పబడిన బ్రహ్మాభ్యాసమే యగును. బ్రహ్మ యనగా ఆత్మ. కావున ఆత్మాభ్యాస మని తాత్పర్యము. ఇట్టి బ్రహ్మాభ్యాసము యితర ధర్మములయం దాసక్తిగలవానికి పొసగదు. కనుక భాష్యమునందు భాష్యకర్తలు "సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య" అను శ్లోకము నుదాహరించిరి.

దీనిచే ఆత్మప్రపత్తియందు గృహస్థుల కధికారములేదనియు, సన్యాసులకే యధికార మనియు సూచిత మగుచున్నది. సన్యాసులకే సర్వకర్మసన్యాసము విధింపబడినది. కావున సన్యాసియే సర్వకర్మల వీడగలడు. సర్వకర్మలను వీడిన మానవుడు గృహస్థు కానేరడు. సర్వకర్మల నాచరించుటయే గృహస్థుని లక్షణము. ఈ విషయము భాష్యమునం దెచ్చటఁ బేర్కొనలేదని శంకింపఁ దగదు. జ్ఞాననిష్ఠ యందు సన్యాసియే అధికారియని భాష్యమున స్పష్టముగా జెప్పబడినది. ఆత్మప్రపత్తి యన జ్ఞాననిష్ఠకాని వేరుగాదు. జ్ఞాననిష్ఠ యన జ్ఞానరూపుడగు బ్రహ్మయందుండుట. బ్రహ్మయన ఆత్మయే యగును. కావున ఆత్మప్రపత్తి, బ్రహ్మనిష్ఠ, జ్ఞానయోగము, ఆత్మసమాధి యీశబ్దము లన్నియు సమానార్థములు కావున "సన్యసించి నన్ను (పరమేశ్వరుని) ప్రపత్తినొందినవారే మాయను తరింతురు ఇతరులు తరింపనేరరు" అని బోధించుటకే భాష్యకారులు తమ భాష్యమునందు "సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య" (సర్వధర్మములను విడచి) అని వ్రాసిరి. కావున మాయాతరణ మను సంసార నివృత్తినిగోరు మానవులు మాయను రూపుమాపునట్టి ఆత్మసాక్షాత్కారమునొందుటకు సన్యాసాశ్రమమును స్వీకరింపవలె నని సిద్ధించినది. కనుకనే జ్ఞానులకు సన్యాసమునందే యధికార మనియు గృహస్థులకు జ్ఞానయోగమునం దధికారము లేదని యును భాష్యకారులు పలుమారు లుచ్చరించిరి. ౧౪

శ్లో. న మాం దుష్కృతినో మూఢాః ప్రపద్యంతే నరాధమాః
మాయయాఽపహృతజ్ఞానా ఆసురం భావ మాశ్రితాః ॥౧౫॥

అ. పాపాత్ములగు నీచమానవులు అవిద్యవలన జ్ఞానరహితులై యాసుర భావము నొంది, నన్ను సేవింప నొల్లరు. వారికి నాయందు ప్రపత్తి కడుదుర్లభము. జన్మాంతరానుష్ఠితమయిన దుష్కృతవశమున ఆత్మానాత్మ వివేకము చెడి, దేహాదులయం దాత్మాభిమానము గలవారై దేహేంద్రియాది విలక్షణమయిన బ్రహ్మ లేడనియు, ప్రకాశించుటలేదనియు నుడువుదురు. పైగా తాము కుక్షింభరులై తామే ధనాఢ్యులమనియు, మంచికులమున బుట్టినవారమనియు, లోకమున తమకు దీ

ఎవరు లేరనియును ప్రగల్భము లాడుచు నాసురసంపదతో సంసారము నొందుదురు— కాని ముక్తి బొందనేరరు. ౧౫

శ్లో. చతుర్విధా భజంతే మాం జనా స్సుకృతినోఽర్జున
ఆర్తో జిజ్ఞాసు రర్థార్థీ జ్ఞానీ చ భరతర్షభ ॥ ౧౬ ॥

అ. ఆపన్నుడు (దుఃఖి), భగవత్తత్త్వమును తెలియగోరినవాడు, ధనాదికాముడు, తత్త్వజ్ఞాని అని యిట్లు నాలుగు రకముల పుణ్యముగలవారు నన్ను (పరమేశ్వరుని) సేవింతురు. ఆపన్నుడు పరమేశ్వరుని యారాధించుననుటకు "విపదస్సంతు నశ్శశ్వత్ యాసు సంకీర్త్యతే హరిః" (కృష్ణా! మాకెల్లపుడు ఆపదలు కలుగుగాక, అపుడుగాని మేము నిన్ను గీర్తింపనోల్లము) అను కుంతీవచనము ప్రమాణ మగుచున్నది. పైఁజెప్పబడిన నలుగురిలో జ్ఞాని, తానే సాక్షాత్ వాసుదేవుడ నని యెంచి వాసుదేవుని సేవించును. మిగిలిన ముగ్గురు ఈశ్వరు డెచ్చటనో యుండునని తలచి యీశ్వరుని సేవింతురు. ఇయ్యది వీరలలోగల భేదము.

అయితే యీ నలుగురిలో జ్ఞానియొక్కడే ఆత్మరూపుడగు వాసుదేవుని సేవించును. మిగిలిన ముగ్గురు రోగనివృత్తికొరకుగాని, జ్ఞానముకొరకుగాని, (భగవంతుని తెలిసికొనుటకొరకు), ధనాదులకొరకుగాని ఔషధాదుల సేవింపవచ్చును. యోగాది కర్మల నాచరించవచ్చును. వ్యవసాయాది వృత్తుల నాశ్రయింపవచ్చును. లేక ఇతరదేవతల బూజించవచ్చును. (లేక) వాసుదేవుని యయినను సేవింపవచ్చును. అందు నియమములేదు. (ఈ ముగ్గురు వాసుదేవునే సేవింపవలె నను నియమము లేదు). అయినను, రోగార్తుడు సుకృతియయినచో వాసుదేవుని సేవించుననియు, దుష్కృతియయినచో ఔషధాదుల సేవించుననియు భేదము గ్రహించవలెను. అట్లే జిజ్ఞాసువు సుకృతియయినచో వాసుదేవుని సేవించును. దుష్కృతియయినచో కర్మల నాచరించును; యోగము నభ్యసించును. ధనాదుల గోరువాడుగూడ సుకృతియయినచో వాసుదేవుని భజించును, దుష్కృతియయినచో వ్యవసాయాది వృత్తుల నవలంబించును. లేక ఇతర దేవతల సేవించును. కనుకనే మూలమునందు "సుకృతినః" అను పదము విశేషణ మొనర్చబడినది.

లేక వాసుదేవుడు సర్వాత్మకుడగుటచే బాధానివృత్తికొరకు నెవ్వరు యితర దేవతల సేవింతురో వారును వాసుదేవునే సేవించినవారగుదురు. "యేప్యన్య దేవతాభక్తా యజంతే శ్రద్ధయాన్వితాః। తేఽపి మామేవ కౌంతేయ యజంత్యవిధిపూర్వకం" (ఇతర దేవతలయందు భక్తి కలిగి శ్రద్ధతో నితరదేవతలఁ బూజించువారుగూడ, అర్జునా! విధిదప్పి నన్నే బూజించుచున్నారు) అని తొమ్మిదవ యధ్యాయమునందు శ్రీకృష్ణుడు చెప్పబోవుచున్నాడు.

ఐశ్వర్యాది మదమత్తులుమాత్రము దుష్కృతులయినచో నన్ను నెప్పు డును నెవ్విధముగను సేవింపరు. అని సూచింపదలచి, మూలమున శ్రీకృష్ణుడు, ఆర్త పదమును, అర్థార్థిపదమును చేర్చెను.

ఈ శ్లోకముచే ఆర్తి (బాధా) నివారణ కొరకును, దారాపత్యధనాదులు సిద్ధించుటకొరకును, జ్ఞానముకొరకున్ను, మోక్షముకొరకున్ను, మానవులకు భగవంతు డొక్కడే సేవింపదగినవాడని యుపదేశము సూచితమగుచున్నది. కావున సోపాధిక ముగగాని, నిరుపాధికముగగాని యే మానవునకు నీశ్వరారాధన యుండదో వాడు నరాధముడనియు, పాపియనియు, దుఃఖింపదగినవాడనియును భావము.

ఓయి! "పూర్వజన్మ కృతం పాపం వ్యాధిరూపేణ బాధతే" (వెనుకటి జన్మమునందుఁ జేసిన పాపము యీ జన్మమున వ్యాధిరూపమున బాధించును) అని శాస్త్రప్రమాణముండుటచే పాపఫలమగు వ్యాధి పుణ్యవంతునియం దెట్లుండును? దారిద్ర్యమువలన నేర్పడు ధనార్థిత్వము సుకృతియం దెట్లుండును? దారిద్ర్యము పాపమునకు ఫలముగదా? అనినచో వినుము. పుణ్యపాప మిశ్రమమువలన మను ష్యజన్మ యేర్పడును. కాన మానవుడు పాపఫలమగు వ్యాధ్యాదిక మనుభవించుచు పుణ్యమునుగూడ నాచరించి యున్నందున వ్యాధ్యాది నివృత్తికొరకు భగవంతుని సేవించుచున్నాడు. పుణ్యము లేనిదే భగవద్భజనము దుర్లభము. ధనికుడగు నార్తు నకు ధనానుభవముచే సుకృతము క్షీణించినందున యీశ్వరసేవ యెట్లు కలుగునని శంకింపరాదు. పుణ్యకర్మలు విచిత్రములు, అనంతములు. ధనభోగమునిచ్చెడి పుణ్యము ధనభోగమునిచ్చుటచే క్షీణించినను యీశ్వరారాధనను కలుగఁజేసెడి పుణ్యము నశించనందున నీశ్వరసేవ సంభవించవచ్చును. కావున నాలుగు విధము లయిన పుణ్యవంతులు పరోక్షముగగాని, అపరోక్షముగగాని, యీశ్వరుని సేవింతు రని స్పష్టమయినది.

భరతవంశమునందుఁ బుట్టిన రాజులు భారతులు. వారలలో శ్రేష్ఠుడుగాన అర్జునుడు భరతర్షభు డనబడుచున్నాడు. కృష్ణార్జును లిరువురు నరనారాయణావ తారు లగుటచే నరావతారుడగు అర్జునుడు భరతర్షభుడని భావము. లేక శౌర్య, ధైర్యాదులతోఁ గూడినందునగూడ అర్జునుడు భరతర్షభు డనవచ్చును.

ఈ శ్లోకముచే అర్జునుడు శత్రుతిరస్కారమను ఆపద నొందినవాడనియు, తత్వజిజ్ఞాసువనియు, రాజ్యకాముడనియు, పుణ్యవంతుడనియు, గనుక అర్జునునకు వాసుదేవ భజనము అవశ్య కర్తవ్యమని స్పష్టమగుచున్నది. అయ్యది ఫలాభిసంధి రహితమగు స్వధర్మరూపమయిన యుద్ధానుష్ఠానమే యని యుపదేశముగూడ సూచితమగుచున్నది. ౧౬

అ. ఓయి! ఆర్తుడు మున్నగు నలుగురు సమానులా? లేక వారిలో నెవ్వ డేని యొక్కడు అధికుడా? అను శంకకు సమాధానము చెప్పబడుచున్నది.

శ్లో. తేషాం జ్ఞానీ నిత్యయుక్తః ఏకభక్తి ర్విశిష్యతే
ప్రియోహి జ్ఞానినోఽత్యర్థ మహం స చ మమ ప్రియః ॥ ౧౭ ॥

అ. నిత్యయుక్తు డనగా ఎల్లపుడు ఆత్మయందు చిత్తసమాధానము గలవాడు. "ఏకభక్తిః" అను పదమున భక్తిశబ్దమునకు సేవింపబడువాడు. అని కర్మణి వ్యుత్పత్తిగ్రహింపవలెను. అందుచే అద్వితీయమగుఆత్మను సేవింపువా డను అర్థము లభించును. (లేక) అద్వితీయమగు ఆత్మయందు స్నేహావిశేషము గలవాడు ఏకభక్తియని చెప్పవచ్చును. ఇట్లు జ్ఞాని నిత్యయుక్తుడు, ఏకభక్తియగుటచే వెనుకఁ జెప్పిన నలుగురిలో జ్ఞాని గొప్పవాడు. నేను జ్ఞానికి ఆత్మరూపుడను. "ఆత్మనస్తు కామాయ సర్వం ప్రియం భవతి" అను న్యాయప్రకారము లోకములో నందరకు ఆత్మ మిక్కిలి ప్రియమైన వస్తువు. అట్లె వాసుదేవునకుగూడ జ్ఞాని ఆత్మయగుటచే మిక్కిలి ప్రియమగుచున్నాడు. కావున జ్ఞాని, వాసుదేవుడు-ఇరువురు ఏకాత్మరూపు లని భావము.

ఈ శ్లోకమును నాలుగు విధముల నన్వయింపవచ్చును. అయ్యది యీ క్రింద సంస్కృతమునను ఆంధ్రమునను యథాక్రమముగఁ జూపబడుచున్నది.

(1) "హి యస్మాన్నిత్యయుక్త ఏకభక్తి ర్జ్ఞానీ తేషాం విశిష్యతే తస్మాదహం జ్ఞానినోఽత్యర్థం ప్రియః; సచ మమప్రియః ఇత్యేకోఽన్వయః"

(ఏ కారణమువలన నిత్యయుక్తుడు ఏకభక్తియగు జ్ఞాని, ఆర్తుడు మున్నగు నలుగురిలో గొప్పవాడో, ఆ కారణమున నేను జ్ఞానికి మిగుల యిష్టుడను. జ్ఞానియు నా కిష్టుడు అని యొక అన్వయము)

(2) "జ్ఞానీ నిత్యయుక్త ఏకభక్తిరతఏవ తేషాం విశిష్యతే హి యస్మా దహం జ్ఞానినః ఆత్మా తస్మాదహం జ్ఞానినోఽత్యర్థం ప్రియః స చ మమ ఆత్మత్వాత్ప్రియ ఇత్యపరోఽన్వయః"

(జ్ఞాని నిత్యయుక్తుడును, ఏకభక్తియు నగుచున్నాడు. కనుకనే వారలలో గొప్పవాడు. ఎందువలన నేను జ్ఞానికి ఆత్మనో అందువలన నేను జ్ఞానికి మిక్కిలి యిష్టుడను. జ్ఞానియు నాకాత్మరూపుడగుటచే నిష్టుడు. అని రెండవ యన్వయము.)

(3) "తేషాం జ్ఞానీ నిత్యయుక్త ఏకభక్తిర్విశిష్యతే" అతఏవేతి శేషః, అహం జ్ఞానినోఽత్యర్థం ప్రియః స చ మమ ప్రియో భవతి హిః ప్రసిద్ధౌ" ఇత్యన్యోఽన్వయః

(ఆర్తుడు, జిజ్ఞాసువు, అర్థార్థి, జ్ఞాని; ఈ నలుగురిలో జ్ఞాని నిత్యయుక్తుడు, ఏకభక్తుడు నయి యార్తాదుల నతిశయించుచున్నాడు. గనుక నే నేను జ్ఞానికి మిక్కిలి యిష్టుడను. జ్ఞానియు నా కిష్టు డగుచున్నాడు. ఇయ్యది ప్రసిద్ధము. అని మరియొక అన్వయము.)

(4) "తేషాం జ్ఞానీ నిత్యయుక్త ఏకభక్తి ర్విశిష్యతే। అహ మాత్మత్వాత్ ఇతి శేషః। జ్ఞానినోఽత్యర్థం ప్రియః భవామి స చ ఆత్మత్వాన్మమ ప్రియో భవతి" ఇత్యపరోఽన్వయః.

(ఆర్తుడు మున్నగు నలుగురిలో జ్ఞాని యెల్లపుడు ఆత్మయందు చిత్తైకాగ్రత గలవాడు. ఎల్లపుడు అద్వితీయమగు ఆత్మనే సేవింపువాడు. కాన గొప్పవాడు. జ్ఞానికి నేను ఆత్మరూపుడ నగుటవలన మిక్కిలి యిష్టుడ నగుచున్నాను. జ్ఞానియు నా కాత్మరూపుడగుటచే నిష్టుడగుచున్నాడు.) అని మరియొక అన్వయము.

ఈ యన్వయమునందు ఆత్మపదమును అధ్యాహారమును చేయుటలో ప్రమాణము లేదని యనరాదు. "జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్" అని ముందు శ్లోకమున శ్రీకృష్ణుడు చెప్పబోవు వాక్యమే ప్రమాణము.

లేక నేను జ్ఞానికి మిక్కిలి యిష్టుడను; జ్ఞానియు నాకు యిష్టుడు. అనియే యిచట అన్వయము. అందు "జ్ఞానీత్వాత్మైవ మే మతం" అని ముందు చెప్పబోవు వాక్యమే ప్రమాణము. కనుక నే భాష్యకారులు ముందు శ్లోకమునందలి "జ్ఞానీత్వాత్మైవ" అను వాక్యమును "తత్కస్మాదిత్యత ఆహ" అని ప్రశ్నపూర్వకముగ నవతరింపజేసిరి. అయితే యిచట ఆత్మత్వ మను హేతువు నుపన్యసించుట ముందు శ్లోకమునందలి యర్థమును యిచటనే స్పష్టపడుట కనువదించుట మాత్రమే యని గ్రహింపవలెను

రామానుజ మతము:

"జ్ఞానికి నేను ముఖ్యముగా పొందదగినవాడను కావున నాతోటి జ్ఞానికి సంబంధము నిత్యము. నాయొక్కనియందే జ్ఞానికి భక్తియుండును. కనుక జ్ఞాని గొప్పవాడు. "అత్యర్థం అత్యభిధేయం" జ్ఞానికి నాయందుగల ప్రేమ సర్వజ్ఞుడను, సర్వశక్తి యుక్తుడను అగు నాకుగూడ జెప్పనలవిగాదు. మిగిలిన యిద్దరకు వారు కోరినది ప్రాప్తించునంతవరకే నాతో సంబంధము. వారు కోరినవాని నిచ్చుటకు నేను సాధనముగనుక నే నాయందు వారికి భక్తి" అని వ్యాఖ్యానించిరి. ఈ యనువాదార్థము సుబోధ మగుటకు నీ సందర్భమున గల వారి భాష్యపంక్తుల నుదాహరించుచున్నాను—

"జ్ఞానినో మదేక ప్రాప్యస్య మయా యోగో నిత్యః మయ్యేకస్మిన్నేవ భక్తిః అతసఏవ విశిష్యతే అత్యర్థం అత్యభిధేయం జ్ఞానినోఽహం యథా ప్రియః

తథా సర్వజ్ఞేన సర్వశక్తినా మయాపి అభిధాతుం నశక్యతే ఇత్యర్థః. ఇతరయోస్తు యావత్స్వాభిలషిత ప్రాప్తి మయా యోగః స్వాభిలషితే తత్సాధనత్వే నచ మయి భక్తిః"

ఇయ్యది యుక్తముగాదు. జీవున కీశ్వరునితో నిత్యసంబంధమున్నచో ఈశ్వరుడు నిత్యప్రాప్తుడే (యెల్లపుడు పొందబడినవాడే) కాన, జీవున కీశ్వరుడు ప్రాప్యుడు (పొందదగినవాడు) యెట్లగును? లోకములో అప్రాప్తమగు పదార్థము కదా ప్రాప్యమగును. మరియు పరోక్షమున పరమపదమగు వైకుంఠముననుండు ఈశ్వరునితో జీవులకు నిత్యసంబంధ మెట్లేర్పడును? పరోక్షునితో సంబంధమా? లేక అంతర్యామితో సంబంధమా? లోకములో నీ విట్లు చేయుమని ప్రేరేపించు వాడెవ్వడును తన హృదయమునందు తనకు ప్రత్యక్షముగాదు.

జీవుడు పరతంత్రు డను హేతువుచే జీవప్రేరకుడగు నీశ్వరుని యూహింపవలెను. "అంగుష్ఠమాత్రః పురుషః మధ్యే ఆత్మని తిష్ఠతి" "ఆదిత్యవర్ణ" ఇత్యాది శ్రుతులచే నీశ్వరుడు సాకారుడని యనదగదు. నిరవయవుడును, అణుపరిమాణుడును అగు జీవునియొక్క లోపలనుండు ఈశ్వరుడు పరమాణువు కావలయును. అట్టివాడు సాకారుడనుట పొసగదు. "అశబ్ద మస్పర్శ మరూప మవ్యయం" అను శ్రుతి భగవంతుడు నిరాకారుడని చెప్పుచున్నందున, శ్రుతివిరోధ మేర్పడును. "అంగుష్ఠమాత్రః" ఇత్యాది శ్రుతులు భగవంతునియొక్క కల్పితరూపమును చెప్పుచున్నవి. కల్పితరూపముగల యీశ్వరుని నిత్యసంబంధమే జీవున కిచ్చుట వివక్షితమని యనదగదు. వాస్తవస్వరూపమును విడచి కల్పితరూపమును పరిగ్రహించుటలో కారణము లేదు, కాక ఇయ్యది తత్వమును చెప్పునట్టి ప్రకరణము. ఇందు యీశ్వరు డెచ్చటను నాకెద్దియో యొక రూపమును కల్పించి నన్ను సేవింపుడని చెప్పియుండలేదు.

ఇట్లే ఏకభక్తిశబ్దముగూడ ఆత్మాతిరిక్తమగు పరోక్షేశ్వరభక్తిని చెప్పుటలేదు. ఆత్మభక్తినే చెప్పుచున్నది. వస్తుస్వరూపము తెలియనిదే వస్తువుయందు ప్రేమకలుగదు. అజ్ఞానికి కల్పితమగు అర్చావతారమునందు భక్తి, ప్రీతి కలిగినను జ్ఞానికి మాత్రము కల్పితరూపమునందు ప్రీతి కలుగదు. "యోమాం సర్వేషు భూతేషు సంతమాత్మాన మీశ్వరం। హిత్వాఽర్చాం భజతే మౌఢ్యా ద్భస్మన్యేవ జుహోతి సః" (సర్వభూతములయం దాత్మరూపముతో నున్న యీశ్వరుని విడచి అవివేకమువలన అర్చావతారమును (అర్చారూపమును) యెవడు సేవించునో వాడికా భగవద్భజనము బూడిదలో బోసినట్లగును) అని భగవంతుడగు వ్యాసమహర్షి అర్చారూపమును సేవించుట మూఢజన విషయ మని స్పష్టపరచెను. సచ్చిదానంద రూపము తత్వము. తత్వమును దెలిసినవాడే జ్ఞాని, కావున జ్ఞానికి ఈశ్వరునియొక్క కల్పితాకారమునందు ప్రీతి యుదయింపదు.

మరియు రామానుజభాష్యమునందు “అహం జ్ఞానినః అభిధేయ మతిక్రమ్య ప్రియః” అనువాక్యము అన్వయించదు. “అభిధేయ మతిక్రమ్య” అను పదమునుంచి (అభిధాతుం నశక్యతే) చెప్ప నలవికాదను అర్థము లభింపదు. “అభిధాన మతిక్రమ్య” అను వాక్యమువలననే అట్టి యర్థము లభించును. కాక “అత్యర్థం” అను పదమునకు మిక్కిలి యను అర్థము లోకప్రసిద్ధము. ప్రసిద్ధార్థమును పరిత్యజింపఁ గారణ మగపడదు.

మరియు విషయములయందలి ప్రేమగూడ మితిలేని దగుటచే ఈశ్వరుని యందలి ప్రేమకు మితిలేదు అని చెప్పుటగూడ వ్యర్థము. విషయములయందలిప్రేమ సాతిశయమనియు, ఈశ్వరునియందు ప్రేమ నిరతిశయ మనియు చెప్పుట యుచితము. అట్లైతేని, యీశ్వరుడు అనాత్మయయినచో (ఆత్మభిన్నమయినచో) నిరతిశయ ప్రేమాస్పదుడు కానేరడు.

ఆత్మ నిరతిశయప్రేమాస్పదమని శ్రుత్యాది ప్రమాణములు గలవు. తాను కోరినదానిని యిచ్చుటవలననే పరోక్షుడగు ఈశ్వరుడు ప్రియు డను లోకవ్యవహారము పొసగుచున్నది. కనుకనే పరోక్షేశ్వరుడు ఆత్మశేషుడగుచున్నాడు.

“సత్వాసక్త మతిః కృష్ణే దశ్యమానో మహోరగైః, నవివేదాత్మనో గాత్రం తత్స్మృత్యాహ్లాద సంస్థితః”

అను శ్లోకమునందు జెప్పిన కృష్ణస్మరణజన్యమగు ప్రహ్లాదుని యానందము ఆత్మానందమే కాని వేరుకాదు. అచ్చట ప్రహ్లాదుడు కృష్ణుని యాత్మరూపునిగా భావించియే యానందించెను.

సాకారేశ్వర ధ్యానమువలన కలుగు ఆనన్దముగూడ చూతఫలమును తినునపుడు కలుగు ఆనన్దమువలె, ఆత్మానందముయొక్క ప్రతిబింబానందమే కాని వేరుగాదు. దీనిచే ప్రతిబింబానందముకంటె బింబానందము ముఖ్యమని రుజువగుచున్నది. కృష్ణుడు సాకారేశ్వరుడగుచో కృష్ణస్మరణమువలన కలిగిన ప్రహ్లాదునియొక్క ఆనందము సాతిశయమే కాని నిరతిశయముకాదు.

మరియు ఈశ్వరస్మరణమువలన భక్తులకు నిరతిశయానందము కలుగుననియు, అందువలన భక్తులకు ఈశ్వరుడు అత్యంత ప్రియు డనియు, అట్లే భక్తుల స్మరియించి యీశ్వరుడుగూడ నిరతిశయానందము నొందునుకాన, యీశ్వరునకు గూడ భక్తుడు మిక్కిలి యిష్టుడని రామానుజీయు లందురు ఈయది పరిహాసాస్పదమగు విషయము. పరిపూర్ణానందరూపు డగు ఈశ్వరుడు తనభక్తుల దలచుకొని మిక్కిలి యానందము నొందుననియు, లేనిచో నీశ్వరుని యానందము తగ్గుననియు గల్పించుట అయుక్తము, అప్రమాణము నగును. ఇందు రెండుదోషము లేర్పడును. (1) ఆనందముకొరకు నీశ్వరుడుగూడ భక్తుల స్మరింపవలసివచ్చును. (2) అందరిచే సేవింపదగిన ఈశ్వరుడు తనభక్తులకు సేవకుడు గావలసివచ్చును.

మరియు ఆర్తుడు, జిజ్ఞాసువు, అర్థార్థి, జ్ఞాని - అని నాలుగురకముల పుణ్యవంతుల ప్రస్తుతించి, అందు జ్ఞాని గొప్పవాడని జెప్పి మిగిలినవారిని "యితరులు" అని బహువచనముతో నిర్దేశింపవలసియుండగా, "ఇతరయో" అని ద్వివచనముతో నిర్దేశించుట అయుక్తము.

ఆర్తుడు, అర్థార్థి- వీ రుభయులు ఏకాధికారులు; కాన యేకముగా భావించి "ఇతరయోః" అని ద్వివచనము ప్రయోగింపబడినదని యనదగదు.

అనార్తుడు అర్థార్థి యగును; అర్థమును గోరనివాడు ఆర్తుడగును. కాన వీరిద్దరిని యొకే కక్ష్యలో జేర్చుట యుక్తముగాదు. వ్యాధినివృత్తిరూపమగు అర్థమును (ప్రయోజనమును) కోరువాడు ఆర్తుడు, ధనాదిరూపమగు అర్థమును (ప్రయోజనమును) కోరువాడు అర్థార్థి- వీరిద్దరియందును అర్థార్థిత్వమను ధర్మము సమానమగుటచే వీరుభయులు యొకే కక్ష్యలో చేరుదురన్నచో, అపుడు జ్ఞానమను అర్థమును (ప్రయోజనమును) కోరుట జిజ్ఞాసువుయందుగూడ గలదుగాన, జిజ్ఞాసువునుగూడ నదే కక్ష్యలోచేర్చి యీముగ్గురను యేకవచనముచే నిర్దేశింపనగును. ఆర్తుడు, జిజ్ఞాసువు, అర్థార్థి అను ముగ్గురను వేరుగా నిర్దేశించుట వ్యర్థమగును. మరియు నిట్టితటి ముగ్గురు సుకృతవంతులు అనిగాని, యిద్దరు సుకృతవంతులు అని గాని చెప్పవలసివచ్చును. మూలమునం దట్లు చెప్పియుండలేదు. కావున, రామానుజులు తమ భాష్యమునందు జూపిన "ఇతరయోస్తు" అను ద్వివచనాంతపదము అయుక్తమనుట సుస్పష్టము. ౧౩

శ్లో. ఉదారా స్సర్వ ఏవైతే జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్
ఆస్థిత స్స హి యుక్తాత్మా మామేవా నుత్తమాం గతిమ్ ॥౧౮॥

అ. ఓయి యర్జునా! నాకు వీరందరు యిష్టులే. కాని జ్ఞానిమాత్రము నా కాత్మభూతుడని నా నిశ్చయము. అనగా జ్ఞాని నేనేయని నా నిర్ణయము. అందువలన నాతడు నాకు కడునిష్టుడు.

"విద్యా వినయసంపన్నే బ్రాహ్మణె గవిహస్తినిశు, నైవ శ్వపాకేచ పండితా స్సమదర్శినః॥ అని చెప్పినట్లు సర్వసముడగు పరమేశ్వరునకు సర్వము ఆత్మరూపమగుచుండ, జ్ఞానియే ఆత్మయనియు, ఇతరులు ఆత్మరూపులు కారనియు చెప్పుటెట్లు?

వినుము :

జ్ఞాని వాసుదేవునియందు చిత్తమును నిలిపి "నేనే వాసుదేవుడను, నేను వాసుదేవునికంటె వేరుగాదు." అనుభావముతో స్థిరచిత్తుడయి భగవంతుడగు వాసుదేవుడే సర్వోత్తమమయిన గమ్యస్థానమని వాసుదేవుని చేర ప్రవర్తించుచున్నాడు. కావున జ్ఞాని వాసుదేవున కాత్మరూపు డని భావము.

ఈయది తత్త్వము. జ్ఞానివలె ఆర్తాదులుగూడ ఆత్మరూపులే (ఆత్మలే) అయినను "బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతి" అను శ్రుతి బ్రహ్మవేత్తయే బ్రహ్మయగునని చెప్పుచున్నది. కావున "అహం బ్రహ్మాస్మి" అను బ్రహ్మాత్మైక్యజ్ఞాన మెవ్వనికి కలుగునో వాడే బ్రహ్మరూపుడు. ఇట్టి జ్ఞానము లేనివాడు బ్రహ్మరూపుడుగాడు. బ్రహ్మవేత్తయే భగవంతున కాత్మరూపుడు, అబ్రహ్మవేత్త ఆత్మరూపుడుకాడు. బ్రహ్మవేత్త కూటస్థుని యాత్మగా దలచును. చిన్మాత్రుడగుటచే నా కూటస్థుడు బ్రహ్మయే యగును. అబ్రహ్మవేత్త (బ్రహ్మజ్ఞానములేనివాడు) కర్త, భోక్తయగు జీవుని యాత్మగా దలంచును. కర్తృత్వ భోక్తృత్వాది వికారములుగల అకూటస్థుడు బ్రహ్మగాడు. బ్రహ్మకు కర్తృత్వాది వికారము లుండవు. కావున "ఆర్తాదులచే ఆత్మగా అభిమతమయిన సంసారియగు జీవుడను నేను గాను. అందువలన ఆర్తాదులు నేనుగాను. జ్ఞానియే నేను" అని శ్రీకృష్ణుని యభిప్రాయము. కావున సంసారులును, చిదాభాసులును అగు ఆర్తాదులు శ్రీకృష్ణునకు ప్రియులుమాత్రమే యగుదురు. ఆత్మలు కారు. జ్ఞానిమాత్రము, చిదాత్మకూటస్థుడు నగు వాసుదేవుడే యగుచున్నాడు.

నేనే భగవంతుడగు వాసుదేవుడను అను నిరూఢజ్ఞానముగలవాడు, కేవలానుభవానందరూపముతో నుండునుగాని బ్రహ్మాత్మానుసంధానము నపేక్షింపడు. కనుకనే శ్రీకృష్ణుడు "ఆస్థితస్సహి యుక్తాత్మా మామేవా నుత్తమాం గతిం" అని బ్రహ్మాత్మైక్యజ్ఞానముగలవాడు, సమాహితచిత్తుడనియు ఉత్తమగతిని పొంద సంసిద్ధుడనియును చెప్పెను.

చిదాత్మయగు జ్ఞాని యుత్తమగతిని పొంద నెట్లు ప్రవర్తించునని యనరాదు. చిదాత్మగూడ మాయచే బుద్ధ్యాది తాదాత్మ్యము నొంది సంసారియయి మెల్లమెల్లగా బుద్ధ్యాది తాదాత్మ్యమును వదలి, కూటస్థాత్మానుసంధానముచే స్వస్వరూపమగు చిదాత్మత్వమును, మరల పొందుటకు ప్రవర్తించువానివలె కనుపించును. బంధముక్త్యాది వ్యవహారమంతయు మాయామయము, వస్తుతః బంధముక్త్యాదివ్యవహారము లేదు. ఈయది యద్వైతుల కలంకారము.

రామానుజ మతము:

ఓయి! విష్ణువుచే క్రీడార్థము నిర్మింపబడి సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మక యగు ప్రకృతి మాయ. ఈయది యసురులయొక్కయు, రాక్షసులయొక్కయు, అస్త్రములవలె విచిత్రకార్యములను నెరవేర్చుటచే మాయాశబ్దవాచ్య మగుచున్నది. ఇందు

"తతో భగవతో తస్య రక్షార్థం చక్ర ముత్తమం
ఆజగామ సమాజ్ఞప్తం జ్వాలామాలి సుదర్శనం
తేన మాయా సహస్రం తచ్ఛంబరస్యాశుగామినా
బాలస్య రక్షతా దేహ మేకైక శ్యేన సూదితమ్" అని ప్రమాణముగూడ

కలదు. కనుక మాయాశబ్దము మిథ్యార్థమును జెప్పదు. లోకములో మణి మంత్రౌషధాదులచే మిథ్యావస్తువిషయకమగు పారమార్థికబుద్ధిని పుట్టించుటవలననే ఇంద్రజాలికాదులయందు మాయావి యను ప్రయోగము ఉపపన్నమగుచున్నది. అచ్చోట మణిమంత్రౌషధాదులే మాయ. ఒకే శబ్దమునకు అన్నిప్రయోగములయందును అనుగతమగు నొకే యర్థము సంగీకరించుట న్యాయము. మిథ్యార్థమునందు మాయాశబ్దప్రయోగము మాయాకార్యబుద్ధివిషయముకాన యౌపచారికము. కావున మాయ సత్యమేకాని మిథ్యకాదు. "మాయాంతు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినంతు మహేశ్వరం" అను శ్రుతికూడ నిందు ప్రమాణమగుచున్నది.

"త్వం హి లోకగతిర్దేవ సత్యాం కేచిత్ప్రజానతే, ఋతే మాయాం విశాలాక్షీం తవ పూర్వ పరిగ్రహాం";

"యోగనిద్రా మహామాయా" ఇత్యాది ప్రయోగములవలన గూడ మాయ సత్యమని స్పష్టపడుచున్నది. యోగనిద్ర మాయ యనికాని, ప్రకృతితత్త్వాభిమానిదేవత మాయ యనికాని యెట్లయినను చెప్పవచ్చును. ఎట్లయినను మాయ సత్యముకాని మిథ్యకాదు. కావున సత్య మాయాప్రయుక్తమగు బంధముక్త్యాది వ్యవహారము మిథ్యయనుటగాని మాయ మిథ్యయనుటగాని యెట్లు పొసగునని రామానుజీయ పూర్వపక్షము-

సమాధానము :

రామానుజులు గుణమయమగు భగవన్మాయ పారమార్థికమని, మాయకు పారమార్థికత్వమును, సత్యత్వమును చెప్పిరి. మాయయందలి సత్యత్వము అవినాశిత్వరూపమా ? లేక, అర్థక్రియాకారిత్వరూపమా ? అని రామానుజుల ప్రశ్నింపవలెను.

అనగా, మాయ సత్యమనగా, నశించనిదని యర్థమా ? లేక విచిత్రకార్యములను పుట్టించునదని యర్థమా ?

ఇందు మొదటిపక్షము పొసగదు. ప్రకృతి పురుషు లిరువురు పరమాత్మయందు లయము చెందుదురని రామానుజు లంగీకరించి యుండిరి. మరియు

"తస్మాన్న విజ్ఞానమృతేఽస్తి కించిత్ క్వచిత్కదాచిద్ద్విజ వస్తుజాతమ్ సద్భావ ఏవం భవతో మయోక్తో జ్ఞానం యథా సత్య మసత్య మన్యత్"

"అవినాశిపదమార్థస్య ప్రాప్తై రభ్యుపగమ్యతే
తత్తు నాశి న సందేహో నాశి ద్రవ్యోపపాదితమ్ ॥
యత్తు కాలాంతరేణాపి నాన్యసంజ్ఞా ముపైతివై
పరిణామాది సంభూతాం తద్వస్తు నృపతచ్చకిమ్"

అని పరాశరులు చెప్పిరని "నాసతో విద్యతేభావః" అను శ్లోకమును వ్యాఖ్యానించు సందర్భమున రామానుజులే యుదాహరించియుండిరి నశించునట్టి ద్రవ్యముచే బుట్టింపబడిన వస్తువుగూడ నశించు స్వభావముకలదగుటచే, నశించునట్టి ప్రపంచమున కుపాదానమగు ప్రకృతి గూడ నాశముగలదియే కావలెను. అట్లుగాక ప్రకృతి సత్యమయినచో ప్రకృతిచే బుట్టింపబడిన ప్రపంచముగూడ సత్యముకావలసి వచ్చును.

"జ్ఞానం యథా సత్య మసత్య మన్యత్" అను ప్రమాణముచే జ్ఞానాకారుడగు ఆత్మ సత్యమనియు, తద్భిన్నమగు ప్రకృత్యాదికము, అజ్ఞానమున్న, అసత్యమనియు పరాశరులే స్పష్టపరిచిరి కావున మాయకు అవినాశిత్వరూపమగు సత్యత్వము (నాశములేకుండుట యను సత్యత్వము) రామానుజమతమునుబట్టికూడ నిలువనేరదు.

ఇక్లే రెండవపక్షముగూడ నిలువదు. అర్థక్రియాకారియగు కార్యములను పుట్టించునది సత్యమయినచో నిద్రగూడ సత్యము కావలయును. మాయ జాగ్రత్ప్రపంచమును పుట్టించునట్లు, నిద్రగూడ స్వాప్నప్రపంచమును పుట్టించుచున్నది. ఇట్లె రజ్జుసర్పభ్రమజనకమగు అవిద్యగూడ సత్యము కావలసివచ్చును. రజ్జుసర్పాదులు అర్థక్రియాకారులు కాదని యనరాదు. రజ్జుసర్పాదులవలనగూడ భయకంపాదులు కలుగుచున్నవి. ప్రాతిభాసికరజతము వ్యావహారికరజతమువలె, కటకాద్యర్థక్రియాకారి కాదన్నచో అగుగాక, అంతమాత్రమున వ్యావహారికరజతము పరమార్థముగా సత్యము కానేరదు. పరమార్థరజత మనునదియే లేదు. సుషుప్తిలో ఆత్మయందు రజతాది ప్రపంచము కనిపించదు. కావున అర్థక్రియాకారి విచిత్రకార్యములను కల్పించునంతమాత్రమున మాయ పారమార్థిక మనదగదు. పరమార్థముగా మాయయే లేదు. నశించునట్టివస్తువు పరమార్థముగా నుండనేరదు. పరమార్థముగా నుండుటకు, వినాశమునకు పరస్పర విరోధము కలదు. ఏది నశించునో అయ్యది వస్తుతః మిథ్యయే యగును. ఉ. ఘటము రజ్జుసర్పమువలె కావున నశించుటవలన మాయగూడ మిథ్యయే యగును. నశించకుండుటయే సత్యత్వమునకు ప్రయోజకము. అర్థక్రియాకారిత్వాదికము సత్యత్వప్రయోజకము గాదు.

ఇక, ఈశ్వరుని విడచియుండని శక్తియగు మాయ ఈశ్వరునివలె సత్యమే యనినచో, నదియు యుక్తముగాదు. "జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోఽన్యః" ఈశ్వరుడు ప్రకృతిని విడచునని శ్రుతియే చెప్పుచున్నది. మాయ యీశ్వరుని విడచియుండనిదగుచో, నీశ్వరునిచే త్యజింపబడదు. సత్యమయిన, నీశ్వరునిచె విడువబడిన మాయ సత్యము కానేరదు, మాయ సత్యమగుచో "మాయామేతాం తరంతితే" అను శ్రుతి చెప్పెడి మాయాతరణము యుపపన్నముగాదు. సత్యమయిన నదీజల

మును చేతులతో ఈత నీది తరించునట్లు, సత్యమగు మాయనుగూడ ప్రపత్తిచే తరింప వీలగునని యనరాదు. నాశరహితమయిన మాయకు పారము (అంతము) లేనందున తరణము సంభవింపదు. మాయకు పారము నంగీకరించుచో అయ్యది నాశరూపమే యగును. నది యొక్క-యొడ్డున నదీస్వరూపముండదు. నదీస్వరూపము లేకుండుటయే నదికి పారము (అంతము) (ఒడ్డు) అట్లే మాయకుగూడ. పారము నాశమే యగును.

ఇక సంసారమండలమున మాయకలదనియు, విష్ణులోకమున మాయ లేదనియు, గనుక మాయాతరణము ఉపపన్నమగునన్నచో నదియు పొసగదు. సత్యమగు మాయ విష్ణుపదమున (విష్ణులోకమున) లేకుండు టెట్లు? లేనిదానికి నునికి, ఉన్నదానికి లేకుండుట సంభవింపదనిగదా? శ్రీకృష్ణుడు చెప్పెను. కావున విష్ణులోకమున, లేని మాయకు సత్యత్వమనునది అయుక్తము కనుకనే మేముమాయ, మిథ్యయని చెప్పితిమి. ఎయ్యది యంతట నుండదో అయ్యది మిథ్య (ఉ) ఘటము-ఇందుకు వ్యతిరేక దృష్టాంతము. ఆత్మ-ఆత్మ యంతట కలదు. కనుకనే ఆత్మకు నెప్పుడును అభావము లేదు. కనుకనే ఆత్మ సత్యస్వరూపుడు. కనుకనే పరాశరులు "జ్ఞానం సత్య మసత్య మన్యత్" అని చెప్పిరి. కావున నాశస్వభావము గలదగుటచే మాయ మిథ్యయేగాని సత్యముగాదు.

ఇక విచిత్రకార్యములను కల్పించుటచే నీయది మాయాశబ్దవాచ్య మగునను విషయము మాకును యిష్టమే. విచిత్రకార్యములను కల్పించు ఐంద్రజాలికుని శక్తిగూడ మాయాశబ్దవాచ్యమే యగుచున్నది. సర్వప్రపంచము మాయామయమయినపుడు రాక్షసులయొక్క- అస్త్రాదులుగూడ మాయామయమగుట మాకును సమ్మతము. "శంబరస్య మాయా సహస్రం" అనుచోటగూడ మాయాశబ్దము మిథ్యార్థమునందే ప్రయోగింపబడినది.

రజ్జుసర్పాది మాయలవలె, అసురకల్పితములగు మాయలు, ప్రాతిభాసికములు, వ్యావహారికములు గావు. ఐంద్రజాలికాది మాయలుగూడ ప్రాతిభాసికములే.

ఇక, ఐంద్రజాలికుడు మణిమంత్రాదులచే తయారుచేసిన వస్తువులు మిథ్యయయినను మణిమంత్రాది రూపమయిన మాయ సత్యమే యని రామానుజులు చెప్పిన విషయము పరిహాసాస్పదము. ఈశ్వరశక్తియే మాయ యని రామానుజులంగీకరించిరి. కాని యీశ్వరుడు మాయ యని రామానుజు లనలేదు. కావున మణిమంత్రాదులయందలి విచిత్రశక్తియే మాయ యని చెప్పనగును. శక్తి మాయాశబ్దార్థ మనునది సర్వసమ్మతము. ఇట్టి శక్తి మిథ్యాకార్యములను పుట్టించుచు, సత్యమగునని యనుట అసంభవము. శక్తి సత్యమయినపుడు తత్కార్యములుగూడ సత్యముకావలయును. గంధర్వనగరాదులను కల్పించు మణిమంత్రాది-

శక్తి కార్యసమయమున దప్ప వెనుక ముందు కాలముల లేనందున, రజ్జుసర్పాదుల వలె ప్రాతిభాసిక మనక దప్పదు. ప్రాతిభాసికము మిథ్యయగును కాని సత్యము కానేరదు.

ఇక ఇంద్రజాల మను శక్తి మణిమంత్రాదులయం దుండుటచే, మణిమంత్రాదులు మాయాశబ్దవాచ్యములగు ననినచో అపుడు ఐంద్రజాలికుఁడుగూడ మాయాశబ్దవాచ్యుఁ డనవలయును. లోకమున ఇంద్రజాలమే మాయ యని వాడుక కలదు. ఐంద్రజాలికుడు మాయాశబ్దముచే పిలువబడుట లేదు. అట్లె మణిమంత్రాదులను మాయాసాధనములనుగా లోకులు గ్రహించుచుండిరి కాని, మాయ యని గ్రహించుట లేదు. ఐంద్రజాలికుడు పింఛమును చేతబూని గగనమండలమున ద్రిప్పుచు, గంధర్వనగరమును నిర్మించుచుండ వివేకము గల యే మానవుఁడు పింఛాభ్రమణము మాయ యని గ్రహించడు. గంధర్వనగరమే మాయయని గ్రహించును. పింఛాభ్రమణము మాయను పుట్టించుటకు సాధనమనియు గ్రహించును. కావున మణిమంత్రాదులు మాయాశ్రయమైన పదార్థములే కాని, మాయమాత్రము కావు. మణిమంత్రాదులయొక్క శక్తియే మాయ. అయ్యది మణిమంత్రాదులకంటె వేరనియు, కాదనియు నిరూపింప నలవికానందున మిథ్యయే యగును.

వస్తువు మిథ్య యయినను తద్విషయకమగు బుద్ధి పారమార్థికమను వాదముగూడ యుక్తముగాదు. వస్తువును బట్టియే బుద్ధికి పారమార్థికత్వముగాని, వ్యావహారికత్వముగాని, ప్రాతిభాసికత్వముగాని నిర్ణయింపవలెను. బ్రహ్మ పారమార్థికముకాన బ్రహ్మ యను బుద్ధి పారమార్థికము. ఘటము వ్యావహారికము కాన ఘటమనుబుద్ధి వ్యావహారికము. రజ్జుసర్పము ప్రాతిభాసికముకాన, రజ్జువునందు సర్ప మను బుద్ధి ప్రాతిభాసికము. అని సిద్ధాంతము. విషయము మిథ్యయయినచో తద్విషయమగు విజ్ఞానము సత్యమెన్నటికిని కానేరదు. అట్లగుచో భ్రమప్రమాజ్ఞానములు రెండును యేకము కావలసివచ్చును. భ్రాంతి జ్ఞానముగూడ స్వరూపమువలన సత్యమని యనరాదు. రజ్జువుయందు గలిగెడి "అయం సర్పః" (ఇది సర్పము) అను జ్ఞానమున విషయమగు సర్పము అసత్యమగుచో "అయం సర్పః" (ఇది సర్పము) అను జ్ఞానముమాత్రము సత్యమెట్లగును.

విషయాతిరిక్తమయిన శుద్ధజ్ఞానము ఆత్మస్వరూపము. అయ్యది దేనివలనను పుట్టదు. (అనగా ఆత్మ, అజుడు, అవిక్రియుడు కావున ఆత్మస్వరూపమగు జ్ఞానము పుట్టునది కాదని భావము.) కావున మిథ్యావస్తువిషయకమగు జ్ఞానము పారమార్థికము కానేరదు. జ్ఞానము సత్యమనుటకు, అసత్యమనుటకును విషయములయొక్క సత్త్వాసత్త్వములే కారణములని లోకసిద్ధము. అట్లుగాక మిథ్యావస్తువిషయకజ్ఞానము సత్యమగుచో "అగ్నినా సించేత్" (నిప్పుతో తడుపుము) అను వాక్యము

వలన కలిగెడి జ్ఞానముకూడ సత్యము కావలసి వచ్చును. కాన లోకమున సర్వము అప్రమాణమే యగును.

కావున ఇంద్రజాలశక్తివలె అనిర్వచనీయమగు నీశ్వరశక్తియే మాయ. అనిర్వచనీయమగుటవలననే మాయాకార్యమయిన ప్రపంచమునందుగూడ మాయ యను వ్యవహారము పొసగుచున్నది.

ఇట్లైనచో "ఋతే మాయాం విశాలాక్షీం తవపూర్వపరిగ్రహాం" అను ప్రయోగము లెట్లు కుదురునని యనరాదు. మాయగల విశాలాక్షియందు మాయాశబ్దము ప్రయోగింపబడినదని గ్రహించవలెను. అట్లుకానిచో లక్ష్మ్యాద్యాకార పరిణత మాయావచ్ఛిన్న చైతన్యమునందు మాయా శబ్ద ప్రయోగమెట్లు కుదురును? లక్ష్మ్యాదులు చైతన్యములేని జడప్రకృతిరూపులుకారు. అందువలన ప్రకృతిగూడ చేతనమే యని అనరాదు. "ఈక్షతేర్నాశబ్దం" అను బ్రహ్మసూత్రమున ప్రకృతి యచేతనమని నిరూపింపబడినది. లక్ష్మి, పార్వతి మున్నగు స్త్రీదేవతలకు, బ్రహ్మ విష్ణు మున్నగు పురుషదేవతలకును స్త్రీ పురుష భేదము శరీరగతమేకాని యాత్మగతముకాదు. కావున లక్ష్మ్యాదులు ప్రకృతిస్వరూపులనియు, బ్రహ్మాది పురుషదేవతలు ఈశ్వరరూపులనియును చెప్పుటెట్లు? జగన్నియంతృత్వాది కృత్యము ఆత్మరూపముతో విష్ణువునకువలె లక్ష్మికిగూడ పొసగును. కావున విష్ణువువలె లక్ష్మిగూడ ఈశ్వరరూపురాలే కాని మాయాస్వరూపురాలుకాదు. ఇట్లు లక్ష్మి యీశ్వరస్వరూపురాలుకనుకనే ఈశ్వరునియందుండెడి మాయ లక్ష్మియందుగూడ నుండునను భావముతో లక్ష్మియందు మాయాశబ్దము ప్రయోగింపబడినది. ఇక లక్ష్మియనగా నీశ్వరశక్తియే యని గ్రహించినచో, అపుడు లక్ష్మి మాయయే యగును. శబ్దములయొక్క వ్యాపారము వివక్షాధీనమై యుండును.

ఇట్లుగాక లక్ష్మియే మాయ యయినచో "తవ పూర్వ పరిగ్రహాం" అని యెట్లు చెప్పును? లక్ష్మి పూర్వపరిగ్రహ (మొదటిభార్య) యయినచో, విష్ణువును విడచియుండని లక్ష్మిని విష్ణువు పరిగ్రహించకపూర్వము విష్ణువు మాయాంవి కాక పోవలసివచ్చును.

ఇక దేహాద్యాకారముగా బరిణమించినది ప్రకృతి యనియు మాయయనగా దేహాద్యభిమానిదేవతయగు లక్ష్మియనియు ననరాదు. దేహాద్యాకారముగా బరిణమించిన ప్రకృతియే మాయ. అగ్న్యాదులు వాగాద్యభిమాన దేవతలు. విరాట్పురుషుడొక్కడే నిఖిలప్రపంచాభిమానిదేవత. లక్ష్మియే విరాట్పురుషుడన్నచో అపుడు ప్రపంచాభిమానత్వము లభించినను మాయాత్వము లభించదు. మాయయయినచో లక్ష్మిగూడ మిథ్యయగును. నిర్విశేషచైతన్యరూపమయిన లక్ష్మి మాయకానేరదు.

మాయావియగు విష్ణువునందువలె ప్రపంచమును పుట్టించి, పాలించి, సంహరించు సామర్థ్యరూపమయిన మాయ, లక్ష్మియందుగూడ కలదు.

కావున లక్ష్మియొక్క శక్తియే మాయగాని, లక్ష్మి మాయగాదు. ఆ శక్తియు "నిస్తత్త్వా కార్యగమ్యాఽస్య శక్తిర్మాయాఽగ్ని శక్తివత్" (స్వరూపములేనిది) పనివలన నూహింపదగినదియగుశక్తియే మాయ. అగ్నియొక్క శక్తివలె అని పంచదశియందు జెప్పినట్లు నిస్తత్త్వముగాన మిథ్యయే యగుచున్నది.

కావున నిట్లు బంధముక్త్యాది వ్యవహారము మాయామయమగుటవలన మిథ్యయని సిద్ధించినది. ౧౮

శ్లో. బహూనాం జన్మనామంతే జ్ఞానవాన్మాం ప్రపద్యతే
వాసుదేవ స్సర్వ మితి స మహాత్మా సుదుర్లభః ॥౧౯॥

అ. ఈ శ్లోకమునకు అన్వయము మూడువిధములు-

(1) పురుషుడు అనేక జన్మలు గడచినతరువాత సర్వము వాసుదేవుడే యను జ్ఞానముగలవాడగుచు నన్ను పొందును.

(2) పురుషుడు అనేకజన్మలుగడిచినతరువాత జ్ఞానముగలవాడగుచు సర్వము వాసుదేవుడని నన్ను పొందును.

(3) అనేకజన్మలు గడచినతరువాత జ్ఞానముగలపురుషుడు వాసుదేవుడే సర్వమని నన్ను పొందును. అట్టిమహానుభావుడు కడుదుర్లభుడు.

ఇచట అనేకజన్మ లనగా పశుపక్ష్యాది జన్మలను గ్రహించకూడదు. మరే మనిన ఆత్మసాక్షాత్కారమును కలుగజేయు పుణ్యసంస్కారముగల జన్మలనే గ్రహించవలెను.

అనగా అనేకవేలమనుష్యజన్మలయందు యోగిగానో, కర్మిగానో యుండి వేదాంతవిచారమును చేసి, జ్ఞానార్థమయిన సంస్కారమును సంపాదించి, ఆ సంస్కార బలమువలననే వేదాంతవిచారమునందు ప్రవర్తించి జ్ఞానమును పొందినవాడని యర్థము. అయ్యాది ఫలభూతమగు ఆత్మసాక్షాత్కారాత్మక జ్ఞానముగాని వేరు కాదు. ప్రపంచమంతయు నేనే, ప్రపంచమంతయు వాసుదేవుడే యనియే జ్ఞానము యొక్క ఆకారము. వాసుదేవుడనగా, సర్వభూతములయందుండువాడును స్వయం ప్రకాశరూపుడును, ప్రత్యగాత్మయు నిట్టివాడే. కావున వీరిరువురకు భేదములేదు. ప్రత్యగాత్మయన, దీపాదులకంటె విరుద్ధముగా భాసించువాడని యర్థము. దీపాదులు తనను ఇతరవస్తువులను, ఇతరులకు ప్రకాశింపజేయును. ఆత్మ తనను, ఇతరమయిన వానిని,తనకు ప్రకాశింపజేసికొనును. లేక ప్రత్యగాత్మయనగా,సర్వవ్యాపియనియు,

సర్వసాక్షియనియు జెప్పవచ్చును. కావున ప్రత్యగాత్మయన, అహం శబ్ద లక్ష్యార్థమగు కూటస్థుడు, తత్పదలక్ష్యార్థమగు పరమాత్మ వీరిద్దరు చిన్మాత్రులేకాన వీరికి "తత్త్వమస్యాది వాక్యోక్తమగు నభేదము సిద్ధించును. కనుకనే భాష్యకారులు భాష్యమునందు ఒకానొకచోట వాసుదేవుని పరమాత్మనుగాను, ఒకానొకచోట ప్రత్యగాత్మనుగాను ప్రతిపాదించుచున్నారు. ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మశబ్దములు ఒకే యర్థమును చెప్పునని భాష్యకర్తగల యాశయము.

మూలమునందలి "మహాత్మా" అను పదమునకు తనతో సమానుడుగాని, తనకంటె నధికుడుగాని లేనివాడని యర్థము. ఇట్టివా డాత్మయొక్కడే యగును. ఆత్మభిన్నమగు పదార్థమంతయు అచేతనము. పరతంత్రము నగుటవలన ఆత్మతో సమానముగాని, యధికముగాని కాదు. కనుకనే "నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యతే" అను శ్రుతి యాత్మ సమాభ్యధికరహితుడని చెప్పుచున్నది. ఈ శ్రుతి యీశ్వరుని గురించి చెప్పుచున్నదికాని, జ్ఞానియగు ఆత్మనుగురించి చెప్పుటలేదని శంకింపరాదు. జ్ఞానియే ఆత్మ, ఆత్మయే యీశ్వరుడు కాన యీశ్వరపరములగు శ్రుతులన్నియు ఆత్మయందు సమన్వయించును. అట్లే అజ్ఞానియగు జీవునియందు నిఖిల జీవశ్రుతులు సమన్వయించును.

ఓయి! అజ్ఞాని జీవుడనుట లోకానుభవము, జ్ఞాని యీశ్వరుడనుటకు లోకానుభవములేదు- ఈశ్వరధర్మములగు సర్వజ్ఞత్వ సత్యకామత్వాదులు జ్ఞానియందెచ్చటను కనిపించుటలేదు. అనినచో వినుము. సర్వము బ్రహ్మమను జ్ఞానమే సర్వజ్ఞత్వము- సర్వప్రపంచమును తెలిసికొనుటగాదు. అట్లే సత్యస్వరూపుడగు ఆత్మయందలి గోరికయే సత్యకామత్వము. అమోఘమయిన ఆశగాదు.

ఇవ్విధమగు సర్వజ్ఞత్వ సత్యకామత్వములు జ్ఞానియందుగూడ నగపడుచున్నవి.

లేక ఈశ్వరునియందు కనిపించు సర్వజ్ఞత్వాది ధర్మములు మాయాగతములు కాని, యీశ్వరునివి కావు. సచ్చిదానందములే ఈశ్వరధర్మములు. అయ్యవి జ్ఞానియందుగూడ గలవు.

లేక, సర్వజ్ఞత్వాదిధర్మములు విష్ణ్వాది శరీరోపాధికుడగు ఆత్మయందుగలవు. అయ్యవి జ్ఞానిశరీరోపాధికుడగు ఆత్మయందును అజ్ఞానిశరీరోపాధికుడగు ఆత్మయందును గలవు. కాని అజ్ఞాని యాత్మను తెలిసికొనలేడు. జ్ఞాని యాత్మను తెలిసికొనగలడు. కావున ఒకేయాత్మకు విష్ణ్వాది శరీర ప్రదేశములయందు సర్వజ్ఞత్వము ప్రత్యక్షమగును. అస్మదాది శరీరదేశములయందు కించిత్ జ్ఞత్వము ప్రత్యక్షమగును. నిరవయవుడగు ఆత్మయందు ప్రదేశభేదమును కల్పించుట మాయికము. ఒకే ఆకాశమునం దొకానొకచోట జలపూరితమయిన మేఘము కనిపించును. మరియొకచోట

నిర్జలమేఘము కనిపించును. కనుక అద్వితీయుడును, పరిపూర్ణుడును అగు ఆత్మ యందు సర్వజ్ఞత్వ కించిత్ జ్ఞత్వాది ధర్మములచే జీవేశ్వరభేదమును కల్పించుట యుక్తముగాదు.

నిజముగ విచారించినచో, హిరణ్యగర్భుడు, విష్ణువు, ఈశ్వరుడు, కుమారస్వామి, విఘ్నేశుడు, లక్ష్మీదేవి, పార్వతి, సరస్వతీ మున్నగువారును; ఇంద్రుడు, యముడు, వరుణుడు మొదలగువారున్ను; సూర్యచంద్రాగ్నులు, పితృదేవతలు, అష్టవసువులు, సిద్ధులు, సాధ్యులు, మనుష్యులు, పశువులు, పక్షులు, పాములు, పురుగులు, ధాన్యములు, చెట్లు, తీగెలు, స్థావరములు (కొండలు) యీ మొదలగు ప్రాణులన్నియు జీవులే. "జీవప్రాణధారణే" అను ధాతువువలన ప్రాణధారణ యనునది జీవధర్మమని స్పష్టమగుచున్నది.

"అప్రాణోహ్యమనాశ్శుభ్రః" అను శ్రుతి యీశ్వరునకు ప్రాణము లేదని చెప్పుచున్నది. ప్రాణములేని పాషాణాదులు, శుభ్రములు, భారూపములు కానందున యీశ్వరరూపములు కావు. ప్రాణము లేనంతమాత్రమున, పాషాణము లీశ్వర రూపములు కావు. "హిరణ్యగర్భ స్సమవర్తతాగ్రే" అను శ్రుతి హిరణ్యగర్భుడు మొదట జీవుడని చెప్పుచున్నది. ఇట్లె సూత్రభాష్యమునగూడ నిర్ణయింపబడినది. చతుర్భుజాదులు (విష్ణ్వాదులు) హిరణ్యగర్భుని సంతతివారు. విరాట్పురుషుడు హిరణ్యగర్భుని కుమారుడు. హిరణ్యగర్భుడు సత్యలోకమున నుండు బ్రహ్మ. ఈశ్వరుడు తాను నిర్వికారుడుగ నుండియే హిరణ్యగర్భాదుల ద్వారమున సృష్ట్యాదులఁ జేయుచున్నాడు. కనుకనే "ధాతా యథాపూర్వమకల్పయత్" అని హిరణ్యగర్భునకు సృష్టికర్తృత్వము చెప్పబడినది.

ఇట్లే ఈశ్వరుడు చతుర్భుజుని (విష్ణువు) ద్వారమున ప్రపంచరక్షణమును, యీశ్వరునిద్వారమున ప్రపంచసంహారమును చేయుచున్నాడు. బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరులు ముప్వురు సత్యలోకాధిపతు లని కొందరందురు. ఒకే సత్యలోకము సత్యవైకుంఠ కైలాస రూపములతో భిన్నమని వారి యాశయము. ఒకే భూలోకము భారతాది ఖండభేదములచే భిన్నమయినట్లు, సత్యలోకమునగూడ అవాంతరభేదములచే వైకుంఠాది లోకములు కలవని యందురు. మరికొందరు వైకుంఠ కైలాస లోకములు సత్యలోకమునకు క్రిందివని యందురు. సత్యలోకమే సగుణముక్తిస్థానమని లోకవ్యవహారము. ఈ బ్రహ్మవిష్ణురుద్రులు ముప్వురు స్వయంభువు లని కొందరందురు. మరికొందరు హిరణ్యగర్భుడొక్కడే స్వయంభువు (తనంతట తాను పుట్టినవాడు) యనియు, విష్ణురుద్రులు హిరణ్యగర్భుని కుమారులనియు నందురు. ఈ ముప్వురు స్వయంభువులయినను పుట్టుకయను వికారము కలదు. మాయకుగూడ పుట్టుకయను వికారముకలదు.

("స్వయం భవతి జాయతే") స్వయముగా పుట్టువాడు అని స్వయంభూ శబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి త్రిమూర్తుల శరీరములుగూడ మాయామయములు కనుక శరీరేంద్రియ ప్రాణ మనస్సులను ధరియించిన నీ మువ్వురును కార్యరూపులగుటచే జీవులే యని నిర్ణయము. ఈశ్వరు డొక్క-డే శరీర రహితుడయినందున అజుడు (జన్మలేనివాడు). శరీరధారులకు జన్మ మరణములు అనివార్యములు. జన్మమరణాది వికారములుగల జీవులు సంసారులని సిద్ధాంతము. హిరణ్యగర్భుడుగూడ, ద్విపరార్థ పర్యంతమునుండి యావల నశించునని వినబడుచున్నది. హిరణ్యగర్భునికంటె నర్వా చీనులందరు బ్రహ్మయొక్క- దినప్రళయాదులయందె నశింతురు. ఇట్లు హిరణ్య గర్భుడే జన్మమరణములుగలిగి జీవుడగుచుండ హిరణ్యగర్భునివలన సృజింపబడి జన్మమరణములుగల యింద్రాదిదేవతలు, దక్షాదిప్రజాపతులు, సనకాది పరమహం సలు, నారదాదిఋషులు, పితృసిద్ధసాధ్యాదులు, మనుష్యపశుపక్ష్యాదులు, వృక్షా దులును, జీవులగుటలో విప్రతిపత్తిలేదు. విష్ణుసంబంధమయిన రామకృష్ణాద్యవ తారములుగూడ శరీరవిశిష్టులయి జన్మమరణ సుఖదుఃఖాది వికారములు గలవార లగుటవలన జీవులే యగుచున్నారు. విష్ణుమూర్తియే శరీరధారియయి, లక్ష్మీవియోగ మున దుఃఖమును, లక్ష్మీసంయోగమున సుఖము ననుభవించుచు, జీవత్వమునొంది యుండ తదవతారులగు రామకృష్ణాదులు జీవు లనుటలో విప్రతిపత్తిలేదు.

జన్మాది వికారములు జీవలింగములు. శరీరవిశిష్టునకు జన్మాది వికారము లనివార్యములు కావున శరీరధారులగు బ్రహ్మవిష్ణ్వాదులందరు జీవులని సిద్ధాం తము. పరమాత్మ యొక్క-డే అశరీరుడు.

జీవేశ్వరవిభాగ మిట్లుండ సర్వజ్ఞత్వ, సర్వశక్తిత్వాది ధర్మములతో గూడిన ఈశ్వరులని సర్వజనాభిమతమయిన బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రాదులుగూడ జీవులే కావున జీవునకు సర్వజ్ఞత్వాది ధర్మములు సంభవింపవను టెట్లు పొసగును? నిర్వికారుడు, నిర్ధర్మకుడు అగు నీశ్వరునియందు సర్వజ్ఞత్వాది ధర్మము లెట్లు పొసగును. కావున కించిజ్జ్ఞత్వాది గుణములు గల వానివలె సర్వజ్ఞత్వాది గుణములు గల యీశ్వరుడు గూడ జీవుడే యగును. అయితే బ్రహ్మాదులు యీశ్వరు లను లోకశాస్త్రవ్యవ హారము– భూపాలకులు మానవులకీశ్వరు లను లోకవ్యవహారమువంటిది. భూపాల కుడు జీవుడయినను ప్రజలను పాలించుటచే నీశ్వరుడని చెప్పబడుచున్నాడు. అట్లు బ్రహ్మాదులుగూడ లోకములను సృష్టించుచు, పాలించుచు, సంహరించుచు ఈశ్వరు డని చెప్పబడుచున్నారు.

అయితే "యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే" ఇత్యాది శ్రుతులు సృష్టి స్థితి లయములు యీశ్వరధర్మములని చెప్పుచున్న వని శంకింపరాదు. మన జోటివారల శరీరాది సృష్టి స్థితి లయములకు గారణమగు హిరణ్యగర్భాది జీవులు

యొక్క సృష్టిస్థితిలయములకు గారణమగుటచే పరమకారణు డగుటవలన ఈశ్వరునకు జగత్సృష్ట్యాది వ్యవహారము చెప్పబడినది. పుత్రదేహమునకు తండ్రిశరీరము కారణము. తండ్రిశరీరమునకు తాతశరీరము కారణము. ఇట్టితరి తాతశరీరము తండ్రిశరీరముద్వారా కుమారుని (పౌత్రుని) శరీరమునకు గూడ గారణమగును. అట్లే భూఖండమును పాలించు రాజులకు అధిరాజుగూడ భూపాలకుడగును.

మరీచ్యాది ప్రజాపతుల ద్వారమున హిరణ్యగర్భుడు జగత్సృష్టికర్త యయినట్లు హిరణ్యగర్భునిద్వారా యీశ్వరుడుగూడ సృష్టికర్త యగును. ఈశ్వరుడు హిరణ్యగర్భాద్యాకారముగా పరిణమించిన మాయకు అధిష్ఠానమగుటవలనగాని, హిరణ్యగర్భాదిస్తంబపర్యంత జగదాకారముగా వివర్తమాను డగుటవలనగాని, సృష్టికర్త యగును. కావున హిరణ్యగర్భాదిస్తంబపర్యంత శరీరధారులందరు జీవులని సిద్ధమయినది. అందు గొందరకు సర్వజ్ఞత్వము, గొందరకు కించిత్ జ్ఞత్వము తరతమ భావముచే సిద్ధించును. కావున జ్ఞానియందు ఈశ్వరధర్మములగు సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదులు సంభవించవను దోషములేదు. సర్వజ్ఞత్వాదులు జీవధర్మములుగాని, యీశ్వరధర్మములు గావు. సర్వజ్ఞత్వాదులు బుద్ధిధర్మములు, చిదాభాసవిశిష్టబుద్ధిగలవారు జీవులు- ఇట్లగుచో "యస్సర్వజ్ఞ స్స సర్వవిత్" అను శ్రుతి విరోధము వాటిల్లునుకదా యని అనరాదు.

అచట సర్వావభాసకత్వ రూపమగు (సర్వప్రపంచమును ప్రకాశింపజేయుట రూపమగు) సర్వజ్ఞత్వమే చెప్పబడినది. కావున పై శ్రుతి విరోధములేదు.

లేక క్షేత్రమనగా సకలప్రపంచము. దానిని తెలిసికొనిన ఆత్మ క్షేత్రజ్ఞుడు, వాడే సర్వజ్ఞుడు. ఇట్టి క్షేత్రజ్ఞాత్మను తెలిసికొనిన జ్ఞానియు సర్వజ్ఞుడే యగును. హిరణ్యగర్భాదులుగూడ క్షేత్రజ్ఞాత్మను తెలిసికొనినందుననే సర్వజ్ఞులు, యీశ్వరులు నగుచున్నారు. హిరణ్యగర్భాదులు శరీరేంద్రియాభిమానదృష్టిచే జీవులు, ఆత్మదృష్టితో నీశ్వరులు అని సిద్ధాంతము.

కావున, నాలుగు ముఖములుగలవాడు బ్రహ్మ యనియు, నాలుగు భుజములుగలవాడు విష్ణువనియు, మూడు నేత్రములు గలవా డీశ్వరుడనియు, రెండు భుజములు గలవాడు మానవు డనియు, నాలుగు కాళ్ళుగలవి పశువులనియు, నెవరిననుకొనుచుంటిమో, వారందరు జీవులే యగుదురు. వారిలోపలనుండు అదృశ్యుడు ద్రష్ట. క్షేత్రజ్ఞుడగు ఆత్మ యీశ్వరుడు. వా డద్వితీయుడు. జ్ఞాని యాత్మయె కాన యీశ్వరుడగును. అజ్ఞానులు అనాత్మలు. అజ్ఞులు దేహేంద్రియ సముదాయమును (అనాత్మపదార్థమును) ఆత్మనుగా దలంతురు. శ్రుతులు ఒకానొకచోట హిరణ్యగర్భాదులను ఆత్మదృష్టితో ఈశ్వరులుగాను, ఒకానొకచోట దేహేంద్రియసము

దాయదృష్టితో జీవులుగను చెప్పుచున్నవి. కాన విరోధములేదు. వస్తుతః విచారించి నచో సంసారులకు జీవులకు, ఆత్మకు భేదములేదు కాన యద్వైతము సిద్ధించును.

ఆత్మయే మాయచే జీవభావమునొంది మాయచే తనను దేహేంద్రియసంఘాత మునుగా దలంచును. విద్యచే ఆత్మను (తనను) క్షేత్రజ్ఞునిగాను, కూటస్థునిగాను తలంచును. లోకములో పురుషుడు, నిద్రాదోషముచే తనను యేనుగునుగానో, సింహమునుగానో, మృగమునుగానో తలంచును. మెలకువరాగానే మామూలుగా మానవునిగా తెలిసికొనును. నిద్రాదోషమునకే యిట్టిశక్తియున్న అఘటన ఘటనా పటీయసమగు మాయకు నింకెంతటిశక్తి యుండును? వస్తుతః ఆత్మయందు జీవత్వము పొసగదనుట అద్వైతుల కలంకారమే యగును. అయినను మాయచే నిది యంతయు పొసగును.

కావున అద్వితీయుడు, క్షేత్రజ్ఞుడు, యీశ్వరుడు నగు ఆత్మ యొక్కడే మాయచే హిరణ్యగర్భాది స్తంబపర్యంతము జీవభావము నొందినవాడై బద్ధునివలె, ముముక్షువువలె, మోక్షముకొరకు ప్రయత్నించువానివలె కనిపించును. తుదకు జ్ఞానానంతరము ముక్తుడని వ్యవహరింపబడును. నిజముగా ఆత్మయందు బద్ధముక్తాది వ్యవహారము లేదు.

"న నిరోధో న చోత్పత్తి ర్నబద్ధో న చ సాధకః
న ముముక్షు ర్నవై ముక్త ఇత్యేషా పరమార్థతా" అని శాస్త్రప్రమాణము.
ఇట్లాత్మతత్వమును తెలిసికొనినవాడు సర్వజ్ఞుడు, యీశ్వరుడు, నారాయణుడు.

ఇట్టి జ్ఞాని దుర్లభుడు. అనేకవేల మానవులలో నొక్కడైనను తత్వవేత్త యుండునా, యుండడా? అని సందేహింపదగియున్నది. జ్ఞాని దుర్లభుడన జ్ఞానము దుర్లభమని తేలినది. దీనిచే ఆత్మ దుర్లభుడని తేలినది. ఈ విషయము "ఆశ్చర్యవత్పశ్యతి కశ్చిదేనం" అను శ్లోకమున నింతకుమున్నే చెప్పబడినది.

ఆహా! భగవన్మాయ యేమనదగును? సర్వాత్మభూతమగు కూటస్థ చైతన్యము పరోక్షము, మిక్కిలి దుర్లభము అయినది. ఆత్మయం దనాత్మభ్రమయు, అనాత్మయం దాత్మభ్రమయు బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంతజీవులకు సర్వసాధారణమైనది.

అ॥ ఓయి! అందరు ఆత్మయే సర్వప్రపంచము, వాసుదేవుడు అని యేల దెలియరు?

శ్లో. కామైస్తైస్తైర్హృతజ్ఞానాః ప్రపద్యంతేఽన్యదేవతాః,
తం తం నియమ మాస్థాయ ప్రకృత్యా నియతాస్స్వయా ॥ ౨౦ ॥

అ॥ లోకములోని మానవులందరు పశుపుత్ర స్వర్గాదులయందలి కోరికలచే వివేకవిజ్ఞానమును పోగొట్టుకొని ఆత్మరూపుడగు వాసుదేవునికంటె భిన్న దేవతలం బూజింతురు. జన్మాంతరమునందు ఎవరెవరు యేయే దేవతను పూజించిరో వారు వారు ఆ యా సంస్కారమున యీజన్మమునందు ఆ యా దేవతనే పూజింతురు. ఇందు వారివారి ప్రకృతియే (జన్మాంతసంస్కారమే) కారణము.

రామానుజమతము :

ఇచట " పాపవాసనాబద్ధులగు మానవులు విష్ణుని విడచి యింద్రాదిదేవతల బూజించుచున్నారు " అని వ్యాఖ్యానించిరి.

అది యుచితముగాదు. పాపవాసనాబద్ధులగువారు యే దేవతలను పూజింప నేరరు. దేవతారాధన చేయని పాపులకే పాపవాసన లుండును. విష్ణుదేవతారాధన వలె ఇంద్రాది దేవతల నారాధించుటగూడ పుణ్యవాసనవలననే గలుగును. ఇంద్రాది దేవతలవలె విష్ణుదేవతగూడ దేవత్వజాతి గలదగుటచే రుద్రాదిదేవతల బూజించు వారలకంటె విష్ణువును పూజించువాడు గొప్పవా డనదగదు. శివవిష్ణు లిరువుర శరీరము శుద్ధ సత్వమయమే యగుచున్నది. ఇట్లే బ్రహ్మాది దేవతల శరీరములు గూడ సత్వగుణమయములే యగుచున్నవి. కనుకనే వీరు వైష్ణవులనియు, వీరు శైవులనియు, వీరు హైరణ్యగర్భులనియు, వీరు కౌమారులనియు, వీరు శాక్తేయు లనియును లోకప్రవాదము కుదురుచున్నది. నృసింహాద్యవతారములయందు విష్ణువు నకు తమోగుణమున్ను, దక్షిణామూర్త్యవతారమునందు శివునకు సత్వగుణమున్ను గనుపడుచున్నది.

మాయావియు, ఈశ్వరుడును అగు ఆత్మయొక్కడే మాయయందలి సత్వాది గుణభేదముచే సృష్టిని చెప్పదలచినపుడు బ్రహ్మయనియు, పరిపాలనమును చెప్పదలచినపుడు విష్ణువనియు, సంహారమును చెప్పదలచినపుడు రుద్రుడనియును పేరు పెట్టుదురు.

శరీరధారులగు బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రులకు ఈశ్వరత్వము లేదు. శరీరము కలిగి యుండుట, యీశ్వరుడగుట యీ రెండును విరుద్ధములు. ఇయ్యది సిద్ధాంతము. కావున విష్ణువు సత్వమయుడనియు, బ్రహ్మదేవుడు రాజసుడనియు, రుద్రదేవుడు తామసుడనియును కల్పింప నలవికాదు. దేవతలందరు సాత్వికులు, మానవులందరు రాజసులు, వృక్షాదులు తామసములు.

సత్వగుణముయొక్క యుద్రేకము లేనిదే దేవతాజన్మ సంభవింపదు. మలిన సత్వప్రధానమయిన అవిద్య జీవోపాధి. శుద్ధసత్వ ప్రధానమయిన మాయ ఈశ్వరోపాధి. ఇట్లుండ మాయ యుపాధిగా గల బ్రహ్మరుద్రులలో నొకరు రాజసు

లనియు, మరియొకరు తామసులనియు భేదమెట్లు పొసగును? అద్వితీయుడగు సర్వేశ్వరునకు త్రిత్వము (మువ్వురగుట) యెట్లు సంభవించును. కనుక శరీరులగు బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రులు మువ్వురు యీశ్వరులు కారు. అద్వితీయుడగు సర్వేశ్వరున కొక్కనికే సృష్టి స్థితి సంహారములనుపట్టి బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రనామము లేర్పడినవి. కావున అన్యదేవతాపదముచే విష్ణువుగూడ గ్రహింపబడును. దేవత్వముచే విష్ణువునకుగూడ ఆత్మాన్యత్వము (ఆత్మ భేదము) గలదు. దేవతలుగూడ మనుష్యులవలె అనాత్మలే యగుదురు. కావున ఆత్మకంటె భిన్నమగు విష్ణువునుగాని, రుద్రునిగాని, బ్రహ్మనుగాని, ఇంద్రాదులనుగాని యెవడు ఉపాసించునో వాడు కామోపహతుడే యగును. నిష్కాముడుగాని, మోక్షకాముడుగాని యొక్కడే ఆత్మనుపాసించును. తుద కాత్మను పొందును. నిష్కాములుగా నుండి చిత్తశుద్ధికొరకు విష్ణ్వాదుల నుపాసించువారు అజ్ఞానులును కారు, జ్ఞానులును కారు. సాకార బ్రహ్మోపాసకులగు వారు మధ్యస్థు లనబడుదురు.

"మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనాత్" అను స్మృతివలన విష్ణూపాసనము మోక్షప్రదమని యనదగదు. అచ్చట జనార్దన పదము ఆత్మపరముగాని వేరుకాదు. లేక చిత్తశుద్ధి ద్వారా విష్ణూపాసనము జ్ఞానము నిచ్చునుకాన, మోక్షప్రదమని చెప్పబడినది. ఇట్లే "జ్ఞానం మహేశ్వరాదిచ్ఛేత్" అని మహేశ్వరోపాసనముగూడ జ్ఞానప్రదమని చెప్పబడినది.

ఎక్కువగా జెప్పనేల? నిష్కాముడయి యేదియో యొక దేవతను సర్వేశ్వరునిగా ఉపాసించినచో చిత్తశుద్ధి తప్పక కలుగును. విష్ణువునే ఉపాసించి తీరవలయునని నియమము లేదు. నిర్గుణబ్రహ్మయందు కల్పింపబడిన వ్యక్తులందరు సగుణబ్రహ్మలనియే వ్యవహారము. మాయచే శరీరేంద్రియాదులతోగూడిన బ్రహ్మ సగుణబ్రహ్మ. ఇట్టి సగుణబ్రహ్మత్వము పాషాణద్వారాదులయందు గూడ గలదు. అట్లు కానిచో శ్రీరంగనాయకులయందు, జగన్నాథస్వాములయందును, సగుణబ్రహ్మత్వము యెట్లు పొసగును?

కాని అజ్ఞానులు పాషాణాదికమును సగుణబ్రహ్మనుగా తెలియలేరు. పాషాణరూపముగానే గ్రహింతురు. కనుకనే "వాసుదేవ స్సర్వమితి సమహాత్మా సుదుర్లభః" (వాసుదేవుడే సర్వమని గ్రహించువాడు దుర్లభు డని చెప్పబడినది.)

కావున ఇంద్రాదిదేవతలవలె విష్ణువుగూడ అనాత్మయే యగును. లేక విష్ణుదేవునివలె ఇంద్రాదిదేవతలుగూడ సగుణబ్రహ్మలే యగుదురు. కనుక రుద్రాది దేవోపాసనకంటె విష్ణుదేవోపాసనకు గొప్పదనము లేదు. ఇతరదేవతల నుపాసించుటకంటె ఆత్మ నుపాసించుటయే ప్రశస్తము. ౨౦

శ్లో॥ యో యో యాంయాం తనుం భక్తః శ్రద్ధయార్చితు మిచ్ఛతి,
తస్య తస్యాచలాం శ్రద్ధాం తామేవ విదధా మ్యహమ్ ॥ ౨౧ ॥

అ॥ ఏ యే భక్తుడు, ఏ యే దేవతాశరీరమును శ్రద్ధతో బూజింపదలంచునో, ఆ యా భక్తునకు, ఆ యా దేవతాశరీరమును పూజించుటయందే స్థిరమయిన శ్రద్ధను నే నొసంగుదును.

రామానుజ మతము:

ఇచట రామానుజులు, "య ఆదిత్యే తిష్ఠ న్ యస్యాదిత్య శ్శరీరం" అను శ్రుతిని ఆధారముగా గైకొని, "అంతర్యామిరూపుడ నగు నాయొక్క ఏ యే ఆదిత్యాది రూపశరీరమును" అని వ్యాఖ్యానించిరి. ఇయ్యది మా మతప్రకారము సరియయినను, రామానుజమతరీతిన విరుద్ధమగును.

ఎట్లన ? రామానుజులు, చిదచిద్విశిష్టుడు, సకలకల్యాణగుణ నిలయుడు, దివ్యమంగళవిగ్రహుడు, శంఖచక్రాది దివ్యాయుధధరుడు నగు పరమేశ్వరుడు విష్ణు వని యంగీకరించిరి. అట్టివానికి ఆదిత్యాదులు శరీర మెట్లగుదురు? వానికి అంతర్యామిత్వ మెట్లు పొసగును ? ఆదిత్యాది శరీరములు ఆ యా శరీరాభిమానముగల జీవులను సంబంధించినవి. ఆ యా శరీరసంబంధమువలననే ఆదిత్యాదులు జీవు లనబడుదురు. జీవులు శరీరాభిమానముగలవా రనునది, శారీరక సూత్రభాష్యమున స్థిరపరచబడినది.

ఆదిత్యాది శరీరములయందు ఆదిత్యాది జీవులు గలరనియు, ఆదిత్యాది జీవులయందు ఈశ్వరుడు గలడనియు, ననదగదు. మీా మతప్రకారము అణుపరిమాణులు, నిరవయవులు అగు జీవులయందు దివ్యమంగళ విగ్రహుడగు ఈశ్వరుడుండుట సంభవింపదు. మధ్యమపరిమాణముగల చిదచిద్విశిష్టునకును, చిదంతస్స్థితి (చిత్తునకు లోపలనుండుట) సంభవింపదు.

అద్వైత మతప్రకారము సర్వవ్యాపకుడగు నీశ్వరునకు సర్వము శరీరమే కావున, సర్వము యీశ్వరశరీరమగును. ఇట్లైనచో నీశ్వరుడు శరీరరహితుడను శ్రుతికి విరోధము ప్రాప్తించునుకదా ? అని యనరాదు. నిజముగా అశరీరియగు ఈశ్వరుడుగూడ మాయచే సశరీరి కావచ్చును. మాయయందు నెంతటి దుర్ఘటకార్యమయినను సంభవించును. సంభవింపనివానిని సంభవింపజేయుటయే మాయ కావున రామానుజవ్యాఖ్యానము సంగతముకాదు. ౨౧

శ్లో॥ స తయా శ్రద్ధయా యుక్తః తస్యారాధన మీాహతే,
లభతే చ తతః కామాన్ మయైవ విహితా న్హి తాన్ ॥ ౨౨ ॥

అ॥ అట్టి భక్తుడు నేను స్థిరపరచిన, ఆ దేవతావిషయకశ్రద్ధతోఁ గూడికొని, యా యా దేవతాశరీరమును పూజింపనెంచును. తాను ఆరాధించిన ఆ దేవతా శరీరమునుండియే, సర్వజ్ఞుడగు పరమేశ్వరునిచే నిర్మింపబడిన గోరికలను పొందు చున్నాడు. సర్వేశ్వరుడనగు నేనే ఈ దేవతోపాసకునకు ఈ ఫలము సిద్ధించునని వ్యవస్థ చేసితిని కాన, ఈశ్వరనిర్మితమయిన వ్యవస్థను అతిక్రమించకుండగనే ఆ యా దేవతలు, ఆ యా యుపాసకునకు ఆ యా కామముల నొసంగుచున్నారు. ఇంతియె కాని స్వాతంత్ర్యముచే నీయుటలేదు.

ఇచట ఉత్తరార్థమున, "హితాన్" అను పదమును కామ పదమునకు, విశేషణమొనర్చి యన్వయింపవచ్చును. కాని యయ్యది స్వారసముగాదు. అపుడు ఉపాసకులకు హితవయిన గోరికలను అని యర్థము లభించును. సంసారబంధము నిచ్చెడి కామములు ప్రియములగును కాని హితములు గానేరవు.

ఇక (హి – తాన్) అని పదవిభాగమును చేసి, హి శబ్దమునకు "ప్రసిద్ధి" యను అర్థమును చెప్పి, యొకే వాక్యముగా నన్వయించుట సులభము. కాని, యీశ్వరుడు దేవతోపాసకులకొరకు కామములను నిర్మించెనని, యెవ్వడును యెరిం గిన విషయముకాదు. అందువలన నయ్యది యప్రసిద్ధము కాన 'హి' శబ్దమునకు ప్రసిద్ధ్యర్థమును చెప్పుట అనుపపన్నమగునని భాష్యకారుల యాశయము.

"మయైవ విహితాన్" అను పదము లేనిచో, ఉపాసకులు దేవతలనుండి కోరికలను పొందుదురని చెప్పినచో నయ్యది సర్వవిదితము కాన, యపుడు హి శబ్దమునకు ప్రసిద్ధ్యర్థము కుదురును.

రామానుజ మతము :

"ఆ యా దేవతల నారాధించువారలకు గూడ, ఆ యా కర్మానుగుణముగ నా యా ఫలముల నిచ్చువాడను నేనే, యగుచున్నాను" అని వ్యాఖ్యానించిరి.

అదియు యుక్తమే యగుచున్నది. ఆ యా ఫలముల నిచ్చు దేవతల యాకారముగా బరిణమించిన మాయకు నధిష్ఠానమయిన నీశ్వరుడు ఆ యా ఫల ముల నిచ్చుట యుక్తమే యగును. వస్తుతః ఫలప్రదత్వము నిర్ధర్మకుడగు ఆత్మకు విరుద్ధమే యగును. ౨౨

శ్లో॥ అన్తవత్తు ఫలం తేషాం తద్భవత్యల్పమేధసాం,
దేవాన్ దేవయజో యాంతి మద్భక్తా యాంతి మామపి ॥ ౨౩ ॥

అ॥ అల్పజ్ఞానముగల దేవతారాధకులకు ఫలము అల్పమున్ను, నాశసహిత మున్ను అగుచున్నది. ఇతర దేవతల నారాధించువారలు దేవతలను పొందుదురు.

నా భక్తులు అనగా ఆత్మోపాసకులు, సచ్చిదానందమయుడనగు నన్నే పొందుదురు. అనగా ముక్తులగుదు రని భావము.

ఈ యుభయులకు ప్రయాస సమానమయినను, అనంతఫలము నపేక్షించి నన్ను పొందరు. అహా? లోకులెంతటి యవివేకులు?

దేవతారాధకులకు, ఆత్మోపాసకులకు, ప్రయాస సమానమని ప్రతిపాదించుట, స్థూలదృష్టిచేగాని, సూక్ష్మదృష్టిచే పొసగదు. అనేక పరికరములతో గూడిన దేవయజనము అతిప్రయాసకరము. ఆత్మయజనమే సులభము.

"ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాం సిద్ధత్వాదిహ సర్వతః" అని ప్రహ్లాదులు చెప్పినట్లు, భగవత్సేవయందు కారకముల సంపాదించుకొనవలె నను ప్రయాసలేదు. విషయాభిముఖమగు మనస్సును, ఆత్మయందుంచుటయే యిచట క్లేశము. ఈయది విరాగములేనివారలకు దూరమయినను, విరాగము గలవారలకు అభ్యాసవశమున సుకరమే యగును. విరక్తులగు సన్యాసులకే ఆత్మభజనమునం దధికారమని యింతకు మున్నే చెప్పబడినది. కావున, దేవతారాధనయందు కాయిక, వాచిక, మానసిక, క్లేశములు మూడును కలవు. ఆత్మభజనమునందు మానసికక్లేశమొక్కటియే కలదు. కావున ఆత్మభజనమునందు దేవయజనమునందువలె నెక్కుడు ప్రయాసలేదని గ్రహింపవలెను ॥౨౩॥

శ్లో. అవ్యక్తం వ్యక్తి మాపన్నం మన్యంతే మామబుద్ధయః,
పరంభావ మజానంతః మమావ్యయ మనుత్తమమ్ ॥౨౪॥

అ॥ అవివేకులు నాదగు, సచ్చిదానందాత్మకమయిన పరస్వరూపమును, తెలిసికొనలేక అజ్ఞాతమయిన నన్ను జ్ఞాతమయినవానినిగ నూహింతురు. నిజముగ నాదురూపము సర్వోత్కృష్టము, వికారరహితము నగుచున్నది.

మూలమునందలి "మమభావం" అను పదమునకు (మదీయం) నా సంబంధమయిన రూపమును అని వ్యాఖ్యానించిరి. సచ్చిదానందములు భగవద్రూపములు కాని, భగవంతుని సంబంధమయినవి కావు. ఇచట భేదనిర్దేశము. "రాహోశ్శిరః" అను వాక్యమునందువలె, ఔపచారికమని గ్రహింపవలెను. కనుకనే "ఆనందో విషయానుభవో నిత్యత్వంచేతి సంతి తద్ధర్మాః, అపృథక్త్వేఽపి చైతన్యాత్ పృథగివ అవభాసంతే" అని పెద్దలందురు. విషయానుభవ మన చైతన్యము. నిత్యత్వమన సత్త. అనగా సచ్చిదానందములు ఆత్మాభిన్నములయినను, ఆత్మభిన్నములుగా గోచుచుండును. అని దీనియర్థము.

జీవపరమాత్మల కభేదమును తెలియని యవివేకులు పరోక్షముగా వైకుంఠాది లోకములయందున్న విష్ణ్వాది దేవతలు యీశ్వరులని తలచి, యట్టి పరోక్ష

మయిన విష్ణువు భక్తానుగ్రహముకొరకు శ్రీకృష్ణరూపముతో నవతరించెనని తలంచుచున్నారు. అని నిర్గళితార్థము. దీని జీవపరభేదవాదులగు ద్వైతులును, విశిష్టాద్వైతులును నిరాకరింపబడుచున్నారు.

రామానుజ మతము :

సర్వేశ్వరుడగు విష్ణువు తనస్వభావమును విడువకయే వసుదేవుని కొమరుడయి యవతరించెను. శ్రీకృష్ణుని పరస్వరూపమును తెలియనివారు, శ్రీకృష్ణుడు ప్రాకృతరాచబిడ్డతో సమానుడనియు, నింతకుముందు కనిపించని వాడనియు, ఇప్పుడే కర్మవశమున జన్మనెత్తి కనిపించుచున్నాడనియు మూఢులు తలచుచున్నారు. అని రామానుజులు తమ భాష్యమునం దుదాహరించిరి. కావున నీ శ్లోకముచే విశిష్టాద్వైతులెట్లు నిరాకరింపబడుదురు? అని యనదగదు. ఇందు రామానుజ భాష్యము అసంగతము. ఎట్లన? కృష్ణావతారము యింతకుమున్ను అగపడనిదనియు నిపుడగపడుచున్నదనియు నెల్లరెఱింగిన విషయము. ఇందు అజ్ఞానమిసుమంతయు లేదు. కృష్ణావతారము త్రేతాయుగమున లేదు; కలియుగమందును లేదు. ద్వాపరాంతముననే కృష్ణావతారము కలదు. కావున కృష్ణావతారము మొదట అవ్యక్తమగుట, మధ్య వ్యక్తమగుట, ద్వాపరాంతమున అయ్యది నాశమొందుటయు సిద్ధమగుచున్నది. ఇట్టి యవతారము నాశరహితమగుట పొసగదు.

లీలావశమున వ్యక్తమయిన నన్ను కర్మవశమున వ్యక్తమయిన వానినిగా దలంచుట యవివేకమని యనరాదు. కర్మవశ మను పదము మూలమునందు లేదు. మూలమునలేని పదమును కల్పించి యన్వయించుట అప్రమాణమగును. ఒకవేళ అట్లు నిర్మూలపదమును కల్పించినను రామానుజుల యభీష్టము నెరవేరదు. ఎట్లన?

వినుడు శ్రీమద్భాగవతమున, విదురమైత్రేయ సంవాదమున బాదరాయణులచే జేయబడిన ప్రశ్నోత్తర గ్రంథమును-

"బ్రహ్మన్ కథం భగవతః చిన్మాత్రస్యావికారిణః
లీలయావాపి యుజ్యేరన్ నిర్గుణస్య గుణాః క్రియాః ॥
క్రీడాయాముద్యమోర్భస్య కామశ్చిక్రీడిషాఽన్యతః
స్వతస్తృప్తస్యచ కథం నివృత్తస్య సదా స్వతః ॥
అస్రాక్షీద్భగవాన్ విశ్వం, గుణమయ్యాత్మమాయయా
తయా సంస్థాపయత్యేతత్, భూయః ప్రత్యభిధాస్యతి ॥
దేశతః కాలతో యోఽసా వవస్థాతస్స్వతోఽన్యతః,
అవిలుప్తావబోధాత్మా సయుజ్యేతా జయా కథమ్॥

భగవానేక ఏవైషః సర్వక్షేత్రేష్వవస్థితః,
అముష్యదుర్భగత్వంవా క్లేశోవా కర్మభిః కుతః.
ఏతస్మి న్మే మనోవిద్వన్ ఖిద్యతే జ్ఞానసంకటైః
తన్మేపరాణుద విభో! కశ్మలం మానసం మహత్!
స ఇత్థంచోదితః క్షత్త్రా తద్విజిజ్ఞాసునా మునిః,
ప్రత్యాహ భగవచ్చిత్తః స్మయన్నివ గతస్మయః,
సేయం భగవతోమాయా యన్నయేన విరుధ్యతే,
ఈశ్వరస్య విముక్తస్య కార్పణ్య ముత బంధనమ్॥
యథార్థే నవినాపుంసః మృషైవాత్మ విపర్యయః,
ప్రతీయత ఉపద్రష్టు స్స్వశిరశ్ఛేదనాదినా॥
యథా జలే చంద్రమసః కమ్పాది స్తత్కృతోగుణః,
దృశ్యతే సన్నపి ద్రష్టురాత్మనోఽనాత్మనోగుణః॥ (అని)

ఈ శ్లోకములయందు, విదురుని ప్రశ్నభాగమునకు సారాంశ మిట్లు గ్రహింప వలెను.

1. చిన్మాత్రుడు, నిర్వికారుడు, నిర్గుణుడు అగు నీశ్వరునకు, లీలచే నయినను గుణక్రియాసంబంధ మెట్లు పొసగును?
2. దేశకాలాదులచే చెడని జ్ఞానముగల యీశ్వరునకు ప్రకృతితో సంబంధ మెట్లు పొసగును?
3. భగవంతుడగు వానికి దుర్భగత్వము (దౌర్భాగ్యము) కాని, క్లేశముకాని యెట్లు సంభవించును?.

మైత్రేయుని సమాధానభాగములోని సారమిది:-

1. మాయచే నిదియంతయు కుదురును.
2. నిద్రచే జీవునకు, తన తల దెగగొట్టబడినట్లు పొడసూపుట.
3. నీరు కదలినంతమాత్రమున అందలి చంద్రప్రతిబింబము కదలినట్లు కని పించుట- యెట్లు పొసగుచున్నవో, అట్లే ఆత్మయందు లేకున్నను, అనాత్మ గుణము మాయచే దోచును. (అని)

ఇట్లుండ నిర్విశేష చిన్మాత్రమయిన ఈశ్వరునకు తలచేనయినను జన్మాదు లెట్లు సంభవించును? వానికి కర్మవశమున జన్మలేదనిమాత్ర మెట్లు చెప్పనగును?

శ్రీమహావిష్ణువు దైత్యహననము కొరకు, భృగువుయొక్క భార్యను చంపి భృగువుచే "నావలె నీవుగూడ భార్యావియోగము నొందుము" అని శపింపబడిన

వాడై, ఆ శాపమును నెరవేర్చుట కొరకును, పాపమును పోగొట్టుకొనుటకును, శ్రీరామరూపముగ నవతరించి,సీతావియోగము ననుభవించెనుగదా? అట్లె రామావతారమందును చెట్టుచాటున దాగి, వాలినిజంపి, ఆపాపమునకు ఫలముగ కృష్ణావతారమున, కిరాతుని బాణములచే దెబ్బలుతిని శరీరవియోగము నొందెనుగదా? కావున జన్మాంతరార్జిత మయిన పుణ్యాపాపముల ఫలానుభవముతో గూడియున్న కృష్ణావతారాదులు, అకర్మప్రయుక్తము లెట్లగును? లీలచే, తనకు దుఃఖమునిచ్చెడి కర్మను తా నెట్లాచరించును? లోకములో నెవ్వడును లీలచె నిప్పులో దుమకడుగదా! లీలచేగాని, కర్మవలన గాని, జన్మ జరామరణ, సుఖ దుఃఖ వికారజాతము కలుగుచుండ నీశ్వరత్వమెట్లు సిద్ధించును? "అజో నిత్యః" ఇత్యాదిశ్రుతులవలన నిర్వికారుడుకదా యీశ్వరు డని తెలియబడుచున్నాడు. కావున నీశ్వరునకు లీలచే గాని, కర్మచేగాని కృష్ణావతారము స్వీకరించుట కుదరదు. మాయవలన నంతయు కుదురును. ఈశ్వరునకు వస్తుతః (నిజముగ) జన్మాది వికారములు లేవు. మాయచే జన్మమరణాది వికారములుగలవాడువలె దోచుచుండును.

కావున నిత్య శుద్ధ బుద్ధ ముక్తస్వభావుడగు ఆత్మను, శ్రీకృష్ణరూపముగ నవతరించిన పరోక్ష ఈశ్వరునిగ దలంచువారే యల్పబుద్ధులు. కాని వారు మాయామయమగు కృష్ణావతారమును ప్రాకృత రాచకొమరునితో సమానముగ దలంతురు. అయినను వా రల్పబుద్ధులే యగుదురు. కాని వీరికంటె నల్పబుద్ధులు మొదటివారు. మొదటివారు ఆత్మానాత్మవివేకరహితులు. రెండవవారు అనాత్మలయందే తారతమ్యజ్ఞాన శూన్యులు; ఇంతియే భేదము.

ఓయి! ప్రాకృతులగు రాజపుత్రులు, మాయామయులయినట్లు శ్రీకృష్ణుడు గూడ మాయామయుడగుచుండ శ్రీకృష్ణుడే మాయామయుడని నొక్కిచెప్పనేల? వినుము. లోకములో రెండు రకముల సర్పములు కలవు. వ్యావహారిక సర్పము, ప్రాతిభాసిక సర్పము-అని ఈ రెండును మాయచే తయారయినవే యగుచున్నవి. అయినను, ప్రాతిభాసికసర్పమే మాయామయమని లోకులు వ్యవహరించుచున్నారు. వ్యావహారిక సర్పమును మాయామయమని వ్యవహరించుటలేదు. అట్లే లోకదృష్టిచే శ్రీకృష్ణుడే మాయామయు డని వ్యవహరింపబడుచున్నాడు.

రాజకుమారులు, మాయాకార్యమయిన పంచభూతములయొక్క పరిణామమగుటచే భౌతికులగుచు, ప్రాకృతు లనబడుచున్నారు. కృష్ణశరీరము సాక్షాన్మాయాకార్యము. పంచభూతపరిణామము కాదు. కావున భౌతికముకాదు గనుక ప్రాకృతముకాదు. అందువలన అప్రాకృతముగనుక మాయామయమని వ్యవహరింపబడుచున్నది.

కావున ఆకసమున గల్పింపబడిన గంధర్వ నగరాదులతో కృష్ణావతారము సమానము. సాక్షాద్గంధర్వ నగరాదులతో సమానులు, రాజపుత్రులు అని భేదము సిద్ధమయినది. ఇంద్రజాలునిచే గల్పింపబడిన గంధర్వనగరాదులవలె మాయా కల్పితమయిన కృష్ణావతారము ప్రాతిభాసికమగుటచే మాయామయమగుచున్నది.

ఇట్లు కృష్ణావతారము భూతవికారము కాకుండుటచేతను, కేవల మాయామయమగుటచేతను గోవర్ధనగిరి నెత్తుట మున్నగు చేష్టలు సంభవించుచున్నవి.

నిద్రచే బుట్టిన స్వాప్నగజాదులు పర్వతోద్ధరణాది చేష్టలను చేయుట లోకానుభవసిద్ధము.

ఇట్టిమాయ ఆత్మకు (ఈశ్వరునకు) స్వభావమని పలుమారులు చెప్పబడినది. కనుకనే రామకృష్ణాదులు యీశ్వరావతారములని లోకవ్యవహారము.

అయితే ఆత్మయొక్కడే తన మాయచే రామకృష్ణాది రూపముగ పరిణమించినట్లు మనుష్య పశ్వాదిరూపముగగూడ పరిణమించెనుకాన, రామకృష్ణాదులవలె దేవమనుష్య పశ్వాదులుగూడ నీశ్వరావతారములని చెప్పుట యుచితము. కాని ఆత్మ తనమాయచే సాక్షాత్ రామకృష్ణాది రూపమున బరిణమించెను. మహదహంకారభూతముల ద్వారమున మనుష్యాది రూపముగ పరిణమించెను కాన మనుష్యాదులు ఈశ్వరావతారము లనబడరు.

అయితే సాక్షాన్మాయాపరిణామమగు మహత్తత్త్వము, యీశ్వరావతారమని యేల జెప్పగూడదు? ఇష్టాపత్తియే మేమంగీకరింతుము. మహత్తత్త్వమన హిరణ్యగర్భతత్త్వము. ఇయ్యది యీశ్వరావతారమని మే మంగీకరింతుము. జీవులకు మొదటివాడు హిరణ్యగర్భుడు. అట్లే రుద్రమయ మగు అహంకారముగూడ నీశ్వరావతారమే యగును.

కావున భౌతికములుగాక సాక్షాన్మాయామయములగునవి యీశ్వరావతారములనియు, భౌతికములగుచు ప్రాకృతములయినవి జీవావతారములనియు దేలినవి.

ఈశ్వరావతారమగు దేహముగూడ దృశ్యమగును. జడముగ నుండును. స్థూలముగ నుండును. జీవదేహములు గూడ నిట్లె దృశ్యములు, జడములు, స్థూలములు నగును. ఈ యంశమునం దుండెడు దేహములకు భేదము లేదు. అయినను ఈశ్వరావతారమయిన దేహములయందు, లోకాతిక్రాంతమయిన మహిమలు కనిపించుచుండును. జీవదేహములయం దయ్యవి కనిపించవు. అందువలన నీయవి యీశ్వరావతార దేహములనియు, నీయవి జీవదేహములనియు గ్రహింపవలెను. ఎట్లన అగస్త్యునియందు సముద్రపానమున్ను, ఈశ్వరునియందు విషభక్షణమున్ను, హనుమంతునియందు పర్వతములనెత్తుటయు, శ్రీకృష్ణునియందు దావా

నలమును మ్రింగుటయు- శ్రీరామచంద్రునియందు, సేతునిర్మాణమున్ను- నృసింహునియందు స్తంభమును బద్దలుచేసికొని వెడలుటయు, వరాహమూర్తి యందు భూమినుద్ధరించుటయు, మత్స్యావతారమునందు వేదములను తీసికొని వచ్చుటయు, వామనమూర్తి యందు ముల్లోకముల వ్యాపించుటయు- మున్నగు లోకాతీతమయిన చర్యలు కనిపించుచున్నవి. కనుక వీరు యీశ్వరావతారులని నిశ్చయము. లోకసామాన్యమయిన చరిత్రగల మనుష్యాదులు జీవదేహము లనియు, అవతార దేహములు కావనియు గ్రహింపవలెను.

జీవుని దేహము భౌతికము. ఈశ్వరుని దేహము అభౌతికము. ఈ భేదమును బట్టియే భౌతిక దేహమునందున్న ఆత్మ జీవుడనియు, అభౌతికదేహమునందున్న ఆత్మ- యీశ్వరుడనియు వ్యవహరింపబడుచున్నాడు. దేహభేదమువలననే జీవులనే కులని చెప్పుచున్నారు. దేహభేదమును బట్టియే యీశ్వరునిగూడ వారివారి మత ప్రకారము భిన్నభిన్నముగా వ్యవహరించుచున్నారు.

ఇట్టి జీవేశ్వరభేదమే (వ్యవహారమే) స్వమతమగు అద్వైతమును సిద్ధాంత పరచుటకు శ్రుతులచే ననువదించబడుచున్నది. పూర్వపక్షము ననువదింపనిదే సిద్ధాంతము జెప్ప సులభముగాదు. శ్రుతులు జీవేశ్వరభేదమును అనువదించినంత మాత్రమున, జీవేశ్వరవిభాగము శ్రుతిసమ్మతమని యనరాదు. ఆత్మ యొక్కడే యీశ్వరుడను మతమే శ్రుతికి సమ్మతము. ఆత్మభిన్నములన్నియు అనాత్మలనియు, కల్పితములనియును శ్రుతిసిద్ధాంతము.

కావున, ఆత్మానాత్మ వివేకశూన్యులగు ప్రాకృతులు, ఆయా కార్యకరణ సంఘాతాత్మకులగు రామ కృష్ణ శంకర అగస్త్య హనుమదాదులను యీశ్వరు లని తలంచుచున్నారు.

వివేకవంతులు మాత్రము నిఖిలోపాధిరహితుడును, నిరస్తాశేషవిశేషుడును, సచ్చిదానంద ఘనుడును అగు ఆత్మనొక్కనినే యీశ్వరుడని తలంతురు. కావున నిట్లు జ్ఞానుల కద్వైతమున్ను, అజ్ఞానులకు ద్వైతమున్ను సిద్ధమయినది.

ఇట్టితరి విశిష్టాద్వైతము సంకరులకె సంభవించుచున్నది. విశిష్టాద్వైతమను పదము శ్రుతిసిద్ధముకాదు. విశిష్టత్వ, అద్వైతత్వములకు సామానాధికరణ్యము సంభవించదు. ఈ విషయమంతయు విస్తరించి శ్రీ రామరాయకవికృతమగు సిద్ధాంతమందు వ్యాఖ్యానరూపమయిన సిద్ధాంతసింధు నామక గ్రంథమునందు ప్రతిపాదించబడినది.

కావున అజ్ఞానసిద్ధమగు ద్వైతవ్యవహారము ముముక్షువులచే నాదరింప దగదు. ఇయ్యది సంసారభీతి నొసంగును. "ద్వితీయాద్వై భయం భవతి" అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

కావున సంసారభయమును పోగొట్టుకొనగోరినవాడు అద్వైతభాష్యమునే శ్రవణము చేయవలయును. దానినే మననము చేయవలయును. నిదిధ్యాసనము చేయవలయును. అని శ్రుతి సిద్ధాంతము. ౨౪

శ్లో॥ నాహం ప్రకాశ స్సర్వస్య యోగమాయా సమావృతః
మూఢోఽయం నాభిజానాతి లోకో మామజ మవ్యయమ్ ॥ ౨౫ ॥

అ॥ నే నందరకు ప్రత్యక్షము కాను. యోగమాయచే నావరింపబడిన మూఢులు ఉత్పత్తి వినాశరహితుడనగు నన్ను దెలియనేరరు. నేను యోగ మాయాఽఽవరణములేని శంకర, సనక, నారదాదులకు, మాత్రమే ప్రత్యక్ష మగుదును.

ఇచట యోగమాయయన సత్వరజస్తమోగుణములయొక్క సంబంధమని యర్థము. దీనిచే లోకుల చిత్తము వ్యామోహమును చెందును. ఇట్టివారు పరమేశ్వ రుని గుర్తింపజాలరు.

(లేక) భగవంతునియొక్క సంకల్ప ప్రయుక్తమయిన అవివేకముగూడ యోగమాయ యనవచ్చును.

ఇచట మూలమునందలి లోకశబ్దమునకు చిదాభాసు డర్థము. ప్రత్యగాత్మ యగు సాక్షి యర్థముగాదు. సాక్షిచైతన్యమే యోగమాయచే నావరింపబడుచో, జగత్తు అంధకారమున మునిగిపోవును.

మూలమునందలి "మామ్" అను పదమునకు, అనాత్మ పదార్థవిలక్షణ మును, పరమాత్మాభిన్నమునగు ప్రత్యక్స్వరూపుని" అని యర్థము. కావున నిట్టి వానినిగా నన్ను దెలియనేరరని భావము.

లోకులు అస్వాధీనమయిన మాయగలవారు కాన, యీశ్వరుని తెలియ లేరు. ఈశ్వరుడు మాత్రము స్వాధీనమయిన మాయగలవాడగుటచే దన్ను తాను తెలిసికొనును.

ఈశ్వరపరతంత్రమగు మాయ, యీశ్వరుని వ్యామోహపరచ జాలదు. ఐంద్రజాలికునిచే పంపబడిన మాయ చూచువారలనే మోహపెట్టునుగాని, ఐంద్రి జాలికుని మోహబెట్టజాలదు.

ఇచట యోగమాయాసమావృతత్వ మనగా ఘటాదులవలె అజ్ఞాన విషయమగుటకాని, చైతన్యమువలె అజ్ఞానాశ్రయమగుటకాని కాదు. మరేమనిన యోగమాయచే, జ్ఞానము ప్రతిబద్ధమగుటయే (అడగించబడుటయే) అనగా లోకుల యొక్క జ్ఞానము మాయచే నావరింపబడుటయే యని భావము. పరమేశ్వరుని యొక్క జ్ఞానమును మాయ అడగించజాలదు.

మాయా ప్రతిబద్ధమగు జ్ఞానముగూడ జీవులయొక్క స్వరూప చైతన్యము గాదు. స్వరూపచైతన్యము మాయావృతమగుచో జగదాంధ్యము ప్రసక్తించును. వ్యాపకమగు స్వరూపచైతన్యము, వ్యాప్యమగు మాయచే నావరింపబడుట యసంభవము. మాయనుగూడ భాసింపఁజేయు చైతన్యము మాయచే నావరింపబడ నేరదు. మరేమనిన, జీవులయొక్క వృత్తిజ్ఞానమే మాయచే నావరింపబడును.

మాయచే జీవావచ్ఛేదకమగు అంతఃకరణము ఆవరింపబడుచో జీవుల యొక్క వృత్తిజ్ఞానము ప్రతిబద్ధమగును. అనగా అంతఃకరణము యోగమాయచే గప్పబడియుండగా "అహంబ్రహ్మాస్మి" అను వృత్తిజ్ఞానము యుదయించదు.

జీవులయొక్క యంతఃకరణమునకే మాయాసంవరణము కాని వృత్తిజ్ఞానము నకు గాదు. వృత్తి యుదయించినగాని వృత్తిజ్ఞాన మనిపించుకొనదు. ఉత్పన్న మయిన వృత్తిజ్ఞానమునకు మాయాసంవరణము సంభవించదు.

ఓయి! యీశ్వరునకు అంతఃకరణములేదు కదా! అందువలన వృత్తిజ్ఞాన మనునది యీశ్వరునకు అసంభవముగదా, అట్టితరి మాయ పరమేశ్వరునియొక్క జ్ఞానమును అడ్డగించదని జెప్పు టెట్లు పొసగును? నిషేధ మెప్పుడును ప్రసక్తిపూర్వ ముకదా. ఈశ్వరునకు వృత్తిజ్ఞాన ప్రసక్తియే లేనప్పుడు, అద్దానిని మాయ యడ్డగించ దని జెప్పుట నిరర్థకముకదా? కాదు వినుము. ఈశ్వరునకు అంతఃకరణ వృత్తిజ్ఞానము లేకున్నను, మాయావృత్తిజ్ఞానము కలదు. దానినిగూడ మాయ ఆవరింపజాలదు.

ఏలనన, ఈశ్వరావచ్ఛేద మయిన మాయను, మాయ యావరింపలేదు గాన, మాయావృత్తిజ్ఞానము ప్రతిబద్ధముగాదని భావము. ఎప్పుడును తనను తాను ఆవరించుకొనలేదు. తాను తన వృత్తినిగూడ నడ్డగించలేదు. ఇయ్యది లోకసిద్ధము.

కావున నీశ్వరోపాధి యావరింపబడినందున యీశ్వరునకు "అహం బ్రహ్మాస్మి" అను జ్ఞానము యెల్లప్పు డుండును. జీవోపాధియగు అంతఃకరణము అనావృతమయినందున జీవున కట్టి జ్ఞాన మెప్పుడును లేదని తేలినది.

జీవేశ్వరు లిరువురయొక్క స్వరూపచైతన్యము ఆవరింపబడనిచో నదియేల ప్రకాశించదు? వినుము. జీవులకు అంతఃకరణమాయావృతమగుటయే నిందులకు గారణము. అట్లుండుము. మీరు చూపిన కారణము సమంజసముకాదు. అంతఃకర ణము ఆవృతమగుచో, అంతఃకరణవృత్తిరూప జ్ఞానము ప్రకాశించకపోవుగాక. స్వరూపజ్ఞానము ప్రకాశింపకుండుటకు గారణమేమి? వినుము. కన్ను ఆవరింపబడి నచో ఘటము ప్రకాశించుచున్నదా? అచట ఘటముగూడ అజ్ఞానావృతమని యనరాదు. కన్ను వ్రేలిచేతను, అంతఃకరణము అజ్ఞానముచేతను, ఆవరింపబడి నంతమాత్రముననే, ఘటము ప్రకాశింపకుండుట సిద్ధించుచుండ, ఘటమును ఆవరించు

నట్టి మరియొక అజ్ఞానము నంగీకరించుట వ్యర్థమగును కావున అంతఃకరణము మాయావృతమయినందున నేస్వరూపచైతన్యము భాసించుటలేదు. ఇంతియకాని స్వరూపచైతన్యమునకు ఆవరణముండి కాదు.

ఓయి! ఇట్లు జీవుడు మాయావృతుడనియు, ఈశ్వరుడు మాయావృతుకు గాడనియు భేదమొప్పినచో నద్వైతమెట్లు సిద్ధించును? వినుము. వ్యవహారముండు నంతవరకు నుపాధిప్రయుక్తమయిన భేదమున్నను, పరమార్థముగా జీవేశ్వరులు చైతన్యైకరసరూపులగుటచే చైతన్యస్వరూపముతో నద్వైతము సిద్ధించును. ॥౨౫॥

శ్లో. వేదాఽహం సమతీతాని వర్తమానాని చార్జున,
భవిష్యాణి చ భూతాని మాంతు వేద న కశ్చన ॥౨౬॥

అ॥ ఓయి అర్జునా! నేను మాయావృతుడను కానందువలన గడచిన భూతములను, వర్తమాన భూతములను, రానున్న భూతములను నెఱుంగుదును. నన్నుమాత్ర మెవ్వ డెఱుంగడు.

మూలమునందలి "తు" కారము అహంశబ్దముతో నన్వయించవలయును. (అహంతు) అని. దీనివలన శ్రీకృష్ణునియందు జీవవైలక్షణ్యము దోచును. అప్పుడు ప్రత్యగభిన్న పరమాత్మయగు పరమేశ్వరుడు అహంశబ్దార్థ మగును.

అయితే మాయావచ్ఛిన్న చైతన్యమగు పరమేశ్వరుడున్ను, అంతఃకరణోపహిత చైతన్యమగు ప్రత్యగాత్మయు, అభిన్నమెట్లగుదురని యన రాదు.

మాయావచ్ఛిన్నుడగు నీశ్వరుడు, మాయోపహితమగు బ్రహ్మయు, నొక్కటేయని యెల్లరెఱింగిన విషయము. అచ్చట అవచ్ఛిన్నత్వ, ఉపహితత్వములకు భేదమున్నను, మాయకు భేదములేదు కాన, యీశ్వర బ్రహ్మలకు గూడ భేదములేదు.

ఇట్లే అంతఃకరణోపహితమగు ప్రత్యగాత్మకు, మాయోపహిత మగు బ్రహ్మకున్ను భేదములేదు. ఉపాధులు భిన్నమయినను, ఉపహితులకు భేదములేదు.

అట్లె మాయావచ్ఛిన్న చైతన్యమునకు, అంతఃకరణోపహిత చైతన్యమునకును భేదములేదు. ఏలయన ఉపాధులకు భేదమున్నను ఉపహితులకు భేదము లేదు.

మాయావచ్ఛిన్న చైతన్యమే మాయోపహిత చైతన్య మగును. మాయావచ్ఛిన్నము, మాయోపహితమును అగు చైతన్యమే యంతఃకరణోపహితముగూడ నగుచున్నది. కావున మాయావచ్ఛిన్న చైతన్యమగు పరమేశ్వరునకును, అంతఃకరణోపహిత చైతన్యమగు ప్రత్యగాత్మకున్ను భేదములేదు.

ఇట్లగుచో, అంతఃకరణోపహిత చైతన్యమే అంతఃకరణావచ్ఛిన్నముకాన, యంతఃకరణావచ్ఛిన్న చైతన్యమగు జీవుడు గూడ ప్రత్యగాత్మతోను, యీశ్వరునితోను, బ్రహ్మతోను అభిన్నమగుగాక అనినచో, నందుకు మే మంగీకరింతుము.

అయితే జీవ, ప్రత్యగాత్మేశ్వర బ్రహ్మలకు నభేదమయినచో, "లోకము నన్ను దెలియలేదు. నేనుమాత్రము సర్వమును తెలిసికొందును." అని జీవేశ్వరులకు భేదనిర్దేశమును శ్రీకృష్ణు డేలఁజేసెను? వినుము. ఉపాధికృతమగు అజ్ఞత్వ, సంసారిత్వ ధర్మములచే జీవుడు తెలియలేదనియు, ఈశ్వరోపాధి ప్రయుక్తమయిన ప్రాజ్ఞత్వ అసంసారిత్వ ధర్మములచే నీశ్వరుడు సర్వమును తెలియుచున్నాడనియును జీవేశ్వరులకు భేదమును కృష్ణుడు నిర్దేశించెను.

ఓయి! ప్రత్యగాత్మకు, బ్రహ్మకును భేదములేకున్నను, ప్రత్యగాత్మకు ఈశ్వరునకు భేద మంగీకరింపక దప్పదు. ప్రత్యగాత్మ జీవునియొక్క స్వరూపము; బ్రహ్మ యీశ్వరునియొక్క స్వరూపము గనుక ప్రత్యగాత్మేశ్వరులకు స్వరూపభేదముండుటచే భేదమంగీకరింపవలెనని భావము.

ఇయ్యది సరిగాదు. ప్రత్యగాత్మ జీవునకువలె నీశ్వరునకు గూడ స్వరూపమగుచున్నాడు. బ్రహ్మయే యీశ్వరునియొక్క స్వరూపమని శంకింపరాదు. ప్రత్యగాత్మయే బ్రహ్మ. ప్రత్యక్చైతన్యమునకు, బ్రహ్మకును భేదములేదు. బ్రహ్మయే అంతఃకరణ ప్రదేశమునందు తెలియబడుచుండుటవలన, ప్రత్యగాత్మయని వ్యవహరింపబడుచున్నాడు. కావున పరమేశ్వరు (బ్రహ్మ) డన ప్రత్యగభిన్నుడేగాని, వేరుగాడు.

ఈశ్వరుడు సకలభూతములను స్వరూపచైతన్యముతోఁగాని, మాయావృత్తిచేగాని తెలిసికొనును. సృష్టికి ప్రాక్కాలమున ఈశ్వరుడు మాయావృత్తిరూపముతో నుండునని ప్రమాణములు కలవు. అవిద్వాంసులకు నీశ్వరుడు ఆత్మరూపుడను జ్ఞానము లేమింజేసి వారు యీశ్వరుని తెలియజాలరు.

అంతమాత్రమున లోకములో నెల్లప్రాణులు యీశ్వరుని తెలియజాలరని యనదగదు. అందరు తెలియలేకున్నచో నీశ్వరతత్త్వము నుపదేశించెడి శాస్త్రము వ్యర్థమగును. తమతమ శిష్యులకు ఈశ్వరతత్త్వము నుపదేశించెడి ఆచార్య, శంకర భగవత్పాద వ్యాసాదులు యీశ్వరతత్త్వమును తెలియనివారని యనలేము. కావున నీశ్వరభక్తులగు మహానుభావులు యీశ్వరతత్త్వమును తెలిసికొందురు. మిగిలిన యవిద్వాంసులు మాత్రము తెలియలేరు.

విద్వాంసులు యీశ్వరు డాత్మయే యను జ్ఞానము కలవారై యుందురు. అవిద్వాంసులు అనాత్మయగు నంతఃకరణాదులయం దాత్మబుద్ధి కలవారై

యుందురు. కావున వీరికి నంతఃకరణాదులే యాత్మరూపముతో భాసిల్లును. విద్వాంసులకు అంతఃకరణాదులయం దాత్మబుద్ధి యుండదు. ఆత్మయందే యాత్మబుద్ధి యుండును. కనుక ఆత్మస్వరూపుడగు నీశ్వరుని విద్వాంసులు తెలిసికొందురు.

కావున అన్ని భూతములను నేనే తెలిసికొందును. నన్నుగూడ నేనే దెలిసికొందును. ఏ విద్వాంసుడు నన్ను తెలిసికొనుచున్నాడో ఆ విద్వాంసుని యాత్మ నేనే కావున, నన్ను నేను తెలిసికొనుననట్లే యగునని ఫలితార్థము.

"చక్షుషశ్చక్షుః శ్రోత్రస్యశ్రోత్రం" "యన్మనసానమనుతే" "యేనాహుర్మనోమతం" "విజ్ఞాతారమరేకేన విజానీయాత్" ఇత్యాదిశ్రుతులవలన జ్ఞాతయగు, ఆత్మ దృశ్యముగాదని తెలియబడుచున్నది. ఆత్మ దృశ్యమగుచో ఘటాదులవలె జడము, మిథ్యయు నగును. దృగ్రూపమగు ఆత్మచే కార్యకరణ సంఘాతరూపమగు సకల ప్రపంచము భాసింపబడుచుండుటవలననే సర్వము దృశ్యమగుచున్నది. ఇందుకు "తస్యభాసాసర్వ మిదం విభాతి" అను శ్రుతి ప్రమాణ మగుచున్నది. ప్రపంచమును ప్రకాశింపజేయు సూర్యచంద్రాగ్న్యాదులనుగూడ ఆత్మ ప్రకాశింపజేయుటవలనను, ఆత్మతేజస్సు ఇతర తేజస్సులచే ప్రకాశింపబడకుండుట వలనను, ఆత్మ స్వయంప్రకాశమనియు, ప్రత్యగ్రూపమనియును చెప్పబడుచున్నాడు. దీపాదులు సర్వపదార్థములను, తనను తనకొరకు ప్రకాశింపజేయవు. ఇతరుల కొరకు ప్రకాశింపజేయును. ఆత్మమాత్రము సకల ప్రపంచమును, తనను తనకొరకే ప్రకాశింపచేయును. కాన దీపాది ప్రాతిలోమ్య మాత్మ యందుండుటచే, ఆత్మ ప్రత్యగాత్మ యనబడును.

కావున ప్రకృత శ్లోకమునందు, అనన్య భాస్యత్వముతో గూడిన సర్వావభాసకత్వమను స్వయంప్రకాశత్వము ఆత్మకు నిరూపింపబడిన దని గ్రహింపవలెను. "మాంతు వేద నకశ్చన" అనుదానిచే అనన్యభాస్యత్వమున్ను "అహంతు సర్వం వేద" అను దానిచే సర్వావభాసకత్వమున్ను నిరూపింపబడినదని భావము.

ఓయి! "దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా" అను శ్రుతిచే ఆత్మయందు బుద్ధివేద్యత్వము తెలియబడుచుండ ఆత్మ స్వయంప్రకాశ మెట్లగును? బుద్ధివేద్యమగు ఆత్మకు, అనన్య భాస్యత్వము సంభవింపదు గదా? అట్లుగాదు. విచారాత్మకమగు బుద్ధిచే ఆత్మతత్త్వమిట్టిదను జ్ఞానముమాత్ర ముదయించును. ఇంతియే కాని యాత్మ సాక్షాత్కారము కలుగదు. అట్లు కలుగుచో, "విజ్ఞాతారమరేకేన విజానీయాత్" అను శ్రుతి యుపపన్నము కానేరదు.

లేక జాగ్రత్స్వప్నములయందువలె, విక్షేపము లేనట్టియు సుషుప్తియందువలె లయము లేనట్టియు, నేకాగ్రమగు బుద్ధియందు స్వయంప్రకాశమగు ఆత్మ స్ఫురిం

చును గాన, యౌపచారికముగ బుద్ధివేద్యత్వము ఆత్మకు జెప్పబడుచున్నదని గ్రహింప వలయును.

ఇటుల జెప్పబడిన అనన్యావభాస్యత్వ విశిష్ట సర్వావభాసకత్వరూపమగు ఆత్మలక్షణము ద్వైతాదిమతములయందు కుదరదు. వారి మతమున జీవేశ్వరులు భిన్నులగుటచే నొకరిచే మరియొకరు తెలియబడుచుండెదరు. గాన అనన్యావభాస్యత్వము (ఎవరిచేతను తెలియదగకుండుట) సంభవింపదు.

ఓయి! జీవుడు ఈశ్వరునిచే ప్రకాశింపజేయదగినందున, జీవునియందు ప్రకృత లక్షణము కుదరకున్నను, యీశ్వరుడు జీవావభాస్యుడుగాడు గాన, యీశ్వరుని యందు ప్రకృతలక్షణము సమన్వయించుగాక యనినచో నదియును పొసగదు. "తమేవవిదిత్వా అతిమృత్యుమేతి", "యతతామపి సిద్ధానాం వికశ్చిన్మాం వేత్తి తత్త్వతః" అను శ్రుతిస్మృతులవలన, నీశ్వరుడుగూడ, జీవునిచే దెలియదగినవాడని స్పష్టమగుచున్నందున నీశ్వరునియందుగూడ ప్రకృతలక్షణము అన్వయించదు. మరియు ముక్తియందు జీవులకు ఆత్మసాక్షాత్కారము అంగీకరింపబడుచున్నది. కనుక ద్వైతాదిమతములయందు స్వయంప్రకాశలక్షణము కుదరదు.

అద్వైతమతమున ఆత్మయొక్కడే జ్ఞాత జ్ఞేయము నగుచున్నందున, లక్షణము కుదురును. ఇతరముచే బ్రకాశింపజేయదగువాడు తాను స్వయముగ ప్రకాశించువాడు కానేరడు. ఇతరమునకు తాను ప్రతియోగి (విరోధి) లోకములో నెవ్వడు తనను యితరునిగాగాని, యితరుని తనను గాని తలంచడు. తనచే తాను ప్రకాశ్యుడగుచో ప్రకాశకు తానేకర్త, తానే కర్మయగును గాన కర్మకర్తృత్వ విరోధము గదా యని అనరాదు. మాయచే నెట్టి విరోధమయిన నుపపన్నమగును.

ఓయి! ఈ శ్లోకమున సర్వజ్ఞుడును, యీశ్వరుడును అగు శ్రీకృష్ణపరమాత్మ, "అహమ్" (నేను), "మామ్" (నన్ను) అని చెప్పుకొనుటచే నీ శ్లోకము యీశ్వరపరము గాని ప్రత్యగాత్మపరముగాదు. కనుకనే అతీతానాగత వర్తమాన సర్వభూతజ్ఞాన రూపమగు సర్వజ్ఞత్వము ప్రసన్నమగుచున్నది. లేనిచో నయ్యది యుపన్నముగాదు. అనినచో అవును, నిజమే, కాదని యెవ్వరనిరి? మీరింతవరకు నీ శ్లోకమును ప్రత్యగాత్మపరముగ వ్యాఖ్యానించిరికదా? అవును ప్రత్యగాత్మయనగా, నీశ్వరుడే, అంతఃకరణావచ్ఛిన్నుడు ప్రత్యగాత్మయనియు మాయావచ్ఛిన్నుడగు పరమాత్మ యీశ్వరుడనియు మీ యభిప్రాయమైనచో శ్రీకృష్ణుడుగూడ నా యా శరీరములయందలి అంతఃకరణములతో గూడినవాడే యయినందున, ప్రత్యగాత్మయే యగును. కృష్ణశరీరమున నంతఃకరణము లేదనగలరా? అంతఃకరణావచ్ఛిన్నమగు చైతన్యము ప్రత్యగాత్మ గాదనగలరా? ఈ రెండును యసంభవము.

అయితే ప్రత్యగాత్మయన జీవుడని లోకప్రసిద్ధి యుండగా, ప్రత్యగాత్మ యగు శ్రీకృష్ణు డీశ్వరుడెట్లగును? ఇక కృష్ణశరీరమునందలి యంతఃకరణము, సాక్షాన్మాయాపరిణామగుట వలన మాయయే కావున మాయావచ్ఛిన్నచైతన్యమీశ్వరుడగునన్నచో మహత్తత్త్వరూపమగు మన యంతఃకరణముగూడ సాక్షాన్మాయా పరిణామముగుటచే మాయయే కావలసివచ్చును. తదవచ్ఛిన్న చైతన్యులమగు మనము గూడ నీశ్వరులమే యగుదుము.

ఇక శుద్ధసత్త్వమగుటచే కృష్ణాంతఃకరణము మాయయన్నచో యోగుల చిత్తముగూడ శుద్ధసత్త్వమయమగుటచే మాయ యగును.

ఇక కృష్ణునకు సర్వభూత సాక్షాత్కారరూపమగు సర్వజ్ఞత్వముండుటచే నీశ్వరత్వముగల దన్నచో జీవులయిన వసిష్ఠాదియోగులకుగూడ సర్వజ్ఞత్వ ముండుటచే నీశ్వరత్వ మంగీకరింపవలయును.

ఇక, యోగాదిశక్తులవలన కలుగని సహజమయిన సర్వజ్ఞత్వము కృష్ణున కుండుటచే కృష్ణుడు యీశ్వరుడన్నచో అప్పుడును కృష్ణశరీరములోనున్న అంతః కరణావచ్ఛిన ప్రత్యగాత్మయే సర్వజ్ఞుడగుటచే నీశ్వరుడగును. స్వతస్సిద్ధముగా జడమయిన అంతఃకరణము ఆత్మావభాసవలననే జ్ఞాత యగుచున్నది. (జ్ఞాతృత్వము గలదగుచున్నది) కాని స్వతంత్రముగా జ్ఞాత గానేరదు.

ఓయి! ఇట్లు శ్రీకృష్ణుడుగూడ మనబోటి వారలవలె ప్రత్యగాత్మయగుచో సర్వజ్ఞుడే యగును, ప్రత్యగాత్మలమగు మనలకు సర్వజ్ఞత్వము లేదు. ప్రత్యగాత్మలకు అనుభవసిద్ధముగానున్న అసర్వజ్ఞత్వమును శాస్త్రశతముగూడ నివారింపలేదు. కావున సర్వజ్ఞుడగు శ్రీకృష్ణుడు పరమాత్మయేకాని ప్రత్యగాత్మ గాడన్నచో నట్లు కాదు.

వినుము. ప్రత్యగాత్మలకు కించిత్ జ్ఞత్వము స్వాభావికము గాదు. స్వాభావికమగుచో నయ్యది యెల్లప్పుడు యేకరూపముగానే యుండును. అట్లు గనిపించుట లేదు. బాలుడు చిన్నతనమున అకారాది అక్షరపరిజ్ఞానముగూడ లేక నుండును. వాడే యౌవనమునందు వేదవేదాంగముల దెలిసిన వాడగును. మరల వాడే, వార్ధక్యమున నంతయు మరచును.

మరియు, జీవులకు కించిత్ జ్ఞత్వము సహజమగుచో, నయ్యది సుషుప్తి యందుగూడ గణిపించవలయును. అట్లు కనిపించుటలేదు– కావున కించిత్ జ్ఞత్వము అంతఃకరణధర్మమేకాని జీవులకు సహజముగాదు. అంతఃకరణము సంకోచవికాసాదికము పొందును. సుషుప్తియందు అంతఃకరణము లీనమయినందున, కించిద్ జ్ఞత్వము కనిపించుటలేదు. ఇట్లు అంతఃకరణ మున్నపుడు, కించిద్జ్ఞత్వముండుట,

అంతఃకరణము లేనపుడు కించిద్జ్ఞత్వము లేకుండుట, యను నన్వయ వ్యతిరేకముల వలన కించిద్జ్ఞత్వము అంతఃకరణధర్మ మని తేలినది. ఇట్లె సర్వజ్ఞత్వముగూడ నంతఃకరణధర్మమే యగును. యోగాభ్యాసాదులచే వికసించిన యోగియంతఃకరణమునకు సర్వజ్ఞత్వము సంభవించుచున్నది. అందును విశిష్టులగు విశ్వామిత్రాదుల యంతఃకరణమునకు సర్వజ్ఞత్వత, సర్వకర్తృత్వములు పురాణప్రసిద్ధములై గన్పట్టుచున్నవి.

స్వతస్సిద్ధముగా, జడమయిన అంతఃకరణమునకు కించిత్ జ్ఞత్వ, సర్వజ్ఞత్వ ధర్మములు చిత్ప్రతిబింబసంబంధమువలననే యేర్పడుచున్నవి. కనుకనే ఆ ధర్మములను చైతన్యమునందు ఆరోపించి ఆత్మ సర్వజ్ఞుడనియు, కించిద్జ్ఞుడనియు వ్యవహరింపబడుచున్నాడు.

నిజస్థితిని విచారించినచో, అంతఃకరణాది సర్వప్రపంచమును ప్రకాశింపజేయుటచే, ఆత్మకే సర్వజ్ఞత్వము సిద్ధించును. సర్వజ్ఞముగాని, కించిద్జ్ఞముగాని, యగు నంతఃకరణమునకును, సర్వప్రపంచమునకును, సాక్షికదా ఆత్మ. కావున, సర్వజ్ఞమయిన అంతఃకరణమునకు సాక్షియగుటచే, సర్వజ్ఞత్వమున్నూ కించిద్జ్ఞమగు అంతఃకరణమునకు సాక్షియగుటచే, కించిద్జ్ఞత్వమున్నూ ప్రత్యగాత్మయం దుపచరించబడుచున్నది.

ఇట్లైనచో వెనుకజెప్పిన స్వయంప్రకాశాత్మ లక్షణము, సర్వజ్ఞత్వ విశిష్టమయిన అంతఃకరణమునందలి వ్యాప్తముకదా అని యనరాదు, అంతఃకరణము సాక్షిభాస్యమగుటచే అనన్యభాస్యత్వ మద్దానికి సంభవింపదు. మరియు, సర్వావభాసకత్వముగూడ, స్వతస్సర్వావభాసకత్వ మని వివక్ష చేయబడుచున్నది. అంతఃకరణము చిత్ప్రతిబింబ సామర్థ్యమువలననే, భాసకమగునుకాని, స్వయముగ భాసకము (ప్రకాశింపజేయునది) కానేరదు. కావున నంతఃకరణమునందు అన్యావభాసకత్వ విశిష్టసర్వావభాసకత్వమను లక్షణము అతివ్యాప్తముగాదు.

దీనివలన సర్వజ్ఞాన్తఃకరణతో ఆత్మకు తాదాత్మ్యాధ్యాసజేసి పరమాత్మ సర్వజ్ఞుడనియు కించిత్ జ్ఞాన్తఃకరణతో ఆత్మను తాదాత్మ్యాధ్యాసజేసి ప్రత్యగాత్మ కించిత్ జ్ఞుడనియును, అవివేకులు వ్యవహరించుచున్నారనియు వివేకులుమాత్రము ఆత్మాన్తఃకరణాలకు తాదాత్మ్యాధ్యాసను నిరసించి, అంతఃకరణాది సర్వసాక్షియగుటచే, సర్వావభాసకుడగు ప్రత్యగాత్మను, సర్వజ్ఞేశ్వరుడని చెప్పుచున్నారనియును తేలినది.

ఓయి! శ్రీకృష్ణుడు స్వాభావిక, నిరవధిక, నిరతిశయ, అసంఖ్యేయ యోగమహిమగల యంతఃకరణముగలవా డగుటచే సర్వజ్ఞుడనియు, అర్జునాదుల కట్టి

యంతఃకరణము లేనందున అర్వజ్ఞులని యును సిద్ధించినది. ఇట్టి వ్యావహారిక భేదమును బట్టియే శ్రీకృష్ణుడు నే నందఱ నెఱుంగుదును. నన్నెవ్వరెఱుంగరు. అని జెప్పెను. ఇంతియే కాని తత్వదృష్టితోఁ జెప్పలేదు. తత్వదృష్టిలో సర్వభూతజ్ఞానరూప మున్ను అంతఃకరణధర్మమును అగు సర్వజ్ఞత్వము శ్రీకృష్ణునియందు సంభవింపను అనినచో నట్లుకాదు.

తత్వమును చెప్పుసమయమున శాస్త్రదృష్టినే యాశ్రయింపవలెగాని, లోక దృష్టి నాశ్రయింపగూడదు. యోగవిభూతిగల యంతఃకరణాదులతో గూడిన సాకారేశ్వరులగు రామకృష్ణాదులు అందఱిచే దెలియబడుచుండ, నన్నెవ్వ రెఱుగరని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుట యుచితముగాదు.

పరిచ్ఛిన్నుడగు ప్రత్యగాత్మకు సర్వభూత సాక్షాత్కారము సంభవింప దన రాదు. ప్రత్యగాత్మ పరిచ్ఛిన్నుడగుచో, ఘటాదులవలె ననిత్యమగును. అప్పుడు "నిత్యస్సర్వగతస్థాణు రచలోఽయం సనాతనః" అను కృష్ణవచనమునకు విరోధము వాటిల్లును. కావున, ప్రత్యగాత్మ పరిపూర్ణుడే యగును. వాడు సర్వగతుడగుటక సర్వము నెఱుంగును. ప్రత్యగాత్మకంటె భిన్నమగు పదార్థమంతయు జడమగుటచే ప్రత్యగాత్మను దెలియలేదు. చిదాభాసయుక్తమగు అంతఃకరణముగూడ ప్రత్యగాత్మను భాసింపఁజేయలేదు. సూర్యాదుల ప్రతిబింబము సూర్యాదులను ప్రకాశింపజేయలేదు. ఈ యంతఃకరణమునందలి వేత్తృత్వము (తెలివి) అంతఃకరణము నందున్న చిదాభాసునిదే కాని జడమయిన అంతఃకరణము నదికాదు. కావున నయ్యది చిద్ధర్మమే కాని జడమయిన అంతఃకరణముయొక్క ధర్మముకాదు.

అంతఃకరణమునకు స్వతస్సిద్ధముగా కించిద్జ్ఞత్వముగాని, సర్వజ్ఞత్వముగాని లేనందున సర్వద్రష్టృత్వరూపమగు సర్వజ్ఞత్వము ఆత్మకే కలదని సిద్ధమయినది.

ఈ యాత్మకంటె వేరుద్రష్ట లేడని చెప్పు "నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టా" అను శ్రుతిగూడ నీయర్థమునే దృఢపరచుచున్నది. ఈ శ్రుతియందలి "అతః" అనుపదమునకు జీవు డర్థమయినచో జీవునికంటె వేరగు నీశ్వరుడు ద్రష్టలేడని యర్థమగును. అప్పుడు యీశ్వరున కపలాపము తటస్థించును. ఈశ్వరుడర్థమగుచో నీశ్వరునికంటె వేరగుజీవుడు ద్రష్టలేడని యర్థమగును. అప్పుడు జీవున కపలాపము తటస్థించును.

లేక జీవుడు దృశ్యమగుటచే జడత్వము, అనిత్యత్వము జీవునకు సంభవించును. కాన ద్వైతమతమున శ్రుతి యుపపన్నము కానేరదు. ఇట్లు శ్రుతివిరుద్ధము లగుటవలననే తార్కికాది ద్వైతమతము లప్రమాణములగుచున్నవి. కావున ప్రత్యగభిన్న పరమాత్మ యొక్కడే సర్వదృష్టి తద్భిన్నమగు అంతఃకరణాది సర్వప్రపంచము దృశ్యము అని తేలినది.

ప్రత్యగాత్మలనగా భూతములనియు, అహంకారబద్ధము పరమాత్మ యనియు ననరాదు. దేహేంద్రియాది సముదాయమునం దభిమానముగల సాభాసబుద్ధులగు జీవులే భూతములని సిద్ధాంతము. "భవంతీతి భూతాని" అని వ్యుత్పత్తి ప్రత్యగాత్మ కంటె వేరగు ప్రపంచమంతయు కార్యమగుటచే భూతశబ్దవాచ్యమగును. ప్రత్యగాత్మ "అజో నిత్యశ్శాశ్వతః" అను మంత్రమువలన, కార్యభూతుడుగాడు. అట్టి ప్రత్యగాత్మయే అహంకారబద్ధము ప్రత్యగాత్మకంటె వేరు పరమాత్మలేడు. అట్టి పరమాత్మయొక్కడే శ్రుతిద్రష్ట యొక్కడే యని చెప్పుచు, పరమాత్మకంటె వేరు ద్రష్టలేడని నిషేధించుచున్నది. ఇట్టి ప్రత్యగాత్మయె సర్వజ్ఞుడు, క్షేత్రజ్ఞుడును. మిగిలిన దంతయు క్షేత్రము. చిదాభాసగూడ చిత్కార్యమగుట వలనను మిథ్యయగుట వలనను బుద్ధ్యాదులవలె క్షేత్రమే యగుచున్నది.

చిద్రూపమగుటచే, ఆభాసుడు సత్యమనియు వానికి చిద్భేదముమాత్రము కల్పితమనియు గొందరందురు. వారి మతమున ఆభాసుడుగూడ ప్రత్యగాత్మయే కాన, చిదాభాసు డుక్షేత్రముగాడు. బుద్ధ్యాదులే క్షేత్రమగును.

ఇట్టితఱి చిత్, చిదాభాసు లుభయులు ప్రత్యగాత్మ లెట్లగుదురని యనరాదు. చిత్, చిదాభాసము అను భేదము కల్పితముగాని వాస్తవముగాదు. ఒకే చైతన్యము ఉపాధివశమున బింబప్రతిబింబ భావము నొంది చిత్, చిదాభాసరూపముగ గన్పించుచున్నది. ఒకే ముఖము, దర్పణ మను ఉపాధివశమున బింబప్రతిబింబ భావముగ గనిపించినట్లు. కావున బింబప్రతిబింబభావము ఔపాధికమగుటచే మిథ్యయగును కాని వాస్తవము కానేరదు.

ప్రకృతమున నొకే యజ్ఞానమునందు చైతన్యము ప్రతిఫలించుచున్నది. అందు బింబభూతమయిన చిత్ ఈశ్వరుడు; ప్రతిబింబభూతమయిన చిత్ జీవుడు. కావున బింబప్రతిబింబ భావముచే జీవేశ్వరులకు భేదము గల్పితమందురు. అట్లే యంతఃకరణమున చైతన్యము ప్రతిఫలించగా అందలి బింబభూతమగు చైతన్యము కూటస్థుడనియు ప్రత్యగాత్మయనియు, ప్రతిబింబభూతమగు చైతన్యము జీవుడనియును కొందరందురు.

ఇట్టి బింబభూతమగు ప్రత్యగాత్మనే శ్రీకృష్ణుడు యీశ్వరుడని చెప్పబోవుచున్నాడు. "ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి" అని. ఈశ్వరుడు ప్రత్యగ్రూపముతో సర్వభూతముల హృదయమునం దున్నాడని దీని యర్థము.

ఏది యెట్లయినను, బింబచైతన్యము యీశ్వరుడనియు, ప్రతిబింబచైతన్యము జీవుడనియు సిద్ధాంతము.

కనుకనే శ్రీ శంకరులు:-

శ్లో. త్వత్ప్రభుజీవప్రియ మిచ్ఛసిచే న్నరహరిపూజాం కురు సతతం,
ప్రతిబింబాలంకృతి విధికుశలా బింబాలంకృతి మాదధతే
భవమరుభూమౌ విరసయాం త్వం చేతో భృంగభ్రమసి వృథా
భజభజ శ్రీలక్ష్మీనరసింహానఘ పదసరసిజ మకరందమ్॥ అని చెప్పిరి.

నీటియందలి సూర్య ప్రతిబింబము నీరు కదలుటచే గదలినట్లువలె ప్రతిబింబ రూపుడగు జీవుడు ఉపాధిభూతబుద్ధి ధర్మములగు కర్తృత్వాదులను తనయం దారోపించుకొని సంచరించువాడువలె నుండును. బింబమునకు నుపాధితో సంబంధము లేదు. ఉపాధిసంయోగము బింబమున కుండుచో ప్రతిబింబమే పుట్టును. కావున బింబమున కుపాధిధర్మసంబంధము లేదు. కనుక ప్రత్యగాత్మయగు నీశ్వరుడు నిర్వికారుడు ప్రతిబింబముకూడ వస్తుతః బింబాభిన్నుడే కాన నిర్వికారుడేయగును. కాని ఉపాధితాదాత్మ్యాధ్యాసవలన మాత్రము వికారివలె దోచుచుండును. కాన యిట్లు జీవునకు సంసారిత్వము, యీశ్వరాభేదమున్ను సిద్ధమయినది.

ఈ ప్రతిబింబము బుద్ధితాదాత్మ్యాధ్యాసవలన క్షేత్రమనియు, బింబతాదాత్మ్యమువలన క్షేత్రజ్ఞుడనియు జెప్పబడును. కాన ప్రతిబింబము భూత మనియు ప్రత్యగాత్మయు వివక్షాభేదముచే నిర్దేశింపబడుచున్నది.

కావున నెవడు తనను చిద్రూపునిగా దెలిసికొనునో వాడు జ్ఞాని, ప్రత్యగాత్మయు నగుచున్నాడు. ఎవడు తనను కర్తృత్వ భోక్తృత్వములు గలవానినిగా దెలిసికొనునో, వాడు అజ్ఞానియు జీవుడును అగును. ఇట్టి జీవేశ్వరవిభాగము నాశ్రయించియే ఈ శ్లోకము ప్రవర్తించినది. బింబభూతుడను ఈశ్వరుడును ప్రత్యగాత్మయునగు నేను, సర్వభూతములను యెరుగుదును. ఏ ప్రతిబింబుడు బింబప్రతిబింబముల కభేదమను తత్త్వమును తెలిసికొనునో, వాడును ప్రత్యగాత్మయే కావున సర్వమును తెలిసికొనును. నన్నును తెలిసికొనును. ఉపాధితాదాత్మ్యవన్నుడగు ప్రతిబింబుడు మాత్రము సర్వభూతములను తెలిసికొనును. నన్నుమాత్రము తెలియ నేరడు.

ప్రత్యగాత్మను తెలిసికొనలేని ప్రతిబింబుడు జీవుడు కించిద్జ్ఞుడు. తెలిసికొను జీవుడు సర్వజ్ఞుడు కాన బింబమునకువలె ప్రతిబింబమునకుగూడ సర్వజ్ఞత్వము సిద్ధమగుచున్నది. బింబము ఏకమయినను అంతఃకరణభేదముచే ప్రతిబింబు లనేకులు. కనుకనే యీశ్వరుడొక్కడనియు, జీవు లనేకులనియు వ్యవహారము పొసగుచున్నది.

వస్తుతః బింబప్రతిబింబములకు భేదము లేనందున, జీవేశ్వరులకు గూడ భేదము లేదు. కృష్ణుడుగూడ వసిష్ఠాదులవలెయు మనవలెయు ప్రతిబింబుడే యగును. కాని వసిష్ఠాదులవలె బింబతాదాత్మ్యవన్నుడుగాని, మనవలె బుద్ధితాదాత్మ్యవ

న్నుడు గాడు. కనుకనే శ్రీకృష్ణుడు తనయందు బింబచైతన్యాభేదమును సిద్ధపరచుకొని సర్వేశ్వరుడు, సర్వజ్ఞుడు అగు ప్రత్యగాత్మను, నేను అని వ్యవహరించెను. ఇట్లే వామదేవుడుగూడ 'నేను మనువును, నేను సూర్యుడను అని జెప్పెను. ప్రహ్లాదుడున్ను నావలననే సర్వ మత్పన్నమయినది, నేనే సర్వము యంతయు నగుచున్నాను, నాయందె సర్వము లీనమగుచున్నది' అని యనెను.

శుద్ధచైతన్యమయిన బ్రహ్మమే బింబభూతుడు. వానికి చెప్పుట, వినుట మున్నగు వ్యవహారము లేదు. శరీరాదులు లేవు. కాని చైతన్యరూపు డగుటచే సర్వము నెఱుంగునని యనదగును. "న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే" "యస్సర్వజ్ఞస్స సర్వవిత్" అను శ్రుతి యిందులకు ప్రమాణ మగుచున్నది. కావున ప్రత్యగాత్మకు సర్వజ్ఞత్వము స్వయంప్రకాశత్వము సిద్ధమయినది.

దీనివలన అంతఃకరణాదులయం దభిమానముగల ప్రతిబింబుడు జీవుడు, పరతంత్రుడు, సంసారియనియు; బింబము సర్వజ్ఞేశ్వరుడనియును, జీవేశ్వరభేదము ఔపాధికమనియు, నిట్టిభేదము నాశ్రయించియే సర్వవ్యవహారము నడచుచున్నదనియు వస్తుతః జీవేశ్వరులకు భేదములేదనియును సుస్పష్టమయినది.

ముఖము దర్పణవశమున ప్రతిబింబముఖముగ కనిపించినట్లు చైతన్యమే ఉపాధివశమున జీవుడుగా దోచును. వస్తుతః ప్రతిబింబముఖము లేదు. అట్లే జీవుడు లేడు. కాన బ్రహ్మయే మాయచే జీవభావమునొంది సంచరించుచున్నాడు. విద్యచే ముక్తు డగుచున్నాడు. రూపరహితములయిన మాయాద్యుపాధులయందు నీరూపుడగు బ్రహ్మకు ప్రతిబింబమనునది సంభవించదు. ఇట్లు పరమార్థదృష్టిలో జీవుడే బ్రహ్మకాన జీవుడే ప్రత్యగాత్మ, సర్వజ్ఞుడు నగును. ఆత్మభిన్నమంతయు జడము, దృశ్యమున్ను అగుచున్నది. కనుకనే 'నేను సర్వము నెఱుంగుదును. నన్నెవ్వ రెఱుంగరు' అని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పెను.

ఎవడు ప్రత్యగాత్మను తెలిసికొనలేడో వాడు బ్రహ్మస్వరూపుడయినను కించిద్జ్ఞుడే; వాడే ఉపాధిభేదమున భిన్నుడగుచున్నాడు. వానినే భూతశబ్దమువలన గ్రహించుచున్నారు. ఇట్టిజీవుడే దేహేంద్రియ సంఘాతమునందు అభిమానమునొందుచున్నాడు.

ప్రత్యగాత్మను తెలిసికొనిన జీవుడున్ను బ్రహ్మయే. వాడు పూర్ణుడు కాన యద్వితీయుడు. కావున తత్త్వవేత్తల దృష్టిలో సర్వజ్ఞుడు, యీశ్వరుడు అగు ఆత్మ యొక్కడే. అతత్త్వవేత్త దృష్టిలో యీశ్వరునికంటె భిన్నులగు జీవు లనేకులు. ఈ మతప్రకార మీ శ్లోకము తత్త్వవేత్తలకు ఆత్మ సర్వజ్ఞుడనియు మిగిలిన ప్రాణులందరు అనాత్మలు, జడము లనియును వాక్యార్థమును కలుగజేయును. అతత్త్వ

వేత్తలకు సర్వజ్ఞుడు యీశ్వరుడనియు, జీవులు కించిద్జ్ఞులనియు, నీశ్వరుని తెలియ నేర రనియును వాక్యార్థమును కలిగించును.

ఇచట రామానుజులు: "కృష్ణుడనయిన నన్ను యీశ్వరావతారముగా నొక్కడయినను తెలియుటలేదు" అని వ్యాఖ్యానమొనర్చిరి. అది యుక్తముగాదు. మూలమునందులేని "ఈశ్వరమవతీర్ణం" అను పదమును కల్పించుట అప్రమాణ మగును. నన్ను కృష్ణునిగా తెలిసికొనరని వర్ణించుటగూడ యుక్తముగాదు. ఆకాల మునం దున్న వారలందరు కృష్ణుని తెలిసికొనుచునే యున్నారు. కాన రామానుజ వ్యాఖ్యాన మంత స్వరసముగాదు. ॥౨౬॥

శ్లో. ఇచ్ఛాద్వేషసముత్థేన ద్వంద్వమోహేన భారత !
సర్వభూతాని సంమోహం సర్గే యాంతి పరంతప ॥౨౭॥

అ॥ పూర్వశ్లోకమునందలి భాష్యమున శ్రీశంకరులు భగవద్భక్తుడొక్కడే భగవంతుని తెలిసికొనునుగాని మరి యితరులు తెలియనేరరని చెప్పిరి. అందుకు యోగమాయయే ప్రతిబంధమనిగూడఁ జెప్పిరి. ఇపుడు ప్రతిబంధాంతరమును వివరింప దలచి యీశ్లోకము ప్రవర్తించుచున్నది.

దేహేంద్రియాదిసంఘాతాభిమానులగు జీవులను అంతర్యామి స్నేహితుడు దేహేంద్రియాదుల బ్రవర్తింపఁజేయును. అయినను వాని సఖ్యమును జీవుడు తెలిసి కొనసేరడు. కాని జీవుడు కేవలము జడుడుగాడు. దేహేంద్రియాదికమును తెలిసి కొనుచునేయున్నాడు. అయినను ఉపకారిని గుర్తించు స్వభావము జీవునకు లేదని యర్థాత్సిద్ధమగుచున్నది. ఇందుకు రాగద్వేషముల వలన బుట్టిన మోహమే (అవి వేకమే) కారణము. రాగద్వేష వశీకృతమయిన చిత్తముగలవానికి బాహ్యపదార్థ జ్ఞానమే కలుగదు. (ఉదా) సుందరమయిన స్త్రీయందు ద్వేషముకలుగగా ఆ స్త్రీ యందలి సౌందర్యజ్ఞానమే వాని కుదయించదు. ఇట్టి స్థితిలో రాగద్వేషపూరితుడు ప్రత్యగాత్మ నెట్లు తెలిసికొనును?

కావున నోయి, అర్జునా! సకలభూతములు రాగద్వేషప్రయుక్తమయిన మోహముచే సంమోహమును పొందుచున్నారు. అందువలన వారు ఇష్టప్రాప్తి అనిష్టపరిహారములకొరకు ప్రయత్నించుచున్నను దేహేంద్రియాభిమానముచే ఆత్మను కర్తనుగాను భోక్తనుగాను దలంచు ఆత్మను యీశ్వరునిగా తెలిసికొనలేరు. కావున రాగద్వేషములు సకల పురుషార్థములకు ప్రతిబంధములని తలంచి వాటికి స్వాధీనముగాకుండుట సాధకునకుత్తమమార్గమని సూచితమగుచున్నది. ॥౨౭॥

శ్లో. యేషాం త్వంతగతం పాపం జనానాం పుణ్యకర్మణాం,
తే ద్వంద్వమోహనిర్ముక్తా భజంతే మాం దృఢవ్రతాః ॥ ౨౮ ॥

అ॥ జన్మాంతరమునందుగాని, యీజన్మమునందుగాని యాచరించిన యజ్ఞాది రూపమగు నిష్కామకర్మవలనగాని యోగాదులవలనగాని చిత్తశుద్ధికలుగగా రాగాదిదోషములు తొలగిపోవును. అంతట మోహము దొలగును. మోహము పోగా ఆత్మానాత్మవివేకము కలుగును. పిమ్మట ఆత్మసాక్షాత్కారము నొంది యాత్మారాముడై విహరించును. ౨౮

శ్లో. జరామరణ మోక్షాయ మామాశ్రిత్య యతంతి యే
తే బ్రహ్మ తద్విదుః కృత్స్న మధ్యాత్మం కర్మచాఖిలమ్ ॥ ౨౯ ॥

అ॥ ఇచట జరామరణశబ్దములు జన్మాది షడ్భావవికారముల కుపలక్షణములు. ఈ వికారములను పోగొట్టుకొనుటకు పరమేశ్వరుడగు ప్రత్యగాత్మయందు చిత్తము నుంచి యాత్మభజన రూపమగు ప్రయత్నము నెవరుచేయుచున్నారో, వారు సర్వ జగద్విలక్షణమగు (తత్పదలక్ష్యమగు) బ్రహ్మను తెలిసికొనుచున్నారు. ఆత్మ విషయక మగు తత్త్వమును (త్వంపదలక్ష్యమగు ఆత్మను) తెలిసికొనుచున్నారు. అనగా సచ్చిదానందరూపమగు తత్త్వమునుగాని సర్వజ్ఞత్వ, సర్వాంతరత్వాది రూపమగు తత్త్వమునుగాని తెలిసికొనుచున్నారు. మరియు యజ్ఞాది లక్షణమగు నిఖిలకర్మను తెలిసికొనుచున్నారు. శ్రుతి ఏకవిజ్ఞానముచే సర్వవిజ్ఞానమును ప్రతిజ్ఞ చేసి బ్రహ్మను తెలిసినచో సర్వము తెలియునని చెప్పుటచేతను ఆత్మ బ్రహ్మాభిన్న మగుటవలనను సర్వము బ్రహ్మకార్యమగుట వలనను, ఆత్మజ్ఞానమునలన బ్రహ్మ జ్ఞానము, సర్వప్రపంచజ్ఞానమున్ను సంభవించును. జరామరణ మోక్షరూపమగు పురుషార్థముకూడ సిద్ధించును.

ఓయి! ఆత్మవేత్తలగు శుకాదులకుగూడ మరణము వినబడుచున్నది. ఆత్మ వేత్తలగు వసిష్ఠాదులకు వార్థక్యము కనబడుచున్నది. దేవతలకు జరామరణ రాహిత్యము అమృతపానమువలనను విష్ణ్వాదులనుండి వరమును పొందుటవలనను సంభ వించుచున్నది. అట్లే విభీషణ మార్కండేయాదులకు గూడ జరామరణ రాహిత్యము పురాణములయందు కనిపించుచున్నది.

కావున జరామరణ మోక్షమునకు ఆత్మజ్ఞానమే యావశ్యకమను టెట్లు పొసగును? అనినచో వినుము. దేవాదులకుగూడ బ్రహ్మయొక్క దైనందిన ప్రళ యమునందు మరణము గలదు. అమృతపానము వలన ఆత్యంతికమరణరాహిత్యము వారలకు లేదు. అదియును వారలకు జరామరణములుగల దేహమునందు తాదా త్మ్యాధ్యాసలేకుండుటవలననే కలుగుచున్నది. నిత్యుడు, నిర్వికారుడు నగు ఆత్మకు జన్మాది వికారములు లేవు. అందువలననే ఆత్మవేత్తలకుగూడ జరాదు లుండవు. ఆత్మవేత్తయనగా ఆత్మయే "బ్రహ్మవి ద్బ్రహ్మైవభవతి" అను శ్రుతి బ్రహ్మవేత్త

బ్రహ్మ కాగలడని చెప్పుటలేదు. "భవతి" అని వర్తమానకాలమును నిర్దేశించి బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మయే యని నిర్ణయించుచున్నది.

ఇక శుకాదులకు దేహత్యాగ రూపమగు మరణము అజ్ఞానులదృష్ట్యాకల్పితముకాని నిజముకాదు. పరిపూర్ణుడు, అసంగుడునగు ఆత్మకు శరీరసంయోగముండుచో నిపుడు శరీరవియోగము కలుగును. అసంగునకు నిజముగ శరీరసంయోగమే సంభవింపదు. కావున శుకాదులకు ముక్తిగూడ లోకదృష్టిచేతనే యొప్పదగియున్నది. బంధముక్త్యాది వ్యవహారమంతయు ఆధ్యాసిక మని యింతకుమున్నే చెప్పియుంటిమి. ఇక్కడ ఆత్మజ్ఞానమువలన జరామరణాది వికారములుగల అనాత్మతాదాత్మ్యాస నివృత్తిమాత్రమే చెప్పబడుచున్నది. మోక్షము చెప్పబడుటలేదు. ఆత్మ నిత్యముక్తుడు. అతనికి మోక్ష మెుకానొకప్పుడు వచ్చునదికాదు.

లేక జ్ఞానికిగూడ ప్రారబ్ధ దేహధర్మములగు జరామరణాదులయొక్క అనుభవము తప్పనిదగుటచే దేహమును విడచిన తరువాత అజ్ఞానికివలె జ్ఞానికి మరల దేహసంబంధము లేదు. కాన తిరిగి జరామరణాది ప్రసక్తి లేదను నభిప్రాయముతో మూలమునందు "జరామరణ మోక్షార్థం" అని చెప్పబడినది. అనగా పునర్జన్మ నివృత్తికొరకని నిశ్చయార్థము.

అయితే తత్త్వవేత్తకు "ప్రాణానోత్క్రామంతి" అను శ్రుతి ప్రాణోత్క్రమణమే లేదని చెప్పుచుండ ప్రాణోత్క్రమణ రూపమగు మరణము తత్త్వవేత్త కెట్లు సంభవించును? అని ప్రశ్నింపరాదు. తత్త్వవేత్తకు ప్రాణోత్క్రమణము లేకున్నను ప్రాణత్యాగము కలదు. తత్త్వవేత్తయొక్క ప్రాణాదులుగూడ వాయ్వాదులయందు లయమగునని శ్రుతి జెప్పుచున్నది "మృఙ్ ప్రాణత్యాగే" అను ధాతువువలన మరణమే ప్రాణత్యాగము. అయితే ప్రాణముతోగూడియే అజ్ఞాని లోకాంతరమున కేగుచుండ ప్రాణత్యాగరూపమయిన మరణ మాతనికెట్లు కలుగునని యనరాదు. శరీరమే ఆత్మ అను నభిమానముగల అజ్ఞానికి శరీరమునుండి ప్రాణములు వియోగమును చెందుట రూపమయిన ప్రాణత్యాగము సంభవించును.

లేక మూలమునందలి జరాశబ్దము రోగాదుల కుపలక్షణము. వార్ధక్యము, రోగము మున్నగువానివలన వచ్చెడి ప్రాణోత్క్రమణ లక్షణమగు మరణమును తొలగించుకొనుటకొరకని యర్థము లభించును. తత్త్వవేత్త పరిపూర్ణుడు గనుక నాతనికి లోకాంతరగమనము సంభవింపదు. అందువలన తత్త్వవేత్తకుమాత్రమే ప్రాణోత్క్రమణము సంభవింపదు. కావున ఆత్మభజనమునకు జరామరణ మోక్షమున్ను పరబ్రహ్మాది జ్ఞానమున్ను ఫలము. ॥ ౨౯ ॥

శ్లో. సాధిభూతాధిదైవం మాం సాధియజ్ఞంచ యే విదుః
ప్రయాణకాలేఽపి చ మాం తే విదుర్యుక్త చేతసః ॥30॥

అ॥ నాయందఖండ భక్తిభావముగల యేభక్తులు అధిభూత అధిదైవ అధియజ్ఞ సహితుడనగు నన్ను తెలిసికొనుచున్నారో అట్టి యేకాగ్రచిత్తులు అభ్యాస సంస్కారపాటవమువలన మరణకాలమునందుఁగూడ నన్ను తెలిసికొందురు. బ్రతికి యున్నపుడు దృఢాభ్యాస విషయమైన వస్తువు మరణకాలమునగూడ స్మృతికి వచ్చును. కావున "యాంతేమతి స్సా గతిః" అను న్యాయము ననుసరించి అంతకాలమున నారాయణస్మరణము సిద్ధించుటకు జీవద్దశయందే విషయసంగమును వదలి ముముక్షువులు నారాయణభజనమును ఆవశ్యము చేయవలెను. భరతుడు లేడితో సంగముగలవాడై ప్రాణావసానమున నాలేడినే స్మరించుచు ముక్తిని బొందలేక పోయెను. లేడిజన్మనే పొందెను. కావున పరబ్రహ్మసాయుజ్యము నొందదలచిన వారలకు ప్రాణావసానమున నారాయణస్మరణ మావశ్యకము. ఆ నారాయణస్మరణము నారాయణునియొక్క నామోచ్చారణ మాత్రముగాదు. మరేమనిన ప్రత్యగాత్మయగు నారాయణునియొక్క సచ్చిదానందలక్షణమగు నేతత్త్వము కలదో దానిని స్మరించుట అనగా "సచ్చిదానందం బ్రహ్మాఽహమస్మి" అని యనుసంధానమును చేర్చుకొనుటయే నారాయణస్మరణ మను భావము.

అదియు రాగద్వేషముల విడచి ప్రత్యగాత్మయందు మనస్సు నేకాగ్రపరచక సంభవించదు. కనుక జీవద్దశయందు యుక్తచేతస్కులే, చిత్తైకాగ్ర్యము గలవారే అంతకాలమున నారాయణుని స్మరింతురు.

సన్నిపాతాది రోగములవలన నెవ్వరికి మరణకాలమున చిత్తసమాధానము దుర్లభమగునో వారు తిరిగి జన్మనొంది వెనుకటి జన్మయందలి యభ్యాసవశమున మరల యాత్మభజనమునందు ప్రయత్నింతురు. ఎట్లయినను అంతమున నారాయణ స్మరణములేనిదే ముక్తి సిద్ధించదని తేలినది.

అయితే "కాశ్యాంతు మరణాన్ముక్తిః" అను వచనము కాశీక్షేత్రమున మరణము నొందిన మాత్రముననే ముక్తికలుగునని చెప్పుచున్నది కదా! యని శంకింపరాదు. కాశీక్షేత్రమున అంతకాలమునందు శంకరుడు తారకమంత్రము నుపదేశింపగా మరల జన్మనొంది తారకమంత్రోపాసన జేసి యాత్మజ్ఞానమును బొంది ముక్తి నొందుచున్నాడని నావాక్యమున కర్థము. ఇట్లయినచో "జ్ఞానాదేవతు కైవల్యమ్" అను శ్రుతి విరోధముకదా, అని యనరాదు. అంతకాలోపలక్షిత జ్ఞానమువలన ముక్తియని శ్రుత్యర్థమును గ్రహించవలయును.

వస్తుతః నిత్యముక్తుడయిన ఆత్మకు బంధముగాని మోక్షముగాని లేదు. జ్ఞాని యాత్మయే కాన వానికి అంతకాలమునగాని జీవత్కాలమునగాని ముక్తికొరకు జేయదగిన ఆత్మస్మరణాదికము లేదు. జ్ఞానమువలననే అతడు కృతకృత్యుడగును. ఎరికట్టి నిశ్చయజ్ఞానముండదో వారికి మాత్రము అంతకాలమున నారాయణస్మరణ మావశ్యకమని గ్రహించవలయును ॥30॥

ఇట్లు మల్లావఝ్ఝలోపనామక వెంకట సుబ్బరామశాస్త్రి
విరచితమగు భాష్యార్థప్రకాశికానువాదమున
సప్తమాధ్యాయము సమాప్తము

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదము

అష్టమాధ్యాయము.

శ్లో. కిం తద్బ్రహ్మ కి మధ్యాత్మం కిం కర్మ పురుషోత్తమ,
అధిభూతంచ కిం ప్రోక్త మధిదైవం కి ముచ్యతే ॥ ౧ ॥

అధియజ్ఞః కథం కోఽత్ర, దేహేఽస్మిన్ మధుసూదన,
ప్రయాణకాలేచ కథం జ్ఞేయోఽసి నియతాత్మభిః ॥ ౨ ॥

అ॥ ఓయి పురుషోత్తమా! పూర్వాధ్యాయాంతమున నీ భక్తులు బ్రహ్మమున్నగువానిని దెలిసికొందురని నీవు చెప్పియుంటివి. ఆ బ్రహ్మమెద్ది? అధ్యాత్మమననేమి? కర్మమన నేమి? అధిభూతము, అధిదైవము, అన శాస్త్రజ్ఞులేమని నిర్ణయించిరి? అనగా నీ భక్తులు తెలిసికొందురని నీవు చెప్పిన బ్రహ్మము సోపాధికమా? నిరుపాధికమా? అధ్యాత్మమనగా శ్రోత్రాది యింద్రియ సముదాయమా? లేక, ప్రత్యక్చైతన్యమా? కర్మ యజ్ఞాదికమా? లేక మరేదయిననా? అధిభూతమన పృథివ్యాది భూతకార్యమా? లేక సమస్త కార్యజాతమా? అధిదైవమన దేవతావిషయకమగు అనుధ్యానమా? లేక సర్వదేవతానుస్యూత మగు చైతన్యమా? అధియజ్ఞమన యజ్ఞమునందలి దేవతయా? లేక పరబ్రహ్మమా? అట్టి అధియజ్ఞపురుషుని తాదాత్మ్యబుద్ధితో ధ్యానింపవలెనా? లేక అత్యంత అభేదభావముతో ధ్యానింపవలెనా? వీని నన్నిటిని వివరింపుమని పార్థుని ప్రశ్నకు తాత్పర్యము.
౧ - ౨

ఈ ప్రశ్నలకు యథాక్రమముగ శ్రీకృష్ణుడు సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో. అక్షరం బ్రహ్మపరమం స్వభావోఽధ్యాత్మముచ్యతే
భూతభావోద్భవకరో విసర్గః కర్మసంజ్ఞితః ॥ 3 ॥

అ॥ నాశరహితమయిన నిరతిశయ బ్రహ్మము బ్రహ్మశబ్దముచే జెప్పబడుచున్నాడు. అక్షరుడే బ్రహ్మయనుటలో "ఏతస్యవా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి సూర్యాచంద్రమసౌ విధృతౌ తిష్ఠతః" "భీషాస్మాద్వాతః పవతే" ఇత్యాది శ్రుతులు ప్రమాణములగుచున్నవి ఇచట నక్షరశబ్దమునకు "పరమ" శబ్దము విశేషణముగా నుండుటచే నక్షరశబ్దముచే నోంకారము గ్రహింపబడదు. ఓంకారము వర్ణాత్మకము, జడము నగుటచే నిరతిశయము కానేరదు. కావున నిరతిశయమగు అక్షరము బ్రహ్మమే యగును.

అధ్యాత్మమనగా పరబ్రహ్మయొక్క స్వభావము. అనగా, బ్రహ్మ ప్రతిశరీరమునందును ప్రత్యగాత్మరూపముతో నుండుట యని అర్థము దేహము నాశ్రయించి ప్రత్యగాత్మరూపముతో నుండి, తుదకు పరమార్థ బ్రహ్మరూపముతో పరిసమాప్తిని జెందువస్తువు స్వభావమనియు అధ్యాత్మమనియు జెప్పబడును.

పరమాత్మ బ్రహ్మమనియు, ప్రత్యగాత్మ అధ్యాత్మమనియును ఫలితార్థము.

ఇచట "అధ్యాత్మమ్" అనుపదమున విభక్త్యర్థమునం దవ్యయీభావసమాసమును గ్రహింప వీలులేదు

ప్రాణులయొక్క సత్తకు (ఉత్పత్తిద్వారా ఉనికికి) కారణమగు యజ్ఞాదికము కర్మయనబడును అనగా అనభివ్యక్తములై లోగడ సిద్ధములైయున్న ప్రాణులను దేహాదులనిచ్చి యభివ్యక్తపరచుటయే యజ్ఞాదికర్మలకృత్యము.

లింగశరీరావచ్ఛిన్నులగు జీవులు అనాదికాలమునుండి యుండియేయున్నారు. జీవులకు ప్రళయమునందు గూడ నాశములేదు. మోక్షకాలమునందే లింగశరీర భంగ మను నాశము జీవులకేర్పడును. ఇట్టిజీవులు స్థూలశరీరసంయోగ మను జన్మను స్థూలశరీరవియోగ మను మరణమును కర్మవశమున బొందుదురు. అందు స్థూలశరీరసంయోగ మను జన్మమునే ఇచట "భూతభావోద్భవకరః" అనుపదముచే జెప్పబడినది.

లేక భూతశబ్దమునకు కార్యమాత్రము అర్థమునుచెప్పి కార్యవస్తువులయొక్క పుట్టుకకు కారణమయిన యజ్ఞాదికము కర్మశబ్దార్థమనియును జెప్పవచ్చును. యజ్ఞము విసర్గలక్షణ మని భాష్యకర్త లనిరి. దేవతల నుద్దేశించి పురోడాశాది హవిస్సును అర్పించుటయే యజ్ఞాదుల స్వరూపము. ఇట్టి యజ్ఞాదికర్మలు వృష్ట్యాది క్రమమున స్థావరజంగమభూతములను బుట్టించును.

ఓయి! "అన్నా ద్భవంతి భూతాని పర్జన్యా దన్నసంభవః" యజ్ఞాద్భవతి పర్జన్యః యజ్ఞః కర్మసముద్భవః" అని తృతీయాధ్యాయమున యజ్ఞము కర్మవలన బుట్టునని చెప్పిరి. ఇచట యజ్ఞమే కర్మయని చెప్పితిరి. ఇయ్యది పూర్వాపరవిరోధము కదా? కాదు. వినుము యజ్ఞశబ్దమునకు అపూర్వమనియు, కర్మయనియు రెండర్థములు గలవు. తృతీయాధ్యాయమున యజ్ఞశబ్దము అపూర్వ మను అర్థమునందు వాడబడినది. ఇచ్చట కర్మార్థమునందు వాడబడినది. కాన పూర్వాపరవిరోధము లేదు.

కనుక కర్మరూపమయిన యజ్ఞమువలన అపూర్వము బుట్టును. అపూర్వము వలన వర్షము కలుగును. దానివలన అన్నము కలుగును. అన్నమువలన ప్రజలు పుట్టుదురు. ఇట్లు క్రమము సిద్ధించుచున్నది. భాష్యమునందుమాత్రము శంకరులు వర్షము

నకే ప్రాథమ్యమును చెప్పిరి. అయ్యది కర్మాపూర్వములు రెండును ఒక్క యజ్ఞశబ్ద వాచ్యము లను భావముతో జెప్పబడినదని తెలియవలయును. 3

శ్లో. అధిభూతం క్షరోభావః పురుషశ్చాధిదైవతమ్,
అధియజ్ఞోఽహమేవాత్ర దేహే దేహభృతాంవర ॥ ४ ॥

అ. (అధిభూతం - క్షరో - భావః) ఉత్పత్తి వినాశములుగల వస్తుజాత మంతయు అధిభూత మనబడును. అనగా ప్రాణిపదార్థము మాత్రమే అధిభూతశబ్దార్థము కాదు. దేహాదిరూపము శీతోష్ణాదిరూపము నగు పదార్థజాతమంతయు, అధిభూత మనదగును.

అధిదైవత మన పురుషుడు, పురము (శరీరము) నందుండువాడు పురుషుడు. ఇచట ఆదిత్యుని శరీరము పురము. పురుషశబ్దవాచ్యుడగు హిరణ్యగర్భుడు సూర్యమండలమం దుండును. కావున సూర్యమండలముయొక్క మధ్యమున్నట్టియు, హిరణ్యశ్మశ్రుత్వాదిగుణములు గలిగినట్టియు, సకలప్రాణులయొక్క ఇంద్రియములకు శక్తి నిచ్చు హిరణ్యగర్భు డను పురుషుడు, అధిదైవత మనిపించుకొనును. దైవతమనగా దేవతాజాతిలో చేరినవా డగుటచే నాదిత్యుడు; వానియందుండు వస్తువు అధిదైవతము- హిరణ్యగర్భుడని యర్థము. అధియజ్ఞు డన సర్వయజ్ఞములయందు అభిమానముగలవాడు. "యజ్ఞో వై విష్ణుః" అను శ్రుతి యజ్ఞాభిమానిదేవత విష్ణువని జెప్పుచున్నది. విష్ణువుయొక్క అవతార మగుటచే శ్రీకృష్ణుడే అధియజ్ఞుడని భావము. అట్టి అధియజ్ఞుడగు శ్రీకృష్ణుడు అంతర్యామిరూపముతో దేహమునం దుండునని గ్రహింపవలెను. యజ్ఞము దేహముతో నెరవేర్చదగినది కాన, యయ్యది దేహమునం దుండును. యజ్ఞాభిమానియగు శ్రీమహావిష్ణువుగూడ నంతర్యామిరూపముతో దేహమునందే యుండునని తాత్పర్యము.

ఇచట నధిదైవత, అధియజ్ఞ పదములు ప్రత్యగాత్మనే చెప్పును. ఆదిత్యశరీరము ఉపాధిగాగల చైతన్యము యధిదైవతము. విష్ణుదేహము ఉపాధిగాగల చైతన్యము అధియజ్ఞము. కావున నుపాధిభేదమే కాని చైతన్యమునకు భేదము లేదు. అయినను ఈశ్వరశరీరము ఉపాధిగా గలవారగుటచే వారలు వేరుగ నిర్దేశింపబడిరి. జీవశరీరము ఉపాధిగాగల చైతన్యమునందే ప్రత్యగాత్మశబ్దము రూఢము. ఇట్లు బ్రహ్మ, అధ్యాత్మ, అధిదైవత, అధియజ్ఞ శబ్దములచే జెప్పబడు నలుగురు ఆత్మరూపులే. కాన, వీరికి భేదము లేనందున నద్వైతము సిద్ధించుచున్నది. యజ్ఞమను కర్మయు, అధిభూతమను కార్యజాతమున్ను, ఆత్మకార్యము లగుటచే కారణజ్ఞానముచే కార్యజ్ఞానము లోకసిద్ధము కాన, ఆ యాత్మజ్ఞానముచే యజ్ఞాదుల జ్ఞానము సిద్ధించును.

కావున పూర్వాధ్యాయాంతమున "నా భక్తులు నన్ను అధిభూత, అధిదైవ, అధియజ్ఞములతో గూడ దెలిసికొందు"రని చెప్పిన విషయము సంగతమగుచున్నది.

రామానుజ మతము :

బ్రహ్మ, అధ్యాత్మ, కర్మ, అధిభూత, అధిదైవత, అధియజ్ఞ పదములకు, రామానుజు లీ క్రిందివిధముగ దమభాష్యమునం దర్థవివరణమును జేసిరి.

1. క్షేత్రజ్ఞులయొక్క సమష్టిరూపమై, ప్రకృతి వినిర్ముక్తమగు (విడువబడిన) ఆత్మస్వరూపము బ్రహ్మ.
2. ఆత్మయందు సంబంధించిన భూతసూక్ష్మ తద్వాసనాదికము అధ్యాత్మము.
3. మనుష్యాది ప్రాణులయొక్క ఉత్పత్తికి గారణమై, స్త్రీ పురుషసంయోగమున గలుగు వీర్యవిసర్జనము, కర్మ.
4. సాశ్రయమగు శబ్దస్పర్శాదికము, అధిభూతము.
5. బ్రహ్మేంద్రాదులకు బైవాడయి, విలక్షణ శబ్దాదుల ననుభవించువాడు అధిదైవతము.
6. యజ్ఞములచే నారాధింపదగియుండి, పరమేశ్వరుని శరీరమగు నింద్రాదులయందుండు శ్రీమహావిష్ణువు (కృష్ణుడు) అధియజ్ఞుడు అని.

మరియు నిందు బ్రహ్మ ముముక్షువులకు ప్రాప్యమనియు. అధ్యాత్మము త్యాజ్యమనియు, కర్మపరిహరణీయమనియు, ఐశ్వర్యమును గోరువారు అధిభూతాధి దైవతములు ప్రాప్యములనియు మహాయజ్ఞాది నిత్యనైమిత్తికాది కర్మల నాచరించునపుడు అధియజ్ఞుడు స్మరింపదగినవాడనియును గ్రహింపవలెనని రామానుజులు చెప్పిరి.

ఇయ్యది యుక్తముగాదు "క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి" అను ప్రమాణమునుబట్టి, క్షేత్రజ్ఞు డొక్కడే యగుటచే, నాతనికి సమష్టియే పొసగదు. అంతఃకరణభేదముచే, క్షేత్రజ్ఞులకు భేద ముపపన్నము కాన సమష్టి కుదురునన్నను, చిదచిచ్ఛరీరకుడగు నీశ్వరునకు క్షేత్రజ్ఞ సమష్టిరూపత్వ మసంభవము.

క్షేత్రజ్ఞ సమష్టియగు బ్రహ్మ వేరు, చిదచిచ్ఛరీరకుడగు ఈశ్వరుడు వేరు, అనినచో నపుడు బ్రహ్మ ఈశ్వరునకు శరీరము కావలసివచ్చును.

ఇక పరమాత్మయగు బ్రహ్మకంటె, క్షేత్రజ్ఞ సమష్టి భిన్నమయినను గౌణవృత్తిచే బ్రహ్మశబ్దముచే జెప్పబడుచున్న దనినచో, ముఖ్యార్థమును పరిత్యజించినట్లగును. అందు గారణములేదు.

"అక్షరం బ్రహ్మపరమం" అను మూలమునందలి, పరమం, బ్రహ్మ, అను పదద్వయము పరమాత్మయందు, యోగరూఢమగుచుండ, గౌణబ్రహ్మను ప్రతిపా

దించుట తగదు. పరమ శబ్దము ప్రకృతి విలక్షణమని యభిప్రాయపడినను, ప్రకృతి విలక్షణుడు పరబ్రహ్మమే యగును. కాక మీరుచెప్పెడి బ్రహ్మ క్షేత్రజ్ఞునికంటె వేర గుచో జడమగును. క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులకంటె విలక్షణమయిన వస్తువే లేనందున, తద్విలక్షణమయిన బ్రహ్మ సిద్ధించదు. మరియు బ్రహ్మతో సమానమయిన ధర్మము గలవాడగుటచే క్షేత్రజ్ఞుడు, బ్రహ్మయని జెప్పదగియుండగా, "అక్షరం బ్రహ్మ పరమం" అనుమూలమున గూడ నట్లు చెప్పియుండగా మీరు దానిని విడచి క్షేత్రజ్ఞ సమష్టిపర్యంతార్థమును గల్పించుట అప్రమాణమగును, అయుక్తము నగును. మూలకారులు పరమాక్షరసమష్టి బ్రహ్మయని జెప్పలేదు. ధాన్యముయొక్క స్వరూపము వ్రీహులయొక్క సమష్టిరూప మయినట్లు, ఆత్మలయొక్క స్వరూపము క్షేత్రజ్ఞ సమష్టిరూపము కానేరదు. ఆత్మలకు రాశిత్వము సంభవింపదు. క్షేత్రజ్ఞ సమష్టిఆత్మస్వరూపము పరమాత్మకు శరీరమని యనరాదు. పరమాత్మకు శరీరమగుచో, (శీర్యతే-నశించునది) అను వ్యుత్పత్తివలన ఆత్మకు వినాశము సంభవించును. పరమాత్మచే జీవాత్మ నియమింపదగినవాడుకాన పరమాత్మకు శరీరమగు నన్నచో నదియును పొసగదు. అద్వితీయమగు నాత్మతత్వమునందు నియమ్య నియామక భావమను ద్వైతము సంభవింపదు. సుషుప్తియందు ఆత్మకు, నియమ్యత్వము కనిపించుట లేదు. వ్యవహారకాలమునందు, శరీరాది తాదాత్మ్యాధ్యాసవలన నియమ్యత్వము కనిపించుచున్నది.

ఇక నద్వైతులగు మీరు ఎవనిని ప్రత్యగాత్మయని వ్యవహరింతురో విశిష్టాద్వైతుల మగు మేము, వానినే పరమాత్మయందుము మీరు ఎవనిని ప్రమాతయనియు చిదాభాసుడనియు నందురో వానిని మేము ప్రత్యగాత్మ యందుము. కావున చిదాభాసులకు పారతంత్ర్యము, అనేకత్వము మీరును అంగీకరించినదేకదా! యనినచో అదియునుపొసగదు. మామతమున చిదాభాసుడే వస్తుతః ప్రత్యగాత్మ. సర్పాభాసము నిజముగ త్రాడుకాని వేరుగాదు. చిదాభాసుడే నిజముగ ప్రత్యగాత్మగానిచో సుషుప్తి దశయందు చిదాభాసుడు లయించియుండె నా చిదాభాసలయమునకు సాక్షియగు ఆత్మ చిదాభాసు డెట్లగును? ప్రమాతృత్వరహితుడగు, సుషుప్తియందలి ప్రాజ్ఞుడను నాత్మయే సుషుప్తిదశలో తాననుభవించిన అజ్ఞానమును, ఆనందమును ప్రబోధ దశలో స్మరించుచున్నాడు. సుషుప్తిలో చిదాభాసుడు లేడు. ప్రత్యగాత్మ గలడు. ప్రత్యగాత్మయే సుషుప్తిలో అజ్ఞానానందముల ననుభవించెను. జాగ్రదవస్థయందు చిదాభాసుడు గలడు. ఇతడే, అజ్ఞానానందములను స్మరించుచున్నాడు. కనుక వీ రిరువురు వేరగుచో ఒకరనుభవించిన దానిని మరియొకరు స్మరించుట ఘటస్థించదు. కాన ప్రత్యగాత్మయే చిదాభాస తాదాత్మ్యమునొంది సంస్మరించుచున్నాడు. కనుక ప్రత్యగాత్మ ప్రమాత (చిదాభాస)లకు భేదము లేదు. చిదాభాసునియొక్క నిజరూపము

చిత్తుయే; అంతఃకరణవిశిష్టచైతన్యరూపమయిన ప్రమాతయొక్క నిజరూపము గూడ చైతన్యమే. కావున ప్రకృతి వినిర్ముక్తమయిన ఆత్మస్వరూపమగు చైతన్యము ప్రత్యగాత్మయేకాని వేరుగాదు. చిదాభాసుడన్నను, ప్రమాతయన్నను ప్రకృతి పరిణామమగు నంతఃకరణముతోఁగూడిన చైతన్యము. ఇట్టి విశిష్టచైతన్యమునకు ప్రకృతిసంబంధరాహిత్యము సంభవింపదు. చైతన్యమాత్రమునకే యయ్యది సంభవించును.

కావున ప్రకృతి వినిర్ముక్తమయిన ఆత్మస్వరూపము కేవలచైతన్యమే యగును. అదియే క్షేత్రజ్ఞుడు. నిరుపాధికమగుటచే నద్వితీయము నగుచున్నది. ఇట్టిచైతన్యము సచ్చిదానందలక్షణమయిన పరబ్రహ్మమే కావున "అక్షరం పరమం బ్రహ్మ" అను మూలమునకు శ్రీ శంకరభగవత్పాదులు చెప్పిన యర్థమే సిద్ధమయినది. బ్రహ్మభిన్నుడైన జీవుడుగాని, జీవసముదాయముగాని యర్థముగాదు. బ్రహ్మభిన్నమయిన జీవునకే ప్రకృతిసంబంధరాహిత్యము పోసగును. బ్రహ్మభిన్నపదార్థ మంతయు ప్రకృతిసంసృష్టమే యగును. కావున బ్రహ్మపదమునకు రామానుజులు చెప్పిన యర్థము యుక్తముగాదు.

ఇట్లే అధ్యాత్మపదవివరణముగూడ సముచితముగాదు. ఆత్మయందు సంబంధించిన భూతసూక్ష్మ తద్వాసనాదికము అధ్యాత్మమని రామానుజు లనిరి. అసంగుడగు నాత్మయందు భూతసూక్ష్మములయొక్క (శబ్దస్పర్శాదులయొక్క) సంబంధము కుదరదు. మీ మతమున భూతసూక్ష్మాదులు (శబ్దస్పర్శాదులు) సత్యము లగుటచే భూతసూక్ష్మాది సంబంధము ఆత్మకు మాయచే ఘటించునని జెప్పుట గూడ నుచితముగాదు. మీరు ప్రకృతి సత్యమందురు. సత్యమయిన ప్రకృతితోటి ఆత్మస్వరూపమునకు వినిర్ముక్తి దుర్ఘటము (సంభవింపదు). సత్యమయిన పదార్థము నివర్తించునట్లు లోకములో కనివిని యెఱుంగము. ఒకవేళ సత్యమయిన ప్రకృతిగూడ నీశ్వరసేవచే నివర్తించుచో నీశ్వరుడు చిదచిద్విశిష్టుడెట్లగును? ఈశ్వరునియొక్క ప్రకృతిమాత్రము నివర్తింపదన్నచో, ఈశ్వరునికే ప్రకృతి నివర్తించకపోతే వానిని సేవించుభక్తులకు మాత్రము ప్రకృతి యెట్లు నివర్తించును? జీవులకు ప్రకృతిసంగము దోషమగుచో హేయప్రత్యనీకుడగు ఈశ్వరునకు మాత్రము ప్రకృతివైశిష్ట్యము దోషమెట్లుకాదు? ఇంక ప్రకృతివైశిష్ట్యము ఈశ్వరునకు గుణమగుచో ముముక్షువునకు మాత్రము పనికిరానిదెట్లగును? ఈశ్వరునకు ప్రకృతిసంగము గుణమనియు, జీవునకుమాత్రము దోషమనియు రామానుజీయుల యాశయ మనినచో నదియును ఉచితముగాదు. జీవేశ్వరు లుభయులు జ్ఞానైకాకారులు, సమానధర్మము గలవారు. అందు నొకరికి ప్రకృతిసంబంధము గుణమనియు, మరియొకరికి నది దోషమనియు గల్పించుట ఉచితముగాదు. పైగా అప్రమాణముగూడ నగును.

ప్రకృతి రెండువిధములు- శుద్ధము అశుద్ధము అని. అందు శుద్ధప్రకృతిసంబంధము యీశ్వరునకు గలదు. వాని నిత్యాది గుణము. అశుద్ధప్రకృతిసంబంధము జీవునకు గలదు. అనిత్యాది జీవునకు దోషము. అనినచో నది సరిగాదు. మీరు ముక్తుడయిన జీవునకు ఈశ్వరసాధర్మ్యమంగీకరింతురు. అట్టితరి ముక్తజీవునకు శుద్ధప్రకృతిసంగము అవశ్యము కలుగునుగాన, ముముక్షువులకు ప్రకృతివినిర్ముక్తమయిన (ప్రకృతిచే విడువబడిన) ఆత్మస్వరూపము ప్రాప్య మెట్లగును? అశుద్ధప్రకృతిచే విడువబడినట్టియు, శుద్ధప్రకృతితో సంబంధముయినట్టియు ఆత్మస్వరూపము ముముక్షువులకు ప్రాప్యమని యంటివి విముక్తమన్నచో, నప్పుడు ఆత్మస్వరూపము నిత్యసిద్ధముగాన ప్రాప్యము గాదు. శుద్ధప్రకృతికే ప్రాప్యమగును. కాన ప్రాప్యమని తెలియదగినది ప్రకృతి గాని యాత్మస్వరూపము గాదు.

అట్లు "అక్షరం బ్రహ్మపరమం" అను దానికి. "పరమం = శుద్ధమగు, అక్షరం = ప్రకృతి, బ్రహ్మ = బ్రహ్మ" అని యర్థము చెప్పవలెను. ఇంతియేకాని ప్రకృతి వినిర్ముక్తమయిన ఆత్మస్వరూపము, బ్రహ్మమని అర్థము వర్ణింపదగదు. ఇప్పుడు అట్లు చెప్పెదమన్నచో, శుద్ధాశుద్ధ ప్రకృతిద్వయసాధారణమయిన స్వభావ శబ్దమునకు, అశుద్ధప్రకృతి పరముగా అన్వయించుటకు ప్రయోజకము (కారణము) లేనందున అట్లు జెప్పదగదు.

ఇః "అక్షరం బ్రహ్మపరమం" అను స్థలమున శుద్ధప్రకృతి చెప్పబడినది. "స్వభావోఽధ్యాత్మముచ్యతే" అనుచోట పరిశేషన్యాయముచే అశుద్ధ ప్రకృతి చెప్పబడుచున్నది అనినచో, నది సరిగాదు. ఈశ్వరుడు శుద్ధప్రకృతి విశిష్టు డనినంత మాత్రముననే అశుద్ధప్రకృతితో నీశ్వరునకు సంబంధములేదని స్పష్టమగుచున్నది. సర్వము యీశ్వరునకు శరీరమని యంగీకరించు మీమతమున అశుద్ధప్రకృతి సంగము యీశ్వరునకు లేదనుటలో ఇష్టాపత్తి చూపదగదు.

మరియు భూతసూక్ష్మాదులు జీవప్రకృతికార్యములా? ఈశ్వరప్రకృతికార్యములా? చెప్పవలెను. ఇందు మొదటిపక్షమున, జీవుడే జగత్ స్రష్ట యగును. రెండవ పక్షమున జీవునకు నా భూతసూక్ష్మములతో సంబంధము లేకపోవలసి వచ్చును. ఈశ్వరునకే భూతసూక్ష్మ సంబంధమేర్పడినదికాన ఈశ్వరుడు తనమోక్షము కొరకు మరియొక ఈశ్వరుని సేవింపవలసివచ్చును. కాక సర్వప్రపంచసృష్టికి గారణమయిన ప్రకృతి యొక్క-టియగుచుండ రెండు ప్రకృతులను గల్పించుట అయుక్త మగును. మరియు జీవు లనేకు లగుటచే అశుద్ధప్రకృతులనుగూడ ననేకములను గల్పింపవలసివచ్చును.

మరియు "దైవీహ్యేషా గుణమయీ" అని శ్రీకృష్ణుడు ఈశ్వరప్రకృతి సత్వరజస్తమోగుణాత్మక మని చెప్పుచుండ, దానికి శుద్ధత్వము అసంభవము. శుద్ధ

సత్వమయమగు ప్రకృతి శుద్ధ మనదగును. త్రిగుణాత్మకమగు ప్రకృతికి శుద్ధసత్వ స్వరూప మెట్లు సంభవించును? శుద్ధసత్వమయమగు నీశ్వరప్రకృతివలన తామసము లయిన పృథివ్యాది భూతము లెట్లు పుట్టును?

మహాభూతములు జీవుని వలన బుట్టుననుట ఉచితము గాదు. "ఆత్మన ఆకాశ స్సంభూతః" "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే" అను శ్రుతివాక్యములు సృష్టిప్రకరణమునందలి [illegible] పరమాత్మ పరమని నిర్ణయించుచు పరమాత్మనుండియే మహాభూతములు బుట్టినవని చెప్పుచున్నవి. కావున [illegible]మగు ప్రకృతి [illegible] నుండియే సకలప్రపంచము సృజింపబడు చున్నది. [illegible] తెలుపుచున్నవి.

ఈశ్వరునకు శుద్ధాశుద్ధము లను రెండు ప్రకృతులు గలవు. అందు అశుద్ధ ప్రకృతితో సర్వరూప ప్రపంచమును సృజించుచున్నాడు. శుద్ధప్రకృతి ఈశ్వరుని యొక్క దివ్యమంగళ విగ్రహముగనున్నది అని యనరాదు. ఈశ్వరుని దివ్యశరీరము అప్రాకృతమని చెప్పి రామానుజులు, శుద్ధప్రకృతివలన కలుగునని చెప్పుట మత విరుద్ధమగును. అప్రాకృతమనగా అశుద్ధప్రకృతియొక్క కార్యముగాదని యర్థము గాని శుద్ధప్రకృతియొక్క కార్యముగాదని కాదు — అనినచో నిట్టి యర్థమును కల్పించుటయందు ప్రమాణము కానము. ఈశ్వరునకు జీవభూతమగు ప్రకృతి యొకటి, భూమ్యాద్యష్టతత్వములకు కారణమయిన ప్రకృతి యొకటి అని, రెండుప్రకృతు లిచటనే చెప్పబడినవి. ఈరెండునుగాక మూడవ ప్రకృతిని కల్పించుటలో ప్రమాణము లేదు. మరియు "అప్రాణో హ్యమనాః శుభ్రః" అను శ్రుతి ప్రమాణమునుబట్టి యీశ్వరుడు అశరీరుడని స్పష్టమగుచున్నది. కాన వానికి శరీరమే లేదు. కావున సచ్చిదానందమయమగు నీశ్వర స్వరూపమొక్కటియే యప్రాకృతము. మిగిలిన దంతయు ప్రాకృతము కనుక అప్రాకృతమయిన దివ్యమంగళవిగ్రహ మనగా సచ్చిదానంద రూపమే కాని వేరుగాదు.

మరియు వైకుంఠాది లోకములయందు విష్ణురుద్రాదుల దేహములన్నియు మాయామయములు. వాటియందుగూడ దృశ్యత్వము, జడత్వము కలదు. వారి నుపాసించు వారలకు వారితో సమానమయిన దేహము లభించును. ఇంతియేకాని ముక్తి లభించదు; శరీరరాహిత్యమే ముక్తి. లింగశరీరనాశమే మోక్షము కావున అధ్యాత్మ శబ్దమునకు రామానుజులు నిరూపించిన యర్థము సంగతముకాదు.

అట్లే రేతోవిసర్జనమను కర్మ ముముక్షువులచే దెలియదగినదని రామానుజులు చెప్పిన విషయము విద్వాంసులకు వినుట కింపుగనుండదు. క్రిమి కీట పక్షి పశ్వాదులకు స్వతస్సిద్ధముగా తెలిసిన మైథునకర్మను ముముక్షువులు తెలిసికొనవలెనని

చెప్పుట యెంత సమంజసము? జరామరణమోక్షాయ మా మాశ్రిత్య యతంతి యే తే బ్రహ్మ తద్విదుః కృత్స్న మధ్యాత్మం కర్మచాఖిలం" అని భగవద్వాక్యములకే బ్రహ్మజ్ఞానమువలె మైథునకర్మజ్ఞానముగూడ ఆవశ్యకమనియు, నితరులకు ఆవశ్యకము గాదనియును శ్రీకృష్ణాశయమును వర్ణించు రామానుజుల పాండిత్యము యెంత ప్రశంసనీయము!

ఇక రేతోవిసర్జనమే భూతోత్పత్తికి కారణమనుటకూడ యుక్తముగాదు. జరాయుజ, అండజ, స్వేదజ, ఉద్భిజ్జము లను నాలుగువిధముల జీవరాశిలో జరాయుజాండజములు రేతస్సువలన బుట్టినను, స్వేదజోద్భిజ్జములుమాత్రము రేతస్సువలన బుట్టవు.

మరియు మూలమునందలి "దేహే" అను పదము ప్రత్యక్షముగా కంటికగపడు అర్జునాది దేహములను చెప్పుచుండ నింద్రాదిదేహపరముగ అన్వయించుట అయుక్తము. ఇంద్రాదిదేహములు పరోక్షములు. అర్జునాదిదేహములు ప్రత్యక్షములు. పరోక్షదేహములయందువలె ప్రత్యక్షదేహములయందు గూడ, నీశ్వరుడు ఆత్మరూపముతో నుండుట సమానమగుచుండ, ప్రత్యక్షదేహములను విడచుటలో కారణము లేదు.

అట్లే అధిదైవతశబ్దమునకు, అతిదైవతశబ్దమునకు వలె 'దేవతలకుపైన' అను అర్థమును జెప్పుటకూడ నుచితముగాదు. అధియజ్ఞశబ్దమునకు, యజ్ఞారాధ్యుడు అను అర్థముగూడ పొసగదు. ఉపర్యర్థమునందుగాని, ఆరాధ్యార్థమునందుగాని అధిశబ్దమునకు ప్రయోగ మెచ్చటను లేదు.

మరియు "చతుర్విధా భజంతే మాం" అని భగవద్వచనమునందు నలుగురు అధికారు లని చెప్పియుండ, ముగ్గురే అధికారులని రామానుజులు చెప్పుట న్యూనమగును. కావున సర్వథా రామానుజవివరణ మిచ్చోట అసంగత మగుచున్నది.

శ్లో. అంతకాలేచ మామేవ స్మరన్ముక్త్వా కలేబరం,
యః ప్రయాతి స మద్భావం యాతి నా స్త్యత్ర సంశయః ॥ ౫ ॥

అ. ఏకాగ్రచిత్తులు ప్రయాణకాలమునందుగూడ నన్ను దెలిసికొందురని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పగా విని, అర్జునుడు ప్రయాణకాలమున నిన్నెట్లు తెలిసికొనవలెనని ప్రశ్నించెను. శ్రీకృష్ణు డందులకు సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు.

మరణకాలమున ప్రత్యగభిన్నమయిన బ్రహ్మను "అహంబ్రహ్మాస్మి" అని బ్రహ్మాకారవృత్తితో అను సంధానము చేయుచు;
లేక, కేవల మాత్మస్వరూపమును ధ్యానించుచు;
లేక, మనస్సును వృత్తిరహితమొనర్చి యూరక ఆత్మ ననుభవించుచుగాని

యెవడు మరణించునో వాడు (మద్భావం) ఆత్మతత్త్వమగు సచ్చిదానందరూపమును పొందును. ఇందు సంశయములేదు.

ఓయి! తత్త్వవేత్తలకు ప్రాణోత్క్రమణము లేనందున, లోకాంతరగమనము లేదుకదా ? మూలమున శ్రీకృష్ణుడు గమనార్థకమగు (ప్రయాతి) అనుపదము నేల ప్రయోగించెను ? వినుము. లోకసిద్ధమగు అర్థమును అనువదించియే శ్రీకృష్ణు డట్లు ప్రయోగించెను. తత్త్వవేత్త శరీరమును విడచి వెళ్లునని లోకు లనుకొందురు. కాని యాత్మజ్ఞాని యెచ్చటకును వెళ్లువాడు గాడు. సర్వవ్యాపకమగు నిర్విశేష చిన్మాత్రముయొక్క తత్త్వమును యిచ్చటనే పొందుచున్నాడు.

లేక "ప్రయాతి" అనగా శరీరమును విడచుచున్నా డనియే యర్థము. "కలేబరం ముక్త్వా" అను పదముతో పునరుక్తమని శంకింపరాదు. (వాచం-వదతి, కార్యం-కరోతి)మాటను చెప్పుచున్నాడు. పనిని చేయుచున్నాడు. అనుప్రయోగముల వలె పునరుక్తమును పరిహరింపవచ్చును. కావున "శరీరం ముక్త్వా యఃప్రయాతి" అను వాక్యమునకు మరణించుచున్నాడు అనియే యర్థము.

లేక "ప్రయాతి" అను పదమునకు, (మ్రియతే) మరణించుచున్నా డనియే అర్థము. మరణ మనగా ప్రాణత్యాగము. కాన "ప్రయాతి" అను పదమువలన ప్రాణములను విడచుచున్నాడని యర్థము లభించును. ప్రాణములు లింగశరీరాత్మక ములుకాన ప్రాణములను విడచుచున్నాడనగా, ఉపలక్షణముచే లింగశరీరమును విడచుచున్నాడని యర్థమగును. ఇట్లు ప్రాణత్యాగమనగా లింగశరీరత్యాగమని తేలినది. ఇపుడు ఎవడు స్థూలశరీరమును వదలి (ప్రయాతి) లింగశరీరమును విడచు చున్నాడో, వాడు (మద్భావం) బ్రహ్మసాయుజ్యము నొందుచున్నాడని తేలినది.

అయితే లింగశరీరమును విడచినను కారణశరీరముండగా ఆత్మకు నిరుపాధి కత్వము సంభవించుటగాని, బ్రహ్మసాయుజ్యము ప్రాప్తించుటగాని యెట్లని ప్రశ్నింప రాదు. కారణశరీరమగు అజ్ఞానము నశించనిదే లింగశరీరమునకు నాశము సంభ వింపదు. కాన లింగశరీరనాశమువలననే కారణశరీరనాశముగూడ సిద్ధించుచున్నది.

స్థూలశరీరము నశించినంతమాత్రముననే సూక్ష్మ శరీరమున్నను వికుంఠ లోకము ప్రాప్తించుచున్నదికదా ? అని యనరాదు.

శ్లో. స్వధర్మనిష్ఠ శ్శతజన్మభిః పుమాన్ విరించితామేతి తతఃపరం హి మామ్,
అవ్యాకృతం భాగవతోథ వైష్ణవః పదం, యథాఽహం విబుధాః కలాత్యయే॥

అని భాగవతమునందు రుద్రవచనము కలదు. నూరుజన్మలయందు స్వధర్మానుష్ఠాన నిరతుడై యున్న బ్రహ్మలోకము నొందును. ఆపైన రుద్రలోకము నొందును. విష్ణుభక్తుడు లింగశరీరము నశించినచో అవ్యాకృతమగు వైకుంఠస్థానము నొందును. అని జెప్పుచున్నది.

మరియు జీవునకు లింగశరీరమున్నచో దానితో తాదాత్మ్యాధ్యాస కలుగును. అటుపైన సంసారిత్వ మేర్పడును. కాన లింగశరీరనాశములేనిదే యసంసారి బ్రహ్మభావము సంభవించదు.

ఓయి! లింగశరీరవిశిష్టులగు జీవులే ముక్తిక్షేత్రమగు వైకుంఠలోకమును పొందుచున్నారుకదా? కాదు. అయ్యది, సగుణముక్తిక్షేత్రమగు సత్యలోకము. బ్రహ్మసాయుజ్యమును లింగశరీరవిశిష్టులు పొందుట యసంభవము.

అయితే యిచట సగుణముక్తియే వివక్షితమని యనరాదు. మూలమునందలి "మద్భావం" అనుపదము బ్రహ్మసాయుజ్యరూపమగు నిర్గుణముక్తిని చెప్పుచున్నది. మద్భావమనగా మత్స్వభావము, మదాకారము అని యనరాదు. నిరాకారుడయిన ఈశ్వరునకు ఆకారములేదు. ఆకారములేని యీశ్వరునిగూడ ఆకారముగలవానినిగా స్మరించుచో, సాధకుడు ఆయా యాకారమును బొందునని యనరాదు. తత్త్వవేత్త (జ్ఞాని) యెల్లప్పుడు, సచ్చిదానందరూపుడైన నిరాకారాత్మనే స్మరించును.

తత్త్వవేత్తలు కానివారు (అజ్ఞానులు) ఈశ్వరుని సాకారునిగా గల్పించి ధ్యానింతురు. స్వతస్సిద్ధమయిన రూపమునందు, కల్పితరూపమును ధ్యానించువారు తత్త్వజ్ఞానులుగారని సర్వసంప్రతిపన్నము. త్రాటిని సర్పమునుగా ధ్యానించుపురుషుడు రజ్జుతత్త్వజ్ఞానియని జెప్పనలవికాదు. నిజరూపమును గుర్తెఱింగినవాడే తత్త్వవేత్త. ఆత్మయొక్క వాస్తవరూపము సచ్చిదానందమే యగును. కాన సచ్చిదానందాత్మను తెలిసికొనినవాడే తత్త్వవేత్త

కావున, సాకారేశ్వరుని ధ్యానించువారలు వైకుంఠాదిలోకములకు వెళ్లుట సంభవించినను నిరాకార ప్రత్యగభిన్న బ్రహ్మాత్మను ధ్యానించువారలకు వైకుంఠాది లోకగమనము సంభవింపదు.

కాన, మరణకాలమున ఆత్మస్వరూపమును ధ్యానించు తత్త్వవేత్తలు, బ్రహ్మాత్వమునే పొందుదురు. లోకాంతరమునకు వెళ్ళరు.

మరియు, "మద్భావం" అనుపదమునందలి భావశబ్దమునకు, ఆకార మను అర్థమును వర్ణించుట యుక్తముగాదు. భావశబ్దము ధర్మవాచకము. నిర్ధర్మకమగు బ్రహ్మకు ధర్మ మెట్లు పొసగునని యనరాదు. ఇచట స్వరూపమే ధర్మము. కనుకనే శంకరులు "మద్భావం" అనుపదమునకు "వైష్ణవం తత్త్వం" అని భాష్యమును రచించిరి.

పూర్వమే బ్రహ్మగానున్న ఆత్మకు తిరిగి బ్రహ్మత్వ మెట్లు పొసగునని శంకింపరాదు. పూర్వము "నేను బ్రహ్మను గాను" అని విపరీతజ్ఞానము కలదు.

ఇపు డావిపరీతజ్ఞానము బ్రహ్మజ్ఞానముచే సమూలముగ నశించినది. కావున విపరీత జ్ఞాననివృత్తియే, జీవునకు బ్రహ్మభావప్రాప్తియని గ్రహింపవలెను. ౫

శ్లో. యం యంవాపి స్మరన్ భావం త్యజంత్యంతే కలేబరం,
తం తమేవేతి కౌన్తేయ సదా తద్భావభావితః ॥ ౬ ॥

అ. ఓయి అర్జునా? మానవుడు ఏయే దేవతావిశేషమును (లేక) ఏయే పదార్థమును, ప్రాణములు లేచిపోవునపుడు స్మరించుచు స్థూలశరీరమును విడచునో వాడు తద్వాసనావాసితాంతఃకరణు డగుచు, ఆయా దేవతావిశేషమును, లేక (ఆయాపదార్థమును) పొందుచున్నాడు.

సాధారణముగా ఆస్తికులు ఇంద్రాదిత్యాదిదేవతల నుపాసింతురు. కాన, భాష్యకారులు "భావ" శబ్దమును దేవతావిశేషమని వివరించిరి. వస్తుతః "యంయం భావం" అనగా 'ఏయేపదార్థమును' అనియే చెప్పవలెను. కనుకనే జడభరతునకుప్రాణ వియోగకాలమున లేడిని స్మరించుటచే లేడిజన్మ ప్రాప్తించినది.

కావున పురుషునకు అవసానకాలమునందు సంస్కారబలమున పుణ్యవశమున ఇంద్రాదిదేవతాస్మరణము గల్గినచో ఇంద్రాదిలోకము ప్రాప్తించును. పాపవశమున స్త్రీపశ్వాదిస్మరణము గలిగినచో స్త్రీపశ్వాదిజన్మను పొందును. అని నిశ్చయము. ఇంతియెకాని ఇంద్రాదిదేవభావమును పొందుదురని కాదు. అట్లయినచో ఇంద్రలోకమున అనేకమంది యింద్రు లుండవలసివచ్చును.

దీనిచే విష్ణుమూర్తిస్మరణవలన విష్ణులోకప్రాప్తియనిగూడ సిద్ధించినది.

కనుక "అక్రుశ్య పుత్రమఘవాన్య దజామిళోఽపి నారాయణేతి మ్రియమాణ ఉపైతి ముక్తిం" (పాపియగు అజామిళుడుగూడ పుత్రునిగూర్చి నారాయణ అని యరచుచు, మరణించినవాడై ముక్తినొందెను.) అనుచోట ముక్తిశబ్దము వైకుంఠ లోకపరముగాని, బ్రహ్మసాయుజ్య మను అర్థముగలది కాదని తేలినది.

ఓయి! బ్రహ్మసాయుజ్యమను ముక్తి యొకటిలేదు. వైకుంఠలోకప్రాప్తియే ముక్తి. వైకుంఠలోకమునందున్న అనంతుడు గరుడుడు మున్నగువారు నిత్యముక్తులనబడుచున్నారు. వైకుంఠలోకమును బొందిన శుకాదులు ముక్తులని వ్యవహారము గలదు. బ్రహ్మసాయుజ్యమే ముక్తియయినచో బ్రహ్మయందు జీవులు లయమును చెందుదురుగనుక జీవులకు స్వనాశము తటస్థించును. అయ్యది పురుషార్థము గానేరదు.

కాక నిత్యులయిన జీవులకు లయము సంభవించనేరదు. "నిరంజనః పరమం సామ్య ముపైతి దివ్యం" అను శ్రుతిననుసరించి బ్రహ్మసామ్యమే జీవులకు ముక్తి

సాయుజ్యము గాదు. ఆ సామ్యముగూడ సచ్చిదానందరూపముగాని శుద్ధసత్త్వమయమయిన శరీరము కలిగియుండుటగాని, సర్వజ్ఞత్వాదికముగాని యగును. అని ద్వైతుల పూర్వపక్షము.

సమాధానము:- ముక్తియనగా మోక్షము. అనగా విడచుటయని నిశ్చయార్థము, దేనిని విడచుట ? అని ప్రశ్న రాగా స్థూలశరీరమును విడచుట అని యనరాదు. అట్లైతే నీవీమోక్షము (గుడ్డముడి విడిపోవుట) గూడ, మోక్షము గావలసి వచ్చును. మరేమని సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములను విడచుటయే మోక్ష మనవలయును. ఇయ్యది శరీరవిశిష్టునకు కలుగదు. "అశరీరంవా వసంతం నప్రియాప్రియే స్పృశతః" అను శ్రుతి శరీరములేనివానికే ఇష్టాయిష్టము లంటవని జెప్పుచున్నది. స్థూలశరీరము లేనంతమాత్రమున సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వము లంటవనుటకు వీలు లేదు. స్వప్నదశయందు స్థూలశరీరము లేకున్నను, ద్వంద్వము లంటుచున్నవి. సుషుప్తియందు స్థూలసూక్ష్మ శరీరములు రెండును లేకపోవుచుండగా సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వము లంటుటలేదు. కావున శరీరద్వయరహితునకే సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వము లుండవని చెప్పవలెను. మనస్సు, ప్రాణము- యీ రెండునుండగా మనోధర్మములగు కామ సుఖదుఃఖాదులను ప్రాణధర్మములగు క్షుత్పిపాసాదులను అనుభవించకుండుటగాని, స్మరింపకుండుటగాని సంభవింపదు. ప్రియాప్రియములను అనుభవించుటవలనవలె స్మరించుటవలనగూడ సుఖదుఃఖములు కలుగును. కాని వైకుంఠలోకమునందు అప్రియానుభవము లేదు. అయినను అనుభవించిన అప్రియమును (అయిష్టమును) స్మరించుటమాత్రము తటస్థించును. అందుకు మనస్సు యుండుటయే గారణము. కాన వైకుంఠలోకము ముక్తిక్షేత్ర మెట్లగును? ఎక్కువ సుఖ ముండుటవలన సగుణముక్తిక్షేత్రమని మాత్రము ఔపచారిక వ్యవహారము గలదు. కావున వైకుంఠలోకమున స్థూలసూక్ష్మ శరీరములు రెండునుండుటచే జీవునకు ప్రియాప్రియస్పర్శ మోక్షముండదు. మీ మతమున బ్రహ్మసాయుజ్య మనునది లేదు. కావున ద్వైతమతమున "అశరీరమి" త్యాది శ్రుతి యప్రమాణమగును. ఆస్తికులకు శ్రుతిని యప్రమాణ మొనర్చుట తగదు. శ్రుతిని ప్రమాణ మొనర్పదలచినచో జీవులకు అశరీరత్వమును బ్రహ్మసాయుజ్యమును అంగీకరించవలయును. శరీరస్పర్శలేని శుద్ధచైతన్యమే బ్రహ్మము.

జీవుడు బ్రహ్మయందు లయించుట పురుషార్థముగాదని యనరాదు. చైతన్యరూపుడగు జీవునియం దంతఃకరణవైశిష్ట్యాంశమే నశించును. జీవునకు స్వనాశము లేదు. అంతఃకరణము లేకుండుటయే బ్రహ్మసాయుజ్యము. కావున బ్రహ్మసాయుజ్యమను ముక్తియందు జీవు డనిత్యుడగు ననుదోషము లేదు. జీవుడు బ్రహ్మాభిన్నుడు.

బ్రహ్మము నిత్యమని సర్వసంప్రతిపన్నము. "నిరంజనః పరమంసామ్యం" అను శ్రుతియందలి సామ్యశబ్దమునకు పరమ శబ్దము విశేషణమగుటచే నిరతిశయ మగు (అత్యంత) సామ్యమని యర్థమగును. సామ్యమనగా సమత్వము అనగా అభేద మని నిశ్చయము. ఏది యెల్లపుడు యేకరూపముగానుండునో, అది సమ మన బడును. అనేకరూపముగా నుండునది విషమ మనబడును. కావున సమమనగా ఏకమని యర్థము. కావున ఘటనాశముచే ఘటాకాశమునకు మహాకాశసామ్యము కలిగినటుల ఉపాధినాశముచే జీవునకు బ్రహ్మసామ్యము కలుగును. పరిపూర్ణమయిన చైతన్యమును భేదింపజేయు అంతఃకరణము నశించగా జీవేశ్వరులకు భేదము కలుగనేరదు.

కావున ద్వైతులకు బ్రహ్మసాయుజ్యము లేదు. వారి మతమున 'ప్రత్యగభిన్నం బ్రహ్మ' అను జ్ఞానమే ఘటింపదు. కనుకనే వారు వారిమతరీత్యా జీవునకు బ్రహ్మ సాయుజ్యము లేదందురు. ఇట్లే నాస్తికులుగూడ వారిదృష్టిచే బ్రహ్మమే లేదందురు. కావున శ్రుతిసమ్మతముగాని స్వకపోలకల్పితమతముల నంగీకరింపదగదు. ౬

శ్లో. తస్మాత్సర్వేషు కాలేషు మామనుస్మర యుధ్యచ,
మయ్యర్పిత మనోబుద్ధి ర్మామేవైష్యస్య సంశయః ॥౭॥

అ. ఓయి అర్జునా? అంతకాలమునందున్న భావనాఖ్యసంస్కారము స్మరణ ద్వారమున దేహాంతరప్రాప్తికి కారణము గనుక నీవు యెల్లపుడు నాయందు భావ మునుంచి నన్ను స్మరించుచుండుము. ఎల్లపుడు నాయందు చిత్తమునుంచినగాని తుదకు నాస్మరణము లభించదు. ఇట్లు నా స్మరణమును మానక స్వధర్మమగు యుద్ధమును జేయుము. నాయందు మనోబుద్ధుల నుంచినవాడ వగుచు నన్ను బొందు దువు. అందు సంశయము లేదు.

ఓయి! ఆత్మభజనలక్షణమగు జ్ఞాననిష్ఠయందు సన్యాసులకే యధికారము. అజ్ఞానులకు కర్మయం దధికారము. ఇట్లుండ శ్రీకృష్ణుడిచట "నన్నెల్లపుడు స్మరించుము, స్వధర్మము నాచరింపుము" అని, యర్జునునకు జ్ఞానకర్మల రెంటిని యె ట్లుపదేశించెను? వెనుకటి గ్రంథమున జ్ఞానకర్మలు భిన్నపురుషానుష్ఠేయములని గదా! చెప్పెను. పోనీ ఇచట భిన్నకాలానుష్ఠేయములని చెప్పెనన్నచో నదియు పొసగుట లేదు. మూలమునందు "సర్వేషు కాలేషు" అని యుండుటచే యుద్ధ మను స్వధర్మమును అనుష్ఠించునపుడుగూడ భగవద్భజనము కర్తవ్యమని చెప్పిన ట్లగపడుచున్నది. ఇక యుద్ధాతిరిక్తమయిన సర్వకాలములయం దని చెప్పుటగూడ నుచితముగాదు. "మయ్యర్పిత మనోబుద్ధిః" నాయందు మనోబుద్ధులనుంచి యని జెప్పుటచే యుద్ధకాలమునగూడ భగవద్భజనము కర్తవ్యమని నిర్ణయమగుచున్నది.

మరియు లోగడ "కురుకర్మైవ తస్మాత్త్వం" నీవు కర్మనే చేయుమని చెప్పి ఇప్పుడు "మా మనుస్మర యుధ్యచ" అని, చకారముచే కర్మజ్ఞానసముచ్చయము నె ట్లుపదేశించును ? కావున నిచట "మామనుస్మర యుధ్యచ" అని విధించుటచే జ్ఞానకర్మసముచ్చయము శ్రీకృష్ణునకు సమ్మతమని స్పష్టమగుచున్నది. అనినచో, కాదు.

అర్జునుడు తత్త్వవేత్తకాడు. గనుక జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారము లేదని తలచి, కర్మయే చేయుమని పూర్వము చెప్పెను. ఇప్పుడు తానుజేసిన ఆత్మోపదేశమహిమచే నర్జునుడు, తత్త్వవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడని తలంచి, 'జనకాదులవలె నీవుగూడ లోకసంగ్రహముకొరకు కర్మను చేయుము. జ్ఞాననిష్ఠయం దుండుము' అని చెప్పెను. గనుక పూర్వాపరవిరోధము లేదు.

నీవు మోక్షముకొరకు యుద్ధమును జేయుమని చెప్పనందున, నింతమాత్రముచే కర్మజ్ఞానసముచ్చయము సిద్ధింపదు. కర్మజ్ఞానసముచ్చయమే మోక్షము నిచ్చునను వాదము ఇంతకుమున్నే నిరాకరింపబడినది.

N. B "మామనుస్మర" అను మూలవాక్యమునకు సగుణబ్రహ్మచింతనమర్థ మనినచో, నిర్గుణబ్రహ్మజ్ఞానమునకు కర్మసముచ్చయము విరుద్ధముగాని, సగుణబ్రహ్మోపాసనమునకు కర్మసముచ్చయము విరుద్ధముగాదు. కనుక సముచ్చయవాదమునుగురించిన పైపూర్వోత్తరపక్షముల కవకాశము లేదు. కాని, "మామనుస్మర" అను మూలవాక్యమును భగవత్స్వరూపానుసంధానపరముగ వ్యాఖ్యానించినచో, పైపూర్వోత్తరపక్షముల కవకాశ మేర్పడును. ఈ మార్గమును ఆనందగిరిపండితులు తమవ్యాఖ్యానమునందు సూచించిరి. రామరాయులుగూడ నామార్గమునే ద్రొక్కిరి. కాక, నీమధ్యమకాండమునందుగూడ భక్తి, ఉపాసన, చింతనము అనుస్మరణము, మున్నగుపదములను నిర్గుణబ్రహ్మజ్ఞానపరముగ రామరాయకవీంద్రులన్వయింపదలచినట్లు వ్యక్తమగుచున్నది.

ఓయి ! కర్మజ్ఞానములు యేకపురుషానుష్ఠేయములు కావని, పూర్వము చెప్పియుండ, నిపుడు లోకసంగ్రహబుద్ధితో మాత్రము రెంటిని పార్థుడాచరించుట యెట్లు పొసగును ? వినుము. కర్తృత్వాభిమానపూర్వకమయిన కర్మనిష్ఠకు జ్ఞాననిష్ఠతో సాంగత్యము కుదరదని వెనుక జెప్పబడినది. కర్తృత్వాభిమానరహితమయిన కర్మలు కర్మలే కావు (అనగా వానియందు కర్తృత్వముండదు. గనుక, ఆ రెంటికిని యేకపురుషానుష్ఠేయత్వము కుదురును. కావున, తత్త్వవేత్తయగు అర్జునునిచేగాని, జనకాదులచేగాని జేయబడుకర్మ, కర్మగాదు. వాసుదేవునిచే జేయబడు కర్మవలె, అకర్మయే యగును.

కావున ఓయి అర్జునా! నీకు తత్త్వజ్ఞానము లేనిచో కర్మయందే యధికారము కనుక స్వధర్మమగు యుద్ధము నాచరింపుము. తత్త్వవేత్తవయినచో నాదు నిజరూపమును స్మరించుచునే లోకసంగ్రహముకొరకు జనకాదులవలె కర్మను ఆచరింపుము. అని శ్రీకృష్ణు డర్జునున కుపదేశించినట్లు సిద్ధమయినది.

సన్న్యాసిగాని యర్జునునకు, ఆత్మభజనము (జ్ఞాననిష్ఠ) యెట్లు పొసగునని? యనరాదు. క్షత్రియులకు సన్న్యాసాశ్రమ స్వీకారము లేకున్నను జ్ఞాననిష్ఠ కనిపించుచున్నది. అందుకు జనకుడే దృష్టాంతము. ఆశ్రమస్వీకారము లేకున్నను క్షత్రియుడగు జనకుడు మహాజ్ఞాని యయ్యెను.

అర్జునుడు జ్ఞానియయినను ఫలాభిసంధ్యహంకార రహితమయిన యుద్ధకర్మయందు అధికారము కలదు. ఫలేచ్ఛారహితమయిన కర్మ కర్మగాదని పలుసారులు చెప్పబడినది. తూష్ణీంభావము మాత్రమే యకర్మగాదు.

గృహస్థులయిన బ్రాహ్మణులకు గూడ జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారముగల దనరాదు బ్రాహ్మణులకు జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారము నొసంగుటకే శ్రుతులు సన్న్యాసమును విధించినవి.

“సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య” అను శ్లోకముచే నర్జునునకు గూడ సన్న్యాసము విధింపబడినదికదా? లేదు. సర్వపరికరములను విడువుమనియే యచట జెప్పబడినది. రాజ్యాదిపరికరములుండగా విషయవ్యాకులమయిన చిత్తము ఆత్మయందు ఏకాగ్రతను జెందదు.

అయితే ప్రకృతము రాజ్యాది పరికరము లుండగా జ్ఞాననిష్ఠ యేల నుపదేశింపబడినది? పరికరములున్నను జనకాదులవలె చిత్తవిక్షేపము లేనపుడు జ్ఞాననిష్ఠ నుపదేశింపవచ్చును శ్రీకృష్ణుడు “దేహభృతాంవర” అని పార్థుని సంబోధించుటచే దన యుపదేశమున పార్థుడు జనకాదులతో సమానుడయినట్లు శ్రీకృష్ణుని హృదయము విదితమగుచున్నది.

ఓయి అర్జునా! నీవు జనకాదులవలె దృఢమయిన జ్ఞానము గలవాడవయినచో సర్వధర్మపరిత్యాగమును చేయకయే నిరంతరము నన్ను స్మరించుము. యుద్ధమును చేయుము. దృఢమయిన జ్ఞానము లేనిచో నిపుడు యుద్ధమునే చేయుము. పిదప సర్వధర్మములను పరిత్యజించి నన్నే శరణు బొందుము. అని శ్రీకృష్ణుని యుపదేశమని దేలినది.

కనుకనే అప్పుడప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు పార్థుని తత్త్వవేత్తయనియు, అతత్త్వవేత్తయనియును, నిర్దేశించుట పొసగుచున్నది. శాస్త్రాధికారులుగూడ రెండురకములనుందురు. కనుకనే శ్రీమహావిష్ణువు చతుర్ముఖబ్రహ్మకు ‘నీవు నన్ను దలచుచు,

ప్రపంచము సృజించినచో కల్పవికల్పములయందు వ్యామోహమును జెంద' వని జెప్పినట్లు, శ్రీకృష్ణుడు పార్థునకుగూడ, 'తత్త్వవేత్తయగు జనకునివలె నన్ను నిరంతరము స్మరించుచు, విహితకర్మ నాచరింపు' మని చెప్పెను.

కావున, తత్త్వవేత్తయగు అర్జునునకు జ్ఞాననిష్ఠయుం డున్నను యుద్ధము నందు ప్రవృత్తి జనకాదులకువలె బ్రహ్మాదులకువలెయు పొసగుచున్నది.

ఓయి! మరణకాలమునందున్న ఆత్మస్మరణము, కదా ముక్తిహేతువు. అయ్యది సర్వకాలములందును ఆత్మభజనముచేసినగాని లభింపదు. అందువలన శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునకు, ఎల్లకాలము నన్ను స్మరింపుమని జెప్పవలసియుండగా యుద్ధమును జేయుమని యేల్లుచెప్పెను ? వినుము. ఇచట యుద్ధము చేయుమని విధింపబడుట లేదు. యుద్ధమును చాలించుట వలదని నిషేధించబడుచున్నది. గీతాశాస్త్రము నివృత్తిలక్షణముగాని ప్రవృత్తిలక్షణము గాదు.

ముముక్షువగు తత్త్వవేత్తగూడ లోకసంగ్రహము కొరకు ఐహికప్రతిష్ఠను సంపాదింపవలెను. అట్లులేనిచో లోకములో అందరు తత్త్వవేత్తల మని తలంచుచు, వా రిచ్చవచ్చినట్లు నటించుచు అధోగతిని చెందుదురు. కనుక తత్త్వవేత్తలకుగూడ లోకానుగ్రహమును జేయుట ఆవశ్యకము.

ఇట్లైనచో తత్త్వవేత్తయగు బ్రాహ్మణుడు గృహస్థుగానుండి కర్మయే యాచరింపవలెనుగాని, సన్యసింపవలదుగదా ? కాదు, అట్టివారు లోకసంగ్రహార్థము సన్యసించియే తీరవలయును. సర్వసాధారణమయిన త్రోవనుంచి మరల్చి లోకమును శాస్త్రవిహితమార్గమునందు ప్రవేశపెట్టుటయే లోకసంగ్రహము, సన్న్యాసము, విహితమార్గముకాని, అపమార్గముకాదు. శ్రుతిసిద్ధమయిన త్రోవ అపమార్గ మెన్నడును కానేరదు.

అట్టి సన్న్యాసముగూడ ముముక్షువగు బ్రాహ్మణునకు, జ్ఞానముకొరకే విధింపబడినది. కావున జన్మాన్తరీయమయిన సహకారకారణసామగ్రిబలమువలన తత్త్వజ్ఞానము నొందినవాడు గూడ వామదేవాదులవలె లోకసంగ్రహముకొరకు సన్న్యాసమును స్వీకరించి, గురుసన్నిధియందు వేదాంతశ్రవణమును జేయవలెను.

స్వతస్సిద్ధమయిన తత్త్వజ్ఞానముగల శ్రీ శంకరులుగూడ సన్యసించి గోవిందపూజ్యపాదగురువులయొద్ద వేదాంతశ్రవణమును చేసిరి.

ఓయి! క్షత్రియులకు సన్న్యాసము లేకున్నను జ్ఞాననిష్ఠ కలుగునని చెప్పి, బ్రాహ్మణునకుమాత్ర మట్లు కాదందురే, బ్రాహ్మణు డేమి తప్పుచేసెను ? వినుము. బ్రాహ్మణు డపరాధ మొనర్పలేదు. జన్మాంతరార్జితమయిన పుణ్యాతిశయమున బ్రాహ్మణత్వము లభించును. కావున బ్రాహ్మణుడు మహాపుణ్యశాలి. కనుకనే అతనికి

పవిత్రమయిన సన్న్యాసాశ్రమాధికారము లభించెను. అన్ని జాతులకు బ్రాహ్మణు డెట్లు పూజ్యుడో, అట్లే అన్ని ఆశ్రమములలోను సన్న్యాసాశ్రమము గొప్పది. సన్న్యాసమును స్వీకరించినవాడు తత్త్వజ్ఞానము సంపాదించక మరణించినను వానికి యమదర్శన ముండదు. ఇంద్రదర్శనము, స్వర్గప్రాప్తియు కలుగును. లేక మరల బ్రాహ్మణ జన్మయయినను లభించును. తత్త్వజ్ఞానమును సంపాదించుటకు సన్న్యాసము అంతరంగసాధనము. గృహాదిపరికరములు చిత్తవిక్షేపమును కలిగించి, వేదాంతశ్రవణాదులకు ప్రతిబంధకము లగును. కాన ముముక్షువునకు పరిగ్రహ పరిత్యాగము ఆవశ్యకము. కనుక బ్రాహ్మణుడు సన్న్యాసాశ్రమ స్వీకారయోగ్యతను సంపాదించినందున మహాసుకృతవంతుడుగాని యపరాధి గాడు.

ఇక బ్రాహ్మణుడయినను ఎవడు వైరాగ్యములేక దారాపుత్రాదులను విడువ జాలడో, ఐహిక భోగపరవశుడయిన వానికి వేదాంతశ్రవణప్రసక్తి యుండదు. "అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా" అను సూత్రమున సాధనచతుష్టయ సంపత్తిగలవానికే బ్రహ్మవిచారమునం దధికారమని బాదరాయణులు చెప్పిరి.

ఎవ్వడేని యొకానొక బ్రాహ్మణుడు గృహస్థుగానుండి, శమదమాది సంపత్తి లేకయే, కుతూహలముతో (బులపాటుచే) వేదాంతశ్రవణమునందు ప్రవర్తించుచో వాడు తా నపమార్గమునందు ప్రవర్తించి లోకమునుగూడ అపమార్గమునందు ప్రవర్తింపజేయనెంచినవాడుగాన, వాని యాచారమును ఆస్తికులు ఆదర్శముగా దీసికొనగూడదు. అంతమాత్రమున ఉత్సాహమున జేసిన వేదాంతశ్రవణము వ్యర్థమనరాదు. వేదపాఠమువలె నాశ్రవణముగూడ సుకృత హేతువగును. ఈసంస్కార బలమున జన్మాంతరమునందు సన్న్యాసాశ్రమ స్వీకారము లభించును.

కావున ముముక్షువు, గృహస్థు నగు బ్రాహ్మణునకు, సన్న్యాసాశ్రమస్వీకార పూర్వకముగనే జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారము. సన్న్యాసములేనిచో కర్మనిష్ఠయందే అధికారము. క్షత్రియాదులకుమాత్రము సన్న్యాసములేకున్నను జ్ఞాననిష్ఠయందుగాని కర్మనిష్ఠయందుగాని, స్వార్థముకొరకుగాని, లోకసంగ్రహార్థముగాని, అధికార మని సిద్ధించినది. ౭

శ్లో. అభ్యాసయోగయుక్తేన చేతసా నాన్యగామినా
పరమం పురుషం దివ్యం యాతి పార్థానుచింతయన్ ॥ ౮ ॥

శ్లో. కవిం పురాణ మనుశాసితార మణోరణీయాంసమనుస్మరేద్యః
సర్వస్యధాతార మచింత్యరూప మాదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్ ॥ ౯ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! విజాతీయ ప్రత్యయానంతరిత సజాతీయ ప్రత్యయ ప్రవాహరూపమగు యోగముతోగూడి విషయాంతరమును దలచు స్వభావములేని

మనసుతో నిరతిశయుడును, సూర్యమండలమునందున్న వాడును, సర్వజ్ఞుడును, అతి ప్రాచీనుడును, సకలప్రపంచమును నియమించువాడును, అతిసూక్ష్ముడును, సకల ప్రపంచమును విభజించువాడును, ఊహింపనలవికాని రూపము కలవాడును, సూర్యునివలె నిత్యచైతన్య ప్రకాశరూపుడును మాయాతీతుడును అగు పురుషుని యెవడు ధ్యానించునో, వాడు అట్టి పురుషుని బొందును.

మన దేహములయందున్న ఆత్మ ప్రత్యగాత్మ. సూర్యమండలమందున్న ఆత్మ పరమాత్మ. ప్రత్యగాత్మకు పురుషుడని పేరు, పరమాత్మకు పరమపురుషు డనిపేరు. కావున సూర్యమండలమునందు అధిదైవతపురుషునియొక్క నిత్యచైతన్యాత్మకమగు వాస్తవస్వరూపమే యిచట ధ్యేయమనియు ప్రాప్యమనియు జెప్పబడినది. ఇంతియె కాని కల్పితమయిన హిరణ్యశ్మశ్రుత్వాదిరూపము (బంగారుమీసములతోగూడిన రూపము) ధ్యానించమని జెప్పబడుట లేదు. హిరణ్య శ్మశ్రుత్వాదిరూపమే యచింత్యమగునుకాని సచ్చిదానందాత్మకము అచింత్యముగాదుకదా? అని యన రాదు. పరమ పురుషుని (పరమాత్మ) యొక్క పారమార్థికమయిన సచ్చిదానంద రూపము అవాఙ్మనసగోచర మగుటచే నీయదిగూడ నచింత్యమగును. కనుకనే ఈయది అజ్ఞానమున కావలదని జెప్పబడినది. హిరణ్యశ్మశ్రుత్వాదిరూపము అజ్ఞానము కావలదిగాదు. అజ్ఞానాంతర్గతమే యగును అజ్ఞానముయొక్క ఆవలియొడ్డు చేరనిదే చైతన్యసాక్షాత్కారము సంభవించదు. అజ్ఞానమనగా సముద్రమువంటిది. దాని యావలియొడ్డుయన నాశము. అంధకారావరణముగల కంటికి ఘటాదులు ప్రత్యక్షము గానట్లు అజ్ఞానావరణముగల చిత్తమునకు పరమాత్మ ప్రత్యక్షము గాదు. కావున పరమపురుషుడు (తమసఃపరస్తాత్) అజ్ఞానమున కావలివాడని జెప్పబడెను.

ఇట్టి పురుషుడు ఆదిత్యవర్ణుడని శ్రుతి చెప్పుచున్నది సూర్యుడు సమస్త ప్రపంచమును ప్రకాశింపజేయుచు ప్రకాశరూపమయిన వర్ణముతో నెట్లు యొప్పు చుండెనో అట్లే పురుషుడుగూడ సమస్త ప్రపంచమును ప్రకాశింపజేయుచు ప్రకాశ రూపమయిన చైతన్యశాలి యగుచున్నాడు. సూర్యునియొక్క ప్రకాశము దీప్తి. పురుషునియొక్క ప్రకాశము చైతన్యము. జ్ఞానము అని భేదము. కనుకనే నిత్య చైతన్య ప్రకాశుడని పురుషునకు వ్యవహారము. నిత్యచైతన్యరూపుడగు పరమ పురుషునకు కర్మఫలవిధానము మాయచే నొప్పును. నిత్యచైతన్యరూపుడగు పరమ పురుషుడే సూక్ష్మముకంటె నతిసూక్ష్మమగునుగాని హిరణ్యశ్మశ్రుత్వాది విశిష్ట పురుషుడు సూక్ష్మతరుడు (దుర్జ్ఞేయుడు గా నేరడు) సాకారపదార్థము అత్యంత దుర్జ్ఞేయ మగుట అసంభవము. "అణోరణీయాన్ మహతోమహీయాన్" అను శ్రుతి చైతన్యార్థమునందే సమన్వయించును. సాకారమయిన పదార్థము మహత్తుకంటె మహత్తు గా నేరదు.

ఇట్లైనచో అధ్యాత్మాధిదైవతముల కభేదము కలుగునుకదా? ఇష్టాపత్తియే ఒకే ఆత్మ సూర్యమండలమధ్యనుండి అధిదైవతమనియు అస్మదాదిదేహములనుండి యధ్యాత్మయనియు జెప్పబడుచున్నాడు. అధ్యాత్మాధిదైవతలకు, ఔపాధికభేదమే కాని వాస్తవభేదము లేదు.

ఓయి! సూర్యమండలమునందున్న అధిదైవతాత్మ, తన శరీరమునందున్న ప్రత్యగాత్మ - వీరిరువురు అభిన్నులైనచో శరీరమునందున్న ప్రత్యగాత్మను ధ్యానింపక సూర్యమండలమందున్న అధిదైవతాత్మను ధ్యానించుటవ్యర్థముకదా? కాదు. సాధకునకు (ఉపాసకునకు) సూర్యునియందు భక్తి కలదు. అందువలన సూర్యునియందలి ఆత్మను యుపాసించుచున్నాడు. ప్రత్యగాత్మోపాసనకు సూర్యదేవతాభక్తి ప్రతిబంధకమయినది. ఆత్మభక్తున్నకుగాని ఆత్మోపాసనము ఘటింపదు. సూర్యభక్తుడయిన ముముక్షువునకు ఆత్మయందు ప్రేమను కల్పించుటకొఱకే, శ్రుతి సూర్యబింబ ముపాధిగా గల పురుషుని ఉపాసింపుమని విధించినది. మహిషీ స్నేహబద్ధుడగు భిక్షువునకు మహిషీఉపాధిగాగల బ్రహ్మము నుపదేశించియే గురువు ఆ భిక్షువును ఆత్మభక్తునిగ జేయును. దీనివలన ముక్తికాములగు విష్ణురుద్రాది భక్తులకు విష్ణురుద్రాది శరీరావచ్ఛిన్నమయిన ఆత్మయే ఉపాసింపదగినవాడుకాని; విష్ణురుద్రాదుల శరీర ముపాసింపదగినది గాదని సిద్ధించినది.

ఇట్లు సూర్యమండలమం దున్నపురుషుని ధ్యానింపగా ఆ పురుషునియొక్క స్వరూపసాక్షాత్కారము కలుగును. పిదప సర్వగతుడగు ఆ పురుషుడే తాను గనుక తనకు (తనఆత్మకు) ఆ పురుషునకును అభేదనిశ్చయము కలుగును, తరువాత ప్రత్యగభిన్నపరమాత్మ సాక్షాత్కారమువలన బ్రహ్మసాయుజ్యము లభించునని భావము.

ఇచట నీ భేదమును గ్రహింపవలెను. ఎవడు పరమాత్మయే ప్రత్యగాత్మయని యెల్లపుడు ధ్యానించుచు మరణకాలమునందుగూడ స్మరించునో ఎవడు సూర్యమండలమందున్న పురుషుడనే నేను అని ధ్యానించుచు, అంతకాలమునందు స్మరించునో వారిరువురు తత్వవేత్తలుకాన బ్రహ్మభావము నొందుదురు. ఎవడయితే పరమాత్మను హిరణ్యశ్మశ్రుత్వాది గుణములుగల సూర్యబింబమునందలి పురుషరూపునిగా ధ్యానించుచు తుదకుగూడ నట్లే స్మరించునో వాడు హిరణ్యలోకమును బొందును. ౮, ౯

శ్లో. ప్రయాణకాలే మనసాఽచలేన భక్త్యాయుక్తో యోగబలేన చైవ
భ్రువోర్మధ్యే ప్రాణమావేశ్య సమ్యక్ సతం పరం పురుష ముపైతి దివ్యమ్. ౧౦

అ. పూర్వము జ్ఞాని మరణకాలమున జేయదగిన విధానమును వివరించి యిపుడు యోగియొక్క విధానమును వివరింపుచున్నాడు.

యోగి మరణకాలమున నిశ్చలమనస్సుతోను ఆత్మస్వరూపానుసంధాన రూపమగు భక్తితోను చిత్తస్థైర్యలక్షణమగు యోగబలముతోను గూడినవాడై మొదట హృత్పుండరీకమునందు చిత్తమును వశపరచుకొని పిదప హృదయస్థానము నుండి బయలుదేరిన సుషుమ్నానాడిచే నాసనజయము, ఇంద్రియజయము, ప్రాణజయము, మనోజయములను క్రమముగా జేసికొనుచు కనుబొమ్మలనడుమ ప్రాణము నుంచి జాగరూకుడై ఆత్మతత్త్వమును దెలిసికొనినచో నాతడు చైతన్యరూపుడగు పరమపురుషుని బొందును. కాని రోగార్తుడై మరణింపబోవు యోగికి ఇట్టియోగము సాధ్యముగాదు. అయినను మరణహేతువగు ఒకానొకరోగము పుట్టకపూర్వమే యోగి మరణముకొరకు ప్రయత్నించవలెనని భావము. ౧౦

శ్లో. యదక్షరం వేదవిదో వదంతి విశంతి యద్యతయో వీతరాగాః
యదిచ్ఛంతో బ్రహ్మచర్యం చరంతి తత్తేపదం సంగ్రహేణ ప్రవక్ష్యే ॥౧౧॥

అ. బ్రహ్మవేత్తలు ఎవనిని అక్షరరూపునిగా (నాశరహితునిగా) చెప్పుచున్నారో వీతరాగులగు సన్న్యాసులు, ఆత్మజ్ఞానము కలుగగా ఎవనిని బొందెదరో బ్రహ్మచారులుగాని బ్రహ్మజిజ్ఞాసువులుగాని యెవనిని దెలిసికొనగోరి గురుసాన్నిధ్యమున బ్రహ్మచర్యమును (వేదాధ్యయనాదికమును) చేయుచున్నారో, అట్టి అక్షరాఖ్యబ్రహ్మను సంగ్రహముగా జెప్పెద వినుము. ౧౧

అవ॥ పరమాత్మను ప్రత్యగ్రూపునిగాను పురుషరూపునిగాను భజించుట (అనుసంధానము జేయుట) పూర్వము చెప్పబడినది. మరణకాలమునందు పరమాత్మను స్మరించుటవలన సాయుజ్యప్రాప్తిగూడ జెప్పబడినది. ఇంతమాత్రమున ఉత్తరగ్రంథ మారంభింప బనిలేదని శంకింపరాదు. ఉత్తమాధికారులకు నీ విధానమున బ్రహ్మజ్ఞానము సంభవించినను మందాధికారులకు, మధ్యమాధికారులకును ఈయది సాధ్యముగాదు. కావున వారలకు త్రోవచూపుటకు ఉత్తరగ్రంథ మారంభింపబడుచున్నది. "సయోహవై తద్భగవన్ మనుష్యేషు ప్రాయణాంత మోంకార మభిధ్యాయీత, కతమం వావస తేన లోకం జయతీతి తస్మై సహోవాచ "ఏతద్వై సత్యకామ పరంచాపరంచ బ్రహ్మ యదోంకార" (ప్రశ్నోపనిషత్ ౫-౧) ఓయి! మహానుభావుడా! మనుష్యులలో నెవడు మరణించునంతవరకు ఓంకారమును ధ్యానించునో వాడు ఆ ఓంకారధ్యానముచే నేలోకమును పొందును? అని సత్యకాముడను శిష్యు డడుగగా, పిప్పలాదుడు ఓంకారము పరాపర బ్రహ్మస్వరూపమని ప్రారంభించి, ("యః పునరేతం పరం పురుషం త్రిమాత్రేణ ఓమిత్యనేనైవ అక్షరేణ పరం పురుష మభిధ్యాయీత" (ప్ర॥ ౫-3) ఏ మానవుడు అకారోకార మకారరూప

మాత్రాత్రయము గలిగి ప్లుతస్వరముతో గూడిన "ఓమ్" అను వర్ణముతో పరమ పురుషుని ధ్యానించునో వాడు బ్రహ్మలోకమును బొందును." అని చెప్పెను.

ఇట్లే కఠవల్లియందుగూడ సర్వధర్మాతీతమగు బ్రహ్మను ప్రస్తుతించి యట్టి పరబ్రహ్మకు వాచకముగాను ప్రతిమవలె ప్రతీకము (ఆలంబనము) గాను ఓంకారము బ్రహ్మజ్ఞానమునకు సాధనమని చెప్పి మందమధ్యమాధికారులకు గావలసిన ఓంకారోపాసనము చెప్పబడినది. ఇదియే గీతాశాస్త్రమునందుగూడ "కవిం పురాణ మనుశాసితారం" అనుమంత్రముచే సూచింపబడినది. ఇట్టి ఓంకారోపాసనమును యోగధారణాక్రమమును వివరింపదలచి ముందుగ్రంథ మారంభింపబడుచున్నది.

అవతారికాసంగ్రహము: ఓంకారము శబ్దమువలనను, అర్థమువలనను పరాపర బ్రహ్మస్వరూపము. అందు శబ్దమువలన అపరబ్రహ్మరూపము. అర్థమున పరబ్రహ్మ రూపము. శబ్దము బ్రహ్మకు ప్రతీకముగాన పరబ్రహ్మయగును. అర్థము బ్రహ్మయే కాన పరబ్రహ్మయగును. ఇందు పరబ్రహ్మను భజించినచో బ్రహ్మసాయుజ్యము లభించును. ఈయది యుత్తమాధికారులకు సులభము. ఇపుడు మందమధ్యమాధికారి విషయమయిన అపరబ్రహ్మవాచకమగు ఓంకారమును భజించుటవలన బ్రహ్మ లోకప్రాప్తిద్వారమున క్రమముక్తి కలుగునని చెప్పబడుచున్నది.

శ్లో. సర్వద్వారాణి సంయమ్య మనో హృది నిరుధ్య చ
మూర్ధ్న్యాధాయాత్మనః ప్రాణమాస్థితో యోగధారణామ్ ॥ ౧౨ ॥

శ్లో. ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహరన్ మామనుస్మరన్
యః ప్రయాతి త్యజన్ దేహం స యాతి పరమాం గతిమ్ ॥ ౧౩ ॥

అ. జ్ఞానసాధనములగు చక్షురాదీంద్రియములను నిగ్రహించుకొని హృదయ కోశమునందు మనస్సును నిరోధించి వశీకృతమగు మనసుతోగూడ ప్రాణవాయువును బ్రహ్మరంధ్రమునం దునిచి యోగధారణకు బ్రవర్తించినవాడై బ్రహ్మవాచకమగు ఓంకారము నుచ్చరించుచు ఓంకారవాచ్యమగు బ్రహ్మను స్మరించుచు దేహత్యాగ రూప మరణమును యెవడు బొందునో వాడు స్వర్గాదులకంటె నుత్తమగతియగు హిరణ్యగర్భలోకమును బొందును.

ఇచట "మామనుస్మరన్" అని నిర్దేశించుటచే నీ యోగి ఓంకారమును వాచకరూపముతో నుపాసించుచున్నాడుగాని ప్రతీకరూపముతో నుపాసించుటలేదని తెలియుచున్నది. ఓంకారమును ప్రతీకరూపముతో నుపాసించువానికే ఓంకారము నందు బ్రహ్మబుద్ధి యుండును. అన్నాదులయందు బ్రహ్మబుద్ధివలెను సాలగ్రామా దులయందు విష్ణుబుద్ధివలెను వాచకరూపముతో నుపాసించువానికి నోంకారము

నందు బ్రహ్మబుద్ధియుండదు. వానికి పరోక్షేశ్వరస్మరణమే కాని ప్రత్యగభిన్నేశ్వర స్మరణముండదు. కావున వీనికి హిరణ్యగర్భలోకప్రాప్తియేగాని సాక్షాన్ముక్తి లేదు.

శ్లో. అనన్యచేతా స్సతతం యోమాం స్మరతి నిత్యశః
తస్యాహం సులభః పార్థ! నిత్యయుక్తస్య యోగినః ॥౧౪॥

అ॥ ఓయీ! అర్జునా? ఏయోగి ఇతరవిషయములను చింతింపక, ఎల్లప్పుడు నన్నే స్మరించుచుండునో నాయందే యెల్లపుడు చిత్తము నిలిపియున్న నాయోగికి నేను సులభముగా బొందదగుదును.

ఈ శ్లోకమునందు జెప్పబడిన ఈశ్వరస్మరణము అభేదజ్ఞానరూపమగుచో, సాక్షాన్ముక్తికి గారణమగును, భేదజ్ఞానరూపమగుచో క్రమముక్తికి గారణమగును.

లేక "సర్వద్వారాణి" "ఓమిత్యేకాక్షరం" అను రెండు శ్లోకములచే మంద బుద్ధులకు క్రమముక్తిఫలమునిచ్చు ఓంకారోపాసనము జెప్పబడినవి. మధ్యమ బుద్ధులకు అభేదోపాసనము యిచట విధింపబడినది. ఏ ముముక్షువునకు అనేక పర్యాయములు వేదాంత శ్రవణము జేసినను, ప్రతిబంధము లెక్కువగా నుండుటచే అభేదజ్ఞానము కలుగదో, వాడు యెల్లపుడు మంత్రమునువలె "అహం బ్రహ్మాస్మి" అని జపించుచునే యుండును. ఈ జపముచే ప్రతిబంధములు నశించినచో నీ జన్మమునందే ముక్తి కలుగును. ప్రతిబంధములు మిగిలియున్నచో కాలాంతరమున ముక్తి కలుగును. ఏ ముముక్షువునకు బుద్ధిమాంద్యమువలన వేదాంతశ్రవణమునందుగూడ నధికారము లేదో, వాడు ఓంకారోపాసనమునే చేయవలెనని భావము.

ఇట్లు మందాధికారులకు, మధ్యమాధికారులకును బ్రహ్మప్రాప్త్యుపాయముగా ఓంకారోపాసనము, "అహంబ్రహ్మాస్మి" అను నభేదోపాసనమును శ్రీకృష్ణుడుచేసిన ప్రతిజ్ఞప్రకార ముపదేశింపబడినది.

రామానుజమతము: "అభ్యాసయోగయుక్తేనచేతసా నాన్యగామినా" (౮) అను శ్లోకమునందు ఐశ్వర్యకాములకు పరమేశ్వరోపాసనా విధానమును "యదక్షరం వేదవిదో వదంతి" "సర్వద్వారాణి సంయమ్య" "ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ" అను మూడు శ్లోకములయందు మోక్షకాములయొక్క ఉపాసనావిధానమును "అనన్యచేతా స్సతతం" అను ప్రకృత శ్లోకమునందు జ్ఞానులయొక్క ఉపాసనా విధానమును శ్రీకృష్ణుడు జెప్పెనని రామానుజులు వ్యాఖ్యానించిరి. ఈయది యుక్తముగాదు. "అభ్యాసయోగ యుక్తేన" అను శ్లోకముయొక్క ఉత్తరార్ధమునందు "పురుష ముపైతిదివ్యం" అని దివ్యపురుషప్రాప్తి చెప్పబడినది. ఐశ్వర్యకాముడు దివ్యపురుషుని బొందుట అసంభవము. మరియు పరమపురుషప్రాప్తియనగా

పరమపురుషునియొక్క ఐశ్వర్యప్రాప్తి యని జెప్పుట యుక్తముగాదు. అట్టితఱి ముఖ్యార్థమును పరిత్యజించి, లాక్షణికార్థమును స్వీకరించుట యను దోషము వాటి ల్లును. కాక, నీ శ్లోకములు ఐశ్వర్యకాముని విషయమనుటకు ప్రమాణము లేదు. మూలమునం దెచ్చటను ఐశ్వర్యకాముడగు భగవద్భక్తుడు పరమపురుషుని బొందు నని జెప్పలేదు. అట్లు చెప్పియున్నచో ముఖ్యార్థమునకు బాధ కలిగినందున లాక్షణి కార్థము గల్పింపనగును.

మఱియు నైశ్వర్యకాముడు పునరావృత్తిని బొందునని స్వయముగ శ్రీకృష్ణుడే చెప్పియున్నాడు. శ్రీకృష్ణుడే విష్ణువు అతడే పరమపురుషుడు. విష్ణువుయొక్క ఐశ్వర్యమునొందుట యన విష్ణుసారూప్యమునొందుటయే. ఇట్టి సారూప్యము విష్ణులోక మును జేరినవారలకే కలుగును. విష్ణులోకమునందున్నవారలే శంఖ చక్ర చతుర్భు జాదులతో విరాజిల్లుట పొసగును. విశిష్టాద్వైతులమతమున విష్ణులోకము పునరా వృత్తిరహితమని యొప్పియుండ నైశ్వర్యకాములయిన విష్ణుభక్తులు విష్ణుసారూప్యము నొంది తిరిగి వత్తురని జెప్పుట యెట్లు పొసగును? మఱియు విశిష్టాద్వైతమతమున సాయుజ్యముక్తి లేదు సాలోక్య, సామీప్య, సారూప్యములు మూడేముక్తులు. ఇట్టితరి సారూప్యముక్తిని బొందినవారలకు పునరావృత్తియున్నచో సాలోక్య, సామీప్య ముక్తులను బొందినవారలకు గూడ పునరావృత్తి కలుగునుగాన విష్ణు లోకము పునరావృత్తిరహితమను మాట కర్థమే లేకపోవును.

"మా ముపేత్యతు కౌంతేయ" అను చోట విష్ణుసాయుజ్యమని అర్థమును జెప్పినచో స్వమతమును వీడుట, పరమతమున ప్రవేశించుట యగును. లేక విష్ణు లోకమును అని యర్థము జెప్పినచో విష్ణుసారూప్యమునొందిన ఐశ్వర్యకాములకు గూడ పునరావృత్తిలేదని స్వవచోవ్యాఘాత (తనమాట కొట్టుబడుట) మేర్పడును. కావున రెండుపక్షములయందును మెడ కురి యేర్పడును.

మరియు విష్ణులోకముగూడ పునరావృత్తి గలదగుచో "ఆ బ్రహ్మభువనా ల్లోకా" అనునది కుదరదు. ఐశ్వర్యకాములు బ్రహ్మలోకమును బొంది తిరిగి వత్తు రని యనదగను. ఐశ్వర్యకాములగు విష్ణూపాసకులకు చతుర్ముఖాది లోకప్రాప్తి మంచిది కాదు. "పరమం పురుష ముపైతి" అని విష్ణులోకప్రాప్తియే జెప్పబడినది.

కావున ఐశ్వర్యమునుగోరు విష్ణుభక్తులకు విష్ణులోకప్రాప్తిలేదు. విష్ణు సారూప్యముగూడ లేదు. వారికి మనుష్యలోకముగాని, స్వర్గలోకముగాని ప్రాప్తిం చును కావున వారలకు పునరావృత్తియే నిజము.

వైకుంఠైశ్వర్యమును గోరువారికి మాత్రము విష్ణులోకము సంభవించును. పునరావృత్తియు నుండదు. వైకుంఠైశ్వర్యమును గోరుట నిష్కామరూపముగాని,

సకామముగాదు. కావున నిష్కాములు, మోక్షకాములకు విష్ణులోకప్రాప్తియు, అపునరావృత్తియు నుచితము. వీరే కైవల్యకాములు. కైవల్యమనగా మోక్షము. మోక్షమనగా రామానుజమతమున వైకుంఠలోకప్రాప్తియే. అట్లైతరి జ్ఞాని గూడ మోక్షకాముడే కాన, ఆతనిని వేరు చేయరాదు.

ఇక కైవల్యమనగా ఆత్మస్వరూపమనియు, దానిని కైవల్యకాములు పొందుదురనియు, జ్ఞానిమాత్రము పరమాత్మను బొందుననియు ననరాదు. కైవల్యకాముడు పొందునట్టి ఆత్మస్వరూపము కైవల్యకాముడే కాన, వానిని వాడు బొందుట సంభవింపదు. కేవలాత్మకు, పరమాత్మకును భేదము పొసగదు. ఆత్మకు, పరమాత్మకు భేదమున్నచో జ్ఞాని పరమాత్మను బొందుట సంభవించదు.

నిరవయవులగు ఆత్మపరమాత్మలకు క్షీరనీరన్యాయముచే సంయోగము కుదరదు. మరియు జ్ఞానమే యాకారముగాగల ఆత్మపరమాత్మలకు క్షీరనీరములవలె భేదములేదు. పాలయందు నీరు లీనమయినట్లు పరమాత్మయందు జీవాత్మ అట్లు లీనముగాదు, అట్లైతరి, జీవునియొక్క స్వరూపమే లయమయినందున అయ్యది జీవాత్మకు పురుషార్థము కానేరదు.

జీవాత్మ పరమాత్మయందు ప్రవేశించి ఆనంద మనుభవించునని యనరాదు. పరిపూర్ణుడు చైతన్యఘనుడు నగు పరమాత్మయందు జీవునకు ప్రవేశావకాశమే లేదు. అట్టి యవకాశమే యున్నచో పరమాత్మ అపరిపూర్ణుడే యగును. ఇది యంతయు గీతాశాస్త్రమునకును శ్రుతిసిద్ధాంతమునకును విరుద్ధమగును.

కావున జ్ఞానికి, కైవల్యమునకును భేద మిసుమంతయు లేదు. వా రుభయులు బ్రహ్మము నే బొందుదురు. బ్రహ్మ నిత్యప్రాప్తుడయినను, మాయచే అప్రాప్తునివలె దోచుచుండును. కాన యిపుడు బొందబడునని శాస్త్రము చెప్పుచున్నది.

మరియు "ఆబ్రహ్మభువనాల్లోకాః, పునరావర్తినోఽర్జున" "మాముపేత్య తు కౌంతేయ! పునర్జన్మ నవిద్యతే" అనుగీతాస్తుతి భగవత్ప్రాప్తియే పునరావృత్తి రహితమని చెప్పుచున్నది. ఆత్మ భగవంతునికంటె భిన్నుడయినచో ఆత్మప్రాప్తి పునరావృత్తికలదియే యగును. అక్షరపురుషప్రాప్తి యన భగవత్ప్రాప్తికాని ఆత్మప్రాప్తిగాదు. అక్షరశబ్దము పరమాత్మయందే శ్రుతిప్రసిద్ధమయియున్నది.

మరియు శత్రువు లపహరించిన రాజ్యమును, దైవానుగ్రహమున రాజు మరల పొందునట్లు కామక్రోధాదులచే నపహరింపబడిన ఆత్మస్వరూపమును, భగవదనుగ్రహాదులచే జీవుడు మరల పొందునని రామానుజీయుల ఆశయము. ఈ యుది కుదరదు రాజుకంటె రాజ్యము వేరు. జీవునికంటె ఆత్మస్వరూపము వేరు గాదు. ఆత్మకు సచ్చిదానందస్వరూపము అపృథక్సిద్ధము. (ఆత్మకంటె వేరుగ నుండునదిగాదు)

ఘటమునకు కంబుగ్రీవాదిమత్వమే స్వరూపము. కంబుగ్రీవత్వాదికమను స్వరూపము లేనిచో ఘటమే లేదు. రాజునకు రాజ్యము స్వరూపముగాదు. స్వరూపాతిరి క్తము. కావున నీయది అపహరింపబడవచ్చును. తిరిగి పొందవచ్చును. ఆత్మ స్వరూపము యితరులచే నపహరింపబడ నేరదు. అ ట్లపహరింపబడుచో ఆత్మనాశమే యగును. కావున ఆత్మస్వరూపము పొందబడ నేరదు. ఏది యుపాయములచే బొందబడునో అయ్యది అనిత్యమగును.

ఆత్మస్వరూపమును బొందుటయనగా ప్రకృతి వియోగమును బొందుటయని అనదగదు. అసంగుడగు ఆత్మకు వాస్తవముగా ప్రకృతిసంబంధమే లేదు. "అసంగో హ్యాయం పురుషః". అను శ్రుతి యిందు ప్రమాణము. ఆత్మ ప్రకృతిసంస్పృష్టుడగుచో సర్వవ్యాపకుడు కానేరడు. బుద్ధ్యాదులతో గూడిన జీవునకు సర్వగతత్వమంగీకరింపలేదు.

కాక ప్రకృతివియోగము పరమాత్మకే దుర్లభమగుచుండ, నయ్యది జీవునకెట్లు సంభవించును? చిదచిద్విశిష్టుడగు పరమాత్మ ప్రకృతివియుక్తుడు గానేరడు గదా? ప్రకృతి విశిష్టుడయినను ప్రకృతి వియుక్తుడగునని యనరాదు. విశిష్టత్వ, వియుక్తత్వములు వ్యధికరణములు. అనగా ఒకేవ్యక్తికి నొకదానితోగూడి యుండుట, గూడకయుండుటయు సంభవింపదని భావము.

మరియు సగుణముక్తి, నిర్గుణముక్తి అని రెండువిధములయిన ముక్తియే శాస్త్రసిద్ధమయియున్నది. అందు బ్రహ్మసాయుజ్యము నిర్గుణముక్తి. సత్యలోక ప్రాప్తి సగుణముక్తి. ఇట్లుండ రామానుజులు, అక్షరప్రాప్తియను మూడవముక్తిని కల్పించిరి. ఇయ్యది శాస్త్రవిరుద్ధము.

మరియు అక్షరుని బొందిన జీవులు ప్రకృతివియుక్తులగుచు, పరమాత్మను బొందక నెట్లుందురు? పరమాత్మ పరిపూర్ణుడు, అన్నిటికి నాధారభూతుడు. ఆకసమును బొందకుండ యుండ నేరదు. అక్షరుని బొందిన జీవులు పరమాత్మయందే యుందురని అంగీకరించినపుడు జ్ఞానికి, కైవల్యకామునకు భేదమేమి? ఇంక జ్ఞానిగూడ వైకుంఠ లోకమును బొందునని అంగీకరించుచో అపుడు ఐశ్వర్యకామునకు, కైవల్యకామునకు భేదమే లేకపోవునుగాన రామానుజులు అధికారులు ముప్పురని గల్పించుట అనుచితమగును. కావున రామానుజవ్యాఖ్యానము సమంజసము గాదు. ౧౪

శ్లో. మాముపేత్య పునర్జన్మ దుఃఖాలయ మశాశ్వతమ్
నాప్నువంతి మహాత్మానః సంసిద్ధిం పరమాంగతాః ॥ ౧౫ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! నా సాయుజ్యమును బొందిన మహానుభావులు మోక్షమను గొప్పపదవి నొందుదురు. కాన వారు దుఃఖాకరము అశాశ్వతము నగు పునర్జన్మను (అనగా సంసారమును అని భావము) పొందరు.

బ్రహ్మసాయుజ్యమును బొందినవారు ముక్తిని బొందిరని జెప్పుట పునరుక్తము. ముక్తిని బొందినవారు బ్రహ్మసాయుజ్యమును బొందిరని జెప్పుటయు పునరుక్తమే యగును. కావున నీ శ్లోకమున "మాముపేత్య" "సంసిద్ధింగతాః" అను పదములు రెండును పునరుక్తములుగదా? అని యనరాదు, సంసిద్ధియను పదమునకు చిత్తశుద్ధియను నర్థమును నివారించుటకు "మాముపేత్య" అను పదమున్ను, "మాముపేత్య" అను పదమునకు (మాం సేవిత్వా) నన్ను సేవించి అను నర్థమును నివారించుటకు "సంసిద్ధింగతాః" అను పదమున్ను ప్రవర్తించినవి కాన పునరుక్తదోషములేదు. కావున పరమేశ్వరుడు సులభుడయినచో సాధకునకు పునరావృత్తిరాహిత్యము సంభవించునని భావము.

ఈ శ్లోకము సాయుజ్యముక్తిని అంగీకరింపని విశిష్టాద్వైతులకు మెడ యురి యగుచున్నది ఇందు "మాముపేత్య" అని సాయుజ్యము వినబడుచున్నది. "మామ్" అను పదమునకు మత్సాలోక్యము (నా సాలోక్యము) నా సారూప్యము నా సామీప్యము అని యర్థమని యనరాదు. ముఖ్యార్థమును విడచి లాక్షణికార్థమును గల్పించుటలో కారణముకాని ప్రమాణముకాని లేదు. "రాజానముపేత్య" (రాజును సమీపించి) అను వాక్యములయందువలె "మాముపేత్య" అను వాక్యమునందుగూడ "పరమేశ్వరుని సాన్నిధ్యమును జెంది" అనియే ముఖ్యార్థమని యనరాదు. "రాజాన ముపేత్య" అను వాక్యమునందు రాజును సాక్షాత్తుగా బొందుట బాధితముగాన రాజుయొక్క సన్నిధి యను అర్థము కల్పింపబడినది. ప్రకృతమున ముఖ్యార్థమునకు బాధలేదుకాన యితరార్థమును గల్పింపదగదు. కాన యిచట పరమేశ్వరసాన్నిధ్యమను అర్థము ముఖ్యార్థముగాదు.

మరియు "కాంతాం ప్రాప్య" (స్త్రీని బొంది) అను వాక్యమునందువలె "మాముపేత్య" అనుచోటగూడ జీవేశ్వరులకు సంయోగమే వివక్షితమని యనరాదు. సావయవ పదార్థములకు అవయవ సంయోగద్వారమున సంయోగము సంభవించినను, నిరవయవులగు జీవేశ్వరులకు సంయోగము సంభవించదు. జీవేశ్వరులకు నిరవయవత్వము అంగీకరింపబడినది, కనుకనే ఈశ్వరునకు చిద్వైశిష్ట్యము కుదరనందున ఈశ్వరుడు చిదచిద్విశిష్టుడను వాదముగూడ అత్యంతము అయుక్తము.

సశరీరుడగు ఈశ్వరుని, సశరీరురాలగు లక్ష్మీదేవిగాని, సశరీరుడగు అనంతుడు గాని సంబంధించియున్నటుల సశరీరుడగు జీవుడు గూడ పరమేశ్వరునితో గలసి యుండునని యనరాదు. ఉపాధివలన నేర్పడిన కలయిక నిత్యము కానేరదు. ఇట్టి కలయికకు వియోగముగూడ నుండును. ఇట్లైతేరి, మరల తిరిగిరాడని జెప్పుట యుక్తముగాదు. లక్ష్మీదేవిగూడ విష్ణుమూర్తిని విడచి పాలసముద్రమున మరల పుట్టినది. శరీరసహితులగు అనేకమంది జీవులు పరిచ్ఛిన్నుడగు విష్ణుశరీరముతో

సంయోగించియుండుట సంభవించదు. గరుడుడు, విష్వక్సేనుడు మున్నగువారు విష్ణుని విడచియే యుండిరి. ఇట్టి సశరీరుడగు ఈశ్వరుడే రామకృష్ణాది రూపమున నవతరించుచు మరల వచ్చుచుండ వాని భక్తులగు జీవులు మరల వత్తురనుట వేరుగ జెప్పనక్కరలేదు.

కావున ఈశ్వరుడు అశరీరుడేగాని శరీర విశిష్టుడు గాడు. జీవుడు అజ్ఞానముచే శరీరసహితుడయినను విద్యవలన శరీరబంధమునుండి విముక్తుడయి ఈశ్వరభావమును (అనగా అశరీరత్వమును) మోక్షము నొందును. తిరిగి సంసారమునకు రాడు. ౧౫

శ్లో. ఆబ్రహ్మభువనాల్లోకాః పునరావర్తినోఽర్జున
మాముపేత్య తు కౌన్తేయ! పునర్జన్మ న విద్యతే ॥ ౧౬ ॥

అ. కృష్ణా! నీ సాయుజ్యమును బొందినవారు తిరిగి సంసారమునకు రారుసరే? మరెవరినిబొందిన వారు తిరిగివత్తురు? వినుము, సమస్తలోకములకు పైననుండునదియు బ్రహ్మాండమున కావలనుండునదియు, హిరణ్యగర్భుడు ప్రభువుగాగలదియు, రెండు పరార్థముల సంఖ్యాకాలముండునదియు, సగుణముక్తికి స్థానమగునదియు, అర్చిరాది మార్గమున కావల హద్దు అగునదియు నగు సత్యలోకము బ్రహ్మభువన మనబడును. దానితోగూడ తదవాంతర లోకములగు కైలాస వైకుంఠాది లోకములన్నియు పునరావృత్తి గలవగుచున్నవి. ఇచట ఆఙ్ అను నవ్యయమునకు అభివిధి యర్థము. మర్యాదార్థము జెప్పుట యుచితముగాదు. అట్లు చెప్పినచో బ్రహ్మలోకము పునరావృత్తిరహితము గావలసివచ్చును. అం దిష్టాపత్తిని జూపదగదు. "ఏది అనిత్యమో, అది పునరావృత్తి కలదు. ఏది నిత్యమో అయ్యది పునరావృత్తి లేనిది" అను వ్యాప్తి సర్వసంప్రతిపన్నమయి యున్నది. "తత్సత్యం, అతోఽన్యదార్తమ్" ఇత్యాది శ్రుతులు బ్రహ్మభిన్నమంతయు అనిత్యమని చెప్పుచున్నందున బ్రహ్మభిన్నమగు సత్యలోకము నిత్యమని నిర్ణయింప నలవికాదు.

మరియు "బ్రహ్మణాసహ తే సర్వే సంప్రాప్తే ప్రతిసంచరే। పరస్యాంతే కృతాత్మానః ప్రవిశంతి పరంపదమ్" అను స్మృతి మహాప్రలయమునందు హిరణ్యగర్భునితోగూడ జ్ఞానులందరు పరమ పదమును బ్రవేశింతురని జెప్పుచు, అధిపతి యగు బ్రహ్మతోగూడ సత్యలోకమునకు నాశమును చెప్పుచున్నది.

ఓయి! ప్రకృతశ్లోకమున ఆఙ్నకు అభివిధ్యర్థము నంగీకరించి బ్రహ్మలోకము ఆవృత్తిసహితమని చెప్పినచో, "శుక్లకృష్ణే గతీ హ్యేతే జగతశ్శాశ్వతే మతే, ఏకయా యాత్యనావృత్తిం అన్యయా ఆవర్తతే పునః" అను ముందు జెప్పబోవు గీతాశ్లోకము, శుక్లగతి (అర్చిరాది మార్గము) వలన బొందెడి బ్రహ్మలోకము

పునరావృత్తిరహితమని చెప్పుచున్నందున గీతలోని పూర్వోత్తరవాక్యములకు పరస్పర విరోధము సంభవించునుగదా? నిజమే, ఆ విరోధమును ఇట్లు పరిహరించుకొనవలెను.

ఎట్లన ఈ మహాప్రళయమునందు బ్రహ్మలోకము నశించి ప్రళయావసానమునందు మరల బ్రహ్మలోకము పుట్టును. కాన బ్రహ్మలోకమునకు పునర్జన్మయున్నందున పునరావృత్తి స్వభావముగలదియే బ్రహ్మలోకము.

అయితే నశించిన బ్రహ్మలోకము మరల పుట్టకున్నను అత్యంతసాదృశ్యమువలన అదియే యీ బ్రహ్మలోకమను ప్రత్యభిజ్ఞ కలుగుచున్నది. (లేక) బొత్తుగా లేని కుందేటికొమ్ము మున్నగునవి పుట్టుటలేదు. కాన స్వకారణమగు మాయయందు లీనమైయున్న బ్రహ్మలోకమే మరల పుట్టుచున్నందునను ప్రత్యభిజ్ఞ కుదరవచ్చును. పోనిండు, నిజముగా నశించిన బ్రహ్మలోకమునకు పునరాగమనము లేకపోవుగాక. అయినను ఏది జన్మనాశములుగలదియో, అదియే పునరావృత్తిగలదని యిచట వివక్షజేయుటచే జన్మనాశములుగల బ్రహ్మలోకము పునరావృత్తి కలదియే యగును.

ఇక అర్చిరాది మార్గముచే బ్రహ్మలోకము చేరినవారలకు, పునరావృత్తి లేకుండుట యనగా- బ్రహ్మలోకము నశించినను అచట నున్న జనులు ప్రళయావసానమునందుగూడ మరల సంసారమునకు స్వర్గాదిలోకములను గురించి రారనియు, వారు బ్రహ్మతోగూడ ముక్తు లగుదురనియు అను నభిప్రాయముతో జెప్పబడినది. "అనావృత్తిశ్శబ్దాత్" "కార్యాత్యయే తదధ్యక్షేణసహాతః పరమ భిధానాత్ " అను బ్రహ్మసూత్రములుగూడ నీ యభిప్రాయమును బలపరచుచునే సంగతములగుచున్నవి.

అయితే బ్రహ్మలోకమునకే ఆవృత్తియుండ అందున్నవారికి ఆవృత్తి యేల నుండదు? అనియనరాదు. విద్యామహిమవలన బ్రహ్మలోకగతులకు పునరావృత్తి యుండదు. లోకము నశించినచో లోకమునందలి జనులు నశించినట్లు లోకమునకు ఆవృత్తియున్నచో లోకమునందలి జనులకు మాత్ర మావృత్తి యేల నుండదన రాదు ? ఇచట సూక్ష్మమును గ్రహించవలయును. నాశమాత్రము పునరావృత్తికి కారణముకాదు. నాశము జన్మమాత్రమునకే కారణము. కాన బ్రహ్మలోకమునందలి జనులకు గల ఉపాధి పరిత్యాగరూపమయిన నాశము పునర్జన్మకు గారణము కాదు. బ్రహ్మలోకమునకు కొంతకాలము మాయయందు దాగియుండుట అను నాశము కలదు. అయ్యది పునర్జన్మకు కారణము కావున నిందు దోషము లేదు. దీనివలన స్వర్గలోకమును బొందినవారలకువలె బ్రహ్మలోకమును బొందినవారలకు కూడ నుపాధిపరిత్యాగరూపనాశము అనివార్యమగుటచే బ్రహ్మలోకమునకు పునరావృత్తి సిద్ధించుచున్నది.

కాని ఉపాధిపరిత్యాగరూపమయిన నాశము ఉభయులకు సమానమయినను స్వర్గలోకగతులు ఉపాధినాశానంతరము మరియొక ఉపాధిని స్వీకరింతురు. అదియే వారికి జన్మ; బ్రహ్మలోకగతులు అట్లు ఉపాధినాశానంతరము మరియొక ఉపాధిని స్వీకరింపరు. కావున వీరికి జన్మలేదు. వీరు బ్రహ్మతోగూడ ముక్తి నొందుదురు. కనుకనే ఈ యభిప్రాయముతో "అనావృత్తిశ్శబ్దాత్" అను సూత్రమును వ్యాసులు రచించిరి. "ఇమం మానవమావర్తం నావర్తంతే" (ఆవృత్తిగల మానవ లోకమునకు దిరిగిరారు) అను శ్రుతియు, "ఏకయా యాత్యనావృత్తిం" (శుక్ల గతిచే ననావృత్తిని బొందుదురు) అను గీతాస్మృతియు నీ యభిప్రాయమునందే బ్రహ్మలోకగతులు తిరిగి యుపాధిని బొందరను నభిప్రాయమునందే సమన్వితము లగు చున్నవి.

కాన బ్రహ్మలోక గతులకు పునర్జన్మ లేకున్నను బ్రహ్మలోకము మాత్రము పునరావృత్తిగలదియే యగును. ఈ భావమునే భాష్యకర్తలగు శ్రీశంకరులు సూచించిరి. కాన బ్రహ్మసాయుజ్యమునకు మాత్రమే జన్మనాశరూపమయిన ఆవృత్తి లేదు. మిగిలిన లోకము లన్నిటికి జన్మనాశరూపమయిన ఆవృత్తి గలదు.

లేక బ్రహ్మలోకమును బొందిన జీవులకు బ్రహ్మలోకమునందు దివ్యశరీర మును ధరించుటయను శరీరము గలదు. దానిని బరిత్యజించుట రూపమయిన నాశ మున్ను గలదు. పరబ్రహ్మను బొందినవారలకు శరీరసంబంధముగాని తన్నాశము గాని లేదు. కావున భగవంతుడగు నాత్మను బొందినవారలకే పునర్జన్మరాహిత్యము కనుక నిర్గుణబ్రహ్మను బొందినవానికే పునరావృత్తిరాహిత్యము పొసగును.

ఇట్లైనచో సగుణముక్తి స్థానమును బొందినవానికిగూడ పునరావృత్తిలేదని జెప్పెడి, "అనావృత్తిశబ్దాత్" అను బాదరాయణ సూత్రమునకు విరోధముగదా? అని యనరాదు. సగుణముక్తి స్థానమును బొందినవానికి తాత్కాలిక శరీరమును విడచిన తరువాత మరల శరీరగ్రహణముండదను నభిప్రాయముతో నా సూత్రము ప్రవర్తించినది. కాన పై సూత్రవిరోధము లేదు.

బ్రహ్మసాయుజ్యమును బొందినవానికి ఉపాధిసంబంధము లేదుగాన పునర్జన్మ లేదని తేలినది. దీనివలన బ్రహ్మలోకగతులకు నుపాధిసంబంధ ముండుటచే పునర్జ న్మార్హత గలదని సూచితమగుచున్నది.

ఇంతమాత్రమున బ్రహ్మలోకగతులకు పునర్జన్మ గలదని శంకింపదగదు. బ్రహ్మలోకమునందు వారలకు గలిగిన సమ్యగ్జ్ఞానముచే వారల యజ్ఞానము నశించినందున వారికి పునర్జన్మ ప్రసక్తి లేదు. కనుకనే "ఇహాచేదవేదీ దథసత్య మస్తి నచేదిహా వేదీ న్మహతీ వినష్టిః" అను శ్రుతి స్వర్గాది లోకములయందు

మోహము మెండగునుగాన మనుష్యలోకమునందే జ్ఞానము సంపాదించవలెనని జెప్పుచున్నది. అయితే బ్రహ్మలోకమునందు జ్ఞానము సులభముగా సంపాదించ వచ్చును. కాని బ్రహ్మలోకమును బొందుటయే కష్టసాధ్యము.

అథవా పునరావృత్తి శబ్దమునకు లక్షణచే స్థానభ్రంశమని యర్థము చెప్ప వచ్చును. కాన స్వర్గమును బొందినవానికి స్థానభ్రంశమెట్లుగలదో బ్రహ్మలోక మును చేరినవానికిగూడ అట్లే స్థానభ్రంశము గలదు. బ్రహ్మలోకగతుడు స్థానభ్రం శము లేనిదే పరమపదమును బొందనేరడు. కావున లోకములన్నియు పునరావృత్తి సహితములే యగుచున్నవి. బ్రహ్మమొక్కటియే పునరావృత్తిరహితము. "అనా వృత్తిశ్శబ్దాత్" అను సూత్రము బ్రహ్మలోకమును జేరినవాడు తిరిగి సంసార మండలమునకు రాడను అభిప్రాయముతో జెప్పబడినదికాని, బ్రహ్మలోకమునకు పునరావృత్తిలేదను అభిప్రాయముతోగాదని దెలియవలెను.

కావున స్వర్గాదిలోకములను పొందినవారలు, తిరిగి సంసారమండలమును బొందుదురుకాన పునరావృత్తి గలవారని చెప్పబడుచున్నారు. బ్రహ్మలోకమును పొందినవారలు వారికాశ్రయమగు బ్రహ్మలోకము పునరావృత్తి కలదగుటవలనను తమకుపాధియుండుటవలనను ఉపాధినాశము తమకు అపరిహార్యమగుటవలనను, పునరావృత్తిగలవారని జెప్పబడుచున్నారు. ఎవ్వడు బ్రహ్మసాయుజ్యము నొందునో వానికి ఏ విధముగను పునరావృత్తి లేదుగాన "మాముపేత్యతు కౌంతేయ, పునర్జన్మ నవిద్యతే" (నన్ను బొందినవాడు తిరిగి జన్మనొందడు) అని పునరావృత్తిరహితు డని జెప్పబడుచున్నాడు. అర్చిరాదిమార్గమున బ్రహ్మలోకమును బొందినవాడు తిరిగి సంసారమండలమునకు రాడు గనుక పునరావృత్తిరహితుడని జెప్పబడు చున్నాడు. కనుక నిందు పూర్వాపరవిరోధము లేదు.

స్వర్గాదిలోకములవలె బ్రహ్మలోకము అనిత్యముగనుక పునరావృత్తి సహి తము బ్రహ్మలోకమును బొందినవారలను బ్రహ్మచేసిన మహావాక్యోపదేశమువలన బ్రహ్మాత్మైక్యజ్ఞానము గలిగి బ్రహ్మభూతులగుదురుగాన వారికి పునరావృత్తిలేదని నిష్కృష్టార్థము. ఇందుకు అపరోక్షబ్రహ్మసాక్షాత్కారముగల శుకవామదేవా దులే దృష్టాంతము.

కావున "ఆబ్రహ్మభువనాల్లోకాః పునరావర్తినోఽర్జున"

"తత్ర ప్రయాతా గచ్ఛంతి బ్రహ్మ, బ్రహ్మవిదోజనాః"

"ఏకయా యాత్యనావృత్తి మన్యయాఽవర్తతే పునః" అను వాక్యములకు పర స్పర విరోధ మిసుమంతయులేదు. అని సంక్షేపము = రామానుజమతము- "మాము పేత్యతు కౌంతేయ" అను వాక్యమునకు "సత్యసంకల్పుడు, సర్వజ్ఞుడు అగు నన్ను

పొంది” అని రామానుజులు వ్యాఖ్యానమును చేసిరి. అది యుచితముగాదు. జీవేశ్వరులను వేరుపరచునట్టి మాయ యను ఉపాధియుండగా జీవుడు యీశ్వరుని బొందుట (ఈశ్వరసాయుజ్యము) సంభవింపదు. మాయ లేదనినచో ఈశ్వరునకు సత్యసంకల్ప సర్వజ్ఞత్వాదు లుండవు.

ఇంక విద్యచే జీవోపాధియగు నవిద్య నశించినను యీశ్వరోపాధియగు మాయ నశించనందున ఈశ్వరున కుపాధిగలదనియు అయినను ఉప్పునీటియందు మంచినీరుచేరినట్లు సోపాధికుడయిన ఈశ్వరునియందు, నిరుపాధికుడయిన జీవునకు ప్రవేశము సంభవించుననియు, జీవేశ్వరు లిరువురు ఉపాధి సహితులయినప్పుడే ఒకరియందు మరియొకరికి ప్రవేశము సంభవించదనియు ననరాదు. జీవునకు తన జ్ఞానముచే తనయజ్ఞానమును పోగొట్టుకొను సామర్థ్యముండ నీశ్వరునకు మాత్రము తనవిద్యచే దన మాయను బోగొట్టుకొను శక్తి యేలలేదు? అట్లు శక్తి లేనిచో సోపాధికుడయిన నీశ్వరునికంటె నిరుపాధికుడయిన జీవుడే గొప్పవాడుగాన జీవునకు ఈశ్వరప్రాప్తి యేల?

మాయోపాధికుడయిన బ్రహ్మకంటె నిరుపాధికుడయిన జీవు డధికుడగును. ఉపాధివిశిష్టమయిన ఘటాకాశముకంటె నిరుపాధికమయిన మహాకాశము గొప్ప దగుచున్నదికదా? ఉపాధిచే నుపహితపదార్థము పరిచ్ఛిన్నమగును. కావున నీశ్వరుడు పరిచ్ఛిన్నుడును, నిరుపాధికుడయిన జీవు డపరిచ్ఛిన్నుడును అగును. అట్టితరి అపరిచ్ఛిన్నుడు పరిచ్ఛిన్ననియందు బ్రవేశింప నేరడు.

జీవు డపరిచ్ఛిన్నుడయినను అణురూపుడుగాన నీశ్వరునియందు బ్రవేశింప సమర్థుడని యనరాదు. జీవు డణువయినచో శరీరమంతటనుండు బాధను దెలిసికొనలేక పోవును. మరియు మాయావ్యవహితుడయిన నీశ్వరుని యణువగు జీవుడు బ్రవేశింప సమర్థుడు గానేరడు.

మాయయందే ప్రవేశించునన్నచో నందుకు జ్ఞాన మార్జింప నవసరములేదు. అపుడు సుషుప్తియందువలె ముక్తియందుగూడ అజ్ఞానాభిభూతుడు గావలసి వచ్చును. ఇట్లు మాయను బొందినవాడు తిరిగి సంసారమునకు వచ్చును. అపుడు “మాముపేత్య” “పునర్జన్మ నవిద్యతే” అను వచనములకు వ్యాఘాతము కలుగును.

ఇంక జీవుడు మాయను భేదించుకొని లోపలనుండు నీశ్వర చైతన్యమును ప్రవేశించునన్నచో నదియు బొసగదు. మాయ భేద్యముగాదు. అయ్యది భేద్యమగుచో నీశ్వరు డేల భేదింపలేదు.

మరియు ఈశ్వరుడు మాయకు వెలుపలనుండుచో నీశ్వరునియొక్క సర్వవ్యాపకత్వమునకు భంగము వాటిల్లును. “అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారా

యణ స్థితః ” అను శ్రుతివిరోధముగూడ తటస్థించును. మాయయొక్క లోపలగూడ నీశ్వరచైతన్యము వ్యాపించియున్నచో నచట యవకాశము లేనందున జీవునకు ప్రవేశము సంభవింపదు. అవకాశమున్నచో నీశ్వర చైతన్యమునకు వ్యాపిత్వము సంభవింపదు.

ఇంక చైతన్యముకంటె వెలుపలనె మాయ యుండునన్నచో కారణమగు మాయయందే కార్యప్రపంచమున్నందున చైతన్యమునందు ప్రపంచము లేకపోవును. “ పాదోऽస్య విశ్వాభూతాని ” అనుశ్రుతి యీశ్వరచైతన్యమునందు ప్రపంచముండు నని చెప్పుచున్నందున శ్రుతివిరోధము తటస్థించును.

అయితే అద్వైతమతమున మాత్రము నిరవకాశమయిన చైతన్యమునందు ప్రపంచమెట్లుండును? వినుము. అద్వైతమతమున మాయచే నంతయు నుపపన్న మగును. మాయావాదమున ఇది యెట్లు పొసగుననను శంకయే పనికిరాదు.

కావున “ మామ్ ” అనుపదమునకు ప్రత్యగభిన్నమగు బ్రహ్మమే అర్థము గాని రామానుజులు చెప్పినట్లు సత్యసంకల్పుడగు నీశ్వరు డర్థముగాదు.

ఓయి ! గీతలయందంతటను “ మామ్ ” అను పదమునను బ్రత్యగభిన్న మయిన బ్రహ్మమే యర్థమయినచో శ్రీకృష్ణుడు అంతట “ మామ్ ” అని యేల జెప్పవలెను. “ త్వామ్ ” అని యేల జెప్పగూడదు? త్వచ్ఛబ్దార్థముగూడ ప్రత్యగ భిన్నబ్రహ్మమేకదా ? అనినచో వినుము. చెప్పునట్టి శ్రీకృష్ణునకు బ్రహ్మాత్మ సాక్షాత్కారముచే దాను బ్రహ్మయను నిశ్చయముండుటవలన “ మామ్ ” అని చెప్పెను. వినుచున్న అర్జునునకు బ్రహ్మాత్మసాక్షాత్కారములేక దనయందు దాను జీవుడను నిశ్చయమే యున్నందున “ త్వామ్ ” అని చెప్పలేదు.

ఇచట వక్తయగు శ్రీకృష్ణుడు పరమాత్మగనుక “ మామ్ ” అని చెప్పె ననరాదు. స్కాందపురాణమున మాఘమాహాత్మ్యమునందు నొకానొక బ్రాహ్మణుడు భార్యకు తత్త్వోపదేశమొనర్చు సమయమున నిట్లు చెప్పెను.

“ మయి సర్వాణి భూతాని తేషుచాహ మవస్థితః
మత్తః పరతరం నైవ విద్యతేऽహ మతః పరం. ” అని

ఇచ్చట మచ్ఛబ్దార్థమేమి? జీవుడనియందురా ? జీవునియందు సర్వభూతా ధారత్వము సర్వభూతాంతరాత్మత్వము, సర్వపరతత్త్వము, నిరతిశయత్వము అనెడి యీశ్వరధర్మములు కుదరవు. కావున నిచట మచ్ఛబ్దార్థము పరమాత్మయే యనవలెను. వక్తయగు బ్రాహ్మణమాత్రుడు వాసుదేవునివలె బరమాత్మ కానేరడు. కాన కృష్ణునివలె తత్త్వవేత్తలందరు పరమాత్మలనియే యనవలయును. పరమాత్మయే ఆత్మ, తత్త్వవేత్తగూడ ఆత్మయే యగును. కావున గీతాశాస్త్రమునందు శ్రీకృష్ణునిచే

జెప్పబడిన మచ్ఛబ్దమునకు (నే ననుశబ్దమునకు) నెచ్చటను జీవభిన్నుఁడగు నీశ్వరు డర్థమని భ్రమింపదగదు. ప్రత్యగభిన్నమయిన బ్రహ్మయనియే అర్థమును జెప్ప వలెను. ౧౬

శ్లో. సహస్రయుగ పర్యంతం అహర్యద్బ్రహ్మణో విదుః
రాత్రింయుగ సహస్రాంతాం తేఽహోరాత్రవిదో జనాః ॥ ౧౭ ॥

అ. రాత్రింబవళ్లు అను కాలపరిమాణమును దెలిసిన మహానుభావులు హిరణ్య గర్భునియొక్క పగటికాలము వేయి యుగములు పరిమాణము గలదనియు, రాత్రి కాలము వేయియుగములు పరిమాణము గలదనియును దెలిసికొనుచున్నారు. కాన కాలపరిచ్ఛిన్నమయిన బ్రహ్మలోకముగూడ బునరావృత్తి గలదియే యగుచున్నది.

ఇచట మూలమునందలి యుగశబ్దమునకు నాలుగుయుగములు యొక్క సముదాయమగు మహాయుగ మర్థము. "చతుర్యుగ సహస్రాణి బ్రహ్మణో దిన ముచ్యతే" అను స్మృత్యంతరము గూడ నీ యర్థమునే చెప్పుచున్నది. హిరణ్య గర్భునియొక్క పగటికాలము పూర్తి కాగానే, స్వర్గాది మర్త్యలోకములే నశించును గాని బ్రహ్మలోకము నశించదు. కాని యిట్టి రోజులు మూడువందల అరవై కాగా బ్రహ్మ కొక సంవత్సరమగును. ఇట్టి సంవత్సరములు యేబది పూర్తి కాగా, బ్రహ్మ కొక్క పదార్థమగును. రెండుపదార్థములు పూర్తియయినచో, బ్రహ్మయొక్క పరమాయుర్దాయము పూర్తియగును. అపుడు బ్రహ్మలోకముగూడ నశించును. కాన స్వర్గాది లోకములవలె బ్రహ్మలోకముగూడ కాలపరిచ్ఛిన్న మగుచున్నది. ఎవనియొక్క ఆయుస్సును కాలము నశింపఁజేయునో, వాఁడు కాలపరిచ్ఛిన్నుఁడని యర్థము.

ఇట్టి కాలపరిచ్ఛేదము లేనివాఁడు పరమాత్మ యొక్కఁడే. కావున నాతనికి జన్మనాశములు లేవు. కనుకనే శరీరసంబంధముగూడ లేదు. ఆత్మజ్ఞానమునకు బూర్వ మాత్మకుండు శరీరము మాయికముగాని వాస్తవికముగాదు. కావున పర మాత్మ వాస్తవముగ నశరీరుఁడని తెలియవలెను.

దీనివలన నాయా మతములవారిచే శరీరసహితులని యంగీకరింపబడిన విష్ణు, రుద్ర, గుణపతి, కుమారాదులందరు దేవులు కాలపరిచ్ఛిన్నులు, నాశశీలులు గాన జీవులేకాని యీశ్వరులుగారని తేలినది.

శరీరరహితుఁడయిన పరమాత్మయొక్కఁడే యీశ్వరుఁడు. విష్ణురుద్రాది శబ్దము లచే శరీరాంతర్వర్తియగు నాత్మయే వివక్షితమనినచో అపు డాతఁడు యీశ్వరుఁడే గాని జీవుడుగాఁడు.

కాన బ్రహ్మ సత్యమనియు ప్రపంచము మిథ్యయని దేలినది. బ్రహ్మ కాలానవచ్ఛిన్నుడగుటచే నిత్యుడనియు, బ్రహ్మభిన్నమయిన లోకములు, లోకపాలురు-అందరు కాలావచ్ఛిన్నులగుటచే అనిత్యులనియు సిద్ధించినది. కనుకనే యెవరు నిత్యుడయిన ఆత్మను బొందుదురో, వారు తిరిగి జన్మనొందరు. ఎవరు అనిత్యమయిన బ్రహ్మాదిలోకములను బొందుదురో వారు తిరిగి జన్మను బొందుదురనియును స్పష్టమయినది. ౧౭

అవ॥ ప్రజాపతియొక్క పగటికాలమందును రాత్రికాలమందును జరుగుదానిని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ అవ్యక్తా ద్వ్యక్తయస్సర్వాః ప్రభవంత్యహరాగమే,
రాత్ర్యాగమే ప్రలీయంతే తత్రైవావ్యక్త సంజ్ఞకే. ౧౮

అ॥ అవ్యక్తమన, నిద్రించుచున్న ప్రజాపతియొక్క నిద్రావస్థయని యర్థము. అనగా సమష్టిరూపమగు అజ్ఞానమని భావము. వ్యష్టిరూపమయిన అజ్ఞానము, మనబోటివారల నిద్రారూపము. కాని యీయది అవ్యాకృత మనదగదు. అవ్యాకృత మీశ్వరోపాధి కాని, హిరణ్యగర్భోపాధి గాదు.

ఇందు ఈ రహస్యమును గ్రహింపవలెను.

1. దేనియందు ఒకే లింగశరీరము లీనమైయుండునో, అది వ్యష్ట్యజ్ఞానము. ఈయది ప్రాజ్ఞుడగు జీవునకు వ్యష్ట్యుపాధి.

2. దేనియందు సమస్తమయిన లింగశరీరములు లీనమగుచున్నవో, మహాభూతములుమాత్రము లీనములు కావో, అది సమష్ట్యజ్ఞానము (దీనిని హిరణ్యగర్భుని నిద్రయని పేరు) ఈయది ప్రాజ్ఞులకు సమష్ట్యుపాధి.

(3) దేనియందు సమస్త లింగశరీరములు, పంచ మహాభూతములతోగూడ లీనములగునో అది యవ్యాకృతము. ఈయది ఈశ్వరోపాధి.

ఈ యవ్యాకృతము, మహాప్రలయమునం దుండును. మహాప్రళయమునందే మూర్తామూర్తములయిన సర్వదృశ్యములు లయించును. మోక్షమునం దవ్యాకృతముగూడ నశించును.

ఇట్లుండ నవ్యక్తశబ్దము అవ్యాకృతపరమగును (అవ్యాకృతమను నర్థము నిచ్చును). కాని మూలమునందు, (అహరాగమే, రాత్ర్యాగమే) పగటికాలమున రాత్రికాలమున అను లింగము (హేతువు) ఉండుట వలన అవ్యక్తశబ్దముచే నవ్యాకృతము గ్రహింపవీలులేదు. రాత్రింబవళ్లు ప్రజాపతియగు హిరణ్యగర్భునికే యుండునుగాని ఈశ్వరున కుండవు. ఎపుడు ప్రజాపతి మెలకువతో నుండునో

అపుడు పగలనియు, ఎపుడు నిద్రించియుండునో అప్పుడు రాత్రియనియు నీరెండును హిరణ్యగర్భునకు జెల్లునుగాని, యీశ్వరునకు జెల్లవు. ఈశ్వరునకు జాగ్రదాద్యవస్థలు లేవు.

ఓయి! అవ్యాకృత ముపాధిగాగలవా డీశ్వరుడగుచో నట్టి యీశ్వరుడు మహాప్రలయమునందు మాత్రమే యుండుటచే నీశ్వరునకు కాలత్రయమునందుండుట యను వ్యాపకత్వము సంభవింపదుగదా? కాదు. అవ్యాకృతోపహితచైతన్యమే మూర్తామూర్తోపహితము; అదియే ఈశ్వరుడు. లేక, ఈశ్వరోపాధియగు అవ్యాకృతమే మూర్తామూర్తరూపమున బరిణమించియుండుటచే తద్ద్వారా, యీశ్వరుడు గూడ సర్వవ్యాపకు డగుచున్నందున వ్యాపకత్వమునకు భంగములేదు.

ఇక మోక్షకాలమం దవ్యాకృతము లేనందున, అవ్యాకృతముగూడ కాలత్రయ వ్యాపకము గాదనరాదు. మోక్షదశలో కాలమే లేనందున కాలత్రయమను వ్యవహారమే వ్యాఘాతమగును.

ఇచట శ్రీధరుడు అవ్యక్తశబ్దము కారణవాచకమనియు కార్యముయొక్క అవ్యక్తస్వరూపము కారణాత్మకమనియు ననుచున్నాడు. సృష్టికి పూర్వము కార్యము అనభివ్యక్తమగుచు కారణరూపముతో నుండునని శ్రీధరుని ఆశయము. ఈ పక్షమున వ్యక్తములయిన భౌతిక పదార్థములకు కారణమగు నవ్యక్తము భూతసముదాయము. ఈయది చతుర్ముఖబ్రహ్మయొక్క దైనందిన ప్రళయమునందు గలదు. వ్యక్తమయిన భూతజాతమునకు కారణము అవ్యక్తమగు నవ్యాకృతము. ఈయది బ్రహ్మప్రళయమునందుఁ గలదు. బ్రహ్మయొక్క పగటికాలమున సమష్ట్యజ్ఞానము నుండి వ్యక్తములయిన స్థావరజంగమ పదార్థములు పుట్టును. రాత్రికాలమున అవ్యక్తమని పేరుగల సమష్ట్యజ్ఞానమునందు వ్యక్తములయిన పదార్థములన్నియు ప్రవిలీనములగును.

ఈయవి సత్కార్యవాద సిద్ధాంతప్రకారము పుట్టుకకు బూర్వము కారణరూపముతోనుండియే పుట్టుచున్నవి.

ఓయి! ప్రలయకాలమున సూక్ష్మావస్థతోనున్న పదార్థములన్నియు హిరణ్యగర్భోపాధియగు అజ్ఞానమునందు లీనమైయుండుననియు ప్రపంచమునందు స్థూలావస్థతో గూడికొని మరల యజ్ఞానమునుండి వచ్చుననియు జెప్పబడినది. ఇందు ఈ వ్యక్తులకు (పదార్థములకు) సూక్ష్మావస్థ మొదటిదా? లేక స్థూలావస్థ మొదటిదా? అనినచో వినుము. ప్రపంచ మనాదియగుటచే నీ ప్రశ్నయే పొసగదు. ౧౮

శ్లో. భూతగ్రామ స్స ఏవాయం భూత్వాభూత్వా ప్రలీయతే.
రాత్ర్యాగమే అవశః పార్థ! ప్రభవత్యహరాగమే ॥ ౧౯ ॥

అ. పూర్వశ్లోకమున అజ్ఞానమునుండిపుట్టు వ్యక్తులు (పదార్థములు) ప్రలయ కాలమున దిరిగి యజ్ఞానమును బ్రవేశింతురని చెప్పబడినది. ప్రలయకాలము పూర్తి కాగా తిరిగి సృష్టిప్రారంభమున నూతనమయిన వ్యక్తులు పుట్టుదురని యంగీకరించు పక్షమున నాలుగు దోషములు వాటిల్లును.

(1) పూర్వకల్పమునందలి వారు, తాము చేసినకర్మను పూర్తిగ ననుభవించ కుండగనే ప్రకృతిలీనులయిపోయిరిగాన, కృతహానమను దోషము మొదటిది. (కృతహానమనగా చేసినపని చెడిపోవుట).

(2) మరల సృష్టిలో, అజ్ఞానమునుండి పుట్టువారు తాముచేయని కర్మలకు ఫలమనుభవింతురు గాన అకృతాభ్యాగమమను దోషము రెండవది.

(అకృతాభ్యాగమ మన చేయనికర్మ అనుభవమునకు వచ్చుట.)

(3) వెనుకటి కల్పమునందు ప్రకృతియందు లీనమైనవారు శాస్త్రజన్య జ్ఞానముగాని, గురూపదేశముగాని లేకుండగనే ముక్తులయిరిగాన నందఱు ముక్తి జెందుదు రనుదోషము మూడవది.

4. విహితకర్మను జేసినవారు, నిషిద్ధకర్మలను జేసినవారు- ఉభయులు యేమాత్రము భేదములేకుండ ప్రలయకాలమున నజ్ఞానమునందు లీనమగుచుండిరి గాన, విధి నిషేధశాస్త్రము వ్యర్థమగు ననునది నాల్గవదోషము.

ఈ దోషములన్నియు పరిహరింపదలచి యీ శ్లోకము ప్రవర్తించినది.

లింగశరీరముగల జీవసముదాయము ప్రతికల్పమునందును, స్థావరజంగ మాత్మకమగు స్థూలశరీరసంయోగమున పుట్టుచున్నది. ప్రతి ప్రలయమునందును స్థూలశరీర వియోగమువలన మరణించుచున్నది. దీనివలన పూర్వకల్పమునందున్న భూతసముదాయమే యీ కల్పమునందు బుట్టెనుగాని, వేరుగాదని తేలినది. కనుక కృతహానాకృతాభ్యాగమము లను దోషములు రెండును ప్రసక్తించవు.

స్థూలశరీరము నశించినను, ప్రలయకాలమున లింగశరీరము అజ్ఞానమునందు దాగి (లీనమై) యుండుటచే ప్రలయకాలమున జీవులకు ముక్తి కలుగదు. కాన సర్వ ముక్తి ప్రసంగమను దోషములేదు.

ఆయాజీవుల యంతఃకరణములయందు వారు వారాచరించిన పుణ్య పాపకర్మలయొక్క సంస్కారము లుండుటవలనను అసంస్కారవశమువనే మరల ప్రపంచమునందు వారివారి కుచితమయిన పుణ్యాపాప శరీరభోగములు సంభవిం చుటవలనను, విధినిషేధ శాస్త్రములకు వైయర్థ్యములేదు.

గురుశాస్త్రోపదేశములేనిదే లింగదేహమునకు కాలమువలన నాశము లేదు కాన మోక్షశాస్త్రమునకుగూడ వైయర్థ్యములేదు.

రామానుజ మతము:

ఇచట రామానుజులు: అవ్యక్తపదమునకు చతుర్ముఖబ్రహ్మయొక్క శరీరమని వ్యాఖ్యజేసిరి. ఇది యుక్తముగాదు. చతుర్ముఖునియొక్క స్థూలశరీరమునందు జీవులు ప్రవేశించుటగాని, దానినుంచి బయలు వెడలుటగాని సంభవించదు. తండ్రి శరీరమునుండి కుమారునిశరీరము పుట్టినట్లు, చతుర్ముఖబ్రహ్మ శరీరమునుండి జీవరాశి పుట్టుననుట యుచితముగాదు. చతుర్ముఖునియొక్క మనస్సుచేతనే తరచుగా ప్రపంచమంతయు పుట్టును. బ్రహ్మసృష్టి సంకల్పపూర్వకము, సనక, సనందనాదులు బ్రహ్మకు మానసపుత్రులుగాని, శరీరమున బుట్టినవారు గారు. చతుర్ముఖునియొక్క శరీరమునుండి ప్రజాపతిమున్నగువారి దేహములు పుట్టినను మనబోటివారల శరీరములు మాత్రమట్లు పుట్టుటలేదు.

జీవులు వారివారి శరీరమునందు, వారున్నటుల బ్రహ్మశరీరమునందు, సర్వజీవులు కలరని యనరాదు. అట్టితరి బ్రహ్మశరీరమునందెల్ల జీవులకు స్వీయత్వాభిమాన ముండవలెను. ప్రలయావస్థయందట్టి యభిమానములేకున్నను ప్రలయము గడచిన నుత్తరక్షణమందైనను, అట్టి యభిమాన ముండవలెను. ఉత్తరక్షణము నందే చతుర్ముఖుని శరీరమునుండి బయలువెడలి ప్రపంచములోనికి వచ్చుటచే నట్టి యభిమానమున కవకాశము లేదనరాదు. ప్రలయము గడచినవెంటనే (సృష్టి ప్రారంభమునందే యెల్లజీవులకు శరీరములు సృష్టియగు ననుట చెల్లదు. మొట్టమొదట ప్రజాపతులు పుట్టి తరువాత చాలకాలమునకుగాని ప్రపంచసృష్టి జరుగదు. అయితే అంతవరకు (తమకు శరీరములు సృష్టియగునంతవరకు) జీవులు అజ్ఞానమునందు లీనమై యుందురనుట పొసగదు. అట్టితరి, లాఘవము నపేక్షించి యజ్ఞానమే అవ్యక్తమనుట యుక్తమగును. ఇంక బ్రహ్మశరీరము అవ్యక్తశబ్దార్థమని వ్యాఖ్యానించుటలో ప్రయోజనమేమి? కావున రామానుజులు చేసిన అవ్యక్త శబ్దార్థ నిర్వచన సమంజసము గాదు. ౧౯

అవ॥ అక్షరబ్రహ్మయొక్క స్వరూపమును నిర్వచింపదలచి ముందుశ్లోకము ప్రవర్తించుచున్నది.

శ్లో. పరస్తస్మాత్తు భావోఽన్యోఽవ్యక్తోఽవ్యక్తాత్సనాతనః
యస్స సర్వేషు భూతేషు నశ్యత్సు న వినశ్యతి ॥ ౨౦ ॥

అ. దృశ్యత్వ, జడత్వ, మిథ్యాత్వాది లక్షణములుగల అజ్ఞానముకంటె ద్రష్టృత్వ చిదాత్మత్వ, సత్యత్వాది లక్షణములుగల అక్షరపురుషుడు విలక్షణుడు. ఈతడు

ఇంద్రియగోచరుడుకాడు. అయినను ఆత్మరూపు డగుటవలనను సాక్షిభాస్యుడగుట
వలనను, లేడనుటకు వీలులేదు. అక్షరపురుషుడు అవ్యక్తము (అజ్ఞానము) కంటె
విలక్షణుడని చెప్పుటచే నవిద్యా (నవ్యక్త) కార్యమయిన భూతరాశికంటెగూడ
వైలక్షణ్యము సిద్ధించుచున్నది. మృద్విలక్షణమగు జలము మృత్కార్యమయిన
ఘటముకంటె విలక్షణమగుట లోకసిద్ధము.

అవ్యక్తము జడరూపమనియు, భూతరాశి చిదచిద్రూపమనియు గావున
నీ రెంటికి నభేదము అసంభవమని యనరాదు. భూతము లనకార్యకరణ సంఘాత
ములు. ఈయవి జడరూపములు. కనుకనే అవ్యక్తమువలన పుట్టుచున్నవి. అక్షరు
డొక్కడే చిద్రూపుడు.

ఇట్టి యక్షరబ్రహ్మ, హిరణ్యగర్భాది స్తంబాంతభూతములు నశించుచున్నను
తాను నశించడు. దీనివలన "అవినాశితు తద్విద్ధి" అను ద్వితీయాధ్యాయ శ్లోకము
స్మృతిగోచర మగుచున్నది. ఇచట భూతశబ్దమునకు జీవుడర్థమని చెప్పి జీవులు నశించు
చున్నను పరమాత్మ నశించడని యనరాదు. అపుడు "అజో నిత్య శ్శాశ్వతోఽయం
పురాణః" అను శ్రుతి విరోధము ప్రాప్తించును.

ఇక జీవశబ్దమునకు చిదాభాస విశిష్టమయిన బుద్ధులు అర్థమని యంగీకరించి
నచో వారలు అనేకులు సంసారులు, నాశశీలురును అగుదురు. అయినను వారు
గూడ ముక్తియందే నశింతురుకాని ప్రళయకాలమున నశింపరు. అట్టితరి ప్రళయ
కాలమున అందరు ముక్తులు గావలసివచ్చును.

అయితే భూతశబ్దమునకు శరీరసంఘాత మర్థమయినను ప్రలయాదికాలముల
యందు లింగ, కారణ దేహములు నశింపవుగదా? మూలమున "సర్వేషు భూతేషు"
అని యెట్లు చెప్పబడినదని యనరాదు. స్థూలదేహనాశాభిప్రాయముతోనే మూల
మున అట్లు చెప్పబడినది. లోకమునందుగూడ స్థూలము నశించినంతమాత్రముననే
దేవదత్తుడు మృతుడను వ్యవహారము కలుగుచున్నది. సూక్ష్మదేహము అజ్ఞానము
నందు లీనమై సంస్కారరూపముతో నుండునుగాన దానికి నాశ మౌపచారికము.
కారణశరీర మనగా నవిద్యయే; అయ్యది విక్షేపశక్తిని సంకోచపరచుకొని కేవలము
ఆవరణశక్తినాధారపరచుకొని, ప్రళయకాలమున జీవులను మోహపెట్టుచు నుండును.
ఇట్టి యవ్యక్తమునకు (అజ్ఞానమునకు) ప్రళయకాలమునగూడ నాశము లేదు.
ముక్తియందు మాత్రమే యవిద్య (అవ్యక్తము) నశించును.

ఇట్లు మహాప్రళయమందు స్థావరజంగమాత్మకములయిన సకల స్థూలశరీర
ములు స్వరూపముతో నశించుటవలనను సూక్ష్మదేహములు అవిద్యయందు లయిం
చుటవలనను అక్షరుడొక్కడే మాయాతీతుడై మాయకు సాక్షిగానుండు నని

తేలినది. కావున జీవేశ్వరభేదమునకుగాని, జీవభేదమునకుగాని యవకాశము లేదు.

రామానుజమతము:-

అవ్యక్తపదమునకు అక్షరుడగు జీవు డర్థమని రామానుజులు చెప్పిరి. ఈయది సరిగాదు. జీవులనగా ప్రాణధారులు వీరు అవ్యక్తమువలన బుట్టుదురు. కాన యవ్యక్తముకంటె విలక్షణులు గారు. నశ్వరులు గనుక అవినాశులుగూడ గారు. రామానుజులు చెప్పెడి జీవులు భూతశబ్దవాచ్యు లగుదురు, భూతములు నశించుచుండగా భూతములకంటె విలక్షణమయిన అక్షరుడు జీవుడు గానేరడు. సర్వోపాధి వినిర్ముక్తుడగు నక్షరుడు ప్రాణమను నుపాధియుక్తుడు గానేరడు. భేదకమగు నుపాధి లేదుగాన నక్షరునియందు భేదముగూడ సిద్ధింపదు. కాక అక్షరుడు జీవుడగుచో అక్షరునికంటె గొప్పవాడు పురుషుడుండగా, "పురుషాన్న పరం కించి త్సా కాష్ఠా సా పరాంగతిః" అని చెప్పుట చెల్లదు. కావున నిచట అవ్యక్తుడగు నక్షరుడు ప్రత్యగభిన్నమయిన పరమాత్మయే కాని జీవుడు గాడు. ౨౦

శ్లో. అవ్యక్తోఽక్షర ఇత్యుక్త స్తమాహుః పరమాం గతిమ్
యం ప్రాప్య ననివర్తంతే తద్ధామ పరమం మమ ॥ ౨౧ ॥

అ. పూర్వశ్లోకమున నేయక్షరుడు అవ్యక్తశబ్దముచే జెప్పబడెనో, అట్టి యక్షర సంజ్ఞకమగు పరబ్రహ్మమే నిరతిశయమగు ప్రాప్యస్థానము. ఈయది పునరావృత్తి రహితమగుటచే పరమగతియని చెప్పబడుచున్నది. స్వర్గాదులు పునరావృత్తి కలవగుటచే పరమపదములు గావు. జీవులు యే స్థానమును జెంది మరల సంసార మనుభవించుటకు రారో, అట్టి ధామము (స్థానము) (స్వరూపము) సర్వవ్యాపకుడ నగు నాది ఇచట ధామశబ్దమునకు స్వరూపమని నిష్కృష్టార్థము చెప్పవలెను. సర్వవ్యాపకుడగు శ్రీ మహావిష్ణువునకు ప్రత్యేకస్థాన ముండ నేరదు. దీనివలన అక్షరపురుషుని స్వరూపము అవ్యక్తముకంటె పరమనియు, అవ్యక్తముకంటె విలక్షణమనియు, సనాతనమనియు, అవ్యక్తమనియు, నాశరహితమనియు సర్వభూత వినాశసాక్షియనియు, విష్ణువుయొక్క పరమపదమనియు, పునరావృత్తి రహితమనియు, సదా సద్రూపమనియును సిద్ధించినది.

రామానుజ మతము-

ఇచట రామానుజులు : అచేతనప్రకృతి యొక నియమనస్థాన మనియు, జీవప్రకృతి రెండవ నియమనస్థాన మనియు, ముక్తస్వరూపము పరమ నియమన స్థానమనియును, "తద్ధామ పరమంమమ" అను తురీయపాద నిర్వచన సందర్భమున వివరించిరి. ఈయది అత్యల్పము. ముక్తాత్మస్వరూపము తనతో నభిన్నమగుచుండ, దనచే నియమ్యమగుట సంభవించదు. ముక్తుడుగూడ నియమింపబడుచో వానికి

ముక్తత్వమే సిద్ధింపదు. ముక్తియందే మాత్రము దుఃఖముండ వీలులేదు. సుషుప్తి యందు అంతకరణమున్నను తత్తాదాత్మ్యాధ్యాస లేనంతమాత్రమున జీవున కేమాత్రము నియమనము లేకపోవుచుండ ముక్తిదశలో సర్వోపాధులు నశించిన జీవునకు నియమనమనునది యెట్లు పొసగును?

కనుక నీయది జీవునియొక్క వాస్తవస్వరూపమును దెలియకజేసిన భాష్యముగా ననుపేక్షణీయము.

మరియును, వారు "ధామ" పదమునకు "తేజస్సు" అని యర్థమును జేసిరి. అది యుక్తము. అం దాక్షేపమేమియు లేదు. కాని యక్షరుడు, విష్ణువున కంగభూతుడని యనిరి. ఈయది యుక్తముగాదు. అక్షరుడే యాత్మకాన యాతడు సర్వశేషి. శేషత్వ మాతని కసంభవము. ప్రకృతివియుక్తమయిన జ్ఞానమే యాకారముగా గల ఆత్మ పరమాత్మల కంగాంగిభావ కల్పన మసంగతము.

ముక్తజీవుడు అపరిచ్ఛిన్న జ్ఞానరూపుడగుటచే విష్ణువు కద్విలక్షణుడు గానేరడు. అపరిచ్ఛిన్న జ్ఞానమునందు పరిచ్ఛేదకము (భేధింప చేయునది) లేనందున జీవేశ్వరభేదమున కవకాశము లేదు. జ్ఞానము లనేకము లయినచో నొకజ్ఞానమునకు మరియొక జ్ఞానముతో పరిచ్ఛేదము సిద్ధించుచున్నందున, జ్ఞానమున కపరిచ్ఛిన్నత్వము సంభవించదు ॥౨౧॥

శ్లో. పురుష స్సపరః పార్థ భక్త్యా లభ్య స్త్వనన్యయా
యస్యాంతస్థాని భూతాని, యేన సర్వమిదం తతమ్ ॥౨౨॥

అ. ఓయి అర్జునా! భూతములు యే పురుషుని లోపలనుండునో యే పురుషునిచే ప్రపంచమంతయు వ్యాపించబడినదో, అట్టి పరమపురుషుడు అనన్యభక్తిచే బొందబడును. (పురిదేహే శేత ఇతి పురుషః) శరీరమునందు పరుండియుండును గాన పురుషు డనబడును. (పిపర్తి పూరయతి సర్వమితి పురుషః) ప్రపంచమంతయును నిండింపజేయువాడుగాన పురుషుడు. పరిపూర్ణమయిన ఆకాశము కుండలోపల నుండినట్లు పరిపూర్ణుడగు పరమాత్మగూడ శరీరములోపల నుండుట పొసగును.

పురుషుడు (పరుడు) గొప్పవాడనుటలో "ఇంద్రియేభ్యః పరాహ్యర్థాః అర్థేభ్యశ్చ పరం మనః। మనసస్తు పరాబుద్ధిః బుద్ధేరాత్మా మహాన్పరః। మహతః పర మవ్యక్తం అవ్యక్తాత్పురుషః పరః। పురుషాన్న పరం కించిత్సాకాష్ఠా సాపరాగతిః" అను శ్రుతి ప్రమాణమగుచున్నది.

ఇచట జ్ఞానము భక్తి శబ్దార్థము. అద్వితీయాత్మయందు సేవాదిరూపమయిన భక్తి సంభవింపదు. "జ్ఞానాదేవతు కైవల్యమ్" అను శ్రుతి జ్ఞానమువలననే ముక్తియని చెప్పుచున్నది.

నిరవకాశుడయిన ఆత్మయందు భూతము లెట్లుండునని ప్రశ్నింపరాదు. నిరవకాశునియందుగూడ మాయచే నవకాశము లభించును. భూతములున్నను ఆత్మ యొక్క నిరవకాశత్వమునకు భంగములేదు. భూతజాతము కార్యరూపము గనుక గారణమయిన పురుషునియందుండుట యుచితము. ఘటాదులు మృదాదుల యందును, రజతాదులు శుక్తికాదులయందును యుండుట లోకసిద్ధము.

పరమాత్మ ప్రపంచమునకు పరిణామ్యుపాదానముగాని, వివర్తోపాదానముగాని యగుటచే భూతాధిష్ఠానమగుచున్నాడు.

ఇట్లు భూతములు పురుషునియందుండుచో, పురుషునకు సద్వితీయత్వము కలుగునుగదా యనరాదు. మృత్తుయందున్న ఘటముతో మృత్తునకు సద్వితీయత్వము గాని శుక్తికయందలి రజతముతో శుక్తికకు సద్వితీయత్వముగాని ఆకసమునందలి నైల్యముచే నాకసమునకు సద్వితీయత్వముగాని కనిపించుటలేదు. మాయామయ మయిన వస్తువులచే సత్యవస్తువునకు సద్వితీయత్వముండదు. మరీచికాజలములచే భూమికి పంకిలత్వము సంభవింపదు. పోనిండు మాయతో సద్వితీయత్వము కలుగును గదా? కాదు. అదియును మిధ్యయే. నిజముగా మాయగూడ లేదు. మృత్తికయందు ఘటాకారము, ఘటనామము గల్పింపబడినట్లు ఆత్మయందు భూతముల నామ రూపములు కల్పింపబడినవి.

కావున అద్వితీయమగు బ్రహ్మమే పురుషుడు. ఆతడు జ్ఞానమాత్రము చేతనే లభ్యుడగును. పురుషస్వరూపజ్ఞానమే పురుషస్వరూపలాభము. ఘటస్వరూప మును తెలియనివాడు యెదుటనున్న ఘటమును బొందలేడు.

రామానుజమతము:

"పురుష స్సపరః పార్థ" అనుచోట పరపురుషుడు పరమపురుషుడగు విష్ణువుగాని ప్రత్యగాత్మ గాదనియు, వాడు భక్తిచేతనే లభ్యుడనియు రామానుజు లనిరి. అది సరిగాదు. వెనుకటి శ్లోకములచేఁ జెప్పబడిన సనాతనత్వ, అవ్యక్త విలక్షణత్వ సర్వవ్యాపిత్వాది లక్షణములు గల యక్షరపురుషునికంటె పరమ పురుషుడని మరియొకడుండడు. "పురుషాన్న పరం కించిత్" అను శ్రుతిగూడ పురు షునికంటె గొప్పవాడు లేడని నిరసించుచున్నది. శ్రీకృష్ణుడుగూడ గీతలలో "మత్తఃపరతరం నాన్యత్" అని తనకంటె గొప్పదేదియు లేదని నిరూపించి యున్నాడు. "అవినాశితు తద్విద్ధి యేన సర్వమిదం తతమ్" అను శ్లోకమును మీరు గూడ పురుషపరముగ వ్యాఖ్యానించియున్నారు. పురుషుడు సర్వవ్యాపకుడగుచో నింక పరమపురుషుని కల్పింపనేల? పురుషునకు సర్వవ్యాపకత్వము లేదన్నచో బురు షునకు పురుషత్వమే లేకపోవును. "అవినాశి" అను శ్లోకమునందు జెప్పబడిన

“యేన సర్వమిదం తతమ్” అనునది విరుద్ధమగును. అచ్చట సర్వపదము దేహపరము గాని, ప్రపంచపరముగాదని యనరాదు. అట్లనుటకు ప్రమాణములేదు. కాన సర్వ ప్రపంచము వ్యాపించియుండుననియే చెప్పవలెను.

వ్యష్టిశరీరమును వ్యాపించినంతమాత్రమున బురుషుడు (జీవుడు) పూర్ణుడగుచో, కుండయొక్క యుదరభాగమును వ్యాపించినందున జలముగూడ పూర్ణమనవలయును. మరియు మీ మతమున పురుషుడు (జీవుడు) అణువు, కాన యాతనికి పూర్ణత్వము బొత్తుగా కుదరదు. కావున జీవేశ్వరులకు భేదమంగీకరించి, వారిరువురకు సర్వవ్యాపిత్వమును జెప్పుట కుదరదు. “అవినాశితు తద్విద్ధి” “పురుష స్సపరః పార్థ” అను రెండు శ్లోకములచే, శ్రీకృష్ణుడే జీవేశ్వరులకు సర్వవ్యాపిత్వమును జెప్పియున్నాడు. ఈయది భేదవాదమున నుపపన్నముకాదు. గనుక జీవేశ్వరుల కభేదమును అవశ్యము అంగీకరించి తీరవలయును.

కావున పురుషాతిరిక్తుడగు పరమపురుషు డొకడు లేడు. పరమశబ్దము లేకుండగనే కేవల పురుషశబ్దము పరమాత్మయందు బ్రయోగింపబడుచున్నది. “తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వం” “సహస్రశీర్షా పురుషః” ఇత్యాది శ్రుతులయందు-

ఇట్లైనచో, పరమాత్మయే పురుషుడుగాని, జీవుడు పురుషశబ్దవాచ్యుడు గాడని యనరాదు. జీవునియందు పురుషశబ్ద ప్రయోగము సర్వ సమ్ప్రతిపన్నము. (అందరిచే నంగీకరింపబడినది.)

ఓయి! “అవ్యక్తో౽క్షర ఇత్యుక్తః” అను శ్లోకమునందు అక్షరుడు చెప్పబడెను. “పురుష స్సపరః పార్థ” అను నీశ్లోకమునందు పురుషుడు జెప్పబడెను. అక్షరుని కంటె పురుషుడు లేడని యనవలయును. కాన వీరిరువురకు జీవేశ్వరరూపమగు భేద మంగీకరింపక దప్పదు. కావున అక్షరుడు జీవుడనియు, పురుషుడు యీశ్వరుడనియు ననవలెను. అనినచో నట్లుకాదు. “అవ్యక్త” శ్లోకమునందు జెప్పబడిన అక్షరపురుషుని పొందుట కిచట నుపాయము మాత్రమే “పురుషస్సపరః పార్థ” అను శ్లోకమునందు జెప్పబడినది కాని, తద్విలక్షణుడగు పురుషుడు చెప్పబడలేదు. సమానాకారులయిన వారికి వైలక్షణ్యము అసంభవము. ఉభయులు ప్రకృతివివిక్తమయిన జ్ఞానాకారులగుచుండ వీరికి భేద మసంభవము. జ్ఞానబలక్రియాశక్త్యాదులు హెచ్చుతగ్గులుగా నుండుటయే వీ రిరువురకు భేదమని యనరాదు. అయ్యవి యుపాధిధర్మములుగాని, స్వరూపధర్మములు గావు. ముక్తిదశయందు జీవున కుపాధి యుండదు. ఈశ్వరున కుపాధి యుండుననుట హాస్యాస్పదము. జీవుడు యీశ్వరుని యుపాసించి నిరుపాధికు డాయెను. కాని యీశ్వరుడుమాత్రము సోపాధికుడేయని-

చెప్పుట లజ్జావహము - కావున నుపాధి వియుక్తమయిన చైతన్యమునకు భేదము గగనకుసుమాయితము.

కనుక అజ్ఞానముకంటె విలక్షణమయిన అక్షరపురుషుడు ప్రత్యగభిన్నమయిన పరమాత్మయే గాని వేరుకాదు. వానిని బొందు నుపాయము జ్ఞానమేకాని భక్తి గాదు. భక్తిద్వైత విషయము ద్వైతము భయహేతువని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. కాన భయహేతువగు భక్తి ముక్త్యుపాయము కానేరదు ॥౨౨॥

అవ. ప్రణవమును బ్రహ్మదృష్టితో నుపాసనజేసిన యోగులకు హిరణ్యగర్భలోక ప్రాప్తిద్వారా పరమాత్మప్రాప్తికొరకు నర్చిరాది మార్గము చెప్పదలచి యుత్తరగ్రంథ మారంభింప బడుచున్నది. అర్చిరాది మార్గస్తుతికొరకు ధూమాది మార్గముగూడ నుపదేశింప బడుచున్నది.

శ్లో. యత్రకాలే త్వనావృత్తిం ఆవృత్తిం చైవ యోగినః
ప్రయాతా యాంతి తం కాలం వక్ష్యామి భరతర్షభ ॥౨౩॥

అ. ఓయి భరతశ్రేష్ఠుడా! ఏ మార్గమునందు మరణించిన యోగులు పునరావృత్తిని (పునర్జన్మను) బొందరో ఆయుత్తర మార్గమును, ఏమార్గమునందు మరణించిన యోగులు పునరావృత్తిని బొందుదురో ఆ దక్షిణమార్గమును జెప్పెద వినుము.

మూలమునందలి కాలశబ్దమునకు కాలాభిమాని దేవతలచే గుర్తింపబడు మార్గ మర్థము.

"ఏకయా యాత్యనావృత్తి మన్యయా వర్తతే పునః"అను పై శ్లోకమునందు జెప్పబడు ఆవృత్త్యావృత్తులు మార్గధర్మము లగునుగాని, కాలధర్మములుగా నేరవు. కాలశబ్దమునకు మార్గమని యర్థమును జెప్పుట భాష్యవిరుద్ధమని యన దగదు. "తత్ర ప్రయాతా గచ్ఛంతి" అనుచోట "తత్ర" అను పదమునకు భాష్యకర్తలే మార్గ మర్థమని, నిర్ణయించిరి. దాని ననుసరించి యిచటగూడ మార్గార్థము ను వర్ణించుటయే యుచితము.

ఓయి! అచ్చట భాష్యముగూడ మూలవిరుద్ధమే యగుచున్నది. మూలమున కాలశబ్దము మాత్రమే కనిపించుచున్నది. దక్షిణాయనమందు శరతల్పమును బొందిన భీష్ముడు యుత్తరాయణపుణ్యకాలమున కెదురుచూచెను. కాన కాలశబ్దమునకు మార్గమర్థమని యనరాదు. అనినచో నట్లు కాదు. "శుక్లకృష్ణే గతీహ్యేతే" "ఏతే సృతీపార్థ జానన్" అను శ్లోకమునందు కాలశబ్దము గతి, సృతి శబ్దములచే బరామృశింపబడినది. గతి, సృతిశబ్దములకు మార్గమర్థ మనునది నిర్వివాదము. కావున భాష్యము మూలవిరుద్ధము కాదు.

మరియు నుత్తరాయణమునందు శుక్లపక్షమున పగటికాలమునందు మరణించినవారు యుత్తరమార్గమున బోవుదురనియు, దక్షిణాయనమునందు గృష్ణపక్షమున రాత్రికాలమున మరణించినవారు దక్షిణమార్గముచే బోవుదురనియు, గావున కాలమార్గములు రెండును జెప్పవలెనని యనరాదు. అట్లైనచో నుత్తరాయణమునం దేపాపియు మరణించడనియు, దక్షిణాయనమునందు యేసుకృతియు మరణింపడనియు జెప్పవలయును.

ఇట్టి వ్యవస్థ యెచ్చటను గానరాదు. క్రిమికీట పశుపక్ష్యాదులు, స్థావరములున్ను యుత్తరాయణమునందుగూడ మరణించుచున్నవి. బ్రహ్మజ్ఞానులు దక్షిణాయనమునందుగూడ మరణించుట జూచుచుంటిమి.

మరియు నుత్తరాయణమున కృష్ణపక్షమునందు పగటికాలమున మరణించినవారలకుగాని, శుక్లపక్షమునందు రాత్రికాలమున మరణించినవారలకుగాని యుత్తరమార్గ గమనము లేకపోవును. అట్లే దక్షిణాయనమునందు శుక్లపక్షమున రాత్రిపూట మరణించిన వారలకుగాని, అందు కృష్ణపక్షపు పగటికాలమున మరణించినవారలకుగాని దక్షిణమార్గ గమనమున్ను లేకపోవును. ఇట్టివారల ప్రయాణమునకు వేరొక మధ్యమార్గము వినబడుట లేదు. వీరల కధోగతియే యనియు ననరాదు. పాపుల కధోగతి ఫలమయినను, విహితకర్మల నాచరించిన వారలకయ్యది ఫలము గానేరదు. విహితాచరణులు గూడ నిట్లు మరణించుట గలదు.

మరియు దక్షిణాయనమున కృష్ణపక్షమునందు రాత్రికాలమున మరణించినవారలకు చంద్రలోక ప్రాప్తి కలుగుచుండగా, నుత్తరాయణమునందు గృష్ణపక్షమున రాత్రి మరణించినవారలకుగాని, దక్షిణాయనమున శుక్లపక్షమునందు పగటికాలమున మరణించినవారలకుగాని, వేరుగ జెప్పనేల ? యను నర్థాపత్తి ప్రమాణమువలననే వీరికి చంద్రలోక ప్రాప్తి సంభవించును. ఇందు యిష్టాపత్తి చూపదగదు "ధూమోరాత్రిస్తథా కృష్ణ షణ్మాసా దక్షిణాయనమ్" అను వచనముయీ కాలమునందు మరణించినవారలకే చంద్రలోకప్రాప్తిని వర్ణించుచున్నది.

మరియు పగలు, రాత్రి, శుక్ల కృష్ణపక్షములు ఉత్తరాయణ, దక్షిణాయనముల కంటె వ్యతిరిక్తమయిన కాలమే లేదు. ఈ కాలములన్నియు పుణ్యవంతుల యొక్క మృతికి విషయములగుచో పాపులు మరణించి నరకఫలమును బొందు మరణకాలమే యుండకపోవును.

ఇదియునుగాక "అహః" "శుక్లః" "షణ్మాసాః" ఇత్యాది పదములు కాలపరములయినను అగ్ని, జ్యోతి, ధూమాదిపదములు కాలవాచకములు గానేరవు. అగ్ని యను కాలవిశేష మెచ్చటను లేదు. కాన కాలవాచకములుగాని

అగ్న్యాది పదముల సాహచర్యమువలన అహోరాదిపదములుగూడ కాలవాచకములు గావు. కావున అగ్న్యాదిపదములు దేవతావాచకములు. ఈ దేవతలు సపిండితే మయిన ఇంద్రియసముదాయముగలిగి స్వయముగ నడువజాలని యోగులను అంచె లంచెలుగా దాటవేయుటకు నర్చిరాదిమార్గమునందు యథాక్రమముగ నుందురు.

మరియు అహరాది శబ్దములు కాలవాచకములేగాని, దేవతావాచకములు గావనియు, ఆ కాలమునందు మరణించిన యోగులే బ్రహ్మలోకమును జెందుదురు గాని యితరులు బ్రహ్మలోకమును జెంద నేర రనియు ననరాదు.

అట్టితరి ప్రణవోపాసకులగు యోగులు దక్షిణాయనమున మరణించినందున చంద్రలోకమును జేరవలసివచ్చును. యోగులుకాని సోమయాజులు, ఉత్తరాయణ మున మరణించియు జంద్రలోకమును జేరకపోవుదురు. కర్మయోగులుగూడ యోగులని యంగీకరించుచో నుత్తరాయణమునందు మరణించిన కర్మయోగులు గూడ బ్రహ్మలోకమును జేరుదురుకాన, వీరికి చంద్రలోక ప్రాప్తి యసంభవ మగును. కావున అహరాది పదములు దేవతావాచకములేకాని కాలవాచకములు గాదు. భీష్ము డుత్తరాయణముకొరకు వేచియుండుట లోకసంగ్రహార్థముకాని బ్రహ్మలోకప్రాప్తికొరకు గాదు.

లేక తరచుగా పుణ్యకాలమునందు మరణించినవారలకే పుణ్యలోకము సంభవించుననని చూపించుటకొరకే భీష్ము డట్లాచరించెను. లేక తాను యిచ్ఛవచ్చి నపుడు మరణించు శక్తిగలవాడ నని లోకమునకు ప్రదర్శించుటకైనను అట్లాచరించి యుండవచ్చును.

ఓయి ! తత్వవేత్తకు రాకపోకలు లేకపోవుటచే కాలముయొక్క అపేక్ష లేకున్నను చంద్రలోకమునుగాని, బ్రహ్మలోకమునుగాని పొందగోరినవారలకు కాలముయొక్క అపేక్ష గలదు. కాన పుణ్యకాలమునందు మరణించిన వారలకే పుణ్యలోకప్రాప్తి కలదు అనినచో, శారీరక శాస్త్రవిరోధము వాటిల్లును గాన యట్లనదగదు.

అదెట్లన ? "సూ॥ తదోకోఽ గ్రజ్వలనం తత్ప్రకాశితద్వారః, విద్యా సామర్థ్యాత్, తచ్ఛేషగత్యనుస్మృతియోగాచ్చ, హార్దాను గృహీతశ్శతాధికయా" (౪-౨-౧౭) అని వ్యాససూత్రము కలదు.

మరణించుచున్న జీవునియొక్క హృ ద యా గ్ర ము (సుషుమ్నానాడీ ముఖము) వెలుగొందును (ప్రకాశించును). ఆ వెలుగుచే ద్వారము ప్రకటిత మగును. ఆవల విద్యామహిమవలనను, విద్యాశేషమయిన మార్గముయొక్క స్మృతివలనను హృదయమునం దుపాసింపబడిన బ్రహ్మయొక్క అనుగ్రహముచే

విద్వాంసుడు సుషుమ్నానాడినుండి బయలువెడలును. అవిద్వాంసులు యితర స్థానములనుండి లేచిపోవుదురు. అని దీనిభావము. ఇట్లే-

"శతంచైకాచ హృదయస్యనాడ్యః తాసామూర్ధాన మభినిస్సృతైకా; తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి విష్వఙ్ఙన్యా ఉత్క్రమణే భవంతి" అని శ్రుతిగూడ గలదు. అవిద్వాంసు లుత్క్రమణాదు జెందుటకు నానావిధములయిన నాడులుగలవని యీ శ్రుతియొక్క నాలవపాదమున కర్థము.

సుషుమ్న యనునాడి హృదయమునుండి బయలుదేరి దక్షిణతాలు కంఠము లోపలనున్న స్తనముయొక్క మధ్యభిత్తిద్వారమున బ్రహ్మరంధ్రమును జేరి, సూర్యకిరణములతో నేకీభవించును.

ఇట్టి బ్రహ్మలోకమార్గము సగుణబ్రహ్మోపాసకులగు విద్వాంసులకేగాని యితరులకు గాదని భావము.

(సూ॥ రశ్మ్యనుసారీ = ౪-౨-౧౮) సుషుమ్న యనునాడి, సూర్యకిరణములతో సంబంధించి యుండుటచే సుషుమ్నానాడీద్వారమున బయలు వెడలిన పురుషుడు సూర్యకిరణముల ననుసరించి నిష్క్రమించును. (బయలు వెడలును)

సూ॥ "నిశినేతిచేన్న సంబంధస్య యావద్దేహ భావిత్వాద్దర్శయతిచ" ౪-౨-౧౯)
ఈ సూత్రమునందు రాత్రికాలమున మరణించిన విద్వాంసుడు సూర్యకిరణములతో సంబంధించునా, లేదా ? అని సంశయించి, రాత్రి మరణించినవానికి సూర్యరశ్మి సంబంధముండదుగాన వాడు సూర్యకిరణ ప్రాప్తికొరకు సూర్యోదయము వరకు వేచియుండవలెనని పూర్వపక్షమునుజేసి, రాత్రింబవళ్లు సూర్యకిరణములతో దేహమునకు సంబంధముండుటచే రాత్రిమృతునకు కిరణసంబంధము లేదనిగాని, రాత్రి మృతుడు కిరణప్రాప్తికొరకు సూర్యోదయ పర్యంతము నిరీక్షించవలెననిగాని యనరాదని సిద్ధాంతము జేయబడినది. సుషుమ్ననాడికి సూర్యరశ్మిసంబంధము యావద్దేహభావి; అనగా దేహ ముండునంతవరకు నుండునని భావము.

శ్రు. "అముష్మా దాదిత్యాత్ప్రతాయంతే తా ఆసునాడీషు సృప్తా ఆభ్యో నాడీభ్యః ప్రతాయంతే అముష్మిన్నాదిత్యేసృప్తాః" ఈ సూర్యునినుండి విస్తరించి బయలుదేరిన కిరణములు శరీరమునందున్న నాడులతో సంబంధించియున్నవి. ఈ నాడులనుండి బయలుదేరిన కిరణములు యీ సూర్యునియందు గలసియుండును. అని చెప్పునట్టి శ్రుతిగూడ బైసూత్రసిద్ధాంతమును దృఢపరచుచున్నది. గ్రీష్మకాలమునందు రాత్రులయందుగూడ సూర్యకిరణానువృత్తి కనిపించుచున్నది. కిరణసంబంధమయిన తాపము ననుభవించుచున్నాము. అత్యల్పమయిన కిరణానువృత్తి గుర్తింపలేము. రాత్రిమరణించినవాడు సూర్యకిరణముల ననుసరించకయే నిష్క్రమ

మించునెడల కిరణానుసారమును జెప్పుట వ్యర్థమగును. పగటికాలమున మరణించిన వాడే సూర్యకిరణముల నపేక్షించి పైకి లేచిపోవుననియు, రాత్రిమరణించినవాడు కిరణముల నపేక్షింపకయే లేచిపోవుననియును విశేషించి చెప్పలేదు.

ఇంక విద్వాంసుడుగూడ రాత్రిమరణించినంతమాత్రపు దోషమున నూర్ధ్వగతిలేనిచో బ్రహ్మవిద్య పాక్షికఫలముగలది యగును. అట్టితరి మృత్యుకాలమునకు నియమములేనందున బ్రహ్మవిద్యయందు బ్రవృత్తియే లేకపోవును. "స యావత్ క్షిప్యేత్ మనస్తావ దాదిత్యం గచ్ఛతి" (వాడు యెప్పుడు మరణించునో అప్పుడే మనసు సూర్యుని చేరును) అని చెప్పినట్టి శ్రుతి కాలనిరీక్షణమును సూచించుట లేదు. కాన రాత్రి, పగలు అను భేదములేకయే మరణించిన నుపాసకునకు సూర్యకిరణసంబంధ ముండును.

(సూ. "అతశ్చాయనేపి దక్షిణే ౪-౨-౨౦") కాలనిరీక్షణము లేనందువలనను బ్రహ్మవిద్య నియతఫలముగల దగుటవలనను దక్షిణాయనమందుగూడ మరణించిన విద్వాంసుకు బ్రహ్మలోకమును బొందును. భీష్ము డుత్తరాయణమువరకు కాలమును నిరీక్షించుట ఉత్తరాయణమునందు మరణము ప్రశస్తమని సూచించును.

"అయనేపి దక్షిణే" అను సూత్రమువలన ఉత్తరాయణకాలము నిరీక్షింపవలయునను నాశంక పరిహృతమగు చున్నది.

కావున అవిద్వాంసులకే యుత్తరాయణమరణము పరలోకసుఖము నిచ్చును గాన ప్రశస్తము. విద్వాంసులగు దహరాద్యుపాసకులకు దక్షిణాయన మరణముగూడ బ్రహ్మలోకము నిచ్చును. రెండయనములయందును అర్చిరాదిమార్గము అవృత్తిరహితమని తేలినది.

శ్రుతిగూడ "తేర్చిష మభిసంవిశంతి, అర్చిషోఽహః, అహ్న ఆపూర్యమాణ పక్షం, ఆపూర్యమాణ పక్షాద్యాన్ షడుదఙేతిమాసాన్, మాసేభ్యః సంవత్సరం, సంవత్సరాదాదిత్యం" అని యర్చిరాదులు పొందదగిన దేవతలని చెప్పుచున్నది కాని, కాలవిశేష రూపములని చెప్పుటలేదు. పగటికాలమున మృతుడయినవాడు పగటినుండి శుక్లపక్షమును శుక్లపక్షమునుండి యుత్తరాయణమాసములను బొందడు. ఇట్లే "స ఏతం దేవయానం పన్థానం ఆపద్య అగ్నిలోక మాగచ్ఛతి, సవాయులోకం, సవరుణలోకం, సఇంద్రలోకం, సప్రజాపతిలోకం, సబ్రహ్మలోకం" అను శ్రుత్యంతరమున్ను "ఇమేచార్చిరాదయోగంతౄణాం నేతారః" అను శ్రుతియు అర్చిరాదులు మార్గమునందుండు నాతివాహిక దేవతలని చెప్పుచున్నవి. "ఆతివాహికాస్తల్లింగాత్" (౪-౩-౪) అనుసూత్రముగూడ నిదేవిషయమును సిద్ధాంతపరచుచున్నది.

కావున బ్రహ్మలోకమును బొందగోరిన విద్వాంసునకు కాలాపేక్ష లేదు.

లేక ॥సూ॥ "యోగినః ప్రతిచ స్మర్యతే స్మార్తేచైతే" (౪-౨-౧౧) అను బాదరాయణసూత్రమునుబట్టి, అనావృత్తికొరకు అహరాదికాల వినియోగము యోగులకని స్పష్టమగుచున్నది. కనుక శ్రుత్యాదులయందు జెప్పబడిన దహరాద్యుపాసనల నాచరించిన విద్వాంసునకు కాలనియమము లేదు.

కావున నిష్కామకర్మానుష్ఠాతకు అకర్తృత్వానుసంధాతకు మాత్రమే మరణమునకు కాలనిరీక్షణము గలదు. దహరాద్యుపాసకుడు బ్రహ్మలోకము నొందుట కట్టి కాలాపేక్ష లేదని సిద్ధించినది.

నిజపరిస్థితిని గమనించినచో నీ చివరిపక్ష మంత సమీచీనము గాదు. శ్రుతిస్మృతులకు భిన్నార్థమును చెప్పుట యుచితము గాదు. "అగ్నిర్జ్యోతి రహః" ధూమో రాత్రి స్తథాకృష్ణః" అను శ్లోకములచే శ్రుత్యుక్తములయిన దేవయాన పితృయాన మార్గములే యిచట జెప్పబడినవి. ఇట్టితరి గీతాస్మృత్యుక్తమయిన సాంఖ్యయోగులకు అనావృత్త్యావృత్తిమార్గము లిచట నిరూపింపబడినవని నిర్ణయించుట పాడిగాదు.

గీతాస్మృతియందలి అగ్న్యాదిపదములు అతివాహిక దేవతాపరము లని యంగీకరించినచో శ్రుతిస్మృతులకు విరోధమే యుండదు. కావున కాలశబ్దము మార్గపరముకాని మరి యితరముగాదు.

కాలశబ్దము దేవతాపరముగాదని, పై సూత్రముల భాష్యరత్న ప్రభయం దున్నదిగదా? అని యనరాదు. మార్గము దేవతామయము కాన మార్గపరమయినను దేవతాపరమే యగును. ఎచ్చట నర్చిరాదిదేవతలు ఆతివాహికులుగ నుందురో అదియే మార్గము. కావున "యత్రకాలే" అను మూలమునకు (యస్మిన్ మార్గే) ఏ మార్గమునందు అనియే యర్థము.

ఇచట యోగిశబ్దము గౌణవృత్తిచే కర్మయోగియందుగూడ వర్తించును. దీనివలన యోగులకుమాత్రమే దేవయానమార్గముచే బ్రహ్మలోకప్రాప్తిద్వారా అపునరావృత్తియనియు, కర్మయోగులకు పితృయానమార్గముచే చంద్రలోకప్రాప్తిద్వారా పునరావృత్తియనియు సిద్ధమయినది.

కావున ఏకాలమున మరణించినయోగులు అవృత్తిని చెందరో ఆకాలమును, ఏకాలమున మరణించిన యోగులు ఆవృత్తిని చెందుదురో ఆకాలమును జెప్పెద వినుము. అని శ్లోకాన్వయము. కాలశబ్దమునకు దేవతామయమయిన మార్గమర్థము కాని, కాల మర్థముగాదు. ౨౩

శ్లో. అగ్నిర్జ్యోతి రహశ్శుక్లః షణ్మాసా ఉత్తరాయణమ్
తత్ర ప్రయాతా గచ్ఛంతి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదోజనాః ॥ ౨౪ ॥

అ. ఎచ్చట అగ్ని, జ్యోతిస్సు, పగలు, శుక్లపక్షము, ఉత్తరాయణ మాసము లారును గలవో (అనగా కాలాభిమానులగు నీ దేవతలు గలరో) అందు మరణించిన బ్రహ్మవేత్తలు బ్రహ్మను బొందుదురు. ఇందు అగ్ని, జ్యోతిస్సు యథా శ్రుతమయిన దేవతలు (అగ్నిదేవతా, జ్యోతిర్దేవతా యని) మిగిలినవారు కాలాభిమానదేవతలు. ఈ మార్గమునం దితర దేవతలు అగ్ని, జ్యోతిస్సు అని యిద్దరున్నను కాలాభిమానిదేవత లెక్కువగానుండుటచే నీ మార్గము కాలశబ్దముచే వ్యవహరింపబడినది. ఒకానొకతోటలో నుసిరిగచెట్లు మున్నగునవి కొలదిగ నున్నను, మామిడిచెట్లు యెక్కువగానుండుటచే నాతోట (ఆమ్రవనమ్) మామిడితోటయని చెప్పబడును.

ఇందు మార్గచిహ్నములుగాని భోగభూములుగాని యనేకము లున్నను వాటిని గ్రహింపక అగ్న్యాది శబ్దములచే దేవతలను గ్రహించుట లోకన్యాయము ననుసరించి యని తెలియువలెను. లోకములో గ్రామాంతరము వెళ్లువారికి త్రోవజూపువారిని చెప్పుట సహజము. అట్లే లోకాంతరమున కేగువారికి మార్గమును జూపునట్టి దేవతలను (ఆతివాహిక దేవతలను) జెప్పుట యుచితము.

ఈ శ్లోకమునందు జెప్పబడిన అగ్న్యాదులు మార్గచిహ్నములా? భోగభూములా? లేక త్రోవ నడిపెడువారా? అని సంశయించి గ్రామాంతరము వెళ్లువారికి త్రోవకు గురుతులు చెప్పుట యుచితముగాన మార్గచిహ్నము లనియు అగ్న్యాదులయందు లోకశబ్దమును బ్రయోగించుటచేతను మనుష్యాదిలోకములు భోగాయతనములని ప్రసిద్ధంబు లగుటంజేసియు భోగభూములనియును, యుక్తుల జూపుచు ఎట్లయినను అచేతనములయిన అగ్న్యాదులు ఆతివాహికులగుట లోక విరుద్ధముగాన అగ్న్యాదు లాతివాహికులు గానేరరని పూర్వపక్షము రాగా, "ఆతివాహికాస్తల్లింగాత్" (४-3-४) అనుసూత్రముచే బాదరాయణులు అగ్న్యాదులు ఆతివాహికులని సిద్ధాంత మొనర్చిరి. మరియు "చంద్రమసో విద్యుతః తత్పురుషోఽమానవః సఏనాన్ బ్రహ్మ గమయతి" అను వాక్యశేషమున అమానవపురుషుడు ఆతివాహికుడని సిద్ధించుటచే నా హేతువుచే అగ్న్యాదులుగూడ నాతివాహికులని సిద్ధించుచున్నది. ఏలనన అర్చిరాదులయందు త్రోవనడిపెడు పురుషులు మానవులయియుండగా తన్నివృత్తికొరకు నీవాక్యశేషమునందు "అమానవః" (అమానవుడు) త్రోవనడిపెడు పురుషునకు విశేషణ ముండవలెను. కావున అగ్న్యాదులు ఆతివాహికులని సిద్ధాంతము.

ఓయి ! లింగమాత్రమున (అనగా అమానవత్వ విశేషణమను హేతుమాత్రమున) అగ్న్యాదు లాతివాహికులని నిర్ణయింప వీలులేదు. లోకమునం దుచితమగు యుక్తిగూడ నుండవలెను. లోకములో, ఇంద్రియ వికలుడయిన చేతనునకు దారిచూపుటకు ఇంద్రియ సామర్థ్యముగల చేతనుడే యుపయోగించును. గ్రుడ్డివానిని గ్రుడ్డివాడు త్రోవనడుపలేడు; చేతనుని యచేతనములయిన కాష్ఠలోష్ఠాదులు దారి నడుపలేవు. లోకములో అగ్న్యాదులు అచేతనములని ప్రసిద్ధము లయినవి. కాన నిట్టి యచేతనములయిన అగ్న్యాదులు, లోకాంతరగాములగు నుపాసకులను నెట్లు దారినడపుదురు ? ఈయది దోషముగాదు. ఈ విషయము (సూ = "ఉభయ వ్యామోహా త్తత్సిద్ధేః" ౪-౩-౫) అనుసూత్రమున బాదరాయణులచే విమర్శింపబడినది.

అర్చిరాదిమార్గమునందు బోవువారు స్థూలదేహ వియోగమును జెంది, సూక్ష్మదేహమాత్రము గలవారై, పిండాకారమును జెందిన (ముద్దయియున్న) నింద్రియసముదాయముగలవా రైనందున స్వతంత్రముగా నడువలేరు. అట్టివారిని స్వతంత్రులయిన చేతనులుగాని దారిన నడుపలేరు. గ్రుడ్డివానికి గ్రుడ్డివానిని సహాయపరచుట వ్యర్థమగును. కావున అగ్న్యాదులు లోకాంతరమున కేగు విద్వాంసులను మార్గమున నడపించువారని శ్రుతి చెప్పుటచే, నట్టి యగ్న్యాదులు చేతనులయిన దేవతా విశేషులని సిద్ధించుచున్నది. లోకమునందుగూడ నింద్రియములు స్వాధీనము నందులేని మత్త మూర్ఛితాదులు (మదించినవాడు, మూర్ఛపోయినవాడు) స్వాధీనేంద్రియులయిన చేతనులవలననే దారిన నడుపబడుచున్నారు. అర్చిరాదులు మార్గచిహ్నములన వీలులేదు. రాత్రి మరణించినవానికి పగటిస్వరూపము సంప్రాప్తము కాదు. పగటివరకు మరణించక వేచియుండుట సంభవింపదని యింతకుమున్నె నిరూపింపబడినది. కావున అగ్న్యాదులు దేవతారూపులని చెప్పినచో వీరికి దేవతారూపము స్థిరమయినది. గాన రాత్రికాలమునగూడ దేవతారూపముండును. అయితే వీరికి అర్చిరాదిదేవతలని పేరువచ్చుటకు గారణమేమి ? అనగా నర్చిరాదుల యందలి యభిమానమే కారణమని చెప్పవలయును. కావున నర్చిరాదులు ఆతివాహిక దేవతలేగాని వేరుగాదు.

అర్చిరాదిమార్గముల బోవువారి యింద్రియములు సంపిండితములై యున్నందున వారి కచ్చట సుఖదుఃఖాద్యనుభవము లేదు. కావుననే అయ్యవి భోగములు గావు. కాని యచ్చట వీరికిభోగములేకున్నను ఆ లోకమున స్థానికముగా నున్నవారల కచ్చట భోగమున్నందున అయ్యవి లోకము లనందగును. కావున దారిన బోవువారిని దాటవేయుటకు వాటిని లోకములని వ్యవహరింపవచ్చును.

కావున అగ్ని యధిపతిగా గల లోకమును బొందినవాడు అగ్నిచేతను, వాయువు అధిపతిగాగల లోకమును బొందినవాడు వాయువుచేతను దాటవేయబడు నని యన్వయించుకొనవలెను.

ఇంక నర్చిరాదిమార్గమును (ఉత్తర) (దేవయాన) మార్గమును వ్యాఖ్యానించెదము.

వాయునిరోధమును జేసిన యోగులు, తమకు మృత్యువు సన్నిహితమని తెలిసికొని నిచ్చెనచే మేడనెక్కినట్లు సుషుమ్నానాడిచే శిరోభాగమునెక్కి, శిరస్సును భేదించుకొని, సుషుమ్నానాడియొక్క చివర భాగమందున్న సూర్యకిరణములయందు ప్రవేశించి, వాటివెంట నగ్నిలోకమును బొందుదురు. ఆ యగ్నిలోకమునందే జ్యోతిర్లోకమను అవాంతరలోక మొకటి కలదు. దానినిగూడ బొందుదురు. శ్రుతియందు మాత్రము యీ రెంటినికలిపి యొకేలోకమునుగా నిర్దేశించెను. ("తేఽర్చిష మభిసంవిశంతి") అని. అటుపైన అగ్నిచేగాని జ్యోతిస్సుచేగాని, దాటింపబడినవారై అహర్లోకమును చేరుదురు. ఆ లోకమునకు అహఃకాలాభిమాని దేవత ప్రభువు. వానిచే దాటవేయబడి శుక్లపక్షలోకమును, వానిచే దాటింపబడి యుత్తరాయణలోకమును, వానిచే దాటింపబడి సంవత్సరలోకమును, వానిచే దాటింపబడి దేవలోకమును జేరుదురు. పిదప దేవతలచే దాటింపబడి వాయులోకమును, వాయువుచే దాటింపబడి సూర్యలోకమును, సూర్యునిచే దాటింపబడి చంద్రలోకమును జేరుదురు. ఈ చాంద్రమన లోకము పితృయానమునందలి చంద్రలోకముకంటె వేరు. కాన చంద్రలోకములు రెండని తెలియవలెను. కనుకనే జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు చంద్రలోకమునకు పైన సూర్యలోకమనియు, సూర్యలోకమునకు పైన చంద్రలోకమనియును రెండు విధముల నిర్దేశించుట యుక్తమగును. పిదప చంద్రునిచే దాటింపబడి విద్యుల్లోకమును జేరుదురు. తరువాత హిరణ్యగర్భునిచే నియోగింపబడిన ఒకానొక అమానవపురుషుడు వచ్చి విద్యుల్లోకమునుండి వరుణలోకమునకును, వరుణలోకమునుండి ఇంద్రలోకమునకును, ఇంద్రలోకమునుండి ప్రజాపతిలోకమునకును, ప్రజాపతిలోకమునుండి బ్రహ్మలోకమునకును తీసికొనిపోవును. ఇట్లుపాసకులు బ్రహ్మలోకమును జేరుదురు. ఈ యర్చిరాదిమార్గము యుత్తరదిక్కునందుండుటచే నుత్తరమార్గమని చెప్పబడును. దేవలోక విషయమగుటచే దేవయానమనియును జెప్పబడును.

ఈ మార్గమునగూడ నెవరు బ్రహ్మలోకమున జేరుదురో వారే తిరిగిరారు. అంతకు క్రిందిలోకములను జేరినవారు తప్పక తిరిగి వత్తురు. అగ్నిని, వాయువును ఉపాసించువారలకు అగ్నిలోకము, వాయులోకము ప్రాప్తించును. కనుకనే ఇంద్రలోకమయిన స్వర్గమును బొందినవారుగూడ తిరిగివత్తురు.

కావున ఉత్తరమార్గమును బొందినంతమాత్రమున పురుషులకు పునరావృత్తిరాహిత్యము లేదు. బ్రహ్మలోక ప్రాప్తివలననే పునరావృత్తిరాహిత్యమేర్పడును.

ఓయి! "తత్ర ప్రయాతా గచ్ఛంతి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదోజనాః" అనికదా యుత్తరార్థము. ఇందు బ్రహ్మవేత్తలు బ్రహ్మను బొందుదురు. అనిగదా యర్థమగును. అట్టితరి బ్రహ్మవేత్తలు బ్రహ్మసాయుజ్యమును బొందుదురని చెప్పక "బ్రహ్మవిదః" అను పదమునకు బ్రహ్మోపాసనాపరులని యర్థముచెప్పి, వారు క్రమముగా బ్రహ్మలోకమును బొందుదురని వ్యాఖ్యానించుట అన్యాయ్యముకదా? అని యనరాదు.

ఇందలి ప్రయాతాః" అను పదమునకు మరణించువారని యర్థము. మరణించుట యనగా ప్రాణములు శరీరమునుండి లేచిపోవుట. ఈయది యుపాసకులకు తటస్థించును. కాని తత్త్వజ్ఞానులకు తటస్థించదు. "న తస్యప్రాణా ఉత్క్రామంతి" "అత్రైవ సమలీయంతే" అనుశ్రుతి బ్రహ్మవేత్తయొక్క ప్రాణములు లేచిపోవని చెప్పుచున్నది.

మరియు, నిందు "గచ్ఛంతి" అని కలదు. పరిపూర్ణబ్రహ్మను దెలిసికొనినవాడు బ్రహ్మస్వరూపుడే కాన యట్టివానికి గమనాగమనములు సంభవించవు. కావున నిచట "ప్రయాతాః" "గచ్ఛంతి" అను రెండుపదములనుబట్టి బ్రహ్మవిదులనగా బ్రహ్మోపాసకులని వ్యాఖ్యానించుట యుక్తమే యగును.

దీనివలన జీవాణుత్వవాదము జీవుడు మధ్యమపరిమాణుడనువాదము నిరాకరింపబడుచున్నవి.

ఈ శ్లోకముయొక్క ఉత్తరార్థమున బ్రహ్మవిదులయిన జనులు (బ్రహ్మ), హిరణ్యగర్భుని పొందుదురని యర్థము తోచుచున్నది. కాని సాక్షాత్ హిరణ్యగర్భునిపొందుట సంభవించదు. గాన బ్రహ్మలోక మను లాక్షణికార్థము గ్రహింపవచ్చునను భావముతో భాష్యకర్త లాయర్థము నుపేక్షించిరి.

మరియు, పూర్వము "ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ" ఇత్యాది శ్లోకముచే బ్రహ్మోపాసకుడు ప్రస్తావింపబడెను. కాన మార్గముగూడ బ్రహ్మోపాసకునకు సంబంధించినదే యయినందున "బ్రహ్మవిదః" అనగా బ్రహ్మోపాసనాపరులని చెప్పబడినది. బ్రహ్మబుద్ధితో ప్రణవమునుగాని, దహరాదికమునుగాని యుపాసించువారని యర్థము.

దీనివలన కర్మయోగులకు క్రమముగగూడ బ్రహ్మప్రాప్తి లేదని తేలినది. కనుకనే వారలకు పితృయాన మని వేరుమార్గ ముపదేశింపబడుచున్నది. ౨౪

శ్లో. ధూమోరాత్రి స్తథా కృష్ణ ష్షణ్మాసా దక్షిణాయనమ్
తత్ర చాంద్రమసం జ్యోతిర్యోగీ ప్రాప్య నివర్తతే ॥ ౨౫ ॥

అ. ఏ మార్గమునందు ధూమాభిమానదేవత, రాత్ర్యభిమానదేవత, కృష్ణ పక్షాభిమానదేవత, దక్షిణాయనాభిమానదేవతయు గలరో శ్రౌతస్మార్తకర్మల (ఇష్టాపూర్తముల) నాచరించిన కర్మయోగులు ఆ మార్గమున చంద్రలోకమున కేగి యచ్చట కర్మఫల మనుభవించి కర్మక్షయముకాగానే తిరిగివత్తురు. మూలము నందలి "జ్యోతి" శ్శబ్దమునకు కర్మఫల మర్థము. వెలు గర్థము కాదు.

శాస్త్రప్రసిద్ధమయినటువంటి వర్ణాశ్రమ విహితకర్మలను సకామముగ నాచరించినవారు, వాపీకూపతటాకాది పుణ్యకర్మల నాచరించినవారు, వీ రుభయులును పితృయానమార్గమున చంద్రలోకమునుబొంది యచ్చట తాము చేసిన కర్మలఫల మనుభవించి తిరిగి జన్మకొరకు మరల వత్తురు. అని పరమార్థము.

ఇందు "అథ యఇమే ఇష్టాపూర్తే దత్తమిత్యుపాసతే, తే ధూమ మభిసంభవంతి" ఇత్యాది శ్రుతిని ప్రమాణముగా గైకొనవలయును. ౨౫

శ్లో. శుక్లకృష్ణే గతీహ్యేతే జగతశ్శాశ్వతే మతే
ఏకయా యాత్యనావృత్తి మన్యయాఽవర్తతే పునః ॥ ౨౬ ॥

అ. దేవయానమార్గము జ్ఞానప్రకాశక మగుటవలన శుక్లమార్గము. పితృయానమార్గము జ్ఞానప్రకాశకముగానందున కృష్ణమార్గము లోకమునందుగూడ తెల్లని చంద్రాదుల తేజస్సు ఘటపటాదులను బ్రకాశింపజేయుట, నల్లనిచీకటి వాటిని ప్రకాశింపజేయలేకపోవుటయు బ్రసిద్ధము. అట్లే ప్రకాశింపజేయుట అను గుణసంబంధముండుటవలన దేవయానమార్గము శుక్లమనియు, అయ్యది లేకుండుటచే పితృయానమార్గము కృష్ణమనియును చెప్పెను.

కొందరు శుక్లపక్షసంబంధ ముండుటవలన దేవయానమార్గము శుక్లమనియు, కృష్ణపక్ష సంబంధముండుటవలన పితృయాన మార్గము కృష్ణమనియు నందురు. అది యుచితముగాదు. అహస్సు, రాత్రి, మాసములు యుండగా శుక్ల, కృష్ణపక్షములను మాత్రము గ్రహించుటలో బ్రమాణము లేదు. ఆద్యంతములనుబట్టి మార్గము నిర్ణయించుట యుక్తము. దేవయానమార్గమునకు మొదట అగ్నిశబ్ద మున్నది. అగ్ని జ్యోతిశ్శబ్దములు రెండును యేకార్థములని నిర్ణయింపబడినది. కావున దేవయానమార్గము అర్చిరాది మార్గమనియు, పితృయానమార్గము ధూమాదిమార్గమనియు బ్రసిద్ధము.

ఈ రెండును జ్ఞానకర్మలయం దధికారముగలవారికి మాత్రమే చెల్లును. మిగిలిన వారికి నరకగతియను మూడవమార్గము గలదు. ఈయవి ప్రవాహరూపమున నిత్య

ములు- ఈ రెండు మార్గములలో జ్ఞానాధికారి దేవయానమార్గమున బ్రహ్మలోకము చేరి, అనావృత్తిని కర్మాధికారి పితృయాన మార్గమున చంద్రలోకమును జేరి, యావృత్తిని బొందును.

ఓయి! దక్షిణాయనమునందు మరణించిన విద్వాంసుడుగూడ ధూమాది మార్గముచే పితృదేవతలయొక్క మహిమను బొంది చంద్రలోకమున కేగి యచ్చట నుండి బ్రహ్మలోకమును బొంది తిరిగిరాడని తైత్తిరీయక శ్రుతి చెప్పుచుండ పితృ యానమార్గమున బోవువా రందరు మరల వత్తురనుట యెట్లు పొసగును? వినుము. అవిద్వాంసుడు చంద్రలోకమును బొంది తిరిగి వచ్చుననియు, విద్వాంసుడు చంద్ర లోకమును బొందినను అచ్చట ప్రారబ్ధము పూర్తికాగా, అచ్చటనుంచి దేవయాన మార్గముచే మరల బ్రహ్మలోకమును బొందుననియు నా శ్రుతి కర్థము. ౨౬

శ్లో. నైతే సృతీ పార్థ! జానన్ యోగీ ముహ్యతి కశ్చన
తస్మాత్సర్వేషు కాలేషు యోగయుక్తో భవార్జున ॥ ౨౭ ॥

అ. ఓయి! అర్జునా? ఈ రెండుమార్గములను దెలిసికొనిన యోగి "నేను ధూమాదిమార్గమున చంద్రలోకమునకు వెళ్ళి, అచ్చట భోగముల ననుభవింతును. దేవయానమార్గముచే ఇంద్రాది లోకములనుబొంది అచ్చటి భోగముల ననుభ వింతును" అను వ్యామోహమును జెందడు. కావున ఇష్టాపూర్తాది కర్మలయందు బ్రవర్తింపడు. ప్రణవాదుల నుపాసించి దేవయాన మార్గముచే మోక్షప్రదమయిన బ్రహ్మలోకమును బొందుటకే బ్రవర్తించును. కావున నోయి అర్జునా! నీవుగూడ సర్వకాలములయందును సమాహిత చిత్తుడ వగుము. ౨౭

శ్లో. వేదేషు యజ్ఞేషు తపస్సుచైవ దానేషు యత్పుణ్యఫలం ప్రదిష్టం
అత్యేతి తత్సర్వ మిదం విదిత్వా యోగీ పరం స్థానముపైతి చాద్యమ్ ॥ ౨౮ ॥

అ. బ్రహ్మమన నేమి? అధ్యాత్మమన నేమి? కర్మయన నేమి? అధిదైవమన నేమి? అధిభూతమన నేమి? అధియజ్ఞమన నేమి? ప్రయాణకాలమున నీశ్వరు నెట్లు తెలియవలెను? అను నేడు ప్రశ్నలను వివరించుచు జెప్పిన నీ యర్థమును సాకల్య ముగా దెలిసికొనిన యోగి సకలవేదాధ్యయనమువలనను, సకల యజ్ఞానుష్ఠానము వలనను, తపోనిష్ఠవలనను, దానమువలనను వచ్చెడి పుణ్యముకంటె మించిన పుణ్యము నొందును. సచ్చిదానందమగు బ్రహ్మనుగూడ బొందును. బ్రహ్మజ్ఞానము లేనపుడు బ్రహ్మలోకప్రాప్తిద్వారా బ్రహ్మసాయుజ్యము నొందునని భావము.

రామానుజ మతము:-

"పరంస్థానం" అనగా పరమపదమగు వైకుంఠమని వ్యాఖ్యానించిరి. ఈయది యుక్తముగాదు. వైకుంఠలోకము సత్యలోకములోని యవాంతరలోకము. దీని కాదిగలదు. మూలమునందలి "ఆద్యమ్" అను పదమును (అనాదిమ్) ఆది లేనిదని రామానుజులుకూడ వ్యాఖ్యానించిరి. కావున అనాదియగు పరస్థానము వైకుంఠలోకము కానేరదు. "తదక్షరే పరమే వ్యోమన్" అను శ్రుతిప్రోక్తమయిన పరమాకాశము అక్షరబ్రహ్మరూపముగాని వైకుంఠలోకరూపముగాదు. ప్రపంచ సంగరాహిత్యము, నిర్లేపత్వము, ఆకాశధర్మములు- ఈయవి చైతన్యమున కుండుటచే చైతన్యము ఆకాశ శబ్దముచే వ్యవహరింపబడుచున్నది. పరమాకాశము ఆత్మాతిరిక్తమగుచో, దానియందుండు బ్రహ్మ దానికంటె తక్కువవాడు కావలయును. ఆధారముకంటె నాధేయము తక్కువదని లోకమునందు బ్రసిద్ధము. నిరతిశయబ్రహ్మకు న్యూనత్వ మనుచితముగాదు. బ్రహ్మస్వరూపము వలనను గుణమువలనను నిరతిశయుడని అంగీకరింపవలయును. గుణమువలన మాత్రము నిరతిశయుడుగాని స్వరూపము వలన సాతిశయు డనినచో బ్రహ్మయొక్క నిరతిశయత్వమునకు అర్ధజరతీయత యేర్పడును. సర్వాధారుడయిన పరబ్రహ్మకు (వ్యోమము) ఆకాశము ఆధారమగుచో సర్వాధారత్వమునకు భంగము కలుగును. కావున సర్వవ్యాపకుడును, సర్వాధారుడును, సర్వాత్మయు నగు విష్ణువునకు నియతమగు స్థానమొకటి లేదు. అట్టి స్థానమే యున్నచో విష్ణువుయొక్క విష్ణుత్వము (వ్యాపకత్వము) నకు భంగము కలుగును. కావున "పరంస్థానం" అనుపదమునకు రామానుజులు చేసిన వైకుంఠలోకమను వ్యాఖ్య యుక్తము గాదు.

ఈ యధ్యాయమునకు అక్షరపరబ్రహ్మయోగ మనిపేరు. నాశరహితుడయిన పరబ్రహ్మను బొందుటకు దగిన నుపాయము లిందుపదేశింపబడినవిగాన నీ యధ్యాయ మాపేరును బడసెను.

అర్చిరాది మార్గములను సంగ్రహముగా జెప్పు శ్లోకము లీక్రింద నుదహరింపబడుచున్నవి.

శ్లో. అగ్నిర్జ్యోతి రహశ్శుక్లః షణ్మాసా ఉత్తరాయణమ్
సంవత్సరో దేవలోకో వాయులోక స్తతఃపరః
ఆదిత్యశ్చంద్రమా విద్యుత్ లోకశ్చ వరుణాలయః
ఇంద్రః ప్రజాపతి ర్బ్రహ్మ విద్యుతో౽మానవః పుమాన్.

అగ్న్యాదులు పదునాలుగు లోకములు. అగ్న్యాదిలోకములయందు అగ్న్యాదులగు మానవపురుషులే యాతివాహికులు. విద్యుల్లోకమునకు బైలోకములకును

అమానవపురుషుడు, ఆతివాహికుడు, అగ్నియన్నను అర్చిస్సుయన్నను ఒకటే యర్థము. వీరుభయులకు అర్చిర్లోక మొక్కటియే అభిమానాస్పదము.

శ్లో. ధూమో రాత్రిః కృష్ణపక్షః షణ్మాసా దక్షిణాయనమ్
సంవత్సరః పితృలోకః ఆకాశ శ్చంద్రమండలమ్.

ఈయది ధూమాదిమార్గమునకు సంగ్రహ శ్లోకము.

ఇట్లు
శ్రీమద్భగవద్గీతా భాష్యార్థ ప్రకాశికానువాదమున
అ ష్ట మా ధ్యా య ము
ముగిసినది.

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్థ ప్రకాశికానువాదము

నవమాధ్యాయము

శ్రీ భగవానువాచ ॥

శ్లో॥ ఇదంతు తే గుహ్యతమం ప్రవక్ష్యా మ్యనసూయవే,
జ్ఞానం విజ్ఞానసహితం యద్ జ్ఞాత్వా మోక్ష్యసేఽశుభాత్. ॥ ౧ ॥

అ॥ ఎనిమిదవ అధ్యాయమున సుషుమ్నానాడీద్వారముచే ప్రాణనిరోధ రూపమయిన సగుణయోగమును జెప్పి, దానికి నర్చిరాదిమార్గమున క్రమముగా కాలాంతరమునందు బ్రహ్మను బొందుటయే ఫలమని నిరూపింపబడినది. దీనివలన మోక్షము నొందుట కిట్టి సగుణయోగమే మార్గముగాని, వేరుమార్గము లేదను శంక కలుగుచున్నది. "జ్ఞానాదేవతు కైవల్యమ్" అనువాక్యమునకు, వైయర్థ్యము గూడ కలుగుచున్నది. కావున నిట్టి యాశంకను నివర్తింపజేయదలచి, శ్రీకృష్ణుడు "ఇదంతు" ఇత్యాది శ్లోకములచే అనుభవయుక్తమగు బ్రహ్మజ్ఞానము, మోక్షసాధన మని చెప్పుచున్నాడు.

బ్రహ్మజ్ఞానము శ్రీకృష్ణునిచే వెనుకటి యధ్యాయములయందుఁ జెప్పఁబడినది. ముందు చెప్పబడగలదు. అదియంతయు శ్రీకృష్ణునకు బుద్ధియందుంటచే శ్రీకృష్ణుడు శ్లోకారంభముననే "ఇదమ్" అని వచించెను. వెనుకటి యధ్యాయమున జెప్పిన సగుణయోగముకంటె జ్ఞానము విలక్షణమని ప్రకటించుటకు 'తు'కారమును ప్రయోగించెను. యోగము క్రమముగా ముక్తినొసంగును. "వాసుదేవ స్సర్వమితి సమహాత్మా సుదుర్లభః" "ఆత్మైవేదగ్ం సర్వమ్" "ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ" "ఇదం సర్వం యదయమాత్మా" ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిసిద్ధమగు "సర్వము బ్రహ్మస్వరూపము", 'నేనే బ్రహ్మను' అను జ్ఞానము సమ్యగ్ జ్ఞానము – ఈయది నేరుగా ముక్తినొసంగును.

ఇక నెవ్వరు, "నేను వేరు", "ఈశ్వరుడు వేరు", "ఈశ్వరుడు నాకు ఉపాస్య దేవత", "(బహ్మాదు)లు నాకు ప్రభువులు (ఉపాస్యులు)" అని తలంతురో, వారు అజ్ఞానులు. అట్టివారు నశించెడి స్వర్గాదిలోకముల బొందుదురు.

కావున నోయి అర్జునా! అసూయారహితుడవయిన నీకు నేను అతిగోప్యమగు నాత్మజ్ఞానము నుపదేశింతును. అనుభవయుక్తమగు నీ యాత్మజ్ఞానమును దెలిసికొని, అమంగళమగు సంసారబంధమునుండి విముక్తుడ వగుదువు. ॥ ౧ ॥

శ్లో॥ రాజవిద్యా రాజగుహ్యం పవిత్ర మిద ముత్తమమ్,
ప్రత్యక్షావగమం ధర్మ్యం సుసుఖం కర్తు మవ్యయమ్. ॥ ౨ ॥

అ॥ బ్రహ్మజ్ఞానమును స్తుతించుచున్నాడు.

అన్నివిద్యలలోను బ్రహ్మవిద్య మిక్కిలి ప్రకాశ గలది. కావున నీయది రాజవిద్య. ఇయ్యది పరమగోప్యము. పవిత్రము చేయువస్తువులలో గొప్పది. లోకములో పాపమును బోగొట్టునట్టి అగ్నిజలాదులు పవిత్రములనియు, దుఃఖహేతువులగు బ్రాహ్మణద్రవ్యాపహారణాదులు పాపములనియు ప్రసిద్ధి కలదు. అట్లే స్వర్గసుఖము నిచ్చెడి యజ్ఞాదులు పవిత్రములనియు, దుఃఖహేతువులగు పరదారాగమనాదులు అధర్మములనియును ప్రసిద్ధి గలదు. ఈధర్మము శాస్త్రదృష్టిచే ధర్మమయినను, తత్త్వదృష్టిలో సంసారబంధము నిచ్చుటచే పాపమే యగును. "ధర్మేణ పాపమపనుదతి" అను శ్రుతి, ధర్మమువలన అధర్మము నశించునని చెప్పుచున్నది. కావున దుఃఖము నిచ్చు అధర్మమును బోగొట్టు ధర్మము పావనముకాగా, సంసారదుఃఖము నిచ్చెడి ధర్మాధర్మములను బోగొట్టు బ్రహ్మజ్ఞానము పరమపావనమనుటలో సందియము లేదు. సంసారైకదేశమగు నరకమును నివర్తింపజేయు ధర్మములే పావనము లగుచుండ, స్వర్గ నరకాదిరూపమయిన సర్వసంసారమును నివర్తింపఁజేయు బ్రహ్మజ్ఞానము పరమపావనమని కైముతికన్యాయముచే సిద్ధించుచున్నదని భావము.

మరియు నీ బ్రహ్మజ్ఞానము సుఖాదులవలె ప్రత్యక్షానుభవగోచర మగును. "ఆత్మావా అరే! ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యః" అనుశాస్త్రముచే విధింపబడినందున జ్ఞానము ధర్మ్యము. ధర్మమునుగూడ నశింపజేయు బ్రహ్మజ్ఞానము ధర్మ్య మెట్లగునని శంకింపరాదు. ధర్మాధర్మనిర్ణయమునందు శాస్త్రమే ప్రమాణము. శాస్త్రవిహితమగుటచే జ్ఞానము ధర్మ్యమనుటకు సందియము లేదు. జన్మప్రదమగు ధర్మము, మోక్షప్రదమగు జ్ఞానముచే భస్మమగును. పురాకృత సుకృతమున గలిగెడు జ్ఞానము సుకృతమును యెట్లు నశింపఁజేయునను శంక తగదు. ప్రారబ్ధ సుకృతమువలన జ్ఞానము కలుగును. ఈయది (జ్ఞానము) సంచిత సుకృతమును నశింపఁజేయును. ప్రారబ్ధమును అనుభవించియే తీరవలయును. కావున నిందు బాధకము లేదు. బ్రహ్మజ్ఞానము అవ్యయము (నాశము లేనిది). కర్మ నశించును. ఫల మనుభవించినపిదప కర్మ యుండనేరదు. కాక, కర్మ స్వరూపముచేగూడ నశించును. యజ్ఞాది కర్మలు అయిదారు దినముల కంటె పిదప గనుపించవు. వాని ఫలముగూడ కొలదికాలమే యుండును. కాన కర్మలకు స్వరూపమువలనను, ఫలమువలననుగూడ నాశము గలదు. "అహం బ్రహ్మ" (నేను బ్రహ్మను) అనుజ్ఞానము మనోవృత్తిరూపమగుటచే క్షణికమయినను, తత్ఫలమగు బ్రహ్మ శాశ్వతము కాన, జ్ఞానమునకు స్వరూపముచే నాశమున్నను, ఫలమువలన

నాశము లేదు. కాన, బ్రహ్మజ్ఞానము అవ్యయమని చెప్పబడినది. దీనివలన అఖండ బ్రహ్మాకారవృత్తిరూపమయిన జ్ఞానము, కర్మలవలె స్వరూపముతో నశించునని సిద్ధమయినది. యజ్ఞాదిరూపమయిన ధర్మము శాస్త్రైకగమ్యము, ప్రయాస సాధ్యము, నశించునట్టి ఫలము గలది.

బ్రహ్మజ్ఞానము, ప్రత్యక్షానుభవగమ్యము, సులభసాధ్యము,నాశరహితమయిన ఫలముగలది. కావున నిట్టి యాత్మజ్ఞానము నందరు విశ్వసింపవలెనని భావము.

కర్మఫలము నిత్యమని చెప్పెడి, "అక్షయ్యగ్ం హవై చాతుర్మాస్యయాజినః సుకృతం భవతి" ఇత్యాదివాక్యములు ప్రరోచనావాక్యములని గ్రహింపవలెను.

స్వర్గాదులు అనిత్యములని శ్రుతిస్మృతులు వేనోళ్ల చాటుచున్నవి. కావున సంసారబంధనివర్తకమై శాశ్వతఫలప్రదమయిన ఆత్మతత్వజ్ఞానమునందు శ్రద్ధాళువు లగు మానవులు కృతకృత్యులగుదురు. ॥ ౨ ॥

శ్లో॥ అశ్రద్ధధానాః పురుషాః ధర్మస్యాఽస్య పరంతప,
అప్రాప్య మాం నివర్తంతే మృత్యుసంసారవర్త్మని. ॥ 3 ॥

అ॥ ఓయి అర్జునా ! ఆత్మజ్ఞానమనెడి ధర్మముయొక్క స్వరూపమునందును, ఫలమునందును శ్రద్ధలేనివారును 'దేవుడులేడు' 'పరలోకము లేదు' అని వాదించు వారును, వెనుకటిజన్మయందు పాపమొనర్చి ఆ వాసన (సంస్కారము)చే నీ జన్మ యందుఁగూడ పాపమొనర్చుస్వభావము గలవారును అగు బౌద్ధులు నన్ను బొంద లేక, తుదకు నన్ను బొందుటకు మార్గమయిన సాధనభక్తిమాత్రమునుగూడ బొంద లేక పుట్టుచు, చచ్చుచు నుండెడి సంసారకూపమున గూలెదరు.

నాస్తికమతమును యిసుమంత వివరింతుము.

రాక్షసులగు విరోచనాదులు దేహమే యాత్మయని వాదింతురు. వారు ఆ సిద్ధాంతముతో మతగ్రంథములనుగూడ రచించిరి. నాస్తికులందరు వీరి మతమును ఆదరింతురు. దేహమే యాత్మయని నాస్తికుల పరమసిద్ధాంతము.

ఈ మతమందు, పుణ్యపాపములను జేసిన దేహమను ఆత్మ యీ లోకము ననే నశించినందున, వీరలకు స్వర్గనరకాదు లనుభవించు ప్రసక్తియే లేదు. మరల జన్మయనునది అంతకుముందే సున్న. ఆరిపోయిన దీపము మరల పుట్టదు. కావున వీరికి ఇహలోకభోగమే భోగము. ఐహికభోగమును దొంగతనముచేగాని, వ్యభిచార వృత్తిచేగాని సంపాదించుకొందురు. జన్మాంతరమే లేదుగాన వీరియెడల విధినిషేధ శాస్త్రములు నిరర్థకములు. కనుకనే, వీరికి "ప్రాణతర్పణపరాయణుల"ని బిరుదు. ఏదియో యొక నుపాయముచే బొట్టనింపుకొందురు. పరదారాగమనాదులచే నింద్రి యములను తృప్తిపరతురు. వీరికి, దేహము పడిపోవుటయే మోక్షము. ఇహలోక మున నితరుల భార్యలతో సుఖించుటయే స్వర్గము. ఇహలోకదుఃఖమే నరకము.

కంటి కగుపడు వస్తువుమాత్రమే కదలని వీరి నమ్మకము. మిగిలినదంతయు లేదనియే వీరి సిద్ధాంతము. కనుకనే వీరు వేదశాస్త్రములయందు శ్రద్ధలేక ఆత్మజ్ఞానము నందును, దాని ఫలమునందును విశ్వాసమును గోలుపోవుదురు. కనుకనే వీరు భగవంతుని పొందలేకపోగా, భగవంతుని పొందుట కుపాయములగు జ్ఞానోపాసనాది మార్గములనుగూడ బొందలేరు. ఆత్మను నుపాసింపకున్నను, ఆత్మను ప్రేమించుట గూడ వీ రెఱుంగరు. కావున వీరికి నరకమే తారకము. ॥ 3 ॥

అవ. ఇట్లు జ్ఞానస్తుతిచే అర్జునుని అభిముఖపరచి, జ్ఞానము నుపదేశించు చున్నాడు.

శ్లో॥ మయా తతమిదం సర్వం జగ దవ్యక్తమూర్తినా,
మత్స్థాని సర్వభూతాని నచాహం తే ష్వవస్థితః. ॥ ౪ ॥

అ॥ ఈ ప్రపంచమంతయు అవ్యక్తస్వరూపుడనగు నాచే వ్యాప్తమయినది. సర్వభూతములు నాలో కలవు. నేను ఆ భూతములయందు లేను. ఈశ్వరునకు పర రూపము, అపరరూపము అని రెండురూపములు గలవు. అందు సచ్చిదానందము పరరూపము. కల్పితమయిన ఓంకారాదులు అపరరూపములు. ఇందు పరరూపముతో ప్రపంచమును వ్యాపించియున్నాడు. కనుకనే లోకములో "ప్రపంచము గలదు" "ప్రపంచము ప్రకాశించుచున్నది" "ప్రపంచము ప్రియమయినది" ("జగదస్తి", "జగద్భాతి" "జగత్ప్రియమ్") అని ప్రతీతి కలుగుచున్నది. కార్యమయిన ఘటమునందు కారణమగు మృత్తు వ్యాపించియుండును. కనుకనే "మృద్ఘటః" అను ప్రతీతి పొసగును. ప్రపంచము బ్రహ్మకార్య మనునది స్పష్టము. కావున కార్యమగు ప్రపంచమునందు కారణమగు బ్రహ్మము వ్యాపించియుండును. ప్రపంచమును వ్యాపించెడి పరరూపము (సచ్చిదానందరూపము) ఇంద్రియాదులకు గోచరముగాదు. ఇంద్రియగోచరమగు దానిని ఇదమిత్థం అని నిర్వచింపవచ్చును. ఇంద్రియగోచరము గానిదాని నట్లు నిర్వచింప సాధ్యముగాదు. అందువలన నీయది యవ్యక్త మనబడును. ఇట్టి అవ్యక్తమగు సచ్చిదానందరూపమునందు, దేహేంద్రియసముదాయరూప మయిన భూతము లన్నియు త్రాటియందు సర్పమువలె గల్పింపబడి యున్నవి. అధిష్ఠానములేని భ్రమ సంభవింపదుగాన, ప్రపంచకల్పనమునకు అధిష్ఠానముగా సచ్చిదానందరూపబ్రహ్మము సిద్ధించుచున్నాడు. కల్పితపదార్థములకు అధిష్ఠానము కంటె వేఱురూపము లేదు. సర్పమునకు రజ్జుస్వరూపముకంటె వేఱురూపము లేదు. ఈ న్యాయము భ్రమస్థలమునందేగాదు, ప్రమాస్థలమునగూడ అన్వయించును. మృత్కార్యమయిన ఘటము అధిష్ఠానమగు మృద్రూపముగాని వేఱురూపముగాదు. కావున, భ్రమాత్మకకార్యముగాని, ప్రమాత్మకకార్యముగాని భూతమయిన అధిష్ఠానరూపమే గనుక శూన్యముగాదు. శశశృంగాదులుమాత్రమే స్వరూప

శూన్యములు. కార్యమునకు గారణము అధిష్ఠానమని మృద్ఘటస్థలమున జూడబడినది. బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంత భూతములు బ్రహ్మకార్యములుగనుక బ్రహ్మాయం దుండును. ఇచ్చట బ్రహ్మాయం దుండుట యనగా, బ్రహ్మస్వరూపముచే వ్యాపించబడుట యని గ్రహించవలయును. మృత్తుయందు ఘటముండుటయనగా ఘటము మృత్స్వరూప ముగా నుండుటయని అర్థము.

అనృతములును, జడములును, దుఃఖాత్మకములును అగు భూతములు సచ్చిదా నందరూపమయిన పరమాత్మరూపము లెట్లగునని శంకింపదగదు. రజ్జుకల్పితమయిన సర్పము రజ్జుస్వరూప మగుచున్నది. అట్లే ఆకాశమునందు గల్పితమయిన నైల్యము ఆకాశరూపమున్ను, సూర్యకిరణములయందు గల్పింపబడిన ఉదకము కిరణరూప మున్ను అగుచున్నవి. సచ్చిదానందలక్షణమయిన పరమాత్మయందుఁ గల్పింపబడిన ప్రపంచము పరమాత్మ స్వరూపమగుట పొసగును. మృదంశముకంటె వేరుగ ఘటము లేదు. సచ్చిదానందాంశముకంటె వేరుగ భూతములు లేవు. ఆ భూతములయందు గనుపడు అనృతత్వ, జడత్వ, దుఃఖాద్యంశములు నామరూపములున్ను, మాయా కార్యములున్ను. మృత్తుయందు కంబుగ్రీవాద్యాకారము, ఘటమనునామము కల్పిత మయినట్లు, బ్రహ్మాయందు మనుష్యత్వాద్యాకారము, మనుష్యాదినామములు కల్పితములు. ఆ నామమునందును, ఆ యాకారమునందును యుండు సత్తాద్యంశములు మాత్రము బ్రహ్మధర్మములు కాన, నామరూపములయందు బ్రహ్మధర్మముగూడ గలదు. కావున సచ్చిదానందాంశములకంటె నతిరిక్తముగా భూతపదవాచ్యమయిన వస్తువు లేదు.

భూతములు సచ్చిదానందానందబ్రహ్మాత్మకములు గనుకనే, "సర్వం బ్రహ్మ" "వాసుదేవ స్సర్వమ్" అను శ్రుతిస్మృతు లుపపన్నము లగుచున్నవి.

ఇట్టి తఱి "బ్రహ్మ సత్యము, జగన్మిథ్య" అను న్యాయమునకు విరోధము కదా ? అని యనరాదు. కార్యప్రపంచము కార్యరూపముతో మిథ్య కారణమయిన బ్రహ్మరూపముతో సత్యము; ఘటము ఘటరూపముతో మిథ్య కారణమగు మృద్రూపముతో సత్యము. కనుకనే, "వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమ్" అను శ్రుతివికారములు (కార్యములు) వాఙ్మాత్రములనియు, మృత్తిక సత్యమనియు జెప్పినది.

ఇట్లు బ్రహ్మస్వరూపముచే వ్యాప్తమయినందున, భూతములు బ్రహ్మ యందున్నను, భూతములయందుమాత్రము బ్రహ్మ లేదు. కాని భూతములకు బ్రహ్మ ఆత్మయయినందున, భూతములయందు బ్రహ్మయున్నటుల మూఢులనుకొందురు. కాని యది యుచితముగాదు. సాకారమయిన వస్తువు మరియొక వస్తువుతో నంటియుండును గాని, నిరాకారమయినబ్రహ్మ మరియొక వస్తువుతో నంటియుండనేరదు. జలము

పృథివియందును, పృథివి జలమునందును యుండును. అట్లు బ్రహ్మ పృథివ్యాదులయం దుండ నేరదు. అసంసర్గమయిన వస్తువు ఒకానొకచోట ఆధేయముగా నుండదు.

అయితే, అమూర్తమయిన (నిరాకారమయిన) ఆకాశము ఘటాదులయం దుండునుగదా! ఘటమునకు, అమూర్తమయిన ఆకాశమునకు సంశ్లేషము (ఆధారాధేయభావసంబంధము) అంగీకరింపబడినదికదా? నిజమే వినుము. పరమాత్మ ఆకాశముకంటె గూడ విలక్షణుడు. ఆకాశము అత్యంతము అమూర్తము గాదు. అట్లగుచో ఆకాశము కంటి కగపడదు. అట్లగపడనిచో "ఇది యాకాశము" అను ప్రతీతియే కలుగదు. ఆకాశ మగుపడుచున్నది. ఇది యాకాశమను ప్రతీతియు కలుగుచున్నది. ఆకాశము కంటికి సంబంధించిన ప్రకాశమువలనగాని, కంటికి సంబంధించిన చీకటివలనగాని కంటికి గోచరమగును. తమఃప్రకాశముల కంటె వేరుగా ఆకాశమను పదార్థము కనిపించదు. కావున ఆకాశము సహజముగా అమూర్తమయినను (నిరాకారమయినను) చీకటివెలుతురులలో నేదియో యొకదాని యొక్క సంబంధముచే మూర్తము (సాకారము)గాన, ఆకాశమునకు ఘటముతో సంబంధము కలుగవచ్చును. నిరాకారమయిన ఆకాశమునకు తమఃప్రకాశముల యొక్క సంశ్లేష మెట్లు పొసగునని శంకింపరాదు. తమఃప్రకాశములచే నభివ్యాప్త మగుటయే సంశ్లేషము. అట్టి అభివ్యాప్తి ప్రత్యక్షసిద్ధముగాన యందు సంభవాసంభవములను శంకింపరాదు. కావున ఆకాశమునకు ఘటాదులతో సంశ్లేషము కుదురును.

కాని అత్యంతము అమూర్తమయిన బ్రహ్మకు భూతములతో సంశ్లేషము అసంభవము.

అత్యంతము అమూర్తమయిన సచ్చిదానందబ్రహ్మకుగూడ అజ్ఞానముతో సంగము కలదుగదా! లేదు. చైతన్యాత్మకమయిన బ్రహ్మమే అజ్ఞానావృతమగుచో ప్రపంచమంతయు గ్రుడ్డిదగును. "అసంగో హ్యాయం పురుషః" అను శ్రుతియు విరుద్ధమగును. కావున అజ్ఞానముగూడ పరమాత్మయందు భూతభౌతికములవలె నంటకుండనే యుండును. మాయచే నెంతటి కార్యమయినను ఘటించును.

కావున అసంసర్గియగు వస్తువు యెచ్చటను ఆధారాధేయభావముతో నుండదని సిద్ధించినది.

ఇచట భాష్యకర్తలగు శంకరులు, పరమాత్మ ఆకాశముకంటెగూడ అత్యంత విలక్షణుడనియు, ఆకాశముకంటెగూడ ఆంతరతముడనియు (లోపలివాడనియు) రెండువిధముల పాఠము సూచించిరి.

అందు మొదటిపాఠము ననుసరించి యింతకుమున్ను వివరింపబడినది.

ఇకముందు రెండవపాఠము ననుసరించి విషయము ఉపపాదింపబడుచున్నది. కారణము, కార్యమునకు ఆంతరము (లోపలిది). ఆకాశము అవ్యాకృతకార్యము. కాన, ఆకాశముకంటె అవ్యాకృతము లోపలిది. కారణముచే, కార్యము వ్యాప్తమగును. కారణము వ్యాపకము. కార్యము వ్యాప్యము. అవ్యాకృతము చైతన్యమున కుపాధి. కావున చైతన్యముచే నుపాధియయిన నవ్యాకృతము వ్యాప్తమగును. ఆకాశమున కుపాధియయిన ఘట మాకాశముచే వ్యాప్తమగుచున్నది. కావున, వ్యాప్యమయిన అవ్యాకృతముకంటె వ్యాపకమగు చైతన్యము లోపలిది (ఆంతరము).

మరియు రజ్జువునందు కల్పితమయిన సర్పము రజ్జువుచే వ్యాప్తమయినట్లు, చైతన్యమునం దధ్యస్తమయినందువలనగూడ అవ్యాకృతము చైతన్యముచే వ్యాప్తమగుచున్నది.

మరియు "యః ప్రకృతౌ తిష్ఠన్ ప్రకృతి మంతరః" అను నంతర్యామి బ్రాహ్మణముగూడ చైతన్యము, అవ్యాకృతమునకు లోపలిదని చెప్పుచున్నది. ప్రకృతి యవ్యాకృతములకు భేదము లేదు. కనుకనే "అవ్యక్తా త్పురుషః పరః" అను శ్రుతి యవ్యాకృతముకంటె చైతన్యము గొప్పదని చెప్పుచున్నది. ప్రకృతి, అవ్యక్తము, అవ్యాకృతము యీ మూడుపదములు సమానార్థకములు.

కావున ఆకాశముకంటె ఆంతరము అవ్యాకృతము. అవ్యాకృతముకంటె ఆంతరము చైతన్యము. కాన పరమాత్మ సర్వాంతరమనునది సుస్పష్టము.

అయితే భాష్యకర్తలగు శంకరులు, పరమాత్మ (చైతన్యము) అవ్యాకృతముకంటె ఆంతరుడని చెప్పక, ఆకాశముకంటె ఆంతరుడని చెప్పుటకు కారణమేమి? వినుము. అవ్యాకృత మన నెల్లరకు దెలియదు. ఆకాశము అమూర్తమని అందఱకు దెలియును. కాన ఆకాశముకంటె పరమాత్మ ఆంతరుడని భాష్యకర్తలు చెప్పిరి. ఆకాశమే యమూర్తమగుచో, ఆకాశముకంటె మిక్కిలి యాంతరుడగు పరమాత్మ అమూర్తుడని వేరుగ జెప్పనేల? అని అవ్యాకృతపదార్థమును తెలియనివారలకు భావము సుబోధమగుట కాకాశముకంటె ఆంతరుడని భాష్యకారులు చెప్పిరి.

పరమాత్మ ఆకాశముకంటె ఆంతరుడను విషయమున సంశయము లేదు. "ఆకాశ శరీరం బ్రహ్మ" "య ఆకాశే తిష్ఠన్" ఇత్యాది శ్రుతులే ప్రమాణములు.

మరియు "ఆత్మన ఆకాశ స్సంభూతః" అను శ్రుతి యాకాశము ఆత్మకార్యమని చెప్పుచు, ఆత్మ ఆకాశముకంటె ఆంతరుడని (లోపలివాడని) చెప్పుచున్నది.

ఓయి! ఆకాశము, అవ్యాకృతమునకు కార్యము. అవ్యాకృతమునకు శరీరము ఆత్మకార్యము, ఆత్మకు శరీరమున్ను గానేరదు. నిజమే. అవ్యాకృతముద్వారా ఆకాశము ఆత్మకార్యమున్ను, ఆత్మశరీరమున్ను అగును. ఆత్మకు శరీరము అవ్యాకృతము, అవ్యాకృతమునకు శరీరము ఆకాశము. ఇట్టి ఆకాశము పరంపరగా ఆత్మకుగూడ శరీరమగును.

కావున, అత్యంతామూర్తమయిన పరమాత్మ, భూతములయం దుండుట యసంభవము. కనుకనే "నచాహం తే ష్వవస్థితః" అని శ్రీకృష్ణులు చెప్పిరి. ॥ ర ॥

శ్లో॥ నచ మత్స్థాని భూతాని పశ్య మే యోగమైశ్వరమ్,
భూతభృన్న చ భూతస్థః మమాత్మా భూతభావనః. ॥ ౫ ॥

అ॥ ఓయి అర్జునా! నే నసంగుడ నగుటచే భూతములుగూడ నాయం దుండవు. భూతములకు నే నాధారుడను గాను. దేనితోను సంసర్గములేని వస్తువు దేనికి నాధారముగూడ గానేరదు. కావున పూర్వశ్లోకమున సర్వభూతములు నాయం దుండుసని చెప్పినమాట అజ్ఞానుల దృష్టిననుసరించి చెప్పితినని గ్రహింపవలయును. లేనిచో పూర్వోత్తర శ్లోకములకు విరోధ మేర్పడును. భూతములు నాయందు గలవనియు, లేవనియు నొక్కడే చెప్పుట యుచితముగాదు. అట్లొక్కడే పరస్పర విరుద్ధమయిన మాటలను జెప్పినచో వా డున్మత్తు డనిపించుకొనును. కావున పరమాత్మయందు భూతములు గలవనియు, పరమాత్మ భూతములయం దుండుననియును మూఢమతులకే దోచునుగాని, తత్త్వవేత్తల కట్లు దోచదు. అసంగుడయిన పరమాత్మకు నాధారాధేయభావ మసంగతము.

ఓయి, ఇట్లయినచో, "సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని" "ఈక్షతే యోగయుక్తాత్మా" "(సర్వభూతములయం దాత్మ యుండుననియు, సర్వభూతము లాత్మయం దుండుననియు యోగయుక్తుడయిన మానవుడు దెలిసికొనును). అని చెప్పినమాట విరోధించునుగదా ?" కాదు.

విద్యయొక్క తారతమ్యముచే విద్వత్తుకు దారతమ్యము ఘటించును. విద్వాంసులు, 'బ్రహ్మవిదుడు, బ్రహ్మవిద్వరుడు, బ్రహ్మవిద్వర్యుడు, బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుడు' అని నాలుగు విధముల బ్రసిద్ధులయిరి. అందు "సర్వభూతములయం దాత్మ కలదు, సర్వభూతము లాత్మయందు గలవు" అని తలంచువాడు బ్రహ్మవిదుడు. "ఆత్మ భూతముల కాధారముగాదు, భూతము లాత్మయందు లేవు" అని తెలిసికొనువాడు బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుడు. వీనికంటె వెనుక జెప్పబడిన బ్రహ్మవిదుడు మూఢుడు. కావున, అధికారిభేదము ననుసరించి విషయము భిన్నభిన్నముగా నుపదేశింపబడినందున విరోధము లేదు.

ఏది యెటులయినను, యుక్తియుక్తముగా పూర్వ ముపపాదింపబడిన మతమును మరల యిపు డాక్షేపింపనేల? వినుము సమాధానము: "ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ" "నేహనానాస్తి కించన"ఇత్యాది శాస్త్రముల ననుసరించి జ్ఞానకాలమునగాని; యజ్ఞానకాలమునగాని అసంగస్వప్రకాశమగు బ్రహ్మమునందు మాయ, కార్యప్రపంచముతోగూడ మూడుకాలములయందును లేదని చెప్పుటయే నీ యాక్షేపమునకు దాత్పర్యము. రజ్జుసర్పము అధ్యాసకాలమందుండి, రజ్జు యథార్థజ్ఞానకాలమందు

లేనట్లు, బ్రహ్మకల్పితమయిన ప్రపంచము అజ్ఞానకాలమం దుండుననియు, బ్రహ్మజ్ఞానకాలమందుమాత్రము లేకుండుననియు ననరాదు. అట్టితఱి బ్రహ్మము ప్రపంచము యొక్క భావాభావములచే వికారమునొందును. వికారమునొందిన బ్రహ్మ మనిత్యమగును. లోకమునందు మృద్వికారమగు ఘటాదు లనిత్యములగుచున్నవి. బ్రహ్మము నిత్యము, సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదశూన్యము; అవిక్రియము, నిర్విశేష చిన్మాత్రము, అసంగము. ఇట్టి బ్రహ్మయందు జ్ఞానకాలమునగూడ ప్రపంచముండుట పొసగదు.

రజ్జువుయందుగూడ సర్పము కాలత్రయమందును లేదు. అధ్యాసకు బూర్వము అధ్యాసనివృత్త్యనన్తరముకు లేని సర్పము అధ్యాసకాలమున నుండనేరదు. భ్రమజెందినవాడుగూడ భ్రమనివృత్త్యనంతరము యిది రజ్జువేగాని, సర్పము గాదని యనుచున్నాడు. అక్కడ పాము లేదనియు, త్రాడుమాత్రమే గలదనియు, తాను భ్రమజెందితిననియును తెలిసికొనుచున్నాడు.

భ్రమకాలమున రజ్జువు (త్రాడు) సర్పాకారముగా బరిణమించెనని యనరాదు. క్షీరమునకు దధిరూపముగా పరిణమించు సామర్థ్యమున్నట్లు రజ్జువునకు సర్పాకారముగా పరిణమించు సామర్థ్యములేదు. రజ్జువున కట్టిసామర్థ్యమే యున్నచో, భ్రమలేకున్నను తాను పరిణమించును. క్షీరము భ్రమకాలమున దధిరూపముగా పరిణమించుట లేదు. ప్రమాకాలమందే దధిరూపముగా పరిణమించుచున్నది.

భ్రమకాలమున రజ్జువుయందు నూతనమయిన సర్పము బుట్టిననుటగూడ నుచితముగాదు. అచట సర్పముయొక్క యుత్పత్తియే భ్రమ.

ఇట్టితరి మాధ్యమికులవలె శూన్యవాద మొప్పినట్లేకదా ? కాదు. సత్యమగు బ్రహ్మ నంగీకరించుచుంటిమి. కనుక అద్వైతమున శూన్యవాద ప్రసక్తి లేదు. రజ్జువుయందు ప్రాతిభాసికమగు నూతనరజతము బుట్టునను మతము, భ్రాంతుల దృష్టి ననుసరించిగాని, వివేకవంతుల దృష్టి ననుసరించిగాదు.

ప్రపంచము బొత్తుగా లేదనువాదము, బౌద్ధులకు, అద్వైతులకు సమానమయినను, "విజ్ఞానము క్షణికమని బౌద్ధులు", "జ్ఞానము సత్యమని యద్వైతులు" అంగీకరించుటచే వీ రుభయులకు భేదము గలదు. అంతఃకరణమందున్న ప్రపంచము, వెలుపలనున్నట్లు కనిపించునని విజ్ఞానవాదులు, ప్రపంచము నిజముగా బుద్ధియందు గాని బాహ్యమునందుగాని లేదనియు కాని భ్రాంతునకు బాహ్యమునం దున్నట్లు తోచుచుండుననియు నద్వైతులు. కావునఅద్వైతులకు విజ్ఞానవాద మాపన్నముగాదు.

అయితే ప్రపంచము బొత్తుగా లేనిచో "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" అనుశ్రుతి "ఇదమ్" శబ్దముచే ప్రపంచమును జెప్పుచున్నందున నాశ్రుతి విరోధము ప్రసక్తించదా? యను నాశంక కలుగుచున్నది.

ఏది రజతముగా కనిపించినదో అది శుక్తియేగాని, రజతము గాదనినట్లు, ఏది ప్రపంచముగా దోచినచో అయ్యది బ్రహ్మయేగాని ప్రపంచముగాదు. రజ్జువుయందు సర్పభ్రాంతి గలిగినట్లు, బ్రహ్మయందు జగద్భ్రాంతి కలుగుచున్నది. అని య్యాశ్రుతికి దాత్పర్యము. కాన శ్రుతివిరోధము లేదు.

ప్రపంచ మత్యంతశూన్య మగుచో వ్యవహారయోగ్యమే కాదుగదా యని అనరాదు. వ్యవహారమే లేనపుడు దానికి యోగ్యమగుట ప్రపంచమునందు లేదని చింత యేల?

భ్రాంతులయొక్క దృష్టిలో ప్రపంచము గలదు. వ్యవహారమున్ను కలదు. విద్వాంసుల దృష్టిలో ప్రపంచము లేదు. తద్వ్యవహారము లేదు. శశశృంగాదికము భ్రాంతులయొక్క దృష్టిలోగూడ లేదు. గాన వారి దృష్టిలోగూడ నయ్యది వ్యవహార యోగ్యము గాదు. ఎవరిదృష్టిలో నే పదార్థముండునో వారి కాపదార్థము వ్యవహార యోగ్య మగును. కలగాంచినవాని దృష్టిలోనున్న పదార్థము, కలగాంచినవానికే వ్యవహారయోగ్య మగును.

కావున నిష్ప్రపంచమగు బ్రహ్మమునందును, కాలత్రయమునందును ప్రపంచము లేదు. ప్రపంచము లేదుగనుకనే, ప్రపంచమునందు బ్రహ్మయు లేదు. శశశృంగమునం దేవస్తువు నుండనేరదు. శశశృంగమ్ము మరియొక వస్తువునందును యుండదు. వివేకవంతుల దృష్టిలో ప్రపంచము శశశృంగముతో సమానము. భ్రాంతుల దృష్టిలో రజ్జుసర్పముతో సమానము. ఇందు తేజోబిందూపనిషద్వాక్యమును చూడుడు :

" వంధ్యా కుమారవచనే భీతిశ్చే దస్తికించన
శశశృంగేణ నాగేన్ద్రో మృతశ్చే జ్జగదస్తి తత్ "

"గొడ్డురాలి కొడుకు చెప్పిన మాటయందు మీకు భయమున్నచో, కుందేటి కొమ్ముతో గొట్టిన నాగేంద్రుడు చచ్చుచో, ప్రపంచ ముండును" అని దీనియర్థము. ఇందు ప్రపంచము, వంధ్యాపుత్రునితో సమానముగను, శశశృంగముతో సమానముగను నిరూపింపబడినది. కనుకనే శ్రీకృష్ణులు గీతయందు "నాసతో విద్యతే భావో నాభావో విద్యతే సతః" అనిచెప్పిరి.

కనుక, ఒకానొక కాలమందులేనివస్తువు, కాలాంతరమం దుండనేరదు. ఒకానొక కాలమం దున్నవస్తువు కాలాంతరమందు లేకపోదు. కనుకనే జ్ఞానకాలమందు లేనిప్రపంచము, అజ్ఞానకాలమం దుండుట యసంభవము. సత్యమయిన బ్రహ్మ జ్ఞానకాలమందు గలడనియు, అజ్ఞానకాలమందు లేడనియు జెప్పనలవికాదు. బ్రహ్మ సత్యమనియు మిగిలినదంతయు నసత్యమనియు గీతలలో "అవినాశితు తద్విద్ధి" అనుశ్లోకమున నిరూపింపబడినది. "తత్సత్యం అతోన్యదార్తమ్" అను శ్రుతిగూడ నీయర్థమునే వివరించుచున్నది.

కావున జ్ఞానకాలమందుగూడ ప్రపంచము లేదనియు, అట్లున్నదనుకొనుట భ్రాంతిసిద్ధమనియు దేలినది. కాన యాధ్యాసికమగు నొకప్రపంచము బ్రహ్మయందు గలదని పూర్వమతము. ఈయది "మత్థాని సర్వభూతాని నచాహం తేష్వవస్థితః" అను పూర్వశ్లోకముచే జెప్పబడినది.

ఆధ్యాసికమగు ప్రపంచముగూడ బ్రహ్మయందు లేదని యుత్తరమతము. ఈయది "నచ మత్థాని భూతాని పశ్యమే యోగమైశ్వరమ్" అను నుత్తరశ్లోకముచే జెప్పబడినది.

కావున బ్రహ్మయం దాధ్యాసికప్రపంచము గలదని వాదించువారలే మూఢులని శ్రీకృష్ణభగవానులు, శంకరులు అంగీకరింపగా, నిజముగా ప్రపంచము గలదని వాదించుద్వైతులు, విశిష్టాద్వైతులును, మూఢబుద్ధులని వేరుగ జెప్పనేల ?

ప్రపంచము లేదను సిద్ధాంతము, అచలవేదాంత మతగురువగు శివరామ దీక్షితులవారిదికదా అని యనరాదు. అచలమతగురువులు, ఆత్మ బ్రహ్మస్వరూపు డనరు. జీవబ్రహ్మల కభేదము నంగీకరించుచో జీవునకు స్వరూపనాశమే పురుషార్థము కావలసివచ్చునని వీరి భయము. అచలమతము "అహం బ్రహ్మాస్మి" అనుశ్రుతికి విరుద్ధము. అచలమతమున, "పరిపూర్ణమగు బ్రహ్మము, మాయ" అను రెండు తత్త్వముల నంగీకరింతురు. అద్వైతులు, పరిపూర్ణమగు తత్త్వ మొక్కటియే యని యందురు. ఇట్లద్వైతవాదులకును, అచలమతస్థులకును పెక్కుయంశములయందు భేదము గలదు.

అద్వైతమునగూడ, "దృక్, దృశ్యమ్" అను పదార్థద్వయ మంగీకరింపబడినది కదా? అని యనరాదు. అట్లంగీకరించు నద్వైతులు మూఢులు. తత్త్వవేత్తల దృష్టిలో కల్పితమయిన దృశ్యము తత్త్వము గానేరదు. తత్త్వవేత్తలు దృశ్యమును శశశృంగతుల్యముగా జూతురు.

ఇట్టితెరి బంధమోక్షాది వ్యవస్థ కుదరదుగదా? మాకిష్టమే. కనుకనే కైవల్యోపనిషత్తుయందు,

> "న నిరోధో నచోత్పత్తిః న బద్ధో నచ సాధకః
> న ముముక్షు ర్నవై ముక్తః ఇత్యేషా పరమార్థతా"

అని బంధమోక్షాది వ్యవహారము లేదని చెప్పబడినది.

ఇట్టితెరి గురుశిష్యాది సంప్రదాయ మెందులకు ? శాస్త్ర మెందుకు ? అతి గుహ్యమగు నీ బ్రహ్మతత్త్వము, గురుశాస్త్రములు లేనిదే తెలియశక్యము గాదు. "గురుశాస్త్రై ర్వినాత్యంతం గంభీరం బ్రహ్మవేత్తికః ?" అని విద్యారణ్యులు చెప్పిరి.

వేదశాస్త్రములుగూడ మూఢుల కావశ్యకము లగును. కనుకనే "త్రైగుణ్య విషయా వేదాః" అని శ్రీకృష్ణులు చెప్పిరి.

కావున, అసంగుడగు బ్రహ్మయందు భూతములు లేవు. భూతముల యందును అసంగుడగు బ్రహ్మ లేడు.

ఇట్టి నిష్ప్రపంచత్వమే పరమేశ్వరునియొక్క తత్త్వము. ఈశ్వరసంబంధమయిన యోగమనగా, యథాతథ్యమని యర్థము.

ఓయి అర్జునా! ప్రత్యక్షాది బహుప్రమాణగమ్యమయిన ప్రపంచము, శాస్త్ర యుక్త్యనుభవపూర్వకముగ లేదని నిరూపించితిని. ఇదియొక యాశ్చర్యము.

నాయందు మరియొక ఆశ్చర్యము కలదు చూడుము. నే నసంగుడ నయినను భూతములను భరించెదను. భూతములను భరించుచున్నను, భూతములయం దుండను. నాయొక్క ఆత్మ భూతముల బుట్టించును; వృద్ధిపరచును. శ్లోకమునందు శ్రీకృష్ణుడు "మమాత్మా" అని చెప్పెను.

"మమపుస్తకమ్" ఇత్యాది ప్రయోగములయందు మచ్ఛబ్దార్థమునకు, పుస్తకమునకు భేదము స్ఫురించుచున్నది. అట్లే శ్రీకృష్ణప్రయోగమునందుగూడ మచ్ఛబ్దార్థమునకు, ఆత్మకు భేదము తోచును. దీనివలన సర్వజ్ఞుడగు శ్రీకృష్ణుడుగూడ ప్రాకృతపురుషునివలె ఆత్మాభేదమును (ఆత్మతత్త్వమును) తెలియక, "తాను వేరు", "ఆత్మ వేరు" అని నిర్దేశించెనని యర్థమగును. సర్వజ్ఞుడగు శ్రీకృష్ణునియం దంతట యవివేకము నారోపించుట యుచితము గాదు. కాన శ్రీకృష్ణుడు లోకదృష్టిననుసరించి, భేదమును నిర్దేశించెననియే ఆ ప్రయోగమున కర్థమును వర్ణింపవలయును. కాన నా యాత్మ యనగా, నే నను నాత్మయనియే యర్థము.

అసంగుడగు ఆత్మ, భూతములయం దుండకపోవుట యుచితమేగాని భూతముల దరింపచుటమాత్రము విరుద్ధము. కాన నీయది మరియొక ఆశ్చర్యము.

(1) అసంగుడనయినను మాయచే భూతముల భరించువాడను అని గాని,

(2) మాయచే, భూతములను భరించుచున్నను, నిజముగా భూతములయం దుండువాడను గానని గాని,

(3) భూతములయం దుండని వాడనయినను, నేను మాయచే భూతములను భరించువాడననిగాని,

(4) తత్త్వవేత్తలదృష్టిలో భూతములయం దుండకున్నను, మూఢదృష్టిలో భూతములయం దుండుటచే నేను భూతముల భరించువాడ నయితిని; అనిగాని యీ విరోధమునకు పరిహారమును జెప్పుకొనవలయును.

అసంగుడును, అక్రియుడును అగునాత్మయందు నిజముగ భూతములు లేకున్నను ఆత్మయందు భూతభావనత్వమున్నటుల మాయచే మూఢులకు గోచరించును.

ప్రపంచమున్నటుల విద్వాంసులకుగూడ దోచునని యనరాదు. విద్వాంసులకు పాంచభౌతికమగు ప్రపంచము మరుమరీచికాజలముతో సమానముగా దోచును.

"శ్లో. మధ్యాహ్నార్క మరీచికాస్వివ పయఃపూరో యదజ్ఞానతః,
ఖం వాయుర్జ్వలనో జలం క్షితిరితి త్రైలోక్య మున్మీలతి.

అను కృష్ణమిశ్రోక్తిని తిలకింపుడు. కావున బ్రహ్మాత్మసాక్షాత్కారము నొందిన వారలకు ప్రపంచసాక్షాత్కార ముండదు.

(ఉదా) సుషుప్తియం దేరికిని ప్రపంచము భాసించదు. సమాధియందు యోగులకును ప్రపంచము భాసింపుటలేదు. ఇట్లే జ్ఞానులకు ప్రపంచము భాసించదు.

ప్రారబ్ధ మున్నంతవరకు విద్వాంసులకుగూడ దేహాది ప్రపంచము కలదుగదా! అని యనరాదు.

"యథారజ్జుం పరిత్యజ్య సర్పం గృహ్ణాతివై భ్రమాత్
తద్వ త్సత్య మవిజ్ఞాయ జగత్పశ్యతి మూఢధీః
రజ్జుఖండే పరిజ్ఞాతే సర్పరూపం న తిష్ఠతి
అధిష్ఠానే తథాజ్ఞాతే ప్రపంచే శూన్యతాంగతే
దేహస్యాపి ప్రపంచత్వా త్ప్రారబ్ధావస్థితిః కుతః ?
అజ్ఞానజన బోధార్థం ప్రారబ్ధ మితిచోచ్యతే"

అను నాదబిందూపనిష త్ప్రమాణము ననుసరించి విద్వాంసునకు ప్రారబ్ధమే లేదందుము.

కనుక నిష్ప్రపంచమగు బ్రహ్మమందు ప్రపంచము కాలత్రయమందును లేదు. ప్రపంచమునందు బ్రహ్మయు లేదు. ఈయది తత్త్వము. ॥ ౫ ॥

శ్లో. యథా ఆకాశస్థితో నిత్యం వాయుస్సర్వత్రగో మహాన్
తథా సర్వాణి భూతాని మత్‌స్థానీ త్యుపధారయ. ॥ ౬ ॥

అ॥ గడచిన రెండు శ్లోకములచే జెప్పబడిన యర్థమును దృష్టాంతపురస్సరముగ నీ శ్లోకముచే నుపపాదించుచున్నాడు.

ఆకాశమునం దున్న వాయువునకు ఆకాశముతో సంబంధ మెట్లు లేదో, అట్లే నాయందున్న భూతములకుగూడ నాతో సంబంధము లేదు. కాన మాయచే నాయందు భూతములున్నను, నాయొక్క అసంగిత్వమునకు బాధలేదని భావము.

ఈయది మూఢబుద్ధుల ననుసరించి చెప్పబడినది. యథార్థపక్షమున నాయందు భూతములు కాని, మాయ కాని కాలత్రయమందును లేదు.

రామానుజమతము

రామానుజు లీ శ్లోకార్థము నిట్లు వివరించిరి. అంతర్యామిరూపుడనగు నాచే సమస్తప్రపంచము వ్యాప్తమయి యున్నది. భూతములస్థితి నామీద నాధారపడి యున్నది. కావున ప్రపంచమంతయు నాయందున్నది, నేను భూతముల మీద నాధారపడి యున్నవాడనుగాను. కనుక నేను భూతములయం దుండను. "నాయందు

భూతములున్నవనగా, కుండలో నీళ్ళున్నట్లు గాదు, నిరాధారమయిన నాకసమునందు గూడ నాచే ధరింపబడుచు వాయువున్నట్లు భూతములు నాయందు గలవు–" అని.

ఈయది యనుచితము.

ఈశ్వరు డంతర్యామియనినచో సమస్తప్రపంచమునకు లోపలయే నుండవలె గాని, వెలుపల నుండదగదు. అట్లు అంతర్వ్యాప్తిమాత్రమే యీశ్వరున కంగీకరించుచో "అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణస్థితః" అను శ్రుతికి విరుద్ధమగును. ఈ శ్రుతి యీశ్వరుడు సకలప్రపంచమునకు లోపల వెలుపల వ్యాపించియున్నాడని చెప్పుచున్నది. సర్వవ్యాపి యగు నీశ్వరునకు, అంతర్వ్యాప్తిమాత్రమున సంకోచ పరచుట అన్యాయ్యము. అంతర్వ్యాపి యగు నీశ్వరునికంటె, బహిర్వ్యాపి యగు నీశ్వరుడు మరియొకడు లేడు. ఈశ్వరు లిద్దరున్నపు డీ న్యాయము పొసగెడిది. ఒక డంతర్యామియనియు, మరియొకడు బహిర్వ్యాపియనియును—

స్థావరజంగమాత్మక భూతములు జీవాధీనములుగాని, అంతర్యామ్యధీనములు గావు. "జీవాపేతం వావ కిల శరీరం మ్రియతే" (జీవునిచే విడువబడిన శరీరము మరణించును) అను శ్రుతి జీవుడు లేనిచో శరీరము మరణించునని చెప్పుచున్నది. అచేతనములయందు, మృతశరీరమునందు, భస్మయందును అంతర్యామి గలడు. ఇందులకు "యఃపృథివ్యాం తిష్ఠన్ పృథివీ మంతరః" అను నంతర్యామిబ్రాహ్మణము ప్రమాణము.

జీవునియొక్క స్థితి (ఉనికి) అంతర్యామ్యధీనము గాదు. నిత్యుడయిన జీవుడు పరాధీనస్థితి నొందడు. జీవుడు స్వతంత్రుడుగాని, పరతంత్రుడు గాడు. జీవునియందు గనిపించు పారతంత్ర్యము అంతఃకరణధర్మముగాని జీవధర్మముగాదు. లోకములో అచేతనము చేతనపరతంత్ర మగును. చేతను డెల్లప్పుడును స్వతంత్రుడు.

కాళ మూలకర్తయగు వ్యాసులకు, రామానుజులు చెప్పిన యర్థమునందు దాత్పర్యమున్నచో, అపుడు వ్యాసులు "మద్వశానితు భూతాని నచాహంత ద్వశః పునః" అని చెప్పియుండెడివారు.

మరియు, "కుండలో నీళ్ళవలె నాయందు భూతములు లేవు" అని రామానుజులు వివరించుటగూడ నుచితముగాదు. విశ్వరూపుడయిన శ్రీకృష్ణునియం దీభూతములన్నియు కుండలో నీరువలెనే యున్నవి. శ్రీకృష్ణు డట్లు విశ్వరూపమును ముందు జూపగలడు. రామానుజులు వారి మతప్రకారము విశ్వరూపుడయిన శ్రీకృష్ణుడు యీశ్వరుడని యంగీకరించకతప్పదు.

మరియు, సర్వభూతముల కాధారమై తా నింకొక యాధారము నపేక్షింపక యుండెడి వాయువు నిరాధారమయిన ఆకాశమునందుండుటయం దాశ్చర్యమేమి? అట్టివాయువును యీశ్వరుడు పట్టుకున్నాడని వర్ణింపనేల? ఈశ్వరుడు పట్టుకొననిచో వాయు వాకాశమునం దుండక నెచ్చటయుండును?

"వాయు వాకసమునం దున్నటుల భూతములు నాయందు గలవని" మాత్రమే మూలమునం దుండ, "నాచే ధరింపబడినదగుచు" అను నంశమును కల్పించుట నిర్మూలము, అప్రమాణమును గదా ?

"నాచే ధరింపబడుచు వాయువాకాశమునం దెట్లు కలదో" అని దృష్టాంతము నందుగాని, "నాయందున్న భూతములు నాచే ధరింపబడినవి" అని దార్ష్టాంతికము నందుగాని లేదుగదా ?

ఒకవేళ తుష్యతు న్యాయముచే నీయర్థ మంగీకరింత మన్నను, దృష్టాంత దార్ష్టాంతిక భావము పొసగదు.

దృష్టాంతమున ఆకాశమునందున్న వాయువు ఈశ్వరునిచే ధరింపబడినది. దార్ష్టాంతికమున ఈశ్వరునియం దున్న భూతములు యీశ్వరునిచే ధరింపబడినవి. ఈరెంటికి దృష్టాంతదార్ష్టాంతికభావ మెట్లు పొసగును ?

లోపలనున్న యీశ్వరునిచే ధరింపబడిన భూతములు యీశ్వరునియం దెట్లుండును ? వెలుపల యీశ్వరుడు లేడుకదా ? "అంతర్యామియగు నాచే ధరింపబడినవని" గదా మీరు చెప్పినది. వెలుపలగూడ నీశ్వరుని అంగీకరించినయెడల వాడే భూతముల కాధారమగును. వాయువున కాకాశ మాధారమయినట్లు; ఇక "ఈశ్వరునిచే ధరింపబడి" అని వర్ణింప బనిలేదు. మరియు, ఈశ్వరునిచే ధరింపబడుచు వాయువు ఆకాశమునందు గలదు. సరే, ఆకాశ మెవ్వరిచే ధరింపబడి యెచ్చటనున్నది ? కొంచెము చెప్పుడు ?

వాయువు ఆకాశమునందు గలదని యందఱకు దెలియును. ఈయది ప్రత్యక్షము. ఆకాశము విషయమే అజ్ఞాతము. ఆకాశము యీశ్వరునిచే ధరింపబడి యీశ్వరునియం దున్నదని, మీమత మగుచో ఆయంశమునే దృష్టాంతమీయవలె గాని దానిని విడచి మరియొక అంశమును దృష్టాంతమీయుట తగదు. దార్ష్టాంతికమున కనుకూలమున్ను గాదు.

మరియు "మమాత్మా" అనుపదమునకు "మత్సంకల్పః" (నాసంకల్పము) అని రామానుజులు అర్థము చెప్పిరి. అదియు నుచితము గాదు. ఆత్మశబ్దమునకు ముఖ్యార్థమును విడచి గౌణార్థమును గ్రహించుట న్యాయము గాదు. కాక, భూతములను బుట్టించుటకు ఆత్మ కర్తయగును. సంకల్పము కారణమగును. ఇట్టితతి కర్తయగు ఆత్మను విడచి, కారణమగు సంకల్పమునకు భూతభావనకర్తృత్వమును వర్ణించుట యుక్తముగాదు.

ఇక, నాసంకల్పమే భూతములను బుట్టించును. నేను భూతముల బుట్టింతునని వేఱుగ జెప్పనేల ? అని యర్థాపత్తిని సూచింపదలచి, "మమాత్మా భూతభావనః"

అని వ్యాసులు చెప్పిరనుట పొసగదు. ఈశ్వరునకు సంకల్పాతిరేకముగ భూతసృష్టి లేదు. "తదైక్షత బహుస్యాం" అను శ్రుతి సృష్టి సంకల్పపూర్వకమనియే చెప్పుచున్నది. కుమ్మరి దండచక్రాది వ్యాపారముచే కుండను తయారుచేసినట్లు యీశ్వరుడొకానొక వ్యాపారముచే ప్రపంచమును నిర్మించుటలేదు, సంకల్పమాత్రముచేతనే నిర్మించుచున్నాడు. కావున అర్థాపత్తిసూచనకొరకుగూడ నిట్లుదాహరించుట యుచితముగాదు.

కావున "మమాత్మా" అను పదమునకు, "వసుదేవతనయుడ నయిన నాయొక్క స్వరూపమయిన సచ్చిదానందలక్షణ పరమాత్మ" యను అర్థమే సమీచీనము.

శ్రీకృష్ణుడే పరమాత్మయగుచో "మమ ఆత్మా" అని షష్ఠ్యంతప్రథమాంత పదములు కుదరవుగదా ? కాదు, దేహేంద్రియసంఘాతస్వరూపదృష్టితో "మమ" యనియు, సచ్చిదానందస్వరూపదృష్టితో "ఆత్మ" యనియు, నిర్దేశించుటవలన నిందు దోషము లేదు. ॥ ౬ ॥

శ్లో. సర్వభూతాని కౌంతేయ ! ప్రకృతిం యాంతి మామికామ్,
కల్పక్షయే పునస్తాని కల్పాదౌ విసృజామ్యహమ్. ॥ ౭ ॥

అ॥ ఓయి అర్జునా ! ప్రళయకాలమునందు సమస్తభూతములు నామాయలో లీనమగుచున్నవి. సృష్టిప్రారంభమున మరల యాభూతములను నేను వెనుకటివలె బుట్టింతును.

ఇచట లోకన్యాయమున కొంకింత విరోధము కనిపించుచున్నది. లోకములో ఘటము మృత్తికయందు లయమును చెందును. మరల మృత్తికనుంచియే పుట్టును. ప్రకృత మీ శ్లోకమునందు భూతములు ప్రకృతియందు లీనమయి, పరమాత్మవలన బుట్టునని జెప్పబడినది. ఈయది లోకవిరుద్ధము—

కాదు. భూతములు సృష్టిసమయమున పరమాత్మవలన బుట్టుటగాని, పరమాత్మయం దుండుటగాని మాయాద్వారముననే జరుగును. పరమాత్మ స్వయముగా ప్రపంచసంగరహితుడు. వానియందు సాక్షాత్తుగా భూతము లుండనేరవు.

కావున, పరమాత్మయందు మాయ గలదు. మాయయందు భూతములు గలవు. ఆ భూతములు మాయయందే లయించును. దానినుంచియే మరల పుట్టును; కాన విరోధము లేదు.

ప్రళయకాలమున మాయగూడ నుండుచో బ్రహ్మకు సద్వితీయత్వము సంభవింపదా ! అని యనరాదు.

అగ్నియొక్క దహనప్రకాశన శక్తులతో నగ్నికివలె, మాయయను స్వశక్తితో పరమాత్మకు సద్వితీయత్వము సంభవింపదు. బ్రహ్మకంటె వేరుగ మాయా

స్వరూపము నిరూపింప నలవియగుచో నపుడు మాయతో బ్రహ్మకు సద్వితీయత్వ మాపన్న మయ్యెడిది.

అయితే యిట్లు మాయయే ప్రపంచముయొక్క ఉత్పత్తిస్థితి లయములకు గారణమయినచో "యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే" అను శ్రుతి బ్రహ్మకు జగజ్జన్మస్థితిలయ హేతుత్వమును లక్షణముగా జెప్పుట యుక్తము కాదుగదా?

ప్రపంచాకారముగా పరిణమించిన మాయకు నధిష్ఠానమగుటచే బ్రహ్మ యందు శ్రుత్యుక్తమగు జగత్కారణత్వలక్షణముపపన్నమగును.

ఇట్లు మాయాద్వారమున ఈశ్వరుడు భూతముల కాధారభూతుడని తలంచియే శ్రీకృష్ణుడు నాయందు భూతములు గలవనియు, లేవనియు జెప్పెను. ॥ ౭ ॥

శ్లో॥ ప్రకృతిం స్వామవష్టభ్య విసృజామి పునఃపునః,
భూతగ్రామ మిమం కృత్స్న మవశం ప్రకృతే ర్వశాత్. ॥ ౮ ॥

అ॥ నేను అవిద్యారూపమగు నా ప్రకృతిని వశపరచుకొని పరాధీనమయి యున్న నీ భూతసముదాయమును మాటిమాటికి బుట్టించెదను. భూతసముదాయము యొక్క ఉత్పత్తిప్రళయములకు ప్రకృతి యాధారమగుటవలన ప్రకృతిలేనిదే ఈశ్వరు నకు భూతములను బుట్టించుట సంభవించదని భావము.

ఇంతమాత్రమున ఈశ్వరునకు ఈశ్వరత్వము చెడిపోదు. ప్రకృతిని వశపరచు కొనియుండుటయే ఈశ్వరత్వము. జీవుడు ప్రకృతిపరతంత్రుడు.

కాన ఈశ్వరుడు తనమాయాశక్తిచే సమస్త ప్రపంచమును ప్రతి కల్పము నందును మాటిమాటికి పుట్టించి మరల ప్రతిప్రళయమునందును మాయయందు లయింపజేయుచున్నాడు.

అయినను వారివారి కర్మవశమున కర్మానుగుణముగ బుట్టించుచు సంహరించు చున్న పరమేశ్వరునకు వైషమ్య నైర్ఘృణ్య దోషము లంటవు.

అవ॥ అయితే భూతసముదాయమును యిట్లు విషమముగా తయారు చేయు చున్న పరమేశ్వరునకు విషమసృష్టికి కారణమయిన ధర్మాధర్మములతో సంబంధ ముండునుగదా ? అను శంకకు సమాధానము జెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ నచ మాం తాని కర్మాణి నిబధ్నంతి ధనంజయ,
ఉదాసీన వదాసీన మసక్తం తేషు కర్మసు. ॥ ౯ ॥

అ॥ ఓయి అర్జునా ! ఉదాసీనునివలె సృష్టిస్థిత్యాదికర్మలయందు ఫలాసంగమును కర్తృత్వాభిమానమును విడచియున్న నన్ను విషమసృష్టికి నిమిత్తములయిన పుణ్య కర్మలు బంధించవు. సుఖదుఃఖాది సంసారమును సంపాదించుచు భూతసముదాయ మునే బంధించును.

ఇద్దరు తగాదాపడుచు తగాదాకు సంబంధించిన మనోవికారమును పొందు చుండ, ఉదాసీనుడగు మూడవ వాడచ్చటనుండియు నేమాత్రము వికారమును

బొందడు. అట్లే యీశ్వరుడుగూడ నిర్వికారముగ నుండునని భావము. బంధమునకు ఫలేచ్ఛాకర్తృత్వాభిమానములు కారణములు. జీవులకు ఆత్మస్వరూపజ్ఞానము లేనందున నీయవి కలిగియుండును. కాన జీవులు కర్మలయందు సక్తులై సంసారమును బొందుదురు. పరమేశ్వరుడు అసక్తుడై సంసారమును బొందడు. శంకరులు జీవులయొక్క ప్రవృత్తికి కోశకారమను కీటవిశేషమును దృష్టాంతపరచిరి. కోశకారమన గవ్వపురుగు. అయ్యది తనకు బంధకమగు కోశమును తాను తయారుచేసికొనును. అందు సందులేనందున తా నా కోశమునందే మరణించును. అట్లే జీవుడుగూడ దనకు బంధకమగు కర్మను తానొనర్చి తుదకు దానివలననే వాడు జన్మమరణముల నొందుచుండును.
॥ ౯ ॥

శ్లో॥ మయాధ్యక్షేణ ప్రకృతిస్సూయతే సచరాచరమ్,
హేతునానేన కౌంతేయ! జగద్విపరివర్తతే. ॥ ౧౦ ॥

అ॥ లోకములో వివాదపడువాడు ఉదాసీనుడు కానేరడు. ఉదాసీనుడు వివాదపడడు. అట్లే, భూతసముదాయమును బుట్టించుట యను క్రియగల పరమేశ్వరుడు నిర్వికారుడు గాడు. నిర్వికారుడయిన పరమేశ్వరుడు భూతములను బుట్టించనేరడు. కాన పరమేశ్వరునియందు నీవిరుద్ధధర్మములు రెండును యెట్లు ఘటించును? అని యాక్షేపము.

సమాధానము: ఓయి అర్జునుడా! నేను అధిష్ఠానముగా నుండ ప్రకృతి చరాచర ప్రపంచమును బుట్టించుచున్నది. అదేకారణమున ప్రపంచము తిరుగుచున్నది.

దేహము నడచుచుండగా దేహధర్మమగు గమనమును దేహియం దారోపించి దేహి వెళ్ళుచున్నాడని లోక మనుకొనుచున్నది. అట్లే ప్రకృతి ప్రపంచమును సృష్టించుచుండ ప్రకృతిధర్మమగు సృష్టిని, ప్రకృతి కధిష్ఠానమయిన నీశ్వరునియం దారోపించి యీశ్వరుడు ప్రపంచమును సృజించుచున్నాడని శాస్త్రజ్ఞులుగూడ జెప్పుచున్నారు.

కావున క్రియ ప్రకృతియందేగాని యాత్మయందు లేదు. అందువలన ఆత్మ వికారరహితు డగును. ఆత్మయందు సృష్టికర్తయను ప్రతీతి సృజించునట్టి ప్రకృతి కధిష్ఠానమగుటచే నేర్పడినదిగాని సహజముగాదు. కాన సృజించునట్టి ప్రకృతికి సాక్షియగుటచే నీశ్వరునకు సృష్టికర్తయను వ్యవహారము కలిగెను. కనుక విరోధము లేదు.

"ఏకోదేవ స్సర్వభూతేషు గూఢస్సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్మా కర్మాధ్యక్ష స్సర్వభూతాధివాస స్సాక్షీ చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చ" అను శ్రుతి పరమేశ్వరుడు సర్వసాక్షియనియు, ప్రపంచాధిష్ఠాతయనియు వాచ్యముగా చెప్పుచున్నది. పరమేశ్వరుడు సర్వసాక్షి కాగా, అగతికముగ ప్రకృతికర్త యగును.

“అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాఃజనయంతగ్ం సరూపాః” ఇత్యాది శ్రుతులు ప్రకృతికి ప్రపంచ కర్తృత్వమును నేరుగా జెప్పుచున్నవి.

ఇట్లైనచో, “యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే” అను శ్రుత్యుక్తమయిన జగజ్జన్మాదిహేతుత్వ మను లక్షణము ప్రకృతికే యన్వయించును గాని, ఆత్మకు అన్వయించదుగదా! ఇందు యిష్టాపత్తిని జూపదగదు. “ఈక్షతేర్నాశబ్దమ్” అను సూత్రమున శంకరులు ప్రకృతికి సృష్టికర్తృత్వమును నిరాకరించి యుండిరి. కాక “మూలప్రకృతి రవికృతిః” అను సాంఖ్యశాస్త్రసిద్ధాంతమే యద్వైతులకుగూడ ప్రసక్తించును. అనినచో,

అట్లుకాదు. ఈశ్వరాధిష్ఠితమయిన ప్రకృతిగాని, ప్రకృతితోగూడిన నీశ్వరుడుగాని ప్రపంచోత్పత్తి ప్రళయములకు గారణము. జడమయిన కేవల ప్రకృతిగాని, చిన్మాత్రుడయిన కేవలీశ్వరుడుగాని, ప్రపంచకారణము కాదు. జడమయిన ప్రకృతికి సంకల్పరూపజ్ఞానము సంభవింపదు. చిన్మాత్రునకు మాయావృత్తిరూప సంకల్పము సంభవించదు.

అందు సాంఖ్యులు కేవల ప్రకృతియే జగత్కారణ మందురు. అద్వైతు లట్లంగీకరింపరు. కనుక వీరికి సాంఖ్యమతప్రవేశదోషము లేదు. అద్వైతులు కేవలీశ్వరుడు సృష్టిహేతువుకాడని నిషేధింతురు. కాన వీరికి శ్రుతివిరోధముగూడ లేదు.

“యతో వా ఇమాని” అను శ్రుతి మాయాధిష్ఠాత యయిన ఈశ్వరుడు జగత్కారణమని జెప్పుచున్నది. మాయద్వారా బ్రహ్మగూడ జగత్కారణమగు నన్నచో, నది మా కిష్టము. కేవల బ్రహ్మయందు సృష్ట్యాదిక్రియలు సంభవింపవనియే మాయద్వారా కారణమని యొప్పబడినది.

కావున శరీరశరీరులకు భేదము తెలియనప్పుడే, శరీరికి గమనక్రియాశ్రయత్వము పొసగుచున్నది. అట్టి భేదము తెలిసినచో, శరీరి గమనక్రియాశ్రయుడే గాడు. అట్లే యీశ్వరప్రకృతులకు భేదము లేనప్పుడే యీశ్వరునకు కర్తృత్వము పొసగును. అట్టిభేదమే యున్నచో నీశ్వరుడు కర్తయేగాడు. ప్రకృతియే కర్త యగును.

మాయావచ్ఛిన్నచైతన్యమే యీశ్వరుడు కాన, ప్రకృతితో భేద మున్నపుడు యీశ్వరుడే సిద్ధింప డనరాదు. అప్పుడు మాయతోగూడిన నీశ్వరుడు సిద్ధింపకున్నను చైతన్యరూపుడగు నీశ్వరుడు సిద్ధించును. ఈశ్వరునకు సహజరూపము చైతన్యమాత్రము. మాయావచ్ఛిన్నరూపము ఆధ్యాసికము. అట్లే జీవునకుగూడ చైతన్యమే స్వస్వరూపము. అంతఃకరణావచ్ఛిన్నత్వము ఆధ్యాసికరూపము (కల్పితరూపము) మాయా అంతఃకరణములు రెండును చైతన్యమునం దధ్యసింపబడినవి.

కావున, జీవేశ్వరు లిద్దరు చైతన్యరూపులుకనుకనే “తత్త్వమస్యాది” శ్రుతులు జీవేశ్వరుల కభేదమును బోధించుచున్నవి. కనుకనే “ఏకో దేవ! (దేవుడొక్కడే)

అని శ్రుతియందు జెప్పబడినది. జీవేశ్వరుల కిద్దఱకు చైతన్యలక్షణమయిన ఆత్మ యొక్కడే కాని వేరుగాదు.

కాన చైతన్యలక్షణుడగు ఆత్మ వికారరహితుడు. తనుక నే యుదాసీనుడు. జగత్కర్తృత్వము ప్రకృతిదిగాని యీశ్వరునిదిగాదు. అయ్యది యీశ్వరునియందు గల్పింపబడినది.

ఈశ్వరుడు అధ్యక్షుడుగా నుండుటను బట్టియే ప్రపంచము సృష్టిప్రళయముల నొందుచు, కులాలచక్రమువలె దిరుగుచున్నది.

బుద్ధి స్వయముగ జడమయినను, చిత్ప్రతిబింబముతో గూడినందున, చేత నత్వము నొంది, "నేను జూచుచున్నాను", "వినుచున్నాను" అని వ్యవహరించు చున్నది. అట్లే ప్రకృతి జడమయినను, చిత్ప్రతిబింబముతో గూడినదై, చేత నత్వము నొంది, సృష్ట్యాదివ్యవహారమును జేయును. ప్రకృతి అంతఃకరణలకు సమష్టి వ్యష్టిభేదమే కాని, వేరుభేదము లేదు."

ఈశ్వరునకు అధ్యక్షత్వమనగా, ప్రకృతియందు ప్రతిఫలించుట; లేక అయ స్కాంతమువలె ప్రకృతిని ప్రేరేపించుట.

లేక, ప్రకృతిని వశపరచుకొనుట.

లేక సర్వప్రపంచమును, మాయను ప్రత్యక్షము చేసికొనుట.

లేక, ప్రకృతికి తద్వారా సకలప్రపంచమునకు అధిష్ఠానమగుట. ఇం దేపక్ష మంగీకరించినను యీశ్వరునకు నిర్వికారత్వము, ప్రపంచవిపరివర్తనము సిద్ధించును.

బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంత భూతసముదాయముయొక్క ప్రవృత్తి, చేతనాధీనమని యంగీకరింపవలెను. జడమయిన భూతగ్రామమునకు స్వతఃప్రవృత్తి కుదరదు. కాన చేతనుడయిన ఆత్మచే జూడబడుచునే, భూతగ్రామము సకలవ్యవహారమును నెర వేర్చుకొనుచున్నది.

దేహేంద్రియాన్తఃకరణాదులకు భోజన దర్శనాదులయందు కలిగెడి ప్రవృత్తికిని చేతనుడగు ఆత్మ చూచుచుండుటయే నిమిత్తము.

ఇట్లే జగచ్చక్ర పరిభ్రమణమునకుగూడ, సాక్షాద్దర్శనమే నిమిత్తము. ఇదియే ఈశ్వరునకు ప్రపంచాధ్యక్షత్వము.

ఈశ్వరుడు ప్రపంచ, ప్రకృతులకు అధ్యక్షుడగుటలో, "యోస్యాధ్యక్షః పరమే వ్యోమన్" ఇత్యాది మంత్రములు ప్రమాణములు. పరమేశ్వరుడు పరమాకాశమం దుండునని యీ మంత్రము చెప్పుచున్నది. పరమాకాశమన అవ్యాకృతము, లేక హృదయాకాశము. ఈశ్వరుడు యీశ్వరత్వముతో ప్రకృతియందును, ప్రత్య గ్రూపముతో బుద్ధియందును ఉండును. ఇట్లంతర్యామి బ్రాహ్మణము ప్రమాణమగు చున్నది.

ఓయి, బుద్ధియందుండు జీవుడు, (ప్రత్యగాత్మ) ప్రపంచాధ్యక్షుడు గాడు. తన కుపాధులగు బుద్ధీంద్రియాదులకుమాత్రమే యత డధ్యక్షుడు. పరమాత్మ పరిపూర్ణుడు, జీవుడు అపరిపూర్ణుడు; పరమాత్మ అప్రత్యక్షుడు, జీవుడు ప్రత్యక్షుడు; పరమాత్మ అద్వితీయుడు, ప్రత్యగాత్మ సద్వితీయుడు.

ఇట్లు జీవపరమాత్మలకు చాలభేదము గలదు. ఇట్టి భేదముండుటవలననే తత్త్వమస్యాది స్థలమున లక్షణ స్వీకార మవసరమయినది. కాన ప్రత్యగాత్మకు పరమాత్మ ధర్మమగు ప్రపంచాధ్యక్షత్వము, పరమాత్మకు ప్రత్యగాత్మధర్మమగు అంతఃకరణస్థితి యీ రెండును పొసగవు. అనినచో,

అట్లుకాదు "యస్సాక్షా దపరోక్షాద్బ్రహ్మ" అను శ్రుతినిబట్టి పరమాత్మకూడ నపరోక్షుడు. "యేన సర్వమిదం తతమ్" అను గీతావచనానుసారమున, ప్రత్యగాత్మ కూడ పరిపూర్ణుడు. జీవపరమాత్మలకు ఉపాధిభేదముతప్ప స్వరూపభేదము లేదు. ఒకే యాత్మ జగత్కారణమగుటచే పరమాత్మయనియు, బుద్ధ్యభివ్యక్తమగుటచే ప్రత్యగాత్మయనియు జెప్పబడుచున్నాడు. కాన బుద్ధియందున్న ప్రత్యగాత్మయే ప్రపంచాధ్యక్షుడయిన పరమాత్మ యని సిద్ధించినది. వాక్యవృత్తియను గ్రంథములో జీవపరమాత్మలకు సూచించిన భేదము అజ్ఞానిదృష్టి ననుసరించికాని, వస్తుస్థితినిబట్టి కాదు. జీవపరమాత్మలకు వ్యవహారదశయందుగూడ భేదములేదు. ఔపాధికమగు భేదము ఉపాధిగతముకాని, ఆత్మగతము కాదు. కనుకనే "ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి" అనెడి శ్రీకృష్ణవచనము పొసగుచున్నది. ఈశ్వరుడే ప్రత్యగాత్మయని యీవచనమున కర్థము.

జీవేశ్వరుల కెల్లప్పుడు భేదము లేదని నంతమాత్రమున సాంఖ్యమత ప్రవేశము సంభవించదు. సాంఖ్యులు, ఈశ్వరుడు జగత్కారణమని యంగీకరించరు. అద్వైతు లంగీకరింతురు. జీవపరమాత్మలకు భేద మంగీకరించనందున ద్వైతమతప్రవేశముకూడ లేదు. "ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ", "స ఆత్మా" ఇత్యాదిశ్రుతులు ఆత్మభేదము నిషేధించుచున్నవి. కేవల శ్రుతులవలననేగాక యుక్తివలనగూడ ఆత్మభేదము పొసగదు.

ఎట్లన: ఆత్మభేదము యెవరిచేనయినను దెలియబడునా? లేదా? తెలియబడుచో, ఆత్మచే దెలియబడునా లేక అనాత్మచే దెలియబడునా? - ఇందు మొదటి పక్షము పొసగదు. ఆత్మదృశ్యమగు ఆత్మభేదము ఆత్మధర్మము కానేరదు. అనాత్మ జడముకాన ఆత్మభేదమును గ్రహింపలేదు. కాన రెండవపక్షముగూడ పొసగదు. ఇక ఆత్మభేదము తెలియబడదనినచో నయ్యది శశశృంగాదులవలె నసంభవమగును.

మరియు ఆత్మభేదము ఆత్మకంటె భిన్నమా? అభిన్నమా? భిన్నమగుచో, అనాత్మధర్మ మగును. అభిన్నమగుచో ఆత్మభేదము, ఆత్మ యొకటే యగును. ఆత్మభేదము సిద్ధించనిదే ఆత్మబహుత్వము సిద్ధించదు.

అయితే సర్వప్రపంచాధిష్ఠాన చైతన్యమాత్రుడయిన పరమేశ్వరుడు అద్వితీయుడై, సర్వభోగములను కోరనివాడై, చేతనుడును భోగాభిలాషగలవాడును అగు మరియొక ఆత్మలేనపుడు పరమేశ్వరునకీప్రపంచసృష్టి యెందులకు? ప్రపంచభోగములను దాననుభవించువాడు గాడు. అనుభవించు చేతనుడు మరియొకడు లేడు. అను నాక్షేపము కలుగును.

అందుకు శ్రుతి యిట్లు పరిహారమును జెప్పుచున్నది. "కో అద్ధా వేదక ఇహ ప్రవోచత్" "కుత ఆజాతా కుతఇయం విసృష్టిః" అని. దీనియర్థము ఈప్రపంచసృష్టి యెవరివలన కలిగినదో, ఏకారణమున కలిగినదో ఎవనికి నేరుగా తెలియును? ఎవడు చెప్పును?

కావున 'నీప్రశ్న' ప్రతివచనములేకుదరదని తాత్పర్యము.

ప్రపంచసృష్టికి ఈశ్వరలీల కారణమని యనరాదు. అఖండ చిన్మాత్రుని యందు లీలకూడ సంభవించదు. కనుక సృష్టికి ప్రయోజనము లేకుండుటనుబట్టికూడ సృష్టి మాయామయమని యంగీకరింపవలయును. అసంగతమయినవాటిని కూర్చుశక్తి మాయయందుమాత్రమే కలదు. కనుకనే భగవంతుడు "అజ్ఞానేనావృతం జ్ఞానం తేన ముహ్యంతిజంతవః" అని జెప్పెను.

మాయచే ఆత్మానాత్మ వివేకజ్ఞాన మడుగంటి, ఆత్మానాత్మ తాదాత్మ్యాధ్యాస పెరిగి, అనాత్మయందలి కర్తృత్వాధికము ఆత్మయం దారోపించి, ఆత్మ కర్తయని లోకులు వ్యామోహము నొందుచున్నారు. వస్తుతః ఆత్మ అకర్త, నిర్వికారుడు. సృష్ట్యాది వ్యాపారము ప్రకృతిది. దర్శనశ్రవణాది వ్యాపారము ప్రపంచము సొత్తు. ప్రపంచమునకు, ప్రకృతికి నీప్రవృత్తియంతయు నీశ్వరకటాక్షలబ్ధమే యని గ్రహింపవలయును. ॥ ౧౦ ॥

శ్లో॥ అవజానన్తి మాం మూఢా మానుషీం తనుమాశ్రితమ్,
పరంభావ మజానంతో మమభూత మహేశ్వరమ్. ॥ ౧౧ ॥

అ॥ ఇట్లు నేను నాశరహితుడను, నిర్మలుడను, జ్ఞాతను, నిత్యముక్తుడను, సర్వజ్ఞుడను, సర్వప్రాణుల కాత్మరూపుడను అయినను, ఆకాశాది భూతములను వ్యాపించియున్న నాదు పరమాత్మతత్వమును గుర్తెఱుగక, నన్ను మనుష్యదేహము నొందిన వసుదేవతనయునిగాను యాదవునిగాను దలంచుచు, అవమానపరచుచున్నారు.

"ఇచట మానుషీం" అనుపదము క్రిమికీటాది శరీరములకుగూడ నుపలక్షణము. కాన క్రిమికీట పక్షిపశ్వాది దేహములయందున్న ఆత్మను ఈశ్వరునిగను, శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మనుగాను దెలియక, సామాన్యజీవునిగ నెంచి, యందును క్రిమికీటాది రూపునిగ భావించి, యీయది క్రిమి, యీయది కీటము, అని తిరస్కరించుచున్నారని భావము. ఈయది అవివేకుల స్వభావము.

వివేకులు, అనాత్మపదార్థములనుంచి యాత్మవస్తువును వేరుపరచి, సచ్చిదానందరూపునిగ గ్రహింపుమని తాత్పర్యము.

రా మా ను జ మ త ము :-

రామానుజులు "ఉదాసీనవదాసీనం అసక్తం తేషు కర్మసు" (౯-౯) అను తొమ్మిదవ శ్లోకమునందు "అసక్తం తేషు కర్మసు" అను పదమును "విషమసృష్టియందు నేను కారణుడను గాను" అని వివరించిరి.

"మయాధ్యక్షేణ ప్రకృతిస్సూయతే సచరాచరమ్" (౯-౧౦) అను శ్లోకమునందు "సత్యసంకల్పుడనగు నేను అధ్యక్షుడుగానుండి చూచుచుండ ప్రకృతి చరాచర ప్రపంచమును బుట్టించుచున్నది" అని వివరించిరి.

"నచ మత్థాని భూతాని పశ్య మే యోగమైశ్వరమ్" (౯-౫) అను నయిదవ శ్లోకమునందలి రెండవపాదమునకు "వసుదేవతనయుడ నయిన నాయొక్క సత్యసంకల్పత్వము, నైర్ఘృణ్యాది దోషరాహిత్యము అను సామర్థ్యమును (యోగమును) జూడుము" అని వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి.

ప్రకృతశ్లోకమున, "నేను మనుష్యశరీరము నాశ్రయించినంతమాత్రమున నాయొక్క అపార కారుణ్య ఔదార్య సౌశీల్య వాత్సల్యాదులకు గారణమయిన మనుష్యత్వ సమాశ్రయణరూపమగు నీ పరభావమును దెలిసికొనలేక మూఢులు తిరస్కరించుచున్నారు" అని జెప్పిరి.

ఇదియంతయు నసంగతము.

యథాక్రమమున పరిహారము వ్రాయబడుచున్నది.

"అసక్తం" "తేషు కర్మసు" అని మూలమునందుండ, రామానుజులు "తేషు కర్మసు" అను పదద్వయమునకు "తత్ర వైషమ్యే" అని యర్థమును వ్రాసిరి. ఆ రెండుపదములవలన ఈయర్థము లభించదని వేరుగ జెప్పనక్కరలేదు. ఇక "ఆ కర్మలయందు ఏ వైషమ్యము కలదో, దానియం దసక్తుడను" అని జెప్పవలదన్నను వైషమ్యపదాధ్యాహారదోషము తప్పదు. సర్వాంతర్యామియగు నీశ్వరునకు విషమకర్మయందలి వైషమ్యమునకుగూడ కారణత్వము సంభవించుచుండ సంబంధరాహిత్య మెట్లు సిద్ధించును?

మరియు "సత్యసంకల్పుడ నగు నేను చూచుచుండ ప్రకృతి చరాచర ప్రపంచమును పుట్టించు" ననుటగూడ పొసగదు. ప్రకృతిలేనిదే యీశ్వరునకు సంకల్పమే సంభవించదు. సంకల్పమనునది మాయావృత్తిగాని యంతఃకరణవృత్తి కాదు.

అట్లే "వసుదేవపుత్రుడ నగు నేను" అని చెప్పుటకూడ ఉచితముగాదు. శ్రీకృష్ణుని శరీరమే వసుదేవునివలన బుట్టినది కాని, శరీరవిలక్షణుడగు ఆత్మ వసుదేవునివలన బుట్టలేదు. సర్వేశ్వరుడగు శ్రీకృష్ణునకు దేవ తాదాత్మ్యాభిమాన

మున్నదనుట యుక్తముగాదు, ప్రకృతమున కుపయుక్తమున్ను కాదు. "మామ్" అను పదమును దూరముననున్న "భూతమహేశ్వరమ్" అను పదముతో నన్వయించుట యనుచితము. పరభావమనగా "మనుష్యశరీరము నాశ్రయించుట యను నర్థమును వర్ణించుటకూడ నుచితము కాదు. అప్రాకృత దివ్యమంగళవిగ్రహధారి యగు శ్రీమహావిష్ణువునకు మనుష్యశరీరమును ధరించుట గొప్పతనము కానేరదు. అట్లగుచో మనమందరము మానవశరీరమును ధరించియుంటిమికాన పరభావము నొందినవారలమే యగుదుము.

అయితే మనము కర్మనిమిత్తమున దేహమును ధరించితిమనియు, ఈశ్వరుడు భక్తవాత్సల్యాది కారణములవలన మనుష్యశరీరమును ధరించుచున్నాడనియు, భేదము చెప్పదలచినచో నదియును పొసగదు. మనుష్యత్వము దేహధర్మము. ఈశ్వరుడు అశరీరుడని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. ఇట్టితరి వాత్సల్యాదులచే మాత్రము శరీరధర్మము నాశ్రయించుట నీశ్వరున కెట్లుపొసగును? అయినను ఈశ్వరునకు సచ్చిదానంద రూపమే పరభావ (ఉత్కృష్టధర్మ) మగును కాని, మనుష్యదేహము నాశ్రయించుట పరభావముకాదు. ఈయది మాయికమగు ధర్మమే యగును. మాయచే మనుష్య దేహము నాశ్రయించుట ఈశ్వరునకు పరభావమనినచో, ప్రాకృతదేహము అపర భావము కావలసివచ్చును. మాయచే సర్వచరాచర దేహజాలము నాశ్రయించు నీశ్వరునకు మనుష్యదేహమాత్రాశ్రయణము పరభావమనుట యేమి యుచితము?

కాక పూర్వార్థమున "మానుషీం తనుమాశ్రితమ్" అను రెండవపాదముచే మనుష్యదేహము నాశ్రయించుట చెప్పియుండగా, మరల "పరంభావం" అను రెండుశబ్దములచే గూఢముగా అదేవిషయమును చెప్పుట వ్యర్థము, క్లిష్టకల్పనయు నగును. వెనుక జెప్పిన యర్థమును పరామర్శించునట్టి తచ్ఛబ్ద ఇదమ్ శబ్దాదు లేమియు మూలమునందు లేవు.

కావున పై కారణములనుబట్టి రామానుజవ్యాఖ్యానము సమంజసము కాదు. ॥ ౧౧ ॥

శ్లో॥ మోఘాశా మోఘకర్మాణః మోఘజ్ఞానా విచేతసః,
రాక్షసీ మాసురీంచైవ ప్రకృతిం మోహినీం శ్రితాః. ॥ ౧౨ ॥

అ॥ భగవన్తుని తిరస్కరించిన మానవుల కోరిక లెన్నటికిని సఫలములు కావు. వా రనుష్ఠించెడి యగ్నిహోత్రాది కర్మలుకూడ నిష్ఫలములు. వారికిగల శాస్త్రార్థపాండిత్యము నిరర్థకము. వారు కేవలము వివేకరహితులనియే యనదగును. అట్టివారు రాజస, తామస ప్రకృతిని పొంది వీనిని కొట్టమనియు, వానిని నరక మనియు, వానిమాంసము తినమనియు, వీనినెత్తురు త్రాగమనియు, వీనిధనమును దొంగిలించ మనియును లోకుల కుపదేశించుచు, ఘాతుకకృత్యములను జేయు చుందురు. ॥ ౧౨ ॥

శ్లో॥ మహాత్మానస్తు మాం పార్థ! దైవీం ప్రకృతి మాశ్రితాః,
భజంత్యనన్యమనసో జ్ఞాత్వా భూతాది మవ్యయమ్. ॥ ౧౩ ॥

అ॥ భగవన్తునియందు శ్రద్ధాభక్తులు గలవారుమాత్రము భగవద్భక్తిలక్షణ మయిన మోక్షమార్గమునందు ప్రవర్తించి, నీచభావమును వదలి, శమదమాది లక్షణమగు దైవప్రకృతిని పొంది, యెల్లభూతములకు నెల్లప్రాణులకు ఆదికారణుడ నగు నన్ను దెలిసికొని అనన్యభావముతో (అనన్యచిత్తులై) నన్ను సేవింతురు. ॥ ౧౩ ॥

శ్లో॥ సతతం కీర్తయంతో మాం యతంతశ్చ దృఢవ్రతాః,
నమస్యంతశ్చ మాం భక్త్యా నిత్యయుక్తా ఉపాసతే. ॥ ౧౪ ॥

అ॥ దైవప్రకృతిని పొందిన మహానుభావులు బ్రహ్మస్వరూపుడనయిన నన్నెల్లపుడు ధ్యానింతురు. శమ, దమ, దయా, అహింసాది నియమములతో నన్ను సేవింప బ్రయత్నింతురు. దృఢవ్రతులై నన్ను నమస్కరించుచు సర్వాంతఃకరణసాక్షియగు నాత్మను చిత్తైకాగ్రతతో సేవింతురు. ద్వైతులు పరోక్షమయిన సూర్యచంద్రాదులను నమస్కరించినట్లు, అద్వైతులుకూడ ఆత్మను నమస్కరింతురని భావము. ॥ ౧౪ ॥

శ్లో॥ జ్ఞానయజ్ఞేన చాప్యన్యే యజంతో మా ముపాసతే,
ఏకత్వేన పృథక్త్వేన బహుధా విశ్వతోముఖమ్. ॥ ౧౫ ॥

అ॥ దైవప్రకృతులు భగవంతుని యుపాసించు క్రమము చెప్పబడుచున్నది.

సాత్విక ప్రకృతిగల మహానుభావులు క్షుద్రఫలములను గోరరు. యక్షరక్షః పిశాచాదుల నుపాసింపరు. వారు జ్ఞానయజ్ఞముచే నన్నే పూజించుచు నుపాసింతురు. అందు గొందరు "పరబ్రహ్మ యొక్కడే" అనుభావముతో, అభేదబుద్ధితో నుపాసింతురు. మరికొందరు భేదబుద్ధిచే సూర్యచంద్రాది భావముతో నుపాసింతురు. మరికొందరు పరమాత్మ సర్వతోముఖుడని యనేకరీతుల నుపాసింతురు.

ఇందు పరమార్థదర్శన లక్షణమగు జ్ఞానయజ్ఞము ప్రధానము. ఇందుత్తము లగు జ్ఞాను లధికారులు.

బ్రహ్మ సూర్యచంద్రాది దేవతారూపముతో వేర్వేరుగా నుండునను జ్ఞానము మరియొక జ్ఞానయజ్ఞము. ఇందు మధ్యముల కధికారము.

బ్రహ్మ నానారూపములతో నుండునను జ్ఞానము మరియొక జ్ఞానయజ్ఞము. దీనియందు మందులు (మూఢులు–అధములు) అధికారులు.

రా మా ను జ మ త ము

ఇచట రామానుజులు, "మహానుభావులగు సాత్వికప్రకృతులు భూతకారణుడును, నాశరహితుడును, వాఙ్మనస్సులకు గోచరముకాని నామ, కర్మస్వరూపములు కలవాడును, పరమకారుణికు డగుటచే సాధుపవిత్రాణముకొరకు మనుష్యరూపముతో నవతరించినవాడు నగు నన్ను దెలిసికొని నాదుదాస్య మొనర్ప నిశ్చయించుకొని

నన్నుపాసింతురు" అనియు, వేశ్వేరుగా ప్రపంచాకారముగా నున్న నన్ను అభిన్నునిగా (ఒక్కనిగా) ఉపాసింతు రనియును వ్యాఖ్యానించిరి.

ఈయది యుక్తముగాదు. మహానుభావులు కృష్ణావతారము నుపాసింతురని చెప్పినచో, రామావతారము నుపాసించువారు నీచులని తేలును. ఇక రామకృష్ణాది మనుష్యావతారములను మహానుభావు లుపాసింతు రనినచో, మత్స్య వరాహాది యవతారముల నుపాసించువారు నీచులని తేలును.

మహానుభావులు అవతారము నుపాసింతురనినచో, అపుడు, పర - వ్యూహ - విభవ - అంతర్యామి - అర్చా - అను అయిదు రూపములతోనున్న యీశ్వరుని యొక్క విభవోపాసకులే మహానుభావులనియు, మిగిలిన రూపముల నుపాసించువారు నీచులనియు జెప్పినట్లగును.

పరావతారమన నిత్యవిభూతియగు నారాయణుడు. వ్యూహమన వాసుదేవ సంకర్షణ ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధులు. రామకృష్ణాద్యవతారములు విభవములు.

అన్తర్యామియన అంతఃకరణయందుండు యీశ్వరుడు అర్చావతారమన, 'వేఙ్కటేశ్వర శ్రీరఙ్గ భద్రాద్రిరాములు మున్నగువారు' అని భేదము.

ఓయి, మేము మహానుభావులు కృష్ణావతారమునే యుపాసింతురని చెప్పము. మహానుభావులే కృష్ణావతారము నుపాసింతురని యందుము. అనినచో నదియు పొసగదు. నీచులుగూడ కృష్ణుని యుపాసించుచున్నారు. నీచులకుగూడ కృష్ణునియందు యీశ్వరబుద్ధి కలదు.

కృష్ణుని తిరస్కరించువారు నీచులనియు, గృష్ణునియం దీశ్వరబుద్ధికలవారు మహానుభావులనియు ననదగదు. అట్టితరి శ్రీరామ, నరసింహ, గణపతి, కుమారస్వామి, శఙ్కర, పార్వతులు మున్నగువారిని తిరస్కరించువారు నీచులు కారనియు, వీరలయం దీశ్వరబుద్ధికలవారు మహానుభావులు కారనియు దేలును. ఇం దిష్టాపత్తిని చూపదగదు. పాషండులగు మీ రిద్దాని నంగీకరించినను వైదికు లంగీకరింపరు. శివుడు, విష్ణువు, గణపతి, కుమారస్వామి మున్నగువారందరు యీశ్వరావతారులని వైదికుల మనోనిశ్చయము. శాస్త్రసిద్ధాంతము నట్లే.

కావున (నవతారియగు) నవతరించునట్టి యీశ్వరుని విడచి, యవతారరూపుడగు గృష్ణుని సేవింపుమని వర్ణించుట అనుచితము. ఇచట అవతారమే ప్రస్తుతమని మూర్ఖింపరాదు. "సర్వభూతాని కౌన్తేయ ప్రకృతిం యాంతి మామికామ్, కల్పక్షయే పునస్తాని కల్పాదౌ విసృజామ్యహమ్" అను నేడవశ్లోకముచే నీశ్వర స్వరూపమే యిచట ముచ్చటింపబడినది కాని, యవతారరూప మిందు ముచ్చటింప బడలేదు.

మరియు, "భూతాదిం అవ్యయం మాం జ్ఞాత్వా" అను వాక్యమునకు, "వాఙ్మనసాగోచర నామకర్మస్వరూపం" (మనోవాక్కులకు నందని నామ రూప

శర్మలుకలవాడు) అని వ్యాఖ్యానించుటగూడ నుచితముకాదు. పై పదములు అభిధా వృత్తిచే నీయర్థము నీయవు. వాచ్యార్థమునకు బాధలేనిదే దానిని పరిత్యజించుట కాని, లక్షణచే నన్యార్థమును పరిగ్రహించుటకాని యుచితముకాదు.

మరియు, ఇచట మనుష్యరూపముతో నవతరించినది దేహముకాని ఈశ్వరుడు కాదు. మనుష్యదేహమునం దీశ్వరబుద్ధికలవారు దేహాత్మవాదులగు చార్వాకాదుల వలె నీచులగుదురుకాని మహానుభావులు కానేరరు.

శ్రీకృష్ణుని శరీరమునందు అహమభిమానము కలవానిని యీశ్వరుడని తలంచుటగూడ మహాత్ముల లక్షణముకాదు. దేహాత్మభ్రాంతి కలవా రెన్నటికి సర్వజ్ఞుడగు నీశ్వరుడు కానేరరు. సకల దేహములయందు నీశ్వరు డంతర్యామిగా గలడు. కాన సకలదేహములు యీశ్వరదేహములే యగును. కృష్ణదేహమునందుమాత్రమే యీశ్వరదేహ మను బుద్ధి యుదయించుట గొప్పకాదు.

కృష్ణదేహము యీశ్వరావతారము కాదు. చిద్రూపుడగు నీశ్వరుడు దేహరూపముగా నవతరించుట యసంభవము. "మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూత స్సనాతనః" అని శ్రీకృష్ణుడే బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంత నిఖిలచరాచర దేహావచ్ఛిన్న చైతన్యము, తనయంశ యని చెప్పియుండ, శ్రీకృష్ణదేహావచ్ఛిన్నమగు చైతన్యమే యీశ్వరాంశయని మహాత్ములు నిర్ణయించుట, అం దీశ్వరావతారబుద్ధితో నుండుట మహాత్ముల కుచితముకాదు. సర్వదేహములయందలి చైతన్యము యీశ్వరరూపమే యగుచున్నది. కావున చిన్మయుడగు నీశ్వరుడు మనుష్యరూపముతో నవతరించుట, కృష్ణశరీరావచ్ఛిన్నచైతన్యమే యీశ్వరుడగుట యీరెండును పొసగవు.

మరియు కృష్ణశరీరము మాయామయముకనుక తదవచ్ఛిన్నమగు చైతన్యము (కృష్ణశరీరముతో గూడినచైతన్యము) సర్వేశ్వరుడని యనదగదు. సర్వప్రపంచము మాయామయమే యగుచున్నది. కృష్ణశరీర మొక్కటియె మాయామయముగాదు. కావున అవచ్ఛేదకములగు శరీరములు పరస్పరము భిన్నములయినను చైతన్యము మాత్రము యేకము, పరిపూర్ణము నగుచున్నది.

కావున "అంతట నున్నట్టియు పరిపూర్ణుడనయినట్టియు సర్వేశ్వరుడనయినట్టియు ఎల్లభూతములకు ఆత్మరూపుడనగు నన్ను దెలిసికొని" అను నర్థమె సమీచీనము. ఈ యర్థముసందె "భూతాదిం అవ్యయం" అను పదములు అనుకూలము లగును.

మరియు రామానుజులు చెప్పిన "ఆత్మాన్తం దాస్యమ్" (ఆత్మపర్యంతము దాస్యమొనర్చుట) అనునది పొసగదు. ఆత్మయే యీశ్వరుడు. ఈశ్వరుడు సర్వశేషి. ఆతడు మరియొకరికి శేషుడు (అంగము) కానేరదు.

మరియు వేరుగా నున్నవానిని అభిన్నునిగా నుపాసించుట భ్రాంతిరూపమగును. నిర్వికారుడగు నీశ్వరునకు మృత్తునకువలె పరిణామము సంభవించదు. సూక్ష్మచిద

చిద్విశిష్టమయిన, నీశ్వరుడు స్థూల జగదాకారముగా పరిణమించె ననుట యనుచితము. అందును విశేషణాంశమగు సూక్ష్మభాగమే స్థూలరూపము నొందెను. కాని విశేష్య మయిన ఈశ్వరుడు పరిణామము నొందలేదు. స్థూలప్రపంచాకారముగగాని, సూక్ష్మ ప్రపంచాకారముగగాని నానావిధముల పరిణమించునది ప్రకృతియేకాని ఈశ్వరుడు గాడు. కాన ఈశ్వరుడు వేర్వేరుగా నుండుట అసంభవము.

మా మతమున (అద్వైతమతమున) మాయచే నీశ్వరుడు విశ్వరూపుడగుట సంభవించును. మాయవలన ఘటింపని పని యేదియు నుండదు.

శరీరభేదముచే నీశ్వరుడు వేరుగాడు. అట్లనుకొనుట భ్రాంతి. ఘటభేదముచే నాకసము భిన్నమగుట లేదు. ఘటములు పరస్పరము భిన్నములగుచున్నను ఆకాశ మొక్కటియే యగుచున్నది. కనుకనే " ఏకోదేవస్సర్వభూతేషు గూఢః " అనుశ్రుతి ఈశ్వరు డొక్కడేయని చెప్పుచున్నది.

సకలశరీరములయందున్న నీశ్వరుని యొక్కనిగా నుపాసింతురని చెప్పినచో, నయ్యది మాకును సమ్మతము. కాని మూలమువలన అట్టి యర్థము లభించుటలేదు. " పృథక్త్వేన " అను పదమునకు " సర్వశరీరములయం దుండుటచే వేరుగానున్న " అను నర్థము లాక్షణికమని యనరాదు. ముఖ్యార్థమునకు బాధలేనిదే లక్షణ నాశ్రయించుట తగదు. కాన సర్వథా రామానుజవ్యాఖ్యాన మసంగతము. ॥ ౧౫ ॥

శ్లో॥ అహం క్రతు రహం యజ్ఞః స్వధాహ మహ మౌషధమ్,
మంత్రోఽహ మహమేవాజ్య మహ మగ్ని రహం హుతమ్. ॥ ౧౬ ॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా! నీవు పరబ్రహ్మవు కనుక నిన్ను అద్వితీయునిగా ఉపాసించు వారలు నిన్నుపాసించువార లగుదురుగాక. అట్లుగాక సూర్యచంద్రాది దేవతాంతర ముల నుపాసించువారును, విశ్వరూపోపాసకులున్ను, నిన్నుపాసించువా రెట్లగుదురు? వినుము. సకలప్రపంచము నాయందు కల్పింపబడినది. కల్పితము దేనియందు కల్పింప బడునో, దానికంటె భిన్నముగాదు. నాయందు గల్పింపబడిన ప్రపంచమంతయు నాకంటె భిన్నముకాదు. " సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ " అను శ్రుతి సర్వము నేనే యని చెప్పుచున్నది. కాన యీశ్వరబుద్ధితో సూర్యచంద్రాదుల నుపాసించినను విశ్వము నుపాసించినను యీశ్వరోపాసనమే యగును.

శ్రౌతకర్మలన్నియు నేను. స్మార్తకర్మలు నేను. పితృదేవతల కిచ్చెడి స్వధా న్నము నేను. వ్రీహియవాదిరూపమయిన అన్నము నేను. లేక ఔషధమనగా మందు అని యయినను జెప్పవచ్చును. మంత్రము నేను. దేవతల కిచ్చెడి హవీరూపమయిన ఆజ్యము నేను. హోమాధారమగు అగ్ని నేను. హవనక్రియ నేను. ॥౧౬॥

శ్లో॥ పితాహమస్య జగతో మాతా ధాతా పితామహః,
వేద్యం పవిత్ర మోంకార ఋక్సామ యజురేవచ. ॥ ౧౭ ॥

అ॥ నేను ప్రపంచమునకు తండ్రిని, తల్లిని, తాతను. ప్రాణులకు కర్మఫల మిచ్చువాడను. పరమపావనమగు ఓంకారరూపుడను. ఋగాది వేదత్రయరూపుడను.

రామానుజ మతము :

ఇచట రామానుజులు ప్రపంచమునందు, దేవదత్తాది పుత్రులనుగురించి, యే విష్ణుమిత్రాది తండ్రులు గలరో, కలావతి మున్నగు తల్లులు కలరో, యజ్ఞదత్తుడు మొదలగు తాతలు కలరో, శంభుదత్తుడు మొదలగు ఉపపతులు కలరో, వారందరు యీశ్వరుడే. వారందరు యీశ్వరునియొక్క శరీరము. ఈశ్వరుడు వారిలోపలనుండు అంతర్యామి, అని చెప్పిరి.

ఈయది సరిగాదు. "పితాహమస్య జగతః" అను మూలమునందు, "ఈ ప్రపంచమునకు నేను తండ్రి యని చెప్పబడుటచే, విష్ణుమిత్రాదులందరు యీశ్వరునకు సంతానమని తేలుచున్నది. ఇట్లుండ కొందరు తండ్రులు, కొందరు తాతలు, కొందరు తల్లులు అనునది పొసగదు. ఇట్టియర్థమును జెప్పు తాత్పర్యము మూలకర్తకున్నచో, పితాహ మ్మతజగతి" అనియే చెప్పియుండెడివాడు. అట్లు చెప్పనందున రామానుజవ్యాఖ్యానము మూలకర్తకు సమ్మతముగాదు. ॥ ౧౭ ॥

శ్లో॥ గతిర్భర్తా ప్రభుస్సాక్షీ నివాస శ్శరణం సుహృత్,
ప్రభవః ప్రళయస్థానం నిధానం బీజ మవ్యయమ్. ॥ ౧౮ ॥

అ॥ నేను ప్రపంచమునకు కర్మఫలము (గతి) అగుచున్నాను.

ప్రపంచమును పోషించునట్టి ప్రభువును. ప్రాణు లొనర్చిన పుణ్యాపాపములకు సాక్షిని. సకలప్రాణులకు నివాసస్థానమును. ఆర్తులయొక్క బాధలను పోగొట్టువాడను. ప్రత్యుపకారమును గోరకయే యుపకారమును చేయు స్నేహితుడను. ప్రపంచమురియొక్క ఉత్పత్తి స్థితిలయములు నావలన గల్గును. ప్రాణులు కాలాంతరమం దనుభవింపదగిన నిక్షేపము నా స్వరూపము. సంసారమను మొలకకు నేను తరగని విత్తనము.

రామానుజ మతము

ఇచటగూడ రామానుజులు 'లోకములందలి స్వర్గాదిగతులు, పోషకులు, శిక్షించువారు, సాక్షులు, ఇండ్లు, రక్షకులు, హితమునుగోరు స్నేహితులు, ఘటాది కార్యముల యొక్క ఉత్పత్తి, ప్రళయస్థానమగు మృదాదికము, ఘటాది కార్యజాతము, నాశరహితమయిన కార్యములు, యివియన్నియు నేనే' అని వ్యాఖ్యానించిరి. ఈ వ్యాఖ్యానమునందుగూడ వెనుకటి దోషములే పట్టును. కాన యుపేక్షింపదగును. ॥ ౧౮ ॥

శ్లో॥ తపామ్యహ మహం వర్షం నిగృహ్ణామ్యుత్సృజామిచ,
అమృతంచైవ మృత్యుశ్చ సదసచ్చాహ మర్జున ! ॥ ౧౯ ॥

అ॥ నేను సూర్యునిగానుండి తపింతును. కొన్ని కిరణములచే, నాలుగు మాసములు (ఆషాఢ, శ్రావణ, భాద్రపద, ఆశ్వయుజములు) వర్షింతును. మరికొన్ని కిరణములచే నెనిమిది మాసములు వర్షము లేకుండ జేతును. మరల వర్షాకాలమున వర్షింతును. దీనివలన భగవంతునకు వర్షమునిచ్చుట, వర్షమునీయకుండుట, యీ రెండును బీజాంకురములవలె ప్రవాహరూపమున అనాదులని తేలుచున్నది. మరియు నేను, దేవతలకు చావులేకుండుటకు కారణమయిన అమృతము నగుచున్నాను. మర్త్యులకు మరణహేతువగు మృత్యుదేవతనుగూడ నేనే. ఓయి అర్జునా! లోకములో సద్రూపమయిన వస్తువు నేను. అసద్రూపమయిన వస్తువుగూడ నేనే. అనగా భగవంతుడు, అసత్తులయిన శశశృంగాది రూపుడని భ్రమింపవలదు. కుమారులకు సంబంధించిన తండ్రి మున్నగువారు భగవద్రూపులనియు, సంబంధించని పరాయివారు భగవద్రూపులనియును గ్రహింపవలయును.

లేక సత్ అనగా కార్యమనియు, అసత్ అనగా కారణమనియు నర్థము. కాన భగవంతుడు కార్యకారణరూపుడని యభిప్రాయము. ॥ ౧౯ ॥

శ్లో॥ త్రైవిద్యా మాం సోమపాః పూతపాపాః
యజ్ఞైరిష్ట్వా స్వర్గతిం ప్రార్థయంతే
తే పుణ్యమాసాద్య సురేంద్రలోక
మశ్నంతి దివ్యాన్ దివి దేవ భోగాన్. ॥ ౨౦ ॥

అ॥ ఋగ్యజు స్సామము లను మూడు వేదములను జదివి, సోమపానముచే పవిత్రులయినవారు వసురుద్రాది దేవతారూపుడయిన నన్ను అగ్నిష్టోమాదులచే బూజించి, స్వర్గమను గమ్యస్థానమును యాచింతురు. వారు పుణ్యఫలమగు దేవేన్ద్రలోకమును పొంది, యచ్చట అప్రాకృతములగు రంభాసంభోగాది దేవభోగముల ననుభవింతురు.

ఇచ్చట పుణ్యపదము లక్షణచే పుణ్యఫలమును చెప్పును. పుణ్యమనగా జ్యోతిష్టోమాది కర్మజన్యమగు అదృష్టము (అపూర్వము.) లేక జ్యోతిష్టోమాది రూపమయిన కర్మవిశేషము పుణ్యము. ఇట్టి పుణ్యమునకు ఫలము స్వర్గము ॥ ౨౦ ॥

శ్లో॥ తే తం భుక్త్వా స్వర్గలోకం విశాలం
క్షీణేపుణ్యే మర్త్యలోకం విశంతి
ఏవం త్రయీధర్మ మనుప్రపన్నా
గతాగతం కామకామా లభన్తే. ॥ ౨౧ ॥

అ॥ స్వర్గలోకమును పొందిన సోమయాజులు, విశాలమయిన స్వర్గలోకమునందున్న భోగముల ననుభవించి, స్వర్లోకసుఖము నిచ్చెడి ప్రారబ్ధకర్మవిశేషము నశించగా దేవేంద్రునిచే పంపబడిన రాజభటులగు దేవతలచే నినుపగుండు దెబ్బలను

లోకంటెపోటులను తిని, దేవతాశరీరమును విడచి మరల మనుష్యదేహమును బొందుదురు. వేదత్రయమందు జెప్పబడిన కర్మమార్గము ననుసరించినవారిట్లు స్వర్గలోకమునుగురించి గమనాగమనములను బొందుదురు. కావున వీరికి జన్మమరణలక్షణమయిన సంసారము అవర్జనీయమని భావము. ఏలోకమునందును వీరికి స్వాతంత్ర్యముండనేరదు. అబ్బా ! ఫలాభిసంధిగల కర్మలయొక్క దురవస్థ యేమని వర్ణింతుము?

శ్లో॥ అనన్యాశ్చింతయంతో మాం యేజనాః పర్యుపాసతే,
తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహమ్. ॥౨౨॥

అ॥ ఏ నిష్కాములగు సమ్యగ్జ్ఞానులు, ఈశ్వరాభిన్నులగుచు, నీశ్వరుడే నేనను జ్ఞానము కలవారై, సర్వకర్మలను విడచి సర్వావస్థలయందును నన్ను సేవింతురో, ఎల్లపుడు చిత్తసమాధానము కలిగియున్న అట్టివారలకు నేను, లేనివానిని సంపాదించిపెట్టుటకాని, ఉన్నవానిని కాపాడుటగాని తప్పక జేతును.

అనగా జ్ఞానులు జ్ఞానముచే వారు పొందని యణిమాద్యైశ్వర్యమును యీశ్వరు డిచ్చును. వారు పొందినజ్ఞానమును మరపురానీక నీశ్వరుడు గాపాడునని భావము. జ్ఞానియే యీశ్వరున కాత్మ, జ్ఞానియే యీశ్వరున కిష్టుడు. కావున జ్ఞానుల యోగక్షేమముల నీశ్వరుడు వహించును.

అయితే జీవున కీశ్వరు డాత్మయగును కాని, యీశ్వరునకు జీవు డాత్మ యెట్లగునని యనరాదు. జీవునకు నీశ్వరునకును ఒకేచైతన్యము స్వరూపముకాన యీశ్వరునకుగూడ జీవు డాత్మ కావచ్చును. చైతన్యరూపుడగు నీశ్వరుడు జ్ఞానుల కాత్మభూతుడే. కనుకనే "నేను జ్ఞాని కిష్టుడను, జ్ఞాని నాకిష్టుడు" అని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పెను. అజ్ఞానులకు దేహమే యాత్మ అను నభిమాన ముండుటచే దేహము చైతన్యరూపము కాదుకనుక అజ్ఞాని యీశ్వరున కిష్టుడుగాడు.

ఈశ్వరుడు జ్ఞానులకు యోగక్షేమములను గలుగజేసినట్లు భక్తులకుగూడ కలుగజేయును. కాని, జ్ఞానులు కోరని యోగక్షేమమును భగవంతుడు స్వయముగ నిచ్చును. భక్తులకు గోరినదానినే భగవంతు డిచ్చును. ఇదియే జ్ఞానులకు, భక్తులకు గల తారతమ్యము.

కావున భక్తులు భగవంతునిచే తమ యోగక్షేమములను యిప్పించుకొనుచున్నారు. భగవంతుడుమాత్రము స్వయముగ నిచ్చుటలేదు. జ్ఞానులట్లు భగవంతునిచే నిప్పించుకొనుట లేదు. భగవంతుడే స్వయముగా జ్ఞానులకు యోగక్షేమముల నిచ్చుచున్నాడు.

రామానుజమతము :

ఇచట రామానుజులు "నాభక్తులకు నన్ను బొందుటరూపమయిన యోగమును, అపునరావృత్తిలక్షణమయిన క్షేమమున్ను కలుగజేతును" అని వ్యాఖ్యానించిరి.

ఈయది యుక్తము కాదు. పరిపూర్ణ చైతన్యరూపుడయిన ఆత్మ యెల్లప్పుడు పొందబడియుండ నిత్యము అప్తుడయియుండ, క్రొత్తగా బొందుటయనునది పొసగదు. ఈశ్వరుని పొందినవారలకు పునరావృత్తిశంకయే లేనపుడు అపునరావృత్తి లక్షణమయిన క్షేమమని చెప్పుట యనుచితము. ॥ ౨౨ ॥

శ్లో॥ యేఽప్యన్యదేవతా భక్తా యజంతే శ్రద్ధయాఽన్వితాః,
తేఽపి మామేవ కౌంతేయ! యజంత్యవిధిపూర్వకమ్. ॥ ౨౩ ॥

అ॥ ఎవరు సూర్యాదితర దేవతలయందు భక్తికలవారగుచు, కడు శ్రద్ధతో సూర్యాది దేవతలను బూజింతురో వారుగూడ అజ్ఞానపూర్వకముగా నన్నే పూజించుచున్నారు. కాని వారికి సూర్యాది దేవతలు యీశ్వర (నా) స్వరూపులను జ్ఞానము లేదు. ॥ ౨౩ ॥

శ్లో॥ అహంహి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తాచ ప్రభురేవచ,
న తు మా మభిజానంతి తత్త్వేనాత శ్చ్యవన్తి తే. ॥ ౨౪ ॥

అ॥ సూర్యాది దేవతలను బూజించుట అజ్ఞానపూర్వక మెట్లగును ? వినుము. నిఖిలయజ్ఞములయందును హవిర్భాగములను భుజించు నింద్రాది దేవతలు నాయందు గల్పింపబడిరి. వారు నా స్వరూపులు; ఇంద్రాది దేవతావచ్ఛిన్న చైతన్యము ఈశ్వరుడు. కనుక ఇంద్రాదులు యీశ్వరస్వరూపులని చెప్పనగును. వారుచేయు యజ్ఞములకు నేను ప్రభువును. ఇతర దేవతాభక్తులు యీ రహస్యమును గుర్తెఱుంగరు. కావున వారు అజ్ఞానపూర్వకముగ నన్ను బూజించి, యాగఫలమగు జ్ఞానమార్గమునుంచి భ్రష్టులగుచున్నారు. జ్ఞానులు సర్వాత్మకుడగు నీశ్వరుని (నన్ను) తెలిసికొని, యేకొద్ది ఫలమును గోరక కేవలము యజ్ఞాదికర్మలను జేయుదురు. వారు జ్ఞానప్రాప్తి ద్వారా మోక్షమును బొందుచున్నారు. అజ్ఞానులు కర్మల నాచరించియు, తత్ఫలమగు జ్ఞానము వారికి దుర్లభమగుటచే మోక్షము నొందరని భావము. ॥ ౨౪ ॥

శ్లో॥ యాంతి దేవవ్రతా దేవాన్ పితౄన్ యాంతి పితృవ్రతాః,
భూతాని యాంతి భూతేజ్యా యాంతి మద్యాజినోపి మామ్ ॥ ॥ ౨౫ ॥

అ॥ అజ్ఞానపూర్వకముగ నిన్ను పూజించువారలకు యాగఫలము సున్నయా ? యేమి? కాదు. అవిధిపూర్వకముగ పూజించువారు దేవతాభక్తులుగూడ. దేవలోకమును బొందుదురు. పితృదేవతలను బూజించుచు, శ్రాద్ధాదిక్రియ లొనర్చువారు అగ్నిష్వాత్తాది పితృదేవతలను బొందుదురు. భూతములనుపూజించువారు వినాయక, మాతృగణ చతుర్భగిన్యాది భూతములను పొందుదురు. నన్ను పూజించు విష్ణుభక్తులు నన్నే పొందుదురు. అనగా ఇతర దేవతాభక్తులు క్షుద్రఫలమయిన స్వర్గాదులను పొందుదురనియు, విష్ణుభక్తులు విష్ణుసాయుజ్యరూపమయిన మహాఫలమును పొందుదురనియును భావము.

ఇచ్చట రామానుజులు: దేవవ్రతు లనగా దేవతలను పూజించు సంకల్పము గలవారు దేవతలను పొందుదురని వ్యాఖ్యానించిరి. ఇది యుక్తముకాదు. క్రియా రహితముగా సంకల్పమాత్రముచే ఫలము సిద్ధింపనేరదు. అట్లు సిద్ధించుచో, "నేను కాశికి వెళ్ళగలను" అను సంకల్పమాత్రముననే కాశికి వెళ్ళకున్నను గంగాస్నానము, విశ్వేశ్వరదర్శనము మున్నగు వాటివలన కలిగెడిఫలము కలుగవలసివచ్చును. ‖ ౨౫ ‖

శ్లో‖ పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి,
తదహం భక్త్యుపహృత మశ్నామి ప్రయతాత్మనః. ‖ ౨౬ ‖

అ‖ నా భక్తులకు పునరావృత్తిరహితమయిన ఫలము లభించుటయేకాక, నేను సులభముగా నారాధింపబడినవాడ నగుదును. అదెట్లన ? ఆకునుగాని, పూవునుగాని పండునుగాని, ఉదకమునుగాని, యెవ్వడు నాకు భక్తితో నిచ్చునో పరిశుద్ధాంతఃకరణు డిచ్చిన నా స్వల్పవస్తువును నేను గ్రహింతును. కాళికాదిదేవతల నారాధించువారలకు రక్తము, మాంసము మొదలగు వస్తువులను సంపాదించుకొనవలెనను ప్రయాస యుండును. ఈశ్వరారాధన చేయువారలకు అందరకు సులభమయిన పత్రపుష్పాదులను సంపాదించుకొను ప్రయాసయే యుండును. కాన యీశ్వరారాధన సులభమని తాత్పర్యము. ‖ ౨౬ ‖

శ్లో‖ యత్కరోషి యదశ్నాసి యజ్జుహోషి దదాసి యత్,
యత్తపస్యసి కౌంతేయ ! తత్కురుష్వ మదర్పణమ్. ‖ ౨౭ ‖

అ‖ కావున నోయి యర్జునా ! నీవు దేనిని చేయుదువో, దేనిని భుజింతువో, ఎద్దానిని హోమము చేయుదువో, దేనిని దానము చేతువో, దానిని నా కర్పింపుము. అనగా "ఈశ్వరార్పణమస్తు" అని మనఃపూర్వకముగా నా కర్పింపుము అని భావము. ఇట్లుచేసినచో ఫలసంగదోషము నీ కంటదు. ‖ ౨౭ ‖

శ్లో‖ శుభాశుభఫలై రేవం మోక్ష్యసే కర్మబంధనైః,
సన్న్యాసయోగయుక్తాత్మా విముక్తో మా ముపైష్యసి. ‖ ౨౮ ‖

అ‖ సర్వము యీశ్వరార్పణము చేయుచున్నవానికి గలుగుఫలమును జెప్పెద వినుము.

ఈశ్వరార్పణముచేయువాడు, సుఖదుఃఖప్రదములగు కర్మబంధములనుండి విముక్తుడగును. ఈశ్వరార్పణబుద్ధితోఁ జేసెడి కర్మయోగము సన్న్యాసయోగ మన బడును. ఏలనన, ఫలమును పరమేశ్వరునకు వదలినందున సన్న్యాసమనియు, కర్మను ఆచరించినందున యోగమనియు కావున సన్న్యాసయోగ మనబడును. కావున నీవు కూడ నిట్టి సన్న్యాసయోగముతో గూడిన అంతఃకరణగలవాడవగుచు, బ్రతికియుండగనే కర్మబంధములతో విముక్తుడ వగుదువు. శరీరము పడిపోయినతరువాత నన్ను బొంద

గలవు. అనగా మొదట జీవన్ముక్తిని, పిదప విదేహముక్తిని పొందగలవని భావము. కర్మలయందు కర్తృత్వాభిమానము, ఫలేచ్ఛయు నున్నప్పుడు ఫలము నెరవేరినపుడు కాని, నెరవేరనపుడుకాని హర్షశోకాది వికారములు కలుగును. అవి రెండును లేనపు డెవ్విధమగు వికార ముండనేరదు. ॥ ౨౮

శ్లో॥ సమోఽహం సర్వభూతేషు న మే ద్వేష్యోఽస్తి న ప్రియః,
యే భజన్తి తు మాం భక్త్యా మయి తే తేషుచాఽప్యహమ్. ॥ ౨౯ ॥

అ॥ ఇట్లైనచో భక్తుల ననుగ్రహించుచు, ఇతరుల ననుగ్రహింపని భగవంతుడు రాగద్వేషములు గలవాడగును. కాదు - వినుము. సర్వఘటములయందును ఆకాశము యేకరూపమయినట్లు సర్వభూతములయందును ఆత్మ యేకరూపముగా నుండును. అందువలన ఆత్మకు ఒకడిష్టుడు, మరియొక డయిష్టుడు అని యుండదు. నిర్ధర్మకుడగు నీశ్వరునియందు ప్రీతిద్వేషములను ధర్మము లసంభవములు. ఇందు అగ్ని దృష్టాంతము. అగ్నికి శీతమును బోగొట్టుట స్వభావము. ఆ యగ్ని తనచెంతజేరిన వాటి నన్నిటికి సమానముగానే శీతమును బోగొట్టును. తనకు సమీపమున లేనివానియొక్క శీతమును బోగొట్టదు. ఇంతమాత్రమున అగ్నికి రాగద్వేషరూప పక్షపాత మున్న దందుమా? లేదు. అగ్నియొక్క సామీప్యమును బొందకపోవుట పురుషునిదే లోపము. అగ్ని తనచెంతజేరినవారలలో కొందరిశీతమును బోగొట్టి మరికొందరి శీతమును బోగొట్టనిచో నపు డగ్నిది దోషమనవచ్చును. అట్లు జరుగుటలేదుకావున అగ్ని యెట్లు సర్వసముడో, అట్లే పరమేశ్వరుడు గూడ, తన నాశ్రయించినవారల ననుగ్రహించును. ఇతరుల ననుగ్రహింపడు. భగవంతుని యాశ్రయించకుండుట పురుషునిదే తప్పు.

ఓయి, అగ్ని పరిచ్ఛిన్నపదార్థము కనుక (కొద్ది ప్రదేశమునం దుండు పదార్థము గనుక) దూరమునం దున్నవారలకు అగ్నిసేవ సంభవింపదు. ఆత్మ అపరిచ్ఛిన్నుడు. సర్వవ్యాపి. కనుక ఆత్మ కొందరిచే సేవింపదగనివా డెట్లగును? వినుము. ఆత్మసేవ యనునది జ్ఞానపూర్వకము. ఆత్మ సర్వవ్యాపియయినను, యెవరు ఆత్మను తెలిసికొనరో, వారు ఆత్మతో నిత్యసంగతులయినను (యెల్లపుడు కలిసికొనిన వారయినను) ఆత్మను సేవింపనొల్లరు. (ఉ) తన యింటిలోనున్న నిధిని యెవరు తెలిసికొనరో వారు ఆ నిధిని సేవింపనేరరు. తన మెడలో కంఠమాలను మరచిన వారు దానిని సేవింపనివారే యగుచున్నారు. కావున నెవరు నన్ను భక్తితో సేవింతురో వారు నాయందు నుందురు. నేనును వారియం దుండును. మాయుభయుల కీయది స్వభావముకాని రాగమూలకముగాదు. నేను వారియం దుండకుండుటకు, వారు నాయం దుండకుండుటకు ద్వేషమున్ను కారణముకాదు. భక్తులు యీశ్వరునియం దుండుటయనగా ఈశ్వరపరాయణులగుట. ఈశ్వరుడు భక్తులయం దుండుట యనగా భక్తపరాయణు డగుటయని భావము.

అయితే జ్ఞానుల కాత్మపరాయణత్వము, ఈశ్వరున కాత్మారామత్వము యుచిత మగుచుండ జ్ఞానుల కీశ్వర పరాయణత్వము, ఈశ్వరునకు భక్తపరాయణత్వము – యీ రెండును యెట్లుచిత మగును? వినుము.

జ్ఞానులకు ఆత్మయే యీశ్వరుడు, ఈశ్వరునకు భక్తులే ఆత్మలు. భక్తుడనగా నిచట ప్రకరణవశమున జ్ఞానియని అర్థము.

కావున జ్ఞానుల కాత్మగా నభిమతమయిన చైతన్యమే యీశ్వరు డగుటవలన జ్ఞానియందున్న ఈశ్వరు డాత్మయం దున్నవాడే యగును. ఈశ్వరునియందున్న జ్ఞానియు, తన యాత్మయం దున్నవాడే యగును. కాన జ్ఞానీశ్వరు లిద్దరు ఆత్మయం దుండుటవలన ఆత్మపరాయణులేకాన యిచట జీవేశ్వరభేదము ప్రసక్తించదు. ఆత్మభూతుడనగు నాయందు (ఈశ్వరునియందు) జ్ఞానులు కలరు. ఆత్మభూతులగు జ్ఞానుల యందు నేను కలను అని యర్థమును గ్రహింపవలయును.

ఓయి, "మయి తే తేషు చాహమ్" అని అస్మత్తచ్ఛబ్దములచే జీవేశ్వరులకు భేదమును నిర్దేశించుటవలన జీవుల కీశ్వరాభేద మెట్లు సిద్ధించును? వినుము.

సప్తమ్యంతములగు అస్మత్తచ్ఛబ్దములు లక్షణచే చైతన్యమాత్రమును బోధించును. ప్రథమాంతములగు నా శబ్దములు అభిధచే ప్రమాతను బోధించును. ప్రమాత లనేకులు, జీవునకువలె నీశ్వరునకుగూడ ప్రమాతృత్వము ఆధ్యాసికము. కావున సర్వజ్ఞుడును, ప్రమాతయు నగు నీశ్వరునికంటె ప్రమాతలును కించిద్‌జ్ఞులును అగు జీవులు భిన్నులు, అనేకులును. జీవులకు నీశ్వరునకు పారమార్థికమగు స్వరూపముమాత్రము చైతన్యమొక్కటియే. కాన జీవేశ్వరాభేదము సిద్ధమగుచున్నది.

రా మా ను జ మ త ము :-

ఇచట వేదాంతదేశికులు, "అహం చ తే చ అన్యోన్యం పితృాదిష్వివ న్యస్త భరాః ఇతి పిండితార్థః" అని వ్రాసిరి. (జీవేశ్వరు లుభయులము పరస్పరము తండ్రి కుమారులవలె, నొకరిభారము మరియొకరియం దుంచుకొంటిమి అని పిండితార్థము) అని దీని యర్థము.

ఈయది యుక్తముగాదు.

జీవులు ఈశ్వరునియందు భారముంచినను, ఈశ్వరుడుమాత్రము జీవులయందు భారముంచుట తగదు. ఈశ్వరుడు స్వతంత్రుడు, సర్వరక్షకుడు. వానికి నితరులతో నపేక్షలేదు. అట్టి యీశ్వరుడు, తన సంరక్షణభారమును జీవునియం దెట్లుంచును? జీవుడు పరతంత్రుడుకాన, తనను రక్షించుకొనుటకు అసమర్థుడై తన సంరక్షణ భారమును యీశ్వరునియం దుంచవచ్చును. కనుకనే జీవులకు నీశ్వర శరణాగతియే

కాని, యీశ్వరునకు జీవశరణాగతి యెచ్చటను చెప్పబడలేదు. అట్లున్నచో ఈశ్వరున కీశ్వరత్వమే నశించును. ॥ ౨౯ ॥

శ్లో. అపిచే త్సుదురాచారో భజతే మామనన్యభాక్,
సాధురేవ సమంతవ్య స్సమ్యగ్వ్యవసితోహి సః. ॥ 30 ॥

అ॥ ఎంతటి దురాచారుడయినను ఇతరులయందు భక్తిలేనివాడగుచు, నాయందే భక్తిగలిగి నన్నే సేవించునెడల వాని నిశ్చయము మంచిదికనుక వాడు మంచివాడనియే చెప్పనగును. నేనే బ్రహ్మనను నిశ్చయజ్ఞానము కలవాడు దురాచారుడయినను మంచివాడనియే తాత్పర్యము. ఆచారమనునది దేహాద్యనాత్మ ధర్మము. ఆత్మజ్ఞానికి అనాత్మధర్మమగు నాచారముతో పనిలేదు. ఆత్మ, నిత్య శుద్ధ బుద్ధ ముక్తుడుకాన, ఆత్మజ్ఞానికి నాచారముతో పనిలేదని భావము. ॥ 30 ॥

శ్లో. క్షిప్రం భవతి ధర్మాత్మా శశ్వచ్ఛాంతిం నిగచ్ఛతి,
కౌంతేయ! ప్రతిజానీహి నమే భక్తః ప్రణశ్యతి. ॥ 3౧ ॥

అ॥ అట్టివాడు బాహ్యమయిన్న దురాచారమును విడచి, బ్రహ్మాత్మనిశ్చయము వలన వెంటనే ధర్మచిత్తు డగును. నిత్యమయిన శాంతినికూడ బొందును. ఓయి అర్జునా! నాభక్తు డెన్నటికి చెడిపోడని నీవు గట్టిగా ప్రతిజ్ఞచేసి చెప్పుము. ॥ 3౧ ॥

శ్లో. మాం హి పార్థ! వ్యపాశ్రిత్య యేపి స్యుః పాపయోనయః,
స్త్రియో వైశ్యా స్తథా శూద్రా స్తేఽపి యాంతి పరాంగతిం. ॥ 3౨ ॥

అ॥ మరియు, ఓయి అర్జునా? పాపపుజన్మగల స్త్రీ వైశ్యశూద్రులుగూడ నన్నాశ్రయించి గొప్పదశను బొందుదురు. కావున నాభక్తు లెన్నటికి చెడిపోరని గ్రహింపుము. వైదికకర్మలయం దధికారములేనందున శూద్రులు పాపులు. వైశ్యులు ద్విజులుకనుక వైదికకర్మలయం దధికారము కలవారైనను క్రయవిక్రయాది వ్యాపారముచే వారు పాపులు. లేక, కలియందు వైశ్యులు శూద్రప్రాయులగుటవలనగూడ పాపు లనదగును. ॥ 3౨ ॥

శ్లో. కిం పునర్బ్రాహ్మణాః పుణ్యా భక్తా రాజర్షయ స్తథా,
అనిత్య మసుఖం లోక మిమం ప్రాప్య భజస్వ మామ్. ॥ 33 ॥

అ॥ పాపయోనులగు స్త్రీ వైశ్యశూద్రులే భగవద్భక్తివలన తరించుచుండ, పుణ్యయోనులగు బ్రాహ్మణులు, రాజర్షులు, భగవద్భక్తులై తరింతురని వేరుగ జెప్పనేల? కావున అర్జునా? క్షణకాలములో నశించు స్వభావము గలిగి, రోగాది భూయిష్ఠమయిన మనుష్యదేహమును పొంది నన్ను సేవింపుము. భగవంతుని రేపు సేవింతు మను కాలయాపన మెన్నటికిని తగదు. మృత్యువు మానవులకు నిత్యసన్నిహితము. విషయసుఖముల నపేక్షించుట దుఃఖహేతువగును. అనిత్యమయిన మానవ దేహముతో మనమేమి చేతుము? అని యుపేక్షించుట అనుచితము. అనిత్యమయినను

మానవదేహముతోనే పురుషార్థమును సాధింపవలెను. పశుపక్ష్యాదులు తమ శరీరముతో మోక్షమును యెన్నటికిని సాధింపనేరవు. ఈయది (మానవదేహము) మాటిమాటికి లభించునదికాదు. అనేక జన్మార్జిత సుకృతమునగాని మనుష్య శరీరము లభించదు. ఈ శరీరము నశించుచో, మరల మనుష్యశరీరము లభించునను యాశ సున్న- కనుకనే భాగవతమున ప్రహ్లాదు డిట్లు చెప్పెను.

" శ్లో. కౌమార ఆచరే త్ప్రాజ్ఞః ధర్మాన్ భాగవతానిహ,
దుర్లభం మానుషం జన్మ తదప్యధ్రువ మర్థదమ్."

వివేకవంతుడు కౌమారదశయందే భాగవతధర్మముల నాచరించవలెను. మనుష్య జన్మయే దుర్లభము. అందు పురుషార్థసాధకమగు మనుష్యజన్మ అత్యంత దుర్లభము, - అని దీని యర్థము. ॥ 33 ॥

శ్లో. మన్మనాభవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కురు,
మామేవైష్యసి యుక్త్వైవ మాత్మానం మత్పరాయణః. ॥ 34 ॥

అ॥ అర్జునా ! నీవు నాయందు మనస్సు నుంచుము. నన్ను భక్తితో నర్చింపుము. నన్ను నమస్కరింపుము. ఇట్లు చిత్తమును నాయందు సమాధానపరచి మత్పరాయణుడ వగుచు ఆత్మరూపుడనగు నన్నే పొందుదువు.

ఇచట " మామేవైష్యసి, మత్పరాయణశ్చ భవిష్యసి " నన్నే పొందుదువు. మత్పరాయణుడ వగుదువు. అని రెండు వాక్యములుగా అన్వయించదగదు. అట్లన్వయించుచో ఈశ్వరసాయుజ్య ప్రాప్త్యనంతరముకూడ ముక్తునకు, ఈశ్వరపరాయణత్వ మనునది మిగిలియున్న దను నర్థము లభించును. ఈయది దుష్టము. ముక్తుడు కృతకృత్యుడుగాని అకృతకృత్యుడు గాడు. అవశిష్టకృత్యుడును గాడు.

ఇచట " మామేవైష్యసి యుక్త్వైవ మాత్మానం. " ఇట్లు చిత్తమును సమాధానపరచి ఆత్మరూపుడనగు నన్నే పొందుదువు. అని ముగించిన వాక్యార్థమును " మత్పరాయణః " అను పదాన్వయముకొరకు మరల స్వీకరించినందున సమాప్త పునరాదానదోషము సంభవించునని యనరాదు. మత్పరాయణుడవయిననే, నన్ను బొందగలవు. లేనిచో బొందలేవు అని యీశ్వర సాయుజ్యప్రాప్తికి నీశ్వరపరాయణత్వ మావశ్యకమగుటచే సమాప్త పునరాదానదోషము ప్రసక్తించదు.

ఈశ్వరపరాయణత్వమనగా, ఎల్లపుడు నీశ్వర స్వరూపానుసంధాన మను తదేకనిష్ఠ యని గ్రహింపవలెను. కావున, అర్జునా ! నీవు యీశ్వరార్పణబుద్ధితో స్వధర్మమగు నీయుద్ధమును కర్తృత్వాభిమానరహితుడ వగుచు ముగించి, పిదప సర్వకర్మలను సన్యసించి, ఆత్మజ్ఞానమును సంపాదించుకొని, యాత్మానుసంధానమును జేసికొనుము. అట్లగుచో నీకు బ్రహ్మభావము కలుగగలదు, అని తేలినయర్థము. ॥ 34 ॥

రాజవిద్యా, రాజగుహ్యములయొక్క సంబంధము యీయధ్యాయమున నున్నందున నీయధ్యాయము "రాజవిద్యారాజగుహ్యయోగ" మను నామమును బడసెను.

ఇట్లు
మల్లావఝులోపనామక వేంకటసుబ్బరామశాస్త్రి విరచితమగు
గీతాభాష్యార్క ప్రకాశికానువాదమున
నవమాధ్యాయము
ముగిసినది.

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్థ ప్రకాశికానువాదము

దశమాధ్యాయము

అవ॥ ఏడవ యధ్యాయమునందును, తొమ్మిదవ యధ్యాయమునందును భగవత్తత్త్వము, భగవద్విభూతులు వివరింపబడినవి. ఇపు డీ యధ్యాయమున భగవంతుని ధ్యానింపదగిన పదార్థములు నిరూపింపబడుచున్నవి. దుర్విజ్ఞేయమగుటచే నచ్చటచ్చట భగవంతుని నిజరూపముగూడ నిరూపింపబడునని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ భూయఏవ మహాబాహో! శృణు మే పరమం వచః
యత్తేఽహం ప్రీయమాణాయ వక్ష్యామి హితకామ్యయా. ॥ ౧ ॥

అ॥ జానువుల (పిక్కల) పర్యంతము వ్రేలాడు బాహువులుగల, ఓయి యర్జునా! నీకు నేను నిరతిశయ వస్తుప్రతిపాదకమగు మాటను మరల చెప్పెద వినుము. వినినకొలది ప్రేమించుచున్న నీకు, సంసార నివర్తకమగు నీవస్తువును బోధింపవలెనను గోరికతో జెప్పుచుంటినికాని, నాకొరకు గాదు. అమృతమును త్రాగినవానికి నోరూరినట్లు, భగవత్తత్త్వము నెన్నిసారులు బోధించినను నీకు ప్రేమ మెండగుచున్నది. ఇట్టివారల గడ తేర్చుటయే నాదు కృత్యము. ఇచట "మహాబాహో" అను నర్జునుని సంబోధనచే, భగవదంశసంభూతుడగు నర్జునుడు భగవద్వాక్యమును విన నర్హుడని సూచిత మగుచున్నది.

శ్లో॥ న మే విదు స్సురగణాః ప్రభవం న మహర్షయః
అహ మాదిర్హి దేవానాం మహర్షీణాంచ సర్వశః. ॥ ౨ ॥

అ॥ ఓయి అర్జునా! ఇంద్రాదిదేవతలుగాని, కశ్యపుడు మున్నగుఋషులుగాని నీకు భగవత్తత్త్వమును జెప్పెదరని నీవాశపడకుము. వారెవ్వరు నామహిమను నాపుట్టుకను గుర్తెఱుంగరు. కావున నేనే నీకు తత్త్వము నుపదేశింపదలచితిని.

దీనివలన నీశ్వరు డొక్కడే సర్వజ్ఞుడనియు, మిగిలినవారందరు కించిద్జ్ఞులనియు దేలినది.

ఓయి! ఇచట "నేను సర్వజ్ఞుడను, సర్వమును నీకు జెప్పెదను" అని ప్రతిజ్ఞ చేసినది ఆత్మయా? ప్రమాతయా! ఇందు మొదటిపక్ష మంగీకరింపదగదు. నిర్వికారుడగు నాత్మకు వక్తృత్వాది (చెప్పుట మున్నగు) వికారములు సంభవింపవు.

ప్రమాత జీవుడగునుగాని సర్వజ్ఞుడు గాడు. కాన రెండవపక్షమున్ను పొసగదు. అనినచో;

వినుము. జీవునకు వాస్తవమనియు, ఆధ్యాసికమనియు రెండు రూపములు గలవు. అట్లే యీశ్వరునకుగూడ రెండురూపములు గలవు. అందు జీవేశ్వరు లిరువురకు వాస్తవరూపము చైతన్యలక్షణమయిన ఆత్మయే. ఇయ్యది యేకరూపమే యగును. ఆధ్యాసికరూపముమాత్రము జీవునకును ఈశ్వరునకును వేరువేరు. జీవులకు గూడ ఒండొరులకు వేరువేరుగా గలదు.

ఇట్లుండ వ్యవహారదశయందు జీవు డెట్లు ప్రమాత యనబడునో అట్లే వ్యవహారదశలో ఈశ్వరుడుగూడ ప్రమాతయే యగుచున్నాడు. జీవులలో నొకరి కొకరికి జ్ఞానతారతమ్యము కలదు. అట్లే జీవేశ్వరులకుగూడ పరస్పరము జ్ఞానతారతమ్యము కలదు. జీవున కుపాధియగు నవిద్య పరిచ్ఛిన్నము (కొద్దిది). కాన, జీవుడు (ప్రమాత) కించిద్జ్ఞుడు. ఈశ్వరోపాధియగు అజ్ఞానము (అవిద్య) అపరిచ్ఛిన్నము (గొప్పది). కాన, నీశ్వరుడు సర్వజ్ఞు డనబడుచున్నాడు. జీవున కుపాధి బుద్ధియనియు, ఈశ్వరున కుపాధి మాయ యనియు నింతకుముందే చెప్పబడినది. బుద్ధి పరిచ్ఛిన్నమని, మాయ అపరిచ్ఛిన్నమని, శాస్త్రము చెప్పుచున్నది. ఇట్లుండ కృష్ణశరీరముతో (నవచ్ఛిన్నమయిన) గూడిన ప్రమాత, మాయోపాధికుడగు నీశ్వరుడని తేలినది. కాన శ్రీకృష్ణునకు సర్వజ్ఞత్వము సిద్ధించుచున్నది. ఇంద్రాది శరీరముతో గూడిన చైతన్యరూపులగు ప్రమాతలు అంతఃకరణ ముపాధిగా గలవారని తేలినది. కాన వీరికి కించిద్జ్ఞత్వము సిద్ధించుచున్నది.

ఇట్లు, జీవేశ్వరు లిరువురకు ప్రమాతృత్వాంశమున కించిత్ జ్ఞత్వ, సర్వజ్ఞత్వ రూపభేద ముండుటంబట్టి యభేదము సిద్ధింపదనియే తత్త్వమస్యాది వాక్యములయందు చైతన్యమాత్రమునందు లక్షణ యంగీకరింపబడినది. శ్రీకృష్ణశరీరమునందు మాయావచ్ఛిన్నచైతన్యము కలదనియు, అస్మదాది శరీరములయందు బుద్ధ్యవచ్ఛిన్న చైతన్యము కలదనియును జెప్పుటకు గారణమేమని యనరాదు. ఈశ్వరుడు సర్వజ్ఞుడగుట, అస్మదాదులము కించిద్జ్ఞుల మనుటయే యిందుకు నియామకము. కావున వ్యవహారముండునంతవరకు ప్రమాతలగు జీవేశ్వరులకుగాని, ప్రమాతలగు జీవులలో నొండొరులకుగాని నైక్యము (అభేదము) సిద్ధింపదు.

కాన కృష్ణుడు యీశ్వరుడనియు, నింద్రాదులు జీవులనియును సిద్ధమయినది. పరమార్థదశలో, ప్రమాతలందరు జీవులనియు, ఆత్మయొక్కడే యీశ్వరుడనియును గ్రహింపవలెను. ఇట్లు ప్రమాతయగు నీశ్వరునకుగూడ సర్వజ్ఞత్వము సిద్ధించుచున్నందున శ్రీకృష్ణుడు తాను సర్వజ్ఞుడనని ప్రతిజ్ఞచేయుట యుచితమే యగును.

ఓయి, అర్జునా! నీ వనుకొనెడి దేవతలకును, మహర్షులకును నేను ఆది కారణుడను. కుమారునిపుట్టుక దండ్రి యెఱుంగునుకాని తండ్రి పుట్టుకను కుమారు డెఱుంగడు. కావున సర్వకారణుడగుటవలన నీశ్వరుడు సర్వము నెఱుంగునుకాని, యీశ్వరునిమాత్రము యెవ్వరును తెలియజాలరు. ఈశ్వరుడు సర్వప్రపంచమునకు ఆదికారణుడని, "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే" అను శ్రుతి చెప్పు చున్నది.

ఓయి, జీవుల కుత్పత్తి లేదుకదా? ఈశ్వరుడు జీవుల కాదికారణు డెట్లగును? జీవులకు పుట్టుక లేదని, "అజో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురాణః" అను గీతాస్మృతియు, "అజోహ్యేకో జుషమాణోనుశేతే" అను శ్రుతియు జెప్పుచున్నది. కావున "యతో వా ఇమాని భూతాని" అనుశ్రుతి, భూతశబ్దవాచ్యములగు దేహాదుల కుత్పత్తిని చెప్పుచున్నదనియే వర్ణింపవలయును. అనినచో నిజమే. ఇంద్రుడు మున్నగు జీవులు దేహేంద్రియాది సముదాయమునే ఆత్మగా నభి మానించుచు 'నేను దేవుడను, నేను మనుష్యుడను, నేను బ్రాహ్మణుడను' అని యనుకొనుచున్నారు. దేహముపుట్టినచో తాను పుట్టితిననియు, దేహము నశించగా తాను నశించితిననియును దలచుచున్నారు. కాన వారి సహజస్వభావము ననుస రించి, "అహమాదిర్హి దేవానాం" అని చెప్పబడినది.

దేహేంద్రియసంఘాతము పుట్టును. దానితో తాదాత్మ్యాధ్యాసమువలన ఇంద్రాదిజీవులుగూడ కార్యరూపు లగుదురు (పుట్టుదురు). అందువలన నింద్రాదుల కాది కలదు.

ఈశ్వరునకు దేహాది తాదాత్మ్యాధ్యాసలేనందున కార్యరూపుడు గాడు. కాన ననాదియగును. పరమార్థదశలో జీవుడుగూడ నీశ్వరునివలె ననాదియనియే భావము.

దేవత్వ, మనుష్యత్వాది జాతితోగూడిన దేహములు యీశ్వరునివలననే పుట్టుచున్నవి. కావున "యతో వా ఇమాని" అను శ్రుతియు, "అహమాదిర్హి దేవానాం" అను గీతయు నుపపన్నము లగుచున్నవి.

ఈశ్వరుడు, తనకు శరీరములేకున్నను సంకల్పమాత్రముననే ఆకాశాది భూతములద్వారా భౌతికదేహములను బుట్టించుచున్నాడు. లేక భూతములను భౌతికములను ఒకేతూరి పుట్టించుచున్నాడు. లేక, మొదట హిరణ్యగర్భుని పుట్టించి, తద్వారమున భూతభౌతికపదార్థములను నెరవేర్చుచున్నాడు. లేక తానుగూడ మాయచే నొకానొక దేహము నధిష్ఠించి యుండుచునే వాని నాభికమలమునుండి బ్రహ్మను బుట్టించి, వానిచే సకలప్రపంచమును సృష్టింపజేయుచున్నాడు. ఇట్లు సృష్టిప్రకారము లనేకవిధములుగ శ్రుతిసూత్రపురాణాదులయందు గనుపడుచున్నది.

కావున నిం దేవిధ మంగీకరించినను సర్వవిధముల యీశ్వరుడే సర్వజగత్కర్త యని స్పష్టపడుచున్నది.

కనుక శ్రీకృష్ణు డీయభిప్రాయమును మదియం దిడుకొనియే మూలమునందు "సర్వశః" (అన్ని విధముల) నేను ఆదికారణుడ నని చెప్పెను. భాష్యకర్తలగు శంకరులుగూడ నిదే యభిప్రాయముతో "సర్వశః" అనుపదమును "సర్వప్రకారైః" అని వ్యాఖ్యానించిరి. కావున దేహాదిసంఘాతములద్వారమున నింద్రాదిజీవులుగూడ బుట్టుదురని సిద్ధించినది. ‖ ౨ ‖

శ్లో. యో మా మజ మనాదించ వేత్తి లోకమహేశ్వరమ్,
అసమ్మూఢ స్సమర్త్యేషు సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే. ‖ 3 ‖

అ‖ ఓయి కృష్ణా? నీవు దేవతలకు, మహర్షులకు ఆదికారణుడవు. నీకు కారణు డెవ్వడు? ఓయి అర్జునా! నాకు ఆదిలేదు. నాకు మరియొకటి ఆదియున్నచో దాని కెద్ది యాది? దానికేది యాది? యను నవస్థ యేర్పడును. నాకు పుట్టుక లేదు. కార్యము కారణముయొక్క యాధీనములో నుండును. నే న ట్లొకరియొద్దికలో నుండను. నేను సర్వప్రపంచమునకు ప్రభువును. ఇట్లు నన్ను యేమానవుడు పొరబాటు లేక నభిన్నాత్మరూపునిగా దెలిసికొనునో, వాడు సర్వపాపములనుండియు పుణ్యములనుండియు విముక్తుడగుచు ముక్తుడగును.

ఇచట భిన్నేశ్వరజ్ఞానమువలన మానవులకు పాపములు దొలగిపోవునని చెప్పుచుండ, అభిన్నేశ్వరజ్ఞానమును మీరేల ప్రవేశపెట్టితిరని యనరాదు.

ఈశ్వరతత్వజ్ఞానమువలన పాపక్షయము కలుగునుగాని, భ్రాంతిజ్ఞానమువలన పాపక్షయము కలుగదు.

ఈశ్వరతత్త్వము జీవాభేదముగాని జీవభేదము గాదు. పైగా ఈశ్వరుడు జీవుని కంటె భిన్నుడను జ్ఞానము భ్రాంతిరూపము. ఇట్టి జ్ఞానమువలన పాప మభివృద్ధి నొందును. నిత్యుడై జీవరూపముతోనున్న నీశ్వరునకు జన్మమరణములు మున్నగు వికారముల నాపాదింపజేయుట యనుచితము.

ఈశ్వరునకు జీవరూపత్వ మేల వచ్చినదని శంకింపరాదు.

శ్రు. "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్"
శ్లో. "మమైవాంశో జీవలోకో జీవభూత స్సనాతనః"
శ్లో. "ఈశ్వరో జీవకలయాప్రవిష్టో భగవా నితి"
శ్లో. "భగవా నేకఏవైష సర్వక్షేత్రే ష్వవస్థితః,
అముష్యదుర్భగత్వం వా క్లేశో వా కర్మభిః కుతః"

ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతి పురాణ ప్రామాణ్యమువలన ఈశ్వరునకు జీవరూపత్వము సంభవించినదని తెలియుచున్నది.

ఓయి, మాయావచ్ఛిన్నుడగు నీశ్వరుడు బుద్ధ్యవచ్ఛిన్నమయిన జీవు డెట్లాయెను? వినుము. మాయావచ్ఛిన్నచైతన్య, బుద్ధ్యవచ్ఛిన్నచైతన్యములకు భేదము లేదు. మహాకాశ ఘటాకాశములకు భేదము లేదు. మహాకాశమే ఘటాకాశమగుచున్నది. అట్లె యీశ్వరుడుగూడ జీవుడు కావచ్చును. కనుకనే యీశ్వరధర్మములగు అజత్వ, నిత్యత్వ శాశ్వతత్వాదులు జీవునియందు గలవని గీతాగ్రంథమున చెప్పట పొసగుచున్నది. అజత్వాదులు యీశ్వరధర్మము లనుటలో వివాదము లేదు.

ఓయి, ఈశ్వరునివలె జీవుడు అజుడు, నిత్యుడు అని చెప్పినంతమాత్రమున వీ రిరువురకు నభేద మెట్లు సిద్ధించును? కించిద్‌జ్ఞత్వ, సర్వజ్ఞత్వాది ధర్మములతో పెక్కు భేదము గలదుకదా? లేదు, కించిద్‌జ్ఞత్వాదులు కల్పితధర్మములు. నిర్వికారుడు, నిర్ధర్మకు డగు ఆత్మయందు కించిద్‌జ్ఞత్వాది వికారములు సంభవింప వని యింతకుపూర్వమే చెప్పబడినది.

కావున జీవేశ్వరు లభిన్ను లను జ్ఞానమే యథార్థజ్ఞానము. ఇయ్యదియే మానవుల పాపమును బోగొట్టును. అని తేలినది.

కనుకనే శ్రుతి "నేను వేరు" ఈశ్వరుడు వేరు" అను భేదభావముతో నుపాసించువాడు పశువని చెప్పుచున్నది.

భారతమునందుగూడ "యోఽన్యథా సంతమాత్మాన మన్యథా ప్రతిపద్యతే, కిం తేన నకృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణీ" అని ఒకరీతిగనున్న ఆత్మను మరియొకరీతిగ తెలిసికొనువాడు ఆత్మను దొంగిలించిన చోరుడనియు, వాడు సర్వపాపములు చేసినవా డనియును జెప్పబడినది.

కావున జీవేశ్వరులు భిన్ను లనుకొనువారు యథార్థజ్ఞానులు కారు. వారు అయథార్థ జ్ఞానులు, పాపులు అని తేలినది.

ఓయి! ఇంతకుముందు శ్లోకమున నింద్రుడు మున్నగుజీవులు, పాదులు (పుట్టుకగలవారు) అని వ్యాసులుచెప్పి, యీ శ్లోకమున నేనొక్కడనే యనాది పదార్థ (పుట్టుకలేనివాడ) మని యీశ్వరుడొక్కడే యనాదియని నిరూపించెను. ఇట్టివ్యాసులు జీవేశ్వరాభేదమును నిరూపింప నెట్లు సమకట్టెను? ఈత డున్మత్తుడా యేమి?

వినుము. వెనుకటిశ్లోకమున దేహాది సంఘాతబుద్ధితో నింద్రాదులు పుట్టుకగలవారని వ్యాసులచే జెప్పబడినది.

ఇచ్చట దేహాదిసంఘాత విలక్షణమయిన ఆత్మ యీశ్వరాభిన్నమని చెప్పబడినది. దేహాదిసంఘాత విలక్షణుడగు సచ్చిదానందుడే యాత్మ. ఆతడే యీశ్వరుడు. ఆతడే నిత్యుడు. పుట్టుకలేనివాడు. ఆత్మకంటె భిన్నుడగు నీశ్వరుడు మరియొకడు లేడు. కావున నిందు దోషములేదు. వ్యాసు డున్మత్తుడును గాడు.

రా మా ను జ మ త ము

ఈ శ్లోకమును రామానుజు లిట్లు వ్యాఖ్యానించిరి :

"భగవంతుడు యితర చేతనులతో సజాతీయు డను మోహమును విడిచి, యెవ్వడు నన్ను చిదచిద్విలక్షణునిగాను, నిఖిలహేయగుణ ప్రత్యనీకమయిన అనంత కల్యాణగుణ నిలయునిగాను, కర్మప్రయుక్తమగు జడపదార్థ సంసర్గ రూపమయిన జన్మలేనివాడ నగుటచే బద్ధజీవులకంటె విలక్షణునిగను, ఆదిగలిగి యజుడగు ముక్తాత్మ కంటె భిన్నునిగను అజుని, యనాదిని, యీశ్వరునిగా దెలిసికొనునో, వాడు యెల్ల పాపములచే విముక్తుడగును" అని.

ఈయది నిస్సారము.

1. చిద్రూపుడగు నీశ్వరుడు చిద్విలక్షణుడు గానేరడు.

2. "కేవలో నిర్గుణశ్చ" అని శ్రుతిచే జెప్పబడిన నిర్గుణుడు గుణనిలయు డగుట యసంభవము.

3. దేహసంసర్గమే జన్మయగుచుండ, కర్మప్రయుక్తమయిన జడసంసర్గము జన్మయని చెప్పుట యనుచితము, గౌరవగ్రస్తము నగును.

4. ఈశ్వరునకు గూడ నిట్టి జన్మ యుండుటచే, అజత్వము సంభవింపదు. బద్ధజీవులలో వైలక్షణ్యమున్ను సంభవింపదు.

5. ఆదిమత్త్వము, అజత్వము (ఆదియుండుట, పుట్టుక లేకుండుట) యీ రెండును విరుద్ధ ధర్మము లగుటచే నొకచోట నుండవు. కావున ముక్తాత్మలకు ఆదిమత్త్వము, అజత్వము సంభవింపదు. పుట్టున దంతయు నాది గలదియే. ఎయ్యది పుట్టదో దాని కాదిలేదు.

6. మరియు ముక్తుడు యీశ్వర సాయుజ్యము నొందియుండ ముక్తాత్మభేద మీశ్వరున కెట్లు సిద్ధించును? "బ్రహ్మవి ద్బ్రహ్మైవ భవతి" అను శ్రుతి యీశ్వర సాయుజ్యము ముక్తియని చెప్పుచున్నది కదా?

7. మరియు, "సాక్షీ చేతా" అను శ్రుతిచే జెప్పబడిన యీశ్వరు డొక్కడగుచుండ, నీతనికి చేతనాన్తర విసజాతీయత్వ మెట్లు సిద్ధించును? మరియొక చేతను డున్నపుడుగదా, దానితో విసజాతీయత్వము సిద్ధించును.

"నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టా" అను శ్రుతి మరియొక చేతనుడు లేడనికదా చెప్పుచున్నది. కావున పై కారణములనుబట్టి రామానుజవ్యాఖ్యాన ముచిత మనదగదు.

శ్లో॥ బుద్ధి ర్జ్ఞాన మసమ్మోహః క్షమా సత్యం దమశ్శమః,
సుఖం దుఃఖం భవోఽభావో భయంచాభయ మేవచ. ॥ ४ ॥

అ॥ నేను కేవల మనాదియగుటచేతనే మహేశ్వరుడను కాను. మరేమనిన, మానవులకు బుద్ధిమున్నగు పదార్థముల నిచ్చుటచేగూడ మహేశ్వరుడ నగు చున్నాను.

సూక్ష్మార్థములను తెలిసికొనెడి యంతఃకరణసామర్థ్యము బుద్ధియనబడును. ఆత్మానాత్మాది పదార్థములను దెలిసికొనుట జ్ఞానము. తెలియదగిన సర్వకార్య వస్తువులయందును, పుట్టునవన్నియు ననాత్మలను వివేకముతో ప్రవర్తించుట అస మ్మోహ మనదగును. అనగా అనాత్మలయందు ఆత్మయను పొరపాటులేకుండుట యని భావము.

కొట్టినను, తిట్టినను చిత్తమునందు వికారములేకుండుట క్షమ యనబడును-
చూచినదానిని చూచినట్లు, విన్నదానిని వినినట్లు యితరులకు జెప్పుట సత్యము.
బాహ్యేంద్రియనిగ్రహము దమము. అంతరింద్రియ నిగ్రహము శమము-
ఆహ్లాదము సుఖము. సంతాపము దుఃఖము.
పుట్టుట భవము - చచ్చుట యభావము - త్రాసము భయము - త్రాసము లేకుండుట యభయము ॥ ౪ ॥

శ్లో॥ అహింసా సమతా తుష్టి స్తపోదానం యశోఽయశః,
భవంతి భావా భూతానాం మత్తఏవ పృథగ్విధాః. ॥ ౫ ॥

అ॥ ఇతరప్రాణులను బాధింపకుండుట, అందరియందు సమచిత్తతతో నుండుట, తృప్తి, ఉపవాసాదులచే శరీరమును నిగ్రహించుకొనుట, శక్తికొలది ధనధాన్యాదు లను యాచకులకు పంచియిచ్చుట, ధర్మమాచరించినందున కలిగెడి కీర్తి, అధర్మచరణ మున వచ్చెడి యపకీర్తి ఈ మొదలగు భావములన్నియు ప్రాణులకు తమతమ కర్మానుగుణముగ నావలననే కలుగుచున్నవి. పుణ్యాపాపకర్మానుగుణముగ సుగుణము లను, దుర్గుణములను కలుగజేసెడి నాకు, విషమస్వభావుడ ననుదోష మంటదు. ॥ ౫ ॥

శ్లో॥ మహర్షయస్సప్తపూర్వే చత్వారో మనవస్తథా,
మద్భావా మానసా జాతా యేషాం లోక ఇమాః ప్రజాః. ॥ ౬ ॥

అ॥ భృగువుమున్నగు సప్తమహర్షులు, బ్రహ్మసావర్ణుడు, రుద్రసావర్ణుడు, ధర్మసావర్ణుడు, దక్షసావర్ణుడు అను నలుగురు మనువులు; వీరందరు నాకు మానస పుత్రులు. నావలననే మహిమను పొంది, యీ కనిపించు స్థావరజంగమ భూతములను పుట్టించుచుందురు.

శ్లో. ఏతాం విభూతిం యోగంచ మమ యోవేత్తి తత్త్వతః,
సోఽవికమ్పేన యోగేన యుజ్యతే నాత్రసంశయః. ॥ ౭ ॥

అ॥ ఇట్టి నాదుమహిమను, క్రియాకౌశల్యమును, యెవ్వడు యథార్థముగా దెలిసికొనునో, వానికి దృఢమయిన బ్రహ్మాత్మాభేదజ్ఞానము కలుగును. అనగా

ఈశ్వరమహిమను దెలిసికొన్న విద్వాంసునకు, "బ్రహ్మాఽహ" మను సమ్యగ్ జ్ఞానము స్థిరపడును. ఇందు సందియము లేదు.

ఇచట రా మా ను జు లు, విభూతియనగా ఐశ్వర్యమనియు, యోగ మనగా కల్యాణగుణగణమనియు, (యోగేన) యోగముచే ననగా భక్తియోగముచే ననియును వ్యాఖ్యానించిరి.

ఈయది నిస్సారము.

ఈశ్వరునిమహిమ దెలియనివానికిగూడ భక్తియోగము కనిపించుచున్నది. రాజుయందలి యైశ్వర్యాది గుణములను దెలిసికొన్నవారు రాజును సేవింతురు. ఇయ్యది లోకసిద్ధము. ఇద్దానిని శాస్త్రము చెప్పబనిలేదు. యోగశబ్దమునకు కల్యాణ గుణ మను అర్థము లోకశాస్త్రములకు విరుద్ధము. కాన రామానుజులు చెప్పినది సరిగాదు.

శ్లో॥ అహం సర్వస్య ప్రభవో మత్తస్సర్వం ప్రవర్తతే,
ఇతి మత్వా భజంతే మాం బుధా భావసమన్వితాః. ॥౮॥

అ॥ విద్వాంసులు నేనే వాసుదేవాఖ్య పరబ్రహ్మననియు, నావలననే జగచ్చక్రము దొరలుచున్నదనియును దెలిసికొని, పరమార్థభావముతో నన్ను సేవింతురు.

ఈశ్వరునివలన ప్రపంచోత్పత్తి స్థితిలయములు జరుగుచున్నవని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. ఆ యీశ్వరుడే సర్వక్షేత్రములయందును ప్రత్యగ్రూపముతో నుండు ననికూడ చెప్పుచున్నది. కాన నేనే యీశ్వరుడను. నావలననే జగత్తు పుట్టుచున్నది. పెరుగుచున్నది. నశించుచున్నది. ఇట్లు యీశ్వరు నాత్మగా దలచి పండితులు సేవింతురని భావము.

రా మా ను జ మ త ము

ఇచట రామానుజులు, "శ్రీకృష్ణుడగు నీశ్వరుడు జగత్సృష్ట్యాదులకు గారణుడని తలచి, శ్రీకృష్ణు డను పరబ్రహ్మను, బుధులు భక్తితో సేవింతు" రని వ్యాఖ్యానించిరి.

అది యుచితము గాదు. శ్రీకృష్ణావతారమునకు పూర్వోత్తరకాలముల యందున్నవారలకు, అవతారకాలమందును శ్రీకృష్ణావతారమునకు దూరమున నున్నవారలకును శ్రీకృష్ణభజనము సంభవించదు కృష్ణునకు దగ్గిరనున్న విద్వాంసులకుగూడ ఆత్మయం దీశ్వరబుద్ధి కలదుగాని శ్రీకృష్ణశరీరమునం దీశ్వరబుద్ధి లేదు. కాన వారివ్యాఖ్యాన ముచితముగాదు. ॥౮॥

శ్లో॥ మచ్చిత్తా మద్గతప్రాణాః బోధయంతః పరస్పరమ్
కథయంతశ్చ మాం నిత్యం తుష్యంతి చ రమంతి చ. ॥౯॥

అ॥ అట్టి విద్వాంసులు చిత్తము నెప్పుడు నాయందుంచి, చక్షురాదీంద్రియ వ్యాపారముల నా వశమొనర్చి ఆత్మానందానుభవముతో నెల్లపుడు కాలమును గడపుచు, ఆత్మతత్త్వము నొకరి కొకరు చెప్పుకొనుచు సంతోషింతురు, క్రీడింతురు. కాంతునికలయికతో కామిని క్రీడించినట్లు క్రీడింతు రనిభావము.

ఇచట తుష్యంతి అనుపదమువలన కృతకృత్యత చెప్పబడుచున్నది. ఈయది గృహస్థునకు దుర్లభము. కనుక నీయది సన్యాసివిషయమని గ్రహింపవలయును. అందును పరమహంసవిషయముగాని యితరసన్యాసులవిషయము గాదు. ఇతర సన్యాసులకు దండతర్పణాదికృత్యము లుండును. ఇట్లు వీరు కృతకృత్యులుగనుకనే యాత్మారాము లగుచున్నారు. వీరికి విషయసుఖముతో ప్రయోజనములేదు. శాశ్వత మయిన ఆత్మానందముతోడనే వీరెల్లపుడు క్రీడింతురు. ॥౯॥

శ్లో॥ తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకం
దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మా ముపయాంతి తే. ॥౧౦॥

అ॥ ఎల్లపుడు ఆత్మయందు చిత్తైకాగ్ర్యము నుంచి, ప్రేమపూర్వకముగ బరమేశ్వరుని సేవించునట్టి మహానుభావులకు బ్రహ్మసాయుజ్యసాధనమయిన సమ్యగ్ దర్శనమును నే నిత్తును. ఆర్తత్వాది నిమిత్తములచే సేవించువారలకు జ్ఞానోదయము కలుగదు. ఇంతమాత్రమున పరమేశ్వరునకు దాతృత్వవికారము సంభవించునని యనరాదు. ఇచట పరమేశ్వరునకు ముఖ్యమయిన దాతృత్వము చెప్పబడుట లేదు. ఆత్మస్వరూపానుసంధానమువలన పురుషులకు "అహంబ్రహ్మాస్మి" అనుజ్ఞానము కలుగును. కాన పరమేశ్వరు డిచ్చుచున్నాడని చెప్పబడినది. ఇంతియేకాని పరమేశ్వరుడు దానక్రియావికారము గలవాడని చెప్పుట యందు దాత్పర్యము లేదు. ॥౧౦॥

శ్లో॥ తేషా మేవానుకంపార్థ మహ మజ్ఞానజం తమః,
నాశయా మ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతా. ॥ ౧౧ ॥

అ॥ కృష్ణా! నీభక్తులకు నేరుగా సాయుజ్యము నేల యీయవు? జ్ఞాన యోగము నిచ్చుటలో కారణమేమి? వినుము. వారికి నాదు సాయుజ్యము నొందుటకు ప్రతిబంధకమయిన అజ్ఞానము గలదు. దానిని నశింపజేయుటకు బుద్ధియోగము అవశ్యకము. కనుక నాకు వారియందలి దయచే, వారియంతఃకరణమునం దుండి, జ్ఞానమను దీపముచే, మిథ్యాప్రత్యయరూపమయిన మోహాంధకారమును నశింప జేతును.

నిర్వికారుడయిన ఆత్మకుగూడ మాయచే, భక్తశ్రేయోభిలాషయనునది కలుగవచ్చును. అందువలన నిర్వికారత్వమునకు భంగములేదు.

జీవులకు అజ్ఞాన ముండునంతవరకు ఆత్మరూపుడయిన యీశ్వరుడుకూడ పరోక్షుడే యగును. ఆ యీశ్వరుడు మాయావచ్ఛిన్నుడు. మాయావచ్ఛిన్నునకు మాయచే కృపాళుత్వ ముచితము. జ్ఞానముచే నజ్ఞానము నశించినపిదప ఆత్మరూపుడయిన నీశ్వరు డపరోక్షుడగును. అపుడు మాయయే లేదుకాన నాత్మరూపుడయిన యీశ్వరుడు మాయావచ్ఛిన్నుడుగాడు. మాయావచ్ఛిన్నుడు నిర్వికారుడగుటచే వానికి కృపాళుత్వమను ధర్మము యుచితముగాదు. కాన నజ్ఞానముండునంతవరకు ఈశ్వరునకు భక్తశ్రేయోభిలాష యుక్తమగును.

ఓయి ! భక్తులకు దయతో జ్ఞానయోగము నిచ్చెడి యీశ్వరుడు, మాయతో గూడినవాడా ! లేక అంతఃకరణముతో గూడినవాడా ? ఇందు మొదటిపక్షము కుదరదు. మాయావచ్ఛిన్నుడు (మాయతోగూడినవాడు) అంతఃకరణయందుండుట సంభవించదు. రెండవపక్షమున్ను సంభవింపదు. అంతఃకరణతోగూడినవాడు పరిచ్ఛిన్నుడుకాన, వానికి నజ్ఞానాంధకారమును బోగొట్టు సామర్థ్యము సున్న, యనినచో,

వినుము. మాయావచ్ఛిన్నుడై సర్వవ్యాపకుడయిన ఈశ్వరుడే అంతఃకరణావచ్ఛిన్నుడుకాన, యాత డంతఃకరణమునం దుండుట సంభవించును. ఇట్లంగీకరింపనిచో నీశ్వరునకు సర్వవ్యాపిత్వమే (అంతట నుండుటయే) సంభవించదు. ఈశ్వరు డంతఃకరణమునం దుండుటవలననే, "ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి" అని శ్రీకృష్ణుడు ముందు చెప్పగలడు. ఈశ్వరు డంతఃకరణమునం దుండుచో, పరిచ్ఛిన్నత్వ మేర్పడి, యాతని సర్వజ్ఞత్వాదికమునకు భంగము వాటిల్లునని యనరాదు. సిద్ధాంతమునందు అంతఃకరణావచ్ఛిన్నుడుగూడ నపరిచ్ఛిన్నుడని యంగీకరింపబడినది. అంతఃకరణావచ్ఛిన్నుడయిన జీవుడు నిజముగ పరిచ్ఛిన్నుడగుచో ఘటపటాదులవలె అనిత్యము కావలసివచ్చును.

అయితే పరిచ్ఛిన్నుడయిన జీవునియందు సర్వజ్ఞత్వము కనిపించుటలేదుకదా అని అనరాదు. ఈ జీవులయందలి సర్వజ్ఞత్వము, అజ్ఞానరహితుడయిన ఈశ్వరునకు దెలియుచున్నది. కాని యజ్ఞానులగు మనబోంట్లకు తెలియదు.

మరియు, జీవుడు వేరు, ఈశ్వరుడు వేరు అనియనరాదు. అట్లనుటకు ప్రమాణము లేదు. ప్రత్యుత, ఈశ్వరుడే జీవరూపముతో సర్వక్షేత్రములయందు ప్రవేశించెనని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. జీవేశ్వరులు వేరనుటకు "ద్వాసుపర్ణా" అను శ్రుతి ప్రమాణమని యనరాదు. ఆశ్రుతి చిదాభాస, ప్రత్యగాత్మపరముకాని, జీవేశ్వరపరము కాదు. లేక, బుద్ధి చిదాత్మపరమనియును జెప్పవచ్చును. చిదాభాసుడే జీవుడనియు, ప్రత్యగాత్మ యీశ్వరుడనియును జెప్పదగదు. సుషుప్తియందు చిదాభాసుడు లయించినను ప్రత్యగాత్మ యనుభవింపబడుచున్నాడు. సంసారియగు చిదాభాసుడు సుషుప్తియందు గనిపించడు.

కావున నీశ్వరుడే ప్రత్యగాత్మరూపములో హృద్దేశమున నుండుచు, నజ్ఞాన ముండుపర్యంతము పరోక్షుడయి భక్తులకు మాయను తొలగించుటకు జ్ఞానయోగము నిచ్చుచున్నాడనునది నిర్దిష్టము.

ఇచట జ్ఞానమను దీపమునకు, బ్రహ్మచర్యాది సాధనములవలన కలిగెడు ప్రజ్ఞయనునది వృత్తి. దీనికి విరాగముగల యంతఃకరణము ప్రమిత. ఈయది విషయములనుండి మరలి, రాగద్వేషాదులచే కలుషము చెందని చిత్తమను గాలిలేని గదిలో నుంచబడును. ఈవృత్తి ఆత్మప్రీతియను చమురుతో దడుపబడును. పరమేశ్వర భావనయను కొద్దిగాలిచే చలించుచుండును. నిరంతర ప్రవృత్తమయిన నైకాగ్ర ధ్యానముచే బుట్టిన సమ్యగ్జ్ఞానమే యీ దీపముయొక్క వెలుగు (ప్రకాశ). ఇట్టి దీపము భగవదనుగ్రహమున ప్రాప్తించును. ఇది భగవత్ప్రాప్తికి ప్రతిబంధక మయిన అజ్ఞానమును రూపుమాపు నని సిద్ధించినది. ॥ ౧౧ ॥

శ్లో. పరంబ్రహ్మ పరంధామ పవిత్రం పరమం భవాన్
పురుషం శాశ్వతం దివ్య మాదిదేవ మజం విభుమ్. ॥ ౧౨ ॥

శ్లో. ఆహుస్త్వా మృషయ స్సర్వే దేవర్షి ర్నారద స్తథా
అసితో దేవలో వ్యాస స్స్వయంచైవ బ్రవీషి మే. ॥ ౧౩ ॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా! నీవు పరమపవిత్రమయినట్టియు పరంధామమగు పరబ్రహ్మ మగుచుంటివి. నారదుడు, అసితుడు, దేవలుడు, వ్యాసుడు మున్నగు ఋషులందరు నిన్ను శాశ్వతుడ వనియు, దివ్యుడ వనియు, ఆదిదేవుడ వనియు, జన్మరహితుడ వనియు, వ్యాపకుడ వనియు, పురుషుడ వనియును జెప్పుచున్నారు. నీవుకూడ నాకట్లే చెప్పితివి. ఇచట మొదటి శ్లోకమున పూర్వార్థమునందు బ్రహ్మ, ధామ, పవిత్ర, శబ్దములకు పరమపదము విశేషణముగా గూర్చబడినది. అందుకు ప్రయోజన మేమన? బ్రహ్మశబ్దమునకు ప్రకృతియర్థము గాదనుటకు పరశబ్దము విశేషణము.

ధామశబ్దమునకు దీపాదులర్థము గాదనుటకు పరశబ్ద విశేషణము.

పవిత్రములగు గంగాదులకంటె విలక్షణుడని చెప్పుటకు పవిత్రశబ్దమునకు పరమశబ్దము విశేషణము అని గ్రహింపవలెను.

ఇందు "భవాన్" (నీవు), "త్వామ్" (నిన్ను) అను పదములకు శ్రీకృష్ణ శరీరావచ్ఛిన్న చైతన్య మర్థము. అర్జునశరీరావచ్ఛిన్న చైతన్యముగూడ నిట్టిదనుటకు సందియము లేదు.

అయినను అర్జునునకు ఇంతవరకు ఆత్మయం దీశ్వరబుద్ధి యుదయించలేదని మాత్రము గ్రహించవలెను. లేక 'భవాన్' అనుపదమునకు, 'త్వామ్' అనుపదము నకును చిన్మయుడగు ఆత్మయనియే జెప్పవలయును. ॥ ౧౨-౧౩ ॥

శ్లో॥ సర్వ మేతదృతం మన్యే యన్మాం వదసి కేశవ !
నహి తే భగవన్ వ్యక్తిం విదుర్దేవా న దానవాః. ॥ ౧౪ ॥

అ॥ ఓయి కేశవ ! నీవు చెప్పినదంతయు నిజమని నే తలంతును. నీ వనాది యగుటచే దేవదానవు లెవ్వరు నీదుపుట్టుకను దెలియలేకున్నారు. ॥ ౧౪ ॥

శ్లో॥ స్వయమేవాత్మ నాత్మానం వేత్థ త్వం పురుషోత్తమ !
భూతభావన ! భూతేశ ! దేవదేవ జగత్పతే ! ॥ ౧౫ ॥

అ॥ ఓయి, పురుషోత్తమ ! ఓయి భూతభావన ! భూతేశ ! దేవదేవ ! ఓయి జగత్పతే ! నీవు నిన్ను నీచేతనే స్వయముగ దెలిసికొనుచున్నావు.

ఇచట పురుషోత్తము డన క్షరాక్షరముల కావలివాడు.
భూతిభావను డనగా భూతములను బుట్టించువాడు.
భూతేశు డన భూతములను నియమించువాడు.
దేవదేవుడన, దేవతలకు దేవుడు
జగత్పతియన ప్రపంచమునకు పాలకుడు.
ఓయికృష్ణా ! నీ విట్టివాడ వగుటచే నిన్ను యితరప్రాణు లెవ్వరును తెలియ నేరరని భావము. ॥ ౧౫ ॥

శ్లో॥ వక్తు మర్హస్య శేషేణ దివ్యా హ్యాత్మవిభూతయః
యాభి ర్విభూతిభి ర్లోకాని మాం త్వం వ్యాప్య తిష్ఠసి. ॥ ౧౬ ॥

అ॥ కావున నీవు యేయే విభూతులచే నీలోకములను వ్యాపించియుంటివో ఆ యా విభూతుల నన్నింటిని నిశ్శేషముగా జెప్పుము. ॥ ౧౬ ॥

శ్లో॥ కథం విద్యా మహం యోగిన్ త్వాం సదా పరిచింతయన్,
కేషు కేషుచ భావేషు చింత్యోఽసి భగవన్మయా. ॥ ౧౭ ॥

అ॥ అణిమాద్యైశ్వర్యముగల ఓయి కృష్ణా ! నిన్ను నే నెల్లపుడు ధ్యానించుట కెట్లు తెలిసికొందును ? ఏ యే వస్తువులయందు నిన్ను ధ్యానింపవలెను ? ॥ ౧౭ ॥

శ్లో॥ విస్తరే ణాత్మనో యోగం విభూతించ జనార్దన,
భూయః కథయ తృప్తిర్హి శృణ్వతో నాస్తి మేఽమృతమ్. ॥ ౧౮ ॥

అ॥ ఓయి జనార్దనా ! నీ శక్తి విశేషమును విభూతిని నాకు విస్తరించి చెప్పుము. అమృతతుల్యమయిన నీ వాక్కును వినుచున్న నాకు తృప్తి తీరలేదు. కాన మరల విస్తరించి చెప్పుము.

ఇచట "జనార్దన" అను పదమునందలి అర్ధధాతువు గత్యర్థకము. గమన మర్థమని భావము. కావున "జనానా మర్దనః జనార్దనః" అని వ్యుత్పత్తి అనగా ఆసురమానవులను నరకాదిలోకములను బొందించువాడని యర్థము.

లేక అర్దధాతువునకు యాచ్ఞార్థముగూడ కలదు. అపుడు "జనై అర్ద్యతే" అని వ్యుత్పత్తి. కాన భక్తులచే అభ్యుదయమును పురుషార్థమును గురించికాని, నిశ్శ్రేయస మను పురుషార్థమును గురించికాని యాచింపబడువాడుగాన జనార్దను డని యర్థము. ఇందు యాచ్ఞార్థకమగు అర్దధాతువు ద్వికర్మకమని గ్రహింపవలెను. ॥ ౧౮ ॥

శ్లో. హంత తే కథయిష్యామి దివ్యాహ్యాత్మవిభూతయః,
ప్రాధాన్యతః కురుశ్రేష్ఠ ! నా స్త్యంతో విస్తరస్య మే. ॥ ౧౯ ॥

అ॥ అర్జునా ! నీ కిపుడు నాదు దివ్యవిభూతులను ప్రధానముగా జెప్పెదను. నా విభూతులయొక్క విస్తారమున కంతము లేదు. ఈ విభూతులన్నియు అధిష్ఠానమగు బ్రహ్మయందు మాయచే గల్పింపబడినవి. కాన చరాచరాత్మక పదార్థములన్నియు విభూతిశబ్ద వాచ్యములగుచున్నవి. ॥ ౧౯ ॥

శ్లో. అహమాత్మా గుడాకేశ ! సర్వభూతాశయస్థితః,
అహమాదిశ్చ మధ్యంచ భూతానా మంతఏవచ. ॥ ౨౦ ॥

అ॥ ఓయి, గుడాకేశుడా ! సర్వభూతములయొక్క అంతఃకరణమునం దుం డాత్మను నేనే; నేనే భూతముల కాదియు, అంతమును, మధ్యయు నగుచున్నాను. ఇచట గుడాకేశశబ్దమునకు నిద్రను జయించినవాడని యొక యర్థము, ఆలస్యమును జయించినవాడని మరియొక అర్థము. ఎటులయినను, తమోగుణరహితుడని భావము. వనవాసమున తపోనుష్ఠానముచేఁ గడ్డకట్టిన వెంట్రుకలు గలవాడని మూడవ యర్థము.

ఈ శ్లోకమున జెప్పబడిన ముఖ్యార్థ మేమన, హృదయమను పదార్థమునందు యీశ్వరుడు ప్రత్యగ్రూపముతో ధ్యానింపదగినవాడని ప్రథమ (ముఖ్య) పక్షము సూచింపబడినది.

కనుక నే లీలాశుకు లిట్లు చెప్పిరి. "ప్రాచీనులగు ఆత్మవేత్తలు పరమపురుషుని (పరమేశ్వరుని) బుద్ధిగుహాయం దున్నవానినిగా నుపాసించుగాక ! మేముమాత్రము యశోదాతనయుడగు శ్రీకృష్ణుని బాలచేష్టాకథ లను అమృతసింధువులయందు విహరింతుము," అని ఈముఖ్య పక్షమునం దధికారములేనివారు ముందు జెప్పబోవు వానియం దీశ్వరుని ధ్యానింపవలెనని భావము.

నేనే ప్రపంచోత్పత్తి స్థితిలయములకు గారణుడనుగనుక నన్నే ధ్యానింపవలె నని యర్థము.

రా మా ను జ మ త ము :

ఈశ్లోకమున శ్రీ కృ ష్ణు డు "నేను సర్వాంతఃకరణములందును ఆత్మ రూపముతో నుంటినని చెప్పుటచే బ్రత్యగాత్మకుగూడ లోపల పరమాత్మ గలడని

రామానుజులు చెప్పిరి. ఇందుకు "య ఆత్మని తిష్ఠన్" అను నంతర్యామి బ్రాహ్మణ మును ప్రమాణమునుగా జూపిరి.

ఇదియంతయు నిస్సారము.

ప్రత్యగాత్మకంటె వేరుగ పరమాత్మ హృద్దేశమునందు కనిపించుటలేదు. (తెలియబడుటలేదు). సమాధియందు మనస్సున్నను సర్వప్రపంచభావమునకు సాక్షిగా ప్రత్యగాత్మయే ప్రకాశించుచున్నాడు.

ప్రజ్ఞానఘనుడయిన ఆత్మయం దితర వస్తువుండుట కవకాశము లేదు. అంత ర్యామిబ్రాహ్మణమునందలి భూతశబ్దమునకు ప్రాణి యర్థము. ఆత్మశబ్దమునకు బుద్ధి యర్థము. కాన నంతర్యామిబ్రాహ్మణము రామానుజులు చెప్పిన యర్థము నందు ప్రమాణము కానేరదు. ॥ ౨౦ ॥

శ్లో. ఆదిత్యానా మహం విష్ణు ర్జ్యోతిషాం రవిరంశుమాన్,
మరీచి ర్మరుతా మస్మి నక్షత్రాణా మహం శశీ. ॥ ౨౧ ॥

అ॥ నేను పదిరెండుమంది ఆదిత్యులలో విష్ణువను ఆదిత్యుడను. దీనిచే విష్ణువు కూడ నీశ్వరవిభూతులలో జేరినవా డనియు విష్ణ్వాదులయందుగూడ నీశ్వరుడు ధ్యానింపదగినవా డనియును సూచిత మగుచున్నది. కాన విష్ణువను ఆదిత్యునియందు ధ్యానింపదగిన నీశ్వరుడు హిరణ్మయపురుషరూపుడని ద్యోతమగుచున్నది. "ధ్యేయ స్సదా సవితృమండలమధ్యవర్తీ నారాయణ స్సరసిజాసన సన్నివిష్టః" అను స్మృతి ప్రమాణ మగుచున్నది.

జ్యోతిఃపదార్థములలో నేను అంశుమంతుడ నగు రవిని. మరున్నామక దేవతావిశేషులలో మరీచియనువాడను, నక్షత్రములలో చంద్రుడను.

ఖగోళమునందున్న, రాత్రి ప్రకాశించు జ్యోతిఃపిండములన్నియును నక్షత్ర పదవాచ్యములు. అందు చంద్రుడు స్థూలజ్యోతిఃపిండము. మిగిలిన నక్షత్రములు సూక్ష్మజ్యోతిఃపిండములు. కాన చంద్రుడు నక్షత్రపదవాచ్యుడని సిద్ధించుచున్నది. లేక 'నక్షత్రాణాం' అను పదమునకు ఖగోళమునందు ప్రకాశించు జ్యోతిః పిండము లనియే యర్థము.

వస్తుతః "యోవా ఇహ యజమానోఽముం లోకం నక్షతేత న్నక్షత్రాణాం నక్షత్రత్వమ్" అను శ్రుతిప్రమాణమునుబట్టి చంద్రుడుగూడ నక్షత్ర మనబడును. పుణ్యఫలానుభవముకొరకు యజమానుడు దేహావసానమునందు వెళ్లు లోకములు నక్షత్రము లనబడును. (నక్షతే - గచ్ఛతి) అని నక్షత్రపదమునకు వ్యుత్పత్తి. కాన చంద్రుడుగూడ ఇష్టకర్మ లాచరించెడువారు పొందదగిన లోకములలో చేరినవాడగుటచే చంద్రుడుగూడ నక్షత్రపదవాచ్యు డగును.

ఇంతియెకాని నక్షత్రముల కధిపతియగు చంద్రుడనిమాత్రము వ్యాఖ్యానించ దగదు. మిగిలిన స్థలములయందు నిర్ధారణార్థకమగు షష్ఠి యంగీకరించి, యిచట మాత్ర మద్దానిని విడచుట సమంజసముకాదు. ॥ ౨౧ ॥

శ్లో. వేదానాం సామవేదోఽస్మి దేవానా మస్మి వాసవః,
ఇంద్రియాణాం మనశ్చాస్మి భూతానా మస్మిచేతనా. ॥ ౨౨ ॥

అ॥ నేను వేదములలో సామవేద మగుచున్నాను. రుద్రాదిత్యాది దేవతలలో నింద్రుడను. పదునొకండు యింద్రియములలో మనోరూపుడను. దేహేంద్రియ సంఘాతమునందు బుద్ధివృత్తి రూపుడను.

వేదాంతులు మనస్సు యింద్రియము కాదందురు. అయినను గొందరు మనస్సు యింద్రియమని యంగీకరించిరి. కాన పదునొకండని చెప్పబడినది. మనస్సు ఇంద్రియమనుటకు గీతావచనము ప్రమాణ మగుచున్నది.

మిగత యింద్రియముల వ్యాపారము మనఃపూర్వక మగుటచే, మనస్సు మిగత యింద్రియములకంటె గొప్పది.

దేహేంద్రియాది సంఘాతమునందు స్పష్టమయిన బుద్ధియొక్క వృత్తిచేత యన బడును. అది నే నగుచున్నాను. చేతనాశబ్దము బుద్ధిపర్యాయముకనుక చేతనయనగా స్పష్టవృత్తిగల బుద్ధియనికూడ చేతనాశబ్దమున కర్థమును జెప్పవచ్చును. కను కనే "బుద్ధిశ్చేతనా" అని భాష్యమునందు పాఠాంతరముకూడ కనిపించుచున్నది. అయితే "ఉపలబ్ధి" "చిత" "సంవిదాది" శబ్దములకు జ్ఞానమర్థము కనుక, వానితో సాహచర్యమువలన చేతనాశబ్దమునకుగూడ జ్ఞానమను నర్థమును జెప్పుటయే యుచితము. అమరకారుడుమాత్రము లక్షణచే చేతనాదిశబ్దములు బుద్ధిపర్యాయము లని చెప్పెను.

కాన చేతనాశబ్దమునకు స్పష్టమయిన బుద్ధివృత్తి యను నర్థమే ముఖ్యమని యాచార్యస్వామిపాదుల హృదయము.

సుషుప్తియందు అస్పష్టమయిన బుద్ధివృత్తి కలదు. దానినే అవిద్యయందురు. సుషుప్తియందున్న బుద్ధివృత్తికి చేతన (జ్ఞాన) మను పేరు లేదు. కనుకనే యిచట స్పష్టమయిన బుద్ధివృత్తియని యాచార్యపాదులు వ్రాసిరి. కాన జాగ్రదాదుల యందున్న బుద్ధివృత్తియే చేతన యనిపించుకొను నని గ్రహించవలయును.

ఇచట రామానుజులు చేతనావంతులగు భూతములయొక్క చేతనారూపుడను నే నని వ్యాఖ్యానించిరి. అయ్యది ప్రకరణ విరుద్ధమయినందున నుపేక్షింపదగును. ఇందంతటను నిర్ధారణార్థమునందు షష్ఠి ప్రారంభమయినది. మిగత పాదములయం దిట్లు వేదవంతుల సంబంధమయిన సామవేదము నేననియు, యింద్రియములు గలవారల సంబంధమయిన మనసు నేననియును లేదు. కావున రామానుజ వ్యాఖ్యాము అసంగతము. ॥ ౨౨ ॥

శ్లో. రుద్రాణాం శంకరశ్చాస్మి విత్తేశో యక్షరక్షసామ్,
వసూనాం పావకశ్చాస్మి మేరుశ్శిఖరిణా మహమ్. ॥ ౨౩ ॥

అ॥ పదునొకండు రుద్రులలోఁ నేను శంకరుడను. యక్షులలోను రాక్షసుల లోను కుబేరుడను. యక్షులకును రాక్షసులకు నవాంతర భేదమున్నను జాతియొకటే కావున "యక్షరక్షసామ్" అని కలిపి చెప్పబడినది.

లేక ఒకే సంధ్యారూపమగు పితామహశరీరమునుండి యక్షులు, రాక్షసులు బుట్టిరి కాన యిద్దరను గలిపి నిర్దేశింపబడినదని గ్రహింపవలెను.

పర్వతములు సశిఖరములు, అశిఖరములు- అని రెండు విధములు. అందు సశిఖర పర్వతములలోఁ నేను మేరుపర్వతమును. అశిఖర (శిఖరములేని) పర్వతములలోఁ హిమాలయము గొప్పది. అయ్యది "స్థావరాణాం హిమాలయః" అని ముందు శ్లోకముచే హిమాలయము యీశ్వరరూపమని చెప్పబడగలదు. ॥ ౨౩ ॥

శ్లో. పురోధసాంచ ముఖ్యం మాం విద్ధి పార్థ! బృహస్పతిం,
సేనానీనా మహం స్కంద స్సరసామస్మి సాగరః. ॥ ౨౪ ॥

అ॥ శతానన్దాది రాజపురోహితులలోఁ నేను ఇంద్రపురోహితుడగు బృహస్పతిరూపుడను. ఇతర పురోహితులకంటె రాజపురోహితుడు గొప్పవాడు. వారికంటెగూడ నింద్రుడు మహారాజుగాన యింద్రపురోహితుడు గొప్పవాడు. సేనాధిపతులలోఁ దేవసేనాధిపతియగు కుమారస్వామి నేను. మనుష్యులచే ద్రవ్వబడిన వాపీకూప తటాకాదులకంటె దేవతలచే ద్రవ్వబడిన సరస్సులు గొప్పవి. వాటిలోఁ సగరచక్రవర్తి కుమారులచే త్రవ్వబడిన సాగరము (సముద్రము) గొప్పది. అట్టి సాగరము నాస్వరూపము. సగరచక్రవర్తి కుమారులు మానవులె కాన వారిచే ద్రవ్వబడిన సాగరము మనుష్యఘాతమే యగును. అయినను సాగరము, గంగాది జలములతోఁ నిండియుండుటవలనగాని అంతములేని జలముండుటవలనగాని సగరుని కుమాళ్ళు దేవతలకంటెగూడ మిక్కిలి మహిమగలవా రగుటచేగాని, సాగరమునకు గొప్పదన మియ్యబడినదని గ్రహింపవలెను.

లేక సగరులచే త్రవ్వబడిన సముద్రముకంటె, భిన్నమయిన బ్రహ్మసృష్ట సముద్రమే యిచట సాగరశబ్దముచే బ్రతిపాదింపబడుచున్నది. బ్రహ్మ దేవతలందరిలోను గొప్పవాడు. కనుక బ్రహ్మసృష్ట సముద్రముగూడ గొప్పదనిభావము. ॥ ౨౪ ॥

శ్లో. మహర్షీణాం భృగురహం గిరా మస్మ్యేకమక్షరమ్,
యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మి స్థావరాణాం హిమాలయః, ౨౫ ॥

అ॥ మరీచ్యాది మహర్షులలోఁ భృగువు గొప్పవాడు. ఈతని పాదమునందు శివుని ఫాలమునందలి నేత్రముయొక్క మహిమనుగూడ దిరస్కరించు నేత్రముగలదు. కావున భృగు వీశ్వరరూపుడు. లేక త్రిలోకజననియగు లక్ష్మి యీతనివలన బుట్టిన

దను గాథ కలదు. కాన యిందునగూడ గొప్పవాడనదగును. పదములలో నేకాక్షర పరమగు ప్రణవము నేను. (గీర్యన్తే-ఉచ్యంతే) అను వ్యుత్పత్తివలన గీశ్శబ్దము పదవాచకమగును. ఓంకారము బ్రహ్మప్రతీకము, బ్రహ్మవాచకము నగుటవలన ప్రశస్తమని భావము. ద్రవ్యయజ్ఞాదులలో నేను ప్రణవజపాది లక్షణమయిన యజ్ఞరూపుడను. ద్రవ్యయజ్ఞములకంటె నీయది చిత్తశుద్ధికి నంతరంగమయిన హేతువుకాన జపయజ్ఞము గొప్ప దగుచున్నది. శిఖరములేని పర్వతములలో నేను హిమాలయ పర్వతమును. ॥ ౨౫ ॥

శ్లో॥ అశ్వత్థ స్సర్వవృక్షాణాం దేవర్షీణాంచ నారదః,
గంధర్వాణాం చిత్రరథః సిద్ధానాం కపిలో మునిః. ॥ ౨౬ ॥

అ॥ సర్వవృక్షములలో నేను అశ్వత్థవృక్షము, ఈయది మూల, మధ్య, అగ్రభాగములచే బ్రహ్మవిష్ణుశివరూపము కాన నియ్యది గొప్పదగుచున్నది. దేవఋషులలో నేను నారదుడను. దేవతలయి అందు మంత్రద్రష్టలగువారు దేవర్షులు. గంధర్వులలో చిత్రరథుడను. గంధర్వుడను. సిద్ధులలో కపిలమహామునిని. ॥ ౨౬ ॥

శ్లో॥ ఉచ్చైశ్శ్రవ సమశ్వానాం విద్ధి మా మమృతోద్భవమ్
ఐరావతం గజేన్ద్రాణాం నరాణాంచ నరాధిపమ్. ॥ ౨౭ ॥

అ॥ అమృతముకొరకు మధించునపుడు పాలసముద్రమునబుట్టి యింద్రునకు వాహనమయిన నుచ్చైశ్శ్రవమను గుఱ్ఱము నాస్వరూపము. అట్లే అమృతమథన సమయమున బుట్టిన నైరావతమను నేనుగుగూడ నామరూపము. ॥ ౨౭ ॥

శ్లో॥ ఆయుధానా మహం వజ్రం ధేనూనా మస్మి కామధుక్
ప్రజనశ్చాస్మి కన్దర్ప స్సర్పాణా మస్మి వాసుకిః. ॥ ౨౮ ॥

అ॥ ఖడ్గాద్యాయుధములలో దధీచిమహర్షియొక్క యెముకలవలన బుట్టిన వజ్రాయుధము నారూపము. దధీచియొక్క తపస్సునకు సారభూతముగనుక నీయది గొప్పదని భావము. గోవులలో, కోరిన కోర్కెల నిచ్చెడి కామధేనువు నేను. విశ్వామిత్రులకు, వసిష్ఠునకు కలహము తటస్థించినపుడు, విశ్వామిత్రుని సైన్యమును జంపుటకు వసిష్ఠుని కామధేనువు మ్లేచ్ఛసైన్యమును బుట్టించినది. కాన, కామధేనువుయొక్క సామర్థ్యము లోకప్రసిద్ధము - తపస్సు మున్నగువాటిచే ప్రజలను సృష్టించు దక్షాది ప్రజాపతులకంటె, మైథున కర్మద్వారమున ప్రజలను బుట్టించు మన్మథుడు గొప్పవాడు. నిష్కామునకు మైథునము సంభవించదు. కామము మన్మథాధీనము. మైథునమువలన ప్రజావృద్ధి కలుగును. కాన మన్మథుడు గొప్పవాడని భావము. అట్టి మన్మథుడు నారూపుడు. ఇదేయర్థమును శంకరులు "ప్రజనయితా" అను పదముచే భాష్యమునందు సూచించిరి. కాక సృష్టిహేతువులయిన అవిద్యా కామ కర్మాదులలో కందర్పుడు శ్రేష్ఠుడు. ఈశ్వరసంకల్పమే కామము. అయ్యది సృష్టికి

ప్రధాన కారణము. "తదైక్షత బహుస్యామ్ ప్రజాయేయ" అను శ్రుతి సృష్టిసంకల్ప పూర్వకమని చెప్పుచున్నది. సృష్టికి కందర్పుడు ప్రకృష్టహేతువు (ప్రబలకారణము) గనుకనే మూలమున కందర్ప శబ్దమునకు "ప్రజనః" అను పదము విశేషణ మొనర్ప బడినది. లేక (ప్రకర్షేణ జనయతి) అను వ్యుత్పత్తిచే కామము లన్నిటిలోను పుత్రోత్పత్తికొరకయిన కామము నారూపము అని చెప్పవచ్చును. లేక సుందరమయిన వస్తువులలో కందర్పుడను నేను అని యయినను జెప్పవచ్చును. ఈ పక్షమున "సుందరాణామ్" అను పదమును మూలమునం దధ్యాహారము జేయవలయును. ఒంటి తలగల సర్పములలో వాసుకియను సర్పము నేను. ॥ ౨౮ ॥

శ్లో. అనన్తశ్చాస్మి నాగానాం వరుణ యాదసా మహమ్
పితౄణ మర్యమా చాస్మి యమస్సంయమతా మహమ్. ॥ ౨౯ ॥

అ॥ అనేక తలలుగల సర్పములలో అనంతుడు నారూపుడు. ఇచట శ్రీధరాచార్యులవారు "విషరహితమయిన సర్పములలో" అని వ్యాఖ్యానించిరి. ఆదిశేషుడు సహస్ర శిరస్సులు (అనేక తలలు) గలవాడగుటచే నాగవిశేషములలో చేరును. అందువలన గొప్పవాడు నగును. జలజంతువులలో వరుణుడు గొప్పవాడు. వరుణుడు నీటిలో నుండుటచే జలజంతువగును. అట్టి వరుణుడు నాదు రూపుడు. మరియు నీవరుణుడు ఉదకాభిమాని. దేవతలగు గంగా కృష్ణాదులకు ప్రభువు. నదీపతియగు సముద్రమునకు ప్రభువయిన వరుణుడు గంగా కృష్ణా యమునాది నదులకు గూడ ప్రభువగును. కాని మూలమునందలి యాదశ్శబ్దము మత్స్యాది జలజంతువులను జెప్పునుగాని దేవజాతిలో చేరిన వరుణుడని చెప్పదు. అయినను లక్షణచే జలములో నున్న ప్రాణులను జెప్పునని గ్రహింపవలెను.

అట్లె అగ్నిష్వాత్తాది పితృదేవతలలో అర్యము డను పితృదేవతను, శిక్షించు వారలలో యముడను. ॥ ౨౯ ॥

శ్లో. ప్రహ్లాదశ్చాస్మి దైత్యానాం కాలః కయతా మహమ్
మృగాణాంచ మృగేంద్రోఽహం వైనతేయశ్చ పక్షిణామ్. ॥ ౩౦ ॥

అ॥ దితివంశమున బుట్టిన రాక్షసులలో ప్రహ్లాదుడను. లెక్కించువారలలో కాలస్వరూపుడను. మృగములలో సింహమును. పక్షులలో గరుత్మంతుడను. ॥ ౩౦ ॥

శ్లో. పవనః పవతామస్మి రామశ్శస్త్రభృతా మహమ్
ఝషాణాం మకరశ్చాస్మి స్రోతసా మస్మి జాహ్నవీ. ॥ ౩౧ ॥

అ॥ జగత్తును పావనముచేయు నీరు, నిప్పు మున్నగువానిలో వాయువు గొప్పవాడు. వాయువు ఆకాశమునం దంతటను సంచరించును గాన సర్వవ్యాపి కావున సర్వపావనుడు. అట్టి వాయువును నేను. శస్త్రమును ధరించువారలలో దశరథపుత్రుడగు రాముడును నేను. ఇచట రామశబ్దముచే బలరామ, పరశురాములు గ్రహింప

దగరు. దశరథరాముడు క్షణకాలములో ఏడు తాటిచెట్లను, పర్వతభూభాగముల నొకేమారు భేదించెను. సర్వక్షత్రియులను హనన మొనర్చిన పరశురాముని జయించెను. రామబాణ మమోఘము. కావున బలరామ పరశురాములకంటెగూడ దశరథ రాముడే గొప్పవాడు. శస్త్రధారులనగా చేత శస్త్రమునుబూని యుద్ధమునుజేయు వీరపురుషులు. వారు భీష్మ ద్రోణ అశ్వత్థామ కర్ణార్జున రావణ కుంభకర్ణాదులు. రాముడుగూడ శస్త్రధారియేకాన నందు జేర్చబడమయినది. శస్త్రమును ధరించుట యనునది జాతి. రాముడు వ్యక్తి అని భేదమును గ్రహింపవలెను. కాన నిచట రాముడే యీశ్వరవిభూతిగాని శస్త్రధారు లీశ్వరవిభూతులు గారు. శస్త్రధారులు వృక్షాది స్థానీయులు. రాము డశ్వత్థ స్థానీయుడు. ఆయా జాతిలో గొప్ప పదార్థమే యీశ్వరవిభూతి. అట్లే మొదటినుంచి ప్రారంభమయినది.

అయితే రాముడు సాక్షాత్ భగవంతుడుకదా! భగవద్విభూతి యెట్లగును? అని ప్రశ్నింపరాదు. దశరథమహారాజువలన బుట్టిన కార్యకరణసంఘాతాత్మకమగు దేహమునందు స్ఫురించు (ప్రకాశించు) చిన్మయుడు సాక్షాద్భగవంతు డయినను, జడమయిన కార్యకరణసంఘాతము మాత్రము కార్యముకనుక భగవద్రూపము కాదు. భగవంతుడగు పరమాత్మయందు మాయచే దేవాదిసంఘాతములవలె, కార్యకరణ సంఘాతముగూడ కల్పితము. భూతశబ్దవాచ్యమయిన నట్టి శరీరేంద్రియ సంఘాత రూపమయిన ప్రాణియే యిచట దశరథరాముడుగ జెప్పబడెను. ఇట్టి రాముడు భగవంతునియందు గల్పితుడుకాన భగవద్విభూతి యగును. ఇంతియేకాని యిచట కేవల చిన్మయుడు రాముడని వివక్షింపబడలేదు. ఏలయన, కేవల చిన్మయుడు శస్త్రధారి గాజాలడు. శస్త్రధారులు ప్రాణులే యగుదురు. ప్రాణులయొక్క చేతులచే ధరింపదగినవి శస్త్రములు. కావున నిచట కేవల చిన్మయుడగు భగవంతుని యొక్క ప్రసక్తి లేదని గ్రహింపవలయును.

రా మా ను జ మ త ము

ఇచట రామానుజులు, "శస్త్రభృత్త్వం విభూతిః అర్థాంతరాభావాత్" (మరియొక యర్థములేనందున నిచట శస్త్రములను ధరించుటయే విభూతి) అని తమ భాష్యమున నుదహరించిరి. వేదాన్తదేశికులు "అచిద్విశేషస్య చేతనాన్తరస్యవా శస్త్రభృచ్ఛబ్దవాచ్యస్య అత్ర అసంభవాత్" "శస్త్రభృత్" అను శబ్దమునకు "అచేతనముకాని, మరియొక చేతనముకాని యర్థమును జెప్పుటకు వలనుపడనందున" అని వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి. ఇదియంతయు నసంగతము.

శరీరాభిమానము కలవాడును, దేహేంద్రియసంఘాతాత్మకమయిన ప్రాణి యును చిన్మయుడగు నాత్మకంటె వేరగు ప్రమాత శస్త్రభృచ్ఛబ్దమున కర్థమును జెప్పుట వలనుపడును.

అచిద్విశేషమగు శ్రీరామదేహమునకు శస్త్రములతో సాక్షాత్ సంబంధము కలదు. శరీరద్వారమున చిదాభాసునకును శస్త్రసంబంధము కలదు. కాన దేహ రూపమయిన నచేతనపదార్థముకాని, చిదాభాసరూపమయిన చేతనపదార్థముకాని శస్త్రభృచ్ఛబ్దమున కర్థమగుచుండ శస్త్రభృచ్ఛబ్దమునకు మరియొక యర్థములేదని రామానుజులు వ్రాయుట, దానిని దేశికులు సమర్థించుట యనుచితము.

కాని, మనబోటివారల శరీరమునందున్న చిదాభాసుడు జీవుడనియు, రామ కృష్ణాది శరీరములయందున్న చిదాభాసు డీశ్వరుడనియును భేదమును గ్రహింప వలయును.

చిదాభాసుడు సంసారియనియు, నీశ్వరునకు సంసారసంబంధము లేదనియు, గావున నీశ్వరుడు చిదాభాసుడని వ్యవహరింప దగడని యనదగదు.

"జీవేశ్వరౌ ఆభాసేన కరోతి" (చిదాభాసముచేతనే జీవేశ్వరు లేర్పడు చున్నారు) అని శ్రుతియే జీవునివలె నీశ్వరుడుగూడ చిదాభాసుడని చెప్పుచున్నది. మాయయందలి చిత్ప్రతిబింబము యీశ్వరు డనబడును. ప్రతిబింబమనగా ఆభాసమే యగును. చిదాభాసుడగు నీశ్వరునకు సర్వజ్ఞత్వము, ఆత్మస్వరూపజ్ఞానము యున్నం దున సంసారసంబంధము లేదు. అట్లే జ్ఞానియగు జీవునకుగూడ సంసారిత్వము లేదు.

కావున మాయికమగుటచే రామావతారము విభూతియగునుకాని భగవంతుడు విభూతి కానేరడు.

ఇట్లగుచో రాముడు పరమాత్మ యను నధ్యాత్మరామాయణాది గ్రంథ వ్యవహారమునకు విరోధము వాటిల్లునుగదా యని యనరాదు. అచట రామశబ్దముచే చిన్మయుడుమాత్రమే గ్రహింపబడుచున్నాడు. ఇచ్చటగూడ రామశబ్దమున కదే యర్థమును జెప్పగూడదా యని శంకింపదగదు. "శస్త్రభృత్" అను పదసంబంధము వలన నిచట చిన్మయుడను నర్థము చెప్పవలనుపడదు. దేహసంబంధముగల చిదా భాసుడనియే చెప్పవలయును. కేవల చిన్మయుడు వస్త్రములను గ్రహింపజాలడు. అందుకు దేహసంబంధ మవసరము.

మరియు రామానుజులు తమ భాష్యమునందు క్షేత్రజ్ఞులగు నాదిత్యాదులు యీశ్వరశరీరు లగుటచే శస్త్రభృత్థానీయులనియు, రాముడుమాత్రము స్వయముగ నీశ్వరుడనియును జెప్పిరి. అదియును పొసగదు.

ఇచట ప్రకరణమునుబట్టి శస్త్రధారులగు జీవులలో గొప్పవాడగు జీవునే భగవద్విభూతియని చెప్పవలయునుగాని, ఈశ్వరుడు భగవద్విభూతియని చెప్పదగదు. అయ్యది ప్రకరణవిరుద్ధమగును.

అట్లే జలజంతువులలో మకరమును, నదులలో విష్ణుపాదములనుండి పుట్టిన గంగను. ॥ ౩౧ ॥

శ్లో॥ సర్గాణామాదిరంతశ్చ మధ్యంచైవాహ మర్జున,
అధ్యాత్మవిద్యా విద్యానాం వాదః ప్రవదతా మహమ్. ॥ 32 ॥

అ॥ క్రియలలో సృష్టి, స్థితి (పరిపాలన) సంహారక్రియలు నా విభూతులు. వేదవేదాంగవిద్యలలో మోక్షార్థమగు నధ్యాత్మవిద్య నా విభూతి; ప్రవక్తృధర్మము లగు వాదజల్పవితండములలో వాదము నా విభూతి.

రా మా ను జ మ త ము

ఇచట "సర్గాణామ్" అను పదమునకు సృష్టిస్థిత్యాదులకు గారణు లను నర్థ మును జెప్పి వారలలో సృష్టికర్తను, పరిపాలనకర్తను, సంహారకర్తను నేనని రామానుజులు వ్యాఖ్యానించిరి.

అది సరికాదు. వారి వ్యాఖ్యానమున నిర్ధారణ యనునది లభించదు.

ఇక ప్రాణులలో నేను స్రష్టృత్వాది ధర్మములు కలవాడనని చెప్పినచో నిర్ధా రణ సంభవించునని యనరాదు. స్రష్టృత్వాది ధర్మములలో నేదియో యొక ధర్మము లేనిప్రాణియే యుండదు. తృణాదులుగూడ పురుగుల బుట్టించుచున్నవి. పశువుల బాలించుచున్నవి. సంహరించుచున్నవి. మరియు నిచట "ఆదిర్మధ్యం అంతః" అని యున్న పదములకు పాలక నాశకాది యర్థములయందు లక్షణ యంగీకరించవలయును. ముఖ్యార్థమునకు బాధలేనపుడు లక్షణ యంగీకరించుట న్యాయము కాదు.

ఇక (సర్గాణాం) ప్రాణులయొక్క సృష్టిస్థితిలయములకు (ఆదిః) నేనే కారణు డను, అని శ్లోకార్థమును వర్ణించినచో నందు నిర్ధారణార్థము లభింపదు. కాక, నీయర్థ మింతకు మున్నే జెప్పబడినందున పునరుక్తిదోషమున్ను సంభవించును.

పూర్వము "అహ మాదిర్హి దేవానాం" అను రెండవ శ్లోక తృతీయపాద మున జీవావిష్టులగు భూతములయొక్క యుత్పత్తి ప్రళయములు చెప్పబడినవనియు, నిచట సృష్టిమాత్రమునకు ననగా: గగనాది సర్వపదార్థములకు దాను కారణుడనని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడనియు, నిట్లె భాష్యకారులగు శంకరులుగూడ నీ రెండు శ్లోకములకుగల పునరుక్తి దోషములను వారించిరనియును జెప్పినచో నపుడు నిర్ధా రణము అవివక్షిత మగును. మఱియు స్రష్టృత్వ రక్షకత్వ సంహర్తృత్వములే యిచట విభూతియని చెప్పదగియుండును.

ఇదే శ్లోకమునుండి యచ్చటచ్చట "తేజస్వినా మహమ్" ఇత్యాది శ్లోకముల యందు నిర్ధారణ కనిపించనందున ప్రకరణసిద్ధమగు నిర్ధారణకు నిది మొదలుకొని, భంగము వాటిల్లె ననియును గ్రహింపవలయును.

ఇట్లైనచో "నక్షత్రాణాం శశీ" అనుచోట గూడ నిర్ధారణకు భంగము కనిపించుచున్నది గదాయని యనరాదు. అచట నిర్ధారణ కనిపించుచున్నది. గతిలేని చోట్లనే నిర్ధారణకు భంగ మంగీకరింతుము. ప్రకరణభంగము వక్తకు దోషావహము

గదా యనుట పాడిగాదు. సర్వజ్ఞుడగు భగవంతునకు ప్రకరణభంగాది దోషములు కించిత్కరములు. వేదములందుగాని, ఆర్ష గ్రంథములందుగాని, ఛందోభంగాదులు దోషములని విద్వాంసులు గ్రహించుచుండిరా ? కావున ఆర్షగ్రంథమగు దీనియందు ప్రకరణభంగము దోషమని పాటింపదగదు.

లేక "ఆదిత్యానా మహం విష్ణుః" అను శ్లోకము మొదలు "స్రోతసామస్మి జాహ్నవీ" అను ముప్పదియొకటవ శ్లోకపర్యంతమే నిర్ధారణ షష్ఠీప్రకరణమనియు, ముప్పదిరెండవ శ్లోకము మొదలు శేషషష్ఠీ ప్రకరణము ప్రారంభింప బడెననియు, నిర్ధారణ షష్ఠివలె శేషషష్ఠిని ప్రయోగించినను ప్రకరణభంగదోషము లేదని సమాధాన పరచుకొనవచ్చును.

లేక విష్ణ్వాదులు నా విభూతులని చెప్పుటయందే భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణునకు దాత్పర్యము. ఆదిత్యాదులలో విష్ణ్వాదులు గొప్పవారని చెప్పుటయందు భగవంతునకు దాత్పర్యము లేదు. ఆదిత్యాదులలో విష్ణ్వాదులు గొప్పవారని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుట స్వరూపకథనముగాని మఱియొకటి గాదు. ఇట్లగుచో "నక్షత్రాణా మధిపతి శ్శశీ అహమ్" (నక్షత్రములకు నధిపతియగు చంద్రుడను నేను) అని మీరు వ్యాఖ్యానించుట తగదుగదా అని యనరాదు. నిజమే, చంద్రునకు నక్షత్రములలో గొప్పదనముకూడ నచట సిద్ధింపదు.

ఇట్లగుచో "సర్గాణా మాదిరంతశ్చ" అను శ్లోకమునం దెవ్విధమగు విభూతియు లేనట్లే కదా. కాదు, సృష్టి స్థితి లయహేతువగు నీశ్వరుడు నట విభూతి యని చెప్పబడినది. జీవునివలె నీశ్వరుడుగూడ పరమాత్మయందు మాయచే గల్పింప బడినందున నీశ్వరుడు పరమాత్మయొక్క విభూతి యగుట పొసగును.

ప్రారంభింపబడిన నిర్ధారణషష్ఠీప్రకరణము పరిత్యజింపదగదని పట్టుదల యున్నచో "సర్గాణాం భూతానాం మధ్యే" (భూతములలో) సృష్టి స్థితి లయములకు కారణమగు నీశ్వరు డను ప్రాణిని నే నను నర్థము ప్రాప్తించును. అపుడు "అహమాదిశ్చ మధ్యంచ భూతానా మంతఏవచ" అను నిరువదవ శ్లోకమును గూడ నిర్ధారణ షష్ఠీ ప్రకరణమున జేర్చుకొనినచో పునరుక్తి సంభవించును. దానిని పరిహరించుకొనుటకు భూతశబ్దమునకు జీవసహిత ప్రాణు లర్థమనియు, ఈశ్లోకమందలి సర్గశబ్దమునకు సజీవ నిర్జీవరూపమగు కార్యమాత్ర మర్థమనియును జెప్పవలయును. అపుడు ప్రాణులలో నీశ్వరు డను ప్రాణిని నేను, కార్యములలో నీశ్వరుడగు కార్యమును నేను, అని యర్థము లభించును. "జీవేశౌ ఆభాసేన కరోతి" అను శ్రుతి యీశ్వరుడుగూడ కార్యమని చెప్పుచున్నందున నందు వివాదపడ దగదు.

ఇప్పటికిని యీశ్వరుడు రెండుమారులు నిర్ధారణ చేయబడినందువలన పునరుక్తిదోషము తదవస్థయేగదా? కాదు, నిర్ధారణజేయబడుచున్న నీశ్వరుడొక్కడైనను,

నిర్ధారణాశ్రయములగు భూతములు (సజీవప్రాణులు) నిర్ధారణాశ్రయములగు నిర్జీవ కార్యములును పరస్పరము వేరైనందున పునరుక్తిదోషము లేదు.

లేక, ప్రాణులలో హిరణ్యగర్భుడు అను నీశ్వరుడు గొప్పవాడు. భూతములలో మాయా ప్రతిబింబుడగు నీశ్వరుడు గొప్పవాడు, అనియును నిర్ధార్యమాణులకు భేదము చెప్పనగును. వస్తుస్థితిలో నర్జునుడు భగవద్విభూతిని భగన్మాహాత్మ్య రూప యోగమును దెలిసికొన కోరినందున శ్రీకృష్ణుడుగూడ విభూతిని చెప్పునపుడు యోగమును గూడ జెప్పెనని రహస్యమును గ్రహింపవలయును. కావున "అహమాదిశ్చ" అను శ్లోకమువలె "సర్గాణా మాదిరంతశ్చ" అను శ్లోకమున్ను భగవన్మాహాత్మ్య ప్రదర్శనపరమే యగుచున్నది. విభూతి శ్లోకములయందు నిర్ధారణ షష్ఠి ప్రారంభింపబడిన గాని, మాహాత్మ్య ప్రదర్శన ప్రకరణమున నిర్ధారణ షష్ఠి ప్రస్తుతింపబడలేదు. కాన "సర్గాణామాదిః" అనుచోట నిర్ధారణ షష్ఠి కాదు, "నక్షత్రాణామహం శశీ" అనుచోట శేషషష్ఠియు గాదు.

ఇందు పునరుక్తిదోషము మఱియు పలువిధముల నాశంకించి పరిహరింపబడినది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిచట ననువదింపదలచలేదు. అవసరమగుచో మూలగ్రంథమున దిలకింపుడు.

వేదవేదాంగాది విద్యలలో మోక్షప్రదమగు నాత్మవిద్య నేను. ప్రవక్తలకు ప్రధానభూతమగు వాదము నా స్వరూపము. ప్రమాణఫలతత్త్వమును దెలిసికొన గోరినవారియొక్క కథ వాదమనబడును. ఒండొరులను జయింపదలచినవారికథ జల్పమనబడును. స్వపక్షమును స్థాపించుకొనలేక, పరపక్షమును ఖండించుటయే ప్రధానముగా గల కథ వితండవాద మనబడును. ఒక యభిప్రాయముతో ప్రయోగింపబడిన దానిని అభిప్రాయాంతరముచే దూషించుట ఛలము. చెడుసమాధానము (అసదుత్తరము) జాతి. ॥ 32 ॥

శ్లో॥ అక్షరాణా మకారోఽస్మి, ద్వన్ద్వస్సామాసికస్యచ,
అహమేవాక్షయఃకాలో, ధాతాఽహం విశ్వతోముఖః. ॥ 33 ॥

అ॥ అచ్చులు హల్లులు అను నక్షరములలో అకారము గొప్పది. అయ్యది సర్వవర్ణములకు మొదటిది. ప్రణవమునకు మొదటి యవయవము. "అకారో వై సర్వావాక్" అను శ్రుతిప్రమాణమును బట్టి అకారము సర్వవర్ణములకు ప్రకృతియు నగుచున్నది. కాన నియ్యది నారూపము. సమాస సంఘములో ద్వన్ద్వసమాసము ఉభయపదార్థ ప్రధానమగుట వలన శ్రేష్ఠమగును. అయ్యది నా రూపము. అవ్యయీభావ సమాసము పూర్వపదార్థము ప్రధానముగా గలది. ఉత్తర పదార్థము ప్రధానముగాగలది తత్పురుష. అన్యపదార్థము ప్రధానముగా గలది బహువ్రీహి. ఉభయ పదార్థప్రధానముగా గలది ద్వన్ద్వము అని యిట్లు తరచుగా వాదముగలదు. కావున ద్వన్ద్వసమాసము భగవద్విభూతి యగుచున్నది.

నిత్యానిత్యములగు కాలద్వయములో నిత్యమగు కాలమును నేను. బ్రహ్మలలో చతుర్ముఖుడగు హిరణ్యగర్భుడను నేను. ఈ రెండు వాక్యములయందును, నిర్ధారణ రూపమగు షష్ఠిలేనందున భగవన్మాహాత్మ్యపరములనిగూడ నీయవి గ్రహింప నగును. ॥ 33 ॥

శ్లో॥ మృత్యుస్సర్వహరశ్చాహ ముద్భవశ్చ భవిష్యతాం,
కీర్తి శ్రీర్వాక్చ నారీణాం స్మృతిర్మేధా ధృతిక్షమా. ॥ 34 ॥

అ॥ మృత్యువు ధనాదులను హరించునది, ప్రాణమును హరించునది యని రెండు విధములు. అందు ప్రాణహరణ రూపమగు మృత్యువు నే నగుచున్నాను.

లేక, ప్రపంచమున సర్వప్రాణులయొక్క జీవితము హరించునట్టి యము డొక మృత్యుదేవత యనియు, ప్రళయమునందు సర్వజగత్తును నశింప జేయునట్టి యీశ్వరుడు మఱియొక మృత్యుదేవత యనియు బ్రతీతి గలదు. వా రిరువురిలో సర్వ ప్రపంచహరుడగు యీశ్వరు డను మృత్యుదేవత నేను. లేక, యిచట నీశ్వరశబ్దమునకు మాయా తమోగుణావచ్ఛిన్నుడగు రుద్రుడనిగూడ జెప్పవచ్చును. దానివలన రుద్రుడు యీశ్వరవిభూతియని సిద్ధించును. బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రులు ముగ్గురు పరమేశ్వరుడగు బ్రహ్మయందు కల్పింపబడుటచే నదియును పొసగును.

లేక, మాయావచ్ఛిన్న చైతన్యలక్షణుడగు నొకే యీశ్వరుడు పుట్టించుట, పాలించుట, సంహరించుట యను గుణసంబంధమువలన బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర శబ్దములచే జెప్పబడుచున్నాడు. అందు సంహరింప జేయుటయను గుణసంబంధముగల పరమేశ్వరుడను నేను. సగుణేశ్వరుడు నిర్గుణబ్రహ్మకు విభూతియగుట పొసగును.

రా మా ను జ మ త ము

ఇచట వేదాంతదేశికులు యమునియొక్క యాజ్ఞను నెరవేర్చుచు, ప్రాణహరణాధికారమందున్న నొకానొక పురుషుడు మృత్యువని మృత్యుశబ్దార్థము నిర్వచించిరి.

అది యనుచితము. అట్టి ప్రమాణ మెచ్చటను కన్పించదు. యమదూత లనేకులు కలరు. అం దెవ్వడు మృత్యు వనునది నిర్ణయింప నలవిగాదు. మృత్యుదేవత ప్రత్యేకమగును కాని, యమదూతలలో చేరదనినచో, నయ్యది భగవదాజ్ఞాపరతంత్ర మగునుగాని యముని యాజ్ఞను నెరవేర్చునట్టిది గాదు.

ఓయీ ! "భూతానా మంతఏవచ" అను నిరువదవ శ్లోకమున ప్రపంచనాశమునకు కారణుడగు నీశ్వరుడు చెప్పబడుటవలన నిచట మరల య దే యర్థమును జెప్పినచో పునరుక్త దోషము వాటిల్లునుగదా ? లేదు; వినుము. ఇరువదవ శ్లోకమున లయస్థానము మాత్రమే జెప్పబడినది. కాక, నయ్యది భగవన్మాహాత్మ్య కథనపరము కాని విభూతి ప్రదర్శనపరము కాదు.

ఐతే, "సర్గాణా మాదిరంతశ్చ" అను శ్లోకార్థముతో పునరుక్తమగునుగదా యనుటయు నుచితము గాదు. అచట సృష్టిస్థితి లయముల మూటికి గారణమగు నీశ్వరుడు నిర్ధారణ చేయబడెను. ఈ శ్లోకమున కేవల లయహేతువగు నీశ్వరుడు మాత్రమే నిర్వచింపబడెను. కాన నిందు బునరుక్తము లేదు.

ఇక యీశ్వరుడనగా మూడునేత్రములుగల రుద్రుడని వ్యాఖ్యాన మొనర్చి నచో పునరుక్తిదోషమునకు దావే లేదు. మధుసూదనుడుమాత్ర మిచట సంహర్త లగు వారిలో సర్వసంహర్త యగు మృత్యువు 'నేను' అని వ్యాఖ్యానించెను.

భావికల్యాణములో నభ్యుదయప్రాప్తిహేతువు నాదు రూపము. మృత్యుశబ్ద సాహచర్యమున నిచట యుద్భవ శబ్దమునకు బుట్టుకయే యర్థమని యనదగదు. మృత్యుశబ్దముగూడ నిచట మరణార్థవాచకముగాదు. మరేమనిన సర్వప్రాణహరణ రూపమైన నశుభమునకు కారణమగు మృత్యువునుజెప్పును. అటుపైన సర్వాభ్యుదయ రూపమైన శుభమునకు గారణమెవ్వడని ప్రశ్న యుదయించుటయు, అట్టివానిని నేనే యని భగవంతుడు నిర్వచించుటయు పూర్వాపర సందర్భమునకు దగిన యర్థ మగు చున్నది.

స్త్రీలలో కీర్తి, లక్ష్మి, వాక్కు, స్మృతి, మేధా, ధృతి, క్షమా యను నుత్తమ స్త్రీలు నేనగుచున్నాను. వీరందఱు ధర్మమను పురుషునకు భార్యలు. వారు వారు ఆయా గుణముం దభిమానముగల దేవతలు. అందు, కీర్తియనగా ఖ్యాతి. శ్రీయనగా సంపద, వాక్కు యన విద్య. స్మృతి యన తలపు. మేధ యన గ్రంథ మును ధరించునట్టి బుద్ధిగత సామర్థ్యము. ధృతి యన ధైర్యము. క్షమ యన మానావమానములయందు చిత్తము వికారము నొందకుండుట. ఇవి యన్నియు లేశ మాత్రముగా నున్నను లోకము (అజ్ఞానియగు జీవులు), నాయంతటివారు లేరని విఱ్ఱవీగుదురు. స్త్రీలు, పురుషులు ధనాదులచే తామే కృతార్థులమని తలంతురు. విద్వాంసులుమాత్రము ధనాదులచే కృతార్థులమని తలచరు. వారు ఆత్మజ్ఞానముచే కృతార్థుల మగుదమను నిర్ణయముతోనే యుందురు. ॥ 34 ॥

శ్లో॥ బృహత్సామ తథా సామ్నాం గాయత్రీ ఛందసామహమ్,
మాసానాం మార్గశీర్షోఽహ మృతూనాం కుసుమాకరః. ॥ 35 ॥

అ॥ సామములలో బృహత్సామమను పేరుగల సామము నే నగుచున్నాను. "త్వామిద్ధి హవామహే" అను ఋక్కునందు గానముచేయబడు సామము బృహ త్సామ మనబడును. ఉష్ణిక్, అనుష్టుప్, త్రిష్టుప్ మున్నగు ఛందస్సులలో గొప్ప దగు గాయత్రీఛందస్సు నాదురూపము. అనగా : ఛందోవిశిష్టములగు ఋక్కులలో గాయత్రీఛందస్సుతో గూడినఋక్కు భగవద్విభూతియని భావము. పాదబద్ధమగు వేద భాగము ఋక్కనబడుచున్నది. గాయత్రీ ఛందస్సునందొక్కొక పాదమున కారేసి

అక్షరము లుండును. ఉః- మారాయుధభూతా, బాలాశఫరాక్షీ, కాంతంహరిమాగా, లక్ష్మీస్తనమధ్యా- ఇత్యాదులు. ఇట్లు ఆరేసి యక్షరములుగల నాల్గుపాదములతో గూర్చబడిన ఋక్కు గాయత్రీఛందో విశిష్టమగును.

ఓయీ! లోకమునందువలె వేదమునందుగూడ ఆరక్షరములుగల నాల్గుపాదములు గాయత్రీఛందస్సని సంజ్ఞయున్నచో "తత్సవితుర్వరేణ్యం" ఇత్యాదిమంత్రమునం దట్లక్షరపాదవిభాగము లేనందున గాయత్రీమంత్రము గాయత్రీఛందస్కము గాకపోవును. మంత్రశాస్త్రమునందు "తత్సవితుః" అను మంత్రమునకు విశ్వామిత్రుడు ఋషియనియు, సవిత (సూర్యుడు) దేవతయనియు, గాయత్రి ఛందస్సనియు ప్రసిద్ధిగలదు. అట్లే "ఉదిత్యం జాతవేదసం" ఇత్యాదిమంత్రములకు గూడ గాయత్రీఛందస్సనునది ప్రసిద్ధము. అట్లే గాయత్రి త్రిపదా (మూడుపాదములుగలది) యని ప్రసిద్ధము. "గాయత్రీ చతుర్వింశత్యక్షరా త్రిపదా షట్కుక్షిః" అని మంత్రప్రయోగమున గన్పించుచున్నది. కావున వేదమునందు ఎనిమిదేసి యక్షరములుగల మూడుపాదములతో విరాజిల్లునదే గాయత్రీఛందస్సు. ఇట్టి గాయత్రీఛందోవిశిష్టమగుటవలననే "తత్సవితుః" అను మంత్రమునకు గాయత్రీమంత్ర మను వ్యవహారము పొసగుచున్నది.

"తత్సవితుర్వరేణ్యం" అను మొదటిపాదమున ఏడక్షరములే కలవని శంకింపదగదు. "ణ్యమ్" అను తుదియక్షరమును "ణియమ్" అని రెండక్షరములుగా విభజించి పఠించిన సరిపోవును. అట్లే "పరోరజసి సావదోమ్" అని నాల్గవపాదము గూడ గలదనుట పొసగదు. అయ్యది వేరుమంత్రము. దానికి గాయత్రీమంత్రమునందు జేరిక లేదు. కాన గాయత్రీ త్రిపదయనియే యంతట యుపదేశించుట పొసగుచున్నది.

ఇట్లే "ఉదిత్యం జాతవేదసమ్" ఇత్యాది ఋక్కులయందు గూడ నొక్కొక్క ఋక్కు మూడేసిపాదములు కలదిగనే కనుపించుచున్నది. "ఉదిత్యం జాతవేదసం, దేవం వహంతి కేతవః, దృశేవిశ్వాయ సూర్యం" అనున వొకే ఋక్కు. ఇందు మూడు పాదములు మాత్రమే కలవు. "అపత్యేతాయవో యథా" అను నాల్గవ పాదము కలదని యనరాదు. "నవాద్యా గాయత్రీఛందః" అని చెప్పియుండుటచే "ఉదిత్యం జాతవేదసం" అను మంత్రమునందు తొమ్మిది గాయత్రీ ఋక్కులుండవలయును. ఇరువదియేడు పాదములును కనుపించుచున్నవి. కాన నొక్కొక్క ఋక్కు పాదత్రయాత్మకమై యుండితీరవలయును. కనుక ఎనిమిది యక్షరములు గల్గి మూడు పాదములుగలదే గాయత్రీ ఛందస్సగును.

లోకమునందు మాత్రము ఇరువది నాల్గక్షరములు గల గాయత్రీ ఛందస్సు ఆరేసి యక్షరముల కొక్కొక పాదము చొప్పున నాల్గుపాదములు కలదిగా పింగళమునిచే గల్పింపబడినది. నాల్గుపాదములైనను ఇరువది నాల్గక్షరము లను సంఖ్య యున్నందున గాయత్రీ ఛందస్సనబడుచున్నది. ఇట్లే వేదమునందుగూడ ఇరువది

నాల్గక్షరములు గల ఋక్కును నాల్గుభాగములుగా విభజించి ఆరేసి యక్షరముల శ్లోకపాదముగా గల్పింపబడుగాక యని యనరాదు. "ఉదుత్యం జాతవేదస" మనుచోట "ఉదుత్యం జాతవే" అని యారక్షరములకు పాదవిభాగము చేయుట శక్యముగాదు. ఒకేపదమునందు యతివిచ్ఛేద ముండదు. అట్లైనచో లోకమునందే గాయత్రీఛందస్సునకు ఎనిమిదేసి యక్షరములుగల మూడుపాదములను గల్పింప గూడదా? అని యనుట యుచితముగాదు. లోకమునందు శ్లోకములు నాల్గుపాదములు కలవిగనే యుండితీరవలయును. మూడుపాదములతో శ్లోకపూర్తి యసంభవము. కాన గాయత్రీపాదము అష్టాక్షరమే యగుచున్నది.

గాయత్రికి మూడు పాదములును, ఇరువదినాల్గక్షరములును నుండును. అనుష్టుప్ ఛందస్సునకు నాల్గుపాదములు, ముప్పదిరెండక్షరములు నుండును. కాన నీ రెంటికి సాంకర్యము లేదు.

కావున త్రిష్టుబాది ఛందస్సులతో గూడిన ఋక్కులలో గాయత్రీ ఛందో బద్ధమైన ఋక్కు గొప్పది. అయ్యది 'తత్సవితుర్వరేణ్యమ్, భర్గోదేవస్యధీమహి, ధియోయోనః ప్రచోదయాత్' అని చూపితిని. ఈ మంత్రమునకు గాయత్రీ దేవతయు, అదియే ఛందస్సును గాన గాయత్రి యను వ్యవహారము. "ఉదుత్యం జాతవేదసం" ఇత్యాది మంత్రములకు ఛందస్సు గాయత్రియైనను, దేవత వేరగుటచే వాటికి గాయత్రీమంత్రమను వ్యవహారము లేదు.

ఇట్లు గాయత్రీఛందోవిశిష్ట ఋక్కులలో గాయత్రీమంత్రమే గొప్పది గనుకను త్రిష్టుబాది ఛందోవిశిష్ట ఋక్కులలో గూడ గాయత్రీమంత్రమే యుత్తమోత్తమము గనుకను, నిట గాయత్రీశబ్దముచే గాయత్రీమంత్రమే గ్రహింప నర్హము. "న గాయత్ర్యాః పరో మంత్రః" అను ప్రమాణముచే గాయత్రీ మంత్రము ప్రశస్తమని స్పష్టమగు చున్నది.

ఓయీ! ఎవరీ గాయత్రీదేవత? అయ్యది సవితృదేవునియొక్క తేజస్సే. అది వెలుగా ఏమి? కాదు, చైతన్యమే. సూర్యమండలావచ్ఛిన్నమగు చైతన్యము గాయత్రి యని చెప్పబడుచున్నది. సూర్యుడు సర్వసాక్షి గనుక ఈశ్వరుడని ప్రసిద్ధి గలదు. వానిలోపల నుండు చైతన్య మేది కలదో యదియే గాయత్రి యనబడు చున్నది. ఇంతమాత్రమున మనబోటివారల శరీరముతో గూడిన చైతన్యముగాని, కూడని చైతన్యము గాని గాయత్రి కాదను వ్యవహారము లేదు. చిచ్ఛక్తియే గాయత్రి యనదగును. కావున చిద్రూపమగు పరబ్రహ్మయే గాయత్రి. స్త్రీలింగ ప్రయోగమును బట్టి కాళీ, సరస్వతీ మున్నగు శక్తులే గాయత్రీ దేవతలు అని పొరపడ దగదు. నిర్విశేషమగు చైతన్యమునందు ఆత్మ యను పుంలింగశబ్దమును, బ్రహ్మ యను నపుంసకలింగశబ్దమును ప్రయోగించినట్లు గాయత్రీ యను స్త్రీలింగశబ్దమును గూడ ప్రయోగించుట సంభవించును.

ఇట్లు బ్రహ్మపరమగుట వలనను, జీవబ్రహ్మాభేదరూపమగు తత్త్వార్థమును బోధించుటవలనను, గాయత్రీమంత్ర మన్ని మంత్రములలో గొప్పదగుచున్నది.

గా య త్రీ మం త్రా ర్థ ము

"ధియోయోనః ప్రచోదయాత్" యః = ఏ యీశ్వరుడు, నః = జీవుల యొక్క, ధియః = బుద్ధులను, ప్రచోదయాత్ = ప్రేరేపించుచున్నాడో. ఈ యర్థము నందు, శ్లో. ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి, భ్రామయ న్సర్వ భూతాని యంత్రారూఢాని మాయయా॥ అను వచనము "యోభూతేషు తిష్ఠన్" ఇత్యాద్యంతర్యామిబ్రాహ్మణమున్ను ప్రమాణమగుచున్నవి.

యచ్ఛబ్దమునుబట్టి తచ్ఛబ్దమును మార్చుకొనవలయును. "తత్సవితు ర్వరేణ్యం భర్గోదేవస్య ధీమహి" తస్య, సవితుః = మాయచే ప్రపంచ సృష్టిస్థితి లయములకు గారణమైన, దేవస్య = ఈశ్వరునియొక్క, వరేణ్యం = స్వరూపభూత మగుటచే గొప్పదగు, భర్గః = చైతన్యమును, (అనగా బ్రహ్మమును అని భావము) ధీమహి = సోహమని ప్రత్యగభిన్నముగా దెలిసికొందుము (ధ్యానింతుము).

ఇట్లు మంత్రములలో నేను గాయత్రీమంత్రమని యర్థము పర్యవసన్నమైనది. కాన గాయత్రీమంత్రముగాని, గాయత్రీ ఛందోవిశిష్టమంత్రములుగాని భగవ ద్విభూతులని సిద్ధించినది.

లేక "అగ్రంవై ఛందసాం గాయత్రీ" అను శ్రుతివలన ఛందస్సులలో గాయత్రీఛందస్సు గొప్పదగుచున్నది. పింగళాచార్యులు "ఉక్తాత్యుక్తా తథా మధ్యా" అని చెప్పియుండుటచే ఉక్తయను ఛందస్సే గొప్పదని యేల ననకూడదు? వినుము, "అగ్నిమీళే పురోహితం" అను ఋక్కే అన్ని వేదములలో మొదటిది. ఇయ్యది గాయత్రీఛందోబద్ధ మగుచున్నది. "అగ్నిమీళే" యను మంత్రమునకు అగ్ని దేవతయనియు, గాయత్రీఛందస్సనియును మంత్రపాఠమునందు కనిపించుచున్నది. కావున గాయత్రీఛందస్సే గొప్పది. పింగళాచార్యుడు జెప్పిన ఉక్తఛందస్సు గాదు.

ఓయీ! ఇతర ఛందోబద్ధములగు మంత్రములకంటె గాయత్రీఛందోబద్ధము లగు మంత్రములు గొప్పవగుటలో గాయత్రీఛందోబద్ధత్వమేకదా కారణము. అపుడు ఛందస్సులలో గాయత్రీఛందస్సు గొప్పదనికదా తేలిన యర్థము. ఇట్టితరి "గాయత్రీ ఛందసా మహమ్" అను శ్లోకముయొక్క వాచ్యార్థమే గ్రహింపనగును. ఎట్లన? త్రిష్టుబాది ఛందస్సులలో గాయత్రీఛందస్సు నేను అని. ఇట్లే రామానుజులు జెప్పిరి. ఈప్రక్రియను విడచి, శ్రీశంకరులు "గాయత్ర్యాది ఛందోవిశిష్టఋక్కులలో గాయత్రి ఋక్కు నేను" అని గాయత్రీపదమును ఋక్పరముగ లాక్షణికార్థమును గల్పించి ప్రయాసపడుటకు కారణమేమి?

వినుము. పాదాక్షరసంఖ్యావిశేష నియమము ఛ దశ్శబ్దార్థము. తన్మాత్రమునకు గొప్పదనములేదు. ఆ నియమముతోఁ గూడినశబ్దసమూహమునకే గొప్పదనముగలదు. “ అగ్నిమీళే పురోహితం ” అను నిట్టిమంత్రమే వేదాదియం దుండుట చేతను, అయ్యది గొప్పదగుటవలనను, నీ యర్థమునందు శ్రుతిసంవాదముగూడ గలదు. కాన ఛందోమాత్రమునకు గొప్పదనము జెప్పుటకంటె ఛందోవిశిష్టమైన శబ్దసమూహమునకు గొప్పదనమును జెప్పుటయే యుచితమను నాశయముతో నాచార్యపాదులు లాక్షణికార్థప్రయాస నంగీకరించిరి.

వేదము మొదటయున్న “ అగ్నిమీళే ” యనుమంత్రము గాయత్రీఛందోవిశిష్టమగుటచే గాయత్రీఛందోవిశిష్టఋక్కు గొప్పదని యెట్లు చెప్పిరో ? యట్లే వేదాదియందున్న మంత్రమునందు గాయత్రీఛందస్సు యుండుటంబట్టి గాయత్రీఛందస్సు గూడ ఛందస్సులలో గొప్పదని యేల చెప్పరాదు ? నిజమే వినుము. ఇట్టి న్యాయ మవలంబించినచో, వేదాదియం దగ్నియుండుటవలన అగ్నియే అన్నిభూతములలో గొప్పదని చెప్పవలసినదేకదా ? ఇష్టాపత్తియే యందురా ? “దేవానా మస్మి వాసవః” అని గీతలలో శ్రీకృష్ణుడు, దేవతలలో నగ్ని దేవతను గొప్పగాజెప్పక ఇంద్రు నేల గొప్పగా జెప్పెను ? కాక, మఱియొకచోట వేదమునందే “ అగ్నిర్వై దేవానా మవమో విష్ణుః పరమః ” అనువాక్యముచే దేవతలలో నగ్ని తక్కువవాడనియు, విష్ణువు గొప్పవాడనియు జెప్పబడినదిగదా ? దీని కేమి సమాధానము జెప్పెదరు ? కావున పై న్యాయమంతట నవలంబింప వీలుపడదు. అయితే శ్రుతివిరోధముండుటవలన వేదాదియందున్న నగ్ని గొప్పదిగాకున్నను, శ్రుతివిరోధము లేకుండుటచే వేదాద్యమంత్రమునందున్న గాయత్రీఛందస్సు గొప్పదగుగాక, అనినచో నదియును బొసగదు. అగ్నిశబ్దోత్తరమందున్న ద్వితీయావిభక్తిగాని, అగ్నిశబ్దముగాని వేదమునకు మొదట యుండుటచే గొప్పదని చెప్పవలసివచ్చును.

లేక ఛందోమాత్రమునకు గొప్పదన ముండుగాక, అయినను ఏ మంత్రము వలన ఛందోమాత్రమునకు గొప్పదనము ప్రాప్తించినదో, యా మంత్రమే యిచట గొప్పదని లాఘవమున గ్రహింపదగును. తజ్జాతీయములగుటచే నితర మంత్రములు గూడ నట్లే గొప్పవని తెలియవలయును. వస్తుతః ఋక్కుకంటె, ఛందస్సు వేరుగ లేనందున ఋక్సత్తయే ఛందస్సత్త యనవలయును. ఛందస్సునకు స్వతంత్రముగ సత్త లేదు. కాన నిచట స్వతంత్ర సత్తాశాలియగు ఋక్కునే గ్రహించుట యుచితము కనుక నిచట గాయత్రీఛందో విశిష్టమగు ఋక్కే భగవద్విభూతిగాని కేవల గాయత్రీ ఛందస్సు భగవద్విభూతి కాదని సుస్పష్టము.

మార్గశీర్ష మాసమునందు సర్వసస్యములు ఫలసంపత్తితోఁ గూడియుండుట వలనను, ఆ మాసము వ్రతాదులకు నుచితకాల మగుటవలనను మాసములలో మార్గశీర్ష ము గొప్పది. ఇయ్యది భగవద్విభూతి. అట్లే వసంతఋతువు జ్యోతిష్టోమ

యోగమున కుచితకాలమగుట వలనను, పుష్పసమృద్ధి కలదగుటవలనను, ప్రాణులకు సుఖకరమగుటవలనను ఋతువులలో గొప్పదగుచున్నది. కాన నయ్యది భగవద్విభూతి.
॥ 35 ॥

శ్లో॥ ద్యూతం ఛలయతామస్మి తేజ స్తేజస్వినా మహమ్,
జయోఽస్మి వ్యవసాయోఽస్మి స త్త్వం సత్త్వవతా మహమ్ ॥ 36 ॥

అ॥ ధనాపహరణము ఫలముగాగల వంచనావిషయములగు (కపటోపాయములగు) క్రయ, విక్రయ, ఋణ, దాయసంవిభాగ, సంగరాదులను ఛలములలో జూదమనునది చాలగొప్పది. ఏలనన:- దుర్యోధనాదు లీ జూదముచే క్షణకాలములో ధర్మరాజాదుల నోడించి, వారల దరిద్రులజేసి, యడవిపాల్పరచి, తాము రాజాధిరాజులైరి. కాన, కపటోపాయములలో జూదము చాల గొప్పది. కనుకనే "అక్షైర్మాదీవ్యేత్" అను శ్రుతి జూదమును నిషేధించుచున్నది. ఇట్టిజూదము భగవద్విభూతి. -తేజోవంతులలో తేజస్సు నేనగుచున్నాను. జయాపజయములలో జయమును నేను, ఉద్యోగానుద్యోగములలో నుద్యోగము (ప్రయత్నము) నేను.

లేక, సామర్థ్యము నాలుగు విధములు. వాక్సామర్థ్యము, శరీరసామర్థ్యము, ఇంద్రియసామర్థ్యము, మనస్సామర్థ్యమని. ఇందు మనస్సామర్థ్యము గొప్పది. అది భగవద్విభూతి.

లేక; సాత్త్విక ధర్మములలో శమదమాది లక్షణమగు సాత్త్వికధర్మము గొప్పది. అయ్యది భగవద్విభూతి.

లేక, సత్త్వరజ స్తమోగుణములలో సాత్త్వికులయొక్క గుణమగు సత్త్వము గొప్పది. అయ్యది భగవద్విభూతి.

కాన "సత్త్వం సత్త్వవతా" మను తురీయపాదమునకు నిట్లే యర్థమును జెప్పవచ్చును.
॥ 36 ॥

శ్లో॥ వృష్ణీనాం వాసుదేవోఽస్మి పాండవానాం ధనంజయః,
మునీనా మప్యహం వ్యాసః కవీనా ముశనాకవిః. ॥ 37 ॥

అ॥ యాదవులలో వసుదేవకుమారుడ నగు వాసుదేవుడను నేను. పాండవులైదుగురిలో, నిఖిలరాజుల జయించి ద్రవ్యము నార్జించిన ధనంజయుడను (అర్జునుడను); సర్వపదార్థ జ్ఞానముగల మునులలో వ్యాసుడను నేను. వ్యాసులు బ్రహ్మసూత్రములను, అష్టాదశ పురాణములను రచించుటచేతను వేదమును విభజించుటచేతను సర్వజ్ఞు లగుచున్నారు. నారాయణాంశ సంభూతులగుటచేగూడ వ్యాసులు గొప్పవా రనదగును. కవులలో (అనగా:- భూతభవిష్య ద్వృత్తాంతమును దెలిసికొనువారలలో శుక్రుడను నేను. ఈతడు నీతిశాస్త్రాది కర్తయగుటచే గొప్పవాడు. మఱియు, శుక్రుడు విద్వాంసులలో గొప్పవాడని గూడ ప్రసిద్ధిగలదు. ॥ 37 ॥

శ్లో॥ దండో దమయతామస్మి నీతిరస్మి జిగీషతామ్,
మౌనం చైవాస్మి గుహ్యానాం జ్ఞానం జ్ఞానవతామహమ్. ॥ ౩౮ ॥

అ॥ వాది ప్రతివాదుల వాక్యశ్రవణము, సాక్షివిచారణము మున్నగు ధర్మములలో శిక్షణరూపమగు దండము గొప్పది. అది నేనగుచున్నాను. లేక రాజ, గురువు మున్నగువారు భృత్యుడు, శిష్యుడు మున్నగువారలయెడ కనపఱచునట్టి నయ, భయ, దమాది భావములలో దమమను భావము గొప్పది. అది నేను.

ఇచట నిర్ధారణ షష్ఠి యంగీకరింపవలయు నను నభినివేశము లేనిచో, శిక్షించువారల కుండెడి ప్రధానమగు దండము నేనగుచున్నాను- అని యర్థము జెప్పవచ్చును.

ఇట్లే, జయశీలుల కుండెడి శౌర్య ధైర్యాదిగుణములలో ప్రధానమైన నీతి యను గుణము నేను.

దాచదగిన ధన కనక యౌషధాదివస్తువులను దాచుటకు సాధనములైన వస్త్రము, పెట్టె మున్నగువానిలో మౌన మనునది గొప్పది. అయ్యది నేను. మౌనము లేకున్నచో వస్త్రాదులచే దాచబడిన వస్తువు ఆ గుడ్డముడిలో వున్నదని, యా గోప్యవస్తువును బయల్పరచుట సంభవించును. కావున పేటికాదులచే దాచశక్యము గాని రహస్యవస్తువునుగూడ వాఙ్మౌనముచే దాచుటకు వీలగును. కావున మౌనము గోపన పదార్థములలో గొప్పదని భావము.

అట్లే జ్ఞానవంతుల కుండెడి జ్ఞాన, శమ, దమ, సుఖాది గుణములలో జ్ఞానము గొప్పది. అయ్యది నేనగుచున్నాను. ॥ ౩౮ ॥

శ్లో॥ యచ్చాపి సర్వభూతానాం బీజం తదహమర్జున,
నతదస్తి వినా యత్స్యా న్మయా భూతం చరాచరమ్. ॥ ౩౯ ॥

అ॥ బీజ(కారణ)ములలో సర్వభూతములకు బీజ(కారణ)మగు ప్రకృతిని నేను. దీనిచే ప్రకృతికూడ నీశ్వరవిభూతియని సిద్ధించినది. విత్తనము వృక్షాదులకు గారణమైనట్లు సూక్ష్మావస్థాపన్నయగు ప్రకృతి, స్థూలావస్థయగు ప్రపంచమునకు గారణమగును.

ఇట్లు భగవద్విభూతుల గొన్నిటిని జెప్పి, ఇకముందు సంక్షేపముగా జెప్పుచున్నాడు.

సచ్చిదానంద రూపుడను, సర్వవ్యాపిని, సమస్త ప్రపంచమునకు నాత్మభూతుడను అగు నన్ను విడచి జంగమస్థావర ప్రపంచములో నే వస్తువును లేదు. కావున ప్రపంచమంతయు నా స్వరూపముతోనే నిండి, నిబిడీకృతమై యున్నదని భావము.

ఎట్లన, కల్పిత వస్తువులు అధిష్ఠానరూపములు. కార్యము కారణాత్మకము. ఉదా:- ఘటము మృత్స్వరూపము. సర్పము రజ్జ్వాత్మకము. ఇట్లే ప్రపంచము నీశ్వర స్వరూపమని భావము. ఈశ్వరుడు ప్రపంచమునందు ప్రవేశించనిచో ప్రపంచమునకు

స్వరూపమే లేదు గాన శూన్యత్వ మేర్పడును. మఱియు సచ్చిదానందుడగు నీశ్వరుడు ప్రపంచమునందు బ్రవేశింపనిచో "జగదస్తి" (ప్రపంచము కలదు) "జగద్భాతి" (ప్రపంచము భాసించుచున్నది), "జగత్ప్రియం" (ప్రపంచము ప్రియమైనది) అను వ్యవహారమే సిద్ధించదు. సత్తా ప్రకాశానందము లీశ్వరధర్మములు. ఈశ్వరుడు ప్రపంచమున బ్రవేశించనిచో నాధర్మములు ప్రపంచమునందు సంక్రమించుట యసంభవము. కాన శశశృంగాదికమువలె జగత్తు లేదు. జగత్తు భాసించుటలేదు. ఇత్యాది ప్రతీతులు కలుగవలసివచ్చును. కావున ప్రపంచము శూన్యమే యగును.

ఓయీ! సర్వవ్యాపి యగు నీశ్వరునకు ప్రపంచమునందు ప్రవేశము లేదను నూహ యెట్లు పొడసూపును?

వినుము. 'ఈశ్వరుడు వేరు' ప్రపంచము వేరు అని వేరు చేయుటయే ప్రపంచమునం దీశ్వరునకు ప్రవేశము లేకుండుట అని యిచట వివక్షితమైనది. వేరుపరచుట యనగా ప్రపంచమున కనుపించు సత్తాజాడ్యాది ధర్మములను వేరుపరచుటయని భావము. "ఇది యీశ్వరధర్మము", "ఇది ప్రపంచధర్మము" అనుబుద్ధిచే ప్రపంచము నుండి యీశ్వరధర్మములను వేరుపరచినచో ప్రపంచము అనృతమే యగును. అనృతమగువస్తువు శశశృంగాదులవలె శూన్యమగును. దీనిచే సర్వప్రపంచము ఈశ్వరుని యందు కల్పింపబడుటవలన నీశ్వరవిభూతి యని తేలినది. ॥ ౩౯ ॥

శ్లో॥ నాంతోఽస్తి మమ దివ్యానాం విభూతీనాం పరంతప !
ఏషతూద్దేశతః ప్రోక్తో విభూతే ర్విస్తరో మయా. ॥ ౪౦ ॥

అ॥ అర్జునా! "నేను ఘటము", "నేను పటము", "నేను రాయి", "నేను మృత్తు", అని యిట్లు నాదు విభూతుల నన్నిటిని నేను జెప్పజాలను. నేను సర్వజ్ఞుడనుగనుక అనంతములగు నాదు విభూతులను నేను తెలియుచున్నాను. కించిజ్ఞులగు మరియితరులు తెలియజాలరు. కావున నేనిపుడు నీకు ప్రధానముగానున్న నాదు విభూతులను మాత్రము సంక్షేపముగా జెప్పితిని. ॥ ౪౦ ॥

శ్లో॥ యద్య ద్విభూతి మత్సత్వం శ్రీమ దూర్జిత మేవవా,
తత్త దేవావగచ్ఛ త్వం మమ తేజోఽంశసంభవమ్. ॥ ౪౧ ॥

అ॥ ఓయి అర్జునా! లోకములో సామర్థ్యముకలదికాని, శోభాయుక్తమయినదికాని, ఉత్సాహముకలదికాని, యేవస్తువుకలదో అదియంతయు జ్ఞానరూపమగు నాయొక్క తేజస్సులో నేక దేశమువలన బుట్టినదని గ్రహింపుము.

ఓయీ! 'శ్లో॥ మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః,' అని యింతకు ముందే చెప్పియుండుటచే సమస్త పదార్థములు యీశ్వరాంశ సంభూతములని యింతకుమున్నే సిద్ధించినది. అయ్యది మరల చెప్పనేల? వినుము. సాధారణప్రాణుల (సామాన్యజీవుల) యందు, ఈశ్వరునియొక్క సర్వజ్ఞత్వములోని భాగము కనిపిం

చుట లేదు. ఈశ్వర విభూతులగు ప్రాణులయందు మాత్ర మయ్యది కలదు, కనిపిం చును. కాన నీశ్వరవిభూతులు యీశ్వర తేజోంశ సంభూతము లని నిర్ణయింపనగును.

ఇచట తేజశ్శబ్దముచే బలక్రియలు గూడ నుపలక్షణముగా జెప్పవలయును. ఈశ్వరునకు జ్ఞాన బల క్రియలు స్వాభావికములు. ఆ మూటియొక్క యంశలచే, నీశ్వరవిభూతులగు ప్రాణులు పుట్టుదురని భావము. కనుకనే యీశ్వరవిభూతులగు రామ కృష్ణ మహేంద్రాదులయందు, జ్ఞానబలక్రియలు యెక్కువగ కనిపించుచున్నవి.

లేక తేజశ్శబ్ద మిచట భగమున కుపలక్షణము. ఐశ్వర్య, వీర్య, యశ, శ్రీ, జ్ఞాన, వైరాగ్యములు భగములనబడును. వీటియొక్క యంశలచే నీశ్వర విభూతులు పుట్టుదురని యర్థము.

అందు జీవులు యీశ్వరునియొక్క చైతన్యాంశభూతులు. విభూతులు, యీశ్వరునియొక్క చైతన్యాంశరూపు లగును. వాని గుణాంశములచేగూడ గూడి యుందురు. కాన యిచట తేజశ్శబ్దము స్వరూప చైతన్యపరముకాదు.

లేక, మహాకాశమునకు ఘటాకాశములువలె ప్రత్యగాత్మలగు జీవులు పర బ్రహ్మయొక్క చైతన్యాంశభూతులు. రామకృష్ణాది విభూతులు సర్వజ్ఞత్వాది గుణ విశిష్టమయిన ఈశ్వరునియొక్క అంశభూతులు. కనుకనే విభూతులయందు నీశ్వరగుణ ములు కొలదిగ గనిపించుట పొసగును. ఇచట జీవులు. ఈశ్వరాంశులని చెప్పదగదు. అచట 'మమ' అను పదమునకు పరబ్రహ్మ యర్థము. ఈశ్వరుడు ప్రయోగించిన అస్మచ్ఛబ్దము లక్షణచే పరమాత్మను జెప్పును. జీవులచే బ్రయోగింపబడిన అస్మచ్ఛబ్దము లక్షణచే ప్రత్యగాత్మను జెప్పును.

రా మా ను జ మ త ము

ఇచట రామానుజులు, తేజశ్శబ్దమునకు, నియమనశక్తిరూపమగు సామర్థ్య మర్థమని చెప్పిరి.

అది యనుచితము. ఈశ్వరాంశులగు ప్రభువులయందు నియమనశక్తి కని పించుచున్నను, జ్ఞానులయందుగాని, విరక్తులయందుగాని యయ్యది కనుపించుట లేదు.

ఇక తేజశ్శబ్దమునకు సర్వకర్తృత్వ, సర్వేశ్వరత్వాది సామర్థ్యమని యర్థ మును జెప్పినచో నయ్యది భగరూపమేయగును. అపుడు తేజశ్శబ్దమున కుపలక్షణము లేకుండగనే భగవాచకత్వము సంభవించుచున్నది. కాన నియ్యది సమీచీనమే యగును. ॥ ४१ ॥

శ్లో. "అథవా బహునైతేన కిం జ్ఞాతేన తవార్జున,
విష్టభ్యాహ మిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగత్. ॥ ४२ ॥

అ. వ॥ ఓయి కృష్ణా! నీవు "న త దస్తి వినా యత్స్యాన్మయా భూతం చరా చరం" అను ముప్పది తొమ్మిదవ శ్లోకమున "చరాచర ప్రపంచములో నీ స్వరూ పము ప్రవేశించని వస్తువే లేద"ని చెప్పితివి.

మఱల " యద్యద్విభూతి మత్సత్త్వం శ్రీమదూర్జిత మేవవా " అను నలుబదవ శ్లోకమున విభూతిమంతులు (సమర్థులు), ధనవంతులు, ఉత్సాహవంతులు - వీరలే నీ తేజోంశవలన బుట్టిరనియు, అసమర్థులు, దరిద్రులు, నిరుత్సాహులు, వీరలు నీ తేజస్సువలన బుట్టలేదనియును జెప్పితివి. ఈయది పూర్వాపర విరుద్ధముగదా ?

కాదు, వినుము. " మమ తేజోంశసంభవం " అను శ్లోకమున విభూత్యాది గుణయుక్తులను నిర్దేశించి, వీరలే నా తేజస్సువలన బుట్టిరని చెప్పుటలో వారలయందే ప్రధానముగా నన్ను ధ్యానింపుమని చెప్పుటయే నాదు తాత్పర్యము.

వస్తుతః నాయందు గల్పింపబడినందున ప్రపంచమంతయు నా విభూతియు, మదాత్మక (మత్స్వరూప)ము నగుచున్నది- అని శ్రీ కృష్ణభగవానులు ఈ శ్లోకమున జెప్పుచున్నారు.

అ॥ ఓ అర్జునా ! "నే నాదిత్యుడను, నే నశ్వత్థవృక్షమును, ఇంద్రుడను, చంద్రుడను అని ప్రత్యేకముగా, నేనుజెప్పిన ప్రయోజనమేమి, వినినందున నీకు ఫలమేమి ? ఇట్లొక్కొక్కటిగా నాదు విభూతుల నన్నిటిని నేను నీకు జెప్పజాలను. అయ్యవి యట్లు జెప్పుటకు శక్యములు గావు. నీవు నిరవశేషముగా దెలిసికొనినవాడవును గానేరవు.

ఇప్పుడు జెప్పెద వినుము. నే నీప్రపంచమంతయును నొక్కపాదముచే నాక్రమించి యుంటిని. ఇందు మంత్రవర్ణముగూడ ప్రమాణము గలదు. " పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని " అని. కావున జగత్తంతయు నా స్వరూపమే యగుచున్నది.

పై మంత్రవర్ణమునుబట్టియే నిరంశుడగు ఈశ్వరునకు అంశిత్వ మంగీకరింప వలయును. కనుక నీ యీశ్వరునకు సర్వభూతములు నొక్కయంశమే. అనగా - ఈశ్వరునియొక్క నొక్కపాదమే ప్రపంచమున గలదని యర్థము.

లేక, వీనియొక్క యేకపాదమునందు- ప్రపంచము గలదనికాని వీనియొక్క యేకపాదము జగద్రూపముతో నున్నదనికాని, వీనియొక్క యేకపాదము జగద్రూపముగా జూడబడుచున్నదనికాని పైమంత్ర వర్ణమున కర్థము.

ఓయీ ! శ్రుతి చెప్పినంత మాత్రమున విరుద్ధమైన అర్థము నెట్లు గ్రహింపనగును ? వినుము. నిరంశునకుగూడ మాయచే నంశభేదము సంభవించును. మట్టిలో నేకదేశమగు తడిమట్టియందు ఘటమును బుట్టించు సామర్థ్య మున్నటుల బ్రహ్మయొక్క యేకదేశమునందు మాయ యున్నది.

అయితే, మాయమాత్రము నిరవయవుడగు బ్రహ్మకు నవయవ విభాగము నెట్లు కల్పించినది ? అందు దానెట్లున్నది ? అని శంకింపవలదు. మాయాకృత్యము అనిర్వచనీయము. అది మనసా యూహింపను, వచసా వచింపను నలవిగాదు. కాన నందు 'అదెట్లు, ఇదెట్లు' అను ప్రశ్నయే తగదు.

ఈ సర్వభూతాత్మకమగు బ్రహ్మయొక్క యేకపాదమే "మాయా" అనియు, "ఈశ్వరు"డనియును జెప్పబడుచున్నది. మాయావచ్ఛిన్న బ్రహ్మయే యీశ్వరుడు. శుద్ధచైతన్యము పరబ్రహ్మమే యగును. అదియే తత్త్వము. మాయ అతాత్త్వికమగుటచే మాయావచ్ఛిన్నుడగు నీశ్వరుడుగూడ నతాత్త్వికుడే యగుచున్నాడు. అట్లే మాయామయములగు భూతములును అతాత్త్వికము లగుచున్నవి. కావున యట్టి శుద్ధ చైతన్యమే ప్రత్యగాత్మయని జీవబ్రహ్మల కైక్యము సిద్ధించినది.

రామానుజమతము

ఇచట రామానుజులు "ఏకాంశేన స్థితో జగత్" అనుచోట "ఏకాంశ" మను పదమునకు "నా యొక్క మహిమలో నయుతాంశముచే నావరించి" అని యర్థమును జెప్పిరి.

అయ్యది నిస్సారము. "ఏకాంశేన "అను పదమువలన, అయుతాయుతాంశ మను నర్థము లభింపదు. పైపెచ్చు మహిమ యనుపదము ఈ శ్లోకమున శూన్యము. పైగా సర్వప్రపంచము భగవద్విభూతి యని చెప్పదగియుండ ప్రకరణవిరుద్ధముగా జగన్నియమనమును జెప్పుట యనుచితమగును.

కావున శంకరులు జెప్పిన యర్థమే సుఖకరము. రామానుజుల యర్థము క్లేశావహము.

ఈ యధ్యాయమునందు భగవద్విభూతులయొక్క సంబంధము కలదుగాన నీయది విభూతియోగమను నామమును బడసెను. ॥ ౪౨ ॥

ఇట్లు
మల్లావఝులోపనామక వేంకటసుబ్బరామశాస్త్రి విరచితమగు
శ్రీమద్భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదమున
దశమాధ్యాయము
ముగిసెను.

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్థ ప్రకాశికానువాదము

ఏకాదశాధ్యాయము

శ్లో॥ మదనుగ్రహాయ పరమం గుహ్య మధ్యాత్మసంజ్ఞితమ్,
యత్త్వయోక్తం వచస్తేన మోహోఽయం విగతో మమ. ॥ ౧ ॥

అ॥ శ్రీకృష్ణునిచే పూర్వాధ్యాయమునందు జెప్పబడిన భగవద్విభూతులను పార్థుడు విని, ప్రపంచమంతయు భగవత్స్వరూపమని గ్రహించి, యట్టి భగవత్స్వరూపమును ప్రత్యక్షపరచుకొనదలచి పార్థు డడుగుచున్నాడు.

ఓయీ! కృష్ణా! నీవు నన్ననుగ్రహించదలచి చెప్పిన పరమగోప్యమగు నధ్యాత్మతత్త్వమును వినినంతనే నా చిత్తమునందలి యవివేకత తొలగిపోయినది. కాని యట్టి తత్త్వము నొక్కతూరి నాకు కనుబరచి నన్ను గృతార్థుని చేయుము.

ఓయీ! ప్రపంచమంతయు నాయందు గల్పింపబడినది. అయ్యది నాదు రూపము. అద్ది నీకు ప్రత్యక్షమగుచునే యున్నది. అట్టితఱి నేనుగూడ బ్రత్యక్షమైనటులేగదా? మఱి యేల ని ట్లడిగెదవు? అని యందువేమొ. అట్లుగాదు. నాకు కేవలము ప్రపంచ మగుపడుచున్నదిగాని యయ్యది నీయం దున్నట్లుగా నా కంటి కగుపడుటలేదు.

అయితే, బ్రహ్మ కనుపించిననేగాని బ్రహ్మయం దున్నట్లుగా ప్రపంచము గనుపించదనియు, బ్రహ్మ దృగ్రూపుడుగాన కనుపించువాడు గాడనియు, కావున బ్రహ్మయందు ప్రపంచ మున్నటుల జూచుట కేవలము శాస్త్రమువలననే గ్రహింపవలె ననియు; ననినచో—

నిజమే. ప్రపంచము బ్రహ్మయం దున్నట్లుగా దెలిసికొనుట యలవి గాకున్నను మాయావచ్ఛిన్నచైతన్యమగు నీశ్వరునియందున్నట్లు దెలిసికొను టసాధ్యమగును గాన నద్దానిని యుపదేశింపుము.

ఈయది భావము. ఈశ్వరున కనేక రూపములు గలవు. అందు ప్రధానమైన రూపము చైతన్యము. ఇదియే తాత్త్వికము. మాయావచ్ఛిన్నరూపము రెండవది. అంతఃకరణావచ్ఛిన్న చైతన్యము మూడవది. నాల్గవది విరాడ్రూపము. ఈ విరాడ్రూపమువలన విష్ణువు, రాముడు, కృష్ణుడు మున్నగువా రుద్భవింతురు.

ఇం దొకటిరెండు రూపములలో ప్రపంచమును దెలిసికొనుట శాస్త్రప్రమాణమువలననే సంభవించునుగాని మఱి యితర ప్రమాణములవలన సంభవించదు.

మూడవరూపమగు నంతఃకరణావచ్ఛిన్న చైతన్యము జీవాత్మరూపమగుటచే నెల్లపుడు ప్రత్యక్షమే కాన దానిం దెలిసికొన బనిలేదు. ఇక విరాడ్రూపముమాత్రము ప్రత్యక్ష ప్రమాణవేద్యమే కాన, నర్జును డీశ్వరునియొక్క విరాడ్రూపమును చూడగోరి యిట్లడిగెను.

ప్రపంచము చక్షురాది ప్రమాణవేద్యము గాన నీశ్వరునియొక్క ప్రపంచరూప మగు విరాడ్రూపముగూడ ప్రత్యక్షమే యగుచున్న దనినచో నిజమే. భగవంతుని యొక్క విరాడ్రూపము (విశ్వరూపము)లో చర్మచక్షువులగు మానవుల కను మాత్రమే చక్షుర్గోచర మగుచున్నది. సాకల్యముగా విశ్వరూపమంతయు కంటి కగుపడుట లేదు.

ఇపుడు సాకల్యముగా విశ్వమును చూడదలచి, యర్జునుడు భగవంతుని యిట్లు గోరెను.

లేక, ప్రపంచము ప్రత్యక్షమగుగాక ప్రపంచమును తయారుజేసెడి యవ యవ సన్నివేశరూపమైన నీశ్వరశరీర మెట్లున్నదో యెవ డెఱుంగును ? అద్దానిని తెలిసి కొనగోరియైనను పార్థు డి ట్లడుగవచ్చును.

అయితే, భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునితో 'నోయి యర్జునా! నాయందు ప్రపంచ నిర్మాణకుశలమైన నొకానొక రూపము గలదని చెప్పలేదుగదా ? అట్టితఱి యర్జును డారూపమును నాకు జూపుమని యడుగుట యెట్లు పొసగును ?' అని శంకింపదగదు. "విష్టభ్యాహ మిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగత్" అను శ్లోక ముచే భగవంతు డట్టి రూపమును జెప్పెను. కాన నర్జునుని ప్రశ్న యుపపన్నమగు చున్నది.

లేక, కృష్ణార్జును లిరువురు సన్నిహిత బంధువులు గాన కృష్ణుని మహిమ యర్జునునకు తెలియకున్నను నాతని మహిమను దేవకీ వసుదేవ యశోదాదు లెఱుంగు దురు గాన, వారు శ్రీకృష్ణునియందు జగదాకారరూపము గలదని యెప్పుడో యర్జును నకు జెప్పియుండవచ్చును. అర్జును డిపు డద్దానిని ప్రకరణవశమున స్మరించియైనను ని ట్లడుగవచ్చును. ॥ ౧ ॥

శ్లో॥ భవాప్యయౌ హి భూతానాం శ్రుతౌ విస్తరశో మయా,
త్వత్తః కమలపత్రాక్ష మాహాత్మ్య మపి చావ్యయమ్. ॥ ౨ ॥

అ॥ తామరపూరేకులవంటి కన్నులు గల ఓయీ! కృష్ణా! నీవు భూతముల యొక్క ఉత్పత్తి ప్రళయములగురించి చెప్పగా వింటిని. నాశరహితమయిన నీదు మాహాత్మ్యమునున్ను వింటిని. ॥ ౨ ॥

శ్లో॥ ఏవ మేత ద్యథాఽఽత్థ త్వ మాత్మానం పరమేశ్వర!
ద్రష్టు మిచ్ఛామి తే రూపమైశ్వరం పురుషోత్తమ! ॥ 3 ॥

అ॥ ఓయి, పరమేశ్వరా! నీవు నీ స్వరూపము నెట్లు నిరూపించి చెప్పితివో, అది యంతయు నట్లు నిజమే. అందు సందియము లేదు. ఓయి, పురుషోత్తమా! నీదు ఈశ్వరరూపమును (విశ్వరూపమును) నేను జూడగోరుచున్నాను. ॥ ౩ ॥

శ్లో॥ మన్యసే యది తచ్ఛక్యం మయా ద్రష్టు మితి ప్రభో,
యోగేశ్వర! తతో మే త్వం దర్శయాత్మాన మవ్యయమ్. ॥ ౪ ॥

అ॥ ఓయి ప్రభూ! నీవు విశ్వరూపమును నేను చూడగలనని నీకు నిశ్చయ మున్నచో యోగశక్తుల నన్నిటిని నీవశ మొనర్చుకొనియున్న నీవు, నా కా విశ్వ రూపమును జూపుము. ఇచట "యోగేశ్వర" అను సమాసమునందలి యోగశబ్దము అర్శాదిగణమునకు విధించిన 'అచ్' ప్రత్యయము అంతమందు గలదగుచు యోగిపర మగుచున్నదని గ్రహింపవలయును.

మూలమునందలి "తతః" అనుపదమునకు కారణార్థత్వము నంగీకరించి తచ్ఛబ్దముతో నియతాపేక్షగల యచ్ఛబ్దమున నధ్యాహారముజేసి "ఎందువలన నేను మిక్కిలి కోరికగల్గియుంటినో యందువలన నా కోరిక నెరవేర్చుటకొఱకు నీవు నాకు విశ్వరూపమును జూపు" మని యర్థమును జెప్పవలెను. కావున నీయది నాటకముల యందలి రామాది వేషప్రదర్శనప్రాయము గాదని భావము. ॥ ౪ ॥

శ్లో. పశ్య మే పార్థ! రూపాణి శతశోఽథ సహస్రశః,
నానావిధాని దివ్యాని నానావర్ణాకృతీని చ. ॥ ౫ ॥

అ॥ ఇట్లర్జునునిచే ప్రేరేపితుడై భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు జెప్పుచున్నాడు. ఓ యర్జునా! నాదురూపము లప్రాకృతములనియు ప్రాకృతములనియు రెండు రకములు. అం దప్రాకృతరూపములు దివ్యములు. ప్రాకృతము లన్నియు ననేక రకముల రంగులతోను, అనేకరకముల యాకారములతోను, అనేక రకముల యవయవ విశేషములతోను గూడియుండును. ఈయవి సంఖ్యచే జెప్పనలవిగావు. అనంతములని గ్రహింపుము. ॥ ౫ ॥

శ్లో. పశ్యాదిత్యాన్ వసూన్ రుద్రా నశ్వినౌ మరుత స్తథా,
బహూ న్యదృష్టపూర్వాణి పశ్యాశ్చర్యాణి భారత! ॥ ౬ ॥

అ॥ ఇందు గొన్నింటిని పేరుతో నిర్వచించి చెప్పెదను చూడుము. నాలో ద్వాదశాదిత్యులును, ఎనిమిదిమంది వసువులును, పదునొకండు రుద్రులును, ఇద్ద రశ్వినీదేవతలును, ఏడేసి వాయుగణములును, ఇట్లే నీ వెన్నడును మనుష్యలోకమున కని విని యెఱుంగని యత్యాశ్చర్యములైన రూపము లనేకములు కలవు. ॥ ౬ ॥

శ్లో॥ ఇహైకస్థం జగ త్కృత్స్నం పశ్యాద్య స చరాచరమ్,
మమ దేహే గుడాకేశ! యచ్చాన్య ద్ద్రష్టు మిచ్ఛసి॥ ॥ ౭ ॥

అ॥ ఇంతేగాదు. ఇప్పుడు నీకు బయట కనుపడు చరాచరప్రపంచమంతయు నా శరీరములో నొకమూల నున్నది. చూడుము. మఱియు, నీవు రణరంగమధ్యమున,

శంకించిన జయపరాజయాదికముగూడ గలదు. నీవు చూడదలచినచో దానినిగూడ నా శరీరమునందు జూడుము. ॥ ౭ ॥

శ్లో॥ న తు మాం శక్యసే ద్రష్టు మనేనైవ స్వచక్షుషా,
దివ్యం దదామి తే చక్షుః పశ్య మే యోగమైశ్వరమ్ ॥ ॥ ౮ ॥

అ॥ అర్జునా! నీవు ప్రాకృతమైన నీ చర్మచక్షుస్సుచే విశ్వరూపమును ధరించిన నన్ను జూడజాలవు. దివ్యదృష్టితో జూడగలవు. అట్టి దివ్యనేత్రమును నేను నీకిచ్చుచున్నాను. దానిచే నాయొక్క యీశ్వరసంబంధమైన యోగశక్తి నంతయు జూడుము. ॥ ౮ ॥

శ్లో॥ ఏవ ముక్త్వా తతో రాజన్ మహాయోగీశ్వరో హరిః,
దర్శయామాస పార్థాయ పరమం రూపమైశ్వరమ్. ॥ ౯ ॥

అ॥ సంజయుడు జెప్పుచున్నాడు. ఓయీ ధృతరాష్ట్రుడా! కృష్ణు డిట్లు జెప్పి, పిదప పరమాత్మరూపుడగు నా భగవంతుడు పృథాపుత్రుడగు నర్జునునికొఱకు సర్వాధికమైన విశ్వరూపమును జూపెను. ॥ ౯ ॥

శ్లో॥ అనేక వక్త్ర నయన మనేకాద్భుత దర్శనమ్,
అనేక దివ్యాభరణం దివ్యా నేకోద్యతాయుధమ్, ॥ ౧౦ ॥

అ॥ అనేక ముఖములు, నేత్రములు గలిగి యనేక విధముల నాశ్చర్యపరచునట్టియు అనేక దివ్యాభరణములు గలిగినట్టియు, దివ్యములైన యనేక యాయుధములు గలిగినట్టియు నాదు విశ్వరూపమును జూడుమని పూర్వశ్లోకముతో సంబంధము. ॥ ౧౦ ॥

శ్లో॥ దివ్యమాల్యామ్బరధరం దివ్యగంధానులేపనమ్,
సర్వాశ్చర్యమయం దేవ మనంతం విశ్వతోముఖమ్. ॥ ౧౧ ॥

అ॥ దివ్యమైన పూలమాలలు, వస్త్రములను ధరించినట్టియు, దివ్యగంధమును బూసికొనినట్టియు, సర్వాశ్చర్యప్రచురమైనట్టియు అనేక ముఖములు గల భగవద్రూపమును భగవంతుడు జూపించెను. అర్జునుడు జూచెనని యైన నధ్యాహారము జేయవచ్చును. ॥ ౧౧ ॥

శ్లో. దివి సూర్య సహస్రస్య భవే ద్యుగప దుత్థితా,
యది భా స్సదృశీ సా స్యాద్భాస స్తస్య మహాత్మనః. ॥ ౧౨ ॥

అ॥ భగవంతునియొక్క విశ్వరూపప్రకాశ కుపమానము జెప్పబడుచున్నది. అంతరిక్షమునందు కాని, స్వర్గమునందు కాని వేయిమందిసూర్యు లొక్కమాటుదయించినచో నెంతటి కాంతి పుట్టునో, యాకాంతి మహాత్ముడైన విశ్వరూపధరునియొక్క కాంతికి సమానమగును. లేక సమానము కాకపోవచ్చును. ఇంకను విశ్వరూపముయొక్క ప్రకాశమే గొప్పది కావచ్చును. ॥ ౧౨ ॥

శ్లో. తత్రైకస్థం జగత్కృత్స్నం ప్రవిభక్త మనేకధా,
అపశ్య ద్దేవదేవస్య శరీరే పాండవ స్తదా. ॥ ౧౩ ॥

అ॥ అప్పు డర్జునుడు దేవదేవుడగు శ్రీకృష్ణునియొక్క శరీరమునం దొకమూల యనేకవిధముల విభక్తమయియున్న ప్రపంచమంతయును జూచెను. ॥ ౧౩ ॥

శ్లో. తత స్స విస్మయావిష్టో హృష్టరోమా ధనంజయః,
ప్రణమ్య శిరసా దేవం కృతాంజలి రభాషత. ॥ ౧౪ ॥

అ॥ పిదప యర్జును డాశ్చర్యమును జెంది గగుర్పాటు నొందెను. తరువాత దోసిలి యొగ్గి శ్రీకృష్ణుని శిరసా నమస్కరించి, యిట్లు పలికెను. ॥ ౧౪ ॥

శ్లో. పశ్యామి దేవాం స్తవ దేవ దేహే
సర్వాం స్తథా భూతవిశేష సంఘాన్,
బ్రహ్మాణ మీశం కమలాసనస్థం
ఋషీంశ్చసర్వా నురగాంశ్చ దివ్యాన్. ॥ ౧౫ ॥

అ॥ అర్జునుడు జెప్పుచున్నాడు, ఓయీ కృష్ణా! నీ శరీరమునందు నిఖిల దేవతలను జూచుచున్నాను. భూతవిశేషములను గుంపులు గుంపులుగా జూచు చున్నాను. కమలాసనస్థుడగు చతుర్ముఖబ్రహ్మను జూచుచున్నాను. అట్లే సర్వ ఋషులను, దివ్యమైన సర్పములను జూచుచున్నాను.

ఇచట మూలమునందు బ్రహ్మకు కమలాసనస్థుడని విశేషణము కనిపించు చున్నది. కాన నిం దొకింత విచార మవసరప్రాప్త మగుచున్నది.

అదెట్లన, సామాన్య పరిణామముగల మానవమాత్రుడే కమలమునం దుండ జాలడు. అట్టితఱి మహానుభావుడగు బ్రహ్మ కొద్దిపాటి తుమ్మెదవలె పద్మమధ్యమున నెట్లుండెను? అను శంక గలుగుచున్నది. అందుకు సమాధానమును శ్రీ శంకరులు తమ భాష్యమునందు "ప్రజానాం కమలాసనస్థం పృథివీ పద్మమధ్యే మేరుకర్ణికాసనస్థం" అను వాక్యముచే సూచించిరి.

దీని యర్థము:—పృథివియే యొక పద్మము. దాని మధ్యనున్న మేరుపర్వతమే పద్మముయొక్క బొడ్డు. దానియొక్క యగ్రభాగము సత్యలోకము. కాన సత్య లోకమునందు నివసించుటవలన బ్రహ్మ కమలాసనస్థు డనబడుచున్నాడని దీని భావము.

కనుకనే " ధాతాబ్జయోని ర్ద్రుహిణో విరించిః కమలాసనః " అని కమలాసన శబ్దము బ్రహ్మదేవునియందు అమరాది నిఘంటుకారులచే ప్రయోగింపబడినది.

కావున విష్ణుమూర్తియొక్క నాభిపద్మమునందు బుట్టుటవలన బ్రహ్మ కమలా సను డగుచున్నాడని జెప్పదగదు. ప్రపంచమయమైన శరీరము గల విష్ణుమూర్తికి పాతాళలోకము పాదస్థానతుల్యము, భూతలము నాభిస్థానము, సత్యలోకము శిరః

స్థానము అని ప్రసిద్ధి యుండుటచే భూపద్మమే విష్ణువుయొక్క నాభిపద్మ మగు చున్నది.

లేక, చతుర్ముఖబ్రహ్మకు విలక్షణమైన విష్ణువుయొక్క నాభిపద్మమునం దునికి ప్రళయకాలముననేగాని యిపుడు గాదు. కావున నిపుడు బ్రహ్మయొక్క కమలాసనము మేరుశిఖరరూపమే యని గ్రహింపవలయును.

మఱియు కమలాసన మనగా పద్మాసన మనియు, నీయది పద్మాకారమైన యాసనవిశేష మనియు, భద్రాసన స్వస్తికాద్యాసనములలో నంతర్గత మనియును జెప్పుచు, నట్టి పద్మాసమునం దుండుటవలన బ్రహ్మ కమలాసనస్థుడని చెప్పుట సులభమనియు ననదగదు. విశ్వరూప సందర్శనముచే కలవరపడిన యంతఃకరణము గల చతుర్ముఖు డపుడు నిశ్చలముగా పద్మాసనమునం దుండుట యసంభవము.

రా మా ను జ మ త ము:

ఇచట రామానుజులు బ్రహ్మ యనగా నండాధిపతియగు చతుర్ముఖు డనియు, కమలాసనస్థు డనగా కమలాసనుడగు బ్రహ్మయం దున్న నీశ్వరుడనియును వ్యాఖ్యానించిరి. ఇది యనుచితము. బ్రహ్మయం దున్న చిన్మాత్రము చక్షుర్విషయము గాదు. అంతర్యామి యెప్పుడును నీ రూపుడు. ఇక బ్రహ్మయొక్క మతమునం దున్న రుద్రుడని వ్యాఖ్యానించుటగూడ పొసగదు. కమలాసనస్థ శబ్దముచే కమలాసన మతస్థుడను నర్థము లభించదు.

ఓయీ! బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రులు త్రిమూర్తులైనను, విష్ణువు సాక్షాన్నారాయణుడుగాన వాని శరీరమునందు బ్రహ్మవలె శివునుగూడ నుండవచ్చును. కాన నిచట కమలాసనస్థుడగు బ్రహ్మను, నట్లే (ఈశం) శివుని చూచుచున్నాను అని యేల వ్యాఖ్యానించగూడదు? అనినచో నట్లు గాదు. మొదటిపాదమునందే "సర్వాన్ దేవాన్" అను పదముచే రుద్రులు, ఆదిత్యులు మొదలగు దేవత లందరు జెప్పబడిరి. కాన శంభువు (ఈశుడు) రుద్రగణమునందు జేరుటచే మఱల వేరుగ జెప్పవలసిన యవసరము లేదు.

ఇక "కమలాసనస్థమ్ ఈశం" అనగా కైలాసగిరియందు పద్మాసనముతో గూర్చుండిన శివుడని వ్యాఖ్యానించినచో మా కేమియు బాధ లేదు. విష్ణు, శివులకు చైతన్యరూపముతో భేదము లేకున్నను శరీరేంద్రియాది సంఘాతరూపముతో భేదము కలదు. శివ, విష్ణు శరీరములు రెండును ఒక్క విష్ణువుయొక్క యవతారరూపములే యగుచున్నవి. కావున రామానుజవ్యాఖ్యాన మసంగతము. ॥ ౧౫ ॥

శ్లో. అనేక బాహూదర వక్త్ర నేత్రమ్
పశ్యామి త్వాం సర్వతోఽనన్తరూపమ్,
నాన్తం న మధ్యం న పున స్తవాదిం
పశ్యామి విశ్వేశ్వర! విశ్వరూప! ॥ ౧౬ ॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా! అనేక బాహువులు, ఉదరములు, ముఖములు, నేత్రములు గలిగి యనంతరూపుడ వగు నిన్నంతటను జూచుచుంటిని. ఓయి విశ్వరూపా! నీదు రూపమునకు ఆదిమధ్యావసానములను తెలియకున్నాను. అనగా నిన్నే యంతట జూచుచున్నానుగాని, నీకు మొద లెక్కడో, చివర యెక్కడో యాద్యంతములయొక్క మధ్య యెక్కడో తెలియుటలేదని పరమార్థము. ॥ ౧౬ ॥

శ్లో. కిరీటినం గదినం చక్రిణం చ
తేజోరాశిం సర్వతో దీప్తిమంతమ్,
పశ్యామి త్వాం దుర్నిరీక్ష్యం
సమన్తా ద్దీప్తానలార్క ద్యుతిమప్రమేయమ్. ॥ ౧౭ ॥

అ॥ అనేక కిరీటములు గలిగినట్టియు, గదా, చక్ర, శంఖ, అసి, ధనురా ద్యనే కాయుధములతో గూడుకొని యున్నట్టియు, నంతటను ప్రకాశము గలిగియున్న తేజఃపుంజమునుగా నిన్ను జూచుచున్నాను. నీవు అంతటా వెలుగొందు సూర్యాగ్నుల వలె వెలుగొందుచుండుటచే జూడశక్యము గాకుంటివి. నీ తేజస్సు యింతటిదని పరిచ్ఛేదపరచుటకు నలవి గాకున్నది. ॥ ౧౭ ॥

శ్లో. త్వ మక్షరం పరమం వేదితవ్యమ్
త్వమస్య విశ్వస్య పరం నిధానమ్,
త్వ మవ్యయః శాశ్వత ధర్మగోప్తా
సనాతన స్త్వం పురుషో మతో మే. ॥ ౧౮ ॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా! నీదు యోగశక్తినిబట్టి నే నిట్లూహించుచుంటిని. అదెట్లన: నీవు ముముక్షువులచే దెలియదగిన పరబ్రహ్మ మనియును, నీవు సమస్త ప్రపంచమునకు గొప్ప యాధార మనియు, నీవు నాశరహితుడ వనియు, నీవు శాశ్వతమైన ధర్మమును గాపాడువాడ వనియు, పురాణ పురుషుడ వనియును నా యభిప్రాయము. ॥ ౧౮ ॥

శ్లో. అనాది మధ్యాంత మనంత వీర్యమ్
అనన్త బాహుం శశి సూర్య నేత్రమ్,
పశ్యామి త్వాం దీప్తహుతాశ వక్త్రమ్
స్వ తేజసా విశ్వ మిదం తపంతమ్. ॥ ౧౯ ॥

అ॥ మఱియు ఆదిమధ్యావసానములు లేనట్టియు, అనంతమైన పరాక్రమము గలిగినట్టియు, అనంత బాహువులు గలిగినట్టియు, సూర్యచంద్రులు నేత్రములుగా గలిగినట్టియు, ప్రకాశించుచున్న యగ్నిహోత్రుడు ముఖముగా గలిగినట్టియు, తేజస్సుచే ప్రపంచము నంతయును తపింపజేయుచున్న నిన్ను జూచుచున్నాను. ॥ ౧౯ ॥

శ్లో॥ ద్యావాపృథివ్యో రిద మంతరం హి
వ్యాప్తం త్వయైకేన దిశశ్చ సర్వాః,
దృష్ట్వాఽద్భుతం రూప మిదం తవోగ్రం
లోకత్రయం ప్రవ్యథితం మహాత్మన్. ॥౨౦॥

అ॥ కృష్ణా! నీ వొక్కనిచేతనే భూమ్యాకాశముల మధ్యభాగమంతయు వ్యాపింపబడినది. అట్లే దిక్కులన్నియు వ్యాపింపబడినవి. ఓయి మహాత్మా! భయంకరమైన నీదు రూపమును జూచి, ముల్లోకము భయపడి గడగడ వణకుచున్నది. ఇచట లోకశబ్దమునకు లోక మనునది ముఖ్యార్థ మనియును, "జనము" అను నర్థము లాక్షణిక మనియును గ్రహింపవలయును. ॥౨౦॥

శ్లో॥ అమీ హి త్వాం సురసఙ్ఘా విశన్తి
కేచి ద్భీతాః ప్రాఞ్జలయో గృణన్తి,
స్వస్తీత్యుక్త్వా మహర్షి సిద్ధసంఘాః
స్తువన్తి త్వాం స్తుతిభిః పుష్కలాభిః. ॥ ౨౧ ॥

అ॥ ఈ దేవతాసంఘము లన్నియు నిన్ను ప్రవేశించుచున్నవి. కొందఱు భయపడి, దోసి లొగ్గి, నీకు మ్రొక్కులిడుచున్నారు. మహర్షులును, సిద్ధులును గుంపులుగుంపులుగూడి ప్రపంచకల్యాణ మగుగాక యని చెప్పుచు, సంపూర్ణమైన స్తోత్రపాఠములచే స్తుతించుచున్నారు. ఇచట మూలమునందలి "అమీ సురసంఘాః" అను పదమునకు యుద్ధముజేయ సమకట్టిన భీష్మాది యోద్ధ లర్థము. వీరలు మను ష్యాకారముతో నున్నను, భూభారావతరణముకొఱకు మనుష్యజాతియందు బుట్టిన దేవతలు గాన "సురసంఘ" పదముచే జెప్పబడుచున్నారు. ॥౨౧

శ్లో॥ రుద్రాదిత్యా వసవో యే చ సాధ్యాః
విశ్వేఽశ్వినౌ మరుత శ్చోష్మపాశ్చ,
గంధర్వ యక్షాసుర సిద్ధసంఘా
వీక్షంతే త్వాం విస్మితాశ్చైవ సర్వే. ॥౨౨॥

అ॥ మఱియు, ఓయి కృష్ణా! ఏకాదశ రుద్రులు, ద్వాదశాదిత్యులు, అష్టవసువులు, సాధ్యులు, విశ్వేదేవతలు, అశ్వనీదేవత లిరువురు, పితృదేవతలు, హాహాహూహూ ప్రభృతి గంధర్వులు, కుబేరుడు మున్నగు యక్షులు, విరోచనుడు మున్నగు రాక్షసులు, కపిలుడు మొదలగు సిద్ధులు, వీర లందఱు గుంపులు గుంపులుగా జేరి యాశ్చర్యపడుచు నిన్ను జూచుచుండిరి. ॥౨౨॥

శ్లో॥ రూపం మహత్తే బహువక్త్ర నేత్రం
మహాబాహో బహు బాహూరుపాదమ్,
బహూదరం బహుదంష్ట్రాకరాళం
దృష్ట్వా లోకాః ప్రవ్యథితా స్తథాఽహమ్. ॥౨౩॥

అ॥ ఓయి మహాబాహూ! అనేక ముఖములు, నేత్రములు, బాహువులు, ఊరువులు, ఉదరములు కలిగి, భయంకరమైన ననేక కోరలతో నొప్పుచున్న నీ రూపమును జూచి లోకమునందలి సకల ప్రాణులు భయముచే వణకుచున్నారు. నేనుకూడ వణకుచుంటిని.

ఇచట మూలమునందలి లోకశబ్దమునకు లక్షణచే లోకమునందలి ప్రాణులని యర్థము. ఈ యర్థము "లోకస్తు భువనే జనే" అను నమరకోశమువలన నభిధా వ్యాపారముచేతనే యేల ప్రాప్తించకూడదని ప్రశ్నించరాదు. శబ్దమున కనేకార్థము లుండుట న్యాయము గాదు. నానార్థక శబ్దములయెడగూడ నందొక్కయర్థమే ముఖ్యము. మిగిలిన యర్థములు లాక్షణికములే యగును. అమరకోశమునందు లాక్షణికార్థములు ముఖ్యార్థములతోగూడ నానార్థకత్వమును సూచించుటకొఱకు సంగ్రహించి చెప్పబడినవి. మఱియు మూలము నందలి "ప్రవ్యథితాః" అను పదమునకు చలనార్థమునే జెప్పవలయును. "వ్యథ భయ చలనయోః" అని ధాతువు. ఇందు వ్యథ ధాతువునకు భయార్థము నాశ్రయించినచో "భీతాః" (భయపడిరి) అనియే యర్థము సిద్ధించును. అపుడు "భయేన ప్రచలితాః" అను శంకరభాష్య ముపపన్నము గాదు. కావున నిచట వ్యథ ధాతువుయొక్క చలనార్థమునే శంకరు లాశ్రయించి రని గ్రహింపవలయును. ॥౨౩॥

శ్లో॥ నభస్స్పృశం దీప్త మనేక వర్ణమ్
వ్యాత్తాననం దీప్త విశాల నేత్రమ్,
దృష్ట్వా హి త్వాం ప్రవ్యథితాంతరాత్మా
ధృతిం న విందామి శమంచ విష్ణో! ॥౨౪॥

అ॥ ఓయి విష్ణూ! ఆకాశమునంటి ప్రజ్వలించుచున్నట్టియు, అనేక రంగులు గలిగి నోరు దెరచుకొని నిప్పులొలుకు విశాలమగు నేత్రములు గల నిన్ను జూచి నేను భయపడినచిత్తము గలవాడ నగుచు ధైర్యమును, శాంతిని పొందకున్నాను. ॥౨౪॥

శ్లో॥ దంష్ట్రాకరాళాని చ తే ముఖాని
దృష్ట్వైవ కాలానల సన్నిభాని,
దిశో న జానే న లభే చ శర్మ
ప్రసీద దేవేశ! జగన్నివాస! ॥౨౫॥

అ॥ ఏలయన కోరలచే వికారము నొంది ప్రళయకాలాగ్నితో సమానమైన నీముఖములను జూచి, ఓయి జగన్నివాసా! నేను దిగ్భ్రాంతి నొందుచున్నాను. సుఖము నొందకుంటిని. కావున దేవదేవా! యనుగ్రహింపుము. ॥౨౫॥

శ్లో॥ అమీ చ త్వాం ధృతరాష్ట్రస్య పుత్రాః
సర్వే సహైవావనిపాలసంఘైః,
భీష్మో ద్రోణ స్సూతపుత్ర స్తథాఽసౌ
సహాస్మదీయై రపి యోధముఖ్యైః. ॥ ౨౬ ॥

అ॥ ఇంతకుముందు నాకు నెవరివలన పరాజయము నొందెదమను సందేహ ముండెడిదో, యదియు నిపుడు దొలగినది. ఏలయన ధృతరాష్ట్రపుత్రులగు నీదుర్యోధనాదు లందఱు, వారిసహచరులగు రాజులతోఁగూడ నీ భయంకరమగు ముఖములను జొచ్చుచున్నారు. అట్లే యీ భీష్ముఁడు, ద్రోణుఁడు, కర్ణుఁడు, వీరును మాయొక్క యోధశ్రేష్ఠులగు ధృష్టద్యుమ్నాదులతోఁగూడ త్వరపడుచు నీముఖమున బ్రవేశించుచున్నారు. ॥ ౨౬ ॥

శ్లో॥ వక్త్రాణి తే త్వరమాణా విశంతి
దంష్ట్రాకరాళాని భయానకాని,
కేచిద్విలగ్నా దశనాంతరేషు
సందృశ్యంతే చూర్ణితై రుత్తమాంగైః. ॥ ౨౭ ॥

అ॥ మఱియు గొందఱు తలలు బగిలి, ముక్కలుముక్కలై, నీదంతములమధ్య చిక్కుకొని యున్నట్లు నాకు గనుపించుచున్నారు. కొందఱు నీనోటిలోఁ బ్రవేశించుచున్నారు. ॥ ౨౭ ॥

శ్లో॥ యథా నదీనాం బహవోఽమ్బువేగా
స్సముద్ర మేవాభిముఖా ద్రవంతి,
తథా తవామీ నరలోకవీరా
విశంతి వక్త్రా ణ్యభివిజ్వలంతి. ॥ ౨౮ ॥

అ॥ ప్రవాహవేగముగల నదులన్నియు, త్వరచే సముద్రమున కనుకూలము (ప్రతిముఖము) గా నెట్లు ద్రవించునో యట్లే యీ నరలోక వీరులందఱు (ధార్తరాష్ట్రులు) మండుచున్న నీ ముఖములను జొచ్చుచున్నారు. ॥ ౨౮ ॥

శ్లో॥ యథా ప్రదీప్తం జ్వలనం పతంగా
విశంతి నాశాయ సమృద్ధవేగాః,
తథైవ నాశాయ విశంతి లోకా
స్తవాపి వక్త్రాణి సమృద్ధవేగాః. ॥ ౨౯ ॥

అ॥ వారేల యట్లు ప్రకాశించుచున్నా రనెదవేమో? వినుము. మండుచున్న యగ్నిహోత్రమును నశించుటకొఱకు పురుగులెట్లు ప్రవేశించునో; యట్లే యీ రాజులందరు నతివేగముగా తమ నాశముకొఱకే నీ ముఖములను బ్రవేశించుచున్నారు. ॥ ౨౯ ॥

శ్లో॥ లేలిహ్యసే గ్రసమాన స్సమంతాత్
లోకాన్ సమగ్రాన్ వదనై ర్జ్వలద్భిః,
తేజోభి రాపూర్య జగ త్సమగ్రమ్
భాస స్తవోగ్రాః ప్రతపంతి విష్ణో ! ॥ 30 ॥

అ॥ నీవుమాత్రము నలుదిశల మండుచున్న నీనోళ్ళచే నీ రాజులందఱిని భక్షించుచు రుచి చూచుచున్నావు. ఓయి విష్ణూ ! భయంకరమైన నీయొక్క తేజస్సులు జగత్తంతయును నిండి తపింపజేయుచున్నవి.

ఇచట "తేజోభిరాపూర్య జగత్సమగ్రమ్" అనుదానిని పూర్వవాక్యముతో నన్వయించినచో సమాప్త పునరాదాన మను దోషము సంభవించునని యనరాదు. అనాకాంక్షిత విశేషణమును నన్వయించునపుడే యా దోషము సంభవించును. ఆకాంక్షిత విశేషణమును నన్వయించునపుడు సమాప్త పునరాదానమను దోషము లేదు. ఇయ్యది సిద్ధాంతము.

అయితే, విశ్వరూపమునకు తేజస్సులచే జగత్తును నిండింపజేయుట యనాకాంక్షిత విశేషణముగదా యని యనరాదు. తేజస్సులతో ప్రపంచమును నిండింపజేయక లోకముల భక్షించుట సంభవించదు. కావున నయ్యది యాకాంక్షిత విశేషణమె యగుచున్నది. బెబ్బులి మున్నగు క్రూరజంతువులుగూడ తమ తేజస్సుచే నితర మృగములను పరిభవించియే మ్రింగుచున్నవి. రుచి చూచుచున్నవి. అట్లే యీశ్వరుడుగూడ తన తేజస్సుచే జగత్తును పరిభవించియే భక్షించుచున్నాడు. రుచి చూచుచునూ యున్నాడు. తేజస్సుచే ప్రపంచమును వ్యాపించుటయే ప్రపంచ పరిభవము. జగత్తు నాక్రమించిన తేజస్సు గొప్పదనియు, జగత్తుచే నాక్రమింపబడిన తేజస్సు తక్కువదనియును నభిప్రాయము.

ఇచట "ప్రతపంతి" యనునది ధాత్వర్థ సంగృహీత కర్మ కలదౌటవలన నకర్మకధాతువని గ్రహింపవలయును. ॥ 30 ॥

శ్లో॥ ఆఖ్యాహి మేకో భవా నుగ్రరూపో
నమోఽస్తు తే దేవవర ప్రసీద,
విజ్ఞాతు మిచ్ఛామి భవంత మాద్యమ్
నహి ప్రజానామి తవ ప్రవృత్తిమ్. ॥ 31 ॥

అ॥ ఓయి దేవోత్తమా ! భయంకరమయిన నీ రూపముగల నీ వెవ్వరో చెప్పుము. నీకు నమస్కారము. అనుగ్రహింపుము. ప్రపంచమునకు మొదటివాడవగు నిన్ను దెలిసికొన గోరుచున్నాను. నీపని యేమియో నాకు తెలియదు. నేను మాత్రము నీదు విశ్వరూపమును తెలిసికొనగోరి ప్రార్థించితిని. నీ విట్టి భయంకరమయిన రూపమును జూపుచుంటివి. కాన నీ వెవ్వరని నే నడుగుచున్నాను. ఈ నీవు

విశ్వరూపుడవేనా? లేక నీయది నీకు విశ్వరూపముకంటె వేఱురూపమా? లేక భయంకరాకారముగల యీ పురుషుడు, వేరెవరయిన నీకంటె నితరుడా? నీ విట్టి ఘోరాకారుడ వింతకుముున్ను కావే! ఇట్టి ఘోరరూపమును దాల్చి నీ వేమి చేయదలచితివి? చెప్పుము. ॥ 31 ॥

శ్లో॥ కాలోఽస్మి లోకక్షయకృ త్ప్రవృద్ధో
లోకాన్ సమాహర్తు మిహ ప్రవృత్తః,
ఋతేఽపి త్వాం న భవిష్యంతి సర్వే
యేఽవస్థితాః ప్రత్యనీకేషు యోధాః. ॥32॥

అ॥ భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడు. నేను లోకనాశముకొరకు వృద్ధినొందిన యముడను. లోకసంహారము కొరకు కిట్లు ప్రవర్తించితిని. ఈ యిరుసేనల యందు గనిపించు భీష్మద్రోణ కర్ణాది యోధులందరు, నీవు లేకున్నను ఇకముం దుండరు. నీకోరిక ననుసరించియే నే నీవిశ్వరూపమును జూపితిని. ఈ విశ్వరూపము సహజముగా భయంకరముగనే యుండును. కావున నీయది మరియొకరి రూపము గాదు. నాదియే యని గ్రహింపుము. ఇచట యముడనగా ప్రసిద్ధయమునకుగూడ యముడగు నీశ్వరుడని యర్థముగాని ప్రసిద్ధయముడని యర్థముకాదు. లేక, నిత్యకాల రూపుడయిన నీశ్వరుడని యయినను జెప్పవచ్చును.

మరియు, మూలమునందలి "ప్రత్యనీక" పదమునకు ఇరుసైన్యములని యొక అర్థము. శత్రుసైన్యము లని మరియొక అర్థము. ఇం దేయర్థము నయినను గ్రహింప వచ్చును. ॥32॥

శ్లో॥ తస్మా త్త్వ ముత్తిష్ఠ యశో లభస్వ
జిత్వా శత్రూన్ భుంక్ష్వ రాజ్యం సమృద్ధమ్,
మయైవైతే నిహతాః పూర్వమేవ
నిమిత్తమాత్రం భవ సవ్యసాచిన్. ॥33॥

అ॥ కావున నోయి యర్జునా! యమరూపుడనగు నేనే వీరలందరిని చంపె దను. నీవు చంపవలసిన పనిలేదు. లెమ్ము, యుద్ధము చేయుము. దుర్యోధనాదుల జయించితి నను కీర్తిని బడయుము. నిష్కంటకమయిన రాజ్యము ననుభవింపుము. నీవు చంపకపూర్వమే యీ ధార్తరాష్ట్రాదు లందరు నాచే జంపబడిరి. నీవును నాదు విశ్వరూపమునందు వీరందరు చచ్చి పడియుండుట జూచియుంటివి. నీవుమాత్రము నిమిత్తమాత్రుడ వగుము. దైవము నీ కనుకూలించును. వారికి ప్రతికూలించును. జయము నీకు తథ్యము. అయినను నీ వుదాసీనుడవుగ నుండదగదు. పౌరుషమును విడచి దైవము నవలంబించుట నీచులకు దగును; కాని నీబోటి యుత్తములకు దగదు. కాన, పార్థుడా! లెమ్ము. యుద్ధ మాచరింపుము. ॥33॥

శ్లో॥ ద్రోణంచ భీష్మంచ జయద్రథంచ
కర్ణం తథాఽన్యానపి యోధవీరాన్,
మయా హతాంస్త్వం జహి మా వ్యథిష్ఠా
యుధ్యస్వ జేతాసి రణే సపత్నాన్. ॥34॥

అ॥ అర్జునా! నీవు నేను చంపిన భీష్మ ద్రోణ జయద్రథ కర్ణాదులను జంపుము. అట్లె నేను జంపిన మిగత వీరులనుగూడ జంపుము. వారలవలన నీవు భయపడకుము. లెమ్ము, యుద్ధమును జేయుము. తప్పక శత్రువులను జయింపగలవు. ॥34॥

ఇచట మూలమునందు భీష్మ, ద్రోణ, జయద్రథ, కర్ణులను మాత్రమే పేరుతో నిర్దేశించుటవలన వీరు నలుగురు జయింప నలవికానివా రని సూచితమగుచున్నది. కనుకనే భగవంతుడు నేను వీరలజంపితినికాన నీకింక భయములేదని చెప్పెను. భగవదనుగ్రహము వారలయందు లేకపోవుటయే వారలు భగవంతునిచేఁ జంపబడుటయని భావము. ॥34॥

శ్లో॥ ఏత చ్ఛ్రుత్వా వచనం కేశవస్య,
కృతాంజలిః వేపమానః కిరీటీ,
నమస్కృత్వా భూయఏవాహ కృష్ణం
సగద్గదం భీతభీతః ప్రణమ్య. ॥35॥

అ॥ సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో జెప్పుచున్నాడు. ఓయి ధృతరాష్ట్రుడా! శ్రీకృష్ణునిమాట విని, యర్జునుడు గడగడ వణకుచు దోసిలి యొగ్గినవాడై నమస్కరించి మిక్కిలి భయపడుచు, నమ్రుడై, గద్గదస్వరముతో నిట్లు చెప్పెను—

ఇచట కృష్ణార్జునుల ప్రశ్నోత్తర ప్రకరణము ముగియకపూర్వము మధ్య సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో "ఏతచ్ఛ్రుత్వా వచనమ్ కేశవస్య" ఇత్యాది శ్లోకరూపమగు మాటను జెప్పుట వ్యర్థము.

అనగా నీయది భావము. శ్రీకృష్ణుడు యింతకు వెనుకటి శ్లోకముచే "నీవు శత్రువులను జంపగల"వని చెప్పెను. దానిని వినినతరువాత అర్జును డేమిచెప్పినను నాకాంక్ష కలుగును కాన, యర్జునవచనమే యిచట సంగతముకాని, సంజయ వచనము సంగతముకాదు. పైపెచ్చు అనవసరముకూడ నగును అని.

కాన మధ్య యనవసరముగా సంజయవాక్యమును బొందుపరచిన వ్యాసుల యభిప్రాయమేమి? యని యిచట ప్రశ్న యుదయించును.

సమాధానమేమన ?

భారతయుద్ధగాథను జెప్పు సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో "కాలోస్మి లోకక్షయకృ త్ప్రవృద్ధః" (32) అని మొదలుకొని, "యుధ్యస్వ జేతాసి రణే సపత్నాన్" (34) అని శ్లోకమువరకు నుండు శ్రీకృష్ణవచనమును ధృతరాష్ట్రునితో జెప్పి,

ధృతరాష్ట్రుడు సంధికి (రాజీకి) సమ్మతించునేమోయను నాసతో క్షణకాల మూరకుండెను. అయినను ధృతరాష్ట్రుడందుకు (సంధికి) ప్రయత్నించనందున మరల సంజయుడు దరిమిలా వృత్తాంతమును జెప్పదొడంగెను. ఈ యభిప్రాయమును సూచింపదలచియే శ్రీకృష్ణుడు సంజయవచనము నిచట పొందుపరచెనని గ్రహింపవలయును.

ద్రోణ, భీష్మ, జయద్రథ, కర్ణులు నలుగురును అర్జునునిచే జయింపబడిరని వినినతరువాత దుర్యోధనుడు నిరాశ్రయుడుగనుక వాడు నిహతప్రాయుడే యని తలచి, ధృతరాష్ట్రుడు తమవారికి జయము చేకూరుట సున్నయను నభిప్రాయముతో సంధిచేసికొనునేమో యను భావము సంజయునకు కలుగుట యుచితము. అయినను భావికార్యవిధాన మట్లుండుటచే నందుల కాతడు (ధృతరాష్ట్రుడు) అంగీకరించకపోయెను. పిదప మరల సంజయుడు చెప్పదొడంగెను.

కాన నడుమ బాదరాయణులుకూర్చిన సంజయవచనము వ్యర్థముకాదు. ॥౩౫॥

అర్జున ఉవాచ :

శ్లో॥ స్థానే హృషీకేశ ! తవ ప్రకీర్త్యా
జగత్ప్రహృష్య త్యనురజ్యతే చ,
రక్షాంసి భీతాని దిశో ద్రవంతి
సర్వే నమస్యన్తి చ సిద్ధసంఘాః. ॥౩౬॥

అ॥ ఓయి హృషీకేశుడా ! నీకీర్తిని విని ప్రపంచము సంతోషించుచున్నదనుట యుచితము. నిన్ను ప్రేమించుచున్న దనుట యుచితము. మరియు రాక్షసులందరు భయపడి, దిక్కులంట పరుగిడుచున్నా రనుటయు యుక్తము. కపిలాది సిద్ధసంఘములు నమస్కరించుచున్నా రనుటయు యుక్తము. ॥౩౬॥

శ్లో॥ కస్మాచ్చ తే న నమేరన్ మహాత్మన్
గరీయసే బ్రహ్మణోప్యాది కర్త్రే,
అనన్త ! దేవేశ ! జగన్నివాస !
త్వ మక్షరం సదసత్తత్పరం యత్. ॥౩౭॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా ! సృష్టికర్తయగు హిరణ్యగర్భునకుగూడ కారణభూతుడయిన నీకు కపిలాది సిద్ధులు యేల నమస్కరింపరు ? ఓయి దేవదేవ ! జగన్నివాస ! నీవు కార్యకారణములకంటె విలక్షణమయిన అక్షరబ్రహ్మవు. కాన నిన్నందరు నమస్కరించుట, ప్రేమించుట, నిన్ను దలచుకొని యానందించుట, నీ యాజ్ఞకు విరుద్ధముగా నిలువనేరక భయపడి పరుగెత్తుట, యిది యంతయు యుచితమగుచున్నది.

రా మా ను జ మ త ము :

ఇచట రామానుజులు, "అక్షరమగు జీవుడు నీవే "సత్" కార్యావస్థయగు ప్రకృతియు నీవే. "అసత్" కారణావస్థయగు ప్రకృతియు నీవే. ఆ ప్రకృతి పురుషుల కంటె పరమయిన ముక్తజీవస్వరూపమున్ను నీవే అని యన్వయించిరి.

అది యనుచితము. ఈ యన్వయమునం దనేక వాక్యకల్పనాగౌరవము తటస్థించును. అట్లు గల్పించుటకు ప్రమాణమున్ను గానము. ఈ శ్లోకము బ్రహ్మయొక్క స్వరూపకథనపరము కాని, బద్ధాత్మ ముక్తాత్మలయొక్క భేదమును బోధించుచున్నది కాదు. కాన నట్టి భేదమును గల్పించుటగూడ న్యాయము కాదు. ॥౩౭॥

శ్లో॥ త్వ మాది దేవః పురుషః పురాణః
త్వమస్య విశ్వస్య పరం నిధానమ్,
వేత్తాసి వేద్యం చ పరం చ ధామ
త్వయా తతం విశ్వ మనన్తరూప! ॥౩౮॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా! నీవు సర్వచరాచరప్రపంచమును బుట్టించు పరమాత్మవు. నీవు పురాణ పురుషుడవు. సర్వ జగన్నాశకుడవు. నీవు వేద్యము. అనగా పరమాత్మ సంసారనాశముకొరకు దెలియదగినవాడవని భావము. ప్రమాతలగు జీవులద్వారా వేత్తవుకూడ నగుచుంటివి. నీవు సర్వోత్కృష్టమయిన స్థాన మగుచున్నావు. నీచే నీ ప్రపంచమంతయు వ్యాప్తమయినది. ॥౩౮॥

శ్లో॥ వాయు ర్యమోఽగ్ని ర్వరుణ శ్శశాంకః
ప్రజాపతి స్త్వం ప్రపితామహశ్చ,
నమో నమ స్తేఽస్తు సహస్రకృత్వః
పునశ్చ భూయోపి నమో నమ స్తే. ॥౩౯॥

అ॥ నీవు వాయు, యమ, అగ్ని, వరుణ, చంద్ర, ప్రజాపతి, బ్రహ్మ లగుచున్నావు. నీ కనేక పర్యాయములు నమస్కరించుచున్నాను. ఇచట శ్రద్ధా భక్త్యతిశయములవలన తనివితీరక, అర్జునుడు మాటిమాటికి ననేకపర్యాయములు నమస్కరించుచున్నాడని భావము. ॥౩౯॥

శ్లో॥ నమః పురస్తా దథపృష్ఠత స్తే
నమోఽస్తు తే సర్వత ఏవ సర్వ,
అనన్త వీర్యామిత విక్రమ స్త్వమ్
సర్వం సమాప్నోషి తతోఽసి సర్వః. ॥౪౦॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా! నీకు తూర్పుదిక్కున నమస్కారము. అట్లే పశ్చిమదిక్కున నమస్కారము. అన్ని దిక్కుల నమస్కారము. నీవు తరగని సామర్థ్యము, అమిత

మయిన పరాక్రమము గలవాడ వగుటచే, సర్వదిక్కులను చైతన్యరూపముతో వ్యాపించి యున్నావు. సర్వవ్యాపివి కావున నీకు సర్వదిక్కుల నమస్కారము. ॥౪౦॥

శ్లో॥ సఖేతి మత్వా ప్రసభం యదుక్తమ్
హే కృష్ణ! హే యాదవ! హే సఖేతి,
అజానతా మహిమానం తవేదం
మయా ప్రమాదా త్ప్రణయేనవాఽపి. ॥౪౧॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా! నీ మాహాత్మ్యమును దెలిసికొనలేక నేను నీకపకారమును జేసితిని. ఈ విశ్వరూపత్వము, నీదు మహిమ, ఇద్దానిని తెలిసికొనలేక (విశ్వరూపత్వ రూపమయిన నీ మహిమను దెలిసికొనలేక) నేను, నాతో సమాన వయస్సుగల స్నేహితునిగా నిన్ను దలంచి పొరపాటునగాని పరిచయవిశేషమునగాని, "ఓయి కృష్ణా! ఓయి స్నేహితుడా! ఓయి యాదవుడా!" అని యప్పుడప్పుడు పిలచుచు నిన్నవమానించితిని.

ఇచట మూలమున, "మహిమానం తవేమం" అను పాఠ మున్నచో "నిదం" శబ్ద "మహిమ" శబ్దములకు విశేషణ విశేష్యభావముతో (సామానాధికరణ్యముచే) నన్వయము చెప్పవలయును. లేక "త వేదమ్" అనియున్నచో, నపుడు "ఇదమ్" శబ్దము నపుంసక లింగమున్ను, మహిమశబ్దము పుంలింగమున్ను గనుక పరస్పరము విశేషణ విశేష్యభావము పొసగదు. కాన వైయధికరణ్యముచే నన్వయము చెప్ప వలెను. మరియు "యదుక్తమ్" అను మూలమునందలి కర్మణి ప్రయోగమును భాష్యకర్తలు "యదుక్తవా నస్మి" (ఏమి చెప్పియుంటినో) అని కర్తరి ప్రయోగ మునుగా మార్చి వ్యాఖ్యానించిరి. ॥౪౧॥

శ్లో॥ యచ్చావహాసార్థ మసత్కృతోఽసి
విహారశయ్యాసన భోజనేషు,
ఏకోఽథవా ప్యచ్యుత త్వ త్సమక్షమ్
త త్క్షామయే త్వా మహ మప్రమేయమ్. ॥౪౨॥

అ॥ మరియు నేను నడచుటయందుగాని, పరుండుటయందుగాని, కూర్చుండుట యందుగాని, భుజించుటయందుగాని పరిహాసముచే బరోక్షమున నిన్నవమానించి యున్నను, లేక సమక్షమున నవమానించియున్నను దాని నంతయును అపరిచ్ఛిన్న మహిమగల నీవు క్షమింతువుగాక యని నిన్ను వేడుకొనుచున్నాను. ఈ శ్లోకమునం దుత్తరార్థమున సమక్ష మను పద ముండుటచే బూర్వార్థమునందలి "ఏక" శబ్ద మును పరోక్షవాచియని శంకరులు వ్యాఖ్యానించిరి. ఏకత్వము పరోక్షత్వమునకు బ్రయోజకము (కారణము). "ఇంటిలో వా డొక్కడే యుండెను" అను వాక్యము వలన నింటిలోనున్న ఒక్కనికి నితరు లెవ్వరు ప్రత్యక్షము గారనియు, వాడితరులకు

బ్రత్యక్షము గాడనియును దెలియును. ఇంటిలో నిద్ద రున్న చో నొకరి కొకరు ప్రత్యక్ష మగుచునే యుందురు. కాన నేకత్వము పరోక్షత్వమునకు ప్రయోజకమని భావము.

కావున నేను పరిచయమువలనగాని పొరపాటునగాని నిన్నవమానించి యున్నను, లేక నీవు యెదుట లేనపుడు పరిహాసముగా నిన్నవమానించియున్నను లేక నీయెదుట అవమానించియున్నను క్షమింపు మని పార్థుని యాశయము. ॥४२॥

శ్లో॥ పితాసి లోకస్య చరాచరస్య
త్వమస్య పూజ్యశ్చ గురు ర్గరీయాన్,
న త్వ త్సమో ఽ స్త్యభ్యధికః కుతో ఽన్యో
లోకత్రయేఽప్యప్రతిమ ప్రభావ ! ॥४३॥

అ॥ ఓయి యర్జునా! నేనుగూడ నీవంటివాడనే; యేల నన్ను క్షమింపు మని ప్రార్థించెదవు ? అనినచో నట్లు కాదు.

నీవు చరాచర ప్రపంచమునకు దండ్రివి. నిఖిల ప్రపంచమునకు బూజ్యుడవు. గురువులగు బ్రహ్మాదులకుగూడ గురువు నయియున్నావు. కాన పరమగురు వగు చున్నావు. నిరుపమ మహిమాశాలియగు నోయి కృష్ణా! ముల్లోకములయందును నీతో సాటియగువాడు లేడు. నిన్ను మించినవా డసలే సున్న.

ఓయి, బ్రహ్మావిష్ణుమహేశ్వరులు ముచ్వురు పరస్పరము సమాను లగుచుండ నాతో సమానులు లేరను టెట్లు ? వినుము, ఈశ్వరునకు మరియొక ఈశ్వరుడు సము డగునా ? లేక జీవుడు సము డగునా ? ఇందు మొదటిపక్ష ముచితము గాదు. ఈశ్వరు లిద్ద రుండుట యసంభవము. రెండవ పక్షమున్ను పొసగదు. అసర్వజ్ఞుడు, అసర్వకర్త యగు జీవుడు యీశ్వరునకు సాటి కాలేడు. కాన నీశ్వరు డసముడనునది యుచితము. ఈశ్వరు డొక్కడే బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రనామములచే వ్యవహరించబడుచున్నాడు.

అందు బ్రహ్మ (చతుర్ముఖ) రుద్రు లిరువురు జీవులే. విష్ణు వొక్కడే మాయావచ్ఛిన్న చైతన్య లక్షణు డగు నీశ్వరుడు. కాన కృష్ణునకు సాటియగు నీశ్వరుడు లేడని స్పష్టము.

ఇక బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్ర, గణపత్యాదు లనేకుల నీశ్వరు లని యొప్పినచో అం దొకనికి సృష్టియందు కోరికపుట్టగా, మరియొకనికి సంహారమునందు గోరిక యుదయించును. అపుడు సృష్ట్యాది వ్యవహారము లన్నియు కుదరవు.

అయితే లోకములో బ్రహ్మ రుద్రాదు లీశ్వరులని వ్యవహార మెట్లు కలిగిన దనగా చతుర్ముఖాది శరీరావచ్ఛిన్న చైతన్యదృష్టిచే గలిగినది.

చతుర్ముఖాది దేహేంద్రియసంఘాతమునం దభిమానము గలవారు జీవులు. వారిలోపల నుండు కూటస్థచైతన్య మీశ్వరుడు. ఆత డొక్కడేకాన చతుర్ముఖాదులు కూటస్థచైతన్య దృష్టితో నీశ్వరులు. కార్య కారణ సంఘాతాభిమానముగల ప్రమాతృ దృష్టితో జీవులు అనిభావము.

ఇట్లగుచో చైతన్యదృష్టితో నందరును ఈశ్వరులే కదా ? అవును నిజమే. చైతన్యమే యంతటను ఈశ్వరు డనియు, సాక్షి యనియు, కూటస్థు డనియు, ఆత్మ యనియు జెప్పబడుచున్నది. కనుకనే ఈశ్వరుడు సర్వాత్మకు డగుచున్నాడు.

"ప్రతి మీయతే" పోల్చబడుచున్నది కాన "ప్రతిమా" అనగా ఉపమాన మని యర్థము. "న విద్యతే, ప్రతిమా యస్య ప్రభావస్య సః అప్రతిమః, అప్రతిమః ప్రభావః యస్య సః అప్రతిమ ప్రభావః" అని విగ్రహము. దీనివలన నీశ్వరుడు నిరతిశయమయిన మహిమ గలవాడని తేలుచున్నది. కనుకనే ఈశ్వరుడు సర్వాతిశాయి యగుచున్నాడు. ॥ ४३ ॥

శ్లో॥ తస్మాత్ప్రణమ్య ప్రణిధాయ కాయం
ప్రసాదయే త్వా మహమీశ మీడ్యమ్,
పితేవ పుత్రస్య సఖేవ సఖ్యుః
ప్రియః ప్రియా యార్హసి దేవ సోఢుమ్. ॥४४॥

అ॥ కావున నీకు తల యొగ్గి నమస్కరించి సర్వేశ్వరుడవయిన నీదు అనుగ్రహమును ప్రార్థించుచున్నాను. నీవు కుమారుని తప్పును తండ్రి మన్నించినట్లును, స్నేహితుని తప్పును స్నేహితుడు మన్నించినట్లును భార్య తప్పును భర్త మన్నించినట్లును నా యపరాధమును క్షమింపుము.

ఈ మూడు దృష్టాంతములందును గొంత యభిప్రాయవిశేషము గలదు. ఎట్లన ?

1. ఈశ్వరుడు జగత్స్రష్టయు, జగత్పాలకుడు నయినందున తండ్రి యనియు, అర్జునుడు పాలింపదగినవా డయినందున కుమారు డనియును మొదటి దృష్టాంతమున కభిప్రాయము.

2. ఈశ్వరు డింద్రియప్రేరకు డగుటచే సర్వభూత సఖుడనియు, పార్థుడు శ్రీకృష్ణున కిష్టమయిన పని చేయువా డగుటచే గృష్ణునకు సఖు డనియును రెండవ దృష్టాంతమున కభిప్రాయము.

3. ఈశ్వరుడు నిరతిశయ ప్రేమాస్పదు డగుటచే ప్రియుడనియు, అర్జును డీశ్వర పరతంత్రుడు డగుటచే ప్రియ (భార్య) యనియును మూడవ దృష్టాంతమున కభిప్రాయము.

కావున నీవు నాకు దండ్రివి, స్నేహితుడవు, ప్రియుడవును కాన, నా యపరాధమును క్షమింపు మని పార్థుని తాత్పర్యము.

రా మా ను జ మ త ము :

ఇచట రామానుజులు, "ప్రియు డయిన నీవు, ప్రియుడనయిన నా కొరకు" అని వ్యాఖ్యానించిరి. ఇది యుచితము గాదు. వీరి వ్యాఖ్యానము నంగీకరించినచో "పితేవ పుత్రస్య" అను మూలమునందలి దృష్టాంతము పొసగదు. ఈ దృష్టాంతము

ననుసరించి (ప్రియస్య మమ) "ప్రియు డయిన నాయొక్క" అని షష్ఠీవిభక్తినే చెప్పవలయునుగాని చతుర్థి చెప్పుట తగదు.

"నాయొక్క ప్రీతికొరకు" అని మార్చుటగూడ దగదు. దృష్టాంత మట్లులేదు. కాక, తండ్రి తన ప్రేమకొరకు కుమారుని తప్పును క్షమించుచున్నాడు కాని, కుమారుని ప్రేమకొరకు గాదు. "ఆత్మనస్తు కామాయ సర్వం ప్రియం భవతి" అను శ్రుతిని బట్టి యందఱు తన ప్రేమకొరకే యితరుల ప్రేమింతురు. ఇతరుల ప్రేమకొరకు నితరుల ప్రేమింపరు. కాన రామానుజుల వ్యాఖ్యానము క్లిష్టకల్పనము. ॥౪౪॥

శ్లో॥ అదృష్ట పూర్వం హృషితోఽస్మి దృష్ట్వా
భయేన చ ప్రవ్యథితం మనో మే,
తదేవ మే దర్శయ దేవ! రూపం
ప్రసీద దేవేశ! జగన్నివాస! ॥౪౫॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా! నే నెన్నడు జూచి యుండని యీ విశ్వరూపమును జూచి యానందించితిని. భయముచే మనస్సు చలించుచున్నది. ఓయి జగన్నివాస! న న్ననుగ్రహించి నాకు సుఖకరమైన రూపమును జూపుము. ॥౪౫॥

శ్లో॥ కిరీటినం గదినం చక్రహస్తం
ఇచ్ఛామి త్వాం ద్రష్టు మహం తథైవ,
తే నైవ రూపేణ చతుర్భుజేన
సహస్రబాహో! భవ విశ్వమూర్తే! ॥౪౬॥

అ॥ నేను వెనుకటివలె కిరీటము, గద, చక్రము మున్నగునవిగల నిన్ను జూడగోరుచున్నాను. ఓయి విశ్వమూర్తీ! నీవు నాలుగు భుజములతో గూడుకొని నాకు ప్రత్యక్ష మగుము. వసుదేవతనయుడుగ నున్నపుడు రెండే భుజము లున్నను ఒకానొకపుడు నాలుగుభుజము లుండుటచే నట్లు గోరెను. ॥౪౬॥

శ్లో॥ మయా ప్రసన్నేన తవార్జు నేదం
రూపం పరం దర్శిత మాత్మయోగాత్,
తేజోమయం విశ్వ మనన్త మాద్యం
యన్మే త్వ దన్యేన న దృష్టపూర్వమ్. ॥౪౭॥

అ॥ అర్జునుడు భయపడెనని తెలిసికొని విశ్వరూపము నుపసంహరించి మంచిమాటలతో నోదార్చుచు శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడు.

ఓయి అర్జునా! నేను నిన్ననుగ్రహించి యోగశక్తిచే తేజోమయమగు నా విశ్వరూపమును నీకు జూపితిని. ఇద్దాని నింతకుము న్నెవ్వఁడును జూచియెఱుంగరు. ॥౪౭॥

శ్లో॥ న వేదయజ్ఞాధ్యయనై ర్న దానై ర్నచ క్రియాభి ర్న తపోభి రుగ్రైః,
ఏవం రూప శ్శక్య అహం నృలోకే ద్రష్టుం త్వ దన్యేన కురుప్రవీర! ॥౪౮॥

అ॥ ఓయి, కురుశ్రేష్ఠుడా! మానవలోకములో నిట్టి రూపముగల నేను వేదాధ్యయనముచేగాని యజ్ఞాధ్యయనముచేగాని చూడ నలవికాను. అట్లే దానముచేతను, కర్మలతోను, ఘోరమయిన తపస్సులతోను జూడ నలవిగాను. నా యనుగ్రహమువలన నీ కొక్కనికే విశ్వరూపదర్శన మబ్బినది. నీవు కృతార్థుడ వయితివి. ఇచట యజ్ఞాధ్యయన మనగా యజ్ఞములయొక్క యితికర్తవ్యతా జ్ఞాన మని యర్థము. మూలమునందు "నృలోకే" అని చెప్పుటచే దేవలోకముల యందలి బ్రహ్మాది దేవతలకు విశ్వరూపదర్శనము సులభమని భావము. ॥౪౮॥

శ్లో॥ మా తే వ్యథా మా చ విమూఢభావో
దృష్ట్వా రూపం ఘోర మీదృ జ్మమేదమ్,
వ్యపేతభీః ప్రీతమనాః పున స్త్వం
త దేవ మే రూప మిదం ప్రపశ్య. ॥౪౯॥

అ॥ ఇట్టి ఘోరమయిన నాదు రూపమును జూచి నీకు భయము వలదు. వ్యామోహము వలదు. భయమును వదలి యానందముతో ప్రసన్నమయిన నాదు రూపమును జూడుము. ॥౪౯॥

శ్లో॥ ఇ త్యర్జునం వాసుదేవ స్తథోక్త్వా
స్వకం రూపం దర్శయామాస భూయః,
ఆశ్వాసయామాస చ భీత మేనం
భూత్వా పునస్సౌమ్య వపు ర్మహాత్మా. ॥౫౦॥

అ॥ శ్రీకృష్ణుడు పార్థునితో నిట్లు చెప్పి తన నిజరూపమును జూపెను. ఆ మహానుభావుడు సౌమ్యమయిన శరీరమును దాల్చి, భయపడినట్టి యర్జునుని యి ట్లోదార్చెను. ॥౫౦॥

శ్లో॥ దృష్ట్వేదం మానుషం రూపం తవ సౌమ్యం జనార్దన !
ఇదానీ మస్మి సంవృత్త స్సచేతాః ప్రకృతిం గతః. ॥౫౧॥

అ॥ అర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు: ఓయి జనార్దనా! ఇపుడు సౌమ్యమగు నీదు మానుషరూపమును జూచి స్వస్థచిత్తుడ నయితిని. ॥౫౧॥

శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడు:

శ్లో॥ సుదుర్దర్శ మిదం రూపం దృష్టవానసి యన్మమ,
దేవా అప్యస్య రూపస్య నిత్యం దర్శన కాంక్షిణః. ॥౫౨॥

అ॥ ఓయి యర్జునా నీ విపుడు చూచిన నాదు విశ్వరూపమును చూడగోరినను దేవతలుకూడ చూచి యెరుంగరు. మానవుల కత్యంతము చూడనలవికాదు. ॥౫౨॥

శ్లో॥ నాహం వేదై ర్న తపసా న దానేన న చేజ్యయా,
శక్య ఏవం విధో ద్రష్టుం దృష్టవానసి మాం యథా. ॥౫౩॥

అ॥ అర్జునా! నీవు చూచినట్లు విశ్వరూపుడ నగు నన్ను చూచుటకు వేద, దాన, తపో, యజ్ఞములలో నేదియు సాధనము గాలేదు. ॥౫౩॥

శ్లో॥ భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహ మేవం విధోఽర్జున !
జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరన్తప. ॥౫౪॥

అ॥ ఓయి అర్జునా! నన్ను నిజరూపముతో దెలిసికొనుటకుగాని, ప్రత్యక్ష మొనర్చుకొనుటకొరకుగాని, మోక్షము నొందుటకుగాని యనన్యభక్తియే సాధనము. భగవద్భక్తులకు భగవదనుగ్రహమువలన విశ్వరూప పరిజ్ఞానము, విశ్వరూపదర్శనము, మోక్షమున్ను కలుగునని భావము. వేదాధ్యయన సంపన్నులుగాని, తపోనుష్ఠానపరులుగాని దానశీలురుగాని, సోమయాజులుగాని, భగవంతునియొక్క విశ్వరూపమును దెలిసికొనుటయందును, చూచుటయందును, మోక్షము నొందుట యందును సమర్థులుగా రని పరమార్థము.

ఈశ్వరుని పరోక్షునిగా దెలిసికొనువారు, ఆత్మరూపునిగా దెలిసికొనువారును వీ రిరువురు నిచట భక్తులని చెప్పబడుచున్నారు. అందు ఆత్మతత్త్వవేత్తలు భగవంతుని విశ్వరూపము మాయిక మనియు, విలాసార్థ మనియును గ్రహింతురు. పరోక్షేశ్వర జ్ఞానులు అత్యాశ్చర్యకరమగు భగవంతుని విశ్వరూపమును అభిలాషపూర్వకముగా కడు నాదరముతో జూతురు. ఇది వీ రిరువురికి గల భేదము. ॥౫౪॥

అవ. ఇపుడు, సర్వశాగీతాశాస్త్రమునకు సారభూతమైన నిశ్శ్రేయసార్థము (మోక్షఫలకమగు నిష్కామకర్మము) అనుష్ఠింపదగినదని నిశ్చయించి చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ మత్కర్మకృ న్మత్పరమో మద్భక్త స్సంగవర్జితః,
నిర్వైర స్సర్వ భూతేషు య స్స మామేతి పాండవ! ॥౫౫॥

అ॥ ఓయి యర్జునా! నాకొరకు కర్మచేయువాడును, నేనే మరణానంతరము పొందదగినవాడ నని విశ్వసించువాడును, అన్నివిధముల సర్వాత్మభావముతో నన్ను సేవించువాడును, పుత్ర మిత్ర కళత్ర బంధు వర్గములయందును స్నేహములేని వాడును, సర్వభూతములయందును శత్రుభావము లేనివాడును నన్ను బొందును. కావున నీవుకూడ నాయందు భక్త్యాదులుగలిగి, మదర్థమగు యుద్ధమును నిత్యకర్మ మాచరింపుము. దానివలన జ్ఞానము కలిగి నన్ను పొందగలవు. మోక్షము నొందగలవు అని శ్రీకృష్ణోపదేశము సూచిత మగుచున్నది. ॥౫౫॥

ఇట్లు మల్లావఝులోపనామక వేంకటసుబ్బరామశాస్త్రి విరచితమగు
శ్రీమద్భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదమున
నేకాదశాధ్యాయము ముగిసినది.

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదము

ద్వాదశాధ్యాయము

అవ॥ ఓయి కృష్ణా! నీవు ద్వితీయాధ్యాయము మొదలు, విభూత్యధ్యాయ పర్యన్తము నుండు తొమ్మిది యధ్యాయముల యందును నిరస్త సర్వోపాధికమగు శుద్ధ బ్రహ్మయొక్క ఉపాసనమును చెప్పితివి. అచ్చటచ్చట మాయాశబళిత బ్రహ్మయొక్క ఉపాసనమునుగూడ నిరూపించితివి. పదునొకండవ దగు విశ్వరూపాధ్యాయము నందు నిఖిల జగదాత్మకమగు నీదు విశ్వరూపమును జూపితివి. అదియు నుపాసన కొఱకే ఉపయోగపడును. అటుపిమ్మట "మత్కర్మకృత్" అను శ్లోకముచే సగుణోపాసనమునకుగూడ బ్రహ్మసాయుజ్యము ఫలమని సూచించితివి. కావున నిర్గుణ సగుణబ్రహ్మోపాసనల రెంటిలో నేయది గొప్పదను విషయమును తెలిసికొనగోరి నిన్నడుగుచుంటిని.

అర్జును డడుగు చున్నాడు:

శ్లో॥ ఏవం సతత యుక్తా యే భక్తా స్త్వాం పర్యుపాసతే,
యేచా ప్యక్షర మవ్యక్తం తేషాం కే యోగవిత్తమాః. ॥౧॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా! నిన్ను యెల్లపుడు చిత్తైకాగ్ర్యముచే సేవించు నీ భక్తులు, నిరస్త సర్వోపాధికమగు అక్షరబ్రహ్మము నుపాసించు నిర్గుణోపాసకులు, వీరిరువురిలో నెవరు శ్రేష్ఠులో నాకు నిర్ణయించి చెప్పుము.

ఇట్లు ప్రశ్నించు పార్థుని యభిప్రాయము వివరింపబడుచున్నది.

లోకమునం దంతటను ఆస్తికులకు ప్రవృత్తి, నివృత్తి యను మార్గములు రెండే గన్పట్టుచున్నవి. భాష్యకారులుగూడ దమ భాష్యారంభమున నిద్దానిని సూచించిరి.

"లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా పురా ప్రోక్తా మయానఘ,
జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్." అను శ్లోకముచే

శ్రీకృష్ణభగవానులుగూడ నీ మార్గద్వయమును వాక్రుచ్చిరి. అందు నివృత్తిమార్గము జ్ఞానయోగము. ప్రవృత్తిమార్గము కర్మయోగము. ఈ ప్రవృత్తి మార్గము కర్మఫలేచ్ఛను పరిత్యజించుటద్వారమున కర్మయోగ మనబడుచు

ముముక్షువులను సంసారమునుంచి తరింపజేయును. ఫలేచ్ఛను విడువనిచో సంసారులను (మానవులను) సంసారకూపమున గూలద్రోయును.

ఈ రెండుమార్గము లొక్కనికి నేకకాలమున సంభవించవు. కావున నిందధికారులు వేరువేరని గ్రహింపవలయును. "జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానామ్" అని చెప్పుటచేతను, "వేదావినాశినం నిత్యం య యేన మజ మవ్యయమ్, కథం స పురుషః పార్థ, కం ఘాతయతి హంతి కమ్" అని జ్ఞానికి సర్వకర్మాభావము చెప్పుటచేతనున్ను జ్ఞానులకు నివృత్తిమార్గము విషయమని గ్రహింపవలయును. ఇట్టి నివృత్తిమార్గనిష్ఠులగు జ్ఞానులే సన్న్యాసు లనబడుదురు. సన్న్యాసులకే సర్వకర్మ సన్న్యాసము సంభవించును. సర్వకర్మలను విడచి వెళ్ళువాడుకాన సన్న్యాసి (పరిత్యజ్య-వ్రజతి) అను వ్యుత్పత్తిచే పరివ్రాట్ అని చెప్పబడుచున్నాడు.

ఇక కర్మలనగా పరిశేషన్యాయమున సన్న్యాసేతరులగు బ్రహ్మచారి, గృహస్థ, వానప్రస్థులు- వీరు ముప్వురకు ప్రవృత్తిమార్గమే విషయము.

ఇట్లుండ, నిపు డేకాదశాధ్యాయమున బ్రకటించిన విశ్వరూపోపాసనము జీవాభిన్నమయిన నిర్గుణ పరమాత్మ నుపాసించు జ్ఞానుల నుద్దేశించి విధింపబడుచున్నదా? లేక కర్మల నుద్దేశించి విధింపబడుచున్నదా? అని యర్జునుని సందేహము.

ఇందు మొదటిపక్షము కుదరదు. నిర్గుణోపాసకులకు సగుణోపాసన సంభవించదు. పైపెచ్చు శ్రీకృష్ణుడే "మత్కర్మకృత్" ఇత్యాది శ్లోకముచే విశ్వరూపోపాసకులగు భక్తులకు గర్మలను విధించియున్నాడు. సన్న్యాసులకు గర్మానుష్ఠానము దూరాపాస్తము. కావున నిచట కర్మలకే విశ్వరూపోపాసనము విధింపబడినదని తెలియవలెను. విశ్వరూపాది సగుణోపాసకులగు కర్మయోగులే యిచట భక్తశబ్దముచే వ్యవహరింపబడుచున్నారు. నిర్గుణోపాసకులు జ్ఞానిశబ్దముచే వ్యవహరింపబడుదు రని భేదమును గ్రహింపవలెను. జ్ఞానులకంటెను, కర్మలకంటెను భక్తులు లేరనుట యనుచితము. "యే వర్ణాశ్రమ ధర్మస్థాస్తే భక్తాః కేశవం ప్రతి" అని స్మృతి చెప్పుచున్నది. ఈ గీతయందుగూడ సాంఖ్యనిష్ఠ, యోగనిష్ఠ అని రెండే నిష్ఠలు చెప్పబడినవి. ఇపుడు వీ రిరువురికంటె భక్తులు లే రనినచో భక్తినిష్ఠ యనునది మూడవది కావలసివచ్చును. అట్లు కల్పించుటలో ప్రమాణమును గానము. కావున తమ తమ వర్ణాశ్రమధర్మముల నాచరించుటయే భక్తి. పూజ్యులయందు (పూజింపదగిన వారలయందు) అనురాగము, భక్తి యని అనరాదు. పూజ్యులకు ప్రీతిని కలుగజేయుటగూడ ధర్మమునందే యంతర్భావమును జెందును. ఇట్లే సగుణ, సాకార భగవ దుపాసనముగూడ కర్మలయందే చేరును. బ్రాహ్మణులకు విహితములయిన నాదు కర్మలలో దేవతార్చన యనునది యొకానొక కర్మ. కావున నిట్టి కర్మయోగముకంటె భక్తియోగ మనునది వేరుకాదు.

బాహ్య ప్రతిమాదులయందు జేసెడి దేవతార్చనము కర్మయనియు మానసికమగు భగవద్విగ్రహార్చనము భక్తియనియును జెప్పుట యుచితముగాదు. అదియును మానసిక్రియయే కావున కర్మమందే చేరును.

నే నిపుడు భగవంతునకు స్నానమును కల్పించుచున్నాను. పూర్వము దంతధావనమును గల్పించితిని. ఇకముందు వస్త్రమును గల్పింతును. అని కదా భక్తుడు బాహ్యమునందువలె మనస్సునం దనుసంధానము జేయును. ఇట్లు మానసికములగు వస్త్రాభరణాద్యుపకరణములచే సాధింపదగిన మానసికార్చనము కర్మయేలకాదు? కారక వ్యాపారమువలన సాధింపదగినదికదా కర్మ యనబడుచున్నది. కావున భక్తియోగము కర్మయోగముకంటె వేరుగాదని తేలినది. ఇట్లుండ నీరెండు యోగములలో (జ్ఞాన కర్మయోగములలో) నేది యుత్తమము? అని యర్జునుని ప్రశ్నకు దాత్పర్యము.

ఓయి! కర్మయోగముకంటె జ్ఞానయోగము గొప్పదని శ్రీకృష్ణు డింతకుమున్నే చెప్పియుండెను. అర్జును డద్దానిని నిశ్చయించుకొనియే యున్నాడు. కనుకనే యర్జునుడు తృతీయాధ్యాయమున "జ్యాయసీచే త్కర్మణస్తే మతాబుద్ధిర్జనార్దన" అని శ్రీకృష్ణుని ప్రశ్నించెను. అట్లే జ్ఞానయోగులకు సాక్షాన్మోక్షము ఫలమనియు, కర్మయోగులకు చిత్తశుద్ధి, జ్ఞానప్రాప్తి ద్వారమున మోక్షము ఫలమనియును నింతకుమున్నే చెప్పబడినది.

కావున జ్ఞానయోగము గొప్పదని చెప్పినచో జ్ఞానయోగులు గొప్పవారని చెప్పినట్లే - కాన, నయ్యది యర్జునునకు దెలిసిన విషయమయినందున నాయంశమునుగురించి యర్జును డడుగ బనిలేదు.

ఇక కర్మయోగులకంటె జ్ఞానయోగులు గొప్పవారని యర్జునునకు దెలిసినను భక్తులకంటె జ్ఞానులు గొప్పవారని తెలియదనినచో నదియును బొసగదు. కర్మయోగులకును భక్తులకును భేదములేదు. కాన నర్జునుని ప్రశ్న యెట్లు పొసగును? అనినచో వినుము. కర్మయోగము, భక్తియోగము యొక్కటే యనువిషయము పార్థు డెఱుంగడు. "జ్యాయసీచేత్" అను ప్రశ్నకు బూర్వము శ్రీకృష్ణుడు భక్తియోగమును జెప్పియుండలేదు. కావున సగుణబ్రహ్మోపాసనములేక ఫలాభిసంధిని విడచి యజ్ఞాదికర్మల నెవరాచరింతురో, అట్టి కర్ములకంటె జ్ఞానులు గొప్పవారగుగాక. ఎవరు సగుణ బ్రహ్మము నుపాసించుచు, కర్మయోగమునం దుందురో వారికంటె జ్ఞానులుత్తములా? కాదా? యను సంశయము పార్థునకు కలుగుట న్యాయము. కాన నర్జునుని ప్రశ్న యుపపన్నమగుచున్నది.

మరియు, సగుణబ్రహ్మోపాసనచేయువారే భక్తులుగాని, కర్మల నాచరించువారు భక్తులు గారని యనదగదు. "మత్కర్మకృత్" అను పూర్వాధ్యాయాంతిమ శ్లోకముచే, కర్మాచరణమునందే భక్తిమార్గ ముపసంహరింపబడినది.

"ఏవం సతతయుక్తా యే" అను నీ యధ్యాయము యొక్క మొదటశ్లోకము నందలి, "ఏవమ్" అనుపదము, గడచిన యధ్యాయముయొక్క చివర శ్లోకమగు "మత్కర్మకృత్" అను దానిచే జెప్పబడిన యర్థమునే పరామర్శించును.

ఈశ్వరభక్తుడుగానివాడు యీశ్వరునికొరకు గర్మను జేయడు. రాజు యందు భక్తిగల భృత్యుడే రాజకార్యమును నెరవేర్చును. అన్నికర్మలను విడచిన సన్యాసియగు జ్ఞాని, యేకర్మను జేయడు. కావున భక్తుడు కర్మయోగియే గాని, యితరుడు గాడు. ఈ విషయము దెలియక నీయధ్యాయమున నర్జునుడు ప్రశ్నించుచున్నాడు.

లేక కర్మయోగముకంటె జ్ఞానయోగము నుత్తమమని శ్రీకృష్ణుడు మొదటనే చెప్పియున్నను అర్జునుడు విశ్వరూపమును జూచుటచే మనసు చెదరి, యద్దానిని మరచి, మరల నిట్లడుగుచున్నా డనియును జెప్పవచ్చును.

ఓయికృష్ణా ? నీదు విశ్వరూపము నుపాసించుచు నీ కర్మల నాచరించెడి భక్తులును నిన్నే పొందుచున్నారు. ప్రత్యగభిన్నమగు శుద్ధబ్రహ్మము నుపాసించు వారును నిన్నే పొందుచున్నారు. వీ రిరువురకు ఫలమునందు భేదము తెలియ సాధ్యము గాకున్నది. కాన భక్త జ్ఞానులలో నెవరు యుత్తములో చెప్పుము ? అని యర్జునుని ప్రశ్నకు తాత్పర్యము.

కాన నెట్లయినను అర్జుని ప్రశ్న యుపపన్నమగునుగాని యనుపపన్నము గాదు.

ఓయి, భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడుమాత్రము "మత్కర్మకృత్" "య స్స మామేతి" (నన్ను గురించి కర్మలజేయువాడు నన్ను జొందును.) అని యెట్లు చెప్పెను ? కర్మలకు సాక్షాత్కైవల్యము ఫలము కాదుకదా ? నిజమే అచట కర్మల జేయువాడు జ్ఞానమును జొంది, పిదప భగవంతుని పొందుననియే భగవం తుని యభిప్రాయము. భగవంతుని యభిప్రాయమును దెలియకయే యర్జును డిట్లు ప్రశ్నించెను.

రామానుజ మతము :

విశ్వరూపోపాసకులు భక్తులు. ప్రత్యగాత్మోపాసకులు జ్ఞానులు. వీ రుభయు లకు తారతమ్యమును తెలిసికొనగోరి, యర్జునుడు ప్రశ్నించుచున్నాడు. అని యిచట రామానుజులు వ్యాఖ్యానించిరి.

ఈయది యనుచితము.

రామానుజులు చెప్పినిన ప్రత్యగాత్మ జీవుడా ? లేక, యీశ్వరుడా ? మొదటిపక్షమున జీవునికంటె ఈశ్వరుడు గొప్పవాడగుటచే జీవోపాసకునకంటె ఈశ్వరోపాసకుడు గొప్పవాడని సిద్ధించుచున్నందున నిచట ప్రశ్నకే యవకాశము

లేదు. రెండవపక్షమున రామానుజులకు స్వమతత్యాగము, పరమతప్రవేశము అను దోషము సంభవించును.

మఱియు, అన్యదేవతోపాసకులకు అన్యదేవతాప్రాప్తి యనునది విరుద్ధము. అక్షరబ్రహ్మము నుపాసించువారుగూడ నన్నే పొందుదురని శ్రీకృష్ణుడు జెప్పుటవలనచే జీవోపాసకులకు నీశ్వరత్వప్రాప్తి చెప్పినట్లగుచున్నది. 'తే ప్రాప్నువంతి మామేవ' అనుచోట 'ప్రాప్నువంతి మామ్' అనుపదమునకు మత్సమానాకారమయిన అసంసార్యాత్మను పొందుట యర్థమని చెప్పుటయు దగదు. ముఖ్యార్థమును విడచి యన్యార్థమును గ్రహించుట తగినంత కారణములేనిదే న్యాయము గాదు. లక్షణ నాశ్రయించుట యప్రమాణము. 'మామ్' అనుపదమునకు (మత్సమానాకారము) 'నాతోసమానమయినయాకారముగలవానిని'యను నర్థము శబ్దము యొక్క ముఖ్యవృత్తిచే లభించ నేరదు.

కావున బ్రహ్మప్రాప్తియను ఫలము వినబడుటచేతను, బ్రహ్మోపాసకులకే బ్రహ్మప్రాప్తి సంభవించుటవలనను అక్షరోపాసకులగు వీరు బ్రహ్మోపాసకులే యగుదురు. అట్టిబ్రహ్మము ప్రత్యగభిన్నమే యగుచున్నది. మరియు నీశ్వరునకు సోపాధికము, నిరుపాధికము అని రెండురూపములు గలవు. అందు సచ్చిదానంద లక్షణమయిన చైతన్యము నిరుపాధికరూపము. విశ్వరూపాదికము సోపాధికరూపము-అని యిట్లర్థమును జెప్పుట సర్వసంప్రతిపన్నము. ఇట్లుండ సోపాధికేశ్వరుని యుపాసించు వీరిరువురిలో నెవరు గొప్పవారు? అని తెలిసికొనగోరి యర్జును డడుగుట పొసగును. కాని మరి యితరవిధముగ బొసగ నేరదు. కావున నిచట అక్షరశబ్ద వాచ్యము బ్రహ్మయేకాని తద్భిన్నమయిన ప్రత్యగాత్మ కాదు.

అయితే ఇట్లర్జునుడు ప్రశ్నింపకున్నను సోపాధికేశ్వరోపాసకులకు సాక్షాన్మోక్షము లేదను విషయము సిద్ధించునుగదా, ఎందు కర్జునుడు ప్రశ్నించుట? అని యనరాదు. 'నిర్వైర స్సర్వభూతేషు య స్స మామేతి పాండవ' అను శ్లోకముచే శ్రీకృష్ణుడు సోపాధికోపాసకునకుగూడ సాక్షాన్మోక్షమును జెప్పియున్నందున నర్జును డడుగుట యుక్తము. అయితే యిట్లు విరుద్ధార్థమును భగవంతు డేల చెప్పెను? అనియును ప్రశ్నింపరాదు. కర్మానుష్ఠానపరుడు, నన్ను (తనను) జ్ఞాన ద్వారమున బొందునని శ్రీకృష్ణుని యాశయమని యింతకుముందే చెప్పబడినది.

ఇట్లైనచో, విశ్వరూపోపాసకులకు సాక్షాన్మోక్షము లేనపుడు అర్జును డడిగినతరువాత యయినను 'భక్తులకు సాక్షాన్మోక్షము లేదు, జ్ఞానులకే సాక్షాన్మోక్షము' అని శ్రీకృష్ణు డేల జెప్పలేదు? వినుము. భగవంతుడు వ్యక్తముగా నీమాట చెప్పలేదుకాని, వ్యంగ్యముగా నీవిషయమును జెప్పియే యున్నాడు. తన యందు మనసునుంచి శ్రద్ధతో దన నుపాసించువారలు యుక్తతములని చెప్పెను.

కాని తనను బొందుదురని చెప్పలేదు. అక్షరోపాసకులు 'తే ప్రాప్నువంతి మామేవ' అని తననే పొందుదురని చెప్పెను. కాని వీరు యుక్తతములని చెప్పలేదు. దీనిచే జ్ఞానులకు సాక్షాన్మోక్షమనియు, భక్తులకు జ్ఞానద్వారమున మోక్షమనియును భగవంతుని యభిప్రాయము స్పష్టపడుచునే యున్నది.

రామానుజభాష్యమును బట్టిచూడ నీశ్వరోపాసకులు యుక్తతములనియు, జీవోపాసకులు ఈశ్వరుని బొందుదురనియు, స్పష్టమగుచున్నది. ఈయది యత్యంత విరుద్ధము. కావున సగుణనిర్గుణ బ్రహ్మోపాసకులగు యోగిసాంఖ్యులలో నన్యతర ప్రాశస్త్యమును తెలుసుకొనగోరి "ఏవం సతతయుక్తా" అను శ్లోకముచే నర్జును డడుగుచున్నాడు.

ఇట్లు నిరంతరము నిత్యనైమిత్తిక కర్మలయందును, విశ్వరూపధ్యానాదుల యందును సమాహితచిత్తులై, సర్వాత్మభావముచే నీశ్వరునియే శరణుజొచ్చి, నీదు విశ్వరూపమును నెవరు ధ్యానించుచున్నారో, దార ధన పుత్రులయందు అభిలాషను వదలి, సర్వకర్మలను వీడి, సర్వవ్యాపియు సర్వభూతాంతరాత్మయు కర్మాధ్యక్షుడును సాక్షియు నగు నక్షరబ్రహ్మము నెవ రుపాసింతురో, వీరిరువు రిలో (అనగా విశ్వరూపోపాసక, అక్షరోపాసకులలో) నెవరు యోగవిత్తము లని యర్జునుని ప్రశ్న.

యోగమనగా కర్మయోగము, జ్ఞానయోగమున్ను- ఈ రెంటిని సేవించు వారు యోగవేత్తలు. అనగా యోగులు, జ్ఞానులు అని యర్థము. ఏ రిరువురిలో నుత్తములు యోగవిత్తము లనబడుదురు. ఇచట తమప్ప్రత్యయము విదధాతువుతో నన్వయించును. అయినను యోగశబ్దముతో నన్వయింపవలయును. దానివలన యోగులు, జ్ఞానులు- ఏ రిరువురిలో నుత్తమమైన యోగమును బొందినవారు యోగులా ? (కర్మలా) లేక జ్ఞానులా ? యను ఫలితార్థము లభించును.

లేక యోగమును నతిశయించి (బాగుగా) సేవించువారుగాన యోగవిత్తము లనబడుదురు. అనగా యోగముయొక్క పరాకాష్ఠను బొందినవా రని యర్థము. కర్మయోగ జ్ఞానయోగములు రెండును యోగములగుటచే నందు కర్మలకు యోగముయొక్క పరాకాష సిద్ధించునా ? యని పార్థుని ప్రశ్న. అనగా విశ్వరూపో పాసనము యోగమునకు పరాకాష్ఠయా ? లేక పరబ్రహ్మోపాసనము యోగము యొక్క పరాకాష్ఠయా ? అని ప్రశ్నకు తాత్పర్యము.

ఇచట "విదంతి" యను పదమునకు "భజంతి" యను వ్యాఖ్యానము అయుక్తమని యనరాదు. ధాతువుల కనేకార్థములు గలవు. కర్మయోగాదులను అనుష్ఠించిన ఫలము గలుగును గాని, వానిని దెలిసికొనినంతమాత్రమున ఫలము

కలుగదు. కావున నిచట జ్ఞానార్థకమైన విద ధాతువునకు 'సేవించుట' అనియే యర్థమును జెప్పవలయును.

అక్షరశబ్దార్థవిచారము:

"ఏకోదేవ స్సర్వభూతేషు గూఢః, సర్వవ్యాపీ, సర్వభూతాంతరాత్మా, కర్మాధ్యక్షః, సర్వభూతాధివాసః సాక్షీ, చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చ" అనుశ్రుతి యందు జెప్పబడిన విశేషణములు గలవా డక్షరుడు.

లేక అవ్యక్తస్వరూప విశేషణ విశిష్టుడుగూడ అక్షరు డనబడును. అక్షర బ్రహ్మము సర్వోపాధిశూన్యమగుటచే నవ్యక్తమగుచున్నది. లోకములో మనస్సు మొదలగు నింద్రియముల కేది గోచరమగునో యది వ్యక్తమనియు ఇంద్రియ గోచరముగానిది యవ్యక్తమనియును బ్రసిద్ధిగలదు. వ్యజిధాతువు సకర్మకము. ప్రకటించుట యని దీని యర్థము. ఈధాతువునకు కర్మయగు పదార్థము ప్రకటించుటకు యోగ్యమైనదియే యగును. ప్రకటింపయోగ్యముగానిదానిని ప్రకటన జేయుట సంభవించదు. ఇంద్రియగ్రాహ్యమైన వస్తువులే ప్రకటింప సాధ్యమగును గాని, యింద్రియగ్రాహ్యముగాని వస్తువు ప్రకటింప సాధ్యముగాదు. వ్యంగ్యమగు ఘటాదికము వ్యంజకములగు చక్షురాదులచే వ్యక్తము చేయబడుచున్నది. కావున వ్యజిధాతువు వ్యంగ్యకర్మకమగుటవలన అట్టి వ్యజిధాతువునకు కర్మ కానేరని యాత్మ యవ్యక్తుడే యగును. కాన యక్షరుడనగా నవ్యక్తుడని యర్థము. మనస్సు మొదలగు నింద్రియములకు గోచరుడు కానివాడని నిశ్చితార్థము. ౧

శ్లో. మయ్యావేశ్య మనో యే మాం నిత్యయుక్తా ఉపాసతే,
శ్రద్ధయా పరయోపేతా స్తే మే యుక్తతమా మతాః. ౨

అ. శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడు.

ఓయి యర్జునా! అక్షరోపాసకులగు సమ్యగ్జ్ఞానుల నట్లుండనిమ్ము. వారల గూర్చి చెప్పదగిన నంశమును నాపల జెప్పెదను. విశ్వరూపోపాసకుల విషయము ముందు జెప్పెద వినుము. ఎవరు మిక్కిలి శ్రద్ధగలిగి నాయందు మనస్సునుంచి నిరంతరము చిత్తైకాగ్రతతో నెల్లప్పుడు నన్ను సేవింతురో, వారు యుక్తతము లని (యోగానుష్ఠానపరులలో గొప్పవారని) నామతము. వీరు ఎల్లపుడు చిత్తము నాయందుంచి రాత్రింబవళ్ళు గడుపుచుందురు. అందువలన వారు యుక్తతము లని నేను జెప్పుచున్నాను.

ఈయది యభిప్రాయము. విశ్వరూపోపాసనలేని కేవల కర్మయోగులు యుక్తులు. విశ్వరూపోపాసకులగు కర్మయోగులు యుక్తతములు అని.

అక్షరబ్రహ్మోపాసకులగు జ్ఞానులకంటె విశ్వరూపోపాసకులగు కర్మ యోగులు ఉత్తములుగాన జ్ఞానులకంటె భక్తులు యుక్తతములని యనదగదు.

ఇచట నా విషయ మప్రస్తుతము. కర్మ జ్ఞానయోగముల రెంటిలో జ్ఞానయోగము గొప్పదని యింతకుమున్న నేకమారులు చెప్పబడినది. జ్ఞానయోగము మోక్షమునకు సన్నిహితము "తే ప్రాప్నువంతి మామేవ" అని యిచట గూడ నీయది చెప్పబడుచునే యున్నది.

ఓయి! సగుణోపాసక, నిర్గుణోపాసకులలో నెవరు గొప్పవారని యర్జును డడుగగా దానికి జవాబు శ్రీకృష్ణుడు కర్మయోగులు సగుణోపాసకులలో సగుణోపాసకులు గొప్పవారని జెప్పుట విరుద్ధముగదా! కాదు. ఇచట సగుణోపాసకులు యుక్తములా? లేక నిర్గుణోపాసకులా? అని పార్థునిప్రశ్న. అందు సగుణోపాసకులే యుక్తములని శ్రీకృష్ణుని జవాబు. ఈయది ప్రశ్న కనుకూలము గాని ప్రతికూలముగాదు.

అయితే నిర్గుణోపాసకులు సగుణోపాసకులకంటె తక్కువవారా? (యుక్తులా) అని ప్రశ్నరాగా నందుకు సమాధానము 'తే ప్రాప్నువంతి మామేవ' అను శ్లోకముచే శ్రీకృష్ణుడే చెప్పుచున్నాడు. నిర్గుణోపాసకులు యుక్తులుగారు. యుక్తతములును గారు. వారు కేవలము నేనే. జ్ఞానులు నాస్వరూపులే. యని శ్రీకృష్ణుని యాశయము.

ఓయీ! జ్ఞానులు భగవద్రూపు లగుచో (అనగా భగవంతున కాత్మభూతులగుచో) వారలలో నెవరు మిక్కిలి యోగవేత్తలు? అనుప్రశ్న కుదరదు గదా! అనినచో నిజమే. ఆ ప్రశ్నకును తాత్పర్య మిదియే యని గ్రహించవలయును. ఇచట వారలలో నెవరు యుక్తతము లను ప్రశ్నవలన నెవరు యుక్తులను మరియొకప్రశ్న తోచును. దాని నిచట చెప్పలేదు. అట్టి ప్రశ్నాంతరము నను సంధానముచేసికొన్నను బాధలేదు. జ్ఞానులలో నెవరును యుక్తులు కారు. భక్తులు యుక్తతములే యగుదురు. జ్ఞాని నేనే కేవల కర్మానుష్ఠానపరులే యుక్తులు. అని సమాధానము గల్పించవచ్చును.

ఓయీ! రెండువిధములైన యోగులలో నెవ రుత్తములు? అని ప్రశ్నార్థమును నింతకుమున్న వర్ణించి యిపుడు సమాధానమును నన్యథా ప్రతిపాదించితేమి? అనినచో నట్లు గాదు. వినుము. 'తే ప్రాప్నువంతి మామేవ' అని చెప్పుటచే జ్ఞానులే యుత్తములని శ్రీకృష్ణుని జవాబు స్పష్టమగుచున్నది. అట్లైనచో 'తే మే యుక్తతమాః మతాః' అని చెప్పుటచే భక్తులే యుత్తములని సాక్షాచ్ఛ్రీకృష్ణుడు జెప్పిన ట్లేల కాకూడదు? కాదు. 'యుక్తతమాః' అనుపదమునకు నుత్తములను నర్థము లభించదు. యోగవిత్తములు, యుక్తతములు, అను నీరెండు పదములకు నర్థభేదములేదని చెప్పదగదు. వక్తయొక్క తాత్పర్యము ననుసరించి శబ్దముల కర్థభేదము సంభవింపవచ్చును.

అది యెట్లన:- సగుణోపాసకులు, అక్షరబ్రహ్మోపాసకులు వీరిలో నెవరుత్తము లను తాత్పర్యముతో నర్జును డెవరు యోగవిత్తము లని ప్రశ్నించెను. ఉత్తములే యోగవిత్తము లగుదురని పార్థునియాశయము. భగవంతుడు పార్థుని యాశయము దెలిసికొనియు వారలలో నెవరు యుక్తతములను యథా శ్రుతార్థమును గ్రహించి, భక్తులే యుక్తతములని బదులు చెప్పెను. ఇట్టి శ్రీకృష్ణుని సమాధానవాక్యముచే పార్థునకు తన వివక్షానుసారమున 'భక్తులే యుత్తము' లని శ్రీకృష్ణుడు జవాబు చెప్పెనని నమ్మిక కలుగవచ్చును. అట్టినమ్మికను నిరాకరించుటకొరకే ముందు శ్రీకృష్ణుడు 'జ్ఞానులు నన్నే పొందుదురు, నేనే జ్ఞాని స్వరూపుడను, కాన జ్ఞాని యుక్తుడుగాడు, యుక్తతముడును గాడు. నాదురూపుడే యగుచున్నాడు.' అని చెప్పబోవుచున్నాడు.

కాన నర్జును డడుగదలచిన ప్రశ్నకు జవాబు వచ్చిన ట్లగును. పార్థుని హృదయమునందు భక్తులు, జ్ఞానులు– వీ రిరువురిలో ఎవరు ఉత్తము లను నభిప్రాయము కలదు. పార్థుని ప్రశ్నవాక్యసామర్థ్యమువలన ఎవరు యుక్తతములను మరియొకప్రశ్న కూడ స్ఫురించుచున్నది. ఈరెంటికిని శ్రీకృష్ణుడు సమాధానమును జెప్పెనని గ్రహింపవలయును.

ఇందు నిజ మేమన? "తేషాం కే యోగవిత్తమాః" అనుపదమునకు వారలలో నెవరు యోగవిత్తములు? అనునదియే నిజమైన అర్థము. భక్త జ్ఞాను లిరువురిలో నెవరు యుక్తతము లని ప్రశ్నార్థము. యుక్తతములను (శ్రేష్ఠమయిన యోగులను) తెలిసికొనినచో పరిశేషన్యాయముచే యుక్తులు తెలియబడుదురు. కాన నర్జునుడు వేరుగ నడుగలేదు.

"మే ముభయులము రామలక్ష్మణులము." అని చెప్పినపిదప యిందు రాము డెవరని యడిగి తెలిసికొనగా లక్ష్మణుని వేరుగ బ్రశ్నింప బనిలేదు. అందువలన భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడును పార్థుని ప్రశ్న కనుకూలముగనే 'భక్తులు యుక్తతము' లని బదులు చెప్పెను. శ్రీకృష్ణుని సమాధానమున 'జ్ఞానులు యుక్తులని తేలగా' 'తే ప్రాప్నువంతి మామేవ' అనుశ్లోకముచే శ్రీకృష్ణుడు 'జ్ఞానులు యుక్తులుగారనియు, యుక్తతములును గారనియు, వారు తనరూపులే యనియు' జెప్పెను. దీనిని వినకపూర్వము అర్జునునకు, జ్ఞానులు యుక్తులను నభిప్రాయముండెడిది. 'తే ప్రాప్నువంతి మామేవ' అను శ్రీకృష్ణవచనమును వినినతోడనే అయ్యది నిర్మూలమయినది. పైగా జ్ఞానులు భగవద్రూపులగుటవలన జ్ఞానులకంటె తక్కువవారనియును విశ్వాసము కలిగినది.

కావున, కేవల కర్మయోగులు యుక్తులనియు, భక్తియోగసహితకర్మయోగులు యుక్తతములనియు, జ్ఞానులు భగవత్స్వరూపు లనియును దేలినది.

ఇందు భక్తులు యుక్తతములని చెప్పినంతమాత్రమున, జ్ఞానులకంటె భక్తుల కుత్తమత్వము సిద్ధింపదు. అట్లనుకొనుట భ్రమమాత్రము. జ్ఞానము మోక్షమునకు సాక్షాత్సాధనము. భక్తి జ్ఞానద్వారమున పరంపరామోక్ష సాధనము. భక్తియోగము కర్మయోగములో జేరును. కర్మయోగము జ్ఞానయోగముకంటె తక్కువదని యనేకపర్యాయములు భగవంతుడు వివరించియుండెను.

కాన, జ్ఞానులకంటె భక్తు లుత్తములనియు, భక్తులు శీఘ్రముగా మోక్షము నొందుదు రనియును చెప్పు రామానుజవ్యాఖ్యాన మాదరింపదగినది కాదు. 'బ్రహ్మవి ద్బ్రహ్మైవ భవతి' 'తస్య తావదేవ చిరం యావ న్నవిమోక్ష్యే' ఇత్యాది శ్రుతులు జ్ఞానులే శీఘ్రముగా మోక్షము నొందుదురని సిద్ధాంతపరచుచున్నవి.

కాన భక్తులు యుక్తతములనియు జ్ఞానులు సాక్షా దాత్మరూపులనియును భగవంతుని యభిప్రాయము. కావున జ్ఞానులే యుత్తములు. 2.

శ్లో. యే త్వక్షర మనిర్దేశ్యం అవ్యక్తం పర్యుపాసతే
సర్వత్రగ మచింత్యంచ కూటస్థ మచలం ధ్రువమ్. 3.

అ. ఇంద్రియసముదాయమును నిగ్రహించుకొని సర్వప్రాణులయందు సమబుద్ధిగల్గి సర్వభూతములహితమును కోరుచు శబ్దములచే నిర్వచింప నలవి కానట్టియు ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములకు గోచరుడుగానట్టియు సర్వవ్యాపకుడై నట్టియు మనస్సుచే నూహింపశక్యము గానట్టియు కూటస్థుడగు అక్షరబ్రహ్మను నుపాసించువారు నన్నే పొందుదురు. అని పై శ్లోకమునకును నీ శ్లోకమునకును కలిపి యన్వయమును చేయవలయును.

బ్రహ్మము అనుభవైకవేద్యముగాని ప్రత్యక్షాది ప్రమాణవిషయము గాదు. శబ్దగోచరమును గాదు. అంతమాత్రమున బ్రహ్మకు వ్యవహార మెట్లు సిద్ధించినది? శాస్త్రసంప్రదాయ మెట్లు ప్రవర్తించినది? బ్రహ్మమునందు శాస్త్రము ప్రమాణమని చెప్పెడి శాస్త్రయోనిత్వాధికరణము నెట్లు పొసగును? శ్రీమద్భాగవతమునందలి శ్రుతిగీత లెట్లు ఉపపన్నములగును? అని ప్రశ్నింపరాదు. సుఖదుఃఖాదులవలె బ్రహ్మ యనుభవైకవేద్యము. నాసుఖ మిట్టిది, నాదుఃఖ మిట్టిదని యెవ్వడు చెప్పనోపడు. అట్లే బ్రహ్మ మిట్టిదని నిర్వచించుట సాధ్యముకాదు. 'బ్రహ్మ'ది శబ్దములు గూడ బ్రహ్మను అభిధావృత్తిచే బోధింపనేరవు. కనుకనే బ్రహ్మ శబ్దముల కగోచరు డగుచున్నాడు.

వస్తుతః అద్వితీయమగు బ్రహ్మమునందు శబ్దాదులే లేకపోవుచుండ శబ్దగోచరత్వ మెట్లుండును? వ్యవహారము మాయవలన సంభవించవచ్చును.

మాయశబ్దాగోచరమగు బ్రహ్మయందు శబ్దాదులను గల్పించి వానికి తద్గోచరత్వ మును గూడ గల్పించును.

ఇచట అక్షరబ్రహ్మము నుపాసించుట యన శాస్త్రోక్తవిధముచే 'అహం బ్రహ్మాస్మి' నేనే బ్రహ్మను అను నాకారముతో బ్రహ్మను సాక్షాత్కారము చేసికొనుచు, తైలధారవలె నెడతెరపిలేని సమానాకారమైన మనోవృత్తులయొక్క ప్రవాహముచే జాలకాలము మనస్సును నిలుపుటయని యర్థము. ఉపాసించదగిన యాత్మయొక్క సమీపమునందు మనసు సుషుప్తిదశలోగూడ నుండును. కాని యపుడు మనసు సద్రూపబ్రహ్మయందు లయించుటవలన దానికి (మనస్సునకు) ప్రత్యయప్రవాహములేదు. ఇక జాగ్రదనస్థలో 'నేనే బ్రహ్మను'అను వాగ్రూపమైన ప్రత్యయప్రవాహమున్నను విషయాంతరములయందు లగ్నమైన మనస్సు బ్రహ్మకు దూరమునం దుండుటచే నయ్యది యుపాసన యనబడదు. నిర్వికల్పక సమాధియందు మనస్సు బ్రహ్మసమీపమున నున్నను, ప్రత్యయప్రవాహము లేనందున నిర్వికల్పకసమాధియు నుపాసనారూపము గాదు. కనుక నుపాసనాశబ్దము నకు పైన నిర్వచించిన యర్థమే స్వరసమని గ్రహింపవలయును.

ఇచట అక్షరబ్రహ్మమునకు కూటస్థమను విశేషణ ముత్తరార్థమున గన్పట్టుచున్నది. దానియర్థ మించుకంత విచారించుట యవసరము. లోకములో పైకి గుణములు గనబడుచు, లోపల దోషములుగల ఐంద్రజాలాదికము మొదలగు మిథ్యావస్తువు, కూట మనబడుచున్నది. అట్లే పైకి రజతమువలె గనబడుచు, నిజముగా రజతముకాని రంగాదికము (తగరము మున్నగునది) కూటరజత మన బడుచున్నది. అట్లే పైకి యథార్థవాక్యములవలె గన్పించుచు, (నిజమైన మాటల వలె) నిజముగ, నిజమైన మాటలుగాని సాక్ష్యముకూడ కూటసాక్ష్య మనబడు చున్నది. అట్లే ప్రకృతమునగూడ సంసారబీజములగు మాయా, అవిద్యాదుల యందు పైకి సత్యత్వప్రియత్వాది గుణములు కనిపించుచు, లోపల దుఃఖత్వానృతత్వాది దోషములుండుటచే, మాయావిద్యాదులు కూటము లనబడుచున్నవి.

అజ్ఞానము తన కార్యములతోగూడ అనృతము, జడము, దుఃఖాత్మకమైనను సచ్చిదానందమువలె తోచుచు, అట్లు వ్యవహరింపబడుచున్నది. కనుక అజ్ఞానము కూటవస్తు వని సిద్ధించుచున్నది. మిథ్యాభూతమగు కూటరూపకము అర్థక్రియా కారి యైనట్లు అజ్ఞానము, దానివలనబుట్టిన ప్రపంచము – ఈ రెండును అనృతము లైనను, అర్థక్రియాకారులగుట (కొంతపనిని నెరవేర్చుట) యుక్త మగుచున్నది. కావున సత్యముగా దోచుచు, నిజముగా నసత్యమగు నజ్ఞానము కూటమే యగును.

ఓయీ! అజ్ఞానమను నొకవస్తువు ఉన్నదా? లేదా? ఇందు మొదటి పక్షమున అద్వైతమునకు భంగము కలుగును. రెండవపక్షమున అజ్ఞానమే లేనిచో

దేనికి కూటత్వమును మీరుచెప్పెదరు ? వినుము. బ్రహ్మయందు కల్పితమగుటచే ప్రపంచవిశిష్టమగు నీయజ్ఞానము బ్రహ్మరూపముతో నున్నది. ఆరోపితములగు వస్తువులు అధిష్ఠానరూపముతో నుండుట సహజము. త్రాటియందు కల్పింపబడిన సర్పము త్రాటిరూపముతో నుండునుగాని, సర్పరూపముతో నుండుటలేదు. కాన నిజము విచారించినచో నజ్ఞానపదవాచ్యమగు వస్తువు బ్రహ్మమేకాని వేరుకాదు. ఆ బ్రహ్మము ఏకమైనందున అద్వైతహాని లేదు. సచ్చిదానందబ్రహ్మమే అనృత, జడ, దుఃఖ రూపమైన అజ్ఞానస్వరూపముతో గ్రహింపబడుచు కూట మనబడు చున్నాడు. కాన కల్పితమైన అజ్ఞానశబ్దవాచ్యమగు వస్తువు కలదనుటలో బాధ లేదు.

మిథ్యారజతము యథార్థరజతము అనినట్లు కూటాజ్ఞానము, సత్యాజ్ఞానము అని రెండజ్ఞానములు లేకున్నను కూటబ్రహ్మ, సత్యబ్రహ్మ అని యిద్దరు బ్రహ్మ లుండుట పొసగును. కూటబ్రహ్మయను వ్యవహారము శాస్త్రమునం దెచ్చ టను కనుపించుట లేదుగదా ! అని యనరాదు. కార్యబ్రహ్మ యనుశబ్దమే కూట బ్రహ్మయనుశబ్దమునకు పర్యాయ మగుచున్నది. అనగా బ్రహ్మయందు కల్పిత మైన అజ్ఞానము కార్యబ్రహ్మగా వ్యవహరింపబడుచున్న దని భావము.

అజ్ఞానమునందు ప్రతిఫలించిన చిదాభాసుడగు నీశ్వరుడు కార్యబ్రహ్మ యగునుగాని కేవల మజ్ఞానము కార్యబ్రహ్మ మనిపించుకొనదుగదా! అని యన రాదు. ఆ చిదాభాసముగూడ మిథ్యయగుటచే కూటమే యగుచున్నది అజ్ఞానము నందు ప్రతిఫలించిన చిదాభాసము ఈశ్వరు డెట్లో, చిదాభాసతోగూడిన యజ్ఞా నముకూడ నట్లే యీశ్వరు డగును. కావున కార్యబ్రహ్మయే కూటబ్రహ్మ. కార్య మంతయు మిథ్యయగుటచే కూటము. అట్టి కూటబ్రహ్మయే యజ్ఞానము. దాని పరిణామమే ప్రపంచము, కాన ప్రపంచముగూడ అజ్ఞానమే.

ఓయీ ! కార్యబ్రహ్మ, కారణబ్రహ్మ అని యిద్దరు బ్రహ్మ లుండుట యప్రసిద్ధముగదా ! 'ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ' అనికదా శ్రుతి చెప్పుచున్నది. అనినచో నట్లు కాదు. వినుము. ఇద్దరు బ్రహ్మలు కలరు. 'బాఢం ద్వే బ్రహ్మణీ' (అవును యిద్దరుబ్రహ్మలు) అని భాష్యకర్తలే చెప్పిరి. 'ఏతద్వై సత్యకామ, యత్పరంచ అపరంచ' అని శ్రుతికూడ పరాపరబ్రహ్మ లిద్దరు కలరని చెప్పు చున్నది. కనుకనే శాస్త్రమునం దచ్చటచ్చట అపరబ్రహ్మకంటె వేరని నిర్ణయించు టకు 'పరబ్రహ్మ' అని బ్రహ్మపదమునకు పరపదము విశేషణము చేయబడు చున్నది. బ్రహ్మ మొక్కటే యైనచో నాతనికి పరబ్రహ్మయని పరపదవిశేషణ మెందులకు ? కాన కూటరూపక సత్యరూపకములవలె కూటబ్రహ్మ, సత్యబ్రహ్మ లిద్దరు గలరు. అందు కనిపించునట్టి అజ్ఞానము, తజ్జన్యమగు ప్రపంచము- ఇది

యంతయు కూటబ్రహ్మము. సత్యబ్రహ్మ యన దృగాత్మ (జ్ఞానస్వరూపుడు) అని భేదము.

కాన కూటశబ్దవాచ్యమగు అజ్ఞానమునందు సాక్షిస్వరూపముతో నుండుటచే బ్రహ్మ కూటస్థు డనబడుచున్నాడు. చీకటియందు వెలుతు రుండుట యెట్లు పొసగదో, యట్లే యజ్ఞానమునందుగూడ సాక్షిరూపముతో నైనను జ్ఞానస్వరూపుడగు బ్రహ్మ ముండుట పొసగదుగదా! యని యనరాదు. చైతన్యరూపమగు జ్ఞానము అజ్ఞానమునకు విరోధికాదు. అజ్ఞానమునందు చైతన్యరూపమగు బ్రహ్మము లేనిచో బ్రహ్మకు సర్వాంతరాత్మత్వము సిద్ధింపదు. కావున అంతట సచ్చిదానందరూపముతో వ్యాపించియున్న బ్రహ్మము అజ్ఞానమునందుగూడ నుండియే యున్నాడు.

కూటశబ్దమున కర్థాంతరము

లేక, కూటమనగా రాశి. దానివలెనుండువాడుగాన కూటస్థుడు. లోకములో ధాన్యాదులయొక్క రాశి తనకు కావలసినంత ప్రదేశమును వ్యాపించి యెల్లపుడు ఎట్లుండునో అట్లే మహత్పదార్థముకంటె మహత్పదార్థమగు పరమేశ్వరుడు గూడ సర్వప్రపంచమును వ్యాపించి యెల్లపుడు ఉంటున్నాడు. రాశివలె నున్నందుననే కూటస్థబ్రహ్మమునకు అచలము అనుపదము సార్థకమగుచున్నది. మాయకు నధిష్ఠానమగుటవలన గూడ కూటస్థునకు చలనరాహిత్యము సంభవించవచ్చును. ఏలనన ? మాయ అంతట యున్నది. దాని కధిష్ఠానమగు బ్రహ్మముకూడ నంతట యుండును. అంతట యున్న బ్రహ్మమునకు చలన మెట్లు కలుగును ? అపరిపూర్ణ పదార్థము చలించునుగాని పరిపూర్ణవస్తువు చలింపనేరదుగదా! ఈతడు పరిపూర్ణుడుగనుకనే నిత్యు డగుచున్నాడు. లోకములో నొకదేశమునుండి మరియొక ప్రదేశమునకు వెడలిన వస్తువు నశించినదని యనబడుచున్నది. మానవలోకము నుండి స్వర్గాదిలోకముల కేగిన దేవదత్తాదులు నశించిరని లోకవ్యవహారము ఇట్లుండ అంతట నిండియున్న పరమేశ్వరుడు దేశాంతరగతుడుకాడు గాన నీతనికి నశించె నను వ్యవహారము లేదు. కనుకనే యీ శ్లోకమునందలి 'ధృవం' అను పదము పొసగుచున్నది.

రామానుజమతము :

వీరిమతమున 'అక్షర' మన ప్రత్యగాత్మ స్వరూపమని యర్థము. 'అనిర్దేశ్య' మన దేహాదులకంటె వేరుగ దేవాదిశబ్దములచే నిర్దేశించతగనివాడు. 'సర్వత్రగం' అనగ దేవతాదిశరీరములయం దుండువాడు. 'కూటస్థమ్' అనగా సర్వసాధారణమైనవాడు. 'అచలమ్' అనగా చ్యుతిలేని (జారిపోని) యాకారముగలవాడు. అనియిట్లు ఈ యీ పదముల కర్థనిర్వచనము రామానుజులు తమభాష్యమున జూపిరి.

ఈయది యనుచితము. దేవాదిశబ్దములచే చెప్పనలవికానందున అక్షర మనిర్దేశ్యమగుచో బ్రహ్మానందాదిశబ్దములచే జెప్పనలవికానందున దేహముమాత్ర మనిర్దేశ్య మేల కాగూడదు? 'యత్తదద్రేశ్యమ్, అగ్రాహ్యమ్' 'యతో వాచో నివర్తంతే' ఇత్యాది శ్రుతులు ఆత్మయే అనిర్దేశ్యుడని చెప్పుచున్నవి. దేహ మనిర్దేశ్యమని చెప్పుటలేదు. కనుక శ్రుతివిరుద్ధార్థము సంభవించును. మరియు రామానుజమతమున ఆత్మలు అణురూపులు. అణురూపులగు ఆత్మలకు దేవాద్యనేక శరీరములయం దునికి సంభవింపదు. ఒక్కొకయాత్మ ఒక్కొకశరీరమునం దంతట యుండుటచే సర్వదేహస్థుడని వారు చెప్పినను అట్టి యాత్మ ఒక్కశరీరమునం దంతట యుండుటవలన నొకచోటనే యున్నవా డగునుగాని యంతట యున్నవాడు (సర్వత్రగః) గానేరడు. సర్వశబ్దము దేవాదిదేహపరముగా సంకోచపరచుట యుక్తముగాదు. సర్వశబ్దమునందు పాషాణాదిసర్వపదార్థములను జేర్చుటయే యుక్త మము. అపుడు అచేతనములైన పాషాణాదులయందు అక్షరుడగు ప్రత్యగాత్మ లేనందున అక్షరునకు అంతటయుండుట యనునది (సర్వత్రగత్వము) పొసగ నేరదు.

ఇక ఒకే యాత్మ కాలభేదముచే దేవాదిశరీరములను స్వీకరించుచున్నందు వలన దేవాదిశరీరములం దంతట యుండుట పొసగునన్నచో నదియును పొసగదు. వారివ్యాఖ్యానమున (సర్వత్రగం దేవాది దేహేషు వర్తమానం) అని వ్రాసిరి. కాని కాలభేదమును జూపలేదు. వర్తమానకాలమునం దొకశరీరమునందున్న ప్రత్యగాత్మ శరీరాంతరములయం దుండుట సంభవించదు. కాయవ్యూహవిద్యచే నయ్యది సంభవించునన్న నట్టివిద్య మాయామయమగుటచే నిచట యుదాహర ణము గాదు.

అట్లే కూటస్థపదమునకు సర్వసాధారణు డను నర్థముగూడ ఉచితముగాదు. సర్వసాధారణత్వము కూటస్థశబ్దార్థమగుచో పృథివ్యాది పదార్థములుగూడ సర్వ సాధారణములుగాన కూటస్థశబ్దార్థము లగును. అవియును పశు, పక్షి, మనుష్యాది సర్వప్రాణులకు సాధారణము లగుచున్నవి. నీరు త్రాగుట కందరకు సాధారణ మైనది. పృథివి నివసించుట కందరకు సమానము. గాలి పీల్చుకొనుటకు, గగ నము అవకాశ మిచ్చుటకు, అగ్ని శీతబాధను పోగొట్టుటకును అందరకు సమా నము లగుచున్నవి. మరియు శరీరము ఆత్మ లందరకు భోగాయతనమగుచు, సర్వ సాధారణమైనందువలన దేహముగూడ కూటస్థశబ్దార్థము కావలసివచ్చును.

ఇక సర్వసాధారణత్వ మనగా వారిమతమున ఆయాదేవాదుల యసాధార ణాకారముతో సంబంధించియుండుట అని యన్నచో ఇట్టిసాధారణత్వము జలాదుల యందుగూడ కలదు. జలాదులును దేవాదులయొక్క యసాధారణాకారముతో సంబంధించియే యున్నవి. ఇక జలాదులయందు రసత్వ, గంధత్వ, రూపత్వాదులు

అసాధారణాకారములు గలవుగాని, సాధారణాకారము లేదన్నచో జీవునియందు కూడ చేతనత్వాదులు అసాధారణాకారములు కలవు. నిరాకారమునకే సర్వ సాధారణత్వ మని యంగీకరించినను, వాయ్వాకాశములుగూడ నిరాకారములై నందున సర్వసాధారణములగుచు, కూటస్థశబ్దవాచ్యములు గావలసివచ్చును. ఇట్లే మనస్సునకు ఇంద్రియాదులకుగూడ నిరాకారములై నందువలన కూటస్థశబ్దవాచ్య త్వము ప్రసక్తించును. కనుక నిట్లు కూటస్థశబ్దమునకు ముఖ్యార్థమును విడిచి, లాక్షణికార్థము నంగీకరించుట అయుక్తము, అప్రమాణము నగును.

ఇట్లే అచలమను పదమునకు అప్రచ్యుతాకారమను అర్థవర్ణనముగూడ యుక్తముగాదు. అనగా చలించని యాకారముకలవాఁడు. అనగా నాకారమునుండి చలించనివాడు అని తాత్పర్యము. ఈయర్థమునందు ఆకారమునకు అపాదాన త్వము ప్రాప్తించుచున్నది. ఈయది స్వకపోలకల్పిత మగును. చలించనిది(నచలతి) అచలము అని అపాదానములేకుండగనే అచలపదనిర్వచనము సిద్ధించు చున్నది. కావున అపాదానకల్పనము స్వకపోలకల్పిత మగును. ఇట్టితరి ఘటము కూడ మృత్స్వరూపమునుండి చలించుటలేదుగాన నచల మేల కాగూడదు?

ఇక అద్వైతమతమునజీవునకు శరీరమునుండి వెడలిపోవునపుడు ఉత్క్రాంతి (లేచిపోవుట) అంగీకరించినందున అద్వైతమతమునమాత్రము జీవు డచలు డె ట్లగును ? అని ప్రశ్నింపరాదు. సర్వవ్యాపకుడు, అచలుడు నగు ఆత్మకుగూడ బుద్ధితాదాత్మ్యాధ్యాసచే నుత్క్రాంత్యాదులు(చలనాదులు)సంభవించవచ్చును. 'ధ్యాయతీవ లేలాయతీవ' అనుశ్రుతిని బట్టి బుద్ధి చలించుచుండగా ఆత్మ చలించు వాడుగ నుండుననియు, బుద్ధి (అంతఃకరణము) శరీరమునుండి లేచిపోవుచుండగ ఆత్మ లేచిపోవువాడువలె నుండుననియు స్పష్టమగుచున్నది. అందువలన అద్వైత మతమున స్వతస్సిద్ధముగ చలనరహితుడగు ఆత్మకు అచలత్వము (చలనము లేకుండుట) యుక్తమగును. కావున పై పదములకు రామానుజులు చూపిన నిర్వచన మంగీకరింపదగదు. ॥3॥

శ్లో. సన్నియమ్యేన్ద్రియగ్రామం సర్వత్ర సమబుద్ధయః
తే ప్రాప్నువంతి మామేవ సర్వభూతహితే రతాః ॥4॥

అ॥ ఇష్టవస్తువు ప్రాప్తించినపుడు హర్షము, అనిష్టవస్తువు ప్రాప్తించినపుడు ఉద్వేగము లేక నెల్లపు డేకరూపమగు బుద్ధితోనుండి యింద్రియనిగ్రహము గలవారై సకలభూతములకు హితమును జేకూర్చువారు (లేక సర్వభూతహితు డగు ఆత్మయందు దాసక్తికలవారు) పరమాత్మయగు నన్నే పొందుదురు. ఇతరుని పొందరు. లేక, వారు నన్ను బొందియే తీరెదరు; అనికాని, 'సర్వం వాక్యం సావధారణమ్' అను న్యాయమునుబట్టి వారే నన్ను పొందియే తీరుదురు కాని అని

యన్వయించుకొనవచ్చును. ఇంతియేకాని కర్మయోగులుగాని, భక్తులుగాని పరమాత్మను సాక్షాత్తుగా పొందలేరు.

ఓయి, ఇట్టిది పొందనివానిని పొందుటయా? లేక నిత్యముగా పొంది యున్నవానిని పొందుటయా? మొదటిపక్ష మవలంబించినచో పరమాత్మ కార్య రూపుడు, అనిత్యుడు కావలసివచ్చును. సర్వవ్యాపకుడు గాకపోవును. అన్నిటితో నెల్లపుడు సంబంధించినవస్తువు సర్వవ్యాపి యనబడుచున్నది. ఇక నిత్యము ప్రాప్తమయియున్నవానిని యిపుడు తిరిగిపొందుట సంభవించనందున రెండవ పక్షము పొసగదు, అనినచో నిజమే, కనుకనే 'వారు నేనే' అనియే చెప్పవలెగాని, 'వారు నన్ను బొందుదురు' అని ముందుగా జెప్పతగదు. కనుకనే శ్రీకృష్ణుడు వెనుక 'జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్' అని చెప్పియుండెను. అయితే యిపుడు మాత్ర మట్లేల జెప్పలేదు? అనినచో వినుము. మెడలోనున్న కంఠాభరణమును మరచినవానికి మెడలోనున్నటుల జ్ఞాపకముచేయగా వానికి నది పొందిన ట్లగ పడును. అట్లే నిత్యాప్తుడయిన ఆత్మ యజ్ఞానమువలన పొందబడనివాడువలె దోచెను. జ్ఞానమువలన అజ్ఞానము నశించగా, పొందబడినవాడువలె నుండును. అందువలన శ్రీకృష్ణుడు 'తే ప్రాప్నువంతి' వారు పొందుదురు అని చెప్పెను.

అయితే, వారలలో నెవరు యోగవిత్తములు? అని యర్జును డడిగిన ప్రశ్నకు భగవంతుడు చెప్పిన యీసమాధాన మేమి యుచితము? ఇంతకుమున్న భక్తులు యుక్తతములని చెప్పియున్నందున నిపుడు జ్ఞానులు యుక్తులనికదా చెప్ప వలెను? కాదు, భగవత్స్వరూపులై నిర్విశేషచిన్మాత్రమునందు అహమ్ అను నాత్మబుద్ధితో నొప్పు విద్వాంసులు యుక్తతములనికాని, యుక్తులనికాని చెప్ప తగదు. అక్షరోపాసకులు కర్మయోగులవలె యుక్తులు కారు. విశ్వరూపోపాసకుల వలె యుక్తతములును గారు. మరేమనిన వారు సాక్షాద్భగవద్రూపులే యగు దురు. కావున భగవంతుని సమాధానము ప్రశ్నానుకూలమే యగునుకాని, ప్రశ్నకు ప్రతికూలము కానేరదు. ॥౪॥

శ్లో. క్లేశోఽధికతర స్తేషా మవ్యక్తాసక్త చేతసామ్,
అవ్యక్తాహి గతి ర్దుఃఖం దేహవద్భి రవాప్యతే ॥౫॥

అ॥ అక్షరాత్మోపాసకులకు ప్రయాస అధికము, వా రతికష్టముచే నక్ష రాత్మను బొందుదురు. భక్తులకు క్లేశ మధికమనియు, జ్ఞానులకు దేహాభిమాన పరి త్యాగము అవసరమైనందున అట్టిది దుర్లభమగుటచే వీరిప్రయాస అధికతరమని యును భేదము గ్రహింపవలయును. దీనివలన భక్తులకు దేహాభిమాన ముండునని తెలుచున్నది. మానవుల కనాదికాలమునుండియు దేహాభిమానము కలదు. దానిని విడుచుట కష్టము. దేహాభిమానమును వీడనిదే పరమాత్మయం దాత్మబుద్ధి కలు

గదు. కావున అతిప్రయాసపడి నిర్గుణోపాసకులు దేహాభిమానమును విడువవలెను. భక్తులు విశ్వరూపదేహమునందు ఈశ్వరబుద్ధిని, మనుష్యాది దేహమునందు జీవబుద్ధిని యుంచెదరు. కాన వారికి (భక్తులకు) దేహాభిమానమును వదలవలె నను ప్రయాసలేదు. దేహాభిమానము వదలనివారికి ఆత్మ సులభుడు గాదు.

కాన ఆత్మలాభముకొరకు అక్షరోపాసకులు మిక్కిలిప్రయాసను జెందుదు రని పరమార్థము.

ఓయీ! జ్ఞానమువలననే కైవల్యము కలుగునని శ్రుతి చెప్పుచుండ, నీ యక్షరోపాసన మెందులకు? వినుము. ఎవరు శ్రవణ మననాదులచేతనే ఆత్మను బ్రహ్మగా దెలిసికొందురో వారికి జ్ఞానమువల్లనే కైవల్యము. ఉపాసనతో బని లేదు. మరియెవరు ప్రతిబంధబాహుళ్యమువలన అనేకమారులు శ్రవణాదు లొనర్చి నను ఆత్మను తెలిసికొనలేరో, అట్టివారలకు అక్షరోపాసనము విహితము. వీరికి ఉపాసనామహిమవలన ప్రతిబంధము నశించి, ఆత్మయందు బ్రహ్మబుద్ధి పుట్టును. ఈయుపాసనము బ్రహ్మసాక్షాత్కారపర్యంతము చేయవలయును. అటుపైన చేయ నక్కరలేదు. నీరు దొరికినతరువాత గోయి తీయుట వ్యర్థముగదా! కాన ప్రతి బంధక్షయముకొరకు ఉపాసన మవసరమని సుస్పష్టము. ॥౫॥

శ్లో. యే తు సర్వాణి కర్మాణి మయి సన్న్యస్య మత్పరాః
అనన్యేనైవ యోగేన మాం ధ్యాయంత ఉపాసతే ॥౬॥

అ. అక్షరోపాసకులయొక్క ప్రవృత్తిని గురించి ఇకముందు 'అద్వేష్టా సర్వభూతానామ్' అను శ్లోకము మొదలుకొని చెప్పెదను.

ఇపుడు భక్తులయొక్కపరిస్థితి చెప్పెద వినుము. ఎవరు నేనే గొప్పవాడ నని నాయందు పరమేశ్వరత్వబుద్ధిని యుంచి, అనన్యయోగముతో నన్ను నిరంతరము ధ్యానింతురో, అట్టివానిని నేను సంసారసాగరమునుండి యుద్ధరింతును. ॥౭॥

శ్లో. తేషా మహమ్ సముద్ధర్తా మృత్యుసంసారసాగరాత్,
భవామి నచిరాత్పార్థ! మయ్యావేశిత చేతసామ్ ॥౭॥

అ॥ ఓయీ! అర్జునా! నాదు విశ్వరూపము నుపాసించుటయందు ఆసక్తి గల నాభక్తులను నేను మృత్యుసంసారసాగరమునుండి కొలదికాలములోనే జ్ఞానము నిచ్చి యుద్ధరింతును. అని దీనిభావము.

జ్ఞానములేనిదే మోక్షము సంభవించదు. ఈశ్వరుడు స్వస్వరూపమగు మోక్షమును భక్తులకు స్వయముగా నీయడు. ఈశ్వరానుగ్రహమువలన జీవులకు ఈశ్వరసాయుజ్యము కలుగునని కాని దుఃఖధ్వంసరూపమగు మోక్షము కలుగునని కాని, యనుకొనుట పొరపాటు. జీవులకు ఈశ్వరసాయుజ్యము నిత్యసిద్ధము.

అసంగుడు, ఆనందరూపుడు నగు జీవునకు దుఃఖసంబంధ మసంభవము. 'కామస్సం కల్పః' అనుశ్రుతి సుఖదుఃఖాదులు మనోధర్మములని స్పష్టముగా తెలుపుచున్నది. నిరతిశయబ్రహ్మానంద ప్రాప్తికూడ జీవులకు ఈశ్వరానుగ్రహమువలన కలిగెడిది కాదు. జీవునకు బ్రహ్మానందము స్వతస్సిద్ధమేకాని యాగంతుకము కాదు. వికార రహితుడగు ప్రత్యగాత్మయే జీవుడు.

అయితే ఈశ్వరుడు సంసారసాగరమునుండి జీవు నుద్ధరించు టెట్లు ? చెప్పెద వినుము. జ్ఞానమునిచ్చి జీవుల నుద్ధరించునని నమ్ముము. అజ్ఞానమువలన జీవుడు తాను దేహాదిరూపుడనని తలచి సంసారసాగరమున బడియుండును. వాడే ఈశ్వ రానుగ్రహమువలన తాను దేహాదివిలక్షణ సచ్చిదానందబ్రహ్మ యని తెలిసికొని సంసారసాగరమునుండి ఉత్తీర్ణు డగును. "ఈశ్వరానుగ్రహాదేవ పుంసా మద్వైత వాసనా" అనుస్మృతినిబట్టి ఈశ్వరానుగ్రహము జ్ఞానప్రయోజకమేగాని మోక్ష ప్రయోజకము కాదు. అజ్ఞానమూలమగు రజ్జుసర్పభ్రాంతి రజ్జుతత్వజ్ఞానమువలన నే నివర్తించును.

కావున నీశ్వరమాయచే వివేకజ్ఞానము నశియించి యనాత్మతాదాత్మ్య ధ్యాసను బొంది సంసరించు జీవులను భగవంతుడు భక్తిచే ననుగ్రహించినచో వారల వివేకవంతులజేసి యనాత్మతాదాత్మ్యధ్యాసను రూపుమాపి యాత్మసాక్షా త్కార మొసంగును. దాన వారు ముక్తులగుదురు. కాన యీశ్వరుడు భక్తులను సంసారసాగరమునుండి యుద్ధరించునని చెప్పుట యుచితమగును.

భక్తులస్థితి యీశ్వరాధీనమయి యుండుటంబట్టియే వీరలయందు పూర్వులు మార్జారకిశోరన్యాయము నుపయోగించిరి. మార్జారము తన శిశువును తాను నోటితో గఱచుకొని యింకొకచోటికి దీసికొనిపోవును. అట్లె యీశ్వరుడుకూడ భక్తులను స్వయముగా జ్ఞానమునిచ్చి సంసారమునుండి తరింపజేయును.

జ్ఞానులు తమంతట తామే తరింతురు. వారలకు అజ్ఞానాంధకారము సూర్యుని వెలుగున చీకటి నశించినట్లు "అహం బ్రహ్మాస్మి" అను జ్ఞానమున సమూలముగా నశించును. కావున వీరలయందు మార్జారకిశోరన్యాయము ప్రసరించదు. వీరల యెడ పూర్వులు మర్కటకిశోరన్యాయము నుపయోగింతురు. కోతిపిల్ల తనంతట తానే తన తల్లియుదరమును గట్టిగా బట్టుకొని (కౌగలించుకొని) యొకచెట్టునుండి మరియొక చెట్టునకేగును. అట్లే జ్ఞానికూడ స్వయముగానే యీశ్వరుని యాత్మనుగా దెలిసికొని బ్రహ్మసాయుజ్యమును బొందును.

దీనివలన స్వయముగా సంసారసాగరమును దరింప సమర్థులగు జ్ఞానులు యిట్టి సామర్థ్యములేని భక్తులకంటె గొప్పవారని తేలినది. భక్తులు పరమేశ్వరుని సాయము సంసారసాగరమును ధరింతురుగాన వారికి ప్రయాసలేదనియు జ్ఞానులు

స్వయముగా నద్దానిని తరింపవలెగాన జ్ఞానులకు ప్రయాసమే యుండదనియు సూచితమగుచున్నది.

కాని భక్తులుగూడ నీశ్వరానుగ్రహమున జ్ఞానము నొంది జ్ఞానమను దెప్ప చేతనే సంసారమును దరింతురు. మొదట భక్తులుగానుండియేపిదప జ్ఞానులగుచున్నారు. ఇట్టితరి భక్తులనుమాత్రము యీశ్వరు డుద్ధరించునని చెప్పు టెట్లు పొసగును? అనినచో నిజమే. భక్తుల నీశ్వరు డుద్ధరించుననగా సంసారసాగరోత్తారకమగు జ్ఞానమును భక్తుల కిచ్చునని యే దానియర్థము.

జ్ఞానులకు సంసారములేదు. వారి నుద్ధరించువాడును లేడు. జ్ఞానులే యీశ్వరుడు. ఈశ్వరుడే జ్ఞానులు. వీ రిరువురకును భేదములేదు.

లేక, సగుణబ్రహ్మోపాసకులను యీశ్వరుడు సంసారసాగరమునుండి జ్ఞానమునిచ్చి యుద్ధరించుననియు, నిర్గుణోపాసకులు స్వయముగానే ఆత్మసాక్షాత్కారము నొంది సంసారమును దరింతురనియు జెప్పవచ్చును. సగుణోపాసకులు గూడ నిర్గుణోపాసకు లయియే ముక్తి జెందుదురుగదా? (భక్తులు జ్ఞానులయియే ముక్తినొందినట్లు) అని యనరాదు. నిర్గుణోపాసనము జ్ఞానము కాదు. నిర్గుణబ్రహ్మసాక్షాత్కారమే జ్ఞానము. కావున సగుణోపాసకులకు నిర్గుణోపాసకు లయియే ముక్తిని పొందవలెనను నియమము లేదు.

కాన సద్గుణోపాసకులను యీశ్వరుడు మార్జారకిశోర న్యాయమున సంసారమునుంచి తరింపజేయుననియు, నిర్గుణోపాసకులు మర్కటకిశోరన్యాయమున స్వయముగానే తరింతురనియు, జ్ఞానులకు వారిదృష్టిలో సంసారముగాని, సంసారతరణముగాని, యీ రెండును లేవనియును భేదము సిద్ధించినది.

ఓయీ! ఇట్లైనచో, అవ్యక్తోపాసకులు జ్ఞానులనికదా యింతకుమున్ను జెప్పితిరి. ఇపుడు నిర్గుణోపాసనము జ్ఞానము కాదన్నచో వెనుకటి మాటకు విరుద్ధమగునుకదా? కాదు, వినుము. అవ్యక్తోపాసకులు ఆత్మానాత్మవివేక జ్ఞానము గలవారుకనుకనే జ్ఞానులని వ్యవహరింపబడిరి. నిర్గుణబ్రహ్మసాక్షాత్కారము గలవారని కాదు. ఇట్టితరి సగుణోపాసకులుగూడ నీశ్వరానుగ్రహమువలన ఆత్మసాక్షాత్కారమును బొంది యాత్మను బొందుదురనియు అవ్యక్తోపాసకులుగూడ నాత్మసాక్షాత్కారమునొంది యాత్మను పొందుదురనియును దేలినది. ఇట్లుండ భగవంతుడు "తే ప్రాప్నువంతి మామేవ" (వారు నన్నే పొందుదురు) అని జ్ఞానులను గూర్చియు "తే మే యుక్తతమా మతాః" (వారు మిక్కిలి యోగకుశలులు) అని భక్తులను గూర్చియు భగవంతుడు చెప్పు టెట్లుపొసగును?

వినుము, అక్షరోపాసకులకు (అవ్యక్తోపాసకులకు) తత్వసాక్షాత్కారమునకు పూర్వముగూడ తత్వసంబంధమయిన పరోక్షజ్ఞానము కలదు. కావున జ్ఞానులగు

వీరు (అవ్యక్తోపాసకులు) సచ్చిదానందుడగు నీశ్వరుని యాత్మరూపునిగ బొందుదురు. ఆత్మానాత్మవివేకము లేకుండుటచే భక్తుల కట్టిపరోక్షజ్ఞానముకూడ లేదు. కాన పరోక్షజ్ఞానులు అక్షరోపాసనమువలన నపరోక్షుడగు నీశ్వరుని పొందుటచే "తే ప్రాప్నువంతి మామేవ" (వారు నన్నే పొందుదురు) అని చెప్పబడినది. అక్షరోపాసనమునకు తత్వసాక్షాత్కారమనెడి యీశ్వరప్రాప్తియే ఫలముగాని వేరొండు ఫలము లేదు.

భక్తులు ఈశ్వరోపాసనమువలన ఆత్మానాత్మవివేకము నొంది పిదప పరోక్షజ్ఞానమును బడసి యావల తత్వసాక్షాత్కారమును బొందుచున్నారు. కాన భక్తులకు నీశ్వరప్రాప్తికంటె వేరుగ బొందదగినఫలములు రెండు కలవు. ఆత్మానాత్మవివేకము, పరోక్షజ్ఞానము అని ఈరెండును భక్తులకు నడ్డుండుటచే, వారియెడ భగవంతుడు "తే ప్రాప్నువంతి మామేవ" (వారు నన్నే పొందుదురు) అని చెప్పలేదు. వారు యోగకుశలులని మాత్రమే చెప్పెను "తే మే యుక్తతమా మతాః) అని వివేకాదిప్రాప్తిద్వారా వారలకుగూడ క్రమముగా మోక్షముండును. కాన యాత్మానాత్మవివేకజ్ఞానములేని భక్తులకంటె ఆత్మానాత్మవివేకజ్ఞానముగల జ్ఞాను లుత్తములని సంస్పష్టము.

కావున వివేకజ్ఞానహీనులగు సగుణోపాసకులను భగవంతుడు వివేకజ్ఞానము నొసంగి సంసారమునుంచి యుద్ధరించును. వివేకజ్ఞానముగల అక్షరోపాసకులు వివేకాది సాధనములచే స్వయముగానే తరింతురు. కాన నక్షరోపాసకులకు నీశ్వరానుగ్రహముతో నపేక్షలేదు. అక్షరోపాసకులు ఈశ్వరుడు వేరు, ఆత్మ వేరు అని తలంచరు. ఆత్మయే యీశ్వరుడని తలంతురు. భక్తులు తరించుటకు నీశ్వరానుగ్రహముతో నపేక్ష కలదు.

ఓయి! ఈశ్లోకమున 'అహం తేషాం మృత్యుసంసారసాగరాత్ నచిరాత్సముద్ధర్తా భవామి' (నేను వారలను మృత్యుసంసారసాగరమునుండి వెంటనే లేవదీయుదును) అనియుండుటచే భక్తులకు తత్వసాక్షాత్కారమును సులభముగా సుఖముగా నీశ్వరు డిచ్చుననియు, భక్తులుకానివారల కాత్మసాక్షాత్కారము దుర్లభమనియును దెలియుచున్నందున జ్ఞానముకంటె భక్తియే గొప్పదని యేల జెప్పగూడదు? అట్లు కాదు, వినుము. "తే ప్రాప్నువంతి మామేవ" అని చెప్పుటచే నక్షరోపాసకులకే భగవత్ప్రాప్తి సులభమని తేలుచున్నది. ఈశ్వరుడయినను భక్తులకు తత్వసాక్షాత్కారమును వేరుగా నీయజాలడు. అట్లిచ్చినో వివేకాదిసాధనములు వ్యర్థము లగును. మరేమనిన; వివేకాదిసాధనముల నిచ్చియే తత్వసాక్షాత్కారము నీయవలెను. కావున వివేకాదులుగల అక్షరోపాసకులు

మోక్షమున కంతరంగులనియు, వివేకజ్ఞానరహితులగు భక్తులు మోక్షమునకు బహిరంగులనియును జెప్పకతప్పదు

ఈశ్వరుడు వివేకము, పరోక్షజ్ఞానము, అపరోక్షజ్ఞానమున్ను భక్తుల కొక్కేసారి నిచ్చుననుటయు పొసగదు. అట్లీయు నీశ్వరునకు నిర్గుణోపాసకులయందు ప్రద్వేష మేమి? వారికి వివేకజ్ఞానమున్నను పరమాత్మసాక్షాత్కార మిచ్చుట లేదే! భక్తిలేనందువలన నందురా? కూటస్థేశ్వరునందు భక్తిభావము గలిగి యాత్మరతులగు నిర్గుణోపాసకులకు ఈశ్వరభక్తి లేదనుట యెట్లు పొసగును? విశ్వరూపుడగు కృష్ణుడే యీశ్వరుడుగాని కూటస్థుడీశ్వరుడు గాదనుట పాడియా! పైగా సచ్చిదానందరూపుడగుటచే కూటస్థునే ఈశ్వరు డనవలయును. విశ్వరూపుడగు శ్రీకృష్ణుని మాయామయు డగుటవలన నీశ్వరుడని యనదగదు. యథార్థ మిట్లుండ సత్యస్వరూపుడగు కూటస్థాత్మను ఈశ్వరునిగా నుపాసించువారే ఈశ్వరునకు ప్రియులనవలయును. అయథార్థమగు విశ్వరూపుని ఈశ్వరునిగా నుపాసించువారీశ్వరున కంతటిప్రియులు గారు. తండ్రికి పండితుడగు కుమారునియందు ప్రేమ యుండునుగాని, మూర్ఖునియం దుండదు. భగవంతుడుగూడ సర్వప్రపంచమునకు తండ్రి. కావున పండితులగు బ్రహ్మాదిపుత్రులే భగవంతునకు ఇష్టులగుదురు. కనుకనే జ్ఞానులు 'నాకుప్రియులు' అనుమాట చెల్లును. ఇట్లు ప్రియులైన కుమారులనుగూడ ఈశ్వరుడు సంసారసాగరమునుండి తరింపజేయడు. వారలకు అక్షరోపాసనముచే ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగగా ఈశ్వరుడు తరింపచేయదగిన సంసార సంబంధమే వారికి లేదు. అట్టి సంసారసంబంధము భక్తులకు కలదు. కావున ఈశ్వరుడు భక్తుల నుద్ధరించును. జ్ఞానుల నుద్ధరింప బనిలేదు. ఇంతమాత్రమున భక్తులే యీశ్వరున కిష్టులనియు జ్ఞానులకు స్వయముగ సంసారసాగరమును తరించుటయందు ప్రయాసగలదనియు భ్రమింపతగదు. సంసారమే లేనివారలకు సంసారతరణప్రయాస మనునది యసంభవము. జ్ఞానులు నా కిష్టులని యింతకుమున్ను భగవంతుడు నొక్కి వక్కాణించెను.

జ్ఞానులు ఈశ్వరుని ఆత్మరూపునిగా తలంతురు. భక్తు లీశ్వరుని తనకంటె వేరుగ దలంతురు. కాన వీరి కీశ్వరానుగ్రహ మవసరము జ్ఞానుల కాత్మానుగ్రహమే చాలును. ఆత్మానుగ్రహమనగా తన యనుగ్రహమనియే యర్థము. కనుక జ్ఞాని తనను తానే యుద్ధరించుకొను ననియు, భక్తుడు ఈశ్వరునిచేత నే యుద్ధరింపబడుననియు భేదము గ్రహింపవలయును.

ఓయీ! ఈశ్వరుడు జ్ఞానుల కాత్మరూపు డగుచో, అజ్ఞానుల కాత్మానుగ్రహ మెట్లు గలుగును? తనకుదాను అనుగ్రాహకు డగుట యసంభవముకదా! కాదు, వినుము. జ్ఞానులనగా ప్రమాతలు. వీరు ఆత్మానుగ్రహమువలన అపరోక్ష

జ్ఞానము నొందుదురు. ఆత్మానుగ్రహమువలననే వీరి కింతకుముందు పరోక్షజ్ఞానము లభించెను. వేరేల, ప్రమాతలకు ఘటాది విషయజ్ఞానముగూడ ఆత్మానుగ్రహము వననేకదా. ఆత్మభిన్నమంతయు జడము. ఆత్మప్రతిబింబముచేతనే ప్రమాతయగు అహంకారమునకు చైతన్యము సిద్ధించెను. ఇంతమాత్రమున ఆత్మకంటె ప్రమాత వేరనతగదు. ఆత్మప్రతిబింబమగు ప్రమాతకు బింబరూపమగు నాత్మకంటె అత్యంతభేదముగాని, అత్యంతాభేదముగాని, నిరూపింప నలవిగాదు. భేదాభేదములు అనిర్వాచ్యము లగుటవలననే ప్రమాతకు మిథ్యాత్వము జెప్పబడినది. ప్రతిబింబమగు ప్రమాతయందు అనుగతమైన శుద్ధచైతన్యముమాత్రమే సత్యము. అదియే ప్రమాతకు నిజరూపము. కాన ప్రమాత ఆత్మకంటె మిక్కిలి భిన్నుడు కాడు.

కావున నేను వేరు, ఈశ్వరుడు వేరు– అని తలచెడి భక్తులనే వివేకవిజ్ఞానాదుల నొసగి యీశ్వరు డుద్ధరించును. నేనే యీశ్వరు డనుకొను జ్ఞానులను ఈశ్వరు డుద్ధరింపబనిలేదు.

ఇచట 'సముద్ధర్తా' అనుపదము విచారణీయము. తిరిగి సంసారసాగరమునందు మునుగకుండగ నుద్ధరించుట 'సం'అనుపదమున కర్థము, సంసారమనగ 'జన్మ, మరణ, సుఖ, దుఃఖ, రోగ, ఆరోగ్య, శీత, ఉష్ణ, వృద్ధిక్షయాదిరూపము.' ఇందు మరణ మనునది చేరియున్నను 'మృత్యుసంసారసాగరాత్' అని శ్రీకృష్ణుడు సంసారమునుంచి మృత్యుపదమును విడదీయుటలో సముద్రమునందు మొసలివలె సంసారమునందు మృత్యువు అతిభయంకర మని వ్యక్తమగుచున్నది. తనకుగాని, తనవారలకుగాని మరణము నూహించినంతమాత్రమున లోకము మిగుల భయపడుచున్నది. జన్మాదులవలన నంతగ భయపడదు. శీత, ఉష్ణ, దారిద్ర్యాదులు దుఃఖము నిచ్చునవియైనను మృత్యువంతటి భయంకరములు గావు. ధనికుడు మృత్యుభీతిచే ధనాదికమునుగూడ విడుచును. కాన అతిభయంకరమగు మృత్యువుతో గూడిన నీసంసారము భయంకరమనియు దుస్తరమనియును భావము.

ఓయీ! "సంసారసాగరాత్" అనుపదమునందు సంసారమునకు సాగరత్వము నేల చెప్పెదరు? సంసారసాగరములకుగల ఔపమ్య మేమి? వినుము. దాటశక్యముకాకుండుటయే ఈ రెంటికిగల పోలిక. కాన సంసారము సాగరమని యౌపచారికముగ జెప్పబడినది. ఇచట "సంసార శ్చాసౌ సాగరః" అని కర్మధారయ సమాసము. ఇంతియకాని, "సంసార ఏవ సాగరః" అని విగ్రహమును జూపి, అవధారణపూర్వపదకర్మధారయసమాస మని పేరిడదగదు. వ్యాకరణ శాస్త్రమునందెచ్చటను అవధారణపూర్వపదకర్మధారయ మనునది కనిపించదు. సంభావనా అవధారణ పూర్వపదకర్మధారయులు రెండు విశేషణసమాసములనియే "విశేషణం

విశేష్యేణ బహుళం" అని సూత్రముచే చెప్పబడినది. ఇచట సంసారము సాగరమువంటిదని యుపమిత సమాసముగూడ జెప్పనగును.

రామానుజ మతము :

ఇచట రామానుజులు "మృత్యుభూతాత్ సంసారాఖ్యాత్సాగరాత్" 'మృత్యుభూతమగు సంసార మను పేరుగల సముద్రమునుండి' అని వ్యాఖ్యానించిరి. ఇది యనుచితము. సంసారములో చేరియున్న మృత్యువు సంసారమున కుపమానము కానేరదు. మరియు భక్తులను శీఘ్రముగా తరింపజేతుననియు జ్ఞానులను ఆలస్యముగా దరింపజేతుననియు భగవంతుని యాశయమైనట్లు సూచించిరి. ఇది యును అనుచితము. జ్ఞానమే మోక్షమున కంతరంగము, సన్నిహితము. కాన జ్ఞానులకే మోక్షము శీఘ్రముగా లభించును. భక్తులకు జ్ఞానద్వారమున క్రమముగా మోక్షము లభించును. ఇదియే సిద్ధాంతము. అయితే ఇచట "న చిరాత్" అను పదమునకు శ్రీకృష్ణుని అభిప్రాయ మీయదియని గ్రహింపవలయును. 'కేవల కర్మయోగులకంటె భక్తియోగులను త్వరగా తరింపజేతును' అని. కాన ఈ రెండంశములయందును రామానుజవ్యాఖ్యాన మంత యుచితము గాదు. ॥౭॥

శ్లో. మయ్యేవ మన ఆధత్స్వ మయి బుద్ధిం నివేశయ
నివసిష్యసి మయ్యేవ అత ఊర్ధ్వం న సంశయః. ॥౮॥

అ. కనుక ఓయీ! అర్జునా! నీవు సంకల్పవికల్పాత్మకమగు మనస్సును నిశ్చయాత్మికయగు బుద్ధిని నాయం దుంచుము. శరీరము పడిపోయినపిదప నీవు నిశ్చయముగా నాస్వరూపముతో నుండువు.

ఓయీ! ఒకే యాత్మకు నాధారాధేయభావ మెట్లు కుదురును? అనినచో వినుము. నాస్వరూపముతో నీవుండుటయే నీకు నాయందు నివాసము వివక్షితమైనది. జీవేశ్వరులిర్వురు చైతన్యరూపులగుటచే దేహపాతముకంటె పూర్వముగూడ జీవు డీశ్వరస్వరూపుడే అయినను జీవన్ముక్తిదశయం దొకానొకప్పుడు దేహాదులతోటి తాదాత్మ్యాధ్యాస యున్నందున జీవున కెల్లపుడు ఈశ్వరస్వరూపముతో నునికిలేదు. విదేహకైవల్యమునందైతే దేహాదులు లేవు గనుకను, అజ్ఞానము నశించినందునను దేహాద్యభిమానము లేదు. కాన నపుడు ఎల్లపుడు జీవున కీశ్వర రూపముతో నునికియుండును. కనుకనే విదేహకైవల్యమునకు పునరావృత్తి లేదు. ఇదియె యర్థము. మూలమునందు "మయ్యేవ" అని "ఏవ" కారముచే తెలియ పఱుపబడినది. శరీరపాతానంతరము నీవు నాయందే యుండగలవు. తిరిగి మరలి రావు అని మూడవపాదమున కర్థము.

విశ్వరూపుడగు శ్రీకృష్ణుని (ఈశ్వరుని) యందు మనోబుద్ధుల యుంచినందున చిత్తశుద్ధి కలుగును. దాన జ్ఞాన ప్రాప్తియు, తద్ద్వారమున పరమాత్మసాయుజ్యమును కలుగునని దీని పరమార్థము.

విశ్వరూపోపాసన మాత్రముననే పరమపదము ప్రాప్తించునని శ్రీకృష్ణుడిచట చెప్పినట్లు అభిప్రాయపడదగదు. అట్లభిప్రాయపడినచో జ్ఞానమువలననే ముక్తియని చెప్పెడి యనేక శ్రుతిస్మృతులతో విరోధము వాటిల్లును. అజ్ఞానమువలన నేర్పడిన సంసారము జ్ఞానములేనిదే నశింపనేరదు. ఈశ్వరోపాసనము క్రియారూపము. ఈయది యజ్ఞానమునకు విరోధి కానేరదు. విశ్వరూపుడగు నీశ్వరుని యుపాసించువారలకు "నాహం బ్రహ్మ" నేను బ్రహ్మనుగాను. "అహమజ్ఞః" నేనజ్ఞానిని. "అహం మనుష్య స్సంసారి" నేను మనుష్యుడను. సంసారసంబంధము కలవాడను అను నజ్ఞానము కనుపించుచున్నది. మరియు వారలకు విశ్వరూపదేహమునందు ఈశ్వరుడను భ్రాంతియు గనిపించుచున్నది. కాన విశ్వరూపోపాసకులకు గూడ జ్ఞానమువలననే మోక్షమని తప్పక నంగీకరింపవలయును. ॥౮॥

శ్లో॥ అథ చిత్తం సమాధాతుం నశక్నోషి మయి స్థిరమ్
అభ్యాసయోగేన తతో మా మిచ్ఛాప్తుం ధనంజయ. ॥౯॥

అ॥ ఓయీ! యర్జునా! నాయందు నీచిత్తమును ఏకాగ్రపరుచుటకు నీకు శక్తిలేకున్నచో, నభ్యాసయోగముతో నన్ను పొందగోరుము. అభ్యాసయోగమును నింతకుమున్ను వివరించియుంటిని. అది యెట్లన నీకిష్టమగు నొకానొకరమ్యవస్తువునందు ఇతరవిషయములనుంచి చిత్తము నాకర్షించి యుంచుట, ఆచిత్తము సహజచాపల్యమువలన మరల్చి విషయాంతరముకొరకు పోవుచో నపుడు తిరిగి దానిని మరల్చి ఈ రమ్యవస్తువునం దుంచవలయును. ఇట్లే ప్రతిదినమును బలాత్కారముగా చిత్తమును నొకానొకవస్తువునందు నిలుపుటచే యభ్యాస మనబడును. ఇట్టి యభ్యాసముచే పురుషుడు చిత్తైకాగ్రమునందు సమర్థుడగును. నీవును నాదు విశ్వరూపమునందు మనస్సును సమాధానపరచినచో తప్పక నన్ను పొందుదువు.

మనసు తనవృత్తిచే బాహ్యములగు ఘటాదిరూపములను నెట్లు పొందునో, నట్లే లోపలగూడ వృత్తిచేతనే విశ్వరూపుడగు భగవంతునియొక్క రూపమును పొందును. కనుక మనసునకు నాంతరంగికవృత్తి స్థిరపడవలెనన్న ముందు బాహ్యపదార్థమునందు మనోవృత్తిని స్థిరపరుచుట యవసరము.

లోకములో పెద్దరాతిని యెత్తదలచిన పురుషుడు మొదట కొద్దికొద్ది రాళ్ళనెత్తుట యభ్యసించును. అట్లె మానసికమగు నభ్యాసమునందుగూడ క్రమమును పాటింపవలయును. ఇంతియెగాని బాహ్యపదార్థమునందు నిలకడ చెందలేని మనసు హఠాత్తుగా విశ్వరూపుడగు నీశ్వరునియందు నిలుకడ చెందలేదు. ॥౯॥

శ్లో. అభ్యాసే ప్యసమర్థో ఽసి మత్కర్మ పరమో భవ
మదర్థమపి కర్మాణి కుర్వన్ సిద్ధి మవాప్స్యసి. ॥౧౦॥

అ॥ నీకు అభ్యాసమునందు శక్తిలేనిచో ఈశ్వరార్పణబుద్ధిచే యజ్ఞాదివిహిత కర్మల నాశ్రయింపుము. సహజముగా చంచలమైన చిత్తము నొకచోట నుంచుట సాధ్యముగాకున్నను చిత్తసమాధానములేకయే యజ్ఞాదికర్మల నాచరించుట సులభ మని కృష్ణుని యభిప్రాయము. కర్మలు ఫలమును గోరి చేసినచో సంసారబంధము నిచ్చును. ఫలమును యీశ్వరార్పణముచేసిన నయ్యవి బంధము నీయజాలవు. విశ్వరూపోపాసనమువలన పురుషులకు ఫలసిద్ధియున్నను అయ్యది యభ్యాససాధ్యము గనుక దుష్కరమగును. దానికంటె అభ్యాసయోగముతో నపేక్షలేని యీశ్వరార్థములగు కర్మలు సుకరములని (సులభములని) శ్రీకృష్ణుని యాశయము. మూలము నందలి సిద్ధిపదమునకు చిత్తశుద్ధియని యర్థము. ॥౧౦॥

శ్లో. అథైత దప్యశక్తో ఽసి కర్తుం మద్యోగ మాశ్రితః
సర్వకర్మ ఫలత్యాగం తతః కురు యతాత్మవాన్. ॥౧౧॥

అ॥ ఓయి యర్జునా! ఈశ్వరార్థములైన కర్మలను చేయుటకుగూడ నీకు శక్తిలేనిచో మనస్సును నిగ్రహించుకొని మద్విషయకమగు యోగము నాశ్రయించి సర్వకర్మఫలమును పరిత్యజించుము.

ఓయీ! ఈశ్వరార్థములైన కర్మలు చేయుటకును కర్మఫలమును యీశ్వరునకు వదలి కర్మల నాచరించుటకును భేదమేమి? వినుము. ఈశ్వరునికొఱకు కర్మలు చేయువానికి కర్మలయందు కర్తృత్వాభిమానముగూడ పనికిరాదు. కర్మఫలము యీశ్వరునియం దర్పించినవానికి కర్తృత్వాభిమానమున్నను బాధలేదు. ఇదియే వెనుకటిశ్లోకమునందు జెప్పిన నీశ్వరార్థకర్మానుష్ఠానమునకు యీశ్లోకమునందలి సర్వకర్మఫలత్యాగమునకును గల భేదము. కనుకనే యీమార్గము సుకరమని శ్రీకృష్ణుడు ఉపదేశించెను.

లేక, రాజు విధించిన పనులను భృత్యు డాచరించినట్లు ఈశ్వరునిచే విధింపబడిన యజ్ఞాదికర్మలను నే నాచరింపవలయునని తలచి కర్మను చేయువాడు యీశ్వరునికొఱకు కర్మచేయువాఁ డగును.

అయితే నిష్కాముడును పూర్ణకాముడునగు నీశ్వరునకు సకాముడగు రాజునకువలె జీవులచే నీపనులు చేయించవలెనని యభిప్రాయ మేలయుండును? జీవులు చేసిన యజ్ఞాదికర్మలచే నీశ్వరునకు జీవులయెడ ప్రేమ యెట్లు గలుగును? అనినచో, వినుము. ఈశ్వరునకు ప్రయోజనము లేకున్నను తనయాజ్ఞప్రకారము కర్మాచరణము జేయు జీవులను ప్రేమించును. లోకములో తండ్రియాజ్ఞను గైకొని గురు

కులము చేరి విద్యాభ్యాసము జేయు పుత్రునియందు తండ్రికి ప్రేమగలుగుట జూచుచుంటిమి. అట్లే తత్వవేత్తయగు గురువునకు శిష్యునియందు వాత్సల్యము లోకసహజము. కావున వీర లిట్లు యీశ్వరార్థమైన కర్మనుమాత్రమే చేయువారని భావము. ఇతరులు తాముచేసిన కర్మఫలమును యీశ్వరునకు వదలివేయుదురు.

ఇంద్రుడు, చంద్రుడు, ఆదిత్యుడు, గణపతి మున్నగుదేవతలను కర్మలచే నారాధించుచు దానిఫలమును తాను గోరక యీశ్వరునకు వదలివేయువాని కర్మలు యీశ్వరార్థములగు కర్మలు గావు. ఆకర్మలఫలముమాత్రమే యీశ్వరార్థ మగును. ఇంక యజ్ఞాదికర్మలచే నీశ్వరుడే యారాధింపదగినవాడను బుద్ధిచే నెవడు కర్మల నాచరించునో వాడు యీశ్వరునికొఱకు కర్మల నాచరించినవా డగును. ఇదియే యీశ్వరార్థకర్మానుష్ఠాతలకు, ఫలత్యాగులకును గలభేదము. సర్వ కర్మలను ఆచరించి, ఫలము బ్రహ్మార్పణ మగుగాక యని ఫలమును పరిత్యజించుట సుకరము. 'సర్వకర్మలు యీశ్వరారాధనార్థములు' అను ననుసంధానము దుష్క రము కావున శ్రీకృష్ణు డీ రెండుపక్షముల నుపదేశించెను.

రా మా ను జ మ త ము :

ఇచట రామానుజులు ('మదర్థమపి కర్మాణి') ఈశ్వరార్థములయిన కర్మ లనగా ఆలయనిర్మాణము, ఉద్యాననిర్మాణము (తోటలు వేయుట), ప్రదీపారోప ణము (దీపములుపెట్టించుట), అభ్యుక్షణము (కడుగుట లేక తడుపుట), ఉపలేప నము, అలుకుట, మార్జనము, తుడుచుట పూలు తీసికొనివచ్చుట, పూజలుచేయిం చుట, నామసంకీర్తనము, ప్రదక్షిణము, స్తుతి, నమస్కారము మున్నగు కర్మలని వ్యాఖ్యానించిరి. మరియు సర్వకర్మఫలత్యాగ మనగా యజ్ఞాదికర్మలఫలమగు స్వర్గాదులను పరిత్యజించుట అనియును జెప్పిరి. ఈయది యనుచితము.

యజ్ఞాదికర్మలుగూడ నీశ్వరారాధనరూపములగుచుండ, ఆలయనిర్మాణాదుల వలె నీశ్వరార్థము లేలకావు? అట్లు కానిచో శ్రుతి, ఆలయనిర్మాణాదికర్మలనే విధింపక యజ్ఞాదికర్మల నేల విధించెను? ఇచటగూడ భగవంతుడు 'త్రైవిద్యా మాం సోమపాః' ఇత్యాద శ్లోకముచే యజ్ఞాదికర్మ లీశ్వరారాధనారూపములని విధించియుండెను.

మరియు యజ్ఞాదికర్మలకంటె పుష్పాహరణాది (పూలను తెచ్చుట) మున్నగు కర్మలే సుకరములుకాన యజ్ఞాదులయందు శక్తిలేనివారలకే పుష్పాహరణాది కర్మలయం దధికారముండును. అట్టితరి "అథైతదప్యశక్తోఽసి" అని పుష్పాహర ణాదులయందు శక్తిలేనివానికి యజ్ఞాదికర్మఫలత్యాగమును విధించుట యనుచిత మగును.

మరియు ఆలయనిర్మాణాదికర్మలు పూర్తములు. వీటికి చంద్రలోకమునందు భోగము ఫలము. వేదము పూర్తకర్మలయొక్క ఫలత్యాగమును విధింపలేదు. కావున కర్మలవలన చిత్తశుద్ధియే సంభవించదు. మోక్ష మెట్లు సిద్ధించును ?

మరియు "అహరహస్సంధ్యా ముపాసీత" "వసంతే వసంతే జ్యోతిషా యజేత" అను శ్రుతిసిద్ధమయిన సంధ్యావందన యజ్ఞాది కర్మలను విడచి ఆలయ నిర్మాణాది కార్యములను స్వీకరించినచో భర్తను వదలి విటుని మరగిన వ్యభిచార స్త్రీకి పట్టెడి దుర్గతియే పట్టును. యజ్ఞాదికర్మలయందుండియే ఆలయనిర్మాణాది కార్యములను జేయవచ్చునన్నచో నదియు పొసగదు. ఒక కర్మయందు ప్రవేశించిన వానికి రెండవపనియందు ప్రవృత్తి సంభవించదు. యజ్ఞాదికర్మలయం దధికారము లేని ద్విజేతరులకు పరలోక భోగముకొరకు పూర్తకర్మల నీశ్వరుడు నిర్మించెను. "యో మాం సర్వేషు భూతేషు సంత మాత్మాన మీశ్వరం, హిత్వా ఽర్చాం భజతే మౌఢ్యా ద్భస్మ న్యేవ జుహోతి సః" (సర్వభూతములయందున్న నన్ను విడచి ప్రతిమయందు నీశ్వరుని యర్చించినవాడు బూడిదలో హోమముచేసినవాడగును.) అని ప్రతిమయందు భగవదారాధనము నిందింపబడినది. ప్రతిమార్చనము స్త్రీశూద్రాదులకుసులభము. ఇట్టిదానినిమహానుభావుడయిన అర్జునున కుపదేశించుట యుచితము కాదు. ప్రతిమార్చనముకంటె యజ్ఞాదికర్మఫలత్యాగము సుకరమనినచో విద్వాంసులు పరిహసింతురు.

మరియు మూలమునందలి పూర్వార్థమును "మద్యోగం = మద్భక్తియోగ మాశ్రితస్స న్నేత త్కర్తుమశక్తోసి" (నాయందు భక్తియోగము నొంది నాకర్మలను జేయజాలకున్నచో) అని యన్వయమును శ్రీభాష్యమునందు జూపిరి. అదియు దగదు. "మద్యోగ మాశ్రితః" అను పదమును పూర్వవాక్యముతో నన్వయించిన సమాప్త పునరాదానదోష మేర్పడును. ఆర్షగ్రంథములం దట్టి దోషములు పాటింపబడ వన్నచో "మద్యోగ" మను పదమునకు "మద్భక్తియోగ" మను నర్థము లాక్షణికముగాన నుపేక్షింపనగును. ఈశ్వరునియందు యోగము అనగా చిత్తసమాధానము. అర్థాత్ భక్తియే యగును. కాన లక్షణదోషము లేదని యంగీకరించినను భగవంతునియందు మనసు నిలపలేనివానికే యీశ్వరార్థమయిన కర్మలను విధించి యుండుటచే నీశ్వరార్థములగు కర్మలను జేయువానికి నీశ్వరునందు చిత్తసమాధానమే యసంభవమగుచుండ "నాయోగము నాశ్రయించి నాకర్మలను (పనులను) జేయజాలనిచో అని వర్ణించుట యనుచితమగును."

ఇచట "మద్యోగ మాశ్రితస్స న్నేతదపీ త్యన్వయోపి గమ్యతే" నాయోగమును బొంది దీనినికూడ జేయజాలనిచో అనియు నన్వయము స్ఫురించును.

కావున "మద్యోగ" శబ్దమునకు శంకరులు చెప్పిన సర్వకర్మఫలత్యాగమే యుచితమయిన అర్థము. కాన కర్తృత్వాది బుద్ధులను వదలి యీశ్వరార్థములయిన కర్మల జేయనోపనివానికి కర్మఫలపరిత్యాగమే కర్తవ్య మనునది నిర్దుష్టమగు మార్గము.

నాకీ పనియొక్క ఫలమక్కరలేదను అనుసంధానముమాత్రమే ఫలత్యాగికి ఆవశ్యకము.

ఈశ్వరునికొరకు కర్మల నాచరించువానికి ఈశ్వరారాధనకొరకే నేనీపని చేయుచున్నాను అనికాని, ఈకర్మచే నీశ్వరుడొక్కడే నాచే నారాధింపదగినవాడు; అనికాని, ఈశ్వరప్రీతికొరకు నేనీకర్మను జేయుచున్నాను అనికాని, నేనీపనిని చేయుటలేదు, ఈశ్వరుడే చేయుచున్నాడు అనికాని; నేనీపనిని చేయుట లేదు, ప్రకృతియే చేయుచున్నది అనికాని మానసికమగు ననుసంధాన మావశ్యకము. కావున కర్మఫలత్యాగముకంటె నీశ్వరార్థములయిన కర్మల నాచరించుట దుష్కర మని భావము. ॥౧౧॥

శ్లో. శ్రేయోహి జ్ఞాన మభ్యాసాత్ జ్ఞానా ద్ధ్యానం విశిష్యతే।
ధ్యానా త్కర్మఫలత్యాగ స్త్యాగా చ్ఛాంతి రనన్తరమ్ ॥౧౨॥

అ॥ సర్వకర్మఫలత్యాగమును స్తుతించుచున్నాడు. "యదా సర్వే ప్రముచ్యంతే కామా యే உస్య హృది శ్రితాః, అథ మర్త్యో உమృతో భవతి అత్ర బ్రహ్మసమశ్నుతే" అను శ్రుతి సకల కోరికలు నశించుటవలన మానవునకు ముక్తి సిద్ధించునని చెప్పుటచే శ్రౌతస్మార్త కర్మలయొక్క ఫలములే కోరికలుగాన, నట్టి ఫలములను విడచినందున గూడ శాంతికల్గు నని స్తుతించుచున్నాడని భావము.

కావున కర్మఫలత్యాగమున కర్మయోగముగూడ శ్రేయస్సాధనమగునని శ్రీకృష్ణుని యభిమతము.

ఈశ్వరార్థకర్మానుష్ఠానముకంటె జ్ఞానము అనగా శాస్త్రార్థపాండిత్యము అనగా ఆత్మానాత్మవివేకజ్ఞానము గొప్పది. దీనికంటె ధ్యానము (విశ్వరూపోపాసనము) గొప్పది. ఇట్టి ధ్యానముకంటె సర్వకర్మఫలత్యాగము గొప్పది.

ఇచట నీశ్వరార్థములయిన కర్మలను జేయ శక్తిలేనివానికే కర్మఫలత్యాగము విధింపబడినది. అయినను కర్మఫలత్యాగ మన్నిటికంటె గొప్పది. ఏలయన? "త్యాగా చ్ఛాంతి రనంతరం" అని శ్రీకృష్ణుడు కర్మఫలత్యాగానన్తరమే శాంతి కలుగునని చెప్పియుండుటచే జ్ఞానవిశిష్టమగు ధ్యానముకంటెగూడ ఫలత్యాగము గొప్పదని యనదగును.

పూర్వము విశ్వరూపోపాసనము, అభ్యాసయోగము, ఈశ్వరార్థములైన కర్మల ననుష్ఠించుట, కర్మఫలత్యాగము అను నాల్గు ఉపాయములు చెప్పబడినవి.

ఆ నాలుగింటిలో కర్మఫలత్యాగమను నాల్గవ యుపాయము గొప్పదని స్తుతింపఁ దగియుండుటచే వెనుకటి నాలుగుపాయములే యిచ్చటను జెప్పుట యవసరము. ఐనను చిత్తము నొకానొకచోట నిలుపుటయను నభ్యాసయోగము నిచట చెప్ప లేదు. అభ్యాసయోగము విశ్వరూపోపాసనకు కారణమగుటచే సాక్షాన్మోక్ష మార్గము కానేరదు. విశ్వరూపధ్యానసామర్థ్యముకొఱకు నభ్యాసయోగమువిధింపఁ బడినది. జ్ఞానమును వెనుకఁజెప్పకున్నను నయ్యది మోక్షమార్గమగుటచే దాని కంటెఁగూడ కర్మఫలత్యాగము ప్రశస్తమని జెప్పఁదలచి యీశ్లోకమునందు జ్ఞానము గ్రహింపబడినది.

ఇంతమాత్రమున జ్ఞానయోగముకంటెఁగూడ కర్మఫలత్యాగము గొప్పదని భ్రమింపదగదు. ఈశ్లోకము జ్ఞానినిగుఱించి చెప్పబడినది. అజ్ఞానికి జ్ఞానయోగమునం దధికారము లేదు. కాన వానికి జ్ఞానయోగము మోక్షమార్గముఁ గానేరదు. అయితే యజ్ఞానికి శాస్త్రార్థపరిజ్ఞాన మెట్లు కలుగును? అని శంకింపవలదు. ఏమాత్రము జ్ఞానము లేక, అవైదికుఁడై నాస్తికుఁ డగువానికి కర్మయందుఁగూడ నధికార ముండదు. కావున ఆత్మయాథార్థ్యజ్ఞానశూన్యుఁడే యిచట అజ్ఞుఁ డని చెప్పఁబడెను. శాస్త్రార్థవేత్తలుగూడ ఆత్మయాథార్థ్యజ్ఞానము లేనిచో నజ్ఞానులే యగుదురు.

లేక అభ్యాసపదమునకు యోగాభ్యాస మని యర్థముచెప్పి దానికంటెశాస్త్రార్థపరిజ్ఞానము గొప్పదని చెప్పవచ్చును. మిగిలినదంతయు వెనుకటివలె సమానము. భగవత్కర్మపరత్వము, అభ్యాసయోగము, శాస్త్రార్థజ్ఞానము, ధ్యానము,ఫలత్యాగము-వీటిలో ఫలత్యాగము గొప్పదని భావము.

లేక జ్ఞానపదమునకు శాస్త్రార్థములైన యజ్ఞానికర్మలయొక్క పరిజ్ఞానమని యర్థమును జెప్పి లక్షణచే నట్టిజ్ఞానము కలిగి చేసిన యీశ్వరార్థకర్మానుష్ఠానము అభ్యాసయోగముకంటె గొప్పదని యైనను జెప్పవచ్చును. అభ్యాసయోగము నందు సామర్థ్యములేనివానికి యీశ్వరార్థకర్మపరత్వము విధింపఁబడినది. అయినను అవివేకపూర్వకమైన అభ్యాసయోగముకంటె వివేకపూర్వకమైన యీశ్వర కర్మపరత్వమే గొప్పది. విశ్వరూపోపాసనమునకు అభ్యాసయోగము అంతరంగ కారణమగుటచే విశ్వరూపోపాసనానంతరము అభ్యాసయోగము చెప్పబడినది. కాన విశ్వరూపోపాసనము, అభ్యాసయోగము, యీశ్వరకర్మపరత్వము, ఫలత్యాగము-వీటిలో ఫలత్యాగమే గొప్పదని భావము.

ఇచట విశ్వరూపోపాసనాత్మకమగు అభ్యాసయోగముకంటె ఆత్మానాత్మ వివేకరూపమగు జ్ఞానము గొప్పది. అట్టి జ్ఞానముకంటె ఆత్మోపాసనారూపమగు ధ్యానము గొప్పది. ధ్యానముకంటె సర్వకర్మఫలత్యాగము గొప్పది. ఫలత్యాగా

నంతరము శాంతికలుగునని అర్థా త్సిద్ధించును. అయ్యది యప్రకృతమగుటచే నీ శ్లోకమునందు జెప్పలేదు. ఇందు కర్మఫలత్యాగమును స్తుతించుటయే తాత్పర్యము.

రా మా ను జ మ త ము :

ఇచట రామానుజులు భగవంతుని స్మరించుట యను నభ్యాసయోగము కంటె నాత్మపరోక్షజ్ఞానము గొప్పదనియు, దానికంటె ధ్యానము గొప్పదనియు, ధ్యానముకంటె ఫలత్యాగముతో నాచరించిన కర్మ గొప్పదనియు, అటువిమ్మట కర్మానుష్ఠానముచేఁ బాపము తొలఁగి, మనశ్శాంతి యేర్పడి, శాంతమైన మనస్సు యందు ఆత్మధ్యానము కలుగుననియు, ధ్యానముకంటె ఆత్మసాక్షాత్కారము గొప్పదనియు, దానికంటె పరాభక్తి గొప్పదనియు, భక్తియోగము నభ్యసించుటకు శక్తిలేనివానికి ఆత్మనిష్ఠయే మంచిదనియు, అశాంతమనస్కునకు ఆత్మనిష్ఠ కుదురదుగాన నయ్యది సంభవించుటకు ఆత్మజ్ఞానము కలిగి ఫలేచ్ఛను వదలి చేసెడి కర్మనిష్ఠయే శ్రేయస్కరమనియును వ్యాఖ్యానించిరి.

అయ్యది యుక్తము కాదు. "క్లేశో ఽధికతరస్తేషా మవ్యక్తాసక్త చేతసామ్" అను శ్లోకముచే ఆత్మనిష్ఠయే భక్తియోగముకంటె మిక్కిలి కష్టసాధ్యమని చెప్పుటచే జ్ఞానయోగమే భక్తియోగముకంటె దుష్కరము. కాన జ్ఞానయోగమునందు శక్తిలేనివానికే భక్తియోగమునం దధికారము. ఇదియే యుక్తము. జ్ఞానయోగికి ఆత్మానాత్మవివేకము, అనాత్మలయందు ఆత్మాభిమానత్యాగము, కనురెప్పమూత, కనురెప్పను తెరచుట మున్నగు సర్వకర్మలయందు దేహాదులకే కర్తృత్వముగాని తనకు కర్తృత్వము లేదని యనుసంధానము, కనిపించు సర్వప్రపంచము మిథ్యయను నిశ్చయము, ఇట్టిగుణము లెన్నియో కావలయును. ఇవిలేనిచో జ్ఞానయోగము సిద్ధింపదు. కావున నజ్ఞానికి జ్ఞానయోగము దుష్కరము.

భక్తియోగమైతే– నేను విష్ణుకర్మయగు బ్రాహ్మణుడను, మోక్షముకొరకు భగవంతుని రామచంద్రుని సేవింతును, అను ననుసంధానముచే సాధింపనగును. భక్తియోగమునందు దేహాభిమానమును త్యజింప బనిలేదు. ఆత్మానాత్మవివేకమున్నా అవసరము లేదు. కర్తృత్వాభిమానమునుగూడ వదల నవసరము లేదు. కాన భక్తియోగము సుకరము.

అయితే భక్తియోగమునందు భగవదారాధనకొరకు కావలసిన పత్రపుష్పాద్యుపకరణములను సంపాదించుట యను ప్రయాస కలదు. కాన భక్తియోగము దుష్కరముకదా? అని యనరాదు. అట్లైతరి ఇంతకంటె నెక్కుడు పరికరములతో సాధింపఁదగిన కర్మయోగమే దుష్కరముకాన, కర్మయోగమునందు శక్తిలేని వానికే భక్తియోగాధికారమని యేల చెప్పరాదు? కావున మనఃక్లేశమే క్లేశము

కాని, కాయక్లేశ మొకక్లేశము కాదు. అట్లుకానిచో కర్మయోగముకంటె వ్యవసాయకృత్యమే దుష్కరము కావలసివచ్చును.

జ్ఞానయోగము దుష్కరముకనుకనే జ్ఞానులకు విధించబడినది. కర్మయోగము సుకరముగనుకనే అజ్ఞానులకు విధించబడినది. ఇందుకుఁ బ్రమాణము 'లోకే ఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా పురా ప్రోక్తా మయా ఽనఘ, జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్' అను గీతాశ్లోకము భక్తియోగము కర్మయోగమునందుఁ జేరినదని యింతకుముందే చెప్పియుంటిమి. శ్రీకృష్ణుడు జ్ఞాన,కర్మ లను రెండునిష్ఠలనే చెప్పెనుగాని మూడవనిష్ఠను జెప్పలేదు. కాన కర్మయోగముగాని, యందుజేరిన భక్తియోగముగాని జ్ఞానయోగమునందు శక్తిలేని యజ్ఞానికే శ్రేయోదాయకమని విధించబడినది. కావున భక్తియోగమునందు శక్తిలేనివానికి జ్ఞానయోగమనియు జ్ఞానయోగమునందు శక్తిలేనివానికి కర్మయోగమనియును రామానుజులు వ్యాఖ్యానించుట యుచితము గాదు. భక్తి, కర్మయోగము లొకటే యగుచుండ నాటికి జ్ఞానయోగమునుగూర్చి యుత్కర్షాపకర్షలు జెప్పుట యులభిగాదు.

(1) అట్లే ఆత్మసాక్షాత్కారమువలన పరాభక్తిగలుగునని చెప్పుటకూడ రామానుజులకు దగదు. ఆత్మసాక్షాత్కార మొనర్చుకొనిన విద్వాంసునకు నాత్మయే యీశ్వరు డను భావముండునుగాని, తనకంటె నీశ్వరుడు వేరను భావముండదు. అట్టితరి భక్తిమార్గమున కవకాశ మేది? సేవింపఁదగినవాడు, సేవించువాడు వీరిద్దరుండినపుడుగదా భక్తిమార్గము కుదురును! ప్రకృతమునందు జీవేశ్వరులకు భేదమే లేనప్పుడు, సేవ్యసేవకభావ మేది? ఆత్మకంటె నీశ్వరుడు వేరనుటయు జూసగదు. 'జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్' అని చెప్పుటచే నీశ్వరుడే సకలభూతములకాత్మగా వారిహృదయమునం దుండియున్నాడు. "అథ యోఽన్యాం దేవతాముపాస్తే అన్యోఽసా వన్యోఽహ మస్మీతి న స వేద యథాపశుః" అను శ్రుతి జీవేశ్వరులకు భేదమును నిందించుచున్నది. కావున ఆత్మభేదజ్ఞానముతో జేసెడి భక్తియోగము అజ్ఞానివిషయమే యగును. "తరతి శోక మాత్మవిత్" అను శ్రుతి యాత్మసాక్షాత్కారమువలన సర్వసంసారనివృత్తిని జెప్పుచుండ జ్ఞానముకంటె భక్తి గొప్ప దెట్లగును? పైగా; జ్ఞానముకంటె భక్తి తక్కువదనియే చెప్పనగును. జ్ఞానములేనిదే భక్తిమాత్రముచే సంసారము నివర్తించదు. సంసారము అజ్ఞానప్రయుక్తముగాన జ్ఞానమాత్రముచేతనే నశించును. ఇక ఆత్మజ్ఞానమువలన నాత్మానందముమాత్రమే లభించుననియు, భక్తిచే బ్రహ్మానందము లభించుననియును రామానుజు లభిప్రాయపడుట యసంగతము. ఆత్మానందమే బ్రహ్మానందము. ఈరెండును వేరు గాదు. పైగా భక్తులకు బ్రహ్మానందము లభించదు. భక్తునకు భక్తిదశలో దాను గల్పించుకొనిన విశ్వరూపానుభవము

వలన గలిగెడి యానందమే స్ఫురించును. అయ్యది మాయికము గావున ననిత్యము గూడ నగును. బ్రహ్మ నిత్యుడగుటచే బ్రహ్మానందముగూడ నిత్యము. ఇట్లు ఫలమునుబట్టి చూచినను జ్ఞానయోగము దుష్కర మనకతప్పదు. కనుక నే జ్ఞాను లందు బ్రవర్తింతురు. అజ్ఞాను లద్దానిని విడతురు. అయ్యది యజ్ఞానులకు సాధ్యము గాదు. కావున జ్ఞానులకు గోచరమగు జ్ఞానయోగముకంటె నజ్ఞానికి గోచరమగు భక్తియోగ మెన్నటికిని గొప్పది కానేరదు.

(2) ఇక ఆత్మనిష్ఠగలవానికిగూడ కర్మనిష్ఠయే శ్రేయస్కరమని రామానుజులు చెప్పినదానిని విచారింతము. ఆత్మనిష్ఠాకర్మనిష్ఠలు రెండును నొకనియందేకకాలమున సంభవింపవు. అన్ని కర్మలను విడచిన సన్న్యాసికి నాత్మనిష్ఠయందధికార మేర్పడును. వానికి మరల కర్మనిష్ఠాప్రాప్తి యసంభవము. ఆత్మనిష్ఠయందర్హతలేని యజ్ఞానికి చిత్తశుద్ధికొఱకుఁ గర్మనిష్ఠ విధించబడినది. ఆత్మనిష్ఠునకు నాత్మనిష్ఠచే గృతకృత్యత గలుగును. వాడు గర్మనిష్ఠ నాశ్రయించవలసిన బని లేదు. ఆత్మనిష్ఠు డనగా జ్ఞాని. జ్ఞానికి గర్మాధికారము లేదని 'వేదావినాశిన'మ్మను శ్లోకభాష్యమునందుఁ బూర్వము నిరూపింపఁబడినది. కాన ఆత్మనిష్ఠయం దధికారము లేని యజ్ఞానికే కర్మనిష్ఠ శ్రేయస్కరముగాని జ్ఞానికిఁ గర్మనిష్ఠ శ్రేయస్కర మెంతమాత్రమును గాదు. పైపెచ్చు విరోధముగూడ నగును.

కర్మఫలత్యాగమువలన మనశ్శాంతియు, మనశ్శాంతివలన ఆత్మధ్యానము నాత్మధ్యానమున ఆత్మాపరోక్షసాక్షాత్కారము, ఆత్మాపరోక్షత్వమున భక్తియు క్రమముగా గలుగునని యొకానొకప్రణాళికను జూపిరి.

అందు ఆత్మాపరోక్షసాక్షాత్కారమున భక్తి కలుగు నను విషయము నిరాకరింపబడినది. అన్నిసాధనములకు ఆత్మసాక్షాత్కారమే ఫలము. ఆత్మసాక్షాత్కారానన్తరము మానవుడు కృతకృత్యుడే యగును. ఇంక నాతడు పొందదగిన ఫలమేమియు లేదు.

ఆత్మధ్యానమువలననే యాత్మసాక్షాత్కారము కలుగునని నియమింప వీలు లేదు. ఆత్మధ్యానము లేకున్నను శ్రవణమననాదులచే నాత్మసాక్షాత్కారము కలుగును. శ్రవణాదులను జేయజాలని మధ్యమాధికారికే యాత్మధ్యానము విధింపబడినది. ఉత్తమాధికారులకు శ్రవణాదులు విధింపబడినవి. మరియు మూలమునందు "త్యాగాచ్ఛాన్తి రనన్తరమ్" (ఫలత్యాగానన్తరము మనశ్శాంతి) అని యున్నది కాని, "శాంతే రనన్తరం ధ్యానం. ధ్యానా దనన్తరం జ్ఞానమ్" మనశ్శాంతి కలిగిన పిదప ధ్యానమనియు, ధ్యానము కలిగినతరువాత జ్ఞానమనియు క్రమమును సూచించునట్టి వాక్యములేదు. అట్టివాక్యములేనపుడీ క్రమమును నిరూపించుట యప్రమాణమగును.

మరియు కర్మఫలత్యాగము మనశ్శాంతికి గారణ (ముపాయ) మయినట్లు ఆత్మజ్ఞానము ఆత్మధ్యానమునకు గారణ (ముపాయ) మగునని చెప్పినచో నుపాయ మగు ధ్యానమునకు నుపేయమగు జ్ఞానముకంటె గొప్పదనము చెప్పినట్లగును. అయ్యది యనుచితము. లోకములో నుపాయముకంటె నుపేయము (ఫలము) గొప్ప దని యందరకు దెలిసిన విషయము. కనుకనే ఫలము (ఉపేయము) చిక్కినపిదప నుపాయమును విడిచిపెట్టుదురు. ఉపేయముకంటె నుపాయమే గొప్పదగుచో నుపాయ మును విడచి యేమానవుడును ఉపేయమును బొందగోరడు- అవివేకపూర్వకమగు నభ్యాసము (ధ్యానము) నకు అవివేకమును నశింపజేయుజ్ఞానము యెన్నటికి సాధనము కానేరదు.

భక్తిమార్గమునందు గనిపించుచున్న విశ్వరూపుని యీశ్వరు డని తలచు వారలకు విశ్వరూపముకంటె వేరగు ద్రష్టయగు ఆత్మయొక్కజ్ఞానము కలుగనేరదు. అనాత్మకంటె వేరగు ద్రష్టయగు ఆత్మజ్ఞానము కలిగినచో ప్రపంచరూపము అనాత్మయు నగుదేహమునం దనురాగము కలుగనేరదు. ఆత్మజ్ఞానముకలవా రెప్పుడును సచ్చిదానందరూపునియందే క్రీడింతురు. అభ్యాసమునందు (ధ్యానమునందు) ఆత్మానాత్మవివేక ముండదు. కావున అజ్ఞానియయి కర్మయందు ప్రవర్తించినవానికి జ్ఞానమార్గమునం దధికారము లేనందునను, విశ్వరూపోపాసన మొనర్చుటకు శక్తి చాలనందునను అట్టివాడు శాంతినొందుటకు కర్మఫలత్యాగమే సుకరమని చెప్ప వలయును. ఇదియే యుచితమార్గము.

("అశక్తోసి, అశక్తో ఽసి") అని క్రమక్రమముగా శక్తి లేకున్నచో అని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుటచే శక్తి చాలక అజ్ఞానముచే కర్మమార్గమున బ్రవర్తించిన వానికే కర్మఫలత్యాగము శ్రేయస్సాధనము. సామర్థ్యముకలిగిన యజ్ఞానికి గాదు. కర్తలయందు ప్రవర్తించని యజ్ఞానికిని గాదు. ఇంక ప్రాజ్ఞుడయిన సన్యాసికి కర్మ ఫలత్యాగము శ్రేయస్సాధనము కానేరదని వేరుగ జెప్పనేల ?

ఇందు నభ్యాసముకంటె జ్ఞానమునకు, జ్ఞానముకంటె ధ్యానమునకు గొప్ప దనము స్వతస్సిద్ధము. ఇచ్చట స్తుతి లేదు. ఇంక అభ్యాస, జ్ఞాన, ధ్యానములయం దసమర్థుడయిన అజ్ఞానికి సర్వకర్మఫలత్యాగము అభ్యాస జ్ఞాన ధ్యానములకంటె గొప్పదని చెప్పుటయే స్తుతి.

కావున, సంపన్నములయిన నుత్తమసాధనములగు విశ్వరూపోపాసనాదుల ననుష్ఠింపలేని యశక్తునకు నీయదిగూడ సులభము కాదుకాన నిది చేసినను వాడు గొప్పవాడే యని స్తుతించబడుచున్నది.

అయితే ఫలత్యాగమునకు, సంసారోపరమణమునకును కార్యకారణభావము లేదుగదా! త్యాగమువలన శాంతియని యెట్లు చెప్పబడినది ? ఫలత్యాగమువలన

చిత్తశుద్ధి, దానివలన జ్ఞానము అనికదా క్రమమును జెప్పవలయును. నిజమే "యదా సర్వే ప్రముచ్యన్తే కామా యేస్య హృదిస్థితాః అథ మర్త్యో ఽమృతోభవతి, అత్ర బ్రహ్మసమశ్నుతే" (హృదయమునందలి కోరికలెప్పుడు నశించునో, యప్పుడు మానవుడమృతత్వము నొందును) అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. కామములనగా కర్మఫలములు. నిష్కామునకు సుఖము లోకానుభవసిద్ధము. కావున సర్వకర్మఫలత్యాగము వలన సంసారోపరమరూపమయిన శాంతి చెప్పబడినది.

విద్వాంసులకు (ఆత్మజ్ఞానులకు) సర్వకామత్యాగము సంభవించును. దాన వారు శాంతి (సంసారోపరతి) నొందుదురు.

అజ్ఞానులు కర్మఫలమును ద్యజించినచో, త్యాగసామ్యముచే వీరుగూడ శాంతినొందుదురని స్తుతించబడినది. కర్మాధికారియగు నజ్ఞానికి, కర్మఫలత్యాగమునం దభిరుచిని కలిగించుట కిట్లు స్తుతించి చెప్పబడినదని గ్రహింపవలెను.

కావున, భగవదుపాసనయందు శక్తి జాలని ముముక్షువులు "ఛీ, మే మెంత పనికిమాలినవాండ్లము? మన కింక గతి యేమి?" అని ఖేదపడుచుండ కృపాళువగు భగవంతు డిట్లు లాలన చేయుచున్నాడు.

"మీరు ఖేదపడకుడు. మీకు కర్మఫలత్యాగము సులభము. అది యంత తక్కువది కాదు. దానివలనగూడ మోక్షము కలుగును" అని.

ఇట్లు భగవంతునివాక్యమును విని, మనకు కర్మఫలత్యాగమువలన వెంటనే మోక్షము కలుగును. మిగిలినవారికి నాలస్యముగా మోక్షము కలుగునని యెంచి యత్యుత్సాహముతో గర్మఫలత్యాగమునందు బ్రవర్తింతురు. దాన చిత్తశుద్ధి జ్ఞానములను బొంది క్రమముగా మోక్షము నొందుదురు.

పూర్వ మెప్పుడో యగస్త్యు డను యొకానొక బ్రాహ్మణుడు సముద్రమును త్రాగగా, నామాహాత్మ్యమును పురస్కరించుకొని బ్రాహ్మణత్వజాతి సామాన్యముచే నిప్పటి బ్రాహ్మణులుగూడ మహానుభావు లని స్తుతింపబడు చున్నారు. ఇప్పటి బ్రాహ్మణులు సముద్రోదకమంతయు దాగ్రవగలరా? లేదు. మరి యెందు కీ స్తుతి? వినుడు. తక్కువజాతి వారికి బ్రాహ్మణులయందు భక్తిశ్రద్ధలు కలుగుట కిట్లు స్తుతింతురు.

విద్వాంసు (ఆత్మజ్ఞానులు) లొనర్చెడి సర్వకామత్యాగము అగస్త్య బ్రాహ్మణుని వంటిది. అజ్ఞానిచేసెడి కర్మఫలత్యాగము యీనాటి బ్రాహ్మణుని వంటిది. వీ రుభయులకుం దుండెడి బ్రాహ్మణత్వమను జాతివంటిది త్యాగము. అగస్త్యునియందలి మహిమను బురస్కరించుకొని యీనాటి బ్రాహ్మణులను స్తుతించగా శూద్రాదులు వీరిని బూజించుటకు బ్రవర్తింతురు. అట్లే విద్వాంసుని సర్వకామత్యాగమువలన గలిగెడి శాంతిని పురస్కరించుకొని యవిద్వాంసుని కర్మ

ఫలత్యాగమువలనగూడ శాంతి కలుగునని చెప్పినచో నవిద్వాంసు (నజ్ఞాను) లందరు యాశపడి కర్మఫలత్యాగమునందు ప్రవర్తింతురని భావము.

దీనివలన బ్రాహ్మణజాతి యగస్త్యుని యాశ్రయించి పేరెన్నికగని అదియే యిప్పటి బ్రాహ్మణుల నాశ్రయించికూడ చెడకుండ గౌరవాస్పదముగ నుండినట్లు విద్వాంసుల నాశ్రయించి గొప్పదనమును బొందిన త్యాగము యిప్పు డవిద్వాంసుల నాశ్రయించికూడ నశించలేదను వ్యంగ్యార్థము స్ఫురించుచున్నది.

ఓయి ! శాంతిశబ్దమునకు సంసారోపరతి యను నర్థము అంగీకరింపబట్టి గదా, యీప్రయాసయంతయు కలిగినది ! శాంతిశబ్దమునకు చిత్తశుద్ధి యని అర్థము జెప్పినచో కర్మఫలత్యాగమునకు, చిత్తశుద్ధికిని కార్యకారణభావము కలదు గాన భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు యథార్థమును జెప్పినవాడే యగునుగదా యని నచో నట్లుకాదు. అట్టి శాంతి చిత్తశుద్ధివలన కలిగెడి ధ్యానముకంటె చిత్తశుద్ధికి కారణమగు ఫలత్యాగము గొప్పదని జెప్పుట సంభవింపదు. ఫలత్యాగము సులభ మగుటయే గొప్పదన మని యనరాదు. అపుడు 'శ్లో॥సులభం జ్ఞాన మభ్యాసా జ్ఞానా ద్ధ్యానంచ భారత, ధ్యానా త్కర్మఫలత్యాగ స్త్యాగా చ్ఛాంతి రనన్తరమ్" అనియే వ్యాసులు శ్లోకమును రచించియుండవలసివచ్చును. మరియు ధ్యానముకంటె ఫలత్యాగముమాత్రమే సులభమనియు, అభ్యాసయోగముకంటె జ్ఞానము విశిష్టమనియు, అట్లే జ్ఞానముకంటె ధ్యానముగూడ గొప్పదనియు ననరాదు. అప్పుడు జ్ఞాన ధ్యానములయందు ప్రకృతమయిన గొప్పదనమును త్యాగమునందు జూపక విడచుట సంభవించదు.

అయితే, యిచట ధ్యానముకంటె గొప్పదయిన విద్వత్కర్తృకమయిన సర్వకామత్యాగమే యేల జెప్పగూడదు? అపు డట్టి త్యాగమువలన సంసారోపరతి రూపమయిన శాంతి నిరాటంకముగా కుదురునుగదా ?

అట్లుకాదు, వినుము. ఈశ్లోకము అజ్ఞానిపరము. "అద్వేష్టా సర్వభూతానామ్" ఇత్యాది శ్లోకములచే విద్వాంసులయొక్కగతిని నిరూపింపబోవుచున్నాడు. ప్రస్తుత మిచట "అథచిత్తం నశక్నోషి" అని మొదలగు శ్లోకములచే, నశక్తులగు నవిద్వాంసుల గతిని చెప్పుట ప్రారంభింపబడినది. కావున సర్వకామత్యాగము శాంతిహేతువగుటచే సర్వకర్మఫలత్యాగముకూడా శాంతిహేతువని యజ్ఞానుల కభిరుచిని గలిగించుటకు స్తుతింపబడిన దనుటయే యుచితము.

కర్మఫలత్యాగము సులభమగుటచే దీనియందు ఫలములేదని, యజ్ఞానులకు ప్రవృత్తి కలుగదు. కావున నట్టియజ్ఞానులను ప్రవర్తింపజేయుటకు 'నీయది సులభ

మయినను నిష్ఫలము గాదు. సంసారోపరమమను గొప్పఫలము గలదు' అని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడని భావము.

ఓయి సర్వకామత్యాగమే సర్వకర్మఫలత్యాగముకాన నీరెంటికి భేదమేమి? ఇందొకటి విద్వాంసుల కలవడునని మరియొకటి యవిద్వాంసులకని చెప్పుటలో నిమిత్తమేమి ?

వినుము. చేయబడుచున్నకర్మలయొక్క ఫలమును విడచుట కర్మఫలత్యాగము. కర్మాధికారములేని విద్వాంసుల కీయది. సంభవించదు. ఐహికాముష్మికసర్వవస్తువిషయకామనాపరిత్యాగము సర్వకామత్యాగము. ఇది యజ్ఞానులకు సంభవించదు. అజ్ఞానులకు జీవనోపాయములగు కర్మలయందును యజ్ఞాదికర్మలకు సాధనములయిన సమిత్కుశాదులయందును కామ ముండును.

అయితే, కర్మఫలమును త్యజించినను జ్ఞానము కలిగినపిదపనే శాంతి కలుగునుకాని, జ్ఞానము కలుగనిదే శాంతి యసంభవముగదా! సర్వకామత్యాగానన్తరముగూడ సంసారోపరమము కలుగుట దుర్లభముకదా!

కాదు, ఆత్మస్వరూపసాక్షాత్కారము లేనిదే, విద్వాంసులకుగూడ సర్వత్యాగము కలుగదు. గొప్పవస్తువును బొందియే కొద్దివస్తువునందలి కోరికను మానవుడు విడచును. పరమానందమయిన ఆత్మస్వరూపమును బొందినపిదపనే క్షుద్రసుఖమునకు గారణములయిన అన్నాదులయందు గోరికను విడచును.

ఇట్లైనచో "తరతి శోకమాత్మవిత్" ఇత్యాదిశ్రుతులు ఆత్మజ్ఞానానన్తరమే శోకనివృత్తిరూపమయిన మోక్షము కలుగునని చెప్పుట విరుద్ధమగునుకదా! సర్వకామత్యాగ మనునది మధ్య యొకటుండ శ్రుతి యట్లు చెప్పుట విరుద్ధముగదా! కాదు, ఆత్మసాక్షాత్కారానన్తరము వెంటనే సర్వకామత్యాగము, సంసారోపరమము కలుగును. జ్ఞానము కలిగినతరువాత సర్వకామత్యాగమను వేరొకపని యుండదు. అందువలన దానివ్యవధానము సంసారశాంతికి ప్రసక్తించదు.

లేక, జ్ఞాననిష్ఠయందు ప్రవర్తించిన విద్వాంసునకు సర్వకామత్యాగ మెప్పుడు కలుగునో, యపుడు జ్ఞాననిష్ఠ పరిపాకమును జెందినదనియు, నదిలేనపుడు జ్ఞాననిష్ఠ పరిపాకమును జెందలేదనియును గ్రహింపనగును. జ్ఞానముయొక్క పరిపాకమే యాత్మసాక్షాత్కారము. కాన, ఫలత్యాగానన్తరము కలిగెడి సంసారశాంతికి త్యాగమే కారణముగాదు. త్యాగముతో కలసియున్న జ్ఞానమే కారణము. కాన పైశ్రుతికి విరోధములేదు.

లేక, త్యాగానన్తరము శాంతియనుమాటవలన త్యాగశాంతులకు, కార్యకారణ భావ మర్థము కాదు. లక్ష్మణునితర్వాత శత్రుఘ్నుడు పుట్టెనని యన్నట్లు, జ్ఞానము కంటె మొదట త్యాగము కలిగెననియు, తర్వాతనే శాంతి కలిగెననియు నర్థము. ఇంతమాత్రమున జ్ఞానశాంతులమధ్య త్యాగ మను కృత్య మున్నదని యనరాదు. జ్ఞానము పరిపక్వమయినదని గుర్తింపజేయును త్యాగము. జ్ఞానముతర్వాత సంసారోపరమము యొక్క కర్తవ్యము కాదో, అట్లే త్యాగముగూడ కృత్యము కానేరదు. కావున విద్వాంసులకు ఆత్మసాక్షాత్కారము కలిగినవెంటనే సర్వకామపరిహాణము (త్యాగము), సంసారోపరమము కలుగును. ॥౧౨॥

శ్లో. అద్వేష్టా సర్వభూతానాం మైత్రః కరుణఏవచ,
నిర్మమో నిరహంకారః సమదుఃఖసుఖఃక్షమీ. ।౧౩॥

అ. పూర్వము జీవేశ్వరభేదముగల యజ్ఞానులకు కర్మయోగము, విశ్వరూపోపాసనా యోగమున్ను చెప్పబడినది. అశక్తియనునది యజ్ఞానకార్యము. అశక్తునకే పైరెండును జెప్పబడినవి. దీనివలన జ్ఞానికి కర్మయోగము, విశ్వరూపోపాసనమును సంభవించదనియు, అజ్ఞానికి అక్షరోపాసనము సంభవించదనియు సూచితమగుచున్నది. అజ్ఞానుల కభేదజ్ఞానము, జ్ఞానులకు భేదజ్ఞానము సంభవించనేరదు.

జీవేశ్వరభేదవాదులు జ్ఞానులు కారు. 'అథ యోన్యాం దేవతా ముపాస్తే అన్యోసా వన్యోహ మస్మీతి న స వేద యథా పశురేవ స దేవానాం" అనుశ్రుతి భేదవాదులు పశువులని చెప్పుచున్నది. "య ఉదర మంతరం కురుతే అథ" తస్య భయం భవతి' "ద్వితీయా ద్వై భయం భవతి'' ఇత్యాదిశ్రుతులు భేదజ్ఞానమును నిందించుచున్నవి కావున నీ ప్రకరణమంతయు అజ్ఞానివిషయము.

ఇచట కర్మయోగ మజ్ఞానివిషయమయినను, భక్తియోగముమాత్రము అజ్ఞానివిషయము గాదని యాసపడవలదు. అక్షరోపాసకులవలె విశ్వరూపోపాసకులు కూడ జ్ఞానులగుచో నక్షరోపాసకులకువలె విశ్వరూపోపాసకులగు భక్తులకుగూడ మోక్షము స్వతంత్రముగావలయును. భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు 'తే ప్రాప్నువంతి మా మేవ' అని యక్షరోపాసకులకు మోక్షము స్వతంత్రమనియు, 'తేషా మహం సముద్ధర్తా' అను శ్లోకముచే భక్తులను నే నుద్ధరింతుననియు జెప్పెను. కాన భక్తులు జ్ఞానులు గారు— కావున నక్షరోపాసకులకు కైవల్యము అఱచేతిలో నుసిరెగపండువలె స్వాతంత్రము. భక్తుల కయ్యది యీశ్వరాయత్తము. శ్రీకృష్ణుడు జ్ఞానులు నేనే యని చెప్పెను. 'జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్' అని శ్లోకమున 'తేషా మహం సముద్ధర్తా' అనుశ్లోకమునందు భక్తుల నే నుద్ధరింతునని చెప్పెను. భక్తులయెడ నుద్ధ

రింపదగినవాడు నుద్ధరించువాడు అను వస్తుద్వయము కలదు. జ్ఞానులు భగవత్స్వరూపులు కాన, నచ్చట వస్తుభేదము లేదు. అభేదభావముగల జ్ఞానులు, తమను తమకంటె వేరుగ నీశ్వరు దుద్ధరించునని తలంచరు. భక్తులకు 'తాను వేరు, యీశ్వరుడు వేరు' అను భేదభావము గలదు. కాన నీశ్వరుడు భక్తులను మృత్యుసంసారసాగరమునుంచి యుద్ధరింతునని చెప్పెను. జ్ఞానులను నే నుద్ధరింతునని చెప్పలేదు. పైగా నేనే వారని చెప్పెను. అభేదభావముగల జ్ఞానులయందు సముద్ధరణక్రియానిరూపితకర్మత్వముగాని, యీశ్వరునియందు జ్ఞానికర్మకసముద్ధరణక్రియానిరూపితకర్తృత్వముగాని సంభవింపదు.

కావున కైవల్యము యీశ్వరాధీనమని భ్రమించెడి భక్తులు అజ్ఞానులు. స్వతంత్రముగా భగవత్స్వరూపమును బొందెడి యక్షరోపాసకులు ప్రాజ్ఞులు. వీరికి కైవల్యము (మోక్షము) స్వతంత్రము.

కావున నజ్ఞానులకే భక్తిమార్గమునం దవకాశము. జ్ఞానులకు నక్షరోపాసమునందే యధికారము. కనుకనె భక్తియోగమును అజ్ఞానివిషయముగు కర్మయోగమునంపు జేయుట పొసగుచున్నది. 'జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్' అని చెప్పుటచే గర్మయోగ మజ్ఞానివిషయ మనునది సుస్పష్టము. ఆత్మానాత్మవివేకజ్ఞానముగలవారు సాంఖ్యులు. వీరికంటె భిన్నులగు యోగులు అజ్ఞానులనక తప్పదు. కనుకనే శ్రీకృష్ణుడు భేదదృష్టిగల యజ్ఞానులకు కర్మయోగము మంచిదని చెప్పి, యభేదదృష్టిగల జ్ఞానులకు జ్ఞానయోగమే మంచిదని చెప్పి, ఆవల కర్మయోగముకంటె జ్ఞానయోగ ముత్తమ మని నుడివెను.

కనుకనే, పార్థునియొక్క హితమును గోరిన శ్రీకృష్ణుడు, అక్షరోపాసకులకు సాక్షాన్ముక్తిహేతువగు ధర్మపుంజమును నీకు జెప్పెదనని ప్రవర్తించెను. అభేదదృష్టిగల జ్ఞాని కర్మాంగము కానేరడు. తా నీశ్వరుడనని ప్రమాణపూర్వకముగ దెలిసికొనినవాడు మరియొకనికి దాసుడగుటకు (నౌకరగుటకు) నంగీకరింపడు.

సర్వజ్ఞత్వాది గుణములుగల యీశ్వరుడు వేరు, కించిద్జ్ఞత్వాదిగుణములతో గూడిన నేనువేరు, అని యనుకొనినవాడే యీశ్వరుని సేవింపగలడు. నేనే యీశ్వరుడనని యనుకొనువాడు యీశ్వరుని సేవింపదలంచడు. సేవ్యసేవకభావము భేదబుద్ధినాశ్రయించియుండును. భేదబుద్ధిలేనిజ్ఞానులకు సేవ్యసేవకభావ ముండదు. కాన జ్ఞానులకు కర్మయోగముకాని, యందుజేరిన భక్తియోగముకాని యలవడదు. కనుకనే భేదదృష్టిగల యర్జునునకు గర్మయోగము నుపదేశించెను.

అద్వేష్టృత్వాది ధర్మపుంజము క్రమముగా మోక్షసాధనమగును. కాన నయ్యది భక్తుల కుపదేశింపబడినది. మోక్షమునకు జ్ఞానయోగమే యంతరంగసాధనము. కర్మయోగముగాని, దానిలోజేరిన భక్తియోగముగాని బహిరంగసాధనము.

పార్థునియొక్క హితవునుగోరిన శ్రీకృష్ణపరమాత్మ, పార్థునకు కర్మయోగ జ్ఞానయోగముల రెంటిని యుపదేశించెను. అం దర్జునుడు ప్రాజ్ఞుడగుచో, జ్ఞానయోగ మనుష్ఠించును. లేనిచో కర్మయోగ మాచరించును. కనుకనే శ్రీకృష్ణుడు, "పార్థుడా! నీవు నాయందు మనస్సు నుంచుము" అని భక్తియోగము నుపదేశించి, అందు శక్తిలేనిచో నభ్యాసయోగమును జేయుము. అందును శక్తిలేనిచో నా కర్మలను జేయుము. దానికి శక్తి చాలనిచో కర్మఫలత్యాగ మాచరింపు మని యుపదేశించెనని కొందఱందురు.

నిజ మది కాదు. అర్జునుని నిమిత్తముగా జేసికొని సర్వలోకహితవును గోరి శ్రీకృష్ణుడు శాస్త్రమును విప్పిచెప్పెను. లోకములో ప్రాజ్ఞుడగు మానవుడు అక్షరోపాసనమును నాచరించును అజ్ఞాని విశ్వరూపము నుపాసించును. అందును శక్తిచాలనివాడు అభ్యాసయోగము నూనును. అందును చాలనివాడు ఈశ్వరార్థముగా కర్మల నాచరించును దానికి సామర్థ్యములేనివాడు కర్మల నాచరించి కర్మఫలమును త్యజించును, అని భగవంతుని యాశయము. ఇంతియెకాని యర్జునునకు వీటన్నిటియందును అధికార మున్నదనుటకు వీలులేదు. అర్జునున కెం దధికారమున్నదియు భగవంతునకు దెలియదనుటకు వీలులేదు.

కావున, పార్థుని మేలుకోరినను, భగవంతుడు సర్వలోకహితవును గోరి భేదదృష్టిగలవారలకు కర్మయోగమును, అభేదదృష్టిగలవారలకు జ్ఞానయోగము నుపదేశించెనుగాన జ్ఞానయోగమే యుత్తమము. ప్రాజ్ఞులు ఉత్తమయోగమునే యాశ్రయింతురు.

లేక "తేషాం కే యోగవిత్తమాః" అను శ్లోకముచే అర్జును డడిగిన ప్రశ్నకు భగవంతుడు "తే మే యుక్తతమా మతాః" "తే ప్రాప్నువంతి మామేవ" అను శ్లోకద్వయముచే సమాధాన మొసగెను. అందు కర్మయోగమున ప్రయాస స్వల్పము. జ్ఞానయోగమునం దయ్యది యధికము. కాన కర్మయోగము సుకరమని చెప్పఁబడినది. భక్తిమార్గమునందు శక్తిలేనివారలకుఁగూడ గత్యంతరములు జూపబడినవి. ఇంచుమిం చింతటితో గ్రంథము ముగిసినట్లే. ఇటుపైన "అద్వేష్టా సర్వభూతానాం" మిత్యాద్యుత్తరగ్రంథారంభమున కంతగ నవకాశము కనిపింపదు. కాని లోకహితమును గోరు బురుషు లెవరిహితమును గోరుదురో వారడి

గినదానినంతయును జెప్పుదురు. మిక్కిలి హితమును గోరు పురుషులు అడుగని విషయమునుగూడ జెప్పుదురు. అందు తాము జెప్పెడి యర్థము వానికి హితకరమగునా? కాదా? యనియే వీరి యభిప్రాయము. వా డిద్దాని నడిగెనా? లేదా? యని సందేహింపరు. అట్లే శ్రీకృష్ణుఁడుగూడ అర్జునహితవును మిక్కిలి గోరినవాఁడుగాన అర్జును డడుగని విషయమునుగూడ నాతని కుపదేశించెనని చెప్పవచ్చును. అక్షరోపాసకుల ధర్మసముదాయమును అర్జునుఁడు విని, దాని నలవరచుకొనుట మిక్కిలి కష్టమైనను అక్షరోపాసకులమార్గమే సర్వాధికమని యర్జునునకు జ్ఞానము కలుగుననియు దానివలన క్లేశాధిక్యము నంగీకరించికూడ నర్జునుఁడు జ్ఞానమార్గమందుఁ బ్రవేశించుననియు అటుపైని నర్జునునకు మోక్షము స్వాధీనమగుననియును శ్రీకృష్ణుని యాశయము. కనుకనే శ్రీకృష్ణుఁడు పార్థున కత్యంతహితైషి యని స్పష్టపడుచున్నది.

లేక, అర్జునునకు జ్ఞానమార్గమునందు ప్రవేశము లేకుండుగాక. అయినను జ్ఞానులలక్షణమును వినినతోడనే పార్థునకు జ్ఞానులయం దీశ్వరబుద్ధి కలిగి పిదప జ్ఞానులగు సత్పురుషులయొక్క సంగాదులయందు ప్రవర్తించును. సత్సాంగత్యమువలన జ్ఞాన మేర్పడును. దాన ముక్తిని జెందును, అను నభిప్రాయముతో శ్రీకృష్ణుఁడు జ్ఞానుల ధర్మసముదాయము నిచటఁ బార్థున కుపదేశించె ననియును జెప్పవచ్చును.

దీనిచే 'అద్వేష్టా సర్వభూతానా' మను శ్లోకము మొదలుకొని యధ్యాయాంతమువఱకు నుండు ప్రకరణము జ్ఞానయోగ ప్రకరణమని తేలినది. కావున కర్మలకు, జ్ఞానులకు ధర్మసాంకర్యము గలదని చదువరులు భ్రమింపవలదు.

ఇక శ్లోకమునందలి ప్రతిపదార్థమును వివరింతుము. సర్వభూతములు మాయచే నాత్మయందు గల్పితములనియు, సర్వభూతములయందును నాత్మ యంతర్యామిరూపముతో ననుగతుడనియు గ్రహించిన ప్రాజ్ఞుఁడు "ఐత దాత్మ్యమిదం సర్వ" మను భావముతో నేభూతమును ద్వేషింపఁడు. అట్లే ప్రాజ్ఞుఁడు సర్వభూతములయందును మైత్రి కలిగియుండును. సర్వభూతములయందును దయాభావము కలిగి యెల్లరకు నభయము నిచ్చువాఁడుగ విరాజిల్లును. ఇట్టివానికి రాగద్వేషములు పూర్తిగా నశించినందున వీఁడు సన్న్యాసి యనదగును.

ఓయీ! సర్వభూతములయందు మైత్రీకరుణాభావములు గలవానికి భూతములందు రాగమేర్పడునుగాని యయ్యే దెట్లు నశించును? వినుము. రాగము లేకున్నను దుఃఖించుచున్న శునకాదులయందు మహనీయులకు గరుణాభావము కనిపించుచున్నది. అట్టి కరుణయే లేనిచో దుఃఖించుచున్న శిష్యులదుఃఖమును

బోగొట్టుటకు గురువు ప్రయత్నింపడు. అట్టితరి శాస్త్రసంప్రదాయమే లోకములో విచ్ఛిన్నమగును. గురువునకు నైర్ఘృణ్యాదోషముకూడ కలుగును. కనుకనే యీశ్వరునకు నే భూతమునందనురాగములేకున్నను యీశ్వరుడు దయాసముద్రుఁ డనియే చెప్పబడుచున్నాడు. మైత్రి యనగా సర్వభూతము లాత్మరూపములు అను ప్రేమ లేక సర్వభూతముల హితమును గోరుటగాని యగును. సన్న్యసింపని కర్మిని జూచి యెల్లభూతములు భయపడును. వీడు మనలను ఛేదించునని సోమలతాపశ్వాదులు భయంపడును. వీడు మనలను నిరసించునని భూతప్రేత రాక్షసాదులు భయపడుదురు. వీడు మనలను ధనమును యాచించునని రాజాదులు, ధనికులు భయపడుదురు. మమ్ముల బనులయందు నియమించి బాధించునని భార్యాబిడ్డలు మున్నగువారు భయపడుదురు. సన్న్యాసినిజూచి యే ప్రాణియు భయపడదు. కావున సన్న్యాసి సర్వభూతాభయప్రదుడని చెప్పబడుచున్నాడు. దీనిచేఁ గర్మసన్న్యాసిగాని యజ్ఞానికి, భక్తునకును అద్వేష మైత్రీకరుణాదిభావములు గలుగవని తేలినది.

ఏభూతమును ద్వేషింపకుండుట, యెల్లభూతములయందు మైత్రీకరుణాదులతో నుండుట యలవడినచో వాడు పశులతాపుష్పఫలాదులచు ఛేదింపడు. కావున నద్వేషకరుణామైత్ర్యాది ధర్మములుగలవాడు సన్న్యాసియేకాని కర్మి గానేరడు.

అజ్ఞానికి "ఈ దేహము నాది, నేను బ్రాహ్మణుడను, నేను జ్యోతిష్టోమమును జేయుచుంటిని, నాచేతిన లేడికొమ్ము గలదు" అను జ్ఞానముండును.

జ్ఞానియగు సన్న్యాసికి "నేను దేహాదులు కాను, నాకు దేహాదులతో నెట్టి సంబంధము లేదు" అను జ్ఞాన ముండును. అందువలన సన్న్యాసికి సుఖదుఃఖములు సమానముగా నుండును. దుఃఖమును బుట్టించుదానిని ద్వేషింపడు. సుఖమును బుట్టించుదానిని ప్రేమించడు.

మఱియు జ్ఞాని జుట్టుపట్టి లాగినను, కొట్టినను, చిత్తమునం దేమాత్రము వికారము నొందడు. అహంకార మమకారములేనివానికినియ్యది సహజము. ఇట్టిభావమే క్షమ యనబడును. 'అహమ్, మమ' అను నభిమానముగలవానికి తాడనాదులవలన దుఃఖాది వికారములు గలుగును. అభిమానము నశించినచో పుట్టలో విడిచినపాము కుబుసమును మనము కొట్టినచో- పామున కద్దానియం దభిమానము లేనందున దాని కెట్లు కోపాదివికారము లుండవో, యట్లే దేహాభిమానములేనివాని దేహమునం దేపనిని మనము జేసినను వానికి కోపాదివికారము లుండవు. కర్మానుష్ఠానపరునకు దేహాభిమాన ముండును. కావున వానికి తాడనాదులవలన కోపాదివికారములు గల్గును. క్షమయనుగుణము కర్మి కలవడుట దుష్కరము ॥౧౩॥

శ్లో. సంతుష్ట స్సతతం యోగీ యతాత్మా దృఢనిశ్చయః
మ య్యర్పిత మనోబుద్ధి ర్యో మద్భక్త స్స మే ప్రియః ॥౧౪॥

అ॥ లోకములో దేహమే తానని కాని, దేహము తనదని కాని యభిమానము గలవాడు దేహము నిలచియుండుటకు గారణమయిన అన్నాదులు లభించినచో సంతోషించును. దేహాభిమానములేనివానికి అన్నాది పదార్థములు లభించినను లభింపకున్నను అలంబుద్ధియే యుండును (సంతోషమె యుండును) దేహాదివిలక్షణ మయిన అసంగాత్మను దెలిసికొన్నవానికి అన్నాదులతో బనిలేదు. ఇట్టిబుద్ధి కర్మాధికారికి నుండుట యసంభవము.

అట్లె దేహాభిమానికి నెల్లపుడు చిత్తము విక్షిప్తముగా నుండును. చిత్తము నకు చలనములేనిదే యేవ్యవహారమును పొసగదు. సుషుప్తియందు దేహాభిమానము లేనందున, వ్యవహారాభావము పొసగుచున్నది. కర్మానుష్ఠానపరు డొకింతకాలము చిత్తమును నిలుపుకొన్నను చిరకాలము నిలుపుకొనలేడు. ఇట్టి సామర్థ్యము యోగికే తటస్థించును.

ఒకవేళ కర్మఫలత్యాగమున కర్మికి చిత్తసమాధానము లభించినను దేహాభి మానమును విడువనందున నయ్యది నిలచియుండనేరదు. దేహాభిమానపూర్వకముగ సమిత్కుశాదిపరికరము లనేకములను సంపాదించుకొను కర్మికి చిత్తసమాధాన మనునది మచ్చునకుగూడ నుండుట దుర్లభము. కర్మఫలమును వీడినందున గలిగిన చిత్తసమాధానము ఫలసిద్ధి యసిద్ధులవలన కలిగెడి వికారము లేకుండుట మాత్రమే కాని, యే వికారములు లేకుండుట కాదు.

ఇట్లే, యతాత్మా=బలాత్కారముగ ధర్మాధర్మాది లక్షణమయిన స్వభావ మును నియమించుకొనుట జ్ఞానికి సంభవించునుగాని యితరునకు సంభవించదు. స్వభావ మెల్లరకు దురతిక్రమమని యనరాదు. అట్టితఱి పురుషకారము వ్యర్థ మగును.

లేక 'యతాత్మా'యను పదమునకు ఆత్మశ్రవణాదులయందు నియమముగా ప్రవర్తించువాడని యయినను జెప్పవచ్చును. కర్మలకు కర్మలయందు నియత మయిన ప్రవృత్తియుండును. వారలకు ఆత్మశ్రవణాదులయందు బ్రవృత్తి నియ తము కానేరదు.

లేక "యతాత్మా" శబ్దమునకు నిశ్చలమయిన స్వభావముగలవాడనియు నర్థము చెప్పవచ్చును. స్వభావమనగా దేహేన్ద్రియసముదాయమని యానంద గిరులు చెప్పిరి.

మరియు జ్ఞానులకు 'నేనే బ్రహ్మ' నను దృఢనిశ్చయ ముండును. దేహాభిమానము నశించక, ఆత్మజ్ఞానములేని కర్మలకు 'అహంబ్రహ్మ' అను నిశ్చయ ముండదు.

ఇట 'మ య్యర్పిత మనోబుద్ధిః' అను వాక్యమునందలి 'మయి' అను పదమునకు ఆత్మరూపుడనగు నాయందు అని యర్థముకాని, విశ్వరూపుడనగు నాయందు అని యర్థము కాదు. ఈయది జ్ఞానిప్రకరణముకాని యజ్ఞానిప్రకరణము గాదు. ఇందు 'మద్భక్తః' అను పదమునకు ఆత్మనిష్ఠుడని యర్థము. అట్లు కానిచో విశ్వరూపోపాసకునకు వెనుకజెప్పిన ధర్మము లన్వయించవు. విశ్వరూపదేహమునందు యీశ్వరాభిమానముగలవాడు యజ్ఞాని యగునుకాని, జ్ఞాని కానేరడు.

ఓయి! 'యో మద్భక్త స్స మే ప్రియః' (నాయందు భక్తిగలవాడు నాకిష్టుడు) అనికదా నాల్గవపాదము కలదు. ఇచట 'జ్ఞానముగలవాడు నా కిష్టుడు' అను నర్థమును వర్ణించు టేమియుచితము? వినుము. శ్రీకృష్ణుడు సప్తమాధ్యాయమున 'ప్రియోహి జ్ఞానినోఽత్యర్థం అహం సచ మమ ప్రియః' (జ్ఞానికి నేను మిక్కిలి యిష్టుడను. జ్ఞాని నాకును మిక్కిలి యిష్టుడు) అనికదా చెప్పెను. ఇపు డీ యధ్యాయమున మరల యాతడు, భక్తుడు నాకిష్టుడని చెప్పునా? అట్లు చెప్పినచో వెనుక దాను జెప్పినమాటకు విరోధము వాటిల్లదా? కావున నేడవ యధ్యాయమున 'జ్ఞాని నాకిష్టు'డని చెప్పియున్నందున నిచటగూడ ప్రియశబ్ద సాహచర్యమువలన 'మద్భక్తః' యనుపదమునకు జ్ఞానియనియే చెప్పవలయును. అపుడే పూర్వాపరముల కైకకంఠ్యము (విరోధము లేకుండుట) పొసగును.

ఇట్లైనచో నేడవయధ్యాయమున జ్ఞాని నాకిష్టుడనిచెప్పి మరల యిచటగూడ నదే విషయమును (జ్ఞాని నాకిష్టుడు అను విషయమును) జెప్పినచో పునరుక్తి దోషము వాటిల్లదా? లేదు. ఏడవ యధ్యాయమున 'జ్ఞాని నాకిష్టు'డని సంక్షేపముగా జెప్పి యిచట నద్దానిని వివరించెను. కాన పునరుక్తిదోషము లేదు.

రామానుజమతము:

ఇచట రామానుజులు "అద్వేష్టా సర్వభూతానామ్" 'సంతుష్ట స్సతతం యోగీ' అను రెండుశ్లోకములచే జెప్పబడిన ఎల్లభూతములను ద్వేషింపకుండుట, ఎల్లభూతములయందు మైత్రి, కరుణ, మమతారాహిత్యము, అహంకారాభావము, సుఖదుఃఖములయందు సమత్వము, క్షమ, నిత్యసంతోషము, చిత్తసమాధానము, ఆత్మనిగ్రహము, దృఢనిశ్చయము, మనోబుద్ధుల నీశ్వరునియం దుంచుట యను

సీ ధర్మములు కర్మనిష్ఠున కుపాదేయము (గ్రాహ్యము) లని చెప్పిరి. ఈయది కడు మోసము.

కర్మయోగులకు నిర్మమత్వాది ధర్మములు సంభవించవు. బ్రాహ్మణత్వాది జాత్యభిమానము లేనిదే కర్మలయందు ప్రవృత్తి సంభవించదు.

"మద్భక్తః" అను పదమునకు కర్మయోగముచే సేవించువాడు అని యర్థమును వర్ణించుటగూడ నుచితము గాదు.

'కర్మయోగముచే' అనుదానికి మూలమునం దాధారము కనిపించదు. ఏడవయధ్యాయమున జ్ఞాని నా కిష్టుడని చెప్పి, ఇచట కర్మి నా కిష్టుడనుట విరుద్ధమగును.

మరియు "సతతం యోగీ" అను పదమునకు "ప్రకృతివివిక్తాత్మానుసంధానపరుడు' అని యర్థమును వర్ణించిరి. ఈయది యక్షరోపాసకు డగు జ్ఞానికి సంభవించునుగాని; కర్మానుష్ఠాతలకు సంభవించదు. కర్మానుష్ఠానము, ఆత్మానుసంధానము- ఈ రెండు నొకేకాలమున నొకేపురుషునికి సంభవించవు. కనుకనే తృతీయాధ్యాయమున జ్ఞానులకు వేరుగను, కర్మలకు వేరుగను, నిష్ఠలను విభజించి శ్రీకృష్ణ భగవానులు చెప్పెను.

ఇచ్చటగూడ కర్మయోగమును, అక్షరాత్మానుసంధానమును వేరువేరు అధికారులకని నిరూపించెను. భక్తు లొక కక్ష్యకు చెందినవారనియు, ఆత్మోపాసకులు మరియొక కక్ష్యకు చెందినవారనియును నిరూపింపబడినది. అట్లుకాక కర్మయోగులు, ఆత్మానుసంధానపరులు - వీరిరువు రొకేతెగకు చెందినవా రగుచో వీరిలో నెవరు యోగవిత్తములు? అని ప్రశ్నించుట కుదరదు. కావున కర్మలకంటె ఆత్మానుసంధానపరులు వేరనియే స్పష్టముగా జెప్పవలయును. ఈవిషయ మింతకు మున్ను జ్ఞానకర్మసముచ్చయవాదనిరాకరణప్రసంగమున విపులముగా చర్చించబడినది. కాన నిచట పునర్విమర్శన మనవసరము. ॥౧౪॥

శ్లో. యస్మాన్నోద్విజతే లోకో లోకాన్నోద్విజతేచ యః
హర్షామర్షభయోద్వేగై ర్ముక్తో యస్సచ మే ప్రియః ॥౧౫॥

అ. ఏ సన్న్యాసి (జ్ఞాని) నుండి లోకము సంతాపమును జెందదో, లోకమునుండి యేజ్ఞాని (సన్న్యాసి) సంతాపమును జెందదో, హర్ష, అమర్ష, భయ ఉద్వేగములను వీడినయట్టి సన్న్యాసి (జ్ఞాని) నా కిష్టుడు.

ఇష్టవస్తువు లభించినపు డన్తఃకరణమునగలిగెడి యుత్కర్ష హర్షమనబడును. రోమములనిక్కబొడుచుట, కన్నీరు స్రవించుట మున్నగునవి హర్షమునకు చిహ్నములు.

ఇష్టవస్తువుయొక్క ప్రతిఘాతమును సహించలేకపోవుట యమర్షము. భయమనగా త్రాసము. ఈ గుణము లన్నియు సన్న్యాసికి యనావశ్యకములు. కర్మికి సంభవించవు. పైగా అనావశ్యకములు కావున నిట్టిజ్ఞానియే భగవంతునకు ప్రియుడు. కర్మి భగవంతున కిష్టుడు కాడు. ॥౧౫॥

శ్లో. అనపేక్ష శ్శుచి ర్దక్ష ఉదాసీనో గతవ్యథః

సర్వారంభపరిత్యాగీ యో మద్భక్త స్స మే ప్రియః ॥౧౬॥

అ. దేహేంద్రియ విషయాదులయం దపేక్షను వదలి, కార్యమాత్రమంతయు మిథ్యయని తెలియు సామర్థ్యము గలిగి, బాహ్యాభ్యంతరశుద్ధి గలిగి మిథ్యాభూతములయిన కర్మలయందు ప్రవర్తించక, గతవ్యథుడై ఐహికాముష్మిక కర్మలను వీడి నాయందు భక్తిగలిగిన జ్ఞాని నా కిష్టుడు.

ఇందు చేర్కొనబడిన ధర్మములన్నియు సన్న్యాసియగు జ్ఞానికి సంభవించునుగాని కర్మికి సంభవించవు. అందువలన నిచట "మద్భక్తః" అను పదమునకు జ్ఞానియని యర్థమును జెప్పవలయునుగాని కర్మలతో జేరిన భక్తు డను నర్థము చెప్ప వీలులేదు ॥౧౬॥

శ్లో. యో న హృష్యతి న ద్వేష్టి న శోచతి న కాంక్షతి

శుభాశుభపరిత్యాగీ భక్తిమాన్ యస్స మే ప్రియః ॥౧౭॥

అ. ఇష్టవస్తువు ప్రాప్తించినపుడు సంతసింపక అనిష్టవస్తువు ప్రాప్తించినపుడు ద్వేషింపక ఇష్టవస్తువు వియోగము జెందినపుడు దుఃఖింపక అప్రాప్తమయిన ఇష్టవస్తువును గోరక పుణ్యాపాపకర్మలను పరిత్యజించు స్వభావము గలవాడై నాయందు భక్తిగలవాడు (జ్ఞానముగలవాడు) నా కిష్టుడు. కర్మి, కర్మపరికరములు ప్రాప్తించినపుడు సంతోషించకమానడు. ప్రాయశ్చిత్తాద్యనిష్టములు ప్రాప్తించినపుడు ద్వేషింపకమానడు. అట్లే కర్మ చెడిపోయినచో దుఃఖించును. మొదలిడిన కర్మయొక్క ముగింపును గోరును. పాపకర్మను కర్మి విడచినను పుణ్యకర్మ విడువనేరడు. కాన నీశ్లోకమునందలి లక్షణములన్నియు జ్ఞానికి సంభవించునుకాని, కర్మికిగాని యందుజేరిన భక్తునకుగాని సంభవించవు. కాన నిచట భక్తపదమునకు జ్ఞానియే యర్థము. ॥౧౭॥

శ్లో. సమశ్శత్రౌచ మిత్రేచ తథా మానావమానయోః
శీతోష్ణ సుఖదుఃఖేషు సమ స్సంగవివర్జితః. ॥౧౮॥

అ. శత్రుమిత్రులయందు, పూజాతిరస్కారములయందు, శీతోష్ణ సుఖదుఃఖములయందును సమానమయిన బుద్ధిగలవాడును, శరీరానుబంధముగల పుత్రమిత్ర కళత్రాదులయందు ఆసక్తిలేనివాడును నా కిష్టుడు. ఇట్టివాడు సన్యాసి యగు జ్ఞాని యగును కాని, కర్మి కానేరడు. కర్మికి మానావమానములయం దభిమాన ముండును. మరియు కర్మికి దారాపుత్రాదులయం దాసక్తి యనివార్యముగా నుండును. శీతోష్ణాదులయందు దేహాభిమానముగల కర్మి వికారమునొందునుగాని నిర్వికారముగా నుండ నేరడు. కనుక నీయవి సన్యాసియగు జ్ఞానియొక్క ధర్మము లనక తప్పదు ॥౧౮॥

శ్లో. తుల్య నిందా స్తుతి ర్మౌనీ సంతుష్టో యేన కేనచిత్
అనికేతః స్థిరమతి ర్భక్తిమాన్ మే ప్రియో నరః ॥౧౯॥

అ. నిందాస్తుతులను సమానముగా జూచుకొనుచు, వాగింద్రియమును నిగ్రహించుకొని దైవసంప్రాప్తమయిన వస్తువుతో సంతోషించుచు, ఎల్లపుడొకేచోట నుండక పరమార్థవస్తువగు నాత్మతత్వమునందు స్థిరమయిన బుద్ధిగలిగి యున్న జ్ఞాని నా కిష్టుడు. నిందాస్తుతులు దేహవిషయములుకాని, ఆత్మవిషయములు కావను జ్ఞానము జ్ఞాని కుదయించునుగాని కర్మి కొండదు. కర్మి, యెప్పుడును నన్ను వీడు నిందించుచున్నా డని ద్వేషించుచుండును. నన్ను, వీడు భూషించుచున్నాడని సంతోషించుచుండును. మరియు, కర్మికి పెక్కుమాట లావశ్యకములు. గృహకృత్యములను నెరవేర్చుకొనుటయందుగాని, గృహోపకరణములను సంపాదించుకొనుట యందుగాని, కర్మి బహుభాషిగ నుండును.

అట్లే కౌపీనాదులను గప్పికొని శాకఫలాదులను భుజించుచు స్థండిలశాయిగా నుండుట సన్యాసి యగు జ్ఞానికి జెల్లునుగాని గృహస్థుడగు కర్మికి చెల్లదు.

ఇందుకు ప్రమాణవచన మిట్లున్నది. 'శ్లో. యేనకేనచి దాచ్ఛన్నో యేన చిదాశితః యత్ర క్వచన శాయీస్యాత్ తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః' అని. ఇచట బ్రాహ్మణశబ్దము సన్యాసియందు సార్థకమగుచున్నది. కనుకనే "బ్రాహ్మణస్య విజానతః" అనుచోట భాష్యకర్తలు బ్రాహ్మణపదము సన్యాసిపరముగ వ్యాఖ్యానించిరి. ఇతరున కాత్మనిష్ఠయం దధికారము లేదు. దేహాభిమానము లేని సన్యాసియే బ్రహ్మాత్మజ్ఞానమువలన కౌపీనము గట్టినదేహమును పీతాంబరముగట్టిన

దేహమును ఒకేవిధముగ జూచును. హంసతూలికాతల్పమును భూతలమును ఒకే విధముగ జూచును. కర్మికిట్టి సమత్వజ్ఞాన ముండదు.

అట్లే ఒక్కొకరాత్రి యొక్కొకయూరుచొప్పున దేవాలయాదులయందు కాలమును గడుపుట, పరమార్థసత్యమయిన బ్రహ్మమే తానను బుద్ధికలిగియుండుట జ్ఞానికే సంభవించునుగాని కర్మికి సంభవించవు. కావున నీ ప్రకరణమునగల భక్తి పదము జ్ఞానిపరముగాని కర్మపరము గాదు. కేవల భక్తిపరమును గాదు. ॥౧౯॥

శ్లో. యేతు ధర్మ్యామృతమిదం యథోక్తం పర్యుపాసతే
శ్రద్ధధానా మత్పరమా భక్తాస్తేఽతీవ మే ప్రియాః. ॥౨౦॥

అ. పూర్వము "అద్వేష్టా సర్వభూతానాం" అను శ్లోకముచే ప్రారంభించిన అక్షరోపాసకులయొక్క ధర్మము నుపసంహరించుచున్నాడు.

ఎవరు శ్రద్ధతో, నేనే నిరతిశయమగు గతియని, నాయందు భక్తికలిగి నమ్మి, ముక్తిసాధనమగు నీ ధర్మము నుపాసించెదరో వారుకూడ నాకు మిక్కిలి యిష్టులు. ఇచట ధర్మమునందు అమృతపద మౌపచారికము. అమృతహేతువని యర్థము (మోక్షహేతువని యర్థము). ఇచట 'మద్భక్తాః' అనుపదమునకు పరమార్థలక్షణ జ్ఞాను లర్థముకాని, విశ్వరూపోపాసనాత్మకభక్తియోగు లర్థము కాదు. "ప్రియోహి జ్ఞానినో ఽత్యర్థం" అని వెనుక సంక్షేపముగా సూచించిన యర్థము నిట్లు వివరించెను. వస్తుతః జ్ఞానియే విష్ణువున కాత్మరూపు డగుటచే ప్రియుడగును కాని భేదభావముగల భక్తుడు ప్రియుడు గాడు.

రామానుజమతము:

రామానుజులు 'అద్వేష్టా సర్వభూతానామ్' ఇత్యాది శ్లోకములచే కర్మయోగియొక్క ధర్మములు చెప్పబడినవనియు, 'యేతు ధర్మ్యామృత మిదమ్' అను నీ శ్లోకమున భక్తియోగియొక్క ధర్మము చెప్పబడిన దనియును వ్యాఖ్యానించిరి.

ఈయది నిస్సారము. సర్వారంభపరిత్యాగ మను ధర్మము కర్మియందు బొత్తుగా సంభవించ దనునది యెల్లరను దెలిసిన విషయము. సర్వారంభపరిత్యాగ పదమునకు విహితకర్మలకంటె నితరకర్మలను విడచువాడని యర్థమును గల్పించుట కూడ పొసగదు. అపుడు సర్వశబ్దమునకు సంకోచము నంగీకరించవలయును.

వ్యాసుల కిట్టియాశయమే యున్నచో నపుడు 'నిషిద్ధకర్మ సంత్యాగీ' అనియే చెప్పియుండెడివారు.

అట్లే అనికేతత్వముగూడ కర్మియగు గృహస్థునకు సంభవించదు. అనికేత పదమునకు గృహాదులయం దాసక్తిలేనివా డను నర్థమును గల్పించుటకూడ న్యాయ్యముకాదు. అపుడు "సంగవర్జితః" అను పదముతో పౌనరుక్త్య మేర్పడును.

అట్లే ఆత్మయందు స్థిరమతిత్వమను ధర్మముకూడ కర్మికి సంభవింపదు. కర్మి యజ్ఞాని. అజ్ఞానిచిత్తము ఆత్మయందు స్థిరపడుట యసంభవము.

ఇక, 'యేతు ధర్మ్యామృతమ్' అను శ్లోకము భక్తవిషయ మను దానిని విచారింతము.

ఇందు 'ఇదమ్' అను పదము కలదు. ఇది వెనుకజెప్పినయర్థమును పరామృశించును. వెనుకజెప్పిన ధర్మములు కర్మిధర్మము లని యంగీకరించిన రామానుజులు తత్పరామర్శకమగు 'ఇదమ్' శబ్దము భక్తులధర్మమును జెప్పుచున్న దనుటకు నో రెట్లు వచ్చెనో తెలియకున్నది.

ఇక 'యే తు' అనుచోట తుకారమువలనను 'అతీవ మే ప్రియాః' అనుచోట "అతీవ" అను పదమువలనను వెనుకజెప్పిన యధికారులకంటె నితరులను జెప్పెనని యూహించినను, విశ్వరూపోపాసకులకంటె నితరులయిన జ్ఞానులను జెప్పెననుటయే యుచితము. జ్ఞాని నీకిష్టుడయినచో నీకు మిక్కిలి యిష్టు డెవడను ప్రశ్నకు జ్ఞానియే నాకు ప్రియతముడు (మిక్కిలి యిష్టుడు) అనుటకే యిచట "అతీవ" అను శబ్దము ప్రయోగింపబడినదికాని వేరుకాదు. కాన నిచట ప్రియ, ప్రియతర, ప్రియతమత్వాదిభేదమును సంచరింపజేయ వీలులేదు. కాన జ్ఞానియే భగవంతున కత్యంతప్రియుడు భక్తుడు కాడు. అయితే 'జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్' అనుచోటగూడ జ్ఞానిపదమునకు భక్తుడని యేల అర్థమును జెప్పగూడదు? కూడదు, వినుము. అచట 'జ్ఞానీ' అని స్పష్టముగా జ్ఞానిని చెప్పు పదము గలదు. అయితే యిచట మాత్రము 'భక్తాః' అను పదము స్పష్టముగా భక్తులను జెప్పుటలేదా? నిజమే. అయినను వెనుకజెప్పినదానికి విరోధము లేకుండ నన్వయించుటకు నిచట భక్తపదముచే జ్ఞానినే గ్రహింపవలయును.

అయితే, భక్తి జ్ఞాన మెట్లగునని శంక యుదయింపవచ్చును. వినుము, కేవలాత్మయగు నీశ్వరునియందలి రతియే జ్ఞానము. అదియే భక్తి- యీరెంటికిని భేదము పరమార్థదశలో లేదు. కనుకనే శంకరులు భక్తిపదమునకు 'పరమార్థ జ్ఞానలక్షణాం ఉత్తమాం భక్తిమ్' అని వ్యాఖ్యానించిరి.

దీనివలన విశ్వరూపోపాసనరూపమయిన భక్తి యధమమనియు నీయది యుత్తమమనియు తేలినది. ఈయది యుక్తము, జీవేశ్వరభేదబుద్ధిని శ్రుతి నిందించు చున్నది. కాన భేదబుద్ధితోగూడిన భక్తి యధమమనుటలో సందియము లేదు.

కావున 'యేతు ధర్మ్యామృత మిదమ్' అను శ్లోకముచే మొదలిడిన జ్ఞానుల యొక్క ధర్మపుంజమే ముగింపబడిన దనుట నిరవద్యము. ॥౨౦॥

ఈ యధ్యాయమునందు విశ్వరూపోపాసనాత్మకమగు అనుత్తమభక్తియు అక్షరోపాసనాత్మకమగు ఉత్తమభక్తియు ప్రతిపాదింపబడినందున నీ యధ్యాయము భక్తియోగాధ్యాయ మను పేరును వడసెను.

ఇట్లు శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్కప్రకాశికానువాదమునందు
ద్వాదశాధ్యాయము ముగిసెను.

ఇట్లు మల్లావఝులోపనామక వేంకటసుబ్బరామశాస్త్రి
కృతమగు భాష్యార్కప్రకాశికానువాదమున
మ ధ్య మ ష ట్క ము
స మా ప్త ము
శ్రీ శ్రీ శ్రీ

బెల్లంకొండ రామరాయకవీంద్ర విరచిత

శ్రీ భగవద్గీతా

భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదము

(మొదటి సంపుటము - [illegible] ద్వితీయముద్రణము)

★

అనువాదకులు :

అద్వైత వేదాంత శిరోమణి

శ్రీ మల్లావఝుల వేంకట సుబ్బరామ శాస్త్రిగారు,

వైస్ ప్రిన్సిపాల్, విశ్వేశ్వర సంస్కృత కళాశాల

వరంగల్ (ఆంధ్రప్రదేశ్)

సంపాదకులు :

బ్రహ్మశ్రీ కవిరత్న వేంకట బ్రహ్మశాస్త్రి

శ్రీ బెల్లంకొండ రామరాయ కవితా గ్రంథమాల

నరసరావుపేట (గుంటూరు జిల్లా)

శ్రీరామరాయగ్రంథమాల

ఓం

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

శ్రీ భగవద్గీతా

భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదము

(మొదటి సంపుటము - ప్రథమ ద్వితీయషట్కములు)

ఇది

శ్రీ గుంటూరుమండల, నరసరావుపేట సమీపస్థ

పమిడిపాడు అగ్రహార నివాసులగు

శ్రీ బెల్లంకొండ రామరాయకవి విరచిత

భాష్యార్కప్రకాశిక యను వ్యాఖ్యకు తెనుగు అనువాదము.

అనువాదకులు :

అద్వైత వేదాన్తశిరోమణి

శ్రీ మల్లావజ్ఝల సుబ్బరామశాస్త్రిగారు

వైస్ ప్రిన్సిపాల్, విశ్వేశ్వర సంస్కృతకళాశాల,

వరంగల్ (దక్కన్)

సంపాదకులు :

కీ॥ శే॥ శ్రీ కవితా వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి

నరసరావుపేట (గుంటూరు జిల్లా)

సర్వస్వామ్య సంకలితము]

[వెల రు 40-00

శ్రీరామరాయగ్రంథమాల

ఓం

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

శ్రీ భగవద్గీతా

భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదము

(మొదటి సంపుటము—ప్రథమ ద్వితీయషట్కములు)

ఇది

శ్రీ గుంటూరుమండల, నరసరావుపేట సమీపస్థ

పమిడిపాడు అగ్రహార నివాసులగు

శ్రీ బెల్లంకొండ రామరాయకవి విరచిత

భాష్యార్కప్రకాశిక యను వ్యాఖ్యకు తెనుగు అనువాదము.

అనువాదకులు:

అద్వైత వేదాన్తశిరోమణి

శ్రీ మల్లావజ్ఝల సుబ్బరామశాస్త్రిగారు

వైస్ ప్రిన్సిపాల్, విశ్వేశ్వర సంస్కృతకళాశాల,

వరంగల్ (దక్కన్)

సంపాదకులు:

కీ॥ శే॥ శ్రీ కవితా వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

నరసరావుపేట (గుంటూరు జిల్లా)

సర్వస్వామ్య సంకలితము]

[వెల రు 40-00

★

గ్రంథములు వలయువారు :

1. కవితా వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు,
నరసారావుపేట – గుంటూరు జిల్లా.

2. కె. యల్. నరసయ్యగారు,
గాంధీనగరం – విజయవాడ – 2.

3. వేంకట్రామ అండ్ కో., విజయవాడ,
అని వ్రాసిన బడయగలరు.

★

లీలా ప్రెస్, గవర్నరుపేట, విజయవాడ–2.
1956

శ్రీ

ఉపోద్ఘాతము

మహాశయులారా!

మహామాయా విలాసమగు నీ ప్రపంచములో నెల్ల మానవులు నిస్సార మగు సంసారమున మునిగి, నిఖిలానర్థముల నొందుటకు శోకమోహములు కారణములు. ఇందు మోహము 'సాధారణము, అసాధారణము' అని రెండు విధములు. దేహేంద్రియములు సంసారము సత్యమనియు, ఆత్మధర్మమనియు దలంచుట సర్వప్రాణి సాధారణమయిన మోహము. తానుఁ జేయఁదగిన పని చెడుగాకున్నను చెడు అని తలంచుట తనకుమాత్రము అసాధారణమయిన మోహము. ఇది యొక్కొక్క వ్యక్తియం దొక్కొక్క రకముగ నుండును. ఒకానొక బ్రాహ్మణునకు బ్రాహ్మణధర్మము నింద్య మనియు, పరధర్మము మంచిదనియుఁ దోచవచ్చును. శూద్రునకు స్వధర్మము చెడ్డదనియుఁ, దనకు బ్రాహ్మణధర్మము పరిగ్రాహ్యమనియును దోచవచ్చును. ఇది యా వ్యక్తులకు నసాధారణమయిన మోహము. ఈ రెండువిధములయిన మోహమును అవివేకమని యందురు. ఇదియే శోకమునకుఁ గారణమగుచున్నది. అర్జునుడంతటివాడు గూడ నిట్టిమోహమునకు పరతంత్రుఁడై, స్వధర్మమగు యుద్ధమునందు ప్రవర్తించియు విముఖుఁడయ్యెను. క్షత్రియజాతికి విహితమయిన యుద్ధము స్వధర్మమయినందున సద్ధర్మముగానున్నను అది యధర్మమను మోహము (అవివేకము) అర్జునునకుఁ గలిగె ననుటలో సందియములేదు. కనుకనే శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు పార్థుని నిమిత్తముగ జేసికొని సకల ప్రాణులకుగల యవివేకమును రూపుమాపనెంచి యర్జునునకు గీతాశాస్త్ర ముపదేశించెను. దీని నాదిశంకరులు అద్వైతపరముగను, రామానుజులు విశిష్టాద్వైతపరముగను, మధ్వాచార్యులు ద్వైతపరముగను భాష్యముల రచియించిరి. ఇందు శంకరభాష్యమున కనుకూలముగ, ఆనందగిరి పండితులు-భాష్యకర్తల భావ మతిసుబోధము, సుస్పష్టము నగునటుల నమూల్యమయిన వ్యాఖ్యను రచించిరి.

మఱియు నీ గీతాశాస్త్రమునకు

నీలకంఠ దీక్షితులు "గీతాప్రకాశ" మనువ్యాఖ్యయు,
మధుసూదన సరస్వతి "గూఢార్థ దీపిక" యనువ్యాఖ్యయు,
ధనపతికుమారులు "భాష్యోత్కర్ష దీపిక" యనువ్యాఖ్యయు,
శ్రీధరస్వామి "గీతాసుబోధిని" అనువ్యాఖ్యయు,
అభినవ గుప్తాచార్యులు "గీతార్థ సంగ్రహ" మనువ్యాఖ్యయు,

ఇట్లే యనేకులగు మహాత్ములనేక వ్యాఖ్యలను వేర్వేరుగ రచించిరి. ఇందు మధుసూదనసరస్వతీవిరచితమయిన గూఢార్థదీపిక యనువ్యాఖ్య ఆయా స్థలముల

యందు స్వతంత్ర వ్యాఖ్యగాఁ గన్పట్టుచున్నను అద్వైత సిద్ధాంతమున కనుకూల మను టకు సందియములేదు. ధనపతిసూరివిరచితమయిన భాష్యోత్కర్ష దీపిక యనువ్యాఖ్య యితర వ్యాఖ్యాత లేమాత్రమయినను శంకరుల భావమును దప్పి నడచినచో వారల విమర్శించుటయే ప్రతముగ నవలంబించినదని పాఠకులకు సువిదితము. మిగిలిన వ్యాఖ్య లన్నియు, యథోచితముగ వారి వారి భావముల వివరించుచు, శాంకరసిద్ధాంతము ననుసరించినవి.

ఇవి యిట్లుండ, నీ గీతాశాస్త్రమునకు గర్తపురీ (గుంటూరు) మండలము నందలి "పమిడిపాడు" అను నగ్రహారము నలంకరించిన శ్రీ "బెల్లంకొండో"పనామక రామరాయ కవీంద్రులు ఇప్పటికి నలుబది సంవత్సరములకు పై కాలమున భాష్యార్క ప్రకాశిక యనుపేరిట నొక యమూల్యమయిన వ్యాఖ్యను గీర్వాణమున రచించిరి. ఈయది భాషయం దతిసరళము. యుక్తిప్రయుక్తుల కాకరము. విమర్శనల కాటపట్టు. అద్వైత సిద్ధాంతస్థాపన కాలవాలము. భేదవాదమునకు వజ్రాయుధము. ప్రాచీన వ్యాఖ్యల కసాధారణము; విశిష్టాద్వైతమునను ఖండనము.

గీతలందు తత్త్వోపదేశ సమయమున లోకవ్యవహారము ననుసరించి శ్రీకృష్ణులు చెప్పిన గొన్ని శ్లోకములను పారమార్థిక భేదబుద్ధితో జెప్పినట్లు గ్రహించి రామానుజులు తమ వాదమును బోషించుకొనసాగిరి.

ఉదాహరణము :—

"నత్వేవాహం జాతు నాసం న త్వం నేమే జనాధిపాః
నచైవ న భవిష్యామ స్సర్వే వయ మతః పరమ్"

అనునది రెండవ యధ్యాయమున పదిరెండవ శ్లోకము. ఇందు "ఓయి అర్జునా! నీవు, ఈ భీష్మద్రోణాదిరాజులు, నేను, మన మందరము వెనుకటికాల ములో నున్నాము. ఇపు డుంటిమి. ఇక ముం దుండగలము" అని శ్రీకృష్ణు డర్జునునకు ఆత్మ నిత్యుడని యుపదేశించదలచి చెప్పెను. భీష్మద్రోణాదు లనిత్యులని యెంచి దుఃఖింపసాగిన పార్థుని దుఃఖమును వాపుటకు వారు నిత్యులని చెప్పుటయే శ్రీకృష్ణున కుచితముగాని, యాత్మభేదము నుపదేశించు టుచితముగాదు. సందర్భమున కను కూలింపదుకూడ. అర్జునునకు మాత్రము ఆత్మ లనేకు లను జ్ఞానముండవచ్చును. అతని దృష్టి ననుసరించి యాత్మభేదము ననుపదించి వారు నిత్యులని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పెను. నిజముగ ఆత్మ లనేకులని చెప్పుటలో శ్రీకృష్ణున కిచట దాత్పర్యములేదు. శ్రీకృష్ణుడు ముందు "అవినాశితు తద్విద్ధి" అను పదునేడవ శ్లోకముచే ఆత్మాభేదము నుప దేశింపబోవుచున్నాడు.

ఇది యిట్లుండ అజ్ఞానావృతుడయిన పార్థునకు మోహమును దొలగింప సమకట్టి, పారమార్థికాత్మతత్త్వము నుపదేశించుసమయమున శ్రీకృష్ణుడు "నీవు" "వీరందరు" "నేను" అని యాత్మభేదము నుపదేశించుటచే జీవాత్మపరమాత్మలకు

భేదము నిజమనుటకు భగవంతుడే ప్రబలసాక్ష్యమని రామానుజులు నిర్ణయించి తమ భేదవాదమును సాధించుకొనుట కిది మొదలుగ నారంభించిరి. పైపెచ్చు తత్త్వోపదేశసమయమున, అతాత్త్వికమగు నౌపాధికభేదము నుపదేశించుట తగదనిగూడ నాక్షేపించిరి. ఇందలి సంగతి నాలోచింతము. అజ్ఞానికి తత్త్వోపదేశమును జేయుటలో క్రమక్రమముగ వానిబుద్ధి మరల్చుట యుచితమా? లేక యొకేమాటలో నున్న విషయమంతయు జెప్పివిడచుట యుచితమా? మోహనివృత్తిని చేయుటకదా, తత్త్వోపదేశమునకు బరమతాత్పర్యము. దాని కనువుగ నుపదేశించుటయే ప్రకృతసందర్భమునకుచితమగును. కనుకనే శ్రీకృష్ణుడిచట ఆత్మనిత్యత్వమును ప్రతిజ్ఞచేసి పైశ్లోకమున "బాల్య, యౌవన, కౌమారాద్యవస్థలు మారినను ఆత్మ మారనట్లు దేహము లెన్ని మారినను, ఆత్మమారదని వివరించి యటుపైని 'సత్పదార్థ'మగు నన యాత్మకనిత్యత్వము అసత్పదార్థములయిన భూత భౌతికములకు నిత్యత్వము, నుండదని నిరూపించి, ఆ పైన "అవినాశితు తద్విద్ధి" అను శ్లోకమున ఆత్మనిత్యత్వము నుపసంహరించుచు ఆత్మైకత్వమును సిద్ధాంతము చేసెను. ఋజుభావముతో నాలోచించి చూడ నీ ప్రకరణ మింతె సారముగ నుండ, రామానుజులు మతాభిమానమున దీనిని వక్రభావముతో వ్యాఖ్యానించి తమ వాదమును బోషించుకొనసాగిరని పాఠకులకు విదితము కాగలదు.

ఇంకను "నాసతో విద్యతే భావో నాభావో విద్యతే సతః" అను శ్లోకమున శ్రీకృష్ణుడు త్రికాలాబాధితమగు వస్తువు సద్వస్తువనియు, తదితరము లసద్వస్తువులనియును బోధించెను. ఆచార్యస్వామియు నట్లే వ్యాఖ్యానించుచు, ఆత్మయొక్కడే సత్పదార్థమనియు, మిగిలిన వికారజాతమంతయు నసత్పదార్థము లనియు నిరూపించిరి. "ప్రపంచము సత్యము అయినను నిత్యముగాదు" అని రామానుజుల మతము. వీరి మతమున ప్రపంచాంతర్గతములయిన దేహములుగూడ సత్యములే యగును. సత్యవస్తువులు సద్రూపము లనుట యుచితము. ఇట్టితఱి వీరి మతమున దేహము సద్రూపమని యనవలసియుండ, వారు తమ మతప్రక్రియగూడ గమనింపక దేహము అసద్రూపమని నిర్ణయించి దానికి సద్భావము లేదనియు, సద్రూపుడయిన ఆత్మకు నసద్భావము లేదనియును వ్యాఖ్యానించి, యీ శ్లోకము అనుభూయమానములయిన దేహాత్మలయొక్క నిత్యత్వానిత్యత్వములను మాత్రమే నిరూపించుచున్నట్లు రామానుజులు నిర్ణయించిరి. దేహముతో బాటు ప్రపంచములోని మిగిలిన వస్తువులన్నియు, అసద్రూపము లగుచుండ, వానియెడల నీ శ్లోకము సద్భావమును గాక, యసద్భావమునుగాని నిరూపింపకుండుటకు గారణమును వారు చూపరు; పాఠకులకు దోచదు.

రామానుజులు "అవినాశితు తద్విద్ధి యేన సర్వ మిదం తతమ్" అను శ్లోకమునందు ఆత్మైకత్వమును జెప్పునట్టి 'యేన' అను యచ్ఛబ్దమును, జాత్యేకవచనాంతముగ నిర్ణయించిరి. లేనిచో తమ భేదవాదమునకు దెబ్బయని వీరి భయము.

"నత్వేవాహం జాతు నాసమ్" అను శ్లోకమున శ్రీకృష్ణుడు "వయం" అను పదమును నిజముగ భేదదృష్టితో బ్రయోగించెనని రామానుజులనిరి. ఇచటమాత్రము 'యేన' అనుపదము నిజముగ ఆత్మైకత్వబుద్ధితో బ్రయోగించెనని యనరు. జాత్యేక వచనమును బుద్ధితో బ్రయోగించెనందురు. మతమును బోషించుకొనుట కీయవిత్రో వలు. ఇట్టిఘట్టములయందు "భాష్యార్క-ప్రకాశికా"కారులగు శ్రీరామరాయలు నిశిత ముగ విమర్శించి యుక్తివాదముతో, ప్రమాణవాదముతో, విషయనిరూపణను జేసిరి.

మతముల సారాసారములను గ్రహించుటకును, విమర్శకుల బుద్ధిప్రతిభను జూచిగొని యానందించుటకును నిట్టి విమర్శనారూపములయిన గ్రంథములఁ దిలకించుట యత్యావశ్యకము.

మఱియు త్రయోదశాధ్యాయమున "క్షేత్రజ్ఞంచాపి మాం విద్ధి సర్వక్షేత్రేషు భారత" అను శ్లోకమునందు "శరీరమును దెలిసికొనునట్టి జీవునికూడ సంసార సంబంధములేని పరమేశ్వరునిగఁ దెలియుము" అని జీవపరమాత్మల కభేదమును జెప్పిన ట్లగుచున్నది. ఇచట రామానుజులు "మామ్" అను పదమును "మదాత్మకమ్" (నా శరీరమయినవానినిగ) అని వ్యాఖ్యానించి, "అపి" శబ్దమునకు క్షేత్రమునుగూడ అని యర్థము జెప్పి, "క్షేత్రజ్ఞం మాం మదాత్మకం విద్ధి, క్షేత్రమపి మదాత్మకం విద్ధి" (జీవుని నాదురూపముగ దెలిసికొనుము. శరీరమునుగూడ నారూపముగ దెలియుము.) అని వ్యాఖ్యానించిరి. వీరి మతమున ప్రపంచము భగవంతునకు జడరూపమయిన శరీరమనియు, జీవులు చిద్రూపమయిన శరీరమనియు నంగీకరింతురు. ఈయది జీవబ్రహ్మల భేదాభేదవాదములకు పట్టయిన ఘట్టము. శ్రీ రామరాయ లీ శ్లోకమున నతి విస్తృతముగఁ దమ విమర్శనాశక్తిని జూపిరి. ఇంతటి విపులమైన వ్యాఖ్య గీతా వ్యాఖ్యలలో నేదియు గనిపించదు. ఈ ప్రకరణమున భేదవాదులు సాధారణముగ జూపెడి శ్రుతి, స్మృతి, యుక్తుల నన్నింటిని నొక్కొకటిగ లెక్కించి, విమర్శించి నిరాకరించిరి. ఇందు విషయోపపాదనము మిగుల సరసముగను, ప్రమాణబద్ధముగను, యుక్తియుక్తముగను నున్నదనుటకు సందియము లేదు. ఆ ఘట్టమునంతయును మేము తెనిగించి చూపితిమి. భేదవాదఖండన మింత విపులముగఁ దక్కిన వ్యాఖ్యలయం దెచ్చటను గనుపింపదు, కాని విషయము నుపపాదించుటలో నచ్చటచ్చట పునరుక్తి దోష ముండవచ్చును. అది కావ్యములకు దోషమగునుగాని, దురవగాహమయిన ఆత్మతత్త్వోపదేశము విషయమున దోషము కానేరదు. కాన నీ "భాష్యార్క-ప్రకాశిక" యనువ్యాఖ్య భేదవాదమును ఖండించుచు, నద్వైతవాదమును నిరూపించినందున కేవల మద్వైతవాదము ననుసరించుచు నడచిన యితర వ్యాఖ్యలకంటె భిన్న యనియు, విలక్షణమనియు నెన్నదగును.

రామరాయ లొక్కొకచోట పూర్వవ్యాఖ్యాతలగూడ నుల్లంఘించి, విషయనిరూపణమును జేసిరి. అయ్యది శాస్త్రసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధము గానందున,

[illegible] యనుసరించితిమి. అనువాదగ్రంథమున మూలకర్తల
[illegible] యుచితము కాదను నియమమునకు గట్టువడితిమి. అంత
[illegible] సల్లంఘించిన స్థలములయందు పూర్వవ్యాఖ్యాతల భావమును
[illegible] సాహసించము. సాహసించినట్లు భావింపవలదు.

ఉదాహరణము:- ద్వితీయాధ్యాయము నందలి "నాసతో విద్యతే భావః"
అను శ్లోకభాష్యమునందు "సర్వత్ర ద్వే బుద్ధీ సర్వై రుపలభ్యేతే, సామానాధికరణ్యేన
నీలోత్పలాదివత్" అను పంక్తి కనిపించుచున్నది. ఆనందగిరి పండితు లీ పంక్తిని
"సమానాధికరణ్యేన నీలోత్పలాదివత్" అని మార్చి వ్యాఖ్యానించిరి.

రామరాయలు "సామానాధికరణ్యేన" అనుపాఠమును సాధింపఁదలచి యానంద
గిరిపండితుల విమర్శించిరి. భాష్యకర్తలభావమును గుర్తెరుంగుటలో నానందగిరి పండి
తులు ప్రప్రథములనియు, భాష్యమునందు ప్రవేశమునకు వారుచూపిన త్రోవయే
మన కీనాటివఱకు నాదర్శప్రాయమయినదనియును మా నమ్మకము. అది భాష్యకర్తల
[illegible]మో, అచ్చు పొరపాచ్చెమో నిర్ణయింప వారికే చెల్లును. అద్వైతసిద్ధాంత
మునకు భంగము లేనపుడు, వారు సూచిన పాఠమును త్రోసిపుచ్చుటకు సాహసిం
చము. కాని "రామరాయలు" "సామానాధికరణ్యేన" అను మొదటిపాఠమును
సాధించుటకు జూపిన యుక్తులనుబట్టి వారి బుద్ధిప్రతిభ నానందింతుము. రామరా
యలును, పాఠకుల బుద్ధిని వికసింపజేయుటకు యుక్తిజాలమును నిరూపింపఁదలచి
పూర్వపాఠమును సాధింప విమర్శించిరిగాని, యానందగిరి పండితులయం దాదరాభి
మానములు లేక కాదని మా యాశయము.

ఇట్లే తృతీయాధ్యాయమునందు "జ్యాయసీచే త్కర్మణస్తే మతా బుద్ధిః" అను
శ్లోకమునకున్న "తథాచ కారకం శాస్త్రం న జ్ఞాపకమి త్యనుపపన్నార్థం స్యాత్" అను
భాష్యపంక్తిని వ్యాఖ్యానించుటలో గూడ శ్రీ రామరాయలు, ఆనందగిరి పండితు
లకు భిన్నముగ నన్వయక్రమమును జూపిరి. అదియును సిద్ధాంతమునకు విరుద్ధము
గాదుగాని, కొద్ది యర్థభేదమును సూచించును. కాన నం దెవ్విధమగు నన్వయము
నంగీకరించినను గ్రంథార్థమునకు భంగములేదు. సాధారణముగ ప్రతిభాశాలురగు
పండితులు తగుచోటుల తమప్రతిభను జూపుచుందురుగాని, "శ్లోకంట నారాయణ"
అను న్యాయ మవలంబించరు. రామరాయలును, నదేవిధముగ నట్టిచోట్ల తమ ప్రతి
భను జూపి రనవలెగాని, ప్రాచీనవ్యాఖ్యాతల దృణీకరించి రని యనదగదు.

గీర్వాణభాషయందున్న నీ వ్యాఖ్య యింతకు మున్నొకతూరి శ్రీ
[illegible]నాథుని నాగేశ్వరరావుగారిచే ముద్రింపబడి పండితలోకమున కందజేయబడినది.
[illegible] [illegible]త్తము లలభ్యమగుటచే మరల నరసరావుపేట వాస్తవ్యులయిన "శ్రీ
[illegible] వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిచే నాంధ్రదేశమునందలి ద్రవ్యదాతల
[illegible]యమున తూర్పుగోదావరి మండల వాస్తవ్యులయిన బ్రహ్మశ్రీ బులుసు అప్పన్న

శాస్త్రులవారి శారదా ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రాపితమై పండితలోకమున కంద జేయ సిద్ధముగనున్నది. కాని ప్రకృతము దేశమంతయు హూణభాషచేనిండి నిబిడీకృతమై, గీర్వాణభాషాభిజ్ఞు లతివిరళముగుటచే శ్రీ రామరాయల వ్యాఖ్యయందలి విశేషాంశముల నాంధ్రలోకమునకు సుబోధము గావింపనెంచి శ్రీ కవితా వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు యీ వ్యాఖ్యను తెనుగున ననువదింప నన్ను ప్రోత్సహించిరి. ఈయది దుర్ఘటమయినను యథాశక్తి ననువదింప సాహసించితిని. ఇప్పటికి పదిరెండధ్యాయములు గ్రంథ మనువదింపబడి ముద్రితమైనది. పద్యమును రసానుగుణమయిన రాగముతో బాడి యొప్పింపదగిన రసమును, పాడిమాటలతో జెప్పి యొప్పించుట దుస్సాధము. అట్లే గీర్వాణభాషలో గ్రహింపదగిన శాస్త్రార్థమును తెలుగుమాటలలో వింపుటవలన నంతటి మాధుర్య ముండకున్నను, విషయమును గ్రహించుట కుపయోగ పడుననుటలో సందియముండదు. గీర్వాణభాషాపరిచయము సన్నగిలిన యీ రోజులలో గ్రంథార్థమును మానవలోకమున కందజేయుటయే యనువాదగ్రంథములకు పరమతాత్పర్యము. అనువాదగ్రంథములు విషయప్రధానములు. భాషాప్రధానములు కావు. కాన సహృదయులు భాషాసంబంధమయిన పొరపొచ్చెము లిట నెన్నరని మా నమ్మకము. విషయముగూడ నతిదురవగాహముగుటచే నెచ్చటనయినను "గచ్ఛత స్ఖలనం క్వాపి" అను న్యాయమున పొరబాటు లుండవచ్చును. వానిని పండితలోకము సౌహార్దముతో సరిచూచుకొనుట వారి సౌశీల్యమునకు వన్నె. విమర్శింపసాగుట యసూయ కాటపట్టు. దీనిని నేను వ్రాసిపంపిన తరువాత శ్రీ కుందా లక్ష్మీనరసయ్యగారు కొన్నిసారులుచూచి యక్షర స్ఖాలిత్యముల దిద్ది ముద్రణమున కందించిరి. అయినను కూర్పరుల కీ విషయ మలవాటులోనిది కాకుండుటచే నింకను అక్షరదోషము లచ్చటచ్చట గలవు. వీలయినంతవఱకు వానిని శుద్ధాశుద్ధపత్రికయందు జూపుదును. కాన చదువరు లక్షర స్ఖాలిత్యముల సరిదిద్దుకొని విషయమును గ్రహింపగోరెదను.

ఈ యనువాదమునకు నన్ను ప్రోత్సహించిన బ్ర. శ్రీ. కవితా వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారికిని, శ్రమకోర్చి ప్రూఫుల సరిజూచి ముద్రణమునకు గడు శ్రద్ధతో మనసార సాయపడిన బ్ర. శ్రీ. కుందా లక్ష్మీనరసయ్యగారికిని, నా కృతజ్ఞతను దెలుపుచు, వారల శ్రీకృష్ణభగవానుండు చిరాయురారోగ్యైశ్వర్యములతోం దులదూగం జేయుగాత యని భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నాను.

ఇట్లు
అనువాదకుండు,
అద్వైత వేదాన్త శిరోమణి,
మల్లావఝ్ఝల వేంకటసుబ్బరామశాస్త్రి.
శ్రీ విశ్వేశ్వర సంస్కృత కళాశాలా వైస్ ప్రిన్సిపాల్.

వరంగల్,
21-9-56.

AUTHOR.

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

శ్రీ బెల్లంకొండ రామరాయ కవీంద్రుల

జీవితసంగ్రహము

ఆంధ్రదేశమున మిక్కిలి ప్రసిద్ధిజెందిన వదాన్యసంపత్కుటుంబములలో బెల్లంకొండవారి వంశ మొకటి. వీరు ఆరువేల నియోగి తెగకు జెందినవారు. అనాది కాలమునుండి గుంటూరుజిల్లాలోని నరసరావుపేటకు సమీపముననున్న పమిడిపాడు అగ్రహారము ఈ వంశమువారందఱకు నివాసస్థానము. ఈ వంశములోనివా రందఱు లౌకిక వైదిక విద్యాపారంగతులు - సంపన్నులు - దైవభక్తి శోభితులు- ఉదార బుద్ధులును. ఈ వంశమువారు అనేక గ్రామముల(అగ్రహారముల) తిక్కనలో నన్నట్లు తమ విద్యావీర్యాతిరేకముల ప్రభువుల మన్ననల నందికొని నిరతాన్నదానాది నిరతిమై దొరలనిపించుకొనుచు నుండుటయేగాక విద్యాన్నదానాదులతో సుతనిర్విశేషముగ విద్యార్థుల నధికసంఖ్యాకుల బోషించుచు కులపతులుగ నెన్నబడుచు భూమండలమున తమ వంశవిఖ్యాతిని ప్రధానస్థానమున నిల్పికొనిరి.

శ్రీ మోహనరావుగారు ఈ గ్రంథకర్తయగు శ్రీ రామరాయ కవిచంద్రుల తండ్రిగారు. వీ రతిమేధావులు. అనేకమంది విద్యార్థులకు వీరు విద్యను బోధించిరి. వీరిబోధనాకౌశలమునకును, సంస్కృతభాషాసాహితీప్రౌఢిమకును ఆనాటివారందఱు చాల అచ్చెరు వందుచుండెడివారు. పాపము ఈయనగా రతిస్వల్పవయసుననే తమ 25 వ ఏట కాలగతి నొందిరి.

శ్రీ రామరాయ కవిచంద్రులు శాలివాహన శకము ౧౭౯౭ కు సరియగు యువనామ సం॥ మాఘ బహుళామావాస్యా సోమవారము (27-12-1875) రాత్రి కర్కాటక లగ్నమున జన్మించిరి. వీరి తల్లిగారు హనుమాంబగారు. వీరిది ఋక్శాఖ. భారద్వాజసగోత్రము. వీరికి ఐదారువత్సరముల ప్రాయము రాగానే పితృపాదులనియోగము ప్రాప్తించెను.

"గర్భాష్టమేషు బ్రాహ్మణ ముపనయీత" అను శాస్త్రానుసారము శ్రీ కవిచంద్రులకు యథాశాస్త్రముగ నుచితకాలమున నుపనయనసంస్కారము జరిగెను. బడిచదువు ఆరంభమైనది మొదలు రామరావుగారి లక్షణము అసాధారణముగ గన్పట్టుచు వచ్చెను. గురువు లెంతెంత చెప్పగల్గిన నతంత గ్రహించుచు నత్యల్పకాలములోనే బడిచదువు పూర్తిగావించెను. బంధుగులందఱు సంతసించి యీ పిల్లవానిని గొప్పవానిని చేయనెంచి అప్పుడే నూతనముగ కలిదేవతాప్రేరణమున మన భరత భూమి నాక్రమించుకొన్న హూణవిద్యాసక్తి తద్బంధువులు శ్రీరామరావుగారిని బస్తీయగు గుంటూరులోని యాంగ్లవిద్యాశాలలో ప్రవేశపెట్టి ఇంగ్లీషు చదివింపబూనిరి. మానవుల ఇచ్ఛలును తదనుకూలప్రయత్నములును కాలవశమున సమానముగనే యున్నను పూర్వపుణ్యవిశేషములు మాత్రము జీవాదృష్టాయత్తములై జీవానాదిత్వమును

లోకయాత్రయొక్క కర్మనియంత్రితత్వమును స్పష్టపరచుచుండును. రామరావుగారు ఏరోజు స్కూలుకు వెళ్ళినను జబ్బుచేసి అస్వాస్థ్యముతో నింటికి జేరుటయు, స్కూలుకు వెళ్ళనిరోజులలో స్వాస్థ్యము కల్గియుండుటయు తటస్థించుచువచ్చెను. ఎట్లనో మూడవ ఫారమువరకు ఇంగ్లీషుచదువు సాగెను. శరీరారోగ్యము మాత్రము కుదుటపడలేదు. ఇక చేయునది లేక బంధువులు రామరావుగారిని ఇంటికి జేర్చిరి. దైవాయత్తము గదా, జీవయాత్ర!

ఇప్పటికి మెల్లగ వీరికి 14 సంవత్సరముల ప్రాయము వచ్చెను. ఇంటియొద్దనే నివసించుచు శ్రీ రామరావుగారు తమజ్ఞాతులగు శ్రీ బెల్లంకొండ సీతారామయ్య గారివద్ద సంస్కృతము చదువుచు, ఆ గ్రామముననేయున్న మరియొక వేదవిద్యానిధి యొద్ద కొంత కొంత వేదభాగము నధ్యయనముచేయుచు అనాదికాలమునుండి తమ వంశమువారిచే నారాధింపబడుచు నింటనున్న హయగ్రీవసాలగ్రామమును ప్రత్యహ మును భక్తిపూర్వకముగ నర్చించుచు కాలము గడుపుచుండెను. ఒకనాటిరాత్రి శ్రీరామ రావుగారు శయనించియుండ స్వప్నమున నొక వృద్ధబ్రాహ్మణుడు గోచరించి శ్రీ హయగ్రీవమంత్రమును సాంగముగనుపదేశించి తన్మంత్ర సంబంధి పంచాంగకలాపముల గ్రంథము నొకమహాసీయునింట నున్నట్లు బోధించి యదృశ్యుడయ్యెను. అంత మేల్కాంచి పరమానందభరితుడై యాయన తద్వాక్యానుసార మా మహాసీయు నింటి కరిగి విషయమెరిగించి యడుగ నక్కజమంది వారు తమయింట నన్యు లెరుగకుండ రహస్యముగ దాచియుంచిన ఆ గ్రంథమును రామరావుగారి కొసంగిరి. అంత శ్రీ రామరావుగారు శ్రీ హయగ్రీవ మంత్రరాజమును పంచాంగసహితముగ ననన్య సాధారణదీక్షతో పురశ్చరణము నొనరింపసాగిరి. "న్లో దేవతాసు జడిమా జడిమా మనుష్యే" యన్నట్లు వెంటనే సత్ఫలప్రదాతయగు శ్రీ హయగ్రీవభగవానుని యనుగ్రహము శ్రీ రామరావుగారియందు ప్రసరింపసాగెను. గంగాలహరింబోలు అప్రతిహతమగు స్వచ్ఛాతిస్వచ్ఛకవితాపరిపాటి తనంత దా నాతని కబ్బెను. అప్పటికి కాళిదాసత్రయము పూర్తికాలేదు. కవిచంద్రులు ప్రప్రథమమున తమగ్రామము నధివసించిన రమాపల్లభరాజస్వామి నుద్దేశించి యొకశతకమును సంస్కృతభాష యందు రచించెను. స్వీయప్రతిభ నాధారముచేసికొని స్వయముగ నాటక అలం కారగ్రంథసంతతినంతను గ్రహించి ధారణచేసికొని రుక్మిణీపరిణయచంపు - రమా పరిణయచంపు - కందర్ప దర్పవిలాసభాణము మున్నగు గ్రంథముల రచించుటయేగాక శ్రీ రామరావుగారు స్కంధత్రయాత్మకజ్యోతిశ్శాస్త్రమును కరతలామలకము జేసికొనగల్గిరి. వారు తమ జ్యోతిర్విద్యాప్రతిభచే నా చిన్న వయసున నెన్నియో జాతకముల పరిశీలించి నూలువాసియు దప్పనివిధమున ఫలితాంశముల జెప్పసాగిరి.

శ్రీ రామరావుగారు 16 సంవత్సరముల ప్రాయముగలవారైరి. వయసున పిన్న వారైనను కవిత్వప్రౌఢిని, ప్రజ్ఞావిశేషమునను, సకల విద్యాప్రసక్తిని రామరావుగారి

ఇంతలో వారి కులగురువులగు శ్రీ విశిష్టాద్వైతశాస్త్రనిష్ణాతులు, శ్రీ తిరుమల క్షేత్రనివాసులు శ్రీ ప్రతివాదిభయంకర రంగాచార్యులవారా గ్రామమునకు దయచేసి తమ శిష్యులగు బెల్లంకొండవంశమువారందఱిని తప్తచక్రాంకన సంస్కారమున పునీతులజేసి శ్రీమన్నారాయణాష్టాక్షరీ మంత్రమునుపదేశింపనెంచినపట్టున మన కవిచంద్రులు తప్తచక్రాంకనము శూద్రధర్మముగాని వైదికసంస్కారసంస్కృతులగు ద్విజుల కవసరములేదని సప్రమాణముగ నిరూపించి, యాచార్యులవారిని నిరుత్తరుల జేసి, శూద్రధర్మదర్పణమను ధర్మశాస్త్రక్రోడీకరణగ్రంథము నొకదానిని రచించిరి. శ్రీ రామరాయ కవీంద్రుల వేదాన్తశాస్త్రపరిచయమునకు ప్రథమమున తమ శిష్యులై కావ్యనాటకాది గ్రంథాధ్యయనమున సుశిక్షితులై శ్రీ పండిత మల్లాది రామకృష్ణ మహాగ్నిచిద్యజ్వగారి సన్నిధిని పంచదశి మొదలగు నద్వైత వేదాన్త సద్గ్రంథాధ్యయనముచేసిన శ్రీ రాళ్ళభండి నరసింహశాస్త్రిగారి సాహచర్యము సహకారి యయ్యెను. విశిష్టాద్వైత గురువులతో గలిగిన వాదప్రసక్తితో రామరావుగారి అద్వైతవాసనలు మరింత దృఢభూమి నొందినవి. మరల శ్రీ రాళ్లభండివారు, వీరును కలసి మూడుమాసములు గీతాభాష్యములను శ్రీ శంకరకృతమును విశిష్టాద్వైతభాష్యమును ప్రతిపదవిమర్శ గావించి శ్రీ శంకరుల కైలాసగమనానంతరము వెలువడిన ఈ రామానుజమతమును సహేతుకముగ విమర్శించి ఖండించుట యవసరమనితోచి శ్రీ గీతాభాష్యార్కప్రకాశిక యను నీ మహాగ్రంథమును బహువిధ [illegible] సమన్వితముగ ననన్యసాధారణముగ రచించిరి. "హేమ్నః సంలక్ష్యతే హ్యగ్నౌ విశుద్ధిః శ్యామికాపివా" అను సూక్తిని మనసున నిడికొని తమ గ్రంథము [illegible] విద్వద్గోష్ఠులముందట గదా తేలవలయును అని యెంచి, [illegible] అపరగౌతము లని ఖ్యాతిజెందిన మూర్తీభవ [illegible] శ్రీమద్ దాదిభట్ల రామమూర్తిశాస్త్రిపాదుల సన్నిధిని [illegible] స్వయముగ వినిపించిరి. శ్రీ శాస్త్రులవారాగ్రంథమును విని [illegible] శ్రుతిస్మృతి ప్రమాణ ప్రదర్శన పూర్వక వ్యాఖ్యా [illegible] బహువిధముల గ్రంథమును, గ్రంథకర్తలను బ్రశంసించిరి. తరువాత శ్రీ [illegible] శాస్త్రులవారి యాశీస్సుల నంది శ్రీరామరావుగారు స్వగృహమున కేతెంచి [illegible] మొదలగు ననేక గ్రంథముల వ్రాసిరి. శ్రీ కవిచంద్రుల ప్రతిభ యమేయము, అమానుషము. శ్రీ హయగ్రీవ భగవానుని యనుగ్రహము మూర్తీభవించినమూర్తి శ్రీ రామరాయ కవిచంద్రులు. వేదాంతముక్తావళి యను గ్రంథమునుకూడ రచించిరి. శ్రీభగవత్పాదులు భాష్యము [illegible] ద్వాదశోపనిషత్తులను మృదుమధురమగు సుదాత్తకవితా [illegible] చక్కనివృత్తములతో శ్లోకరూపమున వెలయింపజేసిరి. ఇందు 783 శ్లోకములు గలవు. ఇయ్యది ఆరంభింపబడిన 29 రోజులకే పూర్తిగావింప

బడినది. దీన శ్రీ రామరాయ కవిచంద్రుల యమానుషప్రజ్ఞాశాలిత్వము సువ్యక్తము కాగలదు. ఇట్లు చిన్నవిగాని పెద్దవిగాని వీరిచే రచింపబడిన గ్రంథములమొత్తము148.

శ్రీ పండితకవిచక్రవర్తియగు శ్రీ రామరాయ కవీంద్రులు ఆనందనామ సంవత్సర కార్తిక శుక్ల (27-10-1914) రోజున రాచకురుపు అను నెపముతో ప్రారబ్ధకర్మము నిశ్శేషముకాగా నారబ్ధాయత్తమగు దేహమును వీడి యానంద మూర్తియై వెలసిరి. వారిజీవద్దశయం దెందరో మిత్రులు శిష్యులు మొదలగువారు కవిచంద్రులతో గ్రంథముద్రణమునుగూర్చి ప్రసావించగా కాళిదాసుడు తమ గ్రంథముల ముద్రణ కేమి యత్నించెను? శ్రీహర్షు డేమి యత్నించెను? గ్రంథముల జీవమున్న నవియే చిరకాలము మనగలవు. అట సారమున్న నవియే బహుముఖవ్యాప్తి నొందగలవని యనుచుండెడివారు.

వారి కృతులలో మొదటగ ముద్రణము నొందిన పెద్దగ్రంథము ఈ శ్రీ గీతా భాష్యార్క-ప్రకాశిక. ఎందరెందరో శ్రీ విశ్వదాత కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారు, శ్రీ ఏకా దండయ్య పంతులుగారు మొదలగు వదాన్యశేఖరులకు శ్రీ రామరాయ కవిచంద్రులగ్రంథముల ప్రకటించుటయం దత్యంతాదరము కలిగినది. కొలదికాలములో శ్రీవారి గ్రంథములన్నియు ప్రకటితములై వెలువడగలవు. శ్రీ హయగ్రీవ కరుణా ఫలరూపములగు నా గ్రంథములయందు జీవ మున్నది. అవి సారవంతములు.

శ్రీ కవితా సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులవారు యుక్తములు. శ్రీవారిగ్రంథముల ప్రకటనముపట్ల వీరు చేయుకృషి యెన్నదగినది. శ్రీ హయవదనుని ప్రసాదమున వదాన్య శేఖరులసహాయమున నత్యల్పకాలముననే వీరికృషి సంపూర్ణఫలవంతము కాగలదు.

శ్రీ శంకరుల యనంతరము తత్కృతభాష్యవిరుద్ధముగ శ్రీ రామానుజులు గావించిన శ్రీమ ద్భగవద్గీతా వ్యాఖ్యానమును ఖండించుచు శ్రుతిసమ్మతమైన తత్త్వార్థముల వెల్లడించుచు శ్రీ రామరాయ కవిచంద్రులు నిర్మించిన యీ భాష్యార్క-ప్రకాశికను సుస్పష్టముగ మనయాంధ్రులకు బోధపడుటకునై శ్రీ కవితా వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి ప్రేరణమున శ్రీ మల్లావజ్ఝల సుబ్బరామశాస్త్రిగా రాంధ్రీకరించిరి. శాస్త్రగ్రంథముల నాంధ్రీకరించుట సామాన్యమైన పని గాదు, శ్రీ శాస్త్రిగారు పూర్వోత్తర మీమాంసలయందేగాక ననేకశాస్త్రములయందం దెవేసిన చేయి యగుటచే నీ యాంధ్రీకరణము స్వతంత్రగ్రంథమో యన్నట్లు సర్వాంగ సుందరముగ విరాజిల్లుచున్నది.

ఇట్లు,
కుప్పా లక్ష్మావధాని

అచ్చు పూర్తి అయిన గ్రంథములు

—♦ దేవనాగర లిపిలో ♦—

భగవద్గీతాభాష్యార్క ప్రకాశికా	100-0-0
వేదాంత ముక్తావళీ	40-0-0
శంకరాశాంకర భాష్యవిమర్శః	40-0-0
లోకాయతాదిమతఖండనమ్	6-0-0
శారీరకచతుస్సూత్రీవిచారః	3-0-0
అద్వైతాన్యమతఖండనమ్ - అద్వైతామృతమ్	3-0-0
అద్వైతవిజయః	3-0-0
వేదాంత తత్త్వామృతమ్	2-8-0
వేదాంతకౌస్తుభం - భాగవత చతుశ్శ్లోకీ	~~1-4-0~~
వేదాంత సంగ్రహమ్	0-8-0
హయవదనశతకమ్	2-0-0

—♦ తెలుగు లిపిలో ♦—

భగవద్గీతాభాష్యార్క ప్రకాశికా (తెలుగు అనువాదము) ప్రథమ ద్వితీయషట్కములు (600 పేజీలు) 40.00	10-0-0
డిటో తృతీయ షట్కము ,,	30-0-0
హకారాదిహయగ్రీవసహస్రమ్ (వ్యాఖ్యతో)	2-0-0
వికారాదివిష్ణుసహస్రనామమ్ (వ్యాఖ్యతో)	2-0-0
దశావతారాష్టోత్తరమ్	3-0-0
పరమాత్మసహస్రనామావళిః	0-12-0
ధర్మమంజరి (ఆంధ్రానువాదముతో)	
1 వ భాగము	2-0-0
2 వ భాగము	2-0-0
జీవితసంగ్రహమ్	2-0-0
మోక్షప్రాసాదః	2-8-0
వేదాంతసంగ్రహమ్ (తెలుగు)	0-8-0

ఈ గ్రంథములన్నియు వేంకట్రామ అండ్ కో., విజయవాడలో దొరకును.

శ్రీమచ్ఛఙ్కరాచార్య విరచిత

శ్రీ దక్షిణామూర్తి స్తోత్రమ్

—o—

శ్లో॥ మౌనవ్యాఖ్యాప్రకటిత పరబ్రహ్మతత్త్వం యువానం
వర్షిష్ఠాంతేవసదృషిగణై రావృతం బ్రహ్మనిష్ఠైః
ఆచార్యేంద్రం కరకలిత చిన్ముద్ర మానందమూర్తిం
స్వాత్మారామం ముదితవదనం దక్షిణామూర్తి మీడే.

శ్లో॥ విశ్వం దర్పణదృశ్యమాన నగరీతుల్యం నిజాంతర్గతం
పశ్యన్నాత్మని మాయయా బహిరివోద్భూతం యథా నిద్రయా
యః సాక్షాత్కురుతే ప్రబోధసమయే స్వాత్మాన మేవాద్వయం
తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ బీజస్యాంతరివాఙ్కురో జగదిదం ప్రాఙ్నిర్వికల్పం పున
ర్మాయాకల్పితదేశకాలకలనా వైచిత్ర్యచిత్రీకృతం
మాయావీవ విజృంభయత్యపి మహాయోగీవ యః స్వేచ్ఛయా
తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీదక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ యస్యైవ స్ఫురణం సదాత్మక మసత్కల్పార్థగం భాసతే
సాక్షాత్తత్త్వమసీతి వేదవచసా యో బోధయ త్యాశ్రితాన్
యత్సాక్షాత్కరణా ద్భవే న్నపునరావృత్తి ర్భవాంభోనిధౌ
తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీదక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ నానాచ్ఛిద్రఘటోదరస్థిత మహాదీప ప్రభాభాస్వరం
జ్ఞానం యస్యతు చక్షురాదికరణద్వారా బహిస్స్పందతే
జానామీతి తమేవ భాంత మనుభా త్యేతత్సమస్తం జగత్
తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ దేహం ప్రాణమపీంద్రియాణ్యపి చలాం బుద్ధించ శూన్యం విదుః
స్త్రీబాలాంధజడోపమా స్త్వహ మితి భ్రాంతా భృశం వాదినః
మాయాశక్తివిలాసకల్పితమహావ్యామోహసంహారిణే
తస్మై శ్రీగురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ రాహుగ్రస్తదివాకరేందుసదృశో మాయా సమాచ్ఛాదనా
త్సన్మాత్రః కరణోపసంహరణతో యో భూ త్సుషుప్తః పుమాన్
ప్రాగస్వాప్సమితి ప్రబోధసమయే యః ప్రత్యభిజ్ఞాయతే
తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ బాల్యాదిష్వపి జాగ్రదాదిషు తథా సర్వా స్వవస్థా స్వపి
వ్యావృత్తా స్వనువర్తమాన మహ మిత్యంతస్స్ఫురంతం సదా
స్వాత్మానం ప్రకటీకరోతి భజతాం యో ముద్రయా భద్రయా
తస్మై శ్రీగురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీదక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ విశ్వం పశ్యతి కార్యకారణతయా స్వస్వామిసంబంధత
శ్శిష్యాచార్యతయా తథైవ పితృపుత్రాద్యాత్మనా భేదతః
స్వప్నే జాగ్రతి వా య ఏష పురుషో మాయాపరిభ్రామితః
తస్మై శ్రీగురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ భూరంభాంస్యనలోఽనిలోంబర మహర్నాథో హిమాంశుః పుమా
నిత్యాభాతి చరాచరాత్మక మిదం యస్యైవ మూర్త్యష్టకం
నాన్యత్కించన విద్యతే విమృశతాం యస్మా త్పరస్మా ద్విభో
స్తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీదక్షిణామూర్తయే.

శ్లో॥ సర్వాత్మత్వ మితి స్ఫుటీకృత మిదం యస్మా దముష్మిం స్తవే
తేనాస్య శ్రవణా త్తదర్థమననా ద్ధ్యానాచ్చ సంకీర్తనాత్
సర్వాత్మత్వ మహావిభూతిసహితం స్యా దీశ్వరత్వం స్వత
స్సిద్ధ్యే త్తత్పునరష్టధా పరిణతం చైశ్వర్య మవ్యాహతమ్.

—o—

శ్రీ గురుభ్యో నమః.

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదము.

ప్రథమాధ్యాయము.

ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ:

శ్లో. ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే సమవేతా యుయుత్సవః
మామకాః పాణ్డవాశ్చైవ కిమకుర్వత సంజయ ॥౧॥

అ. గ్రుడ్డివాడగు ధృతరాష్ట్రుఁడు, తనకు భారతయుద్ధ చరితముఁ జెప్పుటకు వ్యాసమహర్షిచే నాజ్ఞాపింపబడి వారిచే నొసగబడిన శక్తిగలసంజయునితో ప్రశ్నోత్తర రూపముగా వ్యవహరించెనని వ్యాసులు చెప్పుచున్నారు. "ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ" అని. ఇచట ధృతరాష్ట్ర పదమువలన నెవనిచే జగద్రూపమగు రాజ్యము ధరింపబడినదో, అట్టి యీశ్వరుడు అని భగవత్స్మరణ రూపమగు మంగళమును, బాదరాయణులు వ్యాంజనావృత్తిచే గ్రన్థాదియందుఁ గూర్చిరని గ్రహింపవలయును. లేనిచో, గీతాశాస్త్రము భారత గ్రంథమునందుఁ జేరినదగుటచే, భారత గ్రన్థాదియం దొనర్చిన మంగళమే, గీతాశాస్త్రమునకుగూడ మంగళాచరణ మగును కాన నిచట మంగళాచరణముతోఁ బనిలేదని యూహింపవలయును. వస్తుతః గీతాశాస్త్రము ద్వితీయాధ్యాయమునందలి "అశోచ్యానన్వశోచస్త్వమ్" అను శ్లోకముతో నారంభమగుచున్నందున నచట "భగవా నువాచ" అని భగవత్స్మరణాత్మకమగు మంగళాచరణము కలదని గ్రహించుట యుక్తము. ఇచట "ఉవాచ" యనగా అడిగెనని యర్థము. సంజయునిగూర్చి యడిగెనని యధ్యాహారముఁ జేసికొనవలయును.

ఓయి సంజయుడా! పుణ్యభూమియగు కురుక్షేత్రమునందు యుద్ధముఁ జేయఁ దలంపుతోఁ గూడిన మావారు, పాణ్డురాజువారలును యేమి యొనర్చిరి? (అని యన్వయము) శ్రుతి స్మృతులచే విధింపబడి, స్వర్గాది పుణ్యలోకములకుఁ గారణమగు యజ్ఞము, యుద్ధము, మున్నగునది ధర్మమనంబడు. అద్దాని ననుష్ఠించుటకు విహితమగు స్థలమును ధర్మక్షేత్ర మందురు. పుణ్యభూమి యగుటచే నీకురుక్షేత్రమునం దనుష్ఠించిన కొలది ధర్మము, గొప్పఫలము నొసంగునని యీ విశేషణమువలన స్పష్టమగుచున్నది. కావున కురురాజులచేఁ బాలింపఁబడు నీ పుణ్యభూమియందు యుద్ధముఁ జేయఁ దలంపుతోఁ గూడిన నాకుమారులగు దుర్యోధనాదులు, పాణ్డురాజు సంతానమగు ధర్మరాజాదులు, చకారమువలన వారి సహాయులు, ఏవకారమువలన నుభయుల చతురఙ్గ సైన్యములు యేమి యొనర్చిరి? యుద్ధమును సలిపిరా?

లేక సంధి యొనర్చిరా? అని ధృతరాష్ట్రుని ప్రశ్నకు అర్థము. ఇచట యుద్ధకర్మము యొక్క- ఫలమగు జయము ఆత్మగామి యగుటవలన, (తనకు చెందుటవలన) నాత్మనేపదము ప్రయోగింప బడినది. ౧

సంజయ ఉవాచ :

శ్లో. దృష్ట్వాతు పాండవానీకం వ్యూఢం దుర్యోధన స్తదా
ఆచార్య ముపసంగమ్య రాజా వచన మబ్రవీత్ ॥౨॥

అ. సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో నిట్లు బదులు చెప్పెను.

దుర్యోధన మహారాజు అప్పుడు వ్యూహాకారముగానున్న పాండవసేననుఁ జూచి, గురునగు ద్రోణునిఁ సమీపించి, యిట్లు ముందుఁజెప్పబోవు వాక్యమును చెప్పెను. ఇచట "వచనము" అనుపదము జాతివివక్షచే నేకవచనాన్తముగా బ్రయోగింపబడినది కాన వచనములని యర్థము, (వచన మబ్రవీత్) అను ప్రయోగము పాకంపచతి. (వంటను వండుచున్నాడు) అను ప్రయోగములవంటిది. ఇట్టి ప్రయోగములను పెక్క-మంది కవులు వాడుచుండుటచే బునరుక్తదోషము లేదు. ౨

శ్లో. పశ్యైతాం పాండుపుత్రాణా మాచార్య మహతీం చమూం
వ్యూఢాం ద్రుపదపుత్రేణ తవ శిష్యేణ ధీమతా. ॥3॥

అ. ఓయి ఆచార్యుడా? బుద్ధిమంతుడు, శిష్యుడు, సేనానాయకుడును అగు ధృష్టద్యుమ్నునిచే వ్యూహాకారముగా నేర్పరుపబడిన, పాణ్డుపుత్రుల సేనను చూడుము. 3

శ్లో. అత్ర శూరా మహేష్వాసా భీమార్జునసమా యుధి
యుయుధానో విరాటశ్చ ద్రుపదశ్చ మహారథః ॥౪॥

అ. ఈ పాణ్డవసేనయందు యుద్ధములో భీమార్జునులతో సమానులగు శూరులు కలరు. వా రెవ్వ రన? సాత్యకి, విరాటరాజు, ద్రుపదుడు, మున్నగు మహారథులు. తనను, తనసారథిని, దనయశ్వములను, కాపాడుకొనుచు యుద్ధము జేయు వీరుడు మహారథుఁ డనంబడు. ౪

శ్లో. ధృష్టకేతు శ్చేకితానః కాశిరాజశ్చ వీర్యవాన్ ।
పురుజి త్కు-ంతిభోజశ్చ శైబ్యశ్చ నరపుంగవః ॥౫॥

అ. మఱియు- ధృష్టకేతువు, చేకితానుడు, పరాక్రమవంతుడగు కాశిరాజు, పురుజిత్తు, కుంతిభోజుడు, నరపుఙ్గవుడగు శైబ్యుడు. ౫

శ్లో. యుధామన్యుశ్చ విక్రాన్త ఉత్తమౌజాశ్చ వీర్యవాన్
సౌభద్రో ద్రౌపదేయాశ్చ సర్వ ఏవ మహారథాః ॥౬॥

అ. మఱియు, పరాక్రమవంతుడగు యుధామన్యుడును, పరాక్రమశాలియగు ఉత్తమౌజుడును, అభిమన్యుడును, ద్రౌపదిసంతానమగు నుపపాండవులును వీరందఱును మహారథులే. ౬

శ్లో. అస్మాకం తు విశిష్టా యే తాన్నిబోధ ద్విజోత్తమ
నాయకా మమ సైన్యస్య సంజ్ఞార్థం తాన్ బ్రవీమి తే ॥౭॥

అ. మనసేనయందు గొప్పవారును, మహారథులుగఁ బరిగణింపదగినవారును, మనసేనకు నాయకులగువారిని నీకు గుర్తుకొఱకుఁ జెప్పుచున్నాను. ఓ బ్రాహ్మణోత్తముఁడా! వారలఁ దెలిసికొనుము. ౭

శ్లో. భవాన్ భీష్మశ్చ కర్ణశ్చ కృపశ్చ సమితింజయః
అశ్వత్థామా వికర్ణశ్చ సౌమదత్తిర్జయద్రథః ॥౮॥

అ. మీరును, (ద్రోణాచార్యులు) భీష్ములును, కర్ణుడును, యుద్ధమున జయించునట్టి కృపాచార్యులును, అశ్వత్థామయు, వికర్ణుడును, సోమదత్తుని సంతానమగు జయద్రథుడును, ౮

శ్లో. అన్యే చ బహవశ్శూరాః మదర్థే త్యక్తజీవితాః
నానాశస్త్రప్రహరణా స్సర్వే యుద్ధవిశారదాః ॥౯॥

అ. మఱియు ననేకులు నాకొఱకు ప్రాణముల నర్పింప సమకట్టిన శూరులు కలరు. అనగా ప్రాణముల చేతనైనను నాకుపకార మొనర్చుటలో స్థిరమతులని యభిప్రాయము. దీనిచే దైవయోగమువలన దుర్యోధనునకు అపజయము కలదని సూచింపబడినది. అంతమాత్రముచే నపజయమునందు దుర్యోధనునకుఁ దాత్పర్యము కలదని కల్పింపదగదు. వీరందరు అనేక విధములయిన శస్త్రాస్త్ర సంపత్తి కలవారు. యుద్ధమునందు నేర్పరులు. ౯

శ్లో. అపర్యాప్తం తదస్మాకం బలం భీష్మాభిరక్షితం
పర్యాప్తం త్విదమేతేషాం బలం భీమాభిరక్షితం ॥౧౦॥

అ. ఆ కారణమున ముదుసలియగు భీష్మునిచేఁ గాపాడబడు మనసేన శత్రుసేనను జయింప నసమర్థమయినది. ఈవాక్యము భీష్ముని సామర్థ్యమును గుర్తెఱుంగక దుర్యోధనునిచేఁ జెప్పబడినది. లేక ధర్మబద్ధుడగు భీష్ముడు పాండవపక్షపాతి యగుటవలనను చెప్పబడియుండవచ్చును. ఎదుట గనుపడుచున్నట్టి, భీమునిచేఁ గాపాడబడు నీపాండవసేన శత్రుసేనను సంహరింప సమర్థమయినది. ఏలయన భీముడు యువకుడగుటవలనను, సకల ధార్తరాష్ట్రులను వధింప దీక్షబూనినవాడగుటవలనను, బాల్యమునుండి దుర్యోధనుడు తన తమ్ములతోఁగూడ భీము-

నిచే ననేకమారులు అవమానింప బడుటవలనను దుర్యోధనునకు భీము డత్యంత భయకారణ మగుచున్నాడని భావము. ౧౦

శ్లో. అయనేషు చ సర్వేషు యథాభాగ మవస్థితాః
భీష్మ మేవాభిరక్షంతు భవన్త స్సర్వ ఏవ హి ॥౧౧॥

అ. కనుక మీరందరు మీ మీస్థానముల యథోచితముగనుండి భీష్ముని గాచుకొనుడు. సేనాపతియగు నాతడు గాపాడబడినచో సేనయంతయు సురక్షిత ముగా నుండును. ౧౧

శ్లో. తస్య సంజనయన్ హర్షం కురువృద్ధః పితామహః
సింహనాదం వినద్యోచ్చైః శంఖం దధ్మౌ ప్రతాపవాన్ ॥౧౨॥

అ. కురురాజులలోఁ బెద్దవాడగు భీష్ముడు దుర్యోధనునకు సంతోషమును బుట్టించుచు బిగ్గరగా సింహగర్జనముచేసి శంఖమును పూరించెను. ఇయ్యది అంద రిలోఁ దమకుగల సామర్థ్యాతిశయమును చూపగలందుల కని భావము. ౧౨

శ్లో. తతః శంఖాశ్చ భేర్యశ్చ పణవానక గోముఖాః।
సహ సైవాభ్యహన్యంత స శబ్ద స్తుములోఽభవత్ ॥౧౩॥

అ. అంతట సైనికులచే శంఖము మున్నగు వాద్యవిశేషములు వెంటనే ప్రయోగింపబడినవి. ఆధ్వని యతి సంకులమాయెను. ౧౩

శ్లో. తత శ్శ్వేతై ర్హయై ర్యుక్తే మహతి స్యందనే స్థితౌ।
మాధవః పాణ్డవశ్చైవ దివ్యౌ శంఖౌ ప్రదధ్మతుః ॥౧౪॥

అ. అంతటఁ దెల్లగుఱ్ఱములతోఁ గూడిన గొప్పరథమందున్న కృష్ణార్జునులు దివ్యశంఖములను పూరించిరి. ౧౪

శ్లో. పాంచజన్యం హృషీకేశో దేవదత్తం ధనంజయః।
పౌణ్డ్రం దధ్మౌ మహాశంఖం భీమకర్మా వృకోదరః ॥౧౫॥

అ. శ్రీకృష్ణుడు పాంచజన్యమను శంఖమును, అర్జునుడు దేవదత్తమను శంఖ మును, భీముడు పౌణ్డ్రమను మహాశంఖమును పూరించిరి. ౧౫

శ్లో. అనన్తవిజయం రాజా కున్తీపుత్రో యుధిష్ఠిరః।
నకుల స్సహదేవశ్చ సుఘోష మణిపుష్పకౌ ॥౧౬॥

అ. జనరంజకుడు, కుంతికుమారుడు నగు ధర్మరాజు అనన్త విజయమను శంఖమును, నకులుడు సుఘోషమను శంఖమును, సహదేవుడు మణిపుష్పకమను శంఖమును పూరించిరి. ౧౬

శ్లో. కాశ్యశ్చ పరమేష్వాసః శిఖండీచ మహారథః
ధృష్టద్యుమ్నో విరాటశ్చ సాత్యకిశ్చాపరాజితః ॥౧౭॥
ద్రుపదో ద్రౌపదేయాశ్చ సర్వశః పృథివీపతే,
సౌభద్రశ్చ మహాబాహు శ్శంఖాన్ దధ్ముః పృథక్ పృథక్ ॥౧౮॥

అ. గొప్ప ధనుర్ధరుడగు కాశిరాజు, మహారథుడగు శిఖణ్డి, ధృష్టద్యుమ్నుడు, విరాటరాజు, సాత్యకి, ద్రుపదుడు, ఉపపాండవులు, గొప్ప భుజబలముగల అభిమన్యుడు, వీరందరును నలుగెడల వేర్వేరుగ శంఖములఁ బూరించిరి. ౧౮

శ్లో. స ఘోషో ధార్తరాష్ట్రాణాం హృదయాని వ్యదారయత్
నభశ్చ పృథివీం చైవ తుములో వ్యనునాదయన్ ॥౧౯॥

అ. మిక్కిలి పెద్దదగు నాధ్వని భూమ్యాకాశములఁ బ్రతిధ్వనింపజేయుచు దుర్యోధనాదుల హృదయములను బ్రద్దలు చేసెను. ౧౯

శ్లో. అథ వ్యవస్థితాన్ దృష్ట్వా ధార్తరాష్ట్రాన్ కపిధ్వజః
ప్రవృత్తే శస్త్రసంపాతే ధను రుద్యమ్య పాణ్డవః ॥౨౦॥
హృషీకేశం తదా వాక్య మిద మాహ మహీపతే

అర్జున ఉవాచ:
సేనయో రుభయో ర్మధ్యే రథం స్థాపయ మేఽచ్యుత ॥౨౧॥

అ. హనుమంతుడు టెక్కెముగాగల యర్జునుడు యుద్ధసన్నద్ధులగు దుర్యోధనాదుల జూచి బాణప్రయోగము జరుగనుండగా ధృతరాష్ట్రమహారాజ! ఈ రెండుసేనల మధ్య రథమును నిలుపు మని కృష్ణునితో ననెను. ౨౧

శ్లో. యావ దేతా న్నిరీక్షేఽహం యోద్ధుకామా నవస్థితాన్
కైర్మయా సహ యోద్ధవ్య మస్మిన్ రణసముద్యమే ॥౨౨॥

అ. ఈ యుద్ధ కృత్యమునందు నే నెరితో యుద్ధము జేయవలయునో వారల నేను చూచునంతవరకు రథమును నిలుపుమని యర్జునుని యాశయము. ౨౨

శ్లో. యోత్స్యమానా నవేక్షేఽహం య ఏతేఽత్ర సమాగతాః
ధార్తరాష్ట్రస్య దుర్బుద్ధే ర్యుద్ధే ప్రియచికీర్షవః ॥౨౩॥

అ. దుర్బుద్ధిగల దుర్యోధనుని కోరిక నెరవేర్పఁదలంపుతో నెవరిచట కూడిరో వారల నేను చూతును. ౨౩

శ్లో. ఏవ ముక్తో హృషీకేశో గుడాకేశేన భారత
సేనయో రుభయోర్మధ్యే స్థాపయిత్వా రథోత్తమమ్ ॥౨౪॥

భీష్మద్రోణప్రముఖత స్సర్వేషాం చ మహీక్షితామ్
ఉవాచ పార్థ పశ్యైతాన్ సమవేతాన్ కురూనితి ॥౨౫॥

అ. ఓయి ధృతరాష్ట్ర! పిదప కృష్ణుడిరుసేనలనడుమ, భీష్మద్రోణుల యెదుట సమస్తరాజుల సమక్షమున రథమును నిలిపి, ఓయి యర్జునుడా! యుద్ధసన్నద్ధులగు నీ కురురాజులం జూడుమని పలికెను. ౨౫

శ్లో. తత్రాపశ్యత్ స్థితాన్ పార్థః పితౄ నథ పితామహాన్
ఆచార్యాన్ మాతులాన్ భ్రాతౄన్ పుత్రాన్ పౌత్రాన్ సఖీం స్తథా,
శ్వశురాన్ సుహృదశ్చైవ సేనయో రుభయో రపి ॥౨౬॥

అ. పిదప అర్జునుడు రణరంగమున రెండుసేనలయందును నిలచియున్న తండ్రులను, తాతలను, గురువులను, మేనమామలను, అన్నలను, కుమారులను, మనుమలను, చెలికాండ్రగు అశ్వత్థామ మున్నగువారలను, మామలను, మిత్రులగు కృతవర్మ మొదలగు వారలను చూచెను. ౨౬

శ్లో. తాన్ సమీక్ష్య సకౌంతేయ స్సర్వాన్ బంధూ నవస్థితాన్
కృపయా పరయాఽఽవిష్టో విషీద న్నిద మబ్రవీత్ ॥౨౭॥

అ. అర్జునుడు యుద్ధసన్నద్ధులగు బంధువుల నందరను చూచి అత్యధికమగు దయతో నేడ్చుచు నీవాక్యమును చెప్పెను. ౨౭

అర్జున ఉవాచ :

శ్లో. దృష్ట్వేమం స్వజనం కృష్ణ యుయుత్సుం సముపస్థితం
సీదన్తి మమ గాత్రాణి ముఖం చ పరిశుష్యతి
వేపథుశ్చ శరీరే మే రోమహర్షశ్చ జాయతే ॥౨౮॥

అ. ఓయి కృష్ణ! యుద్ధముంజేయ నిచ్ఛతో వచ్చియున్న నీ బంధుజాలమును జూచిన, నా యవయవములు బాధ చెందుచున్నవి. నోరెండుచున్నది. శరీరము వణకుచున్నది. గగుర్పాటు కలుగుచున్నది. ౨౮

శ్లో. గాండీవం స్రంసతే హస్తాత్ త్వక్చైవ పరిదహ్యతే ।
న చ శక్నో మ్యవస్థాతుం భ్రమతీవ చ మే మనః ॥౩౦॥

అ. నాచేతినుండి గాండీవము జారిపోవుచున్నది. ఒడలు మండుచున్నది. నేను నిలువలేకున్నాను. నా మతి తిరిగిపోవుచున్నది. ౩౦

శ్లో. నిమిత్తాని చ పశ్యామి విపరీతాని కేశవ
న చ శ్రేయోఽనుపశ్యామి హత్వా స్వజన మాహవే ॥౩౧॥

అ. ఓయి కృష్ణ! నేను దుశ్శకునములఁ జూచుచున్నాను. యుద్ధమునందు బంధువర్గమును చంపిన శ్రేయస్సు కలదని నేను తలచను. ౩౧

శ్లో. న కాంక్షే విజయం కృష్ణ! న చ రాజ్యం సుఖాని చ
కిం నో రాజ్యేన గోవింద! కిం భోగై ర్జీవితేన వా ॥౩౨॥

అ. ఓయి కృష్ణ! నేను యుద్ధమునందు జయమును కోరను, రాజ్యమును కోరను, సుఖముల నిచ్ఛయింపను. ఓయి గోవింద! మాకు రాజ్యముతోఁగాని యీ భోగములతోఁగాని, జీవితముతోఁగాని యేమి ప్రయోజనము? ౩౨

శ్లో. ఏషా మర్థే కాంక్షితం నో రాజ్యం భోగా స్సుఖాని చ
త ఇమేఽవస్థితా యుద్ధే ప్రాణాం స్త్యక్త్వా ధనాని చ ॥౩౩॥

అ. ఓయి కృష్ణ! మేము ఈ రాజ్యమును, భోగములను, సుఖములను, యెవరి కొరకుఁ గావలయు ననుకొంటిమో అట్టి యాప్తబంధువులు ప్రాణధనములను వీడి యుద్ధభూమియందు నిలువబడిరి. ౩౩

శ్లో. ఆచార్యాః పితరః పుత్రా స్తథైవ చ పితామహాః
మాతులా శ్శ్వశురాః పౌత్రా శ్శ్యాలా స్సంబంధిన స్తథా ॥౩౪॥

అ. గురువులు, తండ్రులు, కుమారులు, తాతలు, మేనమామలు, మామలు మనుమలు, బావమరదులు, మరి యితరబంధువులు వీరందరును ప్రాణములను వీడ సిద్ధపడిరి. ౩౪

శ్లో. ఏతా న్న హంతు మిచ్ఛామి ఘ్నతోఽపి మధుసూదన
అపి త్రైలోక్య రాజ్యస్య హేతోః కిన్ను మహీకృతే ॥౩౫॥

అ. ఓయి కృష్ణ! నన్ను వీరుచంపినను నే నీబంధువులఁ జంపఁ దలంపను. నాకు ముల్లోకములఁ బాలింపునధికార మొసగెద నన్నను యీపనిని నేను చేయఁజాలను. కేవలము ఈ మహీమండలము నేలుట కింతటి యకార్యమొనర్తునా ? ౩౫

శ్లో. నిహత్య ధార్తరాష్ట్రా న్నః కా ప్రీతి స్స్యా జ్జనార్దన
పాప మేవాశ్రయే దస్మా న్హ త్వైతా నాతతాయినః ॥౩౬॥

అ. ఓయి జనార్దన! దుర్యోధనాదులఁ జంపి నిలిచియున్న మాకు యేమి సంతోషమగును? ఇచట మధుసూదన జనార్దన అనురెండు సంబోధనలచేఁ గృష్ణునకుగూడ దుష్టులఁ జంపుటయే సమ్మతముగాని గురువులు మున్నగు బంధుజనులఁ జంపుట సమ్మతముగాదని సూచింప బడుచున్నది. ఈ యాతతాయులఁ జంపిన మాకు పాపమే చుట్టుకొనును. 1. కొంపకు నిప్పుబెట్టువాడు, 2. అన్నమున

విషము బెట్టువాడు, 3. చేతగ త్తిబూని చంపువాడు, 4. పరధనము నపహరించువాడు, 5. పరక్షేత్రము నపహరించువాడు 6. పరదారల నపహరించువాడు, వీరలు ఆతతాయు లనబడుదురు.

" ఆతతాయిన మాయాంతం హన్యా దేవాఽవిచారయన్ " ఆతతాయులు యెదురు వచ్చుచో విచారింపకయే చంపవలయు ననుధర్మ శాస్త్రముచే నాతతాయి వధ ధర్మరూపమయినను, ధర్మమునందుగూడ నధర్మ భ్రమవలననే అర్జును డిట్లు చెప్పెనని గ్రహింపవలయును. ౩౬

శ్లో. తస్మా న్నార్హా వయం హంతుం ధార్తరాష్ట్రాన్ సబాన్ధవాన్
స్వజనం హి కథం హత్వా సుఖిన స్స్యామ మాధవ ॥౩౭॥

అ. అందువలన బంధువర్గముతోఁ గూడియున్న దుర్యోధనాదులఁ జంప మేము సమకట్టము. ఓయికృష్ణ! బంధువుల జంపుకొని మే మెట్లు సుఖింతుము? ౩౭

శ్లో. యద్య ప్యేతే న పశ్యంతి లోభోపహతచేతసః
కులక్షయకృతం దోషం మిత్రద్రోహేచ పాతకం ॥౩౮.

అ. కాని లుబ్ధులగు నీ దుర్యోధనాదులు వంశనాశమువలనఁ కలుగు దోషమును, మిత్రద్రోహమువలన వచ్చు పాతకమును గుర్తెఱుంగరు.౩౮

శ్లో. కథం న జ్ఞేయ మస్మాభిః పాపా దస్మా న్నివర్తితుం
కులక్షయ కృతం దోషం ప్రపశ్యద్భి ర్జనార్దన ॥౩౯॥

అ. అయినను వంశనాశ మొనర్చినందున గలుగు దోషమును గుర్తెఱింగిన మేము యీ పాతకమునుండి యేల నివర్తింప దగదు? ౩౯

శ్లో. కులక్షయే ప్రణశ్యన్తి కులధర్మా స్సనాతనాః
ధర్మే నష్టే కులం కృత్స్న మధర్మోఽభిభవత్యుత ॥౪౦॥

అ. కులము క్షీణించినచోఁ బ్రాచీనములగు వంశాచారములు నశించును. ధర్మము నశించినచో నధర్మము కులమునంతయును తిరస్కరించును. ౪౦

శ్లో. అధర్మాభిభవా త్కృష్ణ ప్రదుష్యన్తి కులస్త్రియః ।
స్త్రీషు దుష్టాసు వార్ష్ణేయ జాయతే వర్ణసంకరః ॥౪౧॥

అ. ఓయి కృష్ణ! అధర్మ మాక్రమించినందున కులాంగనలు చెడుదురు. ఓయి యదుకులోద్భవ! స్త్రీలు చెడినచో వర్ణసాంకర్య మేర్పడును. ౪౧

శ్లో. సంకరో నరకాయైవ కులఘ్నానాం కులస్య చ
పతన్తి పితరో హ్యేషాం లుప్తపిణ్డోదక క్రియాః ॥౪౨॥

అ. వర్ణసాంకర్యము, వంశనాశకులకు వంశమునకును నరకము నిచ్చును. వీరల పితృదేవతలు పిండోదకములు లేనివారయి నరకకూపమున బడుదురు. ౪౨

శ్లో. దోషైరేతైః కులఘ్నానాం వర్ణసంకరకారకైః
ఉత్సాద్యంతే జాతిధర్మాః కులధర్మాశ్చ శాశ్వతాః ॥౪౩॥

అ. వర్ణసాంకర్యమును చేయు నీదోషములచే వంశనాశకులయొక్క శాశ్వతమగు జాతి కుల ధర్మములు నశించును. ౪౩

శ్లో. అహో బత మహత్పాపం కర్తుం వ్యవసితా వయం
యద్రాజ్యసుఖలోభేన హన్తుం స్వజన ముద్యతాః ॥౪౪॥

అ. ఎంతకష్టము. రాజ్యసుఖమునందలి యాశచే బంధుజాలమును హింసింప సమకట్టిన మేము గొప్ప పాపకృత్యమును జేయ నిశ్చయించితిమికదా? ౪౪

శ్లో. యది మా మప్రతీకారం అశస్త్రం శస్త్రపాణయః
ధార్తరాష్ట్రా రణే హన్యుః తన్మే క్షేమతరం భవేత్ ॥౪౫॥

అ. చేత శస్త్రము పూనక, శత్రువుల బాణప్రహారమునకు ప్రతిక్రియ యొనర్పక నున్న నన్ను దుర్యోధనాదులు ధనుస్సు చేతఁబూని యుద్ధమునందుఁ జంపినచో జంపనిమ్ము, అదియే నాకు క్షేమకరమగును.

సంజయుడు చెప్పెను.

శ్లో. ఏవ ముక్త్వార్జునః సంఖ్యే రథోపస్థ ఉపావిశత్
విసృజ్య సశరం చాపం శోకసంవిగ్నమానసః ॥౪౬॥

అ. రణరంగమున కౌంతేయు డిట్లుచెప్పి, ధనుర్బాణముల విడచి, శోకవ్యాకుల చిత్తుడగుచు, రథమధ్యమున గూర్చుండెను. ౪౬

(ఇతి శ్రీ భగవద్గీతాసూపనిషత్సు; బ్రహ్మవిద్యాయాం; యోగశాస్త్రే, శ్రీ కృష్ణార్జునసంవాదే అర్జునవిషాదయోగో నామ ప్రథమోఽధ్యాయ స్సమాప్తః ॥-)

అ. ఇందు ఇతి శబ్దము సమాప్తిని బోధించును. షడ్గుణైశ్వర్యములు కలవాడు భగవన్తుడు. అట్టి భగవన్తుడు లక్ష్మీయుక్తుడగుటచే శ్రీభగవన్తు డనబడును. లక్ష్మి యనునది భగశబ్దార్థములలో చేరియే యున్నది. అయినను అందు (భగశబ్దార్థములలో) లక్ష్మి యనునది ప్రధానమని తెలియుటకు శ్రీభగవన్తుడని మరల చెప్పబడినది. శ్రీ భగవన్తునిచేఁ జెప్పబడినందున నీయవి శ్రీ భగవద్గీత లనబడుచున్నవి. (వీటిని శ్రీ భగవన్తునిచేఁ జెప్పబడినందునగాని, లక్ష్మీయుక్తము లగుట వలనగాని శ్రీ భగవద్గీత లని యనవచ్చును). వేదాన్తార్థమును ప్రతిపాదించుట వలనను, సంసారబంధమును విడగొట్టునట్టి గుణములుండుటవలనను, ఈయవి

యుపనిషత్తులని యనఁదగును. మరియు నుపనిషత్తులు జీవబ్రహ్మైక్యమును బోధించు చున్నవి. గీతలుకూడ జీవబ్రహ్మలకభేదమును బోధించుటచే నుపనిషత్తు లనఁదగును. ఈ పక్షమున నుపనిషచ్ఛబ్దము యోగరూఢిచే వేదాన్తపరమనియు, నవయవార్థము చే గీతాపరమనియు గ్రహింపవలయును. దీనిచే నిచట నుపనిషత్తులనగా బ్రహ్మవిద్యను బోధించున వని స్పష్టమగుచున్నది. బ్రహ్మజ్ఞానము నొసగుటచే బ్రహ్మవిద్యయనియు, కర్మ, జ్ఞాన, భక్తి, యోగములను శాసించుటచే యోగశాస్త్రమనియు నీయవి చెప్పబడుచున్నవి. మరియు నిందు (కృష్ణార్జునులయొక్క ఉక్తిప్రత్యుక్తి రూపమగు (అడుగుట చెప్పుట రూపమగు) సంవాదముండుటచే నీయది కృష్ణార్జున సంవాద మనందగు. అందు మొదటి దగు నీ యధ్యాయమున నర్జునునియొక్క దుఃఖ సాంగత్య ముండుటచే నీ యధ్యాయము అర్జున విషాదయోగ మను పేరును బడసెను.

నిజముగ విచారించినచో "అశోచ్యానన్వశోచస్త్వమ్" అను ద్వితీయాధ్యాయమునందలి పదునొకండవ శ్లోకము మొదలుకొనియుండు గ్రంథమునకే యోగశాస్త్రమను వ్యవహారము ముఖ్యమగును. అయినను యోగశాస్త్రమున కుపోద్ఘాత రూపమగుటవలన నీ యధ్యాయమును గూడ యోగశాస్త్రమునందు జేర్చిరి.

దీనిచే సంసారమునందలి దోషములను దెలిసికొని విషాదము నొందినవానికి యోగశాస్త్రమునందు ప్రవృత్తి కలుగును గాన ముముక్షువు తప్పక సాంసారిక విషయములయందలి దోషములను విమర్శింపవలయునని శాసింపబడుచున్నది. ఇట్లు శాసించుటవలననే, యీ యధ్యాయము యోగశాస్త్ర మనదగుచున్నది.

ఇట్లు వేదాన్తార్థ ప్రతిపాదకంబును, బ్రహ్మవిద్యాత్మకంబును,
యోగశాస్త్రంబును, శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదంబును
నగు శ్రీ భగద్గీతలయం దర్జునవిషాద నిరూపకంబగు,
మొదటి యధ్యాయము ముగిసెను.

ప్రథమాధ్యాయము – సమాప్తము.

ద్వితీయాధ్యాయము

సంజయ ఉవాచ :

శ్లో. తం తథా కృపయావిష్ట మశ్రుపూర్ణాకులేక్షణం
విషీదన్త మిదం వాక్య మువాచ మధుసూదనః ॥౧॥

అ. సంజయుడు చెప్పుచున్నాడు: దయాపూరితాన్తరంగుడగుచు, కన్నీటితో నిండి, నేత్రములు తిరిగిపోవుచు, దుఃఖించుచున్న నర్జుననిగూర్చి శ్రీకృష్ణుడు
యీ చెప్పబోవు వాక్యమును చెప్పెను. ౧

శ్రీ భగవానువాచ :

శ్లో. కుతస్త్వా కశ్మల మిదం విషమే సముపస్థితం
అనార్యజుష్ట మస్వర్గ్య మకీర్తికర మర్జున ॥౨॥

అ. కృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడు: ఓయి యర్జున! నీచుల నాశ్రయించి, స్వర్గసుఖము నడ్డుపరచుచు, అపకీర్తిని వ్యాపింపజేయు, నీచిత్తవ్యాకులత నిపు డేల నీకు
సంప్రాప్తమయ్యె? ౨

శ్లో. క్లైబ్యం మాస్మగమః పార్థ నైతత్త్వయ్యుపపద్యతే
క్షుద్రం హృదయదౌర్బల్యం త్యక్త్వోత్తిష్ఠ పరంతప! ॥౩॥

అ. ఓయి పృథాతనయ! నీవు పిఱికిదనమును బొందకుము. ఖాండవ దహనము మున్నగు పౌరుష కృత్యముల నెరవేర్చిన నీకిట్టి పిరికిదనము తగదు. ఓయి శత్రుసంతాపకుడా! నీచమగు పిఱికితనమును విడచి లెమ్ము, యుద్ధమునకుఁ గడంగుము.

అర్జున ఉవాచ :

శ్లో. కథం భీష్మ మహం సంఖ్యే ద్రోణంచ మధుసూదన
ఇషుభిః ప్రతియోత్స్యామి పూజార్హా వరిసూదన! ॥౪॥

అ. అర్జును డడుగుచున్నాడు: ఓయి మధుసూదనుడా! శత్రుమారకుడా! పూజింపఁదగిన భీష్మద్రోణులను యుద్ధమునందు బాణములచే నేనెట్లు కొట్టగలను? ఇచటఁ గృష్ణుని సంబోధించిన విశేషణద్వయముచే, గృష్ణుడుకూడ, గురువులగాని
బంధువులఁగాని చంపినవాడు కాడని సూచింపబడుచున్నది. ౪

శ్లో. గురూనహత్వా హి మహానుభావాన్, శ్రేయో భోక్తుం భైక్షమపీహ లోకే
హత్వార్థకామాం స్తు గురూ నిహైవ భుంజీయ భోగాన్ రుధిర ప్రదిగ్ధాన్ ॥

అ. మహానుభావులగు గురువులఁ జంపక నీలోకమున భిక్షాన్నమునైనను భుజించి జీవించుట యుక్తమా? లేక ధనాభిలాషులగు గురువులఁ జంపి రక్తపూరిత

ములగు సంసారభోగముల ననుభవించుట యుక్తమా? గురువులఁజంపి నెత్తురుతో గూడిన అర్థ కామరూపములయిన భోగముల ననుభవించుట యుక్తమా? అని యును చెప్పవచ్చును. ౫

శ్లో. నచైత ద్విద్మః కతరన్నో గరీయో యద్వా జయేమ యదివా నో జయేయుః
యా నేవ హత్వా న జిజీవిషామః తేఽవస్థితాః ప్రముఖే ధార్తరాష్ట్రాః ॥౬॥

అ. ఈ రెంటిలో నేది మాకు శ్రేష్ఠమో మేము తెలియకున్నాము. మేము శత్రువులను జయింతుమో! మమ్ము శత్రువులు జయింతురో, మేము నెవరినిజంపి జీవింప లేకుంటిమో, యట్టి ధార్తరాష్ట్రులు రణరంగమున మా యెదుట నిలబడిరి.

శ్లో. కార్పణ్య దోషోపహత స్వభావః పృచ్ఛామి త్వాం ధర్మ సంమూఢ చేతాః,
యచ్ఛ్రేయ స్స్యాన్నిశ్చితం బ్రూహి త న్మే శిష్య స్తేఽహం శాధి మాం
త్వాం ప్రపన్నం ॥౭॥

అ. వివేక రహితుడనగు నేను ధర్మాధర్మముల నిర్ణయింపఁ జాలక నిన్నడుగుచున్నాను. మాకెద్ది శ్రేయస్కరమని నీకు దోచునో దానిని మాకుజెప్పుము. నీకంటె మాకు వేరు ధర్మనిర్ణాయకులు లేరు. నేను నీ శిష్యుడను. నిన్ను శరణుజొచ్చితిని. నన్ను శిక్షింపుము. దీనిచే శిష్యుడు గురువు నొద్దకు వెళ్ళు పద్ధతి యుపదేశింపబడినది.

శ్లో. న హి ప్రపశ్యామి మమాపనుద్యా ద్యచ్ఛోక ముచ్ఛోషణ మింద్రియాణాం
అవాప్య భూమా వసపత్న మృద్ధం రాజ్యం సురాణామపి చాధిపత్యం ॥౮॥

అ. యుద్ధము జేయుటయే శ్రేయస్కరమని నీకు దోచినచో దుఃఖసముద్రమున మునిగియున్న నేను యుద్ధముఁ జేయుట సంభవింపదు. కావున దుఃఖమును పోగొట్టు నుపాయము నాకు చెప్పుమని యర్జునుడు కోరుచున్నాడు. ఓయి కృష్ణా! నా యింద్రియములను శుష్కింప జేయు నీదుఃఖసాగరమునుఁ దరింప నుపాయము గుర్తెరుగకున్నాను. యుద్ధమున జయమునొంది రాజ్యము నేలినను యీదుఃఖము పోవునని యూహింప నలవి కాకున్నది. నాకు నిష్కంటకమగు రాజ్యము సంప్రాప్తమయినను, ఇంద్రపదవి లభించినను యీ దుఃఖమును తరింపలేను. ౮

సంజయ ఉవాచ :

శ్లో. ఏవ ముక్త్వా హృషీకేశం గుడాకేశః పరంతపః
నయోత్స్య ఇతి గోవింద ముక్త్వా తూష్ణీం బభూవ హ ॥౯॥

అ. శత్రు సంతాపకుడగు నర్జునుడు కృష్ణునితో నిట్లు చెప్పి నేను యుద్ధమును జేయనని యూరకుండెను.

ఇందు హా అనునవ్వయము ఆశ్చర్యార్థకము. దీనిచే "అహింసా పరమో ధర్మః" అను శాస్త్రము వలన గురువులు మున్నగు బ్రాహ్మణోత్తముల వధించుట బ్రహ్మహత్యాపాతకమునకు హేతువనియు, క్షణికసుఖము నాసించి, యిట్టి ఘోరయుద్ధమాచరించుట మిక్కిలి యధర్మమేననియు సన్యాసివలె భిక్షాన్నమును భుజించి బ్రతుకుటయే ధర్మమనియును పార్థుని యాశయము స్పష్టమగుచున్నది. ౯

శ్లో. త మువాచ హృషీకేశః ప్రహస న్నివ భారత
సేనయో రుభయో ర్మధ్యే విషీద న్త మిదం వచః ॥౧౦॥

అ. ఓయి ధృతరాష్ట్ర! ఈ రెండుసేనలమధ్య దుఃఖింపుచున్న నర్జునినిగూర్చి కృష్ణపరమాత్మ నవ్వుచున్నవాడువలె (పరిహసింపువానివలె) ముందుజెప్పబోవు వాక్యమును జెప్పెను. అనగా "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అనుశ్లోకము మొదలు "అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాశుచః" అను శ్లోకమువరకు నుండు గీతాశాస్త్రమును జెప్పెనని భావము. ౧౦

ఇట్లు ద్వితీయాధ్యాయమందు ఉపోద్ఘాత ప్రకరణము ముగిసెను.

* అథ భాష్యార్థ ప్రకాశికానువాదము *

శ్లో. నత్వా లక్ష్మీహయగ్రీవౌ, వాసుదేవపృథాసుతౌ
వ్యాసార్య శంకరాచార్యౌ, భాష్యార్థం వివృణోమ్యహం ॥

అ. లక్ష్మీహయగ్రీవులను, శ్రీకృష్ణార్జునులను, వ్యాస శంకరులను నమస్కరించి భాష్యార్థమును వివరింపుచుంటి నని గ్రంధకారులు ప్రతిజ్ఞ జేయుచున్నారు.

భాష్యమ్ : శ్లో. నారాయణః పరోఽవ్యక్తా దణ్డమవ్యక్త సమ్భవమ్
అణ్డస్యాన్త స్త్విమే లోకాస్సప్తద్వీపాచ మేదినీ ॥

అ. దీనియర్థము వేదాన్తశాస్త్రమునందు దృక్, దృశ్యము, అను రెండు పదార్థములు. వీనినే శ్రీ శంకరాచార్యులవారు, దృగ్దృశ్య వివేకమను గ్రన్థమునందు, దృక్పదార్థము బ్రహ్మమనియు, దృశ్యము మాయయనియును నిర్వచించిరి. ఈ రెండును పరస్పర విలక్షణములు. లోకమునందుగూడ ఘటమునకు, ఘటమును జూచువానికిని భేదము ప్రసిద్ధమైయున్నది. ఈ విషయమునే పై శ్లోకముచే వివరించుచున్నారు.

అవ్యాకృతము, ప్రకృతి, శక్తి, మాయ మున్నగు నామములుగల యీశ్వరోపాధియే అవ్యక్త మనబడును. దానికి విలక్షణుడు నారాయణుడు. 'న రీయతే' నశించువాడుకాడు కావున నరు డనబడును. అనగా బరమాత్మయని యర్థము. వాని సంబంధమయినది నారము. అనగా ప్రపంచము. దానిని (ఏతి జానాతీతి) తెలిసి

కొనుచున్నారు గాన నారాయణుడు అనగా దృగ్రూపుడనియు ప్రత్యగభిన్నమగు బరమాత్మయనియు నర్థము. ప్రత్యగాత్మకుసాక్షిత్వమును ద్వైతులుకూడ నంగీకరించిరి. "నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టా" అను శ్రుతియు ప్రత్యగాత్మకంటె వేరుద్రష్ట లేడని నిషేధింపుచుఁ బ్రత్యగాత్మ పరమాత్మల కభేదమును బోధింపుచున్నది.

జగత్తున దృగ్దృశ్యములు రెండే పదార్థములయి దృశ్యమంతయు నవ్యక్తమగుచో స్పష్టముగా గన్పట్టు నీ ప్రపంచ మెందుఁ జేరుననగాఁ జెప్పుచున్నారు: "అణ్డ మవ్యక్తా సంభవం" అని అవ్యక్తమువలన బుట్టిన నీప్రపంచము అవ్యక్తాసంభవ మనబడుచున్నది. మృత్తువలన బుట్టిన ఘటము మృద్రూపమయినట్లు అవ్యక్తము వలన బుట్టిన నీ బ్రహ్మాండము అవ్యక్తరూపమే యగును గాన నీ బ్రహ్మాండము అవ్యక్తమునందే చేరును.

అవ్యక్తమువలన బ్రహ్మాండము పుట్టునని యొప్పినచో నచేతనమగు ప్రధానము ప్రపంచమునకుఁ గారణమని చెప్పు సాంఖ్యులవాద మంగీకరించినట్లు కదా ? కాదు. ఈశ్వరుడు, అదృష్టము - మున్నగు సహకారి కారణసామగ్రితోఁ గూడిన యవ్యక్తముగాని, అవ్యక్తముతోఁగూడిన నీశ్వరుడుకాని ప్రపంచకారణమని యద్వైత వాదము స్వతంత్రమయిన నవ్యక్తము జగత్కారణమని సాంఖ్యుల వాదము. కావున నిందు సాంఖ్యవాద ప్రసక్తి లేదు. ఇందు ఈ రహస్యమును గ్రహింపవలయును. దృశ్యమగు నీయవ్యక్తము దృక్పదార్థమువలె స్వతన్త్రముకాదు. మరే మనిన దృక్పదార్థమునందుఁ గల్పింపబడినది. అట్లుకానిచో నయ్యది నిత్యమగును. అట్లే దృశ్యమునందు దృక్పదార్థమునకుఁగూడ ననిర్వచనీయమగు నధ్యాస కలదు. ఇట్లు దృగ్దృశ్యములకుఁ బరస్పరాధ్యాసవలన దృశ్యము చేతనమును, దృక్పదార్థము ప్రపంచ కారణమును అగుచున్నవి. లోకమునందుగూడ జీవ దేహములకుఁ బరస్పరాధ్యాసవలననే దేహమునకు చేతనత్వము, జీవునకు మనుష్యత్వాదికమును కలుగుచున్నది. కనుకనే "యతో వా ఇమానిభూతాని జాయంతే" అను శ్రుతి బ్రహ్మకు జగత్కారణత్వమునుఁ జెప్పుచున్నది మాయతోఁ గూడిన బ్రహ్మయే జగత్కారణమగుచున్నాడు, అయినను బ్రహ్మము ప్రపంచమున కుపాదాన కారణముగాదు. చిద్రూపుడగు నిర్గుణ పరమాత్మ కుపాదాన కారణత్వము సంభవింపదు. పరమాత్మకు నుపాధియగు మాయయే అసత్యమును, జడరూపమును, దుఃఖాత్మకమును అగు ప్రపంచమున కుపాదాన కారణమగుచున్నది. కనుకనే కొందరు జగదాకారముగఁ బరిణమించిన మాయకు నధిష్ఠాన మగుటవలన బ్రహ్మము జగత్కారణమని యనుచున్నారు. కావున నీశ్వరుడు జగత్కారణమను పక్షమునగాని, బ్రహ్మము జగత్కారణ మను పక్షమునగాని, మాయాంశయే జగత్తున కుపాదానమగుచున్నందున "అణ్డమవ్యక్త సమ్భవమ్" అను మూలకార వచనము బొసగుచున్నది.

ఇచట నవ్యక్త శబ్దమున కీశ్వరాధిష్ఠితమగు బ్రకృతియే యర్థము కావున సాంఖ్య వాదాపత్తి యను దోషము లేదు.

ఓయి! బ్రహ్మాండము అవ్యక్తమువలన బుట్టినందున నవ్యక్త రూపమగుగాక. లోకముల స్థితియేమి? యనగాఁ జెప్పుచున్నారు. "అండస్యాన్తస్త్విమే లోకాః" అని భూరాది సప్తలోకములును, జంబూ, ప్లక్ష, కుశ, క్రౌంచ, శాక, శాల్మలీ, పుష్కలములను నేడు ద్వీపములుగల భూమియు నీ బ్రహ్మాండమునందే కలవు. లోకములు, భూమియు, బ్రహ్మాండములోనివగుట వలన బ్రహ్మాండమువలె నీయవి కూడ నవ్యక్తములే యని భావము. దీనివలన నాకాశము మున్నగు నమూర్త పదార్థము, పృథివి మొదలగు మూర్త పదార్థము, యీ మూర్తామూర్తములకుఁ గారణమగు నవ్యక్తము యీమూడును దృశ్యములని స్పష్టమయినది.

ఇచట నీరహస్యము గ్రహింపవలయును. సచ్చిదానంద రూపుడు సర్వదృశ్య విలక్షణుడు, అద్వితీయుడు, నగుఁ బరమాత్మ యొక్కడే మాయ యుపాధిగా కల వాడయి యీశ్వరుడనియు, బ్రహ్మాండము ఉపాధిగా కలవాడయి హిరణ్యగర్భుడనియు, లోకము లుపాధిగా కలవాడగుచు విరాట్టనియు, జెప్పబడు చున్నాడు. అందు మాయ అనాది యగుటచే నీశ్వరున కుపాధిసంబంధమయిన పుట్టుకగూడ లేనందున నీశ్వరుడు అజుడని చెప్పబడుచున్నాడు. విరాట్ హిరణ్యగర్భు లిరువురు ఉపాధిప్రయుక్తమగు జన్మము కలవారగుట వలన నజులనికాని, యీశ్వరులనికాని చెప్పబడుదురు. వారు పుట్టుకగల జీవులనియే వ్యవహరింప బడుచున్నారు. వారలలో హిరణ్యగర్భుడు మొదటి జీవుడు. విరాట్పురుషుడు తరువాత జీవుడు. ఇట్టి జీవేశ్వర విభాగమునే "కార్యోపాధిరయం జీవః కారణోపాధి రీశ్వరః" అను శ్రుతికూడఁ జెప్పుచున్నది. కావున కార్యకారణోపాధి ద్వయరహితుడగు చిద్రూపుడే పరమాత్మ యని శ్లోకమునకుఁ బరమార్థము. దీనివలన బ్రహ్మభిన్నమగు ప్రపంచమంతయు మాయామయమగుటవలన మిథ్యయనియు,ఇట్టి మాయకూడ సత్తనికాని యసత్తని కాని నిర్వచింప సాధ్యముకానందునను, తత్వజ్ఞానముచే బాధ్యమగుటవలనను, మిథ్య యనియు, అద్వితీయమగు బ్రహ్మపదార్థము మాయామయము కానందున సత్య మనియు స్పష్టమగుచున్నందున నద్వైతము సిద్ధించుచున్నది. ఇట్టి యద్వైతమే గీతాశాస్త్రమున ప్రధానముగా ప్రతిపాదింప దగిన విషయము.

ఇట్లు తత్వమును వివరించి ప్రకృతవిషయమును చెప్పుటకు మాయావైభవమును జెప్పుచున్నారు. "భగవాన్" అని. సంపూర్ణములగు ఐశ్వర్య, పరాక్రమ, కీర్తి, ధన, జ్ఞాన, వైరాగ్యము లారును భగశబ్దార్థములు. ఇవి కలవాడు భగవంతుడు. లేక, భూతములయొక్క చావుపుట్టుకలను, రాకపోకలను, జ్ఞానాజ్ఞానములను తెలుసుకొనినవాడు భగవంతుడు. భగములుకలవాడు కాన భగవంతుడు. (మత్తు ప్రత్యయము) వీనియందు జగములుకలవు కాన "వాసుః" అనబడును. లేక ప్రపం

చయునందుండువాడు కావున వాసు వనబడును. (దీవ్యతి) భూతములను బాలించుట మున్నగు క్రియలతో గ్రీడించువాడు కావున దేవు డనబడును. లేక, స్వయముగా ప్రకాశించువాడుగాన దేవు డనబడును.పరమాత్మ, వాసువు, దేవుడునుగాన వాసుదేవు డనబడుచున్నాడు. కావున పరమాత్మయే (నారాయణుడే) తన కుపాధియగు మాయచే భగవంతుడును, వాసుదేవుడును అగుచున్నాడని భావము. ఇట్టి భగవంతు డగు వాసుదేవుడు తన సంకల్పమాత్రమున ప్రపంచమును సృష్టించెను. దీనివలన ప్రధాన జగత్కారణవాదము, పరమాణు జగత్కారణవాదము మున్నగు వాదములు నిరాకరింపబడుచున్నవి. ఏలయన "త దైక్షత" అను శ్రుతివలన సంకల్ప పూర్వక ముగా సృష్టి జరిగెనని తెలియబడుచున్నది. లోకమునందు గూడ కుమ్మరి సంకల్ప పూర్వకముగనే ఘటశరావాది పదార్థములను నిర్మించుచున్నాడు. అచేతనములగు ప్రధాన పరమాణ్వాదులకు సంకల్పము సంభవింపదు. కనుక సంకల్ప పూర్వకసృష్టి ప్రధాన పరమాణు జగత్కారణ వాదములయందు పొసగనేరదు.

భగవంతుడు సంకల్ప పూర్వకముగ ప్రపంచమును సృష్టించి యద్దానిని పరిపాలింప గోరువాడయి, హిరణ్యగర్భుని రూపముద్వారా మరీచి మున్నగు ప్రజాపతులను మొదటసృష్టించి వారలకు వేదోక్తమగు ప్రవృత్తి ధర్మమును దెలిపెను. పిదప సనకసనందనాదుల సృష్టించి వారికి నివృత్తిధర్మమును బోధించెను. ఇచట ప్రపంచమును పరిపాలింపగోరిన యీశ్వరుడు మరీచ్యాది ప్రజాపతులకు ప్రవృత్తి ధర్మమును, సనకాదులకు నివృత్తిధర్మమును బోధించుటలో కారణమేమి ? యని ప్రశ్న యుదయించుచున్నది. వేదోక్తములగు నా రెండు ధర్మములు ప్రపంచ రక్షణ మునకు గారణములు కాన భగవంతుడు ప్రపంచరక్షణమునకు సృష్టించిన నా యిరు వురకు నా రెండు ధర్మములను యథాక్రమముగ బోధించెనని సమాధానము.

ఇచట "ప్రాణినా" మిత్యాది వాక్యముచే ధర్మలక్షణమును చెప్పుచున్నారు. బ్రాహ్మణాది వర్ణములవారిచేతను, బ్రహ్మచారిమున్నగు ఆశ్రములచేతను అను ష్ఠింపబడుచు, స్వర్గమోక్షములకు సాధనమయినది ధర్మ మనంబడును. ఆది పదము వలన క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులు గూడ గ్రహింపబడుదురు. వర్ణముగలవారు వర్ణులు. అనగా బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులు. ఆశ్రమముగలవారు ఆశ్రములు. అనగా బ్రహ్మచారి, గృహస్థ, వానప్రస్థ, సన్యాసులు. కావున బ్రహ్మచారి మున్నగు వారిచే ననుష్ఠింపబడుచు స్వర్గమోక్షములలో నేదియో యొక దానికి గారణమయినది ధర్మమని ముఖ్యలక్షణము. ఒకే ధర్మము స్వర్గ మోక్షముల రెంటికి గారణము కానేరదు. అందువల్ల ధర్మలక్షణమందు (యేదియో యొక దానికి) అని తప్పక జేర్పవలయును. స్వర్గమోక్షములకు గారణమయినది ధర్మ మన్నచో ఈశ్వరుడు గూడ స్వర్గమోక్షములకు కారణమగుచున్నందున ధర్మలక్ష ణము ఈశ్వరుని యందతివ్యాప్తమగును. అందువలన బ్రహ్మచారి మొదలగువారిచే

ననుష్ఠింపబడునది; అని ధర్మలక్షణమునందు జేర్పవలయును. అట్లు చేర్చినచో సాధ్యమగు బ్రాహ్మణాది మనుష్యులవారిచే ననుష్ఠింపబడునది కాదు గాన ధర్మలక్షణమునం దవ్యాప్తిదోషము సంభవించును. ఇక బ్రాహ్మణాది మనుష్యులవారిచే ననుష్ఠింపబడునది ధర్మము, అని సామాన్యము ధర్మమునకు లక్షణమును చెప్పినచో బ్రాహ్మణాది మనుష్యులవారిచే నధర్మముకూడ ననుష్ఠింప బడుచున్నందున ధర్మలక్షణము అధర్మమునందతివ్యాప్తమగును. కావున స్వర్గమోక్షములలో నేదియో నొకదానికి కారణమగునది అనికూడ చెప్పవలయును, అట్లు చెప్పినచో అధర్మము స్వర్గమునకుగాని, మోక్షమునకుగాని కారణము కానందున ధర్మలక్షణము అధర్మమునందు సంక్రమింపదు (అతివ్యాప్తముకాదు). ధర్మనిష్ఠా శబ్దముచే జెప్పబడు ప్రవృత్తిధర్మము స్వర్గాదిరూపమగు అభ్యుదయమునకుగాని, చిత్తశుద్ధి రూపమగు అభ్యుదయమునకుగాని కారణమగును. జ్ఞాననిష్ఠా శబ్దముచే జెప్పబోవు నివృత్తి ధర్మము మోక్షమునకు కారణమగును అని తెలియవలయును. ఈ రెండు తెఱంగులగు ధర్మము ననుష్ఠించు బ్రాహ్మణాది వర్ణములవారికి క్రమక్రమముగా కామోద్రేకత పెరిగి, యందువలన విజ్ఞానసంపద నశించి, దాన నధర్మ మభివృద్ధిజెంది, యద్దానివలన ధర్మము తిరస్కృతముకాగా ప్రపంచపరిపాలనమును గోరు ఆదికర్తయగు శ్రీమన్నారాయణమూర్తి భూలోకమునందలి వేదమును, బ్రాహ్మణధర్మమును రక్షించుటకొరకు దేవకీదేవియందు వసుదేవునివలన నంశచే బుట్టెను.

(హీయమానేతి=హీయమాన విజ్ఞానహేతుకే నాధర్మేణ) నశించుచున్న విజ్ఞానమే కారణముగా కలదికావున అధర్మము హీయమాన విజ్ఞానహేతుక మన బడును. "శేషాద్విభాషా" అను సూత్రమువలన కప్రత్యయము. అధర్మమునకు విజ్ఞాననాశమే కారణమని అర్థము. లేక హేతుశబ్దమునకే హేతుకమని స్వార్థమునందు కప్రత్యయము. నశించుచున్న విజ్ఞాన మను కారణమున అనగా విజ్ఞాననాశమను కారణము వలన అనిభావము. (పరిపిపాలయిషుః ఆదికర్తా) పరిపాలింపగోరు ఆదికర్త యనగా ప్రపంచమున కుపాదానకారణమును, నిమిత్తకారణమును అగువాడు అని యర్థము. లేక ఆదికర్త యనగా ప్రధానకర్తయని యర్థము. అప్రధానకర్త యగు హిరణ్యగర్భుడు వేరుగా నుండుట వలన నిట్లుచెప్పెను. ఈ యభిన్ననిమిత్తోపాదాన కారణవాదముచే అనగా బ్రహ్మయొక్కడే ప్రపంచమునకు ఉపాదానకారణమును నిమిత్త కారణమును అను వాదముచే ప్రధానకారణవాదులగు సాంఖ్యులు, ఈశ్వరుడు నిమిత్తకారణమని యొప్పెడు తార్కికులు నిరాకరింపబడుచున్నారు.

ఒకేకారణపదార్థము నిమిత్తకారణమును ఉపాదానకారణమును ఉభయము నెట్లగునని ప్రశ్నింపరాదు. అఘటనఘటనాపటీయమగు మాయ (ఘటింపని వస్తువులను ఘటింపజేయు సామర్థ్యముగల మాయ) వలన సర్వము సంభవించును.

"యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే" "తత్ సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్" ఈ మొదలగు శ్రుతులు పరమేశ్వరుడొక్కడే ప్రపంచమున కభిన్ననిమిత్తోపాదాన కారణమని చెప్పుచున్నవి. ప్రబలప్రమాణమగు శ్రుతిచేఁ జెప్పబడిన యర్థమును దుర్బల ప్రమాణమగు యుక్తి బాధింపనేరదు.

లోకమునందుగూడ సాలెపురుగు తానల్లు దారమునకుఁ దానొక్కటియే యుపాదానకారణమును, నిమిత్తకారణమును అగుటఁ జూచుచుంటిమి. కావున పరమేశ్వరుడొక్కడే మాయచే ప్రపంచమున కుపాదానకారణమును, నిమిత్తకారణమును నగుచున్నాడు. విష్ణువన వ్యాపకుడగు పరమాత్మ. అనగా సత్వగుణ ప్రధానమగు మాయతోఁగూడిన చైతన్యమని యర్థము.

అట్టి విష్ణువు భూలోకమందున్న వేదమును, బ్రాహ్మణత్వమును రక్షించుట కొరకు దేవకియందు వసుదేవునివలన అంశచే జన్మించెనట.

ఇచట అంశయనగా మాయయని యర్థము. కావున మాయచే జన్మించెనని గ్రహింపవలయును. లేనిచో నిరవయవుడగు పరమాత్మకు అవయవభేదము సంభవింపదు. కావున అంశయనుపదమునకు అవయవమని యర్థమును చెప్పదగదు. ఇచట కిల అను పదమునకు అబద్ధము అనిగాని వాడుక అని కాని యర్థమును చెప్పవలయును. ఎటులయినను కృష్ణావతారము మిథ్యాభూతమని ఫలితార్థము.

ఇచట "యదా యదాహి ధర్మస్య గ్లాని ర్భవతి భారత"
అభ్యుత్థాన మ ధర్మస్య తదా త్మానం సృజామ్యహం."

అను గీతా వచనమును అనుసంధానము చేసికొనవలెను. ఇయ్యది ప్రపంచమున ధర్మము నశించినప్పుడును, అధర్మ మభివృద్ధి జెందినపుడును, భగవంతు డవతరించునని చెప్పుచున్నది. కావున నశించిన ధర్మమే భగవంతునిచే రక్షింపదగియున్నది. అట్టితరి ధర్మమును రక్షించుటకొరకు భగవంతు డవతరించెనని భాష్యకారులు చెప్పుట యుచితము. ఏల బ్రాహ్మణత్వమును రక్షించుకొరకు భగవంతు డవతరించెనని చెప్పిరి ? అనుప్రశ్న యుదయించును.

వర్ణాశ్రమ ధర్మములన్నియు బ్రాహ్మణ ధర్మముమీద నాధారపడి యున్నందున నట్టి బ్రాహ్మణధర్మమును రక్షించినచో వైదికధర్మమంతయు రక్షింపబడిన దగును. అందువలన భాష్యకారులు బ్రాహ్మణత్వమును రక్షించుటకొరకు భగవంతు డవతరించెనని చెప్పియుండిరి.

బ్రాహ్మణధర్మమును రక్షించుట యన బ్రాహ్మణులు బ్రాహ్మణధర్మములను విడచి, బ్రాహ్మణేతర ధర్మములను స్వీకరించుట మున్నగు నుపద్రవములనుండి కాపాడుట. అట్లు వారు స్వధర్మమున నిలచిననేగాని, వర్ణాశ్రమ ధర్మములు ప్రపంచమున

నిలువ నేరవు. ఏవర్ణస్థునిచే నేయాశ్రమస్థునిచే నేయేకర్మ యెట్లాచరింపవలెనో స్వధర్మనిష్ఠుడును, విద్వాంసుడును అగు బ్రాహ్మణుడు వారివారిచే నట్లాచరింప జేయును. అందువలన నిఖిల వైదిక ధర్మరక్షణమునకు బ్రాహ్మణ ధర్మరక్షణ మావశ్యకమని యాశయము.

ఓయి! పుట్టుకలేని భగవంతుడు ధర్మసంస్థాపన రూపమగు లోకానుగ్రహము కొరకయినను యేల జనించె ననగా జెప్పుచున్నారు, "సచ భగవాన్" ఇత్యాది గ్రంథముచే భగవంతుడు జ్ఞానైశ్వర్య శక్తి బల వీర్య తేజస్సులతో నెల్లపుడు నిండినవాడని భాష్యకారులు నిర్వచించిరి. వసిష్ఠుడు మున్నగు వారికిగూడ జ్ఞానబలాదిశక్తులుకలవు. కాని వారల కయ్యవి యీశ్వరానుగ్రహాయత్తములు. ఈశ్వరునకు మాత్రము స్వతస్సిద్ధములు. ఇందుకు "పరాస్యశక్తి ర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియాచ" యను శ్రుతి ప్రమాణమగుచున్నది. ఈశ్వరునకు భగశబ్ద వాచ్యములగు నీయారు శక్తులును ప్రకృతియగు మాయను స్వాధీన పరచుకొని యున్నందున సహజములగుచున్నవి. జీవులు ప్రకృతి పరతన్త్రులు. కనుకనే "మాయినం తు మహేశ్వరం" అను శ్రుతి యీశ్వరుడు మాయ కలవాడని చెప్పుచున్నది. లోకములోని వస్తుజాలమంతయు సత్వ రజ స్తమోగుణముల నాశ్రయించినదే కాని వేరుకాదు. అందువలన సత్వ రజ స్తమోగుణాత్మకమగు నా ప్రకృతి సర్వవ్యాపకుడగు పరమేశ్వరున కుపాధి యగుచున్నది.

ఇందువలన సత్వాదిగుణము లుపాధిగాగల విష్ణు బ్రహ్మ రుద్రులకు పరస్పరము భేదము లేదని తేలుచున్నది. ఈ మూడుగుణములు మాయారూపము లయినందున యిం దేగుణము ఉపాధిగా గలవాడయినను, మాయ యుపాధిగా గలవాడే యగుచున్నాడు. కావున మాయోపాధికులగు నీముువ్వురకు భేదములేదు. ఈశ్వరుడు ప్రకృతి పరతంత్రుడు కానందున వానికి కర్మసంబంధ ప్రయుక్త జన్మములేదు. జన్మ లేనందున నాశనమును లేదు.

శ్లో. జాయతే మరణాద్వైవ మ్రియతే జన్మనే పునః
జాతస్య హి ధ్రువో మృత్యుః ధ్రువం జన్మమృతస్యచ॥

పుట్టినవాడు మరణించుచున్నాడు. మరణించినవాడు పుట్టుచున్నాడు. పుట్టిన వానికి మరణము, మరణించినవానికి పుట్టుక నీరెండును నియతములనిచెప్పు పైస్మృతి వాక్యములవలన జన్మ మరణములలో నొకటియున్నతావున మరియొకటి తప్పక యుండు నని స్పష్టమగుచున్నది.

ఈశ్వరుడు దన నియమించు స్వభావము కలవాడు; ఆతడు సత్యస్వరూపుడు, ఉపాధి సంబంధము లేనందున పరిశుద్ధుడు, జ్ఞానరూపుడును నగుచున్నాడు. ఇందుకు

"నిత్యోనిత్యానాం" "తత్సత్యం స ఆత్మా" "సచ్చిదానన్దమ్ బ్రహ్మ" అను శ్రుతులు ప్రమాణము లగుచున్నవి. నిత్యుడనగా సత్యస్వరూపుడని యర్థము. ఈశ్వరుడు పరిశుద్ధుడయినందున నిత్యుడగుచున్నాడు. ఉపాధిసంబంధమున మలినుడగు జీవుడు ఉపాధివశమున ననిత్యుడగుచున్నాడు. ఈశ్వరుని యొక్క నిజరూపము జ్ఞానము. కావున బుద్ధుడనగా జ్ఞానస్వరూపుడని యర్థము. తెలుసుకొనువానియొక్క స్వరూపము తెలివి. తెలిసికొనుట యనునది ఈశ్వరునకు "య స్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్" అను శ్రుతి వలన సిద్ధమగుచున్నది. సర్వజ్ఞత్వమనగా సర్వవస్తువులను ప్రకాశింపజేయుట. అయ్యది మాయయొక్క ధర్మముకానేరదు. మాయ స్వతః జడమయి తానే యీశ్వరునిచే భాసింపజేయదగియుండ నట్టి మాయకు నితరపదార్థములను ప్రకాశింపఁజేయుట సంభవింపదు. కనుకనే ఈశ్వరుడెల్లపుడు ముక్తుడుకాని జీవునివలె బద్ధుడు కానేరడు. అజ్ఞానముచే తిరస్కరింపబడినవానికే బంధము. ఈశ్వరుడు అజ్ఞానమును వశపరచుకొనినవాడుగాని యజ్ఞానాభిభూతుడుగాడు.

పరమేశ్వరుడు నిజముగా. శరీరముగలవాడుకాని, పుట్టుకకలవాడుకాని, లోకోపకారముచేయువాడుగాని గాడు. మాయవలన నీమూడును గలవానివలె భాసించును. నిష్కాముడగు పరమేశ్వరునకు యదార్థముగా లోకానుగ్రహవాంఛ కూడ కలుగదు. (లేక) పరమార్థముగా పరమాత్మకు కోరికలేకున్నను వ్యవహార దశవలన నీశ్వరునకు లోకానుగ్రహేచ్ఛ సంభవింపవచ్చును. కాని జన్మదేహములు మాత్రము వ్యవహారమువలన గూడ పరమేశ్వరునకు సంభవింపవు. కావుననే భాష్యకారులు ఇవకారమును "కుర్వన్" అను పదముతో నన్వయింపలేదు.

ఈశ్వరుడు వ్యవహారదశయందుగూడ కారణోపాధిగలవాడు కావున నాతనికి కార్యోపాధియగు జీవునకువలె జన్మ శరీరములు సంభవింపవు. మూఢులు మాత్రము ఈశ్వరుడు పుట్టుక కలవాడనియు, దేహముకలవాడనియు భావింతురు. వివేకులు ఈశ్వరుని బుట్టినవానినిగా దెలుసుకొనరు. తనకు ఫలములేకున్నను భూతకోటి ననుగ్రహింపఁగోరికచే భగవంతు డర్జునుని కొరకు వేదోక్తమగు ధర్మద్వయము నుపదేశించెనని భావము.

పూర్ణకాముడగు భగవన్తుడు శిష్యుడగు అర్జునునకు ధర్మమునుపదేశించుటలో భూతానుగ్రహవాంఛయే కారణము.

[illegible]

వృద్ధిజెందునని భగవన్తుని యాశయము. అనగా అర్జునుడు నావలన ధర్మమును తెలిసికొని యనుష్ఠించినచో "యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ స్తత్తదేవేతరో జనః" (పెద్దలు దేని నాచరింతురో పిన్నలుకూడ దానినే యాచరింతురు) అను న్యాయమున నితరులుకూడ దాని ననుష్ఠింతురు. వారిని జూచి మరికొందర ననుష్ఠింతురు. క్రమముగ నిట్లు నేను జెప్పిన ధర్మమార్గము అభివృద్ధిజెందునని భగవన్తుడు అర్జునిని కోరగ ధర్మద్వయము నుపదేశించెనని భావము ఇందువలన వివేకియగు గురువు యోగ్యుడగు శిష్యుని కొరకు ధర్మమును బోధింపవలెనని సూచింపబడుచున్నది. ఇట్లుగాక కృతకృత్యుడగు గురువు లోకానుగ్రహాఫలమును తానపేక్షింపనిచో క్రమక్రమముగ ధర్మాచరణ సంప్రదాయము నశించునని భావము.

"యథోపదిష్టం" ఉపదిష్టమనగా ఉపదేశము. ధాత్వర్థమాత్రమున క్తప్రత్యయము, ఉపదేశము నతిక్రమింపక యనిభావము. లేక ప్రవృత్తి నివృత్తిరూపమగు ధర్మద్వయమును, భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణు డెట్లుపదేశించెనో సర్వజ్ఞులగు వేదవ్యాసులుకూడ నేడునూరుల శ్లోకములచే నాధర్మద్వయము నట్లే కూర్చిరనియు గ్రహింపనగు. సంగ్రహాత్మకమగు నీగీతాశాస్త్ర మెల్లరకు సులభముగా దెలియనందున, వృత్తికారులు మున్నగు ననేకమంది విద్వాంసులు పద పదార్థ వాక్య వాక్యార్థ న్యాయములచే నిద్దాని వివరించినను లౌకికులు విరుద్ధముగా గ్రహించినందున శ్రీశంకరులు భాష్యగ్రంథముచే సుస్పష్టముగా వివరింపదలచి ప్రతిజ్ఞ యొనర్చిరి. శంకరుల భాష్యరచనా ప్రవృత్తి లోకానుగ్రహార్థమగుటచే నద్దాని ఫలం బాతనికి లేమింజేసి పరస్మైపదమును ప్రయోగించెను. అట్లుగాక నాత్మనేపదం బుపయోగించినచో భాష్యరచనా ప్రవృత్తిఫలంబగు సుకృతంబున దానుంగూడ బద్ధుండగు నని భావము.

సంసారోపరతి రూపమగు మోక్షసుఖము గీతాశాస్త్రమునకు పరమ ప్రయోజనము. కర్మజ్ఞానాదు లవాంతరఫలములు. అట్టిపరమఫలము సర్వకర్మ సన్న్యాసరూపమగు జ్ఞాననిష్ఠవలన కలుగును. "సహిధర్మ స్సుపర్యాప్తః బ్రహ్మణః పదవేదనే" అను ప్రమాణము ఆత్మజ్ఞాన నిష్ఠారూపమగు నివృత్తిధర్మము పరమాత్మసాక్షాత్కారమునకు నుత్తమ సాధనమని జెప్పుచున్నది. "హిశబ్దము" ఇందలి శాస్త్రప్రసిద్ధిని పండిత ప్రవాద ప్రసిద్ధిని సూచించుచున్నది.

ఓయి! "చోదనాలక్షణోఽర్థో ధర్మః" అను జైమిని సూత్రమువలన కర్మానుష్ఠాన ప్రవృత్తి ధర్మరూపమగునను అనుష్ఠానరూపముగాని నివృత్తిధర్మ [illegible] యెట్లగును? అని [illegible]

[illegible]

గాని, యధార్మికుడనిగాని, సుకృతియనిగాని, దుష్కృతియనిగాని యనబడడు. అను నీ ప్రమాణమువలన నివృత్తిమార్గమునకు ధర్మత్వము గౌణముగాని ముఖ్యము గాదని గ్రహింపనగును. నివృత్తినిష్ఠ ధర్మరూపము గాకున్నను, అయ్యది జ్ఞానరూపమని యంగీకరింపక దప్పదు. "జ్ఞానం సన్న్యాస లక్షణం" అను ప్రమాణము సర్వకర్మసన్న్యాసరూపమగు నివృత్తియే ఆత్మజ్ఞాననిష్ఠ యని నిర్వచించుచున్నది. గీతాశాస్త్రమునగూడ "సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ" అను ప్రమాణము ప్రవృత్తిరూపమగు సర్వధర్మములను విడచి, ప్రత్యగభిన్నబ్రహ్మమును శరణమునొందుమని నుడువుచు నివృత్తిధర్మమే జ్ఞాననిష్ఠ యనియు, నయ్యది యవశ్య కర్తవ్యమనియు నుపదేశించుచున్నది. ఇచట సర్వధర్మపదము ప్రవృత్తి ధర్మపరముగాని నివృత్తి ధర్మపరముగాదు. ఏలయన ప్రవృత్తిధర్మమే యనుష్ఠించుటకుగాని, త్యజించుటకుగాని వీలగును. నివృత్తిధర్మమునకు పరిత్యాగము సంభవింపదు. కనుక ఆత్మజ్ఞాననిష్ఠయే నివృత్తిధర్మము. భాష్యకారులు మోక్షసాధనమగు నివృత్తిధర్మము నుపదేశించి ప్రవృత్తిధర్మమును ప్రతిపాదించుచున్నారు.

విధివాక్యములవలన సిద్ధమగుచు స్వర్గాదిసుఖములకు సాధనమగు జ్యోతిష్టోమాదికము ధర్మమనబడు. అయ్యది నిత్యము, నైమిత్తికము, కామ్యము, ప్రాయశ్చిత్తము అను భేదముచే నాల్గు తెఱంగులు. ఇయ్యది వర్ణాశ్రమాద్యభిమానుల నుద్దేశించివిధింపబడి ఇన్ద్రాదిపదవుల నొందుటకుఁ గారణమయినను, ఈశ్వరార్పణ బుద్ధిచే ననుష్ఠింపబడుచు చిత్తశుద్ధి వైరాగ్యములకు హేతువగును. ఫలాభిసంధి రహితమగు నిష్కామధర్మము శుద్ధచిత్తునకు జ్ఞాననిష్ఠయం దర్హతను కలుగజేయుచు జ్ఞానోత్పత్తికి గారణమగుటచే మోక్షహేతువుగూడ నగుచున్నది. "యోగినః కర్మ కుర్వంతి సంగం త్యక్త్వాఽత్మ శుద్ధయే" అను గీతావాక్య మిందుకు ప్రమాణమగుచున్నది. ఆత్మశుద్ధియన చిత్తశుద్ధియని యర్థము

శాస్త్రమునకు విషయము, సంబంధము, అధికారి, ప్రయోజనము అను యనుబంధ చతుష్టయ మావశ్యకము. అందు మోక్షశాస్త్రమున ముముక్షువధికారియని స్పష్టమగుటచే మిగిలిన మూడింటిని జెప్పుచున్నారు. గీతాశాస్త్రమునకు ప్రయోజనము మోక్షము. ప్రవృత్తి నివృత్తిధర్మములు రెండు, వాసుదేవతత్త్వము యీమూడును విషయములు. వ్యంగ్యవ్యంజక భావము (తెలియుట తెలియపరచుట) సంబంధము. అధికారి ముముక్షు వని యింతకుమున్నె సూచింపబడినది. ఇట్లు సర్వోత్కృష్టమగు ననుబంధ చతుష్టయముతో నొప్పు గీతాశాస్త్రమునఁ బ్రతిపాదింపబడు ప్రవృత్తి, నివృత్తి ధర్మద్వయమును, వాసుదేవతత్త్వమును తెలిసికొనినచో సకల పురుషార్థములు సిద్ధించును. కావున భాష్యకారులు గీతాశాస్త్రార్థమును వివరించుటకు ప్రయత్నించుచున్నారు.

గీతాశాస్త్రమునందు "దృష్ట్వాతు పాండవానీకమ్" అను శ్లోకము మొదలు "నయోత్స్యఇతి గోవిన్దముక్త్వా" అను వరకునుండు గ్రంథము ప్రాణులయొక్క సంసార బంధమునకు హేతువగు శోకమోహాదులు కలుగుటకు గారణములను జూపుచున్నది. భీష్మ ద్రోణాదుల నేనెట్లు జంపుదు ననుటచే దనకుగల శోకమోహము లర్జుననిచే బ్రకటింపబడినది. నేను వీరివాడను, వీరు నావారు- అనుజ్ఞానము స్నేహమునకు గారణము. అట్టి స్నేహము చెడిపోవుట శోకమోహములకు గారణము. తనవికాని వాటియందు తనవి యను భ్రాంతియు ఇతరులవాడుకాని తనయందు తా నితరులవాడ నను భ్రాంతియు, నీ రెండును పుత్రమిత్రాదులయందు స్నేహమును బుట్టించి, యవి నశించుటచే శోకమోహములను కలుగజేయుచున్నది. ఈ రెండుభ్రాంతులే ప్రపంచమున సర్వప్రాణులను శోక మోహములను బుట్టించి సంసారబద్ధుల గావించుచున్నవి. అర్జునుడుగూడ నిట్టి శోకమోహములచే వివేకజ్ఞానమును బోగొట్టుకొని స్వయముగ క్షత్రధర్మమగు యుద్ధమునందు బ్రవర్తించినవాడయ్యును యుద్ధమునుండి విరమించెను. బ్రాహ్మణధర్మమగు భిక్షాటనము మొదలగు వానిచే జీవింపనెంచెను. కావున సర్వప్రాణులు స్వధర్మమును బరిత్యజించుటకు, నిషిద్ధములగు బరధర్మముల నాచరించుటకు, నీ శోకమోహములే కారణములని గ్రహింపవలయును. స్వధర్మమునందు బ్రవర్తించినను, అట్టివారల శరీరవాఙ్మనశ్చేష్టలు ఫలాభిసంధితోను, అహంకారముతోను గూడియుండును. అది యట్లుండ పుణ్యకర్మానుష్ఠానమున దేవతలుగ బుట్టి సుఖము ననుభవించుట, పాపకర్మముల నాచరించి పశుపక్ష్యాదులయందు బుట్టి దుఃఖముల ననుభవించుట, పుణ్యపాపముల నాచరించి మానవులయి బుట్టి సుఖదుఃఖముల నొందుట, ఇట్లు కర్మసమృద్ధిచే సంసారబంధ మెన్నటికిని బెరుగుచుండును గాని సమసింపనేరదు. సంసారబీజములగు శోకమోహములు సర్వకర్మసన్న్యాసపూర్వకమగు నాత్మజ్ఞానమువలననే నివర్తించునుగాని, యన్యమున నశింపనేరవు. కావున నట్టి యాత్మజ్ఞానము నుపదేశింపగోరి శ్రీకృష్ణపరమాత్మ సర్వప్రాణుల ననుగ్రహింపనెంచి యర్జునుని యాధారముగా జేసికొని "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అనుశ్లోకము మొదలుగాగల గీతాశాస్త్రము నుపదేశించుచున్నాడు.

ఇచట గొందరు కర్మజ్ఞానసముచ్చయవాదులు సర్వకర్మ సన్న్యాసపూర్వకమగు కేవ లాత్మ జ్ఞాననిష్ఠవలన మోక్షము సంభవింపదనియు, అయ్యది యగ్నిహోత్రాది శ్రౌతస్మార్తకర్మ సముచ్చిత జ్ఞానమువలననే లభించుననియు, గీతలయందంతట నిట్లే నిర్ణయింపబడినదనియును జెప్పుచు నిందుల కాధారముగ "అథ చేత్త్వమిమం ధర్మ్యం సంగ్రామం నకరిష్యసి। తత స్స్వధర్మం కీర్తిం చ హిత్వా పాపమవాప్స్యసి" "కర్మణ్యే వాధికార స్తే" "కురు కర్మైవ తస్మాత్త్వమ్" ఈ మొదలగు ప్రమాణములను జూపుచున్నారు.

మరియు క్షత్రియజాతి విహితమగు యుద్ధము భ్రాతృపుత్రాది హింసారూపమైనను నంతమాత్రమున నత్యంత క్రూరమయినను స్వధర్మమగుటచే నధర్మము కానేరదని, యుద్ధాని నాచరింపనిచో పాపమును పొందుదువని కృష్ణు డుపదేశించుటచే, ప్రతి ప్రాణి కగు పరహింసారూపకర్మ లన్నియు ధర్మరూపములని శ్రీకృష్ణునిచే నిర్ణయింపబడి నట్లుకు చెప్పుచున్నారు. "మధ్వాన్నం మధు సంయుక్తం మధు చాజ్యేన సంయుతం। ఏవం తపశ్చ విద్యా చ సంయుక్తం భేషజం మహత్ ॥" అను హారీతస్మృతి యందు జెప్పినట్లు, తపోవిద్యలు రెండును కలసియుండిననే ఫలసాధకములగునని వీరి యాశయము. కర్మసముచ్చిత జ్ఞానము మోక్షసాధన మను వాదము పొసగదు. కర్మ జ్ఞానములకు పరస్పర భేదమును గీతాగ్రంథము నిరూపించియున్నది. సాంఖ్యబుద్ధి విషయక మగు నిష్ఠ జ్ఞాననిష్ఠయనియు, యోగబుద్ధి విషయకమగు నిష్ఠ కర్మనిష్ఠయనియు గీతా నిర్వచనము. గీతయందలి ద్వితీయాధ్యాయమున "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అను పదునొకండవ శ్లోకము మొదలు "దేహీ నిత్య మవధ్యోఽయం" అను ముప్పదవ శ్లోకాంతమువరకు నుండు నిరువది శ్లోకముల చే జ్ఞాననిష్ఠ కాధారమగు సాంఖ్యబుద్ధి నిరూపింపబడినది. (సమ్యక్ ఖ్యాయతే ప్రకాశ్యతే తత్త్వ మనయా) అను వ్యుత్పత్తిచే నాత్మతత్త్వమును ప్రకాశింప జేయునది సాంఖ్య మని యర్థము. అనగా వైదికమగు సమ్యగ్బుద్ధియని భావము. ఇట్టి బుద్ధిచే బ్రకాశింపబడు నాత్మతత్త్వము సాంఖ్యమగును. ఇట్టి యాత్మవిషయమగు బుద్ధికూడ నౌపచారికముగ సాంఖ్యమనబడుచున్నది. సంఖ్యాబుద్ధి యన నంతఃకరణమనియు, సాంఖ్యబుద్ధియన నంతఃకరణ వృత్తియనియు భేద మంగీకరింపవలెను. ఇట్టి భేద నిర్వచనమును నాచార్యస్వాములవారి భాష్యమునందలి "జాయతే" అనుపదము సూచక మగుచున్నది. అంతఃకరణ వృత్తియే ప్రకరణార్థ నిరూపణమున బుట్టుచుగాని, పంచ భూతముల సత్త్వాంశ సమష్టి రూపమగు బుద్ధి (అంతఃకరణము) యింతకుమున్నే పుట్టియున్నందున నిపుడు నూతనముగా బుట్టనేరదు. ఆత్మ జన్మాది షడ్భావ వికార రహితము, కర్తృత్వ భోక్తృత్వశూన్యము, అనుజ్ఞానము సాంఖ్యబుద్ధి. ఇట్టిబుద్ధిని యాధారముగాగొన్న నిష్ఠ జ్ఞాననిష్ఠ. దీనియందు దాటితేజినవారు సాంఖ్యులు. జ్ఞాన నిష్ఠ యబ్బకపూర్వము. శరీరాదులకంటె నాత్మభిన్నుడనియు, కర్తృత్వ భోక్తృత్వా దులు కలవాడనియు జ్ఞానముండి ధర్మాధర్మ వివేక పూర్వకముగ జ్ఞానసాధనము లగు నిష్కామకర్మల ననుష్ఠించుట యోగమనబడును. తద్విషయకబుద్ధి యోగ బుద్ధి. ఇయ్యది యెవరికి దృఢమగునో వారు యోగు లనబడుదురు. ఈ రెండుబుద్ధులు భిన్నమని "ఏషా తేభిహితా సాంఖ్యే బుద్ధిర్యోగేత్విమాం శృణు" అను గీతాస్మృతి ఋజువు చేయుచున్నది. కర్మమార్గము అనేకత్వ కర్తృత్వాది బుద్ధుల నాశ్రయించి యుండును. జ్ఞానయోగము ఏకత్వ, అకర్తృత్వాది బుద్ధుల నాశ్రయించి యుండును. ఈ రెంటికి నేక పురుషాశ్రయత్వము సంభవింపదు. కనుకనే భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు సాంఖ్యబుద్ధిని యాశ్రయించి సాంఖ్యులకు జ్ఞాననిష్ఠయు, యోగబుద్ధిని

యాశ్రయించి యోగులకు కర్మనిష్ఠయు నిరూపించెను. "ఏతమేవ లోక మిచ్ఛంతః ప్రవ్రాజినః ప్రవ్రజంతి" అను బ్రాహ్మణముకూడ ఆత్మలోకమునుగోరియే సన్యాసులు సన్యసించుచున్నారనిచెప్పి "కిం ప్రజయా కరిష్యామో యేషాం నోఽయ మాత్మాఽయం లోకః" ఏమాకు ఆత్మలోకముకంటె భిన్నలోకములేదో అట్టి మేము సంతానార్థమగు గృహస్థాశ్రమముతో నేమిచేయుదుము? అని శిష్టగ్రంథముచే జెప్పుచు ఆత్మకాములకు సన్యాసమనియు, సన్తానకాములకు గృహస్థాశ్రమ స్వీకారద్వారా కర్మానుష్ఠాన మనియును జ్ఞానకర్మలను వేరుపరచియున్నది.

మరియు "సోఽకామయత జాయా మే స్యాత్" అను శ్రుతి గృహస్థాశ్రమ స్వీకారమునకు పూర్వము తత్వజ్ఞానము లేని బ్రహ్మచారి గురువునొద్ద వేద వేదాంగములఁ జదివి, తదర్థవిచారణను జేసి, యటుపిమ్మట యవిద్యా కామముల వలన మానుషలోక ప్రాప్తిసాధన మగు పుత్రసంపదను, పితృలోకప్రాప్తి హేతువగు కర్మరూపమయిన మానుషవిత్తమును, దేవలోకప్రాప్తి హేతువగు విద్యారూపమయిన దైవవిత్తమును కోరెనని చెప్పుచున్నది. "తేభ్యో వ్యుత్థాయ ప్రవ్రజంతి" అను శ్రుతి కళత్ర పుత్ర విత్తాదుల నుండి విరక్తి జెందినవారు సన్యసించెదరని నుడువుచు నవిద్యా కామములు లేనివానికి నాత్మలోకమును విధించినది. కావున కర్మ జ్ఞానములకు సముచ్చయమే శ్రుతి సమ్మతమయినచో నిట్లు కర్మలయందు సకాము డధికారి యనియు, జ్ఞానమునందు నిష్కాముడధికారి యనియు విభాగమును జెప్పుట పొసగ నేరదు. కావున సముచ్చయ వాదము శ్రుతి సమ్మతము కానేరదు.

కర్మ జ్ఞాన సముచ్చయము శ్రీకృష్ణున కిష్టమయినచో తృతీయాధ్యాయమున "జ్యాయసీ చేత్కర్మణస్తే మతా బుద్ధి ర్జనార్దన" అను శ్లోకముచే జ్ఞానము యొక్క గొప్పతనమును గురించి యర్జునుడు ప్రశ్నించుట పొసగనేరదు. కర్మజ్ఞానములు రెండు కలసి మోక్షమును సాధించుచుండ నందు కర్మకంటె జ్ఞానము యొక్క గొప్పదన మేమి? కర్మజ్ఞానములు రెండును ఏకాధికారిచే నేక కాలమున ననుష్ఠింప దగిన వగుచుండ కృష్ణుడేల కేవల కర్మమునం దర్జునుని నియమించును? సముచ్చయవాదిమతమున కేవలజ్ఞానమువలన మోక్ష మెట్లు లేదో అట్లే కేవల కర్మల వలనగూడ మోక్షము సంభవింపదు కదా? జ్ఞానకర్మల రెంటిని కలపి యనుష్ఠింపు మని భగవంతుడు ప్రేరేపించినచో "తత్కిం కర్మణి ఘోరే మాం నియోజయసి కేశవ" అను శ్లోకముచే అర్జునుడు హింసారూపమగు నీ ఘోరయుద్ధమునందు నన్నేల నియోగింపుచుంటి వని కృష్ణుని నిందించు టెట్లు పొసగును? మరియు జ్ఞానకర్మలు రెండు ఏక కాలమున నేకాధికారిచే ననుష్ఠింప దగవని కాని, అందు కర్మయోగముకంటె జ్ఞానయోగము గొప్పదనికాని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పనపుడు యా

రెండు విషయములను అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునియం దేల మిథ్యగా నారోపించును ? మరియు జ్ఞానకర్మల సముచ్చయమును శ్రీకృష్ణు డందరకు జెప్పియున్నచో నయ్యది పార్థునకుఁ గూడ జెప్పినట్లే కావున నద్దానిని విని యర్జునుడు "యచ్ఛ్రేయ ఏతయో రేకం తన్మేఽబ్రూహి సునిశ్చితం" అను శ్లోకముచే జ్ఞానకర్మల రెంటిలో నాకు నెయ్యది శ్రేయస్కరమో దానిని నిశ్చయించి చెప్పుమని ప్రశ్నించుట పొసగ నేరదు. వైద్యుడు పిత్త శాంతికి తియ్యని వస్తువును, చల్లని వస్తువును భుజింపమని చెప్పగా విని, రోగి యీ రెంటిలో పిత్తశాంతికి కారణమగు నొకదానిని నిర్ణయించి చెప్పుమని యడుగుట యసంభవము. ఇక నర్జునుడు స్పష్టముగా గ్రహింపలేక నిట్లడిగె నని యనుకొన్నను భగవంతు డయినను నేను జ్ఞానకర్మల సముచ్చయమును చెప్పియుండగా నీవు యిట్లేల భ్రాంతిజెందితివి ? అని బదులు చెప్పవలయును. కృష్ణుడట్లు చెప్పియుండలేదు. పైగా నేను పూర్వము జ్ఞాననిష్ఠ, కర్మనిష్ఠ అను రెండునిష్ఠలను చెప్పితినని పార్థుని ప్రశ్నకు ప్రతికూలముగా బదులు చెప్పెను. కావున కృష్ణుడు జ్ఞానకర్మలసముచ్చయమును చెప్పియున్నా డనునది యసంభవము

కర్మజ్ఞానములు రెండును ఒకరిచే నొకేసమయమున ననుష్ఠింపదగినవి కానందున వాటికి సముచ్చయము లేనిచో నపుడు ఆత్మ కర్తృత్వ భోక్తృత్వాది ధర్మములు కలవాడను విపరీతజ్ఞానముగలవానికే కర్మలయందు ప్రవృత్తి కలుగ వలసి వచ్చును. ఆత్మ కర్తృత్వ భోక్తృత్వాది ధర్మములు లేనివాడను సమ్యగ్జ్ఞానము కల వానికి కర్మమార్గమున ప్రవృత్తి కలుగకుండును. లోకమున నట్టి నియమము కని విని యెరుంగము, సమ్యగ్జ్ఞానము కల జనకాదులకు గూడ కర్మలయందు ప్రవృత్తి గన్పట్టుచున్నది. కావున జనకాదులయందు జ్ఞానకర్మ సముచ్చయము గన్పట్టుటచే జ్ఞానకర్మ సముచ్చయముననే మోక్షముకాని కేవల జ్ఞానమువలన ముక్తి సంభవింప నేరదని ప్రశ్నింపరాదు.

మానవు డవిద్యాకామములవలన మొదట కర్మలయందు ప్రవర్తించి పిదప గొంతకాలమునకు ఫలాభిసంధిరహితముగ యజ్ఞాదుల నాచరించి చిత్తశుద్ధిని బొందును. తదుపరి బ్రహ్మ కర్తృత్వ భోక్తృత్వాది ధర్మములు లేనిదనియు, నద్వితీయ మనియును సమ్యగ్జ్ఞానము నొందును. సమ్యగ్జ్ఞానము కలిగినపిదపగూడ నేరికయి నను జనకాదులకువలె యజ్ఞాది కర్మలయందు ప్రవృత్తి కలిగినను అయ్యది వారలకు కర్మరూపము కానేరదు. సమ్యగ్జ్ఞానముకల శ్రీకృష్ణుడు కేవల జ్ఞానమువలన పురుషార్థ సిద్ధి లేదని తలచి, పురుషార్థసిద్ధికొరకు క్షత్రధర్మము నాచరించుచుండెనా ? లేదు. లోకసంగ్రహముకొరకే శ్రీకృష్ణుడు క్షత్రధర్మము నాచరించుచున్నాడు. అట్లే సమ్యగ్జ్ఞానముగల జనకాదులుకూడ లోకసంగ్రహార్థమే కర్మల నాచరించిరి. కాని కేవల సమ్యగ్జ్ఞానమువలన పురుషార్థసిద్ధి లేదనిగాదు. ఫలాభిసంధితోను, కర్తృ

త్వాభిమానముతోను జేసిన కర్మయే కర్మయగును. భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణునకు కర్తృత్వాభిమాన ఫలాభిసంధు లెట్లు లేవో జ్ఞానులగు జనకాదులకుగూడ నట్లే ఫలాభిసంధి కర్తృత్వాభిమానములు లేవు. అందువలన వారాచరించినకర్మ కర్మ రూపము కానేరదు. స్వర్గాదిఫలములయందు గోరికచే కామ్యాగ్నిహోత్రముల ననుష్ఠించు మానవుడు హఠాత్తుగా నడుమ జ్ఞానమునందు కోరికకలిగి స్వర్గకామనను విడచి యాకామ్యాగ్నిహోత్రమును ముగింపుచున్నను, అందు నెంతవరకు స్వర్గకామన కలదో అంతవరకే నా కర్మయందు కామ్యత్వ ముండునుగాని ఫలకామన నశించినపిదప తత్సాధనమగు కర్మయందు కామ్యత్వ ముండ నేరదు. కావున కామ్యకర్మ యనుష్ఠింపబడుచున్నను ఫలకామన నశించినందున కర్మయందలి కామ్యత్వ మెట్లు నశించునో అట్లే జ్ఞానిచే గర్మ యాచరింపబడుచున్నను ఆతనికి కర్మఫలము దాసక్తి కర్తృత్వాభిమానము లేనందున కర్మయందలి కర్మత్వముగూడ నశించును. కనుకనే "కుర్వన్నపి న కరోతి" చేయుచున్నను చేయుటలేదు. అను వృద్ధప్రవాదము పొసగుచున్నది. లేనిచో చేయువానికి చేయకుండుట సంభవింపదు. ఈ రెండుధర్మములు పరస్పర విరుద్ధములు గనుక కర్తృత్వము సాధారణముగా అహంకార పూరితమయినందున అహంకార రహితుడగు పురుషుడు చేయుచున్నను చేయనివాడనియే జెప్పవలయును.

కావున జనకాదులు ప్రవృత్తిమార్గము నందున్నను. వేదాన్త శ్రవణాదులచే పరమార్థ తత్త్వజ్ఞానమును సంపాదించి, నివృత్తిమార్గమగు సన్న్యాసమును స్వీకరింపకయే అహంకార రహితముగ కర్మల నాచరించుచునే ముక్తి నొందిరనియు, నివృత్తి మార్గమందున్న సనకాదులు సన్న్యాసాశ్రమమును స్వీకరించి వేదాన్తశ్రవణాదులచే నాత్మతత్త్వజ్ఞానమును సంపాదించి కర్మల నాచరింపకయే కేవల జ్ఞానమున ముక్తి నొందిరనియును భేదమును గ్రహింపవలయును. కనుక మోక్షము కేవల జ్ఞానము వలననేగాని, కర్మసముచ్చిత జ్ఞానమువలన కలుగదనియే గీతాశాస్త్ర నిర్ణయము.

కావున ధర్మాధర్మ వివేకము లేక దుఃఖసముద్రమున మునిగియున్న పార్థుని యుద్ధరింప నాత్మజ్ఞానముకంటె వేరుపాయము లేదని తలంచి శ్రీకృష్ణుడాతని యుద్ధరింప దలచి "అశోచ్యా నన్వ శోచస్త్వమ్" ఇత్యాది గ్రన్థముచే నాత్మ జ్ఞానము నుపదేశించు చున్నాడు.

ఇచట రామానుజులు గీతాశాస్త్రారంభ శ్లోకమును "నత్వేవాహం జాతు నాసమ్" అను దానినిగా నిర్ణయించి "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అను శ్లోకమును గీతాశాస్త్రముకంటె వేరు పరచిరి. అదియుక్తము గాదు. ప్రసిద్ధులగు భీష్మాదులు పరమార్థముగా నిత్యులనియు, వారలగురించి దుఃఖింప దగదనియు, పండితులు

మరణించినవారల గురించిగాని, జీవించినవారల గురించిగాని దుఃఖింప రనియు, అర్జునా! నీవును పండితుడవు కావున వీరల గురించి దుఃఖింపకు మనియును హితోపదేశమును చేయు నీ శ్లోకమును గీతాశాస్త్రమునకు వేరుజేయుట యుచితముగాదు.

మరియు వేదాన్తదేశికులు "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అను శ్లోకము గీతాశాస్త్రము నుపదేశింపబోవు శ్రీకృష్ణునిచే నుపదేశింప నున్న విషయమును పార్థుడు సావధానముగా వినగలందులకు పరిహాస భావముతో చెప్పబడినది గాని, ఉపదేశ రూపము గాదనియు, నందువలన నయ్యది గీతాశాస్త్రమున కవతారిక యగునుగాని సాక్షాచ్ఛాస్త్రరూపము గాదనిరి. అయ్యది సమంజసముగ లేదు. అపార దుఃఖసాగరమున మునిగియుండి భగవంతుని చరణముల శరణుజొచ్చిన పార్థునియందు కృష్ణపరమాత్మకు పరిహాసభావ ముదయించుట యెంతమాత్రము సంగతముకాదు.

మరియు వేదాన్తదేశికు లిట్లనుచున్నారు. "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అను శ్లోకమునకు పూర్వము "త మువాచ హృషీకేశః ప్రహసన్నివ భారత । సేనయోరుభయో ర్మధ్యే విషీదన్త మిదం వచః॥" అను శ్లోకము కలదు. అందు రెండు సేనల నడుమ దుఃఖింపుచున్న పార్థుని పరిహసించు వాడువలె శ్రీకృష్ణుడు ముందుజెప్ప బోవు మాటను చెప్పెనని యర్థమగుచున్నది. దీనిపైన కృష్ణుడు చేసిన పరిహాస మేమియను ప్రశ్నరాగా అందుకు "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అను శ్లోకమునే సమాధానముగాఁ జెప్పవలయును. కావున అర్జునా! నీవు దుఃఖింప దగని భీష్మాదుల గురించి దుఃఖింపుచు, వివేకవంతుల ప్రగల్భవాక్యముల బల్కుచుంటివి. పండితులెవ్వరు యిట్లు దుఃఖింపరు అని చెప్పుటయే కృష్ణుని పరిహాస మని నిర్ణయ మగుచున్నది. కనుక "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అనుశ్లోకము పూర్వశ్లోకము నందు సూచింపబడిన పరిహాసమును వివరించుచున్నది."నత్వే వాహమ్" అను శ్లోకము ఇదం శబ్దమునకు విషయమగుచు శాస్త్రారంభరూప మగుచున్నది అనిన ఇదియును పొసగనేరదు. ఏలయన ఇదం శబ్దము వెంటనే చెప్పబోవు విషయమును పరామృశించుటచే వెంటనే జెప్పిన "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అను శ్లోకార్థమే ఇదం పదార్థమగుచుండ, తదనన్తర శ్లోకమగు "నత్వే వాహమ్" అను శ్లోకార్థమును ఇదం శబ్దవిషయమునుగా కల్పించుట న్యాయము కాదు. కాక "అశోచ్యాన్" అను శ్లోకమునకు 'ప్రహసన్నివ' అను శ్లోకముతో నన్వయముకూడ కుదరనేరదు. ఇతి శబ్దమును అధ్యాహారము జేసి "ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే ఇతి, ప్రహసన్నివ" (వివేకవంతుల ప్రగల్భ వచనముల బలుకుచుంటి వని పరిహసించువాడువలె) అని యన్వయించినచో సమాప్తమయిన "ప్రహసన్" అను పదమును మరల గ్రహింపవలసి వచ్చును. కాన సమాప్త పునరాదాన దోషము సంభవించును. ఇతి శబ్దాధ్యాహార దోషముకూడ గలుగును. మరియు "గతాసూ నగతాసూంశ్చ నానుశోచంతి" అను ఉత్తరార్థము పరిహాస

వాక్యమునందును, శాస్త్రారంభమునందును జేరకుండుటచే వ్యర్థవాక్య మగును. పూర్వశ్లోకమునందు "ప్రహసన్నివ" అని యుండుటచే ఇవ శబ్దముచేత కృష్ణుడు నిజముగా పరిహసింపలేదని తేలుచున్నది. అందువలన భగవంతుడు పరిహాసము చేయనందున పరిహాసరూపమగు "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అను శ్లోకము భగవంతునిచే జెప్పబడినదే గాకపోవలసి వచ్చును. కావున గీతాశాస్త్రమునకు "అశోచ్యాన్" అను శ్లోకమే ప్రారంభముగాని "నత్వేవాహమ్" అను శ్లోకము గానేరదు.

శ్రీ భగవాన్:

శ్లో. అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వం ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే
గతాసూ నగతాసూంశ్చ నానుశోచంతి పండితాః ॥ ౧౧ ॥

అ. భీష్మ ద్రోణాదులు మంచినడత గలవారు. పరమార్థముగా నిత్యులు. కనుక వారలగురించి దుఃఖింప దగదు. లోకములో చెడ్డనడత గల పుత్రాదుల గురించి తలిదండ్రులు దుఃఖింతురు. అట్లే యనిత్యములయిన గృహసంపదల గురించియు దుఃఖింతురు. అంతియకాని నిత్యులయిన ఆత్మల గురించి దుఃఖింపరు. ఓయి యర్జునా! నీవు నిత్యులయిన భీష్మాదుల గురించి, "నాకొరకు వీరు మరణింప నున్నారు. వీరల విడచి నేనీ రాజ్యసంపదతో నేమిచేయుదును?" అని దుఃఖింపుచుంటివి. పైగా ప్రాజ్ఞుల పలుకుల బలుకుచుంటివి. పండితులు మృతులనుగురించి గాని, జీవించి యున్నవారల గురించిగాని దుఃఖింపరు. జీవించి యున్నవారుగూడ దుర్నడత కలవారుగాని, దుష్టవ్యాధి గలవారుగాని యయినచో దుఃఖప్రసక్తి యుండును. ॥౧౧॥

ఓయి! పండితులయిన తార్కికాదులు మృతులయిన బంధుజనమునుగూర్చి దుఃఖించుటలేదా? యని యనరాదు. పండాయన ఆత్మజ్ఞానము. ఆత్మజ్ఞానము కలవారే పండితులు. తార్కికులు పండితులు కారు. ఇందు కు. "పాండిత్యం నిర్విద్య" (ఆత్మజ్ఞానమును సంపాదించి) అను శ్రుతి ప్రమాణ మగుచున్నది. కావున ఆత్మజ్ఞానము గల పండితులు పరమార్థముగా నిత్యులయిన ఆత్మలగురించి దుఃఖింపరని తెలిసికొనుము.

ఇచట గతాసువులన దేహములనియు, అగతాసువులన ఆత్మలనియును రామానుజు లనుచున్నారు. ఇయ్యది యుక్తముగాదు: మరణించినవారల దేహములు గతాసువులయినను, జీవించియున్నవారల దేహములు అగతాసువు లగుటచే అగతాసు పదమువలన జీవించియున్నవారి దేహములని యర్థము లభించునుగాని యాత్మలను నర్థము లభింపదు. లోకములో గతాసు శబ్దము మృతులయినవారిని బోధించు

టయందును, అగతాసు శబ్దము జీవించియున్నవారిని బోధించుటయందును శక్త మయి యున్నది. ఓ స్నేహితుడా! మన యూరిలో మన స్నేహితులగు దేవదత్త యజ్ఞదత్తులు సుఖముగనుండిరా? యని విష్ణుమిత్రు డడుగ కృష్ణశర్మ దేవదత్తుడు గతాసువనియు, యజ్ఞదత్తుడు మాత్రము అగతాసు వనియు బదులుచెప్పెను. ఇచట విష్ణుమిత్రుడు దేవదత్త దేహము గతాసువనియు, యజ్ఞదత్తజీవుడు అగతాసువనియు గ్రహించుటలేదు. దేవదత్తుడు మృతినొందెననియు, యజ్ఞదత్తుడు జీవించియుండె ననియు గ్రహించుచున్నాడు. మరియు శరీరములవలె ప్రాణములు కోశరూపములున్న, ఆత్మకు ఉపాధులున్న అగుచున్నవి. ఆత్మ యథార్థముగా కోశసంబంధ రహితుడగు టచే గతాసువే యగునుకాని యగతాసువు కానేరదు.

మరియు నెవరు సచ్చిదానందరూపమగు నాత్మను, అన్నమయకోశముతో గూడియుండుటచే మనుష్యునిగాను, వృద్ధునిగాను, కృశించినవానినిగాను, ప్రాణమయ కోశముతోఁ గూడియుండుటచే నాకలిదప్పికలు కలవానినిగాను దలచుచున్నారో అట్టిమూఢులు దుఃఖింప తగినవారే కావున నగతాసువులగు ఆత్మలు దుఃఖింప దగనివారు కానేరరు.

మరియు పండితులు గతాసువులగు దేహములగూర్చి దుఃఖింపరనగా మూర్ఖులు వాటిని గూర్చి దుఃఖింతురని తేలును. ఇయ్యది లోకవిరుద్ధము. ఎంత మూఢులయి నను గతాసువులగు దేహములగూర్చి దేహములు తగులబెట్టబడినవనిగాని, శున కాదులచే భక్షింపబడినవనిగాని దుఃఖింపరు. దేహధారులగు పుత్రాదులు మృతి చెందిరని మాత్రము దుఃఖింపుచున్నారు. కావున రామానుజుల యర్థము పొసగ నేరదు.

శ్లో. న త్వేవాహం జాతు నాసం న త్వం నేమే జనాధిపాః
న చైవ న భవిష్యామః సర్వే వయ మతః పరమ్ ॥ ॥ ౧౨ ॥

అ. భీష్మ ద్రోణాదు లేల దుఃఖింప దగనివా రనుప్రశ్నకు నిత్యులుకావున దుఃఖింప దగదని పూర్వశ్లోకమున సమాధాన మొసగబడినది. ఇపుడు వారేల నిత్యు లను ప్రశ్నకు సమాధాన మొసగబడుచున్నది. "నత్వేవాహం" అను శ్లోకముచే భీష్మ ద్రోణాదులు నిత్యులగుచో దుఃఖింప దగరు. వారును మరణించుచున్నందున నిత్యులుకారు. కావున ననిత్యులగు భీష్మ ద్రోణాదులగూర్చి నేను దుఃఖింపు చున్నాను. అను పార్థుని యాశయమును గుర్తించి భగవన్తుడు సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు. అర్జునా! నేను, నీవు, ఈ రాజులు మనమందరము యెప్పుడును లేకపోలేదు. ఎల్లపుడు నుంటిమి. అనేకములగు దేహములు గడచిన కాలమునందు బుట్టి నశించినను ఆత్మమాత్రము ఉత్పత్తి నాశములు లేక నిత్యుడుగా నుండెను.

ఆత్మ యద్వితీయమయినను త దుపాధులగు దేహము లనేకములగుటచే దేహభేదము నుద్దేశించి శ్రీకృష్ణునిచే "వయమ్" అని నిర్దేశింప బడినది. కాని యాత్మభేదము నుద్దేశించిగాదని గ్రహింపవలయును. ఇయ్యది యుక్తము. వాసుదేవత్వ, అర్జునత్వ, జనాధిపత్వాదులు దేహ ధర్మములుగాని యాత్మధర్మములుగావు. అవచ్ఛేదకములగు (భేదకములగు) ఘట, మఠ, కరకాదులు భిన్నము లగుటచే ఘటాకాశము, మఠాకాశము, కరకాకాశము అను భేదవ్యవహారము కలుగుచున్నను, ఆకాశ మొక్కటియే యని యెట్లంగీకరింపబడెనో యట్లే భేదకములగు దేహాద్యుపాధులు భిన్నములయినందున వాసుదేవుడు, అర్జునుడు, నరాధిపులు అను భేదవ్యవహారము కలుగుచున్నను ఆత్మ యొక్కడనియే యంగీకరింపవలయును. ౧౨.

ఈ శ్లోకమున సర్వేశ్వరుడగు శ్రీకృష్ణుడు నిత్యుడని స్పష్టపడినట్లు రామానుజులు వ్రాసిరి. అది యుక్తముగానేరదు. పార్థుడు శ్రీకృష్ణుని సర్వేశ్వరు డనిగాని, నిత్యాత్మరూపు డనిగాని తలచుట లేదు. అట్లు తలచినచో "అపరం భవతో జన్మ పరంజన్మ వివస్వతః। కథ మేత ద్విజానీయాం త్వ మాదౌ ప్రోక్తవా నితి "కృష్ణా! నీవిటీవల బుట్టితివి. సూర్యు డెన్నడో పుట్టెను. ఇట్టితరి నీవెట్లు యోగమును సూర్యునకుపదేశించితివి ?" అని జెప్పియే యుండడు. కుంతివలన బుట్టిన అర్జునునకు తాననిత్యుడనను భావ మెట్లు కలదో, దేవకివలన బుట్టిన కృష్ణుడుకూడ నట్లే యనిత్యుడనియే తలంచునుగాని నిత్యుడని దలపడు. తనకు దనయం దెట్లు జన్మ బాల్య యౌవన కౌమారాది ధర్మములు కన్పట్టుచున్నవో, కృష్ణునియందుగూడ నట్లే యా ధర్మములు కన్పట్టుచుండెను. కావున కృష్ణుడు సర్వేశ్వరు డని యర్జును డనుకొనుట యసంగతము.

ఇక కృష్ణునకుగూడ నీ శ్లోకమువలన దాను సర్వేశ్వరుడని బ్రకటింప తాత్పర్యము లేదు. అట్టి తాత్పర్యము ప్రకృతమున కసంగతము కాని తాను నిత్యుడనని ప్రకటింప తాత్పర్యము కలదు. అంతమాత్రమున నిత్యత్వమును ప్రకటించుటను నీశ్వరత్వమునుకూడ ప్రకటింపవలె నను నియమము లేదు. రామానుజమతమున ప్రకృతి, పురుషుడు, ఈశ్వరుడు మువ్వురు నిత్యు లయినను, అందు నీశ్వరునకుమాత్రమే ఈశ్వరత్వ మంగీకరించిరికాని; నిత్యులయినను ప్రకృతి, పురుషుల కీశ్వరత్వము నంగీకరింప లేదు. మరియు శ్లోకమునందలి "అహమ్" అను పదమునకు వక్తృత్వాది ధర్మవిశిష్టమయిన వ్యక్తిమాత్రమును బోధింప శక్తికలదు కాని సర్వేశ్వరత్వాది ధర్మవిశిష్టవ్యక్తిని బోధించు శక్తి లేదు. కనుక నిచట కృష్ణునకు సర్వేశ్వరత్వ ధర్మమును చెప్పుట యసంగతము. కవి కా తాత్పర్యమును లేదు.

మరియు రామానుజులు "సర్వేశ్వరుడును, పరమాత్మరూపుడును అగు నేను నిత్యుడననుట కెట్లు సందేహములేదో, అట్లే జీవాత్మలగు మీరును నిత్యులనుటలో సందేహములేదని యూహింపుడు" అని శ్లోకార్థమును వివరించిరి. అదియు యుక్తము కాదు. అట్టితరి శ్లోకమునందలి "న త్వేవాహం జాతు నాసమ్" అను భాగము దృష్టాంత మనియు, మిగిలిన భాగమంతయు దార్ష్టాంతికమనియు విభజింపవలయును. శ్లోకమునందు దృష్టాంతవాచకమగుయథాతథాశబ్దములు లేనందున అట్టి విభాగకల్పన మప్రమాణ మగును, కాక పార్థునకు కృష్ణునియందు నిత్యత్వ నిశ్చయమే లేనందున "నత్వే వాహం జాతు నాసం" అను భాగము దృష్టాంత మగుటయే సంభవింపదు.

మరియు ఆస్తిక్యబుద్ధిగల యర్జునుడు నిత్యుడయిన నీశ్వరు డొకడు కలడని తలచినచో దలచుగాక కృష్ణుని మాత్రము నిత్యేశ్వరునిగా దలంచలేదు. అట్లు తలచినచో కృష్ణుని రథమునుతోలు పనియందు నియమించుటయే సంభవించదు.

మరియు రామానుజులు చెప్పిన యర్థమునందే కృష్ణునకు దాత్పర్యమున్నచో "ఈశ్వరోఽహం యథా నిత్యః జీవాయూయం తథైవహి" అనియే చెప్పియుండును. "ఈశ్వరుడగు నే నెట్లు నిత్యుడనో అట్లే మీరును నిత్యులు" అని దీని యర్థము. "నత్వేవాహం జాతు నాసమ్"అని చెప్పియుండడు. కాక ఈశ్వరుడు పరమాత్మ యనియు, జీవులు ఆత్మలనియు, చెప్పుట తగదు. "య ఆత్మా అపహత పాప్మా" "సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్మా" "ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వం" "స ఆత్మా తత్వమసి" "అయమాత్మా బ్రహ్మ" ఇత్యాది శ్రుతులయం దీశ్వరుడు ఆత్మ శబ్దముచేతనే గ్రహింపబడెను గాని పరమాత్మపదముచే గ్రహింపబడలేదు. ఇదియును గాక జీవేశ్వరులకు శ్రుతులయం దభేద ముపదేశింపబడినది.

మరియు అజ్ఞానమోహితుడగు పార్థునకు మోహనివృత్తి చేయదలచి శ్రీకృష్ణుడు పారమార్థిక నిత్యాత్మ తత్వము నుపదేశించు సమయమున నేను, నీవు, వీరందరు అని యాత్మభేదము నుపదేశించుటచే భగవంతుడే జీవాత్మ పరమాత్మలకు భేదము పారమార్థికమని చెప్పినట్లు తేలుచున్నది, ఉపాధి సిద్ధమగు నాత్మభేదము నుపదేశించె నన్నచో నయ్యది మిథ్యకావున తత్వోపదేశ సమయమున అతాత్వికమగు నౌపాధికభేదము నుపదేశించుట యనుచిత మగును. కావున నిచట జీవేశ్వరులకు పారమార్థిక భేదమునే కృష్ణు డుపదేశించెనని రామానుజు లనుచున్నారు.

ఇయ్యది యసదర్థము. భీష్మ ద్రోణాదులు।అనిత్యులని తలచి దుఃఖింపుచున్న యర్జునునకు వారు నిత్యులుగావున వారలగూర్చి దుఃఖింప వలదని యుపదేశించుటయే కృష్ణున కుచితముకాని ఆత్మభేదము నుపదేశించుట ప్రసక్తముకాదు.

"అవినాశి తు తద్విద్ధి యేన సర్వ మిదం తతం" అను శ్లోకముచే ముందు ఆత్మా భేదమును శ్రీకృష్ణు డుపదేశింపబోవుచున్నాడు. అచ్చట రామానుజులు గతిలేక "యేన" అను పదము జాత్యేకవచనమని తృప్తి జెందిరి. కృష్ణపరమాత్మకు వాస్తవముగా ఆత్మభేదమును చెప్పుటయందే తాత్పర్యమున్నచో "అనాశినస్తు తాన్విద్ధి యై స్సర్వ మిద మావృతం" అని చెప్పియుండును.

మరియు ఆత్మభేద మంగీకరించినచో వారు ఆ యా దేహములతోఁ గూడి యుండుటచే సర్వవ్యాపకులు కానేరరు. చైత్రాత్మ మైత్రాత్మయొక్క దేహమును వ్యాపింప నేరదు. అట్లయినచో మైత్రాత్మయొక్క దేహమునందలి సుఖదుఃఖములు చైత్రాత్మ కనుభవ గోచరములు కావలసివచ్చును. లోకమునం దట్లగుటలేదు. ఆ యా దేహములతోఁ గూడని యాత్మ యద్వితీయుడు కావున సర్వవ్యాపకు డగును. ఇంక "అవినాశితు తద్విద్ధి" అను శ్లోకము పరమాత్మను చెప్పుచున్నదని రామానుజు లంగీకరించినచో పరమాత్మయే నాశరహితుడగును. జీవాత్మలు పరిచ్ఛిన్నులగుటచే ఘటాదులవలె ననిత్యులగుదురు. ఇయ్యది రామానుజుల కనిష్టము. కావున "నత్వేవాహం" అను శ్లోకమునందు ఆత్మభేదమును "అవినాశితు తద్విద్ధి" అను శ్లోకమునం దాత్మాభేదమును ప్రతిపాదించుటలో భేదము ఔపాధిక మనియు, అభేదము పారమార్థికమనియు శ్రీకృష్ణుని యాశయ మయినట్లు పండితులకు సుస్పష్టము.

తత్త్వము నుపదేశించు సమయమునగూడ నుపాధిసిద్ధభేద మనువదించియే పారమార్థికా భేదమును బోధింపవలెనుగాన భేదము ననువదించినంతమాత్రమున నయ్యది పారమార్థికము కానేరదు. కృష్ణుడు, అర్జునుడు, భూపతులు అను మనమందరము సర్వప్రపంచవ్యాపియై నాశ రహితమగు బ్రహ్మస్వరూపులమే అని "నత్వేవాహం, అవినాశితు తద్విద్ధి" అను రెండు శ్లోకముల కేకవాక్యత జెప్పవలయును. సర్వవ్యాపకమగు పరబ్రహ్మమును భేదింపజేయునట్టి శరీరాది సంబన్ధములు వాస్తవముగ లేనందున నాత్మభేదము పారమార్థికము కాదు. ఆత్మను వేరుబరచునట్టి శరీరాదు లాత్మస్వరూపముచేతనే వ్యాప్తములైనవి. ఆకాశాదులకువలె నాత్మకుగూడ వ్యవహారదశలో గల్పింపబడిన భేదము కలదు.

రామానుజాశంక :- మరియు రామానుజులు శంకర సిద్ధాన్తమునందు శాస్త్రారంభమే సంభవించ దనియు, పరమార్థ దృష్టిగల కృష్ణపరమాత్మ నిర్గుణకూటస్థ నిత్య చైతన్యాత్మ సాక్షాత్కారమువలన నజ్ఞాన తత్కార్యములను విడియు, నజ్ఞాన కల్పితమగు నాత్మభేదమును గనుట, తన్నిమిత్తకమగు శిష్యోపదేశాది వ్యవహారములు జరుగుట మున్నగునవి పొసగనేర వని యాక్షేపించిరి.

వారి యాక్షేపణ నిస్సారమైనది. వారి మతమున మాత్రము అవాప్త సర్వకాముడును, పరిపూర్ణుడును, ఆనందమయుడును, పరమపురుషుడు నగు కృష్ణపరమాత్మ యర్జునునియొక్క దుఃఖమును నిరీక్షించుట కాని, వానికి హిత ముపదేశించుట కాని యెట్లు పొసగును? వారు లీలచే నా వ్యవహారమంతయు బొసగునన్నచో శాంకరమతమున మాయచే నా వ్యవహారము పొసగు నని యేల జెప్పరాదు? జన్మనాశములు లేక భూతములకు నీశ్వరుడగు భగవంతుడు మాయావశమున బుట్టినవానివలె, నశించినవానివలె, నుగ్రసేనునిచే బరిపాలింపదగినవానివలె గనుబడుచున్నట్లు అర్జునున కుపదేశించుచున్నవాడువలె నేల కనుపడకూడదు? పరమార్థదృష్టిచే విచారించినచో గృష్ణుడు లేడు, అర్జునుడు లేడు, ఉపదేశము లేదు. అద్వితీయమగు బ్రహ్మమొక్కటియే కలదు. వ్యవహారమునందు సర్వద్వైతము సంభవించుచున్నది. శాంకరమతమున గురుశిష్యోపదేశము పొసగుట కెట్టి యాక్షేపమును లేదు. లోకములో బాలుడు అజ్ఞానియు, సకాముడును కనుక నాతనికి లీలాచేష్ట లుదయింపవచ్చు. కాని పరిపూర్ణుడు, నిష్కాముడు నగు గృష్ణునియందు లీలాచేష్ట లుదయించు టెట్లు? ప్రభువు బంతితో నాటలాడు చందమున భగవంతుడు ప్రపంచముతోఁ గ్రీడించుచున్నా డన్నచో నదియు సమంజసము గాదు. రాజుకు గందుకవిహారమునందు సుఖేచ్ఛ కలదు. కావున నందు బ్రవృత్తి సంభవింపవచ్చు. నిష్కాముడగు గృష్ణునకు ప్రపంచవ్యవహారమునం దిచ్ఛ యసంభవ మగుటచే బ్రపంచవ్యవహారమునందు ప్రవృత్తి సంభవింపదు. నిష్కాముడగు భగవంతుడుకూడ లోకానుగ్రహముకొరకు వ్యవహరించుచున్నా డన్నచో లోకానుగ్రహరూపమగు ఫలము మిగిలియుండ భగవంతుడు పూర్ణకాము డెట్లగును? కావున భగవంతుడు ప్రపంచవ్యవహారమునందు నిమగ్నుడగుటకుఁ గారణము మాయయే యని రామానుజులు గూడ ననివార్యముగ నంగీకరింపవలయును. మాయచేమాత్రము కుదరని విషయ మెట్లు కుదురునని ప్రశ్నింపరాదు. మాయచే సర్వము సంభవించును.

ఓయి! పరమపురుషుడగు కృష్ణపరమాత్మ మాయచే బార్థునకు శాస్త్రము నుపదేశించుగాక. ఇప్పటి యాచార్య పరంపర శిష్యపరంపరకు శాస్త్రోపదేశ మొనర్చు టెట్లు? గురుపరంపరకు ద్వైతభావమున్నచో సమ్యగ్జ్ఞానము నశించును. ద్వైతదృష్టి లేనిచో వాగ్వ్యవహారము సంభవింపదు కదా అనినచో నట్లుకాదు.

ఆత్మ తత్త్వసాక్షాత్కారమొందిన గురువులకుఁ గూడ బాధితానువృత్తిచే వ్యవహారప్రవృత్తి యుండును. ఆత్మ దేహముకంటె వేరను జ్ఞానమున్న రామానుజులు గూడ నేను మనుష్యుడను, వైష్ణవుడను, రామానుజుడను అని చెప్పుచునే యున్నారు. అట్లే శాంకరమతమున నద్వైతదృష్టి యున్నను బాధితానువృత్తిచే ద్వైతవ్యవహారము సంభవించును.

ఆత్మజ్ఞానముచే బాధింపబడి మరల యనువర్తమానమగు దేహాత్మభ్రాంతి భోజనాది ప్రవృత్తికి గారణమయినట్లు, బాధితానువృత్తమగు భేదజ్ఞానముకూడ గురుశిష్యోపదేశాది భేదవ్యవహారమునకు గారణమగును. దేహముకంటె నాత్మ వేరను జ్ఞానముగల రామానుజీయు లెవరును భోజనాది వ్యాపార రహితులుగ నుండుటలేదు. భోజనాది వ్యాపారము దేహాత్మభ్రాంతిమూలకముకాని, యాత్మజ్ఞానము గాదు. నేను దేహముకాదను యథార్థజ్ఞానము కలవాడెవ్వడును నోటితో నే పదార్థమును భుజింపదలచడు.

మరియు రామానుజులు బిమ్బరూపుడగు నీశ్వరుడు ప్రతిబిమ్బ స్వరూపుడగు బార్థునకు తత్త్వ మెట్లుపదేశించును? లోకములో నున్నమత్తుడు కానివా డెవ్వడు అద్దమునందలి తనప్రతిబింబముతో మాటాడదలంచడు కదా? అని యనుచున్నారు.

ఇయ్యది యుక్తము కాదు. లోకమునం దేపురుషుడు తన ప్రతిబింబముతో నేమియు జెప్పడని యాక్షేపించు రామానుజుల యాశయ మేమి? బింబ ప్రతిబింబములు రెండు నత్యంతాభిన్నములని యా? ప్రతిబింబము మిథ్యాభూతమనియా? లేక ప్రతిబిమ్బమునకు చైతన్యము లేదనియా? ఇందు మొదటి పక్షము నిలువనేరదు. బిమ్బప్రతిబిమ్బముల కత్యంతాభేదమొప్పినచో బిమ్బ ప్రతిబింబ వ్యవహారమే నశించును. ఇది బిమ్బము, ఇది ప్రతిబింబము అను వ్యవహారమునకు నారెంటియొక్క భేదము ప్రధాన కారణము. ఇది ఘటము, ఇయ్యది పటము అను వ్యవహారమునకు ఘటపటములకుగల భేదమే మూలకారణము.

మరియు నత్యంత భిన్నమగు దర్పణమునందలి పరప్రతిబింబమునకు నేపురుషుడు నేమియు నుపదేశింపడు.

ఇంక రెండవ పక్షముకూడ పొసగదు. రజ్జుసర్పము రజ్జుజ్ఞానముచే బాధింపబడినట్లు దర్పణమునందలి ప్రతిబింబము యేజ్ఞానముచేతను బాధింపబడదు. జ్ఞానముచే బాధింపబడని పదార్థమునకు మిథ్యాత్వము పొసగదు. లోకమునం దేపురుషుడును అద్దమునందలి తన ప్రతిబింబమును మిథ్యయని తలంచడు. కనుక మూడవ పక్షమే గ్రహింపదగియున్నది. అజ్ఞానమునందలి చిత్ప్రతిబింబములు చిద్రూపములు కావున నద్దమునందలి జడ ప్రతిబింబతుల్యములు గావు. కనుక దన ప్రతిబింబములు తనకంటె భిన్నమగుటచేతను, అయ్యవి చిత్ప్రతిబింబములగుటచే చైతన్యముకలవి యగుటవలనను బింబరూపుడగు శ్రీకృష్ణుడు ప్రతిబింబరూపుడగు నర్జునున కుపదేశించుట యుక్తమే యగుచున్నది.

ఇంతమాత్రమున బింబ ప్రతిబింబములగు జీవేశ్వరులకు భేద మంగీకరించినచో నద్వైత మెట్లు సిద్ధించు నని యనరాదు. అవిద్య యుండునంతవరకు బింబప్రతిబింబాది భేదము గోచరించుచున్నను, పరమార్థదశలో నవిద్యయే లేదుగావున బింబ ప్రతిబింబాది భేదదృష్టి యుండ నేరదు. అందువలన నద్వైతహాని లేదు. దీనిచే "నిత్యో నిత్యానాం చేతన శ్చేతనానాం" అను మంత్రమువలన జీవేశ్వర భేదము సిద్ధించుచున్న దను రామానుజ వాదమునకు సమాధాన మొసగబడినది. "ఏకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్" అను మంత్రము వ్యావహారిక జీవేశ్వర భేదమును, వ్యావహారిక రక్ష్య రక్షక భావమును పురస్కరించుకొని ప్రవర్తించినది గాని, పారమార్థిక భేదమును బోధించునది గాదు.

మరియు నిచట చైతన్యమాత్ర ముపదేశించుట లేదు. చైతన్యమాత్రము వినుటయు లేదు. మరేమనిన కృష్ణునియొక్క శరీరేంద్రియాకారముగా బరిణమించిన మాయావచ్ఛిన్న చైతన్య ముపదేశించుచున్నది. పార్థునియొక్క శరీరేంద్రియాకారముగా బరిణమించిన మాయావచ్ఛిన్నచైతన్యము వినుచున్నది. ఇచట విశేష్యాంశములగు చైతన్యములకు భేదము లేకున్నను, విశేషణాంశములగు శరీరేంద్రియాదులకు పరస్పరము భేదము కలదు. కనుకనే "తత్త్వమసి" అను వాక్యమునందు విరుద్ధమగు విశేషణాంశమును విడచి యవిరుద్ధమగు విశేష్యాంశమునందే లక్షణ యంగీకరింపబడినది. కావున శరీరేంద్రియాదులతో గూడియున్న కృష్ణార్జునులకు భేదముండుటచే నుపదేశము కుదురుచున్నది.

మరియు రామానుజులు గురువులకుగల యద్వితీయాత్మ విజ్ఞానమువలననే యజ్ఞాన తత్కార్యములు నశించియుండ నజ్ఞానతత్కార్య నాశముకొరకు శిష్యులకాత్మోపదేశ మొనర్చుట నిష్ప్రయోజన మని యాక్షేపించిరి.

ఇదియు నయుక్తమే యగుచున్నది. దేహముండునంతవరకు నాత్మజ్ఞానముగల గురువులకుగూడ దేహేన్ద్రియాది ప్రపంచ ప్రతీతికలుగు నని నింతకుమున్నే చెప్పబడినది. ఐన్ద్రజాలికు డాకసమున గంధర్వనగరమును నిర్మించియుండ నిది యాకసముగాని గంధర్వనగరము గాదని దెలిసినవారలకుగూడ ఇన్ద్రజాలము భాసించునంతవరకు గంధర్వనగరము తోచుచునే యుండును.

పరిదృశ్యమానమగు ప్రపంచము యే మహనీయుని యద్వితీయాత్మజ్ఞానముచే బాధింపబడుచున్నదో ఆ మహనీయునికే నయ్యది దగ్ధపటమువలె (కాలిన వస్త్రమువలె) నుండుచు బంధప్రాపకము కాదు. ఇతరులకుమాత్రము బంధప్రాపకమగును. గురువుల యద్వితీయాత్మజ్ఞానముచే శిష్యుల యజ్ఞానము నశింప నేరదు.

అజ్ఞానము, అజ్ఞానకార్యమగు ప్రపంచము పురుషభేదముచే భిన్నము. కంటికి సమీపమున చేతి నడ్డముగా జేసికొని గగనమండలమును జూచువా రద్వితీయమగు సూర్యుని జూడరు. కంటియెదుట చేతి నడ్డముగా జేసికొనని నేర్పరులా సూర్యుని జూతురు. ఇట్టితరి నేర్పరులయందలి యద్వితీయ సూర్యజ్ఞానము మూఢులయందుగల యద్వితీయ సూర్యాజ్ఞానమును బోగొట్టుచున్నదా? లేదు. అట్లే గురువుల యొక్క యాత్మజ్ఞానము శిష్యుల యజ్ఞానమును బోగొట్టనేరదు. ఒకరి జ్ఞానమున మఱియొకరి యజ్ఞానము నశించుట లోకవిరుద్ధము. చైత్రునియొక్క రజ్జు యథార్థ జ్ఞానమువలన మైత్రునియందలి రజ్జు సర్పభ్రాంతి నివర్తించుట లోకమున కని విని యెఱుంగము.

నిజముగ విచారించినచో రామానుజమతమునందే గురుశిష్యభావము, ఉపదేశమున్ను కుదురదు. పైగా వారి మతమున నుపదేశము వ్యర్థముకూడ నగుచున్నది. పరమాత్మ చిదచిచ్ఛరీరకు డని రామానుజమతము. కావున చిదచిత్పదార్థములలో నుండు పరమాత్మరూపుడగు శ్రీకృష్ణుడు చిద్రూపుడగు పార్థుని యెదుట శాస్త్రోపదేశ మొనర్చుటకు గురువుగ వెలుపల నెట్లుండును. ఎల్లపుడు లోపలనుండు వస్తువునకు వెలుపల నునికి యసంభవముగదా? చిదచిత్పదార్థములకు వెలుపలగూడ కృష్ణపరమాత్మ యుండుచో నపుడు గృష్ణుడే చిదచిత్తులకు శరీరమగును. చిదచిత్పదార్థములచే వ్యాపింపబడినవాడును అగును. వ్యాపకములగు శస్త్రాదులచే వ్యాప్యములగు దేహములు నాశమొందినట్లు వ్యాపకములగు చిదచిత్తులచే గృష్ణునకు నాశమును కలుగును.

మరియు చిదచిత్తులు రెండును యీశ్వరునకు అపృథక్సిద్ధ విశేషణములు విడచియుండని ధర్మములగుటచే పృథివిని విడిచియుండని ధర్మమగు గంధమును విడిచి పృథివి యుండనట్లు చిదచిత్తులను విడిచి యీశ్వరునకుగూడ పృథగవస్థానము సంభవింపదు. కావున వేర్వేరు వస్తువులయందుండు గురు శిష్యభావము వేరుగా నుండని చిదీశ్వరులగు కృష్ణార్జునుల కెట్లు పొసగును? అపృథక్సిద్ధ విశేషణముల కెట్లు పృథగవస్థాన ముండదో, విశేష్యములకుగూడ నట్లే వేరుగా నునికి సంభవింపదు గదా?

మరియు నర్జునపదార్థముగూడ చిదచిద్విశిష్టమగు నీశ్వరుడే కావున కృష్ణుడు పార్థున కుపదేశించుటయు కుదరదు, సర్వవ్యాపియు, సర్వశరీరుడును, సర్వాంతర్యామియు నగు నీశ్వరునకు కృష్ణునియొక్క శరీరేంద్రియాదులయందు అహం మమాభిమాన ముదయించినట్లు పార్థుని దేహేంద్రియాదులయందు గూడ నయ్యది యుచితముకావున, నేను కృష్ణుడను, నీ వర్జునుడవు, వీరు భూపతులు అని 'త్వమిదం'

పద నిర్దేశము ఉపపన్నము కాదు. నేను కృష్ణుడను, నే నర్జునుడను, నే నీ రాజులు అనియే చెప్పవలయును. లేక కృష్ణుడు నావాడు, అర్జునుడు నావాడు, యీ రాజులు నావారు అని యయినను చెప్పవలయును.

మరియు చిజ్జడాత్మకమగు నిఖిల ప్రపంచమునకు పరమకారణుడును, యీశ్వరుడును, అగు శ్రీకృష్ణుడు తనవలన బుట్టి తనతో నభిన్నమగు అర్జునాదులయం దెట్లు భేదబుద్ధిని పొందును? మృత్తువలన బుట్టిన ఘటము మృత్తుకంటె భిన్నముకాదు గదా? తనతో నభిన్నమగు అర్జునునకు తాను శాస్త్రము నెట్లుపదేశించును? ఉపదేశము భేదమూలకము కదా? కృష్ణుని తరువాతవారగు గురువులుగూడ తమవలె నితర జీవులుగూడ పరమేశ్వరా భిన్నులని తెలిసియు భేదమూలకమగు గురుశిష్యోపదేశవ్యవహారమునం దెట్లు ప్రవర్తించిరి.

ఇంక పరమేశ్వరునివలన జీవులు పుట్టుచున్నా రనగా, నచ్చోట జీవుల కుపాధి సంబంధమయిన జన్మయే యంగీకరింపబడుచున్న దనియు, జ్ఞానస్వరూపులు, నిత్యులు నగు జీవులకు స్వరూపతః జన్మ సంభవింపనేరదనియు జెప్పినచో నపుడు రామానుజ మతమున జ్ఞానాకారునగు నాత్మపదార్థమును భేదింపజేయు పదార్థమే లేనందున యద్వైతమే సిద్ధించుచున్నది. కావున నిందు స్వమత ప్రచ్యుతి, పరమత ప్రవేశము అను రెండు దోషములు రామానుజులకు ప్రసక్తించును.

ఆత్మకు స్వరూపతః భేదములేకపోయినను, ధర్మమువలన మాత్రము భేదము కలదని యనరాదు. ఆధర్మముకూడ నుపాధి సంబంధమయినదికాని స్వరూపగతము కాదు. ఆత్మ స్వరూపతః నిత్యుడని శాస్త్రము చెప్పినదికాని ఉపాధివశమునగూడ నిత్యుడని చెప్పియుండలేదు.

మరియు నిట్లు జ్ఞానకారుడగు నాత్మయందు గురూపదేశమువలన సంపాదింపదగిన గుణములుకాని, దాన నివారింపదగిన దోషములుకాని లేనందున నుపదేశము నిరర్థకమగును. నీచోపాధిని పరిత్యజించి యుత్కృష్టోపాధిని పొందుటయే యుపదేశమునకు ఫలమన్నచో, మృద్రూపమగు ఘటోపాధియందున్న యాకాశము, దానిం బరిత్యజించి బంగారువికారమగు ఘటోపాధియందు ప్రవేశించుటచే నెట్లధిక లాభమును బొందలేదో, అట్లే నిర్వికారుడగు నాత్మగూడ మనుష్యోపాధిని పరిత్యజించి దేవతోపాధిని స్వీకరించినందున నధిక లాభమును బొందనేరదు. దేహాత్మభ్రాంతి యున్నపుడే నేను దేవుడను నేను యక్షుడను, అని పురుషుడు సంతోషించును. ప్రకృతమున గురూపదేశముచే దేహాత్మభ్రాంతి నశించి దేహాతిరిక్తాత్మజ్ఞానము కలిగినందున నట్టివానికి దేవతాదేహముతో నేమి ప్రయోజనము?

దేవదేహము తనదను జ్ఞానమున పురుషుడు సంతోషించుచున్నాడన్నచో నదియు పొసగదు. "అసంగో హ్యయం పురుషః" అను శ్రుతి యాత్మకు దేనితోను సంబంధములేదని చెప్పుచుండ శ్రుత్యర్థమును తెలిసినపురుషుడు దేవదేహమును తన దని (ఆత్మీయ మని) యెట్లు తలచును.

ఓయి! "అసంగో హ్యయం పురుషః" అను శ్రుతికి యర్థము వేరు. పురుషు డెల్లపుడు సూక్ష్మదేహముతో గూడినవాడగుటచే ససంగుడే యగుచున్నాడు. పురుషుడు జ్ఞానమాత్రాకారుడయినను, సూక్ష్మదేహము లనెడి యుపాధి భేదముచే భిన్నుడే యగుచున్నాడు. ఈ యుపాధి ప్రళయమునందును, ముక్తియందునుగూడ నశింపదు. కనుక జీవులెల్లపుడు భిన్నులే. గురూపదేశమునను, యీశ్వరోపాసన వలనను జీవులకు జ్ఞానైశ్వర్యాదులు, యప్రాకృత దివ్యమంగళ విగ్రహములు సిద్ధించుచున్నవి అనినచో నయ్యది యుపపన్నముకాదు. ఎల్లప్పుడు లింగదేహముతో గూడిన పురుషుడు లింగాకారుడగునుగాని జ్ఞానైకాకారుడు గాడు. అపంచీకృత పంచ మహాభూతకార్యమగు లింగశరీరము అనాదిసిద్ధుడగు పురుషునకు నిత్యోపాధి కానేరదు. రామానుజ మతమున ప్రకృతిపురుషేశ్వరుల ముగ్గురకు అనాదిత్వ మంగీకరింపబడినది. లింగదేహము ప్రకృతికార్యమగుటచే సాదిపదార్థముకాని, యనాదికాదు.

మరియు ముక్తియందుగూడ సూక్ష్మశరీర ముండునని యంగీకరించినచో తదంతర్గతమగు మనస్సుకూడ నపు డుండవలసివచ్చును. అట్లైతరి సంసార దశయందు తా ననుభవించిన సుఖదుఃఖములను ముక్తిదశయందుగూడ మనసుచే స్మరించుట ప్రసక్తించును. కాన నొకానొకపుడు ముక్తిదశలో దుఃఖప్రాప్తిగూడ కలుగును. కావున లింగశరీర భంగమే మోక్షమని యంగీకరింపవలయును. రామానుజ మతమున నుపాసనచే సగుణముక్తిస్థానము లభించుచో కేవల తత్త్వోపదేశమున నయ్యది లభించ నందున రామానుజమతమున తత్త్వోపదేశము వ్యర్థమగును.

మరియు లోకమునం దాస్తికులగు లౌకికులును, శాస్త్రజ్ఞులలో తార్కికులును వేదముచేతను, అనుమానప్రమాణముచేతను ఈశ్వరుని తనకంటె భిన్నునిగా తెలిసికొనుచు భయపడుచున్నారు. "భీషాఽస్మా ద్వాతః పవతే" ఇత్యాది శ్రుతులుగూడ వాయు సూర్యాదు లీశ్వరునివలన భయపడుచున్నట్లు చెప్పుచున్నవి. [illegible] భయరాహిత్యము నొందుటకు శరణుజొచ్చిన శిష్యునికొరకు గురువు భయకారణమగు జీవేశ్వరభేదము నుపదేశించినచో శిష్యుడేమి ఫలము నొందును. భయరహితము కాకపోగా భయాధిక్యమును పొందును. "య ఉదరమంతరం కురుతే। అథ తస్య భయం భవతి" అను శ్రుతి యాత్మస్వరూపమునందు లేశమాత్రమయి

నను భేదదృష్టిగలవానికి సంసార భీతి తప్పదని చెప్పుచున్నది. కనుక శిష్యుడు తత్త్వోప దేశముకొరకు భేదవాదియగు గురువు దరిజేరుట వ్యర్థమే యగును.

శ్లో. దేహినో౽స్మిన్యథా దేహే కౌమారం యౌవనం జరా।
తథా దేహాన్తర ప్రాప్తి ర్ధీర స్తత్ర న ముహ్యతి ॥౧౩॥

అ. అవిక్రియుడును, అద్వితీయుడును నగు ఆత్మకు వర్తమానదేహమునందు బాల్య యౌవన జరావస్థ లెవ్విధమగు వికారము లేకుండగనే కలుగుచున్నవి. అందు మొదటి యవస్థ నశించినను ఆత్మ నశించుటలేదు. రెండవ యవస్థ కలిగినందున రెండవయాత్మ పుట్టుటలేదు. అట్లే వర్తమానదేహమును విడచి దేహాన్తరము నొందుటకూడ వికారరహితుడగు నాత్మకే సంభవించుచున్నది. ఈ పరిస్థితిలో బుద్ధి మంతుడగువాడు మోహమును జెందడు. ౧౩

శ్లో. మాత్రాస్పర్శాస్తు కౌన్తేయ శీతోష్ణ సుఖ దుఃఖదాః।
ఆగమాపాయినో౽నిత్యా స్తాం స్తితిక్షస్వ భారత ॥౧౪॥

అ. (మీయన్తే గృహ్యన్త ఇతి.) గ్రహింపబడుచున్నవిగాన మాత్ర లనబడును. అనగా జ్ఞానేన్ద్రియ పంచకమునకు విషయములగు శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధములని యభిప్రాయము. ఈయవి ఇష్టవిషయములనియు, అనిష్టవిషయములనియును రెండు తెఱంగులు. అందు ఆత్మకు సుఖదాయకములగునవి ఇష్టవిషయములు. దుఃఖకరములగు నవి యనిష్టవిషయములు. గ్రీష్మకాలమునందు శీతస్పర్శ సుఖము నిచ్చునట్టిది గాన ఇష్టము. అదియే శిశిరకాలమునందు దుఃఖము నిచ్చుచున్నందున అనిష్టమగును. శిశిర కాలమునందు ఉష్ణస్పర్శసుఖము నిచ్చునుగాన ఇష్టమగును. అదియే గ్రీష్మకాలమునందు దుఃఖము నిచ్చుచు ననిష్టమగును. ఇట్లే సురభిగంధము సంయోగదశయందు ఇష్టము. అదియే విరహ దశయందు అనిష్టమగును. జ్వరపడినవానికి మధురరసము అనిష్టము. అదియే స్వస్థునకు సుఖకరమగుచు నిష్టమగును. ఈప్రకారము శ్రావ్యమగు శబ్దాదులు గూడ సుఖకరము లగునపుడు ఇష్టము లనియు, దుఃఖము నిచ్చునపుడు అనిష్టము లనియు గ్రహింపవలయును. ఇట్లుండ మాత్రాస్పర్శలు సుఖ దుఃఖములనిచ్చుచున్న వను విషయమే ఇచట వివక్షితము. శీతోష్ణపదము దృష్టాంతముకొరకు గ్రహింపబడినది. ఎట్లు శీతస్పర్శ సుఖదము, ఉష్ణస్పర్శ దుఃఖదము అగుచున్నదో అట్లే మాత్రా స్పర్శలు కాలానుగుణముగ సుఖదుఃఖముల నిచ్చునవియని యాశయము. అట్లు గానిచో శీతోష్ణపదములు శ్రోత్రాది విషయములగు శబ్దాదులతోటిగూడ సంబంధిం చును. అయ్యది యనిష్టము. శీతశబ్దము, ఉష్ణశబ్దము, శీతగంధము, ఉష్ణగంధము, శీతరూపము, ఉష్ణరూపము అనునవి యప్రసిద్ధములు. ఈయర్థమునందు 'శీతోష్ణ

ఇవ సుఖదుఃఖదాః శీతోష్ణ సుఖదుఃఖదాః" శీతోష్ణములవలె సుఖదుఃఖములుగాన శీతోష్ణ సుఖదుఃఖదములు అని సమాసము చెప్పవలయును. లేనిచో మాత్రా స్పర్శలు సుఖదుఃఖముల నిచ్చుచున్నవనియు, స్పర్శశబ్దద్రవ్యముతో సంబంధించిన త్వగిన్ద్రియము శీతోష్ణస్పర్శల నిచ్చుననియు జెప్పవలయును.

ఇచట మాత్రా పదమునకు ఇన్ద్రియములని యర్థమును జెప్పి స్పర్శపదమునకు సంయోగమని యర్థమును జెప్పినచో (శబ్దాదిభిః) "శబ్దాదులతో" అను పదమును అధ్యాహారమును జేసికొనవలయును. అందు అరుచిచే పక్షాన్తర మవలంబింపబడినది.

శీత మొకానొకపుడు సుఖదము మరియొకపుడు దుఃఖదము. ఉష్ణ మొకానొకపుడు సుఖదము, మరియొకపుడు దుఃఖదము అగుచున్నవి అందువలన శీతోష్ణములు నియతరూపములుకావు. సుఖదుఃఖములు మాత్రము యెల్లపుడు నియతరూపములు. సుఖ మొకానొకపుడు సుఖరూపము మరియొకపుడు దుఃఖరూపము గానేరదు. కనుక విషయేన్ద్రియ సంబంధమువలన కలుగు శీతోష్ణరూప ద్వంద్వము సుఖదుఃఖరూప ద్వంద్వమున్ను అపరిహార్యమగుటవలనను, రాకపోకలు గలదగుటవలనను అనిత్యమగుటవలనను, సహింపదగినదని శ్లోకమునకు ఫలితార్థము. ఈ శ్లోకమునందు తితిక్షయను అధికారిధర్మ ముపదేశింపబడినది.

రామానుజ మతము.- ఇచట రామానుజులు శబ్దస్పర్శాదులు తన్మాత్రలు గావనియు, అయ్యవి సాశ్రయములయి తన్మాత్రాకార్యము లగుటవలన తన్మాత్ర లనబడుచున్నవనియు సూక్ష్మభూతములే తన్మాత్రలనియును జెప్పిరి.

అయ్యది అయుక్తము. శబ్దస్పర్శాదులే తన్మాత్రలు. సూక్ష్మభూతములు తన్మాత్ర లన్నను, తన్మాత్రలగు సూక్ష్మభూతములు సాశ్రయ శబ్దస్పర్శాదులే గాని వానికంటె వేరుగాదు. సాశ్రయ శబ్దాదులన మృదఙ్గ కుసుమాదులని యనదగదు మృదఙ్గ కుసుమాదులు మహాభూతకార్యములుగాని తన్మాత్రాకార్యములు గావు. ఇక మహాభూతములే సాశ్రయ శబ్దాదులని యభిప్రాయ మయినచో నపుడు మహాభూతములనియే జెప్పవలెను. గాని సాశ్రయ శబ్దస్పర్శాదులని జెప్పుట వక్రోక్తియు, వ్యర్థవచనమును యగును. ఇన్ద్రియాదులుగూడ తన్మాత్రాకార్యము లగుచుండ తన్మాత్రాకార్యములను గ్రహించుటలో భూతములను మాత్రమే గ్రహించుటకు నియామకముండ నేరదు.

మరియు శబ్దస్పర్శాదులను గ్రహించునట్టి యిన్ద్రియములే శబ్దాదుల కాశ్రయము లన్నచో నపుడు (మీయన్తె ఇతి) గ్రహింపబడుచున్నవి గాన మాత్రలు అని

ముఖ్యవృత్తియగు నభిధచేతనే నీయర్థమును జెప్పవచ్చును. లక్షణాశ్రయణము వ్యర్థమగును. (తన్మాత్రాకార్యములుగాన తన్మాత్రలు) అని.

మరియు 'శీతోష్ణ సుఖదుఃఖదాః' అనుచోట శీతోష్ణరూపమయిన సుఖదుఃఖములను యిచ్చునట్టివి యని రామానుజులు అర్థమును జెప్పిరి. అదియును పొసగదు. శీతోష్ణములయొక్క కార్యములగు సుఖదుఃఖములు శీతోష్ణరూపములగుట యసంభవము. గాక యథాక్రమంబుగ శీతోష్ణములు సుఖదుఃఖములకు హేతువగుటకూడ పొసగనేరదు. శీతము హేమన్తకాలమున దుఃఖహేతువును, ఉష్ణము సుఖహేతువును అగుచున్నవి.

శ్లో. యం హి న వ్యథయన్త్యేతే పురుషం పురుషర్షభ।
సమదుఃఖసుఖం ధీరం సోఽమృతత్వాయ కల్పతే ॥౧౫॥

అ. సుఖ దుఃఖముల యందు సమబుద్ధిగల యేపురుషుని, శీతోష్ణాది ద్వంద్వపదార్థములు నిత్యాత్మజ్ఞానమునుండి చలింపజేయవో, ఆ పురుషుడు (అనగా నిత్యాత్మదర్శననిష్ఠుడు ద్వంద్వసహిష్ణువు) ముక్తినొందుటకు సమర్థుడగును. ఇచట వ్యథధాతువు చలనార్థకము. చలనమునకు అపాదానము నిత్యాత్మదర్శనము. ఇందుచే శీతోష్ణాది ద్వంద్వములను సహించినంతమాత్రమున మోక్షము లేదనియు, నిత్యాత్మదర్శనముకూడ నుండిననే ముక్తి లభించుననియు దేలుచున్నది. అట్లుగానిచో శీతోష్ణాది ద్వంద్వములను సహించునట్టి మూఢులగు శూద్రాదులుగూడ ముక్తులుగావలసివచ్చును. ఆత్మజ్ఞానమునందు స్థైర్యముగలవాడే నిత్యాత్మదర్శన నిష్ఠుడగును. ద్వంద్వములను సహించలేక, సుఖదుఃఖములచే బుద్ధి విక్షిప్తమగుచుండ, నాత్మసాక్షాత్కారమునందు (ఆత్మజ్ఞానమునందు) నిష్ఠ నితరాంస్థితి, పురుషునకు దుర్లభమగును. పురుషర్షభ యను సంబోధనమువలన పురుష శ్రేష్ఠుడనగు నీకు పురుషాధమునకు వలె నిత్యాత్మదర్శననిష్ఠ నుండి భ్రంశముగాని, ద్వన్ద్వ సహనములేకుండుట గాని యుచితముగాదని వ్యంగ్యమగుచున్నది.

రామానుజ మతము : ఈ శ్లోకమునకు రామానుజు లిట్లర్థమును జెప్పిరి. ధైర్యముగలిగియుండి, పోగొట్టుగొన శక్యముగాని దుఃఖమును సుఖమునుగా దలచుచు తమ జాతి కుచితమగు యుద్ధాది కర్మలయందు ఫలేచ్ఛతోనుండక యున్న నేపురుషుని యుద్ధమధ్యమున (యుద్ధమునందు) జరుగు బాణప్రహారాదులు బాధనొందింపవో అట్టిపురుషుడుడే అమృతత్వమును (మోక్షమును) సాధించును. దుఃఖమును సహింపలేని నీబోటివాడు మోక్షమును సాధింపలేడు. అని.

అయ్యది అసమంజసము. అట్టి పురుషుడు (రామానుజుల వ్యాఖ్యానమున జేర్కొనబడిన విశేషణములు గల పురుషుడు) యుద్ధమునందు మృతి జెందినచో వీరస్వర్గమును సాధించును. జయము నొందినచో పరరాజ్యమును సంపాదించును. లేనిచో నిత్యకర్మ ననుష్ఠించినందున చిత్తశుద్ధిని బొందును. ఇంతియకాని మోక్షమును మాత్రము బొంద నేరడు. మోక్షము జ్ఞానముచే లభించునుగాని కర్మలచే లభింప నేరదు. మరియు సాంఖ్యప్రకరణమగు నిద్దానియందు కర్మస్వరూపమును జెప్పుట యనుచితము. గాక "పురుషర్షభ" యను పదము కాకుస్వరముచే పురుషాధమ యను నర్థమునందు ప్రయోగింపబడినట్లు కల్పింపవలయును. పరమార్థము నుపదేశింప దలంచిన భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణునకు కాకుస్వరసహితమగు సంబోధనమును జేయుట యెంతమాత్రము యుచితముకాదు. అర్జునుడు నిజముగ పురుషాధముడే యయినచో వానిని గురించి శాస్త్రోపదేశమే యుక్తముగాదు. గనుక రామానుజుల యర్థము అసంజసమగుచున్నది.

శ్లో. నాసతో విద్యతేభావో నాఽభావో విద్యతే సతః
ఉభయోరపి దృష్టోన్త స్త్వనయో స్తత్త్వదర్శిభిః ॥౧౬

అ. "అస" భువి, "భూ" సత్తాయాం, అను ధాతువులు రెండును సమానార్థకములు. అందు "అస" ధాతువుకంటె శతృప్రత్యయమును జేయగా సన్ అని రూపము. భూ ధాతువుకంటె ఘఞ్ ప్రత్యయమును జేర్చగా భావః అని రూపము. సన్ అను పులింగ రూపమును నపుంసకలింగమును జేయగా సత్ అను రూపమగును. సత్ కానిది అసత్ అనబడును. (సతః) సత్తు యొక్క ధర్మము సత్తా (సత్త్వము) భావముకానిది అభావము. గనుక భావమనగా సత్తయనియు (సత్త్వమనియు) అభావమన అసత్త యనియు (అసత్త్వమనియు) భేదము. ఇట్లుండ సత్ పదార్థమునందు సత్త్వ మను ధర్మముండును. ఏపదార్థముయొక్క ధర్మము ఆ పదార్థము నందుండుట సహజము సత్త్వమను ధర్మముకలదియే సత్ పదార్థముకావున, అసత్ పదార్థమునందుమాత్రము సత్త్వముండ నేరదు, అసత్త్వమే యుండును. సత్తారహితమగు పదార్థమే అసత్ పదార్థమని లోకప్రసిద్ధి. ఇది యంతయును లోకమునకు సులభముగా దెలియు విషయము. కావున అసత్ పదార్థమునందు సత్త్వములేదనియు, సత్ పదార్థమునందు అసత్త్వములేదనియును కృష్ణు డుపదేశించుట వ్యర్థము. లోకమునం దెవ్వడును సత్ పదార్థమునందు అసత్త్వమను ధర్మముండుననిగాని అసత్ పదార్థమునందు సత్త్వమను ధర్మముండుననిగాని దలచుటలేదు. అట్లుదలంచువారల పట్ల కృష్ణుని యుపదేశము సఫలమయ్యెడిని. ఏ పురుషుడును లేని కుందేటి కొమ్మును ఉన్నటులను, ఉన్న ఆవుకొమ్మును లేనటులను దలచుటలేదు. కావున నీశ్లోకమున నర్జునునకు జేసిన కృష్ణోపదేశము వ్యర్థమనుశంక రాగా భాష్యకారులు సమాధాన

మును జెప్పుచున్నారు. "అసతః అవిద్యమానస్య" అను గ్రంథముచే, లేనటువంటి శీతోష్ణాది ద్వంద్వ పదార్థములకు సత్త్వము మూడుకాలములయందును లేదు. యేపదార్థమునకు కాలత్రయమునందును అసత్త్వముండదో అదియే సత్ పదార్థ మనిపించుకొనును. యే పదార్థమునకు ప్రతీతిసమయమునందు (గ్రహించుసమయమునందు) మాత్రము సత్త్వముండి యట్టి సత్త్వము కాలత్రయమునం దుండదో అయ్యది యసత్ పదార్థ మనబడును. సద్వస్తువునం దెన్నడును అసత్త్వముండుట యుచితముగాదు. అట్లుగాక ప్రతీతి సమయమునందు గనుపడు పదార్థముగూడ సద్రూపమనినచో ప్రతీతి సమయమునందుండు రజ్జు సర్పముగూడ సద్రూపము గావలసివచ్చును. కావున కాలత్రయమునందున్న పదార్థమే సత్పదార్థమనియు, కాలత్రయమునందు లేని పదార్థము అసత్పదార్థమనియును గ్రహింపవలయును. లోకమిట్లు తెలిసికొనుటలేదు. ప్రతీతమగు వస్తువును సద్రూపముగాను, ప్రతీతముగాని వస్తువును అసద్రూపముగాను లోకము తెలిసికొనుచున్నది, కావున కృష్ణుని యుపదేశము సఫలముగాని విఫలముగా నేరదు.

అసతః = అవిద్యమానమగు, శీతోష్ణాది ద్వంద్వపదార్థములకు, భావః = సత్త్వము, న = లేదు అని సమన్వయము.

కారణములగు జలాగ్న్యాదు లుండగా తత్కార్యములగు శీతోష్ణాది ద్వంద్వములు లేకుండు టెట్లు? అని యనరాదు. శీతోష్ణాది ద్వంద్వములకు కారణములగు జలాగ్న్యాదులుగూడ అవిద్యమానములు (అసత్తులు) గాని సద్రూపములుగావు. ఇట్లే సుఖదుఃఖాదులుగూడ అవిద్యమానములని గ్రహింపవలయును.

అసద్రూపము (అవిద్యమానము)లగు శశశృంగాదులు ప్రతీతిగోచరములగుట లేదు. శీతోష్ణాది ద్వంద్వములుకాని తత్కారకములగు జలాగ్న్యాదులుగాని, ప్రతీతివిషయములగుచున్నవి. అందువలన నయ్యవి సద్రూపములుగాని యసద్రూపములు గానేరవు అనినచో నది యుక్తముగాదు. కారణసహితమగు శీతోష్ణాది పదార్థజాతము శృతిప్రమాణములచేతను, శ్రుత్యనుగృహీతములయిన తర్కములచేతను విచారింపగా సత్యమయినదిగాదని సిద్ధించుచున్నది. (లేక) త్వగాదీంద్రియప్రమాణములచే నిరూపింప బడుచున్న (గ్రహింపబడుచున్న) శీతోష్ణాదికము యదార్థము గాదని తేలుచున్నది.

ఏలయన శీతోష్ణాది పదార్థజాతము కార్యరూపమయినది. అనగా వికారమును జెందునది కార్యపదార్థ మెప్పుడును వ్యభిచరించునది. ఇచట వ్యభిచారమనగా కార్యము కారణస్వరూపముకంటె భిన్నముగా లేకుండుట

అ. చక్షురాదీన్ద్రియములచే గ్రహింపబడుచున్న ఘటశరావాద్యాకార సన్నివేశమును మనము సూక్ష్మబుద్ధిచే పరిశీలించినచో గారణమగు మృత్స్వరూపముకంటె భిన్నరూపముతో గనుపించకుండుటవలన ఘటశరావాది వికారములు కార్యరూపముతో నవిద్యమానము (నసద్రూపము) లనియే జెప్పవలయును. ఇట్లే వికారములన్నియు కారణరూపముతో గన్పట్టుచున్నవే గాని తద్భిన్నరూపముతో గనుపడనందున కార్యరూపముచే నయ్యవి యసద్రూపములే యగుచున్నవి. శీతోష్ణాది కార్యపదార్థము ఉత్పత్తికి పూర్వకాలమునందు నాశోత్తరకాలమునందును గనుపడనందున నా రెండుకాలముల యందును. అసద్రూపము లయినను వర్తమానకాలమునందు మాత్రము గనుపడుచుండుట వలన సద్రూపములనియే యంగీకరింపవలయునని యన దగదు. కార్యము వర్తమానకాలమునందుగూడ కారణ స్వరూపముతో గనుపడుచున్నది గాని తద్భిన్నరూపముతో గనుపడుటలేదు అందువలన నయ్యది వర్తమాన కాలమందును అసద్రూపమే యగుచున్నది. అట్లే ఘటాదులకు కారణమగు మృదాదికము, తత్కారణముగూడ స్వకారణమగు జలాదులకంటె భిన్నరూపముతో వర్తమానకాలమునందు గనుపడకుండుటవలనను, ఉత్పత్తికి పూర్వకాలమునందు, నాశోత్తరకాలమునందును లేకుండుట వలనను అవియును అసద్రూపములనియే నిర్ణయము.

ఇట్లు పృథివ్యాది భూతపంచకము వికారమగుటచే (కార్యమగుటచే) అసద్రూప మనినచో లోకమునందు సద్రూపమగు వస్తువే లేనందున శూన్యవాదము ప్రసక్తించు నను ఆక్షేపము రాగా భాష్యకారులు సమాధానమును జెప్పుచున్నారు. 'సర్వత్రబుద్ధిద్వయోపలబ్ధేః' అను గ్రన్థముచే కార్యసహితమగు మృదాది కారణ సామగ్రి యసద్రూపమయినను ఘటపటాది సర్వవ్యవహారములయందును సద్బుద్ధి యసద్బుద్ధి యను రెండు బుద్ధులు ఉపలభ్యమానములగుటవలన శూన్యవాదము ప్రసక్తించదు. సత్ పదార్థము విషయముగాగలబుద్ధి సద్బుద్ధి అసత్ పదార్థము విషయముగాగల బుద్ధి అసద్బుద్ధి బుద్ధి యనగా అంతఃకరణ వృత్త్యాత్మకమగు జ్ఞానము. విషయములేనిదే విషయియే యుండదు. కావున విషయి యగు సద్బుద్ధిచే విషయమగు సత్పదార్థ మున్నటుల ఊహించబడుచున్నందున శూన్యవాద ప్రసక్తిలేదు. ఏ పదార్థము విషయమగు బుద్ధి యెన్నటికిని మార్పును చెందదో అ పదార్థము సత్పదార్థము. యే పదార్థము విషయమగుబుద్ధి యొకా నొకపుడు నశించునో (మార్పును చెందునో) ఆ పదార్థము అసత్పదార్థము. యెట్లన ఘటమునందు ఘటబుద్ధి కలుగుచున్నది. అయ్యది ఘటము నశించినతోడనే నశించి అందు కపాలబుద్ధి యుదయించుచున్నది కావున ఘటవిషయమగు బుద్ధి నశించినందున ఘటము అసత్పదార్థ మనబడుచున్నది. ఇట్లు అదే ఘటమునందు ఘటస్సన్ అను వ్యవహారమువలన కలుగు సద్బుద్ధి యెన్నటికిని నశించుటలేదు. ఘటము

నశించినను పటమునాశ్రయించి సద్బుద్ధి యుదయించుచునే యున్నది. కావున సద్బుద్ధి నశించనందున తద్గోచరమగు సత్పదార్థము సద్రూపముగాని యసద్రూపముగాదు. కావున బుద్ధులు మార్పును జెందుట. మార్పును జెందకుండుటను బట్టి పదార్థములయొక్క సద్రూపత్వాసద్రూపత్వములు నిర్ణయమగుచున్నందున సదసద్విభాగము బుద్ధి తన్త్రమని యాచార్య పాదులు నిర్వచించిరి. "నీల ముత్పలమ్" అను వ్యవహారమువలన ఒకే పదార్థమునందు నీలబుద్ధి, యుత్పల బుద్ధి కలిగినట్లు "సన్ ఘటః, సన్ పటః" ఇత్యాది వ్యవహారమువలన ఒకే ఘటపటాది పదార్థములయందు సద్బుద్ధి, ఘటబుద్ధి అను రెండుబుద్ధులు కలుగుచున్నవి "నీలముత్పలం" అను ప్రయోగమువలె సామానాధికరణ్య సంబంధముచే సన్ ఘటః, సన్ పటః, సన్ హస్తీ ఇత్యాది వ్యవహారములయందంతటను రెండుబుద్ధులు తెలియబడుచున్నవని భాష్యాన్వయము. సామానాధికారణ్యమన అభేద సమ్బన్ధమని యర్థము నీలముత్పల మనుచోట నీలత్వోత్పలత్వములకు సామానాధికరణ్యమువలన నీలాభిన్నమగు ఉత్పల మనిశాబ్దబోధ చెప్పినట్లు 'సన్ ఘట' ఇత్యాదులయందుగూడ సత్వఘటత్వములను సామానాధికరణ్య ముండుటవలన సదభిన్నమగు ఘటము అని శాబ్దబోధ చెప్పవలయును. నీలోత్పలములకువలె సద్ఘటములకు సామానాధికరణ్యము కలుగుచుండగా తద్బుద్ధులకుగూడ సామానాధికరణ్యము సంభవించును. ఒకే నిలోత్పలపదార్థమునందు నీలబుద్ధియు, ఉత్పలబుద్ధియు పుట్టినట్లు, ఒకేఘటమునందు సద్బుద్ధి ఘటబుద్ధులు కలిగినందున నీ బుద్ధులకుగూడ సామానాధికరణ్యము యుక్తము.

అ. ఇట్లుండ సద్బుద్ధి, ఘటబుద్ధులలో ఘటబుద్ధి వ్యభిచరించుచున్నది. సద్బుద్ధి పటబుద్ధులలో పటబుద్ధి వ్యభిచరించుచున్నది.

సద్బుద్ధి హస్తిబుద్ధులలో హస్తిబుద్ధి వ్యభిచరించుచున్నది. (వ్యభిచరించుట యనగా నాశమునుచెందుట లేక మార్పును జెందుట అని యర్థము) ఈ బుద్ధుల యందు విషయములగు ఘట పటాదులు వ్యభిచరించినందున బుద్ధులుకూడ వ్యభిచరించినవని తత్వము. ఘట పటాదులు కాలత్రయమునందు లేనందున తద్విషయకమగు బుద్ధులుగూడ కాలత్రయమున లేవు. అందువలన బుద్ధులకు వ్యభిచారమని యాశయము.

ఘటము ఉత్పత్తికంటె పూర్వము మృద్రూప మగుటవలన మృద్బుద్ధి విషయమును నాశానన్తరము చూర్ణరూపమగుటవలన చూర్ణబుద్ధివిషయమును అగుచున్నది. వర్తమానకాలమునందు ఘటరూపముగా (కంబుగ్రీవాద్యాకారము కలదిగా) నుండుటవలన ఘటబుద్ధివిషయ మగుచున్నది. ఇట్లు ఘట తద్బుద్ధులు అనియత

విషయములయి అనియత రూపములుగా నున్నందున వ్యభిచరించుచున్నవని యాశయము.

ఏ వస్తువు యెల్లప్పుడును యేకరూపముగా నుండునో నయ్యది వ్యభిచారము లేనిది (నాశము లేనిది). ఎయ్యది అనియతరూపముగా నుండునో అది వ్యభిచరించును అని సిద్ధాంతము.

సద్బుద్ధి యెల్లపుడును నియతమగు సత్పదార్థమే విషయముగా గలదగుట వలన నియతరూప మయినది గనుక వ్యభిచారిగాదు.

ఘటపటాది బుద్ధులు వ్యభిచరించుచున్నందున తద్విషయములగు ఘటపటాదులు అసద్రూపములు. సద్బుద్ధి వ్యభిచరించనందున తద్విషయమగు సత్పదార్థము అసత్ గాదు సద్రూపమే యగును.

కావున అసద్బుద్ధివిషయమగు ఘటాదికార్యజాతము, మృదాదికారణజాతము అసద్రూపములయినను, సద్బుద్ధివిషయమగు పరమకారణమయిన బ్రహ్మపదార్థము సద్రూపమగుటవలన శూన్యవాదము ప్రసక్తించ దని తేలినది. ఇచట నీయది గ్రహింపవలయును. కారణధర్మములు కార్యమునందు సంక్రమించును. మృద్ధర్మ మగు కాఠిన్యనైల్యాదికము ఘటమునందు సంక్రమించుచున్నది. "ఇట్లేఆత్మ న ఆకాశస్సమ్భూతః" ఇత్యాది శ్రుతి ప్రమాణమువలన సర్వజగత్కారణమును సచ్చిదానంద రూపుడును అగు ఆత్మయొక్క ధర్మములగు సత్తాచైతన్యానందములు కార్యమగు జగత్తు యందుగూడ సంక్రమించుచున్నవి. గనుకనే ఘటముకలదు. ఘటము ప్రకాశించుచున్నది. ఘటము ప్రియమయినది. అను వ్యవహారము పొసగుచున్నది. ఈ వ్యవహార బలమువలన ఘటాది కార్యజాతమునందు వినబడుచున్న సత్తాభానానందములను ఆత్మధర్మములు ఆత్మభిన్నమగు కార్యజాతమునందు ఉన్నవివలె తోచుచున్నవి కాని నిజముగ విచారించినచో కార్యజాతమునందు లేవు. మృద్ధర్మములగు కాఠిన్యాదులు ఘటాకారముగ పరిణమించిన మృత్తుయందే యున్నవిగాని కంబుగ్రీవత్వాద్యాకారమునందు లేవు. అట్లే ఘటాదులయందు ప్రతీయమానము లగుచున్న సత్తాచైతన్యానందములు, ఘటాద్యవచ్ఛిన్నచైతన్యమగు నాత్మయందే కలవు. కావున ఘటస్సన్ అని ఘటమునందు తెలియబడుచున్న సత్త ఆత్మసత్తయేగాని ఘటసత్తగాదు. ఆ సత్తకంటె ఘటమును వేరుపరచినచో నసద్రూపమగు ఘటమే మిగిలియుండును. ఇట్లే జగత్తంతయును కారణమగు చైతన్యసత్తచేతనే సత్ అని చెప్పబడుచున్నది. చైతన్యసత్తలేనిచో జగత్తు అసద్రూపమే యగును. మరియు మృద్ఘటః అనుప్రయోగము వలె "సన్-ఘటః" అను ప్రయోగముకూడ కార్యకారణముల యొక్క అభేద ప్రయుక్తమయినది. గనుకనే నిచట సచ్ఛబ్దము ఘటా

భిన్నమగు ఆత్మనే బోధించుచున్నది. 'మృద్ఘటః' అనుచోట మృచ్ఛబ్దము ఘట భిన్నమగు మృత్తునే యెట్లుబోధించుచున్నదో అట్లే, తత్త్వదృష్టి లేనివారలు మాత్రము ఇచట భ్రాంతిజెంది ఘటమునే సద్రూపమయినదానినిగా తలచు చున్నారు.

అ. విద్యమానమగు ఘటమునందు సన్ఘట అను వ్యవహారమువలన సద్బుద్ధి ఘటబుద్ధి యను బుద్ధిద్వయము కలుగుచున్నది. అందు ఘటమునశించినతోడనే ఘటబుద్ధి నశించినట్లు ఘటమునందుకలిగిన సద్బుద్ధి కూడ నశించుచునే యున్నది. ఘట నాశానన్తరము ఘటస్సన్ అనుబుద్ధి యేరికిని యుదయింపదు. కావున ఘట బుద్ధివలె సద్బుద్ధికూడ వ్యభిచరించుచున్నందున ఘటబుద్ధివిషయమగు ఘటము అస ద్రూపమయినట్లు సద్బుద్ధివిషయమగు సత్ పదార్థముకూడ అసద్రూపమే కావలసి యుండును అని శంకరాగా భాష్యకారులు "న పటాదావపి సద్బుద్ధి దర్శనాత్" అని సమాధానమును జెప్పుచున్నారు. పటాదులయందుగూడ సద్బుద్ధి కనుపించు చుండుటవలన సద్బుద్ధి వ్యభిచరింపదు అని యన్వయము. ఘటనాశమువలననే ఘటబుద్ధి నశించినట్లు ఘటమునందు కలిగిన సద్బుద్ధికూడ నశించినచో "పటస్సన్" అని పటబుద్ధి సామానాధికరణ్యముచే సద్బుద్ధి యుదయింపనేరదు. "పటాదా" వను భాష్యపంక్తికి పటబుద్ధి సామానాధికరణ్యముచే నని యర్థము జెప్పవలయును. యథాశ్రుతార్థమును అంగీకరించినచో పటము సద్బుద్ధియందువిషయము కావలసి వచ్చును. అయ్యది యనిష్టమగును. ఘటనాశమువలన సద్బుద్ధి నశించకుండుటలో కారణాంతరముగూడ గలదు. "సన్ఘట" ఇత్యాది ప్రయోగములయందు సచ్ఛ బ్దార్థము విశేషణము ఘటాదులు విశేష్యములు కావున సద్బుద్ధి విశేషణ విషయ మని యంగీకరింపవలయును. "నీలోత్పలం" "నీలాంబరం" మున్నగు ప్రయో గములయందు విశేష్యవిషయమగు ఉత్పలాదిబుద్ధి నశించినను, విశేషణ విషయ మగు నీలాదిబుద్ధులు యెట్లు నశించుటలేదో అట్లే "సన్ఘట" ఇత్యాదులయందు విశేష్యవిషయకమగు ఘటాదిబుద్ధులు నశించినను విశేషణవిషయకమగు సద్బుద్ధి మాత్రము నశింపదు.

ఘటనాశానన్తరము సద్బుద్ధి పటాదులయందు గనుపడినట్లు ఘటబుద్ధికూడ ఘటాన్తరమునందు గనుపించుచున్నందున ఘటబుద్ధి మాత్రము వ్యభిచరించినట్లేల యని శంకింపరాదు. ఘటబుద్ధి ఘటాంతరములందు గలుగుచున్నను సద్బుద్ధివలె పటాదులయందు కనుపడుటలేదు. సద్బుద్ధిమాత్రము ఘటాన్తరముల యందును పటా దుల యందునుగూడ నుపలభ్యమానమగుచున్నది. అందువలన ఘటబుద్ధికి సద్బుద్ధి సామ్యములేదు. అందువలన ఘటబుద్ధి వ్యభిచరించినదనియే నిర్ణయమని భావము.

అ. ఓయి! విద్యమానఘటమునందు "సన్ ఘటః" అని సద్బుద్ధి ఘటబుద్ధులు కలుగుచున్నవి. ఘటనాశానన్తరము "నష్టో ఘటః" అని నష్టఘటబుద్ధి మాత్రమే కలుగుచున్నది, గాని యచట సద్బుద్ధి కలుగుటలేదు. అట్లు కలుగుచో "సన్నష్టః ఘటః" అని వ్యవహారముండవలెను. అట్టి వ్యవహార మెచ్చటను లేదు. కావున సద్బుద్ధికి నష్టఘటబుద్ధి సామానాధికరణ్యము లేనందున సద్బుద్ధికూడ నష్టఘట బుద్ధితో వ్యభిచరించినట్లేకదా యని యాక్షేపము సమాధానము. సద్బుద్ధి విశేషణ విషయకమని యింతకుమున్నే చెప్పబడినది. విశేషణము యెప్పుడును విశేష్య మున్నపుడుగాని ప్రసక్తించదు. నష్టఘటస్థలమున విశేష్యమగు ఘటమే నశించినందున విశేషణమునకు ప్రసక్తియే లేదు. కావున నచట విశేషణవిషయకమగు సద్బుద్ధి పుట్టుటలేదు. ఇంతియె గాని విశేష్యమగు ఘటమువలె విశేషణమగు సత్పదార్థము కూడ నశించినందునమాత్రము గాదు. సద్బుద్ధికి విషయమగు సద్వస్తువు బ్రహ్మమే. అయ్యది నిత్యము, యెప్పుడును నశించునదిగాదు. గనుక సద్బుద్ధికి వ్యభిచారమును శంకించుట యుచితముగాదు. నిత్యమగు సద్వస్తు మస్వతన్త్రమయినను అజ్ఞాన ప్రయుక్తమగు లోకవ్యవహారమువలన ఘటపటాదులకు విశేషణ మగుచున్నది.

అ. ఓయి! "నాసతో విద్యతే భావః" అను న్యాయమువలన అసద్రూపము లగు ఘటాదులకు సత్త్వములేనిచో నట్టి యసద్రూపములగు ఘటాదులతో సద్రూపుడగు బ్రహ్మకు "సన్ ఘటః, సన్ పటః, సన్ హస్తీ" ఇత్యాది ప్రయోగములవలనదెలియబడు సామానాధికరణ్యము మెట్లుపపన్నమగును? అని యనరాదు. (అనగా విశేష్యములగు ఘటాదులు లేనపుడు విశేషణ విశేష్యములగు సద్ఘటములకు సామానాధికరణ్య మయుక్తమని శంకాశయము) "ఇద ముదకం, ఇదం రజతం, అయం సర్పః" ఇత్యాదులయందు అన్యతరమగు ఉదక రజత సర్పాదులు లేకున్నను అధిష్ఠానమగు ఇదమంశముతో సామానాధికరణ్యము దృష్టమగుచున్నది. అనగా "మరీచికోదకం" "శుక్తిరజతం", "రజ్జుసర్పః" అను ప్రతీతి యెచ్చటను లేదు. అధిష్ఠానవిశేష జ్ఞానముచే ఆరోప్యవిశేషజ్ఞానము బాధింపబడును. మరేమనిన "ఇదం రజతం," "ఇద ముదకం", "అయంసర్పః" అనియే ప్రతీతి కలదు, అధిష్ఠానసామాన్యజ్ఞానము ఆరోప్యవిశేషజ్ఞానమును బాధింపజాలదు. గనుక పై ప్రతీతులయందు అధిష్ఠానమగు ఇద మంశమాత్రమే కలదు. ఆరోప్యములగు ఉదకాద్యంశములులేవు. సర్పాదిప్రతీతికి [illegible]ము సర్పాదిబాధానన్తరమున్ను రజ్జ్వాదులే యుండుటవలన, సర్పాది ప్రతీతి కాలమునందు గూడ యథార్థముగ రజ్జ్వాదులే యున్నందున కాలత్రయమునందును సర్పాదులు లేనందునను, సర్పాదులు వ్యభిచరితములు. రజ్జ్వాదులు కాలత్రయమునందుండుటవలన అవ్యభిచరితములు. కావున వ్యభిచరించునట్టి సర్పాదులతో వ్యభిచరించనట్టి ఇదమంశమగు అధిష్ఠాన సామాన్యాంశమునకు సామానాధికరణ్యము

"అయం సర్పః" ఇత్యాది ప్రతీతులవలన తెలియబడుచున్నది. అట్లే "బ్రహ్మఘటః", "బ్రహ్మపటః", "బ్రహ్మహస్తీ" అను ప్రతీతి యెచ్చటను లేదు. "సన్ఘటః", "సన్పటః," "సన్హస్తీ" అనియే ప్రతీతి కలదు. ఇందు విశేషణమగు సదంశము మాత్రమే సద్రూపము. విశేష్యములగు ఘటాద్యంశములు అసద్రూపములు. విశేషణమగు సద్రూపపదార్థమునందు విశేష్యములగు ఘటపటాదులు కల్పింపబడినందున అధిష్ఠానమగు సద్రూపవిశేషణాంశము ఘటాదివిశేష్యాంశములను బాధింపజాలదు. గనుక నారెంటికిని సామానాధికరణ్య ముపపన్నమగును. శ్లోకముయొక్క ప్రథమ పాదార్థమును ముగింపుచున్నారు. "తస్మాద్దేహాదేః" అను వాక్యమువలన కార్యజాతమంతయు అసద్బుద్ధివిషయమగుచు వ్యభిచరించుటవలన, కారణసహితమగు శీతోష్ణాది ద్వంద్వ పదార్థమునకు, కారణసహితమగు దేహేంద్రియ మన ఆదికమునకును సత్త్వములేదని భావము. ఘటాదికము ఉత్పత్తికి పూర్వము నాశానన్తరమున్ను, అసద్రూపమగుచు మధ్యకాలమునందుగూడ కారణమగు మృదాదులకంటె భిన్న రూపముతో లేనందున యెట్లు అసద్రూపమగుచున్నదో, అట్లే దేహాదికము గూడ, జన్మకంటె పూర్వము, మరణానన్తరమున్ను అసద్రూపమగుచు, మధ్యకాలమునందు గూడ కారణభూతమగు పృథివ్యాదులకంటె భిన్నరూపముతో లేనందున దేహాదులు గూడ వ్యభిచరించునవి, యని గ్రహింపవలయును.

అ. శ్లోకముయొక్క ద్వితీయపాదమునకు అర్థమును చెప్పుచున్నారు. తథేత్యాది గ్రంథముచే తథా శబ్దము పూర్వవాక్యార్థసమాప్తిని తెలుపును. అథవా అసత్పదార్థమునకు సత్త్వము యెట్లులేదో అట్లు అస దృష్టాంతమును బోధించును. ఆత్మ సచ్చిదానందరూపు డగుటవలన సత్పదార్థ మని భావము. సర్వత్ర అవ్యభిచారమనగా సర్వకాలములయందు, సర్వదేశములయందు, సర్వవస్తువులయందు ఉండుట యని యర్థము. ఇట్టి యాత్మకు అభావము లేదని "యద్విషయాబుద్ధి ర్న వ్యభిచరతి తత్సత్" అను వాక్యముచే భాష్యకారు లింతకు మున్నే చెప్పియుండిరని భావము.

అ. శ్లోకముయొక్క తృతీయ చతుర్థ పాదముల కర్థమును జెప్పుచున్నారు. "ఏవ మాత్మా నాత్మానోః" అను భాష్యగ్రంథముచే యిట్లు సదసద్రూపములగు ఆత్మానాత్మ పదార్థముల రెండింటియొక్కయు నిర్ణయము తత్త్వవేత్తలచే దెలియబడినది, అని నిశ్చయార్థము సత్పదార్థమేననియు, అసత్పదార్థము అసత్పదార్థమేననియును, తత్త్వవేత్తలు తెలిసికొనిరి. సదసత్పదార్థములకు సామానాధికరణ్యజ్ఞానము మాత్రము అజ్ఞానవిలసితమని భావము. "సన్ఘటః, సన్పటః, సన్హస్తీ." ఇత్యాదికము సామానాధికరణ్య జ్ఞానాకారమని గ్రహింపవలయును.

శ్లోకమునందలి "అనయోః" అను శబ్దమునకు భాష్యకారులు "యథోక్తయోః" అను పదముచే నర్థమును చెప్పిరి. అనగా అభావరహితమయిన దనియు, భావరహితమయిన దనియు, శ్లోకముయొక్క ద్వితీయ ప్రథమ పాదములచే ప్రతిపాదింపబడిన సదసత్పదార్థములయొక్క "అని యర్థము" "తత్వదర్శి" శబ్దమున కర్థమును చెప్పుచున్నారు. "తదితి సర్వనామ" ఇత్యాది గ్రంథముచే తచ్ఛబ్దముచే పరామర్శింపదగిన యోగ్యతగల ప్రకృతమగు నియతవస్తువు లేనందున తచ్ఛబ్దము సర్వనామ యని చెప్పబడినది. సర్వనామ శబ్దమున కర్థమును జెప్పుచున్నారు. "సర్వంచ బ్రహ్మ" ఇత్యాది వాక్యముచే = (సర్వస్య+నామ) సర్వము యొక్క నామము గాన సర్వనామ అని షష్ఠీ సమాసము. "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" అను శ్రుతివలన సర్వము బ్రహ్మకార్యమగుటచే కారణమగు బ్రహ్మతో నభిన్నమగుటవలన సర్వము బ్రహ్మమే. అథవా సర్వము బ్రహ్మయందు కల్పింపబడుటచే కల్పితమగు జగత్తు అధిష్ఠానమగు బ్రహ్మతో నభిన్నమగుటవలన సర్వము బ్రహ్మమే.

ఇట్లైనచో తచ్ఛబ్దము సర్వనామమగుటచే బ్రహ్మనామమయిన యెడల (బ్రహ్మను చెప్పునెడల) ఉభ, ఉభయ, కతర, కతమాది శబ్దములు గూడ సర్వనామములగుటచే బ్రహ్మవాచకము లేల గాకూడదు? ఇష్టాపత్తి యనినచో ఉభ, ఉభయాది శబ్దములను యెచ్చటను బ్రహ్మయందు బ్రయోగింప నందున నది యుచితము గాదు, అని యాక్షేపమురాగా సమాధానము జెప్పబడుచున్నది. "సర్వాదీని సర్వనామాని" అను వ్యాకరణపరిభాష నాశ్రయించి తచ్ఛబ్దమునకు యిచట సర్వనామత్వమును యొప్పి యందువలన తచ్ఛబ్దమునకు బ్రహ్మవాచకత్వమును జెప్పినచో నపుడు పై దోష మాపాదించవచ్చును. కాని యిచట సామాన్యముగా సర్వవస్తువులను జెప్పునట్టి దగుటవలననే నేర్పడిన సర్వనామత్వమును పురస్కరించుకొని తచ్ఛబ్దమునకు బ్రహ్మవాచకత్వము చెప్పబడినందున పైదోష మాపాదింపదు. "తస్యభావః తత్వం" అని భాష్యపంక్తి = ఓయి! బ్రహ్మ నిర్ధర్మకమగుచుండగా బ్రహ్మవాచకమగు తచ్ఛబ్దముకంటె ధర్మార్థమునందు (భావార్థమునందు) త్వప్రత్యయము నెట్లు యొప్పిరి. అను ప్రశ్నకు సమాధానము "బ్రహ్మణో యాథాత్మ్యం" అని, ఇచట భావార్థకమగు త్వప్రత్యయముచే బ్రహ్మయొక్క యదార్థ స్వరూపముచెప్పబడుచున్నది. అయ్యది బ్రహ్మాతిరిక్తమగు ధర్మము గాదు. యాథాత్మ్య మనగా యథార్థస్వరూపము. అయ్యది బ్రహ్మయొక్క సచ్చిదానందరూపము. నిర్ధర్మకమగు బ్రహ్మయందు సచ్చిదానంద రూపత్వమను ధర్మము మాత్రము యెట్లుండును? అని యనరాదు. "ఆనందో విషయానుభవో నిత్యత్వంచేతి తద్ధర్మాః అపృథక్త్వేఽపి చైతన్యాత్ పృథగివా ఆభాన్తి" అను ప్రమాణమువలన "ఆనందము, విషయముల ననుభవించుట నిత్యత్వము" అను ధర్మములు ఆత్మయందు గలవు. కాని యయ్యవి

చైతన్యముతో నభిన్నము లయినను భిన్నములవలె గోచరించును అని చెప్పబడుచున్నది. కావున సత్, చిత్ ఆనందము లను ధర్మత్రయము బ్రహ్మకంటె వేరుగాకున్నను మాయవలన వేరుగా భాసించును. గనుక నిర్ధర్మకత్వమునకు భంగములేదు.

ఓయి! బ్రహ్మ సచ్చిదానందరూప మగు గాక. బ్రహ్మధర్మములగు సత్త, చిత్త, ఆనందములు బ్రహ్మాఽభిన్నములగుగాక. కాని సచ్చిదానందరూపుడగు బ్రహ్మమునందు సచ్చిదానందరూపత్వ మను ధర్మముండగా బ్రహ్మ నిర్ధర్మక మెట్లగునని? తెమడుగుచుంటిమి- అనినచో అట్లుగాదు. బ్రహ్మధర్మములగు సత్తాచిత్త్వానందములెట్లు బ్రహ్మాఽభిన్నములో, సచ్చిదానందరూపత్వధర్మము గూడ నట్లె బ్రహ్మాభిన్నమగుచున్నది. సచ్చిదానందరూపత్వమను ధర్మము సత్తాచిత్త్వానందములకంటె వేరు గాదు. కావున సచ్చిదానందరూపత్వమున్నను నిర్ధర్మకత్వమునకు భంగములేదు. ఈ శ్లోకమునందు బ్రహ్మయొక్క సద్రూపత్వమే విస్తరింపబడినది. (విపులముగా జెప్పబడినది.) చిద్రూపత్వానందరూపత్వము లిందు జెప్పబడలేదు. ఆ రెండును ముందు గ్రంథమునందు విపులముగా చెప్పబడగలవని గ్రహింపనలయును. "తత్త్వదర్శినాం దృష్టి మాశ్రిత్య" భా॥పం॥ యిచట దృష్టియన మతమని యర్థము. అనగా జ్ఞానమని నిశ్చయార్థము. బ్రహ్మాతిరిక్తమగు ప్రపంచమంతయు ప్రత్యగభిన్నమనియు బ్రహ్మయొక్కడే సద్రూపమనియును జ్ఞానమును దెచ్చుకొని శోకమోహములను విడువుమని భావము.

ఆనందగిరిమతము: ఈ శ్లోకముయొక్క ప్రథమ పాదార్థవివరణప్రకరణమున శ్రీశాఙ్కరభాష్యమునందు "సర్వత్ర ద్వే బుద్ధీ సర్వైరుపలభ్యేతే సామానాధికరణ్యేన నీలోత్పలవత్" అను పంక్తి కలదు. అందు ఆనందగిరిపండితులు "సామానాధికరణ్యేన" అను చోట 'సమానాధికరణేన' అను పాఠము నాశ్రయించి "సమానాధికరణేన" అని పదవిభాగమునుజేసి అందు సమానాధికరణే అను పదమును "బుద్ధీ" అను ద్వివచనాంతపదమునకు విశేషణ మొనర్చి "సన్ ఘటః సన్ పటః సన్ హస్తీ" అని ఈ ప్రకారము వ్యవహారభూమియందంతటను సమానాధికరణములగు ఏకవస్తు బోధకములగు రెండు బుద్ధులు అందరిచేతను దెలియబడుచున్నవి. "ననీలోత్పలాదివత్" నీలోత్పలాది బుద్ధులవలె గాదు, అని యన్వయమును కల్పించిరి. మరియు పదములయందలి సామానాధికరణ్యము బుద్ధులయం దారోపింపబడుచున్నది. "సోయం దేవదత్త" ఇత్యాది సామానాధికరణ్యమువలె 'ఘటస్సన్' ఇత్యాది సామానాధికరణ్యము ఏకవస్తు బోధకము. వస్తుభేదమున్నపుడు సామానాధికరణ్యము పొసగదు. పరస్పరము భిన్నవస్తువులగు ఘటపటములకు సామానాధికరణ్యము సంభవించుట లేదు. మరియు "నీలముత్పల" మను సామానాధికరణ్యము నీలోత్పలములకు గల ధర్మ ధర్మిభావమును బోధించు-

నట్లు "సన్ ఘటః" ఇత్యాది సామానాధికరణ్యములుగూడ ధర్మ ధర్మి భావబోధకములుగ చరితార్థములగుచుండ, "సోయం దేవదత్తః" ఇత్యాదులవలె ఏకవస్తు బోధకములని యననేల? యని శంకింపరాదు. సామాన్యవిశేషముల కత్యంత భేదమున్నను, అత్యంతాభేదమున్నను, సామాన్యవిశేషభావము పొసగదు. విరుద్ధములగు భేదాభేదము లొకచోట నుండనేరవు. కావున జాతివ్యక్తులకు సామానాధికరణ్యము నీలోత్పలములకువలె గౌణము కాదు. మరేమనిన వ్యావృత్తములు అనువృత్తపదార్థమునందు కల్పింపబడినవను న్యాయముచే నిచ్చోట సామానాధికరణ్యము ఏకవస్తు నిష్ఠమే యగును. సామాన్యవిశేషములకు జెప్పిన న్యాయమును గుణగుణ్యాదులయందు గూడ భాష్యకర్త లుపదేశించుచున్నారు. 'ఏవ' మనుపదమువలన అని యానందగిరిపండితులు వ్యాఖ్యానమును జేసిరి. ఈ వ్యాఖ్యానమునందలి యుక్తాయుక్తములు విచారింపబడుచున్నవి.

"సమానం అధికరణం యయోః తయోర్భావః సామానాధికరణ్యమ్" అను వ్యుత్పత్తి వలన ఏపదార్థములకు అధికరణము ఒక్కటియో ఆ పదార్థములు సమానాధికరణము లనబడుచున్నవి వాటియొక్క ధర్మము సామానాధికరణ్యము. ఈ వ్యుత్పత్తివలన సామానాధికరణ్యము యెప్పుడును వస్తుద్వయమునందే యుండును. అయ్యది రెండుపదములకు గల విశేషణ విశేష్యభావసంబంధముచే అభేదాన్వయమునకు గారణ మగుచున్నది. "నీలముత్పల" మను చోట 'నీలాభిన్నమ్ ఉత్పలమ్' అను శాబ్దబోధ కలుగుటవలన, నీలత్వ ఉత్పలత్వములు ఏకాధికరణమునందుండుటచే వాటి సామానాధికరణ్యము నీలోత్పల పదార్థద్వయమునం దుండినట్లు. పదార్థములకు నేకాశ్రయత్వ మున్నపుడు గాని పదములకు యేకాశ్రయత్వము సంభవింపదు. పదములకు సామానాధికరణ్యము పదార్థము లత్యంత భిన్నములయినను అత్యంతాభిన్నములయినను సంభవింపదు. కనుకనే "ఘటః పటః" అని గాని "ఘటో ఘటః" అని గాని లోకమునం దెచ్చటను ప్రయోగము లేదు. అట్లైనచో గుణగుణులగు నీలోత్పలములకు పరస్పర భేదముండుటవలన "నీలముత్పలమ్" అని సామానాధికరణ్య ప్రయోగ మెట్లు కలిగినది? అని ప్రశ్నింపరాదు. ఇచట నీలపదము నీలగుణముగల ద్రవ్యమును బోధించుచున్నది. "అథ త్రిషుద్రవ్యే" అను నమరకోశము గూడ నీలాదిపదములు ద్రవ్యవాచకము లయినపుడు మూడు లింగములయందుండు నని శాసించుచు గుణవాచకమగు నీలాది పదములకు ద్రవ్యవాచిత్వమును గూడ నొప్పినది. లేక లక్షణావృత్తిచే నయినను నీల పదము నీల గుణము గల ద్రవ్యమును బోధింపవచ్చును. అందువలన నీలగుణముగల ద్రవ్యముతో నభిన్నమయినది యుత్పలము అను శాబ్దబోధ సిద్ధించుచున్నది. కావున పదార్థముల

యొక్క సామానాధికరణ్యము అంతటను సామాన్యవిశేషభావాధీనమేగాని వస్తువు యొక్క అభేదాధీనము గాదని స్పష్టము.

అదెట్లన "నీలముత్పల" మను చోట నీలపదము నీలగుణముగల ద్రవ్యసామాన్యమును జెప్పును. ఉత్పలపదము ద్రవ్యవిశేషమును జెప్పును. ఈ రెంటికిని సామానాధికరణ్యము "గౌర్ముణ్డః" అనుచోట గోపదము గోత్వమను సామాన్యధర్మము గల వ్యక్తి మాత్రమును జెప్పును. ముణ్డపదము వ్యక్తి విశేషమును జెప్పుచున్నది. ఇట్లే "మృద్ఘటః" అనుచోట మృత్పదము మృత్సామాన్యమును జెప్పును. ఘటపదము కంబుగ్రీవాద్యాకారవిశేషముగల మృద్విశేషమును జెప్పుచున్నది. "అయం సర్పః" అను చోట ఇదమ్శబ్దము యెదుటనున్న వస్తుసామాన్యమును జెప్పును. సర్పశబ్దము వస్తువిశేషమును జెప్పుచున్నది. "సన్ఘటః" అనుచోట సచ్ఛబ్దము సత్తా గల వస్తుమాత్రమును జెప్పును. ఘటశబ్దము తద్విశేషమును జెప్పుచున్నది.

అథవా "మృద్ఘటః" ఇత్యాదులయందు మృత్తు కారణము, ఘటము, కార్యము గాన నీ రెంటికిని కార్యకారణభావము వలన సామానాధికరణ్యమనియు, ఇతర స్థలములయందు మాత్రము సామాన్య విశేషభావమువలననే సామానాధికరణ్య మనియును యనినచో గావచ్చు కాని ధర్మధర్మిభావమువలనగాని గుణగుణిభావము వలన గాని సామానాధికరణ మెచ్చటను యుండదు. గుణగుణులు ధర్మధర్ములు అత్యంతము పరస్పర భిన్నములగుటవలన. అట్లైనచో కార్యకారణములకుగాని సామాన్యవిశేషములకు గాని మిక్కిలి భేదమేనని యనరాదు. మృదాదులతో ఘటాదుల కత్యంతభేదము గన్పట్టుటలేదు. అత్యన్తాభేదమును గనుపించుటలేదు. అట్లత్యన్తాభేదమున్నచో కార్యము కారణము అను భేదవ్యవహారమే నశించును. గనుక భిన్నములని గాని యభిన్నములని గాని నిరూపింప నలవిగాని పదార్థములకే సామానాధికరణ్యము. ఇట్టి సామానాధికరణ్యము "సన్ఘటః" అను చోటవలె నీలముత్పల మనుచోట గూడ సమానమే గావున నానందగిరిపండితులు "ననీలోత్పలవత్" అని నీలోత్పల సామానాధికరణ్యమును వ్యతిరేకదృష్టాన్తమునుగా నెట్లు జెప్పిరో తెలియకున్నది.

"సోఽయం దేవదత్తః" అను సామానాధికరణ్యమెట్లు సామాన్య విశేషభావమును బోధింపక వస్త్వభేదమును బోధించుచున్నదో అట్లే "సన్ఘటః" అను సామానాధికరణ్యముగూడ సామాన్యవిశేషభావమును బోధింపక వస్త్వభేదమును బోధించున దేల గాకూడదని యనరాదు. 'సోఽయందేవదత్తః' అనుచోట సామానాధికరణ్యమే సంభవింపదు. అందువలననే అచ్చోట భాగత్యాగలక్షణ యంగీకరింపబడినది. "సోఽయం దేవదత్తః" అనుచోట "ఆ దేవదత్తునితో నభిన్నుడు

దేవదత్తుడు" అని వాక్యార్థమును జెప్పుటలేదు. మరేమనిన దేవదత్తుడనియే వాక్యార్థము జెప్పబడుచున్నది. "సద్ఘట" అనుచోట నట్లు సన్మాత్రమని వాక్యార్థ మంగీకరింపబడుటలేదు. మరేమనిన "సదభిన్నముఘట"మనియే వాక్యార్థ మంగీకరింపబడుచున్నది. తచ్ఛబ్దార్థ ఇదమ్ శబ్దార్థములకువలె సత్త్వఘటత్వములకు పరస్పరవిరోధము లేదు. విరోధమున్నపుడు గదా లక్షణ నాశ్రయించుట ? బ్రహ్మఘటమని జెప్పినచో విరోధము స్ఫురించును. కావున "నీలముత్పలమ్" అను స్థలమునందు వలెనే "సద్ఘట"అను చోటగూడ సామానాధికరణ్య మంగీకరింపవలయును. అంతియెగాని "సోయం దేవదత్తః" అను స్థలమునందువలె సామానాధికరణ్య మంగీకరింపదగదు. "సోఽయం దేవదత్తః" అనుచోట సామానాధికరణ్యమే బాధింపబడినది.

ఓయి ! అనువృత్తమగు సత్పదార్థమునందు వ్యావృత్తమగు ఘటము కల్పింపబడుటచే "సన్ఘటః" అనుచోట అనువృత్త వ్యావృత్త భావము నాశ్రయించి సామానాధికరణ్య మంగీకరింపబడినది. "నీలోత్పలమనుచోట నట్లు అనువృత్త వ్యావృత్త భావము గోచరించుటలేదు గదా. అట్టితరి "సద్ఘటః" అను స్థలమునందలి సామానాధికరణ్యము "నీలోత్పల" మను స్థలమునందలి సామానాధికరణ్యము వంటిదని జెప్పుట యేల పొసగునని ప్రశ్నింపరాదు. లోకమునం దెవడును సత్పదార్థమునందు ఘటము కల్పింపబడినదను నభిప్రాయముతో "సన్ఘటః" అని ప్రయోగించుటలేదు. అట్లైనచో నాఘటము చిత్పదార్థమునందుగూడ కల్పింపబడినదే కావున 'చిద్ఘటః' అనికూడ ప్రయోగింపవలసివచ్చును. శబ్దప్రవృత్తి యెప్పుడును తాత్పర్యాధీనమయినది. మరేమనిన ఘటము విద్యమానమగుటచే "ఘటస్సన్" అని యందరు వ్యవహరించుచున్నారు. అట్టి విద్యమానత్వము (ఉనికి) పటాదులయందు గూడ నున్నందున నీ సత్త్వము పటాదులయందు గూడ ననుగత మగుచున్నది. అట్లే నీలత్వము రత్నాదులయందుగూడ కలదుగాన రత్నాదులయందుగూడ ననుగత మగుచున్నది. కావున నిట్లనువృత్త వ్యావృత్త భావము నీలోత్పలాది స్థలమునందుగూడ నుండగా "సన్ఘటః" ఇత్యాది స్థలమునందలి సామానాధికరణ్యము నీలోత్పలాది స్థలమునందలి సామానాధికరణ్యమువంటిదిగాదని యానందగిరి యేలజెప్పిరో దెలియకున్నది.

"గౌర్ముణ్డః = సద్ఘటః = మృద్ఘటః" ఇత్యాది స్థలములయందు గోరూపమగు వస్తువుగాని, సద్రూపమగు వస్తువుగాని, మృద్రూపమగు వస్తువుగాని ఏకరూపమగుట వలన నచ్చోట సామానాధికరణ్యమే కనిష్ఠమగుగాక. నీలోత్పలాది స్థలములయందు నీలరూపమగు వస్తువు ఏకరూపముగానందున నచ్చోట సామానాధికరణ్యము ఏకనిష్ఠముగాదని యనరాదు. నీలోత్పల స్థలమునందుగూడ నీలగుణముగల ద్రవ్యము ఏకరూపమని సిద్ధాంతపరచుటవలన నైదోషమున కవకాశమేలేదు.

మరియు "సన్ఘటః" అనుచోట సామానాధికరణ్యము సత్యమిథ్యారూపమగు వస్తుద్వయగతమనియు, నీలోత్పలమను స్థలమునందలి సామానాధికరణ్యము మిథ్యాభూతమగు వస్తుద్వయగత మనియు, గావున నీ రెంటికి భేదమున్నందున "సన్ఘటః" అను స్థలమునందలి సామానాధికరణ్యము "నీలోత్పలాది స్థలమునందలి సామానాధికరణ్యమువంటిదిగాదని ప్రశ్నింపరాదు. "బ్రహ్మఘటః" అనుచోట సామానాధికరణ్యము సత్యమిథ్యావస్తునిష్ఠమయినను, "సన్ఘటః" అను స్థలమునందలి సామానాధికరణ్యము మాత్రము సత్య మిథ్యావస్తునిష్ఠముగాదు. మరియు లోకమునందేపురుషుడైనను "సన్ఘటః" అను స్థలమునందు సచ్ఛబ్దము సత్యమగు బ్రహ్మమును బోధించుననియు, ఘటశబ్దము మిథ్యాభూతమగు ఘటమును బోధించుననియును దెలిసికొనినయెడల, సత్యమిథ్యావస్తువులకు సామానాధికరణ్యము సంభవించనందున "సన్ఘటః" అని సామానాధికరణ శబ్దమును బ్రయోగింపడు. సత్య మిథ్యా వస్తువులగు నీలనభస్సులకు సామానాధికరణ్యము నభిప్రాయపడి "నీలం నభః" అని సమానాధికరణ శబ్దమును బ్రయోగించినట్లు "సన్ఘటః" అనుచోట కూడ నట్లే సామానాధికరణ్య ప్రయోగ ముపపన్నమగుగాక యని శంకింపరాదు. "నీలం నభః" అను ప్రతీతి భ్రమాత్మకము. "సన్ఘటః" అను ప్రతీతి వ్యవహారమునందు నంతవరకు ప్రమాత్మకము. అందువలన నీ రెంటికిని సామ్యము పొసగదు. లోకమునం దెవ్వరును సర్పమునందు సర్పబుద్ధియు, రజ్జువునందు సర్పబుద్ధియు నీ రెండును తుల్యములని దలంచరు. కావున "సామానాధికరణ్యేన" అను పాఠమే సాధువును అన్వయక్లేశ రహితమును అయియున్నది. గాని, ఆనందగిరి పణ్డితు లభిప్రాయపడిన "సమానాధికరణేన" అను పాఠము సమీచీనముగాదు.

రామానుజమతము :— ఈశ్లోకమునకు రామానుజులీ క్రింది విధముగ నర్థమును జెప్పిరి అసద్రూపమగు దేహమునకు సద్భావములేదు. సద్రూపుడగు నాత్మకు అసద్భావము (అభావము)న్నూ లేదు. అనుభవింపబడుచున్న దేహాత్మల రెండింటియొక్క నిర్ణయము తత్త్వవేత్తలచే అనుభవానుసారముగ గ్రహింపబడినది. నిరూపణమునకు నిర్ణయము పర్యవసాన మగుటవలన నిచట అన్తశబ్దము నిర్ణయార్థక మని గ్రహింపవలయును. అచిద్వస్తువగు దేహమునకు అభావమే (అసత్త్వమే) స్వరూపమనియు, చేతనుడగు ఆత్మకు సత్త్వమే స్వరూపమనియును, తత్త్వవేత్తలచే నిర్ణయింప బడినదని భావము. నశించుస్వభావము అసత్త్వమనియు, నశించనిస్వభావము సత్త్వమనియును వివేకము. అని ఇందలి దోషాదోషములను విచారింతము. సద్రూపుడగు నీశ్వరుని వలన బుట్టిన నీపరిదృశ్యమాన మగు ప్రపంచము సద్రూపమే యను సత్కార్యవాది యగు రామానుజులు "అసద్రూపమగు దేహమునకు సద్భావముండ నేరదని యర్థమును వర్ణించుట", తమ మతమును

దాము వీడుటయు పరమతమునందు ప్రవేశించుటయు నను దోషములను బొందుచున్నారు. మరియు అసద్రూపములగు శీతోష్ణాది ద్వంద్వ పదార్థములుండగ, దేహమును మాత్రమే అసద్రూపముగ పరిగణించుట రామానుజుల కయుక్తమగుచున్నది. మూలమునందు "నాసతో విద్యతే భావః" అని వినబడుచున్న భావపదమునకు సద్భావమని యర్థమును వర్ణించుటయు అయుక్తము. అట్లే "అభావః" అను పదమునకు అసద్భావమని యర్థవర్ణనము జేయుటకూడ ననుచితమే యగును. మరియు భావాభావపదములకు సద్భావాసద్భావములని యర్థమును జెప్పినచో యోగ్యత్వ అయోగ్యత్వములను అర్థాన్తరము గూడ ప్రతీయమాన మగును. అయ్యది యప్రకృతము గాన నసంగతమగును. సద్భావ మనగా సత్త యనియు, అసద్భావ మనగా అసత్త యనియు అర్థమును గ్రహించుట అతిక్లేశము. మరియు రామానుజ మతమునందు ప్రకృతిపురుషేశ్వరులు ముగ్గురు సత్యస్వరూపులు, నిత్యులు నగుచుండ "సతః" అను పదమునకు ఆత్మ యనియర్థమును జెప్పుట అసమీచీన మగును- మరియు వారి మతమునం దాత్మలనేకులని సిద్ధాంతముండ ఆత్మకు నేకత్వమును జెప్పుటయు నసంగతము. మరియు "దేహాత్మనో రుపలభ్యమానయోః" అని దేహాత్మలు రెండును అనుభవింపబడుచున్న వని జెప్పుట కూడ అనుచితము. దేహ ముపలభ్యమాన మయినను (అనుభవింపబడుచున్నను) ఆత్మ ప్రమాత యయినందున నుపలబ్ధ గాని యుపలభ్యమానుడు గానేరడు. ఆత్మగూడ నుపలభ్యమానుడే యయినచో దేహాదులవలె నాత్మగూడ జడపదార్థమే యగును. "తత్త్వదర్శిభిః" అను పదమునకు "యథోపలబ్ధి" అను పదమును శేషపూర్ణము జేయుట అయుక్తము. అట్టి శేషపూర్ణము లేకుండగనే ప్రకృతార్థము లభించుచున్నది. ప్రత్యుత శేషపూర్ణము మూలకారులకు సమ్మతము గాదు. అచిద్వస్తువగు దేహమునకు అసత్త్వమే స్వరూపమనుటయు దగదు. అసత్త్వ మెప్పుడును గుణముగాని స్వరూపము గానేరదు. "అసత్త్వమేవ" అను ఏ వకారము వలన స్వరూపాన్తర నిషేధము గూడ దోచుచున్నది, అయ్యది యనిష్టము. అచిద్వస్తువులకు అచిత్స్వరూపత్వము గూడ నుండును. అయ్యది నిషేధింప నలవిగాదు. అట్లే ఆత్మకు సత్త్వమే స్వరూపమనుటయు దగదు. ఆత్మజ్ఞానైకాకారుడగుట వలన వినాశస్వభావము అసత్త్వమని జెప్పుటయు నుచితముగాదు.

రామానుజమతము: నందు సత్యత్వ నిత్యత్వములు రెండు భిన్నములని యంగీకరింపబడినవి పరిదృశ్యమాన మగు నీ ప్రపంచము సత్య మనియు, అనిత్య మనియు వారి సిద్ధాంతము. గనుకనే నశించని స్వభావము సత్త్వమనుటయు సమంజసముకాదు. కావున రామానుజుల వ్యాఖ్యాన మనేక దోషదూషిత మగుటచే పరిగ్రాహ్యము గాదని యాశయము.

శ్లో. అవినాశితు తద్విద్ధి యేన సర్వ మిదం తతమ్
వినాశ మవ్యయస్యాస్య న కశ్చి త్కర్తు మర్హతి ॥౧౭॥

అ. భాష్యకారులు శ్లోకమునకు ప్రసక్తిని కల్పించుచున్నారు "కిమ్పునః" అను గ్రంథముచే యేపదార్థ విషయక మగు బుద్ధి యెప్పటికిని వ్యభిచరింపదో ఆపదార్థము సత్పదార్థమని భావము. "అవినాశి వినష్టుం శీలంఅస్య" అనువ్యుత్పత్తిచే తచ్ఛీలార్థమునందు వచ్చిన ణిని ప్రత్యయాన్తము తు శబ్దము సత్పదార్థమునకు విశేషణార్థము– అనగా భేదార్థమని భావము. అనగా అసత్పదార్థముకంటె సత్పదార్థమును భేదింప జేయు విశేషణ మని నిశ్చయార్థము. అసత్పదార్థము లగు ఘటాదులకంటె భిన్నమయినది యీ సత్పదార్థము. ఇయ్యది నాశరహితమని తెలియుము అని పదాన్వయము. అసత్పదార్థములకంటె భిన్నమయిన వస్తువు నాశరహితమయిన దని యర్థము. "విష్ణావ్యేన" విశ్వమును వ్యాపించువాడని విష్ణుశబ్దమునకు నిర్వచనము. "సాకాశ" మను పదము జగత్పదమునకు విశేషణము. కావున ఆకాశముతో గూడిన ప్రపంచము బ్రహ్మచే వ్యాపింపబడినదని యర్థము. బ్రహ్మ జగత్తును వ్యాపించుటలో దృష్టాన్తము ఆకాశము ఘటాదులను వ్యాపించినట్లు అని. "అన్త ర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణఃస్థితః" అను శ్రుతి ప్రమాణము వలన పై యర్థము నిర్ధారణ మగుచున్నది. కావున సర్వవ్యాపకుడును, నారాయణుడును ఆత్మస్వరూపుడును, అగు బ్రహ్మ యెప్పటికిని నశింపని వాడగుట వలన సత్పదార్థమని తెలిసికొనుము. అని ఫలితార్థము. లేనిచో "అవినాశి" యను పదము సచ్ఛబ్దమునకు పర్యాయ పదము. కావున సర్వవ్యాపక మగుట వలన బ్రహ్మసత్పదార్థమని తెలియుము– అని యర్థము. అథవా బ్రహ్మపదార్థము నాశరహితమగుటకు నిచట కారణము నిర్దేశింప బడలేదు. ఏది సర్వవ్యాపకమో ఆ బ్రహ్మపదార్థమును నీవు నాశము లేని దానినిగా తెలియుము. బ్రహ్మపదార్థమునకు నాశము లేకపోవుట యెందువలన ననగా భాష్యకారులు సమాధానమును జెప్పుచున్నారు. "వినాశమ్" అను గ్రంథముచే వినాశ మనగా కనుపింపకుండుట అనగా (లేకుండుట) అని నిశ్చయార్థము. బ్రహ్మపదార్థమునకు అవ్యయత్వమును నిరూపించుచున్నారు. "నైతదిత్యాది గ్రంథముచే" నవ్యేతి మార్పును జెందనిది గాన నవ్యయము అని, యవ్యయ శబ్దమునకు నిర్వచనము ప్రసిద్ధమయినది. "సదృశం త్రిషు లిఙ్గేషు సర్వాసుచ విభక్తిషు వచనేషుచ సర్వేషు యన్న వ్యేతి తదవ్యయం" అను అమరకోశమువలన అన్ని లిఙ్గములయందు, అన్ని విభక్తులయందు, అన్ని వచనములయందును మార్పు జెందనిది యవ్యయము అని దీని యర్థము "వ్యేతి" అనగా వికారమును చెందునది అనియర్థము. ఈ సచ్ఛబ్దవాచ్యమగు బ్రహ్మ తనరూపముచే వికారమును జెందదు. ఏలయన, నిరవయవ మగుట వలన వ్యతిరేక దృష్టాన్తమును చూపుచున్నారు. "దేహాదులవలె" అని దేహాదులెట్లు తమ యవయవముల యొక్క వృద్ధి, క్షయముల వలన స్వరూప వికారమును బొందుచున్నవో, అట్లు బ్రహ్మపదార్థము నిరవయవు డగుటచే స్వరూప వికారమును

కలుగజేయు సామగ్రి లేకుండుట వలన వికారమును జెందడు. స్వరూప వికార మనగా రూపభేదము, అనగా మరియొక రూపము. ఎట్లు దేహసంబంధములయిన స్థౌల్య కార్శ్యాదులు వికారమును జెందుచున్నవో అట్లు బ్రహ్మసంబంధములయిన పదార్థములు గూడ మార్పును జెందవు. అసఙ్గుడగు ఆత్మకు సంబంధించిన పదార్థమే లేనందున, వ్యతిరేక దృష్టాంతమును జెప్పుచున్నారు. "దేవదత్తో ధనహాన్యా" అని దేవదత్తునకు ధనమునందు మమతాబుద్ధి యుండుట వలన నాధనము దేవదత్తున కాత్మీయ మగును. ఇట్లాత్మీయ మగు ధనము దైవయోగమున నశింపగా ధనస్వామి యగు నా దేవదత్తుడు దుఃఖరూప మగు వికారమును జెందుచున్నాడు. విషయము దృఢపడ గలందులకు దార్ష్టాన్తికమును మరల చెప్పుచున్నారు. "నత్వేవం బ్రహ్మ వ్యేతి" బ్రహ్మమాత్ర మిట్లు వికారమును జెందడు. బ్రహ్మకంటె వేరువస్తువే లేనందువలన ఒకవేళ మాయామయమగు వస్తువున్నను నిష్కాముడగు బ్రహ్మకు మాయామయమగు వస్తువునందు (నాదియనుబుద్ధి) మమతాబుద్ధియే లేనందువలనను, బ్రహ్మను స్వీయమగు వస్తువేదియు లోకమున లేదు. అట్లున్నచో నావస్తువు నశించి నందున బ్రహ్మవికారమును జెందును. కావున బ్రహ్మ నిర్వికార మని యర్థము. "అవ్యయస్య" అనగా వికార రహితునకు అని యర్థము. కావున బ్రహ్మ అవినాశి యగుటలో నిర్వికారత్వము హేతువని జెప్పబడిన దగు చున్నది. మరియొక హేతు వును చెప్పుచున్నారు. "నకశ్చిత్" అని బ్రహ్మను నశింపజేయునట్టివాడు మరియొకడు లేనందున బ్రహ్మ అవినాశి యని యర్థము.

ఓయి! బ్రహ్మకంటె భిన్నమగు అచేతన పదార్థము బ్రహ్మను నశింప జేయు టకు సమర్థమయినది గాకుండు గాక. చేతనుడగు ఆత్మమాత్రము బ్రహ్మను నశింప జేయ సమర్థుడే యగును. అనినచో నట్లుగాదు. చేతనుడగు ఆత్మయే బ్రహ్మ యగుట వలన నట్టి యాత్మ స్వనాశమును తానెట్లు చేసికొనును? తాను (ఆత్మ) అగ్నిహో త్రమున ప్రవేశించిగాని, జలమున మునిగిగాని తనను నశింప జేసికొనుట సులభ సాధ్యమని తలచినచో నదియును పొసగదు. ఆత్మ అగ్నిపతనముచే గాని, జలప్రవే శముచేగాని, దేహమునే నశింప జేసికొనుచున్నాడు. గాని ఆత్మను నశింపజేయుట లేదు. గనుక నాశ్యనాశక భావములు రెండు నొకచోట నుండుట యసంభవము. నాశ్యము నాశక మగుట గాని, నాశకము నాశ్యమగుట గాని యెన్నటికిని సంభ వింపదు.

ఓయి! ఆత్మ బ్రహ్మను నశింపజేయ లేకపోవుగాక, ఈశ్వరుడు మాత్రము సర్వేశ్వరు డగుటవలన బ్రహ్మను నశింపజేయుననినచో నదియును పొసగదు. ఏల యన బ్రహ్మము ఈశ్వరునకు గూడ ఆత్మస్వరూపుడే యగుట వలన (యద్వా)

లేనిచో నెందువలన ఈశ్వరుడు బ్రహ్మ మగుచున్నాడో అందువలన ఈశ్వరుడు ఆత్మయే యగుచున్నాడు. కావున ఈశ్వరుడు ఆత్మాఽభిన్నమగు బ్రహ్మము. ఆత్మ ఈశ్వరాభిన్నమగు బ్రహ్మయే. బ్రహ్మయు ఈశ్వరాభిన్నమగు ఆత్మయే గనుక నీశ్వరబ్రహ్మాత్మలు ముువ్వురకు శబ్దములలో పరస్పర భేదమే దప్ప అర్థభేదము లేదు. అట్టి ఈశ్వర,బ్రహ్మాత్మ శబ్దముల కర్థమగు చైతన్యము మాత్రమొక్కటియే గావున బ్రహ్మ నాశకమగు వస్త్వన్తరము లేదని భావము లేక అసమర్థుడగువాడు బ్రహ్మను నశింపజేయలేక పోవుగాక. సమర్థుడు మాత్రము నశింపజేయును అని శంకించినచో సమాధానమును జెప్పుచున్నారు. "నహి" అని ఈశ్వరుడు సమర్థుడయినను బ్రహ్మను నశింపచేయ జాలడని యన్వయము. అందులకు కారణమును జెప్పుచున్నారు. "ఆత్మాహి" అని యెందువలన నీశ్వరునకు గూడ బ్రహ్మయే ఆత్మస్వరూపుడో అందువలన నీశ్వరుడు గూడ బ్రహ్మను నశింప జేయజాలడు. ఈశ్వరుడే బ్రహ్మయగుటవలన అని భావము.

"ఓయి! ఆత్మ తనను తాను జంపుగొను గాక, అందు దోషమేమి అని యనరాదు. తనయందు తనకు వ్యాపారముండ నేరదు. అయ్యది విరుద్ధము, అసంభవమునగుచున్నది. అందు దృష్టాన్త మేమనగా కంటి సంబంధమగు చూచుట అనుక్రియ కంటికంటె భిన్నమగు ఘటాదులయం దుపయోగించును గాని కంటియందు మాత్ర ముపయోగింపదు. కంటియందలి నలుపు, యెరుపు, తెలుపు రేఖలను కన్ను చూడలేదు. ఇట్లు స్వస్వరూపమునందు స్వవ్యాపారము విరుద్ధమగుచో "ఆత్మవా అరేద్రష్టవ్యః" అనుశ్రుతి ఆత్మయందు దర్శనక్రియను యెట్లు విధించినది? అనినచో నయ్యది దోషముకాదు. దర్శన మనునది జ్ఞానముగాని క్రియగాదు. ఒకవేళ క్రియయయినను మానసికమగు క్రియగాని ఆత్మసంబంధమయిన క్రియగాదు. ఇక మనస్సు తనయందలి కామాదివికారములను తాను దెలిసికొనుచునే యున్నది అనినచో నట్లుగాదు. అచ్చటను మనోగతములగు కామాదివికారములను విజ్ఞానాత్మయే చూచుచున్నాడు గాని మనస్సు జూచుటలేదు. కావున నాత్మ నిర్వికారమగుటవలనను, ఆత్మను నశింపజేయునట్టి పదార్థాన్తరములేనందువలనను సర్వవ్యాపకమగు బ్రహ్మ చైతన్యమొక్కటియే నాశరహితమును, సత్పదవాచ్యమును అగు వస్తువని తెలిసికొనుము. అని నిష్కృష్టమగు అర్థము.

రామానుజ మతము: ఈ శ్లోకమునకు రామానుజు లిట్లర్థమునుఁ జెప్పుచున్నారు. చేతనమగు నే యాత్మతత్త్వముచే తద్భిన్నమగు నీ యచేతన మంతయు వ్యాప్తమయినదో, అట్టి యాత్మతత్త్వమును నాశరహిత మయిన దానినిగా దెలిసికొనుము. ఎవ్విధమగు వికారములు లేని యాత్మతత్త్వము, సర్వవ్యాపకము, అత్యన్త

సూక్ష్మము నగుటచే తద్భిన్నమగు నేపదార్థము అట్టి యాత్మతత్త్వమును నశింపఁ జేయజాలదు. ఆత్మభిన్నమగు పదార్థజాత మంతయు నాత్మతత్త్వముచే వ్యాపింప దగినదగుటచే నాత్మతత్త్వముకంటె నతిస్థూలమగుచున్నది. అందువలన నయ్యది యతి సూక్ష్మమగు నాత్మతత్త్వమును నశింపజేయ జాలదు. కావున ఆత్మతత్త్వము "అవినాశి" అని రామానుజులున్ను ఆత్మకంటె గూడ నతిసూక్ష్మమగు పదార్థము మరియొకటి యున్నచో నయ్యది యాత్మను నశింపజేయు శక్తిగలది యయ్యెడిది. అట్టి పదార్థమే లోకమునందు లేనందునను ఈశ్వరునకు ఆత్మను నశింపజేయు సంకల్పము లేనందునను ఆత్మకు నాశము లేదని వేదాన్తదేశికులున్ను జెప్పుచున్నారు.

ఇయ్యది విచారింతము "అవినాశి తు తద్విద్ధి" అని మూలమునందు నపుంసక లింగముగా గనుపడుచున్న తచ్ఛబ్దము సద్రూపమగు బ్రహ్మ అర్థమునందు స్పష్టమగుచుండ దానిని విడచి అస్పష్టమగు నాత్మతత్త్వమను అర్థమును గల్పించుట అప్రమాణ మగుచున్నది. ఆత్మను అని యర్థమును జెప్పినందుననే రామానుజుల యభీష్టము నెరవేరుచుండ నద్దానికి తత్త్వపదమును జేర్చుట వ్యర్థము. మరియు "యేన సర్వ మిదం తతం" అను ద్వితీయపాదమునందలి "ఇదం" అను పదమునకు "అచేతన తత్త్వం సర్వం" (అచేతన పదార్థజాత మంతయును) అని యర్థమును జెప్పిరి రామానుజులు ఇచట "సర్వం" అనుపదమునకు జీవేశ్వర వ్యతిరిక్త మగు పదార్థ జాత మంతయు ననిగదా రామానుజాభిమతార్థము. అట్టి జగత్తును వ్యాపించుట సూక్ష్మమగుటచే పరిచ్ఛిన్నుడగు జీవున కెట్లు పొసగును? లోకమునం దెచ్చటను పరిచ్ఛిన్నమగు పదార్థమునకు వ్యాప్తికనుబడుట లేదుగదా? పరిచ్ఛిన్నములగు ఘటపటాదులు లోకమునందు వ్యాపకములగుట లేదుగదా? సర్వవ్యాపకత్వ మనగా అంతటనుండుటగదా? పరిచ్ఛిన్నుడగు జీవుడు అంతట నెట్లుండును? పరిచ్ఛిన్నుడగు జీవుడు కొయ్య, రాయి, మట్టి మొదలగు నచేతన పదార్థయులయం దున్నటుల గనుపడదు గదా? అట్లున్నచో నయ్యవిగూడ సచేతనములే యగును. అచేతనములు కానేరవు. బుద్ధిపరిచ్ఛిన్నుడయి మనోమయ కోశముకంటె లోపలివాడగు విజ్ఞానమయాత్మ యను జీవుడు మనోమయకోశమును వ్యాపించినచో, వ్యాపించుగాక, అంతియేగాని తనదేహము నంతయును యెట్లు వ్యాపించును? తనదేహమునే వ్యాపింపజాలనివాడు అన్యదేహముల నెట్లు వ్యాపించును? ఒకవేళ సర్వదేహములను వ్యాపించునన్నచో జీవుడొక్కడే సర్వదేహములను వ్యాపించియున్నందున, (నొకడే జీవు డనువాదము) ప్రసక్తించును.

అట్లుగాక ఆత్మ లనేకులని యొప్పినచో ఆత్మ యంతట నిండియున్నాడను వాదమునకు భంగము కలుగును. ఆ దోషమును బోగొట్టుకొనుటకు ఆత్మలకు

జాత్యేకత్వమును అంగీకరించి ఆత్మసముదాయముచే కనుపడుచున్న నీ యచేతన పదార్థజాతమంతయు వ్యాప్త మయినదని జెప్పినను అపుడు మూలము నందలి సర్వపదమునను అర్థము కుదరదు. ఆత్మసముదాయ మంతయు పాషాణము మొదలగు నచేతన పదార్థముల నన్నిటిని వ్యాపింపజాలదు. మనుష్యాది దేహము లను మాత్రమె వ్యాపింప సమర్థమగును. అందువలన సర్వపదమునకు మనుష్యాది దేహము లన్నియు అని యర్థ సంకోచమును జేసినచో మూలకారుల యాశయమునకు విరోధము వాటిల్లును. మరియు జాత్యేకత్వమును జెందిన యాత్మలలో ఒక్కొక్క ఆత్మ ఒక్కొక్క దేహమును వ్యాపించి యున్నందున ఆత్మకు వ్యాపకత్వము సిద్ధించునని తలంచుట గూడ సమంజసము గాదు. ఒక్కొక్క దేహమునకు లోపల నున్న ఆత్మ పెట్టెలో నున్న గుడ్డవలె, వ్యాపకమగుట యసంభవము. ఆకాశము వలె లోపల వెలుపల నున్న వస్తువే వ్యాపక మనబడును. ధూమములేని అయోగోళకమునందు వహ్ని యుండుటచే వహ్ని ధూమము కంటె, వ్యాపక మగుచున్నది. అట్లు దేహములేని గగనాదులయందు చేతనమగు నాత్మ లేకుండుటవలన ఆత్మ దేహముకంటె వ్యాపకు డెట్లగును? పైగా జీవుడులేని శయ్యాదులయందు దేహముండుట వలన దేహమే జీవునికంటె వ్యాపకమగును. మరియు యేది లోపలనుండునో అది వ్యాపకమని జెప్పశక్యముగాదు. అట్లు జెప్పినచో యింటిలోపలనుండు ఘటము గూడ వ్యాపకము గావలసివచ్చును. మరియు జీవుడు అణువయినను స్వధర్మమగు జ్ఞానముచే వ్యాపకు డగుచున్నాడనినచో నదియును యుక్తముగాదు. ధర్మభూతమగు జ్ఞానముగూడ నచేతన పదార్థములయందు లేదు. ఇక సిద్ధాంతమున జ్ఞానస్వరూపుడగు జీవునియందు ధర్మభూతమగు జ్ఞానమే లేదు. జ్ఞానమునందు జ్ఞానముండుట యసంభవము. జీవునియందు ధర్మభూతమగు జ్ఞానమున్నచో జీవుడు జ్ఞానియగును గాని జ్ఞానస్వరూపుడు గానేరడు. తార్కిక మతమున జీవుడు ద్రవ్యముగాన ద్రవ్యమునందు గుణములుండుట యుచితముగాన జీవుడు ధర్మభూతమగు జ్ఞానగుణముగలవాడగుట యుపపన్నమగుచున్నది.

రామానుజమతమునందు జీవుడు జ్ఞానాకారుడని యొప్పియున్నందున అట్టి జీవుడు జ్ఞానగుణముగలవా డెట్లగును? ఒకే జ్ఞానము ఒకేయాశ్రయమునందు స్వరూప భూతము, ధర్మభూతము కానేరదుగదా! ఒకవేళ జీవునియందలి ధర్మభూతమగు జ్ఞానము వృత్తిజ్ఞానమని యంగీకరించినచో నపుడు ఆ వృత్తిజ్ఞానము అంతఃకరణము యొక్క ధర్మమునునుగాని ఆత్మధర్మముగాదని తెలిసికొనవలయును. కావున సూక్ష్మమగు నాత్మ వ్యాపకముగానందున ఆత్మతత్వముచే అచేతనపదార్థజాత మంతయు వ్యాపింప బడినదనుట అయుక్తము.

మరియు, అచేతన పదార్థము ఆత్మభిన్నమని జెప్పనలవిగాదు. "ఆత్మాన ఆకాశస్సంభూతః" అను శ్రుతి ఆకాశాది ప్రపంచము, ఆత్మకార్యమని చెప్పు చున్నది. కార్యకారణములకు అభేదము (అనన్యత్వము) లోకసిద్ధము. కావున ఆత్మకార్యమగు అచేతన పదార్థము ఆత్మభిన్నము కానేరదు. ఆత్మకు నిరతిశయ సూక్ష్మత్వముగూడ పొసగదు. నిరతిశయ సూక్ష్మపదార్థము వ్యాపకము గానేరదు. ఆత్మ శరీరములోపల నంతట వ్యాపించియుండనిచో దేహమునంతను వ్యాపించి యుండు చల్లదనము మున్నగువాని వలన కలుగు సుఖదుఃఖాదులు అనుభవ గోచరములు కావు. అట్టి సుఖదుఃఖాదులు ఆత్మవలన అనుభవగోచరములు గాకు న్నను, త్వగాది యింద్రియములచే అనుభవగోచరములగునని యనరాదు. అతి సూక్ష్మమగు ఆత్మకు త్వగాది యింద్రియములతో సంబంధముకూడ సంభవింపదు. "అణోరణీయాన్ మహతో మహీయాన్" అను శ్రుతి ఆత్మకు మహత్పదార్థముల కంటె గూడ మహత్త్వమును ప్రతిపాదించుచున్నది. ఇందు ఆత్మ అణువుకంటె గూడ నణువని చెప్పుటకు మిక్కిలి దెలియశక్యము గాదని భావము. కావున ఆత్మ అణు స్వరూపుడనుట యుక్తముగాదు.

ఆత్మ వ్యాపకుడనియు, సూక్ష్మరూపుడనియు, ఆత్మకంటె భిన్నములగు ప్రాపంచిక పదార్థములన్నియు వ్యాప్యములు స్థూలములనియు అంగీకరించి, స్థూలము లగు నచేతన పదార్థములు సూక్ష్మమగు ఆత్మను నశింపజేయుననుటగూడ యుక్తము గాదు. అణువగు నాత్మపదార్థము వ్యాపకమని సిద్ధించినచో అచేతనపధార్థములకు తద్వ్యాప్యత్వము సిద్ధించును. ఆత్మకు వ్యాపకత్వమే సిద్ధింపదని యింతకుమున్న నిరూపింపబడినది. "తుష్యతు దుర్జనః" అను న్యాయముచే వ్యాపకత్వ మనగా నన్ని పదార్థములలో నుండుట యని యంగీకరించి యాత్మకు వ్యాపకత్వము (అంతట నుండుట) దేహమునకు వ్యాప్యత్వమున్ను, (కొంతప్రదేశమునందుమాత్రమే యుం డుట) అంగీకరించినను స్థూలమగు వ్యాప్యవస్తువు సూక్ష్మమగు తనలోపలి వస్తువును నశింప జేయజాలదుగాన నభీష్టము నెరవేరదు. ఈ యంశమునందు వ్యతిరేక దృష్టాం తములను జూడుడు. స్థూలమగు అజగరము సూక్ష్మమగు మేకను జంపుచున్నది. స్థూలమగు గట్టిపిడికిలి ఆ పిడికిలిలో నున్న చిన్నపురుగులను నశింపజేయుచున్నది. తగులబడుచున్న పెద్దయిల్లు ఆయింటిలోనున్న కొద్దిజంతువులను నశింపజేయుచున్నది.

సూక్ష్మమగు (చిన్నదగు) నల్లి దానికంటె స్థూలమగు మనుష్యుని జంపుట లేదు. అట్లే సూక్ష్మమగు ఉదకము స్థూలమగు అగ్నిని చల్లార్చుటలేదు. కావున స్థౌల్యముగాని, సౌక్ష్మ్యముగాని నాశహేతువని నిర్ణయించుట పొసగదు.

ఆత్మ సూక్ష్మపదార్థమనియు ఈశ్వరుడు సూక్ష్మతర (మిక్కిలిసూక్ష్మ) పదార్థమనియు ననుటగూడ నుచితముగాదు. ఈశ్వరు డాత్మకంటె సూక్ష్మమయి నచో నొకయాత్మయందున్న ఈశ్వరుడు మరియొక ఆత్మయందుండుట సంభవింపదు. ఈశ్వరుడు సర్వభూతాన్తర్యామియని మీరును అంగీకరించుచునేయున్నారు. ఎన్ని దేహములలో నందరాత్మలు అనినట్లు, యెందరాత్మలలో అంతమంది యీశ్వరులు అని జెప్పనలవిగాదు. ఈశ్వరైకత్వమును మీరుగూడ అంగీకరించుటవలన, కావున చేతనా చేతనాత్మకమగు ప్రపంచమంతయు లోపల వెలుపల వ్యాపించియున్న ఈశ్వరుడు సూక్ష్మతమ పదార్థమని స్వప్నమునందుగూడ నూహింప శక్యముగాదు. "మహాన్తం విభుమాత్మానం మత్వాధీరో నశోచతి" ఇత్యాది శ్రుతుల నేకములు ఆత్మ మహత్పదార్థమనియు సర్వవ్యాపకపదార్థమనియును చెప్పుచున్నవి. కాని శ్రుతులయందచ్చటచ్చట ఆత్మసూక్ష్మతను (మిక్కిలిసూక్ష్మ) పదార్థమని చెప్పబడుచున్నది. దాని కర్థము దుర్విజ్ఞేయుడనిగాని (తెలియదగినవాడుకాడనిగాని) సూక్ష్మమని గాదు. ఇయ్యది యింతకుమున్నే చెప్పబడినది.

మరియు జీవుడు ఈశ్వరునికంటె భిన్నుడగుచో నీశ్వరునివలన జీవునియొక్క ఉత్పత్తిస్థితిలయములు కలుగును. "యతోవా ఇమాని భూతాని జాయన్తే" అను ప్రమాణమువలన అభిన్నుడయిన యెడల అయ్యవి సంభవింపవు. కావున ఈశ్వరాభిన్నుడగుటవలననే జీవునకు జన్మనాశములు లేకపోవుట సంభవించుచున్నవి. అంతియ కాని యీశ్వరునికి సంకల్పము లేకుండుట వలనగాదు. జీవుడు ఈశ్వరునికంటె భిన్నుడయినచో "సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్, ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ" అని యద్వితీయమగు బ్రహ్మను ఉపక్రమించి "తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయ" అని యా బ్రహ్మయే అనేకపదార్థములుగా అగుటకు సంకల్పించెనని జెప్పి "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్, తదనుప్రవిశ్య సచ్చత్యచ్చాభవత్" అని జగన్నిర్మాణమును బ్రహ్మను దానియందనుప్రవేశమును శ్రుతిచెప్పుచున్నదిగదా! అందు ఈశ్వరసంకల్పమువలన జీవుడు పుట్టెనందురా? పుట్టలేదని యనెదరా? మొదటి పక్షమవలంబించినచో "జాతస్య హి ధ్రువోర్మృత్యుః" అను గీతావచనమువలన వానికి నాశము స్వతస్సిద్ధము. రెండవపక్షమున ఈశ్వరునికంటె భిన్నుడగు జీవుడెట్లు సిద్ధించును? "ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ" అను శ్రుతినిబట్టిచూడ సృష్టికంటె పూర్వము జీవుడు లేడుగదా? కావున ఈశ్వరాభిన్నుడే జీవుడు; గనుక ఈశ్వరుడు తనను నశింపజేసికొనుటకెట్లు సంకల్పించును? ఈశ్వరున కట్టి సంకల్పమే సంభవింపదని గ్రహింపవలయును. మరియు సృష్టికంటె పూర్వము చిదచిద్విశిష్టమగు బ్రహ్మయే కలదు. శుద్ధబ్రహ్మ లేదు, అనినచో ఈశ్వరునివలె చిత్తుగూడ స్వతస్సిద్ధముగా నిత్యమగుచుండ ఈశ్వర సంకల్పము లేనందున జీవుడు నిత్యుడగుచున్నాడని మీచే నెట్లు చెప్పబడినది.

నిజమును విచారించినచో బ్రహ్మ చిదచిద్విశిష్టుడయినయెడల సవికారుడగును. విశేషణములగు చిదచిత్తులయందలి స్థూలసూక్ష్మవికారములు విశిష్టమగు బ్రహ్మకు నంటక మానవు. చిదచిత్తులు రెండును బ్రహ్మతోటికూడ సిద్ధమయిన ధర్మములు గదా! ఆధర్మముల సంబంధమయిన వికారములు ధర్మియగు బ్రహ్మకు చెందుట సహజము. కావున నిట్లు బ్రహ్మము సవికారముకాగా బ్రహ్మయే అనిత్యమగును. అయ్యది రామానుజమతమునకు గొప్ప అనిష్టము. కావున రామానుజులు చెప్పిన యర్థము అసమంజస మగుచున్నది.

శ్లో. అన్తవన్త ఇమే దేహాః నిత్యస్యోక్తాః శ్శరీరిణః
అనాశినోఽప్రమేయస్య తస్మా ద్యుధ్యస్వ భారత ॥౧౮॥

అ. పూర్వశ్లోకముచే సద్వస్తువగు ఆత్మను నిరూపించి అసద్వస్తువులను నిరూపించుచున్నారు. "అన్తవన్తః" అను శ్లోకముచే అన్తమనగా స్వసత్తానాశము. తనయొక్క యునికి నశించుట అనియర్థము. తనయొక్క యునికి మారిపోవుటయే స్వసత్తానాశమని నిర్ణయము. ఏవస్తువునకు నెల్లపుడు నునికిలేదో ప్రతీతికాలమందు మాత్రమే యునికి యుండునో ఆవస్తువు అసద్వస్తువనబడును. అసద్వస్తువులు ప్రతీతి కాలమునందు గూడ కారణస్వరూపముకంటె వేరురూపముతో నుండనందున ప్రతీతి కాలమునందు గూడ వానియునికికి మార్పుగలదని నింతకుమున్నె జెప్పబడినది. నాశములేనివాడును, నిత్యుడును, అప్రమేయుడును, శరీరధారియు నగు ఆత్మను సంబంధించిన నీదేహములు నాశము గలవని వివేకవంతులచే జెప్పబడినది— అని పదాన్వయము. ప్రపంచ సంబంధములేని ఆత్మకు శరీరముతో ఆధారాధేయ భావరూపమగు కల్పితసంబంధము కలదు గాన "శరీరిణః" అనుచోట సంబంధ సామాన్యమునందలి షష్ఠీవిభక్తి యుపపన్న మగుచున్నది. ఈ గ్రంథముచే నాశముగల దేహములు అసత్పదార్థములని స్పష్టమయినది.

దేహములకు నాశమనగా దేహములయందు గల సద్బుద్ధి నశించుట. అయ్యది ప్రమాణ నిరూపణమువలన కలుగును. దీనిచే దేహములు ప్రాణములు పోయినందున నశించుట సర్వజనులకు సుస్పష్ట మగుచుండ భగవంతుడగు శ్రీ కృష్ణుడు "అన్తవన్త ఇమేదేహాః" (ఈ దేహములు నాశముగలవి) అని నూతముగ నుపదేశించుట వ్యర్థమను ప్రశ్న సమాహితమగుచున్నది. ఓయి! యిట్టి సద్బుద్ధి విచ్ఛేదరూపమగు నాశము ఎచట జూడబడుచున్నది? అనగా మరీచ్యుదకమునందు జూడబడుచున్నది. అదెట్లనిన మరుమరీచికలను (ఎండమావులను) జూచి యొకానొకడు భ్రాంతివలన ఇచట నుదకము కలదని మరీచ్యుదకమునందు సద్బుద్ధిని జెందుచున్నాడు. పిదప నచటకు జేరి ప్రత్యక్షప్రమాణముచే జూచి

యుదకమును గానక నియ్యది యుదకముగాదు, మరీచికలే (ఎండమావులే) గాన నిచట నుదకము లేదని తెలిసికొనుచున్నాడు. ఇచట మరీచ్యుదకమునకు నాశ మనగా మొదట మరీచ్యుదకమునందు కలిగిన సద్బుద్ధి ప్రమాణ నిరూపణము వలన (కంటితో స్వయముగ జూచి పరిశీలించుటవలన) విచ్ఛేదమును జెందుటయే గాని వేరొండు గాదు. మరీచికోదకము కలదనుకొనుటయే ఉదకముండుట. మరీచ్యుదకము లేదనుకొనుటయే ఉదకము లేకుండుట. గాని ఉదకమున కచట వేరుగా సత్త్వాసత్త్వములు లేవు. అట్లే ఈదేహములు గూడ నాశముగలవి. అదెట్లనిన, "దేహాస్సన్తి" దేహములు కలవు- అని దేహములయందు మొదట సద్బుద్ధి కలుగుచున్నది. తరువాత ప్రమాణ నిరూపణము వలన ఈయవి దేహములు గావు, పృథివి మొదలగు భూతములే. వీటియందు భూతపంచకముకంటె భిన్నమగు నంశము కనుపించుటలేదు అనిగాని, ఇవి దేహములుగాదు. మరేమనిన నీయవి బ్రహ్మస్వరూపమే. బ్రహ్మస్వరూపముకంటె భిన్నమగు నంశము వీటియందు గనుపించుటలేదు అనిగాని, బుద్ధిగలుగుచు, మొదట కలిగిన దేహముల యందలి సద్బుద్ధి విచ్ఛిన్నమగుచున్నది. కావున నీ సద్బుద్ధి నాశమే దేహనాశము.

ఓయి! నీటిని త్రాగుట మొదలగు ప్రయోజనము లేని మరీచికోదకము అసద్రూపమగు గాక, గమనాగమనాది క్రియలతో నొప్పుచున్న యీదేహము లెట్లసద్రూపము లగునని శంకింపరాదు. స్వప్నమునందు నిద్రయను మాయచే గల్పింపబడిన దేహ రథాది పదార్థములు పనులను నెరవేర్చుచున్నను, అసత్పదార్థములని యెట్లు అందరిచేతను అంగీకరింప బడుచున్నవో అట్లే ఈ దేహాదులు గూడ కార్యకారులయినను అసత్పదార్థములనియే యంగీకరింపవలయును. స్వాప్నికపదార్థముల వలన ప్రయోజనములేదని శంకింపరాదు. స్వప్నమునందుగూడ రథారోహణము, దేశాన్తరగమనము, సంభాషణము మొదలగు పనులు నెరవేరుచునే యున్నవి. దేహమును ధరించువాడు ఆత్మ. ఆత్మచే ధరింపదగినది దేహము. కావున దేహాత్మల రెంటికిని ధార్యధారకభావ సమ్బన్ధము కలదని మూలమునందలి "శరీరిణః" అను పదమువలన తెలియుచున్నది. "శరీరిణః" శరీరము వీనికి కలదు గాన శరీరీ అను వ్యుత్పత్తిచే శరీరశబ్దముకంటె మతుప్ ప్రత్యయము యొక్క అర్థమునందు "అతఇనిఠనౌ" అను సూత్రమువలన ఇని ప్రత్యయము రాగా, శరీరి అని యయినది. దానికి షష్ఠీవిభక్తిని జేర్చగా "శరీరిణః" అని యయినది. మతుప్ప్రత్యయమే జేర్చినచో "శరీరవాన్" అని ప్రథమాంతమున నుండి షష్ఠ్యన్తమున "శరీరవతః" అని యయ్యెడిది. "శరీరీ" అనగా లోపల ప్రవేశించి శరీరమును ధరించువాడని యర్థము.

లోకమునందు నాశమనునది రెండువిధములు. అందువలన తదభావరూపమగు నిత్యత్వము గూడ రెండువిధము లగుచున్నది. పుట్టిన పదార్థము స్వరూపశూన్య

మయి కనుపింపక పోవుట ఒకవిధమగు నాశము. పదార్థము స్వరూపముతోనున్నను ఉపయోగము లేకుండుట మరియొక విధమగు నాశము. అదెట్లనిన దేహాదులు దహన సంస్కారముచే భస్మమయి కనుపింపక పోగా నశించినవని జెప్పబడుచున్నవి. అట్లే దేహమున్నను వయస్సుచే పరిణామ అపక్షయాది వికారముల జెంది దానివలన కలుగు వ్యాధ్యాదులతో గూడియుండగా దేహము నష్టమయిన దని జెప్ప బడుచున్నది. ఇచట రక్తము క్షీణించినందున కలిగిన శరీరముయొక్క కృశత్వమే నాశ శబ్దమున కర్థము. గనుక నీరెండు విధములయిన నాశములు ఆత్మకు లేవని జెప్పుటకుగాను మూలశ్లోకమునందు "నిత్యస్య, అనాశినః" అని చెప్పబడినది. కావున నిచట పౌనరుక్త్య దోషము లేదు. అట్లు గానిచో (యద్వా) ప్రళయకాలమున నశించు పృథివ్యాది భూతములు గూడ ప్రళయపర్యన్తము నిత్యములు గాన నట్లే ఆత్మగూడ ప్రళయపర్యన్తము మాత్రమే నిత్యుడని యనుకొనెదరేమో యని మూలమున "అనాశినః" అని చెప్పబడినది. అనగా ఘటాదులకు వలె నాత్మకు గూడ ప్రసక్తించు అనిత్యత్వమును వారించుటకు "అనాశినః" (నాశములేనివానికి) అని చెప్పబడిన దని నిర్ణయము.

"అప్రమేయస్య" అనుచోట నప్రమేయస్య అని నఞ్ తత్పురుషసమాసము గాని "నవిద్యతే ప్రమేయం యస్య" అని బహువ్రీహి సమాసము గాదు. తెలిసికొనుటకు శక్యమయినవాడుగాని, యోగ్యమయినవాడుగాని ప్రమేయుడగును. తద్భిన్నుడు అప్రమేయుడు. ఇట్టివాడని ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములచే నిరూపించుటకు శక్యముగానివాడని యర్థము.

ఓయి! "శాస్త్రయోనిత్వాత్" అను వ్యాససూత్రము ఆత్మను దెలిసికొనుటకు శాస్త్రము ప్రమాణమని జెప్పుచున్నది. "సర్వే వేదా యత్పద మామనంతి" అను వేదవాక్యమున్ను "వేదైశ్చ సర్వై రహమేవ వేద్యః" అను భగవద్గీతయు ఆత్మ వేదముచే తెలియదగినవాడని జెప్పుచున్నది.

మరియు సుఖదుఃఖాదులు మనోవేద్యములయినట్లు ఆత్మగూడ మనస్సుచే దెలియదగినవాడని "మనసైవానుద్రష్టవ్యమ్" అను శ్రుతి జెప్పుచున్నది. అట్లే ఆత్మ ప్రపంచముయొక్క ఉత్పత్తిస్థితిలయములకు గారణమగుటచే నాహేతువువలన నాత్మ యనుమానగమ్యుడని దెలియుచున్నది. ఇట్లు శ్రుతి, స్మృతి, సూత్రములు ఆత్మ ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములచే పరిచ్ఛేద్యుడని జెప్పుచుండ "అప్రమేయస్య"అని యాత్మ ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములకు పరిచ్ఛేద్యుడుగాడని జెప్పుటయెట్లు? అని యాక్షేపింపరాదు. ప్రత్యక్షాగమాది వ్యవహారములకు పూర్వమే ఆత్మ స్వతస్సిద్ధముగా నున్నందున ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములచే పరిచ్ఛేద్యుడుగాడు. ఘట పటాది పదార్థములు చక్షురాది ప్రమాణములు ప్రవర్తించిన పిదప "ఘటము కలదు" "పటము కలదు" అను

వ్యవహారమువలన సిద్ధించుచున్నవి. ప్రమాతయగు నాత్మ ఆగమాది ప్రమాణములు ప్రవర్తింపక పూర్వమే సిద్ధించియున్నాడు. ప్రమాతయనగా కర్త. ప్రమాణములన కరణములు (సాధనములు). కత్తి, గొడ్డలి మొదలగు సాధనములయొక్క వ్యాపారములగు భేదనాదులు కర్త్రధీనములయినట్లు ఆగమాది ప్రమాణ వ్యాపారములు గూడ ఆత్మాధీనము లయినందున, ప్రమాణవ్యాపారముల కంటె పూర్వమే ప్రమాతయగు నాత్మ సిద్ధమయి యుండవలయును. అందువలన ఆత్మ ప్రత్యక్షాది ప్రమాణపరిచ్ఛేద్యు డగుట సంభవింపదు. తెలిసికొనువాడు ముందుండిననే వానికి తెలిసికొన కోరిక గలిగి తెలిసికొనుటకు సాధనములగు నింద్రియాదులను వెదకికొనును. ప్రమాత యనగా తెలిసికొనువాడు. ప్రమేయమనగా తెలిసికొనదగిన విషయము. ప్రమిత్స యనగా తెలిసికొనగోరిక. ఈ మూడింటియందును ప్రమాత యనువాడు మొదట సిద్ధమయి యుండిననే మిగతరెండును సిద్ధించును. ప్రమాతయనువాడు రూపమును దెలిసికొనగోరి తత్సాధనమగు చక్షురింద్రియమును ప్రవర్తింపజేయుచున్నాడు. అట్లే శబ్దమును తెలిసికొనగోరి తత్సాధనమగు శ్రోత్రేంద్రియమును వెదకుచున్నాడు. గంధమును తెలిసికొనగోరి తత్సాధనమగు ఘ్రాణేంద్రియమును వెదకుచున్నాడు. కావున ప్రమాతయగు నాత్మ ప్రమాణవ్యాపారము వలన సిద్ధించుట యసంభవము. గాన ప్రమాత ప్రమాణపరిచ్ఛేద్యుడు గానేరడు.

ఓయి! తెలిసికొనగోరువాడు ముందు ఆత్మను తెలిసికొని, పిదప రూపాదులను తెలిసికొనుచున్నా డనుకొని యాత్మగూడ ప్రమేయమే యని యేల యనగూడదు? అని శంకింపరాదు. ఘటాది ప్రమేయములను దెలిసికొనగోరిన పురుషుడు మొదట తాను వికారరహితుడగు నిత్యాత్మస్వరూపుడనని తెలిసికొని పిదప ఘటాది ప్రమేయములను తెలిసికొనుటకు ప్రవర్తించుటలేదు. తానే ఆత్మయగుట వలన తనకు దానే ఎట్లు అప్రసిద్ధుడగును? లోకములో అసిద్ధములగు పదార్థములను తెలిసికొనుట కొరకుగదా ప్రమాణవ్యాపారము కోరబడుచున్నది.

కంటితో జూడక పూర్వమే ప్రమాత యింటిలో ఘటమును దెలిసికొనినచో నింటియందు ఘటమున్నదా, లేదా? యని యేల సందేహించును? సందేహమే లేనపుడు సందేహమును బోగొట్టుకొనుటకు కంటితో ఘటమును జూచుటకెట్లు ప్రవర్తించును? ప్రవర్తించడు. గనుక ప్రమాణవ్యాపారముకంటె పూర్వమే ప్రమాత సిద్ధమయి యుండవలయును. అట్లే ఆత్మవిషయమై యెవరును నేనుంటినా? లేనా? యని సందేహింపరు. అట్టి సందేహమున్నచో తన్నివృత్తికొరకు ఆత్మయందు గూడ ప్రమాణవ్యాపార మావశ్యక మయ్యెడిది. సందేహమే లేనందున ఆత్మయందు ప్రమాణవ్యాపారము అసంభవము గనుక ఆత్మ ప్రమేయముకాజాలదు. మరేమనిన ప్రమా-

తయే వానియందు ప్రమాణవ్యాపారము సంభవించదు. గనుక ఆత్మ ప్రమాణ పరిచ్ఛేద్యుడుగాడు.

ఓయి! ఇట్లయినచో వేదాన్తశాస్త్రము వ్యర్థముగాన అప్రమాణమగును. ఆత్మజ్ఞానముగదా వేదాన్తశాస్త్రమునకు ఫలము. ఆత్మ శాస్త్రప్రమాణము ప్రవర్తించక పూర్వమే స్వయముగ సిద్ధించియున్నందున, ఆత్మజ్ఞానముగూడ ఆగమ ప్రమాణ వ్యాపారమునకు పూర్వమే సిద్ధించును. ఇక వేదాన్తశాస్త్రము జేయునదేమి? గనుక వ్యర్థమగును. అని యాక్షేపము. ఇందుకు సమాధానము వేదాన్తశాస్త్రము అప్రమాణముగాదు. అయ్యది యత్యన్తము ప్రమాణము. అదెట్లనిన ప్రమాణఫలము రెండువిధములు అజ్ఞాతార్థజ్ఞాపకత్వరూపమనియు, అధ్యారోపనివర్తకత్వరూపమనియును, అందు అజ్ఞాతార్థజ్ఞాపకత్వమనగా తెలియని వస్తువును తెలియపరచుట. అధ్యారోపనివర్తకత్వమనగా ఆరోపింపబడిన ధర్మములను నిషేధింపుచు నివర్తింపజేయుట. ఇందు వేదాన్తశాస్త్రమునకు తెలియని వస్తువును తెలియపరచుట (అజ్ఞాతార్థజ్ఞాపకత్వము) అను ప్రయోజనములేకున్నను ఆరోపింపబడిన ధర్మములను నివర్తింపజేయుట (అధ్యారోపనివర్తకత్వము) అను ప్రయోజనము మాత్రము గలదు. అదెట్లనగా లోకములో అజ్ఞానమువలన నాత్మయందు మనుష్యత్వ, స్థూలత్వ, కాణత్వాది ధర్మములారోపింపబడుచున్నట్లు నేను మనుష్యుడను, నేను లావైనవాడను, నేను గ్రుడ్డివాడను, (మనుష్యోఽహం, స్థూలోఽహం, కాణోఽహం) అను ప్రతీతివలన స్పష్టమగుచున్నది. అట్టితరి వేదాన్తశాస్త్రము ఆత్మయందు మనుష్యత్వాదిధర్మములు లేవని నిషేధించుచు అవిద్యారోపితములగు ధర్మములను నివర్తింపజేయుచున్నది గాన సఫలమగుచున్నది. తానే ఆత్మయగుటచే నాత్మపదార్థము అందరికిని దెలిసినదిగాని దెలియనిదిగాదు. అందువలన వేదాన్తశాస్త్రమునకు తెలియని వస్తువును దెలియపరచుట అను ప్రయోజనము మాత్రములేదు. ఆత్మస్వతస్సిద్ధముగా దెలిసినవస్తువనుటలో "యత్సాక్షాదపరోక్షం బ్రహ్మ" "య ఆత్మాసర్వాన్తరః" అను శ్రుతులు ప్రమాణమగుచున్నవి. అపరోక్షాత్ అనగా అపరోక్షం అని యర్థము. ఎవడు సర్వాన్తర్యామియగు నాత్మయో, ఏది స్వయముగ ప్రత్యక్షమయినదియో నదియే బ్రహ్మమని శ్రుత్యర్థము. ఈ శ్రుతిచే ప్రత్యగభిన్నమగు బ్రహ్మము ప్రమాణవ్యాపారము లేకుండగనే ప్రత్యక్షమగుచున్నాడని జెప్పబడుటచే నాత్మ తెలిసిన పదార్థమనియు (జ్ఞాతార్థమనియు) స్వతస్సిద్ధుడనియును భావము.

ఎందువలన ఆత్మ నిత్యుడును, వికారరహితుడును అగుచున్నాడో అందువలన యుద్ధమును మానకుము. ప్రమేయములగు ఘటాదులు వికారముగలవగుటవలన నప్రమేయుడగు ఆత్మ నిర్వికారుడని యర్థము. "యుధ్యస్వ" యుద్ధమునుంచి మానకుము

మని యర్థము, అర్జునుడు చేయబూనుకొనిన యుద్ధమును కృష్ణు డనువదించి జెప్పుటయే గాని యిచట క్రొత్తగా యుద్ధమును చేయుమని విధించుట లేదు. సంసారకారణములగు శోకమోహములను నివర్తింప జేయుటయే గీతాశాస్త్రమునకు ప్రయోజనముగాని యొకానొక దానియందు ప్రవృత్తిని కలుగజేయుట గీతాశాస్త్రముయొక్క తాత్పర్యము గాదు. కావున మూలమునందలి "యుధ్యస్వ" అనునది అనువాదమాత్రము గాని విధి గా చేరదు.

రామానుజమతము : ఈ శ్లోకమునకు రామానుజులు యిట్లు అర్థమును జెప్పిరి "దిహ = ఉపచయే" అనుధాతువువలన వృద్ధిని జెందునట్టి యాదేహములు నాశస్వభావము కలవి. ఉపచయరూపములగు ఘటాదులు నాశముగలవిగా లోకమున చూడబడుచున్నవి. నిత్యుడును శరీరధారియు నగు నాత్మకు కర్మఫలమును అనుభవింపగలందులకు భూతసముదాయరూపములగు దేహములు "పుణ్యః పుణ్యేన కర్మణో భవతి పాపః పాపేన" అను శాస్త్రముచే జెప్పబడినవి. ఈయవి కర్మావసానమునందు నశించుస్వభావము గలవి అని. ఇయ్యది యుక్తముగాదు, ఏలయన "దిహ = ఉపచయే" అనుధాతువువలన దేహములకు కలుగు ఉపచయరూపత్వము దేహములయొక్క వృద్ధికి కారణముగాని నాశమునకు గారణము కాదు. ఉపచయమనగా వృద్ధి, అయ్యది ఘటాదులయందు గనుపింపదు కుమ్మరి యెంతపరిమాణము గల ఘటమును నిర్మించెనో నంతపరిమాణము గలఘటమే మనగృహములయందు గనుపడుచున్నది గాని యంతకంటె వృద్ధినొందుట లేదు.

ఈ దోషమును బోగొట్టుకొనుటకే వేదాన్తదేశికులు "ఉపచయరూపాః" అను రామానుజ భాష్యము నందలి పదమునకు (సావయవాః) అవయవములతో గూడినవి అని యర్థమును జెప్పిరనినచో నదియును పొసగదు. దేహశబ్దమువలన అవయవములు గలదను అర్థము లభింపదు. లోకములో అవయవములు గలదానికే వృద్ధి గన్పట్టుచున్నదనియు, నిరవయవమగు పదార్థమునకు వృద్ధి గన్పట్టుట లేదనియు, నందువలన, దేహములు నిరవయవములన్నచో వానికి వృద్ధియే సంభవింపదు. గావున దేహశబ్దమువలన సావయవములను నర్థము లభించునన్నచో నదియును యుక్తము గాదు. ఘటపటాదులు సావయవము లయినను వృద్ధినిఁ జెందనందున అవయవము లుండిననే వృద్ధియుండు నను నియమము గనుపించుట లేదు. అందువలన దేహశబ్దము వలన సావయవములను అర్థము లభింపదు. మరియు రామానుజమతమున నిరవయవమగు మహాకాశమునకు గూడ మఠముయొక్క వైశాల్యముచే వృద్ధి గలుగుచున్నందున నిరవయవ పదార్థమునకు వృద్ధిలేదని నియమింపశక్యముగాదు.

అదియును గాక దేహమునకు ఉపచయముగూడ నిరూపింపశక్యము గాదు. ఎన్నియవయవములచే దేహమారంభింపబడినదో అంతకంటె పెచ్చు అవయవములు దేహమునం దొకానొకప్పుడును గనుపించుటలేదు. అట్లు గనుపించినచో దేహము వృద్ధిజెందిన దని యనవచ్చు. ఇక దేహము బాల్యమునందు కంటె యౌవనమునందు వృద్ధిగా కనుపించుటవలన యౌవనదశయందు మరికొన్ని యవయవములు సంక్రమించినవని కల్పించెద మనినచో నట్టి కల్పన యప్రమాణమగును. (ప్రామాణికము గానేరదు.) మనకు యౌవనమునందు గనుపించు దేహాభివృద్ధి మాయామయమయి నదియే గాని వాస్తవికముగాదు.

మరియు లోకములో ఘటపటాదులెట్లు నాశము గలవిగా కనుపడుచున్నవో, అట్లే దేహములు గూడ నాశముకలవిగా గనుపడుచున్నందున దేహముల యందు సిద్ధమయిన నాశమును సావయవత్వాదిహేతువులచే రామానుజులు సాధింపనెంచుట సిద్ధసాధనము కావున వ్యర్థమగును.

మరియు శరీరియగు నాత్మకు దేహములు కర్మఫలానుభవముకొరకని శాస్త్రముచేఁ జెప్పబడినవనుట గూడ నుచితము గాదు. కర్మఫలానుభవముకొరకు అను పదము మూలశ్లోకమునందు లేనందున-

మరియు ప్రమాణములన్నిటిలో ప్రత్యక్షప్రమాణము బలవత్తర మయినది. దేహములుగాని దేహములయందలి వినాశ స్వభావముగాని ప్రబల ప్రమాణమగు ప్రత్యక్షముచే సిద్ధమగుచుండ నీవిషయము శాస్త్రముచేఁ జెప్పబడిన దని రామానుజులు వ్రాసికొనుట వ్యర్థముగాన నసమంజసము.

శ్లో. య ఏనం వేత్తి హంతారం యశ్చైనం మన్యతే హతమ్
ఉభౌ తౌ నవిజానీతః నాయం హన్తి నహన్యతే ॥౧౯॥

ఆత్మ నిర్వికారుడు, నిత్యుడు అను నర్థమునందు ప్రమాణములగు.

"హన్తాచే న్మన్యతే హన్తుం హతశ్చే న్మన్యతే హతం"

"నజాయతే మ్రియతేవా విపశ్చిన్నాయం కుతశ్చి న్నబభూవ కశ్చిత్" అను ఋఙ్మన్త్రములయొక్క అర్థమును భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు అర్జునున కుపదేశించుచున్నాడు. అందు "య ఏనం వేత్తి"అను శ్లోకముచే ప్రథమమంత్రార్థము వివరింపబడుచున్నది. ఎవడు ఈ యాత్మను జంపువానినిగా దెలిసికొనుచున్నాడో యెవడీయాత్మను చంపబడువానినిగా తెలిసికొనుచున్నాడో వారిద్దఱు తెలియని వారలే. ఆత్మ యొకరిని జంపదు, మరియొకరిచే దాను చంపబడదు. అని శ్లోకమున కన్వయము. ఇవిమ్మాత్మ్యయ విషయమగు దేహమునకు చావు (నాశము) కలుగగా

దేహాత్మలకు భేదము తెలియకుండుటచే అహమ్ప్రత్యయ విషయమగు నాత్మను గురించి ఆత్మ చంపువాడనియు, ఆత్మ చంపబడువాడనియును యెవరు దెలిసికొనుచున్నారో వారిద్దరు యేమియు తెలియనివార లని యర్థము. ఆత్మ హననక్రియకు కర్తగాని, కర్మగాని కాదు. (ఆత్మ చంపుటకు కర్తగాని, కర్మగాని కాదు) తానొకరిని చంపుట, మరియొకరిచే దాను చంపబడుట అను వికారములు నిర్వికారుడగు నాత్మయం దుండ నేరవు. చేత గత్తి బూనిన బలముగల దేహామే దుర్బలమగు మరియొక దేహమును జంపుచున్నది. దుర్బలమగు నాదేహమె బలముగల మరియొక దేహముచే జంపబడుచున్నది. కావున చంపుట చంపబడుట యనునవి దేహ ధర్మములుగాని, యాత్మధర్మములు గావు. అజ్ఞానులు దేహధర్మములను ఆత్మయం దారోపించి వ్యవహరించుచున్నారు. అదెట్లనగా వ్యాధిగ్రస్తుడగు పురుషుడు తన శరీరముయొక్క ధర్మమగు కృశత్వమును (చిక్కిపోవుటను) ఆత్మయం దారోపించుకొని (అహం కృశః) నేను చిక్కిపోతి నని వ్యవహరించుచున్నాడు. అటువలెనే యని భావము.

రామానుజ మతము:—ఇచట రామానుజు లిట్లనిరి. నిత్యుడు నిర్వికారుడు నగు నాత్మను గురించి హననహేతువగు (చంపుటకు కారణమగు) మరియొకనిని యెవడు తెలిసికొనుచున్నాడో, యెవడు యేదియో యొక కారణముచే నీ యాత్మను హతుడయినవానినిగా దెలిసికొనుచున్నాడో వారిరువురు దెలియని వారలు అని.

ఇయ్యది అసమంజసము. మూలశ్లోకమునందు "ప్రతి, కమ్, అపి" అను మూడు పదములు లేవు. రామానుజులు జెప్పిన యర్థమునందు యీ మూడుపదములును అధ్యాహారము జేసికొనవలయును. ఇది యొక దోషము. "ఏనం హన్తారం" అని స్వరసముగా గనబడుచున్న సామానాధికరణ్యమునకు "ఏన మ్ప్రతిహన్తారం" అని జెప్పినచో భంగము గలుగును. ఇది యొక దోషము. మరియు రామానుజులు "హన్తారం" అనగా "హననహేతుం" (చంపుటకు కారణము) అని జెప్పిరి. ఇయ్యది యత్యన్తాసంగతము. హనధాతువుకంటె కర్త్రర్థమునందు విధింపబడిన తృప్రత్యయము వలన హననహేతు వను అర్థము లభింపదు. హననహేతువను పదమునకు హనన కర్త యని యర్థమును జెప్పినచో నయ్యది వక్రమార్గమగును. అట్లే "కేనాపి హేతునా హతం" యేదియో యొక కారణముచేహతుడు అని జెప్పుట గూడ నుచితముగాదు. హనధాతువుకంటె కర్మార్థమునందు విధింపబడిన క్తప్రత్యయమునకు కర్త్రాకాంక్షయే గలుగుచుండగా తన్నివృత్తికొరకు "కేనాపి కర్త్రా" (ఒకానొక కర్తచే) ననియే జెప్పవలయును గాని "కేనాపి హేతునా" (ఏదియో యొకకారణముచే) అని జెప్పుట సమంజసము గాదు. కారణరూపార్థమును, ఫలరూ

పార్థమును జెప్పునటువంటి హేతు శబ్దమునకు కర్త్రర్థమును జెప్పుట అప్రమాణమగును.

మరియును అట్లే రామానుజులు మూలశ్లోకము యొక్క తురీయ పాదము నందలి "నాయంహన్తి" అను వాక్యమునకు- "అయ మాత్మా హననహేతుర్నభవతి" ఈ యాత్మ చంపుటకు కారణముగాదు అని యర్థమును జెప్పిరి. ఇదియును అసంగతమే యగుచున్నది. తిఙన్తమగు "హన్తి" యను పదము హననక్రియాకర్తనుఁ జెప్పునుగాని హననహేతువును జెప్పదు. హననకర్త యనగా హననక్రియాశ్రయు డని యర్థము. ఆఖ్యాతము ఆశ్రయత్వ మర్థమని సిద్ధాన్తము. "రామో బాణేన రావణం జఘాన భార్యాపహారిత్వాత్" (రాముడు భార్య నపహరించినందువలన రావణుని బాణముతోఁ జంపెను) అను వాక్యము కలదు. హనన మనునది (చంపుట యనునది) క్రియ, రాముడు కర్త, బాణము కరణము (సాధనము), భార్యాపహరణము హేతువు. రావణుడు కర్మ యనునది లోకప్రసిద్ధము. ఇట్టి వాక్యములయందు కర్త వేరు, హేతువు (కారణము) వేరనునది సుస్పష్టము. గనుక "హన్తి" యను పదమునకు హనన కర్తయనియే జెప్పవలయును గాని, హనన హేతువని జెప్పుట యుచితము గాదు. అందువలన "నాయం హన్తి" యను వాక్యము కర్త్రర్థమునందు విధింపబడిన తిప్ప్రత్యయము వలన ఆత్మకు హననకర్తృత్వమునే నిషేధించును గాని హననహేతుత్వమును నిషేధింపదు. ఇట్టితరి "నాయం హన్తి" అను వాక్యముచే రామానుజులు ఆత్మకు హననహేతుత్వమును ఎట్లు నిషేధించిరో తెలియకున్నది.

మరియు రామానుజ భాష్యమునకు వ్యాఖ్యానమును రచించుటలో వేదాన్తదేశికులు ఇచ్చోట "అత్ర ప్రత్యయస్య హేతుమాత్ర వివక్షా" తిప్ప్రత్యయము హేతుత్వార్థమును జెప్పదలంపుతో ప్రయోగింపబడినది. అని వ్రాసిరి. అదియును అయుక్తము. ఏల యన వ్యాసున కట్టి వివక్ష గల దని కల్పించుటలో ప్రమాణము లేనందు వలనను, తిప్ప్రత్యయమునకు ప్రసిద్ధమగు కర్త్రర్థమును విడచి, అప్రసిద్ధార్థమును కల్పించుటలో ప్రమాణము లేకుండుట వలనను, లోకమునం దేమూఢుడును తాను హనన హేతువని తలచడు. తాను హననక్రియకు (అనగా చంపుటకు) కర్త యనియే తలచును. గనుకనే, 'నేను శత్రువును జంపితిని' అని లోక వ్యవహారము. హననహేతువులు మాత్రము ధనరాజ్యాదులు. ధనకాంక్షచేతనో, రాజ్యకాంక్షచేతనో లోకమునం దొకరి నొకరు జంపుకొనుట ప్రసిద్ధము. గనుక ఆత్మ హననహేతువు గాడని యుపదేశించుటగూడ వ్యర్థము.

ఓయి! "ఆత్మార్థం రిపూన్ హన్తి" అని లోకములో ప్రయోగము కలదు. అచట రిపుహననమునకు, అనగా శత్రునాశమునకు ఆత్మ కారణమని తెలియుచున్నది. గనుక ఆత్మ హననహేతువు గావచ్చునన్నచో నది యుక్తముగాదు. అచట ఆత్మార్థ మనగా తనయొక్క సుఖాదిప్రాప్తికొరకని యర్థము. అట్లు గానిచో హనన క్రియాశ్రయ మగు ఆత్మయందు హననహేతుత్వమే సంభవింపదు. ఒకవేళ "ఆత్మార్థే పృథివీం త్యజేత్" (తనకొరకు పృథివినయినను విడువవలయును) అను ప్రయోగములవలన ఫలత్వరూపమగు హేతుత్వము (కారణత్వము) ఆత్మకు నతికష్టముచే లభించినను, కారణత్వరూపమగు హేతుత్వము మాత్రము ఆత్మకు యెచ్చటను సంభవింపదు. మీరు (రామానుజులు) "నాయం హన్తి" అను వాక్యముచే కారణత్వరూపమగు హేతుత్వమునే నిషేధించుచున్నారు. నిషేధ మెప్పుడును ప్రసక్తిపూర్వకము. కర్తృత్వాశ్రయ మగు నాత్మయందు హేతుత్వ మెన్నటికి ప్రసక్తించదు గాన నిషేధము వ్యర్థమగును. "ఆత్మనా పుత్ర ముత్పాదయతి" (తనచే కుమారుని పుట్టించుచున్నాడు) ఇత్యాది ప్రయోగముల యందు పుత్రోత్పాదన హేతుత్వము ఆత్మకు గనుపడుచున్నందున ఆత్మకు కారణత్వరూపమగు హేతుత్వము సంభవింపవచ్చునని యనరాదు. అచట ఆత్మశబ్దమునకు దేహము అర్థము గాని యాత్మగాదు. తృతీయావిభక్తికి కరణత్వ మర్థము గాని, హేతుత్వము అర్థము గాదు. గనుక కర్తయగు ఆత్మకు హేతుత్వము యెంత మాత్రము పొసగ నేరదు.

మరియు "హన్తా చే న్మన్యతే హన్తుం హతశ్చే న్మన్యతే హతమ్" అను కఠవల్లీవాక్యము యీ శ్లోకముతో నన్వయించిన దని రామానుజులుగూడ నంగీకరించిరి. ఆ యుపనిషద్వాక్యమునందలి "హన్తా" అను పదమునకు హనన కర్తయని యర్థమా? లేక హనన హేతువని యర్థమా? (హనన కర్త యనగా చంపువాడని యర్థము. హనన హేతువనగా చంపుటకు గారణ మని యర్థము.) అందు రెండవ పక్షము పొసగదు. ఏల యన, లోకములో చంపువానికి చంపుద మను బుద్ధి యుదయించును గాని చంపుటకు కారణమగు దానికి చంపుదమను బుద్ధి పుట్ట ప్రసక్తియే యుండదు. (అనగా హననకర్తకు హననబుద్ధి యుదయించును. గాని హనన హేతువునకు హననబుద్ధి పుట్ట ప్రసంగమే లేదు.) ఉపనిషత్తునందు "హంతుం మన్యతే" అని హననబుద్ధి పుట్టునట్లు చెప్పబడినది. ఆ హననబుద్ధి నేను వీనిని జంపుదునని హననకర్తకు బుట్టుట యుచితముగాని, హననహేతువునకు బుట్టుట ఉచితముగాదు. గనుక మొదటి పక్షమే యాశ్రయింపవలయును. అనగా శ్రుతిగతమగు "హన్తా" అను పదమునకు హనన కర్త యనియే యర్థమును జెప్పవలయును. గనుక మూలభూతమగు శ్రుతి యందలి హన్తృశబ్దమున కేది యర్థమో ఆ యర్థమే గీతాశ్లోకము

నందలి హన్తృశబ్దమునకు గూడ జెప్పవలయును గాని వేరు అర్థమును జెప్ప వీలు లేదు. ఆ శ్రుత్యర్థమే యీ గీతాశ్లోకమునందు కూర్చ బడుటవలన గనుక హన్త యను పదమునకు హనన హేతువని యర్థమును జెప్పుట శ్రుతివిరుద్ధ మగుచున్నది.

మరియు, రామానుజులు "హన్తి" యను పదమునకు జెప్పిన హననహేతు వను అర్థము పాణిన్యనుశాసనమునకు విరుద్ధమగుచున్నది. "లః కర్మణిచ భావేచా కర్మకేభ్యః" అని పాణిన్యనుశాసనము. సకర్మకధాతువులకంటె కర్మార్థమునందు, కర్త్రర్థమునందును, అకర్మకధాతువులకంటె కర్మార్థమునందు, భావార్థమునందును లకార ప్రత్యయములు వచ్చునని దీని యర్థము. గనుక లాదేశములగు తిబాది ప్రత్యయములు, కర్త్రర్థమును, కర్మార్థమును, భావార్థమును బోధించుటయందు విధింప బడినవిగాని హేత్వర్థమునందు విధింపబడుటలేదు. గనుక "హన్తి" యను పదము నందు తిప్ప్రత్యయము వలన హననహేతు వను అర్థము లభించుచున్న దనుట యసంగతము. అట్లే 'తృన్, తృచ్' ప్రత్యయములు కర్త్రర్థమునందు విధింపబడినవి గాని హేత్వర్థమునందు విధింపబడలేదు. అందువలన "హన్తారం" అను పదమునకు తృచ్ ప్రత్యయమువలన హననహేతువని యర్థమును జెప్పుటగూడ పొసగదు. మరియు వ్యుత్పత్తివాదమునందు ఆఖ్యాతకు ఆశ్రయత్వము అర్థమని నిర్ణయింపబడినది గాని హేతుత్వము అర్థమని జెప్పలేదు. గనుక ఆత్మ హననహేతువని యర్థమును జెప్పుట వ్యుత్పత్తివాద సిద్ధాన్తమునకు విరుద్ధమగును. గాక ప్రస్తుత సందర్భమున ఆత్మ హననకర్త గాడని కృష్ణుడు ఉపదేశించుట యుచితముగాని హననహేతువు గాడని యుపదేశించుట యుచితముగాదు, ప్రత్యుతవ్యర్థము. కావున నీ పై హేతువులచే నిచట రామానుజ భాష్య మత్యంతాసమంజసము. దాని తోక నంటి నడచిన వేదాన్త దేశికుల తాత్పర్య చన్ద్రికావ్యాఖ్యానము నట్లే. ౧౯

శ్లో. న జాయతే మ్రియతే వా కదాచి న్నాయం భూత్వా భవితా వా న భూయః ।
అజో నిత్య శ్శాశ్వతోఽయం పురాణో న హన్యతే హన్యమానే శరీరే॥ ౨౦॥

అ. ఆత్మ యెవ్విధముగా నిర్వికారుడు? అను శంక కలుగగా అందుకు సమాధానముగ ద్వితీయ మన్త్రమును ఉపన్యసించుచున్నారు. "నజాయతే మ్రియతే వా" అను శ్లోకముచే—

(జాయతే, అస్తి, వర్ధతే, విపరిణమతే, అపక్షీయతే, నశ్యతి) పుట్టుట, ఉండుట, వృద్ధినొందుట, విపరిణామమును జెందుట, కృశించుట, నశించుట అను నారును భావపదార్థములయొక్క వికారములు. దృష్టాంతము :— దేహము పుట్టు చున్నది. పుట్టినతరువాత అస్తితి కలదని సత్తను పొందుచున్నది. పిదప వృద్ధి

నొందుచున్నది. తరువాత నొడలు ముడుతలు పడుట, వెంట్రుకలు నెరయుట, అను పరిణామ దశను బొందుచున్నది. తరువాత కృశించుచున్నది. తదుపరి కనుపింపకుండ బోవుచున్నది (నశించుచున్నది). ఈ వికారములు ఆరున్ను ఆత్మయందు లేవు. గాన ఆత్మ వికారరహితుడని ఫలితార్థము.

“న జాయతే” అను పదమువలన జన్మలక్షణమగు మొదటి వికారము ఆత్మకు లేదని నిషేధింపబడినది. “న మ్రియతే” అను పదముచే నాశ మను ఆరవ వికారము ఆత్మ యందు లేదని నిషేధింపబడినది ఈ యాత్మ కొంతకాలముండి తరువాత కొంతకాలమునకు తిరిగి ఉండకపోవువాడు గానందున ఆత్మయందు నాశవికారము లేదని యర్థము. పుట్టి కొంతకాలమునకు నాశమును జెందువాడు గాడని భావము. లోకములో దేహాది పదార్థములు పుట్టి కొంతకాలమునకు నాశమును జెందుచున్నవి. అందువలన అయ్యవి మరణించుచున్నవని లోకులచే జెప్పబడుచున్నవి. శశశృఙ్గము (కుందేటి కొమ్ము), ఆకాశ పుష్పము మొదలగునవి మొదట పుట్టి తరువాత కొంతకాలమునకు కనుపింపకుండ బోవునవి (నాశమును జెందునవి) గావు. గాన వాటికి నశించినవను వ్యవహారము లేదు. (గగనకుసుమాదులు చనిపోయినవి అను వాడుక లోకములో లేదని భావము).

ఓయి! “న జాయతే మ్రియతేవా కదాచిత్” అను మొదటి పాదమునందు వినబడుచున్న ఒకే నఞ్‌ను...జాయతే, మ్రియతే అను రెండు క్రియలతో ప్రత్యేకముగా అన్వయించినచో వివక్షితార్థము సిద్ధించుచున్నది. “నాయం భూత్వా భవితా భూయః” అను వాక్యమంత్రముచే ద్వితీయపాదమున యొక్క వివక్షితార్థము లభించుచున్నది. ఇట్లుండ రెండవపాదమునందు “వా, న” అను రెండు శబ్దములు వ్యర్థములు గదా యని యాక్షేపము. ఇందుకు సమాధానము రెండవ పాదమునందలి “వా, న” అను శబ్దద్వయముచే “అయమ్ న భూత్వా భూయః భవితా చ న” ఈ యాత్మ ముందు ఉండక, తిరిగి కొంతకాలమునకు ఉండగలవాడు కాడు అని మరియొక అన్వయము లభించును. ఈ శబ్దద్వయము లేనిచో నీ రెండవ అన్వయము లభింపదు. గనుక ద్వితీయపాదమునకు రెండువిధముల అన్వయము. “అయమాత్మా భూత్వా భూయః అభవితా న” అనియు, “అయమాత్మా అభూత్వా భూయః భవితా చ న” అనియును. ఈ యాత్మ ఉండి తిరిగి కొంతకాలమునకుండనివాడు గాడు అని మొదటి యన్వయమునకు అర్థము. ఈ యాత్మ ముందు ఉండక కొంతకాలమునకు ఉండగలవాడు గాడు అని రెండవ యన్వయమునకు అర్థము. ఈ రెండువిధములగు అన్వయములకు దేహాదులే వ్యతిరేక దృష్టాన్తములు. అందు మొదటి యన్వయమునకు దృష్టాన్తము యింతకు మున్ను వివరింపబడినది. రెండవ యన్వయమునకు దృష్టాన్తము చూపబడుచున్నది. ఘటాది పదార్థములు

ముందు ఉండక తిరిగి కొంతకాలమునకు ఉనికిని పొందుచున్నవి. గనుక ఘటాదులకు ప్రాగభావము గలదు. అందువలన ఘటాదులు పుట్టుచున్న వని చెప్పబడుచున్నవి. ఆత్మకు ప్రాగభావము లేదు. కావున ఆత్మ పుట్టుట లేదు. పుట్టనందున ఆత్మ అజు డనబడుచున్నాడు. మరణము లేనందున ఆత్మ నిత్యు డనబడుచున్నాడు.

ఇట్లు ఆద్యన్తములగు జన్మ నాశ వికారములు రెండు నిషేధింపబడినందున మధ్యస్థములగు నాల్గు వికారములుగూడ నిషేధింపబడినట్లే. అయినను వాటినిగూడ శబ్దతః నిషేధింపవలె నను తాత్పర్యముతో జెప్పుచున్నాడు. శాశ్వతో౽యం పురాణః" అని "యద్వా" షడ్భావ వికారములకంటె భిన్నములగు యౌవనాది వికారములు గూడ ఆత్మకు లేవని నిషేధించుచున్నారు. "శాశ్వతో౽యం పురాణః" అని.

మధ్యనుండు నాలుగు వికారములలో శాశ్వత పదముచే, నే వికారము నిషేధింపబడు చున్నదనగా, చెప్పుచున్నారు "శాశ్వతః" అని. శశ్వత్ భవః శాశ్వతః అను వ్యుత్పత్తిచే నెల్లపుడు ఒకే రూపముతో నుండువాడు శాశ్వతుడు. ఆత్మ శాశ్వతుడుగాన (యెల్లపుడు నేకరూపముతో నుండువాడు గాన) అపక్షయ వికారము లేదు. లోకములో అపక్షయము రెండువిధములు. స్వరూప ప్రయుక్తము, గుణ ప్రయుక్తము అని. అందు శరీరమునకు ముసలితనమువలన గలుగు నపక్షయము స్వరూప ప్రయుక్తము. అనేక రంగులుగల వస్త్రమునకు సంభవించు నపక్షయము నీల పీతాది గుణక్షయము వలన కలుగును గాన గుణప్రయుక్తము. ఆ రెండు విధములగు నపక్షయమున్ను ఆత్మయందు లేదు. ఆత్మ నిరవయవు డగుటవలన స్వరూప ప్రయుక్తమగు, నపక్షయము లేదు. నిర్గుణుడగుటవలన గుణక్షయమువలన కలుగు అపక్షయము లేదు. అపక్షయముకంటె విపరీతమగు వృద్ధి రూపమయిన వికారము నిషేధింప బడుచున్నది. "పురాణః" అను పదమువలన మొదటనున్న అవయవములకంటె క్రొత్త యవయవములు చేరినందున ఎవడు ఉపచితుడగుచున్నాడో వాడు వృద్ధి నొందుచున్నాడనియు క్రొత్తవాడనియు, లోకులచే జెప్పబడుచున్నాడు. ఇట్టివాడు వృద్ధినొందుచున్నాడని చెప్పబడును గాని క్రొత్తవాడని చెప్పబడకని యేందు రేమో? అట్లుగాదు. దేవదత్తుడు చిన్నతనమున జూచిన యజ్ఞదత్తుని యౌవన దశయందు మరల జూచి యెవడు వీడు? క్రొత్తగా నున్నాడే? అని యనుకొనుట లోకప్రసిద్ధము. గనుక ఈ ఆత్మ "పురాపి+నవ ఏవ" - పూర్వముగూడ క్రొత్త వాడే. పూర్వము కంటె యిప్పుడు ఆత్మకు నూతనత్వము లేనందున, ఆత్మకు వృద్ధి వికారము లేదని భావము. ఇందుకుగూడ నిరవయవత్వమే హేతువు. అవయవములు లేని యాత్మకు, మరికొన్ని యవయవములు చేరినందున గలుగు వృద్ధి యసంభవ మని భావము.

ఇట్లు మూడు పాదములను వివరించి నాల్గవ పాదము వ్యాఖ్యానము జేయ బడుచున్నది. "నహన్యతే" అని ఇచట "హన్యతే" అను పదమునకు "మ్రియతే" (మరణించుచున్నాడు) అని యర్థమును జెప్పినచో, మొదటి పాదమునందలి "మ్రియతే" అను పదముతో పునరుక్తమగును. తద్దోష పరిహారము కొఱకు నిచట హనధాతువు విపరిణామార్థమని గ్రహింపవలయును. ధాతువుల కనేకార్థము లుండు టచే నయ్యది యుక్తము. కావున "న హన్యతే" అనగా "న విపరిణమ్యతే" అని యర్థము. అనగా "న విపరిణమతే" అని నిశ్చయార్థము. (చావడు అనగా విపరిణామమును జెందడని భావము.) "న హన్యతే" అనుచోట గాని "న విపరిణమ్యతే" అను చోటగాని యక్ప్రత్యయము కర్త్రర్థకము గాని కర్మార్థకము గాదు. కర్మార్థము యిచట నిష్ఫలము, ప్రకృతాసంగతమును. అందువలన కర్త్రర్థమునందే యక్ప్రత్యయము ఆర్షప్రయోగ మగుటవలన సాధువగుచున్నది.

ఓయి! "న జాయతే" "న మ్రియతే" "శాశ్వతః" "పురాణః" "న హన్యతే" అను పదములవలన జన్మము, నాశము, అపక్షయము, వృద్ధి, విపరిణామము లను అయిదు వికారములే నిషేధింప బడినవి. గాని "అస్తిత్వ" మను ఆరవ వికారము నిషేధింపబడలేదు గదా. షడ్భావ వికారములు ఆత్మకు లేవని యీ శ్లోకము నిషేధించుచున్న దని జెప్పు టెట్లు?" అని యాక్షేపము.

సమాధానము : "అయమాత్మా భూత్వా అభవితా న" అను వాక్యముచే గాని, "అభూత్వా భవితాన" అను వాక్యముచే గాని అస్తిత్వ వికారము నిషేధింపబడుచున్నది. భవన మనగా సత్త - అనగా అస్తిత్వము. గనుక షడ్భావవికారము లని లోకములో ప్రసిద్ధి జెందిన వస్తువికారము లెవ్వియు ఆత్మకు లేవు. గాన ఆత్మ అవిక్రియు డని యర్థము. ౨౦

శ్లో. వేదాఽవినాశినం నిత్యం య ఏన మజ మవ్యయమ్ ।
కథం స పురుషః పార్థ కం ఘాతయతి హన్తి కమ్ ॥ ౨౧

అ. "య ఏనం వేత్తి హన్తారమ్" అను శ్లోకముచే ఆత్మ నిర్వికారు డని ప్రతిజ్ఞ జేసి, "న జాయతే మ్రియతేవా" అను శ్లోకముచే నాత్మ నిర్వికారు డగుటకు జన్మాది షడ్భావ వికారములు లేకుండుట కారణమని వివరించి ప్రకృత విషయమును ముగింపుచున్నారు. "వేదాఽవినాశినమ్" అను శ్లోకముచే-

ఇందు అవినాశు డనగా నాశ మను వికారము లేనివాడని యర్థము. నిత్యు డన విపరిణామ వికారము లేనివాడని యర్థము. గనుక అవినాశి నిత్య పదములకు పౌనరుక్త్యము లేదు. అజు డన జన్మవికారము లేనివాడు. అవ్యయు డన నపక్షయ

వికార రహితుడు. కావున నీ శ్లోకమున "అవినాశి, నిత్య, అజ, అవ్యయ, శబ్దములచే నాశ, విపరిణామ, జన్మ, పక్షయము లను నాలుగు వికారములు నిషేధింపబడుచున్నవి. దీనిచే జన్మపూర్వకమగు అస్తిత్వ వికారము, నాశమే ఫలముగా గల వృద్ధివికారమున్ను నిషేధింపబడి నట్లగుచున్నది. కావున నిట్లాత్మ షడ్భావ వికారములు లేనివాడని దెలిసికొనిన పురుషుడు యెవనిని జంపును? యెవనిని జంప ప్రేరేపింపును? ఎవనినిఁ జంపడు ఎవనిని జంప ప్రేరేపింపడు. "హన్తి" యనుచోట హనధాతువునకు హననక్రియ యర్థము. దానిపైనుండు తిప్ప్రత్యయమునకు కర్తృత్వ మర్థము. కావున "హన్తి" యనగా హననకర్త (చంపువాడు) యని యర్థము. "ఘాతయతి" హనధాతువుకంటె ప్రేరణార్థమునందు ణిచ్ప్రత్యయము చంపువానిని ప్రేరేపింపువాడు అని యర్థము. "కం హన్తి" "కం ఘాతయతి" అను రెండువాక్యముల యందును కిం శబ్దము ఆక్షేపార్థకము. అందువలన నెవ్వనిఁ జంపడు. యెవనినిఁ జంప ప్రేరేపింపడు అని యర్థము లభించును. ఈ రెండు వాక్యములయందును కిం శబ్దము ప్రశ్నార్థకము గాని హేత్వర్థకము గాని; యేల గాకూడదు? ఆక్షేపార్థక మని యేలఁ జెప్పవలెను- అని యనరాదు. ఆత్మజ్ఞాని యే ప్రాణినిఁ జంపుట సంభవింపదు - గాన ప్రశ్నార్థకము గాదు. ఏ హేతువుచే జంపుచున్నాడు "కేన హేతునా హన్తి" అని హేత్వర్థము నాశ్రయించినను హేతువును గురించి ప్రశ్నించినట్లయినందున ప్రశ్నార్థకముతో సమానమగును గాన నదియును పొసగదు. "కం హన్తి, కం ఘాతయతి" యను వాక్యములచే హననక్రియ ప్రేరణక్రియలు మాత్రమే నిషేధింపబడినందున నాత్మజ్ఞానికి తదరిక్తములగు స్తుతి నిన్దాది క్రియలన్నియు గలవని యనుకొనరాదు. హనన, ప్రేరణ క్రియానిషేధము దృష్టాన్తముకొరకు జెప్పబడినది. కావున నీ రెండు క్రియలు లేనట్లు ఆత్మజ్ఞానియందు సర్వకర్మములు లేవనియే ప్రకరణార్థము.

ఓయి! విద్వాంసునకు సర్వకర్మములు లేవని నిషేధింపుటలో కృష్ణు డభిప్రాయపడిన కారణ మేమి? ఆత్మ అవిక్రియు డను కారణమువలన నాత్మజ్ఞానికి సర్వకర్మములు నిషేధించె ననినచో నయ్యది పొసగదు. అవిక్రియత్వ మనునది యాత్మధర్మము, విద్వాంసుని ధర్మము గాదు. ఆత్మ వేరు, ఆత్మజ్ఞాని వేరు. అవిక్రియమగు స్థాణువును దెలిసికొనిన వానికి యేకర్మము సంభవింపక నుండుటలేదు. కావున నాత్మజ్ఞానికి సర్వకర్మ నిషేధము యుక్తమని యాక్షేపము- సమాధానము:- ఆత్మను దెలిసికొనినవాడు ఆత్మస్వరూపుడే కాని స్థాణువును దెలిసికొనినవాడు స్థాణురూపుడు గాడు. కావున నాత్మ నిర్వికారు డయినందున నాత్మజ్ఞానిగూడ నిర్వికారుడే యగును. గనుక దృష్టాన్త దార్ష్టాన్తికములకు సామ్యము లేదు. లోకమునందు ఆత్మానాత్మ లను పదార్థములు రెండు. అందు అనాత్మపదార్థము జడమగుట వలన,

దాని కెవ్విధమగు జ్ఞానమున్ను లేదు. ఇక పరిశేషన్యాయమున ఆత్మపదార్థ మొక్కటియే చేతనమగుటవలన జ్ఞానము కలదగుచున్నది. కావున నాత్మకు నాత్మజ్ఞానికిని భేదము లేదు. ఆత్మస్వరూపుడగు నాత్మజ్ఞాని నిర్వికారు డగుటవలన నతనికి సర్వకర్మాసంభవము యుక్తము ; గనుకనే శ్రీ కృష్ణుడు "కథం స పురుషః పార్థ" యని సర్వకర్మములను ఆక్షేపించి యున్నాడు.

నిర్వికారు డగు నాత్మయందు విద్వత్తారూప మగు వికారమెట్లు సంభవించు నని యనరాదు. శబ్దస్పర్శ రూపరసగన్ధము లను విషయములను తదాశ్రయము లగు ఘటాది పదార్థములను, చక్షురాది బాహ్యేన్ద్రియములద్వారా బహిర్గతమగు నంతఃకరణవృత్తిచే దెలిసికొని నిర్వికారు డగు ఆత్మ (దాను వేరు, బుద్ధివృత్తి వేరు) అను జ్ఞానము లేకున్నను, అజ్ఞానముచే (దానే దెలిసికొనినవాడని ప్రమాతయని లోకులచే నెట్లు గల్పింపబడుచున్నాడో నట్లే అసత్యరూపమయినట్టియు, విద్యాత్మకమగు "నేను బ్రహ్మను" అను బుద్ధివృత్తిచే పరమార్థముగ నిర్వికారుడగు నాత్మ బ్రహ్మాకారముగా పరిణమించిన బుద్ధివృత్తి వేరు తాను వేరు అను జ్ఞానము లేవందువలన విద్వాంసు డని గల్పింప బడుచున్నాడు. శబ్దస్పర్శాది విషయములను గ్రహించు బుద్ధివృత్తితో తాదాత్మ్యాఽధ్యాసము వలన నాత్మకు విషయములను గ్రహించుట యను ప్రమాతృత్వ మెట్లు సంప్రాప్త మయ్యెనో నట్లే 'నేను బ్రహ్మను' అను విద్యారూప మగు బుద్ధి వృత్తితో తాదాత్మ్యాధ్యాసముచే నాత్మకు విద్వత్త్వము ప్రాప్తించె నని ఫలితార్థము. ఆధ్యాసిక మగు నిట్టి బుద్ధివృత్తిసంబంధముచే నాత్మకు నెట్టి వికారమున్ను కలుగదు.

విద్వాంసునకు సర్వకర్మలు సంభవింప వని జెప్పినందున "జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత" ఇత్యాది శాస్త్రవిహితములగు కర్మలు విద్వాంసునకే నని కృష్ణుని యభిప్రాయ మయినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. అట్లే "ఆత్మావాఽరే ద్రష్టవ్యః" ఇత్యాది శాస్త్రముచే విధింపబడిన విద్యగూడ కర్మలవలె నవిద్వాంసునకే విధింపబడిన దని యనరాదు. అవిద్వాంసునకు అనుష్ఠింప దగిన కర్మ లుండుట వలన శాస్త్రము అవిద్వాంసునకు కర్మలను విధించినది. విద్వాంసునకు అనుష్ఠింప దగిన కర్మలు లేవందున శాస్త్రము విద్వాంసునకు విద్యను విధించినది. కావున శాస్త్రవిహితములగు కర్మలన్నియు నవిద్వాంసునకనియు, శాస్త్రవిహితమగు విద్య విద్వాంసునకనియును నియమ మంగీకరింప వలయును. గనుకనే భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు "జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం" అని విద్వాంసునకు విద్యను విధించియున్నాడు.

నేను కర్తను, నేను భోక్తను, నాకీపని చేయదగినది, అను జ్ఞానము గల యవిద్వాంసునకు "అగ్నిహోత్రం జుహోతి" ఇత్యాది వాక్యార్థ జ్ఞానము గలిగిన

వెంటనే అనేక పరికరములను సంపాదించుకొని యనుష్ఠింపదగిన అగ్నిహోత్రము మొదలగు కర్మ గలదను జ్ఞానము కలుగుచున్నది. అట్టి జ్ఞానముచే నవిద్వాంసుడా కర్మలయందు ప్రవర్తించుచున్నాడు. ఆత్మస్వరూప ప్రతిపాదకములగు "నజాయతే మ్రియతేవా" ఇత్యాది వాక్యముల యొక్క యర్థమును దెలిసికొనిన విద్వాంసునకు అకర్తృత్వ అభోక్తృత్వజ్ఞానముమాత్రము కలుగుచున్నది కాని యంతకంటె వేరు జ్ఞానము కలుగుట లేదు. కనుక విద్వాంసునకు అనుష్ఠింపదగిన కర్మలు లేవు. కర్మలయం దధికారమున్ను లేదు. ఆత్మస్వరూపదర్శమునందు మాత్రమే అధికారము కలదు. ఆత్మస్వరూపజ్ఞానము గల విద్వాంసునకు "ఆత్మావాఽరే ద్రష్టవ్యః" ఇత్యాది వాక్యములచే ఆత్మజ్ఞానమును విధింపనేల? యని ప్రశ్నింపరాదు. నేను ఆత్మను. దేహాదు లనాత్మపదార్థములు అను వివేక విజ్ఞానమే ఆత్మవిద్య. దీనియందు నేను కర్త ననుకొను యవిద్వాంసు డధికారి గానేరడు. మరేమనిన "నజాయతే" ఇత్యాది శ్రుతులచే జెప్పబడిన ఆత్మస్వరూపమును దెలిసికొనిన విద్వాంసుడే యధికారి. కావున ఆత్మస్వరూపజ్ఞానము గలవానికే ఆత్మానాత్మ వివేకవిజ్ఞానరూపమగు విద్యయం దధికారము గాన విద్వాంసునకు విద్యను విధించుట పిష్టపేషణ మని యనరాదు.

ఎవడు నేను కర్త నని యనుకొనుచున్నాడో వానికి, నాకు యీ పని చేయదగినది యను బుద్ధి తప్పక గలుగును. వా డా బుద్ధిచే గర్మలయం దధికృతు డగుచున్నాడు. ఆత్మ యెవ్విధమగు వికారములు లేనివా డను జ్ఞానముగల విద్వాంసునకు "కథం స పురుషః పార్థ కం ఘాతయతి హన్తికం" అని సర్వకర్మలు నిషేధింపబడినందున యే కర్మయు సంభవింపదు. కావున విద్వాంసునకు, ముముక్షువునకును, సర్వకర్మసన్యాసము నందే యధికారము. విద్వాంసునకు గూడ ప్రారబ్ధవశమునగాని, లోకానుగ్రహముకొరకు గాని జనక వామదేవాదులకువలె కర్మలయందు ప్రవృత్తి కలుగునని శంకింపరాదు. జనకాదులు ముక్తులగుటవలన వారికి దేనియందును అధికారము లేదు. అథవా (లేక) అవిద్వాంసుడయినను ముముక్షువగువానికి కర్మసన్యాసమునందే యధికారము. సన్యాసము విద్వాన్సన్యాసమనియు, వివిదిషా సన్యాసమనియు రెండు విధములని శాస్త్రము చెప్పుచున్నది. గృహస్థుడయి కర్మయందు ప్రవర్తించి, దారాపుత్రాదులఁ బోషించుటతో బాధనొందుచున్న వానికి వేదాన్త శ్రవణమననాదులు సంభవింపవు. వేదాన్త శ్రవణము లేనిదే ఆత్మజ్ఞానము లభింపదు. కనుక ఆత్మను దెలిసికొనగోరిన పురుషుడు సంసారమునుంచి భీతిం జెందినవాడగుచు తీవ్రమగు మోక్షేచ్ఛగలవాడయినయో, వెంటనే సన్యసింపవలయును. "యదహరేవ విరజేత్తదహరేవ ప్రవ్రజేత్" అను శ్రుతి యేరోజున విరక్తి గలుగునో నారోజుననే సన్యసింపవలెనని చెప్పుచున్నది.

ఈయర్థమును ప్రకటింప దలచియే భాష్యకర్తలు ముముక్షువునకు కర్మసన్యాసమునందే యధికారమని జెప్పిరి. కావున దీనిచే, నవిద్వాంసుడయినను ముముక్షువు గానివానికే కర్మలయం దధికారమని సిద్ధించుచున్నది.

పై యర్థమునందు "లోకేస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా పురా ప్రోక్తా మయానఘ। జ్ఞానయోగేన సాఙ్ఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్॥" అను శ్లోకముచే విద్వాంసులకు జ్ఞానయోగమనియు, అవిద్వాంసులకు కర్మయోగమనియును విభజించిఁ జెప్పిన భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడే ప్రమాణ మగుచున్నాడు. ఇట్లే తృతీయాధ్యాయమునందు గూడ శ్రీకృష్ణుడు "ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కర్మాణి సర్వశః। అహంకార విమూఢాత్మా కర్తాఽహ మితి మన్యతే॥" అను శ్లోకము వలన అతత్వవేత్తలకు కర్మయోగమనియు,॥ "తత్వవిత్తు మహాబాహో గుణకర్మవిభాగయోః, గుణాగుణేషు వర్తన్త ఇతి మత్వా న సజ్జతే" అను శ్లోకమువలన తత్వవేత్తలకు జ్ఞానయోగమనియును పై విభాగమునే స్పష్టపరచి యున్నాడు. ఇందు రెండవశ్లోకము నందలి " తత్వవిత్తు " అను తుకారమువలన పూర్వశ్లోకమగు "ప్రకృతేః క్రియమాణాని" యనునది, యతత్వవేత్త విషయమని స్పష్టమగుచున్నది. "అహంకార విమూఢాత్మా కర్తాహ మితిమన్యతే" అని యనుట వలన తత్వవేత్త, నేను కర్తనని యనుకొనడని సిద్ధించుచున్నది. అట్లే పంచమాధ్యాయమునందు గూడ 'సర్వకర్మాణి మనసా సన్యస్యాస్తే సుఖం వశీ। నవద్వారే పురే దేహే నైవకుర్వన్ నకారయన్" అను శ్లోకముచే శ్రీకృష్ణులు విద్వాంసునకు కర్మాధికారము లేదనియే జెప్పిరి.

విద్వాంసునకు కర్మాధికారము లేదను విషయమున గొందరు పణ్డితమ్మన్యులిట్లు చెప్పుచున్నారు. " లోకమునం దెవ్వరికిని, నేను జన్మాది వికార రహితుడను, నిర్వికారుడను, కర్తృత్వము లేనివాడను, అద్వితీయుడను, అను జ్ఞానమే కలుగదు. ఇట్టి జ్ఞానము కలుగుచో సర్వకర్మసన్యాస ముపపన్న మగును. జ్ఞానమే కలుగదు గాన కర్మసన్యాసము కుదరనేరదు" అని. పండితంమన్యులనగా తమను తాము పండితుల మని యనుకొనువారు. వారిని లోకులు పండితులని యనరని భావము. అపండితులని నిశ్చయార్థము.

సమాధానము. అది యుక్తము గాదు. 'నజాయతే మ్రియతేవా" అను శాస్త్రమువలన ఆత్మ నిర్వికారుడు, కర్తృత్వరహితుడు; అను జ్ఞానమే కలుగనిచో నింక శాస్త్రమువలన ప్రయోజన మేమి? శాస్త్రము వ్యర్థము గావలసి వచ్చును. పారలౌకిక కర్మలను బోధించు శాస్త్రమువలన, ధర్మాధర్మములు కలవను జ్ఞానము,

కర్మానుష్ఠాతకు దేహాన్తర సంబంధము గలదను జ్ఞానమున్ను యెట్లు కలుగుచున్నదో, అట్లే జ్ఞానకాండవలనగూడ ఆత్మ నిర్వికారుడు, కర్తృత్వరహితుడు, అద్వితీయుడు అను జ్ఞాన మేల కలుగగూడదు? కనుక లోకములో నేరికిని వేదాంతశాస్త్రము వలన నాత్మతత్వజ్ఞానము కలుగ దను వాదము నిస్సారము.

ఓయి! సర్వకర్మసన్న్యాసముకంటె పూర్వము యేరికిని వేదాంతశాస్త్రశ్రవణ మునం దధికారము లేదు. ఏలనన శాస్త్రశ్రవణమునకు సాధనచతుష్టయసంపత్తి యావశ్యకము. సాధనచతుష్టయ మనగా నిత్యానిత్యవస్తువివేకము, ఇహాముత్రార్థ ఫలభోగవిరాగము, శమాదిషట్కసంపత్తి, ముముక్షుత్వమును. ఇందు శమాదిషట్క మునందు 'శాంతోదాంత ఉపరతః' అను శ్రుతివలన 'ఉపరత' మనునది యొకటి వినబడుచున్నది. ఉపరత శబ్దమునకు సన్న్యాస మని యర్థము. గీతలయందు ప్రతి యధ్యాయాంతమునందును 'భగవద్గీతాసూపనిషత్సు' అని యుండుటచే గీతాశా స్త్రము వేదాంతశాస్త్ర మనియే జెప్పవలయును. కావున వేదాంతశాస్త్రమగు గీతాశాస్త్రము శ్రవణము జేయుటకు, ఆవశ్యకమగు సాధనచతుష్టయ ములో సన్న్యాసముగూడ సాధనముగా జెప్పబడి యున్నందున సన్న్యాసము కంటె పూర్వము గీతాశాస్త్రశ్రవణమున నధికారములేదని తేలుచున్నది. ఇక గీతల యందు 'నజాయతే మ్రియతేవా' ఇత్యాదులచే ఆత్మతత్వమును దెలిసికొనినవానికే కర్మసన్న్యాసము నం దధికారము జెప్పుచున్నాడు భగవంతుడు. కావున నిచట సన్న్యా సానన్తరము శాస్త్రోపదేశ మనియు, శాస్త్రోపదేశానంతరము సన్న్యాసమనియును పరస్పరాశ్రయదోషము సంభవించుచున్నది. అనినచో నది యుక్తము గాదు. గృహస్థులగు జనకాదులయందు గూడ వేదాంతశ్రవణము కనుపించుచుండుటవలన శ్రుతి వేదాంతశ్రవణమునందు సన్న్యాసులకు ముఖ్యాధికారమును జెప్పుచున్నది. అందుచే ఆశ్రమాంతరములయం దున్నవారికి గౌణాధికారము కలదు. యద్వా (లేనిచో) సన్న్యాసులకు వేదాంతశ్రవణాదులయందే యధికారము గాని, మరి యితర ములయం దధికారము లేదని నియమించుటకు సాధనచతుష్టయములో 'ఉపరత' పదము చేర్చబడినది. అథవా (లేనిచో) ఉపరతి పదమునకు సన్న్యాస మర్థము గాదు. మరేమనిన చిత్తవిక్షేపము లేకుండుట. అయ్యది జనకాదులకువలె గృహస్థులకు గూడ సంభవించును. నిజముగ విచారించినచో సాఙ్గాధ్యయనమును జేసి శమద మాదిసంస్కారములు గలవానికి వేదాంతశాస్త్రమునం దధికారమని. 'అథాతో ధర్మజిజ్ఞాసా' అను సూత్రముచే ప్రతిపాదింపబడినది. స్వాధ్యాయ మనగా వేదము. ఉపనిషత్తులుగూడ వేదమునందే గలవు గాన బ్రాహ్మణునకు బ్రహ్మచర్యాశ్రమము నందే వేదాంతశ్రవణము సంపన్న మగుచున్నది.

వ్యాకరణాదులవలన వేదాన్తములయొక్క యర్థముఁ ఆపాతతః తెలిసికొనుచున్నాడు. తరువాత ఆత్మ అవిక్రియు డను జ్ఞానము వానికి గలుగుచున్నది అట్టి యాపాత బ్రహ్మాత్మ జ్ఞానమును దృఢపరచుకొనుటకు ; బ్రహ్మాత్మ సాక్షాత్కార పర్యన్తము వేదాన్తశ్రవణమననాదికము కర్తవ్య మగుటవలనను, ఆశ్రమాన్తరముల యందు కర్మబాహుల్యముచే శ్రవణాదులు సంభవించనందునను, ముముక్షువగు విద్వాంసుడు సన్యసించి బ్రహ్మనిష్ఠుడగు గురువును దరిజేరి, వేదాన్తశ్రవణమననాది కమునుఁ జేయుచున్నాడనునది ఘంటాపథము. కనుక సన్న్యాస, వేదాన్తశ్రవణములకు అన్యోన్యాశ్రయదోషము లేదు. సామాన్యముగా వేదాన్తశ్రవణము జేసిన తరువాత ప్రధానముగా వేదాన్తశ్రవణమును జేయవలయునని జెప్పియుండుటవలన వేదాన్త శ్రవణమునందు గృహస్థులకు గూడ నధికారమనియు, సన్న్యాసులకే యధికార మనియును రెండుపక్షములు గలవు. ఈయవి వేదాన్తశ్రవణముయొక్క సామాన్య విశేష రూపములచేతనే ప్రవర్తించినవి. ఏ మహానుభావులు ప్రారబ్ధపుణ్యపుంజమువలన ఒక్కమారు వేదాన్తశ్రవణమువలననే బ్రహ్మసాక్షాత్కారమును పొందుచున్నారో శుక జనక వామదేవాదులవలె ; అట్టివారల కెందును అధికారము లేదు. ఆత్మయం దధికారము సంభవింపనందున అని గ్రహింపవలయును.

శాస్త్రమువలనమాత్ర మప్రసిద్ధార్థ మెట్లంగీకరింపనగునని ప్రశ్నింపరాదు. ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములకు ప్రసిద్ధముగాని ధర్మాధర్మాదికము,తత్ప్రయుక్తమగు శరీర విశేషపరిగ్రహము మున్నగునవి యె ట్లాగమప్రామాణ్యము వలన ఆస్తికులచే నంగీకరింపబడుచున్నవో అట్లే శాస్త్రప్రామాణ్యమువలన ఆత్మగతమగు అవిక్రియత్వాదికముగూడ నంగీకరింపనగునని యింతకుమున్నే వివరింపబడినది.

ఓయి! ధర్మాధర్మస్వర్గనరకాదులు ప్రత్యక్షప్రమాణమునకు విషయములు గాకున్నను మనస్సుచే సంకల్పించుటకు, వాక్కుచే జెప్పుటకు సాధ్యమగుచుండుట వలన మనోవిషయములును, వాగ్విషయములున్ను అగుచున్నవి. అందువలన వాటి యందు శాస్త్రము ప్రమాణమగు గాక. "యతో వాచో నివర్తన్తే । అప్రాప్య మనసా సహ" అను శ్రుతిచే వాఙ్మనస్సులకు గోచరుడుగాని బ్రహ్మమునందు శాస్త్ర మెట్లు ప్రమాణమగును? అని శంక గలుగుచున్నది అనగా విషయములను గ్రహించుటకు సాధనములగు మనస్సు మొదలగు ఇన్ద్రియములకు ఆత్మ గోచరుడు గాని కారణమున శాస్త్రోపదేశముచే ఆత్మ కర్తృత్వాది రహితుడను జ్ఞానము కలుగ దని పూర్వపక్షమున కర్థము.

సమాధానము "మనసైవానుద్రష్టవ్యమ్" అను శ్రుతి ఆత్మదర్శనమునందు మనస్సు సాధనమనిఁ జెప్పుచున్నది. కనుక శాస్త్రోపదేశమువలన అవిక్రియత్వాద్వితీ

యత్వాక ర్తృత్వాది జ్ఞానము కలుగవచ్చునని "అప్రాప్య మనసాసహ" అను శ్రుతి శమ దమాది సంస్కార రహితమగు మనస్సున కాత్మ గోచరుడు గాడని జెప్పుచున్నది. మన సైవానుద్రష్టవ్యమ్" అను శ్రుతి శాస్త్రాచార్యోపదేశ శమదమాది సంస్కార సహితమగు మనస్సునకాత్మగోచరు డగునని చెప్పుచున్నది. కనుక నీ రెండు శ్రుతులకును విషయభేదమున్నందున పరస్పర విరోధము లేదు. ఆత్మ సంస్కారవిశిష్ట మగు మనస్సుచే దెలియదగినవాడని యంగీకరించినచో ఆత్మ స్వతస్సిద్ధుడు, నిత్యాపరోక్షుడు (యెల్లపుడు ప్రత్యక్షమగువాడు) అను సిద్ధాంతమునకు భంగము గలుగునని శంకింప దగదు. ఆత్మ నిత్యాపరోక్షుడు, స్వతస్సిద్ధుడు నయినను అవిద్యచే పరోక్షుడు వలె (ఎచ్చటనో నుండువాడువలె) సాధ్యుడువలెను (ఇన్ద్రియవ్యాపారముచే సాధింపదగిన వాడువలెను) ప్రతిభాసించుచున్నాడు. అట్టి యవిద్యను బోగొట్టుటయందు సంస్కార విశిష్టమగు మనస్సు సాధనము. 'అహంబ్రహ్మ' అను ఆకారము గల విద్యాత్మకమగు సంస్కారవిశిష్టమనోవృత్తిచే అవిద్య నశించగా నవిక్రియుడగు ఆత్మ స్వయంప్రకాశమాను డగుచున్నాడు.

ఓయి ! ఆత్మకు యెందును కర్తృత్వము లేదుగదా, మనస్సు సాధనముగాని కర్త గానేరదుగదా ! అట్టితరి సాధనమగు మనస్సునకు వ్యాపార మెట్లు సిద్ధించును ? కర్తయుండిననే సాధనములు వ్యాపారముగలవగును గాని కర్త లేనిచో కరణములకు వ్యాపారము సిద్ధింపనేరదుగదా ! యనినచో జెప్పబడుచున్నది. మనోవ్యాపారములకు బుద్ధ్యవచ్ఛిన్న చైతన్యలక్షణుడును, అవిద్యాకల్పితుడును అగు ప్రమాత కర్తయగుచున్నాడు. అట్టి ప్రమాతయగు కర్తయే మనస్సుచే నేను బుద్ధ్యాదులతో గూడిన వాడను గాను, పరిపూర్ణుడను, నిర్వికారుడను అని తనను తెలిసికొనుచున్నాడు. జ్ఞానఘనుడనయి, అసంగుడనగు నాయందు అవిద్యగాని, అవిద్యాకార్యములగు బుద్ధ్యాదులు గాని యుండనేరవు. కనుక ఆత్మ అవిక్రియుడు, అద్వితీయుడు అని తెలిసికొనగలందులకు "ఆత్మ అవిక్రియుడు- నిరవయవు డగుటవలన – వ్యతిరేకముచే ఘటాదులవలె" అను ననుమాన ప్రమాణమున్ను "నజాయతే మ్రియతేవా" అను శాస్త్రప్రమాణమున్ను ఉండగా అవిక్రియత్వాది జ్ఞానము కలుగదనుట యతి సాహస మగుచున్నది. కారణముండగా కార్యము పుట్టకుండు టెట్లు ? అని భావము.

నేను అవిక్రియుడను, అద్వితీయుడను, కర్తృత్వము లేనివాడను అనునది జ్ఞానము. నేను కర్తను, భిన్నుడను, భోక్తను అని యనుకొనుట యజ్ఞానము. ఇట్టి యజ్ఞానము "య ఏనం వేత్తి హంతారం యశ్చైనం మన్యతే హతం, ఉభౌ తౌ న విజానీతః" అను శ్లోకముచే ప్రదర్శింపబడినది. ఆత్మకు హననక్రియా కర్తృత్వము అవిద్యాకల్పితము. ఆత్మకు కర్తృత్వము అవిద్యాకల్పిత మనునది గమనాగమనాది సర్వక్రియల యందును సమానమగుచున్నది. అందుకు కారణము నిర్వికారుడగు

టయే. ఆత్మ నిర్వికారుడగుటవలన సర్వక్రియానిరూపితవికారమును అతనికి లేదని యర్థము. కనుకనే భగవంతుడగు వాసుదేవుడు విద్వాంసునకు సర్వక్రియలయందును ప్రయోజ్య కర్తృత్వమును, ప్రయోజక కర్తృత్వమును నిషేధించి యున్నాడు. "కథం సపురుషః పార్థ, కం ఘాతయతి హన్తి కమ్" అని. ఇందువలన విద్వాంసునకు కర్మాధికారము లేదని స్పష్టమగుచున్నది. కనుకనే విద్వాంసునకు సర్వకర్మసన్యాసమును భగవంతుడు జెప్పియున్నాడు. "సర్వకర్మాణి మనసా సన్యస్యాస్తే సుఖం వశీ" ఇత్యాది శ్లోకములచే,

ఓయి! పై శ్లోకమునందు "మనసా సన్యస్య"అని యుండుటచే మానసిక కర్మలకు మాత్రమే సన్యాస మావశ్యకమని దెలియుచున్నది. కాయిక వాచిక కర్మలను సన్యసించుటలో ప్రమాణము లేదు. అనినచో నట్లుకాదు. "సర్వకర్మాణి" యని కర్మశబ్దమునకు సర్వశబ్దము విశేషణ మయినందున కాయిక వాచికములగు కర్మలకు గూడ నిషేధము (సన్యాసము) ప్రాప్తమగును. అట్లయినను, మానసికములగు సర్వకర్మలకే నిషేధము ప్రాప్తించునుగాని, కాయికవాచికములకు ప్రతిషేధము ప్రాప్తించదని యన దగదు. వాక్కాయ వ్యాపారము లన్నియు, మనోవ్యాపారపూర్వకము లయినందున మనోవ్యాపారములేనిదే యేపనియు నెరవేరదు గనుక "సర్వకర్మాణి మనసా సన్యస్య" యనగా మనోవ్యాపారపూర్వకములగు సర్వకర్మములను సన్యసించి యనియే, యర్థము లభించును. మానసికకర్మలనగా సంకల్పరూపములగు మనోవ్యాపారములు. లోకములో అందరును నేను వెళ్లుదును, నేను మాటాడుదును, నేను చంపుదును, అను నపుడు మనస్సుతో సంకల్పించియే కాయిక వాచికములగు గమన, భాషణ, హననాదిక్రియలను జేయుచున్నారు గాని సంకల్పములేనిదే జేయుట లేదు. "తదైక్షత । బహుస్యామ్ ప్రజాయేయేతి" అను శ్రుత్యుక్తమగు ఈశ్వరుని యొక్క జగత్సృష్ట్యాదివ్యాపారము గూడ సంకల్పపూర్వక మనియే తెలియబడుచున్నది. కావున "సర్వకర్మాణి" యనగా కాయిక వాచికములగు కర్మలన్నియు ననియే గ్రహింపవలయును.

పూర్వవాది మరల శంకించుచున్నాడు - శాస్త్రీయములగు వేదపాఠ జ్యోతిష్టోమాదికర్మలకు కారణములగు మనోవ్యాపారములను విడచి మిగిలిన అశాస్త్రీయములగు మానసికకర్మ లన్నింటిని సన్యసించి యుంటున్నాడని యేల జెప్పకూడదు?

సమాధానము - ఇట్లు అశాస్త్రీయములగు సమస్త మానసికకర్మలను విడచి యుంటున్నాడని జెప్పినచో "నైవకుర్వన్న కారయన్" అను నది వ్యర్థమగును. "మనసా సన్యస్య" (మనస్సుతో సన్యసించి) యని జెప్పుటచేతనే మనోవ్యాపారపూర్వకములగు వాచిక కాయిక కర్మలనుఁ జేయకుండుట సిద్ధించుచుండగా "నైవకుర్వన్న కారయన్" ఏమియుఁ జేయకయు చేయింపకయు, నుంటున్నాడని మరలచెప్పుట వ్యర్థ

మగునని యర్థము స్సిద్ధాన్తపక్షమునం దయితే 'మనసా' వివేకబుద్ధిచే అనగా కర్మాదులయం దకర్మజ్ఞానముచే సన్న్యసించి యని యర్థము.

'నైవ కుర్వన్నకారయన్' అనునది కర్తృత్వ కారయితృత్వములు ఆత్మ సమవేతములు గావని జెప్పుటకని ముందు భగవంతుడే చెప్పబోవుచున్నాడు. భగవంతుడు చెప్పిన సర్వకర్మసన్న్యాసము మరణమాసన్నమయినవానికిగాని జీవించియున్నవానికిగాదు. జీవించియున్నవానికి భోజనాది క్రియలు అపరిహార్యములు అని యనరాదు. ఈశ్లోకముయొక్క ఉత్తరార్థమునందు 'నవద్వారే పురే దేహే' 'ఆస్తే' అని కలదు. అనగా తొమ్మిది ద్వారములు గల దేహమునం దుండుచున్నాడని యర్థము. ఆస్తే యనగా "ఆస ఉపవేశనే" అను ధాతువుకంటె వర్తమానార్థమునందు లట్ లకారము. ఇట్టి ధాత్వర్థము జీంచియున్నవానికి యన్వయించునుగాని మరణింపబోవువానికి సిద్ధింపదు.

అనగా మరణించినవాడు సర్వకర్మలను సన్న్యసించి దేహమునం దెట్లుండును? ఉండడని యర్థము. ఓయి! (సర్వకర్మాణి మనసా నవద్వారపురే దేహే సన్న్యస్య నిక్షిప్య నైవకుర్వన్నకారయన్ వశీ సుఖమాస్తే) సర్వకర్మములను మనస్సుచే నవద్వారములుగల దేహమునందుంచి, తానేమియు చేయకయు, జేయింపకయు సుఖముగా నుంటున్నాడు అని శ్లోకమునకు అన్వయము. అనగా ఆత్మకు సర్వకర్మలను దేహమునందుంచుటతో సంబంధముగాని దేహమునందుండుటతో సంబంధము కాదు. దేహము సర్వకర్మసన్న్యాసక్రియకు అధికరణముగాని, ఆత్మకర్తృకమగు నుపవేశక్రియకు నధికరణము గాదని పరమార్థము. దేహముచే సర్వకర్మలు చేయబడుచున్నవి, చేయించబడుచున్నవి గాని, నాచేత జేయబడుట లేదు, చేయించబడుటలేదు అను ననుసంధానముతో విద్వాంసుడు సర్వకర్మల నాచరింపవలయునని శంకాతాత్పర్యము. పరిహారము - నిర్వికారుడయి యెవ్విధమగు క్రియలయందును కర్తృత్వములేని యాత్మకు దేహమునందు సర్వకర్మలను ఉంచుటయను క్రియకు కర్తృత్వముగూడ నుపపన్నముగాదని సమాధానము. అయితే ఆత్మకు సర్వకర్మ సన్న్యాసరూపమగు క్రియకు మాత్రము కర్తృత్వమెట్లుండును? అని యనరాదు. సర్వకర్మసన్న్యాస మనునది నివృత్తిరూప మగుటవలన నయ్యది క్రియయే గానేరదు. అందువలన నద్దానికి కర్త్రపేక్షయే లేదు. సర్వకర్మలను దేహమునందుంచుట యనునది క్రియగాన దానికి కర్త్రపేక్ష గలదు.

మరియు 'ఆస్తే' అను ధాతువు వలన ఆసనక్రియ వ్యక్తమగుచున్నది. అయ్యది ఆధేయమునందుండునది యగుటవలన దన కధికరణమగు నాధారమున్న

గోరుచున్నది (ఆస్తే = ఉన్నాడు) అని చెప్పగా యెక్కడ నున్నాడు అను ప్రశ్న పుట్టుచుండుటవలన 'దేహీ, ఆస్తే' అను పదములకు పరస్పరాకాంక్ష గలదుగాని 'దేహీ సన్యస్య' అను పదములకు పరస్పరాకాంక్ష లేదు. 'ఘటం భువి నిక్షిప్య' ఘటమును భూమియందుంచి అనుప్రయోగమునందు 'నిక్షేప' (ఉంచుట) అను క్రియకుగూడ అధికరణాపేక్ష యున్నటుల స్పష్టమగుచున్నది గదా? యనినచో నిజమే ; రూపవంతములగు ఘటాదుల నుంచుటకు ఆధారము ఆవశ్యకమయినందున అధికరణాపేక్షయున్నను, రూపరహితములగు కర్మల నుంచుటకు నాధారము ఆవశ్యకము గానందున నధికరణాపేక్ష పొసగదు. 'గగనం నిక్షిప్య' (ఆకాశమును ఉంచి) యనగా యెచటనుంచి యను యాకాంక్ష కలుగుటలేదు. గనుక 'దేహీ' అను పదమునకు 'ఆస్తే' యను నాసనక్రియతో నన్వయమే యుచితముగాని 'సన్యస్య' యను క్రియతో నన్వయము ఉచితముగాదు.

మరియు న్యాసశబ్దము నిక్షేపార్థకమయినను సన్యాసశబ్దము మాత్రము త్యాగార్థకముగాని నిక్షేపార్థకముగాదు. ఉపసర్గలవలన ధాతువుల కర్థము భేదించును. "అత స్సన్యస్య కర్మాణి సర్వాణ్యాత్మావబోధతః" అను ప్రయోగములయందు సన్యాసశబ్దమునకు త్యాగమర్థముగాని నిక్షేపమర్థముగాదు. గనుకనే 'సర్వకర్మాణి మనసా' ఇత్యాది శ్లోకములచే నాత్మజ్ఞానము గలవారలకు సర్వకర్మ సన్యాసమునందే యధికారముగాని కర్మలయం దధికారము లేదని భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు ముందు జెప్పబోవుచున్నాడు. ఆత్మజ్ఞానికి బ్రతికియుండగా భోజనాదికర్మలు అపరిహార్యము లయినందున సర్వకర్మసన్యాసము పొసగనేర దనినచో నట్లుగాదు. శాస్త్రముచే నేకర్మలు విధింపబడినవో, యేకర్మలు నిషేధింపబడినవో వాటియందు అవిద్వాంసుడే యధికారిగాని విద్వాంసుడు అధికారిగాడు అనియే నిచట భగవంతుడు జెప్పదలచెను. భోజనాదికర్మలు విహితములుగావు, నిషిద్ధములును గావు. అవిద్వాంసుడు భోజనాది క్రియలయందు శాస్త్రమువలన నియోగింపబడినచో నందు విద్వాంసున కధికార ముండెడిది కాదు. అట్లు అవిద్వాంసుడు భోజనాదులయందు శాస్త్రమువలన నియోగింపబడుట లేదు. అందువలన నయ్యవి కర్మలుగావు. వాటియందు ప్రవర్తింపువాడు అధికృతుడును గాడు అని సంక్షేపము.

ఇచట రామానుజు లిట్లనిరి. ఆత్మ నిత్యుడని దెలిసికొనిన పురుషుడు దేవ మనుష్య తిర్యక్స్థావర శరీరములయందు గల యాత్మలలో (నెవనినో యొకనిని) నే యాత్మనయినను యెట్లు చంపించును? యెట్లు చంపును? అని.

ఇయ్యది అయుక్తము. శ్లో॥ అవినాశితు తద్విద్ధి యేన సర్వ మిదం తతమ్– య వేత్తి హంతారం – అజో నిత్య శ్శాశ్వతోయం పురాణః – వేదావినాశినం

"నిత్యం యః ఏన మజ మవ్యయమ్" "అన్తవన్త ఇమేదేహాః నిత్యస్యోక్తాః శరీరిణః" "నవాని దేహీ" "నైనం ఛిందంతి శస్త్రాణి" "అచ్ఛేద్యోయమ్" "ఆశ్చర్యవ త్పశ్యతి కశ్చి దేనమ్" ఇత్యాది శ్లోకములయం దంతటను ఆత్మ యొక్కడే నని నిర్దేశించుట వలనను ఆత్మలు అనేకు లయినచో పరిచ్ఛిన్నత్వము, అందువలన ననిత్యమును ప్రసక్తించుట వలనను ఆత్మ లనేకులని చెప్పరాదు.

అవయవములు లేకుండుటవలన పరమాణుపుంజమువలె, నాత్మసముదాయము అనిత్యముగాదని యనరాదు. అవయవరహితమగు పరమాణుసముదాయమే యంగీకరింప దగదు. అవయవములు లేని ప ర మా ణు వు ల కు సముదాయత్వము కలుగదు. అవయవములు గల వస్తువులకు అవయవసంయోగమువలన సముదాయత్వము సంభవించును. అవయవములు గల వస్తువునకే వృద్ధిగాని, నిరవయవవస్తువునకు వృద్ధిలేదని రామానుజులే యంగీకరించియుండిరి. సముదాయత్వము లేకున్నను నిరవయవములగు పరమాణువులు నిత్యములుగా నున్నటుల ఆత్మలుగూడ నుండుగాక యని ప్రశ్నింపరాదు. అవయవములు లేని పరమాణువులే యప్రమాణములు. మృద్రేణువులసముదాయమే ఘటాదికార్యములకుఁ గారణ మగుచున్నది. మరియు పరమాణుకారణవాదమే వేదాన్త మీమాంసాశాస్త్రమునందు నిరాకరింపబడినది.

అవయవములు లేని పరమాణువులతో సమానమగు నాత్మకు సర్వవస్తువులతో సంబంధము లేనందున సర్వమును ప్రకాశింపఁజేయుటయే సంభవింపదు. "తస్యభాసా సర్వమిదం విభాతి" అను శ్రుతిచే నాత్మకు సర్వావభాసకత్వము జెప్పబడినది. శ్రుతి యందు యాత్మ పదమునకు ఈశ్వరు డని యర్థ మంగీకరించినను ఈశ్వరుడుగూడ జీవునికంటె సూక్ష్ము డని మీ రంగీకరించినందున సుతరాం సర్వావభాసకత్వము సంభవింపదు.

మరియు దేవమనుష్య తిర్యక్స్థావర శరీరములయం దున్న ఆత్మలలో అనిమూలముకంటె వేరుగా పదపరంపరను గల్పించుట యప్రమాణ మగుచున్నది. "య ఆత్మానం నిత్యం వేద స కథ మాత్మానం హన్తి" ఎవడు ఆత్మను నిత్యుడని తెలిసికొనుచున్నాడో వాడాత్మను యెట్లుచంపును? అని జెప్పినచో నెవడు ఆత్మ యనిత్యుడని తెలిసికొనుచున్నాడో వాడాత్మనుఁ జంపుచున్నాడు అని యర్థము ఆపాదించును అయ్యది యనిష్టము. తెలిసికొనినవానికిగాని తెలియనివానికిగాని యాత్మ నిత్యుడే యగును; తెలిసికొనినంతమాత్రముచే నాత్మకు పూర్వము లేని నిత్యత్వము సంభవించ నేరదు. గనుక నెవడు తెలిసికొనుచున్నాడో వాడు జంపడని జెప్పుటయుపార్థము. **మూలకర్త కిట్టి వివక్షయే యున్నచో నపుడు, "కః కథం నిత్య మాత్మానం హన్తి కం ఘాతయత్యపి" అనియే జెప్పియుండును.**

మరియు జ్ఞానాకారుడగు నాత్మ యొక్కడేనని రామానుజులుగూడ నంగీకరించి నందున మూలమునందు "కం" అని జెప్పుటగూడ వ్యర్థమగును. "కః కథం నిత్యమాత్మానం హన్తివా ఘాతయత్యపి" అనియే జెప్పియుండవలెను,

మరియు నిత్యాత్మజ్ఞానికి నిత్యాత్మహననమును ఆక్షేపించినచో అనిత్యానాత్మ హననము నిరాక్షేపమని ప్రాప్తించును. మరియు నిత్యాత్మకు హననేతరక్రియా క్రియత్వమున్ను సంప్రాప్తమగును. "మాహింస్యాత్సర్వాభూతాని" అను స్మృతిచే విద్వాంసునకు, అవిద్వాంసునకును సాధారణముగా నిషేధింపబడిన హింస ఆత్మజ్ఞానముగల విద్వాంసునియందు ప్రసక్తించుటవలన నీ రెండును అనిష్టములు. పశ్వాది ప్రాణిహింసయందు గూడ (నాత్మకు హింసలేదు) అనాత్మయగు దేహమునకే హింస కావున అనాత్మహననము విద్వాంసునకు నిరాక్షేపమగును. అట్లే నిత్యాత్మను దెలిసికొనిన విద్వాంసుడు చంపడు, "చంపింపడు, కాని స్తుతింపుచున్నాడు, నిందించుచున్నాడు, తిరస్కరించుచున్నాడు" అని యిట్లు విద్వాంసునకు ఆత్మదూషణాదికము నరకము నిచ్చును. కావున నాత్మజ్ఞానికి సర్వకర్మాధికారాసంభవమునే యీ శ్లోకము జెప్పుచున్నది. ౨౧

శ్లో॥ వాసాంసి జీర్ణాని యథా విహాయ నవాని గృహ్ణాతి నరోఽపరాణి
తథాశరీరాణి విహాయ జీర్ణాన్యన్యాని సంయాతి నవానిదేహీ. ౨౨

అ॥ జీర్ణములగు వస్త్రములను విడచుటవలనను, నూతనవస్త్రములను ధరించుటవలనను దేహమునకు వృద్ధి క్షయాదిరూపమగు వికారముగాని, జన్మనాశరూపమగు వికారముగాని, లేదో అట్లే జీర్ణశరీరములను విడచుటవలనను, నూతనశరీరములను స్వీకరించుటవలనను ఆత్మకు నెవ్విధమగు వికారమున్ను లేదని యర్థము. ౨౨

శ్లో॥ నైనం ఛిన్దంతి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః
నచైనం క్లేదయంత్యాపో నశోషయతి మారుతః. ౨౩

శ్లో॥ అచ్ఛేద్యోఽయ మదాహ్యోఽయ మక్లేద్యోఽశోష్య ఏవచ।
నిత్యస్సర్వగతస్థాణు రచలోఽయం సనాతనః.

అ॥ ఆత్మ అచ్ఛేద్యుడును, అదాహ్యుడును, అక్లేద్యుడును, అశోష్యుడును, నిత్యుడును, సర్వవ్యాపకుడును, స్థాణువు, అచలుడు, సనాతనుడున్ను అగుచున్నాడు.

ఆత్మ నిత్యుడగుటవలన సర్వగతుడగుచున్నాడు. (అంతటను ఉంటున్నాడు) అనిత్యములగు ఘటపటాదులు సర్వగతములు(అంతటనుండునవి) గావని భావము. సర్వగతత్వమనగా సర్వదేశములయందును, సర్వకాలములయందును, సర్వవస్తువులయందును ఉండుట-అట్టిది పరిచ్ఛిన్నము, అనిత్యమునగు పదార్థమునకు సంభవింపదని తెలియు

వలెను. అచలుడనగా చలనరహితుడు. అనగా పరిపూర్ణుడని యర్థము. (సనాతనః)సనా అనునది- సదా (యెల్లప్పుడు)అను నర్థమునందు అవ్యయము. కొందరు చిదార్థమునందు (చాలకాలమను నర్థమునందు) అవ్యయమని యనుచున్నారు. "సాయంచిరం" మను సూత్రమునందు అవ్యయమును గ్రహించుటవలన, సనాశబ్దముకంటె భవార్థమునందు ట్యుప్రత్యయముగాని ట్యుల్ప్రత్యయముగాని జేర్చి, తుడాగమమున్ను జేర్చి నచో సనాతనః అను రూపమేర్పడును. "నజాయతే మ్రియతేవా" అను శ్లోకముచే నాత్మ నిర్వికారుడని జెప్పబడినది. మరల యీ శ్లోకములచే నావిషయమే జెప్పబడుచున్నది. గాన పౌనరుక్త్యాదోషముగలదని శంకింపరాదు. ఆత్మవస్తువు దుర్బోధమగుటవలన మాటిమాటికి ప్రసక్తిని కల్పించుకొని సాంసారికులకు బుద్ధిగోచరమగుటకు నట్లు చెప్పబడుచున్నందున పౌనరుక్త్యాదోషము లేదు. ౨౪

శ్లో॥ అవ్యక్తోఽయ మచిన్త్యోఽయ మవికార్యోఽయ ముచ్యతే
తస్మాదేవం విదిత్వైనం నానుశోచితు మర్హసి॥ ౨౫

ప్ర॥ అయమ్ - ఈయాత్మ అవ్యక్తః - ఇంద్రియములచే వ్యక్తమగువాడు కాడు. అయమ్ - ఈ యాత్మ - అచిన్త్యః ఊహింపదగినవాడుకాడు. అయమ్ - ఈయాత్మ అవికార్యః - వికారమును జెందువాడుకాడు. అని శాస్త్రముచే జెప్పబడుచున్నది. తస్మాత్ అందువలన ఏనామ్ - ఈయాత్మను ఏవమ్ - ఈప్రకారము విదిత్వా = తెలిసకొని, త్వమ్ నీవు, అనుశోచితుం = దుఃఖించుటకొరకు నార్హసితగవు.

అ॥ ఆత్మ వ్యక్తముగా దెలియబడువాడుగాడు గాన, అవ్యక్తుడనబడుచున్నాడు. ఓయి, ఆత్మ సర్వేంద్రియములకు గోచరుడు గాడనుట పొసగదు. "మనసైవానుద్రష్టవ్యమ్" అను శ్రుతి శమదమాది సంస్కార సహితమగు మనస్సు. ఆత్మ సాక్షాత్కారమునందు సాధనమని జెప్పుచున్నది. అనినచో - నిజమే. అట్టి సంస్కార సహితమగు మనస్సుకంటె వ్యతిరిక్తమగు నింద్రియములకు ఆత్మ గోచరుడు గాడనియే యిచట శ్రుతి జెప్పదలచినది.

మనస్సు మొదలగు సర్వేంద్రియములకు ఆత్మవిషయము గాకుండుటవలన సర్వపదమునకు సంకోచముగూడ లేదు.

యద్వా. ఆత్మ స్వయంప్రకాశమానుడగుటవలన నింద్రియ గోచరుడుగాడు. యన్మనసా నమనుతే, "యేనాహుర్మనోమతమ్" అను శ్రుతి మనస్సునే ఆత్మ తెలిసికొనుచున్నాడని జెప్పుచున్నది. మరియు "సాక్షీచేతా నిర్గుణః" అను శ్రుతిగూడ నాత్మకు సర్వసాక్షిత్వమును జెప్పుచున్నది. సాక్షిత్వమనగా స్వయముగాదెలిసికొనుట. ఇంద్రియములయొక్క అపేక్షలేకుండగనే స్వతహాగా తెలిసికొనుట యని

యర్థము. గనుకనే "అపాణి పాదోజవనోగ్రహీతా" అను శ్రుతి సంగత మగుచున్నది. ఆత్మ తనను, తనకంటె భిన్నమగు నన్నిపదార్థములను స్వయముగా ప్రకాశింపజేయుటయే ఆత్మకు స్వయంప్రకాశమానత్వము. గనుక శమాదిసంస్కార సహితమగు మనస్సు ఆత్మస్వరూపమును గప్పివేయునట్టి యవిద్యను బోగొట్టుట యందే సాధనమని తెలియవలెను. సూర్యుని యంధకారమువలె; ఆత్మను అవిద్య యెట్లు కప్పివేయును? అని ప్రశ్నింపరాదు. సూర్యునకు చీకటికివలె ఆత్మావిద్యలకు బాధ్యబాధకభావము లేదు. పైగా ఆత్మయే యవిద్యను భాసింపజేయును. అవిద్య జడమయినందున స్వయముగా ప్రకాశింప సమర్థముగాదు. గనుక "అహంబ్రహ్మ" అని యాకారముగల సంస్కారవిశిష్టమగు మనోవృత్తిరూపమగు జ్ఞానమే అవిద్యకు విరోధి. గాన నట్టి మనోవృత్తియే యవిద్యను బోగొట్టును. గనుక ఆత్మకు సర్వేంద్రియాఽవిషయత్వము యుక్తము.

వికార్యుడనగా వికారమును బొందుటకు అర్హుడు. తద్భిన్నుడు, అవికార్యుడు వికారమనగా పరిణామము. ఆత్మనిరవయవుడగుటవలన అవిక్రియుడు. వికారమనగా కార్యము సావయవపదార్థమే కార్యమగును. కార్యపదార్థమే వికారముగలది యగునని భావము. ఆత్మకు హననక్రియాకర్తృత్వముగాని కర్మత్వముగాని యెవ్విధమగు వికారములు లేనందున దుఃఖింపవలదని భావము॥ —25

శ్లో॥ అథచైనం నిత్యజాతం నిత్యంవా మన్యసే మృతమ్.
తథాపి త్వం మహాబాహో నైవం శోచితు మర్హసి॥ —26

అ॥ మూలమునందలి అథచ అను పదమునకు ఆత్మకు అనిత్యత్వము అంగీకరించినను అని యర్థము. లోకప్రసిద్ధిచే ఆత్మనుగురించి కృద్ధుడయినాడు. తృప్తుడయినాడు. హృష్టుడయినాడు - అని యంతఃకరణ వికారము ననుసరించి యాత్మ వికారమును జెందుచున్నటుల తలచినచో, అని యన్వయము.

యద్వా - కృద్ధుడయినాడు, తృప్తుడయినాడు, హృష్టుడయినాడు, అను లోకప్రసిద్ధిచే అని యన్వయము. మిగిలినదంతయు సమానము. అనేక శరీరములయొక్క ఉత్పత్తి ననుసరించి ఆత్మ పుట్టినవాడని తలచినట్లు అనేక శరీరముల మృతి ననుసరించి యాత్మ మృతుడు మృతుడు, అని తలచినచో నని యన్వయము.

నిత్యుడయినను పుట్టుచున్నాడు గాన నిత్యజాతుడు. నిత్యుడయినను మరణించుచున్నాడు గాన నిత్యమృతు డనియును అర్థము. ఇచట నియ్యాది గ్రహింపవలయును. క్రోధము, తృప్తి, హర్షము, మున్నగునవి యన్తఃకరణధర్మము లగుటవలన, నన్తఃకరణవికారము లనబడుచున్నవి. లోకము ఆత్మాన్తఃకరణముల కభేదమును ఆరోపించుకొని, అన్తఃకరణము క్రోధమును జెందుచుండగా, ఆత్మ క్రుద్ధుడయినా

డనియు, అన్తఃకరణము తృప్తిని జెందుచుండగా ఆత్మ తృప్తిని జెందినాడనియు, అన్తఃకరణము హర్షమునొందఁ ఆత్మ హర్షము నొందెననియును, ఆత్మనే వికారము నొందినవానినిగా తలచుచున్నది. అట్లే క్రోధ, తృప్తి, హర్షాది ప్రత్యయములు నశింపగా, క్రుద్ధాత్మ నశించెననియు, హృష్టాత్మ నశించెననియు, తృప్తాత్మ నశించెననియును, ఆత్మనే నశించినవానినిగా లోకము తలంచుచున్నది. దీనిచే నన్తఃకరణవికారములగు క్రోధ, తృప్తి, హర్షముల యొక్క ఉత్పత్తినాశముల వలన ఆత్మయొక్క ఉత్పత్తి వినాశములు లౌకికులచే నంగీకరింపబడుచున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. అట్లే శరీరధర్మములగు జన్మనాశములు లౌకికులచే నాత్మయందు ఆరోపింపబడుచున్నట్లు గనుబడుచున్నది. శరీరములు పుట్టుచుండ నాత్మ పుట్టెననియు, శరీరములు మరణించుచుండ నాత్మ మరణించెననియును లోకమునందు గల ప్రసిద్ధియే నిందులకు దార్కాణమగుచున్నది.

ఓయి! అన్తఃకరణధర్మము లగు క్రోధాదులయొక్క ఉత్పత్తి వినాశములవలన, అన్తఃకరణమునకే ఉత్పత్తి వినాశవ్యవహారము లేదు. లోకమునం దెవ్వడును అన్తఃకరణము క్రోధమును జెందుచుండగా. అన్తఃకరణము పుట్టినదనియు, యన్తఃకరణము శాంతమగుచుండగా అన్తఃకరణము నశించినదనియును దలంచుటలేదు. అట్టితఱి ఆత్మకు నట్టి వ్యవహార మెట్లు సంభవించును? కావున దృష్టాన్తము పొసగ నేరదనినచో సమాధాన మొసంగబడుచున్నది. క్రోధము చల్లారిన దేవదత్తుని గురించి, 'యింతకు ముందు కోపించిన దేవదత్తు డిప్పుడెచ్చట?' అని యజ్ఞదత్తుడడుగగా - వానికి నా దేవదత్తుడు, 'కోపించిన దేవదత్తుడు పోయినాడు' 'శాంతుడగు దేవదత్తుడు పుట్టినాడు' అని సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు. అట్లే యతియు - గృహస్థుడు పోయినాడు. 'యతి పుట్టినాడు' అని జెప్పుచున్నాడు. కావున ధర్మముయొక్క ఉత్పత్తినాశముల వలన ధర్మికి ఉత్పత్తినాశములు ఉపచరితములగుచున్నవి. గనుక లోకప్రసిద్ధికి బాధలేదు.

తథ్యవాద మవలంబించినచో భాష్యకారులు ప్రౌఢివాదముచే నీయర్థమును జెప్పిరిగాని, దీనియందు భాష్యకారుల కభినివేశములేదు, పట్టుదలలేదు. మరేమనిన అన్తఃకరణ ధర్మములగు క్రోధాదులనువలె దేహధర్మములగు జన్మనాశములను ఆత్మయందధ్యసించుటవలన లోకమునందు-'ఆత్మ క్రుద్ధుడు, ఆత్మ హృష్టుడు అనినట్లు 'ఆత్మ పుట్టినవాడు ' ఆత్మ మరణించినవాడు ' అను వ్యవహారమనియు, అట్టి లోకవ్యవహార బలమువలననే అర్జునునకుగూడ ఆత్మ నిత్యజాతుడు, నిత్యమృతు డను మతి కలిగినదనియును జెప్పుటయందే భాష్యకర్తలకు అభినివేశము.

ఆత్మని అను పదము విషయసప్తమ్యంతము " మహాబాహో " అను సంబోధనము ధైర్యమును ప్రకటించుట కొరకు ప్రయోగింపబడినది. కావున ధీరుడవగు నీకి శోక ముచితము గాదని భావము ॥

ఇచట రామానుజు లిట్లర్థమును జెప్పిరి, " అథ నిత్యజాతం నిత్య మృతం దేహ మే వైన మాత్మానం మనుషే ఇతి " అట్లుగాక యెల్లపుడు పుట్టుచు, యెల్లపుడు నశించు చున్న దేహమునే ఆత్మ యని తలచుచో అని - అది అయుక్తము. మూలమునందు దేహపదము లేకుండుటవలనను, ఆస్తికు డగు నర్జునునకు, నాస్తికు లగు బౌద్ధాదులకు వలె దేహమునం దాత్మబుద్ధి సంభవించకుండుటవలనను, మరేమనిన-ఆత్మ దేహాతి రిక్తుడై కాని, వాడు దేహోత్పత్తి ననుసరించి పుట్టుచుండుటవలనను, దేహనాశము ననుసరించి నశించుటవలనను, జన్మాది వికారరహితుడు గాడు. అనియే అర్జునుని యాశయము. 'పుత్రుడు పుట్టెను, పుత్రుడు నశించెను' అని లోకవ్యవహారము కలదు. పుత్రశరీరము నశించుట జూచుచును తలిదండ్రులు 'పుత్రుడు నశించెనని' దుఃఖింపు చున్నారు. కావున, నర్జునుడు గూడ దేహమును ఆత్మ యని దలచుటలేదు. మరే మనిన దేహమువలె నాత్మ గూడ జన్మనాశములు గలవాడనియె తలచుచున్నాడు. గనుక రామానుజభాష్య మయుక్తము.

శ్లో॥ జాతస్య హి ధ్రువో మృత్యుః ధ్రువం జన్మమృతస్య చ
తస్మాదపరిహార్యేఽర్థే న త్వం శోచితు మర్హసి. ౨౭

అ॥ జనిక్రియాశ్రయునకు మరణము తప్పదు. యెవడు పుట్టునో వాడు మృతిం జెందునను వ్యాప్తి (నియమమున) కెందును భంగము లేదు. విభీషణుడు, హనుమం తుడు, మార్కండేయుడు, మున్నగువారియందు యీ నియమమునకు భంగము కలదని శంకింపరాదు. ప్రళయకాలమునందు వారలకుగూడ నాశము గలదు.

అగ్నికి వేడిమి, నీటికి చల్లదనము - యెట్లు స్వతస్సిద్ధమగు ధర్మమో, అట్లే పుట్టినవానికి మరణము, మరణించినవానికి పుట్టుక - నీ రెండును స్వాభావికము లని తాత్పర్యము.

ఓయి ! పుట్టినవానికి నాశనమనునది యందరికి దెలిసిన విషయమే. పుట్టిన తలి దండ్రులు మరణించుట సర్వజనప్రత్యక్ష మగు విషయముగదా, మరణించినవానికి పునర్జన్మ (మరల పుట్టుటే) కలదను విషయము మాత్రము అప్రత్యక్షము. కావున నయ్యది నంగీకరించు టెట్లు? అనినచో సమాధానము జెప్పబడుచున్నది. భూమి యందు మొలవబెట్టిన విత్తనము నశించియే మొలకను పుట్టించుచున్నది. విత్తనము యొక్క స్వరూపము నశించనిదే మొలక పుట్టుటలేదు. నీయంశమున శాస్త్రప్రమా ణము గూడ గలదు. కావున నశించినదానికి మరల పుట్టుక గలదని యంగీకరింప నగును.

ఇచట రామానుజులు నశించినదానికి మరల పుట్టుక నెట్లు కలుగునని యాక్షేపించి సత్కార్యవాదమును ప్రవేశపెట్టిరి. దీనిని విచారింతము. సద్రూపమగు

మృద్ద్రవ్యము (మట్టి) ఘటాదిరూపమున వికారము నొందుచున్నది గనుక సద్రూప మగు మృద్ద్రవ్యముయొక్క అవస్థావిశేషములే ఘటసర్పాదుల యొక్క జన్మ నాశములు- అని వీరల ప్రఘోషము (గోల), ఇయ్యది యాపాతరమణీయము. అదెట్లనిన ఏది వికారమును జెందునో నయ్యది సద్రూపము గాదు. ఘటాదులవలె ఏది వికారమును జెందదో అయ్యది సద్రూపము. ఇందుకును ఘటాదులే వ్యతిరేక దృష్టాంతము. కావున వికారమును జెందుచున్న మృద్ద్రవ్యము సద్రూపమగు టెట్లు పొసగును? 'నాసతో విద్యతే భావో నాభావో విద్యతే సతః' అను ప్రమాణమువలన కాలత్రయమునందును లేకుండుట ససత్పదార్థముల లక్షణ మగుటవలనను మృద్ద్రవ్యము భూతములు పుట్టకపూర్వము భూతప్రళయానంతరము. లేకుండుటచే నసద్రూపమగుటవలనను 'మృత్తికేత్యేవ సత్యమ్' అను శ్రుతి ప్రపంచముండు నంతవరకే మృత్తికకు సత్యత్వమును చెప్పుచుండుటవలనను మృత్తికకు సద్రూపత్వము సంభవింపనేరదు.

మరియు ననిత్యమయినను మృద్ద్రవ్యము రజ్జుసర్పాదులవలె నసద్రూపము గాదు. మరేమనిన సద్రూపమే యగునని యనదగదు. నశించుస్వభావము అసత్యమనియు, నశించిన స్వభావము సత్యమనియును రామానుజులే సత్యమనగా నిత్యత్వమని వర్ణించియుండిరి. నిత్యవస్తువునందు అసత్యమున్ను అనిత్యవస్తువునందు సత్యమున్ను యెచ్చటను గనుపింపదు. "అవినాశితు తద్విద్ధి" అను గీతాస్మృతి ; తుశబ్దముచే నాత్మభిన్నమగు పదార్థజాతమంతయు నశించు స్వభావము గలదని ప్రతిపాదించియున్నది. మృదాదులు నశించనివగుచో మృదాదివైలక్షణ్యమును ప్రతిపాదించునట్టి తుశబ్దప్రయోగ మువపన్నమగును. 'ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః' అనుశ్రుతిచే నాత్మవలన నాకాశాదులకు నుత్పత్తి వినవచ్చుటవలనను «పృథివ్యప్సు ప్రవిలీయతే» అనుదానిచే పృథివ్యాదులకు లయము వినబడుటవలనను, పృథివ్యాది భూతములు సద్ద్రవ్యములగు టెట్లు? పృథివ్యాదులు సద్ద్రవ్యము లయినపుడుగదా, తత్కార్యములగు ఘటాదులు సత్కార్యములగును.

మరియు ప్రకృతి సద్రూపము, ప్రకృతియొక్కవికారము లగు పృథివ్యాదులు ప్రకృతికార్యము లగుటవలన సద్రూపము లగుచున్నవి. ఘటాదుల అట్టి పృథివ్యాదులయొక్క వికారము లగుటవలన పరంపరగా సత్కార్యములగు చున్నవని యనరాదు. ప్రకృతి ఈశ్వరునికంటె వేరుగా లేనందున నద్దానికి స్వతంత్రమగు సత్తాయే లేదు. కావున ప్రకృతి సద్రూపమనిగాని యసద్రూపమని గాని నిర్వచింపవీలులేదు.

ప్రకృతి యనగా సాఙ్ఖ్యాభిమతమగు ప్రధానముగాదు. అట్టి ప్రధానము కలదనుటలో శబ్దప్రమాణము లేదు. ప్రకృతియనగా మాయయే. మాయయన నీశ్వర

శక్తియే. అయ్యది యగ్నిశక్తివంటిది. అగ్నియొక్క శక్తి యగ్నికంటె యెట్లు వేరు గాదో, అట్లే ఈశ్వరశక్తియగు మాయకూడ నీశ్వరునికంటె వేరుగాదు. ఇయ్యది కార్యమువలన దెలియదగినదియే. ప్రకృతియొక్క కార్యము ప్రపంచము. అయ్యది ప్రళయమునందు నశించుచున్నందున మహాభూత ప్రళయమునందు ప్రకృతి యున్నదని యెట్లూహింపనగును? "పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివి" అను శ్రుతివలన ముక్తులు చేరునట్టి బ్రహ్మమునందు, మాయగాని తత్కార్యములు గాని లేవని దెలియబడుచున్నందున, ముక్తియందు ప్రకృతి లేదనుటను స్పష్టము. కావున ప్రకృతిగూడ సద్ద్రవ్యము గానేరదు.

దీనిచే జీవుడు ఈశ్వరునకు అపృథక్సిద్ధవిశేషణమను వాదముగూడ నిరాకరింపబడినది. (అపృథక్సిద్ధ విశేషణమనగా వేరుగా నుండని ధర్మమని యర్థము). అట్టిచో జీవుడుగూడ నీశ్వరసత్తాధీనసత్తాగలవాడగుటచే, స్వతంత్రమగు సత్త్వము లేనందున జీవునకు అసత్త్వము ప్రాప్తించును. అయ్యది యనిష్టము. జీవునకు సత్యత్వము రామానుజులచే గూడ నంగీకరింపబడినది. కావున నాత్మభిన్నమగు పదార్థము అసద్రూపమగుటవలనను, సద్రూపమగు నాత్మ అవిక్రియుడగుటవలనను సత్కార్యవాదము సిద్ధించనేరదు.

మరియు, సద్రూపమగు ద్రవ్యము, అవస్థాన్తరము నొందుటయే ఉత్పత్తియని యంగీకరించినను, అట్టి యవస్థాంతరము పూర్వము లేనిదయియే కారకవ్యాపారానంతరము పుట్టుచున్నదిగాని, సద్రూపముగా నుండి పుట్టుటలేదు. ఉన్నదానికి పుట్టుక యనునది యసంభవము. గనుక నసత్కార్యవాదమే సిద్ధించుచున్నది. మీరును మృత్తియందు పూర్వములేనట్టి యే ఘటాద్యాకారమునకు కారకవ్యాపారము వలన నుత్పత్తి నంగీకరించుచున్నారు. కారకవ్యాపారమునకుఁ బూర్వము ఘటాద్యాకారము లేకుండుట వలననే ఘటాద్యాకారమును తయారుచేయునట్టి కారకవ్యాపారమునకు వైయర్థ్యదోషము సంభవించుటలేదు. అట్లుగానిచో గారక వ్యాపారము వ్యర్థమయ్యెడిది.

కావున సత్కార్యవాదము పొసగదు. అసత్కార్యవాదమున్ను పొసగదు. మిథ్యాకార్యవాదమే నిర్దుష్టమయినది. ఉన్నదానికి ఉత్పత్త్యాద్యాది వికారములు అసంభవము గనుకను లేనటువంటిదానికి శశశృంగాదులవలె ప్రతీతి సంభవించకుండుటవలనను తెలియబడుచు వికారమును జెందుచున్న నీ కార్యజాతమంతయు మిథ్యయే. శుక్తికయందు గనుపడుచు నాశరూపమగు వికారమును జెందుచున్న రజతమెట్లు మిథ్యయో, నట్లే ప్రత్యక్షముగా దెలియబడుచు నాశమును జెందుచున్న నీ ప్రపంచముగూడ మిథ్యయే యగుచున్నది.

శ్లో॥ అవ్యక్తాదీని భూతాని వ్యక్తమధ్యాని భారత!
అవ్యక్త నిధనాన్యేవ తత్ర కా పరిదేవనా॥ ౨౮

అ॥ భూతములు దేహేంద్రియ సముదాయరూపములు. అనగా ఆత్మాతిరిక్తమగు చతుర్వింశతి తత్త్వరూపము లని యర్థము. అట్టి భూతములు అవ్యక్తాదులును, వ్యక్తమధ్యములును, అవ్యక్తనిధనములును అగుచున్నవి. ఓయి యర్జునా! అందు విలపింపనేల? అవ్యక్తమనగా కనుపించకుండుట - అనగా లేకుండుట అని నిశ్చయము. పుత్రమిత్రాది భూతములు పుట్టుకకు పూర్వము కనుపించకుండుటవలన నవ్యక్తాదు లగుచున్నవి. ఇట్టి యవ్యక్తమునే నైయాయికులు ప్రాగభావమని జెప్పిరి. మధ్యకాలమున కనుపించునవి. వ్యక్తమధ్యములు. జన్మనాశముల యొక్క మధ్యకాలమునందు కనుపించునవి. అని యర్థము. అవ్యక్త నిధనాని, నిధనమనగా నాశము - లేకపోవుటయే నాశముగా గలవి యని యర్థము. ఇట్టి యవ్యక్తమునే నైయాయికులు ప్రధ్వంసాభావమని జెప్పుచున్నారు. అవ్యక్తమరణములకు సమానార్థకత్వమును శంకింపదగదు. మరణానంతరము కలుగునదే యవ్యక్తదశ కావున ఏకార్థకత్వ దోషము లేదు,

ఓయి! ఏ ఇంద్రియమునకు గోచరింపకుండుట రూపమగు నవ్యక్తత్వము ఆత్మధర్మ మగుటవలనను, "అవ్యక్తోఽయ మచిన్త్యోఽయ" మని గీతలయందుగూడ నట్లే జెప్పబడుటవలనను, ఏది దేనివలన పుట్టునో నది దానికి యాదియను సిద్ధాంతమువలనను, "యతోవా ఇమాని భూతాని జాయన్తే" అను శ్రుతిచే బ్రహ్మకు సర్వభూతకారణత్వము చెప్పబడుటవలనను అవ్యక్తమగు ఆత్మయే భూతములకు ఆదియో, నాభూతములు అవ్యక్తాదులనియు అట్లే కార్యము కారణమునందు లయించుటవలనను "యత్ప్రయన్త్యభిసంవిశంతి" అను శ్రుతి భూతములకు బ్రహ్మయందు లయమును జెప్పుటవలనను, అవ్యక్తమగు బ్రహ్మయే భూతముల యొక్క నాశస్వరూపమో నయ్యెవి అవ్యక్తనిధనము లనియును అర్థమును జెప్పవలయును. లేనిచో ప్రపంచము మాయాకార్యమగుటవలన ప్రపంచాంతర్గతములగు భూతములు మాయయే ఆదిగాగలవియు, మాయయే అంతముగాగలవియు నగుచున్నవి. అనియయినను అర్థమును జెప్పవలయును యాదవ ప్రకాశాదులు గూడ నిట్లే వ్యాఖ్యానమును జేసిరి. అనినచో-

సత్యమే; ఇచట ఆది శబ్దమునకు కారణమనియు, నిధనశబ్దమునకు నాశావధి యనియును అర్థమగుచో నవ్యక్తశబ్దమునకు బ్రహ్మమే అర్థమయ్యెడిది. మరేమనిన ఆదిశబ్దమునకు జన్మయనియు నిధనశబ్దమునకు మరణమనియును అర్థము. బ్రహ్మము గాని, మాయగాని, భూతములయొక్క జన్మ మరణములు కానేరవు.

ఇట్లైనచో అవ్యక్తశబ్దమునకు అదర్శనమను (కనుపింపకుండుట యను) అర్థమును అంగీకరించినను యీ దోషము సమానమే యగును. కనుపింపకుండుట జన్మగానేరదుగదా యని యనరాదు. భూతములయొక్క పుట్టుకకుపూర్వము మరణానంతరమును భూతములు కనుపింపకుండుటవలన అదర్శనమునకు అన్తత్వము, ఆదిత్వము చెప్పుట సమంజసమే యగుచున్నది.

ఓయి ! ఇట్లు 'అదర్శనా దాపతితాః పునశ్చాదర్శనంగతాః' అను శ్లోక సంవాదము వలన గూడ ఆది నిధనశబ్దములకు కారణ, నాశావధి, రూపములగు అర్థములే సంప్రాప్తము లగుచున్నవి. జన్మకంటె పూర్వము, మరణముకంటె అనంతరమున్ను అదర్శనమే (భూతములు కనుపించకుండుటయే) కలదనుటచేతను అదే అర్థము సిద్ధమగుచున్నది గనుక అసత్కార్యవాదమున్ను ప్రపంచనాశానంతరము శూన్యవాద ప్రసంగమున్ను కలుగు ననినచో—

అట్లుగాదు. భూతములు తాము పుట్టకపూర్వము నశించినతరువాతను భూతస్వరూపముతో గనబడుట లేదు. గనుక లోకదృష్టి ననుసరించి భూతములకు అవ్యక్తాదిత్వము, అవ్యక్తనిధనత్వము జెప్పబడినది. శాస్త్రదృష్టితోనయితే భూతములు స్వోత్పత్తికి పూర్వము స్వనాశానంతరమున్ను బ్రహ్మస్వరూపముతో కనుపడుచున్నవి. గనుక బ్రహ్మాదిత్వము, బ్రహ్మనిధనత్వమును భూతములకు యుక్తమగుచున్నది,

ఓయి ! ఈ గీతాశాస్త్రమునందు శాస్త్రదృష్టియే ఆశ్రయింపవలెయుండగా లోకదృష్టి నాశ్రయించి యవ్యక్త శబ్దమునకు అదర్శనమను అర్థమును వర్ణించు టెట్లు ? అనినచో సమాధానము – 'వ్యక్తమధ్యాని' అను హేతువువలన ఇచట శాస్త్రదృష్టి పరిగ్రహింప వీలులేదు.

శాస్త్రదృష్టిచే మధ్యకాలమునందు గూడ భూతములు బ్రహ్మస్వరూపములు గాకపోవు. మధ్యకాలమున బ్రహ్మస్వరూపములు గాకున్నచో భూతములు వ్యక్తమధ్యము లయ్యెడివి. అవ్యక్తము బ్రహ్మ; వ్యక్త మనగా ఇంద్రియవిషయమగు బ్రహ్మ భిన్న పదార్థము. ఘటముయొక్క తత్త్వమునుదెలిసికొను పురుషుడు ఘట ప్రతీతి కాలమునందు గూడ ఘటమును మృద్రూపమునుగానే తెలిసికొనుచున్నాడు.

దీనిచే "అవ్యక్తాదీని, వ్యక్తమధ్యాని, అవ్యక్తనిధనాని, అను పదములకు భూతములు జన్మకు పూర్వము కనబడుటలేదనియు, మధ్యకాలమున కనుపడుచున్నవనియు, మరణానంతరము కనుపడుటలేదనియును అర్థము సిద్ధించినది. ఇంతమాత్రముచే అసత్కార్యవాద శూన్యవాదములకు ప్రసక్తిలేదు. భూతములు అభావమువలన పుట్టుచున్నవనియు, అభావమునందు లయించుచున్నవనియును జెప్పనందువలన –

ఓంబు! "అదర్శనా దాపతితాః పునశ్చాదర్శనంగతాః" అను ప్రమాణ శ్లోకమునందు గూడ నిట్లె చెప్పబడినది. అచట అసత్కార్యవాద శూన్యవాదములు ప్రసక్తించగా నిచట మాత్ర మేల నావాదములు ప్రసక్తించవు? – సమాధానము: – భూతములు ఉత్పత్తికి పూర్వము కనుపించకుండుటవలన «అదర్శనా దాపతితాః» అని చెప్పబడినది గాని, అదర్శనమువలన, పుట్టుటవలన గాదు. ఇట్లే మరణానంతరము కనుపడకుండుటవలన «అదర్శనంగతాః» అని చెప్పబడినది గాని అదర్శనమునందస్తమించుటవలన గాదు. "అదర్శనాత్" అనుచోట అవధిత్వరూపమును జూపుటయందు పంచమీ విభక్తిగాని, జనికర్తయొక్క ప్రకృతిత్వరూపమును ఆపాదించుటయందుగాదు, అని తెలియనలయును.

"అదృష్టదృష్ట నష్టభ్రాంతి భూతేషుభూతేషు కోవా ప్రలాపః" అని భాష్య పంక్తి – మొదట కనుపింపనట్టియు, మధ్య కనుపించునట్టియు, తుదకు నశించునట్టియు. ఇట్లు భ్రాంతిరూపములగు భూతములగురించి విలపింపనేల యని యర్థము –

ఇచట రామానుజు లిట్లు చెప్పుచున్నారు. « మనుష్యాది భూతములు సద్రూపములగు ద్రవ్యములే. వాటియొక్క పూర్వావస్థ కనుపించదు. మనుష్యత్వాది రూపమగు మధ్యమావస్థ కనుపించును. మరణానంతరము "ఉత్తరావస్థ కనుపించదు" అని. ఇయ్యది తుచ్ఛము. జన్మనాశాది వికారములుగల మనుష్యాది భూతములకు సద్రూపత్వము అసంభవము. నిర్వికారమగు వస్తువుగాని సద్రూపము గానేరదు; అట్టి నిర్వికారమగు వస్తువు బ్రహ్మ యొక్కటియేయని «అవినాశితు తద్విద్ధి» అను శ్లోకముచే నింతకుమున్నే నిరూపింపబడినది. మనుష్యాది భూతములు, తెలియబడని పూర్వావస్థ గలవియని చెప్పుటగూడ సమంజసము గాదు. వీర్యరక్తాన్నాది రూపమగు పూర్వావస్థ కనుపించుచునే యున్నది. అట్లే తెలియబడని యుత్తరావస్థగలవని యనుట కూడ పొసగదు. భస్మమృత్తికాది రూపమగు ఉత్తరావస్థ తెలియుచునేయున్నది. గనుక రామానుజీయ మసమంజసమగుచున్నది. —౨౮

శ్లో॥ ఆశ్చర్యవ త్పశ్యతి కశ్చి దేనం ఆశ్చర్యవ ద్వదతి తథైవచాన్యః
ఆశ్చర్యవచ్చైన మన్యశ్శృణోతి శ్రుత్వాప్యేనం వేద నచైవ కశ్చిత్. —౨౯

అ॥ ప్రకృతమగు నాత్మ యెల్లరకు దుర్విజ్ఞేయుడు. భ్రాన్తినిమిత్తమగు అజ్ఞానము సర్వలోక సాధారణమగుచుండగా నిన్నొకనినే నిందింపనేల!–; భూతములు మొదట కనిపింపకుండుట, మధ్య కనుపించుట, తుదకు నశించుట – ఇది యంతయు భ్రాంతి. దీనికి కారణము అజ్ఞానము. అయ్యది యందరకును గలదు. దానిమహిమవలన నేరికిని ఆత్మ తెలియబడుటలేదు. అందు నీ వొక్కడవే నిందింపదగవు. అయ్యో

వీరలకు కొంచమయినను ఆత్మజ్ఞానము లేదే యని యందరును నిందింపదగినవారే; అందరనుగురించియు దుఃఖింపదగినదియే. ఆశ్చర్యముతో సమానముగాన ఆశ్చర్యవత్, “తేన తుల్యంకి యాచేద్వతిః” అను సూత్రమువలన ఆశ్చర్యశబ్దముకంటె వతి ప్రత్యయము చేయగా ఆశ్చర్యవత్ అనురూప మేర్పడును. అనేకజన్మలయందు తాను జేసిన నిష్కామకర్మాదులచే నిర్మలమయిన నంతఃకరణముగల యొకానొక ధన్య పురుషుడు ఆత్మను సాక్షాత్కరింప జేసికొనుచున్నాడు. ఆత్మయందు చక్షురింద్రియ వ్యాపారము సంభవించదు. గాన నిచట “పశ్యతి” అను ధాతువు ప్రేక్షణార్థకము గాదు. “దృశోఽనాలోచనే” అను లింగమువలన జ్ఞానార్థకము. మరియొకడు తాను దెలిసికొనిన “నజాయతే” ఇత్యాది శ్రుత్యుక్తమగు నాత్మస్వరూపమును ఇతరులకు జెప్పుచున్నాడు. మరియొకడు తెలిసికొనియును జెప్పడు. మరియొక వ్యాఖ్యానమునందు ఆశ్చర్యవత్ అను పదమునకు ఆశ్చర్యతుల్యు డని యర్థము. కావున ఆశ్చర్యతుల్యుడగు నొకానొకడు ఈ యాత్మను దెలిసికొనుచున్నాడు. అట్లే ఆశ్చర్యతుల్యుడగు మరియొకడు ఈ యాత్మను చెప్పుచున్నాడు. ఆశ్చర్యతుల్యుడగు మరియొకడు ఈ యాత్మను వినుచున్నాడు అని యన్వయము. “మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతిసిద్ధయే, యతతామపి సిద్ధానాం కశ్చిన్మాం వేత్తి తత్త్వతః” అను ప్రమాణమువలన ననేకవేల మానవులలో నొకడే తెలిసికొనుచున్నా డని చెప్పబడినది. ఆత్మను తెలిసికొనువాడు, ఆత్మనుగురించి చెప్పువాడు, ఆత్మను వినువాడు – ఈ మువ్వురును దుర్లభు లగుటవలన నాత్మ దుర్విజ్ఞేయు డని యర్థము. ఇచట “శ్రవణాయాపి బహుభి ర్యో నలభ్యః శృణ్వన్తోపి బహవో యం న విద్యుః। ఆశ్చర్యో వక్తా కుశలోఽస్యలబ్ధా ఆశ్చర్యో జ్ఞాతా కుశలానుశిష్టః” అను మంత్రము ననుసంధానము చేసికొనవలయును.

శ్లో॥ దేహీ నిత్య మవధ్యోఽయం దేహే సర్వస్య భారత
తస్మా త్సర్వాణి భూతాని న త్వం శోచితు మర్హసి. ౩౦

అ॥ ఆత్మయందు అవధ్యత్వము యెన్నటికిని మారదు, ఇయ్యది నిజము. కార్యకారణసంఘాత రూపమగు శరీరము అనిత్యమయినను తదంతర్గత మగు ఆత్మ నిత్యుడు కావున నీవు సర్వభూతముల నుద్దేశించి దుఃఖింప తగవు. భీష్మాది శరీరముల యందలి యనిత్యత్వము తప్పింప శక్యముగాకుండుటవలనను, భీష్మాద్యాత్మల యందలి నిత్యత్వము శోకమునకు విరోధియగుటవలనను, అని భావము.

శ్లో॥ స్వధర్మ మపి చావేక్ష్య నవికమ్పితు మర్హసి
ధర్మ్యాద్ధి యుద్ధాచ్ఛ్రేయోఽన్యత్ క్షత్రియస్య నవిద్యతే. ౩౦

అ॥ ధర్మపథి "అర్థన్యాయాదనపేతే" అను సూత్రమువలన యత్ ప్రత్యయమును చేయుగా 'ధర్మ్యమ్' అని యగును. శ్రేయః అను పదము శ్రేయస్సునకు కారణమగు దానియందు ఔపచారిక ప్రయోగము శ్రేయస్కర మని యర్థము. 'స్వధర్మం' స్వః - అనగా స్వీయము. అనగా క్షత్రియజాతికి విహితమగు యుద్ధమని యర్థము. 'యుద్ధమును జూచికూడ నీవు భయపడదగదు' అని శ్లోకముయొక్క పూర్వార్థమునకు అర్థము. క్షత్రియుడవగు నీకు యుద్ధము స్వధర్మమగుటయే అందులకు కారణము. "క్షత్రియస్య విజితం" అని శాస్త్రప్రమాణ ముండుటవలన అని భావము.

ఇచట రామానుజులు "ఇదం యుద్ధం" అను రెండు పదములను మూలముకంటె బహిర్భూతముగా కల్పించి "ఈ యుద్ధమును స్వధర్మమని తలచియు" అని వ్యాఖ్యానమును చేసిరి. అయ్యది మందము. మూలముకంటె వేరుగా కల్పించుటలో ప్ ...నము లేదు. 31

శ్లో॥ యదృచ్ఛయా చోపపన్నం స్వర్గద్వార మపావృతమ్
సుఖినః క్షత్రియాః పార్థ ! లభన్తే యుద్ధ మీదృశమ్ ॥ 32

అ॥ ఓయి అర్జునా ! సుఖవంతులగు క్షత్రియులు, దైవికముగా సంప్రాప్తమయినట్టియు, తెరవబడిన ద్వారములు గల స్వర్గమగు నిట్టి యుద్ధమును పొందుచున్నారు.

శ్లో॥ అథచేత్త్వ మిమం ధర్మ్యం సంగ్రామం నకరిష్యసి ।
తతస్స్వధర్మం కీర్తించ హిత్వా పాప మవాప్స్యసి ॥ 33

అ॥ అట్లుగాక, ధర్మబద్ధమగు నీ యుద్ధమును, నీవు చేయకున్నచో నీవు ఈశ్వరాదులతో పోరాడి తెచ్చుకున్న కీర్తిని, నీ స్వధర్మమును పోగొట్టుకొని పాపము నొందెదవు. 33

శ్లో॥ అకీర్తించాపి భూతాని కథయిష్యంతి తేఽవ్యయామ్
సంభావితస్య చాకీర్తి ర్మరణా దతిరిచ్యతే ॥ 34

అ॥ అర్జునుడు యుద్ధమునుండి భయపడెను - అను ఆకారము గల అపకీర్తిని ప్రాణులు చెప్పుదురు. చెప్పుకొనుగాక. దాన నాకేమి యని యనరాదు. ధర్మాత్మత్వము, శౌర్యము, ధైర్యము మున్నగు గుణములచే గొప్పవాడవగు నీకు అయ్యది మరణముకంటె గొప్పది యగును. 34

శ్లో॥ భయాద్రణా దుపరతం మంస్యన్తే త్వాం మహారథాః
యేషాంచ త్వం బహుమతో భూత్వా యాస్యసి లాఘవమ్॥ 35

అ॥ ఓయి, బంధుజనమునందు స్నేహముచే గాని దయచే గాని యుద్ధమునుంచి మరలినటువంటి నాకు అపకీర్తి యేమి? అనగా చెప్పుచున్నాడు. "భయాద్రణాత్" అని కాకమునకు, ఉలూకమునకు (గుడ్లగూబకు) వలె కర్ణార్జునులకు స్వాభావిస్సిద్ధమగు విరోధ ముండుటవలన, కర్ణ శబ్దశ్రవణముచే నర్జునకు కోపమును వృద్ధిచేయదలచి భాష్యమునందు కర్ణశబ్దము గ్రహింపబడినది. మహారథులగు ఆ కర్ణాదులు తమవలన భయపడి యుద్ధమునుంచి వెరుదీసినవానినిగా నిన్ను తలచుదురు అని యన్వయము ౩౬

శ్లో॥ అవాచ్యవాదాంశ్చ బహూన్ వదిష్యన్తి తవాహితాః
నిన్దన్త స్తవసామర్థ్యం తతో దుఃఖతరం ను కిమ్॥ ౩౬

శ్లో॥ హతో వా ప్రాప్స్యసే స్వర్గం జిత్వా వా భోక్ష్యసే మహీమ్
తస్మాదుత్తిష్ఠ కౌన్తేయ యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః॥ ౩౭

అ॥ హతః అనునది హనధాతువు కంటె కర్మార్థమునం దుక్త ప్రత్యయము "భోక్ష్యసే" అనుభవించగలవు. ౩౭

శ్లో॥ సుఖదుఃఖే సమే కృత్వా లాభాలాభౌ జయాజయౌ
తతో యుద్ధాయ యుజ్యస్వ నైవం పాప మవాప్స్యసి. ౩౮

అ॥ సుఖదుఃఖములను సమానముగా జేయుట యనగా, సుఖమునందు రాగము నుంచకుండుట, దుఃఖమునందు ద్వేషము నుంచకుండుట, ఇట్లే లాభాలాభములయందును, జయాపజయములయందును ఊహింపవలయును. ఇట్లు యుద్ధమును జేయు నీవు పాపమును బొందవు. ౩౮

అవతారికాభాష్యమ్.

అ॥ "స్వధర్మ మపి చావేక్ష్య" అను శ్లోకము మొదలు ఏడు శ్లోకములచే శోకమోహములను బోగొట్టుటకు లౌకికన్యాయము చెప్పబడినది. ఇయ్యది ప్రసంగ వశమున జేసిన యుపదేశము. ఇందు గ్రన్థమునకు తాత్పర్యము లేదు. ఇచట పరమార్థ జ్ఞానమే చెప్పదలచబడినది గాని, లౌకికన్యాయము చెప్పదలచబడలేదు. అట్టి పరమార్థజ్ఞానము "అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వమ్" అను శ్లోకము మొదలు "న త్వం శోచితు మర్హసి" అనునంతవరకు నుండు గ్రంథముచే చెప్పబడియే యున్నది. అని భావము.

శ్లో॥ ఏషా తేఽభిహితా సాంఖ్యే బుద్ధిర్యోగే త్విమాం శృణు
బుద్ధ్యాయుక్తో యయాపార్థ! కర్మబంధం ప్రహాస్యసి॥ ౩౯

అ॥ నీకు చెప్పబడిన ఈ జ్ఞానము సాంఖ్యవిషయమయినది అని యర్థము. లేనిచో నీ సాంఖ్యవిషయమగు జ్ఞానము నీకు చెప్పబడినది; అని యయినను అన్వయింప

వలయును. ఇంతవరకు నుండు గ్రంథసందర్భముచే నీకు సాఙ్ఖ్యబుద్ధి యుపదేశింపఁబడినది. అని నిష్కృష్టార్థము. (సాఙ్ఖ్యబుద్ధిః) సాఙ్ఖ్యవిషయమగు బుద్ధి యనగా, పరమార్థ వస్తువివేకజ్ఞానము. ఇట్టి జ్ఞానము సంసారహేతువగు శోకమోహాదిరూపదోషమును బోగొట్టుటకు కారణమని యర్థము. జ్ఞానముచే అజ్ఞానము నశించిననే అజ్ఞానకార్యములను శోకమోహాదులు నశించునని భావము. యోగశబ్దార్థమును చెప్పుచున్నారు. (యోగేతు : తత్ప్రాప్త్యుపాయే) అని భాష్యకారులు. సాఙ్ఖ్యబుద్ధి నొందుటకు సాధనము యోగమని యభిప్రాయము. యోగమనగా ఫలాభిసంధిని విడిచి, శీతోష్ణాది ద్వంద్వములను సహించి ఈశ్వర ప్రీత్యర్థమను సంకల్పముతో, ఈశ్వరానుగ్రహము కొరకు అనుష్ఠించు కర్మమార్గము, యమనియమాది అష్టాంగ యోగమును, అని యర్థము. వీనిచే "యోగేతు" అను మూలశ్లోకము నందలి పదమునకు కర్మానుష్ఠాన యోగానుష్ఠాన రూపమగు కర్మ యోగవిషయమగు బుద్ధియని యర్థము సిద్ధమగుచున్నది. భాష్యమునందలి యోగపదమునకు విశేషణమగు "తత్ప్రాప్త్యుపాయే" అనుదానిచే ఉత్తమాధికారి విషయమగు సాఙ్ఖ్య యోగముకంటె కర్మయోగమునకు అపకర్షము సూచింపబడుచున్నది. సంసారహేతువగు అజ్ఞానమును పోగొట్టుటకు ముఖ్యసాధనమగు సాఙ్ఖ్య యోగముతో పరమ్పరా సాధనమగు కర్మయోగము సమాన మెన్నటికిని కానేరదు. ఇంతమాత్రముచే కర్మయోగము వ్యర్థమనరాదు. సాఙ్ఖ్యయోగమునకు కర్మయోగము కొంత దూర మాధారపడును. గనుకనే మూలశ్లోకమునందలి యుత్తరార్థము ముముక్షువునకు కర్మమార్గమునందలి రుచిని పుట్టించుటకు (యవాగూం పిబ శిఖా తే వర్ధిష్యతే) గంజి త్రాగుము, నీ వెండ్రుకలు పెరుగగలవు) అను వాక్యమువలె ప్రవర్తించినదని గ్రహింపవలయును. కర్మయోగమువలన కర్మబన్ధము విడిపోవుననగా కర్మానుష్ఠానము వలన ఈశ్వరానుగ్రహము, చిత్తశుద్ధి మున్నగునవి కలుగుననియు, వాటి వలన జ్ఞానము లభించుననియు తద్వారా కర్మబంధమగు సంసారము నివర్తించునని యనుగ్రహింపవలయును. ఇంతియే కాని కర్మయోగమువలన సాక్షాత్ సంసార నివృత్తి యసంభవము.

ఇచట రామానుజు లిట్లు చెప్పుచున్నారు. సంఖ్యయనగా బుద్ధి, దానిచే నిర్ధారణ చేయదగిన ఆత్మతత్వము, సాఙ్ఖ్యమనబడును. తెలిసికొనదగిన ఆత్మ తత్వమును దెలిసికొనుట కొరకు యే బుద్ధి చెప్పదగినదియో అట్టి బుద్ధి "నత్వేవాఽహం" అను శ్లోకము మొదలుకొని, "తస్మాత్సర్వాణి భూతాని నత్వం శోచితుమర్హసి" అను శ్లోకమువరకు నుండు గ్రంథముచే నీకు చెప్పబడినది. ఆత్మజ్ఞాన పూర్వకముగా మోక్షసాధనమగు కర్మానుష్ఠానమునందు యే బుద్ధియోగ మావశ్యకమో, అట్టి బుద్ధియోగము ఇచట యోగశబ్దముచే చెప్పబడు చున్నది. అని

ఇత్యాది యయుక్తము, యా – అభిధేయా, సా = అను మూడుపదములు, మూలము కంటె వెలుపల కల్పించుటలో ప్రమాణములేదు. మూలకర్త కట్టి వివక్ష యున్నచో "నైషా తేఽభిహితా" అనియే చెప్పియుండవలయును. మరియు "తజ్జ్ఞానాయ యాబుద్ధిః"అను రామానుజ భాష్యపంక్తియు అసంబద్ధార్థకమగుచున్నది. జ్ఞానమే బుద్ధి యగుచుండగా, బుద్ధి శబ్దమునకు జ్ఞానమర్థమని చెప్పుట అసంభవమగుచున్నది. లోకమునం దేదియు తనకు తా నర్థము కానేరదు.

అట్లే కర్మలకు మోక్షసాధనత్వము శ్రుతివిరుద్ధము "నాస్త్యకృతః కృతేన" "నాన్యః పన్థా విద్యతేఽయనాయ" ఇత్యాది శ్రుతులు కర్మలవలన మోక్షము లభింపదని జెప్పుచున్నవి. "తరతి శోకమాత్మవిత్" "బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతి" ఇత్యాది శ్రుతులు ఆత్మజ్ఞానమే మోక్షహేతువని చెప్పుచున్నవి.

మరియు ఆత్మజ్ఞానము గలవారికి కర్మలయందు ప్రవృత్తియే సంభవించదు. "నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతం" "సాక్షీ చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చ" అను శ్రుతులచే ఆత్మ అకర్తయనియు, అభోక్తయనియు, అవిక్రియుడనియు సర్వసాక్షియనియు, చిద్రూపుడనియు, తెలిసికొనిన విద్వాంసునకు కర్మలయందు ప్రవృత్తి యెట్లు కలుగును? కర్మలు, కర్త్రాది వ్యాపారము వలన సాధింపదగినవి కదా!

అట్లే "కర్మానుష్ఠానమునందు యేబుద్ధి చెప్పదగినదియో, ఆ యీ బుద్ధిని వినుము" అని చెప్పినచో వివక్షితార్థము లభించుచుండ కర్మానుష్ఠానమునందు యే బుద్ధియోగము చెప్పదగినదియో ఆబుద్ధియోగమువిషయమై యేబుద్ధి యావశ్యకమో, అందు యేబుద్ధి చెప్పనావశ్యకమో ఆ యీ బుద్ధిని వినుము. అని యీవక్ర మార్గమేమి? కర్మానుష్ఠాన విషయమగు బుద్ధికి, కర్మానుష్ఠానవిషయ, బుద్ధియోగ విషయమగు బుద్ధికి భేదము చెప్ప నశక్యముగదా? కావున నిందు రామానుజభాష్యము అసంగతార్థమగుచున్నది. ౩౯

శ్లో॥ నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే ।
స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాత్ ॥ ౪౦

అ॥ కర్మయోగము కూడ పరమ్పరా మోక్షహేతువగుట వలన మోక్ష మార్గ మనబడుచున్నది. వ్యవసాయము మున్నగు పనులయొక్క ప్రారంభమునకు యెట్లు నాశనములేదో అట్లే కర్మానుష్ఠానము యొక్క ప్రారంభమునకు గూడ నాశము లేదు. ఓయి! ప్రారంభమునకు నాశ మెట్లు కలుగును? ప్రారంభించిన పనికి గదా నాశము సంభవించును. అనినచో చెప్పబడుచున్నది. ప్రారంభమునకు ఫలవ్యాభి

చారిత్వమే నాశము. ఫలవ్యభిచారిత్వ మనగా ఫలము ఒకప్పు డుండుట, ఒకప్పుడు లేకుండుట. వ్యవసాయాది ప్రారంభమునకు ఫలము నియతము కాదు. వర్షాభావము వలన గాని, వర్షాధిక్యమువలన గాని, వ్యవసాయము నిష్ఫలమగుచున్నది. కర్మయోగ విషయమగు ప్రారంభ మట్లుగాదు. అర్థానికి ఫలము నియతము.

ఓయి ! కర్మయోగమును ప్రారంభించి సమాప్తమును చేయనిచో నద్దానికి ఫలము యెట్లు తప్పక కలుగును ? అనినచో అట్లుగాదు. కర్మయోగమును ఆరంభించినంతమాత్రముననే సంసారభయము నివర్తించును. అట్టి యోగమును పూర్తి చేసినచో యేమి చెప్పవలయును అని ద్యోతనచేయుటకు స్వల్పమపి అను పదము మూలమునందు ప్రయోగింపబడినది.

ఓయి ! రోగనివృత్తికొరకు చేయబడుచున్న చికిత్సారూపమగు కర్మానుష్ఠానము సమాప్తముగానిచో పూర్వముకంటె వ్యాధి అధికమగుటవలన ప్రత్యవాయము కనుపించుచున్నది. అట్లే సంసారనివృత్తికొరకు చేయబడుచున్న కర్మయోగము సమాప్తము గానియెడల, పూర్వముకంటె అధికముగా సంసారభయవిజృంభణరూపమగు ప్రత్యవాయము కలుగు ననినచో చెప్పబడుచున్నది "ప్రత్యవాయో న విద్యతే" అని. అనగా కర్మయోగము సమాప్తముగానిచో దోషము లేదు. మరేమనిన సంసారము వెనుకటివలె నుండును అని యర్థము.

యద్వా లేక చికిత్సచేయునిచో రోగమునకు వృద్ధిరూపమగు ప్రత్యవాయ మెట్లు కలుగునో అట్లే కర్మయోగమును అనుష్ఠింపనిచో దోషము కలదా యేమి ! అనగా చెప్పుచున్నారు "ప్రత్యవాయో నవిద్యతే" అని. ఏపనియైనను చేయవలసినదానిని చేయకున్నచో కలుగుదోషము ప్రత్యవాయమని శాస్త్రజ్ఞులసిద్ధాంతము. సంధ్యావందనాదులవలె నట్టి కర్మయోగమును అనుష్ఠింపనిచో ప్రత్యవాయము లేదని యర్థము.

సంధ్యావందనాది నిత్యకర్మ విధానమే కర్మయోగ మగుచుండగా, సంధ్యావందనాదులకువలె అని కర్మయోగమునకు సంధ్యావందనాదికమును దృష్టాంత పరచుట యెట్లు పొసగును ? అని యనరాదు. ఈశ్వరారాధనబుద్ధితో కర్మల ననుష్ఠించుటయే కర్మయోగ మనబడుచున్నది. నిత్యకర్మానుష్ఠానము ఫలాభిసంధిపూర్వకము. అనగా నిత్యకర్మలు ఫలేచ్ఛతో ననుష్ఠింప బడుచున్నవి. ఫలాభిసంధిరహితమగు నిత్యకర్మానుష్ఠానమే కర్మయోగమని చెప్పబడుచున్నది. అని భావము

అథవా ; రోగనివృత్తి కొరకు చేయబడుచున్న చికిత్సయందు రసవస్తువులను, ఓషధులను చంపుట రూపమయిన జీవహింస యుండుటచే నరకపాత రూపమగు ప్రత్యవాయ మెట్లు కలదో అనుష్ఠాతకు, అట్లు కర్మయోగమునందు హింస లేకుండుట వలన కర్మయోగము ననుష్ఠించువానికి ప్రత్యవాయము లేదు.

కర్మయోగమునందుగూడ పశుహింస మొదలగు దోషము కలదని యన రాదు. "అగ్నీషోమీయం పశు మాలభేత" అను శాస్త్రము వలన విధింపబడిన పశ్వాలంభనాదికము హింస గానేరదు. "మాహింస్యాత్సర్వాభూతాని" అను స్మృతి వలన హింస నిషేధింపబడినదని యనరాదు. ఇయ్యది సామాన్య విధియగుటచే. "అగ్నీషోమీయం పశుమాలభేత" అను విశేషవిధిచే బాధింపబడుచున్నది. పశ్వా లంభనము పశుదుఃఖమునకు హేతువగుచుండగా యెట్లు హింస కానేరదు? అని యనరాదు. యజ్ఞాదులయందు హింసింపబడిన పశువు స్వర్గము నొందుటవలన నియ్యది హింస గానేరదు.

యద్వా ; చికిత్స చేసినచో వ్యాధి తప్పక, నివర్తించునని జెప్ప వీలులేదు. ప్రాణులయొక్క కర్మవిపాకము విచిత్రరూపమగుచున్నది; పైగా వ్యాధి పెరుగుట గాని, మరణము గాని కలుగవచ్చును. కాన చికిత్సను చేయుటలో దోషము కలదు. ఇట్లు కర్మయోగము ననుష్ఠించుటలో యెవ్విధమగు దోషమున్ను లేదు. కర్మయో గము నియతఫలమగుటవలన చికిత్సను చేయకున్నచో వ్యాధి పెరుగుటగాని, మృతి జెందుటగాని, యీరెండును కలుగవచ్చును. చికిత్సచేసినను యీరెండు కలుగు చున్నందున, చికిత్సాకరణము (చికిత్సను చేయుట) దోషయుక్తమని తెలియవలయును.

యథార్థముగా విచారించినచో రోగికి చికిత్స చేయుటవలన గలుగు ప్రత్య వాయము వైద్యునిదే. తానుచేసిన చికిత్సవలన రోగికి రోగము వృద్ధిజెందుగాక, లేక మరణించుగాక; యెటులయినను వైద్యునకు నరకపాతలక్షణమగు ప్రత్యవాయమే కలుగును. వైద్యులకు వారివృత్తియందు దిట్టి ప్రత్యవాయ ముండుటవలననే వైద్యులు అపాఙ్క్తేయులని స్మృతులు చెప్పుచున్నవి.

రోగమును పోగొట్టుటవలన వైద్యునకు పుణ్యముగూడ కలుగునని యనరాదు. అట్టి సుకృతప్రాప్తి వైద్యునకు ప్రాసఙ్గికముగాని, నియతము గానేరదు. మరియు వైద్యు నకు ప్రాసఙ్గికముగా కూడ సుకృతము యెంతిమాత్రములేదు వైద్యుడు ధనాశచే వైద్య మును (చికిత్సను) చేయుచుండుటవలన వానికి సుకృతము (పుణ్యము) కలుగనేరదు. పైగా మందు తయారగుటకు రసఓషధులను వైద్యుడు హింసించుటవలన నరకపాతము సంభవించును.

ఇట్లయినచో వైద్యులే లేకున్నచో చికిత్సగూడ నుండదు. కావున రోగులకు రోగనివృత్తి యెట్లు కలుగును? అని ప్రశ్నింపరాదు. ప్రారబ్ధమగు పాపకర్మమునకు ఫలమగు వ్యాధి ప్రారబ్ధము నశించినతోడనే తప్పక నశించుటవలన నట్టి ప్రశ్నయే పొసగదు.

మరియు వైద్యుడు తాను చేయు చికిత్సవలన వ్యాధిని అడ్డగించినచో రోగి జన్మాంతరమునందైనను తిరిగి యావ్యాధిని అనుభవించియే తీరును. అనుభవము లేనిదే చేసిన కర్మము నశించుట యసంభవము.

కావున చికిత్స అన్వయవ్యతిరేకముల వలన రోగనివృత్తికి కారణము గాకుండుట వలనను, ప్రతికూలచికిత్స రోగవృద్ధికి, మరణమునకు హేతువగుటవలనను, రసఓషధులను నశింపచేయుట రూపమగు హింసకలదగుట వలనను, వైద్యునకు ప్రత్యవాయము కలదని స్పష్టమగుచున్నది.

చికిత్సచేయు వైద్యునకువలె, కర్మయోగము ననుష్ఠించువానికి యెవ్విధమగు ప్రత్యవాయము లేదు. కర్మయోగమునం దెవ్విధమగు హింస లేకుండుటవలన. "చికిత్సావత్" అను పదమునందు "తత్ర తస్యేవ" అనుసూత్రముచే వతిప్రత్యయము. కావున, చికిత్సయందువలె అని యర్థము.

చికిత్సయం దెట్లు ప్రత్యవాయము కలదో అట్లు కర్మయోగమునందును, ప్రత్యవాయము లేదని వ్యతిరేకదృష్టాంతము. ౪౦

శ్లో॥ వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిరేకేఽహ కురునందన
బహుశాఖా హ్యనంతాశ్చ బుద్ధయోఽవ్యవసాయినాం ॥ ౪౧

అ॥ ఓయి యర్జునా! ఇందు నిశ్చయాత్మకమగు బుద్ధి యొకటె కలదు. ప్రమాణజన్యమగు వివేకజ్ఞానహీనులకు అనేక భేదములు గల బుద్ధులు కలుగుచున్నవి.

సాఙ్ఖ్యవిషయము, యోగవిషయము లగు బుద్ధియే వ్యవసాయాత్మకమగు (నిశ్చయాత్మకమగు) బుద్ధి.

ఓయి! సాఙ్ఖ్యబుద్ధి యోగబుద్ధియు పరస్పరము భిన్నమగుటవలన నీ రెండును కలసి యొకేబుద్ధి యగుటెట్లు? అనినచో చెప్పబడుచున్నది.

ఇచట రెండు బుద్ధులకు ఏకత్వమును చెప్పలేదు. మరేమనిన, సాఙ్ఖ్యమునందు అనేకబుద్ధులు లేవనియు, అట్లే యోగమునందును అనేకబుద్ధులు లేవనియు, సాఙ్ఖ్యమునందును, యోగమునందును ప్రత్యేకము నిశ్చయాత్మకమగు బుద్ధియొకటే యనియు చెప్పబడినది.

ఇట్టి వ్యవసాయాత్మకమగు బుద్ధి, నిర్దుష్టమగు శాస్త్రప్రమాణమువలన పుట్టుటచే, అనేక శాఖలచే భిన్నములగు ఇతర విపరీతబుద్ధులకు నాశకమగుచున్నది. మూలమునందలి ఇహ అను పదమునకు సాఙ్ఖ్యయోగ కర్మయోగములయొక్క సాధారణముకొరకు శ్రేయోమార్గమను అర్థమును నిర్వచించిరి.

ఆత్మ నిర్వికారుడు, సర్వవ్యాపకుడు, నిత్యుడు, అద్వితీయుడు, స్వయంప్రకాశస్వరూపుడు, అప్రమేయుడు, అనునట్టి నిశ్చయజ్ఞానమే సాఙ్ఖ్యబుద్ధి. ఫలేచ్ఛను వీడి,

ఈశ్వరారాధనకొరకు ఫలసిద్ధ్య సిద్ధులయందు సమానభావముతో శాస్త్రవిహితము లగు కర్మలను చేయవలెనను నిశ్చయస్వభావము యోగబుద్ధి.

ఆత్మ కర్త, భోక్త; ఆత్మచే ధర్మము, అర్థము మున్నగు పురుషార్థములు సంపాదింపదగినవి; జ్యోతిష్టోమముచే స్వర్గము సంపాదింపవలయును; కారీర్యేష్టిచే పశుసంపదను పొందవలయును - ఈ మొదలగునవి విపరీతబుద్ధు లని వివేకము.

ఇచట రామానుజు లిట్లు చెప్పుచున్నారు. "ఆత్మ యాథాత్మ్య నిశ్చయపూర్వక మగు నీ వ్యవసాయాత్మకమగు బుద్ధి. ఒకే ఫలము, ఒకేసాధనను విషయముగా గలదగుటచే ఏకరూపమే యగుచున్నది. ఒక్క మోక్షఫలముకొరకే కర్మలు విధింపబడుచున్నవి." అని.

ఇయ్యది యసమంజసము "నిత్యత్వ, స్వయంప్రకాశత్వ, ఆనన్దత్వ, అపహతపాప్మత్వాదికము ఆత్మయొక్క యథార్థస్వరూప మనునది యుభయపక్ష సమ్మతము." కాని ఇట్టి నిశ్చయముగలవానికి కర్మలయం దెట్లు ప్రవృత్తి కలుగును? కర్మలవలన సంపాదింపదగిన యుత్కర్ష గాని, కర్మలవలన నివారింపదగిన యపకర్ష గాని, యీజ్ఞానము కలవానికి లేనందున నిట్టివానికి, కర్మలయందు ప్రవృత్తి సుతరాం కలుగనేరదు. మరియు ఆనందరూపుడగు ఆత్మయందు అనేక కారక సామగ్రితో నెరవేర్పదగిన కర్మానుష్ఠానమువలన కలుగు దుఃఖము యెంతమాత్రము సంభవింపదు; గాక మోక్షము కర్మసాధ్యమగుచో ఘటాదులవలె ననిత్యమగును. మరియు కోరికగలవారలకు స్వర్గాది ఫలసిద్ధికొరకున్ను, కోరికలేనివారలకు చిత్తశుద్ధికొరకున్ను కర్మలు విధింపబడినవి గాని, మోక్షముకొరకు కర్మలు విధింపబడియుండలేదు. ఎచటనయినను, "జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత" "తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణావివిదిషన్తి యజ్ఞేన దానేన తపసాఽనాశకేన" స్వర్గముకొరకు జ్యోతిష్టోమమును చేయుము, వివిదిషా సిద్ధికొరకు యజ్ఞాదుల ననుష్ఠింపుడు; అని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి కాని, "మోక్షకామ ఇదం కుర్యాత్" "మోక్షమును గోరువాడు ఈకర్మను చేయవలెను" అని యేశ్రుతియు చెప్పుటలేదు. మరియు నిత్యుడగు ఆత్మయందు క్రియయను వికారము సంభవింపదు. మరియు, 'వ్యవసాయాత్మికా' అను పదమువలన "నిశ్చయపూర్వికా" అను అర్థముకూడ లభింపదు. కావున రామానుజభాష్యము అసంగతార్థమగుచున్నది.

శ్లో॥ యామిమాం పుష్పితాం వాచం ప్రవదన్త్యవిపశ్చితః ।
వేదవాదరతాః పార్థ! నాన్యదస్తీతివాదినః ॥ ౪౨

కామాత్మానః స్వర్గపరాః జన్మకర్మఫలప్రదామ్ ।
క్రియావిశేషబహుళాం భోగైశ్వర్యగతింప్రతి ॥ ౪౩

అ॥ పుష్పములు దీనికి కలవుగాన పుష్పిత యనబడును. "తదస్య సఞ్జాత" అను సూత్రమువలన తారకాదిగణమునందు చేయుటచే, "ఇతచ్" ప్రత్యయము. వృక్షధర్మ

మగు పుష్పవత్త్వము వాక్కుల కెట్లు లభించు ననియనగా భాష్యకారులు సమాధాన మును చెప్పిరి. "పుష్పించిన వృక్షమువలె" అని. గనుక ఔపచారిక ప్రయోగమని భావము. అందువలన ఫలితార్థ మేమన పుష్పించిన వృక్షము చూచుట కెట్లు రమణీ యముగా నుండునో అట్లే అవివేకులచే జెప్పబడు నీ వాక్యముగూడ వినుటకు రమణీయ ముగానుండును. అవసానమునందు సంసారదుఃఖము అనివార్యమని భావము. వాక్యము లక్షణముఃగాగలది గాన "వాక్యలక్షణ" అని యనబడును. వాక్యరూపమయినదని యర్థము. వాక్యమని నిశ్చయార్థము. ఆకాంక్షా యోగ్యతాసన్నిధులు గల పదసము దాయము వాక్య మని తెలియవలయును. "విశేషేణ పశ్యన్తి జానన్తి" (విశేషముగా తెలిసినవారు గాన) విపశ్చితః విద్వాంసు లనబడుదురు. వారుకానివారు అవిపశ్చితః అవిద్వాంసులు, అని యర్థము.

యజ్ఞము మొదలగు విహితకర్మలకు ఫలము స్వర్గానుభవము. అయ్యది దేవతగా బుట్టిన వానిచే అనుభవింపదగిన దగుచున్నది. హింస మొదలగు నిషిద్ధకర్మలకు నరకము ఫలము. అయ్యది నారకి పురుషుఁడుగా పుట్టినవానిచే అనుభవింపదగినది. మిశ్రకర్మలకు ఫలము మనుష్యలోకము. అద్దానిని మనుష్యజాతి యందు పుట్టినవా డనుభవింపవలయును. ఈ ప్రకారము దేవాది జన్మల నెత్తియే కర్మఫల మనుభ వింపవలయును గాన కర్మలకు ఫలము జన్మమని చెప్పబడినది. జన్మవలన మరణము, మరణమువలన జన్మము యీ ప్రకారము మూఢులగు జీవులు అవిచ్ఛిన్నముగా సంసారము నొందుచున్నా రని యర్థము. ౪౪

శ్లో॥ భోగైశ్వర్యప్రసక్తానాం తయాపహృతచేతసాం
వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధి స్సమాధౌ నవిధీయతే॥ ౪౫

అ॥ "భోగైశ్వర్య ప్రసక్తానాం" భోగైశ్వర్యములయం దభినివిష్టమగు అంతః కరణముతో తాదాత్మ్యాధ్యాసగల బహిర్ముఖుల కని యర్థము. (సమాధీయతే నిక్షిప్యతే ఈశ్వరేణ అస్మిన్ పురుషోపభోగాయ సర్వ మితి సమాధిః – అంతః కరణం పురుషులయొక్క సుఖదుఃఖానుభావముకొరకు నీశ్వరునిచే దీనియందు సర్వము ఉంచబడినది గాన సమాధి యనగా అంతఃకరణ మనబడుచున్నది. పురుషుఁడు అభోక్త యగుటచే స్వతః సుఖదుఃఖానుభవము లేదు. విజ్ఞానము, బుద్ధి – అను పర్యాయపదములు గల భోక్తయగు అన్తఃకరణముయొక్క తాదాత్మ్యాధ్యాసము చేతనే పురుషునకు భోగము సిద్ధించుచున్నది. గనుకనే మాఘకవి తనకావ్యమునం దిట్లు చెప్పియున్నాఁడు. – "సమీక్ష్యోక్తే బుద్ధేర్భోగ ఇవాత్మని" సాఙ్ఖ్యశాస్త్రము నందు చెప్పబడిన ఆత్మయందు బుద్ధివలన సుఖదుఃఖానుభవమువలె. అని యర్థము. కావున పురుషుల సుఖదుఃఖానుభవము కొరకు, అంతఃకరణమునం దీశ్వరునిచే కామాది పదార్థజాతమంతయు సృష్టింపబడినదిగాన సమాధియనగా అంతఃకరణ మగుచున్నది.

ఓయి! సమాధిశబ్దమునకు, అంతఃకరణమని యర్థము చెప్పినచో అంతః కరణమునందు, సాంఖ్యబుద్ధిగాని, యోగబుద్ధిగాని కలుగదని శ్లోకమున కర్థము సిద్ధమగుచున్నది. అట్టితరి బుద్ధియందు బుద్ధి కలుగుటెట్లు? అని ప్రశ్నింపరాదు. సమాధిశబ్దమునకు అంతఃకరణ మర్థము, బుద్ధిశబ్దమునకు జ్ఞానమర్థము. గనుక అంతఃకరణమునందు జ్ఞానము కలుగుటలో దోషములేదు. ఇచట "న విధీయతే" అనునది కర్మకర్త్రర్థమునందు లకారము. గనుకనే (నభవతి) కలుగుటలేదా? అని యర్థము. అనగా పుట్టుటలేదు అని నిశ్చయార్థము.

నిజముగ విచారించినచో (నవిధీయతే ఈశ్వరేణ) అని యధ్యాహారము. ఈశ్వరునిచే కలుగజేయబడుటలేదు అని యర్థము.

"మత్తః స్మృతిః జ్ఞానమ్ అపోహనఞ్చ" అని ముందు చెప్పబోవుటవలన నా వలననే స్మృతి, జ్ఞానము మొదలగునవి కలుగుచున్నవి. ౪౪

శ్లో॥ త్రైగుణ్యవిషయా వేదా నిస్త్రైగుణ్యో భవార్జున,
నిర్ద్వన్ద్వో నిత్యసత్త్వస్థో నిర్యోగక్షేమ ఆత్మవాన్॥ ౪౫

అ॥ సుఖదుఃఖాదిరూపమగు సంసారము, సత్త్వరజస్తమోగుణములవలన పుట్టుటచే త్రైగుణ్యమని చెప్పబడుచున్నది. ఇట్టి సంసారబంధము, కామాత్ములకు కలుగుచున్నది. గనుక ఓయి యర్జునా! నీవుమాత్రము సంసారరాహిత్యము నొందుటకు నిష్కాముడవగుము. మరియు నీవు నిర్ద్వన్ద్వుడవగుము. శీతోష్ణములు సుఖదుఃఖములు రాగద్వేషములు మున్నగునవి, ద్వంద్వశబ్దవాచ్యములు. ఈయవి అన్యోన్యవిరుద్ధములు. నీవు వీటినుండి నిర్గతుడవగుము (వీటిని అతిక్రమింపుము). "నిరాదయః క్రాన్తాద్యర్థే పంచమ్యా" అను సూత్రముచే సమాసము. ద్వంద్వములను సహించుమని యర్థము. మరియు నీవు యోగక్షేమములయందాసక్తుడవు కాకుము. సంప్రాప్తముగాని ధనధాన్యాదులను సంపాదించుటయందును, సంప్రాప్తములయిన వాటిని కాపాడుకొనుటయందును, అత్యంతాసక్తిగలవానికి మోక్షమార్గమునందు ప్రవృత్తి యసంభవము. కావున నీ వీ రెంటియందును వ్యగ్రత జెందకుము.

మూలమునందలి "ఆత్మవాన్" అను వాక్యమునందలి ఆత్మశబ్దమునకు దేహము, మనస్సు, బుద్ధి పురుషుడు అను అర్థములలో నేదియో యొక అర్థమును చెప్పుట సంభవింపదు. ఆత్మరాహిత్యము ప్రసక్తమయినచో ఆత్మగలవాడవగుమని విధించుట యుక్తమగును. అదియె సంభవించదు. దేహాదిరూపమగు ఆత్మలు విధింపకపూర్వమే సిద్ధమయి యుండుటవలన. కనుక "ఆత్మవాన్" అను పదమునకు భాష్యకారులు (అప్రమత్తః) అవధానుడవగుము. అని యర్థమును చెప్పిరి. మనస్సును, బుద్ధిని చెప్పునట్టి యాత్మశబ్దమునకు తద్ధర్మమగు అవధానమునందు లక్షణ యనిభావము. స్వధర్మము

ననుష్ఠింపుచున్న నీకు "నిస్త్రైగుణ్యః" "నిర్ద్వన్ద్వః" అని మొదలగునవి యుపదేశ మని భావము. ౪౫

శ్లో॥ యావానర్థ ఉదపానే సర్వతస్సంప్లుతోదకే
తావాన్ సర్వేషు వేదేషు బ్రాహ్మణస్య విజానతః॥ ౪౬

అ॥ "సర్వేషు వేదోక్తేషు" అను అవతారికాభాష్యముచే యావానర్థః అను శ్లోకమును ప్రవేశపెట్టుచున్నారు భాష్యకారులు. ఫలము లేనందువలన నిష్కామ కర్మయోగము వ్యర్థమని పృచ్ఛకుని యాశయము. భాష్యకారులు ఆక్షేపమునకు సమాధానమును ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నారు "ఉచ్యతే తత్" అను పంక్తిచే. ఇచట "తత్" అను శబ్దమునకు నిష్కామకర్మానుష్ఠానముయొక్క ఫలము యని యర్థము. పృచ్ఛకునిచే కర్మయోగముయొక్క ఫలము ఆక్షేపింపబడుటవలన భాష్యకారులచే కర్మయోగముయొక్క ఫలము చెప్పబడుచున్నదని ప్రతిజ్ఞ చేయబడినది అని భావము. వినువారలను సావధానపరచుచున్నారు "శృణు" అను పదముచే. ఈశృ ధాత్వర్థమునకు ముందు చెప్పబోవువాక్యార్థము కర్మ.

(యావానితి) ఈ శ్లోకమునందు యావచ్ఛబ్దము, తావచ్ఛబ్దము, అర్థ శబ్దములను ఆవృత్తి చేయవలెను. అట్లు చేసినచో (కొలది నీరుగల బావి, చెరువు, మొదలగు వాటియందు ఎంతటి స్నానపానరూపమగు ప్రయోజనమో, అంతట ప్రవహించు నీరుగల నద్యాదుల యందును, అంతే స్నాన పాన రూపమగు ప్రయోజనము. వేదోక్త సర్వకర్మల యందు ఎంత ఫలమో ఆత్మజ్ఞానముగల బ్రాహ్మణునకు ఆత్మజ్ఞానము వలన అంతియే ఫలము! అని యన్వయ ముపపన్నము.

ఇందు పూర్వార్థము దృష్టాంతము గనుకనే భాష్యకారులు పూర్వార్థమును యథాశబ్దముతో వివరింప నారంభించిరి. దృష్టాంతార్థము లోకసిద్ధ మగుటవలన భాష్యకారులు వివరణ ప్రారంభములో (లోకే) లోకమునందు అనివ్రాసిరి. (ఉదపానే) ఉదకము దీనియందు త్రాగబడుచున్నదను వ్యుత్పత్తిచేగాని, ఉదకమును త్రాగుట దీనియందు కలదను వ్యుత్పత్తిచేగాని "ఉదకస్య ఉదస్సంజ్ఞాయామ్" అను సూత్రము వలన "ఉద" అను ఆదేశము రాగా ఉదపానం అను రూపము సిద్ధించుచున్నది. ఉదపానమనగా బావి, చెరువు, దిగుడుబావి మున్నగునవి. ఉదపానము అనేకములుగా నున్నందున భాష్యకర్తలు – అనేకస్మిన్నుదపానే – అని చెప్పిరి. ఉదపానములన్నియు పరిచ్ఛిన్నమగు ఉదకముగల వగుటవలనను (కొలదినీరు కలవగుటవలన) పరిచ్ఛిన్నత్వము భేదమునకు కారణమగుటవలనను ఉదపానము లనేకము లని భాష్యకారులు నిర్వచించిరి.

యావాన్ = యచ్ఛబ్దముకంటె పరిమాణార్థమునందు డవతు ప్రత్యయమును చేయగా, "యావాన్" అను రూప మేర్పడును. 'ఎంత పరిమాణము కల' అని

యర్థము. స్నాన పాన రూపమగు ఫలము అర్థశబ్దమున కర్థము. ప్రయోజన మని నిష్కృష్టార్థము కావున ఉదపానము లగు వాపీకూపతటాకాదులయందు ఎంత పరి మాణముగల స్నానపానరూపమగు ప్రయోజనము కలుగునో ఆప్రయోజనమంతయు నదులయందు కలుగుచున్నది అని యర్థము. తచ్ఛబ్ద యచ్ఛబ్దాధ్యాహారముల వలన సిద్ధించుచున్నదని గ్రహింపవలయును.

"సర్వతస్సంప్లుతోదకే" సర్వతః సంప్లుతం (వ్యాప్తం ఉదకం యస్య తస్మిన్) అంతట వ్యాపించియున్న ఉదకము దేనికో అయ్యది సర్వతస్సంప్లుతోదక మనబడును. అపరిచ్ఛిన్నమగు ఉదకముగల సముద్రమునందు అని యర్థము. మూలమునందు క్రియాపదము లేనందువలన భాష్యకారులు "సమ్పద్యతే" అను క్రియాపదమును అధ్యాహారమును చేసి యన్వయించిరి. "సమ్పద్యతే" అనగా (జాయతే) కలుగు చున్నది. అని యర్థము.

ఓయి! కొలది నీరుగల వాపీకూప తటాకాదులయం దెంతటి యుపయోగమో, యెక్కువ నీరుగల సముద్రాదులయందు గూడ నంతే ఉపయోగ మని చెప్పుటెట్లు? అనగా చెప్పబడుచున్నది: పరిచ్ఛిన్నోదకము గల కూపతటాకాదుల యందుగల ప్రయోజనము అపరిచ్ఛిన్నోదకముగల సముద్రాదులయందలి ప్రయోజనమం దిముడు చున్నవని యర్థము. ఘటాకాశములు మహాకాశముయొక్క అంశము లయినట్లు పరిచ్ఛిన్నోదకములు గల కూపాదులు అపరిచ్ఛిన్నోదకము గల సముద్రాదుల యొక్క అంశములగుచున్నవి. అందువలన కూపాదులయందలి ఫలము సముద్రా దులయందలి ఫలమునం దిముడుట ఉపపన్నమగుచున్నదని భావము.

సముద్రమున కెంతయో దూరమున నుండు కూపాదులు, సముద్రాంశములగు టెట్లని యనరాదు. సముద్రమధ్యనుండు భూమి యీశ్వరునిచే స్థాపింపబడుటవలనను, సముద్రోదకమే భూతలమునందలి వాపీకూపములయందును గతమగుటవలనను, నదీ తటాకాదులయందు మేఘవర్షము ద్వారా సముద్రజలమే యుండుటవలనను కూపా దులు సముద్రాంశము లగుచున్నవి. కావున లోకమునం దెవరు మేము కూపతటా కాదులయందు స్నానము చేసితిమనిగాని, అందలి నీరును త్రాగితిమనిగాని తలంచు చున్నారో, వారు నిజముగ సముద్రజలమునందు స్నానము చేసినవారున్ను సముద్ర జలమును త్రాగినవారున్ను అగుచున్నారని భావము.

ఉత్తరార్ధము దార్ష్టాన్తికమగుటవలన భాష్యకారులు ఉత్తరార్ధమును వివరించు టలో "ఏవం తావాన్ తావత్పరిమాణఏవ సమ్పద్యతే" అన్తే అంతట పరిమాణము గల ప్రయోజనమే కలుగుచున్నది అని వ్రాసిరి.

మూలశ్లోకమునందు "వేదేషు" అని యున్నను కేవల వేదములయందు ఫలము లేనందున వేదోక్తములగు యజ్ఞాది కర్మలయందలి యర్థము గ్రహింప వలయును. పూర్వార్థమునందలి "యావాన్" అను పదమును ఉత్తరార్థమునందు గూడ అన్వయించుకొనవలయును. ఇచట కర్మఫలము స్వర్గాదికము. ఉత్తరార్థము నందు గూడ అన్వయ సౌష్టవముకొరకు పూర్వార్థమునందువలె యత్తచ్ఛబ్దము లధ్యాహారము చేయబడినవి భాష్యకర్తలచే.

మూలమునందు "బ్రాహ్మణస్య" అను పదము కలదు. అందుకు భాష్య కారులు "బ్రాహ్మణస్య – సన్న్యాసినః" అని వివరణమును చేసిరి. అందువలన మూలమునందలి బ్రాహ్మణశబ్దము జాతిమాత్రమును చెప్పునట్టి అముఖ్య (గౌణ) శబ్దము గాదనియు, ముఖ్యబ్రాహ్మణులని చెప్పునట్టి శబ్దమే యనియు గ్రహింప వల యును. "జన్మనా జాయతే శూద్రః, కర్మణా జాయతే ద్విజః, వేదపాఠేన విప్రస్యాత్, బ్రహ్మజ్ఞానేన బ్రాహ్మణః" అని వచనముండుటవలనను, బ్రహ్మజ్ఞానము వేదాంత శ్రవణమననాది సాధ్యమగుట వలనను, "శాన్తోదాన్త ఉపరతః" అను ప్రమా ణముచే వేదాంతశ్రవణాదులయందు సన్న్యాసమునొందినవానికే అధికారముండుట వలనను, "బ్రాహ్మణో నిర్వేదమాయాత్" అను శ్రుతివలన బ్రాహ్మణజాతియం దుత్పన్నమయినవానికే సన్న్యాసమునం దధికారముండుటవలనను, బ్రహ్మజ్ఞానముగల బ్రాహ్మణసన్న్యాసిపరమగు ముఖ్యశబ్దమే గాని జాతిబ్రాహ్మణుని చెప్పునట్టి అముఖ్య శబ్దము మాత్రము గాదని భావము. "బ్రాహ్మణోఽయం బ్రాహ్మణః" అని సమా సము. ఇందు షష్ఠీవిభక్తికి వేద్యవేదిత్వరూప సంబంధమర్థము "తస్యేదం" అను సూత్రమువలన అణ్ ప్రత్యయము చేయగా 'బ్రాహ్మణః' అను రూపము సిద్ధమగు చున్నది. బ్రహ్మజ్ఞాని యని యర్థము.

"బ్రాహ్మోఽజాతౌ" అను పాణిని సూత్రమువలన జాతివాచకము గానపుడు బ్రాహ్మః అని యుండవలయునని యనరాదు. పాణిని సూత్రమునందు హిరణ్య గర్భార్థకమగు పుంలింగ బ్రహ్మశబ్దము గ్రహింపబడినది. ప్రకృతమునందు బ్రహ్మ శబ్దము పరబ్రహ్మమును చెప్పుచున్నది. గనుకనే అచట "అజాతౌ కిమ్" అని శంకించుకొని 'బ్రాహ్మోన్నారదః' అని ప్రత్యుదాహరణము నిచ్చిరి. "ఉత్సఙ్గాన్నారదో జజ్ఞే" అను ప్రమాణమువలన నారదుడు హిరణ్యగర్భునియొక్క అవయవమువలన పుట్టుటచే ప్రత్యుదాహరణ ముపపన్నమగుచున్నది. మరియు "బ్రాహ్మణోఽస్యము ముఖమాసీత్" అను శ్రుతిగూడ బ్రాహ్మణాది జాతియందు పుట్టిన ఆకార విశిష్ట మగు పురుషునే నిర్దేశించుచున్నది. కాని నిరాకారమగు బ్రహ్మమని నిర్దేశించుట లేదు. నిరాకారమగు బ్రహ్మకు ముఖాద్యవయవములు లేనందున అట్టిది యుపపన్నమును గానేరదు.

బ్రాహ్మణశబ్దము బ్రహ్మజ్ఞానిని చెప్పుగాక కాని సన్యాసినిమాత్రము చెప్పదు అని యనరాదు. సన్యాసిగానివాడు బ్రహ్మజ్ఞానియే గానేరడు, గృహస్థులగు జనకాదులు బ్రహ్మజ్ఞానులుగాలేదా అని ప్రశ్నింపరాదు. జనకాదులు బ్రహ్మజ్ఞానము కలవారగుటచే బ్రాహ్మణులయినచో, అపుడు కర్మలయందలి ఫలేచ్ఛను కర్తృత్వమును విడచుటచే సన్యాసులుకూడ నగుదురు. జనకాదులు చేసిన కర్మ కర్మయే కాదని చెప్పియుండుటవలనను "కర్మణ్యభిప్రవృత్తోఽపి నైవ కించిత్కరోతి సః" బ్రహ్మజ్ఞాని కర్మలయందు ప్రవర్తించినను కర్మల నాచరించినట్లు కాదని ముందు శ్రీకృష్ణుఁ చే చెప్పబోవుటవలనను కర్మలయందు కర్తృత్వము లేకుండుటయే సన్యాసము. కావున బ్రహ్మజ్ఞానము గలవాఁడే బ్రాహ్మణుఁడు. అట్టి బ్రాహ్మణుఁడే సన్యాసి యనబడుచున్నాఁడు.

లేనిచో పాణిని సూత్రమునందలి బ్రహ్మశబ్దము పరబ్రహ్మమును చెప్పుగాక. అయినను ఇచట అనుపపత్తిలేదు. బ్రాహ్మణజాతియందు పుట్టినవానికే సన్యాసమని చెప్పబడినది ఇట్లైనచో " బ్రాహ్మణస్య " అను పదమువలన బ్రాహ్మణజాతియందు పుట్టిన గృహస్థాదులు గూడ అని యర్థమగునని యనరాదు. " విజానతః " అను విశేషణమువలన సన్యాసి యనియే అర్థము లభించును. విజానత్వ మనగా బ్రహ్మనిత్యము. బ్రహ్మమును తెలిసికొనుట. ఇది సన్యాసికే సంభవించునుగాని యితరులకు సంభవింప నేరదు.

ఇచట రామానుజులు " బ్రాహ్మణస్య " అనగా వైదికుఁడగు బ్రాహ్మణునకు అని యర్థమును జేసిరి. అయ్యది పరాస్తమగుచున్నది. వైదికుఁడగు బ్రాహ్మణుఁడు తత్వజ్ఞానము కలవాఁడు గాకుండుటచే " విజానతః " అను విశేషణము రామానుజులు చెప్పిన యర్థమునందు సంగతము కానేరదు. వేదవేత్తలగు వైదికులే బ్రహ్మవేత్తలని యనరాదు. "వేదవాదరతాః పార్థ నాన్యదస్తీతివాదినః" " త్రైగుణ్యవిషయా వేదాః " అను ప్రమాణములచే వేదవేత్తలు బ్రహ్మజ్ఞానులు కారనియు, వేదములు త్రైగుణ్య విషయములనియు భగవంతుఁడే చెప్పియున్నాఁడు.

మరియు వేదాంతదేశికులు " బ్రహ్మ అనితి " అను నిరుక్తిచే బ్రాహ్మణశబ్దము నిష్పన్నమయినదనియు, " శకన్ధ్వాదిషు పరరూపవక్తవ్యమ్ " అను వార్తికముచే పరరూపమును, ప్రజ్ఞాదిగణమునందు చేరుటవలన, అణ్ ప్రత్యయమును చేయగా " బ్రాహ్మణ " అను రూప మగుచున్నదనియు, బ్రహ్మశబ్దమున కిచట వేదమర్థమనియును జెప్పిరి.

అయ్యది తుచ్ఛమగుచున్నది. ఏలయన (1) ప్రజ్ఞాదులయందు బ్రహ్మణః అను పదము లేకుండుటవలనను, (2) " బ్రహ్మణః " అని యెచటను ప్రథమాన్త ప్రథమాన్తమగు పదమునకు ప్రయోగము లేకుండుటచే ప్రజ్ఞాదులయందుగాని, శకన్ధ్వాదులయందుగాని ఆకృతిగణము గ్రహించుట యసంభవ మగుటవలనను, ప్రసిద్ధ

మగు పదముయొక్క ప్రయోగమును కుదుర్చుటకుగాను, ఆకృతిగణము స్వీకరింప బడినది. అప్రసిద్ధ పద ప్రయోగమును సాధించుటకుగాదు. మరియు బ్రహ్మ + అనితి అను వ్యుత్పత్తియందు - కర్మార్థమునందు అణ్ ప్రత్యయము వచ్చును. తరువాత వృద్ధిని చేయగా "బ్రహ్మణః" అని యగునుగాని "బ్రాహ్మణః" అని గానేరదు.

మూలముయొక్క నాల్గవపాదమునందు "బ్రాహ్మణస్య విజానతః" అని కలదు. అనగా తెలిసికొనిన బ్రాహ్మణున కని యర్థము. అందుపై ఏమి తెలిసికొనిన బ్రాహ్మణున కని ప్రశ్న రాగా - వివరించుచున్నారు భాష్యకారులు : పరమార్థ తత్త్వమును తెలిసికొనిన బ్రాహ్మణునకని. అనగా బ్రహ్మను తెలిసికొనిన వానికని యర్థము. ఇట్టివానికి (యోర్థః) ఏమిఫలమో విజ్ఞానఫల మని భావము. ఈ విజ్ఞానఫలమునకు పూర్వార్థమునందలి సర్వతస్సంప్లుతోదక ఫలము దృష్టాన్తము. ఏలనన విజ్ఞానము సర్వతస్సంప్లుతోదక తుల్యమగుటవలన నని భావము. పరిచ్ఛిన్నమగు స్వర్గాదివిషయానుభవజన్యములగు ఆనన్దములన్నియు అపరిచ్ఛిన్నమగు బ్రహ్మానన్దముయొక్క అంశము లగుటవలన, విజ్ఞానఫలమగు అపరిచ్ఛిన్న బ్రహ్మానన్దమునందు, కర్మఫలానన్దములు అన్తర్భావము జెందుచున్నవని భావము.

ఓయి! కర్మఫలము జ్ఞానఫలమునం దంతర్భావమును చెందుననుటలో ప్రమాణ మేమి యనగా చెప్పబడుచున్నది. "సర్వంతదభిసమేతి యత్కించ ప్రజాస్సాధు కుర్వన్తి - యస్తద్వేద, యత్సవేద" అను శ్రుతివలన.

"ప్రజాః యత్కించ సాధుకర్మ కుర్వన్తి." ప్రజలు యేకొద్ది సత్కర్మమును అనుష్ఠించుచున్నారో "తత్సర్వం" దానినంతయును "సః" అని యధ్యాహారము. "వాడు" అభిసమేతి పొందుచున్నాడు. వాడెవ డనగా "యస్తద్వేద" యత్సవేద "సః" ఆర్థైక్యము - "యత్" ఏ బ్రహ్మను "వేద" తెలిసికొనుచున్నాడో, "తత్" ఆ బ్రహ్మను "యః" ఎవడు "వేద" తెలిసికొనుచున్నాడో, వాడని యర్థము. అనగా ప్రజలాచరించిన సమస్త సత్కర్మల ఫలమును, తత్త్వవేత్త పొందుచున్నాడని యర్థము. ఏలయన, ప్రజలయొక్క సత్కర్మఫలమగు ఆనన్దము. తత్త్వవేత్తచే పొందబడిన బ్రహ్మానందముయొక్క అంశయగుటవలననని భావము.

ఈ యర్థమునందు "సర్వం కర్మాఖిలం పార్థ! జ్ఞానే పరిసమాప్యతే" అను గీతా శ్లోకముకూడ ప్రమాణ మగుచున్నది. జ్ఞానఫలమునందు కర్మఫలమన్తర్భావమును చెందుటవలన జ్ఞానమునందు కర్మపరిసమాప్తిని చెందుచున్నదని యర్థము.

ఇచట భాష్యపదములను ఇట్లు సమన్వయము చేసికొనవలయును. వాపీకూప తటాకాదులయందు, ఏ ఫలము యెంతటిదో, ఆ ఫలమంతయు, అంతట వ్యాపించి యున్న నీరుగల సముద్రాదులయందు ఏ ఫలమో, అంతటిదే యెట్లగుచున్నదో,

అట్లే సమస్త వేదోక్త కర్మలయందు ఏ ఫలము యెంతటిదో, బ్రహ్మజ్ఞానముగల బ్రాహ్మణునకు యే ఫలమో, అంతటిదే యగుచున్నది. అని.

కావున కూపతటాకాదుల ఫలము సముద్రఫలమునందువలె, కర్మఫలము, విజ్ఞానఫలమునం దంతర్భావము చెందుటవలన కర్మలయం దధికృతుడగు వానిచే, జ్ఞాన నిష్ఠాప్రాప్తి పర్యంతము. వాపీకూపతటాకాదివస్తు స్థానీయమగు కర్మ ఆచరించియే తీరవలయును. జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారము కలిగిన పిదప మాత్రము కర్మచేయదగిన పనిలేదని భావము. ఇచట భాష్యమునందు (కూపతటాకాద్యర్థ స్థానీయమపి కర్మ) అని కలదు. ఇందు అపిశబ్దమునకు సారస్యమేమనగా విజ్ఞానముకంటె తక్కువదగుటచే యుక్తముగాని దయినను, కర్మ, విజ్ఞానమునం దధికారము లేనందున ఆచరించియే తీరవలయును. అని.

ఓయి ! ఈ కర్మయోగానుష్ఠాన మెందులకు ? ఇయ్యది మొదటనే యాక్షేపింప బడినదికదా. అందుకు సమాధానమేమి వచ్చినది. అనినచో చెప్పబడుచున్నది. మోక్షమునిచ్చునట్టి జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారములేనందున అట్టి యధికారము సిద్ధించుట కొరకు కర్మ యోగానుష్ఠానము అని ఇట్టి సమాధానము నిచ్చునట్టి యర్థము మూలము వలన సిద్ధించుటలేదని యనరాదు. అర్థమువలన సమాధానము సిద్ధించుచున్నది.

ఇయ్యది యుపపాదింపబడుచున్నది. అందరిచేతను సంపాదింపదగినది ఆత్మ జ్ఞానమే. సముద్రఫలమునందు కూపఫలమువలె విజ్ఞానఫలమగు బ్రహ్మానందమునందే సర్వకర్మఫలములగు విషయానందము అంతర్భావమును చెందుటవలన, అట్టి విజ్ఞానము కర్మయోగానుష్ఠానము లేనిదే సంపాదింప నలవిగానందున ముముక్షువులకు విజ్ఞానసిద్ధికొరకు కర్మయోగ మనుష్ఠింప దగినదగుచున్నది. కావున ఇట్లు కర్మయోగానుష్ఠానము జ్ఞానప్రాప్తిద్వారా అపరిచ్ఛిన్నమగు బ్రహ్మానందమునకు కారణమగుట వలన, ఆయా క్షుద్ర (నీచ) ఫలముల నపేక్షింపక, అధికృతునిచే విహితములగు కర్మలు చేయదగినవని పరమార్థము.

ఇచట భాష్యమునందలి కర్మఫలమను పదమునకు ఫలేచ్ఛను విడచి యనుష్ఠించు కర్మలయొక్క ఫలము. అనగా చిత్తశుద్ధియని యర్థము – అట్లే, "కూపతటాకాద్యర్థ స్థానీయం" అను పదమునకు కూపతటాకాదులయందు స్నానపానాది క్రియారూప మగు నేయుపయోగమో తత్తుల్యమని యర్థము. కావున, సముద్రమునందు స్నానము చేయగోరిన పురుషుడు, సముద్రస్నానమునం దధికారము సిద్ధించుటకు, సముద్రస్నానమునకు పూర్వము, కూపతటాకాదులయందు, స్నానాచమనాది క్రియలను యెట్లు చేయుచున్నాడో, అట్లే ముముక్షువగు పురుషుడుకూడ, మోక్షసాధనమగు జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారము కలుగుటకొరకు, జ్ఞాననిష్ఠాప్రాప్తికి పూర్వము ఫలేచ్ఛను విడచి, విహితములగు కర్మలను చేయవలయును. ఎట్లు సముద్రమునందు స్నానము చేయు

గోరినవాడు, కూపాదులయందు స్నానాచమనాది క్రియల నొనర్చినపిదప, దేహము శుద్ధమగుటచే సముద్రమునందు స్నానముచేయుచున్నాడో, అట్లే ముముక్షువుకూడ కర్మయోగానుష్ఠానానన్తరము చిత్తము పరిశుద్ధమగుటవలన జ్ఞాననిష్ఠను పొందును.

ఎట్లు: వానికి కూపాదిస్నానమువలన కలుగుఫలము, సముద్రస్నానఫలమునందిముడుచున్నదో, సముద్రస్నానముకంటె అతిరిక్తమను కూపాదిస్నానజన్యమగు ఫలము లేనందువలన, అట్లే ముముక్షువుయొక్క కర్మఫలముకూడ విజ్ఞానఫలమునందంతర్భావమును చెందుచున్నది. కనుక కూపస్నాన సముద్రస్నానములకువలె కర్మయోగ జ్ఞానయోగములకు ఉపజీవ్య ఉపజీవక భావసంబన్ధముగలదు. సముద్రస్నానము కూపస్నాన సాధ్యమగుటవలనను, జ్ఞానయోగము, కర్మయోగ సాధ్యమగుటవలనను, ఈరెంటికి ఫలవిషయమునందు హస్తిమశకాన్తరము కలదు. (ఏనుగకు దోమకున్నంత భేదముకలదు) కూపస్నానము దేహమలమును పోగొట్టుటమాత్రమే ఫలము కలదగుటవలనను, సముద్రస్నానము సమస్తనదీనదములయందలి స్నానమువలన కలుగు ఫలమునిచ్చుటవలనను, అట్లే కర్మయోగమువలన చిత్తశుద్ధి మాత్రమే ఫలము కలుగుటవలనను, విజ్ఞానము నిరతిశయానన్దరూపమగు పరమ పురుషార్థము ఫలము గలదగుటవలనను, అని కొందరు వర్ణించుచున్నారు. ఈపక్షమునందు సముద్రస్నానాధికార సిద్ధికొరకు, కూపాదిస్నానమువలె, జ్ఞాననిష్ఠయందధికార సిద్ధికొరకు కర్మయోగానుష్ఠానమని సమాధానము కంఠోక్తమే యగుచున్నది.

ఓయి! "కూపే వర్ష్యపయోనిధావపి ఘటో గృహ్ణాతి తుల్యం జలం" (బావియందును సముద్రమునందును కుండ సమానముగానే ఉదకమును గ్రహించుచున్నది) అను న్యాయముచే, దాహముగలవాడు బావియందు యెంతపరిమాణముగల నీరును త్రాగుచున్నాడో, సముద్రాదులయందుకూడ నంతటి పరిమాణముగల నీటినే త్రాగుచున్నాడు. సముద్రజలము పానీయముకాదని యనరాదు, బాష్పరూపమగు సముద్రోదకము పానీయమే యగుచున్నది. అనిరో యీ శ్లోకముచే చెప్పబడుచున్న దనినచో అట్లుకాదు: ఇట్టి యర్థము దార్ష్టాన్తికమునం దనుకూలించదు. దార్ష్టాంతికమునందుగూడ సమస్త వేదోక్త కర్మలయందు యెంతటి ఫలమును కర్మి పొందుచున్నాడో, సన్యాసి విజ్ఞానమునం దంతటి ఫలమునే పొందుచున్నాడని యర్థము చెప్పవలయునని యనరాదు. కర్మఫలములగు అనిత్యస్వర్గాదులకంటె విజ్ఞానఫలమగు నిత్యమోక్షము పరమోత్కృష్టమగుచున్నందున నట్టి యర్థమును చెప్పుట పొసగదు.

గనుకనే "యదహరేవ విరజేత్తదహరేవ ప్రవ్రజేత్" అను శ్రుతి కర్మఫలములగు స్వర్గపశుపుత్రాదులు, నశించునవి, న్యూనాధిక భావరూపమగు (ఎచ్చుతగ్గు) దోషము కలవియు, నగుటచే నేపురుషునకు యేరోజున వాటియందు విరాగము కలుగుచున్నదో, ఆరోజుననే సన్యసింపవలయు నని చెప్పుచున్నది. అటుగాక విజ్ఞాన

ఫలము కర్మఫలతుల్యమగుచో, కర్మానుష్ఠానమువలననే స్వర్గాదిఫలములు లభించుచుండ కర్మశాస్త్రముకంటె వేరుగా "అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా" అని వేదాంత శాస్త్రము నారంభించుట వ్యర్థమగును.

వ్యర్థమగుగాక – దోషమేమి యనినచో "తరతి శోక మాత్మవిత్" బ్రహ్మవిద్ బ్రహ్మైవభవతి "ఆత్మావా అరేద్రష్టవ్యః" అని జ్ఞానమును, జ్ఞానఫలమును విధించునట్టి యనేక శ్రుతులు విరోధించును.

అట్టి శ్రుతి విరోధమును గూడ సంగీకరించుటకు, బలవత్తరమగు సంసార విరోధము ప్రతిబంధక మగుచున్నది. ఏలయన కర్మలకు ఒకనాటికిని దుఃఖాత్మక మగు సంసారము ఉపరతి చెందకుండుటవలనను, విజ్ఞానము గల సన్యాసులకు సంసార దుఃఖములు సడలి నిరతిశయమగు ఆత్మానందము అనుభవ గోచరమగుటవలనను,

కావున జ్ఞానఫల, కర్మఫలములకు, ఏనుగునకు దోమకు ఉన్నంత తేడా కలదు. ఫలేచ్ఛను కోరక అనుష్ఠించు కర్మలకు మోక్షము ఫలమని యనరాదు. అట్టికర్మలకు చిత్తశుద్ధియే ఫలము గాని మోక్షము ఫలముగాదు.

ఇచట గొందరు గంగ, యమున మొదలగు ఆయా నదీ స్నానములవలన గలుగు ఆయాఫలములు ఒక్క సముద్రస్నానము వలననే పురుషున కెట్లు కలుగుచున్నవో, అట్లే ఆయాకర్మలవలన కలుగు హిరణ్యగర్భలోకప్రాప్తి రూపమగు ఆనందములు ఒక బ్రహ్మజ్ఞానమువలననే విద్వాంసునకు కలుగుచున్నవి. అని వర్ణించుచున్నారు.

ఇచట రామానుజు లిట్లనుచున్నారు. వేదమునందు చెప్పబడిన కర్మలన్నియు, అందరికి ననుష్ఠేయములు గావు. మరేమనిన, ఎట్లు దాహముగలవాడు (పిపాసువు) అన్ని విధములగు ప్రయోజనములకు ఆకరమగు కూపాదులయందు యెంతట పానీయ రూపమగు ప్రయోజనము మాత్రము నభిలషించుచున్నాడో అట్లే ముముక్షువగు బ్రాహ్మణుడు కూడా వేదోక్తమగు నుపాయముల లన్నిటిలోను మోక్షసాధనమగు నుపాయమునే స్వీకరింపవలయును గాని వేరొండు నుపాయము స్వీకరింపదగదు." అని.

అయ్యది యుక్తిసహముగాదు. ఏలయన (1) "సర్వతస్సంప్లుతోదకే" అను మూలమునందలి పదమునకు "సర్వార్థ పరికల్పితే" అన్ని విధములగు ప్రయోజనముల కూడియున్న అను అర్థము లభించనందువలనను (2) స్నానము, పానము మున్నగు కొద్ది ప్రయోజనములతో కూడియున్న కూపాదులు సర్వార్థపరికల్పితములు (అన్ని ప్రయోజనములతో కూడినవి) కానందువలనను, స్త్రీపశ్వాదులను కోరినవానికి కూపాదులవలన కలుగు నుపయోగ మిసుమంతయును లేదు.

మరియు, "ఎంతటిఫలమో, అంతటి ఫలమే వానిచే స్వీకరింపబడుచున్నది. (యావత్ప్రయోజనం తావత్తేనోపాదీయతే) అని రామానుజులు వ్రాసిరి. అది

చుయుక్తము. జలము స్వీకరింపబడుచున్నదిగాని ఫలము స్వీకరింపబడుటలేదు. ప్రత్యుత ఫలము స్వీకరింప శక్యమున్ను గాదు. ప్రయోజన వాచియగు అర్థశబ్దమునకు జలమని యర్థమును జెప్పుట పొసగదు.

అట్టితరి యెంతటి జలముతో ప్రయోజనమో, అంతటి జలమునే స్వీకరించు చున్నాడు. అని చెప్పదగియుండును. మూలమునందు "యావాన్" అని ప్రథమాన్త మగు పదముండుటవలన, నిపుడట్లే చెప్పెదమని యనుటకును వీలులేదు. మరియు నీ యర్థమునందు "తేన" అను కర్తృవాచకపదమున్ను, "ఉపాదీయతే" అను క్రియాపదమున్ను, మూలమునందు లేనందున కల్పింపబడవలసి వచ్చును.

మరియు, రామానుజులు, (పిపాసోః) పానేచ్ఛగలవానికి అని నియమించుట కూడ యుక్తముగాదు. కూపాదులయందు స్నానముచేయ కోరిక గలవారు కూడ కలరు. పానేచ్ఛగలవారను పదము ఉదాహరణముకొరకు స్వీకరింపబడిన దనినచో అపుడు తోటను తడుప కోరికగలవారు కూడ గ్రహింపవలసియుండును. అందు క్లిష్టాపత్తి యనరాదు (ఆరామసేచనేచ్ఛునకు) తోటలను తడువ కోరికగలవానికి కూప మునందలి జలమంతటితోను ప్రయోజనముండుటవలన, కొలది జలమే వానిచే స్వీకరింపబడుచున్నది గాని, సర్వము స్వీకరింపబడుటలేదని చెప్పుట సంభవింపదు.

అట్లే బ్రాహ్మణ శబ్దమునకు వైదికుడగు బ్రాహ్మణునికని యర్థము చెప్పుట పొసగనేరదని యింతకుమున్నే నిరాకరింపబడినది. "విజానతః" అను పదమునకు ముముక్షువువని యర్థము చెప్పుట కూడ పొసగదు. వేదవాదరతులగు అనేకమంది వైదికబ్రాహ్మణులు, ఫలాసక్తిగలవారలే యగుచున్నారు. వైదికుడగువాడు "అథాతో ధర్మజిజ్ఞాసా" అను సూత్రమువలన కర్మలయందే ప్రవర్తించునుగాని, ముముక్షువు గానేరడు. ''త్రైగుణ్యవిషయా వేదాః నిస్త్రైగుణ్యోభవార్జున'' అని భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడే కామదూషితుడని నిందించియున్నాడు. ముముక్షువనగా నిష్కాముడు, నిష్కాముడు వైదికుడు గానేరడు, వేదాన్తి యగుచున్నాడు. ఇయ్యది సిద్ధాంతము.

మరియు ఎవడు విశేషించి యాత్మతత్వమును దెలిసికొనుచున్నాడో వాడు "విజానన్" అని చెప్పబడుచున్నాడు. అట్టివాడు ముక్తుడుకాని, ముముక్షువుగాడు. రామానుజులుకూడ నిత్యముక్తులగు అనన్తుడు, గరుడుడు మున్నగువారును ఈశ్వరుడున్ను, విజ్ఞానముకలవారని యంగీకరించియున్నారు. మరియు ముముక్షువునకే జ్ఞానమునందధికారము. ముముక్షువు వేదాన్తశ్రవణాదికమునుచేసి యాత్మతత్వమును విశేషముగా తెలిసికొనుచున్నాడు. అట్టితరి విజ్ఞానత్వమే ముముక్షుత్వ మెట్లగును? మోక్షేచ్ఛగలిగినపిదపగదా విజ్ఞానము కలుగును. ఈస్థితిలో విజ్ఞానమే మోక్షేచ్ఛ యెట్లగును?

మరియు "యదేవ మోక్షసాధనం తదేవోపాదేయం" (యేది మోక్షసాధనమో అదియే స్వీకరింపదగినది) అను నీవాక్యమంతయు మూలమునకంటె వేరుగా కల్పింపబడినందున అప్రమాణమగుచున్నది.

మరియు వేదాన్తములయందే మోక్షసాధనమగు జ్ఞానము వినబడుచున్నందున వేదములయందు మోక్షసాధనమగుదానినే గ్రహింపవలయునని చెప్పుట కూడ యుక్తముగాదు.

వేదములయందు ధర్మమునకు సాధనములగు యజ్ఞాదులవలె మోక్షసాధనములుగూడ శ్రుతమగుచో వేదాన్తశ్రవణాదులు వ్యర్థములగును. మరియు పూర్వమీమాంసా, ఉత్తరమీమాంసా యను భేదకల్పనముకూడ అయుక్తమగును.

"సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి" అను శ్రుతియందలి సర్వశబ్దస్వారస్యము వలన ఉపనిషత్తులుగూడ వేదములేయని యనరాదు. "త్రైగుణ్యవిషయా వేదాః" అని భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడే వేదములు గుణత్రయబద్ధమగు సంసారవిషయములని వక్కాణించి యుండుటవలనను, ఉపనిషత్తులు గుణత్రయాతీతమగు బ్రహ్మాత్మతత్త్వమును ప్రతిపాదించుచుండుట వలనను - ౪౬

శ్లో॥ కర్మణ్యేవాధికారస్తే మా ఫలేషు కదాచన
మా కర్మఫలహేతుర్భూర్మా తే సఙ్గోఽస్త్వకర్మణి ॥ ౪౭

అ॥ "బ్రాహ్మణో నిర్వేదమాయాత్" "బ్రాహ్మణః ప్రవ్రజేత్" అను శ్రుతి ప్రమాణముల వలన బ్రాహ్మణునకే సన్న్యాసాశ్రమమునం దధికార ముండుటచే, "కర్మణ్యేవ" అను ఏవకారమువలన క్షత్రియుడగు అర్జునునకు జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారము లేదని యర్థమగుచున్నది. యద్వా మూలమునందలి "తే" అను పదమునకు వివేకవైరాగ్యాది గుణములు లేని నీకు అని యర్థము. కావున వివేకాది రహితుడవగు నీకు సన్న్యాసమునం దధికారము లేనందున, సర్వకర్మ సన్న్యాసపూర్వకమగు జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారము లేదని భావము.

కర్మఫలములయందు కోరిక స్వప్నాద్యవస్థలయందును నీకు లేకుండుగాక అని ద్వితీయపాదమున కర్థము.

మా ఫలేషు కదాచన అను "ద్వితీయపాదముచే" మా కర్మఫలహేతుర్భూః అను తృతీయ పాదమునకు పౌనరుక్త్యదోషమును శంకింపరాదు "ఫలేషు" అనునపుడు స్వర్గాదిఫలములయం దని యర్థము. "కర్మఫలహేతుః" అనునపుడు కర్మఫలమగు జన్మమునకు కారణుడని యర్థము. (అనగా కర్మఫలశబ్దమునకు జన్మయని యర్థము) కావున నీకు స్వర్గాదిఫలములయందు కోరికయున్నచో స్వర్గఫలమును అనుభవించుటకు నీకు జన్మయుండును. గనుక నీవు ఫలహేతువు, జన్మహేతువున్ను

కాకుము. అని చెప్పుటకు రెండు వాక్యములు ఆవశ్యకమయినందున పౌనరుక్త్యము లేదు.

కర్మఫల హేతుత్వమనగా కర్మఫలరూపమగు జన్మము ననుభవించుట. ఫలములయం దధికార మనగా ఫలవిషయకమగు స్పృహ యని భేదము.

కర్మఫలమునందు కోరిక లేనిచో దుఃఖరూపమగు కర్మతో నేమి ప్రయోజన మను శంకకు సమాధానమును చెప్పుచున్నారు. "మా తేసంగో స్త్వకర్మణి" అను నాల్గవపాదముచే కర్మశబ్దము క్రియయందును (అనగా చేయుట అను నర్థమునందును) యజ్ఞాది కర్మలయందును ప్రసిద్ధమగుటచే నిచట "అకర్మణి" అనగా చేయకుండుట అను నర్థమును గ్రహింపవలయును.

ఫలేచ్ఛను విడచి నీవు కర్మలనే యాచరింపవలయును గాని కర్మసన్న్యాసమును జేయు నధికారము నీకు లేదని శ్లోకమునకు ఫలితార్థము.

ఇచట రామానుజులు కర్మఫల పదమునకు క్షున్నివృత్త్యాదికము (ఆకలి దప్పికలను దీర్చుకొనుట) అని యర్థమును జెప్పి అందుకు నీవు కారణుడవు గా వను అనుసంధానముతో నుండవలయునని చెప్పిరి.

ఇయ్యది తుచ్ఛము. భోజనాది కర్మలు కర్మలుగావు. ఆకలి దప్పికలను దీర్చు కొనుట కర్మఫలమున్ను గాదు.

ఏ శాస్త్రమున్నూ భోజనాదికర్మలయం దెవనిని నియమించుటలేదు. అట్లున్నచో నిచట శ్రీకృష్ణుడు గూడ నర్జునుని 'నీకు భోజనాది కర్మలయందే అధికార' మని నియ మించి యుండెడివాడు.

రాత్రిపూట భుజించుట, ఉపవాసమును జేయుట, మున్నగునవి నిత్యనైమిత్తి కాది కర్మల కంగములేగాని వాటియందు వేరుగా విధిలేదు.

మరియు క్షున్నివృత్త్యాదికము (ఆకలి దప్పికలను దీర్చుకొనుట) కర్మఫల మగుచో భోక్తకు దానియందు సంగమెట్లు లేకుండును? యజ్ఞాదికర్మలకు ఫలమగు స్వర్గాదికము కాలాంతరమునందు కలుగునది గాన, దానియందలి సంగము పురు షునిచే విడువశక్య మగును. మరియు స్వర్గాదిఫలములను కోరక యజ్ఞాదికర్మలు చేయ నలవియగునుగాని, క్షున్నివృత్తిని కోరక క్షుద్బాధ గలవాడు భోజనాదులయందు ప్రవర్తించు టెట్లు? అయ్యది సంభవమగుచో ఆకలి లేనివానికి గూడ భోజనమునందు ప్రవృత్తి కలుగును కదా?

మరియు ఆకలిదప్పికలు ప్రాణధర్మము లనియు, భోజనాదులు శరీరధర్మము లనియు, అనుసంధానమును జేయుట జ్ఞాననిష్ఠయే యగును. ఇట్టి యనుసంధానము అవిక్రియాత్మ జ్ఞానమునకు కారణమగుటవలన,

మరియు రామానుజులు ' కర్మఫలయో హేతుర్మాభూః ' నీవు కర్మలయందును, ఫలములయందును కారణుడవు కాకుమని చెప్పటకూడ నుచితముగాదు, ' కర్మణ్యేవాధికారః ' అని కర్మహేతుత్వము చెప్పబడినందువలన.

ఇక వేదాంతదేశికులు కర్తృత్వాభిమానము లేకుండుటయే కర్మహేతుత్వమని వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి. అదియును అయుక్తమే యగుచున్నది. కర్తృత్వాభిమానము లేనిచో ఫలహేతువు గానేరదు. ఎవడు నేను కర్తనని యనుసంధానమును చేయుచున్నాడో వాడే ఫలమును అనుసంధానము చేయుచున్నాడు. కర్మకు కారణము కాకున్నచో కర్మయే నుండనేరదు. ఫలహేతువు కానపుడు, ఫలముయొక్క స్వరూపమెట్లు నిష్పన్నముకాదో అట్లే కర్మహేతువు కానిచో కర్మస్వరూపముకూడ నిష్పన్నము కానేరదు. ౪౭

శ్లో॥ యోగస్థః కురు కర్మాణి సఙ్గం త్యక్త్వా ధనఞ్జయ
సిద్ధ్య సిద్ధ్యోః సమోభూత్వా సమత్వం యోగ ఉచ్యతే.

అ॥ ఓయి యర్జునా! ఫలేచ్ఛను విడచి సిద్ధ్య సిద్ధులయందు సమానుడవుగా నుండి యోగమునందున్నవాడ వగుచూ కర్మల ననుష్ఠింపుము అని యన్వయము. " ఫలపరియుక్తేన " అని భాష్యపదము. ఫలాభిసంధిలేనివానిచే నని యర్థము. అథవా పరియుక్తశబ్దమునకు పరియోగము అర్థము. భావార్థమునందు క్తప్రత్యయము పరిసఙ్గమని నిశ్చయార్థము. ఇచట " పుంసా " అని యధ్యాహారము చేసికొనవలయును. పురుషునిచే ఫలపరిసంగముతో కర్మ చేయదగదు. అనగా వివేకముగలవాడు ఫలమును కోరి కర్మ చేయకూడదని నిశ్చయార్థము.

" కర్మాణికురు " (కర్మలను చేయుము) అనుచోట యెందుకొరకు కర్మలను చేయవలయు నను శంక రాగా ఈశ్వరారాధనకొరకు కర్మలను చేయవలెనని సమాధాన మొసగబడినది. ఈశ్వరప్రీతియందును గూడ ఆశ యుండదగదు. అందు ఆశ యున్నను ఈశ్వరానుగ్రహము సిద్ధించునా ? సిద్ధింపదా ? అను సందేహముచే చిత్తచాంచల్యము కలుగును.

" సిద్ధ్య సిద్ధ్యోస్సమోభూత్వా " సిద్ధి యనగా జ్ఞానప్రాప్తి, అసిద్ధి యనగా తదప్రాప్తి - యీ రెంటియందును సమానముగా నుండవలెనన్నచో జ్ఞానము ప్రాప్తించినచో అనురాగముగాని జ్ఞానము ప్రాప్తించనిచో ద్వేషముగాని యుండదగ దని భావము.

యోగశబ్దార్థమును భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడే వివరించియున్నాడు. నాల్గవ పాదముచే " సమత్వం యోగఉచ్యతే " అని ఇచట శాస్త్రజ్ఞైః అను పదమును అధ్యాహారమును చేసికొని శాస్త్రజ్ఞులచే చెప్పబడుచున్నదని యన్వయించుకొనవలయును.

ఇచట రామానుజులు: ' రాజ్యము, బంధుగులు, మున్నగువాటియందు ఆశను విడచి విజయముయొక్క సిద్ధ్య సిద్ధులయందు సమానుడవుగా నుండి కర్మలను ఆచరింపుము ' అని చెప్పిరి.

అయ్యది తుచ్ఛము. " మాఫలేషు కదాచన " అను దానిచేతనే రాజ్యాదిఫలములయం దాశయుండరాదని చెప్పబడుటవలనను, బంధువులు మున్నగువానియందు (స్నేహము) సంగము పనికిరాదని " అశోచ్యాన్ " అను శ్లోకము మొదలు " నత్వం శోచితుమర్హసి " అనునంతవరకు నుండు గ్రంథముచే ప్రతిపాదింపబడుట వలనను, ప్రధాన ఫలముయొక్క సిద్ధ్య సిద్ధులయందు సమత్వము నపేక్షించి, దానిలో నంతర్భూతమగు విజయముయొక్క సిద్ధ్య సిద్ధులయందు సమత్వమును చెప్పుట అనుచిత మగుట వలనను, ఇంతకు పూర్వ మెచటను ప్రధానఫలముయొక్క సిద్ధ్య సిద్ధులయందు సమత్వమును చెప్పియుండనందువలనను, " సుఖదుఃఖే సమే కృత్వా " అను శ్లోకమునందు జయాజయ సమత్వము చెప్పియుండుట వలనను రామానుజుల భాష్యము అసంగత మగుచున్నది. ౪౮

శ్లో॥ దూరేణహ్యవరం కర్మ బుద్ధియోగా ద్ధనంజయ
బుద్ధౌ శరణ మన్విచ్ఛ కృపణాః ఫలహేతవః ॥ ౪౯

అ॥ ఫలాపేక్షతో చేయబడు కర్మ, జన్మమరణాదులకు కారణమగుటవలన సమత్వబుద్ధితో చేయబడు కర్మకంటె చాల తక్కువదగుచున్నది. గనుక సమత్వ బుద్ధియోగమునందుగాని, దాని పరిపాకమువలన కలుగు సాంఖ్యబుద్ధియందుగాని రక్షకత్వము నొందుము. అనగా పరమార్థజ్ఞానమే రక్షకమని తలంచుము. ఫలహేతువు లగుచు నికృష్టమగు కర్మను చేయువారలు నీచులగుచున్నారు. ఏకరూపమగు కర్మకు, అనుష్ఠించువాని యొక్క బుద్ధియందలి ఫలసంగ, తదభావములచే ఉత్కర్షాప కర్షములు కలుగుచున్నవి. ఇంతియెగాని స్వాభావికములు గావు. దీనిచే అవివేకులగు రాగులచే చేయబడు కర్మలకే అపకర్ష వచ్చినది గాన వారలయొక్క నిందగూడ సూచింపబడుచున్నది.

ఫలహేతువులు నీచులగుటలో శ్రుతిని ప్రమాణపరచుచున్నాడు. ' యోవా ఏత దక్షరం గార్గి అవిదిత్వాఽస్మాల్లోకాత్ ప్రైతి సకృపణః ' అని. అనగా ఏ పురుషుడు నాశరహితమగు నీ బ్రహ్మమును దెలిసికొనక యీ మనుష్యలోకమును విడచి తాను ఫలాభిసంధితో చేసిన కర్మలఫలము ననుభవించుట కొరకు, స్వర్గాదిలోకములను పొందుచున్నాడో, ఆ పురుషుడు దుఃఖింపదగినవాడు. ' అస్మాల్లోకాత్ ' అను చోట ' ల్యబ్లోపే పంచమీ ' అను సూత్రమువలన పంచమీవిభక్తిః ' యద్వా ' లోకశబ్దమునకు దేహమని యర్థమును చెప్పుకొని, ఈ దేహమునుండి వ్యుతిజెందుచున్నాడో అని యన్వయించుకొనవచ్చును.

తత్త్వజ్ఞానికి దేహమునుండి యుత్క్రాన్తి యనునది లేదు గావున యీ యర్థమునందు దోషములేదు.

ఇచట రామానుజులు 'బుద్ధియోగాత్' అను పదమునకు బుద్ధియోగముతో కూడికొనిన కర్మకంటె – అని యర్థమును జెప్పిరి. వేదాంతదేశికులు, జహల్లక్షణచే నీ యర్థము సిద్ధించుచున్నదని యుక్తిని చూపిరి. ఈ రెండును తుచ్ఛమగుచున్నవి. ఏలయన (1) లక్షణాశ్రయణము దుష్టమగుటవలనను, (2) 'బుద్ధి యుక్తాత్' (బుద్ధి యుక్తమగు కర్మకంటె) అని చెప్పిననే ఇష్టసిద్ధి కలుగుచుండగా 'బుద్ధి యోగ యుక్తాత్' బుద్ధి యోగముతోగూడిన కర్మకంటె అని చెప్పుట వ్యర్థమగుటవలనను.

శ్లో॥ బుద్ధియుక్తో జహాతీహ ఉభే సుకృత దుష్కృతే
తస్మాద్యోగాయ యుజ్యస్వ యోగః కర్మసు కౌశలమ్॥ ౫౦

అ॥ కర్మలయందు సమత్వమనగా, కర్మలవలన కలుగు ఫలాఫలములయందు సమతాబుద్ధి; అదియే ఇచట ప్రకృతము. అథవా ఫలమును పరిత్యజించుటవలన నిత్య నైమిత్తిక కామ్యములయందు సమతాబుద్ధియని చెప్పవచ్చును. ఫలేచ్ఛను విడచి చేయునట్టి యీ మూడు కర్మలున్ను చిత్తశుద్ధి రూపమగు నొకే ఫలము నిచ్చుటచే సమానము లగుటవలన.

ఓయీ ! 'తద్విద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూయ నిరఞ్జనం పరమం సామ్యము పైతి' (ఆత్మను తెలిసికొనినవాడు పుణ్యపాపములను విడచి నిర్లిప్తుడగుచు పరమపదము నొందుచున్నాడు) అను శ్రుతి ఆత్మజ్ఞాని పుణ్యపాపములను విడచునని చెప్పుచుండ కర్మయోగి పుణ్యపాపములను విడచు టెట్లు పొసగును ? అనగా సమాధానము సత్త్వ శుద్ధి జ్ఞానప్రాప్తిద్వారా, యని. అనగా కర్మలవలన మొదట చిత్తశుద్ధి కలుగును, పిదప జ్ఞాన ముదయించును ; తదుపరి పుణ్యపాపములను విడచును. అని భావము.

కర్మలు సహజముగా బంధప్రాపకములయినను సమతాబుద్ధివలన స్వభావ మును విడచుచున్నవి. అనగా సంసారబన్ధము నీయక, చిత్తశుద్ధిద్వారా జ్ఞానము నిచ్చి ముక్తి నొసగుచున్నవని భావము.

ఇచట రామానుజులు మూలమునందలి కొన్ని పదములకు ఇట్లర్థమును చెప్పిరి. "బుద్ధియుక్తః" బుద్ధియోగముతో కూడినవాడు. యోగః బుద్ధియోగము "కౌశలం" అతి సామర్థ్యము" అనగా మిక్కిలి సామర్థ్యముచే సాధింపదగినది బుద్ధి యోగమని.

ఇయ్యది తుచ్ఛము యేలనన (1) బుద్ధిశబ్దమువలన బుద్ధియోగమను అర్థము లభించకుండుటవలనను, (2) ప్రకృతయోగము కర్మయోగమగుటచే నయ్యది బుద్ధి యోగ శబ్దముచే వచింప వీలులేనందువలనను (3) బుద్ధి, జ్ఞాన, పదములు పర్యాయ పదము లగుటచే బుద్ధియోగ మనగా జ్ఞానయోగమను అర్థము అనివార్యమగుట

వలనను, శ్లోకమునందలి « బుద్ధియోగాద్ధనంజయ “ అను బుద్ధియోగ పదమువలన నిచట బుద్ధి శబ్దమునకు బుద్ధి యోగమని యర్థము చెప్పబడుచున్నను పూర్వశ్లోకము నందలి « బుద్ధి యోగాత్ ’ అను పదమునకు కూడ సమత్వబుద్ధితో కూడిన కర్మ యోగమనియే అర్థమును నిర్ణయించుటవలన నదియును పొసగనందునను, ‘ యోగః కౌశలం ’ అను స్వారసికమగు సామానాధికరణ్యమును చెరచి కౌశలసాధ్యము అని లాక్షణికార్థమును స్వీకరించుటలో ప్రమాణము లేకుండుటవలనను రామానుజోక్తమగు అర్థము దుష్టమగుచున్నది. ౫౦

ఇయ్యది తుచ్ఛము, బుద్ధి శబ్దమువలన బుద్ధియోగమను అర్థము లభింపదు. ప్రకృతము కర్మయోగము గనుక నద్దానిని బుద్ధియోగశబ్దముచే వచింప వీలులేదు. బుద్ధిజ్ఞానపదములు పర్యాయపదము లయినందున బుద్ధియోగమనగా జ్ఞానయోగమని తప్పక యర్థమగును. ‘ బుద్ధియోగా ద్ధనంజయ ’ అను పూర్వశ్లోకము నందలి బుద్ధి యోగపదము వలన బుద్ధిశబ్దమునకు బుద్ధియోగమని యర్థమును చెప్పుటకూడ పొసగ నేరదు. అచట బుద్ధియోగపదమునకు కూడ సమత్వబుద్ధితో కూడిన కర్మయోగ మనియే నిర్ణయింపబడినది. యోగః కౌశలం అను స్వారసిక మగు సామానాధికరణ్యమును చెడగొట్టి ‘ కౌశలసాధ్యము ’ అని లాక్షణికార్థమును స్వీకరించుటలో ప్రమాణము కనుపింపదు. గనుక రామానుజోక్తమగు అర్థము దుష్టమగుచున్నది.

‘ శ్లో॥ కర్మజం బుద్ధి యుక్తాహి ఫలం త్యక్త్వా మనీషిణః
జన్మబంధ వినిర్ముక్తాః పదం గచ్ఛ న్త్యనామయం.

అ॥ సమత్వబుద్ధితో గూడిన పురుషులు, కర్మజన్యమగు ఫలమును విడచి, జ్ఞానమును పొందినవా రగుచు, జన్మ యను సంసారబంధమును విడచి యుపద్రవ రహితమగు మోక్షపదవిని పొందుచున్నారని యన్వయము. కర్మఫలత్యాగులు జ్ఞానము నొందిరనగా చిత్తశుద్ధిద్వారా జ్ఞాననిష్ఠను పొందిరని యర్థము. ఇట్టివారు ముక్తి స్థానమును, ‘ గచ్ఛన్తి ’ పొందుచున్నారు. అని వర్తమాన లకారమును నిర్దేశించి నందువలన జీవించియున్నవా రగుచునే ముక్తినొందుచున్నారని యర్థమగుచున్నది. అట్లు గానిచో ‘ గమిష్యన్తి ’ పొందగలరు – అని చెప్పియుండవలసినది. ముక్తిస్థానము సచ్చిదానందరూప మయినదని గ్రహింపవలయును. ఆత్మయందు అనాత్మపదార్థము లను ఆరోపించుటకు కారణమగు నవిద్య, విద్యచే – వెలుతురుచే చీకటి నశించినట్లు నశించగా సచ్చిదానంద బ్రహ్మాత్మసాక్షాత్కారము కలుగును. అదియే మోక్షమని చెప్పబడుచున్నది. అయ్యది జీవించియున్న యవస్థయందే సులభమగును. జ్ఞానము శమదమాది సంస్కారవిశిష్టమగు మనస్సుచే సాధింపదగినది యగుటవలనను, ‘బ్రహ్మవి ద్బ్రహ్మైవ భవతి’ అను ప్రమాణమువలన విద్య(జ్ఞానము) వెంటనే మోక్షమునిచ్చుట

వలనను విదేహకైవల్య మగు మోక్షము జీవద్దశయం దెట్లు లభించునని యనరాదు. "నిష్కలం నిష్క్రియం శాన్తం" "అశబ్ద మస్పర్శ మరూప మవ్యయం" ఇత్యాది ప్రమాణములచే నాత్మ యెల్లప్పుడు విదేహు డనియే చెప్పబడుచున్నాడు. ఆత్మ యొకానొక దేహముతో కూడియుండుట అజ్ఞానమువలన కలుగుచున్నది. ఆత్మకు నేను దేహసంబంధముగలవాడ నను భ్రాంతి విద్యచే నివర్తించిన చాలును. ఆప్తునియొక్క యుపదేశము వలన రజ్జుసర్పభ్రాన్తి నివర్తించినట్లు కావున నిర్వికారుడును స్వయంప్రకాశమానుడగు ఆత్మయందు సంసారబంధముగాని, అవిద్యాసంసర్గముగాని లేనందున నాత్మజ్ఞానముగలవానికి జీవన్ముక్తి సిద్ధమగుచున్నది.

ఓయి! బుద్ధియోగముగలవాడు పుణ్యపాపములను విడచుచున్నాడు. నిరుపద్రవమగు ముక్తిస్థానమును పొందుచున్నాడు, అని జ్ఞానఫలమగు పుణ్యపాపములను విడచుట పరమపదమును పొందుట, అనునవి చెప్పబడుటచే నిందు కర్మయోగమునకు ప్రసక్తి యెంతమాత్రము ఉచితముగాదని శంక కలుగగా భాష్యకారులు "అథవా" అని మొదలగు భాష్యగ్రంథముచే సమాధానమును చెప్పుచున్నారు.

దూరేణ హ్యవరం కర్మ బుద్ధియోగాద్ధనంజయ' అను శ్లోకము మొదలు నింత వరకు నుండు మూడు శ్లోకములయందును పరతత్వజ్ఞానమే స్వరూపముగా గలిగినట్టియు కర్మయోగమువలన కలుగు చిత్తశుద్ధిచే బుట్టినట్టియు సాంఖ్యబుద్ధియే భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణునిచే నిరూపింపబడినది. ఏలననగా కారణమును చూపిరి ; యేమన, కర్మయోగము పుణ్యపాపములను క్రమముగా పోగొట్టును. జ్ఞానయోగము స్వయముగా ఇతరాపేక్ష లేకుండగా పుణ్యపాపములను పోగొట్టును. పై మూడుశ్లోకములయందును పుణ్యపాప ప్రమాణమునకు సాక్షాద్ధేతుత్వమే వినబడుచున్నది. అట్టి సాక్షాత్కారణత్వము సాంఖ్యయోగమునందే కలదని యిందుగూడ చెప్పబడియున్నది. గనుక పై మూడుశ్లోకములయందును శ్రీకృష్ణునిచే నిరూపింపబడినది జ్ఞానయోగమే గాని కర్మయోగము గాదు. ఈ యర్థమునందు పై మూడుశ్లోకముల నిట్లు సమన్వయించుకొనవలయును.

'శ్లో॥ దూరేణ హ్యవరం కర్మ బుద్ధియోగా ద్ధనంజయ
బుద్ధౌ శరణమన్విచ్ఛ కృపణాః ఫలహేతవః ॥

అ॥ ఓయి యర్జునా! (బుద్ధి యోగాత్) జ్ఞానయోగముకంటె కర్మయోగము చాల తక్కువది. కిం-ఆకారణము వలన, బుద్ధౌ-సాంఖ్యయోగమునందు రక్షణమును పొందుము. కర్మఫలహేతువులు మిక్కిలి నీచులు. కర్మయోగనిష్ఠులు ఫలమును కోరనందున అంతటి నీచులు గారు.

శ్లో॥ 'బుద్ధియుక్తో జహాతీహ ఉభే సుకృతదుష్కృతే
తస్మాద్యోగాయ యుజ్యస్వ యోగః కర్మసు కౌశలం॥'

సాంఖ్యబుద్ధిగలవాడు (జ్ఞానము గలవాడు) పుణ్యపాపముల నిచటనే విడచును. 'తద్విద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూయ' అను శ్రుతిప్రమాణము కలదు. (ఆత్మను దెలిసికొనినవాడు పుణ్యపాపములను విడచి ముక్తి నొందునని దీని యర్థము) కావున నీవు సాంఖ్యబుద్ధిని పుట్టించు కర్మయోగముకొరకు ప్రయత్నించుము. తురీయపాదము నందు అర్థభేదము లేదు. ౪౯

శ్లో॥ కర్మజం బుద్ధి యుక్తావా ఫలంత్యక్త్వా మనీషిణః
జన్మబంధ వినిర్ముక్తాః పదం గచ్ఛన్త్యనామయం. ౫౦

సాంఖ్యజ్ఞానము గల విద్వాంసులు కర్మలను తత్ఫలమును విడచి సంసారబంధ వినిర్ముక్తులగుచు, నిరుపద్రవమగు మోక్షస్థానమును పొందుచున్నారు. ౫౦

శ్లో॥ యదా తే మోహకలిలం బుద్ధి వ్యతి తరిష్యతి
తదా గన్తాసి నిర్వేదం శ్రోతవ్యస్య శ్రుతస్య చ. ౫౨

అ॥ నీ బుద్ధియందలి యవివేక మెప్పుడు దొలగిపోవునో, నీ వపుడు కని విని యెరింగిన పదార్థములయందు విరాగము నొందుదువు

ఆత్మానాత్మ వివేకరూపమగు జ్ఞానమును బోగొట్టి శబ్దస్పర్శాదివిషయజాతమును గురించి, యన్తఃకరణ మెద్దానిచే బంపబడుచున్నదో నయ్యది కాలుష్యమనబడుచున్నది. వివేక మను జలమును, మలినపరచుటవలన నవివేకము పరాగము వలె కలిలశబ్దముచే వ్యవహరింపబడుచున్నదని భావము.

వినినదానితో నేమి ఫలము? వినదగినదానితో నేమి ప్రయోజనము? అని విరాగము నొందుదువని యర్థము. ఆత్మకంటె భిన్నమగు ధర్మశాస్త్రేతిహాసపురాణాదికము శ్రుతము (వినినది), శ్రోతవ్యము (వినదగినది) నగుచున్నది.

ఆత్మమాత్రము సాక్షాత్కారపర్యంత మెల్లపుడు, శ్రోతవ్యుడే (వినదగినవాడే) యగుచున్నాడు. అందువలన నాత్మయందు విరాగము (నిర్వేదము) ఉచితము గాదు, 'ఆత్మావాఽరేద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యః' అను శ్రుతియు, 'ఆసుప్తేరామృతేః కాలం నయే ద్వేదాంతచింతయా' అను స్మృతియు నిందు ప్రమాణము లగుచున్నవి. (ఆత్మ వినదగినవాడు, దెలిసికొనదగినవాడు అని పై శ్రుతికి యర్థము) (నిదురబోవు నంతవరకు, మృతినొందు నంతవరకు వేదాంతవ్యాసంగముతో కాలము గడుపుమని పై స్మృతికి యర్థము.)

శ్లో॥ శ్రుతి విప్రతిపన్నా తే యదా స్థాస్యతి నిశ్చలా
సమాధా వచలాబుద్ధి స్తదా యోగమవాప్స్యసి. ౫౩

అ॥ ఆత్మానాత్మ వివేకమును గప్పివేయునట్టి యజ్ఞానమును గల్మషద్రవ్యము నశింప నాత్మానాత్మ వివేకరూపమగు జ్ఞానము పురుషునకు లభించును. అట్టి పురు

షుడు కర్మయోగమువలన గలుగు సాంఖ్యయోగము (జ్ఞానయోగము) నెప్పుడు బొందునో జెప్పెద వినుము.

ప్రవృత్తి నివృత్తి రూపములగు కర్మలను బోధించు వేదవాక్యములచే భేదభావము నొందిన నీ బుద్ధి యెపుడు నిశ్చలతను జెంది సమాధియందు స్థిరపడునో, నపుడు నీవు సాంఖ్యయోగమును (జ్ఞానమును) పొందగలవు. అని యన్వయము. (శ్రుతి విప్రతిపన్నా) అనేకములగు సాధ్యములను (ఫలములను) ఫలసాధములను; నా రెంటికి గల సంబంధములను, బ్రకాశింపజేయునట్టి వేదవాక్యములచే పలువిధములగు భేదభావమును బొందినదని యర్థము. ప్రవృత్తి ధర్మములను, నివృత్తి ధర్మములను, ప్రతిపాదించునట్టి వేదవాక్యములను వినుటంబట్టి కర్మల ననుష్ఠింతునా? సన్యసింతునా! వనమును జేరుదునా? లేక కామ్యకర్మలయందైనను, నిత్యకర్మల నాచరింతునా? కామ్యకర్మల నాచరింతునా? అను పలువిధములగు సంకల్పములను బొందిన బుద్ధి యని భావము.

బుద్ధి విశేషణములగు నిశ్చలాచలపదములకు పౌనరుక్త్యమును శంకింపవలదు, నిశ్చలత్వమనగా బుద్ధికి విక్షేపము లేకుండుట. విక్షేపమన బుద్ధి యాత్మస్వరూపమును నుండి తొలగుట, అనగా విషయచిన్తనతో నుండుట, అని నిశ్చయార్థము. కావున విషయచింతన లేకుండుటయే బుద్ధికి నిశ్చలత్వ మని గ్రహింపవలయును.

అచలత్వ మన బుద్ధికి వికల్పములు లేకుండుట. వికల్పమనగా వీడు ఆత్మ, ఈయవి యనాత్మపదార్థములు. అను వివేకజ్ఞానరూపమగు బుద్ధి వృత్తి, అట్టి వృత్తి బుద్ధికి లేకుండుట, అచలత్వ మనబడును. అనగా నిర్వికల్పసమాధి యని నిశ్చయార్థము.

అంతఃకరణము, సుషుప్తిదశయందువలె లయమును జెందక జాగ్రత్స్వప్నముల యందువలె, విక్షేపమును (వృత్తిబాహుళ్యమును) జెందక, నేను బ్రహ్మ నను నాకారముగల వృత్తి లేనిదగుచు, కేవల మాత్మస్వరూపానుసంధానమును జేయుచు నుండునదియే నిర్వికల్పసమాధియని తేలినది.

గనుక నో యర్జునా! నీ యంతఃకరణ మెపుడు వికల్పములు, విక్షేపములు లేనిదగుచు నాత్మయందు స్థిరపడునో, అపుడు నేను నిర్వికల్పసమాధి నిష్ఠుడనని యనుకొనుమని శ్లోకమునకు నిష్కృష్టార్థము.

నిర్వికల్పసమాధియం దాత్మస్వరూపము సాక్షాత్కారమగుచుండ, వీడాత్మ, నీయవి యనాత్మ లను వివేకము, మానవునకు సుఖముగ గలుగునని భావము. దీనిచే జ్ఞానయోగమునకు సమాధియే పరమావధి యని సూచింపబడినది.

యమము నియమము మున్నగు నెనిమిది యుగములతో గూడిన యోగమునకే సమాధి పరమావధి యని యనరాదు. మనోనిగ్రహముచే సాధింపదగిన సమాధి సాంఖ్యయోగముల రెంటికిని పరమావధియే యగుచున్నది.

మనోనిగ్రహము గొందరకు ప్రాణాయామాది యోగసాధ్యమగును. కొందరకు నాత్మానాత్మ వివేచనరూపమగు జ్ఞానసాధ్యమగునని భేదము. గనుకనే, ‘ఏకం సాఙ్ఖ్యంచ యోగంచ యఃపశ్యతి సపశ్యతి’ (సాఙ్ఖ్యయోగముల రెంటిని నొకటిగా దెలిసికొనినవాడే దెలిసినవాడు) అని శ్రీకృష్ణుడు ముందు చెప్పబోవుచున్నాడు.

ఓయి ! అంతఃకరణ మెపుడు సమాధియందు వికల్పరహితముగా నుండునో (సమాధావచలాబుద్ధి స్తాస్యతి) అని చెప్పినంతనే నిర్వికల్పసమాధి చెప్పబడుచుండ మరల (సమాధి ప్రాప్స్యసి) సమాధిని పొందగలవని చెప్పుట యనుచితముగదా ? సమాధిగలవానికి సమాధి గలుగునని జెప్పుట పునరుక్తమగునుగదా ? యనినచో, గనుకనే శ్లోకమునకు నిష్కృష్టార్థ మిట్లు నిర్వచింపబడిన దని సమాధానపరచుకొనవలెను.

యద్వా – ‘కర్మానుష్ఠానమువలన చిత్తశుద్ధి’ చిత్తశుద్ధి కలుగగా, నిర్వికల్ప సమాధి ప్రాప్తి. తదుపరి ఆత్మానాత్మ వివేకరూపమగు జ్ఞానయోగమను సమాధిసిద్ధి యని వివేకము. చిత్తశుద్ధికి కర్మానుష్ఠానము కారణమయినట్లు, యమనియమాదులు గూడ కారణములగుచున్నవి ; గనుకనే, నిర్వికల్పసమాధి యోగమునకు పరమావధి యని జెప్పబడినది. ఇందుచే యోగము లన్నియు జ్ఞానయోగమునకు సాధకములనియు, జ్ఞానయోగముచే సాధింపదగిన యోగము మరియొకటి లేదనియు జ్ఞానయోగము సర్వ యోగములకు ప ర మా వధి యనియు సూచింపబడుచున్నది (సూచిత మగుచున్నది).

జ్ఞానయోగమునకు బ్రహ్మాత్మ సాక్షాత్కారము పరమావధి. అదియే నిర్వికల్ప సమాధి యనబడుచున్నది గనుక నా రెంటికిని భేదము లేదు. కాని నిర్వికల్ప సమాధియందాత్మానుభవము నొందుచున్నను యోగులు ఆత్మను బ్రహ్మాభిన్న మగు వానినిగా దెలిసికొనజాలరు. జ్ఞానయోగ నిష్ఠులుమాత్ర మట్లాత్మను బ్రహ్మాత్మనభిన్నమగు వానినిగా దెలిసికొనుచున్నారు. ఈ కారణమువలననే యోగసాధ్యమగు నిర్వికల్ప సమాధికంటె, జ్ఞానయోగ ముత్కృష్టమని చెప్పబడుచున్నది.

ఏదియో నొక యుపాయముచే నీ యంతఃకరణ మెపుడు నిర్వికల్పసమాధిని బొందునో, అపుడే నీకు ‘వీడాత్మ, ఇయ్యది యనాత్మ’ యను వివేక ముదయించును. నిర్వికల్పసమాధియందాత్మస్వరూపసాక్షాత్కారము కలుగుటవలన నియ్యది సముచిత మగుచున్న దని శ్లోకతాత్పర్యము.

ఇట్లయినచో నిర్వికల్పసమాధివలననే ఆత్మస్వరూపసాక్షాత్కారము కలుగుచున్నందున నిర్వికల్పసమాధియే చాలును. అయ్యది ప్రాణాయామాదులచే నభ్యసింప నలవియగును. ఇంక నాత్మజ్ఞానముతో నేమిప్రయోజన మని యనరాదు.

ఆత్మ సచ్చిదానందరూపుడు, సర్వాంతర్యామి, స్వయంప్రకాశరూపుడు - అను జ్ఞాన ముండిననే నిర్వికల్పసమాధియం దనుభవింపబడుచున్న వస్తువునందు బ్రహ్మాత్మ జ్ఞానము కలుగును. లేనిచో నిట్టి జ్ఞానము సమాధియందు మానవునకు కలుగనేరదు. గనుక నీ జ్ఞానము సిద్ధించుటకు జ్ఞానయోగ మావశ్యకము. సుషుప్తికాలమునం దనుభవింపబడు నాత్మానందము మోక్షస్వరూపము గానేరదు. ఆత్మజ్ఞానము లేకుండుట వలననే సుషుప్తియందలి యానందానుభవము మోక్షమగుటలేదు. గనుక నాత్మజ్ఞానసిద్ధి కొరకు జ్ఞానయోగ మావశ్యకమగును.

అథవా విక్షేపమనగా విపర్యయజ్ఞాన మనియు, వికల్పమన సంశయజ్ఞాన మనియు నర్థము నంగీకరించినచో నీ శ్లోకమునందలి పూర్వవాక్యముచే నిర్వికల్ప సమాధి చెప్పబడదు గావున బూర్వోక్తము లగు దోషము లెవ్వియు బ్రసక్తించవు. నీ బుద్ధి యెపుడు 'వీడాత్మగాడు. వీడాత్మయగునా? ' కాడా? యను విక్షేప, వికల్పములు లేనిదగుచు నాత్మయందు స్థిరముగనుండగలదో 'వీడేయాత్మ' యని అపుడు నీవు యోగమును బొందగల వని భావము. ఇచట యోగమనగా నాత్మసాక్షాత్కార మని మధుసూదనుల యాశయము.

ఇచట రామానుజులు సమాధిశబ్దమునకు మనస్సు అని యర్థమును జెప్పి మనస్సునందు బుద్ధి యెపుడు నిశ్చలముగా నుండగలదో యని యన్వయించిరి. అది యయుక్తము. మనోబుద్ధులు రెండు నొకటే యయినందున నా రెంటిలో నొకదాని యం దొకటి యుండుట తటస్థించదు. ఒకే యంతఃకరణము, సంకల్ప వికల్ప దశలో మనస్సనియు, నిశ్చయావస్థలో బుద్ధియనియు వ్యవహరింపబడుచున్నది.

మరియు 'విప్రతిపన్నా' అను పదమునకు (విశేషతః ప్రతిపన్నా) విశేషముగా ప్రతిపత్తి (భక్త్యాతిశయము) గలది యని యర్థమును జెప్పిరి. అదియును నయుక్తమగుచున్నది. ఏలనన, విప్రతిపత్తి శబ్దమునకు, విరుద్ధజ్ఞాన మని యర్థ ముండుటచే విప్రతిపన్న శబ్దమునకు గూడ నా యర్థమును జెప్పుటయే యుచితము. అప్రసిద్ధమగు నర్థమును గల్పించుట యనుచితముగాన రామానుజుల యాశయ మసంగత మగుచున్నది.

అర్జునః -

శ్లో॥ స్థితప్రజ్ఞస్య కా భాషా సమాధిస్థస్య కేశవ।
స్థితధీః కిం ప్రభాషేత కిమాసీత వ్రజేత కిమ్? ౫౪

అ॥ సమాధియందు నీ బుద్ధి వికల్పరహితముగా నెపుడు స్థిరపడునో నీవు జ్ఞాన యోగమునందు పొందగల వను కృష్ణుని వాక్యమును వినినతోడనే యర్జునునకు

ప్రశ్నావకాశము లభించి యడుగుచున్నాడు. గనుకనే యర్జునుడు తన ప్రశ్న వచనమునందు మొదట 'సమాధి స్థస్య' అని చెప్పెను. భాష్యకారులు గూడ నిర్వికల్ప సమాధినివేకములను బొందినవానియొక్క లక్షణమును తెలియగోరి యర్జును డడుగుచున్నా డని వివరించిరి.

ఓయి యర్జునా! నిర్వికల్పసమాధియందు గాని, యాత్మయందు గాని, నేను పరబ్రహ్మము నను బుద్ధివృత్తిరూపమగు జ్ఞాన మెవనికి దృఢపడునో యట్టి స్థితప్రజ్ఞుని గురించిన భాషణ మేమి? అనగా వీడు స్థితప్రజ్ఞుడని పరులచే నెట్లు చెప్పబడుచున్నది? ఏయే లక్షణములవలన వీడు స్థితప్రజ్ఞుడని యొరులు నిర్ణయించుదురు? అని నిష్కృష్టార్థము. ఓయి కేశవా! ఇట్టి స్థితప్రజ్ఞుడు స్వయముగ నెట్లు సంభాషించును? నెట్లుండును? ఎట్లు కూర్చుండును? (ఎట్లు నడచును?) ఇందు కిం శబ్దముల కంతటను కథంశబ్దార్థమును గ్రహింపవలెను. దీనివలన బ్రహ్మాత్మనిష్ఠయందున్న స్థితప్రజ్ఞునకు భాషణాదులసంభవములని యర్జునుని యాశయము గాదు. మరేమనిన ఆరూఢజ్ఞాను డగు స్థితప్రజ్ఞుని యొక్క భాషణాదుల రూపమేమి? యని యడిగి దెలిసికొనగోరు టయే యర్జునునియొక్క యాశయము. కావున బ్రహ్మచర్యమునుండియే సర్వకర్మలను సన్యసించి జ్ఞానయోగముచే నాత్మ సాక్షాత్కార నిష్ఠయందున్న స్థితప్రజ్ఞుని యొక్కయు. కర్మయోగముచే గ్రమముగ జ్ఞానయోగము నొంది, యెద్దానివలన నాత్మ సాక్షాత్కారము నొందియున్న స్థితప్రజ్ఞునియొక్కయు, లక్షణ మేమి యని నీ శ్లోకముచే నర్జును డడిగె ననుచున్నాడు. స్థితప్రజ్ఞ శబ్ద వాచ్యులగు నిద్దరియొక్క లక్షణము నడచుచున్నాడని గ్రహింపవలయును.

ఓయి! శ్లోకమునందు 'స్థితప్రజ్ఞస్య' (స్థితప్రజ్ఞునియొక్క) అని ఏకవచన మున్నది గాని, స్థితప్రజ్ఞయోః) అని ద్వివచనము లేదు. ఇట్టితరి యర్జునుడు స్థితప్రజ్ఞులగు నిద్దరి యొక్క లక్షణము నడిగెనని గ్రహించు టెట్లు? అని ప్రశ్నింపరాదు.

జ్ఞాననిష్ఠను పొందుటకు పూర్వము ఉభయులకు భేదమున్నను, జ్ఞాననిష్ఠను బొందిన పిదప నా యిరువుర కెంతమాత్రమును భేదములేదు. అందువలననే శ్లోకము నందలి యేకవచన ముపపన్నమగుచున్నది. గనుక నా యిరువుర లక్షణమును నేకవచనానంత పదముతో నర్జును డడిగెనని గ్రహింపవలెను.

కావున సన్యాసముద్వారా గాని, కర్మయోగముద్వారా గాని, నిర్వికల్ప సమాధిని బొంది నేను బ్రహ్మము నను దృఢమగు జ్ఞానము నెవడు పొందునో వాడు స్థితప్రజ్ఞు డని పరమార్థము.

ఎట్టివానిని లోకులు స్థితప్రజ్ఞు డని తలంచుచున్నారు? ఎట్టివాడు స్వయముగ దాను స్థితప్రజ్ఞుడ నని తెలిసికొనుచున్నాడు?

స్థితప్రజ్ఞునియొక్క మనోవ్యాపార మెట్లుండును? వాని శరీరవ్యాపార మెలాగంటిది? వాగ్వ్యాపార మెట్టిది? యని యర్జునుడు స్థితప్రజ్ఞ లక్షణము నడిగెనని పరమార్థము.

ఇచట రామానుజులు: స్థితప్రజ్ఞుని చెప్పునట్టి పదమేది? వాని మాట యెట్లుండును? అని యర్థమును జెప్పిరి. అయ్యది పొసగదు. 'స్థితప్రజ్ఞః' అను పదమే స్థితప్రజ్ఞుని జెప్పునట్టి పదమగుటచే తిరిగి మరియొక వాచకపదమును గురించి ప్రశ్న యుదయించుట అసంభవము. గనుక రామానుజుల నిర్వచన మనుచితమని గ్రహింపనగును.

అ॥ 'ప్రజహాతి యదా కామాన్' అను శ్లోకము మొదలుకొని అధ్యాయము చివరవరకు స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణము, సాధనమున్ను చెప్పబడుచున్నది. ఓయి! అర్జునుడు స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణమును మాత్రమే యడిగియుండగా శ్రీకృష్ణుడు సాధనములగూడ నుపదేశించు టెందుల కని ప్రశ్నింపరాదు. వేదాంతశాస్త్రమునందు గృతకృత్యు డగు స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణములే కృతకృత్యతకు సాధనములు గూడ నగుచున్నవి. గనుక నర్జునుడు ప్రశ్నింపకున్నను లక్షణములే సాధనము లని యుపదేశింపబడుచున్నది. కృతకృత్యు డగు పురుషునియందు గృతకృత్యతకు సూచకములుగా గనుపించునట్టి కోరికలను విడచుట, ఆత్మతృప్తి, సుఖస్వభావము మున్నగు చిహ్నములు గలవో నవియే మనోనియమన రూపమగు ప్రయత్నముచే సాధింపదగిన కృతకృత్యతాసాధనము లని యర్థము.

ఓయి! సాధనములు, లక్షణములు నొకటేయగుట యుక్తము గాదు. లక్షణములు సాధనముచే సాధింపదగినవి యనినచో నిజమే. ఇతరత్ర అట్లయినను వేదాన్తశాస్త్రమునందుమాత్ర మట్లుగాదు. ఇచట సాధనములకు లక్షణములకు నభేదమే స్పష్టమగుచున్నది. ఏలనన కామనాపరిత్యాగము (కోరికలను విడచుట) మొదలగు సాధనములచే గృతకృత్యత సిద్ధించుచున్నది. కృతకృత్యు డగు పురుషునియందు కోరికలు లేకుండుట మొదలగునవి లక్షణములుగా గన్పట్టుచున్నవి. (లక్షయంతి) గుర్తింప జేయుచున్నందున లక్షణములన్నియు, (సాధయన్తి) సాధించుచున్నందున సాధనములనియు నీ రెండు పదములకు నిర్వచనము. కనుక నెయ్యవి కృతకృత్యతను గుర్తింపజేయుచున్నవో నవియే కృతకృత్యతను సాధించుచున్నవి అట్లుగానిచో గృతకృత్యతాసాధకములకు కృతకృత్యత్వమును గుర్తింపజేయు టెట్లు

పొసగును? ధూమముచే వహ్ని దెలియబడినట్లు సాధనముచే సాధ్యము దెలియబడునుగదా? ఇచట కృతకృత్యత్వము సాధ్యము. దీని సాధనమునకు కృతకృత్యత్వసూచకత్వము (కృతకృత్యత్వమును గుర్తింపజేయుట) గూడ గలదు. కావున నిచట సాధన లక్షణములకు భేదము కలదని భావము.

కృష్ణుడు చెప్పచున్నాడు :

శ్లో॥ ప్రజహాతి యదా కామాన్ సర్వాన్ పార్థ మనోగతాన్
ఆత్మన్యేవాత్మనా తుష్టః స్థితప్రజ్ఞ స్తదోచ్యతే॥ ౫౫

అ॥ ఓయి! యర్జునా మానవు డెపుడు మనస్సునందలి సమస్త కోరికలను పూర్తిగ విడచునో, ఆత్మస్వరూపమునందే ఆత్మస్వరూపముచే తుష్టి జెందునో, నపుడు స్థితప్రజ్ఞుడని జెప్పబడుచున్నాడు.

పుత్రాదులయందు కోరికయున్నపుడు పుత్రాదులు లభించినచో పురుషునకు సంతోషము కలుగును. పూర్తిగా కోరికయే లేనపుడు సంతోషమే యుండనేరదు. సంతోష కారణమగు సంతోషమునకు కారణము – కోరిన వస్తువు లభించుట. కోరికయే లేనిచో కోరిన వస్తువు లభించుట అనునది లేదు కావున సంతోషమే యుండనేరదు. కామితార్థప్రాప్తి లేనందువలన మరియు సర్వకోరికలను విడచినచో భోజనమునందలి కోరికను గూడ విడచిన ట్లగును. భోజనమునందు కోరిక లేకున్నచో భోజనముకూడ లేదు. కావున నాత్మజ్ఞానికి యాకస్మికముగా బలాత్కారమరణము వాటిల్లును. అందు దోషముండుటచే నయ్యది యయుక్తమగుచున్నది.

ఆకస్మిక మరణభీతివలన విద్వాంసునకుగూడ శరీరమును నిలుపుకొనుటకు కారణమగు భోజనాదులయందు గోరిక యుండునని యనదగదు. విద్వాంసునకు భోజనాదులయందు ప్రవృత్తి యున్మత్త ప్రమత్తులకు వలె సంభవించును; పిచ్చివా డున్మత్తుడు, కల్లుదాగి మత్తెక్కినవాడు ప్రమత్తుడు; ఉన్మత్తుడే పదార్థమును గోరడు. దేనికొరకును ప్రయత్నింపడు. ఆకలిదప్పికల గొనినపుడు వాటిని బోగొట్టుకొనుటకు యేదియో కొంచెము నిందితాన్నమును గాని, నిందితజలమును గాని తాత్కాలికముగ ననుభవించును. అట్లే విద్వాంసుడుగూడ ప్రవర్తించును. ఇంతియె గాని విద్వాంసుడు శరీరమును నిలుపుకొనుటకు కామనాపూర్వకముగ ప్రవర్తించునని యారోపింప దగదని యనినచో సమాధాన మొసగుచున్నాడు యుత్తరార్థమున.

విద్వాంసుడు ఆత్మస్వరూపానందము చేతనే తృప్తిజెందును. బాహ్యవస్తు లాభము నపేక్షింపడు. అమృతము నొందినవానికి యన్నాదులయందె ట్లలంబుద్ధి

యుండునో (చాలునను బుద్ధి) అట్లే ఆత్మస్వరూపానందము ననుభవించు విద్వాంసున కితర బాహ్యపదార్థములయం దలంబుద్ధి యుండునని యర్థము.

ఇందువలన విద్వాంసునకు శరీరమును నిలుపుకొనుద మను గోరిక యుండదు. అట్టి కోరికయుండుచో విద్వాంసు డున్మత్తప్రమత్తాదుల వలె భోజనాది కర్మల యందు ప్రవర్తించెడివాడు. ఆత్మానందానుభవమున మునిగియుండుటచే ఆకలి దప్పికల బాధగూడ నుండదు. ప్రారబ్ధముండునంతవరకు శరీరము పడిపోవుట యసంభవము. గనుక విద్వాంసుడు భోజనాదులయందు ప్రవర్తించనంతమాత్రమున శరీరము పతనము నొందదు, అని స్పష్టమగుచున్నది.

దారాపుత్రాదుల యందు, ధనద్రవ్యాదుల యందు, స్వర్గాదిలోకములయందును గోరికలను విడచి, సర్వకర్మలను సన్యసించి, ఆత్మస్వరూపమునందు విహరించుచు, ఆత్మస్వరూపమునందే ప్రేమనొందిన పురుషుడు స్థితప్రజ్ఞు డనబడుచున్నా డని శ్లోకమునకు ఫలితార్థము.

ఓయి ! ఈ శ్లోకము యొక్క పూర్వభాగము వలన నీషణాత్రయ రహితుడను నర్థము లభించుచున్నది. ఉత్తరార్థమువలన నాత్మారాముడు, ఆత్మతృప్తుడు అను నర్థము ప్రాప్తించుచున్నది. ఇందేపదమువలనను సర్వకర్మసన్యాసి యను నర్థము లభించుట లేదు ఇట్టితరి భాష్యకర్తలు స్థితప్రజ్ఞలక్షణమును నిర్వచించి చెప్పుటలో సర్వకర్మసన్యాసము నెట్లు చేర్చిరి - అని ప్రశ్నింపరాదు. సర్వకర్మసన్యాసము లేనిదే ఆత్మనిష్ఠగాని, ఆత్మస్వరూపమునందు ప్రేమగాని యుండనేరదు. కావున భాష్యకర్త యర్థతః సిద్ధమగు నర్థమును చెప్పదలంచి స్థితప్రజ్ఞలక్షణమునందు సర్వకర్మసన్యాసమును జేర్చిరి. అందువలన నయ్యది యప్రమాణము గానేరదు.

ఇంతమాత్రమున సన్యాసమును స్వీకరింపని జనక వసిష్ఠాదులు స్థితప్రజ్ఞులు గారని శంకింపవలదు. వారి చరితము లోకాతిక్రాంతము. అట్టివారు చేసిన కర్మలు కర్మలు గావు ఆ కర్మలను సన్యసించుట సన్యాసమును గాదు. ఇద్దానిని శ్రీ శంకరుడు తొలుత గ్రంథారంభమునందే జెప్పిరి. కాక నిప్పటివారు వాసుదేవాదులను దృష్టాంతపరచుకొని సన్యాసము స్వీకరింపమన్నచో వారు శంకరాదులను పోల్చుకొని గృహస్థాశ్రమము నేల విడువరు ? మీకేమి సన్యాసమునం దింతటి పక్షపాత మనియెద రేమి, మీకు మాత్రము సన్యాసమునం దింతటి ద్వేష మెందులకు ? గృహస్థాశ్రమమునందలి యనురాగమేకదా మీ ద్వేషమునకు కారణము. మీకీ యనురాగమున్నంతవరకు నాత్మస్వరూపమునందు ప్రేమ కుదరదు. గనుక గృహస్థాశ్రమమునం

దనురాగమును తగ్గించుకొనుట కొరకు గార్హస్థ్యమునం దున్న ముముక్షువులు తప్పక సన్న్యాస మవలంబింపవలయును అప్పుడుగాని స్థితప్రజ్ఞ లక్షణము వారల కలవడ నేరదు.

సన్న్యాసముకూడ భిక్షావందనాదులయం దనురాగమువలననే స్వీకరింపబడు చున్నదని యనరాదు. 'యదహరేవ విరజేత్తదహరేవ ప్రవ్రజేత్' అను శ్రుతి సన్న్యాసము వైరాగ్యపూర్వకమనియే జెప్పుచున్నది. మోక్షకాముడు సకాముడగుచో సన్న్యాసమునం దనురాగము గలవాడు రాగి యగును.

ఓయి ! జన్మాంతరమునందు జేసికొనిన సన్న్యాస స్వీకారము మున్నగు పుణ్య విశేషము వలన నొక నొకడు బ్రహ్మచర్యముకంటె పూర్వముగాని, బ్రహ్మచర్యము నందుగాని, గార్హస్థ్యమునందుగాని జడభరతాదులవలె స్థితప్రజ్ఞు డగుచున్నాడు. గనుక సన్న్యాసమునకు తగినంత యావశ్యకత లేదని యనరాదు.

అట్టివాడు జనకాదులవలె లోకాతీతమగు చరిత్రగలవారలలో నొకడుగ లెక్కింప (నెన్న) దగినవాడు గాని సామాన్య మానవులలో నొకడుగ నెన్నదగిన వాడు కాడు. అదెల్ల సర్వమానవులకు సాధ్యము గాదు (సంభవము గాదు).

యద్వా - (లేక) వర్తమాన జన్మమునందలి సన్న్యాస మట్లువలె, జన్మాంతరము నందలి సన్న్యాసము గూడ స్థితప్రజ్ఞు డగుటకు గారణమగుననియు జనకుడు, భరతుడు మున్నగువారు వెనుకటి జన్మములయందు సన్న్యాస మవలంబించినందువలననే నీ జన్మమున స్థితప్రజ్ఞులయి రనియు గ్రహింపవలయును. ౫౫

శ్లో॥ దుఃఖే ష్వనుద్విగ్నమనా స్సుఖేషు విగతస్పృహః
వీతరాగ భయక్రోధః స్థితధీ ర్మునిరుచ్యతే. ౫౬

అ॥ దుఃఖేషు అను మూలమునందలి పదమునకు దుఃఖహేతువు లగు తాపము లని యర్థము జెప్పుకొనవలయును. అయ్యవి యాధ్యాత్మిక తాపము లనియు, నాధిదైవిక తాపము లనియు, నాధిభౌతిక తాపము లనియు మూడు విధములు.

అందు జ్వరాదివ్యాధులవలన గలుగు తాపము లాధ్యాత్మికములు, వ్యాఘ్ర సర్పాది క్రూరమృగముల వలన గలుగు తాపము లాధిభౌతికములు, చలి, యెండ, గాలి మున్నగు వాటివలన గలుగు తాపము లాధిదైవికములు. ఇట్టి తాపములవలన గలుగు దుఃఖము ప్రాప్తించినపుడు మనస్సంక్షోభము లేనివాడు స్థితప్రజ్ఞు డని యర్థము.

ఓయి ! మూలమునందలి దుఃఖేషు అను పదమునకు దుఃఖములను నర్థము జెప్పక, నాధ్యాత్మికాది తాపము లను నర్థమును జెప్పి. మరల యట్టి తాపమువలన దుఃఖము ప్రాప్తించినపుడు అను నన్వయము క్లిష్టయోజనగదా యని శంకింపవలదు,

మూలమునందలి దుఃఖ పదము "దుఃఖేషు" అని బహువచనాంతముగా నుండుటచే సాక్షాత్ దుఃఖార్థక మని గ్రహింప వీలులేదు. అందువలన దుఃఖహేతువు లగు తాపము లను నర్థమును జెప్పుటయే యుక్తము.

అట్లే సుఖములు సంప్రాప్తము లయినపుడు వాటియం దాస లేనివాడు స్థిత ప్రజ్ఞుడని యర్థము.

ఓయి ! ప్రాప్యములయిన (పొందదగిన) సుఖములయందు బురుషున కిచ్ఛ యుదయించును గాని, ప్రాప్తములయిన (పొందబడిన) సుఖములయందే మానవునకు నాస బుట్టనేరదు గదా. కోరికకు (ఇచ్ఛకు) ఫలప్రాప్తి పర్యవసాన మనునది లోకసిద్ధము గదా ? యని శంకింపవచ్చు. సమాధానము: అగ్నిహోత్రమునందు కట్టెల నునిచినపుడు గాని, యాజ్యము నునిచినపుడు గాని, యగ్ని జ్వాలలతో వృద్ధినొందు నట్లు ప్రాప్తించిన సుఖము ననుసరించి యెవరికి సుఖములు వృద్ధిజెందవో వారు విగత స్పృహులని యర్థము.

పురుషున కన్నము సంప్రాప్త మగుచో నన్నమునందలి గోరిక యెట్లు నివర్తించునో, ధనము సంప్రాప్తమయినపుడు ధనేచ్ఛ యట్లు నివర్తింపదు. అట్లే సుఖము లభించినను, సుఖేచ్ఛ నివర్తింపదు. పైగా నింతకంటె 'యెక్కువ సుఖము నాకగు గాక' యని సుఖేచ్ఛ వృద్ధియే జెందును. అగ్నిహోత్రమునం దెన్ని కట్టెల నుంచినను యెంత నేయి బోసినను వీతిహోత్రునకు కాష్ఠాదులయం దాస తీరదు. మరియు నా యాశ వృద్ధియే జెందును. "నాగ్ని స్తృప్యతి కాష్ఠానాం" కట్టెలవలన నగ్ని తృప్తి జెందదని లోకన్యాయము గాక కట్టెలవలన నగ్నిహోత్రుడు తృప్తిజెందుచో నం దునిచిన గట్టెల నా యగ్నిహోత్రుడు దహింపజేయకనే యుండును. లోకమునం దట్లు గనుపించుట లేదు మరియు నత్యధికమగు జ్వాలలతో నా కట్టెలను గోరుచునే యుండును. కావున సుఖప్రాప్తివలన సుఖేచ్ఛ నివర్తింపక వృద్ధిజెందుట సహజము.

గాన (సుఖేషు ప్రాప్తేషు) సంప్రాప్తములయిన సుఖములయందు గోరిక లేనివాడు స్థితప్రజ్ఞుడని భాష్యకర్తలు చేసిన నిర్వచనము యుక్తమగును.

పూర్వశ్లోకమునుండి యదా, తదా, అను శబ్దముల రెంటిని నీ శ్లోకమునం దనువృత్తి జేసికొనవలయును అపుడు ఆత్మజ్ఞానమును మననము జేసికొనువా డెప్పు డిట్టివాడగునో నపుడు స్థితప్రజ్ఞు డనబడుచున్నాడని యన్వయము.

యద్వా 'పురుషః' అను పదమును అధ్యాహారము జేసికొనవలయును. అందువలన ఎపుడు పురుషు డిట్టి మునియగునో నపుడు స్థితప్రజ్ఞు డనబడుచున్నా డని యన్వయము లభించును.

ఇచట మునిశబ్దము సన్న్యాసి యను నర్థమును బోధించునా? బోధింపదా? యని శంకింపవలదు. ముని యనగా నెల్లపుడు మననముజేసికొను స్వభావముగలవాడని యర్థము. ఇట్టి మననశీలత (మననముజేసికొను స్వభావము). సర్వకర్మసన్న్యాసునకే నేపనియు లేనందున సంభవించును గాని గృహస్థునకు సంభవింపనేరదు, కావున ముని శబ్దము సన్న్యాసార్థకమనియే గ్రహింపవలయును.

ఇట్లయినచో సన్న్యాసమును స్వీకరింపని వసిష్ఠాదులు మునులెట్లయిరి? అని ప్రశ్నింపరాదు. వసిష్ఠాదులు గృహిణులతోగూడిన వారయినను, సర్వకర్మలను త్యజించి, వనమునుజేరి, యెల్లపు డాత్మమననమును జేయుచునే యున్నారు, గావున నట్టివారు సర్వకర్మలను సన్న్యసించిన మునులే యగుదురు.

శ్లో. య స్సర్వత్రానభిస్నేహ స్తత్త త్ప్రాప్య శుభాశుభమ్
నాభినన్దతి నద్వేష్టి తస్యప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥౫౭॥

అ. ఏ మానవుడు దేహమునందును, జీవితమునందును స్నేహమునువదలి, శుభము (మంచిఫలము) సంప్రాప్తమయినపు డానందింపక, అశుభము (చెడుఫలము) సంప్రాప్తమయినపుడు ద్వేషింపక స్థిరమనస్కుడుగానుండునో వాడు స్థితప్రజ్ఞు డనబడును. ౫౭

శ్లో. యదా సంహరతే చాయం కూర్మోఙ్గానీవ సర్వశః।
ఇన్ద్రియా ణీన్ద్రియార్థేభ్య స్తస్యప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥౫౮॥

అ. తాబేలు, తన అవయవములను తన శరీరములోనికి భయపడి లాగికొనునట్లు ముముక్షువు తన యింద్రియములను విషయములనుంచి సర్వవిధముల, నెపుడు మరల్పుకొనునో అపుడు స్థితప్రజ్ఞు డనబడుచున్నాడు. ౫౮

శ్లో. విషయా వినివర్తన్తే నిరాహారస్య దేహినః।
రసవర్జం రసోప్యస్య పరం దృష్ట్వా నివర్తతే ॥౫౯॥

అ. విషయములను గ్రహింపనివాని ఇన్ద్రియములు విషయములనుండి మరలును; తపసుచే కృశించినవాని యొక్క ఇన్ద్రియములును విషయములనుండి మరలును. ఇట్టితెరి స్థితప్రజ్ఞుడగు యతియొక్క ఇన్ద్రియములే విషయములనుండి నివర్తించుచున్నవని జెప్పు టెట్లు? అని ప్రశ్నించగా సమాధానము జెప్పబడుచున్నది.

మూలమునందలి 'విషయాః' అను పదమునకు లక్షణావృత్తిచే నిన్ద్రియములని యర్థము. ఆహారమనగా స్వీకరించుట. నిరాహారమనగా స్వీకరింపకుండుట, కావున 'నిరాహారస్య' అనగా విషయములను స్వీకరింపకున్నవానియొక్క అని

యర్థము. అనగా కాష్ఠతపమునందున్నవాని కని భావము. ఏ పురుషుడు కట్టెవలె చలింపక తపమునందుండునో వాడు కాష్ఠతపసి- కండ్లు, చెవులు మున్నగువాటిని మూసికొని, కట్టెవలె చలింపక నున్నవానికి విషయములను గ్రహించుట సంభవించదని భావము.

ఇచట (నిరాహారస్య) నిరాహారుడనగా, భోజనము లేనివాడు, అనగా లంఘనములను జేసినాడని శంకింపవలదు. ఆహారము లేనంత మాత్రమున నన్ని యిన్ద్రియములు పనిచేయకపోవు. ఆహారము లేకున్నను చక్షురాదీన్ద్రియములు రూప స్పర్శాదుల గ్రహింపవచ్చు. కావున నిచట నాహారశబ్దమునకు భోజన మను నర్థమును జెప్ప వీలులేదు.

కావున దేహాది సఙ్ఘాతమునం దహం మమాభిమానముగల జ్ఞానహీనుడయినను, కాష్ఠతపమునందుండి విషయములను గ్రహింపకున్నపుడు వాని యిన్ద్రియములు విషయములనుండి నివర్తించియే తీరును. కాని యట్టి మూర్ఖునియొక్క (యజ్ఞానియొక్క) నంతఃకరణమునందలి యనురాగము మాత్రము నివర్తింపదు.

ఇచట రస శబ్దమునకు చేదు, ఉప్పు, పులుసు మొదలగు రసములుగాని, శృఙ్గారాది రసములుగాని యర్థముగాదు. "రసికః" "రసజ్ఞః" ఇత్యాది ప్రయోగములను బట్టి రస శబ్దమునకు రాగమనియే యర్థమును జెప్పవలయును.

స్థితప్రజ్ఞుడగు యతికి నారాగముగూడ, నేనే పరమార్థతత్త్వమగు బ్రహ్మము నని యాత్మతత్త్వమును సాక్షాత్కారమును జేసికొనినందున నివర్తించుచున్నది. అనగా విషయవిజ్ఞానము నిర్బీజ మగుచున్నదని యర్థము. ఏలనన విషయములను దెలిసికొనుటకు రాగమే ముఖ్యకారణము. రాగరహితునకు విషయములయందు ప్రవృత్తియే లేదు. కావున రాగముగూడ నివర్తించుటవలన, విషయజ్ఞానము నిర్బీజ మగుచున్నదని భావము. కాష్ఠతపమునందున్న మూర్ఖున కాత్మసాక్షాత్కారము లేనందున రాగము నివర్తింపదు. గనుక నట్టివాని విషయమున విషయపరిజ్ఞానమునకు బీజము నశింపదు. గనుక నే కాష్ఠతపసికి తపోనివృత్త్యనన్తరము బీజముండుట వలన మరలి విషయవిజ్ఞానము ప్రసక్తించుచున్నది. కావున బరమార్థ జ్ఞానములేని శుష్కతపస్సుచే నెవడును స్థితప్రజ్ఞుని దశనుపొందనేరడని భావము.

పరమార్థతత్త్వజ్ఞానములేనిదే రాగము నశించదు గాన రాగోచ్ఛేదము కొరకు యతి సమ్యగ్దర్శనరూపమగు ప్రజ్ఞను స్థిరపరచుకొనవలయు నని భావము. శ్రీ

శ్లో. యతతో హ్యపి కౌన్తేయ పురుషస్య విపశ్చితః ।
ఇన్ద్రియాణి ప్రమాథీని హరన్తి ప్రసభం మనః ॥౬౦॥

అ. ఓయి అర్జునా ? వివేకప్రజ్ఞాస్థైర్యముకొరకు ప్రయత్నించుచున్న విద్వాంసుడగు బురుషునియొక్క, మనస్సును గూడ, కలవరపరచు స్వభావముగల ఇన్ద్రియములు బలాత్కారముగా లాగుచున్నవి. ఇక మూర్ఖుని యొక్క మనస్సును చెరచుటలో నాశ్చర్యమేమి ? విషయాభిముఖునగు మనస్సుగల పురుషుని క్షోభపెట్టు స్వభావము గలవి గనుకనే, ఇన్ద్రియములు, ప్రమాథులని, యనబడుచున్నవి. గనుక నాత్మయొకడే దోషరహితుడనియు, విషయములన్నియు, దోషయుక్తములే ననియు దెలిసికొనిన బురుషునియొక్క మనస్సును గూడ నిన్ద్రియములు విషయములకభిముఖమగు దానినిగా జేసి న్యాకులపరచి వివేకరహితమయినదానినిగా జేయుచున్నవని యర్థము. ౬౦

శ్లో. తాని సర్వాణి సంయమ్య యుక్త ఆసీత మత్పరః ।
వశే హి యస్యేన్ద్రియాణి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥౬౧॥

అ. ఎందువలన నీ యిన్ద్రియములు, విద్వాంసుని మనస్సునుగూడ క్షోభపెట్టి బలాత్కారముగా చెడగొట్టుచున్నవో అందువలన సర్వేన్ద్రియములను వశపరచుకొని చిత్తైకాగ్ర్యము నొందినవాడగుచు, సమస్తభూతముల యొక్క హృదయముల యందు, చిద్రూపముతో నున్న పరమాత్మరూపుడగు నేనే పొందదగినవాడనను అనుసన్ధానముతో నుండవలయును. నీ యనుసన్ధానమును దప్ప మరేమియు నాచరింపకూడదు. ఎల్లప్పుడు నిట్టి యనుసన్ధానమునం దాసక్తుడగు యతికి నిన్ద్రియములు స్వాధీనమునందుండును. వానియొక్క ప్రజ్ఞయే స్థిరపడును. ఇట్టిదశ అభ్యాసబలమున నేర్పడును. అదెట్లన: ఇన్ద్రియములకు స్వభావసిద్ధమగు విషయాభిముఖ్యమును మరల్చి, మనస్సును ఆత్మయం దేకాగ్రపరచి నేనే బ్రహ్మము నని యెల్లపుడెవ్వ డనుసన్ధానము జేయునో అట్టి యతికి, క్రమముగ నిన్ద్రియజయము కలుగును. ఇన్ద్రియజయము కలుగ నావల స్థితప్రజ్ఞుడగును.

ఇందు అధికారి విశేషణములగు శమ, దమ, ఉపరతి సమాధానములు జెప్పబడినవి.

ఇచట రామానుజులు "ఆసీతమత్పరః" అను నపుడు చిత్తమునకు శుభాశ్రయమగు నాయందు మనస్సు నిలుపదగినది.అనియన్వయించిరి. అయ్యది యుక్తము గాదు. ఏలయన స్థితప్రజ్ఞుడగు సాఙ్ఖ్యునకు యోగికివలె ధ్యానధారణములతో బనిలేదు. సచ్చిదానన్ద-బ్రహ్మాత్మ తత్వమును దెలిసికొనిన స్థితప్రజ్ఞుడు తన యన్తఃకరణమునం దొకానొక నాకారమును గల్పించుకొని ధ్యానింపడు.కల్పితపదార్థ మెప్పుడును మిథ్యయగును. మిథ్యాపదార్థము చిరకాల ముండ నేరదు. క్షణములో నశించును. అందువలన నయ్యది కడు దుఃఖమునకు గారణమగును. కావున నీ కల్పన స్థితప్రజ్ఞునకు

కష్టము నిచ్చును గాని సుఖ మొసంగ నేరదు. మరియు స్థితప్రజ్ఞుడగు సాంఖ్యుడు పరమాత్మను తనకంటె నన్యునిగా దలంచడు. అట్టి తలం పతనికి భయహేతువగును. "ద్వితీయాద్వై భయం భవతి" అను శ్రుతి రెండవపదార్థము కలదనుకొనువానికి భయమగునని జెప్పుచున్నది.

"తత్త్వమస్యాది శ్రుతులు జీవబ్రహ్మల కభేదమును బ్రతిపాదించుచున్నవి. ఏకాగ్రత నొందిన మనస్సునందు, సచ్చిదానన్దరూపమగు నాత్మస్వరూపముకంటె భిన్నమగు పరమాత్మస్వరూపము స్ఫురింపనేరదు. పరమాత్మగూడ సచ్చిదానన్ద రూపుడగుటచే, నాత్మస్వరూపుడేగాని యంతకంటె వేరుగాదు. కావున రామానుజులు చెప్పిన యర్థము యుక్తముగాదు. ౬౧

శ్లో. ధ్యాయతో విషయాన్ పుంసస్సఙ్గస్తేషూపజాయతే।
సఙ్గాత్సఞ్జాయతే కామః కామాత్ క్రోధోభిజాయతే ॥౬౨॥

అ. బాహ్యేన్ద్రియముల నిగ్రహించుకున్నను మనోనిగ్రహము లేనిచో సర్వానర్థములు సంభవించుననియు, నట్టి యనర్థములకు విషయచిన్తనమే ముఖ్య కారణమనియును జెప్పబడుచున్నది. మనసుతో నెల్లపుడు విషయముల నాలోచించు వానికి నావిషయములయందు బ్రీతి కలుగును, అద్దానివలన నాస మొండగును. అయ్యది ప్రతిహతమగుచో గ్రోధమేర్పడును. ౬౨

శ్లో. క్రోధాద్భవతి సమ్మోహః సమ్మోహాత్స్మృతివిభ్రమః।
స్మృతి భ్రంశా ద్బుద్ధినాశః బుద్ధినాశా త్ప్రణశ్యతి ॥౬౩॥

అ. క్రోధముగలవానికి నీ కర్మ చేయదగును, ఈ కర్మ జేయదగదు-అను వివేకముండదు. క్రోధము గలవాడు గురువునుగూడ నిందించును. ఇట్టి యవివేకమే సంమోహమనబడును. దీనివలన స్మృతిచెడును. అదెట్లన అనుభవమువలన గలుగునది సంస్కారము. సంస్కారమువలన కలుగునది స్మృతి. కావున శాస్త్రాధ్యయనము వలనను, గురూపదేశమువలనను కలుగు నాత్మజ్ఞానవాసన (సంస్కారము) వలన బుట్టు నాత్మ సచ్చిదానన్దరూపుడను స్మృతి యవివేకమువలన జెడునని భావము. అనగా నిట్టి స్మృతి పుట్టుటకు గారణమున్నను పుట్టకుండుటయే స్మృతి భ్రంశమని యర్థము. (స్మృతి చెడుటయని యర్థము). స్మృతి చెడినపిదప బుద్ధి నశించును. అనగా కార్యాకార్యవిషయమగు వివేకము లేకుండుటయే బుద్ధినాశము. ఇంతియె గాని బుద్ధికి స్వరూపనాశము సంభవింపదు. ముక్తినొందువరకు నన్తఃకరణము స్వరూపముతోనుండునుగాని నశింపనేరదని భావము.

బుద్ధినాశమువలన బురుషుడు నశించును. అనగా నేపురుషుని యన్తఃకరణమందు, మంచి చెడ్డలను వివరించి దెలిసికొను యోగ్యత నెంతవరకుండునో అంతవరకే వా బురుషుడు పురుషు డనబడుచున్నాడు. ఆయోగ్యత నశించినచో వాడు పురుషుడే కానేరడు. మరేమనిన, పిచ్చివాడో, స్థాణువో, పశువో యగుచున్నాడు. కావున పురుషునకు నాశమనగా మంచిచెడ్డలను వివరించి తెలుసుకొను యోగ్యత యన్తఃకరణమునందు లేకుండుటయేగాని వేరుగాదు. అట్టియోగ్యతలేని యన్తఃకరణముగల పురుషుడు నశించినవా డగుచున్నాడు. ఆ పురుషునియందు పురుషకారమగు వివేకము లేనందున బురుషుడు గాడనియు పశ్వాదులవలె నేవిధమగు బురుషార్థమును సంపాదించుటకు యోగ్యుడు గాడనియును భావము. ౬౩

శ్లో. రాగద్వేషవియుక్తైస్తు విషయా నిన్ద్రియై శ్చరన్ ।
ఆత్మవశ్యైర్విధేయాత్మా ప్రసాద మధిగచ్ఛతి ॥౬౪॥

అ. రాగద్వేషములు లేని యిన్ద్రియములతో దేహము, నిలచుటకు గారణములగు నన్నపానీయముల ననుభవించుచూ తన స్వాధీనములో నున్న నిన్ద్రియములచే, దన యిచ్ఛానుసారముగా నన్తఃకరణమును నడపుకొను ముముక్షువు మనశ్శాన్తి నొందునని భావము.

సహజముగా నిన్ద్రియములకు ప్రవృత్తి రాగద్వేషములవలన కలుగును గాన, ముముక్షువు తప్పక రాగద్వేషముల జంపుకొనవలయును. "చరగతిభక్షణయోః" అను పాణిన్యనుశాసనమువలన చరధాతువునకు గమనము, భక్షణమున్ను అర్థము. ఏవి గత్యర్థములగు ధాతువులో అయ్యవి జ్ఞానార్థము లను న్యాయమువలన, నిచట చరధాతువు జ్ఞానార్థక మగుచున్నది. కావున "చరన్" అనగా అనుభవించుచునని యర్థము. రామానుజులు "చరన్" అను పదమునకు (తిరస్కృత్య వర్తమానః) తిరస్కరించి యుండువాడని యర్థమును జెప్పిరి. చరధాతువునకు తిరస్కారరూపమగు నర్థము లభింపదు గాన నయ్యది పొసగనేరదు.

మరియు వేదాన్తదేశికులు చరధాతువునకు ఆక్రమణరూపమగు గమనముగాని, భక్షణరూపమగు సంహారముగాని యర్థమగుటచే, నందువలన తిరస్కారార్థము లభించునని వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి.

అదియును పొసగనేరదు. ఏలనన-ప్రాప్తి, యాక్రమణము నీరెండు నొకటిగా వచ్చును గాని గమన, ఆక్రమణములు రెండు నొకటి గానేరవు. గమన ఆక్రమణముల కత్యన్త భేదముకలదు. అయినను ఆక్రమణార్థమువలన దిరస్కారమను నర్థము లభింపదు.

అట్లే భక్షణ సంహారములు గూడ పరస్పరము వేరగుచున్నవి. సంహారము హింసాత్మకము; భక్షణము హింసాత్మకముగా నేరదు. (వ్యాఘ్రః పురుషం భక్షయతి) అను ప్రయోగములయందు భక్షణము హింసారూపమయినను తిరస్కారరూపము మాత్రము గా నేరదు. భక్షణమనగా ననుభవించుట. తిరస్కారమన నొకదానియం దనాదరము. అయ్యది యనుభవింపకున్నను సంభవించుచున్నది.

(అన్నం తిరస్కృత్య భక్ష్యాణ్ భక్షయతి) యనుచోట నన్నము ననుభవింపకున్నను నద్దానియం దనాదరము ప్రసిద్ధమగుచున్నది. కావున చరధాతువునకు తిరస్కారమను నర్థమును జెప్పుట కేవల మప్రమాణమగును.

శ్లో. ప్రసాదే సర్వదుఃఖానాం హాని రస్యోపజాయతే।
ప్రసన్నచేతసో హ్యాశు బుద్ధిః పర్యవతిష్ఠతి ॥ ౬౫ ॥

అ. ముముక్షువగు యతికి చిత్తము నిర్మలమగుచో, నెల్ల దుఃఖములు దొలగిపోవుచు. నిర్మలాన్తఃకరణుయొక్క బుద్ధి వెంటనే ఆత్మాకారముగా నిలచిపోవును. కావున చిత్తశుద్ధిద్వారా, జ్ఞాననిష్ఠ నభ్యసింపవలెనని యర్థము.

(బుద్ధిఃపర్యవతిష్ఠతి) అనుచోట బుద్ధిశబ్దమునకు జ్ఞానార్థము నాశ్రయించినచో, "తస్యప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా" అను దానితో నేకవాక్యతగూడ ధ్వనించును.

ఓయి! చిత్తనైర్మల్యముగలవానియొక్క బుద్ధి యాత్మరూపముతో నిశ్చలముగా నుండుట యుపపన్నము గానేరదు. అంతఃకరణమను బుద్ధికి గాని, "అహం బ్రహ్మ" అను బుద్ధివృత్తికి గాని సచ్చిదానందరూపత్వము సంభవింపనందువలన, సమాధానము : నిరన్తరము విష్ణుమూర్తిధ్యానమువలన మనసునకు విష్ణురూపత్వము ప్రాప్తించినట్లు, సచ్చిదానందరూపుడగు నాత్మయొక్క తాదాత్మ్యధ్యాసవలన నన్తఃకరణమునకు నాత్మస్వరూపము లభించును. బుద్ధివృత్తికిమాత్ర మాత్మరూపత్వము లభింపదు. బుద్ధివృత్తికి నాత్మస్వరూపము విషయమగుచుండును. కావున నాత్మస్వరూపము విషయముగాగల బుద్ధివృత్తి నిశ్చలముగా (స్థిరముగా) నుండుటయే నిచ్చోట వివక్షింపబడినది. కావున నిందు దోషము లేదు. ౬౫

శ్లో. నాస్తి బుద్ధిరయుక్తస్య నచాయుక్తస్య భావనా।
నచాభావయత శ్శాన్తి రశాన్తస్య కుత స్సుఖమ్ ॥౬౬॥

అ. ఇన్ద్రియములు శబ్దస్పర్శాది విషయములను సేవించుటయం దాసవిడచి మరలుటయే సుఖము. విషయలోలత యేమాత్రము సుఖముగానేరదు. విషయములయం దాశ యంతయు దుఃఖరూపమేయగును. విషయములయం దాశ యున్నంతవరకు సుఖము లవమాత్రమయినను కలుగదు.

ఓయి! విషయతృష్ణవలన విషయము లభించినచో నయ్యది సుఖమే యగును. అనగా కోరినవస్తువు లభింపనపుడు ఆ కోరిక దుఃఖరూపమయినను వస్తువు లభించి నపుడు మాత్రము ఆవస్తువునందలి ఆకోరిక సుఖమే యగు ననిచో నట్లుకాదు. వస్తువు లభించినంతమాత్రమున నా వస్తువునందలి కోరిక నివర్తించుచో నయ్యది సుఖమే యగును. అట్లు కోరిక నివర్తించుట (మరలుట) లేదు. పైగా తృష్ణ వృద్ధినొందు చున్నది. లోకమునందు ధనము లభించినవానికి ధనాశ మరలినట్లు చూచిగాని, వినిగాని యెరుగము. అట్లే స్త్రీతో సంభోగసుఖము నొందినవానికి స్త్రీవాంఛ దొలగినట్లు కని విని యెరుంగము. తృష్ణ మరలి మనస్సు బాహ్యప్రవృత్తిని విడచి యన్తర్ముఖమగుచో నట్టి యన్తఃకరణమునందు ఆత్మసుఖము ప్రతిబింబించుటవలన సుఖప్రాప్తి కలుగును. కావున తృష్ణ (ఆశ) సుఖమునకు ప్రతికూలమగుటవలనను, దుఃఖమునకు కారణమగుటవలనను దుఃఖమే యగుచున్నది. ౬౬

శ్లో. ఇన్ద్రియాణాం హి చరతాం యన్మనోఽనువిధీయతే।
త దస్య హరతి ప్రజ్ఞాం వాయు ర్నావ మివాంభసి ॥ ౬౭ ॥

శ్లో. తస్మా ద్యస్య మహాబాహో నిగృహీతాని సర్వశః।
ఇన్ద్రియా ణీన్ద్రియార్థేభ్య స్తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥ ౬౮ ॥

అ. భుజబలముగల ఓ యర్జునా! ఇన్ద్రియములకు విషయప్రవృత్తి దోష పూరితమగుటవలన ఎవ్వని యిన్ద్రియములు సమస్త విషయములనుండి నిగ్రహింప బడుచున్నవో వాని ప్రజ్ఞ స్థిరపడినదని యన్వయము. జితేంద్రియుడు స్థితప్రజ్ఞుడని యర్థము. ౬౮

శ్లో. యా నిశా సర్వభూతానాం తస్యాం జాగర్తి సంయమీ
యస్యాం జాగ్రతి భూతాని సా నిశా పశ్యతో మునేః ॥ ౬౯ ॥

అ. మనోవాక్కాయములచే నెరవేరదగిన లౌకికములగు భోజనాది క్రియ లుగాని వైదికములగు యజ్ఞాది క్రియలుగాని యవిద్యాకార్యము లగుటచే, వివేక విజ్ఞానముగల స్థితప్రజ్ఞున కవిద్యానివృత్తిద్వారా నివర్తించుచున్నవి. అవిద్యయనగా "అహమజ్ఞః" (నే నజ్ఞానిని)యను అనుభవమువలన నేర్పడునదియు, జ్ఞానముచే నివర్తించునదియు, అజ్ఞానము, శక్తి, యవిద్య, మాయ యను మారుపేరులుగల దియు నగు ననాదిభావపదార్థము. ఇయ్యది విద్యవలననే నివర్తించునుగాని మరి యితరమువలన నివర్తింపదని జెప్పుచున్నారు. "యానిశా" అను శ్లోకముచే స్థిత ప్రజ్ఞునకు జ్ఞానముచే నజ్ఞానము నివర్తింపగా, తత్కార్యములగు లౌకిక వైదిక వ్యవహారము లన్నియు నివర్తించుచున్నవని యర్థము.

ఘటపటాది పదార్థములను వేర్వేరుగ దెలియకుండ జేయునది, నిశ (రాత్రి) యనబడుచున్నది. రాత్రికాలమునందు దీపాదులయొక్క వెలుతురు లేనపుడు ఇది ఘటము, ఇది పటము అను భేదజ్ఞాన మెవ్వరికిని కలుగదు. రాత్రి తమస్స్వభావమగుటయే (యంధకారమయమగుటయే) నందుకు కారణము.

ఆత్మజ్ఞానమును బోధించు నీ ప్రకరణమున, రాత్రికాలమును వర్ణించుట యప్రకృతముగదా యని ప్రశ్నింపరాదు. ఇచట నిశాశబ్దమునకు, రాత్రికాలమను నర్థముగాదు. మరేమనిన పరమార్థ సత్యమగు నాత్మతత్త్వ మర్థము. ఇయ్యది యజ్ఞానులకు రాత్రికాల ప్రాయముగాన నౌపచారికముగ నిశాశబ్దముచే జెప్పబడినది; ఇట్టి యాత్మతత్త్వము స్థితప్రజ్ఞుల యొక్క బుద్ధికి గోచరమగును.

ఓయి! సమస్త ప్రాణులకు నవివేకమును కలుగజేయు రాత్రి స్థితప్రజ్ఞునకు గూడ నవివేకమును కలుగజేయు రాత్రియే యగును. కావున నారాత్రి స్థితప్రజ్ఞునియొక్క బుద్ధికి గోచరమగునని జెప్పుటెట్లు? సమాధానమును వినుము. మనబోటివారలకు పగలుగానున్న కాలము నక్తంచరులకు రాత్రికాలమెట్లగుచున్నదో అట్లే అజ్ఞానులగు సర్వప్రాణులకు రాత్రియయినను స్థితప్రజ్ఞునకు మాత్రము పరమార్థతత్త్వము బుద్ధిగోచరమగుచునే యుండును. రాత్రికాలమునందు దిరుగునట్టి భూతపిశాచోలూకాదులు నక్తంచరము లనబడుచున్నవి.

ఓయి! ఇట్టిపరమార్థతత్త్వమగు నాత్మతత్త్వమును నిశాశబ్దముతో జెప్పుటెట్లని శంకింపరాదు. (నిశేవనిశా) రాత్రివంటిదిగాన రాత్రియని పరమార్థతత్త్వమునందు నిశాశబ్దము ఔపచారికముగ బ్రయోగింపబడినది. రాత్రికాలము మనబోటివారల చక్షురింద్రియవ్యాపారమునకు గోచరము గానట్లు, ఆత్మతత్త్వము అజ్ఞానులయొక్క బుద్ధివృత్తికి గోచరముగాదు గావున నింద్రియవ్యాపారమునకు గోచరముగాకుండుట యను సామ్యముండుటచే గౌణప్రయోగ మువపన్న మగుచున్నది.

రాత్రికాలము కంటికి కనుపింపదనుట పొసగదు. రాత్రి సంబంధమగు చీకటి కంటితో గ్రహింపబడుచున్నదిగదా? యని యనరాదు: చక్షురింద్రియముయొక్క వ్యాపారము నడుపరచుటయే-చీకటియొక్క స్వభావము. నేత్రగోళకమునకు సంబంధించిన అంధకారమునందు చక్షురింద్రియవ్యాపార మవసరములేదు. (నేత్రగోళకమునకు సంబంధించిన చీకటి చక్షురింద్రియవ్యాపారము నపేక్షింపదు.) అట్టిచీకటిని గ్రహించుటకు చక్షురింద్రియ వ్యాపారము బయలువెడలనేరదు. కండ్లుమూసికొన్నను లోపలచీకటి గ్రహింపబడుచునేయున్నది. కావున చక్షురింద్రియవ్యాపారము నడుపరచునట్టి యన్ధకారము మనస్సుచేతనే తెలియబడుచున్నదని గ్రహింపవలయును.

పరమార్థ తత్త్వమగు (ఆత్మతత్త్వమగు) నిశ, జాగ్రదాద్యవస్థలలో చేరదు. ఇందు జాగ్రత్స్వప్నములయందు వలె వ్యావహారిక ప్రాతిభాసికజ్ఞానములు లేవు. సుషుప్తియందువలె నిద్రారూపమగు తమస్సులేదు. కావున, నియ్యది (ఈ నిశ) జాగ్రదాద్యవస్థాత్రయమున నన్తర్భావము జెందదు. (అజ్ఞానా నిద్రాయామ్ నిశాయామ్) అను భాష్యపాఠ మవలంబించినచో సచ్చిదానందరూపుడగు నాత్మయం దంతఃకరణము లేనందున వృత్తిజ్ఞానములు లేవనియు, అజ్ఞానము లేనందున, నిద్రలేదనియు నర్థము గ్రహింపవలయును.

అజ్ఞానము ఉపాధిగాగల ఆత్మయం దజ్ఞానము లేదని జెప్పు టెట్లని శంకింపరాదు. ఉపాధిరహితుడగు నాత్మయం దజ్ఞాన మను నుపాధి కల్పింపబడినది. కల్పిత మెన్నటికిని తాత్త్వికము గానేరదు. పరమార్థదశలో నాత్మయం దజ్ఞానములేదు. వ్యవహారదశ యుండునంతవరకు నజ్ఞానములేనిదే లోకవ్యవహారము కుదరదు. కావున నాత్మయం దజ్ఞానము కల్పింపబడినది.

మరియు "నాహం ఘటం జానామి" (నేను ఘటమును దెలియకున్నాను) అను ప్రతీతిచే నెంతవరకు ఘటాజ్ఞానము అనుభవములో నుండునో, అంతవరకు నజ్ఞానముండును. చక్షురిన్ద్రియ వ్యాపారముచే ఘటాజ్ఞానము. నశించగా, ఘటము ప్రత్యక్షమగును. ఘటము ప్రత్యక్షముకాగా ఘటాజ్ఞానము నివర్తించును.

అట్లే "నాహం బ్రహ్మ జానామి" (నేను బ్రహ్మము నెరుగను) అనుప్రతీతిచే నెంతవరకు నాత్మాజ్ఞాన మనుభవములో, నుండునో అంతవరకు నాత్మాజ్ఞానముండును. "అహంబ్రహ్మ" (నేను బ్రహ్మను) అను బుద్ధివృత్తిచే నాత్మాజ్ఞానము నశించగా, ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగును. ఆత్మసాక్షాత్కారము కలిగినపిదప నాత్మాజ్ఞానానుభవ ముండ నేరదు. అనుభవమునుబట్టిగదా ఆత్మయం దజ్ఞానము కల్పింపబడినది? అనుభవమే లేనపుడు అజ్ఞానకల్పన మెట్లు పొసగును. పారమార్థికముగా ప్రపంచములేనందున కార్యలింగకానుమానముచే నజ్ఞానమును గల్పించుట కూడ నుపపన్నముగాదు. కావున పరమార్థతత్త్వమగు నాత్మపదార్థమునందు అజ్ఞానముగాని, బుద్ధివృత్త్యాత్మకమగు వ్యావహారిక ప్రాతిభాసిక జ్ఞానద్వంద్వముగాని లేదని స్పష్టము.

ఇట్టి నిశయందు (అజ్ఞాన నిద్ర యందు) జితేంద్రియుడగు స్థితప్రజ్ఞుడు మేలుకొనుచున్నాడు. దీనిచే సర్వప్రాణులకు గోచరముగాని యాత్మతత్త్వమును స్థితప్రజ్ఞడొకడే నెల్లపు డనుసన్ధానము జేయుచుండునని స్పష్టమయినది.

ఆత్మస్వరూపము ననుభవించుటయే విద్వాంసున కాత్మతత్త్వమునందు జాగరణము. ఆత్మస్వరూపసాక్షాత్కారము లేకుండుటయే అజ్ఞానులకు ఆత్మతత్త్వమునందు నిద్ర- యని భావము. ఇంక నుత్తరార్థము వివరింపబడుచున్నది.

విషయేంద్రియములయొక్క భేదమే స్వరూపముగాగల అజ్ఞానాత్మకమగు నిద్రయందు నిదురించియున్న సర్వప్రాణులు నిదురించియుండి కలగాంచుచున్న వారలవలె నవివేకులచే మేలుకొనినవారని జెప్పబడుచున్నారు.

ఇచట నిశాకార్యమగు నిద్రయందు నిశాత్వ మౌపచారికము. నిద్రయందున్నవారలు కలగాంచుటను బట్టి యవివేకులు మేలుకొన్నవారని భావించినట్లు అవిద్యాకార్యమగు విషయప్రపంచమునందు మునిగియున్న మూఢులను గురించి యవివేకులు వివేకవంతు లని భావించెదరని భావము.

యద్వా : ఇయ్యది వ్యతిరేక దృష్టాన్తముగాగూడ నన్వయింపవచ్చును. నిద్రయందు కలగాంచువారలు, మేలుకొనిన ట్లుండినను నిదురించియున్నవారలనియే నెట్లు జెప్పబడుచున్నారో అట్లే అవిద్యాకార్యమగు విషయజాలమును వేర్వేరుగ ననుభవించుచు వివేకులవలె గనుపించు చున్నను ఆత్మతత్వమును దెలియనందున నజ్ఞానమను నిద్రయందు నిదురించినవారనియే జెప్పవలయును. అని అజ్ఞానులగు సర్వప్రాణులు అవిద్యాకార్యమగు లౌకిక వైదిక వ్యవహారమునం దెల్లపుడు ప్రవర్తించి యుందురు.

నిత్యము ఆత్మానుసన్ధానముతోనుండు స్థితప్రజ్ఞుడు లౌకిక వైదిక వ్యవహారములయందు ప్రవర్తింపడు. వీనికి నాత్మజ్ఞానముచే నజ్ఞానము అజ్ఞానప్రయుక్తమగు కార్యప్రపంచము నశించినందున విషయప్రవృత్తి యసంభవమని తాత్పర్యము.

ఇయ్యది నిష్కృష్టార్థము. సర్వభూతములకు నాత్మ యనుభవగోచరుడు కానందువలన నిశారూపుడు. అట్టి యాత్మస్థితప్రజ్ఞున కనుభవములో నున్నందున దివారూపుడు (పగటిరూపుడు). అవిద్యాకల్పితమగు ప్రాపంచిక వ్యవహారము సమస్త ప్రాణుల కనుభవములో నున్నందున (అనుభవ విషయమగుటవలన) దివారూపము (పగటిరూపము). అట్టి ప్రాపంచిక వ్యవహారము స్థితప్రజ్ఞున కనుభవములో లేనందున నిశారూపము. నక్తంచరులయొక్క రాత్రి మనబోటివారలకు, పగలు మనబోటివారలయొక్క రాత్రి నక్తంచరులకు పగలు, విద్వదవిద్వాంసుల వ్యవహారముగూడ నిట్లేయని గ్రహింపవలయును.

యద్వా (లేక) ఏ బ్రహ్మస్వరూపమునందు సమస్త భూతములు సుషుప్తియందు లయమును జెందుచున్నవో, ఆ బ్రహ్మము సర్వభూతములకు రాత్రియగుచున్నాడు. ఆ బ్రహ్మస్వరూపమగు రాత్రియందు బ్రహ్మస్వరూపము ననుభవించుచున్న స్థితప్రజ్ఞుడు మేలుకొనుచున్నాడు. ఏ యవిద్యాత్మకమగు రాత్రియందు సమస్తభూతములు వ్యవహరించుచున్నవో ఆ యవిద్యాత్మకమగు రాత్రి సర్వభూతములకు పగ లనబడుచున్నది. అవిద్యాకల్పితమగు వ్యవహారము

స్థితప్రజ్ఞున కనుభవములో లేనందున అవిద్యాత్మకమగు రాత్రియందు స్థితప్రజ్ఞుడు మేలుకొనడు. అదెట్లన మనకు పగలగు రాత్రియందు నక్తంచరులు మేలుకొనుట లేదు. మనము మేలుకొనుచున్నాము. మనకు రాత్రిరూపమగు పగటియందు నక్తంచరులు మేలుకొనుచున్నారు. మనముమాత్రము మేలుకొనము. అట్లే యని గ్రహింపవలయును.

భూతములకు బ్రహ్మయే రాత్రి, అవిద్యయే పగలు. స్థితప్రజ్ఞునకు బ్రహ్మమే పగలు, అవిద్యయే రాత్రి యని సంక్షేపము.

వ్యవహారకాండను వదలి యెల్లపు డాత్మానుసన్ధానమునం దుండువాడు స్థితప్రజ్ఞుడనియు, వ్యవహారకాండయందు మునిగియుండి, యాత్మజ్ఞాన మించుకంతయు లేనివారలు సర్వప్రాణులనియును భావార్థము.

ఇట్లు శ్లోకమును వ్యాఖ్యానమొనర్చి భాష్యకర్తలు ఫలితార్థమును జెప్పుచున్నారు. అవిద్వాంసులకు బ్రహ్మజ్ఞానము లేనందునను, విద్వాంసులకు లోక వ్యవహారము లేనందునను శ్రౌతస్మార్తములగు కర్మలన్నియు నవిద్యావస్థయందే శాస్త్రముచే విధింపబడుచున్నవి గాని, విద్యావస్థయందు విధింపబడుట లేదు. సూర్యు డుదయించినతోడనే రాత్రిసంబంధమగు చీకటి నశించినట్లు జ్ఞానము గలిగిన వెంటనే అజ్ఞానము నశించును. "అహం బ్రహ్మాస్మి" (నేను బ్రహ్మను) "తత్సత్యం" (ఆ బ్రహ్మము సత్యము) "సఆత్మా" (బ్రహ్మమే ఆత్మ) "సభూమా" (బ్రహ్మ సర్వవ్యాపకము) "అతోన్యదార్తం" (బ్రహ్మకంటె భిన్నమగు ప్రపంచమంతయు నశించునట్టిది) ఇత్యాదికము జ్ఞానము. నే నజ్ఞానిని, నేను కర్తను, భోక్తను, బ్రాహ్మణుడను, యజ్ఞము చేయదగినవాడను, దానముచేయదగినవాడను అని యనుకొనుట యవిద్య. అవిద్యాపరిణామమగుటవలన ప్రపంచమంతయు నవిద్య యనబడుచున్నది.

ఇట్టి యవిద్య విద్యకలుగక పూర్వము ప్రమాణముగా తోచును. తత్వమును దెలియని ఆస్తికపురుషులందరు వేదశాస్త్ర పురాణాదులను, యజ్ఞయాగాది క్రియలను, తత్త్క్రియాసాధనములను, స్వర్గాది ఫలములను, బ్రాహ్మణాది జాతులను, బ్రహ్మచర్యము మొదలగు నాశ్రమములను, ఇంద్రాది దేవతలను, గనుపించునట్టి ప్రపంచమునంతయు సత్యమని తలంచుచున్నారు.

బ్రహ్మపదార్థము సత్యము, ప్రపంచము మిథ్య యను జ్ఞానము గలిగిన తోడనే ప్రపంచమంతయు నసత్యము గాన, అప్రమాణ మనియే తలంచుచున్నారు.

ఆత్మజ్ఞానము కలుగక పూర్వము, క్రియాకారకఫలభేదరూపమగు నవిద్య ప్రమాణబుద్ధితో గ్రహింపబడుచు కర్మహేతు వగుచున్నది. అప్రమాణబుద్ధితో గ్రహింపబడు నవిద్య కర్మహేతువు గాకేరదు. కర్మలనాచరించు పురుషుడు ప్రమాణ

భూతమగు వేదముచే విధింపబడిన కర్మనే ఆచరింపవలె నని దలంచి కర్మల యందు ప్రవర్తించుచున్నాడు. ప్రపంచ మంతయు రాత్రి వలె, అవిద్యామాత్రమే నని దెలిసికొనిన విద్వాంసుడు కర్మలయందు ప్రవర్తించడు. విద్యాదశయందు వేదమే ప్రమాణము కానందున, నట్టి వేదముచే విధింపబడిన కర్మలు ప్రమాణములగుట నెంతమాత్రము పొసగదు. (ఇచట భాష్యమునందలి నిశాపదమునకు నిద్ర యని యర్థము). కావున నెవ్వని కీపరిదృశ్యమానమగు భేదప్రపంచ మంతయు (నిశేవ) నిద్రవలె నవిద్యామాత్రమే యను బుద్ధి యుదయించునో అట్టి జ్ఞానికి సర్వకర్మసన్న్యాసమునందే యధికారమని భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు పంచమాధ్యాయము నందలి "తద్బుద్ధయ స్తదాత్మాన స్తన్నిష్ఠా స్తత్పరాయణాః। గచ్ఛన్త్య పునరావృత్తిం జ్ఞాననిర్ధూత కల్మషాః" అను శ్లోకముచే నిరూపించి యున్నారు.

ఓయి! ఆత్మజ్ఞానము కలిగినతరువాత, వేదమే యప్రమాణ మగుటచే, వేదచోదితమగు ప్రవృత్తి ధర్మముగూడ నప్రమాణ మయినట్లు వేదచోదితమగు నివృత్తి ధర్మముగూడ నప్రమాణమే యగును గాన, విద్వాంసునకు నివృత్తి ధర్మమగు సన్న్యాసమునం (జ్ఞాననిష్ఠయం) దధికారము కలుగు టెట్లని శంకింపరాదు.

జ్ఞాననిష్ఠయనగా నాత్మజ్ఞానము, ఆత్మజ్ఞానమునం దాత్మయే విషయమగును కావున దనకు తనయందు ప్రవృత్తికలుగుటకు మరియొక ప్రమాణము నపేక్షింపబనిలేదు.

ఉదాహరణము : దేహమునం దాత్మాభిమానము గల పురుషునకు దనదేహమును జూచుకొనుటకు బ్రవర్తకమగు మరియొక ప్రమాణములేదు. అట్టి ప్రమాణము లేకున్నను దేహాభిమాని తనదేహమును జూచుకొనుటయందు ప్రవర్తించుచునేయున్నాడు అట్లే. అని భావము.

ఆత్మ సాక్షాత్కారము కలుగునంతవరకు, శాస్త్రాదులు ప్రమాణములగును. ఆత్మసాక్షాత్కారము కలిగిన వెంటనే, ప్రపంచ సంబంధరహితుడును స్వయంప్రకాశ రూపుడును, నిర్వికారుడును, అద్వితీయుడును, సచ్చిదానంద రూపుడును, అగు బ్రహ్మమునందు ద్వైతపదార్థము కనుపించనందువలనను, నవిద్యా కల్పితమగు ద్వైత జాలము మిథ్యయగుట వలనను, అప్రమాణమే యను నిశ్చయము విద్వాంసునకు కలుగును. ఇట్టి నిశ్చయము గల విద్వాంసునకు ప్రమాణ ప్రమేయాది వ్యవహారము సుతరాం సంభవించదు

ఓయి! ప్రమాత [illegible] నాత్మయుండగా ప్రమాణప్రమేయాది వ్యవహారము సంభవించకుండ నెట్లు [illegible] రాదు. తుట్టతుది ప్రమాణమగు శాస్త్రము 'నేను బ్రహ్మము నను' అఖండాకారవృత్తిని బుట్టించుచు, నాత్మను ప్రమాతృత్వమును

బోగొట్టుచున్నది. ప్రమాతృత్వ మనునది ప్రమేయాధీనమయి యుండును. అప్రమేయుడగు నాత్మయందు ప్రమేయమగు ద్వైతమే లేనందున ఆత్మకు ప్రమాతృత్వము పారమార్థికము గాదని భావము. ఈ యర్థమునందు "ఏకమేవాద్వితీయ" మను శాస్త్రము, విద్వాంసుల యనుభవమున్ను ప్రమాణ మని తెలియవలయును.

ఓయి! ఆత్మ భిన్నమగు ప్రపంచమంతయు నవిద్యాకల్పితమని గదా సిద్ధాన్తము. శాస్త్రముగూడ నందు జేరుటచే నవిద్యాకల్పితమే యగుచున్నది. అవిద్యాకల్పితములు విద్వాంసున కప్రమాణములగునని యింతకుమున్నే జెప్పబడినది. కావున నప్రమాణమగు శాస్త్రము ఆత్మకు ప్రమాతృత్వమును బోగొట్టుటయందుమాత్రము ప్రమాణ మెట్లగును?

వినుము సమాధానమును. ఆత్మకు ప్రమాతృత్వ మెంతవరకుండునో అంతవరకు శాస్త్రము ప్రమాణమగును. శాస్త్రము, ఆత్మకు ప్రమాతృత్వము నెపుడు నివర్తింపజేయునో అపుడే శాస్త్ర మప్రమాణమగును. కతక రజస్సు (ఇండుప గింజయొక్క పొడి) ఉదకమునం దుంచబడుచు, నుదకమునందలి మాలిన్యమును బోగొట్టుచు దానుగూడ నశించున ట్లని భావము. కావున నాత్మకు ప్రమాతృత్వమును బోగొట్టుచునే శాస్త్ర మప్రమాణమగుచున్నది గాన, నిందేమియు దోషము లేదు. ఈ సంశయమునందు స్వప్నకాలప్రమాణము దృష్టాన్తమగును. స్వప్నద్రష్ట (కలగాంచునట్టి పురుషుడు) స్వప్నకాలమునందు, విషయమును (పట్టణమును) దీనిని జూచుటకు సాధనమగు చక్షురిన్ద్రియరూప ప్రమాణమును రెంటిని కల్పించుకొని స్వప్నము ననుభవించును. కాని జాగ్రదవస్థలోకి రాగానే విషయముతో పాటు ప్రమాణమగు నిన్ద్రియము గూడ నప్రమాణమే యగును. కలలో కాశీపత్తనమును జూచువాడు, కాశీపత్తనమును జూచుటకు సాధనముగా నిద్రచే గల్పించుకొనబడిన మిథ్యాభూతమగు చక్షురిన్ద్రియమునే ప్రమాణముగా దలచుచున్నాడు. మేలుకొనినవెంటనే, నేను కలలో కాశీపత్తనమును జూచుట మిథ్యయే యని యనుకొనుచు అప్పటి చక్షురిన్ద్రియముగూడ నప్రమాణమనియే నిశ్చయించుకొనుచున్నాడు. ఇట్లే అవిద్యావస్థయందు ప్రమాణమగు శాస్త్రము, విద్యావస్థయం దప్రమాణమేయగును.

ఇంతమాత్రముచే, ప్రవృత్తిధర్మమును బోధించుట కప్రమాణమగు శాస్త్రము నివృత్తి ధర్మమును బోధించుటకుమాత్రము ప్రమాణ మెట్లగు నను ప్రశ్నకు సమాధాన మేమి లభించిన దనినచో వినుము.

ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగునంతవరకు శాస్త్రము ప్రమాణమే గనుక పరోక్షముగా నాత్మతత్వమును దెలిసికొనిన విద్వాంసుని శాస్త్రము జ్ఞాననిష్ఠయందు

ప్రవర్తింపజేయుచున్నది అని. అయితే, ప్రవర్తకమగు శాస్త్రాది ప్రమాణములతో పనిలేకుండగనే విద్వాంసుడు, తనంతట తానే జ్ఞాననిష్ఠయందు ప్రవర్తించునని నింతకుముందు జెప్పిన విషయము ప్రౌఢోక్తియని గ్రహింపవలయును.

మరియు ప్రవర్తకమగు ప్రమాణము లేకున్నను ప్రవృత్తి కలుగుట కేవల మాత్మయందు మాత్రమే గాదు. అయ్యది లోకమునందు గూడ సంభవ మగుచున్నది. లోకములో ఘటాదివస్తువులను దెలిసికొనుటయందు పురుషుని, చక్షురాది ప్రమాణము, ప్రవర్తింపజేయుటలేదు. (లోకములో ఘటాది వస్తువులను దెలిసికొనుటకు పురుషునకు గలుగు ప్రవృత్తి చక్షురాదీంద్రియ ప్రమాణమువలన గాదు.) ఘటాది వస్తువుల యందలి యిచ్ఛయే ప్రవృత్తిని కలుగజేయుచున్నది. కాని ఘటమును దెలిసికొనుటకు ప్రవర్తించిన పురుషుడు అందుకు సాధనమగు చక్షురాది ప్రమాణమును మాత్ర మపేక్షించుచున్నాడు. కావున ప్రమాణము, ప్రమాతకు ప్రమేయమును దెలిసికొనుటకు సాధనమాత్రమే గాని ప్రవర్తకము గాదని యర్థము.

దీనిచే ఘటమును చూడగోరిన పురుషుడు, ఘటమునుచూచుట యందలి కోరికచే, ఘటమును చూచుటయందు ప్రమాణమగు చక్షురింద్రియమును ఘటసాక్షాత్కారపర్యన్తము నెట్లపేక్షించుచున్నాడో, అట్లే ఆత్మజిజ్ఞాసువగు పురుషుడు, ఆత్మను దెలిసికొనుట యందలి కోరికచే, నాత్మజ్ఞానమునందు ప్రమాణమగు వేదాన్తశాస్త్రమును ఆత్మసాక్షాత్కార పర్యన్త మపేక్షించుచున్నాడనియు, ఆత్మసాక్షాత్కారానన్తరము వానికి శాస్త్రప్రమాణముతో బనియే లేనందున వేదాన్తశాస్త్రమపుడు వానికి వ్యర్థమగుటవలన నప్రమాణమే యగుననియు దేలినది.

లోకములో బావిని త్రవ్వించునట్టి పురుషుడు బావియందు సమర్థమగు జలము ప్రాప్తించినపిదప త్రవ్వుటకు సాధనమగు ఖనిత్రాదికమును (పలుగు పార మొదలగువాటిని) నెట్లు పరిత్యజించుచున్నాడో, అట్లె ముముక్షువగువాడు ఆత్మసాక్షాత్కారము కలిగినపిదప, తత్సాధనమగు వేదాంతశాస్త్రమును విడచును. గనుక నాత్మతత్త్వమును దెలిసికొనినపిదప పండితునకు ప్రమాణములతో బనిలేదు. అపుడు శాస్త్రమునకు ప్రామాణ్యమును యుండదు. అని తెలియవలయును.

కావున, శాస్త్రములచే కర్మలు అవిద్యావస్థయందే విధింపబడుటవలనను, విద్యావస్థయందు కర్మలతో బనిలేకుండుటవలనను, ఆత్మజ్ఞానికి కర్మలయం దధికారములేదు, జ్ఞాననిష్ఠయందే యధికారము. అదియును ఆత్మ సాక్షాత్కారముకలుగునంతవరకే. అపల నధికార్యముగాని, యధికారముగాని లేనందున నధికారమేయుండదు. నిర్వికారుడును, సర్వశేషియునగు (సర్వమునకు ప్రధానమగు) నాత్మ యొకనిచే

నొకానొక పనియందు నియోగింపబడడు. అధికారకమగు (నియోగించునట్టి) శాస్త్ర
మున్ను అద్వితీయుడగు నాత్మయందు లేనేలేదు. కావున విద్వాంసున కింక నధికార ౬౯
మెట్లు సిద్ధించును? ఎట్లును సిద్ధింపదని భావము.

శ్లో. ఆపూర్యమాణ మచలప్రతిష్ఠం సముద్రమాపః ప్రవిశన్తి యద్వత్ ।
తద్వత్కామా యం ప్రవిశన్తి సర్వే సశాన్తి మాప్నోతి నకామకామీ॥

అ. (ఆపూర్యమాణం "ఆ" సమంతాత్ పూర్యమాణం) అంతట ఉదకములచే నిండింపచేయబడుచున్నదిగాన ఆపూర్యమాణ మనబడును. లేక భగవంతుడగు కర్తచే నుదకములను సాధనములచే నిండింపచేయబడినదిగాన ఆపూర్యమాణ మనబడును. ("అచలప్రతిష్ఠం") ఆవలియొడ్డు లేనందువలన చలనములేనిదిగాన అచలము, శాశ్వతమగు నునికి కలదిగాన ప్రతిష్ఠము. ఇయ్యది అర్శ ఆదిగణమునకు జెప్పిన నచ్ప్రత్యయ మంతమందుగల పదము. ప్రతిష్ఠ = శాశ్వతమగునునికి, అస్యాః = దీనికి కలదగాన, ప్రతిష్ఠః = అని విగ్రహము. అథవా "ప్రతిష్ఠతి" "ప్రకర్షేణ శాశ్వతంతిష్ఠతి" గొప్పగా స్థిరముగానుండునదిగాన "ప్రతిష్ఠ" యని పచాదిగణమునకు విధించిన అజంతముగా నయినను జెప్పవచ్చును.

(అచలశ్చాసౌప్రతిష్ఠశ్చ అచలప్రతిష్ఠః) అని కర్మధారయ సమాసము. ఇందు అచలపదము హేతుగర్భ విశేషణము. ఎందువలన చలనరహితమో అందువలన శాశ్వతమగు నునికి గలదని యర్థము "అచలా ప్రతిష్ఠా యస్య" అని వ్యాఖ్యానము జేసినచో మూలమునకంటె వేరుగా "అపారత్వాత్" అను హేతుపదము కల్పింపవలసివచ్చును. ఇపుడయితే అచలశబ్దము వలన నపారత్వమను నర్థము అర్థతః సిద్ధించును.

నలుదిశలనుండి ప్రాప్తములయిన గంగాదినదీజలములు స్వస్వరూపముతో నుండి యేమాత్రము వికారమును జెందకనున్న సముద్రమును ప్రవేశించుచున్నవి. అనగా నదీజల ప్రవేశమువలన సముద్రమునకు వృద్ధిగాని, నదీజలప్రవేశము లేనందున సముద్రమునకు హ్రాసము (కొఱత) గాని యుండదని భావము.

అట్లే సమస్తకోరికలు ఏ యతిని విషయసన్నిధానమునందుగూడ నేమాత్రము వికారపరుపక ప్రవేశించుచున్నవో వాడు ముక్తినొందును. అనగా కొందరు ధీరులు యువతులు సన్నిధానమునందు లేనపుడు కామవికారము లేనివారుగ నుందురు. అంగనాసాన్నిధ్యమునందుఁ గామ వికారము నొందుదురు. అట్లుగాక విషయసాన్నిధ్యమునందుగూడ మనోవికారమును బొందనివాఁడే ముక్తినొందునని భావము.

కామములు యతిని బొందుటయనగా- కామములు, మనస్సుయందుగాని కూటస్థుడగు నాత్మయందుగాని లయమును జెందుట. అనగా కామములకు యతి

పరతన్త్రుడు గాకుండుట; కామపరతన్త్రుడు గాని యతియే మోక్షమును బొందుసని నిశ్చయార్థము.

ఇచట శాన్తి శబ్దమునకు బ్రహ్మమనిగాని, అజ్ఞాన నివృత్తియని గాని యర్థము. బ్రహ్మస్వరూపము నొందినవానికి సర్వప్రపంచము ఉపశమించును. కార్యసహితాజ్ఞాన నివృత్తి గలవానికి సర్వదుఃఖములు నివర్తించును. సర్వదుఃఖ నివృత్తియే మోక్షము. కాన నీ రెండర్థము లుపపన్నము లగుచున్నవి.

శ్లో. విహాయకామాన్ యస్సర్వాన్ పుమాంశ్చరతి నిస్పృహః ।
నిర్మమో నిరహంకార స్స శాన్తి మధిగచ్ఛతి ॥ ౭౧ ॥

అ. ఎందువలన నిష్కాముడే మోక్షము నొందునో విషయేచ్ఛువునకు మోక్షము లేదో, అందువలన సర్వకామములను విడచిన సన్యాసి, బ్రతికియుండుట కాధారమగు క్రియలు మాత్రమే గలవాడగుచూ, అనగా ప్రాణధారణ కనువగు భిక్షాటనాది వ్యాపారములుమాత్రము గలవాడగుచు, నేదియో నొక యుపాయముచే దప్పక శరీరమును బ్రతికించుకొనవలెనని గోరికలేక, మాధుకరాన్నముచే గాని, నదీజలపానముచేగాని యాకలి దప్పికలను మాత్రము దీర్చుకొనవలెనని దలంచుచు శరీరమును బ్రతికించుకొనుటకు గావలసిన భిక్షాన్నము, కపాలము కమండలము, శాటి మొదలగు వస్తువులయందుగూడ పట్టుదల వదిలి, నేనాత్మజ్ఞానము గలవాడనను గర్వములేక, గ్రామైకరాత్రివాసిగ, నన్నిగ్రామములను దిరుగునో ముముక్షువగునట్టి యతి బ్రహ్మభావమును బొందును.

ఓయి! "స్థితప్రజ్ఞస్యకాభాషా సమాధిస్థస్య కేశవ । స్థితధీః కిం ప్రభాషేత కిమాసీత వ్రజేత కిమ్" అను నర్జునుని ప్రశ్నకు నింతటితో సమాధాన మేమి దేలిన దనినచో వినుము.

(1) సమస్తకోరికలను విడచుట. (2) ఆత్మను ప్రేమించుట. (3) దుఃఖముల వలన భయపడకుండుట. (4) సుఖములయందు కోరికలేకుండుట. (5) రాగ, భయ, క్రోధములు లేకుండుట. (6) దేనియందును స్నేహము లేకుండుట. (7) మంచి చేకూరినపు డానన్దింపకుండుట. (8) చెడు చేకూరినపుడు ద్వేషింపకుండుట. (9) ఇన్ద్రియముల జయించుట. (10) జీవబ్రహ్మైక్యానుసన్ధానమునం దాసక్తి. (11) చిత్తైకాగ్రత. (12) ప్రాపంచిక వ్యవహారములు లేకుండుట. (13) శరీరజీవనము నందుగూడ నిచ్ఛలేకుండుట. (14) శరీర జీవమునకు గావలసిన వస్తువులయందు గూడ పట్టుదల లేకుండుట. (15) ఆత్మశ్లాఘ లేకుండుట. — నీ పదునైదును స్థితప్రజ్ఞునియొక్క లక్షణములు. ఇవియే స్థితప్రజ్ఞు డగుటను సాధనములు గూడ నగుచున్నవి. ఈయవి నెవనియందు గన్పట్టునో వాడు స్థితప్రజ్ఞుడని యొరులు జెప్పుదురు.

ఈ లక్షణము లున్నపుడే తానుగూడ దనను స్థితప్రజ్ఞుడ నని దెలుసుకొనును- అని. ఇట్టివానికి భిక్షను యాచించు సమయమున దప్ప మఱియొక సమయమున వాక్సంభాషణ ముండదు.

మంచి శిష్యుడు లభించినచో వానికి తత్త్వము నుపదేశించుట మాత్ర ముండును. ఇయ్యది యిచట జెప్పకున్నను శాస్త్రాన్తరమువలన గ్రహింపవలయును. లేనిచో తత్త్వోపదేశ సమ్ప్రదాయము విచ్ఛిన్నమగును.

ఇన్ద్రియములను తమ విషయములనుండి మరల్చి తన స్వాధీనమునం దుంచుకొనుట, ఆత్మస్వరూపము ననుసన్ధానముజేయుట-నీ రెంటియందే మనోవ్యాపారము.

కాయవ్యాపారము భిక్షకొఱకు దిరుగుటయే. అదియే యిచట "చరతి" అను పదముచే జెప్పబడినది.

మఱియు, ప్రశ్న శ్లోకమునందలి "వ్రజేత కిమ్" అను ప్రశ్నవలన దేనినిబొందును నను నర్థముగూడ వచ్చును. అందుకు సమాధానముగ నీ శ్లోకమునందు "సశాన్తి మధిగచ్ఛతి" (వాడు మోక్షము నొందుచున్నాడు) అని జెప్పబడినది. దీనిచే స్థితప్రజ్ఞునకు మోక్షమే ఫలమని దేలినది.

విద్యవలన నవిద్య నశింపగా అవిద్యాప్రయుక్తమగు సర్వప్రపంచోపరతి రూప మోక్షము స్థితప్రజ్ఞునకు యుక్తము నగును. కావున కర్మనిష్ఠులకు మోక్షము లేదని స్పష్టమగుచున్నది. కనుకనే "నాస్త్యకృతః కృతేన" "తమేవ విదిత్వా అతి మృత్యుమేతి" "నాన్యః పన్థా విద్యతేఽయనాయ" అనుశ్రుతు లుపన్నములగుచున్నవి.

సర్వ కామములను విడచుట, ఇన్ద్రియములను జయించుట, లోక వ్యవహారము నంటకుండుట, నీయవి గృహస్థునియందు సంభవింపనందున నీయవి సంభవించునట్టి సన్న్యాసియే స్థితప్రజ్ఞుడని సఙ్క్షేపము. ॥ ౭౧ ॥

శ్లో. ఏషా బ్రాహ్మీ స్థితిః పార్థ! నైనాం ప్రాప్య విముహ్యతి
స్థిత్వాఽస్యా మన్తకాలేఽపి బ్రహ్మనిర్వాణ మృచ్ఛతి ॥ ౭౨ ॥

అ. బ్రాహ్మీ=బ్రహ్మయందుండునట్టిది అని యర్థము. ఇచట "తత్ర భవః" అను సూత్రమువలన భవార్థమునం దణ్ప్రత్యయము. అన్ అను టిభాగమునకు లోపమార్షము. "బ్రాహ్మః" అని నిపతించుటవలన "బ్రాహ్మీ" యనురూపము సిద్ధించినదని యనరాదు. నిపాతసూత్రమునందలి బ్రహ్మశబ్దము చతుర్ముఖ బ్రహ్మవాచిగాని పరబ్రహ్మమును జెప్పదు. రెండర్థములయందును వర్తించునని యంగీకరించినచో, ననేకార్థత్వదోష మాపాదించును. ఏతద్దోష పరిహారము కొఱకు నిపాతసూత్రమునందలి బ్రహ్మశబ్దము తత్త్వమగు పరబ్రహ్మమునే జెప్పునని

యనరాదు. ఇట్లన్నచో "బ్రాహ్మం హవిః" ఇత్యాది ప్రయోగములు సిద్ధింపవు. ఈ ప్రయోగమునందు బ్రహ్మదేవతాకమగు హవిస్సు "బ్రాహ్మం" అని జెప్పబడు చున్నది. ఇట్టి బ్రాహ్మమగు హవిస్సు చతుర్ముఖబ్రహ్మ నుద్దేశించి యగ్నిహోత్రము నం దుంచబడుచున్నది. కావున నిపాతసూత్రమువలన "బ్రాహ్మీ" యను రూపము సిద్ధింపనేరదు. యద్వా (లేక) ఈ శ్లోకమునందలి బ్రహ్మశబ్దముగూడ చతుర్ముఖబ్రహ్మనే చెప్పుననియు నట్టి బ్రహ్మశబ్దము లక్షణావృత్తిచే శుద్ధబ్రహ్మమును బోధించుననియు "బ్రాహ్మః" అని నిపతించుటవలన టి లోపము ప్రాప్తించిన దనియు జెప్పుకొనవలయును.

"బ్రాహ్మీస్థితిః" అనగా బ్రహ్మస్వరూపముతో నుండుట. అనగా నేనే బ్రహ్మము నను నిశ్చయముతో నుండుట యని యర్థము. బ్రహ్మనిర్వృతి యనగా బ్రహ్మానన్దమని యర్థము. "అన్తకాలేపి" అను పదమునందలి అపిశబ్దమువలన చివర వయసునందు బ్రహ్మానుసన్ధానముతో నుండునట్టి వాడే బ్రహ్మానన్దము నొందునని జెప్పగా, బ్రహ్మచర్యమునుండియే సన్యసించి యావజ్జీవము నెవడు బ్రహ్మాత్మానుసన్ధానముతో నుండునో అట్టివాడు బ్రహ్మానన్దము నొందునని జెప్పనేల? యని సూచింపబడుచున్నది.

దీనిచే బ్రహ్మచర్యము మొదలుకొని, దేహము పడిపోవులోపల నెపుడయినను బ్రాహ్మణుడు సన్యసింపవలెననియు, సన్యసించి, సర్వకామములను విడచి స్థితప్రజ్ఞుడు గావలయుననియు హితోపదేశము సూచింపబడినది.

అధికారములేని యర్జునునకు సన్యాసము నుపదేశించుట యెట్లని ప్రశ్నింపరాదు; తనకు జ్ఞాననిష్ఠయందు అధికారము లేదని యర్జునునకు దెలియక నర్జునుడు స్థితప్రజ్ఞ లక్షణము నడుగుటవలన నతనికి సన్యాసము నుపదేశించుట యుపపన్నమగుచున్నది.

"కర్మణ్యేవాధికారస్తే" అని శ్రీకృష్ణుడు నీకు కర్మయందే యధికారమని జెప్పియుండగా అర్జునునకు దనయధికారము దెలియకుండు టెట్లని ప్రశ్నింపరాదు. శ్రీకృష్ణుడు జెప్పినను అర్జునుడు తనకు కర్మాధికారమును సామాన్యదృష్టితో దెలిసికొని యున్నాడు. దాని సహేతుకముగా, నిస్సంశయముగా దెలిసికొనలేదు. నిస్సందిగ్ధముగా దెలిసికొనియున్నచో వెంటనే "జ్యాయసీ చేత్కర్మణస్తే" కర్మకంటె జ్ఞానము శ్రేష్ఠమగుచో నని యడిగియుండడు. గనుక నాపాతజ్ఞానము గల వాడని నిష్కృష్టముగా దనకు గల యధికారమును దెలియక నడుగుటయు, నాతని యుద్దేశించి శ్రీకృష్ణు డుపదేశించుటయు యుపపన్నమగుచున్నది. ౭౨.

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే
శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదే సాఙ్ఖ్యయోగోనామ
ద్వితీయోధ్యాయః

అ. సాఙ్ఖ్యముతో సంబంధముగలది గాన సాఙ్ఖ్యయోగ మనబడును - అనగా జ్ఞానయోగమని యర్థము. సాఙ్ఖ్యయోగముగలది గాన నీయధ్యాయము సాఙ్ఖ్యయోగాధ్యాయమని అర్శాది గణమునకు జెప్పిన నచ్ ప్రత్యయాంతముగా గ్రహింపవలయును. లేక ప్రతిపాద్యమగు సాఙ్ఖ్యయోగమునకు, ప్రతిపాదకమగు నధ్యాయమునకు నభేద సంబంధమును జేసికొని, సాఙ్ఖ్యయోగమును బ్రతిపాదించునట్టి యధ్యాయమును సాఙ్ఖ్యయోగ మను పదముతో జెప్పు టౌపచారిక మని గ్రహింపవలయును. ఈ యధ్యాయమునం దచ్చటచ్చట కర్మయోగముగూడ జెప్పబడినది. అయినను తరచుగా సాఙ్ఖ్యయోగము చే జెప్పుటవలన సాఙ్ఖ్యయోగ మను వ్యవహార ముపపన్నమగుచున్నది.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య గోవిన్ద భగవత్పూజ్యపాద శిష్య
శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పాదకృతౌ శ్రీభగవద్గీతాభాష్యే
ద్వితీయోఽధ్యాయ స్సమాప్తః.

అ. కుటీచక, బహూదక, హంస, పరమహంస లని యతులు నలుగురు. అందు కుటీచకుల కంటె బహూదకులు, బహూదకుల కంటె, హంసలు, హంసల కంటె, పరమహంసలు, జ్ఞానవైరాగ్యాదిగుణములచే గొప్పవారు (పరిత్యజ్య వ్రజతీతి) సంసారమును విడచివెళ్లువాడు గాన పరివ్రాజకు డనబడును. అనగా సన్యాసి యని యర్థము. పరమహంసయగు పరివ్రాజకుడుగాన పరమహంస పరివ్రాజకు డనబడుచున్నాడు. శాస్త్రోక్తమగు నివృత్తి ధర్మమును దా నాచరించుచు నితరులగు పద్మపాదాది శిష్యులకొరకు నుపదేశించువాడుగాన నాచార్యు డనబడును. (ఆచార మాచారయతీత్యాచార్యః) అని వ్యుత్పత్తి.

పూజింపదగిన పాదములు గలవాడు గాన పూజ్యపాదుడు, అనగా గురువు. భగవన్తుడనగా, షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుడు. భగవన్తుడగు పూజ్యపాదుడు గాన భగవత్పూజ్యపాదుడు. గోవిన్దు డను (పేరుగల) భగవత్పూజ్యపాదులు గాన గోవింద భగవత్పూజ్యపాదులు. వానియొక్క శిష్యుడు-

శ్రీమాన్ అనగా జ్ఞానవైరాగ్యాది గుణములతో గూడినవాడు (భగవన్తౌ పాదౌ) షడ్గుణైశ్వర్య సమ్పన్నములగు పాదములు యెవ్వనికో వాడు భగవత్పాదుడు. ఆత్మగుణములను పాదములయం దారోపించి యిట్లు చెప్పబడినది. లేక (పద్యతే-గమ్యతే సేవ్యత ఇతి) సేవింపబడుచున్నాడుగాన పాదుడు.(1) భగవన్తులగు పద్మపాదాదులచుగూడ సేవింపదగినవాడు గాన భగవత్పాదుడనిగాని, (2)శంకరుడు శివావతారమగుటవలన భగవన్తు డగు శఙ్కరుని యొక్క (పాదము) యంశముగాన

భగవత్పాదు డనిగాని, (3) (పద్యతే-జానాతి) అను వ్యుత్పత్తిచే భగవన్తుడగు పరమాత్మను దెలిసికొనుచున్నాడు గాన భగవత్పాదుడనిగాని, (4) (పాదయతి - బోధయతి) అను వ్యుత్పత్తిచే భగవన్తుడగు పరమాత్మను నితరులకు బోధించుచున్నాడు గాన భగవత్పాదు డనిగాని జెప్పవచ్చును. శఙ్కరు డను భగవత్పాదుడు గాన శఙ్కరభగవత్పాదుడు- ఇయ్యది విశేష్యపదము. వెనుకటి ప్రథమాన్త పదము లన్నియు విశేషణములు. ఆ విశేషణ పదములకు "శఙ్కర భగవత్పాద" అను విశేష్యపదముతో నభేదసమ్బన్ధముచే సమాసము. "విశేషణం విశేష్యేణ" అను సూత్రమునందు బహుళగ్రహణమును జేయుటచే విశేషణములకు గూడ పరస్పర మభేదసమ్బన్ధముతో సమాసము సిద్ధింపవచ్చును. లేక గొన్ని విశేషణములయందు విశేష్యత్వము నారోపించి యయినను సమసింపజేయవచ్చును.

(క్రియత ఇతి కృతిః) చేయబడుచున్నదిగాన కృతియనబడును. భగవత్పాదుని యొక్క కృతిగాన, భగవత్పాద కృతియనబడును. దానియందు అనగా భగవత్పాదులచే చేయబడినదానియం దని యర్థము, (శ్రీయుక్తః) లక్ష్మీయుక్తుడగు భగవన్తుడు గాన శ్రీభగవన్తుడు. భగశబ్దార్థములలో జేరిన లక్ష్మిని వేరుగా గ్రహించుట ప్రాశస్త్యముకొరకుగాని ప్రాధాన్యముకొరకుగాని అని గ్రహింపవలయును. లేక లక్ష్మీదేవిగలవాడని గాని జెప్పవచ్చును. వానియొక్క గీతలుగాన, శ్రీభగవద్గీత లనబడును. కర్త్రర్థమునందు షష్ఠీసమాసము గాన భగవత్కర్తృకములగు గీతలని యర్థము. (గీయన్త ఇతి) చెప్పబడుచున్నవి గాన గీత లనబడును. అనగా శ్లోకము లని యర్థము. ఆ శ్లోకములయొక్క భాష్యగ్రంథమునందు ద్వితీయాధ్యాయము సమాప్తి జెందినది.

ద్వితీయాధ్యాయము సమాప్తము.

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదము
తృతీయాధ్యాయము

[ప్రథమ శ్లోకావతరణ గ్రంథము]

భగవంతుడగు కృష్ణపరమాత్మ, ద్వితీయాధ్యాయమునందు, శాస్త్రముచే ప్రతిపాదింపదగిన ప్రవృత్తిమార్గమునకు విషయమగు కర్మయోగమును శాస్త్రముచే ప్రతిపాదింపదగిన నివృత్తిమార్గమునకు విషయమగు సాఙ్ఖ్యయోగమును ఉపదేశించియున్నాడు.

(లేక) శాస్త్రము ప్రవర్తించుటకు విషయమగు ప్రవృత్తిమార్గమునందలి (కర్మమార్గమునందలి) బుద్ధియు, శాస్త్రము, నివర్తించుటకు విషయమగు నివృత్తిమార్గము (జ్ఞానమార్గము) నందలి బుద్ధియు నుపదేశించియున్నాడు.

(ప్రవృత్తిమార్గమునం దున్నవానికే శాస్త్రముతోడి యపేక్షగాని నివృత్తిమార్గమునం దున్నవానికి శాస్త్రముతో బనిలేదు. గావున నివృత్తిమార్గము (జ్ఞానమార్గము) నందు శాస్త్రముగూడ నివర్తించునని యర్థము).

అందు "ప్రజహాతి యదాకామాన్" అను 55 వ శ్లోకము మొదలుకొని ద్వితీయాధ్యాయము ముగియువరకు సాఙ్ఖ్యబుద్ధిని (జ్ఞానయోగమును) ఆశ్రయించినవారలకు నాశ్రమస్వీకారము (సన్న్యాసము) అవశ్యకర్తవ్యమని జెప్పి "ఏషా బ్రాహ్మీస్థితిః పార్థ, నైనాం ప్రాప్య విముహ్యతి" అను తుదిశ్లోకముచే నట్టివారలకు సర్వకర్మసన్న్యాసపూర్వకమగు జ్ఞాననిష్ఠచే గృతకృత్యతనుగూడ సూచించియుండిరి.

అర్జుననికొరకు మాత్రము "కర్మణ్యేవాధికారస్తే" "మా తే సఙ్గోఽస్త్వకర్మణి" అను దానిచే యోగబుద్ధిని యాధారపరచుకొని, కర్మయే అవశ్యకర్తవ్యమని జెప్పిరి. కాని యట్టి కర్మయోగము వలన మోక్షప్రాప్తి కలదని చెప్పలేదు. దీనినంతయు బరిశీలించి యర్జునుడు, భక్తుడను, శ్రేయఃకాముడను అగు నాకు కృష్ణుడు సాఙ్ఖ్యనిష్ఠను వినిపించి యనేకార్థములతో గూడి యుండి, యెప్పటికిని దప్పక మోక్షము నియ్యనను నియమములేనియా ఘోరకర్మమునం దేలనన్ను నియోగించెను? అని చిత్తమున వ్యాకులతజెంది కృష్ణుని యడుగుచున్నాడు. "జ్యాయసీచేత్" అని.

శ్రేయఃకాముడయినను, భక్తిలేనిచో నట్టివానికి తత్త్వ ముపదేశింప తగదు. భక్తియున్నను విషయలోలుడగుచో నట్టివానికిని తత్త్వ ముపదేశింప దగదు. కావున భక్తి, శ్రేయోభిలాషలు రెండును గలిగి యర్హుడ నగు నన్నేల కృష్ణుడు తత్త్వమార్గమున నియమింపలేదు? అని యర్జునుని నిగూఢాకూతము – (గూఢాశయము)–

'లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా పురా ప్రోక్తా మయానఘ!
జ్ఞానయోగేన సాఙ్ఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్" ' అను

కృష్ణుని సమాధాన వచనమునందలి విషయ విభాగము గూడ నర్జునుని ప్రశ్న ననుసరింప కుండుచున్నది.

ఇచట వృత్తికారులు అర్జునునియొక్క ప్రశ్నకు, ఇతరార్థమును కల్పించి అందుకు ప్రతికూలముగా భగవంతుని సమాధాన వచనమును వర్ణించుచున్నారు. అదెట్లన, ఓయికృష్ణ! జ్ఞానకర్మలయొక్క సముచ్చయమువలన మోక్షము కలుగునని నీయొక్క మతమయి, అందునుగూడ కర్మకంటె జ్ఞానమే గొప్పదని నీయభిప్రాయ మైనచో, నన్నుమాత్రము కేవల కర్మమార్గమునందేల నియోగించుచుంటివి? అని పార్థుని ప్రశ్నకు అర్థమును కల్పించి, అందుకు ప్రతికూలముగా, నేను సాంఖ్యులకు జ్ఞానయోగమును, యోగులకు కర్మయోగమును జెప్పియుంటిని. అని భగవంతుని సమాధాన వచనమును వర్ణించిరి. వృత్తికారులు జేసిన నీయర్థకల్పనమునందు నర నారాయణుల ప్రశ్న ప్రతివచనములకు పరస్పర విరోధము సుస్పష్టమగుచున్నది.

ఇంతియె గాక వృత్తికారుల గ్రంథమునందలి పూర్వాపరవిరోధము గూడ తేటతెల్లమగుచున్నది. ఎట్లన, వృత్తికారులు, తమ గీతాశాస్త్రారంభోపోద్ఘాత గ్రంథమునందు బ్రహ్మచారి మున్నగు నలుగురు ఆశ్రమస్థులకు, జ్ఞానకర్మలయొక్క సముచ్చయము, గీతాశాస్త్ర ప్రతిపాద్య మని జెప్పి, దానిని బలపరచుటకు "యావజ్జీవ మగ్నిహోత్రం జుహుయాత్" ఇత్యాది శ్రుతులచే విధింపబడిన కర్మలను పరిత్యజించి కేవల జ్ఞానమువలననే మోక్షముకలుగు నను విషయము గీతాశాస్త్రముచే నిషేధింపబడిన దని జెప్పిరి.

ఆ వృత్తికారులే తృతీయాధ్యాయ ప్రారంభమున "జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినాం" అను శ్లోకమునందు సన్యాసులకు శ్రుతిచే బ్రతికియుండు నంతవరకు విధింపబడిన కర్మలతో వని యావజ్జీవ శ్రుతివిహితకర్మరహితమగు జ్ఞానము వలననే మోక్షమనియు, గృహస్థులకు కర్మయోగమువలన మోక్షమనియు నంగీకరించిరి.

అనగా వృత్తికారులు మొదట నుపోద్ఘాతగ్రంథమునందు జ్ఞానకర్మసముచ్చయము గీతాశాస్త్రప్రతిపాద్య మని ప్రతిజ్ఞచేసి, శ్రౌతకర్మలను విడచుట (సన్యసించుట) శ్రుతివిరుద్ధమగుటవలన యుక్తము గాదని జెప్పి మరల తృతీయాధ్యాయారంభమునందు సన్యాసులకు జ్ఞాననిష్ఠయనియు, యోగులకు కర్మనిష్ఠయనియు, ఆశ్రమవిభాగమును జూపుచు, మొదట నిషేధించిన కర్మపరిత్యాగమును మరల నంగీకరించిరి.

ఇయ్యది వారి గ్రంథమునందు పూర్వాపరవిరోధ మనక తప్పదు. ఒకవేళ భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు ప్రతిపాదించినట్లు వృత్తికారులు వ్యాఖ్యానమొనర్చిరి. అందు వృత్తికారుల తప్పేమి? అని యందురేమో. అట్లనదగదు. సర్వజ్ఞుడును, పార్థునకు

పరమాప్తుడు నగు శ్రీకృష్ణుడు మాత్రము ఇంతటి విరుద్ధార్థము నుపదేశించునా? ఉపదేశింపడు. ఇంక అర్జునుడు విరుద్ధముగా గ్రహించుటవలన వాని యభిప్రాయము ననుసరించి వ్యాఖ్యానమునుజేయు వృత్తికారు లపరాధులు గారని సమాధానపర చుదమన్న నదియును పొసగనేరదు. భగవంతుడగు కృష్ణపరమాత్మయొక్క కృపా పాత్రుడగు నర్జునుడు మాత్రము యింతటి యవివేకి యెట్లగును? ఆతడును శ్రీకృష్ణు డుపదేశించినట్లే గ్రహించునుగాని విరుద్ధముగా గ్రహింపనేరడు. కావున వృత్తికారులే విరుద్ధార్థవాదులని యనవలయును.

ఇక నీ విరోధమును బోగొట్టుకొనుటకు ఉపోద్ఘాతగ్రంథమునందు తాము జెప్పిన సర్వకర్మపరిత్యాగ నిషేధము, అన్తఃకరణ పరిపారిపాకములేక అపాతాత్మ జ్ఞానమువలన మోక్షము నపేక్షించు గృహస్థుల విషయముగాని, యితరాశ్రమస్థుల విషయముగాదని జెప్పినను విరోధము పరిహృతము గానేరదు. ఏలయన ఉపోద్ఘాత మునందు (సర్వేషా మాశ్రమిణాం) ఆశ్రమస్థులందరికి జ్ఞానకర్మసముచ్చయమే మోక్షము నిచ్చునని జెప్పి, అందుకు విరుద్ధముగా తృతీయాధ్యాయమునందు సర్వ కర్మపరిత్యాగపూర్వక కేవలాత్మజ్ఞానమువలననే సన్యాసులకు మోక్షమని జెప్పిన వృత్తికారులకు పూర్వాపరగ్రంథవిరోధ మెట్లు దొలగును?

ఇక "జ్ఞానయోగేన సాఙ్ఖ్యానాం" అనుచోట సన్యాసులకు కేవల జ్ఞానము వలన మోక్షమనగా నిచట కేవలశబ్దమునకు శ్రౌతకర్మమాత్రరహితమగు జ్ఞానమని యర్థమును జెప్పవలయును. అందువలన సన్యాసులకు శ్రౌతకర్మరహితజ్ఞానమువలన ముక్తియనియు, గృహస్థులకు మాత్ర మట్లుగాదనియు దేలును. ఈమతమున సర్వాశ్ర మస్థులకు జ్ఞానకర్మసముచ్చయమువలననే ముక్తియనువచనమునకు విరోధముండదు. ఏలయన స్మార్తకర్మసముచ్చితమగు జ్ఞానమువలన సన్యాసులకు మోక్షమనియు, శ్రౌతస్మార్తోభయకర్మ సముచ్చితమగు జ్ఞానమువలన గృహస్థులకు మోక్షమనియును స్పష్టమగుచున్నందున సర్వాశ్రమములకు కర్మసముచ్చయము సిద్ధించుచునే యున్నదని శంకించుచో నదియును విరుద్ధమే యగుచున్నది.

గృహస్థులకే శ్రౌతకర్మసముచ్చయ మనియు మిగిలిన యాశ్రమస్థులకు స్మార్తకర్మమాత్ర సముచ్చయమనియు పక్షపాత మవలంబించుటలో కారణము కనుపించదు. ఉపోద్ఘాతగ్రంథమునందు కర్మపరిత్యాగపూర్వక కేవలజ్ఞానమువలన మోక్ష మను విషయమును నిషేధించుటలో గృహస్థులకే స్మార్తకర్మసముచ్చిత జ్ఞానము వలన మోక్షము నిషేధింపబడివదనియు, మిగిలిన యాశ్రమస్థులవిషయమున నట్లుగాదనియు భేదమును గ్రహింపవీలు లేదు. అందువలన వృత్తికారుల క్లిష్టకల్పనా సమర్థనము యర్థమే యగుచున్నది.

మరియు నేజ్ఞానము స్మార్తకర్మ సముచ్చితమగుచు సన్న్యాసులకు మోక్షము నిచ్చుచున్నదో, అట్టి జ్ఞానమే గృహస్థులకుగూడ మోక్షము నిచ్చునని యంగీకరించిన నేమి? గృహస్థుల జ్ఞానమునందు మాత్రము శ్రౌతకర్మ సముచ్చయమును అధికముగా జేర్చ నేల?

ఇక అగ్నిహోత్రాది శ్రౌతకర్మలను సన్న్యసించుటయే సన్న్యాస లక్షణమగుటవలనను, సన్న్యాసులకు శ్రౌతకర్మ సన్న్యాసము విధింపబడుటవలనను, సన్న్యాసికి కేవల స్మార్తకర్మ సముచ్చితజ్ఞానమువలననే ముక్తియనియు గృహస్థులకు శ్రౌతస్మార్తోభయకర్మ సముచ్చిత జ్ఞానమువలన మోక్షమనియు భేద మంగీకరింపవలెనన్నచో అట్టితరి యధిక ప్రయాసతోగూడి యత్యంత దుఃఖరూపమగు శ్రౌతస్మార్తోభయవిధమగు కర్మభారమును గృహస్థుని నెత్తిన బెట్టినట్లగును. అయ్యది యుక్తముగాదు.

మరియు నాయాసబహుళమగు కర్మభారమును మోయుటవలన గృహస్థులే మోక్షము నొందుదురుగాని, శ్రౌత నిత్యకర్మలతో శూన్యులగు యతులు ముక్తి నొందరన్నచో నదియును యుక్తము గాదు. (అనగా వృత్తికారులు స్మార్తకర్మ సముచ్చితమగు జ్ఞానమువలన యతులకు మోక్షము కలదని మొదట నంగీకరించి, ఆ యంగీకారముతో కొంతదూరము వ్యవహరించి, తుదకా మతమును గూడ పరిత్యజించి, తమ కత్యన్తాభీష్టమగు సముచ్చయ వాదమును నిలువబెట్టుకొనుటకు కేవల జ్ఞానమువలన సన్న్యాసులకు మోక్షమే లేదను త్రోవను దొక్కుచున్నారని భావము)

అట్టితరి సన్న్యాసాశ్రమవిధానమే వ్యర్థమగును. శ్రుతి స్మృతీతిహాస పురాణాదులయందు ముముక్షువు నుద్దేశించి జ్ఞానాంగముగా సన్న్యాసము విధింపబడియున్నది. జ్ఞానము మోక్షసాధనమే గానిచో నిట్టి విధానము వ్యర్థమగును. కావున సన్న్యాసులకే జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారము, జ్ఞానమువలననే కైవల్యసిద్ధియు కలుగును. కనుకనే "బ్రహ్మచర్యం సమాప్య గృహీ భవేత్; గృహీభూత్వా వనీ భవేత్, వనీభూత్వా ప్రవ్రజేత్" అను శ్రుతి సకామునకు యథాక్రమంబుగ బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమ సముచ్చయమును నిష్కామునకు "యదివా ఇతరథా బ్రహ్మచర్యాదేవ ప్రవ్రజేత్, గృహాద్వా, వనాద్వా" అను శ్రుతి, "తస్యాశ్రమ వికల్పమేకే" "యమిచ్ఛేత్త మావసేత్" అను స్మృతియు వైరాగ్యముయొక్క తరతమ భావము ననుసరించి యాశ్రమ వికల్పమును విధించియున్నది. గనుక జ్ఞానమువలన సన్న్యాసులకు మోక్షమే లేదను వాదము చెల్లనేరదు.

ఓయి! ఆశ్రమము లన్నియు శ్రుతి, స్మృతులవలన సిద్ధములయిన వగుచో నాయా యాశ్రమములయందలి కర్మలుగూడ శ్రుతిస్మృతులచే విధింపబడినవే కావున నట్టి కర్తలకు జ్ఞానముతో సముచ్చయము గూడ శ్రుతిసిద్ధమే యగుచున్నది."

అని శంకింపరాదు. ముముక్షువగువాడు జ్ఞానసిద్ధికొరకు శ్రౌతస్మార్తాది సర్వకర్మలను విడువవలయుననియే శ్రుతిజెప్పుచున్నది. అదెట్లన: శ్రు॥ "వ్యుత్థాయాథ భిక్షాచర్యం చరంతి" (గృహస్థాశ్రమమునుండి లేచి భిక్షాటనముతో జీవించుట నాచరింపవలయును). గృహస్థాశ్రమమునుండి లేచుటయనగా గృహస్థాశ్రమము కర్మమయమగుట వలన అందలి కర్మలను విడచుట (సన్యసించుట యనియే యర్థము.)

శ్రు॥ "తస్మాన్న్యాస మేషాంతపసామతిరిక్త మాహుః" (సత్యముమున్నగు తపస్సు లన్నిటిలోను (న్యాసం) సన్న్యాసమనునది గొప్ప తపస్సు అని విద్వాంసులు చెప్పుచున్నారు).

శ్రు॥ "న్యాసఏవాత్య రేచయత్" (సన్న్యాసమే అన్ని యాశ్రమములను అతిక్రమించుచున్నది. అన్నిటిలోను గొప్పదగుచున్నదని యర్థము).

శ్రు॥ "నకర్మణా న ప్రజయాధనేన త్యాగేనైకేఽమృతత్వమానశుః" (లోకులు కర్మవలన మోక్షమును బొందరు, సంతానముచే మోక్షము నొందరు, ధనముచే మోక్షము నొందరు. నేర్పరులగు కొందరు సర్వకర్మ పరిత్యాగముచే మోక్షము నొందుచున్నారు).

శ్రు "బ్రహ్మచర్యాదేవ ప్రవ్రజేత్" (వైరాగ్యమున్నచో బ్రహ్మచర్యాశ్రమము నుండియే సన్యసింపవలయును).

శ్రు. "ఆత్మానమేవ లోకమిచ్ఛన్తః ప్రవ్రజంతి" (ఆత్మ లోకమును పొంద గోరువారు సన్యసింపవలయును) ఇత్యాది శ్రుతులు ముముక్షువునకు సర్వకర్మ సన్న్యాసమును విధించుచున్నవి.

ఇట్లే "శ్లో. త్యజధర్మమధర్మంచ ఉభౌ సత్యానృతే త్యజ।
ఉభౌసత్యానృతే త్యక్త్వా యేన త్యజసి తత్త్యజ॥"

అ. యజ్ఞయాగాది ధర్మమును విడువుము. హింస మొదలగు నధర్మమును విడువుము. సత్యానృతము లను రెంటిని విడువుము. సత్యానృతములను రెంటిని విడచి, యేమనసుచే వీటినన్నిటిని విడచితివో ఆ మనసును గూడ విడువుము. అనగా మనస్సుయందలి అహంతా మమతలను విడచుటయే మనసును విడచుట. ధర్మాధర్మత్యాగముగూడ కర్మాధికారియగు గృహస్థునకు సంభవించదు. అయ్యది సన్న్యాసికే సంభవించును. కావున నీస్మృతి సన్న్యాసమునే విధించుచున్నదని భావము.

శ్లో. సంసారమేవం నిస్సారం దృష్ట్వా సార దిదృక్షయా।
ప్రవ్రజన్త్యకృతోద్వాహాః పరం వైరాగ్య మాశ్రితాః॥

అ. ఇట్లు వివేకులు సంసారమును సారములేని దానినిగా నిశ్చయించుకొని వివాహమాడక, పరవైరాగ్యమునొంది, సారమగు నాత్మను దెలిసికొనుగోరికచేసన్యసించుచున్నారు. అని బృహస్పతిగూడ సర్వకర్మసన్న్యాసమును విధించియున్నాడు.

"శ్లో. కర్మణా బధ్యతే జన్తుః విద్యయాచ విముచ్యతే
తస్మాత్కర్మ నకుర్వన్తి యతయః పారదర్శినః ॥"

అ. ప్రాణులు పుణ్యపాపరూపమగు కర్మచే సంసారబన్ధమును బొందుచున్నారు. జ్ఞానముచే సంసారబన్ధమునుండి విముక్తులగుచున్నారు. కావున తత్త్వవేత్తలగు యతులు కర్మల నాచిరింపరు. ఇట్లు శుకస్మృతిగూడ సంసారబన్ధవిముక్తి కొరకు సర్వకర్మసన్న్యాస మావశ్యకమని జెప్పుచున్నది.

ఇట్లే "శ్లో. సర్వకర్మాణి మనసా సన్న్యస్యాస్తే సుఖంవశీ
నవద్వారేపురే దేహే నైవ కుర్వన్న కారయన్ ॥" అను

గీతాస్మృతిగూడ, నీ యర్థమునందు ప్రమాణమగుచున్నది. కావున అన్ని యాశ్రమముల యందును జ్ఞానకర్మసముచ్చయము శ్రుతిసిద్ధమనువాదము నిరాధారమగుచున్నది. మరియు మోక్షము అకార్యమగుటవలన (కార్యము కాకుండుటవలన) ముముక్షువునకు కర్మలతో బనిలేదు. కర్మజన్యమగునది కార్యమగును. లోకములో దణ్డచక్రభ్రమణాది క్రియాజన్యమగు ఘటము, యజ్ఞాది కర్మజన్యములగు స్వర్గాది ఫలములు కార్యము లనబడుచున్నవి. మోక్ష మట్లు కార్యముగాదు. అందువలన కర్మ జన్యముగాదు. మోక్షము కార్యము గాదనుటలో "నాస్త్యకృతఃకృతేన" అను శ్రుతి ప్రమాణమగుచున్నది.

మరియు మోక్షము కార్యమగుచో ఘటాదులవలె, స్వర్గాదులవలెను అనిత్యమగును. మోక్షము నిత్యమని అన్ని మతములవారును అంగీకరించిరి. కావున ముముక్షువునకు కర్మఫలములగు స్వర్గాదులయందుగాని, ప్రత్యవాయ పరిహారాదులయందుగాని కోరికలేనందునను, మోక్షము కర్మజన్యము కానందునను ముముక్షువునకు కర్మలతో బనిలేదనియు, కావున ముముక్షువునకు సర్వకర్మసన్న్యాసమును విధించుట యుక్తమనియు సుస్పష్టము.

ఓయి! ముముక్షువునకుగూడ నిత్యకర్మలు ప్రత్యవాయమును బోగొట్టుకొనుటకు అవశ్య కర్తవ్యములు. వాటి ననుష్ఠింపనిచో నవ్వావి యతులకుగూడ పాపమును దెచ్చిపెట్టును. అనినచో నట్లుగాదు. ఎవరు శాస్త్రోక్తమగు సర్వకర్మసన్న్యాసము నాచరింపరో; వారలకే, నిత్యకర్మల ననుష్ఠింపనందున ప్రత్యవాయము కలుగునని శాస్త్రము చెప్పియున్నది. శాస్త్రము విధించిన దానిని చేయకుండుట శాస్త్రము నిషేధించిన దానినిచేయుట నీరెండును దోషహేతువులు. పురుషునకు సన్న్యాసమునకు పూర్వము కర్మలు విధింపబడినవి. సన్న్యాసానన్తరము కర్మలను విధించుట పొసగదు ఒకే పురుషునియందు ఒకే సమయమున సర్వకర్మసన్న్యాసమును సర్మకర్మలను శాస్త్రము విధింపనేరదు. ఈశ్వరుడయినను అట్లు విధింపశక్తుండుగాడు. కావున సర్వకర్మసన్న్యాసులకు తమను విధింపని నిత్యకర్మల ననుష్ఠించు

టయే దోషహేతువగును. కావున నిత్యకర్మానాచరణము అసన్న్యాసులకు ప్రత్యవాయము నిచ్చును గాని, సన్న్యాసులకు ప్రత్యవాయ మీయజాలదు.

అగ్నిహోత్రము పాణిగ్రహణసమయకాలమునందు ప్రాప్తమగుటచే సన్న్యాసులు గాకున్నను అగ్నిహోత్రవిధి బ్రహ్మచారులనుగూడ బద్ధపరుపజాలదు. వారల యెడ నావిధి ప్రవర్తించదు. గనుకనే వారు (బ్రహ్మచారులు) అగ్నిహోత్రము ననుష్ఠింపకున్నను వారికి (బ్రహ్మచారులకు) ప్రత్యవాయము లేదు. అట్లే సన్న్యాసుల యెడ గూడ నిత్యకర్మల ననుష్ఠింపవలెనను విధిలేనందున వారు నిత్యకర్మల ననుష్ఠింపకున్నను ప్రత్యవాయము లేదు.

ఇంతవరకు నిత్యకర్మలను చేయనందువలన ప్రత్యవాయము కలుగునను మతము నంగీకరించి అయ్యది సన్న్యాసుల విషయముగాదని సమాధానము చెప్పబడినది. ఇపుడు నిత్యకర్మాచరణమువలన ప్రత్యవాయము కలుగుటకే వీలులేదని ప్రతిపాదింపబడుచున్నది.

నిత్యకర్మాచరణము (నిత్యకర్మలను చేయకుండుట) అనగా కరణభావమని యర్థము. అకరణశబ్దమునందలి నఞ్ నను అభావ మర్థము. ప్రత్యవాయమనగా దోషమని యర్థము. అయ్యది భావరూపము గనుక భావరూపమగు దోషము, అభావరూపమగు "అకరణము" వలన బుట్టనేరదు. అట్లు పుట్టుట యుక్తమునుగాదు. "కథ మసతస్సజ్జాయేత" అను శ్రుతిగూడ పైయర్థమును రుజువుచేయుచున్నది. (అసతః = అసత్పదార్థమువలన, సత్ = సత్పదార్థము, కథం ఎట్లు, జాయేత = పుట్టును ? ఎట్లును పుట్టనేరదని యర్థము.) దీనిచే ఘటప్రాగభావమువలన ఘటము పుట్టునని చెప్పు తార్కికుల మతము ప్రత్యుక్తమగుచున్నది. లోకమునందు అభావరూపమగు కుందేటికొమ్మువలన నేవస్తువైనను పుట్టినట్లు వినిగాని కనిగాని యెరుంగము. కావున అభావమువలన భావోత్పత్తి లోకవిరుద్ధము, అసంభవమును అగుచున్నది.

ఓయి! "అస దేవేదమగ్ర ఆసీత్ తతో వై సదజాయత" దీనియర్థము: ఇదం = ఈ కనుపడుచున్న ప్రపంచము, అగ్రే = సృష్టికిపూర్వము, అసదేవ = అసద్రూపమే, తతో వై = ఆయసత్తువలననే, సత్ = సద్రూపమగు నీఘటపటాది ప్రపంచము, అజాయత = పుట్టెను.. అను నీ శ్రుతిచే అభావమువలన భావము పుట్టునని చెప్పబడుచున్నదిగదాయని శంకింపదగదు. "సదేవ సోమ్యేద మగ్ర ఆసీత్" "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే" "తద్బ్రహ్మ" "ఆనన్దాద్ధ్యేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయన్తే" "సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః" ఇవి మొదలగు ననేక శ్రుతులు సద్రూపుడగు పరమాత్మవలననే సద్రూపమగు ప్రపంచము పుట్టెనని చెప్పుచున్నవి. కావున పై శ్రుతియందలి "అసత్" శబ్దముచే గూడ సట్టిపరమాత్మయే గ్రహింపబడవలెను. సద్రూపుడగు పరమాత్మ యసచ్ఛబ్దవాచ్య మెట్లగునని శంకింపవలదు.

లోకములో సద్వస్తువులు రెండువిధములు. జన్మాధీనమయిన సత్త్వముగలవి కొన్ని, జన్మాధీనముగాని సత్త్వముగలవి కొన్ని. అనగా పుట్టియునికిగలవియనియు, పుట్టకనే యునికిగలవియనియు భేదము. గనుక పరమాత్మ పుట్టుకలేనివాడగుటచే పరమాత్మ యందు జన్మప్రయుక్తమయిన సత్త్వములేనందున "అసదేవేదమగ్రఆసీత్" అను శ్రుతి పరమాత్మను అసచ్ఛబ్దముచే వ్యవహరించినదని గ్రహించవలయును. లేక ప్రమాణప్రమేయాది వ్యవహారము లేకుండుటచే నసత్కల్పుడగుటవలన సద్రూపమగు బ్రహ్మకూడ "అసత్" అని చెప్పబడుచున్నాడు. గనుకనే 'శ్లో. మేనేఽ సన్త మివాత్మానాం సున్తశక్తిర సున్తదృక్" అను భాగవతవచనము ఉపసన్నమగుచున్నది.

మరియు నిజముగ అభావమే జగత్కారణమగుచో "తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయ" అను శ్రుతియందు జెప్పబడిన ఈక్షణ సంకల్పాదులు అభావమున కెట్లు పొసగును? అభావము చేతనముగాదుగదా, చైతన్యము భావధర్మము గదా, ఈక్షణ సంకల్పాదులుగూడ చేతనధర్మములుగాని యచేతనధర్మములుగావని సర్వలోక విదితముగదా! కావున, "అసదేవేదమగ్రఆసీత్" "తతోవైసదజాయత" అను శ్రుతిని యాధారపరచుకొని, అభావమువలన భావము పుట్టునని యనుకొనుట అసంగతమగుచున్నది.

ఓయి! అభావమువలన భావపదార్థము పుట్టుట యుచితము కాకపోవుగాక, అయినను, ఇన్ద్రియగోచరముకాని విషయమునందు వేదమే ప్రమాణమగుటవలనను, నిత్యకర్మను విధించునట్టి వేదము, నిత్యకర్మల నాచరింపనందున ప్రత్యవాయము కలుగునని చెప్పుటవలనను, నిత్యకర్మాచరణము (నిత్యకర్మలను చేయకుండుట) వలన ప్రత్యవాయము కలదనియే జెప్పవలెనన్నచో నపుడు నిత్యకర్మలను విధించునట్టి వేదము అనర్థకమగుటచే నప్రమాణ మనవలసివచ్చును. ఏలనన విహితములగు నిత్యకర్మల నాచరించినచో పితృలోకప్రాప్తి రూపమగు ఫలము కలదని వేదము చెప్పుటలేదు. నిత్యకర్మ నాచరించు పక్షములో పరికరములను సంపాదించుకొనుటయందలి ప్రయాస, అనుష్ఠాన సమయమున ధూమాదులచే నేత్రబాధ యీరెండును దుఃఖప్రాయములని ప్రత్యక్షమే యగుచున్నది.

అకరణమునందుగూడ ప్రత్యవాయముండుచో, నిత్యకర్మలు ఆచరించినపుడు, ఆచరించనపుడును దుఃఖము నిచ్చుచున్నందున అనర్థకరములనియు, అట్టికర్మలను విధించు వేదము అప్రమాణమనియు, దప్పక నొప్పుకొనవలయును. ఇట్టితరి కర్మప్రవర్తకమగు వేదము ప్రమాణము కాకపోగా, అయుక్తార్థమును బోధించునట్టిది (పొసగని విషయమును చెప్పునట్టిది) యగును. భగవదాజ్ఞారూపమగు వేదము కూడని విషయమును బోధించుటగాని, దుఃఖకరములగు వాటిని విధించుటగాని

సమ్మతింపదగినది కాదు. స్వతః ప్రమాణమయి, సకలపురుషార్థములను బోధించు నట్టి వేదము (జ్ఞాపకము) ప్రమాణము గాదనుట యనుచితము.

ఇచట నీ రహస్యము గ్రహింపవలయును. నిత్యకర్మలకు ప్రత్యవాయమును బోగొట్టుటయే ఫలమని యనదగదు. వెనుక జేసిన పాపములను బోగొట్టుట, ప్రాజాపత్యలోకమును బొందించుట, చిత్తశుద్ధి, మున్నగు గొప్పఫలములు నిత్యకర్మల వలన కలుగును. 'శ్లో. సన్ధ్యాయేన నవిజ్ఞాతా సన్ధ్యాయేనానుపాసితా । జీవమానో భవేచ్ఛూద్రోమృత శ్శ్వానోఽభిజాయతే॥ అను స్మృతులవలన దెలియబడు ప్రత్యవాయము మానవుడు నిత్యకర్మల నాచరించి, చిత్తశుద్ధినిబొంది, జ్ఞానము నార్జించి, మోక్షమునొందదగు బ్రాహ్మణదేహమును బొందియు, అట్లాచరింపక ఆత్మనాశమును చేసికొనువాడు ఘోరనరకములపాలగు నను అభిప్రాయముతో ప్రవర్తించినదిగాని వేరుగాదు. లేక, ఎవడు నిత్యకర్మలచే బాపమును బోగొట్టుకొనడో, పుణ్యమును సంపాదించుకొనడో, అట్టివాడు ఇంతకంటె నతినీచమగు కుక్కజన్మను బొందునని ఆ స్మృతియంశము.

ఎటులయినను, నిత్యకర్మాకరణము (నిత్యకర్మలను చేయకుండుట) వలన ప్రత్యవాయము పుట్టదు. మరేమనిన నిత్యకర్మలను చేయనిచో లోగడ పాపములు పోవు. దానికితోడు ముందార్జించిన పుణ్యముకూడ లేనియెడల కుక్కజన్మ మున్నగు దోషములు తప్పవు అని.

ఇచట భాష్యమునం దిట్లొకానొక వాక్యముకలదు. "తథాచ కారకం శాస్త్రం నజ్ఞాపకమితి అనుపపన్నార్థం కల్పితంస్యాత్" అని దీని యర్థమును వివరించుటలో ఆనందగిరి పండితులొక త్రోవనుద్రొక్కిరి. బెల్లంకొండవారు వేరొకత్రోవ ను నడచిరి. ఈ రెంటికిని గల భేదమును వివరించెదను. పైనుదహరించిన భాష్యపంక్తికి ఆనంద గిరిపండితు లిట్లవతారికనుచూపిరి: "నిత్యకర్మలను విధించునట్టి వేదమే వాటినాచరింప నందువలన ప్రత్యవాయముపుట్టునని చెప్పుచూ, అభావమునకు భావపదార్థమును పుట్టించునట్టి సామర్థ్యమును గూడ సంపాదింపగలదు. కావున నిత్యకర్మల నాచరింప నందున గలుగు ప్రత్యవాయము నిత్యకర్మలనాచరించినందున పరిహృతము కాగలదు (పోగలదు) అందువలన నిత్యకర్మాచరణమునకు ప్రత్యవాయపరిహారము ఫలమనునది సిద్ధించునన్నచో నట్లు కాదని చెప్పుచున్నారు భాష్యకర్తలు. "తథాచ కారకం శాస్త్రం నజ్ఞాపకమిత్యనుపపన్నార్థం కల్పితంస్యాత్" అని. పై యాక్షేపమునకు ఆనన్దగిరిపండితులు భాష్యపంక్తి వలన జెప్పిన సమాధానమిది.

వేదము అభావమునకు భావపదార్థమును పుట్టించునట్టి సామర్థ్యమును కల్పించుచో, శాస్త్రమగు వేదము కారకమగును గాని, జ్ఞాపకము గా నేరదు. పదార్థములకు నూతనశక్తిని కలుగుజేయునట్టిది కారకము, లోకసిద్ధమగు పదార్థశక్తిని

ఆశ్రయించి ప్రవర్తింపజేయునది జ్ఞాపకము అని నీరెంటికిభేదము. శాస్త్రమునకు కారకత్వము అయుక్తము, అనుపపన్నము ప్రత్యక్ష విరుద్ధమునగును. లోకమునందగ్నికి గల దాహకత్వమును పురస్కరించుకొనియే "అగ్నిహోత్రం జుహోతి" యను శాస్త్రము హోమమును విధించునదిగాని, అగ్న్యాదిపదార్థములను క్రొత్తగా దాహకత్వాది శక్తులను శాస్త్రము కల్పింపనేరదు. అయ్యది ప్రత్యక్షవిరుద్ధము.

చక్షురాది ప్రమాణములవలన బాధింపబడక తాత్పర్యవిషయమగు సంబంధమును బోధించునట్టి వాక్యము ప్రమాణ మగును. (మానాన్తరాబాధిత తాత్పర్య విషయసంసర్గ బోధకంహి వాక్యం ప్రమాణమ్) గనుక నే"అగ్నినాసిఞ్చ" (నిప్పుతో తడుపుము) అనువాక్యము ప్రత్యక్ష విరుద్ధార్థమును బోధించుటచే నప్రమాణమగుచున్నది. అట్లే అభావమువలన, భావపదార్థముపుట్టుట ప్రత్యక్షాది ప్రమాణ విరుద్ధమగుటచే (నిత్యాకరణమువలన)నిత్యకర్మలను చేయనందువలన ప్రత్యవాయము బుట్టునను వాక్యముగూడ ప్రమాణము గానేరదు.

పదార్థములయొక్క సంసర్గము ప్రమాణాన్తరసిద్ధము కావలెనని నియమించుచో, నట్టిసంసర్గమును బోధించునట్టి వాక్యము వ్యర్థమగునని యనరాదు. "గామానయ" గోవును తీసుకొనిరమ్ము-అని పెద్దలు చెప్పినమాటవలన పిల్లవానికి ఆవును తీసికొని వచ్చుటయందు ప్రవృత్తి కలుగుచుండుటచే, నట్టివాక్యములు వ్యర్థములు గానేరవు.

ఇక " జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత " ఇత్యాది వేదవాక్యములు జ్యోతిష్టోమాదికర్మలకు, స్వర్గాది ఫలములకు గల (ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తరాసిద్ధి) కంటితో చూచుటకుగాని, చెవితో వినుటకుగాని వీలులేని సంబంధమును బోధించుటచే, నట్టివాక్యములు వ్యర్థములని శంకించుటకే తావులేదు.

కావున వాక్యములచే, జెప్పబడు పదపదార్థములయొక్క సంబంధము ప్రమాణాన్తరసిద్ధమగుగాక, కాకపోవుగాక, అందు నిర్బంధములేదు. కాని వాక్యములచే జెప్పబడు పదపదార్థములయొక్క సంబంధము ప్రత్యక్షాది ప్రమాణాన్తరమువలన బాధింపబడకూడదు. ఇందుమాత్రము నిర్బంధముకలదు.

కావున శాస్త్రము పదార్థములయందున్న సామర్థ్యము ననుసరించియే అగ్నిహోత్రమునందు ఇంద్రాదిదేవతల నుద్దేశించి, ఆజ్యాది హవిస్సులనిచ్చి, యజమానునకు, స్వర్గాది ఫలము కలుగునని అజ్ఞాతార్థమును (తెలియని విషయమును) తెలుపుటచే జ్ఞాపకమగు ప్రమాణమగుచున్నది. అట్లుగాక లోకవిరుద్ధమగు నర్థమును విధించుచో శాస్త్రము కారకమగునుగాన అప్రమాణమే యగును. అని యానందగిరి పండితులు చెప్పిన సమాధానము.

కావున, నిత్యకర్మాకరణము వలన ప్రత్యవాయము కలుగునని వేదము చెప్పుచో, వేదము కారకమగునుగాని జ్ఞాపకము గానేరదు. కారకమగుటవలన వేదము అప్రమాణమగును,గనుక వేదవాక్యము లోకవిరుద్ధమగు నర్థమును బోధించు నట్టిదని కల్పించి నట్లగును. అని భావము.

ఇక రామరాయల వ్యాఖ్యానము వివరింపబడుచున్నది.

“ తథాచ కారకం శాస్త్రం నజ్ఞాపకమితి అనుపపన్నార్థం కల్పితం స్యాత్ ” అని భాష్యపంక్తి.

రామరాయులుచెప్పిన అర్థము: నిత్యకర్మలను చేయనందువలన ప్రత్యవాయములు పుట్టినని వేదముచెప్పినచో నపుడు నిత్యకర్మలను చేయునపుడు ధూమాదులచే నేత్రబాధ, పరికరములనుసంపాదించు కొనుటయందలి ప్రయాస రూపమగుప్రత్యక్షదుఃఖము చేయనిచో ప్రత్యవాయప్రయుక్తమగు దుఃఖము. ఉభయథా నిత్యకర్మలు దుఃఖకరములగుటవలన (కారకం) నిత్యకర్మలను విధించునట్టి శాస్త్రము (నజ్ఞాపకం) ప్రమాణము కానేరదు గాన శాస్త్రము కూడని యర్థమును చెప్పునట్టిదియనిగాని, అసంభవమగు విషయమును చెప్పునటువంటిదని గాని భగవన్తునిచే కల్పింపబడిన దగును. అని.

రామరాయుల మతమున (కారకంశాస్త్రం జ్ఞాపకం నభవతి) అని యన్వయము అనగా కర్మవిధాయకమగు శాస్త్రము ప్రమాణము కానేరదు అని యర్థము.

ఆనన్దగిరి పండితులమతమునందు :- (శాస్త్రం కారకం భవతి నతు జ్ఞాపకమ్) అని అన్వయము.

అనగా వేదము (శాస్త్రము) పదార్థములకు లేని శక్తిని కలుగజేయునట్టిది యగునుగాని, తెలియనివిషయమును తెలుపునట్టిది గానేరదు అనియర్థము.

వీ రుభయుల మతమునందును పదములకుగల యర్థభేదము చూపబడుచున్నది.

రామరాయుల మతమున	ఆనన్దగిరి పండితుల మతమున
కారకం = (విధాయకం) విధించునట్టి	శాస్త్రమ్ = శాస్త్రము
శాస్త్రం = శాస్త్రము	కారకం = కలుగజేయునట్టిది (అగును)
జ్ఞాపకం = ప్రమాణము	జ్ఞాపకం = తెలియపరచునట్టిది
న = కాదు (అని)	న = కాదు.

ఇచట జ్ఞాపక, కారకపదములకే అర్థభేదముగాని యితర పదములకు అర్థభేదము లేదు.

భాష్యమునందలి పూర్వాపరవాక్య సందర్భమును పరిశీలించిచూడ ఆనన్దగిరి పండితుల వ్యాఖ్యానమే యుక్తముగా కనుపించుచున్నది. ఇచట రామరాయులు భిన్నమార్గము నేల ద్రొక్కిరో తెలియుటలేదు. పండితోత్తము లిందలి యుక్తాయుక్తముల బరిశీలింతురుగాక.

ఏ మతమునందయినను వేదము (అనుపపన్నార్థమని) యుక్తముగానివిషయమును చెప్పునట్టి దనుట యిష్టముగాదు.

కావున నిత్యకర్మాకరణము వలన ప్రత్యవాయము పుట్టను. అందువలన తత్పరిహారముకొరకు సన్న్యాసులు నిత్యకర్మల నాచరింప బనిలేదు. గనుక జ్ఞానకర్మలకు సముచ్చయమనునది పొసగదు.

మరియు గీతాశాస్త్రము జ్ఞానకర్మసముచ్చయమే మోక్షసాధనమని మొదట ప్రతిపాదించియున్నచో తృతీయాధ్యాయమునందు "జ్యాయసీచే త్కర్మణస్తే మతా బుద్ధిర్జనార్దన" అను శ్లోకముచే నర్జునుడుచేసిన ప్రశ్నయే కుదరనేరదు. ఏలనన ద్వితీయాధ్యాయమునందు శ్రీకృష్ణుడు జ్ఞానకర్మలరెంటిని యనుష్ఠింపుమని యర్జునున కుపదేశించియున్న, కర్మకంటె గొప్పదగు జ్ఞానముగూడ చెప్పబడినట్లే కావున "నన్ని ఘోరకర్మయం దేల నియోగించుచుంటి"వని యర్జును డడుగుట యెట్లు పొసగును?

ఇక కృష్ణుడు సర్వసాధారణముగా జ్ఞానకర్మల రెంటిని యనుష్ఠింపవలయునని చెప్పి, అర్జునునకుమాత్రము శ్రేష్ఠమగు జ్ఞానమార్గమును అవలంబింపవలదని చెప్పెననియు, అందువలన తృతీయాధ్యాయమునం దర్జును డిట్లడుగవలసి వచ్చెననియు కల్పించుటగూడ నుచితముగాదు. అతిభక్తుడు శ్రేయఃకాముడు, హితోపదేశయోగ్యుడు నగు అర్జునునియందు హితవగు జ్ఞానమార్గము నుపదేశింపనంతటి యసూయ కృష్ణునకు కలదని యారోపించుట మిక్కిలి యసంగతము.

కావున పరస్పర విరుద్ధములగు జ్ఞానకర్మలను ఒకే అధికారి అనుష్ఠించుట కుదరనందున భిన్నపురుషులచే ననుష్ఠింపదగినవని శ్రీకృష్ణుడుచెప్పినట్లంగీకరించుచో తృతీయాధ్యాయమునందు పార్థుడు "జ్యాయసీచేత్" అను శ్లోకముచే జేసిన ప్రశ్న ఉపపన్నమగును.

అట్లుగాక శ్రీకృష్ణుడు ద్వితీయాధ్యాయమునందు జ్ఞానకర్మసముచ్చయమును చెప్పియున్నను, పార్థుడు దానిని గ్రహించలేక నవివేకమువలన జ్ఞానయోగమునందు కొందర కధికారమనియు, తనకుమాత్రము కర్మయందధికారమనియే శ్రీకృష్ణుడు చెప్పియుండెననియు గ్రహించి యిట్లు ప్రశ్నించెనని యనుకున్నను, భగవన్తుడు తన జవాబునందయినను నిజమును విప్పిచెప్పక నేను సాఙ్ఖ్యులకు జ్ఞానయోగమును, యోగులకు కర్మయోగమును చెప్పియుంటి ననుట ఉచితముగాదు.

ఇక భగవన్తుడుగూడ దాను మొదటచెప్పిన జ్ఞానకర్మసముచ్చయమును అజ్ఞానముచే మరచి భిన్నపురుషానుష్ఠేయమగు నిష్ఠాద్వయమును చెప్పియుంటినని సమాధానమును జెప్పెననిన, సర్వజ్ఞుడును భ్రమప్రమాదాది దోషరహితుడును అగు శ్రీకృష్ణునియందు అజ్ఞానమును కల్పించుట యెంత అందముగానుండును ?

కావున భగవన్తుడగు శ్రీకృష్ణునియొక్క జబాబువలన, జ్ఞానకర్మనిష్ఠలు భిన్నపురుషానుష్ఠేయములని దేలుటచే జ్ఞానకర్మలకు సముచ్చయము పొసగ నేరదు. కేవల జ్ఞానమువలన మోక్షమనియే గీతయందలి నిశ్చితార్థము.

మరియును అట్లుగాక సముచ్చయమే భగవన్తున కభిమతమయి యుండిన పార్థున కట్టే చెప్పియున్నచో "తదేకం వద నిశ్చిత్య యేన శ్రేయోఽహ మాప్నుయామ్" అని తృతీయాధ్యాయమునందలి రెండవశ్లోకముచే జ్ఞానకర్మలరెంటిలో నాకు శ్రేయస్కరమగు నొకదానిని నిర్ణయించి చెప్పుమని యర్జునుడడుగుటయే పొసగదు. శ్రీకృష్ణుడయినను "నేను నీకు సముచ్చయమును చెప్పియుంటిని. నీవు తెలియక భ్రాంతి చెందుచుంటివి. జ్ఞానకర్మల రెంటిలో నొకదానివలన శ్రేయఃప్రాప్తి కలుగనేరదు. కావున జ్ఞానకర్మల రెంటిని నీ వనుష్ఠింపుము" అనియే చతుర్థాధ్యాయమునందు చెప్పియుండవలయును. అట్లుచెప్పక "కురు కర్మైవ తస్మాత్త్వమ్" నీవు "కర్మనే యాచరింపుము" అని చెప్పెను. గనుక జ్ఞానకర్మ సముచ్చయము గీతాశాస్త్రప్రతిపాద్య మెంతమాత్రముగాదు.

దీనిచే ఆత్మతత్త్వజ్ఞానపూర్వకముగా, కర్మ నాచరింపవలయునను రామానుజమతము నిరాకరింపబడిన దగుచున్నది. ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానము సాఙ్ఖ్యవిషయము, కర్మయోగివిషయము కర్తృత్వాద్యభిమానపూర్వకము కర్మ. తదభిమానత్యాగమువలన కలుగునది జ్ఞానము. కనుక నీరెంటికి సామానాధికరణ్యము అసంభవము.

శ్లో. జ్యాయసీ చేత్కర్మణ స్తే మతా బుద్ధి ర్జనార్దన।
తత్కిం కర్మణి ఘోరే మాం నియోజయసి కేశవ ॥౧॥

అ. (జనం= అర్దతి= గచ్ఛతి) అన్తర్యామిరూపముతో మానవలోకమును పొందువాడుగాన, జనార్దను డనబడుచున్నాడు. (అనగా సర్వాన్తర్యామి యని యర్థము) లేక గత్యర్థకధాతువులన్నియు జ్ఞానార్థకము లను నియమముండుటచే జనార్దన శబ్దమునకు సర్వజ్ఞుడని గూడను అర్థమును చెప్పవచ్చును. లేక (జనైరర్ద్యతే) పురుషార్థసిద్ధికొరకు జనులచే యాచింపబడువాడు కావున జనార్దను డనబడును.

కావున సర్వజ్ఞుడవు, సర్వాన్తర్యామియు, సర్వప్రార్థనీయుడవు నగు నీకు నేదియిష్టమో అదియే సర్వసమ్మతమగుననియు, సకలపురుషార్థముల నిచ్చు నీ వెద్దానిని యాజ్ఞాపింతువో, అదియే సర్వుల కనుష్ఠేయమనియు సూచింపబడుచున్నది.

జ్ఞానకర్మల రెంటిని కలిపి యనుష్ఠింపుమని కృష్ణుని యభిప్రాయమయినచో పార్థుడు తనప్రశ్నయందు జ్ఞానకర్మల రెంటిలో నొకటి శ్రేయస్సాధనమని గాని, కర్మకంటె జ్ఞానము గొప్పదనిగాని వేరుగా నిర్వచించుట యుక్తముగాదు. "తదేకం వద నిశ్చిత్య యేన శ్రేయోఽహ మాప్నుయాం" అని యిచట అర్జునుడు జ్ఞానకర్మల రెంటిలో నొకటి శ్రేయస్సాధనమనియు "జ్యాయసీ చేత్కర్మణస్తే మతాబుద్ధి ర్జనార్దన" ఇచ్చోట కర్మకంటె జ్ఞానము గొప్పదనియు నిర్వచించియున్నాడు.

సముచ్చయము సంప్రతిపన్నమయినను బుద్ధి కర్మకంటె వేరయినదిగాని, గొప్పదిగాని యగుగాక, తప్పేమి? అని యనరాదు.

ఒకే వస్తువు తనకంటె తాను ఫలరూపమున అతిరిక్తము గానేరదు. కర్మజ్ఞానసముచ్చయము, కర్మజ్ఞానోభయరూపము. ఒకే సముదాయరూపములగుట వలన రెండును ఏకరూపమేయగును కావున ఏకరూపములగు జ్ఞానకర్మలకు భేదము గాని, హెచ్చుతగ్గులుగాని యుండనేరవు.

తల, చేతులు, కాళ్లు మొదలగు అవయవసముదాయరూపమగు శరీరమువంటు చేతులు, కాళ్లు మొదలగు వాటికంటె శిరస్సు ప్రధానమని యెట్లు చెప్పబడుచున్నదో, అట్లే కర్మజ్ఞానములయొక్క రెంటి స్వరూపమగు సముచ్చయమునందు కర్మకంటె జ్ఞానము శ్రేయస్కరమని యనుగాక, అని యనదగదు. శరీరము శిరఃపాద్యాదులకంటె వేరుగాదు. కర్మజ్ఞాన సముచ్చయము కర్మ జ్ఞానముల రెంటికంటె వేరుగాదు. అవయవాతిరిక్తమగు అవయవి సంభవింపనేరదు.

శిరఃపాద్యాదులకంటె వేరగు శరీర మను అవయవి మరియొకటి లేదు. అట్లు అవయవాతిరిక్తమగు నవయవి యుండుచో శిరఃపాదాద్యవయవములలో నొకదానికంటె మరియొక దానికి యుత్కర్షగాని, అపకర్షగాని జెప్పవచ్చు. అట్లే జ్ఞానకర్మలకంటె వేరుగా జ్ఞానకర్మసముచ్చయ మను నవయవి లేదు. అందువలన నా సముచ్చయము యొక్క అవయవములగు జ్ఞానకర్మలలో నొకదానికి గొప్పతనముగాని, మరియొక దానికి కొద్దితనము గాని జెప్పవీలులేదు. కావున శిర ఆద్యవయవములకే శరీరమను పేరు. అట్లే జ్ఞానకర్మల రెంటికే సముచ్చయమని పేరు. కావున శిరస్సు శరీరమే యనిపించుకొనును, పాదము శరీరమే యనిపించుకొనును; అట్లే కర్మయు సముచ్చయమే యగును, జ్ఞానమున్ను సముచ్చయమే యగును. ఇట్టితరి కర్మకంటె జ్ఞానము గొప్పదనినచో సముచ్చయముకంటె సముచ్చయము గొప్పదనిన ట్లగును. అయ్యది అయుక్తముగనుకనే "నహి తదేవ తస్మాత్ ఫలతోఽతిరిక్తం స్యాత్" అని భాష్యకారులు చెప్పియున్నారు.

ఓయి! ఇట్లైనచో "శరీర మంతటికి శిరస్సు ప్రధాన" మను లోకోక్తి యెట్లు పొసగునన్నచో? వినుము. అజ్ఞానమే యందుకు కారణము. లోకులు తెలియకనే శరీరమంతటికి తల ప్రధానమని యనుచున్నారు. అవయవములకంటె నవయవి వేరని కల్పించుట అవివేకమువలననే జరుగుచున్నది. అవయవములకంటె వేరుగా నవయవి లేదను సిద్ధాన్తమును అవలంబించినచో; అవయవములు ఏకరూపములు కానందు వలన వేర్వేరగు అవయవములగు శిరఃపాదములకు ఉత్కర్షాపకర్షలు సంభవించును. అట్లే ప్రకృతమునందు జ్ఞానకర్మసముచ్చయమును నంగీకరింపనిచో వేర్వేరగు జ్ఞాన కర్మలకు ఉత్కర్షాపకర్షలు లెస్సగా కుదురును. కనుక దీనివలన జ్ఞానకర్మ సముచ్చయమను పదార్థమే నిరూపింప నలవికాదని తేటతెల్లమగుచున్నది. జ్ఞానకర్మలకు సముచ్చయము కుదరదుగనుకనే

ఓయి కృష్ణా! భగవన్తుడవగు నీవు కర్మకంటె బుద్ధి శ్రేయస్కరమయినదని చెప్పి నన్నుమాత్రము శ్రేయోదాయకముగాని కర్మను చేయుమని ప్రతిపాదించు చుంటివి? ఏమికారణము? అని భగవన్తుని నిందించుచున్నవాడువలె నర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు. "తత్కిం కర్మణి ఘోరేమాం నియోజయసి కేశవ" ఓయి కేశవ! హింసారూపమగు నీ ఘోరయుద్ధకర్మమునందు నన్నేల నియమించుచుంటివి? అని.

ఇచట కేశవ శబ్దమువలన కృష్ణపరమాత్మ బ్రహ్మరుద్రులకు గారణమని గ్రహింపవలయును. ఇందుకు ప్రమాణము శ్లో. క ఇతి బ్రహ్మణోనామ ఈశోఽహం సర్వదేహినాం, ఆవాంతవాఙ్గేయసమ్భూతౌతస్మాత్కేశవనామతే॥ అని దీనియర్థము. కకారమునకు బ్రహ్మ అర్థము. సర్వప్రాణులకు నియన్తనగు నేను ఈశశబ్దవాచ్యుడను బ్రహ్మరుద్రులమగు మేమిద్దరము నీ అవయవమువలనబుట్టితిమి గాన నీకు "కేశవ" అను పేరు కలిగెను. అని_

దీనివలన సర్వజగత్కర్తవును, సర్వేశ్వరుడవు నగు నీకు నన్ను కర్మలయందు నియమించుట తగదని తోచుచున్నది.

(లేక) బ్రహ్మరుద్రుల కధిపతివగు నీవు ఏదియో యొక నిమిత్తముచే నన్ను కర్మలయందు నియమించుచుంటివి కాని, వ్యర్థముగా నియమింపవు. కోపముచేతను నియమింపవు. కాని నేనుమాత్రము ఆ కారణమును తెలుసుకొనలేకున్నాను. నాకే గాదు బ్రహ్మరుద్రులకుగూడ నయ్యది తెలియ శక్యముకాదు. గనుకనే నేను నిన్నడుగుచుంటిని. ఏ కారణమున నన్ను కర్మయందు నియమించుచుంటివి? అని ఈ యభిప్రాయమును మదియం దిడుకొనియే భాష్యకారులు తమ భాష్యమునందు "ఉపాలంభమివ కుర్వన్" అని "ఇవ" కారమును ప్రయోగించిరి. దీనివలన అర్జునుడు నిజముగా నిందింపలేదని యర్థ మగుచున్నది.

ఈ గ్రన్థసందర్భముచే శ్రౌతస్మార్తకర్మసముచ్చిత జ్ఞానమువలన గృహస్థు

నకు ముక్తి యనియు, స్మార్తకర్మసముచ్చిత జ్ఞానమువలన సన్న్యాసులకు ముక్తి యనియు, ఇంతకుమున్ను వృత్తికారులుచేసిన పూర్వపక్షమున్ను, దానియందు ప్రసంగవశమున వచ్చిన అవాన్తరవిషయములున్ను ఖణ్డితము లగుచున్నవి.

మరల భాష్యకారులు వృత్తికారుల పూర్వపక్షమునం దొకానొక భాగమును బయల్పరచి ఖండించుచున్నారు. "అథస్మార్తేనైవ కర్మణా" ఇత్యాది గ్రంథముచే ఇచట ఘోరకర్మ యనగా యుద్ధము. అయ్యది స్మృతివిహితమగుటచే స్మార్తకర్మ యనిపించుకొనును. జ్ఞానమార్గము నుపదేశించు ప్రకరణమున భగవన్తుడు అర్జునిని యుద్ధమును జేయుమని చెప్పియుండెను. కావున స్మార్తకర్మసముచ్చితమగు జ్ఞానమును నీ వనుష్ఠింపుమని భగవన్తుడు చెప్పియుండగా "నన్ను ఘోరకర్మయందేల నియమించుచుంటివి?" అని యర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని యేలయడుగును? "జ్యాయసీ చేత్కర్మణస్తే మతా బుద్ధిర్జనార్దన" అని కర్మద్వారా జ్ఞానము శ్రేష్ఠమని యెట్లు చెప్పును? "తదేకం వద నిశ్చిత్య యేన శ్రేయోఽహ మాప్నుయామ్" అని మాత్రము యెట్లడుగును?

ఇక నర్జునుడు శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిన విషయమును నిర్ణయించుకొనజాలక యిట్లడిగె నని యనుకొన్నను భగవన్తుడయినను "నేను నీకు స్మార్తకర్మజ్ఞానసముచ్చయమును చెప్పియుంటిని, నీవు తెలిసికొనలేకపోతివి" అని చెప్పవలెను. అట్లు చెప్పియుండలేదు. పైగా "లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా" అని కర్మజ్ఞానములు రెండు భిన్నపురుషానుష్ఠేయము లని చెప్పియుండెను.

కావున కేవల జ్ఞానమువలన మోక్షమనియే గీతాశాస్త్రమునందును ఉపనిషత్తులయందును నిర్ణయింపబడిన దని స్పష్టమగుచున్నది.

శ్లో. వ్యామిశ్రేణేవ వాక్యేన బుద్ధిం మోహయసీవ మే
తదేకం వద నిశ్చిత్య యేన శ్రేయోఽహమాప్నుయామ్ ॥౨॥

అ. ఇవ శబ్దమువలన భగవద్వాక్యము నిజముగా సంకీర్ణమైనది గాదని తెలియుచున్నది. భగవన్తుడు స్పష్టముగా విషయము నుపదేశింపువాడయినను బుద్ధిమాంద్యముగల నాకుమాత్రము భగవద్వాక్యము సంకీర్ణముగా దోచుచున్నదని యర్థము. కర్మజ్ఞానములయొక్క పరస్పర భేదము గోచరించుటలేదను పరమార్థము. గనుక నాబుద్ధిని వ్యామోహపరచువానివలె నుంటివి. ఇచటగూడ ఇవ శబ్దమువలన భగవన్తుడు నిజముగ వ్యామోహపరచువాడు గాడని తేలుచున్నది. కావున వ్యవహారభూమియందు భిన్నకర్తృకములగు జ్ఞానకర్మలు రెండును ఏకపురుషానుష్ఠేయములు కావని నీ కభిప్రాయమైనచో, నారెంటిలో కర్మమార్గముగాని, జ్ఞానమార్గముగాని యేదియో నొకటియే యర్జునునకు తగినదని నా బుద్ధిశక్తి కనుకూలముగా నిశ్చ-

యించి నా కుపదేశింపుము. అద్దాని ననుష్ఠించి నేను శ్రేయస్సును పొందుదును.

అ. మరల సముచ్చయవాదమును నిరాకరింపుచున్నారు. జ్ఞానముతోకూడిన కర్మమార్గమును నీ వనుష్ఠింపుమని కృష్ణుడు అర్జునున కుపదేశించి యున్నచో అర్జునుడు జ్ఞానకర్మల రెంటిలో నొకదానిని నాకు జెప్పుమని యెట్లడుగును? (అడుగుట యెట్లు పొసగును?)

ఓయి! భగవన్తుడు సముచ్చయమునే యుపదేశించియున్నాడు. కాని అయ్యది వివేకముగల పురుషశ్రేష్ఠునిచే ననుష్ఠింపదగినది. అర్జునునకు అందుప్రవేశింప శక్తి లేదు. అందువలన భగవన్తుడగు శ్రీకృష్ణుడు జ్ఞానకర్మల రెంటిలో నొకదానినే యర్జునున కుపదేశించెనని యన్నచో నదియును పొసగనేరదు. ఏలయన, ఇంతకుముందె చటను కృష్ణుడు జ్ఞానకర్మల రెంటిలో 'నొకదానినే నేను నీకు జెప్పెదను, రెంటిని నీకు జెప్పను' అని యనలేదు. కృష్ణుడట్లనియన్నచో సముచ్చయానుష్ఠానము తనకు సంభవింపదని యెంచి యర్జునుడు యొకదానినే నాకు జెప్పుమని యడిగెనని యనవచ్చును. మరియు "జ్ఞానయోగేన సాఙ్ఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్" అను శ్లోకముచే భగవన్తుడు నిష్ఠాద్వయమునే జెప్పెను. వివేకముగల పురుషుడొకరే యుసచే ననుష్ఠింపదగిన సముచ్చయరూపమగు నిష్ఠను చెప్పియుండలేదు. కావున నిచట సముచ్చయవాదమున కెంతమాత్రము అవకాశము లేదు.

ఓయి! "కర్మణ్యేవాధికారస్తే" అను శ్లోకముచే భగవన్తుడు అర్జునునికొరకు కర్మమార్గమే శ్రేయస్కరమని నిర్ణయించి చెప్పియుండ, మరల యర్జును డడుగు టెట్లు పొసగును? నిజమే కనుకనే "తత్కిం కర్మణి ఘోరే మాం నియోజయసి" అని యర్జునుడు భగవన్తుని నిందించెను. గాక భగవన్తుడు ద్వితీయాధ్యాయమునందు సామాన్యరూపముగ కర్మయోగమ్మును, విస్తారముగ జ్ఞానయోగమును ప్రతిపాదించి యుండెను. అర్జునుడు మాత్రము బంధుప్రేమవలన భీతిజెంది యుద్ధకర్మనుండి మరలినవాడగుచు జ్ఞానయోగము నవలంబించి, భిక్షాటనమే తనకు శ్రేయస్కరమను నిశ్చయముతో నున్నటుల "గురూనహత్వాహి మహానుభావాన్ శ్రేయో భోక్తుం భైక్షమపీహలోకే" అను శ్లోకముచే సూచితమగుచున్నది. గనుక సన్యాసాశ్రమమును ప్రేమించియుండి సన్యాసమే సాక్షాన్మోక్షసాధనమని భగవదుపదేశముచే నిశ్చయించుకొనియున్న నర్జునునకు "కర్మణ్యేవాధికారస్తే" (నీకు కర్మయందే యధికారము) అని యుపదేశించినంతమాత్రమున కర్మలయందు ప్రవర్తించుటకుగాని, సన్యాసముచుండి నివర్తించుటకుగాని కోరిక బుట్టలేదు. అందువలన "తదేకం వద నిశ్చిత్య" (ఆ రెంటిలో నొకదానిని నిశ్చయించి చెప్పుమని) యడిగెను.

ఇదియునుగాక అర్జునునకు కర్మమార్గమే శ్రేయస్కరమని కృష్ణుడు చెప్పగలడని యింతకుముందే యర్జునునకు తెలుసును. అయినను 'నే నెందువలన జ్ఞాన

యోగమునందు నియోగింపబడలేదు? ఎందువలన కర్మయోగమునందు నియోగింపబడితిని? సాక్షాచ్ఛ్రేయస్సాధనమగు జ్ఞానయోగముండ కర్మయోగమేల శాస్త్రముచే జెప్పబడినది?' ఇత్యాది సందేహములను దీర్చుకొనగోరి కర్మయోగము యొక్క మాహాత్మ్యమును వినుటకు అర్జును డిట్లడిగెను.

లేక "కర్మణ్యేవాధికారస్తే" అను దానిచే అర్జునునకు కర్మ యుపదేశింపబడినది. "బుద్ధౌ శరణమన్విచ్ఛ" అనుదానిచే ద్వితీయాధ్యాయమునందు జ్ఞానముపదేశింపబడినది. అందువలన నర్జునుడు ఆ రెంటిలో నొకదానిని జెప్పుమని యడిగెను.

ఇక నిందలి నిజమేమన కృష్ణుడు విషయమును సుస్పష్టముగానే చెప్పెను. మొదట కర్మయోగము ననుష్ఠించి చిత్తశుద్ధికలిగినపిదప జ్ఞానయోగ మనుష్ఠింపుమని చెప్పినట్లు "శ్రుతివిప్రతిపన్నా తే యదా స్థాస్యతి నిశ్చలా సమాధావచలాబుద్ధిస్తదా యోగ మవాప్స్యసి" అను దానివలననే స్పష్టపడుచున్నది. కాని యర్జునుడద్దానిని గ్రహింపక నిట్లడిగెనని తెలియవలెను.

ఇచట రామానుజులు ఆత్మసాక్షాత్కారమునొందుటకు నిన్ద్రియవ్యాపారోపరతిరూపమగు జ్ఞాననిష్ఠసాధనమనియు నిట్టి జ్ఞాననిష్ఠను పొందుటకు తద్విరుద్ధమగు కర్మయోగము సాధనమనియును గృష్ణు డుపదేశించెననియు, నియ్యది వ్యామిశ్రమగు వాక్యమనియు గనుకనే అర్జునుడు అవిరుద్ధమగు వాక్యమును నా కుపదేశింపుమని యడిగెననియును వ్రాసిరి.

ఇయ్యది అసమంజసము. జ్ఞానయోగము కర్మయోగమువలన గలుగునని చెప్పుటలో వాక్యవిరోధ మేమియు లేదు. ఒకవేళ కృష్ణుడు కర్మయోగమే జ్ఞానయోగమని చెప్పియున్నచో అప్పుడు ఇన్ద్రియవ్యాపారరూపమగునది కర్మయోగమున్ను, తదుపరతిరూపమగునది జ్ఞానయోగమున్ను కాన నీ రెంటికి విరోధమున్నందున కృష్ణుని వాక్యమునందు విరోధముండెడిది.

ఇన్ద్రియవ్యాపారోపరమరూపమగు జ్ఞానమును ఇన్ద్రియవ్యాపారరూపమగు కర్మచే సాధించుటయే విరుద్ధమని యనదగదు. "తదుదితస్సహి యో యదనన్తరః" (ఏది దేని తరువాత కలిగినదో యది దానివలన బుట్టినది) అను న్యాయముచే (ఇన్ద్రియవ్యాపారోపరతి రూపమగు) ఏ యింద్రియము పనిచేయనట్టి దశయగు నిద్ర సర్వేన్ద్రియములు పనిచేయునట్టి దశయగు జాగ్రదవస్థానంతరము కలుగుటచేతను మనస్సునకు నెవ్విధమగు వృత్తులు లేకుండుటయును ఇన్ద్రియనిగ్రహము మనోవృత్తిచే సాధింపబడుచుండుటవలనను పూర్వోక్తమగు విరోధము పొసగదు.

అట్లే "వ్యామిశ్ర" మను పదమునకు "విరుద్ధ" మని వ్యాఖ్యాన మొన ర్చుటయు "ఏక" మను పదమునకు "అవిరుద్ధ" మని వ్యాఖ్యాన మొనర్చుటయు యుక్తముగాదు. ఆ రెండు పదములవలన నాయర్థము లభింపనేరదు.

మరియు కర్మయోగమువలన కలుగు బుద్ధి (జ్ఞానయోగము) గొప్పదని నీ యభిప్రాయమయినచో నన్ను కర్మయం దేల నియోగించుచుంటివని నిందించుటగూడ అర్జునున కుచితము గాదు.

కర్మయోగమందు నియోగించబడిన అర్జునుడు కర్మయోగమును సాధించి నచో, నందువలన కలుగు జ్ఞానము శుభముగా లభించుచుండ నీదు నిందింప ఁబనిలేదు.

మరియు ప్రకృతములగు బుద్ధి కర్మల రెంటిని యనువదించి అం దొకదానిని జెప్పుమని యడుగ "నా రెంటిలో నొకదానిని" యని సులభముగ స్వరసముగ నర్థ మగును. (వద) చెప్పుమని యనినంతమాత్రముననే యర్జునుని యభిప్రాయము నెరవేరుచుండ (వాక్యం వద) "వాక్యమును చెప్పుము"అని రామానుజులు వ్యాఖ్యాన మొనర్చుట పునరుక్తమగును.

మరియు ("యేనవాక్యేన అహమనుష్ఠేయ రూపం నిశ్చిత్య శ్రేయఃప్రాప్నుయామ్") అని రామానుజులు వ్రాసిరి. ఇందు "నిశ్చిత్య" అను పదమునకు ఉత్తర వాక్యముతో సంబంధము అనుచితము. భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిన యర్థము నందు అర్జునుని నిశ్చయముతో బనిలేదు. భగవంతు డెట్లుచెప్పెనో అట్లే యాచరింప వలయును. (నిశ్చిత్య వద) నిశ్చయించి చెప్పుమని యన్వయించినచో భగవంతుని యొక్క సర్వజ్ఞత్వము చెడునని యనరాదు. 'నాకు వాక్యార్థ మెట్లు నిర్ణీతమగునో అట్లు చెప్పుము' అని యర్జునుని యాశయమగుటచే నందు భగవంతునియొక్క సర్వ జ్ఞత్వమునకు భంగము వాటిల్లదు.

మరియు రామానుజుల వ్యాఖ్యానమునందు మూలశ్లోకమునందలి "యేన" అను పదమునకు "వాక్యముచే" అని యభిప్రాయ పడినట్లు అర్థమగుచున్నది. అది యుచితముగాదు. శ్రేయఃప్రాప్తికి యెయ్యది సాధనమో దానినే యర్జునుడు తెలిసి కొనఁ గోరినాడు. కేవల వాక్యము వలన శ్రేయఃప్రాప్తి కలుగదు. అందువలన వాక్యము శ్రేయస్సునకు సాధనము గానేరదు. "నీవు కర్మయే చేయుము" అనువాక్యమే నిశ్చయరూపమగుటచే "వాక్యముచే నిశ్చయించి" యని చెప్పుటయు యుచితము కాదు. కావున రామానుజ భాష్యము పొసగనేరదు. ౨

శ్రీభగవాన్ :

> శ్లో. లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా పురా ప్రోక్తా మయానఘ ।
> జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్ ॥3॥

అ. పూర్వశ్లోకమున పార్థు డడిగిన ప్రశ్న కనుకూలముగానే శ్రీకృష్ణుడు బదులు చెప్పుచున్నాడు. వృత్తికారాదులు సూచించినట్లు వ్యతిరేక జబాబునకు గడంగలేదు. లోకమున శాస్త్రార్థానుష్ఠానమునకు బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్యులు ముప్వురే యధికారులు. శూద్రుల కట్టి యధికారములేదు. ఇచట యోగమనగా పురుషార్థ ప్రాప్తికి సాధనమగు నుపాయము. అయ్యది జ్ఞానమనియు, కర్మయనియు రెండు తెఱంగులు. అందు ఇయ్యది యాత్మపదార్థము, ఇయ్యది యనాత్మపదార్థ మను వివేకము జ్ఞానము, దీనినే సాంఖ్యమందురు. వేదాన్త శాస్త్రశ్రవణాదులగాని యట్టి జ్ఞాన మలవడదు. కావున నోయి యర్జునా? బ్రహ్మచర్యమునుండియే సన్న్యసించి వేదాన్త శాస్త్రశ్రవణాదులచే నాత్మతత్త్వనిశ్చయమునొందిన పరమహంసలకు పురుషార్థ ప్రాప్త్యుపాయము జ్ఞానయోగమనియు, కర్మాధికారులగు నితరుల కయ్యది కర్మయోగమనియు నేను వెనుక జెప్పియుంటిని— అని.

ఇచట ఒకే పురుషుడు ఒకే పురుషార్థముకొరకు జ్ఞాన కర్మల రెంటిని కలిపి యనుష్ఠించుట భగవన్తుని కిష్టమైనచో గీతలయం దట్లే నిరూపింపదలచినచో, వేదము లయం దట్లు చెప్పియున్నచో విశిష్టగుణములు గలిగియుండి ప్రపన్నుడగు పార్థునకు జ్ఞానకర్మలు భిన్నపురుషకర్తృకము లని భగవన్తుడు చెప్పడు. 'నా ప్రియశిష్యుడగు అర్జునుడు జ్ఞానకర్మసముచ్చయమును అనుష్ఠించి ముక్తినొందుగాక, ఇతరులు మాత్రము యీ రెంటిలో నేదియో యొకదాని ననుష్ఠించి ముక్తినిబొందకుందుగాక' అని తలచి భగవంతుడు కపటముగా నిట్లు చెప్పెనన్నచో నపుడు భగవన్తుడగు శ్రీకృష్ణుడుగూడ ప్రాకృతజీవునివలె గొందరియెడల ననురాగముకలవాడును మరి కొందరియెడల ద్వేషముకలవాడును కావలసివచ్చును. అట్టివానిమాటలు పాటింప దగవు. సర్వసముడును, పాపరహితుడు నగు భగవంతునియందు రాగద్వేషాదు లుండ రాదు. కావున జ్ఞానకర్మలకు సముచ్చయము ఘటింపదు. కర్మయోగముకంటె జ్ఞానయోగమునకు గొప్పదనము సిద్ధాంతము. కర్మలగు గృహస్థులకు జ్ఞానయోగమున కధికారము లేదు. దీని ననుష్ఠింపుటకు సన్న్యాసులే యర్హులు. ఇయ్యది భగవ 3
న్తునకు పరమసమ్మతమగు సిద్ధాంతము.

అ. ప్రియభక్తుడనగు నన్ను భగవన్తుడు బంధహేతువగు కర్మమార్గమున నియమించుచున్నాడని దుఃఖించుచు కర్మమార్గమునకు విముఖుడుగానున్న పార్థుని కర్మమార్గమున నియోగింపదలచి శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడు.

(లేక) పరస్పరవిరుద్ధములగు జ్ఞానకర్మనిష్ఠలు ఒకే యజమానిచే ఒకేమారు అనుష్ఠింప నలవికానందున నయ్యవి స్వతంత్రపురుషార్థము లను శంక రాగా భగవంతుడు కర్మనిష్ఠచిత్తశుద్ధిద్వారా జ్ఞాననిష్ఠాప్రాప్తికి హేతువుకాని స్వతన్త్రముగా పురుషార్థహేతువు కాదని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో. న కర్మణా మనారంభా న్నైష్కర్మ్యం పురుషోఽశ్నుతే।
న చ సన్న్యసనాదేవ సిద్ధిం సమధిగచ్ఛతి ॥౪॥

అ. ఈ జన్మమునగాని, జన్మాంతరమునందుగాని, యనుష్ఠించిన యజ్ఞాది కర్మలు వెనుకటి పాపములను పారద్రోలి చిత్తశుద్ధిని కలుగజేసి జ్ఞానమును బుట్టించుచున్నవి. అతిస్వచ్ఛమగు నద్దమునందు దన ప్రతిబింబమును తాను జూచినట్లు పాపరహితమగు నన్తఃకరణమునందు మానవు డాత్మను సాక్షాత్కరింపజేసికొనును. ఈ జన్మయందుగాని, జన్మాంతరమునందుగాని చేసిన నిష్కామకర్మలు దురితక్షయ మొనర్చును. దురితక్షయమున చిత్తశుద్ధి యేర్పడును. దానివలన జ్ఞానము కలుగును. జ్ఞానమువలన జ్ఞాననిష్ఠ సిద్ధించును. ఇయ్యది క్రమము. శుకవామదేవాదులయందు నిప్పటి కర్మయోగము కనుపించకున్నను క్రమముగా జ్ఞానప్రాప్తికి హేతువగు జన్మాన్తరీయ కర్మానుష్ఠానమున్నటుల నూహింపవలయును. ఐహికసంపదవలన మానవులయందు జన్మాన్తరీయ శివపూజ నూహించుట ఐహికమగు క్షయరోగాదులవలన జన్మాన్తరీయములగు బ్రహ్మహత్యాది పాతకముల నూహించుట లోకానుభవసిద్ధము. కారణములేని దేకార్యము పుట్టనేరదు. కావున మానవులు కర్మల ననుష్ఠింపనంత మాత్రమున కర్మరాహిత్యమును, అనగా ఆత్మస్వరూపముతోనుండుటను పొందనేరరు. జ్ఞానముచేతనే జ్ఞాననిష్ఠను బొందుదురు. జ్ఞానమనగా ఆత్మానాత్మవివేకము. జ్ఞాననిష్ఠయనగా ఆత్మతత్త్వసాక్షాత్కారము. ఇట్టిజ్ఞాననిష్ఠ కర్మానుష్ఠానముననే క్రమముగా బుట్టునని తెలియవలయును. నైష్కర్మ్యలక్షణమగు జ్ఞానయోగమునకు కర్మయోగ ముపాయము. ఉపాయమాచరింపనిదే యుపేయము సిద్ధింపదు. ఆత్మజ్ఞానమునకు కర్మలు సాధనమని “తమేతం వేదానువచనేన” అను శ్రుతియందు ప్రతిపాదింపబడినది. గీతలయందుగూడ భగవంతుడు కర్మానుష్ఠానము లేక సన్న్యాస మలవడనేరదని ముందు చెప్పబోవుచున్నాడు. యోగులు చిత్తశుద్ధి కొరకు కర్మలను చేయుచున్నారనియు, యజ్ఞము, దానము, తపస్సు మున్నగునవి మానవులను పవిత్రకరములనియును శ్రీకృష్ణుడు చెప్పబోవుచున్నాడు.

ఓయి! “భూతాభయప్రదానస్య కలాం నార్హంతి షోడశీం” అను శాస్త్రమును బట్టి కర్మసన్న్యాసమువలనగూడ నైష్కర్మ్యము కనుపించుచున్నది. లోకానుభవమునగూడ, కర్మల నాచరింపనందుననే కర్మరాహిత్య మేర్పడుచున్నది. ఇట్టితఱి నైష్కర్మ్యమునుగోరువాడు కర్మల నారంభించుట, దారిద్ర్యమును గోరువాడు వ్యవసాయాదులజేయుటవలె పరిహాసాస్పదముకదా యని యనరాదు. జ్ఞానరహితముగా కర్మలను విడచినంతమాత్రమున నైష్కర్మ్యలక్షణమగు జ్ఞాననిష్ఠ ప్రాప్తించదు. జ్ఞానసహితమగు కర్మసన్న్యాసమువలననే మానవుడు నైష్కర్మ్యమును బొందును. అట్టి జ్ఞానము చిత్తశుద్ధిద్వారా కర్మయోగసాధ్యము. కావున కర్మానుష్ఠానమువలననే

చిత్తశుద్ధిద్వారా జ్ఞానసహితమగు కర్మసన్న్యాసమును చేసినవానికి నైష్కర్మ్యము ప్రాప్తించును.

ఇచట రామానుజులు "అనారంభాత్" అను పదమునకు (అనుపక్రమాత్) మొదలు పెట్టనందువలన అనియు, "సన్న్యసనాత్" అను పదమునకు మొదలిడిన దానిని మధ్య విడచినందువలన అనియు అర్థమును రచించిరి. అయ్యది పొసగదు. ఏలయన పూర్వార్థమున కర్మల నాచరింపకున్నందున నైష్కర్మ్యము సిద్ధింపదని చెప్పుటవలననే మొదలిడిన కర్మలను విడచినందున మానవుడు ఫలసిద్ధిని బొందనేరడని తేలుచుండ, నుత్తరార్థమున మరల యావిషయమును జెప్పుట వ్యర్థమగును. సమాప్తిచెందని కర్మము ఫలము నిచ్చునని యెవ్వడు తలంచడు. సమాప్తిచెందని వ్యవసాయమువలన సస్యసంపద కలుగుటలేదు. మరియు రామానుజమతమున "సన్న్యసనాదేవ" అను ఏవకారము వ్యర్థమగును. కావున రామానుజులయర్థము యుక్తముకాదు.

శ్లో. నహి కశ్చిత్క్షణమపి జాతు తిష్ఠత్యకర్మకృత్
కార్యతే హ్యవశః కర్మ సర్వః ప్రకృతిజైః గుణైః ॥౫॥

అజ్ఞానియగువాడెవ్వడు యేపనిని చేయక క్షణకాలమయిన నుండనేరడు. అజ్ఞానులందరు ప్రకృతిపరతన్త్రులగుచు సత్త్వాదిగుణప్రేరణచే నేదియో నొకపనిని చేయుచునే యుందురు. జ్ఞానులు గుణములచే చలింపరు కాన, నిచట సర్వశబ్దమునకు నజ్ఞానులు గ్రహింపదగరు. అజ్ఞానిపరముగనే సర్వశబ్దమును సంకోచపరచవలయును. ఇందువలన నజ్ఞునకు కర్మసన్న్యాసమే పొసగదు. కావున నాతనికి నైష్కర్మ్యము అసంభవమని స్పష్టమగుచున్నది.

ఓయి! అజ్ఞానికి సన్న్యాసమే సిద్ధింపనిచో జ్ఞానరహితమగు కేవల సన్న్యాసమువలన జ్ఞాననిష్ఠ సిద్ధింపదను వెనుకటి గ్రంథమునుబట్టి జ్ఞానరహిత సన్న్యాసమొకటి యున్నటుల స్పష్టమగుచున్నది కదా! లోకములో జ్ఞానరహితులగు సన్న్యాసు లనేకులు యిప్పటికిని కనుపడుచున్నారుకదా! ఇట్టితరి యజ్ఞానికి సన్న్యాసములేదను టెట్లు? అని యనరాదు.

శిఖాయజ్ఞోపవీతములను, అగ్నిహోత్రాది కర్మలను విడనాడి, కాషాయ వస్త్రములను ధరించి, జ్ఞానరహితులై తిరుగు సన్న్యాసు లనేకులు లోకమున జూడబడుచున్నారు. కాని వారు నిజమయిన సన్న్యాసులు కారు. వారు క్షణకాలమయినను యేపనిని చేయక నుండజాలరు. ఎప్పుడు నేదియో యొకపనిని చేయుచునే యుందురు. అందువలన వారికి కర్మసన్న్యాసము దుర్ఘటము. శిఖా యజ్ఞోపవీతములను విసర్జించినంతమాత్రమున ఫలము లేదు. ఇట్టి సన్న్యాసము శాస్త్రసిద్ధముకాదు. జ్ఞాన-

పూర్వకసన్యాసమే శాస్త్రసిద్ధము. శాస్త్రసిద్ధసన్యాస మవలంబించిననే ఫలసిద్ధి కలుగును.

ఓయి! జ్ఞానరహితసన్యాసి యగ్నిహోత్రాది కర్మల నాచరించుట లేదు. జ్ఞాని యగు సన్యాసికూడ వాటి నాచరింపడు. జ్ఞానియగు సన్యాసి భిక్షాటనమును చేయుచున్నాడు. అజ్ఞానియగు సన్యాసికూడ భిక్షాటనమునే చేయుచున్నాడు. ఇట్లుండ అజ్ఞానియగు సన్యాసియే క్షణమయినను యేపనిని చేయక నుండనేర డనుటెట్లు? అనినచో నిజమే. జ్యోతిష్టోమాదికర్మ సకాములకు స్వర్గాదిఫలము నిచ్చును. అట్టి జ్యోతిష్టోమాదికర్మయే నిష్కాములకు స్వర్గము నీయ నేరదు. అట్లే అజ్ఞసన్యాసులకే భిక్షాటనాదులు కర్మరూపము లగును. విద్వత్సన్యాసులకు కర్తృత్వాభిమానము లేనందున భిక్షాటనాదులు కర్మరూపములు కావు. ఆత్మ నిర్వికారమగు సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మస్వరూపమని తెలిసినవాడు తాను భిక్షాటకుడ ననియు కపాలధారి ననియు, కాషాయవస్త్రధారి ననియు, శిఖాయజ్ఞోపవీతశూన్యుడ ననియు నను కొనడు. కావున నిర్వికారాత్మజ్ఞానికి కర్మలయందు కర్తృత్వాభిమాన ముండదు. అజ్ఞానియగు సన్యాసికి దేహాత్మాభిమానము పోనందున కర్తృత్వాభిమాన ముండును. కావున భాష్యకారులు మూలమునందలి "సర్వ" పదమును అజ్ఞనిపరముగా సంకోచ పరచుట యుక్తము.

ఇచట నుత్తరార్థమునందలి సర్వపదము అనేకవిధములుగా నన్వయింప వీలగును.

(1) అందరు పరవశులగుచునే ప్రకృతిగుణములచే కర్మనుగూర్చి ప్రవర్తింప జేయబడుచున్నారు. (2) పరతంత్రులగు నందరు అని (3) గుణములచే నందరు కర్మ చేయింపబడుచున్నారు. అని ద్వికర్మక కర్మణి ప్రయోగము.

ఎట్లయినను ప్రకృతియొక్క గుణములచే ప్రేరితులై యందరు పరతంత్రులయియే కర్మల నాచరింపుచున్నారని ఫలితార్థము. ౫

శ్లో. కర్మేంద్రియాణి సంయమ్య య ఆస్తే మనసా స్మరన్
ఇంద్రియార్థాన్ విమూఢాత్మా మిథ్యాచార స్సఉచ్యతే ॥౬॥

అ. ఏ మూఢుడు కర్మేంద్రియములను నియమించుకొని శబ్దాదివిషయములను మనసుతో స్మరించునుండునో వాడు మిథ్యాచారు డని చెప్పబడుచున్నాడు. మాటాడుట, గ్రహించుట, నడచుట, విడచుట, సంగమమొనర్చుట (మైథునము) యను నవి యయిదు కర్మలు. ఈ పనులకు సాధనములగు వాక్పాణి పాదపాయూపస్థ లను నయిదును కర్మేంద్రియములు. శబ్దాదివిషయములను మనసా స్మరించుచు అని చెప్పుటచే స్మరణదశయందు కండ్లను, చెవులను మూసికొనినట్లు తోచును. లేక కంటితో రూపమును, చెవితో శబ్దమును గ్రహించుచుండగా మనస్సుచే శబ్దరూపములను

స్మరించుట కుదరదు. అనుభవస్మరణము లేక కాలీనములు కానేరవు. అనుభవము వలన సంస్కారము పుట్టును. ఈయది శాస్త్రసిద్ధాంతము.

లేక దేవాలయము మొదలగు విజనప్రదేశమునందుండి కంటికి కనుపించని పట్టణమునందలి భోగముదాని రూపమును, చెవికి వినిపించని పట్టనము నందలి భోగము దాని పాటను మనసా స్మరించుచున్నటుల చెప్పినచో, కంటిని చెవిని మూసికొనన వసరము లేదు.

ప్రాజ్ఞుడు కర్మేంద్రియములను నిగ్రహించుకొని, విషయములను స్మరింపక నుండును. అజ్ఞాని విషయములను మనసా స్మరించుచు కర్మేంద్రియముల నణచుకొని యుండును. వీరిరువురి యాచారము వ్యవహారదశలో సత్యమే అయినను, విద్వాంసుల యాచారమే గ్రహింపదగును కాని అజ్ఞానుల యాచారము గ్రహింపదగదు.

ఇచట రామానుజులు "ఒకరీతిగా సంకల్పించి మరియొకరీతిని ప్రవర్తించుట మిథ్యాచారమని యనిరి. అది తుచ్ఛము. నేను కర్మను చేయనని సంకల్పించి యెవడును కర్మచేయడు. కావున నిట్టి మిథ్యాచారత్వము ఎట్టి యవివేకియందును పొసగదు. విషయములను మనసుతో స్మరించుట కర్మ కానేరదు. అట్లగుచో సంకల్పమునకు విపరీతము ఆచారమగును.

అజ్ఞాని జ్ఞానయోగము ననుష్ఠింతునని సంకల్పించి, మనసా విషయములను స్మరించుచుండును. కావున వీనిది మిథ్యాచార మని యనరాదు. అజ్ఞానికి జ్ఞానయోగ సంకల్పమే యసంభవము. జ్ఞానయోగ మెప్పుడును జ్ఞానపూర్వకముగనే కలుగును. మరియు "సహికశ్చిత్ క్షణమపి" అను శ్లోకము మొదలుకొని యిచట కర్మయోగమే చెప్పబడుటచే జ్ఞానయోగ సంకల్ప మిచట యసంగతము. "యస్త్వింద్రియాణి మనసా" అను ముందు శ్లోకమునగూడ కర్మయోగమే విస్తరించి చెప్పబడుచున్నది. కావున రామానుజుల యర్థము అసంగతము. ౬

శ్లో. యస్త్వింద్రియాణి మనసా నియమ్యారభతేఽర్జున!
కర్మేంద్రియైః కర్మయోగ మసక్తస్సవిశిష్యతే ॥౭॥

అ. ఓయి అర్జున! కర్మలయం దధికారముగల యే యవివేకి జ్ఞానేంద్రియములను మనసుతో నిరోధించుకొని ఫలాపేక్ష లేనివాడగుచు కర్మేంద్రియములతో కర్మయోగ మాచరించునో వాడు పూర్వము చెప్పబడిన మిథ్యాచారునికంటె గొప్పవాడు. జ్ఞానేంద్రియములనగా త్వక్చక్షుశ్శ్రోత్రజిహ్వాఘ్రాణములు. వీటిని నిరోధించుకొనుట యనగా చేతితో కంటిని మూసికొనుట, చెవులను గుడ్డల నడ్డముపెట్టుట మొదలగునదికాదు. మనస్సునందు చూడవలెనని సంకల్పము లేకుండుట, వినవలెనని సంకల్పము లేకుండుట మున్నగునది. మనస్సునందు కోరికలు నశించినచో,

జ్ఞానేంద్రియములు తమంతట తామే విషయములనుండి నివర్తించును. దీనివలన నన్తరింద్రియ నిగ్రహమే బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహమునకు సాధనమని తేలుచున్నది.

ఇచట మిథ్యాచారుడగు కర్మయోగికంటె నితడు గొప్పవాడని భావము. కాని జ్ఞానయోగికంటె కర్మయోగి గొప్పవాడని కాదు. దీనిచే జ్ఞాననిష్ఠకంటె కర్మనిష్ఠుడు గొప్పవాడను రామానుజమతము నిరాకృతమగుచున్నది. కర్మనిష్ఠచే సాధింపదగిన జ్ఞాననిష్ఠకంటె కర్మనిష్ఠ తక్కువ దని యెల్లరెరుంగుదురు. స్వర్గఫలమును అనుభవించువానికంటె యజ్ఞము చేయువాడు విశిష్టుడుకాడు. ముక్తునికంటె జ్ఞాననిష్ఠు డెట్లు గొప్పవాడగును?

మరియు రామానుజులు, జ్ఞానయోగమునందు గొన్ని ప్రమాదములు సంభవింపవచ్చుననియు కర్మయోగమునం దట్లు సంభవింప వనియు, అందువలన కర్మయోగము గొప్పదని యనుచున్నారు. అదియును పొసగదు. ఏలయన, జ్ఞానయోగము పుట్టుటకు కర్మయోగాపేక్ష కలదు. కర్మయోగము జ్ఞానయోగముద్వారా మోక్షము నిచ్చును. జ్ఞానయోగము కర్మయోగమున గలుగుననియు, అయ్యది యాత్మసాక్షాత్కారమునకు గారణమనియు రామానుజులుగూడ నంగీకరించిరి.

కావున జ్ఞానయోగము పుట్టుటకు కర్మయోగాపేక్ష యుండుటవలనను, కర్మయోగము, జ్ఞానయోగముద్వారా మోక్షమునిచ్చుటవలనను, జ్ఞానయోగము కర్మయోగమువలన బుట్టుననియు, నయ్యది యాత్మసాక్షాత్కారమునకు సాధనమనియును, రామానుజు లంగీకరించుటవలనను, రామానుజమత మసంగతము.

కర్మయోగి యాత్మసాక్షాత్కారము చేసికొనవలసినచో, జ్ఞానయోగమునందు ప్రవర్తింపంబనిలేదనియు, ముక్తిని సాధింపనెంచినమానవుడు యావజ్జీవము కర్మమార్గమునందే యుండవలెననియు, వానికి కర్మయోగముననె ముక్తిలభించుననియు ననరాదు. అట్లయినచో బహుప్రమాదభూయిష్ఠమయి సులభసాధ్యముగాని నిరర్థక జ్ఞానయోగమును విధించిన శాస్త్ర మప్రమాణ మనవలసివచ్చును. ఇట్టి శాస్త్రమునకు ప్రవర్తకుడగు భగవంతుడు కూడ అప్రమాణు డగును. కాక రామానుజమతమున కేవల మాత్మావలోకనము పురుషార్థముకాదు. ఆత్మభిన్నపరమాత్మసాక్షాత్కారమువలన తత్సారూప్యాదుల బొందుట ముక్తియందురు. కావున నిట్టియెడ జ్ఞానయోగ విధానమే వ్యర్థమగును. ఆత్మావలోకనమును ఫలముండుటచే జ్ఞానయోగము వ్యర్థము కాదనరాదు. మోక్షరూపము (పురుషార్థరూపము) గాని యాత్మావలోకనము స్నానచమర్దనతుల్యమగును. ఇట్టి యాత్మావలోకనము మీమతమున ముక్తిదశలో కేవల కర్మయోగమునగూడ కలుగునని యొప్పుటచే జ్ఞానయోగము వ్యర్థము కాకమానదు. ముక్తియం దాత్మావలోకనము కలుగదనుటయు పొసగదు. అపహత

పాప్మత్వ సర్వజ్ఞత్వాది గుణములుగల ముక్త జీవులు ఆత్మజ్ఞులు కారనుట విరుద్ధమగును. కావున సర్వథా రామానుజ మతమున జ్ఞానయోగము రిత్తపోవును.

ఇంకమా సిద్ధాంత మవలంబించినచో నాత్మసాక్షాత్కారమే మోక్షము కావునను, అయ్యది జ్ఞానయోగసాధ్యమగుటవలనను, ముముక్షువగు కర్మయోగి తప్పక జ్ఞానయోగమును సంపాదింపవలయును. ఇట్టి యెడ జ్ఞానకర్మయోగముల రెంటిలో నేదియు వ్యర్థముకాదు. ఈ రెండును సమప్రధానములును కావు. కర్మయోగముచే చిత్తశుద్ధిని సంపాదించి దాన నేకాదశేంద్రియముల జయించియుండ నావల జ్ఞానయోగమునందు ప్రమాదము సంభవించునని యూహించుట వెఱ్ఱితనము.

కనుక మిథ్యాచారునికంటె కర్మయోగియే గొప్పవాడు. కాని జ్ఞాననిష్ఠుని కంటె కర్మయోగి గొప్పవాడు కానేరడు. అయ్యది శ్రీకృష్ణునకు సమ్మతమునుకాదు.

శ్లో. నియతం కురు కర్మ త్వం కర్మజ్యాయో హ్యకర్మణః ।
శరీరయాత్రాపి చ తేన ప్రసిద్ధ్యే దకర్మణః ॥ ౮ ॥

అ. అర్జునా! నీవు క్షత్రియుడవు. కర్మాధికారివి. నీకు యుద్ధకర్మ నిత్యము. కావున నీవు దాని నాచరింపుము. కర్మను చేయకుండుటకంటె చేయుట మేలు. ఏ కర్మను ఆచరింపనిదే నీకుజీవయాత్రకూడ జరగనేరదు. జ్ఞానముకంటె కర్మ తక్కువదయినను, చేయకుండుట కంటె చేసిన కర్మ గొప్పదే యగుచున్నది. లోకమునందు సంధ్యావందన మొనర్పనివానికంటె దానినొనర్చువాడు శ్రేష్ఠుడు. వైశ్వదేవము చేయనివానికంటె దానింజేయువాడు గొప్పవాడు. యాగాదుల నాచరింపని వాని కంటె వాటి నాచరింపువాడు ఉత్కృష్టుడు. ఇట్టి లోకప్రసిద్ధిని గమనించి యయినను నీవు నీ నియతకర్మ నాచరింపుట మేలు. కర్మాకర్మలకు గల యీ విశేషమునే భాష్యకర్తలు భాష్యమునందు సూచించిరి. ఇయ్యది అజ్ఞానివిషయమునుగాని వివేకి విషయము కాదు. వివేకికి కర్మయే సంభవింపదు. కావున విహితకర్మల నాచరింపని యజ్ఞానికంటె జ్ఞానియే గొప్పవాడనియు సిద్ధించుచున్నది.

ఇచట శరీరయాత్ర యనగా శరీరస్థితి అనగా ప్రాణధారణమని నిశ్చయము. ఏదియో యొక కృషి చేసిననేకాని అన్నమబ్బదు. అన్నముండిననేకాని శరీరము నిలువనేరదు. కావున శరీరస్థితికొరకు కర్మాచరణ మావశ్యకమని భావము.

(లేక) లోకమునందు నీచమానవుల బ్రతుకును గురించికాని, పశ్వాది జంతువుల జీవితమునుగురించికాని యెవరును మెచ్చుకొనరు. యజ్ఞాది క్రియలనుగాని, యుద్ధాదులనుగాని విహితకృత్యముల నాచరించువారలకు గొప్పఖ్యాతి కలదు. ఎవడైతే నిత్యము పొట్టనింపుకొనువాడై చేయదగిన పనులను చేయడో వానికేసుమంతయు లోకప్రతిష్ఠ లేదు. పైగా వానిని పశుతుల్యునిగా జూతురు. వాని జీవ

నము వ్యర్థము. కావున నర్జునా ? నీవు విహితకర్మయగు యుద్ధమును చేయనిచో నీకు లోకఖ్యాతి యేమాత్రము నుండదు. పైగా నీవను నొకడవుండినటులనే లోకము తెలియనేరదు.

ఇచట రామానుజులు అకర్మశబ్దమునకు జ్ఞానయోగమని యర్థమును చెప్పిరి. జ్ఞానయోగముకంటె కర్మయే గొప్పదనియు, జ్ఞానయోగికూడ కర్మల నాచరింపనిదే జీవయాత్రను గడుపనేరడనియు, కావున జ్ఞాననిష్ఠునకుగూడ యజ్ఞాది కర్మలవశ్యకర్తవ్యము లనియు, కర్మయోగమునందుగూడ ఆత్మయాథాత్మ్యానుసంధాన మిమిడియుండుననియు జెప్పుచున్నారు. ఇది అసమంజసము. ఏలయన పూర్వము గీతయందు "స్థిత్వాఽస్యామంతకాలేఽపి బ్రహ్మనిర్వాణ మృచ్ఛతి" అనుశ్లోకముచే అంతకాలమునందు బ్రహ్మనిష్ఠయందున్నవాడు బ్రహ్మానందము నొందునని భగవంతుడు చెప్పెను. ముందుగూడ చతుర్థాధ్యాయమునందు 'శ్లో. నహిజ్ఞానేన సదృశం పవిత్ర మిహ విద్యతే, తత్స్వయం యోగసంసిద్ధః కాలేనాత్మని విందతి" అను శ్లోకముచే జ్ఞానయోగముతో సమానమయిన పవిత్రకరసాధన మెద్దియు లేదనియు, అట్టి జ్ఞానమును కర్మయోగమువలన చిత్తశుద్ధినొందినవాడు చాలకాలమునకు బొందుననియును శ్రీకృష్ణుడు చెప్పబోవుచున్నాడు కావున నిచట జ్ఞానయోగముకంటె కర్మయోగము గొప్పదనిచెప్పి, చతుర్థాధ్యాయమున జ్ఞానయోగముతో సమానమయిన సాధనములేదని చెప్పు భగవంతుడు, విరుద్ధార్థమును జెప్పువాడు కావున భగవంతుడప్రమాణుడగును. కావున గీతాప్రవర్తకుడగు శ్రీకృష్ణుని యప్రమాణునిగా జేయుటకు గీతావ్యాఖ్యానమొనర్ప సమకట్టిన రామానుజుల పాండిత్యమహిమ యేమని వర్ణింపవలయును ?

మరియు, శ్రీకృష్ణుడు చతుర్థాధ్యాయమున, అన్నికోరికలను చంపుకొని, శరీరేంద్రియాదుల నిగ్రహించి, సర్వపరికరములను విడచి, శరీరము నిలచియుండుటకు వీలగు కర్మమాత్రము నాచరించువాడు పాపము బొందడనియు, జ్ఞానాగ్ని సర్వకర్మలను భస్మము చేయుననియు, జ్ఞాని జ్ఞానమను నావచే సమస్తపాపమును తరింప వీలగుననియును చెప్పబోవుచున్నాడు. కావున యజ్ఞశిష్టాన్నమును భుజింపని జ్ఞానియగు యతికి పాపము సంభవింపదు. సర్వపాపములను పోగొట్టునట్టి జ్ఞానాస్త్రము చేతిలోనుండ యజ్ఞశిష్టాన్నమును భుజింపనందున జ్ఞానికి కిల్బిషము ప్రాప్తించుననుట యవివేకము. గనుక జ్ఞానికి యజ్ఞాదికర్మాచరణము ఆవశ్యకము కాదు.

మరియు జ్ఞానయోగి భిక్షాటనమొనర్చుచుండ నాతనికి దేహయాత్ర యెట్లు సిద్ధింపదు? నివృత్తిమార్గమందున్న జ్ఞానికి యజ్ఞాదులయందు ప్రవృత్తి యెట్లు? ప్రవృత్తి నివృత్తులు రెండును ఒకనికి యాచరింప సాధ్యములు కావుకదా? ఆత్మ

యాథాత్మ్యానుసంధాన మనగా "ఆత్మ సచ్చిదానందరూపుడు, అవిక్రియుడు, అకర్త, అభోక్త అని తెలియుట." ఇట్లు తెలిసికొని యనుసంధానము చేయువాడు కర్మలయందు ప్రవర్తించి, తాను కర్తనని యెట్లనుకొనును ? కావున సూర్యుడు అంధకారములో నిలిచి యుండనటుల ఆత్మజ్ఞానము కర్మయోగము నంతర్భావము చెందదు. కాక చిత్తవిక్షేపరహితునకు సాధ్యమగు ఆత్మయాథాత్మ్యానుసంధానము కర్మలచే విక్షిప్తచిత్తున కెట్లబ్బును? జ్ఞాననిష్ఠుడు కూడ వ్యవహారసంబంధములేనపుడే, ఆత్మతత్త్వమును అనుసంధానము చేయుచున్నాడు. కావున రామానుజభాష్య మీ యెడల అసమంజసమగును.

శ్లో. యజ్ఞార్థా త్కర్మణోఽన్యత్ర లోకోఽయం కర్మబంధనః
తదర్థం కర్మ కౌంతేయ! ముక్తసంగ స్సమాచర ॥ ౯ ॥

అ. ఈశ్వరార్థమయిన కర్మలకంటె నితరకర్మలయం దధికృతులై కర్మల నాచరించు మానవులు కర్మబంధము నొందుచున్నారు. కావున నోయి కౌన్తేయ! నీవు ఫలేచ్ఛను విడచి యీశ్వరార్థముగు కర్మ నాచరింపుము. మానవులకు యీశ్వరాజ్ఞాపరిపాలన మావశ్యకము. అయ్యది యీశ్వరార్థముగు కర్మల నాచరించియే నెరవేర్పదగును. వర్ణాశ్రమ విహితములగు కర్మలు ఈశ్వరార్థము లని దెలియవలెను. వీటి నాచరించిన మానవుడు జన్మమరణరూపమగు బంధము నొందనేరడు. ఇతరములగు సకామకర్మల నాచరించినవారు జన్మమరణరూపబంధము నొందెదరు.

ఇచట రామానుజులు యజ్ఞార్థకర్మ లనగా శాస్త్రీయములగు యాగాదులకు సాధనమయిన ద్రవ్యార్జనాదికర్మ లనియు (డబ్బుసంపాదించుట మొదలయిన పనియు) తద్భిన్నకర్మలనగా, తన స్వంత యుపయోగార్థమయి ద్రవ్యార్జనచేయుట మున్నగు కర్మలనియును వ్యాఖ్యానమొనర్చిరి. అయ్యది అసమంజసము. ఏలయన, నిఖిల శాస్త్రీయకర్మలను నిచట జేర్చుటకు సూచకమగు "ఆది" అను పదము మూలమున లేదు. యజ్ఞపదమే యందు కుపలక్షణమనుట యుచితముకాదు. ప్రధానకర్మ బంధప్రదము కాదని చెప్పుటవలననే తదంగభూతమగు కర్మకూడ బంధకము కాదని స్పష్టమగుచుండ, తిరిగి చెప్పుట వ్యర్థమగును. యజ్ఞార్థకర్మకంటె నితరమగుకర్మ యజ్ఞముకూడ కావున యజ్ఞముకూడ బంధకమగును. కాక యుద్ధముకొరకు తయారయి దానినుంచి మరలిన అర్జునునకు యుద్ధము చేయుమని చెప్పుటయే యుచితము కాని, యుద్ధముకొరకు ద్రవ్యార్జన మొనర్పుమని యుపదేశించుట యుచితముకాదు. ఇంతకుముందే యర్జునుడు యుద్ధసంభారములనుసంపాదించియుండ నిపు డీయుపదేశము నిష్ప్రయోజనమగును.

శ్లో. సహయజ్ఞాః ప్రజా సృష్ట్వా పురోవాచ ప్రజాపతిః
అనేన ప్రసవిష్యధ్వం ఏష వోఽస్త్విష్టకామధుక్ ॥ ౧౦ ॥

అ. పూర్వము సృష్ట్యాదియందు బ్రహ్మదేవుడు కర్మలతోఁగూడిన ప్రజలను పుట్టించి, మీరీ కర్మమార్గముచే సుకృతమును సంపాదించుకొనుడు. (లేక వృద్ధి జేసికొనుడు) ఈ కర్మమార్గమే మీ కోర్కెల దీర్చుటకు కామధేనువగు గాక అని చెప్పెను. ఇందు సుకృతపదము నధ్యాహారముచేసికొనవలయును. ఇచట ప్రసవ శబ్దమునకు ఉత్పత్తి యని కాని, వృద్ధియని కాని యర్థము గ్రహింపవలెను. దేవతలకు మనుష్యులకు యజ్ఞములద్వారానే ఉపకార్యోపకారభావముకలదు. దేవతల బూజింపనివారు చోరులు. యజ్ఞశిష్టముగానియన్నము భుజించుట పాపహేతువు. యజ్ఞశిష్టాన్నభోజనము పాపమును బోగొట్టును. కావున యజ్ఞాచరణము మానవుల కావశ్యకము-

ఇచట రామానుజులు "ప్రసవిష్యధ్వమ్" అను పదవ్యాఖ్యాన సందర్భమున, యజ్ఞానుష్ఠానముచే నాత్మను వృద్ధిపరచుకొను డని వివరించిరి. అయ్యది యుక్తము గాదు. ఆత్మకు వృద్ధిక్షయాదివికారములు లేనందున నాత్మను వృద్ధిపరచుకొనుట యసంభవము. ౧౦

శ్లో. దేవాన్ భావయతానేన తే దేవా భావయన్తు వః।
పరస్పరం భావయంతః శ్రేయః పరమవాప్స్యథ ॥ ౧౧ ॥

అ. ఈయజ్ఞముచే దేవతలను వృద్ధిపరచుడు. ఆ దేవతలు వర్షము, పశువులు పుత్రులు మొదలగు సంపదతో మిమ్ము వృద్ధినొందింతురుగాన మీరిరువురు యిట్లొకరి నొకరు వృద్ధినొందించుకొనుచు చిత్తశుద్ధి, విజ్ఞానప్రాప్తిద్వారా, మోక్షరూపమగు పరశ్రేయస్సును పొందుడు. మీరు సకాములగుచో స్వర్గరూపమగు పరశ్రేయస్సును పొందుడు. యజ్ఞానుష్ఠానముచే దేవత లెట్లు వృద్ధినొందుదురని యడుగరాదు. దేవతలు అమృతమును భక్షించువారు "అమృతంవై ఘృతం" అను శ్రుతి అమృత మనగా నెయ్యి యని చెప్పుచున్నది. యజ్ఞమునందు దేవతలకు అగ్నిహోత్రము ద్వారా నెయ్యి యియ్యబడుచున్నది. కావున దాన దేవతలు వృద్ధినొందుట సంభవించును.

శ్లో. ఇష్టాన్ భోగాన్హి వో దేవా దాస్యన్తే యజ్ఞభావితాః
తైర్దత్తా నప్రదాయైభ్యో యో భుంక్తే స్తేన ఏవ సః ॥ ౧౨ ॥

అ. ఓ మానవులారా! యజ్ఞములచే సంతోషపరుపబడిన దేవతలు మీరు కోరిన స్త్రీ పశుపుత్రాది భోగముల నిత్తురు. వారిచ్చిన స్త్రీపశుపుత్రాదులను వారికియ్యక ననుభవించువాడు దొంగ యగును. దేవత లిచ్చిన స్త్రీపశుపుత్రాదులను దేవతలకిచ్చుట యెట్లు సంభవించునని శంకింపరాదు. భార్యతోఁగూడియగ్నియందాజ్యాహుతుల నిచ్చుటచేగాని, తనకుశక్తి లేనిచో కుమారులచే నాపని చేయించుట గాని దేవతలిచ్చిన భోగములను దేవతలకిచ్చుట యను ఋణవిముక్తి సంభవించును.

యజమాని పురోడాశము నిచ్చుటచే ధాన్యరూపమయిన భోగమును తిరిగియిచ్చుట యగును. ఇట్లు ఋణనివృత్తిని చేసికొనుటయే ప్రత్యర్పణమని గ్రహింపవలయును.

ఇచట, మానవుల కిష్టమగు భోగము లనగా స్త్రీ, పశు, పుత్ర, ధాన్యాది భోగములే గ్రహింపవలెను. ఇవియే దేవతల కుపయోగపడును. భార్యలేనివాడు, పుత్రుడులేనివాడు యజ్ఞమున కధికారి కాడు, క్షీరము, ఆజ్యము లేనిదే హోమము సంభవించదు కాన, పశువులు లేనివాడు యజ్ఞమునాచరింపలేడు. ఇచట పశు శబ్దముచే పవిత్రమయిన గోవునే గ్రహింపవలయును. అపవిత్రమయిన మహిష్యాదుల గ్రహింపదగదు. 'ఓ ద్విజులారా మేమిచ్చిన స్త్రీని, పుత్రుని, గోవును, ధాన్యాదులను తీసికొని, యజ్ఞాదులతో మమ్ము తృప్తిపరచుడు' అని ద్విజులకీ సంపదలను దేవత లిచ్చుచున్నారు. ఏ ద్విజుడు వాటిని గైకొని వారిని యజ్ఞములచే దృప్తిపరచునో వాడు బుద్ధిమంతుడు, లేక నా భోగములను తాను మాత్రమే యనుభవించువాడు— దొంగవాడని భావము. స్త్రీపశ్వాదిభోగములచే దన దేహేంద్రియాదుల తృప్తిపరచుకొనుటయే, వాటిని కేవలము తా ననుభవించుట దేవద్రవ్యము నపహరించినవాడుకావున వీడు చోరుడగును. లోకములో నొకరి వస్తువును మరియొకడనుభవించుట దొంగతన మనబడుచున్నది. ఇచటకూడ దమను పూజించుటకు దేవత లిచ్చిన స్త్రీపుత్రపశ్వాదిభోగములు దేవతల సొత్తు; అట్టి సొత్తును కేవలము తనదిగా భావించి తా నుపయోగించుకొనుట దొంగతనమే యగును.

ఓయి! లోకమున యేవస్తువునందైనను తనకుగల యధికారమును పూర్తిగా వదలుకొని, యితరులకు దానియందు పూర్ణాధికారము కలుగచేయబడునో, అపుడే అయ్యది దాన మనబడును. కావున దేవతలు ద్విజులకెప్పుడు స్త్రీపశుపుత్రాదిభోగముల నిచ్చిరో, అప్పుడే వారికి వాటితో సంబంధము తీరినది. ఇట్టితరి వాటిని యుపయోగించుకున్న వారెట్లు దొంగలగుదురు? అని యడుగరాదు. పుత్రులు లేనివాడు కన్యాదానముచేయునపుడు "అస్యాంయోజాయతే పుత్రస్సమే పుత్రో భవిష్యతి" ఈ చిన్నదానియందు కలిగిన కుమారుడు నాకు కొమరుడు కాగలడని సంకల్పపూర్వముగా కన్యను దానమిచ్చుచున్నను, వాని కాకన్యయందు కలిగిన పుత్రుని యందు స్వామిత్వము (ఆధిపత్యము అనగా అధికారము) కలుగుచునే యున్నది. అట్లే దేవతలుకూడ యజ్ఞములకొరకు మీకీ భోగముల నిచ్చుచుంటిమి, అని సంకల్పపూర్వకముగా ద్విజులకు స్త్ర్యాదిభోగముల నిచ్చుచున్నందున దేవతలాభోగములయం దధికారమును వదలనేరరు. సంకల్పముల ననుసరించి దానమున వైచిత్ర్య మేర్పడును. ౧౨

శ్లో. యజ్ఞశిష్టాశిన స్సంతో ముచ్యంతే తేఽపి కిల్బిషైః
భుఞ్జతే తేత్వఘం పాపాః యే పచంత్యాత్మకారణాత్ ॥ ౧౩ ॥

అ. యజ్ఞశిష్టాన్నమును భుజించు సత్పురుషులు సర్వపాప విముక్తులగుదురు. ఇచట యజ్ఞశబ్దమునకు బ్రహ్మయజ్ఞము, దేవయజ్ఞము, పితృయజ్ఞము, మనుష్య యజ్ఞము, భూతయజ్ఞము అను నయిదు యజ్ఞములర్థము. వీటి ననుష్ఠించినచో కుట్టనీ, పేషణీ, చుల్లీ, ఉదకుంభీ, మార్జనీ, అను నయిదు విధములయిన పాపములు పోవును. మూలమునందలి సర్వశబ్దమువలన, పొరపాటున జేసిన నితరపాపములు కూడ నీయజ్ఞములచే దొలగునని గ్రహింపవలయును. గృహస్థు కుట్టనీ మొదలగు నయిదు హింసలచే స్వర్గము నొందనేరడు. రోటిలో ధాన్యమును పోసి రోకలితో దంపునపుడు సాధారణముగా పురుగులుపడి చచ్చుట సంభవించును. దానివలన కలిగిన పాపము కుట్టనీ యనబడును. తిరగంటిరాళ్ళతో ధాన్యమును విసరునప్పుడు పురుగులు చచ్చుటవల్ల కలిగెడు పాపము పేషణీ యనబడును. పొయిలో కట్టెలనుంచి నిప్పుచేసి అన్నమును వండునపుడు చచ్చెడు పురుగులవలన కలుగు పాపము చుల్లీ యనబడును. కుండలతో నీరు తెచ్చునపుడు నీటిలో కాలుపెట్టుటవలనగాని కడవ నుంచుటవలనగాని స్వల్పజంతువులు చచ్చుటవలన కలుగు పాపము ఉదకుంభీ యనబడును. చీపురుతో గృహభూమిని (ఇంటిప్రదేశమును) చిమ్మునపుడు చీపురుక్రింద పడి పురుగులు చచ్చుటవలన కలుగు పాపము మార్జనీ యనబడును. ఈ యయిదు రకములయిన పాపములు గృహస్థు అగు యజమానిచే చేయబడుటలేదు. ఆయన భార్యయే యీ పాపము లాచరించుచున్నది. అయినను ఆమెచేయు పాకమునందు సంక్రమించిన నీ పాపములు ఆ యన్నమును భుజించిన గృహస్థునియందుకూడ సంక్రమించుచున్నవి. లేక భర్తప్రేరణచే భార్య యీ పాపముల జేయుచున్నది కాన ప్రేరకుడగు భర్తకు సంక్రమించుచున్నవి. లేక భార్యాభర్తలు యేకరూపులగుటచే భార్యచేయు పాపములు భర్తకంటును. నిజముగ విచారించినచో భర్తకొరకే భార్య వంటచేయుచున్నది. కావున నీ పాపములు భర్తకే చెందును. భర్తభుజింపగా, మిగిలిన పదార్థమును భార్య భుజించుటచే భార్యకు దోషమంటదు. కావున వైశ్వమును నిత్యకర్మవలన నీయయిదు పాపములు నివర్తించునని ధర్మశాస్త్రము.

ఓయీ! అయిదు రకములగు పాపములచే తయారయిన అన్నము యజ్ఞశేషము చేసినంతమాత్రమున పాపముల నెట్లు పోగొట్టును? అని యనరాదు. ప్రతిరోజున దేవతానివేదనకొరకే పాకముచేయవలెనని విధికలదు. ఆత్మార్థము పాకముచేయు మని విధిలేదు. దేవతానివేదనకు పాకమును చేయనిచో దోషముకలదు. కావున హింసాత్మక మయినను వేదవిహితమగుటచే నగ్నిష్టోమము యెట్లవశ్యకర్తవ్యమో అట్లే హింసాప్రాయమయినను పాకము దేవతలకొరకు తప్పక చేయవలయును. ఆత్మార్థమగు పశుహింసలో దోషముకలదు. ఆత్మార్థమయిన పాకమునందును దోషము కలదు. కావున వేదవిహితమగుటచే యజ్ఞమునందు హింసించిన పశుమాంసము పుణ్యమయి నటుల అయిదు పాపములచే తయారయినను దేవార్థమయిన పాకము పుణ్యమే

యగును. కావున పాకసంబంధమయిన దోషములు యజమానుని యంటనేరవు.

ఇక దన యుదరపూరణమున కెవరు పాకమును చేయుదురో వారు అన్నమును భుజించుచున్నను పాపమునే భుజింపుచున్నారు. మానవుల కేదియో యొక అన్నముచే నుదరపూరణ మగును. కాని యజ్ఞశిష్టాన్నముచే పాపనివృత్తి కలుగును. ఆత్మార్థ మగు అన్నముచే పాపము సంభవించును. ఇదియే నీ రెంటికి భేదము. కనుక ఇహలోకమున కడుపు నిండుటయు, పరలోకమున పుణ్యము కలుగుటయు దేనివలన కలుగునో అదియే యజ్ఞశిష్టాన్నము. పాపభీరువు లగు ద్విజులు తప్పక నిట్టి యన్నమునే భుజింపవలయును. కావున యజ్ఞము అవశ్య మాచరింపవలయును. ౧౩

శ్లో. అన్నా ద్భవంతి భూతాని పర్జన్యాదన్నసంభవః ।
యజ్ఞా ద్భవతి పర్జన్యో యజ్ఞః కర్మసముద్భవః ॥ ౧౪ ॥

అ. జగచ్చక్రప్రవృత్తికి కారణమగుటచే తప్పక కర్మయాచరింపవలెనని చెప్పబడుచున్నది. స్త్రీ పురుషులచే ననుభవింపబడిన యన్నము లోహితరూపముగను, రేతోరూపముగను పరిణమించును. ఆ శుక్లశోణితములు స్త్రీ పురుష సంయోగము వలన మిశ్రితములు కాగా జరాయుజాండజాది భూతములు బుట్టును. ఇంతియేకాని పాత్రాదులయందున్న అన్నమువలన భూతములు పుట్టనేరవు. ఇచట పర్జన్యపదమునకు లక్షణచే వర్షము అర్థము. కావున వ్రీహ్యాదిరూపమగు అన్నము వర్షము వలన కలుగునని యర్థము. వర్షము లేకున్నను నదీజలమువలన అన్నము సంభవించ కూడదా ? యని ప్రశ్నింపరాదు. నదీజలముకూడ వర్షాధీనమే కావున వర్షములేనిదే అన్నము పుట్టుట యసంభవము. యజ్ఞమువలన యజ్ఞానుష్ఠానమున వర్షము కలుగును. ఋత్విగ్యజమానులయొక్క హోమాది వ్యాపారరూపమగు కర్మవలన యజ్ఞము పుట్టును. ఇందుకు ప్రమాణము "శ్లో. అగ్నౌ ప్రాస్తాహుతిస్సమ్యగాదిత్య ముపతిష్ఠతే, ఆదిత్యాజ్జాయతే వృష్టిః వృష్టేరన్నంతతః ప్రజాః" అని. ఇందలి ప్రాస్తా అను పదమునకు 'ఉంచబడిన' అని యర్థము. ప్రపూర్వకమగు అను "గతిక్షేపణయోః" అను ధాతువునకు కర్మార్థమునందు క్తప్రత్యయము చేర్చగా 'ప్రాస్తా' అను రూప మేర్పడును. ఇచట యజ్ఞశబ్దమునకు స్వర్గాదిఫలప్రాప్తికి హేతువగు అపూర్వము అర్థముకాని, క్రియారూపమగు యాగమాత్రము అర్థముకాదు. అపూర్వ మనగా సుకృతవిశేషమని యర్థము. ఇయ్యది కర్తృనిష్ఠమగు ధర్మము. ఇద్దాని నంగీకరింపనిచో సమాప్తి కాలమునందే నశించిన యాగ మను క్రియ యజమానునకు జన్మాంతరమందు స్వర్గఫలము నొసగనేరదు. ౧౪

శ్లో. కర్మ బ్రహ్మోద్భవం విద్ధి బ్రహ్మాక్షరసముద్భవం ।
తస్మా త్సర్వగతం బ్రహ్మ నిత్యం యజ్ఞే ప్రతిష్ఠితం ॥ ౧౫ ॥

అ. వేదము వలన కర్మ ప్రకాశింపచేయబడును. వేదము అక్షరరూపుడగు

పరమాత్మవలన బుట్టెను. మృద్ఘటములకు, బ్రహ్మజగత్తులకువలె వేదకర్మలకు కార్యకారణభావసంబంధము లేదు. ప్రకాశ్యప్రకాశకభావసంబంధము మాత్రమే కలదు. కావున బ్రహ్మోద్భవ మనుచోట నుద్భవపదమునకు ప్రకాశక మనియే యర్థమును చెప్పుట యుచితము. ప్రకాశకమనగా ఇది యిట్లు చేయవలెనని ప్రతిపాదించునది అని యర్థము. "తస్యమహతో భూతస్య నిశ్వసిత మేతద్య దృగ్వేద" ఇత్యాది శృతిప్రమాణమును బట్టి వేదములు బ్రహ్మనుంచి యప్రయత్నముగా బుట్టినవని గ్రహింప వలయును. కావున వేదము సర్వార్థప్రకాశమగుటచే సర్వవ్యాపకము యినను యెల్లపుడు యజ్ఞవిధియందే స్థిరముగ నున్నది. కర్మవిధానమునే ప్రధానముగా ప్రతిపాదించుచున్నదని యర్థము.

ఇచట రామానుజు లిట్లు అర్థమును చెప్పుచున్నారు. "యజ్ఞః కర్మ సముద్భవః" అనుచోట కర్మశబ్దమునకు (ద్రవ్యార్జనక్రియ) డబ్బును సంపాదించుట మొదలగు పని అని యర్థము చెప్పి ద్రవ్యార్జనముచే యజ్ఞము నెరవేరుచున్న దనిరి. "కర్మబ్రహ్మోద్భవం" అనుచోట బ్రహ్మపదమును శరీరపరముగా వాడి శరీరమువలన కర్మపుట్టు ననిరి. "బ్రహ్మక్షరసముద్భవం" అనుచోట, అక్షరశబ్దమునకు జీవుడను యర్థము సంగీకరించి శరీరము జీవునివలన బుట్టు ననిరి. మరియు అన్నపానాదులచే తృప్తిచెందిన జీవునిచే నధిష్ఠింపబడిన శరీరము కర్మాచరణకు సమర్థ మగుచున్న దనిరి. కావున సర్వాధికారులయందలి, బ్రహ్మ(శరీరము) యెల్లపుడు యజ్ఞమునందు స్థిరపడియున్నది. అనగా యజ్ఞమూలము అని వ్యాఖ్యానమొనర్చిరి. వీరి వ్యాఖ్యాన మెంతమాత్రము పొసగనేరదు. ఏలయన క్రియారూపమయిన యజ్ఞము క్రియచే సాధ్యమగుట యసంభవము. క్రియచే ఫలమును సాధింప దగును కాని క్రియచే క్రియ సాధింప నలవికాదు. మరియు, యజ్ఞశబ్దమునకు అపూర్వము అర్థము చెప్పినచో నయ్యది ఋత్విగ్యజమానుల వ్యాపారముచే సాధ్యమగును. కాని ద్రవ్యార్జనముచే సాధ్యము కానేరదు.

మరియు శరీర మను అర్థమునందు బ్రహ్మపదప్రయోగము అప్రసిద్ధము. "మమయోని ర్మహద్బ్రహ్మ" ఇత్యాది ప్రయోగములయందు ప్రకృతి యందు బ్రహ్మపదము వాడబడినది. శరీరమునందు ప్రయోగింప బడలేదు. ప్రకృతిని చెప్పునట్టి బ్రహ్మపదము ప్రకృతికార్యమగు శరీరమును కూడ నౌపచారికముగా చెప్పునన్నచో నయ్యది లాక్షణికార్థమగుటచే సంగీకరింప దగదు. బ్రహ్మపదమునకు ప్రకృతియను నర్థమే లక్షణచే సిద్ధించుచుండ ప్రకృతికార్య మగు శరీరమను నర్థము లాక్షణికమని వేరుచెప్పనేల ? మరియు "శరీరవాఙ్మనోభిర్యత్కర్మ ప్రారభతే నరః" మానవుడు శరీరవాఙ్మనస్సులచే నేకర్మను మొదలు పెట్టుచున్నాడో అని ముందు చెప్పబోవుచుండ నిచట శరీరమాత్రమున కర్మపుట్టునని చెప్పు టెట్లు పొసగును ?

జీవుడు అన్నపానాదులచే తృప్తి జెందు ననుటకూడ నుచితము కాదు. అన్నపానాదులచే ప్రాణము మొదలగు నింద్రియములు తృప్తిచెందును కాని భోక్తృత్వము లేనిజీవుడు తృప్తి చెందనేరడు. అన్నపానాదులచే జీవునకు తృప్తి యంగీకరించినచో నవి లేనపుడు శోకముకూడ నంగీకరింపవలెను. వికారరహితుడగు జీవునకు శోకవికార మంగీకరించుట యుక్తముకాదు.

ఇక జీవుడు కర్తయు, భోక్తయు, విజ్ఞానాత్మయు కాని సచ్చిదానందరూపుడు కాడన్నచో కర్తృత్వాది వికారములచే ననిత్యుడగు జీవుడు ఈశ్వరు డగును. కాని యీశ్వరుడు కానేరడు. లోకమునం దెచ్చటను వికారము చెందు వస్తువు నిత్యముగా నుండుటలేదు. ఘటాదిరూపముగా వికారమును చెందు మట్టి కూడ ప్రళయకాలమున నశించుచునే యున్నది.

మరియు "సర్వగతం" అను మూలపదమునకు "సర్వాధికారుల యందలి" అని యర్థసంకోచమును చేయుట కూడ పొసగదు. యజ్ఞానధికారు లగు శూద్రపశ్వాదుల శరీరములు కూడ యజ్ఞమూలము లగుచుండ అధికారిశరీరములే యజ్ఞమూలములనుట హాస్యాస్పదము. ఈదోషమును పోగొట్టుకొనుటకు "సర్వగతం" అను పదమునకు "సర్వజీవగతం" అని చెప్పినచో మత్స్యాది జీవశరీరములు కూడ యజ్ఞమూలము లనవలసి వచ్చును. సముద్రమునందలి మత్స్యాదులు వర్షమువల్ల పండిన ధాన్యాదుల దిని బ్రతుకుటలేదు. కావున సర్వథా రామానుజవ్యాఖ్యానము అయుక్తము.

శ్లో. ఏవం ప్రవర్తితం చక్రం నానువర్తయతీహ యః
అఘాయు రిన్ద్రియారామో మోఘం పార్థ స జీవతి ॥ ౧౬ ॥

అ. ఇట్లు ఈశ్వరునిచే వేదయజ్ఞములతో గూడ సృజింపబడిన జగచ్చక్రమును యెవ్వ డనుసరింపడో వాడు పాపజీవనుడు, ఇంద్రియములతో క్రీడించువాడు. అట్టివాని బ్రతుకు వ్యర్థము. కావున నధికారి తప్పక కర్మమార్గ మాచరింపవలయును.

ఆయు వనగా శరీరమునందు ప్రాణవాయువు సంచరించుట; ఎవ్వనిశరీరమునందు ప్రాణవాయువుసంచారము కేవలము పాపముకొరకగుచున్నదో, వాడు అఘాయు వనబడును. గుఱ్ఱము మున్నగు వాహనములతో ఉద్యానాదులయందు సంచరించినట్లు ఇంద్రియములతో శబ్దాది విషయములయందు విహరించువాడు ఇంద్రియారాము డనబడుచున్నాడు.

ఇచట రామానుజులు, అన్నమువలన భూతశబ్దముచే నిర్దేశింపబడు జీవవిశిష్ట శరీరములు పుట్టుననియు మేఘుని వలన అన్నము పుట్టుననియు, యజ్ఞమువలన మేఘుడు బుట్టుననియు, యజ్ఞము కర్తృవ్యాపారరూపమగు కర్మవలన పుట్టుననియు,

కర్మ జీవవిశిష్టశరీరమువలన పుట్టుననియు, జీవవిశిష్టశరీరము తిరిగి అన్నమువలన బుట్టుననియు, ఇట్లు పరస్పర కార్యకారణభావముచే ప్రపంచము చక్రమువలె తిరుగుచున్నదని చెప్పిరి. మరియు జీవునకు ఇంద్రియములే యుద్యానములు. కావున జ్ఞానయోగాదులయందు ప్రయత్నించుచున్నను ఇంద్రియారాముడగు జీవుడు ఫలము నొందలేకుండుటచే వ్యర్థముగానే జీవించుచున్నా డనియును చెప్పిరి.

ఇయ్యది అవిచారిత రమణీయము. ఏలయన "కర్మబ్రహ్మోద్భవం విద్ధి బ్రహ్మాక్షర సముద్భవం" అనుచోట రామానుజులు శరీరమువలన కర్మపుట్టుననియు, జీవునివలన శరీరము పుట్టుననియును చెప్పి మరల యిప్పుడు జీవవిశిష్టశరీరమువలన కర్మ పుట్టుననియు, జీవవిశిష్టశరీరము అన్నమువలన పుట్టుననియు జెప్పుట పరస్పర వ్యాఘాతమగును. మరియు భూతశబ్దమువలె బ్రహ్మశబ్దము సజీవశరీరమును చెప్పుచో "బ్రహ్మాక్షరసముద్భవం" అనుచోట అక్షరశబ్దవాచ్యమగు సజీవశరీరమువలన సజీవశరీరము పుట్టునని చెప్పవలసివచ్చును. ఇయ్యది అనుచితము. కార్యకారణములకు అత్యంతైక్యము లోకవిరుద్ధము. ఇక అక్షరశబ్దము కేవల జీవవాచియన్నచో కేవల జీవునివలన జీవవిశిష్టశరీరము పుట్టుననుటకూడ కారణజీవునికంటె కార్యజీవునకు భేదము లేకుండుటచే వ్యాఘాతమే యగును. బ్రహ్మశబ్దము జీవరహిత శరీరమును చెప్పునన్నచో దానివలన కర్మపుట్టనేరదు. లోకమున జీవసహితమగు శరీరమువలన కర్మ పుట్టుచున్నది. కాని శవశరీరమువలన కర్మ పుట్టుటలేదు.

మరియు, సజీవశరీరము పుట్టునన్నచో శరీరముతోపాటు జీవునకుకూడ జన్మ సిద్ధించును. "అజోనిత్యః" ఇత్యాది శ్రుతులు జీవుడు నిత్యుడని చెప్పుచుండ, జీవునకు పుట్టుక నంగీకరించుట శ్రుతి విరుద్ధమగును. కనుకనే అక్షరుడగు జీవున కుత్పత్తి లేకుండుటచే చక్రత్వము కూడ పొసగనేరదు. ఉత్పత్తి యొప్పినచో నాశముకూడ సంభవించును. కాన నాశరాహిత్యరూపమగు అక్షరత్వము సంభవింపనేరదు. "బ్రహ్మాక్షరసముద్భవం" అను పదము లేకున్నచో భూతబ్రహ్మశబ్దములు ఒకే యర్థమును చెప్పుటచే అన్నమువలన భూతములు పుట్టుననియు, బ్రహ్మ మరల యన్నమువలన పుట్టుననియు చక్రత్వము కుదురును. అట్లె యంగీకరింతుమన్నచో మూలమునందు అట్లు లేకుండుటచే రామానుజుల పాండిత్యము మూలమును చెరచిన దగును.

ఓయి! భూత, బ్రహ్మ, అక్షర శబ్దములు మూడును జీవవిశిష్టశరీరమునే చెప్పును. అందు బ్రహ్మశబ్దవాచ్యమగు సజీవశరీరము పుత్రుడు. అక్షరశబ్దవాచ్యమగు సజీవశరీరము తండ్రి. తండ్రివలన కుమారుడు పుట్టును అని యన్నచో అదియును పొసగనేరదు. లోకములో తండ్రియొక్క శరీరమువలన కుమారుని శరీరము పుటుచున్నది. తండ్రిశరీరము తాతశరీరము వలన పుట్టుచున్నది. కాని పుత్రశరీరమువలన పుట్టుట

లేదు. అట్లే బ్రహ్మశబ్దవాచ్యమగు సజీవశరీరము అక్షరశబ్దవాచ్యమగు పితృదేహము వలనపుట్టినను అక్షరశబ్దవాచ్యమగు పితృదేహము తిరిగి యన్నమువలన పుట్టనేరదు.

“అన్నాద్భూతానిభవంతి” అనుచోట అన్నమయమగు పితృదేహము వలన భూతములు (అనగాపుత్రదేహములు) పుట్టుచున్న వని యర్థమన్నచో అపుడు “బ్రహ్మాక్షరసముద్భవం” అను దానితో సమానార్థకము గాన, పునరుక్త మగును. పునరుక్తమయినను చక్రత్వమును ప్రతిపాదించుటకు అంగీకరింపబడిన దని యన రాదు. కర్మ భూతములవలన పుట్టుననియు భూతములు అన్నమువలన పుట్టుననియు, స్వపదముచేతనే చక్రత్వమును ప్రతిపాదింపవలెను. స్వపదముకాని పర్యాయపదము కాని లేకున్నను “అన్నాద్భూతాని భవంతి” “కర్మ భూతోద్భవం” అను జెప్పుట చేతనే చక్రత్వము స్ఫుటముగా ప్రతీయమానమగుచుండ భూత, బ్రహ్మ, అక్షర శబ్దములకు ఏకార్థత్వమును చెప్పుట యుచితముకాదు. భిన్నార్థమును చెప్పినచో మీ మతప్రకారము మీ యభీష్టము సిద్ధింప నేరదు.

అట్లే “ఇంద్రియారామః” అనుచోట సాధనములగు ఇంద్రియములయందు ఆరామత్వమును ఆరోపించుట విరుద్ధము. ఆరామమనగా విహారస్థానము. కావున శబ్దస్పర్శాది విషయములే విహారస్థానములు. కావున శబ్దాదులయందే ఆరామత్వమును నిరూపించుట యుచితము కాని, విహారకరణములగు ఇంద్రియములయందు ఆరామత్వమును ఆరోపించుట యుచితముకాదు. విషయభోగాసక్తుడను ఫలితార్థమును చెప్పుటలో మాకు తాత్పర్యము కాని విహారసాధనములగు ఇంద్రియములే విహారస్థానములని చెప్పుటలో మాకు తాత్పర్యము లేదన్నచో ఋజుమార్గమును విడచి వక్రమార్గమును అవలంబించుట యగును.

మరియు జ్ఞానయోగాదులయందు ప్రవర్తించియు ప్రయత్నము ఫలించనందున వ్యర్థముగా బ్రతుకుచున్నాడనుట కూడ యుచితముకాదు. జ్ఞానయోగమునందు ప్రవర్తించిన సన్న్యాసికి యజ్ఞానుష్ఠానమునం దధికారములేదు. ఎవని కేది విహితమో వాడు దాని ననుష్ఠింపనిచో వ్యర్థముగా బ్రతుకువాడగును. జ్ఞానయోగికి జానము విహితము కాని కర్మవిహితముకాదు. కర్మనాచరింపనందున జ్ఞానయోగి వ్యర్థజీవనుడుకా నేరడు.

సన్న్యాసి ఇంద్రియారాముడగుట వ్యర్థపు బ్రతుకని యనదగదు. ఈ ప్రకరణము అజ్ఞానివిషయముకాని, జ్ఞానియగు సన్న్యాసి విషయముకాదు. “యస్త్వాత్మరతిరేవ స్యాత్” అను ముందు శ్లోకములచే జానియగు సన్న్యాసియొక్క విషయమును చెప్పబోవుచున్నాడు. కావున రామానుజభాష్యము సర్వథా అనుచితము. ౧౬

శ్లో. య స్త్వాత్మరతిరేవ స్యా దాత్మతృప్తశ్చ మానవః
ఆత్మన్యేవ చ సంతుష్ట స్తస్య కార్యం న విద్యతే ॥ ౧౭ ॥

అ. ఆత్మజ్ఞాననిష్ఠుడగు నేమానవుడు విషయాదులయందు దాసక్తి జెందక ఆత్మయందే ఆసక్తి కలవాడగునో, అన్నరసాదులతో తృప్తిజెందక ఆత్మతోనే తృప్తి చెందునో బాహ్యార్థలాభమువలని సంతోషము నపేక్షింపక ఆత్మయందే సంతోషము చెందునో, అట్టి మానవునకు చేయదగిన పని యేమియులేదు. జ్ఞానమార్గమునందు దేవతల కధికారమున్నను కర్మసన్యాసమునందు దేవతలకధికారములేకుండుటచే శ్రీకృష్ణుడు కర్మసన్యాసపూర్వక జ్ఞానయోగమునందు మానవులకే అధికార మని సూచింపదలచి మూలమున మానవపదమును ప్రయోగించెను.

ఇచట రామానుజులు: ఈ శ్లోకము ముందు చెప్పబోవు "నైవ తస్య కృతేనార్థో" అనుశ్లోకము యీ రెండును ముక్తుని విషయము కాని సన్యాసాశ్రమ విషయము కాదనిరి. వేదాన్తదేశికులు కూడ నట్లే వ్యాఖ్యానించిరి. ఈ భాష్య వ్యాఖ్యానములు రెండును నిస్సారములు. గీతాశాస్త్రము ముముక్షువును గురించి ప్రవర్తించియుండుటచే ముక్తున కిచట ప్రసక్తియే లేదు. వేదాన్తశాస్త్రమునందు ముముక్షువే అధికారికాని ముక్తుడు అధికారికాడు. ఆత్మతుష్టి స్థితప్రజ్ఞలక్షణము. స్థితప్రజ్ఞుడు జ్ఞానయోగికాని ముక్తుడు కాడు. దుఃఖములు ప్రసక్తించినపుడు ఉద్వేగము లేకుండుట ముముక్షుధర్మ మగును కాని ముక్తుని ధర్మముకాదు.

మరియు మూలము నందలి "మానవః" అను పదము ముముక్షువును బోధించును కాని ముక్తుని బోధింపనేరదు. ముముక్షువునకు మానవత్వాది దేహధర్మము లంటి యుండునుకాని ముక్తుల కుండనేరవు. ముక్తులలో మానవులు, అసురులు, దేవతలు అను విభాగము లేదు.

మరియు 'ఆత్మరతిరేవ' అను పదమునందలి విషయరతిని నిషేధించునట్టి ఏవకారము రామానుజమతమునందు కుదరదు. ముక్తిదశలో విషయముల ప్రసక్తియే లేనపుడు తన్నివృత్తికొరకు ఏవకారము వ్యర్థమగును. ఇక ముక్తియనగా వైకుంఠ లోకమనియు అందు అప్రాకృతవిషయములు కలవనియు ననినచో అపుడు అప్రాకృత విషయములచే నింద్రియములు లాగబడుచుండ ముక్తుడు విషయరతుడే యగును కాని, ఆత్మరతుడు కానేరడు. వైకుంఠలోకమునందు ముక్తులకు అప్రాకృత విషయభోగము లేనిచో భోగ్యములుకాని యా విషయములను పరమేశ్వరుడు సృజించుట వ్యర్థమగును. పైగా, నిరర్థకవస్తువులను సృజించు విష్ణువు అప్రమాణుడగును.

మరియు వేదాన్తదేశికులు యీ శ్లోకమునకు భాష్యవ్యాఖ్యాన మొనర్చుటలో సన్యాసులకుకూడ వర్ణాశ్రమ ధర్మములు కల వనిరి. అది అయుక్తము. కుటీచకాదులకు దండతర్పణాది ధర్మములున్నను పరమహంసల కట్టి ధర్మములులేవు. పరమహంసలు తరుతలవాస కరతలభిక్షాదులతో కాలమును గడపు నివృత్తి నిష్ఠులు.

నివృత్తికూడ ధర్మమే యని యనరాదు. ఇట్టి నివృత్తిధర్మము ముక్తులయందుగూడ సంభవించును. కావున వేదాంతదేశికుల వ్యాఖ్యానము నిస్సారము.

శ్లో. నైవ తస్య కృతేనార్థో నాకృతే నేహ కశ్చన
నచాస్య సర్వభూతేషు కశ్చి దర్థవ్యపాశ్రయః ॥ ౧౮ ॥

అ. ఆత్మరతుడగు సన్యాసికి కర్మల ననుష్ఠించి సాధింపదగిన ఫల మేమియు లేదు. కర్మలను మానినందున వచ్చెడు ప్రత్యవాయమున్ను లేదు. మరియు బ్రహ్మాది స్థావరాంతభూతములలో నేభూతమును ఆశ్రయించియు ఆత్మనిష్ఠుడు పొందదగిన ప్రయోజనము లేదు. అనగా బ్రహ్మరుద్రాదులను ధ్యానించి పొందదగిన సత్యలోక కైలాసాది రూపఫలముకాని, రాజును, ధనికులను ఆశ్రయించి పొందదగిన భూమి, ధనము మొదలగు ఫలముకాని, సాగరయాత్ర చేసి సంపాదింపదగిన పుణ్యముకాని, అశ్వత్థప్రదక్షిణాదులతో పుత్రసంతానాదుల నొందుటకాని యెద్దియు నాత్మజ్ఞాని కుండ నేరదని భావము.

శ్లో. తస్మా దసక్త స్సతతం కార్యం కర్మ సమాచర
అసక్తో హ్యాచరన్ కర్మ పరమాప్నోతి పూరుషః ॥ ౧౯ ॥

అ. ఓయి అర్జునా? నీకు జ్ఞానయోగమునం దధికారము లేకుంటచే నీవు సంగరహితుడ వగుచు నెల్లపుడు నిత్యకర్మను ఆచరింపుము. బంధప్రాపకములగు కామ్యకర్మల నాచరింపకుము. సంగరహితుడై ఈశ్వరార్పణబుద్ధితో కర్మల నాచరించు పురుషుడు చిత్తశుద్ధిద్వారా పరబ్రహ్మను పొందును.

ఇచట రామానుజులు పరశబ్దమునకు జీవుడని యర్థమును రచించిరి. అయ్యది యనుచితము. వారిమతమున జీవుడు బ్రహ్మస్వరూపుడు కాకుండుటచే. కర్మల నాచరించు జీవుడు పరశబ్దవాచ్యుడగు జీవుని పొందుట నిష్ఫలమగును. ౧౯

శ్లో. కర్మణైవ హి సంసిద్ధి మాస్థితా జనకాదయః
లోకసంగ్రహమేవాఽపి సంపశ్యన్ కర్తు మర్హసి ॥ ౨౦ ॥

అ. "అసక్తో హ్యాచరన్ కర్మ పరమాప్నోతి పూరుషః" — (ఫలమునందాసక్తిలేక కర్మల నాచరించువాడు ముక్తినొందునని) పూర్వశ్లోకమున చెప్పబడినది. అందు ప్రమాణ మేమియని శంకరాగా జనకాదులే ప్రమాణ మని భగవానుడు చెప్పుచున్నాడు.

జనకాదులు చిత్తశుద్ధిద్వారా కర్మతోనే ముక్తిచెందిరి. కాని కర్మసన్యాసము వలన కాదు. అని యొక యర్థము.

భాష్యకారులు "కర్మణాసహైవ" (కర్మలతోడనే) అని చెప్పుటచే కర్మయోగమువలన జ్ఞానయోగము, జ్ఞానయోగమువలన ముక్తి అనుక్రమమున్నను

జనకాదులు జన్మాన్తరమునం దనుష్ఠించిన జ్ఞానయోగముయొక్క మాహాత్మ్యముచే పైక్రమము ననుసరింపకయే ముక్తినొందిరని స్పష్టమగుచున్నది.

ఇయ్యది రహస్యము. వేదాన్తశ్రవణాదులచే పరోక్షముగా బ్రహ్మను తెలిసికొని విద్వాంసులు జ్ఞానయోగమునందు ప్రవర్తించుచున్నారు. జ్ఞానయోగము సిద్ధించినచో బ్రహ్మాపరోక్షజ్ఞానము కలిగి ముక్తి నొందుదురు. అయ్యది సిద్ధింపనిచో నపక్వజ్ఞానులగుచు ముక్తినొందక మరియొక జన్మమును పొందుచున్నారు. ఆ జన్మమునందు జ్ఞానయోగము లేకుండగను కొందరు కర్మయోగముకూడ లేకుండగను వేదాన్తశ్రవణమాత్రము చేతనే ముక్తి నొందుదురు. కావున నిట్టి వారలకు కర్మసన్యాసము లేకయే ముక్తి లభించును.

శుకుడు మొదలగు కొందరు జ్ఞానులు ప్రారబ్ధకర్మబలమున కర్మమార్గమునందు ప్రవర్తింపకున్నను కొందరు మాత్రము లోకసంగ్రహార్థమై కర్మల నాచరించెదరు. ప్రారబ్ధకర్మానుసరణము జ్ఞానులకు కూడ అనివార్యము. కావున జ్ఞానులలో కొందరు కర్మయోగమునందు, మరికొందరు తపోయోగమునందు, కొందరు గ్రంథరచనయందు, కొందరు వ్యవహారమునందు, కొందరు వ్యాపారమునందును ప్రారబ్ధవశమున ప్రవర్తించుచుందురు. అంతమాత్రమున వారు బంధమునొందరని గ్రహింపనగును.

మూలమున "కర్మణైవ హి" కర్మలతోకూడనే జనకాదులు ముక్తినొందిరని చెప్పియుండుటచే కర్మకుకూడ ముక్తియందు ప్రవేశము లభించును. నిష్క్రియబ్రహ్మరూపమగు ముక్తిలో కర్మచేరుట అనిష్టము కనుక జనకాదులు కర్మలతోకూడ ముక్తిని పొందుటకు ప్రవర్తించిరని చెప్పవలయును. ఇయ్యది రెండవ యర్థము.

మరియు "కర్మణైవ హి" కర్మలతోడనే అని చెప్పుటచే కర్మలను సన్యసింపకయే అను నర్థము లభించుటచే జనకాదులు సన్యాసమును స్వీకరింపక కర్మయోగమునందుండియే జన్మాన్తరీయమగు ప్రారబ్ధభాగ్యవశమున అపరోక్ష బ్రహ్మసాక్షాత్కారము కలిగి ముక్తినొందిరని యర్థమగుచున్నది. ఇయ్యది మూడవయర్థము.

ఇక "సంసిద్ధిమాస్థితాః" అనుచోట సంసిద్ధి పదమునకు చిత్తశుద్ధి యనునర్థమును యొప్పి చిత్తశుద్ధిని పొందిరని నాల్గవయర్థము. పరబుద్ధి అప్రత్యక్షమగుటచే జనకాదులు సమ్యగ్జ్ఞానమునుపొంది రని నిశ్చయింప నలవికానందున పక్షాంతరము నంగీకరించి భాష్యకారు లీ తుదియర్థమును ప్రతిపాదించిరి.

ఓయి! జనకాదులు సమ్యగ్జ్ఞానమును పొందిరనుటలో ప్రమాణము లేదు. జనక యాజ్ఞవల్క్యుల ప్రశ్న ప్రతివచనములు పరోక్షజ్ఞానమును సాధించుటయందే పర్యవసన్నము లగుచున్నవి. పైగా అజ్ఞానివిషయములగు కర్మల నాచరించుటచే

జనకాదులు సమ్యగ్జ్ఞానమును పొందలేదనుటకే బలవంతమగు ప్రమాణము కలదు. 'నాకు మాత్రము యింతకుముందు సమ్యగ్జ్ఞానము లేకున్నను, నీ యుపదేశమాహాత్మ్యముచే నిపుడు తత్వజ్ఞానమును పొందితిని. కావున నేను యుద్ధమును కాని మరియొక కర్మనుగాని చేయను' అను పార్థుని మతమును ఆశంకించుకొని శ్రీకృష్ణుడు "లోకసంగ్రహ మేవాపి" అను ఉత్తరార్థమును చెప్పెను.

ఓయి అర్జునా! జనకులు మొదలగు ప్రాచీనులు అజ్ఞానులయి తత్వజ్ఞానములేక కర్మలు చేసిరి. నేను జ్ఞానిని, కృతకృత్యుడని కనుక నాకు కర్మలతో పని లేదని నీవు తలచెదవేమో అట్లు తలంచకుము. ప్రారబ్ధకర్మాయత్తుడవగు నీవుకూడ లోకులు అధర్మమార్గమున ప్రవర్తించకుండ నుండవలెనని యాలోచించి యయినను యుద్ధమాచరింపవలెను. ౨౦

శ్లో. యద్య దాచరతి శ్రేష్ఠ స్తత్తదేవేతరో జనః
స య త్ప్రమాణం కురుతే లోక స్తదనువర్తతే ॥ ౨౧ ॥

అ. విద్యావృద్ధులు వయోవృద్ధులు అగు పెద్దలు దేని నాచరింతురో ఇతరులు కూడ దానినే ఆచరింతురు. అట్టి పెద్దలు ఏ శాస్త్రము ప్రమాణముగా స్వీకరింతురో మిగిలినవారుకూడ దానినే ప్రమాణముగా గైకొందురు. ౨౧

శ్లో. న మే పార్థాస్తి కర్తవ్యం త్రిషు లోకేషు కించన
నానవాప్త మవాప్తవ్యం వర్త ఏవచ కర్మణి ॥ ౨౨ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! నన్ను దృష్టాంతముగా జూచుకొని లోకోపకారము కొరకు కర్మల నాచరించుటలో నీకుగల సంశయము బాపుకొనుము. (విప్రతిపత్తిని పోగొట్టుకొనుము). పొందబడని ఫలమును పొందుటకు కర్మను చేయుట లోకములో ప్రసిద్ధముకదా? పొందబడని స్వర్గాదులను పొందుటకుకదా మానవులు జ్యోతిష్టోమాదుల నాచరించుచుండిరి? సమస్త కోరికలను పొందియుండి పరిపూర్ణుడ నగు నేను దేని నుద్దేశించి కర్మమార్గము నవలంబించుచుంటిని? ఏదియో యొక యవతారమునెత్తి అందొకానొక కర్మను ఆచరించుచుంటినిగదా? ఇందుకు లోకసంగ్రహమే ఫలముకాని వేరొండులేదు. అట్లే నీకును కర్మానుష్ఠానము తప్పదని భావము.

శ్లో. యది హ్యహం న వర్తేయం జాతు కర్మ ణ్యతంద్రితః
మమ వర్త్మానువర్తంతే మనుష్యాః పార్థ సర్వశః ॥ ౨౩ ॥

అ. భగవంతుడు కర్మమార్గమున ప్రవర్తించనందున కలిగెడి యనర్థమును జెప్పుచున్నాడు.

ఓయి అర్జునా! నేను అలసుడనై కర్మమార్గము నవలంబింపనిచో మనుష్యులందరు నామార్గమునే అనుసరింతురు. ౨౩

శ్లో. ఉత్సీదేయు రిమే లోకాః నకుర్యాం కర్మచే దహం
సంకరస్య కర్తా స్యా ముపహన్యా మిమాః ప్రజాః ॥ ౨౪ ॥

ఓయి అర్జునా! నేను కర్మను చేయకున్నచో లోకులు నరకమును పొందుదురు. యజ్ఞముచేయుట బ్రాహ్మణధర్మము, యుద్ధము క్షత్రియధర్మము; గోరక్షము వైశ్యధర్మము; సేవ శూద్ర ధర్మము; గురుకులవాసము బ్రహ్మచారి ధర్మము; వైశ్వదేవాదులు గృహస్థాశ్రమధర్మములు; వనవాస తపోనుష్ఠానములు వనప్రస్థ ధర్మము. భిక్షాటనాదులు యతిధర్మములు. ఇట్టి వర్ణాశ్రమ ధర్మములు కూడ లోపించును. ఇట్లు మానవులకు నరకపాతాది దుఃఖములను కలుగచేసిన వాడ నగుదును. కనుక నేను పరమాత్మను, సర్వజ్ఞుడను అయినను క్షత్రియజాతికి గృహస్థాశ్రమమునకు దగిన కర్మల నెట్లు లోకసంగ్రహముకొరకు చేయుచుంటినో, అట్లే నీవుకూడ నీజాతికి విహితమగు యుద్ధమును చేయుము. ౨౪

శ్లో. సక్తాః కర్మణ్యవిద్వాంసో యథా కుర్వంతి భారత
కుర్యా ద్విద్వాం స్తథాసక్తః చికీర్షు ర్లోకసంగ్రహమ్ ॥ ౨౫ ॥

అ. నేను కృతార్థుడను అను బుద్ధిగలవాడు కృతార్థబుద్ధి యనబడును. లేక పరమార్థమగు ఆత్మతత్వమును బుద్ధితో సాక్షాత్కారము చేసికొనినవాడు, లేక కృతకృత్యమయిన బుద్ధిగలవాడు అనియు చెప్పవచ్చును. కృతకృత్యుడనగు నేనెట్లు లోకానుగ్రహముకొరకు కర్మల నాచరించుచుంటినో కృతార్థుడవయినను నీవుకాని నీవలె ఇతరుడుకాని లోకానుగ్రహముకొరకు కర్మను ఆచరించియే తీరవలయును. కావున ఓయి అర్జునా! అజ్ఞానులు కర్మఫలములయం దాసక్తిగలవారై యెట్లు కర్మల నాచరించుచున్నారో అట్లే ఆత్మజ్ఞానులుకూడ కర్మఫలమునం దాసక్తిని విడచి లోకసంగ్రహబుద్ధితో కర్మను చేయవలయునని తాత్పర్యము. ౨౫

శ్లో. న బుద్ధిభేదం జనయే దజ్ఞానాం కర్మసంగినాం
జోషయే త్సర్వకర్మాణి విద్వాన్ యుక్తస్సమాచరన్ ॥ ౨౬ ॥

అ. విద్వాంసుడు కర్మఫలమునం దాసక్తిగల అజ్ఞానులయొక్క బుద్ధిని చలింప చేయకూడదు. తాను పట్టుదలతో కర్మల నాచరించుచూ అజ్ఞానులచే కూడ కర్మను చేయింపవలెను. ఆత్మవేత్తలగు వారికి లోకసంగ్రహముకంటె వేరు ప్రయోజనము లేదు. వారు లోకసంగ్రహార్థమే కర్మల నాచరించుచుందురు. కనుక అర్జునా! నీవును ఆత్మవేత్తవయినప్పటికి లోకసంగ్రహార్థము కర్మ నాచరింపవలయునని నా యుపదేశము. పురుషులకు మొట్టమొదటనే జ్ఞానయోగమునం దధికారము లేకుండుటచే మొదట కర్మలయందు ప్రవృత్తి కలుగును. జ్ఞాని కర్మలను నిందించిచో అజ్ఞాని కర్మలనుండి స్వయముగానే నివర్తించును. కాని జ్ఞానయోగమునందు

ప్రవర్తింప సమర్థుడు కానేరడు. అందుచే నుభయ భ్రష్టు డగును. కావున కర్మలను నిందించి యజ్ఞానుల బుద్ధిని చెడగొట్టకూడదు. ౨౬

శ్లో. ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కర్మాణి సర్వశః,
అహంకార విమూఢాత్మా కర్తాఽహ మితి మన్యతే ॥ ౨౭ ॥

అ. ప్రకృతియొక్క గుణములచే చేయబడుచున్న కర్మలను అన్నివిధముల దేహేంద్రియాదులయందు అహం మమాభిమానముగల మూఢుడు చేనే కర్తనని తలంచును.

"ఈక్షతే ర్నాశబ్దం" అను సూత్రమునందు వ్యాసులు సాంఖ్యశాస్త్రప్రసిద్ధ మగు ప్రధానమను తత్వమును శ్రుతిసమ్మతము కాదని నిరాకరించిరి. ఈ శ్లోకము నందు చెప్పబడిన ప్రకృతి యా ప్రధానమను తత్వము కాదు. ఈయది మాయ. ఇదియును సత్వరజస్తమోగుణములు కలదియే. ప్రళయకాలమునందు యీ మూడు గుణములు దీనియందు లీనమయి సమానముగా నుండును. అప్పుడు దీనికి ప్రకృతి యని పేరు. సృష్టిప్రారంభమున నీ ప్రకృతి యొక్క గుణము కదలిక చెందును. అదియే గుణగుణ క్షోభమనియు సత్వాదిగుణములయొక్క ఉత్పత్తియు చెప్పబడును.

దేహేంద్రియాదులయం దాత్మబుద్ధి యహంకార మనుటచే బ్రహ్మాయం దాత్మబుద్ధి అహంకారము కాదని తేలుచున్నది. మానవు లిట్టి యహంకారముచే నేను స్థూలుడను, నేను గ్రుడ్డివాడను, రోగిని, బాధపడువాడను అని అనేకవిధముల వ్యామోహమును చెందుచున్నారు.

అహంకారముచే దేహేంద్రియాదులయందు అహంమమాభిమానముకలవాడు భ్రాంతిచే ఆత్మయందు కర్మలు కలవని తలంచుచూ దేహేంద్రియాదులచే చేయ బడు కర్మలయందు తాను కర్తనని యనుకొనును. దేహము నడచుచుండగా తాను నడచుచున్నాననియు, కన్నుచూచుచుండ తాను చూచుచున్నాననియు, మనసు దుఃఖింపు చుండ తాను దుఃఖింపుచున్నాననియు దేహాది తాదాత్మ్యాధ్యాసవలన పురుషుడు తలచుచున్నా డని తాత్పర్యము. ౨౭

శ్లో. తత్వవిత్తు మహాబాహో గుణకర్మ విభాగయోః
గుణాగుణేషు వర్తంత ఇతి మత్వా న సజ్జతే ॥ ౨౮ ॥

అ. ఓయి! బాహుపరాక్రమముకల అర్జునా! గుణవిభాగముయొక్కయు, కర్మవిభాగముయొక్కయు, యథార్థస్థితిని తెలిసినవాడు ఇంద్రియములు విషయాత్మ కములగు గుణములయందు (అనగా శబ్దస్పర్శాది విషయములయందు) ఉంటున్న వని తలచి వాటియం దాసక్తిని పొందడు. భగవంతు డగు శ్రీకృష్ణుడు పదునాల్గవ యధ్యాయమునందు "సత్వాత్సంజాయతే జ్ఞానం" అను మొదలగు శ్లోకములచే

గుణకర్మలవిభాగమును, యీ విభాగమును గుర్తెరింగినవాడు తాను కర్తననుకొనక ముక్తినొందుననియును చెప్పబోవుచున్నాడు. ఆ విషయమే ఇచటకూడ చెప్పబడినది. ఇంద్రియరూపముగా పరిణమించిన సత్వాది గుణములు శబ్దస్పర్శాది విషయరూపముగా పరిణమించిన సత్వాదిగుణముల యందున్నవని తాత్పర్యము.

లేక "గుణాస్త్వావృత్తిశబ్దాద్యేన్ద్రియాముఖ్యతంతుషు" అను అమరకోశము వలన గుణశబ్దమునకు ఇంద్రియములు అర్థము, కర్మశబ్దమునకు ఇంద్రియవ్యాపారములు అర్థము. ఈ ఇంద్రియమునకు ఇయ్యది పని అని విభాగమును తెలుసుకొనినవాడు అని యర్థము. శ్రీధరాచార్యులవారు గుణకర్మలనుండి యాత్మకు గల విభాగములను తెలిసినవాడని యభిప్రాయపడిరి. ఎట్లయినను గుణకర్మవిభాగమును దెలిసినవాడు తాను కర్తనని యనుకొనడు. ౨౮

శ్లో. ప్రకృతే ర్గుణసంమూఢాః సజ్జన్తే గుణకర్మసు తాన్
అకృత్స్నవిదో మందాన్ కృత్స్నవి న్నవిచాలయేత్ ॥ ౨౯ ॥

అ. ప్రకృతియొక్క సత్వాదిగుణములచే మోహముచెందిన మానవులు గుణకార్యములగు యజ్ఞాదులందు సంగము నొందుచున్నారు. ఆత్మవేత్త లట్టి మూఢుల చిత్తములను చలింపచేయకూడదు. అట్లైతరి వారు జ్ఞానకర్మల రెంటికి దూరులగుదు రని భావము. ౨౯

శ్లో. మయి సర్వాణి కర్మాణి సన్యస్యాధ్యాత్మచేతసా
నిరాశీ ర్నిర్మమో భూత్వా యుధ్యస్వ విగతజ్వరః ॥ ౩౦ ॥

అ. ఓయి యర్జునా! స్వయంప్రకాశరూపుడను, పరమేశ్వరుడను, సర్వజ్ఞుడను, సమస్త భూతములకు ప్రత్యగ్రూపముతో నాత్మభూతుడను అగు నాయందు అధ్యాత్మజ్ఞానముతో సర్వకర్మలను యుంచి పరమేశ్వరుని కొరకు నేను భృత్యుడనై కర్మల జేయుచుంటి నని తలచి యహంకార మమకారములను విడచి యుద్ధము చేయుము.

తత్వదృష్టిలో ఆత్మనిష్ఠులుడు, నిష్క్రియుడు, శాన్తుడు, పరిపూర్ణానన్దరూపుడు అయినను స్వర్గాదులకొరకు కర్మలచేయువానికంటె ఈశ్వరుడొకండు కలడనియు వేదరూపమగు వాని యాజ్ఞచే మనము కర్మలు చేయవలెననియు కోరువాడు వివేకియే యగును. వీనిబుద్ధి వివేకబుద్ధియే యగును. దీని నే యధ్యాత్మచేతస్సు అని భాష్యకారులు వాడిరి. అధ్యాత్మచేతస్సు అనగా పరమాత్మవిషయకజ్ఞానమని యర్థము. ౩౦

శ్లో. యే మే మత మిదం నిత్య మనుతిష్ఠంతి మానవాః
శ్రద్ధావంతోఽనసూయంతో ముచ్యంతే తేఽపి కర్మభిః ॥ ౩౧ ॥

అ. ఏ మానవులు శ్రద్ధగలవారై అసూయభావమును విడచి కర్మ చేయవలె నను నామతమును అనువర్తింపుచున్నారో వారుకూడ పుణ్యాపుణ్యములతో విముక్తు లగుచున్నారు. పుణ్యాపుణ్యముల వలన కలుగు సంసారబంధమును వదలి మోక్షమును పొందుచున్నారని భావము. 31

శ్లో. యే త్వేత దభ్యసూయన్తో నానుతిష్ఠంతి మే మతమ్
సర్వజ్ఞాన విమూఢా స్తాన్ విద్ధి నష్టా నచేతసః ॥ 32 ॥

అ. ఓయి యర్జునా! ఎవరు నాయం దసూయాభావము నొంది యీ కర్మమార్గమును అనుష్ఠింపరో వారెవ్విధమగు జ్ఞానమును లేక నశించిన యవివేకులని గ్రహింపుము. 32

శ్లో. సదృశం చేష్టతే స్వస్యాః ప్రకృతేర్జ్ఞానవా నపి
ప్రకృతిం యాంతి భూతాని నిగ్రహః కిం కరిష్యతి ॥ 33 ॥

అ. ఎంతటి వివేకశాలి యయినను జన్మాంతరీయమగు తన ప్రకృతికి అనుకూలముగానే ప్రవర్తించుచున్నాడు. సమస్తభూతములు ప్రకృతిని పొందియే యున్నవి. అందు జీవునియొక్కగాని యీశ్వరునియొక్కగాని నిగ్రహ మెంతమాత్రము పనికిరాదు.

పూర్వజన్మమునందు పురుషులు సంపాదించిన పుణ్యాపుణ్యములు వారి యాత్మయందు సంస్కారరూపముగా నుండును. ఉత్తరజన్మమునందలి యుద్బుద్ధములగుచు పురుషునియొక్క సంసారమున కనుగుణముగా మంచిపనియందుగాని, చెడుపనియందుగాని ప్రవర్తింపచేయును. ఈశ్వరుడే యిట్టిసామర్థ్యమును యీసంస్కారమున కిచ్చినందున దీనిని నిగ్రహింప మరలి యీశ్వరునకు గాని మరియొకరికి గాని సామర్థ్యము లేదు. 33

శ్లో. ఇంద్రియ స్యేంద్రియస్యార్థే రాగద్వేషౌ వ్యవస్థితౌ
తయోర్న వశ మాగచ్ఛే త్తౌ హ్యస్య పరిపంథినౌ ॥ 34 ॥

అ. సర్వజనులు తమతమ ప్రకృతి కనుకూలముగనే ప్రవర్తించుచుండ పురుషప్రయత్నమున కవకాశమే లేనందున శాస్త్రము వ్యర్థమను శంకరాగా సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు.

ఇంద్రియగోచరములగు శబ్దాది విషయములలో ప్రతిదానియందును రాగద్వేషములు తప్పక కలవు. అట్టి రాగద్వేషములకు స్వాధీనము కాకూడదు. రాగద్వేషములే పురుషులకు శ్రేయోవిఘాతకములు. ధర్మాధర్మసంస్కారరూపమగు ప్రకృతి వ్యవహారదశలో నశింపనేరదు. ముక్తిపర్యంతము నిల్వయుండును. పురుషప్రయత్నము ప్రకృతిని నిగ్రహింపలేనందున పురుషుడు తన ప్రకృతికనుకూలముగనే

ప్రవర్తించుచుండును. శాస్త్రమును చదివియు శాస్త్రమునందు చెప్పినట్లు నడువజాలడు. కావున శాస్త్రము వ్యర్థమని భావము.

ఇయ్యది సమాధానము. పురుషుడు తనయొక్క ధర్మాధర్మసంస్కారముల కనుగుణముగా సత్కర్మయందుగాని దుష్కర్మయందుగాని, రాగద్వేష పూర్వకముగానే ప్రవర్తించును. ఎవ్వ డనురాగములేకుండ పాపసంస్కారమాత్రముచే పరదారాగమనమునందు ప్రవర్తింపడు. ద్వేషములేకుండ తన భార్యను విడువడు. అట్లే అనురాగములేక కేవల పుణ్యసంస్కారమాత్రముచే తనభార్యను పొందుటకు ప్రవర్తించడు. ద్వేషములేకుండ పాపసంస్కారమాత్రముచే పరస్త్రీగమనమును విడువడు. కావున నట్టిరాగద్వేషములకు స్వాధీనము కాకుండుటయే పురుషకారమునకు ఫలము. ఇట్టి పురుషప్రయత్నము శాస్త్రాధీనమగుటచే శాస్త్రము వ్యర్థముకానేరదు.

ఓయి! పురుషునకు పుణ్యసంస్కారమువలన మంచివిషయమునం దనురాగము, పాపసంస్కారమువలన చెడుపనియందు ద్వేషమున్ను కలుగుచున్నది. రాగద్వేషములు కలిగిన తరువాతనే వాడు వాటియందు ప్రవర్తించుచున్నాడు. కనుక రాగద్వేషములు పుట్టుటకు కారణ మగు ధర్మాధర్మ సంస్కారముండగా పురుష ప్రయత్నముచే రాగద్వేషములు పుట్టకుండుట సంభవింపదని ప్రశ్నింపరాదు. మేము రాగద్వేషములయొక్క ఉత్పత్తిని నివారించుటలేదు. పుట్టిన రాగద్వేషములను పురుషకారముచే నడగించుటనే చెప్పుచున్నాము. కట్టెనుంచి పుట్టిన నిప్పువలన మంట బయలుదేరకుండ మణిమంత్రాదు లెట్లు నిప్పును అడగించుచున్నవో, అట్లే ప్రకృతివలన పుట్టిన రాగద్వేషములు ప్రవృత్తిని కలుగచేయకుండ వాటిని యడగించుటయే పురుషకారమునకు ఫలము. మరియు రాగద్వేషములను పుట్టించునట్టి ప్రకృతియే ప్రవృత్తినికూడ కలుగచేయు ననియు, అట్టి ప్రకృతిని నిగ్రహింప శక్యము కాదనియు, కనుక పురుషకారమునకు విషయమే లేదనినచో నదియు సమంజసము కాదు. ధర్మాధర్మసంస్కారరూపమగు ప్రకృతి, శబ్దాది విషయములయందు రాగద్వేషములను మాత్రమే పుట్టించునుకాని; కార్యమునందు ప్రవృత్తిని కలుగజేయ నేరదు. ప్రకృతికి నట్టి సామర్థ్యము కూడ నున్నచో, నీచునకుగూడ రాజకుమార్తెయం దనురాగముండుటచే నామెను పొందుటకు ప్రవృత్తిగూడ యనురాగమువలన నాతనికి కలుగవలసి వచ్చును. అట్లు కలుగుటలేదు. పైగా రాజకన్యను చూచి యనురాగమును పొందికూడ, నేనెక్కడ? రాచకూతురెక్కడ? అని విమర్శించుకుని ఆ యనురాగమును కూడ విడచుచున్నాడు. అంతియెకాని రాజకన్యనుపొందుట కెంత మాత్రము ప్రయత్నింపడు. కావున నిట్టియెడ, ప్రకృతివలన బుట్టిన యనురాగము పురుషప్రయత్నరూపమగు విమర్శనాజ్ఞానముచే నివృర్తించుచున్నది. ఇట్టి విమర్శన రూపమగు పురుషకారములేనివాడు ప్రవర్తించుచూ రాజభటులచే కొట్టబడు

చున్నాడు. కావున పురుషకారము స్వభావజన్యమగు అనురాగమును పుట్టకుండ చేయలేదు. పుట్టిన అనురాగమును మాత్రము పురుషకారము మరల్చును. పురుష కారముచే ననురాగమును మరల్చుకొన్నచో ప్రవృత్తి కలుగదు. మరల్చుకొననేర నిచో కార్యాకార్యములయందు ప్రవృత్తి కలుగును. కనుక పురుషకారమునకు రాగ ద్వేషములను వశపరచుకొనుట యను ప్రయోజనము కలదు.

పాపసంస్కారమువలన పురుషునకు పరధర్మమునందు అనురాగము, స్వధర్మ మునందు ద్వేషము ఎప్పుడు ఉదయించునో అపుడు స్వధర్మత్యాగము, పరధర్మాను ష్ఠానము పురుషునకు కలుగును.

పుణ్యసంస్కారమువలన స్వధర్మమునం దనురాగము, పరధర్మమునందు ద్వేషము ఎప్పుడు కలుగునో అపుడు పురుషునకు స్వధర్మానుష్ఠానము, పరధర్మ త్యాగమున్ను కలుగును.

ఓయి ! పురుషుడు పురుషప్రయత్నమువలన పుణ్యసంస్కారముచే కలిగెడి రాగద్వేషములను నియమించుకొనినచో స్వధర్మమునందు ప్రవృత్తియు, పరధర్మము నందు నివృత్తియు నాతనికి కలుగనేర దనినచో నట్లుకాదు. పుణ్యసంస్కారమువలన స్వధర్మమునందు రాగము, పరధర్మమునందు ద్వేషము కలుగగా విద్వాంసుడు పురుషకారముచే నారాగద్వేషములను నియమించుకొనియే స్వధర్మమునందు ప్రవ ర్తించుచున్నాడు. పరధర్మమునుంచి నివర్తించుచునూ యున్నాడు.

అట్లుగాక రాగద్వేషపూర్వకముగా ప్రవర్తించినచో కర్మఫలము అవశ్యము అనుభవించవలసివచ్చును. లేక పుణ్యాపుణ్య సంస్కారములవలన కలిగెడు అనుకూల విషయమునందలి రాగముచేతను, ప్రతికూలవిషయమునందలి ద్వేషముచేతను పురు షునకు స్వధర్మ పరిత్యాగము, పరధర్మానుష్ఠానము కలుగుచున్నది.

అదెట్లన బ్రాహ్మణులకు యజ్ఞమును చేయుట, చేయించుట మున్నగునవి స్వధర్మము. రాజ్యపరిపాలనాదులు పరధర్మము లయినను ఇయ్యవి యిష్టములు. వీనియం దనురాగముచే బ్రాహ్మణుడు పరధర్మమగు యుద్ధమునందు ప్రవర్తించు చున్నాడు. అట్లే ఉపవాసాదులు అనిష్టములు (ప్రతికూలములు). వీటి యందలి ద్వేషముచే బ్రాహ్మణుడు స్వధర్మమును విడచుచున్నాడు. క్షత్రియునకు యుద్ధము స్వధర్మము. భిక్షాన్నభోజనాదులు సులభము లగుటచేతను వెనుకటి జన్మమునందలి పాపసంస్కార బలమువలనను అనుకూలము లగును. వీటియం దనురాగముచే క్షత్రి యుడు పరధర్మమగు (బ్రాహ్మణధర్మమగు) భిక్షాటనాదులయందు ప్రవర్తించు చున్నాడు. రాజ్యభోగము ప్రతికూల విషయము. ఇందు ద్వేషముచే స్వధర్మమగు రాజ్యపాలనమును విడచుచున్నాడు.

శ్లో. శ్రేయాన్ స్వధర్మో విగుణః పరధర్మాత్స్వనుష్ఠితాత్
స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః ॥ 35 ॥

అ. గుణవంతమయినను పరధర్మము ననుష్ఠించుట కంటె గుణరహితమయినను స్వధర్మము ననుష్ఠించుట ప్రశస్తము. పరధర్మము నవలంబించి జీవించుట కంటె స్వధర్మము నాచరించి మరణించుట మేలు. కావున ఓయి అర్జునా! నీవు గుణవంతమయినను భిక్షాన్నమును భుజించి జీవించుటకంటె స్వధర్మమగు యుద్ధమునందు ప్రవర్తించి మరణించుట యయినను మేలు. అట్టితరి స్వధర్మమగు యుద్ధమునందు ప్రవర్తించి జయమునొందుట మేలని వేరుగ చెప్పనేల? అని కృష్ణోపదేశము సూచితమగుచున్నది.

శ్లో. అథ కేన ప్రయుక్తోఽయం పాపం చరతి పూరుషః
అనిచ్ఛన్నపి వార్ష్ణేయ బలాదివ నియోజితః ॥ 36 ॥

అ. శబ్దస్పర్శాది విషయములను ధ్యానించుటయే సర్వానర్థములకు మూలమని లోగడ కృష్ణుడు చెప్పియున్నను మరల అదే విషయమును అడిగి నిర్ణయించుకొనదలచి యర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని ప్రశ్నించుచున్నాడు: ఓయి కృష్ణ! మానవుడు ఎవనిచే ప్రేరేపింపబడుచూ తన కిష్టములేకున్నను బలాత్కారముగా పాపము నాచరించుచున్నాడు?

శ్రీభగవానువాచ:
శ్లో. కామ ఏష క్రోధ ఏష రజోగుణ సముద్భవః
మహాశనో మహాపాప్మా విద్ధ్యేన మిహ వైరిణమ్ ॥ 37 ॥

అ. భగవన్తుడగు శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని ప్రశ్నకు సమాధాన మొసంగుచున్నాడు:

ఐశ్వర్యము, పరాక్రమము, కీర్తి, లక్ష్మి (ధనము), జ్ఞానము, వైరాగ్యము యీ యారును పూర్తిగా కలవాడు భగవన్తుడు (లేక) భూతములయొక్క పుట్టుకను, నాశమును, రాకను, పోకను, జ్ఞానమును, అజ్ఞానమును యీయారింటిని తెలిసినవాడు భగవన్తుడు.

ఓయి యర్జునా! రజోగుణమువలన బుట్టిన ఈ కామము, ఈ క్రోధమున్ను యెంత ఆహారమునయినను భుజించునదియు నెంతటి మహాపాపమునయినను చేయునవియు నగుచున్నవి. కావున సంసారమునందీ కామమే మహాశత్రువని తలంపుము. కామముయొక్క పరిణామమే క్రోధము గాన నీ రెండు నిచట నభేదముగా చెప్పబడినవి.

ఇచట భాష్యకారులు "రజోగుణ సముద్భవః" అను పదమునకు నందలి సమాసమును నిరూపించుటలో (రజశ్చ+తద్గుణశ్చ) అని కర్మధారయ సమాసమునే నిరూపించిరి కాని (రజఏవ గుణః) అని యవధారణపూర్వపదకర్మధారయ సమాసమును నిరూపింపలేదు. అవధారణాపూర్వపదకర్మధారయసమాస మనునది వ్యాకరణశాస్త్రమునందు లేదని భాష్యకర్తల యాశయము.

రజోగుణమువలన కామము పుట్టునని యు కామమువలన రజోగుణము పుట్టునని యు చెప్పవచ్చును.

రాజసేవాదులయందు ప్రవర్తించి దుఃఖించువారలు 'ఆశచే నే నిట్లు చేసితి' నని ప్రలపించుట లోకమునందు చూచుచున్నాము. తృష్ణ, ఆశ, కామము అనునవి సమానార్థములు. కావున కామమువలన రజఃకార్యములందు ప్రవృత్తి లోకసిద్ధము. కామమున కాహారము శబ్దస్పర్శాది విషయానుభవము. ఎంతకాలము విషయముల ననుభవించినను కామమునకు ఇంక చాలునను బుద్ధి యుదయింపదు. పైగా బహుచాకచక్యముతో నింక ననేక విషయముల ననుభవింప ప్రయత్నించును. కావుననే కామము మహాశన మనబడుచున్నది. కనుకనే అజ్యాది హవిస్సుతో నగ్నిహోత్రుడు వృద్ధిచెందినట్లు విషయానుభవముతో కామము మరింత వృద్ధిచెందు నని పెద్ద లందురు. ఆశకు మేరలేదని లోకవాడుక కలదు. చూడుడు:

శ్లో. నిస్స్వో హ్యేకశతం శతీ దశశతం లక్షం సహస్రాధిపో, లక్షేశః క్షితిపాలతాం క్షితిపతి శ్చక్రేశ వత్సం పదం, చక్రేశః పునరింద్రతాం సురపతిః బ్రహ్మాస్పదం వాంఛతి, బ్రహ్మో విష్ణుపదం హరి శ్శివపదం తృష్ణావధిం కోగతః॥ అని యందురు. దీనియర్థము. దరిద్రుడు నూరురూపాయల నపేక్షించును. నూరుగలవాడు వేయి నపేక్షించును. లక్షాధికారి రాజ్యపదవిని కోరును. క్షితిపాలకుడు సార్వభౌముడు కాగోరును. సార్వభౌముడు ఇంద్రపదము నపేక్షించును. ఇంద్రుడు బ్రహ్మపదమును కాంక్షించును. బ్రహ్మ విష్ణుస్థానమును కోరును. విష్ణువు రుద్రపదమును కోరును. కావున ఆశయొక్క పరమావధిని యెవ్వడు పొందును? అని.

మరికొందరు "అత్యాశ కామవికారము కాదనియు లోభవికారమేననియు మానవుడు ఆకలి దప్పికలతో కామముయొక్క అంతమును పొందును. ఫలోత్పత్తి వలన క్రోధముయొక్క అంతమును పొందును. కాని దిక్కులను జయించియు, భూమండలము నేలియు లోభముయొక్క అంతమును పొందనేరడని భాగవతప్రమాణము కలదనియు నందురు." ఆ మతమున క్రోధమువలె లోభముకూడ కామవికారమే కావున లోభముద్వారా కామము మహాశనమని గ్రహింప నగును. నిజస్థితిలో ఏమాత్రము దాతృత్వగుణము లేనివానియందు 'లుబ్ధ' డను పదము వాడుకలో నుండుటచే లోభ మనగా 'ఉన్న వస్తువును విడువకుండుట' యని చెప్పవల

యును. తృష్ణ యనగా కామమే కావున మహాశనత్వము (అత్యాహారము) కామమునకు స్వాభావికమే నని తెలియవలయును. మహాపాపమునకు కారణమగుటచే కామము మహాపాప్మ యని చెప్పబడినది. కావున పాపాచరణమునకు కామక్రోధములే మూలకారణము లని గ్రహింపవలయును. ॥ 37 ॥

శ్లో. ధూమే నావ్రియతే వహ్ని ర్యథాఽదర్శో మలేన చ
యథోల్బేనావృతో గర్భః తథా తేనేద మావృతమ్ ॥ 38 ॥

అ. ప్రకాశరూపమగు వహ్ని అప్రకాశరూపమగు ధూమము (పొగ)చే గప్పబడినట్లు, మాలిన్యముచే నద్దము కప్పబడినట్లు, జరాయువు (మాయ) చే గర్భము కప్పబడినట్లు కామముచే జ్ఞానము కప్పబడియుండును. అందువలన కామము నిత్యవైరి యగుచున్నది. ॥ 38 ॥

శ్లో. ఆవృతం జ్ఞాన మేతేన జ్ఞానినో నిత్యవైరిణా
కామరూపేణ కౌంతేయ దుష్పూరేణానలేన చ ॥ 39 ॥

అ. ఓయి యర్జునా! జ్ఞానికి నిత్యశత్రువయినట్టియు, దుఃఖముతో నిండియున్నట్టియు, తృప్తిలేనట్టియు కామముచే మానవుని జ్ఞానము కప్పబడి యుండును. మానవుడు పాపకర్మ నాచరించుటకు పూర్వముకూడ తనకుగల కామము తనకు శత్రువని తెలిసియు కామబలమువలన తా నా పనియందు ప్రవర్తించుచున్నాడు. అజీర్ణరోగముకలవాడు అరటిపండును తినదలచి తనకు కోరిక గలిగినప్పుడే దీనివలన మనకు అనర్థము కలుగునని తెలుసుకొనుచున్నాడు. అట్లే కామము నిత్యశత్రువని తెలిసియుండియే మానవుడు కామబద్ధుడై పాపకృత్యమునందు ప్రవర్తించుచున్నాడు.

శ్లో. ఇంద్రియాణి మనో బుద్ధి రస్యాధిష్ఠాన ముచ్యతే
ఏతై ర్విమోహయత్యేష జ్ఞానమావృత్య దేహినమ్ ॥ 40 ॥

అ. కామమునకు జ్ఞానకర్మేంద్రియములు, మనోబుద్ధులు అధిష్ఠానము లగుచున్నవి. ఇంద్రియమనోబుద్ధుల నాశ్రయించియుండు కామము పురుషున కాత్మానాత్మవివేకము (జ్ఞానము)ను కృత్యాకృత్యజ్ఞానమును అణచివైచి పురుషుని శబ్దస్పర్శాదివిషయములయందును సుఖదుఃఖాదులయందును ప్రవర్తింపచేసి వాటియందనేక విధములైన వ్యామోహమును పుట్టించుచున్నది. 40

శ్లో. తస్మాత్త్వ మింద్రియా ణ్యాదౌ నియమ్య భరతర్షభ
పాప్మానం ప్రజహి హ్యేనం జ్ఞానవిజ్ఞాననాశనమ్ ॥ 41 ॥

అ. కావున నోయి అర్జునా! నీవు మొదట ఇంద్రియములను నిగ్రహించుకొని పిదప శ్రేయఃప్రాప్తికి హేతువులగు జ్ఞానవిజ్ఞానములను రూపుమాపునట్టి కామ

మును ఛేదించుము. గురువువలనను, శాస్త్రమువలనను సంపాదించుకొనిన ఆత్మజ్ఞానము జ్ఞానమనబడును. అపరోక్షాత్మ సాక్షాత్కారము విజ్ఞాన మనబడును. ఈ రెంటికిని కామము ప్రబలశత్రువు. దీనిని చంపుకొననిదే మానవు డెవ్విధమగు శాంతిని పొంద నేరడు.

శ్లో. ఇంద్రియాణి పరాణ్యాహు రిన్ద్రియేభ్యః పరం మనః
మనసస్తు పరా బుద్ధి ర్యో బుద్ధేః పరతస్తు సః ॥ ४२ ॥

అ. పూర్వశ్లోకమునందు ఇంద్రియములను నిగ్రహించుకొని కామ మను శత్రువును జయింపు మని చెప్పబడినది. ఎవరిని యాశ్రయించుకొని శత్రుజయమును చేయువలెను? అను శంకరాగా సమాధానము యీ శ్లోకమున చెప్పబడుచున్నది. దేహము స్థూలము, బాహ్యము, పరిచ్ఛిన్నమును అగుచున్నది. ఇంద్రియములు దేహముకంటె సూక్ష్మములు, అంతస్థితములు, వ్యాపకములును అగుచున్నవి. కావున దేహముకంటె నింద్రియములు గొప్పవగుచున్నవి. మనోవశ్యములగు ఇంద్రియములకంటె మనస్సు గొప్పది. సంకల్పవికల్పాత్మక మగు మనసుకంటె నిశ్చయాత్మక మగు బుద్ధి గొప్పది. దేహము మొదలు బుద్ధివరకు నుండు తత్త్వము లన్నిటికంటె లోపలవాడును దృశ్యపదార్థముల నన్నిటిని చూచునట్టి యాత్మ బుద్ధికంటె గొప్పవాడు. ఈ శ్లోకముచే ఆత్మ సర్వాన్తర్యామి యనియు, సర్వద్రష్ట యనియు, సర్వాధిపు డనియు, సర్వవ్యాపకు డనియు, సర్వసూక్ష్ము డనియును చెప్పబడుచున్నాడు.

ఇచట రామానుజులు: బుద్ధికంటె గొప్పది కామమని వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి. అయ్యది అసమంజసము. "శ్లో. ఇంద్రియేభ్యః పరాహ్యర్థా హ్యర్థేభ్యశ్చ పరంమనః। మనసస్తు పరాబుద్ధి ర్బుద్ధేరాత్మా మహాన్ పరః। మహాతః పర మవ్యక్తం అవ్యక్తాత్పురుషః పరః। పురుషాన్నపరం కించి త్సా కాష్ఠా సా పరాగతిః॥" అను కఠవల్లి యొక్క అర్థమే ఇచట చెప్పబడినది. కాని కామముయొక్క ప్రసక్తి యొంతమాత్రము లేదు. కఠవల్లియందు పేర్కొనబడిన శబ్దాద్యర్థములు, మహత్తత్త్వము, అవ్యక్తము యిచట గ్రహింపబడనందున ప్రకృతశ్లోకమునకు కఠవల్లీశ్రుతికిని సంబంధము లేదన రాదు.ఉపలక్షణచే అర్థమహదవ్యక్తములుయిచటగూడగ్రహింపబడినట్లే తలంచవలయును. గాక, గ్రాహ్యము లగు అర్థములకంటె (శబ్దాదివిషయములకంటె) గ్రాహకములగు (తెలిసికొనునట్టి) ఇంద్రియములే గొప్పవి. కావున శ్రీకృష్ణు డిచట అర్థములకంటె ఇంద్రియములే గొప్పవని చెప్పెను. సూత్రభాష్యమునందు మహత్తత్త్వము నిరాకరింపబడుచు బుద్ధియే మహత్తత్త్వమని చెప్పబడినది. అవ్యక్తమనగా అజ్ఞానము- అనగా మాయ యని యర్థము. సర్వబుద్ధిసమిష్టియే మాయ కాన అవ్యక్తరూపమగు మాయ బుద్ధియందే అంతర్భావ మగుచున్నది. కావున గీతాశ్లోకమున

బుద్ధి చెప్పబడుటచే మహదవ్యక్తములను వేరుగ జెప్ప నవసరము లేనందున జెప్ప బడలేదు.

మరియు "కామ స్సంకల్పో విచికిత్సా శ్రద్ధా" ఇత్యాది శ్రుతిప్రమాణము వలన కామము మనోధర్మ మని స్పష్టమగుచున్నది. మనోధర్మమగు కామము ధర్మిరూపమగు బుద్ధికంటె గొప్పది కానేరదు. ఇచట ధర్ములే పూర్వపూర్వము కంటె ఉత్తరోత్తరము గొప్పవని నిర్ణయింపబడినవి. ఆ గొప్పతనము ధర్మపూర్వ కము. సూక్ష్మత్వ వ్యాపిత్వాది ధర్మములచే దేహముకంటె ఇంద్రియముల కుత్కర్ష చెప్పబడినది. ఇట్టితరి కామమే గొప్పదగుచో బుద్ధికంటె కామము ధర్మ ముగా గల మనసే గొప్పదని చెప్పబడి యుండెడిది. అట్లు చెప్పబడలేదు.

మరియు ధర్మికి స్వాధీనమగు ధర్మరూపమగు కామము స్వతన్త్రపదార్థము కానపుడు ధర్మరూపమగు పదార్థములయొక్క తారతమ్యమును వివేచించి చెప్పు ప్రకరణమునందు ధర్మరూపమగు కామము గొప్పదని చెప్పుట యెట్లు పొసగును?

మరియు బుద్ధిపర్యంతములగు పదార్థము లన్నియు వ్యాపారమును కట్టిపెట్టి యున్నను ఇచ్ఛాపర్యాయమగు కామమున్నచో నదియే యింద్రియములను స్వవిషయములయందు ప్రవర్తింపచేసి యాత్మజ్ఞానమును నిరోధించుచున్నది. కావున కామము బుద్ధికంటె గొప్పదని రామానుజులు కామముయొక్క గొప్పదన మునకు కారణమును నిరూపించిరి. అయ్యది మిక్కిలి హాస్యాస్పద మగుచున్నది. బుద్ధి యుపరమించినపుడుకూడ కామ ముదయించునని చెప్పుట యసమంజసము. అట్టితరి బుద్ధి లయముచెందిన నిర్వికల్పసమాధియందుగూడ కామ ముండు నని చెప్పవలసి వచ్చును. అపుడు నిర్వికల్పసమాధియే చెడిపోవును. వ్యాసులవారు శ్రీమద్భాగవతమునందు మనస్సు ఉపరతి చెందగా ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగునని "యదోపరామో మనసో నామరూప రూపస్య దృష్టస్మృతిసంప్రమోషాత్ । య ఈయతే కేవలయా స్వసంస్థయా హంసాయ తస్మై శుచిషద్మ నే నమః" అను శ్లోకమున నుడివిరి. మనసు ఉపరతి చెందినను కామముండునని చెప్పినచో వ్యాస వచన ముపపన్నము కానేరదు.

మరియు ధర్మియగు మనస్సే ఉపరతిని చెందగా తద్ధర్మ మగు కామ ముండు టెట్లు? ఎచట నయినను నిప్పు చల్లారిన తరువాత మంట కనిపించునా? రామాను జులకు మనోబుద్ధులయొక్క యుపరతిరూపమగు నిద్రావస్థయందే మయినను కోరికలు కలుగుచున్నవా? లేనిచో నిట్లు వ్యాఖ్యాన మొనర్పరు.

ఇంక వేదాన్తదేశికుల వ్యాఖ్యానమును పరిశీలించినను వారి సిద్ధాంతము హాస్యాస్పదమే యగుచున్నది. ఏలయన వేదాంతదేశికులు "ఇంద్రియాణి మనోబుద్ధి

రస్యాధిష్ఠాన ముచ్యతే। ఏతైర్విమోహయత్యేష జ్ఞాన మావృత్య దేహినమ్” అను శ్లోకమున ఇంద్రియమనోబుద్ధికామములు నాలుగు ఆత్మను వ్యామోహపరచుచున్న వని చెప్పుటచే “ఇంద్రియాణి పరాణ్యాహు రిన్ద్రియేభ్యః పరం మనః మనసస్తు పరా బుద్ధి ర్యోబుద్ధేః పరతస్తు సః” అను శ్లోకమునగూడ ఇంద్రియ మనోబుద్ధికామములను నాల్గింటినే గ్రహింపవలయు నని చెప్పిరి. ఇయ్యది యెంతమాత్రము పొసగ నేరదు. “ఇంద్రియాణి మనోబుద్ధి రస్యాధిష్ఠాన ముచ్యతే” అను శ్లోకమునందు కామ మొక్కటియే ఆత్మను వ్యామోహపరచుననియు ఇంద్రియమనోబుద్ధులు కామమున కధిష్ఠానము లనియు చెప్పబడినది. ఇంద్రియాదుల నాశ్రయించనిదే కామము స్వయముగా జీవుని వ్యామోహపరుపలేదు. కామముచే నాశ్రయింపబడని యింద్రియ మనోబుద్ధులుగూడ ఆత్మను వ్యామోహపెట్టజాలవు. స్వతంత్రముగా కామముగాని ఇంద్రియాదులుగాని పురుషుని వ్యామోహపరుపజాలినపుడు ఇంద్రియమనోబుద్ధి కామములు నాలుగు ఆత్మసమ్మోహకము లని చెప్పుట పొసగును. అదియే యసంభవ మయినందున వేదాన్తదేశికుల వివరణము నిస్సారము.

కావున “ఏతైర్విమోహయత్యేష” అను మూలమువలన ఇంద్రియమనోబుద్ధుల నాశ్రయించిన కామమొక్కటియే పురుషుని వ్యామోహపరచు ననియు, అందు ఇంద్రియాదులు సాధనమాత్రములనియు స్పష్టమగుచున్నది. మనోధర్మమగు కామమునకు మనసు సాధన మెట్లగునని యనదగదు. మనోధర్మమగు కామమునందు కర్తృత్వము నారోపింపగా కామము వ్యామోహపరచుటలో కర్తయు, మనసు కరణమున్ను (సాధనమున్ను) అగుచున్నవి.

వస్తుతః ఇంద్రియాదులు కామమున కాశ్రయములే కాని సాధనములు (కరణములు) కానేరవు. భాష్యకారులు కూడ నిట్లే నిరూపించిరి. ధర్మమునకు ధర్మి యాశ్రయమగును. కాని కరణము కానేరదు. మనోధర్మ మగు కామము ఇంద్రియముల నెట్లాశ్రయించునని యనరాదు. మనసు ఇంద్రియముల కభిముఖమగుచుండగా తద్వారా కామముకూడ నింద్రియముల నాశ్రయించిన దగును. మనోబుద్ధులు రెండును ఒక్క అంతఃకరణస్వరూపములే కావున మనోధర్మమగు కామము బుద్ధిని యాశ్రయించుట యుచితమే యగుచున్నది.

శ్లో. ఏవం బుద్ధేః పరం బుద్ధ్వా సంస్తభ్యాత్మాన మాత్మనా
జహి శత్రుం మహాబాహో కామరూపం దురాసదం ॥ ౪౩ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! ఇట్లు బుద్ధికంటె గొప్పవాడగు ఆత్మను తెలిసికొని, మనసును బుద్ధితో నేకాగ్రపరచి నిశ్చలమయిన మనస్సుకలవాడవయి దుర్విజ్ఞేయమగు కామ మను శత్రువును జయింపుము. గత్యర్థమగు సద్ ధాతువు జ్ఞానార్థకమగుటచే దురాసద మనగా దుర్విజ్ఞేయమని చెప్పనగును.

ఇచట (దుఃఖేన ఆసదః ఆసదనం ప్రాప్తిః యస్య తం దురాసదం) అను భాష్యకారుల వివరణము. ఫలితార్థమును చెప్పుట సమాసముమాత్రము. (దుఃఖేన ఆసత్తుం శక్యో దురాసదః) అనియే చెప్పవలయును. ఇందు "ఈషద్దుస్సుషు కృచ్ఛ్రాకృచ్ఛ్రార్థేషు ఖల్" అను సూత్రమువలన ఖల్ ప్రత్యయము. దుష్ప్రజా— ఇత్యాది పదములయందువలె బహువ్రీహిసమాస మేల చెప్పరాదని యనదగదు. "ప్రాదిభ్యోధాతుజస్యవాచ్యో వాచోత్తరపదలోపః" అను వార్తికమునుబట్టి ప్రాద్యుపసర్గలకంటె ధాతూత్పన్నమయిన శబ్దముండిననే గాని బహువ్రీహి పుట్ట నేరదు. (దుష్ఠా+ప్రజాయస్య) అనుచోట "ష్ఠా గతినివృత్తౌ" అను ధాతువు వలన బుట్టిన స్థాశబ్దము కలదు. అదియు ప్రాదులలో చేరిన దుర్ అను ఉపసర్గ కంటె పరమందు కలదు. ఇచట దుఃఖార్థకమగు దుర్ ఉపసర్గకంటె పరమగు ఖల్ శబ్దము ధాతూత్పన్నముకాదు. కావున బహువ్రీహిసమాసము చెప్పుట తగదు. ఇక ఇచ్చటగూడ బహువ్రీహిసమాసమే చెప్పవలయునని పట్టుదలయున్నచో (దుస్థః + ఆసదః యస్య తం దురాసదం) అని విగ్రహము చెప్పవలయును. కామము తెలియ సాధ్యముగాని యనేకభేదములు కలదగుటచే దుర్విజ్ఞేయ మగుచున్నది. విషయము లనంతములగుటచే కామ మనంతమగుచున్నది. మరియు సద్ ధాతువునకు నాశము కూడ అర్థముండుటచే దురాసద మనగా దుర్జయమని కూడ చెప్పనగును.

ఇచట (బుద్ధేః పరం కామం) బుద్ధికంటె ప్రకృష్టమగు కామమును అను రామానుజవ్యాఖ్య పూర్వశ్లోకమునందే నిరాకరింపబడినది. కామమును జయించు టకు కామము బుద్ధికంటె గొప్పదని తెలిసికొనుట యావశ్యకము కానేరదు. కావున అనావశ్యకమగు విషయము నుపదేశించుటగూడ వ్యర్థమేయగును. కాక భగవంతుడు అప్రమాణమగు అర్థము నుపదేశించెనను దోషముకూడ భగవంతునియందు ప్రసక్తించును. కావున రామానుజమత మంగీకరింపతగదు. ౪౩

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశమునందు
తృతీయాధ్యాయానువాదము
సమాప్తము.

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్థ ప్రకాశికానువాదము

చతుర్థాధ్యాయము

వేదార్థము ప్రవృత్తిరూపమనియు, నివృత్తిరూపమనియు రెండు తెఱంగులు. అందు ప్రవృత్తిమార్గ మన కర్మయోగము. నివృత్తిమార్గ మన జ్ఞాననిష్ఠారూపమగు సన్యాసయోగము, ఈ రెండు తెఱంగులగు యోగమునే గీతలయందు భగవంతు డుపదేశింపదలచెను. ఈ రెండుయోగములను ద్వితీయ తృతీయాధ్యాయములలో భగవంతుడు చెప్పియుండెను. కావున సమస్త వేదార్థమును చెప్పిన ట్లెంచి శ్రీకృష్ణుడు వంశక్రమాగతమగు సంప్రదాయమును చెప్పుచూ యోగమును స్తుతింపుచున్నాడు.

శ్రీ భగవా నువాచ:

శ్లో. ఇమం వివస్వతే యోగం ప్రోక్తవా నహ మవ్యయం
వివస్వాన్మనవేఽప్రాహ మనురిక్ష్వాకవేఽబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥

అ. శ్రేయఃప్రాప్తికి నుపాయమగు, కర్మజ్ఞానరూపమగు యోగమును నేను బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ జాతులయొక్క బలమును వృద్ధిపరుప దలచి సూర్యున కుపదేశించితిని. ఆ సూర్యుడు మనువున కుపదేశించెను. ఆ మనువు ఇక్ష్వాకున కుపదేశించెను. అవిక్రియబ్రహ్మరూపమగు మోక్షఫలము నొసంగునట్టి యీయోగము అవ్యయ మనబడును. ౧

శ్లో. ఏవం పరంపరాప్రాప్త మిమం రాజర్షయో విదుః
స కాలేనేహ మహతా యోగో నష్టః పరంతప ॥ ౨ ॥

అ. ఇట్లు గురుశిష్య సంప్రదాయముగా వచ్చిన నీయోగమును రాజర్షులు తెలిసికొనిరి. ఓయి యర్జునా? ఇట్లు చాలకాలము గడువగా సంప్రదాయము విచ్ఛిన్నమగుటనందున నయ్యది నశించెను. ౨

శ్లో. స ఏవాయం మయా తేఽద్య యోగః ప్రోక్తః పురాతనః
భక్తోఽసి మే సఖాచేతి రహస్యం హ్యేత దుత్తమమ్ ॥ ౩ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! ఇంద్రియ నిగ్రహము లేని దుర్బలుల నాశ్రయించి జ్ఞానకర్మరూపమగు నీ యోగము నశించిన దనియు, లోకము పురుషార్థరహితమయిన దనియును గ్రహించి నీవు నాకు భక్తుడవు, మిత్రుడవు ననుభావముతో నేను నీకీ యోగమును చెప్పితిని. ౩

అర్జున ఉవాచ :

శ్లో. అపరం భవతో జన్మ పరం జన్మ వివస్వతః
కథ మేత ద్విజానీయాం త్వ మాదౌ ప్రోక్తవానితి ॥ ౪ ॥

అ. ఓయి కృష్ణ! నీవు వసుదేవుని యింటిలో నిటీవల పుట్టితివి. సూర్యుడు సృష్టిప్రారంభమున నీకంటె ముందెన్నడో బుట్టియుండెను. కావున నాకు జెప్పిన నీ యోగమును నీవు సూర్యునకు చెప్పియుంటివని నే నెట్లు గ్రహింతును? ఇయ్యది నాకు విరుద్ధముగా దోచుచున్నది. ౪

శ్రీ భగవానువాచ :

శ్లో. బహూని మే వ్యతీతాని జన్మాని తవ చార్జున
తాన్యహం వేద సర్వాణి న త్వం వేత్థ పరన్తప ॥౫॥

అ. పార్థునకు శ్రీకృష్ణుని తత్త్వము తెలుసును. అయినను మూఢులకు నమ్మిక పుట్టగలందులకు అర్జును డిట్లు ప్రశ్నించెను. అందుకు భగవంతుడు బదులు చెప్పుచున్నాడు. ఓయి అర్జునా! నాకు అనేకజన్మలు గడచినవి. నేను ప్రకృతి పరతంత్రుడను కాను. నిత్యబోధరూపుడను, సర్వజ్ఞుడను, ముక్తుడను, ఆవరణములేని జ్ఞానశక్తి కలవాడను కావున నే నెరుంగుదును. నీవు ప్రకృతిపరతంత్రుడవు. ప్రతిబద్ధమగు జ్ఞానశక్తి కలవాడవు. కించిత్ జ్ఞుడవు. కావున నీ వెరుంగవు. ౫

శ్లో. అజోఽపి స న్నవ్యయాత్మా భూతానా మీశ్వరోఽపి సన్
ప్రకృతిం స్వా మధిష్ఠాయ సమ్భవా మ్యాత్మమాయయా ॥ ౬ ॥

అ. పుణ్యపాపములవలన కలిగెడు శరీరసంయోగ వియోగ రూపములగు జన్మమరణములు పుణ్యపాపసంస్కారవశమున స్వతస్సిద్ధముగా పుట్టుకలేని జీవునకు గూడ కలుగుగాక. నిత్యముక్తుడయి పుణ్యపాపసంబంధములేని యీశ్వరునకు జన్మమరణము లెట్లు సంభవించు ననుప్రశ్నకు సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు.

ఓయి అర్జునా! నేను కర్మాధీనమగు జన్మమరణములు లేనివాడ నయినను, తరగని జ్ఞానశక్తిస్వభావము కలవాడ నయినను, సర్వభూతములను నియమించునట్టి వాడ నయినను, త్రిగుణాత్మకమగు ప్రకృతిని యాశ్రయించి నా మాయచే నేను పుట్టుచున్నాను.

ఇచట ప్రకృతి, మాయ సమానార్థకము గాన ప్రకృతిని అధిష్ఠించి మాయతో బుట్టితి నని మూలకారులు చెప్పుట కాని, పరమార్థమగు లోకమే లేనందున లోకమువలె పరమార్థముగా పుట్టె నని భాష్యకర్తలు వివరించుటగాని యనుచితమని యందురు. అది యుక్తము కాదు. మాయాప్రకృతులకు భేదము కలదు. అవిద్యామాత్రము ప్రకృతి, దోషముతో గూడిన యవిద్య మాయ యనబడును.

అవిద్యోపాదానకమగు కార్యము వ్యావహారిక మగుటవలన పరమార్థముగా బుట్టినదని చెప్పబడుచున్నది. మాయోపాదానమగు కార్యము ప్రాతిభాసిక మగుటచే నపారమార్థ మనబడుచున్నది. దృష్టాంతము: అవిద్యవలన బుట్టిన సర్పము,

నిజమయిన సర్పము. మాయామయమగు రజ్జుసర్పము మిథ్యాసర్పము. అవిద్యాజన్యమగు జాగ్రత్ప్రపంచము సత్యము. మాయామయమగు స్వాప్నప్రపంచము మిథ్యాప్రపంచము. అట్లే జీవులయొక్క శరీరసంయోగము అవిద్యాజన్యము. ఈశ్వరునకు శరీరసంయోగము మాయామయము. కావున మూలమునందుగాని భాష్యమునందుగాని దోషము లేదు.

ఈశ్వరపరతంత్రమగు నవిద్య యీశ్వరునకు శరీరము నీయలేదు. జీవులను మాత్రము తాను వశపరచుకొని వారికి శరీరసంయోగము నిచ్చును. కావున జీవుల శరీరమే అవిద్యామయము. ఇచట జీవుడనగా చిదాభాసుడు గాని కూటస్థాత్మకాదు. కూటస్థాత్మయనగా నీశ్వరుడు. జీవునకు వాస్తవస్వరూపము కూటస్థాత్మ యనియు వ్యావహారికరూపము చిదాభాసతోగూడిన బుద్ధియనియు భేదముగ్రహింపవలయును.

(లేక) త్రిగుణాత్మకమగు మాయ ప్రకృతి యనియు, ఇన్ద్రజాలశక్తితో సమానమగు మాయ మాయ యనియు భేదము. కావున ప్రకృతికార్యమగు జీవులయొక్క దేహేన్ద్రియాదికము వ్యావహారికము. మాయాకార్యమగు ఈశ్వరుని దేహేన్ద్రియాదికము ఐన్ద్రజాలిక గన్ధర్వ నగరాదులవలె ప్రాతిభాసికములుకనుకనే (న పరమార్థతో లోకవత్) యథార్థముగా లోకమువలె కాదు, అని యాచార్యులనిరి. పరమార్థమనగా వ్యవహారదశ యని యర్థము.

ఇచట నియ్యది రహస్యము: పదార్థములు వ్యావహారిక సత్తులనియు, పారమార్థిక సత్తులనియు, ప్రాతిభాసిక సత్తులనియు, కేవల అసత్తులనియు, నాలుగు రకములు.

అందు జాగ్రదవస్థతో నిర్దుష్టము లయిన నింద్రియములతో గ్రహింప బడు మనుష్య పశు పక్ష్యాది ప్రపంచము వ్యావహారిక సత్తు. అద్వితీయమగు బ్రహ్మము పారమార్థికసత్తు. దోషయుక్తమగు నింద్రియములచే గ్రహింపబడు స్వాప్నమింద్రజాల రజ్జుసర్పాదికము, ప్రతిభాసకాలమునందుమాత్రమే యుండుటచే ప్రాతిభాసిక మన బడును. గొడ్డురాలి బిడ్డ, కుందేటి కొమ్ములు; ఆకాశ కుసుమము— మున్నగునవి అత్యన్తాసత్తులు (బొత్తుగా లేనివి). కనుకనే "వంధ్యాపుత్రో న తత్త్వే న మాయయా వాపి జాయతే" (గొడ్డురాలిబిడ్డ నిజముగా పుట్టడు, మాయచేతను పుట్టడు) అని పెద్ద లందురు.

ఇట్లుండ రామకృష్ణాద్యవతారములు ప్రతీతిసిద్ధములయినందున అత్యంతాసత్తులు కావు. (బొత్తుగా లేనివి కావు.) పరమార్థదశలో లేకుండుటచే పారమార్థికములును కావు. అట్లే యవతారపురుషులు జన్మమరణాదు లూహింప నలవి కానందున వ్యావహారికములును కావు. మరేమనిన గంధర్వనగరాదుల వలె ప్రాతిభాసికములే యగుచున్నవి. శంఖచక్రాదులతో గూడిన నాలుగు భుజములు గలవాడును, కిరీటాదు

లతో నలంకృతుడును, సర్వజ్ఞుడు నగు పిల్లవాడొక్కతెను కలిగెనని చెప్పినచో లోకమునం దెవ్వడును యిది నిజమని నమ్మడు. అట్లే భయంకరాకారముగల నరసింహుడగు పురుషుడు స్తంభమునుండి పుట్టెనన్నచో లోకము విశ్వసింపదు. యుక్తికి సరిపోవు విషయమునే లోకము నమ్మును. యుక్తికి నచ్చని విషయమును ఇంద్రజాలమువలె మిథ్య యని తలంచును. యద్యపి సిద్ధాంతమునందు– వ్యావహారిక ప్రపంచముకూడ. పురుషుని రేతస్సు, విత్తనములు, మట్టి, మున్నగునవి శరీర వృక్ష ఘటాదుల నెట్లు పుట్టించును? అను విచారణను నిలువనేరదు. అయినను పురుషవీర్యమువలన శరీరము, బీజములవలన చెట్లు, మట్టివలన కుండలు పుట్టుట లోకమునం దనుభవ సిద్ధమగుటచే నందాశ్చర్యమేమియు లేదు. అప్రమాణబుద్ధియు లేదు. అందువలన నయ్యది విచారక్షమమే యగుచున్నది. కావున లౌకికుల యుక్తికి నిలువక నాశ్చర్యవిషయమగు వస్తువు గంధర్వనగరాదులవలె మిథ్యయనియు, యుక్తికి నచ్చి యాశ్చర్యవిషయము కాని వస్తువు వ్యావహారిక మనియు గ్రహింప నగును. అందువలన నింద్రజాలమువలె విచిత్రహేతువగు యీశ్వరశక్తి మాయ యనియు, సర్వసాధారణమగు నీశ్వరశక్తి ప్రకృతి యనియు భేదము.

(లేక) ప్రకృతి, మాయ యీ రెండును ఒక్కటియే. ప్రకృతిని స్వాధీనపరచుకొనిన శ్రీకృష్ణుడు “ నేను ప్రకృతివలననే పుట్టితినిగాని, పుణ్యాపుణ్యసంస్కారమువలన బుట్టలేదు. ” అను నభిప్రాయముతో “ ఆత్మమాయయా ” అని నుడివెను.

పుణ్యాపాప సంస్కారములతోగూడిన ప్రకృతివలన బుట్టిన మనుష్యాదులు పరమార్థముగా బుట్టరని చెప్పబడుచున్నది. కేవల మాయవలన బుట్టిన రామకృష్ణాదులు పరమార్థముగా పుట్టినవారు కానందున పుట్టినవారువలె అని చెప్పబడుచున్నారు. అజ్ఞాని యొనర్చు సకామకర్మ నిజముగా కర్మయే యగుచున్నది. వివేకి యొనర్చు నిష్కామకర్మ కర్మరూపమయినను బన్ధప్రాపకము కానందున కర్మవలె తోచును. గాని నిజముగా కర్మ కానేరదు. అట్లే సర్వజ్ఞుడగు నీశ్వరునకు రామకృష్ణాది దేహధారణరూపమగు జన్మబన్ధప్రాపకము కానందున జన్మవలె తోచును గాని నిజముగా జన్మకానేరదు. అజ్ఞాని యగు జీవునకు గల మనుష్యశరీరధారణరూపమగు జన్మ బన్ధము నిచ్చుటచే నిజముగా జన్మయే యగుచున్నది.

ద్వైతులు ఈశ్వరునియొక్క జన్మ కర్మాధీనము కాదనియు, లీలామాత్రమేననియు చెప్పుదురు. ఆ లీలకూడ మాయారూపమే కాని మాయకంటె వేరు కానేరదు. కేవల నిర్విశేషుడగు నీశ్వరునియందు మాయకంటె వేరగు లీల సంభవింపదు. దీనిచే జీవపదవాచ్యుడగు చిదాభాసుడు ప్రకృతి పరతంత్రుడగుటచే నాతనికి ప్రకృతివలన జన్మ యనియు, ఈశ్వరుడు ప్రకృతి పరతంత్రుడు కానందున నీశ్వరుని జన్మ మాయామయ మనియు నిష్కృష్టార్థము తేలుచున్నది.

ఓయి! ఈశ్వరశరీరము ప్రతిభాసకాలమునందు మాత్రమే యుండుటచే మాయామయ మనియు, జీవశరీరములు వ్యవహార దశయందుండుటచే వ్యావహారికము లనియును భేదము చెప్పుట దుష్కరము. అర్జునశరీరమువలె శ్రీకృష్ణశరీరము కూడ వ్యవహారదశయం దుండియేయున్నది. అన్నచో నట్లుకాదు. శ్రీకృష్ణశరీరము అనేకరకములుగా కనబడును. ఒకప్పుడు కనుపడదు. కావున మాయామయము. రజ్జుసర్పము ఒకప్పుడు దండరూపముగా కనుపడును. ఒకప్పుడు నీటిచారవలె కనుపడును. ఒకప్పుడు పూలమాలవలె కనుపడును. మరియొకప్పుడు కనుపించదు. కావున నియ్యది మాయామయమగుచున్నది. అట్లే శ్రీకృష్ణశరీరముకూడ. కావున, అర్జునునకువలె శ్రీకృష్ణునకు పరమార్థముగా జన్మలేదనియు, శ్రీకృష్ణుడు నిత్యుడు, అజుడు, ఈశ్వరు డనియు స్పష్టము.

ఇచట రామానుజులు శ్రీకృష్ణుని జన్మ మిథ్యకాదనియు, సత్యమేననియు, శ్రీకృష్ణుడు తన ప్రకృతిని విడువకయే సత్యసంకల్పజ్ఞానముచే పుట్టె ననియు, ఈశ్వరుని స్వరూపము సగుణమని శ్రుతిచెప్పుచున్నదనియు ప్రతిపాదించిరి.

అయ్యది తుచ్ఛము. సచ్చిదానందమగు బ్రహ్మ "నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనం" ఇత్యాది శ్రుతిచే నీరూపుడని చెప్పబడుచున్నది. బ్రహ్మను హిరణ్యవర్ణత్వాది రూపములు ఉపాసనకొరకు కల్పింపబడినవి; కాని వాస్తవములు కావు. ఈశ్వరుడు శరీరవిశిష్టుడగుచో నాతనికి సర్వాన్తరత్వము, సాక్షిత్వము మున్నగునవి పొసగవు. శరీరవిశిష్టుడగు ఈశ్వరుడు దృశ్యుడగును. అందువలన ఘటాదులవలె యనిత్యుడగును. అజుడగు నీశ్వరునకు జన్మయనునది సంకల్పముచే గూడ సంభవింపదు. అసంగుడగువానికి శరీరసంగ మసంభవము. కావున కృష్ణాద్యవతారములు మిథ్యకాని యథార్థములు కావు. ౬

శ్లో. యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లాని ర్భవతి భారత!
అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం సృజా మ్యహం ॥ ౭ ॥

అ. ఓయి భారతా! లోకమున ఎప్పుడెప్పుడు ధర్మమణంగునో, అధర్మ మభివృద్ధి చెందునో అప్పుడప్పుడు మాయచే నన్ను నేను సృజించెదను. ౭

శ్లో. పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే ॥ ౮ ॥

అ. సన్మార్గమునందున్న దేవతలను, ఋషులను, మానవులను కాపాడుటకును దుర్మార్గులగు రక్షసాదుల మదమణంచుటకును, ప్రపంచమున ధర్మమును నిలబెట్టుటకును ప్రతియుగమునందు నేను పుట్టుచుందును.

ఇచట రామానుజులు (విష్ణువిరహాసహానాం వైష్ణవాగ్రేసరాణాం) విష్ణువియోగమును సహింపజాలని వైష్ణవాగ్రేసరులను కాపాడుటకు ఈశ్వరావతారము

అని వివరించిరి. అయ్యది తుచ్ఛము. వారి మతమున వైష్ణవాగ్రేసరులు జ్ఞానులనియా? అజ్ఞానులనియా? అందు మొదటి పక్ష మవలంబించినచో "శ్లో॥ వాసుదేవ స్సర్వమితి సమహాత్మా సుదుర్లభః" అని కృష్ణుడు చెప్పినట్లును, "శ్లో. సర్వగత్వాదనంతస్య సఏవాహ మవస్థితః। మత్తస్సర్వ మహం సర్వం మయిసర్వం సనాతనః" అని ప్రహ్లాదులు చెప్పినట్లును. (సర్వంబ్రహ్మ) అంతయు బ్రహ్మమే. (బ్రహ్మోహమస్మి) నేనే బ్రహ్మమునగుచుంటిని అను జ్ఞానము యెవరికి కలదో అట్టి యద్వైతాత్మజ్ఞానులే వైష్ణవాగ్రేసరులు. అట్టివారికి విష్ణువే ఆత్మయగుటచే విష్ణువియోగ మెట్లు ప్రసక్తించును?

రెండవమతమవలంబించినచో విష్ణువును తెలియనివారలు వైష్ణవు లెట్లగుదురు? ఎవరు విష్ణువును దెలిసికొని ఆయనయందు భక్తిభావము కలిగియుందురో వారు కదా వైష్ణవులు "శ్లో॥ విష్ణ్వర్పితాఖి లాచారః సహి వైష్ణవ ఉచ్యతే॥" అని కదా శాస్త్రము.

"శ్లో. నచలతి నిజవర్ణ ధర్మతో యః స్థిరమనసం త మవేహి విష్ణుభక్తం" అను ప్రమాణమును బట్టి వర్ణాశ్రమ ధర్మమునుండి తొలగక స్థిరచిత్తు డగువాడు వైష్ణవుడుకాని యితరుడు కాడని యనదగదు. ఇట్టివాడు యోగికాని, జ్ఞాని కానేరడు. వైష్ణవుడన్న యోగియన్నచో జ్ఞాని వైష్ణవుడు కాకపోవలసివచ్చును. అట్లంగీకరించినచో "ప్రియోహి జ్ఞానినోఽత్యర్థం అహం సచ మమప్రియః" అను ముందు గీతావచనము విరోధించును. విష్ణుప్రియుడగు జ్ఞాని వైష్ణవుడు కాడనుట హాస్యాస్పదము. పోనిండు. జ్ఞానశూన్యుడగు యోగియే వైష్ణవుడగుగాక, అయినను అట్టి వైష్ణవునకు భగవత్స్వరూపస్వభావజ్ఞానమే లేకపోవుచుండగా వాడు భగవద్వియోగము నెట్లు సహింపలేకపోవును?

తప్తశంఖచక్రచిహ్నములను ధరించువారలును, ఊర్ధ్వపుండ్రధారులును, అర్చకులు నగు ద్విజులు వైష్ణవులని యనదగదు. శరీరతాపాదులు వేదవిరుద్ధమగు నాచారము లగుటచే, నిట్టి దురాచారపరులగు దుర్మార్గులను నశింపజేయుటకే భగవంతు డవతరించునని చెప్పవలయును. కావున వీరు వైష్ణవులు కానేరరు. శరీరతాపాదులు, ద్విజేతరులకు కాదని మేము రచించిన శూద్రధర్మదర్పణ మను గ్రంథమున వివరింపబడినది. కావున మూలమునందలి సాధుపదమును మాత్రము చూచి వైష్ణవులు తమయాడంబరము నంతయు వెల్లడించుట తగదు.

శ్లో. జన్మ కర్మ చ మే దివ్య మేవం యో వేత్తి తత్వతః
త్యక్త్వాం దేహం పునర్జన్మ నైతి మామేతి సోఽర్జున ॥౯॥

అ. ఓయి యర్జునా! నా పుట్టుకను దివ్యమగు నా కర్మను ఎవ్వడు నిజముగా గుర్తెరుంగునో వాడు దేహమును విడచి మరలపుట్టడు. ముక్తి నొందును.

ఈశ్వరుడు జన్మరహితుడనియు, నిత్యుడనియు, శుద్ధుడనియు, బుద్ధుడనియు, ముక్తుడనియు, ఇట్టివాడు మాయచే బుట్టుననియు, వాని పని ప్రాకృతము కాదనియు, లోకాతీతమనియు నెవ్వడెరుంగునో వాడు ముక్తి నొందునని యర్థము.

ఇచట రామానుజులు: నాజన్మకర్మలు తెలిసికొని పాపరహితుడయి నన్నాశ్రయించి, నన్నేముఖ్యముగా ప్రేమించి, నాయందె చిత్తము నుంచినవాడు నన్నే పొందును- అని వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి. ఇందు మూలములో లేని పదముల ననేకములను కల్పింపవలసినందున నియ్యది యప్రమాణ మగుచున్నది. ౯

శ్లో. వీతరాగభయక్రోధాః మన్మయా మా ముపాశ్రితాః
బహవో జ్ఞానతపసా పూతా మద్భావ మాగతాః ॥ ౧౦ ॥

అ. రాగ, భయ, క్రోధముల వీడి పరమేశ్వరు నాశ్రయించి జ్ఞాననిష్ఠచే బరిపూతులగు ననేకులు బ్రహ్మవేత్తలు మోక్షము నొందిరి. ఇచట మోక్షము నొందుటకు నితర తపస్సులతో పని లేదనియు కేవల జ్ఞానమొక్కటియే సాధనమనియు; “జ్ఞానతపసా” అను మూలముచే సూచింప బడుచున్నది.

జ్ఞానమునందు తపోధర్మము నారోపించుటవలన నితర తపస్సులకు ముక్తితో బనిలేదని స్పష్టపడుచున్నది. ఇతరతపస్సు లున్నను నిజముగా జ్ఞానము తపస్సు కాదని చెప్పుటకు జ్ఞానమునందు తపోధర్మ మారోపింపబడినది. ౧౦

శ్లో. యే యథా మాం ప్రపద్యంతే తాంస్తథైవ భజామ్యహం
మమ వర్త్మానువర్తంతే మనుష్యాః పార్థ సర్వశః ॥ ౧౧ ॥

అ. ఎవరెవరు యే యే ఫలమును గోరి నన్నారాధించుచుందురో వారి వారికా యా ఫలముల నొసంగుచు నేను వారల ననుగ్రహింతును. ఫలమును కోరువారికి ఫలము నిచ్చుచు, ఫలము నపేక్షింపని ముముక్షువులకు జ్ఞానము నొసంగుచును, జ్ఞానులగు సన్యాసులకు మోక్షము నిచ్చుచును, ఆర్తులగు వారల బాధల తొలగించుచును అనుగ్రహింతు నని భావము.

ఇందుకు శ్రుతిప్రమాణము “తం యథా యథోపాసతే తం తామేవ ఫలం లభతే” అని_ దీని యర్థము. పరమేశ్వరుని యే యే ఫలము నుద్దేశించి మానవు లుపాసింతురో వారు ఆ యా ఫలమును బొందుదురు. కావున నోయి పార్థా! సర్వవిధముల మానవులు నామార్గమునే యనుసరించుచున్నారు.

ఇచట రామానుజులు: “మమవర్త్మ” అను పదమునకు “మత్స్వభావం” నా స్వభావమును అని యర్థమును వివరించి, నా స్వభావము ననుభవించి యనువర్తింపుచున్నారను భావమును ప్రకటించిరి. అయ్యది యుక్తముగాదు. వర్త్మ అను పదము

నకు స్వభావ మను యర్థము లేదు. భగవత్స్వభావము ననుభవించుట మానవులకు దుష్కరము. కావున రామానుజవ్యాఖ్యాన మసంగతము.

శ్లో. కాంక్షంతః కర్మాణాం సిద్ధిం యజంత ఇహ దేవతాః
క్షిప్రంహి మానుషే లోకే సిద్ధిర్భవతి కర్మజా ॥ ౧౨ ॥

అ. లోకమునందు మానవులు కర్మఫలమును గోరుచు ఇంద్రాగ్న్యాది దేవతలను పూజించుచున్నారు. ఫలమును గోరి భిన్నభిన్న దేవతలను బూజించు దేవతలకు మనుష్యలోకమునందు ఫలము త్వరగా సిద్ధించును. ఎవడు కర్మఫలము నిచ్చునింద్రుడు వేరు, ఫలము ననుభవించు నేను వేరు, అను భేదబుద్ధితో నుపాసన చేయునో వాడు అజ్ఞాని. దేవతలకు పశువు.

సర్వాత్మకుడగు వాసుదేవు డొక్కడే యభిన్న దేవత. ఇంద్రాదులు వివిధలింగ దేహాభిమానులగుటవలన భిన్న దేవతలు. ఇందుకు భాగవతమునందు ప్రమాణము కలదు. "శ్లో. ఏవం గజేంద్ర ముపవర్ణిత నిర్విశేషం బ్రహ్మాదయో వివిధలింగభిదాభిమానాః। నైతే యదా ఉపసస్రుపు ర్నిఖిలాత్మకత్వా త్తత్రాఖిలామరమయో హరిరావిరాసీత్॥" అని.

వాసుదేవుడన దేహేంద్రియాది సముదాయమునం దభిమానముగల పురుషుడు కాడు. నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తుడగు నాత్మ కావున వాసుదేవుడు భిన్నదేవత కాడు.

మూలమునందు "క్షిప్రం హి మానుషే లోకే" మనుష్యలోకమున కర్మసిద్ధి త్వరగా జరుగు ననుటచే, నితరలోకములయం దాలస్యముగా జరుగునని సూచింపబడుచున్నది. ఇతరలోకములయందు కర్మాధికారమే లేనపుడు అచట కర్మఫలము సిద్ధించు టెట్లని యనదగదు. మనుష్యలోకమునందు చేసిన కర్మలయొక్క ఫలములు అనేకరూపములు. అందు పశుపుత్రాది రూపమగు నైహికఫలము యీ లోకమున త్వరగా సిద్ధించును. స్వర్గాదిరూపమగు నాముష్మికఫలము పరలోకమున చాలకాలమునకు సిద్ధించును. కావున స్వర్గాది లోకములయందు కర్మాధికారము లేకున్నను కర్మఫలములుమాత్రము కలవని గ్రహింపవలయును. ౧౨

శ్లో. చాతుర్వర్ణ్యం మయా సృష్టం గుణకర్మవిభాగశః
తస్య కర్తార మపి మాం విద్ధ్యకర్తార మవ్యయమ్. ॥ ౧౩ ॥

అ. నేను, గుణకర్మ విభాగపూర్వకముగ నాలుగు జాతులవారిని సృష్టించితిని. అందువలన మనుష్యులు వారి వారి వర్ణాశ్రమ ధర్మానుష్ఠానముద్వారా నన్నే సేవింపుచున్నారు. వర్ణాశ్రమ ధర్మసృష్టికి నేను కర్తనయినను నిజముగా నేను కర్తృత్వాది వికారములు లేని యవినాశస్వరూపుడను. లోకములో నెవ డేపనిని చేయునో వాడు తత్ఫలితముతో గూడుకొనును. వ్యవసాయకుడు వ్యవసాయఫల

మగు సస్యముతో గూడుకొనుచున్నాడు. చాతుర్వర్ణ్యాది సృష్టికర్తయగు నీశ్వరుడుకూడ సృష్టిక్రియాఫలముతో గూడుకొనుచుండ నిత్యముక్తు డెట్లగునని ప్రశ్నింపదగదు. ఈశ్వరుడు మాయతో సృష్ట్యాది క్రియలను చేయుచున్నాడు. ఈశ్వర రూపముతో సృష్ట్యాదుల జేయుటలేదు. మాయాతాదాత్మ్యము నీశ్వరునియం దధ్యసించి యజ్ఞానులు యీశ్వరుడు కర్తయని యనుచున్నారు. దీనినే విశ్వామిత్రులు అధ్యాత్మరామాయణమునందు జెప్పిరి. "శ్లో. రామో నగచ్ఛతి, న తిష్ఠతి, నానుశోచత్యాకాంక్షతే త్యజతినో న కరోతి కించిత్। ఆనందమూర్తి రచలః పరిణామహీనో మాయాగుణాననుగతోహి తథా విభాతి" అని. దీనియర్థము (శ్రీరాముడు యెచటకు వెళ్ళడు, ఉండడు, దుఃఖింపడు, దేనిని కోరడు. దేనిని విడువడు, ఏపనిని చేయడు, ఆనందరూపుడు, స్థిరుడు, వికారరహితుడు, అయినను మాయాగుణముల ననుసరించి ఆయాపనులను చేయువానివలె తోచును.)

మాయచే కర్తృత్వము వహించిన వానికి పరమార్థముగా అకర్తృత్వము సిద్ధించును. కనుకనే శ్రీకృష్ణుడు "కర్తారమపి, అకర్తారమ్" చేయుచున్నను చేయని వానినిగా అని నుడివెను. ౧౩

శ్లో. న మాం కర్మాణి లింపంతి న మే కర్మఫలే స్పృహా
ఇతి మాం యోఽభిజానాతి కర్మభిర్న స బధ్యతే ॥ ౧౪ ॥

అ. ఓయి యర్జునా! నేనుచేయు కర్మలయందు నా కహంకారము లేకుండుటచే నాకవి దేహేంద్రియాదుల నిచ్చుచు నంటజాలవు. నాకు కర్మఫలమునందు కోరికగూడలేదు. అందుచే జన్మవృద్ధ్యాదిరూపమగు సంసారలేపము నాకు లేదు. నన్నిట్టివానినిగా నెరింగినవాడుగూడ కర్మబద్ధుడుకాడు. ఫలేచ్ఛ, అహంకారము యుండిననే కర్మలు బంధము నిచ్చును. అయ్యవి లేనపుడు కర్మలు బంధప్రదములు కానేరవు. ౧౪

శ్లో. ఏవం జ్ఞాత్వా కృతం కర్మ పూర్వైరపి ముముక్షుభిః
కురు కర్మైవ తస్మాత్త్వం పూర్వైః పూర్వతరం కృతమ్ ॥ ౧౫ ॥

అ. పూర్వులగు ముముక్షువులుగూడ కర్మతత్త్వము నిట్లెఱింగియే కర్మ నాచరించిరి. కావున నీవుగూడ ప్రాచీనులగు జనకాదులచే నాచరింపబడిన కర్మను చిత్తశుద్ధికొరకుగాని, లోకసంగ్రహముకొరకుగాని యాచరింపుము. ౧౫

శ్లో. కిం కర్మ కిమకర్మేతి కవయోఽప్యత్ర మోహితాః
తత్తే కర్మ ప్రవక్ష్యామి యజ్జ్ఞాత్వా మోక్ష్యసేఽశుభాత్ ॥ ౧౬ ॥

అ. ఏది కర్మ? ఎయ్యది యకర్మ? అని వివేకసంపన్నులు గూడ స్వబుద్ధిచే దెలియజాలకున్నారు. వారును పూర్వులాచరించినది కర్మ యనియు

వా రాచరించని దానిని యకర్మయనియు దెలిసికొనిరి. సర్వజ్ఞుడ నగు నేను నీకు ప్రాచీన మగు కర్మాకర్మవిభాగమును చెప్పెదను. దానిని తెలిసికొని యాచరించినచో నీవు సంసారమోక్షము నొందెదవు. ౧౬

శ్లో. కర్మణోహ్యాపి బోద్ధవ్యం బోద్ధవ్యంచ వికర్మణః
అకర్మణశ్చ బోద్ధవ్యం గహనా కర్మణో గతిః. ॥ ౧౭ ॥

అ. కర్మయన దేహేన్ద్రియాదులచేష్ట. అకర్మయన నూరకుండుట. కావున నిందేమి తెలియవలయును? అని యనరాదు. శాస్త్రవిహితమగు కర్మయొక్క తత్త్వము గుర్తెఱుంగవలయును. శాస్త్ర నిషిద్ధమగు వికర్మయొక్క తత్త్వము తెలియ వలయును. అట్లే అకర్మయగు తూష్ణీంభావముయొక్క రహస్యమునుగూడ గ్రహించ వలయును.

ఇచట కర్మాకర్మ వికర్మలస్వరూపమును రామానుజు లిట్లుపపాదించిరి. మోక్షసాధనమగునది కర్మయనియు, నిత్య నైమిత్తిక కామ్యాది వివిధరూపము యిన కర్మ వికర్మయనియు, అకర్మయన జ్ఞానమనియు వా రనిరి.

అయ్యది తుచ్ఛము. ఫలాభిసంధిలేక యాచరించిన నిత్యనైమిత్తికాది వివిధ కర్మలు పరంపరగా మోక్షసాధన మగుచున్నందున రామానుజ మతమున కర్మ వికర్మలకు భేదము దుర్వచమగును. ఇక అకర్మయనుచోటకూడ "అహననమ్" ఇత్యాది పదములయందువలె నఞ్‌నకు స్వప్రతియోగ్య భావమును (తాను దేనితో చేరియుండునో దానియొక్క అభావమును) భోధించు స్వభావముండుటచే, కర్మా భావరూపార్థమే లభించునుగాని జ్ఞానరూపార్థము లభింపనేరదు. నఞ్‌నకు స్వప్రతి యోగి విరుద్ధార్థము లాక్షణికముగాని ముఖ్యము కానేరదు. ముఖ్యార్థము సంభ వించుచుండగా లాక్షణికార్థము స్వీకరించుట న్యాయముకాదు.

మరియు, కర్మకు విరోధిగనుక జ్ఞానము అకర్మయని వాదించుట రామానుజు లకు శక్యముకాదు. వారిమతమున జ్ఞానకర్మలకు విరోధమును వా రంగీకరింపరు. జ్ఞానపూర్వకముగా కర్మ యనుష్ఠింపవమని రామానుజు లనేకపర్యాయములు వక్కా ణించిరి. నఞ్ నకు సాదృశ్యార్థమును గూడ నంగీకరింప నలవికాదు. కర్మజ్ఞానము లకు సాదృశ్య మసంభవము. అకర్మయను పదమునకు కర్మభిన్నమను అర్థముకూడ పొసగదు. అట్టితరి కర్మభిన్నములయిన ద్రవ్యాదులుండ జ్ఞానమే కర్మభిన్నమని చెప్పుట యుచితము కాదు. మరియు అకర్మయన కర్మకంటె తక్కువది అని చెప్పుట గూడ సమంజసముగాదు. కర్మకంటె గొప్పదగు జ్ఞానము కర్మకంటె నల్పము కానే రదు. ఇంక ప్రకరణమువలన "అకర్మ" యను పదమునకు జ్ఞానమను అర్థము చెప్పుద మన్న నదియు పొసగదు. ఇయ్యది కర్మప్రకరణముగాని జ్ఞానప్రకరణముకాదు. కావున రామానుజులమతము పొసగదు.

శ్లో. కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యే దకర్మణి చ కర్మ యః
స బుద్ధిమాన్ మనుష్యేషు సయుక్తః కృత్స్నకర్మకృత్ ॥ ౧౮ ॥

అ. ఎవడు కర్మయందు కర్మాభావమును చూచునో, కర్మాభావమునందు కర్మను చూచునో వాడు మనుష్యులలో బుద్ధిశాలి, యోగయుక్తుడు, సమస్త కర్మలను ఆచరించినవాడు అని యన్వయము.

ఇచట కొంత విమర్శింప దగిన విషయముకలదు. "సప్తమ్యధికరణేచ" అను పాణిని సూత్రముచే నధికరణార్థమునందు సప్తమీవిభక్తి విధింపబడినది. "ఆధారోఽధికరణమ్" అను సూత్రము వలన ఆధారమున కధికరణమను పేరు విధింపబడినది. ఔపశ్లేషికము, వైషయికము, అభివ్యాపకము అని యాధారము మూడు విధములు. క్రమముగా వీటికి యుదాహరణములు- 1. చాపమీద గలదు; 2. మోక్షవిషయకమగు నిచ్ఛకలదు; 3. అన్నిటిని వ్యాపించి యాత్మ కలదు అని (కట్యామాస్తే, మోక్షే, ఇచ్ఛాస్తి, సర్వస్మిన్నాత్మాఽస్తి).

ఇట్లుండ నీ శ్లోకమున "కర్మణి" "అకర్మణి" అని కర్మాకర్మలయందు విధింపబడిన సప్తమీవిభక్తి వైషయికాధారమని కొందరు, అభివ్యాపకాధారమని మరికొందరును అందురు. ఇందు మొదటి పక్షమున శ్లోకార్థము వ్రాయబడుచున్నది. 'కర్మణి' దేహేన్ద్రియాదిచేష్టావిషయమై "అకర్మ" కర్మాభావరూపమగు ఆత్మను "అకర్మణి" దేహేన్ద్రియాదివ్యాపారోపరమము విషయమై కర్మను ఎవడు తెలిసికొనునో వాడు మనుష్యులలో బుద్ధిమంతుడు, యోగి, కృతకృత్యుడును అగుచున్నాడు. అని.

లోకములో తిమిర దోషముగల పురుషుడు కటికిచీకటిలో నున్న త్రాడును పాముగాను, అట్టి పామును త్రాడునుగాను గ్రహించినట్లు లోకము ఆత్మను కర్మరూపునిగాను, దేహాదివ్యాపారాభావమును కర్మాభావరూపముగాను భ్రాంతిచే గ్రహించుచున్నది. ఇట్లుండ త్రాటిని త్రాడుగాను, పామును పాముగాను తెలిసికొనినట్లు ఆత్మను ఆత్మగాను, దేహాదివ్యాపారోపరమమును కర్మరూపముగాను తెలిసికొనినవాడు బుద్ధిమంతుడు. కర్మాభావము ఆత్మరూప మెట్లగునని యనదగదు. కల్పిత పదార్థముయొక్క అభావము అధిష్ఠానరూపము గనుక కర్మ ఆత్మయందు కల్పింపబడుటచే కర్మాభావ మాత్మరూపమగును. త్రాటియందు కల్పింపబడిన సర్పముయొక్క అభావము త్రాడురూపమే అగుచున్నది. కావున నజ్ఞానుల కభిమతమగు కర్మ అకర్మ యనియు, అకర్మ కర్మయనియు వివేకి తెలియవలెను.

ఈపక్షమున రెండవ యర్థము కలదు. ఎట్లన "కర్మణి" కర్మాశ్రయు డగుట వలన కర్తగా భావింపబడు జీవునివిషయమై "అకర్మ" కర్మరహితమగు బ్రహ్మము నెవడు చూచునో "అకర్మణి" బ్రహ్మవిషయమై "కర్మ" జీవుని; యెవడు

గ్రహించునో వాడు బుద్ధిమంతుడు, యోగి, నిఖిలకర్మల నాచరించినవాడు; అని-అవివేకి ఏ జీవుని కర్తనుగాను, సంసారిగాను తలచుచున్నాడో "అయ మాత్మా బ్రహ్మ" అను శ్రుతి ప్రమాణమువలన వివేకి అట్టి జీవుని కర్తృత్వ సంసార సంబంధ రహితమగు బ్రహ్మమునుగా దెలిసికొనును. అట్లే అజ్ఞాని బ్రహ్మను తనకంటె భిన్నునిగాను, పరోక్షునిగాను, ఈశ్వరునిగాను తెలిసికొనును. జ్ఞాని అట్టి బ్రహ్మను తనతో నభిన్నునిగాను, ప్రత్యక్షునిగాను, ప్రత్యక్స్వరూపునిగాను "తత్త్వమసి" అను శ్రుతి ప్రమాణమువలన దెలిసికొనును. ఇట్లు జీవబ్రహ్మలకు బ్రహ్మజీవులకు అత్యంతాభేదమును గ్రహించువాడు బుద్ధిమంతుడని భావము. జీవుడు కర్మాశ్రయుడు. ఈశ్వరుడు కర్మానాశ్రయుడు. జీవుడు కర్మప్రయుక్తమయిన సుఖదుఃఖాది భోగముల ననుభవించును. ఈశ్వరుడు తద్వ్యతిరిక్తుడు. ఇట్లు జీవేశ్వరులను పరస్పరభేదము కలదు. కాని యియ్యది వ్యావహారికముకాని పారమార్థికము కాదు. "ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ" అను శ్రుతినిబట్టి పరమార్థముగా కర్మతత్ఫలములు లేవు. వ్యవహారదశయందుగూడ కర్మతత్ఫలములు జీవునకు ఉపాధిగతములుకాని, స్వరూపసిద్ధములు కావు. స్వతస్సిద్ధముగా చిదేకరసుడగు జీవునకు సుఖదుఃఖాదులు స్వరూపగతములు కానేరవు. కావున నిష్క్రియము, నిర్వికారము నగు బ్రహ్మయే జీవుడని రహస్యము.

కర్మాకర్మలయొక్క స్వరూపమును చెప్ప నీ ప్రకరణమునందు జీవబ్రహ్మల కభేదమును ప్రతిపాదించుట యసందర్భ మని యనదగదు. కర్మ యనాత్మగతమేకాని నిష్క్రియబ్రహ్మరూపమగు నాత్మగతము కాదని చెప్పుట ప్రకృతసందర్భమున కుచితమే యగుచున్నది. ఇచట కర్మశబ్దమువలన కర్మాశ్రయుడగు జీవుడు లక్షణచే చెప్పబడుచున్నాడు.

ఈ శ్లోకమునకు మూడవయర్థముకూడ స్ఫురించుచున్నది. "కర్మణి" కర్మాశ్రయమగు దేహాది సంఘాతమునందు, "అకర్మ" బ్రహ్మను ఎవడు చూచునో అని. అనగా దేహేన్ద్రియాది సంఘాతము బ్రహ్మయందు కల్పింపబడుటచే అట్టి దేహాది సంఘాతము బ్రహ్మాభిన్నమని యెవడు తలంచునో- యని అర్థము. కల్పితవస్తువు అధిష్ఠానముకంటె వేరు కానందున నిట్టి దృష్టి పొసగును. కనుకనే "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" అనువది పొసగుచున్నది. అట్లే "అకర్మణి" ఉపరతవ్యాపారమగు సంఘాతము విషయమై, "కర్మ" తూష్ణీమాసన రూపమగు (ఊరక నుండుట రూపమగు) కర్మాశ్రయమునుగా నెవ్వడు తలంచునో వాడు బుద్ధిశాలి అని మూడవ యర్థము.

రెండవ పక్షమున శ్లోకమున కిట్లర్థము గ్రహింపవలెను. ఎవడు కర్మాశ్రయుడగు కర్తయందు కర్మరాహిత్యమును గ్రహించునో అట్లే కర్మాభావరూపమగు దేహాదిచేష్టోపరమమందు యెవడు కర్మత్వమును తెలిసికొనునో. అని.

ఆత్మ కర్మసమవేతుడుగా నుండుటచే లోకము ఆత్మను కర్తనుగా తలచుచున్నది. కర్తయని లోకాభిమతమగు నాత్మయందు ప్రాజ్ఞుడు కర్మరాహిత్యమును గ్రహించును. అవిక్రియత్వాది యుక్తుల వలన నాత్మ కర్తగాడని విద్వాంసుడు తెలుసుకొనును. కర్మ దేహాదిసంఘాతమునం దున్నదికాని యాత్మయందు లేదని తెలుసుకొనును. అట్లే ప్రాజ్ఞులు వ్యాపారమువలె వ్యాపారోపరమముకూడ కర్మయే కావున లోకమునందు అకర్మగా నభిమతమయిన వ్యాపారోపరమమును కర్మనుగానే తెలియుదురు. అని భావము-

ఇట్టితరి అనగా కర్మశబ్దమునకు కర్మాశ్రయము అనియు, అకర్మ శబ్దమునకు తదనాశ్రయమనియు అర్థము నంగీకరించినచో వ్యాసులు "కర్తర్యకర్మ యః పశ్యే దకర్తరిచ కర్మ యః" అని శ్లోకము నెందుకు రచింపలేదు? అని ప్రశ్న యుదయించును. లోకులు యెచ్చట కర్మను జూచెదరో అచ్చట వివేకి కర్మరాహిత్యమును గ్రహించునని బోధింపదలచి వ్యాసు లట్లు శ్లోకమును రచియింపలేదు.

కావున ప్రవృత్తి నివృత్తులు రెండును కర్మరూపము లనియు, నా రెండును అనాత్మనగు దేహాది సంఘాతమునం దుండు ననియు నీయవి యవిద్యచే నాత్మయం దధ్యస్తములు కాన ఆత్మ నిష్క్రియుడు, అవికారి యనియు పక్షద్వయమునందును పండితార్థము.

ఓయి! కర్మయం దకర్మను గ్రహించుట, అకర్మయందు కర్మను గ్రహించుట లోకవిరుద్ధము. ఇట్లు గ్రహించినవాడు బుద్ధిమంతు డనుటకూడ లోకవిరుద్ధము. కావున నియ్యది యెట్లు పొసగును? అనినచో నట్లు కాదు. మూఢదృష్టిగల లోకమునకు నిజముగా అకర్మ కర్మవలె తోచును. అట్లే కర్మ అకర్మవలె తోచును. ఇట్టితరి యథార్థజ్ఞానముకొరకు భగవంతుడు "కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యేత్" అని చెప్పెను. కనుకనే యిట్టి యథార్థజ్ఞానముకలవాడు బుద్ధిమంతు డనుట కూడ లోక విరుద్ధము కాదు. ఇయ్యది యథార్థజ్ఞానము కనుకనే దీనివలన సంసార మోక్ష ముపపన్నమగుచున్నది.

కుండలో రేగుపండ్లు యుండినట్లుకర్మయందు అకర్మగాని, అకర్మయందు కర్మగాని లేదు. కర్మ అకర్మకుగాని, అకర్మ కర్మకుగాని రేగుపండ్లకు కుండవలె నధికరణము కానేరదు. ఎండమావులయం దుదకమును, ముత్యపుచిప్పయందు రజతమును గ్రహించినట్లు లౌకికులు కర్మాకర్మలను భ్రాంతిచే విపరీతముగానే గ్రహించిరి. ఏది నిజముగా అకర్మయో దానిని లౌకికులు కర్మరూపముగా గ్రహించిరి. అట్టి కర్మ విషయమై బుద్ధిమంతునకు కర్మరాహిత్యజ్ఞానము కలదు. ఏది వస్తుతః కర్మయో దానిని లౌకికులు అకర్మనుగా గ్రహించిరి. అట్టి అకర్మవిషయమై బుద్ధిమంతునకు కర్మజ్ఞానము

కలదు. కావున కర్మాకర్మలయెడల లౌకికుల జ్ఞానము భ్రమరూపమును వివేకవంతుల జ్ఞానము ప్రమాత్మకము నగుచున్నది.

ఓయి! వివేకులకు నవివేకులకు నందరకును కర్మ కర్మగానే తోచును. అకర్మయు అకర్మగానే తోచును. కర్మ అకర్మయు, అకర్మ కర్మయు కానేరదు. ఘటము యెల్లరకు ఘటముగానే కనుపడును, పటముగా కనుబడనేరదు. పటముకూడ నందరకు పటముగానే తోచునుగాని ఘటముగా స్ఫురింపదు. కావున కర్మాకర్మలయెడల అజ్ఞులకు విపరీత జ్ఞానమున్ను బుద్ధిమంతులకు యథార్థజ్ఞానమున్ను కలదనుట యెట్లు పొసగును? సమాధానము: పడవలోనున్న పురుషులు పడవ నడచుచుండగా కదలక నున్న యొడ్డున గల చెట్లను నడచువాటినిగా గ్రహింతురు. కంటికి నతిదూరముగా నున్న జనసంఘము నిజముగా నడచుచున్నను దూరమున నున్నవారికి నడువనివారు వలె కనుపింతురు. అట్లే లౌకికులకు (అజ్ఞులకు) గూడ కర్మరహితుడగు నాత్మయందు కర్మజ్ఞానమున్ను దేహేంద్రియాది వ్యాపారోపరమరూపమగు కర్మయందు కర్మాభావజ్ఞానమున్ను విపరీతదర్శనమై విరాజిల్లుచున్నది– ఇట్టి విపరీతజ్ఞానమును పోగొట్టదలచి భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు "కర్మణ్యకర్మ యఃపశ్యేత్" ఇత్యాది వచనము నుపదేశించెను.

ఆత్మకు ప్రవృత్తి నివృత్తులు లేకుండుటచే, ఆత్మ నిష్క్రియుడనియు; నిర్వికారుడనియు జెప్పదలచియే భగవంతునిచే నీ శ్లోకము చెప్పబడినదని భావము.

ఆత్మ అవిక్రియుడని నింతకుమున్ను "అవ్యక్తోఽయ మచింత్యోఽయం" "నజాయతే మ్రియతే వా కదాచిత్" ఇత్యాది శ్లోకములచే పలుమారు చెప్పియున్నను, ఆత్మతత్త్వము దుర్విజ్ఞేయమని గుర్తించి భగవంతుడు మాటమాటకి, అవివేకుల ప్రశ్నలకు సమాధాన మొసంగదలచి యీ శ్లోకమును చెప్పెనని నిశ్చయార్థము.

ఆత్మయందు కర్మాభావము శ్రుతిస్మృతి న్యాయములచే ప్రసిద్ధము. ఈవిషయ మింతకుమున్ను శ్రీకృష్ణులు "అవ్యక్తోఽయ మచింత్యోఽయ మవికార్యోఽయముచ్యతే" ఇత్యాది శ్లోకములచేఁజెప్పియుండిరి. "సర్వకర్మాణి మనసా సన్యస్యాస్తే సుఖంవశీ" అను మొదలగు ప్రమాణములచే ముందుఁ జెప్పబోవుచుండిరి. "నజాయతే మ్రియతేవా విపశ్చిత్" "అవినాశీవా అరేఽయమాత్మా" అను శ్రుతులు "రామో నగచ్ఛతి నతిష్ఠతి నానుశోచతి" ఇత్యాది స్మృతులు, (ఆత్మ, కర్తృత్వాది వికారములు లేనివాడు, నిస్సంగుడగుటవలన, వ్యాపకుడగుట వలనను ఆకాశమువలె.) అను యుక్తియు; ఆత్మయందు కర్మరాహిత్యమును చాటుచున్నవి. అయినను నిష్క్రియుడగు నాత్మయందు విపరీతమగు కర్మజ్ఞానము లోకమున నత్యంత నిరూఢమయియున్నది. కనుకనే "కిం కర్మ కిమకర్మేతి కవయోప్యత్ర

మోహితాః" అని శ్రీకృష్ణభగవాను లనిరి. విద్వాంసులకే యిట్టి భ్రాంతి గలుగుచుండ నవిద్వాంసుల స్థితి యేమనదగును? కావున నిట్టి భ్రాంతికి లోనయిన మానవులు దేహేన్ద్రియాదులయందలి కర్మను ఆత్మయం దారోపించి నేను కర్తను యీ పని నాది, నే నీఫలము ననుభవింపవలెను, నేను యూరకనుంటిని, నేను నిరాయాసుడను, సుఖముగానుంటిని- అని తలంచుచున్నారు. అట్లే దేహేన్ద్రియాది గతమగు వ్యాపారోపరతిని, దానివలన కలుగు సుఖమును ఆత్మయం దారోపించి, నేనేమియు చేయుటలేదు, ఊరకయుంటిని, సుఖముగానుంటిని, అని లోకము తలంచుచున్నది. లోకమున కీ రెండు జ్ఞానములు విపరీతములే యగుచున్నవి. ఈ విపరీతజ్ఞానమును రూపుమాపుటకే భగవంతు డీ శ్లోకము నుపదేశించెను.

కావున ఆత్మ సమవేతమని సర్వజన ప్రసిద్ధమగు కర్మవిషయమై కర్మాభావమునే మానవుడు గ్రహించునో, ఆత్మాధ్యస్తమగు దేహేన్ద్రియ వ్యాపారోపరమము నందు కర్మజ్ఞాన మెవ్వని కుదయించునో వాడు కర్మాకర్మల విభాగములఁ దెలిసిన బుద్ధిమంతుడు, వాడే పండితుడు, వాడే కృతకృత్యుడు అని శ్లోకార్థము. పడవలో నున్నవారి కందరకు నదియొడ్డునగల చెట్లు కదలుచున్నట్లు కన్పించుచున్నను యెవ్వని "కాచెట్లు కదలుటలేదు, పడవయే కదలుచున్నది" అని జ్ఞానముండునో వాడే బుద్ధిమంతుడు, కాని మిగిలినవారు కారు. అట్లే దేహాత్మలయందుగూడ గ్రహింపనగును.

కార్యకరణవ్యాపారోపరమ (దేహేన్ద్రియ వ్యాపారోపరమ) రూపమగు అకర్మయందు పండితునకు కర్మబుద్ధి యెట్లు కలుగును? కలిగినను అయ్యది నెట్లు పొసగును? అని యనదగదు. కర్మాచరణమునందు "నేను యీ ఫలముకొఱకు యీ పనిని చేయుచున్నాను" అని కర్తృత్వాభిమానము, ఫలేచ్ఛయు నెట్లుకలుగుచున్నవో, అట్లే "నేను సుఖముకొఱకు నూరకుండెదను" అని కర్మాభావము (అకర్మ) నందుగూడ అహంకారము, ఫలేచ్ఛయు, కలుగుచునే యున్నవి. ఎయ్యది కర్తృత్వాభిమాన ఫలేచ్ఛాపూర్వకమో అయ్యది కర్మ అని శాస్త్రసిద్ధాన్తము.

ఇట్టి కర్మాభావము (అకర్మ) దేహేన్ద్రియాది గతముకాని ఆత్మగతము కాదు. ఎచట కర్మయుండునో, అచటనే తదుపరతియు, (కర్మాభావమున్న) పొసగును. ఉ:- చెట్టుయందు చలనము కలదు. చలనాభావముకూడ చెట్టుయందే కలుగును. కావున ఆత్మయందు వ్యాపారము (కర్మ) లేదు కనుక వ్యాపారభావముకూడ ఆత్మయం దుండ నేరదు. వ్యాపార, వ్యాపారాభావములు రెండును, దేహాద్యాశ్రయములేకాని యాత్మాశ్రయములుకావు. ఎవ్వనియందు వ్యాపారోపరమ ముండునో వాడు ఉపరత వ్యాపారుడని పిలువబడును. నిలచియున్న పురుషునియందు గమన క్రియోపరతి(నడువకుండుట)కలదుగాన వాడు పరతగమనుడు (నడచుట మానిన వాడు

అని చెప్పబడుచున్నాడు. అట్లే అకర్మ (కర్మాభావము) ఆత్మయం దుండుచో అకర్మాత్మ ఉపరతక్రియుడు (పనులు చాలించినవాడు) అని యనవలసివచ్చును. అయ్యది శక్యముగాదు. క్రియోపరతికి పూర్వము ఆత్మయందు అవశ్యము క్రియ యుండి తీరవలయును. అక్రియుడగు నాత్మయందు కాలత్రియమునగూడ క్రియ యూహింపశక్యముగాదు. ఈ యుద్దేశముతోనే శ్రుత్యాదులు ఆత్మయందు కర్మ రాహిత్యమును ప్రతిపాదించినవి. నిషేధము ప్రసక్తిపూర్వక మగుచుండ, ఆత్మ యందు కర్మప్రసక్తియే లేనపుడు కర్మనిషేధ మెట్లుపొసగును? శ్రుత్యాదు లెట్లాత్మ యందు కర్మను నిషేధించినవి? అని ప్రశ్నింపరాదు. శ్రుత్యాది వచనములు భ్రాంతిప్రసక్తకర్మనిషేధ పరములుకాని వాస్తవిక కర్మనిషేధపరములు కావు. (అనగా మానవు లున్నవనుకొను కర్మలను శ్రుతులు నిషేధించుచున్నవి కాని, నిజముగా ఆత్మయందు కర్మలు కలవని నిషేధించుట లేదు. అని యర్థము.)

కావున కాలత్రయమందును, ఆత్మయందు కర్మలేకుండుటచే ఆత్మయే యకర్మ, అజ్ఞాని దేహాదులయందలి (దేహవ్యాశ్రయమగు) కర్మను ఆత్మయం దున్నటుల తలచుచున్నాడు. దేహేన్ద్రియాది వ్యాపారోపరమరూపమగు కర్మను దేహాదులయందలి కర్మాభావమునుగా తలంచుచు నద్దాని నాత్మయం దున్నటుల గ్రహించుచున్నాడు. అవివేకి జనాభిమతములగు నీ కర్మాకర్మలు రెండును ఆత్మ యందు కాలత్రయమునను లేవు. కనుకనే ఆత్మ అకర్మయనబడుచున్నాడు. ఇట్లు కర్మాకర్మ విభాగముల నెవ్వడు గ్రహించుచున్నాడో వాడు అశుభమునుండి (సంసారమునుండి) విడిపింపబడినవాడై కృతకృత్యు డగుచున్నాడు.

ఎవడు ఆత్మను అకర్మనుగా తెలిసికొనుచున్నాడో, దేహాది వ్యాపారమును తదుపరతిని కర్మనుగా తెలిసికొనుచున్నాడో వానికి దేహాది వ్యాపారరూపకర్మగాని తూష్ణీమాసనరూప (ఊరకనుండుటరూపమగు కర్తగాని లేకుండుటవలన వాడు కృతకృత్యుడని భావము.

దీనిచే నెవ్వడు ఊరక నుండెనో, ఎవడు వ్యాపారవంతుడుగానుండెనో, వాడు ఆత్మ గాడనియు, అయ్యది దేహాదిసంఘాతమే యనియు తేలుచున్నది. ఇందువలన వ్యాపారరూపములగు జాగ్రత్స్వప్నావస్థలును, నిర్వ్యాపారాత్మకమగు నిద్రావస్థయు నీయవస్థాత్రయము ఆత్మకు లేకుండుటచే నాత్మయవస్థాత్రయసాక్షియనియు, కూటస్థుడనియు సిద్ధమగుచున్నది. ఇట్లాత్మతత్త్వమును తెలిసిన మనుజుడు "తరతి శోక మాత్మవిత్" "బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతి" అను శ్రుతిప్రమాణము ననుసరించి ముక్తుడే యగును.

ఈ శ్లోకమును కొంద రన్యథా వ్యాఖ్యానించిరి. ఈశ్వరప్రీతికొరకు అనుష్ఠించు నిత్యకర్మలకు ఫలము లేకుండుటచే లక్షణావృత్తిచే నయ్యవి యకర్మ లని

చెప్పబడుచున్నవి. వాటి ననుష్ఠింపకుండుట అకర్మ. దీనివలన ప్రత్యవాయ మను ఫలముండుటచే నిత్యాది (నిత్యకర్మాకరణము) లక్షణచే కర్మ యని చెప్పబడుచున్నది. ఇట్టితరి ఫలము లేకుండుటచే నిత్యకర్మలయందు అకర్మ యను బుద్ధియు, ప్రత్యవాయరూప ఫలముండుటచే నిత్యకర్మాకరణమునందు కర్మ యను బుద్ధియు నెవ్వనికి కలుగునో వాడు బుద్ధిమంతుడు అని. ఇయ్యది తత్త్వము. నిత్యకర్మ కర్మయనియు, నిత్యకర్మానాచరణము అకర్మయనియు మూఢు లనుకొనుచున్నారు. ఇయ్యది యుక్తముకాదు. ఎద్దానికి ఫలముండునో అయ్యదియే కర్మ. ఫలము లేకుండుటచే నిత్యకర్మ కర్మ కానేరదు. ప్రత్యవాయరూపఫలముండుటచే నిత్యాకరణము (నిత్యకర్మల ననుష్ఠింపకుండుట) అకర్మ గాదు. మరేమనిన నిత్యకర్మ అకర్మయనియు నిత్యకర్మాకరణము కర్మయనియు నెవ్వడెఱుంగునో వాడు బుద్ధిమంతుడు అని. వారి వ్యాఖ్యానము యుక్తముగాదు. నిత్యకర్మలకు ఫలము లేదని తెలిసినందునను, నిత్యానుష్ఠానమువలన ఫలముకలదని తెలిసినందునను, సంసారమోక్షమను ఫలము సంభవింపదు. "యత్ జ్ఞాత్వా మోక్ష్యసేఽశుభాత్" అను భగవద్వచనము బాధితమగును. మరియు భగవంతుడు జ్ఞానమువలన మోక్షము కలుగునని చెప్పియుండెనుకాని, తెలిసికొని నిత్యకర్మల నాచరించినచో మోక్షము కలుగు నని చెప్పియుండలేదు. కాక అనుష్ఠింపబడిన నిత్యకర్మ పాపనివృత్తిరూపమయిన నశుభమోక్షమునకు హేతువగును కాని, తెలుసుకొన్నంతమాత్రమున పాపనివృత్తికి హేతువు కానేరదు అట్లయినచో నిత్యకర్మలు చేయనందున ప్రత్యవాయము పుట్టకపోవలసివచ్చును. వేదాధ్యయనమాత్రముచే సమస్తనిత్యకర్మలు తెలిసినవి కాన, యజ్ఞయాగాదు లనుష్ఠింప బనిలేకపోవును. కావున నిత్యకర్మానుష్ఠానమే మానవులకు పాపమోచకముకాని, తత్ జ్ఞానమాత్రము కాదు. కామ్యకర్మానుష్ఠానమే స్వర్గము నిచ్చునుగాని కామ్యకర్మజ్ఞానము స్వర్గమునొసంగనేరదు. వ్యవసాయకృత్యమువలన సస్యాదిఫలము లభించునుగాని, వ్యవసాయజ్ఞానమాత్రమున సస్యము లభింపదు.

మరియు "తరతి శోక మాత్మవిత్" ఇత్యాది శ్రుతులు శోకతరణమున కాత్మజ్ఞానము సాధన మని విధించినట్లు నిత్యకర్మలయొక్క ఫలాభావజ్ఞానముకాని, నిత్యకర్మ జ్ఞానము కాని, యశుభముక్తికి (పాపమోచనమునకు) సాధన మని వేదము విధించి యుండలేదు. భగవంతుడు గూడ గీతలయం దెచ్చటను అట్లు చెప్పియుండలేదు. కావున పరోక్తమగు (నితరులచే జెప్పబడిన) యీవ్యాఖ్యానము నిరాకరింపబడుచున్నది.

మరియు నిచట శ్రీకృష్ణుడు నిత్యాకరణమును, కర్మగా దెలిసికొనుమని విధించుటలేదు. "కురుకర్మైవ తస్మాత్త్వమ్" ఇత్యాది వచనములచే నిత్యకర్మలను చేయమనియే విధించియున్నాడు. నిత్యకర్మల ననుష్ఠింపనిచో ప్రత్యవాయము కలు

దను జ్ఞానమువలన నేమియు ఫలములేదు. "కర్మ యకర్మ" అను మిథ్యాజ్ఞానము వలన పాపమోక్షము పొసగదు. మిథ్యాజ్ఞానమే పాపరూపము. కాన నయ్యది పాపమును పోగొట్టనేరదు. చీకటి చీకటిని పారద్రోలుట యసంభవము, లోకవిరుద్ధము నగుచున్నది. ఇక నిత్యాకరణమువలన ప్రత్యవాయము కలదని తెలిసికొని, నిత్యకర్మ నాచరించిన మానవుడు పాపనివృత్తి నొందుచున్నా డనినచో నప్పటికి నిత్యకర్మానుష్ఠానమున పాపనివృత్తి కలుగుచున్నది. కాని ప్రత్యవాయజ్ఞానమువలన పాపనివృత్తి కలుగుటలేదు. ప్రత్యవాయజ్ఞానము నిత్యకర్మలయందు ప్రవృత్తికి గారణమగుచున్న దనినచో నదియును పొసగదు. ప్రత్యవాయమును తెలిసికొనినవారుకూడ ననేకులు ప్రారబ్ధవశమున నిత్యకర్మల నాచరించుట లేదు. ప్రత్యవాయదోషమును తెలియని మూఢులు అనేకు లాచరించుచున్నారు.

తత్త్వజ్ఞానమువలన ముక్తి కలిగినట్లు, కర్మాకర్మజ్ఞానమువలనకూడ ముక్తియేల కలుగకూడదు? అని ప్రశ్నింపరాదు. తత్త్వజ్ఞానమువలన ముక్తి కలుగుట పొసగును. కాని మిథ్యాజ్ఞానము (కర్మ, అకర్మయను జ్ఞానము) వలన ముక్తి కలుగుట పొసగదు. కర్మ అకర్మయను జ్ఞానము మిథ్యాజ్ఞానమగును. కాని తత్త్వజ్ఞానము కానేరదు. కర్మయందు అకర్మ యను జ్ఞానము, అకర్మయందు కర్మ యను జ్ఞానము "అతస్మిన్ తద్బుద్ధి" రూపమగుటచే మిథ్యాజ్ఞానమే యగును. ఇట్టి మిథ్యాజ్ఞానము వలన (అశుభమోక్షణము) పాపవిమోచనము విప్రతిషిద్ధము (విరుద్ధము). మిథ్యాజ్ఞానరూపమగు రజ్జుసర్పజ్ఞానమువలన భయకంపాదులు ప్రసక్తించును గాని నివర్తింప నేరవు. కావున నిట్టి మిథ్యాజ్ఞానము కలవాడు బుద్ధిమంతుడు, కృతకృత్యుడును అగుట నెంతమాత్రము పొసగదు.

ఇక కర్మయం దకర్మజ్ఞానము కాని, అకర్మయందు కర్మజ్ఞానముకాని మిథ్యాజ్ఞానము కాదనియు, ఫలాభావమును నిమిత్తముగా జేసికొని ప్రవర్తించిన గౌణజ్ఞానమనియు ననినచో నదియు యుక్తముగాదు. గౌణమగు కర్మాకర్మజ్ఞానమువలన కూడ నశుభమోక్షణమను ఫల ముపపన్నముగాదు. మరియు నిత్యకర్మలకు ఫలము లేదనియు, నిత్యకర్మల ననుష్ఠింపనందున నరకపాతమను ప్రత్యవాయము కలదనియు, ఋజుమార్గముచే జెప్పనలవియగుచుండ భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు "నిత్యకర్మలను అకర్మలనియు, నిత్యాకరణమును కర్మయనియు తెలిసికొమ్మని" పరవంచనారూపముతో జెప్పుటలో ఫలమేమి? నిజముగా శ్రీకృష్ణునకీ యాశయ మున్నచో వ్యాసులు శ్లో॥ ననిత్యకర్మణోఽర్థోఽస్తి ప్రత్యవాయో విధానతః" అనియే శ్లోకమును రచించెడువారు.

భగవంతుడు రహస్యమగు విషయమును శిష్యుడయిన అర్జుననకు వెల్లడించుటకు ప్రవర్తించెనుకాని, రహస్యార్థమును దాచ ప్రవర్తింపలేదు. అట్లు దాచి

చెప్పదలచినచో నిట్టి ఛద్మవాక్యమును ప్రయోగించుట యుచితమగును.

ఓయి! ఆత్మతత్త్వ మతి దుర్బోధ మగుటవలన భగవంతుడు మాటమాటకి "అవ్యక్తోఽయ మచింత్యోఽయ మవికార్యోఽయ ముచ్యతే! నిత్యస్సర్వగతస్థాణు రచలోఽయం సనాతనః" ఇత్యాది వచనాంతరములచే నెట్లుపదేశించెనో, అట్లే నిత్యకర్మాకర్మలయొక్క తత్త్వమును సుబోధపరచుటకు, పూర్వము "కర్మణ్యేవాధి కారస్తే" ఇత్యాది వచనములచే జెప్పియున్నను, మరల యిప్పుడు "కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యేత్" ఇత్యాదివచనముచే మార్గాంతరమున చెప్పుచున్నాడు. అనినచో నదియు యుక్తముగాదు. ఏలయన నిత్యకర్మలకు, ఫలములేదనియు తదకరణమునకు ప్రత్యవాయము కలదనియు దెలిసికొనుట ఆత్మతత్త్వమువలె దుర్బోధముగాదు. అట్లయినచో మాటమాటకి చెప్పుట పొసగును.

మరియు నెయ్యది ఫలవంతమో అదియే తెలియ దగినదియు, చేయదగినదియు, నన్నిటికంటె ప్రశస్తమయినదియు నగును. నిష్ప్రయోజనమగు నిత్యకర్మను తెలిసికొని లాభములేదు. అనుష్ఠించియు లాభములేదు. కాన దానిని సులభముగా తెలుపుటకు భగవంతు డేల యింత ప్రయాసపడవలెను? ఇక భగవంతుడు నిత్యకర్మను తెలిసికొనమని బోధించుటలేదని, నిత్యకర్మ అకర్మయని తెలిసికొనుమని బోధించుచున్నాడని, అనినచో అపుడు కర్మణి అకర్మజ్ఞానము రజ్జుసర్ప జ్ఞానమువలె మిథ్యాజ్ఞానము కావున నదియు మిథ్యాజ్ఞాన విషయమగు వస్తువుయు రెండును తెలియ దగినవి కానేరవు.

ఇంతవరకు నిత్యకర్మల నాచరింపనిచో ప్రత్యవాయము కలదను మతము నంగీకరించి, యీశ్లోకమునకు పరులు చెప్పిన యర్థము నిరాకరింపబడినది.

ఇకమీదట నిత్యాకరణమువలన ప్రత్యవాయమే లేదని భాష్యకారు లంగీకరించి పరవ్యాఖ్యానమును నిరాకరించుచున్నారు. నిత్యాకరణమువలన ప్రత్యవాయమను భావపదార్థము పుట్టనేరదు. అకరణమనగా అభావము, ప్రత్యవాయము, భావపదార్థము. అభావమువలన భావపదార్థము పుట్టనేరదు. "నాసతో విద్యతే భావః" అభావమువలన భావపదార్థము పుట్టదని భగవద్వచనము కలదు. "కథమసతస్సజ్జాయేత" అను శ్రుతిగూడ అభావమువలన భావోత్పత్తిని నిషేధించుచున్నది. ఇదియును గాక అభావమువలన భావము పుట్టునని యొప్పినచో కారణము కార్యరూపముగా పరిణమించును కాన, కారణమగు అసత్తు కార్యమగు సద్రూపము కావలయును. అట్లే కార్యమునకు కారణస్వరూపముకూడ లోకసిద్ధముకాన కార్యమగు సత్పదార్థము (కారణమగు) అసద్రూపము కావలయును. ఈ రెండును ప్రత్యక్షాది సర్వప్రమాణ విరుద్ధములగుటచే నొప్పదగినవి కావు.

ఇక పరాభిప్రాయ ప్రకారము నిత్యకర్మకు ఫలము లేదను మత మంగీకరించి విచారింతము. నిజముగా నిత్యకర్మ నిష్ఫలమే యగుచో లోకానుగ్రహముకొరకు ప్రవర్తించిన శాస్త్రము ఫలరహితమగు నిత్యకర్మను విధింపదు. నిష్ఫలమగు నిత్యకర్మానుష్ఠానము దుఃఖరూపమగును కాని సుఖరూపము కానేరదు. దుఃఖరూపమయిన నిత్యకర్మయందు లోకమునకు బుద్ధిపూర్వకముగా ప్రవృత్తి కలుగదు. పోనిండు, నిత్యకర్మ నిష్ఫలము, దుఃఖరూపము నయినందున ననుష్ఠింపకుండ మన్నను అకరణమునందు ప్రత్యవాయము వినబడుటవలన నివృత్తియు (అనుష్ఠింపకుండుటయు) దుఃఖరూపమే యగును. గనుక నిత్యకర్మలను చేయుటకుగాని, చేయకుండుడుటకుగాని యెవ్వడును బుద్ధిపూర్వకముగా సమకట్టడు. ప్రవృత్తినివృత్తులు రెండును శాస్త్రబలముననే తటస్థించును. నిత్యకర్మానుష్ఠానాననుష్ఠానములు రెండును దుఃఖరూపము లగుటచే నవ్వానియందు ప్రవర్తింపజేయు శాస్త్రమును భగవంతుడు అనర్థము కొరకే కల్పించినట్లగును. ఇట్లు లోకమున కనర్థకరమును, నిష్ఫలమున్ను అగు శాస్త్రము ప్రమాణము కానేరదు. ఆహా! యేమి నీ పాండిత్యము. వేదమూలమగు గీతాశాస్త్రమును వ్యాఖ్యాన మొనర్చుటకు ప్రవర్తించిన నీవు గీతాశాస్త్రమునే యప్రమాణ మొనర్చితివి కదా ?

ఇదియునుగాక, "కర్మణైవహి సంసిద్ధిమాస్థితా జనకాదయః" అను శ్లోకమును వ్యాఖ్యానించుటలో, నిత్యకర్మానుష్ఠానమునకు మోక్షము ఫలమని యంగీకరించి, జనకాదులు నిత్యానుష్ఠానమువలన మోక్షమొందిరని వ్రాగ్రుచ్చి యిపుడు నిత్యకర్మలకు ఫలములేదని చెప్పుటలో స్వాభ్యుపగమవిరోధ మను దోషముకూడ ప్రసక్తించును. కర్మసముచ్చితజ్ఞానమువలన మోక్షము కలుగునని గ్రంథారంభమున చెప్పినమాటకూడ పాటిదై చెల్లకపోవును.

కావున నీశ్లోకమునకు వ్యాకరణాది ప్రమాణముల వలన శబ్దశక్తిచే సిద్ధించునట్టి యథాశ్రుతార్థమే యుక్తముకాని గౌణవృత్తి నాశ్రయించికాని లక్షణావృత్తి నాశ్రయించికాని, పరులుచెప్పిన యర్థము యథాశ్రుతము కానేరదు. అయ్యది యంగీకరింప దగదు.

రామానుజ మతము :

ఇచట రామానుజులు ఆత్మయాథాత్మ్యానుసంధానముతో జేయుకర్మను జ్ఞానాకారమయిన కర్మనుగాను అట్టి జ్ఞానము కర్మయం దంతర్భావము నొందుటచే కర్మాకారమగు జ్ఞానమునుగాను ఎవ్వడు తెలిసికొనునో వాడు బుద్ధిమంతుడు, కృతకృత్యుడు, యోగి అని వ్యాఖ్యానమొనర్చిరి.

ఇయ్యది తుచ్ఛము. పరస్పరము భిన్నము లగు కర్మజ్ఞానములలో నొకదానియందు మరియొక దానియొక్క యాకారమును తెలిసికొనుట యసంభవము. అట్లు

తెలిసికొనినచో నయ్యది మిథ్యాజ్ఞాన మగును. ఆత్మతత్త్వానుసంధాన మున్నంత మాత్రమున కర్మకు జ్ఞానాకారమున్నూ, జ్ఞానమునకు కర్మాకారమున్నూ రానేరదు. ఒకవస్తువునకు మరియొక వస్తువుయొక్క యాకారము భ్రాంతివలన నేర్పడును గాని మరి యే యితర కారణములవలనను యేర్పడదు. తత్త్వానుసంధానమున ఆత్మకు నిష్క్రియత్వ మేర్పడును గాని దేహాశ్రయమగు కర్మకు జ్ఞానాకారత్వ మేర్పడదు. మనోవృత్తి విశేషరూపమగు "అయం ఘటః" అను జ్ఞానమునకు కర్మాకారత్వము సిద్ధింపదు. జ్ఞానశక్తి బుద్ధినిష్ఠము, క్రియాశక్తి ప్రాణనిష్ఠము. బుద్ధి ప్రాణములు రెండు పరస్పరము భిన్నములు. ఈ రెంటికి అభేదమును యెంతటి పండితుడైనను కుదర్చలేడు.

ఫలమును కోరక జేయు కర్మ జ్ఞానరూపమగు నన్నచో నదియు పొసగదు. ఫలమును కోరి చేయు కర్మ బంధము నిచ్చును. ఫలమును కోరక జేయు కర్మ బంధము నివ్వదు. ఇంతియే భేదముగాని ఫలాభిసంధి అనభిసంధులకు ఒకదానికి మరియొకదాని యాకారము భ్రాంతిమూలమున తప్ప మరి యితర కారణమున దుర్ఘటము. నిష్కామకర్మ బంధకము కానందున నయ్యది జ్ఞానాకార మను జ్ఞాన మొకానొకనికి కలిగినను అయ్యది గౌణజ్ఞానమగునుగాని, వాస్తవము కాదు. ఇట్టి గౌణజ్ఞానమువలన భగవంతుడు ప్రతిజ్ఞచేసిన, యశుభ మోక్షణ మను ఫలము సంభవింపదు.

ఇక తత్త్వానుసంధానమువలన కలుగు జ్ఞానము కర్మాన్తర్గతమగుటచే కర్మాకారమను విషయము విద్వాంసులకు మిక్కిలి పరిహాసాస్పద మగుచున్నది. దేహాంతర్గతమగు నాత్మ దేహాకారు డగుచుండెనా? పైగా దేహాంతర్గతమగు నాత్మయందు దేహాకారజ్ఞానము మిథ్యాజ్ఞానమని ప్రసిద్ధము. అట్లే కర్మాంతర్గతమగు జ్ఞానమునందు కర్మాకారజ్ఞానముకూడ మిథ్యయే యగును. కాక కుండలో రేగుపండ్లు యిమిడి యున్నట్లు కర్మలో జ్ఞానము యిమిడి యుండనేరదు. మనోనిష్ఠమగు జ్ఞానమునకు దేహాశ్రయమగు కర్మకు ఆధారాధేయభావము అసంభవము, లోకవిరుద్ధము. కర్మజ్ఞానములు రెండు నొకే పర్యాయము అనుష్ఠింప నలవికాదు.

"అహం కర్తా" నేను కర్తను— అను జ్ఞానమునకు, కర్మకు విరోధము లేకున్నను, నేను క్రియుడను అను జ్ఞానమునకు, కర్మకు విరోధము కలదు. కావున విరుద్ధములగు నీ రెండును ఒకే కాలమున ననుష్ఠింప నలవికావు.

దీనిచే జ్ఞానికూడ కర్మను అనుష్ఠింపవలయు ననునది నిరాకృత మగుచున్నది. ఆత్మాపరోక్షజ్ఞానమునకు కర్మలకు విరోధమున్నను పరోక్షజ్ఞానమునకు కర్మలకు విరోధములేదని యనదగదు.

ఆత్మ నిత్యాపరోక్షు డగుచుండ, ఆత్మవిషయమైన జ్ఞానము పరోక్ష మెన్నటికిని కానేరదు. ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగనంతవరకు మానవుడు అనాత్మ వేత్తయే యగును. అనాత్మవేత్తకు కర్మ లంగీకరింపబడియే యున్నవి. ఆత్మయాథాత్మ్యాను సంధానము కలవాడు ఆత్మవేత్తకాని యనాత్మవేత్తకాడు. ఇట్టివానికి కర్మాచరణము శాస్త్రవిరుద్ధము.

మరియు ఏకాగ్రచిత్తునకు గాని యాత్మానుసంధానము సాధ్యము కాదు. విక్షిప్తచిత్తుడుకాని కర్మల నాచరింపనేరడు. మనసు ఆత్మయందుండగా దేహేన్ద్రియములు కర్మలయం దెట్లు వ్యాపారము నొందును? అట్లగుచో సమాధియందున్న వానికిగూడ కర్మాచరణము ప్రసక్తించును. ఇయ్యది లోకసిద్ధముకాదు. దేహేన్ద్రియ వ్యాపారము మనోవ్యాపారపూర్వకము. మనస్సు అన్యాక్రాంతమగుచుండగా చక్షురాదీంద్రియములకు ఘటాదులు కనుపింపనేరవు. కావున నొకే పర్యాయము ఒక్కమనస్సు ఆత్మతత్త్వమును అనుసంధానమొనర్చుట, దేహాదులతో సంయోగము చెంది కర్మను చేయించుట నీరెండును ఉపపన్నముకాదు. కనుక కర్మను జ్ఞానాకారము గాని, జ్ఞానమునకు కర్మాకారముగాని స్వప్నమునందుగూడ నూహింపశక్యముగాదు. కావున రామానుజభాష్యము సావద్యము. ౧౮

శ్లో. యస్య సర్వే సమారంభాః కామసంకల్పవర్జితాః
జ్ఞానాగ్ని దగ్ధకర్మాణం త మాహుః పండితం బుధాః ॥ ౧౯ ॥

అ. కర్మాకర్మల యాథాత్మ్యమును (రహస్యమును) గుర్తెఱింగిన నేమహానుభావుడు స్వర్గాది ఫలములయం దాసవిడచి, స్వర్గము నాకు కలుగుగాక అని సంకల్పింపక, లోకసంగ్రహముకొఱకుగాని, నివృత్తిమార్గమందున్నచో జీవనార్థము గాని కర్మల నాచరింపుచున్నాడో అట్టివానిని పండితుడని యందురు. పండితు డనగా తర్కాదిశాస్త్రముల జదివినవాడుమాత్రము కాదు ఆత్మజ్ఞానము కలవాడని యర్థము. ఇట్టి జ్ఞాని యాచరించిన శుభాశుభకర్మలు పుణ్యమునిచ్చి కాని, పాపమునిచ్చికాని బంధప్రదములు కానేరవు. జ్ఞానమువలన నీ కర్మలయందలి ఫలమును బుట్టించు శక్తి నశించును. కావున నీయవి సంసారబంధము నీయజాలవు.

ఇచట రామానుజులు కర్మకు జ్ఞానాకార మెట్లు కుదురు నను శంకకు నీ శ్లోకము సమాధానము చెప్పుచున్నదనియు, సంకల్పమనగా ప్రకృతితోను, ప్రకృతి యొక్క గుణములతోను ఆత్మను నేకీభావ మొనర్చి వ్యవహరించుట యనియు వ్యాఖ్యానించిరి.

ఇయ్యది సరిగాదు. ఈ శ్లోకము కర్మకు జ్ఞానాకారతను ప్రతిపాదించుట లేదు. జ్ఞానియొక్క కర్మారంభములు కామసంకల్పరహితము లని చెప్పినంతమాత్రమున

కర్మ జ్ఞానాకారము కానేరదు. పైగా "జ్ఞానాగ్ని దగ్ధకర్మాణం" అను శ్లోకము జ్ఞానకర్మలకు విరోధమును చెప్పుచుండ తనను దహింపజేయు జ్ఞానముయొక్క యాకారమును కర్మ ధరించుట స్వప్నావస్థయందుగూడ పొసగదు. దూది నిప్పు యొక్క యాకారమును చెందుట యెచటనయిన పొసగునా?

ఇక కర్మజ్ఞానముచే దగ్ధమగుచూ జ్ఞానాకారము నొందుననన్న నదియు పొసగదు. కర్మ తానున్నదశలోనే, జ్ఞానాకారమునొంద నర్హము గానపుడు తాను నశించినపిదప జ్ఞానస్వరూపము నెట్లుపొందును? నశించిన కర్మయనగా కర్మాభావము కాని కర్మకాదు. అపుడు కర్మాభావము జ్ఞానరూపమయినను కర్మకు మాత్రము జ్ఞానాకారము సిద్ధింపదు.

ఇంక రామానుజులు చేయబడుచున్న (వర్తమానమగు) కర్మ జ్ఞానాగ్నిచే దగ్ధముకాదనియు, పుణ్యాపుణ్యరూపమగు ప్రాచీన కర్మయే జ్ఞానాగ్నిచే దగ్ధమగు ననియు జెప్పినచో నిచట మాత్రము క్రియమాణమగు (చేయబడుచున్న) కర్మకు జ్ఞానాకారతను యీ శ్లోకముచే నెట్లు చెప్పిరి?

కావున కామసంకల్పరహితమగు సర్వకర్మారంభణము జ్ఞానమునకు చిహ్నము కాని జ్ఞానమేకాదు. ఆత్మయాథాత్మ్యానుసంధానమే జ్ఞాన మనియు భయవాదిసమ్మతము. ఆత్మయాథాత్మ్యమును తెలిసికొని యెవడు కామసంకల్పరహితకర్మల నాచరించునో వాడు సంసారబంధమును పొందడు. ఆత్మయాథాత్మ్యమును తెలియని వాడు కామసంకల్పముతోగూడి కర్మల నాచరించును. వాడు బంధము నొందును.

అ. కర్మారంభమునకు పూర్వమే ఆత్మానాత్మవివేకమువలన నెవడు సన్న్యాసమునందు ప్రవర్తించునో అట్టి విద్వత్సంన్యాసి తిరిగి కర్మమార్గమున ప్రవర్తించడు. ఇంక నెవడు యజ్ఞాదుల నారంభించి వాటిని ముగించకపూర్వమే ఆత్మజ్ఞానమును పొందుచున్నాడో అట్టివాడు కూడ మొదలిడిన కర్మను పరిత్యజించి సన్న్యాసియే యగును; కాని కర్మమార్గమున ప్రవర్తించడు. కావున వీరిద్దరు "త్యక్త్వాకర్మఫలాసంగం" అను శ్లోకమున కధికారులు కారు. మరేమనిన నెవడు కర్మను ప్రారంభించిన పిదప నాత్మజ్ఞానము కలిగి కూడ నేదియో యొక ప్రతిబంధకమువలన కర్మలను విడనాడజాలడో అట్టివాని నుద్దేశించి యీ శ్లోకము ప్రవర్తించుచున్నది.

ఇట్టివాడు తాను మొదలిడిన కర్మలతోను వాటి ఫలముతోను తనకెట్టి ప్రయోజనము లేకున్నను నిస్సంగుడుగానుండి లోకసంగ్రహముకొరకు జ్ఞానము కలుగక పూర్వమువలె జ్ఞానము కలిగిన తరువాతగూడ కర్మయందు ప్రవర్తించును. ఆత్మవేత్త కర్మయందు ప్రవర్తించినను కర్మలేపము నొందదు. వానికి యాకర్మ బంధకము కానేరదు. ప్రత్యుత అయ్యది కర్మాభావరూపమే యగును. ఈ విషయము నంతయు ముందుశ్లోకముచే భగవంతుడు చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో. త్యక్త్వా కర్మఫలాసంగం నిత్యతృప్తో నిరాశ్రయః
కర్మణ్యభిప్రవృత్తోఽపి నైవ కించిత్కరోతి సః ॥ ౨౦ ॥

నేను యీ కర్మను చేయువాడను, యీపని నాది అను నభిమానమును విడచి ఫలేచ్ఛనుగూడ వదలి నిష్క్రియాత్మజ్ఞానముచే విషయములయందు గోరిక లేనివాడై దృష్టాదృష్టఫలములయం దాసలేమిచే కర్మను పరిత్యజింపదగిన స్థితిలో నున్నను లోకసంగ్రహముకొరకుగాని, పెద్దలు నిందింతురను భీతిచేగాని కర్మమార్గమున ప్రవర్తించిన ఆత్మజ్ఞాని యేపనియు చేయనివాడే యగును. కర్మ దేహాదుల నాశ్రయించి యుండునుగాని యాత్మను ఆశ్రయించి యుండనేరదని తెలియు జ్ఞాని యాత్మను అకర్తనుగా తలచును కాన, నట్టి యాత్మజ్ఞాని యేపనిని చేయువాడు కానేరడని భావము.

ఇచట రామానుజులు "నైవ కించిత్కరోతి" అను పదమునకు కర్మవ్యాజముచే జ్ఞానాభ్యాసమునే చేయుచున్నాడని వ్యాఖ్యానము చేసిరి. శబ్దస్పర్శాది-ప్రతికూలవిషయములయందు ప్రవర్తించుటచే జ్ఞానాభ్యాసమునకు విరుద్ధములగు ఇంద్రియములను అనుకూల విషయములయందు ప్రవర్తింపజేయుట కర్మయోగమని వేదాన్తదేశికులు కర్మయోగశబ్దమునకు నిర్వచన మొనర్చిరి.

వీరిద్దరి వ్యాఖ్యానము సరియయినదికాదు. రామానుజాశయమును వ్యాసులు చెప్పదలచినచో "నైవ కించిత్కరోతి సః" అను పాదమును "జ్ఞానమేవ కరోతిసః" అను పాదముతో పూర్తిచేసి యుండెడివాడు. జ్ఞానాభ్యాసమనగా యింద్రియ వ్యాపారములను కట్టిబెట్టుట. అట్టితరి ఇంద్రియములు ప్రతికూలవిషయములయందు ప్రవర్తించుట జ్ఞానాభ్యాసమున కెట్టి విరోధమో, అనుకూలవిషయములయందు ఇంద్రియములు ప్రవర్తించుటకూడ అట్లె జ్ఞానాభ్యాసమునకు విరుద్ధమగును. అంతర్ముఖమగు మనస్సుచే సాధింపదగినది జ్ఞానాభ్యాసము. బహిర్ముఖమగు మనస్సుచే తెలియదగినవి సర్వవిషయములు. ఇయ్యవి ప్రతికూలములయినను, అనుకూలములయినను, మనోవేద్యము లగుటలో భేదములేదు. కావున అనుకూలవిషయములు మాత్రము జ్ఞానాభ్యాసమునకు అవిరుద్ధము లెట్లగును? కావున నెవడు నిస్సంగముగా కర్మను చేయునో వాడు కర్మయోగమునం దున్నవాడే యగును. జ్ఞానయోగము నభ్యసించువాడు కానేరడు. కర్మయోగ సాధ్యమగు జ్ఞానయోగమునందు కర్మయోగముయొక్క ఆకారము సంభవింపదు. కావున రామానుజ, వేదాన్త దేశికుల వివరణము పొసగనేరదు. ౨౦

అ. ఎవడు బ్రహ్మచర్యమునుండియే సన్యసించి యాత్మజ్ఞానమును పొంది జ్ఞాననిష్ఠుడగునో వాడు శుకవామదేవాదులవలె ముక్తి నొందునని చెప్పుచున్నారు.

శ్లో. నిరాశీ ర్యతచిత్తాత్మా త్యక్త సర్వపరిగ్రహః
శారీరం కేవలం కర్మ కుర్వ న్నాప్నోతి కిల్బిషమ్ ॥ ౨౧ ॥

అ. కోరికలను విడచి, మనోదేహములను నిగ్రహించుకొని, గృహాదిపరికరములను వదలి శరీరము నిలచుట కుపయోగపడు భిక్షాటనాది కర్మను మాత్రము చేయు యతి తన కనిష్టములగు పుణ్యపాపములనొందడు. దేవాదిజన్మము నిచ్చు పుణ్యముకూడ ముముక్షువునకు నిష్టమే కావున నిచట కిల్బిష మను పదమువలన ధర్మము (పుణ్యము) కూడ గ్రహింపబడుచున్నది.

ఇచట "శారీరం కేవలం కర్మ" అను వాక్యమువలన శరీరముచే చేయదగిన పని యనియు, శరీరము నిలచియుండుటకు దగిన పని యనియు రెండు విధముల యర్థము లభించుచున్నది. ఇందు మొదటిపక్షమున యజ్ఞయాగాది విహితకర్మలవలె పరదారాగమనాది నిషిద్ధకర్మలుకూడ శరీరముచే చేయతగినవే కావున నిషిద్ధకర్మలు కూడ అనివార్యముగా శారీరము లగును. ఇట్టితరి (శారీరకమగు కర్మను చేయువాడు పాపము నొందడను) "శారీరం కేవలం కర్మ కుర్వ న్నాప్నోతి కిల్బిషమ్" అను శ్లోకమునకు శరీరముచే చేయదగిన పరదారాగమనాది నిషిద్ధకర్మలను చేయువాడు పాపమును బొందడని చెప్పినచో నిషిద్ధకర్మాచరణమువలన పాపము సంభవించునని ఘోషించు శాస్త్రములు వ్యాహతము లగును.

ఇక శారీరము లగు విహితకర్మల నాచరించువాడు పాపము నొందడని చెప్పినచో అప్రసక్తప్రతిషేధమను దోషము వాటిల్లును. నిషేధమునకు ప్రసక్తి యావశ్యకము. విహితము లగు యాగాదుల ననుష్ఠించినందున పాపము వాటిల్లునని యెచటనయినను చెప్పబడి యున్నచో నిచట నట్టి పాపనిషేధము పొసగును. యాగాద్యనుష్ఠానమువలన పాపప్రసంగము యెచ్చటను కాన్పింపదు. కావున పాపనిషేధము అప్రసక్తప్రతిషేధ మగును.

మరియు "కర్మ కుర్వ న్నాప్నోతి కిల్బిషమ్" అని చెప్పక "శారీరమ్ కేవలం కర్మ కుర్వన్నాప్నోతి కిల్బిషమ్" అని చెప్పుటచే అనగా జ్ఞాననిష్ఠుడగు యతి కర్మ చేసినను పాపము నొందడని చెప్పక శారీరకకర్మను చేసియు పాపమును బొందడని చెప్పుటచేతను, తత్రాపి కేవల శారీరకకర్మ అని కేవలశబ్దమును విశేషణ మొనర్చుటచేతను వాచిక మానసిక కర్మలను చేయువాడు పాపమును బొందు నని సిద్ధించుచున్నది. ఇందు కనుకూలముగ పదవిభాగముకూడ నుపపన్న మగును. శారీరం, కేవలం, కర్మ, కుర్వన్, ఆప్నోతి, కిల్బిషమ్ అని. ఇచట జ ముడాగమముచే "కుర్వాన్నాప్నోతి" అని సంధి యగును. మూలమునందుమాత్రము కుర్వన్–న–ఆప్నోతి అని పదవిభాగ మని గ్రహింపనగును.

సమాధానము. ఈ వ్యాఖ్యానమునందుగూడ వెనుకటి దోషములే ప్రసక్తించును. ఎట్లన- వాచిక, మానసిక కర్మలు విహితములా? లేక నిషిద్ధములా? అని ప్రశ్నింపవలెను. విహితములన్నచో విహితములగు వాచిక, మానసిక కర్మల నాచరించిన పాపము వచ్చుననుట శాస్త్ర విరుద్ధమగును. నిషిద్ధములన్నచో నిషిద్ధములగు వాచిక, మానసిక కర్మల ననుష్ఠించిన పాపము ప్రసక్తించు ననునది సిద్ధమే కావున దానిని మరల చెప్పుట వ్యర్థమగును.

కావున "శారీరం కర్మ" అను పదమునకు శరీరము నిలచియుండుట కనుకూలమగు కర్మ అనియే యర్థమును గ్రహింపవలెను. లోకములో కర్మలు విహితములనియు, నిషిద్ధములనియు రెండు తెఱంగులు. ఈ రెండును దృష్టఫలకములనియు, అదృష్టఫలకము లనియు ప్రత్యేకముగా మరి రెండు తెఱంగులు. విహిత కర్మలకు దృష్టఫలము పశుపుత్రాన్నాదులు అదృష్టఫలము స్వర్గాదులు. నిషిద్ధకర్మలకు దృష్టఫలము రోగము, రాజశిక్షాదులును, అదృష్టఫలము నరకము. కావున ముముక్షువు యిందేదియు ననుష్ఠింపక శరీరము నిలచియుండుటకు నాధారమగు భిక్షాటనాదులను మాత్రము కర్తృత్వాభిమానమును వదలి యాచరించుచుండును. అందువలన నాతడు పాపము నొందడు.

అయితే ఇట్టి యతికి పాపప్రాప్తియే అసంభవ మగుచుండ అప్రాప్తమగు కిల్బిషమును నిషేధించుట యనవసరము కదా? యని ప్రశ్నింపరాదు. అజ్ఞానులగు లోకులు భిక్షాటనాదుల నాచరించు యతులకు గూడ సంసారప్రాప్తి కలదని భ్రాంతిచే తలచెదరు. కావున భ్రాంతి ప్రాప్తమగు సంసారసంబంధమును నిషేధించుట భగవంతున కుచితమగును కావున "శారీరం కేవలం కర్మ" అను పదమునకు 'శరీరస్థితి మాత్రప్రయోజనమగు కర్మ' అను నర్థమే యుక్తము.

ఇచట రామానుజులు "శారీరం కేవలం కర్మ కుర్వన్" అను వాక్యమునకు జ్ఞాననిష్ఠతో వ్యవధానములేని కర్మయోగ మాచరించుచు సంసారమును పొందడని వివరించిరి. ఇయ్యది సరిగాదు. వాచికమానసికము లగు జపధ్యానాదుల ననుష్ఠించిన సంసారప్రాప్తి యనివార్యమగును. కాక కేవల పదమునకు అవ్యవధానమను అర్థము చెప్పుట అప్రమాణమగును. కావున వారి వివరణము ఉచితముకాదు. ౨౧

శ్లో. యదృచ్ఛాలాభ సంతుష్టో ద్వంద్వాతీతో విమత్సరః
సమ స్సిద్ధావసిద్ధౌ చ కృత్వాపి న నిబధ్యతే ॥౨౨॥

అ. "అయాచిత మసంక్లృప్తం ఉపపన్నం యదృచ్ఛయా" ఇత్యాది వచనముల ననుసరించి యతికి శరీరమును నిలబెట్టుకొనుటకు యెవ్వరిని యాచింపక, సంకల్పరహితముగా అయిదు యిండ్లనుంచికాని ఏడు యిండ్లనుంచికాని, భిక్షాటనచే సంపాదించుకొనబడిన యన్నముకాని, భక్తజనులచే స్వయముగా తీసికొని రాబడిన

సిద్ధాన్నముకాని ముఖ్యమని యీ శ్లోకముచే భగవంతుడు ప్రకటించుచున్నాడు.

తాను కోరక వచ్చువానితో సంతోషించుచు, శీతోష్ణాదులచే బాధపడుచును మనోవికారము నొందక, నేభూతమును విరోధింపక, దైవికముగా పదార్థములు లభించినను లభింపకున్నను సమభావముతో నుండు యతి ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానము కలవాడగుచు శరీరము నిలచియుండుట కుపయోగపడు భిక్షాటనాదులయందు "నే నేమియు చేయుటలేదు. గుణములు గుణములయందు ప్రవర్తించుచున్నవి." అని యెల్లపుడు తలచుచు భిక్షాటనము మున్నగు కర్మలనుగూడ జేయును. ఒకవేళ భిక్షాటనాదులయందు ప్రవర్తించినను, కర్తృత్వాభిమానము లేమిం జేసి యయ్యవి యాతనిం బంధింపజాలవు. ౨౨

శ్లో. గతసంగస్య ముక్తస్య జ్ఞానావస్థితచేతసః
యజ్ఞాయాచరతః కర్మ సమగ్రం ప్రవిలీయతే. ॥ ౨౩ ॥

అ. ప్రపంచసంగమును వదలి, పుణ్యాపుణ్యాది బంధమునుండి మరలి జ్ఞానమాత్రమునందు చిత్తమును నిలిపి, మొదలిడిన యజ్ఞమును పూర్తిచేయుటకు, ప్రవర్తించిన యతియొక్క కర్మఫలమునీయక నశించును. ఇచట యతిశబ్దమునకు "యతతే ప్రయత్నం కరోతి" అను వ్యుత్పత్తిచే మోక్షము కొరకు ప్రయత్నించువాడు అని యర్థము. కాని సన్యాసి యనికాదు. మరియు "యజ్ఞాయ" అను పదమునకు యీశ్వర ప్రీతికొరకు అని యర్థము చెప్పదగదు. ఆత్మజ్ఞానికి యీశ్వర ప్రీత్యర్థకమగు సంకల్పముండ నేరదు. ఆత్మజ్ఞాని యనగా తానే యీశ్వరుడని తెలుసుకొనువాడు. ఇట్టితరి యీశ్వరప్రీతియనగా ఆత్మప్రీతియే యగును. ఇయ్యది యనిష్టము. ఆత్మజ్ఞానికి తనప్రీతిరూపమగు ఫలమునందుకోరిక యుచితముకాదు. లోకసంగ్రహముకొరకు ప్రారబ్ధమగు యజ్ఞమును నెరవేర్చుట ఆత్మజ్ఞానికిగూడ నుచితమే యగును.

కావున ఆత్మజ్ఞానిచే ననుష్ఠింపబడిన కర్మఫలముతోసహా నశించును. ఫలాభిసంధి అహంకారాదులు లేనందున ఆత్మజ్ఞాని చేసిన యజ్ఞము స్వర్గాది ఫలమునీయజాలదు.

శ్లో. బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మహవిర్బ్రహ్మాగ్నౌ బ్రహ్మణా హుతం
బ్రహ్మైవ తేన గంతవ్యం బ్రహ్మకర్మసమాధినా ॥ ౨౪ ॥

అ. అర్పణము (హోమసాధనమగు స్రుగాదులు) బ్రహ్మము, ఆజ్యాది హవిస్సు బ్రహ్మము, అగ్నిహోత్రము బ్రహ్మము, యజమాని బ్రహ్మము, హోమము బ్రహ్మము, పొందదగిన స్వర్గాదిఫలము బ్రహ్మము అని యన్వయము. జ్ఞేయములగు స్రుగాదులు జ్ఞాతయగు సాక్షి బ్రహ్మరూపము లెట్లగునని యనదగదు. లోకములో కారణముకంటె భిన్నముగా కార్యము లుండనేరవు. మట్టికంటె భిన్నముగా ఘటా-

దులు కన్పించుటలేదు. "ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః" "యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే" అను శ్రుతులు నిఖిలప్రపంచమునకు ఆత్మకారణమని చెప్పుచున్నవి. కావున ప్రపంచాంతర్గతములగు స్రుగాదులుకూడ ప్రపంచకారణమగు ఆత్మకంటె భిన్నరూపములుగా నుండ నేరవు. గనుక స్రుగాదులు సాక్షిబ్రహ్మరూపములగుచున్నవి.

ముత్తెపుచిప్పయందు రజతము కల్పింపబడినట్లు ఆత్మయందు జగత్తు కల్పింపబడిన దని సిద్ధాంతము. కావున ముత్తెపుచిప్పకంటె భిన్నముగా రజతము లేనట్లు ఆత్మకంటె వేరుగా స్రుగాది వస్తుజాలము లేదు. శుక్తికయొక్క నిజరూపమును గుర్తెఱింగినవాడు, శుక్తికయందు రజతములేదని తెలుసుకొనినట్లు ఆత్మతత్త్వమును దెలిసికొనినవాడు ఆత్మయందు స్రుగాదివస్తుజాలము లేదని తెలిసికొనును.

అజ్ఞానికిమాత్రము శుక్తియందు రజతము గోచరించినట్లు, బ్రహ్మయందు ప్రపంచము భాసించుచుండును. కంటిలోని దోషమువలన శుక్తికయే రజతాకారముగా భాసించినట్లు అవిద్యావశమువలన అజ్ఞానులకు ఆత్మయే ప్రపంచాకారముగా దోచును. విద్వాంసులకు శుక్తిక శుక్తికగా దోచినట్లు, బ్రహ్మ బ్రహ్మగానే భాసించు నని భావము.

ఓయి! ఇట్టితరి బ్రహ్మ బ్రహ్మయేకాని స్రుగాదిపదార్థజాలముకాదు– అని చెప్ప దగియుండగా, ఏది స్రుగాదివస్తుజాలమో అయ్యది బ్రహ్మమే యని చెప్పనేల? అని యనరాదు. లోకములో భ్రాంతిచే నెయ్యది రజతాకారముగా దోచుచున్నదో అయ్యది రజతముకాదు. మరేమనిన నిజముగా నయ్యది శుక్తికయే అని పురుషుడు రజతభ్రాంతి దొలగిన పిదప తెలిసికొనినట్లు, ఎయ్యది స్రుగాదివస్తురూపముగా దోచుచున్నదో అయ్యది స్రుగాదికము కాదు. మరేమనిన అయ్యది నిజముగా బ్రహ్మమే అని భ్రాంతిదొలగిన పిదప విద్వాంసుడు తెలుసుకొనును. అవిద్వాంసుడు మాత్రము శుక్తికయందు భాసించిన రజతమును రజతమునుగానే గుర్తెరింగినట్లు ఆత్మయందు భాసించిన స్రుగాది వస్తుజాలమును స్రుగాదిరూపముగానే దెలిసికొనును.

ఇచట బ్రహ్మకును స్రుగాదివస్తుజాలమునకును భాష్యకారులు శుక్తికారజత దృష్టాంతమును చూపినందున బ్రహ్మజగత్తులకు వివర్తవాదము కాని, మృద్ఘటాదులకువలె పరిణామవాదము కాదని సూచిత మగుచున్నది. కార్యకారణములు సమసత్తాకములయినచో పరిణామవాద మనియు అయ్యవి విషమసత్తాకము లయినచో వివర్తవాదమనియు భేదము తెలియవలెను.

బ్రహ్మవేత్తకు స్రుగాదివస్తుజాలము బ్రహ్మరూపమని చెప్పినట్లు స్వర్గమను ఫలముకూడ బ్రహ్మరూపమే యని చెప్పదగియుండగా మూలమునం దట్లు చెప్పక

"బ్రహ్మైవ తేన గంతవ్యమ్" అని బ్రహ్మవేత్తచే పొందదగిన ఫలము బ్రహ్మమే యని చెప్పుట యెట్లు పొసగునని శంకింపరాదు. అజ్ఞాని యజ్ఞానుష్ఠానమువలన పొందు స్వర్గాదిఫలమును జ్ఞాని బ్రహ్మరూపముగా చూచునని దాని భావము. ఎవడు స్రుగాదివస్తుజాలమును బ్రహ్మముగా తెలిసికొనునో వాడు బ్రహ్మమునే పొందును. అని గ్రహింపవలెను. ఇట్లు లోకసంగ్రహముకొరకు బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మబుద్ధితో చేయునట్టి కర్మ పరమార్థముగా అకర్మరూపమే యగును. కారకముల స్వరూపము బ్రహ్మబుద్ధితో నుపమృదితమయినందున అట్టి కారకములచే నెరవేర్చినకర్మ కర్మ రూపము కానేరదు. ప్రత్యుత బ్రహ్మరూపమే యగును. యజ్ఞమునందు ఏస్రుగాదులు ప్రసిద్ధముగా నున్నవో పరమార్థజ్ఞానము కలవానికి అయ్యవి అధ్యాత్మమునందు బ్రహ్మరూపముగానే తోచును. సర్వప్రపంచమునందు వానికి బ్రహ్మబుద్ధియుండుటచే నట్టి భావము బ్రహ్మవేత్తకు సహజము.

లోకములో యజ్ఞాది కర్మలు దేవతా విశేష సంప్రదానాదికారకబుద్ధితోను, కర్తృత్వాభిమాన ఫలాభిసంధులతోను కూడియున్నవి. అందుచే నయ్యవి కర్మరూపములగును. బ్రహ్మవేత్తచే లోకసంగ్రహార్థ మనుష్ఠించు యజ్ఞాదులయందు బ్రహ్మవేత్తకు సంప్రదానాదికారకబుద్ధికాని, కర్తృత్వాభిమానముకాని, ఫలాభిసంధికాని యుండదు. అందువలన నయ్యవి కర్మరూపములు కానేరవు. బ్రహ్మరూపములే యగును.

బుద్ధిభేదముచే కర్మలయందు స్వరూపభేదము, ఫలభేదము, లోకశాస్త్ర సిద్ధము, కామ్యాగ్నిహోత్రము కామన లేమింజేసి కామ్యము కానేరదు. (అకామ్యమగును). బుద్ధిపూర్వకకృతమగు ప్రాణిహింస రౌరవాదినరకము నిచ్చును. అదియే అబుద్ధిపూర్వకమగుచో రోగాదులమాత్రమే కలుగజేయును. కావున బ్రహ్మవేత్తచే జేయబడు యజ్ఞాదులు బ్రహ్మరూపములుకాని కర్మరూపములు కావు.

ఈ శ్లోకమును కొంద రన్యథా వ్యాఖ్యానించుచున్నారు. ప్రతిమాదుల యందు విష్ణుబుద్ధియు, నామాదులయందు బ్రహ్మబుద్ధియు నుంచినట్లు ఈ శ్లోకముచే అర్పణాదులయందు (స్రుగాదులయందు) బ్రహ్మబుద్ధి యుంచబడుచున్నదని యభిప్రాయపడి, ఏది బ్రహ్మమో అది స్రుగాదికము, బ్రహ్మమే హవిస్సు, బ్రహ్మమే అగ్నిహోత్రము, బ్రహ్మమే యజమానుడు, బ్రహ్మమే హోమము, బ్రహ్మమే స్వర్గము అని యన్వయించిరి. బ్రహ్మయే కరణకారక, కర్మకారక, అధికరణకారక, కర్తృకారక, సమ్ప్రదానకారకములను పంచవిధకారక రూపముగా పరిణమించి యుండెనని వీరి యాశయము.

పూర్వ వ్యాఖ్యానమువలన అర్పణాదులయందు అర్పణాదిబుద్ధి పోయి బ్రహ్మబుద్ధి యుదయించు ననియు, యీ వ్యాఖ్యానమువలన అర్పణాదులయందు బ్రహ్మ

బుద్ధి యుదయించుననియు భేదము గ్రహింపవలెను. పూర్వమతమున అర్పణాదుల యందు అర్పణాదిబుద్ధి నశించును. ఈ మతమున నయ్యది నశింపనేరదని భావము.

ఓయి ! ప్రతిమాదులయందు ప్రతిమాదిబుద్ధి యుండగా విష్ణ్వాదిబుద్ధి యెట్లు కలుగును ? అని యనరాదు. ప్రతిమాదులయందు ప్రతిమాదిబుద్ధి నిజమయినది. విష్ణ్వాదిబుద్ధి కల్పితము. కావున విషయభేదమువలన రెండుబుద్ధు లొకచోట నుండ వచ్చును. రెండుబుద్ధులు నిజములయినను, లేక రెండును కల్పితములయినను విరోధ ముండును. ఇచట యొకబుద్ధి కల్పితము రెండవది వాస్తవికము అయినందున విరోధములేదు.

అయితే ప్రతిమాదులయందు విష్ణ్వాదిబుద్ధి కల్పితమయినను, బ్రహ్మజన్యము లగు అర్పణాదుల (స్రుగాదుల) యందు బ్రహ్మబుద్ధి కల్పిత మెట్లగును ? మృజ్జన్య మగు ఘటమునందు మృద్బుద్ధి కల్పితము కానేరదు కదా ? అని యనరాదు. అట్టి తెరి మృజ్జన్యమగు ఘటాదులయందు, మృద్బుద్ధి ఘటబుద్ధులు రెండును విరోధము లేకుండ యుండినట్లు బ్రహ్మజన్యములగు అర్పణాదులయందు బ్రహ్మబుద్ధి, అర్పణాది బుద్ధులు రెండును యుండుటకు విరోధముండ నేరదు.

అయితే అర్పణాదులయందు బుద్ధిద్వయమును యొప్పినచో, బ్రహ్మవేత్తకు అర్పణాదులయందు అర్పణాదిబుద్ధి యెట్లు నశించునని యనదగదు. ఆత్మసాక్షాత్కా రము కలవానికి సర్వముబ్రహ్మముగానే తోచును. అల్పున కట్లు తోచదు. వీనికిసర్వ మునందు బ్రహ్మదృష్టి ప్రతిమాదులయందు విష్ణుబుద్ధివలె నారోపమగును. కావున నిజముగా స్రుగాదులు బ్రహ్మరూపములయినను అది గుర్తెఱుంగని కించిజ్జ్ఞునిచే స్రుగాదులయం దుంచబడిన బ్రహ్మబుద్ధి కల్పితమే యగును. కావున బ్రహ్మవేత్త దృష్ట్యా స్రుగాదులయందు (అర్పణాదులయందు) బుద్ధిద్వయముండ నేరదు. బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మకంటె భిన్నముగా నేదియు లేదనియే తెలుసుకొనును. అజ్ఞానికే అర్పణా దులయందు బుద్ధిద్వయ ముదయించును. ఇందు యొకటి కల్పితము, రెండవది తాత్త్వి కము అయినందున నీ రెంటికి విరోధము లేదు.

కావున నీశ్లోకము బ్రహ్మయందు అర్పణాదిబుద్ధిని విధించుటకు ప్రవర్తించు చున్నదని పూర్వపక్షము.

సమాధానము :- ఈ ప్రకరణము జ్ఞానయజ్ఞమును స్తుతించుటకు ప్రవర్తించి నదా ? లేక స్రుగాదికారకములతోఁ గూడిన యజ్ఞమును స్తుతింపవచ్చినదా ? యని ప్రశ్నింపవలెను. ఇందు రెండవది నిజమయినచో పూర్వపక్షము కుదిరెడిది. అట్లు కాదు. ఈ ప్రకరణము యజ్ఞస్తుతికొరకు కారంభముకాలేదు. "కర్మ ణ్యకర్మ యః పశ్యేత్" ఇత్యాది వచనములతో జ్ఞానయజ్ఞమును స్తుతింపుచు నీ ప్రకరణ మారంభ మయినది. కావున నిందు ప్రతిమాదులయందు విష్ణుబుద్ధివలె అర్పణాదులయందు

బ్రహ్మబుద్ధి కర్తవ్యమని (యుంచదగినదని) చెప్పుట యుచితము కాదు. అట్లు చెప్పినను అద్దానివలన (అర్పణాదులయందు బ్రహ్మదృష్టిసంపాదన జ్ఞానమాత్రమున) బ్రహ్మప్రాప్తిరూపమగు మోక్షఫల ముపపన్నము కానేరదు. "బ్రహ్మైవ తేన గంతవ్యమ్" అని మోక్షఫలము యిచట సూచింపబడినది.

మరియు "కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యేత్" అని సమ్యగ్దర్శనము నుపక్రమించి "శ్రేయాన్ ద్రవ్యమయాత్ యజ్ఞాత్ జ్ఞానయజ్ఞః పరంతప" అని జ్ఞానయజ్ఞమును స్తుతింపుచు నీ యధ్యాయము ముగిసినది. ఇట్టిస్థితిలో మధ్య నీ శ్లోకమున అప్రసక్తముగా అర్పణాదులయందు బ్రహ్మదృష్టిని విధించినచో ప్రకరణవిరోధము వాటిల్లును. కావున మొదటి వ్యాఖ్యానమునందలి యర్థమే సమంజసము. ద్వితీయ వ్యాఖానము సమంజసము కాదు.

రామానుజ మతము :

బ్రహ్మ స్రుగాదికము, బ్రహ్మ హవిస్సు, బ్రహ్మ అగ్ని, బ్రహ్మ యజమానుడు, బ్రహ్మ హోమము, ఇట్లు కర్మయంతయు బ్రహ్మాత్మకమగుటచే బ్రహ్మమయమే నని యెవ డనుసన్ధానము చేయుచున్నాడో (యెవడు సమాధాన పరచుచున్నాడో) వాడు బ్రహ్మకర్మసమాధి, వాడు బ్రహ్మమునే పొందును. ముముక్షువుచే చేయబడు కర్మ పరబ్రహ్మస్వరూపమే నని యనుసంధానముతో కూడియుండుటచే జ్ఞానాకారమగుచు, అదియే సాక్షాదాత్మసాక్షాత్కారమునకు సాధన మగును. కర్మజ్ఞాననిష్ఠను కలుగజేసి మోక్షము నిచ్చు ననునది యుక్తముగాదు. జ్ఞానయుక్తమగు కర్మయే నేరుగా మోక్షసాధనమగును. అని రామానుజు లనుచున్నారు.

వేదాన్తదేశికులు కర్మయోగముచే ప్రత్యక్షముచేసికొనదగిన యాత్మస్వరూపమే యిచట స్రుక్, హవిస్సు, అగ్న్యాదులవలె బ్రహ్మశబ్దముచే చెప్పబడుచున్నదని యనిరి.

వీ రుభయుల వ్యాఖ్యానము సరిగాదు (యుక్తముగాదు). కర్మ బ్రహ్మమయమని తెలియువాడు ఆత్మసాక్షాత్కారము నొందుననుట యుక్తముగాదు. ఆత్మసాక్షాత్కారమునకును కర్మ బ్రహ్మమయమను జ్ఞానమునకును కార్యకారణభావము లేదు. ఆత్మ బ్రహ్మకంటె భిన్న మను రామానుజమతమున, కర్మ బ్రహ్మ జ్ఞానము వలన బ్రహ్మసాక్షాత్కారము కలిగినను ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగ నేరదు.

మరియు ఇన్ద్రియవ్యాపారోపరమరూపమగు జ్ఞాననిష్ఠ లేనిదే అన్తస్థితమగు ఆత్మవస్తువు ప్రత్యక్షముకానేరదు. కర్మానుష్ఠానపరుడు బహిర్ముఖ మనస్కుడుగా నుండును. వానికి కావలసిన కారకములన్నియు బాహ్యములుకాని ఆంతరములు కావు. ఆత్మ ఆంతరుడు (లోపలనుండువాడు). వానిని తెలిసికొనుటకు లోపలనుండు

మనస్సుయే కారణముకాని బాహ్యకారకములతోఁగూడిన కర్మ కారణము కానేరదు. కర్త, బ్రహ్మ అను జ్ఞానమువలన ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగునన్నచో "ఘటో బ్రహ్మ" ఘటము బ్రహ్మము అను జ్ఞానమువలనగూడ ఆత్మసాక్షాత్కారము గలుగు ననవలసివచ్చును. ఇయ్యది లోకవిరుద్ధము కాన నంగీకరింప దగదు. ఇక ఆత్మహవి రాదులవలె బ్రహ్మాత్మకు డను వేదాన్తదేశికుల మతము పరిశీలింతము. ఆత్మ బ్రహ్మకార్యమగుటవలన బ్రహ్మరూపుడా? లేక బ్రహ్మకుజ్ఞేయమగుట వలన బ్రహ్మరూపుడా? అని ప్రశ్నింపవలెను. "అజో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురాణః" ఇత్యాది శ్రుతులు ఆత్మ నిత్యుడని చెప్పుచున్నందున ప్రథమవికల్పము పొసగదు. కాక వేదాన్తదేశికులుకూడ ప్రకృతి, పురుషుడు, కాలము – ఈయవి యనాదిపదా ర్థములని యంగీకరించిరి. బ్రహ్మవలె, ఆత్మకూడ దృగ్రూపుడగుటచే జ్ఞేయుడు కానందున రెండవ వికల్పముకూడ పొసగదు. ఆత్మ జ్ఞేయమగుచో జడ మగును. "చేతనశ్చేతనానామ్" అను శ్రుతియందు జీవులు చేతనులని రామానుజీయులు కూడ నంగీకరించిరి.

ఇక ఆత్మ బ్రహ్మకు జ్ఞేయమగుటవలన బ్రహ్మాత్మక మన్నచో బ్రహ్మకూడ "దృశ్యతేత్వగ్ర్య యాబుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః" అను శ్రుతి ప్రమా ణమువలన ఆత్మకు జ్ఞేయ మగుచున్నందున బ్రహ్మ ఆత్మరూపుడు కావలసివచ్చును. అపుడు బ్రహ్మకు జడత్వ పరిచ్ఛిన్నత్వ, అనిత్యత్వాది దోషములు ప్రాప్తించును. కావున ఆత్మయందు బ్రహ్మాత్మకత్వము బ్రహ్మభిన్నత్వమేకాని వేరుకాదు. ౨౪

శ్లో. దైవమేవాపరే యజ్ఞం యోగినః పర్యుపాసతే
బ్రహ్మాగ్నావపరే యజ్ఞం యజ్ఞేనైవోపజుహ్వతి ॥౨౫॥

అ. కొందరు కర్మయోగులు దేవతలను పూజించెడి కర్మయజ్ఞము ననుష్ఠిం చుచున్నారు. మరికొందరు బ్రహ్మవేత్తలు బ్రహ్మ మను అగ్నిహోత్రమునందు ఆత్మను ఆత్మరూపముతో హోమము చేయుచున్నారు. బుద్ధ్యాద్యుపాధిధర్మము లతోఁగూడిన జీవాత్మను నిరుపాధికమగు పరమాత్మస్వరూపునిగా తెలిసికొనుటయే బ్రహ్మాగ్నియం దాత్మను హోమముచేయుట.

శ్లో. శ్రోత్రాదీనీన్ద్రియాణ్యన్యే సంయమాగ్నిషు జుహ్వతి
శబ్దాదీన్విషయా నన్యే ఇన్ద్రియాగ్నిషు జుహ్వతి ॥౨౬॥

అ. మరికొందరు శ్రోత్రాది యింద్రియములను, ఇంద్రియ నిగ్రహములను అగ్నులయందు హోమము చేయుచున్నారు. మరికొందరు శబ్దస్పర్శాది విషయము లను ఇన్ద్రియాగ్నులయందు హోమము చేయుచున్నారు. ఇంద్రియావిరుద్ధము లగు విషయములను ఇంద్రియములతో గ్రహించుచున్నారని భావము. ౨౬

శ్లో. సర్వాణీన్ద్రియకర్మాణి ప్రాణకర్మాణి చాపరే
ఆత్మసంయమ యోగాగ్నౌ జుహ్వతి జ్ఞానదీపితే ॥౨౭॥

అ. మరికొందరు శబ్దస్పర్శాది విషయగ్రహణరూపమగు జ్ఞానేంద్రియ వ్యాపారములను, గమనము, సంభాషణము(నడచుట, మాటాడుట)మున్నగు కర్మేంద్రియవ్యాపారములను, ముడుచుట, చాచుట మొదలగు ప్రాణవాయువ్యాపారములను వివేకజ్ఞానముచే వెలుగొందుచున్న ఆత్మసంయోగమను అగ్నియందు హోమము చేయుచున్నారు.

ఆత్మయందు మనస్సును నియమించుట (కట్టివేయుట) ఆత్మసంయమ మనబడును. అదియే యోగమను అగ్ని కాన ఆత్మసంయమయోగాగ్ని అనగా నిర్బీజ సమాధి (నిర్వికల్పసమాధి) యని భావము.

శ్లో. ద్రవ్యయజ్ఞా స్తపోయజ్ఞాః యోగయజ్ఞా స్తథాఽపరే
స్వాధ్యాయ జ్ఞానయజ్ఞాశ్చ యతయ స్సంశితవ్రతాః ॥౨౮॥

అ. పుణ్యతీర్థములయందు ద్రవ్యమును దానముచేయువారు గొందరు, తపస్సును ఆచరించువారు గొందరు, ప్రాణాయామ ప్రత్యాహారాది యోగము ననుష్ఠించువారు కొందరు, వేదము నభ్యసించువారు కొందరు, వేదార్థమును తెలుసుకొనువారు కొందరు, శరీరముకృశించునట్టి కృఛ్రవ్రతముల నాచరించువారు కొందరు, వీరందరు ఆయారూపములతో యజ్ఞముల నాచరించువారే యగుచున్నారు. ౨౮

శ్లో. అపానే జుహ్వతి ప్రాణం ప్రాణేఽపానం తథాఽపరే
ప్రాణాపానగతీ రుద్ధ్వా ప్రాణాయామపరాయణాః ॥౨౯॥

అ. కొందరు అపానవృత్తియందు ప్రాణవృత్తిని హోమము చేయుచున్నారు. అనగా పూరకమను ప్రాణాయామమును చేయుచున్నారని యర్థము. మరికొందరు ప్రాణవృత్తియందు అపానవృత్తిని వుంచుచున్నారు. అనగా రేచకమను ప్రాణాయామమును చేయుచున్నారు. ముఖనాసికలచే వాయువును బయటకివిడచుట ప్రాణగతియనబడును పృష్ఠభాగముచే వాయువును క్రిందికివిడచుట అపానగతి యనబడును. కావున కొందరు ప్రాణాయామ పరాయణులు ప్రాణాపానగతులను నిరోధించి కుంభకమను ప్రాణాయామమును చేయుచున్నారు. ౨౯

శ్లో. అపరే నియతాహారాః ప్రాణాన్ ప్రాణేషు జుహ్వతి
సర్వేఽప్యేతే యజ్ఞవిదో యజ్ఞక్షపితకల్మషాః ॥30॥

అ. మరికొందరు పరిమితముగా నాహారమును తీసికొనుచు ప్రాణవాయువులను ప్రాణవాయువులందు హోమము చేయుచున్నారు. అనగా ప్రాణాది పంచవాయువులలో నేయేవాయువు స్వాధీనమగుచున్నదో ఆ యా వాయువునందు, నితర

వాయువులను ప్రవేశపెట్టుటయే నిచట హోమము. కావున యజ్ఞవేత్తలగు వీరందరు యజ్ఞములచే తమపాపముల పారద్రోలుకొనుచున్నారు. 30

శ్లో. యజ్ఞశిష్టామృతభుజో యాన్తి బ్రహ్మసనాతనమ్
నాయం లోకోఽస్త్యయజ్ఞస్య కుతోఽన్యః కురుసత్తమ ॥ 31 ॥

అ. వెనుకటి యజ్ఞముల నాచరించి యజ్ఞములయందు మిగిలిన అమృతమును భుజించువారలు బ్రహ్మను పొందుదురు. ఇందు జ్ఞాననిష్ఠులు శీఘ్రముగా బ్రహ్మను పొందుదురు. మిగిలినవారు చిత్తశుద్ధిని పొంది పిదప జ్ఞానముకలిగి క్రమముగా బ్రహ్మను పొందుదురని భావము. ఇందు యేయజ్ఞమును అనుష్ఠించనివారలకు మనుష్యలోకములో ననుభవింపదగిన పశుపుత్రకళత్రాన్నాదిభోగములే నుండవు; ఇంక విశిష్టసాధనసాధ్యమగు స్వర్గాదిలోకముండదని వేరుగ చెప్పనేల?

ఓయి! ఆజ్యాది హవిస్సులతో దేవతలను పూజించెడి దైవయజ్ఞమునందు ఆజ్యముకాని, అన్నముకాని, మాంసముకాని భుజింపదగిన పదార్థము మిగిలియుండును. వారు దానిని భుజింతురు. యోగ, స్వాధ్యాయ, జ్ఞానాది యజ్ఞముల యందట్లు భుజింపదగిన పదార్థము లేనందున స్వాధ్యాయాది యజ్ఞముల నాచరించినవారలకు యజ్ఞములందు మిగిలిన పదార్థములను భుజించు టెట్లు సంభవించును?

సమాధానము: దైవయజ్ఞములయందు యజ్ఞశిష్టమగు అన్నాదులను భుజింతురనియు, మిగిలిన యోగాది యజ్ఞములయందు యజ్ఞముల నాచరించగా మిగిలిన కాలమునందు విధిచోదితమగు అన్నమును భుజించెదరనియు అర్థభేదమును అంగీకరింపవలెను. 31

శ్లో. ఏవం బహువిధా యజ్ఞాః వితతా బ్రహ్మణో ముఖే
కర్మజాన్ విద్ధి తాన్ సర్వా నేవం జ్ఞాత్వా విమోక్ష్యసే ॥ 32 ॥

అ. ఇట్లు నానాకరములయిన యజ్ఞములు "వాచిహిప్రాణం జుహుమ ప్రాణేవాచం యేహ్యేవప్రభవః స ఏవాప్యయః" ఇత్యాది వేదవాక్యముల ద్వారా విస్తరించి చెప్పబడినవి. ఇవి యన్నియు కాయిక, వాచిక, మానసిక, వ్యాపారము వలన కలిగినవని గ్రహింపుము. దీనిచే ఆత్మ నిర్వ్యాపారుడను జ్ఞాన ముదయించును. ఇట్టి యాత్మ తత్వజ్ఞానముచే మోక్షము ప్రాప్తించును. 32

శ్లో. శ్రేయాన్ ద్రవ్యమయాత్ యజ్ఞాత్ జ్ఞానయజ్ఞః పరంతప!
సర్వం కర్మాఖిలం పార్థ! జ్ఞానే పరిసమాప్యతే ॥ 33 ॥

అ. "బ్రహ్మార్పణం" ఇత్యాది శ్లోకముచే ఆత్మజ్ఞానమునకు యజ్ఞరూపమును చెప్పి వివిధములగు యజ్ఞముల నుపదేశించి, సిద్ధపురుషార్థములగు నా యజ్ఞములచే జ్ఞానమును స్తుతింపుచున్నాడు.

దైవయజ్ఞము, ద్రవ్యయజ్ఞము, తపోయజ్ఞములు కాయికములు. స్వాధ్యాయ యజ్ఞము వాచికము. ఆత్మసంయమయోగ యజ్ఞము, శాస్త్రార్థజ్ఞాన యజ్ఞము ఈరెండును మానసికములు. వీటియన్నిటికంటె జ్ఞానయజ్ఞము గొప్పది. ద్రవ్యాది యజ్ఞములు ఫలమును పుట్టించును. జ్ఞానయజ్ఞము ఫలమును పుట్టింపదు. జ్ఞానయజ్ఞమువలన కలుగు మోక్షము సిద్ధరూపమగుటచే నయ్యది పుట్టనేరదు. మోక్షసిద్ధికి ప్రతిబంధకముగానున్న యవిద్యను నశింపజేయుటకు మాత్రమే జ్ఞానయజ్ఞముపయోగపడును. నాలుగు అంకములుగల కృత మను పేరుగల జూదమును జయించినవానికి మూడు, రెండు, ఒకటి యంకములుగల త్రేతా, ద్వాపర, కలి యను పేరుగల జూదములు జయింపబడిన వగుచున్నవి. కృతమునందు త్రేతాదులు యిమిడియున్నట్లు, కర్మయంతయు జ్ఞానమునం దిమిడియుండును. ఆత్మజ్ఞానము కలిగినచో సర్వకర్మలు ఫలించినట్లే యగునని భావము.

ఇచట రామానుజులు కర్మ రెండంశలు కలదనియు, అందు కర్త్రాకారమగు అంశకంటె జ్ఞానాకారమగు నంశము గొప్పదని వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి. ఇయ్యది సరిగాదు. కర్మకు నుభయాకారత్వము అసంభవము. కర్మ కర్త్రాకారమే యగును. జ్ఞానము జ్ఞానాకారమే యగును. ఇందొకదానికి మరియొకదాని యాకారము లభింపదు. అట్లు లభించినచో నయ్యది యుభయమే యగునుకాని కర్మ కానేరదు. 33

శ్లో. తద్విద్ధి ప్రణిపాతేన పరిప్రశ్నేన సేవయా
ఉపదేక్ష్యంతి తే జ్ఞానం జ్ఞానిన స్తత్త్వదర్శినః ॥34॥

అ. సాష్టాంగ నమస్కారముచేతను, బంధమోక్ష విద్యాఽవిద్యలగురించిన ప్రశ్నచేతను, గురుశుశ్రూషచేతను స్వాధీనపరచుకొనబడిన గురువులు తత్త్వవేత్తలుకనుక తత్త్వము నుపదేశింతురు. బ్రహ్మజ్ఞానము నొందుట కుపాయమును అట్టి గురువుల నడిగి తెలుసుకొనుము.

ఇచట రామానుజులు "సాష్టాంగనమస్కారాదులచే బ్రహ్మజ్ఞానమును తెలిసికొనుము" అని వివరించిరి. ఇయ్యది సరిగాదు. ప్రణిపాతాదులు ఆత్మజ్ఞానమునకు సాధనములు కావు. ఆత్మజ్ఞానము శాస్త్రముచే ప్రతిపాదించబడుచున్నది కాని ప్రణిపాతాదులచే ప్రతిపాదింపబడుట లేదు. కావున రామానుజాన్వయము పొసగదు. యద్యపి "విద్ధి" అను క్రియాపదమునకు లాభార్థము నాశ్రయించినచో రామానుజాన్వయముకూడ పొసగును. కాని, విద్ ధాతువునకు పొందుట అను అర్థమే అయుక్త మగును.

భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునకు సాక్షాత్ ఆత్మజ్ఞానమునే యుపదేశించి యున్నందున పార్థునకు ఆత్మజ్ఞానము నొందుట కుపాయ మెద్దియా? యను జిజ్ఞాసయే యుదయింపదు. అయినను లోకానుగ్రహము కొరకు అర్జునుని నిమిత్త

ముగా జేసికొని భగవంతుడు జ్ఞానప్రాప్త్యుపాయముల నుపదేశించె నని గ్రహింపవలెను. ఇందువలన గురూపదేశము లేకుండా స్వయముగా శాస్త్రవిచారముచే సంపాదించుకొన్న జ్ఞానము మోక్షసాధనము కాచేరదని స్పష్టమగుచున్నది.

భగవంతుడు యెట్లు భక్తిచే భక్తపరవశుడగుచూ భక్తులకు ఫలమునొసగుచున్నాడో, అట్లే విద్వాంసులుగూడ సాష్టాంగ నమస్కారాదులచే శిష్యులకు స్వాధీనులయి శాస్త్రార్థము నుపదేశింతురు. ఇంతియేకాని తత్వవేత్తలగు గురువులు ధనాదులచే లొంగరు.

కావున తత్వవేత్తలకుగూడ శిష్యానుగ్రహము కొరకు శాస్త్రపాఠము భాష్యరచనయు ఆవశ్యకమగుచున్నది. అట్లుకానిచో శాస్త్రార్థసంప్రదాయమే నశించును. భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణు డవాప్తసర్వకాముడు కనుక "ఏది యెట్లుజరిగిన నాకేమి" అని యూరకున్నచో గీతాశాస్త్రమే ప్రవర్తించెడిది కాదుకదా? కనుక గురువు ననుగ్రహింప జేసికొనుట శిష్యునకు, శిష్యుని యనుగ్రహించుట గురువునకును ఆవశ్యకము. ౩౪

శ్లో. యద్జ్ఞాత్వా న పునర్మోహ మేవం యాస్యసి పాండవ
యేన భూతా న్యశేషేణ ద్రక్ష్యస్యాత్మన్యథో మయి ॥ ౩౫ ॥

అ. ఓయి యర్జునా! తత్వవేత్తలచే నుపదేశింపబడు నేజ్ఞానమును పొంది నీవు మరల యిట్లవివేకమునకు పాల్పడవో, ఏజ్ఞానముచే బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంతములయిన భూతములను ప్రత్యగాత్మయందు, నాయందును జూతువో అట్టి జ్ఞానమును తెలిసికొనుము. అని పూర్వశ్లోకముతో నన్వయము.

ఓయి! ఒకప్పుడు ఒకానొక మందువలన ఒకానొక రోగము నివర్తింపగా మరల యారోగము ఆమందువలన నివృత్తి చెందునని యెల్లమానవులకు సాధారణముగా దెలియును. అట్లే ఒకప్పు డాత్మజ్ఞానమువలన యవివేకము నశింపగా మరల యింకొకపు డట్టి యవివేక ముదయించిన నయ్యది ఆత్మజ్ఞానముచే నశించునని సులభముగా అర్జునుడు తెలిసికొనును. ఇద్దానిని భగవంతు డీశ్లోకముచే జెప్పనేల? అని యనదగదు. మహానుభావుడగు శ్రీకృష్ణు డుపదేశించిన యాత్మజ్ఞానమువలన నిపుడు అవివేకము నశించినను, యీ జ్ఞానము మరచిపోయి మరల యిట్టియవివేక ముదయించిన, అపుడు శ్రీకృష్ణుని యంతటివారు లేనందున అర్వాచీనులగు గురువులచే నుపదేశింపబడిన యాత్మజ్ఞానమువలన నజ్ఞానము నివర్తించునా? నివర్తింపదా? యనుశంక పార్థునకు కలుగవచ్చును. అట్టిశంకను బాపుటకు శ్రీకృష్ణుడు తత్వవేత్తలగు గురువులుకూడ నావంటివారే యనియు కావున వార లుపదేశించిన ఆత్మజ్ఞానమువలన గూడ మోహనివృత్తి కలుగుననియు, భగవంతు డీ శ్లోకముచే నుపదేశించుట నుచితమే యగుచున్నది.

లేక నేను అవకాశము లేనందున నీకు సంగ్రహముగా నాత్మజ్ఞానము నుపదేశించితిని. దీనివలన నీకు తాత్కాలికముగా మోహము నశించునుకాని శాశ్వతముగా నశింపదు. నీకు శాశ్వతనివృత్తి కావలయు నన్నచో, అర్జునా! నీవు యుద్ధానన్తరము తత్త్వవేత్తల కడకేగి వారలవలన విస్తరించి యాత్మజ్ఞానమును దెలిసికొనుము. అని శ్లోకప్రవృత్తికి కారణ మూహింపవచ్చును.

ఇచట జీవేశ్వరులయందు సమస్తభూతములను చూడగలవని చెప్పుటవలన జీవేశ్వరుల కభేదము సూచితమగుచున్నది. జీవేశ్వరులకు భేదము ఉపాధిప్రయుక్తము. మాయోపహితుడు యీశ్వరుడు. అంతఃకరణోపహితుడు జీవుడు అని భేదము.

ఇచట రామానుజులు ప్రకృతి వినిర్ముక్తులగు ఆత్మలందరు పరస్పరము సమానులనియు, సర్వేశ్వరులతో సములనియును యీ శ్లోకమునకుపిండితార్థమని చెప్పిరి. మరియు దృష్టాంతభూతమగు ఆత్మయందు స్థాలీపులాకన్యాయముగ సర్వభూతములను చూడగలవని వివరించిరి.

ఇయ్యది సరిగాదు. ఆత్మ దృష్టాంతమగుచో తనవలె సర్వభూతములను చూతువని చెప్పవలెను. "ఆత్మని" అనుసప్తమి అధికరణార్థమునందు విధింపబడినది. కర్త్రార్థమునందు సంభవింపదు. భావలక్షణసప్తమీ కూడ నుచితముకాదు. సర్వభూతదర్శనమునకు ఆత్మనిదర్శనత్వము భావలక్షణము కానేరదు. పైగా "నిదర్శనభూతే" అను పదము మూలములో లేనందున కల్పింపవలసి వచ్చును. దేహేన్ద్రియాది సంఘాతమును చెప్పునట్టి భూతపదమును ఆత్మయందు ప్రయోగించుట కుదరదు.

ప్రకృతి రహితులగు ఆత్మలకు భేదకారణమే లేనందున "సర్వమాత్మవస్తు" వని చెప్పుటకూడ యుక్తముకాదు.

నియామ్య నియామకాది భేదముగల ఆత్మేశ్వరులకు సామ్యము అయుక్తము. ప్రకృతి రహితమగు చైతన్యము ఏకరూపమే కావున ఆత్మాభేదమే సిద్ధించును. కాని ఆత్మభేదము సిద్ధింపదు. "ఆత్మవస్తువు ప్రకృతి వినిర్ముక్తము" అని యొప్పిన రామానుజమతమున నిరుపాధికాత్మవాదము బలాత్కారముగా ప్రసక్తించును. కావున వారి వివరణము యుక్తముకాదు. 35

శ్లో. అపిచే దసి పాపేభ్యః సర్వేభ్యః పాపకృత్తమః
సర్వం జ్ఞానప్లవేనైవ వృజినం సన్తరిష్యసి ॥ 36 ॥

అ. పాపమొనర్చిన వారందరికంటె నీవు మిక్కిలి పాపమొనర్చిన వాడవయినను, ఆ పాపమునంతయును జ్ఞాన మను తెప్పచే తరింపగలవు. ఇచట పాపశబ్దము "శస్తంచాథ త్రిషుద్రవ్యే పాపపుణ్య సుఖానిచ" అను అమరకోశమువలన పాపము చేసినవానియందు వర్తించును. ఉత్తరార్థము నందలి వృజినశబ్దమునకు "పాపపుణ్యాత్మకమగు సంసార సముద్రము" అని యర్థము.

శ్లో. యథైధాంసి సమిద్ధోఽగ్ని ర్భస్మసాత్కురుతేఽర్జున
జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతే తథా ॥ ౩౭ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! మండుచున్న అగ్ని కట్టెల నెట్లు భస్మముచేయునో అట్లే జ్ఞానమను అగ్ని సర్వకర్మలను భస్మముచేయును. అనగా బీజశక్తిలేని వాటినిగా చేయు నని యర్థము. "తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యే అథసంపత్స్యే" అను శ్రుతి, జ్ఞానికి ప్రారబ్ధాధీనమగు శరీరము పడిపోవునంతవరకు మోక్షము సిద్ధింపదని చెప్పుటచే, జ్ఞానమునకు ప్రారబ్ధకర్మను భస్మముచేయు సామర్థ్యములేదని తేలుచున్నది. అందువలన "సర్వకర్మాణి" అను పదమునకు "ప్రారబ్ధవ్యతిరిక్తకర్మలను" అని చెప్పవలెను. అనగా ఆగామిసంచితములను మాత్రమే జ్ఞానాగ్ని భస్మముచేయు నని యర్థము. ప్రారబ్ధకర్మమాత్రము "ప్రారబ్ధం భోగతో నశ్యేత్" అను శ్రుతి వలన అనుభవించియే నశింపజేసికొనవలయును. ౩౭

శ్లో. నహి జ్ఞానేన సదృశం పవిత్ర మిహ విద్యతే
తత్స్వయం యోగసంసిద్ధః కాలేనాత్మని విందతి ॥ ౩౮ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! జ్ఞానముతో సమానమయిన పవిత్రవస్తువు యీ లోకమున లేదు. అట్టి జ్ఞానమును కర్మయోగముచేగాని, సమాధియోగముచేగాని, చిత్తసంస్కారమును సంపాదించుకొనిన ముముక్షువు చాలకాలమునకు పొందును. ౩౮

శ్లో. శ్రద్ధావాన్ లభతే జ్ఞానం తత్పర స్సంయతేంద్రియః
జ్ఞానం లబ్ధ్వా పరాం శాంతి మచిరేణాధిగచ్ఛతి ॥ ౩౯ ॥

అ. శ్రద్ధ కలవాడును, గురూపసత్తియందు (గురువు దరిజేరుటయందు) ఆసక్తి కలవాడును, ఇంద్రియనిగ్రహము కలవాడును జ్ఞానమును పొందును. అనగా శ్రద్ధా గురూపసదన, ఇంద్రియనిగ్రహములు జ్ఞానప్రాప్తికి యుపాయము లని స్పష్టమగుచున్నది. అయితే లోగడ ప్రణిపాత, పరిప్రశ్న, గురుశుశ్రూష లను నుపాయములు చెప్పబడియుండగా మరల యిచట శ్రద్ధా, ఆసక్తి ఇంద్రియనిగ్రహము లను నుపాయముల జెప్పనేల? అని యనరాదు. అయ్యవి బాహ్యములు, అనైకాంతికములును. వాటివలన తప్పక జ్ఞానము కలుగు నను నియమము లేదు. ప్రణిపాతాదులను కృత్రిమముగా కూడ గొందరు కపటులు ఆచరింపవచ్చును. అట్టి కపటులు నియమముగా జ్ఞానమును పొందరు. ఈ శ్లోకమున చెప్పిన శ్రద్ధాద్యుపాయములు అంతరంగికములు, ఏకాంతికములు. (తప్పక ఫలమునిచ్చునట్టివి) శ్రద్ధాదులు కపటముగా నాచరింప వీలులేదు. కావున శ్రద్ధా, అసక్తి, ఇంద్రియనిగ్రహములు తప్పక ఫలమునిచ్చునట్టి వయినందున వెనుకటి యుపాయములకంటె వేరుగా జెప్పుట పొసగుచున్నది. ఇట్టి జ్ఞానమును పొందినవాడు వెంటనే మోక్ష మను శాంతిని పొందును. కర్మయోగాదులు విలంబముగామోక్షము నిచ్చుననియు, జ్ఞానయోగము వెంట నేమోక్షము నిచ్చు

ననియు "అచిరేణ" అను పదమునలన స్పష్టమగుచున్నది. "తరతిశోక మాత్మవిత్" "బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతి" ఇత్యాది శాస్త్రములిందు ప్రమాణములగుచున్నవి.

శ్లో. అజ్ఞశ్చ అశ్రద్ధధానశ్చ సంశయాత్మా వినశ్యతి
నాయం లోకోఽస్తి న పరో న సుఖం సంశయాత్మనః ॥ ४० ॥

అ. బొత్తుగా ఆత్మజ్ఞానములేనివాడు, అజ్ఞుడు, గురువు ఆత్మతత్వమును గురించిచెప్పినను అందు విశ్వాసములేనివాడు, అశ్రద్ధధానుడు, ఆత్మశాస్త్రముచెప్పినట్లు బ్రహ్మాభిన్నుడా? లేక తార్కికాదులుచెప్పినట్లు ఈశ్వరునికంటె భిన్నుడా? బౌద్ధులు చెప్పినట్లు దేహాదిరూపుడా? అను సంశయములుగలవాడు, సంశయాత్మ, ఈ ముగ్గురు చెడిపోవుదురు. ఇందు మూడవవానికి అనగా సంశయాత్మకు ఇహలోక సుఖము, పరలోకసుఖము రెండును లేవు. సంశయాత్మకు ఆత్మయందెట్లు సందేహమో అన్నిటియందును అట్లే సంశయ ముదయించును. పుత్రేష్టిజేసిన పుత్రులు పుట్టెదరో లేదో అని సంశయముండును. జ్యోతిష్టోమముచేసిన స్వర్గము కలుగునో కలుగదో అను సంశయముండును. స్రక్చందనవనితాదుల వలన నాకు సుఖముండునో లేదో అను సంశయముండును. ఇట్లు అన్నిటియందు సంశయపడువాడుదేనిని యాచరింప నేరడు. కావున వానికి నేవిధమగు సుఖము నుండదనిభావము.

శ్లో. యోగసన్న్యస్తకర్మాణం జ్ఞాన సఞ్ఛిన్న సంశయం
ఆత్మవన్తం న కర్మాణి నిబధ్నంతి ధనంజయ ॥ ४१ ॥

అ. పరమార్థదర్శన రూపమగు యోగముచే సర్వకర్మలను వదలుకొని, ఆత్మైకత్వజ్ఞానముచే సర్వసంశయములను వీడి, మనోనిగ్రహముగల ముముక్షువును యేకర్మలు సంసారబంధము నీయజాలవు. జ్ఞానికి మనశ్చాంచల్యరూపమగు ప్రమాదము తగదు. దానివలన జ్ఞానిసర్వానర్థములను పొందు నని "ధ్యాయతో విషయాన్పుంసః" "బలవా నిన్ద్రియగ్రామో విద్వాంస మపికర్షతి" అను శ్లోకములచే పూర్వము యీయధ్యాయమున చెప్పబడినది. కావున ముముక్షువగు విద్వాంసుడు జితేన్ద్రియుడయి అన్తర్ముఖమగు మనస్సుతో నెల్లపుడు ఆత్మస్వరూపమును సాక్షాత్కారమును చేసికొనుచుండ ముక్తినొందునని భావము. ४१

శ్లో. తస్మా దజ్ఞానసంభూతం హృత్స్థం జ్ఞానాసినాత్మనః
ఛిత్త్వైనం సంశయం యోగ మాతిష్ఠోత్తిష్ఠ భారత ॥ ४२ ॥

అ. ఓయి యర్జునా? అవివేకమువలనబుట్టిన, మనోగతమగు సంశయమును జ్ఞానమను కత్తితో ఛేదించి, సమ్యగ్జ్ఞానమునకు సాధనభూతమగు కర్మయోగ మాచరింపుము.

ఇట్లు శ్రీభగవద్గీతాభాష్యార్క ప్రకాశికానువాదమున
చతుర్థాధ్యాయము ముగిసినది.

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్థ ప్రకాశికానువాదము

పంచమాధ్యాయము

శ్రీకృష్ణుడు ద్వితీయాధ్యాయమున కర్మ, జ్ఞాన, యోగముల, ప్రతిపాదించి అందు కర్మయోగముకంటె జ్ఞానయోగము గొప్పదని నిరూపించి, యర్జునుడు జ్ఞానయోగమున కర్హుడుకానందున నతనికి కర్మయోగమే కర్తవ్యమని తృతీయాధ్యాయమున వివరించెను. మరల చతుర్థాధ్యాయమున "కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యేత్" అను వాక్యము మొదలు "జ్ఞానాగ్ని దగ్ధకర్మాణం" 'శారీరం కేవలం కర్మకుర్వన్' "బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మహవిః" "కర్మజాన్ విద్ధితాన్ సర్వాన్" "జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణి" ఇత్యాది వచనములచే సర్వకర్మసన్యాసపూర్వక జ్ఞానయోగమునే ప్రశంసించి, అధ్యాయాన్తమునందు "ఛిత్త్వైనం సంశయం యోగమాతిష్ఠోత్తిష్ఠ భారత" అను వచనముచే నర్జునునికొఱకు కర్మయోగము నుపదేశించెను.

కర్మసన్యాసము రెండువిధములు, విద్వత్సన్యాసము, వివిదిషాసన్యాసము అని. విద్వత్సన్యాసమునం దధికారిజ్ఞాని, వివిదిషాసన్యాసమునందు అజ్ఞాని యధికారి. విద్వత్సన్యాసము సాక్షాన్మోక్షహేతువగుటచే ప్రధానము. వివిదిషాసన్యాసము చిత్తశుద్ధిద్వారా జ్ఞానమాత్రమునకు హేతువగుటచే నప్రధానము. ఇట్టిస్థితిలో అజ్ఞానికి కర్మయోగమునందువలె కర్మసన్యాసమునందుకూడ నధికారముండుటచే, నజ్ఞానికి కర్మయోగము శ్రేయస్కరమా? లేక కర్మసన్యాసము శ్రేయస్కరమా? అని యీరెంటిలోని విశేషమును తెలియగోరి యర్జును డడుగుచున్నాడు. "సన్యాసం కర్మణాం కృష్ణ" అను శ్లోకముచే, "సన్యాసః కర్మయోగశ్చ నిశ్రేయసకరావుభౌ, తయోస్తుకర్మసన్యాసాత్కర్మయోగో విశిష్యతే" అని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిన సమాధానమును బట్టికూడ పార్థుని ప్రశ్నాభిప్రాయ మిదియే యని స్పష్టమగుచున్నది.

శ్రీకృష్ణుని సమాధానవాక్యార్థ మిసుమంత విచారింతము. శ్రీకృష్ణుడు కర్మయోగ, కర్మసన్యాసముల రెంటికి నిశ్రేయసకరత్వము (మోక్షమును కలుగజేయుట) ఫలమని యొప్పి ఆ రెంటిలో నేదియో యొక విశేషమువలన కర్మసన్యాసముకంటె కర్మయోగము గొప్పదని చెప్పెను.

ఇచట శ్రీకృష్ణుడు ఆత్మజ్ఞాని యాచరించెడి కర్మసన్యాస కర్మయోగములకు మోక్షఫలము నంగీకరించి, అందు సన్యాసముకంటె కర్మయోగము గొప్పదని

చెప్పెనా? లేక అజ్ఞాని యాచరించెడి సన్న్యాసకర్మయోగములకు మోక్షప్రదత్వ మంగీకరించి అందు కర్మసన్న్యాసముకంటె కర్మయోగము గొప్పదని చెప్పెనా? అని విచారింపవలెను. ఇందు మొదటి పక్ష ముపపన్నముకాదు. ఏలయన జన్మాది సర్వవికారరహితమగు నిర్వికారాత్మను తానుగా తెలిసికొను నట్టి యాత్మవేత్తకు మిథ్యాజ్ఞానము పూర్తిగా నశించినందున నిష్క్రియాత్మస్వరూపముతో నుండుట యను సర్వకర్మసన్న్యాసమే సంభవించునుగాని మిథ్యాజ్ఞానమూలకమగు కర్మయోగము సంభవింపనేరదు. తత్త్వవేత్తయగు జనకాదులకు కర్మలయందు ప్రవృత్తి, ఆత్మవేత్తయగు సన్న్యాసికి భిక్షాటనాదులయందువలె, వాసుదేవునకు సృష్ట్యాదుల యందువలెయు నెంచవలె గాని యయ్యది కర్మరూప మనదగదు. కావున మిథ్యాజ్ఞానము నశించిన యాత్మవేత్తకు మిథ్యాజ్ఞానమూలకమగు కర్మయోగము సంభవింపదు. అందువలన ఆత్మవిత్కర్తృకములగు, సన్న్యాస కర్మయోగములే సంభవము కానందున వాటికి నిశ్రేయసకరత్వము చెప్పుటకాని అందు సన్న్యాసయోగముకంటె, కర్మయోగమే గొప్పదనుటకాని యెంతమాత్రము పొసగదు.

గీతాశాస్త్రమునం దచ్చటచ్చట "య ఏనం వేత్తి హంతారం య శ్చైనం మన్యతే హతం, ఉభౌ తౌ నవిజానీతః నాయం హంతి నహన్యతే" "వేదావినాశినం నిత్యం య ఏన మజమవ్యయం, కథం సపురుషః పార్థ కం ఘాతయతి హన్తికం" ఇత్యాది స్థలముల యందు ఆత్మవేత్తకు కర్మాభావము ప్రతిపాదింపబడినది.

అయితే గీతాశాస్త్రమునందు ఆత్మస్వరూపమును నిరూపించు ప్రకరణమున "స్వధర్మ మపి చావేక్ష్య నవికంపితు మర్హసి, ధర్మ్యాద్ధి యుద్ధాచ్ఛ్రేయోన్యత్ క్షత్రియస్యనవిద్యతే" "తస్మాదుత్తిష్ఠ కౌన్తేయ యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః" "తతోయుద్ధాయ యుజ్యస్వ నైవం పాప మవాప్స్యసి" "తస్మాద్యుధ్యస్వ భారత" "కర్మణ్యేవాధికారస్తే మా ఫలేషు కదాచన" ఇత్యాదివచనములచే కర్మయోగము ప్రతిపాదింపబడి యుండుటవలన ఆత్మవేత్తకు కర్మయోగము సంభవమే యని శంక కలుగును.

సమాధానము: 1. సమ్యగ్జ్ఞానముకలవాడు ఆత్మవేత్త, మిథ్యాజ్ఞానముగలవాడు కర్మయోగి. మిథ్యాజ్ఞాన సమ్యగ్జ్ఞానములకు పరస్పరవిరోధము కలదు. కావున సమ్యగ్జ్ఞానముకల యాత్మవేత్తకు మిథ్యాజ్ఞానమూలకమగు కర్మయోగము సంభవింపదు: 2. శ్రీకృష్ణుడు తృతీయాధ్యాయమున ఆత్మవేత్తలకు జ్ఞానయోగమనియు, యోగులకు (అనాత్మవేత్తలకు) కర్మయోగమనియు వేరుపరచి యుపదేశించి యుండెను. 3. కృతకృత్యుడగు నాత్మవేత్తకు కర్మలవలన పొందదగినఫలము లేదు. 4. "తస్య కార్యం న విద్యతే" (ఆత్మజ్ఞానికి చేయదగిన పనిలేదు) అని శ్రీకృష్ణుడు జ్ఞానికి కర్మలతో బనిలేదని స్పష్టముగా చెప్పెను. 5. గీతలయందు కర్మయోగము

ఆత్మజ్ఞానాంగముగా విధింపబడినది. 6. "యోగారూఢస్య తస్యైవ శమః కారణముచ్యతే" అని జ్ఞానయోగము నొందినవానికి కర్మయోగముతో బనిలేదని శ్రీకృష్ణుడు వివరించెను. 7. ఆత్మజ్ఞానికి శరీరము నిలచియుండుటకు తగిన కర్మలకంటె మిగిలిన పనులు పనికిరావని నివారించెను. 8. "నైవ కించిత్కరోమీతి యుక్తో మన్యేత తత్త్వవిత్" అను వచనముచే కేవల దర్శనశ్రవణాది పనులయందు కూడ జ్ఞానికి కర్తృత్వాభిమాన ముండకూడదని భగవాను డుపదేశించెను. కావున ఆత్మవేత్తకు సమ్యగ్జ్ఞానవిరుద్ధమగు కర్మయోగము స్వప్నమునందుగూడ నూహింప శక్యముకాదు.

కావున అజ్ఞాని యాచరించెడి సన్న్యాసకర్మయోగములకే నిశ్శ్రేయసకరత్వమును (మోక్షము నిచ్చుటను) శ్రీకృష్ణుడు చెప్పెననియు, అజ్ఞానియాచరించెడి సన్న్యాసముకంటె వానికి కర్మయోగమే ప్రశస్తమని భగవాను లుపదేశించెననియు శ్రీకృష్ణుని సమాధానవాక్యమువలన గ్రహింపనగును.

ఆత్మవేత్తయొక్క సన్న్యాసము, జ్ఞానసహితము. అనాత్మవేత్తయొక్క సన్న్యాసము జ్ఞానరహితము. అనాత్మవేత్తకు సన్న్యాసమునందు 'నేను కర్తను, నేను భిక్షనాచరింపుచున్నాను' ఇత్యాద్యభిమానముండును. తత్త్వవేత్తకు "నాహం కరోమి" 'నేనేమియు చేయుటలేదు' అను తత్త్వనిశ్చయముండును. ఇంతియేకాని కర్తృత్వాభిమాన ముండదు- కనుక అనాత్మవేత్తయొక్క సన్న్యాసము ఆత్మవేత్తయొక్క సన్న్యాసముకంటె విలక్షణమగుచున్నది. అజ్ఞుడు కర్మజాతములో కొంతభాగమునే విడచును. దండతర్పణస్నానభిక్షాటనాది కర్మలు అనాత్మవేత్తయగు సన్న్యాసికిగూడ కలవు. అనాత్మవేత్తయగు సన్న్యాసికి ఆనృశంస్యము, క్షమ, సత్యము, అహింస, దమము, ఆర్జవము, ప్రీతి, ప్రసాదము, మాధుర్యము, క్రోధరాహిత్యము మున్నగు నియమములు కలవు. కావున యిన్నినియమములతోగూడిన సన్న్యాసముకంటె యనాత్మవేత్తకు కర్మయోగమే ప్రశస్తమని భావము-

ఓయి! ఆత్మవిత్కర్తృకమగు (ఆత్మజ్ఞాని యాచరించెడి) సన్న్యాసముకంటె, అనాత్మవేత్త యాచరించెడి కర్మయోగమే గొప్పదని భగవన్తుని సమాధానవాక్యమున కర్థమేల చెప్పరాదు? అనినచో నట్లుకాదు. సాక్షాన్మోక్షహేతువగు విద్వత్సన్న్యాసముకంటె పరంపరామోక్షసాధనమగు అవిద్వాంసుడాచరించెడి కర్మయోగము గొప్పదని కలలోగూడ నూహింప శక్యముకాదు. ఇక నాత్మవేత్తకు కర్మయోగము ప్రశస్తతర మెన్నడును కానేరదు. ఆత్మవేత్తను మిథ్యాజ్ఞానము నశించినందున కర్మయోగము ననుష్ఠింపడు. తప్పక సన్న్యసించును. కావున ఆత్మవేత్త విషయమై తెలియదగిన యంశమేమియు లేదు. అనాత్మవేత్తయగు ముముక్షువు విషయమై తెలుసుకొనదగిన యంశము కలదు. అనాత్మవేత్త కర్మయోగము నాచరింపవలెనా? లేక

సన్న్యాస మాచరింపవలెనా? ఈ రెంటిలో నేది ప్రశస్తము? అని తెలుసుకొనగోరి యర్జును డడుగుచున్నాడని భావము.

ఓయి! "కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యే దకర్మణి చ కర్మయః" అను గ్రంథముచే శ్రీకృష్ణుడు కర్మసన్న్యాసమును ప్రతిపాదించియుండెను. కర్మసన్న్యాసము జ్ఞానమార్గమగుటవలన నందు ఆత్మవేత్తయే కర్తగాని యనాత్మవేత్త కర్త కానేరడు. ఇట్టితరి యర్జునుడు అనాత్మవేత్తకు కర్మసన్న్యాస కర్మయోగములలో నెయ్యది ప్రశస్త మని యెట్లడిగెను? వినుము సమాధానము.

కర్మసన్న్యాసమునందు సమ్యగ్జ్ఞాన మను హేతువువలన ఆత్మవేత్తకు కర్తృత్వమెట్లు సంప్రాప్తమయ్యెనో అట్లే అనాత్మవేత్తకుగూడ కర్మఫల మనిత్యమని తెలుసుకున్నందువలనను, వైరాగ్యము కలిగినందునను కర్మసన్న్యాసమునందు కర్తృత్వము ప్రాప్తించును.

"జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్" అను వచనముచే శ్రీకృష్ణుడు ఆత్మవేత్తకు సన్న్యాసయోగము, అనాత్మవేత్తకు కర్మయోగము అని నియమించెనుకదా? యని యనరాదు. శ్రీకృష్ణుడు ఆత్మవేత్తకు సన్న్యాసమే కర్తవ్యమని నియమించెను కాని ఆత్మవేత్తయే సన్న్యసింపవలెనని నియమించియుండలేదు. కావున సన్న్యాసమునందు ఆత్మవేత్తయే కర్తయనుటకు వీలులేదు.

అయితే యిట్లే కర్మయోగముకూడ అనాత్మవేత్తయే యాచరింపవలెనని నియమింపబడలేదు కనుక, ఆత్మవేత్తకుగూడ కర్మయోగము సంభవముకదా? అని యనదగదు. కర్మయోగమునకు కారణమగు మిథ్యాజ్ఞానమునకు, ఆత్మవేత్తయందలి సమ్యగ్జ్ఞానమునకును పరస్పర విరోధముండుటచే, నాత్మవేత్తకు కర్మయోగము సంభవింపదు.

అయితే యిట్లు సమ్యగ్జ్ఞాన మిథ్యాజ్ఞానములకు పరస్పర విరోధముండుచో సమ్యగ్జ్ఞానమూలకమగు కర్మసన్న్యాసము మాత్రము మిథ్యాజ్ఞానముగల యనాత్మవేత్తకెట్లు సంభవమగును? అని శంకింపరాదు. సర్వకర్మసన్న్యాసము, సమ్యగ్జ్ఞానమువలన కలిగినను, కర్మైకదేశసన్న్యాసము (కొన్నికర్మలనుమాత్రమే విడచుట) సమ్యగ్జ్ఞానమూలకము కాదు. కావున, నయ్యది మిథ్యాజ్ఞానముకల అనాత్మవేత్తలకుగూడ సంభవింపవచ్చును.

ఓయీ! యిట్లు సర్వకర్మసన్న్యాసము, కర్మైకదేశసన్న్యాసము అని రెండురకముల సన్న్యాసము కలదనుటకు ప్రమాణమేమి? వినుము. ఇందు భాష్యకారవచనమే ప్రమాణము. మరియు సన్న్యాసులలో కుటీచకాదులకు కొన్నికర్మలుండు ననియు, అవధూతలగు పరమహంసలకు నేకర్మయు లేదనియు శాస్త్రమే చెప్పుచున్నది.

మరియు, జ్ఞానసహితమగునది సర్వకర్మసన్యాస మనియు, జ్ఞానరహితమగునది కర్మైకదేశసన్యాసమనియు యుక్తికూడ కలదు.

కావున జ్ఞానసహితమగు సర్వకర్మసన్యాసమునందు ఆత్మవేత్త కర్తయనియు, జ్ఞానరహితమగు కర్మైకదేశసన్యాసమునందు అనాత్మవేత్త కర్తయనియు గ్రహింపవలెను.

అనాత్మజ్ఞునకు కర్మయోగమే అవశ్యకర్తవ్యమని శ్రీకృష్ణుడు "కర్మయోగేన యోగినామ్" అను వచనము నియమించి యున్నను, యమనియమాది పూర్వక ధ్యానయోగాత్మక కర్మయోగమునందు యోగ్యతను సంపాదించెడి కర్మైకదేశ సన్యాసముకూడ కర్మయోగమే యగునుకాని అతిరిక్తము కానేరదు.

కావున అనాత్మవేత్తయగు పురుషుడు సన్యసించి ధ్యానయోగ మభ్యసింపవలెను. సన్యసింపక పూర్వము యజ్ఞాది కర్మల ననుష్ఠింపవలెను. అని యిట్లు అనాత్మజ్ఞునకు సన్యాసమునందు పాక్షికప్రవృత్తి కలదు. అనాత్మజ్ఞునకు సన్యాసముకలదనుటలో "నచ సన్యసనాదేవ సిద్ధిం సమధి గచ్ఛతి" అను భగవద్వచనమే ప్రమాణము.

రామానుజమతము:

"కర్మణ్యకర్మ యఃపశ్యే దకర్మణిచ కర్మయః" అనుగ్రంథముచే శ్రీకృష్ణభగవానులు ప్రతిపాదించిన జ్ఞానము కర్మయోగమున కుపకరించు జ్ఞానముకాని సన్యాసమున కుపకరించు జ్ఞానముకాదు.

"తస్మా దజ్ఞాన సంభూతం హృత్స్థం జ్ఞానాసి నాత్మనః"

ఛిత్త్వైనం సంశయం యోగ మాతిష్ఠోత్తిష్ఠ భారత" అని చతుర్థాధ్యాయాంతమందు కర్మానుష్ఠానమునగూడ సంశయ నిరాసముకొరకు జ్ఞాన మావశ్యక మని శ్రీకృష్ణభగవానులు ప్రతిపాదించిరి.

"నమాం కర్మాణి లింపంతి నమే కర్మఫలే స్పృహా, ఇతిమాం యోఽభిజానాతి కర్మభి ర్నసబధ్యతే" "ఏవం జ్ఞాత్వా కృతం కర్మపూర్వైరపి ముముక్షుభిః" "కురు కర్మైవ తస్మాత్త్వం పూర్వైః పూర్వతరం కృతం" అని ప్రారంభమునందుగూడ జ్ఞానపూర్వకముగ కర్మ యనుష్ఠింపదగిన దని నిరూపింపబడినది.

యస్య సర్వే సమారంభాః కామసంకల్ప వర్జితాః
జ్ఞానాగ్ని దగ్ధకర్మాణం త మాహుః పండితం బుధాః॥
త్యక్త్వా కర్మఫలాసంగం నిత్యతృప్తో నిరాశ్రయః
కర్మణ్యభి ప్రవృత్తోఽపి నైవకాచి త్కరోతి సః ॥
యజ్ఞాయాచరతః కర్మసమగ్రం ప్రవిలీయతే
జ్ఞానాగ్ని స్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతేఽర్జున ॥ అని మధ్యమునగూడ జ్ఞాన

పూర్వక కర్మానుష్ఠానము పరామర్శింపబడినది. కావున ఆత్మవేత్తకుగూడ కర్మయోగము సంభవించును.

“తస్యకార్యం నవిద్యతే” “సర్వకర్మాణి మనసా సన్న్యస్య” ఇత్యాదివాక్యాంతరములచే నాత్మవేత్తకు కర్మసన్న్యాసముగూడ విధింపబడినది. కావున అర్జునుడు “సన్న్యాసం కర్మణాం కృష్ణ పునర్యోగంచ శంససి, యచ్ఛ్రేయ ఏతయో రేకం తన్మే బ్రూహి సునిశ్చితం” అని ఆత్మవిత్కర్తృకములగు సన్న్యాసకర్మయోగములలో తారతమ్యమును తెలియగోరియే యర్జునుడు ప్రశ్నించెనని రామానుజులు వ్యాఖ్యానమొనర్చిరి.

మరియు ఫలేచ్ఛతో జేసెడి కర్మ సాధారణమగు కర్మ. ఫలేచ్ఛను విడచి చేయునట్టి కర్మ విశిష్టమగు కర్మయోగ మనబడును. అజ్ఞునకు ఫలాభిసంధిపూర్వకమగు సాధారణకర్మ సంభవించినను, ఫలాభిసంధి రహితమగు విశేషకర్మయోగము సంభవింపదు. ఆత్మజ్ఞానములేనిదే ఫలపరిత్యాగము కుదరదు. కనుకనే “త్యక్త్వా కర్మఫలాసంగం నిత్యతృప్తో నిరాశ్రయః, కర్మణ్యభిప్రవృత్తోఽపి నైవ కించిత్కరోతి సః” అను శ్లోకము ప్రవృత్తిమార్గమందున్న యాత్మవేత్తవిషయ మని భాష్యకారు లనిరి.

“జ్ఞేయ స్స నిత్యసన్న్యాసీ యో న ద్వేష్టి న కాంక్షతి
నిర్ద్వంద్వో హి మహాబాహో సుఖం బంధా త్ప్రముచ్యతే” అని చెప్పబోవు భగవన్తుని సమాధాన వచనమునుబట్టికూడ కర్మయోగము ఆత్మవిత్కర్తృకమని (ఆత్మవేత్త యాచరించునని) నిర్ణయమగుచున్నది. రాగద్వేషములు జ్ఞానములేనిదే యెవ్వనికిని నశింపవు. కావున ఆత్మవేత్తకు విశేషకర్మయోగము సంభవించును గనుక ఆత్మవేత్త యాచరించెడి కర్మయోగ కర్మసన్న్యాసములలో తారతమ్యమును తెలుసుకొనగోరియే యర్జునుడు ప్రశ్నించెనని రామానుజీయుల యభిప్రాయము.

ఇయ్యది యుక్తముకాదు. కర్మయోగమున కెట్టి జ్ఞాన మావశ్యకమో, కర్మసన్న్యాసమున కెట్టిజ్ఞాన మావశ్యకమో-యీ భేదము రామానుజీయులకు బొత్తుగా తెలియదు. తెలిసినచో వారిట్టి వ్యాఖ్యానమునకు తారసిల్లెడువారు కారు. ఆత్మ నిత్యుడు, ఈశ్వరునికొరకు నేను కర్మచేయుచున్నాను, నశించునట్టి స్వర్గాది ఫలము నాకు వలదు. ఇంద్రియముల విషయాభిముఖ్యమును నేను నివారించుకొనవలెను, మనస్సును నాస్వాధీనములో నుంచుకొనవలెను, శీతోష్ణాది ద్వంద్వములను సహించుకొనవలయును, కర్మఫలము సిద్ధించినను సిద్ధింపకున్నను సమచిత్తతతో నుండవలెను అనుజ్ఞానము కర్మయోగమున కావశ్యకము.

“ఆత్మ నిర్వికారుడు, కర్తృత్వ భోక్తృత్వరహితుడు, సచ్చిదానందబ్రహ్మరూపుడు, కర్మలు దేహేన్ద్రియాదుల నాశ్రయించి యుండును” అను జ్ఞానము కర్మ

సన్న్యాసమున కావశ్యకము. ఇదియే సమ్యగ్జ్ఞానమని చెప్పబడును. ఇట్టి జ్ఞానముకల వాడే యాత్మవేత్త. కావున ఆత్మవేత్తయందలి సమ్యగ్జ్ఞానమునకు కర్మయోగమున కుపయుక్తమగు జ్ఞానమునకును అత్యంత విరోధముండుటచే నాత్మవేత్తకు కర్మయోగము సంభవింపదు.

"త్యక్త్వా కర్మఫలాసంగమ్" అను శ్లోకముచే రామానుజీయులు చూపిన కర్మయోగము కర్మయోగముకాదు. అయ్యది లోకసంగ్రహార్థ మగుటవలనను నిరభిమానపూర్వక మగుటవలనను అకర్మరూపమే యని గీతాశాస్త్రము నందు అనేకమారులు ప్రతిపాదింపబడినది.

సంశయ నిరాశకొరకు కావలసినది శోకమోహాదిదోషజ్ఞానమే కాని సమ్యగ్జ్ఞానముకాదు. లేక "తత్త్వవేత్తయగు నేను లోకసంగ్రహార్థము కర్మ యాచరింపవలెనా? లేదా? అను సంశయమునుపోగొట్టుకొని జనకాదుల దృష్టాంతముచేసికొని కర్మ నాచరింపుము" అనియే. "ఛిత్త్వైనం సంశయం యోగమాతిష్ఠోత్తిష్ఠ భారత" అను శ్లోకమున కర్థము. ఎట్లైనను కృతకృత్యుడయి నిర్వికారబ్రహ్మరూపముతో నుండునట్టి తత్త్వవేత్తకు కర్మయోగాసంభవము సుస్థిరము. బ్రహ్మరూపముతో నుండుటయను సర్వకర్మసన్న్యాసమే యతనికి స్థిరము.

ఇక శ్రీకృష్ణుడు "కర్మణ్యకర్మ యఃపశ్యేత్" అను శ్లోకముచే జ్ఞాని యాచరించెడి సన్న్యాసమునే చెప్పెను. కాని యర్జునుడు మాత్రము దానిని తెలుసుకొనలేక అజ్ఞానికర్తృకమగు సన్న్యాసముగా నభిప్రాయపడి యిట్లడిగె నని యనరాదు. అట్లగుచో శ్రీకృష్ణుడయినను "నేను విద్వత్సన్న్యాసమే చెప్పియుంటిని, అవిద్వత్సన్న్యాసమును చెప్పలేదు. విద్వత్సన్న్యాసము కర్మయోగముకంటె గొప్పది. అవిద్వత్సన్న్యాసము కర్మయోగముకంటె తక్కువది" అని బదులుచెప్పియుండవలెను. శ్రీకృష్ణుడట్లు బదులుచెప్పలేదు. కావున రామానుజీయుల వ్యాఖ్యానము యుక్తముగాదు. శాంకరసిద్ధాంతమే నిర్దుష్టము.

శ్లో. సన్న్యాసం కర్మణాం కృష్ణ పునర్యోగం చ శంససి
యచ్ఛ్రేయ ఏతయోరేకం తన్మే బ్రూహి సునిశ్చితం ॥ ౧ ॥

అ. ఓయి కృష్ణ! నీవు శాస్త్రవిహితములగు నిత్యనైమిత్తిక కర్మలను విడువుమని "కర్మణ్యకర్మ యఃపశ్యే" దిత్యాది గ్రంథముచే జెప్పుచుంటివి. మరలి "ఛిత్త్వైనం సంశయం యోగ మాతిష్ఠోత్తిష్ఠ భారత" అను వచనముచేనిత్యనైమిత్తిక కర్మల ననుష్ఠింపు మనుచుంటివి. ఇవి రెండును ఒకనిచే నొకేమారు అనుష్ఠించుటకు శక్యముకావు. అందువలన నేనేమిచేయవలెనను సంశయము నాకు కలిగినది. కావున నీరెంటిలో నేది శ్రేయస్కరమో (ప్రశస్తమో) దానిని నీవు నిర్ణయించి చెప్పుము.

ప్రాశస్త్యమును తెలిసికొనినగాని యనుష్ఠింప ప్రవృత్తి కలుగదు. సర్వజ్ఞుడవగు నీకు నెయ్యది యభిప్రేతమో అయ్యది మాబోటివారల కనుష్ఠేయము. కావున కర్మసన్యాస కర్మయోగములలో నేది ప్రశస్తమో దానిని నిర్వచించి చెప్పుము. ౧

శ్రీభగవా నువాచ :

శ్లో. సన్యాసః కర్మయోగశ్చ నిశ్శ్రేయసకరావుభౌ
తయోస్తు కర్మసన్యాసా త్కర్మయోగో విశిష్యతే ॥ ౨ ॥

శ్రీకృష్ణుడు సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

అ. కర్మసన్యాసము, కర్మానుష్ఠానము యీ రెండును జ్ఞానోత్పత్తి ద్వారమున మోక్షము నిచ్చును. అయినను జ్ఞానరహితమగు కర్మసన్యాసముకంటె కర్మయోగము గొప్పది. ౨

శ్లో. జ్ఞేయ స్స నిత్యసన్యాసీ యో న ద్వేష్టి న కాంక్షతి
నిర్ద్వంద్వోహి మహాబాహో సుఖం బన్ధా త్ప్రముచ్యతే ॥ ౩ ॥

అ. ఎవడు దుఃఖమును గాని, దుఃఖహేతువునుగాని ద్వేషింపడో యెవ్వడు సుఖముకాని, సుఖహేతువునుగాని కోరడో వాడు నిత్యసన్యాసి. ప్రసిద్ధుడగు యతి ఆశ్రమస్వీకారానన్తరమే సన్యాసి యనబడును. రాగద్వేషములు లేని కర్మయోగి యెల్లపుడు సన్యాసి యనబడును. ఓయి అర్జునా! శీతోష్ణ రాగద్వేషాది, ద్వంద్వములను సహించిన పురుషుడు అనాయాసముగా సంసారబంధమునుండి విముక్తుడగును. ఇచట కర్మయోగికికూడ సన్యాసివలె రాగద్వేషాదులు పనికిరావని యుపదేశము సూచితమగుచున్నది. కర్మయోగి సుఖముగా విముక్తుడగునని చెప్పుటచే, కర్మసన్యాసికి దుష్కరములగు యమనియమాదు లుండుటచే ముక్తి నొందుటలో గొంత క్లేశము కలదనియు, అందువలన కర్మసన్యాసముకంటే కర్మయోగము విశిష్టమనియు స్పష్టమగుచున్నది. ౩

శ్లో. సాంఖ్యయోగౌ పృథగ్బాలాః ప్రవదంతి న పండితాః
ఏకమప్యాస్థిత స్సమ్య గుభయో ర్విందతే ఫలం ॥ ౪ ॥

అ. సాంఖ్యము, యోగము యీరెండును పరస్పరము వేరనియు, విరుద్ధములనియు, భిన్నఫలము కలవనియు, నజ్ఞానులందురు, జ్ఞాను లట్లనరు. సాంఖ్యయోగముల రెంటిలో నేయొక్కటియయినను చక్కగ ననుష్ఠించినవాడు రెంటియొక్క ఫలమును పొందును. కావున నీ రెంటికి ఫలమునందు విరోధములేదు.

ఓయి! అర్జునుడు అవిద్వత్కర్తృకములగు కర్మసన్యాస కర్మయోగములను గురించి ప్రశ్నించగా శ్రీకృష్ణుడు సమాధానగ్రంథములో జ్ఞాన కర్మయోగముల నుద్దేశించి బదులు చెప్పుట అప్రకృతముకదా? కాదు. భగవంతుడు అర్జును డడిగిన

విషయమును విడువకయే స్వాభిప్రేతవిశేషమునుకూడ చేర్చి మాటభేదముచే సమాధానమును చెప్పెను. అర్జును డడిగిన ప్రకృతసన్న్యాసమే జ్ఞానయుక్త మగుచో సాంఖ్యమనబడును. సమత్వబుద్ధితో కూడినపుడు కర్మానుష్ఠానమే యోగమనబడును. కావున పార్థుని ప్రశ్న విషయములగు సన్న్యాస కర్మయోగములు, శ్రీకృష్ణుని సమాధానమునందలి సాంఖ్యయోగములలో నిమిడియే యున్నవి. కనుక కృష్ణుని సమాధానము అప్రకృతముకాదు.

శ్లో. యత్సాంఖ్యైః ప్రాప్యతే స్థానం తద్యోగైరపి గమ్యతే
ఏకం సాంఖ్యంచ యోగం చ యః పశ్యతి సపశ్యతి ॥ ౫ ॥

అ. సాంఖ్యమనగా ఆత్మతత్త్వజ్ఞానము. అది కలవారు సాంఖ్యులు. అనగా జ్ఞానులని యర్థము. సమత్వబుద్ధితో నాచరించెడు కర్మయోగము యోగమనబడును. అదికలవారు యోగులనబడుదురు. సాంఖ్యులు పొందు మోక్షపదవిని యోగులు కూడ పొందుదురు. సాంఖ్యులు సాక్షాత్ మోక్షమునొందుదురు. యోగులు పరమార్థజ్ఞాన సన్న్యాసప్రాప్తిద్వారా మోక్షము నొందుదురు. కావున సాంఖ్యయోగములు రెండును ఒకే ఫలమును యిచ్చునని తెలిసికొనినవాడు తెలివిగలవా డనబడును. సాక్షాన్మోక్షసాధనమగు సాంఖ్యయోగముకంటె పరంపరామోక్షసాధనమగు కర్మయోగము గొప్పది కాకున్నను, జ్ఞానరహితమగు సన్న్యాసయోగముకంటె కర్మయోగముమాత్రము సుకరమగుటచే నుత్కృష్టమగును. "తయోస్తు కర్మసన్న్యాసాత్కర్మయోగో విశిష్యతే" అను శ్లోకమున కర్మసన్న్యాస, కర్మయోగ పదములు జ్ఞానరహిత సన్న్యాస కర్మయోగపదములు. ప్రకృత శ్లోకమునందలి సాంఖ్యయోగ పదములు మాత్రము జ్ఞానసహితమయిన సన్న్యాస కర్మయోగపదములు. యీ రెంటిని గురించిన తారతమ్యమును పార్థు డడుగలేదు. అయినను శ్రీకృష్ణుడు ప్రియశిష్యుడయిన పార్థునకు అడిగినదానికంటె నధికముగా జెప్పదలచి యీ రెంటిని ముచ్చటించెను.

ఇచ్చట నియ్యది తత్త్వము. సన్న్యాస, యోగములు పారమార్థికములు, అపారమార్థికములు అని రెండు రకములు. ఆత్మవేత్త యాచరించెడి సన్న్యాసము పారమార్థికము. అనాత్మవేత్త యాచరించెడి సన్న్యాసము అపారమార్థికము. ఆత్మవేత్త యాచరించెడి లోకసంగ్రహార్థమయిన కర్మయోగము పారమార్థికము. అనాత్మవేత్త యాచరించెడి చిత్తశుద్ధ్యర్థమయిన కర్మయోగము అపారమార్థికము. ఇందు పారమార్థికమయిన సన్న్యాసము, పారమార్థికమయిన కర్మయోగముకంటె భిన్నముకాదు. అచ్చట సన్న్యాసికివలె కర్మయోగికికూడ కర్తృత్వాద్యభిమానము లేకుండుటచే కర్మయోగి యాచరించెడికర్మ కర్మ కానేరదు. అకర్మయే యగును. అట్లే అనాత్మవేత్త యాచరించెడి కర్మసన్న్యాస కర్మయోగములున్న

భిన్నములు కావు. ఇరువురకు కర్తృత్వాద్యభిమానము సమానముగా నుండుటవలనను యోగికి యజ్ఞాదులవలె సన్యాసికి యమనియమాదులు కర్మరూపములగుట వలనను, యీ రెంటికి భేదములేదు. కనుకనే అనాత్మవేత్తయొక్క కర్మయోగము "జ్ఞేయస్స నిత్య సన్యాసీ యో న ద్వేష్టి న కాంక్షతి" అను వచనముచే నౌపచారికముగా సన్యాసమునందు చేర్చబడినది. అనాత్మవేత్తయొక్క సమాధియోగముకూడ నట్లే కర్మయోగమునం దన్తర్భూతమగుచున్నది. లేక సన్యాసము పారమార్థికమనియు, జ్ఞానహీనమనియు రెండు విధములు. అట్లే కర్మయోగముకూడ సమతాబుద్ధియుక్త కర్మయోగమనియు, కేవల కర్మయోగమనియు రెండు విధములు. అందు పారమార్థిక సన్యాసము సాంఖ్యమనబడును. సమత్వబుద్ధితో గూడిన కర్మయోగము పరమార్థయోగమనబడును.

శ్లో. సన్న్యాసస్తు మహాబాహో దుఃఖమాప్తుమయోగతః
యోగయుక్తో మునిర్బ్రహ్మ న చిరేణాధిగచ్ఛతి ॥ ౬ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! సన్యాసము కర్మయోగములేనిదే పొంద సులభము కాదు. కర్మయోగముతో గూడిన ముని (బ్రహ్మ) పరమాత్మజ్ఞాన నిష్ఠాలక్షణమగు సన్యాసమును శీఘ్రముగా బొందును. ఇచట పరమాత్మజ్ఞానలక్షణమగు సన్యాసమునందు పరమాత్మను చెప్పునట్టి బ్రహ్మశబ్దమును ప్రయోగించుట ఔపచారికమగుచున్నది. సన్యాసమను యర్థమునందు బ్రహ్మశబ్దమును ప్రయోగించుటలో శ్రుతి ప్రమాణము కలదు. "న్యాస ఇతి బ్రహ్మ బ్రహ్మహి పరః పరోహి బ్రహ్మా" అని శ్రుతి. బ్రహ్మ= బ్రహ్మశబ్దవాచ్యమగు, న్యాసః= సన్యాసము, పరః= సత్య శమదమాది తపస్సులకంటె గొప్పది, హి= ఏకారణమువలన, బ్రహ్మ= హిరణ్యగర్భుడు, ఆహ= (అనియధ్యాహారము) చెప్పెనో, హి= ఏకారణమువలన, బ్రహ్మ= హిరణ్యగర్భుడు, పరః= ఆదిపురుషుడగుటవలన నందరికంటె గొప్పవాడు, "తస్మాన్న్యాస ఏవాపరాణి తపాంస్యత్యరేచయత్" అని తరువాత వాక్యము. కావున సన్యాసమే అల్పములగు సత్యశమదమాది తపస్సులను మిగులుచున్నది. అని వాక్యశేషమున కర్థము. సత్యాది స్వల్పతపస్సులకంటె సన్యాసమే గొప్పదని వాక్యశేషముయొక్క భావము.

ఈ శ్రుతి తైత్తిరీయక విద్యారణ్యభాష్యమునందు "న్యాస ఇతి బ్రహ్మహి పరః పరోహి బ్రహ్మ" అని మాత్రమే యుదాహరింపబడినది. అచ్చట విద్యారణ్యులు "సన్యాసమే యుత్తమమగు మోక్షసాధనమని హిరణ్యగర్భుడు తలచెను" అని వ్యాఖ్యానము చేసిరి. దీనినిబట్టిచూడ, సన్యాసమునందు బ్రహ్మశబ్దము ప్రయోగించుటకీ శ్రుతి ప్రమాణముగా నుదాహరింపదగదు. సన్యాసము మోక్షహేతువగుటచే నుత్తమమని భాష్యమును పూర్తి చేయవలెను.

ఓయి! జ్ఞానరహితమగు సన్యాసము పారమార్థికసన్యాసమున కుపాయమగు

చున్నది. కర్మయోగముకూడ చిత్తశుద్ధిద్వారా పారమార్థికసన్న్యాసమున కుపాయమే యగుచున్నది. ఇట్టిస్థితిలో సన్న్యాసముకంటె కర్మయోగము గొప్ప దెట్లగును? వినుము. కర్మయోగికి పారమార్థికసన్న్యాసము శీఘ్రముగా కలుగును. జ్ఞానరహిత (కేవల) సన్న్యాసికి చాలకాలమునకు కలుగును. కేవల సన్న్యాసికి ప్రాణాయామాదులతో మనస్సును స్వాధీనపరచుకొనుట చిరకాలమున కగును. రాగద్వేషాది రహితుడగు కర్మయోగికి మనోనిగ్రహము చిత్తశుద్ధిద్వారా సులభము. కావున కేవల సన్న్యాసముకంటె కర్మయోగము గొప్పదని రహస్యము.

ఈ శ్లోకమునకు యోగయుక్తుడగు పురుషుడు శీఘ్రముగా సన్న్యాసియయి బ్రహ్మపదమును పొందును; అని యన్వయము చెప్పవచ్చును. కర్మయోగమున పారమార్థికసన్న్యాసప్రాప్తి, దానివలన బ్రహ్మవ్యాప్తి అని యర్థము.

రామానుజమతము :

ఇచట రామానుజులు కర్మయోగయుక్తునకు ఆత్మప్రాప్తి సులభమనియు, జ్ఞానయోగముతోఁగూడినవానికి ఆత్మప్రాప్తి కష్టసాధ్యమనియు వ్యాఖ్యానమొనర్చిరి.

ఇయ్యది యుక్తముగాదు. ఇచట ఆత్మప్రాప్తియనగా ముక్తియా? లేక జ్ఞానమా? అని యడుగనగలెను. ఇందు మొదటి పక్షము కుదరదు. కర్మలవలన ముక్తి సంభవింపదు. ఆత్మప్రాప్తి ముక్తియని రామానుజు లంగీకరింపరు. ఇక రెండవ పక్ష మంగీకరించినచో, నదియు పొసగదు. కర్మయోగమువలన ఆత్మజ్ఞానము సులభముగా ప్రాప్తింప జ్ఞానయోగమువలనమాత్ర మట్టి జ్ఞానమేల ప్రాప్తింపదు? ఇక జ్ఞానయోగమునందలి జ్ఞానము పరోక్షమనియు, కర్మయోగమువలన లభించు జ్ఞానము అపరోక్ష మనియు, నన్నచో పరోక్షజ్ఞానము లేనిదే యపరోక్షజ్ఞానము కుదరదు. కావున పరోక్షజ్ఞానరూపమయిన జ్ఞానయోగమువలన అపరోక్షజ్ఞానము సులభముగా ప్రాప్తించును. పైగా కర్మయోగమే పరోక్షజ్ఞానమును పుట్టించి పిదప నపరోక్షజ్ఞానమును పుట్టింపవలెను. కావున కర్మయోగమే ఆత్మప్రాప్తికి బహిరంగ సాధనమగును. కావున రామానుజుల వ్యాఖ్యానము పొసగదు.

శ్లో. యోగయుక్తో విశుద్ధాత్మా విజితాత్మా జితేన్ద్రియః
సర్వభూతాత్మ భూతాత్మా కుర్వన్నపి న లిప్యతే ॥ ౭ ॥

అ. కర్మయోగముతోఁగూడిన మానవుడు చిత్తశుద్ధి నొంది, దేహేన్ద్రియాదుల జయించుకొని, సమ్యగ్జ్ఞానము కలవాడయి, కర్మలు చేయుచున్నను కర్మఫల మంటదు. తనలోనున్న చిదాత్మయే యెల్లభూతములకు ఆత్మయని తలచువాడు సర్వభూతాత్మభూతాత్మ యనబడుచున్నాడు. ఇట్టి జ్ఞానము జీవబ్రహ్మాభేదజ్ఞానము వలన కాని కలుగదు. కావున "సర్వభూతాత్మభూతాత్మ" యనగా సమ్యగ్జ్ఞానమని యర్థము.

ఇచట రామానుజులు "సర్వభూతాత్మభూతాత్మా" అను పదమునకు జ్ఞానాకారులగుటచే, సర్వాత్మలు సమానులను జ్ఞానముకలవాడు అనివ్యాఖ్యానముచేసిరి.

ఇయ్యది సరిగాదు. మూలకర్తయగు శ్రీకృష్ణున కీ యర్థ మభిప్రేతము కాదు. అట్లగుచో శ్రీకృష్ణుడు "సర్వభూతాత్మతుల్యాత్మ" అనియే చెప్పియుండెడివాడు. మరియు సర్వదేహములు భౌతికము లని సామ్యము చెప్పిన నెంతప్రయోజనమో సర్వాత్మలకు స్వరూపసామ్యము చెప్పుటవలన గూడ నంతే ఫలముండును. అత్యన్తసామ్యముచెప్పినచో భేదమే కుదరదు. ఉపాధిభేదముచే భేద మంగీకరించినచో నానాత్మైకత్వము సిద్ధించును. మరియు ఆత్మస్వరూపమగు జ్ఞానము వృత్త్యాత్మకమా? లేక చైతన్యాత్మకమా? మొదటి పక్షము కుదరదు. వృత్తిజ్ఞానము మనోజన్యమగును. కాని యాత్మస్వరూపము కానేరదు. మొదటిపక్ష మంగీకరించినచో, సుషుప్త్యాద్యవస్థలయం దనుభవసిద్ధమగు నిర్విశేషచైతన్యమునకు భేదము కుదరదు. కావున అద్వైతము సుస్థిరమగును. ౭

శ్లో. నైవ కించిత్కరోమీతి యుక్తో మన్యేత తత్త్వవిత్
పశ్యన్ శృణ్వన్ స్పృశన్ జిఘ్రన్ అశ్నన్ గచ్ఛన్ స్వపన్ శ్వసన్ ॥ ౮ ॥

శ్లో. ప్రలపన్ విసృజన్ గృహ్ణన్ ఉన్మిష న్నిమిషన్నపి
ఇన్ద్రియాణీన్ద్రియార్థేషు వర్తంత ఇతి ధారయన్ ॥ ౯ ॥

అ. పరమార్థజ్ఞానము కల మానవుడు సమాహితచిత్తుడగుచూ చూచుచును, వినుచును, తాకుచును, వాసనచూచుచును, తినుచును, వెళ్లుచును, నిదురించుచును, ఊపిరి పీల్చుచును, మాటాడుచును, విడచుచును, తీసికొనుచును, కనుతెఱచుచును, కనుమూతవేయుచును, ఇంద్రియములు విషయములందు ప్రవర్తించుచున్నవికాని 'నే నేమిచేయుట లేదు' అని తలచును.

ఎండమావులయం దుదకబుద్ధివలె, ఆత్మయం దజ్ఞానవశమున కర్మ తోచును. అందువలన అజ్ఞాని ప్రవర్తించుచున్నాడు. అజ్ఞానము నశించుచో, ఆత్మయందు కర్మాభావమే తోచును. అపుడు తత్త్వవేత్తకు విషయాదులయందు ప్రవృత్తి సంభవింపదు.

ఓయి! దర్శనాదిక్రియల నొనర్చువాడు నే. నేమియు చేయుట లేదనుకొనుట మిథ్యాజ్ఞానము కాదా? అని యనదగదు. ఆత్మకు కర్మలేదు. కర్మచేయునట్టి దేహేన్ద్రియాదు లాత్మలుకావు. కావున తత్త్వవేత్త యదార్థదృష్టి కలవాడేకాని, మిథ్యాజ్ఞానికాదు.

ఓయి! తత్త్వవేత్తకు కర్మలయందు ప్రవృత్తి సంభవింపనిచో శ్రీకృష్ణుడు దర్శనాదిక్రియల నెట్లు వర్ణించెను? అనియెదరేమో- వినుడు సమాధానము :-

తత్త్వవేత్త లోకదృష్టిచే కర్మలను చేయుచున్నట్లు కనుబడుచున్నను నిజముగా చేయువాడు కాడని యర్థము. అధ్యాత్మరామాయణమునందు విశ్వామిత్రుడుకూడ నిట్లే చెప్పెను. "రామో నగచ్ఛతి, నతిష్ఠతి నానుశోచత్యాకాంక్షతే త్యజతినో నకరోతి కించిత్, ఆనందమూర్తి రచలః పరిణామహీనః మయాగుణా ననుగతోహి తథా విభాతి" అని. శ్రీరామచంద్రునకు గమనాగమనాది క్రియ లెవ్వియు లేవు. అతడు ఆనందరూపుడు, అచలుడు, నిర్వికారుడు, మాయాకార్యముల ననుసరించువానివలె కనుబడును. అని భావము.

శ్లో. బ్రహ్మణ్యాధాయ కర్మాణి సంగం త్యక్త్వా కరోతి యః
లిప్యతే న స పాపేన పద్మపత్రమివామ్భసా ॥ ౧౦ ॥

అ. కర్మాధికారియగు అజ్ఞాని యీశ్వరునియందు కర్మల నుంచి కర్మఫలము తా నపేక్షింపక కర్మలజేయుచో అట్టిమానవుడు తామరాకు నీటిని యంటనట్లు పాపము నంటడు.

ఇచట రామానుజులు బ్రహ్మశబ్దమునకు "నింద్రియాకారముగా నున్న ప్రకృతి యని" అని యర్థమును చెప్పిరి. వెనుకటి శ్లోకముతో పౌనరుక్త్య మేర్పడును గాన అయ్యది యుక్తముగాదు.

శ్లో. కాయేన మనసా బుద్ధ్యా కేవలై రిన్ద్రియైరపి
యోగినః కర్మ కుర్వంతి సంగం త్యక్త్వాఽత్మశుద్ధయే ॥ ౧౧ ॥

అ. కర్మయోగులు చిత్తశుద్ధికొరకు ఫలేచ్ఛను వదలి దేహముతోను మనసుతోను, బుద్ధితోను, ఇంద్రియములతోను ఈశ్వరార్పణబుద్ధితో కర్మల నాచరింతురు. వైదికులు సంధ్యావందనాంతమునందు పఠించునట్టి "కాయేన వాచా మనసేన్ద్రియైర్వా" అను శ్లోకమున కియ్యది మూలభూతము. సంశయాత్మకము మనస్సు, నిశ్చయాత్మకమయినది బుద్ధి. అని భేదము.

శ్లో. యుక్తః కర్మఫలం త్యక్త్వా శాన్తి మాప్నోతి నైష్ఠికీం
అయుక్తః కామకారేణ ఫలే సక్తో నిబధ్యతే ॥ ౧౨ ॥

అ. కర్మలు యీశ్వరునికొరకుకాని. నాకు ఫలముకొరకు కాదు- అను నిశ్చయముకలవాడు కర్మఫలమును విడచి కర్మ నాచరింపుచు చిత్తశుద్ధి, జ్ఞానప్రాప్తి, సర్వకర్మసన్యాసపూర్వక జ్ఞాననిష్ఠద్వారా మోక్ష మను శాన్తిని బొందును. అట్టి నిశ్చయములేనివాడు ఫలాశతో గూడినవాడయి, ఫలేచ్ఛతో కర్మల నాచరించుచూ జన్మమరణరూపమగు సంసారము నొందును. కాపున అర్జునా! నీవుమాత్రము ఫలాసక్తుడవు కాకుము.

శ్లో॥ సర్వకర్మాణి మనసా సన్న్యస్యాస్తే సుఖం వశీ
నవద్వారే పురే దేహీ నైవ కుర్వన్న కారయన్ ॥ ౧౩ ॥

అ. పరమార్థజ్ఞానముకల సన్న్యాసి- నిత్యనైమిత్తిక, కామ్య,ప్రతిషిద్ధ కర్మలను వివేకబుద్ధితో వదలి, ఇంద్రియనిగ్రహము కలవాడగుచు, నేపనిని చేయక, చేయింపకయు, తొమ్మిదిద్వారములుకల పట్టణమగు దేహమునందు సుఖముగా నుండును. రెండు చెవులు, రెండు నేత్రములు, రెండు ముక్కులు, నోరు, యీ యేడు తల నుండు ద్వారములు. క్రింది భాగమున మూత్ర పురీషములను విడచు ద్వారములు రెండు. మొత్తము శరీరమునకు తొమ్మిది ద్వారములు. ఈ శరీరమునకు పత్తన సామ్యముండుటచే నియ్యది పురమని పోల్చబడినది. ఇందు ఆత్మ ప్రభువు. ఇంద్రియములు, మనసు, బుద్ధి, శబ్దాది పంచవిషయములు, ఇవియన్నియు స్వామికార్యమును నెరవేర్చునట్టి ప్రజలు.

ఓయి ! జీవులందరు దేహమునందుండుట లోకసిద్ధమగుచుండ సన్న్యాసిమాత్రమే దేహమునందుండునని చెప్పుటలో విశేషమేమి ? సమాధానము : దేహేన్ద్రియసంఘాతమునందాత్మజ్ఞానముకల యజ్ఞాని "నేను దేహమునందుంటినని" తలచడు. ఇంటిలోనో, లేక నేలమీదనో, లేక కుర్చీమీదనో, యుంటినని తలచును. దేహేన్ద్రియాది సంఘాతము వేరు, ఆత్మవేరు అను జ్ఞానముకల యతికిమాత్రము, నేను దేహమునందుంటి ననుప్రత్యయము (జ్ఞానము)ండును. నిష్క్రియుడగు నాత్మయందు కర్మల యొక్క ప్రసక్తి లేకున్నను, అజ్ఞానముచే దేహేన్ద్రియాదులయొక్క కర్మలను ఆత్మయందారోపించుకొనుటచే నాత్మయందు కర్మలు ప్రసక్తించుచున్నవి. సన్న్యాసి యట్టి యారోపిత కర్మలను విద్యచే (జ్ఞానముచే) విడచుచున్నాడు. ఇట్టి వివేకజ్ఞాన సంపన్నుడగు యతికి కూడ ప్రారబ్ధఫలకర్మశేషపర్యంతము దేహమునందునికి సంభవించును. కావున ("దేహే ఆస్తే") అను విశేషణము సన్న్యాసికిమాత్రమే యుక్తము. మిగిలినవారికి పొసగదు.

ఆత్మవేత్తయగు సన్న్యాసి నిత్యనైమిత్తికాది కర్మలను సన్న్యసించుట యనగా ఆత్మయందున్న కర్మలను పరిత్యజించుటకాదు. మరేమనిన "నిజముగా ఆత్మయందు కర్మలు లేవు. దేహాదిసంఘాతమునందే కర్మలు కలవు" అను అనుసంధానమే సన్న్యాసము. ఇట్టి సన్న్యాసము కనుకనే విద్యవలన పొసగుచున్నది.

కావున నిర్వికారుడగు ఆత్మ స్వయముగా కర్మల నాచరించుటకాని, దేహేన్ద్రియాదులచేఁ జేయించుటకాని పొసగదు. బుద్ధి ధ్యానించుచుండ ధ్యానించువాడువలెను, బుద్ధి చలించుచుండ చలించువాడువలెయు ఆత్మ తోచును. ౧౩

శ్లో॥ నకర్తృత్వం నకర్మాణి లోకస్య సృజతి ప్రభుః
నకర్మఫలసంయోగం స్వభావస్తు ప్రవర్తతే ॥ ౧౪ ॥

అ. ఈశ్వరుడు నీ వీ కర్మలను చేయుమని లోకమును ప్రవర్తింపచేయడు. లోకమునను రథ, ఘట, ప్రాసాదాది కర్మలను సృజింపడు. కర్మఫల సంబంధమును సృజింపడు. అవిద్యారూపమయిన ప్రకృతియే యీపనులను చేయుచున్నది.

ఇచట రామానుజులు స్వభావ శబ్దమునకు వాసన యని యర్థమును చెప్పిరి. అది యుక్తముకాదు. నిస్సంగుడగు ఆత్మకు ప్రకృతి సంబంధమే దుర్ఘటముకాగా, ప్రకృతివలన బుట్టిన దేహేన్ద్రియాదులయం దాత్మాభిమానమువలన కలుగు వాసన ఆత్మయందుండుట దూరాపాస్త మగుచున్నది. ౧౪

శ్లో. నాదత్తే కస్యచిత్పాపం నచైవ సుకృతం విభుః
అజ్ఞానే నావృతం జ్ఞానం తేన ముహ్యంతి జన్తవః ॥ ౧౫ ॥

అ. ఏ మానవుడైనను జన్మాన్తరీయములగు బ్రహ్మహత్యాదిపాతకములఁ బాపుకొనుటకు భగవన్తునియందు భక్తిభావముతో నుండినను, యీశ్వరు డాతని పాపమును పరిగ్రహింపడు. పరమేశ్వరరార్పణ బుద్ధితో యజ్ఞ, దాన, జపాది కర్మల నాచరించినను వాని సుకృతమును స్వీకరింపడు. నిస్సంగుడగు పరమేశ్వరునకు పుణ్యాపాపసంబంధము లేదు పుణ్యాపాపసంబంధ ముండుచో నీశ్వరుడు ధర్మాధర్మములకు పరతంత్రుడగును. అపుడు యీశ్వరున కీశ్వరత్వమే నశించును.

భక్తులు శివవిష్ణ్వాది దేవతలకు సుకృతమును అర్పించుచున్నారు. కాని ఆత్మ కర్పించుట లేదని యనరాదు. శివవిష్ణ్వాది దేవతల కర్పించినను, శివవిష్ణ్వాది దేహములయందు అంతర్యామిరూపముగానున్న ఆత్మకే చెందును కాని అనాత్మభూతములగు దేహములకు జెందదు. కనుకనే "ఆకాశాత్పతితం తోయం యథాగచ్ఛతి సాగరం, సర్వదేవ నమస్కారః కేశవం ప్రతిగచ్ఛతి" అను స్మృతి యుపపన్నమగుచున్నది- ఇచట కేశవపదము ఆత్మపరముకాని నాలుగుభుజములతో గూడిన శరీరపరముకాదు. కావున కేశవపదమున కర్థమగు పరమాత్మ సర్వదేవతలయందు ఆత్మరూపముతో నుండుటచే నేదేవతకు నమస్కరించినను కేశవుని చెందును.

ఓయి! ఈశ్వరుడు భక్తుల పుణ్యాపాపములను గ్రహింపనిచో భక్తులు తాము చేసిన యాగాదులయొక్క పుణ్యమును భగవన్తున కర్పింపనేల? అని యనరాదు. మానవులు అజ్ఞానముచే, జ్ఞానసంస్కారము నశించి "తనకంటె యీశ్వరుడు వేరనియు, వాడు తమ పాపమును బోగొట్టు ననియు, తాముచేసిన స్వల్పసుకృతమును గ్రహించి యెక్కువ ఫలము నిచ్చుననియు వ్యామోహమును జెంది, యీశ్వరుని కొరకు కర్మల నాచరించుచూ సుకృతమును యీశ్వరున కర్పించుచు, జన్మమరణాత్మకమగు సంసారమును పొందుచున్నారు. ఇయ్యది యాత్మానాత్మ వివేకము లేమింజేసి కలుగునది కాని యాతకంటె వేరుకాదు.

రామానుజమతము : ఇచట రామానుజులు "నాదత్తే" అను పదమునకు (నాపనుదతి) పోగొట్టడు. అని యర్థమును చెప్పిరి. "అజ్ఞానేన" అను పదమునకు (ప్రాచీనకర్మణా) వెనుకటి కర్మచే అని యర్థమును చెప్పిరి. "ఆవృతం" అను పదమునకు (సంకుచితం) సంకోచమును చెందినది. అని యర్థమును చెప్పిరి-

ఇయ్యది యుక్తముగాదు. ఆదానము, అపనోదనము యీరెండును వేర్వేరు క్రియలు. ఈ రెంటికి యభేదము చెప్పదగదు. అట్లు భేదముగు చెప్పుట వ్యాకరణ కోశాదులకు విరుద్ధము. ఆత్మజ్ఞానము సమస్తపుణ్యాపాపములను భస్మముచేయునని "జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతేర్జున" అని శ్లోకముచే నిదివరకే చెప్పబడి యున్నది. పుణ్యాపాపములను భస్మముచేయునట్టి యాత్మజ్ఞానమునకు పుణ్యాపాపఫల మగు సుఖదుఃఖములను పోగొట్టుట సంభవమే కాని యసంభవము కాదు.

మరియు రామానుజులు "పుత్రాదేః పాపం దుఃఖంచ నాదత్తే" ఆత్మ (పుత్రాదులయొక్క పాపమును, దుఃఖమున్ను పోగొట్టడు) అని వ్యాఖ్యానమొన ర్చిరి. అది యుక్తముకాదు. పుత్రాది శబ్దమునకు ఆత్మలు అర్థమా? లేక దేహాది సంఘాతము అర్థమా? మొదటిపక్ష మంగీకరించినచో, ఆత్మయందు పాపసంబంధమే పొసగదు. దేహాదిసంఘాత మర్థమన్నచో, దేహాదిసంఘాతముతో ఆత్మకు సంబం ధము లేనందున పుత్రాదులు ఆత్మసంబద్ధు లని చెప్పుట పొసగనేరదు.

ఓయి! దేహాదిసంఘాతముతో ఆత్మకు సంబంధము లేకున్నను ఆత్మమాత్రము సంబంధ మున్నట్లభిమానించుచున్నచో నదియు యుచితము కాదు. స్వయంప్రకాశు డగు నిర్విశేషాత్మయం దభిమానము కూడ నుండదు. ఎవడు "నాకు వీడు పుత్రుడు, నేను వానికంటె వేరు, తండ్రిని" అని యభిమానించునో వాడు సంఘాతమేకాని, కేవ లాత్మ కాడు. సంఘాతము అచేతనమయినను అందు చిదాభాస యుండుటచే నభి మానము పొసగుచున్నది. లేనిచో జడమయిన నన్తఃకరణమునకు సంకల్పాది వ్యాపార మెట్లు కలుగును? కావున నెవడు పుత్రాదులు తమవారని యభిమానిం చునో వాడు తనశక్తికొలది పుత్రాదుల దుఃఖమును పోగొట్టుచునే యున్నాడు. పోగొట్టడని రామానుజులు చెప్పుట లోకవిరుద్ధమగును.

అట్లే రావణాదులయొక్క దేహేన్ద్రియసముదాయము, తనకు శత్రువగు రామాది శరీరముయొక్క సుఖమును భార్యాపహరణముచే బోగొట్టెను. ఇట్టితరి ఆత్మ తనకు ప్రతికూలమని యభిమానించినవానియొక్క సుఖమును పోగొట్టడని రామానుజులు చెప్పుటగూడ తగదు.

మరియు రామానుజులు అజ్ఞాన శబ్దమునకు కర్మ యని యర్థమును చెప్పుటకూడ సమంజసముకాదు. కర్మ అజ్ఞానకార్యముగాని యజ్ఞానరూపము కాదు. మరియు కర్మ జ్ఞానము నావరించుట సంభవించదు. ద్రవ్యముకాని మరియొకదానిని

యావరింపజాలదు. కర్మవలన జ్ఞానమునకు సంకోచమేర్పడునన్నచో జ్ఞానమును సంకోచపరచుట కర్మయొక్క గుణమగును కాని, స్వరూపము కానేరదు. కర్మ కూడ గుణమన్నచో, గుణకర్మలకు భేదము లేకపోవును. పుణ్యాపుణ్య సంస్కార రూపమగు నీ కర్మ గుణమే యని యంగీకరించినను అయ్యది జ్ఞానావరణరూపము కానేరదు. కేవల సంస్కారరూపమే యగును. కావున అజ్ఞాన శబ్దమునకు జ్ఞాన విరోధియగు మాయ యను నర్థము స్వరసముగా నుండ, దానిని విడచి యన్యార్థమును కల్పించుట అయుక్తమగును. కావున అజ్ఞానశబ్దమునకు జ్ఞానవిరోధి యగు మాయయే యర్థముకాని మరి యితరము అర్థము కానేరదు. ౧౫

శ్లో. జ్ఞానేన తు తదజ్ఞానం యేషాం నాశిత మాత్మనః
తేషా మాదిత్యవత్ జ్ఞానం ప్రకాశయతి తత్పరమ్ ॥ ౧౬ ॥

అ. ఇచట ఆత్మశబ్దముయొక్క అవృత్తిచే పూర్వార్థమునకు మూడు విధముల అన్వయము కలుగుచున్నది.

(1) ఏషాంతు తదాత్మనో; అజ్ఞానం జ్ఞానేన నాశితం.

ఎవరియొక్క ఆత్మస్వరూపమును ఆవరించునట్టి యజ్ఞానము ఆత్మవిషయక జ్ఞానముచే నాశము జెందునో,

(2) ఏషాంతు తదజ్ఞానం ఆత్మనః జ్ఞానేన నాశితం.

ఎవరియొక్క అయితే, వెనుకటిశ్లోకముచేఁ జెప్పబడిన, జ్ఞానావరకమగు అజ్ఞానము బ్రహ్మాస్మీత్యాకారక స్వస్వరూపజ్ఞానముచే నాశమొందెనో,

(3) ఏషాంతు తదాత్మనో అజ్ఞానం ఆత్మనః జ్ఞానేన నాశితం.

ఎవరియొక్క ఆత్మస్వరూపావరకాజ్ఞానము ఆత్మస్వరూపజ్ఞానముచే నాశమొందునో, లేక ఆత్మవిషయక అజ్ఞానము ఆత్మవిషయక జ్ఞానముచే నాశము చెందెనో అనియర్థము.

అట్టి జీవులయొక్క జ్ఞానము సూర్యుడు సర్వవస్తువులను ప్రకాశింప చేసినట్లు పరమార్థతత్త్వమును ప్రకాశింపఁ జేయును. ప్రకాశస్వరూపమగు జ్ఞానము ప్రకాశకమెట్లగునని యనరాదు. ఇచట జ్ఞానశబ్దముచే బుద్ధివృత్తి రూపమగు జ్ఞానము వివక్షితము. ఇయ్యది ప్రకాశరూపము కాదు, ప్రకాశకరణము. బుద్ధివృత్తిరూపమగు జ్ఞానము ఆత్మావరకమగు అవిద్యను నశింపజేయుచు ఆత్మను ప్రకాశింపజేయును. కావున విద్యకు (జ్ఞానమునకు) బ్రహ్మవస్తుప్రకాశత్వము చెప్పబడినది. ఘటజ్ఞానముచే ఘటావరకాజ్ఞానము నశించి, ఘటము ప్రకాశితమయినట్లు, బుద్ధివృత్తిరూపజ్ఞానముచే ఆత్మావరకాజ్ఞానమును నాశమొనర్చుచూ ఆత్మ ప్రకాశింపజేయబడుచున్నాడు. కావున బుద్ధివృత్తిరూపజ్ఞానము ప్రకాశాత్మకముకాదు, ప్రకాశసాధనమే

యగును. చైతన్యమే ప్రకాశాత్మకము అని సిద్ధమయినది.

రామానుజమతము :

ఇచట నుత్తరార్థమున అజ్ఞాననాశము కలిగిన జీవులను నిర్దేశించి చెప్పుటలో "తేషాం" (వారలయొక్క) అని బహువచనమున నిర్దేశించుటచే ఆత్మలు స్వరూపతః అనేకులనియు, వారియొక్క జ్ఞానమునకు సూర్యుని దృష్టాంతపరచుటచే, శక్తి శక్తిమంతులకువలె, ప్రభాప్రభావంతులకువలెయు, జ్ఞాత్మజ్ఞానములకు అభేదముగా నునికి సిద్ధించు చున్నదనియు, ఆత్మలు జ్ఞానమను ధర్మము కలవారనియును, రామానుజులు ప్రతిపాదించిరి.

ఇయ్యది యుక్తముకాదు. ఇచట "తేషామ్" అను పదముచే పూర్వశ్లోకమున చెప్పబడిన జంతువులు పరామృశింపబడిరి. జంతుశబ్దమునకు ప్రాణిమాత్రమర్థముకాని, ఆత్మ యర్థముకాదు. పుట్టుకలేనివాడు ఆత్మ, (జాయత ఇతి) అను వ్యుత్పత్తిచే జన్మకలది జంతువు. జంతుశబ్దముచే లక్షణవలన ఆత్మలే వివక్షితము లన్నచో స్వయంప్రకాశుడగు ఆత్మకు "తేన ముహ్యన్తి జంతవః" అని పూర్వశ్లోకముచే జెప్పబడిన మోహము సంభవింపదు. ఇక ఆత్మలకు స్వయముగా మోహము లేకున్నను, అంతఃకరణ తాదాత్మ్యాభిమానము వలన మోహము కుదురు నన్నచో, అపుడు జంతువు లనగా నిరుపాధికాత్మలు కారనియు, సోపాధికాత్మలనియుఁ దేలును. అట్టితఱి అంతకరణాద్యుపాధిప్రయుక్తమగు ఆత్మానేకత్వము అద్వైతుల కిష్టమే యగును. కావున ఉపాధిభేదముచేతనే ఆత్మల కనేకత్వము సిద్ధించుచుండ, ఆత్మబహుత్వమును కల్పించుట గౌరవమున్ను అప్రమాణమున్ను అగును.

మరియు నిర్ధర్మకుడగు ఆత్మయందు జ్ఞానమను ధర్మమును కల్పించుట యుక్తముగాదు. వృత్తిరూపమగు నీ జ్ఞానము అంతఃకరణధర్మముకాని, ఆత్మధర్మము కానేరదు. అంతఃకరణము నాశముచెందినపుడు వృత్తి కనుపింపదు. "తస్యభాసా" అను శ్రుతియందలి షష్ఠీనిర్దేశముచే జ్ఞాన మాత్మధర్మమని తేలుచున్నదనరాదు. అయ్యది "రాహోశ్శిరః" అను ప్రయోగమువలె నౌపచారిక భేదమును పురస్కరించుకొని ప్రవర్తించినదికాని వేరుకాదు. కావున "తస్యభాసా" అను శ్రుతికి ఆత్మ స్వరూపభూతజ్ఞానముచే అని యర్థమును చెప్పవలెను.

మరియు ఆత్మజ్ఞానముకలవా డగుచో జ్ఞానము ఆత్మకంటె లోపలిది కావలసివచ్చును. అయ్యది యనిష్టము. ఆత్మ సర్వాంతరు డని శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

"య ఆత్మని తిష్ఠ న్నాత్మానమంతరోయమయతి" అను శ్రుతివలన, ఆత్మకంటె పరమాత్మయే లోపలివాడనియు, ఆత్మ సర్వాంతరుడు కాడనియు ననినచో నదియు పొసగదు. అచట ఆత్మశబ్దమునకు ప్రమాత యర్థముకాని సాక్షి యర్థము కాదు.

ప్రమాంతాత్మను కూటస్థాత్మ నియమించుచున్నాడని ఆ శ్రుతి కర్థము. కావున "సాక్షీ చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చ" ఇత్యాది శ్రుతులను బట్టి పరమాత్మయే సాక్షి రూపుడు కాని ఆత్మకంటె పరమాత్మ వేరుకాదని స్పష్టమగుచున్నది.

ఇక జ్ఞాతయగు ఆత్మజ్ఞానరూపు డెట్లగునని యనరాదు. ఆత్మ జ్ఞాతయని యంగీకరించిన నీవు కూడ, ఆత్మకు జ్ఞానరూపత్వ మంగీకరించుచుంటివి. కావున నీ దోష ముభయులకు సమానమగును. ౧౬

శ్లో. తద్బుద్ధయ స్తదాత్మాన స్తన్నిష్ఠా స్తత్పరాయణాః
గచ్ఛంత్యపునరావృత్తిం జ్ఞాననిర్ధూతకల్మషాః ॥ ౧౭ ॥

అ. బ్రహ్మయందు బుద్ధిగలవారు, బ్రహ్మయే ఆత్మ అను జ్ఞానముకలవారు, బ్రహ్మయందు తాత్పర్యము కలవారు, బ్రహ్మయే పరమమగు గమ్యస్థానమని తలచు వారును జ్ఞానముచే పాపమును పోగొట్టుకొని పునరావృత్తి రహితమగు మోక్షమును పొందుచున్నారు.

ఇచట విశేషణముల కర్థభేదము లేదని శంకింపరాదు. "తద్బుద్ధయః" అను పదముచే పరోక్షబ్రహ్మజ్ఞానము గ్రహింపవలయును. 'తదాత్మానః' అను పదము నకు బ్రహ్మాత్మాపరోక్షజ్ఞాన మర్థము. "తన్నిష్ఠాః" అను పదమునకు నిరంతర బ్రహ్మ స్వరూపానుసంధాన మర్థము. "తత్పరాయణాః" అను పదమునకు ఆత్మరతి యర్థము.

శ్లో. విద్యా వినయసంపన్నే బ్రాహ్మణే గవి హస్తిని
శుని చైవ శ్వపాకే చ పండితా స్సమదర్శినః ॥ ౧౮ ॥

అ. ఉత్తముడును సంస్కారవిశిష్టుడును అగు సాత్వికబ్రాహ్మణుని యందును, మధ్యమమును సంస్కార రహితమగు రాజసగోవునందును, అధమమును కేవల తామసమునగు హస్త్యాదులయందును, సర్వసముడును, అవిక్రియుడును అగు బ్రహ్మమును గుర్తెరింగిన పండితులు సమదృష్టితో నుందురు. ౧౮

శ్లో. ఇహైవ తైర్జిత స్సర్గో యేషాం సామ్యే స్థితం మనః
నిర్దోషం హి సమం బ్రహ్మ తస్మా ద్బ్రహ్మణి తే స్థితాః ॥ ౧౯ ॥

అ. ఓయి! బ్రాహ్మణాదులయం దాత్మ యేకరూపముగా నుండుటచే పండి తకు గోబ్రాహ్మణ శునకాదుల యెడ సమబుద్ధి యుండుచో బ్రాహ్మణాదులవలె గోవు మున్నగునవికూడ సమానముగా పూజింపదగినవగును. అట్లు పూజించినవాని యన్నము భుజింపరాదని ధర్మశాస్త్రము కలదు. అని యాక్షేపము రాగా సమా ధానము చెప్పబడుచున్నది.

"సమా సమాభ్యాం విషమ సమే పూజాతః" అని గౌతమ ధర్మసూత్రము. కులశీలవిద్యాదులతో సమానప్రతిపత్తి కలవారిని పూజించునపుడు పరస్పరము

విషమముగాను, విషమముగా(హెచ్చుతగ్గుగా) పూజింపదగినవారిని సమానముగాను పూజించువాని యన్నము భుజింపరాదని దీనియర్థము. ఇయ్యది గౌతమ ధర్మసూత్ర మను గ్రంథములో అభోజ్యాన్న ప్రకరణము (భుజింపదగని యన్నము కలవారిని నిరూపించు ప్రకరణము) నందున్నది.

యజ్ఞాదులయందు విద్వాంసులను బూజించు సమయమున యజమానుడు వేదవేత్తలను వేదవేత్తలతో సమానముగాను, షడంగవేత్తలను షడంగవేత్తలతో సమానముగాను, బ్రహ్మవేత్తలను బ్రహ్మవేత్తలతో సమానముగాను, శాస్త్రజ్ఞులను శాస్త్రజ్ఞులతో సమానముగాను బూజింపవలెను. అట్లుకాక వేదవేత్తలను షడంగవేత్తలతో సమానముగాను, షడంగవేత్తలను బ్రహ్మవేత్తలతో సమానముగాను, బ్రహ్మవేత్తలను శాస్త్రజ్ఞులతో సమానముగాను పూజించినచో, నట్టి యజమానుని యజ్ఞాన్నము భుజింపరాదని దీని భావము.

సమాధానము: సమస్తభూతములయందును ఒకే బ్రహ్మము కలడని యెవరు తెలిసికొందురో వారు జీవించియుండగనే జన్మమరణాత్మకమగు సంసారమును జయించుకొనిరి. బ్రహ్మము స్వతస్సిద్ధముగాగాని, గుణభేదమునగాని దోషముకలవాడు కాడు. ప్రకృతి సత్త్వాదిగుణభేదమువలన ననేక విధములుగ మారును. కాని బ్రహ్మమాత్రము నిర్గుణమగుటచే నట్లు మారదు. కావున నిర్దోషమగు బ్రహ్మమును సర్వసమునిగా గుర్తెఱింగిన నాత్మజ్ఞానుల కెట్టి దోషమున్ను అంటదు. పరమాణ్వాదులను భేదపరచునట్టి విశేషములవలన బ్రహ్మభేదము సిద్ధించునని కూడ శంకింపరాదు. నిర్విశేషుడగు బ్రహ్మయందు నెట్టి విశేషములున్ను యుండ నేరవు. శరీరము లనిత్యములగుటచే నిత్యద్రవ్యములయందుండెడి విశేషములు శరీరములయం దుండ నేరవు. ఒకవేళ విశేషములు (శరీరములయం దుండునని) శరీరాశ్రయములని యంగీకరించినను, శరీరములకు పరస్పరభేదము సిద్ధించునుకాని యాత్మభేదము సిద్ధింపదు.

కావున వెనుకజెప్పబడిన "సమాసమాభ్యాం విషమసమే పూజాతః" అను సూత్రము, శరీరమునం దాత్మాభిమానము కలవారి విషయముకాని యాత్మజ్ఞానుల విషయముకాదు. సూత్రమునందు "పూజాయాం" అని యుండుటచే నియ్యది కర్మవిషయమగునుకాని జ్ఞానవిషయము కానేరదు. దేహాభిమానముకల మానవులకు పూజాసత్కారాదులు ప్రసక్తించినపుడు వీడు బ్రహ్మవేత్త, వీడు షడంగవేత్త, వీడు చతుర్వేదవేత్త, వీడు శాస్త్రజ్ఞుడు అని గుణవిశేషమును పురస్కరించుకొని తారతమ్యము పొడసూపును. వారు అట్టి తారతమ్యమును గ్రహించి వారి వారిని యథాక్రమముగ బూజింతురు.

బ్రహ్మనిష్ఠున కట్టి పూజాప్రసక్తియే లేదు. వీనికి సర్వము బ్రహ్మమయముగానే తోచును. కావున గౌతమస్మృతి కర్మాధికారి విషయమనియు, గీతాశ్లోకము

ఆత్మజ్ఞానివిషయమనియు, కావున నీ రెంటికి విరోధములేదనియు గ్రహింపవలెను. కనుకనే జనకాదులకుగూడ గోబ్రాహ్మణశునకాదులయందు సమత్వబుద్ధి జ్ఞానవిషయమేకాని కర్మవిషయముకాదు. మూలమునందుగూడ "పండితాః సమదర్శినః" అని చెప్పబడినదికాని, "పండితాస్సమపూజకాః" అని మూలమునందు చెప్పలేదు. కావున స్మృతివిరోధములేశముగూడ లేదని సుస్పష్టము. ౧౯

శ్లో. న ప్రహృష్యేత్ప్రియం ప్రాప్య నోద్విజేత్ప్రాప్య చాప్రియం
స్థిరబుద్ధి రసంమూఢో బ్రహ్మవి ద్బ్రహ్మణి స్థితః ॥ ౨౦ ॥

అ. ఆత్మ సర్వభూతములయందు నొక్కడే యనియు, సమానుడనియు (సముడనియు), దోషరహితుడనియును, నిర్ణయజ్ఞానము కలిగి సమ్మోహములేక, సర్వకర్మసన్యాసియగు బ్రహ్మనిష్ఠుడు ఇష్టవస్తువు లభించినపుడు సంతసింపడు, అనిష్టవస్తువు సంప్రాప్తమయినపుడు దుఃఖింపడు. ఇష్టానిష్టములు శరీరసంబంధముకలవానికిగాని యంటవు. ఆత్మ వాస్తవముగ శరీరసంబంధముకలవాడు కాడు. కావున ఇష్టానిష్టము లాత్మకంటవు. ౨౦

శ్లో. బాహ్యస్పర్శే ష్వసక్తాత్మా విందత్యాత్మని యత్సుఖం
సబ్రహ్మయోగయుక్తాత్మా సుఖ మక్షయ్యమశ్నుతే ॥ ౨౧ ॥

అ. బాహ్యవిషయములయందాసక్తిలేనివాడెట్టి యాత్మానందము నొందునో బ్రహ్మజ్ఞానియగువాడట్టి నాశరహితమగు నాత్మానందము నొందును. కావున క్షణికసుఖము నిచ్చునట్టి బాహ్యవిషయములను ప్రేమింపకూడదు. ఆత్మస్వరూపానుసంధానమునందే యింద్రియములను ప్రవేశపెట్టవలెను. ఆత్మయే సుఖరూపుడగుచుండ నాత్మయందలి సుఖమును (ఆత్మని యత్సుఖం) అని మూలమునందెట్లు చెప్పిరని ప్రశ్నింపరాదు. "ఆనన్దం బ్రహ్మణో విద్వాన్" ఇత్యాది శ్రుతులయందువలె కల్పితభేదమును పురస్కరించుకొని యట్లు చెప్పిరి. మరియు "ఆనన్దో విషయానుభవో నిత్యత్వం చేతి సంతి తద్ధర్మాః అపృథక్త్వేఽపి చైతన్యాత్పృథగివావభాసంతే" అను శ్రుతి ఆనన్దము, విషయానుభవము, నిత్యత్వము అను ధర్మములు ఆత్మయందు కలవనియు, నయ్యవి యాత్మస్వరూపముకంటె వేరుగ లేకున్నను, వేరుగనున్నట్లు భాసించు ననియును చెప్పుచున్నది. కావున మూలకారులు (ఆత్మని యత్సుఖం) సుఖమాత్మధర్మమని చెప్పుట పొసగుచున్నది. మరియు ఆత్మయే సుఖరూపుడగుచుండ, నాత్మ సుఖమును బొందుటెట్లు? అను శంక కలుగును. ఆత్మ సుఖస్వరూపముతో నుండుటయే ఆత్మ సుఖమును పొందుట అని సమాధానము చెప్పుకొనవలెను. ఆత్మ నిత్యుడుకాన ఆత్మసుఖము నిత్యము. విషయములు క్షణికములుకాన విషయసుఖ మనిత్యము. కావున నిత్యసుఖముకొరకు ప్రయత్నించుట యుచితమని భావము.

శ్లో. యే హి సంస్పర్శజా భోగా దుఃఖయోనయ ఏవ తే
ఆద్యన్తవన్తః కౌన్తేయ న తేషు రమతే బుధః ॥ ౨౨ ॥

అ. బాహ్యవిషయములనుండి యింద్రియములను మరల్చుకొనుటకు కారణాంతరమును చెప్పుచున్నారు.

ఓయి పార్థ! ఏ భోగములు విషయేన్ద్రియసంబంధము వలన కలుగునో, అయ్యవి దుఃఖహేతువులే గాని సుఖమును లేశమాత్రము నీయవు. ఇహలోక భోగములయందు సుఖమెట్లు లేదో పరలోక భోగములయందు గూడ నట్లే సుఖము లేదని యూహింపవలెను. అనాత్మవస్తువులయం దాత్మాభిమానము అవిద్య యనబడును. ఇట్టి యవిద్యవలననే "నేను శబ్దమును వినుచున్నాను" "నేను రూపమును చూచుచుంటిని" ఇత్యాది భ్రాంతులకు లోనయి మానవులు సుఖదుఃఖముల ననుభవించుచున్నారు. మరియు నీయవి చావు పుట్టుకలు కలవి. కావున వివేకి యిట్టి భోగములను ప్రేమింపడు. ఏ క్షణమున నింద్రియములకు పదార్థములతో సంబంధ ముండునో ఆక్షణముననే సుఖముండును. దానికి పూర్వక్షణమందుకాని, తదుత్తర క్షణమందుకాని సుఖదుఃఖము లుండ నేరవు. కావున నీయవి క్షణికములు. వివేకియగువాడు యిట్టి క్షణికభోగముల నాసింపడు. వీటినుండి యింద్రియముల మరల్చి యాత్మానుసంధానముతో మెలంగుట యుచితము. ౨౨

శ్లో. శక్నోతీహైవ యస్సోఢుం ప్రాక్ఛరీర విమోక్షణాత్
కామక్రోధోద్భవం వేగం సయుక్తస్ససుఖీ నరః ॥ ౨౩ ॥

అ. ఎవడు బ్రతికియుండగనే శరీరము పడిపోకపూర్వము కామక్రోధముల వలన బుట్టు వేగమును సహింపఁజాలునో వాడు యోగియగును. వాడే ఇహలోక సుఖము ననుభవించును.

ఇష్టవస్తువు కంటికి కనుపించినను, ఇష్టమగు శబ్దము చెవికి వినిపించినను, ఇష్టమగు విషయము మనసుకు తలపుకొచ్చినను వాటియందు మానవునకు కలుగు తృష్ణ (ఆశ) కామ మనబడును.

ప్రతికూల పదార్థములు కనుపించినను, వినిపించినను, స్మరించినను కలుగు ద్వేషము క్రోధమనబడును.

శరీరమున గగుర్పాటు (వెంట్రుకలు నిక్కబొడుచుట), నేత్రములు విప్పారుట, ముఖమున హర్షమొదవుట మున్నగువాటివలన నూహింపదగిన మనఃక్షోభము కామవేగ మనబడును.

శరీర మదురుట, శరీరము చెమటపట్టుట, పెదవులు కొరకుట, కండ్లు యెఱ్ఱపడుట మున్నగు వికారములచే గుర్తింపదగిన మనఃక్షోభము క్రోధవేగ మనబడును. ఈ రెంటిని సహించుటయే మానవునకు సుఖదాయకము.

విషయములు : 1. శ్రూయమాణములు (వినబడునవి), 2. స్మర్యమాణములు (తలచబడునవి), 3. అనుభూతములు–అని మూడు విధములు.

పురుషుడు దేశాన్తరమందున్న అందమైన స్త్రీని విని కామించును. ఆమెనే మాటిమాటికి తలచుకొని ప్రేమించును. ఆమెయే దగ్గిరనున్నపుడు అనుభవించియే కాముకుడగును.

కావున కామము శ్రూయమాణవస్తువిషయకము, స్మర్యమాణవస్తువిషయకము, అనుభూయమానవస్తువిషయకము అని మూడు విధములు.

అట్లే క్రోధము కూడ దృశ్యమానవస్తువిషయము, శ్రూయమాణవస్తువిషయము, స్మర్యమాణవస్తువిషయము అని మూడువిధములు. కావున నిట్టి కామక్రోధముల జయించిన మానవుడే చిత్తైకాగ్ర్యము నొందును. వాడే ఇహ పర సుఖముల బొందును. ౨౩

శ్లో. యోఽన్తస్సుఖోఽన్తరారామ స్తథా న్తర్జ్యోతిరేవ యః
స యోగీ బ్రహ్మనిర్వాణం బ్రహ్మభూతోఽధిగచ్ఛతి ॥ ౨౪ ॥

అ. ఎవడు అంతరాత్మయందే సుఖము నొందునో, అంతరాత్మయందే విహరించునో, అంతరాత్మనే జూచుచుండునో, బ్రహ్మభూతుడగు నా యోగి బ్రహ్మానన్దము నొందును.

శ్లో. లభంతే బ్రహ్మనిర్వాణం ఋషయః క్షీణకల్మషాః
ఛిన్నద్వైధా యతాత్మానః సర్వభూతహితే రతాః ॥ ౨౫ ॥

అ. పాపరహితులు, నిశ్చయాత్ములు, జితేన్ద్రియులు, సర్వభూతదయాళువులు నగు యతులు బ్రహ్మానందము నొందెదరు. ౨౫

శ్లో. కామక్రోధవియుక్తానాం యతీనాం యతచేతసామ్
అభితో బ్రహ్మ నిర్వాణం వర్తతే విదితాత్మనామ్ ॥ ౨౬ ॥

అ. కామక్రోధరహితులు, జితేన్ద్రియులు, తత్త్వవేత్తలు నగు యతులకు జీవించియున్నను, మరణించినను బ్రహ్మసుఖము కలదు.

శ్లో. స్పర్శాన్కృత్వా బహిర్బాహ్యాం శ్చక్షుశ్చైవాన్తరే భ్రువోః
ప్రాణాపానౌ సమౌ కృత్వా నాసాభ్యంతరచారిణౌ ॥ ౨౭ ॥

అ. శ్రీకృష్ణభగవానులు తత్త్వజ్ఞానమునకు/అంతరంగసాధనమగు ధ్యానయోగమును చెప్పదలచి అందుకు సూత్రస్థానములగు శ్లోకములను అధ్యాయాంతమున నుపదేశించుచున్నారు.

శ్రోత్రాదీంద్రియములద్వారా బుద్ధియందు ప్రవేశించియున్న శబ్దాది విషయములను బయటికి నెట్టి భ్రూమధ్యభాగమున దృష్టి నిలిపి నాసికామధ్యభాగమున సంచరించెడి యుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసరూపములయిన ప్రాణాపానవాయువులను సమానములనుగాజేసి, ఇంద్రియమనోబుద్ధుల నియమించుకొని మోక్షమునం దాసక్తి కలిగి, ఇచ్ఛాభయక్రోధముల విడనాడుకొని యెవడు యెల్లపుడు నుండునో వాడు ముక్తుడగును. బాహ్యములగు శబ్దస్పర్శాది విషయములు మనస్సుచే సంకల్పింపబడుచూ శ్రోత్రాది యింద్రియములద్వారా మనస్సునందు ప్రవేశించును. అట్టివాటిని తలచకుండుటయే వాటిని బాహ్యములనుగా జేయుట యని యర్థము. అనగా బాహ్యవస్తువులు స్వస్వరూపముతో లోపల ప్రవేశింప నేరవు. మనస్సు విషయాకారమును చెందుటయే విషయములకు అంతఃప్రవేశము కనుక నే కంటితో నొక్కమారు చూపబడిన స్త్రీ కన్నుమూసికొన్నను కాముకుని హృదయమునందు స్ఫురించును, కంటితో చూడనిచో కాముకుని హృదయమునందు కామిని యగు స్త్రీ స్ఫురింపదు. కావున బాహ్యవిషయములు యింద్రియములద్వారా బుద్ధియందు ప్రవేశించు ననుట యుక్తమగుచున్నది.

మనస్సునకు విషయచింతన లేనిచో విషయములు మదియందు ప్రవేశింపవు. విషయచింతన లేకుండుటయే విషయములను బయటనుంచుట యని గ్రహింపవలయును.

ఇచట భాష్యకర్తలు ధ్యానయోగము సమ్యగ్జ్ఞానమున కంతరంగసాధనమని చెప్పుటచే, కర్మయోగము బాహ్యసాధనమని స్పష్టమగుచున్నది. కావుననే శంకరులు "ధ్యానయోగమును పొంద శక్తిలేని గృహస్థులు అంతవరకు కర్మల నాచరింపవలెనని ముందు చెప్పబోవుచున్నారు.

శ్లో. యతేన్ద్రియమనోబుద్ధి ర్ముని ర్మోక్షపరాయణః
విగతేచ్ఛాభయక్రోధో య స్సదా ముక్త ఏవ సః ॥ ౨౮ ॥

అ. ఏ యతి మనోబుద్ధుల నియమించుకొని మోక్షమునం దత్యంతాసక్తుడై ఇచ్ఛాభయక్రోధముల విడనాడుకొని యెల్లపుడు భగవద్ధ్యానముతో నుండునో వాడు ముక్తుడే యగును. ధ్యానయోగికి జ్ఞానము లభించును. జ్ఞానమువలన మోక్షము వచ్చును. కావున ధ్యానయోగికి యనుష్ఠింపదగిన మోక్షోపాయము వేరు లేదు. ఇంతమాత్రమున ధ్యాన జ్ఞానయోగములు రెండును ఏకమే నని యనరాదు. ఏవస్తువునందు చిత్తము యేకాగ్రత చెందునో ఆ వస్తువు బ్రహ్మమే యను జ్ఞానము ధ్యాతకుండదు. జ్ఞానికి ఆ వస్తువుకూడ బ్రహ్మమే యను జ్ఞానముండును. చిత్తైకాగ్రతయం దుభయులకు సామ్యమున్నను యీ విషయమునందు మాత్రము యీ ఉభయులకు భేదము కలదు. ౨౮

శ్లో. భోక్తారం యజ్ఞతపసాం సర్వలోకమహేశ్వరం
సుహృదం సర్వభూతానాం జ్ఞాత్వా మాం శాంతిమృచ్ఛతి ॥ ౨౯ ॥

అ. ఎవడు యేపనిని చేయునో వా డాపనియొక్క ఫల మనుభవించును. ఏ దేవత ఆజ్యాది హవిస్సులతోఁ బూజింపబడునో ఆ దేవత ఆ యాజ్యాది హవిస్సును భుజించును. పరమేశ్వరుడు సర్వయజ్ఞములయందు, సర్వతపస్సులయందును, కర్తగాను, దేవతగాను యుండును. అందువలన శ్రీమన్నారాయణమూర్తి సర్వయజ్ఞములయొక్కయు, సర్వతపంబులయొక్కయు ఫల మనుభవించును. పరమేశ్వరుడు సర్వజనులకంటె గొప్పవాడు, సర్వప్రాణులను నియమించు స్వభావము కలవాడు, సర్వజీవులకు కర్మానుగుణముగ ఫలము నిచ్చువాడు, సర్వజీవులయంతఃకరణమునందు బుద్ధివృత్తులకు సాక్షిరూపముతో నుండువాడు. ఇట్టి నారాయణరూపమగు శ్రీకృష్ణతత్త్వమును తెలిసికొనినవాడు మోక్షము నొందును. అయ్యాది స్థానముగా కలవాడు నారాయణుడు. (దేహేంద్రియసంఘాతరూపమయిన జంతువుల సమూహము స్థానముగా కలవాడు నారాయణుడు అనగా) భూతముల హృదయమునం దుండువాడని యర్థము.

లేక జీవులయొక్క కర్మఫలములు నారములు. వాటిని పొందించువాడు నారాయణుడు అనగా సర్వమానవుల కర్మఫలమున కధ్యక్షుడని యర్థము.

లేక జీవులయొక్క బుద్ధివృత్తులు నారములు. వాటిని తెలిసికొనువాడు కావున నారాయణుడుఅనగా సర్వాన్తఃకరణసాక్షి యనియర్థము.

లేక నారమనగా జీవసమూహము. జీవసమూహమును తెలిసికొనువాడు నారాయణుడు జీవసాక్షియని యర్థము. ఆత్మయే నారాయణుడు. కావున నారాయణ కృష్ణులకు భేదము లేదు. కనుకనే భాష్యకర్తలు "నారాయణరూపుడగు నన్ను తెలిసికొనినచో" నని చెప్పిరి. అట్లుకాక నారాయణుడు ఆత్మభిన్నుడగుచో నారాయణజ్ఞానముచే మానవులకు సంసారోపరతి కలుగనేరదు. అన్యజ్ఞానముచే నన్యునకు సంసారనివృత్తి యసంభవము. పైగా భేదజ్ఞానముచే సంసారభయ మేర్పడును. కావున ధ్యానయోగికికూడ బ్రహ్మాత్మజ్ఞానము వలననే మోక్షమని స్పష్టమయినది.

రామానుజ మతము: "జ్ఞాత్వా మాం శాంతిమృచ్ఛతి" అనుచోట శ్రీకృష్ణపరమాత్మను తెలిసికొనుట యనగా కృష్ణపరమాత్మను ఆరాధించుటయే కర్మయోగమని తెలిసికొనుట అనియు, ఇట్లు తెలిసికొనినవాడు సుఖముగా కర్మయోగమునందు ప్రవర్తించు ననియు రామానుజులు వ్యాఖ్యానమొనర్చిరి. ఇయ్యది సరిగాదు. జ్ఞాన, శాంతి ప్రాప్తులకు మధ్య క్రియాంతర వ్యవధానము

లేదు. క్రియాంతరవ్యవధానమును కల్పించుట అప్రమాణము, శ్రుతివిరోధము నగును. "సర్వకర్మాణి మనసా" అను శ్లోకముచే సర్వకర్మసన్న్యాస ముపక్రమింపబడియుండ నిచట కర్మయోగమును జెప్పుట యప్రస్తుతమగును. మరియు "స్పర్శాన్ కృత్వా" అను శ్లోకముచే ధ్యానయోగము చెప్పబడినందున కర్మయోగమున కవకాశము లేదు. కర్మయోగమువలన కలుగు చిత్తశుద్ధిని బొంది, దానివలన కలుగు జ్ఞాన ముదయించినపిదప మరల కర్మయోగ మాచరించుటకు ప్రసక్తియే యుండదు. కావున రామానుజవ్యాఖ్యానము సరికాదు.

ఇట్లు శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదమున

పంచమాధ్యాయము ముగిసినది.

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్థ ప్రకాశికానువాదము

షష్ఠోఽధ్యాయము

అ. పంచమాధ్యాయముయొక్క తుదిభాగమున "స్పర్శాన్ కృత్వా బహిర్బాహ్యాన్" "యతేన్ద్రియ మనోబుద్ధిః" "భోక్తారం యజ్ఞతపసాం" అని మూడు శ్లోకములు శ్రీకృష్ణునిచే నుపదేశింపబడినవి. ఈ మూడుశ్లోకములును ఆత్మతత్త్వజ్ఞానమున కంతరంగసాధనమగు ధ్యానయోగమును సూత్రప్రాయముగా సూచించుచున్నవి. అట్టి ధ్యానయోగమును వివరించిచెప్పుటకే నీయారవయధ్యాయ మారంభమగుచున్నది. ధ్యానయోగము లభించువరకు నధికారియగు గృహస్థు కర్మయోగమును తప్పక నాచరించితీరవలయును కావునను, అందు ధ్యానయోగమునకు కర్మయోగము సాధనము కావునను, శ్రీకృష్ణుడు ముందు రెండుశ్లోకములచే కర్మయోగమును స్తుతింపుచున్నాడు.

ఓయి! "యావజ్జీవ మగ్నిహోత్రం జుహుయాత్" అను శ్రుతి బ్రతికియున్నంతవరకు నధికారియగు గృహస్థు విహితకర్మను ఆచరించి తీరవలయు నని చెప్పుచుండ, ధ్యానయోగము లభించునంతవరకే కర్మాచరణమని హద్దును యేర్పరచు టెట్లు పొసగును? వినుము. కళత్రవియోగాది ప్రతిబంధములవలన యావజ్జీవశ్రుతిచే విధింపబడిన కర్మానుష్ఠానమున కెట్లు భంగము కలుగునో అట్లె వైరాగ్యాది ప్రతిబంధములవలనకూడ యావజ్జీవకర్మానుష్ఠానమునకు భంగము కలుగును. మరియు, శ్రీకృష్ణుడు "ఆరురుక్షోర్మునే ర్యోగం కర్మకారణ ముచ్యతే। యోగారూఢస్య తస్యైవ శమఃకారణ ముచ్యతే" అను శ్లోకమున, ధ్యానయోగమును అవలంబించదలచినవానికి కర్మ సాధనమనియు, ధ్యానయోగమును (జ్ఞానయోగము)ను అవలంబించినవానికి యా యోగఫలమును బొందుటకు కర్మసన్యాసము సాధనమనియు విభాగము నేర్పరచెను. యావజ్జీవశ్రుతికి హద్దును యేర్పరచనిచో నీ విభాగము వ్యర్థమగును. కావున ధ్యానయోగమును బొందునంతవరకే కర్మాచరణము. ఆపైన కర్మలతోఁ బనిలేదు.

ఇక ఆరురుక్షువునకు, నారూఢునకు, వీరుభయులకు శమ, కర్మలు రెండును ఆచరణీయములని యభిప్రాయపడినచో, నదియు పొసగదు. ఏలనన మునికి శమము కర్మయు, కర్తవ్యమని చెప్పినంతమాత్రముననే ఆరురుక్ష్వారూఢుల కిద్దరకు శమ

కర్మలు రెండు నాచరణీయము లని సిద్ధించును. అట్టితరి ఆరురుక్షువునకు కర్మ ఆరూఢునకు శమము అని విషయవిభాగముచే నారోహణమును వేర్వేరుగా విశేషణ మొనర్చుట వ్యర్థమగును. కావున కర్మ, శమము (కర్మసన్యాసము)లకు హద్దు నేర్పరచుట యుక్తము.

ఓయి! ప్రపంచములో గొందరు యోగమును అధిష్ఠింపదలచినవారు, కొందరు యోగము నధిష్ఠించినవారు, మరికొందరు యోగము నధిష్ఠింపక నధిష్ఠింప దలచక నున్నవారు. అని యిట్లు అధికారులు మూడు రకముల నుండిరి. ఇందు మూడవరకములోనున్న యధికారుల నుద్దేశించి, శ్రీకృష్ణుడు ఆరురుక్షువునకు నారూఢునకు అని విశేషణమొనర్చుట కర్మ, శమ భేదముచే విభాగమును జేయుటయు కుదురుచున్నది. కావున యావజ్జీవశ్రుతికి హద్దును యేర్పరచుట తగదన్నచో నది పొసగదు. "యోగారూఢస్య తస్యైవ" అని యుత్తరార్థమునందలి తచ్ఛబ్దముచే పూర్వార్థమున జెప్పబడిన యారురుక్షువునే పరామర్శించినందున యెవడు పూర్వము యోగమును పొందదలచెనో వాడే యిప్పుడు యోగమును బొందినవాడని స్పష్టమగుచున్నది. కావున యోగమును పొందదలచుట, యోగమును బొందుట నీ రెండుధర్మములు కాలభేదముచే నొకేపురుషునియం దున్నటుల స్పష్టమగును. ఇట్టితరి పురుషభేదమును వర్ణించి (అనగా నారురుక్షువు వేరు, ఆరూఢుడు వేరు అని వర్ణించి) శ్లోకమును అన్వయించుట యుక్తముకాదు.

మరియు పూర్వార్థమునందు ("ఆరురుక్షోర్మునే ర్యోగం") అని యోగ శబ్దము కలదు. దానిని యుత్తరార్థమునం దనువృత్తి చేసికొన్నచో "ఆరూఢస్య" అను పదమాత్రమువలన కావలసిన యర్థము లభించును. అయినను యుత్తరార్థమునందు "యోగారూఢస్య" అని మరల యోగపదమును గ్రహించుటచే పూర్వమెవ్వడు యోగము నవలంబించదలచెనో, వాడే మరల యాయోగమును బొందిన పిదప వానికి యోగఫలమును పొందుటకు కర్మసన్యాసము (శమము) కర్తవ్యమని స్పష్టమగుచున్నది. అందువలన నారురుక్ష్వారూఢులకు భేదము తోచుచున్నది. కావున వారిరువురకు భేదమును శంకింపవీలులేదు. కనుక నేకర్మకును యావజ్జీవ కర్తవ్యత్వము ప్రాప్తించదు.

మరియు గీతలయందు "కచ్చిన్నోభయవిభ్రష్టః ఛిన్నాభ్రమివ నశ్యతి" "శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టోఽభిజాయతే" అను శ్లోకములచే యోగభ్రష్టుడు చెప్పబడెను. ఉభయవిభ్రష్టుడనగా కర్మలను సన్యసించి, ధ్యానయోగము నవలంబించి యందు చిత్తైకాగ్ర్యము నొందనేరనివాడని యర్థము. ఇట్టివాడు (సన్యాసియగు యోగభ్రష్టుడు) చెడిపోవునేమో నని శంకించి యర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని యడిగెను. మానవునకు కర్మాచరణము యావజ్జీవకర్తవ్యమగుచో, కర్మసన్యాసియే దొర

శడు కావున నుభయవిభ్రష్టుడు సంభవించడు. వానికి వినాశమును పార్థుడు శంకించి యడుగుటయు పొసగదు. కావున కర్మ యావజ్జీవము కర్తవ్యమని యనదగదు.

ఇక నారవయధ్యాయమునందు ధ్యానయోగము గృహస్థునకే విధింపబడినచో గృహస్థు ధ్యానయోగమునందు నిలువలేకున్నను కర్మమార్గము నవలంబించి యందలి ఫలమును బొందునుగాన వాడు చెడిపోవునేమో నను శంకయే కుదరదు. ఆచరింప బడిన నిత్యకర్మకాని, కామ్యకర్మకాని, తప్పక ఫలము నిచ్చును. లేకున్న కర్మలను విధించునట్టి వేదవాక్యములు వ్యర్థమగును. ధ్యానయోగమునుండి భ్రష్టుడగు గృహస్థునకు ఫలమునిచ్చునట్టి కర్మయోగముండగా, యోగభ్రష్టుడు విడిపోయిన మేఘములవలె చెడిపోవునను ఆశంక యర్జునున కుచితముకాదు.

ఉభయవిభ్రష్టుడనగా కర్మయోగ ధ్యానయోగముల రెంటినుంచి భ్రష్టుడు కర్మమార్గముండుటచే గృహస్థునకట్టి యుభయభ్రంశము సంభవింపదు. గృహస్థు కర్మలను సన్యసింపకయే ధ్యానయోగమునందు ప్రవర్తించినందున నెప్పుడు ధ్యానయోగమునుండి జారునో యప్పుడు కర్మయోగమునందు ప్రవర్తించియే తీరును. కావున గృహస్థునకు కర్మయోగమునుండి భ్రంశ మెన్నటికిని సంభవింపదు. గృహస్థు యాచరించిన కర్మలయొక్క ఫలమును యీశ్వరార్పణ చేయుటచే, గృహస్థునకు గూడ కర్మభ్రంశము సంభవించు నన్నచో నదియు పొసగదు. ఈశ్వరార్పితములగు కర్మలు మెక్కువగా ఫలమునిచ్చునుకాని యెన్నటికి వ్యర్థములు కావు.

ఇక కర్మయోగి తా నాచరించెడి కర్మలను మోక్షాపేక్షతో నీశ్వరున కర్పించుచున్నాడనియు, నయ్యవి మోక్షఫలమునే యిచ్చునుకాని తదితరఫలము నీయ జాలవనియు మోక్షము పరిపక్వమగు కర్మయోగముచే సాధ్యమగుననియు, కర్మయోగముయొక్క పరిపాకము బ్రతికియున్నంతవరకు ఫలేచ్ఛను వదలి కర్మల నాచరించుటచేఁ గలుగునుకాని మధ్యకాలమున కర్మలను వదలినచో కలుగదనియు, కావున నెవడు కర్మల ననుష్ఠింపుచు కర్మయోగమును వదలి ధ్యానయోగము నవలంబించి దానిని పూర్తిచేయలేక మధ్య మృతుడగునో, అట్టిగృహస్థు కర్మయోగ ధ్యానయోగముల రెంటినుంచి భ్రష్టుడుకాన వాడు యుభయభ్రష్టుడనియు, కావున గృహస్థు నుద్దేశించి యర్జునుని యాశంక యుక్తమే నన్నచో నది సరిగాదు.

"యోగీయుంజీత సతతమాత్మానం రహసి స్థితః
ఏకాకీ యతచిత్తాత్మా నిరాశీ రపరిగ్రహః"
"ప్రశాంతాత్మా విగతభీః బ్రహ్మచారివ్రతే స్థితః
మనస్సంయమ్య మచ్చిత్తో యుక్తఆసీత మత్పరః" అని.

యీయధ్యాయమున శ్రీకృష్ణుడు చెప్పబోవుచున్నాడు, ఇందుచెప్పబడిన ఏకాకిత్వము

(ఒంటరిగానుండుట) యేవస్తువును కోరకుండుట, దేనిని పరిగ్రహింపకుండుట, బ్రహ్మచర్యము, మున్నగుధర్మములు సన్న్యాసియందే సంభవించునుకాని గృహస్థునందు సంభవింపవు కావున నీ ధ్యానయోగము సన్న్యాసినిగురించి చెప్పబడినది కాని గృహస్థునుద్దేశించి చెప్పబడినదికాదు.

గృహస్థు రెండవవ్యక్తితోఁ గూడినవాడైనను (భార్యాసహితుడయినను) ధ్యానకాలమునందు భార్యనువిడచి యొంటరిగా నుండునుగనుక గృహస్థునకుగూడ నేకాకిత్వము (ఒంటరిగా నుండుట) సంభవించును. అందువలనఁ బైశ్లోకములయందలి "ఏకాకి" అనుపదముచే సన్న్యాసి చెప్పబడడనియు, గృహస్థువే చెప్పబడు ననియు, నన్నచో నదియుక్తము కాదు. గృహస్థు కర్మాచరణసమయమునందువలె, ధ్యానకాలమందు స్త్రీసహాయుడుగా నుండవలెనను నియమములేదు. కావున నేకాకి యనుశబ్దమునకు స్త్రీసహాయములేనివాడని యర్థముకాదు, సన్న్యాసియనియే చెప్పవలెను.

"ఏకాదాకిచ్చాసహాయే" అను పాణినిసూత్రమువలన నేకశబ్దముకంటె, యసహాయార్థమందు ఆకిచ్ప్రత్యయము రాగా ఏకాకీ అనుపదము సిద్ధించినది కావున నియ్యది సహాయములేనివాడను నర్థమును చెప్పును. ఇట్టి యసహాయత్వము ధ్యానకాలమందు గృహస్థునకుఁగూడ నావశ్యకము. కనుక గృహస్థునకుగూడ నేదియో యొక మార్గమున నసహాయత్వనియమము కలదని యొప్పినను, మిగిలిన నిష్కామత్వము (దేనిని కోరకుండుట), అపరిగ్రహత్వము (దేనిని స్వీకరింపకుండుట), బ్రహ్మచర్యము మున్నగుధర్మములు గృహస్థునందు సంభవించనందున, నాధర్మములలోఁ జేర్చిచెప్పబడిన నేకాకిత్వముకూడ సన్న్యాసివిషయమేకాని గృహస్థువిషయముకాదు.

మరియు కర్మమార్గమునందున్న గృహస్థునకు నుభయభ్రంశము సంభవింపదు. సన్న్యాసి కర్మలనువిడచి, ధ్యానయోగమునందు ప్రవర్తించును. అందు చిత్తపరిపాకము నొందనిచో ధ్యానయోగమునుంచి భ్రష్టుడగును. కర్మసన్న్యాసము చేసినందున కర్మయోగమునుంచియు భ్రష్టుడగును. కనుక నుభయభ్రష్టుడు సన్న్యాసియగునుకాని గృహస్థుకాడు.

సన్న్యాసికికూడ జన్మాన్తరీయకర్మఫల మున్నందున నుభయభ్రంశ మెట్లు కుదురునని యనదగదు. జన్మాంతరకర్మఫలమగు స్వర్గాదులయందుఁ గోరికలేనివానికే సన్న్యాసమునం దధికారముండును. ఇహాముత్రఫలభోగవిరాగము సన్న్యాసమునకు గారణము, అనగా ఐహికఫలములందును ఆముష్మికఫలములయందును వైరాగ్యముకలవాడే సన్న్యాసియగును. కావున సన్న్యాసికి వెనుకటి కర్మఫలానుభవముండునని చెప్పగూడదు. కనుక పార్థుని ప్రశ్న యుభయభ్రష్టుడగు సన్న్యాసివిషయముకాని గృహస్థువిషయ మెంతమాత్రముకాదు. దీనివలన ధ్యానయోగమునుబొందు సామర్థ్యము

కలుగునంతవరకు గృహస్థు కర్మల నాచరింపవలెననియు, నట్టి సామర్థ్యము కలిగిన తరువాత కర్మలను సన్యసించి, ధ్యానయోగ మధిష్ఠింపవలెననియు, జ్ఞానయోగము నందువలె ధ్యానయోగమునందుగూడ కర్మసన్యాసికే యధికారముకాని, కర్మాధికారియగు గృహస్థున కధికారము లేదనియును స్పష్టమయినది.

ఓయి! శ్రీకృష్ణుడు "అనాశ్రితః కర్మఫలం కార్యం కర్మ కరోతియః, స సన్న్యాసీచ యోగీ చ" అనుశ్లోకముచే కర్మాధికారియగు గృహస్థుయే సన్న్యాసియనియు, యోగియనియు జెప్పిరి. "ననిరగ్ని ర్నచాక్రియః" అను తురీయపాదముచే, నగ్నిహోత్రాదులను విడచినవాడు సన్న్యాసికాడనియు, తపోదానాది క్రియలను విడచినవాడు యోగి కాడనియును చెప్పిరి. కావున కర్మయోగి యగు గృహస్థుడే సన్న్యాసి, ధ్యానయోగి యగునుకాని కర్మసన్న్యాసమును చేసినవాడు సన్న్యాసికాని యోగికాని కానేరడు గృహస్థుడగు కర్మాధికారికే ధ్యానయోగమునం దధికారము. కాని సన్న్యాసికి ధ్యానయోగమునం దధికారము లేదు. ఇదియే శ్రీకృష్ణుని యాశయము కానిచో సన్న్యాసమను నాశ్రమమే లేదు. కర్మఫలమును విడచిన గృహస్థుడే సన్న్యాసియని శ్రీకృష్ణుని మత మనినచో నది యుక్తముగాదు. "అనాశ్రితః కర్మఫలమ్" అనుశ్లోకముచే కేవల మగ్నిహోత్రాదులను తపోదానాది క్రియలను, విడచినవాడే సన్న్యాసియు, యోగియు కాడు. కర్మాధికారియయినను కర్మఫలమునందు కోరికనువిడచి, చిత్తశుద్ధికొరకు కర్మల ననుష్ఠించువాడుకూడ సన్న్యాసియు యోగియు నగును" అని కర్మఫలాకాంక్షాపరిత్యాగమును స్తుతింపుచున్నదికాని, ప్రసిద్ధసన్న్యాసాశ్రమమును నిషేధించుటలేదు. ఒకేవాక్యమునకు కర్మఫలాసంగపరిత్యాగమును స్తుతించుట, తురీయాశ్రమమును నిషేధించుట కుదరదు. గాక భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు "సర్వకర్మాణి మనసా సన్న్యస్యాస్తే సుఖంవశీ"

"నవద్వారేపురే దేహే నైవకుర్వ న్నకారయన్"

"......................సంతుష్టో యేనకేనచిత్"

"అనికేతస్థిరమతిః"

"విహాయ కామాన్ యస్సర్వాన్ పుమాంశ్చరతి నిస్పృహః"

"సర్వారంభపరిత్యాగీ యస్సదా ముక్తఏవ సః" ఇత్యాదివచనములచే శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణయోగశాస్త్రసిద్ధమయిన సన్న్యాసయోగములను అనువదించి చెప్పి మరల తానే యిచట "అనాశ్రితః కర్మఫలమ్" అను శ్లోకమునందు "ననిరగ్ని ర్నచాక్రియః" అను వాక్యముచే సన్న్యాసయోగములను నిషేధింపడు. అట్లు శ్రీకృష్ణుడు నిషేధించుచో స్వవచనవ్యాఘాతమను దోషము వాటిల్లును. సర్వజ్ఞుడును, స్వతంత్రస్వతంత్రుడును అగు భగవంతునియం దట్టిదోష మాపాదింపజేయుట యుక్తముగాదు.

మరియు "కర్మయోగిసన్యాసి" అను వచనము "సింహోమాణవకః" (పిల్లవాడు సింహము) అను వాక్యమువలె గౌణమనియు స్తుతిపరమనియు ననక తప్పదు అట్టిస్తుతియు ప్రసిద్ధమగు సన్యాస మొకటియుండిననే కుదురునుకాని లేనిచో కుదరదు. ప్రసిద్ధమగు సింహమున్నపుడే దానియందుగల శౌర్యధైర్యాదిగుణములు పిల్లవానియం దుండుటంబట్టి "సింహోమాణవకః" అనుమాట కుదురుచున్నది. ప్రసిద్ధసింహమే లేనిచో నీమాటయే కుదరదు.

మరియు నాలంకారికులు "నాయం సుధాంశుః కిం తర్హి సుధాంశుః ప్రేయసీ ముఖం" అనుచోట ప్రసిద్ధమగు చంద్రుని కప్పిపుచ్చి కామినీముఖమునందు చంద్రత్వము నారోపించుచున్నారు. అచ్చట గూడ ప్రసిద్ధచంద్రుడు దొరకకుండిననే ఆ యపహ్నవారోపణములు సంభవించునుకాని నిజముగా చంద్రుడే లేనిచో నయ్యది పొసగదు. అట్లే యిచటగూడ ప్రసిద్ధసన్యాసి యున్నపుడే వానియందలి సన్యాసిత్వము కప్పిపుచ్చి కర్మయోగియందు సన్యాసిత్వ మారోపింపబడును. లేనిచో నీయపహ్నవారోపణలు కుదరవు. కావున దీనివలన ప్రసిద్ధసన్యాసి యున్నటుల స్పష్టమగుచున్నది.

మరియు నిషేధము ప్రసక్తిపూర్వకముగా నుండును. అప్రసక్తమగుదానిని నిషేధించుట కుదరదు. కావున తురీయాశ్రమము గొత్తుగా లేనిచో నిచట తన్నిషేధము యుపపన్నముకాదు. కావున నిచట చతుర్థాశ్రమప్రతిషేధము శ్రీకృష్ణున కభిప్రేతమని చెప్పుట బ్రహ్మనుగూడ సాధ్యముకాదు.

కావున ధ్యానయోగ మధిష్ఠింపదలచెడి గృహస్థుచే ఫలాపేక్షరహితముగా నాచరింపబడు కర్మయోగము చిత్తశుద్ధిద్వారా ధ్యానయోగము నెక్కుటకు సాధనమగుచున్నదికాన నట్టి గృహస్థు సన్యాసియనియు, యోగియనియు స్తుతింపబడుచున్నాడు.

శ్రీ భగవాన్ ఉవాచ:

శ్లో. అనాశ్రితః కర్మఫలం కార్యం కర్మ కరోతి యః
ససన్యాసీచ యోగీచ ననిరగ్ని ర్నచాక్రియః ॥ ౧ ॥

అ. ఎవ్వనికి కర్మఫలమునం దాసయుండునో వాడు కర్మఫలము నాశ్రయించినవాడగును. ఎవ్వనికి కర్మఫలమునం దాసయుండదో వాడు కర్మఫలమును ఆశ్రయింపనివాడగును కాలాన్తరమందును, జన్మాంతరమందును కలుగు కర్మఫలమును ఆశ్రయించుట యనగా దానియం దాసక్తితో నుండుట, ఆశ్రయింపకుండుటయనగా దానియం దాసక్తి లేకుండుట. ఓయి యర్జునా! కర్మఫలము నాశ్రయింపక (అనగా కర్మఫలము నపేక్షింపక) విహితమగు నిత్యాగ్నిహోత్రాది కర్మను యెవ్వడు నెరవేర్చునో వాడు ఫలాపేక్షతో కర్మల నాచరించువారలకంటె గొప్ప

వాడు. ఇంతియేకాని పరమార్థసన్యాసి ధ్యానయోగులకంటె గొప్పవా డనదగడు. ఉపాయమగు కర్మయోగము ఉపేయములగు ధ్యానయోగ, సన్యాసయోగముల కంటె గొప్పది కానేరదు. అయినను ప్రసిద్ధసన్యాసియం దుండెడి పరిత్యాగ (విడచుట) మను గుణసంబంధమునుబట్టి సన్యాసియనియు, ప్రసిద్ధ ధ్యానయోగియం దుండెడి చిత్తైకాగ్రత యను గుణమునుబట్టి ధ్యానయోగియనియు నిట్టివాడు చెప్పబడును. ప్రసిద్ధసింహమునందలి శౌర్య ధైర్యాది గుణసంబంధమునుబట్టి పిల్లవాడు సింహమని చెప్పినట్లు నిష్కామకర్మయోగి సన్యాసి, యోగి యని చెప్పుటగూడ గౌణమని గ్రహింపవలయును.

ప్రసిద్ధసన్యాసి కర్మలను విడచును. నిష్కామకర్మయోగి కర్మఫలములను విడచును. వీరిరువురకు పరిత్యాగ (విడచుట) విషయమునందు పోలిక కలదు. అట్లే ప్రసిద్ధయోగి బ్రహ్మయందు చిత్తము నేకాగ్రపరచినట్లు నిష్కామకర్మయోగి కర్మయందు చిత్తము నేకాగ్రపరచును. వీరిరువురకును చిత్తసమాధానమునందు సాదృశ్యము కలదు. ఈ సాదృశ్యమునుబట్టి నిష్కామకర్మయోగియందు సన్యాసిత్వ యోగిత్వములు గౌణములుకాని ముఖ్యములు కావు.

ఎవ్వడు కర్మసన్యాసముఁ జేయునో వాడు ధ్యానయోగమునం దధికారము కలవాడగును. ఎవ్వడు ధ్యానయోగమునం దుండునో వాడు సన్యాసి యగును. కావున నిచట సన్యాసియని చెప్పినంతమాత్రమున యోగియనికూడ సిద్ధించును. మరల "యోగీచ" యోగియు అని జెప్పబనిలేదు. అయినను జ్ఞాననిష్ఠుడగు సన్యాసి సన్యాసిశబ్దమువలనను ధ్యానయోగనిష్ఠుడగు సన్యాసి యోగిశబ్దమువలనను చెప్పబడుచున్నాడుకాన నీరెండుశబ్దములకు అర్థభేదమును గ్రహింపవలెను.

ఇచట నిష్కామకర్మయోగియందు ముఖ్యసన్యాసిత్వము విధింపదలచినచో సన్యాసి, యోగి శబ్దములలో నేదియో యొకటియే చాలును. కాని ఇచట గౌణసన్యాసిత్వమును విధింపదలచెను. సన్యాసియందు పరిత్యాగము, చిత్తసమాధానము అను రెండుగుణములు కలవు. ఆరెండుగుణములను నిమిత్తముగా జేసికొని సన్యాసియందు సన్యాసియను శబ్దము, యోగియనుశబ్దము ప్రవర్తించుచున్నవి. ఆరెండుగుణములు నిష్కామకర్మయోగియందుగూడ నేదియో యొకవిధముగ నుండునుకాన నిష్కామకర్మయోగియందుగూడ సన్యాసిశబ్దము, యోగిశబ్దము ప్రయోగింపబడినది. కావున రెండుశబ్దములు ప్రయోగించుట సార్థకమని గ్రహింపవలెను. కావున నగ్నిహోత్రాది క్రియలను విడచినవాడే సన్యాసియనికాని, తపోదానాదిక్రియలను విడచినవాడే యోగియనికాని యనదగదు. నిష్కామకర్మయోగికూడ సన్యాసియనియు, యోగియనియు స్తుతికొరకు గౌణముగా జెప్పబడుచున్నాడని భావము.

ఈ శ్లోకమునకు శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణప్రసిద్ధమగు యథార్థసన్న్యాసి సన్న్యాసికాడని నిషేధించుటయందు తాత్పర్యముకాదు. మరేమనిన, సన్న్యాసి యోగులయందలి గుణసాదృశ్య మీ నిష్కామకర్మయోగియం దుండుటచే నితడు గూడ సన్న్యాసియనియు, యోగియనియు స్తుతించుటయందే తాత్పర్యము. కావున శ్రుతిస్మృతివిరోధము లేదు.

రామానుజమతము:

కర్మఫలమునుకోరకుండ విహితకర్మను యెవడుచేయునో వాడు జ్ఞానయోగ నిష్ఠుడును, కర్మయోగనిష్ఠుడును అగును. వాడు (ననిరగ్నిః) కర్మలయందు ప్రవర్తించనివాడుకాడు. (నచాక్రియః) కేవలజ్ఞాననిష్ఠుడునుకాడు. జ్ఞానయోగనిష్ఠునకు కేవల జ్ఞానమార్గమే తటస్థించును. నిష్కామకర్మయోగికి జ్ఞానకర్మలు రెండును సంప్రాప్తమగును. అని రామానుజు లనిరి.

ఇయ్యది యుక్తముకాదు. వీరిమతమున సన్న్యాసియనగా జ్ఞానయోగియనియు యోగి యనగా కర్మయోగియనియు నర్థము. ఎవడు కర్మయోగియో వాడు సన్న్యాసియు, యోగియు నగునని మూలమునందు చెప్పబడినది. మరల వాడే నిరగ్నియు, అక్రియుడును కాడని యెట్లుచెప్పవీలగును ? ఒకే నిష్కామకర్మయోగి సన్న్యాసియని చెప్పుట, సన్న్యాసికాడనిచెప్పుట రెండును యెట్లు పొసగును ? తపోదానాదిక్రియలు కాని, అగ్నిసాధ్యకర్మలుకాని సన్న్యాసికుండవు. కనుక "నిరగ్ని" "అక్రియ" శబ్దములు సన్న్యాసినే బోధించును.

"నిరగ్ని" "అక్రియ" శబ్దములు కర్మలయందు ప్రవృత్తిలేని జ్ఞాననిష్ఠుని చెప్పునుకాని, సన్న్యాసిని బోధింపనేరవని యనరాదు. కర్మప్రవృత్తిలేని జ్ఞాననిష్ఠుడు సన్న్యాసియే యగును. గృహస్థునకు కర్మలయందు ప్రవృత్తిలేకుండుట, జ్ఞాననిష్ఠలో నుండుట యీరెండును పొసగవు. కర్మలయందు ప్రవృత్తిలేకుండుటయనగా కర్మసన్న్యాసము. అదియే జ్ఞాననిష్ఠయగును. ఈ రెండును సన్న్యాసికి యుచితములుకాని, గృహస్థునకు తగవు. నాస్తికుడగు గృహస్థునకు నీ రెండు సంభవములు కాన వాని నుద్దేశించి చెప్పెనన్నచో నదియు పొసగదు. శాస్త్రమెప్పుడును ఆస్తికుని గురించి చెప్పునుకాని, నాస్తికునిగురించి యుపదేశింపదు.

మరియు నిష్కామకర్మయోగియందు సన్న్యాసిత్వ, యోగిత్వము లను ధర్మములు (సన్న్యాసీచ యోగీచ) అను తృతీయ పాదమువలననే సిద్ధించుచుండ మరల (ననిరగ్నిర్నచాక్రియః) అని చెప్పుట రామానుజమతమున పునరుక్తమగును.

మరియు సన్న్యాసిశబ్దమునకు జ్ఞాననిష్ఠయను నర్థమును యొప్పినను కర్మాచరణ కర్మప్రవృత్తులకు కర్మయోగనిష్ఠ జ్ఞానయోగనిష్ఠలకును విరోధము స్పష్టము.

గాక ఎవడు కర్మలనుచేయుచున్నాడో వాడు కర్మయోగియనునది సర్వవిదితము. మరల వాడు "యోగి" అని చెప్పుట వ్యర్థము. అట్లే కర్మలను చేయువాడు నిరగ్నికాడనియు, అక్రియుడుకాడనియు స్పష్టమగుచుండ మరల "నచనిరగ్నిర్నచాక్రియః" అని చెప్పుట పునరుక్తమగును. కర్మయోగనిష్ఠునకు జ్ఞాననిష్ఠ, కర్మనిష్ఠలు రెండును సంభవించుననుటకూడ పరస్పర విరుద్ధమగును. ఇట్టి విరుద్ధార్థమును భగవంతు డుపదేశింపడు. ఉపదేశించుచో భగవంతు డప్రమాణు డగును. కావున భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణునియందుగూడ నప్రామాణ్యబుద్ధిని యాపాదింపజేయునటుల వ్యాఖ్యానమొనర్చిన రామానుజుల వ్యాఖ్యానము చాలా మెచ్చదగును. ౧

అ. ఓయి! గార్హపత్యాహవనీయాన్వాహార్య పచనాద్యగ్నులతో నెరవేరు కర్మలను మానినవాడు సన్యాసి యనియు, తపోదానాదిక్రియల పరిత్యజించినవాడు యోగియనియు శ్రుతిస్మృతిపురాణములయందు ప్రసిద్ధము. ఇట్లుండ నీ శ్లోకమునందు అగ్నిసాధ్యకర్మలను జేయువాడు సన్యాసి యనియు, తపోదానాదిక్రియలను జేయువాడు యోగియనియు నెట్లు చెప్పబడినది? అనినచో కర్మఫలమును విడచినందున సన్యాసి యనియు చిత్తవిక్షేపమునకు గారణమగు కర్మఫలసంకల్పమును విడచినందున యోగియనియు, గౌణముగా చెప్పబడినదికాని యియ్యది ముఖ్యసన్యాసవిషయము కాదని చెప్పుచున్నారు.

శ్లో. యం సన్యాసమితి ప్రాహు ర్యోగం తం విద్ధి పాండవ!
న హ్యసన్యస్త సంకల్పో యోగీ భవతి కశ్చన ॥ ౨ ॥

అ. ఓయి! అర్జునా శ్రుతిస్మృతిపురాణములు సర్వకర్మలను తత్ఫలమును పరిత్యజించుట నిజమయిన సన్యాసమని చెప్పుచున్నవి. ఫలమును పరమేశ్వరున కర్పించి నిష్కామముతో కర్మల నాచరించుటయే పరమార్థసన్యాసమని నీవు తెలిసికొనుము.

ఓయి! కర్మయోగము ప్రవృత్తిరూపము; సన్యాసము నివృత్తిరూపము; ఈ రెంటికి నత్యంత భేదము కలదు. కావున కర్మయోగము తనకంటె విపరీతమగు సన్యాసరూప మెట్లగును? అని యనరాదు. వినుము, పరమార్థసన్యాసి సర్వకర్మలను సర్వకర్మ సాధనములను విడచును. మరియు కర్మలయందు ప్రవృత్తికారణమగు ఫలవిషయక సంకల్పమునుగూడ విడచును. నిష్కామకర్మయోగి కర్మలను జేయుచునే ఫలమును గురించిన సంకల్పమును విడచుచున్నాడు. కావున ఫలసంకల్ప పరిత్యాగమునందు వీరిరువురకు సామ్యమున్నందున నిష్కామకర్మయోగము గౌణముగా సన్యాసమని యనదగును.

అట్లే చిత్తవిక్షేప హేతువగు ఫలసంకల్పమును విడచి, సమాహిత చిత్తుడగువాడుకాని యోగి కానేరడు. నిష్కామకర్మయోగికూడ ఫలసంకల్పమును విడచు

చున్నాడు. కావున కర్మయోగులకు చిత్తవిక్షేప హేతుపరిత్యాగమునందు సామ్యముండుటచే, కర్మానుష్ఠాతగూడ యోగి యనదగుచున్నాడు.

ఇచట నీ విశేషమును గ్రహింపవలయును. సన్న్యాసి కర్మనుగురించిన సంకల్పమును ఫలమునుగురించిన సంకల్పమును విడచును. యోగి కర్మనుగురించిన సంకల్పమును విడువడు. కర్మసంకల్పమును విడచినచో వానికి కర్మానుష్ఠానమునందు ప్రవృత్తి కలుగదు. కావున కర్మయోగి ఫలసంకల్పమును మాత్రమే విడచును.

కర్మసంకల్పమువలన కర్మలయందు గోరిక యేర్పడును. దానివలన కర్మలయందు ప్రవృత్తియేర్పడును. సన్న్యాసికి కర్మసంకల్పములేనందున కర్మలయందు గోరిక లేదు. అందువలన కర్మలయందు ప్రవృత్తియులేదు. యోగికి సంకల్పము లేనందున ఫలమునందు గోరికలేకున్నను కర్మసంకల్పమున్నందున కర్మలయందు గోరిక కలిగి తద్వారా కర్మానుష్ఠానము కలుగును.

అయితే యోగికి ఫలసంకల్పములేనిచో కర్మసంకల్పము మాత్ర మెందుకని యనరాదు. ఫలసంకల్పములేకున్నను, ఈశ్వరానుగ్రహమందుకాని చిత్తశుద్ధియందు కాని, పాపక్షయమందుకాని, యోగికి కోరకుండుటచే కర్మసంకల్పము పోసగును. దానివలన కర్మానుష్ఠానము కలుగును. ఇయ్యవి పుణ్యాపాపములలో చేరవు. అందువలన దేవతిర్యగాది జన్మల నిచ్చి బంధకములు కానేరవు.

(లేక) ఎవ్విధమగు ఫలసంకల్పము కర్మయోగికిలేకున్నను గృహస్థుడనగు నేను కర్మాధికారినగుటచే నీశ్వరాజ్ఞారూపములగుకర్మల ననుష్ఠింపవలెనను బుద్ధితో కర్మలయందు ప్రవర్తించును. కావున నిష్కామకర్మయోగికి ఫలసంకల్ప మవసరము లేదు. ఫలసంకల్పమును పరిత్యజింపక నెవ్వడు కర్మయోగి కానేరడు.

రామానుజమతము:

రామానుజులు సన్న్యాసశబ్దమునకు జ్ఞానయోగమని, యోగశబ్దమునకు కర్మయోగమని యర్థముచెప్పి "ఓయిఅర్జునా? ఏది జ్ఞానయోగమో అది కర్మయోగమని తెలియుము. ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానము కర్మయోగమునందు జేరుటచే నియ్యది యుక్తము. అనాత్మపదార్థమందు ఆత్మతాదాత్మ్యాభిమాన మను సంకల్పమును విడువనివాడు కర్మయోగి కానేరడు." అని శ్లోకమునకు వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి.

ఇయ్యది యుక్తముగాదు. కర్మయోగాంతర్గతమగు జ్ఞానయోగము యోగశబ్దమునకు వాచ్యము (అర్థము) కానేరదు. అట్లగుచో పెట్టెలో నున్న గుడ్డకూడ పెట్టెయనుపేరుతో పిలువబడవలసివచ్చును. లక్షణచే నాయర్థము చెప్పవచ్చునన్నచో నదియు పొసగదు. ముఖ్యార్థమును విడచుటకు కారణము లేనందున లక్షణ ప్రసక్తించదు.

మరియు కర్మయోగసాధ్యమయిన జ్ఞానయోగము కర్మయోగమునం దంతర్గత మగుటకూడ కుదరదు. అనాత్మపదార్థమందు ఆత్మాభిమానము యధ్యాస యగును కాని సంకల్పము కానేరదు. అనాత్మపదార్థమునందు ఆత్మాభిమానము పూర్తిగా వదలినచో యజమానికి కర్తృత్వాభిమానమే లేనందున కర్మయోగస్వరూపమే సిద్ధింపదు. జడములయిన అనాత్మపదార్థములకు కర్తృత్వము అసంభవము. లోకమునందు జడములయిన ఘటాదులకు కర్తృత్వము కని విని యెరుంగము.

మరియు "అహం కర్మ కుర్యామ్" నేను పనిని చేయుదును. అని సంకల్పమూలమునకాని కర్మలయందు ప్రవృత్తి కలుగదు. ఇయ్యది యందరంగీకరించిన విషయము. ఇట్టి సంకల్పము అహంకారమను అనాత్మపదార్థమందు ఆత్మాభిమానమున్నపుడే కలుగును. అహంకారము కర్త, ఆత్మ యకర్మ కావున నట్టి యభిమానమును పరిత్యజించినచో కర్మయోగ మెట్లు సిద్ధించును? కర్మయోగికి యధ్యాసనివృత్తి యవసరము లేదు. ఆత్మ దేహాదులకంటె భిన్నుడు. నిత్యుడు అనుబుద్ధి చాలు.

ఆత్మ కర్తగానిచో విధినిషేధశాస్త్రములు వ్యర్థమగును. కాన ఆత్మకు కర్తృత్వ మంగీకరింపవలె నన్నచో నదియు పొసగదు. విధినిషేధశాస్త్రములు అజ్ఞానిని గురించి ప్రవర్తించినవికాని జ్ఞానినిగురించి ప్రవర్తింపలేదు. దేహాద్యనాత్మపదార్థసంఘాతమునందు ఆత్మాభిమానముగల యజ్ఞాని కర్తగా నుండుటచే శాస్త్రవైయర్థ్యము లేదు. "కర్తా శాస్త్రార్థవత్వాత్" అను అధికరణవిరోధమున్ను లేదు.

"నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనమ్" ఇత్యాది శ్రుతులనుబట్టి ఆత్మ వాస్తవముగా అకర్తయనియే యంగీకరింపవలెను. అట్లుగాక ఆత్మకు కర్తృత్వమంగీకరించినచో భోక్తృత్వము ఆపాదించును. ఈ రెండు నున్నచో వికారిత్వము కలుగును. వికారిత్వ మంగీకరించినచో అనిత్యత్వ మేర్పడును. అప్పుడు "అజో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురాణః" "అవికార్యోఽయ ముచ్యతే" ఇత్యాది గీతాశాస్త్ర మప్రమాణమగును. కావున ఆత్మకు కర్తృత్వము లేదనియు అహంకారము కర్తయనియు సిద్ధాంతము.

ఇట్టితరి ఎవడు ఆత్మను అకర్తనుగా దెలిసికొనునో వాడికి నేను కర్మ చేయుదునని సంకల్ప మెట్లు కలుగును? కర్మలయందు ప్రవృత్తి యెట్లు కలుగును? కావున అజ్ఞానియే కర్మయోగి యగును. వాడే జ్ఞానముకొరకు కర్మలయందు ప్రవర్తించును. మొదలే జ్ఞానియగుచో వాడికి నింక కర్మలతోఁ బనియేమి? కావున జ్ఞానయోగమునకు కర్మయోగమునం దంతర్భావము కుదరదు. ఈ విషయ మింతకు మున్ను పలుసారులు చెప్పబడినను తెలిసికొనువారికి సులభముగా దెలియుటకు నిట్లు మాటిమాటికి చెప్పబడుచున్నది.

శ్లో. ఆరురుక్షోర్మునే ర్యోగం కర్మ కారణ ముచ్యతే
యోగారూఢస్య తస్యైవ శమః కారణ ముచ్యతే ॥ 3 ॥

అ. నిష్కామకర్మయోగము ధ్యానయోగమునకు బహిరంగసాధనమగుటచే దానిని సన్యాసమని స్తుతించి యిపుడు కర్మయోగము ధ్యానయోగమున కంగమని చెప్పుచున్నారు. కని విని యున్న విషయములనుండి మనస్సును మరల్చుకొని భగవత్తత్త్వమునందు మనస్సును నిలుపుట ధ్యానయోగ మనబడును. మనోనిగ్రహము లేనివానికి నిది సాధ్యముకాదు. ఇట్టివాడు మనోనిగ్రహము కలుగుటకు ఫలనిరపేక్షుడై కర్మల నాచరింపవలెను. నిష్కామకర్మానుష్ఠానమున మనస్సు పరిశుద్ధమై యేకాగ్రత జెందును. అపుడు ధ్యానయోగమును బొందు శక్తి యేర్పడును. కావున ధ్యానయోగమును పొందదలచినవాడు కర్మల నాచరింపవలె నని భావము. ఫలాపేక్షను వదలి కర్మల నాచరించువాడుకూడ ఫలసన్యాసమును జేసినందున గౌణవృత్తిచే సన్యాసి యనియు, ముని యనియు జెప్పబడుచున్నాడు. నిచ్చెన యను సాధనముచే మేడను యెక్కినట్లు ముముక్షువు నిష్కామకర్మయోగమును సాధనచే ధ్యానయోగమ నధిష్ఠించును. మునికి నిష్కామకర్మయోగము ధ్యానయోగము నధిష్ఠించుటకు తగు సామర్థ్యమును మాత్రమే యిచ్చును. ధ్యానయోగము నెక్కినపిదప నందు నిలచియుండుటకు, తుదకు ముక్తిఫలను బొందుటకును కర్మసన్యాసము నే యాచరింపవలెను. పురుషునకు నిచ్చెన మేడ నెక్కుటకే సాధనమగును. మేడనెక్కిన పిదప మేడమీద స్థిరముగా గొంతకాల ముండుటకు నిచ్చెనతో బనిలేదు. అందు స్థిరముగా నుండుటకు మేడమీద సిద్ధముయిన ఆసనాదుల నేర్పరచుకొనవలెను. అట్లే ధ్యానయోగమునందు స్థిరముగా నుండుటకు కర్మసన్యాసమే యవసరముగాని కర్మయోగమవసరములేదు. ఎంతగా ముముక్షువు కర్మల నుండి యుపరమించునో అంతగా నిరాయాసముగా జితేంద్రియుడగును. చిత్తము యేకాగ్రత జెందును. అపుడు యేకాగ్రారూఢుడగును.

ఇందు ఇయ్యది రహస్యము నిష్కామకర్మయోగి ఫలసంకల్పము విడచుటచే చిత్తవిక్షేపములేనివాడయినను కర్మాచరణమునకు కావలసిన పరికరములను సంపాదించుకొనుట యందలి పరిశ్రమాదులచే మనోజయమును బొందనేరడు. గావున కర్మి ధ్యానయోగారూఢుడు కానేరడు. కర్మసన్యాసికి యెవ్విధమగు నాయాసము లేకుండుటచే నిరాయాసముగా మనోజయమును చిత్తైకాగ్రతను బొంది యోగారూఢుడగును. కావున కర్మసన్యాసికే ధ్యానయోగమునం దధికారము. కర్మికి ధ్యానయోగమును బొందుటకు తగు సామర్థ్యము కలుగుటకై కర్మయోగమునందే యధికారము కావుననే బ్రాహ్మణునకు సర్వత్ర సమత్వబుద్ధి, బ్రహ్మాయే సత్యమనుబుద్ధి, సత్వభావము, బ్రహ్మనిష్ఠ, మనోవాక్కాయ నియమనము, అంతట ఋజుబుద్ధి, సర్వకర్మల

నుండి నివర్తించుట యిదియే ధన మనియు దీనితో సమానమయిన ధనము మరి యొకటి లేదనియును స్మృతులు చాటుచున్నవి.

ఇచట మధుసూధనసరస్వతీస్వామి ఈ శ్లోకమునందలి యోగశబ్దమునకు వైరాగ్యమని యర్థముచెప్పి, వైరాగ్యము పుట్టునంతవరకు భగవదర్పణబుద్ధితో కర్మాచరణ మవసరమనియు వైరాగ్యముకలిగినపిదప సర్వకర్మసన్యాస మావశ్యక మనియు, సర్వకర్మసన్యాసమే జ్ఞానపరిపాకమునకు సాధనమనియును చెప్పిరి.

శ్రీధరాచార్యులవారు మూలమునందలి యోగపదమునకు జ్ఞానయోగమని యర్థమును చెప్పి జ్ఞానయోగమును పొందదలచినవానికి కర్మకారణమనియు, జ్ఞాన యోగమును పొందినవానికి జ్ఞానము పరిపాకమును చెందుటకు శమము (అనగా సమాధి) కారణమనియు శ్లోకమును వ్యాఖ్యానించిరి. వీరిమతమునందు యోగ శబ్దమునకు జ్ఞానయోగమనియు, శమశబ్దమునకు సమాధియనియు నర్థమును గ్రహింపవలెను.

రామానుజమతము :

రామానుజులు యోగమనగా ఆత్మసాక్షాత్కారరూప మోక్షమని చెప్పి యట్టి మోక్షము కలుగునంతవరకు కర్మ కర్తవ్యమని చెప్పిరి. వేదాన్తదేశికులు శమమనగా కర్మనివృత్తియేకాని పారివ్రాజ్యము (సన్యాసము) కాదని నిర్వచించిరి.

ఈ రెండును యుక్తముగాదు. రామానుజమతమునందు ఆత్మావలోకనము (ఆత్మసాక్షాత్కారము) మోక్షమని యంగీకరించరు. కర్మలవలన నాత్మావలోక నము సంభవింపదు. ఆత్మావలోకనము (ఆత్మసాక్షాత్కారము) వేదాన్తవిచా రమువలనకాని, సమాధియోగమువలనకాని సాధ్యమగును. కర్మలవలన సంభవిం చుట దుర్ఘటము.

శమమనగా కర్మనివృత్తియేకాని పారివ్రాజ్యము కాదనుట పొసగదు. కర్మాధికారియగు గృహస్థునకు కర్మనివృత్తి యసంభవము. ఒక్క సన్యాసికే కర్మ నివృత్తి సంభవము. కావున కర్మనివృత్తియే పారివ్రాజ్యము (సన్యాసము). ఈ రెంటికిని భేదములేదు. ధ్యానయోగము నధిష్ఠించిన గృహస్థునకుగూడ కర్మనివృత్తి కలుగుచున్నదని యనరాదు. గృహస్థునకు ధ్యానయోగారోహణమే సంభవింపదు. కావున కర్మసన్యాసములేనిదే కర్మనివృత్తి సంభవింపదుకాన శమమనగా పారి వ్రాజ్యమేకాని వేరుకాదు.

శ్లో. యదా హి నేంద్రియార్థేషు న కర్మ స్వనుషజ్జతే
సర్వసంకల్పసన్యాసీ యోగారూఢ స్తదోచ్యతే ॥ ౪ ॥

అ. సంసారులచే గోరబడుచున్నందున అర్థములనగా శబ్దస్పర్శాది విషయములు. ఈయవి యింద్రియములచే గ్రహింపబడుచుండును. కర్మలు నాలుగువిధములు- నిత్యములు, నైమిత్తికములు, కామ్యములు, నిషిద్ధములు అని. అగ్నిహోత్రాదులు నిత్యములు, దర్శాదులు నైమిత్తికములు, కారీర్యాదులు కామ్యములు, హింసాదులు నిషిద్ధములు. వివేకవంతునకు శబ్దాది విషయములతోగాని, కర్మలతోగాని ప్రయోజనములేదు. విషయానుభవమువలన కలుగు సుఖమున్ను, కర్మఫలమున్ను అత్యల్పము, అస్థిరము, సాతిశయము, తుదకు దుఃఖము నిచ్చునట్టిదిన్ని అగుచు. కావున వివేకి విషయసుఖమునందు కర్మఫలమునందును గల దోషమును విమర్శించుకొని విషయములతోను, కర్మలతోను సంబంధమును వదలుకొనుట యుక్తము. ఘటాదులవలె స్వరూపసహితములగు కర్మలతో సంబంధమును వదలుకొనుట యనగా కర్మల నాచరింపకూడ దనుబుద్ధి యుండుటయేయని గ్రహింపవలయును. నేనీకర్మలను చేయవలెనను బుద్ధియే కర్మలతో సంగము. అట్టిబుద్ధిలేకుండుటయే కర్మలతో సంబంధమును వదలుకొనుట. స్వరూపసహితములగు శబ్దాది విషయములతో పురుషునకు సాక్షాత్సంబంధమే యుండును.

వసుపుత్రా ద్యైహికవిషయములయందు స్వర్గాద్యాముష్మికవిషయములయందును సంకల్పమును విడచినవాడు యోగారూఢు డగును. కర్మలయందు ప్రవృత్తికి కామము కారణము. కామమునకు సంకల్పము కారణము. అట్టి సంకల్పమును విడచినచో కామముండదు. కామములేనిచో కర్మలయందు ప్రవృత్తి కలుగదు. అపుడు యోగనిష్ఠ స్థిరపడునని భావము. శ్లో॥ సంకల్పమూలాః కామోవై యజ్ఞాః సంకల్పసంభవాః కామజానామితే మూలం సంకల్పా త్కలజాయతే॥ అను స్మృతి గూడ సర్వకామములు సంకల్పమూలములని చాటుచున్నది.

"యథా కామో భవతి తత్క్రతుర్భవతి యత్క్రతుర్భవతి తత్కర్మ కురుతే" (దీనియర్థము ఎవడు యేపురుషార్థమును కోరునో వాడు ఆ పురుషార్థసాధనములను అనుష్ఠింప దృఢనిశ్చయము కలవాడగును. ఎవడు దేని ననుష్ఠింప దృఢనిశ్చయుడగునో వాపడానిని చేయును.) అనుశ్రుతియు పైయర్థమునే స్పష్టపరచుచున్నది.

"ఎవడు దేనిని కోరునో వాడు దానిని సాధించుపనిని చేయును. "యోయత్కామః సతత్సాధకం కర్మకురుతే తత్తత్కామహేతుత్వా త్తత్తత్కర్మణః యథా జలకామః కూపం గచ్ఛతి" ఆకోరిక ఆపనిని చేయుటకు సాధనమగుటవలన (ఉదా) నీటియందుకోరికగలవాడు బావియొద్దకు వెళ్ళినట్లు" అను న్యాయము (అనుమానము) వలనకూడ కామము కర్మప్రవృత్తికి కారణమని స్పష్టపడుచున్నది.

కావున సంకల్పములేనిదే మానవుడు కదలుటకుగూడ సమర్థుడు కానేరడు. దీనివలన "సంకల్పసత్త్వే కర్మసత్త్వం" (సంకల్పమున్నచో కర్మయుండును) అను నన్వయవ్యాప్తియు "సంకల్పాభావే కర్మాభావః" (సంకల్పములేనిచో కర్మయుండదు) అను వ్యతిరేకవ్యాప్తియు చూపబడినట్లయినది. దీనివలన సంకల్పములు కర్మానుష్ఠానమునకు గారణమనియు, సంకల్పములను సన్యసించినకాని కర్మలను సన్యసింపనేరడనియు, సర్వకర్మసన్యాసియయినకాని యోగారూఢుడు గాడనియు, గృహస్థునకు యోగమునం దధికారము లేదనియు సిద్ధాంతమగుచున్నది. ౪

శ్లో. ఉద్ధరే దాత్మనాత్మానం నాత్మాన మవసాదయేత్
ఆత్మైవ హ్యాత్మనో బంధురాత్మైవ రిపురాత్మనః ॥ ౫ ॥

అ. ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగునంతవరకు నవిద్యావస్థయందు వీడు బద్ధుడు, వీడు ముక్తుడు అనువ్యవహారము కలదు. నీరు కదలుచుండగా నీటిలో ప్రతిఫలించిన సూర్యబింబము కదలుచున్నట్లు కనుపించును. అట్లే బుద్ధి సంసారమును పొందుచుండ బుద్ధి ప్రతిఫలిత చిదాభాసుడగు జీవుడు అజ్ఞానమువలన సంసారసంబంధము కలవాడువలె దోచును. "ధ్యాయతీవ లేలాయతీవ" అనుశ్రుతి యీయర్థమునందు ప్రమాణమగుచున్నది.

నీరు నిశ్చలముగా నున్నపుడు నిశ్చలనుయిన సూర్యప్రతిబింబము కనుపించినట్లు యోగసంస్కారముచే బుద్ధిని స్థిరపరచినయెడల నాత్మస్వరూపసాక్షాత్కారము కలుగును. కావున పురుషుడు యోగముచే బుద్ధిని స్థిరపరచుకొని యోగారూఢుడు కావలయును. అపుడు సంసారసాగరమునుండి యుత్తీర్ణుడగును.

కావున సంసారసాగరమునందు మునిగియున్న జీవాత్మను తాను స్వయముగా పైకి లేవదీసికొనవలయును. ఇంతియెకాని క్రిందకు అణగద్రొక్కకూడదు. ఆత్మకు ఆత్మయే బంధువుకాని యితరులు బంధువులుకారు. ఇతరబంధువులు స్నేహాదిబంధనములను కలుగజేయుచు మోక్షమునకు ప్రతికూలు లగుదురు. పురుషార్థమును అడ్డుపరచువారు లోకములో బంధువు లనబడరు. ధనమును దొంగిలించువానినికాని, ధనార్జనకు ప్రతికూలులగువారినికాని లోకములో బంధువులని తలంచరు. ఇట్టివారిని శత్రువులుగానే తలంతురు. ఇట్టితరి సకలాస్తికజనమునకు సమ్మతమయి పరమపురుషార్థమగు మోక్షమునకు ప్రతికూలురగు తండ్రి, తల్లులు మున్నగు బంధువులు శత్రువులనుటలో వింతలేదు. సాధారణముగా లోకములో జీవులు "నాయం దింతటి యనురాగముగల తండ్రిని నే నెట్లు విడతును?" "నాయం దింతప్రేమగల నా తల్లిని విడచి నే నెచట కేతెంతును?" "నాముద్దుగున్నయగు నీబిడ్డ నెడబాసి నేనెట్లు జీవింతును?" "నాప్రాణసమానురాలగు యర్థాంగిని విడచి నేనెట్లు బ్రతుకుదును?" అని స్నేహపాశములకు బద్ధులగుచుందురు. కావున స్నేహపాశబంధములను కలుగ

జేయు పితృపుత్రాదులు బంధువులుకారు. ఆత్మకు ఆత్మయే బంధువు. యోగారూఢుఁడుకాని యాత్మయే ఆత్మకు శత్రువు.

పితృపుత్రాది బంధువులయందుగాని, క్షేత్రవిత్తాదుల నపహరించునట్టి శత్రువులయందుగాని స్వతస్సిద్ధముగా బంధుత్వ శత్రుత్వములు లేవు. శత్రుత్వమిత్రత్వములు ఆత్మప్రయుక్తములే యగును. "నాకు వీఁడు కుమారుడు, ఇది నాయిల్లు, ఇది నాధనము" అను మమకారము లేనిచో నేను వీనిచే వృద్ధిబొందితిని, నేను వీనివలన చెడిపోతిని" అను యహంకారము లేనిచో ఎవ్వఁడు యెవ్వనికి బంధువుకాని, శత్రువుకాని కానేరడు బంధుత్వశత్రుత్వములు అహంకార మమకారరూపమయిన ఆత్మాభిమానము వలననే యేర్పడును. కావున నాత్మయే యాత్మకు బంధువు. ఆత్మయేఆత్మకుశత్రువు. ఇతరులు బంధువులుకాని, శత్రువులుకాని కానేరరు.

పితృపుత్రాదులుగూడ నాత్మరూపులేకాన వారేల బంధువులుకారని యనదగదు. లోకములో మానవులు ఆత్మను పితృపుత్రాదులను (తండ్రికుమారులనుగా) తలంచుటలేదు. దేహేన్ద్రియాది సముదాయమునే పిత్రాదులనుగా తలంచుచున్నారు. దేహాదిసంఘాతము ఆత్మకానేరదు. ఆత్మయందు నిజముగా తల్లి తండ్రియను భేదము లేదు. అట్టిభేదము దేహాది సంఘాతమునందే కలదు. దేహేన్ద్రియాది సముదాయమునందలి యాకారభేదమునుబట్టి "వీఁడు నాతండ్రి" "యీమె నాతల్లి" "వీఁడు నాయన్న" అని లోకము తలంచుచున్నది. కావున పితృపుత్రాదులు బంధువులు కారనియు, ఆత్మకు నాత్మయే బంధువనియు, నాత్మయె శత్రువనియును సిద్ధాంతము.

ఓయి! బావిలో మునిగి లేచుటకు శక్తిలేనివానిని గొడ్డునయున్న మరియొకఁడు త్రాడు మొదలగు సాధనములతో పైకి లేవదీయును. అట్లే సంసారసాగరమందు మునిగియున్న నాత్మను గురువుకాని, యీశ్వరుడుకాని యుద్ధరింపవలెకాని స్వయముగా తనను తానే యుద్ధరించుకొను టెట్లని యనరాదు.

గురువు మహావాక్యమునుమాత్ర ముపదేశించును. ఈశ్వరుడు చిత్తశుద్ధి కలుగునటుల యనుగ్రహించును. పురుషుడు మహావాక్యార్థమననమును నిదిధ్యాసమును తానే జేసికొనును. ఇట్టివిచారముచే నాత్మసాక్షాత్కారము కలుగనిచో గురువు చెప్పినరీతిగ ప్రాణాయామాదియోగమును స్వయముగా తా నభ్యసించును. శబ్దాది విషయమునుండి యింద్రియములను తానే మరల్చుకొనును. కూటస్థాత్మను స్వయముగా సాక్షాత్కారము చేసికొనును. ఇందు యితరసాయ మిసుమంతయును లేదు. మానవుడు తనంతట తాను నిదురించినట్లు తనంతట తానె సమాధిని చెందును. కావున నాత్మను ఆత్మయే యుద్ధరించునుకాని యితరు లుద్ధరింపనేరరు. కనుక నాత్మకు నాత్మయే బంధువు. ఆత్మయే శత్రువు. ౫

శ్లో. బంధురాత్మాత్మన స్తస్య యేనాత్మై వాత్మనా జితః
అనాత్మనస్తు శత్రుత్వే వర్తే తాత్మైవ శత్రువత్ ॥ ౬ ॥

అ. దేహేన్ద్రియాది సముదాయమును వశపరచుకొన్న వానికి (జితేన్ద్రియునకు) యాత్మయే బంధువగును. ఇంద్రియనిగ్రహము లేనివానికి యాత్మయే శత్రువగును. అనగా ఇంద్రియనిగ్రహము కలిగియున్నచో వానికి వాడే బంధువు, వానికి యితర బంధువులతోఁ బనిలేదు. ఇంద్రియనిగ్రహము లేనపుడు వాడికి వాడే శత్రువు, ఇతర శత్రువులతోఁ బనిలేదు. జితేన్ద్రియుడుకాని యాత్మ తనకుతానేయపకార మొనర్చుకొనును. తనకుతానే సంసార సాగరమునందు పడవేసికొనును. కావున మానవులు అజితేన్ద్రియులై యాత్మను నశింపఁ జేసికొనదగదు. జితేన్ద్రియులై సంసారబంధవిముక్తులగుట యుక్తము. ౬

శ్లో. జితాత్మనః ప్రశాంతస్య పరమాత్మా సమాహితః
శీతోష్ణ సుఖదుఃఖేషు తథా మానావమానయోః ॥ ౭ ॥

అ. ఇంద్రియ నిగ్రహముకలిగి, వాచిక, మానసిక, కాయిక వ్యాపారములను మానినవానికి పరమాత్మసాక్షాత్కారము కలుగును. ఇంద్రియనిగ్రహము లేనివాడు తనను కూటస్థాత్మనుగా తెలిసికొనలేడు. తాను ప్రమాతయని యనుకొని కూటస్థుడగు నీశ్వరుడు తనకంటె వేరనియు, పరోక్షమం దుండెననియును తలంచును. కావున వీనికి జీవాత్మయే పరమాత్మ యను భావముండదు. జితేన్ద్రియుడు తానే కూటస్థాత్మ యని తెలుసుకొనును. గాన వానికి పరమాత్మయే జీవాత్మయని భావముండును.

ఇచట జితేన్ద్రియుడును, ప్రశాంతుడు నగువానియొక్క హృదయమునందు పరమాత్మ యాత్మరూపముగా స్ఫురించుననికూడ నన్వయము జెప్పవచ్చును. శమదమాది సంస్కారసహితమయిన మనస్సు యాత్మసాక్షాత్కారమునకు సాధనము కాన నీయన్వయముకూడ నుచితమగును.

వ్యాసులవారు భాగవతమునం దిట్లుచెప్పిరి. "యదోపరామో మనసోనామరూపరూపస్య దృష్టస్మృతి సమ్ప్రమోషాత్, య ఈయతే కేవలయా స్వసంస్థయా హంసాయ తస్మైశుచిసద్మనే నమః" అని జితేంద్రియునకు మనస్సు యుపరమింపగా హంసయను పేరుగల యాత్మ తనంతట తానే స్ఫురించునని దీనియర్థము.

అయితే "ఈశ్వర స్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి" అనుప్రమాణమువలన నెల్లమానవుల హృదయమందు బరమాత్మ సమాహితుడేయని (యుండియున్నాడని) స్పష్టమగుచున్నది. అయినను అందరట్లు తెలియుటలేదు. వివేకిమాత్రమే తనహృదయమునం దున్నవాడు పరమాత్మయని గుర్తెరుంగుచున్నాడు.

కావున నెవ్వనికి పరమాత్మ తనహృదయమునం దున్నట్లు జ్ఞానములేదో వానికి పరమాత్మ పరోక్షముగా నెచటనో నున్నవాడే యగును. ఎవ్వని కట్టిజ్ఞానముకలదో వానికే పరమాత్మ హృదయమునందు సాక్షాత్ స్ఫురించును. ఇదియే యభిప్రాయముతో వ్యాసులు "జితాత్మనః ప్రశాంతస్య పరమాత్మా సమాహితః" అని శ్లోకమును రచించిరి. శంకరులును యిట్లే భాష్యమును చేసిరి. కాని "సమాహితః" అనుపదమునకు "సాక్షాదాత్మత్వేన ప్రతిభాతి" సాక్షాత్ జీవాత్మగా దోచును, అనియర్థమును జెప్పినచోఁ బైశంకాసమాధానముల కవకాశమే యుండదు. ౭

శ్లో. జ్ఞానవిజ్ఞానతృప్తాత్మా కూటస్థో విజితేన్ద్రియః
యుక్తఇత్యుచ్యతే యోగీ సమలోష్టాశ్మకాంచనః ॥ ౮ ॥

అ. శాస్త్రమునందు జెప్పబడినపదార్థములను దెలిసికొనుట జ్ఞానమనబడును. శాస్త్రమువలన దెలిసికొనినవాటిని యనుభవమునకు దెచ్చికొనుట విజ్ఞానమందురు. ఇట్టి జ్ఞానవిజ్ఞానములచేఁ దృప్తిజెందినవాఁడై, నిర్వికారుఁడై, జితేన్ద్రియుఁ డగువాడు యోగియని శాస్త్రజ్ఞులందురు. యోగియగువాడు మట్టిగడ్డ, రాయి, బంగారములయందు సమభావము కలవాడగును. ౮

శ్లో. సుహృన్మిత్రార్యుదాసీనమధ్యస్థ ద్వేష్యబంధుషు
సాధుష్వపిచ పాపేషు సమబుద్ధి ర్విశిష్యతే ॥ ౯ ॥

అ. ప్రత్యుపకారమును కోరకయే నుపకారము జేయువాడు సుహృత్ (స్నేహితుడు) స్నేహముగలవాడు మిత్రుడు. అపకారమొనర్చువాడు శత్రువు. ఏపార్టీయందును జేరనివాడు ఉదాసీనుడు. వివాదపడు నిద్దరకు హితమునుకోరువాడు మధ్యస్థుడు. తన కయిష్టుడు, ద్వేషుడు, సంబంధముకలవాడు బంధువు. శాస్త్రానుకూలముగా నడచువాడు సాధువు, నిషిద్ధకార్యములను జేయువాడు పాపి. వీరందరియందును మట్టిగడ్డ, రాయి, బంగారములయందును సమభావముకలయోగి సర్వోత్తముడు. యోగికి మట్టిముద్దను పారవేయుదమను బుద్ధియు, బంగారమును స్వీకరింతమను బుద్ధియు నుండనేరదు. మట్టిముద్దనువలె బంగారమునుగూడ యోగి స్వీకరింపడు. సృష్టిసిద్ధమయిన కాంతాకనకములయందలి భ్రమను యోగియగువాడు లొంగడు.

లోష్టాదులయందు సమబుద్ధియనగా న్యూనాధికములగు వస్తువులనుజూచి వికారముచెందని బుద్ధిగలవా డనియర్థము. ఆత్మ నిర్వికారుఁడగుటవలనను, అనాత్మ పదార్థము చేతనమగుటవలనను కర్తృత్వవికారములేదు. ఆత్మభిన్నమగు పదార్థము మిథ్యయగుటచేఁ గర్మత్వవికారమున్ను లేదు. అందువలన యోగికి నిర్వికారబుద్ధి యేర్పడునని భావము.

సుహృన్మిత్రాదులయందు సమభావము కలవాడు సర్వోత్తము డనగా జ్ఞానయోగులకంటె గొప్పవాడని యర్థముకాదు. జ్ఞానయోగులే యందరికంటె గొప్పవారు. సమబుద్ధికలయోగి కర్మయోగులకంటె గొప్పవాడనుటయు సమంజసముకాదు. ధ్యానయోగికి కర్మయోగులకంటె గొప్పదనము స్వతస్సిద్ధమైయునందున నయ్యది మరల జెప్పఁబనిలేదు. కావున సమబుద్ధిగల ధ్యానయోగి ఇతరధ్యానయోగులకంటె నుత్తముడనియే జెప్పవలయును. ౯

శ్లో. యోగీ యుంజీత సతత మాత్మానం రహసి స్థితః
ఏకాకీ యతచిత్తాత్మా నిరాశీ రపరిగ్రహః ॥ ౧౦ ॥

అ. ధ్యానయోగి యేకాంతమయిన గిరిగుహాదులయందు నివసించుచూ, నొంటరిగానుండి, మనోదేహముల నిగ్రహించుకొని, యాసను విడచి (దేనిని కోరక), యెవరు దేని నిచ్చినను తీసికొనక, ఆత్మను యెల్లపుడు ధ్యానింపవలెను.

ఇచట "ఏకాకీ" "రహసిస్థితః" అను రెండూ విశేషణములవలన ధ్యానయోగికి భార్యాదులసహాయము కూడదనియు, సన్యాసిగా నుండవలయుననియు స్పష్టమగుచున్నది. "ఋతౌ భార్యా ముపేయాత్" (ఋతుకాలమునందు భార్యను కలియవలెను) అని దీనియర్థము. అను శాస్త్రమువలన గృహస్థునకు భార్యాపరిత్యాగము కూడదని తేలుచున్నది. మరియు గృహస్థు గృహమునం దుండునుగాని గిరిగుహాదులయం దుండడు. కావున ధ్యానయోగి సన్యాసియనియే గ్రహింపవలెను.

భార్యాపరిత్యాగము (భార్యను విడచుట) గృహస్థునకువలె సన్యాసికిగూడ నుచితముకాదని యనరాదు. "ఋతౌ భార్యాముపేయాత్" అను శాస్త్రము ఋతుకాలమున భార్యాగమనమును విధించుచున్నది. ఇయ్యది పరిసంఖ్యావిధి. ఇది సర్వకాలములయందును భార్యాగమనము ప్రాప్తమయిన గృహస్థును మాత్రమే యుద్దేశించి యితరకాలములయందు భార్యాగమనమును నివర్తింపజేయుచు గృహస్థునకు ఋతుకాలమునందే భార్యాగమనమును విధింపుచున్నది. సన్యాసికి భార్యయే లేనందున భార్యాగమనమే ప్రసక్తించదు. కావున నీశాస్త్రము సన్యాసివిషయముకానేరదు. సన్యాసికి భార్యాపరిత్యాగము దోషముకాదు.

"ఋతౌ భార్యాముపేయాత్" అనుశాస్త్ర మపూర్వవిధియనియు,, అందువలన సన్యాసికిగూడ ఋతుకాలమున భార్యాగమన మనివార్యమనియు, గావున సన్యాసికిగూడ భార్యాపరిత్యాగము కూడదనియు ననరాదు. గృహస్థునకు భార్యాగమనము యెల్లపుడు ప్రాప్తించియుండుటచే నియ్యది యపూర్వవిధి కానేరదు. "యదహరేవ విరజేత్తదహరేవ ప్రవ్రజేత్" అనుశాస్త్రము. విరాగముగల సన్యా

సికి సర్వసంగపరిత్యాగమును విధించుచున్నందున సన్యాసికి భార్యాపరిత్యాగము దోషముకాదు.

కావున "నొంటరిగానుండుట, రహస్యప్రదేశమునం దుండుట" నీరెండును సన్యాసికే సంభవించునుగాని గృహస్థునకు సంభవింపవు. గృహస్థుయనగా గృహమునం దుండువాడనిగాని, గృహశబ్దమునకు భార్యయనియర్థమును చెప్పి భార్యతో గూడినవాడనికాని వ్యుత్పత్తి చెప్పవలెను. యతచిత్తాత్మా యనగా ఆహారవిహారాదులను స్వాధీనపరచుకొనినవాడని యర్థము.

లోకములో గొందరు సన్యాసులు ఆశ్రమస్వీకారమును జేసికూడ, దేవాలయనిర్మాణాది ధర్మకార్యములకొరకు ధనాదులను పరిగ్రహింతురు. ముముక్షువులగు సన్యాసులకు ధర్మకార్యములతోగాని యధర్మకార్యములతోగాని పనిలేనందున వారికి ధనాదులను పరిగ్రహించుట తగదు. పరిగ్రహాదులయందు నిమగ్నుడయిన యోగికి (సన్యాసికి) బ్రహ్మయందు చిత్తసమాధానము కుదరదు. కావున సన్యాసికి పరిగ్రహము పనికిరాదు.

రామానుజ మతము :

ఇచట రామానుజులు మూలమునందలి "యోగి" యను పదమునకు కర్మయోగనిష్ఠుడనియు "యతచిత్తాత్మా" యనుపదమునకు (యతచిత్తమనస్కః) నిగ్రహించుకొనబడిన చిత్తమనస్సులుకలవాడనియు నర్థమునుజెప్పిరి. అదియుక్తము గాదు. కర్మయోగికి విజనప్రదేశమునం దునికి యసంభవము. కారకసామగ్రితోగూడినవాడుగాని కర్మయోగము నాచరింపలేడు. అట్టివానికి విజనప్రదేశమునం దునికి యసంభవము. మరియు యతచిత్తుడని చెప్పుటచేగాని యతమనస్కుడని చెప్పుటచేగాని కావలసిన మనోజయమను నర్థము లభించుచుండ యతచిత్తమనస్కుడని చెప్పుట పునరుక్తమగును. కావున రామానుజవ్యాఖ్యాన ముచితము కాదు. ౧౦

శ్లో. శుచౌ దేశే ప్రతిష్ఠాప్య స్థిర మాసన మాత్మనః
నాత్యుచ్ఛ్రితం నాతినీచం చైలాజిన కుశోత్తరం ॥ ౧౧ ॥

అ. ఇకముందు ధ్యానయోగి కవసరమగు నాహారవిహారాసనాదుల నియమమును చెప్పుచున్నారు. ధ్యానయోగి పరిశుద్ధమయిన ప్రదేశమునందు యెక్కువ యెత్తు 'మిక్కిలిలోతులేని స్థిరమయిన (కదలని) నాసనమును (అనగా కొయ్యతో చేయబడినపీటను) వేసికొని, దానిమీద దర్భాసనమును, అందుపైన కృష్ణాజినమును, దానిపైన వస్త్రమును పరచుకొని. ౧౧

శ్లో. తత్రైకాగ్రం మనఃకృత్వా యతచిత్తేంద్రియక్రియః
ఉపవిశ్యాసనే యుంజ్యా ద్యోగ మాత్మవిశుద్ధయే ॥ ౧౨ ॥

అ. ఆయాసనముమీద కూర్చొని, మనోవ్యాపారమును బాహ్యేంద్రియ వ్యాపారములను కట్టిపెట్టుకొని మనస్సును ఏకాగ్రము జేసికొని (సావధానముజేసికొని) యంతఃకరణశుద్ధికొరకు యోగమును చేయవలెను. ౧౨

శ్లో. సమం కాయ శిరోగ్రీవం ధారయన్నచలం స్థిరః
సంప్రేక్ష్య నాసికాగ్రం స్వం దిశశ్చానవలోకయన్ ॥ ౧౩ ॥

శ్లో. ప్రశాంతాత్మా విగతభీః బ్రహ్మచారివ్రతే స్థితః
మనస్సంయమ్య మచ్చిత్తో యుక్త ఆసీత మత్పరః. ॥ ౧౪ ॥

అ. శరీరమును, తలను, మెడను, సమానముగా కలదలకుండా ధరించుచు, తాను స్థిరముగానుండి తన నాసికాగ్రమునుమాత్రమే చూచుచు, దిక్కులను దిలకింపక నిర్మలాన్తఃకరణతోనుండి విజనప్రదేశమునందుంటినను భయములేక, గురుశుశ్రూషాభైక్షాశనాది బ్రహ్మచారిధర్మముల నాచరించుచూ, మనస్సును కామాది వృత్తులు లేనిదానినిగాజేసికొని, పరమేశ్వరునియందు చిత్తముంచి వాసుదేవుడే పరతత్వమను భావనతో సమాహితుడగుచూ, ఆసనమందు కూర్చుండవలెను. ౧౪

శ్లో. యుంజన్నేవం సదాత్మానం యోగీ నియతమానసః
శాంతిం నిర్వాణపరమాం మత్సంస్థా మధిగచ్ఛతి ॥ ౧౫ ॥

అ. మనోనిగ్రహముగల ధ్యానయోగి వెనుకజెప్పినవిధానప్రకారముగా నెల్లపుడు ఆత్మను ధ్యానించుచూ, ఆత్మస్వభావ భూతమయిన మోక్షశాంతి నొందును. అనగా నెల్లపుడు యేకాగ్రమనస్సుతో నాత్మసాక్షాత్కారము జేసికొనుచుండునని భావము. ౧౫

శ్లో. నాత్యశ్నతస్తు యోగోఽస్తి నచైకాంత మనశ్నతః
నచాతిస్వప్నశీలస్య జాగ్రతో నైవ చార్జున ॥ ౧౬ ॥

అ. యోగికి మిక్కిలి యాహారము పనికిరాదు. కేవలము నిరాహారమున్ను యుక్తముకాదు అట్లే యెప్పుడు నిద్రించుటకాని, యెల్లపుడు మేలుకొని యుండుటకాని యోగమునకు భంగకరములు. ఈ విషయమునందు శ్రుతి యిట్లు చెప్పుచున్నది. "యదుహవా ఆత్మసంమ్మితమన్నం తదవతి తన్నహినస్తి, యద్భూయోహినస్తి తద్యత్కనీయో నతదవతి" అనిశ్రుతి. దీనియర్థము మితమయిన యన్నము భుజించువానిని రక్షించును. అయ్యది భుజించువానిని చెరచదు. (యద్భూయః) మిక్కిలియాహారము భుజించువానికి రోగాదులను కలుగజేసి చెడగొట్టును. (యత్కనీయః) జఠరకోశమునకు యేమాత్రము చాలని యతిస్వల్పాన్నము భుజించినవానిని రక్షింపదు. పైగా భోక్తను నింద్రియపుష్టిలేకుండజేసి చెడగొట్టును.

మరియు యోగశాస్త్రమునందు యోగికి యాహారపరిమాణము యిట్లు చెప్పు

బడినది. శ్లో. అర్థం సవ్యంజనాన్నస్య తృతీయముదకస్యచ, వాయోస్సంచరణార్థంతు చతుర్థ మవశేషయేత్ ” అని జఠరకోశములో రెండుభాగములు వ్యంజనముతో గూడినయన్నముతో నింపవలెననియు, మూడవభాగ ముదకముతో నింపవలెననియు, నాల్గవభాగము వాయుసంచారమునకు (ఖాళీగా) మిగిల్చియుంచవలెననియు దీని యర్థము. ౧౬

శ్లో. యుక్తాహార విహారస్య యుక్తచేష్టస్య కర్మసు
యుక్తస్వప్నావబోధస్య యోగో భవతి దుఃఖహా ॥ ౧౭ ॥

అ. తగుమాత్రము యాహారము తీసికొనువానికి, తగుమాత్రముగా నడచు వానికిని, నియమమయిన పనులుచేయువానికిని నిద్రాజాగృతులు తగుమాత్రముగా ననుభవించువానికిని యోగము సుఖము నిచ్చును. లేనిచో యోగము దుఃఖము నిచ్చును. ౧౭

శ్లో. యదా వినియతం చిత్తం ఆత్మన్యేవావతిష్ఠతే
నిస్పృహ స్సర్వకామేభ్యో యుక్త ఇత్యుచ్యతే తదా ॥ ౧౮ ॥

అ. మనస్సు బాహ్యవిషయములయందు వ్యాపించియున్నపుడు ఏకాగ్రతను బొందదు. ఏకాగ్రతలేనిదే తత్త్వానుసంధానము కలుగదు. కావున నెప్పుడు మనస్సు సర్వకామములయందును విరక్తిచెంది, యేకాగ్రతను బొందియుండునో అపుడు ఆత్మానుభవమునందు నిలచియుండును. అప్పుడే సాధకుడు యోగి యనబడును. ౧౮

శ్లో. యథాదీపో నివాతస్థో నేంగతే సోపమా స్మృతా
యోగినో యతచిత్తస్య యుంజతో యోగ మాత్మనః ॥ ౧౯ ॥

అ. మనస్సును నిగ్రహించుకొని యాత్మసమాధిని యనుష్ఠించునట్టియోగికి గాలిలేనిచోట కదలకుండ (నిశ్చలముగా) వెలుగునట్టి దీప ముపమానమని యోగ శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పిరి.

“ఆత్మనో యోగం యుంజతః” అనుచోట నాత్మశబ్దమునకు మనస్సు అని కాని, బుద్ధియనికాని యర్థము ప్రత్యక్చైతన్యమని యర్థముకాదు. మనస్సు సమాధేయమగునుకాని చైతన్యమెన్నటికి సమాధేయము కానేరదు.

(లేక) ఆత్మశబ్దమునకు చైతన్యమే యర్థము. షష్ఠీవిభక్తికి విషయ విషయి భావసంబంధ మర్థము. “ఆత్మనః యోగః” అనగా నాత్మవిషయకమగు యోగము (చిత్తసమాధానము) అని యర్థము లభించును. ఆత్మయందు చిత్తమును సమాధాన పరచుట యునిభావము. గాలిలేనిచోటనున్న దీపమెట్లుకదలదో, అట్లే ఆత్మయోగ మందు యోగి చలింపడని పరమార్థము.

యోగియనగా ఆత్మకాని యనాత్మ కాదు. ఆత్మ యచలుడుకాని చంచలుడు కాదు. ఆత్మకు చాంచల్యప్రసక్తియే లేదు. కావున దీపదృష్టాంతముతో యోగికి చాంచల్యమును నిషేధించుట పొసగదని యాక్షేపము. ఆత్మ స్వతస్సిద్ధముగా చలన రహితుడయినను బుద్ధియందలి చాంచల్యము నాతనియం దారోపించుకొనుటచే చలనము ప్రసక్తించుచున్నదికాన చలననిషేధము పొసగునని సమాధానము.

(లేక) ఆత్మయోగము ననుష్ఠించునట్టి యోగియొక్క చిత్తమునకు గాలిలేని చోట నున్న దీపము యుపమానమని యన్వయము చెప్పవలెను. అపుడు గాలిలేని చోటనున్న దీపమెట్లు కదలదో అట్లే యాత్మయందున్న యోగియొక్క చిత్తముకూడ కదలదని యర్థము లభించును. ఇదియే నిర్వికల్పసమాధి. మనస్సు వృత్తిరహితమయి యాత్మస్వరూపమునందు లీనమయియుండుటయే నిర్వికల్పసమాధి యనియందురు.

(లేక) మరియొకవిధముగాకూడ నన్వయము జెప్పవచ్చును. “(యథా నివాతస్థో దీపో నేఙ్గతే తథా యోగినః ఆత్మస్థం చిత్తం నేఙ్గతే)” “గాలిలేనిచోట నున్న దీపమెట్లు కదలదో యోగియొక్క ఆత్మయందున్న చిత్తమట్లు కదలదు” అని రెండువాక్యార్థములకు దృష్టాంతదార్ష్టాంతికభావము చెప్పవచ్చును. ఈయన్వయమునందును ఆత్మయందున్న యోగిచిత్తము గాలిలేనిచోటనున్న దీపమువలె కదలదనియే యర్థము పర్యవసించును. ౧౯

(అ) శ్లో. యత్రోపరమతే చిత్తం నిరుద్ధం యోగసేవయా
యత్ర చైవాత్మనాత్మానం పశ్యన్నాత్మని తుష్యతి ॥ ౨౦ ॥

(ఆ) శ్లో. సుఖమాత్యంతికం యత్తద్బుద్ధిగ్రాహ్య మతీంద్రియమ్
వేత్తి యత్ర న చైవాయం స్థిత శ్చలతి తత్త్వతః ॥ ౨౧ ॥

(ఇ) “యం లబ్ధ్వా చాపరం లాభం మన్యతే నాధికం తతః
యస్మిన్ స్థితో నదుఃఖేన గురుణాపి విచాల్యతే ॥ ౨౨ ॥

(ఈ) “తం విద్యా ద్దుఃఖసంయోగ వియోగం యోగసంజ్ఞితం
స నిశ్చయేన యోక్తవ్యో యోగో నిర్విణ్ణచేతసా ॥ ౨౩ ॥

(అ) అ. యోగాభ్యాసబలమువలన సర్వవిషయములనుండి నివారింపచేయబడిన చిత్తము యెప్పు డుపరతిచెందునో, సమాధిపరిపాకమువలన పరిశుద్ధమయిన నంతఃకరణమునందు చిద్రూపుడగు బరమాత్మను ప్రత్యక్షముజేసికొనుచు నెపుడు యోగి తృప్తిజెందునో,

(ఆ) యోగి బాహ్యేన్ద్రియముల సహాయములేని సూక్ష్మబుద్ధితో ననంతమగు నాత్మసుఖము నెప్పు డనుభవించునో, ఆత్మస్వరూపమునందున్న యోగి యెప్పుడు తత్త్వానుసంధానమునుండి దిగజారడో,

(ఇ) యోగి యేయాత్మలాభమునుబొంది యంతకంటె నధికమయినవస్తువు మరియొకటి కలదని తలంచడో, ఏయాత్మతత్త్వమునందుండి యెంతటి గొప్పదుఃఖము వాటిల్లినను యోగి చలింపడో,

(ఈ) దానిని దుఃఖసంబంధ మిసుమంతయులేని యోగమునుగా గ్రహింపవలయును. ఇచట యోగమనుపేరుగల వియోగమునుగా గ్రహింపవలెనని యర్థమగుచున్నది. యోగమును వియోగమునుగా గ్రహించుట విరుద్ధము. కనుక విరుద్ధలక్షణచే గ్రహింపవలెనని భాష్యకర్త లనిరి. ఇట్టియోగమును నిశ్చయజ్ఞానముతో నిర్వేదపడక తప్పక యాచరింపవలెను.

ఓయి! శాస్త్రమునందు యత్తచ్ఛబ్దార్థముల కనుకూలత నుండవలయును. "యత్రోపరమతే చిత్తం" "యత్ర చైవాత్మ నాత్మానం" "వేత్తియత్ర నచైవాయం" అను శ్లోకములయందలి యచ్ఛబ్దములకు కాలము అర్థమని చెప్పిరి. "యం లబ్ధ్వాచాపరం లాభం" "యస్మిన్ స్థితో న దుఃఖేన" అనుచోట్ల యచ్ఛబ్దమునకు ఆత్మ యర్థమని చెప్పిరి. "తం విద్యాద్దుఃఖసంయోగవియోగం యోగసంజ్ఞితామ్" అనుచోట తచ్ఛబ్దమునకు యోగము అర్థమని చెప్పిరి. కావున యత్తచ్ఛబ్దములయొక్క యర్థభేద మెట్లంగీకరింపనగును? అనినచో వినుము. "తం విద్యాత్" అను శ్లోకమునందలి తచ్ఛబ్దమునకు తత్కాలోపలక్షితయోగమనియు తదాత్మవిషయకమగు యోగమనియు నర్థమును చెప్పినచో విరోధముండదు.

రామానుజభాష్యమునందు యచ్ఛబ్దములన్నిటికి యోగమనియే యర్థమును జెప్పిరి. అప్పుడు "తంయోగం" అనుశ్లోకమునందలి తచ్ఛబ్దముతో నర్థము సరిపోవును. అట్లుకాక కాలోపలక్షితయోగమనియు ఆత్మవిషయకయోగమనియు అర్థము చెప్పినచో లక్షణ యాశ్రయింపవలసివచ్చును. అయ్యది దోషము అనినచో నది యుక్తముగాదు. "యత్రోపరమతే చిత్తం నిరుద్ధం యోగసేవయా" అను శ్లోకమునందలి యచ్ఛబ్దమునకు యోగమనియర్థముచెప్పినచో "యత్ర= ఏయోగమునందు; యోగసేవయా= యోగానుష్ఠానముచే" అని యర్థము చెప్పవలసివచ్చును. అట్టితరి పునరుక్తదోషము వాటిల్లును. పతంజలి నిర్వచించిన "చిత్తవృత్తినిరోధాత్మకమగు యోగమే యిచట "యోగసేవయా చిత్తం నిరుద్ధమ్" అను వాక్యముచేం జెప్పబడినది. "యత్ర" అను త్రలంతావ్యయమునకుగూడ నదే యర్థ మంగీకరించినచో పునరుక్తదోషము సుస్పష్టము.

మరియు చిత్తనిరోధరూపమగు యోగమునకు చిత్తనిరోధ మధికరణమగుట యసంభవము. యోగమునందు యోగసేవచే చిత్తము నిరోధింపబడినది అను నర్థమునందు ఒకేయోగమునకు అధికరణత్వము హేతుత్వము, యీరెండునువిరుద్ధమగును.

కావున రామానుజభాష్యపద్ధతి నవలంబించినచో చిత్తనిరోధమునందు, చిత్తనిరోధ సేవచే, చిత్తనిరోధము కలిగినదని వాక్యార్థ మేర్పడును. ఇట్టివాక్యార్థము అతిదుష్ట మని సర్వవిదితము.

అట్లే అదేశ్లోకమునందలి "యత్రచైవాత్మ నాత్మానం పశ్యన్నాత్మని తుష్యతి" అను నుత్తరార్థమున 'ఏయోగమునందు ఆత్మను ఆత్మచే జూచుచూ' అని యర్థము లభించును. మనసుతో నాత్మను జూచుటయే యోగము (యోగోహి ఆత్మని చిత్తసమాధానమ్) ఆత్మయందు చిత్తమును యేకాగ్రవరచుట యోగము అని శాస్త్రజ్ఞు లందురు. కావున నిచటగూడ యోగమునకు యోగ మధికరణమను దోషము తటస్థించును.

మరియు "యం లబ్ధ్వా చాపరం లాభం" అనుశ్లోకమునగూడ యచ్ఛబ్దము నకు యోగమని యర్థము చెప్పినచో యోగమునుబొంది యంతకంటె గొప్పది మరియొకటి లేదని తలచుచున్నాడని చెప్పవలసివచ్చును. యోగముకంటె గొప్ప దగు మోక్షలాభముండగా మరియొకటి లేదని తలంచుట పొసగదు. అద్వైతమత మున యచ్ఛబ్దమునకు ఆత్మార్థము చెప్పినచో మోక్షము ఆత్మస్వరూపమేకనుక మోక్షము నాత్మకంటె గొప్పదికాని, యాత్మకంటె నితరమయినదికాని కానేరదు. కావున నద్వైతమతమున నంతయు పొసగును.

మరియు "యస్మిన్‌స్థితో నదుఃఖేన గురుణాపి విచాల్యతే" అనుశ్లోకమునం దలి యచ్ఛబ్దమునకు "యోగము" అనునర్థమును చెప్పినచో క్రియారూపమగు యోగ మునందు సాధకుడగు పురుషుడుండుట సంభవింపదు. లేక "స్థితః" అను పదమునకు ఉన్నటువంటివా డను నర్థమును చెప్పక వ్యాపించినవా డను నర్థమును చెప్పినచో వాచ్యార్థమును విడచి లక్ష్యార్థము నంగీకరించినట్లగును.

మరియు "యత్రోపరమతే చిత్తం నిరుద్ధం యోగసేవయా" అనుశ్లోకము నందలి "ఉపరమతే" అను పదములో "ఉప" అను నుపసర్గకు అతిశయార్థమును జెప్పి మిక్కిలి క్రీడించుచున్నది యని రామానుజులు భాష్యమును రచించిరి. అది యును యుక్తముగాదు. ఉపయను నుపసర్గతోగూడిన రమధాతువునకు నుపరతియే (విరమించుట) యర్థముకాని మిగిలిన యర్థము వర్ణింప నలవికాదు. "ఉపరమేత్" "ఉపరతః" "ఉపరమ్య" ఇత్యాదిపదములయందు లోగడ రామానుజులుగూడ విరమించుట (చాలించుట) అను నర్థమునే యంగీకరించి యుండిరి. కావున "ఉపర మతే" అనుపదమునకు రామానుజులు చెప్పినయర్థము పొసగదు.

ఇచట ఆత్మసుఖానుభవము, ఆత్మతుష్టి, యాత్మలాభము, దుఃఖసంయోగ వియోగము అను యోగఫలమునంతయును జెప్పి ముగించినపిమ్మట మరల శ్రీకృష్ణుడు యోగము కర్తవ్యమని చెప్పుటలో తాత్పర్యమేమి? యని ప్రశ్న కలుగు

చున్నది. సమాధానము నిశ్చయ నిర్వేదములు రెండును యోగమునకు సాధనము లనియు, వాటిని తప్పక యోగారంభమునం దాచరింపవలెననియు జెప్పదలచి యన్వారంభముచే మరల యోగము నాచరింపమని శ్రీకృష్ణులు జెప్పిరి. అన్వారంభ మనగా నొకమారు ఒకపనిని చేయమనిజెప్పి మరల మరియొకవిధానముచే నాపనినే చేయమని చెప్పుట యనియర్థము. కావున నాత్మసుఖమున్నగు ఫలములు గల యోగము నిశ్చయజ్ఞానముతో నాచరింపవలెననిభావము.

ఇట్టి యోగము నాచరించుటకు నిర్వేదరహితమయిన చిత్తము. (విసుకులేని చిత్తము) (విరక్తిలేని చిత్తము) సాధనమని, కర్మధారయ సమాస గర్భితమగు "అనిర్విణ్ణచేతసా" అను పదమువలన లభించుచున్నది. "అనిర్విణ్ణం + చేతః యస్య సః తేన అనిర్విణ్ణచేతసా" అను బహువ్రీహిసమాసముచే, నిర్వేదములేని చిత్తము కలవాడు అని కర్త్రర్థముకూడ లభించును. అయినను యిచట సాధనము ప్రధానము కాని, కర్త ప్రధానముకాదు. కర్త వాక్యములేకున్నను అర్థాత్సిద్ధించును. సాధనమట్లు సిద్ధింపదు. కావున సాధనార్థము నొసంగునట్టి కర్మధారయసమాసమునే యంగీకరింపవలెను. కావున యోగసిద్ధ్యాదులయందు సంశయమున్నను, నిర్వేదమున్నను యోగము సిద్ధింపదు. కనుక నిశ్చయ నిర్వేదములను ముఖ్యముగా బాటింప వలెనని ఫలితార్థము. ౨౩

శ్లో. సంకల్ప ప్రభవాన్ కామాన్ త్యక్త్వా సర్వా నశేషతః
మనసై వేంద్రియగ్రామం వినియమ్య సమంతతః ॥ ౨౪ ॥

అ. సంకల్పమువలన బుట్టునట్టి శబ్దస్పర్శాది విషయముల యందలి కోరికలను పూర్తిగా వదలుకొని, బాహ్యేంద్రియ సముదాయమును సర్వవిషయముల నుండి మనసుచే మరల్చుకొని.

రామానుజ మతము :

రామానుజులు యీ శ్లోకమునందలి కామ శబ్దమునకు (కామ్యంతఇతి) కోరబడుచున్నవను కర్మణివ్యుత్పత్తిచే విషయములని యర్థముఁజెప్పి యవి స్పర్శజములని, సంకల్పజములని రెండు తెఱంగు లనిరి. (అనగా స్పర్శవలన బుట్టినవి, సంకల్పము వలన బుట్టినవి యని యర్థము.) అందు స్పర్శవలన బుట్టినవి శీతోష్ణాదులనియు, నయ్యవి స్వరూపముతో విడువశక్యముగావనియు, సంకల్పమువలనబుట్టు విషయములు పుత్ర మిత్రాదు లనియు వీరు మాత్రము స్వరూపముతో విడువశక్యముగుదురనియు, గనుకనే సంకల్పమువలన బుట్టునట్టి కామములను నిశ్శేషముగా విడువమని శ్రీకృష్ణులు జెప్పిరనియును రామానుజులు వారిభాష్యమున జెప్పిరి.

ఇదియంతయు నిస్సారము. వారిమతమున స్పర్శ యనగా త్వగింద్రియముచే గ్రహింపదగినగుణమా? లేక విషయేంద్రియములకుగల సంబంధమా? అవి యడుగ

వలయును. మొదటిపక్షమున శీతోష్ణాదులకంటె భిన్నమగు స్పర్శయే త్వగింద్రియమునకు విషయమగుచుండ, శీతోష్ణాదులు స్పర్శవలన బుట్టుననుట సంభవింపదు. మరియు సంకల్పమువలన బుట్టని స్పర్శ యను విషయ మెట్లుకలదో, అట్లే సంకల్పమువలన బుట్టని శబ్దాదివిషయముకూడ కలదుకాన విషయములు రెండువిధములు కావలసివచ్చును. కొండగుహాలో నున్న యోగి శీతస్పర్శను, నీటిలోనున్న యోగి యుష్ణస్పర్శను స్వరూపతః విడచుట సంభవించుచుండ శీతోష్ణాదులు స్వరూపముతో విడువశక్యముగావనుట యుచితముగాదు.

ఇక రెండవపక్ష మవలంబించినచో విషయములు విషయేన్ద్రియసంబంధరూపమయిన స్పర్శమువలన బుట్టునవి అని చెప్పినట్లగును. ఇది యుక్తముగాదు. ఏలయన, విషయములు బుట్టకపూర్వమే విషయేన్ద్రియసంబంధములు కారణముగా నుండుటచే, విషయములు పుట్టకపూర్వమే విషయములు సిద్ధించునట్లగును. మరియు నింద్రియములతో సంబంధించిన విషయములవలన విషయములు బుట్టినట్లు చెప్పుట తటస్థించినది. కనుక తనవలన తాను బుట్టునను దోషము ప్రసక్తించును. మరియు విషయములు పుట్టకపూర్వము విషయేన్ద్రియసంబంధము అసంభవము. కావున స్పర్శవలన బుట్టినవి భోగములేకాని విషయములుకావు. (స్పృశ్యన్తే ఇతి స్పర్శాః) స్పృశింపబడుచున్నవి కాన స్పర్శలు అను వ్యుత్పత్తిచే స్పర్శలనగా విషయములనియే యర్థము. "మాత్రా స్పర్శాస్తు కౌన్తేయ" అను శ్లోకమునందు శ్రీకృష్ణులు స్పర్శశబ్దమును విషయము లను నర్థమునందే నిర్వచించిరి.

అట్లే పుత్రమిత్రక్షేత్రాది విషయములుగూడ నీశ్వర సంకల్పమువలన బుట్టునుకాని తన (జీవ) సంకల్పమున బుట్టవు. ఈశ్వరుడు తాను అనేకరూపములుగా బుట్టుదునని సంకల్పించి ప్రపంచము నంతయును బుట్టించి అందు తాను ప్రవేశించి చరాచరరూపమును దాల్చెనని "తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయ" "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్" "సచ్చత్యచ్చాభవత్" ఇత్యాది శ్రుతులు ఘోషించుచున్నవి.

ఈశ్వరసంకల్పమువలన బుట్టు విషయములుకూడ నన్నియు స్వరూపముతో విడువశక్యములుకావు. సమస్తభూమి తనదే యయినందున సార్వభౌముడగు రాజు భూరూపమయిన విషయమును విడువలేడు. కాని ఆభూమియందు తనకున్న యభిమానమును మాత్రము విడువగలడు. ప్రతివస్తువునందును యిది నాది యను నభిమానమే జీవసంకల్పముచే సృష్టింపబడిన ప్రపంచము. ఇదియే జీవునకు బంధకమగుచున్నది. స్త్ర్యాకారరూపమయిన శరీరమునందు యీమె నా భార్య, యీమెతో నేను సుఖ మనుభవింపవలెను. అను బుద్ధిలేకున్నను మృద్రూపమయిన క్షేత్రమునందు 'యిది నాది' యను బుద్ధిలేకున్నను యీ రెండును పురుషుని బంధింపవు.

కావున జీవసంకల్పమువలన బుట్టిన నభిమానరూపమగు కామమయప్రపంచమును యోగి పూర్తిగా విడువవలయును. లేకున్న యోగము సిద్ధింపదు.

ఈశ్వరసంకల్పముచే సృష్టింపబడిన విషయప్రపంచము వస్త్రము, చర్మము, బర్హిస్సు, ఆసనము మొదలయినవి. ఇయ్యది యోగమునకు సాధనమే కావున దీనిని యోగి విడువవలసిన పనిలేదు. కావున నిచట కామములనగా విషయముల యందలి కోరికలేకాని రామానుజులు చెప్పినట్లు విషయములుమాత్రము కావు. ౨౪

శ్లో. శనై శ్శనై రుపరమే ద్బుద్ధ్యా ధృతిగృహీతయా
ఆత్మసంస్థం మనః కృత్వా నకించి దపి చిన్తయేత్ ॥ ౨౫ ॥

అ. స్థైర్యముగలబుద్ధితో మనస్సును ఆత్మయందుంచి, మెల్లమెల్లగా వృత్తి రాహిత్య మొనర్పవలయును. మనస్సుతో దేనిని ధ్యానింపగూడదు. ఇందు మొదటి పాదమునందలి "ఉపరమేత్" అను పదమునకు నాల్గవపాదము వ్యాఖ్యానరూపము.

ఓయి! మనస్సు ఆత్మయందుండుట యెట్లుపొసగును? "యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతి నాన్యద్విజానతి సభూమా" అను శ్రుతి భూమాత్మయగు నిర్విశేష చిన్మాత్రాద్వితీయ బ్రహ్మయందు వ్యావహారికసత్యము, జడము, ద్వితీయ వస్తువు నగు మనస్సుయుండ నేరదని చెప్పుచున్నది. లేక ఆత్మయందు మనస్సు యుండుచో మనసుతో బ్రహ్మకు సద్వితీయత్వ మేర్పడును. మరియు నాత్మ సద్వితీయుడగును. జడప్రపంచముతో సంబంధముకలవాడగును. కనుకనే "యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసాసహ" అను శ్రుతి ఆత్మ మనోవాక్కులకు గోచరుడుకాడని చెప్పుచున్నది. కావున మనస్సును ఆత్మయందుంచుట పొసగదు. అని యాక్షేపము.

"సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతానిచాత్మని" అను శ్లోకముచే సకల భూతములు ఆత్మయందుండునని శ్రీకృష్ణులు ముందు చెప్పబోవుచున్నారు. అట్టితరి మనస్సుమాత్ర మాత్మయందుండుటకు నాక్షేపమేమి? అని యనఁదగదు. సర్వభూతములు అవిద్యాకల్పితములుకాని పరమార్థములుకావు. భూతములు పరమార్థములగుచో బ్రహ్మకు సద్వితీయత్వముండదు. కావున బ్రహ్మయందు సర్వభూతములుండుట యవిద్యాకల్పితముకాని పరమార్థముకాదు.

అయితే ఆత్మయందు మనస్సుయుండుటగూడ నవిద్యాకల్పితమేయని యనదగదు. అట్టియభిప్రాయమును యిచట వర్ణించుటలో ప్రయోజనములేదు. త్రాటి యందు సర్పమున్నట్లు అత్మయందు మనస్సు అవిద్యచే గల్పింపబడియున్నదని చెప్పుట యుచితముగాదు. అట్లగుచో "ఆత్మసంస్థంమనః కృత్వా" అని కృత్వా అనుపదము వ్యర్థమగును. యోగిమనస్సును ఆత్మయందున్నదానినిగా చేయక

పూర్వముగూడ మనస్సు అవిద్యచే నాత్మయందుండియే యున్నది. ఇచట విషయములనుండి మనస్సును మరల్చి యాత్మయందుంచమని చెప్పబడినది. ఇయ్యది అవిద్యాకార్యముకాదు. విద్యాకార్యమేయగును. కావున యోగికాని, విద్వాంసుడుకాని యాత్మయందు మనస్సునుంచుట యెట్లు పొసగును? అని యవాంతరాక్షేపము.

సమాధానము: ఇచట మనస్సును ఆత్మయందుంచుట యనగా పెట్టెలో గుడ్డనుంచినట్లని యర్థముకాదు. ఆత్మతత్త్వమును మనసా అనుసంధానముచేయుటయే మనస్సును ఆత్మయం దుంచుట. సర్వప్రపంచము ఆత్మయే యనియు నాత్మకంటె వేరేమియు లేదనియు నను జ్ఞానమే ఆత్మతత్త్వము.

ఓయి! "నతతో౽న్య త్కించి దస్తి" అను శ్రుతివలన సర్వాభావత్వము (ఏమియులేకుండుట) చెప్పబడుటచే నాత్మకు నద్వితీయత్వము సిద్ధించుగాక, అయినను సర్వప్రపంచము అనృతము, జడము, దుఃఖరూపము నగుటచే సచ్చిదానంద స్వరూపుడగు పరమాత్మకు సర్వాత్మకత్వము యుక్తముగాదు. కావున సర్వము ఆత్మయే యను జ్ఞాన మెట్లు యథార్థమగును? అని యాక్షేపము.

సమాధానము: రజ్జువునందు సర్పము కల్పింపబడినట్లు సర్వప్రపంచము మాయచే నాత్మయందు గల్పింపబడినది. కాన భ్రాంతిచేఁ దోచబడుచున్న ప్రపంచమంతయు నిజముగా నాత్మయే యగును. త్రాటియందు భ్రాంతిచేఁ దోచుచున్న సర్పము నిజముగా త్రాడే యగుచున్నది. కావున రజ్జువు సర్పాత్మకమయినట్లు స్థాణువు పురుషాత్మక మయినట్లును ఆత్మ సర్వప్రపంచాత్మకమగుట యుక్తమగును.

ఆత్మభిన్నవస్తువేమియు లేనందున నితరచింతనము గూడదు. ఆత్మచింతనమే అవశ్యకర్తవ్యము. సర్వవ్యాపారములు చాలించుట రూపమయినందున ఆత్మచింతనమే యుపరతి యనబడును. ౨౫

శ్లో. యతో యతో నిశ్చరతి మన శ్చంచల మస్థిరమ్
తత స్తతో నియమ్యైత దాత్మ న్యేవ వశం నయేత్ ॥ ౨౬ ॥

అ. మనస్సు సంకల్పవికల్పాత్మకము. దానికి సదా ప్రవృత్తియే స్వభావము. కావున నెప్పుడు నొకచోట నుండనేరదు. అగ్నికి నౌష్ణ్యమువలె మనస్సుకు సదా ప్రవృత్తి (చాంచల్యము) స్వాభావికదోషము. కావున సహజచాంచల్యముగల మనస్సు శబ్దస్పర్శాది విషయములలో వేనికొరకు బయలువెడలుచున్నదో వాటియొక్క యథార్థరూపమును వివేకజ్ఞానముచే విమర్శించుకొని యవియన్నియు మిథ్యారూపము లగుటచే వాటినుండి మనస్సును మరల్చి యాత్మయందు లయపరచవలెను. విషయములు నాశసహితములు, సాతిశయములు తుదకు దుఃఖము నిచ్చునవియు యగుచున్నవి. యోగికి వాటియం దనురాగము తగదు. వైరాగ్య ముచితము.

కావున విరాగియై యోగి మనస్సును విషయములకు స్వాధీనముగాకుండ జేసి తనకు వశపరచుకొనవలెను. అప్పుడుగాని యోగము నిరూఢమై సిద్ధింపదు. ౨౬

శ్లో. ప్రశాంతమనసం హ్యేనం యోగినం సుఖ ముత్తమం
ఉపైతి శాంతరజసం బ్రహ్మభూత మకల్మషం ॥ ౨౭ ॥

అ. ఇట్లు ఆత్మయందు మనస్సును లయపరచి, రజోగుణకార్యములగు మోహాది క్లేశములను రూపుమాపుకొని, పుణ్యపాపాదికల్మషములతో నంటకయుండి జీవన్ముక్తుడగు యోగిని ఆత్మానందము స్వయముగా వచ్చి పొందును. మనోలయము నందు, సుషుప్తియందును స్వరూపసుఖానుభవము ప్రసిద్ధము.

భూపరాగము ఆకాశమునావరించి ఆకసమును కనుపించకుండ జేసినట్లు మోహాదిక్లేశములు ఆత్మను ఆవరించి యాత్మప్రకాశను భంగపరచును. కావున గౌణవృత్తిచే మోహాదిక్లేశములయందు రజశ్శబ్దము ప్రయోగింపబడినది.

జ్ఞానికి అధర్మమువలె ధర్మముకూడ బంధకమయినందున ధర్మాధర్మములు రెండును కల్మషములే యగుచున్నవి. కావున స్వరూపానందము నొందదలచిన యోగికి ధర్మాధర్మసంస్కారములను రూపుమాపుకొనుట యుక్తము. ౨౭

శ్లో. యుంజన్నేవం సదాత్మానం యోగీ విగతకల్మషః
సుఖేన బ్రహ్మసంస్పర్శం అత్యంతం సుఖ మశ్నుతే ॥ ౨౮ ॥

అ. యోగి యీ ప్రకారము నిర్విఘ్నముగా మనస్సును బ్రహ్మయందు సమాధానపరచుచు, పుణ్యపాపములను విడనాడుకొని యనాయాసముగా నిరతిశయమగు బ్రహ్మానందము నొందుచున్నాడు. మోక్షము నొందదలచిన యోగికి పుణ్యముకూడ పాపరూపమే కనుక పుణ్యసంస్కారమునుగూడ బంధకముగాకుండ నశింపజేసికొనవలయును.

పూర్వశ్లోకమునందు సుఖము యోగిని బొందునని చెప్పబడినది. ఇచట యోగి సుఖమును బొందునని చెప్పబడినది. కావున పూర్వశ్లోకార్థమే యిచట ప్రకారాంతరముచే జెప్పబడిన దని గ్రహింపవలయును. లేక పూర్వశ్లోకమున జీవన్ముక్తి దశలో ననుభవింపదగిన సుఖము చెప్పబడిన దనియు నిచట విదేహముక్తిదశలోని సుఖము చెప్పబడినదనియు భేదము గ్రహింపవలెను.

లేక పూర్వశ్లోకములో యోగదశయందుఁ బొందదగిన నాత్మానందము చెప్పబడినదనియు, ఇచట బ్రహ్మానందము చెప్పబడినదనియు భేదమును గ్రహింపవలెను.

ధ్యానయోగమువలన మోక్షసుఖ మెట్లుప్రాప్తించునని ప్రశ్నింపదగదు. జ్ఞానయోగ ప్రాప్తిద్వారా మోక్షసుఖమును బొందునని సమాధానము చెప్పుకొనవలెను.

లేక నీ రెండుశ్లోకములును జీవన్ముక్తిసుఖపరములే యని యంగీకరించినచోఁ బైప్రశ్నకే యవకాశముండదు. ౨౮.

శ్లో. సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని
ఈక్షతే యోగయుక్తాత్మా సర్వత్ర సమదర్శనః ॥ ౨౯ ॥

అ. ఇప్పుడు యోగమునకు జీవబ్రహ్మాభేదజ్ఞానము నిరతిశయమగు (గొప్ప) ఫలమని శ్రీకృష్ణులు చెప్పుచున్నారు. సమాహితాన్తఃకరణుడగు యోగి బ్రహ్మాదిస్థావరాన్తభూతములయందు సమభావము గలవాడయి, ఆత్మ సర్వభూతములయందు గలదనియు, సకలభూతములు ఆత్మయందు గలవనియును దెలిసికొనును. జీవబ్రహ్మాభేదజ్ఞానము కలుగునని భావము. ఆత్మానన్దము ననుభవించు యోగికిగూడ తత్త్వజ్ఞానములేనిచోఁ పునర్జన్మము సంభవించును. యోగి తా ననుభవించు నాత్మానన్దము పరమాత్మస్వరూపమని తెలిసికొననంతవరకు కృతకృత్యుడు కానేరడు. కావున మైథునమునకు తాత్కాలిక సుఖలాభము అవాంతరఫలమున్ను పుత్త్రోత్పత్తిప్రధానఫలమున్ను యెట్లో, అట్లే యోగమునకుగూడ నాత్మానన్దము అవాంతరఫలమనియు, తత్త్వజ్ఞానము ప్రధానఫలమనియు గ్రహింపవలయును.

అజ్ఞానకల్పితమగు సంసారము సమ్యగ్జ్ఞానములేనిదే నివర్తించదు. అజ్ఞానకల్పితమయిన ఆత్మానాత్మ తాదాత్మ్యాధ్యాసమువలననే నేను లావయినవాడను, నేను గ్రుడ్డివాడను, నేను సుఖిని, నేను దుఃఖిని- అను భ్రాంతిజ్ఞానము కలుగుచున్నది. అజ్ఞానమువలననే నేను యీశ్వరునికంటె వేరు, నన్ను యీశ్వరుడు శిక్షించువాడు అను బుద్ధియు కలుగుచున్నది. "నేను దేహాది సంఘాత స్వరూపుడనుకాను, సచ్చిదానందస్వరూపుడగు ఆత్మను, నేనే బ్రహ్మను, నాకును బ్రహ్మమునకును భేదములేదు. ఈశ్వరుడుగూడ బ్రహ్మస్వరూపుడేకాని బ్రహ్మకంటె భిన్నుడుగాడు. నేను చిద్రూపుడను, బ్రహ్మ చిద్రూపుడు, ఈశ్వరుడు చిద్రూపుడు కావున చిద్రూపులమగు మాముువ్వురలో పరస్పరభేదములేదు." అను జీవబ్రహ్మాభేదజ్ఞానము లేనిదే సంసారము నివర్తించదు. త్రాటియం దారోపింపబడిన సర్పము త్రాడుయొక్క జ్ఞానము లేనిదే నివర్తించదు, అట్లే ఆత్మయందు ఆరోపింపబడిన సంసారము ఆత్మజ్ఞానము లేనిదే నివర్తించదు. కావున బ్రహ్మాత్మైక్యజ్ఞానమే సంసారనాశమునకు గారణము. కర్మగాని, జ్ఞానకర్మసముచ్చయముగాని సంసారనాశమునకు కారణము కానేరదు. ఇట్టి బ్రహ్మాత్మైక్యజ్ఞానము కలుగునంతవరకు యోగికిగూడ సంసారనివృత్తి కలుగదు. సంసారనివృత్తికలుగనిదే యోగి కృతకృత్యుడుకాడు. కావున సంసారనాశకారణమగు జీవబ్రహ్మాభేదజ్ఞానమే యోగమునకు ముఖ్యఫలమని భావము.

"సర్వభూతాని చాత్మని" బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంత సర్వభూతములు ఆత్మయం

దున్నదనగా ఆత్మయందు సర్వభూతములు, రజ్జువుయందు సర్పమువలె నభేదమును బొందినవని యభిప్రాయము. "యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే" "యేన జాతాని జీవంతి" "యత్ప్రయం త్యభిసంవిశంతి" అను శ్రుతి సర్వభూతములకు స్వోపాదానకారణమునందు లయమును చెప్పుచున్నది. లోకములో కార్యములగు ఘటాదులకు కారణమగు మృదాదులయందు లయము సర్వానుభవసిద్ధము. కార్యము కారణమునందు లయమును చెందుట యనగా కారణాభేదముతో నుండుట సర్వభూతలయ మన సర్వభూతములు ఆత్మయం దభేదమును చెందుటనియే సిద్ధాంతము. ప్రళయమునందు సర్వభూతలయము సంభవింపదు. అందు సూక్ష్మభూతములుండును. ప్రళయమునందుగూడ సర్వభూతములు లయముఁజెందుచో జ్ఞానములేకయే సర్వులు ముక్తి చెందవలసివచ్చును. కావున పరమార్థదశలో మోక్షరూపమగు నాత్యంతిక ప్రళయమునందే సర్వభూతలయము.

ప్రళయము నాలుగువిధములు. నిత్యప్రళయము, నైమిత్తికప్రళయము, మహాప్రళయము, ఆత్యంతిక ప్రళయము అని. ఇందు ప్రతిరోజున జరుగు సుషుప్తి నిత్యప్రళయము, చతుర్ముఖబ్రహ్మయొక్క రాత్రికాలము నైమిత్తిక ప్రళయము, బ్రహ్మయొక్క ఆయుఃకాలము రెండుపరార్థములుపూర్తి కాగా జరుగునది మహాప్రళయము, మోక్షము ఆత్యంతికప్రళయము. కావున మోక్షమనగా ఆత్మస్వరూపమేకనుక ఆత్మస్వరూపమునందు సర్వభూతలయము యుచితము.

దీనివలన సమదర్శియగు విద్వాంసుడు సర్వభూతములయందున్న ఆత్మ తానే యనియు, తనయందు మూడుకాలములయందును నిజముగా సర్వభూతములు లేవనియును తెలిసికొనునని సిద్ధమగుచున్నది.

రామానుజమతము :

రామానుజులు "సర్వభూతస్థ మాత్మానం" అను ప్రథమపాదమునకు "సర్వభూతములతో సమానమయిన ఆకారముగల ఆత్మను" అనియు "సర్వభూతాని చాత్మని" అను ద్వితీయపాదమునకు "ఆత్మతో సమానాకారముగల సర్వభూతములను" అనియు వ్యాఖ్యానము రచించిరి.

ఇయ్యది అయుక్తము. "సర్వభూతస్థం" అను వాక్యమునందలి భూతశబ్దము సప్తమ్యంతము "ఆత్మని" అనుపదముగూడ నట్లే సప్తమ్యంతమని సుస్పష్టము. ఈ రెండు పదములయందు సప్తమీ విభక్తివలన నధికరణత్వము స్పష్టమగుచుండగా ఆయర్థమును విడచి, సమానాకార మను నర్థమును చెప్పుట అప్రమాణమగును.

అయితే మీమతమందుమాత్రము ఆత్మకు ఆధారత్వము, ఆధేయత్వము—ఈ రెండును యెట్లు ఘటించునని యనరాదు. ఆకాశమందు ఘటము, ఘటమునం

దాకాశము యుండినట్లు, భూతములయందు ఆత్మ, ఆత్మయందు భూతములు నుండుట యుక్తమే యగును. ఆత్మ సర్వాంతరుడనియు, సర్వాధారుడనియు శాస్త్రము కలదు. సర్వాంతరుడనగా నన్నిటియందుండువాడు. సర్వాధారుడన నన్నిటికి నాధార భూతుడు. కాక జాగ్రద్దశలో దేహములయందు ఆత్మయు, స్వప్నదశలో నాత్మ యందు రథాదిప్రపంచమున్ను యుండుట సర్వానుభవసిద్ధము- కావున "సర్వ భూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని" అను శ్లోకమునకు రామానుజులు వ్రాసిన యర్థము. దురభిమానాభినివేశముతో కల్పించిన మూలవిరుద్ధార్థ మనుటలో సందియములేదు.

మరియు భూతశబ్దమునకు ఆత్మ యను అర్థము యెవ్విధముగను కుదరదు. ఒకవేళ భూతశబ్దము ఆత్మవాచియయినను ఆత్మయం దాత్మయుండుట పొసగదు. భూతశబ్దము దేహాదిసంఘాతవాచి యగుచో జడమయిన దేహాదులతో సమానా కారము చేతనుడగు ఆత్మకు సంభవింపదు. కావున రామానుజుల వ్యాఖ్యానము దుష్టము.

శ్లో. యో మాం పశ్యతి సర్వత్ర సర్వం చ మయి పశ్యతి
తస్యాఽహం నప్రణశ్యామి సచ మే న ప్రణశ్యతి ॥ 30 ॥

అ. "సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని ఈక్షతే" అను పూర్వ శ్లోకముయొక్క పూర్వార్థమునకు నీ శ్లోకమునందలి పూర్వార్థ మనువాదమాత్ర మగుచున్నది. ఆ రెంటియందును ఆత్మైకత్వజ్ఞానము స్పష్టపరుపబడినది. అందుకు ఫలముమాత్రము యుత్తరార్థముచే జెప్పబడుచున్నది. ఆత్మైకత్వజ్ఞానముకలవానికి యీశ్వరుడు పరోక్షుడుకాడు. ఈశ్వరునకు ప్రత్యగభిన్నబ్రహ్మసాక్షాత్కారము కల వాడును పరోక్షుడుకాడు. రాజభృత్యన్యాయమునందు రాజునకు భృత్యుడు, భృత్యు నకు రాజు పరస్పరము అపరోక్షత్వము నెట్లు కోరుదురో, కామినీకాముకులలో నొకరికొకరు పరస్పరాపరోక్షత్వము నెట్లుకోరుదురో అట్లే విద్వాంసుడుకూడ తనకు నీశ్వరాపరోక్షత్వమున్ను, ఈశ్వరునకు స్వాపరోక్షత్వమున్ను కోరును. ఆత్మైకత్వదర్శికి ఆరెండును సిద్ధించును. విద్వాంసుడు, యీశ్వరుడు ఒకే యాత్మ స్వరూపులగుటవలన వీరిరువురకు పరస్పరము పారోక్ష్యాభావము సిద్ధించునని భావము.

ఓయి! "తస్యాఽహం న ప్రణశ్యామి సచమే న ప్రణశ్యతి" వాడికి నేను పరోక్షుడనుకాను, నాకు వాడు పరోక్షుడుకాడు అని శ్రీకృష్ణులు చెప్పుటచే, జీవపర మాత్మలకు భేదము చెప్పినట్లే యగునుకదా? తచ్ఛబ్దార్థము, అహంశబ్దార్థము-యీ రెండును యెన్నటికి నేకము కానేరవుకదా అనినచో నట్లు కాదు. "సర్వభూతస్థ

మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని" అను శ్లోకముచే నాత్మకు సర్వభూతములయందుండుట, సర్వభూతములు తనలోనుండుట అను యే ధర్మము చెప్పబడినదో "యోమాం పశ్యతి సర్వత్ర సర్వంచ మయి పశ్యతి" అను శ్లోకమువలన నదేధర్మము పరమాత్మకుగూడ చెప్పబడినది. ధర్మభేదములేనిదే ధర్మిభేదము సంభవింపదు కనుక "సర్వభూతస్థ మాత్మానం" "యోమాం పశ్యతి సర్వత్ర" అను వాక్యద్వయముచే జీవపరమాత్మల కభేదమును ప్రతిపాదించి "తస్యాఽహం నప్రణశ్యామి సచమే న ప్రణశ్యతి" అను వాక్యద్వయముచే సర్వజ్ఞుడగు భగవంతుడు జీవపరభేదము నెట్లు ప్రతిపాదించును?

ఇంక సర్వభూతములయందు ఆత్మ యుండుననియు, అట్టి ఆత్మయందు పరమాత్మ యుండుననియు, సర్వభూతములకు నాత్మయాధారమనియు, అట్టి ఆత్మకు పరమాత్మ ఆధారమనియు కావున పరమాత్మయందు సర్వభూతములుండుట, సర్వభూతములయందు పరమాత్మయుండుట పొసగుచున్నదని యనరాదు. వ్యాసమహామునికి ఆత్మయందు పరమాత్మకలడనియు, పరమాత్మయందు ఆత్మకలడనియును చెప్పనభిప్రాయమున్నచో,

శ్లో. "సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని
ఈక్షతే మయి చాత్మానం త మాత్మనిచ మామపి ॥ అనియే

ఋజుమార్గముచే శ్లోకమును రచియించియుండెడివారు. అట్లు రచియించియుండక పోవుటచే వ్యాసులకట్టి యభిప్రాయము లేదని గ్రహింపవలయును.

మరియు నిరవయవుడగు నాత్మయందు పరమాత్మయుండుట కవకాశముండదు. ఆత్మకు నిరవయవత్వము సర్వసమ్ప్రతిపన్నము. అట్టిచో నిరవయవమగు బ్రహ్మయందుగూడ జగత్తుయుండుట కవకాశముండదుకదా? అని యనరాదు. అది మాకు సమ్మతము. అద్వైతులెన్నడును బ్రహ్మ సద్వితీయమని యొప్పరు. రజ్జువునందు సర్పమువలె బ్రహ్మయందు ప్రపంచము మాయచే దోచునని యద్వైతులవాదము.

దీనివలన నిరవయవుడు నిరవకాశుడు నగు పరమాత్మయం దాత్మయుండుట గూడ నిరాకరింపబడినది. పరమాత్మయందాత్మయుండుచో పరమాత్మకంటె జీవాత్మ అంతరుడగును (లోపలవాడగును) అపుడు రామానుజులుచెప్పిన అంతర్యామి బ్రాహ్మణమునకు విరోధము తటస్థించును. అందు పరమాత్మయే సర్వాంతరుడని చెప్పబడినది. ఇప్పుడు పరమాత్మయందు జీవాత్మయుండుచో జీవాత్మయే సర్వాంతరుడగును. ఇయ్యది అంతర్యామి బ్రాహ్మణమునకు విరుద్ధము.

ఇక పరమాత్మయందుగూడ నాత్మ మాయచే గలడని యనదగదు. నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావుడయిన ఆత్మకు మాయాసంబంధమును వాస్తవముగా నంగీకరింప

తేరదు. మాయికములయిన దేహాదులు అసత్తులనియు, అమాయికమయిన ఆత్మ సత్పదార్థమనియు "నాసతో విద్యతేభావః" అను శ్లోకముచే నిర్ణయింపబడినది. మాయికమగు వస్తువు తప్పక నశించును. నశించనిస్వభావమే సత్వము. నశించుస్వభావమే అసత్వము. కావున సద్రూపుడగు ఆత్మ మాయికుడుకాడు. జగత్తు మాయచే పరమాత్మయం దుండినట్లు ఆత్మ మాయచే పరమాత్మయం దుండుట పొసగదు.

కావున ఆత్మయందు పరమాత్మకు, పరమాత్మయం దాత్మకు నునికి సంభవించనందున "సర్వభూతస్థ మాత్మానం" "యోమాం పశ్యతి సర్వత్ర" అను శ్లోకద్వయముచే పరమాత్మాభిన్నమయిన నాత్మకు, ఆత్మాభిన్నమయిన పరమాత్మకును అంతట యునికి చెప్పబడినది. ఇంతియే కాని ఆత్మభేదముచే చెప్పబడలేదు. కావున "తస్యాఽహం" "సచమే" అను రెండుపదములచే శ్రీకృష్ణుడు ఆత్మభేదమును చెప్పె ననుట యనుచితము.

"తస్యాహం" "సచమే" వాడికి నేను, నాకు వాడు అని భేదోపదేశము లోకసిద్ధమయిన జీవేశ్వరభేదము ననువదించికాని, తత్వనిర్ణయము కొరకుగాదు. జీవేశ్వరులు ఏకాత్మస్వరూపులగుటచే ఒకరికొకరు పరోక్షులు (అగపడనివారు) కారని భాష్యకారు లనిరి. జీవేశ్వరు లుభయులు చైతన్యస్వరూపులేకనుక నొకరికొకరు పరోక్షులుకారనికూడ చెప్పవచ్చును.

ఇచట రామానుజులు "యోమాం పశ్యతి సర్వత్ర" అను పాదమునకు "యః సర్వత్ర ఆత్మవస్తునిచ మాం పశ్యతి" ఎవడు అంతట ఆత్మవస్తువుయందు నన్నుజూచునో అని యన్వయమును కల్పించిరి. "సర్వంచ మయి పశ్యతి" "మయి సర్వం ఆత్మవస్తు చ పశ్యతి" నాయందు సమస్తమయిన ఆత్మవస్తువును జూచునో అని యన్వయమును కల్పించిరి. ఇది అయుక్తము. ఏలయన రెండుపాదములయందును మూలముకంటె వ్యతిరిక్తముగా "ఆత్మవస్తువు" అను పదమును కల్పించుట అప్రమాణము. పదమును కల్పించినను అర్థము కుదరదని యిదివరకే నిరూపింపబడినది.

౩౦

శ్లో. సర్వభూతస్థితం యో మాం భజ త్యేకత్వ మాస్థితః
సర్వదా వర్తమానోఽపి స యోగీ మయి వర్తతే ॥ ౩౦ ॥

ఏ అభేదభావమునుబొందినవాడై సర్వభూతములయం దిమిడియున్న పరమాత్మను తెలిసికొనునో, వాడు ప్రారబ్ధవశమున యథేచ్ఛగా సంచరించుచున్నను, సర్వవ్యాపకుడగు పరమాత్మయొక్క సచ్చిదానందస్వరూపమందున్న వాడేయగును.

తనయొక్క స్వరూపము తనకంటెభిన్నము కానేరదు. పరమపద మనిపించుకొనదగిన విష్ణుసంబంధమయిన స్వరూపము సాక్షాద్విష్ణువే యగును. నిర్ధర్మక పర

నూనందబోధస్వరూపుడగు పరమాత్మయందు ధర్మధర్మిభావము కల్పింపగూడదు. విద్వాంసుడు స్వస్వరూపమునందుండుటయనగా స్వస్వరూపముతో నిలచిపోవుటయే కాని, ఆధారాధేయభావముతోఁగూడిన యునికిగాదు. జ్ఞాని స్వస్వరూపముతో నుండుటయే ముక్తి. సమ్యగ్జ్ఞానము కలవాడు ముక్తినొందుటలో దేహాదులు ప్రతిబంధకములు కానేరవు. అయ్యవి బ్రహ్మాత్మైకజ్ఞానమువలన సూర్యునివల్ల అంధకారము నశించినట్లు నశించిపోవును. విద్వాంసునకుగూడ ప్రారబ్ధముండునంత వరకు దేహాదులున్నను, అయ్యవి కాలిపోయి గుడ్డవలె (దగ్ధపటవత్) బంధకములు కానేరవు. పుణ్యపాపాదిసంస్కారములు ఆత్మతత్త్వజ్ఞానముచే నశించినందున నవి కూడ ప్రతిబంధకములుకావు. కావున బ్రహ్మాత్మైకత్వజ్ఞానముకలవానికి మోక్షము ప్రతిబంధరహితముగా సిద్ధించునని భావము.

"సర్వభూతస్థమాత్మానం" "యోమాం పశ్యతి సర్వత్ర" అను రెండు శ్లోకములచేఁ జెప్పబడిన సమ్యగ్జ్ఞానమును (తత్త్వజ్ఞానమును) అనువదించి యీ శ్లోకమునందలి యుత్తరార్థముచే మోక్షఫలము విధింపబడినది.

రామానుజమతము :

ఇచట రామానుజులు "సయోగీ మయి వర్తతే" అను పాదమునకు "మత్సామ్యమేవ పశ్యతి" నాతోటిసామ్యమునే తెలిసికొనును. అని భాష్యమును రచించిరి. అది యుక్తముకాదు. సమాధియందుకాని, మరి యే ఇతరావస్థయందుకాని ఆత్మ పరమాత్మల నిద్దరను చూచుట సంభవించదు. ఇద్దరను ఒకేపర్యాయము చూచుట సంభవించుచో వారిద్దరకుగల సామ్యము (పోలిక) బోధపడును. ఆత్మ అనుభవ (జ్ఞాన) రూపుడుకాన సమాధియందు అనుభవమాత్రమే మిగులును.

నాలుగుభుజములతోగూడిన దేహముగలవాడు, పరమాత్మయనియు, రెండు భుజములతోగూడిన శరీరముకలవాడు జీవుడనియు సిద్ధాంతమగుచో నపుడు వీడు పరమాత్మ, వీడు జీవాత్మ యను బుద్ధి యుదయించును. అప్పుడు కూడ వారిరువురకు పోలిక కవకాశములేదు. ఒకరు అప్రాకృతదివ్యశరీరులు, రెండవవారు (జీవులు) ప్రాకృతశరీరులు, వీరుభయులకు పోలికయే అసంభవము.

మరియు తనకంటె వేరుగా పరమాత్మ తనచే (జూడబడుచో) పరమాత్మ జ్ఞేయ (తెలియదగినవాడు) మగును. పరమాత్మకు జ్ఞేయత్వమును శ్రుతి యంగీకరింపదు. "నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టా" అను శ్రుతి పరమాత్మ జ్ఞాతయనియే చెప్పుచున్నదికాని, జ్ఞేయమని చెప్పుటలేదు. పరమాత్మ జ్ఞేయమగుచో జడు డగును. అంతట యనిత్యత్వముగూడ సంప్రాప్తమగును కావున, జీవాత్మ పరమాత్మ అను

వస్తుద్వయముయొక్క జ్ఞానము వాస్తవముగా కుదరనందున వారిరువురి సామ్యమున కెంతమాత్ర మవకాశములేదు. కనుక రామానుజవ్యాఖ్యానము పొసగదు. ౩౦

శ్లో. ఆత్మౌపమ్యేన సర్వత్ర సమంపశ్యతి యోఽర్జున
సుఖంవా యదివా దుఃఖం స యోగీ పరమోమతః ॥ ౩౨ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! ఏ యోగి పరులసుఖదుఃఖములను తనసుఖదుఃఖములతో సమానముగా జూచుకొనునో ఆ యోగి సర్వోత్తముడు. ఆత్మజ్ఞానికి మోక్షము కలుగుటలో నేదియు ప్రతిబంధము కానేరదనియు, వానికి విధిప్రతిషేధ శాస్త్రనిర్బంధముతో నిమిత్తములేదనియును వెనుకటిశ్లోకమున చెప్పబడినది. అందుపైన ఆత్మజ్ఞాని శాస్త్రమర్యాద నుల్లంఘించి హింసాకాండయందు ప్రవర్తించినను తప్పులేదు కదా? అట్లు ప్రవర్తించవచ్చుకదా? అని ప్రశ్న కలుగుచున్నది. దానికి సమాధానముకొరకు నీ శ్లోకము ప్రవర్తించినది తనకు సుఖమెట్లు అనుకూలమో పరులకు గూడ నట్లే సుఖము అనుకూలమని యోగి తలంచును. తనకు దుఃఖము ప్రతికూలమయినట్లు ఒరులకుగూడ నట్లే దుఃఖము ప్రతికూలమని తలంచును. ఇట్టి జ్ఞానము కలవాడు పరుల కపకారమును జేయడు. తనకు తనభార్యతో కలియుట సుఖము, తనభార్యను పరు లపహరించుట దుఃఖము. అట్లె పరులకుగూడ స్వభార్యాగమనము సుఖమనియు, భార్యాపహరణము దుఃఖమనియు తలంచినవాడు పరస్త్రీహరణ రూపమగు పాపమునకు పాల్పడడు. కావున యోగికి (అహింసకత్వము) అపకార మొనర్చకుండుట పరమసాధనమని సూచితమగుచున్నది.

అజ్ఞానులుకూడ గొందరహింసాస్వభావులుందురు. అంతమాత్రమున వారు అత్యుత్తములనదగరు. కావున అహింసాస్వభావముతోబాటు ఆత్మతత్త్వజ్ఞానము కూడ ఆవశ్యకము. బ్రహ్మాత్మైకత్వజ్ఞానము కలవానికి భూతదయ యావశ్యకమని సూచితమగుచున్నది.

రామానుజమతము :

ఇచట రామానుజులు శత్రువుయొక్క పుత్రజన్మ పుత్రమరణాదులతో సమానముగా తనయొక్క పుత్రజన్మ పుత్రమరణాదులను యెవడు గ్రహించునో ఆయోగి సర్వోత్తము డని యర్థము చెప్పిరి.

ఇది యుక్తముకాదు. అర్థము కొంతబాగున్నను ఈ యర్థమును బోధించు పదములు మూలమునందు లేవు. మూలమున సమభావమునకు తానే యుపమానమని గ్రహింపబడినది. శత్రువు ఉపమానమని చెప్పలేదు.

శత్రువుయొక్క పుత్రోత్పత్తి, పుత్రవియోగములతో తన కేలాటి సంబంధముండదని చెప్పవీలులేదు. శత్రువునకు పుత్రసంపదకలిగిన తనకు వైమనస్యము

కలుగుట, శత్రువునకు పుత్రవియోగముకలిగిన తనకు సంతోషముకలుగుట-లోక
సిద్ధమయియున్నది. అట్లే మిత్రునకు పుత్రోత్పత్తికలిగిన తన మనస్సుకు సుఖవికార
మున్ను, పుత్రమరణము తటస్థించిన తనకు దుఃఖవికారమున్ను లోకమునందు జూచు
చున్నాము. అట్టికార్యములపట్ల తనకిట్టి వికారములు కలుగుటనుబట్టి శత్రుమిత్రుల
యొక్క పుత్రోత్పత్తి పుత్రమరణములతో తనకుగూడ గొంతసంబంధ మున్నటుల
నూహింపవగును. సంబంధములేనిదే సుఖదుఃఖవికారరూపమయినకార్యము పుట్టదు.

శత్రువుయొక్క పుత్రజన్మమరణాదులవలె తనయొక్క పుత్రజన్మమరణాదులు
గూడ గ్రహింపవలెనన్నచో శత్రువునకు కుమారుడు గలుగగా, విరోధమను నిమి
త్తమువలన తనకు దుఃఖముకలుగును. కాన తనకు పుత్రుడు కలిగినను తాను దుఃఖింప
వలెనని యాపత్తి కలుగును (యర్థమగును). ఈ యాపత్తిని తప్పించుకొనుటకు
తనయొక్క పుత్రజన్మమరణములను తనయొక్క బంధువుల పుత్రజన్మమరణముల
వలె జూచుకొనవలెనన్నచో నట్టియుపదేశమే వ్యర్థమగును. ఎంతటి అజ్ఞానియయినను
తనకు పుత్రోదయము కలిగినపుడు, తనబంధువులకు పుత్రోదయము కలిగినప్పుడు
వలె సుఖాధికమును బొందుచునే యుండును. ఇట్టివిషయమును శాస్త్రకర్త లుప
దేశింప బని లేదు. ఇయ్యది లోకమునకు సహజము.

ఇక రామానుజభాష్యమునందలి "పర" శబ్దమునకు శత్రువనికాని మిత్రు
డనికాని యర్థము కాదనియు, ఉదాసీనుడని యర్థమనియు, ఉదాసీనునకు పుత్రోత్పత్తి
కలిగిన తనకు సుఖవికారముకాని, దుఃఖవికారముకాని కలుగదనియు, అట్లే సమ
భావముగలవాడు తనయొక్క పుత్రజన్మమరణాదులయందుగూడ నుండవలెననియు
జెప్పుటో సరియు పొసగదు. సర్వసముడై భూతదయగల పురుషునకు, ఉదాసీనుని
పుత్రమరణముగూడ దుఃఖావహమే యగును. అట్లుకానిచో నతడు నిర్దయు
డనిపించుకొనును.

కావున తనకు పుత్రజన్మ మెట్లు సుఖమో పుత్రవియోగ మెట్లు తనకు దుఃఖ
కరమో అట్లే యితరునకును అని తెలిసికొని ఇతరులకు పుత్రద్రోహము మున్నగు
నపకారములను చేయనివా డుత్తముడనియే శ్లోకమునకు ఋజువగు అర్థము. 32

అర్జునః :

శ్లో. యోఽయం యోగ స్త్వయా ప్రోక్తః సామ్యేన మధుసూదన
ఏతస్యాఽహం నపశ్యామి చంచలత్వాత్ స్థితిం స్థిరామ్ ॥33॥

అ. అర్జును డడుగుచున్నాడు. ఓయికృష్ణ! మనస్సు అతిచంచలమయినది.
ఒకక్షణకాలమయినను నిలచియుండ నేరదు. నీవు సర్వసమతాలక్షణమయిన
యోగమును చెప్పియుంటివి. మనస్సు చంచలమయినందున సర్వసమతాయోగము
స్థిరపడ నేరదని నాయభిప్రాయము. 33

శ్లో. చంచలం హి మనః కృష్ణ ప్రమాథి బలవ ద్దృఢమ్
తస్యాఽహం నిగ్రహం మన్యే వాయో రివ సుదుష్కరమ్ ॥34॥

అ. భక్తులయొక్క పాపములను ఛేదించుటవలన భగవస్తుడు కృష్ణు డనిపించు కొనును. లేక కృషిధాతువునకు సత్త యర్థము. ణకారమునకు ఆనన్ద మర్థము. ఈ రెంటియొక్క ఐక్యమువలన కృష్ణుడనగా పరమానందసద్రూపుడని యర్థము.

ఓయి కృష్ణ! మనస్సు అతిచంచలము. శరీరమును ఇంద్రియములను క్షోభింప చేయుటయే దాని స్వభావము. ఎవరికిని నిగ్రహింపసాధ్యముకాదు. ఊర్ణనాభము (సాలెపురుగు) అవిచ్ఛిన్నముగా (సందులేకుండగా) దారముల నల్లి అందు యితరపురుగులను బంధింపజేయును. అట్లే మనస్సుకూడ సంకల్పవికల్పాదులను తెంపులేకుండా పుట్టించి వాటిచే పురుషుని కట్టివేయును. ఈ దృష్టాంతమువలన మనస్సు దృఢముగా బాధించుననియే తేలుచున్నది. సాలెపురుగు దృఢమైనది కానందున మనస్సు దృఢమైనదని సిద్ధింపదు. కొన్నిపుస్తకములయందు "తంతునాగ"మని పాఠముకలదు. అపుడు తంతునాగమువలె మనస్సు అతిదృఢమైనదని యర్థమగును. తంతునాగమనగా వరుణపాశ మను పేరుగల నీటిలో దిరుగు జంతువు. అయ్యది అతి దృఢమైనది-ఛేదింపశక్యముగాదు. అట్లే మనస్సుకూడ అతిదృఢమైన దని సిద్ధించును.

ఇట్టి మనస్సును నిగ్రహించుట గాలిని నిగ్రహించుటకంటెగూడ దుస్సాధ్య మని నేను తలచెదను. మూలమునందు (వాయోరివ) అని వాయు వుపమానముగా జేర్కొనబడినది. అది యుచితముకాదు. ఉత్కృష్టమగు మనస్సునకు అపకృష్టమగు (నీచమగు) వాయువును ఉపమానముగా జెప్పుట యనుచితము. లోకములో ఉప మానమగు చంద్రాదులు ఉత్కృష్టములుగా నుండుట అపకృష్టమగు ముఖాదులు ఉపమేయములుగా నుండుట సహజము. వేగమునందు వాయువుకంటె మనస్సు గొప్పదని ప్రసిద్ధము. కావున అవ్యయములకు అనేకార్థము లుండుటచే నిచట "ఇవ" శబ్దము "అపి" శబ్దముయొక్క అర్థమును చెప్పును. కనుకనే భాష్య కారులు (శంకరులు) భాష్యమునందు (తతోఽపి దుష్కరం మన్యే ఇత్యభిప్రాయః) గాలికంటెగూడ దుష్కరమ్మని తలచెదనని యభిప్రాయమనిరి. ॥34॥

శ్లో. అసంశయం మహాబాహో మనో దుర్నిగ్రహం చలం
అభ్యాసేన తు కౌంతేయ వైరాగ్యేణ చ గృహ్యతే ॥35॥

అ. అర్జునా! మనస్సు చంచలమని, నిగ్రహింప శక్యముగాదని నీవు చెప్పిన దంతయు నిజము. కాని అట్టిమనస్సుకూడ అభ్యాసవైరాగ్యములచే నిగ్రహింప శక్యమగును. అభ్యాసమనగా ఒకానొక చిత్తభూమియందు (చిత్తమునకు విషయ మగు వస్తువునందు) సమానాకారమయిన జ్ఞానములను ఆవృత్తిపరచుట. ఉదాహర ణము:- ప్రణవోపాసకులకు ప్రణవమునందు మనస్సును నిలిపి "ఓం బ్రహ్మ"

“ ప్రణవో బ్రహ్మ ” “ప్రణవమే బ్రహ్మ” అను జ్ఞానమును ఆవృత్తిపరచుట విష్ణూపాసకులకు విష్ణువుయందు మనస్సు నిలిపి (విష్ణుమూర్తిర్బ్రహ్మ) విష్ణుమూర్తి బ్రహ్మయను జ్ఞానమును ఆవృత్తిపరచుట.

ఆత్మోపాసకులకు ఆత్మయందు మనస్సు నిలిపి (అహం బ్రహ్మాస్మి) నేను బ్రహ్మను అను జ్ఞానమును ఆవృత్తిపరచుట అభ్యాసమనబడును.

ఐహికవిషయము లన్నియు దృష్టవిషయములు. పరలోకవిషయములు అదృష్ట విషయములు. ఈ రెంటియందును నశించుట, హెచ్చుతగ్గులు కలిగియుండుట, తుదకు దుఃఖమునే యిచ్చుట అను దోషములు కలవు. ఈ దోషములను మాటిమాటికి మనసా విమర్శించుకొనుటవలన విషయములయందు వైరాగ్య మేర్పడును. ఇట్టి అభ్యాసవైరాగ్యములను సాధనములచే మనస్సు నిగ్రహించుకొనవలయును. సంకల్ప వికల్పాది వికారములతో గూడియున్న మనస్సును హఠాత్తుగా వృత్తిరహిత మొనర్చుట సాధ్యముకాదు కనుక మొట్టమొదట ఉపాసనాక్రియయందు మనస్సును ప్రవేశపెట్టి అటుపైన విషయములయందలి దోషజ్ఞానముచే విషయచింతనమునుండి మనస్సును మరల్చి మదించిన గుఱ్ఱమును సౌవారి స్వాధీనపరచుకొనునట్లు మెల్లమెల్లగా మనస్సును స్వాధీనపరచుకొనవలయును. ఇట్లు క్రమక్రమముగా మనస్సును స్వాధీనపరచుకొనుటకు పురుషునకు స్వాతంత్ర్యము కలదు. ౩౫

శ్లో. అసంశయాత్మనా యోగో దుష్ప్రాప ఇతి మే మతిః
వశ్యాత్మనా తు యతతా శక్యోఽవాప్తు ముపాయతః ॥ ౩౬ ॥

అ. ఓయి యర్జునా! అంతఃకరణము స్వాధీనముకానివానికి యోగము పొంద శక్యముగాదని నా యభిప్రాయము.

అభ్యాసవైరాగ్యము లను సాధనములచే అంతఃకరణమును స్వాధీనపరచుకొని మాటిమాటికి ప్రయత్నముచేయువానికి యోగము స్వాధీనమగును. “ సనిశ్చయేన యోక్తవ్యో యోగోఽనిర్విణ్ణచేతసా” అని చెప్పుటచే ప్రయత్నావస్థలో నిర్వేదము యెంతమాత్రము కూడదు. “ ఉత్సేధ ఉదధే ర్యద్వత్కుశాగ్రేణైక బిందునా, మనసో నిగ్రహ స్తద్వద్భవే దపరిఖేదతః ” అని యార్యోక్తి కలదు. ఒకానొకపక్షి సముద్రతీరమున గ్రుడ్లనుపెట్టుకొనెను. సముద్రుడు తరంగవేగముచే వాని నపహరించెను. అంతట నా పక్షి సముద్రుని యెండగట్టెదనని తలచి తనముఖముతో దర్భపుల్లను పట్టుకొని దానిచివరభాగముతో ఒక్కొక్క బిందువును గట్టున వేయసాగెను. అప్పు డనేకపక్షులు వచ్చి నివారించినను ఆ పక్షి ఆపనినుండి మరలలేదు. అంతట దైవికముగా నచ్చుటకు వచ్చిన నారదుడు విషయము నంతయు విని నివారించినను వినక నారదునితో “యీ జన్మయందుగాని మరియొక జన్మయందుగాని యేదియో యొకనుపాయముతో సముద్రుని ఎండింపజేతు” నని ప్రతిజ్ఞ చేసెను.

తదుపరి దయాళుడగు నారదుడు యీ విషయమంతయు గరుత్మంతునితోఁ జెప్పి సజాతీయమగు పక్షిని సముద్రుఁడవమానపరచుచున్నాడని చెప్పి ప్రేరేపించి సాయమొనరింప పంపెను. అంతట గరుడుని రెక్కలయొక్క గాలిచే నెండిపోవు చున్న సముద్రుడు భయపడి యా గ్రుడ్లను ఆపక్షికి నిచ్చెను. కావున నీ పక్షివలె ఖేదములేకుండ ప్రయత్నముచేయువానికి యోగము సిద్ధించునని భావము. 36

శ్లో. అయతిః శ్రద్ధయోపేతో యోగాచ్చలితమానసః
అప్రాప్య యోగసంసిద్ధిం కాం గతిం కృష్ణ గచ్ఛతి ॥ 37 ॥

అ. ఓయికృష్ణ! ప్రయత్నమును వదలి యోగమార్గమునందు ఆస్తిక్యబుద్ధి మాత్రముండి ప్రాణావసానకాలమునందు చిత్తచాంచల్యముకలుగగా, యోగవిషయమైనస్మృతి తప్పిపోయిన యోగఫలమగు సమ్యగ్జ్ఞానమును పొందలేడుకదా? అట్టి యోగి మరేగతినిబొందును? ఈ ప్రశ్న సన్యాసివిషయముకాని గృహస్థవిషయము కాదు. 37

శ్లో. కచ్చిన్నోభయవిభ్రష్టశ్ఛిన్నాభ్రమివ నశ్యతి
అప్రతిష్ఠో మహాబాహో విమూఢో బ్రహ్మణః పథి ॥ ॥ 38 ॥

అ. ఓయి కృష్ణ! బ్రహ్మమార్గమందు నిలువలేక కర్మమార్గమునుండియు, యోగమార్గమునుండియు చెడిపోయిన యోగి గాలికి విడిపోయిన మేఘమువలె నశించడుకదా?

రామానుజమతము:

ఇచట రామానుజులు "అప్రతిష్ఠః" అను పదమునకు స్వర్గసాధనమయిన కర్మమార్గమును (సకామకర్మమార్గమును) వదలినవాడు అనియు, "బ్రహ్మణః పథి విమూఢః" మొదలుపెట్టిన బ్రహ్మమార్గమునుండి జారిపోయినవాడనియు అర్థమును చెప్పి యీవిధముగా నుభయభ్రంశమును సాధించిరి. వీరి యాశయ ప్రకారము సకామకర్మను వదలి నిష్కామకర్మను నాచరించుచు బ్రహ్మజ్ఞానమును పొందలేని గృహస్థునుగురించి యీ ప్రశ్న చేయబడినదని తేలుచున్నది.

ఇది యుక్తముగాదు. స్వర్గసాధనమయిన కర్మనుగూడ ఫలేచ్ఛను వదలి యాచరించినచో చిత్తశుద్ధి దురితక్షయము మున్నగు మహాఫలము కలదు కాని చెఱుపులేదు మరియు గృహస్థునకు నిత్యకర్మఫలముండగా యోగమార్గము నాశ్రయించినంతమాత్రమున గృహస్థు కర్మమార్గభ్రష్టుడు కానేరడు. కావున గృహస్థును గురించి యుభయభ్రంశప్రశ్న యుచితముకాదు. ఈవిషయము యింతకుముందు అధ్యాయారంభమునందే శంకరులు ప్రతిపాదించిరి.

శ్లో. ఏతం మే సంశయం కృష్ణ! ఛేత్తు మర్హస్యశేషతః
త్వదన్య స్సంశయస్యాస్య ఛేత్తా న హ్యుపపద్యతే ॥ ౩౯ ॥

అ. ఓయి కృష్ణ! నాకు కలిగిన యీ సంశయమును నీవే తీర్పగలవు కాని యితరులు బ్రహ్మాదిదేవతలుకాని, వసిష్ఠాది ఋషులు కాని యెవ్వరు తీర్పలేరు. ౩౯

శ్రీ భగవా నువాచ :

శ్లో. పార్థ నైవేహ నాముత్ర వినాశ స్తస్య విద్యతే
న హి కల్యాణకృ త్కశ్చిత్ దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి ॥ ౪౦ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! యోగభ్రష్టునకు యీలోకమునందుగాని, పరలోకమునందుగాని వినాశము లేదు. అనగా యీలోకమునందు పశుపక్ష్యాది నీచజన్మగాని, పరలోకమునందు నరకసంబంధమయిన హీనజన్మకాని రాదని భావము. మంచి చేసినవానికి చెడు యెన్నటికిని రాదని లోకసామెత. యోగము మిక్కిలి మంచిపని కావున యోగాభ్యాసికి దుర్గతి సంభవింపదు. ఇచట శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని తాత అని సంబోధించెను. (తనోత్యాత్మానం పుత్రరూపేణ) అను వ్యుత్పత్తిచే తన స్వరూపమును పుత్రరూపముగా విస్తరింపజేసికొనుచున్నాడు కాన తండ్రియే 'తాత' యనబడును. "అంగాదంగాత్సంభవసి హృదయా దధిజాయతే" అను శ్రుతి యిందుకు ప్రమాణమగుచున్నది. "ఆత్మావై పుత్రనామాసి" అను శ్రుతివలన తండ్రియే కొడుకుకాన తండ్రియందు వర్తించు తాత అను శబ్దము పుత్రునియందు గూడ వర్తించును. శిష్యుడుగూడ కొడుకుతో సమానుడు కావున తాతశబ్దము శిష్యునకుగూడ వర్తించును. అదెట్లన వంశము రెండువిధములు. విద్యాప్రయుక్తము, జన్మప్రయుక్తము అని. జన్మచే తండ్రివలన కుమారుడు కలుగును, విద్యచే గురువు వలన శిష్యుడు కలుగును. విద్యచే జన్యజనకభావసంబంధము గురుశిష్యులకు కలదు గాన గురువు తండ్రియు, శిష్యుడు కొడుకున్న అగును. కావున కొడుకునందు వర్తించిన తాత శబ్దము యీవిధముగా శిష్యునియందుగూడ వర్తించును.

భాష్యమునందు "శిష్యోపి పుత్రవదితి అపుత్రోఽపి తాత ఉచ్యతే" అని వాక్యము కలదు. అందు అపుత్రోపి అనుచోట నఞ్ నకు (అకారమునకు) సాదృశ్యార్థము. కావున అపుత్రుడనగా పుత్రసదృశుడని యర్థము. పుత్రునికంటె నితరుడు అపుత్రుడని యేల చెప్పరాదని యనదగును. అట్లైతే పుత్రునికంటె నితరమగు పటాదులుగూడ అపుత్రమగును. అపుడు ఘటముకూడ తాతశబ్దవాచ్యము కావలసి వచ్చును. ఇయ్యది అనిష్టము. కావున నఞ్ నకు సాదృశ్యమే యర్థము చెప్పవలెను. పుత్రసదృశుడనియే యర్థము, పుత్రసదృశుడగు శిష్యునియందు తాతశబ్ద ప్రయోగము యుక్తమగును. ॥ ౪౦ ॥

శ్లో. ప్రాప్య పుణ్యకృతాం లోకా నుషిత్వా శాశ్వతీ స్సమాః
శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టోఽభిజాయతే ॥ ౪౧ ॥

అ. యోగమార్గమునందు ప్రవర్తించిన సన్యాసి అశ్వమేధాది యాగములొనర్చిన పుణ్యవంతులయొక్క లోకములను జేరి యచ్చట అనేక సంవత్సరములుండి ఆ పుణ్యభోగము నశించినపిదప వేదవిహితకర్మల నాచరించు నైశ్వర్యవంతుల యింటిలో బుట్టును. ౪౧

శ్లో. అథవా యోగినామేవ కులే భవతి ధీమతాం
ఏతద్ధి దుర్లభతరం లోకే జన్మ యదీదృశమ్ ॥ ౪౨ ॥

అ. లేక బుద్ధిమంతులగు యోగులయొక్క వంశమును బుట్టును. దరిద్రులగు యోగులయొక్క కులమున జన్మ దొరకుట చాలదుర్లభము. యోగులుకాని దరిద్రులయొక్క కులమునందు జన్మ పాపమునకు కారణమగును. యోగులయినను ధనికులయినవారింటి బుట్టుట మదమునకు కారణమగును. కావున దరిద్రులయిన యోగుల యింట బుట్టుట మంచిదని భావము. ౪౨

శ్లో. తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పౌర్వదైహికం
యతతే చ తతో భూయ స్సంసిద్ధౌ కురునందన ॥ ౪౩ ॥

అ. యోగభ్రష్టుడు దరిద్రులయిన యోగులవంశమున బుట్టి పూర్వదేహసంబంధమయిన యోగజ్ఞానమును పొంది మరల యోగసిద్ధిని బొందుటకు మాటిమాటికి ప్రయత్నించుచుండును. దీనినిబట్టి శ్రీమంతులయిన యోగుల నింట బుట్టిన యోగభ్రష్టునకు పూర్వజన్మజ్ఞానము కలుగదని తేలుచున్నది. కారణమేమన దరిద్రయోగులనింటబుట్టినవాడు దారిద్ర్యమును అనుభవించుటచే వానిపాపము నశించును. పుణ్యము నశింపదు. దారిద్ర్యము పాపఫలముకాని పుణ్యఫలముకాదు. కావున దారిద్ర్యానుభవముచేత పాపమే నశించును.

కావున నెవరు ఐశ్వర్యమును అనుభవించుచున్నారో వారు పూర్వజన్మసుకృతమును నశింపజేసికొనుచున్నారు. ఇందుకు "పూర్వపుణ్యవిభవవ్యయలబ్ధా స్సంపదో విపద ఏవ విమృష్టాః" అను శ్రీహర్షప్రయోగము ప్రమాణము. అందువలన ఐశ్వర్యానుభవముచే పూర్వార్జితమయిన యోగపుణ్యము నశించినందున శ్రీమంతులయిండ్ల బుట్టిన యోగభ్రష్టునకు పూర్వజన్మజ్ఞానముండదు. దరిద్రయోగికులమందుబుట్టినవానికి దారిద్ర్యానుభవముచే యోగపుణ్యము నశించనందున ఆపుణ్యబలముచే పూర్వదేహజ్ఞానముండును.

కావున ఐశ్వర్యానుభవముచే నెవ్వని పూర్వపుణ్యము నశించునో వాడు తక్కువవాడు. దారిద్ర్యానుభవముచే నెవ్వని పూర్వపుణ్యము నశించదో వాడు

ఉత్తమము. కనుక దరిద్రులయిన యోగులనింట జన్మించుట పరమోత్తమమని భావము. ఇచట సంసిద్ధపదమునకు మోక్షమనికాని, సమ్యగ్దర్శనమనికాని యర్థము.

శ్లో॥ పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హ్రియతే హ్యవశోఽపి సః
జిజ్ఞాసురపి యోగస్య శబ్దబ్రహ్మాతివర్తతే ॥ ౪౪ ॥

అ. యోగాభ్యాసపరుడు యోగాభ్యాస సంస్కారముకంటె బలవత్తరమయిన పుణ్యాపాప కర్మలను పూర్వము చేసియున్నయెడల వాటివల్ల యోగాభ్యాస సంస్కారము అడ్డుపడియుండును. ప్రతిబంధకములయిన పుణ్యాపాపసంస్కారములు నశించినపిదప యోగసంస్కారము యోగభ్రష్టుని మరల యోగమార్గమునందు ప్రవేశపెట్టును. యోగసంస్కార మెంతకాలము నిలవయుండినను నశింపదు. ప్రతిబంధక సంస్కారములు నశించినపిదప తనపనిని తాను నెరవేర్చియే తీరును. ఎవ్విధముగను యోగ సంస్కారము వ్యర్థమనుటకు వీలులేదు. కావున యోగ స్వరూపమును పూర్తిగా తెలియక యోగనిష్ఠుడయినవాడు గూడ వేదోక్త కర్మానుష్ఠానమువలన కలుగు ఫలముకంటె గొప్పఫలమునే పొందును. యోగస్వరూపమును పూర్తిగా తెలిసికొని యోగాభ్యాస మొనర్చువాడు గొప్ప ఫలమును పొందునని వేరుగా చెప్ప నక్కరలేదు.

రామానుజమతము :

రామానుజులు మూలమునందలి "శబ్దబ్రహ్మ" అను పదమునకు దేవ మనుష్యాది పదములచే జెప్పదగిన ప్రకృతి యని అర్థమును రచించిరి. ఇది అయుక్తము. బ్రహ్మపదము చేతనే ప్రకృతి యను అర్థము లభించుచుండగా 'శబ్ద' అను పదము వ్యర్థమగును. శబ్ద వ్యవహారయోగ్యమగు బ్రహ్మ ప్రకృతియనియు, శబ్దవ్యవహారమునకు యోగ్యముకాని బ్రహ్మ పరబ్రహ్మయనియు అర్థమన్నచో పరబ్రహ్మరూపశబ్దవ్యవహారయోగ్యుడు పరబ్రహ్మకూడ యగునుకాన, నదియు పొసగదు. దేవమనుష్యాది విశేషశబ్దములు మూలమునందు లేనందున దేవమనుష్యాది శబ్దవ్యవహారయోగ్యమగు బ్రహ్మయనికూడ చెప్ప వీలులేదు.

మరియు శబ్ద అను పదమునకు శబ్దవ్యవహారయోగ్యము అను అర్థము కూడ వాచ్యార్థము కానేరదు. లక్షణ యంగీకరింపక తప్పదు. అప్పుడు లక్షణాంగీకారదోషము శాంకరమతమునందువలె రామానుజమతమునగూడ అనివార్యమగును.

పోనిండు: అతిప్రయాసచే "శబ్దబ్రహ్మ" అను పదమునకు "ప్రకృతి" అను అర్థము నంగీకరింతము. అయినను అన్వయము కుదరనేరదు. యోగజిజ్ఞాసువు ప్రకృతిని యె ట్లతిక్రమించును? మీమతమున ప్రకృతిని యె ట్లతిక్రమించును?

మీమతమున ప్రకృతిని అతిక్రమించినవాడు పరమాత్మ యొక్కడే కదా ? ముక్తులు గూడ భగవదనుగ్రహమువలననే మాయను అతిక్రమింతురుకాని స్వయముగా నతిక్రమింపలేరుకదా ? యోగజిజ్ఞాసువు బద్ధజీవుడుకాని పరమాత్మకాడు, ముక్తుడును కాడు. కావున యోగజిజ్ఞాసువు (యోగమును తెలియగోరినవాడు) యెట్లు ప్రకృతిని అతిక్రమించును ?

ఇంక యోగజిజ్ఞాసువు యోగమును తెలుసుకొని యోగమును అనుష్ఠించి ప్రకృతిని అతిక్రమించును. ఈ యభిప్రాయముతో జిజ్ఞాసువు శబ్దబ్రహ్మను (ప్రకృతిని) అతిక్రమించునని చెప్పబడిన దన్నచో నదియు పొసగదు. "జిజ్ఞాసు రపి" అని మూలమునందలి అపి శబ్దము యోగమును తెలిసికొనినవానికంటె యోగము ననుష్ఠించినవానికంటెకూడ యోగజిజ్ఞాసువు వేరని చెప్పుచున్నది. కావున జిజ్ఞాసువే తెలిసికొని యనుష్ఠించి ప్రకృతిని అతిక్రమించునని యనదగదు.

మరియు యోగానుష్ఠానముచేసినవాడుగూడ యోగానుష్ఠానమాత్రముచే ప్రకృతి నతిక్రమింపనేరడు. మరేమనిన యోగానుష్ఠానమువల్ల సమ్యగ్జ్ఞానమును పొంది దానిచే ప్రకృతి నతిక్రమించును. కావున ప్రకృతిని అతిక్రమించు సామర్థ్యము జ్ఞానికేగాని, యోగికిగూడ లేదని తేలుచుండ, యోగజిజ్ఞాసువునకు ప్రకృతికిని అతిక్రమించు సామర్థ్యము యెట్లేర్పడును ?

వేదాన్తదేశికమతము :

ఈ శ్లోక వ్యాఖ్యానసందర్భములో వేదాంతదేశికులు జ్ఞానానన్దమయుడగు ఆత్మ పరమాత్మకు శేషు (దాసు) డని యనిరి.

ఇదియును యుక్తముగాదు. జ్ఞానానన్దమయు డన్నచోట మయులు ప్రత్యయమునకు ప్రాచుర్య మర్థమా ? వికార మర్థమా ? అని ప్రశ్నింపవలెను. అందు మొదటిపక్షము కుదరదు. ఆనన్దము ప్రచురముగా నున్నదనినచో దుఃఖముకూడ కొద్దిగా నున్నదని తోచును. ఆత్మ నిర్వికారుడు కాన ఆనన్దవికారు డను రెండవ పక్షముకూడ కుదరదు.

ఇంక "జ్ఞానానన్ద మయస్తు" అని వైలక్షణ్యద్యోతకమగు తు శబ్దముగూడ నుచితముకాదు. ఆత్మ పరమాత్మలకు వైలక్షణ్యము లేదు. మీమతమున పరమాత్మకూడ జ్ఞానస్వరూపుడు. ఆనన్దమయుడు అని యంగీకరించియే యుండిరి. శంకరమతమునగూడ జీవ పరమాత్మ లిద్దరు ఆనన్దరూపులయినందున వా రుభయులకు భేదములేదు.

ఇక అనాత్మ పదార్థములద్వారా ఆనన్దమయాత్మకు భేదము కలదుకాన తు శబ్దప్రయోగము ఉచితమగు నన్నచో నదియు పొసగదు. అనాత్మలకు విజ్ఞానానన్ద

మయ కోశములు జ్ఞానానందమయుడగు ఆత్మకంటె భిన్నమని ప్రతిపాదింప శక్యము కాదు. విజ్ఞానమయాత్మ ఆనందమయాత్మయందు లయమగునని శ్రుతిచెప్పుటచే విజ్ఞానమయుడు జీవుడనియు, ఆనందమయుడు యీశ్వరుడనియు భేదము నిర్వచింప శక్యముకాదు. ఆనందస్వరూపమును ఆవరించుటచే విజ్ఞానమయ ఆనందమయములు కోశములనియు, వాటిలోపల నుండువాడుమాత్రమే ఆత్మయనియు నంగీకరింపక తప్పదు.

కావున విజ్ఞానానందమయ కోశములయందుండు జ్ఞానానందరూపుడగు ఆత్మ పరమాత్మకు శేషుడని యనదగదు. ఈశ్వరుడుకూడ ఆత్మభిన్నుడగుచో ఆత్మకు శేషుడు కావలసివచ్చును. జ్ఞానానందరూపుడగు ఆత్మకంటె నీశ్వరుడు భిన్నుడగుచో జ్ఞానానందస్వరూపుడు కానేరడు. జ్ఞానానందస్వరూపుడగుచో ఆత్మకంటె భిన్నుడు కానేరడు. స్వరూపభేదము లేనిదే వస్తుభేదము సంభవింపదు.

ఘటములు రెండు మృణ్మయములయినను రెంటికి పరస్పరభేదమున్నటుల జ్ఞానానందరూపులగు జీవేశ్వరుల కిద్దరకుకూడ నట్లే భేదముండుగాక యని వచింప రాదు. ఘటములు రెండు మృణ్మయములయినను ఆకారభేదముండుటచే భేదము పొసగుచున్నది. జీవేశ్వరులిద్దరు జ్ఞానాకారులగుటచేతను, ఆకారభేదము లేకుండుట చేతను పరస్పరభేదము పొసగదు.

ఓయి! జీవేశ్వరులకు స్వరూపతః భేదములేకున్నను ధర్మమువలన భేదము సంభవించును. జీవుడు కించిత్ జ్ఞుడు. ఈశ్వరుడు సర్వజ్ఞుడు. కావున నీ ధర్మభేదము వలన జీవపరమాత్మలకు భేదము ఉచితము అన్నచో నది యుక్తముగాదు. కించిత్ జ్ఞత్వ, సర్వజ్ఞత్వములు ఉపాధిధర్మములుకాని ఆత్మధర్మములుకావు. ఔపాధిక భేదము వాస్తవముకానేరదు. కావున జీవపరమాత్మలకు భేదముకాని, శేష శేషీ భావముకాని యసంభవము. ॥౪౪॥

శ్లో. ప్రయత్నాద్యతమానస్తు యోగీ సంశుద్ధకిల్బిషః
అనేకజన్మసంసిద్ధ స్తతో యాతి పరాం గతిమ్ ॥ ౪౫ ॥

అ. యోగమార్గమునందు యెక్కువగా ప్రయత్నించునట్టి విద్వాంసుడు పాపములను పారద్రోలుకొని అనేకజన్మలయందు క్రమక్రమముగా సంస్కారమును సంపాదించుకొని, ఆ సంస్కారబలముచే సమ్యగ్జ్ఞానమును పొంది, దానివలన మోక్షము నొందుచున్నాడు. ॥ ౪౫ ॥

శ్లో. తపస్విభ్యోఽధికో యోగీ జ్ఞానిభ్యోఽపి మతోఽధికః
కర్మిభ్య శ్చాధికో యోగీ తస్మా ద్యోగీ భవార్జున ॥ ౪౬ ॥

అ. ఓయి అర్జున! ధ్యానయోగి తపోనుష్ఠానపరులకంటె గొప్పవాడు. శాస్త్రార్థ పాండిత్యముగల విద్వాంసులకంటె గొప్పవాడు. అగ్నిహోత్రాది కర్మానుష్ఠానపరులకంటె గొప్పవాడు. కావున నీవుకూడ ధ్యానయోగివగుము. మూలమునందలి జ్ఞానపదము శాస్త్రార్థజ్ఞానవిషయముకాని సమ్యగ్జ్ఞానము విషయముకాదు. సమ్యగ్జ్ఞానము సాక్షాన్మోక్షసాధనము. ధ్యానయోగము జ్ఞానయోగముద్వారా మోక్షసాధనము. కావున జ్ఞానయోగముకంటె ధ్యానయోగము గొప్పదికానేరదు. కనుక జ్ఞానపదమునకు శాస్త్రార్థజ్ఞానమే యర్థము.

ఓయి! అజ్ఞానియగు క్షత్రియునకు కర్మయోగమునందే యధికారమని శ్రీకృష్ణులు "కురుకర్మైవ తస్మాత్త్వమ్" "కర్మణ్యేవాధికారస్తే" అను ప్రమాణములచే పార్థునిగురించి నిరూపించిరి. ఇప్పుడు "యోగీభవ" ధ్యానయోగి వగుమని యర్జునునిగురించి యేలచెప్పిరి? ధ్యానయోగము సన్న్యాసికే తటస్థించును కాని గృహస్థున కబ్బదని యింతకుమున్నే సిద్ధాంతముచేయబడినదికదా? క్షత్రియునకు సన్న్యాసాధికారము లేదనికూడ నిదివరకే నిరూపింపబడినదికదా? కావున నిపుడు "అర్జునా! నీవు ధ్యానయోగివగు" మని శ్రీకృష్ణు డేల యుపదేశించెను?

సమాధానము: యుద్ధరూపమయిన కర్మయోగమును అనుష్ఠించి, పిదప సన్న్యసించి, ధ్యానయోగి వగుమని శ్రీకృష్ణోపదేశమునకు తాత్పర్యము.

క్షత్రియునకు బొత్తుగా సన్న్యాసమునం దధికారము లేదని యనదగదు. శిఖా యజ్ఞోపవీత పరిత్యాగపూర్వక సమస్త్రిక సన్న్యాసమునం దధికారము లేకున్నను పుత్ర మిత్ర కళత్రాది పరివారమును విడచుట రూపమయిన అముఖ్యసన్న్యాసమునం దధికారము కలదు. ముచుకుందుడు మున్నగు క్షత్రియులు తనకున్న పరివారము నంతయు వదలి యొకానొక విజనప్రదేశమున ధ్యానయోగమునం దుండుట పురాణాదులవలన వినుచున్నాము. అట్టి సన్న్యాసమే క్షత్రియులకు విహితము.

ఓయి! సన్న్యాసికే ధ్యానయోగమునం దధికారమగుచో సన్న్యసింపని వసిష్ఠాదులు ధ్యానయోగ మెట్లవలంబించిరి? వినుము. లోకాతీత మహిమగల మహానుభావులు యిట్టి స్థలములయం దుదాహరణకు తగరు. తత్త్వవేత్తలయిన నట్టి మహానుభావులు ప్రారబ్ధానుసారముగా నెట్లెట్లో వర్తింతురు. ఈవిషయ మింతకుమున్ను విపులముగా ప్రతిపాదింపబడి యున్నది. కావున శ్రీకృష్ణోపదేశ ముచితమే యగును.

శ్లో. యోగినా మపి సర్వేషాం మద్గతేనాంతరాత్మనా
శ్రద్ధావాన్ భజతే యోమాం సమే యుక్తతమోమతః ॥౪౭॥

అ. ఓయి అర్జునా! ఎవడు కడుశ్రద్ధతో అంతరాత్మను నాయందుంచి నన్ను సేవించునో వాడు యోగులందరిలోను శ్రేష్ఠుడని నామతము. ధ్యేయవస్తువుయందు

చిత్తము నేకాగ్రముచేయుట యోగమనబడును. ధ్యేయులు, రుద్రుడు, ఆదిత్యుడు, విరాట్, హిరణ్యగర్భుడు, ఇన్ద్రుడు, వరుణుడు అని నానావిధములుగా కలరు. వారి వారి నుపాసించు యోగులుకూడ నానావిధము లగుదురు. కనుకనే మూలమున యోగినాం అని బహువచనము ప్రయోగింపబడినది. వాసుదేవుని సగుణముగాకాని, నిర్గుణముగాకాని ధ్యానింపవచ్చును. ధ్యానమనగా "సోహమస్మి" అని ప్రత్యగభేదముగా చింతనముచేయుట.

రుద్రాదిత్యులు జీవులు. వారికి పరస్పరభేదము కలదు. వారి యుపాసన కూడ భిన్నోపాసన యగును. వాసుదేవుడు జీవుడుకాడు. పరమాత్మ, వాసుదేవోపాసన అభేదోపాసనయగును. కావున రుద్రాదిత్యాద్యుపాసకులకంటె వాసుదేవోపాసకు డుత్తముడని భావము.

ఓయి! అన్తఃకరణావచ్ఛిన్నచైతన్యము ప్రత్యగాత్మ, మాయావచ్ఛిన్నచైతన్యము పరమాత్మ. యీ రెంటికి భేదముండుటచే అభేదచింతనము, అన్నము బ్రహ్మయని యుపాసించినట్లు కాల్పనికమగునుకాని వాస్తవము కానేరదు. అనినచో వినుము. అంతఃకరణము మాయ అను ఉపాధులు వేరయినను తదవచ్ఛిన్న (వాటితోకూడిన) చైతన్యముమాత్రము ఒకటే యగుచున్నది. ఘటమఠాద్యుపాధులు వేరయినను వాటితో కూడిన ఆకాశమునకు వాస్తవముగా భేదము లేనట్లు చైతన్యమునకుగూడ ఉపాధిభేదమువలన నిజముగా భేదములేదు. కావున ప్రత్యగాత్మను "సోఽహమస్మి" అని అభేదముగా నుపాసించుట వాస్తవమె యగుచున్నది.

మరియు ప్రత్యగాత్మ పరిచ్ఛిన్నుడనియు, పరమాత్మ పరిపూర్ణుడనియు విశేషముండుటచే నభేదోపాసన యెట్లు పొసగు నని యనరాదు. పరిచ్ఛేదము, పరిపూర్తి అను ధర్మములు ఉపాధిప్రయుక్తములు. వాస్తవముగ నా ధర్మములు చైత్యమునందు లేవు. "ఏకమేవాద్వితీయం" అను శ్రుతి చైతన్యము అభిన్నమని చెప్పుచున్నది. ప్రత్యగాత్మకు పరిచ్ఛిన్నత్వము అంగీకరించినచో పరిచ్ఛిన్నములయిన ఘటాదులు అనిత్యములు, జడములు అయినట్లు ప్రత్యగాత్మకూడ జడము, అనిత్యము కావలసివచ్చును, అయ్యది అనిష్టము, శాస్త్రవిరుద్ధమున్నూ అగును.
మరియు ప్రత్యగాత్మ జీవుడు, పరమాత్మ యీశ్వరుడు. వీరుభయులకు ఏనుగదోమలకువలె చాలభేదము కలదు అని యనరాదు. "జీవ ప్రాణధారణె" అను శాసనమునుబట్టి ప్రాణధారులే జీవులని స్పష్టమగుచున్నది. "అప్రాణోహ్యమనాశ్శుభ్రః" అను శ్రుతి ప్రత్యగాత్మకు ప్రాణసంబంధము లేదని చెప్పుచున్నది. కావున ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మలకు భేదములేదు.

కావున, దేవమనుష్యాది భేదముచే భిన్నభిన్నమయిన శరీరేంద్రియసంఘాతమునందు అహంమమాభిమానము కలవారు జీవులు. వీరు ప్రత్యగాత్మయగు కూటస్థునియందు కల్పింపబడుటచే వాస్తవముగా ప్రత్యగాత్మలే యగుదురు. రజ్జువునందు కల్పింపబడిన సర్పము వాస్తవముగా రజ్జుస్వరూపమే యగునుకాని వేరు కాదు. కనుకనే "తత్త్వమస్యాది" శ్రుతులు జీవేశ్వరులకు అభేదమును చెప్పుచున్నది.

అదెట్లన సంసారి, జీవ అను శబ్దముచే చెప్పదగిన అన్తఃకరణ విశిష్టచైతన్యము త్వాం పదమునకు వాచ్యార్థము. సంసారసంబంధములేని అంతఃకరణోపహిత చైతన్యము లక్ష్యార్థము. జగత్కర్తయగు మాయావిశిష్ట యీశ్వరచైతన్యము తత్పదమునకు వాచ్యార్థము. మాయోపహితమగు పరబ్రహ్మచైతన్యము తత్పద లక్ష్యార్థము. ఏ చైతన్యము మాయోపహితమో, అదియే చైతన్యము. అన్తఃకరణోపహితమగుచున్నది. మాయ, అంతఃకరణము లను ఉపాధులకు భేదమున్నను ఉపహితమగు చైతన్యమునకు భేదములేదు. కనుక "తత్త్వమసి" ఇత్యాది శ్రుతులకు అఖండమగు బ్రహ్మయే లక్ష్యార్థము.

ఇట్లు ప్రథమషట్కముచే కూటస్థునియందు గల్పింపబడిన సంసారియగు చిదాభాసునియొక్క స్వస్వరూపము నిర్ధర్మక పరమానన్దప్రత్యక్చైతన్యమే యని శోధిత త్వం పదార్థము నిరూపింపబడినది.

ఇట్లు శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదమున
నారవయధ్యాయము ముగిసినది.

ప్రథమషట్కము సమాప్తము

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదము

సప్తమాధ్యాయము

శ్రీకృష్ణ భగవానులు చెప్పుచున్నారు:

శ్లో. మయ్యాసక్తమనాః పార్థ! యోగం యుంజ న్మదాశ్రయః
అసంశయం సమగ్రం మాం యథా జ్ఞాస్యసి త చ్ఛృణు ॥ ౧ ॥

అ. శ్రీకృష్ణుడు పూర్వాధ్యాయాంతమున, "యోగినా మపి సర్వేషాం మద్గతేనాంతరాత్మనా, శ్రద్ధావా౯ భజతే యో మాం సమే యుక్తతమో మతః" (౬-౪౭) అనుశ్లోకముచే యోగులందరిలోను, నాయందంతరాత్మనుంచి శ్రద్ధాభక్తులతో నన్ను సేవించువాడు గొప్పవాడు అని పార్థునితోఁ జెప్పెను. దీనివలన పార్థునకు, 'వాసుదేవుడవగు నీయొక్క తత్వమెట్టిది? నీయందంతరాత్మ నుంచు టెట్లు?' అని రెండుప్రశ్న లుదయించవచ్చును. శ్రీకృష్ణుడు ఆరవయధ్యాయమును "తస్మాద్యోగీ భవార్జున" (౬-౪౬) అను నలుబదియారవ శ్లోకముతోనే ముగించి యున్నయెడల పార్థునకీ రెండుప్రశ్నలు పుట్టుటకు కారణముండదు. కావున శ్రీకృష్ణుడు తానే పార్థునకీ ప్రశ్నబీజమును కలుగజేసినందున, పార్థుడడుగకున్నను, శ్రీకృష్ణుడు తనంతటతానే యీ యధ్యాయమున 'నాదు తత్వమిట్టిది. నాయందంతరాత్మనుంచిన యోగి యిట్లుండును' అని సమాధానము జెప్పదొడంగెను. దీనివలన గీతాశాస్త్రమునందలి సప్తమాధ్యాయము మొదలు పదిరెండవయధ్యాయమువరకు నుండు మధ్యమ షట్కమునకు తత్పదార్థమగు వాసుదేవునియొక్క తత్వమును నిర్ణయించుటయే పరమతాత్పర్యమని సూచితమగుచున్నది.

ఓయి అర్జునా! నాయందాసక్తమగు మనస్సుకలవాడవై నన్నాశ్రయించి యోగమును పూను నీవు నిస్సంశయముగా సంపూర్ణముగా, నన్నెట్లు తెలిసికొందువో చెప్పెద వినుము. అని యన్వయము. శ్లోకమునందలి "మయి" అను పదమునకు 'పరమేశ్వరునియందు' అని యర్థము. ఓయి! లోకమునందిరువురుకలసిమాటాడుకొనునప్పుడు "అహమ్" (నేను) అనుపదము ఇతరునితో మాటనుచెప్పు వక్తయందు ప్రసిద్ధమై యున్నది. ఇచ్చటగూడ నదే న్యాయ మవలంబించుట యుక్తము; ఇచ్చట గీతాశాస్త్ర ముపదేశించు వక్త శ్రీకృష్ణుడు. అతడు దేహేంద్రియ సంఘాతరూపుడు కావున శ్రీకృష్ణు డుచ్చరించిన "మయి" అను పదమునకు దేహేంద్రియ

సముదాయరూపమయిన శ్రీకృష్ణు డను అర్థము లోకమర్యాదవలన లభించుచుండ పరమేశ్వరు డని యర్థమును చెప్పు టెట్లు పొసగును? వినుము. దేహేంద్రియసంఘాతమునందు ఆత్మాభిమానముగల సామాన్యమానవు లుచ్చరించెడి "అహమ్" శబ్దమునకు దేహేంద్రియసంఘాతము అర్థముకావచ్చును. కాని శ్రీకృష్ణునకు దేహేంద్రియ సంఘాతమునందు, అహం మమాభిమానములు లేవు. స్వస్వరూపచైతన్యమగు పరమాత్మయందే అహ మను జ్ఞానముకలదు. కావున నిచ్చట శ్రీకృష్ణు డుచ్చరించిన "అహం" పదము లోకసాధారణమయినదికాదు. అందువలన నియ్యది లక్షణచే చిద్రూపుడగు పరమాత్మనే బోధించును. అయితే మనముగూడ "అహం పరమాత్మ" (నేను పరమాత్మను) అని చెప్పవచ్చుగదా? నిరభ్యంతరముగా చెప్పవచ్చును. "అహం బ్రహ్మాఽస్మి" అనుచోట అహం పదమునకు ప్రత్యగాత్మయందు లక్షణను చెప్పిరికాని పరమాత్మయందు లక్షణను చెప్పలేదు కదా యని అనరాదు. ప్రత్యక్పరమాత్మలకు భేదములేదు. పరమాత్మ పరోక్షుడనియు, ప్రత్యగాత్మ అపరోక్షుడనియు, అనదగదు. "యత్సాక్షా దపరోక్షా ద్బ్రహ్మ" అను శ్రుతి పరమాత్మ అపరోక్షుడనియే చెప్పుచున్నది. మరియు పరమాత్మ పరమాకాశమునందు కలడనియు, ప్రత్యగాత్మ హృదయాకాశమునందు కలడనియు జెప్పదగదు. హృదయాకాశమే పరమాకాశము. ఈ రెంటికిని భేదములేదు. "ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి" (౧౮-౬౧) అను శ్లోకముచే గీతయందు పరమాత్మ హృదయాకాశమునం దుండునని నిర్ణయింపబడినది. బృహదారణ్యకమునందలి అంతర్యామి బ్రాహ్మణముగూడ పరమాత్మ హృదయాకాశాంతర్వర్తి యనియే చెప్పుచున్నది. ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మలకు భేదములేనిచో "భ్రామయన్ సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయా" అని భగవద్గీతబోధించెడి "సంసారచక్రమునందు సకలజీవులను త్రిప్పుట" అనునది పరమాత్మకు పొసగ నేరదు కదా? తనను తాను త్రిప్పుకొనుట సంభవింపదుగదా? అని యనరాదు. అనాత్మపదార్థమగు కార్యకారణసంఘాతమునే పరమాత్మ మాయచే సంసారమండలమునందు త్రిప్పుచున్నాడు. అట్లుగాక ప్రత్యగాత్మకుకూడ సంసారచక్రభ్రమణమును అంగీకరించినచో ప్రత్యగాత్మకు వికారిత్వము అనిత్యత్వమున్ను యేర్పడును. నిర్వికారమగు పరమాత్మకు భ్రామణము (భ్రమింపజేయుట- త్రిప్పుట) యను వికారమును అంగీకరించుట యెట్లు? అని ప్రశ్నింపరాదు. నిర్వికారమగు సూదంటురాయి (అయస్కాంతోపలము లోహమును భ్రమింపజేసినట్లు నిర్వికారమయిన పరమాత్మ వికారమును చెందకయే సకలభూతములను భ్రమింపజేయుట (త్రిప్పుట) పొసగును. మరియు కుమ్మరి చక్రమును త్రిప్పునట్లు (భ్రమింపజేయునట్లు) పరమాత్మ అనాత్మపదార్థములను స్వయముగా భ్రమింపజేయుటలేదు. మరేమనిన మాయచే భ్రమింపజేయుచున్నాడు. అఘటితఘటనా ధురంధర యగు మాయ తనకాశ్రయమగు పరమా-

త్మకు వికారమును కలుగజేయకయే కార్యమంతయు నెరవేర్చును. ఇంద్రజాలుని యొక్క మాయ ఆకసమునకు వికారమును పుట్టింపకయే ఆకసమునందు గంధర్వ నగరమును నిర్మించుచున్నది. అట్లె మాయచే నెల్లభూతములను సంసారమునందు భ్రమింపజేయు పరమాత్మకు వికారప్రసక్తిలేదు. కావున శ్రీకృష్ణు డుచ్చరించిన అస్మచ్ఛబ్దము, "మయి" అను శబ్దము లక్షణచే పరమాత్మను బోధించుట యుక్త మగుచున్నది.

లేక, రుద్రాదిత్యాదులయొక్క దేహేంద్రియాది సంఘాతములు, జీవు లయి నట్లు కృష్ణునియొక్క దేహేంద్రియ సంఘాతము యీశ్వరుడగుట పొసగును. కావున శ్రీకృష్ణు డుచ్చరించిన అస్మచ్ఛబ్దమునకు పరమేశ్వరు డను అర్థము అభిధ చేతనే చెప్పనగును. కనుక శ్రీకృష్ణు డుచ్చరించిన "మయి" అను పదమునకు పరమేశ్వరు డను అర్థ ముచితమగుచున్నది. దేహేంద్రియసంఘాతవిశేషత్వము సమానమగుచుండ రుద్రాదిత్యులు జీవులనియు, కృష్ణుడుమాత్రము యీశ్వరుడనియు జెప్పు టెట్లని ప్రశ్నింపరాదు. కృష్ణుని శరీరేంద్రియసముదాయము మాయామయము. రుద్రాదిత్యాదుల దేహేంద్రియాదిసంఘాతములు మనబోంట్ల శరీరేంద్రియాదులవలె కర్మాధీనములు. కావున దేవమనుష్యాది శరీరావచ్ఛిన్నచైతన్యము జీవుడనినట్లు శ్రీకృష్ణునియొక్క దేహేంద్రియాద్యాకారముగా పరిణమించిన మాయావచ్ఛిన్న చైతన్యము పరమేశ్వరు డనుట యుచితమగును.

పరాపరప్రకృతులు రెండును కలిగియుండుట, సర్వప్రపంచమునకు కారణ మగుట; సర్వభూతములకు నాత్మరూపుడగుట- మున్నగునవి పరమేశ్వరునియందు (శ్రీకృష్ణునియందు) ముందుజెప్పబోవు విశేషణములు. ఇట్టి విశేషణములుకలవాడు పరమేశ్వరుడు. లోకములో ఒకానొక పురుషార్థమును గోరువాడు, దానికి సాధన మగు దాని నాశ్రయించును. (ఉ) స్వర్గమను పురుషార్థమును గోరువాడు తత్సాధన మగు అగ్నిహోత్రాది కర్మను ఆశ్రయించుచున్నాడు. అట్లే భగవద్భక్తుడు, భగ వంతునే (ఆత్మనే) ఆశ్రయించునుకాని తపోదానాదిక్రియల నాశ్రయింపడని యర్థము. అర్జునా! నీవుకూడ నాయందాసక్తికలవాడవై నన్నాశ్రయించియుండుము. ఎవడు నన్నాశ్రయించియుండునో వానికి నాయం దాసక్తికలుగును. ఎవనికి నాయందాసక్తి కలుగునో వాడు నన్నాశ్రయించును. ఇయ్యది లోకప్రసిద్ధము కనుక నిట్టిధ్యాన నిష్ఠులవలె నాయందాసక్తుడవై నన్నాశ్రయించిన నీవు విభూతి, బల, శక్త్యై శ్వర్యాది గుణములతోఁ గూడియున్న మాయావియగు నీశ్వరుని (నన్ను) నిస్సం దిగ్ధముగా, సాకల్యముగా నెట్లు దెలిసికొందువో అట్లు చెప్పెద వినుము. (ఇచట బలమనగా శరీరసామర్థ్యము, శక్తియన మనస్సామర్థ్యము. అని భేదము) విభూ-

త్త్వాదిగుణములు కలవాడు సగుణబ్రహ్మయగును. కాని శుద్ధబ్రహ్మ కానేరడు. కావున నీశ్లోకమున శ్రీకృష్ణుడు సగుణబ్రహ్మనే చెప్పదలచెనని గ్రహింపవలెను.

ఇచట నన్ను (ఈశ్వరుని) దెలిసికొనువిధానమును చెప్పెద వినుమని యొక అన్వయము తెలిసికొను విధానము (రీతి, ప్రకారము) గల ఈశ్వరుని జెప్పెద వినుమని మరియొక అన్వయము.

ఇచట "ఏ జ్ఞానముచే నన్ను దెలిసికొందువో" అని మూలమునందలి "యథా" అను నవ్యయమునకు జ్ఞానమను అర్థమును చెప్పిరి. అది యుచితముకాదు. "ప్రకారవచనే థాల్" అను పాణినీయ శాసనము ప్రకారార్థమునందు థాల్ ప్రత్యయమును విధించినది. అందువలన "యథా" అను పదమునకు ప్రకారార్థమును చెప్పనగును, కాని జ్ఞానార్థము చెప్పదగదు. వ్యాసుల కట్టి వివక్షయే యున్నచో "యే నజ్ఞాస్యసి తచ్ఛృణు" అనియే శ్లోకమును రచించియుండెడివారు.
కావున రామానుజునియర్థము సరిగాదు. ౧

శ్లో. జ్ఞానం తేఽహం సవిజ్ఞాన మిదం వక్ష్యా మ్యశేషతః
యజ్జ్ఞాత్వా నేహ భూయోఽన్యత్, జ్ఞాతవ్య మవశిష్యతే ॥ ౨ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! ఏ జ్ఞానమును దెలిసికొనిన నీకు మరల తెలియదగినది యుండదో విజ్ఞానసహితమగు నట్టి జ్ఞానమును నీకు నిశ్శేషముగా జెప్పెద వినుము.

జ్ఞానమనగా శాస్త్రీయజ్ఞానము. విజ్ఞానమనగా దానిని యనుభవమునకు దెచ్చికొనుట. జ్ఞానమునకు అనుభవమే పర్యవసానము. అనుభవసిద్ధమగు జ్ఞానమే ప్రమాణము. ఈ విషయమును సూచించుటకే మూలమున "జ్ఞానం సవిజ్ఞానం" అని చెప్పబడినది. దీనివలన ముందుచెప్పబోవు జ్ఞానము పరమప్రమాణమని స్పష్టమగును. అనుభవానుకూలముగ నీకు శాస్త్రీయజ్ఞానమును జెప్పెదనని శ్రీకృష్ణుని ప్రతిజ్ఞకు పరమార్థము. లేక సవిజ్ఞాన మను పదమును క్రియావిశేషణమును జేయవచ్చును. కావున నేను జెప్పెడి జ్ఞానము నీకెట్లు అనుభవారూఢమగునో అట్లు జ్ఞానమును చెప్పెదనని యర్థము. అనగా నీ కనుభవారూఢమగునట్లుగా జ్ఞానము నుపదేశింతునని భావము. ఈ జ్ఞానము ఈశ్వరవిషయమగుటవలన నీ జ్ఞానముకలవాడు సర్వజ్ఞుడగునని భాష్యకారు లనిరి. ("మత్తత్త్వజ్ఞో యః స సర్వజ్ఞో భవతీత్యర్థః" అని. అనగా నీశ్వరతత్త్వమే ఆత్మయగుటవలనను, ఈశ్వరుడు సర్వజ్ఞుడగుటవలనను, ఆత్మవేత్త యగు పురుషుడు సర్వజ్ఞుడేయగునని భావము. లేక "మత్తత్త్వ" మను పదమునకు "మమ ఈశ్వరస్య" "తత్త్వమ్" అని యర్థముచెప్పవచ్చును. అపుడు ఈశ్వరుని యొక్క తత్త్వము ప్రత్యగభిన్నమగు బ్రహ్మయగును. సర్వము బ్రహ్మయగుటచే బ్రహ్మను దెలిసికొనినవాడు, సర్వజ్ఞుడే యగును. దీనిచే తత్త్వవేత్తను సర్వప్రపంచ

సాక్షాత్కారము లేదుకాన తత్త్వవేత్త సర్వజ్ఞు డెట్లగునను శంక నివారింపబడినది. బ్రహ్మజ్ఞానమే సర్వజ్ఞానముకాని సర్వప్రపంచజ్ఞానము సర్వజ్ఞానముకాదు. ఇదే యభిప్రాయముతో శ్రుతి— "ఏక విజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానమ్" ను ప్రతిజ్ఞచేసినది. ముముక్షునకు ఘటపటాది సర్వప్రపంచజ్ఞానము నిష్ప్రయోజనము. పైగా నయ్యది ద్వైతజ్ఞానమగుటచే బంధహేతువగును. కావున నీ శ్లోకముచే ఆత్మజ్ఞానమే పరమపురుషార్థసాధనమనియు అట్టిజ్ఞానము కల ఆత్మయే ఈశ్వరుడనియు సిద్ధించినది.

రామానుజ మతము :

"శ్రీకృష్ణుడనగు నేను నిఖిలహేయగుణప్రత్యనీకుడను, నిరవధికాసంఖ్యేయ కల్యాణగుణములు కలవాడను, అనంతమహావిభూతిశాలిని కావున నాకంటె భిన్నమగు సమస్త చిదచిద్వస్తుసముదాయముకంటె విలక్షణుడను (భిన్నుడను). అట్లె నానావిధములగు నా యాకారములు విషయముగాగల జ్ఞానము విజ్ఞానము. ఇట్టి (వివిక్తవిషయజ్ఞానమగు) విజ్ఞానముతోటికూడ మత్స్వరూపవిషయమగు జ్ఞానమును చెప్పెద వినుము" అని వివరించిరి.

ఇది యుక్తముకాదు. వివిక్తా(భిన్నా)కార విషయకజ్ఞానము విజ్ఞానమగుచో అవివిక్తా(అభిన్నా)కార విషయకజ్ఞానము జ్ఞానము కావలసివచ్చును. స్వరూపవిషయకజ్ఞానము జ్ఞానముకాకపోవును. మరియు విశిష్టాద్వైతమతమున ఈశ్వరస్వరూపము వివిక్త(భిన్న)మే, కావున వానినిగురించిన జ్ఞానము వివిక్తవిషయకమే యగును. అందువలన వారు చెప్పినట్లు అది విజ్ఞానమే యగునుకాని, జ్ఞానము కానేరదు.

ఇంక "ఈశ్వరుడు చిదచిద్విలక్షణుడను జ్ఞానము విజ్ఞాన మనియు, "ఈశ్వరుడు సచ్చిదానందరూపుడనుజ్ఞానము జ్ఞానమనియును, జ్ఞాన విజ్ఞానములకు భేదమన్నచో నదియును పొసగదు. అట్టితఱి జ్ఞానవిజ్ఞానముల కన్యోన్యాశ్రయదోషమాపాదించును. దాన రెండును సిద్ధింపకుండును. ఈశ్వరుడు ప్రపంచముకంటె భిన్నుడను జ్ఞానములేనిదే సచ్చిదానందమయుడను జ్ఞానము పుట్టదు. సచ్చిదానందమయుడను జ్ఞానము కలుగనిదే ప్రపంచవిలక్షణు(భిన్ను)డను జ్ఞానము పుట్టదు. కావున అన్యోన్యాశ్రయదోషము తటస్థించును. దీనివలన రెండుజ్ఞానములు సిద్ధింపకుండును.

ఈశ్వరుడు సచ్చిదానందరూపుడు, ప్రపంచము అనృతజడదుఃఖాత్మకము అను జ్ఞానము కలిగినచో నీశ్వరుడు ప్రపంచవిలక్షణుడను వివేకము (భేదజ్ఞానము) ఉపదేశము లేకుండగనే సిద్ధించుచుండ నిందులకు విజ్ఞానసహితమగు జ్ఞానము నుపదేశించుట వ్యర్థమగును.

మరియు అవివేక మనగా అజ్ఞానమని లోకములో ప్రసిద్ధము. ఇట్టితటి వివేక జ్ఞానరూపమగు విజ్ఞానముకంటె నతిరిక్తమగు జ్ఞానముండుటయే అప్రమాణమగును. మరియు ఘటపటములయొక్క భేదజ్ఞానము కలుగకపూర్వము ఘటముయొక్క గాని పటముయొక్కగాని స్వరూపజ్ఞానము కలుగదు.

ఓయి! ఘటజ్ఞానమునందు ఘటముమాత్రము విషయమగును. "ఘటము పటముకంటె భిన్న" మను జ్ఞానమునందు ఘటపటములయొక్క భేదము విషయమగును. కావున ఘటస్వరూపజ్ఞానముకంటె ఘటము పటభిన్నమను జ్ఞానము తన్వక భిన్నమనియే నంగీకరింపవలయును. అట్లే ఈశ్వరుడనుజ్ఞానముకంటె గాని, యీశ్వరుడు సచ్చిదానందరూపుడనుజ్ఞానముకంటెగాని ఈశ్వరుడు ప్రపంచవిలక్షణు (భిన్ను)డను విజ్ఞానము భిన్నమనియే అంగీకరింపవలయును. అనినచో నట్లుకాదు. ఇట్లంగీకరించుచో ఆకారభేదమువలన జ్ఞానవిజ్ఞానములకు భేదమొప్పినట్లు, ఆకార భేదమున జ్ఞానమున కవాంతరభేద మంగీకరింపవలసివచ్చును. అపుడు, ఘటము, పటము, కుడ్యము, కుసూలము, అను విషయాకారములయొక్క భేదమువలన తత్ జ్ఞానముకూడ భిన్నమనవలయును. ఈయది యిష్టాపత్తిచే పరిహరింపదగినవిషయముకాదు విషయములు భిన్నములయినను, విషయయగు జ్ఞానముమాత్రము అభిన్నమని శాస్త్రసిద్ధాంతము. అట్లుగాక ప్రతివిషయము జ్ఞానము భిన్నమగుచో జ్ఞాత (జ్ఞానముకలవాడు) కూడ భిన్నుడనవలయును. అట్టితటి ఒక్కశరీరమునందు అనేకమందిజీవులు కలరని యంగీకరించిన ట్లగును. ఈయది యనుభవవిరుద్ధము.

మరియు చైతన్యరూపమయిన జ్ఞానమొక్కటియయినను అంతఃకరణవృత్తి క్షణికమగుటచే వృత్తిరూపజ్ఞానము లనేకములు. కాన వృత్తిజ్ఞానములు స్వతస్సిద్ధముగా భిన్నములని యనదగదు. వృత్తియనగా అంతఃకరణవ్యాపారము. అయ్యది క్రియ కావున జడము, తత్ప్రతిఫలితమగు (వృత్తిఫలితమగు) చైతన్యమే జ్ఞానము, కావున నంకుగూడ మనోవృత్తులు భిన్నములయినను చైతన్యము నిత్యము, స్వయం ప్రకాశము నయినందున, జ్ఞానము అభిన్నమనియే అంగీకరింపవలెను.

ఇట్టి నిత్యమగు జ్ఞానమే (చైతన్యమే) యీశ్వరుడని సిద్ధమయినది.

ఓయి! అంతఃకరణవృత్తియే జ్ఞానమని ఔపచారికముగ జెప్పబడుచున్నది. అదియే జ్ఞానము, విజ్ఞానము అని రెండు తెఱంగులు. సచ్చిదానందరూపుడు ఈశ్వరుడు అనియు, యీశ్వరుడు ప్రపంచవిలక్షణు డనియును, యీశ్వరవిషయమగు మనోవృత్తియే జ్ఞానము, విజ్ఞానము అని చెప్పబడుచున్నది. అనినచో అది యుక్తముగాదు. వృత్తిజ్ఞానము, వృత్తివిజ్ఞానము అని రెండువిధముల వృత్తి లోకమునందప్రసిద్ధము. ఘటజ్ఞాన మెట్లు వృత్తిజ్ఞానమో అట్లే ఘటము పటముకంటె భిన్నమను జ్ఞానముకూడ వృత్తిజ్ఞానమే యగును, విజ్ఞానము కానేరదు.

ఘటాదిప్రత్యక్షస్థలమున చక్షురింద్రియముద్వారా అన్తఃకరణము విషయదేశమునకేగి విషయాకారమును చెందును. అట్టి యంతఃకరణపరిణామమే వృత్తి యని అనబడుచున్నది. "ఘటము పటముకంటె వేరు" అను జ్ఞానము ఘటపటములు ప్రత్యక్షములుకాకున్నను కలుగును. ఇచ్చట ఘట పటరూపముగా అంతఃకరణ పరిణామములేదు. ఘటపటభేదాకారముగా అంతఃకరణమునకు పరిణామము సంభవింపదు. కనుక "ఘటః పటాద్భిన్నః" ఘటము పటముకంటె వేరు- అను జ్ఞానము వృత్తిరూపము కానందున విజ్ఞానమే యగును అనినచో, కాదు. ఇట్టి తఱి వృత్తి జ్ఞానము, చైతన్యజ్ఞానము, విజ్ఞానము అని మూడురకముల జ్ఞానము నంగీకరింపవలసివచ్చును. ఈయది లోకవిరుద్ధము. ఇట్లు వృత్తిజ్ఞాన, చైతన్యజ్ఞానములకంటె నతిరిక్తముగ విజ్ఞానమును కల్పించుట గౌరవదోషగ్రస్తమగును. మరియు సుఖాద్యాకారముగా అంతఃకరణమునకు పరిణామమున్నటుల ఘటపటభేదాకారముగకూడ నంతఃకరణమునకు పరిణామము సంభవించునుకాన ఘట పట భేదజ్ఞానముకూడ వృత్తిజ్ఞానమే యగును.

ఘటపటజ్ఞానములకువలె జ్ఞాన, విజ్ఞానములకు ఆకారభేనమువలన భేదము కల్పితమగుగాక, అంతమాత్రమున నిచటఁ బ్రయోజనములేదు. ప్రకృతమున నీశ్వరస్వరూపముమాత్రమే చెప్పదలచబడినది ఈశ్వరస్వరూపమును నిర్ణయించినచో ప్రపంచవైలక్షణ్యము (భేదము) చెప్పకుండగనే సిద్ధించును. ప్రపంచవైలక్షణ్యమే యీశ్వరస్వరూపము. యీశ్వరుడు ప్రపంచవిలక్షణుడని యెవ్వడు తెలిసికొనడో, వాడు ఈశ్వరస్వరూపమును తెలియనివాడే యగును. కావున ప్రపంచవిలక్షణ సచ్చిదానందమయేశ్వరస్వరూపజ్ఞానమే జ్ఞానమని చెప్పబడుచున్నది. ఇం దేకదేశమగు ప్రపంచవిలక్షణేశ్వరజ్ఞానము విజ్ఞాన మనదగదు.

ఇంక రామానుజులు చెప్పెడి "ఈశ్వరుడు చిదచిద్విలక్షణు"డను విషయమును విచారింతము. ఈశ్వరునియందు అచిద్వైలక్షణ్యమున్నను చిద్వైలక్షణ్యముండ నేరదు. చిద్రూపుడగు నీశ్వరుడు చిద్విలక్షణుడగుట విరుద్ధము. ఇక చిచ్ఛబ్దము, కించిద్జ్ఞుడు, సావద్యుడు(దోషి)యగు జీవుని చెప్పుననియు, ఈశ్వరుడు, సర్వజ్ఞుడు, నిరవద్యుడు (నిర్దోషి) యనియు. కావున చిద్వైలక్షణ్యము యీశ్వరుని యందుఁ బొసగునన్నచో నది యుక్తముగాదు. "చిత్" అను శబ్దమునకు చైతన్యమాత్రము అర్థము. కించిత్ జ్ఞత్వాదులు చిచ్ఛబ్దార్థములుకావు. కించిత్ జ్ఞత్వ సర్వజ్ఞత్వాదులు ఉపాధిధర్మములు. ఉపాధులగు ఘటమఠములు భిన్నములయినను ఉపహితమగు ఆకాశము ఏకరూపమయినట్లు మాయావిద్య లను నుపాధులు భిన్నములయినను చైతన్యముమాత్రము ఏకరూపమే యగును. కావున జీవేశ్వరు లిద్దరు

నిజముగా చిన్మాత్రులని యనందగుదురు. కనుక చైతన్యమునందు కించిత్‌జ్ఞత్వాది జీవధర్మము లుండ నేరవు.

మరియు చిన్మాత్రుడగు ఈశ్వరునియందు కల్యాణగుణము లుండుటకూడ సంభవింపదు. కల్యాణగుణములు సత్త్వగుణముయొక్క వికారములు, చైతన్యము నిర్గుణము. నిర్గుణచైతన్యమునందు సత్త్వవికారములగు కల్యాణగుణము లుండుట అసంభవము. అయితే అద్వైతమునందుమాత్రము 'నిర్గుణబ్రహ్మమునందు సత్తాచిత్తి ఆనందాది గుణము లెట్లుండును?' అని యనరాదు. అవి బ్రహ్మమునకు స్వరూప భూతములు, పృథగ్భూతములుకావు. మీమతమున "తదైక్షత" "తత్త్వం నారాయణః పరమ్" అను శ్రుతిప్రోక్తమగు తద్రూపత్వము, తత్త్వరూపత్వము ఈ రెండును నారాయణునియం దెట్లుకలవో అట్లే అద్వైతమతమునగూడ, సద్రూపత్వము, సత్తారూపత్వము ఈ రెండును అద్వితీయబ్రహ్మమునకు సంభవించును. కావున తచ్ఛబ్ద తత్త్వశబ్దములు బ్రహ్మవాచకములయినట్లు సచ్ఛబ్ద సత్తాశబ్దము లున్ను, చిచ్ఛబ్ద, చిత్త్వశబ్దములున్నుగూడ బ్రహ్మవాచకములగును. ఇంతియేకాని ఈ శబ్దములకు ధర్మధర్మివాచకత్వముకాదు. నిర్గుణబ్రహ్మయందు నిర్గుణత్వమను ధర్మముండగా బ్రహ్మ నిర్ధర్మకు డెట్లగునని యనరాదు. అట్లైనచో నిర్ధర్మకత్వముగూడ ధర్మరూపమేకావున నిర్ధర్మకత్వాభావమే ధర్మాభావరూప మనందగును. ఇందు యిష్టాపత్తిచూపదగదు. "తదభావాభావస్యతద్రూపత్వ" మను న్యాయముచే నిర్ధర్మకత్వాభావము ధర్మరూపమగుటచే ధర్మాభావరూపము కానేరదు. ఇక నిర్ధర్మకత్వము ధర్మాభావరూపమని సమ్మతమయినచో నిర్గుణత్వముకూడ గుణాభావమని యంగీకరింపుడు. గుణమే ధర్మముకనుక గుణాభావము ధర్మాభావమే యగును.

మరియు నిర్గుణబ్రహ్మయందున్న నిర్గుణత్వము బ్రహ్మరూపము. నిర్గుణత్వ మనగా గుణాభావము. అభావమంతయు బ్రహ్మరూపమయినందున, గుణాభావము గూడ బ్రహ్మరూపమే యగును. కనుకనే (నిష్ప్రపంచం) ప్రపంచాభావరూపము బ్రహ్మయని శ్రుతులు చాటుచున్నవి. భావరూపమయిన బ్రహ్మ,అభావరూపు డెట్లగునని ప్రశ్నింపరాదు. అభావరూపమగు ప్రపంచమంతయు భావరూప మెట్లగుచున్నదో భావరూపమగు బ్రహ్మగూడ అభావరూప మట్లే యగును. లోకము కాలత్రయమునందును లేని (అభావరూపమగు) జగత్తును భావరూపముగా తలచుచున్నది. తద్విలక్షణమగు బ్రహ్మను అభావరూపముగా తలంచుచున్నది.

అట్లు, లోకులచే సర్వప్రపంచభావరూపముగా వ్యవహరింపబడు భావపదార్థమే బ్రహ్మము, సకల ప్రపంచముగా వ్యవహరింపబడు, అభావపదార్థమే ప్రపంచము. కావున భావపదార్థమగు బ్రహ్మ సర్వాభావమగును. అభావరూపుడగు బ్రహ్మ భావరూపు డెట్లగునని ప్రశ్నింపరాదు. ఘటాభావాభావము, ఘటరూప

మయినట్లు అభావరూపమగు సర్వప్రపంచముయొక్క అభావము అభావాభావము కనుక భావమే యగును. కావున బ్రహ్మ అభావరూపుడయినను భావమే యగును. ఇక ప్రసక్తానుప్రసక్తితో పెరిగిన నీగ్రంథ మింతటితో ముగింతము. 2

శ్లో. మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చి ద్యతతి సిద్ధయే
యతతామపి సిద్ధానాం కశ్చి న్మాం వేత్తి తత్త్వతః ॥ 3 ॥

ఆత్మతత్త్వజ్ఞానము కలవానికిఁ తెలిసికొనదగిన దేదియు మిగిలియుండదు. సర్వము ఆత్మరూపమగుటచే సర్వము తెలియబడినదగును. ఇట్టి జ్ఞానమే మోక్షము నిచ్చును. మోక్షఫలము సర్వోత్కృష్టము. కావున మోక్షప్రదమగు జ్ఞానము మిక్కిలి దుర్లభమని చెప్పబడుచున్నది. మానవు లనేకులలో నేర్పరియగువాడొక్కడే మోక్షముకొరకు ప్రయత్నమును చేయును. మూలమునందలి "సహస్ర" శబ్దము సంఖ్యావిశేషవాచకముగాదు. అనంతము లను అర్థమును చెప్పును. సిద్ధి శబ్దమునకు మోక్ష మర్థము. అట్లు మోక్షముకొరకు పాటుబడు మానవులలో ధన్యుడగువా డెవ్వడో యొక్కడే యాత్మతత్త్వజ్ఞానము నొందును. మూలము నందు మోక్షముకొరకు ప్రయత్నించువారలు సిద్ధులని "సిద్ధానాం" అను పదముచేఁ జెప్పబడినది. ఇయ్యది (భావినీం వృత్తిం) ముందువారికి కలుగబోవు ఫల సిద్ధిని యుద్దేశించి చెప్పబడినది. మోక్షమును (సిద్ధిని) పొందుట కర్హులని యర్థము. కావున నీయది యౌపచారికపదమని గ్రహింపవలయును. (లేక) మోక్షముకొరకు ప్రయత్నించు మానవులు నిత్యముక్తాత్మరూపులుకాన వారు సిద్ధులనియే చెప్ప వచ్చును.

మూలమునందలి "కశ్చిత్" అను పదమునకు ఎవ్వడో ఒకానొక ధన్యుడని యర్థము. కాని వేదాంతదేశికులు చెప్పినట్లు ఒక్కడే యని నియమముకాదు. అట్లగుచో "కశ్చిదేవ నద్వౌ" ఒక్కడే కాని యద్వైతమతమున నిద్దరు ముక్తినొందరని వేదాంతదేశికులు శాంకరమతమును దూషించుట పొసగెడిది. అబద్ధములను ఆరోపించుటలో మొదటి దేశికులకు వేదాంతదేశికులగు నిట్టి యన్వయములు పొడసూపు టయుక్తము. కావున ఆత్మతత్త్వజ్ఞానము సుకృతవంతునకు సులభమయినను సామాన్యమానవు లందరకు దుర్లభమగుటచే ఆచార్యపాదులు అవతారికయందు ఆత్మజ్ఞానము దుర్లభమని చెప్పిరి.

ఈ శ్లోకమునకు రామానుజభాష్య మిట్లుకలదు—

రామానుజభాష్యము : (మనుష్యాః శాస్త్రాధికారయోగ్యాః తేషాం సహస్రేషు కశ్చిదేవ సిద్ధిపర్యంతం యతతే; సిద్ధిపర్యంతం యతమానానాం సహస్రేషు కశ్చిదేవ మావిదిత్వా మత్తః. సిద్ధయే యతతే మద్విదాం సహస్రేషుకశ్చిదేవతత్త్వతో

యథావస్థితం మాం వేత్తి నకశ్చి దిత్యభిప్రాయః"; "సమహాత్మా సుదుర్లభః"; "మాంతు వేద న కశ్చన" (భగ-౭-౧౯-౨౬) ఇతివక్ష్యత ఇతి-

దీనియర్థము-

మనుష్యులు శాస్త్రమునం దధికారము నొందుటకు యోగ్యతకలవారు. వారలలో వేయికి నొక్కడే సిద్ధి (మోక్ష) పర్యంతము ప్రయత్నించును. సిద్ధిపర్యంతము ప్రయత్నించు మానవులలో వేయిమందిలో నొక్కడే నన్ను తెలిసికొని నావలన ముక్తినొందుటకు ప్రయత్నించును. నన్ను తెలిసికొనువారలలో వేయికి నొక్కడే యథారూపముతో నున్న నన్ను యథార్థముగాఁ దెలిసికొనును. ఈశ్లోకమునందలి "నకశ్చిత్" అను పదముయొక్క అభిప్రాయమే "స మహాత్మా సుదుర్లభః" "మాంతు వేద నకశ్చన" అని యీయధ్యాయమునందలి ౧౯, ౨౬వ శ్లోకములచే చెప్పబడగలదు అని.

ఈయది యనుచితముకాదు. దేవతలకుఁగూడ శాస్త్రమునం దధికారము కలదని వేదవ్యాసులు బ్రహ్మసూత్రములచే నిర్ణయించిరి. "యతతి సిద్ధయే" అను వాక్యమునకు సిద్ధిపర్యంతము ప్రయత్నించు నను అర్థము సిద్ధించుట దుర్లభము. ఈ రెండుపదములను ఆవృత్తిచేసి రెండువాక్యములనుగాఁ జేయుట న్యాయము గాదు. "మాం- విదిత్వా-మత్తః" నన్ను-తెలిసికొని-నావలన అను మూడుపదములను మూలమునందులేని వానిని కల్పించుట ప్రమాణసిద్ధముకాదు. "సిద్ధిపర్యంతము ప్రయత్నించువారలలో నొక్కడే సిద్ధికొరకు ప్రయత్నించుచున్నాడు" అను వాక్యము అన్వయించదు. సిద్ధిపర్యంతము ప్రయత్నించువాడే సిద్ధికొరకు ప్రయత్నించువాడుకూడ నగును. వీరిరువురకు భేదముండదు. "కశ్చిన్మాం వేత్తి" ఒకానొకడు నన్ను తెలిసికొనుచున్నాడు. అను వాక్యమునకు "నకశ్చిన్మాం వేత్తి" 'ఎవ్వడు నన్ను తెలిసికొనలేడు' అని యర్థమును చెప్పుటకూడ యుక్తముకాదు. ఇట్టి అర్థమును చెప్పుటకు విరుద్ధలక్షణను ఆశ్రయింపవలెను. అద్దాని నాశ్రయించుట అప్రమాణము. "మాంతు వేద న కశ్చన" అను శ్లోకమునందు 'నాభక్తుని, నన్ను శరణమునొందినవానిని విడచి యెవ్వడు నన్ను తెలిసికొనలేడు.' అని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పదలచెను. కావున అచ్చట నాయర్థము యుక్తమగును. ఇచ్చటమాత్ర మయ్యది పొసగదు. అట్లుగాక ఈశ్వరతత్త్వము యేరికిఁ దెలియతగని దగుచో నయ్యది (ఈశ్వరతత్త్వము) సంప్రదాయసిద్ధము గాకపోవును. అపుడు ఈశ్వరతత్త్వమునకే లోపము ప్రసక్తించును. కావున నీశ్వరతత్త్వ మెవ్వరికిని తెలియదగినదికాదని అంగీకరింప దగదు. "దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా" అను శ్రుతి యీశ్వరతత్త్వము సూక్ష్మబుద్ధులకు గోచరించునని చెప్పుచున్నది. "తమేవ విదిత్వా అతిమృత్యుమేతి" అను శ్రుతి ఈశ్వరతత్త్వజ్ఞానమువలననే ముక్తికలదని ప్రతిపాదించుచున్నది. అట్టితత్త్వ

యీశ్వరతత్త్వమే ఎరికిఁ దెలియనిచో (గోచరము కానిచో) ముక్తియే అప్రసిద్ధమగును. అప్పుడు ముక్తికొరకు వేదాన్తశాస్త్రమునందు ప్రవృత్తియే సంభవింపదు. అట్లైతే, గృహస్థుని సన్న్యాసాశ్రమమునందు ప్రవేశపెట్టు వేదాంతశాస్త్రము అనర్థకరమగును - ధర్మార్థకామములను సాధించు గృహస్థాశ్రమమును విడచుటవలనను, సన్న్యాసస్వీకారమువలన మోక్షము లభింపకుండుటవలనను. కావున "నన్ను నెవ్వఁడో ఒకానొక ధన్యుడు తెలిసికొనుచున్నాడు" అనియే "కశ్చిన్మాం వేత్తి" అను వాక్యమున కభిప్రాయము. నన్ను నెవ్వడు తెలిసికొనడని కాదు.

మరియు, వేదాంతిదేశికులు, మూలమునందలి మనుష్యశబ్దము జాతివిశేషమును చెప్పునది కాదనియు, మోక్షసిద్ధికొరకు ప్రయత్నించు యోగ్యతకల వ్యక్తిమాత్రమును చెప్పుననియును వ్యాఖ్యానించిరి. అదియును యుక్తము కాదు. మనుష్యశబ్దమునకు ముఖ్యార్థము విడచుటలో కారణము లేదు. అర్జునుడు మనుష్యుడు కాన మనుష్యులగు మీకు పరమాత్మతత్త్వజ్ఞానము మిగుల దుర్లభమనియే భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు చెప్పదలచెను. కాక దేవాదులకు పరమాత్మతత్త్వజ్ఞానము సులభమని కాని, దుర్లభమని కాని వినినంతమాత్రమున పార్థునకు కలిగెడు ఫలమేమియు లేదు.

ఇక మోక్షసిద్ధికొరకు ప్రయత్నించుటమాత్రము తరచుగా, సర్వసాధారణము (అందరకు సాధారణము) కావున, సిద్ధిపర్యంతమని తమ వ్యాఖ్యానమున వేదాంతదేశికులు చెప్పితి మన్నచో నదియును పొసగదు. మోక్షసిద్ధికొరకు ప్రయత్నించుట మాత్రముకూడ నెల్లరకు సాధారణము కాదు. లోకములో నందరు సిద్ధికొరకు ప్రయత్నించువారలు కనుపించుటలేదు. సంసారముకొరకు ప్రయత్నించుట ఎల్లరకు సాధారణమయి యున్నది. మరియు నెవ్వడు (మోక్ష) సిద్ధికొరకు ప్రయత్నించునో వాడే సిద్ధిపర్యంతము ప్రయత్నించుచున్నాడు. నడుమ నాప్రయత్నమును విడువడు. దైవికముగా మోక్షసిద్ధిలోపల మరణము సంభవించినను జన్మాంతరమందైనను మరల ప్రయత్నించును. లేక సిద్ధికొరకు ప్రయత్నించువార లందరకును సిద్ధిపర్యంతము ప్రయత్నము సంభవింపదు కావున మోక్షసిద్ధికొరకు ప్రయత్నించు వేలకొలది మానవులలో ఒకానొకడే సిద్ధిపర్యంతము ప్రయత్నించునని చెప్పవలయును. అట్లు మూలకర్త చెప్పియుండలేదు. మూలకర్త చెప్పనిదానిని రామానుజులు చెప్పినచో రామానుజవచనము నిర్మూలమగును.

మరియు రామానుజులు : ప్రయత్నించుచున్న సిద్ధులలో ఒకానొకడే నన్ను తెలిసికొనుచున్నాడు అనియు నన్ను తెలిసికొనువారలలో ఒకానొకడే నిజముగా నన్ను తెలిసికొనుచున్నా డనియును రెండువాక్యములు వివక్షితము లని చెప్పిరి. అదియు నుచితము కాదు. మూలమునందు అట్టి వివక్ష కలదని సూచించుపదము లేదు. రామానుజులు సూచించిన ప్రకారము రెండువాక్యములు మూలమున కానము.

మూలమునందు లేని వాక్యద్వయమును రామానుజులు కల్పించుట అప్రమాణమగును.

మరియు రామానుజుల కల్పనము అప్రమాణమగుటయేగాక అసంగతముగూడ నగుచున్నది. అదెట్లన, నన్ను తెలిసికొనువాడు నిజముగా నన్ను తెలిసికొనడు. నన్ను నిజముగా తెలిసికొనువాడు నన్ను తెలిసికొనువానికంటె నితరుడు అని చెప్పినట్లగును. ఈయది యనుచితము. ఈశ్వరుని (తత్వత) యథార్థరూపముతో తెలియనివాడు యీశ్వరుని తెలిసినవాడని చెప్పబడడు. అట్లె ఈశ్వరుని యథార్థరూపముతో తెలిసికొనినవాడు ఈశ్వరుని తెలిసికొననివాడని చెప్పబడడు. "మాం వేత్తి" అను వాక్యముచే నీశ్వరునియొక్క సామాన్యజ్ఞానమున్ను "మాం తత్వతో వేత్తి" అను వాక్యముచే విశేషాకారముగా నీశ్వరజ్ఞానమున్ను చెప్పబడినదని యనరాదు. నిర్విశేష చిన్మాత్రుడగు నీశ్వరునియందు సామాన్యవిశేషభావకల్పనము అసంభవము. ఈశ్వరునకుగూడ పరోక్షత్వ అపరోక్షత్వములచే సామాన్యవిశేషభావభేదము కలదని యనరాదు. "యత్సాక్షా దపరోక్షా ద్బ్రహ్మ" అను శ్రుతి ఈశ్వరుడు నిత్యాపరోక్షబ్రహ్మరూపుడని చెప్పుటవలన పారోక్ష్యాపారోక్ష్యభేద మంగీకరింపదగదు. ఆత్మయే నీశ్వరుడు, ఆత్మ యెవ్వనికి, అప్రత్యక్షుడుకాడు. మరియు ఈశ్వర స్వరూపజ్ఞానము వేరనియు, ఈశ్వరస్వభావజ్ఞానము వేరనియు, అందువలన ఈశ్వర జ్ఞానమునకు భేద ముపపన్నమని యన్నచో నదియు పొసగదు. ఈశ్వరస్వరూప స్వభావములకు భేదములేదు. ఎవడు ఈశ్వరస్వరూపమును తెలిసికొనునో వాడు ఈశ్వరస్వభావమును తెలిసికొనును. ఈశ్వరస్వరూపముకంటె నితరమగు స్వభావము మాయికము. కాన యసత్యమగును. స్వరూపముమాత్రమే సత్యము కావున నెవడు ఈశ్వరుని యథార్థరూపముతో తెలిసికొనునో వాడే ఈశ్వరుని గుర్తెరింగినవాడు. ఎవడు యీశ్వరుని యథార్థముగా తెలిసికొనడో వాడు యీశ్వరుని తెలిసికొనినవాడు కానేకాడు అని సిద్ధమయినది. కావున రామానుజవ్యాఖ్యానము యుచితముకాదు. 3

శ్లో. భూమి రాపోఽనలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధిరేవచ
అహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతి రష్టధా ॥ ४ ॥

అ. గీతాశాస్త్రమును విను అర్జునుని యభిరుచిపరచి, శ్రీకృష్ణు డీశ్లోకముచే తన నిజరూపమును చెప్పుచున్నాడు. ఈశ్లోకము దీని తరువాతశ్లోకమున్ను ఈశ్వరునియొక్క స్వరూపము, స్వభావమున్ను చెప్పుచున్నవి. ఈశ్వరునియొక్క స్వరూపస్వభావములు తెలియనిదే యీశ్వరజ్ఞానము సిద్ధింపదు. ప్రకృతిశబ్దము స్వరూపమను అర్థమునందు, స్వభావమను అర్థమునందును ప్రయోగింపబడుచున్నది. కావున నీశ్వరునియొక్క స్వరూప మొక ప్రకృతియనియు, స్వభావము మరియొక

ప్రకృతియనియు గ్రహింపవలెను. అందు మొదట అనాత్మపదార్థము తెలియబడి నచో ఆవల నాత్మజ్ఞానము కలుగుట సులభమగును. కావున ముందు అనాత్మభూత మగు నీశ్వరస్వభావ మను ప్రకృతిని చెప్పుచున్నాడు.

"అష్టౌ ప్రకృతయః" అను శ్రుతిప్రమాణమువలనను, "మూలప్రకృతి రవికృతి ర్మహదాద్యాః ప్రకృతి వికృతయ స్సప్తషోడశకశ్చ వికారో న ప్రకృతి ర్న వికృతిః పురుషః" అను సాంఖ్యశాస్త్రమును బట్టియు, మూలప్రకృతి, ప్రకృతి వికృతులగుమహదహంకారపంచతన్మాత్ర లను నేడును ప్రకృతిశబ్దార్థములగుచున్నవి. పాణిని "జనికర్తుఃప్రకృతిః" అను సూత్రమున ప్రకృతి యన అపాదాన మని నిర్వచించెను. వికృతి యనగా కార్యము, అనాదియు, సర్వజగదుపాదానమును అగు మాయప్రకృతి, పదునారు వికారములకుఁ గారణమును, మూలప్రకృతియొక్క కార్యమున్ను అగు మహదహంకార పంచతన్మాత్ర లేడును ప్రకృతులు వికృతులున్ను అగుచున్నవి. అందు ప్రకృతిత్వమను అంశమునుబట్టి మహదాదు లేడును ప్రకృతు లని వ్యవహరింపబడుచున్నవి. పంచమహాభూతములు, పదియింద్రియములు, (జ్ఞానేంద్రియము లయిదు, కర్మేంద్రియము లయిదు), మనస్సు– ఈపదునారును వికారము లనబడుచున్నవి. ఇయ్యవి యెప్పుడును కార్యములేకాని, వేటికిఁ గారణములుకావు. అందువలన నీ పదునారింటికి ప్రకృతు లను వ్యవహారములేదు. భూతవికారములయిన దేహములకు స్థూలభూతములు కారణములగుచున్నవి. కావున పంచమహాభూతము లను గూడ ప్రకృతిశబ్దముచే వ్యవహరింపవచ్చును. అయినను దేహములు తత్త్వము లలో చేరనందునను, తత్త్వములకే పరస్పరము కార్యకారణభావమును చెప్పదలచుట వలనను, మహాభూతములను కారణకోటిలో పరిగణింపలేదు.

వికారములగు పదునారింటనుండి యేతత్త్వము పుట్టనందున ఈ పదు నారింటికి ప్రకృతిత్వము లేదు. ప్రళయకాలమునందుఁగూడ నశింపనిపదార్థమే తత్త్వమని సాంఖ్యుల సిద్ధాంతము. ఇట్టి తత్త్వ మీ పదునారింటివలన నేదియు పుట్టదు. లేక, ప్రాణాది వాయుపంచకము, ఇంద్రియదశకము, మనస్సు– ఈ పదునారు వికారములని యనదగును. ఈ విషయమునంతయు నుద్దేశించియే శ్రీ కృష్ణుడు యీ శ్లోకము నుపదేశించెను. "భూమిరాపోఽనలో వాయుః" అని.

ఇందు భూమియనగా పృథివీతన్మాత్రయని అర్థము. అపంచీకృతములయిన సూక్ష్మభూతములకు తన్మాత్రలని వ్యవహారము. ఈ తన్మాత్రలే పంచీకృతములయి, స్థూలభూతములకుఁ గారణమగుచున్నవి. ఇపుడు వ్యవహారదశలో కనుబడునవి స్థూల భూతములు. ఈ స్థూలభూతములు పుట్టుటకు పూర్వమున్నవి తన్మాత్రలని యర్థము. శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధములు తన్మాత్రలని కొందరందురు.

ఇచట స్థూలభూతములను విడచి తన్మాత్రలనే గ్రహించు టేల? అని ప్రశ్నింపరాదు. మూలమున "భిన్నాప్రకృతి రష్టధా" అని కలదు. స్థూలభూతములకు ప్రకృతి యను వ్యవహారము లేదు. అందువలన స్థూలభూతములను విడచుట సంభవించినది. అట్లె మనస్సునకుగూడ ప్రకృతి యను వ్యవహారము లేనందున ఇచట మనశ్శబ్దము లక్షణచే స్వకారణమగు అహంకారమునందు ప్రవర్తించుచున్నది. మనస్సు అన అంతఃకరణము. అహంకారమన అంతఃకరణమునకు కారణమగు తత్త్వాంతము అని యీ రెంటికి భేదము గ్రహింపవలెను. బుద్ధి యనగా మహత్తత్త్వము, అహంకారమన మూలప్రకృతి, అవిద్యాఽహంకార వాసనలతోఁగూడిన అవ్యక్తము మూలప్రకృతి యనియు, అహంకారమనియు చెప్పబడుచున్నది. విషముతోఁగూడిన అన్నము విషమని యనినట్లు అహంకారవాసనలతోఁగూడిన యవ్యక్తము అహంకారమని చెప్పబడుచున్న దని భావము.

అవ్యక్తము మానవుని కర్మలయందు ప్రేరేపించును. అహంకారముగూడ నట్లే మానవుల కర్మలయందు ప్రేరేపించుచున్నది. 'నేను' అను అహంకారము లేనిదే యెవ్వనికి దేనియందును ప్రవృత్తి సంభవింపదు.

లోకములో అహంకారమువలన నెల్లరకు ప్రవృత్తి సంభవింపవచ్చును గాని అవ్యక్తమువలన ప్రవృత్తి యెట్లు సంభవించునని ప్రశ్నింపరాదు. అనాత్మయందు ఆత్మాభిమానరూపమగు అహంకారము అజ్ఞానమూలకము. అజ్ఞానమునందు ప్రవర్తకత్వము లేనిదే తత్కార్యమగు అహంకారమునందు ప్రవర్తకత్వ ముండ నేరదు. కారణధర్మములు కార్యమునందు సంక్రమించుట లోకసహజము. కారణమగు అజ్ఞానమునకే ప్రవర్తకత్వము లేనిచో తత్కార్యమగు అహంకారమునకు ప్రవర్తకత్వముండుట అసంభవము. మాయ యనునది ఆత్మస్వరూపమును కప్పిపుచ్చి, అందరను అన్నిటియందును ప్రేరేపించును.

ఓయి! ప్రకృతియనగా నేమి? మాయ. మాయయన నేమి? ఈశ్వరుని యందలి ప్రపంచమును పుట్టించు సామర్థ్యము. ఈయది కారణరూపముతోను, కార్యరూపముతోను యెనిమిది విధములుగా విభజింపబడినది. అందు మహదాదు లేడును కార్యప్రకృతులు. మూలప్రకృతి, కారణప్రకృతి ఇట్లు యీశ్వరప్రకృతి యెనిమిదివిధములు గలదని తెలియవలెను.

అయితే శారీరక మీమాంసాశాస్త్రమునందు "ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతానుపరోధాత్" అను సూత్రమున శ్రీబాదరాయణులు సాంఖ్యమతమును నిరాకరించిరి. ఇచట సాంఖ్యమతసిద్ధమగు ప్రకృత్యష్టకమును శ్రీకృష్ణు డుపన్యసించెను. ఈ విరోధ మెట్లు పరిహృతమగును? వినుము. శారీరమీమాంసాశాస్త్రమునందు ప్రకృత్యాదులు బ్రహ్మకంటె వేరుకావనిమాత్రమే నిరాకరింపబడినది. ప్రకృ

త్యాదుల స్వరూపమును నిషేధించలేదు. శారీరకశాస్త్రమునందుగూడ మాయా ము న్నగువాటి నంగీకరించిరి. బుద్ధి మహత్తత్త్వమనియు, మనస్సు అహంకారమనియును వేదాంతు లంగీకరించిరి. అంతఃకరణమే మనస్సు అనియు, అహంకారమనియు, వృత్తి భేదముచే రెండువిధములు : "అహంవృత్తి రిదంవృత్తి రిత్యంతఃకరణం ద్విధా" అని విద్యారణ్యులు నుడివిరి. అందు అహంవృత్తి యహంకారమనియు, ఇదంవృత్తి మనస్సనియు విభాగము. ఈ రెండును అంతఃకరణపరిణామము లగుటచే నీరెంటికి మహత్తత్త్వకార్యములని వ్యవహారము. అందు ఇదంవృత్తి అహంవృత్తి పూర్వక మగుటచే మనస్సు అహంకారకార్య మను వ్యవహార ముపపన్నమగుచున్నది.

మరియు, సాంఖ్యమతమున మూలప్రకృతియే జగదుపాదానమని చెప్పిరి. "న ప్రకృతి ర్న వికృతిఃపురుషః" అని యాత్మను జగదుపాదానత్వమును నిషేధించిరి. వేదాంతశాస్త్రమున "జన్మాద్యస్య యతః" (బ్ర॥ సూ॥ ౧-౧) అనుసూత్రముచే మాయాద్వారమున పురుషునకే ప్రపంచోపాదానత్వమును చెప్పిరి. ఇట్లు సాంఖ్యాద్వైతములకు చాల భేదముకలదు. కావున నిచట సాంఖ్యమత ముపన్యసింపబడినదను దోష మాపాదింప వీలులేదు.

లేక "అదుష్ట మన్యతో గ్రాహ్యం" అను న్యాయమున సాంఖ్యశాస్త్రము నందుఁ జెప్పినదయినను దోషరహితమయిన అంశము గ్రహింపదగినదే యగును. సాంఖ్యశాస్త్రమున ప్రకృత్యష్టకము పేర్కొనబడినది. అయ్యది శ్రుతిసిద్ధమగుటచే దుష్టముకాదు. కావున నాయంశముమాత్రమే యిచట గ్రహింపబడినది. శ్రుతి విరుద్ధమగుటచే పురుషుడు ప్రకృతియు, వికృతియు గా డను అంశము గ్రహింపలేదు. అయితే నిజస్థితిలో పురుషునకు ప్రకృతిత్వముకాని, వికృతిత్వముకాని లేదు. మాయాద్వారమున పురుషునకు ప్రకృతిత్వమును శ్రుతి బోధించినదని తెలియవలెను.

రామానుజమతము :

ఇచట రామానుజులు భూమి, ఉదకము మున్నగునవి యథాశ్రుతముగ స్థూలభూతములనే బోధించునని చెప్పిరి. స్థూలభూతములకు ప్రకృతు లను వ్యవహారము లేనందున రామానుజులు చెప్పిన యర్థము యుక్తముకాదు.

ఇక వేదాంతదేశికులు : "ఏషాహి పూర్వమేకా పశ్చాదష్టధా పరిణతా" (ఈప్రకృతి మొదట నేకరూపముగానుండి పిదప నెనిమిదివిధములుగ పరిణమించెను) అనిచెప్పిరి అది యుచితముకాదు. భూతపంచకము, ప్రాణపంచకము, ఇంద్రియ దశకము, విషయపంచకము, మనోబుద్ధ్యహంకారత్రయము అను నీ ఇరువదియెనిమిది విధములుగా పరిణమించిన ప్రకృతి మనోబుద్ధ్యహంకారములు, పంచభూతములు అను నెనిమిదివిధములుగ పరిణమించెనని చెప్పుట యుక్తముకాదు. అట్టితరి ప్రకృతి

యిరువదియెనిమిది విధముల పరిణమించినదని చెప్పదగియున్నది. ఘటరూపముగా పరిణమించిన మృత్తుకంటె వేరుగా అట్లు పరిణమించిన మృత్తుయుండినట్లు భూతాది రూపముగా పరిణమించిన ప్రకృతికంటె వేరుగా అట్లు పరిణమింపని ప్రకృతి లేనందున ప్రకృతి మొదట నొకటియయి పిదప నెనిమిదివిధముల పరిణమించినదని చెప్పుట సమంజసముగాదు. ప్రకృతి కార్యరూపముతో నెనిమిదివిధములుగను, కారణరూపముతో నేకవిధముగను ఉన్నదనియే చెప్పవలయును. మొత్తము 'ప్రకృతియంతయు కార్యరూపముగ పరిణమించినదని యేల చెప్పగూడదు?' అని యనరాదు. అపుడు ఈశ్వరోపాధియగు నవ్యక్తమే లేకపోవును. జీవునకు కారణశరీరమగు అజ్ఞానమున్ను లేకపోవును. ఇది ఇష్టాపత్తిని చూపదగదు. అట్టితెరి సుషుప్తియందు జీవునకు అజ్ఞానానుభవము లేకపోవలసివచ్చును. వ్యవహారకాలమందుఁగూడ "అహమజ్ఞః" (నేను అజ్ఞానిని) అని యనుభవసిద్ధమయిన అజ్ఞానమును త్రోసిపుచ్చుట సాధ్యముకాదు. అజ్ఞానమే లేనిచో లోకానుభవసిద్ధమయిన ఘటజ్ఞానముచేఁ గలిగెడి యజ్ఞాననివృత్తి పొసగనేరదు.

అజ్ఞానమనగా జ్ఞానాభావమేకాని మాయ గాదని యనరాదు. అనాదిభావపదార్థమయి జ్ఞాననివర్త్యమయినది మాయ యని మాయకు లక్షణమును చెప్పిరి. అజ్ఞానమునకును అదే లక్షణము నంగీకరించిరి. మరియు "అహమజ్ఞః" (నేను అజ్ఞానిని) అని ప్రతీతి కలదుగాని నేను జ్ఞానాభావముకలవాడ నను ప్రతీతి లేదు. కావున అజ్ఞానము భావరూపమేకాని, అభావరూపముగాదు. కనుక రామానుజ వ్యాఖ్య పొసగనేరదు. ౪

శ్లో. అపరేఽయ మితస్త్వన్యాం ప్రకృతిం విద్ధి మే పరాం
జీవభూతాం మహాబాహో! యయేదం ధార్యతే జగత్ ॥ ౫ ॥

అ. ఎనిమిదివిధముల భేదముగల, పూర్వశ్లోకముచేఁ జెప్పబడిన ప్రకృతిని అపరప్రకృతి యందురు. దీనికంటె వేరయినట్టియు, పరమాత్మయొక్క స్వరూపమయినట్టియు, జీవభూతమయిన ప్రకృతిని చెప్పెద వినుము. ఈ ప్రకృతిచేతనే ప్రపంచమంతయు ధరింపబడియున్నది. వెనుకటి శ్లోకమునందు చెప్పిన ప్రకృతి యీశ్వరుని యొక్క స్వభావభూతమనియు, ఈ శ్లోకమునందుఁ జెప్పిన ప్రకృతి యీశ్వరుని యొక్క స్వరూపభూతమనియు భేదమును గ్రహించవలెను. ఈశ్వరస్వరూపభూతమయిన ప్రకృతిని జీవప్రకృతియనియు క్షేత్రజ్ఞలక్షణప్రకృతియనియు నందురు. (జీవయతి- చేతయతి- దేహమితి- జీవః) అను వ్యుత్పత్తిచే దేహమును చైతన్యముకలదానినిగా చేయునదికాన జీవప్రకృతియని యనబడుచున్నది. క్షేత్రమనగా దేహేంద్రియాద్యనాత్మపదార్థసంఘాత మని యర్థము. దానిని తెలుసుకొనునట్టిదికాన క్షేత్రజ్ఞప్రకృతి యనియు నందురు. ఈ విషయము త్రయోదశాధ్యాయమునందు

స్పష్టపడగలదు. కావున నీ ప్రకృతి కూటస్థాత్మస్వరూప మస్పష్టమగుచున్నది. దీనిచే ఈశ్వరస్వరూపము జీవుడని వ్యక్తమగుచున్నది. అందువలన జీవేశ్వరుల కభేదము స్పష్టమగుచున్నది. మరియు నీ ప్రకృతి, దేహము ప్రాణమును ధరించుటకు నిమిత్తమని యనదగును. ఇందు "జీవాపేతం వావ కిల శరీరం మ్రియతే" (ఛాం-౬-౧౧-33) అను శ్రుతి ప్రమాణమగుచున్నది. "మృఙ్-ప్రాణత్యాగే" అను ధాతువు వలన "మ్రియతే" అనగా ప్రాణత్యాగమును చేసికొనుచున్నాడని యర్థము.

ఓయి! జీవుడు శరీరమునుండి వెడలినప్పుడుకదా శరీరమునకు మరణమేర్పడును! (పూర్ణుడు) అంతటనుండు జీవునకు శరీరమునుండి లేచిపోవుట పొసగు టెట్లు? వినుము. జీవుడు నిజరూపముతో పరిపూర్ణుడయినను బుద్ధి మున్నగు నుపాధుల యొక్క సంబంధముచే పరిచ్ఛిన్నుడుకాన శరీరమునుంచి వెడలిపోవుట సంభవించును. ఆకాశము స్వతస్సిద్ధముగా పరిపూర్ణ మయినను ఘటమను ఉపాధివశమున పరిచ్ఛిన్నమై ఘటాకాశమను పేరును బడసి ఘటము దండప్రహారముచే భిన్నము కాగా (బ్రద్దలుకాగా) ఘటాకాశముపోయి, మహాకాశములో చేరుచున్నది. ఇట్లే బుద్ధ్యాద్యుపాది పరిచ్ఛిన్నుడగు జీవునకు శరీరమునుండి (ఉత్క్రాంతి) లేచిపోవుట తటస్థించును.

ఇందు "ధ్యాయతీవ లేలాయతీవ" అను శ్రుతి ప్రమాణమగుచున్నది. బుద్ధి ధ్యానించుచుండ ఆత్మ ధ్యానించువాడువలె నుండును. బుద్ధి చలించుచుండ ఆత్మ చలించువాడువలె నుండును. అట్లె బుద్ధి (అంతఃకరణము) శరీరమునుండి లేచిపోవుచుండ ఆత్మ లేచిపోవుచున్నవాడువలె నుండును. ఇట్లే చైతన్యము ప్రాణధారణకు నిమిత్తమగుటకూడ బుద్ధ్యవచ్ఛిన్నరూపముతో ననియే గ్రహింపవలయును.

చిదాత్మ (జీవుడు) అంతర్యామి నారాయణాది శబ్దవాచ్యమయిన కూటస్థ సాక్షిచైతన్యరూపముతో జగత్తులో ప్రవేశించి ప్రపంచమును నిలవబెట్టుచున్నాడని భావము. జీవుడు సర్వప్రపంచమును లోపల వెలుపల వ్యాపించియుండెనని "అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణ స్థితః" అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. అయినను వెలుపల వ్యాపించి యున్నవానికి లోపల ప్రపంచమును ధరించియుండు టెట్లను శంకకు సమాధానముగా భాష్యకారు లనిరి. "అంతఃప్రవిష్టయా ప్రకృత్యా" అని. అనగా లోపల వ్యాపించియుండు ప్రకృతిచే ప్రపంచము ధరించబడుచున్నదని భావము. యథాశ్రుతార్థమునందుమాత్రము పరిపూర్ణుడయిన జీవునకు లోపలప్రవేశ మెట్లు సంభవించునని ప్రశ్నపుట్టును. నిజస్థితిలో పరిపూర్ణునకుఁగూడ బుద్ధ్యాద్యుపాధివశమున అంతఃప్రవేశము సంభవింపవచ్చును. "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్" అను శ్రుతిప్రమాణమువలన ఇదియంతయు స్థావరజంగమ దేహాపేక్షయా

చెప్పబడినది. కేవలాచేతనములయందు ఈశ్వరునకు క్రొత్తగా ప్రవేశమనునదియే లేదు.

ఇట్లు లోపల వ్యాపించియున్న చైతన్యము జీవుడనియు, కూటస్థుడనియు, సాక్షియనియు, ఆత్మయనియు వ్యవహరించుచున్నారు. వెలుపల వ్యాపించియున్న వానిని యీశ్వరుడనియు, బ్రహ్మయనియు వ్యవహరించుచున్నారు. లోపల వెలుపల ఉనికియనునది చైతన్యమునందు కల్పింపబడుటవలన వస్తుతః నిరవయవము, ఏకరూపము, అద్వితీయము నగు చైతన్యమునందు జీవేశ్వరభేదములేదని సిద్ధాంతము.

చేతనపదార్థములయందు జీవుడున్నను, అచేతనపదార్థములయందు జీవుడెట్లుండునని యనరాదు. అచేతన పదార్థములయందు చిదాభాసరూపుడయిన జీవుడుండడుకాని, ప్రత్యగాత్మరూపుడయిన జీవుడుండును.

"చేతనాచేతనభిదా కూటస్థాత్మకృతా నహి,

కింతు బుద్ధికృతాభాస కృతైవేత్య వగమ్యతాం" అని ప్రమాణముకలదు. చేతనాచేతన విభాగము కూటస్థాత్మనుబట్టి రాలేదు, చిదాభాసునిబట్టి యేర్పడినది. అనగా చిదాభాసుడు కలవి చేతనములనియు, చిదాభాసుడులేనివి అచేతనములనియు విభాగము.

రామానుజ మతము :

ఈశ్వరునకు అచేతనప్రకృతి, చేతనప్రకృతి అని రెండుప్రకృతులు కలవు. అందు అచేతనప్రకృతి భోగ్యము. ఈయది "భూమి రాపః" అను పూర్వశ్లోకముచేఁ జెప్పఁబడినది. చేతనప్రకృతి భోక్తృరూపము. అది యీ శ్లోకముచే జెప్పబడుచున్నది, అని రామానుజులు తమ భాష్యమునం దుదహరించిరి.

అది యుక్తముగాదు. "అవికార్యోఽయ ముచ్యతే" (భగ-౨-౨౫) అను శ్లోకముచే జీవునియందు భోక్తృత్వమను వికారములేదని నిషేధింపబడినది. (2) అహంవృత్తిరూపమగు విజ్ఞానమయకోశరూపముయిన బుద్ధియే భోక్తయని నిరూపించబడినది. బుద్ధి స్వతస్సిద్ధముగా జడము, భోక్తృభోగ్యరూపమయిన ప్రకృతియు జడము. చేతను డగు జీవుడు కర్తకానందున భోక్తగూడ గాడు.

మరియు "ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కర్మాణి సర్వశః

అహంకార విమూఢాత్మా కర్తాఽహ మితి మన్యతే॥ (భగ ౩-౨౭) అనియు, "నకరోతి నలిప్యతే" (భగ-౧౩-౩౨) అనియును జీవునకు కర్తృత్వమే లేదని నిరూపింపబడుచున్నది.

మరియు "నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతం" (శ్వేతా-౬-౧౯) ఇత్యాది శ్రుతి బుద్ధితాదాత్మ్యాధ్యాసమువలన జీవునకు కర్తృత్వ మేర్పడినదనియు, అయ్యది

భ్రమాత్మకమనియును చెప్పుచున్నది. బుద్ధితాదాత్మ్యాధ్యాసలేని సుషుప్తిదశయందు జీవునకు కర్తృత్వములేదు. కర్తృత్వములేనివానికి భోక్తృత్వము పొసగనేరదు. అట్లు పొసగుచో సోమయాగ మనుష్ఠించువాడొకడును, తత్ఫల మనుభవించువాడు మరియొకడును కానలసివచ్చును. మరియు రామానుజమతమున జీవుడు అణురూపుడు గనుక అణురూపుడగు జీవస్వరూపమయిన భోక్తచే మొత్తము ప్రపంచము ధరింపబడనేరదు. కావున రామానుజవ్యాఖ్యానము సర్వదా అసంగతమగుచున్నది ॥ ౫ ॥

శ్లో. ఏత ద్యోనీని భూతాని సర్వాణీ త్యుపదారయ
అహం కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయ స్తథా ॥ ౬ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞములను (పరాపర) ప్రకృతులు రెండును సమస్త భూతములకు కారణములని తెలిసికొనుము. అందువలననే నీ రెండు ప్రకృతులద్వారమున సర్వప్రపంచముయొక్క ఉత్పత్తి స్థితి లయములకుఁ గారణమగుచున్నాను.

క్షేత్రప్రకృతి యనగా అపరప్రకృతి, క్షేత్రజ్ఞప్రకృతియనగా పరప్రకృతి. ఇదంప్రత్యయ విషయమగు భూమ్యాదులు క్షేత్రము, అహంప్రత్యయవిషయమగు చిదాత్మ క్షేత్రజ్ఞుడు. అని భేదము.

అహంకారముగూడ అహంప్రత్యయవిషయమగుచున్నందున అహంప్రత్యయ విషయుడు ఆత్మయే యని యనదగదు. అని ప్రశ్నించుట యుచితముగాదు. (మమాహంకారః) నాకీ యహంకారము అను ప్రతీతి యుండుటచే అహంకారము కేవలము అహంప్రత్యయవిషయననుకాదు. అయితే ఆత్మకూడ (మమాత్మా) అనుప్రతీతిని బట్టి కేవలము అహంప్రత్యయవిషయుడు గాడని చెప్పవచ్చునుకదా? కాదు, అచ్చట ఆత్మశబ్దము స్వరూపవాచకము కాని ఆత్మవాచకము కాదు. కావున ఆత్మ కేవలాహంప్రత్యయ విషయుడే యగుచున్నాడు. అహంకారము సాక్షికముగా అహం ప్రత్యయవిషయమగుచున్నందున సాక్షికముగా ఆత్మయగునుకదా? కాదు. అనాత్మ పదార్థమగు అహంకారమునకు సాక్షికముగాకూడ ఆత్మత్వముసంభవించదు. అహంకారమునకు అహంప్రత్యయవిషయత్వము, ఆత్మతాదాత్మ్యాధ్యాసవలన నేర్పడుచున్నది. (ఆత్మతాదాత్మ్యాధ్యాసచే అహంకారము అహంశబ్దముగాఁ జెప్పబడుచున్నది.)

మూలమునందలి " యోని " అను పదమునకు ఉపాదానకారణము లని యర్థము.

ఓయి! జడమయిన క్షేత్రప్రకృతి జడములయిన భూతములకు ఉపాదాన కారణమయిన నగుగాక, చేతనమయిన క్షేత్రజ్ఞప్రకృతి జడములయిన భూతముల

కుపాదానకారణ మెట్లగును ? కార్యకారణములకు సారూప్య ముండవలెకదా ? భూత ములు జడములుకదా? క్షేత్రజ్ఞుడు చేతనుడుకదా ? నిజమే. వినుము సమాధానము. పరిణామవాదపక్షమునందు కార్యకారణములకు సాలక్షణ్యము (సమానరూపత్వము కలిగియుండుట)అను నియమముకలదు. కాని వివర్తవాదమునం దట్టి నియమములేదు.

కావున క్షేత్రప్రకృతి భూతముల కుపాదానకారణమయినను క్షేత్రజ్ఞప్రకృతి మాత్రము వివర్తాధిష్ఠానమగును. ప్రపంచమునకు వివర్తోపాదానమగుచున్నందున క్షేత్రజ్ఞుడు ప్రకృతిశబ్ద వాచ్యుడగుచున్నాడు. ప్రకృతి యనగా ఉపాదానమని యర్థము. కావున త్రాడు సర్పమునకువలె జీవుడు సర్వభూతములకు ఉపాదానమని తేలినది. ఉపాదాన మనగా తనతో నభిన్నమయిన కార్యముయొక్క పుట్టుకకు కార ణము అని యర్థము. ("స్వాభిన్నకార్యజనిహేతుత్వ ముపాదానత్వమ్" అని లక్ష ణము). ఈయది వివర్తాధిష్ఠానమునందును పరిణామియందును అనుగతమగు సాధారణ లక్షణము. కావున సర్వభూతములు చేతనవివర్తములగుటచే చేతనయోనులనియు, మాయాపరిణామములగుటవలన మాయాయోనులనియును, చెప్పనగును. పరిణామ వివర్తములకు వేరువేరు లక్షణము ఆవశ్యకమయిన నిట్లు చెప్పుకొనవలయును. (ఉపా దాన సమసత్తాక కార్యాపత్తిః పరిణామః) (ఉపాదానవిషమసత్తాక కార్యాపత్తిః వివర్తః) అని. అనగా ఉపాదానకారణ ముండునంతకాలము నుండు కార్యమును పుట్టించుట పరిణామము. ఉపాదానకారణముండు కాలముకంటె తక్కువకాలముండు కార్యమును పుట్టించుట వివర్తము. అని.

సత్తయనునది మూడువిధములు. పారమార్థికసత్త, వ్యావహారికసత్త, ప్రాతి భాసికసత్త యని. అందు పారమార్థికసత్త బ్రహ్మయందును, క్షేత్రజ్ఞుని (జీవుని) యం దును యుండును. వ్యావహారికసత్త జగత్తుయం దుండును. ప్రాతిభాసికసత్త, రజ్జు సర్పాదులయందు, స్వప్నప్రపంచాదులయందు నుండును. పారమార్థికసత్త యన ఎల్లపుడు నుండుట. వ్యావహారికసత్త యన వ్యవహారదశలోమాత్రముండుట. ప్రాతి భాసికసత్తయన, ప్రతీతిసమయమునందుమాత్ర ముండుట. కార్యకారణములగు మృద్ఘటములు రెండును వ్యావహారికసత్తకలవి. కావున నిచట కార్యమగు ఘటము ఉపాదానసమసత్తాకము, పరిణామము నగుచున్నది. అట్లే మాయా, ప్రపంచములు రెండును వ్యావహారికసత్త కలవి. ఇందు కార్యమగు ప్రపంచము ఉపాదానసమసత్తా కము. (ఉపాదానమగు మాయ యుండునంతకాల ముండునది.) కావున పరిణామ మగుచున్నది. ఇక రజ్జుసర్ప స్థలమున కారణమగు రజ్జువు (త్రాడు) వ్యావహారిక సత్తకలది. కార్యమగు సర్పము ప్రాతిభాసికసత్త కలది. అట్లే బ్రహ్మ జగత్తులలో బ్రహ్మ పారమార్థికసత్తకలవాడు. జగత్తు వ్యావహారికసత్తకలది. కావున నిచట కార్య

కారణములు భిన్నసత్తాకములగుటచే సర్పము రజ్జు వివర్తమనియు, జగత్తు బ్రహ్మ వివర్తమనియు గ్రహింపవలెను.

కార్యకరణసంఘాతరూపములయిన పదార్థము లన్నియు భూతవికారములు. పృథివ్యాదిమహాభూతములుగూడ కార్యములు. మహదంహకార పంచతన్మాత్రలను నేడునుకార్యములే యగుచున్నవి. మూలప్రకృతిమాత్రము కార్యముకాదు. అయ్యది అనాది. కావున దానికి మూలప్రకృతి (మూలకారణము) అని వ్యవహారము పొసగుచున్నది. క్షేత్రజ్ఞుడుగూడ అజుడు, నిత్యుడు, శాశ్వతుడును అగుచున్నాడు. అందువలన క్షేత్రజ్ఞుడు అనాది యగును. కావున మూలప్రకృతి, క్షేత్రజ్ఞుడును తప్ప మిగిలిన ప్రపంచమంతయు కార్యరూపమే యని గ్రహింపవలెను.

మూలప్రకృతి అనాది యయినను నైయాయికులు చెప్పెడి ప్రాగభావము వలె అనిత్యమే యగుచున్నది. క్షేత్రజ్ఞునివలె నిత్యముకాదు. ఇట్లు క్షేత్రజ్ఞ మూల ప్రకృతులకు నిత్యత్వానిత్యత్వములతోను, జ్ఞానజాడ్యములతోను మిక్కిలి భేదము గలదు.

ఓయి! క్షేత్ర, క్షేత్రజ్ఞ ప్రకృతులు రెండు సర్వభూతములకుఁ గారణము లని చెప్పినందున సర్వప్రపంచముయొక్క ఉత్పత్తి ప్రళయములకు నా ప్రకృతిద్వయమే కారణమగును. ఈశ్వరుడు కారణముగాడు. ఇట్లుండ "అహం కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయ స్తథా" అని శ్రీకృష్ణుడు సర్వప్రపంచోత్పత్తి ప్రళయములకు తాను (ఈశ్వరుడు) కారణమని యెట్లుచెప్పెను? వినుము. తనయొక్క స్వరూపస్వభావ భూతములగు క్షేత్రజ్ఞ క్షేత్రప్రకృతులు రెండును జగదుపాదానములగుటవలన వాని ద్వారమున తాను సర్వప్రపంచమునకుపాదానకారణ మగుచున్నానని శ్రీకృష్ణుని భావము.

లోకములో ఉపాదానకారణములగు మృదాదులనుండి ఘటాదికార్యములు పుట్టుచున్నవి. మరల నయ్యవి ఉపాదానకారణమునందే లీనమగుచున్నవి. అట్లే ఈశ్వరుడు ప్రకృతిద్వయద్వారమున నెల్లజగము సకలప్రపంచమునకు ఉపాదాన కారణమయినందున ప్రపంచము జగత్తుయొక్క ఉత్పత్తి లయములకు స్థానమగుచున్నాడు.

జగమనగా ఉత్పత్తివినాశములుకలది యని అర్థము. (జాయత ఇతిజం గచ్ఛతీతిగం) అని వ్యుత్పత్తినిచెప్పి "హ్రస్వస్యపితి కృతి" అను సూత్రమున తుగాగమును చేయగా "జగత్' అను రూప మేర్పడును. అనగా "జ" అన పుట్టునది, "గ" యన పోవునది. కావున జగత్ అను శబ్దమునకు ఉత్పత్తి వినాశములు కలది యని అర్థము లభించును. అనిత్య మని నిశ్చయార్థము. మూలమునందలి "ప్రభవః" అను పదమునకు ఉత్పత్తిస్థానమని యర్థము "ప్రలయః" అను పదమునకు వినాశ

స్థానమని యర్థము. అన్వయసౌకర్యముకొరకు "భవామి" (అగుచున్నాను) అను పదమును అధ్యాహారముచేసికొనవలయును. ఇట్లే భాష్యమునందలి ఉత్పత్తి వినాశ శబ్దములుగూడ ఉత్పత్తి వినాశస్థానపరములుగాని ఉత్పత్తి వినాశము లను ధర్మపరములుగావు ఈశ్వరుడు జగత్తుయొక్క జన్మధర్మముగాని, మరణధర్మముగాని కాడు. అందువలన అన్వయము పొసగదు. "యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే" "యేన జాతాని జీవంతి" "యత్ప్రయం త్యభిసంవిశంతి" అను (తై. ఉ. ౯-౧) తైత్తిరీయోపనిషచ్ఛ్రుతివలన ఈశ్వరుడు ప్రపంచోత్పత్తి స్థితి లయములకు గారణమని స్పష్టమగుచున్నది.

ఆత్మశబ్దముయొక్క పరమార్థమున్ను కూటస్థ, సాక్షి, క్షేత్రజ్ఞ, ఈశ్వర, బ్రహ్మ మున్నగు పదములచే బ్రతిపాదింపఁదగిన నేనే (ఈశ్వరుడే) నిఖిలజగదాకారముగా పరిణమించిన మాయాధిష్ఠానచైతన్య మను అర్థము పర్యవసించినది. దీని వలన జీవేశ్వరభేదవాదము మొదలంట తుడిచిపెట్టబడినది.

రామానుజ మతము :

రామానుజులు చేతనాచేతన ప్రకృతులు రెంటికి ఈశ్వరుడు కారణ మని వ్యాఖ్యానించిరి. ఈయది సరిగాదు. "అజో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురాణః" అను శ్రుతి యీశ్వరునినుండి జీవుడు పుట్టడని చెప్పుచున్నది. పుట్టినవానికిగాని మరణము సంభవింపదు. ప్రకృతి పురుషకాలములు అనాదిపదార్థములని రామానుజులుగూడ నంగీకరించిరి. "అజామేకాం లోహిత శుక్ల కృష్ణామ్" అను శ్రుతి ప్రకృతికి (మాయకు) గూడ ఆత్మనుండి జన్మలేదని చెప్పియున్నది. మాయకు జన్మ అంగీకరించుచో, మాయ పుట్టకపూర్వము యీశ్వరు డమాయికుడు గావలసివచ్చును. అపుడు "మాయినం మహేశ్వరం" అను శ్రుతి విరుద్ధమగును. మరియు మాయారహితుడగు నీశ్వరునకు మాయను పుట్టించుసామర్థ్యము లేనందున మాయకు ఉత్పత్తియే సంభవింపదు. మాయ యన, ఈశ్వరునియొక్క సామర్థ్యముగాని వేరుగాదు. ఇదియే ఈశ్వరశక్తి యనిగూడ వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఈశ్వరుడు మాయను పుట్టించుసామర్థ్యరూపమయిన మరియొక మాయను కలిగియున్నాడనినచో ఆ మాయను పుట్టించుటకు మరియొక మాయ, దానికి మరియొక మాయ అని యిట్లు అనేకమాయలు కల్పింపవలసివచ్చినందున అనవస్థాదోష మేర్పడును. వాస్తవస్థితిలో ఈశ్వరసామర్థ్యముకంటె వేరుగ మాయ అను తత్త్వము మరియొకటి లేదు. మాయ ఈశ్వరాతిరిక్తమగు తత్త్వాంతర మని యంగీకరించు సాంఖ్యసిద్ధాంతము అవైదికమగుటచే నప్రమాణము. కావున జీవునివలె మాయగూడ అనాది యని సిద్ధమయినది. ఇట్టితరి జన్మరహితములగు మాయాజీవులకు ఈశ్వరుడెట్లు కారణమగును? కావున చేతనాచేతన ప్రకృతుల రెంటికి ఈశ్వరుడు కారణమని చెప్పు

రామానుజమతము పొసగనేరదు. కనుకనే పరమేశ్వరునివలన జీవులు పుట్టుదు రను దోషముండుటంబట్టి భాగవతమతమును బాదరాయణులు శారీరకమీమాంసా శాస్త్రమున నిరాకరించిరి.

ఉపాధిపరిచ్ఛిన్నత్వరూపముతో జీవునకు జన్మయనియు, తద్భంగ (ఉపాధిభంగ)ముచే జీవునకు జీవత్వనాశమే మోక్షమనియుఁ జెప్పరాదు. ఉపాధిగతములగు జన్మనాశములచే ఉపహితునకు జన్మనాశము లంటనేరవు. అట్లు కానిచో ఘటముయొక్క జన్మనాశమువలన ఆకాశమునకుఁగూడ జన్మనాశములు ప్రసక్తించును. బుద్ధిపరిచ్ఛిన్నుడగు జీవునకుగూడ శరీర మను ఉపాధియొక్క జన్మనాశములచే, జన్మనాశములు ప్రసక్తించును. ఈ రెండుదోషములను ఇష్టాపత్తిచే పరిహరింపఁదగదు. "నహన్యతే హన్యమానే శరీరే" (భగ-౨-౨౦) శరీరము నశించినను జీవుడు నశించడు. అని యిచటనే శ్రీకృష్ణుడు చెప్పియుండెను. మరియు తత్త్వమును చెప్పు నీ ప్రకరణమున ఔపాధికము అతాత్త్వికము అగు జన్మనాశములను చెప్పుట అసంబద్ధమగును. కావున జీవునకుఁగాని మాయకుగాని యీశ్వరుడు కారణముకాడు.

మరియు రామానుజులు: "మహా నవ్యక్తే లీయతే" "అవ్యక్త మక్షరే లీయతే" "అక్షరం తమసి లీయతే" "తమః పరేదేవ ఏకీ భవతి" అను శ్రుతిని తమవాదమున కాధారపరచుకొనిరి. అదియును రామానుజుల యభిప్రాయమున కనుకూలించదు. ఇచట అవ్యక్తత్వ అక్షరత్వ తమస్త్వములు ప్రకృతియొక్క అవస్థావిశేషములుకాని ఆత్మధర్మములుకావు. ప్రకృతికి ఆత్మయందు లయమును అద్వైతులంగీకరించిరి. ఆత్మకార్యముగాని ప్రకృతి యాత్మయం దెట్లు లయమగునని యనరాదు. అకార్యమగు ప్రాగభావమునకు లయము (నాశము) కనిపించుచున్నది. ఆకాశముయొక్క కార్యముగాని మేఘము ఆకాశమునందు లయమగుచున్నది. అగ్నికార్యముగాని పటము అగ్నియందు లయమగుచున్నది. కావున కార్యమే లయముచెందుననియు, కారణమునందే లయమును చెందుననియును నియమములేదు. మరియు నీ శ్రుతి మాయను లయమును చెప్పుటలేదు. మరేమనిన "తమః పరేదేవ ఏకీ భవతి" అని యేకీభావమాత్రమును చెప్పుచున్నది. ఏకీభావ మనగా బ్రహ్మకంటె వేరుగా కార్యకారణరూపముతో నుండకుండుటయే నని యర్థము.

మరియు "అక్షరశబ్దమునకు జీవు డర్థము. తమశ్శబ్దమునకు మాయ యర్థము. కావున జీవుడు మాయయందును, మాయ పరమాత్మయందును లయము చెందునని పై శ్రుతివలన అర్థమగుచున్నది." అనినచో నదియును పొసగదు. "కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే" అను ప్రమాణము ననుసరించి పులింగమగు అక్షరశబ్దము జీవవాచకముగాని, నపుంసకలింగమగు అక్షరశబ్దము జీవవాచకముగాదు. "అజో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురాణః" అను శ్రుతి జీవుడు నిత్యుడనిచెప్పి, యిచట మరల

జీవుడు అనిత్యుడని శ్రుతి స్వయముగాఁ జెప్ప నేరదు. అట్లు చెప్పినచో సమబలముగల శ్రుతులకు పరస్పర వ్యాఘాతము తటస్థించును.

మరియు "సతి సంపద్య న విదుః" "సతి సంపత్స్యామహే" అని శ్రుతి ప్రమాణమువలన సుషుప్తిదశలో జీవుడు అజ్ఞానద్వారమున (అజ్ఞానముద్వారా) బ్రహ్మయందు లయముఁజెందునని తెలియుచున్నది. అనుభవముకూడ నట్లేకలదు. కావున జీవునకు అజ్ఞానమునందు లయమనియు జీవునితోఁగూడిన అజ్ఞానమునకు (తమస్సునకు) పరమాత్మయందు లయమనియును చెప్పదగదు. సుషుప్తిదశలో జీవునకు బ్రహ్మసంపత్తియనగా బ్రహ్మస్వరూపముతోనుండుటయే కాని వేరుకాదు. అయ్యది లయమనిపించుకొనదు. "ప్రాజ్ఞే నాత్మనా సం పరిష్వజ్య" అను శ్రుతి కూడ నట్లే చెప్పుచున్నది.

సుషుప్తిదశలో జీవునకు బ్రహ్మతో సంబంధమేకదా చెప్పబడిన దని యన రాదు. అయినను ఆసంబంధము లయము కానేరదు. నశించిన జీవునకు బ్రహ్మతో సంబంధ ముండనేరదు. లోకములో ఉన్న పదార్థములకే రెండింటికి పరస్పర సంబంధ మగపడుచున్నది. గగనమునకు గగనకుసుమముతో సంబంధము కనుపించుటలేదు. కావున జీవునకు సుషుప్తిదశలో బ్రహ్మసంపత్తి యనగా అజ్ఞాన కల్పితములగు సంసారిత్వాది ధర్మములను విడచి బ్రహ్మస్వరూపముతో నుండుట యనియే గ్రహింపవలెను. "సతిసంపత్స్యా మహే ఇతి న విదుః" అని వాక్య శేషముకలదు. అందు జీవులు బ్రహ్మసంపత్తిని చెందినట్లు తెలిసికొనుట లేదని యర్థమగుచున్నది. జీవులు నిజముగా లయమును చెందియున్నచో నశించిన (లయమునుచెందిన) జీవులను తెలిసికొనుటయే అప్రసక్తము. కావున తెలిసికొనరని శ్రుతి చెప్పుట అప్రసక్త ప్రతిషేధ మగును. "నవిదుః" అని జీవులకు సుషుప్తిదశలో గల అజ్ఞానానుభవమును చెప్పుచున్నదని గ్రహించవలయును. "నవిదుః" అను బహుత్వనిర్దేశము ఉపాధ్యభిప్రాయముతోగాని వస్తుదృష్టితో గాదు.

లేక జీవోపాధి యగు అంతఃకరణమునకు అజ్ఞానమునందు లయమనియు, అజ్ఞానమునకు బ్రహ్మయందు లయమనియు, ఉపాధిప్రయుక్తమగు లయమే జీవునకు శ్రుతి చెప్పదలచినదికాని, సాక్షా ల్లయమును జీవునకు శ్రుతి చెప్పదలచలేదు. అపరిచ్ఛిన్నుడును, పరిపూర్ణుడును, నిత్యుడును అగు జీవునకు సాక్షాల్లయము (స్వరూపనాశము) అసంభవము. జీవుడే నిజముగా బ్రహ్మమగుటచే నట్టి లయము జీవునకు పొసగదు. ఘటాకాశముకంటె మహాకాశము నిజముగా వేరుగాదు. అట్లె బుద్ధ్యాద్యుపాధికుడగు జీవునికంటె ఈశ్వరుడును భిన్నుడుగాడు. కనుక ఉపాధి నాశమువలననే జీవునకు సుషుప్తియందుఁగాని, ప్రలయమునందుగాని, ముక్తియందుగాని బ్రహ్మస్వరూపముతో నునికి తటస్థించుచున్నది. అందు సుషుప్తిప్రళయము

లలో జీవుడు వాసనారూపముతో నుండుటచే తిరిగిరాక (మరల యుపాధిసంబంధము నొందుట) సంభవించుచున్నది. మోక్షదశలో ఉపాధివాసనారూపముతో నుండక సంపూర్ణముగా లయముచెందినందున జీవునకు పునరావృత్తి లేదు. జీవునకీయుపాధిసంబంధము అజ్ఞానముచేఁ గల్పింపబడినందున జ్ఞానముచే నివర్తించుచున్నది. కనుకనే శ్రుతులు కేవలజ్ఞానమువలననే ముక్తి యని నుడువుచున్నవి.

ఇట్టితరి రామానుజులుగూడ జీవున కుపాధిభంగమే బ్రహ్మమందు లయమని చెప్పదలచినచో సాయుజ్యముక్తి యొప్పని రామానుజుల కపసిద్ధాంత మేర్పడును. అట్లుగాక వాస్తవముగ లయమును జీవున కంగీకరించినచో జీవునకు నిత్యత్వమును చెప్పు శ్రుతులతో విరోధ మేర్పడును.

ఇక ప్రళయమునందు జీవులకు లయమనియు, ప్రపంచమునందు మరల క్రొత్త (యితర) జీవులు పుట్టుదురనియు జెప్పినచో చేసిన పాపపుణ్యములకు నాశము, చేయని పాపపుణ్యములవలన జీవులకు జన్మమనియు దోషము వాటిల్లును. ఇట్టి జీవులను సృజించు యీశ్వరునకు వైషమ్యనైర్ఘృణ్యము లను దోషములు సంభవించును. కర్మసాపేక్షుడయి జీవులను సృజించు నీశ్వరునకు వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాది దోషము లంటవని యనరాదు. కర్తయే లేనపుడు కర్మ యెట్లుండును? కర్మ కర్తను కదా యాశ్రయించుకొని యుండును. జీవులయొక్క అదృష్టము కదా కర్మశబ్దమున కర్థము. జీవులే ప్రళయకాలమున నశించగా నిక కర్మయేది? దేని నపేక్షించుకొని యీశ్వరుడు మరల జీవుల సృష్టించును? "న జాయతే మ్రియతేవా విపశ్చిన్నాయం భూత్వా భవితా వా న భూయః" (భగ-౨-౨౦) అని కదా యిచట భగవంతునిచే స్మరింపబడినది. కావున శ్రుతిగూడ నిట్లే చెప్పును కదా! మీరు (రామానుజులు) కూడ నా గీతాస్మృతిని వ్యాఖ్యానించుటలో జీవులు నిత్యులనియే వ్యాఖ్యానించిరి కదా? కావున నట్టి మీరు (రామానుజులు) ఇపుడు జీవులు బ్రహ్మము నందు లయము చెందుదురని చెప్పినచో స్వవచనవ్యాఘాతము తటస్థించును. మరియు నీసందర్భమున రామానుజు లుపన్యసించిన స్మృతిని విచారింతము. "ప్రకృతి ర్యా మ యాఖ్యాతా వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపిణీ। పురుషశ్చాప్యుభావేతౌ లీయేతే పరమాత్మని" అను స్మృతి ప్రకృతి పురుషులకు పరమాత్మయందు లయమును చెప్పుచున్న దనిరి. ఇదియును యుక్తముగాదు. ఈ స్మృతి ప్రకృతిపురుషులకు వాస్తవ లయమును చెప్పుటలేదు. మరేమనిన, ప్రళయకాలమునందు ప్రకృతి యేకార్యమును పుట్టింపఁజాలక నసమర్థమయి, లీనమయినదానివలె నున్నదనియు, పురుషుడు (బుద్ధి పరిచ్ఛిన్నుఁ డగు జీవుడు) అజ్ఞానతాదాత్మ్యాధ్యాస నొంది, లీనునివలె నుండెననియును, ఔపచారిక లయమును మాత్రము చెప్పుచున్నది. అట్లుగాక మాయ ప్రళయకాలమున స్వరూపముతో నశించుచో జీవులందరు ప్రయత్నములేకయే ముక్తి

నొందుదురు కాన మోక్షశాస్త్రము వ్యర్థమగును. ఎల్ల జీవులు ముక్తి చెందుచో మరల ప్రపంచమునందు నితరజీవుల బుట్టింపవలసివచ్చును. ఈయది యంగీకరించిన జన్మనాశములులేని జీవులకు జన్మనాశములును, కృతహానాకృతాభ్యాగమ దోషములున్ను ప్రసక్తించును. ఈశ్వరునకు వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాది దోషముకూడ వాటిల్లును. కావున ప్రళయకాలమున జీవనాశమును ఒప్పిన నీదోషములన్నియు అనివార్యములగును.

కావున నిదురించిన పురుషుడు బ్రహ్మస్వరూపమునం దెట్లు లయమును చెందునో, అట్లే ప్రళయకాలమునందుగూడ జీవుడు లయముచెందును కాని వాస్తవముగా లయముచెందడు. అట్లుకానిచో, సద్రూపు డగు జీవునకు నాశమున్ను అసద్రూపు డగు జీవునకు పునరుత్పత్తియు ప్రసక్తించు. అట్లైతేరి "నాసతో విద్యతే భావో నాభావో విద్యతే సతః" (భగ-౨-౧౬) అను గీతావచనము విరోధించును. అసత్పదార్థమునకు సత్తయు (ఉనికియు) సత్పదార్థమునకు అసత్తయు (లేకుండుటయు) అయుక్తమగును. కావున నిట్టి కల్పనము అంగీకరింపదగదు.

అయితే సద్రూపమగు (ఉన్న) ప్రపంచమునకు మాత్రము లయ మెట్లు పొసగును? అని యనదగదు. ప్రపంచము అసద్రూపముగాని సద్రూపముగాదు. ప్రపంచము అసద్రూపమగుచో శశశృంగాదులవలె (కుందేటికొమ్ము మున్నగువాటివలె) ప్రతీయమానము కాదుకదా? (కనిపించదుగదా) వినుము. అసద్రూపమగు రజ్జుసర్పము కనిపించినట్లు అసద్రూపమగు ప్రపంచముకూడ కనిపించవచ్చును. లేని (అసద్రూపమగు) ప్రపంచము కనిపించుటవలననే ప్రపంచము శుక్తిరజతాదులవలె మిథ్యయనియే మేము (అద్వైతులు) అనుచుంటిమి. ఏది కనిపించును నాశముచెందునో, అయ్యది యింద్రజాలాదులవలె మిథ్యయని అద్వైత సిద్ధాంతము. కావున నిత్యుడయిన జీవునకు ప్రళయమునందుకాని, ముక్తియందుకాని లయము అసంభవము. అట్లే మాయకుగూడ ప్రళయమునందు లయము లేదు. ముక్తియందు మాత్రమే మాయ నశించును. ప్రకృతిపురుషులు ప్రళయమునందు లయముచెందుదు రని చెప్పెడి స్మృతి యౌపచారికస్మృతివిషయముకాని వాస్తవస్మృతివిషయముకాదు. ప్రకృతి పురుషులు ప్రళయమునందు లయముచెందరు. కనుకనే ప్రపంచమునందు మరల నూతనముగా బుట్టరు. కావున ప్రకృతి పురుషులకు ఈశ్వరుడు (యోని) కారణము అను రామానుజవచనము సర్వథా అనుచితము. ౬

శ్లో. మత్తః పరతరం నాన్యత్కించి దస్తి ధనంజయ
మయి సర్వ మిదం ప్రోతం సూత్రే మణిగణా ఇవ ॥ ౭ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! నాకంటె వేరుకారణమేదియు లేదు. లేక నాకంటె వేరేదియు కారణములేదు. దారమునందు మణులుకూర్చబడినట్లునాయందీ ప్రపంచ

మంతయు కూర్చబడినది. నేనే నిఖిల ప్రపంచమునకు ఉత్పత్తిస్థానము. నేనే నిఖిల ప్రపంచమునకు ప్రలయస్థానము. శ్లోకమునందు వేరే అన్యశబ్ద ముండుటవలన పరతర శబ్దమునకు నితరము అను అర్థముకాదు. కారణము అని యర్థము. అట్లు కానిచో పౌనరుక్త్యదోషము వాటిల్లును. మట్టివలన బుట్టిన పదార్థము లన్నియు మట్టియందనుగతములయి యున్నటుల ప్రత్యగభిన్నబ్రహ్మస్వరూపుడనగు నాయందు ప్రమేయజాతమంతయు ననుగతమయి యున్నది ఘటాకారముగా బరిణమించిన మృత్తికయందు ఘటమువలె ప్రపంచాకారముగా బరిణమించిన మాయయందు ప్రపంచమనుగతమగుచున్నది. ప్రపంచాకారముగ బరిణమించు మాయకు అధిష్ఠానమయినందున ఆత్మయందుగూడ ప్రపంచ మనుగతమగుచున్నదను ప్రతీతి పొసగుచున్నది. అని యొకదృష్టాంతము. దారమునందు మణు లెట్లు కూర్చబడునో, అట్లే అంతర్యామియగు నాత్మయందు ప్రపంచము కూర్చబడినది. ఈ రెండు దృష్టాంతముల ననుసరించియే భాష్యకారులు భాష్యమునందు "ప్రోత" శబ్దమునకు "అనుస్యూతం" (అనుగతము యినది) "అనువిద్ధం" (కూర్చబడినది) అని రెండర్థములను సూచించిరి. దీనివలన లోపలనున్న దారముచే మణులుధరించబడినటుల, లోపలనున్న జీవప్రకృతిచే ప్రపంచము ధరింపబడుచున్న దని సూచిత మగుచున్నది. ౭

శ్లో. రసోఽ హ మప్సు కౌంతేయ! ప్రభాస్మి శశిసూర్యయోః
ప్రణవ స్సర్వ వేదేషు శబ్దః ఖే పౌరుషం నృషు ॥ ౮ ॥

అ. ఓయి! నీయందే ప్రపంచమంతయు నేల యనుగతమగుచున్నది? మట్టియందు ఘటము, దారములయందు పటము అనుగతమయినట్లు ఆయాకార్యములు ఆయాకారణముల యం దనుగత మగునుకదా? అను శంకరాగా సమాధానము చెప్పబడుచున్నది.

శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధ తన్మాత్రలవలన యథాక్రమముగ ఆకాశ, వాయు, అగ్ని, జల, పృథివీ భూతములు పుట్టినవి. కావున పృథివ్యాదిపంచభూతములు స్వకారణములయిన శబ్దాదిపంచతన్మాత్రలయందు ప్రోతములగుచున్నవి. ఆ శబ్దాదితన్మాత్రలు పరమేశ్వరునివలన బుట్టుటచే పరమేశ్వరస్వరూపములు. మట్టివలనబుట్టిన ఘటము మట్టిరూపమగుట లోకవిదితము.

ఓయి అర్జునా! నేను ఉదకములయందు రసరూపుడను, ఆకాశమునందు శబ్దస్వరూపుడను, పృథివియందు గంధరూపుడను, అగ్నియందు తేజోరూపుడను, వాయువునందు స్పర్శరూపుడను, పంచభూతములయందుండెడి శబ్దస్పర్శాది పంచతన్మాత్రలు సారపదార్థములు. సారమనగా స్థిరమయిన భాగమని యర్థము. కార్యమునకు కారణము స్థిరాంశము. (ఉ) ఘటమునకు మృత్తిక, కుండలమునకు

కనకము స్థిరాంశములు. అట్లే ఆకాశాదులకు శబ్దాదులు సారములని గ్రహింప వలయును.

అట్లే చంద్రుని యందుండెడి చంద్రికా రూపమగు తేజస్సు, సూర్యునియందుండెడి ఆతప (ఎండ) రూపమగు తేజస్సు కూడ నేనే (ఈశ్వరుడే) అని గ్రహించవలెను.

మరియు నిఖిల వేదములకు ఆదియగు ఓంకారము గూడ నేనే యగుచున్నాను. అట్లె మానవులయందు పౌరుషము (వీర్యము) గూడ నేనే యగుచున్నాను. పౌరుష మనగా పురుషునియొక్క భావము (ధర్మము) అని యర్థము. అయ్యది వీర్యమే యగును. లోకములో నిర్వీర్యుని (వీర్యములేనివానిని) నపుంసకుడని యందురు. కావున పుంస్త్వమునకు కారణము వీర్యమనుట నిర్వివాదము. అందువలన కారణభూతమయిన వీర్యమునందు పురుషులు (అనగా దేహము లని యర్థము) అనుగతములగుచున్నవి. పురుషశబ్దము యథార్థదృష్టిలో పురుషదేహ మను అర్థమునే యిచ్చును. కాని యిచట స్త్రీశరీరములుగూడ పురుషవీర్యమువలననే కలుగునుకాన నిచట పురుషశబ్దము దేహమాత్రపరమని గ్రహించవలయును. మూలమునందలి “నృ” శబ్దమునకు పురుషు లని యర్థము. స్త్రీలకుగాని, నపుంసకులకుగాని వీర్యముండదు. కావున వీర్యముగల పురుషులే నృశబ్దమున గ్రహింపవలయునన్న భావము.

శ్లో. పుణ్యో గంధః పృథివ్యాం చ తేజ శ్చాస్మి విభావసౌ
జీవనం సర్వభూతేషు తప శ్చాస్మి తపస్విషు ॥ ౯ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! నేను పృథివియందు పుణ్య (పరిమళ) మయిన గంధరూపుడను, అగ్నియందు తేజోరూపుడను, సమస్తభూతములయందును జీవనాధారమగు అన్నరూపుడను, తపస్వులయందు తపోరూపుడను, ఈ శ్లోకమునందు గంధమునకుం జెప్పిన పుణ్యత్వవిశేషణము రసాది తన్మాత్రలకుగూడ నుపలక్షణమర్యాదచే నన్వయించుకొనవలయును.

పృథివ్యాదులయందుండెడి స్వాభావికములగు గంధాది గుణములు, పుణ్యములు (మంచివి). ఆగంతుకములగు గంధాదులు, అపుణ్యములు (చెడువి). (ఉ) పృథివికి సుగంధము స్వాభావికము, దుర్గంధము ఆగంతుకము. జలమునందు స్వాదురసము స్వాభావికము, అస్వాదురసము (అనగా ఉప్పు, చవ్వన, చేదు మున్నగు రసము) ఆగంతుకము. ఇట్లే మిగతవాటియందుగూడ గ్రహించవలెను. పృథివ్యాదులయందు ఆగంతకము లయిన అపుణ్యగంధాదులు, అవిద్యవలనను, అధర్మమువలనను కలిగెడి భూతవిశేషములయొక్క సంబంధమున నేర్పడుచున్నవి. పృథివీ జలసంయోగమువలన పృథివియందు రసమున్ను, జలమునందు గంధమున్ను యేర్పడి

నట్లు ఒకానొకప్పుడు ధర్మవశమున జలచందన సంయోగమువలన ఆగంతుకముగా సుగంధము పుట్టుచున్నది. కాని యీ యది విశేషన్యాయము. భూతములయందు చెడ్డగుణము లేర్పడుటయే ఆగంతుకము, ఈయది సాధారణము. "అన్నాత్ భూతాని జాయంతే" "జాతాన్యన్నేన జీవంతి" "అన్నం ప్రయం త్యభిసం విశంతి" (తై-ఉ) ఇత్యాది శ్రుతి ప్రమాణమును బట్టి జీవనశబ్దమునకు అన్న మర్థమని చెప్పవలయును.

ఓయి! శబ్దస్పర్శరూపరసగంధాదులు పృథివ్యాదిభూతములకుఁ గారణములు. ఈయవి యీశ్వరస్వరూపములు. లోకములో కార్యములు కారణముల యం దనుగతమగు ధర్మముకలదు. అందువలన పృథివ్యాది కార్యములు గంధాదికారణరూపు డగు నీశ్వరునియందు ప్రోతము (అనుగతము) లగుగాక. అట్లు తపోఽనుష్ఠాతలకు తపస్సు కారణముకాదు కదా? అట్టితరి తపస్వులు తపస్సునందు అనుగతులని యెట్లుచెప్పబడినది? నిజమే, కాని కార్యములు కారణము నాశ్రయించుకొని యున్నటుల, తపోనుష్ఠాతలు తపస్సును ఆశ్రయించుకొని యుండిరి కాన, వారు తపస్సునందు ప్రోతు (అనుగతు) లని ఔపచారికముగాఁ జెప్పబడినది. ఇదేన్యాయమును ముందుశ్లోకమునఁ జెప్పబోవు "బుద్ధి ర్బుద్ధిమతాం" అనుచోట అన్వయించుకొనవలయును. లేనిచో తపోనుష్ఠాతలకు తపస్సునకు, నెట్టి యాశ్రయాశ్రయిభావమున్నదో, రసజలాదులయందుగూడ నట్టి యాశ్రయాశ్రయిభావమేయున్నదని చెప్పుకొనవచ్చును. కావున జలాదులు రసాదులనాశ్రయించుకొనియున్నవి. కాన నయ్యవి రసాదులయందు ప్రోతములు. అని.

అయితే, "గుణముకలవానిని గుణము ఆశ్రయించుకొనియుండును. కాన గుణియే (గుణముకలవాడే) గుణమున కాశ్రయు డగును. కావున గుణము గుణియందే ప్రోతమగును. ఇంతియేకాని గుణి, గుణమునం దనుగతు డని చెప్పదగదు." అని శంకింపరాదు. గుణి యనగా 'గుణః అస్య అస్తి' అను వ్యుత్పత్తిచే గుణము కలవాడని యర్థము. కావున గుణము లేనిచే గుణి సిద్ధింపనేరదు. కనుక గుణమే గుణికి (గుణముకలవానికి ఆశ్రయ మని యంగీకరింపవలయును.

మరియు గుణియందు గుణము ప్రధానము అప్రధానములు ప్రధానము నాశ్రయించియుండుట లోకసహజము కనుక ప్రధానభూతమగుగుణమే అప్రధానమయిన గుణికి ఆశ్రయమగును. కనుకనే "అపాం యస్సారః" (ఉదకములలో ప్రధానాంశ మేదికలదో) "ఆకాశే శబ్దస్సార భూతః" (ఆకాశమునందు శబ్దము సారభూతము) అను భాష్యవచనములు ఉపపన్నములగుచున్నవి. సారమనగా ప్రధానమని యర్థము. కనుక తపస్సు ప్రధానమగుటవలనను, తపస్సు ఆశ్రయమగుటవలనను తపస్వులు తపస్సుయందు ప్రోతులయిరి (అనుగతులయిరి). అట్లే, బుద్ధి ప్రధానులగుటవలనను, బుద్ధిని యాశ్రయించియుండుటవలనను, బుద్ధిమంతులు బుద్ధియం

దనుగతులయిరి. అట్లే, బలము ప్రధానమగుటవలనను, బలము నాశ్రయించి యుండుట వలనను బలవంతులు బలమునందు అనుగతులయిరి (ప్రోతులయిరి). అని యూహించవలయును. (లేక) కారణము లేనిదే, కార్యము లేనటుల, విశేషణము లేనిదే విశిష్టముండదు. కాన కారణమునందు కార్యమువలె, విశేషణమునందు విశిష్టము ప్రోతమయినది అని గ్రహింపవలెను. 9

శ్లో. బీజం మాం సర్వభూతానాం విద్ధి పార్థ? సనాతనమ్
బుద్ధి ర్బుద్ధిమతా మస్మి తేజ స్తేజస్వినా మహమ్ ॥ ౧౦ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! లోకములో వృక్షములు మొలచుటకు వటాదిబీజము లెట్లు కారణములో అట్లే సర్వభూతములు ప్రాదుర్భవించుటకు నేను అనాదిబీజమునుగా తెలిసికొనుము. ఎల్లభూతములకు అనాదికారణమగు నాయందే సర్వభూతములు ప్రోతములయిన (ఇమిడియున్న) వని ఫలితార్థము. ఈయది "జీవనం సర్వభూతేషు" అను పాదముయొక్క అర్థముతో పునరుక్తముగదా యని శంకింపరాదు. పరమేశ్వరుడు ప్రపంచమునకు జీవనభూతుడు, బీజభూతుడును గనుకనే ప్రోతత్వ మనునది అనుగతిరూపముగను, కూర్చబడియుండుట రూపముగను రెండువిధముల చెప్పుట పొసగుచున్నది.

ప్రపంచమునకు పరమేశ్వరుడు మాయారూపముతో బీజమగును కాని, చిద్రూపముతో కానేరడు. స్థూలమగు ప్రపంచము వృక్షమువంటిది. దానికి సూక్ష్మమగు మాయయే బీజమగును. చిన్మాత్రుడగు ఈశ్వరునియందు "అస్థూలమ నణు" ఇత్యాది శ్రుతులచే స్థూలత్వ, సూక్ష్మత్వములు నిషేధింపబడినందున, చిద్రూపుడు ప్రపంచబీజము కానేరడు. అవ్యక్తమగు మాయా ప్రతిబింబితచైతన్యమే ప్రపంచ బీజమని సిద్ధించినది.

ఈ యంశము లోగడనే "మయి సర్వ మిదం ప్రోతం" అనుశ్లోకమునందు చెప్పబడినది. కాన మరల యిచ్చట చెప్పుట పునరుక్తము కదా యని శంకింపరాదు. దానికి వివరణభూతమే ఈ శ్లోకమని గ్రహించవలెను. (లేక) "సూత్రే మణిగణా ఇవ" (దారమునందు మణులవలె) అను దృష్టాంతము ననుసరించి "మయి" ప్రత్యగాత్మయగు నాయందు అని, యాశ్లోకమునం దర్థము. మాయారూపుడనగు నేను ప్రపంచకారణుడ నని యిచట చెప్పబడినది. కావున పునరుక్తదోషములేదు. (లేక) "దీర్ఘపట తంతువత్" (పొడవయిన దారమునందు గుడ్డవలె) అను దృష్టాంతము ననుసరించి "మయి" అను పదమునకు జగదాకారముగా పరిణమించిన మాయాధిష్ఠానబ్రహ్మ చైతన్యమునందు" అని యచ్చట జెప్పబడినది. ఇచ్చట మాయారూపుడ నగు నాయందు అని యర్థము కావున పునరుక్తములేదు.

"మయి సర్వ మిదం ప్రోతం" అను శ్లోకమునందు ఈశ్వరుడు ప్రత్యగ్రూప ముతోను, బ్రహ్మస్వరూపముతోను, సర్వప్రపంచాధిష్ఠానమని చెప్పబడినది. "జీవ నం సర్వభూతేషు" అను శ్లోకమున అన్నరూపముతో ప్రపంచకారణమని చెప్పబడి నది. "బీజంమాం సర్వభూతానాం" అను శ్లోకమునందు మాయారూపముతో ఈశ్వ రుడు ప్రపంచాధిష్ఠానమని చెప్పబడినది. ఈమూడు శ్లోకములను భేద మిట్లుగ గమనింపనగును.

ఓయి! అన్నము ఈశ్వరవివర్తముకాని యీశ్వరాధిష్ఠిత మాయా పరిణా మముకాని యగుచున్నది. కావున నీశ్వరుడు అన్నరూపు డగుగాక, మాయ అకా ర్యమగుటచే (కార్యముకాకుండుటచే) ఈశ్వరవివర్తముకాదు పరిణామరూపము కాదు. కావున ఈశ్వరుడు మాయాస్వరూపు డెట్లగును? వినుము. ఈశ్వరునికంటె భిన్నమయిన వస్తుజాతమంతయు ఈశ్వరునియందు అధ్యస్తమయినది (కల్పింపబడి నది). మాయకూడ నీశ్వరాతిరిక్తముకావున ఈశ్వరునియందుఁ గల్పింపబడినదే యగును. అట్లుకానిచో మాయ సత్యముకావలసివచ్చును.

అయితే ఈశ్వరునియందు మాయచే ప్రపంచము కల్పింపబడినది. మాయ ఈశ్వరునియందు దేనిచేఁ గల్పింపబడినది? మాయను కల్పించు పదార్థము మరి యొకటి కనిపించదు. మాయను కల్పించునట్టి పదార్థమును మరియొకదాని నంగీక రించుచో దానిని కల్పించు మరియొకపదార్థము, దాని కల్పించు మఱియొకపదా ర్థము అని యిట్లనవస్థాదోష మేర్పడును. కావున మాయకే అధ్యాస సంభవించ దనినచో నట్లు కాదు. మాయ తనంతట తానే యధ్యస్తమగును. మాయను కల్పిం చుటకు మరియొక పదార్థము అవసరములేదు. "మాయాచ అవిద్యాచ స్వయ మేవ భవతి" (మాయావిద్యలు రెండు నస్వయముగానే కలుగును.) అని శ్రుతి ప్రమాణముగూడ గలదు. ఇయ్యది యసంభ మనదగదు. శ్రుతి చెప్పుటవలన అసం భవమని శంకించుటకే తావులేదు. యుక్తివలనగూడ జ్ఞానమువలన నివృత్తమగుటచే మాయ అధ్యస్తమనియే అంగీకరింపవలెను.

అధ్యస్తము కాని వస్తువు సత్యమగును. సత్యవస్తువు జ్ఞానముచే నివర్తింప నేరదు. ఎయ్యది నివర్తించునో అయ్యది అధ్యస్తము. ఎయ్యది నివర్తించదో అయ్యది సత్యము అను నియమము లోకసిద్ధము. ధర్మిగ్రాహకప్రమాణముచే అధ్య స్తమాయకు డగు ఈశ్వరుడు సిద్ధించుచున్నాడు. "యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే" అను శ్రుతి సూచితమగు అనుమానముచే (జగజ్జన్మాదిలింగకాను మానముచే) మాయాశ్రయుడగు నీశ్వరుడు సిద్ధించుచున్నాడు. ఇట్లు మాయ స్వయ ముగా అధ్యస్తమగుటచే అకార్యమనియు, అనాది యనియు జెప్పబడుచున్నది. కనుక ఈశ్వరుడు తనయందుఁ గల్పింపబడిన అన్నరూపుడయినట్లు, తనయందు

గల్పింపబడిన మాయారూపుడగుట నిర్వివాదము. మాయ ఈశ్వరరూపము కానిచో మాయాపరిణామమగు అన్నముగూడ నీశ్వరరూపము గాకపోవును. ఇంతట మూలమునందలి బీజశబ్దార్థవిచారణ ముగిసినది.

ఇక బీజశబ్దవిశేషణమగు సనాతనశబ్దార్థము వివరింపబడుచున్నది. సనాతన మనగా అనాది యని అర్థము. వేదాంతమతమున దృక్, దృశ్యము అని రెండే పదార్థములు. అందు దృక్ పదార్థము క్షేత్రజ్ఞుడగు ఆత్మ. దృశ్యము క్షేత్రము. దృశ్యము మూడు విధములు. అవ్యాకృతము, అమూర్తము, మూర్తము అని. ఇందు అవ్యాకృత మను దృశ్యము అవ్యక్తమనియు, అజ్ఞానమనియు, మాయ యనియు, మూలప్రకృతి యనియు, ఈశ్వరోపాధి యనియు వ్యవహరింపబడును. ఇదియే ఆకాశము మున్నగు అమూర్తపదార్థమునకు పృథివ్యాదిప్రపంచమునకున్ను కారణమగుటచే బీజమనిగూడఁ జెప్పఁబడుచున్నది. ఈ యవ్యాకృతము దేనికి కార్యముగానందున సనాతన మనబడుచున్నది. ఇయ్యది యేకవిధమే యగును. మూర్తామూర్తములుమాత్రము పృథివ్యాదిప్రపంచరూపముతో అనేకవిధములున్ను, కార్యములున్ను అగుచున్నవి. ఇచట "మాం" "మయి" (నన్ను, నాయందు) అని అస్మచ్ఛబ్దముచేఁ బ్రతిపాదింపదగినవాడు దృక్పదార్థమగు ఆత్మ-సనాతన, బీజ, శబ్దములచేఁ బ్రతిపాదింపఁదగినది అవ్యక్తము. రస, అప్, పృథివీ ఇత్యాది శబ్దములచే ప్రతిపాదింపదగినది మూర్తామూర్తమగు ప్రపంచము అని భేదము. కావున నిట్లు బీజశబ్దమువలననె అవ్యాకృతపదార్థము లభించుచున్నది. అయినను అయ్యది అనాది యని ధ్రువపరచుటకు "సనాతన" మను విశేషణము గ్రహింపబడినది.

(లేక) కారణమాత్రమును చెప్పు బీజశబ్దము పృథివ్యాదులకు గారణములగు జలాదులను, ఘటాదులకు కారణములగు పృథివ్యాదులను, పుత్రాదిశరీరములకు గారణములగు పిత్రాదిదేహములను, వృక్షాదులకు కారణములగు బీజాదులను ఇట్లు అవాంతర కారణ సముదాయమునే చెప్పును. అట్టి భావమును మరల్ప ప్రధాన కారణ మను అర్థమును సూచింపఁజేయుటకు సనాతనమను పదము విశేషణముగా గ్రహింపబడినది. ఈ విశేషణసామర్థ్యమువలన అవాంతరకారణములగు పృథివ్యాదులుగాని, కారణముకాని నిర్విశేషచిన్మాత్రచైతన్యముకాని బీజశబ్దవాచ్యములు కావు. ఈశ్వరుడు మాయాద్వారమున జగత్కారణమగునుకాని, స్వయముగా జగత్కారణముకాదు. "సనాతనుడగు నన్ను సర్వభూతములకు బీజమునుగా తెలిసికొనుము" అని యన్వయము. ఇచట సర్వభూతము లనగా మూర్తామూర్తప్రపంచమర్థమగుటచే, తత్కారణమగు అవ్యక్తమే బీజశబ్దార్థమని గ్రహింపవలెను.

రామానుజమతము- ఇచట వేదాంతదేశికులు బీజశబ్దమునకు సకలపరిణామి ద్రవ్యములకు ఉపాదానకారణత్వమనియు, లేక నానాయా యవాంతరోపాదానద్రవ్య మనియు అర్థమును చెప్పిరి. అది యనుచితము. ధర్మివాచియగు బీజశబ్దమునకు ఉపాదానత్వమను ధర్మవాచిత్వము సంభవింపదు. ముఖ్యార్థము సంభవించుచుండగా లక్షణ యంగీకరించుట అన్యాయ్యము. మూలమునందలి "సర్వభూతానామ్" అను పదమున సర్వపదముయొక్క స్వారస్యము చెడిపోవుటవలన బీజశబ్దమునకు అవాంతరోపాదానకారణమను అర్థముగూడ చెప్పుట యుచితముగాదు.

ఇచట బుద్ధిశబ్దమునకు మంచిచెడ్డలను వివేచనచేయు సామర్థ్యము అని యర్థము. ఇంతియెకాని అంతఃకరణమని యర్థముకాదు. అంతఃకరణము ఎల్లరకు కలదుగాన "బుద్ధిమతాం" (బుద్ధిమంతులలో) అని విశేషించిచెప్పుట అనుచిత మగును. కావున బుద్ధిమంతులకు ఆశ్రయమయినట్టియు ప్రధానమయినట్టియు, బుద్ధి (సదసద్వస్తు వివేచన సామర్థ్యము) నేను అని యర్థము. ౧౦

శ్లో. బలం బలవతాం చాహం కామరాగవివర్జితమ్
ధర్మావిరుద్ధో భూతేషు కామోఽస్మి భరతర్షభ ॥ ౧౧ ॥

అ. బలమనగా శరీరసామర్థ్యముకాని, యింద్రియసామర్థ్యముకాని లేక నారెండుసామర్థ్యములుకాని యర్థము. కామమన దూరమున నున్న వస్తువులయం దాశ. సంప్రాప్తములయిన వస్తువులయందలి ఆసక్తి రాగమనబడును. బలమున్నపుడు స్త్రీ మొదలగు విషయములయందు కామరాగములు కలుగును. కావున తృష్ణారాగ ములకు బలము కారణము. ఈ రెంటికి పరమకారణము అజ్ఞానము.

బలముకలవారిలో కామరాగములులేని బలము నేనగుచున్నాను అని పూర్వార్థమున కర్థము. భూతములలో ధర్మావిరుద్ధమగు కామము నేనగుదును అని యుత్తరార్థమున కర్థము.

ఓయి! బలముగలవారిలో బలము నారూపమని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పక కామ రాగవివర్జితబలము నేనని చెప్పుటకుఁ గారణమేమి? వినుము. పృథివ్యాదులయందు అజ్ఞానమువలనను, అధర్మమువలను, భూతవిశేష సంసర్గవలనను కలుగు అపుణ్య గంధాదులఁ జెప్పలేదు. పుణ్యగంధ పుణ్యరసాదులనే భూతములయందు భగవద్రూ పముగాఁ బేర్కొనెను. అట్లే ఇచ్చటగూడ కామరాగములతోగూడిన బలము దుష్ట బలమగునుకాని, పుణ్యబలము కానేరదు. కావున దోషరహితమయిన బలమే భగవ ద్రూపమని చెప్పదలచి యిట్లుచెప్పెను.

అయితే లోకములో దుష్టవస్తువులు, అదుష్టవస్తువులు అన్నియు భగవద్రూప ములే అయినను ఈయవి గ్రహింపదగినవని తెలియుటకు అదుష్టవస్తువులనే యిచట

భగవద్రూపములని చెప్పెను. కనుకనే ఉత్తరశ్లోకమున సర్వము భగవత్స్వరూపమని చెప్పబడుచున్నది. ఇకముందుగూడ వృక్షజాతిలో నేను అశ్వత్థవృక్షమనుచు మంచి మంచివస్తువు లన్నియు తనరూపములనిచెప్పి, పిదప "విష్టభ్యాహ మిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగత్" (భగ.౧౧-౪౨) అను శ్లోకముచే సర్వము తనరూపమే యని చెప్పబోవుచున్నాడు.

దీనిచే జలాదులయందున్న పుణ్యరసాదులు భగవద్రూపముగా ఉపాసింప దగినవనియు, తపస్సు, బుద్ధి, తేజస్సు, బలము, కామము ఈయవి ధర్మావిరుద్ధములు తనయందు సంపాదించుకొనవలె ననియు ఉపదేశము సూచింపబడుచున్నది. ౧౧

శ్లో. యే చైవ సాత్త్వికా భావా రాజసా స్తామసాశ్చ యే
మత్త ఏవేతి తా న్విద్ధి న త్వహం తేషు తే మయి ॥ ౧౨ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! సత్త్వగుణమువలన బుట్టిన పదార్థము, రజోగుణమువలన బుట్టిన ప్రాణులు, తమోగుణమున బుట్టిన ప్రాణులు వీరందరు నావల్ల పుట్టిరనియె గ్రహించుము. వాటియందు నేనులేను; అవి నాయందుకలవు.

సాత్త్వికాదిపదార్థములకు అవాంతరకారణములు సత్త్వాదిగుణములు. పరమ కారణము పరమేశ్వరుడు. పరమకారణజన్యమగు వస్తువు అవాంతరకారణజన్యము కాకపోవచ్చును. అవాంతరకారణజన్యమగు వస్తువు మాత్రము తప్పక పరమకారణ జన్యమగును. (ఉ) ఘట శకలములు మృత్తికామయములగును. కాని ఘటము మాత్రము శకలమయము కానేరదు. మూలమున "మత్తఏవ" అని యవధారణ చేయుటచే,రజతము వస్తుతః శుక్తికయే యయినటుల,సత్త్వాదిగుణములు మూడున్ను నిజముగా నేనే అని యర్థము.

సాత్త్వికభావములు దేవతలనియు, రాజసభావములు మనుష్యాదులనియు, తామసభావములు తిర్యగ్జంతువులనియు భేదము.

ఓయి! సాత్త్వికాదిప్రాణులు ఈశ్వరునివలన బుట్టిరని చెప్పినచో, అప్రాణులు మరియొకరివలన బుట్టిరని చెప్పినట్లేకదా? కాదు- క్షిత్యంకురాది యప్రాణి వర్గము నకు కర్త యీశ్వరుడే యని తార్కికు లింతకుమున్నే అంగీకరించి యుండుటచే మరల యీవిషయ మిచటc జెప్పపనిలేదు.

తండ్రివలన కొమరుడు, కుమారునివలన మనుమడు, యిట్లు ప్రాణులు మరి యొక ప్రాణివలన బుట్టుచున్నట్లు లోకప్రతీతియుండుటచే ఆ లోకప్రసిద్ధిని నిరసించు టకే శాస్త్రము ప్రవర్తించినది.

భ్రమప్రమాదాదులతోగూడిన లోకదృష్టికంటె శాస్త్రమెప్పుడును బలవత్తర మగును. శాస్త్రవిరుద్ధమయిన లోకదృష్టియే అప్రమాణమగును. అట్లుకానిచో

లోకదృష్టి సిద్ధములగు సూర్యోదయము, సూర్యాస్తమయము, చంద్రక్షయము గ్రహణము, కలంకము, ఆకాశముయొక్క నలుపు ఇవియన్నియు సత్యములగును.

"యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే" అను శాస్త్రము ప్రాణులందరు ఈశ్వరునివలననే పుట్టుచున్నరని చెప్పుచున్నది. అవిక్రియుడును, అద్వితీయుడును, నిత్యుడును అగు ఈశ్వరునకు జన్మలేదు. దేవదత్తాది దేహాకారముగా పరిణమించిన మాయనుండి విష్ణుదత్తాది దేహములు పుట్టుచున్నవి.

మాయాపరిణామమగు దేహమునుండి మరల పరిణామమెట్లు కలుగునని ప్రశ్నింపరాదు. అన్నపరిణామమగు రక్తము క్షీరాకారముగా పరిణమించుచున్నది. మృత్పరిణామమగు ఘటమునుండి కపాలపరిణామ ముదయించుచున్నది. బీజపరిణామ మగు వృక్షమునుండి పుష్పాదులయొక్క పరిణామము కలుగుచున్నది మేఘము యొక్క పరిణామమగు జలమునుండి బుద్బుదముల (బుడగల) యొక్క పరిణామము కలుగుచున్నది, అట్లే యిచ్చటగూడ దేహముచే భుక్తమయిన (అనుభవించిన) అన్నమునకు రక్తరూపముగను, రక్తమునకు వీర్యరూపముగను, వీర్యమునకు పిండ రూపముగను పరిణామము సంభవించును.

ఓయి! "సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని" (భగ-౬-౨౯) అను శ్లోకమున తాను సర్వభూతములయందు కలనని చెప్పి; యిచ్చట మరల "న త్వహం తేషు తే మయి" అని విరుద్ధముగా నేలచెప్పెను? వినుము సమాధానము. ఇచట "అధీన" అను పదమును అధ్యాహారము చేసికొనవలెను. దానిని ద్విరావృత్తిచేయవలెను. ఒకమారు ఏకవచనాంతముగను, మఱియొకమారు బహువచ నాంతముగను మార్చవలెను. అపుడు (అహం తేష్వధీనో న) నేను వారలకు స్వాధీ నుడనుగాను. (తే తు మయ్యధీనాః) వారుమాత్రము నాకుస్వాధీనులు అని యర్థము లభించును. కాన పూర్వశ్లోకముతో విరోధములేదు. సర్వప్రాణులు నాకెట్లు స్వాధీ నులో, నేనువారల కట్లు స్వాధీనుడను కానని భావము.

ఈశ్వరునకు స్వాధీనములగు భావము (పదార్థము) లెవ్వి యన, భాష్య కారులుచెప్పిరి; "సంసారిణః" సంసారు లని. ఆత్మానాత్మతాదాత్మ్యాధ్యాసగలవారని భావము. కేవలాత్మ పరమేశ్వరాధీనుడుగాడు. కేవలాత్మేశ్వరులు అభిన్నులగుటచే నొకరికొకరు స్వాధీనులగుట పొసగదు. కనుకనే భాష్యకారులు "సంసారి" అను పదమును వాడిరి. కేవ లాత్మ సంసారిగాడు. అంతమాత్రముచే ఆత్మ భిన్నమగు జడ పదార్థము సంసారి యెట్లగునని ప్రశ్నింపరాదు. జడమగుబుద్ధియందు ఆత్మయొక్క ఆభాసయుండుటవలన, ఆభాసవిశిష్టమగు బుద్ధి యను జీవుడు సంసారియగును.

ఆభాసమనగా ప్రతిబింబము. అనగా మరియొకచోట మరియొక దానియొక్క ధర్మము ప్రతిఫలించుట. ఈయది అజ్ఞానమువలన కలుగును.

ఓయి! లోకములో తండ్రివలనబుట్టిన కుమారుడు తండ్రికి స్వాధీనుడై ఉంటున్నాడు. తండ్రియు కుమారునకు స్వాధీనుడై యుంటున్నాడు. అట్లే ఈశ్వరుని వలన బుట్టిన భూతములు ఈశ్వరాధీనములయి యుండవలయును. ఈశ్వరుడున్ను భూతములకు స్వాధీనుడయి యుండవలెనుకదా? అట్లేల కలుగుట లేదు. వినుము— భూతములు పరమేశ్వరునివలన బుట్టినను ఈశ్వరుడు సర్వేశ్వరు డగుటచే భూతపరతంత్రుడుగాడు. భూతములుమాత్రము పరతంత్రములగుటచే ఈశ్వరాధీనములగుచున్నవి.

లోకమున అచేతనపదార్థము లన్నియు చేతనపదార్థముయొక్క స్వాధీనములో నుండుచున్నవి. అట్లె చేతనుడగు ఆత్మయొక్క స్వాధీనమునందు అచేతనమగు ప్రాణిజాతమంతయు కలదని గ్రహింపవలయును.

ఓయి! బుద్ధి చేతనమే కదా? బుద్ధియొక్క స్వాధీనమునందు మిగతపదార్థము లన్నియు నేలయుండరాదు? చేతనమయిన బుద్ధి యేల ఆత్మాధీనమగును? అని యనరాదు. బుద్ధియందు చైతన్యము, ఆత్మధర్మము ప్రతిఫలించుటచే కలిగినదికాని స్వతస్సిద్ధముకాదు. స్వతస్సిద్ధముగా బుద్ధి జడము. మాయ జడము కాన మాయాపరిణామమగు బుద్ధిగూడ జడమే యగును. దీనిచే ప్రాణి శబ్దవాచ్యులగు సంసారులు దేహేంద్రియసముదాయరూపులుకాని, ఆత్మ కారనియు, దేహేంద్రియాది విలక్షణుడును, దేహేంద్రియాదుల కుపాదానమును అగు ఈశ్వరుడే ఆత్మయని సిద్ధమయినది. ౧౨

అవ. ఓయి అర్జునా! నేను బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రేంద్రాది యీశ్వరులకు గూడ నీశ్వరుడను, నిత్యుడను, దోషరహితుడను (శుద్ధుడను), సర్వజ్ఞుడను (బుద్ధుడను). ముక్తుడను, సకలభూతములకు ఆత్మను, సత్వాదిగుణత్రయరహితుడను, సంసారబీజములగు అవిద్యాతత్కార్యరాగద్వేషాదులను రూపుమాపుటను కారణభూతుడను అయినను లోకము నన్ను దెలియలేకున్నది. అబ్బా! యేమనవచ్చును! అని యిట్లు భగవానుడు లోకులయెడ దయచూపుచు లోకముయొక్క అజ్ఞానమునకు గారణమును చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో. త్రిభి ర్గుణమయై ర్భావై రేభి స్సర్వ మిదం జగత్
మోహితం నాభిజానాతి మా మేభ్యః పర మవ్యయం॥ ౧౩ ॥

అ. ప్రపంచమంతయు సత్వాదిగుణత్రయపరిణామ భూతములగు భావములచే వ్యామోహము చెందినదై గుణవ్యతిరిక్తుడును, అవ్యయుడును అగు నన్ను తెలియలేకున్నది. గుణత్రయ పరిణామములగు భావములనగా రాగద్వేష మోహాదులు.

రాగము సాత్వికము, ద్వేషము రాజసము, మోహము తామసము అని భేదము. ఆదిపదమువలన సుఖదుఃఖాదులుగూడ గ్రహింపనచ్చును. మూలమునందలి "సర్వమిదం జగత్" (ఈ ప్రపంచమంతయు) అను పదమునకు ప్రపంచములోని ప్రాణిసమూహముమాత్రమే అర్థముచెప్పవలెను. ప్రపంచాంతర్గతమగు మృదాదికమునకు మోహము సంభవించదు. కావున దేవమనుష్యాది చేతనవర్గమే "సర్వం జగత్" అను పదమున కర్థము.

మోహితంఅనగా ఆత్మానాత్మ వివేకము లేనిదిగా చేయబడినదిఅని యర్థము.

'ఏభ్యః పరం' అనగా స్వరూపమువలనను, స్వభావమువలనను, గుణముల కంటె అత్యంతభిన్నుడని యర్థము.

"అవ్యయం" అనగా వికారరహితుడని యర్థము.

రాగద్వేష మోహాదులచే, ప్రాణుల యంతఃకరణమునకు ఆత్మానాత్మ వివేచన సామర్థ్యము నశించినందున ప్రాణులకు దేహాది విలక్షణాత్మజ్ఞానము సంభవించదని పరమార్థము. ౧౩

శ్లో. దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా
మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయా మేతాం తరంతి తే ॥౧౪॥

అ. సత్వాది గుణవికారములయిన రాగద్వేషాదులచే ప్రపంచము వ్యామోహము చెందినను మాయామోహితమనియే జెప్పవలయును. ఏలనన, సత్వరజస్తమస్సులు మాయాగుణములు. సత్వాది గుణములయొక్క వికారములు రాగద్వేషాదులు కావున పరంపరచే మాయవలననే లోకము వ్యామోహము జెందినదగును. కనుకనే భాష్యకారు లీ శ్లోకముయొక్క అవతారికలో "కథం పునః మాయాం త్రిగుణాత్మికా మేతా మతిక్రామతి" (త్రిగుణాత్మకమగు నీమాయను లోకమెట్లు దాటును ?) అని నుడివిరి. కావున పూర్వశ్లోకమున రాగద్వేషాదులచే ప్రపంచము వ్యామోహమును చెందినదని శ్రీకృష్ణభగవానుడు చెప్పగా భాష్యకారులు యీ శ్లోకావతారికాగ్రంథమున మాయను లోక మెట్లతిక్రమించునని శంకించుకొనుటకాని శ్రీకృష్ణుడు తనను శరణుజొచ్చినవారు మాయను తరింతు రని శ్లోకమున సమాధానమొసంగుటగాని యుపపన్నము కానేరదు. ఈ రెంటినిబట్టి రాగద్వేషాదిమోహితమయిన జగత్తు మాయామోహితమనియే స్పష్టమగుచున్నది. కావున పూర్వశ్లోకమున చేర్కొనబడిన త్రిగుణాత్మికయగు మాయను లోకమెట్లు తరించునను శంక రాగా సమాధాన మొసంగబడుచున్నది.

ప్రపంచమును వ్యామోహపరచునట్టియు, ప్రపంచముయొక్క ఉత్పత్తి స్థితిలయములను గారణమగునట్టియు గుణత్రయరూపమగుమాయ స్వయంప్రకాశు

డును, సర్వసమర్థుడును, సర్వవ్యాపకుడును అగు శ్రీమహావిష్ణువుయొక్క స్వభావమయి యున్నది. ఈమది యేరికిని అతిక్రమింప శక్యముగాదు. నన్ను అనన్యశరణముగా సేవించువారలే యీ మాయను తరింతురు. సర్వధర్మములను విడచి పరమేశ్వరుని సర్వాత్మనా సేవించుటయన పరమేశ్వరసాక్షాత్కారమునొందుట యని యర్థము.

ఆరోపింపబడిన సర్పమున కధిష్ఠానమగు రజ్జువు (త్రాడు) యొక్క స్వరూపము తెలిసినవెంటనే సర్పభ్రాంతి నశించినట్లు కల్పితమయిన దేహాదిప్రపంచమున కధిష్ఠానమయిన ఆత్మతత్త్వమును సాక్షాత్కారముచేసికొనినవెంటనే కార్యప్రపంచముతోసహా మాయ నివర్తించునని పరమార్థము. ఆత్మానాత్మవివేకపూర్వకముగ ఆత్మతత్త్వసాక్షాత్కారముకలుగగా మరల ఆత్మానాత్మావివేక ముదయించుట కవకాశముండదు. అవివేకము లేనిదే దానిచే నూహింపదగిన మాయ యుండుననుట పొసగదు.

అయితే, ప్రారబ్ధాధీనమయిన దేహము పడిపోవకపూర్వము ఆత్మతత్త్వసాక్షాత్కారము కలిగినంతమాత్రమున మాయాకార్యమగు ప్రపంచము నశించనేరదు. అందువలన మాయ యున్నటుల నూహింపదగును. కాని ఆత్మతత్త్వసాక్షాత్కారము నొందినవానికి, మాయ "దగ్ధ పటవత్" (కాలిన గుడ్డవలె) నిస్సారముగా నుండునుకాని బంధహేతువు కానేరదు. కనుకనే మూలమునందలి "మాయా మేతాం తరంతి" (యీ మాయను తరింతురు) అను పదమునకు భాష్యకర్తలు "సంసారబంధమునుండి ముక్తులగుదురు" అని యర్థమును చెప్పిరి.

లేక, మాయకు ఆవరణశక్తి, విక్షేపశక్తి అని రెండుశక్తులుగలవు. అందు ఆవరణశక్తిచే ఆత్మస్వరూపము కప్పివేయబడును; విక్షేపశక్తిచే సర్వప్రపంచము ఉదయించును. ఇందు ఆత్మసాక్షాత్కారముచే ఆవరణశక్తినశించుచున్నది. విక్షేపశక్తి నశించదు. ఆత్మజ్ఞానమునకు విక్షేపశక్తికి విరోధములేదు. ఘటసాక్షాత్కారమువలన ఘటస్వరూపమును ఆవరించిన అజ్ఞానమే నశించును. ఈ యావరణశక్తినే యవిద్య యని గొందరందురు. కావున ఆత్మసాక్షాత్కారమువలన అవిద్య నశించినను మాయనశించలేదు. కనుక ప్రపంచము కనుపడుచున్నను సంసారముండదు.

కావున అవిద్యవలన ఆత్మానాత్మావివేకమేర్పడును. దానివలన సంసారము కలుగును. ఆత్మసాక్షాత్కారరూపమయిన విద్యచే సమూలము సంసారము నివర్తించును. చీకటిలో స్థాణువును చూచి, స్థాణుపురుషభేదమును గమనింపలేక ఈయది స్థాణువా? పురుషుడా? అను సంశయము నొందును. ఆవల దీపమును తీసికొనిరాగా దానికాంతిచే చీకటి నశించిన తోడనే స్థాణు పురుష సంశయము సమూ

లము నశించును. ఇట్లే ఆత్మసాక్షాత్కారముచే సంసారము సమూలము నివర్తించు నని శ్లోకమునకు పరమార్థము.

దీనివలన పురుషునకు దేహాదిప్రపంచము బంధకారణము గాదనియు, కావున దేహాదులు నశించనిదే పురుషునకు సంసారనివృత్తి కలుగ దను నాపత్తి పొసగదనియు, పురుషునకు దేహాద్యనాత్మతాదాత్మ్యాధ్యాసమే బంధహేతువనియు, ఇట్టి యధ్యాస ఆత్మజ్ఞానముచే నివర్తించుననియు తేలినది. కావున ముముక్షువు గురుశుశ్రూషావేదాంతశ్రవణాదులచే ఆత్మజ్ఞానమే సంపాదించవలెనని సిద్ధించినది.

ఆత్మజ్ఞానముచే ఆత్మయం దారోపింపబడిన అనాత్మతాదాత్మ్యాధ్యాస నివర్తించును. అనాత్మభూతములగు దేహాదులు ప్రారబ్ధము నశించినతోడనే నివర్తించును. కావున ఆత్మజ్ఞానమువలన జీవన్ముక్తి యనియు, దేహతత్త్వాత్మజ్ఞానపూర్వక ఆత్మజ్ఞానమువలన విదేహముక్తియనియు స్పష్టమైనది.

వస్తుతః ఆత్మయందు కాలత్రయమునందును దేహాదిప్రపంచము లేనందున ఎవ్వడాత్మను సాక్షాత్కారముచేసికొనునో, వానిదృష్ట్యా ఆజ్ఞానికమగు అజ్ఞాన ప్రపంచముకాని, మాయికమగు అర్థప్రపంచముకాని లేనందున ఆత్మజ్ఞానమువలన కార్యవిశిష్టమగు మాయ నివర్తించునని తెలియవలయును. అహంకార మమకార రూపమయినది అజ్ఞానప్రపంచము. ఈయది జీవసృష్టము. పృథివ్యాదిరూపమయినది అర్థప్రపంచము. ఈయది యీశ్వరసృష్టము. ఇందు జీవసృష్టప్రపంచమే బంధ హేతువు. ఈశ్వరసృష్టప్రపంచము బంధహేతువు కాదు.

రామానుజమతము :

ఇచట రామానుజీయు లిట్లందురు. రామానుజీయభాష్యపంక్తు లుదాహరించబడుచున్నవి.

> త్వ దన్య శ్శరణం నాస్తి త్వమేవ శరణం మమ
> తస్మా త్కారుణ్యభావేన రక్ష రక్ష జనార్దన ॥

ఇత్యేవం నిశ్చయరూపం ప్రపత్తిమత మిహోపదిశ్యతే భగవతా. తత్ర మామితి విష్ణుః ప్రపత్తవ్య ఇతి-ఏ వేతి న దేవతాన్తరం ప్రపత్తవ్యమితి- ప్రపద్యంత ఇతి భక్తిజ్ఞానాదిభ్యః ప్రపత్తి రేవ గరీయసీ కర్తవ్యా ఇతి- బహువచనేన జీవభేదః- మాంప్రపద్యంత ఇతి ప్రపత్తిక్రియా కర్తృ కర్మణో ర్జీవేశ్వరయో ర్భేదః- మాయా మేతాం తరంతి త ఇతి ప్రపన్నానామేవ మోక్షలాభః మాయానివృత్తి పూర్వక ఇతి చ సిద్ధమ్. తదేవం స్వరసతః సిద్ధ మర్థం విహాయ శాంకరీకకల్పనా అనాదరణీయా ఇతి. వీని యర్థము సంగ్రహముగా వ్రాయబడుచున్నది.

"నీవే నాకు రక్షకుడవు, నాకు నీకంటె వేరు రక్షకుడు లేడు" కావున నోయీ జనార్దనా? నన్ను కరుణతో రక్షింపుము అను నిశ్చయరూపమయిన ప్రపత్తి

మతమును భగవంతు డీ శ్లోకమున నుపదేశింపదలచెను. ఈ శ్లోకమునందు "మామ్" అను పదమువలన విష్ణువే శరణుపొందదగినవాడు. "ఏవ" కారమువలన ఇతరదేవతలు శరణుపొందదగినవారు కారు. "ప్రపద్యంతే" అను పదమువలన భక్తిజ్ఞానములకంటె ప్రపత్తియే గొప్పదనియు, అదియే కర్తవ్యమనియు అర్థమగుచున్నది. బహువచన లకారముచే జీవులకు భేదము స్పష్టమగుచున్నది. "మాం ప్రపద్యంతే" అనుటవలన ప్రపత్తి క్రియాకర్తయగు జీవుడు వేరుగను, ప్రపత్తి క్రియాకర్మయగు నీశ్వరుడు వేరుగను నిర్దేశింపబడుటచే జీవేశ్వరులకు భేదము స్పష్టమగుచున్నది. "మాయా మేతాం తరంతి" అని చెప్పుటచే ప్రపన్నులకే మాయానివృత్తి పూర్వకముగ మోక్షలాభమని సిద్ధించుచున్నది. ఇట్లు స్వరసముగా సిద్ధించుచున్న అర్థమును విడచి శంకరులు చేసిన కుకల్పన యంగీకరింపఁదగదు. అని.

ఈయది నిరాకరింపబడుచున్నది. ఈయది ప్రపత్తిని బోధించు ప్రకరణము గాదు. "జ్ఞానం తేఽహం స విజ్ఞాన మిదం వక్ష్యా మ్యశేషతః" (భగ-౭-౨) అని జ్ఞానము నుపక్రమించి, "తే బ్రహ్మ తద్విదుః కృత్స్నమ్" (భగ-౭-౨౯) అను శ్లోకముచే జ్ఞానయోగమును శ్రీకృష్ణు డుపసంహరింపబోవుచున్నాడు. మరియు "ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థం" (భగ-౭-౧౭) అనియు, "జ్ఞానవాన్ మాం ప్రపద్యతే" (భగ-౭-౧౯) అనియును జ్ఞానమే మధ్యయందు అచ్చటచ్చట పరామర్శింపబడినది. ఇచట జ్ఞానికే ప్రపత్తి యుపదేశింపబడినదని యనరాదు జ్ఞానికి ఈశ్వరుడు ఆత్మయగుటచే ఆత్మాతిరిక్తుడగు ప్రపత్తవ్యమయిన (శరణుబొందదగిన) నీశ్వరుడే లేనందున జ్ఞానికి ప్రపత్తి పొసగనేరదు. "జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతం" అని శ్రీకృష్ణు డిచ్చటనే జ్ఞాని నాకాత్మయని చెప్పియుండెను. ఈశ్వరుడు అంతర్యామి. ఆత్మయే అంతర్యామి యగును కాని ఆత్మవ్యతిరిక్తుడు అంతర్యామి కానేరడు. ఆత్మకు ఈశ్వరునకు భేదమంగీకరించినచో ఈశ్వరుడు సర్వాత్మరూపుడు గాకపోవును. "ప్రపద్యంతే" అను బహువచనముపాధిభేదమును బోధించునుకాని యాత్మభేదమును బోధింపదు. సోపాధికుడగు ఆత్మ (జీవుడు) ప్రపత్త (శరణుపొందువాడు). నిరుపాధికుడగు ఆత్మ ప్రపత్తవ్యుడు. "మామ్" అను అస్మచ్ఛబ్దము స్వతస్సిద్ధముగా ఆత్మపరము. ఆత్మకంటె వేరు దేవత లేదు. నిఖిలదేవశరీరోపహితుడగు ఆత్మయొకడే యగుచున్నాడు. విష్ణువనగా ఆత్మయే యగుచున్నాడు. శరీరము అనాత్మ, అయ్యది విష్ణువు కానేరదు. "మామ్" అను పదముచే ఆత్మను పరిగ్రహించనిచో వసుదేవుని కుమారుడగు కృష్ణశరీరమే పరిగ్రహింపవలయును. అయ్యది యిప్పుడు నశించి యున్నందున ఇప్పటివారలకు గాని, వెనుకటి వారలకు గాని యా శరీరమునకు ప్రపత్తిచేయుట అసంభావితము, అశక్యము అగును. కాక శరీరమునకు ప్రపన్నుడయినచో అనాత్మోపాసనయగును. అనాత్మోపాసన వలన

మాయాతరణము సంభవించదు. మరియు ఆత్మను ఆశ్రయించుకొనియున్న మాయ ఆత్మసాక్షాత్కారము లేనిదే నివర్తించదు.

మఱియు ఆత్మప్రపదన మనగా "తచ్చింతనం తత్కథనం అన్యోన్యం తత్ప్రబోధనం ఏతదేకపరత్వంచ బ్రహ్మాభ్యాసం విదుర్బుధాః" అను శ్లోకమునందు జెప్పబడిన బ్రహ్మాభ్యాసమే యగును. బ్రహ్మ యనగా ఆత్మ. కావున ఆత్మాభ్యాస మని తాత్పర్యము. ఇట్టి బ్రహ్మాభ్యాసము యితర ధర్మములయం దాసక్తిగలవానికి పొసగదు. కనుక భాష్యమునందు భాష్యకర్తలు "సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య" అను శ్లోకము నుదాహరించిరి.

దీనిచే ఆత్మప్రపత్తియందు గృహస్థుల కధికారములేదనియు, సన్న్యాసులకే యధికార మనియు సూచిత మగుచున్నది. సన్న్యాసులకే సర్వకర్మసన్న్యాసము విధింపబడినది. కావున సన్న్యాసియే సర్వకర్మల వీడగలడు. సర్వకర్మలను వీడిన మానవుడు గృహస్థు కానేరడు. సర్వకర్మల నాచరించుటయే గృహస్థుని లక్షణము. ఈ విషయము భాష్యమునం దెచ్చటఁ బేర్కొనలేదని శంకింపఁ దగదు. జ్ఞాననిష్ఠ యందు సన్న్యాసియే అధికారియని భాష్యమున స్పష్టముగా జెప్పబడినది. ఆత్మప్రపత్తి యన జ్ఞాననిష్ఠకాని వేరుగాదు. జ్ఞాననిష్ఠ యన జ్ఞానరూపుడగు బ్రహ్మయందుండుట. బ్రహ్మయన ఆత్మయే యగును. కావున ఆత్మప్రపత్తి, బ్రహ్మనిష్ఠ, జ్ఞానయోగము, ఆత్మసమాధి యీశబ్దము లన్నియు సమానార్థములు కావున "సన్న్యసించి నన్ను (పరమేశ్వరుని) ప్రపత్తినొందినవారే మాయను తరింతురు ఇతరులు తరింపనేరరు" అని బోధించుటకే భాష్యకారులు తమ భాష్యమునందు "సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య" (సర్వధర్మములను విడచి) అని వ్రాసిరి. కావున మాయాతరణ మను సంసార నివృత్తినిగోరు మానవులు మాయను రూపుమాపునట్టి ఆత్మసాక్షాత్కారమునొందుటకు సన్న్యాసాశ్రమమును స్వీకరింపవలె నని సిద్ధించినది. కనుకనే జ్ఞానులకు సన్న్యాసమునందే యధికార మనియు గృహస్థులకు జ్ఞానయోగమునం దధికారము లేదని యును భాష్యకారులు పలుమారు లుచ్చరించిరి. ౧౪

శ్లో. న మాం దుష్కృతినో మూఢాః ప్రపద్యంతే నరాధమాః
మాయయాఽపహృతజ్ఞానా ఆసురం భావ మాశ్రితాః ॥౧౫॥

అ. పాపాత్ములగు నీచమానవులు అవిద్యవలన జ్ఞానరహితులై యాసుర భావము నొంది, నన్ను సేవింప నొల్లరు. వారికి నాయందు ప్రపత్తి కడుదుర్లభము. జన్మాంతరానుష్ఠితమయిన దుష్కృతవశమున ఆత్మానాత్మ వివేకము చెడి, దేహాదులయం దాత్మాభిమానము గలవారై దేహేంద్రియాది విలక్షణమయిన బ్రహ్మ లేడనియు, ప్రకాశించుటలేదనియు నుడువుదురు. పైగా తాము కుక్షింభరులై తామే ధనాఢ్యులమనియు, మంచికులమున బుట్టినవారమనియు, లోకమున తమకు దీ

కెవరు లేరనియును ప్రగల్భము లాడుచు నాసురసంపదతో సంసారము నొందుదురు— కాని ముక్తి బొందనేరరు. ౧౫

శ్లో. చతుర్విధా భజంతే మాం జనా స్సుకృతినోఽర్జున
ఆర్తో జిజ్ఞాసు రర్థార్థీ జ్ఞానీ చ భరతర్షభ ॥ ౧౬ ॥

అ. ఆపన్నుడు (దుఃఖి), భగవత్తత్త్వమును తెలియగోరినవాడు, ధనాదికాముడు, తత్త్వజ్ఞాని అని యిట్లు నాలుగు రకముల పుణ్యముగలవారు నన్ను (పరమేశ్వరుని) సేవింతురు. ఆపన్నుడు పరమేశ్వరుని యారాధించుననుటకు "విపదస్సంతు నశ్శశ్వత్ యాసు సంకీర్త్యతే హరిః" (కృష్ణా! మాకెల్లపుడు ఆపదలు కలుగుగాక, అపుడుగాని మేము నిన్ను గీర్తింపనోల్లము) అను కుంతీవచనము ప్రమాణ మగుచున్నది. పైజెప్పబడిన నలుగురిలో జ్ఞాని, తానే సాక్షాత్ వాసుదేవుడ నని యెంచి వాసుదేవుని సేవించును. మిగిలిన ముగ్గురు ఈశ్వరు డెచ్చటనో యుండునని తలచి యీశ్వరుని సేవింతురు. ఇయ్యది వీరలలోగల భేదము.

అయితే యీ నలుగురిలో జ్ఞానియొక్కడే ఆత్మరూపు డగు వాసుదేవుని సేవించును. మిగిలిన ముప్వురు రోగనివృత్తికొరకుగాని, జ్ఞానముకొరకుగాని, (భగవంతుని తెలిసికొనుటకొరకు), ధనాదులకొరకుగాని ఔషధాదుల సేవింపవచ్చును. యాగాది కర్మల నాచరించవచ్చును. వ్యవసాయాది వృత్తుల నాశ్రయింపవచ్చును. లేక ఇతరదేవతల బూజించవచ్చును. (లేక) వాసుదేవుని యయినను సేవింపవచ్చును. అందు నియమములేదు. (ఈ ముప్వురు వాసుదేవునే సేవింపవలె నను నియమము లేదు). అయినను, రోగార్తుడు సుకృతియయినచో వాసుదేవుని సేవించుననియు, దుష్కృతియయినచో ఔషధాదుల సేవించుననియు భేదము గ్రహించవలెను. అట్లే జిజ్ఞాసువు సుకృతియయినచో వాసుదేవుని సేవించును. దుష్కృతియయినచో కర్మల నాచరించును; యోగము నభ్యసించును. ధనాదుల గోరువాడుగూడ సుకృతియయినచో వాసుదేవుని భజించును, దుష్కృతియయినచో వ్యవసాయాది వృత్తుల నవలంబించును. లేక ఇతర దేవతల సేవించును. కనుకనే మూలమునందు "సుకృతినః" అను పదము విశేషణ మొనర్చబడినది.

లేక వాసుదేవుడు సర్వాత్మకుడగుటచే బాధానివృత్తికొరకు నెవ్వరు యితర దేవతల సేవింతురో వారును వాసుదేవునే సేవించినవారగుదురు. "యేప్యన్యదేవతాభక్తా యజంతే శ్రద్ధయాన్వితాః। తేఽపి మామేవ కౌంతేయ యజంత్యవిధిపూర్వకం" (ఇతర దేవతలయందు భక్తి కలిగి శ్రద్ధతో నితరదేవతలం బూజించువారుగూడ, అర్జునా! విధిదప్పి నన్నే బూజించుచున్నారు) అని తొమ్మిదవ యధ్యాయమునందు శ్రీకృష్ణుడు చెప్పబోవుచున్నాడు.

ఐశ్వర్యాది మదమత్తులుమాత్రము దుష్కృతులయినచో నన్ను నెప్పు డును నెవ్విధముగను సేవింపరు. అని సూచింపదలచి, మూలమున శ్రీకృష్ణుడు, ఆర్త పదమును, అర్థార్థిపదమును చేర్చెను.

ఈ శ్లోకముచే ఆర్తి (బాధా) నివారణ కొఱకును, దారాపత్యధనాదులు సిద్ధించుటకొఱకును, జ్ఞానముకొఱకున్ను, మోక్షముకొఱకున్ను, మానవులకు భగవంతు డొక్కడే సేవింపదగినవాడని యుపదేశము సూచితమగుచున్నది. కావున సోపాధిక ముగగాని, నిరుపాధికముగగాని యే మానవునకు నీశ్వరారాధన యుండదో వాడు నరాధముడనియు, పాపియనియు, దుఃఖింపదగినవాడనియును భావము.

ఓయి! "పూర్వజన్మ కృతం పాపం వ్యాధిరూపేణ బాధతే" (వెనుకటి జన్మమునందుఁ జేసిన పాపము యీ జన్మమున వ్యాధిరూపమున భాధించును) అని శాస్త్ర ప్రమాణముండుటచే పాపఫలమగు వ్యాధి పుణ్యవంతునియం దెట్లుండును? దారిద్ర్యమువలన నేర్పడు ధనార్థిత్వము సుకృతియం దెట్లుండును? దారిద్ర్యము పాపమునకు ఫలముగదా? అనినచో వినుము. పుణ్యపాప మిశ్రమమువలన మను ష్యజన్మ యేర్పడును. కాన మానవుడు పాపఫలమగు వ్యాధ్యాదిక మనుభవించుచు పుణ్యమునుగూడ నాచరించి యున్నందున వ్యాధ్యాది నివృత్తికొఱకు భగవంతుని సేవించుచున్నాడు. పుణ్యములేనిదే భగవద్భజనము దుర్లభము. ధనికుడగు నార్తు నకు ధనానుభవముచే సుకృతము క్షీణించినందున యీశ్వరసేవ యెట్లు కలుగునని శంకింపరాదు. పుణ్యకర్మలు విచిత్రములు, అనంతములు. ధనభోగమునిచ్చెడి పుణ్యము ధనభోగమునిచ్చుటచే క్షీణించినను యీశ్వరారాధనను కలుగఁజేసెడి పుణ్యము నశించనందున నీశ్వరసేవ సంభవించవచ్చును. కావున నాలుగు విధము లయిన పుణ్యవంతులు పరోక్షముగగాని, అపరోక్షముగగాని, యీశ్వరుని సేవింతు రని స్పష్టమయినది.

భరతవంశమునందుఁ బుట్టిన రాజులు భారతులు. వారలలో శ్రేష్ఠుడుగాన అర్జునుడు భరతర్షభు డనబడుచున్నాడు. కృష్ణార్జును లిరువురు నరనారాయణావ తారు లగుటచే నరావతారుడగు అర్జునుడు భరతర్షభుడని భావము. లేక శౌర్య, ధైర్యాదులతోఁ గూడినందునగూడ అర్జునుడు భరతర్షభు డనవచ్చును.

ఈ శ్లోకముచే అర్జునుడు శత్రుతిరస్కారమను ఆపద నొందినవాడనియు, తత్వజిజ్ఞాసువనియు, రాజ్యకాముడనియు, పుణ్యవంతుడనియు, గనుక అర్జునునకు వాసుదేవ భజనము అవశ్య కర్తవ్యమని స్పష్టమగుచున్నది. అయ్యది ఫలాభిసంధి రహితమగు స్వధర్మరూపమయిన యుద్ధానుష్ఠానమే యని యుపదేశముగూడ సూచితమగుచున్నది. ౧౬

అ. ఓయీ! ఆర్తుడు మున్నగు నలుగురు సమానులా? లేక వారిలో నెవ్వ డేని యొక్కడు అధికుడా? అను శంకకు సమాధానము చెప్పబడుచున్నది.

శ్లో. తేషాం జ్ఞానీ నిత్యయుక్తః ఏకభక్తి ర్విశిష్యతే
ప్రియోహి జ్ఞానినోఽత్యర్థ మహం స చ మమ ప్రియః ॥ ౧౭ ॥

అ. నిత్యయుక్తు డనగా ఎల్లపుడు ఆత్మయందు చిత్తసమాధానము గలవాడు. "ఏకభక్తిః" అను పదమున భక్తిశబ్దమునకు సేవింపబడువాడు. అని కర్మణిః వ్యుత్పత్తిగ్రహింపవలెను. అందుచే అద్వితీయమగుఆత్మను సేవింపువా డను అర్థము లభించును. (లేక) అద్వితీయముగు ఆత్మయందు స్నేహవిశేషము గలవాడు ఏక భక్తియని చెప్పవచ్చును. ఇట్లు జ్ఞాని నిత్యయుక్తుడు, ఏకభక్తియగుటచే వెనుకఁ జెప్పిన నలుగురిలో జ్ఞాని గొప్పవాడు. నేను జ్ఞానికి ఆత్మరూపుడను. "ఆత్మనస్తు కామాయ సర్వం ప్రియం భవతి" అను న్యాయప్రకారము లోకములో నందరకు ఆత్మ మిక్కిలి ప్రియమైన వస్తువు. అట్లె వాసుదేవునకుగూడ జ్ఞాని ఆత్మయగుటచే మిక్కిలి ప్రియమగుచున్నాడు. కావున జ్ఞాని, వాసుదేవుడు-ఇరువురు ఏకాత్మరూపు లని భావము.

ఈ శ్లోకమును నాలుగు విధముల నన్వయింపవచ్చును. అయ్యది యీ క్రింద సంస్కృతమునను ఆంధ్రమునను యథాక్రమముగఁ జూపబడుచున్నది.

(1) "హి యస్మాన్నిత్యయుక్త ఏకభక్తి ర్జ్ఞానీ తేషాం విశిష్యతే తస్మాదహం జ్ఞానినోఽత్యర్థం ప్రియః; సచ మమప్రియః ఇత్యేకోఽన్వయః"

(ఏకారణమువలన నిత్యయుక్తుడు ఏకభక్తియగు జ్ఞాని, ఆర్తుడు మున్నగు నలుగురిలో గొప్పవాడో, ఆ కారణమున నేను జ్ఞానికి మిగుల యిష్టుడను. జ్ఞానియు నా కిష్టుడు అని యొక అన్వయము)

(2) "జ్ఞానీ నిత్యయుక్త ఏకభక్తిరతఏవ తేషాం విశిష్యతే హి యస్మా దహం జ్ఞానినః ఆత్మా తస్మాదహం జ్ఞానినోఽత్యర్థం ప్రియః స చ మమ ఆత్మత్వాత్ప్రియ ఇత్యపరోఽన్వయః"

(జ్ఞాని నిత్యయుక్తుడును, ఏకభక్తియు నగుచున్నాడు. కనుక నే వారలలో గొప్పవాడు. ఎందువలన నేను జ్ఞానికి ఆత్మనో అందువలన నేను జ్ఞానికి మిక్కిలి యిష్టుడను. జ్ఞానియు నాకాత్మరూపుడగుటచే నిష్టుడు. అని రెండవ యన్వయము.)

(3) "తేషాం జ్ఞానీ నిత్యయుక్త ఏకభక్తిర్విశిష్యతే" అతఏవేతి శేషః. అహం జ్ఞానినోఽత్యర్థం ప్రియః స చ మమ ప్రియో భవతి హిః ప్రసిద్ధా" ఇత్యన్యోఽన్వయః

(అర్థుడు, జిజ్ఞాసువు, అర్థార్థి, జ్ఞాని; ఈ నలుగురిలో జ్ఞాని నిత్యయుక్తుడు, ఏకభక్తుడు నయి యార్తాదుల నతిశయించుచున్నాడు. గనుక నే నేను జ్ఞానికి మిక్కిలి యిష్టుడను. జ్ఞానియు నా కిష్టుడగుచున్నాడు. ఇయ్యది ప్రసిద్ధము. అని మరియొక **అన్వయము.**)

(4) "తేషాం జ్ఞానీ నిత్యయుక్త ఏకభక్తి ర్విశిష్యతే। అహ మాత్మత్వాత్ ఇతి శేషః। జ్ఞానినోఽత్యర్థం ప్రియః భవామి స చ ఆత్మత్వాన్మమ ప్రియో భవతి" ఇత్యపరోఽన్వయః.

(ఆర్తుడు మున్నగు నలుగురిలో జ్ఞాని యెల్లపుడు ఆత్మయందు చిత్తైకాగ్రత గలవాడు. ఎల్లపుడు అద్వితీయమగు ఆత్మనే సేవింపువాడు. కాన గొప్పవాడు. జ్ఞానికి నేను ఆత్మరూపుడ నగుటవలన మిక్కిలి యిష్టుడ నగుచున్నాను. జ్ఞానియు నా కాత్మరూపుడగుటచే నిష్టుడగుచున్నాడు.) అని మరియొక అన్వయము.

ఈ యన్వయమునందు ఆత్మపదమును అధ్యాహారమును చేయుటలో ప్రమాణము లేదని యనరాదు. "జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్" అని ముందు శ్లోకమున శ్రీకృష్ణుడు చెప్పబోవు వాక్యమే ప్రమాణము.

లేక నేను జ్ఞానికి మిక్కిలి యిష్టుడను; జ్ఞానియు నాకు యిష్టుడు. అనియే యిచట అన్వయము. అందు "జ్ఞానీత్వాత్మైవ మే మతం" అని ముందు చెప్పబోవు వాక్యమే ప్రమాణము. కనుక నే భాష్యకారులు ముందు శ్లోకమునందలి "జ్ఞానీత్వాత్మైవ" అను వాక్యమును "తత్క స్మాదిత్యత ఆహ" అని ప్రశ్నపూర్వకముగ నవతరింపజేసిరి. అయితే యిచట ఆత్మత్వ మను హేతువు నుపన్యసించుట ముందు శ్లోకమునందలి యర్థమును యిచటనే స్పష్టపడుట కనువదించుట మాత్రమే యని గ్రహింపవలెను

రామానుజ మతము:

"జ్ఞానికి నేను ముఖ్యముగా పొందదగినవాడను కావున నాతోటి జ్ఞానికి సంబంధము నిత్యము. నాయొక్కనియందే జ్ఞానికి భక్తియుండును. కనుక జ్ఞాని గొప్పవాడు. "అత్యర్థం అత్యభిధేయం" జ్ఞానికి నాయందుగల ప్రేమ సర్వజ్ఞుడను, సర్వశక్తి యుక్తుడను అగు నాకుగూడ జెప్పనలవిగాదు. మిగిలిన యిద్దరకు వారు కోరినది ప్రాప్తించునంతవరకే నాతో సంబంధము. వారు కోరినదాని నిచ్చుటకు నేను సాధనముగనుక నే నాయందు వారికి భక్తి" అని వ్యాఖ్యానించిరి. ఈ యనువాదార్థము సుబోధ మగుటకు నీ సందర్భమున గల వారి భాష్యపంక్తుల నుదాహరించుచున్నాను–

"జ్ఞానినో మదేక ప్రాప్యస్య మయా యోగో నిత్యః మయ్యేకస్మిన్నేవ భక్తిః అతస్సఏవ విశిష్యతే అత్యర్థం అత్యభిధేయం జ్ఞానినోఽహం యథా ప్రియః

తథా సర్వజ్ఞేన సర్వశక్తినాను యాపి అభిధాతుం నశక్యతే ఇత్యర్థః. ఇతరయోస్తు యావత్స్వాభిలషిత ప్రాప్తి మయా యోగః స్వాభిలషితే తత్సాధనత్వే నచ మయి భక్తిః"

ఇయ్యది యుక్తముగాదు. జీవున కీశ్వరునితో నిత్యసంబంధమున్నచో ఈశ్వరుడు నిత్యప్రాప్తుడే (యెల్లపుడు పొందబడినవాడే) కాన, జీవున కీశ్వరుడు ప్రాప్యుడు (పొందదగినవాడు) యెట్లగును? లోకములో అప్రాప్తమగు పదార్థము కదా ప్రాప్యమగును. మరియు పరోక్షమున పరమపదమగు వైకుంఠముననుండు ఈశ్వరునితో జీవులకు నిత్యసంబంధ మెట్లేర్పడును? పరోక్షునితో సంబంధమా? లేక అంతర్యామితో సంబంధమా? లోకములో నీ విట్లు చేయుమని ప్రేరేపించు వాడెవ్వడును తన హృదయమునందు తనకు బ్రత్యక్షముగాడు.

జీవుడు పరతంత్రు డను హేతువుచే జీవప్రేరకుడగు నీశ్వరుని యూహింప వలెను. "అంగుష్ఠమాత్రః పురుషః మధ్యే ఆత్మని తిష్ఠతి" "ఆదిత్యవర్ణ" ఇత్యాది శ్రుతులచే నీశ్వరుడు సాకారుడని యనదగదు. నిరవయవుడును, అణుపరిమాణుడుగు అగు జీవునియొక్క లోపలనుండు ఈశ్వరుడు పరమాణువు కావలయును. అట్టివాడు సాకారుడనుట పొసగదు. "అశబ్ద మస్పర్శ మరూప మవ్యయం" అను శ్రుతి భగవంతుడు నిరాకారుడని చెప్పుచున్నందున, శ్రుతివిరోధ మేర్పడును. "అంగుష్ఠమాత్రః" ఇత్యాది శ్రుతులు భగవంతునియొక్క కల్పితరూపమును చెప్పుచున్నవి. కల్పితరూపముగల యీశ్వరుని నిత్యసంబంధమే జీవున కిచ్చుట వివక్షితమని యనదగదు. వాస్తవస్వరూపమును విడచి కల్పితరూపమును పరిగ్రహించుటలో కారణములేదు. కాక ఇయ్యది తత్త్వమును చెప్పునట్టి ప్రకరణము. ఇందు యీశ్వరు డెచ్చటను నాకెద్దియో యొక రూపమును కల్పించి నన్ను సేవింపుడని చెప్పియుండలేదు.

ఇట్లే ఏకభక్తి శబ్దముగూడ ఆత్మాతిరిక్తమగు పరోక్షేశ్వరభక్తిని చెప్పుటలేదు. ఆత్మభక్తినే చెప్పుచున్నది. వస్తుస్వరూపము తెలియనిదే వస్తువునందు ప్రేమకలుగదు. అజ్ఞానికి కల్పితమగు అర్చావతారమునందు భక్తి, ప్రీతి కలిగినను జ్ఞానికి మాత్రము కల్పితరూపమునందు ప్రీతి కలుగదు. "యోమాం సర్వేషు భూతేషు సంతమాత్మాన మీశ్వరం। హిత్వాఽర్చాం భజతే మౌఢ్యా ద్భస్మన్యేవ జుహోతి సః" (సర్వభూతములయం దాత్మరూపముతో నున్న యీశ్వరుని విడచి అవివేకమువలన అర్చావతారమును (అర్చారూపమును) యెవడు సేవించునో వాడికా భగవద్భజనము బూడిదలో బోసినట్లగును) అని భగవంతుడగు వ్యాసమహర్షి అర్చారూపమును సేవించుట మూఢజన విషయ మని స్పష్టపరచెను. సచ్చిదానంద రూపము తత్త్వము. తత్త్వమును దెలిసినవాడే జ్ఞాని, కావున జ్ఞానికి ఈశ్వరునియొక్క కల్పితాకారమునందు బ్రీతి యుదయింపదు.

మరియు రామానుజభాష్యమునందు "అహం జ్ఞానినః అభిధేయ మతిక్రమ్య ప్రియః" అనువాక్యము అన్వయించదు. "అభిధేయ మతిక్రమ్య" అను పదము నుంచి (అభిధాతుం నశక్యతే) చెప్ప నలవికాదను అర్థము లభింపదు. "అభిధాన మతిక్రమ్య" అను వాక్యమువలననే అట్టి యర్థము లభించును. కాక "అత్యర్థం" అను పదమునకు మిక్కిలి యను అర్థము లోకప్రసిద్ధము. ప్రసిద్ధార్థమును పరిత్యజింపఁ గారణ మగపడదు.

మరియు విషయములయందలి ప్రేమగూడ మితిలేని దగుటచే ఈశ్వరుని యందలి ప్రేమకు మితిలేదు అని చెప్పుటగూడ వ్యర్థము. విషయములయందలిప్రేమ సాతిశయమనియు, ఈశ్వరునియందు ప్రేమ నిరతిశయ మనియు చెప్పుట యుచితము. అట్లైతేని, యీశ్వరుడు అనాత్మయయినచో (ఆత్మభిన్నమయినచో) నిరతిశయ ప్రేమాస్పదుడు కానేరడు.

ఆత్మ నిరతిశయప్రేమాస్పదమని శ్రుత్యాది ప్రమాణములు గలవు. తాను కోరినదానిని యిచ్చుటవలననే పరోక్షుడగు ఈశ్వరుడు ప్రియు డను లోకవ్యవహారము పొసగుచున్నది. కనుకనే పరోక్షేశ్వరుడు ఆత్మశేషుడగుచున్నాడు.

"సత్యాసక్త మతిః కృష్ణే దశ్యమానో మహోరగైః, నవివేదాత్మనో గాత్రం తత్స్మృత్యాహ్లాద సంస్థితః"

అను శ్లోకమునందు జెప్పిన కృష్ణస్మరణజన్యమగు ప్రహ్లాదుని యానందము ఆత్మానందమే కాని వేరుకాదు. అచ్చట ప్రహ్లాదుడు కృష్ణుని యాత్మరూపునిగా భావించియే యానందించెను.

సాకారేశ్వర ధ్యానమువలన కలుగు ఆనన్దముగూడ చూతఫలమును తినునపుడు కలుగు ఆనన్దమువలె, ఆత్మానందముయొక్క ప్రతిబింబానందమే కాని వేరు గాదు. దీనిచే ప్రతిబింబానందముకంటె బింబానందము ముఖ్యమని రుజువగుచున్నది. కృష్ణుడు సాకారేశ్వరుడగుచో కృష్ణస్మరణమువలన కలిగిన ప్రహ్లాదునియొక్క ఆనందము సాతిశయమేకాని నిరతిశయముకాదు.

మరియు ఈశ్వరస్మరణమువలన భక్తులకు నిరతిశయానందము కలుగుననియు, అందువలన భక్తులకు ఈశ్వరుడు అత్యంత ప్రియు డనియు, అట్లే భక్తుల స్మరియించి యీశ్వరుడుగూడ నిరతిశయానందము నొందునుకాన, యీశ్వరునకు గూడ భక్తుడు మిక్కిలి యిష్టుడని రామానుజీయు లందురు ఈయది పరిహాసాస్పదమగు విషయము. పరిపూర్ణానందరూపు డగు ఈశ్వరుడు తనభక్తుల దలచుకొని మిక్కిలి యానందము నొందుననియు, లేనిచో నీశ్వరుని యానందము తగ్గుననియు గల్పించుట అయుక్తము, అప్రామాణము నగును. ఇందు రెండుదోషము లేర్పడును. (1) ఆనందముకొరకు నీశ్వరుడుగూడ భక్తుల స్మరింపవలసివచ్చును. (2) అందరిచే సేవింపదగిన ఈశ్వరుడు తనభక్తులకు సేవకుడు గావలసివచ్చును.

మరియు ఆర్తుడు, జిజ్ఞాసువు, అర్థార్థి, జ్ఞాని – అని నాలుగురకముల పుణ్యవంతుల ప్రస్తుతించి, అందు జ్ఞాని గొప్పవాడని జెప్పి మిగిలినవారిని "ఇతరులు" అని బహువచనముతో నిర్దేశింపవలసియుండగా, "ఇతరయో" అని ద్వివచనముతో నిర్దేశించుట అయుక్తము.

ఆర్తుడు, అర్థార్థి– వీ రుభయులు ఏకాధికారులు; కాన యేకముగా భావించి "ఇతరయోః" అని ద్వివచనము ప్రయోగింపబడినదని యనదగదు.

అనార్తుడు అర్థార్థి యగును; అర్థమును గోరనివాడు ఆర్తుడగును. కాన వీరిద్దరిని యొకే కక్ష్యలో జేర్చుట యుక్తముగాదు. వ్యాధినివృత్తిరూపమగు అర్థమును (ప్రయోజనమును) కోరువాడు ఆర్తుడు, ధనాదిరూపమగు అర్థమును (ప్రయోజనమును) కోరువాడు అర్థార్థి– వీరిద్దరియందును అర్థార్థిత్వమను ధర్మము సమానమగుటచే వీరుభయులు యొకే కక్ష్యలో చేరుదురన్నచో, అపుడు జ్ఞానమను అర్థమును (ప్రయోజనమును) కోరుట జిజ్ఞాసువుయందుగూడ గలదుగాన, జిజ్ఞాసువునుగూడ నదే కక్ష్యలోచేర్చి యీముగ్గురను యేకవచనముచే నిర్దేశింపవగును. ఆర్తుడు, జిజ్ఞాసువు, అర్థార్థి అను ముగ్గురను వేరుగా నిర్దేశించుట వ్యర్థమగును. మరియు నిట్లయిన ముగ్గురు సుకృతవంతులు అనిగాని, యిద్దరు సుకృతవంతులు అనిగాని చెప్పవలసివచ్చును. మూలమునందట్లు చెప్పియుండలేదు. కావున, రామానుజులు తమ భాష్యమునందు జూపిన "ఇతరయోస్తు" అను ద్వివచనాంతపదము అయుక్తమనుట సుస్పష్టము. ౧౩

శ్లో. ఉదారా స్సర్వ ఏవైతే జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్
ఆస్థితస్స హి యుక్తాత్మా మామేవా నుత్తమాం గతిమ్ ॥౧౮॥

అ. ఓయి యర్జునా! నాకు వీరందరు యిష్టులే. కాని జ్ఞానిమాత్రము నా కాత్మభూతుడని నా నిశ్చయము. అనగా జ్ఞాని నేనేయని నా నిర్ణయము. అందువలన నాతడు నాకు కడునిష్టుడు.

"విద్యా వినయసంపన్నే బ్రాహ్మణే గవిహాస్తిని శుని చైవ శ్వపాకే చ పండితా స్సమదర్శినః॥ అని చెప్పినట్లు సర్వసముడగు పరమేశ్వరునకు సర్వము ఆత్మరూపమగుచుండ, జ్ఞానియే ఆత్మయనియు, ఇతరులు ఆత్మరూపులు కారనియు చెప్పుటెట్లు?

వినుము :

జ్ఞాని వాసుదేవునియందు చిత్తమును నిలిపి "నేనే వాసుదేవుడను, నేను వాసుదేవునికంటె వేరుగాదు." అనుభావముతో స్థిరచిత్తుడయి భగవంతుడగు వాసుదేవుడే సర్వోత్తమమయిన గమ్యస్థానమని వాసుదేవుని చేర ప్రవర్తించుచున్నాడు. కావున జ్ఞాని వాసుదేవున కాత్మరూపుడని భావము.

ఈయది తత్త్వము. జ్ఞానివలె ఆర్తాదులుగూడ ఆత్మరూపులే (ఆత్మలే) అయి నను "బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతి" అను శ్రుతి బ్రహ్మవేత్తయే బ్రహ్మయగునని చెప్పు చున్నది. కావున "అహం బ్రహ్మాస్మి" అను బ్రహ్మాత్మైక్యజ్ఞాన మెవ్వనికి కలుగునో వాడే బ్రహ్మరూపుడు. ఇట్టి జ్ఞానము లేనివాడు బ్రహ్మరూపుడుగాడు. బ్రహ్మవేత్తయే భగవంతున కాత్మరూపుడు, అబ్రహ్మవేత్త ఆత్మరూపుడుకాడు. బ్రహ్మవేత్త కూట స్థుని యాత్మగా దలచును. చిన్మాత్రుడగుటచే నా కూటస్థుడు బ్రహ్మయే యగును. అబ్రహ్మవేత్త (బ్రహ్మజ్ఞానములేనివాడు) కర్త, భోక్తయగు జీవుని యాత్మగా దలంచును. కర్తృత్వ భోక్తృత్వాది వికారములుగల అకూటస్థుడు బ్రహ్మగాడు. బ్రహ్మకు కర్తృత్వాది వికారము లుండవు. కావున "ఆర్తాదులచే ఆత్మగా అభి మతమయిన సంసారియగు జీవుడను నేను గాను. అందువలన ఆర్తాదులు నేనుగాను. జ్ఞానియే నేను" అని శ్రీకృష్ణుని యభిప్రాయము. కావున సంసారులును, చిదా భాసులును అగు ఆర్తాదులు శ్రీకృష్ణునకు ప్రియులుమాత్రమే యగుదురు. ఆత్మలు కారు. జ్ఞానిమాత్రము, చిదాత్మకూటస్థుడు నగు వాసుదేవుడే యగుచున్నాడు.

నేనే భగవంతుడగు వాసుదేవుడను అనునిరూఢజ్ఞానముగలవాడు, కేవలానుభ వానందరూపముతోనుండునుగాని బ్రహ్మాత్మానుసంధానము నపేక్షింపడు. కనుకనే శ్రీకృష్ణుడు "ఆస్థితస్సహి యుక్తాత్మా మామేవా నుత్తమాం గతిం" అని బ్రహ్మా త్మైక్యజ్ఞానముగలవాడు, సమాహితచిత్తుడనియు ఉత్తమగతిని పొంద సంసిద్ధు డనియును చెప్పెను.

చిదాత్మయగు జ్ఞాని యుత్తమగతిని పొంద నెట్లు ప్రవర్తించునని యన రాదు. చిదాత్మగూడ మాయచే బుద్ధ్యాది తాదాత్మ్యము నొంది సంసారియయి మెల్లమెల్లగా బుద్ధ్యాది తాదాత్మ్యమును వదలి, కూటస్థాత్మానుసంధానముచే స్వస్వరూపమగు చిదాత్మత్వమును, మరల పొందుటకు ప్రవర్తించువానివలె కను పించును. బంధముక్త్యాది వ్యవహారమంతయు మాయామయము, వస్తుతః బంధ ముక్త్యాదివ్యవహారములేదు. ఈయది యద్వైతుల కలంకారము.

రామానుజ మతము :

ఓయి! విష్ణువుచే క్రీడార్థము నిర్మింపబడి సత్వరజస్తమోగుణాత్మక యగు ప్రకృతి మాయ. ఈయది యసురులయొక్కయు, రాక్షసులయొక్కయు, అస్త్ర ములవలె విచిత్రకార్యములను నెరవేర్చుటచే మాయాశబ్దవాచ్య మగుచున్నది. ఇందు

"తతో భగవతో తస్య రక్షార్థం చక్ర ముత్తమం
ఆజగామ సమాజ్ఞప్తం జ్వాలామాలి సుదర్శనం
తేన మాయా సహస్రం తచ్ఛంబరస్యాశుగామినా
బాలస్య రక్షతా దేహ మేకైక శ్యేన సూదితమ్" అని ప్రమాణముగూడ

కలదు. కనుక మాయాశబ్దము మిథ్యార్థమును జెప్పదు. లోకములో మణి మంత్రౌషధాదులచే మిథ్యావస్తువిషయకమగు పారమార్థికబుద్ధిని పుట్టించుటవలననే ఇంద్రజాలికాదులయందు మాయావి యను ప్రయోగము ఉపపన్నమగుచున్నది. అచ్చోట మణిమంత్రౌషధాదులే మాయ. ఒకే శబ్దమునకు అన్నిప్రయోగములయందును అనుగతమగు నొకే యర్థము సంగీకరించుట న్యాయము. మిథ్యార్థమునందు మాయాశబ్దప్రయోగము మాయాకార్యబుద్ధివిషయము కాన యౌపచారికము. కావున మాయ సత్యమేకాని మిథ్యకాదు. "మాయాంతు ప్రకృతిం విద్యా న్మాయినంతు మహేశ్వరం" అను శ్రుతికూడ నిందు ప్రమాణమగుచున్నది.

"త్వం హి లోకగతిర్దేవ సత్యాం కేచిత్ప్రజానతే, ఋతే మాయాం విశాలాక్షీం తవ పూర్వ పరిగ్రహం";

"యోగనిద్రా మహామాయా" ఇత్యాది ప్రయోగములవలన గూడ మాయ సత్యమని స్పష్టమగుచున్నది. యోగనిద్ర మాయ యనికాని, ప్రకృతితత్త్వాభిమానిదేవత మాయ యనికాని యెట్లయినను చెప్పవచ్చును. ఎట్లయినను మాయ సత్యముకాని మిథ్యకాదు. కావున సత్య మాయాప్రయుక్తమగు బంధముక్త్యాది వ్యవహారము మిథ్యయనుటగాని మాయ మిథ్యయనుటగాని యెట్లు పొసగునని రామానుజీయ పూర్వపక్షము.

సమాధానము :

రామానుజులు గుణమయమగు భగవన్మాయ పారమార్థికమని, మాయకు పారమార్థికత్వమును, సత్యత్వమును చెప్పిరి. మాయయందలి సత్యత్వము అవినాశిత్వరూపమా ? లేక, అర్థక్రియాకారిత్వరూపమా ? అని రామానుజుల ప్రశ్నింపవలెను.

అనగా, మాయ సత్యమనగా, నశింపనిదని యర్థమా ? లేక విచిత్రకార్యములను పుట్టించునదని యర్థమా ?

ఇందు మొదటిపక్షము పొసగదు. ప్రకృతి పురుషు లిరువురు పరమాత్మయందు లయము చెందుదురని రామానుజు లంగీకరించి యుండిరి. మరియు

"తస్మా న్నవిజ్ఞాన మృతేఽస్తి కించిత్ క్వచిత్కదాచిద్ ద్విజవస్తుజాతమ్ సద్భావ ఏవం భవతో మయోక్తో జ్ఞానం యథా సత్య మసత్య మన్యత్"

"అవినాశీపదమార్థశ్చ ప్రాజ్ఞైరభ్యుపగమ్యతే
తత్తునాశి న సందేహో నాశి ద్రవ్యోపపాదితమ్ ॥
యత్తు కాలాంతరేణాపి నాన్యసంజ్ఞా ముపైతివై
పరిణామాది సంభూతాం తద్వస్తు నృపతచ్చకిమ్"

అని పరాశరులు చెప్పిరని "నాసతో విద్యతేభావః" అను శ్లోకమును వ్యాఖ్యానించు సందర్భమున రామానుజులే యుదాహరించియుండిరి నశించునట్టి ద్రవ్యముచే బుట్టింపబడిన వస్తువుగూడ నశించు స్వభావముకలదగుటచే, నశించునట్టి ప్రపంచమున కుపాదానమగు ప్రకృతి గూడ నాశముగలదియే కావలెను. అట్లుగాక ప్రకృతి సత్యమయినచో ప్రకృతిచే బుట్టింపబడిన ప్రపంచముగూడ సత్యముకావలసి వచ్చును.

"జ్ఞానం యథా సత్య మసత్య మన్యత్" అను ప్రమాణముచే జ్ఞానాకారుడగు ఆత్మ సత్యమనియు, తద్భిన్నమగు ప్రకృత్యాదికము, అజ్ఞానమున్న, అసత్యమనియు పరాశరులే స్పష్టపరచిరి కావున మాయకు అవినాశిత్వరూపమగు సత్యత్వము (నాశములేకుండుట యను సత్యత్వము) రామానుజమతమునుబట్టికూడ నిలువనేరదు.

ఇట్లే రెండవపక్షముగూడ నిలువదు. అర్థక్రియాకారియగు కార్యములను పుట్టించునది సత్యమయినచో నిద్రగూడ సత్యము కావలయును. మాయ జాగ్రత్ప్రపంచమును పుట్టించునట్లు, నిద్రగూడ స్వాప్నప్రపంచమును పుట్టించుచున్నది. ఇట్లె రజ్జుసర్పభ్రమజనకమగు అవిద్యగూడ సత్యము కావలసివచ్చును. రజ్జుసర్పాదులు అర్థక్రియాకారులు కాదని యనరాదు. రజ్జుసర్పాదులవలనగూడ భయకంపాదులు కలుగుచున్నవి. ప్రాతిభాసికరజతము వ్యావహారికరజతమువలె, కటకాద్యర్థక్రియాకారి కాదన్నచో అగుగాక, అంతమాత్రమున వ్యావహారికరజతము పరమార్థముగా సత్యము కానేరదు. పరమార్థరజత మనునదియే లేదు. సుషుప్తిలో ఆత్మయందు రజతాది ప్రపంచము కనిపించదు. కావున అర్థక్రియాకారి విచిత్రకార్యములను కల్పించునంతమాత్రమున మాయ పారమార్థిక మనదగదు. పరమార్థముగా మాయయే లేదు. నశించునట్టివస్తువు పరమార్థముగా నుండనేరదు. పరమార్థముగా నుండుటకు, వినాశమునకు పరస్పర విరోధము కలదు. ఏది నశించునో అయ్యది వస్తుతః మిథ్యయే యగును. ఉ. ఘటము రజ్జుసర్పమువలె కావున నశించుటవలన మాయగూడ మిథ్యయే యగును. నశించకుండుటయే సత్యత్వమునకు ప్రయోజకము. అర్థక్రియాకారిత్వాదికము సత్యత్వప్రయోజకము గాదు.

ఇక, ఈశ్వరుని విడచియుండని శక్తియగు మాయ ఈశ్వరునివలె సత్యమే యనినచో, నదియు యుక్తముగాదు. "జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోఽన్యః" ఈశ్వరుడు ప్రకృతిని విడచునని శ్రుతియే చెప్పుచున్నది. మాయ యీశ్వరుని విడచియుండనిదగుచో, నీశ్వరునిచే త్యజింపబడదు. సత్యమయిన, నీశ్వరునిచె విడువబడిన మాయ సత్యము కానేరదు, మాయ సత్యమగుచో "మాయామేతాం తరంతితే" అను శ్రుతి చెప్పెడి మాయాతరణము యుపపన్నముగాదు. సత్యమయిన నదీజల

మును చేతులతో నీత నీది తఱించునట్లు, సత్యమగు మాయనుగూడ ప్రపత్తిచే తరింప పీలగునని యనరాదు. నాశరహితమయిన మాయకు పారము (అంతము) లేనందున తరణము సంభవింపదు. మాయకు పారము నంగీకరించుచో అయ్యది నాశరూపమే యగును. నది యొక్క-యొడ్డున నదీస్వరూపముండదు. నదీస్వరూపము లేకుండుటయే నదికి పారము (అంతము) (ఒడ్డు) అట్లే మాయకుగూడ. పారము నాశమే యగును.

ఇక సంసారమండలమున మాయకలదనియు, విష్ణులోకమున మాయ లేదనియు, గనుక మాయాతరణము ఉపపన్నమగునన్నచో నదియు పొసగదు. సత్యమగు మాయ విష్ణుపదమున (విష్ణులోకమున) లేకుండు టెట్లు? లేనిదానికి నునికి, ఉన్నదానికి లేకుండుట సంభవింపదనిగదా? శ్రీకృష్ణుడు చెప్పెను. కావున విష్ణులోకమున, లేని మాయకు సత్యత్వమనునది అయుక్తము కనుకనే మేముమాయ, మిథ్యయని చెప్పితిమి. ఎయ్యది యంతట నుండదో అయ్యది మిథ్య (ఉ) ఘటము–ఇందుకు వ్యతిరేక దృష్టాంతము. ఆత్మ – ఆత్మ యంతట కలదు. కనుకనే ఆత్మకు నెప్పుడును అభావము లేదు. కనుకనే ఆత్మ సత్యస్వరూపుడు. కనుకనే పరాశరులు "జ్ఞానం సత్య మసత్య మన్యత్" అని చెప్పిరి. కావున నాశస్వభావము గలదగుటచే మాయ మిథ్యయేగాని సత్యముగాదు.

ఇక విచిత్రకార్యములను కల్పించుటచే నీయది మాయాశబ్దవాచ్య మగు నను విషయము మాకును యిష్టమే. విచిత్రకార్యములను కల్పించు ఇంద్రజాలికుని శక్తిగూడ మాయాశబ్దవాచ్యమే యగుచున్నది. సర్వప్రపంచము మాయామయమయినపుడు రాక్షసులయొక్క- అస్త్రాదులుగూడ మాయామయమగుట మాకును సమ్మతము. "శంబరస్య మాయా సహస్రం" అనుచోటగూడ మాయాశబ్దము మిథ్యార్థమునందే ప్రయోగింపబడినది.

రజ్జుసర్పాది మాయలవలె, అసురకల్పితములగు మాయలు, ప్రాతిభాసికములు, వ్యావహారికములు గావు. ఇంద్రజాలికాది మాయలుగూడ ప్రాతిభాసికములే.

ఇక, ఇంద్రజాలికుడు మణిమంత్రాదులచే తయారుచేసిన వస్తువులు మిథ్యయయినను మణిమంత్రాది రూపమయిన మాయ సత్యమే యని రామానుజులు చెప్పిన విషయము పరిహాసాస్పదము. ఈశ్వరశక్తియే మాయ యని రామానుజులంగీకరించిరి. కాని యీశ్వరుడు మాయ యని రామానుజు లనలేదు. కావున మణిమంత్రాదులయందలి విచిత్రశక్తియే మాయ యని చెప్పనగును. శక్తి మాయాశబ్దార్థ మనునది సర్వసమ్మతము. ఇట్టి శక్తి మిథ్యాకార్యములను పుట్టించుచు, సత్యమగునని యనుట అసంభవము. శక్తి సత్యమయినపుడు తత్కార్యములుగూడ సత్యముకావలయును. గంధర్వనగరాదులను కల్పించు మణిమంత్రాది-

శక్తి కార్యసమయమున దప్ప వెనుక ముందు కాలముల లేనందున, రజ్జుసర్పాదుల వలె ప్రాతిభాసిక మనక దప్పదు. ప్రాతిభాసికము మిథ్యయగును కాని సత్యము కానేరదు.

ఇక ఇంద్రజాల మను శక్తి మణిమంత్రాదులయం దుండుటచే, మణిమంత్రాదులు మాయాశబ్దవాచ్యములగు ననినచో అపుడు ఐంద్రజాలికుడుగూడ మాయాశబ్దవాచ్యు డనవలయును. లోకమున ఇంద్రజాలమే మాయ యని వాడుక కలదు. ఐంద్రజాలికుడు మాయాశబ్దముచే పిలువబడుటలేదు. అట్లె మణిమంత్రాదులను మాయాసాధనములనుగా లోకులు గ్రహించుచుండిరి కాని, మాయ యని గ్రహించుటలేదు. ఐంద్రజాలికుడు పింఛమును చేతబూని గగనమండలమున ద్రిప్పుచు, గంధర్వనగరమును నిర్మించుచుండ వివేకము గల యే మానవుడు పింఛాభ్రమణము మాయ యని గ్రహించడు. గంధర్వనగరమే మాయయని గ్రహించును. పింఛాభ్రమణము మాయను పుట్టించుటకు సాధనమనియు గ్రహించును. కావున మణిమంత్రాదులు మాయాశ్రయమైన పదార్థములే కాని, మాయమాత్రము కావు. మణిమంత్రాదులయొక్క శక్తియే మాయ. అయ్యది మణిమంత్రాదులకంటె వేరనియు, కాదనియు నిరూపింప నలవికానందున మిథ్యయే యగును.

వస్తువు మిథ్య యయినను తద్విషయకమగు బుద్ధి పారమార్థికమను వాదముగూడ యుక్తముగాదు. వస్తువును బట్టియే బుద్ధికి పారమార్థికత్వముగాని, వ్యావహారికత్వముగాని, ప్రాతిభాసికత్వముగాని నిర్ణయింపవలెను. బ్రహ్మ పారమార్థికముకాన బ్రహ్మ యను బుద్ధి పారమార్థికము. ఘటము వ్యావహారికము కాన ఘట మనుబుద్ధి వ్యావహారికము. రజ్జుసర్పము ప్రాతిభాసికముకాన, రజ్జువునందు సర్ప మను బుద్ధి ప్రాతిభాసికము. అని సిద్ధాంతము. విషయము మిథ్యయయినచో తద్విషయమగు విజ్ఞానము సత్యమెన్నటికిని కానేరదు. అట్లగుచో భ్రమప్రమాజ్ఞానములు రెండును యేకము కావలసివచ్చును. భ్రాంతి జ్ఞానముగూడ స్వరూపమువలన సత్యమని యనరాదు. రజ్జువుయందు గలిగెడి "అయం సర్పః" (ఇది సర్పము) అను జ్ఞానమున విషయమగు సర్పము అసత్యమగుచో "అయం సర్పః" (ఇది సర్పము) అను జ్ఞానముమాత్రము సత్యమెట్లగును.

విషయాతిరిక్తమయిన శుద్ధజ్ఞానము ఆత్మస్వరూపము. అయ్యది దేనివలనను పుట్టదు. (అనగా ఆత్మ, అజుడు, అవిక్రియుడు కావున ఆత్మస్వరూపమగు జ్ఞానము పుట్టునది కాదని భావము.) కావున మిథ్యావస్తువిషయకమగు జ్ఞానము పారమార్థికము కానేరదు. జ్ఞానము సత్యమనుటకు, అసత్యమనుటకును విషయములయొక్క సత్త్వాసత్త్వములే కారణములని లోకసిద్ధము. అట్లుగాక మిథ్యావస్తువిషయక జ్ఞానము సత్యమగుచో "అగ్నినా సించేత్" (నిప్పుతో తడుపుము) అను వాక్యము

వలన కలిగెడి జ్ఞానముగూడ సత్యము కావలసి వచ్చును. కాన లోకమున సర్వము అప్రమాణమే యగును.

కావున ఇంద్రజాలశక్తివలె అనిర్వచనీయమగు నీశ్వరశక్తియే మాయ. అనిర్వచనీయమగుటవలననే మాయాకార్యమయిన ప్రపంచమునందుగూడ మాయ యను వ్యవహారము పొసగుచున్నది.

ఇట్లైనచో "ఋతే మాయాం విశాలాక్షీం తవపూర్వపరిగ్రహాం" అను ప్రయోగము లెట్లు పొసగునని యనరాదు. మాయగల విశాలాక్షియందు మాయాశబ్దము ప్రయోగింపబడినదని గ్రహించవలెను. అట్లుకానిచో లక్ష్మ్యాద్యాకార పరిణత మాయావచ్ఛిన్న చైతన్యమునందు మాయా శబ్ద ప్రయోగమెట్లు పొసగును? లక్ష్మ్యాదులు చైతన్యములేని జడప్రకృతిరూపులుకారు. అందువలన ప్రకృతిగూడ చేతనమే యని అనరాదు. "ఈక్షతేర్నాశబ్దం" అను బ్రహ్మసూత్రమున ప్రకృతి యచేతనమని నిరూపింపబడినది. లక్ష్మి, పార్వతీ మున్నగు స్త్రీదేవతలకు, బ్రహ్మ విష్ణు మున్నగు పురుషదేవతలకును స్త్రీ పురుష భేదము శరీరగతమేకాని యాత్మగతముకాదు. కావున లక్ష్మ్యాదులు ప్రకృతిస్వరూపులనియు, బ్రహ్మాది పురుషదేవతలు ఈశ్వరరూపులనియును చెప్పుటెట్లు? జగన్నియంతృత్వాది కృత్యము ఆత్మరూపముతో విష్ణువునకువలె లక్ష్మికిగూడ పొసగును. కావున విష్ణువువలె లక్ష్మిగూడ ఈశ్వరరూపురాలే కాని మాయాస్వరూపురాలుకాదు. ఇట్లు లక్ష్మి యీశ్వరస్వరూపురాలుకనుకనే ఈశ్వరునియందుండెడి మాయ లక్ష్మియందుగూడ నుండునను భావముతో లక్ష్మియందు మాయాశబ్దము ప్రయోగింపబడినది. ఇక లక్ష్మియనగా నీశ్వరశక్తియే యని గ్రహించినచో, అపుడు లక్ష్మి మాయయే యగును. శబ్దములయొక్క వ్యాపారము వివక్షాధీనమై యుండును.

ఇట్లుగాక లక్ష్మియే మాయ యయినచో "తవ పూర్వ పరిగ్రహాం" అని యెట్లు చెప్పును? లక్ష్మి పూర్వపరిగ్రహ (మొదటిభార్య) యయినచో, విష్ణువును విడచియుండని లక్ష్మిని విష్ణువు పరిగ్రహించకపూర్వము విష్ణువు మాయావి కాక పోవలసివచ్చును.

ఇక దేహాద్యాకారముగా బరిణమించినది ప్రకృతి యనియు మాయయనగా దేహాద్యభిమానిదేవతయగు లక్ష్మియనియు ననరాదు. దేహాద్యాకారముగా బరిణమించిన ప్రకృతియే మాయ. అగ్న్యాదులు వాగాద్యభిమాన దేవతలు. విరాట్పురుషుడొక్కడే నిఖిలప్రపంచాభిమానిదేవత. లక్ష్మియే విరాట్పురుషుడన్నచో అపుడు ప్రపంచాభిమానత్వము లభించినను మాయాత్వము లభించదు. మాయయయినచో లక్ష్మిగూడ మిథ్యయగును. నిర్విశేషచైతన్యరూపమయిన లక్ష్మి మాయకానేరదు.

మాయావియగు విష్ణువునందువలె ప్రపంచమును పుట్టించి, పాలించి, సంహరించు సామర్థ్యరూపమయిన మాయ, లక్ష్మియందుగూడ కలదు.

కావున లక్ష్మియొక్క శక్తియే మాయగాని, లక్ష్మి మాయగాదు. ఆ శక్తియు "నిస్తత్త్వా కార్యగమ్యాఽస్య శక్తిర్మాయాఽగ్నిశక్తివత్" (స్వరూపములేనిది) పనివలన నూహింపదగినదియగు శక్తియే మాయ. అగ్నియొక్క శక్తివలె అని పంచదశియందు జెప్పినట్లు నిస్తత్త్వముగాన మిథ్యయే యగుచున్నది.

కావున నిట్లు బంధముక్త్యాది వ్యవహారము మాయామయమగుటవలన మిథ్యయని సిద్ధించినది. ౧౮

శ్లో. బహూనాం జన్మనామంతే జ్ఞానవాన్మాం ప్రపద్యతే
వాసుదేవస్సర్వ మితి స మహాత్మా సుదుర్లభః ॥౧౯॥

అ. ఈ శ్లోకమునకు అన్వయము మూడువిధములు.

(1) పురుషుడు అనేక జన్మలు గడచినతరువాత సర్వము వాసుదేవుడే యను జ్ఞానముగలవాడగుచు నన్ను పొందును.

(2) పురుషుడు అనేకజన్మలుగడిచినతరువాత జ్ఞానముగలవాడగుచు సర్వము వాసుదేవుడని నన్ను పొందును.

(3) అనేకజన్మలు గడచినతరువాత జ్ఞానముగలపురుషుడు వాసుదేవుడే సర్వమని నన్ను పొందును. అట్టిమహానుభావుడు కడుదుర్లభుడు.

ఇచట అనేకజన్మలనగా పశుపక్ష్యాది జన్మలను గ్రహించరాదు. మరేమనిన ఆత్మసాక్షాత్కారమును కలుగజేయు పుణ్యసంస్కారములుగల జన్మలనే గ్రహించవలెను.

అనగా అనేక వేల మనుష్యజన్మలయందు యోగిగానో, కర్మిగానో యుండి వేదాంతవిచారమును చేసి, జ్ఞానార్థమయిన సంస్కారమును సంపాదించి, ఆ సంస్కార బలమువలననే వేదాంతవిచారమునందు ప్రవర్తించి జ్ఞానమును పొందినవాడని యర్థము. అయ్యది ఫలభూతమగు ఆత్మసాక్షాత్కారాత్మక జ్ఞానముగాని వేరు కాదు. ప్రపంచమంతయు నేనే, ప్రపంచమంతయు వాసుదేవుడే యనియే జ్ఞానము యొక్క ఆకారము. వాసుదేవుడనగా, సర్వభూతములయందుండువాడును స్వయం ప్రకాశరూపుడును, ప్రత్యగాత్మయు నిట్టివాడే. కావున వీరిరువురకు భేదములేదు. ప్రత్యగాత్మయన, దీపాదులకంటె విరుద్ధముగా భాసించువాడని యర్థము. దీపాదులు తనను ఇతరవస్తువులను, ఇతరులకు ప్రకాశింపజేయును. ఆత్మ తనను, ఇతరమయిన వానిని,తనకు ప్రకాశింపజేసికొనును. లేక ప్రత్యగాత్మయనగా,సర్వవ్యాపియనియు,

సర్వసాక్షియనియు జెప్పవచ్చును. కావున ప్రత్యగాత్మయన, అహం శబ్ద లక్ష్యార్థమగు కూటస్థుడు, తత్పదలక్ష్యార్థమగు పరమాత్మ వీరిద్దరు చిన్మాత్రులేకాన వీరికి "తత్త్వమస్యాది వాక్యోక్తమగు నభేదము సిద్ధించును. కనుకనే భాష్యకారులు భాష్యమునందు ఒకానొకచోట వాసుదేవుని పరమాత్మనుగాను, ఒకానొకచోట ప్రత్యగాత్మనుగాను ప్రతిపాదించుచున్నారు. ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మశబ్దములు ఒకే యర్థమును చెప్పునని భాష్యకర్తల యాశయము.

మూలమునందలి "మహాత్మా" అను పదమునకు తనతో సమానుడుగాని, తనకంటె నధికుడుగాని లేనివాడని యర్థము. ఇట్టివా డాత్మయొక్కడే యగును. ఆత్మభిన్నమగు పదార్థమంతయు అచేతనము. పరతంత్రము నగుటవలన ఆత్మతో సమానముగాని, యధికముగాని కాదు. కనుకనే "నత త్సమాశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యతే" అను శ్రుతి యాత్మ సమాభ్యధికరహితుడని చెప్పుచున్నది. ఈ శ్రుతి యీశ్వరుని గురించి చెప్పుచున్నదికాని, జ్ఞానియగు ఆత్మనుగురించి చెప్పుటలేదని శంకింపరాదు. జ్ఞానియే ఆత్మ, ఆత్మయే యీశ్వరుడు కాన యీశ్వరపరములగు శ్రుతులన్నియు ఆత్మయందు సమన్వయించును. అట్లే అజ్ఞానియగు జీవునియందు నిఖిల జీవశ్రుతులు సమన్వయించును.

ఓయి! అజ్ఞాని జీవుడనుట లోకానుభవము, జ్ఞాని యీశ్వరుడనుటకు లోకానుభవములేదు- ఈశ్వరధర్మములగు సర్వజ్ఞత్వ సత్యకామత్వాదులు జ్ఞానియందెచ్చటను కనిపించుటలేదు. అనినచో వినుము. సర్వము బ్రహ్మమను జ్ఞానమే సర్వజ్ఞత్వము- సర్వప్రపంచమును తెలిసికొనుటగాదు. అట్లే సత్యస్వరూపుడగు ఆత్మయందలి గోరికయే సత్యకామత్వము. అమోఘమయిన ఆశగాదు.

ఇవ్విధమగు సర్వజ్ఞత్వ సత్యకామత్వములు జ్ఞానియందుగూడ నగపడుచున్నవి.

లేక ఈశ్వరునియందు కనిపించు సర్వజ్ఞాత్వాది ధర్మములు మాయాగతములు కాని, యీశ్వరునివి కావు. సచ్చిదానందములే ఈశ్వరధర్మములు. అయ్యవి జ్ఞానియందుగూడ గలవు.

లేక, సర్వజ్ఞత్వాదిధర్మములు విష్ణ్వాది శరీరోపాధికుడగు ఆత్మయందుగలవు. అయ్యవి జ్ఞానిశరీరోపాధికుడగు ఆత్మయందును అజ్ఞానిశరీరోపాధికుడగు ఆత్మయందును గలవు. కాని అజ్ఞాని యాత్మను తెలిసికొనలేడు. జ్ఞాని యాత్మను తెలిసికొనగలడు. కావున ఒక్కయాత్మకు విష్ణ్వాది శరీర ప్రదేశములయందు సర్వజ్ఞత్వము ప్రత్యక్షమగును. అస్మదాది శరీరదేశములయందు కించిత్ జ్ఞత్వము ప్రత్యక్షమగును. నిరవయవుడగు ఆత్మయందు ప్రదేశభేదమును కల్పించుట మాయికము. ఒకే ఆకాశమునందొకానొకచోట జలపూరితమయిన మేఘము కనిపించును. మరియొకచోట

నిర్జలమేఘము కనిపించును. కనుక అద్వితీయుడును, పరిపూర్ణుడును అగు ఆత్మ యందు సర్వజ్ఞత్వ కించిత్ జ్ఞత్వాది ధర్మములచే జీవేశ్వరభేదమును కల్పించుట యుక్తముగాదు.

నిజముగ విచారించినచో, హిరణ్యగర్భుడు, విష్ణువు, ఈశ్వరుడు, కుమారస్వామి, విఘ్నేశుడు, లక్ష్మీదేవి, పార్వతి, సరస్వతీ మున్నగువారును; ఇంద్రుడు, యముడు, వరుణుడు మొదలగువారున్ను; సూర్యచంద్రాగ్నులు, పితృదేవతలు, అష్టవసువులు, సిద్ధులు, సాధ్యులు, మనుష్యులు, పశువులు, పక్షులు, పాములు, పురుగులు, ధాన్యములు, చెట్లు, తీగెలు, స్థావరములు (కొండలు) యీ మొదలగు ప్రాణులన్నియు జీవులే. "జీవప్రాణధారణే" అను ధాతువువలన ప్రాణధారణ యనునది జీవధర్మమని స్పష్టమగుచున్నది.

"అప్రాణోహ్యమనాశ్శుభ్రః" అను శ్రుతి యీశ్వరునకు ప్రాణము లేదని చెప్పుచున్నది. ప్రాణములేని పాషాణాదులు, శుభ్రములు, భారూపములు కానందున యీశ్వరరూపములు కావు. ప్రాణము లేనంతమాత్రమున, పాషాణములీశ్వరరూపములు కావు. "హిరణ్యగర్భ స్సమవర్తతాగ్రే" అను శ్రుతి హిరణ్యగర్భుడు మొదట జీవుడని చెప్పుచున్నది. ఇట్లే సూత్రభాష్యమునగూడ నిర్ణయింపబడినది. చతుర్భుజాదులు (విష్ణ్వాదులు) హిరణ్యగర్భుని సంతతివారు. విరాట్పురుషుడు హిరణ్యగర్భుని కుమారుడు. హిరణ్యగర్భుడు సత్యలోకమున నుండు బ్రహ్మ. ఈశ్వరుడు తాను నిర్వికారుడుగ నుండియే హిరణ్యగర్భాదుల ద్వారమున సృష్ట్యాదులఁ జేయుచున్నాడు. కనుకనే "ధాతా యథాపూర్వమకల్పయత్" అని హిరణ్యగర్భునకు సృష్టికర్తృత్వము చెప్పబడినది.

ఇట్లే ఈశ్వరుడు చతుర్భుజుని (విష్ణువు) ద్వారమున ప్రపంచరక్షణమును, యీశ్వరునిద్వారమున ప్రపంచసంహారమును చేయుచున్నాడు. బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరులు ముగ్గురు సత్యలోకాధిపతు లని కొందరందురు. ఒకే సత్యలోకము సత్య వైకుంఠ కైలాస రూపములతో భిన్నమని వారి యాశయము. ఒకే భూలోకము భారతాది ఖండభేదములచే భిన్నమయినట్లు, సత్యలోకమునగూడ అవాంతరభేదములచే వైకుంఠాది లోకములు కలవని యందురు. మరికొందరు వైకుంఠ కైలాస లోకములు సత్యలోకమునకు క్రిందివని యందురు. సత్యలోకమే సగుణముక్తిస్థానమని లోకవ్యవహారము. ఈ బ్రహ్మవిష్ణురుద్రులు ముగ్గురు స్వయంభువు లని గొందరందురు. మరికొందరు హిరణ్యగర్భుడొక్కడే స్వయంభువు (తనంతట తాను పుట్టినవాడు) యనియు, విష్ణురుద్రులు హిరణ్యగర్భుని కుమారులనియు నందురు. ఈ ముగ్గురు స్వయంభువులయినను పుట్టుకయను వికారము కలదు. మాయకుగూడ పుట్టుకయను వికారముకలదు.

("స్వయం భవతి జాయతే") స్వయముగా పుట్టువాడు అని స్వయంభూశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి. త్రిమూర్తుల శరీరములుగూడ మాయామయములు కనుక శరీరేంద్రియ ప్రాణ మనస్సులను ధరియించిన యీ ముగ్గురును కార్యరూపులగుటచే జీవులే యని నిర్ణయము. ఈశ్వరు డొక్కడే శరీర రహితుడయినందున అజుడు (జన్మలేనివాడు). శరీరధారులకు జన్మ మరణములు అనివార్యములు. జన్మమరణాది వికారములుగల జీవులు సంసారులని సిద్ధాంతము. హిరణ్యగర్భుడుగూడ, ద్విపరార్థ పర్యంతమునుండి యావల నశించునని వినబడుచున్నది. హిరణ్యగర్భునికంటె నర్వాచీనులందరు బ్రహ్మయొక్క దినప్రళయాదులయందె నశింతురు. ఇట్లు హిరణ్యగర్భుడే జన్మమరణములుగలిగి జీవుడగుచుండ హిరణ్యగర్భునివలన సృజింపబడి జన్మమరణములుగల యింద్రాదిదేవతలు, దక్షాదిప్రజాపతులు, సనకాది పరమహంసలు, నారదాదిఋషులు, పితృసిద్ధసాధ్యాదులు, మనుష్యపశుపక్ష్యాదులు, వృక్షాదులును, జీవులగుటలో విప్రతిపత్తిలేదు. విష్ణుసంబంధమయిన రామకృష్ణాద్యవతారములుగూడ శరీరవిశిష్టులయి జన్మమరణ సుఖదుఃఖాది వికారములు గలవారలగుటవలన జీవులే యగుచున్నారు. విష్ణుమూర్తియే శరీరధారియయి, లక్ష్మివియోగమున దుఃఖమును, లక్ష్మిసంయోగమున సుఖము ననుభవించుచు, జీవత్వమునొందియుండ తదవతారులగు రామకృష్ణాదులు జీవు లనుటలో విప్రతిపత్తిలేదు.

జన్మాది వికారములు జీవలింగములు. శరీరవిశిష్టునకు జన్మాది వికారములనివార్యములు కావున శరీరధారులగు బ్రహ్మవిష్ణ్వాదులందరు జీవులని సిద్ధాంతము. పరమాత్మ యొక్కడే అశరీరుడు.

జీవేశ్వరవిభాగ మిట్లుండ సర్వజ్ఞత్వ, సర్వశక్తిత్వాది ధర్మములతో గూడిన ఈశ్వరులని సర్వజనాభిమతమయిన బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రాదులుగూడ జీవులే కావున జీవునకు సర్వజ్ఞత్వాది ధర్మములు సంభవింపవను టెట్లు పొసగును? నిర్వికారుడు, నిర్ధర్మకుడు అగు నీశ్వరునియందు సర్వజ్ఞత్వాది ధర్మము లెట్లు పొసగును. కావున కించిత్ జ్ఞత్వాది గుణములు గల వానివలె సర్వజ్ఞత్వాది గుణములు గల యీశ్వరుడుగూడ జీవుడే యగును. అయితే బ్రహ్మాదులు యీశ్వరు లను లోకశాస్త్రవ్యవహారము- భూపాలకులు మానవులు కీశ్వరు లను లోకవ్యవహారమువంటిది. భూపాలకుడు జీవుడయినను ప్రజలను పాలించుటచే నీశ్వరుడని చెప్పబడుచున్నాడు. అట్లె బ్రహ్మాదులుగూడ లోకములను సృష్టించుచు, పాలించుచు, సంహరించుచు ఈశ్వరుడని చెప్పబడుచున్నాడు.

అయితే "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే" ఇత్యాది శ్రుతులు సృష్టి స్థితి లయములు యీశ్వరధర్మములని చెప్పుచున్న వని శంకింపరాదు. మన జోటివారల శరీరాది సృష్టి స్థితి లయములకు గారణమగు హిరణ్యగర్భాది జీవుల

యొక్క సృష్టిస్థితిలయములకు గారణమగుటచే పరమకారణు డగుటవలన ఈశ్వరు నకు జగత్సృష్ట్యాది వ్యవహారము చెప్పబడినది. పుత్రదేహమునకు తండ్రిశరీరము కారణము. తండ్రిశరీరమునకు తాతశరీరము కారణము. ఇట్టితరి తాతశరీరము తండ్రి శరీరముద్వారా కుమారుని (పౌత్రుని) శరీరమునకు గూడ గారణమగును. అట్లె భూఖండమును పాలించు రాజులకు అధిరాజుగూడ భూపాలకుడగును.

మరీచ్యాది ప్రజాపతుల ద్వారమున హిరణ్యగర్భుడు జగత్సృష్టికర్త యయి నట్లు హిరణ్యగర్భునిద్వారా యీశ్వరుడుగూడ సృష్టికర్త యగును. ఈశ్వరుడు హిరణ్యగర్భాద్యాకారముగా పరిణమించిన మాయకు అధిష్ఠానమగుటవలనగాని, హిరణ్యగర్భాదిస్తంబపర్యంత జగదాకారముగా వివర్తమాను డగుటవలనగాని, సృష్టికర్త యగును. కావున హిరణ్యగర్భాదిస్తంబపర్యంత శరీరధారులందరు జీవులని సిద్ధమయినది. అందు గొందరకు సర్వజ్ఞత్వము, గొందరకు కించిత్ జ్ఞత్వము తర తమ భావముచే సిద్ధించును. కావున జ్ఞానియందు ఈశ్వరధర్మములగు సర్వజ్ఞత్వ సర్వశక్తిత్వాదులు సంభవించవను దోషములేదు. సర్వజ్ఞత్వాదులు జీవధర్మములు గాని, యీశ్వరధర్మములు గావు. సర్వజ్ఞత్వాదులు బుద్ధిధర్మములు, చిదాభాస విశిష్టబుద్ధిగలవారు జీవులు- ఇట్లగుచో "యస్సర్వజ్ఞ స్స సర్వవిత్" అను శ్రుతి విరోధము వాటిల్లునుకదా యని అనరాదు.

అచట సర్వావభాసకత్వ రూపమగు (సర్వప్రపంచమును ప్రకాశింప జేయుట రూపమగు) సర్వజ్ఞత్వమే చెప్పబడినది. కావున పై శ్రుతి విరోధములేదు.

లేక క్షేత్రమనగా సకలప్రపంచము. దానిని తెలిసికొనిన ఆత్మ క్షేత్రజ్ఞుడు, వాడే సర్వజ్ఞుడు. ఇట్టి క్షేత్రజ్ఞాత్మను తెలిసికొనిన జ్ఞానియు సర్వజ్ఞుడే యగును. హిరణ్యగర్భాదులుగూడ క్షేత్రజ్ఞాత్మను తెలిసికొనినందుననే సర్వజ్ఞులు, యీశ్వ రులు నగుచున్నారు. హిరణ్యగర్భాదులు శరీరేంద్రియాభిమానదృష్టిచే జీవులు, ఆత్మదృష్టితో నీశ్వరులు అని సిద్ధాంతము.

కావున, నాలుగు ముఖములుగలవాడు బ్రహ్మ యనియు, నాలుగు భుజ ములుగలవాడు విష్ణువనియు, మూడు నేత్రములు గలవా డీశ్వరుడనియు, రెండు భుజములు గలవాడు మానవు డనియు, నాలుగు కాళ్ళుగలవి పశువులనియు, నెవరి ననుకొనుచుంటిమో, వారందరు జీవులే యగుదురు. వారిలోపలనుండు అదృశ్యుడు ద్రష్ట. క్షేత్రజ్ఞుడగు ఆత్మ యీశ్వరుడు. వా డద్వితీయుడు. జ్ఞాని యాత్మయె కాన యీశ్వరుడగును. అజ్ఞానులు అనాత్మలు. అజ్ఞులు దేహేంద్రియ సముదాయమును (అనాత్మపదార్థమును) ఆత్మనుగా దలంతురు. శ్రుతులు ఒకానొకచోట హిరణ్య గర్భాదులను ఆత్మదృష్టితో ఈశ్వరులుగాను, ఒకానొకచోట దేహేంద్రియసము

దాయదృష్టితో జీవులుగను చెప్పుచున్నవి. కాన విరోధములేదు. వస్తుతః విచారించి నచో సంసారులకు జీవులకు, ఆత్మకు భేదములేదు కాన యద్వైతము సిద్ధించును.

ఆత్మయే మాయచే జీవభావమునొంది మాయచే తనను దేహేంద్రియసంఘాతముగా దలంచును. విద్యచే ఆత్మను (తనను) క్షేత్రజ్ఞునిగాను, కూటస్థునిగాను తలంచును. లోకములో పురుషుడు, నిద్రాదోషముచే తనను యేనుగునుగానో, సింహమునుగానో, మృగమునుగానో తలంచును. మెలకువరాగానే మామూలుగా మానవునిగా తెలిసికొనును. నిద్రాదోషమునకే యిట్టి శక్తియున్న అఘటన ఘటనాపటీయసమగు మాయకు నింకెంతటిశక్తి యుండును? వస్తుతః ఆత్మయందు జీవత్వము పొసగదనుట అద్వైతుల కలంకారమే యగును. అయినను మాయచే నిది యంతయు పొసగును.

కావున అద్వితీయుడు, క్షేత్రజ్ఞుడు, ఈశ్వరుడు నగు ఆత్మ యొక్కడే మాయచే హిరణ్యగర్భాది స్తంబపర్యంతము జీవభావము నొందినవాడై బద్ధునివలె, ముముక్షువువలె, మోక్షముకొరకు ప్రయత్నించువానివలె కనిపించును. తుదకు జ్ఞానానంతరము ముక్తుడని వ్యవహరింపబడును. నిజముగా ఆత్మయందు బద్ధముక్తాది వ్యవహారము లేదు.

"న నిరోధో న చోత్పత్తి ర్నబద్ధో న చ సాధకః
న ముముక్షు ర్నవై ముక్త ఇత్యేషా పరమార్థతా" అని శాస్త్రప్రమాణము.
ఇట్లాత్మతత్వమును తెలిసికొనినవాడు సర్వజ్ఞుడు, యీశ్వరుడు, నారాయణుడు.

ఇట్టి జ్ఞాని దుర్లభుడు. అనేకవేల మానవులలో నొక్కడైనను తత్వవేత్త యుండునా, యుండడా? అని సందేహింపదగియున్నది. జ్ఞాని దుర్లభుడన జ్ఞానము దుర్లభమని తేలినది. దీనిచే ఆత్మ దుర్లభుడని తేలినది. ఈ విషయము "ఆశ్చర్యవత్పశ్యతి కశ్చిదేనం" అను శ్లోకమున నింతకుమున్నే చెప్పబడినది.

ఆహా! భగవన్మాయ యేమనదగును? సర్వాత్మభూతమగు కూటస్థ చైతన్యము పరోక్షము, మిక్కిలి దుర్లభము అయినది. ఆత్మయందనాత్మభ్రమయు, అనాత్మయందాత్మభ్రమయు బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంతజీవులకు సర్వసాధారణమైనది.

అ॥ ఓయి! అందరు ఆత్మయే సర్వప్రపంచము, వాసుదేవుడు అని యేల దెలియరు?

శ్లో. కామైస్తైస్తైర్హృతజ్ఞానాః ప్రపద్యంతేఽన్యదేవతాః,
తం తం నియమ మాస్థాయ ప్రకృత్యా నియతాస్స్వయా ॥ ౨౦ ॥

అ॥ లోకములోని మానవులందరు పశుపుత్ర స్వర్గాదులయందలి కోరికలచే వివేకవిజ్ఞానమును పోగొట్టుకొని ఆత్మరూపుడగు వాసుదేవునికంటె భిన్న దేవతలం బూజింతురు. జన్మాంతరమునందు ఎవరెవరు యేయే దేవతను పూజించిరో వారు వారు ఆ యా సంస్కారమున యీజన్మమునందు ఆ యా దేవతనే పూజింతురు. ఇందు వారివారి ప్రకృతియే (జన్మాంతసంస్కారమే) కారణము.

రామానుజమతము :

ఇచట "పాపవాసనాబద్ధులగు మానవులు విష్ణుని విడచి యింద్రాదిదేవతల బూజించుచున్నారు" అని వ్యాఖ్యానించిరి.

అది యుచితముగాదు. పాపవాసనాబద్ధులగువారు యే దేవతలను పూజింప నేరరు. దేవతారాధన చేయని పాపులకే పాపవాసన లుండును. విష్ణుదేవతారాధన వలె ఇంద్రాది దేవతల నారాధించుటగూడ పుణ్యవాసనవలననే గలుగును. ఇంద్రాది దేవతలవలె విష్ణుదేవతగూడ దేవత్వజాతి గలదగుటచే రుద్రాదిదేవతల బూజించు వారలకంటె విష్ణువును పూజించువాడు గొప్పవా డనదగదు. శివవిష్ణు లిరువుర శరీరము శుద్ధ సత్వమయమే యగుచున్నది. ఇట్లే బ్రహ్మాది దేవతల శరీరములు గూడ సత్వగుణమయములే యగుచున్నవి. కనుకనే వీరు వైష్ణవులనియు, వీరు శైవులనియు, వీరు హైరణ్యగర్భులనియు, వీరు కౌమారులనియు, వీరు శాక్తేయు లనియును లోకప్రవాదము కుదురుచున్నది. నృసింహాద్యవతారములయందు విష్ణువు నకు తమోగుణమున్ను, దక్షిణామూర్త్యవతారమునందు శివునకు సత్వగుణమున్ను గనుపడుచున్నది.

మాయావియు, ఈశ్వరుడును అగు ఆత్మయొక్కడే మాయయందలి సత్వాది గుణభేదముచే సృష్టిని చెప్పదలచినపుడు బ్రహ్మయనియు, పరిపాలనమును చెప్పదలచినపుడు విష్ణువనియు, సంహారమును చెప్పదలచినపుడు రుద్రుడనియును పేరుపెట్టుదురు.

శరీరధారులగు బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రులకు ఈశ్వరత్వము లేదు. శరీరము కలిగి యుండుట, యీశ్వరుడగుట యీ రెండును విరుద్ధములు. ఇత్యాది సిద్ధాంతము. కావున విష్ణువు సత్వమయుడనియు, బ్రహ్మదేవుడు రాజసుడనియు, రుద్రదేవుడు తామసుడనియును కల్పింప నలవికాదు. దేవతలందరు సాత్వికులు, మానవులందరు రాజసులు, వృక్షాదులు తామసములు.

సత్వగుణముయొక్క యుద్రేకము లేనిదే దేవతాజన్మ సంభవింపదు. మలిన సత్వప్రధానమయిన అవిద్య జీవోపాధి. శుద్ధసత్వ ప్రధానమయిన మాయ ఈశ్వ రోపాధి. ఇట్లుండ మాయ యుపాధిగా గల బ్రహ్మరుద్రులలో నొకరు రాజసు

లనియు, మరియొకరు తామసులనియు భేదమెట్లు పొసగును? అద్వితీయుడగు సర్వేశ్వరునకు త్రిత్వము (ముగ్గురగుట) యెట్లు సంభవించును. కనుక శరీరులగు బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రులు ముగ్గురు యీశ్వరులు కారు. అద్వితీయుడగు సర్వేశ్వరున కొక్కనికే సృష్టి స్థితి సంహారములనుపట్టి బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రనామము లేర్పడినవి. కావున అన్యదేవతాపదముచే విష్ణువుగూడ గ్రహింపబడును. దేవత్వముచే విష్ణువునకుగూడ ఆత్మాన్యత్వము (ఆత్మ భేదము) గలదు. దేవతలుగూడ మనుష్యులవలె అనాత్మలే యగుదురు. కావున ఆత్మకంటె భిన్నమగు విష్ణువునుగాని, రుద్రునిగాని, బ్రహ్మనుగాని, ఇంద్రాదులనుగాని యెవడు ఉపాసించునో వాడు కామోపహతుడే యగును. నిష్కాముడుగాని, మోక్షకాముడుగాని యొక్కడే ఆత్మనుపాసించును. తుద కాత్మను పొందును. నిష్కాములుగా నుండి చిత్తశుద్ధికొరకు విష్ణ్వాదుల నుపాసించువారు అజ్ఞానులును కారు, జ్ఞానులును కారు. సాకార బ్రహ్మోపాసకులగు వారు మధ్యస్థు లనబడుదురు.

"మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనాత్" అను స్మృతివలన విష్ణూపాసనము మోక్షప్రదమని యనరాదు. అచ్చట జనార్దన పదము ఆత్మపరముగాని వేరుకాదు. లేక చిత్తశుద్ధి ద్వారా విష్ణూపాసనము జ్ఞానము నిచ్చునుకాన, మోక్షప్రదమని చెప్పబడినది. ఇట్లే "జ్ఞానం మహేశ్వరాదిచ్ఛేత్" అని మహేశ్వరోపాసనముగూడ జ్ఞానప్రదమని చెప్పబడినది.

ఎక్కువగా జెప్పనేల? నిష్కాముడయి యేదియో యొక దేవతను సర్వేశ్వరునిగా ఉపాసించినచో చిత్తశుద్ధి తప్పక కలుగును. విష్ణువునే ఉపాసించి తీరవలయునని నియమము లేదు. నిర్గుణబ్రహ్మయందు కల్పింపబడిన వ్యక్తులందరు సగుణబ్రహ్మలనియే వ్యవహారము. మాయచే శరీరేంద్రియాదులతోఁగూడిన బ్రహ్మ సగుణబ్రహ్మ. ఇట్టి సగుణబ్రహ్మత్వము పాషాణద్వారాదులయందు గూడ గలదు. అట్లు కానిచో శ్రీరంగనాయకులయందు, జగన్నాథస్వాములయందును, సగుణబ్రహ్మత్వము యెట్లు పొసగును?

కాని అజ్ఞానులు పాషాణాదికమును సగుణబ్రహ్మనుగా తెలియలేరు. పాషాణరూపముగానే గ్రహింతురు. కనుకనే "వాసుదేవ స్సర్వమితి సమహాత్మా సుదుర్లభః" (వాసుదేవుడే సర్వమని గ్రహించువాడు దుర్లభు డని చెప్పబడినది.)

కావున ఇంద్రాదిదేవతలవలె విష్ణువుగూడ అనాత్మయే యగును. లేక విష్ణుదేవునివలె ఇంద్రాదిదేవతలుగూడ సగుణబ్రహ్మలే యగుదురు. కనుక రుద్రాది దేవోపాసనకంటె విష్ణుదేవోపాసనకు గొప్పదనములేదు. ఇతరదేవతల నుపాసించుటకంటె ఆత్మ నుపాసించుటయే ప్రశస్తము. ౨౦

శ్లో. యో యో యాంయాం తనుం భక్తః శ్రద్ధయార్చితు మిచ్ఛతి,
తస్య తస్యాచలాం శ్రద్ధాం తామేవ విదధా మ్యహమ్ ॥ ౨౧ ॥

అ॥ ఏ యే భక్తుడు, ఏ యే దేవతాశరీరమును శ్రద్ధతో బూజింపదలంచునో, ఆ యా భక్తునకు, ఆ యా దేవతాశరీరమును పూజించుటయందే స్థిరమయిన శ్రద్ధను నే నొసంగుదును.

రామానుజ మతము:

ఇచట రామానుజులు, "య ఆదిత్యే తిష్ఠ్న్ యస్యాదిత్య శ్శరీరం" అను శ్రుతిని ఆధారముగా గైకొని, "అంతర్యామిరూపుడ నగు నాయొక్క ఏ యే ఆదిత్యాది రూపశరీరమును" అని వ్యాఖ్యానించిరి. ఇయ్యది మా మతప్రకారము సరియయినను, రామానుజమతరీతిన విరుద్ధమగును.

ఎట్లన ? రామానుజులు, చిదచిద్విశిష్టుడు, సకలకల్యాణగుణ నిలయుడు, దివ్యమంగళవిగ్రహుడు, శంఖచక్రాది దివ్యాయుధధరుడు నగు పరమేశ్వరుడు విష్ణు వని యంగీకరించిరి. అట్టివానికి ఆదిత్యాదులు శరీర మెట్లగుదురు? వానికి అంతర్యామిత్వ మెట్లు పొసగును ? ఆదిత్యాది శరీరములు ఆ యా శరీరాభిమానముగల జీవులను సంబంధించినవి. ఆ యా శరీరసంబంధమువలననే ఆదిత్యాదులు జీవు లన బడుదురు. జీవులు శరీరాభిమానముగలవా రనునది, శారీరక సూత్రభాష్యమున స్థిరపరచబడినది.

ఆదిత్యాది శరీరములయందు ఆదిత్యాది జీవులు గలరనియు, ఆదిత్యాది జీవులయందు ఈశ్వరుడు గలడనియు, ననదగదు. మీా మతప్రకారము అణుపరిమాణులు, నిరవయవులు అగు జీవులయందు దివ్యమంగళ విగ్రహుడగు ఈశ్వరు డుండుట సంభవింపదు. మధ్యమపరిమాణముగల చిదచిద్విశిష్టునకును, చిదంతస్థితి (చిత్తునకు లోపలనుండుట) సంభవింపదు.

అద్వైత మతప్రకారము సర్వవ్యాపకుడగు నీశ్వరునకు సర్వము శరీరమే కావున, సర్వము యీశ్వరశరీరమగును. ఇట్లైనచో నీశ్వరుడు శరీరరహితుడను శ్రుతికి విరోధము ప్రాప్తించునుకదా ? అని యనరాదు. నిజముగా అశరీరియగు ఈశ్వరుడుగూడ మాయచే సశరీరి కావచ్చును. మాయయందు నెంతటి దుర్ఘట కార్యమయినను సంభవించును. సంభవింపనివానిని సంభవింపజేయుటయే మాయ కావున రామానుజవ్యాఖ్యానము సంగతముకాదు. ౨౧

శ్లో. స తయా శ్రద్ధయా యుక్తః తస్యారాధన మీహతే,
లభతే చ తతః కామాన్ మయైవ విహితాన్ హితాన్ ॥ ౨౨ ॥

అ॥ అట్టి భక్తుడు నేను స్థిరపరచిన, ఆ దేవతావిషయక శ్రద్ధతోఁ గూడికొని, యా యా దేవతాశరీరమును పూజింపనెంచును. తాను ఆరాధించిన ఆ దేవతా శరీరమునుండియే, సర్వజ్ఞుడగు పరమేశ్వరునిచే నిర్మింపబడిన గోరికలను పొందు చున్నాడు. సర్వేశ్వరుడనగు నేనే ఈ దేవతోపాసకునకు ఈ ఫలము సిద్ధించునని వ్యవస్థ చేసితిని కాన, ఈశ్వరనిర్మితమయిన వ్యవస్థను అతిక్రమించకుండగనే ఆ యా దేవతలు, ఆ యా యుపాసకునకు ఆ యా కామముల నొసంగుచున్నారు. ఇంతియె కాని స్వాతంత్ర్యముచే నీయుటలేదు.

ఇచట ఉత్తరార్థమున, "హితాన్" అను పదమును కామ పదమునకు, విశేషణమొనర్చి యన్వయింపవచ్చును. కాని యయ్యది స్వరసముగాదు. అపుడు ఉపాసకులకు హితవయిన గోరికలను అని యర్థము లభించును. సంసారబంధము నిచ్చెడి కామములు ప్రియములగును కాని హితములు గానేరవు.

ఇక (హి - తాన్) అని పదవిభాగమును చేసి, హి శబ్దమునకు "ప్రసిద్ధి" యను అర్థమును చెప్పి, యొకే వాక్యముగా నన్వయించుట సులభము. కాని, యీశ్వరుడు దేవతోపాసకులకొరకు కామములను నిర్మించెనని, యెవ్వడును యెరింగిన విషయముకాదు. అందువలన నయ్యది యప్రసిద్ధము కాన 'హి' శబ్దమునకు ప్రసిద్ధ్యర్థమును చెప్పుట అనుపపన్నమగునని భాష్యకారుల యాశయము.

"మయైవ విహితాన్" అను పదము లేనిచో, ఉపాసకులు దేవతలనుండి కోరికలను పొందుదురని చెప్పినచో నయ్యది సర్వవిదితము కాన, యపుడు హి శబ్దమునకు ప్రసిద్ధ్యర్థము కుదురును.

రామానుజ మతము :

"ఆ యా దేవతల నారాధించువారలకు గూడ, ఆ యా కర్మానుగుణముగ నా యా ఫలముల నిచ్చువాడను నేనే, యగుచున్నాను" అని వ్యాఖ్యానించిరి.

అదియు యుక్తమే యగుచున్నది. ఆ యా ఫలముల నిచ్చు దేవతల యాకారముగా బరిణమించిన మాయకు నధిష్ఠానమయిన నీశ్వరుడు ఆ యా ఫలముల నిచ్చుట యుక్తమే యగును. వస్తుతః ఫలప్రదత్వము నిర్ధర్మకుడగు ఆత్మకు విరుద్ధమే యగును. ౨౨

శ్లో॥ అన్తవత్తు ఫలం తేషాం తద్భవత్యల్పమేధసాం,
దేవాన్ దేవయజో యాంతి మద్భక్తా యాంతి మామపి ॥ ౨౩ ॥

అ॥ అల్పజ్ఞానముగల దేవతారాధకులకు ఫలము అల్పమున్ను, నాశసహితమున్ను అగుచున్నది. ఇతర దేవతల నారాధించువారలు దేవతలను పొందుదురు.

నా భక్తులు అనగా ఆత్మోపాసకులు, సచ్చిదానందమయుడనగు నన్నే పొందుదురు. అనగా ముక్తులగుదు రని భావము.

ఈ యుభయులకు ప్రయాస సమానమయినను, అనంతఫలము నపేక్షించి నన్ను పొందరు. అహా? లోకు లెంతటి యవివేకులు?

దేవతారాధకులకు, ఆత్మోపాసకులకు, ప్రయాస సమానమని ప్రతిపాదించుట, స్థూలదృష్టిచేగాని, సూక్ష్మదృష్టిచే పొసగదు. అనేక పరికరములతోఁ గూడిన దేవయజనము అతిప్రయాసకరము. ఆత్మయజనమే సులభము.

"ఆత్మత్వా త్సర్వభూతానాం సిద్ధత్వాదిహ సర్వతః" అని ప్రహ్లాదులు చెప్పినట్లు, భగవత్సేవయందు కారకముల సంపాదించుకొనవలె నను ప్రయాసలేదు. విషయాభిముఖమగు మనస్సును, ఆత్మయందుంచుటయే యిచట క్లేశము. ఈయది విరాగములేనివారలకు దూరమయినను, విరాగము గలవారలకు అభ్యాసవశమున సుకరమే యగును. విరక్తులగు సన్న్యాసులకే ఆత్మభజనమునం దధికారమని యింతకు మున్నే చెప్పబడినది. కావున, దేవతారాధనయందు కాయిక, వాచిక, మానసిక, క్లేశములు మూడును కలవు. ఆత్మభజనమునందు మానసికక్లేశమొక్కటియే కలదు. కావున ఆత్మభజనమునందు దేవయజనమునందువలె నెక్కుడు ప్రయాసలేదని గ్రహింపవలెను ॥౨౩॥

శ్లో. అవ్యక్తం వ్యక్తి మాపన్నం మన్యంతే మామబుద్ధయః,
పరంభావ మజానంతః మమావ్యయ మనుత్తమమ్ ॥౨౪॥

అ॥ అవివేకులు నాదగు, సచ్చిదానందాత్మకమయిన పరస్వరూపమును, తెలిసికొనలేక అజ్ఞాతమయిన నన్ను జ్ఞాతమయినవానినిగ నూహింతురు. నిజముగ నాదురూపము సర్వోత్కృష్టము, వికారరహితము నగుచున్నది.

మూలమునందలి "మమభావం" అను పదమునకు (మదీయం) నా సంబంధమయిన రూపమును అని వ్యాఖ్యానించిరి. సచ్చిదానందములు భగవద్రూపములు కాని, భగవంతుని సంబంధమయినవి కావు. ఇచట భేదనిర్దేశము. "రాహోశ్శిరః" అను వాక్యమునందువలె, ఔపచారికమని గ్రహింపవలెను. కనుకనే "ఆనందో విషయానుభవో నిత్యత్వంచేతి సంతి తద్ధర్మాః, అపృథక్త్వేఽపి చైతన్యాత్ పృథగివ అవభాసంతే" అని పెద్దలందురు. విషయానుభవ మన చైతన్యము. నిత్యత్వమన సత్త. అనగా సచ్చిదానందములు ఆత్మాభిన్నములయినను, ఆత్మభిన్నములుగా దోచుచుండును. అని దీనియర్థము.

జీవపరమాత్మల కభేదమును తెలియని యవివేకులు పరోక్షముగా వైకుంఠాది లోకములయందున్న విష్ణ్వాది దేవతలు యీశ్వరులని తలచి, యట్టి పరోక్ష

మయిన విష్ణువు భక్తానుగ్రహముకొరకు శ్రీకృష్ణరూపముతో నవతరించెనని తలంచుచున్నారు. అని నిర్గళితార్థము. దీని జీవపరభేదవాదులగు ద్వైతులును, విశిష్టాద్వైతులును నిరాకరింపబడుచున్నారు.

రామానుజ మతము :

సర్వేశ్వరుడగు విష్ణువు తనస్వభావమును విడువకయే వసుదేవుని కొమరుడయి యవతరించెను. శ్రీకృష్ణుని పరస్వరూపమును తెలియనివారు, శ్రీకృష్ణుడు ప్రాకృతరాచబిడ్డతో సమానుడనియు, నింతకుముందు కనిపించనివాడనియు, ఇప్పుడే కర్మవశమున జన్మనెత్తి కనిపించుచున్నాడనియు మూఢులు తలచుచున్నారు. అని రామానుజులు తమ భాష్యమునం దుదాహరించిరి. కావున నీ శ్లోకముచే విశిష్టాద్వైతులెట్లు నిరాకరింపబడుదురు? అని యనదగదు. ఇందు రామానుజ భాష్యము అసంగతము. ఎట్లన? కృష్ణావతారము యింతకుమున్ను అగపడనిదనియు నిపు డగపడుచున్నదనియు నెల్లరెఱింగిన విషయము. ఇందు అజ్ఞానమిసుమంతయు లేదు. కృష్ణావతారము త్రేతాయుగమున లేదు; కలియుగమందును లేదు. ద్వాపరాంతముననే కృష్ణావతారము కలదు. కావున కృష్ణావతారము మొదట అవ్యక్తమగుట, మధ్య వ్యక్తమగుట, ద్వాపరాంతమున అయ్యది నాశమొందుటయు సిద్ధమగు చున్నది. ఇట్టి యవతారము నాశరహితమగుట పొసగదు.

లీలావశమున వ్యక్తమయిన నన్ను కర్మవశమున వ్యక్తమయిన వానినిగా దలంచుట యవివేకమని యనరాదు. కర్మవశమను పదము మూలమునందు లేదు. మూలమునలేని పదమును కల్పించి యన్వయించుట అప్రమాణమగును. ఒకవేళ అట్లు నిర్మూలపదమును కల్పించినను రామానుజుల యభీష్టము నెరవేరదు. ఎట్లన?

వినుడు శ్రీమద్భాగవతమున, విదురమైత్రేయ సంవాదమున బాదరాయణులచే జేయబడిన ప్రశ్నోత్తర గ్రంథమును-

"బ్రహ్మన్ కథం భగవతః చిన్మాత్రస్యావికారిణః
లీలయావాపి యుజ్యేరన్ నిర్గుణస్య గుణాః క్రియాః ॥
క్రీడాయాముద్యమోర్భస్య కామశ్చిక్రీడిషాఽన్యతః
స్వతస్తృప్తస్యచ కథం నివృత్తస్య సదా స్వతః ॥
అస్రాక్షీద్భగవాన్ విశ్వం, గుణమయ్యాత్మమాయయా
తయా సంస్థాపయత్యేతత్, భూయః ప్రత్యభిధాస్యతి ॥
దేశతః కాలతో యోసా వవస్థాతస్స్వతోఽన్యతః,
అవిలుప్తావబోధాత్మా సయుజ్యేతా జయా కథమ్॥

భగవానేక ఏవైషః సర్వక్షేత్రేష్వవస్థితః,
అముష్యదుర్భగత్వంవా క్లేశోవా కర్మభిః కుతః.
ఏతస్మిన్మే మనోవిద్వన్ ఖిద్యతే జ్ఞానసంకటే॥
తన్మేపరాణుద విభో! కశ్మలం మానసం మహత్!
స ఇత్థంచోదితః క్షత్త్రా తద్విజిజ్ఞాసునా మునిః,
ప్రత్యాహ భగవచ్చిత్తః స్మయన్నివ గతస్మయః,
సేయం భగవతోమాయా యన్నయేన విరుధ్యతే,
ఈశ్వరస్య విముక్తస్య కార్పణ్య ముత బంధనమ్॥
యథార్థే నవినాపుంసః మృషైవాత్మ విపర్యయః,
ప్రతీయత ఉపద్రష్టు స్స్వశిరశ్ఛేదనాదినా॥
యథా జలే చంద్రమసః కమ్పాది స్తత్కృతోగుణః,
దృశ్యతే సన్నపి ద్రష్టురాత్మనోఽనాత్మనోగుణః॥ (అని)

ఈ శ్లోకములయందు, విదురుని ప్రశ్న భాగమునకు సారాంశ మిట్లు గ్రహింప వలెను.

1. చిన్మాత్రుడు, నిర్వికారుడు, నిర్గుణుడు అగు నీశ్వరునకు, లీలచే నయినను గుణక్రియాసంబంధమెట్లు పొసగును?
2. దేశకాలాదులచే చెడని జ్ఞానముగల యీశ్వరునకు ప్రకృతితో సంబంధ మెట్లు పొసగును?
3. భగవంతుడగు వానికి దుర్భగత్వము (దౌర్భాగ్యము) కాని, క్లేశముకాని యెట్లు సంభవించును?.

మైత్రేయుని సమాధానభాగములోని సారమిది:-

1. మాయచే నిదియంతయు కుదురును.
2. నిద్రచే జీవునకు, తన తల దెగగొట్టబడినట్లు పొడసూపుట.
3. నీరు కదలినంతమాత్రమున అందలి చంద్రప్రతిబింబము కదలినట్లు కనిపించుట- యెట్లు పొసగుచున్నవో, అట్లే ఆత్మయందు లేకున్నను, అనాత్మ గుణము మాయచే దోచును. (అని)

ఇట్లుండ నిర్విశేష చిన్మాత్రమయిన ఈశ్వరునకు తలచేనయినను జన్మాదు లెట్లు సంభవించును? వానికి కర్మవశమున జన్మలేదనిమాత్ర మెట్లు చెప్పనగును?

శ్రీమహావిష్ణువు దైత్యహననము కొరకు, భృగువుయొక్క భార్యను చంపి భృగువుచే "నావలె నీవుగూడ భార్యావియోగము నొందుము" అని శపింపబడిన

వాడై, ఆ శాపమును నెరవేర్చుట కొరకును, పాపమును పోగొట్టుకొనుటకును, శ్రీరామరూపముగ నవతరించి,సీతావియోగము ననుభవించెనుగదా?అట్లె రామావతారమందును చెట్టుచాటున దాగి, వాలినిజంపి, ఆపాపమునకు ఫలముగ కృష్ణావతారమున, కిరాతుని బాణములచే దెబ్బలుతిని శరీరవియోగము నొందెనుగదా? కావున జన్మాంతరార్జిత మయిన పుణ్యాపాపముల ఫలానుభవముతో గూడియున్న కృష్ణావతారాదులు, అకర్మప్రయుక్తము లెట్లగును? లీలచే, తనకు దుఃఖమునిచ్చెడి కర్మను తా నెట్లాచరించును? లోకములో నెవ్వడును లీలచె నిప్పులో దుమకడుగదా! లీలచేగాని, కర్మవలన గాని, జన్మ జరామరణ, సుఖ దుఃఖ వికారజాతము కలుగుచుండ నీశ్వరత్వమెట్లు సిద్ధించును ? "అజోనిత్యః" ఇత్యాదిశ్రుతులవలన నిర్వికారుడుకదా యీశ్వరు డని తెలియబడుచున్నాడు. కావున నీశ్వరునకు లీలచే గాని, కర్మచేగాని కృష్ణావతారము స్వీకరించుట కుదరదు. మాయవలన నంతయు కుదురును. ఈశ్వరునకు వస్తుతః (నిజముగ) జన్మాది వికారములు లేవు. మాయచే జన్మమరణాది వికారములుగలవాడువలె దోచుచుండును.

కావున నిత్య శుద్ధ బుద్ధ ముక్తస్వభావుడగు ఆత్మను, శ్రీకృష్ణరూపముగ నవతరించిన పరోక్ష ఈశ్వరునిగ దలంచువారే యల్పబుద్ధులు. కాని వారు మాయామయమగు కృష్ణావతారమును ప్రాకృత రాచకొమరునితో సమానముగ దలంతురు. అయినను వా రల్పబుద్ధులే యగుదురు. కాని వీరికంటె నల్పబుద్ధులు మొదటివారు. మొదటివారు ఆత్మానాత్మవివేకరహితులు. రెండవవారు అనాత్మలయందే తారతమ్యజ్ఞాన శూన్యులు; ఇంతియే భేదము.

ఓయి! ప్రాకృతులగు రాజపుత్రులు, మాయామయులయినట్లు శ్రీకృష్ణుడు గూడ మాయామయుడగుచుండ శ్రీకృష్ణుడే మాయామయుడని నొక్కిచెప్ప నేల ? వినుము. లోకములో రెండు రకముల సర్పములు కలవు. వ్యావహారిక సర్పము, ప్రాతిభాసిక సర్పము-అని ఈ రెండును మాయచే తయారయినవే యగుచున్నవి. అయినను, ప్రాతిభాసిక సర్పమే మాయామయమని లోకులు వ్యవహరించుచున్నారు. వ్యావహారిక సర్పమును మాయామయమని వ్యవహరించుటలేదు. అట్లే లోకదృష్టిచే శ్రీకృష్ణుడే మాయామయు డని వ్యవహరింపబడుచున్నాడు.

రాజకుమారులు, మాయాకార్యమయిన పంచభూతములయొక్క పరిణామమగుటచే భౌతికులగుచు, ప్రాకృతు లనబడుచున్నారు. కృష్ణశరీరము సాక్షాన్మాయాకార్యము. పంచభూతపరిణామము కాదు. కావున భౌతికముకాదు గనుక ప్రాకృతముకాదు. అందువలన అప్రాకృతముగనుక మాయామయమని వ్యవహరింపబడుచున్నది.

కావున ఆకసమున గల్పింపబడిన గంధర్వ నగరాదులతో కృష్ణావతారము సమానము. సాక్షాద్గంధర్వ నగరాదులతో సమానులు, రాజపుత్రులు అని భేదము సిద్ధమయినది. ఇంద్రజాలునిచే గల్పింపబడిన గంధర్వనగరాదులవలె మాయా కల్పితమయిన కృష్ణావతారము ప్రాతిభాసికమగుటచే మాయామయమగుచున్నది.

ఇట్లు కృష్ణావతారము భూతవికారము కాకుండుటచేతను, కేవల మాయా మయమగుటచేతను గోవర్ధనగిరి నెత్తుట మున్నగు చేష్టలు సంభవించుచున్నవి.

నిద్రచే బుట్టిన స్వాప్నగజాదులు పర్వతోద్ధరణాది చేష్టలను చేయుట లోకానుభవసిద్ధము.

ఇట్టిమాయ ఆత్మకు (ఈశ్వరునకు) స్వభావమని పలుమారులు చెప్పబడి నది. కనుకనే రామకృష్ణాదులు యీశ్వరావతారములని లోకవ్యవహారము.

అయితే ఆత్మయొక్కడే తన మాయచే రామకృష్ణాది రూపముగ పరిణ మించినట్లు మనుష్య పశ్వాదిరూపముగగూడ పరిణమించెనుకాన, రామకృష్ణాదుల వలె దేవమనుష్య పశ్వాదులుగూడ నీశ్వరావతారములని చెప్పుట యుచితము. కాని ఆత్మ తనమాయచే సాక్షాత్ రామకృష్ణాది రూపమున బరిణమించెను. మహదహంకారభూతముల ద్వారమున మనుష్యాది రూపముగ పరిణమించెను కాన మనుష్యాదులు ఈశ్వరావతారము లనబడరు.

అయితే సాక్షాన్మాయాపరిణామమగు మహత్తత్త్వము, యీశ్వరావతార మని యేల జెప్పగూడదు? ఇష్టాపత్తియే మేమంగీకరింతుము. మహత్తత్త్వమన హిరణ్యగర్భతత్త్వము. ఇయ్యది యీశ్వరావతారమని మే మంగీకరింతుము. జీవులకు మొదటివాడు హిరణ్యగర్భుడు. అట్లే రుద్రమయ మగు అహంకారముగూడ నీశ్వ రావతారమే యగును.

కావున భౌతికములుగాక సాక్షాన్మాయామయములగునవి యీశ్వరావతార ములనియు, భౌతికములగుచు ప్రాకృతములయినవి జీవావతారములనియు దేలినవి.

ఈశ్వరావతారమగు దేహముగూడ దృశ్యమగును. జడముగ నుండును. స్థూలముగ నుండును. జీవదేహములు గూడ నిట్లె దృశ్యములు, జడములు, స్థూల ములు నగును. ఈ యంశమునం దుండెడు దేహములకు భేదము లేదు. అయినను ఈశ్వరావతారమయిన దేహములయందు, లోకాతిక్రాంతమయిన మహిమలు కని పించుచుండును. జీవదేహములయం దయ్యవి కనిపించవు. అందువలన నీయవి యీశ్వరావతార దేహములనియు, నీయవి జీవదేహములనియు గ్రహింపనగును. ఎట్లన అగస్త్యునియందు సముద్రపానమున్ను, ఈశ్వరునియందు విషభక్షణ మున్ను, హనుమంతునియందు పర్వతములనెత్తుటయు, శ్రీకృష్ణునియందు దావా

నలమును మ్రింగుటయు- శ్రీరామచంద్రునియందు, సేతునిర్మాణమున్ను-నృసింహునియందు స్తంభమును బద్దలుచేసికొని వెడలుటయు, వరాహమూర్తి యందు భూమినుద్ధరించుటయు, మత్స్యావతారమునందు వేదములను తీసికొని వచ్చుటయు, వామనమూర్తి యందు ముల్లోకముల వ్యాపించుటయు- మున్నగు లోకాతీతమయిన చర్యలు కనిపించుచున్నవి. కనుక వీరు యీశ్వరావతారులని నిశ్చయము. లోకసామాన్యమయిన చరిత్రగల మనుష్యాదులు జీవదేహము లనియు, అవతార దేహములు కావనియు గ్రహింపవలెను.

జీవుని దేహము భౌతికము. ఈశ్వరుని దేహము అభౌతికము. ఈ భేదమును బట్టియే భౌతిక దేహమునందున్న ఆత్మ జీవుడనియు, అభౌతికదేహమునందున్న ఆత్మ- యీశ్వరుడనియు వ్యవహరింపబడుచున్నాడు. దేహభేదమువలననే జీవులనేకులని చెప్పుచున్నారు. దేహభేదమును బట్టియే యీశ్వరునిగూడ వారివారి మత ప్రకారము భిన్నభిన్నముగా వ్యవహరించుచున్నారు.

ఇట్టి జీవేశ్వరభేదమే (వ్యవహారమే) స్వమతమగు అద్వైతమును సిద్ధాంత పరచుటకు శ్రుతులచే ననువదించబడుచున్నది. పూర్వపక్షము ననువదింపనిదే సిద్ధాంతము జెప్ప సులభముగాదు. శ్రుతులు జీవేశ్వరభేదమును అనువదించినంత మాత్రమున, జీవేశ్వరవిభాగము శ్రుతిసమ్మతమని యనరాదు. ఆత్మ యొక్కడే యీశ్వరుడను మతమే శ్రుతికి సమ్మతము. ఆత్మభిన్నములన్నియు అనాత్మలనియు, కల్పితములనియును శ్రుతిసిద్ధాంతము.

కావున, ఆత్మానాత్మ వివేకశూన్యులగు ప్రాకృతులు, ఆయా కార్యకరణ సంఘాతాత్మకులగు రామ కృష్ణ శంకర అగస్త్య హనుమదాదులను యీశ్వరులని తలంచుచున్నారు.

వివేకవంతులు మాత్రము నిఖిలోపాధిరహితుడును, నిరస్తాశేషవిశేషుడును, సచ్చిదానంద ఘనుడును అగు ఆత్మనొక్కనినే యీశ్వరుడని తలంతురు. కావున నిట్లు జ్ఞానుల కద్వైతమున్ను, అజ్ఞానులకు ద్వైతమున్ను సిద్ధమయినది.

ఇట్టితరి విశిష్టాద్వైతము సంకరులకె సంభవించుచున్నది. విశిష్టాద్వైతమను పదము శ్రుతిసిద్ధముకాదు. విశిష్టత్వ, అద్వైతత్వములకు సామానాధికరణ్యము సంభవించదు. ఈ విషయమంతయు విస్తరించి శ్రీ రామరాయకవికృతమగు సిద్ధాంతమందు వ్యాఖ్యానరూపమయిన సిద్ధాంతసింధు నామక గ్రంథమునందు ప్రతిపాదించబడినది.

కావున అజ్ఞానసిద్ధమగు ద్వైతవ్యవహారము ముముక్షువులచే నాదరింప దగదు. ఇయ్యది సంసారభీతి నొసంగును. "ద్వితీయాద్వై భయం భవతి" అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

కావున సంసారభయమును పోగొట్టుకొనగోరినవాడు అద్వైతభాష్యమునే శ్రవణము చేయవలయును. దానినే మననము చేయవలయును. నిదిధ్యాసనము చేయవలయును. అని శ్రుతి సిద్ధాంతము. ౨౪

శ్లో. నాహం ప్రకాశ స్సర్వస్య యోగమాయా సమావృతః
మూఢోఽయం నాభిజానాతి లోకో మామజ మవ్యయమ్ ॥ ౨౫ ॥

అ॥ నే నందరకు ప్రత్యక్షము కాను. యోగమాయచే నావరింపబడిన మూఢులు ఉత్పత్తి వినాశరహితుడనగు నన్ను దెలియనేరరు. నేను యోగమాయాఽఽవరణములేని శంకర, సనక, నారదాదులకు, మాత్రమే ప్రత్యక్షమగుదును.

ఇచట యోగమాయయన సత్వరజస్తమోగుణములయొక్క సంబంధమని యర్థము. దీనిచే లోకుల చిత్తము వ్యామోహమును చెందును. ఇట్టివారు పరమేశ్వరుని గుర్తింపజాలరు.

(లేక) భగవంతునియొక్క సంకల్ప ప్రయుక్తమయిన అవివేకముగూడ యోగమాయ యనవచ్చును.

ఇచట మూలమునందలి లోకశబ్దమునకు చిదాభాసు డర్థము. ప్రత్యగాత్మయగు సాక్షి యర్థముగాదు. సాక్షిచైతన్యమే యోగమాయచే నావరింపబడుచో, జగత్తు అంధకారమున మునిగిపోవును.

మూలమునందలి "మామ్" అను పదమునకు, అనాత్మ పదార్థవిలక్షణమును, పరమాత్మాభిన్నమునగు ప్రత్యక్స్వరూపుని" అని యర్థము. కావున నిట్టివానినిగా నన్ను దెలియనేరరని భావము.

లోకులు అస్వాధీనమయిన మాయగలవారు కాన, యీశ్వరుని తెలియలేరు. ఈశ్వరుడు మాత్రము స్వాధీనమయిన మాయగలవాడగుటచే దన్ను తాను తెలిసికొనును.

ఈశ్వరపరతంత్రమగు మాయ, యీశ్వరుని వ్యామోహపరచ జాలదు. ఐంద్రజాలికునిచే పంపబడిన మాయ చూచువారలనే మోహపెట్టునుగాని, ఐంద్రజాలికుని మోహబెట్టజాలదు.

ఇచట యోగమాయాసమావృతత్వ మనగా ఘటాదులవలె అజ్ఞాన విషయమగుటకాని, చైతన్యమువలె అజ్ఞానాశ్రయమగుటకాని కాదు. మరేమనిన యోగమాయచే, జ్ఞానము ప్రతిబద్ధమగుటయే (అడ్డగించబడుటయే) అనగా లోకులయొక్క జ్ఞానము మాయచే నావరింపబడుటయే యని భావము. పరమేశ్వరుని యొక్క జ్ఞానమును మాయ అడ్డగించజాలదు.

మాయా ప్రతిబద్ధమగు జ్ఞానముగూడ జీవులయొక్క స్వరూప చైతన్యము గాదు. స్వరూపచైతన్యము మాయావృతమగుచో జగదాంధ్యము ప్రసక్తించును. వ్యాపకమగు స్వరూపచైతన్యము, వ్యాప్యమగు మాయచే నావరింపబడుట యసంభవము. మాయనుగూడ భాసింపఁజేయు చైతన్యము మాయచే నావరింపబడ నేరదు. మరేమనిన, జీవులయొక్క వృత్తిజ్ఞానమే మాయచే నావరింపబడును.

మాయచే జీవావచ్ఛేదకమగు అంతఃకరణము ఆవరింపబడుచో జీవుల యొక్క వృత్తిజ్ఞానము ప్రతిబద్ధమగును. అనగా అంతఃకరణము యోగమాయచే గప్పబడియుండగా "అహంబ్రహ్మాస్మి" అను వృత్తిజ్ఞానము యుదయించదు.

జీవులయొక్క యంతఃకరణమునకే మాయాసంవరణము కాని వృత్తిజ్ఞానము నకు గాదు. వృత్తి యుదయించినగాని వృత్తజ్ఞాన మనిపించుకొనదు. ఉత్పన్న మయిన వృత్తిజ్ఞానమునకు మాయాసంవరణము సంభవించదు.

ఓయి! యీశ్వరునకు అంతఃకరణములేదు కదా! అందువలన వృత్తజ్ఞాన మనునది యీశ్వరునకు అసంభవముగదా, అట్టితరి మాయ పరమేశ్వరునియొక్క జ్ఞానమును అడ్డగించదని జెప్పు టెట్లు పొసగును? నిషేధ మెప్పుడును ప్రసక్తిపూర్వ ముకదా. ఈశ్వరునకు వృత్తిజ్ఞాన ప్రసక్తియేలేనప్పుడు, అద్దానిని మాయ యడ్డగించ దని జెప్పుట నిరర్థకముకదా? కాదు వినుము. ఈశ్వరునకు అంతఃకరణ వృత్తజ్ఞానము లేకున్నను, మాయావృత్తజ్ఞానము కలదు. దానినిగూడ మాయ ఆవరింపజాలదు.

ఏలనన, ఈశ్వరావచ్ఛేద మయిన మాయను, మాయ యావరింపలేదు గాన, మాయావృత్తిజ్ఞానము ప్రతిబద్ధముగాదని భావము. ఎప్పుడును తనను తాను ఆవరించుకొనలేదు. తాను తన వృత్తినిగూడ నడ్డగించలేదు. ఇయ్యది లోకసిద్ధము.

కావున నీశ్వరోపాధి యావరింపబడినందున యీశ్వరునకు "అహం బ్రహ్మాస్మి" అను జ్ఞానము యెల్లప్పు డుండును. జీవోపాధియగు అంతఃకరణము అనృతమయినందున జీవున కట్టి జ్ఞాన మెప్పుడును లేదని తేలినది.

జీవేశ్వరు లిరువురయొక్క స్వరూపచైతన్యము ఆవరింపబడనిచో నదియేల ప్రకాశించదు? వినుము. జీవులకు అంతఃకరణమాయావృతమగుటయే నిందులకు గారణము. అట్లుండుము. మీరు చూపిన కారణము సముంజసముకాదు. అంతఃకర ణము ఆవృతమగుచో, అంతఃకరణవృత్తిరూప జ్ఞానము ప్రకాశించకపోవుగాక. స్వరూపజ్ఞానము ప్రకాశింపకుండుటకు గారణమేమి? వినుము. కన్ను ఆవరింపబడి నచో ఘటము ప్రకాశించుచున్నదా? అచట ఘటముగూడ అజ్ఞానావృతమని యనరాదు. కన్ను వ్రేలిచేతను, అంతఃకరణము అజ్ఞానముచేతను, ఆవరింపబడి నంతమాత్రముననే, ఘటము ప్రకాశింపకుండుట సిద్ధించుచుండ, ఘటమును ఆవరించు

నట్టి మరియొక అజ్ఞానము నంగీకరించుట వ్యర్థము గుచు కావున అంతఃకరణము మాయావృతమయినందున నేస్వరూపచైతన్యము భాసించుటలేదు. ఇంతియకాని స్వరూపచైతన్యమునకు ఆవరణముండి కాదు.

ఓయి! ఇట్లు జీవుడు మాయావృతుడనియు, ఈశ్వరుడు మాయావృతుడు గాడనియు భేదమొప్పినచో నద్వైతమెట్లు సిద్ధించును? వినుము, వ్యవహారముండు నంతవరకు నుపాధిప్రయుక్తమయిన భేదమున్నను, పరమార్థముగా జీవేశ్వరులు చైతన్యైకరసరూపులగుటచే చైతన్యస్వరూపముతో నద్వైతము సిద్ధించును. ॥౨౫॥

శ్లో. వేదాఽహం సమతీతాని వర్తమానాని చార్జున,
భవిష్యాణి చ భూతాని మాంతు వేద న కశ్చన ॥౨౬॥

అ॥ ఓయి అర్జునా! నేను మాయావృతుడను కానందువలన గడచిన భూతములను, వర్తమాన భూతములను, రానున్న భూతములను యెఱుంగుదును. నన్నుమాత్ర మెవ్వ డెఱుంగడు.

మూలమునందలి "తు" కారము అహంశబ్దముతో నన్వయించవలయును. (అహంతు) అని. దీనివలన శ్రీకృష్ణునియందు జీవవైలక్షణ్యము దోచును. అప్పుడు ప్రత్యగభిన్న పరమాత్మయగు పరమేశ్వరుడు అహంశబ్దార్థ మగును.

అయితే మాయావచ్ఛిన్న చైతన్యమగు పరమేశ్వరుడున్ను, అంతఃకరణోపహిత చైతన్యమగు ప్రత్యగాత్మయు, అభిన్నమెట్లగుదురని యన రాదు.

మాయావచ్ఛిన్నుడగు నీశ్వరుడు, మాయోపహితమగు బ్రహ్మయు, నొక్కటేయని యెల్లరెఱింగిన విషయము. అచ్చట అవచ్ఛిన్నత్వ, ఉపహితత్వములకు భేదమున్నను, మాయకు భేదములేదు కాన, యీశ్వర బ్రహ్మలకు గూడ భేదములేదు.

ఇట్లే అంతఃకరణోపహితమగు ప్రత్యగాత్మకు, మాయోపహిత మగు బ్రహ్మమున్ను భేదములేదు. ఉపాధులు భిన్నమయినను, ఉపహితులకు భేదములేదు.

అట్లె మాయావచ్ఛిన్న చైతన్యమునకు, అంతఃకరణోపహిత చైతన్యమునకును భేదములేదు. ఏలయన ఉపాధులకు భేదమున్నను ఉపహితులకు భేదము లేదు.

మాయావచ్ఛిన్న చైతన్యమే మాయోపహిత చైతన్య మగును. మాయావచ్ఛిన్నము, మాయోపహితమును అగు చైతన్యమే యంతఃకరణోపహితముగూడ నగుచున్నది. కావున మాయావచ్ఛిన్న చైతన్యమగు పరమేశ్వరునకును, అంతఃకరణోపహిత చైతన్యమగు ప్రత్యగాత్మకున్ను భేదములేదు.

ఇట్లగుచో, అంతఃకరణోపహిత చైతన్యమే అంతఃకరణావచ్ఛిన్నముకాన, యంతఃకరణావచ్ఛిన్న చైతన్యమగు జీవుడు గూడ ప్రత్యగాత్మతోను, యీశ్వరుని తోను, బ్రహ్మతోను అభిన్నమగుగాక అనినచో, నందుకు మే మంగీకరింతుము.

అయితే జీవ, ప్రత్యగాత్మేశ్వర బ్రహ్మలకు నభేదమయినచో, "లోకము నన్ను దెలియలేదు. నేనుమాత్రము సర్వమును తెలిసికొందును." అని జీవేశ్వరులకు భేదనిర్దేశమును శ్రీకృష్ణు డేలఁజేసెను? వినుము. ఉపాధికృతమగు అజ్ఞత్వ, సంసారిత్వ ధర్మములచే జీవుడు తెలియలేదనియు, ఈశ్వరోపాధి ప్రయుక్తమయిన ప్రాజ్ఞత్వ అసంసారిత్వ ధర్మములచే నీశ్వరుడు సర్వమును తెలియుచున్నా డనియును జీవేశ్వరులకు భేదమును కృష్ణుడు నిర్దేశించెను.

ఓయి! ప్రత్యగాత్మకు, బ్రహ్మకును భేదములేకున్నను, ప్రత్యగాత్మకు ఈశ్వరునకు భేద మంగీకరింపక దప్పదు. ప్రత్యగాత్మ జీవునియొక్క స్వరూపము; బ్రహ్మ యీశ్వరునియొక్క స్వరూపము గనుక ప్రత్యగాత్మేశ్వరులకు స్వరూపభేదముండు టచే భేదమంగీకరింపవలెనని భావము.

ఇయ్యది సరిగాదు. ప్రత్యగాత్మ జీవునకువలె నీశ్వరునకు గూడ స్వరూపమగుచున్నాడు. బ్రహ్మయే యీశ్వరునియొక్క స్వరూపమని శంకింపరాదు. ప్రత్యగాత్మయే బ్రహ్మ. ప్రత్యక్చైతన్యమునకు, బ్రహ్మకును భేదములేదు. బ్రహ్మయే అంతఃకరణ ప్రదేశమునందు తెలియబడుచుండుటవలన, ప్రత్యగాత్మయని వ్యవహరింపబడుచున్నాడు. కావున పరమేశ్వరు (బ్రహ్మ) డన ప్రత్యగభిన్నుడేగాని, వేరుగాదు.

ఈశ్వరుడు సకలభూతములను స్వరూపచైతన్యముతోఁగాని, మాయావృత్తిచేగాని తెలిసికొనును. సృష్టికి ప్రాక్కాలమున ఈశ్వరుడు మాయావృత్తిరూపముతో నుండునని ప్రమాణములు కలవు. అవిద్వాంసులకు నీశ్వరుడు ఆత్మరూపుడను జ్ఞానము లేమింజేసి వారు యీశ్వరుని తెలియజాలరు.

అంతమాత్రమున లోకములో నెల్లప్రాణులు యీశ్వరుని తెలియజాలరని యనదగదు. అందరు తెలియలేకున్నచో నీశ్వరతత్త్వము నుపదేశించెడి శాస్త్రము వ్యర్థమగును. తమతమ శిష్యులకు ఈశ్వరతత్త్వము నుపదేశించెడి ఆచార్య, శంకర భగవత్పాద వ్యాసాదులు యీశ్వరతత్త్వమును తెలియనివారని యనలేము. కావున నీశ్వరభక్తులగు మహానుభావులు యీశ్వరతత్త్వమును తెలిసికొందురు. మిగిలిన యవిద్వాంసులు మాత్రము తెలియలేరు.

విద్వాంసులు యీశ్వరు డాత్మయే యను జ్ఞానము కలవారై యుందురు. అవిద్వాంసులు అనాత్మయగు నంతఃకరణాదులయం దాత్మబుద్ధి కలవారై

యుందురు. కావున వీరికి నంతఃకరణాదులే యాత్మరూపముతో భాసిల్లును. విద్వాంసులకు అంతఃకరణాదులయం దాత్మబుద్ధి యుండదు. ఆత్మయందే యాత్మబుద్ధి యుండును. కనుక ఆత్మస్వరూపుడగు నీశ్వరుని విద్వాంసులు తెలిసికొందురు.

కావున అన్ని భూతములను నేనే తెలిసికొందును. నన్నుగూడ నేనే దెలిసికొందును. ఏ విద్వాంసుడు నన్ను తెలిసికొనుచున్నాడో ఆ విద్వాంసుని యాత్మ నేనే కావున, నన్ను నేను తెలిసికొనునట్లే యగునని ఫలితార్థము.

"చక్షుషశ్చక్షుః శ్రోత్రస్యశ్రోత్రం" యన్మనసానమనుతే" "యేనాహుర్మనోమతం" "విజ్ఞాతారమరేకేన విజానీయాత్" ఇత్యాదిశ్రుతులవలన జ్ఞాతయగు, ఆత్మ దృశ్యముగా దని తెలియబడుచున్నది. ఆత్మ దృశ్యమగుచో ఘటాదులవలె జడము, మిథ్యయు నగును. దృగ్రూపమగు ఆత్మచే కార్యకరణ సంఘాతరూపమగు సకల ప్రపంచము భాసింపబడుచుండుటవలననే సర్వము దృశ్య మగుచున్నది. ఇందుకు "తస్యభాసాసర్వ మిదం విభాతి" అను శ్రుతి ప్రమాణ మగుచున్నది. ప్రపంచమును ప్రకాశింపజేయు సూర్యచంద్రాగ్న్యాదులనుగూడ ఆత్మ ప్రకాశింపజేయుటవలనను, ఆత్మతేజస్సు ఇతర తేజస్సులచే ప్రకాశింపబడకుండుట వలనను, ఆత్మ స్వయంప్రకాశమనియు, ప్రత్యగ్రూపమనియును చెప్పబడుచున్నాడు. దీపాదులు సర్వపదార్థములను, తనను తనకొరకు ప్రకాశింపజేయవు. ఇతరుల కొరకు ప్రకాశింపజేయును. ఆత్మమాత్రము సకల ప్రపంచమును, తనను తనకొరకే ప్రకాశింపచేయును. కాన దీపాది ప్రాతిలోమ్య మాత్మ యందుడుటచే, ఆత్మ ప్రత్యగాత్మ యనబడును.

కావున ప్రకృత శ్లోకమునందు, అనన్య భాస్యత్వముతో గూడిన సర్వావభాసకత్వమను స్వయంప్రకాశత్వము ఆత్మకు నిరూపింపబడిన దని గ్రహింపవలెను. "మాంతు వేద నకశ్చన" అనుదానిచే అనన్యభాస్యత్వమున్ను "అహంతు సర్వం వేద" అను దానిచే సర్వావభాసకత్వమున్ను నిరూపింపబడినదని భావము.

ఓయి! "దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా" అను శ్రుతిచే ఆత్మయందు బుద్ధివేద్యత్వము తెలియబడుచుండ ఆత్మ స్వయంప్రకాశ మెట్లగును? బుద్ధివేద్యమగు ఆత్మకు, అనన్య భాస్యత్వము సంభవింపదు గదా? అట్లుగాదు. విచారాత్మకమగు బుద్ధిచే ఆత్మతత్త్వమిట్టిదను జ్ఞానముమాత్ర ముదయించును. ఇంతియే కాని యాత్మ సాక్షాత్కారము కలుగదు. అట్లు కలుగుచో, "విజ్ఞాతారమరేకేన విజానీయాత్" అను శ్రుతి యుపపన్నము కానేరదు.

లేక జాగ్రత్స్వప్నములయందువలె, విక్షేపము లేనట్టియు సుషుప్తియందువలె లయము లేనట్టియు, నేకాగ్రమగు బుద్ధియందు స్వయంప్రకాశమగు ఆత్మ స్ఫురిం

చును గాన, యౌపచారికముగ బుద్ధివేద్యత్వము ఆత్మకు జెప్పబడుచున్నదని గ్రహింప వలయును.

ఇట్లు జెప్పబడిన అనన్యావభాస్యత్వ విశిష్ట సర్వావభాసకత్వరూపమగు ఆత్మలక్షణము ద్వైతాదిమతములయందు కుదరదు. వారి మతమున జీవేశ్వరులు భిన్నులగుటచే నొకరిచే మరియొకరు తెలియబడుచుండెదరు. గాన అనన్యావభాస్యత్వము (ఎవరిచేతను తెలియదగకుండుట) సంభవింపదు.

ఓయి! జీవుడు ఈశ్వరునిచే ప్రకాశింపజేయదగినందున, జీవునియందు ప్రకృత లక్షణము కుదరకున్నను, యీశ్వరుడు జీవావభాస్యుడుగాడు గాన, యీశ్వరుని యందు ప్రకృతలక్షణము సమన్వయించుగాక యనినచో నదియును పొసగదు. "తమేవవిదిత్వా అతిమృత్యుమేతి", "యతతామపి సిద్ధానాం కశ్చిన్మాం వేత్తి తత్త్వతః" అను శ్రుతిస్మృతులవలన, నీశ్వరుడుగూడ, జీవునిచే దెలియదగినవాడని స్పష్టమగుచున్నందున నీశ్వరునియందుగూడ ప్రకృతలక్షణము అన్వయించదు. మరియు ముక్తియందు జీవులకు ఆత్మసాక్షాత్కారము అంగీకరింపబడుచున్నది. కనుక ద్వైతాదిమతములయందు స్వయంప్రకాశలక్షణము కుదరదు.

అద్వైతమతమున ఆత్మయొక్కడే జ్ఞాత జ్ఞేయము నగుచున్నందున, లక్షణము కుదురును. ఇతరముచేఁ బ్రకాశింపజేయదగువాడు తాను స్వయముగ ప్రకాశించువాడు కానేరడు. ఇతరమునకు తాను ప్రతియోగి (విరోధి) లోకములో నెవ్వడు తనను యితరునిగాగాని, యితరుని తనను గాని తలంచడు. తనచే తాను ప్రకాశ్యుడగుచో ప్రకాశకు తానేకర్త, తానే కర్మయగును గాన కర్మకర్తృత్వ విరోధము గదా యని అనరాదు. మాయచే నెట్టి విరోధమయిన నుపపన్నమగును.

ఓయి! ఈ శ్లోకమున సర్వజ్ఞుడును, యీశ్వరుడును అగు శ్రీకృష్ణపరమాత్మ, "అహమ్" (నేను), "మామ్" (నన్ను) అని చెప్పుకొనుటచే నీ శ్లోకము యీశ్వరపరము కాని ప్రత్యగాత్మపరముగాదు. కనుకనే అతీతానాగత వర్తమాన సర్వభూతజ్ఞానరూపమగు సర్వజ్ఞత్వము ప్రసన్నమగుచున్నది. లేనిచో నయ్యది యుపన్నముగాదు. అనినచో అవును, నిజమే, కాదని యెవ్వరనిరి ? మీరింతవరకు నీ శ్లోకమును ప్రత్యగాత్మపరముగ వ్యాఖ్యానించిరికదా? అవును ప్రత్యగాత్మయనగా, నీశ్వరుడే,అంతఃకరణావచ్ఛిన్నుడు ప్రత్యగాత్మయనియు మాయావచ్ఛిన్నుడగు పరమాత్మ యీశ్వరుడనియు మీ యభిప్రాయమైనచో శ్రీకృష్ణుడుగూడ నా యా శరీరములయందలి అంతఃకరణములతో గూడినవాడే యగుటయందున, ప్రత్యగాత్మయే యగును. కృష్ణశరీరమున నంతఃకరణము లేదనగలరా? అంతఃకరణావచ్ఛిన్నమగు చైతన్యము ప్రత్యగాత్మ గాదనగలరా? ఈ రెండును యసంభవము.

అయితే ప్రత్యగాత్మయన జీవుడని లోకప్రసిద్ధి యుండగా, ప్రత్యగాత్మ యగు శ్రీకృష్ణు డీశ్వరుడెట్లగును? ఇక కృష్ణ శరీరమునందలి యంతఃకరణము, సాక్షాన్మాయాపరిణామగుట వలన మాయయే కావున మాయావచ్ఛిన్న చైతన్యమీశ్వరుడగునన్నచో మహత్తత్త్వరూపమగు మన యంతఃకరణముగూడ సాక్షాన్మాయా పరిణామమగుటచే మాయయే కావలసివచ్చును. తదవచ్ఛిన్న చైతన్యులమగు మనము గూడ నీశ్వరులమే యగుదుము.

ఇక శుద్ధసత్త్వమగుటచే కృష్ణాంతఃకరణము మాయయన్నచో యోగుల చిత్తముగూడ శుద్ధసత్త్వమయమగుటచే మాయ యగును.

ఇక కృష్ణునకు సర్వభూత సాక్షాత్కారరూపమగు సర్వజ్ఞత్వముండుటచే నీశ్వరత్వముగల దన్నచో జీవులయిన వసిష్ఠాదియోగులకుగూడ సర్వజ్ఞత్వ ముండుటచే నీశ్వరత్వ మంగీకరింపవలయును.

ఇక, యోగాదిశక్తులవలన కలుగని సహజమయిన సర్వజ్ఞత్వము కృష్ణున కుండుటచే కృష్ణుడు యీశ్వరుడన్నచో అప్పుడును కృష్ణశరీరములోనున్న అంతః కరణావచ్ఛిన ప్రత్యగాత్మయే సర్వజ్ఞుడగుటచే నీశ్వరుడగును. స్వతస్సిద్ధముగా జడమయిన అంతఃకరణము ఆత్మావభాసవలననే జ్ఞాత యగుచున్నది. (జ్ఞాతృత్వము గలదగుచున్నది) కాని స్వతంత్రముగా జ్ఞాత గానేరదు.

ఓయి! ఇట్లు శ్రీకృష్ణుడుగూడ మనబోటి వారలవలె ప్రత్యగాత్మయగుచో సర్వజ్ఞుడే యగును. ప్రత్యగాత్మలమగు మనలకు సర్వజ్ఞత్వము లేదు. ప్రత్యగాత్మలకు అనుభవసిద్ధముగానున్న అసర్వజ్ఞత్వమును శాస్త్రశతముగూడ నివారింపలేదు. కావున సర్వజ్ఞుడగు శ్రీకృష్ణుడు పరమాత్మయేకాని ప్రత్యగాత్మ గాడన్నచో నట్లు కాదు.

వినుము. ప్రత్యగాత్మలకు కించిత్ జ్ఞత్వము స్వాభావికము గాదు. స్వాభావికమగుచో నయ్యది యెల్లప్పుడు యేకరూపముగానే యుండును. అట్లు గనిపించుట లేదు. బాలుడు చిన్నతనమున అకారాది అక్షరపరిజ్ఞానముగూడ లేక నుండును. వాడే యౌవనమునందు వేదవేదాంగముల దెలిసిన వాడగును. మరల వాడే, వార్ధక్యమున నంతయు మరచును.

మరియు, జీవులకు కించిత్ జ్ఞత్వము సహజమగుచో, నయ్యది సుషుప్తి యందుగూడ గనిపించవలయును. అట్లు కనిపించుటలేదు— కావున కించిత్ జ్ఞత్వము అంతఃకరణధర్మమేకాని జీవులకు సహజముగాదు. అంతఃకరణము సంకోచవికాసాదికమును పొందును. సుషుప్తియందు అంతఃకరణము లీనమయినందున, కించిద్ జ్ఞత్వము కనిపించుటలేదు. ఇట్లు అంతఃకరణ మున్నపుడు, కించిద్జ్ఞత్వముండుట,

అంతఃకరణము లేనపుడు కించిద్ జ్ఞత్వములేకుండుట, యను నన్వయ వ్యతిరేకముల వలన కించిద్ జ్ఞత్వము అంతఃకరణధర్మ మని తేలినది. ఇట్లె సర్వజ్ఞత్వముగూడ నంతఃకరణధర్మమే యగును. యోగాభ్యాసాదులచే వికసించిన యోగియంతఃకరణమునకు సర్వజ్ఞత్వము సంభవించుచున్నది. అందును విశిష్టులగు విశ్వామిత్రాదుల యంతఃకరణమునకు సర్వజ్ఞత్వత, సర్వకర్తృత్వములు పురాణప్రసిద్ధములై గన్పట్టుచున్నవి.

స్వతస్సిద్ధముగా, జడమయిన అంతఃకరణమునకు కించిత్ జ్ఞత్వ, సర్వజ్ఞత్వ ధర్మములు చిత్ప్రతిబింబసంబంధమువలననే యేర్పడుచున్నవి. కనుకనే ఆ ధర్మములను చైతన్యమునందు ఆరోపించి ఆత్మ సర్వజ్ఞుడనియు, కించిద్ జ్ఞుడనియు వ్యవహరింపబడుచున్నాడు.

నిజస్థితిని విచారించినచో, అంతఃకరణాది సర్వప్రపంచమును ప్రకాశింపజేయుటచే, ఆత్మకే సర్వజ్ఞత్వము సిద్ధించును. సర్వజ్ఞముగాని, కించిద్ జ్ఞముగాని, యగు నంతఃకరణమునకును, సర్వప్రపంచమునకును, సాక్షికదా ఆత్మ. కావున, సర్వజ్ఞమయిన అంతఃకరణమునకు సాక్షియగుటచే, సర్వజ్ఞత్వమున్ను కించిద్ జ్ఞమగు అంతఃకరణమునకు సాక్షియగుటచే, కించిద్ జ్ఞత్వమున్ను ప్రత్యగాత్మయం దుపచరించబడుచున్నది.

ఇట్లైనచో వెనుకజెప్పిన స్వయంప్రకాశాత్మ లక్షణము, సర్వజ్ఞత్వ విశిష్టమయిన అంతఃకరణమునందలి వ్యాప్తముకదా అని యనరాదు, అంతఃకరణము సాక్షిభాస్యమగుటచే అనన్యభాస్యత్వ మద్దానికి సంభవింపదు. మరియు, సర్వావభాసకత్వముగూడ, స్వతస్సర్వావభాసకత్వ మని వివక్ష చేయబడుచున్నది. అంతఃకరణము చిత్ప్రతిబింబ సామర్థ్యమువలననే, భాసకమగునుకాని, స్వయముగ భాసకము (ప్రకాశింపజేయునది) కానేరదు. కావున నంతఃకరణమునందు అన్యావభాసకత్వ విశిష్టసర్వావభాసకత్వమను లక్షణము అతివ్యాప్తముగాదు.

దీనివలన సర్వజ్ఞాన్తఃకరణతో ఆత్మకు తాదాత్మ్యాధ్యాసజేసి పరమాత్మ సర్వజ్ఞుడనియు కించిత్ జ్ఞాన్తఃకరణతో ఆత్మకు తాదాత్మ్యాధ్యాసజేసి ప్రత్యగాత్మ కించిత్ జ్ఞుడనియును, అవివేకులు వ్యవహరించుచున్నారనియు వివేకులుమాత్రము ఆత్మాన్తఃకరణాలకు తాదాత్మ్యాధ్యాసను నిరసించి, అంతఃకరణాది సర్వసాక్షియగుటచే, సర్వావభాసకుడగు ప్రత్యగాత్మను, సర్వజ్ఞేశ్వరుడని చెప్పుచున్నారనియును తేలినది.

ఓయి! శ్రీకృష్ణుడు స్వాభావిక, నిరవధిక, నిరతిశయ, అసంఖ్యేయ యోగమహిమగల యంతఃకరణముగలవా డగుటచే సర్వజ్ఞుడనియు, అర్జునాదుల కట్టి

యంతఃకరణము లేనందున అర్వజ్ఞులనియును సిద్ధించినది. ఇట్టి వ్యావహారిక భేదమును బట్టియే శ్రీకృష్ణుడు నేనందఱ నెఱుంగుదును. నన్నెవ్వరెఱుంగరు. అనిజెప్పెను. ఇంతియేకాని తత్వదృష్టితోఁ జెప్పలేదు. తత్వదృష్టిలో సర్వభూతజ్ఞానరూప మున్ను అంతఃకరణధర్మమును అగు సర్వజ్ఞత్వము శ్రీకృష్ణునియందు సంభవింపదు అనినచో నట్లుకాదు.

తత్వమును చెప్పుసమయమున శాస్త్రదృష్టినే యాశ్రయింపవలెగాని, లోక దృష్టి నాశ్రయింపగూడదు. యోగవిభూతిగల యంతఃకరణాదులతో గూడిన సాకారేశ్వరులగు రామకృష్ణాదులు అందఱిచే దెలియబడుచుండ, నన్నెవ్వ రెఱుగరని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుట యుచితముగాదు.

పరిచ్ఛిన్నుడగు ప్రత్యగాత్మకు సర్వభూత సాక్షాత్కారము సంభవింప దన రాదు. ప్రత్యగాత్మ పరిచ్ఛిన్నుడగుచో, ఘటాదులవలె ననిత్యమగును. అప్పుడు "నిత్యస్సర్వగతస్థాణు రచలోయం సనాతనః" అను కృష్ణవచనమునకు విరోధము వాటిల్లును. కావున, ప్రత్యగాత్మ పరిపూర్ణుడే యగును. వాడు సర్వగతుడుగనుక సర్వము నెఱుంగును. ప్రత్యగాత్మకంటె భిన్నమగు పదార్థమంతయు జడమగుటచే ప్రత్యగాత్మను దెలియలేదు. చిదాభాసయుక్తమగు అంతఃకరణముగూడ ప్రత్యగాత్మను భాసింపఁజేయలేదు. సూర్యాదుల ప్రతిబింబము సూర్యాదులను ప్రకాశింపజేయలేదు. ఈ యంతఃకరణమునందలి వేత్తృత్వము (తెలివి) అంతఃకరణమునందున్న చిదాభాసునిదే కాని జడమయిన అంతఃకరణము నదికాదు. కావున నయ్యది చిద్ధర్మమేకాని జడమయిన అంతఃకరణముయొక్క ధర్మముకాదు.

అంతఃకరణమునకు స్వతస్సిద్ధముగా కించిద్ జ్ఞత్వముగాని, సర్వజ్ఞత్వముగాని లేనందున సర్వద్రష్టృత్వరూపమగు సర్వజ్ఞత్వము ఆత్మకే కలదని సిద్ధమయినది.

ఈ యాత్మకంటె వేరుద్రష్ట లేడని చెప్పు "నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టా" అను శ్రుతిగూడ నీయర్థమునే దృఢపరచుచున్నది. ఈ శ్రుతియందలి "అతః" అనుపదమునకు జీవు డర్థమయినచో జీవునికంటె వేరగు నీశ్వరుడు ద్రష్టలేడని యర్థమగును. అప్పుడు యీశ్వరున కపలాపము తటస్థించును. ఈశ్వరుడర్థమగుచో నీశ్వరునికంటె వేరగుజీవుడు ద్రష్టలేడని యర్థమగును. అప్పుడు జీవున కపలాపము తటస్థించును.

లేక జీవుడు దృశ్యమగుటచే జడత్వము, అనిత్యత్వము జీవునకు సంభవించును. కాన ద్వైతమతమున శ్రుతి యుపపన్నము కానేరదు. ఇట్లు శ్రుతివిరుద్ధములగుటవలననే తార్కికాది ద్వైతమతము లప్రమాణములగుచున్నవి. కావున ప్రత్యగభిన్న పరమాత్మ యొక్కడే సర్వదృష్టి తద్భిన్నమగు అంతఃకరణాది సర్వప్రపంచము దృశ్యము అని తేలినది.

ప్రత్యగాత్మలనగా భూతములనియు, అహంశబ్దార్థము పరమాత్మ యనియు ననరాదు. దేహేంద్రియాది సముదాయమునం దభిమానముగల సాభాసబుద్ధులగు జీవులే భూతములని సిద్ధాంతము. "భవంతీతి భూతాని" అని వ్యుత్పత్తి. ప్రత్యగాత్మకంటె వేరగు ప్రపంచమంతయు కార్యమగుటచే భూతశబ్దవాచ్యమగును. ప్రత్యగాత్మ "అజోనిత్యశ్శాశ్వతః" అను మంత్రమువలన, కార్యభూతుడుగాడు. అట్టి ప్రత్యగాత్మయే అహంశబ్దార్థము ప్రత్యగాత్మకంటె వేరు పరమాత్మలేడు. అట్టి పరమాత్మయొక్కడే శ్రుతిద్రష్ట యొక్కడే యని చెప్పుచు, పరమాత్మకంటె వేరు ద్రష్టలేడని నిషేధించుచున్నది. ఇట్టి ప్రత్యగాత్మయె సర్వజ్ఞుడు, క్షేత్రజ్ఞుడును. మిగిలిన దంతయు క్షేత్రము. చిదాభాసగూడ చిత్కార్యమగుట వలనను మిథ్యయగుట వలనను బుద్ధ్యాదులవలె క్షేత్రమే యగుచున్నది.

చిద్రూపమగుటచే, ఆభాసుడు సత్యమనియు వానికి చిద్భేదముమాత్రము కల్పితమనియు గొందరందురు. వారి మతమున ఆభాసుడుగూడ ప్రత్యగాత్మయే కాన, చిదాభాసు డుక్షేత్రముగాడు. బుద్ధ్యాదులే క్షేత్రమగును.

ఇట్టితతి చిత్, చిదాభాసు లుభయులు ప్రత్యగాత్మ లెట్లగుదురని యనరాదు. చిత్, చిదాభాసము అను భేదము కల్పితముగాని వాస్తవముగాదు. ఒకే చైతన్యము ఉపాధివశమున బింబప్రతిబింబ భావము నొంది చిత్, చిదాభాసరూపముగ గన్పించుచున్నది. ఒకే ముఖము, దర్పణ మను ఉపాధివశమున బింబప్రతిబింబ భావముగ గనిపించినట్లు. కావున బింబప్రతిబింబభావము ఔపాధికమగుటచే మిథ్యయగును కాని వాస్తవము కానేరదు.

ప్రకృతమున నొకే యజ్ఞానమునందు చైతన్యము ప్రతిఫలించుచున్నది. అందు బింబభూతమయిన చిత్ ఈశ్వరుడు; ప్రతిబింబభూతమయిన చిత్ జీవుడు. కావున బింబప్రతిబింబ భావముచే జీవేశ్వరులకు భేదము గల్పితమందురు. అట్లే యంతఃకరణమున చైతన్యము ప్రతిఫలించగా అందలి బింబభూతమగు చైతన్యము కూటస్థుడనియు ప్రత్యగాత్మయనియు, ప్రతిబింబభూతమగు చైతన్యము జీవుడనియును కొందరందురు.

ఇట్టి బింబభూతమగు ప్రత్యగాత్మనే శ్రీకృష్ణుడు యీశ్వరుడని చెప్పబోవుచున్నాడు. "ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి" అని. ఈశ్వరుడు ప్రత్యగ్రూపముతో సర్వభూతముల హృదయమునం దున్నాడని దీని యర్థము.

ఏది యెట్లయినను, బింబచైతన్యము యీశ్వరుడనియు, ప్రతిబింబచైతన్యము జీవుడనియు సిద్ధాంతము.

కనుకనే శ్రీ శంకరులు:—

శ్లో. త్వత్ప్రభుజీవప్రియ మిచ్ఛసిచే న్నరహరిపూజాం కురు సతతమ్,
ప్రతిబింబాలంకృతి విధికుశలా బింబాలంకృతి మాదధతే
భవమరుభూమౌ విరసయాం త్వం చేతో భృంగభ్రమసి వృథా
భజభజ శ్రీలక్ష్మీనరసింహానఘ పదసరసిజ మకరందమ్॥ అని చెప్పిరి.

నీటియందలి సూర్య ప్రతిబింబము నీరు కదలుటచే గదలినట్లువలె ప్రతిబింబరూపుడగు జీవుడు ఉపాధిభూతబుద్ధి ధర్మములగు కర్తృత్వాదులను తనయం దారోపించుకొని సంచరించువాడువలె నుండును. బింబమునకు నుపాధితో సంబంధము లేదు. ఉపాధిసంయోగము బింబమున కుండుచో ప్రతిబింబమే పుట్టును. కావున బింబమున కుపాధిధర్మసంబంధము లేదు. కనుక ప్రత్యగాత్మయగు నీశ్వరుడు నిర్వికారుడు ప్రతిబింబముగూడ వస్తుతః బింబాభిన్నుడే కాన నిర్వికారుడేయగును. కాని ఉపాధితాదాత్మ్యాధ్యాసవలన మాత్రము వికారివలె దోచుచుండును. కాన యిట్లు జీవునకు సంసారిత్వము, యీశ్వరాభేదమున్ను సిద్ధమయినది.

ఈ ప్రతిబింబము బుద్ధితాదాత్మ్యాధ్యాసవలన క్షేత్రమనియు, బింబతాదాత్మ్యమువలన క్షేత్రజ్ఞుడనియు జెప్పబడును. కాన ప్రతిబింబము భూత మనియు ప్రత్యగాత్మయు వివక్షాభేదముచే నిర్దేశింపబడుచున్నది.

కావున నెవడు తనను చిద్రూపునిగా దెలిసికొనునో వాడు జ్ఞాని, ప్రత్యగాత్మయు నగుచున్నాడు. ఎవడు తనను కర్తృత్వ భోక్తృత్వములు గలవానినిగా దెలిసికొనునో, వాడు అజ్ఞానియు జీవుడును అగును. ఇట్టి జీవేశ్వరవిభాగము నాశ్రయించియే ఈ శ్లోకము ప్రవర్తించినది. బింబభూతుడను ఈశ్వరుడును ప్రత్యగాత్మయునగు నేను, సర్వభూతములను యెరుగుదును. ఏ ప్రతిబింబుడు బింబప్రతిబింబముల కభేదమను తత్త్వమును తెలిసికొనునో, వాడును ప్రత్యగాత్మయే కావున సర్వమును తెలిసికొనును. నన్నును తెలిసికొనును. ఉపాధితాదాత్మ్యాపన్నుడగు ప్రతిబింబుడు మాత్రము సర్వభూతములను తెలిసికొనును. నన్నుమాత్రము తెలియనేరడు.

ప్రత్యగాత్మను తెలిసికొనలేని ప్రతిబింబుడు జీవుడు కించిద్జ్ఞుడు. తెలిసికొను జీవుడు సర్వజ్ఞుడు కాన బింబమునకువలె ప్రతిబింబమునకుగూడ సర్వజ్ఞత్వము సిద్ధమగుచున్నది. బింబము ఏకమయినను అంతఃకరణభేదముచే ప్రతిబింబు లనేకులు. కనుకనే యీశ్వరుడొక్కడనియు, జీవు లనేకులనియు వ్యవహారము పొసగుచున్నది.

వస్తుతః బింబప్రతిబింబములకు భేదము లేనందున, జీవేశ్వరులకు గూడ భేదము లేదు. కృష్ణుడుగూడ వసిష్ఠాదులవలెయు మనవలెయు ప్రతిబింబుడే యగును. కాని వసిష్ఠాదులవలె బింబతాదాత్మ్యాపన్నుడుగాని, మనవలె బుద్ధితాదాత్మ్యాప

న్నుడు గాడు. కనుకనే శ్రీకృష్ణుడు తనయందు బింబచైతన్యాభేదమును సిద్ధపరచుకొని సర్వేశ్వరుడు, సర్వజ్ఞుడు అగు ప్రత్యగాత్మను, నేను అని వ్యవహరించెను. ఇట్లే వామదేవుడుగూడ 'నేను మనువును, నేను సూర్యుడను అని జెప్పెను. ప్రహ్లాదుడున్ను నావలననే సర్వ మత్పన్నమయినది, నేనే సర్వము యంతయు నగుచున్నాను, నాయందె సర్వము లీనమగుచున్నది' అని యనెను.

శుద్ధచైతన్యమయిన బ్రహ్మమే బింబభూతుడు. వానికి చెప్పుట, వినుట మున్నగు వ్యవహారము లేదు. శరీరాదులు లేవు. కాని చైతన్యరూపు డగుటచే సర్వము నెఱుంగునని యనదగును. "న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే" "యస్సర్వజ్ఞస్స సర్వవిత్" అను శ్రుతి యిందులకు ప్రమాణ మగుచున్నది. కావున ప్రత్యగాత్మకు సర్వజ్ఞత్వము స్వయంప్రకాశత్వము సిద్ధమయినది.

దీనివలన అంతఃకరణాదులయం దభిమానముగల ప్రతిబింబుడు జీవుడు, పరతంత్రుడు, సంసారియనియు; బింబము సర్వజ్ఞేశ్వరుడనియును, జీవేశ్వరభేదము ఔపాధికుడనియు, నిట్టిభేదము నాశ్రయించియే సర్వవ్యవహారము నడచుచున్నదనియు వస్తుతః జీవేశ్వరులకు భేదములేదనియును సుస్పష్టమయినది.

ముఖము దర్పణవశమున ప్రతిబింబముఖముగ కనిపించినట్లు చైతన్యమే ఉపాధివశమున జీవుడుగా దోచును. వస్తుతః ప్రతిబింబముఖము లేదు. అట్లే జీవుడు లేడు. కాన బ్రహ్మయే మాయచే జీవభావమునొంది సంచరించుచున్నాడు. విద్యచే ముక్తు డగుచున్నాడు. రూపరహితములయిన మాయాద్యుపాధులయందు నీరూపుడగు బ్రహ్మకు ప్రతిబింబమనునది సంభవించదు. ఇట్లు పరమార్థదృష్టిలో జీవుడే బ్రహ్మకాన జీవుడే ప్రత్యగాత్మ, సర్వజ్ఞుడు నగును. ఆత్మభిన్నమంతయు జడము, దృశ్యమున్ను అగుచున్నది. కనుకనే 'నేను సర్వము నెఱుంగుదును. నన్నెవ్వ రెఱుంగరు' అని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పెను.

ఎవడు ప్రత్యగాత్మను తెలిసికొనలేడో వాడు బ్రహ్మస్వరూపుడయినను కించిద్జ్ఞుడే; వాడే ఉపాధిభేదమున భిన్నుడగుచున్నాడు. వానినే భూతశబ్దమువలన గ్రహించుచున్నారు. ఇట్టిజీవుడే దేహేంద్రియ సంఘాతమునందు అభిమానమునొందుచున్నాడు.

ప్రత్యగాత్మను తెలిసికొనిన జీవుడున్ను బ్రహ్మయే. వాడు పూర్ణుడు కాన యద్వితీయుడు. కావున తత్త్వవేత్తల దృష్టిలో సర్వజ్ఞుడు, యీశ్వరుడు అగు ఆత్మ యొక్కడే. అతత్త్వవేత్త దృష్టిలో యీశ్వరునికంటె భిన్నులగు జీవు లనేకులు. ఈ మతప్రకార మీ శ్లోకము తత్త్వవేత్తలకు ఆత్మ సర్వజ్ఞుడనియు మిగిలిన ప్రాణులందరు అనాత్మలు, జడము లనియును వాక్యార్థమును కలుగజేయును. అతత్త్వ

వేత్తలకు సర్వజ్ఞుడు యీశ్వరుడనియు, జీవులు కించిద్జ్ఞులనియు, నీశ్వరుని తెలియ నేర రనియును వాక్యార్థమును కలిగించును.

ఇచట రామానుజులు: "కృష్ణుడనయిన నన్ను యీశ్వరావతారముగా నొక్కడయినను తెలియుటలేదు" అని వ్యాఖ్యానమొనర్చిరి. అది యుక్తముగాదు. మూలమునందులేని "ఈశ్వరమవతీర్ణం" అను పదమును కల్పించుట అప్రమాణ మగును. నన్ను కృష్ణునిగా తెలిసికొనరని వర్ణించుటగూడ యుక్తముగాదు. ఆకాల మునం దున్న వారలందరు కృష్ణుని తెలిసికొనుచునే యున్నారు. కాన రామానుజ వ్యాఖ్యాన మంత స్వరసముగాదు. ॥౨౬॥

శ్లో. ఇచ్ఛాద్వేషసముత్థేన ద్వంద్వమోహేన భారత!
సర్వభూతాని సంమోహం సర్గే యాంతి పరంతప ॥౨౭॥

అ॥ పూర్వశ్లోకమునందలి భాష్యమున శ్రీశంకరులు భగవద్భక్తుడొక్కడే భగవంతుని తెలిసికొనునుగాని మరి యితరులు తెలియ నేరరని చెప్పిరి. అందుకు యోగమాయయే ప్రతిబంధమనిగూడఁ జెప్పిరి. ఇపుడు ప్రతిబంధాంతరమును వివరింప దలచి యీశ్లోకము ప్రవర్తించుచున్నది.

దేహేంద్రియాదిసంఘాతాభిమానులగు జీవులను అంతర్యామి స్నేహితుడు దేహేంద్రియాదుల ప్రవర్తింపఁజేయును. అయినను వాని సఖ్యమును జీవుడు తెలిసి కొనసేరడు. కాని జీవుడు కేవలము జడుడుగాడు. దేహేంద్రియాదికమును తెలిసి కొనుచునేయున్నాడు. అయినను ఉపకారిని గుర్తించు స్వభావము జీవునకు లేదని యర్థాత్సిద్ధమగుచున్నది. ఇందుకు రాగద్వేషముల వలన బుట్టిన మోహమే (అవి వేకమే) కారణము. రాగద్వేష వశీకృతమయిన చిత్తముగలవానికి బాహ్యపదార్థ జ్ఞానమే కలుగదు. (ఉదా) సుందరమయిన స్త్రీయందు ద్వేషముకలుగగా ఆ స్త్రీ యందలి సౌందర్యజ్ఞానమే వాని కుదయించదు. ఇట్టి స్థితిలో రాగద్వేషపూరితుడు ప్రత్యగాత్మ నెట్లు తెలిసికొనును?

కావున నోయి, అర్జునా! సకలభూతములు రాగద్వేషప్రయుక్తమయిన మోహముచే సంమోహమును పొందుచున్నారు. అందువలన వారు ఇష్టప్రాప్తి అనిష్టపరిహారములకొరకు ప్రయత్నించుచున్నను దేహేంద్రియాభిమానముచే ఆత్మను కర్తనుగాను భోక్తనుగాను దలంచు ఆత్మను యీశ్వరునిగా తెలిసికొనలేరు. కావున రాగద్వేషములు సకల పురుషార్థములకు ప్రతిబంధములని తలంచి వాటికి స్వాధీనముగాకుండుట సాధకునకు త్తమమార్గమని సూచితమగుచున్నది. ॥౨౭॥

శ్లో. యేషాం త్వంతగతం పాపం జనానాం పుణ్యకర్మణామ్,
తే ద్వంద్వమోహనిర్ముక్తా భజంతే మాం దృఢవ్రతాః ॥ ౨౮ ॥

అ॥ జన్మాంతరమునందుగాని, యీజన్మమునందుగాని యాచరించిన యజ్ఞాది రూపమగు నిష్కామకర్మవలనగాని యోగాదులవలనగాని చిత్తశుద్ధికలుగగా రాగాదిదోషములు తొలగిపోవును. అంతట మోహము దొలగును. మోహము పోగా ఆత్మానాత్మవివేకము కలుగును. పిమ్మట ఆత్మసాక్షాత్కారము నొంది యాత్మారాముడై విహరించును. ౨౮

శ్లో. జరామరణ మోక్షాయ మామాశ్రిత్య యతంతి యే
తే బ్రహ్మ తద్విదుః కృత్స్న మధ్యాత్మం కర్మచాఖిలమ్ ॥ ౨౯ ॥

అ॥ ఇచట జరామరణశబ్దములు జన్మాది షడ్భావవికారముల కుపలక్షణములు. ఈ వికారములను పోగొట్టుకొనుటకు పరమేశ్వరుడగు ప్రత్యగాత్మయందు చిత్తము నుంచి యాత్మభజన రూపమగు ప్రయత్నము నెవరు చేయుచున్నారో, వారు సర్వ జగద్విలక్షణమగు (తత్పదలక్ష్యమగు) బ్రహ్మను తెలిసికొనుచున్నారు. ఆత్మ విషయక మగు తత్త్వమును (త్వంపదలక్ష్యమగు ఆత్మను) తెలిసికొనుచున్నారు. అనగా సచ్చిదానందరూపమగు తత్త్వమునుగాని సర్వజ్ఞత్వ, సర్వాంతరత్వాది రూపమగు తత్త్వమునుగాని తెలిసికొనుచున్నారు. మరియు యజ్ఞాది లక్షణమగు నిఖిలకర్మను తెలిసికొనుచున్నారు. శ్రుతి ఏకవిజ్ఞానముచే సర్వవిజ్ఞానమును ప్రతిజ్ఞ చేసి బ్రహ్మము తెలిసినచో సర్వము తెలియునని చెప్పుటచేతను ఆత్మ బ్రహ్మాభిన్న మగుటవలనను సర్వము బ్రహ్మకార్యమగుట వలనను, ఆత్మజ్ఞానమువలన బ్రహ్మ జ్ఞానము, సర్వప్రపంచజ్ఞానమున్ను సంభవించును. జరామరణ మోక్షరూపమగు పురుషార్థముకూడ సిద్ధించును.

ఓయి! ఆత్మవేత్తలగు శుకాదులకుగూడ మరణము వినబడుచున్నది. ఆత్మ వేత్తలగు వసిష్ఠాదులకు వార్ధక్యము కనబడుచున్నది. దేవతలకు జరామరణ రాహిత్యము అమృతపానమువలనను విష్ణ్వాదులనుండి వరమును పొందుటవలనను సంభవించుచున్నది. అట్లే విభీషణ మార్కండేయాదులకు గూడ జరామరణ రాహిత్యము పురాణములయందు కనిపించుచున్నది.

కావున జరామరణ మోక్షమునకు ఆత్మజ్ఞానమే యావశ్యక మను టెట్లు పొసగును? అనినచో వినుము. దేవాదులకుగూడ బ్రహ్మయొక్క దైనందిన ప్రళయమునందు మరణము గలదు. అమృతపానము వలన ఆత్యంతికమరణరాహిత్యము వారలకు లేదు. అదియును వారలకు జరామరణములుగల దేహమునందు తాదాత్మ్యాధ్యాసలేకుండుటవలననే కలుగుచున్నది. నిత్యుడు, నిర్వికారుడు నగు ఆత్మకు జన్మాది వికారములు లేవు. అందువలననే ఆత్మవేత్తలకుగూడ జరాదు లుండవు. ఆత్మవేత్తయనగా ఆత్మయే "బ్రహ్మవి ద్బ్రహ్మైవభవతి" అను శ్రుతి బ్రహ్మవేత్త

బ్రహ్మ కాగలడని చెప్పుటలేదు. "భవతి" అని వర్తమానకాలమును నిర్దేశించి బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మయే యని నిర్ణయించుచున్నది.

ఇక శుకాదులకు దేహత్యాగ రూపమగు మరణము అజ్ఞానులదృష్ట్యాకల్పితముకాని నిజముకాదు. పరిపూర్ణుడు, అసంగుడునగు ఆత్మకు శరీరసంయోగముండుచో నిపుడు శరీరవియోగము కలుగును. అసంగునకు నిజముగ శరీరసంయోగమే సంభవింపదు. కావున శుకాదులకు ముక్తిగూడ లోకదృష్టిచేతనే యొప్పదగియున్నది. బంధముక్త్యాది వ్యవహారమంతయు ఆధ్యాసిక మని యింతకుమున్నే చెప్పియుంటిమి. ఇక్కడ ఆత్మజ్ఞానమువలన జరామరణాది వికారములుగల అనాత్మతాదాత్మ్యాస నివృత్తిమాత్రమే చెప్పబడుచున్నది. మోక్షము చెప్పబడుటలేదు. ఆత్మ నిత్యముక్తుడు. అతనికి మోక్ష మొకానొకప్పుడు వచ్చునదికాదు.

లేక జ్ఞానికిగూడ ప్రారబ్ధ దేహధర్మములగు జరామరణాదులయొక్క అనుభవము తప్పనిదగుటచే దేహమును విడచిన తరువాత అజ్ఞానికివలె జ్ఞానికి మరల దేహసంబంధము లేదు. కాన తిరిగి జరామరణాది ప్రసక్తి లేదను నభిప్రాయముతో మూలమునందు "జరామరణ మోక్షార్థం" అని చెప్పబడినది. అనగా పునర్జన్మ నివృత్తికొరకని నిశ్చయార్థము.

అయితే తత్త్వవేత్తకు "ప్రాణానోత్క్రామంతి" అను శ్రుతి ప్రాణోత్క్రమణమే లేదని చెప్పుచుండ ప్రాణోత్క్రమణ రూపమగు మరణము తత్త్వవేత్త కెట్లు సంభవించును? అని ప్రశ్నింపరాదు. తత్త్వవేత్తకు ప్రాణోత్క్రమణము లేకున్నను ప్రాణత్యాగము కలదు. తత్త్వవేత్తయొక్క ప్రాణాదులుగూడ వాయ్వాదులయందు లయమగునని శ్రుతి జెప్పుచున్నది "మృఙ్ ప్రాణత్యాగే" అను ధాతువువలన మరణమే ప్రాణత్యాగము. అయితే ప్రాణముతోగూడియే అజ్ఞాని లోకాంతరమున కేగుచుండ ప్రాణత్యాగరూపమయిన మరణ మాతని కెట్లు కలుగునని యనరాదు. శరీరమే ఆత్మ అను నభిమానముగల అజ్ఞానికి శరీరమునుండి ప్రాణములు వియోగమును చెందుట రూపమయిన ప్రాణత్యాగము సంభవించును.

లేక మూలమునందలి జరాశబ్దము రోగాదుల కుపలక్షణము. వార్ధక్యము, రోగము మున్నగువానివలన వచ్చెడి ప్రాణోత్క్రమణ లక్షణమగు మరణమును తొలగించుకొనుటకొరకని యర్థము లభించును. తత్త్వవేత్త పరిపూర్ణుడు గనుక నాతనికి లోకాంతరగమనము సంభవింపదు. అందువలన తత్త్వవేత్తకుమాత్రమే ప్రాణోత్క్రమణము సంభవింపదు. కావున ఆత్మభజనమునకు జరామరణ మోక్షమున్ను పరబ్రహ్మాది జ్ఞానమున్ను ఫలము. ॥ ౨౯ ॥

శ్లో. సాధిభూతాధిదైవం మాం సాధియజ్ఞంచ యే విదుః
ప్రయాణకాలేఽపి చ మాం తే విదుర్యుక్త చేతసః ॥౩౦॥

అ॥ నాయందఖండ భక్తిభావముగల యేభక్తులు అధిభూత అధిదైవ అధియజ్ఞ సహితుడనగు నన్ను తెలిసికొనుచున్నారో అట్టి యేకాగ్రచిత్తులు అభ్యాస సంస్కారపాటవమువలన మరణకాలమునందుఁగూడ నన్ను తెలిసికొందురు. బ్రతికి యున్నపుడు దృఢాభ్యాస విషయమైన వస్తువు మరణకాలమునగూడ స్మృతికి వచ్చును. కావున "యాంతేమతి స్సా గతిః" అను న్యాయము ననుసరించి అంతకాలమున నారాయణస్మరణము సిద్ధించుటకు జీవద్దశయందే విషయసంగమును వదలి ముముక్షువులు నారాయణభజనమును ఆవశ్యము చేయవలెను. భరతుడు లేడితో సంగముగలవాడై ప్రాణావసానమున నాలేడినే స్మరించుచు ముక్తిని బొందలేక పోయెను. లేడిజన్మనే పొందెను. కావున పరబ్రహ్మసాయుజ్యము నొందదలచిన వారలకు ప్రాణావసానమున నారాయణస్మరణ మావశ్యకము. ఆ నారాయణస్మరణము నారాయణునియొక్క నామోచ్చారణ మాత్రముగాదు. మరేమనిన ప్రత్యగాత్మయగు నారాయణునియొక్క సచ్చిదానందలక్షణమగు నేతత్త్వము కలదో దానిని స్మరించుట అనగా "సచ్చిదానందం బ్రహ్మాఽహమస్మి" అని యనుసంధానమును చేర్చుకొనుటయే నారాయణస్మరణ మను భావము.

అదియు రాగద్వేషముల విడచి ప్రత్యగాత్మయందు మనస్సు నేకాగ్రపరచక సంభవించదు. కనుక జీవద్దశయందు యుక్తచేతస్కులే, చిత్తైకాగ్ర్యము గలవారే అంతకాలమున నారాయణుని స్మరింతురు.

సన్నిపాతాది రోగములవలన నెవ్వరికి మరణకాలమున చిత్తసమాధానము దుర్లభమగునో వారు తిరిగి జన్మనొంది వెనుకటి జన్మయందలి యభ్యాసవశమున మరల యాత్మభజనమునందు ప్రయత్నింతురు. ఎట్లయినను అంతమున నారాయణ స్మరణములేనిదే ముక్తి సిద్ధించదని తేలినది.

అయితే "కాశ్యాంతు మరణాన్ముక్తిః" అను వచనము కాశీక్షేత్రమున మరణము నొందిన మాత్రముననే ముక్తికలుగునని చెప్పుచున్నది కదా! యని శంకింపరాదు. కాశీక్షేత్రమున అంతకాలమునందు శంకరుడు తారకమంత్రము నుపదేశింపగా మరల జన్మనొంది తారకమంత్రోపాసన జేసి యాత్మజ్ఞానమును బొంది ముక్తి నొందుచున్నాడని నావాక్యమున కర్థము. ఇట్లయినచో "జ్ఞానాదేవతు కైవల్యమ్" అను శ్రుతి విరోధముకదా, అని యనరాదు. అంతకాలోపలక్షిత జ్ఞానమువలన ముక్తియని శ్రుత్యర్థమును గ్రహించవలయును.

వస్తుతః నిత్యముక్తుడయిన ఆత్మకు బంధముగాని మోక్షముగాని లేదు. జ్ఞాని యాత్మయే కాన వానికి అంతకాలమునగాని జీవత్కాలమునగాని ముక్తికొరకు జేయదగిన ఆత్మస్మరణాదికము లేదు. జ్ఞానమువలననే అతడు కృతకృత్యుడగును. ఎవరికట్టి నిశ్చయజ్ఞానముండదో వారికి మాత్రము అంతకాలమున నారాయణస్మరణ మావశ్యకమని గ్రహించవలయును ॥30॥

ఇట్లు మల్లావఝల యుపనామక వెంకట సుబ్బరామశాస్త్రి
విరచితమగు భాష్యార్థప్రకాశికానువాదమున
సప్తమాధ్యాయము సమాప్తము

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదము

అష్టమాధ్యాయము.

శ్లో. కిం తద్బ్రహ్మ కిమధ్యాత్మం కిం కర్మ పురుషోత్తమ,
అధిభూతంచ కిం ప్రోక్త మధిదైవం కిముచ్యతే ॥ ౧ ॥

అధియజ్ఞః కథం కోఽత్ర, దేహేఽస్మిన్ మధుసూదన,
ప్రయాణకాలేచ కథం జ్ఞేయోఽసి నియతాత్మభిః ॥ ౨ ॥

అ॥ ఓయి పురుషోత్తమా! పూర్వాధ్యాయాంతమున నీ భక్తులు బ్రహ్మమున్నగువానిని దెలిసికొందురని నీవు చెప్పియుంటివి. ఆ బ్రహ్మమెద్ది? అధ్యాత్మమననేమి? కర్మమననేమి? అధిభూతము, అధిదైవము, అన శాస్త్రజ్ఞులేమని నిర్ణయించిరి? అనగా నీ భక్తులు తెలిసికొందురని నీవు చెప్పిన బ్రహ్మము సోపాధికమా? నిరుపాధికమా? అధ్యాత్మమనగా శ్రోత్రాది యింద్రియ సముదాయమా? లేక, ప్రత్యక్చైతన్యమా? కర్మ యజ్ఞాదికమా? లేక మఱేదయిననా? అధిభూతమన పృథివ్యాది భూతకార్యమా? లేక సమస్త కార్యజాతమా? అధిదైవమన దేవతావిషయకమగు అనుధ్యానమా? లేక సర్వదేవతానుస్యూత మగు చైతన్యమా? అధియజ్ఞమన యజ్ఞమునందలి దేవతయా? లేక పరబ్రహ్మమా? అట్టి అధియజ్ఞపురుషుని తాదాత్మ్యబుద్ధితో ధ్యానింపవలెనా? లేక అత్యంత అభేదభావముతో ధ్యానింపవలెనా? వీనన్నిటిని వివరింపుమని పార్థుని ప్రశ్నకు తాత్పర్యము.
౧-౨

ఈ ప్రశ్నలకు యథాక్రమముగ శ్రీకృష్ణుడు సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో. అక్షరం బ్రహ్మపరమం స్వభావోఽధ్యాత్మముచ్యతే
భూతభావోద్భవకరో విసర్గః కర్మసంజ్ఞితః ॥ 3 ॥

అ॥ నాశరహితమయిన నిరతిశయ బ్రహ్మము బ్రహ్మశబ్దముచే జెప్పబడుచున్నాడు. అక్షరుడే బ్రహ్మయనుటలో "ఏతస్యవా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి సూర్యాచంద్రమసౌ విధృతౌ తిష్ఠతః" "భీషాస్మాద్వాతః పవతే" ఇత్యాది శ్రుతులు ప్రమాణములగుచున్నవి ఇచట నక్షరశబ్దమునకు "పరమ" శబ్దము విశేషణముగా నుండుటచే నక్షరశబ్దముచే నోంకారము గ్రహింపబడదు. ఓంకారము వర్ణాత్మకము, జడము నగుటచే నిరతిశయము కానేరదు. కావున నిరతిశయమగు అక్షరము బ్రహ్మమే యగును.

అధ్యాత్మమనగా పరబ్రహ్మయొక్క స్వభావము. అనగా, బ్రహ్మ ప్రతిశరీరమునందును ప్రత్యగాత్మరూపముతో నుండుట యని అర్థము దేహము నాశ్రయించి ప్రత్యగాత్మరూపముతో నుండి, తుదకు పరమార్థ బ్రహ్మరూపముతో పరిసమాప్తిని జెందువస్తువు స్వభావమనియు అధ్యాత్మమనియు జెప్పబడును.

పరమాత్మ బ్రహ్మమనియు, ప్రత్యగాత్మ అధ్యాత్మమనియును ఫలితార్థము.

ఇచట "అధ్యాత్మమ్" అనుపదమున విభక్త్యర్థమునం దవ్యయీభావసమాసమును గ్రహింప వీలులేదు

ప్రాణులయొక్క సత్తకు (ఉత్పత్తిద్వారా ఉనికికి) కారణమగు యజ్ఞాదికము కర్మయనబడును అనగా అనభివ్యక్తములై లోగడ సిద్ధములైయున్న ప్రాణులను దేహాదులనిచ్చి యభివ్యక్తపరచుటయే యజ్ఞాదికర్మలకృత్యము.

లింగశరీరావచ్ఛిన్నులగు జీవులు అనాదికాలమునుండి యుండియేయున్నారు. జీవులకు ప్రళయమునందు గూడ నాశములేదు. మోక్షకాలమునందే లింగశరీర భంగ మను నాశము జీవులకేర్పడును. ఇట్టిజీవులు స్థూలశరీరసంయోగ మను జన్మను స్థూలశరీరవియోగ మను మరణమును కర్మవశమున బొందుదురు. అందు స్థూలశరీరసంయోగ మను జన్మమునే ఇచట "భూతభావోద్భవకరః" అనుపదముచేఁ జెప్పబడినది.

లేక భూతశబ్దమునకు కార్యమాత్రము అర్థమునుచెప్పి కార్యవస్తువులయొక్క పుట్టుకకు కారణమయిన యజ్ఞాదికము కర్మశబ్దార్థమనియును జెప్పవచ్చును. యజ్ఞము విసర్గలక్షణ మని భాష్యకర్త లనిరి. దేవతల నుద్దేశించి పురోడాశాది హవిస్సును అర్పించుటయే యజ్ఞాదుల స్వరూపము. ఇట్టి యజ్ఞాదికర్మలు వృష్ట్యాది క్రమమున స్థావరజంగమభూతములను బుట్టించును.

ఓయి! "అన్నా ద్భవంతి భూతాని పర్జన్యా దన్నసంభవః" యజ్ఞాద్భవతి పర్జన్యః యజ్ఞః కర్మసముద్భవః" అని తృతీయాధ్యాయమున యజ్ఞము కర్మవలన బుట్టునని చెప్పిరి. ఇచట యజ్ఞమే కర్మయని చెప్పితిరి. ఇయ్యది పూర్వాపరవిరోధము కదా? కాదు. వినుము యజ్ఞశబ్దమునకు అపూర్వమనియు, కర్మయనియు రెండర్థములు గలవు. తృతీయాధ్యాయమున యజ్ఞశబ్దము అపూర్వ మను అర్థమునందు వాడబడినది. ఇచ్చట కర్మార్థమునందు వాడబడినది. కాన పూర్వాపరవిరోధము లేదు.

కనుక కర్మరూపమయిన యజ్ఞమువలన అపూర్వము బుట్టును. అపూర్వము వలన వర్షముకలుగును. దానివలన అన్నము కలుగును. అన్నమువలన ప్రజలు పుట్టుదురు. ఇట్లు క్రమము సిద్ధించుచున్నది. భాష్యమునందుమాత్రము శంకరులు వర్షము

నకే ప్రాథమ్యమును చెప్పిరి. అయ్యాది కర్మాపూర్వములు రెండును ఒక్క యజ్ఞశబ్ద వాచ్యము లను భావముతో జెప్పబడినదని తెలియవలయును. 3

శ్లో. అధిభూతం క్షరోభావః పురుషశ్చాధిదైవతమ్,
అధియజ్ఞోఽహమేవాత్ర దేహే దేహభృతాంవర ॥ ౪ ॥

అ. (అధిభూతం - క్షరో - భావః) ఉత్పత్తి వినాశములుగల వస్తుజాత మంతయు అధిభూత మనబడును. అనగా ప్రాణిపదార్థము మాత్రమే అధిభూతశబ్దార్థముకాదు. దేహాదిరూపము శీతోష్ణాదిరూపము నగు పదార్థజాతమంతయు, అధిభూత మనదగును.

అధిదైవత మన పురుషుడు, పురము (శరీరము) నందుండువాడు పురుషుడు. ఇచట ఆదిత్యుని శరీరము పురము. పురుషశబ్దవాచ్యుడగు హిరణ్యగర్భుడు సూర్యమండలమం దుండును. కావున సూర్యమండలముయొక్క మధ్యమున్నట్టియు, హిరణ్యశ్మశ్రుత్వాదిగుణములు గలిగినట్టియు, సకలప్రాణులయొక్క ఇంద్రియములకు శక్తి నిచ్చు హిరణ్యగర్భు డను పురుషుడు, అధిదైవత మనిపించుకొనును. దైవతమనగా దేవతాజాతిలో చేరినవా డగుటచే నాదిత్యుడు; వానియందుండు వస్తువు అధిదైవతము- హిరణ్యగర్భుడని యర్థము. అధియజ్ఞు డన సర్వయజ్ఞములయందు అభిమానముగలవాడు. "యజ్ఞోవై విష్ణుః" అను శ్రుతి యజ్ఞాభిమానిదేవత విష్ణువని జెప్పుచున్నది. విష్ణువుయొక్క అవతార మగుటచే శ్రీకృష్ణుడే అధియజ్ఞుడని భావము. అట్టి అధియజ్ఞుడగు శ్రీకృష్ణుడు అంతర్యామిరూపముతో దేహమునం దుండునని గ్రహింపవలెను. యజ్ఞము దేహముతో నెరవేర్చదగినది కాన, యయ్యాది దేహమునం దుండును. యజ్ఞాభిమానియగు శ్రీమహావిష్ణువుగూడ నంతర్యామిరూపముతో దేహమునందే యుండునని తాత్పర్యము.

ఇచట నధిదైవత, అధియజ్ఞ పదములు ప్రత్యగాత్మనే చెప్పును. ఆదిత్యశరీరము ఉపాధిగాగల చైతన్యము యధిదైవతము. విష్ణుదేహము ఉపాధిగాగల చైతన్యము అధియజ్ఞము. కావున నుపాధిభేదమేకాని చైతన్యమునకు భేదములేదు. అయినను ఈశ్వరశరీరము ఉపాధిగా గలవారగుటచే వారలు వేరుగ నిర్దేశింపబడిరి. జీవశరీరము ఉపాధిగాగల చైతన్యమునందే ప్రత్యగాత్మశబ్దము రూఢము. ఇట్లు బ్రహ్మ, అధ్యాత్మ, అధిదైవత, అధియజ్ఞ శబ్దములచే జెప్పబడు నలుగురు ఆత్మరూపులే. కాన, వీరికి భేదము లేనందున నద్వైతము సిద్ధించుచున్నది. యజ్ఞమను కర్మయు, అధిభూతమను కార్యజాతమున్ను, ఆత్మకార్యము లగుటచే కారణజ్ఞానముచే కార్యజ్ఞానము లోకసిద్ధముకాన, ఆ యాత్మజ్ఞానముచే యజ్ఞాదుల జ్ఞానము సిద్ధించును.

కావున పూర్వాధ్యాయాంతమున "నా భక్తులు నన్ను అధిభూత, అధిదైవ, అధియజ్ఞములతో గూడ దెలిసికొందు"రని చెప్పిన విషయము సంగతమగుచున్నది.

రామానుజ మతము :

బ్రహ్మ, అధ్యాత్మ, కర్మ, అధిభూత, అధిదైవత, అధియజ్ఞ పదములకు, రామానుజు లీ క్రిందివిధముగ దమభాష్యమునం దర్థవివరణమును జేసిరి.

1. క్షేత్రజ్ఞులయొక్క సమష్టిరూపమై, ప్రకృతి వినిర్ముక్తమగు (విడువబడిన) ఆత్మస్వరూపము బ్రహ్మ.

2. ఆత్మయందు సంబంధించిన భూతసూక్ష్మ తద్వాసనాదికము అధ్యాత్మము.

3. మనుష్యాది ప్రాణులయొక్క ఉత్పత్తికి గారణమై, స్త్రీ పురుషసంయోగమున గలుగు వీర్యవిసర్జనము, కర్మ.

4. సాశ్రయమగు శబ్దస్పర్శాదికము, అధిభూతము.

5. బ్రహ్మేంద్రాదులకు వేరైవాడయి, విలక్షణ శబ్దాదుల ననుభవించువాడు అధిదైవతము.

6. యజ్ఞములచే నారాధింపదగియుండి, పరమేశ్వరుని శరీరమగు నింద్రాదులయందుండు శ్రీమహావిష్ణువు (కృష్ణుడు) అధియజ్ఞుడు అని.

మరియు నిందు బ్రహ్మ ముముక్షువులకు ప్రాప్యమనియు, అధ్యాత్మము త్యాజ్యమనియు, కర్మపరిహరణీయమనియు, ఐశ్వర్యమును గోరువారు అధిభూతాధిదైవతములు ప్రాప్యములనియు మహాయజ్ఞాది నిత్యనైమిత్తికాది కర్మల నాచరించునపుడు అధియజ్ఞుడు స్మరింపదగినవాడనియును గ్రహింపవలెనని రామానుజులు చెప్పిరి.

ఇయ్యది యుక్తముగాదు "క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి" అను ప్రమాణమునుబట్టి, క్షేత్రజ్ఞు డొక్కడే యగుటచే, నాతనికి సమష్టియే పొసగదు. అంతఃకరణభేదముచే, క్షేత్రజ్ఞులకు భేద ముపపన్నము కాన సమష్టి కుదురునన్నను, చిదచిచ్ఛరీరకుడగు నీశ్వరునకు క్షేత్రజ్ఞ సమష్టిరూపత్వ మసంభవము.

క్షేత్రజ్ఞ సమష్టియగు బ్రహ్మ వేరు, చిదచిచ్ఛరీరకుడగు ఈశ్వరుడు వేరు, అనినచో నపుడు బ్రహ్మ ఈశ్వరునకు శరీరము కావలసివచ్చును.

ఇక పరమాత్మయగు బ్రహ్మకంటె, క్షేత్రజ్ఞ సమష్టి భిన్నమయినను గౌణవృత్తిచే బ్రహ్మశబ్దముచే జెప్పబడుచున్న దనినచో, ముఖ్యార్థమును పరిత్యజించినట్లగును. అందు గారణములేదు.

"అక్షరం బ్రహ్మపరమం" అను మూలమునందలి, పరమం, బ్రహ్మ, అను పదద్వయము పరమాత్మయందు, యోగరూఢమగుచుండ, గౌణబ్రహ్మను బ్రతిపా

దించుట తగదు. పరమ శబ్దము ప్రకృతి విలక్షణమని యభిప్రాయపడినను, ప్రకృతి విలక్షణుడు పరబ్రహ్మమే యగును. కాక మీరుచెప్పెడి బ్రహ్మ క్షేత్రజ్ఞునికంటె వేర గుచో జడమగును. క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులకంటె విలక్షణమయిన వస్తువే లేనందున, తద్విలక్షణమయిన బ్రహ్మ సిద్ధించదు. మరియు బ్రహ్మతో సమానమయిన ధర్మము గలవాడగుటచే క్షేత్రజ్ఞుడు, బ్రహ్మయని జెప్పదగియుండగా, "అక్షరం బ్రహ్మ పరమం" అనుమూలమున గూడ నట్లు చెప్పియుండగా మీరు దానిని విడచి క్షేత్రజ్ఞ సమష్టిపర్యంతార్థమును గల్పించుట అప్రమాణమగును, అయుక్తము నగును. మూలకారులు పరమాక్షరసమష్టి బ్రహ్మయని జెప్పలేదు. ధాన్యముయొక్క స్వరూపము వ్రీహులయొక్క సమష్టిరూప మయినట్లు, ఆత్మలయొక్క స్వరూపము క్షేత్రజ్ఞ సమష్టిరూపము కానేరదు. ఆత్మలకు రాశిత్వము సంభవింపదు. క్షేత్రజ్ఞ సమష్టిఆత్మస్వరూపము పరమాత్మకు శరీరమని యనరాదు. పరమాత్మకు శరీరమగుచో, (శీర్యతే-నశించునది) అను వ్యుత్పత్తివలన ఆత్మకు వినాశము సంభవించును. పరమాత్మచే జీవాత్మ నియమింపదగినవాడుకాన పరమాత్మకు శరీరమగు నన్నచో నదియును పొసగదు. అద్వితీయమగు నాత్మతత్త్వమునందు నియమ్య నియామక భావమను ద్వైతము సంభవింపదు. సుషుప్తియందు ఆత్మకు, నియమ్యత్వము కనిపించుట లేదు. వ్యవహారకాలమునందు, శరీరాది తాదాత్మ్యాధ్యాసవలన నియమ్యత్వము కనిపించుచున్నది.

ఇక నద్వైతులగు మీరు ఎవనిని ప్రత్యగాత్మయని వ్యవహరింతురో విశిష్టాద్వైతుల మగు మేము, వానినే పరమాత్మయందుము మీరు ఎవనిని ప్రమాతయనియు చిదాభాసుడనియు నందురో వానిని మేము ప్రత్యగాత్మ యందుము. కావున చిదాభాసులకు పారతంత్ర్యము, అనేకత్వము మీరును అంగీకరించినదే కదా! యనినచో అదియును పొసగదు. మామతమున చిదాభాసుడే వస్తుతః ప్రత్యగాత్మ. సర్పాభాసము నిజముగ త్రాడుకాని వేరుగాదు. చిదాభాసుడే నిజముగ ప్రత్యగాత్మగానిచో సుషుప్తి దశయందు చిదాభాసుడు లయించియుండ నా చిదాభాసలయమునకు సాక్షియగు ఆత్మ చిదాభాసు డెట్లగును? ప్రమాతృత్వరహితుడగు, సుషుప్తియందలి ప్రాజ్ఞుడనునాత్మయే సుషుప్తిదశలో తాననుభవించిన అజ్ఞానమును, ఆనందమును ప్రబోధ దశలో స్మరించుచున్నాడు. సుషుప్తిలో చిదాభాసుడు లేడు. ప్రత్యగాత్మ గలడు. ప్రత్యగాత్మయే సుషుప్తిలో అజ్ఞానానందముల ననుభవించెను. జాగ్రదవస్థయందు చిదాభాసుడు గలడు. ఇతడే, అజ్ఞానానందములను స్మరించుచున్నాడు. కనుక వీరిరువురు వేరగుచో ఒకరనుభవించిన దానిని మరియొకరు స్మరించుట ఘటస్థించదు. కాన ప్రత్యగాత్మయే చిదాభాస తాదాత్మ్యమునొంది సంస్మరించుచున్నాడు. కనుక ప్రత్యగాత్మ ప్రమాత (చిదాభాస)లకు భేదములేదు. చిదాభాసునియొక్క నిజరూపము

చిత్తుయే; అంతఃకరణవిశిష్టచైతన్యరూపమయిన ప్రమాతయొక్క నిజరూపము గూడ చైతన్యమే. కావున ప్రకృతివినిర్ముక్తమయిన ఆత్మస్వరూపమగు చైతన్యము ప్రత్యగాత్మయేకాని వేరుగాదు. చిదాభాసుడన్నను, ప్రమాతయన్నను ప్రకృతి పరిణామమగు నంతఃకరణముతోఁగూడిన చైతన్యము. ఇట్టి విశిష్టచైతన్యమునకు ప్రకృతిసంబంధరాహిత్యము సంభవింపదు. చైతన్యమాత్రమునకే యయ్యది సంభవించును.

కావున ప్రకృతి వినిర్ముక్తమయిన ఆత్మస్వరూపము కేవలచైతన్యమే యగును. అదియే క్షేత్రజ్ఞుడు. నిరుపాధికమగుటచే నద్వితీయము నగుచున్నది. ఇట్టిచైతన్యము సచ్చిదానందలక్షణమయిన పరబ్రహ్మమే కావున "అక్షరం పరమం బ్రహ్మ" అను మూలమునకు శ్రీ శంకరభగవత్పాదులు చెప్పిన యర్థమే సిద్ధమయినది. బ్రహ్మభిన్నుడైన జీవుడుగాని, జీవసముదాయముగాని యర్థముగాదు. బ్రహ్మభిన్నమయిన జీవునకే ప్రకృతిసంబంధరాహిత్యము పొసగును. బ్రహ్మభిన్నపదార్థ మంతయు ప్రకృతిసంస్పృష్టమే యగును. కావున బ్రహ్మపదమునకు రామానుజులు చెప్పిన యర్థము యుక్తముగాదు.

ఇట్లే అధ్యాత్మపదవివరణముగూడ సముచితముగాదు. ఆత్మయందు సంబంధించిన భూతసూక్ష్మ తద్వాసనాదికము అధ్యాత్మమని రామానుజు లనిరి. అసంగుడగు నాత్మయందు భూతసూక్ష్మములయొక్క (శబ్దస్పర్శాదులయొక్క) సంబంధము కుదరదు. మీ మతమున భూతసూక్ష్మాదులు (శబ్దస్పర్శాదులు) సత్యములగుటచే భూతసూక్ష్మాది సంబంధము ఆత్మకు మాయచే ఘటించునని జెప్పుటగూడ నుచితముగాదు. మీరు ప్రకృతి సత్యమందురు. సత్యమయిన ప్రకృతితోటి ఆత్మస్వరూపమునకు వినిర్ముక్తి దుర్ఘటము (సంభవింపదు). సత్యమయిన పదార్థము నివర్తించునట్లు లోకములో కనివిని యెఱుంగము. ఒకవేళ సత్యమయిన ప్రకృతిగూడ నీశ్వరసేవచే నివర్తించుచో నీశ్వరుడు చిదచిద్విశిష్టుడెట్లగును? ఈశ్వరునియొక్క ప్రకృతిమాత్రము నివర్తింపదన్నచో, ఈశ్వరునికే ప్రకృతి నివర్తించకపోతే వానిని సేవించుభక్తులకు మాత్రము ప్రకృతి యెట్లు నివర్తించును? జీవులకు ప్రకృతిసంగము దోషమగుచో హేయప్రత్యనీకుడగు ఈశ్వరునకు మాత్రము ప్రకృతివైశిష్ట్యము దోషమెట్లుకాదు? ఇంక ప్రకృతివైశిష్ట్యము ఈశ్వరునకు గుణమగుచో ముముక్షువునకు మాత్రము పనికిరానిదెట్లగును? ఈశ్వరునకు ప్రకృతిసంగము గుణమనియు, జీవునకుమాత్రము దోషమనియు రామానుజీయుల యాశయ మనినచో నదియును ఉచితముగాదు. జీవేశ్వరు లుభయులు జ్ఞానైకాకారులు, సమానధర్మము గలవారు. అందు నొకరికి ప్రకృతిసంబంధము గుణమనియు, మరియొకరికి నది దోషమనియు గల్పించుట ఉచితముగాదు. పైగా అప్రమాణముగూడ నగును.

ప్రకృతి రెండువిధములు- శుద్ధము అశుద్ధము అని. అందు శుద్ధప్రకృతిసంబంధము యీశ్వరునకు గలదు. వాని నిత్యాది గుణము. అశుద్ధప్రకృతిసంబంధము జీవునకు గలదు. అనిత్యాది జీవునకు దోషము. అనినచో నది సరిగాదు. మీరు ముక్తుడయిన జీవునకు ఈశ్వరసాధర్మ్యమంగీకరింతురు. అట్టితరి ముక్తజీవునకు శుద్ధప్రకృతిసంగము అవశ్యము కలుగును గాన, ముముక్షువులను ప్రకృతివినిర్ముక్తమయిన (ప్రకృతిచే విడువబడిన) ఆత్మస్వరూపము ప్రాప్య మెట్లగును? అశుద్ధప్రకృతిచే విడువబడినట్టియు, శుద్ధప్రకృతితో సంబంధముయినట్టియు ఆత్మస్వరూపము ముముక్షువులకు ప్రాప్యమని నిరూపింపవలెనన్నచో, నప్పుడు ఆత్మస్వరూపము నిత్యసిద్ధముగాన ప్రాప్యము గాదు. శుద్ధప్రకృతియే ప్రాప్యమగును. కాన ప్రాప్యమని తెలియవలసినది ప్రకృతి గాని యాత్మస్వరూపము గాదు.

అట్లు “అక్షరం బ్రహ్మపరమం” అను దానికి. “పరమం=శుద్ధముగు, అక్షరం=ప్రకృతి, బ్రహ్మ=బ్రహ్మ” అని యర్థము చెప్పవలెను. ఇంతియేకాని ప్రకృతి వినిర్ముక్తమయిన ఆత్మస్వరూపము, బ్రహ్మమని అర్థము వర్ణింపదగదు. ఇప్పుడు అట్లు చెప్పెదమన్నచో, శుద్ధాశుద్ధ ప్రకృతిద్వయసాధారణమయిన స్వభావ శబ్దమునకు, అశుద్ధప్రకృతి పరముగా అన్వయించుటకు ప్రయోజకము (కారణము) లేకుండుట అట్లు జెప్పదగదు.

ఇః “అక్షరం బ్రహ్మపరమం” అను స్థలమున శుద్ధప్రకృతి చెప్పబడినది. “స్వభావోఽధ్యాత్మముచ్యతే” అనుచోట పరిశేషన్యాయముచే అశుద్ధ ప్రకృతి చెప్పబడుచున్నది అనినచో, నది సరిగాదు. ఈశ్వరుడు శుద్ధప్రకృతి విశిష్టు డనినంతమాత్రముననే అశుద్ధప్రకృతితో నీశ్వరునకు సంబంధములేదని స్పష్టమగుచున్నది. సర్వము యీశ్వరునకు శరీరమని యంగీకరించు మీమతమున అశుద్ధప్రకృతి సంగము యీశ్వరునకు లేదనుటలో ఇష్టాపత్తి చూపదగదు.

మరియు భూతసూక్ష్మాదులు జీవప్రకృతికార్యములా? ఈశ్వరప్రకృతికార్యములా? చెప్పవలెను. ఇందు మొదటిపక్షమున, జీవుడే జగత్ స్రష్ట యగును. రెండవ పక్షమున జీవునకు నా భూతసూక్ష్మములతో సంబంధము లేకపోవలసి వచ్చును. ఈశ్వరునకే భూతసూక్ష్మ సంబంధమేర్పడినదికాన ఈశ్వరుడు తన్మోక్షము కొరకు మరియొక ఈశ్వరుని సేవింపవలసివచ్చును. కాక సర్వప్రపంచసృష్టికి గారణమయిన ప్రకృతి యొక్కటియగుచుండ రెండు ప్రకృతులను గల్పించుట అయుక్తమగును. మరియు జీవు లనేకు లగుటచే అశుద్ధప్రకృతులనుగూడ ననేకములను గల్పింపవలసివచ్చును.

మరియు “దైవీహ్యేషా గుణమయీ” అని శ్రీకృష్ణుడు ఈశ్వరప్రకృతి సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మక మని చెప్పుచుండ, దానికి శుద్ధత్వము అసంభవము. శుద్ధ

సత్వమయమగు ప్రకృతి శుద్ధ మనదగును. త్రిగుణాత్మకమగు ప్రకృతికి శుద్ధసత్వ స్వరూప మెట్లు సంభవించును? శుద్ధసత్వమయమగు నీశ్వరప్రకృతివలన తామసము లయిన పృథివ్యాది భూతము లెట్లు పుట్టును?

మహాభూతములు జీవుని వలన బుట్టుననుట ఉచితము గాదు. "ఆత్మన ఆకాశ స్సంభూతః" "యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే" అను శ్రుతివాక్యములు సృష్టిప్రకరణమునందలి యాత్మశబ్దము పరమాత్మపరమని నిర్ణయించుచు పరమాత్మవలననే మహాభూతములు బుట్టునని చెప్పుచున్నవి. కావున గుణత్రయమగు ప్రకృతి యీశ్వరుని శరీరమగుటచే దానివలననే సకలప్రపంచము సృజింపబడుచున్నది. దానివలననే భూతములన్నియు వ్యక్తరూపములను జెందుచున్నవి.

ఈశ్వరునకు శుద్ధాశుద్ధము లను రెండు ప్రకృతులు గలవు. రెండు అశుద్ధ ప్రకృతితో నీశ్వరుడు ప్రపంచమును సృజించుచున్నాడు. శుద్ధప్రకృతి ఈశ్వరుని యొక్క దివ్యమంగళ విగ్రహముగనున్నది అని యనరాదు. ఈశ్వరుని దివ్యశరీరము అప్రాకృతమని చెప్పి రామానుజులు, శుద్ధప్రకృతివలన కలుగునని చెప్పుట మత విరుద్ధమగును. అప్రాకృతమనగా అశుద్ధ ప్రకృతియొక్క కార్యముగాదని యర్థము గాని శుద్ధప్రకృతియొక్క కార్యముగాదని కాదు - అనినచో నిట్టి యర్థమును కల్పించుటయందు ప్రమాణము కానము. ఈశ్వరునకు జీవభూతమగు ప్రకృతి యొకటి, భూమ్యాద్యష్టతత్వములకు కారణమయిన ప్రకృతి యొకటి అని, రెండుప్రకృతులిచటనే చెప్పబడినవి. ఈరెండునుగాక మూడవ ప్రకృతిని కల్పించుటలో ప్రమాణము లేదు. మరియు "అప్రాణో హ్యమనాః శుభ్రః" అను శ్రుతి ప్రమాణమునుబట్టి యీశ్వరుడు అశరీరుడని స్పష్టమగుచున్నది. కాన వానికి శరీరమే లేదు. కావున సచ్చిదానందమయమగు నీశ్వర స్వరూపమొక్కటియే యప్రాకృతము. మిగిలిన దంతయు ప్రాకృతము కనుక అప్రాకృతమయిన దివ్యమంగళవిగ్రహ మనగా సచ్చిదానంద రూపమే కాని వేరుగాదు.

మరియు వైకుంఠాది లోకములయందు విష్ణురుద్రాదుల దేహములన్నియు మాయామయములు. వాటియందుగూడ దృశ్యత్వము, జడత్వము కలదు. వారి నుపాసించువారలకు వారితో సమానమయిన దేహము లభించును. ఇంతియేకాని ముక్తి లభించదు; శరీరరాహిత్యమే ముక్తి. లింగశరీరనాశమే మోక్షము కావున అధ్యాత్మ శబ్దమునకు రామానుజులు నిరూపించిన యర్థము సంగతముకాదు.

అట్లే రేతోవిసర్జనమను కర్మ ముముక్షువులచే దెలియదగినదని రామానుజులు చెప్పిన విషయము విద్వాంసులకు వినుట కింపుగనుండదు. క్రిమి కీట పక్షి పశ్వాదులకు స్వతస్సిద్ధముగా దెలిసిన మైథునకర్మను ముముక్షువులు తెలిసికొనవలెనని

చెప్పుట యెంత సమంజసము ? జరామరణమోక్షాయ మా మాశ్రిత్య యతంతి యే తే బ్రహ్మ తద్విదుః కృత్స్న మధ్యాత్మం కర్మచాఖిలం" అని భగవద్వక్తులకే బ్రహ్మ జ్ఞానమువలె మైథునకర్మజ్ఞానముగూడ ఆవశ్యకమనియు, నితరులకు ఆవశ్యకము గాదనియును శ్రీకృష్ణాశయమును వర్ణించు రామానుజుల పాండిత్యము యెంత ప్రశంసనీయము !

ఇక రేతోవిసర్జనమే భూతోత్పత్తికి కారణమనుటకూడ యుక్తముగాదు. జరాయుజ, అండజ, స్వేదజ, ఉద్భిజ్జము లను నాలుగువిధముల జీవరాశిలో జరాయు జాండజములు రేతస్సువలన బుట్టినను, స్వేదజోద్భిజ్జములుమాత్రము రేతస్సువలన బుట్టవు.

మరియు మూలమునందలి "దేహే" అను పదము ప్రత్యక్షముగా కంటి కగపడు అర్జునాది దేహములను చెప్పుచుండ నింద్రాదిదేహపరముగ అన్వయించుట అయుక్తము. ఇంద్రాదిదేహములు పరోక్షములు. అర్జునాదిదేహములు ప్రత్యక్షములు. పరోక్షదేహములయందువలె ప్రత్యక్షదేహములయందు గూడ, నీశ్వరుడు ఆత్మరూప ముతో నుండుట సమానమగుచుండ, ప్రత్యక్షదేహములను విడచుటలో కారణము లేదు.

అట్లే అధిదైవతశబ్దమునకు, అతిదైవతశబ్దమునకు వలె 'దేవతలకుపైన' అను అర్థమును జెప్పుటకూడ నుచితముగాదు. అధియజ్ఞశబ్దమునకు, యజ్ఞారాధ్యుడు అను అర్థముగూడ పొసగదు. ఉపర్యర్థమునందుగాని, ఆరాధ్యార్థమునందుగాని అధిశబ్దమునకు ప్రయోగ మెచ్చటను లేదు.

మరియు "చతుర్విధా భజంతే మాం" అని భగవద్వచనమునందు నలుగురు అధికారు లని చెప్పియుండ, ముగ్గురే అధికారులని రామానుజులు చెప్పుట న్యూన మగును. కావున సర్వథా రామానుజవివరణ మిచ్చోట అసంగత మగుచున్నది.

శ్లో. అంతకాలేచ మామేవ స్మరన్ముక్త్వా కలేబరం,
యః ప్రయాతి స మద్భావం యాతి నా స్త్యత్ర సంశయః ॥ ౫ ॥

అ. ఏకాగ్రచిత్తులు ప్రయాణకాలమునందుగూడ నన్ను దెలిసికొందురని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పగా విని, అర్జునుడు ప్రయాణకాలమున నిన్నెట్లు తెలిసికొనవలెనని ప్రశ్నించెను. శ్రీకృష్ణు డందులకు సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు.

మరణకాలమున ప్రత్యగభిన్నమయిన బ్రహ్మను "అహంబ్రహ్మాస్మి" అని బ్రహ్మాకారవృత్తితో అను సంధానము చేయుచు;
లేక, కేవల మాత్మస్వరూపమును ధ్యానించుచు;
లేక, మనస్సును వృత్తిరహితమొనర్చి యూరక ఆత్మ ననుభవించుచుగాని

యెవఁడు మరణించునో వాఁడు (మద్భావం) ఆత్మతత్త్వమగు సచ్చిదానందరూపమును పొందును. ఇందు సంశయములేదు.

ఓయి! తత్త్వవేత్తలకు ప్రాణోత్క్రమణము లేనందున, లోకాంతరగమనము లేదుకదా? మూలమున శ్రీకృష్ణుఁడు గమనార్థకమగు (ప్రయాతి) అనుపదము నేల ప్రయోగించెను? వినుము. లోకసిద్ధమగు అర్థమును అనువదించియే శ్రీకృష్ణుఁడట్లు ప్రయోగించెను. తత్త్వవేత్త శరీరమును విడచి వెళ్లునని లోకు లనుకొందురు. కాని యాత్మజ్ఞాని యెచ్చటకును వెళ్లువాఁడు గాఁడు. సర్వవ్యాపకమగు నిర్విశేష చిన్మాత్రముయొక్క తత్త్వమును యిచ్చటనే పొందుచున్నాఁడు.

లేక "ప్రయాతి" అనఁగా శరీరమును విడచుచున్నాఁ డనియే యర్థము. "కళేబరం ముక్త్వా" అను పదముతో పునరుక్తమని శంకింపరాదు. (వాచం-వదతి, కార్యం-కరోతి) మాటను చెప్పుచున్నాఁడు. పనిని చేయుచున్నాఁడు. అనుప్రయోగముల వలె పునరుక్తమును పరిహరింపవచ్చును. కావున "శరీరం ముక్త్వా యఃప్రయాతి" అను వాక్యమునకు మరణించుచున్నాఁడు అనియే యర్థము.

లేక "ప్రయాతి" అను పదమునకు, (మ్రియతే) మరణించుచున్నాఁ డనియే అర్థము. మరణ మనఁగా ప్రాణత్యాగము. కాన "ప్రయాతి" అను పదమువలన ప్రాణములను విడచుచున్నాఁడని యర్థము లభించును. ప్రాణములు లింగశరీరాత్మకములుకాన ప్రాణములను విడచుచున్నాఁడనఁగా, ఉపలక్షణముచే లింగశరీరమును విడచుచున్నాఁడని యర్థమగును. ఇట్లు ప్రాణత్యాగమనఁగా లింగశరీరత్యాగమని తేలినది. ఇపుడు ఎవఁడు స్థూలశరీరమును వదలి (ప్రయాతి) లింగశరీరమును విడచుచున్నాఁడో, వాఁడు (మద్భావం) బ్రహ్మసాయుజ్యము నొందుచున్నాఁడని తేలినది.

అయితే లింగశరీరమును విడచినను కారణశరీరముండఁగా ఆత్మకు నిరుపాధికత్వము సంభవించుటగాని, బ్రహ్మసాయుజ్యము ప్రాప్తించుటగాని యెట్లని ప్రశ్నింపరాదు. కారణశరీరమగు అజ్ఞానము నశించనిదే లింగశరీరమునకు నాశము సంభవింపదు. కాన లింగశరీరనాశమువలననే కారణశరీరనాశముకూడ సిద్ధించుచున్నది.

స్థూలశరీరము నశించినంతమాత్రముననే సూక్ష్మ శరీరమున్నను వికుంఠ లోకము ప్రాప్తించుచున్నదికదా? అని యనరాదు.

శ్లో. స్వధర్మనిష్ఠ శ్శతజన్మభిః పుమాన్ విరించితామేతి తతఃపరం హి మామ్,
అవ్యాకృతం భాగవతోథ వైష్ణవః పదం, యథాఽహం విబుధాః కలాత్యయే॥

అని భాగవతమునందు రుద్రవచనము కలదు. నూరుజన్మలయందు స్వధర్మానుష్ఠాననిరతుఁడై యున్న బ్రహ్మలోకము నొందును. ఆపైన రుద్రలోకము నొందును. విష్ణుభక్తుఁడు లింగశరీరము నశించినచో అవ్యాకృతమగు వైకుంఠస్థానము నొందును. అని జెప్పుచున్నది.

మరియు జీవునకు లింగశరీరమున్నచో దానితో తాదాత్మ్యాధ్యాస కలుగును. అటుపైన సంసారిత్వ మేర్పడును. కాన లింగశరీరనాశములేనిదే యసంసారి బ్రహ్మభావము సంభవించదు.

ఓయి! లింగశరీరవిశిష్టులగు జీవులే ముక్తిక్షేత్రమగు వైకుంఠలోకమును పొందుచున్నారుకదా? కాదు. అయ్యది, సగుణముక్తిక్షేత్రమగు సత్యలోకము. బ్రహ్మసాయుజ్యమును లింగశరీరవిశిష్టులు పొందుట యసంభవము.

అయితే యిచట సగుణముక్తియే వివక్షితమని యనరాదు. మూలమునందలి "మద్భావం" అనుపదము బ్రహ్మసాయుజ్యరూపమగు నిర్గుణముక్తిని చెప్పుచున్నది. మద్భావమనగా మత్స్వభావము, మదాకారము అని యనరాదు. నిరాకారుడయిన ఈశ్వరునకు ఆకారములేదు. ఆకారములేని యీశ్వరునిగూడ ఆకారముగలవానినిగా స్మరించుచో, సాధకుడు ఆయా యాకారమును బొందునని యనరాదు. తత్త్వవేత్త (జ్ఞాని) యెల్లప్పుడు, సచ్చిదానందరూపుడైన నిరాకారాత్మనే స్మరించును.

తత్త్వవేత్తలు కానివారు (అజ్ఞానులు) ఈశ్వరుని సాకారునిగా గల్పించి ధ్యానింతురు. స్వతస్సిద్ధమయిన రూపమునందు, కల్పితరూపమును ధ్యానించువారు తత్త్వజ్ఞానులుగారని సర్వసంప్రతిపన్నము. త్రాటిని సర్పమునుగా ధ్యానించుపురుషుడు రజ్జుతత్త్వజ్ఞానియని జెప్పనలవికాదు. నిజరూపమును గుర్తెఱింగినవాడే తత్త్వవేత్త. ఆత్మయొక్క వాస్తవరూపము సచ్చిదానందమే యగును. కాన సచ్చిదానందాత్మను తెలిసికొనినవాడే తత్త్వవేత్త

కావున, సాకారేశ్వరుని ధ్యానించువారలు వైకుంఠాదిలోకములకు వెళ్లుట సంభవించినను నిరాకార ప్రత్యగభిన్న బ్రహ్మాత్మను ధ్యానించువారలకు వైకుంఠాది లోకగమనము సంభవింపదు.

కాన, మరణకాలమున ఆత్మస్వరూపమును ధ్యానించు తత్త్వవేత్తలు, బ్రహ్మత్వమునే బొందుదురు. లోకాంతరమునకు వెళ్ళరు.

మరియు, "మద్భావం" అనుపదమునందలి భావశబ్దమునకు, ఆకార మను అర్థమును వర్ణించుట యుక్తముగాదు. భావశబ్దము ధర్మవాచకము. నిర్ధర్మకమగు బ్రహ్మకు ధర్మ మెట్లు పొసగునని యనరాదు. ఇచట స్వరూపమే ధర్మము. కనుకనే శంకరులు "మద్భావం" అనుపదమునకు "వైష్ణవం తత్త్వం" అని భాష్యమును రచించిరి.

పూర్వమే బ్రహ్మగానున్న ఆత్మకు తిరిగి బ్రహ్మత్వ మెట్లు పొసగునని శంకింపరాదు. పూర్వము "నేను బ్రహ్మను గాను" అని విపరీతజ్ఞానము కలదు.

ఇపు డావిపరీతజ్ఞానము బ్రహ్మజ్ఞానముచే సమూలముగ నశించినది. కావున విపరీత జ్ఞాననివృత్తియే, జీవునకు బ్రహ్మభావప్రాప్తియని గ్రహింపవలెను. ౫

శ్లో. యం యంవాపి స్మరన్ భావం త్యజంత్యంతే కలేబరం,
తం తమేవేతి కౌన్తేయ సదా తద్భావభావితః ॥ ౬ ॥

అ. ఓయి అర్జునా? మానవుడు ఏయే దేవతావిశేషమును (లేక) ఏయే పదార్థమును, ప్రాణములు లేచిపోవునపుడు స్మరించుచు స్థూలశరీరమును విడచునో వాడు తద్వాసనావాసితాంతఃకరణు డగుచు, ఆయా దేవతావిశేషమును, లేక (ఆయాపదార్థమును) పొందుచున్నాడు.

సాధారణముగా ఆస్తికులు ఇంద్రాదిత్యాదిదేవతల నుపాసింతురు. కాన, భాష్యకారులు "భావ" శబ్దమును దేవతావిశేషమని వివరించిరి. వస్తుతః "యంయం భావం" అనగా 'ఏయేపదార్థమును' అనియే చెప్పవలెను. కనుకనే జడభరతునకుప్రాణ వియోగకాలమున లేడిని స్మరించుటచే లేడిజన్మ ప్రాప్తించినది.

కావున పురుషునకు అవసానకాలమునందు సంస్కారబలమున పుణ్యవశమున ఇంద్రాదిదేవతాస్మరణము గల్గినచో ఇంద్రాదిలోకము ప్రాప్తించును. పాపవశమున స్త్రీపశ్వాదిస్మరణము గలిగినచో స్త్రీపశ్వాదిజన్మను పొందును. అని నిశ్చయము. ఇంతియెకాని ఇంద్రాదిదేవభావమును పొందుదురని కాదు. అట్లయినచో ఇంద్రలోకమున అనేకమంది యింద్రు లుండవలసివచ్చును.

దీనిచే విష్ణుమూర్తిస్మరణవలన విష్ణులోకప్రాప్తియనిగూడ సిద్ధించినది.

కనుక "అక్రుశ్య పుత్రమఘవాన్య దజామిళోఽపి నారాయణేతి మ్రియమాణ ఉపైతి ముక్తిం" (పాపియగు అజామిళుడుగూడ పుత్రునిగూర్చి నారాయణ అని యరచుచు, మరణించినవాడై ముక్తినొందెను.) అనుచోట ముక్తిశబ్దము వైకుంఠలోకపరముగాని, బ్రహ్మసాయుజ్య మను అర్థముగలది కాదని తేలినది.

ఓయి! బ్రహ్మసాయుజ్యమను ముక్తి యొకటిలేదు. వైకుంఠలోకప్రాప్తియే ముక్తి. వైకుంఠలోకమునందున్న అనంతుడు గరుడుడు మున్నగువారు నిత్యముక్తులనబడుచున్నారు. వైకుంఠలోకమును బొందిన శుకాదులు ముక్తులని వ్యవహారము గలదు. బ్రహ్మసాయుజ్యమే ముక్తియయినచో బ్రహ్మయందు జీవులు లయమును చెందుదురుగనుక జీవులకు స్వనాశము తటస్థించును. అయ్యది పురుషార్థము గానేరదు.

కాక నిత్యులయిన జీవులకు లయము సంభవించనేరదు. "నిరంజనః పరమం సామ్య ముపైతి దివ్యం" అను శ్రుతిననుసరించి బ్రహ్మసామ్యమే జీవులకు ముక్తి

సాయుజ్యము గాదు. ఆ సామ్యముగూడ సచ్చిదానందరూపముగాని శుద్ధసత్త్వమయ మయిన శరీరము కలిగియుండుటగాని, సర్వజ్ఞత్వాదికముగాని యగును. అని ద్వైతుల పూర్వపక్షము.

సమాధానము:- ముక్తియనగా మోక్షము. అనగా విడచుటయని నిశ్చయార్థము, దేనిని విడచుట ? అని ప్రశ్న రాగా స్థూలశరీరమును విడచుట అని యన రాదు. అట్టితరి నీవీమోక్షము (గుడ్డముడి విడిపోవుట) గూడ, మోక్షము గావలసి వచ్చును. మరేమని సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములను విడచుటయే మోక్ష మనవల యును. ఇయ్యది శరీరవిశిష్టునకు కలుగదు. "అశరీరంవా వసంతం నప్రియాప్రియే స్పృశతః" అను శ్రుతి శరీరములేనివానికే ఇష్టాయిష్టము లంటవని జెప్పుచున్నది. స్థూలశరీరము లేనంతమాత్రమున సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వము లంటవనుటకు వీలు లేదు. స్వప్నదశయందు స్థూలశరీరము లేకున్నను, ద్వంద్వము లంటుచున్నవి. సుషుప్తియందు స్థూలసూక్ష్మ శరీరములు రెండును లేకపోవుచుండగా సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వము లంటుటలేదు. కావున శరీరద్వయరహితునకే సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వము లుండవని చెప్పవలెను. మనస్సు, ప్రాణము- యీ రెండునుండగా మనోధర్మములగు కామ సుఖదుఃఖాదులను ప్రాణధర్మములగు క్షుత్పిపాసాదు లను అనుభవించకుండుటగాని, స్మరింపకుండుటగాని సంభవింపదు. ప్రియాప్రియ ములను అనుభవించుటవలనవలె స్మరించుటవలనగూడ సుఖదుఃఖములు కలుగును. కాని వైకుంఠలోకమునందు అప్రియానుభవము లేదు. అయినను అనుభవించిన అప్రియమును (అయిష్టమును) స్మరించుటమాత్రము తటస్థించును. అందుకు మనస్సు యుండుటయే గారణము. కాన వైకుంఠలోకము ముక్తిక్షేత్ర మెట్లగును? ఎక్కువ సుఖ ముండుటవలన సగుణముక్తిక్షేత్రమని మాత్రము ఔపచారిక వ్యవ హారము గలదు. కావున వైకుంఠలోకమున స్థూలసూక్ష్మ శరీరములు రెండు నుండుటచే జీవునకు ప్రియాప్రియస్పర్శ మోక్షముండదు. మీ మతమున బ్రహ్మ సాయుజ్య మనునది లేదు. కావున ద్వైతమతమున "అశరీరమి" త్యాది శ్రుతి యప్రమాణమగును. ఆస్తికులకు శ్రుతిని యప్రమాణ మొనర్చుట తగదు. శ్రుతిని ప్రమాణ మొనర్పదలచినచో జీవులకు అశరీరత్వమును బ్రహ్మసాయుజ్యమును అంగీ కరించవలయును. శరీరస్పర్శలేని శుద్ధచైతన్యమే బ్రహ్మము.

జీవుడు బ్రహ్మయందు లయించుట పురుషార్థముగాదని యనరాదు. చైతన్య రూపుడగు జీవునియం దంతఃకరణవైశిష్ట్యాంశమే నశించును. జీవునకు స్వనాశము లేదు. అంతఃకరణము లేకుండుటయే బ్రహ్మసాయుజ్యము. కావున బ్రహ్మసాయుజ్య మను ముక్తియందు జీవు డనిత్యుడగు ననుదోషము లేదు. జీవుడు బ్రహ్మాభిన్నుడు.

బ్రహ్మము నిత్యమని సర్వసంప్రతిపన్నము. "నిరంజనః పరమంసామ్యం" అను శ్రుతియందలి సామ్యశబ్దమునకు పరమ శబ్దము విశేషణమగుటచే నిరతిశయ మగు (అత్యంత) సామ్యమని యర్థమగును. సామ్యమనగా సమత్వము అనగా అభేద మని నిశ్చయము. ఏది యెల్లపుడు యేకరూపముగానుండునో, అది సమ మన బడును. అనేకరూపముగా నుండునది విషమ మనబడును. కావున సమమనగా ఏకమని యర్థము. కావున ఘటనాశముచే ఘటాకాశమునకు మహాకాశసామ్యము కలిగినటుల ఉపాధినాశముచే జీవునకు బ్రహ్మసామ్యము కలుగును. పరిపూర్ణమయిన చైతన్యమును భేదింపజేయు అంతఃకరణము నశించగా జీవేశ్వరులకు భేదము కలుగనేరదు.

కావున ద్వైతులకు బ్రహ్మసాయుజ్యము లేదు. వారి మతమున 'ప్రత్యగభిన్నం బ్రహ్మ' అను జ్ఞానమే ఘటింపదు. కనుకనే వారు వారిమతరీత్యా జీవునకు బ్రహ్మ సాయుజ్యము లేదందురు. ఇట్లే నాస్తికులుగూడ వారిదృష్టిచే బ్రహ్మమే లేదందురు. కావున శ్రుతిసమ్మతముగాని స్వకపోలకల్పితమతముల నంగీకరింపదగదు. ౬

శ్లో. తస్మాత్సర్వేషు కాలేషు మామనుస్మర యుధ్యచ,
మయ్యర్పిత మనోబుద్ధిర్మామేవైష్యస్యసంశయః ॥౭॥

అ. ఓయి అర్జునా ? అంతకాలమునందున్న భావనాఖ్యసంస్కారము స్మరణ ద్వారమున దేహాంతరప్రాప్తికి కారణము గనుక నీవు యెల్లపుడు నాయందు భావ మునుంచి నన్ను స్మరించుచుండుము. ఎల్లపుడు నాయందు చిత్తమునుంచినగాని తుదకు నాస్మరణము లభించదు. ఇట్లు నా స్మరణమును మానక స్వధర్మమగు యుద్ధమును జేయుము. నాయందు మనోబుద్ధుల నుంచినవాడ వగుచు నన్ను బొందు దువు. అందు సంశయము లేదు.

ఓయి ! ఆత్మభజనలక్షణమగు జ్ఞాననిష్ఠయందు సన్యాసులకే యధికారము. అజ్ఞానులకు కర్మయం దధికారము. ఇట్లుండ శ్రీకృష్ణుడిచట "నన్నెల్లపుడు స్మరించుము, స్వధర్మము నాచరింపుము" అని, యర్జునునకు జ్ఞానకర్మల రెంటిని యె ట్లుపదేశించెను ? వెనుకటి గ్రంథమున జ్ఞానకర్మలు భిన్నపురుషానుష్ఠేయములని గదా ! చెప్పెను. పోనీ ఇచట భిన్నకాలానుష్ఠేయములని చెప్పెనన్నచో నదియు పొసగుట లేదు. మూలమునందు "సర్వేషు కాలేషు" అని యుండుటచే యుద్ధ మను స్వధర్మమును అనుష్ఠించునపుడుగూడ భగవద్భజనము కర్తవ్యమని చెప్పిన ట్లగపడుచున్నది. ఇక యుద్ధాతిరిక్తమయిన సర్వకాలములయం దని చెప్పుటగూడ నుచితముగాదు. "మయ్యర్పిత మనోబుద్ధిః" నాయందు మనోబుద్ధులనుంచి యని జెప్పుటచే యుద్ధకాలమునగూడ భగవద్భజనము కర్తవ్యమని నిర్ణయమగుచున్నది.

మరియు లోగడ "కురుకర్మైవ తస్మాత్త్వం" నీవు కర్మనే చేయుమని చెప్పి ఇప్పుడు "మా మనుస్మర యుధ్యచ" అని, చకారముచే కర్మజ్ఞానసముచ్చయము నె ట్లుపదేశించును ? కావున నిచట "మామనుస్మర యుధ్యచ" అని విధించుటచే జ్ఞానకర్మసముచ్చయము శ్రీకృష్ణునకు సమ్మతమని స్పష్టమగుచున్నది. అనినచో, కాదు.

అర్జునుడు తత్త్వవేత్తకాడు. గనుక జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారము లేదని తలచి, కర్మయే చేయుమని పూర్వము చెప్పెను. ఇప్పుడు తానుజేసిన ఆత్మోపదేశమహిమచే నర్జునుడు, తత్త్వవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడని తలంచి, 'జనకాదులవలె నీవుగూడ లోకసంగ్రహముకొరకు కర్మను చేయుము. జ్ఞాననిష్ఠయం దుండుము' అని చెప్పెను. గనుక పూర్వాపరవిరోధము లేదు.

నీవు మోక్షముకొరకు యుద్ధమును జేయుమని చెప్పనందున, నింతమాత్రముచే కర్మజ్ఞానసముచ్చయము సిద్ధింపదు. కర్మజ్ఞానసముచ్చయమే మోక్షము నిచ్చునను వాదము ఇంతకుమున్నే నిరాకరింపబడినది.

N. B "మామనుస్మర" అను మూలవాక్యమునకు సగుణబ్రహ్మచింతన మర్థ మనినచో, నిర్గుణబ్రహ్మజ్ఞానమునకు కర్మసముచ్చయము విరుద్ధముగాని, సగుణబ్రహ్మోపాసనమునకు కర్మసముచ్చయము విరుద్ధముగాదు. కనుక సముచ్చయవాదమునుగురించిన పైపూర్వోత్తరపక్షముల కవకాశము లేదు. కాని, "మామనుస్మర" అను మూలవాక్యమును భగవత్స్వరూపానుసంధానపరముగ వ్యాఖ్యానించినచో, పైపూర్వోత్తరపక్షముల కవకాశ మేర్పడును. ఈ మార్గమును ఆనందగిరిపండితులు తమవ్యాఖ్యానమునందు సూచించిరి. రామరాయులుగూడ నామార్గమునే ద్రొక్కిరి. కాక, నీమధ్యమకాండమునందుగూడ భక్తి, ఉపాసన, చింతనము అనుస్మరణము, మున్నగుపదములను నిర్గుణబ్రహ్మజ్ఞానపరముగ రామరాయకవీంద్రులన్వయింపదలచినట్లు వ్యక్తమగుచున్నది.

ఓయి ! కర్మజ్ఞానములు యేకపురుషానుష్ఠేయములు కావని, పూర్వము చెప్పియుండ, నిపుడు లోకసంగ్రహబుద్ధితో మాత్రము రెంటిని పార్థుడాచరించుట యెట్లు పొసగును ? వినుము. కర్తృత్వాభిమానపూర్వకమయిన కర్మనిష్ఠకు జ్ఞాననిష్ఠతో సాంగత్యము కుదరదని వెనుక జెప్పబడినది. కర్తృత్వాభిమానరహితమయిన కర్మలు కర్మలే కావు (అనగా వానియందు కర్తృత్వముండదు. గనుక, ఆ రెంటికిని యేకపురుషానుష్ఠేయత్వము కుదురును. కావున, తత్త్వవేత్తయగు అర్జునునిచేగాని, జనకాదులచేగాని జేయబడుకర్మ, కర్మగాదు. వాసుదేవునిచే జేయబడు కర్మవలె, అకర్మయే యగును.

కావున ఓయి అర్జునా ! నీకు తత్త్వజ్ఞానము లేనిచో కర్మయందే యధికారము కనుక స్వధర్మమగు యుద్ధము నాచరింపుము. తత్త్వవేత్తవయినచో నాదు నిజరూపమును స్మరించుచునే లోకసంగ్రహముకొఱకు జనకాదులవలె కర్మను ఆచరింపుము. అని శ్రీకృష్ణు డర్జునున కుపదేశించినట్లు సిద్ధమయినది.

సన్యాసిగాని యర్జునునకు, ఆత్మభజనము (జ్ఞాననిష్ఠ) యెట్లు పొసగునని ? యనరాదు. క్షత్రియులకు సన్యాసాశ్రమ స్వీకారము లేకున్నను జ్ఞాననిష్ఠ కనిపించుచున్నది. అందుకు జనకుడే దృష్టాంతము. ఆశ్రమస్వీకారము లేకున్నను క్షత్రియుడగు జనకుడు మహాజ్ఞాని యయ్యెను.

అర్జునుడు జ్ఞానియయినను ఫలాభిసంధ్యహంకార రహితమయిన యుద్ధకర్మయందు అధికారము కలదు. ఫలేచ్ఛారహితమయిన కర్మ కర్మగాదని పలుసారులు చెప్పబడినది. తూష్ణీంభావము మాత్రమే యకర్మగాదు.

గృహస్థులయిన బ్రాహ్మణులకు గూడ జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారముగల దనరాదు బ్రాహ్మణులకు జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారము నొసంగుటకే శ్రుతులు సన్యాసమును విధించినవి.

"సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య" అను శ్లోకముచే నర్జునునకు గూడ సన్యాసము విధింపబడినదికదా ? లేదు. సర్వపరికరములను విడువుమనియే యచట జెప్పబడినది. రాజ్యాదిపరికరములుండగా విషయవ్యాకులమయిన చిత్తము ఆత్మయందు ఏకాగ్రతను జెందదు.

అయితే ప్రకృతము రాజ్యాది పరికరము లుండగా జ్ఞాననిష్ఠ యేల నుపదేశింపబడినది ? పరికరములున్నను జనకాదులవలె చిత్తవిక్షేపము లేనపుడు జ్ఞాననిష్ఠ నుపదేశింపవచ్చును శ్రీకృష్ణుడు "దేహభృతాంవర" అని పార్థుని సంబోధించుటచే దన యుపదేశమున పార్థుడు జనకాదులతో సమానుడయినట్లు శ్రీకృష్ణుని హృదయము విదితమగుచున్నది.

ఓయి అర్జునా ! నీవు జనకాదులవలె దృఢమయిన జ్ఞానము గలవాడవయినచో సర్వధర్మపరిత్యాగమును చేయకయే నిరంతరము నన్ను స్మరించుము. యుద్ధమును చేయుము. దృఢమయిన జ్ఞానము లేనిచో నిపుడు యుద్ధమునే చేయుము. పిదప సర్వధర్మములను పరిత్యజించి నన్నే శరణు బొందుము. అని శ్రీకృష్ణుని యుపదేశమని దేలినది.

కనుకనే అప్పుడప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు పార్థుని తత్త్వవేత్తయనియు, అతత్త్వవేత్తయనియును, నిర్దేశించుట పొసగుచున్నది. శాస్త్రాధికారులుగూడ రెండురకముల నుందురు. కనుకనే శ్రీమహావిష్ణువు చతుర్ముఖబ్రహ్మకు 'నీవు నన్ను దలచుచు,

ప్రపంచము సృజించినచో కల్పవికల్పములయందు వ్యామోహమును జెంద' వని జెప్పినట్లు, శ్రీకృష్ణుడు పార్థునకుగూడ, 'తత్త్వవేత్తయగు జనకునివలె నన్ను నిరంతరము స్మరించుచు, విహితకర్మ నాచరింపు' మని చెప్పెను.

కావున, తత్త్వవేత్తయగు అర్జునునకు జ్ఞాననిష్ఠయుం డున్నను యుద్ధమునందు ప్రవృత్తి జనకాదులకువలె బ్రహ్మాదులకువలెయు పొసగుచున్నది.

ఓయీ! మరణకాలమునందున్న ఆత్మస్మరణము, కదా ముక్తిహేతువు. అయ్యది సర్వకాలములందును ఆత్మభజనముచేసినగాని లభింపదు. అందువలన శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునకు, ఎల్లకాలము నన్ను స్మరింపుమని జెప్పవలసియుండగా యుద్ధమును జేయుమని యెల్లుచెప్పెను? వినుము. ఇచట యుద్ధము చేయుమని విధింపబడుట లేదు. యుద్ధమును చాలించుట వలదని నిషేధించబడుచున్నది. గీతాశాస్త్రము నివృత్తిలక్షణముగాని ప్రవృత్తిలక్షణము గాదు.

ముముక్షువగు తత్త్వవేత్తగూడ లోకసంగ్రహము కొరకు ఐహికప్రతిష్ఠను సంపాదింపవలెను. అట్లులేనిచో లోకములో అందరు తత్త్వవేత్తల మని తలంచుచు, వా రిచ్ఛవచ్చినట్లు నటించుచు అధోగతిని చెందుదురు. కనుక తత్త్వవేత్తలకుగూడ లోకానుగ్రహమును జేయుట ఆవశ్యకము.

ఇట్లైనచో తత్త్వవేత్తయగు బ్రాహ్మణుడు గృహస్థుగానుండి కర్మయే యాచరింపవలెనుగాని, సన్యసింపవలదుగదా? కాదు, అట్టివారు లోకసంగ్రహార్థము సన్యసించియే తీరవలయును. సర్వసాధారణమయిన త్రోవనుంచి మరల్పి లోకమును శాస్త్రవిహితమార్గమునందు ప్రవేశపెట్టుటయే లోకసంగ్రహము, సన్న్యాసము, విహితమార్గముకాని, అపమార్గముకాదు. శ్రుతిసిద్ధమయిన త్రోవ అపమార్గమెన్నడును కానేరదు.

అట్టి సన్న్యాసముగూడ ముముక్షువగు బ్రాహ్మణునకు, జ్ఞానముకొరకే విధింపబడినది. కావున జన్మాన్తరీయమయిన సహకార కారణసామాగ్రిబలమువలన తత్త్వజ్ఞానము నొందినవాడు గూడ వామదేవాదులవలె లోకసంగ్రహముకొరకు సన్న్యాసమును స్వీకరించి, గురుసన్నిధియందు వేదాంతశ్రవణమును జేయవలెను.

స్వతస్సిద్ధమయిన తత్త్వజ్ఞానముగల శ్రీ శంకరులుగూడ సన్యసించి గోవిందపూజ్యపాదగురువులయొద్ద వేదాంతశ్రవణమును చేసిరి.

ఓయీ! క్షత్రియులకు సన్న్యాసము లేకున్నను జ్ఞాననిష్ఠ కలుగునని చెప్పి, బ్రాహ్మణునకుమాత్ర మట్లు కాదందురే, బ్రాహ్మణు డేమి తప్పుచేసెను? వినుము. బ్రాహ్మణు డపరాధ మొనర్పలేదు. జన్మాంతరార్జితమయిన పుణ్యాతిశయమున బ్రాహ్మణత్వము లభించును. కావున బ్రాహ్మణుడు మహాపుణ్యశాలి. కనుకనే అతనికి

పవిత్రమయిన సన్న్యాసాశ్రమాధికారము లభించెను. అన్ని జాతులకు బ్రాహ్మణు డెట్లు పూజ్యుడో, అట్లే అన్ని ఆశ్రమములలోను సన్న్యాసాశ్రమము గొప్పది. సన్న్యాసమును స్వీకరించినవాడు తత్త్వజ్ఞానము సంపాదించక మరణించినను వానికి యమదర్శన ముండదు. ఇంద్రదర్శనము, స్వర్గప్రాప్తియు కలుగును. లేక మరల బ్రాహ్మణ జన్మయయినను లభించును. తత్త్వజ్ఞానమును సంపాదించుటకు సన్న్యాసము అంతరంగసాధనము. గృహాదిపరికరములు చిత్తవిక్షేపమును కలిగించి, వేదాంతశ్రవణాదులకు ప్రతిబంధకము లగును. కాన ముముక్షువునకు పరిగ్రహ పరిత్యాగము ఆవశ్యకము. కనుక బ్రాహ్మణుడు సన్న్యాసాశ్రమ స్వీకారయోగ్యతను సంపాదించినందున మహాసుకృతవంతుడుగాని యపరాధి గాడు.

ఇక బ్రాహ్మణుడయినను ఎవడు వైరాగ్యములేక దారాపుత్రాదులను విడువజాలడో, ఐహిక భోగపరవశుడయిన వానికి వేదాంతశ్రవణప్రసక్తి యుండదు. "అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా" అను సూత్రమున సాధనచతుష్టయ సంపత్తిగలవానికే బ్రహ్మవిచారమునం దధికారమని బాదరాయణులు చెప్పిరి.

ఎవ్వడేని యొకానొకబ్రాహ్మణుడు గృహస్థుగానుండి, శమదమాది సంపత్తి లేకయే, కుతూహలముతో (బులపాటుచే) వేదాంతశ్రవణమునందు ప్రవర్తించుచో వాడు తా నపమార్గమునందు ప్రవర్తించి లోకమునుగూడ అపమార్గమునందు ప్రవర్తింపజేయనెంచినవాడుగాన, వాని యాచారమును ఆస్తికులు ఆదర్శముగా దీసికొనగూడదు. అంతమాత్రమున ఉత్సాహమున జేసిన వేదాంతశ్రవణము వ్యర్థమనరాదు. వేదపాఠమువలె నాశ్రవణముగూడ సుకృత హేతువగును. ఈసంస్కార బలమున జన్మాంతరమునందు సన్న్యాసాశ్రమ స్వీకారము లభించును.

కావున ముముక్షువు, గృహస్థు నగు బ్రాహ్మణునకు, సన్న్యాసాశ్రమస్వీకార పూర్వకముగనే జ్ఞాననిష్ఠయం దధికారము. సన్న్యాసములేనిచో కర్మనిష్ఠయందే అధికారము. క్షత్రియాదులకుమాత్రము సన్న్యాసములేకున్నను జ్ఞాననిష్ఠయందుగాని కర్మనిష్ఠయందుగాని, స్వార్థముకొరకుగాని, లోకసంగ్రహార్థముగాని, అధికార మని సిద్ధించినది. 2

శ్లో. అభ్యాసయోగయుక్తేన చేతసా నాన్యగామినా
పరమం పురుషం దివ్యం యాతి పార్థానుచింతయన్ ॥ 8 ॥

శ్లో. కవిం పురాణ మనుశాసితార మణోరణీయాంస మనుస్మరేద్యః
సర్వస్య ధాతార మచింత్యరూప మాదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్ ॥ 9 ॥

అ. ఓయి అర్జునా! విజాతీయ ప్రత్యయానంతరిత సజాతీయ ప్రత్యయ ప్రవాహరూపమగు యోగముతోగూడి విషయాంతరమును దలచు స్వభావములేని

మనసుతో నిరతిశయుడును, సూర్యమండలమునందున్నవాడును, సర్వజ్ఞుడును, అతి ప్రాచీనుడును, సకలప్రపంచమును నియమించువాడును, అతిసూక్ష్ముడును, సకల ప్రపంచమును విభజించువాడును, ఊహింపనలవికాని రూపము కలవాడును, సూర్యునివలె నిత్యచైతన్య ప్రకాశరూపుడును మాయాతీతుడును అగు పురుషుని యెవడు ధ్యానించునో, వాడు అట్టి పురుషుని బొందును.

మన దేహములయందున్న ఆత్మ ప్రత్యగాత్మ. సూర్యమండలమందున్న ఆత్మ పరమాత్మ. ప్రత్యగాత్మకు పురుషుడని పేరు, పరమాత్మకు పరమపురుషు డనిపేరు. కావున సూర్యమండలమునందు అధిదైవతపురుషునియొక్క నిత్యచైతన్యాత్మకమగు వాస్తవస్వరూపమే యిచట ధ్యేయమనియు ప్రాప్యమనియు జెప్పబడినది. ఇంతియె కాని కల్పితమయిన హిరణ్యశ్మశ్రుత్వాదిరూపము (బంగారుమీసములతోగూడిన రూపము) ధ్యానించమని జెప్పబడుట లేదు. హిరణ్య శ్మశ్రుత్వాదిరూపమే యచింత్యమగునుకాని సచ్చిదానందాత్మకము అచింత్యముగాదుకదా? అని యన రాదు. పరమ పురుషుని (పరమాత్మ) యొక్క పారమార్థికమయిన సచ్చిదానంద రూపము అవాఙ్మనసగోచర మగుటచే నీయదిగూడ నచింత్యమగును. కనుకనే ఈయది అజ్ఞానమున కావలదని జెప్పబడినది. హిరణ్య శ్మశ్రుత్వాదిరూపము అజ్ఞానము కావలదిగాదు. అజ్ఞానాంతర్గతమే యగును అజ్ఞానముయొక్క ఆవలియొడ్డుచేరనిదే చైతన్యసాక్షాత్కారము సంభవించదు. అజ్ఞానమనగా సముద్రమువంటిది. దాని యావలియొడ్డుయన నాశము. అంధకారావరణముగల కంటికి ఘటాదులు ప్రత్యక్షము గానట్లు అజ్ఞానావరణముగల చిత్తమునకు పరమాత్మ ప్రత్యక్షము గాడు. కావున పరమపురుషుడు (తమసఃపరస్తాత్) అజ్ఞానమున కావలివాడని జెప్పబడెను.

ఇట్టి పురుషుడు ఆదిత్యవర్ణుడని శ్రుతి చెప్పుచున్నది సూర్యుడు సమస్త ప్రపంచమును ప్రకాశింపజేయుచు ప్రకాశరూపమయిన వర్ణముతో నెట్లు యొప్పు చుండెనో అట్లే పురుషుడుగూడ సమస్త ప్రపంచమును ప్రకాశింపజేయుచు ప్రకాశ రూపమయిన చైతన్యశాలి యగుచున్నాడు. సూర్యునియొక్క ప్రకాశము దీప్తి. పురుషునియొక్క ప్రకాశము చైతన్యము. జ్ఞానము అని భేదము. కనుకనే నిత్య చైతన్య ప్రకాశుడని పురుషునకు వ్యవహారము. నిత్యచైతన్యరూపుడగు పరమ పురుషునకు కర్మఫలవిధానము మాయచే నొప్పును. నిత్యచైతన్యరూపుడగు పరమ పురుషుడే సూక్ష్మముకంటె నతిసూక్ష్మమగునుగాని హిరణ్య శ్మశ్రుత్వాది విశిష్ట పురుషుడు సూక్ష్మతరుడు (దుర్జ్ఞేయుడు గా నేరడు) సాకారపదార్థము అత్యంత దుర్జ్ఞేయ మగుట అసంభవము. "అణోరణీయాన్ మహతోమహీయాన్" అను శ్రుతి చైతన్యార్థమునందే సమన్వయించును. సాకారమయిన పదార్థము మహత్తుకంటె మహత్తు గా నేరదు.

ఇట్లైనచో అధ్యాత్మాధిదైవతముల కభేదము కలుగునుకదా? ఇష్టాపత్తియే ఒకే ఆత్మ; సూర్యమండలమధ్యనుండి అధిదైవతమనియు అస్మదాదిదేహములనుండి యధ్యాత్మయనియు జెప్పబడుచున్నాడు. అధ్యాత్మాధిదైవతలకు, ఔపాధికభేదమే కాని వాస్తవభేదము లేదు.

ఓయి! సూర్యమండలమునందున్న అధిదైవతాత్మ, తన శరీరమునందున్న ప్రత్యగాత్మ - వీరిరువురు అభిన్నులైనచో శరీరమునందున్న ప్రత్యగాత్మను ధ్యానింపక సూర్యమండలమందున్న అధిదైవతాత్మను ధ్యానించుటవ్యర్థముకదా? కాదు. సాధకునకు (ఉపాసకునకు) సూర్యునియందు భక్తి కలదు. అందువలన సూర్యునియందలి ఆత్మను యుపాసించుచున్నాడు. ప్రత్యగాత్మోపాసనకు సూర్యదేవతాభక్తి ప్రతిబంధకమయినది. ఆత్మభక్తునకుగాని ఆత్మోపాసనము ఘటింపదు. సూర్యభక్తుడయిన ముముక్షువునకు ఆత్మయందు ప్రేమను కల్పించుటకొఱకే, శ్రుతి సూర్యబింబ ముపాధిగా గల పురుషుని ఉపాసింపమని విధించినది. మహిషీస్నేహబద్ధుడగు భిక్షువునకు మహిషీఉపాధిగాగల బ్రహ్మము నుపదేశించియే గురువు ఆ భిక్షువును ఆత్మభక్తునిగ జేయును. దీనివలన ముక్తికాములగు విష్ణురుద్రాది భక్తులకు విష్ణురుద్రాది శరీరావచ్ఛిన్నమయిన ఆత్మయే ఉపాసింపదగినవాడుకాని; విష్ణురుద్రాదుల శరీర ముపాసింపదగినది గాదని సిద్ధించినది.

ఇట్లు సూర్యమండలమం దున్నపురుషుని ధ్యానింపగా ఆ పురుషునియొక్క స్వరూపసాక్షాత్కారము కలుగును. పిదప సర్వగతుడగు ఆ పురుషుడే తాను గనుక తనకు (తనఆత్మకు) ఆ పురుషునకును అభేదనిశ్చయము కలుగును, తరువాత ప్రత్యగభిన్నపరమాత్మ సాక్షాత్కారమువలన బ్రహ్మసాయుజ్యము లభించునని భావము.

ఇచట నీ భేదమును గ్రహింపవలెను. ఎవడు పరమాత్మయే ప్రత్యగాత్మయని యెల్లపుడు ధ్యానించుచు మరణకాలమునందుగూడ స్మరించునో ఎవడు సూర్యమండలమందున్న పురుషుడనే నేను అని ధ్యానించుచు, అంతకాలమునందు స్మరించునో వారిరువురు తత్త్వవేత్తలుకాన బ్రహ్మభావము నొందుదురు. ఎవడయితే పరమాత్మను హిరణ్యశ్మశ్రుత్వాది గుణములుగల సూర్యబింబమునందలి పురుషరూపునిగా ధ్యానించుచు తుదకుగూడ నట్లే స్మరించునో వాడు హిరణ్యలోకమును బొందును. ౮, ౯

శ్లో. ప్రయాణకాలే మనసాఽచలేన భక్త్యాయుక్తో యోగబలేన చైవ
భ్రువోర్మధ్యే ప్రాణమావేశ్య సమ్యక్ స తం పరం పురుష ముపైతి దివ్యమ్. ౧౦

అ. పూర్వము జ్ఞాని మరణకాలమున జేయదగిన విధానమును వివరించి యిపుడు యోగియొక్క విధానమును వివరింపుచున్నాడు.

యోగి మరణకాలమున నిశ్చలమనసుతోను ఆత్మస్వరూపానుసంధాన రూపమగు భక్తితోను చిత్తస్థైర్యలక్షణమగు యోగబలముతోను గూడినవాడై మొదట హృత్పుండరీకమునందు చిత్తమును వశపరచుకొని పిదప హృదయస్థానము నుండి బయలుదేరిన సుషుమ్నానాడిచే నాసనజయము, ఇంద్రియజయము, ప్రాణజయము, మనోజయములను క్రమముగా జేసికొనుచు కనుబొమ్మలనడుమ ప్రాణము నుంచి జాగరూకుడై ఆత్మతత్త్వమును దెలిసికొనినచో నాతడు చైతన్యరూపుడగు పరమపురుషుని బొందును. కాని రోగార్తుడై మరణింపబోవు యోగికి ఇట్టియోగము సాధ్యముగాదు. అయినను మరణహేతువగు ఒకానొకరోగము పుట్టకపూర్వమే యోగి మరణముకొరకు ప్రయత్నించవలెనని భావము. ౧౦

శ్లో. యదక్షరం వేదవిదో వదంతి విశంతి యద్యతయో వీతరాగాః
యదిచ్ఛంతో బ్రహ్మచర్యం చరంతి తత్తేపదం సంగ్రహేణ ప్రవక్ష్యే ॥౧౧॥

అ. బ్రహ్మవేత్తలు ఎవనిని అక్షరరూపునిగా (నాశరహితునిగా) చెప్పుచున్నారో వీతరాగులగు సన్న్యాసులు, ఆత్మజ్ఞానము కలుగగా ఎవనిని బొందెదరో బ్రహ్మచారులుగాని బ్రహ్మజిజ్ఞాసువులుగాని యెవనిని దెలిసికొనగోరి గురుసాన్నిధ్యమున బ్రహ్మచర్యమును (వేదాధ్యయనాదికమును) చేయుచున్నారో, అట్టి అక్షరాఖ్యబ్రహ్మను సంగ్రహముగా జెప్పెద వినుము. ౧౧

అవ॥ పరమాత్మను ప్రత్యగ్రూపునిగాను పురుషరూపునిగాను భజించుట (అనుసంధానముజేయుట) పూర్వము చెప్పబడినది. మరణకాలమునందు పరమాత్మను స్మరించుటవలన సాయుజ్యప్రాప్తిగూడ జెప్పబడినది. ఇంతమాత్రమున ఉత్తరగ్రంథ మారంభింప బనిలేదని శంకింపరాదు. ఉత్తమాధికారులకు నీ విధానమున బ్రహ్మజ్ఞానము సంభవించినను మందాధికారులకు, మధ్యమాధికారులకును ఈయది సాధ్యముగాదు. కావున వారలకు త్రోవచూపుటకు ఉత్తరగ్రంథ మారంభింపబడుచున్నది. "సయోహవై తద్భగవన్ మనుష్యేషు ప్రాయణాంత మోంకార మభిధ్యాయీత, కతమం వావసతేన లోకం జయతీతి తస్మై సహోవాచ "ఏతద్వై సత్యకామపరంచాపరంచ బ్రహ్మ యదోంకార" (ప్రశ్నోపనిషత్ ౫-౧) ఓయి! మహానుభావుడా! మనుష్యులలో నెవడు మరణించునంతవరకు ఓంకారమును ధ్యానించునో వాడు ఆ ఓంకారధ్యానముచే నేలోకమును పొందును? అని సత్యకాముడను శిష్యు డడుగగా, పిప్పలాదుడు ఓంకారము పరాపర బ్రహ్మస్వరూపమని ప్రారంభించి, ("యః పునరేతం పరం పురుషం త్రిమాత్రేణ ఓమిత్యనేనైవ అక్షరేణ పరం పురుష మభిధ్యాయీత" (ప్ర॥ ౫-3) ఏ మానవుడు అకారోకార మకారరూప

మాత్రాత్రయము గలిగి ప్లుతస్వరముతో గూడిన "ఓమ్" అను వర్ణముతో పరమ పురుషుని ధ్యానించునో వాడు బ్రహ్మలోకమును బొందును." అని చెప్పెను.

ఇట్లే కఠవల్లియందుగూడ సర్వధర్మాతీతమగు బ్రహ్మను ప్రస్తుతించి యట్టి పరబ్రహ్మకు వాచకముగాను ప్రతిమవలె ప్రతీకము (ఆలంబనము) గాను ఓంకారము బ్రహ్మజ్ఞానమునకు సాధనమని చెప్పి మందమధ్యమాధికారులకు గావలసిన ఓంకారోపాసనము చెప్పబడినది. ఇదియే గీతాశాస్త్రమునందుగూడ "కవిం పురాణ మనుశాసితారం" అనుమంత్రముచే సూచింపబడినది. ఇట్టి ఓంకారోపాసనమును యోగధారణాక్రమమును వివరింపదలచి ముందుగ్రంథ మారంభింపబడుచున్నది.

అవతారికాసంగ్రహము: ఓంకారము శబ్దమువలనను, అర్థమువలనను పరాపర బ్రహ్మస్వరూపము. అందు శబ్దమువలన అపరబ్రహ్మరూపము. అర్థమున పరబ్రహ్మ రూపము. శబ్దము బ్రహ్మకు ప్రతీకముగాన పరబ్రహ్మయగును. అర్థము బ్రహ్మయే కాన పరబ్రహ్మయగును. ఇందు పరబ్రహ్మను భజించినచో బ్రహ్మసాయుజ్యము లభించును. ఈయది యుత్తమాధికారులకు సులభము. ఇపుడు మందమధ్యమాధికారి విషయమయిన అపరబ్రహ్మవాచకమగు ఓంకారమును భజించుటవలన బ్రహ్మ లోకప్రాప్తిద్వారమున క్రమముక్తి కలుగునని చెప్పబడుచున్నది.

శ్లో. సర్వద్వారాణి సంయమ్య మనో హృది నిరుధ్య చ
మూర్ధ్న్యాధాయాత్మనః ప్రాణమాస్థితో యోగధారణామ్ ॥ ౧౨ ॥

శ్లో. ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహరన్ మామనుస్మరన్
యః ప్రయాతి త్యజన్ దేహం స యాతి పరమాం గతిమ్ ॥ ౧౩ ॥

అ. జ్ఞానసాధనములగు చక్షురాదీంద్రియములను నిగ్రహించుకొని హృదయ కోశమునందు మనస్సును నిరోధించి వశీకృతమగు మనసుతోగూడ ప్రాణవాయువును బ్రహ్మరంధ్రమునం దునిచి యోగధారణకు బ్రవర్తించినవాడై బ్రహ్మవాచకమగు ఓంకారము నుచ్చరించుచు ఓంకారవాచ్యమగు బ్రహ్మను స్మరించుచు దేహత్యాగ రూప మరణమును యెవడు బొందునో వాడు స్వర్గాదులకంటె నుత్తమగతియగు హిరణ్యగర్భలోకమును బొందును.

ఇచట "మామనుస్మరన్" అని నిర్దేశించుటచే నీ యోగి ఓంకారమును వాచకరూపముతో నుపాసించుచున్నాడుగాని ప్రతీకరూపముతో నుపాసించుటలేదని తెలియుచున్నది. ఓంకారమును ప్రతీకరూపముతో నుపాసించువానికే ఓంకారము నందు బ్రహ్మబుద్ధి యుండును. అన్నాదులయందు బ్రహ్మబుద్ధివలెను సాలగ్రామా దులయందు విష్ణుబుద్ధివలెను వాచకరూపముతో నుపాసించువానికి నోంకారము

నందు బ్రహ్మబుద్ధియుండదు. వానికి పరోక్షేశ్వరస్మరణమేకాని ప్రత్యగభిన్నేశ్వర స్మరణముండదు. కావున వీనికి హిరణ్యగర్భలోకప్రాప్తియేగాని సాక్షాన్ముక్తి లేదు.

శ్లో. అనన్యచేతా స్సతతం యోమాం స్మరతి నిత్యశః
తస్యాహం సులభః పార్థ! నిత్యయుక్తస్య యోగినః ॥౧౪॥

అ॥ ఓయి! అర్జునా? ఏయోగి ఇతరవిషయములను చింతింపక, ఎల్లప్పుడు నన్నే స్మరించుచుండునో నాయందే యెల్లపుడు చిత్తము నిలిపియున్న నాయోగికి నేను సులభముగా బొందదగుదును.

ఈ శ్లోకమునందు జెప్పబడిన ఈశ్వరస్మరణము అభేదజ్ఞానరూపమగుచో, సాక్షాన్ముక్తికి గారణమగును, భేదజ్ఞానరూపమగుచో క్రమముక్తికి గారణమగును.

లేక "సర్వద్వారాణి" "ఓమిత్యేకాక్షరం" అను రెండు శ్లోకములచే మంద బుద్ధులకు క్రమముక్తిఫలమునిచ్చు ఓంకారోపాసనము జెప్పబడినవి. మధ్యమ బుద్ధులకు అభేదోపాసనము యిచట విధింపబడినది. ఏ ముముక్షువునకు అనేక పర్యాయములు వేదాంత శ్రవణము జేసినను, ప్రతిబంధము లెక్కువగా నుండుటచే అభేదజ్ఞానము కలుగదో, వాడు యెల్లపుడు మంత్రమునువలె "అహం బ్రహ్మాస్మి" అని జపించుచునే యుండును. ఈ జపముచే ప్రతిబంధములు నశించినచో నీ జన్మమునందే ముక్తి కలుగును. ప్రతిబంధములు మిగిలియున్నచో కాలాంతరమున ముక్తి కలుగును. ఏ ముముక్షువునకు బుద్ధిమాంద్యమువలన వేదాంతశ్రవణమునందుగూడ నధికారము లేదో, వాడు ఓంకారోపాసనమునే చేయవలెనని భావము.

ఇట్లు మందాధికారులకు, మధ్యమాధికారులకును బ్రహ్మప్రాప్త్యుపాయముగా ఓంకారోపాసనము, "అహంబ్రహ్మాస్మి" అను నభేదోపాసనమును శ్రీకృష్ణుడుచేసిన ప్రతిజ్ఞప్రకార ముపదేశింపబడినది.

రామానుజమతము: "అభ్యాసయోగయుక్తేనచేతసా నాన్యగామినా" (౮) అను శ్లోకమునందు ఐశ్వర్యకాములకు పరమేశ్వరోపాసనా విధానమును "యదక్షరం వేదవిదో వదంతి" "సర్వద్వారాణి సంయమ్య" "ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ" అను మూడు శ్లోకములయందు మోక్షకాములయొక్క ఉపాసనావిధానమును "అనన్యచేతా స్సతతం" అను ప్రకృత శ్లోకమునందు జ్ఞానులయొక్క ఉపాసనా విధానమును శ్రీకృష్ణుడు జెప్పెనని రామానుజులు వ్యాఖ్యానించిరి. ఈయది యుక్తముగాదు. "అభ్యాసయోగ యుక్తేన" అను శ్లోకముయొక్క ఉత్తరార్ధమునందు "పురుష ముపైతిదివ్యం" అని దివ్యపురుషప్రాప్తి చెప్పబడినది. ఐశ్వర్యకాముడు దివ్యపురుషుని బొందుట అసంభవము. మరియు పరమపురుషప్రాప్తియనగా

పరమపురుషునియొక్క ఐశ్వర్యప్రాప్తి యని జెప్పుట యుక్తముగాదు. అట్టితఱి ముఖ్యార్థమును పరిత్యజించి, లాక్షణికార్థమును స్వీకరించుట యను దోషము వాటిల్లును. కాక, నీ శ్లోకములు ఐశ్వర్యకాముని విషయమనుటకు ప్రమాణము లేదు. మూలమునం దెచ్చటను ఐశ్వర్యకాముడగు భగవద్భక్తుడు పరమపురుషుని బొందునని జెప్పలేదు. అట్లు చెప్పియున్నచో ముఖ్యార్థమునకు బాధ కలిగినందున లాక్షణికార్థము గల్పింపనగును.

మఱియు నైశ్వర్యకాముడు పునరావృత్తిని బొందునని స్వయముగ శ్రీకృష్ణుడే చెప్పియున్నాడు. శ్రీకృష్ణుడే విష్ణువు అతడే పరమపురుషుడు. విష్ణువుయొక్క ఐశ్వర్యమునొందుట యన విష్ణుసారూప్యమునొందుటయే. ఇట్టి సారూప్యము విష్ణులోకమును జేరినవారలకే కలుగును. విష్ణులోకమునందున్న వారలే శంఖ చక్ర చతుర్భుజాదులతో విరాజిల్లుట పొసగును. విశిష్టాద్వైతులమతమున విష్ణులోకము పునరావృత్తిరహితమని యొప్పియుండ నైశ్వర్యకాములయిన విష్ణుభక్తులు విష్ణుసారూప్యము నొంది తిరిగి వత్తురని జెప్పుట యెట్లు పొసగును? మఱియు విశిష్టాద్వైతమతమున సాయుజ్యముక్తి లేదు సాలోక్య, సామీప్య, సారూప్యములు మూడేముక్తులు. ఇట్టితఱి సారూప్యముక్తిని బొందినవారలకు పునరావృత్తియున్నచో సాలోక్య, సామీప్య ముక్తులను బొందినవారలకు గూడ పునరావృత్తి కలుగునుగాన విష్ణులోకము పునరావృత్తిరహితమను మాట కర్థమే లేకపోవును.

“ మాముపేత్యతు కౌంతేయ ” అను చోట విష్ణుసాయుజ్యమని అర్థమును జెప్పినచో స్వమతమును వీడుట, పరమతమున ప్రవేశించుట యగును. లేక విష్ణులోకమును అని యర్థము జెప్పినచో విష్ణుసారూప్యమునొందిన ఐశ్వర్యకాములకు గూడ పునరావృత్తిలేదని స్వవచోవ్యాఘాత (తనమాట కొట్టుబడుట) మేర్పడును. కావున రెండుపక్షములయందును మెడ కురి యేర్పడును.

మరియు విష్ణులోకముగూడ పునరావృత్తి గలదగుచో “ ఆ బ్రహ్మభువనాల్లోకా ” అనునది కుదరదు. ఐశ్వర్యకాములు బ్రహ్మలోకమును బొంది తిరిగి వత్తురని యనదగును. ఐశ్వర్యకాములగు విష్ణూపాసకులకు చతుర్ముఖాది లోకప్రాప్తి మంచిది కాదు. “పరమం పురుష ముపైతి” అని విష్ణులోకప్రాప్తియే జెప్పబడినది.

కావున ఐశ్వర్యమునుగోరు విష్ణుభక్తులకు విష్ణులోకప్రాప్తిలేదు. విష్ణుసారూప్యముగూడ లేదు. వారికి మనుష్యలోకముగాని, స్వర్గలోకముగాని ప్రాప్తించును కావున వారలకు పునరావృత్తియే నిజము.

వైకుంఠైశ్వర్యమును గోరువారికి మాత్రము విష్ణులోకము సంభవించును. పునరావృత్తియు నుండదు. వైకుంఠైశ్వర్యమును గోరుట నిష్కామరూపముగాని,

సకామముగాదు. కావున నిష్కాములకు, మోక్షకాములకు విష్ణులోకప్రాప్తియు, అపునరావృత్తియు నుచితము. వీరే కైవల్యకాములు. కైవల్యమనగా మోక్షము. మోక్షమనగా రామానుజమతమున వైకుంఠలోకప్రాప్తియే. అట్టితరి జ్ఞాని గూడ మోక్షకాముడే కాన, ఆతనిని వేరు చేయరాదు.

ఇక కైవల్యమనగా ఆత్మస్వరూపమనియు, దానిని కైవల్యకాములు పొందుదురనియు, జ్ఞానిమాత్రము పరమాత్మను బొందుననియు ననరాదు. కైవల్యకాముడు పొందునట్టి ఆత్మస్వరూపము కైవల్యకాముడే కాన, వానిని వాడు బొందుట సంభవింపదు. కేవలాత్మకు, పరమాత్మకును భేదము పొసగదు. ఆత్మకు, పరమాత్మకు భేదమున్నచో జ్ఞాని పరమాత్మను బొందుట సంభవించదు.

నిరవయవులగు ఆత్మపరమాత్మలకు క్షీరనీరన్యాయముచే సంయోగము కుదరదు. మరియు జ్ఞానమే యాకారముగాగల ఆత్మపరమాత్మలకు క్షీరనీరములకువలె భేదములేదు. పాలయందు నీరు లీనమయినట్లు పరమాత్మయందు జీవాత్మ అట్లు లీనముగాదు. అట్టితరి, జీవునియొక్క స్వరూపమే లయమయినందున అయ్యది జీవాత్మకు పురుషార్థము కానేరదు.

జీవాత్మ పరమాత్మయందు ప్రవేశించి ఆనంద మనుభవించునని యనరాదు. పరిపూర్ణుడు చైతన్యఘనుడు నగు పరమాత్మయందు జీవునకు ప్రవేశావకాశమే లేదు. అట్టి యవకాశమే యున్నచో పరమాత్మ అపరిపూర్ణుడే యగును. ఇది యంతయు గీతాశాస్త్రమునకును శ్రుతిసిద్ధాంతమునకును విరుద్ధమగును.

కావున జ్ఞానికి, కైవల్యమునకును భేద మిసుమంతయు లేదు. వా రుభయులు బ్రహ్మము నే బొందుదురు. బ్రహ్మ నిత్యప్రాప్తుడయినను, మాయచే అప్రాప్తునివలె దోచుచుండును. కాన యిపుడు బొందబడునని శాస్త్రము చెప్పుచున్నది.

మరియు "ఆబ్రహ్మభువనాల్లోకాః, పునరావర్తినోఽర్జున" "మాముపేత్య తు కౌంతేయ! పునర్జన్మ నవిద్యతే" అనుగీతాస్తుతి భగవత్ప్రాప్తియే పునరావృత్తి రహితమని చెప్పుచున్నది. ఆత్మ భగవంతునికంటె భిన్నుడయినచో ఆత్మప్రాప్తి పునరావృత్తికలదియే యగును. అక్షరపురుషప్రాప్తి యన భగవత్ప్రాప్తికాని ఆత్మప్రాప్తిగాదు. అక్షరశబ్దము పరమాత్మయందే శ్రుతిప్రసిద్ధమయియున్నది.

మరియు శత్రువు లపహరించిన రాజ్యమును, దైవానుగ్రహమున రాజు మరల పొందునట్లు కామక్రోధాదులచే నపహరింపబడిన ఆత్మస్వరూపమును, భగవదనుగ్రహాదులచే జీవుడు మరల పొందునని రామానుజీయుల ఆశయము. ఈ యుది కుదరదు రాజుకంటె రాజ్యము వేరు. జీవునికంటె ఆత్మస్వరూపము వేరు గాదు. ఆత్మకు సచ్చిదానందస్వరూపము అపృథక్సిద్ధము. (ఆత్మకంటె వేరుగ నుండునదిగాదు)

ఘటమునకు కంబుగ్రీవాదిమత్త్వమే స్వరూపము. కంబుగ్రీవత్వాదికమను స్వరూపము లేనిచో ఘటమే లేదు. రాజునకు రాజ్యము స్వరూపముగాదు. స్వరూపాతిరిక్తము. కావున నీయది అపహరింపబడవచ్చును. తిరిగి పొందవచ్చును. ఆత్మస్వరూపము యితరులచే నపహరింపబడ నేరదు. అట్లపహరింపబడుచో ఆత్మనాశమే యగును. కావున ఆత్మస్వరూపము పొందబడ నేరదు. ఏది యుపాయములచే బొందబడునో అయ్యది అనిత్యమగును.

ఆత్మస్వరూపమును బొందుటయనగా ప్రకృతి వియోగమును బొందుటయని అనదగదు. అసంగుడగు ఆత్మకు వాస్తవముగా ప్రకృతిసంబంధమే లేదు. "అసంగో హ్యాయం పురుషః". అను శ్రుతి యిందు ప్రమాణము. ఆత్మ ప్రకృతిసంస్పృష్టుడగుచో సర్వవ్యాపకుడు కానేరడు. బుద్ధ్యాదులతో గూడిన జీవునకు సర్వగతత్వమంగీకరింపలేదు.

కాక ప్రకృతివియోగము పరమాత్మకే దుర్లభమగుచుండ, నయ్యది జీవునకెట్లు సంభవించును? చిదచిద్విశిష్టుడగు పరమాత్మ ప్రకృతివియుక్తుడు గానేరడు గదా? ప్రకృతి విశిష్టుడయినను ప్రకృతి వియుక్తుడగునని యనరాదు. విశిష్టత్వ, వియుక్తత్వములు వ్యధికరణములు. అనగా ఒకేవ్యక్తికి నొకదానితోగూడి యుండుట, గూడకయుండుటయు సంభవింపదని భావము.

మరియు సగుణముక్తి, నిర్గుణముక్తి అని రెండువిధములయిన ముక్తియే శాస్త్రసిద్ధమయియున్నది. అందు బ్రహ్మసాయుజ్యము నిర్గుణముక్తి. సత్యలోకప్రాప్తి సగుణముక్తి. ఇట్లుండ రామానుజులు, అక్షరప్రాప్తియను మూడవముక్తిని కల్పించిరి. ఇయ్యది శాస్త్రవిరుద్ధము.

మరియు అక్షరుని బొందిన జీవులు ప్రకృతివియుక్తులగుచు, పరమాత్మను బొందక నెట్లుందురు? పరమాత్మ పరిపూర్ణుడు, అన్నిటికి నాధారభూతుడు. ఆకసమును బొందకుండ యుండ నేరదు. అక్షరుని బొందిన జీవులు పరమాత్మయందే యుందురని అంగీకరించినపుడు జ్ఞానికి, కైవల్యకామునకు భేదమేమి? ఇంక జ్ఞానిగూడ వైకుంఠలోకమును బొందునని అంగీకరించుచో అపుడు ఐశ్వర్యకామునకు, కైవల్యకామునకు భేదమే లేకపోవునుగాన రామానుజులు అధికారులు ముగ్గురని గల్పించుట అనుచితమగును. కావున రామానుజవ్యాఖ్యానము సమంజసము గాదు. ౧౪

శ్లో. మాముపేత్య పునర్జన్మ దుఃఖాలయ మశాశ్వతమ్
నాప్నువంతి మహాత్మానః సంసిద్ధిం పరమాంగతాః ॥ ౧౫ ॥

అ. ఓయి అర్జునా! నా సాయుజ్యమును బొందిన మహానుభావులు మోక్షమను గొప్పపదవి నొందుదురు. కాన వారు దుఃఖాకరము అశాశ్వతము నగు పునర్జన్మను (అనగా సంసారమును అని భావము) పొందరు.

బ్రహ్మసాయుజ్యమును బొందినవారు ముక్తిని బొందిరని జెప్పుట పునరుక్తము. ముక్తిని బొందినవారు బ్రహ్మసాయుజ్యమును బొందిరని జెప్పుటయు పునరుక్తమే యగును. కావున నీ శ్లోకమున "మాముపేత్య" "సంసిద్ధింగతాః" అను పదములు రెండును పునరుక్తములుగదా? అని యనరాదు, సంసిద్ధియను పదమునకు చిత్తశుద్ధియను నర్థమును నివారించుటకు "మాముపేత్య" అను పదమున్ను, "మాముపేత్య" అను పదమునకు (మాం సేవిత్వా) నన్ను సేవించి అను నర్థమును నివారించుటకు "సంసిద్ధింగతాః" అను పదమున్ను ప్రవర్తించినవి కాన పునరుక్తదోషములేదు. కావున పరమేశ్వరుడు సులభుడయినచో సాధకునకు పునరావృత్తిరాహిత్యము సంభవించునని భావము.

ఈ శ్లోకము సాయుజ్యముక్తిని అంగీకరింపని విశిష్టాద్వైతులకు మెడ యురియగుచున్నది ఇందు "మాముపేత్య" అని సాయుజ్యము వినబడుచున్నది. "మామ్" అను పదమునకు మత్సాలోక్యము (నా సాలోక్యము) నా సారూప్యము నా సామీప్యము అని యర్థమని యనరాదు. ముఖ్యార్థమును విడచి లాక్షణికార్థమును గల్పించుటలో కారణముకాని ప్రమాణముకాని లేదు. "రాజానముపేత్య" (రాజును సమీపించి) అను వాక్యములయందువలె "మాముపేత్య" అను వాక్యమునందుగూడ "పరమేశ్వరుని సాన్నిధ్యమును జెంది" అనియే ముఖ్యార్థమని యనరాదు. "రాజాన ముపేత్య" అను వాక్యమునందు రాజును సాక్షాత్తుగా బొందుట బాధితముగాన రాజుయొక్క సన్నిధి యను అర్థము కల్పింపబడినది. ప్రకృతమున ముఖ్యార్థమునకు బాధలేదుకాన యితరార్థమును గల్పింపదగదు. కాన యిచట పరమేశ్వరసాన్నిధ్యమను అర్థము ముఖ్యార్థముగాదు.

మరియు "కాంతాం ప్రాప్య" (స్త్రీని బొంది) అను వాక్యమునందువలె "మాముపేత్య" అనుచోటగూడ జీవేశ్వరులకు సంయోగమే వివక్షితమని యనరాదు. సావయవ పదార్థములకు అవయవ సంయోగద్వారమున సంయోగము సంభవించినను, నిరవయవులగు జీవేశ్వరులకు సంయోగము సంభవించదు. జీవేశ్వరులకు నిరవయవత్వము అంగీకరింపబడినది, కనుకనే ఈశ్వరునకు చిద్వైశిష్ట్యము కుదరనందున ఈశ్వరుడు చిదచిద్విశిష్టుడను వాదముగూడ అత్యంతము అయుక్తము.

సశరీరుడగు ఈశ్వరుని, సశరీరురాలగు లక్ష్మీదేవిగాని, సశరీరుడగు అనంతుడుగాని సంబంధించియున్నటుల సశరీరుడగు జీవుడు గూడ పరమేశ్వరునితో గలసియుండునని యనరాదు. ఉపాధివలన నేర్పడిన కలయిక నిత్యము కానేరదు, ఇట్టి కలయికకు వియోగముగూడ నుండును. ఇట్టితరి, మరల తిరిగిరాడని జెప్పుట యుక్తముగాదు. లక్ష్మీదేవిగూడ విష్ణుమూర్తిని విడచి పాలసముద్రమున మరల పుట్టినది. శరీరసహితులగు అనేకమంది జీవులు పరిచ్ఛిన్నుడగు విష్ణుశరీరముతో

సంయోగించియుండుట సంభవించదు. గరుడుడు, విష్వక్సేనుడు మున్నగువారు విష్ణుని విడచియే యుండిరి. ఇట్టి సశరీరుడగు ఈశ్వరుడే రామకృష్ణాది రూపమున నవతరించుచు మరల వచ్చుచుండ వాని భక్తులగు జీవులు మరల వత్తురనుట వేరుగ జెప్పనక్కరలేదు.

కావున ఈశ్వరుడు అశరీరుడేగాని శరీర విశిష్టుడు గాడు. జీవుడు అజ్ఞానముచే శరీరసహితుడయినను విద్యవలన శరీరబంధమునుండి విముక్తుడయి ఈశ్వరభావమును (అనగా అశరీరత్వమును) మోక్షము నొందును. తిరిగి సంసారమునకు రాడు. ౧౫

శ్లో. ఆబ్రహ్మభువనాల్లోకాః పునరావర్తినోఽర్జున
మాముపేత్య తు కౌన్తేయ! పునర్జన్మ న విద్యతే ॥ ౧౬ ॥

అ. కృష్ణా! నీ సాయుజ్యమును బొందినవారు తిరిగి సంసారమునకు రారుసరే? మరెవరినిబొందిన వారు తిరిగివత్తురు? వినుము, సమస్తలోకములకు పైననుండునదియు బ్రహ్మాండమున కావలనుండునదియు, హిరణ్యగర్భుడు ప్రభువుగాగలదియు, రెండు పదార్థముల సంఖ్యాకాలముండునదియు, సగుణముక్తికి స్థానమగునదియు, అర్చిరాది మార్గమున కావల హద్దు అగునదియు నగు సత్యలోకము బ్రహ్మభువన మనబడును. దానితోగూడ తదవాంతర లోకములగు కైలాస వైకుంఠాది లోకములన్నియు పునరావృత్తి గలవగుచున్నవి. ఇచట ఆఙ్ అను నవ్యయమునకు అభివిధి యర్థము. మర్యాదార్థము జెప్పుట యుచితముగాదు. అట్లు చెప్పినచో బ్రహ్మలోకము పునరావృత్తిరహితము గావలసివచ్చును. అం దిష్టాపత్తిని జూపదగదు. "ఏది అనిత్యమో, అది పునరావృత్తి కలదు. ఏది నిత్యమో అయ్యది పునరావృత్తి లేనిది" అను వ్యాప్తి సర్వసంప్రతిపన్నమయి యున్నది. "తత్సత్యం, అతోఽన్యదార్తమ్" ఇత్యాది శ్రుతులు బ్రహ్మభిన్నమంతయు అనిత్యమని చెప్పుచున్నందున బ్రహ్మభిన్నమగు సత్యలోకము నిత్యమని నిర్ణయింప నలవికాదు.

మరియు "బ్రహ్మణాసహతే సర్వే సంప్రాప్తే ప్రతిసంచరే। పరస్యాంతే కృతాత్మానః ప్రవిశంతి పరంపదమ్" అను స్మృతి మహాప్రలయమునందు హిరణ్యగర్భునితోగూడ జ్ఞానులందరు పరమ పదమును బ్రవేశింతురని జెప్పుచు, అధిపతి యగు బ్రహ్మతోగూడ సత్యలోకమునకు నాశమును చెప్పుచున్నది.

ఓయి! ప్రకృతశ్లోకమున ఆఙ్నకు అభివిధ్యర్థము నంగీకరించి బ్రహ్మలోకము ఆవృత్తిసహితమని చెప్పినచో, "శుక్లకృష్ణే గతీ హ్యేతే జగతశ్శాశ్వతే మతే, ఏకయా యాత్యనావృత్తిం అన్యయా ఆవర్తతే పునః" అను ముందు జెప్పబోవు గీతాశ్లోకము, శుక్లగతి (అర్చిరాది మార్గము) వలన బొందెడి బ్రహ్మలోకము

పునరావృత్తిరహితమని చెప్పుచున్నందున గీతలోని పూర్వోత్తరవాక్యములకు పరస్పర విరోధము సంభవించునుగదా? నిజమే, ఆ విరోధమును ఇట్లు పరిహరించుకొనవలెను.

ఎట్లన ఈ మహాప్రళయమునందు బ్రహ్మలోకము నశించి ప్రళయావసానమునందు మరల బ్రహ్మలోకము పుట్టును. కాన బ్రహ్మలోకమునకు పునర్జన్మయున్నందున పునరావృత్తి స్వభావముగలదియే బ్రహ్మలోకము.

అయితే నశించిన బ్రహ్మలోకము మరల పుట్టుచున్నను అత్యంతసాదృశ్యమువలన అదియే యీ బ్రహ్మలోకమను ప్రత్యభిజ్ఞ కలుగుచున్నది. (లేక) బొత్తుగా లేని కుందేటికొమ్ము మున్నగునవి పుట్టుటలేదు. కాన స్వకారణమగు మాయయందు లీనమైయున్న బ్రహ్మలోకమే మరల పుట్టుచున్నందునను ప్రత్యభిజ్ఞ కుదరవచ్చును. పోనిండు, నిజముగా నశించిన బ్రహ్మలోకమునకు పునరాగమనము లేకపోవుగాక. అయినను ఏది జన్మనాశములుగలదియో, అదియే పునరావృత్తిగలదని యిచట వివక్షజేయుటచే జన్మనాశములుగల బ్రహ్మలోకము పునరావృత్తి కలదియే యగును.

ఇక అర్చిరాది మార్గముచే బ్రహ్మలోకము చేరినవారలకు, పునరావృత్తి లేకుండుట యనగా- బ్రహ్మలోకము నశించినను అచట నున్న జనులు ప్రళయావసానమునందుగూడ మరల సంసారమునకు స్వర్గాదిలోకములను గురించి రారనియు, వారు బ్రహ్మతోగూడ ముక్తులగుదురనియు అను నభిప్రాయముతో జెప్పబడినది. "అనావృత్తిశ్శబ్దాత్" "కార్యాత్యయే తదధ్యక్షేణసహాతః పరమ భిధానాత్" అను బ్రహ్మసూత్రములుగూడ నీ యభిప్రాయమును బలపరచుచునే సంగతములగుచున్నవి.

అయితే బ్రహ్మలోకమునకే ఆవృత్తియుండ అందున్నవారికి ఆవృత్తి యేల నుండదు? అనియనరాదు. విద్యామహిమవలన బ్రహ్మలోక గతులకు పునరావృత్తి యుండదు. లోకము నశించినచో లోకమునందలి జనులు నశించినట్లు లోకమునకు ఆవృత్తియున్నచో లోకమునందలి జనులకు మాత్ర మావృత్తి యేల నుండదన రాదు? ఇచట సూక్ష్మమును గ్రహించవలయును. నాశమాత్రము పునరావృత్తికి కారణముకాదు. నాశము జన్మమాత్రమునకే కారణము. కాన బ్రహ్మలోకమునందలి జనులకు గల ఉపాధి పరిత్యాగరూపమయిన నాశము పునర్జన్మకు గారణము కాదు. బ్రహ్మలోకమునకు కొంతకాలము మాయయందు దాగియుండుట అను నాశము కలదు. అయ్యది పునర్జన్మకు కారణము కావున నిందు దోషము లేదు. దీనివలన స్వర్గలోకమును బొందినవారలకువలె బ్రహ్మలోకమును బొందినవారలకు కూడ నుపాధిపరిత్యాగరూపనాశము అనివార్యమగుటచే బ్రహ్మలోకమునకు పునరావృత్తి సిద్ధించుచున్నది.

కాని ఉపాధిపరిత్యాగరూపమయిన నాశము ఉభయులకు సమానమయినను స్వర్గలోకగతులు ఉపాధినాశానంతరము మరియొక ఉపాధిని స్వీకరింతురు. అదియే వారికి జన్మ; బ్రహ్మలోకగతులు అట్లు ఉపాధినాశానంతరము మరియొక ఉపాధిని స్వీకరింపరు. కావున వీరికి జన్మలేదు. వీరు బ్రహ్మతోగూడ ముక్తి నొందుదురు. కనుకనే ఈ యభిప్రాయముతో "అనావృత్తిశ్శబ్దాత్" అను సూత్రమును వ్యాసులు రచించిరి. "ఇమం మానవమావర్తం నావర్తంతే" (ఆవృత్తిగల మానవ లోకమునకు దిరిగిరారు) అను శ్రుతియు, "ఏకయా యాత్యనావృత్తిం" (శుక్లగతిచే ననావృత్తిని బొందుదురు) అను గీతాస్మృతియు నీ యభిప్రాయమునందే బ్రహ్మలోకగతులు తిరిగి యుపాధిని బొందరను నభిప్రాయమునందే సమన్వితములగు చున్నవి.

కాన బ్రహ్మలోక గతులకు పునర్జన్మ లేకున్నను బ్రహ్మలోకము మాత్రము పునరావృత్తిగలదియే యగును. ఈ భావమునే భాష్యకర్తలగు శ్రీశంకరులు సూచించిరి. కాన బ్రహ్మసాయుజ్యమునకు మాత్రమే జన్మనాశరూపమయిన ఆవృత్తి లేదు. మిగిలిన లోకము లన్నిటికి జన్మనాశరూపమయిన ఆవృత్తి గలదు.

లేక బ్రహ్మలోకమును బొందిన జీవులకు బ్రహ్మలోకమునందు దివ్యశరీరమును ధరించుటయను శరీరము గలదు. దానిని బరిత్యజించుట రూపమయిన నాశమున్ను గలదు. పరబ్రహ్మను బొందినవారలకు శరీరసంబంధముగాని తన్నాశముగాని లేదు. కావున భగవంతుడగు నాత్మను బొందినవారలకే పునర్జన్మరాహిత్యము కనుక నిర్గుణబ్రహ్మను బొందినవానికే పునరావృత్తిరాహిత్యము పొసగును.

ఇట్లైనచో సగుణముక్తి స్థానమును బొందినవానికిగూడ పునరావృత్తిలేదని జెప్పెడి, "అనావృత్తిశబ్దాత్" అను బాదరాయణ సూత్రమునకు విరోధముగదా? అని యనరాదు. సగుణముక్తి స్థానమును బొందినవానికి తాత్కాలిక శరీరమును విడచిన తరువాత మరల శరీరగ్రహణముండదను నభిప్రాయముతో నా సూత్రము ప్రవర్తించినది. కాన పై సూత్రవిరోధము లేదు.

బ్రహ్మసాయుజ్యమును బొందినవానికి ఉపాధిసంబంధములేదుగాన పునర్జన్మ లేదని తేలినది. దీనివలన బ్రహ్మలోకగతులకు నుపాధిసంబంధ ముండుటచే పునర్జన్మార్హత గలదని సూచితమగుచున్నది.

ఇంతమాత్రమున బ్రహ్మలోకగతులకు పునర్జన్మ గలదని శంకింపదగదు. బ్రహ్మలోకమునందు వారలకు గలిగిన సమ్యగ్జ్ఞానముచే వారల యజ్ఞానము నశించినందున వారికి పునర్జన్మ ప్రసక్తి లేదు. కనుకనే "ఇహాచేదవేదీదథసత్యమస్తినచేదిహా వేదీ న్మహతీ వినష్టిః" అను శ్రుతి స్వర్గాది లోకములయందు

మోహము మెండగునుగాన మనుష్యలోకమునందే జ్ఞానము సంపాదించవలెనని జెప్పుచున్నది. అయితే బ్రహ్మలోకమునందు జ్ఞానము సులభముగా సంపాదించ వచ్చును. కాని బ్రహ్మలోకమును బొందుటయే కష్టసాధ్యము.

అథవా పునరావృత్తి శబ్దమునకు లక్షణచే స్థానభ్రంశమని యర్థము చెప్ప వచ్చును. కాన స్వర్గమును బొందినవానికి స్థానభ్రంశమెట్లుగలదో బ్రహ్మలోకమును చేరినవానికిగూడ అట్లే స్థానభ్రంశము గలదు. బ్రహ్మలోకగతుడు స్థానభ్రంశము లేనిదే పరమపదమును బొందనేరడు. కావున లోకములన్నియు పునరావృత్తి సహితములే యగుచున్నవి. బ్రహ్మమొక్కటియే పునరావృత్తిరహితము. "అనావృత్తిశ్శబ్దాత్" అను సూత్రము బ్రహ్మలోకమును జేరినవాడు తిరిగి సంసార మండలమునకు రాడను అభిప్రాయముతో జెప్పబడినదికాని, బ్రహ్మలోకమునకు పునరావృత్తిలేదను అభిప్రాయముతోగాదని దెలియవలెను.

కావున స్వర్గాదిలోకములను పొందినవారలు, తిరిగి సంసారమండలమును బొందుదురు కాన పునరావృత్తి గలవారని చెప్పబడుచున్నారు. బ్రహ్మలోకమును పొందినవారలు వారికాశ్రయమగు బ్రహ్మలోకము పునరావృత్తి కలదగుటవలనను తమ కుపాధియుండుటవలనను ఉపాధినాశము తమకు అపరిహార్యమగుటవలనను, పునరావృత్తికలవారని జెప్పబడుచున్నారు. ఎవ్వడు బ్రహ్మసాయుజ్యము నొందునో వానికి ఏ విధముగను పునరావృత్తిలేదుగాన "మాముపేత్యతు కౌంతేయ, పునర్జన్మ నవిద్యతే" (నన్ను బొందినవాడు తిరిగి జన్మనొందడు) అని పునరావృత్తిరహితు డని జెప్పబడుచున్నాడు. అర్చిరాదిమార్గమున బ్రహ్మలోకమును బొందినవాడు తిరిగి సంసారమండలమునకు రాడు గనుక పునరావృత్తిరహితుడని జెప్పబడు చున్నాడు. కనుక నిందు పూర్వాపరవిరోధము లేదు.

స్వర్గాదిలోకములవలె బ్రహ్మలోకము అనిత్యముగనుక పునరావృత్తి సహితము బ్రహ్మలోకమును బొందినవారలను బ్రహ్మచేసిన మహావాక్యోపదేశమువలన బ్రహ్మాత్మైక్యజ్ఞానము గలిగి బ్రహ్మభూతులగుదురుగాన వారికి పునరావృత్తిలేదని నిష్కృష్టార్థము. ఇందుకు అపరోక్షబ్రహ్మసాక్షాత్కారముగల శుకవామదేవాదులే దృష్టాంతము.

కావున "ఆబ్రహ్మభువనాల్లోకాః పునరావర్తినోఽర్జున"

"తత్ర ప్రయాతా గచ్ఛంతి బ్రహ్మ, బ్రహ్మవిదోజనాః"

"ఏకయా యాత్యనావృత్తి మన్యయాఽవర్తతే పునః" అను వాక్యములకు పరస్పర విరోధ మిసుమంతయులేదు. అని సంక్షేపము= రామానుజమతము- "మాము పేత్యతు కౌంతేయ" అను వాక్యమునకు "సత్యసంకల్పుడు, సర్వజ్ఞుడు అగు నన్ను

పొంది” అని రామానుజులు వ్యాఖ్యానమును చేసిరి. అది యుచితముగాదు. జీవే శ్వరులను వేరుపరచునట్టి మాయ యను ఉపాధియుండగా జీవుడు యీశ్వరుని బొందుట (ఈశ్వరసాయుజ్యము) సంభవింపదు. మాయ లేదనినచో ఈశ్వరునకు సత్యసంకల్ప సర్వజ్ఞత్వాదు లుండవు.

ఇంక విద్యచే జీవోపాధియగు నవిద్య నశించినను యీశ్వరోపాధియగు మాయ నశించనందున ఈశ్వరున కుపాధిగలదనియు అయినను ఉప్పునీటియందు మంచినీరుచేరినట్లు సోపాధికుడయిన ఈశ్వరునియందు, నిరుపాధికుడయిన జీవునకు ప్రవేశము సంభవించుననియు, జీవేశ్వరు లిరువురు ఉపాధి సహితులయినప్పుడే ఒకరియందు మరియొకరికి ప్రవేశము సంభవించదనియు ననరాదు. జీవునకు తన జ్ఞానముచే తనయజ్ఞానమును పోగొట్టుకొను సామర్థ్యముండ నీశ్వరునకు మాత్రము తనవిద్యచే దన మాయను బోగొట్టుకొన శక్తి యేలలేదు? అట్లు శక్తి లేనిచో సోపాధికుడయిన నీశ్వరునికంటె నిరుపాధికుడయిన జీవుడే గొప్పవాడుగాన జీవునకు ఈశ్వరప్రాప్తి యేల?

మాయోపాధికుడయిన బ్రహ్మకంటె నిరుపాధికుడయిన జీవు డధికుడగును. ఉపాధివిశిష్టమయిన ఘటాకాశముకంటె నిరుపాధికమయిన మహాకాశము గొప్ప దగుచున్నదికదా? ఉపాధిచే నుపహితపదార్థము పరిచ్ఛిన్నమగును. కావున నీశ్వ రుడు పరిచ్ఛిన్నుడును, నిరుపాధికుడయిన జీవు డపరిచ్ఛిన్నుడును అగును. అట్టితరి అపరిచ్ఛిన్నుడు పరిచ్ఛిన్నునియందు బ్రవేశింప నేరడు.

జీవు డపరిచ్ఛిన్నుడయినను అణురూపుడుగాన నీశ్వరునియందు బ్రవేశింప సర్వుడని యనరాదు. జీవు డణువయినచో శరీరమంతటనుండు బాధను దెలిసికొనలేక పోవును. మరియు మాయావ్యవహితుడయిన నీశ్వరుని యణువగు జీవుడు బ్రవేశింప సర్వుడు గానేరడు.

మాయయందే ప్రవేశించునన్నచో నందుకు జ్ఞాన మార్జింప నవసరములేదు. అపుడు సుషుప్తియందువలె ముక్తియందుగూడ అజ్ఞానాభిభూతుడు గావలసి వచ్చును. ఇట్లు మాయను బొందినవాడు తిరిగి సంసారమునకు వచ్చును. అపుడు “మామువేత్య” “పునర్జన్మ నవిద్యతే” అను వచనమునకు వ్యాఘాతము కలుగును.

ఇంక జీవుడు మాయను భేదించుకొని లోపలనుండు నీశ్వర చైతన్యమును బ్రవేశించునన్నచో నదియు బొసగదు. మాయ భేద్యముగాదు. అయ్యది భేద్య మగుచో నీశ్వరు డేల భేదింపలేదు.

మరియు ఈశ్వరుడు మాయకు వెలుపలనుండుచో నీశ్వరునియొక్క సర్వ వ్యాపకత్వమునకు భంగము వాటిల్లును. “అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారా

యణ స్థితః ” అను శ్రుతివిరోధముగూడ తటస్థించును. మాయయొక్క లోపలగూడ నీశ్వరచైతన్యము వ్యాపించియున్నచో నచట యవకాశము లేనందున జీవునకు బ్రవేశము సంభవింపదు. అవకాశమున్నచో నీశ్వర చైతన్యమునకు వ్యాపిత్వము సంభవింపదు.

ఇంక చైతన్యముకంటె వెలుపలనె మాయ యుండునన్నచో కారణమగు మాయయందే కార్యప్రపంచమున్నందున చైతన్యమునందు బ్రపంచము లేకపోవును. “పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని ” అనుశ్రుతి యీశ్వరచైతన్యమునందు ప్రపంచముండు నని చెప్పుచున్నందున శ్రుతివిరోధము తటస్థించును.

అయితే అద్వైతమతమున మాత్రము నిరవకాశమయిన చైతన్యమునందు ప్రపంచమెట్లుండును? వినుము. అద్వైతమతమున మాయచే నంతయు నుపపన్నమగును. మాయావాదమున ఇది యెట్లు పొసగునను శంకయే పనికిరాదు.

కావున “మామ్ ” అనుపదమునకు ప్రత్యగభిన్నమగు బ్రహ్మయే అర్థము గాని రామానుజులు చెప్పినట్లు సత్యసంకల్పుడగు నీశ్వరు డర్థముగాదు.

ఓయి! గీతలయం దంతటను “మామ్ ” అను పదమునను బ్రత్యగభిన్నమయిన బ్రహ్మమే యర్థమయినచో శ్రీకృష్ణుడు అంతట “మామ్ ” అని యేల జెప్పవలెను. “త్వామ్ ” అని యేల జెప్పగూడదు? త్వచ్ఛబ్దార్థముగూడ ప్రత్యగభిన్నబ్రహ్మమేకదా? అనినచో వినుము. చెప్పునట్టి శ్రీకృష్ణునకు బ్రహ్మాత్మసాక్షాత్కారముచే దాను బ్రహ్మయను నిశ్చయముండుటవలన “మామ్ ” అని చెప్పెను. వినుచున్న అర్జునునకు బ్రహ్మాత్మసాక్షాత్కారములేక దనయందు దాను జీవుడను నిశ్చయమే యున్నందున “త్వామ్ ” అని చెప్పలేదు.

ఇచట వక్తయగు శ్రీకృష్ణుడు పరమాత్మగనుక “మామ్ ” అని చెప్పెననరాదు. స్కాందపురాణమున మాఘమాహాత్మ్యమునందు నొకానొక బ్రాహ్మణుడు భార్యకు తత్త్వోపదేశమొనర్చు సమయమున నిట్లు చెప్పెను.

“మయి సర్వాణి భూతాని తేషుచాహ మవస్థితః
మత్తఃపరతరం నైవ విద్యతేఽహ మతఃపరం. ” అని

ఇచ్చట మచ్ఛబ్దార్థమేమి? జీవుడనియందురా? జీవునియందు సర్వభూతాధారత్వము సర్వభూతాంతరాత్మత్వము, సర్వపరతత్వము, నిరతిశయత్వము అనెడి యీశ్వరధర్మములు కుదరవు. కావున నిచట మచ్ఛబ్దార్థము పరమాత్మయే యనవలెను. వక్తయగు బ్రాహ్మణమాత్రుడు వాసుదేవునివలె బరమాత్మ కానేరడు. కాన కృష్ణునివలె తత్త్వవేత్తలందరు పరమాత్మలనియే యనవలయును. పరమాత్మయే ఆత్మ, తత్త్వవేత్తగూడ ఆత్మయే యగును. కావున గీతాశాస్త్రమునందు శ్రీకృష్ణునిచే

జెప్పబడిన మచ్ఛబ్దమునకు (నే ననుశబ్దమునకు) నెచ్చటను జీవభిన్నుడగు నీశ్వరు డర్థమని భ్రమింపదగదు. ప్రత్యగభిన్నమయిన బ్రహ్మయనియే అర్థమును జెప్ప వలెను. ౧౬

శ్లో. సహస్రయుగ పర్యంతం అహర్యద్బ్రహ్మణో విదుః
రాత్రింయుగ సహస్రాంతాం తేఽహోరాత్రవిదో జనాః ॥ ౧౭ ॥

అ. రాత్రింబవళ్లు అను కాలపరిమాణమును దెలిసిన మహానుభావులు హిరణ్య గర్భునియొక్క పగటికాలము వేయి యుగములు పరిమాణము గలదనియు, రాత్రి కాలము వేయియుగములు పరిమాణము గలదనియును దెలిసికొనుచున్నారు. కాన కాలపరిచ్ఛిన్నమయిన బ్రహ్మలోకముగూడ బునరావృత్తి గలదియే యగుచున్నది.

ఇచట మూలమునందలి యుగశబ్దమునకు నాలుగుయుగములు యొక్క సముదాయమగు మహాయుగ మర్థము. "చతుర్యుగ సహస్రాణి బ్రహ్మణో దిన ముచ్యతే" అను స్మృత్యంతరము గూడ నీ యర్థమునే చెప్పుచున్నది. హిరణ్య గర్భునియొక్క పగటికాలము పూర్తి కాగానే, స్వర్గాది మర్త్యలోకములే నశించును గాని బ్రహ్మలోకము నశించదు. కాని యిట్టి రోజులు మూడువందల అరవై కాగా బ్రహ్మ కొక సంవత్సరమగును. ఇట్టి సంవత్సరములు యేబది పూర్తి కాగా, బ్రహ్మ కొక్క పదార్థమగును. రెండుపదార్థములు పూర్తియయినచో, బ్రహ్మయొక్క పరమాయుర్దాయము పూర్తియగును. అపుడు బ్రహ్మలోకముగూడ నశించును. కాన స్వర్గాది లోకములవలె బ్రహ్మలోకముగూడ కాలపరిచ్ఛిన్న మగుచున్నది. ఎవనియొక్క ఆయుస్సును కాలము నశింపజేయునో, వాడు కాలపరిచ్ఛిన్నుడని యర్థము.

ఇట్టి కాలపరిచ్ఛేదము లేనివాడు పరమాత్మ యొక్కడే. కావున నాతనికి జన్మనాశములు లేవు. కనుకనే శరీరసంబంధముగూడ లేదు. ఆత్మజ్ఞానమునకు బూర్వ మాత్మకుండు శరీరము మాయికముగాని వాస్తవికముగాదు. కావున పర మాత్మ వాస్తవముగ నశరీరుడని తెలియవలెను.

దీనివలన నాయా మతములవారిచే శరీరసహితులని యంగీకరింపబడిన విష్ణు, రుద్ర, గుణపతి, కుమారాదులందరు దేవులు కాలపరిచ్ఛిన్నులు, నాశశీలులు గాన జీవులేకాని యీశ్వరులుగారని తేలినది.

శరీరరహితుడయిన పరమాత్మయొక్కడే యీశ్వరుడు. విష్ణురుద్రాది శబ్దము లచే శరీరాంతర్వర్తియగు నాత్మయే వివక్షితమనినచో అపు డాతడు యీశ్వరుడే గాని జీవుడుగాడు.

కాన బ్రహ్మ సత్యమనియు ప్రపంచము మిథ్యయని దేలినది. బ్రహ్మ కాలానవచ్ఛిన్నుడగుటచే నిత్యుడనియు, బ్రహ్మభిన్నమయిన లోకములు, లోకపాలురు-అందరు కాలావచ్ఛిన్నులగుటచే అనిత్యులనియు సిద్ధించినది. కనుకనే యెవరు నిత్యుడయిన ఆత్మను బొందుదురో, వారు తిరిగి జన్మనొందరు. ఎవరు అనిత్యమయిన బ్రహ్మాదిలోకములను బొందుదురో వారు తిరిగి జన్మను బొందుదురనియును స్పష్టమయినది. ౧౬

అవ॥ ప్రజాపతియొక్క పగటికాలమందును రాత్రికాలమందును జరుగుదానిని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ అవ్యక్తా ద్వ్యక్తయస్సర్వాః ప్రభవన్త్యహరాగమే,
రాత్ర్యాగమే ప్రలీయంతే తత్రైవావ్యక్త సంజ్ఞకే. ౧౮

అ॥ అవ్యక్తమన, నిద్రించుచున్న ప్రజాపతియొక్క నిద్రావస్థయని యర్థము. అనగా సమష్టిరూపమగు అజ్ఞానమని భావము. వ్యష్టిరూపమయిన అజ్ఞానము, మనబోటివారల నిద్రారూపము. కాని యీయది అవ్యాకృత మనదగదు. అవ్యాకృత మీశ్వరోపాధి కాని, హిరణ్యగర్భోపాధి గాదు.

ఇందు ఈ రహస్యమును గ్రహింపవలెను.

1. దేనియందు ఒకే లింగశరీరము లీనమైయుండునో, అది వ్యష్ట్యజ్ఞానము. ఈయది ప్రాజ్ఞుడగు జీవునకు వ్యష్ట్యుపాధి.

2. దేనియందు సమస్తమయిన లింగశరీరములు లీనమగుచున్నవో, మహాభూతములుమాత్రము లీనములు కావో, అది సమష్ట్యజ్ఞానము (దీనిని హిరణ్యగర్భుని నిద్రయని పేరు) ఈయది ప్రాజ్ఞులకు సమష్ట్యుపాధి.

(3) దేనియందు సమస్త లింగశరీరములు, పంచ మహాభూతములతోగూడ లీనములగునో అది యవ్యాకృతము. ఈయది ఈశ్వరోపాధి.

ఈ యవ్యాకృతము, మహాప్రలయమునందుండును. మహాప్రళయమునందే మూర్తామూర్తములయిన సర్వదృశ్యములు లయించును. మోక్షమునందవ్యాకృతముగూడ నశించును.

ఇట్లుండ నవ్యక్తశబ్దము అవ్యాకృతపరమగును (అవ్యాకృతమను నర్థము నిచ్చును). కాని మూలమునందు, (అహరాగమే, రాత్ర్యాగమే) పగటికాలమున రాత్రికాలమున అను లింగము (హేతువు) ఉండుట వలన అవ్యక్తశబ్దముచే నవ్యాకృతము గ్రహింపవీలులేదు. రాత్రింబవళ్లు ప్రజాపతియగు హిరణ్యగర్భునికే యుండునుగాని ఈశ్వరున కుండవు. ఎపుడు ప్రజాపతి మెలకువతో నుండునో

అపుడు పగలనియు, ఎపుడు నిద్రించియుండునో అప్పుడు రాత్రియనియు నీరెండును హిరణ్యగర్భునకు జెల్లునుగాని, యీశ్వరునకు జెల్లవు. ఈశ్వరునకు జాగ్రదాద్యవస్థలు లేవు.

ఓయి! అవ్యాకృత ముపాధిగాగలవా డీశ్వరుడగుచో నట్టి యీశ్వరుడు మహాప్రలయమునందు మాత్రమే యుండుటచే నీశ్వరునకు కాలత్రయమునందుండుట యను వ్యాపకత్వము సంభవింపదుగదా? కాదు. అవ్యాకృతోపహితచైతన్యమే మూర్తామూర్తోపహితము; అదియే ఈశ్వరుడు. లేక, ఈశ్వరోపాధియగు అవ్యాకృతమే మూర్తామూర్తరూపమున బరిణమించియుండుటచే తద్ద్వారా, యీశ్వరుడు గూడ సర్వవ్యాపకు డగుచున్నందున వ్యాపకత్వమునకు భంగములేదు.

ఇక మోక్షకాలమం దవ్యాకృతము లేనందున, అవ్యాకృతముగూడ కాలత్రయ వ్యాపకము గాదనరాదు. మోక్షదశలో కాలమే లేనందున కాలత్రయమను వ్యవహారమే వ్యాఘాతమగును.

ఇచట శ్రీధరుడు అవ్యక్తశబ్దము కారణవాచకమనియు కార్యముయొక్క అవ్యక్తస్వరూపము కారణాత్మకమనియు ననుచున్నాడు. సృష్టికి పూర్వము కార్యము అనభివ్యక్తమగుచు కారణరూపముతో నుండునని శ్రీధరుని ఆశయము. ఈ పక్షమున వ్యక్తములయిన భౌతిక పదార్థములకు కారణమగు నవ్యక్తము భూతసముదాయము. ఈయది చతుర్ముఖబ్రహ్మయొక్క దైనందిన ప్రళయమునందు గలదు. వ్యక్తమయిన భూతజాతమునకు కారణము అవ్యక్తమగు నవ్యాకృతము. ఈయది బ్రహ్మప్రళయమునందుఁ గలదు. బ్రహ్మయొక్క పగటికాలమున సమష్ట్యజ్ఞానము నుండి వ్యక్తములయిన స్థావరజంగమ పదార్థములు పుట్టును. రాత్రికాలమున అవ్యక్తమని పేరుగల సమష్ట్యజ్ఞానమునందు వ్యక్తములయిన పదార్థములన్నియు ప్రలీనములగును.

ఈయవి సత్కార్యవాద సిద్ధాంతప్రకారము పుట్టుకకు బూర్వము కారణరూపముతోనుండియే పుట్టుచున్నవి.

ఓయి! ప్రలయకాలమున సూక్ష్మావస్థతోనున్న పదార్థములన్నియు హిరణ్యగర్భోపాధియగు అజ్ఞానమునందు లీనమైయుండుననియు ప్రపంచమునందు స్థూలావస్థతో గూడికొని మరల యజ్ఞానమునుండి వచ్చుననియు జెప్పబడినది. ఇందు ఈ వ్యక్తులకు (పదార్థములకు) సూక్ష్మావస్థ మొదటిదా? లేక స్థూలావస్థ మొదటిదా? అనినచో వినుము. ప్రపంచ మనాదియగుటచే నీ ప్రశ్నయే పొసగదు. ౧౮

శ్లో. భూతగ్రామ స్స ఏవాయం భూత్వాభూత్వా ప్రలీయతే.
రాత్ర్యాగమే అవశః పార్థ! ప్రభవత్యహరాగమే ॥ ౧౯ ॥

అ. పూర్వశ్లోకమున అజ్ఞానమునుండిపుట్టు వ్యక్తులు (పదార్థములు) ప్రలయకాలమున దిరిగి యజ్ఞానమును బ్రవేశింతురని చెప్పబడినది. ప్రలయకాలము పూర్తికాగా తిరిగి సృష్టిప్రారంభమున నూతనమయిన వ్యక్తులు పుట్టుదురని యంగీకరించుపక్షమున నాలుగు దోషములు వాటిల్లును.

(1) పూర్వకల్పమునందలి వారు, తాము చేసినకర్మను పూర్తిగ ననుభవించకుండగనే ప్రకృతిలీనులయిపోయిరిగాన, కృతహానమను దోషము మొదటిది. (కృతహానమనగా చేసినపని చెడిపోవుట).

(2) మరల సృష్టిలో, అజ్ఞానమునుండి పుట్టువారు తాముచేయని కర్మలకు ఫలమనుభవింతురు గాన అకృతాభ్యాగమమను దోషము రెండవది.

(అకృతాభ్యాగమ మన చేయనికర్మ అనుభవమునకు వచ్చుట.)

(3) వెనుకటి కల్పమునందు ప్రకృతియందు లీనమైనవారు శాస్త్రజన్యజ్ఞానముగాని, గురూపదేశముగాని లేకుండగనే ముక్తులయిరిగాన నందఱు ముక్తిజెందుదు రనుదోషము మూడవది.

4. విహితకర్మను జేసినవారు, నిషిద్ధకర్మలను జేసినవారు- ఉభయులుయేమాత్రము భేదములేకుండ ప్రలయకాలమున నజ్ఞానమునందు లీనమగుచుండిరిగాన, విధి నిషేధశాస్త్రము వ్యర్థమగు ననునది నాల్గవదోషము.

ఈ దోషములన్నియు పరిహరింపదలచి యీ శ్లోకము ప్రవర్తించినది.

లింగశరీరముగల జీవసముదాయము ప్రతికల్పమునందును, స్థావరజంగమాత్మకమగు స్థూలశరీరసంయోగమున పుట్టుచున్నది. ప్రతి ప్రలయమునందును స్థూలశరీర వియోగమువలన మరణించుచున్నది. దీనివలన పూర్వకల్పమునందున్న భూతసముదాయమే యీ కల్పమునందు బుట్టెనుగాని, వేరుగాదని తేలినది. కనుక కృతహానాకృతాభ్యాగమము లను దోషములు రెండును ప్రసక్తించవు.

స్థూలశరీరము నశించినను, ప్రలయకాలమున లింగశరీరము అజ్ఞానమునందు దాగి (లీనమై) యుండుటచే ప్రలయకాలమున జీవులకు ముక్తి కలుగదు. కాన సర్వముక్తి ప్రసంగమను దోషములేదు.

ఆయాజీవుల యంతఃకరణములయందు వారు వారాచరించిన పుణ్యపాపకర్మలయొక్క సంస్కారము లుండుటవలనను అసంస్కారవశమువనే మరల ప్రపంచమునందు వారివారి కుచితమయిన పుణ్యాపాప శరీరభోగములు సంభవించుటవలనను, విధినిషేధ శాస్త్రములకు వైయర్థ్యములేదు.

గురుశాస్త్రోపదేశములేనిచో లింగదేహమునకు కాలమువలన నాశము లేదు కాన మోక్షశాస్త్రమునకుగూడ వైయర్థ్యములేదు.

రామానుజ మతము:

ఇచట రామానుజులు: అవ్యక్తపదమునకు చతుర్ముఖబ్రహ్మయొక్క శరీరమని వ్యాఖ్యజేసిరి. ఇది యుక్తముగాదు. చతుర్ముఖునియొక్క స్థూలశరీరమునందు జీవులు ప్రవేశించుటగాని, దానినుంచి బయలు వెడలుటగాని సంభవించదు. తండ్రి శరీరమునుండి కుమారునిశరీరము పుట్టినట్లు, చతుర్ముఖబ్రహ్మ శరీరమునుండి జీవరాశి పుట్టుననుట యుచితముగాదు. చతుర్ముఖునియొక్క మనస్సుచేతనే తరచుగా ప్రపంచమంతయు పుట్టును. బ్రహ్మసృష్టి సంకల్పపూర్వకము. సనక, సనందనాదులు బ్రహ్మకు మానసపుత్రులుగాని, శరీరమున బుట్టినవారు గారు. చతుర్ముఖునియొక్క శరీరమునుండి ప్రజాపతిమున్నగువారి దేహములు పుట్టినను మనబోటివారల శరీరములు మాత్రమట్లు పుట్టుటలేదు.

జీవులు వారివారి శరీరమునందు, వారున్నటుల బ్రహ్మశరీరమునందు, సర్వజీవులు కలరని యనరాదు. అట్టితరి బ్రహ్మశరీరమునందెల్ల జీవులకు స్వీయత్వాభిమాన ముండవలెను. ప్రలయావస్థయందట్టి యభిమానములేకున్నను ప్రలయము గడచిన నుత్తరక్షణమందైనను, అట్టి యభిమాన ముండవలెను. ఉత్తరక్షణము నందే చతుర్ముఖుని శరీరమునుండి బయలువెడలి ప్రపంచములోనికి వచ్చుటచే నట్టి యభిమానమున కవకాశము లేదనరాదు. ప్రలయము గడచినవెంటనే (సృష్టి ప్రారంభమునందే యెల్లజీవులకు శరీరములు సృష్టియగు ననుట చెల్లదు. మొట్ట మొదట ప్రజాపతులు పుట్టి తరువాత చాలకాలమునకుగాని ప్రపంచసృష్టి జరుగదు. అయితే అంతవరకు (తమకు శరీరములు సృష్టియగునంతవరకు) జీవులు అజ్ఞానమునందు లీనమై యుందురనుట పొసగదు. అట్టితరి, లాఘవము నపేక్షించి యజ్ఞానమే అవ్యక్తమనుట యుక్తమగును. ఇంక బ్రహ్మశరీరము అవ్యక్తశబ్దార్థమని వ్యాఖ్యానించుటలో ప్రయోజనమేమి? కావున రామానుజులు చేసిన అవ్యక్త శబ్దార్థ నిర్వచన సమంజసము గాదు. ౧౯

అవ॥ అక్షరబ్రహ్మయొక్క స్వరూపమును నిర్వచింపదలచి ముందుశ్లోకము ప్రవర్తించుచున్నది.

శ్లో. పరస్తస్మాత్తు భావోఽన్యోఽవ్యక్తోఽవ్యక్తాత్సనాతనః
యస్స సర్వేషు భూతేషు నశ్యత్సు న వినశ్యతి ॥ ౨౦ ॥

అ. దృశ్యత్వ, జడత్వ, మిథ్యాత్వాది లక్షణములుగల అజ్ఞానముకంటె ద్రష్టృత్వ చిదాత్మత్వ, సత్యత్వాది లక్షణములుగల అక్షరపురుషుడు విలక్షణుడు. ఈతడు

ఇంద్రియగోచరుడుకాడు. అయినను ఆత్మరూపు డగుటవలనను సాక్షిభాస్యుడగుట వలనను, లేడనుటకు వీలులేదు. అక్షరపురుషుడు అవ్యక్తము (అజ్ఞానము) కంటె విలక్షణుడని చెప్పుటచే నవిద్యా (నవ్యక్త) కార్యమయిన భూతరాశికంటెగూడ వైలక్షణ్యము సిద్ధించుచున్నది. మృద్విలక్షణమగు జలము మృత్కార్యమయిన ఘటముకంటె విలక్షణమగుట లోకసిద్ధము.

అవ్యక్తము జడరూపమనియు, భూతరాశి చిదచిద్రూపమనియు గావున నీ రెంటికి నభేదము అసంభవమని యనరాదు. భూతము లనకార్యకరణ సంఘాతములు. ఈయవి జడరూపములు. కనుకనే అవ్యక్తమువలన పుట్టుచున్నవి. అక్షరు డొక్కడే చిద్రూపుడు.

ఇట్టి యక్షరబ్రహ్మ, హిరణ్యగర్భాది స్తంబాంతభూతములు నశించుచున్నను తాను నశించడు. దీనివలన "అవినాశితు తద్విద్ధి" అను ద్వితీయాధ్యాయ శ్లోకము స్మృతిగోచర మగుచున్నది. ఇచట భూతశబ్దమునకు జీవుడర్థమని చెప్పి జీవులు నశించుచున్నను పరమాత్మ నశించడని యనరాదు. అపుడు "అజో నిత్య శ్శాశ్వతోఽయం పురాణః" అనుశ్రుతి విరోధము ప్రాప్తించును.

ఇక జీవశబ్దమునకు చిదాభాస విశిష్టమయిన బుద్ధులు అర్థమని యంగీకరించినచో వారలు అనేకులు సంసారులు, నాశశీలురును అగుదురు. అయినను వారు గూడ ముక్తియందే నశింతురుకాని ప్రళయకాలమున నశింపరు. అట్టితరి ప్రళయ కాలమున అందరు ముక్తులు గావలసివచ్చును.

అయితే భూతశబ్దమునకు శరీరసంఘాత మర్థమయినను ప్రలయాదికాలముల యందు లింగ, కారణ దేహములు నశింపవుగదా? మూలమున "సర్వేషు భూతేషు" అని యెట్లు చెప్పబడినదని యనరాదు. స్థూలదేహనాశాభిప్రాయముతోనే మూలమున అట్లు చెప్పబడినది. లోకమునందుగూడ స్థూలము నశించినంతమాత్రముననే దేవదత్తుడు మృతుడను వ్యవహారము కలుగుచున్నది. సూక్ష్మదేహము అజ్ఞానము నందు లీనమై సంస్కారరూపముతో నుండునుగాన దానికి నాశ మౌపచారికము. కారణశరీర మనగా నవిద్యయే; అయ్యది విక్షేపశక్తిని సంకోచపరచుకొని కేవలము ఆవరణశక్తినాధారపరచుకొని, ప్రళయకాలమున జీవులను మోహపెట్టుచు నుండును. ఇట్టి యవ్యక్తమునకు (అజ్ఞానమునకు) ప్రళయకాలమునగూడ నాశము లేదు. ముక్తియందు మాత్రమే యవిద్య (అవ్యక్తము) నశించును.

ఇట్లు మహాప్రళయమందు స్థావరజంగమాత్మకములయిన సకల స్థూలశరీరములు స్వరూపముతో నశించుటవలనను సూక్ష్మదేహములు అవిద్యయందు లయించుటవలనను అక్షరుడొక్కడే మాయాతీతుడై మాయకు సాక్షిగానుండు నని

తేలినది. కావున జీవేశ్వరభేదమునకుగాని, జీవభేదమునకుగాని యవకాశము లేదు.

రామానుజమతము:-

అవ్యక్తపదమునకు అక్షరుడగు జీవు డర్థమని రామానుజులు చెప్పిరి. ఈయది సరిగాదు. జీవులనగా ప్రాణధారులు వీరు అవ్యక్తమువలన బుట్టుదురు. కాన యవ్యక్తముకంటె విలక్షణులు గారు. నశ్వరులు గనుక అవినాశులుగూడ గారు. రామానుజులు చెప్పెడి జీవులు భూతశబ్దవాచ్యు లగుదురు, భూతములు నశించు చుండగా భూతములకంటె విలక్షణమయిన అక్షరుడు జీవుడు గానేరడు. సర్వోపాధి వినిర్ముక్తుడగు నక్షరుడు ప్రాణమను నుపాధియుక్తుడు గానేరడు. భేదకమగు నుపాధి లేదుగాన నక్షరునియందు భేదముగూడ సిద్ధింపదు. కాక అక్షరుడు జీవుడగుచో అక్షరునికంటె గొప్పవాడు పురుషుడుండగా, "పురుషాన్న పరం కించి త్సా కాష్ఠా సా పరాంగతిః" అనిచెప్పుట చెల్లదు. కావున నిచట అవ్యక్తుడగు నక్షరుడు ప్రత్యగ భిన్నమయిన పరమాత్మయే కాని జీవుడు గాడు. ౨౦

శ్లో. అవ్యక్తోఽక్షర ఇత్యుక్త స్తమాహుః పరమాం గతిమ్
యం ప్రాప్య ననివర్తంతే తద్ధామ పరమం మమ ॥ ౨౧ ॥

అ. పూర్వశ్లోకమున నేయక్షరుడు అవ్యక్తశబ్దముచే జెప్పబడెనో, అట్టి యక్షర సంజ్ఞకమగు పరబ్రహ్మమే నిరతిశయమగు ప్రాప్యస్థానము. ఈయది పునరావృత్తి రహితమగుటచే పరమగతియని చెప్పబడుచున్నది. స్వర్గాదులు పునరావృత్తి కలవగుటచే పరమపదములు గావు. జీవులు యే స్థానమును జెంది మరల సంసార మనుభవించుటకు రారో, అట్టి ధామము (స్థానము) (స్వరూపము) సర్వవ్యాపకుడ నగు నాది ఇచట ధామశబ్దమునకు స్వరూపమని నిష్కృష్టార్థము చెప్పవలెను. సర్వవ్యాపకుడగు శ్రీ మహావిష్ణువునకు ప్రత్యేకస్థాన ముండనేరదు. దీనివలన అక్షరపురుషుని స్వరూపము అవ్యక్తముకంటె పరమనియు, అవ్యక్తము కంటె విలక్షణమనియు, సనాతనమనియు, అవ్యక్తమనియు, నాశరహితమనియు సర్వభూత వినాశసాక్షియనియు, విష్ణువుయొక్క పరమపదమనియు, పునరావృత్తి రహితమనియు, సదా సద్రూపమనియును సిద్ధించినది.

రామానుజ మతము-

ఇచట రామానుజులు : అచేతనప్రకృతి యొక నియమనస్థాన మనియు, జీవప్రకృతి రెండవ నియమనస్థాన మనియు, ముక్తస్వరూపము పరమ నియమన స్థానమనియును, "తద్ధామ పరమంమమ" అను తురీయపాద నిర్వచన సందర్భమున వివరించిరి. ఈయది అత్యల్పము. ముక్తాత్మస్వరూపము తనతో నభిన్నమగుచుండ, దనచే నియమ్యమగుట సంభవించదు. ముక్తుడుగూడ నియమింపబడుచో వానికి

ముక్తత్వమే సిద్ధింపదు. ముక్తియందే మాత్రము దుఃఖముండ వీలులేదు. సుషుప్తియందు అంతకరణమున్నను తత్తాదాత్మ్యాధ్యాస లేనంతమాత్రమున జీవునకేమాత్రము నియమనము లేకపోవుచుండ ముక్తిదశలో సర్వోపాధులు నశించినను జీవునకు నియమనమనునది యెట్లు పొసగును?

కనుక నీయది జీవునియొక్క వాస్తవస్వరూపమును దెలియకజేసిన భాష్యముగా ననుపేక్షణీయము.

మరియును, వారు "ధామ" పదమునకు "తేజస్సు" అని యర్థమును జేసిరి. అది యుక్తము. అం దాక్షేపమేమియు లేదు. కాని యక్షరుడు, విష్ణువున కంగభూతుడని యనిరి. ఈయది యుక్తముగాదు. అక్షరుడే యాత్మకాన యాతడు సర్వశేషి. శేషత్వ మాతని కసంభవము. ప్రకృతివియుక్తమయిన జ్ఞానమే యాకారముగా గల ఆత్మ పరమాత్మల కంగాంగిభావ కల్పన మసంగతము.

ముక్తజీవుడు అపరిచ్ఛిన్న జ్ఞానరూపుడగుటచే విష్ణువు శద్విలక్షణుడుగా నేరడు. అపరిచ్ఛిన్న జ్ఞానమునందు పరిచ్ఛేదకము (భేదింప చేయునది) లేనందున జీవేశ్వరభేదమున కవకాశము లేదు. జ్ఞానము లనేకము లయినచో నొకజ్ఞానమునకు మరియొక జ్ఞానముతో పరిచ్ఛేదము సిద్ధించుచున్నందున, జ్ఞానమున కపరిచ్ఛిన్నత్వము సంభవించదు ॥౨౧॥

శ్లో. పురుష స్సపరః పార్థ భక్త్యా లభ్య స్త్వనన్యయా
యస్యాంతస్థాని భూతాని, యేన సర్వమిదం తతమ్ ॥౨౨॥

అ. ఓయి అర్జునా! భూతములు యే పురుషుని లోపలనుండునో యే పురుషునిచే ప్రపంచమంతయు వ్యాపించబడినదో, అట్టి పరమపురుషుడు అనన్యభక్తిచే బొందబడును. (పురిదేహే శేత ఇతి పురుషః) శరీరమునందు పరుండియుండును గాన పురుషు డనబడును. (పిపర్తి పూరయతి సర్వమితి పురుషః) ప్రపంచమంతయును నిండింపజేయువాడుగాన పురుషుడు. పరిపూర్ణమయిన ఆకాశము కుండలోపల నుండినట్లు పరిపూర్ణుడగు పరమాత్మగూడ శరీరములోపల నుండుట పొసగును.

పురుషుడు (పరుడు) గొప్పవాడనుటలో "ఇంద్రియేభ్యః పరాహ్యర్థాః అర్థేభ్యశ్చ పరం మనః। మనసస్తు పరాబుద్ధిః బుద్ధేరాత్మా మహాన్పరః। మహతః పర మవ్యక్తం అవ్యక్తాత్పురుషః పరః। పురుషాన్న పరం కించిత్సాకాష్ఠా సాపరాగతిః" అను శ్రుతి ప్రమాణమగుచున్నది.

ఇచట జ్ఞానము భక్తి శబ్దార్థము. అద్వితీయాత్మయందు సేవాదిరూపమయిన భక్తి సంభవింపదు. "జ్ఞానాదేవతు కైవల్యమ్" అను శ్రుతి జ్ఞానమువలననే ముక్తియని చెప్పుచున్నది.

నిరవకాశుడయిన ఆత్మయందు భూతము లెట్లుండునని ప్రశ్నింపరాదు. నిరవకాశునియందుగూడ మాయచే నవకాశము లభించును. భూతములున్నను ఆత్మయొక్క నిరవకాశత్వమునకు భంగములేదు. భూతజాతము కార్యరూపము గనుక గారణమయిన పురుషునియందుండుట యుచితము. ఘటాదులు మృదాదులయందును, రజతాదులు శుక్తికాదులయందును యుండుట లోకసిద్ధము.

పరమాత్మ ప్రపంచమునకు పరిణామ్యుపాదానముగాని, వివర్తోపాదానముగాని యగుటచే భూతాధిష్ఠానమగుచున్నాడు.

ఇట్లు భూతములు పురుషునియందుండుచో, పురుషునకు సద్వితీయత్వము కలుగునుగదా యనరాదు. మృత్తుయందున్న ఘటముతో మృత్తునకు సద్వితీయత్వముగాని శుక్తికయందలి రజతముతో శుక్తికకు సద్వితీయత్వముగాని ఆకసమునందలి నైల్యముచే నాకసమునకు సద్వితీయత్వముగాని కనిపించుటలేదు. మాయామయమయిన వస్తువులచే సత్యవస్తువునకు సద్వితీయత్వముండదు. మరీచికాజలములచే భూమికి పంకిలత్వము సంభవింపదు. పోనిండు మాయతో సద్వితీయత్వము కలుగునుగదా? కాదు. అదియును మిథ్యయే. నిజముగా మాయగూడ లేదు. మృత్తికయందు ఘటాకారము, ఘటనామము గల్పింపబడినట్లు ఆత్మయందు భూతముల నామరూపములు కల్పింపబడినవి.

కావున అద్వితీయమగు బ్రహ్మమే పురుషుడు. ఆతడు జ్ఞానమాత్రముచేతనే లభ్యుడగును. పురుషస్వరూపజ్ఞానమే పురుషస్వరూపలాభము. ఘటస్వరూపమును తెలియనివాడు యెదుటనున్న ఘటమును బొందలేడు.

రామానుజమతము:

"పురుష స్సపరః పార్థ" అనుచోట పరపురుషుడు పరమపురుషుడగు విష్ణువుగాని ప్రత్యగాత్మ గాదనియు, వాడు భక్తిచేతనే లభ్యుడనియు రామానుజులనిరి. అది సరిగాదు. వెనుకటి శ్లోకములచే జెప్పబడిన సనాతనత్వ, అవ్యక్త విలక్షణత్వ సర్వవ్యాపిత్వాది లక్షణములు గల యక్షరపురుషునికంటె పరమపురుషుడని మరియొకడుండడు. "పురుషాన్న పరం కించిత్" అను శ్రుతిగూడ పురుషునికంటె గొప్పవాడు లేడని నిరసించుచున్నది. శ్రీకృష్ణుడుగూడ గీతలలో "మత్తః పరతరం నాన్యత్" అని తనకంటె గొప్పదేదియు లేదని నిరూపించియున్నాడు. "అవినాశితు తద్విద్ధి యేన సర్వమిదం తతమ్" అను శ్లోకమును మీరుగూడ పురుషపరముగ వ్యాఖ్యానించియున్నారు. పురుషుడు సర్వవ్యాపకుడగుచో నింక పరమపురుషుని కల్పింపనేల? పురుషునకు సర్వవ్యాపకత్వము లేదన్నచో బురుషునకు పురుషత్వమే లేకపోవును. "అవినాశి" అను శ్లోకమునందు జెప్పబడిన

“యేన సర్వమిదం తతమ్” అనునది విరుద్ధమగును. అచ్చట సర్వపదము దేహపరము గాని, ప్రపంచపరముగాదని యనరాదు. అట్లనుటకు ప్రమాణములేదు. కాన సర్వ ప్రపంచము వ్యాపించియుండుననియే చెప్పవలెను.

వ్యష్టిశరీరమును వ్యాపించినంతమాత్రమున బురుషుడు (జీవుడు) పూర్ణుడగుచో, కుండయొక్క యుదరభాగమును వ్యాపించినందున జలముగూడ పూర్ణమనవలయును. మరియు మీ మతమున పురుషుడు (జీవుడు) అణువు. కాన యీతనికి పూర్ణత్వము బొత్తుగా కుదరదు. కావున జీవేశ్వరులకు భేదమంగీకరించి, వారిరువురకు సర్వవ్యాపిత్వమును జెప్పుట కుదరదు. “అవినాశితు తద్విద్ధి” “పురుష స్సపరః పార్థ” అను రెండు శ్లోకములచే, శ్రీకృష్ణుడే జీవేశ్వరులకు సర్వవ్యాపిత్వమును జెప్పియున్నాడు. ఈయది భేదవాదమున నుపపన్నముకాదు. గనుక జీవేశ్వరుల కభేదమును అవశ్యము అంగీకరించి తీరవలయును.

కావున పురుషాతిరిక్తుడగు పరమపురుషు డొకడు లేడు. పరమశబ్దము లేకుండగనే కేవల పురుషశబ్దము పరమాత్మయందు ప్రయోగింపబడుచున్నది. “తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వం” “సహస్రశీర్షా పురుషః” ఇత్యాది శ్రుతులయందు-

ఇట్లైనచో, పరమాత్మయే పురుషుడుగాని, జీవుడు పురుషశబ్దవాచ్యుడు గాడని యనరాదు. జీవునియందు పురుషశబ్ద ప్రయోగము సర్వ సమ్ప్రతిపన్నము. (అందరిచే నంగీకరింపబడినది.)

ఓయి! “అవ్యక్తోఽక్షర ఇత్యుక్తః” అను శ్లోకమునందు అక్షరుడు చెప్పబడెను. “పురుష స్సపరః పార్థ” అను నీశ్లోకమునందు పురుషుడు జెప్పబడెను. అక్షరునికంటె పురుషుడు లేడని యనవలయును. కాన వీరిరువురకు జీవేశ్వరరూపమగు భేద మంగీకరింపక దప్పదు. కావున అక్షరుడు జీవుడనియు, పురుషుడు యీశ్వరుడనియు ననవలెను. అనినచో నట్లుకాదు. “అవ్యక్త” శ్లోకమునందు జెప్పబడిన అక్షరపురుషుని పొందుట కిచట నుపాయము మాత్రమే “పురుషస్సపరః పార్థ” అను శ్లోకమునందు జెప్పబడినది కాని, తద్విలక్షణుడగు పురుషుడు చెప్పబడలేదు. సమానాకారులయిన వారికి వైలక్షణ్యము అసంభవము. ఉభయులు ప్రకృతివివిక్తమయిన జ్ఞానాకారులగుచుండ వీరికి భేద మసంభవము. జ్ఞానబలక్రియాశక్త్యాదులు హెచ్చుతగ్గులుగా నుండుటయే వీ రిరువురకు భేదమని యనరాదు. అయ్యవి యుపాధిధర్మములుగాని, స్వరూపధర్మములు గావు. ముక్తిదశయందు జీవున కుపాధి యుండదు. ఈశ్వరున కుపాధి యుండుననుట హాస్యాస్పదము. జీవుడు యీశ్వరుని యుపాసించి నిరుపాధికు డాయెను. కాని యీశ్వరుడుమాత్రము సోపాధికుడేయని

చెప్పుట లజ్జావహము - కావున నుపాధి వియుక్తమయిన చైతన్యమునకు భేదము గగనకుసుమాయితము.

కనుక అజ్ఞానముకంటె విలక్షణమయిన అక్షరపురుషుడు ప్రత్యగభిన్నమయిన పరమాత్మయే గాని వేరుకాదు. వానిని బొందు నుపాయము జ్ఞానమేకాని భక్తి గాదు. భక్తిద్వైత విషయము ద్వైతముభయహేతువని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. కాన భయహేతువగు భక్తి ముక్త్యుపాయము కానేరదు ||౨౨||

అవ. ప్రణవమును బ్రహ్మదృష్టితో నుపాసనజేసిన యోగులకు హిరణ్యగర్భలోక ప్రాప్తిద్వారా పరమాత్మప్రాప్తికొరకు నర్చిరాది మార్గము చెప్పదలచి యుత్తరగ్రంథ మారంభింపబడుచున్నది. అర్చిరాది మార్గస్తుతికొరకు ధూమాది మార్గముగూడ నుపదేశింపబడుచున్నది.

శ్లో. యత్రకాలే త్వనావృత్తిం ఆవృత్తిం చైవ యోగినః
ప్రయాతా యాంతి తం కాలం వక్ష్యామి భరతర్షభ ||౨౩||

అ. ఓయి భరతశ్రేష్ఠుడా! ఏ మార్గమునందు మరణించిన యోగులు పునరావృత్తిని (పునర్జన్మను) బొందరో ఆయుత్తర మార్గమును, ఏమార్గమునందు మరణించిన యోగులు పునరావృత్తిని బొందుదురో ఆ దక్షిణమార్గమును జెప్పెద వినుము.

మూలమునందలి కాలశబ్దమునకు కాలాభిమాని దేవతలచే గుర్తింపబడు మార్గ మర్థము.

"ఏకయా యాత్యనావృత్తి మన్యయావర్తతే పునః"అను పై శ్లోకమునందు జెప్పబడు ఆవృత్త్యనావృత్తులు మార్గధర్మము లగునుగాని, కాలధర్మములుగా నేరవు. కాలశబ్దమునకు మార్గమని యర్థమును జెప్పుట భాష్యవిరుద్ధమని యనదగదు. "తత్ర ప్రయాతా గచ్ఛంతి" అనుచోట "తత్ర" అను పదమునకు భాష్యకర్తలే మార్గ మర్థమని, నిర్ణయించిరి. దాని ననుసరించి యిచటగూడ మార్గార్థమును వర్ణించుటయే యుచితము.

ఓయి! అచ్చట భాష్యముగూడ మూలవిరుద్ధమే యగుచున్నది. మూలమున కాలశబ్దము మాత్రమే కనిపించుచున్నది. దక్షిణాయనమందు శరతల్పమును బొందిన భీష్ముడు యుత్తరాయణపుణ్యకాలమున కెదురుచూచెను. కాన కాలశబ్దమునకు మార్గమర్థమని యనరాదు. అనినచో నట్లు కాదు. "శుక్లకృష్ణే గతీహ్యేతే" "ఏతే సృతీపార్థ జానన్" అను శ్లోకమునందు కాలశబ్దము గతి, సృతి శబ్దములచే బరామృశింపబడినది. గతి, సృతిశబ్దములకు మార్గమర్థమనునది నిర్వివాదము. కావున భాష్యము మూలవిరుద్ధముకాదు.

మరియు నుత్తరాయణమునందు శుక్లపక్షమున పగటికాలమునందు మరణించినవారు యుత్తరమార్గమున బోవుదురనియు, దక్షిణాయనమునందు గృష్ణపక్షమున రాత్రికాలమున మరణించినవారు దక్షిణమార్గముచే బోవుదురనియు, గావున కాలమార్గములు రెండును జెప్పవలెనని యనరాదు. అట్లైనచో నుత్తరాయణమునం దేపాపియు మరణించడనియు, దక్షిణాయనమునందు యేసుకృతియు మరణింపడనియు జెప్పవలయును.

ఇట్టి వ్యవస్థ యెచ్చటను గానరాదు. క్రిమికీట పశుపక్ష్యాదులు, స్థావరములున్ను యుత్తరాయణమునందుగూడ మరణించుచున్నవి. బ్రహ్మజ్ఞానులు దక్షిణాయనమునందుగూడ మరణించుట జూచుచుంటిమి.

మరియు నుత్తరాయణమున కృష్ణపక్షమునందు పగటికాలమున మరణించినవారలకుగాని, శుక్లపక్షమునందు రాత్రికాలమున మరణించినవారలకుగాని యుత్తరమార్గ గమనము లేకపోవును. అట్లే దక్షిణాయనమునందు శుక్లపక్షమున రాత్రిపూట మరణించిన వారలకుగాని, అందు కృష్ణపక్షపు పగటికాలమున మరణించినవారలకుగాని దక్షిణమార్గ గమనమున్ను లేకపోవును. ఇట్టివారల ప్రయాణమునకు వేరొక మధ్యమార్గము వినబడుట లేదు. వీరల కధోగతియే యనియు ననరాదు. పాపుల కధోగతి ఫలమయినను, విహితకర్మల నాచరించిన వారల కయ్యది ఫలము గానేరదు. విహితాచరణులు గూడ నిట్లు మరణించుట గలదు.

మరియు దక్షిణాయనమున కృష్ణపక్షమునందు రాత్రికాలమున మరణించినవారలకు చంద్రలోక ప్రాప్తి కలుగుచుండగా, నుత్తరాయణమునందు గృష్ణపక్షమున రాత్రి మరణించినవారలకుగాని, దక్షిణాయనమున శుక్లపక్షమునందు పగటికాలమున మరణించినవారలకుగాని, వేరుగ జెప్పనేల? యను నర్థాపత్తి ప్రమాణమువలననే వీరికి చంద్రలోక ప్రాప్తి సంభవించును. ఇందు యిష్టాపత్తి చూపదగదు "ధూమోరాత్రిస్తథా కృష్ణ షణ్మాసా దక్షిణాయనమ్" అను వచనము యీ కాలమునందు మరణించినవారలకే చంద్రలోకప్రాప్తిని వర్ణించుచున్నది.

మరియు పగలు, రాత్రి, శుక్ల కృష్ణపక్షములు ఉత్తరాయణ, దక్షిణాయనముల కంటె వ్యతిరిక్తమయిన కాలమే లేదు. ఈ కాలములన్నియు పుణ్యావంతుల యొక్క మృతికి విషయములగుచో పాపులు మరణించి నరకఫలమును బొందు మరణకాలమే యుండకపోవును.

ఇదియునుగాక "అహః" "శుక్లః" "షణ్మాసాః" ఇత్యాది పదములు కాలపరములయినను అగ్ని, జ్యోతి, ధూమాదిపదములు కాలవాచకములు గానేరవు. అగ్ని యను కాలవిశేష మెచ్చటను లేదు. కాన కాలవాచకములుగాని-

అగ్న్యాది పదముల సాహచర్యమువలన అహోరాదిపదములుగూడ కాలవాచకములు గావు. కావున అగ్న్యాదిపదములు దేవతావాచకములు. ఈ దేవతలు సపిండితే మయిన ఇంద్రియసముదాయముగలిగి స్వయముగ నడువజాలని యోగులను అంచె లంచెలుగా దాటవేయుటకు నర్చిరాదిమార్గమునందు యథాక్రమముగ నుందురు.

మరియు అహరాది శబ్దములు కాలవాచకములేగాని, దేవతావాచకములు గావనియు, ఆ కాలమునందు మరణించిన యోగులే బ్రహ్మలోకమును జెందుదురు గాని యితరులు బ్రహ్మలోకమును జెందనేర రనియు ననరాదు.

అట్టితెరి ప్రణవోపాసకులగు యోగులు దక్షిణాయనమున మరణించినందున చంద్రలోకమును జేరవలసివచ్చును. యోగులుకాని సోమయాజులు, ఉత్తరాయణ మున మరణించియు జంద్రలోకమును జేరకపోవుదురు. కర్మయోగులుగూడ యోగులని యంగీకరించుచో నుత్తరాయణమునందు మరణించిన కర్మయోగులు గూడ బ్రహ్మలోకమును జేరుదురుకాన, వీరికి చంద్రలోకప్రాప్తి యసంభవ మగును. కావున అహరాది పదములు దేవతావాచకములేకాని కాలవాచకములు గాదు. భీష్ము డుత్తరాయణముకొరకు వేచియుండుట లోకసంగ్రహార్థముకాని బ్రహ్మలోకప్రాప్తికొరకు గాదు.

లేక తరచుగా పుణ్యకాలమునందు మరణించినవారలకే పుణ్యలోకము సంభవించునని చూపించుటకొరకే భీష్ము డట్లాచరించెను. లేక తాను యిచ్ఛవచ్చి నపుడు మరణించు శక్తిగలవాడ నని లోకమునకు ప్రదర్శించుటకైనను అట్లాచరించి యుండవచ్చును.

ఓయి! తత్వవేత్తకు రాకపోకలు లేకపోవుటచే కాలముయొక్క అపేక్ష లేకున్నను చంద్రలోకమునుగాని, బ్రహ్మలోకమునుగాని పొందగోరినవారలకు కాలముయొక్క అపేక్ష గలదు. కాన పుణ్యకాలమునందు మరణించిన వారలకే పుణ్యలోకప్రాప్తి కలదు అనినచో, శారీరక శాస్త్రవిరోధము వాటిల్లును గాన యట్లనదగదు.

అదెట్లన? "సూ॥ తదోకోఽగ్రజ్వలనం తత్ప్రకాశితద్వారః, విద్యా సామర్థ్యాత్, తచ్ఛేషగత్యనుస్మృతియోగాచ్చ, హార్దానుగృహీతశ్శతాధికయా" (౪-౨-౧౭) అని వ్యాససూత్రము కలదు.

మరణించుచున్న జీవునియొక్క హృదయాగ్రము (సుషుమ్నానాడీ ముఖము) వెలుగొందును (ప్రకాశించును). ఆ వెలుగుచే ద్వారము ప్రకటిత మగును. అవల విద్యామహిమవలనను, విద్యాశేషమయిన మార్గముయొక్క స్మృతివలనను హృదయమునందుపాసింపబడిన బ్రహ్మయొక్క అనుగ్రహముచే

విద్వాంసుడు సుషుమ్నానాడినుండి బయలువెడలును. అవిద్వాంసులు యితర స్థానములనుండి లేచిపోవుదురు, అని దీనిభావము. ఇశ్లో-

"శతంచైకాచ హృదయస్యనాడ్యః తాసామూర్ధాన మభినిస్సృతైకా; తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి విష్వఙ్జన్యా ఉత్క్రమణే భవంతి" అని శ్రుతిగూడ గలదు. అవిద్వాంసు లుత్క్రమణము జెందుటకు నానావిధములయిన నాడులుగలవని యీ శ్రుతియొక్క నాలవపాదమున కర్థము.

సుషుమ్న యనునాడి హృదయమునుండి బయలుదేరి దక్షిణతాలు కంఠము లోపలనున్న స్తనముయొక్క మధ్యభిత్తిద్వారమున బ్రహ్మరంధ్రమును జేరి, సూర్య కిరణములతో నేకీభవించును.

ఇట్టి బ్రహ్మలోకమార్గము సగుణబ్రహ్మోపాసకులగు విద్వాంసులకేగాని యితరులకు గాదని భావము.

(సూ॥ రశ్మ్యనుసారీ = ౪-౨-౧౮) సుషుమ్న యనునాడి, సూర్యకిరణములతో సంబంధించి యుండుటచే సుషుమ్నానాడీద్వారమున బయలు వెడలిన పురుషుడు సూర్యకిరణముల ననుసరించి నిష్క్రమించును. (బయలు వెడలును)

సూ॥ "నిశినేతిచేన్న సంబంధస్య యావద్దేహ భావిత్వాద్దర్శయతిచ" ౪-౨-౧౯) ఈ సూత్రమునందు రాత్రికాలమున మరణించిన విద్వాంసుడు సూర్యకిరణములతో సంబంధించునా, లేదా ? అని సంశయించి, రాత్రి మరణించినవానికి సూర్య రశ్మి సంబంధముండదుగాన వాడు సూర్యకిరణ ప్రాప్తికొరకు సూర్యోదయము వరకు వేచియుండవలెనని పూర్వపక్షమునుజేసి, రాత్రింబవళ్లు సూర్యకిరణములతో దేహమునకు సంబంధముండుటచే రాత్రిమృతునకు కిరణసంబంధము లేదనిగాని, రాత్రి మృతుడు కిరణప్రాప్తికొరకు సూర్యోదయ పర్యంతము నిరీక్షించవలెననిగాని యనరాదని సిద్ధాంతము జేయబడినది. సుషుమ్నానాడికి సూర్యరశ్మిసంబంధము యావద్దేహభావి; అనగా దేహముండునంతవరకు నుండునని భావము.

శ్రు. "అముష్మా దాదిత్యాత్ప్రతాయంతే తా ఆసునాడీషు సృప్తా ఆభ్యో నాడీభ్యః ప్రతాయంతే అముష్మిన్నాదిత్యేసృప్తాః" ఈ సూర్యునినుండి విస్తరించి బయలుదేరిన కిరణములు శరీరమునందున్న నాడులతో సంబంధించియున్నవి. ఈ నాడులనుండి బయలుదేరిన కిరణములు యీ సూర్యునియందు గలసియుండును. అని చెప్పునట్టి శ్రుతిగూడ బై సూత్రసిద్ధాంతమును దృఢపరచుచున్నది. గ్రీష్మ కాలమునందు రాత్రులయందుగూడ సూర్యకిరణానువృత్తి కనిపించుచున్నది. కిరణ సంబంధమయిన తాపము ననుభవించుచున్నాము. అత్యల్పమయిన కిరణానువృత్తి గుర్తింపలేము. రాత్రిమరణించినవాడు సూర్యకిరణముల ననుసరించకయే నిష్క్రి

మించునెడల కిరణానుసారమును జెప్పుట వ్యర్థమగును. పగటికాలమున మరణించినవాడే సూర్యకిరణముల నపేక్షించి పైకి లేచిపోవుననియు, రాత్రిమరణించినవాడు కిరణముల నపేక్షింపకయే లేచిపోవుననియును విశేషించి చెప్పలేదు.

ఇంక విద్వాంసుడుగూడ రాత్రిమరణించినంతమాత్రపు దోషమున నూర్ధ్వగతిలేనిచో బ్రహ్మవిద్య పాక్షికఫలముగలది యగును. అట్టితరి మృత్యుకాలమునకు నియమములేనందున బ్రహ్మవిద్యయందు బ్రవృత్తియే లేకపోవును. "స యావత్ క్షిప్యేత్ మనస్తావ దాదిత్యం గచ్ఛతి" (వాడు యెప్పుడు మరణించునో అప్పుడే మనసు సూర్యుని చేరును) అని చెప్పునట్టి శ్రుతి కాలనిరీక్షణమును సూచించుట లేదు. కాన రాత్రి, పగలు అను భేదములేకయే మరణించిన నుపాసకునకు సూర్యకిరణసంబంధ ముండును.

(సూ. "అతశ్చాయనేపి దక్షిణే ౪-౨-౨౦") కాలనిరీక్షణము లేనందువలనను బ్రహ్మవిద్య నియతఫలముగల దగుటవలనను దక్షిణాయనమందుగూడ మరణించిన విద్వాంసుడు బ్రహ్మలోకమును బొందును. భీష్ముడు ఉత్తరాయణమువరకు కాలమును నిరీక్షించుట ఉత్తరాయణమునందు మరణము ప్రశస్తమని సూచించును.

"అయనేపి దక్షిణే" అను సూత్రమువలన ఉత్తరాయణకాలము నిరీక్షింపవలయునను నాశంక పరిహృతమగు చున్నది.

కావున అవిద్వాంసులకే యుత్తరాయణమరణము పరలోకసుఖము నిచ్చును గాన ప్రశస్తము. విద్వాంసులగు దహరాద్యుపాసకులకు దక్షిణాయన మరణముగూడ బ్రహ్మలోకము నిచ్చును. రెండయనములయందును అర్చిరాదిమార్గము అవృత్తిరహితమని తేలినది.

శ్రుతిగూడ "తేర్చిష మభిసంవిశంతి, అర్చిషోఽహః, అహ్న ఆపూర్యమాణపక్షం, ఆపూర్యమాణపక్షాద్యాన్ షడుదజేతిమాసాన్, మాసేభ్యః సంవత్సరం, సంవత్సరాదాదిత్యం" అని యర్చిరాదులు పొందదగిన దేవతలని చెప్పుచున్నది కాని, కాలవిశేషరూపములని చెప్పుటలేదు. పగటికాలమున మృతుడయినవాడు పగటినుండి శుక్లపక్షమును శుక్లపక్షమునుండి యుత్తరాయణమాసములను బొందడు. ఇట్లే "స ఏతం దేవయానం పన్థానం ఆపద్య అగ్నిలోక మాగచ్ఛతి, సవాయులోకం, సవరుణలోకం, సఇంద్రలోకం, సప్రజాపతిలోకం, సబ్రహ్మలోకం" అను శ్రుత్యంతరమున్న "ఇమేచార్చిరాదయోగంతౄణాం నేతారః" అను శ్రుతియు అర్చిరాదులు మార్గమునందుండు నాతివాహిక దేవతలని చెప్పుచున్నవి. "ఆతివాహికాస్తల్లింగాత్" (౪-౩-౪) అనుసూత్రముగూడ నిదేవిషయమును సిద్ధాంతపరచుచున్నది.

కావున బ్రహ్మలోకమును బొందగోరిన విద్వాంసునకు కాలాపేక్ష లేదు.

లేక ॥సూ॥ "యోగినః ప్రతిచ స్మర్యతే స్మార్తేచైతే" (౪-౨-౧౧) అను బాదరాయణసూత్రమునుబట్టి, అనావృత్తికొఱకు అహరాదికాల వినియోగము యోగులకని స్పష్టమగుచున్నది. కనుక శ్రుత్యాదులయందు జెప్పబడిన దహరా ద్యుపాసనల నాచరించిన విద్వాంసునకు కాలనియమము లేదు.

కావున నిష్కామకర్మానుష్ఠాతకు అకర్తృత్వానుసంధాతకు మాత్రమే మరణమునకు కాలనిరీక్షణము గలదు. దహరాద్యుపాసకుడు బ్రహ్మలోకము నొందుట కట్టి కాలాపేక్షలేదని సిద్ధించినది.

నిజపరిస్థితిని గమనించినచో నీ చివరిపక్ష మంత సమీచీనము గాదు. శ్రుతి స్మృతులకు భిన్నార్థమును చెప్పుట యుచితము గాదు. "అగ్నిర్జ్యోతి రహః" ధూమో రాత్రి స్తథాకృష్ణః" అను శ్లోకములచే శ్రుత్యుక్తములయిన దేవయాన పితృయాన మార్గములే యిచట జెప్పబడినవి. ఇట్టితఱి గీతాస్మృత్యుక్తమయిన సాంఖ్యయోగు లకు అనావృత్త్యావృత్తిమార్గము లిచట నిరూపింపబడినవని నిర్ణయించుట పాడిగాదు.

గీతాస్మృతియందలి అగ్న్యాదిపదములు అతివాహిక దేవతాపరము లని యంగీకరించినచో శ్రుతిస్మృతులకు విరోధమే యుండదు. కావున కాలశబ్దము మార్గపరముకాని మరి యితరముగాదు.

కాలశబ్దము దేవతాపరముగాదని, పై సూత్రముల భాష్యరత్న ప్రభయం దున్నదిగదా? అని యనరాదు. మార్గము దేవతామయము కాన మార్గపర మయినను దేవతాపరమే యగును. ఎచ్చట నర్చిరాదిదేవతలు అతి వాహికులుగ నుందురో అదియే మార్గము. కావున "యత్రకాలే" అను మూలమునకు (యస్మిన్ మార్గే) ఏ మార్గమునందు అనియే యర్థము.

ఇచట యోగిశబ్దము గౌణవృత్తిచే కర్మయోగియందుగూడ వర్తించును. దీనివలన యోగులకుమాత్రమే దేవయానమార్గముచే బ్రహ్మలోకప్రాప్తిద్వారా అపునరావృత్తియనియు, కర్మయోగులకు పితృయానమార్గముచే చంద్రలోకప్రాప్తి ద్వారా పునరావృత్తియనియు సిద్ధమయినది.

కావున ఏకాలమున మరణించినయోగులు ఆవృత్తిని చెందరో ఆకాలమును, ఏకాలమున మరణించిన యోగులు ఆవృత్తిని చెందుదురో ఆకాలమును జెప్పెద వినుము. అని శ్లోకాన్వయము. కాలశబ్దమునకు దేవతామయ మయిన మార్గ మర్థము కాని, కాల మర్థముగాదు. ౨౩

శ్లో. అగ్నిర్జ్యోతి రహశ్శుక్లష్షణ్మాసా ఉత్తరాయణమ్
తత్రప్రయాతా గచ్ఛంతి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదోజనాః ॥ ౨౪ ॥

అ. ఎచ్చట అగ్ని, జ్యోతిస్సు, పగలు, శుక్లపక్షము, ఉత్తరాయణ మాసము లారును గలవో (అనగా కాలాభిమానులగు నీ దేవతలు గలరో) అందు మరణించిన బ్రహ్మవేత్తలు బ్రహ్మను బొందుదురు. ఇందు అగ్ని, జ్యోతిస్సు యథా శ్రుతమయిన దేవతలు (అగ్నిదేవతా, జ్యోతిర్దేవతా యని) మిగిలినవారు కాలాభిమానదేవతలు. ఈ మార్గమునం దితర దేవతలు అగ్ని, జ్యోతిస్సు అని యిద్దరున్నను కాలాభిమానిదేవత లెక్కువగానుండుటచే నీ మార్గము కాలశబ్దముచే వ్యవహరింప బడినది. ఒకానొకతోటలో నుసిరిగచెట్లు మున్నగునవి కొలదిగ నున్నను, మామిడి చెట్లు యెక్కువగానుండుటచే నాతోట (ఆమ్రవనమ్) మామిడితోటయని చెప్ప బడును.

ఇందు మార్గచిహ్నములుగాని భోగభూములుగాని యనేకము లున్నను వాటిని గ్రహింపక అగ్న్యాది శబ్దములచే దేవతలను గ్రహించుట లోకన్యాయము ననుసరించి యని తెలియవలెను. లోకములో గ్రామాంతరము వెళ్లువారికి త్రోవజూపు వారిని చెప్పుట సహజము. అట్లే లోకాంతరమున కేగువారికి మార్గమును జూపునట్టి దేవతలను (ఆతివాహిక దేవతలను) జెప్పుట యుచితము.

ఈ శ్లోకమునందు జెప్పబడిన అగ్న్యాదులు మార్గచిహ్నములా? భోగ భూములా? లేక త్రోవ నడిపెడువారా? అని సంశయించి గ్రామాంతరము వెళ్లు వారికి త్రోవకు గురుతులు చెప్పుట యుచితముగాన మార్గచిహ్నము లనియు అగ్న్యాదులయందు లోకశబ్దమును బ్రయోగించుటచేతను మనుష్యాదిలోకములు భోగాయతనములని బ్రసిద్ధంబు లగుటంజేసియు భోగభూములనియును, యుక్తుల జూపుచు ఎట్లయినను అచేతనములయిన అగ్న్యాదులు ఆతివాహికులగుట లోక విరుధముగాన అగ్న్యాదు లాతివాహికులు గానేరరని పూర్వపక్షమురాగా, "ఆతివా హికా స్తల్లింగాత్" (౪-3-౪) అనుసూత్రముచే బాదరాయణులు అగ్న్యాదులు ఆతివాహికులని సిద్ధాంత మొనర్చిరి. మరియు "చంద్రమసో విద్యుతః తత్పురుషోఽ మానవః సఏనాన్ బ్రహ్మ గమయతి" అను వాక్యశేషమున అమానవపురుషుడు ఆతివాహికుడని సిద్ధించుటచే నా హేతువుచే అగ్న్యాదులుగూడ నాతివాహికులని సిద్ధించుచున్నది. ఏలనన అర్చిరాదులయందు త్రోవనడిపెడు పురుషులు మానవు లయియుండగా తన్నివృత్తికొరకు నీవాక్యశేషమునందు "అమానవః" (అమాన వుడు) త్రోవనడిపెడు పురుషునకు విశేషణ ముండవలెను. కావున అగ్న్యాదులు ఆతివాహికులని సిద్ధాంతము.

ఓయి! లింగమాత్రమున (అనగా అమానవత్వ విశేషణమను హేతుమాత్రమున) అగ్న్యాదు లాతివాహికులని నిర్ణయింప వీలులేదు. లోకమునం దుచితమగు యుక్తిగూడ నుండవలెను. లోకములో, ఇంద్రియ వికలుడయిన చేతనునకు దారిచూపుటకు ఇంద్రియ సామర్థ్యముగల చేతనుడే యుపయోగించును. గ్రుడ్డివానిని గ్రుడ్డివాడు త్రోవనడుపలేడు; చేతనుని యచేతనములయిన కాష్ఠలోష్ఠాదులు దారి నడుపలేవు. లోకములో అగ్న్యాదులు అచేతనములని ప్రసిద్ధము లయినవి. కాన నిట్టి యచేతనములయిన అగ్న్యాదులు, లోకాంతరగాములగు నుపాసకులను నెట్లు దారినడపుదురు? ఈయది దోషముగాదు. ఈ విషయము (సూ = "ఉభయ వ్యామోహాత్తత్సిద్ధేః" ౪-౩-౫) అనుసూత్రమున బాదరాయణులచే విమర్శింపబడినది.

అర్చిరాదిమార్గమునందు బోవువారు స్థూలదేహ వియోగమును జెంది, సూక్ష్మదేహమాత్రము గలవారై, పిండాకారమును జెందిన (ముద్దయియున్న) నింద్రియసముదాయముగలవారైనందున స్వతంత్రముగా నడువలేరు. అట్టివారిని స్వతంత్రులయిన చేతనులుగాని దారిన నడుపలేరు. గ్రుడ్డివానికి గ్రుడ్డివానిని సహాయపరచుట వ్యర్థమగును. కావున అగ్న్యాదులు లోకాంతరమున కేగు విద్వాంసులను మార్గమున నడపించువారని శ్రుతి చెప్పుటచే, నట్టి యగ్న్యాదులు చేతనులయిన దేవతా విశేషులని సిద్ధించుచున్నది. లోకమునందుగూడ నింద్రియములు స్వాధీనము నందులేని మత్తమూర్ఛితాదులు (మదించినవాడు, మూర్ఛపోయినవాడు) స్వాధీనేంద్రియులయిన చేతనులవలననే దారిన నడుపబడుచున్నారు. అర్చిరాదులు మార్గచిహ్నములన వీలులేదు. రాత్రి మరణించినవానికి పగటిస్వరూపము సంప్రాప్తము కాదు. పగటివరకు మరణించక వేచియుండుట సంభవింపదని యింతకుమున్నె నిరూపింపబడినది. కావున అగ్న్యాదులు దేవతారూపులని చెప్పినచో వీరికి దేవతారూపము స్థిరమయినది. గాన రాత్రికాలమునగూడ దేవతారూపముండును. అయితే వీరికి అర్చిరాదిదేవతలని పేరువచ్చుటకు గారణమేమి? అనగా నర్చిరాదులయందలి యభిమానమే కారణమని చెప్పవలయును. కావున నర్చిరాదులు ఆతివాహికదేవతలేగాని వేరుగాదు.

అర్చిరాదిమార్గముల బోవువారి యింద్రియములు సంపిండితములై యున్నందున వారి కచ్చట సుఖదుఃఖాద్యనుభవము లేదు. కావుననే అయ్యవి భోగములుగావు. కాని యచ్చట వీరికిభోగములేకున్నను ఆ లోకమున స్థానికముగా నున్నవారల కచ్చట భోగమున్నందున అయ్యవి లోకము లనందగును. కావున దారిన బోవువారిని దాటవేయుటకు వాటిని లోకములని వ్యవహరింపవచ్చును.

కావున అగ్ని యధిపతిగా గల లోకమును బొందినవాడు అగ్నిచేతను, వాయువు అధిపతిగాగల లోకమును బొందినవాడు వాయువుచేతను దాటవేయబడు నని యన్వయించుకొనవలెను.

ఇంక నర్చిరాదిమార్గమును (ఉత్తర) (దేవయాన) మార్గమును వ్యాఖ్యానించెదము.

వాయునిరోధమును జేసిన యోగులు, తమకు మృత్యువు సన్నిహితమని తెలిసికొని నిచ్చెనచే మేడనెక్కినట్లు సుషుమ్నానాడిచే శిరోభాగమునెక్కి, శిరస్సును భేదించుకొని, సుషుమ్నానాడియొక్క చివర భాగమందున్న సూర్యకిరణములయందు ప్రవేశించి, వాటివెంట నగ్నిలోకమును బొందుదురు. ఆ యగ్నిలోకమునందే జ్యోతిర్లోక మను అవాంతరలోక మొకటి కలదు. దానినిగూడ బొందుదురు. శ్రుతియందు మాత్రము యీ రెంటినికలిపి యొకేలోకమునుగా నిర్దేశించెను. ("తేఽర్చిష మభిసంవిశంతి") అని. అటుపైన అగ్నిచేగాని జ్యోతిస్సుచేగాని, దాటింపబడినవారై అహర్లోకమును చేరుదురు. ఆ లోకమునకు అహఃకాలాభిమాని దేవత ప్రభువు. వానిచే దాటవేయబడి శుక్లపక్షలోకమును, వానిచే దాటింపబడి యుత్తరాయణలోకమును, వానిచే దాటింపబడి సంవత్సరలోకమును, వానిచే దాటింపబడి దేవలోకమును జేరుదురు. పిదప దేవతలచే దాటింపబడి వాయులోకమును, వాయువుచే దాటింపబడి సూర్యలోకమును, సూర్యునిచే దాటింపబడి చంద్రలోకమును జేరుదురు. ఈ చాంద్రమస లోకము పితృయానమునందలి చంద్రలోకముకంటె వేరు. కాన చంద్రలోకములు రెండని తెలియవలెను. కనుకనే జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు చంద్రలోకమునకు పైన సూర్యలోకమనియు, సూర్యలోకమునకు పైన చంద్రలోకమనియును రెండు విధముల నిర్దేశించుట యుక్తమగును. పిదప చంద్రునిచే దాటింపబడి విద్యుల్లోకమును జేరుదురు. తరువాత హిరణ్యగర్భునిచే నియోగింపబడిన ఒకానొక అమానవపురుషుడు వచ్చి విద్యుల్లోకమునుండి వరుణలోకమునకును, వరుణలోకమునుండి ఇంద్రలోకమునకును, ఇంద్రలోకమునుండి ప్రజాపతిలోకమునకును, ప్రజాపతిలోకమునుండి బ్రహ్మలోకమునకును తీసికొనిపోవును. ఇట్లుపాసకులు బ్రహ్మలోకమును జేరుదురు. ఈ యర్చిరాదిమార్గము యుత్తరదిక్కుయం దుండుటచే నుత్తరమార్గమని చెప్పబడును. దేవలోక విషయమగుటచే దేవయానమనియును జెప్పబడును.

ఈ మార్గమునగూడ నెవరు బ్రహ్మలోకమున జేరుదురో వారే తిరిగిరారు. అంతకు క్రిందిలోకములను జేరినవారు తప్పక తిరిగి వత్తురు. అగ్నిని, వాయువును ఉపాసించువారలకు అగ్నిలోకము, వాయులోకము ప్రాప్తించును. కనుకనే ఇంద్రలోకమయిన స్వర్గమును బొందినవారుగూడ తిరిగివత్తురు.

కావున ఉత్తరమార్గమును బొందినంతమాత్రమున పురుషులకు పునరావృత్తిరాహిత్యము లేదు. బ్రహ్మలోక ప్రాప్తివలననే పునరావృత్తిరాహిత్యమేర్పడును.

ఓయి! "తత్ర ప్రయాతా గచ్ఛంతి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదోజనాః" అనికదా యుత్తరార్థము. ఇందు బ్రహ్మవేత్తలు బ్రహ్మను బొందుదురు. అనిగదా యర్థమగును. అట్టితరి బ్రహ్మవేత్తలు బ్రహ్మసాయుజ్యమును బొందుదురని చెప్పక "బ్రహ్మవిదః" అను పదమునకు బ్రహ్మోపాసనాపరులని యర్థముచెప్పి, వారు క్రమముగా బ్రహ్మలోకమును బొందుదురని వ్యాఖ్యానించుట అన్యాయ్యముకదా? అని యనరాదు.

ఇందలి ప్రయాతాః" అను పదమునకు మరణించువారని యర్థము. మరణించుట యనగా ప్రాణములు శరీరమునుండి లేచిపోవుట. ఈయది యుపాసకులకు తటస్థించును. కాని తత్త్వజ్ఞానులకు తటస్థించదు. "న తస్యప్రాణా ఉత్క్రామంతి" "అత్రైవ సమలీయంతే" అనుశ్రుతి బ్రహ్మవేత్తయొక్క ప్రాణములు లేచిపోవని చెప్పుచున్నది.

మరియు, నిందు "గచ్ఛంతి" అని కలదు. పరిపూర్ణబ్రహ్మను దెలిసికొనినవాడు బ్రహ్మస్వరూపుడే కాన యట్టివానికి గమనాగమనములు సంభవించవు. కావున నిచట "ప్రయాతాః" "గచ్ఛంతి" అను రెండుపదములనుబట్టి బ్రహ్మవిదులనగా బ్రహ్మోపాసకులని వ్యాఖ్యానించుట యుక్తమే యగును.

దీనివలన జీవాణుత్వవాదము జీవుడు మధ్యమపరిమాణు డనువాదము నిరాకరింపబడుచున్నవి.

ఈ శ్లోకముయొక్క ఉత్తరార్థమున బ్రహ్మవిదులయిన జనులు (బ్రహ్మ), హిరణ్యగర్భుని పొందుదురని యర్థము తోచుచున్నది. కాని సాక్షాత్ హిరణ్యగర్భునిపొందుట సంభవించదు. గాన బ్రహ్మలోక మను లాక్షణికార్థము గ్రహింపవచ్చునను భావముతో భాష్యకర్త లాయర్థము నుపేక్షించిరి.

మరియు, పూర్వము "ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ" ఇత్యాది శ్లోకముచే బ్రహ్మోపాసకుడు ప్రస్తావింపబడెను. కాన మార్గముగూడ బ్రహ్మోపాసకునకు సంబంధించినదే యయినందున "బ్రహ్మవిదః" అనగా బ్రహ్మోపాసనాపరులని చెప్పబడినది. బ్రహ్మబుద్ధితో ప్రణవమునుగాని, దహరాదికమునుగాని యుపాసించువారని యర్థము.

దీనివలన కర్మయోగులకు క్రమముగగూడ బ్రహ్మప్రాప్తి లేదని తేలినది. కనుకనే వారలకు పితృయాన మని వేరుమార్గ ముపదేశింపబడుచున్నది. ౨౪

శ్లో. ధూమోరాత్రి స్తథా కృష్ణ ష్షణ్మాసా దక్షిణాయనమ్
తత్ర చాంద్రమసం జ్యోతిర్యోగీ ప్రాప్య నివర్తతే ॥ ౨౫ ॥

అ. ఏ మార్గమునందు ధూమాభిమానదేవత, రాత్ర్యభిమానదేవత, కృష్ణ పక్షాభిమానదేవత, దక్షిణాయనాభిమానదేవతయు గలరో శ్రౌతస్మార్తకర్మల (ఇష్టాపూర్తముల) నాచరించిన కర్మయోగులు ఆ మార్గమున చంద్రలోకమున కేగి యచ్చట కర్మఫల మనుభవించి కర్మక్షయముకాగానే తిరిగివత్తురు. మూలము నందలి "జ్యోతి" శ్శబ్దమునకు కర్మఫల మర్థము. వెలు గర్థము కాదు.

శాస్త్రప్రసిద్ధమయినటువంటి వర్ణాశ్రమ విహితకర్మలను సకామముగ నాచరించినవారు, వాపీకూపతటాకాది పుణ్యకర్మల నాచరించినవారు, వీ రుభయులును పితృయానమార్గమున చంద్రలోకమునుబొంది యచ్చట తాము చేసిన కర్మలఫల మనుభవించి తిరిగి జన్మకొరకు మరల వత్తురు. అని పరమార్థము.

ఇందు "అథ యఇమే ఇష్టాపూర్తే దత్తమిత్యుపాసతే, తే ధూమ మభిసంభవంతి" ఇత్యాది శ్రుతిని ప్రమాణముగా గైకొనవలయును. ౨౫

శ్లో. శుక్ల కృష్ణే గతీహ్యేతే జగతశ్శాశ్వతే మతే
ఏకయా యాత్యనావృత్తి మన్యయాఽవర్తతే పునః ॥ ౨౬ ॥

అ. దేవయానమార్గము జ్ఞానప్రకాశక మగుటవలన శుక్లమార్గము. పితృయానమార్గము జ్ఞానప్రకాశకముగానందున కృష్ణమార్గము లోకమునందుగూడ తెల్లని చంద్రాదుల తేజస్సు ఘటపటాదులను బ్రకాశింపజేయుట, నల్లనిచీకటి వాటిని బ్రకాశింపజేయలేకపోవుటయు బ్రసిద్ధము. అట్లే ప్రకాశింపజేయుట అను గుణసంబంధముండుటవలన దేవయానమార్గము శుక్లమనియు, అయ్యది లేకుండుటచే పితృయానమార్గము కృష్ణమనియును చెప్పెను.

కొందరు శుక్లపక్షసంబంధ ముండుటవలన దేవయానమార్గము శుక్లమనియు, కృష్ణపక్ష సంబంధముండుటవలన పితృయాన మార్గము కృష్ణమనియు నందురు. అది యుచితముగాదు. అహస్సు, రాత్రి, మాసములు యుండగా శుక్ల, కృష్ణపక్షములను మాత్రము గ్రహించుటలో బ్రమాణము లేదు. ఆద్యంతములనుబట్టి మార్గమును నిర్ణయించుట యుక్తము. దేవయానమార్గమునకు మొదట అగ్నిశబ్ద మున్నది. అగ్ని జ్యోతిశ్శబ్దములు రెండును యేకార్థములని నిర్ణయింపబడినది. కావున దేవయానమార్గము అర్చిరాది మార్గమనియు, పితృయానమార్గము ధూమాదిమార్గమనియు బ్రసిద్ధము.

ఈ రెండును జ్ఞానకర్మలయం దధికారముగలవారికి మాత్రమే చెల్లును. మిగిలిన వారికి నరకగతియను మూడవమార్గము గలదు. ఈయవి ప్రవాహరూపమున నిత్య

ములు. ఈ రెండు మార్గములలో జ్ఞానాధికారి దేవయానమార్గమున బ్రహ్మలోకము చేరి, అనావృత్తిని కర్మాధికారి పితృయాన మార్గమున చంద్రలోకమును జేరి, యావృత్తిని బొందును.

ఓయి ! దక్షిణాయనమునందు మరణించిన విద్వాంసుడుగూడ ధూమాది మార్గముచే పితృదేవతలయొక్క మహిమను బొంది చంద్రలోకమున కేగి యచ్చట నుండి బ్రహ్మలోకమును బొంది తిరిగిరాడని తైత్తిరీయక శ్రుతి చెప్పుచుండ పితృయానమార్గమున బోవువా రందరు మరల వత్తురనుట యెట్లు పొసగును ? వినుము. అవిద్వాంసుడు చంద్రలోకమును బొంది తిరిగి వచ్చుననియు, విద్వాంసుడు చంద్రలోకమును బొందినను అచ్చట ప్రారబ్ధము పూర్తి కాగా, అచ్చటనుంచి దేవయాన మార్గముచే మరల బ్రహ్మలోకమును బొందుననియు నా శ్రుతి కర్థము. ౨౬

శ్లో. నైతే సృతీ పార్థ! జానన్ యోగీ ముహ్యతి కశ్చన
తస్మాత్సర్వేషు కాలేషు యోగయుక్తో భవార్జున ॥ ౨౭ ॥

అ. ఓయి! అర్జునా ? ఈ రెండుమార్గములను దెలిసికొనిన యోగి "నేను ధూమాదిమార్గమున చంద్రలోకమునకు వెళ్ళి, అచ్చట భోగముల ననుభవింతును. దేవయానమార్గముచే ఇంద్రాది లోకములనుబొంది అచ్చటి భోగముల ననుభవింతును" అను వ్యామోహమును జెందడు. కావున ఇష్టాపూర్తాది కర్మలయందు ప్రవర్తింపడు. ప్రణవాదుల నుపాసించి దేవయాన మార్గముచే మోక్షప్రదమయిన బ్రహ్మలోకమును బొందుటకే ప్రవర్తించును. కావున నోయి అర్జునా! నీవుగూడ సర్వకాలములయందును సమాహిత చిత్తుడ వగుము. ౨౭

శ్లో. వేదేషు యజ్ఞేషు తపస్సు చైవ దానేషు యత్పుణ్యఫలం ప్రదిష్టం
అత్యేతి తత్సర్వ మిదం విదిత్వా యోగీ పరం స్థానముపైతి చాద్యమ్ ॥ ౨౮ ॥

అ. బ్రహ్మమన నేమి ? అధ్యాత్మమన నేమి? కర్మయన నేమి ? అధిదైవమన నేమి? అధిభూతమన నేమి? అధియజ్ఞమన నేమి ? ప్రయాణకాలమున నీశ్వరు నెట్లు తెలియవలెను ? అను నేడు ప్రశ్నలను వివరించుచు జెప్పిన నీ యర్థమును సాకల్యముగా దెలిసికొనిన యోగి సకలవేదాధ్యయనమువలనను, సకల యజ్ఞానుష్ఠానము వలనను, తపోనిష్ఠవలనను, దానమువలనను వచ్చెడి పుణ్యముకంటె మించిన పుణ్యము నొందును, సచ్చిదానందమగు బ్రహ్మనుగూడ బొందును. బ్రహ్మజ్ఞానము లేనపుడు బ్రహ్మలోకప్రాప్తిద్వారా బ్రహ్మసాయుజ్యము నొందునని భావము.

రామానుజ మతము:-

"పరంస్థానం" అనగా పరమపదమగు వైకుంఠమని వ్యాఖ్యానించిరి. ఈయది యుక్తముగాదు. వైకుంఠలోకము సత్యలోకములోని యవాంతరలోకము. దీని కాదిగలదు. మూలమునందలి "ఆద్యమ్" అను పదమును (అనాదిమ్) ఆది లేనిదని రామానుజులుకూడ వ్యాఖ్యానించిరి. కావున అనాదియగు పరస్థానము వైకుంఠలోకము కానేరదు. "తదక్షరే పరమే వ్యోమన్" అను శ్రుతిప్రోక్తమయిన పరమాకాశము అక్షరబ్రహ్మరూపముగాని వైకుంఠలోకరూపముగాదు. ప్రపంచ సంగరాహిత్యము, నిర్లేపత్వము, ఆకాశధర్మములు- ఈయవి చైతన్యమున కుండుటచే చైతన్యము ఆకాశ శబ్దముచే వ్యవహరింపబడుచున్నది. పరమాకాశము ఆత్మాతిరిక్త మగుచో, దానియందుండు బ్రహ్మ దానికంటె తక్కువవాడు కావలయును. ఆధారముకంటె నాధేయము తక్కువదని లోకమునందు ప్రసిద్ధము. నిరతిశయబ్రహ్మకు న్యూనత్వ మనుచితముగాదు. బ్రహ్మస్వరూపమువలనను గుణమువలనను నిరతిశయు డని అంగీకరింపవలయును. గుణమువలన మాత్రము నిరతిశయుడుగాని స్వరూపము వలన సాతిశయు డనినచో బ్రహ్మయొక్క నిరతిశయత్వమునకు అర్ధజరతీయత యేర్పడును. సర్వాధారుడయిన పరబ్రహ్మకు (వ్యోమము) ఆకాశము ఆధారమగుచో సర్వాధారత్వమునకు భంగము కలుగును. కావున సర్వవ్యాపకుడును, సర్వాధారుడును, సర్వాత్మయు నగు విష్ణువునకు నియతమగు స్థానమొకటి లేదు. అట్టి స్థానమే యున్నచో విష్ణువుయొక్క విష్ణుత్వము (వ్యాపకత్వము) నకు భంగము కలుగును. కావున "పరంస్థానం" అనుపదమునకు రామానుజులు చేసిన వైకుంఠలోకమను వ్యాఖ్య యుక్తము గాదు.

ఈ యధ్యాయమునకు అక్షరపరబ్రహ్మయోగ మనిపేరు. నాశరహితుడయిన పరబ్రహ్మను బొందుటకు దగిన నుపాయము లిందుపదేశింపబడినవిగాన నీ యధ్యాయ మాపేరును బడసెను.

అర్చిరాది మార్గములను సంగ్రహముగా జెప్పు శ్లోకము లీక్రింద నుదహరింపబడుచున్నవి.

శ్లో. అగ్నిర్జ్యోతి రహశ్శుక్ల షణ్మాసా ఉత్తరాయణమ్
సంవత్సరో దేవలోకో వాయులోక స్తతఃపరః
ఆదిత్యశ్చంద్రమా విద్యుత్ లోకశ్చ వరుణాలయః
ఇంద్రః ప్రజాపతి ర్బ్రహ్మ విద్యుతో౽మానవః పుమాన్.

అగ్న్యాదులు పదునాలుగు లోకములు. అగ్న్యాదిలోకములయందు అగ్న్యాదులగు మానవపురుషులే యాతివాహికులు. విద్యుల్లోకమునకు బైలోకములకును

అమానవపురుషుడు, ఆతివాహికుడు, అగ్నియన్నను అర్చిస్సుయన్నను ఒకటే యర్థము. వీరుభయులకు అర్చిర్లోక మొక్కటియే అభిమానాస్పదము.

శ్లో. ధూమో రాత్రిః కృష్ణపక్షః షణ్మాసా దక్షిణాయనమ్
సంవత్సరః పితృలోకః ఆకాశ శ్చంద్రమండలమ్.

ఈయది ధూమాదిమార్గమునకు సంగ్రహ శ్లోకము.

ఇట్లు
శ్రీమద్భగవద్గీతా భాష్యార్థ ప్రకాశికానువాదమున
అ ష్ట మా ధ్యా య ము
ముగిసినది.

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్థ ప్రకాశికానువాదము

నవమాధ్యాయము

శ్రీ భగవానువాచ ॥

శ్లో॥ ఇదంతు తే గుహ్యతమం ప్రవక్ష్యా మ్యనసూయవే,
జ్ఞానం విజ్ఞానసహితం యద్ జ్ఞాత్వా మోక్ష్యసేఽశుభాత్. ॥ ౧ ॥

అ॥ ఎనిమిదవ అధ్యాయమున సుషుమ్నానాడీద్వారముచే ప్రాణనిరోధరూపమయిన సగుణయోగమును జెప్పి, దానికి నర్చిరాదిమార్గమున క్రమముగా కాలాంతరమునందు బ్రహ్మను బొందుటయే ఫలమని నిరూపింపబడినది. దీనివలన మోక్షము నొందుట కిట్టి సగుణయోగమే మార్గముగాని, వేరుమార్గము లేదను శంక కలుగుచున్నది. "జ్ఞానాదేవతు కైవల్యమ్" అనువాక్యమునకు, వైయర్థ్యము గూడ కలుగుచున్నది. కావున నిట్టి యాశంకను నివర్తింపజేయదలచి, శ్రీకృష్ణుడు "ఇదంతు" ఇత్యాది శ్లోకములచే అనుభవయుక్తమగు బ్రహ్మజ్ఞానము, మోక్షసాధనమని చెప్పుచున్నాడు.

బ్రహ్మజ్ఞానము శ్రీకృష్ణునిచే వెనుకటి యధ్యాయములయందుఁ జెప్పఁబడినది. ముందు చెప్పబడగలదు. అదియంతయు శ్రీకృష్ణునకు బుద్ధియందుంటచే శ్రీకృష్ణుడు శ్లోకారంభముననే "ఇదమ్" అని వచించెను. వెనుకటి యధ్యాయమున జెప్పిన సగుణయోగముకంటె జ్ఞానము విలక్షణమని ప్రకటించుటకు 'తు' కారమును ప్రయోగించెను. యోగము క్రమముగా ముక్తినొసంగును. "వాసుదేవ స్సర్వమితి సమహాత్మా సుదుర్లభః" "ఆత్మైవేదగ్ం సర్వమ్" "ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ" "ఇదం సర్వం యదయమాత్మా" ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిసిద్ధమగు "సర్వము బ్రహ్మస్వరూపము", 'నేనే బ్రహ్మను' అను జ్ఞానము సమ్యగ్ జ్ఞానము – ఈయది నేరుగా ముక్తినొసంగును.

ఇక నెవ్వరు, "నేను వేరు", "ఈశ్వరుడు వేరు", "ఈశ్వరుడు నాకు ఉపాస్యదేవత", "(బ్రహ్మాదా)దులు నాకు ప్రభువులు (ఉపాస్యులు)" అని తలంతురో, వారు అజ్ఞానులు. అట్టివారు నశించెడి స్వర్గాదిలోకముల బొందుదురు.

కావున నోయి అర్జునా! అసూయారహితుడవయిన నీకు నేను అతిగోప్యమగు నాత్మజ్ఞానము నుపదేశింతును. అనుభవయుక్తమగు నీ యాత్మజ్ఞానమును దెలిసికొని, అమంగళమగు సంసారబంధమునుండి విముక్తుడ వగుదువు. ॥ ౧ ॥

శ్లో॥ రాజవిద్యా రాజగుహ్యం పవిత్ర మిద ముత్తమమ్,
ప్రత్యక్షావగమం ధర్మ్యం సుసుఖం కర్తు మవ్యయమ్. ॥ ౨ ॥

అ॥ బ్రహ్మజ్ఞానమును స్తుతించుచున్నాడు.

అన్నివిద్యలలోను బ్రహ్మవిద్య మిక్కిలి ప్రకాశ గలది. కావున నీయది రాజవిద్య. ఇయ్యది పరమగోప్యము. పవిత్రము చేయువస్తువులలో గొప్పది. లోకములో పాపమును బోగొట్టునట్టి అగ్నిజలాదులు పవిత్రములనియు, దుఃఖహేతువులగు బ్రాహ్మణద్రవ్యాపహరణాదులు పాపములనియు ప్రసిద్ధి కలదు. అట్లే స్వర్గసుఖము నిచ్చెడి యజ్ఞాదులు పవిత్రములనియు, దుఃఖహేతువులగు పరదారాగమనాదులు అధర్మములనియును ప్రసిద్ధి గలదు. ఈధర్మము శాస్త్రదృష్టిచే ధర్మమయినను, తత్త్వదృష్టిలో సంసారబంధము నిచ్చుటచే పాపమే యగును. "ధర్మేణ పాపమపనుదతి" అను శ్రుతి, ధర్మమువలన అధర్మము నశించునని చెప్పుచున్నది. కావున దుఃఖము నిచ్చు అధర్మమును బోగొట్టు ధర్మము పావనముకాగా, సంసారదుఃఖము నిచ్చెడి ధర్మాధర్మములను బోగొట్టు బ్రహ్మజ్ఞానము పరమపావనమనుటలో సందియము లేదు. సంసారైకదేశమగు నరకమును నివర్తింపజేయు ధర్మములే పావనము లగుచుండ, స్వర్గ నరకాదిరూపమయిన సర్వసంసారమును నివర్తింపఁజేయు బ్రహ్మజ్ఞానము పరమపావనమని కైముతికన్యాయముచే సిద్ధించుచున్నదని భావము.

మరియు నీ బ్రహ్మజ్ఞానము సుఖాదులవలె ప్రత్యక్షానుభవగోచర మగును. "ఆత్మావా అరే! ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యః" అనుశాస్త్రముచే విధింపబడినందున జ్ఞానము ధర్మ్యము. ధర్మమునుగూడ నశింపజేయు బ్రహ్మజ్ఞానము ధర్మ్య మెట్లగునని శంకింపరాదు. ధర్మాధర్మనిర్ణయమునందు శాస్త్రమే ప్రమాణము. శాస్త్రవిహితమగుటచే జ్ఞానము ధర్మ్యమనుటకు సందియము లేదు. జన్మప్రదమగు ధర్మము, మోక్షప్రదమగు జ్ఞానముచే భస్మమగును. పురాకృత సుకృతమున గలిగెడు జ్ఞానము సుకృతమును యెట్లు నశింపఁజేయునను శంక తగదు. ప్రారబ్ధ సుకృతమువలన జ్ఞానము కలుగును. ఈయది (జ్ఞానము) సంచిత సుకృతమును నశింపఁజేయును. ప్రారబ్ధమును అనుభవించియే తీరవలయును. కావున నిందు బాధకము లేదు. బ్రహ్మజ్ఞానము అవ్యయము (నాశము లేనిది). కర్మ నశించును. ఫల మనుభవించినపిదప కర్మ యుండనేరదు. కాక, కర్మ స్వరూపముచేగూడ నశించును. యజ్ఞాది కర్మలు అయిదారు దినముల కంటె పిదప గనుపించవు. వాని ఫలముగూడ కొలదికాలమే యుండును. కాన కర్మలకు స్వరూపమువలనను, ఫలమువలననుగూడ నాశము గలదు. "అహం బ్రహ్మ" (నేను బ్రహ్మను) అనుజ్ఞానము మనోవృత్తిరూపమగుటచే క్షణికమయినను, తత్ఫలమగు బ్రహ్మ శాశ్వతము కాన, జ్ఞానమునకు స్వరూపముచే నాశమున్నను, ఫలమువలన

నాశము లేదు. కాన, బ్రహ్మజ్ఞానము అవ్యయమని చెప్పబడినది. దీనివలన అఖండ బ్రహ్మాకారవృత్తిరూపమయిన జ్ఞానము, కర్మలవలె స్వరూపముతో నశించునని సిద్ధమయినది. యజ్ఞాదిరూపమయిన ధర్మము శాస్త్రైకగమ్యము, ప్రయాస సాధ్యము, నశించునట్టి ఫలము గలది.

బ్రహ్మజ్ఞానము, ప్రత్యక్షానుభవగమ్యము, సులభసాధ్యము,నాశరహితమయిన ఫలముగలది. కావున నిట్టి యాత్మజ్ఞానము నందరు విశ్వసింపవలెనని భావము.

కర్మఫలము నిత్యమని చెప్పెడి, "అక్షయ్యగ్ం హవై చాతుర్మాస్యయాజినః సుకృతం భవతి" ఇత్యాదివాక్యములు ప్రరోచనావాక్యములని గ్రహింపవలెను.

స్వర్గాదులు అనిత్యములని శ్రుతిస్మృతులు వేనోళ్ల చాటుచున్నవి. కావున సంసారబంధనివర్తకమై శాశ్వతఫలప్రదమయిన ఆత్మతత్త్వజ్ఞానమునందు శ్రద్ధాళువు లగు మానవులు కృతకృత్యులగుదురు. ॥ ౨ ॥

శ్లో॥ అశ్రద్ధధానాః పురుషాః ధర్మస్యాఽస్య పరంతప,
అప్రాప్య మాం నివర్తంతే మృత్యుసంసారవర్త్మని. ॥ 3 ॥

అ॥ ఓయి అర్జునా! ఆత్మజ్ఞానమనెడి ధర్మముయొక్క స్వరూపమునందును, ఫలమునందును శ్రద్ధలేనివారును 'దేవుడులేడు' 'పరలోకము లేదు' అని వాదించు వారును, వెనుకటిజన్మయందు పాపమొనర్చి ఆ వాసన (సంస్కారము)చే నీ జన్మ యందుఁగూడ పాపమొనర్చుస్వభావము గలవారును అగు బౌద్ధులు నన్ను బొంద లేక, తుదకు నన్ను బొందుటకు మార్గమయిన సాధనభక్తిమాత్రమునుగూడ బొంద లేక పుట్టుచు, చచ్చుచు నుండెడి సంసారకూపమున గూలెదరు.

నాస్తికమతమును యిసుమంత వివరింతుము.

రాక్షసులగు విరోచనాదులు దేహమే యాత్మయని వాదింతురు. వారు ఆ సిద్ధాంతముతో మతగ్రంథములనుగూడ రచించిరి. నాస్తికులందరు వీరి మతమును ఆదరింతురు. దేహమే యాత్మయని నాస్తికుల పరమసిద్ధాంతము.

ఈ మతమందు, పుణ్యపాపములను జేసిన దేహ మను ఆత్మ యీ లోకము ననే నశించినందున, వీరలకు స్వర్గనరకాదు లనుభవించు ప్రసక్తియే లేదు. మరల జన్మయనునది అంతకుముందే సున్న. ఆరిపోయిన దీపము మరల పుట్టదు. కావున వీరికి ఇహలోకభోగమే భోగము. ఐహికభోగమును దొంగతనముచేగాని, వ్యభిచార వృత్తిచేగాని సంపాదించుకొందురు. జన్మాంతరమే లేదుగాన వీరియెడల విధినిషేధ శాస్త్రములు నిరర్థకములు. కనుకనే, వీరికి "ప్రాణతర్పణపరాయణులు"ని బిరుదు. ఏదియో యొక నుపాయముచే బొట్టనింపుకొందురు. పరదారాగమనాదులచే నింద్రి యములను దృప్తిపరతురు. వీరికి, దేహము పడిపోవుటయే మోక్షము. ఇహలోక మున నితరుల భార్యలతో సుఖించుటయే స్వర్గము. ఇహలోకదుఃఖమే నరకము.

కంటి కగుపడు వస్తువుమాత్రమే కదలని వీరి నమ్మకము. మిగిలినదంతయు లేదనియే వీరి సిద్ధాంతము. కనుకనే వీరు వేదశాస్త్రములయందు శ్రద్ధలేక ఆత్మజ్ఞానము నందును, దాని ఫలమునందును విశ్వాసమును గోలుపోవుదురు. కనుకనే వీరు భగవంతుని పొందలేకపోగా, భగవంతుని పొందుట కుపాయములగు జ్ఞానోపాసనాది మార్గములనుగూడ బొందలేరు. ఆత్మను నుపాసింపకున్నను, ఆత్మను ప్రేమించుట గూడ వీ రెఱుంగరు. కావున వీరికి నరకమే తారకము. ॥ 3 ॥

అవ. ఇట్లు జ్ఞానస్తుతిచే అర్జునుని అభిముఖపరచి, జ్ఞానము నుపదేశించుచున్నాడు.

శ్లో॥ మయా తతమిదం సర్వం జగ దవ్యక్తమూర్తినా,
మత్‌స్థాని సర్వభూతాని నచాహం తే ష్వవస్థితః. ॥ ౪ ॥

అ॥ ఈ ప్రపంచమంతయు అవ్యక్తస్వరూపుడనగు నాచే వ్యాప్తమయినది. సర్వభూతములు నాలో కలవు. నేను ఆ భూతములయందు లేను. ఈశ్వరునకు పరరూపము, అపరరూపము అని రెండురూపములు గలవు. అందు సచ్చిదానందము పరరూపము. కల్పితమయిన ఓంకారాదులు అపరరూపములు. ఇందు పరరూపముతో ప్రపంచమును వ్యాపించియున్నాడు. కనుకనే లోకములో "ప్రపంచము గలదు" "ప్రపంచము ప్రకాశించుచున్నది" "ప్రపంచము ప్రియమయినది" ("జగదస్తి", "జగద్భాతి" "జగత్ప్రియమ్")అని ప్రతీతి కలుగుచున్నది. కార్యమయిన ఘటమునందు కారణమగు మృత్తు వ్యాపించియుండును. కనుకనే "మృద్ఘటః" అను ప్రతీతి పొసగును. ప్రపంచము బ్రహ్మకార్య మనునది స్పష్టము. కావున కార్యమగు ప్రపంచమునందు కారణమగు బ్రహ్మము వ్యాపించియుండును. ప్రపంచమును వ్యాపించెడి పరరూపము (సచ్చిదానందరూపము) ఇంద్రియాదులకు గోచరముగాదు. ఇంద్రియగోచరమగు దానిని ఇదమిత్థం అని నిర్వచింపవచ్చును. ఇంద్రియగోచరము గానిదాని నట్లు నిర్వచింప సాధ్యముగాదు. అందువలన నీయది యవ్యక్త మనబడును. ఇట్టి అవ్యక్తమగు సచ్చిదానందరూపమునందు, దేహేంద్రియసముదాయరూపమయిన భూతము లన్నియు త్రాటియందు సర్పమువలె గల్పింపబడి యున్నవి. అధిష్ఠానములేని భ్రమ సంభవింపదుగాన, ప్రపంచకల్పనమునకు అధిష్ఠానముగా సచ్చిదానందరూపబ్రహ్మము సిద్ధించుచున్నాడు. కల్పితపదార్థములకు అధిష్ఠానము కంటె వేఱురూపము లేదు. సర్పమునకు రజ్జుస్వరూపముకంటె వేఱురూపము లేదు. ఈ న్యాయము భ్రమస్థలమునందేగాదు, ప్రమాస్థలమునగూడ అన్వయించును. మృత్కార్యమయిన ఘటము అధిష్ఠానమగు మృద్రూపముగాని వేఱురూపముగాదు. కావున, భ్రమాత్మకకార్యముగాని, ప్రమాత్మకకార్యముగాని భూతమయిన అధిష్ఠానరూపమే గనుక శూన్యముగాదు. శశశృంగాదులుమాత్రమే స్వరూప

శూన్యములు. కార్యమునకు గారణము అధిష్ఠానమని మృద్ఘటస్థలమున జూడబడినది. బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంత భూతములు బ్రహ్మకార్యములుగనుక బ్రహ్మయం దుండును. ఇచ్చట బ్రహ్మయం దుండుట యనగా, బ్రహ్మస్వరూపముచే వ్యాపించబడుట యని గ్రహించవలయును. మృత్తుయందు ఘటముండుటయనగా ఘటము మృత్స్వరూప ముగా నుండుటయని అర్థము.

అనృతములును, జడములును, దుఃఖాత్మకములును అగు భూతములు సచ్చిదా నందరూపమయిన పరమాత్మరూపము లెట్లగునని శంకింపదగదు. రజ్జుకల్పితమయిన సర్పము రజ్జుస్వరూప మగుచున్నది. అట్లే ఆకాశమునందు గల్పితమయిన నైల్యము ఆకాశరూపమున్ను, సూర్యకిరణములయందు గల్పింపబడిన ఉదకము కిరణరూప మున్ను అగుచున్నవి. సచ్చిదానందలక్షణమయిన పరమాత్మయందుఁ గల్పింపబడిన ప్రపంచము పరమాత్మ స్వరూపమగుట పొసగును. మృదంశముకంటె వేరుగ ఘటము లేదు. సచ్చిదానందాంశముకంటె వేరుగ భూతములు లేవు. ఆ భూతములయందు గనుపడు అనృతత్వ, జడత్వ, దుఃఖాద్యంశములు నామరూపములున్ను, మాయా కార్యములున్ను. మృత్తుయందు కంబుగ్రీవాద్యాకారము, ఘటమనునామము కల్పిత మయినట్లు, బ్రహ్మయందు మనుష్యత్వాద్యాకారము, మనుష్యాదినామములు కల్పితములు. ఆ నామమునందును, ఆ యాకారమునందును యుండు సత్తాద్యంశములు మాత్రము బ్రహ్మధర్మములు కాన, నామరూపములయందు బ్రహ్మధర్మముగూడ గలదు. కావున సచ్చిదానందాంశములకంటె నతిరిక్తముగా భూతపదవాచ్యమయిన వస్తువు లేదు.

భూతములు సచ్చిదానందానందబ్రహ్మాత్మకములు గనుకనే, "సర్వం బ్రహ్మ" "వాసుదేవ స్సర్వమ్" అను శ్రుతిస్మృతు లుపపన్నము లగుచున్నవి.

ఇట్టి తఱి "బ్రహ్మ సత్యము, జగన్మిథ్య" అను న్యాయమునకు విరోధము కదా ? అని యనరాదు. కార్యప్రపంచము కార్యరూపముతో మిథ్య కారణమయిన బ్రహ్మరూపముతో సత్యము; ఘటము ఘటరూపముతో మిథ్య కారణమగు మృద్రూపముతో సత్యము. కనుకనే, "వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమ్" అను శ్రుతివికారములు (కార్యములు) వాఙ్మాత్రములనియు, మృత్తిక సత్యమనియు జెప్పినది.

ఇట్లు బ్రహ్మస్వరూపముచే వ్యాప్తమయినందున, భూతములు బ్రహ్మ యందున్నను, భూతములయందుమాత్రము బ్రహ్మ లేదు. కాని భూతములకు బ్రహ్మ ఆత్మయయినందున, భూతములయందు బ్రహ్మయున్నటుల మూఢులనుకొందురు. కాని యది యుచితముగాదు. సాకారమయిన వస్తువు మరియొక వస్తువుతో నంటియుండును గాని, నిరాకారమయినబ్రహ్మ మరియొక వస్తువుతో నంటియుండనేరదు. జలము

పృథివియందును, పృథివి జలమునందును యుండును. అట్లు బ్రహ్మ పృథివ్యాదులయం దుండనేరదు. అసంసర్గమయిన వస్తువు ఒకానొకచోట ఆధేయముగా నుండదు.

అయితే, అమూర్తమయిన (నిరాకారమయిన) ఆకాశము ఘటాదులయం దుండునుగదా! ఘటమునకు, అమూర్తమయిన ఆకాశమునకు సంశ్లేషము (ఆధారాధేయభావసంబంధము) అంగీకరింపబడినదికదా? నిజమే వినుము. పరమాత్మ ఆకాశముకంటె గూడ విలక్షణుడు. ఆకాశము అత్యంతము అమూర్తము గాదు. అట్లగుచో ఆకాశము కంటి కగపడదు. అట్లగపడనిచో "ఇది యాకాశము" అను ప్రతీతియే కలుగదు. ఆకాశ మగుపడుచున్నది. ఇది యాకాశమను ప్రతీతియు కలుగుచున్నది. ఆకాశము కంటికి సంబంధించిన ప్రకాశమువలనగాని, కంటికి సంబంధించిన చీకటివలనగాని కంటికి గోచరమగును. తమఃప్రకాశముల కంటె వేరుగా ఆకాశమను పదార్థము కనిపించదు. కావున ఆకాశము సహజముగా అమూర్తమయినను (నిరాకారమయినను) చీకటివెలుతురులలో నేదియో యొకదాని యొక్క సంబంధముచే మూర్తము (సాకారము)గాన, ఆకాశమునకు ఘటముతో సంబంధము కలుగవచ్చును. నిరాకారమయిన ఆకాశమునకు తమఃప్రకాశముల యొక్క సంశ్లేష మెట్లు పొసగునని శంకింపరాదు. తమఃప్రకాశములచే నభివ్యాప్త మగుటయే సంశ్లేషము. అట్టి అభివ్యాప్తి ప్రత్యక్షసిద్ధముగాన యందు సంభవాసంభవములను శంకింపరాదు. కావున ఆకాశమునకు ఘటాదులతో సంశ్లేషము కుదురును.

కాని అత్యంతము అమూర్తమయిన బ్రహ్మకు భూతములతో సంశ్లేషము అసంభవము.

అత్యంతము అమూర్తమయిన సచ్చిదానందబ్రహ్మకుగూడ అజ్ఞానముతో సంగము కలదుగదా! లేదు. చైతన్యాత్మకమయిన బ్రహ్మమే అజ్ఞానావృతమగుచో ప్రపంచమంతయు గ్రుడ్డిదగును. "అసంగో హ్యాయం పురుషః" అను శ్రుతియు విరుద్ధమగును. కావున అజ్ఞానముగూడ పరమాత్మయందు భూతభౌతికములవలె నంటకుండనే యుండును. మాయచే నెంతటి కార్యమయినను ఘటించును.

కావున అసంసర్గియగు వస్తువు యెచ్చటను ఆధారాధేయభావముతో నుండదని సిద్ధించినది.

ఇచట భాష్యకర్తలగు శంకరులు, పరమాత్మ ఆకాశముకంటెగూడ అత్యంత విలక్షణుడనియు, ఆకాశముకంటెగూడ ఆంతరతముడనియు (లోపలివాడనియు) రెండువిధముల పాఠము సూచించిరి.

అందు మొదటిపాఠము ననుసరించి యింతకుమున్ను వివరింపబడినది.

ఇకముందు రెండవపాఠము ననుసరించి విషయము ఉపపాదింపబడుచున్నది. కారణము, కార్యమునకు ఆంతరము (లోపలిది). ఆకాశము అవ్యాకృతకార్యము. కాన, ఆకాశముకంటె అవ్యాకృతము లోపలిది. కారణముచే, కార్యము వ్యాప్తమగును. కారణము వ్యాపకము. కార్యము వ్యాప్యము. అవ్యాకృతము చైతన్యమున కుపాధి. కావున చైతన్యముచే నుపాధియయిన నవ్యాకృతము వ్యాప్తమగును. ఆకాశమున కుపాధియయిన ఘట మాకాశముచే వ్యాప్తమగుచున్నది. కావున, వ్యాప్యమయిన అవ్యాకృతముకంటె వ్యాపకమగు చైతన్యము లోపలిది (ఆంతరము).

మరియు రజ్జువునందు కల్పితమయిన సర్పము రజ్జువుచే వ్యాప్తమయినట్లు, చైతన్యమునం దధ్యస్తమయినందువలనగూడ అవ్యాకృతము చైతన్యముచే వ్యాప్తమగుచున్నది.

మరియు "యః ప్రకృతౌ తిష్ఠన్ ప్రకృతి మంతరః" అను నంతర్యామి బ్రాహ్మణముగూడ చైతన్యము, అవ్యాకృతమునకు లోపలిదని చెప్పుచున్నది. ప్రకృతి యవ్యాకృతములకు భేదము లేదు. కనుకనే "అవ్యక్తా త్పురుషః పరః" అను శ్రుతి యవ్యాకృతముకంటె చైతన్యము గొప్పదని చెప్పుచున్నది. ప్రకృతి, అవ్యక్తము, అవ్యాకృతము యీ మూడుపదములు సమానార్థకములు.

కావున ఆకాశముకంటె ఆంతరము అవ్యాకృతము. అవ్యాకృతముకంటె ఆంతరము చైతన్యము. కాన పరమాత్మ సర్వాంతరమనునది సుస్పష్టము.

అయితే భాష్యకర్తలగు శంకరులు, పరమాత్మ (చైతన్యము) అవ్యాకృతముకంటె ఆంతరుడని చెప్పక, ఆకాశముకంటె ఆంతరుడని చెప్పుటకు కారణమేమి? వినుము. అవ్యాకృత మన నెల్లరకు దెలియదు. ఆకాశము అమూర్తమని అందఱకు దెలియును. కాన ఆకాశముకంటె పరమాత్మ ఆంతరుడని భాష్యకర్తలు చెప్పిరి. ఆకాశమే యమూర్తమగుచో, ఆకాశముకంటె మిక్కిలి యాంతరుడగు పరమాత్మ అమూర్తుడని వేరుగ జెప్పనేల? అని అవ్యాకృతపదార్థమును తెలియనివారలకు భావము సుబోధమగుట కాకాశముకంటె ఆంతరుడని భాష్యకారులు చెప్పిరి.

పరమాత్మ ఆకాశముకంటె ఆంతరుడను విషయమున సంశయము లేదు. "ఆకాశ శరీరం బ్రహ్మ" "య ఆకాశే తిష్ఠన్" ఇత్యాది శ్రుతులే ప్రమాణములు.

మరియు "ఆత్మన ఆకాశ స్సంభూతః" అనుశ్రుతి యాకాశము ఆత్మకార్యమని చెప్పుచు, ఆత్మ ఆకాశముకంటె ఆంతరుడని (లోపలివాడని) చెప్పుచున్నది.

ఓయి! ఆకాశము, అవ్యాకృతమునకు కార్యము. అవ్యాకృతమునకు శరీరము ఆత్మకార్యము, ఆత్మకు శరీరమున్ను గానేరదు. నిజమే. అవ్యాకృతముద్వారా ఆకాశము ఆత్మకార్యమున్ను, ఆత్మశరీరమున్ను అగును. ఆత్మకు శరీరము అవ్యాకృతము, అవ్యాకృతమునకు శరీరము ఆకాశము. ఇట్టి ఆకాశము పరంపరగా ఆత్మకుగూడ శరీరమగును.

కావున, అత్యంతామూర్తమయిన పరమాత్మ, భూతములయం దుండుట యసంభవము. కనుకనే "నచాహం తేష్వవస్థితః" అని శ్రీకృష్ణులు చెప్పిరి. ॥ ౪ ॥

శ్లో॥ నచ మత్స్థాని భూతాని పశ్య మే యోగమైశ్వరమ్,
భూతభృన్న చ భూతస్థః మమాత్మా భూతభావనః. ॥ ౫ ॥

అ॥ ఓయి అర్జునా! నే నసంగుడ నగుటచే భూతములుగూడ నాయం దుండవు. భూతములకు నే నాధారుడను గాను. దేనితోను సంసర్గములేని వస్తువు దేనికి నాధారముగూడ గానేరదు. కావున పూర్వశ్లోకమున సర్వభూతములు నాయం దుండునని చెప్పినమాట అజ్ఞానుల దృష్టిననుసరించి చెప్పితినని గ్రహింపవలయును. లేనిచో పూర్వోత్తర శ్లోకములకు విరోధ మేర్పడును. భూతములు నాయందు గలవనియు, లేవనియు నొక్కడే చెప్పుట యుచితముగాదు. అట్లొక్కడే పరస్పర విరుద్ధమయిన మాటలను జెప్పినచో వా డున్మత్తు డనిపించుకొనును. కావున పరమాత్మయందు భూతములు గలవనియు, పరమాత్మ భూతములయం దుండుననియును మూఢమతులకే దోచునుగాని, తత్త్వవేత్తల కట్లు దోచదు. అసంగుడయిన పరమాత్మకు నాధారాధేయభావ మసంగతము.

ఓయి, ఇట్లయినచో, "సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని" "ఈక్షతే యోగయుక్తాత్మా" "(సర్వభూతములయం దాత్మ యుండుననియు, సర్వభూతము లాత్మయం దుండుననియు యోగయుక్తుడయిన మానవుడు దెలిసికొనును). అని చెప్పినమాట విరోధించునుగదా ?" కాదు.

విద్యయొక్క తారతమ్యముచే విద్వత్తుకు దారతమ్యము ఘటించును. విద్వాంసులు, 'బ్రహ్మవిదుడు, బ్రహ్మవిద్వరుడు, బ్రహ్మవిద్వర్యుడు, బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుడు' అని నాలుగు విధముల బ్రసిద్ధులయిరి. అందు "సర్వభూతములయం దాత్మ కలదు, సర్వభూతము లాత్మయందు గలవు" అని తలంచువాడు బ్రహ్మవిదుడు. "ఆత్మ భూతముల కాధారముగాదు, భూతము లాత్మయందు లేవు" అని తెలిసికొనువాడు బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుడు. వీనికంటె వెనుక జెప్పబడిన బ్రహ్మవిదుడు మూఢుడు. కావున, అధికారిభేదము ననుసరించి విషయము భిన్నభిన్నముగా నుపదేశింపబడినందున విరోధము లేదు.

ఏది యెటులయినను, యుక్తియుక్తముగా పూర్వ ముపపాదింపబడిన మతమును మరల యిపు డాక్షేపింపనేల? వినుము సమాధానము : "ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ" "నేహనానాస్తి కించన" ఇత్యాది శాస్త్రముల ననుసరించి జ్ఞానకాలమునగాని, యజ్ఞానకాలమునగాని అసంగస్వప్రకాశమగు బ్రహ్మమునందు మాయ, కార్యప్రపంచముతోగూడ మూడుకాలములయందును లేదని చెప్పుటయే నీ యాక్షేపమునకు దాత్పర్యము. రజ్జుసర్పము అధ్యాసకాలమందుండి, రజ్జు యథార్థజ్ఞానకాలమందు

లేనట్లు, బ్రహ్మకల్పితమయిన ప్రపంచము అజ్ఞానకాలమం దుండుననియు, బ్రహ్మజ్ఞాన కాలమందుమాత్రము లేకుండుననియు ననరాదు. అట్టితఱి బ్రహ్మము ప్రపంచము యొక్క భావాభావములచే వికారమునొందును. వికారమునొందిన బ్రహ్మ మనిత్య మగును. లోకమునందు మృద్వికారమగు ఘటాదు లనిత్యములగుచున్నవి. బ్రహ్మము నిత్యము, సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదశూన్యము; అవిక్రియము, నిర్విశేష చిన్మాత్రము, అసంగము. ఇట్టి బ్రహ్మయందు జ్ఞానకాలమునగూడ ప్రపంచముండుట పొసగదు.

రజ్జువుయందుగూడ సర్పము కాలత్రయమందును లేదు. అధ్యాసకు బూర్వము అధ్యాసనివృత్త్యనన్తరము లేని సర్పము అధ్యాసకాలమున నుండనేరదు. భ్రమజెందిన వాడుగూడ భ్రమనివృత్త్యనంతరము యిది రజ్జువేగాని, సర్పము గాదని యను చున్నాడు. అక్కడ పాము లేదనియు, త్రాడుమాత్రమే గలదనియు, తాను భ్రమ జెందితిననియును తెలిసికొనుచున్నాడు.

భ్రమకాలమున రజ్జువు (త్రాడు) సర్పాకారముగా బరిణమించెనని యన రాదు. క్షీరమునకు దధిరూపముగా పరిణమించు సామర్థ్యమున్నట్లు రజ్జువునకు సర్పా కారముగా పరిణమించు సామర్థ్యములేదు. రజ్జువున కట్టిసామర్థ్యమే యున్నచో, భ్రమలేకున్నను తాను పరిణమించును. క్షీరము భ్రమకాలమున దధిరూపముగా పరిణమించుట లేదు. ప్రమాకాలమందే దధిరూపముగా పరిణమించుచున్నది.

భ్రమకాలమున రజ్జువుయందు నూతనమయిన సర్పము బుట్టిననుటగూడ నుచితముగాదు. అచట సర్పముయొక్క యుత్పత్తియే భ్రమ.

ఇట్టితరి మాధ్యమికులవలె శూన్యవాద మొప్పినట్లేకదా? కాదు. సత్యమగు బ్రహ్మ నంగీకరించుచుంటిమి. కనుక అద్వైతమున శూన్యవాద ప్రసక్తి లేదు. రజ్జువుయందు ప్రాతిభాసికమగు నూతనరజతము బుట్టునను మతము, భ్రాంతుల దృష్టి ననుసరించిగాని, వివేకవంతుల దృష్టి ననుసరించిగాదు.

ప్రపంచము బొత్తుగా లేదనువాదము, బౌద్ధులకు, అద్వైతులకు సమాన మయినను, "విజ్ఞానము క్షణికమని బౌద్ధులు", "జ్ఞానము సత్యమని యద్వైతులు" అంగీకరించుటచే వీ రుభయులకు భేదము గలదు. అంతఃకరణమందున్న ప్రపంచము, వెలుపలనున్నట్లు కనిపించునని విజ్ఞానవాదులు, ప్రపంచము నిజముగా బుద్ధియందు గాని బాహ్యమునందుగాని లేదనియు కాని భ్రాంతునకు బాహ్యమునం దున్నట్లు తోచుచుండుననియు నద్వైతులు. కావునఅద్వైతులకు విజ్ఞానవాద మాపన్నముగాదు.

అయితే ప్రపంచము బొత్తుగా లేనిచో "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" అనుశ్రుతి "ఇదమ్" శబ్దముచే ప్రపంచమును జెప్పుచున్నందున నాశ్రుతి విరోధము ప్రసక్తించదా? యను నాశంక కలుగుచున్నది.

ఏది రజతముగా కనిపించినదో అది శుక్తియేగాని, రజతము గాదనినట్లు, ఏది ప్రపంచముగా దోచినచో అయ్యది బ్రహ్మయేగాని ప్రపంచముగాదు. రజ్జువుయందు సర్పభ్రాంతి గలిగినట్లు, బ్రహ్మయందు జగద్భ్రాంతి కలుగుచున్నది. అని యీ శ్రుతికి దాత్పర్యము. కాన శ్రుతివిరోధము లేదు.

ప్రపంచ మత్యంతశూన్య మగుచో వ్యవహారయోగ్యమే కాదుగదా యని యనరాదు. వ్యవహారమే లేనపుడు దానికి యోగ్యమగుట ప్రపంచమునందు లేదని చింతయేల?

భ్రాంతులయొక్క దృష్టిలో ప్రపంచము గలదు. వ్యవహారమున్ను కలదు. విద్వాంసుల దృష్టిలో ప్రపంచము లేదు. తద్వ్యవహారము లేదు. శశశృంగాదికము భ్రాంతులయొక్క దృష్టిలోగూడ లేదు. గాన వారి దృష్టిలోగూడ నయ్యది వ్యవహార యోగ్యము గాదు. ఎవరిదృష్టిలో నే పదార్థముండునో వారి కాపదార్థము వ్యవహార యోగ్య మగును. కలగాంచినవాని దృష్టిలోనున్న పదార్థము, కలగాంచినవానికే వ్యవహారయోగ్య మగును.

కావున నిష్ప్రపంచమగు బ్రహ్మమునందును, కాలత్రయమునందును ప్రపంచము లేదు. ప్రపంచము లేదుగనుకనే, ప్రపంచమునందు బ్రహ్మయు లేదు. శశశృంగమునం దేవస్తువు నుండనేరదు. శశశృంగమ్ము మరియొక వస్తువునందును యుండదు. వివేకవంతుల దృష్టిలో ప్రపంచము శశశృంగముతో సమానము. భ్రాంతుల దృష్టిలో రజ్జుసర్పముతో సమానము. ఇందు తేజోబిందూపనిషద్వాక్యమును చూడుడు :

" వంధ్యా కుమారవచనే భీతిశ్చే దస్తికించన
శశశృంగేణ నాగేన్ద్రో మృతశ్చే జ్జగదస్తి తత్ "

"గొడ్డురాలి కొడుకు చెప్పిన మాటయందు మీకు భయమున్నచో, కుందేటి కొమ్ముతో గొట్టిన నాగేంద్రుడు చచ్చుచో, ప్రపంచ ముండును" అని దీనియర్థము. ఇందు ప్రపంచము, వంధ్యాపుత్రునితో సమానముగను, శశశృంగముతో సమానముగను నిరూపింపబడినది. కనుకనే శ్రీకృష్ణులు గీతయందు "నాసతో విద్యతే భావో నాభావో విద్యతే సతః" అనిచెప్పిరి.

కనుక, ఒకానొకకాలమందులేనివస్తువు, కాలాంతరమం దుండనేరదు. ఒకానొకకాలమం దున్నవస్తువు కాలాంతరమందు లేకపోదు. కనుకనే జ్ఞానకాలమందు లేనిప్రపంచము, అజ్ఞానకాలమం దుండుట యసంభవము. సత్యమయిన బ్రహ్మ జ్ఞానకాలమందు గలడనియు, అజ్ఞానకాలమందు లేడనియు జెప్పనలవికాదు. బ్రహ్మ సత్యమనియు మిగిలినదంతయు నసత్యమనియు గీతలలో "అవినాశితు తద్విద్ధి" అనుశ్లోకమున నిరూపింపబడినది. "తత్సత్యం అతోన్యదార్తమ్" అను శ్రుతిగూడ నీయర్థమునే వివరించుచున్నది.

కావున జ్ఞానకాలమందుగూడ ప్రపంచము లేదనియు, అట్లున్నదనుకొనుట భ్రాంతిసిద్ధమనియు దేలినది. కాన యాధ్యాసికమగు నొకప్రపంచము బ్రహ్మయందు గలదని పూర్వమతము. ఈయది "మత్థ్సాని సర్వభూతాని నచాహం తేష్వవస్థితః" అను పూర్వశ్లోకముచే జెప్పబడినది.

ఆధ్యాసికమగు ప్రపంచముగూడ బ్రహ్మయందు లేదని యుత్తరమతము. ఈయది "నచ మత్థ్సాని భూతాని పశ్యమే యోగమైశ్వరమ్" అను నుత్తరశ్లోకముచే జెప్పబడినది.

కావున బ్రహ్మయం దాధ్యాసికప్రపంచము గలదని వాదించువారలే మూఢులని శ్రీకృష్ణభగవానులు, శంకరులు అంగీకరింపగా, నిజముగా ప్రపంచము గలదని వాదించుద్వైతులు, విశిష్టాద్వైతులును, మూఢబుద్ధులని వేరుగ జెప్పనేల?

ప్రపంచము లేదను సిద్ధాంతము, అచలవేదాంత మతగురువగు శివరామ దీక్షితులవారిదికదా అని యనరాదు. అచలమతగురువులు, ఆత్మ బ్రహ్మస్వరూపు డనరు. జీవబ్రహ్మల కభేదము నంగీకరించుచో జీవునకు స్వరూపనాశమే పురుషార్థము కావలసివచ్చునని వీరి భయము. అచలమతము "అహం బ్రహ్మాస్మి" అనుశ్రుతికి విరుద్ధము. అచలమతమున, "పరిపూర్ణమగు బ్రహ్మము, మాయ" అను రెండు తత్త్వముల నంగీకరింతురు. అద్వైతులు, పరిపూర్ణమగు తత్త్వ మొక్కటియే యని యందురు. ఇట్లద్వైతవాదులకును, అచలమతస్థులకును పెక్కుయంశములయందు భేదము గలదు.

అద్వైతమునగూడ, "దృక్, దృశ్యమ్" అను పదార్థద్వయ మంగీకరింపబడినది కదా? అని యనరాదు. అట్లంగీకరించు నద్వైతులు మూఢులు. తత్త్వవేత్తల దృష్టిలో కల్పితమయిన దృశ్యము తత్త్వము గానేరదు. తత్త్వవేత్తలు దృశ్యమును శశశృంగతుల్యముగా జూతురు.

ఇట్టితెరి బంధమోక్షాది వ్యవస్థ కుదరదుగదా? మాకిష్టమే. కనుకనే కైవల్యోపనిషత్తుయందు,

"న నిరోధో నచోత్పత్తిః న బద్ధో నచ సాధకః
న ముముక్షు ర్నవై ముక్తః ఇత్యేషా పరమార్థతా"

అని బంధమోక్షాది వ్యవహారము లేదని చెప్పబడినది.

ఇట్టితెరి గురుశిష్యాది సంప్రదాయమెందులకు? శాస్త్రమెందుకు? అతి గుహ్యమగు నీ బ్రహ్మతత్త్వము, గురుశాస్త్రములు లేనిదే తెలియశక్యము గాదు. "గురుశాస్త్రై వినాత్యంతం గంభీరం బ్రహ్మవేత్తికః?" అని విద్యారణ్యులు చెప్పిరి.

వేదశాస్త్రములుగూడ మూఢుల కావశ్యకము లగును. కనుకనే "త్రైగుణ్యవిషయా వేదాః" అని శ్రీకృష్ణులు చెప్పిరి.

కావున, అసంగుడగు బ్రహ్మయందు భూతములు లేవు. భూతముల యందును అసంగుడగు బ్రహ్మ లేడు.

ఇట్టి నిష్ప్రపంచత్వమే పరమేశ్వరునియొక్క తత్త్వము. ఈశ్వరసంబంధమయిన యోగమనగా, యథాతథ్యమని యర్థము.

ఓయి అర్జునా! ప్రత్యక్షాది బహుప్రమాణగమ్యమయిన ప్రపంచము, శాస్త్ర యుక్త్యనుభవపూర్వకముగ లేదని నిరూపించితిని. ఇదియొక యాశ్చర్యము.

నాయందు మరియొక ఆశ్చర్యము కలదు చూడుము. నే నసంగుడ నయినను భూతములను భరించెదను. భూతములను భరించుచున్నను, భూతములయం దుండను. నాయొక్క ఆత్మ భూతముల బుట్టించును; వృద్ధిపరచును. శ్లోకమునందు శ్రీకృష్ణుడు "మమాత్మా" అని చెప్పెను.

"మమపుస్తకమ్" ఇత్యాది ప్రయోగములయందు మచ్ఛబ్దార్థమునకు, పుస్తకమునకు భేదము స్ఫురించుచున్నది. అట్లే శ్రీకృష్ణప్రయోగమునందుగూడ మచ్ఛబ్దార్థమునకు, ఆత్మకు భేదము తోచును. దీనివలన సర్వజ్ఞుడగు శ్రీకృష్ణుడుగూడ ప్రాకృతపురుషునివలె ఆత్మాభేదమును (ఆత్మతత్త్వమును) తెలియక, "తాను వేరు", "ఆత్మ వేరు" అని నిర్దేశించెనని యర్థమగును. సర్వజ్ఞుడగు శ్రీకృష్ణునియం దంతట యవివేకము నారోపించుట యుచితము గాదు. కాన శ్రీకృష్ణుడు లోకదృష్టిననుస రించి, భేదమును నిర్దేశించెననియే ఆ ప్రయోగమున కర్థమును వర్ణింపవలయును. కాన నా యాత్మ యనగా, నే నను నాత్మయనియే యర్థము.

అసంగుడగు ఆత్మ, భూతములయం దుండకపోవుట యుచితమేగాని భూత ముల దరించుటమాత్రము విరుద్ధము. కాన నీయది మరియొక ఆశ్చర్యము.

(1) అసంగుడనయినను మాయచే భూతముల భరించువాడను అని గాని,

(2) మాయచే, భూతములను భరించుచున్నను, నిజముగా భూతములయం దుండువాడను గాననిగాని,

(3) భూతములయం దుండని వాడనయినను, నేను మాయచే భూతములను భరించువాడననిగాని,

(4) తత్త్వవేత్తలదృష్టిలో భూతములయం దుండకున్నను, మూఢదృష్టిలో భూతములయం దుండుటచే నేను భూతముల భరించువాడ నయితిని; అనిగాని యీ విరోధమునకు పరిహారమును జెప్పుకొనవలయును.

అసంగుడును, అక్రియుడును అగునాత్మయందు నిజముగ భూతములు లేకున్నను ఆత్మయందు భూతభావనత్వమున్నటుల మాయచే మూఢులకు గోచరించును.

ప్రపంచమున్నటుల విద్వాంసులకుగూడ దోచునని యనరాదు. విద్వాంసు లకు పాంచభౌతికమగు ప్రపంచము మరుమరీచికాజలముతో సమానముగా దోచును.

"శ్లో. మధ్యాహ్నార్క మరీచికాస్వివ పయఃపూరో యదజ్ఞానతః,
ఖం వాయుర్జ్వలనో జలం క్షితిరితి త్రైలోక్య మున్మీలతి.

అను కృష్ణమిశ్రోక్తిని తిలకింపుడు. కావున బ్రహ్మాత్మసాక్షాత్కారము నొందిన వారలకు ప్రపంచసాక్షాత్కార ముండదు.

(ఉదా) సుషుప్తియం దేరికిని ప్రపంచము భాసించదు. సమాధియందు యోగులకును ప్రపంచము భాసించుటలేదు. ఇట్లె జ్ఞానులకు ప్రపంచము భాసించదు.

ప్రారబ్ధ మున్నంతవరకు విద్వాంసులకుగూడ దేహాది ప్రపంచము కలదుగదా! అని యనరాదు.

"యథారజ్జుం పరిత్యజ్య సర్పం గృహ్ణాతివై భ్రమాత్
తద్వ త్సత్య మవిజ్ఞాయ జగత్పశ్యతి మూఢధీః
రజ్జుఖండే పరిజ్ఞాతే సర్పరూపం న తిష్ఠతి
అధిష్ఠానే తథాజ్ఞాతే ప్రపంచే శూన్యతాంగతే
దేహస్యాపి ప్రపంచత్వా త్ప్రారబ్ధావస్థితిః కుతః ?
అజ్ఞానజన బోధార్థం ప్రారబ్ధ మితిచోచ్యతే"

అను నాదబిందూపనిష త్ప్రమాణము ననుసరించి విద్వాంసునకు ప్రారబ్ధమే లేదందుము.

కనుక నిష్ప్రపంచమగు బ్రహ్మమందు ప్రపంచము కాలత్రయమందును లేదు. ప్రపంచమునందు బ్రహ్మయు లేదు. ఈయది తత్త్వము. ॥ ౫ ॥

శ్లో. యథా ఆకాశస్థితో నిత్యం వాయుస్సర్వత్రగో మహాన్
తథా సర్వాణి భూతాని మత్ స్థానీ త్యుపధారయ. ॥ ౬ ॥

అ॥ గడచిన రెండు శ్లోకములచే జెప్పబడిన యర్థమును దృష్టాంతపురస్సరముగ నీ శ్లోకముచే నుపపాదించుచున్నాడు.

ఆకాశమునం దున్నవాయువునకు ఆకాశముతో సంబంధ మెట్లు లేదో, అట్లే నాయందున్న భూతములకుగూడ నాతో సంబంధము లేదు. కాన మాయచే నాయందు భూతములున్నను, నాయొక్క అసంగిత్వమునకు బాధలేదని భావము.

ఈయది మూఢబుద్ధుల ననుసరించి చెప్పబడినది. యథార్థపక్షమున నాయందు భూతములుకాని, మాయకాని కాలత్రయమందును లేదు.

రామానుజమతము

రామానుజు లీ శ్లోకార్థము నిట్లు వివరించిరి. అంతర్యామిరూపుడనగు నాచే సమస్తప్రపంచము వ్యాప్తమయి యున్నది. భూతములస్థితి నామీద నాధారపడి యున్నది. కావున ప్రపంచమంతయు నాయందున్నది, నేను భూతముల మీద నాధారపడి యున్నవాడనుగాను. కనుక నేను భూతములయం దుండను. "నాయందు

భూతములున్నవనగా, కుండలో నీళ్ళున్నట్లు గాదు, నిరాధారమయిన నాకసమునందు గూడ నాచే ధరింపబడుచు వాయువున్నట్లు భూతములు నాయందు గలవు—" అని.

ఈయది యనుచితము.

ఈశ్వరు డంతర్యామియనినచో సమస్తప్రపంచమునకు లోపలయే నుండవలె గాని, వెలుపల నుండదగదు. అట్లు అంతర్వ్యాప్తిమాత్రమే యీశ్వరున కంగీకరించుచో "అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణస్థితః" అను శ్రుతికి విరుద్ధమగును. ఈ శ్రుతి యీశ్వరుడు సకలప్రపంచమునకు లోపల వెలుపల వ్యాపించియున్నాడని చెప్పుచున్నది. సర్వవ్యాపి యగు నీశ్వరునకు, అంతర్వ్యాప్తిమాత్రమున సంకోచ పరచుట అన్యాయ్యము. అంతర్వ్యాపి యగు నీశ్వరునికంటె, బహిర్వ్యాపి యగు నీశ్వరుడు మరియొకడు లేడు. ఈశ్వరు లిద్దరున్నపుడీ న్యాయము పొసగెడిది. ఒక డంతర్యామియనియు, మరియొకడు బహిర్వ్యాపియనియును.——

స్థావరజంగమాత్మక భూతములు జీవాధీనములుగాని, అంతర్యామ్యధీనములు గావు. "జీవాపేతం వావ కిల శరీరం మ్రియతే" (జీవునిచే విడువబడిన శరీరము మరణించును) అను శ్రుతి జీవుడు లేనిచో శరీరము మరణించునని చెప్పుచున్నది. అచేతనములయందు, మృతశరీరమునందు, భస్మమందును అంతర్యామి గలడు. ఇందులకు "యఃపృథివ్యాం తిష్ఠన్ పృథివీ మంతరః" అను నంతర్యామిబ్రాహ్మణము ప్రమాణము.

జీవునియొక్క స్థితి (ఉనికి) అంతర్యామ్యధీనము గాదు. నిత్యుడయిన జీవుడు పరాధీనస్థితి నొందడు. జీవుడు స్వతంత్రుడుగాని, పరతంత్రుడు గాడు. జీవునియందు గనిపించు పారతంత్ర్యము అంతఃకరణధర్మముగాని జీవధర్మముగాదు. లోకములో అచేతనము చేతనపరతంత్ర మగును. చేతను డెల్లప్పుడును స్వతంత్రుడు.

కాక మూలకర్తయగు వ్యాసులకు, రామానుజులు చెప్పిన యర్థమునందు దాత్పర్యమున్నచో, అపుడు వ్యాసులు "మద్వశానితు భూతాని నచాహంత ద్వశః పునః" అని చెప్పియుండెడివారు.

మరియు, "కుండలో నీళ్ళవలె నాయందు భూతములు లేవు" అని రామానుజులు వివరించుటగూడ నుచితముగాదు. విశ్వరూపుడయిన శ్రీకృష్ణునియందు దీభూతములన్నియు కుండలో నీరువలెనే యున్నవి. శ్రీకృష్ణు డట్లు విశ్వరూపమును ముందు జూపగలడు. రామానుజులు వారి మతప్రకారము విశ్వరూపుడయిన శ్రీకృష్ణుడు యీశ్వరుడని యంగీకరించకతప్పదు.

మరియు, సర్వభూతముల కాధారమై తా నింకొక యాధారము నపేక్షింపక యుండెడి వాయువు నిరాధారమయిన ఆకాశమునందుండుటయం దాశ్చర్యమేమి? అట్టివాయువును యీశ్వరుడు పట్టుకున్నాడని వర్ణింపనేల? ఈశ్వరుడు పట్టుకొననిచో వాయు వాకాశమునం దుండక నెచ్చటయుండును?

"వాయు వాకసమునం దున్నటుల భూతములు నాయందు గలవని" మాత్రమే మూలమునం దుండ, "నాచే ధరింపబడినదగుచు" అను నంశమును కల్పించుట నిర్మూలము, అప్రమాణమును గదా ?

"నాచే ధరింపబడుచు వాయువాకాశమునం దెట్లు కలదో" అని దృష్టాంతము నందుగాని, "నాయందున్న భూతములు నాచే ధరింపబడినవి" అని దార్ష్టాంతికము నందుగాని లేదుగదా ?

ఒకవేళ తుష్యతు న్యాయముచే నీయర్థ మంగీకరింత మన్నను, దృష్టాంత దార్ష్టాంతిక భావము పొసగదు.

దృష్టాంతమున ఆకాశమునందున్న వాయువు ఈశ్వరునిచే ధరింపబడినది. దార్ష్టాంతికమున ఈశ్వరునియం దున్న భూతములు యీశ్వరునిచే ధరింపబడినవి. ఈరెంటికి దృష్టాంతదార్ష్టాంతికభావ మెట్లు పొసగును ?

లోపలనున్న యీశ్వరునిచే ధరింపబడిన భూతములు యీశ్వరునియం దెట్లుండును ? వెలుపల యీశ్వరుడు లేడుకదా ? "అంతర్యామియగు నాచే ధరింప బడినవని" గదా మీరు చెప్పినది. వెలుపలగూడ నీశ్వరుని అంగీకరించినయెడల వాడే భూతముల కాధారమగును. వాయువున కాకాశ మాధారమయినట్లు; ఇక "ఈశ్వరునిచే ధరింపబడి" అని వర్ణింప బనిలేదు. మరియు, ఈశ్వరునిచే ధరింపబడుచు వాయువు ఆకాశమునందు గలదు. సరే, ఆకాశ మెవ్వరిచే ధరింపబడి యెచ్చటనున్నది ? కొంచెము చెప్పుడు ?

వాయువు ఆకాశమునందు గలదని యందఱకు దెలియును. ఈయది ప్రత్యక్షము. ఆకాశము విషయమే అజ్ఞాతము. ఆకాశము యీశ్వరునిచే ధరింపబడి యీశ్వరునియం దున్నదని, మీమత మగుచో ఆయంశమునే దృష్టాంతమీయవలె గాని దానిని విడచి మరియొక అంశమును దృష్టాంతమీయుట తగదు. దార్ష్టాంతిక మున కనుకూలమున్ను గాదు.

మరియు "మమాత్మా" అనుపదమునకు "మత్సంకల్పః" (నాసంకల్పము) అని రామానుజులు అర్థము చెప్పిరి. అదియు నుచితము గాదు. ఆత్మశబ్దమునకు ముఖ్యార్థమును విడచి గౌణార్థమును గ్రహించుట న్యాయము గాదు. కాక, భూతములను బుట్టించుటకు ఆత్మ కర్తయగును. సంకల్పము కారణమగును. ఇట్టితఱి కర్తయగు ఆత్మను విడచి, కారణమగు సంకల్పమునకు భూతభావనకర్తృత్వమును వర్ణించుట యుక్తముగాదు.

ఇక, నాసంకల్పమే భూతములను బుట్టించును. నేను భూతముల బుట్టింతునని వేఱుగ జెప్పనేల ? అని యర్థాపత్తిని సూచింపదలచి, "మమాత్మా భూతభావనః"

అని వ్యాసులు చెప్పిరనుట పొసగదు. ఈశ్వరునకు సంకల్పాతిరేకముగ భూతసృష్టి లేదు. "తదైక్షత బహుస్యాం" అను శ్రుతి సృష్టి సంకల్పపూర్వకమనియే చెప్పుచున్నది. కుమ్మరి దండచక్రాది వ్యాపారముచే కుండను తయారుచేసినట్లు యీశ్వరుడొకానొక వ్యాపారముచే ప్రపంచమును నిర్మించుటలేదు, సంకల్పమాత్రముచేతనే నిర్మించుచున్నాడు. కావున అర్థాపత్తిసూచనకొరకుగూడ నిట్లుదాహరించుట యుచితముగాదు.

కావున "మమాత్మా" అను పదమునకు, "వసుదేవతనయుడ నయిన నాయొక్క స్వరూపమయిన సచ్చిదానందలక్షణ పరమాత్మ" యను అర్థమే సమీచీనము.

శ్రీకృష్ణుడే పరమాత్మయగుచో "మమఆత్మా" అని షష్ఠ్యంతప్రథమాంత పదములు కుదరవుగదా ? కాదు, దేహేంద్రియసంఘాతస్వరూపదృష్టితో "మమ" యనియు, సచ్చిదానందస్వరూపదృష్టితో "ఆత్మ" యనియు, నిర్దేశించుటవలన నిందు దోషము లేదు. ॥ ౬ ॥

శ్లో. సర్వభూతాని కౌంతేయ ! ప్రకృతిం యాంతి మామికామ్,
కల్పక్షయే పునస్తాని కల్పాదౌ విసృజామ్యహమ్. ॥ ౭ ॥

అ॥ ఓయి అర్జునా ! ప్రళయకాలమునందు సమస్తభూతములు నామాయలో లీనమగుచున్నవి. సృష్టిప్రారంభమున మరల యాభూతములను నేను వెనుకటివలె బుట్టింతును.

ఇచట లోకన్యాయమున కొంకింత విరోధము కనిపించుచున్నది. లోకములో ఘటము మృత్తికయందు లయమును చెందును. మరల మృత్తికనుంచియే పుట్టును. ప్రకృత మీ శ్లోకమునందు భూతములు ప్రకృతియందు లీనమయి, పరమాత్మవలన బుట్టునని జెప్పబడినది. ఈయది లోకవిరుద్ధము—

కాదు. భూతములు సృష్టిసమయమున పరమాత్మవలన బుట్టుటగాని, పరమాత్మయం దుండుటగాని మాయాద్వారముననే జరుగును. పరమాత్మ స్వయముగా ప్రపంచసంగరహితుడు. వానియందు సాక్షాత్తుగా భూతము లుండనేరవు.

కావున, పరమాత్మయందు మాయ గలదు. మాయయందు భూతములు గలవు. ఆ భూతములు మాయయందే లయించును. దానినుంచియే మరల పుట్టును. కాన విరోధము లేదు.

ప్రళయకాలమున మాయగూడ నుండుచో బ్రహ్మకు సద్వితీయత్వము సంభవింపదా ! అని యనరాదు.

అగ్నియొక్క దహనప్రకాశన శక్తులతో నగ్నికివలె, మాయయను స్వశక్తితో పరమాత్మకు సద్వితీయత్వము సంభవింపదు. బ్రహ్మకంటె వేరుగ మాయా

స్వరూపము నిరూపింప నలవియగుచో నపుడు మాయతో బ్రహ్మకు సద్వితీయత్వ మాపన్న మయ్యెడిది.

అయితే యిట్లు మాయయే ప్రపంచముయొక్క ఉత్పత్తిస్థితి లయములకు గారణమయినచో "యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే" అను శ్రుతి బ్రహ్మకు జగజ్జన్మస్థితిలయ హేతుత్వమును లక్షణముగా జెప్పుట యుక్తము కాదుగదా?

ప్రపంచాకారముగా పరిణమించిన మాయకు నధిష్ఠానమగుటచే బ్రహ్మ యందు శ్రుత్యుక్తమగు జగత్కారణత్వలక్షణముపపన్నమగును.

ఇట్లు మాయాద్వారమున ఈశ్వరుడు భూతముల కాధారభూతుడని తలంచియే శ్రీకృష్ణుడు నాయందు భూతములు గలవనియు, లేవనియు జెప్పెను. ॥ ౭ ॥

శ్లో॥ ప్రకృతిం స్వామవష్టభ్య విసృజామి పునఃపునః,
భూతగ్రామ మిమం కృత్స్న మవశం ప్రకృతే ర్వశాత్. ॥ ౮ ॥

అ॥ నేను అవిద్యారూపమగు నా ప్రకృతిని వశపరచుకొని పరాధీనమయి యున్న నీ భూతసముదాయమును మాటిమాటికి బుట్టించెదను. భూతసముదాయము యొక్క ఉత్పత్తిప్రళయములకు ప్రకృతి యాధారమగుటవలన ప్రకృతిలేనిదే ఈశ్వరు నకు భూతములను బుట్టించుట సంభవించదని భావము.

ఇంతమాత్రమున ఈశ్వరునకు ఈశ్వరత్వము చెడిపోదు. ప్రకృతిని వశపరచు కొనియుండుటయే ఈశ్వరత్వము. జీవుడు ప్రకృతిపరతంత్రుడు.

కాన ఈశ్వరుడు తనమాయాశక్తిచే సమస్త ప్రపంచమును ప్రతి కల్పము నందును మాటిమాటికి పుట్టించి మరల ప్రతిప్రళయమునందును మాయయందు లయింపజేయుచున్నాడు.

అయినను వారివారి కర్మవశమున కర్మానుగుణముగ బుట్టించుచు సంహరించు చున్న పరమేశ్వరునకు వైషమ్య నైర్ఘృణ్య దోషము లంటవు.

అవ॥ అయితే భూతసముదాయమును యిట్లు విషమముగా తయారు చేయు చున్న పరమేశ్వరునకు విషమసృష్టికి కారణమయిన ధర్మాధర్మములతో సంబంధ ముండునుగదా ? అను శంకకు సమాధానము జెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ నచ మాం తాని కర్మాణి నిబధ్నంతి ధనంజయ,
ఉదాసీన వదాసీన మసక్తం తేషు కర్మసు. ॥ ౯ ॥

అ॥ ఓయి అర్జునా ! ఉదాసీనునివలె సృష్టిస్థిత్యాదికర్మలయందు ఫలాసంగమును కర్తృత్వాభిమానమును విడచియున్న నన్ను విషమసృష్టికి నిమిత్తములయిన పుణ్య కర్మలు బంధించవు. సుఖదుఃఖాది సంసారమును సంపాదించుచు భూతసముదాయ మునే బంధించును.

ఇద్దరు తగాదాపడుచు తగాదాకు సంబంధించిన మనోవికారమును పొందు చుండ, ఉదాసీనుడగు మూడవ వాడచ్చటనుండియు నేమాత్రము వికారమును

బొందడు. అట్లే యీశ్వరుడుగూడ నిర్వికారముగ నుండునని భావము. బంధమునకు ఫలేచ్ఛాకర్తృత్వాభిమానములు కారణములు. జీవులకు ఆత్మస్వరూపజ్ఞానము లేనందున నీయవి కలిగియుండురు. కాన జీవులు కర్మలయందు సక్తులై సంసారమును బొందుదురు. పరమేశ్వరుడు అసక్తుడై సంసారమును బొందడు. శంకరులు జీవులయొక్క ప్రవృత్తికి కోశకారమను కీటవిశేషమును దృష్టాంతపరచిరి. కోశకారమన గవ్వపురుగు. అయ్యది తనకు బంధకమగు కోశమును తాను తయారుచేసికొనును. అందు సందులేనందున తా నా కోశమునందే మరణించును. అట్లే జీవుడు గూడ దనకు బంధకమగు కర్మను తానొనర్చి తుదకు దానివలననే వాడు జన్మమరణముల నొందుచుండును. ॥ ౯ ॥

శ్లో॥ మయాధ్యక్షేణ ప్రకృతిస్సూయతే సచరాచరమ్,
హేతునానేన కౌంతేయ! జగద్విపరివర్తతే. ॥ ౧౦ ॥

అ॥ లోకములో వివాదపడువాడు ఉదాసీనుడు కానేరడు. ఉదాసీనుడు వివాదపడడు. అట్లే, భూతసముదాయమును బుట్టించుట యను క్రియగల పరమేశ్వరుడు నిర్వికారుడు గాడు. నిర్వికారుడయిన పరమేశ్వరుడు భూతములను బుట్టించ నేరడు. కాన పరమేశ్వరునియందు నీవిరుద్ధధర్మములు రెండును యెట్లు ఘటించును? అని యాక్షేపము.

సమాధానము: ఓయి అర్జునుడా! నేను అధిష్ఠానముగా నుండ ప్రకృతి చరాచర ప్రపంచమును బుట్టించుచున్నది. అదేకారణమున ప్రపంచము తిరుగుచున్నది.

దేహము నడచుచుండగా దేహధర్మమగు గమనమును దేహియం దారోపించి దేహి వెళ్ళుచున్నాడని లోక మనుకొనుచున్నది. అట్లే ప్రకృతి ప్రపంచమును సృష్టించుచుండ ప్రకృతిధర్మమగు సృష్టిని, ప్రకృతి కధిష్ఠానమయిన నీశ్వరునియం దారోపించి యీశ్వరుడు ప్రపంచమును సృజించుచున్నాడని శాస్త్రజ్ఞులుగూడ జెప్పుచున్నారు.

కావున క్రియ ప్రకృతియందేగాని యాత్మయందు లేదు. అందువలన ఆత్మ వికారరహితు డగును. ఆత్మయందు సృష్టికర్తయను ప్రతీతి సృజించునట్టి ప్రకృతి కధిష్ఠానమగుటచే నేర్పడినదిగాని సహజముగాదు. కాన సృజించునట్టి ప్రకృతికి సాక్షియగుటచే నీశ్వరునకు సృష్టికర్తయను వ్యవహారము కలిగెను. కనుక విరోధము లేదు.

"ఏకోదేవ స్సర్వభూతేషు గూఢస్సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్మా కర్మాధ్యక్ష స్సర్వభూతాధివాస స్సాక్షీచేతా కేవలో నిర్గుణశ్చ" అను శ్రుతి పరమేశ్వరుడు సర్వసాక్షియనియు, ప్రపంచాధిష్ఠాతయనియు వాచ్యముగా చెప్పుచున్నది. పరమేశ్వరుడు సర్వసాక్షికాగా, అగతికముగ ప్రకృతికర్త యగును.

"అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాఃజనయంతీగ్ం సరూపాః" ఇత్యాది శ్రుతులు ప్రకృతికి ప్రపంచ కర్తృత్వమును నేరుగా జెప్పుచున్నవి.

ఇట్లైనచో, "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే" అను శ్రుత్యుక్తమయిన జగజ్జన్మాదిహేతుత్వ మను లక్షణము ప్రకృతికే యన్వయించును గాని, ఆత్మకు అన్వయించదుగదా! ఇందు యిష్టాపత్తిని జూపదగదు. "ఈక్షతే ర్నాశబ్దమ్" అను సూత్రమున శంకరులు ప్రకృతికి సృష్టికర్తృత్వమును నిరాకరించి యుండిరి. కాక "మూలప్రకృతి రవికృతిః" అను సాంఖ్యశాస్త్రసిద్ధాంతమే యద్వైతులకుగూడ ప్రసక్తించును. అనినచో,

అట్లుకాదు. ఈశ్వరాధిష్ఠితమయిన ప్రకృతిగాని, ప్రకృతితోఁగూడిన నీశ్వరుడుగాని ప్రపంచోత్పత్తి ప్రళయములకు గారణము. జడమయిన కేవల ప్రకృతిగాని, చిన్మాత్రుడయిన కేవలీశ్వరుడుగాని, ప్రపంచకారణము కాదు. జడమయిన ప్రకృతికి సంకల్పరూపజ్ఞానము సంభవింపదు. చిన్మాత్రునకు మాయావృత్తిరూప సంకల్పము సంభవించదు.

అందు సాంఖ్యులు కేవల ప్రకృతియే జగత్కారణ మందురు. అద్వైతు లట్లంగీకరింపరు. కనుక వీరికి సాంఖ్యమతప్రవేశదోషము లేదు. అద్వైతులు కేవలీశ్వరుడు సృష్టిహేతువుకాడని నిషేధింతురు. కాన వీరికి శ్రుతివిరోధముగూడ లేదు.

"యతో వా ఇమాని" అను శ్రుతి మాయాధిష్ఠాత యయిన ఈశ్వరుడు జగత్కారణమని జెప్పుచున్నది. మాయద్వారా బ్రహ్మగూడ జగత్కారణమగు నన్నచో, నది మాకిష్టము. కేవల బ్రహ్మయందు సృష్ట్యాదిక్రియలు సంభవింపవనియే మాయద్వారా కారణమని యొప్పబడినది.

కావున శరీరశరీరులకు భేదము తెలియనప్పుడే, శరీరికి గమనక్రియాశ్రయత్వము పొసగుచున్నది. అట్టి భేదము తెలిసినచో, శరీరి గమనక్రియాశ్రయుడే గాడు. అట్లే యీశ్వరప్రకృతులకు భేదము లేనప్పుడే యీశ్వరునకు కర్తృత్వము పొసగును. అట్టిభేదమే యున్నచో నీశ్వరుడు కర్తయేగాడు. ప్రకృతియే కర్త యగును.

మాయావచ్ఛిన్నచైతన్యమే యీశ్వరుడు కాన, ప్రకృతితో భేద మున్నపుడు యీశ్వరుడే సిద్ధింప డనరాదు. అప్పుడు మాయతోఁగూడిన నీశ్వరుడు సిద్ధింపకున్నను చైతన్యరూపుడగు నీశ్వరుడు సిద్ధించును. ఈశ్వరునకు సహజరూపము చైతన్యమాత్రము. మాయావచ్ఛిన్నరూపము ఆధ్యాసికము. అట్లే జీవునకుగూడ చైతన్యమే స్వస్వరూపము. అంతఃకరణావచ్ఛిన్నత్వము ఆధ్యాసికరూపము (కల్పితరూపము) మాయా అంతఃకరణములు రెండును చైతన్యమునం దధ్యసింపబడినవి.

కావున, జీవేశ్వరు లిద్దరు చైతన్యరూపులుకనుకనే "తత్త్వమస్యాది" శ్రుతులు జీవేశ్వరుల కభేదమును బోధించుచున్నవి. కనుకనే "ఏకో దేవ! (దేవుడొక్కడే)

అని శ్రుతియందు జెప్పబడినది. జీవేశ్వరుల కిద్దఱకు చైతన్యలక్షణమయిన ఆత్మ యొక్కటేకాని వేరుగాదు.

కాన చైతన్యలక్షణుడగు ఆత్మ వికారరహితుడు. తనుకనే యుదాసీనుడు. జగత్కర్తృత్వము ప్రకృతిదిగాని యీశ్వరునిదిగాదు. అయ్యది యీశ్వరునియందు గల్పింపబడినది.

ఈశ్వరుడు అధ్యక్షుడుగా నుండుటను బట్టియే ప్రపంచము సృష్టిప్రళయముల నొందుచు, కులాలచక్రమువలె దిరుగుచున్నది.

బుద్ధి స్వయముగ జడమయినను, చిత్ప్రతిబింబముతో గూడినందున, చేత నత్వము నొంది, "నేను జూచుచున్నాను", "వినుచున్నాను" అని వ్యవహరించు చున్నది. అట్లే ప్రకృతి జడమయినను, చిత్ప్రతిబింబముతో గూడినదై, చేత నత్వము నొంది, సృష్ట్యాదివ్యవహారమును జేయును. ప్రకృతి అంతఃకరణలకు సమష్టి వ్యష్టిభేదమేకాని, వేరుభేదము లేదు."

ఈశ్వరునకు అధ్యక్షత్వమనగా, ప్రకృతియందు ప్రతిఫలించుట; లేక అయ స్కాంతమువలె ప్రకృతిని ప్రేరేపించుట.

లేక, ప్రకృతిని వశపరచుకొనుట.

లేక సర్వప్రపంచమును, మాయను ప్రత్యక్షము చేసికొనుట.

లేక, ప్రకృతికి తద్వారా సకలప్రపంచమునకు అధిష్ఠానమగుట. ఇం దేపక్ష మంగీకరించినను యీశ్వరునకు నిర్వికారత్వము, ప్రపంచవిపరివర్తనము సిద్ధించును.

బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంత భూతసముదాయముయొక్క ప్రవృత్తి, చేతనాధీనమని యంగీకరింపవలెను. జడమయిన భూతగ్రామమునకు స్వతఃప్రవృత్తి కుదరదు. కాన చేతనుడయిన ఆత్మచే జూడబడుచునే, భూతగ్రామము సకలవ్యవహారమును నెర వేర్చుకొనుచున్నది.

దేహేంద్రియాన్తఃకరణాదులకు భోజన దర్శనాదులయందు కలిగెడి ప్రవృత్తికిని చేతనుడగు ఆత్మ చూచుచుండుటయే నిమిత్తము.

ఇట్లే జగచ్చక్ర పరిభ్రమణమునకుగూడ, సాక్షాద్దర్శనమే నిమిత్తము. ఇదియే ఈశ్వరునకు ప్రపంచాధ్యక్షత్వము.

ఈశ్వరుడు ప్రపంచ, ప్రకృతులకు అధ్యక్షుడగుటలో, "యోస్యాధ్యక్షః పరమే వ్యోమన్" ఇత్యాది మంత్రములు ప్రమాణములు. పరమేశ్వరుడు పరమాకాశమం దుండునని యీ మంత్రము చెప్పుచున్నది. పరమాకాశమన అవ్యాకృతము, లేక హృదయాకాశము. ఈశ్వరుడు యీశ్వరత్వముతో ప్రకృతియందును, ప్రత్య గ్రూపముతో బుద్ధియందును ఉండును. ఇట్లంతర్యామి బ్రాహ్మణము ప్రమాణమగు చున్నది.

ఓయి, బుద్ధియందుండు జీవుడు, (ప్రత్యగాత్మ) ప్రపంచాధ్యక్షుడు గాడు. తన కుపాధులగు బుద్ధీంద్రియాదులకుమాత్రమే యతడధ్యక్షుడు. పరమాత్మ పరిపూర్ణుడు, జీవుడు అపరిపూర్ణుడు; పరమాత్మ అప్రత్యక్షుడు, జీవుడు ప్రత్యక్షుడు; పరమాత్మ అద్వితీయుడు, ప్రత్యగాత్మ సద్వితీయుడు.

ఇట్లు జీవపరమాత్మలకు చాలభేదము గలదు. ఇట్టి భేదముండుటవలననే తత్త్వమస్యాది స్థలమున లక్షణ స్వీకార మవసరమయినది. కాన ప్రత్యగాత్మకు పరమాత్మ ధర్మమగు ప్రపంచాధ్యక్షత్వము, పరమాత్మకు ప్రత్యగాత్మధర్మమగు అంతఃకరణస్థితి యీ రెండును పొసగవు. అనినచో,

అట్లుకాదు "యస్సాక్షా దపరోక్షాద్బ్రహ్మ" అను శ్రుతినిబట్టి పరమాత్మకూడ నపరోక్షుడు. "యేన సర్వమిదం తతమ్" అను గీతావచనానుసారమున, ప్రత్యగాత్మ కూడ పరిపూర్ణుడు. జీవపరమాత్మలకు ఉపాధిభేదముతప్ప స్వరూపభేదము లేదు. ఒకే యాత్మ జగత్కారణమగుటచే పరమాత్మయనియు, బుద్ధ్యభివ్యక్తమగుటచే ప్రత్యగాత్మయనియు జెప్పబడుచున్నాడు. కాన బుద్ధియందున్న ప్రత్యగాత్మయే ప్రపంచాధ్యక్షుడయిన పరమాత్మ యని సిద్ధించినది. వాక్యవృత్తియను గ్రంథములో జీవపరమాత్మలకు సూచించిన భేదము అజ్ఞానిదృష్టి ననుసరించికాని, వస్తుస్థితినిబట్టి కాదు. జీవపరమాత్మలకు వ్యావహారదశయందుగూడ భేదములేదు. ఔపాధికమగు భేదము ఉపాధిగతముకాని, ఆత్మగతము కాదు. కనుకనే "ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి" అనెడి శ్రీకృష్ణవచనము పొసగుచున్నది. ఈశ్వరుడే ప్రత్యగాత్మయని నీవచనమున కర్థము.

జీవేశ్వరుల కెల్లపుడు భేదము లేదని నంతమాత్రమున సాంఖ్యమత ప్రవేశము సంభవించదు. సాంఖ్యులు, ఈశ్వరుడు జగత్కారణమని యంగీకరించరు. అద్వైతు లంగీకరింతురు. జీవపరమాత్మలకు భేద మంగీకరించనందున ద్వైతమతప్రవేశముకూడ లేదు. "ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ", "స ఆత్మా" ఇత్యాదిశ్రుతులు ఆత్మభేదము ని షేధించుచున్నవి. కేవల శ్రుతులవలననేగాక యుక్తివలనగూడ ఆత్మభేదము పొసగదు.

ఎట్లన: ఆత్మభేదము యెవరిచేనయినను దెలియబడునా? లేదా? తెలియ బడుచో, ఆత్మచే దెలియబడునా లేక అనాత్మచే దెలియబడునా? - ఇందు మొదటి పక్షము పొసగదు. ఆత్మదృశ్యమగు ఆత్మభేదము ఆత్మధర్మము కానేరదు. అనాత్మ జడముకాన ఆత్మభేదమును గ్రహింపలేదు. కాన రెండవపక్షముగూడ పొసగదు. ఇక ఆత్మభేదము తెలియబడదనినచో నయ్యది శశశృంగాదులవలె నసంభవమగును.

మరియు ఆత్మభేదము ఆత్మకంటె భిన్నమా? అభిన్నమా? భిన్నమగుచో, అనాత్మధర్మ మగును. అభిన్నమగుచో ఆత్మభేదము, ఆత్మ యొకటే యగును. ఆత్మ భేదము సిద్ధించనిదే ఆత్మబహుత్వము సిద్ధించదు.

అయితే సర్వప్రపంచాధిష్ఠాన చైతన్యమాత్రుడయిన పరమేశ్వరుడు అద్వితీయుడై, సర్వభోగములను కోరనివాడై, చేతనుడును భోగాభిలాషగలవాడును అగు మరియొక ఆత్మ లేనపుడు పరమేశ్వరున కీప్రపంచసృష్టి యెందులకు ? ప్రపంచభోగములను దాననుభవించువాడు గాడు. అనుభవించు చేతనుడు మరియొకడు లేడు. అను నాక్షేపము కలుగును.

అందుకు శ్రుతి యిట్లు పరిహారమును జెప్పుచున్నది. "కో అద్ధా వేదక ఇహ ప్రవోచత్" "కుత ఆజాతా కుతఇయం విసృష్టిః" అని. దీనియర్థము ఈప్రపంచసృష్టి యెవరివలన కలిగినదో, ఏకారణమున కలిగినదో ఎవనికి నేరుగా తెలియును ? ఎవడు చెప్పును ?

కావున 'నీప్రశ్న' ప్రతివచనము లేకుదరవని తాత్పర్యము.

ప్రపంచసృష్టికి ఈశ్వరలీల కారణమని యనరాదు. అఖండ చిన్మాత్రుని యందు లీలకూడ సంభవించదు. కనుక సృష్టికి ప్రయోజనము లేకుండుటనుబట్టికూడ సృష్టి మాయామయమని యంగీకరింపవలయును. అసంగతమయినవాటిని కూర్చుశక్తి మాయయందుమాత్రమే కలదు. కనుకనే భగవంతుడు "అజ్ఞానేనావృతం జ్ఞానం తేన ముహ్యంతిజంతవః" అని జెప్పెను.

మాయచే ఆత్మానాత్మ వివేకజ్ఞాన మడుగంటి, ఆత్మానాత్మ తాదాత్మ్యాధ్యాస పెరిగి, అనాత్మయందలి కర్తృత్వాధికము ఆత్మయం దారోపించి, ఆత్మ కర్తయని లోకులు వ్యామోహము నొందుచున్నారు. వస్తుతః ఆత్మ అకర్త, నిర్వికారుడు. సృష్ట్యాది వ్యాపారము ప్రకృతిది. దర్శనశ్రవణాది వ్యాపారము ప్రపంచముసొత్తు. ప్రపంచమునకు, ప్రకృతికి నీప్రవృత్తియంతయు నీశ్వరకటాక్షలబ్ధమే యని గ్రహింపవలయును. ॥ ౧౦ ॥

శ్లో॥ అవజానన్తి మాం మూఢా మానుషీం తనుమాశ్రితమ్,
పరంభావ మజానంతో మమభూత మహేశ్వరమ్. ॥ ౧౧ ॥

అ॥ ఇట్లు నేను నాశరహితుడను, నిర్మలుడను, జ్ఞాతను, నిత్యముక్తుడను, సర్వజ్ఞుడను, సర్వప్రాణుల కాత్మరూపుడను అయినను, ఆకాశాది భూతములను వ్యాపించియున్న నాదు పరమాత్మతత్వమును గుర్తెఱుగక, నన్ను మనుష్యదేహము నొందిన వసుదేవతనయునిగాను యాదవునిగాను దలంచుచు, అవమానపరచుచున్నారు.

"ఇచట మానుషీం" అనుపదము క్రిమికీటాది శరీరములకుగూడ నుపలక్షణము. కాన క్రిమికీట పక్షిపశ్వాది దేహములయందున్న ఆత్మను ఈశ్వరునిగను, శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మనుగాను దెలియక, సామాన్యజీవునిగ నెంచి, యందును క్రిమికీటాది రూపునిగ భావించి, యీయది క్రిమి, యీయది కీటము, అని తిరస్కరించుచున్నారని భావము. ఈయది అవివేకుల స్వభావము.

వివేకులు, అనాత్మపదార్థములనుంచి యాత్మవస్తువును వేరుపరచి, సచ్చిదానందరూపునిగ గ్రహింపుమని తాత్పర్యము.

రామానుజమతము :-

రామానుజులు "ఉదాసీనవదాసీనం అసక్తం తేషు కర్మసు" (౯-౯) అను తొమ్మిదవ శ్లోకమునందు "అసక్తం తేషు కర్మసు" అను పదమును "విషమసృష్టియందు నేను కారణుడను గాను" అని వివరించిరి.

"మయాధ్యక్షేణ ప్రకృతిస్సూయతే సచరాచరమ్" (౯-౧౦) అను శ్లోకమునందు "సత్యసంకల్పుడనగు నేను అధ్యక్షుడుగానుండి చూచుచుండ ప్రకృతి చరాచరప్రపంచమును బుట్టించుచున్నది" అని వివరించిరి.

"నచ మత్స్థాని భూతాని పశ్య మే యోగమైశ్వరమ్" (౯-౫) అను నయిదవ శ్లోకమునందలి రెండవపాదమునకు "వసుదేవతనయుడ నయిన నాయొక్క సత్యసంకల్పత్వము, నైర్ఘృణ్యాది దోషరాహిత్యము అను సామర్థ్యమును (యోగమును) జూడుము" అని వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి.

ప్రకృతశ్లోకమున, "నేను మనుష్యశరీరము నాశ్రయించినంతమాత్రమున నాయొక్క అపార కారుణ్య ఔదార్య సౌశీల్య వాత్సల్యాదులకు గారణమయిన మనుష్యత్వ సమాశ్రయణరూపమగు నీ పరభావమును దెలిసికొనలేక మూఢులు తిరస్కరించుచున్నారు" అని జెప్పిరి.

ఇదియంతయు నసంగతము.

యథాక్రమమున పరిహారము వ్రాయబడుచున్నది.

"అసక్తం" "తేషు కర్మసు" అని మూలమునందుండ, రామానుజులు "తేషు కర్మసు" అను పదద్వయమునకు "తత్రనైషమ్యే" అని యర్థమును వ్రాసిరి. ఆ రెండుపదములవలన ఈయర్థము లభించదని వేరుగ జెప్పనక్కరలేదు. ఇక "ఆ కర్మలయందు ఏనైషమ్యము కలదో, దానియం దసక్తుడను" అని జెప్పుద మన్నను నైషమ్యపదాధ్యాహారదోషము తప్పదు. సర్వాంతర్యామియగు నీశ్వరునకు విషమకర్మయందలి నైషమ్యమునకుగూడ కారణత్వము సంభవించుచుండ సంబంధరాహిత్య మెట్లు సిద్ధించును ?

మరియు "సత్యసంకల్పుడ నగు నేను చూచుచుండ ప్రకృతి చరాచరప్రపంచమును పుట్టించు" ననుటగూడ పొసగదు. ప్రకృతిలేనిదే యీశ్వరునకు సంకల్పమే సంభవించదు. సంకల్పమనునది మాయావృత్తిగాని యంతఃకరణవృత్తి కాదు.

అట్లే "వసుదేవపుత్రుడ నగు నేను" అని చెప్పుటకూడ ఉచితముగాదు. శ్రీకృష్ణుని శరీరమే వసుదేవునివలన బుట్టినది కాని, శరీరవిలక్షణుడగు ఆత్మ వసుదేవునివలన బుట్టలేదు. సర్వేశ్వరుడగు శ్రీకృష్ణునకు దేవ తాదాత్మ్యాభిమాన

మున్నదనుట యుక్తముగాదు, ప్రకృతమున కుపయుక్తమున్ను కాదు. "మామ్" అను పదమును దూరముననున్న "భూతమహేశ్వరమ్" అను పదముతో నన్వయించుట యనుచితము. పరభావమనగా "మనుష్యశరీరము నాశ్రయించుట యను నర్థమును వర్ణించుటకూడ నుచితము కాదు. అప్రాకృత దివ్యమంగళవిగ్రహధారి యగు శ్రీమహావిష్ణువునకు మనుష్యశరీరమును ధరించుట గొప్పతనము కానేరదు. అట్లగుచో మనమందరము మానవశరీరమును ధరించియుంటిమికాన పరభావము నొందినవారలమే యగుదుము.

అయితే మనము కర్మనిమిత్తమున దేహమును ధరించితిమనియు, ఈశ్వరుడు భక్తవాత్సల్యాది కారణములవలన మనుష్యశరీరమును ధరించుచున్నాడనియు, భేదము చెప్పదలచినచో నదియును పొసగదు. మనుష్యత్వము దేహధర్మము. ఈశ్వరుడు అశరీరుడని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. ఇట్టితరి వాత్సల్యాదులచే మాత్రము శరీరధర్మము నాశ్రయించుట నీశ్వరున కెట్లుపొసగును? అయినను ఈశ్వరునకు సచ్చిదానంద రూపమే పరభావ (ఉత్కృష్టధర్మ) మగును కాని, మనుష్యదేహము నాశ్రయించుట పరభావముకాదు. ఈయది మాయికమగు ధర్మమే యగును. మాయచే మనుష్య దేహము నాశ్రయించుట ఈశ్వరునకు పరభావమనినచో, ప్రాకృతదేహము అపర భావము కావలసివచ్చును. మాయచే సర్వచరాచర దేహజాలము నాశ్రయించు నీశ్వరునకు మనుష్యదేహమాత్రాశ్రయణము పరభావమనుట యేమి యుచితము?

కాక పూర్వార్థమున "మానుషీం తనుమాశ్రితమ్" అను రెండవపాదముచే మనుష్యదేహము నాశ్రయించుట చెప్పియుండగా, మరల "పరంభావం" అను రెండుశబ్దములచే గూఢముగా అదేవిషయమును చెప్పుట వ్యర్థము, క్లిష్టకల్పనయు నగును. వెనుకజెప్పిన యర్థమును పరామర్శించునట్టి తచ్ఛబ్ద ఇదమ్ శబ్దాదు లేమియు మూలమునందు లేవు.

కావున పై కారణములనుబట్టి రామానుజవ్యాఖ్యానము సమంజసము కాదు. ॥ ౧౧ ॥

శ్లో॥ మోఘాశా మోఘకర్మాణః మోఘజ్ఞానా విచేతసః,
రాక్షసీ మాసురీంచైవ ప్రకృతిం మోహినీం శ్రితాః. ॥ ౧౨ ॥

అ॥ భగవన్తుని తిరస్కరించిన మానవుల కోరిక లెన్నటికిని సఫలములు కావు. వా రనుష్ఠించెడి యగ్నిహోత్రాది కర్మలుకూడ నిష్ఫలములు. వారికిగల శాస్త్రార్థపాండిత్యము నిరర్థకము. వారు కేవలము వివేకరహితులనియే యనదగును. అట్టివారు రాజస, తామస ప్రకృతిని పొంది వీనిని కొట్టమనియు, వానిని నరక మనియు, వానిమాంసము తినమనియు, వీనినెత్తురు త్రాగమనియు, వీనిధనమును దొంగిలించ మనియును లోకుల కుపదేశించుచు, ఘాతుకకృత్యములను జేయు చుందురు.

॥ ౧౨ ॥

శ్లో॥ మహాత్మానస్తు మాం పార్థ ! దైవీం ప్రకృతి మాశ్రితాః,
భజం త్యనన్యమనసో జ్ఞాత్వా భూతాది మవ్యయమ్. ॥ ౧౩ ॥

అ॥ భగవన్తునియందు శ్రద్ధాభక్తులు గలవారుమాత్రము భగవద్భక్తిలక్షణ మయిన మోక్షమార్గమునందు ప్రవర్తించి, నీచభావమును వదలి, శమదమాది లక్షణమగు దైవప్రకృతిని పొంది, యెల్లభూతములకు నెల్లప్రాణులకు ఆదికారణుడ నగు నన్ను దెలిసికొని అనన్యభావముతో (అనన్యచిత్తులై) నన్ను సేవింతురు. ॥ ౧౩ ॥

శ్లో॥ సతతం కీర్తయంతో మాం యతంతశ్చ దృఢవ్రతాః,
నమస్యంతశ్చ మాం భక్త్యా నిత్యయుక్తా ఉపాసతే. ॥ ౧౪ ॥

అ॥ దైవప్రకృతిని పొందిన మహానుభావులు బ్రహ్మస్వరూపుడనయిన నన్నెల్లపుడు ధ్యానింతురు. శమ, దమ, దయా, అహింసాది నియమములతో నన్ను సేవింప బ్రయత్నింతురు. దృఢవ్రతులై నన్ను నమస్కరించుచు సర్వాంతఃకరణసాక్షియగు నాత్మను చిత్తైకాగ్రతతో సేవింతురు. ద్వైతులు పరోక్షమయిన సూర్యచంద్రాదులను నమస్కరించినట్లు, అద్వైతులుకూడ ఆత్మను నమస్కరింతురని భావము. ॥ ౧౪ ॥

శ్లో॥ జ్ఞానయజ్ఞేన చాప్యన్యే యజంతో మా ముపాసతే,
ఏకత్వేన పృథక్త్వేన బహుధా విశ్వతోముఖమ్. ॥ ౧౫ ॥

అ॥ దైవప్రకృతులు భగవంతుని యుపాసించు క్రమము చెప్పబడుచున్నది.

సాత్విక ప్రకృతిగల మహానుభావులు క్షుద్రఫలములను గోరరు. యక్షరక్షః పిశాచాదుల నుపాసింపరు. వారు జ్ఞానయజ్ఞముచే నన్నే పూజించుచు నుపాసింతురు. అందు గొందరు "పరబ్రహ్మ యొక్కడే" అనుభావముతో, అభేదబుద్ధితో నుపాసింతురు. మరికొందరు భేదబుద్ధిచే సూర్యచంద్రాది భావముతో నుపాసింతురు. మరికొందరు పరమాత్మ సర్వతోముఖుడని యనేకరీతుల నుపాసింతురు.

ఇందు పరమార్థదర్శన లక్షణమగు జ్ఞానయజ్ఞము ప్రధానము. ఇందుత్తములగు జ్ఞానులధికారులు.

బ్రహ్మ సూర్యచంద్రాది దేవతారూపముతో వేర్వేరుగా నుండునను జ్ఞానము మరియొక జ్ఞానయజ్ఞము. ఇందు మధ్యముల కధికారము.

బ్రహ్మ నానారూపములతో నుండునను జ్ఞానము మరియొక జ్ఞానయజ్ఞము. దీనియందు మందులు (మూఢులు-అధములు) అధికారులు.

రామానుజమతము

ఇచట రామానుజులు, "మహానుభావులగు సాత్వికప్రకృతులు భూతకారణుడును, నాశరహితుడును, వాఙ్మనస్సులకు గోచరముకాని నామ, కర్మస్వరూపములు కలవాడును, పరమకారుణికు డగుటచే సాధుపరిత్రాణముకొరకు మనుష్యరూపముతో నవతరించినవాడు నగు నన్ను దెలిసికొని నాదుదాస్య మొనర్ప నిశ్చయించుకొని

న న్నుపాసింతురు" అనియు, వేశ్వేరుగా ప్రపంచాకారముగా నున్న నన్ను అభిన్ను నిగా (ఒక్కనిగా) ఉపాసింతు రనియును వ్యాఖ్యానించిరి.

ఈయది యుక్తముగాదు. మహానుభావులు కృష్ణావతారము నుపాసింతురని చెప్పినచో, రామావతారము నుపాసించువారు నీచులని తేలును. ఇక రామకృష్ణాది మనుష్యావతారములను మహానుభావు లుపాసింతు రనినచో, మత్స్య వరాహాది యవతారముల నుపాసించువారు నీచులని తేలును.

మహానుభావులు అవతారము నుపాసింతురనినచో, అపుడు, పర - వ్యూహ - విభవ - అంతర్యామి - అర్చా - అను అయిదు రూపములతోనున్న యీశ్వరుని యొక్క విభవోపాసకులే మహానుభావులనియు, మిగిలిన రూపముల నుపాసించువారు నీచులనియు జెప్పినట్లగును.

పరావతారమన నిత్యవిభూతియగు నారాయణుడు. వ్యూహమన వాసుదేవ సంకర్షణ ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధులు. రామకృష్ణాద్యవతారములు విభవములు.

అన్తర్యామియన అంతఃకరణయందుండు యీశ్వరుడు అర్చావతారమన, 'వేఙ్కటేశ్వర శ్రీరఙ్గ భద్రాద్రిరాములు మున్నగువారు' అని భేదము.

ఓయి, మేము మహానుభావులు కృష్ణావతారమునే యుపాసింతురని చెప్పము. మహానుభావులే కృష్ణావతారము నుపాసింతురని యందుము. అనినచో నదియు బొసగదు. నీచులుగూడ కృష్ణుని యుపాసించుచున్నారు. నీచులకుగూడ కృష్ణునియందు యీశ్వరబుద్ధి కలదు.

కృష్ణుని తిరస్కరించువారు నీచులనియు, గృష్ణునియం దీశ్వరబుద్ధికలవారు మహానుభావులనియు ననదగదు. అట్టితరి శ్రీరామ, నరసింహ, గణపతి, కుమార స్వామి, శఙ్కర, పార్వతులు మున్నగువారిని తిరస్కరించువారు నీచులు కారనియు, వీరలయం దీశ్వరబుద్ధికలవారు మహానుభావులు కారనియు దేలును. ఇం దిష్టాపత్తిని చూపదగదు. పాషండులగు మీ రిద్దాని నంగీకరించినను వైదికు లంగీకరింపరు. శివుడు, విష్ణువు, గణపతి, కుమారస్వామి మున్నగువారందరు యీశ్వరావతారులని వైదికుల మనోనిశ్చయము. శాస్త్రసిద్ధాంతము నట్లే.

కావున (నవతారియగు) నవతరించునట్టి యీశ్వరుని విడచి, యవతారరూపు డగు గృష్ణుని సేవింపుమని వర్ణించుట అనుచితము. ఇచట అవతారమే ప్రస్తుతమని మూర్ఖింపరాదు. "సర్వభూతాని కౌన్తేయ ప్రకృతిం యాంతి మామికామ్, కల్పక్షయే పునస్తాని కల్పాదౌ విసృజామ్యహమ్" అను నేడవశ్లోకముచే నీశ్వర స్వరూపమే యిచట ముచ్చటింపబడినది కాని, యవతారరూప మిందు ముచ్చటింప బడలేదు.

మరియు, "భూతాదిం అవ్యయం మాం జ్ఞాత్వా" అను వాక్యమునకు, "వాఙ్మనసాగోచర నామకర్మస్వరూపం" (మనోవాక్కులకు నందని నామ రూప

శర్మలుకలవాడు) అని వ్యాఖ్యానించుటగూడ నుచితముకాదు. పై పదములు అభిధా వృత్తిచే నీయర్థము నీయవు. వాచ్యార్థమునకు బాధలేనిదే దానిని పరిత్యజించుట కాని, లక్షణచే నన్యార్థమును పరిగ్రహించుటకాని యుచితముకాదు.

మరియు, ఇచట మనుష్యరూపముతో నవతరించినది దేహముకాని ఈశ్వరుడు కాదు. మనుష్యదేహమునం దీశ్వరబుద్ధికలవారు దేహాత్మవాదులగు చార్వాకాదుల వలె నీచులగుదురుకాని మహానుభావులు కానేరరు.

శ్రీకృష్ణుని శరీరమునందు అహమభిమానము కలవానిని యీశ్వరుడని తలంచుటగూడ మహాత్ముల లక్షణముకాదు. దేహాత్మభ్రాంతి కలవా రెన్నటికి సర్వజ్ఞుడగు నీశ్వరుడు కానేరరు. సకల దేహములయందు నీశ్వరు డంతర్యామిగా గలడు. కాన సకలదేహములు యీశ్వర దేహములే యగును. కృష్ణదేహమునందుమాత్రమే యీశ్వరదేహ మను బుద్ధి యుదయించుట గొప్పకాదు.

కృష్ణదేహము యీశ్వరావతారము కాదు. చిద్రూపుడగు నీశ్వరుడు దేహరూపముగా నవతరించుట యసంభవము. "మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూత స్సనాతనః" అని శ్రీకృష్ణుడే బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంత నిఖిలచరాచర దేహావచ్ఛిన్న చైతన్యము, తనయంశ యని చెప్పియుండ, శ్రీకృష్ణదేహావచ్ఛిన్నమగు చైతన్యమే యీశ్వరాంశయని మహాత్ములు నిర్ణయించుట, అం దీశ్వరావతారబుద్ధితో నుండుట మహాత్ముల కుచితముకాదు. సర్వదేహములయందలి చైతన్యము యీశ్వరరూపమే యగుచున్నది. కావున చిన్మయుడగు నీశ్వరుడు మనుష్యరూపముతో నవతరించుట, కృష్ణశరీరావచ్ఛిన్నచైతన్యమే యీశ్వరుడగుట యీరెండును పొసగవు.

మరియు కృష్ణశరీరము మాయామయముకనుక తదవచ్ఛిన్నమగు చైతన్యము (కృష్ణశరీరముతో గూడినచైతన్యము) సర్వేశ్వరుడని యనదగదు. సర్వప్రపంచము మాయామయమే యగుచున్నది. కృష్ణశరీరమొక్కటియె మాయామయముగాదు. కావున అవచ్ఛేదకములగు శరీరములు పరస్పరము భిన్నములయినను చైతన్యము మాత్రము యేకము, పరిపూర్ణము నగుచున్నది.

కావున "అంతట నున్నట్టియు పరిపూర్ణుడనయినట్టియు సర్వేశ్వరుడనయినట్టియు ఎల్లభూతములకు ఆత్మరూపుడనగు నన్ను దెలిసికొని" అను నర్థమె సమీచీనము. ఈ యర్థముసందె "భూతాదిం అవ్యయం" అను పదములు అనుకూలము లగును.

మరియు రామానుజులు చెప్పిన "ఆత్మాన్తం దాస్యమ్" (ఆత్మపర్యంతము దాస్యమొనర్చుట) అనునది పొసగదు. ఆత్మయే యీశ్వరుడు. ఈశ్వరుడు సర్వశేషి. ఆతడు మరియొకరికి శేషుడు (అంగము) కానేరదు.

మరియు వేరుగా నున్నవానిని అభిన్నునిగా నుపాసించుట భ్రాంతిరూపమగును. నిర్వికారుడగు నీశ్వరునకు మృత్తునకువలె పరిణామము సంభవించదు. సూక్ష్మచిద

చిద్విశిష్టమయిన, నీశ్వరుడు స్థూల జగదాకారముగా పరిణమించె ననుట యనుచితము. అందును విశేషణాంశమగు సూక్ష్మభాగమే స్థూలరూపము నొందెను. కాని విశేష్యమయిన ఈశ్వరుడు పరిణామము నొందలేదు. స్థూలప్రపంచాకారముగగాని, సూక్ష్మప్రపంచాకారముగగాని నానావిధముల పరిణమించునది ప్రకృతియేకాని ఈశ్వరుడు గాడు. కాన ఈశ్వరుడు వేర్వేరుగా నుండుట అసంభవము.

మా మతమున (అద్వైతమతమున) మాయచే నీశ్వరుడు విశ్వరూపుడగుట సంభవించును. మాయవలన ఘటింపని పని యేదియు నుండదు.

శరీరభేదముచే నీశ్వరుడు వేరుగాడు. అట్లనుకొనుట భ్రాంతి. ఘటభేదముచే నాకసము భిన్నమగుట లేదు. ఘటములు పరస్పరము భిన్నములగుచున్నను ఆకాశ మొక్కటియే యగుచున్నది. కనుకనే "ఏకో దేవస్సర్వభూతేషు గూఢః" అను శ్రుతి ఈశ్వరు డొక్కడేయని చెప్పుచున్నది.

సకలశరీరములయందున్న నీశ్వరుని యొక్కనిగా నుపాసింతురని చెప్పినచో, నయ్యది మాకును సమ్మతము. కాని మూలమువలన అట్టి యర్థము లభించుటలేదు. "పృథక్త్వేన" అను పదమునకు "సర్వశరీరములయం దుండుటచే వేరుగానున్న" అను నర్థము లాక్షణికమని యనరాదు. ముఖ్యార్థమునకు బాధలేనిదే లక్షణ నాశ్రయించుట తగదు. కాన సర్వథా రామానుజవ్యాఖ్యాన మసంగతము. ॥ ౧౫ ॥

శ్లో॥ అహం క్రతు రహం యజ్ఞః స్వధాహ మహ మౌషధమ్,
మంత్రోఽహ మహమేవాజ్య మహ మగ్ని రహం హుతమ్. ॥ ౧౬ ॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా! నీవు పరబ్రహ్మవు కనుక నిన్ను అద్వితీయునిగా ఉపాసించువారలు నిన్నుపాసించువార లగుదురుగాక. అట్లుగాక సూర్యచంద్రాది దేవతాంతరముల నుపాసించువారును, విశ్వరూపోపాసకులును, నిన్నుపాసించువా రెట్లగుదురు? వినుము. సకలప్రపంచము నాయందు కల్పింపబడినది. కల్పితము దేనియందు కల్పింపబడునో, దానికంటె భిన్నముగాదు. నాయందు గల్పింపబడిన ప్రపంచమంతయు నాకంటె భిన్నముకాదు. "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" అను శ్రుతి సర్వము నేనే యని చెప్పుచున్నది. కాన యీశ్వరబుద్ధితో సూర్యచంద్రాదుల నుపాసించినను విశ్వము నుపాసించినను యీశ్వరోపాసనమే యగును.

శ్రౌతకర్మలన్నియు నేను. స్మార్తకర్మలు నేను. పితృదేవతల కిచ్చెడి స్వధాన్నము నేను. వ్రీహియవాదిరూపమయిన అన్నము నేను. లేక ఔషధమనగా మందు అని యయినను జెప్పవచ్చును. మంత్రము నేను. దేవతల కిచ్చెడి హవీరూపమయిన ఆజ్యము నేను. హోమాధారమగు అగ్ని నేను. హవనక్రియ నేను. ॥ ౧౬ ॥

శ్లో॥ పితాహమస్య జగతో మాతా ధాతా పితామహః,
వేద్యం పవిత్ర మోంకార ఋక్సామ యజురేవచ. ॥ ౧౭ ॥

అ॥ నేను ప్రపంచమునకు తండ్రిని, తల్లిని, తాతను. ప్రాణులకు కర్మఫల మిచ్చువాడను. పరమపావనమగు ఓంకారరూపుడను. ఋగాది వేదత్రయరూపుడను.

రామానుజ మతము :

ఇచట రామానుజులు ప్రపంచమునందు, దేవదత్తాది పుత్రులనుగురించి, యే విష్ణుమిత్రాది తండ్రులు గలరో, కలావతి మున్నగు తల్లులు కలరో, యజ్ఞదత్తుడు మొదలగు తాతలు కలరో, శంభుదత్తుడు మొదలగు ఉపపతులు కలరో, వారందరు యీశ్వరుడే. వారందరు యీశ్వరునియొక్క శరీరము. ఈశ్వరుడు వారిలోపలనుండు అంతర్యామి, అని చెప్పిరి.

ఈయది సరిగాదు. "పితాహమస్య జగతః" అను మూలమునందు, "ఈప్రపంచమునకు నేను తండ్రి యని చెప్పబడుటచే, విష్ణుమిత్రాదులందరు యీశ్వరునకు సంతానమని తేలుచున్నది. ఇట్లుండ కొందరు తండ్రులు, కొందరు తాతలు, కొందరు తల్లులు అనునది పొసగదు. ఇట్టియర్థమును జెప్పు తాత్పర్యము మూలకర్త కున్నచో, పితాహ మ్మతజగతి" అనియే చెప్పియుండెడివాడు. అట్లు చెప్పనందున రామానుజవ్యాఖ్యానము మూలకర్తకు సమ్మతముగాదు. ॥ ౧౭ ॥

శ్లో॥ గతిర్భర్తా ప్రభుస్సాక్షీ నివాస శ్శరణం సుహృత్,
ప్రభవః ప్రళయస్థానం నిధానం బీజ మవ్యయమ్. ॥ ౧౮ ॥

అ॥ నేను ప్రపంచమునకు కర్మఫలము (గతి) అగుచున్నాను.

ప్రపంచమును పోషించునట్టి ప్రభువును. ప్రాణు లొనర్చిన పుణ్యాపాపములకు సాక్షిని. సకలప్రాణులకు నివాసస్థానమును. ఆర్తులయొక్క బాధలను పోగొట్టువాడను. ప్రత్యుపకారమును గోరకయే యుపకారమును చేయు స్నేహితుడను. ప్రపంచమురియొక్క ఉత్పత్తి స్థితిలయములు నావలన గల్గును. ప్రాణులు కాలాంతరమం దనుభవింపదగిన నిక్షేపము నా స్వరూపము. సంసారమను మొలకకు నేను తరగని విత్తనము.

రామానుజ మతము

ఇచటగూడ రామానుజులు 'లోకములందలి స్వర్గాదిగతులు, పోషకులు, శిక్షించువారు, సాక్షులు, ఇండ్లు, రక్షకులు, హితవునుగోరు స్నేహితులు, ఘటాది కార్యముల యొక్క ఉత్పత్తి, ప్రళయస్థానమగు మృదాదికము, ఘటాది కార్యజాతము, నాశరహితమయిన కార్యములు, యివియన్నియు నేనే' అని వ్యాఖ్యానించిరి. ఈ వ్యాఖ్యానమునందుగూడ వెనుకటి దోషములే పట్టును. కాన యుపేక్షింపదగును.
॥ ౧౮ ॥

శ్లో॥ తపామ్యహ మహం వర్షం నిగృష్ణా మ్యుత్సృజామిచ,
అమృతంచైవ మృత్యుశ్చ సదసచ్చాహ మర్జున ! ॥ ౧౯ ॥

అ॥ నేను సూర్యునిగానుండి తపింతును. కొన్ని కిరణములచే, నాలుగు మాసములు (ఆషాఢ, శ్రావణ, భాద్రపద, ఆశ్వయుజములు) వర్షింతును. మరికొన్ని కిరణములచే నెనిమిది మాసములు వర్షము లేకుండ జేతును. మరల వర్షాకాలమున వర్షింతును. దీనివలన భగవంతునకు వర్షమునిచ్చుట, వర్షమునీయకుండుట, యీ రెండును బీజాంకురములవలె ప్రవాహరూపమున అనాదులని తేలుచున్నది. మరియు నేను, దేవతలకు చావులేకుండుటకు కారణమయిన అమృతము నగుచున్నాను. మర్త్యులకు మరణహేతువగు మృత్యుదేవతనుగూడ నేనే. ఓయి అర్జునా! లోకములో సద్రూపమయిన వస్తువు నేను. అసద్రూపమయిన వస్తువుగూడ నేనే. అనగా భగవంతుడు, అసత్తులయిన శశశృంగాది రూపుడని భ్రమింపవలదు. కుమారులకు సంబంధించిన తండ్రి మున్నగువారు భగవద్రూపులనియు, సంబంధించని పరాయివారు భగవద్రూపులనియును గ్రహింపవలయును.

లేక సత్ అనగా కార్యమనియు, అసత్ అనగా కారణమనియు నర్థము. కాన భగవంతుడు కార్యకారణరూపుడని యభిప్రాయము. ॥ ౧౯ ॥

శ్లో॥ త్రైవిద్యా మాం సోమపాః పూతపాపాః
యజ్ఞైరిష్ట్వా స్వర్గతిం ప్రార్థయంతే
తే పుణ్యమాసాద్య సురేంద్రలోక
మశ్నంతి దివ్యాన్ దివి దేవ భోగాన్. ॥ ౨౦ ॥

అ॥ ఋగ్యజు స్సామము లను మూడువేదములను జదివి, సోమపానముచే పవిత్రులయినవారు వసురుద్రాది దేవతారూపుడయిన నన్ను అగ్నిష్టోమాదులచే బూజించి, స్వర్గమను గమ్యస్థానమును యాచింతురు. వారు పుణ్యఫలమగు దేవేన్ద్రలోకమును పొంది, యచ్చట అప్రాకృతములగు రంభాసంభోగాది దేవభోగముల ననుభవింతురు.

ఇచ్చట పుణ్యపదము లక్షణచే పుణ్యఫలమును చెప్పును. పుణ్యమనగా జ్యోతిష్టోమాది కర్మజన్యమగు అదృష్టము (అపూర్వము.) లేక జ్యోతిష్టోమాది రూపమయిన కర్మవిశేషము పుణ్యము. ఇట్టి పుణ్యమునకు ఫలము స్వర్గము ॥ ౨౦ ॥

శ్లో॥ తే తం భుక్త్వా స్వర్గలోకం విశాలం
క్షీణే పుణ్యే మర్త్యలోకం విశంతి
ఏవం త్రయీధర్మ మనుప్రపన్నా
గతాగతం కామకామా లభన్తే. ॥ ౨౧ ॥

అ॥ స్వర్గలోకమును పొందిన సోమయాజులు, విశాలమయిన స్వర్గలోకము నందున్న భోగముల ననుభవించి, స్వర్లోకసుఖము నిచ్చెడి ప్రారబ్ధకర్మవిశేషము నశించగా దేవేంద్రునిచే పంపబడిన రాజభటులగు దేవతలచే నినుపగుండు దెబ్బలను

లోకంటెపోటులను తిని, దేవతాశరీరమును విడచి మరల మనుష్యదేహమును బొందుదురు. వేదత్రయమందు జెప్పబడిన కర్మమార్గము ననుసరించినవారిట్లు స్వర్గలోకమునుగురించి గమనాగమనములను బొందుదురు. కావున వీరికి జన్మమరణలక్షణమయిన సంసారము అవర్జనీయమని భావము. ఏలోకమునందును వీరికి స్వాతంత్ర్యముండనేరదు. అబ్బా! ఫలాభిసంధిగల కర్ములయొక్క దురవస్థ యేమని వర్ణింతుము?

శ్లో॥ అనన్యాశ్చింతయంతో మాం యేజనాః పర్యుపాసతే,
తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహమ్. ॥౨౨॥

అ॥ ఏ నిష్కాములగు సమ్యగ్జ్ఞానులు, ఈశ్వరాభిన్నులగుచు, నీశ్వరుడే నేనను జ్ఞానము కలవారై, సర్వకర్మలను విడచి సర్వావస్థలయందును నన్ను సేవింతురో, ఎల్లపుడు చిత్తసమాధానము కలిగియున్న అట్టివారలకు నేను, లేనివానిని సంపాదించిపెట్టుటకాని, ఉన్నవానిని కాపాడుటగాని తప్పక జేతును.

అనగా జ్ఞానులు జ్ఞానముచే వారు పొందని యణిమాద్యైశ్వర్యమును యీశ్వరు డిచ్చును. వారు పొందినజ్ఞానమును మరపురానీక నీశ్వరుడు గాపాడునని భావము. జ్ఞానియే యీశ్వరున కాత్మ, జ్ఞానియే యీశ్వరున కిష్టుడు. కావున జ్ఞానుల యోగక్షేమముల నీశ్వరుడు వహించును.

అయితే జీవున కీశ్వరు డాత్మయగును కాని, యీశ్వరునకు జీవు డాత్మ యెట్లగునని యనరాదు. జీవునకు నీశ్వరునకును ఒకేచైతన్యము స్వరూపముకాన యీశ్వరునకుగూడ జీవు డాత్మ కావచ్చును. చైతన్యరూపుడగు నీశ్వరుడు జ్ఞానుల కాత్మభూతుడే. కనుకనే "నేను జ్ఞాని కిష్టుడను, జ్ఞాని నాకిష్టుడు" అని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పెను. అజ్ఞానులకు దేహమే యాత్మ అను నభిమాన ముండుటచే దేహము చైతన్యరూపము కాదుకనుక అజ్ఞాని యీశ్వరున కిష్టుడుగాడు.

ఈశ్వరుడు జ్ఞానులకు యోగక్షేమములను గలుగజేసినట్లు భక్తులకుగూడ కలుగజేయును. కాని, జ్ఞానులు కోరని యోగక్షేమమును భగవంతుడు స్వయముగ నిచ్చును. భక్తులకు గోరినదానినే భగవంతు డిచ్చును. ఇదియే జ్ఞానులకు, భక్తులకు గల తారతమ్యము.

కావున భక్తులు భగవంతునిచే తమ యోగక్షేమములను యిప్పించుకొనుచున్నారు. భగవంతుడుమాత్రము స్వయముగ నిచ్చుటలేదు. జ్ఞానులట్లు భగవంతునిచే నిప్పించుకొనుటలేదు. భగవంతుడే స్వయముగా జ్ఞానులకు యోగక్షేమముల నిచ్చుచున్నాడు.

రా మా ను జ మ త ము :

ఇచట రామానుజులు "నాభక్తులకు నన్ను బొందుటరూపమయిన యోగమును, అపునరావృత్తిలక్షణమయిన క్షేమమున్ను కలుగజేతును" అని వ్యాఖ్యానించిరి.

ఈయది యుక్తము కాదు. పరిపూర్ణ చైతన్యరూపుడయిన ఆత్మ యెల్లప్పుడు పొందబడియుండ నిత్యము అప్పుడయియుండ, క్రొత్తగా బొందుటయనునది పొసగదు. ఈశ్వరుని పొందినవారలకు పునరావృత్తిశంకయే లేనపుడు అపునరావృత్తి లక్షణమయిన క్షేమమని చెప్పుట యనుచితము. ॥ ౨౨ ॥

శ్లో॥ యేఽప్యన్యదేవతా భక్తా యజంతే శ్రద్ధయాఽన్వితాః,
తేఽపి మామేవ కౌంతేయ! యజంత్యవిధిపూర్వకమ్. ॥ ౨౩ ॥

అ॥ ఎవరు సూర్యాదితర దేవతలయందు భక్తికలవారగుచు, కడు శ్రద్ధతో సూర్యాదిదేవతలను బూజింతురో వారుగూడ అజ్ఞానపూర్వకముగా నన్నే పూజించుచున్నారు. కాని వారికి సూర్యాదిదేవతలు యీశ్వర (నా) స్వరూపులను జ్ఞానము లేదు. ॥ ౨౩ ॥

శ్లో॥ అహంహి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తాచ ప్రభురేవచ,
న తు మా మభిజానంతి తత్త్వేనాత శ్చ్యవన్తి తే. ॥ ౨౪ ॥

అ॥ సూర్యాది దేవతలను బూజించుట అజ్ఞానపూర్వక మెట్లగును ? వినుము. నిఖిలయజ్ఞములయందును హవిర్భాగములను భుజించు నింద్రాదిదేవతలు నాయందు గల్పింపబడిరి. వారు నా స్వరూపులు; ఇంద్రాదిదేవతావచ్ఛిన్నచైతన్యము ఈశ్వరుడు. కనుక ఇంద్రాదులు యీశ్వరస్వరూపులని చెప్పనగును. వారుచేయు యజ్ఞములకు నేను ప్రభువును. ఇతర దేవతాభక్తులు యీ రహస్యమును గుర్తెఱుంగరు. కావున వారు అజ్ఞానపూర్వకముగ నన్ను బూజించి, యాగఫలమగు జ్ఞానమార్గమునుంచి భ్రష్టులగుచున్నారు. జ్ఞానులు సర్వాత్మకుడగు నీశ్వరుని (నన్ను) తెలిసికొని, యేకొద్ది ఫలమును గోరక కేవలము యజ్ఞాదికర్మలను జేయుదురు. వారు జ్ఞానప్రాప్తి ద్వారా మోక్షమును బొందుచున్నారు. అజ్ఞానులు కర్మల నాచరించియు, తత్ఫలమగు జ్ఞానము వారికి దుర్లభమగుటచే మోక్షము నొందరని భావము. ॥ ౨౪ ॥

శ్లో॥ యాంతి దేవవ్రతా దేవాన్ పితౄన్ యాంతి పితృవ్రతాః,
భూతాని యాంతి భూతేజ్యా యాంతి మద్యాజినోపి మామ్ ॥ ॥ ౨౫ ॥

అ॥ అజ్ఞానపూర్వకముగ నిన్ను పూజించువారలకు యాగఫలము సున్నయా ? యేమి? కాదు. అవిధిపూర్వకముగ పూజించువారు దేవతాభక్తులుగూడ. దేవలోకమును బొందుదురు. పితృదేవతలను బూజించుచు, శ్రాద్ధాదిక్రియ లొనర్చువారు అగ్నిష్వాత్తాది పితృదేవతలను బొందుదురు. భూతములనుపూజించువారు వినాయక, మాతృగణ చతుర్భగిన్యాది భూతములను పొందుదురు. నన్ను పూజించు విష్ణుభక్తులు నన్నే పొందుదురు. అనగా ఇతర దేవతాభక్తులు క్షుద్రఫలమయిన స్వర్గాదులను పొందుదురనియు, విష్ణుభక్తులు విష్ణుసాయుజ్యరూపమయిన మహాఫలమును పొందుదురనియును భావము.

ఇచ్చట రామానుజులు: దేవవ్రతు లనగా దేవతలను పూజించు సంకల్పము గలవారు దేవతలను పొందుదురని వ్యాఖ్యానించిరి. ఇది యుక్తముకాదు. క్రియా రహితముగా సంకల్పమాత్రముచే ఫలము సిద్ధింపనేరదు. అట్లు సిద్ధించుచో, "నేను కాశికి వెళ్ళగలను" అను సంకల్పమాత్రముననే కాశికి వెళ్ళకున్నను గంగాస్నానము, విశ్వేశ్వరదర్శనము మున్నగు వాటివలన కలిగెడిఫలము కలుగవలసివచ్చును. ॥ ౨౫ ॥

శ్లో॥ పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి,
తదహం భక్త్యుపహృత మశ్నామి ప్రయతాత్మనః. ॥ ౨౬ ॥

అ॥ నా భక్తులకు పునరావృత్తిరహితమయిన ఫలము లభించుటయేకాక, నేను సులభముగా నారాధింపబడినవాడ నగుదును. అదెట్లన ? ఆకునుగాని, పూవునుగాని పండునుగాని, ఉదకమునుగాని, యెవ్వడు నాకు భక్తితో నిచ్చునో పరిశుద్ధాంతఃకరణుడిచ్చిన నా స్వల్పవస్తువును నేను గ్రహింతును. కాళికాదిదేవతల నారాధించువారలకు రక్తము, మాంసము మొదలగు వస్తువులను సంపాదించుకొనవలెనను ప్రయాస యుండును. ఈశ్వరారాధన చేయువారలకు అందరకు సులభమయిన పత్రపుష్పాదులను సంపాదించుకొను ప్రయాసయే యుండును. కాన యీశ్వరారాధన సులభమని తాత్పర్యము. ॥ ౨౬ ॥

శ్లో॥ యత్కరోషి యదశ్నాసి యజ్జుహోషి దదాసి యత్,
యత్తపస్యసి కౌంతేయ ! తత్కురుష్వ మదర్పణమ్. ॥ ౨౭ ॥

అ॥ కావున నోయి యర్జునా ! నీవు దేనిని చేయుదువో, దేనిని భుజింతువో, ఎద్దానిని హోమము చేయుదువో, దేనిని దానము చేతువో, దానిని నా కర్పింపుము. అనగా " ఈశ్వరార్పణమస్తు " అని మనఃపూర్వకముగా నా కర్పింపుము అని భావము. ఇట్లుచేసినచో ఫలసంగదోషము నీ కంటదు. ॥ ౨౭ ॥

శ్లో॥ శుభాశుభఫలై రేవం మోక్ష్యసే కర్మబంధనైః,
సన్న్యాసయోగయుక్తాత్మా విముక్తో మా ముపైష్యసి. ॥ ౨౮ ॥

అ॥ సర్వము యీశ్వరార్పణము చేయుచున్నవానికి గలుగుఫలమును జెప్పెద వినుము.

ఈశ్వరార్పణముచేయువాడు, సుఖదుఃఖప్రదములగు కర్మబంధములనుండి విముక్తుడగును. ఈశ్వరార్పణబుద్ధితోఁ జేసెడి కర్మయోగము సన్న్యాసయోగ మనబడును. ఏలనన, ఫలమును పరమేశ్వరునకు వదలినందున సన్న్యాసమనియు, కర్మను ఆచరించినందున యోగమనియు కావున సన్న్యాసయోగ మనబడును. కావున నీవు కూడ నిట్టి సన్న్యాసయోగముతో గూడిన అంతఃకరణగలవాడవగుచు, బ్రతికియుండగనే కర్మబంధములతో విముక్తుడ వగుదువు. శరీరము పడిపోయినతరువాత నన్ను బొంద

గలవు. అనగా మొదట జీవన్ముక్తిని, పిదప విదేహముక్తిని పొందగలవని భావము. కర్మలయందు కర్తృత్వాభిమానము, ఫలేచ్ఛయు నున్నప్పుడు ఫలము నెరవేరినపుడు కాని, నెరవేరనపుడుకాని హర్షశోకాది వికారములు కలుగును. అవి రెండును లేనపు డెవ్విధమగు వికార ముండ నేరదు. ॥ ౨౮

శ్లో॥ సమోఽహం సర్వభూతేషు న మే ద్వేష్యోఽస్తి న ప్రియః,
యే భజన్తి తు మాం భక్త్యా మయి తే తేషుచాఽప్యహమ్. ॥ ౨౯ ॥

అ॥ ఇట్లైనచో భక్తుల ననుగ్రహించుచు, ఇతరుల ననుగ్రహింపని భగవంతుడు రాగద్వేషములు గలవాడగును. కాదు – వినుము. సర్వఘటములయందును ఆకాశము యేకరూపమయినట్లు సర్వభూతములయందును ఆత్మ యేకరూపముగా నుండును. అందువలన ఆత్మకు ఒకడిష్టుడు, మరియొక డయిష్టుడు అని యుండదు. నిర్ధర్మకుడగు నీశ్వరునియందు ప్రీతిద్వేషములను ధర్మము లసంభవములు. ఇందు అగ్ని దృష్టాంతము. అగ్నికి శీతమును బోగొట్టుట స్వభావము. ఆ యగ్ని తనచెంతజేరిన వాటి నన్నిటికి సమానముగానే శీతమును బోగొట్టును. తనకు సమీపమున లేనివానియొక్క శీతమును బోగొట్టదు. ఇంతమాత్రమున అగ్నికి రాగద్వేషరూప పక్షపాత మున్న దందుమా? లేదు. అగ్నియొక్క సామీప్యమును బొందకపోవుట పురుషునిదే లోపము. అగ్ని తనచెంతజేరినవారలలో కొందరిశీతమును బోగొట్టి మరికొందరి శీతమును బోగొట్టనిచో నపు డగ్నిది దోషమనవచ్చును. అట్లు జరుగుటలేదుకావున అగ్ని యెట్లు సర్వసముడో, అట్లే పరమేశ్వరుడు గూడ, తన నాశ్రయించినవారల ననుగ్రహించును. ఇతరుల ననుగ్రహింపడు. భగవంతుని యాశ్రయించకుండుట పురుషునిదే తప్పు.

ఓయి, అగ్ని పరిచ్ఛిన్నపదార్థము కనుక (కొద్ది ప్రదేశమునం దుండు పదార్థము గనుక) దూరమునం దున్నవారలకు అగ్నిసేవ సంభవింపదు. ఆత్మ అపరిచ్ఛిన్నుడు. సర్వవ్యాపి. కనుక ఆత్మ కొందరిచే సేవింపదగనివా డెట్లగును? వినుము. ఆత్మసేవ యనునది జ్ఞానపూర్వకము. ఆత్మ సర్వవ్యాపియయినను, యెవరు ఆత్మను తెలిసికొనరో, వారు ఆత్మతో నిత్యసంగతులయినను (యెల్లపుడు కలిసికొనిన వారయినను) ఆత్మను సేవింపనొల్లరు. (ఉ) తన యింటిలోనున్న నిధిని యెవరు తెలిసికొనరో వారు ఆ నిధిని సేవింపనేరరు. తన మెడలో కంఠమాలను మరచిన వారు దానిని సేవింపనివారే యగుచున్నారు. కావున నెవరు నన్ను భక్తితో సేవింతురో వారు నాయందు నుందురు. నేనును వారియం దుండును. మాయుభయుల కీయది స్వభావముకాని రాగమూలకముగాదు. నేను వారియం దుండకుండుటకు, వారు నాయం దుండకుండుటకు ద్వేషమున్ను కారణముకాదు. భక్తులు యీశ్వరుని యం దుండుటయనగా ఈశ్వరపరాయణులగుట. ఈశ్వరుడు భక్తులయం దుండుట యనగా భక్తపరాయణు డగుటయని భావము.

అయితే జ్ఞానుల కాత్మపరాయణత్వము, ఈశ్వరున కాత్మారామత్వము యుచిత మగుచుండ జ్ఞానుల కీశ్వర పరాయణత్వము, ఈశ్వరునకు భక్తపరాయణత్వము - యీ రెండును యెట్లుచిత మగును? వినుము.

జ్ఞానులకు ఆత్మయే యీశ్వరుడు, ఈశ్వరునకు భక్తులే ఆత్మలు. భక్తుడనగా నిచట ప్రకరణవశమున జ్ఞానియని అర్థము.

కావున జ్ఞానుల కాత్మగా నభిమతమయిన చైతన్యమే యీశ్వరు డగుటవలన జ్ఞానియందున్న ఈశ్వరు డాత్మయం దున్నవాడే యగును. ఈశ్వరునియందున్న జ్ఞానియు, తన యాత్మయం దున్నవాడే యగును. కాన జ్ఞానీశ్వరు లిద్దరు ఆత్మయం దుండుటవలన ఆత్మపరాయణులేకాన యిచట జీవేశ్వర భేదము ప్రసక్తించదు. ఆత్మ భూతుడనగు నాయందు (ఈశ్వరునియందు) జ్ఞానులు కలరు. ఆత్మభూతులగు జ్ఞానుల యందు నేను కలను అని యర్థమును గ్రహింపవలయును.

ఓయి, "మయి తే తేషు చాహమ్" అని అస్మత్తచ్ఛబ్దములచే జీవేశ్వరులకు భేదమును నిర్దేశించుటవలన జీవుల కీశ్వరాభేద మెట్లు సిద్ధించును? వినుము.

సప్తమ్యంతములగు అస్మత్తచ్ఛబ్దములు లక్షణచే చైతన్యమాత్రమును బోధించును. ప్రథమాంతములగు నా శబ్దములు అభిధచే ప్రమాతను బోధించును. ప్రమాత లనేకులు, జీవునకువలె నీశ్వరునకుగూడ ప్రమాతృత్వము ఆధ్యాసికము. కావున సర్వజ్ఞుడును, ప్రమాతయు నగు నీశ్వరునికంటె ప్రమాతలును కించిద్జ్ఞులును అగు జీవులు భిన్నులు, అనేకులును. జీవులకు నీశ్వరునకు పారమార్థికమగు స్వరూపముమాత్రము చైతన్యమొక్కటియే. కాన జీవేశ్వరాభేదము సిద్ధమగుచున్నది.

రా మా ను జ మ త ము :-

ఇచట వేదాంతదేశికులు, "అహం చ తే చ అన్యోన్యం పితృాదివ్వివ న్యస్త భరాః ఇతి పిండితార్థః" అని వ్రాసిరి. (జీవేశ్వరు లుభయులము పరస్పరము తండ్రి కుమారులవలె, నొకరిభారము మరియొకరియం దుంచుకొంటిమి అని పిండితార్థము) అని దీని యర్థము.

ఈయది యుక్తముగాదు.

జీవులు ఈశ్వరునియందు భారముంచినను, ఈశ్వరుడుమాత్రము జీవులయందు భారముంచుట తగదు. ఈశ్వరుడు స్వతంత్రుడు, సర్వరక్షకుడు. వానికి నితరులతో నపేక్షలేదు. అట్టి యీశ్వరుడు, తన సంరక్షణభారమును జీవునియం దెట్లుంచును? జీవుడు పరతంత్రుడుకాన, తనను రక్షించుకొనుటకు అసమర్థుడై తన సంరక్షణ భారమును యీశ్వరునియం దుంచవచ్చును. కనుకనే జీవులకు నీశ్వర శరణాగతియే

కాని, యీశ్వరునకు జీవశరణాగతి యెచ్చటను చెప్పబడలేదు. అట్లున్నచో ఈశ్వరున కీశ్వరత్వమే నశించును. ॥ ౨౯ ॥

శ్లో. అపిచే త్సుదురాచారో భజతే మామనన్యభాక్,
సాధురేవ సమంతవ్య స్సమ్యగ్వ్యవసితోహి సః. ॥ ౩౦ ॥

అ॥ ఎంతటి దురాచారుడయినను ఇతరులయందు భక్తిలేనివాడగుచు, నాయందే భక్తిగలిగి నన్నే సేవించునెడల వాని నిశ్చయము మంచిదికనుక వాడు మంచివాడనియే చెప్పనగును. నేనే బ్రహ్మనను నిశ్చయజ్ఞానము కలవాడు దురాచారుడయినను మంచివాడనియే తాత్పర్యము. ఆచారమనునది దేహాద్యనాత్మ ధర్మము. ఆత్మజ్ఞానికి అనాత్మధర్మమగు నాచారముతో పనిలేదు. ఆత్మ, నిత్య శుద్ధ బుద్ధ ముక్తుడుకాన, ఆత్మజ్ఞానికి నాచారముతో పనిలేదని భావము. ॥ ౩౦ ॥

శ్లో. క్షిప్రం భవతి ధర్మాత్మా శశ్వచ్ఛాంతిం నిగచ్ఛతి,
కౌంతేయ ! ప్రతిజానీహి నమే భక్తః ప్రణశ్యతి. ॥ ౩౧ ॥

అ॥ అట్టివాడు బాహ్యమయిన్న దురాచారమును విడచి, బ్రహ్మాత్మనిశ్చయము వలన వెంటనే ధర్మచిత్తు డగును. నిత్యమయిన శాంతినికూడ బొందును. ఓయి అర్జునా !నాభక్తు డెన్నటికి చెడిపోడని నీవు గట్టిగా ప్రతిజ్ఞచేసి చెప్పుము. ॥ ౩౧ ॥

శ్లో. మాం హి పార్థ ! వ్యపాశ్రిత్య యేపి స్యుః పాపయోనయః,
స్త్రియో వైశ్యా స్తథా శూద్రా స్తేఽపి యాంతి పరాంగతిం. ॥ ౩౨ ॥

అ॥ మరియు, ఓయి అర్జునా ? పాపపుజన్మగల స్త్రీ వైశ్యశూద్రులుగూడ నన్నాశ్రయించి గొప్పదశను బొందుదురు. కావున నాభక్తు లెన్నటికి చెడిపోరని గ్రహింపుము. వైదికకర్మలయం దధికారములేనందున శూద్రులు పాపులు. వైశ్యులు ద్విజులుకనుక వైదికకర్మలయం దధికారము కలవారైనను క్రయవిక్రయాది వ్యాపారముచే వారు పాపులు. లేక, కలియందు వైశ్యులు శూద్రప్రాయులగుటవలనగూడ పాపు లనదగును. ॥ ౩౨ ॥

శ్లో. కిం పునర్బ్రాహ్మణాః పుణ్యా భక్తా రాజర్షయ స్తథా,
అనిత్య మసుఖం లోక మిమం ప్రాప్య భజస్వ మామ్. ॥ ౩౩ ॥

అ॥ పాపయోనులగు స్త్రీ వైశ్యశూద్రులే భగవద్భక్తివలన తరించుచుండ, పుణ్యయోనులగు బ్రాహ్మణులు, రాజర్షులు, భగవద్భక్తులై తరింతురని వేరుగ జెప్పనేల ? కావున అర్జునా ? క్షణకాలములో నశించు స్వభావము గలిగి, రోగాది భూయిష్ఠమయిన మనుష్యదేహమును పొంది నన్ను సేవింపుము. భగవంతుని రేపు సేవింతు మను కాలయాపన యెన్నటికిని తగదు. మృత్యువు మానవులకు నిత్యసన్నిహితము. విషయసుఖముల నపేక్షించుట దుఃఖహేతువగును. అనిత్యమయిన మానవ దేహముతో మనమేమి చేతుము? అని యుపేక్షించుట అనుచితము. అనిత్యమయినను

మానవదేహముతోనే పురుషార్థమును సాధింపవలెను. పశుపక్ష్యాదులు తమ శరీరముతో మోక్షమును యెన్నటికిని సాధింపనేరవు. ఈయది (మానవదేహము) మాటిమాటికి లభించునదికాదు. అనేక జన్మార్జిత సుకృతమునగాని మనుష్య శరీరము లభించదు. ఈ శరీరము నశించుచో, మరల మనుష్యశరీరము లభించునను యాశ సున్న - కనుకనే భాగవతమున ప్రహ్లాదు డిట్లు చెప్పెను.

" శ్లో. కౌమార ఆచరే త్ప్రాజ్ఞః ధర్మాన్ భాగవతానిహ,
దుర్లభం మానుషం జన్మ తదప్యధ్రువ మర్థదమ్. "

వివేకవంతుడు కౌమారదశయందే భాగవతధర్మముల నాచరించవలెను. మనుష్య జన్మయే దుర్లభము. అందు పురుషార్థసాధకమగు మనుష్యజన్మ అత్యంత దుర్లభము, - అని దీని యర్థము. ॥ 33 ॥

శ్లో. మన్మనాభవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కురు,
మామేవైష్యసి యుక్త్వైవ మాత్మానం మత్పరాయణః. ॥ 34 ॥

అ॥ అర్జునా ! నీవు నాయందు మనస్సు నుంచుము. నన్ను భక్తితో నర్చింపుము. నన్ను నమస్కరింపుము. ఇట్లు చిత్తమును నాయందు సమాధానపరచి మత్పరాయణుడ వగుచు ఆత్మరూపుడనగు నన్నే పొందుదువు.

ఇచట " మామేవైష్యసి, మత్పరాయణశ్చ భవిష్యసి " నన్నే పొందుదువు. మత్పరాయణుడ వగుదువు. అని రెండు వాక్యములుగా అన్వయించదగదు. అట్లన్వయించుచో ఈశ్వరసాయుజ్య ప్రాప్త్యనంతరముకూడ ముక్తునకు, ఈశ్వరపరాయణత్వ మనునది మిగిలియున్న దను నర్థము లభించును. ఈయది దుష్టము. ముక్తుడు కృతకృత్యుడుగాని అకృతకృత్యుడు గాడు. అవశిష్టకృత్యుడును గాడు.

ఇచట " మామేవైష్యసి యుక్త్వైవ మాత్మానం. " ఇట్లు చిత్తమును సమాధానపరచి ఆత్మరూపుడనగు నన్నే పొందుదువు. అని ముగించిన వాక్యార్థమును " మత్పరాయణః " అను పదాన్వయముకొరకు మరల స్వీకరించినందున సమాప్త పునరాదానదోషము సంభవించునని యనరాదు. మత్పరాయణుడవయిననే, నన్ను బొందగలవు. లేనిచో బొందలేవు అని యీశ్వర సాయుజ్యప్రాప్తికి నీశ్వరపరాయణత్వ మావశ్యకమగుటచే సమాప్త పునరాదానదోషము ప్రసక్తించదు.

ఈశ్వరపరాయణత్వమనగా, ఎల్లపుడు నీశ్వర స్వరూపానుసంధాన మను తదేకనిష్ఠ యని గ్రహింపవలెను. కావున, అర్జునా ! నీవు యీశ్వరార్పణబుద్ధితో స్వధర్మమగు నీయుద్ధమును కర్తృత్వాభిమానరహితుడ వగుచు ముగించి, పిదప సర్వకర్మలను సన్న్యసించి, ఆత్మజ్ఞానమును సంపాదించుకొని, యాత్మానుసంధానమును జేసికొనుము. అట్లగుచో నీకు బ్రహ్మభావము కలుగగలదు, అని తేలినయర్థము. ॥ 34 ॥

రాజవిద్యా, రాజగుహ్యాములయొక్క సంబంధము యీయధ్యాయమున నున్నందున నీయధ్యాయము "రాజవిద్యారాజగుహ్యయోగ" మను నామమును బడసెను.

ఇట్లు
మల్లావఝలోపనామక వేంకటసుబ్బరామశాస్త్రి విరచితమగు
గీతాభాష్యార్క ప్రకాశికానువాదమున
న వ మా ధ్యా య ము
ముగిసినది.

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదము

దశమాధ్యాయము

అవ॥ ఏడవ యధ్యాయమునందును, తొమ్మిదవ యధ్యాయమునందును భగవత్తత్త్వము, భగవద్విభూతులు వివరింపబడినవి. ఇపు డీ యధ్యాయమున భగవంతుని ధ్యానింపదగిన పదార్థములు నిరూపింపబడుచున్నవి. దుర్విజ్ఞేయమగుటచే నచ్చటచ్చట భగవంతుని నిజరూపముగూడ నిరూపింపబడునని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ భూయఏవ మహాబాహో! శృణు మే పరమం వచః
యత్తేఽహం ప్రీయమాణాయ వక్ష్యామి హితకామ్యయా. ॥ ౧ ॥

అ॥ జానువుల (పిక్కల) పర్యంతము వ్రేలాడు బాహువులుగల, ఓయి యర్జునా! నీకు నేను నిరతిశయ వస్తుప్రతిపాదకమగు మాటను మరల చెప్పెద వినుము. విననకొలది ప్రేమించుచున్న నీకు, సంసార నివర్తకమగు నీవస్తువును బోధింపవలెనను గోరికతో జెప్పుచుంటినికాని, నాకొరకు గాదు. అమృతమును త్రాగినవానికి నోరూరినట్లు, భగవత్తత్త్వము నెన్నిసారులు బోధించినను నీకు ప్రేమ మెండగుచున్నది. ఇట్టివారల గడతేర్చుటయే నాదు కృత్యము. ఇచట "మహాబాహో" అను నర్జునుని సంబోధనచే, భగవదంశసంభూతుడగు నర్జునుడు భగవద్వాక్యమును విన నర్హుడని సూచిత మగుచున్నది.

శ్లో॥ న మే విదు స్సురగణాః ప్రభవం న మహర్షయః
అహ మాదిర్హి దేవానాం మహర్షీణాంచ సర్వశః. ॥ ౨ ॥

అ॥ ఓయి అర్జునా ! ఇంద్రాదిదేవతలుగాని, కశ్యపుడు మున్నగుఋషులుగాని నీకు భగవత్తత్త్వమును జెప్పెదరని నీవాశపడకుము. వారెవ్వరు నామహిమను నాపుట్టుకను గుర్తెఱుంగరు. కావున నేనే నీకు తత్త్వము నుపదేశింపదలచితిని.

దీనివలన నీశ్వరు డొక్కడే సర్వజ్ఞుడనియు, మిగిలినవారందరు కించిద్జ్ఞులనియు దేలినది.

ఓయి ! ఇచట "నేను సర్వజ్ఞుడను, సర్వమును నీకు జెప్పెదను" అని ప్రతిజ్ఞ చేసినది ఆత్మయా ? ప్రమాతయా ! ఇందు మొదటిపక్ష మంగీకరింపదగదు. నిర్వికారుడగు నాత్మకు వక్తృత్వాది (చెప్పుట మున్నగు) వికారములు సంభవింపవు.

ప్రమాత జీవుడగునుగాని సర్వజ్ఞుడు గాదు. కాన రెండవపక్షమున్ను పొసగదు. అనినచో;

వినుము. జీవునకు వాస్తవమనియు, ఆధ్యాసికమనియు రెండు రూపములు గలవు. అట్లే యీశ్వరునకుగూడ రెండురూపములు గలవు. అందు జీవేశ్వరు లిరువురకు వాస్తవరూపము చైతన్యలక్షణమయిన ఆత్మయే. ఇయ్యది యేకరూపమే యగును. ఆధ్యాసికరూపముమాత్రము జీవునకును ఈశ్వరునకును వేరువేరు. జీవులకు గూడ ఒండొరులకు వేరువేరుగా గలదు.

ఇట్లుండ వ్యవహారదశయందు జీవు డెట్లు ప్రమాత యనబడునో అట్లే వ్యవహారదశలో ఈశ్వరుడుగూడ ప్రమాతయే యగుచున్నాడు. జీవులలో నొకరి కొకరికి జ్ఞానతారతమ్యము కలదు. అట్లే జీవేశ్వరులకుగూడ పరస్పరము జ్ఞానతారతమ్యము కలదు. జీవున కుపాధియగు నవిద్య పరిచ్ఛిన్నము (కొద్దిది). కాన, జీవుడు (ప్రమాత) కించిద్జ్ఞుడు. ఈశ్వరోపాధియగు అజ్ఞానము (అవిద్య) అపరిచ్ఛిన్నము (గొప్పది). కాన, నీశ్వరుడు సర్వజ్ఞు డనబడుచున్నాడు. జీవున కుపాధి బుద్ధియనియు, ఈశ్వరున కుపాధి మాయ యనియు నింతకుముందే చెప్పబడినది. బుద్ధి పరిచ్ఛిన్నమని, మాయ అపరిచ్ఛిన్నమని, శాస్త్రము చెప్పుచున్నది. ఇట్లుండ కృష్ణశరీరముతో (నవచ్ఛిన్నమయిన) గూడిన ప్రమాత, మాయోపాధికుడగు నీశ్వరుడని తేలినది. కాన శ్రీకృష్ణునకు సర్వజ్ఞత్వము సిద్ధించుచున్నది. ఇంద్రాది శరీరముతో గూడిన చైతన్యరూపులగు ప్రమాతలు అంతఃకరణ ముపాధిగా గలవారని తేలినది. కాన వీరికి కించిద్జ్ఞత్వము సిద్ధించుచున్నది.

ఇట్లు, జీవేశ్వరు లిరువురకు ప్రమాతృత్వాంశమున కించిత్ జ్ఞత్వ, సర్వజ్ఞత్వ రూపభేద ముండుటంబట్టి యభేదము సిద్ధింపదనియే తత్త్వమస్యాది వాక్యములయందు చైతన్యమాత్రమునందు లక్షణ యంగీకరింపబడినది. శ్రీకృష్ణశరీరమునందు మాయావచ్ఛిన్నచైతన్యము కలదనియు, అస్మదాది శరీరములయందు బుద్ధ్యవచ్ఛిన్న చైతన్యము కలదనియును జెప్పుటకు గారణమేమని యనరాదు. ఈశ్వరుడు సర్వజ్ఞుడగుట, అస్మదాదులము కించిద్జ్ఞుల మనుటయే యిందుకు నియామకము. కావున వ్యవహారముండునంతవరకు ప్రమాతలగు జీవేశ్వరులకుగాని, ప్రమాతలగు జీవులలో నొండొరులకుగాని నైక్యము (అభేదము) సిద్ధింపదు.

కాన కృష్ణుడు యీశ్వరుడనియు, నింద్రాదులు జీవులనియును సిద్ధమయినది. పరమార్థదశలో, ప్రమాతలందరు జీవులనియు, ఆత్మయొక్కడే యీశ్వరుడనియును గ్రహింపవలెను. ఇట్లు ప్రమాతయగు నీశ్వరునకుగూడ సర్వజ్ఞత్వము సిద్ధించుచున్నందున శ్రీకృష్ణుడు తాను సర్వజ్ఞుడనని ప్రతిజ్ఞచేయుట యుచితమే యగును.

ఓయి, అర్జునా! నీ వనుకొనెడి దేవతలకును, మహర్షులకును నేను ఆది కారణుడను. కుమారునిపుట్టుక దండ్రి యెఱుంగునుకాని తండ్రి పుట్టుకను కుమారు డెఱుంగడు. కావున సర్వకారణుడగుటవలన నీశ్వరుడు సర్వము నెరుంగునుకాని, యీశ్వరునిమాత్రము యెవ్వరును తెలియజాలరు. ఈశ్వరుడు సర్వప్రపంచమునకు ఆదికారణుడని, "యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే" అను శ్రుతి చెప్పు చున్నది.

ఓయి, జీవుల కుత్పత్తి లేదుకదా? ఈశ్వరుడు జీవుల కాదికారణు డెట్లగును? జీవులకు పుట్టుకలేదని, "అజో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురాణః" అను గీతాస్మృతియు, "అజోహ్యేకో జుషమాణోనుశేతే" అను శ్రుతియు జెప్పుచున్నది. కావున "యతోవా ఇమాని భూతాని" అనుశ్రుతి, భూతశబ్దవాచ్యములగు దేహాదుల కుత్పత్తిని చెప్పుచున్నదనియే వర్ణింపవలయును. అనినచో నిజమే. ఇంద్రుడు మున్నగు జీవులు దేహేంద్రియాది సముదాయమునే ఆత్మగా నభి మానించుచు 'నేను దేవుడను, నేను మనుష్యుడను, నేను బ్రాహ్మణుడను' అని యనుకొనుచున్నారు. దేహముపుట్టినచో తాను పుట్టితిననియు, దేహము నశించగా తాను నశించితిననియును దలచుచున్నారు. కాన వారి సహజస్వభావము ననుస రించి, "అహమాదిర్హి దేవానాం" అని చెప్పబడినది.

దేహేంద్రియసంఘాతము పుట్టును. దానితో తాదాత్మ్యాధ్యాసమువలన ఇంద్రాదిజీవులుగూడ కార్యరూపు లగుదురు (పుట్టుదురు). అందువలన నింద్రాదుల కాది కలదు.

ఈశ్వరునకు దేహాది తాదాత్మ్యాధ్యాసలేనందున కార్యరూపుడు గాడు. కాన ననాదియగును. పరమార్థదశలో జీవుడుగూడ నీశ్వరునివలె ననాదియనియే భావము.

దేవత్వ, మనుష్యత్వాది జాతితోగూడిన దేహములు యీశ్వరునివలననే పుట్టుచున్నవి. కావున "యతోవా ఇమాని" అను శ్రుతియు, "అహమాదిర్హి దేవానాం" అను గీతయు నుపపన్నము లగుచున్నవి.

ఈశ్వరుడు, తనకు శరీరములేకున్నను సంకల్పమాత్రముననే ఆకాశాది భూతములద్వారా భౌతికదేహములను బుట్టించుచున్నాడు. లేక భూతములను భౌతికములను ఒకేతూరి పుట్టించుచున్నాడు. లేక, మొదట హిరణ్యగర్భుని పుట్టించి, తద్వారమున భూతభౌతికపదార్థములను నెరవేర్చుచున్నాడు. లేక తానుగూడ మాయచే నొకానొక దేహము నధిష్ఠించి యుండుచునే వాని నాభికమలమునుండి బ్రహ్మను బుట్టించి, వానిచే సకలప్రపంచమును సృష్టింపజేయుచున్నాడు. ఇట్లు సృష్టిప్రకారము లనేకవిధములుగ శ్రుతిస్మృతిపురాణాదులయందు గనుపడుచున్నది.

కావున నిం దేవిధ మంగీకరించినను సర్వవిధముల యీశ్వరుడే సర్వజగత్కర్త యని స్పష్టపడుచున్నది.

కనుక శ్రీకృష్ణు డీయభిప్రాయమును మదియం దిడుకొనియే మూలమునందు "సర్వశః" (అన్నివిధముల) నేను ఆదికారణుడ నని చెప్పెను. భాష్యకర్తలగు శంకరులుగూడ నిదే యభిప్రాయముతో "సర్వశః" అనుపదమును "సర్వప్రకారైః" అని వ్యాఖ్యానించిరి. కావున దేహాదిసంఘాతములద్వారమున నింద్రాదిజీవులుగూడ బుట్టుదురని సిద్ధించినది. ॥ ౨ ॥

శ్లో. యో మా మజ మనాదించ వేత్తి లోకమహేశ్వరమ్,
అసమ్మూఢ స్సమర్త్యేషు సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే. ॥ 3 ॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా? నీవు దేవతలకు, మహర్షులకు ఆదికారణుడవు. నీకు కారణు డెవ్వడు? ఓయి అర్జునా! నాకు ఆదిలేదు. నాకు మరియొకటి ఆదియున్నచో దాని కెద్ది యాది? దానికేది యాది? యను నవస్థ యేర్పడును. నాకు పుట్టుక లేదు. కార్యము కారణముయొక్క యాధీనములో నుండును. నే న ట్లొకరియొద్దికలో నుండను. నేను సర్వప్రపంచమునకు ప్రభువును. ఇట్లు నన్ను యేమానవుడు పొరబాటు లేక నభిన్నాత్మరూపునిగా దెలిసికొనునో, వాడు సర్వపాపములనుండియు పుణ్యములనుండియు విముక్తుడగుచు ముక్తుడగును.

ఇచట భిన్నేశ్వరజ్ఞానమువలన మానవులకు పాపములు దొలగిపోవునని చెప్పుచుండ, అభిన్నేశ్వరజ్ఞానమును మీరేల ప్రవేశపెట్టితిరని యనరాదు.

ఈశ్వరతత్త్వజ్ఞానమువలన పాపక్షయము కలుగునుగాని, భ్రాంతిజ్ఞానమువలన పాపక్షయము కలుగదు.

ఈశ్వరతత్త్వము జీవాభేదముగాని జీవభేదము గాదు. పైగా ఈశ్వరుడు జీవుని కంటె భిన్నుడను జ్ఞానము భ్రాంతిరూపము. ఇట్టి జ్ఞానమువలన పాప మభివృద్ధి నొందును. నిత్యుడై జీవరూపముతోనున్న నీశ్వరునకు జన్మమరణములు మున్నగు వికారముల నాపాదింపజేయుట యనుచితము.

ఈశ్వరునకు జీవరూపత్వ మేల వచ్చినదని శంకింపరాదు.

శ్రు. "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్"
శ్లో. "మమైవాంశో జీవలోకో జీవభూత స్సనాతనః"
శ్లో. "ఈశ్వరో జీవకలయాప్రవిష్టో భగవా నితి"
శ్లో. "భగవా నేకఏవైష సర్వక్షేత్రే ష్వవస్థితః,
అముష్యదుర్భగత్వం వా క్లేశోవా కర్మభిః కుతః"

ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతి పురాణ ప్రామాణ్యమువలన ఈశ్వరునకు జీవరూపత్వము సంభవించినదని తెలియుచున్నది.

ఓయి, మాయావచ్ఛిన్నుడగు నీశ్వరుడు బుద్ధ్యవచ్ఛిన్నమయిన జీవు డెట్లా యెను? వినుము. మాయావచ్ఛిన్నచైతన్య, బుద్ధ్యవచ్ఛిన్నచైతన్యములకు భేదము లేదు. మహాకాశ ఘటాకాశములకు భేదము లేదు. మహాకాశమే ఘటాకాశమగు చున్నది. అట్లె యీశ్వరుడుగూడ జీవుడు కావచ్చును. కనుకనే యీశ్వరధర్మము లగు అజత్వ, నిత్యత్వ శాశ్వతత్వాదులు జీవునియందు గలవని గీతాగ్రంథమున చెప్పుట పొసగుచున్నది. అజత్వాదులు యీశ్వరధర్మము లనుటలో వివాదము లేదు.

ఓయి, ఈశ్వరునివలె జీవుడు అజుడు, నిత్యుడు అని చెప్పినంతమాత్రమున వీ రిరువురకు నభేద మెట్లు సిద్ధించును? కించిద్జ్ఞత్వ, సర్వజ్ఞత్వాది ధర్మములతో పెక్కుభేదము గలదుకదా? లేదు, కించిద్జ్ఞత్వాదులు కల్పితధర్మములు. నిర్వి కారుడు, నిర్ధర్మకు డగు ఆత్మయందు కించిద్జ్ఞత్వాది వికారములు సంభవింప వని యింతకుపూర్వమే చెప్పబడినది.

కావున జీవేశ్వరు లభిన్ను లను జ్ఞానమే యధార్థజ్ఞానము. ఇయ్యదియే మానవుల పాపమును బోగొట్టును. అని తేలినది.

కనుకనే శ్రుతి "నేను వేరు" ఈశ్వరుడు వేరు" అను భేదభావముతో నుపా సించువాడు పశువని చెప్పుచున్నది.

భారతమునందుగూడ "యోఽన్యథా సంతమాత్మాన మన్యథా ప్రతిపద్యతే, కిం తే నవకృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణే" అని ఒకరీతిగనున్న ఆత్మను మరి యొకరీతిగ తెలిసికొనువాడు ఆత్మను దొంగిలించిన చోరుడనియు, వాడు సర్వపాప ములు చేసినవా డనియును జెప్పబడినది.

కావున జీవేశ్వరులు భిన్ను లనుకొనువారు యధార్థజ్ఞానులు కారు. వారు అయధార్థ జ్ఞానులు, పాపులు అని తేలినది.

ఓయి! ఇంతకుముందు శ్లోకమున నింద్రుడు మున్నగుజీవులు, పాదులు (పుట్టుకగలవారు) అని వ్యాసులుచెప్పి, యీ శ్లోకమున నేనొక్కడనే యనాది పదార్థ (పుట్టుకలేనివాడ) మని యీశ్వరుడొక్కడే యనాదియని నిరూపించెను. ఇట్టివ్యాసులు జీవేశ్వరాభేదమును నిరూపింప నెట్లు సమర్థులైరి? ఈత డున్మత్తుడా యేమి?

వినుము. వెనుకటిశ్లోకమున దేహాది సంఘాతబుద్ధితో నింద్రాదులు పుట్టుక గలవారని వ్యాసులచే జెప్పబడినది.

ఇచ్చట దేహాదిసంఘాత విలక్షణమయిన ఆత్మ యీశ్వరాభిన్నమని చెప్ప బడినది. దేహాదిసంఘాత విలక్షణుడగు సచ్చిదానందుడే యాత్మ. ఆతడే యీశ్వరుడు. ఆతడే నిత్యుడు. పుట్టుకలేనివాడు. ఆత్మకంటె భిన్నుడగు నీశ్వరుడు మరియొకడు లేడు. కావున నిందు దోషములేదు. వ్యాసు డున్మత్తుడును గాడు.

రా మా ను జ మ త ము

ఈ శ్లోకమును రామానుజు లిట్లు వ్యాఖ్యానించిరి :

" భగవంతుడు యితర చేతనులతో సజాతీయు డను మోహమును విడిచి, యెవ్వడు నన్ను చిదచిద్విలక్షణునిగాను, నిఖిలహేయగుణ ప్రత్యనీకమయిన అనంత కల్యాణగుణ నిలయునిగాను, కర్మప్రయుక్తమగు జడపదార్థ సంసర్గ రూపమయిన జన్మలేనివాడ నగుటచే బద్ధజీవులకంటె విలక్షణునిగను, ఆదిగలిగి యజుడగు ముక్తాత్మకంటె భిన్నునిగను అజుని, యనాదిని, యీశ్వరునిగా దెలిసికొనునో, వాడు యెల్ల పాపములచే విముక్తుడగును " అని.

ఈయది నిస్సారము.

1. చిద్రూపుడగు నీశ్వరుడు చిద్విలక్షణుడు గానేరడు.

2. " కేవలో నిర్గుణశ్చ " అని శ్రుతిచే జెప్పబడిన నిర్గుణుడు గుణనిలయుడగుట యసంభవము.

3. దేహసంసర్గమే జన్మయగుచుండ, కర్మప్రయుక్తమయిన జడసంసర్గము జన్మయని చెప్పుట యనుచితము, గౌరవగ్రస్తము నగును.

4. ఈశ్వరునకు గూడ నిట్టి జన్మ యుండుటచే, అజత్వము సంభవింపదు. బద్ధజీవులలో వైలక్షణ్యమున్ను సంభవింపదు.

5. ఆదిమత్త్వము, అజత్వము (ఆదియుండుట, పుట్టుక లేకుండుట) యీ రెండును విరుద్ధ ధర్మము లగుటచే నొకచోట నుండవు. కావున ముక్తాత్మలకు ఆదిమత్త్వము, అజత్వము సంభవింపదు. పుట్టున దంతయు నాది గలదియే. ఎయ్యది పుట్టదో దాని కాదిలేదు.

6. మరియు ముక్తుడు యీశ్వర సాయుజ్యము నొందియుండ ముక్తాత్మభేద మీశ్వరున కెట్లు సిద్ధించును ? " బ్రహ్మవి ద్బ్రహ్మైవ భవతి " అను శ్రుతి యీశ్వర సాయుజ్యము ముక్తియని చెప్పుచున్నది కదా ?

7. మరియు, " సాక్షీ చేతా " అను శ్రుతిచే జెప్పబడిన యీశ్వరు డొక్కడగుచుండ, నీతనికి చేతనాన్తర విసజాతీయత్వ మెట్లు సిద్ధించును? మరియొక చేతను డున్నపుడుగదా, దానితో విసజాతీయత్వము సిద్ధించును.

" నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టా " అను శ్రుతి మరియొక చేతనుడు లేడనికదా చెప్పుచున్నది. కావున పై కారణములనుబట్టి రామానుజవ్యాఖ్యాన ముచిత మనదగదు.

శ్లో॥ బుద్ధి ర్జ్ఞాన మసమ్మోహః క్షమా సత్యం దమశ్శమః,
సుఖం దుఃఖం భవోఽభావో భయంచాభయమేవచ. ॥ ४ ॥

అ॥ నేను కేవల మనాదియగుటచేతనే మహేశ్వరుడను కాను. మరేమనిన, మానవులకు బుద్ధిమున్నగు పదార్థముల నిచ్చుటచేగూడ మహేశ్వరుడ నగుచున్నాను.

సూక్ష్మార్థములను తెలిసికొనెడి యంతఃకరణసామర్థ్యము బుద్ధియనబడును. ఆత్మానాత్మాది పదార్థములను దెలిసికొనుట జ్ఞానము. తెలియదగిన సర్వకార్య వస్తువులయందును, పుట్టునవన్నియు ననాత్మలను వివేకముతో ప్రవర్తించుట అసమ్మోహ మనదగును. అనగా అనాత్మలయందు ఆత్మయను పొరపాటులేకుండుట యని భావము.

కొట్టినను, తిట్టినను చిత్తమునందు వికారములేకుండుట క్షమ యనబడును–
చూచినదానిని చూచినట్లు, విన్నదానిని వినినట్లు యితరులకు జెప్పుట సత్యము.
బాహ్యేంద్రియనిగ్రహము దమము. అంతరింద్రియ నిగ్రహము శమము–
ఆహ్లాదము సుఖము. సంతాపము దుఃఖము.
పుట్టుట భవము – చచ్చుట యభావము – త్రాసము భయము – త్రాసము లేకుండుట యభయము ॥ ౪ ॥

శ్లో॥ అహింసా సమతా తుష్టి స్తపోదానం యశోయశః,
భవంతి భావా భూతానాం మత్తఏవ పృథగ్విధాః. ॥ ౫ ॥

అ॥ ఇతరప్రాణులను బాధింపకుండుట, అందరియందు సమచిత్తతతో నుండుట, తృప్తి, ఉపవాసాదులచే శరీరమును నిగ్రహించుకొనుట, శక్తికొలది ధనధాన్యాదులను యాచకులకు పంచియిచ్చుట, ధర్మమాచరించినందున కలిగెడి కీర్తి, అధర్మచరణమున వచ్చెడి యపకీర్తి ఈ మొదలగు భావములన్నియు ప్రాణులకు తమతమ కర్మానుగుణముగ నావలననే కలుగుచున్నవి. పుణ్యాపాపకర్మానుగుణముగ సుగుణములను, దుర్గుణములను కలుగజేసెడి నాకు, విషమస్వభావుడ ననుదోష మంటదు. ॥ ౫ ॥

శ్లో॥ మహర్షయస్సప్తపూర్వే చత్వారో మనవస్తథా,
మద్భావా మానసా జాతా యేషాం లోక ఇమాః ప్రజాః. ॥ ౬ ॥

అ॥ భృగువుమున్నగు సప్తమహర్షులు, బ్రహ్మసావర్ణుడు, రుద్రసావర్ణుడు, ధర్మసావర్ణుడు, దక్షసావర్ణుడు అను నలుగురు మనువులు; వీరందరు నాకు మానస పుత్రులు. నావలననే మహిమను పొంది, యీ కనిపించు స్థావరజంగమ భూతములను పుట్టించుచుందురు.

శ్లో. ఏతాం విభూతిం యోగంచ మమ యోవేత్తి తత్త్వతః,
సోవికమ్పేన యోగేన యుజ్యతే నాత్రసంశయః. ॥ ౭ ॥

అ॥ ఇట్టి నాదుమహిమను, క్రియాకౌశల్యమును, యెవ్వడు యథార్థముగా దెలిసికొనునో, వానికి దృఢమయిన బ్రహ్మాత్మాభేదజ్ఞానము కలుగును. అనగా

ఈశ్వరమహిమను దెలిసికొన్న విద్వాంసునకు, "బ్రహ్మైవాహ" మను సమ్యగ్ జ్ఞానము స్థిరపడును. ఇందు సందియము లేదు.

ఇచట రా మా ను జు లు, విభూతియనగా ఐశ్వర్యమనియు, యోగ మనగా కల్యాణగుణగణమనియు, (యోగేన) యోగముచే ననగా భక్తియోగముచే ననియును వ్యాఖ్యానించిరి.

ఈయది నిస్సారము.

ఈశ్వరునిమహిమ దెలియనివానికిగూడ భక్తియోగము కనిపించుచున్నది. రాజుయందలి యైశ్వర్యాది గుణములను దెలిసికొన్నవారు రాజును సేవింతురు. ఇయ్యది లోకసిద్ధము. ఇద్దానిని శాస్త్రము చెప్పబనిలేదు. యోగశబ్దమునకు కల్యాణ గుణ మను అర్థము లోకశాస్త్రములకు విరుద్ధము. కాన రామానుజులు చెప్పినది సరిగాదు.

శ్లో॥ అహం సర్వస్యప్రభవో మత్తస్సర్వం ప్రవర్తతే,
ఇతి మత్వా భజంతే మాం బుధా భావసమన్వితాః. ॥ ౮ ॥

అ॥ విద్వాంసులు నేనే వాసుదేవాఖ్య పరబ్రహ్మననియు, నావలననే జగచ్చక్రము దొరలుచున్నదనియును దెలిసికొని, పరమార్థభావముతో నన్ను సేవింతురు.

ఈశ్వరునివలన ప్రపంచోత్పత్తి స్థితిలయములు జరుగుచున్నవని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. ఆ యీశ్వరుడే సర్వక్షేత్రములయందును ప్రత్యగ్రూపముతో నుండు ననికూడ చెప్పుచున్నది. కాన నేనే యీశ్వరుడను. నావలననే జగత్తు పుట్టుచున్నది. పెరుగుచున్నది. నశించుచున్నది. ఇట్లు యీశ్వరు నాత్మగా దలచి పండితులు సేవింతురని భావము.

రా మా ను జ మ త ము

ఇచట రామానుజులు, "శ్రీకృష్ణుడగు నీశ్వరుడు జగత్సృష్ట్యాదులకు గారణుడని తలచి, శ్రీకృష్ణు డను పరబ్రహ్మను, బుధులు భక్తితో సేవింతు" రని వ్యాఖ్యానించిరి.

అది యుచితము గాదు. శ్రీకృష్ణావతారమునకు పూర్వోత్తరకాలముల యందున్నవారలకు, అవతారకాలమందును శ్రీకృష్ణావతారమునకు దూరమున నున్నవారలకును శ్రీకృష్ణభజనము సంభవించదు కృష్ణునకు దగ్గిరనున్న విద్వాంసులకుగూడ ఆత్మయం దీశ్వరబుద్ధి కలదుగాని శ్రీకృష్ణశరీరమునం దీశ్వరబుద్ధి లేదు. కాన వారివ్యాఖ్యాన ముచితముగాదు. ॥౮॥

శ్లో॥ మచ్చిత్తా మద్గతప్రాణాః బోధయంతః పరస్పరమ్
కథయంతశ్చ మాం నిత్యం తుష్యంతి చ రమంతిచ. ॥౯॥

అ॥ అట్టి విద్వాంసులు చిత్తము నెప్పుడు నాయందుంచి, చక్షురాదీంద్రియ వ్యాపారముల నా వశమొనర్చి ఆత్మానందానుభవముతో నెల్లపుడు కాలమును గడపుచు, ఆత్మతత్త్వము నొకరి కొకరు చెప్పుకొనుచు సంతోషింతురు, క్రీడింతురు. కాంతునికలయికతో కామిని క్రీడించినట్లు క్రీడింతు రనిభావము.

ఇచట తుష్యంతి అనుపదమువలన కృతకృత్యత చెప్పబడుచున్నది. ఈయది గృహస్థునకు దుర్లభము. కనుక నీయది సన్యాసివిషయమని గ్రహింపవలయును. అందును పరమహంసవిషయముగాని యితరసన్యాసులవిషయము గాదు. ఇతర సన్యాసులకు దండతర్పణాదికృత్యము లుండును. ఇట్లు వీరు కృతకృత్యులుగనుకనే యాత్మారాము లగుచున్నారు. వీరికి విషయసుఖముతో ప్రయోజనము లేదు. శాశ్వత మయిన ఆత్మానందముతోడనే వీరెల్లపుడు క్రీడింతురు. ॥౯॥

శ్లో. తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకం
దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మా ముపయాంతి తే. ॥౧౦॥

అ॥ ఎల్లపుడు ఆత్మయందు చిత్తైకాగ్ర్యము నుంచి, ప్రేమపూర్వకముగ బరమేశ్వరుని సేవించునట్టి మహానుభావులకు బ్రహ్మసాయుజ్యసాధనమయిన సమ్యగ్దర్శనమును నే నిత్తును. ఆర్తత్వాది నిమిత్తములచే సేవించువారలకు జ్ఞానోదయము కలుగదు. ఇంతమాత్రమున పరమేశ్వరునకు దాతృత్వవికారము సంభవించునని యనరాదు. ఇచట పరమేశ్వరునకు ముఖ్యమయిన దాతృత్వము చెప్పబడుట లేదు. ఆత్మస్వరూపానుసంధానమువలన పురుషులకు "అహంబ్రహ్మాస్మి" అనుజ్ఞానము కలుగును. కాన పరమేశ్వరు డిచ్చుచున్నాడని చెప్పబడినది. ఇంతియేకాని పరమేశ్వరుడు దానక్రియావికారము గలవాడని చెప్పుట యందు దాత్పర్యము లేదు. ॥౧౦॥

శ్లో. తేషా మేవానుకంపార్థ మహ మజ్ఞానజం తమః,
నాశయా మ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతా. ॥ ౧౧ ॥

అ॥ కృష్ణా! నీభక్తులకు నేరుగా సాయుజ్యము నేల యీయవు? జ్ఞానయోగము నిచ్చుటలో కారణమేమి? వినుము. వారికి నాదు సాయుజ్యము నొందుటకు ప్రతిబంధకమయిన అజ్ఞానము గలదు. దానిని నశింపజేయుటకు బుద్ధియోగము అవశ్యకము. కనుక నాకు వారియందలి దయచే, వారియంతఃకరణమునం దుండి, జ్ఞానమను దీపముచే, మిథ్యాప్రత్యయరూపమయిన మోహాంధకారమును నశింపజేతును.

నిర్వికారుడయిన ఆత్మకుగూడ మాయచే, భక్తశ్రేయోభిలాషయనునది కలుగవచ్చును. అందువలన నిర్వికారత్వమునకు భంగములేదు.

జీవులకు అజ్ఞాన ముండునంతవరకు ఆత్మరూపుడయిన యీశ్వరుడుకూడ పరోక్షుడే యగును. ఆ యీశ్వరుడు మాయావచ్ఛిన్నుడు. మాయావచ్ఛిన్నునకు మాయచే కృపాళుత్వ ముచితము. జ్ఞానముచే నజ్ఞానము నశించినపిదప ఆత్మరూపుడయిన నీశ్వరు డపరోక్షుడగును. అపుడు మాయయే లేదుకాన నాత్మరూపుడయిన యీశ్వరుడు మాయావచ్ఛిన్నుడుగాడు. మాయావచ్ఛిన్నుడు నిర్వికారుడగుటచే వానికి కృపాళుత్వమను ధర్మము యుచితముగాదు. కాన నజ్ఞానముండునంతవరకు ఈశ్వరునకు భక్తశ్రేయోభిలాష యుక్తమగును.

ఓయి ! భక్తులకు దయతో జ్ఞానయోగము నిచ్చెడి యీశ్వరుడు, మాయతోగూడినవాడా ! లేక అంతఃకరణముతో గూడినవాడా ? ఇందు మొదటిపక్షము కుదరదు. మాయావచ్ఛిన్నుడు (మాయతోగూడినవాడు) అంతఃకరణయందుండుట సంభవించదు. రెండవపక్షమున్ను సంభవింపదు. అంతఃకరణతోగూడినవాడు పరిచ్ఛిన్నుడుకాన, వానికి నజ్ఞానాంధకారమును బోగొట్టు సామర్థ్యము సున్న, యనినచో,

వినుము. మాయావచ్ఛిన్నుడై సర్వవ్యాపకుడయిన ఈశ్వరుడే అంతఃకరణావచ్ఛిన్నుడుకాన, యాత డంతఃకరణమునం దుండుట సంభవించును. ఇట్లంగీకరింపనిచో నీశ్వరునకు సర్వవ్యాపిత్వమే (అంతట నుండుటయే) సంభవించదు. ఈశ్వరు డంతఃకరణమునం దుండుటవలననే, "ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి" అని శ్రీకృష్ణుడు ముందు చెప్పగలడు. ఈశ్వరు డంతఃకరణమునం దుండుచో, పరిచ్ఛిన్నత్వ మేర్పడి, యాతని సర్వజ్ఞత్వాదికమునకు భంగము వాటిల్లునని యనరాదు. సిద్ధాంతమునందు అంతఃకరణావచ్ఛిన్నుడుగూడ నపరిచ్ఛిన్నుడని యంగీకరింపబడినది. అంతఃకరణావచ్ఛిన్నుడయిన జీవుడు నిజముగ పరిచ్ఛిన్నుడగుచో ఘటపటాదులవలె అనిత్యము కావలసివచ్చును.

అయితే పరిచ్ఛిన్నుడయిన జీవునియందు సర్వజ్ఞత్వము కనిపించుటలేదుకదా అని అనరాదు. ఈ జీవులయందలి సర్వజ్ఞత్వము, అజ్ఞానరహితుడయిన ఈశ్వరునకు దెలియుచున్నది. కాని యజ్ఞానులగు మనబోంట్లకు తెలియదు.

మరియు, జీవుడు వేరు, ఈశ్వరుడు వేరు అనియనరాదు. అట్లనుటకు ప్రమాణము లేదు. ప్రత్యుత, ఈశ్వరుడే జీవరూపముతో సర్వక్షేత్రములయందు ప్రవేశించెనని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. జీవేశ్వరులు వేరనుటకు "ద్వాసుపర్ణా" అను శ్రుతి ప్రమాణమని యనరాదు. ఆశ్రుతి చిదాభాస, ప్రత్యగాత్మపరముకాని, జీవేశ్వరపరము కాదు. లేక, బుద్ధి చిదాత్మపరమనియును జెప్పవచ్చును. చిదాభాసుడే జీవుడనియు, ప్రత్యగాత్మ యీశ్వరుడనియును జెప్పదగదు. సుషుప్తియందు చిదాభాసుడు లయించినను ప్రత్యగాత్మ యనుభవింపబడుచున్నాడు. సంసారియగు చిదాభాసుడు సుషుప్తియందు గనిపించదు.

కావున నీశ్వరుడే ప్రత్యగాత్మరూపముతో హృద్దేశమున నుండుచు, నజ్ఞాన ముండుపర్యంతము పరోక్షుడయి భక్తులకు మాయను తొలగించుటకు జ్ఞానయోగము నిచ్చుచున్నాడనునది నిర్దుష్టము.

ఇచట జ్ఞానమను దీపమునకు, బ్రహ్మచర్యాది సాధనములవలన కలిగెడు ప్రజ్ఞయనునది వృత్తి. దీనికి విరాగముగల యంతఃకరణము ప్రమిత. ఈయది విషయములనుండి మరలి, రాగద్వేషాదులచే కలుషము చెందని చిత్తమను గాలిలేని గదిలో నుంచబడును. ఈవృత్తి ఆత్మప్రీతియను చమురుతో దడుపబడును. పరమేశ్వర భావనయను కొద్దిగాలిచే చలించుచుండును. నిరంతర ప్రవృత్తమయిన నేకాగ్ర ధ్యానముచే బుట్టిన సమ్యగ్జ్ఞానమే యీ దీపముయొక్క వెలుగు (ప్రకాశ). ఇట్టి దీపము భగవదనుగ్రహమున ప్రాప్తించును. ఇది భగవత్ప్రాప్తికి ప్రతిబంధక మయిన అజ్ఞానమును రూపుమాపు నని సిద్ధించినది. ॥ ౧౧ ॥

శ్లో. పరంబ్రహ్మ పరంధామ పవిత్రం పరమం భవాన్
పురుషం శాశ్వతం దివ్య మాదిదేవ మజం విభుమ్. ॥ ౧౨ ॥

శ్లో. ఆహుస్త్వా మృషయ స్సర్వే దేవర్షి ర్నారద స్తథా
అసితో దేవలో వ్యాస స్స్వయంచైవ బ్రవీషి మే. ॥ ౧౩ ॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా! నీవు పరమపవిత్రమయినట్టియు పరంధామమగు పరబ్రహ్మ మగుచుంటివి. నారదుడు, అసితుడు, దేవలుడు, వ్యాసుడు మున్నగు ఋషులందరు నిన్ను శాశ్వతుడ వనియు, దివ్యుడ వనియు, ఆదిదేవుడ వనియు, జన్మరహితుడ వనియు, వ్యాపకుడ వనియు, పురుషుడ వనియును జెప్పుచున్నారు. నీవుకూడ నాకట్లే చెప్పితివి. ఇచట మొదటి శ్లోకమున పూర్వార్థమునందు బ్రహ్మ, ధామ, పవిత్ర, శబ్దములకు పరమపదము విశేషణముగా గూర్చబడినది. అందుకు ప్రయోజన మేమన? బ్రహ్మశబ్దమునకు ప్రకృతియర్థము గాదనుటకు పరశబ్దము విశేషణము.

ధామశబ్దమునకు దీపాదులర్థము గాదనుటకు పరశబ్ద విశేషణము.

పవిత్రములగు గంగాదులకంటె విలక్షణుడని చెప్పుటకు పవిత్రశబ్దమునకు పరమశబ్దము విశేషణము అని గ్రహింపవలెను.

ఇందు "భవాన్" (నీవు), "త్వామ్" (నిన్ను) అను పదములకు శ్రీకృష్ణ శరీరావచ్ఛిన్న చైతన్య మర్థము. అర్జునశరీరావచ్ఛిన్న చైతన్యముగూడ నిట్టిదనుటకు సందియము లేదు.

అయినను అర్జునునకు ఇంతవరకు ఆత్మయం దీశ్వరబుద్ధి యుదయించలేదని మాత్రము గ్రహించవలెను. లేక 'భవాన్' అనుపదమునకు, 'త్వామ్' అనుపదము నకును చిన్మయుడగు ఆత్మయనియే జెప్పవలయును. ॥ ౧౨-౧౩ ॥

శ్లో. సర్వ మేతదృతం మన్యే యన్మాం వదసి కేశవ !
నహి తే భగవన్ వ్యక్తిం విదుర్దేవా న దానవాః. ॥ ౧౪ ॥

అ॥ ఓయి కేశవ ! నీవు చెప్పినదంతయు నిజమని నే తలంతును. నీ వనాది యగుటచే దేవదానవు లెవ్వరు నీదుపుట్టుకను దెలియలేకున్నారు. ॥ ౧౪ ॥

శ్లో. స్వయమేవాత్మ నాత్మానం వేత్థ త్వం పురుషోత్తమ !
భూతభావన ! భూతేశ ! దేవదేవ జగత్పతే ! ॥ ౧౫ ॥

అ॥ ఓయి, పురుషోత్తమ ! ఓయి భూతభావన ! భూతేశ ! దేవదేవ ! ఓయి జగత్పతే ! నీవు నిన్ను నీచేతనే స్వయముగ దెలిసికొనుచున్నావు.

ఇచట పురుషోత్తము డన క్షరాక్షరముల కావలివాడు.
భూతభావను డనగా భూతములను బుట్టించువాడు.
భూతేశు డన భూతములను నియమించువాడు.
దేవదేవుడన, దేవతలకు దేవుడు
జగత్పతియన ప్రపంచమునకు పాలకుడు.

ఓయికృష్ణా ! నీ విట్టివాడ వగుటచే నిన్ను యితరప్రాణు లెవ్వరును తెలియ నేరరని భావము. ॥ ౧౫ ॥

శ్లో. వక్తు మర్హస్య శేషేణ దివ్యా హ్యాత్మవిభూతయః
యాభి ర్విభూతిభి ర్లోకాని మాం త్వం వ్యాప్య తిష్ఠసి. ॥ ౧౬ ॥

అ॥ కావున నీవు యేయే విభూతులచే నీలోకములను వ్యాపించియుంటివో ఆ యా విభూతుల నన్నింటిని నిశ్శేషముగా జెప్పుము. ॥ ౧౬ ॥

శ్లో. కథం విద్యా మహం యోగిన్ త్వాం సదా పరిచింతయన్,
కేషు కేషుచ భావేషు చింత్యోఽసి భగవన్మయా. ॥ ౧౭ ॥

అ॥ అణిమాద్యైశ్వర్యముగల ఓయి కృష్ణా ! నిన్ను నే నెల్లపుడు ధ్యానించుట కెట్లు తెలిసికొందును ? ఏ యే వస్తువులయందు నిన్ను ధ్యానింపవలెను ? ॥ ౧౭ ॥

శ్లో. విస్తరే ణాత్మనో యోగం విభూతించ జనార్దన,
భూయః కథయ తృప్తిర్హి శృణ్వతో నాస్తి మేఽమృతమ్. ॥ ౧౮ ॥

అ॥ ఓయి జనార్దనా ! నీ శక్తివిశేషమును విభూతిని నాకు విస్తరించి చెప్పుము. అమృతతుల్యమయిన నీ వాక్కును వినుచున్న నాకు తృప్తి తీరలేదు. కాన మరల విస్తరించి చెప్పుము.

ఇచట "జనార్దన" అను పదమునందలి అర్ధధాతువు గత్యర్థకము. గమన మర్థమని భావము. కావున "జనానా మర్దనః జనార్దనః" అని వ్యుత్పత్తి అనగా ఆసురమానవులను నరకాదిలోకములను బొందించువాడని యర్థము.

లేక అర్దధాతువునకు యాచ్ఞార్థముగూడ కలదు. అపుడు "జనై అర్ద్యతే" అని వ్యుత్పత్తి. కాన భక్తులచే అభ్యుదయమును పురుషార్థమును గురించికాని, నిశ్శ్రేయస మను పురుషార్థమును గురించికాని యాచింపబడువాడుగాన జనార్దను డని యర్థము. ఇందు యాచ్ఞార్థకమగు అర్దధాతువు ద్వికర్మకమని గ్రహింపవలెను. ॥ ౧౮ ॥

శ్లో. హంత తే కథయిష్యామి దివ్యాహ్యాత్మవిభూతయః,
ప్రాధాన్యతః కురుశ్రేష్ఠ ! నా స్త్యంతో విస్తరస్య మే. ॥ ౧౯ ॥

అ॥ అర్జునా ! నీ కిపుడు నాదు దివ్యవిభూతులను ప్రధానముగా జెప్పెదను. నా విభూతులయొక్క విస్తారమున కంతము లేదు. ఈ విభూతులన్నియు అధిష్ఠానమగు బ్రహ్మయందు మాయచే గల్పింపబడినవి. కాన చరాచరాత్మక పదార్థములన్నియు విభూతిశబ్ద వాచ్యములగుచున్నవి. ॥ ౧౯ ॥

శ్లో. అహమాత్మా గుడాకేశ ! సర్వభూతాశయస్థితః,
అహమాదిశ్చ మధ్యంచ భూతానా మంతఏవచ. ॥ ౨౦ ॥

అ॥ ఓయి, గుడాకేశుడా ! సర్వభూతములయొక్క అంతఃకరణమునం దుం డాత్మను నేనే; నేనే భూతముల కాదియు, అంతమును, మధ్యయు నగుచున్నాను. ఇచట గుడాకేశశబ్దమునకు నిద్రను జయించినవాడని యొక యర్థము, ఆలస్యమును జయించినవాడని మరియొక అర్థము. ఎటులయినను, తమోగుణరహితుడని భావము. వనవాసమున తపోనుష్ఠానముచే గడ్డకట్టిన వెంట్రుకలు గలవాడని మూడవ యర్థము.

ఈ శ్లోకమున జెప్పబడిన ముఖ్యార్థ మేమన, హృదయమను పదార్థమునందు యీశ్వరుడు ప్రత్యగ్రూపముతో ధ్యానింపదగినవాడని ప్రథమ (ముఖ్య) పక్షము సూచింపబడినది.

కనుకనే లీలాశుకు లిట్లు చెప్పిరి. "ప్రాచీనులగు ఆత్మవేత్తలు పరమపురుషుని (పరమేశ్వరుని) బుద్ధిగుహాయం దున్నవానినిగా నుపాసించుగాక ! మేముమాత్రము యశోదాతనయుడగు శ్రీకృష్ణుని బాలచేష్టాకథ లను అమృతసింధువులయందు విహరింతుము," అని ఈముఖ్య పక్షమునం దధికారములేనివారు ముందు జెప్పబోవు వానియం దీశ్వరుని ధ్యానింపవలెనని భావము.

నేనే ప్రపంచోత్పత్తి స్థితిలయములకు గారణుడనుగనుక నన్నే ధ్యానింపవలె నని యర్థము.

రా మా ను జ మ త ము :

ఈశ్లోకమున శ్రీ కృ ష్ణు డు "నేను సర్వాంతఃకరణములందును ఆత్మ రూపముతో నుంటినని చెప్పుటచే బ్రత్యగాత్మకుగూడ లోపల పరమాత్మ గలడని

రామానుజులు చెప్పిరి. ఇందుకు "య ఆత్మని తిష్ఠన్" అను నంతర్యామి బ్రాహ్మణ మును ప్రమాణమునుగా జూపిరి.

ఇదియంతయు నిస్సారము.

ప్రత్యగాత్మకంటె వేరుగ పరమాత్మ హృద్దేశమునందు కనిపించుటలేదు. (తెలియబడుటలేదు). సమాధియందు మనస్సుమున్నగు సర్వప్రపంచభావమునకు సాక్షిగా ప్రత్యగాత్మయే ప్రకాశించుచున్నాడు.

ప్రజ్ఞానఘనుడయిన ఆత్మయం దితర వస్తువుండుట కవకాశము లేదు. అంత ర్యామిబ్రాహ్మణమునందలి భూతశబ్దమునకు ప్రాణి యర్థము. ఆత్మశబ్దమునకు బుద్ధి యర్థము. కాన నంతర్యామిబ్రాహ్మణము రామానుజులు చెప్పిన యర్థము నందు ప్రమాణము కానేరదు. ॥ ౨౦ ॥

శ్లో. ఆదిత్యానా మహం విష్ణు ర్జ్యోతిషాం రవిరంశుమాన్,
మరీచి ర్మరుతా మస్మి నక్షత్రాణా మహం శశీ. ॥ ౨౧ ॥

అ॥ నేను పదిరెండుమంది ఆదిత్యులలో విష్ణు వను ఆదిత్యుడను. దీనిచే విష్ణువు కూడ నీశ్వరవిభూతులలో జేరినవా డనియు విష్ణ్వాదులయందుగూడ నీశ్వరుడు ధ్యానింపదగినవా డనియును సూచిత మగుచున్నది. కాన విష్ణువను ఆదిత్యునియందు ధ్యానింపదగిన నీశ్వరుడు హిరణ్మయపురుషరూపుడని ద్యోతమగుచున్నది. "ధ్యేయ స్సదా సవితృమండలమధ్యవర్తీ నారాయణ స్సరసిజాసన సన్నివిష్టః" అను స్మృతి ప్రమాణ మగుచున్నది.

జ్యోతిఃపదార్థములలో నేను అంశుమంతుడ నగు రవిని. మరున్నామక దేవతావిశేషులలో మరీచియనువాడను, నక్షత్రములలో చంద్రుడను.

ఖగోళమునందున్న, రాత్రి ప్రకాశించు జ్యోతిఃపిండములన్నియును నక్షత్ర పదవాచ్యములు. అందు చంద్రుడు స్థూలజ్యోతిఃపిండము. మిగిలిన నక్షత్రములు సూక్ష్మజ్యోతిఃపిండములు. కాన చంద్రుడు నక్షత్రపదవాచ్యుడని సిద్ధించుచున్నది. లేక 'నక్షత్రాణాం' అను పదమునకు ఖగోళమునందు ప్రకాశించు జ్యోతిః పిండము లనియే యర్థము.

వస్తుతః "యోవా ఇహ యజమానోఽముం లోకం నక్షతేత న్నక్షత్రాణాం నక్షత్రత్వమ్" అను శ్రుతిప్రమాణమునుబట్టి చంద్రుడుగూడ నక్షత్ర మనబడును. పుణ్యఫలానుభవముకొరకు యజమానుడు దేహావసానమునందు వెళ్లు లోకములు నక్షత్రము లనబడును. (నక్షతే – గచ్ఛతి) అని నక్షత్రపదమునకు వ్యుత్పత్తి. కాన చంద్రుడుగూడ ఇష్టకర్మ లాచరించెడువారు పొందదగిన లోకములలో చేరినవాడగుటచే చంద్రుడుగూడ నక్షత్రపదవాచ్యు డగును.

ఇంతియెకాని నక్షత్రముల కధిపతియగు చంద్రుడనిమాత్రము వ్యాఖ్యానించ దగదు. మిగిలిన స్థలములయందు నిర్ధారణార్థకమగు షష్ఠి యంగీకరించి, యిచట మాత్ర మద్దానిని విడచుట సమంజసముకాదు. ॥ ౨౧ ॥

శ్లో॥ వేదానాం సామవేదోఽస్మి దేవానా మస్మి వాసవః,
ఇంద్రియాణాం మనశ్చాస్మి భూతానా మస్మి చేతనా. ॥ ౨౨ ॥

అ॥ నేను వేదములలో సామవేద మగుచున్నాను. రుద్రాదిత్యాది దేవతలలో నింద్రుడను. పదునొకండు యింద్రియములలో మనోరూపుడను. దేహేంద్రియ సంఘాతమునందు బుద్ధివృత్తి రూపుడను.

వేదాంతులు మనస్సు యింద్రియము కాదందురు. అయినను గొందరు మనస్సు యింద్రియమని యంగీకరించిరి. కాన పదునొకండని చెప్పబడినది. మనస్సు ఇంద్రియమనుటకు గీతావచనము ప్రమాణ మగుచున్నది.

మిగత యింద్రియముల వ్యాపారము మనఃపూర్వక మగుటచే, మనస్సు మిగత యింద్రియములకంటె గొప్పది.

దేహేంద్రియాది సంఘాతమునందు స్పష్టమయిన బుద్ధియొక్క వృత్తిచేత యన బడును. అది నే నగుచున్నాను. చేతనాశబ్దము బుద్ధిపర్యాయముకనుక చేతనయనగా స్పష్టవృత్తిగల బుద్ధియనికూడ చేతనాశబ్దమున కర్థమును జెప్పవచ్చును. కను కనే "బుద్ధిశ్చేతనా" అని భాష్యమునందు పాఠాంతరముకూడ కనిపించుచున్నది. అయితే "ఉపలబ్ధి" "చిత" "సంవిదాది" శబ్దములకు జ్ఞానమర్థము కనుక, వానితో సాహచర్యమువలన చేతనాశబ్దమునకుగూడ జ్ఞానమను నర్థమును జెప్పుటయే యుచితము. అమరకారుడుమాత్రము లక్షణచే చేతనాదిశబ్దములు బుద్ధిపర్యాయము లని చెప్పెను.

కాన చేతనాశబ్దమునకు స్పష్టమయిన బుద్ధివృత్తి యను నర్థమే ముఖ్యమని యాచార్యస్వామిపాదుల హృదయము.

సుషుప్తియందు అస్పష్టమయిన బుద్ధివృత్తి కలదు. దానినే అవిద్యయందురు. సుషుప్తియందున్న బుద్ధివృత్తికి చేతన (జ్ఞాన) మను పేరు లేదు. కనుకనే యిచట స్పష్టమయిన బుద్ధివృత్తియని యాచార్యపాదులు వ్రాసిరి. కాన జాగ్రదాదుల యందున్న బుద్ధివృత్తియే చేతన యనిపించుకొను నని గ్రహించవలయును.

ఇచట రామానుజులు చేతనావంతులగు భూతములయొక్క చేతనారూపుడను నే నని వ్యాఖ్యానించిరి. అయ్యది ప్రకరణ విరుద్ధమయినందున నుపేక్షింపదగును. ఇందంతటను నిర్ధారణార్థమునందు షష్ఠి ప్రారంభమయినది. మిగత పాదములయం దిట్లు వేదవంతుల సంబంధమయిన సామవేదము నేననియు, యింద్రియములు గలవారల సంబంధమయిన మనసు నేననియును లేదు. కావున రామానుజ వ్యాఖ్యాము అసంగతము. ॥ ౨౨ ॥

శ్లో. రుద్రాణాం శంకరశ్చాస్మి విత్తేశో యక్షరక్షసామ్,
వసూనాం పావకశ్చాస్మి మేరుశ్శిఖరిణా మహమ్. ॥ ౨౩ ॥

అ॥ పదునొకండు రుద్రులలో నేను శంకరుడను. యక్షులలోను రాక్షసుల లోను కుబేరుడను. యక్షులకును రాక్షసులకు నవాంతర భేదమున్నను జాతియొకటే కావున "యక్షరక్షసామ్" అని కలిపి చెప్పబడినది.

లేక ఒకే సంధ్యారూపమగు పితామహశరీరమునుండి యక్షులు, రాక్షసులు బుట్టిరి కాన యిద్దరను గలిపి నిర్దేశింపబడినదని గ్రహింపవలెను.

పర్వతములు సశిఖరములు, అశిఖరములు– అని రెండు విధములు. అందు సశిఖర పర్వతములలో నేను మేరుపర్వతమును. అశిఖర (శిఖరములేని) పర్వతములలో హిమాలయము గొప్పది. అయ్యది "స్థావరాణాం హిమాలయః" అని ముందు శ్లోకముచే హిమాలయము యీశ్వరరూపమని చెప్పబడగలదు. ॥ ౨౩ ॥

శ్లో. పురోధసాంచ ముఖ్యం మాం విద్ధి పార్థ! బృహస్పతిం,
సేనానీనా మహం స్కంద స్సరసామస్మి సాగరః. ॥ ౨౪ ॥

అ॥ శతానన్దాది రాజపురోహితులలో నేను ఇంద్రపురోహితుడగు బృహస్పతిరూపుడను. ఇతర పురోహితులకంటె రాజపురోహితుడు గొప్పవాడు. వారికంటెగూడ నింద్రుడు మహారాజుగాన యింద్రపురోహితుడు గొప్పవాడు. సేనాధిపతులలో దేవసేనాధిపతియగు కుమారస్వామి నేను. మనుష్యులచే ద్రవ్వబడిన వాపీకూప తటాకాదులకంటె దేవతలచే ద్రవ్వబడిన సరస్సులు గొప్పవి. వాటిలో సగరచక్రవర్తి కుమారులచే త్రవ్వబడిన సాగరము (సముద్రము) గొప్పది. అట్టి సాగరము నాస్వరూపము. సగరచక్రవర్తికుమారులు మానవులె కాన వారిచే ద్రవ్వబడిన సాగరము మనుష్యఘాతమే యగును. అయినను సాగరము, గంగాది జలములతో నిండియుండుటవలనగాని అంతములేని జలముండుటవలనగాని సగరుని కుమాళ్ళు దేవతలకంటెగూడ మిక్కిలి మహిమగలవారగుటచేగాని, సాగరమునకు గొప్పదన మియ్యబడినదని గ్రహింపవలెను.

లేక సగరులచే త్రవ్వబడిన సముద్రముకంటె, భిన్నమయిన బ్రహ్మసృష్ట సముద్రమే యిచట సాగరశబ్దముచే బ్రతిపాదింపబడుచున్నది. బ్రహ్మ దేవతలందరి లోను గొప్పవాడు. కనుక బ్రహ్మసృష్ట సముద్రముగూడ గొప్పదనిభావము. ॥ ౨౪ ॥

శ్లో. మహర్షీణాం భృగురహం గిరా మస్మ్యేకమక్షరమ్,
యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మి స్థావరాణాం హిమాలయః, ౨౫ ॥

అ॥ మరీచ్యాది మహర్షులలో భృగువు గొప్పవాడు. ఈతని పాదమునందు శివుని ఫాలమునందలి నేత్రముయొక్క మహిమనుగూడ దిరస్కరించు నేత్రముగలదు. కావున భృగు వీశ్వరరూపుడు. లేక త్రిలోకజననియగు లక్ష్మి యీతనివలన బుట్టిన

దను గాథ కలదు. కాన యిందునగూడ గొప్పవాడనదగును. పదములలో నేకాక్షర పరమగు ప్రణవము నేను. (గీర్యన్తే-ఉచ్యంతే) అను వ్యుత్పత్తివలన గీశ్శబ్దము పదవాచకమగును. ఓంకారము బ్రహ్మప్రతీకము, బ్రహ్మవాచకము నగుటవలన ప్రశస్తమని భావము. ద్రవ్యయజ్ఞాదులలో నేను ప్రణవజపాది లక్షణమయిన యజ్ఞరూపుడను. ద్రవ్యయజ్ఞములకంటె నీయది చిత్తశుద్ధికి నంతరంగమయిన హేతువుకాన జప యజ్ఞము గొప్ప దగుచున్నది. శిఖరములేని పర్వతములలో నేను హిమాలయ పర్వతమును. ॥ ౨౫ ॥

శ్లో॥ అశ్వత్థ స్సర్వవృక్షాణాం దేవర్షీణాంచ నారదః,
గంధర్వాణాం చిత్రరథః సిద్ధానాం కపిలో మునిః. ॥ ౨౬ ॥

అ॥ సర్వవృక్షములలో నేను అశ్వత్థవృక్షము, ఈయది మూల, మధ్య, అగ్ర భాగములచే బ్రహ్మవిష్ణుశివరూపముకాన నియ్యది గొప్పదగుచున్నది. దేవఋషులలో నేను నారదుడను. దేవతలయి అందు మంత్రద్రష్టలగువారు దేవర్షులు. గంధర్వులలో చిత్రరథుడను. గంధర్వుడను. సిద్ధులలో కపిలమహామునిని. ॥ ౨౬ ॥

శ్లో॥ ఉచ్చైశ్శ్రవ సమశ్వానాం విద్ధి మా మమృతోద్భవమ్
ఐరావతం గజేన్ద్రాణాం నరాణాంచ నరాధిపమ్. ॥ ౨౭ ॥

అ॥ అమృతముకొరకు మథించునపుడు పాలసముద్రమునబుట్టి యింద్రునకు వాహనమయిన నుచ్చైశ్శ్రవమను గుఱ్ఱము నాస్వరూపము. అట్లే అమృతమథన సమయమున బుట్టిన నైరావతమను నేనుగుగూడ నామరూపము. ॥ ౨౭ ॥

శ్లో॥ ఆయుధానా మహం వజ్రం ధేనూనా మస్మి కామధుక్
ప్రజనశ్చాస్మి కన్దర్ప స్సర్పాణా మస్మి వాసుకిః. ॥ ౨౮ ॥

అ॥ ఖడ్గాద్యాయుధములలో దధీచిమహర్షియొక్క యెముకలవలన బుట్టిన వజ్రాయుధము నారూపము. దధీచియొక్క తపస్సునకు సారభూతముగనుక నీయది గొప్పదని భావము. గోవులలో, కోరిన కోర్కెల నిచ్చెడి కామధేనువు నేను. విశ్వామిత్రులకు, వసిష్ఠునకు కలహము తటస్థించినపుడు, విశ్వామిత్రుని సైన్యమును జంపుటకు వసిష్ఠుని కామధేనువు మ్లేచ్ఛసైన్యమును బుట్టించినది. కాన, కామధేనువు యొక్క సామర్థ్యము లోకప్రసిద్ధము - తపస్సు మున్నగువాటిచే ప్రజలను సృష్టించు దక్షాది ప్రజాపతులకంటె, మైథున కర్మద్వారమున ప్రజలను బుట్టించు మన్మథుడు గొప్పవాడు. నిష్కామునకు మైథునము సంభవించదు. కామము మన్మథాధీనము. మైథునమువలన ప్రజావృద్ధి కలుగును. కాన మన్మథుడు గొప్పవాడని భావము. అట్టి మన్మథుడు నారూపుడు. ఇదేయర్థమును శంకరులు "ప్రజనయితా" అను పదముచే భాష్యమునందు సూచించిరి. కాక సృష్టిహేతువులయిన అవిద్యా కామ కర్మాదులలో కందర్పుడు శ్రేష్ఠుడు. ఈశ్వరసంకల్పమే కామము. అయ్యది సృష్టికి

ప్రధాన కారణము. "తదైక్షత బహుస్యామ్ ప్రజాయేయ"అను శ్రుతి సృష్టిసంకల్ప పూర్వకమని చెప్పుచున్నది. సృష్టికి కందర్పుడు ప్రకృష్టహేతువు (ప్రబలకారణము) గనుకనే మూలమున కందర్ప శబ్దమునకు "ప్రజనః" అను పదము విశేషణ మొనర్ప బడినది. లేక (ప్రకర్షేణ జనయతి) అను వ్యుత్పత్తిచే కామము లన్నిటిలోను పుత్రోత్పత్తికారకయిన కామము నారూపము అని చెప్పవచ్చును. లేక సుందరమయిన వస్తువులలో కందర్పుడను నేను అని యయినను జెప్పవచ్చును. ఈ పక్షమున "సుందరాణామ్" అను పదమును మూలమునం దధ్యాహారము జేయవలయును. ఒంటి తలగల సర్పములలో వాసుకియను సర్పము నేను. ॥ ౨౮ ॥

శ్లో. అనన్తశ్చాస్మి నాగానాం వరుణ యాదసా మహమ్
పితౄణా మర్యమా చాస్మి యమస్సంయమతా మహమ్. ॥ ౨౯ ॥

అ॥ అనేక తలలుగల సర్పములలో అనంతుడు నారూపుడు. ఇచట శ్రీధరాచార్యులవారు "విషరహితమయిన సర్పములలో" అని వ్యాఖ్యానించిరి. ఆదిశేషుడు సహస్ర శిరస్సులు (అనేక తలలు) గలవాడగుటచే నాగవిశేషములలో చేరును. అందువలన గొప్పవాడు నగును. జలజంతువులలో వరుణుడు గొప్పవాడు. వరుణుడు నీటిలో నుండుటచే జలజంతువగును. అట్టి వరుణుడు నాదు రూపుడు. మరియు నీవరుణుడు ఉదకాభిమాని. దేవతలగు గంగా కృష్ణాదులకు ప్రభువు. నదీపతియగు సముద్రమునకు ప్రభువయిన వరుణుడు గంగా కృష్ణా యమునాది నదులకు గూడ ప్రభువగును. కాని మూలమునందలి యాదశ్శబ్దము మత్స్యాది జలజంతువులను జెప్పునుగాని దేవజాతిలో చేరిన వరుణుడని చెప్పదు. అయినను లక్షణచే జలములో నున్న ప్రాణులను జెప్పునని గ్రహింపవలెను.

అట్లె అగ్నిష్వాత్తాది పితృదేవతలలో అర్యము డను పితృదేవతను, శిక్షించు వారలలో యముడను. ॥ ౨౯ ॥

శ్లో. ప్రహ్లాదశ్చాస్మి దైత్యానాం కాలః కలయతా మహమ్
మృగాణాంచ మృగేంద్రోఽహం వైనతేయశ్చ పక్షిణామ్. ॥ ౩౦ ॥

అ॥ దితివంశమున బుట్టిన రాక్షసులలో ప్రహ్లాదుడను. లెక్కించువారలలో కాలస్వరూపుడను. మృగములలో సింహమును. పక్షులలో గరుత్మంతుడను. ॥ ౩౧ ॥

శ్లో. పవనః పవతామస్మి రామశ్శస్త్రభృతా మహమ్
ఝషాణాం మకరశ్చాస్మి స్రోతసా మస్మి జాహ్నవీ. ॥ ౩౧ ॥

అ॥ జగత్తును పావనముచేయు నీరు, నిప్పు మున్నగువానిలో వాయువు గొప్పవాడు. వాయువు ఆకాశమునం దంతటను సంచరించును గాన సర్వవ్యాపి కావున సర్వపావనుడు. అట్టి వాయువును నేను. శస్త్రమును ధరించువారలలో దశరథపుత్రుడగు రాముడును నేను. ఇచట రామశబ్దముచే బలరామ, పరశురాములు గ్రహింప

దగరు. దశరథరాముడు క్షణకాలములో ఏడు తాటిచెట్లను, పర్వతభూభాగముల నొకేమారు భేదించెను. సర్వక్షత్రియులను హననమొనర్చిన పరశురాముని జయించెను. రామబాణ మమోఘము. కావున బలరామ పరశురాములకంటెగూడ దశరథ రాముడే గొప్పవాడు. శస్త్రధారులనగా చేత శస్త్రమునుబూని యుద్ధమునుజేయు వీరపురుషులు. వారు భీష్మ ద్రోణ అశ్వత్థామ కర్ణార్జున రావణ కుంభకర్ణాదులు. రాముడుగూడ శస్త్రధారియేకాన నందు జేర్చబడమయినది. శస్త్రమును ధరించుట యనునది జాతి. రాముడు వ్యక్తి అని భేదమును గ్రహింపవలెను. కాన నిచట రాముడే యీశ్వరవిభూతిగాని శస్త్రధారు లీశ్వరవిభూతులు గారు. శస్త్రధారులు వృక్షాది స్థానీయులు. రాము డశ్వత్థ స్థానీయుడు. ఆయా జాతిలో గొప్ప పదార్థమే యీశ్వరవిభూతి. అట్లే మొదటినుంచి ప్రారంభమయినది.

అయితే రాముడు సాక్షాత్ భగవంతుడుకదా! భగవద్విభూతి యెట్లగును? అని ప్రశ్నింపరాదు. దశరథమహారాజువలన బుట్టిన కార్యకరణసంఘాతాత్మకమగు దేహమునందు స్ఫురించు (ప్రకాశించు) చిన్మయుడు సాక్షాద్భగవంతు డయినను, జడమయిన కార్యకరణసంఘాతము మాత్రము కార్యముకనుక భగవద్రూపము కాదు. భగవంతుడగు పరమాత్మయందు మాయచే దేవాదిసంఘాతములవలె, కార్యకరణ సంఘాతముగూడ కల్పితము. భూతశబ్దవాచ్యమయిన నట్టి శరీరేంద్రియ సంఘాత రూపమయిన ప్రాణియే యిచట దశరథరాముడుగ జెప్పబడెను. ఇట్టి రాముడు భగవంతునియందు గల్పితుడుకాన భగవద్విభూతి యగును. ఇంతియేకాని యిచట కేవల చిన్మయుడు రాముడని వివక్షింపబడలేదు. ఏలయన, కేవల చిన్మయుడు శస్త్రధారి గాజాలడు. శస్త్రధారులు ప్రాణులే యగుదురు. ప్రాణులయొక్క చేతులచే ధరింపదగినవి శస్త్రములు. కావున నిచట కేవల చిన్మయుడగు భగవంతుని యొక్క ప్రసక్తి లేదని గ్రహింపవలయును.

రా మా ను జ మ త ము

ఇచట రామానుజులు, "శస్త్రభృత్త్వం విభూతిః అర్థాంతరాభావాత్" (మరియొక యర్థములేనందున నిచట శస్త్రములను ధరించుటయే విభూతి) అని తమ భాష్యమున నుదహరించిరి. వేదాన్తదేశికులు "అచిద్విశేషస్య చేతనాన్తరస్యవా శస్త్రభృచ్ఛబ్దవాచ్యస్య అత్ర అసంభవాత్" "శస్త్రభృత్" అను శబ్దమునకు "అచేతనముకాని, మరియొక చేతనముకాని యర్థమును జెప్పుటకు వలనుపడనందున" అని వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి. ఇదియంతయు నసంగతము.

శరీరాభిమానము కలవాడును, దేహేంద్రియసంఘాతాత్మకమయిన ప్రాణి యును చిన్మయుడగు నాత్మకంటె వేరగు ప్రమాత శస్త్రభృచ్ఛబ్దమున కర్థమును జెప్పుట వలనుపడును.

అచిద్విశేషమగు శ్రీరామదేహమునకు శస్త్రములతో సాక్షాత్ సంబంధము కలదు. శరీరద్వారమున చిదాభాసునకును శస్త్రసంబంధము కలదు. కాన దేహరూపమయిన నచేతనపదార్థముకాని, చిదాభాసరూపమయిన చేతనపదార్థముకాని శస్త్రభృచ్ఛబ్దమున కర్థమగుచుండ శస్త్రభృచ్ఛబ్దమునకు మరియొక యర్థములేదని రామానుజులు వ్రాయుట, దానిని దేశికులు సమర్థించుట యనుచితము.

కాని, మనబోటివారల శరీరమునందున్న చిదాభాసుడు జీవుడనియు, రామకృష్ణాది శరీరములయందున్న చిదాభాసు డీశ్వరుడనియును భేదమును గ్రహింపవలయును.

చిదాభాసుడు సంసారియనియు, నీశ్వరునకు సంసారసంబంధము లేదనియు, గావున నీశ్వరుడు చిదాభాసుడని వ్యవహరింప దగడని యనదగదు.

"జీవేశ్వరౌ ఆభాసేన కరోతి" (చిదాభాసముచేతనే జీవేశ్వరు లేర్పడు చున్నారు) అని శ్రుతియే జీవునివలె నీశ్వరుడుగూడ చిదాభాసుడని చెప్పుచున్నది. మాయయందలి చిత్ప్రతిబింబము యీశ్వరు డనబడుమ. ప్రతిబింబమనగా ఆభాసమే యగును. చిదాభాసుడగు నీశ్వరునకు సర్వజ్ఞత్వము, ఆత్మస్వరూపజ్ఞానము యున్నందున సంసారసంబంధము లేదు. అట్లే జ్ఞానియగు జీవునకుగూడ సంసారిత్వము లేదు.

కావున మాయికమగుటచే రామావతారము విభూతియగునుకాని భగవంతుడు విభూతి కానేరడు.

ఇట్లగుచో రాముడు పరమాత్మ యను నధ్యాత్మరామాయణాది గ్రంథ వ్యవహారమునకు విరోధము వాటిల్లునుగదా యని యనరాదు. అచట రామశబ్దముచే చిన్మయుడుమాత్రమే గ్రహింపబడుచున్నాడు. ఇచ్చటగూడ రామశబ్దమున కదే యర్థమును జెప్పగూడదా యని శంకింపదగదు. "శస్త్రభృత్" అను పదసంబంధము వలన నిచట చిన్మయుడను నర్థము చెప్పవలనుపడదు. దేహసంబంధముగల చిదాభాసుడనియే చెప్పవలయును. కేవల చిన్మయుడు వస్త్రములను గ్రహింపజాలడు. అందుకు దేహసంబంధ మవసరము.

మరియు రామానుజులు తమ భాష్యమునందు క్షేత్రజ్ఞులగు నాదిత్యాదులు యీశ్వరశరీరు లగుటచే శస్త్రభృత్థానీయులనియు, రాముడుమాత్రము స్వయముగ నీశ్వరుడనియును జెప్పిరి. అదియును పొసగదు.

ఇచట ప్రకరణమునుబట్టి శస్త్రధారులగు జీవులలో గొప్పవాడగు జీవునే భగవద్విభూతియని చెప్పవలయునుగాని, ఈశ్వరుడు భగవద్విభూతియని చెప్పదగదు. అయ్యది ప్రకరణవిరుద్ధమగును.

అట్లే జలజంతువులలో మకరమును, నదులలో విష్ణుపాదములనుండి పుట్టిన గంగను. ॥ ౩౧ ॥

శ్లో॥ సర్గాణామాదిరంతశ్చ మధ్యంచైవాహ మర్జున,
అధ్యాత్మవిద్యా విద్యానాం వాదః ప్రవదతా మహమ్. ॥ 32 ॥

అ॥ క్రియలలో సృష్టి, స్థితి (పరిపాలన) సంహారక్రియలు నా విభూతులు. వేదవేదాంగవిద్యలలో మోక్షార్థమగు నధ్యాత్మవిద్య నా విభూతి; ప్రవక్తృధర్మము లగు వాదజల్పవితండములలో వాదము నా విభూతి.

రా మా ను జ మ త ము

ఇచట "సర్గాణామ్" అను పదమునకు సృష్టిస్థిత్యాదులకు గారణు లను నర్థమును జెప్పి వారలలో సృష్టికర్తను, పరిపాలనకర్తను, సంహారకర్తను నేనని రామానుజులు వ్యాఖ్యానించిరి.

అది సరికాదు. వారి వ్యాఖ్యానమున నిర్ధారణ యనునది లభించదు.

ఇక ప్రాణులలో నేను స్రష్టృత్వాది ధర్మములు కలవాడనని చెప్పినచో నిర్ధారణ సంభవించునని యనరాదు. స్రష్టృత్వాది ధర్మములలో నేదియో యొక ధర్మము లేని ప్రాణియే యుండదు. తృణాదులుగూడ పురుగుల బుట్టించుచున్నవి. పశువుల బాలించుచున్నవి. సంహరించుచున్నవి. మరియు నిచట "ఆది ర్మధ్యం అంతః" అని యున్న పదములకు పాలక నాశకాది యర్థములయందు లక్షణ యంగీకరించవలయును. ముఖ్యార్థమునకు బాధలేనపుడు లక్షణ యంగీకరించుట న్యాయము కాదు.

ఇక (సర్గాణాం) ప్రాణులయొక్క సృష్టిస్థితిలయములకు (ఆదిః) నేనే కారణుడను, అని శ్లోకార్థమును వర్ణించినచో నందు నిర్ధారణార్థము లభింపదు. కాక, నీయర్థ మింతకు మున్నే జెప్పబడినందున పునరుక్తిదోషమున్ను సంభవించును.

పూర్వము "అహ మాదిర్హి దేవానాం" అను రెండవ శ్లోక తృతీయపాదమున జీవావిష్టులగు భూతములయొక్క యుత్పత్తి ప్రళయములు చెప్పబడినవనియు, నిచట సృష్టిమాత్రమునకు ననగా: గగనాది సర్వపదార్థములకు దాను కారణుడనని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడనియు, నిట్లు భాష్యకారులగు శంకరులుగూడ నీ రెండు శ్లోకములకుగల పునరుక్తి దోషములను వారించిరనియును జెప్పినచో నపుడు నిర్ధారణము అవివక్షితమగును. మఱియు స్రష్టృత్వ రక్షకత్వ సంహర్తృత్వములే యిచట విభూతియని చెప్పదగియుండును.

ఇదే శ్లోకమునుండి యచ్చటచ్చట "తేజస్వినా మహమ్" ఇత్యాది శ్లోకముల యందు నిర్ధారణ కనిపించనందున ప్రకరణసిద్ధమగు నిర్ధారణకు నిది మొదలుకొని, భంగము వాటిల్లె ననియును గ్రహింపవలయును.

ఇట్లైనచో "నక్షత్రాణాం శశీ" అనుచోట గూడ నిర్ధారణకు భంగము కనిపించుచున్నది గదాయని యనరాదు. అచట నిర్ధారణ కనిపించుచున్నది. గతిలేని చోట్లనే నిర్ధారణకు భంగ మంగీకరింతుము. ప్రకరణభంగము వక్తకు దోషావహము

గదా యనుట పాడిగాదు. సర్వజ్ఞుడగు భగవంతునకు ప్రకరణభంగాది దోషములు కించిత్కరములు. వేదములందుగాని, ఆర్ష గ్రంథములందుగాని, ఛందోభంగాదులు దోషములని విద్వాంసులు గ్రహించుచుండిరా? కావున ఆర్షగ్రంథమగు దీనియందు ప్రకరణభంగము దోషమని పాటింపదగదు.

లేక "ఆదిత్యానా మహం విష్ణుః" అను శ్లోకము మొదలు "స్రోతసామస్మి జాహ్నవీ" అను ముప్పదియొకటవ శ్లోకపర్యంతమే నిర్ధారణ షష్ఠీప్రకరణమనియు, ముప్పదిరెండవ శ్లోకము మొదలు శేషషష్ఠీ ప్రకరణము ప్రారంభింప బడెననియు, నిర్ధారణ షష్ఠివలె శేషషష్ఠిని ప్రయోగించినను ప్రకరణభంగదోషము లేదని సమాధాన పరచుకొనవచ్చును.

లేక విష్ణ్వాదులు నా విభూతులని చెప్పుటయందే భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణునకు దాత్పర్యము. ఆదిత్యాదులలో విష్ణ్వాదులు గొప్పవారని చెప్పుటయందు భగవంతునకు దాత్పర్యము లేదు. ఆదిత్యాదులలో విష్ణ్వాదులు గొప్పవారని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుట స్వరూపకథనముగాని మఱియొకటి గాదు. ఇట్లగుచో "నక్షత్రాణా మధిపతి శ్శశి అహమ్" (నక్షత్రములకు నధిపతియగు చంద్రుడను నేను) అని మీరు వ్యాఖ్యానించుట తగదుగదా అని యనరాదు. నిజమే, చంద్రునకు నక్షత్రములలో గొప్పదనముకూడ నచట సిద్ధింపదు.

ఇట్లగుచో "సర్గాణా మాదిరంతశ్చ" అను శ్లోకమునం దెవ్విధమగు విభూతియు లేనట్లే కదా. కాదు, సృష్టి స్థితి లయహేతువగు నీశ్వరుడు నట విభూతి యని చెప్పబడినది. జీవునివలె నీశ్వరుడుగూడ పరమాత్మయందు మాయచే గల్పింప బడినందున నీశ్వరుడు పరమాత్మయొక్క విభూతి యగుట పొసగును.

ప్రారంభింపబడిన నిర్ధారణషష్ఠీప్రకరణము పరిత్యజింపదగదని పట్టుదల యున్నచో "సర్గాణాం భూతానాం మధ్యే" (భూతములలో) సృష్టి స్థితి లయములకు కారణమగు నీశ్వరు డను ప్రాణిని నే నను నర్థము ప్రాప్తించును. అపుడు "అహ మాదిశ్చ మధ్యంచ భూతానా మంతఏవచ" అను నిరువదవ శ్లోకమును గూడ నిర్ధారణ షష్ఠీ ప్రకరణమున జేర్చుకొనినచో పునరుక్తి సంభవించును. దానిని పరిహరించుకొనుటకు భూతశబ్దమునకు జీవసహిత ప్రాణు లర్థమనియు, ఈశ్లోకమందలి సర్గశబ్దమునకు సజీవ నిర్జీవరూపమగు కార్యమాత్ర మర్థమనియును జెప్పవలయును. అపుడు ప్రాణులలో నీశ్వరు డను ప్రాణిని నేను, కార్యములలో నీశ్వరుడగు కార్యమును నేను, అని యర్థము లభించును. "జీవేశా ఆభాసేన కరోతి" అను శ్రుతి యీశ్వరుడుగూడ కార్యమని చెప్పుచున్నందున నందు వివాదపడ దగదు.

ఇప్పటికిని యీశ్వరుడు రెండుమారులు నిర్ధారణ చేయబడినందువలన పునరుక్తిదోషము తదవస్థయేగదా? కాదు, నిర్ధారణజేయబడుచున్న నీశ్వరుడొక్కడైనను,

నిర్ధారణాశ్రయములగు భూతములు (సజీవప్రాణులు) నిర్ధారణాశ్రయములగు నిర్జీవ కార్యములును పరస్పరము వేరైనందున పునరుక్తిదోషము లేదు.

లేక, ప్రాణులలో హిరణ్యగర్భుడు అను నీశ్వరుడు గొప్పవాడు. భూతములలో మాయా ప్రతిబింబుడగు నీశ్వరుడు గొప్పవాడు, అనియును నిర్ధార్యమాణులకు భేదము చెప్పనగును. వస్తుస్థితిలో నర్జునుడు భగవద్విభూతిని భగన్మాహాత్మ్య రూప యోగమును దెలిసికొన గోరినందున శ్రీకృష్ణుడుగూడ విభూతిని చెప్పునపుడు యోగమును గూడ జెప్పెనని రహస్యమును గ్రహింపవలయును. కావున "అహ మాదిశ్చ" అను శ్లోకమువలె "సర్గాణా మాదిరంతశ్చ" అను శ్లోకమున్ను భగవన్మాహాత్మ్య ప్రదర్శనపరమే యగుచున్నది. విభూతి శ్లోకములయందు నిర్ధారణ షష్ఠి ప్రారంభింపబడిన గాని, మాహాత్మ్య ప్రదర్శన ప్రకరణమున నిర్ధారణ షష్ఠి ప్రస్తుతింపబడలేదు. కాన "సర్గాణామాదిః" అనుచోట నిర్ధారణ షష్ఠి కాదు, "నక్షత్రాణా మహం శశీ" అనుచోట శేషషష్ఠియు గాదు.

ఇందు పునరుక్తిదోషము మఱియు పలువిధముల నాశంకించి పరిహరింపబడినది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిచట ననువదింపదలచలేదు. అవసరమగుచో మూలగ్రంథమున దిలకింపుడు.

వేదవేదాంగాది విద్యలలో మోక్షప్రదమగు నాత్మవిద్య నేను. ప్రవక్తలకు ప్రధానభూతమగు వాదము నా స్వరూపము. ప్రమాణఫలతత్త్వమును దెలిసికొన గోరినవారియొక్క కథ వాదమనబడును. ఒండొరులను జయింపదలచినవారికథ జల్పమనబడును. స్వపక్షమును స్థాపించుకొనలేక, పరపక్షమును ఖండించుటయే ప్రధానముగా గల కథ వితండవాద మనబడును. ఒక యభిప్రాయముతో ప్రయోగింపబడిన దానిని అభిప్రాయాంతరముచే దూషించుట ఛలము. చెడుసమాధానము (అసదుత్తరము) జాతి. ॥ 32 ॥

శ్లో॥ అక్షరాణా మకారోస్మి, ద్వంద్వస్సామాసికస్యచ,
అహమేవాక్షయః కాలో, ధాతాఽహం విశ్వతోముఖః. ॥ 33 ॥

అ॥ అచ్చులు హల్లులు అను నక్షరములలో అకారము గొప్పది. అయ్యది సర్వవర్ణములకు మొదటిది. ప్రణవమునకు మొదటి యవయవము. "అకారో వై సర్వావాక్" అను శ్రుతిప్రమాణమును బట్టి అకారము సర్వవర్ణములకు ప్రకృతియు నగుచున్నది. కాన నియ్యది నారూపము. సమాస సంఘములో ద్వంద్వసమాసము ఉభయపదార్థ ప్రధానమగుట వలన శ్రేష్ఠమగును. అయ్యది నా రూపము. అవ్యయీభావ సమాసము పూర్వపదార్థము ప్రధానముగా గలది. ఉత్తర పదార్థము ప్రధానముగాగలది తత్పురుష. అన్యపదార్థము ప్రధానముగా గలది బహువ్రీహి. ఉభయ పదార్థప్రధానముగా గలది ద్వంద్వము అని యిట్లు తరచుగా వాదముగలదు. కావున ద్వంద్వసమాసము భగవద్విభూతి యగుచున్నది.

నిత్యానిత్యములగు కాలద్వయములో నిత్యమగు కాలమును నేను. బ్రహ్మలలో చతుర్ముఖుడగు హిరణ్యగర్భుడను నేను. ఈ రెండు వాక్యములయందును, నిర్ధారణ రూపమగు షష్ఠి లేనందున భగవన్మాహాత్మ్యపరములనిగూడ నీయవి గ్రహింప నగును. ॥ 33 ॥

శ్లో॥ మృత్యు స్సర్వహరశ్చాహ ముద్భవశ్చ భవిష్యతాం,
కీర్తి శ్శ్రీర్వాక్చ నారీణాం స్మృతిర్మేధా ధృతిః క్షమా. ॥ 34 ॥

అ॥ మృత్యువు ధనాదులను హరించునది, ప్రాణమును హరించునది యని రెండు విధములు. అందు ప్రాణహరణ రూపమగు మృత్యువు నే నగుచున్నాను.

లేక, ప్రపంచమున సర్వప్రాణులయొక్క జీవితము హరించునట్టి యము డొక మృత్యుదేవత యనియు, ప్రళయమునందు సర్వజగత్తును నశింప జేయునట్టి యీశ్వరుడు మఱియొక మృత్యుదేవత యనియు బ్రతీతి గలదు. వారిరువురిలో సర్వప్రపంచహరుడగు యీశ్వరు డను మృత్యుదేవత నేను. లేక, యిచట నీశ్వరశబ్దమునకు మాయా తమోగుణావచ్ఛన్నుడగు రుద్రుడనిగూడ జెప్పవచ్చును. దానివలన రుద్రుడు యీశ్వరవిభూతియని సిద్ధించును. బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రులు ముగ్గురు పరమేశ్వరుడగు బ్రహ్మయందు కల్పింపబడుటచే నదియును పొసగును.

లేక, మాయావచ్ఛిన్న చైతన్యలక్షణుడగు నొకే యీశ్వరుడు పుట్టించుట, పాలించుట, సంహరించుట యను గుణసంబంధమువలన బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర శబ్దములచే జెప్పబడుచున్నాడు. అందు సంహరింప జేయుటయను గుణసంబంధముగల పరమేశ్వరుడను నేను. సగుణేశ్వరుడు నిర్గుణబ్రహ్మకు విభూతియగుట పొసగును.

రా మా ను జ మ త ము

ఇచట వేదాంతదేశికులు యమునియొక్క యాజ్ఞను నెరవేర్చుచు, ప్రాణహరణాధికారమందున్న నొకానొక పురుషుడు మృత్యువని మృత్యుశబ్దార్థము నిర్వచించిరి.

అది యనుచితము. అట్టి ప్రమాణ మెచ్చటను కన్పించదు. యమదూత లనేకులు కలరు. అం దెవ్వడు మృత్యు వనునది నిర్ణయింప నలవిగాదు. మృత్యుదేవత ప్రత్యేకమగురు కాని, యమదూతలలో చేరదనినచో, నయ్యది భగవదాజ్ఞాపరతంత్ర మగునుగాని యముని యాజ్ఞను నెరవేర్చునట్టిది గాదు.

ఓయీ! “భూతానా మంతఏవచ” అను నిరువదవ శ్లోకమున ప్రపంచనాశమునకు కారణుడగు నీశ్వరుడు చెప్పబడుటవలన నిచట మరల యదే యర్థమును జెప్పినచో పునరుక్త దోషము వాటిల్లునుగదా? లేదు; వినుము. ఇరువదవ శ్లోకమున లయస్థానము మాత్రమే జెప్పబడినది. కాక, నయ్యది భగవన్మాహాత్మ్య కథనపరము కాని విభూతి ప్రదర్శనపరము కాదు.

ఐతే, "సర్గాణా మాదిరంతశ్చ" అను శ్లోకార్థముతో పునరుక్తమగునుగదా యనుటయు నుచితము గాదు. అచట సృష్టి స్థితి లయముల మూటికి గారణమగు నీశ్వరుడు నిర్ధారణ చేయబడెను. ఈ శ్లోకమున కేవల లయహేతువగు నీశ్వరుడు మాత్రమే నిర్వచింపబడెను. కాన నిందు బునరుక్తము లేదు.

ఇక యీశ్వరుడనగా మూడునేత్రములుగల రుద్రుడని వ్యాఖ్యాన మొనర్చి నచో పునరుక్తిదోషమునకు దావే లేదు. మధుసూదనుడుమాత్ర మిచట సంహర్త లగు వారిలో సర్వసంహర్త యగు మృత్యువు 'నేను' అని వ్యాఖ్యానించెను.

భావికల్యాణములో నభ్యుదయప్రాప్తిహేతువు నాదు రూపము. మృత్యుశబ్ద సాహచర్యమున నిచట యుద్భవ శబ్దమునకు బుట్టుకయే యర్థమని యనదగదు. మృత్యుశబ్దముగూడ నిచట మరణార్థవాచకముగాదు. మరేమనిన సర్వప్రాణహరణ రూపమైన నశుభమునకు కారణమగు మృత్యువునుజెప్పును. అటువైన సర్వాభ్యుదయ రూపమైన శుభమునకు గారణమెవ్వడని ప్రశ్న యుదయించుటయు, అట్టివానిని నేనే యని భగవంతుడు నిర్వచించుటయు పూర్వాపర సందర్భమునకు దగిన యర్థ మగు చున్నది.

స్త్రీలలో కీర్తి, లక్ష్మి, వాక్కు, స్మృతి, మేధా, ధృతి, క్షమా యను నుత్తమ స్త్రీలు నేనగుచున్నాను. వీరందఱు ధర్మమను పురుషునకు భార్యలు. వారు వారు ఆయా గుణముం దభిమానముగల దేవతలు. అందు, కీర్తియనగా ఖ్యాతి. శ్రీయనగా సంపద, వాక్కు యన విద్య. స్మృతి యన తలపు. మేధ యన గ్రంథ మును ధరించునట్టి బుద్ధిగత సామర్థ్యము. ధృతి యన ధైర్యము. క్షమ యన మానావమానములయందు చిత్తము వికారము నొందకుండుట. ఇవి యన్నియు లేశ మాత్రముగా నున్నను లోకము (అజ్ఞానియగు జీవులు), నాయంతటివారు లేరని విఱ్ఱవీగుదురు. స్త్రీలు, పురుషులు ధనాదులచే తామే కృతార్థులమని తలంతురు. విద్వాంసులుమాత్రము ధనాదులచే కృతార్థులమని తలచరు. వారు ఆత్మజ్ఞానముచే కృతార్థుల మగుదమను నిర్ణయముతోనే యుందురు. ॥ 34 ॥

శ్లో॥ బృహత్సామ తథా సామ్నాం గాయత్రీ ఛందసామహమ్,
మాసానాం మార్గశీర్షోఽహ మృతూనాం కుసుమాకరః. ॥ 35 ॥

అ॥ సామములలో బృహత్సామమను పేరుగల సామము నే నగుచున్నాను. "త్వామిద్ధి హవామహే" అను ఋక్కునందు గానముచేయబడు సామము బృహత్సామ మనబడును. ఉష్ణిక్, అనుష్టుప్, త్రిష్టుప్ మున్నగు ఛందస్సులలో గొప్ప దగు గాయత్రీఛందస్సు నాదురూపము. అనగా : ఛందో విశిష్టములగు ఋక్కులలో గాయత్రీఛందస్సుతో గూడినఋక్కు భగవద్విభూతియని భావము. పాదబద్ధమగు వేద భాగము ఋక్కనబడుచున్నది. గాయత్రీ ఛందస్సునం దొక్కొక పాదమున కారేసి

అక్షరము లుండును. ఉ:- మారాయుధభూతా, బాలాశఫరాక్షీ, కాంతంహరిమాగా, లక్ష్మీ స్తనుమధ్యా- ఇత్యాదులు. ఇట్లు ఆరేసి యక్షరములుగల నాల్గుపాదములతో గూర్చబడిన ఋక్కు గాయత్రీఛందో విశిష్టమగును.

ఓయీ! లోకమునందువలె వేదమునందుగూడ ఆరక్షరములుగల నాల్గుపాద ములు గాయత్రీఛందస్సని సంజ్ఞయున్నచో "తత్సవితుర్వరేణ్యం" ఇత్యాదిమంత్ర మునం దట్లక్షరపాదవిభాగము లేనందున గాయత్రీమంత్రము గాయత్రీఛందస్కము గాకపోవును. మంత్రశాస్త్రమునందు "తత్సవితుః" అను మంత్రమునకు విశ్వా మిత్రుడు ఋషియనియు, సవిత (సూర్యుడు) దేవతయనియు, గాయత్రి ఛంద స్సనియు ప్రసిద్ధిగలదు. అట్లే "ఉదిత్యం జాతవేదసం" ఇత్యాదిమంత్రములకు గూడ గాయత్రీఛందస్సనునది ప్రసిద్ధము. అట్లే గాయత్రి త్రిపదా (మూడుపాదములుగలది) యని ప్రసిద్ధము. "గాయత్రీ చతుర్వింశత్యక్షరా త్రిపదా షట్కుక్షిః" అని మంత్ర ప్రయోగమున గన్పించుచున్నది. కావున వేదమునందు ఎనిమిదేసి యక్షరములుగల మూడుపాదములతో విరాజిల్లునదే గాయత్రీఛందస్సు. ఇట్టి గాయత్రీఛందోవిశిష్ట మగుటవలననే "తత్సవితుః" అను మంత్రమునకు గాయత్రీమంత్ర మను వ్యవహారము పొసగుచున్నది.

"తత్సవితుర్వరేణ్యం" అను మొదటిపాదమున ఏడక్షరములే కలవని శంకింప దగదు. "ణ్యమ్" అను తుదియక్షరమును "ణియమ్" అని రెండక్షరములుగా విభజించి పఠించిన సరిపోవును. అట్లే "పరోరజసి సావదోమ్" అని నాల్గవపాదము గూడ గలదనుట పొసగదు. అయ్యది వేరుమంత్రము. దానికి గాయత్రీమంత్రమునందు జేరిక లేదు. కాన గాయత్రీ త్రిపదయనియే యంతట యుపదేశించుట పొసగుచున్నది.

ఇట్లే "ఉదిత్యం జాతవేదసమ్" ఇత్యాది ఋక్కులయందు గూడ నొక్కొక్క ఋక్కు మూడేసిపాదములు కలదిగనే కనుపించుచున్నది. "ఉదిత్యం జాతవేదసం, దేవం వహంతి కేతవః, దృశేవిశ్వాయ సూర్యం" అనున దొకే ఋక్కు. ఇందు మూడు పాదములు మాత్రమే కలవు. "అపత్యేతాయవో యథా" అను నాల్గవ పాదము కలదని యనరాదు. "నవాద్యా గాయత్రీఛందః" అని చెప్పియుండుటచే "ఉదిత్యం జాతవేదసం" అను మంత్రమునందు తొమ్మిది గాయత్రీ ఋక్కులుండ వలయును. ఇరువదియేడు పాదములును కనుపించుచున్నవి. కాన నొక్కొక్క ఋక్కు పాదత్రయాత్మకమై యుండితీరవలయును. కనుక ఎనిమిది యక్షరములు గల్గి మూడు పాదములుగలదే గాయత్రీ ఛందస్సగును.

లోకమునందు మాత్రము ఇరువది నాల్గక్షరములు గల గాయత్రీ ఛందస్సు ఆరేసి యక్షరముల కొక్కొక పాదము చొప్పున నాల్గుపాదములు కలదిగా పింగళ మునిచే గల్పింపబడినది. నాల్గుపాదము లైనను ఇరువది నాల్గక్షరము లను సంఖ్య యున్నందున గాయత్రీ ఛందస్సనబడుచున్నది. ఇట్లే వేదమునందుగూడ ఇరువది

నాల్గక్షరములు గల ఋక్కును నాల్గుభాగములుగా విభజించి ఆరేసి యక్షరముల శ్లోకపాదముగా గల్పింపబడుగాక యని యనరాదు. "ఉదుత్యం జాతవేదస" మనుచోట "ఉదుత్యం జాతవే" అని యారక్షరములకు పాదవిభాగము చేయుట శక్యముగాదు. ఒకేపదమునందు యతివిచ్ఛేద ముండదు. అట్లైనచో లోకమునందే గాయత్రీఛందస్సునకు ఎనిమిదేసి యక్షరములుగల మూడుపాదములను గల్పింప గూడదా? అని యనుట యుచితముగాదు. లోకమునందు శ్లోకములు నాల్గుపాదములు కలవిగనే యుండితీరవలయును. మూడుపాదములతో శ్లోకపూర్తి యసంభవము. కాన గాయత్రీపాదము అష్టాక్షరమే యగుచున్నది.

గాయత్రికి మూడు పాదములును, ఇరువదినాల్గక్షరములును నుండును. అనుష్టుప్ ఛందస్సునకు నాల్గుపాదములు, ముప్పదిరెండక్షరములు నుండును. కాన నీ రెంటికి సాంకర్యము లేదు.

కావున త్రిష్టుబాది ఛందస్సులతో గూడిన ఋక్కులలో గాయత్రీ ఛందోబద్ధమైన ఋక్కు గొప్పది. అయ్యది 'తత్సవితుర్వరేణ్యమ్, భర్గోదేవస్యధీమహి, ధియోయోనః ప్రచోదయాత్' అని చూపితిని. ఈ మంత్రమునకు గాయత్రీ దేవతయు, అదియే ఛందస్సును గాన గాయత్రి యను వ్యవహారము. "ఉదుత్యం జాతవేదసం" ఇత్యాది మంత్రములకు ఛందస్సు గాయత్రియైనను, దేవత వేరగుటచే వాటికి గాయత్రీమంత్రమను వ్యవహారము లేదు.

ఇట్లు గాయత్రీఛందోవిశిష్ట ఋక్కులలో గాయత్రీమంత్రమే గొప్పది గనుకను త్రిష్టుబాది ఛందోవిశిష్ట ఋక్కులలో గూడ గాయత్రీమంత్రమే యుత్తమోత్తమము గనుకను, నిట గాయత్రీశబ్దముచే గాయత్రీమంత్రమే గ్రహింపనర్హము. "న గాయత్ర్యాః పరో మంత్రః" అను ప్రమాణముచే గాయత్రీ మంత్రము ప్రశస్తమని స్పష్టమగు చున్నది.

ఓయీ! ఎవరీ గాయత్రీదేవత? అయ్యది సవితృదేవునియొక్క తేజస్సే. అది వెలుగా ఏమి? కాదు, చైతన్యమే. సూర్యమండలావచ్ఛిన్నమగు చైతన్యము గాయత్రి యని చెప్పబడుచున్నది. సూర్యుడు సర్వసాక్షి గనుక ఈశ్వరుడని ప్రసిద్ధి గలదు. వానిలోపల నుండు చైతన్య మేది కలదో యదియే గాయత్రి యనబడుచున్నది. ఇంతమాత్రమున మనబోటివారల శరీరముతో గూడిన చైతన్యముగాని, కూడని చైతన్యము గాని గాయత్రి కాదను వ్యవహారము లేదు. చిచ్ఛక్తియే గాయత్రి యనదగును. కావున చిద్రూపమగు పరబ్రహ్మయే గాయత్రి. స్త్రీలింగ ప్రయోగమును బట్టి కాళీ, సరస్వతీ మున్నగు శక్తులే గాయత్రీ దేవతలు అని పొరపడదగదు. నిర్విశేషమగు చైతన్యమునందు ఆత్మ యను పుంలింగశబ్దమును, బ్రహ్మ యను నపుంసకలింగశబ్దమును ప్రయోగించినట్లు గాయత్రీ యను స్త్రీలింగశబ్దమును గూడ ప్రయోగించుట సంభవించును.

ఇట్లు బ్రహ్మపరమగుట వలనను, జీవబ్రహ్మాభేదరూపమగు తత్త్వార్థమును బోధించుటవలనను, గాయత్రీమంత్ర మన్నిమంత్రములలో గొప్పదగుచున్నది.

గాయత్రీ మంత్రార్థము

"ధియోయోనః ప్రచోదయాత్" యః = ఏ యీశ్వరుడు, నః = జీవుల యొక్క, ధియః = బుద్ధులను, ప్రచోదయాత్ = ప్రేరేపించుచున్నాడో. ఈ యర్థము నందు, శ్లో. ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి, భ్రామయ న్సర్వ భూతాని యంత్రారూఢాని మాయయా॥ అను వచనము "యోభూతేషు తిష్ఠన్" ఇత్యాద్యంతర్యామిబ్రాహ్మణమున్ను ప్రమాణమగుచున్నవి.

యచ్ఛబ్దమునుబట్టి తచ్ఛబ్దమును మార్చుకొనవలయును. "తత్సవితు ర్వరేణ్యం భర్గోదేవస్య ధీమహి" తస్య, సవితుః = మాయచే ప్రపంచ సృష్టిస్థితి లయములకు గారణమైన, దేవస్య = ఈశ్వరునియొక్క, వరేణ్యం = స్వరూపభూత మగుటచే గొప్పదగు, భర్గః = చైతన్యమును, (అనగా బ్రహ్మమును అని భావము) ధీమహి = సోహమని ప్రత్యగభిన్నముగా దెలిసికొందుము (ధ్యానింతుము).

ఇట్లు మంత్రములలో నేను గాయత్రీమంత్రమని యర్థము పర్యవసన్నమైనది. కాన గాయత్రీమంత్రముగాని, గాయత్రీ ఛందోవిశిష్టమంత్రములుగాని భగవ ద్విభూతులని సిద్ధించినది.

లేక "అగ్రంవై ఛందసాం గాయత్రీ" అను శ్రుతివలన ఛందస్సులలో గాయత్రీఛందస్సు గొప్పదగుచున్నది. పింగళాచార్యులు "ఉక్తాత్యుక్తా తథా మధ్యా" అని చెప్పియుండుటచే ఉక్తయను ఛందస్సే గొప్పదని యేల ననకూడదు? వినుము, "అగ్నిమీళే పురోహితం" అను ఋక్కే అన్ని వేదములలో మొదటిది. ఇయ్యది గాయత్రీఛందోబద్ధ మగుచున్నది. "అగ్నిమీళే" యను మంత్రమునకు అగ్ని దేవతయనియు, గాయత్రీఛందస్సనియును మంత్రపాఠమునందు కనిపించుచున్నది. కావున గాయత్రీఛందస్సయే గొప్పది. పింగళాచార్యుడు జెప్పిన ఉక్తఛందస్సు గాదు.

ఓయీ! ఇతర ఛందోబద్ధములగు మంత్రములకంటె గాయత్రీఛందోబద్ధము లగు మంత్రములు గొప్పవగుటలో గాయత్రీఛందోబద్ధత్వమేకదా కారణము. అపుడు ఛందస్సులలో గాయత్రీఛందస్సు గొప్పదనికదా తేలిన యర్థము. ఇట్టితరి "గాయత్రీ ఛందసా మహమ్" అను శ్లోకముయొక్క వాచ్యార్థమే గ్రహింపనగును. ఎట్లన? త్రిష్టుబాది ఛందస్సులలో గాయత్రీఛందస్సు నేను అని. ఇట్లే రామానుజులు జెప్పిరి. ఈప్రక్రియను విడచి, శ్రీశంకరులు "గాయత్ర్యాది ఛందోవిశిష్టఋక్కులలో గాయత్రి ఋక్కు నేను" అని గాయత్రీపదమును ఋక్పరముగ లాక్షణికార్థమును గల్పించి ప్రయాసపడుటకు కారణమేమి?

వినుము. పాదాక్షరసంఖ్యావిశేష నియమము ఛ దశ్శబ్దార్థము. తన్మాత్రమునకు గొప్పదనములేదు. ఆ నియమముతో గూడినశబ్దసమూహమునకే గొప్పదనముగలదు. "అగ్నిమీళే పురోహితం" అను నిట్టిమంత్రమే వేదాదియం దుండుట చేతను, అయ్యది గొప్పదగుటవలనను, నీ యర్థమునందు శ్రుతిసంవాదముగూడ గలదు. కాన ఛందోమాత్రమునకు గొప్పదనము జెప్పుటకంటె ఛందోవిశిష్టమైన శబ్దసమూహమునకు గొప్పదనమును జెప్పుటయే యుచితమను నాశయముతో నాచార్యపాదులు లాక్షణికార్థప్రయోగ నంగీకరించిరి.

వేదము మొదటయున్న "అగ్నిమీళే" యనుమంత్రము గాయత్రీఛందోవిశిష్టమగుటచే గాయత్రీఛందోవిశిష్టఋక్కు గొప్పదని యెట్లుచెప్పిరో? యట్లే వేదాదియందున్న మంత్రమునందు గాయత్రీఛందస్సు యుండుటంబట్టి గాయత్రీఛందస్సుగూడ ఛందస్సులలో గొప్పదని యేలచెప్పరాదు? నిజమే వినుము. ఇట్టి న్యాయ మవలంబించినచో, వేదాదియం దగ్ని యుండుటవలన అగ్నియే అన్నిభూతములలో గొప్పదని చెప్పవలసినదేకదా? ఇష్టాపత్తియే యందురా? "దేవానా మస్మి వాసవః" అని గీతలలో శ్రీకృష్ణుడు, దేవతలలో నగ్ని దేవతను గొప్పగాజెప్పక ఇంద్రునేల గొప్పగా జెప్పెను? కాక, మఱియొకచోట వేదమునందే "అగ్నిర్వై దేవానా మవమో విష్ణుః పరమః" అనువాక్యముచే దేవతలలో నగ్ని తక్కువవాడనియు, విష్ణువు గొప్పవాడనియు జెప్పబడినదిగదా? దీని కేమి సమాధానము జెప్పెదరు? కావున పై న్యాయమంతట నవలంబింప వీలుపడదు. అయితే శ్రుతివిరోధముండుటవలన వేదాదియందున్న నగ్ని గొప్పదిగాకున్నను, శ్రుతివిరోధము లేకుండుటచే వేదాద్యమంత్రమునందున్న గాయత్రీఛందస్సు గొప్పదగుగాక, అనినచో నదియును బొసగదు. అగ్నిశబ్దోత్తరమందున్న ద్వితీయావిభక్తిగాని, అగ్నిశబ్దముగాని వేదమునకు మొదట యుండుటచే గొప్పదని చెప్పవలసివచ్చును.

లేక ఛందోమాత్రమునకు గొప్పదన ముండుగాక, అయినను ఏ మంత్రమువలన ఛందోమాత్రమునకు గొప్పదనము ప్రాప్తించినదో, యా మంత్రమే యిచట గొప్పదని లాఘవమున గ్రహింపదగును. తజ్జాతీయములగుటచే నితర మంత్రములుగూడ నట్లే గొప్పవని తెలియవలయును. వస్తుతః ఋక్కుకంటె, ఛందస్సు వేరుగ లేనందున ఋక్సత్తయే ఛందస్సత్త యనవలయును. ఛందస్సునకు స్వతంత్రముగ సత్త లేదు. కాన నిచట స్వతంత్ర సత్తాశాలియగు ఋక్కునే గ్రహించుట యుచితము కనుక నిచట గాయత్రీఛందో విశిష్టమగు ఋక్కే భగవద్విభూతిగాని కేవల గాయత్రీ ఛందస్సు భగవద్విభూతి కాదని సుస్పష్టము.

మార్గశీర్షమాసమునందు సర్వసస్యములు ఫలసంపత్తితో గూడియుండుటవలనను, ఆ మాసము వ్రతాదులకు నుచితకాల మగుటవలనను మాసములలో మార్గశీర్షము గొప్పది. ఇయ్యది భగవద్విభూతి. అట్లే వసంతఋతువు జ్యోతిష్టోమ

యాగమున కుచితకాలమగుట వలనను, పుష్పసమృద్ధి కలదగుటవలనను, ప్రాణులకు సుఖకరమగుటవలనను ఋతువులలో గొప్పదగుచున్నది. కాన నయ్యది భగవద్విభూతి.
॥ 35 ॥

శ్లో. ద్యూతం ఛలయతామస్మి తేజ స్తేజస్వినా మహమ్,
జయోఽస్మి వ్యవసాయోఽస్మి స త్త్వం సత్వవతా మహమ్ ॥ 36 ॥

అ॥ ధనాపహరణము ఫలముగాగల వంచనావిషయములగు (కపటోపాయములగు) క్రయ, విక్రయ, ఋణ, దాయసంవిభాగ, సంగరాదులను ఛలములలో జూదమనునది చాలగొప్పది. ఎలనన:- దుర్యోధనాదు లీ జూదముచే క్షణకాలములో ధర్మరాజాదుల నోడించి, వారల దరిద్రులజేసి, యడవిపాల్పరచి, తాము రాజాధిరాజులైరి. కాన, కపటోపాయములలో జూదము చాల గొప్పది. కనుకనే "అక్షైర్మాదీవ్యేత్" అను శ్రుతి జూదమును నిషేధించుచున్నది. ఇట్టిజూదము భగవద్విభూతి. -తేజోవంతులలో తేజస్సు నేనగుచున్నాను. జయాపజయములలో జయమును నేను, ఉద్యోగానుద్యోగములలో నుద్యోగము (ప్రయత్నము) నేను.

లేక, సామర్థ్యము నాలుగు విధములు. వాక్సామర్థ్యము, శరీరసామర్థ్యము, ఇంద్రియసామర్థ్యము, మనస్సామర్థ్యమని. ఇందు మనస్సామర్థ్యము గొప్పది. అది భగవద్విభూతి.

లేక; సాత్త్విక ధర్మములలో శమదమాది లక్షణమగు సాత్త్వికధర్మము గొప్పది. అయ్యది భగవద్విభూతి.

లేక, సత్త్వరజ స్తమోగుణములలో సాత్త్వికులయొక్క గుణమగు సత్త్వము గొప్పది. అయ్యది భగవద్విభూతి.

కాన "సత్వం సత్వవతా" మను తురీయపాదమునకు నిట్లే యర్థమును జెప్పవచ్చును.
॥ 36 ॥

శ్లో॥ వృష్ణీనాం వాసుదేవోఽస్మి పాండవానాం ధనంజయః,
మునీనా మప్యహం వ్యాసః కవీనా ముశనాకవిః. ॥ 37 ॥

అ॥ యాదవులలో వసుదేవకుమారుడ నగు వాసుదేవుడను నేను. పాండవులైదుగురిలో, నిఖిలరాజుల జయించి ద్రవ్యము నార్జించిన ధనంజయుడను (అర్జునుడను); సర్వపదార్థ జ్ఞానముగల మునులలో వ్యాసుడను నేను. వ్యాసులు బ్రహ్మసూత్రములను, అష్టాదశ పురాణములను రచించుటచేతను వేదమును విభజించుటచేతను సర్వజ్ఞు లగుచున్నారు. నారాయణాంశ సంభూతులగుటచేగూడ వ్యాసులు గొప్పవా రనదగును. కవులలో (అనగా:- భూతభవిష్య ద్వృత్తాంతమును దెలిసికొను వారలలో శుక్రుడను నేను. ఈతడు నీతిశాస్త్రాది కర్తయగుటచే గొప్పవాడు. మఱియు, శుక్రుడు విద్వాంసులలో గొప్పవాడని గూడ ప్రసిద్ధిగలదు. ॥ 37 ॥

శ్లో॥ దండో దమయతామస్మి నీతిరస్మి జిగీషతామ్,
మౌనం చైవాస్మి గుహ్యానాం జ్ఞానం జ్ఞానవతా మహమ్. ॥ 38 ॥

అ॥ వాది ప్రతివాదుల వాక్యశ్రవణము, సాక్షివిచారణము మున్నగు ధర్మము లలో శిక్షణరూపమగు దండము గొప్పది. అది నే నగుచున్నాను. లేక రాజ, గురువు మున్నగువారు భృత్యుడు, శిష్యుడు మున్నగువారలయెడ కనపఱచునట్టి నయ, భయ, దమాది భావములలో దమమను భావము గొప్పది. అది నేను.

ఇచట నిర్ధారణ షష్ఠి యంగీకరింపవలయు నను నభినివేశము లేనిచో, శిక్షించు వారల కుండెడి ప్రధానమగు దండము నేనగుచున్నాను- అని యర్థము జెప్పవచ్చును.

ఇట్లే, జయశీలుల కుండెడి శౌర్య ధైర్యాదిగుణములలో ప్రధానమైన నీతి యను గుణము నేను.

దాచదగిన ధన కనక యౌషధాదివస్తువులను దాచుటకు సాధనములైన వస్త్రము, పెట్టె మున్నగువానిలో మౌన మనునది గొప్పది. అయ్యది నేను. మౌనము లేకున్నచో వస్త్రాదులచే దాచబడిన వస్తువు ఆ గుడ్డముడిలో వున్నదని, యా గోప్యవస్తువును బయల్పరచుట సంభవించును. కావున పేటికాదులచే దాచశక్యము గాని రహస్యవస్తువునుగూడ వాఙ్మౌనముచే దాచుటకు వీలగును. కావున మౌనము గోపన పదార్థములలో గొప్పదని భావము.

అట్లే జ్ఞానవంతుల కుండెడి జ్ఞాన, శమ, దమ, సుఖాది గుణములలో జ్ఞానము గొప్పది. అయ్యది నేనగుచున్నాను. ॥ 38 ॥

శ్లో॥ యచ్చాపి సర్వభూతానాం బీజం తదహమర్జున,
నతదస్తి వినా యత్స్యా న్మయా భూతం చరాచరమ్. ॥ 39 ॥

అ॥ బీజ(కారణ)ములలో సర్వభూతములకు బీజ(కారణ)మగు ప్రకృతిని నేను. దీనిచే ప్రకృతికూడ నీశ్వరవిభూతియని సిద్ధించినది. విత్తనము వృక్షాదులకు గారణ మైనట్లు సూక్ష్మావస్థాపన్నయగు ప్రకృతి, స్థూలావస్థయగు ప్రపంచమునకు గారణ మగును.

ఇట్లు భగవద్విభూతుల గొన్నిటిని జెప్పి, ఇకముందు సంక్షేపముగా జెప్పుచున్నాడు.

సచ్చిదానంద రూపుడను, సర్వవ్యాపిని, సమస్త ప్రపంచమునకు నాత్మభూతు డను అగు నన్ను విడచి జంగమస్థావర ప్రపంచములో నే వస్తువును లేదు. కావున ప్రపంచమంతయు నా స్వరూపముతోనే నిండి, నిబిడీకృతమై యున్నదని భావము.

ఎట్లన, కల్పిత వస్తువులు అధిష్ఠానరూపములు. కార్యము కారణాత్మకము. ఉదా:- ఘటము మృత్స్వరూపము. సర్పము రజ్జ్వాత్మకము. ఇట్లే ప్రపంచము నీశ్వర స్వరూపమని భావము. ఈశ్వరుడు ప్రపంచమునందు ప్రవేశించనిచో ప్రపంచమునకు

స్వరూపమే లేదు గాన శూన్యత్వ మేర్పడును. మఱియు సచ్చిదానందుడగు నీశ్వరుడు ప్రపంచమునందు ప్రవేశింపనిచో "జగదస్తి" (ప్రపంచము కలదు) "జగద్భాతి" (ప్రపంచము భాసించుచున్నది), "జగత్ప్రియం" (ప్రపంచము ప్రియమైనది) అను వ్యవహారమే సిద్ధించదు. సత్తా ప్రకాశానందము లీశ్వరధర్మములు. ఈశ్వరుడు ప్రపంచమున ప్రవేశించనిచో నాధర్మములు ప్రపంచమునందు సంక్రమించుట యసంభవము. కాన శశశృంగాదికమువలె జగత్తు లేదు. జగత్తు భాసించుటలేదు. ఇత్యాది ప్రతీతులు కలుగవలసివచ్చును. కావున ప్రపంచము శూన్యమే యగును.

ఓయీ! సర్వవ్యాపి యగు నీశ్వరునకు ప్రపంచమునందు ప్రవేశము లేదను నూహ యెట్లు పొడసూపును?

వినుము. 'ఈశ్వరుడు వేరు' ప్రపంచము వేరు అని వేరు చేయుటయే ప్రపంచమునం దీశ్వరునకు ప్రవేశము లేకుండుట అని యిచట వివక్షితమైనది. వేరుపరచుట యనగా ప్రపంచమున కనుపించు సత్తాజాడ్యాది ధర్మములను వేరుపరచుటయని భావము. "ఇది యీశ్వరధర్మము", "ఇది ప్రపంచధర్మము" అనుబుద్ధిచే ప్రపంచము నుండి యీశ్వరధర్మములను వేరుపరచినచో ప్రపంచము అనృతమే యగును. అనృతమగువస్తువు శశశృంగాదులవలె శూన్యమగును. దీనిచే సర్వప్రపంచము ఈశ్వరుని యందు కల్పింపబడుటవలన నీశ్వరవిభూతి యని తేలినది. ॥ ౩౯ ॥

శ్లో॥ నాంతోఽస్తి మమ దివ్యానాం విభూతీనాం పరంతప !
ఏషతూద్దేశతః ప్రోక్తో విభూతే ర్విస్తరో మయా. ॥ ౪౦ ॥

అ॥ అర్జునా! "నేను ఘటము", "నేను పటము", "నేను రాయి", "నేను మృత్తు", అని యిట్లు నాదు విభూతుల నన్నిటిని నేను జెప్పజాలను. నేను సర్వజ్ఞుడనుగనుక అనంతములగు నాదు విభూతులను నేను తెలియుచున్నాను. కించిజ్ఞులగు మరియితరులు తెలియజాలరు. కావున నేనిపుడు నీకు ప్రధానముగానున్న నాదు విభూతులను మాత్రము సంక్షేపముగా జెప్పితిని. ॥ ౪౦ ॥

శ్లో॥ యద్య ద్విభూతి మత్సత్త్వం శ్రీమ దూర్జిత మేవవా,
తత్తదేవావగచ్ఛ త్వం మమ తేజోంశసంభవమ్. ॥ ౪౧ ॥

అ॥ ఓయి అర్జునా! లోకములో సామర్థ్యముకలదికాని, శోభాయుక్తమయినదికాని, ఉత్సాహముకలదికాని, యేవస్తువుకలదో అదియంతయు జ్ఞానరూపమగు నాయొక్క తేజస్సులో నేకదేశమువలన బుట్టినదని గ్రహింపుము.

ఓయీ! 'శ్లో॥ మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః,' అని యింతకు ముందే చెప్పియుండుటచే సమస్త పదార్థములు యీశ్వరాంశ సంభూతములని యింతకుమున్నే సిద్ధించినది. అయ్యది మరల చెప్పనేల? వినుము. సాధారణప్రాణుల (సామాన్యజీవుల) యందు, ఈశ్వరునియొక్క సర్వజ్ఞత్వములోని భాగము కనిపిం

చుట లేదు. ఈశ్వర విభూతులగు ప్రాణులయందు మాత్ర మయ్యది కలదు, కనిపిం చును. కాన నీశ్వరవిభూతులు యీశ్వర తేజోంశ సంభూతము లని నిర్ణయింపనగును.

ఇచట తేజశ్శబ్దముచే బలక్రియలు గూడ నుపలక్షణముగా జెప్పవలయును. ఈశ్వరునకు జ్ఞాన బల క్రియలు స్వాభావికములు. ఆ మూటియొక్క యంశలచే, నీశ్వరవిభూతులగు ప్రాణులు పుట్టుదురని భావము. కనుకనే యీశ్వరవిభూతులగు రామ కృష్ణ మహేంద్రాదులయందు, జ్ఞానబలక్రియలు యెక్కువగ కనిపించుచున్నవి.

లేక తేజశ్శబ్ద మిచట భగమున కుపలక్షణము. ఐశ్వర్య, వీర్య, యశ, శ్రీ, జ్ఞాన, వైరాగ్యములు భగములనబడును. వీటియొక్క యంశలచే నీశ్వర విభూతులు పుట్టుదురని యర్థము.

అందు జీవులు యీశ్వరునియొక్క చైతన్యాంశభూతులు. విభూతులు, యీశ్వరునియొక్క చైతన్యాంశరూపు లగును. వాని గుణాంశములచేగూడ గూడి యుందురు. కాన యిచట తేజశ్శబ్దము స్వరూప చైతన్యపరము కాదు.

లేక, మహాకాశమునకు ఘటాకాశములువలె ప్రత్యగాత్మలగు జీవులు పర బ్రహ్మయొక్క చైతన్యాంశభూతులు. రామకృష్ణాది విభూతులు సర్వజ్ఞత్వాది గుణ విశిష్టమయిన ఈశ్వరునియొక్క అంశభూతులు. కనుకనే విభూతులయందు నీశ్వరగుణ ములు కొలదిగ గనిపించుట పొసగును. ఇచట జీవులు. ఈశ్వరాంశులని చెప్పదగదు. అచట 'మమ' అను పదమునకు పరబ్రహ్మ యర్థము. ఈశ్వరుడు ప్రయోగించిన అస్మచ్ఛబ్దము లక్షణచే పరమాత్మను జెప్పును. జీవులచే బ్రయోగింపబడిన అస్మచ్ఛబ్దము లక్షణచే ప్రత్యగాత్మను జెప్పును.

రా మా ను జ మ త ము

ఇచట రామానుజులు, తేజశ్శబ్దమునకు, నియమనశక్తిరూపమగు సామర్థ్య మర్థమని చెప్పిరి.

అది యనుచితము. ఈశ్వరాంశులగు ప్రభువులయందు నియమనశక్తి కని పించుచున్నను, జ్ఞానులయందుగాని, విరక్తులయందుగాని యయ్యది కనుపించుట లేదు.

ఇక తేజశ్శబ్దమునకు సర్వకర్తృత్వ, సర్వేశ్వరత్వాది సామర్థ్యమని యర్థ మును జెప్పినచో నయ్యది భగరూపమేయగును. అపుడు తేజశ్శబ్దమున కుపలక్షణము లేకుండగనే భగవాచకత్వము సంభవించుచున్నది. కాన నియ్యది సమీచీనమే యగును. ॥ ౪౧ ॥

శ్లో. " అథవా బహునైతేన కిం జ్ఞాతేన తవార్జున,
విష్టభ్యాఽహ మిదం కృత్స్న యేకాంశేన స్థితో జగత్. ॥ ౪౨ ॥

అ వ॥ ఓయి కృష్ణా! నీవు " న త దస్తి వినా యత్ స్యాన్మయా భూతం చరా చరం " అను ముప్పది తొమ్మిదవ శ్లోకమున " చరాచర ప్రపంచములో నీ స్వరూ పము ప్రవేశించని వస్తువే లేద "ని చెప్పితివి.

మఱల "యద్యద్విభూతి మత్సత్త్వం శ్రీమదూర్జిత మేవవా" అను నలుబదవ శ్లోకమున విభూతిమంతులు (సమర్థులు), ధనవంతులు, ఉత్సాహవంతులు - వీరలే నీ తేజోంశవలన బుట్టిరనియు, అసమర్థులు, దరిద్రులు, నిరుత్సాహులు, వీరలు నీ తేజస్సువలన బుట్టలేదనియును జెప్పితివి. ఈయది పూర్వాపర విరుద్ధముగదా ?

కాదు, వినుము. "మమ తేజోంశసంభవం" అను శ్లోకమున విభూత్యాది గుణయుక్తులను నిర్దేశించి, వీరలే నా తేజస్సువలన బుట్టిరని చెప్పుటలో వారలయందే ప్రధానముగా నన్ను ధ్యానింపుమని చెప్పుటయే నాదు తాత్పర్యము.

వస్తుతః నాయందు గల్పింపబడినందున ప్రపంచమంతయు నా విభూతియు, మదాత్మక (మత్స్వరూప)ము నగుచున్నది- అని శ్రీ కృష్ణభగవానులు ఈ శ్లోకమున జెప్పుచున్నారు.

అ॥ ఓ అర్జునా ! "నే నాదిత్యుడను, నే నశ్వత్థవృక్షమును, ఇంద్రుడను, చంద్రుడను అని ప్రత్యేకముగా నేనుజెప్పిన ప్రయోజనమేమి, వినినందున నీకు ఫలమేమి ? ఇట్లొక్కొక్కటిగా నాదు విభూతుల నన్నిటిని నేను నీకు జెప్పజాలను. అయ్యవి యట్లు జెప్పుటకు శక్యములు గావు. నీవు నిరవశేషముగా దెలిసికొనినవాడవును గానేరవు.

ఇప్పుడు జెప్పెద వినుము. నే నీప్రపంచమంతయును నొక్కపాదముచే నాక్రమించి యుంటిని. ఇందు మంత్రవర్ణముగూడ ప్రమాణము గలదు. "పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని" అని. కావున జగత్తంతయు నా స్వరూపమే యగుచున్నది.

పై మంత్రవర్ణమునుబట్టియే నిరంశుడగు ఈశ్వరునకు అంశిత్వ మంగీకరింపవలయును. కనుక నీ యీశ్వరునకు సర్వభూతములు నొక్కయంశమే. అనగా - ఈశ్వరునియొక్క నొక్కపాదమే ప్రపంచమున గలదని యర్థము.

లేక, వీనియొక్క యేకపాదమునందు- ప్రపంచము గలదనికాని వీనియొక్క యేకపాదము జగద్రూపముతో నున్నదనికాని, వీనియొక్క యేకపాదము జగద్రూపముగా జూడబడుచున్నదనికాని పైమంత్ర వర్ణమున కర్థము.

ఓయీ ! శ్రుతి చెప్పినంత మాత్రమున విరుద్ధమైన అర్థము నెట్లు గ్రహింపనగును ? వినుము. నిరంశునకుగూడ మాయచే నంశభేదము సంభవించును. మట్టిలో నేకదేశమగు తడిమట్టియందు ఘటమును బుట్టించు సామర్థ్య మున్నటుల బ్రహ్మయొక్క యేకదేశమునందు మాయ యున్నది.

అయితే, మాయమాత్రము నిరవయవుడగు బ్రహ్మకు నవయవ విభాగము నెట్లు కల్పించినది ? అందు దానెట్లున్నది ? అని శంకింపవలదు. మాయాకృత్యము అనిర్వచనీయము. అది మనసా యూహింపను, వచసా వచింపను నలవిగాదు. కాన నందు 'అదెట్లు, ఇదెట్లు' అను ప్రశ్నయే తగదు.

ఈ సర్వభూతాత్మకమగు బ్రహ్మయొక్క యేకపాదమే "మాయ" అనియు, "ఈశ్వరు"డనియును జెప్పబడుచున్నది. మాయావచ్ఛిన్న బ్రహ్మమే యీశ్వరుడు. శుద్ధచైతన్యము పరబ్రహ్మమే యగును. అదియే తత్త్వము. మాయ అతాత్త్వికమగుటచే మాయావచ్ఛిన్నుడగు నీశ్వరుడుగూడ నతాత్త్వికుడే యగుచున్నాడు. అట్లే మాయామయములగు భూతములును అతాత్త్వికము లగుచున్నవి. కావున యట్టి శుద్ధ చైతన్యమే ప్రత్యగాత్మయని జీవబ్రహ్మల కైక్యము సిద్ధించినది.

రామానుజమతము

ఇచట రామానుజులు "ఏకాంశేన స్థితో జగత్" అనుచోట "ఏకాంశ" మను పదమునకు "నా యొక్క మహిమలో నయుతాంశముచే నావరించి" అని యర్థమును జెప్పిరి.

అయ్యది నిస్సారము. "ఏకాంశేన "అను పదమువలన, అయుతాయుతాంశ మను నర్థము లభింపదు. పైపెచ్చు మహిమ యనుపదము ఈ శ్లోకమున శూన్యము. పైగా సర్వప్రపంచము భగవద్విభూతి యని చెప్పదగియుండ ప్రకరణవిరుద్ధముగా జగన్నియమనమును జెప్పుట యనుచితమగును.

కావున శంకరులు జెప్పిన యర్థమే సుఖకరము. రామానుజుల యర్థము క్లేశావహము.

ఈ యధ్యాయమునందు భగవద్విభూతులయొక్క సంబంధము కలదుగాన నీయది విభూతియోగమను నామమును బడసెను. ॥ ౪౨ ॥

ఇట్లు
మల్లావఝులోపనామక వేంకటసుబ్బరామశాస్త్రి విరచితమగు
శ్రీమద్భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదమున
దశమాధ్యాయము
ముగిసెను.

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్థ ప్రకాశికానువాదము

ఏకాదశాధ్యాయము

శ్లో॥ మదనుగ్రహాయ పరమం గుహ్య మధ్యాత్మసంజ్ఞితమ్,
యత్త్వయోక్తం వచస్తేన మోహోఽయం విగతో మమ. ॥ ౧ ॥

అ॥ శ్రీకృష్ణునిచే పూర్వాధ్యాయమునందు జెప్పబడిన భగవద్విభూతులను పార్థుడు విని, ప్రపంచమంతయు భగవత్స్వరూపమని గ్రహించి, యట్టి భగవత్స్వరూపమును ప్రత్యక్షపరచుకొనదలచి పార్థు డడుగుచున్నాడు.

ఓయీ! కృష్ణా! నీవు నన్ననుగ్రహించదలచి చెప్పిన పరమగోప్యమగు నధ్యాత్మతత్త్వమును వినినంతనే నా చిత్తమునందలి యవివేకత దొలగిపోయినది. కాని యట్టి తత్త్వము నొక్కతూరి నాకు కనుబరచి నన్ను గృతార్థుని చేయుము.

ఓయీ! ప్రపంచమంతయు నాయందు గల్పింపబడినది. అయ్యది నాదు రూపము. అద్ది నీకు ప్రత్యక్షమగుచునే యున్నది. అట్టితఱి నేనుగూడ బ్రత్యక్షమైనటులేగదా? మఱి యేల నిట్లడిగెదవు? అని యందువేమొ. అట్లుగాదు. నాకు కేవలము ప్రపంచ మగుపడుచున్నదిగాని యయ్యది నీయం దున్నట్లుగా నా కంటి కగుపడుట లేదు.

అయితే, బ్రహ్మ కనుపించిననేగాని బ్రహ్మయం దున్నట్లుగా ప్రపంచము గనుపించదనియు, బ్రహ్మ దృగ్రూపుడుగాన కనుపించువాడు గాడనియు, కావున బ్రహ్మయందు ప్రపంచ మున్నటుల జూచుట కేవలము శాస్త్రమువలననే గ్రహింపవలె ననియు; ననినచో—

నిజమే. ప్రపంచము బ్రహ్మయం దున్నట్లుగా దెలిసికొనుట యలవి గాకున్నను మాయావచ్ఛిన్నచైతన్యమగు నీశ్వరునియందున్నట్లు దెలిసికొను టసాధ్యమగునుగాన నద్దానిని యుపదేశింపుము.

ఈయది భావము. ఈశ్వరున కనేక రూపములు గలవు. అందు ప్రధానమైన రూపము చైతన్యము. ఇదియే తాత్త్వికము. మాయావచ్ఛిన్నరూపము రెండవది. అంతఃకరణావచ్ఛిన్న చైతన్యము మూడవది. నాల్గవది విరాడ్రూపము. ఈ విరాడ్రూపమువలన విష్ణువు, రాముడు, కృష్ణుడు మున్నగువా రుద్భవింతురు.

ఇం దొకటిరెండు రూపములలో ప్రపంచమును దెలిసికొనుట శాస్త్రప్రమాణమువలననే సంభవించునుగాని మఱి యితర ప్రమాణములవలన సంభవించదు.

మూఢపరూపమగు నంతఃకరణావచ్ఛిన్నచైతన్యము జీవాత్మరూపమగుటచే నెల్లపుడు ప్రత్యక్షమేకాన దానిం దెలిసికొొన బనిలేదు. ఇక విరాడ్రూపముమాత్రము ప్రత్యక్ష ప్రమాణవేద్యమే కాన, నర్జును డీశ్వరునియొక్క విరాడ్రూపమును చూడగోరి యిట్లడిగెను.

ప్రపంచము చక్షురాది ప్రమాణవేద్యము గాన నీశ్వరునియొక్క ప్రపంచరూపమగు విరాడ్రూపముగూడ ప్రత్యక్షమే యగుచున్న దనినచో నిజమే. భగవంతుని యొక్క విరాడ్రూపము (విశ్వరూపము)లో చర్మచక్షువులగు మానవుల కణుమాత్రమే చక్షుర్గోచర మగుచున్నది. సాకల్యముగా విశ్వరూపమంతయు కంటికగుపడుట లేదు.

ఇపుడు సాకల్యముగా విశ్వమును చూడదలచి, యర్జునుడు భగవంతుని యిట్లు గోరెను.

లేక, ప్రపంచము ప్రత్యక్షమగుగాక ప్రపంచమును తయారుజేసెడి యవ యవ సన్నివేశరూపమైన నీశ్వరశరీర మెట్లున్నదో యెవ డెఱుంగును ? అద్దానిని తెలిసికొొనగోరియైనను పార్థు డిట్లడుగవచ్చును.

అయితే, భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునితో 'నోయి యర్జునా ! నాయందు ప్రపంచ నిర్మాణకుశలమైన నొకానొక రూపము గలదని చెప్పలేదుగదా ? అట్టితఱి యర్జును డారూపమును నాకు జూపుమని యడుగుట యెట్లు పొసగును ?' అని శంకింపదగదు. "విష్టభ్యాహ మిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగత్" అను శ్లోకముచే భగవంతు డట్టి రూపమును జెప్పెను. కాన నర్జునుని ప్రశ్న యుపపన్నమగుచున్నది.

లేక, కృష్ణార్జును లిరువురు సన్నిహిత బంధువులు గాన కృష్ణుని మహిమ యర్జునునకు తెలియకున్నను నాతని మహిమను దేవకీ వసుదేవ యశోదాదు లెఱుంగుదురు గాన, వారు శ్రీకృష్ణునియందు జగదాకారరూపము గలదని యెప్పుడో యర్జునునకు జెప్పియుండవచ్చును. అర్జును డిపు డద్దానిని ప్రకరణవశమున స్మరించియైనను నిట్లడుగవచ్చును. ॥ ౧ ॥

శ్లో॥ భవాప్యయౌ హి భూతానాం శ్రుతౌ విస్తరశో మయా,
త్వత్తః కమలపత్రాక్ష మాహాత్మ్య మపి చావ్యయమ్. ॥ ౨ ॥

అ॥ తామరపూరేకులవంటి కన్నులు గల ఓయీ ! కృష్ణా ! నీవు భూతముల యొక్క ఉత్పత్తి ప్రళయములగురించి చెప్పగా వింటిని. నాశరహితమయిన నీదు మాహాత్మ్యమునున్ను వింటెని. ॥ ౨ ॥

శ్లో॥ ఏవ మేత ద్యథాఽఽత్థ త్వ మాత్మానం పరమేశ్వర !
ద్రష్టు మిచ్ఛామి తే రూపమైశ్వరం పురుషోత్తమ ! ॥ 3 ॥

అ॥ ఓయి, పరమేశ్వరా! నీవు నీ స్వరూపము నెట్లు నిరూపించి చెప్పితివో, అది యంతయు నట్లు నిజమే. అందు సందియము లేదు. ఓయి, పురుషోత్తమా! నీదు ఈశ్వరరూపమును (విశ్వరూపమును) నేను జూడగోరుచున్నాను. ॥ 3 ॥

శ్లో॥ మన్యసే యది తచ్ఛక్యం మయా ద్రష్టు మితి ప్రభో,
యోగేశ్వర! తతో మే త్వం దర్శయాత్మాన మవ్యయమ్. ॥ ౪ ॥

అ॥ ఓయి ప్రభూ! నీదు విశ్వరూపమును నేను చూడగలనని నీకు నిశ్చయమున్నచో యోగశక్తుల నన్నిటిని నీవశ మొనర్చుకొనియున్న నీవు, నా కా విశ్వరూపమును జూపుము. ఇచట "యోగేశ్వర" అను సమాసమునందలి యోగశబ్దము అర్శాదిగణమునకు విధించిన 'అచ్' ప్రత్యయము అంతమందు గలదగుచు యోగిపరమగుచున్నదని గ్రహింపవలయును.

మూలమునందలి "తతః" అనుపదమునకు కారణార్థత్వము నంగీకరించి తచ్ఛబ్దముతో నియతాపేక్షగల యచ్ఛబ్దమున నధ్యాహారముజేసి "ఎందువలన నేను మిక్కిలి కోరికగల్గియుంటినో యందువలన నా కోరిక నెరవేర్చుటకొఱకు నీవు నాకు విశ్వరూపమును జూపు" మని యర్థమును జెప్పవలెను. కావున నీయది నాటకములయందలి రామాది వేషప్రదర్శనప్రాయము గాదని భావము. ॥ ౪ ॥

శ్లో. పశ్య మే పార్థ! రూపాణి శతశోఽథ సహస్రశః,
నానావిధాని దివ్యాని నానావర్ణాకృతీని చ. ॥ ౫ ॥

అ॥ ఇట్లర్జునునిచే ప్రేరేపితుడై భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు జెప్పుచున్నాడు. ఓ యర్జునా! నాదురూపము లప్రాకృతములనియు ప్రాకృతములనియు రెండు రకములు. అం దప్రాకృతరూపములు దివ్యములు. ప్రాకృతము లన్నియు ననేక రకముల రంగులతోను, అనేకరకముల యాకారములతోను, అనేక రకముల యవయవ విశేషములతోను గూడియుండును. ఈయవి సంఖ్యచే జెప్పనలవిగావు. అనంతములని గ్రహింపుము. ॥ ౫ ॥

శ్లో. పశ్యాదిత్యాన్ వసూన్ రుద్రా నశ్వినౌ మరుత స్తథా,
బహూ న్యదృష్టపూర్వాణి పశ్యాశ్చర్యాణి భారత! ॥ ౬ ॥

అ॥ ఇందు గొన్నింటిని పేరుతో నిర్వచించి చెప్పెదను చూడుము. నాలో ద్వాదశాదిత్యులును, ఎనిమిదిమంది వసువులును, పదునొకండు రుద్రులును, ఇద్దరశ్వినీదేవతలును, ఏడేసి వాయుగణములును, ఇట్లే నీ వెన్నడును మనుష్యలోకమున కని విని యెఱుంగని యత్యాశ్చర్యములైన రూపము లనేకములు కలవు. ॥ ౬ ॥

శ్లో॥ ఇహైకస్థం జగ త్కృత్స్నం పశ్యాద్య స చరాచరమ్,
మమ దేహే గుడాకేశ! యచ్చాన్య ద్ద్రష్టు మిచ్ఛసి॥ ॥ ౭ ॥

అ॥ ఇంతేగాదు. ఇప్పుడు నీకు బయట కనుపడు చరాచరప్రపంచమంతయు నా శరీరములో నొకమూల నున్నది. చూడుము. మఱియు, నీవు రణరంగమధ్యమున,

శంకించిన జయపరాజయాదికముగూడ గలదు. నీవు చూడదలచినచో దానినిగూడ నా శరీరమునందు జూడుము. ॥ ౭ ॥

శ్లో॥ న తు మాం శక్యసే ద్రష్టు మనేనైవ స్వచక్షుషా,
దివ్యం దదామి తే చక్షుః పశ్య మే యోగమైశ్వరమ్ ॥ ॥ ౮ ॥

అ॥ అర్జునా! నీవు ప్రాకృతమైన నీ చర్మచక్షుస్సుచే విశ్వరూపమును ధరించిన నన్ను జూడజాలవు. దివ్యదృష్టితో జూడగలవు. అట్టి దివ్యనేత్రమును నేను నీ కిచ్చుచున్నాను. దానిచే నాయొక్క యీశ్వరసంబంధమైన యోగశక్తి నంతయు జూడుము. ॥ ౮ ॥

శ్లో॥ ఏవ ముక్త్వా తతో రాజన్ మహాయోగీశ్వరో హరిః,
దర్శయామాస పార్థాయ పరమం రూపమైశ్వరమ్. ॥ ౯ ॥

అ॥ సంజయుడు జెప్పుచున్నాడు. ఓయీ ధృతరాష్ట్రుడా! కృష్ణు డిట్లు జెప్పి, పిదప పరమాత్మరూపుడగు నా భగవంతుడు పృథాపుత్రుడగు నర్జునుని కొఱకు సర్వాధికమైన విశ్వరూపమును జూపెను. ॥ ౯ ॥

శ్లో॥ అనేక వక్త్ర నయన మనేకాద్భుత దర్శనమ్,
అనేక దివ్యాభరణం దివ్యా నేకోద్యతాయుధమ్, ॥ ౧౦ ॥

అ॥ అనేక ముఖములు, నేత్రములు గలిగి యనేక విధముల నాశ్చర్యపరచు నట్టియు అనేక దివ్యాభరణములు గలిగినట్టియు, దివ్యములైన యనేక యాయుధ ములు గలిగినట్టియు నాదు విశ్వరూపమును జూడుమని పూర్వశ్లోకముతో సంబంధము. ॥ ౧౦ ॥

శ్లో॥ దివ్యమాల్యామ్బరధరం దివ్యగంధానులేపనమ్,
సర్వాశ్చర్యమయం దేవ మనంతం విశ్వతోముఖమ్. ॥ ౧౧ ॥

అ॥ దివ్యమైన పూలమాలలు, వస్త్రములను ధరించినట్టియు, దివ్యగంధమును బూసికొనినట్టియు, సర్వాశ్చర్యప్రచురమైనట్టియు అనేక ముఖములు గల భగవద్రూపమును భగవంతుడు జూపించెను. అర్జునుడు జూచెనని యైన నధ్యాహారము జేయవచ్చును. ॥ ౧౧ ॥

శ్లో. దివి సూర్య సహస్రస్య భవే ద్యుగప దుత్థితా,
యది భా స్సదృశీ సా స్యాద్భాస స్తస్య మహాత్మనః. ॥ ౧౨ ॥

అ॥ భగవంతునియొక్క విశ్వరూపప్రకాశ కుపమానము జెప్పబడుచున్నది. అంతరిక్షమునందు కాని, స్వర్గమునందు కాని వేయిమందిసూర్యు లొక్కమా టుదయించినచో నెంతటి కాంతి పుట్టునో, యాకాంతి మహాత్ముడైన విశ్వరూపధరుని యొక్క కాంతికి సమానమగును. లేక సమానము కాకపోవచ్చును. ఇంకను విశ్వ రూపముయొక్క ప్రకాశమే గొప్పది కావచ్చును. ॥ ౧౨ ॥

శ్లో. తత్రైకస్థం జగత్కృత్స్నం ప్రవిభక్త మనేకధా,
అపశ్య ద్దేవదేవస్య శరీరే పాండవ స్తదా. ॥ ౧౩ ॥

అ॥ అప్పు డర్జునుడు దేవదేవుడగు శ్రీకృష్ణునియొక్క శరీరమునం దొకమూల యనేకవిధముల విభక్తమయియున్న ప్రపంచమంతయును జూచెను. ॥ ౧౩ ॥

శ్లో. తత స్స విస్మయావిష్టో హృష్టరోమా ధనంజయః,
ప్రణమ్య శిరసా దేవం కృతాంజలి రభాషత. ॥ ౧౪ ॥

అ॥ పిదప యర్జును డాశ్చర్యమును జెంది గగుర్పాటు నొందెను. తరువాత దోసిలి యొగ్గి శ్రీకృష్ణుని శిరసా నమస్కరించి, యిట్లు పలికెను. ॥ ౧౪ ॥

శ్లో. పశ్యామి దేవాం స్తవ దేవ దేహే
సర్వాం స్తథా భూతవిశేష సంఘాన్,
బ్రహ్మాణ మీశం కమలాసనస్థం
ఋషీంశ్చ సర్వా నురగాంశ్చ దివ్యాన్. ॥ ౧౫ ॥

అ॥ అర్జునుడు జెప్పుచున్నాడు, ఓయీ కృష్ణా! నీ శరీరమునందు నిఖిల దేవతలను జూచుచున్నాను. భూతవిశేషములను గుంపులు గుంపులుగా జూచుచున్నాను. కమలాసనస్థుడగు చతుర్ముఖబ్రహ్మను జూచుచున్నాను. అట్లే సర్వ ఋషులను, దివ్యమైన సర్పములను జూచుచున్నాను.

ఇచట మూలమునందు బ్రహ్మకు కమలాసనస్థుడని విశేషణము కనిపించుచున్నది. కాన నిం దొకింత విచార మవసరప్రాప్త మగుచున్నది.

అదెట్లన, సామాన్య పరిణామముగల మానవమాత్రుడే కమలమునం దుండ జాలడు. అట్టితఱి మహానుభావుడగు బ్రహ్మ కొద్దిపాటి తుమ్మెదవలె పద్మమధ్యమున నెట్లుండెను? అను శంక గలుగుచున్నది. అందుకు సమాధానమును శ్రీ శంకరులు తమ భాష్యమునందు "ప్రజానాం కమలాసనస్థం పృథివీ పద్మమధ్యే మేరుకర్ణికాసనస్థం" అను వాక్యముచే సూచించిరి.

దీని యర్థము:—పృథివియే యొక పద్మము. దాని మధ్యనున్న మేరుపర్వతమే పద్మముయొక్క బొడ్డు. దానియొక్క యగ్రభాగము సత్యలోకము. కాన సత్యలోకమునందు నివసించుటవలన బ్రహ్మ కమలాసనస్థు డనబడుచున్నాడని దీని భావము.

కనుకనే "ధాతాబ్జయోని ర్ద్రుహిణో విరించిః కమలాసనః" అని కమలాసన శబ్దము బ్రహ్మదేవునియందు అమరాది నిఘంటుకారులచే ప్రయోగింపబడినది.

కావున విష్ణుమూర్తియొక్క నాభిపద్మమునందు బుట్టుటవలన బ్రహ్మ కమలాసను డగుచున్నాడని జెప్పదగదు. ప్రపంచమయమైన శరీరము గల విష్ణుమూర్తికి పాతాళలోకము పాదస్థానతుల్యము, భూతలము నాభిస్థానము, సత్యలోకము శిరః

స్థానము అని ప్రసిద్ధి యుండుటచే భూపద్మమే విష్ణువుయొక్క నాభిపద్మ మగు చున్నది.

లేక, చతుర్ముఖబ్రహ్మకు విలక్షణమైన విష్ణువుయొక్క నాభిపద్మమునం దునికి ప్రళయకాలముననేగాని యిపుడు గాదు. కావున నిపుడు బ్రహ్మయొక్క కమలాసనము మేరుశిఖరరూపమే యని గ్రహింపవలయును.

మఱియు కమలాసన మనగా పద్మాసన మనియు, నీయది పద్మాకారమైన యాసనవిశేష మనియు, భద్రాసన స్వస్తికాద్యాసనములలో నంతర్గత మనియును జెప్పుచు, నట్టి పద్మాసమునం దుండుటవలన బ్రహ్మ కమలాసనస్థుడని చెప్పుట సులభమనియు ననదగదు. విశ్వరూప సందర్శనముచే కలవరపడిన యంతఃకరణము గల చతుర్ముఖు డపుడు నిశ్చలముగా పద్మాసనమునం దుండుట యసంభవము.

రా మా ను జ మ త ము :

ఇచట రామానుజులు బ్రహ్మ యనగా నండాధిపతియగు చతుర్ముఖు డనియు, కమలాసనస్థు డనగా కమలాసనుడగు బ్రహ్మయం దున్న నీశ్వరుడనియును వ్యాఖ్యానించిరి. ఇది యనుచితము. బ్రహ్మయం దున్న చిన్మాత్రము చక్షుర్విషయము గాదు. అంతర్యామి యెప్పుడును నీ రూపుడు. ఇక బ్రహ్మయొక్క మతమునం దున్న రుద్రుడని వ్యాఖ్యానించుటగూడ పొసగదు. కమలాసనస్థ శబ్దముచే కమలాసన మతస్థుడను నర్థము లభించదు.

ఓయీ! బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రులు త్రిమూర్తులైనను, విష్ణువు సాక్షాన్నారాయణుడుగాన వాని శరీరమునందు బ్రహ్మవలె శివుడుగూడ నుండవచ్చును. కాన నిచట కమలాసనస్థుడగు బ్రహ్మను, నట్లే (ఈశం) శివుని చూచుచున్నాను అని యేల వ్యాఖ్యానించగూడదు? అనినచో నట్లు గాదు. మొదటిపాదమునందే "సర్వాన్ దేవాన్" అను పదముచే రుద్రులు, ఆదిత్యులు మొదలగు దేవత లందరు జెప్పబడిరి. కాన శంభువు (ఈశుడు) రుద్రగణమునందు జేరుటచే మఱల వేరుగ జెప్పవలసిన యవసరము లేదు.

ఇక "కమలాసనస్థమ్ ఈశం" అనగా కైలాసగిరియందు పద్మాసనముతో గూర్చుండిన శివుడని వ్యాఖ్యానించినచో మా కేమియు బాధ లేదు. విష్ణు, శివులకు చైతన్యరూపముతో భేదము లేకున్నను శరీరేంద్రియాది సంఘాతరూపముతో భేదము కలదు. శివ, విష్ణు శరీరములు రెండును ఒక్క విష్ణువుయొక్క యవతారరూపములే యగుచున్నవి. కావున రామానుజవ్యాఖ్యాన మసంగతము. ॥ ౧౫ ॥

శ్లో. అనేక బాహూదర వక్త్ర నేత్రమ్
పశ్యామి త్వాం సర్వతోఽనన్తరూపమ్,
నాన్తం నమధ్యం న పున స్తవాదిం
పశ్యామి విశ్వేశ్వర! విశ్వరూప! ॥ ౧౬ ॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా! అనేక బాహువులు, ఉదరములు, ముఖములు, నేత్రములు గలిగి యనంతరూపుడ వగు నిన్నంతటను జూచుచుంటిని. ఓయి విశ్వరూపా! నీదు రూపమునకు ఆదిమధ్యావసానములను తెలియకున్నాను. అనగా నిన్నే యంతట జూచుచున్నానుగాని, నీకు మొదలెక్కడో, చివర యెక్కడో యాద్యంతములయొక్క మధ్య యెక్కడో తెలియుటలేదని పరమార్థము. ॥ ౧౬ ॥

శ్లో. కిరీటినం గదినం చక్రిణం చ
తేజోరాశిం సర్వతో దీప్తిమంతమ్,
పశ్యామి త్వాం దుర్నిరీక్ష్యం
సమన్తా ద్దీప్తానలార్క ద్యుతిమప్రమేయమ్. ॥ ౧౭ ॥

అ॥ అనేక కిరీటములు గలిగినట్టియు, గదా, చక్ర, శంఖ, అసి, ధనురాద్యనేకాయుధములతో గూడుకొని యున్నట్టియు, నంతటను ప్రకాశము గలిగియున్న తేజఃపుంజమునుగా నిన్ను జూచుచున్నాను. నీవు అంతటా వెలుగొందు సూర్యాగ్నుల వలె వెలుగొందుచుండుటచే జూడశక్యము గాకుంటివి. నీ తేజస్సు యింతటిదని పరిచ్ఛేదపరచుటకు నలవి గాకున్నది. ॥ ౧౭ ॥

శ్లో. త్వ మక్షరం పరమం వేదితవ్యమ్
త్వమస్య విశ్వస్య పరం నిధానమ్,
త్వ మవ్యయః శాశ్వత ధర్మగోప్తా
సనాతన స్త్వం పురుషో మతో మే. ॥ ౧౮ ॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా! నీదు యోగశక్తినిబట్టి నేనిట్లూహించుచుంటిని. అదెట్లన: నీవు ముముక్షువులచే దెలియదగిన పరబ్రహ్మ మనియును, నీవు సమస్త ప్రపంచమునకు గొప్ప యాధార మనియు, నీవు నాశరహితుడ వనియు, నీవు శాశ్వతమైన ధర్మమును గాపాడువాడ వనియు, పురాణ పురుషుడ వనియును నా యభిప్రాయము. ॥ ౧౮ ॥

శ్లో. అనాది మధ్యాంత మనంత వీర్యమ్
అనన్త బాహుం శశి సూర్య నేత్రమ్,
పశ్యామి త్వాం దీప్తహుతాశ వక్త్రమ్
స్వ తేజసా విశ్వ మిదం తపంతమ్. ॥ ౧౯ ॥

అ॥ మఱియు ఆదిమధ్యావసానములు లేనట్టియు, అనంతమైన పరాక్రమము గలిగినట్టియు, అనంత బాహువులు గలిగినట్టియు, సూర్యచంద్రులు నేత్రములుగా గలిగినట్టియు, ప్రకాశించుచున్న యగ్నిహోత్రుడు ముఖముగా గలిగినట్టియు, తేజస్సుచే ప్రపంచము నంతయును తపింపజేయుచున్న నిన్ను జూచుచున్నాను. ॥ ౧౯ ॥

శ్లో॥ ద్యావాపృథివ్యో రిద మంతరం హి
వ్యాప్తం త్వయైకేన దిశశ్చ సర్వాః,
దృష్ట్వాఽద్భుతం రూప మిదం తవోగ్రం
లోకత్రయం ప్రవ్యథితం మహాత్మన్. ॥౨౦॥

అ॥ కృష్ణా! నీ వొక్కనిచేతనే భూమ్యాకాశముల మధ్యభాగమంతయు వ్యాపింపబడినది. అట్లే దిక్కులన్నియు వ్యాపింపబడినవి. ఓయి మహాత్మా! భయంకరమైన నీదు రూపమును జూచి, ముల్లోకము భయపడి గడగడ వణకుచున్నది. ఇచట లోకశబ్దమునకు లోక మనునది ముఖ్యార్థ మనియును, "జనము" అను నర్థము లాక్షణిక మనియును గ్రహింపవలయును. ॥౨౦॥

శ్లో॥ అమీ హి త్వాం సురసఙ్ఘా విశన్తి
కేచి ద్భీతాః ప్రాఞ్జలయో గృణన్తి,
స్వస్తీత్యుక్త్వా మహర్షి సిద్ధసంఘాః
స్తువన్తి త్వాం స్తుతిభిః పుష్కలాభిః. ॥౨౧॥

అ॥ ఈ దేవతాసంఘము లన్నియు నిన్ను బ్రవేశించుచున్నవి. కొందఱు భయపడి, దోసి లొగ్గి, నీకు మ్రొక్కులిడుచున్నారు. మహర్షులును, సిద్ధులును గుంపులుగుంపులుగూడి ప్రపంచకల్యాణ మగుగాక యని చెప్పుచు, సంపూర్ణమైన స్తోత్రపాఠములచే స్తుతించుచున్నారు. ఇచట మూలమునందలి "అమీ సురసంఘాః" అను పదమునకు యుద్ధముజేయ సమకట్టిన భీష్మాది యోద్ధ లర్థము. వీరలు మనుష్యాకారముతో నున్నను, భూభారావతరణముకొఱకు మనుష్యజాతియందు బుట్టిన దేవతలు గాన "సురసంఘ" పదముచే జెప్పబడుచున్నారు. ॥౨౧॥

శ్లో॥ రుద్రాదిత్యా వసవో యే చ సాధ్యాః
విశ్వేఽశ్వినౌ మరుత శ్చోష్మపాశ్చ,
గంధర్వ యక్షాసుర సిద్ధసంఘా
వీక్షంతే త్వాం విస్మితా శ్చైవ సర్వే. ॥౨౨॥

అ॥ మఱియు, ఓయి కృష్ణా! ఏకాదశ రుద్రులు, ద్వాదశాదిత్యులు, అష్టవసువులు, సాధ్యులు, విశ్వేదేవతలు, అశ్వినీదేవత లిరువురు, పితృదేవతలు, హాహాహూహూ ప్రభృతి గంధర్వులు, కుబేరుడు మున్నగు యక్షులు, విరోచనుడు మున్నగు రాక్షసులు, కపిలుడు మొదలగు సిద్ధులు, వీర లందఱు గుంపులు గుంపులుగా జేరి యాశ్చర్యపడుచు నిన్ను జూచుచుండిరి. ॥౨౨॥

శ్లో॥ రూపం మహత్తే బహువక్త్రనేత్రం
మహాబాహో బహు బాహూరుపాదమ్,
బహూదరం బహుదంష్ట్రాకరాళం
దృష్ట్వా లోకాః ప్రవ్యథితా స్తథాఽహమ్. ॥౨౩॥

అ॥ ఓయి మహాబాహూ! అనేక ముఖములు, నేత్రములు, బాహువులు, ఊరువులు, ఉదరములు కలిగి, భయంకరమైన ననేక కోరలతో నొప్పుచున్న నీ రూపమును జూచి లోకమునందలి సకల ప్రాణులు భయముచే వణకుచున్నారు. నేనుకూడ వణకుచుంటిని.

ఇచట మూలమునందలి లోకశబ్దమునకు లక్షణచే లోకమునందలి ప్రాణులని యర్థము. ఈ యర్థము "లోకస్తు భువనే జనే" అను నమరకోశమువలన నభిధా వ్యాపారముచేతనే యేల ప్రాప్తించకూడదని ప్రశ్నించరాదు. శబ్దమున కనేకార్థము లుండుట న్యాయము గాదు. నానార్థక శబ్దములయెడగూడ అందొక్కయర్థమే ముఖ్యము. మిగిలిన యర్థములు లాక్షణికములే యగును. అమరకోశమునందు లాక్షణికార్థములు ముఖ్యార్థములతోగూడ నానార్థకత్వమును సూచించుటకొఱకు సంగ్రహించి చెప్పబడినవి. మఱియు మూలము నందలి "ప్రవ్యథితాః" అను పదము నకు చలనార్థమునే జెప్పవలయును. "వ్యథ భయ చలనయోః" అని ధాతువు. ఇందు వ్యథ ధాతువునకు భయార్థము నాశ్రయించినచో "భీతాః" (భయపడిరి) అనియే యర్థము సిద్ధించును. అపుడు "భయేన ప్రచలితాః" అను శంకరభాష్య ముపపన్నము గాదు. కావున నిచట వ్యథ ధాతువుయొక్క చలనార్థమునే శంకరు లాశ్రయించి రని గ్రహింపవలయును. ॥23॥

శ్లో॥ నభః స్పృశం దీప్త మనేక వర్ణమ్
వ్యాత్తాననం దీప్త విశాల నేత్రమ్,
దృష్ట్వా హి త్వాం ప్రవ్యథితాంతరాత్మా
ధృతిం న విందామి శమంచ విష్ణో! ॥24॥

అ॥ ఓయి విష్ణూ! ఆకాశమునంటి ప్రజ్వలించుచున్నట్టియు, అనేక రంగులు గలిగి నోరు దెరచుకొని నిప్పులొలుకు విశాలమగు నేత్రములు గల నిన్ను జూచి నేను భయపడినచిత్తము గలవాడ నగుచు ధైర్యమును, శాంతిని పొందకున్నాను. ॥24॥

శ్లో॥ దంష్ట్రా కరాళాని చ తే ముఖాని
దృష్ట్వైవ కాలానల సన్నిభాని,
దిశో న జానే న లభేచ శర్మ
ప్రసీద దేవేశ! జగన్నివాస! ॥25॥

అ॥ ఏలయన కోరలచే వికారము నొంది ప్రళయకాలాగ్నితో సమానమైన నీముఖములను జూచి, ఓయి జగన్నివాసా! నేను దిగ్భ్రాంతి నొందుచున్నాను. సుఖము నొందకుంటిని. కావున దేవదేవా! యనుగ్రహింపుము. ॥25॥

శ్లో॥ అమీ చ త్వాం ధృతరాష్ట్రస్య పుత్రాః
సర్వే సహైవావనిపాలసంఘైః,
భీష్మో ద్రోణ స్సూతపుత్ర స్తథాఽసౌ
సహాస్మదీయై రపి యోధముఖ్యైః. ॥ ౨౬ ॥

అ॥ ఇంతకుముందు నాకు నెవరివలన పరాజయము నొందెద మను సందేహ ముండెడిదో, యదియు నిపుడు దొలగినది. ఏలయన ధృతరాష్ట్రపుత్రులగు నీదుర్యోధ నాదు లందఱు, వారిసహచరులగు రాజులతో గూడ నీ భయంకరమగు ముఖములను జొచ్చుచున్నారు. అట్లే యీ భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కర్ణుడు, వీరును మాయొక్క యోధశ్రేష్ఠులగు ధృష్టద్యుమ్నాదులతో గూడ త్వరపడుచు నీముఖమున బ్రవేశించు చున్నారు. ॥ ౨౬ ॥

శ్లో॥ వక్త్రాణి తే త్వరమాణా విశంతి
దంష్ట్రాకరాళాని భయానకాని,
కేచిద్విలగ్నా దశనాంతరేషు
సందృశ్యంతే చూర్ణితై రుత్తమాంగైః. ॥ ౨౭ ॥

అ॥ మఱియు గొందఱు తలలు బగిలి, ముక్కలుముక్కలై, నీదంతములమధ్య చిక్కుకొని యున్నట్లు నాకు గనుపించుచున్నారు. కొందఱు నీనోటిలో బ్రవేశించు చున్నారు. ॥ ౨౭ ॥

శ్లో॥ యథా నదీనాం బహవోఽమ్బువేగా
స్సముద్ర మేవాభిముఖా ద్రవంతి,
తథా తవామీ నరలోకవీరా
పిశంతి వక్త్రా ణ్యభివిజ్వలంతి. ॥ ౨౮ ॥

అ॥ ప్రవాహవేగముగల నదులన్నియు, త్వరచే సముద్రమున కనుకూలము (ప్రతిముఖము) గా నెట్లు ద్రవించునో యట్లే యీ నరలోక వీరులందఱు (ధార్తరాష్ట్రులు) మండుచున్న నీ ముఖములను జొచ్చుచున్నారు. ॥ ౨౮ ॥

శ్లో॥ యథా ప్రదీప్తం జ్వలనం పతంగా
విశంతి నాశాయ సమృద్ధవేగాః,
తథైవ నాశాయ విశంతి లోకా
స్తవాపి వక్త్రాణి సమృద్ధవేగాః. ॥ ౨౯ ॥

అ॥ వారేల యట్లు ప్రకాశించుచున్నా రనెదవేమో? వినుము. మండుచున్న యగ్నిహోత్రమును నశించుటకొఱకు పురుగులెట్లు ప్రవేశించునో; యట్లే యీ రాజులందరు నతివేగముగా తమ నాశముకొఱకే నీ ముఖములను బ్రవేశించు చున్నారు. ॥ ౨౯ ॥

శ్లో॥ లేలిహ్యసే గ్రసమాన స్సమంతాత్
లోకాన్ సమగ్రాన్ వదనై ర్జ్వలద్భిః,
తేజోభి రాపూర్య జగ త్సమగ్రమ్
భాస స్తవోగ్రాః ప్రతపంతి విష్ణో ! ॥ ౩౦ ॥

అ॥ నీవుమాత్రము నలుదిశల మండుచున్న నీనోళ్ళచే నీ రాజులందఱిని భక్షించుచు రుచి చూచుచున్నావు. ఓయి విష్ణూ ! భయంకరమైన నీయొక్క తేజస్సులు జగత్తంతయును నిండి తపింపజేయుచున్నవి.

ఇచట "తేజోభిరాపూర్య జగత్సమగ్రమ్" అనుదానిని పూర్వవాక్యముతో నన్వయించినచో సమాప్త పునరాదాన మను దోషము సంభవించునని యనరాదు. అనాకాంక్షిత విశేషణమును నన్వయించునపుడే యా దోషము సంభవించును. ఆకాంక్షిత విశేషణమును నన్వయించునపుడు సమాప్త పునరాదానమను దోషము లేదు. ఇయ్యది సిద్ధాంతము.

అయితే, విశ్వరూపమునకు తేజస్సులచే జగత్తును నిండింపజేయుట యనాకాంక్షిత విశేషణముగదా యని యనరాదు. తేజస్సులతో ప్రపంచమును నిండింపజేయక లోకముల భక్షించుట సంభవించదు. కావున నయ్యది యాకాంక్షిత విశేషణమె యగుచున్నది. బెబ్బులి మున్నగు క్రూరజంతువులుగూడ తమ తేజస్సుచే నితర మృగములను పరిభవించియే మ్రింగుచున్నవి. రుచి చూచుచున్నవి. అట్లే యీశ్వరుడుగూడ తన తేజస్సుచే జగత్తును పరిభవించియే భక్షించుచున్నాడు. రుచి చూచుచునూ యున్నాడు. తేజస్సుచే ప్రపంచమును వ్యాపించుటయే ప్రపంచ పరిభవము. జగత్తు నాక్రమించిన తేజస్సు గొప్పదనియు, జగత్తుచే నాక్రమింపబడిన తేజస్సు తక్కువదనియును నభిప్రాయము.

ఇచట "ప్రతపంతి" యనునది ధాత్వర్థ సంగృహీత కర్మ కలదౌటవలన నకర్మకధాతువని గ్రహింపవలయును. ॥ ౩౦ ॥

శ్లో॥ ఆఖ్యాహి మేకో భవా నుగ్రరూపో
నమోఽస్తు తే దేవవర ప్రసీద,
విజ్ఞాతు మిచ్ఛామి భవంత మాద్యమ్
నహి ప్రజానామి తవ ప్రవృత్తిమ్. ॥ ౩౧ ॥

అ॥ ఓయి దేవోత్తమా ! భయంకరమయిన నీ రూపముగల నీ వెవ్వరో చెప్పుము. నీకు నమస్కారము. అనుగ్రహింపుము. ప్రపంచమునకు మొదటివాడవగు నిన్ను దెలిసికొన గోరుచున్నాను. నీపని యేమియో నాకు తెలియదు. నేను మాత్రము నీదు విశ్వరూపమును తెలిసికొనగోరి ప్రార్థించితిని. నీ విట్టి భయంకరమయిన రూపమును జూపుచుంటివి. కాన నీ వెవ్వరని నే నడుగుచున్నాను. ఈ నీవు

విశ్వరూపుడవేనా ? లేక నీయది నీకు విశ్వరూపముకంటె వేఱురూపమా ? లేక భయంకరాకారముగల యీ పురుషుడు, వేరెవరయిన నీకంటె నితరుడా ? నీ విట్టి ఘోరాకారుడ వింతకుమున్ను కావే ! ఇట్టి ఘోరరూపమును దాల్చి నీ వేమి చేయదలచితివి ? చెప్పుము. ॥ ౩౧ ॥

శ్లో॥ కాలోఽస్మి లోకక్షయకృ త్ప్రవృద్ధో
లోకాన్ సమాహర్తు మిహ ప్రవృత్తః,
ఋతేఽపి త్వాం న భవిష్యంతి సర్వే
యేఽవస్థితాః ప్రత్యనీకేషు యోధాః. ॥3౨॥

అ॥ భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడు. నేను లోకనాశముకొరకు వృద్ధినొందిన యముడను. లోకసంహారము కొరకు కిట్లు ప్రవర్తించితిని. ఈ యిరుసేనల యందు గనిపించు భీష్మ ద్రోణ కర్ణాది యోధులందరు, నీవు లేకున్నను ఇకముం దుండరు. నీకోరిక ననుసరించియే నే నీవిశ్వరూపమును జూపితిని. ఈ విశ్వరూపము సహజముగా భయంకరముగనే యుండును. కావున నీయది మరియొకరి రూపము గాదు. నాదియే యని గ్రహింపుము. ఇచట యముడనగా ప్రసిద్ధయమునకుగూడ యముడగు నీశ్వరుడని యర్థముగాని ప్రసిద్ధయముడని యర్థముకాదు. లేక, నిత్యకాల రూపుడయిన నీశ్వరుడని యయినను జెప్పవచ్చును.

మరియు, మూలమునందలి "ప్రత్యనీక" పదమునకు ఇరుసైన్యములని యొక అర్థము. శత్రుసైన్యము లని మరియొక అర్థము. ఇం దేయర్థము నయినను గ్రహింప వచ్చును. ॥3౨॥

శ్లో॥ తస్మా త్త్వ ముత్తిష్ఠ యశో లభస్వ
జిత్వా శత్రూన్ భుంక్ష్వ రాజ్యం సమృద్ధమ్,
మయైవైతే నిహతాః పూర్వమేవ
నిమిత్తమాత్రం భవ సవ్యసాచిన్. ॥33॥

అ॥ కావున నోయి యర్జునా ? యమరూపుడనగు నేనే వీరలందరిని చంపె దను. నీవు చంపవలసిన పనిలేదు. లెమ్ము, యుద్ధము చేయుము. దుర్యోధనాదుల జయించితి నను కీర్తిని బడయుము. నిష్కంటకమయిన రాజ్యము ననుభవింపుము. నీవు చంపకపూర్వమే యీ ధార్తరాష్ట్రాదు లందరు నాచే జంపబడిరి. నీవును నాదు విశ్వరూపమునందు వీరందరు చచ్చి పడియుండుట జూచియుంటివి. నీవుమాత్రము నిమిత్తమాత్రుడ వగుము. దైవము నీ కనుకూలించును. వారికి ప్రతికూలించును. జయము నీకు తథ్యము. అయినను నీ వుదాసీనుడవుగ నుండదగదు. పౌరుషమును విడచి దైవము నవలంబించుట నీచులకు దగును; కాని నీబోటి యుత్తములకు దగదు. కాన, పార్థుడా ? లెమ్ము. యుద్ధ మాచరింపుము. ॥33॥

శ్లో॥ ద్రోణంచ భీష్మంచ జయద్రథంచ
కర్ణం తథాఽన్యానపి యోధవీరాన్,
మయా హతాంస్త్వం జహి మా వ్యథిష్ఠా
యుధ్యస్వ జేతాసి రణే సపత్నాన్. ॥34॥

అ॥ అర్జునా! నీవు నేను చంపిన భీష్మ ద్రోణ జయద్రథ కర్ణాదులను జంపుము. అట్లె నేను జంపిన మిగత వీరులనుగూడ జంపుము. వారలవలన నీవు భయపడకుము. లెమ్ము, యుద్ధమును జేయుము. తప్పక శత్రువులను జయింపగలవు. ॥34॥

ఇచట మూలమునందు భీష్మ, ద్రోణ, జయద్రథ, కర్ణులను మాత్రమే పేరుతో నిర్దేశించుటవలన వీరు నలుగురు జయింప నలవికానివా రని సూచితమగుచున్నది. కనుకనే భగవంతుడు నేను వీరలజంపితినికాన నీకింక భయములే దని చెప్పెను. భగవ దనుగ్రహము వారలయందు లేకపోవుటయే వారలు భగవంతునిచే జంపబడుటయని భావము. ॥34॥

శ్లో॥ ఏత చ్ఛ్రుత్వా వచనం కేశవస్య,
కృతాంజలిః వేపమానః కిరీటీ,
నమస్కృత్వా భూయఏవాహ కృష్ణం
సగద్గదం భీతభీతః ప్రణమ్య. ॥35॥

అ॥ సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో జెప్పుచున్నాడు. ఓయి ధృతరాష్ట్రుడా! శ్రీకృష్ణునిమాట విని, యర్జునుడు గడగడ వణకుచు దోసిలి యొగ్గినవాడై నమస్కరించి మిక్కిలి భయపడుచు, నమ్రుడై, గద్గదస్వరముతో నిట్లు చెప్పెను–

ఇచట కృష్ణార్జునుల ప్రశ్నోత్తర ప్రకరణము ముగియకపూర్వము మధ్య సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో "ఏతచ్ఛ్రుత్వా వచనమ్ కేశవస్య" ఇత్యాది శ్లోకరూపమగు మాటను జెప్పుట వ్యర్థము.

అనగా నీయది భావము. శ్రీకృష్ణుడు యింతకు వెనుకటి శ్లోకముచే "నీవు శత్రువులను జంపగల"వని చెప్పెను. దానిని వినినతరువాత అర్జును డేమిచెప్పినను నాకాంక్ష కలుగును కాన, యర్జునవచనమే యిచట సంగతముకాని, సంజయ వచనము సంగతముకాదు. పైపెచ్చు అనవసరముకూడ నగును అని.

కాన మధ్య యనవసరముగా సంజయవాక్యమును బొందుపరచిన వ్యాసుల యభిప్రాయమేమి? యని యిచట ప్రశ్న యుదయించును.

సమాధానమేమన?

భారతయుద్ధగాథను జెప్పు సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో "కాలోస్మి లోక క్షయకృ త్ప్రవృద్ధః" (32) అని మొదలుకొని, "యుధ్యస్వ జేతాసి రణే సపత్నాన్" (34) అని శ్లోకమువరకు నుండు శ్రీకృష్ణవచనమును ధృతరాష్ట్రునితో జెప్పి,

ధృతరాష్ట్రుడు సంధికి (రాజీకి) సమ్మతించునేమోయను నాసతో క్షణకాల మూరకుండెను. అయినను ధృతరాష్ట్రు డందుకు (సంధికి) ప్రయత్నించనందున మరల సంజయుడు దరిమిలా వృత్తాంతమును జెప్పదొడంగెను. ఈ యభిప్రాయమును సూచింపదలచియే శ్రీకృష్ణుడు సంజయవచనము నిచట పొందుపరచెనని గ్రహింపవలయును.

ద్రోణ, భీష్మ, జయద్రథ, కర్ణులు నలుగురును అర్జునునిచే జయింపబడిరని వినినతరువాత దుర్యోధనుడు నిరాశ్రయుడుగనుక వాడు నిహతప్రాయుడే యని తలచి, ధృతరాష్ట్రుడు తమవారికి జయము చేకూరుట సున్నయను నభిప్రాయముతో సంధిచేసికొనునేమో యను భావము సంజయునకు కలుగుట యుచితము. అయినను భావికార్యవిధాన మట్లుండుటచే నందుల కాతడు (ధృతరాష్ట్రుడు) అంగీకరించక పోయెను. పిదప మరల సంజయుడు చెప్పదొడంగెను.

కాన నడుమ బాదరాయణులుకూర్చిన సంజయవచనము వ్యర్థముకాదు. ॥35॥

అర్జున ఉవాచ :

శ్లో॥ స్థానే హృషీకేశ ! తవ ప్రకీర్త్యా
జగత్ప్రహృష్య త్యనురజ్యతే చ,
రక్షాంసి భీతాని దిశో ద్రవంతి
సర్వే నమస్యన్తి చ సిద్ధసంఘాః. ॥36॥

అ॥ ఓయి హృషీకేశుడా ! నీకీర్తిని విని ప్రపంచము సంతోషించుచున్న దనుట యుచితము. నిన్ను ప్రేమించుచున్న దనుట యుచితము. మరియు రాక్షసులందరు భయపడి, దిక్కులంట పరుగిడుచున్నా రనుటయు యుక్తము. కపిలాది సిద్ధ సంఘములు నమస్కరించుచున్నా రనుటయు యుక్తము. ॥36॥

శ్లో॥ కస్మాచ్చ తే న నమేరన్ మహాత్మన్
గరీయసే బ్రహ్మణోప్యాది కర్త్రే,
అనన్త ! దేవేశ ! జగన్నివాస !
త్వ మక్షరం సదస త్తత్పరం యత్. ॥37॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా ! సృష్టికర్తయగు హిరణ్యగర్భునకుగూడ కారణభూతుడయిన నీకు కపిలాది సిద్ధులు యేల నమస్కరింపరు ? ఓయి దేవదేవ ! జగన్నివాస ! నీవు కార్యకారణములకంటె విలక్షణమయిన అక్షరబ్రహ్మవు. కాన నిన్నందరు నమస్కరించుట, ప్రేమించుట, నిన్ను దలచుకొని యానందించుట, నీ యాజ్ఞకు విరుద్ధముగా నిలువనేరక భయపడి పరుగెత్తుట, యిది యంతయు యుచితమగుచున్నది.

రా మా ను జ మ త ము :

ఇచట రామానుజులు, "అక్షరమగు జీవుడు నీవే "సత్" కార్యావస్థయగు ప్రకృతియు నీవే. "అసత్" కారణావస్థయగు ప్రకృతియు నీవే. ఆ ప్రకృతి పురుషుల కంటె పరమయిన ముక్తజీవస్వరూపమున్ను నీవే అని యన్వయించిరి.

అది యనుచితము. ఈ యన్వయమునం దనేక వాక్యకల్పనాగౌరవము తట స్థించును. అట్లు గల్పించుటకు ప్రమాణమున్ను గానము. ఈ శ్లోకము బ్రహ్మయొక్క స్వరూపకథనపరము కాని, బద్ధాత్మ ముక్తాత్మలయొక్క భేదమును బోధించుచున్నది కాదు. కాన నట్టి భేదమును గల్పించుటగూడ న్యాయము కాదు. ॥3౭॥

శ్లో॥ త్వ మాది దేవః పురుషః పురాణః
త్వమస్య విశ్వస్య పరం నిధానమ్,
వేత్తాసి వేద్యం చ పరం చ ధామ
త్వయా తతం విశ్వ మన న్తరూప ! ॥3౮॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా ! నీవు సర్వచరాచరప్రపంచమును బుట్టించు పరమాత్మవు. నీవు పురాణ పురుషుడవు. సర్వ జగన్నాశకుడవు. నీవు వేద్యము. అనగా పరమాత్మ సంసారనాశముకొరకు దెలియదగినవాడవని భావము. ప్రమాతలగు జీవులద్వారా వేత్తవుకూడ నగుచుంటివి. నీవు సర్వోత్కృష్టమయిన స్థాన మగుచున్నావు. నీచే నీ ప్రపంచమంతయు వ్యాప్తమయినది. ॥3౮॥

శ్లో॥ వాయు ర్యమోఽగ్ని ర్వరుణ శ్శశాంకః
ప్రజాపతి స్త్వం ప్రపితామహశ్చ,
నమో నమ స్తేఽస్తు సహస్రకృత్వః
పునశ్చ భూయోపి నమో నమ స్తే. ॥3౯॥

అ॥ నీవు వాయు, యమ, అగ్ని, వరుణ, చంద్ర, ప్రజాపతి, బ్రహ్మ లగుచున్నావు. నీ కనేక పర్యాయములు నమస్కరించుచున్నాను. ఇచట శ్రద్ధా భక్త్యతిశయములవలన తనివితీరక, అర్జునుడు మాటిమాటికి ననేకపర్యాయములు నమస్కరించుచున్నాడని భావము. ॥3౯॥

శ్లో॥ నమః పురస్తా దథపృష్ఠత స్తే
నమోఽస్తు తే సర్వత ఏవ సర్వ,
అనన్త వీర్యామిత విక్రమ స్త్వమ్
సర్వం సమాప్నోషి తతోఽసి సర్వః. ॥౪౦॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా ! నీకు తూర్పుదిక్కున నమస్కారము. అట్లే పశ్చిమదిక్కున నమస్కారము. అన్ని దిక్కుల నమస్కారము. నీవు తరగని సామర్థ్యము, అమిత

మయిన పరాక్రమము గలవాడ వగుటచే, సర్వదిక్కులను చైతన్యరూపముతో వ్యాపించి యున్నావు. సర్వవ్యాపివి కావున నీకు సర్వదిక్కుల నమస్కారము. ॥౪౦॥

శ్లో॥ సఖేతి మత్వా ప్రసభం యదుక్తమ్
హే కృష్ణ! హే యాదవ! హే సఖేతి,
అజానతా మహిమానం తవేదం
మయా ప్రమాదా త్ప్రణయేనవాఽపి. ॥౪౧॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా! నీ మాహాత్మ్యమును దెలిసికొనలేక నేను నీ కపకారమును జేసితిని. ఈ విశ్వరూపత్వము, నీదు మహిమ, ఇద్దానిని తెలిసికొనలేక (విశ్వరూపత్వ రూపమయిన నీ మహిమను దెలిసికొనలేక) నేను, నాతో సమాన వయస్సుగల స్నేహితునిగా నిన్ను దలంచి పొరపాటునగాని పరిచయవిశేషమునగాని, "ఓయి కృష్ణా! ఓయి స్నేహితుడా! ఓయి యాదవుడా!" అని యప్పుడప్పుడు పిలచుచు నిన్నవమానించితిని.

ఇచట మూలమున, "మహిమానం తవేమం" అను పాఠ మున్నచో "ఇదం" శబ్ద "మహిమ" శబ్దములకు విశేషణ విశేష్యభావముతో (సామానాధికరణ్యముచే) నన్వయము చెప్పవలయును. లేక "త వేదమ్" అనియున్నచో, నపుడు "ఇదమ్" శబ్దము నపుంసక లింగమున్ను, మహిమశబ్దము పుంలింగమున్ను గనుక పరస్పరము విశేషణ విశేష్యభావము పొసగదు. కాన వైయధికరణ్యముచే నన్వయము చెప్ప వలెను. మరియు "య దుక్తమ్" అను మూలమునందలి కర్మణి ప్రయోగమును భాష్యకర్తలు "యదుక్తవా నస్మి" (ఏమి చెప్పియుంటినో) అని కర్తరి ప్రయోగ మునుగా మార్చి వ్యాఖ్యానించిరి. ॥౪౧॥

శ్లో॥ యచ్చాపహాసార్థ మసత్కృతోఽసి
విహార శయ్యాసన భోజనేషు,
ఏకోఽథవా ప్యచ్యుత త్వ త్సమక్షమ్
త త్క్షామయే త్వా మహ మప్రమేయమ్. ॥౪౨॥

అ॥ మరియు నేను నడచుటయందుగాని, పరుండుటయందుగాని, కూర్చుండుట యందుగాని, భుజించుటయందుగాని పరిహాసముచే బరోక్షమున నిన్నవమానించి యున్నను, లేక సమక్షమున నవమానించియున్నను దాని నంతయును అపరిచ్ఛిన్న మహిమగల నీవు క్షమింతువుగాక యని నిన్ను వేడుకొనుచున్నాను. ఈ శ్లోకమునం దుత్తరార్థమున సమక్ష మను పద ముండుటచే బూర్వార్థమునందలి "ఏక" శబ్ద మును పరోక్షవాచియని శంకరులు వ్యాఖ్యానించిరి. ఏకత్వము పరోక్షత్వమునకు బ్రయోజకము (కారణము). "ఇంటిలో వా డొక్కడే యుండెను" అను వాక్యము వలన నింటిలోనున్న ఒక్కనికి నితరు లెవ్వరు ప్రత్యక్షము గారనియు, వా డితరులకు

ప్రత్యక్షము గాడనియును దెలియును. ఇంటిలో నిద్ర రున్న చో నొకరి కొకరు ప్రత్యక్ష మగుచునే యుందురు. కాన నేకత్వము పరోక్షత్వమునకు ప్రయోజకమని భావము.

కావున నేను పరిచయమువలనగాని పొరపాటునగాని ని న్నవమానించి యున్నను, లేక నీవు యెదుట లేనపుడు పరిహాసముగా ని న్నవమానించియున్నను లేక నీయెదుట అవమానించియున్నను క్షమింపు మని పార్థుని యాశయము. ॥౪౨॥

శ్లో॥ పితాసి లోకస్య చరాచరస్య
త్వమస్య పూజ్యశ్చ గురు ర్గరీయాన్,
న త్వ త్సమో ఽ స్త్యభ్యధికః కుతో ఽన్యో
లోకత్రయేఽప్యప్రతిమ ప్రభావ ! ॥౪౩॥

అ॥ ఓయి యర్జునా! నేనుగూడ నీవంటివాడనే; యేల నన్ను క్షమింపు మని ప్రార్థించెదవు? అనినచో నట్లు కాదు.

నీవు చరాచర ప్రపంచమునకు దండ్రివి. నిఖిల ప్రపంచమునకు బూజ్యుడవు. గురువులగు బ్రహ్మాదులకుగూడ గురువు నయియున్నావు. కాన పరమగురు వగు చున్నావు. నిరుపమ మహిమాశాలియగు నోయి కృష్ణా! ముల్లోకములయందును నీతో సాటియగువాడు లేడు. నిన్ను మించినవా డసలే సున్న.

ఓయి, బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు ముువ్వురు పరస్పరము సమాను లగుచుండ నాతో సమానులు లేరను టెట్లు? వినుము, ఈశ్వరునకు మరియొక ఈశ్వరుడు సము డగునా? లేక జీవుడు సము డగునా? ఇందు మొదటిపక్ష ముచితము గాదు. ఈశ్వరు లిద్ద రుండుట యసంభవము. రెండవ పక్షమున్ను పొసగదు. అసర్వజ్ఞుడు, అసర్వకర్త యగు జీవుడు యీశ్వరునకు సాటి కాలేడు. కాన నీశ్వరు డసముడనునది యుచితము. ఈశ్వరు డొక్కడే బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రనామములచే వ్యవహరించబడుచున్నాడు.

అందు బ్రహ్మ (చతుర్ముఖ) రుద్రు లిరువురు జీవులే. విష్ణు వొక్కడే మాయావచ్ఛిన్న చైతన్య లక్షణు డగు నీశ్వరుడు. కాన కృష్ణునకు సాటియగు నీశ్వరుడు లేడని స్పష్టము.

ఇక బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్ర, గణపత్యాదు లనేకుల నీశ్వరు లని యొప్పినచో అం దొకనికి సృష్టియందు కోరికపుట్టగా, మరియొకనికి సంహారమునందు గోరిక యుదయించును. అపుడు సృష్ట్యాది వ్యవహారము లన్నియు కుదరవు.

అయితే లోకములో బ్రహ్మ రుద్రాదు లీశ్వరులని వ్యవహార మెట్లు కలిగిన దనగా చతుర్ముఖాది శరీరావచ్ఛిన్న చైతన్యదృష్టిచే గలిగినది.

చతుర్ముఖాది దేహేంద్రియసంఘాతమునం దభిమానము గలవారు జీవులు. వారిలోపల నుండు కూటస్థచైతన్య మీశ్వరుడు. ఆత డొక్కడే కాన చతుర్ముఖాదులు కూటస్థచైతన్య దృష్టితో నీశ్వరులు. కార్య కారణ సంఘాతాభిమానముగల ప్రమాతృ దృష్టితో జీవులు అనిభావము.

ఇట్లగుచో చైతన్యదృష్టితో నందరును ఈశ్వరులే కదా ? అవును నిజమే. చైతన్యమే యంతటను ఈశ్వరు డనియు, సాక్షి యనియు, కూటస్థు డనియు, ఆత్మ యనియు జెప్పబడుచున్నది. కనుకనే ఈశ్వరుడు సర్వాత్మకు డగుచున్నాడు.

"ప్రతి మీయతే" పోల్చబడుచున్నది కాన "ప్రతిమా" అనగా ఉపమాన మని యర్థము. "న విద్యతే, ప్రతిమా యస్య ప్రభావస్య సః అప్రతిమః, అప్రతిమః ప్రభావః యస్య సః అప్రతిమ ప్రభావః" అని విగ్రహము. దీనివలన నీశ్వరుడు నిరతిశయమయిన మహిమ గలవాడని తేలుచున్నది. కనుకనే ఈశ్వరుడు సర్వాతిశాయి యగుచున్నాడు. ॥ ౪౩ ॥

శ్లో॥ తస్మాత్ప్రణమ్య ప్రణిధాయ కాయం
ప్రసాదయే త్వా మహమీశ మీడ్యమ్,
పితేవ పుత్రస్య సఖేవ సఖ్యుః
ప్రియః ప్రియా యార్హసి దేవ సోఢుమ్. ॥౪౪॥

అ॥ కావున నీకు తల యొగ్గి నమస్కరించి సర్వేశ్వరుడవయిన నీదు అనుగ్రహమును ప్రార్థించుచున్నాను. నీవు కుమారుని తప్పును తండ్రి మన్నించినట్లున్ను, స్నేహితుని తప్పును స్నేహితుడు మన్నించినట్లును భార్య తప్పును భర్త మన్నించినట్లును నా యపరాధమును క్షమింపుము.

ఈ మూడు దృష్టాంతములందును గొంత యభిప్రాయవిశేషము గలదు. ఎట్లన ?

1. ఈశ్వరుడు జగత్స్రష్టయు, జగత్పాలకుడు నయినందున తండ్రి యనియు, అర్జునుడు పాలింపదగినవా డయినందున కుమారు డనియును మొదటి దృష్టాంతమున కభిప్రాయము.

2. ఈశ్వరు డింద్రియప్రేరకు డగుటచే సర్వభూత సఖుడనియు, పార్థుడు శ్రీకృష్ణున కిష్టమయిన పని చేయువా డగుటచే గృష్ణునకు సఖు డనియును రెండవ దృష్టాంతమున కభిప్రాయము.

౩. ఈశ్వరుడు నిరతిశయ ప్రేమాస్పదు డగుటచే ప్రియుడనియు, అర్జును డీశ్వర పరతంత్రు డగుటచే ప్రియ (భార్య) యనియును మూడవ దృష్టాంతమున కభిప్రాయము.

కావున నీవు నాకు దండ్రివి, స్నేహితుడవు, ప్రియుడవును కాన, నా యపరాధమును క్షమింపు మని పార్థుని తాత్పర్యము.

రా మా ను జ మ త ము :

ఇచట రామానుజులు, "ప్రియు డయిన నీవు, ప్రియుడనయిన నా కొరకు" అని వ్యాఖ్యానించిరి. ఇది యుచితము గాదు. వీరి వ్యాఖ్యానము నంగీకరించినచో "పితేవ పుత్రస్య" అను మూలమునందలి దృష్టాంతము పొసగదు. ఈ దృష్టాంతము

ననుసరించి (ప్రియస్య మమ) “ప్రియు డయిన నాయొక్క” అని షష్ఠీవిభక్తినే చెప్పవలయునుగాని చతుర్థి చెప్పుట తగదు.

“నాయొక్క ప్రీతికొరకు” అని మార్చుటగూడ దగదు. దృష్టాంత మట్లులేదు. కాక, తండ్రి తన ప్రేమకొరకు కుమారుని తప్పును క్షమించుచున్నాడు కాని, కుమారుని ప్రేమకొరకు గాదు. “ఆత్మనస్తు కామాయ సర్వం ప్రియం భవతి” అను శ్రుతిని బట్టి యందఱు తన ప్రేమకొరకే యితరుల ప్రేమింతురు. ఇతరుల ప్రేమకొరకు నితరుల ప్రేమింపరు. కాన రామానుజుల వ్యాఖ్యానము క్లిష్టకల్పనము. ॥౪౪॥

శ్లో॥ అదృష్ట పూర్వం హృషితోఽస్మి దృష్ట్వా
భయేన చ ప్రవ్యథితం మనో మే,
తదేవ మే దర్శయ దేవ! రూపం
ప్రసీద దేవేశ! జగన్నివాస! ॥౪౫॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా! నే నెన్నడు జూచి యుండని యీ విశ్వరూపమును జూచి యానందించితిని. భయముచే మనస్సు చలించుచున్నది. ఓయి జగన్నివాస! న న్ననుగ్రహించి నాకు సుఖకరమైన రూపమును జూపుము. ॥౪౫॥

శ్లో॥ కిరీటినం గదినం చక్రహస్తం
ఇచ్ఛామి త్వాం ద్రష్టు మహం తథైవ,
తేనైవ రూపేణ చతుర్భుజేన
సహస్రబాహో! భవ విశ్వమూర్తే! ॥౪౬॥

అ॥ నేను వెనుకటివలె కిరీటము, గద, చక్రము మున్నగునవిగల నిన్ను జూడగోరుచున్నాను. ఓయి విశ్వమూర్తీ! నీవు నాలుగు భుజములతో గూడుకొని నాకు ప్రత్యక్ష మగుము. వసుదేవతనయుడుగ నున్నపుడు రెండే భుజము లున్నను ఒకానొకపుడు నాలుగుభుజము లుండుటచే నట్లు గోరెను. ॥౪౬॥

శ్లో॥ మయా ప్రసన్నేన తవార్జు నేదం
రూపం పరం దర్శిత మాత్మయోగాత్,
తేజోమయం విశ్వ మనన్త మాద్యం
యన్మే త్వ దన్యేన న దృష్టపూర్వమ్. ॥౪౭॥

అ॥ అర్జునుడు భయపడెనని తెలిసికొని విశ్వరూపము నుపసంహరించి మంచిమాటలతో నోదార్చుచు శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడు.

ఓయి అర్జునా! నేను నిన్ననుగ్రహించి యోగశక్తిచే తేజోమయమగు నా విశ్వరూపమును నీకు జూపితిని. ఇద్దాని నింతకుము న్నెవ్వఁడును జూచియెరుంగరు. ॥౪౭॥

శ్లో॥ న వేదయజ్ఞాధ్యయనై ర్న దానై ర్నచ క్రియాభి ర్న తపోభి రుగ్రైః,
ఏవం రూప శ్శక్య అహం నృలోకే ద్రష్టుం త్వ దన్యేన కురుప్రవీర! ॥౪౮॥

అ॥ ఓయి, కురుశ్రేష్ఠుడా! మానవలోకములో నిట్టి రూపముగల నేను వేదాధ్యయనముచేగాని యజ్ఞాధ్యయనముచేగాని చూడ నలవికాను. అట్లే దానముచేతను, కర్మలతోను, ఘోరమయిన తపస్సులతోను జూడ నలవిగాను. నా యనుగ్రహమువలన నీ కొక్కనికే విశ్వరూపదర్శన మబ్బినది. నీవు కృతార్థుడ వయితివి. ఇచట యజ్ఞాధ్యయన మనగా యజ్ఞములయొక్క యితికర్తవ్యతా జ్ఞాన మని యర్థము. మూలమునందు "నృలోకే" అని చెప్పుటచే దేవలోకముల యందలి బ్రహ్మాది దేవతలకు విశ్వరూపదర్శనము సులభమని భావము. ॥౪౮॥

శ్లో॥ మా తే వ్యథా మా చ విమూఢభావో
దృష్ట్వా రూపం ఘోర మీదృ ఙ్మమేదమ్,
వ్యపేతభీః ప్రీతమనాః పున స్త్వం
త దేవ మే రూప మిదం ప్రపశ్య. ॥౪౯॥

అ॥ ఇట్టి ఘోరమయిన నాదు రూపమును జూచి నీకు భయము వలదు. వ్యామోహము వలదు. భయమును వదలి యానందముతో ప్రసన్నమయిన నాదు రూపమును జూడుము. ॥౪౯॥

శ్లో॥ ఇ త్యర్జునం వాసుదేవ స్తథోక్త్వా
స్వకం రూపం దర్శయామాస భూయః,
ఆశ్వాసయామాస చ భీత మేనం
భూత్వా పునస్సౌమ్య వపు ర్మహాత్మా. ॥౫౦॥

అ॥ శ్రీకృష్ణుడు పార్థునితో నిట్లు చెప్పి తన నిజరూపమును జూపెను. ఆ మహానుభావుడు సౌమ్యమయిన శరీరమును దాల్చి, భయపడినట్టి యర్జునుని యిట్లోదార్చెను. ॥౫౦॥

శ్లో॥ దృష్ట్వేదం మానుషం రూపం తవ సౌమ్యం జనార్దన!
ఇదానీ మస్మి సంవృత్త స్సచేతాః ప్రకృతిం గతః. ॥౫౧॥

అ॥ అర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు: ఓయి జనార్దనా! ఇపుడు సౌమ్యమగు నీదు మానుషరూపమును జూచి స్వస్థచిత్తుడ నయితిని. ॥౫౧॥

శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడు:

శ్లో॥ సుదుర్దర్శ మిదం రూపం దృష్టవానసి యన్మమ,
దేవా అప్యస్య రూపస్య నిత్యం దర్శన కాంక్షిణః. ॥౫౨॥

అ॥ ఓయి యర్జునా నీ విపుడు చూచిన నాదు విశ్వరూపమును చూడగోరినను దేవతలుకూడ చూచి యెరుంగరు. మానవుల కత్యంతము చూడనలవికాదు. ॥౫౨॥

శ్లో॥ నాహం వేదై ర్న తపసా న దానేన న చేజ్యయా,
శక్య ఏవం విధో ద్రష్టుం దృష్టవానసి మాం యథా. ॥౫౩॥

అ॥ అర్జునా! నీవు చూచినట్లు విశ్వరూపుడ నగు నన్ను చూచుటకు వేద, దాన, తపో, యజ్ఞములలో నేదియు సాధనము గాలేదు. ॥౫౩॥

శ్లో॥ భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహ మేవం విధోఽర్జున!
జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరన్తప. ॥౫౪॥

అ॥ ఓయి అర్జునా! నన్ను నిజరూపముతో దెలిసికొనుటకుగాని, ప్రత్యక్ష మొనర్చుకొనుటకొరకుగాని, మోక్షము నొందుటకుగాని యనన్యభక్తియే సాధనము. భగవద్భక్తులకు భగవదనుగ్రహమువలన విశ్వరూప పరిజ్ఞానము, విశ్వరూపదర్శనము, మోక్షమున్ను కలుగునని భావము. వేదాధ్యయన సంపన్నులుగాని, తపోనుష్ఠానపరులుగాని దానశీలురుగాని, సోమయాజులుగాని, భగవంతునియొక్క విశ్వరూపమును దెలిసికొనుటయందును, చూచుటయందును, మోక్షము నొందుట యందును సమర్థులుగా రని పరమార్థము.

ఈశ్వరుని పరోక్షునిగా దెలిసికొనువారు, ఆత్మరూపునిగా దెలిసికొనువారును వీ రిరువురు నిచట భక్తులని చెప్పబడుచున్నారు. అందు ఆత్మతత్త్వవేత్తలు భగవంతుని విశ్వరూపము మాయిక మనియు, విలాసార్థ మనియును గ్రహింతురు. పరోక్షేశ్వర జ్ఞానులు అత్యాశ్చర్యకరమగు భగవంతుని విశ్వరూపమును అభిలాషపూర్వకముగా కడు నాదరముతో జూతురు. ఇది వీ రిరువురికి గల భేదము. ॥౫౪॥

అవ. ఇపుడు, సర్వశాగీతాశాస్త్రమునకు సారభూతమైన నిశ్శ్రేయసార్థము (మోక్షఫలకమగు నిష్కామకర్మము) అనుష్ఠింపదగినదని నిశ్చయించి చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ మత్కర్మకృ న్మత్పరమో మద్భక్త స్సంగవర్జితః,
నిర్వైర స్సర్వ భూతేషు య స్స మామేతి పాండవ! ॥౫౫॥

అ॥ ఓయి యర్జునా! నాకొరకు కర్మచేయువాడును, నేనే మరణానంతరము పొందదగినవాడ నని విశ్వసించువాడును, అన్నివిధముల సర్వాత్మభావముతో నన్ను సేవించువాడును, పుత్ర మిత్ర కళత్ర బంధు వర్గములయందును స్నేహములేని వాడును, సర్వభూతములయందును శత్రుభావము లేనివాడును నన్ను బొందును. కావున నీవుకూడ నాయందు భక్త్యాదులుగలిగి, మదర్థమగు యుద్ధమను నిత్యకర్మ మాచరింపుము. దానివలన జ్ఞానము కలిగి నన్ను పొందగలవు. మోక్షము నొందగలవు అని శ్రీకృష్ణోపదేశము సూచిత మగుచున్నది. ॥౫౫॥

ఇట్లు మల్లావఝులోపనామక వేంకటసుబ్బరామశాస్త్రి విరచితమగు
శ్రీమద్భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదమున
నేకాదశాధ్యాయము ముగిసినది.

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్క ప్రకాశికానువాదము

ద్వాదశాధ్యాయము

అవ॥ ఓయి కృష్ణా! నీవు ద్వితీయాధ్యాయము మొదలు, విభూత్యధ్యాయ పర్యన్తము నుండు తొమ్మిది యధ్యాయముల యందును నిరస్త సర్వోపాధికమగు శుద్ధ బ్రహ్మయొక్క ఉపాసనమును చెప్పితివి. అచ్చటచ్చట మాయాశబలిత బ్రహ్మ యొక్క ఉపాసనమునుగూడ నిరూపించితివి. పదునొకండవ దగు విశ్వరూపాధ్యాయము నందు నిఖిల జగదాత్మకమగు నీదు విశ్వరూపమును జూపితివి. అదియు నుపాసన కొఱకే ఉపయోగపడును. అటుపిమ్మట "మత్కర్మ కృత్" అను శ్లోకముచే సగుణో పాసనమునకుగూడ బ్రహ్మసాయుజ్యము ఫలమని సూచించితివి. కావున నిర్గుణ సగుణబ్రహ్మోపాసనల రెంటిలో నేయది గొప్పదను విషయమును తెలిసికొనగోరి ని న్నడుగుచుంటిని.

అర్జును డడుగు చున్నాడు:

శ్లో॥ ఏవం సతత యుక్తా యే భక్తా స్త్వాం పర్యుపాసతే,
యేచా ప్యక్షర మవ్యక్తం తేషాం కే యోగవిత్తమాః. ॥౧॥

అ॥ ఓయి కృష్ణా! నిన్ను యెల్లపుడు చిత్తైకాగ్ర్యముచే సేవించు నీ భక్తులు, నిరస్త సర్వోపాధికమగు అక్షరబ్రహ్మము నుపాసించు నిర్గుణోపాసకులు, వీ రిరువురిలో నెవరు శ్రేష్ఠులో నాకు నిర్ణయించి చెప్పుము.

ఇట్లు ప్రశ్నించు పార్థుని యభిప్రాయము వివరింపబడుచున్నది.

లోకమునం దంతటను ఆస్తికులకు ప్రవృత్తి, నివృత్తి యను మార్గములు రెండే గన్పట్టుచున్నవి. భాష్యకారులుగూడ దమ భాష్యారంభమున నిద్దానిని సూచించిరి.

"లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా పురా ప్రోక్తా మయానఘ,
జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్." అను శ్లోకముచే

శ్రీకృష్ణభగవానులుగూడ నీ మార్గద్వయమును వాగ్రుచ్చిరి. అందు నివృత్తిమార్గము జ్ఞానయోగము. ప్రవృత్తిమార్గము కర్మయోగము. ఈ ప్రవృత్తి మార్గము కర్మఫలేచ్ఛను పరిత్యజించుటద్వారమున కర్మయోగ మనబడుచు

ముముక్షువులను సంసారమునుంచి తరింపజేయును. ఫలేచ్ఛను విడువనిచో సంసారులను (మానవులను) సంసారకూపమున గూలద్రోయును.

ఈ రెండుమార్గము లొక్కనికి నేకకాలమున సంభవించవు. కావున నిందధికారులు వేరువేరని గ్రహింపవలయును. "జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానామ్" అని చెప్పుటచేతను, "వేదావినాశినం నిత్యం య యేన మజ మవ్యయమ్, కథం స పురుషః పార్థ, కం ఘాతయతి హంతి కమ్" అని జ్ఞానికి సర్వకర్మాభావము చెప్పుటచేతనున్ను జ్ఞానులకు నివృత్తిమార్గము విషయమని గ్రహింపవలయును. ఇట్టి నివృత్తిమార్గ నిష్ఠులగు జ్ఞానులే సన్యాసు లనబడుదురు. సన్యాసులకే సర్వకర్మ సన్యాసము సంభవించును. సర్వకర్మలను విడచి వెళ్ళువాడుకాన సన్యాసి (పరిత్యజ్య-ప్రజతి) అను వ్యుత్పత్తిచే పరివ్రాట్ అని చెప్పబడుచున్నాడు.

ఇక కర్ములనగా పరిశేషన్యాయమున సన్యాసేతరులగు బ్రహ్మచారి, గృహస్థ, వానప్రస్థులు- వీరు ముగ్గురకు ప్రవృత్తిమార్గమే విషయము.

ఇట్లుండ, నిపు డేకాదశాధ్యాయమున బ్రకటించిన విశ్వరూపోపాసనము జీవాభిన్నమయిన నిర్గుణ పరమాత్మ నుపాసించు జ్ఞానుల నుద్దేశించి విధింపబడు చున్నదా ? లేక కర్ముల నుద్దేశించి విధింపబడుచున్నదా ? అని యర్జునుని సందేహము.

ఇందు మొదటిపక్షము కుదరదు. నిర్గుణోపాసకులకు సగుణోపాసన సంభవించదు. పైపెచ్చు శ్రీకృష్ణుడే "మత్కర్మకృత్" ఇత్యాది శ్లోకముచే విశ్వరూపోపాసకులగు భక్తులకు గర్మలను విధించియున్నాడు. సన్యాసులకు గర్మానుష్ఠానము దూరాపాస్తము. కావున నిచట కర్ములకే విశ్వరూపోపాసనము విధింపబడినదని తెలియవలెను. విశ్వరూపాది సగుణోపాసకులగు కర్మయోగులే యిచట భక్తశబ్దముచే వ్యవహరింపబడుచున్నారు. నిర్గుణోపాసకులు జ్ఞానిశబ్దముచే వ్యవహరింపబడుదు రని భేదమును గ్రహింపవలెను. జ్ఞానులకంటెను, కర్ములకంటెను భక్తులు లేరనుట యనుచితము. "యే వర్ణాశ్రమ ధర్మస్థాస్తే భక్తాః కేశవం ప్రతి" అని స్మృతి చెప్పుచున్నది. ఈ గీతయందుగూడ సాంఖ్యనిష్ఠ, యోగనిష్ఠ అని రెండే నిష్ఠలు చెప్పబడినవి. ఇపుడు వి రిరువురికంటె భక్తులు లేరనిచో భక్తినిష్ఠ యనునది మూడవది కావలసివచ్చును. అట్లు కల్పించుటలో ప్రమాణమును గానము. కావున తమ తమ వర్ణాశ్రమధర్మముల నాచరించుటయే భక్తి. పూజ్యులయందు (పూజింపదగిన వారలయందు) అనురాగము, భక్తి యని అనరాదు. పూజ్యులకు ప్రీతిని కలుగజేయుటగూడ ధర్మమునందే యంతర్భావమును జెందును. ఇట్లే సగుణ, సాకార భగవ దుపాసనముగూడ కర్మలయందే చేరును. బ్రాహ్మణులకు విహితములయిన నాదు కర్మలలో దేవతార్చన యనునది యొకానొక కర్మ. కావున నిట్టి కర్మయోగముకంటె భక్తియోగ మనునది వేరుకాదు.

బాహ్య ప్రతిమాదులయందు జేసెడి దేవతార్చనము కర్మయనియు మానసికమగు భగవద్విగ్రహార్చనము భక్తియనియును జెప్పుట యుచితముగాదు. అదియును మానసికక్రియయే కావున కర్మమునందే చేరును.

నే నిపుడు భగవంతునకు స్నానమును కల్పించుచున్నాను. పూర్వము దంతధావనమును గల్పించితిని. ఇకముందు వస్త్రమును గల్పింతును. అని కదా భక్తుడు బాహ్యమునందువలె మనస్సునందు ననుసంధానము జేయును. ఇట్లు మానసికములగు వస్త్రాభరణాద్యుపకరణములచే సాధింపదగిన మానసికార్చనము కర్మయేలకాదు? కారక వ్యాపారమువలన సాధింపదగినదికదా కర్మ యనబడుచున్నది. కావున భక్తియోగము కర్మయోగముకంటె వేరుగాదని తేలినది. ఇట్లుండ నీరెండు యోగములలో (జ్ఞాన కర్మయోగములలో) నేది యుత్తమము? అని యర్జునుని ప్రశ్నకు దాత్పర్యము.

ఓయి! కర్మయోగముకంటె జ్ఞానయోగము గొప్పదని శ్రీకృష్ణు డింతకు మున్నే చెప్పియుండెను. అర్జును డద్దానిని నిశ్చయించుకొనియే యున్నాడు. కనుకనే యర్జునుడు తృతీయాధ్యాయమున "జ్యాయసీచేత్కర్మణస్తే మతాబుద్ధిర్జనార్దన" అని శ్రీకృష్ణుని ప్రశ్నించెను. అట్లే జ్ఞానయోగులకు సాక్షాన్మోక్షము ఫలమనియు, కర్మయోగులకు చిత్తశుద్ధి, జ్ఞానప్రాప్తి ద్వారమున మోక్షము ఫలమనియును నింతకుమున్నే చెప్పబడినది.

కావున జ్ఞానయోగము గొప్పదని చెప్పినచో జ్ఞానయోగులు గొప్పవారని చెప్పినట్లే - కాన, నయ్యది యర్జునునకు దెలిసిన విషయమయినందున నాయంశమునుగురించి యర్జును డడుగ బనిలేదు.

ఇక కర్మయోగులకంటె జ్ఞానయోగులు గొప్పవారని యర్జునునకు దెలిసినను భక్తులకంటె జ్ఞానులు గొప్పవారని తెలియ దనినచో నదియును బొసగదు. కర్మయోగులకును భక్తులకును భేదములేదు. కాన నర్జునుని ప్రశ్న యెట్లు పొసగును? అనినచో వినుము. కర్మయోగము, భక్తియోగము యొక్కటే యనువిషయము పార్థు డెఱుంగడు. "జ్యాయసీచేత్" అను ప్రశ్నకు బూర్వము శ్రీకృష్ణుడు భక్తియోగమును జెప్పియుండలేదు. కావున సగుణబ్రహ్మోపాసనములేక ఫలాభిసంధిని విడచి యజ్ఞాదికర్మల నెవరాచరింతురో, అట్టి కర్ములకంటె జ్ఞానులు గొప్పవారగుగాక. ఎవరు సగుణబ్రహ్మను నుపాసించుచు, గర్మయోగమునం దుందురో వారికంటె జ్ఞానులుత్తములా? కాదా? యను సంశయము పార్థునకు కలుగుట న్యాయము. కాన నర్జునుని ప్రశ్న యుపపన్నమగుచున్నది.

మరియు, సగుణబ్రహ్మోపాసనచేయువారే భక్తులుగాని, కర్మల నాచరించువారు భక్తులు గారని యనదగదు. "మత్కర్మకృత్"అను పూర్వాధ్యాయాంతిమ శ్లోకముచే, కర్మాచరణమునందే భక్తిమార్గ ముపసంహరింపబడినది.

"ఏవం సతతయుక్తా యే" అను నీ యధ్యాయము యొక్క మొదటశ్లోకము నందలి, "ఏవమ్" అనుపదము, గడచిన యధ్యాయముయొక్క చివర శ్లోకమగు "మత్కర్మకృత్" అను దానిచే జెప్పబడిన యర్థమునే పరామర్శించును.

ఈశ్వరభక్తుడుగానివాడు యీశ్వరునికొరకు కర్మను జేయడు. రాజు యందు భక్తిగల భృత్యుడే రాజకార్యమును నెరవేర్చును. అన్నికర్మలను విడచిన సన్యాసియగు జ్ఞాని, యేకర్మను జేయడు. కావున భక్తుడు కర్మయోగియే గాని, యితరుడు గాడు. ఈ విషయము దెలియక నీయధ్యాయమున నర్జునుడు ప్రశ్నించుచున్నాడు.

లేక కర్మయోగముకంటె జ్ఞానయోగము నుత్తమమని శ్రీకృష్ణుడు మొదటనే చెప్పియున్నను అర్జునుడు విశ్వరూపమును జూచుటచే మనసు చెదరి, యద్దానిని మరచి, మరల నిట్లడుగుచున్నా డనియును జెప్పవచ్చును.

ఓయికృష్ణా! నీదు విశ్వరూపము నుపాసించుచు నీ కర్మల నాచరించెడి భక్తులును నిన్నే పొందుచున్నారు. ప్రత్యగభిన్నమగు శుద్ధబ్రహ్మము నుపాసించు వారును నిన్నే పొందుచున్నారు. వీ రిరువురకు ఫలమునందు భేదము తెలియ సాధ్యము గాకున్నది. కాన భక్త జ్ఞానులలో నెవరు యుత్తములో చెప్పుము? అని యర్జునుని ప్రశ్నకు తాత్పర్యము.

కాన నెట్లయినను అర్జునుని ప్రశ్న యుపపన్నమగునుగాని యనుపపన్నము గాదు.

ఓయి, భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడుమాత్రము "మత్కర్మకృత్" "య స్స మామేతి" (నన్ను గురించి కర్మలజేయువాడు నన్ను జొందును.) అని యెట్లు చెప్పెను? కర్మలకు సాక్షాత్కైవల్యము ఫలము కాదుకదా? నిజమే అచట కర్మల జేయువాడు జ్ఞానమును జొంది, పిదప భగవంతుని పొందుననియే భగవంతుని యభిప్రాయము. భగవంతుని యభిప్రాయమును దెలియకయే యర్జును డిట్లు ప్రశ్నించెను.

రామానుజ మతము:

విశ్వరూపోపాసకులు భక్తులు. ప్రత్యగాత్మోపాసకులు జ్ఞానులు. వీ రుభయు లకు తారతమ్యమును తెలిసికొనగోరి, యర్జునుడు ప్రశ్నించుచున్నాడు. అని యిచట రామానుజులు వ్యాఖ్యానించిరి.

ఈయది యనుచితము.

రామానుజులు చెప్పిన ప్రత్యగాత్మ జీవుడా? లేక, యీశ్వరుడా? మొదటిపక్షమున జీవునికంటె ఈశ్వరుడు గొప్పవాడగుటచే జీవోపాసకునకంటె ఈశ్వరోపాసకుడు గొప్పవాడని సిద్ధించుచున్నందున నిచట ప్రశ్నకే యవకాశము

లేదు. రెండవపక్షమున రామానుజులకు స్వమతత్యాగము, పరమతప్రవేశము అను దోషము సంభవించును.

మఱియు, అన్యదేవతోపాసకులకు అన్యదేవతాప్రాప్తి యనునది విరుద్ధము. అక్షరబ్రహ్మము నుపాసించువారుగూడ నన్నే పొందుదురని శ్రీకృష్ణుడు జెప్పుటచే జీవోపాసకులకు నీశ్వరత్వప్రాప్తి చెప్పినట్లగుచున్నది. 'తే ప్రాప్నువంతి మామేవ' అనుచోట 'ప్రాప్నువంతి మామ్' అనుపదమునకు మత్సమానాకారమయిన అసంసార్యాత్మను పొందుట యర్థమని చెప్పుటయు దగదు. ముఖ్యార్థమును విడచి యన్యార్థమును గ్రహించుట తగినంత కారణములేనిదే న్యాయము గాదు. లక్షణ నాశ్రయించుట యప్రమాణము. 'మామ్' అనుపదమునకు (మత్సమానాకారము) 'నాతోసమానమయినయాకారముగలవానిని' యను నర్థము శబ్దము యొక్క ముఖ్యవృత్తిచే లభించ నేరదు.

కావున బ్రహ్మప్రాప్తియను ఫలము వినబడుటచేతను, బ్రహ్మోపాసకులకే బ్రహ్మప్రాప్తి సంభవించుటవలనను అక్షరోపాసకులగు వీరు బ్రహ్మోపాసకులే యగుదురు. అట్టిబ్రహ్మము ప్రత్యగభిన్నమే యగుచున్నది. మరియు నీశ్వరునకు సోపాధికము, నిరుపాధికము అని రెండురూపములు గలవు. అందు సచ్చిదానంద లక్షణమయిన చైతన్యము నిరుపాధికరూపము. విశ్వరూపాదికము సోపాధికరూపము-అని యిట్లర్థమును జెప్పుట సర్వసంప్రతిపన్నము. ఇట్లుండ సోపాధికేశ్వరుని యుపాసించు వీరిరువురిలో నెవరు గొప్పవారు? అని తెలిసికొనగోరి యర్జును డడుగుట పొసగును. కాని మరి యితరవిధముగ బొసగ నేరదు. కావున నిచట అక్షరశబ్దవాచ్యము బ్రహ్మమేకాని తద్భిన్నమయిన ప్రత్యగాత్మ కాదు.

అయితే ఇట్లర్జునుడు ప్రశ్నింపకున్నను సోపాధికేశ్వరోపాసకులకు సాక్షాన్మోక్షము లేదను విషయము సిద్ధించునుగదా, ఎందు కర్జునుడు ప్రశ్నించుట? అని యనరాదు. 'నిర్వైర స్సర్వభూతేషు య స్స మామేతి పాండవ' అను శ్లోకముచే శ్రీకృష్ణుడు సోపాధికోపాసకునకుగూడ సాక్షాన్మోక్షమును జెప్పియున్నందున నర్జును డడుగుట యుక్తము. అయితే యిట్లు విరుద్ధార్థమును భగవంతు డేల చెప్పెను? అనియును ప్రశ్నింపరాదు. కర్మానుష్ఠానపరుడు, నన్ను (తనను) జ్ఞానద్వారమున బొందునని శ్రీకృష్ణుని యాశయమని యింతకుముందే చెప్పబడినది.

ఇట్లైనచో, విశ్వరూపోపాసకులకు సాక్షాన్మోక్షము లేనపుడు అర్జును డడిగినతరువాత యయినను 'భక్తులకు సాక్షాన్మోక్షము లేదు, జ్ఞానులకే సాక్షాన్మోక్షము' అని శ్రీకృష్ణు డేల జెప్పలేదు? వినుము. భగవంతుడు వ్యక్తముగా నీమాట చెప్పలేదుకాని, వ్యంగ్యముగా నీవిషయమును జెప్పియే యున్నాడు. తన యందు మనసునుంచి శ్రద్ధతో దన నుపాసించువారలు యుక్తతములని చెప్పెను.

కాని తనను బొందుదురని చెప్పలేదు. అక్షరోపాసకులు 'తే ప్రాప్నువంతి మామేవ' అని తననే పొందుదురని చెప్పెను. కాని వీరు యుక్తతములని చెప్పలేదు. దీనిచే జ్ఞానులకు సాక్షాన్మోక్షమనియు, భక్తులకు జ్ఞానద్వారమున మోక్షమనియును భగవంతుని యభిప్రాయము స్పష్టపడుచునే యున్నది.

రామానుజభాష్యమును బట్టిచూడ నీశ్వరోపాసకులు యుక్తతములనియు, జీవోపాసకులు ఈశ్వరుని బొందుదురనియు, స్పష్టమగుచున్నది. ఈయది యత్యంత విరుద్ధము. కావున సగుణనిర్గుణ బ్రహ్మోపాసకులగు యోగిసాంఖ్యులలో నన్యతర ప్రాశస్త్యమును తెలుసుకొనగోరి "ఏవం సతతయుక్తా" అను శ్లోకముచే నర్జును డడుగుచున్నాడు.

ఇట్లు నిరంతరము నిత్యనైమిత్తిక కర్మలయందును, విశ్వరూపధ్యానాదుల యందును సమాహితచిత్తులై, సర్వాత్మభావముచే నీశ్వరునియే శరణుజొచ్చి, నీదు విశ్వరూపమును నెవరు ధ్యానించుచున్నారో, దార ధన పుత్రులయందు అభిలాషను వదలి, సర్వకర్మలను వీడి, సర్వవ్యాపియు సర్వభూతాంతరాత్మయు కర్మాధ్యక్షుడును సాక్షియు నగు నక్షరబ్రహ్మము నెవ రుపాసింతురో, వీరిరువురిలో (అనగా విశ్వరూపోపాసక, అక్షరోపాసకులలో) నెవరు యోగవిత్తము లని యర్జునుని ప్రశ్న.

యోగమనగా కర్మయోగము, జ్ఞానయోగమున్ను- ఈ రెంటిని సేవించువారు యోగవేత్తలు. అనగా యోగులు, జ్ఞానులు అని యర్థము. వీ రిరువురిలో నుత్తములు యోగవిత్తము లనబడుదురు. ఇచట తమప్రత్యయము విదధాతువుతో నన్వయించును. అయినను యోగశబ్దముతో నన్వయింపవలయును. దానివలన యోగులు, జ్ఞానులు- వీ రిరువురిలో నుత్తమమైన యోగమును బొందినవారు యోగులా ? (కర్మలా) లేక జ్ఞానులా ? యను ఫలితార్థము లభించును.

లేక యోగమును నతిశయించి (బాగుగా) సేవించువారుగాన యోగవిత్తము లనబడుదురు. అనగా యోగముయొక్క పరాకాష్ఠను బొందినవా రని యర్థము. కర్మయోగ జ్ఞానయోగములు రెండును యోగములగుటచే నందు కర్మలకు యోగముయొక్క పరాకాష్ఠ సిద్ధించునా ? యని పార్థుని ప్రశ్న. అనగా విశ్వరూపోపాసనము యోగమునకు పరాకాష్ఠయా ? లేక పరబ్రహ్మోపాసనము యోగముయొక్క పరాకాష్ఠయా? అని ప్రశ్నకు తాత్పర్యము.

ఇచట "విదంతి" యను పదమునకు "భజంతి" యను వ్యాఖ్యానము అయుక్తమని యనరాదు. ధాతువుల కనేకార్థములు గలవు. కర్మయోగాదులను అనుష్ఠించిన ఫలము గలుగును గాని, వానిని దెలిసికొనినంతమాత్రమున ఫలము

కలుగదు. కావున నిచట జ్ఞానార్థకమైన విద ధాతువునకు 'సేవించుట' అనియే యర్థమును జెప్పవలయును.

అక్షరశబ్దార్థవిచారము :

"ఏకోదేవ స్సర్వభూతేషు గూఢః, సర్వవ్యాపీ, సర్వభూతాంతరాత్మా, కర్మాధ్యక్షః, సర్వభూతాధివాసః సాక్షీ, చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చ" అనుశ్రుతి యందు జెప్పబడిన విశేషణములు గలవాడక్షరుడు.

లేక అవ్యక్తస్వరూప విశేషణ విశిష్టుడుగూడ అక్షరు డనబడును. అక్షర బ్రహ్మము సర్వోపాధిశూన్యమగుటచే నవ్యక్తమగుచున్నది. లోకములో మనసు మొదలగు నింద్రియముల కేది గోచరమగునో యది వ్యక్తమనియు ఇంద్రియ గోచరముగానిది యవ్యక్తమనియును బ్రసిద్ధిగలదు. వ్యజిధాతువు సకర్మకము. ప్రకటించుట యని దీని యర్థము. ఈధాతువునకు కర్మయగు పదార్థము ప్రకటించుటకు యోగ్యమైనదియే యగును. ప్రకటింపయోగ్యముగానిదానిని ప్రకటన జేయుట సంభవించదు. ఇంద్రియగ్రాహ్యమైన వస్తువులే ప్రకటింప సాధ్యమగును గాని, యింద్రియగ్రాహ్యముగాని వస్తువు ప్రకటింప సాధ్యముగాదు. వ్యంగ్యమగు ఘటాదికము వ్యంజకములగు చక్షురాదులచే వ్యక్తము చేయబడుచున్నది. కావున వ్యజిధాతువు వ్యంగ్యకర్మకమగుటవలన అట్టి వ్యజిధాతువునకు కర్మ కానేరని యాత్మ యవ్యక్తుడే యగును. కాన యక్షరుడనగా నవ్యక్తుడని యర్థము. మనస్సు మొదలగు నింద్రియములకు గోచరుడు కానివాడని నిశ్చితార్థము. ౧

శ్లో. మయ్యావేశ్య మనో యే మాం నిత్యయుక్తా ఉపాసతే,
శ్రద్ధయా పరయోపేతాస్తే మే యుక్తతమా మతాః. ౨

అ. శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడు.

ఓయి యర్జునా ! అక్షరోపాసకులగు సమ్యగ్జ్ఞానుల నట్లుండనిమ్ము. వారల గూర్చి చెప్పదగిన నంశమును నాపల జెప్పెదను. విశ్వరూపోపాసకుల విషయము ముందు జెప్పెద వినుము. ఎవరు మిక్కిలి శ్రద్ధగలిగి నాయందు మనస్సునుంచి నిరంతరము చిత్తైకాగ్రతతో నెల్లప్పుడు నన్ను సేవింతురో, వారు యుక్తతములని (యోగానుష్ఠానపరులలో గొప్పవారని) నామతము. వీరు ఎల్లపుడు చిత్తము నాయందుంచి రాత్రింబవళ్ళు గడుపుచుందురు. అందువలన వారు యుక్తతములని నేను జెప్పుచున్నాను.

ఈయది యభిప్రాయము. విశ్వరూపోపాసనలేని కేవల కర్మయోగులు యుక్తులు. విశ్వరూపోపాసకులగు కర్మయోగులు యుక్తతములు అని.

అక్షరబ్రహ్మోపాసకులగు జ్ఞానులకంటె విశ్వరూపోపాసకులగు కర్మయోగులు ఉత్తములుగాన జ్ఞానులకంటె భక్తులు యుక్తతములని యనదగదు.

ఇచట నా విషయ మప్రస్తుతము. కర్మ జ్ఞానయోగముల రెంటిలో జ్ఞానయోగము గొప్పదని యింతకుమున్న నేకమారులు చెప్పబడినది. జ్ఞానయోగము మోక్షము నకు సన్నిహితము "తే ప్రాప్నువంతి మామేవ" అని యిచట గూడ నీయది చెప్పబడుచునే యున్నది.

ఓయి! సగుణోపాసక, నిర్గుణోపాసకులలో నెవరు గొప్పవారని యర్జును డడుగగా దానికి జవాబు శ్రీకృష్ణుడు కర్మయోగులు సగుణోపాసకులలో సగుణోపాసకులు గొప్పవారని జెప్పుట విరుద్ధముగదా! కాదు. ఇచట సగుణోపాసకులు యుక్తములా? లేక నిర్గుణోపాసకులా? అని పార్థునిప్రశ్న. అందు సగుణోపాసకులే యుక్తములని శ్రీకృష్ణుని జవాబు. ఈయది ప్రశ్న కనుకూలము గాని ప్రతికూలముగాదు.

అయితే నిర్గుణోపాసకులు సగుణోపాసకులకంటె తక్కువవారా? (యుక్తులా) అని ప్రశ్నరాగా నందుకు సమాధానము 'తే ప్రాప్నువంతి మామేవ' అను శ్లోకముచే శ్రీకృష్ణుడే చెప్పుచున్నాడు. నిర్గుణోపాసకులు యుక్తులుగారు. యుక్తతములును గారు. వారు కేవలము నేనే. జ్ఞానులు నాస్వరూపులే. యని శ్రీకృష్ణుని యాశయము.

ఓయీ! జ్ఞానులు భగవదాత్రు లగుచో (అనగా భగవంతున కాత్మ భూతులగుచో) వారలలో నెవరు మిక్కిలి యోగవేత్తలు? అనుప్రశ్న కుదరదు గదా! అనినచో నిజమే. ఆ ప్రశ్నకును తాత్పర్య మిదియే యని గ్రహించవల యును. ఇచట వారలలో నెవరు యుక్తతము లను ప్రశ్నవలన నెవరు యుక్తులను మరియొకప్రశ్న తోచును. దాని నిచట చెప్పలేదు. అట్టి ప్రశ్నాంతరము నను సంధానముచేసికొన్నను బాధలేదు. జ్ఞానులలో నెవరును యుక్తులు కారు. భక్తులు యుక్తతములే యగుదురు. జ్ఞాని నేనే కేవల కర్మానుష్ఠానపరులే యుక్తులు. అని సమాధానము గల్పించవచ్చును.

ఓయీ! రెండువిధములైన యోగులలో నెవ రుత్తములు? అని ప్రశ్నా ర్థమును నింతకుమున్న వర్ణించి యిపుడు సమాధానమును నన్యథా ప్రతిపాదించి తేమి? అనినచో నట్లు గాదు. వినుము. 'తే ప్రాప్నువంతి మామేవ' అని చెప్పు టచే జ్ఞానులే యుత్తములని శ్రీకృష్ణుని జవాబు స్పష్టమగుచున్నది. అట్లైనచో 'తే మే యుక్తతమాః మతాః' అని చెప్పుటచే భక్తులే యుత్తములని సాక్షా చ్ఛ్రీకృష్ణుడు జెప్పిన ట్లేల కాకూడదు? కాదు. 'యుక్తతమాః' అనుపదమునకు నుత్తములను నర్థము లభించదు. యోగవిత్తములు, యుక్తతములు, అను నీరెండు పదములకు నర్థభేదములేదని చెప్పదగదు. వక్తయొక్క తాత్పర్యము ననుసరించి శబ్దముల కర్థభేదము సంభవింపవచ్చును.

అది యెట్లన:- సగుణోపాసకులు, అక్షరబ్రహ్మోపాసకులు వీరిలో నెవ రుత్తము లను తాత్పర్యముతో నర్జును డెవరు యోగవిత్తము లని ప్రశ్నించెను. ఉత్తములే యోగవిత్తము లగుదురని పార్థునియాశయము. భగవంతుడు పార్థుని యాశయము దెలిసికొనియు వారలలో నెవరు యుక్తతములను యథా శ్రుతార్థ మును గ్రహించి, భక్తులే యుక్తతములని బదులు చెప్పెను. ఇట్టి శ్రీకృష్ణుని సమాధానవాక్యముచే పార్థునకు తన వివక్షానుసారమున 'భక్తులే యుత్తము' లని శ్రీకృష్ణుడు జవాబు చెప్పెనని నమ్మిక కలుగవచ్చును. అట్టినమ్మికను నిరాకరించుటకొరకే ముందు శ్రీకృష్ణుడు 'జ్ఞానులు నన్నే పొందుదురు, నేనే జ్ఞాని స్వరూపుడను, కాన జ్ఞాని యుక్తుడుగాడు, యుక్తతముడును గాడు. నాదురూపుడే యగుచున్నాడు.' అని చెప్పబోవుచున్నాడు.

కాన నర్జును డడుగదలచిన ప్రశ్నకు జవాబు వచ్చిన ట్లగును. పార్థుని హృదయమునందు భక్తులు, జ్ఞానులు- వీ రిరువురిలో ఎవరు ఉత్తము లను నభిప్రాయము కలదు. పార్థుని ప్రశ్నవాక్యసామర్థ్యమువలన ఎవరు యుక్తతములను మరియొకప్రశ్న కూడ స్ఫురించుచున్నది. ఈరెంటికిని శ్రీకృష్ణుడు సమాధానమును జెప్పెనని గ్రహింపవలయును.

ఇందు నిజ మేమన? "తేషాం కే యోగవిత్తమాః" అనుపదమునకు వారలలో నెవరు యోగవిత్తములు? అనునదియే నిజమైన అర్థము. భక్త జ్ఞాను లిరువురిలో నెవరు యుక్తతము లని ప్రశ్నార్థము. యుక్తతములను (శ్రేష్ఠమయిన యోగులను) తెలిసికొనినచో పరిశేషన్యాయముచే యుక్తులు తెలియబడుదురు. కాన నర్జునుడు వేరుగ నడుగలేదు.

"మే ముభయులము రామలక్ష్మణులము." అని చెప్పినపిదప యిందు రాము డెవరని యడిగి తెలిసికొనగా లక్ష్మణుని వేరుగ బ్రశ్నింప బనిలేదు. అందు వలన భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడును పార్థుని ప్రశ్న కనుకూలముగనే 'భక్తులు యుక్తతము' లని బదులు చెప్పెను. శ్రీకృష్ణుని సమాధానమున 'జ్ఞానులు యుక్తు లని తేలగా' 'తే ప్రాప్నువంతి మామేవ' అనుశ్లోకముచే శ్రీకృష్ణుడు 'జ్ఞానులు యుక్తులుగారనియు, యుక్తతములును గారనియు, వారు తనరూపులే యనియు' జెప్పెను. దీనిని వినకపూర్వము అర్జునునకు, జ్ఞానులు యుక్తులను నభిప్రాయ ముండెడిది. 'తే ప్రాప్నువంతి మామేవ' అను శ్రీకృష్ణవచనమును వినినతోడనే అయ్యది నిర్మూలమయినది. పైగా జ్ఞానులు భగవద్రూపులగుటవలన జ్ఞానుల కంటె తక్కువవారనియును విశ్వాసము కలిగినది.

కావున, కేవల కర్మయోగులు యుక్తులనియు, భక్తియోగసహితకర్మ యోగులు యుక్తతములనియు, జ్ఞానులు భగవత్స్వరూపు లనియును దేలినది.

ఇందు భక్తులు యుక్తతములని చెప్పినంతమాత్రమున, జ్ఞానులకంటె భక్తుల కుత్తమత్వము సిద్ధింపదు. అట్లనుకొనుట భ్రమమాత్రము. జ్ఞానము మోక్షమునకు సాక్షాత్సాధనము. భక్తి జ్ఞానద్వారమున పరంపరామోక్ష సాధనము. భక్తియోగము కర్మయోగములో జేరును. కర్మయోగము జ్ఞానయోగముకంటె తక్కువదని యనేకపర్యాయములు భగవంతుడు వివరించియుండెను.

కాన, జ్ఞానులకంటె భక్తు లుత్తములనియు, భక్తులు శీఘ్రముగా మోక్షము నొందుదురనియును చెప్పు రామానుజవ్యాఖ్యాన మాదరింపదగినది కాదు. 'బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతి' 'తస్య తావదేవ చిరం యావన్నవిమోక్ష్యే' ఇత్యాది శ్రుతులు జ్ఞానులే శీఘ్రముగా మోక్షము నొందుదురని సిద్ధాంతపరచుచున్నవి.

కాన భక్తులు యుక్తతములనియు జ్ఞానులు సాక్షాదాత్మరూపులనియును భగవంతుని యభిప్రాయము. కావున జ్ఞానులే యుత్తములు. ౨.

శ్లో. యే త్వక్షర మనిర్దేశ్యం అవ్యక్తం పర్యుపాసతే
సర్వత్రగ మచింత్యంచ కూటస్థ మచలం ధ్రువమ్. ౩.

అ. ఇంద్రియసముదాయమును నిగ్రహించుకొని సర్వప్రాణులయందు సమబుద్ధిగల్గి సర్వభూతములహితమును కోరుచు శబ్దములచే నిర్వచింప నలవి కానట్టియు ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములకు గోచరుడుగానట్టియు సర్వవ్యాపకుడైనట్టియు మనస్సుచే నూహింపశక్యము గానట్టియు కూటస్థుడగు అక్షరబ్రహ్మను నుపాసించువారు నన్నే పొందుదురు. అని పై శ్లోకమునకును నీ శ్లోకమునకును కలిపి యన్వయమును చేయవలయును.

బ్రహ్మము అనుభవైకవేద్యముగాని ప్రత్యక్షాది ప్రమాణవిషయము గాదు. శబ్దగోచరమును గాదు. అంతమాత్రమున బ్రహ్మకు వ్యవహార మెట్లు సిద్ధించినది ? శాస్త్రసంప్రదాయ మెట్లు ప్రవర్తించినది ? బ్రహ్మమునందు శాస్త్రము ప్రమాణమని చెప్పెడి శాస్త్రయోనిత్వాధికరణము నెట్లు పొసగును ? శ్రీమద్భాగవతమునందలి శ్రుతిగీత లెట్లు ఉపపన్నములగును ? అని ప్రశ్నింపరాదు. సుఖదుఃఖాదులవలె బ్రహ్మ యనుభవైకవేద్యము. నాసుఖ మిట్టిది, నాదుఃఖ మిట్టిదని యెవ్వడు చెప్పనోపడు. అట్లే బ్రహ్మ మిట్టిదని నిర్వచించుట సాధ్యముకాదు. 'బ్రహ్మే'ది శబ్దములు గూడ బ్రహ్మను అభిధావృత్తిచే బోధింపనేరవు. కనుకనే బ్రహ్మ శబ్దముల కగోచరు డగుచున్నాడు.

వస్తుతః అద్వితీయమగు బ్రహ్మమునందు శబ్దాదులే లేకపోవుచుండ శబ్దగోచరత్వ మెట్లుండును ? వ్యవహారము మాయవలన సంభవించవచ్చును,

మాయశబ్దాగోచరమగు బ్రహ్మయందు శబ్దాదులను గల్పించి వానికి తద్గోచరత్వ మును గూడ గల్పించును.

ఇచట అక్షరబ్రహ్మము నుపాసించుట యన శాస్త్రోక్తవిధముచే 'అహం బ్రహ్మాస్మి' నేనే బ్రహ్మను అను నాకారముతో బ్రహ్మను సాక్షాత్కారము చేసికొనుచు, తైలధారవలె నెడతెరపిలేని సమానాకారమైన మనోవృత్తులయొక్క ప్రవాహముచే జాలకాలము మనస్సును నిలుపుటయని యర్థము. ఉపాసించదగిన యాత్మయొక్క సమీపమునందు మనసు సుషుప్తిదశలోగూడ నుండును. కాని యపుడు మనసు సద్రూపబ్రహ్మయందు లయించుటవలన దానికి (మనస్సుకు) ప్రత్యయప్రవాహములేదు. ఇక జాగ్రదవస్థలో 'నేనే బ్రహ్మను' అను వాగ్రూప మైన ప్రత్యయప్రవాహమున్నను విషయాంతరములయందు లగ్నమైన మనస్సు బ్రహ్మకు దూరమునం దుంకుటచే నయ్యది యుపాసన యనబడదు. నిర్వికల్పక సమాధియందు మనస్సు బ్రహ్మసమీపమున నున్నను, ప్రత్యయప్రవాహము లేనందున నిర్వికల్పకసమాధియు నుపాసనారూపము గాదు. కనుక నుపాసనాశబ్దము నకు పైన నిర్వచించిన యర్థమే స్వరసమని గ్రహింపవలయును.

ఇచట అక్షరబ్రహ్మమునకు కూటస్థమను విశేషణ ముత్తరార్థమున గన్పట్టుచున్నది. దానియర్థ మించుకంత విచారించుట యవసరము. లోకములో పైకి గుణములు గనబడుచు, లోపల దోషములుగల ఇంద్రజాలాదికము మొదలగు మిథ్యావస్తువు, కూట మనబడుచున్నది. అట్లే పైకి రజతమువలె గనబడుచు, నిజముగా రజతముకాని రంగాదికము (తగరము మున్నగునది) కూటరజత మన బడుచున్నది. అట్లే పైకి యథార్థవాక్యములవలె గన్పించుచు, (నిజమైన మాటల వలె) నిజముగ, నిజమైన మాటలుగాని సాక్ష్యముకూడ కూటసాక్ష్య మనబడు చున్నది. అట్లే ప్రకృతమునగూడ సంసారబీజములగు మాయా, అవిద్యాదుల యందు పైకి సత్యత్వప్రియత్వాది గుణములు కనిపించుచు, లోపల దుఃఖత్వానృ తత్వాది దోషములుండుటచే, మాయావిద్యాదులు కూటము లనబడుచున్నవి.

అజ్ఞానము తన కార్యములతోగూడ అనృతము, జడము, దుఃఖాత్మకమైనను సచ్చిదానందమువలె తోచుచు, అట్లు వ్యవహరింపబడుచున్నది. కనుక అజ్ఞానము కూటవస్తు వని సిద్ధించుచున్నది. మిథ్యాభూతమగు కూటరూపకము అర్థక్రియా కారి యైనట్లు అజ్ఞానము, దానివలనబుట్టిన ప్రపంచము - ఈ రెండును అనృతము లైనను, అర్థక్రియాకారులగుట (కొంతపనిని నెరవేర్చుట) యుక్త మగుచున్నది. కావున సత్యముగా దోచుచు, నిజముగా నసత్యమగు నజ్ఞానము కూటమే యగును.

ఓయీ! అజ్ఞానమను నొకవస్తువు ఉన్నదా? లేదా? ఇందు మొదటి పక్షమున అద్వైతమునకు భంగము కలుగును. రెండవపక్షమున అజ్ఞానమే లేనిచో

దేనికి కూటత్వమును మీరుచెప్పెదరు ? వినుము. బ్రహ్మయందు కల్పితమగుటచే ప్రపంచవిశిష్టమగు నీయజ్ఞానము బ్రహ్మరూపముతో నున్నది. ఆరోపితములగు వస్తువులు అధిష్ఠానరూపముతో నుండుట సహజము. త్రాటియందు కల్పింపబడిన సర్పము త్రాటిరూపముతో నుండునుగాని, సర్పరూపముతో నుండుటలేదు. కాన నిజము విచారించినచో నజ్ఞానపదవాచ్యమగు వస్తువు బ్రహ్మమేకాని వేరుకాదు. ఆ బ్రహ్మము ఏకమైనందున అద్వైతహాని లేదు. సచ్చిదానందబ్రహ్మమే అనృత, జడ, దుఃఖ రూపమైన అజ్ఞానస్వరూపముతో గ్రహింపబడుచు కూట మనబడు చున్నాడు. కావ కల్పితమైన అజ్ఞానశబ్దవాచ్యమగు వస్తువు కలదనుటలో బాధ లేదు.

మిథ్యారజతము యథార్థరజతము అనిట్లు కూటాజ్ఞానము, సత్యాజ్ఞానము అని రెండజ్ఞానములు లేకున్నను కూటబ్రహ్మ, సత్యబ్రహ్మ అని యిద్దరు బ్రహ్మ లుండుట పొసగును. కూటబ్రహ్మయను వ్యవహారము శాస్త్రమునందెచ్చ టను కనుపించుట లేదుగదా ! అని యనరాదు. కార్యబ్రహ్మ యనుశబ్దమే కూట బ్రహ్మయనుశబ్దమునకు పర్యాయ మగుచున్నది. అనగా బ్రహ్మయందు కల్పిత మైన అజ్ఞానము కార్యబ్రహ్మగా వ్యవహరింపబడుచున్న దని భావము.

అజ్ఞానమునందు ప్రతిఫలించిన చిదాభాసుడగు నీశ్వరుడు కార్యబ్రహ్మ యగునుగాని కేవల మజ్ఞానము కార్యబ్రహ్మ మనిపించుకొనదుగదా! అని యన రాదు. ఆ చిదాభాసముగూడ మిథ్యయగుటచే కూటమే యగుచున్నది అజ్ఞానము నందు ప్రతిఫలించిన చిదాభాసము ఈశ్వరు డెట్లో, చిదాభాసతోగూడిన యజ్ఞా నముగూడ నట్లే యీశ్వరు డగును. కావున కార్యబ్రహ్మయే కూటబ్రహ్మ. కార్య మంతయు మిథ్యయగుటచే కూటము. అట్టి కూటబ్రహ్మయే యజ్ఞానము. దాని పరిణామమే ప్రపంచము, కాన ప్రపంచముగూడ అజ్ఞానమే.

ఓయీ ! కార్యబ్రహ్మ, కారణబ్రహ్మ అని యిద్దరు బ్రహ్మ లుండుట యప్రసిద్ధముగదా ! 'ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ' అనికదా శ్రుతిచెప్పుచున్నది. అనినచో నట్లు కాదు. వినుము. ఇద్దరు బహ్మలు కలరు. 'బాఢం ద్వే బ్రహ్మణీ' (అవును యిద్దరుబ్రహ్మలు) అని భాష్యకర్తలే చెప్పిరి. 'ఏతద్వై సత్యకామ, యత్పరంచ అపరంచ' అని శ్రుతికూడ పరాపరబ్రహ్మ లిద్దరు కలరని చెప్పు చున్నది. కనుకనే శాస్త్రమునందచ్చటచ్చట అపరబ్రహ్మకంటె వేరని నిర్ణయించు టకు 'పరబ్రహ్మ' అని బ్రహ్మపదమునకు పరపదము విశేషణము చేయబడు చున్నది. బ్రహ్మ మొక్కఁడే యైనచో నాతనికి పరబ్రహ్మయని పరపదవిశేషణ మెందులకు ? కాన కూటరూపక సత్యరూపకములవలె కూటబ్రహ్మ, సత్యబ్రహ్మ లిద్దరు గలరు. అందు కనిపించునట్టి అజ్ఞానము, తజ్జన్యమగు ప్రపంచము- ఇది

యంతయు కూటబ్రహ్మము. సత్యబ్రహ్మ యన దృగాత్మ (జ్ఞానస్వరూపుడు) అని భేదము.

కాన కూటశబ్దవాచ్యమగు అజ్ఞానమునందు సాక్షిస్వరూపముతో నుండుటచే బ్రహ్మ కూటస్థుడనబడుచున్నాడు. చీకటియందు వెలుతురుండుట యెట్లు పొసగదో, యట్లే యజ్ఞానమునందుగూడ సాక్షిరూపముతోనైనను జ్ఞానస్వరూపుడగు బ్రహ్మ ముండుట పొసగదుగదా! యని యనరాదు. చైతన్యరూపమగు జ్ఞానము అజ్ఞానమునకు విరోధికాదు. అజ్ఞానమునందు చైతన్యరూపమగు బ్రహ్మము లేనిచో బ్రహ్మకు సర్వాంతరాత్మత్వము సిద్ధింపదు. కావున అంతట సచ్చిదానందరూపముతో వ్యాపించియున్న బ్రహ్మము అజ్ఞానమునందుగూడ నుండియే యున్నాడు.

కూటశబ్దమున కర్థాంతరము

లేక, కూటమనగా రాశి. దానివలెనుండువాడుగాన కూటస్థుడు. లోకములో ధాన్యాదులయొక్క రాశి తనకు కావలసినంత ప్రదేశమును వ్యాపించి యెల్లపుడు ఎట్లుండునో అట్లే మహత్పదార్థముకంటె మహత్పదార్థమగు పరమేశ్వరుడు గూడ సర్వప్రపంచమును వ్యాపించి యెల్లపుడు ఉంటున్నాడు. రాశివలె నున్నందుననే కూటస్థబ్రహ్మమునకు అచలము అనుపదము సార్థకమగుచున్నది. మాయకు నధిష్ఠానమగుటవలన గూడ కూటస్థునకు చలనరాహిత్యము సంభవించవచ్చును. ఏలనన? మాయ అంతట యున్నది. దాని కధిష్ఠానమగు బ్రహ్మముకూడ నంతట యుండును. అంతట యున్న బ్రహ్మమునకు చలన మెట్లు కలుగును? అపరిపూర్ణ పదార్థము చలించునుగాని పరిపూర్ణవస్తువు చలింపనేరదుగదా! ఈతడు పరిపూర్ణుడుగనుకనే నిత్యు డగుచున్నాడు. లోకములో నొకదేశమునుండి మరియొక ప్రదేశమునకు వెడలిన వస్తువు నశించినదని యనబడుచున్నది. మానవలోకము నుండి స్వర్గాదిలోకముల కేగిన దేవదత్తాదులు నశించిరని లోకవ్యవహారము ఇట్లుండ అంతట నిండియున్న పరమేశ్వరుడు దేశాంతరగతుడుకాడు గాన నీతనికి నశించె నను వ్యవహారము లేదు. కనుకనే యీ శ్లోకమునందలి 'ధృవం' అను పదము పొసగుచున్నది.

రామానుజమతము:

వీరిమతమున 'అక్షర' మన ప్రత్యగాత్మ స్వరూపమని యర్థము. 'అనిర్దేశ్య' మన దేహాదులకంటె వేరుగ దేవాదిశబ్దములచే నిర్దేశించతగనివాడు. 'సర్వత్రగం' అనగ దేవతాదిశరీరములయం దుండువాడు. 'కూటస్థమ్' అనగా సర్వసాధారణమైన వాడు. 'అచలమ్' అనగా చ్యుతిలేని (జారిపోని) యాకారముగలవాడు. అనియిట్లు ఈ యీ పదముల కర్థనిర్వచనము రామానుజులు తమభాష్యమున జూపిరి.

ఈయది యనుచితము. దేవాదిశబ్దములచే చెప్పనలవికానందున అక్షర మనిర్దేశ్యమగుచో బ్రహ్మానందాదిశబ్దములచే జెప్పనలవికానందున దేహముమాత్ర మనిర్దేశ్య మేల కాగూడదు ? 'యత్తదద్రేశ్యమ్, అగ్రాహ్యామ్' 'యతో వాచో నివర్తంతే' ఇత్యాది శ్రుతులు ఆత్మయే అనిర్దేశ్యుడని చెప్పుచున్నవి. దేహ మనిర్దేశ్యమని చెప్పుటలేదు. కనుక శ్రుతివిరుద్ధార్థము సంభవించును. మరియు రామానుజమతమున ఆత్మలు అణురూపులు. అణురూపులగు ఆత్మలకు దేవాద్యనేక శరీరములయం దునికి సంభవింపదు. ఒక్కొకయాత్మ ఒక్కొకశరీరమునం దంతట యుండుటచే సర్వదేహస్థుడని వారు చెప్పినను అట్టి యాత్మ ఒక్కశరీరమునం దంతట యుండుటవలన నొకచోటనే యున్నవా డగునుగాని యంతట యున్నవాడు (సర్వత్రగః) గానేరడు. సర్వశబ్దము దేవాదిదేహపరముగా సంకోచపరచుట యుక్తముగాదు. సర్వశబ్దమునందు పాషాణాదిసర్వపదార్థములను జేర్చుటయే యుక్త మము. అపుడు అచేతనములైన పాషాణాదులయందు అక్షరుడగు ప్రత్యగాత్మ లేనందున అక్షరునకు అంతటయుండుట యనునది (సర్వత్రగత్వము) పొసగనేరదు.

ఇక ఒకే యాత్మ కాలభేదముచే దేవాదిశరీరములను స్వీకరించుచున్నందు వలన దేవాదిశరీరములం దంతట యుండుట పొసగునన్నచో నదియును పొసగదు. వారివ్యాఖ్యానమున (సర్వత్రగం దేవాది దేహేషు వర్తమానం) అని వ్రాసిరి. కాని కాలభేదమును జూపలేదు. వర్తమానకాలమునం దొకశరీరమునందున్న ప్రత్యగాత్మ శరీరాంతరములయం దుండుట సంభవించదు. కాయవ్యూహవిద్యచే నయ్యది సంభవించునన్న నట్టివిద్య మాయామయమగుటచే నిచట యుదాహర ణము గాదు.

అట్లే కూటస్థపదమునకు సర్వసాధారణు డను నర్థముగూడ ఉచితముగాదు. సర్వసాధారణత్వము కూటస్థశబ్దార్థమగుచో పృథివ్యాది పదార్థములుగూడ సర్వ సాధారణములుగాన కూటస్థశబ్దార్థము లగును. అవియును పశు, పక్షి, మనుష్యాది సర్వప్రాణులకు సాధారణము లగుచున్నవి. నీరు త్రాగుట కందరకు సాధారణ మైనది. పృథివి నివసించుట కందరకు సమానము. గాలి పీల్చుకొనుటకు, గగ నము అవకాశ మిచ్చుటకు, అగ్ని శీతబాధను పోగొట్టుటకును అందరకు సమా నము లగుచున్నవి. మరియు శరీరము ఆత్మ లందరకు భోగాయతనమగుచు, సర్వ సాధారణమైనందువలన దేహముగూడ కూటస్థశబ్దార్థము కావలసివచ్చును.

ఇక సర్వసాధారణత్వ మనగా వారిమతమున ఆయాదేవాదుల యసాధార ణాకారముతో సంబంధించియుండుట అని యన్నచో ఇట్టిసాధారణత్వము జలాదుల యందుగూడ కలదు. జలాదులును దేవాదులయొక్క యసాధారణాకారముతో సంబంధించియే యున్నవి. ఇక జలాదులయందు రసత్వ, గంధత్వ, రూపత్వాదులు

అసాధారణాకారములు గలవుగాని, సాధారణాకారము లేదన్నచో జీవునియందు కూడ చేతనత్వాదులు అసాధారణాకారములు కలవు. నిరాకారమునకే సర్వసాధారణత్వ మని యంగీకరించినను, వాయ్వాకాశములుగూడ నిరాకారములై నందున సర్వసాధారణములగుచు, కూటస్థశబ్దవాచ్యములు గావలసివచ్చును. ఇట్లే మనస్సునకు ఇంద్రియాదులకుగూడ నిరాకారములై నందువలన కూటస్థశబ్దవాచ్యత్వము ప్రసక్తించును. కనుక నిట్లు కూటస్థశబ్దమునకు ముఖ్యార్థమును విడిచి, లాక్షణికార్థము నంగీకరించుట అయుక్తము, అప్రమాణము నగును.

ఇట్లే అచలమను పదమునకు అప్రచ్యుతాకారమను అర్థవర్ణనముగూడ యుక్తముగాదు. అనగా చలించని యాకారముకలవాఁడు. అనగా నాకారమునుండి చలించనివాడు అని తాత్పర్యము. ఈయర్థమునందు ఆకారమునకు అపాదానత్వము ప్రాప్తించుచున్నది. ఈయది స్వకపోలకల్పిత మగును. చలించనిది(నచలతి) అచలము అని అపాదానములేకుండగనే అచలపదనిర్వచనము సిద్ధించుచున్నది. కావున అపాదానకల్పనము స్వకపోలకల్పిత మగును. ఇట్లైతేని ఘటము కూడ మృత్స్వరూపమునుండి చలించుటలేదుగాన నచల మేల కాగూడదు?

ఇక అద్వైతమతమునజీవునకు శరీరమునుండి వెడలిపోవునపుడు ఉత్క్రాంతి (లేచిపోవుట) అంగీకరించినందున అద్వైతమతమునమాత్రము జీవు డచలు డెట్లగును ? అని ప్రశ్నింపరాదు. సర్వవ్యాపకుడు, అచలుడు నగు ఆత్మకుగూడ బుద్ధితాదాత్మ్యాధ్యాసచే నుత్క్రాంత్యాదులు(చలనాదులు)సంభవించవచ్చును. 'ధ్యాయతీవ లేలాయతీవ' అనుశ్రుతిని బట్టి బుద్ధి చలించుచుండగా ఆత్మ చలించువాడుగ నుండుననియు, బుద్ధి (అంతఃకరణము) శరీరమునుండి లేచిపోవుచుండగ ఆత్మ లేచిపోవువాడువలె నుండుననియు స్పష్టమగుచున్నది. అందువలన అద్వైతమతమున స్వతస్సిద్ధముగ చలనరహితుడగు ఆత్మకు అచలత్వము (చలనము లేకుండుట) యుక్తమగును. కావున పై పదములకు రామానుజులు చూపిన నిర్వచన మంగీకరింపదగదు. ॥3॥

శ్లో. సన్నియమ్యేన్ద్రియగ్రామం సర్వత్ర సమబుద్ధయః
తే ప్రాప్నువంతి మామేవ సర్వభూతహితే రతాః ॥4॥

అ॥ ఇష్టవస్తువు ప్రాప్తించినపుడు హర్షము, అనిష్టవస్తువు ప్రాప్తించినపుడు ఉద్వేగము లేక నెల్లపు డేకరూపమగు బుద్ధితోనుండి యింద్రియనిగ్రహము గలవారై సకలభూతములకు హితమును జేకూర్చువారు (లేక సర్వభూతహితుడగు ఆత్మయందు దాసక్తికలవారు) పరమాత్మయగు నన్నే పొందుదురు. ఇతరుని పొందరు. లేక, వారు నన్ను బొందియే తీరెదరు; అనికాని, 'సర్వం వాక్యం సావధారణమ్' అను న్యాయమునుబట్టి వారే నన్ను పొందియే తీరుదురు కాని అని

యన్వయించుకొనవచ్చును. ఇంతియేకాని కర్మయోగులుగాని, భక్తులుగాని పరమాత్మను సాక్షాత్తుగా పొందలేరు.

ఓయి, ఇయ్యది పొందనివానిని పొందుటయా? లేక నిత్యముగా పొంది యున్నవానిని పొందుటయా? మొదటిపక్ష మవలంబించినచో పరమాత్మ కార్య రూపుడు, అనిత్యుడు కావలసివచ్చును. సర్వవ్యాపకుడు గాకపోవును. అన్నిటితో నెల్లపుడు సంబంధించినవస్తువు సర్వవ్యాపి యనబడుచున్నది. ఇక నిత్యము ప్రాప్తమయియున్నవానిని యిపుడు తిరిగిపొందుట సంభవించనందున రెండవ పక్షము పొసగదు, అనినచో నిజమే, కనుకనే 'వారు నేనే' అనియే చెప్పవలెగాని, 'వారు నన్ను బొందుదురు' అని ముందుగా జెప్పతగదు. కనుకనే శ్రీకృష్ణుడు వెనుక 'జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్' అని చెప్పియుండెను. అయితే యిపుడు మాత్ర మట్లేల జెప్పలేదు? అనినచో వినుము. మెడలోనున్న కంఠాభరణమును మరచినవానికి మెడలోనున్నటుల జ్ఞాపకముచేయగా వానికి నది పొందిన ట్లగ పడును. అట్లే నిత్యాప్తుడయిన ఆత్మ యజ్ఞానమువలన పొందబడనివాడువలె దోచెను. జ్ఞానమువలన అజ్ఞానము నశించగా, పొందబడినవాడువలె నుండును. అందువలన శ్రీకృష్ణుడు 'తే ప్రాప్నువంతి' వారు పొందుదురు అని చెప్పెను.

అయితే, వారలలో నెవరు యోగవిత్తములు? అని యర్జును డడిగిన ప్రశ్నకు భగవంతుడు చెప్పిన యీసమాధాన మేమి యుచితము? ఇంతకుమున్న భక్తులు యుక్తతములని చెప్పియున్నందున నిపుడు జ్ఞానులు యుక్తులనికదా చెప్ప వలెను? కాదు, భగవత్స్వరూపులై నిర్విశేషచిన్మాత్రమునందు అహమ్ అను నాత్మబుద్ధితో నొప్పు విద్వాంసులు యుక్తతములనికాని, యుక్తులనికాని చెప్ప తగదు. అక్షరోపాసకులు కర్మయోగులవలె యుక్తులు కారు. విశ్వరూపోపాసకుల వలె యుక్తతములును గారు. మరేమనిన వారు సాక్షాద్భగవద్రూపులే యగు దురు. కావున భగవంతుని సమాధానము ప్రశ్నానుకూలమే యగునుకాని, ప్రశ్నకు ప్రతికూలము కానేరదు. ॥౪॥

శ్లో. క్లేశోఽధికతర స్తేషా మవ్యక్తాసక్త చేతసామ్,
అవ్యక్తాహి గతి ర్దుఃఖం దేహవద్భి రవాప్యతే ॥౫॥

అ॥ అక్షరాత్మోపాసకులకు ప్రయాస అధికము, వా రతికష్టముచే నక్ష రాత్మను బొందుదురు. భక్తులకు క్లేశ మధికమనియు, జ్ఞానులకు దేహాభిమాన పరి త్యాగము అవసరమైనందున అయ్యది దుర్లభమగుటచే వీరిప్రయాస అధికతరమని యును భేదము గ్రహింపవలయును. దీనివలన భక్తులకు దేహాభిమాన ముండునని తెలుచున్నది. మానవుల కనాదికాలమునుండియు దేహాభిమానము కలదు. దానిని విడుచుట కష్టము. దేహాభిమానమును వీడనిదే పరమాత్మయం దాత్మబుద్ధి కలు

గదు. కావున అతిప్రయాసపడి నిర్గుణోపాసకులు దేహాభిమానమును విడువవలెను. భక్తులు విశ్వరూపదేహమునందు ఈశ్వరబుద్ధిని, మనుష్యాది దేహమునందు జీవబుద్ధిని యుంచెదరు. కాన వారికి (భక్తులకు) దేహాభిమానమును వదలవలె నను ప్రయాసలేదు. దేహాభిమానము వదలనివారికి ఆత్మ సులభుడు గాదు.

కాన ఆత్మలాభముకొరకు అక్షరోపాసకులు మిక్కిలిప్రయాసను జెందుదురని పరమార్థము.

ఓయీ! జ్ఞానమువలననే కైవల్యము కలుగునని శ్రుతి చెప్పుచుండ, నీ యక్షరోపాసన మెందులకు? వినుము. ఎవరు శ్రవణ మననాదులచేతనే ఆత్మను బ్రహ్మగా దెలిసికొందురో వారికి జ్ఞానమువల్లనే కైవల్యము. ఉపాసనతో బని లేదు. మరియెవరు ప్రతిబంధబాహుళ్యమువలన అనేకమారులు శ్రవణాదు లొనర్చి నను ఆత్మను తెలిసికొనలేరో, అట్టివారలకు అక్షరోపాసనము విహితము. వీరికి ఉపాసనామహిమవలన ప్రతిబంధము నశించి, ఆత్మయందు బ్రహ్మబుద్ధి పుట్టును. ఈయుపాసనము బ్రహ్మసాక్షాత్కారపర్యంతము చేయవలయును. అటుపైన చేయ నక్కరలేదు. నీరు దొరికినతరువాత గోయి తీయుట వ్యర్థముగదా! కాన ప్రతిబంధక్షయముకొరకు ఉపాసన మవసరమని సుస్పష్టము. ॥౫॥

శ్లో. యే తు సర్వాణి కర్మాణి మయి సన్న్యస్య మత్పరాః
అనన్యేనైవ యోగేన మాం ధ్యాయంత ఉపాసతే ॥౬॥

అ. అక్షరోపాసకులయొక్క ప్రవృత్తిని గురించి ఇకముందు 'అద్వేష్టా సర్వభూతానామ్' అను శ్లోకము మొదలుకొని చెప్పెదను.

ఇపుడు భక్తులయొక్క పరిస్థితి చెప్పెద వినుము. ఎవరు నేనే గొప్పవాడ నని నాయందు పరమేశ్వరత్వబుద్ధిని యుంచి, అనన్యయోగముతో నన్ను నిరంతరము ధ్యానింతురో, అట్టివానిని నేను సంసారసాగరమునుండి యుద్ధరింతును. ॥౭॥

శ్లో. తేషామహమ్ సముద్ధర్తా మృత్యుసంసారసాగరాత్,
భవామి నచిరాత్పార్థ! మయ్యావేశిత చేతసామ్ ॥౭॥

అ॥ ఓయీ! అర్జునా? నాదు విశ్వరూపము నుపాసించుటయందు ఆసక్తి గల నాభక్తులను నేను మృత్యుసంసారసాగరమునుండి కొలదికాలములోనే జ్ఞానము నిచ్చి యుద్ధరింతును. అని దీనిభావము.

జ్ఞానములేనిదే మోక్షము సంభవించదు. ఈశ్వరుడు స్వస్వరూపమగు మోక్షమును భక్తులకు స్వయముగా నీయడు. ఈశ్వరానుగ్రహమువలన జీవులకు ఈశ్వరసాయుజ్యము కలుగుననికాని దుఃఖధ్వంసరూపమగు మోక్షము కలుగునని కాని, యనుకొనుట పొరపాటు. జీవులకు ఈశ్వరసాయుజ్యము నిత్యసిద్ధము.

అసంగుడు, ఆనందరూపుడు నగు జీవునకు దుఃఖసంబంధ మసంభవము. 'కామస్సంకల్పః' అను శ్రుతి సుఖదుఃఖాదులు మనోధర్మములని స్పష్టముగా తెలుపుచున్నది. నిరతిశయబ్రహ్మానంద ప్రాప్తికూడ జీవులకు ఈశ్వరానుగ్రహమువలన కలిగెడిది కాదు. జీవునకు బ్రహ్మానందము స్వతస్సిద్ధమేకాని యాగంతుకము కాదు. వికారరహితుడగు ప్రత్యగాత్మయే జీవుడు.

అయితె ఈశ్వరుడు సంసారసాగరమునుండి జీవు నుద్ధరించు టెట్లు ? చెప్పెద వినుము. జ్ఞానమునిచ్చి జీవుల నుద్ధరించునని నమ్ముము. అజ్ఞానమువలన జీవుడు తాను దేహాదిరూపుడనని తలచి సంసారసాగరమున బడియుండును. వాడే ఈశ్వరానుగ్రహమువలన తాను దేహాదివిలక్షణ సచ్చిదానందబ్రహ్మ యని తెలిసికొని సంసారసాగరమునుండి ఉత్తీర్ణు డగును. "ఈశ్వరానుగ్రహాదేవ పుంసా మద్వైతవాసనా" అనుస్మృతినిబట్టి ఈశ్వరానుగ్రహము జ్ఞానప్రయోజకమేగాని మోక్షప్రయోజకము కాదు. అజ్ఞానమూలమగు రజ్జుసర్పభ్రాంతి రజ్జుతత్త్వజ్ఞానమువలననే నివర్తించును.

కావున నీశ్వరమాయచే వివేకజ్ఞానము నశియించి యనాత్మతాదాత్మ్యాధ్యాసను బొంది సంసరించు జీవులను భగవంతుడు భక్తిచే ననుగ్రహించినచో వారల వివేకవంతులజేసి యనాత్మతాదాత్మ్యాధ్యాసను రూపుమాపి యాత్మసాక్షాత్కార మొసంగును. దాన వారు ముక్తులగుదురు. కాన యీశ్వరుడు భక్తులను సంసారసాగరమునుండి యుద్ధరించునని చెప్పుట యుచితమగును.

భక్తులస్థితి యీశ్వరాధీనమయి యుండుటంబట్టియే వీరలయందు పూర్వులు మార్జారకిశోరన్యాయము నుపయోగించిరి. మార్జారము తన శిసువును తాను నోటితో గఱచుకొని యింకొకచోటికి దీసికొనిపోవును. అట్లె యీశ్వరుడుకూడ భక్తులను స్వయముగా జ్ఞానమునిచ్చి సంసారమునుండి తరింపఁజేయును.

జ్ఞానులు తమంతట తామే తరింతురు. వారలకు అజ్ఞానాంధకారము సూర్యుని వెలుగున చీకటి నశించినట్లు "అహం బ్రహ్మాస్మి" అను జ్ఞానమున సమూలముగా నశించును. కావున వీరలయందు మార్జారకిశోరన్యాయము ప్రసరించదు. వీరలయెడ పూర్వులు మర్కటకిశోరన్యాయము నుపయోగింతురు. కోతిపిల్ల తనంతట తానే తన తల్లియుదరమును గట్టిగా బట్టుకొని (కౌగలించుకొని) యొకచెట్టునుండి మరియొక చెట్టునకేగును. అట్లే జ్ఞానికూడ స్వయముగానే యీశ్వరుని యాత్మనుగా దెలిసికొని బ్రహ్మసాయుజ్యమును బొందును.

దీనివలన స్వయముగా సంసారసాగరమును దరింప సమర్థులగు జ్ఞానులు యిట్టి సామర్థ్యములేని భక్తులకంటె గొప్పవారని తేలినది. భక్తులు పరమేశ్వరుని సాయము సంసారసాగరమును ధరింతురుగాన వారికి ప్రయాసలేదనియు జ్ఞానులు

స్వయముగా నద్దానిని తరింపవలెగాన జ్ఞానులకు ప్రయాసమే యుండదనియు సూచిత మగుచున్నది.

కాని భక్తులుగూడ నీశ్వరానుగ్రహమున జ్ఞానము నొంది జ్ఞానమను తెప్ప చేతనే సంసారమును దరింతురు. మొదట భక్తులుగానుండియేపిదప జ్ఞాను లగుచున్నారు. ఇట్టితరి భక్తులనుమాత్రము యీశ్వరు డుద్ధరించునని చెప్పు టెట్లు పొసగును? అనినచో నిజమె. భక్తుల నీశ్వరు డుద్ధరించుననగా సంసారసాగరోత్తారక మగు జ్ఞానమును భక్తుల కిచ్చునని యే దానియర్థము.

జ్ఞానులకు సంసారములేదు. వారి నుద్ధరించువాడును లేడు. జ్ఞానులే యీశ్వరుడు. ఈశ్వరుడే జ్ఞానులు. వీ రిరువురకును భేదములేదు.

లేక, సగుణబ్రహ్మోపాసకులను యీశ్వరుడు సంసారసాగరమునుండి జ్ఞానమునిచ్చి యుద్ధరించుననియు, నిర్గుణోపాసకులు స్వయముగానే ఆత్మసాక్షాత్కారము నొంది సంసారమును దరింతురనియు జెప్పవచ్చును. సగుణోపాసకులు గూడ నిర్గుణోపాసకు లయియే ముక్తి జెందుదురుగదా? (భక్తులు జ్ఞానులయియే ముక్తినొందినట్లు) అని యనరాదు, నిర్గుణోపాసనము జ్ఞానము కాదు. నిర్గుణబ్రహ్మసాక్షాత్కారమే జ్ఞానము. కావున సగుణోపాసకులకు నిర్గుణోపాసకు లయియే ముక్తిని పొందవలెనను నియమము లేదు.

కాన సద్గుణోపాసకులను యీశ్వరుడు మార్జారకిశోర న్యాయమున సంసారమునుంచి తరింపజేయుననియు, నిర్గుణోపాసకులు మర్కటకిశోరన్యాయమున స్వయముగానే తరింతురనియు, జ్ఞానులకు వారిదృష్టిలో సంసారముగాని, సంసార తరణముగాని, యీ రెండును లేవనియును భేదము సిద్ధించినది.

ఓయి! ఇట్లైనచో, అవ్యక్తోపాసకులు జ్ఞానులనికదా యింతకుమున్ను జెప్పితిరి. ఇపుడు నిర్గుణోపాసనము జ్ఞానము కాదన్నచో వెనుకటి మాటకు విరుద్ధ మగునుకదా? కాదు, వినుము. అవ్యక్తోపాసకులు ఆత్మానాత్మవివేక జ్ఞానము గలవారుకనుకనే జ్ఞానులని వ్యవహరింపబడిరి. నిర్గుణబ్రహ్మసాక్షాత్కారము గల వారని కాదు. ఇట్టితరి సగుణోపాసకులుకూడ నీశ్వరానుగ్రహమువలన ఆత్మసాక్షాత్కారమును బొంది యాత్మను బొందుదురనియు అవ్యక్తోపాసకులుగూడ నాత్మసాక్షాత్కారమునొంది యాత్మను పొందుదురనియును దేలినది. ఇట్లుండ భగవంతుడు "తే ప్రాప్నువంతి మామేవ" (వారు నన్నే పొందుదురు) అని జ్ఞానులను గూర్చియు "తే మే యుక్తతమా మతాః" (వారు మిక్కిలి యోగకుశలులు) అని భక్తులను గూర్చియు భగవంతుడు చెప్పు టెట్లుపొసగును?.

వినుము, అక్షరోపాసకులకు (అవ్యక్తోపాసకులకు) తత్వసాక్షాత్కారమునకు పూర్వముగూడ తత్వసంబంధమయిన పరోక్షజ్ఞానము కలదు. కావున జ్ఞానులగు

వీరు (అవ్యక్తోపాసకులు) సచ్చిదానందుడగు నీశ్వరుని యాత్మరూపునిగ బొందుదురు. ఆత్మానాత్మవివేకము లేకుండుటచే భక్తుల కట్టిపరోక్షజ్ఞానముకూడ లేదు. కాన పరోక్షజ్ఞానులు అక్షరోపాసనమువలన నపరోక్షుడగు నీశ్వరుని పొందుటచే "తే ప్రాప్నువంతి మామేవ" (వారు నన్నే పొందుదురు) అని చెప్పబడినది. అక్షరోపాసనమునకు తత్వసాక్షాత్కారమనెడి యీశ్వరప్రాప్తియే ఫలముగాని వేరొండు ఫలము లేదు.

భక్తులు ఈశ్వరోపాసనమువలన ఆత్మానాత్మవివేకము నొంది పిదప పరోక్షజ్ఞానమును బడసి యావల తత్వసాక్షాత్కారమును బొందుచున్నారు. కాన భక్తులకు నీశ్వరప్రాప్తికంటె వేరుగ బొందదగినఫలములు రెండు కలవు. ఆత్మానాత్మవివేకము, పరోక్షజ్ఞానము అని ఈరెండును భక్తులకు నడ్డుండుటచే, వారి యెడ భగవంతుడు "తే ప్రాప్నువంతి మామేవ" (వారు నన్నే పొందుదురు) అని చెప్పలేదు. వారు యోగకుశలులని మాత్రమే చెప్పెను "తే మే యుక్తతమా మతాః) అని వివేకాదిప్రాప్తిద్వారా వారలకుగూడ క్రమముగా మోక్షముండును. కాన యాత్మానాత్మవివేకజ్ఞానములేని భక్తులకంటె ఆత్మానాత్మవివేకజ్ఞానముగల జ్ఞాను లుత్తములని సంస్పష్టము.

కావున వివేకజ్ఞానహీనులగు సగుణోపాసకులను భగవంతుడు వివేకజ్ఞానము నొసంగి సంసారమునుంచి యుద్ధరించును. వివేకజ్ఞానముగల అక్షరోపాసకులు వివేకాది సాధనములచే స్వయముగానే తరింతురు. కాన నక్షరోపాసకులకు నీశ్వరానుగ్రహముతో నపేక్షలేదు. అక్షరోపాసకులు ఈశ్వరుడు వేరు, ఆత్మ వేరు అని తలంచరు. ఆత్మయే యీశ్వరుడని తలంతురు. భక్తులు తరించుటకు నీశ్వరానుగ్రహముతో నపేక్ష కలదు.

ఓయి! ఈశ్లోకమున 'అహం తేషాం మృత్యుసంసారసాగరాత్ నచిరాత్సముద్ధర్తా భవామి' (నేను వారలను మృత్యుసంసారసాగరమునుండి వెంటనే లేవదీయుదును) అనియుండుటచే భక్తులకు తత్వసాక్షాత్కారమును సులభముగా సుఖముగా నీశ్వరు డిచ్చుననియు, భక్తులుకానివారల కాత్మసాక్షాత్కారము దుర్లభమనియును దెలియుచున్నందున జ్ఞానముకంటె భక్తియే గొప్పదని యేల జెప్పగూడదు? అట్లు కాదు, వినుము. "తే ప్రాప్నువంతి మామేవ" అని చెప్పుటచే నక్షరోపాసకులకే భగవత్ప్రాప్తి సులభమని తేలుచున్నది. ఈశ్వరుడయినను భక్తులకు తత్వసాక్షాత్కారమును వేరుగా నీయజాలడు. అట్లిచ్చినో వివేకాదిసాధనములు వ్యర్థము లగును. మరేమనిన; వివేకాదిసాధనముల నిచ్చియే తత్వసాక్షాత్కారము నీయవలెను. కావున వివేకాదులుగల అక్షరోపాసకులు

మోక్షమున కంతరంగులనియు, వివేకజ్ఞానరహితులగు భక్తులు మోక్షమునకు బహిరంగులనియును జెప్పకతప్పదు

ఈశ్వరుడు వివేకము, పరోక్షజ్ఞానము, అపరోక్షజ్ఞానమున్ను భక్తుల కొకేసారి నిచ్చుననుటయు పొసగదు. అట్టియు నీశ్వరునకు నిర్గుణోపాసకులయందు ప్రద్వేష మేమి? వారికి వివేకజ్ఞానమున్నను పరమాత్మసాక్షాత్కార మిచ్చుట లేదే! భక్తిలేనందువలన నందురా? కూటస్థేశ్వరునందు భక్తిభావము గలిగి యాత్మరతులగు నిర్గుణోపాసకులకు ఈశ్వరభక్తి లేదనుట యెట్లు పొసగును? విశ్వరూపుడగు కృష్ణుడే యీశ్వరుడుగాని కూటస్థుడీశ్వరుడు గాదనుట పాడియా! పైగా సచ్చిదానందరూపుడగుటచే కూటస్థునే ఈశ్వరు డనవలయును. విశ్వరూపుడగు శ్రీకృష్ణుని మాయామయు డగుటవలన నీశ్వరుడని యనదగదు. యథార్థ మిట్లుండ సత్యస్వరూపుడగు కూటస్థాత్మను ఈశ్వరునిగా నుపాసించువారే ఈశ్వరునకు ప్రియులనవలయును. అయథార్థమగు విశ్వరూపుని ఈశ్వరునిగా నుపాసించువారీశ్వరున కంతటిప్రియులు గారు. తండ్రికి పండితుడగు కుమారునియందు ప్రేమ యుండునుగాని, మూర్ఖునియం దుండదు. భగవంతుడుగూడ సర్వప్రపంచమునకు తండ్రి. కావున పండితులగు బ్రహ్మాదిపుత్రులే భగవంతునకు ఇష్టులగుదురు. కనుకనే జ్ఞానులు 'నాకుప్రియులు' అనుమాట చెల్లును. ఇట్లు ప్రియులైన కుమారులనుగూడ ఈశ్వరుడు సంసారసాగరమునుండి తరింపజేయును. వారలకు అక్షరోపాసనముచే ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగగా ఈశ్వరుడు తరింపచేయదగిన సంసారసంబంధమే వారికి లేదు. అట్టి సంసారసంబంధము భక్తులకు కలదు. కావున ఈశ్వరుడు భక్తుల నుద్ధరించును. జ్ఞానుల నుద్ధరింప బనిలేదు. ఇంతమాత్రమున భక్తులే యీశ్వరున కిష్టులనియు జ్ఞానులకు స్వయముగ సంసారసాగరమును తరించుటయందు ప్రయాసగలదనియు భ్రమింపతగదు. సంసారమే లేనివారలకు సంసారతరణప్రయాస యనునది యసంభవము. జ్ఞానులు నా కిష్టులని యింతకుమున్ను భగవంతుడు నొక్కి వక్కాణించెను.

జ్ఞానులు ఈశ్వరుని ఆత్మరూపునిగా తలంతురు. భక్తులీశ్వరుని తనకంటె వేరుగ దలంతురు. కాన వీరి కీశ్వరానుగ్రహ మవసరము జ్ఞానుల కాత్మానుగ్రహమే చాలును. ఆత్మానుగ్రహమనగా తన యనుగ్రహమనియే యర్థము. కనుక జ్ఞాని తనను తానే యుద్ధరించుకొనుననియు, భక్తుడు ఈశ్వరునిచేతనే యుద్ధరింపబడుననియు భేదము గ్రహింపవలయును.

ఓయీ! ఈశ్వరుడు జ్ఞానుల కాత్మరూపు డగుచో, అజ్ఞానుల కాత్మానుగ్రహ మెట్లు గలుగును? తనకుదాను అనుగ్రాహకు డగుట యసంభవముకదా! కాదు, వినుము. జ్ఞానులనగా ప్రమాతలు. వీరు ఆత్మానుగ్రహమువలన అపరోక్ష

జ్ఞానము నొందుదురు. ఆత్మానుగ్రహమువలననే వీరి కింతకుముందు పరోక్షజ్ఞానము లభించెను. వేరేల, ప్రమాతలకు ఘటాది విషయజ్ఞానముగూడ ఆత్మానుగ్రహము వననేకదా ఆత్మభిన్నమంతయు జడము. ఆత్మప్రతిబింబముచేతనే ప్రమాతయగు అహంకారమునకు చైతన్యము సిద్ధించెను. ఇంతమాత్రమున ఆత్మకంటె ప్రమాత వేరనతగదు. ఆత్మప్రతిబింబమగు ప్రమాతకు బింబరూపమగు నాత్మకంటె అత్యంతభేదముగాని, అత్యంతాభేదముగాని, నిరూపింప నలవిగాదు. భేదాభేదములు అనిర్వాచ్యము లగుటవలననే ప్రమాతకు మిథ్యాత్వము జెప్పబడినది. ప్రతిబింబమగు ప్రమాతయందు అనుగతమైన శుద్ధచైతన్యముమాత్రమే సత్యము. అదియే ప్రమాతకు నిజరూపము. కాన ప్రమాత ఆత్మకంటె మిక్కిలి భిన్నుడు కాడు.

కావున నేను వేరు, ఈశ్వరుడు వేరు— అని తలచెడి భక్తులనే వివేకవిజ్ఞానాదుల నొసగి యీశ్వరు డుద్ధరించును. నేనే యీశ్వరు డనుకొను జ్ఞానులను ఈశ్వరు డుద్ధరింపబనిలేదు.

ఇచట 'సముద్ధర్తా' అనుపదము విచారణీయము. తిరిగి సంసారసాగరము నందు మునుగకుండగ నుద్ధరించుట 'సం'అనుపదమున కర్థము, సంసారమనగ 'జన్మ, మరణ, సుఖ, దుఃఖ, రోగ, ఆరోగ్య, శీత, ఉష్ణ, వృద్ధిక్షయాదిరూపము.' ఇందు మరణ మనునది చేరియున్నను 'మృత్యుసంసారసాగరాత్' అని శ్రీకృష్ణుడు సంసారమునుంచి మృత్యుపదమును విడదీయుటలో సముద్రమునందు మొసలివలె సంసారమునందు మృత్యువు అతిభయంకర మని వ్యక్తమగుచున్నది. తనకుగాని, తనవారలకుగాని మరణము నూహించినంతమాత్రమున లోకము మిగుల భయపడుచున్నది. జన్మాదులవలన నంతగ భయపడదు. శీత, ఉష్ణ, దారిద్ర్యాదులు దుఃఖము నిచ్చునవియైనను మృత్యువంతటి భయంకరములు గావు. ధనికుడు మృత్యుభీతిచే ధనాదికమునుగూడ విడుచును. కాన అతిభయంకరమగు మృత్యువుతో గూడిన నీసంసారము భయంకరమనియు దుస్తరమనియును భావము.

ఓయీ! "సంసారసాగరాత్" అనుపదమునందు సంసారమునకు సాగరత్వము నేల చెప్పెదరు? సంసారసాగరములకుగల ఔపమ్య మేమి? వినుము. దాటశక్యముకాకుండుటయే ఈ రెంటికిగల పోలిక. కాన సంసారము సాగరమని యౌపచారికముగ జెప్పబడినది. ఇచట "సంసార శ్చాసౌ సాగరః" అని కర్మధారయ సమాసము. ఇంతియకాని, "సంసార ఏవ సాగరః" అని విగ్రహమును జూపి, అవధారణపూర్వపదకర్మధారయసమాస మని పేరిడదగదు. వ్యాకరణ శాస్త్రమునందెచ్చటను అవధారణపూర్వపదకర్మధారయ మనునది కనిపించదు. సంభావనా అవధారణ పూర్వపదకర్మధారయలు రెండు విశేషణసమాసములనియే "విశేషణం

విశేష్యేణ బహుళం" అని సూత్రముచే చెప్పబడినది. ఇచట సంసారము సాగరమువంటిదని యుపమిత సమాసముగూడ జెప్పనగును.

రామానుజ మతము:

ఇచట రామానుజులు "మృత్యుభూతాత్ సంసారాఖ్యా త్సాగరాత్" 'మృత్యుభూతమగు సంసార మను పేరుగల సముద్రమునుండి' అని వ్యాఖ్యానించిరి. ఇది యనుచితము. సంసారములో చేరియున్న మృత్యువు సంసారమున కుపమానము కానేరదు. మరియు భక్తులను శీఘ్రముగా తరింపజేతుననియు జ్ఞానులను ఆలస్యముగా దరింపజేతుననియు భగవంతుని యాశయమైనట్లు సూచించిరి. ఇది యును అనుచితము. జ్ఞానమే మోక్షమున కంతరంగము, సన్నిహితము. కాన జ్ఞానులకే మోక్షము శీఘ్రముగా లభించును. భక్తులకు జ్ఞానద్వారమున క్రమముగా మోక్షము లభించును. ఇదియే సిద్ధాంతము. అయితే ఇచట "న చిరాత్" అను పదమునకు శ్రీకృష్ణుని అభిప్రాయ మీయుదియని గ్రహింపవలయును. 'కేవల కర్మ యోగులకంటె భక్తియోగులను త్వరగా తరింపజేతును' అని. కాన ఈ రెండంశములయందును రామానుజవ్యాఖ్యాన మంత యుచితము గాదు. ॥౭॥

శ్లో. మయ్యేవ మన ఆధత్స్వ మయి బుద్ధిం నివేశయ
నివసిష్యసి మయ్యేవ అతఊర్ధ్వం నసంశయః. ॥౮॥

అ. కనుక ఓయీ! అర్జునా! నీవు సంకల్పవికల్పాత్మకమగు మనస్సును నిశ్చయాత్మికయగు బుద్ధిని నాయందుంచుము. శరీరము పడిపోయినపిదప నీవు నిశ్చయముగా నాస్వరూపముతో నుందువు.

ఓయీ! ఒకే యాత్మకు నాధారాధేయభావ మెట్లు కుదురును? అనినచో వినుము. నాస్వరూపముతో నీవుండుటయే నీకు నాయందు నివాసము వివక్షితమైనది జీవేశ్వరులిర్వురు చైతన్యరూపులగుటచే దేహపాతముకంటె పూర్వముగూడ జీవు డీశ్వరస్వరూపుడే అయినను జీవన్ముక్తిదశయందొకానొకప్పుడు దేహాదులతోటి తాదాత్మ్యాధ్యాస యున్నందున జీవున కెల్లపుడు ఈశ్వరస్వరూపముతో నునికిలేదు. విదేహకైవల్యమునందైతే దేహాదులు లేవు గనుకను, అజ్ఞానము నశించినందునను దేహాద్యభిమానము లేదు. కాన నపుడు ఎల్లపుడు జీవున కీశ్వరరూపముతో నునికియుండును. కనుకనే విదేహకైవల్యమునకు పునరావృత్తి లేదు. ఇదియె యర్థము. మూలమునందు "మయ్యేవ" అని "ఏవ" కారముచే తెలియపఱుపబడినది. శరీరపాతానంతరము నీవు నాయందే యుండగలవు. తిరిగి మరలి రావు అని మూడవపాదమున కర్థము.

విశ్వరూపుఁడగు శ్రీకృష్ణుని (ఈశ్వరుని) యందు మనోబుద్ధుల యుంచినందున చిత్తశుద్ధి కలుగును. దాన జ్ఞాన ప్రాప్తియు, తద్ద్వారమున పరమాత్మసాయుజ్యమును కలుగునని దీని పరమార్థము.

విశ్వరూపోపాసన మాత్రముననే పరమపదము ప్రాప్తించునని శ్రీకృష్ణుఁడిచట చెప్పినట్లు అభిప్రాయపడదగదు. అట్లభిప్రాయపడినచో జ్ఞానమువలననే ముక్తియని చెప్పెడి యనేక శ్రుతిస్మృతులతో విరోధము వాటిల్లును. అజ్ఞానము వలన నేర్పడిన సంసారము జ్ఞానములేనిదే నశింపనేరదు. ఈశ్వరోపాసనము క్రియారూపము. ఈయది యజ్ఞానమునకు విరోధి కానేరదు. విశ్వరూపుఁడగు నీశ్వరుని యుపాసించువారలకు "నాహం బ్రహ్మ" నేను బ్రహ్మనుగాను. "అహమజ్ఞః" నేనజ్ఞానిని. "అహం మనుష్య స్సంసారి" నేను మనుష్యుఁడను. సంసారసంబంధము కలవాఁడను అను నజ్ఞానము కనుపించుచున్నది. మరియు వారలకు విశ్వరూపదేహమునందు ఈశ్వరుఁడను భ్రాంతియు గనిపించుచున్నది. కాన విశ్వరూపోపాసకులకు గూడ జ్ఞానమువలననే మోక్షమని తప్పక నంగీకరింపవలయును. ||౮||

శ్లో. అథ చిత్తం సమాధాతుం నశక్నోషి మయి స్థిరమ్
అభ్యాసయోగేన తతో మా మిచ్ఛాప్తుం ధనంజయ. ||౯||

అ|| ఓయీ ! యర్జునా ! నాయందు నీచిత్తమును ఏకాగ్రపరుచుటకు నీకు శక్తిలేకున్నచో, నభ్యాసయోగముతో నన్నుపొందగోరుము. అభ్యాసయోగమును నింతకుమున్ను వివరించియుంటిని. అది యెట్లన నీకిష్టమగు నొకానొకరమ్యవస్తువునందు ఇతరవిషయములనుంచి చిత్తము నాకర్షించి యుంచుట, ఆచిత్తము సహజచాపల్యమువలన మరల్చి విషయాంతరముకొరకు పోవుచో నపుడు తిరిగి దానిని మరల్చి ఈ రమ్యవస్తువునం దుంచవలయును. ఇట్లే ప్రతిదినమును బలాత్కారముగా చిత్తమును నొకానొకవస్తువునందు నిలుపుటచే యభ్యాస మనబడును. ఇట్టి యభ్యాసముచే పురుషుఁడు చిత్తైకాగ్రమునందు సమర్థుడగును. నీవును నాదు విశ్వరూపమునందు మనస్సును సమాధానపరచినచో తప్పక నన్ను పొందుదువు.

మనసు తనవృత్తిచే బాహ్యములగు ఘటాదిరూపములను నెట్లు పొందునో, నట్లే లోపలగూడ వృత్తిచేతనే విశ్వరూపుడగు భగవంతునియొక్క రూపమును పొందును. కనుక మనసునకు నాంతరంగికవృత్తి స్థిరపడవలెనన్న ముందు బాహ్యపదార్థమునందు మనోవృత్తిని స్థిరపరుచుట యవసరము.

లోకములో పెద్దరాతిని యెత్తదలచిన పురుషుఁడు మొదట కొద్దికొద్ది రాళ్ళనెత్తుట యభ్యసించును. అట్లె మానసికమగు నభ్యాసమునందుగూడ క్రమమును పాటింపవలయును. ఇంతియెగాని బాహ్యపదార్థమునందు నిలకడ చెందలేని మనసు హఠాత్తుగా విశ్వరూపుడగు నీశ్వరునియందు నిలుకడ చెందలేదు. ||౯||

శ్లో. అభ్యాసే ప్యసమర్థో ఽసి మత్కర్మ పరమో భవ
మదర్థమపి కర్మాణి కుర్వన్ సిద్ధి మవాప్స్యసి. ॥౧౦॥

అ॥ నీకు అభ్యాసమునందు శక్తిలేనిచో ఈశ్వరార్పణబుద్ధిచే యజ్ఞాదివిహిత కర్మల నాశ్రయింపుము. సహజముగా చంచలమైన చిత్తము నొకచోట నుంచుట సాధ్యముగాకున్నను చిత్తసమాధానములేకయే యజ్ఞాదికర్మల నాచరించుట సులభమని కృష్ణుని యభిప్రాయము. కర్మలు ఫలమును గోరి చేసినచో సంసారబంధము నిచ్చును. ఫలమును యీశ్వరార్పణముచేసిన నయ్యవి బంధము నీయజాలవు. విశ్వరూపోపాసనమువలన పురుషులకు ఫలసిద్ధియున్నను అయ్యది యభ్యాససాధ్యము గనుక దుష్కరమగును. దానికంటె అభ్యాసయోగముతో నపేక్షలేని యీశ్వరార్థములగు కర్మలు సుకరములని (సులభములని) శ్రీకృష్ణుని యాశయము. మూలమునందలి సిద్ధిపదమునకు చిత్తశుద్ధియని యర్థము. ॥౧౦॥

శ్లో. అథైత దప్యశక్తో ఽసి కర్తుం మద్యోగ మాశ్రితః
సర్వకర్మ ఫలత్యాగం తతః కురు యతాత్మవాన్. ॥౧౧॥

అ॥ ఓయి యర్జునా! ఈశ్వరార్థములైన కర్మలను చేయుటకుగూడ నీకు శక్తిలేనిచో మనస్సును నిగ్రహించుకొని మద్విషయకమగు యోగము నాశ్రయించి సర్వకర్మఫలమును పరిత్యజించుము.

ఓయీ! ఈశ్వరార్థములైన కర్మలు చేయుటకును కర్మఫలమును యీశ్వరునకు వదలి కర్మల నాచరించుటకును భేదమేమి? వినుము. ఈశ్వరునికొఱకు కర్మలు చేయువానికి కర్మలయందు కర్తృత్వాభిమానముగూడ పనికిరాదు. కర్మఫలము యీశ్వరునియం దర్పించినవానికి కర్తృత్వాభిమానమున్నను బాధలేదు. ఇదియే వెనుకటిశ్లోకమునందు జెప్పిన నీశ్వరార్థకర్మానుష్ఠానమునకు యీశ్లోకమునందలి సర్వకర్మఫలత్యాగమునకును గల భేదము. కనుకనే యీమార్గము సుకరమని శ్రీకృష్ణుడు ఉపదేశించెను.

లేక, రాజు విధించిన పనులను భృత్యు డాచరించినట్లు ఈశ్వరునిచే విధింపబడిన యజ్ఞాదికర్మలను నే నాచరింపవలయునని తలచి కర్మను చేయువాడు యీశ్వరునికొఱకు కర్మచేయువాం డగును.

అయితే నిష్కాముడును పూర్ణకాముడునగు నీశ్వరునకు సకాముడగు రాజునకువలె జీవులచే నీపనులు చేయించవలెనని యభిప్రాయ మేలయుండును? జీవులు చేసిన యజ్ఞాదికర్మలచే నీశ్వరునకు జీవులయెడ ప్రేమ యెట్లు గలుగును? అనినచో, వినుము. ఈశ్వరునకు ప్రయోజనము లేకున్నను తనయాజ్ఞప్రకారము కర్మాచరణము జేయు జీవులను ప్రేమించును. లోకములో తండ్రియాజ్ఞను గైకొని గురు

కులము చేరి విద్యాభ్యాసము జేయు పుత్రునియందు తండ్రికి ప్రేమగలుగుట జూచుచుంటిమి. అట్లే తత్త్వవేత్తయగు గురువునకు శిష్యునియందు వాత్సల్యము లోకసహజము. కావున వీర లిట్లు యీశ్వరార్థమైన కర్మనుమాత్రమే చేయువారని భావము. ఇతరులు తాముచేసిన కర్మఫలమును యీశ్వరునకు వదలివేయుదురు.

ఇంద్రుడు, చంద్రుడు, ఆదిత్యుడు, గణపతి మున్నగు దేవతలను కర్మలచే నారాధించుచు దానిఫలమును తాను కోరక యీశ్వరునకు వదలివేయువాని కర్మలు యీశ్వరార్థములగు కర్మలు గావు. ఆకర్మలఫలముమాత్రమే యీశ్వరార్థ మగును. ఇంక యజ్ఞాదికర్మలచే నీశ్వరుడే యారాధింపదగినవాడను బుద్ధిచే నెవడు కర్మల నాచరించునో వాడు యీశ్వరునికొఱకు కర్మల నాచరించినవా డగును. ఇదియే యీశ్వరార్థకర్మానుష్ఠాతలకు, ఫలత్యాగులకును గలభేదము. సర్వ కర్మలను ఆచరించి, ఫలము బ్రహ్మార్పణ మగుగాక యని ఫలమును పరిత్యజించుట సుకరము. 'సర్వకర్మలు యీశ్వరారాధనార్థములు' అను ననుసంధానము దుష్క రము కావున శ్రీకృష్ణు డీ రెండుపక్షముల నుపదేశించెను.

రామానుజమతము:

ఇచట రామానుజులు ('మదర్థమపి కర్మాణి') ఈశ్వరార్థములయిన కర్మ లనగా ఆలయనిర్మాణము, ఉద్యాననిర్మాణము (తోటలు వేయుట), ప్రదీపారోప ణము (దీపములుపెట్టించుట), అభ్యుక్షణము (కడుగుట లేక తడుపుట), ఉపలేప నము, అలుకుట, మార్జనము, తుడుచుట పూలు తీసికొనివచ్చుట, పూజలుచేయిం చుట, నామసంకీర్తనము, ప్రదక్షిణము, స్తుతి, నమస్కారము మున్నగు కర్మలని వ్యాఖ్యానించిరి. మరియు సర్వకర్మఫలత్యాగ మనగా యజ్ఞాదికర్మలఫలమగు స్వర్గాదులను పరిత్యజించుట అనియును జెప్పిరి. ఈయది యనుచితము.

యజ్ఞాదికర్మలుగూడ నీశ్వరారాధనరూపములగుచుండ, ఆలయనిర్మాణాదుల వలె నీశ్వరార్థము లేలకావు? అట్లు కానిచో శ్రుతి, ఆలయనిర్మాణాదికర్మలనే విధింపక యజ్ఞాదికర్మల నేల విధించెను? ఇచటగూడ భగవంతుడు 'త్రైవిద్యా మాం సోమపాః' ఇత్యాద శ్లోకముచే యజ్ఞాదికర్మ లీశ్వరారాధనారూపములని విధించియుండెను.

మరియు యజ్ఞాదికర్మలకంటె పుష్పాహరణాది (పూలను తెచ్చుట) మున్నగు కర్మలే సుకరములుకాన యజ్ఞాదులయందు శక్తిలేనివారలకే పుష్పాహరణాది కర్మలయం దధికారముండును. అట్టితరి "అథైతదప్యశక్తో ఽసి" అని పుష్పాహర ణాదులయందు శక్తిలేనివానికి యజ్ఞాదికర్మఫలత్యాగమును విధించుట యనుచిత మగును.

మరియు ఆలయనిర్మాణాదికర్మలు పూర్తములు. వీటికి చంద్రలోకమునందు భోగము ఫలము. వేదము పూర్తకర్మలయొక్క ఫలత్యాగమును విధింపలేదు. కావున కర్మలవలన చిత్తశుద్ధియే సంభవించదు. మోక్ష మెట్లు సిద్ధించును?

మరియు "అహరహస్సంధ్యా ముపాసీత" "వసంతే వసంతే జ్యోతిషా యజేత" అను శ్రుతిసిద్ధమయిన సంధ్యావందన యజ్ఞాది కర్మలను విడచి ఆలయ నిర్మాణాది కార్యములను స్వీకరించినచో భర్తను వదలి విటుని మరగిన వ్యభిచార స్త్రీకి పట్టెడి దుర్గతియే పట్టును. యజ్ఞాదికర్మలయం దుండియే ఆలయనిర్మాణాది కార్యములను జేయవచ్చునన్నచో నదియు పొసగదు. ఒక కర్మయందు ప్రవేశించిన వానికి రెండవపనియందు ప్రవృత్తి సంభవించదు. యజ్ఞాదికర్మలయం దధికారము లేని ద్విజేతరులకు పరలోక భోగముకొరకు పూర్తకర్మల నీశ్వరుడు నిర్మించెను. "యో మాం సర్వేషు భూతేషు సంత మాత్మాన మీశ్వరం, హిత్వా ऽర్చాం భజతే మౌఢ్యా ద్భస్మ న్యేవ జుహోతి సః"(సర్వభూతములయందున్న నన్ను విడచి ప్రతిమయందు నీశ్వరుని యర్చించినవాడు బూడిదలో హోమముచేసినవాడగును.) అని ప్రతిమయందు భగవదారాధనము నిందింపబడినది. ప్రతిమార్చనము స్త్రీశూద్రాదులకుసులభము. ఇట్టిదానినిమహానుభావుడయిన అర్జునున కుపదేశించుట యుచితము కాదు. ప్రతిమార్చనముకంటె యజ్ఞాదికర్మఫలత్యాగము సుకరమనినచో విద్వాంసులు పరిహసింతురు.

మరియు మూలమునందలి పూర్వార్థమును "మద్యోగం = మద్భక్తియోగ మాశ్రితస్స న్నేత త్కర్తుమశక్తోసి"(నాయందు భక్తియోగము నొంది నాకర్మలను జేయజాలకున్నచో) అని యన్వయమును శ్రీభాష్యమునందు జూపిరి. అదియు దగదు. "మద్యోగ మాశ్రితః" అను పదమును పూర్వవాక్యముతో నన్వయించిన సమాప్త పునరాదానదోష మేర్పడును. ఆర్షగ్రంథములం దట్టి దోషములు పాటింపబడ వన్నచో "మద్యోగ" మను పదమునకు "మద్భక్తియోగ" మను నర్థము లాక్షణికముగాన నుపేక్షింపనగును. ఈశ్వరునియందు యోగము అనగా చిత్తసమాధానము. అర్థాత్ భక్తియే యగును. కాన లక్షణదోషము లేదని యంగీకరించినను భగవంతునియందు మనసు నిలపలేనివానికే యీశ్వరార్థమయిన కర్మలను విధించి యుండుటచే నీశ్వరార్థములగు కర్మలను జేయువానికి నీశ్వరునందు చిత్తసమాధానమే యసంభవమగుచుండ "నాయోగము నాశ్రయించి నాకర్మలను (పనులను) జేయజాలనిచో అని వర్ణించుట యనుచితమగును."

ఇచట "మద్యోగ మాశ్రితస్స న్నేతదపీ త్యన్వయోపి గమ్యతే"నాయోగమును బొంది దీనినికూడ జేయజాలనిచో అనియు నన్వయము స్ఫురించును.

కావున "మద్యోగ" శబ్దమునకు శంకరులు చెప్పిన సర్వకర్మఫలత్యాగమే యుచితమయిన అర్థము. కాన కర్తృత్వాది బుద్ధులను వదలి యీశ్వరార్థములయిన కర్మల జేయనోపనివానికి కర్మఫలపరిత్యాగమే కర్తవ్య మనునది నిర్దుష్టమగు మార్గము.

నాకీ పనియొక్క ఫలమక్కరలేదను అనుసంధానముమాత్రమే ఫలత్యాగికి ఆవశ్యకము.

ఈశ్వరునికొరకు కర్మల నాచరించువానికి ఈశ్వరారాధనకొరకే నేనీపని చేయుచున్నాను అనికాని, ఈకర్మచే నీశ్వరుడొక్కడే నాచే నారాధింపదగినవాడు; అనికాని, ఈశ్వరప్రీతికొరకు నేనీకర్మను జేయుచున్నాను అనికాని, నేనీపనిని చేయుటలేదు, ఈశ్వరుడే చేయుచున్నాడు అనికాని; నేనీపనిని చేయుట లేదు, ప్రకృతియే చేయుచున్నది అనికాని మానసికమగు ననుసంధాన మావశ్యకము. కావున కర్మఫలత్యాగముకంటె నీశ్వరార్థములయిన కర్మల నాచరించుట దుష్కర మని భావము. ॥౧౧॥

శ్లో॥ శ్రేయోహి జ్ఞాన మభ్యాసాత్ జ్ఞానా ద్ధ్యానం విశిష్యతే।
ధ్యానా త్కర్మఫలత్యాగ స్త్యాగా చ్ఛాంతి రనన్తరమ్ ॥౧౨॥

అ॥ సర్వకర్మఫలత్యాగమును స్తుతించుచున్నాడు. "యదా సర్వే ప్రముచ్యంతే కామా యే ఽస్య హృదిశ్రితాః, అథ మర్త్యో ఽమృతో భవతి అత్ర బ్రహ్మసమశ్నుతే" అను శ్రుతి సకల కోరికలు నశించుటవలన మానవునకు ముక్తి సిద్ధించునని చెప్పుటచే శ్రౌతస్మార్త కర్మలయొక్క ఫలములే కోరికలుగాన, నట్టి ఫలములను విడచినందున గూడ శాంతికల్గునని స్తుతించుచున్నాడని భావము.

కావున కర్మఫలత్యాగమున కర్మయోగముగూడ శ్రేయస్సాధనమగునని శ్రీకృష్ణుని యభిమతము.

ఈశ్వరార్థకర్మానుష్ఠానముకంటె జ్ఞానము అనగా శాస్త్రార్థపాండిత్యము అనగా ఆత్మానాత్మవివేకజ్ఞానము గొప్పది. దీనికంటె ధ్యానము (విశ్వరూపోపాసనము) గొప్పది. ఇట్టి ధ్యానముకంటె సర్వకర్మఫలత్యాగము గొప్పది.

ఇచట నీశ్వరార్థములయిన కర్మలను జేయ శక్తిలేనివానికే కర్మఫలత్యాగము విధింపబడినది. అయినను కర్మఫలత్యాగ మన్నిటికంటె గొప్పది. ఏలయన? "త్యాగా చ్ఛాంతి రనంతరం" అని శ్రీకృష్ణుడు కర్మఫలత్యాగానన్తరమే శాంతి కలుగునని చెప్పియుండుటచే జ్ఞానవిశిష్టమగు ధ్యానముకంటెగూడ ఫలత్యాగము గొప్పదని యనదగును.

పూర్వము విశ్వరూపోపాసనము, అభ్యాసయోగము, ఈశ్వరార్థములైన కర్మల ననుష్ఠించుట, కర్మఫలత్యాగము అను నాల్గు ఉపాయములు చెప్పబడినవి.

ఆ నాలుగింటిలో కర్మఫలత్యాగమను నాల్గవ యుపాయము గొప్పదని స్తుతింపఁదగియుండుటచే వెనుకటి నాలుగుపాయములే యిచ్చటను జెప్పుట యవసరము. ఐనను చిత్తము నొకానొకచోట నిలుపుటయను నభ్యాసయోగము నిచట చెప్పలేదు. అభ్యాసయోగము విశ్వరూపోపాసనకు కారణమగుటచే సాక్షాన్మోక్షమార్గము కానేరదు. విశ్వరూపధ్యానసామర్థ్యముకొఱకు నభ్యాసయోగమువిధింపఁబడినది. జ్ఞానమును వెనుకఁజెప్పకున్నను నయ్యది మోక్షమార్గమగుటచే దానికంటెఁగూడ కర్మఫలత్యాగము ప్రశస్తమని జెప్పఁదలచి యీశ్లోకమునందు జ్ఞానము గ్రహింపబడినది.

ఇంతమాత్రమున జ్ఞానయోగముకంటెఁగూడ కర్మఫలత్యాగము గొప్పదని భ్రమింపవగదు. ఈశ్లోకము జ్ఞానినిగుఱించి చెప్పబడినది. అజ్ఞానికి జ్ఞానయోగమునం దధికారము లేదు. కాన వానికి జ్ఞానయోగము మోక్షమార్గముఁకానేరదు. అయితే యజ్ఞానికి శాస్త్రార్థపరిజ్ఞాన మెట్లు కలుగును? అని శంకింపవలదు. ఏమాత్రము జ్ఞానము లేక, అవైదికుఁడై నాస్తికుఁ డగువానికి కర్మయందుఁగూడ నధికార ముండదు. కావున ఆత్మయాథార్థ్యజ్ఞానశూన్యుఁడే యచట అజ్ఞుఁ డని చెప్పఁబడెను. శాస్త్రార్థవేత్తలుగూడ ఆత్మయాథార్థ్యజ్ఞానము లేనిచో నజ్ఞానులే యగుదురు.

లేక అభ్యాసపదమునకు యోగాభ్యాస మని యర్థముచెప్పి దానికంటెశాస్త్రార్థపరిజ్ఞానము గొప్పదని చెప్పవచ్చును. మిగిలినదంతయు వెనుకటివలె సమానము. భగవత్కర్మపరత్వము, అభ్యాసయోగము, శాస్త్రార్థజ్ఞానము, ధ్యానము,ఫలత్యాగము-వీటిలో ఫలత్యాగము గొప్పదని భావము.

లేక జ్ఞానపదమునకు శాస్త్రార్థములైన యజ్ఞానికర్మలయొక్క పరిజ్ఞానమని యర్థమును జెప్పి లక్షణచే నట్టిజ్ఞానము కలిగి చేసిన యీశ్వరార్థకర్మానుష్ఠానము అభ్యాసయోగముకంటె గొప్పదని యైనను జెప్పవచ్చును. అభ్యాసయోగమునందు సామర్థ్యములేనివానికి యీశ్వరార్థకర్మపరత్వము విధింపఁబడినది. అయినను అవివేకపూర్వకమైన అభ్యాసయోగముకంటె వివేకపూర్వకమైన యీశ్వరకర్మపరత్వమే గొప్పది. విశ్వరూపోపాసనమునకు అభ్యాసయోగము అంతరంగకారణమగుటచే విశ్వరూపోపాసనానంతరము అభ్యాసయోగము చెప్పబడినది. కాన విశ్వరూపోపాసనము, అభ్యాసయోగము, యీశ్వరకర్మపరత్వము, ఫలత్యాగము-వీటిలో ఫలత్యాగమే గొప్పదని భావము.

ఇచట విశ్వరూపోపాసనాత్మకమగు అభ్యాసయోగముకంటె ఆత్మానాత్మవివేకరూపమగు జ్ఞానము గొప్పది. అట్టి జ్ఞానముకంటె ఆత్మోపాసనారూపమగు ధ్యానము గొప్పది. ధ్యానముకంటె సర్వకర్మఫలత్యాగము గొప్పది. ఫలత్యాగా

నంతరము శాంతికలుగునని అర్థా త్సిద్ధించును. అయ్యది యప్రకృతమగుటచే నీ శ్లోకమునందు జెప్పలేదు. ఇందు కర్మఫలత్యాగమును స్తుతించుటయే తాత్పర్యము.

రా మా ను జ మ త ము :

ఇచట రామానుజులు భగవంతుని స్మరించుట యను నభ్యాసయోగము కంటె నాత్మపరోక్షజ్ఞానము గొప్పదనియు, దానికంటె ధ్యానము గొప్పదనియు, ధ్యానముకంటె ఫలత్యాగముతో నాచరించిన కర్మ గొప్పదనియు, అటువిమ్మట కర్మానుష్ఠానముచేఁ బాపము తొలఁగి, మనశ్శాంతి యేర్పడి, శాంతమైన మనస్సు యందు ఆత్మధ్యానము కలుగుననియు, ధ్యానముకంటె ఆత్మసాక్షాత్కారము గొప్పదనియు, దానికంటె పరాభక్తి గొప్పదనియు, భక్తియోగము నభ్యసించుటకు శక్తిలేనివానికి ఆత్మనిష్ఠయే మంచిదనియు, అశాంతమనస్కునకు ఆత్మనిష్ఠ కుదురదుగాన నయ్యది సంభవించుటకు ఆత్మజ్ఞానము కలిగి ఫలేచ్ఛను వదలి చేసెడి కర్మనిష్ఠయే శ్రేయస్కరమనియును వ్యాఖ్యానించిరి.

అయ్యది యుక్తము కాదు. "క్లేశో ఽధికతరస్తేషా మవ్యక్తాసక్తచేతసామ్" అను శ్లోకముచే ఆత్మనిష్ఠయే భక్తియోగముకంటె మిక్కిలి కష్టసాధ్యమని చెప్పుటచే జ్ఞానయోగమే భక్తియోగముకంటె దుష్కరము. కాన జ్ఞానయోగమునందు శక్తిలేనివానికే భక్తియోగమునం దధికారము. ఇదియే యుక్తము. జ్ఞానయోగికి ఆత్మానాత్మవివేకము, అనాత్మలయందు ఆత్మాభిమానత్యాగము, కనురెప్పమూత, కనురెప్పను తెరచుట మున్నగు సర్వకర్మలయందు దేహాదులకే కర్తృత్వముగాని తనకు కర్తృత్వము లేదని యనుసంధానము, కనిపించు సర్వప్రపంచము మిథ్యయను నిశ్చయము, ఇట్టిగుణము లెన్నియో కావలయును. ఇవిలేనిచో జ్ఞానయోగము సిద్ధింపదు. కావున నజ్ఞానికి జ్ఞానయోగము దుష్కరము.

భక్తియోగమైతే— నేను విష్ణుకర్మ యను బ్రాహ్మణుడను, మోక్షముకొరకు భగవంతుని రామచంద్రుని సేవింతును, అను ననుసంధానముచే సాధింపనగును. భక్తియోగమునందు దేహాభిమానమును త్యజింప బనిలేదు. ఆత్మానాత్మవివేకమన్నా అవసరము లేదు. కర్తృత్వాభిమానమునుగూడ వదల నవసరము లేదు. కాన భక్తియోగము సుకరము.

అయితే భక్తియోగమునందు భగవదారాధనకొరకు కావలసిన పత్రపుష్పాద్యుపకరణములను సంపాదించుట యను ప్రయాస కలదు. కాన భక్తియోగము దుష్కరముకదా ? అని యనరాదు. అట్లైతే ఇంతకంటె నెక్కుడు పరికరములతో సాధింపఁదగిన కర్మయోగమే దుష్కరముకాన, కర్మయోగమునందు శక్తిలేని వానికే భక్తియోగాధికారమని యేల చెప్పరాదు ? కావున మనఃక్లేశమే క్లేశము

కాని, కాయక్లేశ మొకక్లేశము కాదు. అట్లుకానిచో కర్మయోగముకంటె వ్యవసాయకృత్యమే దుష్కరము కావలసివచ్చును.

జ్ఞానయోగము దుష్కరముకనుకనే జ్ఞానులకు విధించబడినది. కర్మయోగము సుకరముగనుకనే అజ్ఞానులకు విధించబడినది. ఇందుకు ప్రమాణము 'లోకే ఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా పురా ప్రోక్తా మయా ఽనఘ, జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్' అను గీతాశ్లోకము భక్తియోగము కర్మయోగమునందుఁ జేరినదని యింతకుముందే చెప్పియుంటిమి. శ్రీకృష్ణుడు జ్ఞాన,కర్మ లను రెండునిష్ఠలనే చెప్పెనుగాని మూడవనిష్ఠను జెప్పలేదు. కాన కర్మయోగముగాని, యందు జేరిన భక్తియోగముగాని జ్ఞానయోగమునందు శక్తి లేని యజ్ఞానికే శ్రేయోదాయకమని విధించబడినది. కావున భక్తియోగమునందు శక్తిలేనివానికి జ్ఞానయోగమనియు జ్ఞానయోగమునందు శక్తిలేనివానికి కర్మయోగమనియును రామానుజులు వ్యాఖ్యానించుట యుచితము గాదు. భక్తి, కర్మయోగము లొకటే యగుచుండ నాటికి జ్ఞానయోగమునుగూర్చి యుత్కర్షాపకర్షలు జెప్పుట యుక్తిగాదు.

(1) అట్లే ఆత్మసాక్షాత్కారమువలన పరాభక్తి గలుగునని చెప్పుటకూడ రామానుజులకు దగదు. ఆత్మసాక్షాత్కార మొనర్చుకొనిన విద్వాంసునకు నాత్మయే యీశ్వరు డను భావనుండునుగాని, తనకంటె నీశ్వరుడు వేరను భావముండదు. అట్టితరి భక్తిమార్గమున కవకాశ మేది? సేవింపఁదగినవాడు, సేవించువాడు వీరిద్దరుండినపుడుగదా భక్తిమార్గము కుదురును! ప్రకృతమునందు జీవేశ్వరులకు భేదమే లేనప్పుడు, సేవ్యసేవకభావ మేది? ఆత్మకంటె నీశ్వరుడు వేరనుటయు జొసగదు. 'జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్' అని చెప్పుటచే నీశ్వరుడే సకలభూతములకాత్మగా వారిహృదయమునం దుండియున్నాడు. "అథ యో ఽన్యాం దేవతాముపాస్తే అన్యో ఽసా వన్యో ఽహ మస్మీతి న స వేద యథా పశుః" అను శ్రుతి జీవేశ్వరులకు భేదమును నిందించుచున్నది. కావున ఆత్మభేదజ్ఞానముతో జేసెడి భక్తియోగము అజ్ఞానివిషయమే యగును. "తరతి శోక మాత్మవిత్" అను శ్రుతి యాత్మసాక్షాత్కారమువలన సర్వసంసారనివృత్తిని జెప్పుచుండ జ్ఞానముకంటె భక్తి గొప్ప దెట్లగును? పైగా; జ్ఞానముకంటె భక్తి తక్కువదనియే చెప్పనగును. జ్ఞానములేనిదే భక్తిమాత్రముచే సంసారము నివర్తించదు. సంసారము అజ్ఞానప్రయుక్తముగాన జ్ఞానమాత్రముచేతనే నశించును. ఇక ఆత్మజ్ఞానమువలన నాత్మానందముమాత్రమే లభించుననియు, భక్తిచే బ్రహ్మానందము లభించుననియును రామానుజు లభిప్రాయపడుట యసంగతము. ఆత్మానందమే బ్రహ్మానందము. ఈ రెండును వేరు గాదు. పైగా భక్తులకు బ్రహ్మానందము లభించదు. భక్తునకు భక్తిదశలో దాను గల్పించుకొనిన . విశ్వరూపానుభవము

వలన గలిగెడి యానందమే స్ఫురించును. అయ్యది మాయికము గావున ననిత్యము గూడ నగును. బ్రహ్మ నిత్యుడగుటచే బ్రహ్మానందముగూడ నిత్యము. ఇట్లు ఫలమునుబట్టి చూచినను జ్ఞానయోగము దుష్కరమనకతప్పదు. కనుకనే జ్ఞానులందు బ్రవర్తింతురు. అజ్ఞానులద్దానిని విడతురు. అయ్యది యజ్ఞానులకు సాధ్యము గాదు. కావున జ్ఞానులకు గోచరమగు జ్ఞానయోగముకంటె నజ్ఞానికి గోచరమగు భక్తియోగ మెన్నటికిని గొప్పది కానేరదు.

(2) ఇక ఆత్మనిష్ఠగలవానికిగూడ కర్మనిష్ఠయే శ్రేయస్కరమని రామానుజులు చెప్పినదానిని విచారింతము. ఆత్మనిష్ఠాకర్మనిష్ఠలు రెండును నొకనియందేకకాలమున సంభవింపవు. అన్నికర్మలను విడచిన సన్న్యాసికి నాత్మనిష్ఠయందధికార మేర్పడును. వానికి మరల కర్మనిష్ఠాప్రాప్తి యసంభవము. ఆత్మనిష్ఠయందర్హతలేని యజ్ఞానికి చిత్తశుద్ధికొఱకుఁ గర్మనిష్ఠ విధించబడినది. ఆత్మనిష్ఠునకు నాత్మనిష్ఠచే గృతకృత్యత గలుగును. వాడు గర్మనిష్ఠ నాశ్రయించవలసిన బని లేదు. ఆత్మనిష్ఠుడనగా జ్ఞాని. జ్ఞానికి గర్మాధికారము లేదని 'వేదావినాశిన'మ్మను శ్లోకభాష్యమునందుఁ బూర్వము నిరూపింపఁబడినది. కాన ఆత్మనిష్ఠయందధికారము లేని యజ్ఞానికే కర్మనిష్ఠ శ్రేయస్కరముగాని జ్ఞానికిఁ గర్మనిష్ఠ శ్రేయస్కర మెంత మాత్రమును గాదు. పైపెచ్చు విరోధముగూడ నగును.

కర్మఫలత్యాగమువలన మనశ్శాంతియు, మనశ్శాంతివలన ఆత్మధ్యానము నాత్మధ్యానమున ఆత్మాపరోక్షసాక్షాత్కారము, ఆత్మాపరోక్షత్వమున భక్తియు క్రమముగా గలుగునని యొకానొక ప్రణాళికను జూపిరి.

అందు ఆత్మాపరోక్షసాక్షాత్కారమున భక్తి కలుగు నను విషయము నిరాకరింపబడినది. అన్నిసాధనములకు ఆత్మసాక్షాత్కారమే ఫలము. ఆత్మసాక్షాత్కారానన్తరము మానవుడు కృతకృత్యుడే యగును. ఇంక నాతడు పొందదగిన ఫలమేమియు లేదు.

ఆత్మధ్యానమువలననే యాత్మసాక్షాత్కారము కలుగునని నియమింప వీలు లేదు. ఆత్మధ్యానము లేకున్నను శ్రవణమననాదులచే నాత్మసాక్షాత్కారము కలుగును. శ్రవణాదులను జేయజాలని మధ్యమాధికారికే యాత్మధ్యానము విధింపబడినది. ఉత్తమాధికారులకు శ్రవణాదులు విధింపబడినవి. మరియు మూలమునందు "త్యాగాచ్ఛాంతి రనన్తరమ్" (ఫలత్యాగానన్తరము మనశ్శాంతి) అని యున్నది కాని, "శాంతే రనన్తరం ధ్యానం. ధ్యానా దనన్తరం జ్ఞానమ్" మనశ్శాంతి కలిగిన పిదప ధ్యానమనియు, ధ్యానము కలిగినతరువాత జ్ఞానమనియు క్రమమును సూచించునట్టి వాక్యములేదు. అట్టివాక్యములేనపుడీ క్రమమును నిరూపించుట యప్రమాణమగును.

మరియు కర్మఫలత్యాగము మనశ్శాంతికి గారణ (ముపాయ) మయినట్లు ఆత్మజ్ఞానము ఆత్మధ్యానమునకు గారణ (ముపాయ) మగునని చెప్పినచో నుపాయ మగు ధ్యానమునకు నుపేయమగు జ్ఞానముకంటె గొప్పదనమును చెప్పినట్లగును. అయ్యది యనుచితము. లోకములో నుపాయముకంటె నుపేయము (ఫలము) గొప్ప దని యందరకు దెలిసిన విషయము. కనుకనే ఫలము (ఉపేయము) చిక్కినపిదప నుపాయమును విడిచిపెట్టుదురు. ఉపేయముకంటె నుపాయమే గొప్పదగుచో నుపాయమును విడచి యేమానవుడును ఉపేయమును బొందగోరడు- అవివేకపూర్వకమగు నభ్యాసము (ధ్యానము)నకు అవివేకమును నశింపజేయుజ్ఞానము యెన్నటికి సాధనము కానేరదు.

భక్తిమార్గమునందు గనిపించుచున్న విశ్వరూపుని యీశ్వరుడని తలచు వారలకు విశ్వరూపముకంటె వేరగు ద్రష్టయగు ఆత్మయొక్క జ్ఞానము కలుగనేరదు. అనాత్మకంటె వేరగు ద్రష్టయగు ఆత్మజ్ఞానము కలిగినచో ప్రపంచరూపము అనాత్మయు నగుదేహమునం దనురాగము కలుగనేరదు. ఆత్మజ్ఞానముకలవా రెప్పుడును సచ్చిదానందరూపునియందే క్రీడింతురు. అభ్యాసమునందు (ధ్యానమునందు) ఆత్మానాత్మవివేక ముండదు. కావున అజ్ఞానియయి కర్మయందు ప్రవర్తించినవానికి జ్ఞానమార్గమునం దధికారము లేనందునను, విశ్వరూపోపాసన మొనర్చుటకు శక్తి చాలనందునను అట్టివాడు శాంతినొందుటకు కర్మఫలత్యాగమే సుకరమని చెప్పవలయును. ఇదియే యుచితమార్గము.

("అశక్తోసి, అశక్తో ఽసి") అను క్రమక్రమముగా శక్తి లేకున్నచో అని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుటచే శక్తి చాలక అజ్ఞానముచే కర్మమార్గమున బ్రవర్తించిన వానికే కర్మఫలత్యాగము శ్రేయస్సాధనము. సామర్థ్యముకలిగిన యజ్ఞానికి గాదు. కర్మలయందు ప్రవర్తించని యజ్ఞానికిని గాదు. ఇంక ప్రాజ్ఞుడయిన సన్యాసికి కర్మఫలత్యాగము శ్రేయస్సాధనము కానేరదని వేరుగ జెప్పనేల?

ఇందు నభ్యాసముకంటె జ్ఞానమునకు, జ్ఞానముకంటె ధ్యానమునకు గొప్పదనము స్వతస్సిద్ధము. ఇచ్చట స్తుతిలేదు. ఇంక అభ్యాస, జ్ఞాన, ధ్యానములయందసమర్థుడయిన అజ్ఞానికి సర్వకర్మఫలత్యాగము అభ్యాస జ్ఞాన ధ్యానములకంటె గొప్పదని చెప్పుటయే స్తుతి.

కావున, సంపన్నములయిన నుత్తమసాధనములగు విశ్వరూపోపాసనాదుల ననుష్ఠింపలేని యశక్తునకు నీయదిగూడ సులభము కాదుకాన నిది చేసినను వాడు గొప్పవాడే యని స్తుతించబడుచున్నది.

అయితే ఫలత్యాగమునకు, సంసారోపరమణమునకును కార్యకారణభావము లేదుగదా! త్యాగమువలన శాంతియని యెట్లు చెప్పబడినది? ఫలత్యాగమువలన

చిత్తశుద్ధి, దానివలన జ్ఞానము అనికదా క్రమమును జెప్పవలయును. నిజమే “యదా సర్వే ప్రముచ్యన్తే కామా యేస్య హృదిస్థితాః అథ మర్త్యో ఽమృతోభవతి, అత్ర బ్రహ్మసమశ్నుతే” (హృదయమునందలి కోరికలెప్పుడు నశించునో, యప్పుడు మానవుడమృతత్వము నొందును) అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. కామములనగా కర్మఫలములు. నిష్కామునకు సుఖము లోకానుభవసిద్ధము. కావున సర్వకర్మఫలత్యాగము వలన సంసారోపరమరూపమయిన శాంతి చెప్పబడినది.

విద్వాంసులకు (ఆత్మజ్ఞానులకు) సర్వకామత్యాగము సంభవించును. దాన వారు శాంతి (సంసారోపరతి) నొందుదురు.

అజ్ఞానులు కర్మఫలమును త్యజించినచో, త్యాగసామ్యముచే వీరుగూడ శాంతినొందుదురని స్తుతించబడినది. కర్మాధికారియగు నజ్ఞానికి, కర్మఫలత్యాగమునం దభిరుచిని కలిగించుట కిట్లు స్తుతించి చెప్పబడినదని గ్రహింపవలెను.

కావున, భగవదుపాసనయందు శక్తిజాలని ముముక్షువులు “ఛీ; మే మెంత పనికిమాలినవాండ్లము ? మన కింక గతి యేమి ?” అని ఖేదపడుచుండ కృపాళువగు భగవంతు డిట్లు లాలన చేయుచున్నాడు.

“మీరు ఖేదపడకుడు. మీకు కర్మఫలత్యాగము సులభము. అది యంత తక్కువది కాదు. దానివలనగూడ మోక్షము కలుగును” అని.

ఇట్లు భగవంతునివాక్యమును విని, మనకు కర్మఫలత్యాగమువలన వెంటనే మోక్షము కలుగును. మిగిలినవారికి నాలస్యముగా మోక్షము కలుగునని యెంచి యత్యుత్సాహముతో గర్మఫలత్యాగమునందు బ్రవర్తింతురు. దాన చిత్తశుద్ధి జ్ఞానములను బొంది క్రమముగా మోక్షము నొందుదురు.

పూర్వ మెప్పుడో యగస్త్యు డను యొకానొక బ్రాహ్మణుడు సముద్రమును త్రాగగా, నామాహాత్మ్యమును పురస్కరించుకొని బ్రాహ్మణత్వజాతి సామాన్యముచే నిప్పటి బ్రాహ్మణులుగూడ మహానుభావు లని స్తుతింపబడు చున్నారు. ఇప్పటి బ్రాహ్మణులు సముద్రోదకమంతయు దావగలరా ? లేదు. మరి యెందు కీ స్తుతి ? వినుడు. తక్కువజాతి వారికి బ్రాహ్మణులయందు భక్తిశ్రద్ధలు కలుగుట కిట్లు స్తుతింతురు.

విద్వాంసు (ఆత్మజ్ఞానులు) లొనర్చెడి సర్వకామత్యాగము అగస్త్య బ్రాహ్మణుని వంటిది. అజ్ఞానిచేసెడి కర్మఫలత్యాగము యీనాటి బ్రాహ్మణుని వంటిది. వీ రుభయులకుం దుండెడి బ్రాహ్మణత్వమను జాతివంటిది త్యాగము. అగస్త్యునియందలి మహిమను బురస్కరించుకొని యీనాటి బ్రాహ్మణులను స్తుతించగా శూద్రాదులు వీరిని బూజించుటకు బ్రవర్తింతురు. అట్లే విద్వాంసుని సర్వకామత్యాగమువలన గలిగెడి శాంతిని పురస్కరించుకొని యవిద్వాంసుని కర్మ

ఫలత్యాగమువలనగూడ శాంతి కలుగునని చెప్పినచో నవిద్వాంసు (నజ్ఞాను) లందరు యాశపడి కర్మఫలత్యాగమునందు బ్రవర్తింతురని భావము.

దీనివలన బ్రాహ్మణజాతి యగస్త్యుని యాశ్రయించి పేరెన్నికగని అదియే యిప్పటి బ్రాహ్మణుల నాశ్రయించికూడ చెడకుండ గౌరవాస్పదమున నుండినట్లు విద్వాంసుల నాశ్రయించి గొప్పదనమును బొందిన త్యాగము యిప్పుడవిద్వాంసుల నాశ్రయించికూడ నశించలేదను వ్యంగ్యార్థము స్ఫురించుచున్నది.

ఓయి! శాంతిశబ్దమునకు సంసారోపరతి యను నర్థము అంగీకరింపబట్టి గదా, యీప్రయాసయంతయు కలిగినది! శాంతిశబ్దమునకు చిత్తశుద్ధి యని అర్థము జెప్పినచో కర్మఫలత్యాగమునకు, చిత్తశుద్ధికిని కార్యకారణభావము కలదు గాన భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు యథార్థమును జెప్పినవాడే యగునుగదా యని నచో నట్లుకాదు. అట్టితఱి చిత్తశుద్ధివలన కలిగెడి ధ్యానముకంటె చిత్తశుద్ధికి కారణమగు ఫలత్యాగము గొప్పదని జెప్పుట సంభవింపదు. ఫలత్యాగము సులభమగుటయే గొప్పదన మని యనరాదు. అపుడు "శ్లో॥సులభం జ్ఞాన మభ్యాసా జ్ఞానా ద్ధ్యానంచ భారత, ధ్యానాత్కర్మఫలత్యాగ స్త్యాగాచ్ఛాంతి రనన్తరమ్" అనియే వ్యాసులు శ్లోకమును రచించియుండవలసివచ్చును. మరియు ధ్యానముకంటె ఫలత్యాగముమాత్రమే సులభమనియు, అభ్యాసయోగముకంటె జ్ఞానము విశిష్టమనియు, అట్లే జ్ఞానముకంటె ధ్యానముగూడ గొప్పదనియు ననరాదు. అప్పుడు జ్ఞాన ధ్యానములయందు ప్రకృతమయిన గొప్పదనమును త్యాగమునందు జూపక విడచుట సంభవించదు.

అయితే, యిచట ధ్యానముకంటె గొప్పదయిన విద్వత్కర్తృకమయిన సర్వకామత్యాగమే యేల జెప్పగూడదు? అపు డట్టి త్యాగమువలన సంసారోపరతి రూపమయిన శాంతి నిరాటంకముగా కుదురునుగదా?

అట్లుకాదు, వినుము. ఈశ్లోకము అజ్ఞానిపరము. "అద్వేష్టా సర్వభూతానామ్" ఇత్యాది శ్లోకములచే విద్వాంసులయొక్కగతిని నిరూపింపబోవుచున్నాడు. ప్రస్తుత మిచట "అథచిత్తం నశక్నోషి" అని మొదలగు శ్లోకములచే, నశక్తులగు నవిద్వాంసుల గతిని చెప్పుట ప్రారంభింపబడినది. కావున సర్వకామత్యాగము శాంతిహేతువగుటచే సర్వకర్మఫలత్యాగముకూడా శాంతిహేతువని యజ్ఞానుల కభిరుచిని గలిగించుటకు స్తుతింపబడిన దనుటయే యుచితము.

కర్మఫలత్యాగము సులభమగుటచే దీనియందు ఫలములేదని, యజ్ఞానులకు ప్రవృత్తి కలుగదు. కావున నట్టియజ్ఞానులను బ్రవర్తింపజేయుటకు 'నీయది సులభ

మయినను నిష్ఫలము గాదు. సంసారోపరమమను గొప్పఫలము గలదు' అని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడని భావము.

ఓయి సర్వకామత్యాగమే సర్వకర్మఫలత్యాగముకాన నీరెంటికి భేదమేమి? ఇం దొకటి విద్వాంసుల కలవడునని మరియొకటి యవిద్వాంసులకని చెప్పుటలో నిమిత్తమేమి ?

వినుము. చేయబడుచున్నకర్మలయొక్క ఫలమును విడచుట కర్మఫలత్యాగము. కర్మాధికారములేని విద్వాంసుల కీయది. సంభవించదు. ఐహికాముష్మికసర్వవస్తువిషయకామనాపరిత్యాగము సర్వకామత్యాగము. ఇది యజ్ఞానులకు సంభవించదు. అజ్ఞానులకు జీవనోపాయములగు కర్మలయందును యజ్ఞాదికర్మలకు సాధనములయిన సమిత్కుశాదులయందును కామ ముండును.

అయితే, కర్మఫలమును త్యజించినను జ్ఞానము కలిగినపిదపనే శాంతి కలుగునుకాని, జ్ఞానము కలుగనిదే శాంతి యసంభవముగదా! సర్వకామత్యాగానన్తరముగూడ సంసారోపరమము కలుగుట దుర్లభముకదా!

కాదు, ఆత్మస్వరూపసాక్షాత్కారము లేనిదే, విద్వాంసులకుగూడ సర్వత్యాగము కలుగదు. గొప్పవస్తువును బొందియే కొద్దివస్తువునందలి కోరికను మానవుడు విడచును. పరమానందమయిన ఆత్మస్వరూపమును బొందినపిదపనే క్షుద్రసుఖమునకు గారణములయిన అన్నాదులయందు గోరికను విడచును.

ఇట్లైనచో "తరతి శోక మాత్మవిత్" ఇత్యాదిశ్రుతులు ఆత్మజ్ఞానానన్తరమే శోకనివృత్తిరూపమయిన మోక్షము కలుగునని చెప్పుట విరుద్ధమగునుకదా! సర్వకామత్యాగ మనునది మధ్య యొక టుండ శ్రుతి యట్లు చెప్పుట విరుద్ధముగదా! కాదు, ఆత్మసాక్షాత్కారానన్తరము వెంటనే సర్వకామత్యాగము, సంసారోపరమము కలుగును. జ్ఞానము కలిగినతరువాత సర్వకామత్యాగమను వేరొకపని యుండదు. అందువలన దానివ్యవధానము సంసారశాంతికి ప్రసక్తించదు.

లేక, జ్ఞాననిష్ఠయందు ప్రవర్తించిన విద్వాంసునకు సర్వకామత్యాగ మెప్పుడు కలుగునో, యపుడు జ్ఞాననిష్ఠ పరిపాకమును జెందినదనియు, నదిలేనపుడు జ్ఞాననిష్ఠ పరిపాకమును జెందలేదనియును గ్రహింపనగును. జ్ఞానముయొక్క పరిపాకమే యాత్మసాక్షాత్కారము. కాన, ఫలత్యాగానన్తరము కలిగెడి సంసారశాంతికి త్యాగమే కారణముగాదు. త్యాగముతో కలసియున్న జ్ఞానమే కారణము. కాన పై శ్రుతికి విరోధములేదు.

లేక, త్యాగానన్తరము శాంతియనుమాటవలన త్యాగశాంతులకు, కార్యకారణ భావ మర్థము కాదు. లక్ష్మణునితర్వాత శత్రుఘ్నుడు పుట్టెనని యన్నట్లు, జ్ఞానము కంటె మొదట త్యాగము కలిగెననియు, తర్వాతనే శాంతి కలిగెననియు నర్థము. ఇంతమాత్రమున జ్ఞానశాంతులమధ్య త్యాగ మను కృత్య మున్నదని యనరాదు. జ్ఞానము పరిపక్వమయినదని గుర్తింపజేయును త్యాగము. జ్ఞానముతర్వాత సంసారోపరమము యెట్లు కర్తవ్యము కాదో, అట్లే త్యాగముగూడ కృత్యము కానేరదు. కావున విద్వాంసులకు ఆత్మసాక్షాత్కారము కలిగినవెంటనే సర్వకామప్రహాణము (త్యాగము), సంసారోపరమము కలుగును. ॥౧౨॥

శ్లో. అద్వేష్టా సర్వభూతానాం మైత్రః కరుణఏవచ,
నిర్మమో నిరహంకారః సమదుఃఖసుఖఃక్షమీ. ।౧౩॥

అ. పూర్వము జీవేశ్వరభేదముగల యజ్ఞానులకు కర్మయోగము, విశ్వరూపోపాసనాయోగమున్ను చెప్పబడినది. అశక్తియనునది యజ్ఞానకార్యము. అశక్తునకే పైరెండును జెప్పబడినవి. దీనివలన జ్ఞానికి కర్మయోగము, విశ్వరూపోపాసనమును సంభవించదనియు, అజ్ఞానికి అక్షరోపాసనము సంభవించదనియు సూచితమగుచున్నది. అజ్ఞానులకభేదజ్ఞానము, జ్ఞానులకు భేదజ్ఞానము సంభవించనేరదు.

జీవేశ్వరభేదవాదులు జ్ఞానులు కారు. 'అథ యోన్యాం దేవతా ముపాస్తే అన్యోసా వన్యోహ మస్మీతి న స వేద యథా పశురేవ స దేవానాం" అనుశ్రుతి భేదవాదులు పశువులని చెప్పుచున్నది. "య ఉదర మంతరం కురుతే అథ" తస్య భయం భవతి' "ద్వితీయా ద్వై భయా భవతి" ఇత్యాదిశ్రుతులు భేదజ్ఞానమును నిందించుచున్నవి కావున నీ ప్రకరణమంతయు అజ్ఞానివిషయము.

ఇచట కర్మయోగ మజ్ఞానివిషయమయినను, భక్తియోగముమాత్రము అజ్ఞానివిషయము గాదని యాసపడవలదు. అక్షరోపాసకులవలె విశ్వరూపోపాసకులు కూడ జ్ఞానులగుచో నక్షరోపాసకులకువలె విశ్వరూపోపాసకులగు భక్తులకుగూడ మోక్షము స్వతంత్రముగావలయును. భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు 'తే ప్రాప్నువంతి మా మేవ' అని యక్షరోపాసకులకు మోక్షము స్వతంత్రమనియు, 'తేషా మహం సముద్ధర్తా' అను శ్లోకముచే భక్తులను నే నుద్ధరింతుననియు జెప్పెను. కాన భక్తులు జ్ఞానులు గారు— కావున నక్షరోపాసకులకు కైవల్యము అఱచేతిలో నుసిరిగపండువలె స్వతంత్రము. భక్తులకయ్యది యీశ్వరాయత్తము. శ్రీకృష్ణుడు జ్ఞానులు నేనే యని చెప్పెను. 'జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్' అని శ్లోకమున 'తేషా మహం సముద్ధర్తా' అనుశ్లోకమునందు భక్తుల నే నుద్ధరింతునని చెప్పెను. భక్తులయెడ నుద్ధ

రింపదగినవాడు నుద్ధరించువాడు అను వస్తుద్వయము కలదు. జ్ఞానులు భగవత్స్వరూపులు కాన, నచ్చట వస్తుభేదము లేదు. అభేదభావముగల జ్ఞానులు, తమను తమకంటె వేరుగ నీశ్వరు డుద్ధరించునని తలంచరు. భక్తులకు 'తాను వేరు, యీశ్వరుడు వేరు' అను భేదభావము గలదు. కాన నీశ్వరుడు భక్తులను మృత్యుసంసార సాగరమునుంచి యుద్ధరింతునని చెప్పెను. జ్ఞానులను నే నుద్ధరింతునని చెప్పలేదు. పైగా నేనే వారని చెప్పెను. అభేదభావముగల జ్ఞానులయందు సముద్ధరణక్రియానిరూపితకర్మత్వముగాని, యీశ్వరునియందు జ్ఞానికర్మకసముద్ధరణక్రియానిరూపిత కర్తృత్వముగాని సంభవింపదు.

కావున కైవల్యము యీశ్వరాధీనమని భ్రమించెడి భక్తులు అజ్ఞానులు. స్వతంత్రముగా భగవత్స్వరూపమును బొందెడి యక్షరోపాసకులు ప్రాజ్ఞులు. వీరికి కైవల్యము (మోక్షము) స్వతంత్రము.

కావున నజ్ఞానులకే భక్తిమార్గమునం దవకాశము. జ్ఞానులకు నక్షరోపాసము నందే యధికారము. కనుకనె భక్తియోగమును అజ్ఞానివిషయమగు కర్మయోగము నందు జెప్పుట పొసగుచున్నది. 'జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్' అని చెప్పుటచే గర్మయోగ మజ్ఞానివిషయ మనునది సుస్పష్టము. ఆత్మానాత్మవివేకజ్ఞానముగలవారు సాంఖ్యులు. వీరికంటె భిన్నులగు యోగులు అజ్ఞానులనక తప్పదు. కనుకనే శ్రీకృష్ణుడు భేదదృష్టిగల యజ్ఞానులకు కర్మయోగము మంచిదని చెప్పి, యభేదదృష్టిగల జ్ఞానులకు జ్ఞానయోగమే మంచిదని చెప్పి, ఆవల కర్మయోగముకంటె జ్ఞానయోగ ముత్తమ మని నుడివెను.

కనుకనే, పార్థునియొక్క హితవును గోరిన శ్రీకృష్ణుడు, అక్షరోపాసకులకు సాక్షాన్ముక్తిహేతువగు ధర్మపుంజమును నీకు జెప్పెదనని ప్రవర్తించెను. అభేద దృష్టిగల జ్ఞాని కర్మాంగము కానేరడు. తా నీశ్వరుడనని ప్రమాణపూర్వకముగ దెలిసికొనినవాడు మరియొకనికి దాసుడగుటకు (నౌకరగుటకు) నంగీకరింపడు.

సర్వజ్ఞత్వాది గుణములుగల యీశ్వరుడు వేరు, కించిద్జ్ఞత్వాదిగుణములతో గూడిన నేను వేరు, అని యనుకొనినవాడే యీశ్వరుని సేవింపగలడు. నేనే యీశ్వరుడనని యనుకొనువాడు యీశ్వరుని సేవింపదలంచడు. సేవ్యసేవకభావము భేదబుద్ధి నాశ్రయించియుండును. భేదబుద్ధిలేనిజ్ఞానులకు సేవ్యసేవకభావ ముండదు. కాన జ్ఞానులకు కర్మయోగముకాని, యందుజేరిన భక్తియోగముకాని యలవడదు. కనుకనే భేదదృష్టిగల యర్జునునకు గర్మయోగము నుపదేశించెను.

అద్వేష్టృత్వాది ధర్మపుంజము క్రమముగా మోక్షసాధనమగును. కాన నయ్యది భక్తుల కుపదేశింపబడినది. మోక్షమునకు జ్ఞానయోగమే యంతరంగసాధనము. కర్మయోగముగాని, దానిలో జేరిన భక్తియోగముగాని బహిరంగసాధనము.

పార్థునియొక్క హితవునుగోరిన శ్రీకృష్ణపరమాత్మ, పార్థునకు కర్మయోగ జ్ఞానయోగముల రెంటిని యుపదేశించెను. అం దర్జునుడు ప్రాజ్ఞుడగుచో, జ్ఞానయోగ మనుష్ఠించును. లేనిచో కర్మయోగ మాచరించును. కనుకనే శ్రీకృష్ణుడు, "పార్థుడా! నీవు నాయందు మనస్సు నుంచుము" అని భక్తియోగము నుపదేశించి, అందు శక్తిలేనిచో నభ్యాసయోగమును జేయుము. అందును శక్తిలేనిచో నా కర్మలను జేయుము. దానికి శక్తి చాలనిచో కర్మఫలత్యాగ మాచరింపు మని యుపదేశించెనని కొందఅందురు.

నిజ మది కాదు. అర్జునుని నిమిత్తముగా జేసికొని సర్వలోకహితవును గోరి శ్రీకృష్ణుడు శాస్త్రమును విప్పిచెప్పెను. లోకములో ప్రాజ్ఞుడగు మానవుడు అక్షరోపాసనమును యాచరించును అజ్ఞాని విశ్వరూపము నుపాసించును. అందును శక్తిచాలనివాడు అభ్యాసయోగము నూనను. అందును చాలనివాడు ఈశ్వరార్థ మాలయము కర్మల నాచరించును దానికి సామర్థ్యములేనివాడు కర్మల నాచరించి కర్మఫలమును త్యజించును, అని భగవంతుని యాశయము. ఇంతియెకాని యర్జునునకు వీటన్నిటియందును అధికార మున్నదనుటకు వీలులేదు. అర్జునున కెం దధికారమున్నదియు భగవంతునకు దెలియదనుటకు వీలులేదు.

కావున, పార్థుని మేలుకోరినను, భగవంతుడు సర్వలోకహితవును గోరి భేదదృష్టిగలవారలకు కర్మయోగమును, అభేదదృష్టిగలవారలకు జ్ఞానయోగము నుపదేశించెనుగాన జ్ఞానయోగమే యుత్తమము. ప్రాజ్ఞులు ఉత్తమయోగమునే యాశ్రయింతురు.

లేక "తేషాం కే యోగవిత్తమాః" అను శ్లోకముచే అర్జును డడిగిన ప్రశ్నకు భగవంతుడు "తే మే యుక్తతమా మతాః" "తే ప్రాప్నువంతి మామేవ" అను శ్లోకద్వయముచే సమాధాన మొసగెను. అందు కర్మయోగమున ప్రయాస స్వల్పము. జ్ఞానయోగమునం దయ్యది యధికము. కాన కర్మయోగము సుకరమని చెప్పంబడినది. భక్తిమార్గమునందు శక్తిలేనివారలకుంగూడ గత్యంతరములు జూపబడినవి. ఇంచుమిం చింతటితో గ్రంథము ముగిసినట్లే. ఇటుపైన "అద్వేష్టా సర్వభూతానా" మిత్యా ద్యుత్తరగ్రంథారంభమున కంతగ నవకాశము కనిపింపదు. కాని లోకహితమును గోరు బురుషు లెవరిహితమును గోరుదురో వారడి

గినదానినంతయును జెప్పుదురు. మిక్కిలి హితమును గోరు పురుషులు అడుగని విషయమునుగూడ జెప్పుదురు. అందు తాము జెప్పెడి యర్థము వానికి హితకర మగునా ? కాదా ? యనియే వీరి యభిప్రాయము. వా డిద్దాని నడిగెనా ? లేదా ? యని సందేహింపరు. అట్లే శ్రీకృష్ణుఁగూడ అర్జునహితవును మిక్కిలి గోరినవాడు గాన అర్జును డడుగని విషయమునుగూడ నాతని కుపదేశించెనని చెప్పవచ్చును. అక్షరోపాసకుల ధర్మసముదాయమును అర్జునుడు విని, దాని నలవరచుకొనుట మిక్కిలి కష్టమైనను అక్షరోపాసకులమార్గమే సర్వాధికమని యర్జునునకు జ్ఞానము కలుగుననియు దానివలన క్లేశాధిక్యము నంగీకరించికూడ నర్జునుఁడు జ్ఞానమార్గమందుఁ బ్రవేశించుననియు అటుపైని నర్జునునకు మోక్షము స్వాధీనమగుననియును శ్రీకృష్ణుని యాశయము. కనుకనే శ్రీకృష్ణుఁడు పార్థున కత్యంతహితైషి యని స్పష్టపడుచున్నది.

లేక, అర్జునునకు జ్ఞానమార్గమునందు బ్రవేశము లేకుండుగాక. అయినను జ్ఞానులలక్షణమును వినినతోడనే పార్థునకు జ్ఞానులయం దీశ్వరబుద్ధి కలిగి పిదప జ్ఞానులగు సత్పురుషులయొక్క సంగాదులయందు బ్రవర్తించును. సత్సాంగత్యము వలన జ్ఞాన మేర్పడును. దాన ముక్తిని జెందును, అను నభిప్రాయముతో శ్రీకృష్ణుఁడు జ్ఞానుల ధర్మసముదాయము నిచటఁ బార్థున కుపదేశించె ననియును జెప్పవచ్చును.

దీనిచే 'అద్వేష్టా సర్వభూతానాం' మను శ్లోకము మొదలుకొని యధ్యాయాంతమువఱకు నుండు ప్రకరణము జ్ఞానయోగ ప్రకరణమని తేలినది. కావున కర్ములకు, జ్ఞానులకు ధర్మసాంకర్యము గలదని చదువరులు భ్రమింపవలదు.

ఇక శ్లోకమునందలి ప్రతిపదార్థమును వివరింతుము. సర్వభూతములు మాయచే నాత్మయందు గల్పితములనియు, సర్వభూతములయందును నాత్మ యంతర్యామిరూపముతో ననుగతుడనియు గ్రహించిన ప్రాజ్ఞుడు "ఐత దాత్మ్యమిదం సర్వ" మను భావముతో నేభూతమును ద్వేషింపడు. అట్లే ప్రాజ్ఞుడు సర్వభూతములయందును మైత్రి కలిగియుండును. సర్వభూతములయందును దయాభావము కలిగి యెల్లరకు నభయము నిచ్చువాడుగ విరాజిల్లును. ఇట్టివానికి రాగద్వేషములు పూర్తిగా నశించినందున వీఁడు సన్యాసీ యనదగును.

ఓయీ ! సర్వభూతములయందు మైత్రీకరుణాభావములు గలవానికి భూతములందు రాగమేర్పడునుగాని యయ్యది యెట్లు నశించును ? వినుము. రాగము లేకున్నను దుఃఖించుచున్న శునకాదులయందు మహనీయులకు గరుణాభావము కనిపించుచున్నది. అట్టి కరుణయే లేనిచో దుఃఖించుచున్న శిష్యులదుఃఖమును

బోగొట్టుటకు గురువు ప్రయత్నింపడు. అట్టితరి శాస్త్రసంప్రదాయమే లోకములో విచ్ఛిన్నమగును. గురువునకు నైర్ఘృణ్యాదోషముకూడ కలుగును. కనుకనే యీశ్వరునకు నే భూతమునందను రాగము లేకున్నను యీశ్వరుడు దయాసముద్రుఁ డనియే చెప్పబడుచున్నాడు. మైత్రి యనగా సర్వభూతము లాత్మరూపములు అను ప్రేమ లేక సర్వభూతముల హితమును గోరుటగాని యగును. సన్న్యసింపని కర్మిని జూచి యెల్లభూతములు భయపడును. వీడు మనలను ఛేదించునని సోమలతాపశ్వాదులు భయంపడును. వీడు మనలను నిరసించునని భూతప్రేత రాక్షసాదులు భయపడుదురు. వీడు మనలను ధనమును యాచించునని రాజాదులు, ధనికులు భయపడుదురు. మమ్ముల బనులయందు నియమించి బాధించునని భార్యాబిడ్డలు మున్నగువారు భయపడుదురు. సన్న్యాసినిజూచి యే ప్రాణియు భయపడదు. కావున సన్న్యాసి సర్వభూతాభయప్రదుడని చెప్పబడుచున్నాడు. దీనిచేఁ గర్మసన్న్యాసిగాని యజ్ఞానికి, భక్తునకును అద్వేష మైత్రీకరుణాదిభావములు గలుగవని తేలినది.

ఏభూతమును ద్వేషింపకుండుట, యెల్లభూతములయందు మైత్రీకరుణాదులతో నుండుట యలవడినచో వాడు పశులతాపుష్పఫలాదులను ఛేదింపడు. కాన నద్వేషకరుణామైత్ర్యాది ధర్మములుగలవాడు సన్న్యాసియేకాని కర్మి గానేరడు.

అజ్ఞానికి "ఈ దేహము నాది, నేను బ్రాహ్మణుడను, నేను జ్యోతిష్టోమమును జేయుచుంటిని, నాచేతిన లేడికొమ్ము గలదు" అను జ్ఞానముండును.

జ్ఞానియగు సన్న్యాసికి "నేను దేహాదులు కాను, నాకు దేహాదులతో నెట్టి సంబంధము లేదు" అను జ్ఞాన ముండును. అందువలన సన్న్యాసికి సుఖదుఃఖములు సమానముగా నుండును. దుఃఖమును బుట్టించుదానిని ద్వేషింపడు. సుఖమును-బుట్టించుదానిని ప్రేమించడు.

మరియు జ్ఞాని జుట్టుపట్టి లాగినను, కొట్టినను, చిత్తమునం దేమాత్రము వికారము నొందదు. అహంకార మమకారములేనివానికిదియ్యది సహజము. ఇట్టిభావమే క్షమ యనబడును. 'అహమ్, మమ' అను నభిమానముగలవానికి తాడనాదులవలన దుఃఖాది వికారములు గలుగును. అభిమానము నశించినచో పుట్టలో విడచినపాము కుబుసమును మనము కొట్టినచో- పామున కద్దానియం దభిమానము లేనందున దాని కెట్లు కోపాదివికారము లుండవో, యట్లే దేహాభిమానములేనివాని దేహమునం దేపనిని మనము జేసినను వానికి కోపాదివికారము లుండవు. కర్మానుష్ఠానపరునకు దేహాభిమాన ముండును. కావున వానికి తాడనాదులవలన కోపాదివికారములు గల్గును. క్షమయనుగుణము కర్మి కలవడుట దుష్కరము ॥౧౩॥

శ్లో. సంతుష్ట స్సతతం యోగీ యతాత్మా దృఢనిశ్చయః
మ య్యర్పిత మనోబుద్ధి ర్యో మద్భక్త స్స మే ప్రియః ॥౧౪॥

అ॥ లోకములో దేహమే తానని కాని, దేహము తనదని కాని యభిమానము గలవాడు దేహము నిలచియుండుటకు గారణమయిన అన్నాదులు లభించినచో సంతోషించును. దేహాభిమానములేనివానికి అన్నాది పదార్థములు లభించినను లభింపకున్నను అలంబుద్ధియే యుండును (సంతోషమె యుండును) దేహాదివిలక్షణ మయిన అసంగాత్మను దెలిసికొన్నవానికి అన్నాదులతో బనిలేదు. ఇట్టిబుద్ధి కర్మాధికారికి నుండుట యసంభవము.

అట్లె దేహాభిమానికి నెల్లప్పుడు చిత్తము విక్షిప్తముగా నుండును. చిత్తము నకు చలనములేనిదే యేవ్యవహారమును పొసగదు. సుషుప్తియందు దేహాభిమానము లేనందున, వ్యవహారాభావము పొసగుచున్నది. కర్మానుష్ఠానపరు డొకింతకాలము చిత్తమును నిలుపుకొన్నను చిరకాలము నిలుపుకొనలేడు. ఇట్టి సామర్థ్యము యోగికే తటస్థించును.

ఒకవేళ కర్మఫలత్యాగమున కర్మికి చిత్తసమాధానము లభించినను దేహాభి మానమును విడువనందున నయ్యది నిలచియుండనేరదు. దేహాభిమానపూర్వకముగ సమిత్కుశాదిపరికరము లనేకములను సంపాదించుకొను కర్మికి చిత్తసమాధాన మనునది మచ్చునకుగూడ నుండుట దుర్లభము. కర్మఫలమును వీడినందున గలిగిన చిత్తసమాధానము ఫలసిద్ధి యసిద్ధులవలన కలిగెడి వికారము లేకుండుట మాత్రమే కాని, యే వికారములు లేకుండుట కాదు.

ఇట్లే, యతాత్మా=బలాత్కారముగ ధర్మాధర్మాది లక్షణమయిన స్వభావ మును నియమించుకొనుట జ్ఞానికి సంభవించునుగాని యితరునకు సంభవించదు. స్వభావ మెల్లరకు దురతిక్రమమని యనరాదు. అట్లైనచో పురుషకారము వ్యర్థ మగును.

లేక 'యతాత్మా'యను పదమునకు ఆత్మశ్రవణాదులయందు నియమముగా ప్రవర్తించువాడని యయినను జెప్పవచ్చును. కర్మలకు కర్మలయందు నియత మయిన ప్రవృత్తియుండును. వారలకు ఆత్మశ్రవణాదులయందు ప్రవృత్తి నియ తము కానేరదు.

లేక "యతాత్మా" శబ్దమునకు నిశ్చలమయిన స్వభావముగలవాడనియు నర్థము చెప్పవచ్చును. స్వభావమనగా దేహేన్ద్రియసముదాయమని యానంద గిరులు చెప్పిరి.

మరియు జ్ఞానులకు 'నేనే బ్రహ్మ' నను దృఢనిశ్చయ ముండును. దేహాభిమానము నశించక, ఆత్మజ్ఞానములేని కర్మలకు 'అహంబ్రహ్మ' అను నిశ్చయ ముండదు.

ఇట 'మ య్యర్పిత మనోబుద్ధిః' అను వాక్యమునందలి 'మయి' అను పదమునకు ఆత్మరూపుడనగు నాయందు అని యర్థముకాని, విశ్వరూపుడనగు నాయందు అని యర్థము కాదు. ఈయది జ్ఞానిప్రకరణముకాని యజ్ఞానిప్రకరణము గాదు. ఇందు 'మద్భక్తః' అను పదమునకు ఆత్మనిష్ఠుడని యర్థము. అట్లు కానిచో విశ్వరూపోపాసకునకు వెనుక జెప్పిన ధర్మము లన్వయించవు. విశ్వరూపదేహమునందు యీశ్వరాభిమానముగలవాడు యజ్ఞాని యగునుకాని, జ్ఞాని కానేరడు.

ఓయి! 'యో మద్భక్త స్స మే ప్రియః' (నాయందు భక్తిగలవాడు నాకిష్టుడు) అనికదా నాల్గవపాదము కలదు. ఇచట 'జ్ఞానముగలవాడు నా కిష్టుడు' అను నర్థమును వర్ణించు టేమియుచితము? వినుము. శ్రీకృష్ణుడు సప్తమాధ్యాయమున 'ప్రియోహి జ్ఞానినోఽత్యర్థం అహం సచ మమ ప్రియః' (జ్ఞానికి నేను మిక్కిలి యిష్టుడను. జ్ఞాని నాకును మిక్కిలి యిష్టుడు) అనికదా చెప్పెను. ఇపుడీ యధ్యాయమున మరల యాతడు, భక్తుడు నాకిష్టుడని చెప్పునా? అట్లు చెప్పినచో వెనుక దాను జెప్పినమాటకు విరోధము వాటిల్లదా? కావున నేడవ యధ్యాయమున 'జ్ఞాని నాకిష్టు'డని చెప్పియున్నందున నిచటగూడ ప్రియశబ్ద సాహచర్యమువలన 'మద్భక్తః' యనుపదమునకు జ్ఞానియనియే చెప్పవలయును. అపుడే పూర్వాపరముల కైకకంఠ్యము (విరోధము లేకుండుట) పొసగును.

ఇట్లైనచో నేడవయధ్యాయమున జ్ఞాని నాకిష్టుడని చెప్పి మరల యిచటగూడ నదే విషయమును (జ్ఞాని నాకిష్టుడు అను విషయమును) జెప్పినచో పునరుక్తి దోషము వాటిల్లదా? లేదు. ఏడవ యధ్యాయమున 'జ్ఞాని నాకిష్టు'డని సంక్షేపముగా జెప్పి యిచట నద్దానిని వివరించెను. కాన పునరుక్తిదోషము లేదు.

రామానుజమతము:

ఇచట రామానుజులు "అద్వేష్టా సర్వభూతానామ్" 'సంతుష్ట స్సతతం యోగీ' అను రెండుశ్లోకములచే జెప్పబడిన ఎల్లభూతములను ద్వేషింపకుండుట, ఎల్లభూతములయందు మైత్రి, కరుణ, మమతారాహిత్యము, అహంకారాభావము, సుఖదుఃఖములయందు సమత్వము, క్షమ, నిత్యసంతోషము, చిత్తసమాధానము, ఆత్మనిగ్రహము, దృఢనిశ్చయము, మనోబుద్ధుల నీశ్వరునియం దుంచుట యను

నీ ధర్మములు కర్మనిష్ఠున కుపాదేయము (గ్రాహ్యము) లని చెప్పిరి. ఈయది కడు మోసము.

కర్మయోగులకు నిర్మమత్వాది ధర్మములు సంభవించవు. బ్రాహ్మణత్వాది జాత్యభిమానము లేనిదే కర్మలయందు బ్రవృత్తి సంభవించదు.

“మద్భక్తః” అను పదమునకు కర్మయోగముచే సేవించువాడు అని యర్థమును వర్ణించుటగూడ నుచితము గాదు.

‘కర్మయోగముచే’ అనుదానికి మూలమునం దాధారము కనిపించదు. ఏడవయధ్యాయమున జ్ఞాని నా కిష్టుడని చెప్పి, ఇచట కర్మి నా కిష్టుడనుట విరుద్ధమగును.

మరియు “సతతం యోగీ” అను పదమునకు “ప్రకృతివివిక్తాత్మానుసంధానపరుడు’ అని యర్థమును వర్ణించిరి. ఈయది యక్షరోపాసకు డగు జ్ఞానికి సంభవించునుగాని; కర్మానుష్ఠాతలకు సంభవించదు. కర్మానుష్ఠానము, ఆత్మానుసంధానము- ఈరెండు నొకేకాలమున నొకేపురుషునికి సంభవించవు. కనుకనే తృతీయాధ్యాయమున జ్ఞానులకు వేరుగను, కర్ములకు వేరుగను, నిష్ఠలను విభజించి శ్రీకృష్ణ భగవానులు చెప్పెను.

ఇచ్చటగూడ కర్మయోగమును, అక్షరాత్మానుసంధానమును వేరువేరు అధికారులకని నిరూపించెను. భక్తు లొక కక్షకు చెందినవారనియు, ఆత్మోపాసకులు మరియొక కక్షకు చెందినవారనియును నిరూపింపబడినది. అట్లుకాక కర్మయోగులు, ఆత్మానుసంధానపరులు - వీరిరువు రొకే తెగకు చెందినవా రగుచో వీరిలో నెవరు యోగవిత్తములు? అని ప్రశ్నించుట కుదరదు. కావున కర్ములకంటె ఆత్మానుసంధానపరులు వేరనియే స్పష్టముగా జెప్పవలయును. ఈవిషయ మింతకు మున్ను జ్ఞానకర్మసముచ్చయవాదనిరాకరణప్రసంగమున విపులముగా చర్చించబడినది. కాన నిచట పునర్విమర్శన మనవసరము. ॥౧౪॥

శ్లో. యస్మాన్నోద్విజతే లోకో లోకా న్నోద్విజతేచ యః
హర్షామర్షభయోద్వేగై ర్ముక్తో య స్సచ మే ప్రియః ॥౧౫॥

అ. ఏ సన్న్యాసి (జ్ఞాని) నుండి లోకము సంతాపమును జెందదో, లోకమునుండి యేజ్ఞాని (సన్న్యాసి) సంతాపమును జెందడో, హర్ష, అమర్ష, భయ ఉద్వేగములను వీడినయట్టి సన్న్యాసి (జ్ఞాని) నా కిష్టుడు.

ఇష్టవస్తువు లభించినపు డంతఃకరణమునగలిగెడి యుత్కర్ష హర్షమనబడును. రోమములనిక్కబొడుచుట, కన్నీరు స్రవించుట మున్నగునవి హర్షమునకు చిహ్నములు.

ఇష్టవస్తువుయొక్క ప్రతిఘాతమును సహించలేకపోవుట యమర్షము. భయమనగా త్రాసము. ఈ గుణము లన్నియు సన్న్యాసికి యనావశ్యకములు. కర్మికి సంభవించవు. పైగా అనావశ్యకములు కావున నిట్టిజ్ఞానియే భగవంతునకు ప్రియుడు. కర్మి భగవంతున కిష్టుడు కాడు. ||౧౫||

శ్లో. అనపేక్ష శ్శుచి ర్దక్ష ఉదాసీనో గతవ్యథః
సర్వారంభపరిత్యాగీ యో మద్భక్త స్స మే ప్రియః ||౧౬||

అ. దేహేంద్రియ విషయాదులయం దపేక్షను వదలి, కార్యమాత్రమంతయు మిథ్యయని తెలియు సామర్థ్యము గలిగి, బాహ్యాభ్యంతరశుద్ధి గలిగి మిథ్యాభూతములయిన కర్మలయందు ప్రవర్తించక, గతవ్యథుడై ఐహికాముష్మిక కర్మలను వీడి నాయందు భక్తిగలిగిన జ్ఞాని నా కిష్టుడు.

ఇందు చెప్పబడిన ధర్మములన్నియు సన్న్యాసియగు జ్ఞానికి సంభవించునుగాని కర్మికి సంభవించవు. అందువలన నిచట "మద్భక్తః" అను పదమునకు జ్ఞానియని యర్థమును జెప్పవలయునుగాని కర్మలతో జేరిన భక్తు డను నర్థము చెప్ప వీలులేదు ||౧౬||

శ్లో. యో న హృష్యతి న ద్వేష్టి న శోచతి న కాంక్షతి
శుభాశుభపరిత్యాగీ భక్తిమాన్ య స్స మే ప్రియః ||౧౭||

అ. ఇష్టవస్తువు ప్రాప్తించినపుడు సంతసింపక అనిష్టవస్తువు ప్రాప్తించినపుడు ద్వేషింపక ఇష్టవస్తువు వియోగము జెందినపుడు దుఃఖింపక అప్రాప్తమయిన ఇష్టవస్తువును గోరక పుణ్యపాపకర్మలను పరిత్యజించు స్వభావము గలవాడై నాయందు భక్తిగలవాడు (జ్ఞానముగలవాడు) నా కిష్టుడు. కర్మి, కర్మపరికరములు ప్రాప్తించినపుడు సంతోషించకమానడు. ప్రాయశ్చిత్తాద్యనిష్టములు ప్రాప్తించినపుడు ద్వేషింపకమానడు. అట్లే కర్మ చెడిపోయినచో దుఃఖించును. మొదలిడిన కర్మయొక్క ముగింపును గోరును. పాపకర్మను కర్మి విడచినను పుణ్యకర్మ విడువనేరడు. కాన నీశ్లోకమునందలి లక్షణములన్నియు జ్ఞానికి సంభవించునుకాని, కర్మికిగాని యందుజేరిన భక్తునకుగాని సంభవించవు. కాన నిచట భక్తపదమునకు జ్ఞానియే యర్థము. ||౧౭||

శ్లో. సమశ్శత్రౌచ మిత్రేచ తథా మానావమానయోః
శీతోష్ణ సుఖదుఃఖేషు సమ స్సంగవివర్జితః. ॥౧౮॥

అ. శత్రుమిత్రులయందు, పూజాతిరస్కారములయందు, శీతోష్ణ సుఖదుఃఖములయందును సమానమయిన బుద్ధిగలవాడున్ను శరీరానుబంధముగల పుత్రమిత్ర కళత్రాదులయందు ఆసక్తిలేనివాడును నాకిష్టుడు. ఇట్టివాడు సన్న్యాసి యగు జ్ఞాని యగునుకాని, కర్మి కానేరడు. కర్మికి మానావమానములయం దభిమాన ముండును. మరియు కర్మికి దారాపుత్రాదులయం దాసక్తి యనివార్యముగా నుండును. శీతోష్ణాదులయందు దేహాభిమానముగల కర్మి వికారమునొందునుగాని నిర్వికారముగా నుండనేరడు. కనుక నీయవి సన్న్యాసియగు జ్ఞానియొక్క ధర్మము లనక తప్పదు ॥౧౮॥

శ్లో. తుల్య నిందా స్తుతి ర్మౌనీ సంతుష్టో యేన కేనచిత్
అనికేతః స్థిరమతి ర్భక్తిమాన్ మే ప్రియో నరః ॥౧౯॥

అ. నిందాస్తుతులను సమానముగా జూచుకొనుచు, వాగింద్రియమును నిగ్రహించుకొని దైవసంప్రాప్తమయిన వస్తువుతో సంతోషించుచు, ఎల్లపుడొకచోట నుండక పరమార్థవస్తువగు నాత్మతత్త్వమునందు స్థిరమయిన బుద్ధిగలిగి యున్న జ్ఞాని నాకిష్టుడు. నిందాస్తుతులు దేహవిషయములుకాని, ఆత్మవిషయములు కావను జ్ఞానము జ్ఞాని కుదయించునుగాని కర్మి కుండదు. కర్మి, యెప్పుడును నన్ను వీడు నిందించుచున్నాడని ద్వేషించుచుండును. నన్ను, వీడు భూషించుచున్నాడని సంతోషించుచుండును. మరియు, కర్మికి పెక్కుమాట లావశ్యకములు. గృహకృత్యములను నెరవేర్చుకొనుటయందుగాని, గృహోపకరణములను సంపాదించుకొనుట యందుగాని, కర్మి బహుభాషిగ నుండును.

అట్లే కౌపీనాదులను గప్పికొని శాకఫలాదులను భుజించుచు స్థండిల శాయిగా నుండుట సన్న్యాసి యగు జ్ఞానికి జెల్లునుగాని గృహస్థుడగు కర్మికి చెల్లదు.

ఇందుకు ప్రమాణవచన మిట్లున్నది. 'శ్లో. యేనకేనచి దాచ్ఛన్నో యేన చిదాశితః యత్ర క్వచన శాయీస్యాత్ తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః' అని. ఇచట బ్రాహ్మణశబ్దము సన్న్యాసియందు సార్థకమగుచున్నది. కనుకనే "బ్రాహ్మణస్య విజానతః" అనుచోట భాష్యకర్తలు బ్రాహ్మణపదము సన్న్యాసిపరముగ వ్యాఖ్యానించిరి. ఇతరున కాత్మనిష్ఠయం దధికారము లేదు. దేహాభిమానము లేని సన్న్యాసియే బ్రహ్మాత్మజ్ఞానమువలన కౌపీనము గట్టినదేహమును పీతాంబరముగట్టిన

దేహమును ఒకేవిధముగ జూచును. హంసతూలికాతల్పమును భూతలమును ఒకే విధముగ జూచును. కర్మి కిట్టి సమత్వజ్ఞాన ముండదు.

అట్లే ఒక్కొకరాత్రి యొక్కొకయూరుచొప్పున దేవాలయాదులయందు కాలమును గడుపుట, పరమార్థసత్యమయిన బ్రహ్మమే తా నను బుద్ధికలిగియుండుట జ్ఞానికే సంభవించునుగాని కర్మికి సంభవించదు. కావున నీ ప్రకరణమునగల భక్తి పదము జ్ఞానిపరముగాని కర్మపరము గాదు. కేవల భక్తిపరమును గాదు. ॥౧౯॥

శ్లో. యేతు ధర్మ్యామృతమిదం యథోక్తం పర్యుపాసతే
శ్రద్ధధానా మత్పరమా భక్తాస్తేఽతీవ మే ప్రియాః. ॥౨౦॥

అ. పూర్వము "అద్వేష్టా సర్వభూతానాం" అను శ్లోకముచే ప్రారంభించిన అక్షరోపాసకులయొక్క ధర్మము నుపసంహరించుచున్నాడు.

ఎవరు శ్రద్ధతో, నేనే నిరతిశయమగు గతియని, నాయందు భక్తికలిగి నమ్మి, ముక్తిసాధనమగు నీ ధర్మము నుపాసించెదరో వారుకూడ నాకు మిక్కిలి యిష్టులు. ఇచట ధర్మమునందు అమృతపద మౌపచారికము. అమృతహేతువని యర్థము (మోక్షహేతువని యర్థము). ఇచట 'మద్భక్తాః' అనుపదమునకు పరమార్థలక్షణ జ్ఞాను లర్థముకాని, విశ్వరూపోపాసనాత్మకభక్తియోగు లర్థము కాదు. "ప్రియోహి జ్ఞానినో ఽత్యర్థం" అని వెనుక సంక్షేపముగా సూచించిన యర్థము నిట్లు వివరించెను. వస్తుతః జ్ఞానియే విష్ణువున కాత్మరూపు డగుటచే ప్రియుడగును కాని భేదభావముగల భక్తుడు ప్రియుడు గాడు.

రామానుజమతము :

రామానుజులు 'అద్వేష్టా సర్వభూతానామ్' ఇత్యాది శ్లోకములచే కర్మయోగియొక్క ధర్మములు చెప్పబడినవనియు, 'యే తు ధర్మ్యామృత మిదమ్' అను నీ శ్లోకమున భక్తియోగియొక్క ధర్మము చెప్పబడిన దనియును వ్యాఖ్యానించిరి.

ఈయది నిస్సారము. సర్వారంభపరిత్యాగ మను ధర్మము కర్మియందు బొత్తుగా సంభవించ దనునది యెల్లరకు దెలిసిన విషయము. సర్వారంభపరిత్యాగ పదమునకు విహితకర్మలకంటె నితరకర్మలను విడచువాడని యర్థమును గల్పించుట కూడ పొసగదు. అపుడు సర్వశబ్దమునకు సంకోచము నంగీకరించవలయును.

వ్యాసుల కిట్టియాశయమే యున్నచో నపుడు 'నిషిద్ధకర్మ సంత్యాగీ' అనియే చెప్పియుండెడివారు.

అట్లే అనికేతత్వముగూడ కర్మియగు గృహస్థునకు సంభవించదు. అనికేత పదమునకు గృహాదులయం దాసక్తిలేనివా డను నర్థమును గల్పించుటకూడ న్యాయ్యముకాదు. అపుడు "సంగవర్జితః" అను పదముతో పౌనరుక్త్య మేర్పడును.

అట్లే ఆత్మయందు స్థిరమతిత్వమను ధర్మముకూడ కర్మికి సంభవింపదు. కర్మి యజ్ఞాని. అజ్ఞానిచిత్తము ఆత్మయందు స్థిరపడుట యసంభవము.

ఇక, 'యేతు ధర్మ్యామృతమ్' అను శ్లోకము భక్తవిషయ మను దానిని విచారింతము.

ఇందు 'ఇదమ్' అను పదము కలదు. ఇది వెనుకజెప్పినయర్థమును పరామృశించును. వెనుకజెప్పిన ధర్మములు కర్మిధర్మము లని యంగీకరించిన రామానుజులు తత్పరామర్శకమగు 'ఇదమ్' శబ్దము భక్తులధర్మమును జెప్పుచున్న దనుటకు నో రెట్లు వచ్చెనో తెలియకున్నది.

ఇక 'యే తు' అనుచోట తుకారమువలనను 'అతీవ మే ప్రియాః' అనుచోట "అతీవ" అను పదమువలనను వెనుకజెప్పిన యధికారులకంటె నితరులను జెప్పెనని యూహించినను, విశ్వరూపోపాసకులకంటె నితరులయిన జ్ఞానులను జెప్పెననుటయే యుచితము. జ్ఞాని నీకిష్టుడయినచో నీకు మిక్కిలి యిష్టు డెవడను ప్రశ్నకు జ్ఞానియే నాకు ప్రియతముడు (మిక్కిలి యిష్టుడు) అనుటకే యిచట "అతీవ" అను శబ్దము ప్రయోగింపబడినదికాని వేరుకాదు. కాన నిచట ప్రియ, ప్రియతర, ప్రియతమత్వాదిభేదమును సంచరింపజేయ వీలులేదు. కాన జ్ఞానియే భగవంతున కత్యంత ప్రియుడు భక్తుడు కాడు. అయితే 'జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్' అనుచోటగూడ జ్ఞానిపదమునకు భక్తుడని యేల అర్థము జెప్పగూడదు? కూడదు, వినుము. అచట 'జ్ఞానీ' అని స్పష్టముగా జ్ఞానిని చెప్పు పదము గలదు. అయితే యిచట మాత్రము 'భక్తాః' అను పదము స్పష్టముగా భక్తులను జెప్పుటలేదా? నిజమే. అయినను వెనుకజెప్పినదానికి విరోధము లేకుండ నన్వయించుటకు నిచట భక్తపదముచే జ్ఞానినే గ్రహింపవలయును.

అయితే, భక్తి జ్ఞాన మెట్లగునని శంక యుదయింపవచ్చును. వినుము, కేవలాత్మయగు నీశ్వరునియందలి రతియే జ్ఞానము. అదియే భక్తి- యీరెంటికిని భేదము పరమార్థదశలో లేదు. కనుకనే శంకరులు భక్తిపదమునకు 'పరమార్థజ్ఞానలక్షణాం ఉత్తమాం భక్తిమ్' అని వ్యాఖ్యానించిరి.

దీనివలన విశ్వరూపోపాసనరూపమయిన భక్తి యధమమనియు నీయది యుత్తమమనియు తేలినది. ఈయది యుక్తము, జీవేశ్వరభేదబుద్ధిని శ్రుతి నిందించు చున్నది. కాన భేదబుద్ధితోగూడిన భక్తి యధమమనుటలో సందియములేదు.

కావున 'యేతు ధర్మ్యామృత మిదమ్' అను శ్లోకముచే మొదలిడిన జ్ఞానుల యొక్క ధర్మపుంజమే ముగింపబడిన దనుట నిరవద్యము. ॥౨౦॥

ఈ యధ్యాయమునందు విశ్వరూపోపాసనాత్మకమగుఅనుత్తమభక్తియు అక్షరోపాసనాత్మకమగు ఉత్తమభక్తియు ప్రతిపాదింపబడినందున నీ యధ్యాయము భక్తియోగాధ్యాయ మను పేరును వడసెను.

ఇట్లు శ్రీ భగవద్గీతా భాష్యార్కప్రకాశికానువాదమునందు
ద్వాదశాధ్యాయము ముగిసెను.

ఇట్లు మల్లావఝులోపనామక వేంకటసుబ్బరామశాస్త్రి
కృతమగు భాష్యార్కప్రకాశికానువాదమున
మ ధ్య మ ష ట్క ము
స మా ప్త ము
శ్రీ శ్రీ శ్రీ